

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ

"..Deki;
Rabbim ilmimi arttır."

Taha Suresi/114

Facebook.com
ÜCRETSİZ İSLAMİ E-KİTAP İNDİR

facebook.com/ücretsiz islami e-kitap indir

3.CİLT

**HADİSLERLE
KURAN-I KERİM
TEFSİRİ**

İBN-İ KESİR

Çeviren :

PROF.DR.BEKİR KARLIĞA - PROF.DR. BEDRİDDİN ÇETİNER

Çağrı Yayınları

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

HADİSLERLE KURAN-I KERİM TEFSİRİ

YUNUS SURESİ

YUNUS SURESİ

Vahiy Gerçeği

Göklerle Yerin Yaratılışı

İzahı

İzahı

Güneş ve Ay

İzahı

Işık Enerjisi ve Kaynakları

Manyetosfer :

İmân Edenlere Müjdelere

İnsan Gerçeği

Eski Nesiller

Allah'a İftira Edenler

Gaybın Bilgisi

İnsan Psikolojisi

Dünya Hayatının Misâli

Güzele Güzel

Allah'a Ortak Koşanlar

Kimdir Rızık Veren?

Kim Hakîkata Götürür?

Bu Kur'an

İzahı

Sen mi Duyuracaksın Sağırlara?

Ne Zamanmış O Va'd?

Allah'ın Dostlarına Korku Yoktur

İzahı

Evliya hakkında rivayet edilen hadîsler :

Hayâl ve Şeytân Evliyaları

Allah'a Çocuk İsnâd Edenler

Hz. Nuh'un Haberi

Hz. Mûsâ ve Hârûn

İsrâiloğullarının Denizi Geçışı

İzahı

Onlara Ne Kadar Mucize Gelse İnanmazlar

Göklere ve Yere Bakın

YUNUS SURESİ

1 — Elif, Lam, Râ. Bunlar hikmetli kitabın âyetleridir.

2 — İçlerinden bir adama: İnsanları uyar ve îmân edenlere Rableri katında yüksek bir makam olduğunu müjdele, diye vahyetmemiz insanların tuhafına mı gitti ki kâfirler : Bu, apaçık bir büyüdür, dediler.

Vahiy Gerçeği

Sûrelerin başındaki tek tek harfler hakkında Bakara sûresinin başında bilgi verilmişti. Ebu Duhâ'nın İbn Abbâs'tan «Elif, Lam Ra...» âyeti hakkındaki rivayetine göre; o, şöyle demiştir: Ben, Allah'ım, görürüm. Dahhâk ve başkaları da böyle söylemiştir.

«Bunlar hikmetli kitabın âyetleridir.» Bunlar apaçık, muhkem Kur'an'ın âyetleridir. Mücâhid, «Elif, Lâ, Râ. Bunlar hikmetli kitabın âyetleridir.» âyeti hakkında: Kitab; Tevrat ve İncil'dir, demiştir'. Katâde de burada Kur'an'dan önce geçen kitablarm kastedildiğini söyler. Ancak bu, izahı, yorumu ve bir anlamı olmayan bir sözdür.

«İçlerinden bir adama: İnsanları uyar ve îmân edenlere... müjdele, diye vahyetmemiz insanların tuhafına mı gitti?» âyetinde Allah Teâlâ, beşerden peygamberler gönderilmesine şaşan kâfirleri haber verip, onları tekdîr buyurmaktadır. Kur'an da geçmiş nesillerin: «Bizi bir beşer mi doğru yola götürecekmîş?» (Teğâbün, 6) dediklerini de haber vermektedir. Hûd ve Salih (a.s.) de kavimlerine : «Sizi uyarması için aranızdan bir adama Rabbınız tarafından bir haber geldi diye mi hayret ediyorsunuz?» (A'râf, 63, 69) demişlerdi. Yine Allah Teâlâ, Kureyş kâfirlerinin şöyle dediklerini haber vermektedir : «Tanrıları bir tek tanrı mı kıldı? Doğrusu bu çok tuhaf bir şeydir.» (Sâd, 5).

İbn Abbâs'tan rivayetle Dahhâk der ki: Allah Teâlâ Muham-med (s.a.) i elçi olarak gönderdiğinde araplar veya onlardan inkâr edenler, bunu inkâr ettiler ve : Allah Teâlâ Muhammed gibi bir beşeri elçi olarak göndermekten yücedir, dediler de Allah Teâlâ : «İçlerinden bir adama vahyetmemiz insanların tuhafına mı gitti?» âyetini indirdi.

Müfessirler «îmân edenlere Rabları katında yüksek bir makam vardır.» âyetinde ihtilâf etmişlerdir, Ali İbn Ebu Talha'nın, «îmân edenlere Rabları katında yüksek bir makam olduğunu müjdele.» âyeti hakkında İbn Abbâs'tan rivayetine göre; o, şöyle dermiş : İlk zikirde onlar için mutluluk geçmiştir.

Avfî'nin yine İbn Abbâs'tan rivayetine göre; o, «Rabları katında yüksek bir makam olduğunu müjdele.» âyeti hakkında şöyle dermiş : Takdim ettikleri, işleyip önden gönderdikleri mukabilinde onlar için güzel bir mükâfat vardır. Dahhâk, Rebî' İbn Enes ve Abdurrahmân İbn Zeyd İbn Eşlem de böyle söylemişlerdir. Bu, Allah Teâlâ'nın : «Kendi katından şiddetli bir baskım haber vermek ve sâlih amel işleyen mü' minlere güzel bir mükâfat olduğunu müjdelemek için. Orada temelli kalacaklardır.» (Kehf, 2-3). âyetleri gibidir. Mücâhid ise : «Rabları katında yüksek bir makam olduğunu müjdele.» âyeti hakkında şöyle demiştir : Sâlih ameller; onların namazları, oruçları, sadakaları ve teşbihleridir. Muhammed (s.a.) onların şefâatçisidir. Zeyd İbn

Eşlem ve Mukâtil İbn Hayyân da böyle söylemişlerdir. Katâde onların; Rabları katında sâdık selef, olduklarını söyler. İbn Cerîr, âyette zikredilen yüksek makamın, onların takdim etmiş oldukları sâlih ameller olduğunu söyleyen Mücâhid'in kavlini tercih etmiştir.

«Kâfirler : Bu, apaçık bir büyüdür, dediler.» Her ne kadar Biz onlara kendilerinden, kendi cinslerinden müjdeleyici ve uyarıcı olarak bir elçi göndermişsek de kâfirler; bu apaçık bir büyüdür, deyip yalanladılar.^[1]

3 — Doğrusu sizin Rabbiniz, gökleri ve yeri altı günde yaratıp sonra Arş'a hükmeden Allah'tır. İşi düzenler. İzni olmadıktan sonra kimse şefaât edemez. İşte Rabbiniz Allah budur, O'na kulluk edin; öğüt dinlemez misiniz?

Göklerle Yerin Yaratılışı

Allah Teâlâ bütün âlemin Rabı olduğunu, gökleri ve yeri altı günde yarattığını haber veriyor. Bu altı günün şu günler gibi olduğu; her günün insanlann saymakta olduğu günlerden bin sene gibi olduğu söylenmiştir. Bunun açıklaması ilerde

gelecektir. Sonra O, Arş'a hükmetmiştir. Arş; yaratıkların en büyüğü ve tavanıdır. İbn Ebu Hâtim'in Haccâc İbn Hamza kanalıyla... Sa'd et-Tâî'den rivayetine göre o : Arş, kırmızı yakuttandır, dermiş. Vehb İbn Münebbih Allah'ın, Arş'ı nurundan yarattığını söylemiştir ki bu açıklama garîbdir.

Allah Teâlâ yaratıkların işlerini idare eder. «Göklerde ve yerde zerre kadar olanlar bile O'nun ilminin dışında değildir.» (Sebe', 3). Bir durum ve iş, O'nu bir başkasından meşgul edip alıkoymaz, müşkiller ona zor gelmez, isteyenlerin ısrarlı isteyişleri onu usandırmaz, dağlarda, denizlerde, ma'mûrelerde ve çöllerde büyükleri idare O'nu küçükleri idareden alıkoymaz. «Yeryüzünde yürüyen hiç bir canlı yoktur ki, rızkı Allah'a ait olmasın. Onların durup dinlenecek ve saklanacak yerL lerini de bilir. Hepsi apaçık kitabdadır.» (Hûd, 6), «Bir yaprak düşmez ki; onu bilmesin. Yerin karanlıkları içindeki tek bir tane, yaş ve kuru müstesna olmamak üzere her şey apaçık bir kitabdadır.» (En'ânı, 59).

Derâverdî'nin Sa'd İbn İshâk İbn Kâ'b'dan rivayetine göre; o, şöyle dermiş : «Doğrusu sizin

Rabbınız gökleri ve yeri altı günde yaratan Allah'tır.» âyeti nazil olduğunda, onlara araplardan büyük bir bi-nitli grubu tesadüf etmiş. Onlara : Siz kimlerdensiniz? diye sormuşlar. Onlar da : Cinlerdeniz. Medine'den çıktık. Oradan bizi bu âyet çıkardı, demişler. Bu haberi İbn Ebu Hatim rivayet etmiştir.

Allah Teâlâ burada : «İzni olmadan kimse şefa'at edemez.» buyurur. Başka âyetlerde de şöyle buyurmaktadır : «O'nun izni olmadan katında şefa'at edecek kimdir?» (Bakara, 255), «Göklerde nice melek vardır ki, Allah dileyeceği ve razı olacağı kimseler için izin vermedikçe, onların şefa'ati hiç bir şeye yaramaz.» (Necm, 26), «Allah'ın katında, kendisine izin verdiğinden başkası şefa'at edemez.» (Sebe', 23).

«İşte Rabbınız Allah budur. O'na kulluk edin. Öğüt dinlemez misiniz?» İbâdeti tek ve ortağı olmayan Allah'a tahsis ediniz, ey müşrikler, durumunuz hakkında öğüt dinlemez misiniz ki Allah ile beraber O'nun yegâne yaratıcı olduğunu bildiğiniz halde bir başkasına da ibâdet ediyorsunuz. Allah Teâlâ, başka âyetlerde şöyle buyurmaktadır: dAndolsun ki, onlara

kendilerini kimin yarattığını sorsan «Allah» diyeceklerdir.» (Zuhruf, 87), «Yedi göğün Rabbi ve yüce Arş'ın Rabbi kimdir? de. Allah'tır, diyeceklerdir. Öyleyse O'na karşı gelmekten sakınmaz mısınız? de.» (Mü'minûn, 86-87).[\[2\]](#)

İzahı

4 — Hepinizin dönüşü O'nadır. Allah'ın va'di haktır. Doğrusu O, yaratmaya başlar, sonra îmân edip iyi amel işleyenlere adaletle karşılık vermek için onu tekrar eder. Küfredenlere de; küfreder olmalarından dolayı kaynar sudan bir içki ve elem verici bir azâb vardır.

Allah Teâlâ, yaratıkların kıyamet günü dönüşlerinin kendisine olacağını haber vermiştir. Hiç kimseyi bırakmayacak ve başladığı gibi onları tekrar iade edecektir. Sonra Allah Teâlâ, yaratmaya başladığı gibi yaratmayı tekrar edeceğini zikredip : «Önce yaratan, sonra onu tekrar eden O'dur. Bu, O'nun için daha kolaydır.» (Rûm, 27) buyurur.

Sonra îmân edip iyi amel işleyenleri hakkaniyetle ve onların yaptıklarına uygun bir mükâfatla

mükâfatlandırmak için yaratmayı tekrar eder. Kâfir olanlara da küfürleri yüzünden kıyamet günü kaynar sudan bir içki ve elem verici bir azâb vardır. Onlar, küfürleri sebebiyle kıyamet günü aşağıdaki âyetlerde haber verilen çeşitli azâblarla azâb-landmlacaklardır: «Onlar, kızgın ateşte, kaynar sulardadırlar. Ve bir de kapkara dumandan bir gölge içindedirler.» (Vakıa, 42-43), «İşte kaynar su ve irin, tatsınlar onu. Bunlara benzer daha başkaları da vardır.» (Sâd, 57-58), «Suçluların yalanladıkları cehennem işte budur! Onlar bununla kaynar su arasında dolaşır dururlar.» (Rahman, 43-44).[\[3\]](#)

İzahı

5 — Güneşi ışık, ayı nûr yapan, yılların sayısını ve hesabı bilmeniz için aya konak yerleri düzenleyen O'dur. Allah, bunları ancak hak ile yaratmıştır. Bilen insanlar için âyetlerini uzun uzadıya açıklar.

6 — Gece ile güdüzün değişmesinde; Allah'ın göklerde ve yerde yarattıklarında, sakınan bir kavim için âyetler vardır.

Güneş ve Ay

Allah Teâlâ, kudretinin kemâline ve saltanatının büyüklüğüne delâlet eden alâmetler yarattığım haber veriyor. O, güneş kitlesinden nesle günler, ayın seyri ile de aylar ve seneler bilinir, san'at, diğeri de başka bir san'attır. Birbirlerine karışmasın diye, birini diğerkinden üstün kılmıştır. Güneşin hükmünü gündüz, ayın hükmünü de gece kılmış, ay için konaklar düzenlemiştir. İlk görüldüğünde küçüktür. Sonra nuru ve kitlesi artar ve nihayet toplanıp dolunay haline gelir. Sonra tekrar küçülmeye başlar ve ayın sonunda ilk haline döner. Allah Teâlâ, başka âyetlerde şöyle buyurmaktadır: «Ay için konaklar ta'yîn etmişizdir. Sonunda kuru bir hurma dalına döner. Güneşe aya ulaşmak düşmez. Gece de, gündüzü geçecek değildir. Her birisi bir yörüngede yüzerler.» (Yâsîn, 40), «Güneşi ve ayı da vakit ölçüsü kılmıştır. İşte bu; Azız, Alîm olanın takdiridir.» (En'âm, 96). Allah Teâlâ bu âyet-i kerîme'de de : «Yılların sayısını ve hesabı bilmeniz için, aya konak yerleri düzenleyen O'dur.» buyurmuştur. Gü-husule gelen şuaı bir ziya; ayın şuasını da bir nûr kılmıştır. Bu bir

«Allah, bunları ancak hak ile yaratmıştır.» Allah Teâlâ bunları boş yere yaratmamıştır. Bilakis bunda onun için büyük bir hikmet ve yüce bir hüccet vardır, Nitekim Allah Teâlâ, başka âyetlerde şöyle buyurmaktadır: «Biz göğü, yeryüzünü ve ikisinin arasında bulunanları, boşuna yaratmadık. Bu küfretmiş olanların sannıdır. Vay ateşe uğrayacak inkarcıların haline.» (Sâd, 27), «Sizi boşuna yarat-tığımızı ve Bize hiç döndürülmeyeceğinizi mi sandınız? Gerçek hükümdar olan Allah yücedir. O'ndan başka tanrı yoktur ve O, yüce Arş'ın Rabbıdır.» (Mü'minûn, 115-116).

Allah Teâlâ buyurur ki: Bilen insanlar için âyetlerini, hüccetleri, delilleri uzun uzadıya açıklar.

Allah Teâlâ: «Gece ile gündüzün değişmesinde; âyetler vardır.» buyurur. Biri geldiğinde hemen öteki gider, biri gittiğinde hemen öteki gelir. Bunlar hiç bir şekilde birbirlerinden geç gelmezler ve birbirlerini peşpeşe ta'kîb ederler. Allah Teâlâ başka âyetlerde şöyle buyurmaktadır : «Gündüzü durmadan kovalayan gece ile bürür.» (A'râf, 54), «Güneşe aya ulaşmak düşmez. Gece de, gündüzü geçecek

değildir.» (Yâsîn, 40), «Sabahı yarıp çıkarandır. Geceyi bir sükûn, güneşi ve ayı da vakit ölçüsü kılmıştır. İşte bu; Azîz, Alîm olanın takdiridir.» (En'âm, 96).

Allah Teâlâ burada: «Allah'ın göklerde ve yerde (azametine delâlet eden âyetlerde), yarattıklarında (günâh işlemekten) sakınan bir kavim için âyetler vardır.» buyurur ki, başka âyetlerde de şöyle buyurmaktadır : «Göklerde ve yerde nice âyetler vardır...» (Yûsuf, 105), «Göklerde ve yerde neler var, bir bakın, de. Fakat bunca âyetler ve ihtarlar inanmayanlar gûruhuna fayda vermez.» (Yûnus, 101), «Göklerin ve yerin yaratılışında, gece ile gündüzün birbiri ardınca gelmesinde; akıl sahipleri için elbette âyetler vardır.» (ÂH İmrân, 190). Burada ise şöyle buyurmaktadır: Allah'ın azabından, öfkesinden sakınan bir topluluk için âyetler vardır.^[4]

İzahı

Işık Enerjisi ve Kaynakları

Kâinat, madde ve ışımadan ibarettir. Işıma derken neticesi görülebilen fakat maddî varlığı farkedilemeyen enerji kaynağım kasdedi-yoruz ki buna «esir dalgalan» adı da verilir. Bu dalgalardan bir

kısmını duyu organlarımız doğrudan doğruya alırlar ki biz bunlara «kırmızı altı dalgalar» adını veriyoruz. Bunlardan kırmızı altı dalgaları, duyu organlarımız ısı şeklinde alırlar. Gözümüz bunu farkederek. Güneşin gönderdiği beyaz ışıklar ise aslında değişik renklerden meydana gelmiştir. Gerçekte esir dalgaları adını verdiğimiz bu ışınların sâdece izlerini görürüz. Meselâ mor ötesi (ültraviyole) ışınlarını dağların tepesinde veya deniz kıyısında güneşe mârûz kalan vücûdlarda yaptığı izleri ile görürüz. Denizde yanmış veya güneşlenmiş kişinin rengi bronzlaşır. Keza ay yüzeyine yansıyan ve ayı aydınlatarak bize hilâl şeklinde görünmesini sağlayan, cisimleri yakan, yeryüzünün hava kü-t esinin alt kısımlarına kadar sızarak kalınlığı 200 metreyi bulan ince bir tabakadan dünyamızı aydınlatan güneş ışınları gibi. Bu ışınlar fezada saniyede 300.000 km. hızla yayılırlar. Bu ışın dalgalan, telsiz dalgaları gibi boyu mm. veya cm. ile ölçülen özel ölçü ve uzunluğa sâ hiptir. Kısa dalgalar ise mikron adı verilen ve cm. nin onbinde biri kadar olan bir ölçüyle ölçülürler.

Dalganın, saniye içerisindeki tekrar etme sayısına «dalga sayısı» adı verilir.

Işık, birçok renkler ıskalāsından meydana gelir. Iskala, kısa dalgalı ışınlardan mor ile başlar, uzun dalgalı tarafa doğru yürüyerek kırmızı ile son bulur. Bu renklerin karışımından beyaz ışık teşekkül eder. Mor ışıklardan önce morötesi ışıklar gelir, bunlar gözle görülmez. Kimyasal etkileri vardır, çok hassas fotoğraf ilimlerine veya kart-lanna etki ederler. Kırmızı renkten önce kırmızı altı renk gelir ki, bu da ısı şeklinde ortaya çıkar. Fakat gözle görülmez. Şu halde ışık enerjisi, esîrî dalgalardan ibarettir. Özelliklerinin farklılığı ve cisimler üzerine etkisinin değişikliği, yalnızca dalga boyunun farklılığından gelmektedir. İlmî bir gerçek olarak «Görülen ışık» diye adlandırılan ışık aslında görülmektedir. Meselâ güneş ışığı, bütün kâinatı yararak bize kadar gelir, ancak biz onu görmeyiz. O, yayıldığı şeffaf maddî ortamı aydınlatır. Ay yüzeyi veya atmosfer tabakası gibi şafak veya gurûb adı verilen, ufuk aydınlanması denilen göğün, gündüzün ışığıyla değişik renk alması da bir sırdır. Işığı, tayf analizi adını verdiğimiz

yollarla ayırmak mümkündür. O zaman görülecektir ki en uzununu kırmızı, en kısası da mor dalgalarından meydana gelen bir renklerin yekûnundan başka birşey değildir.

Esir dalgalan ışık türü	on olarak ifadesi
Kozmik ışınlar	10-10-10-7
Gama ışınları	10-7-10-4
X ışınları	10-4-10-1
Mor ötesi ışınları	10-1
Işık	10-1-1
Kızıl Öncesi ışınları	1-10-3
Radar dalgaları	10-10
Radyo telsiz dalgaları	10-10
Işık dalgalarının uzunluğu ;	

Beyaz ışığı oluşturan belli başlı ışınlar : Dalganın mikron olarak uzunluğunun ortalaması:

Mor	0,44
Mavi	0,48
Yeşil	0,50
Sarı	0,58
Portakal rengi.....	0,62
Kırmızı	0,71

Bu dalgalar ve ışınlar maddî ortamı geçerken (atmosfer tabakası gibi) yansır ve birtakım tabiî olaylarla karşılaşır. Bir kısmı da böylece geri gönderilir.

Normal cisimlerin ışın neşretmeleri: Normal cisimler, farklı oranda esîr dalgalarını emerler ve bu ışınları farklı oranlarda tekrar salıverirler; bu olaya maddî ışıma adı verilir. Yani maddî cisim, esîr dalgalarıyla aldığı ışınları tekrar gönderir. Bu durumda bu ışınlar, ısı derecesini ve enerji gücünü yitirirler. Öyleyse maddî ışıma, maddî cisimlerin tabiatından doğan bir olaydır. Meselâ biz bir parça demiri ısıttığımız zaman ısıнын demire yayıldığını farkedebiliriz. Demiri daha fazla ısıtınca ışık saçtığını görürüz. Bu

ışık önce kırmızı, sonra sarı, sonra maviye dönüşür. Isı derecesi arttıkça demirden saçılan renk dalgaları da farklılaşır. Genellikle maddî cismin saçtığı ışık dalgalarının ve esîr ışınlarının boyu, Ölçüsü bu cismin ısisına ve cinsine bağlıdır. En çok ışın yayan cisimler, siyah cisimlerdir. Öyle ki siyah cisimlerin yüzeyinin cm³ sinin yaydığı ısı enerjisi oran itibarıyla 0,4 e ulaşır. Bu enerjinin tümü, cismin yaydığı dalga boylarına göre eşit olarak yayılmaz. Her ısı derecesinin tabii olarak cisim tarafından yayılan muayyen bir gücü vardır. Siyah cismin yaydığı dalganın boyunu bir mikron, bu cismin ısı derecesini d olarak kabul edecek olursak neticede şöyle bir denklem ortaya çıkar :

$$2940$$

$$\frac{2940}{273 + d} = \lambda$$

$$273 + d$$

Meselâ, güneşin dış yüzeyindeki ısı derecesinin 6000 C° olduğunu kabul edelim. Buradan 047 boyunda ortalama dalgalar yayılır ve bu dalgalar umumiyetle mavi renktedirler. Yeryüzü atmosferinin

ısı derecesinin ortalama olarak sıfırın altında 70 C° olduğunu kabul edecek olursak atmosfer tabakası 15 mikron uzunluğunda dalgalar yayar. Bu boy, görülmeyen ısı mıntikasını aşamaz. Aşağıda 3 no'lu cetvelde güneş yüzeyinin ve atmosfer yüzeyinin yaydığı dalga -uzunlukları açıklanmıştır. Gök cisimlerinin içinde yüzdüğü feza adı verilen boşluk da, radyo dalgalarından esîr dalgalarına kadar birçok dalgalar neşreder. Şu halde feza, düşünüldüğü gibi tamamen boş bir ortam değildir. Bu ışınların yanı sıra gözden uzak tutulmayacak kadar gaz ve toz kümelerini de ihtiva etmektedir. Bazıları, engin fezanın boş bir alan olduğunu sanmaktadırlar. Aslında fezadan yayılan enerji, dikkat çekici bîr mucizedir. Nitekim Kur'an-ı Kerîm, bu noktaya işaret ederek şöyle buyurmaktadır :

1- «o, göklerin, yerin ve ikisi arasındaki şeylerin Rabbıdır. O halde O'na kulluk et. Ve ibâdetinde sebat et. Hiç O'nun ismini taşıyan birini bilir misin?» (Meryem, 65)

2- «Musa : Göklerin, yerin ve ikisi arasında bulunan şeylerin Rabbıdır. Eğer hakikati yakînen bilmeye ehil kimselerseniz, dedi.» (Şuârâ, 24)

3- «o, göklerin, yerin ve ikisi arasında olanların Rabbı olan Rahmân'dır. (Kâfirler) O'na hitâbda bulunmaya nail olamazlar.» (Nebe'i 37)

En büyük Dalga enerji $M^{\circ} + 273$ En küçük En büyük Uzunluğu miktarı

Mutlak ısı derecesi ve mikron olarak dalganın boyu ;

Güneş çevresi 6000 0,7 4 047

Dünyanın yüzeyi 300 3,00 80 0010

Dünya Atmosferi 200 4 120 15

Herhangi bir maddî cisimden yayılan esîr ışınlarının dalga uzunluğuna «tayf» adı verilir. Tayf; bir cisimden yayılan tüm dalga uzunluklarını ve katı cisimlerin enerji miktarını ihtiva eder.

Gazların çoğunluğu ve buharlar, katı cisimler gibi sürekli ışık neşretmezler. Gazlar, katı cisimlerden daha az ışınlar yayarlar. Bir başka deyimle herhangi bir gazın veya buharın ışıma gücü, belirli dalgalarda ve muayyen olarak ancak siyah

cismin ısınma gücüne yaklaşır. Öteki dalgaların bir kısmı ise sıfıra yaklaşır. Isının emilmesine gelince; (absorbasyon) birim alanlarına göre düşen ışığın, absorbe oranıyla ölçülen bu güç «Krichof» tarafından şöylece tesbât edilmiştir : Bir cismin bir dalgasının ısınma gücüyle ısı derecesinin arasındaki orandır. Yani belirli ısı derecesinin altında herhangi bir maddî cisim, özel dalgada bir ışın yayarsa; kendisinin üzerine düşen aynı dalga boyundaki ışınları da aynı şekilde emer. Binâenaleyh belirli ölçülerde dalga gönderen gazlar, bu ölçülerdeki dalgaları da emebilirler. Gazların ısınması veya absorbe etmesi diye bilinen bu olay, güneş ışınının geçmesine imkân sağlayan bir yapıya sâhib olan atmosferde mühim bir rol oynar. Atmosferdeki gazlar, dalga uzunluklarına göre güneş ışınlarını emerler ve tekrar yayarlar. Cisimlere özgü absorbe örneklerinden birisi de şöyledir< Biz, termometrenin alt kısmını doğrudan doğruya güneş ışınlarına tuttuğumuz zaman; bu kısım, gelen ışınların çoğunu katı bir cisimmiş gibi emer. Termometrenin derecesinin hızla yükseldiğini görürüz. Bu yükseklik, normal havadaki ısıdan

fazladır, İşte bunun için termometrelerin alt kısmı, doğrudan doğruya güneş ışınlarından koruyan bir çerçeve içerisine konur.

Güneş ışınları :

Güneş büyük bir yıldızdır. Çapı 1,3 milyon km'ye ulaşır. Güneşin çapı dünyamızın çapından 100 kat daha büyüktür. Güneşin dış yüzeyinde ısının derecesi 6000 C° ye ulaşır. Merkeze yaklaştıkça bu ısı hızla artar ve merkezde ısı miktarı 20 milyon C° nin üzerindedir. Güneşte büyük gaz fırtınaları meydana gelir ki boylan binlerce km' yi bulur. Bu korkunç fırtınaların çapı bazan 50 km. civarındadır. Güneşte meydana gelen fırtınalardan sonra fezada bir elektrik dalgası veya manyetik dalga yayılır. Bu fırtınaların, dünyamızın manyetik alanları üzerinde büyük te'sirleri vardır. Güneş ışınları dünyamızın atmosferine girmeden önce değişik ölçüde esir ışınları ihtiva eder. Bu ışınların boylan değişiktir. Ancak 0,17 mikrondan 4 mikrona kadar ulaşır. Güneşin tayf analizinden yüzde oranı itibânyla ışın miktarları şöyle tesbît olunmuştur :

1- % 9 civarında morötesi ışın vardır. Bu ışınların dalga boylan 0,17 mikrondan 0,39 mikrona kadar uzar.

2- % 45 oranındaki parlak ışınları vardır. Bu ışınların dalga boylan 0,40 dan 0,74 mikrona kadar değişir. Asıl aydınlığın kaynağı bu ışıktır. Gün ortalarında bu ışığın meydana getirdiği aydınlık son dereceye (maksimum) ulaşır. Bu ışıklar, yaz aylarında kış ayların-dakinin iki katıdır. Kahire civarında bu ışıklar yazın 10.000 muma ulaşırken kışın 5.000 mum civarındadır. Rakamları zihninizde can-landırabilmemiz için şöyle diyebiliriz : Geniş bir salonu rahatlıkla aydınlatmak için 500 mum kâfidir. Güneş ışığının bitkilerin yetişmesinde ve çiçeklerin açmasında büyük bir önemi vardır.

3- % 46 oranındaki ısı şeklinde beliren kızıl altı ışınlar. Bu ışınların dalga boyu, 0,75 mikrondan 4 veya daha fazla mikrona kadar çıkar. Hava durumları üzerinde bu ışınların büyük rolü vardır. Atmosferin dışında güneş ışınlarının yoğunluğu cm^2 ye $^{\circ}\text{C}$ ye ulaşmaktadır. Bu miktara güneş sabitesi adı verilir. Güneş sabitesi füzelerle ölçülmüş ve 1,970 CVCm

olarak tesbât edilmiştir. Güneş ışınları atmosfer tabakasına girince, Atmosferdeki birçok nedenlerden dolayı kınırlırlar. Bunlardan bir kısmı, atmosferin üst tabakalarında bulunan toz halindeki oksijenler tarafından emilir. Bu emilen ışınlar, morötesi ışınlardır ve bu emmenin neticesinde iyonosfer tabakasında ısı dengesi sağlanır. Güneşin saldığı morötesi ışınların bir kısmını, ozonosfer veya stratosfer tabakasındaki ozon gazları emerler. Burada yükselen ısı derecesi, atmosferin ısı dengesini sağlar. Güneş ışınlarının bir kısmı da, atmosfer tabakasının yüzey kısmında biriken su buharı tarafından emilir. Normal olarak havanın taşıdığı su buharının oranı, ısınma ameliyesi üzerinde büyük bir etki yapmaz. Ancak basıncın 300 mm'ye kadar düştüğü yükseltilerde bu farkedilir. Gazların emilmesi konusunda bu noktaya yine temas edeceğiz. Güneş ışınının atmosferde azalmasının en önemli sebeplerinden birisi de yansıma olayıdır. Çünkü fırtına ve volkanların atmosfere dağıttığı tozlar ve bulutlar, her gün dünyamıza gelen güneş ışınlarının büyük bir kısmını fezaya geri götürür. Ayrıca dağınık

halde dünyamızın kendisine gelen ışınları tekrar yansıtması da önemli bir kayıp faktörüdür. Atmosfer tabakasının alt kısımlarında soğuk su buharı ve bulut çok bulunduğu için ancak dağların tepesindeki rasathanelerde güneş sabitesini ölçmek mümkün olur. Bazı etkenlere bağlı olarak yeryüzünün muhtelif bölgelerindeki güneş enerjisi miktarı değişiktir:

1- Bir bölgeye gelen güneş ışınlarının eğim açısı. Güneş ışınları yeryüzüne dik geldiği sürece bol ışık gelir.

2- Güneşle bu bölgenin arasındaki mesafe. Mesafe azaldıkça güneş ışınlarının kesafeti fazlalaşır. Genellikle yeryüzüne gelen güneş ışınlarının miktarı, enlemlere göre farklı olur. Yeryüzüne gelen güneş ışınları en çok Ekvatora, en az kısmı da kutuplara gelir. Biz, bir günlük ısı ortalamasını 24 saatte Ekvator bölgesindeki ışın oranına göre değerlendirecek olursak, muhtelif enlem çizgilerine göre yıl boyu güneş enerjisinin miktarı şöyle olur :

Enlem : 50, 52, 54, 56, 58

Isı günü : 360, 345, 289, 208, 157

Dünyamızın güneş etrafındaki yörüngesini yuvarlak olarak değil de hafif, eğik dâire şeklinde kat'ettiği için veya teknik tâbiri ile elips şeklinde olduğu için dünyamızın güneşe olan uzaklığı her zaman değişmektedir. Meselâ, ocak ayında 147.000.000 km. iken, Temmuzda 152.000.000 kilometreye ulaşır ki bu 5 milyon kilometrelik bir farktır. Dünyamızın eksenini 23,5 derecelik eğime sâhib bulunmaktadır. Bu yüzden ancak 21 Martla 22 Eylülde —ki bu tarihlerde dünyanın her tarafında gece ile gündüz birbirine eşit olmaktadır— Ekvatorda güneş ışınları tâm olarak dikey iner. 21 Marttan sonra güneş kuzeye doğru yükselir. Ve bu sayede dönencelere gelinceye kadar Kuzey Yarımkürede gündüzler gecelerden uzun olur. 21 Haziran tarihinde Kuzey Dönencede güneş ışınları diktir. Bundan sonra güneş, güneye doğru kaymaya başlar ve 22 Eylülde Ekvatorda güneş ışınları dikleşir. Güneş tekrar güneye doğru kaymaya devam eder, 22 Aralıkta güneyde Oğlak Burcunda (Güney Dönencesinde) olur. Bunun neticesinde mevsimden mevsime günün uzunluğu değişir. Mevsimden mevsime değiştiği gibi,

enlem hattına bağlı olarak da değişir. Bunu şöyle bir çizelge ile gösterebiliriz :

Enlem hattına göre günün uzunluğu Enlem hattı
: 50 41 63 66 67 28 93

Günün uzunluğu : 12 15 21 6,4 1 ay 4 ay 6 ay

22 Eylül ile 21 Mart tarihleri arasında Kuzey Kutbunda güneş doğmadığı için güneş ışını görülmez. şu halde buradaki güneş ışını 21 Marttan 22 Eylülle kadardır. 21 Martla 22 Eylül arasında güneş doğmakla beraber havanın ısısı kutuplarda yaz aylarında da sıfırın altındadır. Kışın donan buzları eritmek üzere gelen enerjinin büyük bir kısmı kaybolur.

Güneşte muntazam olmayan aralıklarla pek çok fırtınalar meydana gelir. Bu aralıklar ortalama 11 yıldır. Güneşteki patlamalar ve fırtınalarla dünya atmosferindeki enerjide değişiklik olup olmadığı uzun süre araştırılmıştır. şüphesiz ki güneşte meydana gelen patlama ve fırtınaların, atmosfere yansıyan ışınların üzerinde büyük etkisi olması gerekir. Güneş ışınları, dünyamızın yüzeyindeki herhangi bir bölgede şu üç nedenden dolayı değinir :

a) Güneşin dış durumundaki değişiklikler. Bunun neticesinde mevsimler meydana gelir.

b) Zaman zaman güneş sabitesinin değerindeki değişiklikler. Güneşteki fırtınaların maksimum ve minimum derecelerinin arasında oynaması, güneş sabitesinin dünya atmosferinin dış kısmındaki durumuna te'sir eder. Bu fırtına ve patlamalara göre, güneş sabitesinin değeri azalır veya çoğalır.

c) Dünyanın atmosferindeki havanın şeffâiyyetinin değişmesine bağlı olarak yeryüzüne ulaşan güneş ışınlarının miktarı da değişir. Havanın şeffâfiyeti; volkanlarla, petrol ve kömür yakıtlarla, atom bombalarının patlamasıyla değişir. Çünkü atom bombası, havaya sayısız derecede gaz ve toz yayar. Bunun ise ışığın emilmesi ve yansımaları üzerinde büyük te'siri vardır.

Güneşin saçtığı ışık dalgalarının en kısası, morötesi ışınlardır. Gök, parlak ve temiz olmadıkça bu ışıklar dünyamızın yüzeyine ulaşamaz. Ancak bu ışınların; sağlığın korunmasında, hastalıklara mukavemette büyük etkisi olduğu kabul edilmektedir. Bunun için güneşin bol olduğu yerde ultraviyole

ışınlarından istifâde etmek için, yüksek dağ tepelerinde güneş banyosu yapılması tavsiye edilmektedir.

Manyetosfer :

Her saniye dünyamıza milyonlarca büyük enerji yığınları taşıyan ve güneş sistemimizin dışında bulunan fezadan kozmik ışınlar gelir. Fezadan gelen bu ışınlar, atmosfer tabakasına girince atmosferdeki dağınık elementler üzerinde etki yaparak onları parçalar. Bu parçacıklar yeryüzüne iner (dışardan gelen ışınlar değil) her saniye dışardan g-e-len bu parçacıklardan yeryüzünde 1 cm² lik alana 8 tanesi düşer. Bu demektir ki her an fezadan gelen cisimler insan vücûduna çarpılmaktadır. Eğer bu cisimler, fezadan gelen ışınlar olsaydı; yeryüzündeki canlıların hepsini öldürürdü. İşte bize fezadan gelen bu cisimlerin çarpmasını önleyen şey, manyetosfer tabakasıdır. Bilindiği gibi yeryüzünün merkezinde meydana gelen manyetik güç, binlerce km. boyunca etkisini kaybetmeden fezaya yayılır. Yeryüzünde manyetosfer tabakası büyük bir etkendir. Güneşin yaydığı ve sürekli olarak atmosfer tabakasına gelen

sayısız ışınlar ve cisimlerin dünyamıza doğrudan doğruya girişini manyetosfer tabakası önler. Dünyamızın manyetik alanı, bir motor ve dinamodan oluşur. Şöyle ki, motor dinamoyu harekete geçirir. Dinamo da motor için lâzım olan elektriği verir. Elektrik enerjisini veren dinamonun harekete geçmesini sağlayan enerjinin doğduğu mıntıka dünyamızın merkezidir. Dünyamızın manyetik alanının eksenini, coğrafi eksenine göre 11,5 derece batıya eğiktir. İnsanoğlu son yıllarda iyonosfer tabakasının, radyo dalgalarını nasıl yansıttığını bilmektedir. Bu vesile ile radyo dalgalarının uzak mesafelere ulaştırılması mümkün olmuştur. Keza insanoğlu bugün atmosfer tabakasına çarpan milyonlarca meteorların kül haline geldiğini bilmektedir. 1962 yılında manyetosfer tabakası belirlenmiş ve içerisinde güneşten fırlayan parçaların ve atomların yakalandığı bir kapan mesabesinde kabul edilmiştir. Manyetik alanın etkisiyle güneşten kopan bu parçalar, kutuplarda kuzey ışınlarını meydana getirir. Dünyamız, kalınlığı 65 bin km. olan manyetosfer tabakasıyla çevrilidir. Bu manyetosfer

tabakasının çevresinde manyetik alan boyunca yeryüzünün merkezinde üretilen elektrik akımları meydana gelir. Birçok bilginlere göre; manyetosfer tabakası, fezanın muhtelif bölümlerinden kalkıp budalaca dünyamıza doğru koşan öldürücü ışınların önlenmesi için bir te'mînât ve sigorta durumundadır. Güneş ışınlarıyla birlikte çekirdek enerjisinin ve elektriğin sürekli olarak dünyamızın manyetik alanına saptığı bilinmektedir. Dünyamızın görülen ve görülmeyen kısmında ta ilk çağlardan beri insanları kimi zaman hayrete kimi zaman korkuya düşüren parlak renkler ve değişik olaylar dolup taşar. Belirli bir mıntıkada radar bağlantısını kesmek için sun'î kutuplar yaratmak mümkündür. Meselâ Hint Okyanusunun üzerinde 30 km. yükseklikte bir atom bombasının patlatılması Doğu Avrupa'da televizyon bağlantısının kesilmesini sağlar.^[5]

7 — Doğrusu; Bize kavuşmayı ummayanlar, dünya hayatından hoşnûd olup ona bağlananlar ve âyetlerimizden habersiz bulunanlar;

8 — İşte kazanır olduklarından dolayı onların varacakları yer cehennemdir.

Allah Teâlâ burada, kıyamet günü Allah'a kavuşmayı inkâr eden, Allah'a kavuşmakta hiç bir şey ummayan, bu dünya hayatından hoşnûd olup, gönülleri ona bağlanmakta huzur bulan, mutsuzların durumlarını haber veriyor. Hasan der ki: Allah'a yemîn olsun ki dünyayı o kadar süsledi ve yükselttiler ki, sonunda Allah'ın kevnî âyetlerinden gafil olarak dünyadan hoşnûd oldular, Allah'ın kevnî âyetleri üzerinde düşünmediler. Allah'ın şer'î âyetlerini düşünüp, bunlara uymadılar. Allah'a döndükleri günde onların varacakları yer, dünyalarında kazanmış oldukları günâhlar, hatâlar, cürümler sebebiyle ve bir de Allah'ı, elçisini ve âhiret gününü inkâr etmiş olmalarının bir cezası olarak cehennemdir.^[6]

9 — îmân edip, sâlih amellerde bulunanları, îmânlarına karşılık Rabları doğru yola eriştirir. Nimet cennetlerinde altlarından ırmaklar akar.

10 — Oradaki duaları: Münezzehsin Allah'ım; dirlik temennileri: Selâm sizedir-, dualarının sonu ise : Hamd âlemlerin Rabbi olan Allah'a mahsûstur.

İmân Edenlere Müjdeler

Bu, Allah'a î mân eden, peygamberlerini doğrulayan, emrolunduk-larına uyup, sâlih ameller işleyen mutlu kişilerin halini haber vermektedir. Muhakkak ki Allah, onlan î mânlarına karşılık doğru yola iletecektir. Âyet-i kerîme'deki î mân kelimesinin başında bulunan Bâ harfî cerrinin, sebep anlamına olması mümkündür. Bu durumda âyetin anlamı şöyle olacaktır : Allah Teâlâ dünyadaki î mânları sebebiyle kıyamet günü sırat üzerinde onlara hidâyet buyuracak da onu geçecekler ve kurtulup cennete girecekler. Bu harfî cerrin istiane mânâsında olması da mümkündür. Nitekim Mücâhid, «î mânlarına karşılık Rablan onları doğru yola eriştirir.» âyetinde : î mânları onlar için kendisiyle yürüyecekleri bir nûr olur, demiştir. Bu âyet hakkında İbn Cüreyc der ki: Kabrinden kalktığında ameli kişiye güzel bir şekil ve hoş bir koku içinde temessül ettirilir. Sahibini karşılar ve her bir hayrı ona müjdeler. Kişi ona : Sen kimsin? diye sorar. Ben senin amelinim, der ve onun için cennete girinceye kadar önünde bir nûr kılınır. İşte Allah Teâlâ'nın : »î mânlarına karşılık Rabları

onları doğru yola eriştirir.» âyeti budur. Kâfire gelince; ameli onun için kötü bir şekil ve pis bir koku içinde temessül ettirilir. Sahibine yapışır ve sonunda onu ateşe atar. Bu açıklamanın bir benzeri, Katâde'den mürsel olarak rivayet edilmiştir. En doğrusunu Allah bilir.

Allah Teâlâ : «Oradaki duaları : Münezzehsin Allah'ım; dirlik temennileri : Selâm sizedir. Dualarının sonu ise : Hamd âlemlerin Rab-bı olan Allah'a mahsûstur.» buyurur ki bu, cennet halkının durumudur. İbn Cüreyc der ki : «Oradaki duaları : Münezzehsin Allah'ım...» âyeti hakkında bana haber verildi ki; onların iştahlarının çektiği bir kuş yanlarından geçtiği zaman onlar : »Münezzehsin Allah'ım.» derler. Onların duaları budur. Melek onlara arzuladıklarını getirir ve onlara selâm verir. Onlar da meleğin selâmını alırlar. İşte : «Dirlik temennileri : Selâm sizedir.» âyeti budur. Yedikleri zaman Rabları olan Allah'a hamdederler. İşte Allah Teâlâ'nın : «Dualarının sonu ise: Hamd âlemlerin-Rabbı olan Allah'a mahsûstur.» kavli de budur.

Mukâtil İbn Hayyân der ki: Cennet halkı, bir yemek arzu ettiklerinde içlerinden birisi : «Münezzehsin Allah'ım.» der. Onlardan birisi için on bin hizmetçi kalkar. Her hizmetçinin yanında altın bir tabak vardır. Her bir tabakta diğerlerinde olmayan bir yemek vardır. Onların hepsinden yer. Süfyân es-Sevrî der ki: Onlardan birisi, bir şey arzuladığında : «Münezzehsin Allah'ım.» der. Allah Teâlâ'nın : «Dirlik temennileri: Selâm sizedir. Dualarının sonu ise : Hamd âlemlerin Rabbi olan Allah'a mahsûstur.» âyeti şu âyetlere benzemektedir :

«Allah'a kavuştukları gün temennileri «Selâm» dır. Onlara cömertçe bir mükâfat hazırlamıştır.» (Ahzâb, 44), «Orada boş bir lâf, günâha sokacak bir şey işitmezler. Yalnız selâma karşılık selâm işitirler.» (Vakıa, 25-26), «Rahîm Rablarından bir de «Selâm» sözü vardır.» (Yâsîn, 58), «Melekler her kapıdan yanlarına gelir. Sabrettiğiniz için selam size. Burası dünyanın en güzel karşılığıdır, derler.» (Ra'd, 23-24).

Allah Teâlâ : «Dualarının sonu ise : Hamd âlemlerin Rabbi olan Allah'a mahsûstur.» buyurur ki buranın da delaletiyle Allah Teâlâ'ya ebediyyen

hamdedilir, zaman boyunca yegâne ma'bûd O'dur. Bu sebeptendir ki O, yaratmaya başladığında, yaratmaya devamında, kitabının başlangıcında, kitabını indirmeye başlamasında nefsine hamdetmiştir. Allah Teâlâ : «Hamd, O Allah'a ki kuluna dosdoğru kitabı indirdi.» (Kehf, 1), «Hamd, gökleri ve yeri yaratan, Allah'a mahsûstur.» (En'ânı, 1) buyurmaktadır. Bu ve anlatılması son derece uzun sürecektir her durumda hamdedilen O'dur. İlk ve son, dünya ve âhiret hayatında, her durumda hamdedilen anffak O'dur. Bu sebeptendir ki bir hadîste : Muhakkak ki cennet halkına nefes almaları ilham edildiği gibi tesbîh ve hamdetmeleri ilham olunur, buyurulmuştur. Bu böyledir, zîrâ onlar Allanın nimetlerinin üzerlerine kat kat arttırıldığını, tekrarlandığını, tekrar tekrar üzerlerine döndürölüp arttırıldığını, bir nihayeti olmadığını görürler. O'ndan başka ilâh ve O'nun dışında hiç bir Rab yoktur.^[7]

11 — Eğer Allah insanlara hayrı çarçabuk istedikleri gibi, şerri de sür'atle verseydi, süreleri hemen bitmiş olurdu. İşte Biz, Bize kavuşmayı

ummayanları böyle azgınlıkları içinde bocalamaya terkederiz.

Allah Teâlâ, kullarına Latif ve Halim olduğunu haber veriyor. Onlar sıkıntı ve öfke hallerinde kendilerine, mallarına ve çocuklarına beddua ettiklerinde onların bu beddualarına icabet etmez. Onların bu beddualarında bir kasıd olmadığını bilir de bu sebeple onlara icâbe'* etmez. Bununla beraber bu, O'ndan bir lütuf ve rahmettir. Ancak onlar kendilerine veya mallarına veya çocuklarına hayır, bereket ve artma için dua ettiklerinde onların bu dualarına icabet eder. Bu sebebledir ki: «Eğer Allah, hayrı çarçabuk istedikleri gibi, insanlara; şerri de sür'atle verseydi, süreleri hemen bitmiş olurdu.» buyurmuştur. Şayet onlar, kendisine her duâ ettiklerinde onlara icabet buyur-sa idi, onları helak ederdi. Fakat yine de bunu (bedduayı) çoğaltmak yaraşmaz. Nitekim Hafız Ebu Bekr el-Bezzâr'ın Müsned'inde rivayet edilen bir hadîs şöyledir : Bize Muhammed İbn Ma'mer'in... Câbir'den rivayetine göre, Allah Rasûlü (s.a.) şöyle buyurmuştur : Kendinize, çocuklarınıza, mallarınıza beddua

etmeyiniz. Allah Teâlâ'nın icabet buyuracağı bir saata rastlarsınız da, sizin bu bedduanıza icabet eder. Hadîsi Ebu Dâvûd da Hatim İbn İsmail kanlıyla rivayet etmiştir. Bez-zâr der ki: Bu hadîsi rivayette Ubâde İbn Velîd İbn Ubâde İbn Sâmit el-Ansarî tek kalmış olup bunda hiç kimse ona katılmamıştır. Bu, Allah Teâlâ'nın şu kavli gibidir ; «İnsan, hayır istiyormuşçasına şer ister. Ve esasen insan çok acelicidir.» (İsrâ, 11), Mücâhid bu âyetin, yani : «Eğer Allah, hayrı çarçabuk istedikleri gibi, insanlara; şerri de sūr'atle verseydi...» âyeti hakkında der ki: Bu, insanın öfkelendiği zaman çocuğuna ve malına : Ey Allah'ım, onu bereketli kılma ve ona lanet et, demesidir. Kendilerine hayırda icabet edildiği gibi, şu hususta da çarçabuk icabet olunsaydı, elbette Allah Teâlâ onları helak buyururdu.^[8]

12 — İnsan bir sıkıntıya düşünce; yan gelip yattığı, oturduğu veya ayakta bulunduğu anlarda Bize yalvarıp yakarır. Biz, sıkıntısını giderince de; karşılaştığı sıkıntıdan ötürü Bize hiç yalvarmamışa döner. Böylece aşırı gidenlere işledikleri hoş görünür.

İnsan Gerçeği

Allah Teâlâ burada, insanın kendisine bir zarar dokunduğu zamandaki sıkıntı, kararsızlık ve sabırsızlığını haber veriyor. Başka bir âyette de : «Başına bir fenalık gelince, uzun uzun yalvarır.» (Fussilet, 51) buyurmuştur. İnsana bir zorluk isabet ettiği zaman muzdarib olur, bundan feryâd eder, o esnada çokça duâ eder, yan gelip yattığı, oturduğu ve ayakta bulunduğu anlarda, bütün durumlarında bu durumun giderilmesi ve açılması için Allah'a duâ eder. Allah Teâlâ ondaki bu zorluğu kaldırıp gam ve kederini giderdiğinde ise yüz çevirir, uzaklaşır ve kendisine ulaşan bu şey sanki hiç olmamış gibi çekip gider. <dKarşılaştığı sıkıntıdan Ötörü Bize hiç yalvarmamışa döner.»

Sonra Allah Teâlâ, yollar ve nitelikleri böyle olan kimseleri kötüleyerek : «Böylece aşırı gidenlere işledikleri hoş görünür.» buyurur. Allah Teâlâ'nın hidâyet, doğruluk, tevfiik ve olgunluk bahsettiklerine gelince; onlar, bundan müstesnadırlar. Nitekim Allah Teâlâ başka bir âyette : «Sâdece sabredip de güzel amel işleyenler...» (Hûd, 11) buyurur. Allah Rasûlü

(s.a.) de şöyle buyurmaktadır : Mü'minin işine şaşılır; Allah Teâlâ onun için ne hüküm vermişse bu onun için ancak bir hayır olur. Ona bir sıkıntı isabet ettiğinde sabreder ve bu onun için bir hayır olur. Ona bir genişlik ve ferahlık geldiğinde şükreder ve bu da onun için hayır olur. Bu, ancak bir mü'min içindir.^[9]

13 — Andolsun ki; sizden Önce nice nesilleri zulmettikleri zaman helak ettik. Peygamberleri onlara apaçık delilleri getirdikleri halde, onlar inanmamışlardı. İşte Biz, suçlu kavmi böyle cezalandırırız.

14 — Sonra onların ardından sizi, nasıl davranacağınıza bakmak için yeryüzünde onların yerine getirdik.

Eski Nesiller

Allah Teâlâ geçmiş nesillerin, peygamberlerin kendilerine getirmiş olduğu açık hüccetleri ve delilleri yalanlamaları dolayısıyla başlarına gelenleri haber veriyor. Allah Teâlâ onlardan sonra bu kavimleri onların yerine getirmiş; kendisine itâatlarına ve peygamberine tâbi olmalarına bakmak üzere, onlara peygamber göndermiştir. Müslim'in Sahîh'inde Ebu

Nadra kanalıyla Ebu Saîd'den rivayet edilen bir hadîste Allah Rasûlü (s.a.) şöyle buyurur : Muhakkak ki dünya tatlıdır, yeşildir. Allah Teâlâ sizi orada halîfeler kılmıştır, yapacaklarınıza bakacaktır. Dünyadan ve kadınlardan sakının. İsrâiloğullannın ilk fitnesi, kadınlar konusunda olmuştur.

İbn Cerîr der ki: Bana Müsennâ'mn... Abdurrahmân İbn Ebu Leylâ'dan rivayetine göre Avf İbn Mâlik, Ebubekir'e şöyle dedi: Rû'-yâmda gördüm ki gökten bir ip sarkıtılmış ve Allah Rasûlü (s.a.) bununla göğe çekilmiş. Sonra ip tekrar sarkıtılmış ve Ebu'bekir çekilmiş. Sonra insanların minber çevresinde minbere olan uzaklıkları ölçülmüş ve Ömer minbere üç arşın daha yakın bulunmuş. Ömer : Bırak rû'yâ-nı, bizim ona ihtiyâcımız yok, dedi. Ömer halîfe olduğunda : Ey Avf, rû'yân (ne idi?) dedi. Avf : Senin benim rû'yâma ihtiyâcın mı var? Sen beni azarlamamış mıydın? dedi. Hz. Ömer : Yazıklar olsun sana, ben sâdece Allah Rasûlü (s.a.) nün halîfesinin ölüm haberinin verilmesini hoş görmemiştim, dedi. Ve Avf ona rû'yâyı anlattı. Rû'yânın : İnsanların minbere olan uzaklığı bu üç arşınla ölçüldü, kısmına

gelince şöyle dedi : Birincisi muhakkak halîfe olacaktır. İkincisi Allah yolunda ayıplayanın ayıplamasından korkmaz. Üçüncüye gelince; o, şehîd-dir, dedi ve şöyle devam etti: Allah Teâlâ : «Sonra onların ardından sizi, nasıl davranacağınıza bakmak için yeryüzünde onların yerine getirdik.» buyurur. Ey Ömer'in annesinin oğlu, muhakkak ki sen halîfe seçildin. Nasıl yapacağına bak. Onun : Muhakkak ki ben, Allah yolunda ayıplayanın ayıplamasından korkmam, sözüne gelince; Allah'ın dilediği olur. O, muhakkak şehîddir, sözüne gelince; müslümanlar onun çevresinde dolaşıp dururlarken şehîdlik Ömer'e nereden gelsin ki?(...)[\[10\]](#)

15 — Âyetlerimiz onlara açık açık okununca; Bizimle karşılaşmayı ummayanlar : Bundan başka bir Kur'an getir veya bunu değiştir, dediler. Dedi ki : Onu kendiliğimden değiştireni em. Ben, ancak bana vahyolunana uyanır. Ben, Rabbıma karşı gelirsem; büyük bir günün azabına uğramaktan korkarım.

16 — De ki : Allah dileseydi, ben onu size okumaz dım. Ve size hiç bildirmezdim. Daha önce

yıllarca aranızda bulundum. Hiç düşünmüyor musunuz?

Allah Teâlâ hakkı inkâr eden, haktan yüzçeviren Kureyş müşriklerinden kâfirlerin inâdlaşmalarını haber verir. Allah Rasûlü (s.a.) onlara Allah'ın kitabını, apaçık hüccetlerini okuduğunda: «Bundan başka bir Kur'an getir.» demiştiler. Yani onlar dediler ki: Bunu geri çevir ve bir başkasını bir başka şekilde bize getir. Veya onu bir başka şekle çevir. Allah Teâlâ da peygamberi (s.a.) ne buyurdu ki: «De ki: O'nu kendiliğimden değiştiremem (O'nu değiştirmek bana âit değildir.) Ben, ancak (emredilen bir kul ve Allah'tan tebliğ eden bir elçiyim. Ben ancak) Kur'an'a uyanm. Ben, Rabbıma karşı gelirsem; büyük bir günün azabına uğramaktan korkarım.» Daha sonra Allah Teâlâ, onun kendilerine getirdiğinin sıhhatına bir delil olmak üzere şöyle buyurur : «De ki: Allah dileseydi, ben onu size okumazdım. Ve size hiç bildirmezdim.» Ben size getirdiklerimi ancak Allah'ın bana izni, dilemesi ve iradesiyle getirm isimdir. Bunları kendiliğimden söyleyip haber vermediğime ve kendim düzmediğime delil ise, sizin ona karşı

durmakta âciz olmanızdır. Muhakkak ki siz, benim doğruluğumu, emîn olduğumu, sizin aranızda yetişip büyüdüğüm andan bağlayarak Allah'ın beni peygamber olarak göndermesine kadar açıkça bilmektesiniz. Siz, beni ayıplayabileceğiniz hiç bir şeyle şimdiye kadar tenkîd de etmemiştiniz. Bu sebebledir ki Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur : «Daha önce yıllarca aranızda bulundum. Hiç düşünmüyor musunuz?» Sizin hakkı bâtıldan ayırıp bileceğiniz akıllarınız yok mu? Rûm kralı Hirakl, Ebu Süfyân ve yanındakilere Hz. Peygamber (s.a.) in sıfatına dâir sorduğu sorular içinde : Söylediği o sözleri söylemeden önce, siz hiç onu yalanla itham etmiş miydiniz? diye sormuş ve Ebu Süfyân; hayır, demişti. O zamanda Ebu Süfyân kâfirlerin reîsi, müşriklerin büyüğü idi. Bununla beraber hakkı itiraf etmişti.

«Fazilet ve üstünlük, düşmanların şehâdet ettiğiidir.» Hirakl de ona : Muhakkak ben biliyorum ki o, insanlara yalam bırakacak da sonra gidip Allah'a mı yalan söyleyecek, demişti.

Ca'fer İbn Ebu Tâlib de, Habeşistan kralı Necâşi'ye şöyle demişti : Allah Teâlâ bizim içimizde

nesebini, doğruluğunu ve emîn olduğunu bildiğimiz bir elçi gönderdi. Peygamberlikten önce o, bizim aramızda kırk sene gibi bir süre kalmıştır. Saîd İbn Müseyyeb'den «Kırk üç sene.» rivayeti var ise de sahîh ve meşhur olan birinci görüştür.[\[11\]](#)

17 — Allah'a karşı yalan uyduran veya âyetlerini yalanlayanlardan daha zâlim kim olabilir? Suçlular muhakkak ki felaha ermezler.

Allah'a İftira Edenler

Allah Teâlâ buyurur ki: Allah'a karşı yalan uyduran, Allah'a karşı yalan söyleyen, Allah Teâlâ kendisini peygamber olarak göndermemişken Allah'ın kendisini peygamber olarak gönderdiğini sanandan daha zâlim, daha azgın ve günâhı daha şiddetli hiç kimse yoktur. Cürüm yönüyle, zulüm yönüyle ondan daha büyüğü yoktur. Böyle bir kimsenin benzerinin durumu aptallara bile gizli kalmazken, böyle birinin hali nasıl olur da peygamberlere benzeyebilir? Doğru veya yalan olarak kim böyle bir söz söylerse; muhakkak ki Allah Teâlâ, güneşten daha açık bir şekilde onun iyiliğine veya günahkârlığına açıkça deiller koyar. Muhammed (s.a.) ve Müseylime el-

Kezzâb arasındaki fark, her ikisini de gören kimseler için kuşluk vakti ile zifiri karanlıktaki gece yansı vakti arasındaki farktan daha açıktır. Basiret sahibi olan herkes her birerinin simasından, sözünden ve işlerinden Muhammed (s.a.) in doğruluğunu, MüseyHme el-Kezzâb, Secâh ve Es-ved el-Ansî'nin yalanını kolayca çıkarıp anlayabilir.

Abdullah İbn Sellâm der ki: Allah Rasûlü (s.a.) Medine'ye geldiğinde insanlar ondan kaçtılar. Ben de kaçanlar içindeydim. Onu gördüğüm zaman bildim ki onun yüzü, yalancı bir kişinin yüzü değildir. Ondan ilk işittiğim sözler şunlardır :jky insanlar, selâmı yayınız, yemek yediriniz, akrabalarınıza gidip geliniz, insanlar uyurken geceleyin namaz kılınız ki cennete selâmetle giresiniz.

Dımâm İbn Sa'lebe, Sa'd İbn Bekr oğullarından bir grup içinde Allah Rasûlü (s.a.) ne geldiğinde : Bu göğü kim kaldırdı? diye sordu. O; Allah, buyurdu. Bu dağları kim dikti? diye sordu, Allah Rasûlü : Allah, buyurdu. O : Bu yeryüzünü kim yaydı? diye sordu, Hz. Peygamber : Allah, diye cevap verdi. Bu göğü kaldıran, dağları diken ve yeryüzünü yayan adına

söyle; bütün insanlara seni Allah mı gönderdi? diye sordu, Hz. Peygamber; evet, buyurdu. Sonra ona namazı, zekâtı, haccı ve orucu sordu. Bunlardan her birini sorduğunda yukardaki yemini veriyor ve Allah Rasûlü (s.a.) yemîn ediyordu. Sonunda Hz. Peygambere : Seni hak ile gönderene yemîn olsun ki bunlann üzerine ne ziyâde edeceğim ve ne de bunları eksilteceğim, dedi. Bu adam sâdece bununla yetinmiş ve onun doğruluğuna delâlet eden delilleri bizzat müşahede etmekle, görmekle onun doğruluğuna inanmıştı. Hasan İbn Sabit der ki:

«Şayet onun hakkında apaçık âyetler olmasaydı bile, onun açıklığı sana muhakkak haber getirirdi.» Müseylime'ye gelince; basiret sahipleri onun fasih olmayan rekâketli sözleriyle, güzel olmayıp aksine çirkin olan işleriyle hasret ve rüsvâyılık günü onu ebediyyen cehennemde bırakacak olan Kur'an'ıyla onun durumunu kesinlikle bilmiştir. O'nun sözüyle, «Allah, O'dur ki kendisinden başka hiç bir ilâh yoktur. Hayy ve Kayyûm'dur. O'nu dalgınlık ve uyku tutmaz. Göklerde ve yerde olanların hepsi de O'nundur. O'nun izni olmadan katında şefaet edecek

kimdir? Önlerinde ve arkalarında ne varsa bilir. Dilediği kadarından başka O'nun ilminden hiç bir şey kavrayamazlar. Kürsî'si gökleri ve yeri kaplamıştır. On) an koruyup gözetmek O'na ağırlık vermez. O, öyle ulu, öyle yücedir.» (Bakara, 255). âyeti arasında ne kadar fark vardır. Bir de Müseylime —'Allah onu çirkinleştirsin ve la'net etsin— nin gevelediği şu sözlere bakınız : «Ey iki kurbağanın kızı kurbağa, ne kadar temizsin, nicelerini temizledin, suyu bulandırmadm, su içenleri engellemedin, Allah gebeye nimet vermiştir, ondan koşan bir canlı çıkarmıştır. Karın derisi ile iç organlar arasında. Fil, fil nedir bilir misin? Onun uzun bir hortumu vardır. Hamur yapan hamurculara, ekmek yapan ekmekçilere, yağ ve iç yağın lokma lokma yiyenlere yemîn olsun ki Kureyş muhakkak haddi aşan bir kavimdir.» Bu ve benzeri bir sürü hezeyan ve hurafeleri daha vardır ki; bu sözleri, çocuklar fctile bir alay olarak telaffuz edip söyleyebilirler. Nihayet «Hadikat'ül-Mevt» günü ölüm şerbetini içmiş, işleri dağılmış, arkadaşları ve ailesi ona la'net edip tevbe ederek Sıddîk'a gelmişlerdir. Onlar, Allah'ın dinine

rağbet ederek gelmişlerdi. Allah Rasûlü (s.a.) nün halifesi Sıddîk (r.a.), onlardan la'netli Müseylime'nin Kur'an'ın-dan bir şeyler okumalarını istemiş, onlar kendilerinin bundan affedilmelerini istemişler ve fakat Hz. Ebubekir, insanlardan onu işitmemiş olanların işitmeleri ve üzerinde oldukları hidâyetin, ilmin üstünlüğünü bilmeleri için mutlaka ondan bir şeyler okumalarını istemişti. Bunun üzerine onlar, yukarıda zikrettiklerimiz ve benzerlerinden Hz. Ebubekir'e okumuşlardı. Okumalarını bitirdiklerinde Sıddîk (r.a.) on-lapa şöyle demişti: Yazıklar olsun size, akıllarınız nereye gitmişti? Allah'a yemîn olsun ki bu hiç bir şekilde Allah'tan sâdır olmaz, olmamıştır.

Anlatırlar ki Amr İbn el-Âs, Müseylime'ye gitmişti. Câhüiye devrinde Amr onun arkadaşıydı ve henüz müslüman olmamıştı. Müseylime ona Allah Rasûlü (s.a.) nü kasederek : Yazık sana ey Amr, arkadaşınıza bu süre içinde ne nazil oldu? diye sordu. Amr : Onun ashabının büyük ama kısa bir süre okuduklarını işittim, dedi. Müseylime : O nedir? diye sordu. «Asr'a andolsun ki, hiç şüphesiz insan

hüsrandadır. Ancak îmân edenler ve sâlih amel işleyenler, bir de birbirine hakkı tavsiye edenler ve sabrı tavsiye edenler bunun dışındadır.» (Asr, 1-3). dedi. Müseylime bir süre düşündü, sonra şöyle dedi : Muhakkak ki bana da onun bir benzeri indirildi. Amr : O nedir? diye sordu da şöyle söyledi : «Ey çöl kedisi, muhakkak ki sen iki kulak ve bir göğüsten ibaretsin. Kalan kısmın küçük, hakirdir.» Nasıl buluyorsun ey Amr? Amr ona : Allah'a yemîn olsun ki, muhakkak sen de kendinin yalan söylediğini pek âlâ biliyorsun, dedi. Müşrik olduğu halde bir müşrikten bu sözler sâdır olur; Muhammed (s.a.) in durumu ve doğruluğu ile Müseylime —Allah ona la'net etsin— nin durumu ve yalanı ona karışmaz ise basîret ve akıl sahipleri ile doğru, selîm akıl sahiplerinin bunu anlamaları daha evlâ olmaz mı? Bu sebeptendir ki Allah Teâlâ : «Allah'a karşı yalan uydurandan, yahut kendisine hiç bir şey vahyedil-memişken; bana da vahyolundu, diyenden ve Allah'ın indirdiği gibi ben de indireceğim, diyenden daha zâlim kimdir?» (En'âm, 93) buyurmuştur. Bu âyet-i kerîme'de de şöyle buyurur : «Allah'a karşı yalan uyduran veya âyetlerini yalanlayanlardan daha

zâlim kim olabilir? Suçlular muhakkak ki felaha ermezler.» Peygamberlerin getirmiş olduğu hakkı yalanlayan ve aleyhinde hüccetlerin kâim olduğu kimseden de daha zâlimi elbette yoktur. Nitekim bir hadîste şöyle buyuru-lur : Allah'a karşı insanların en azgını, şüphesiz bir peygamberi öldüren veya peygamberin kendisini öldürdüğü kimsedir.^[12]

18 — Onlar Allah'ı bırakarak; kendilerine fayda da, zarar da vermeyen şeylere taparlar. Bunlar Allah katında bizim şefâatcılarımızdır, derler. De ki: Siz Allah'a göklerde ve yerde bilmediği bir şey mi haber veriyorsunuz? Allah, onların ortak koşmalarından münezzeh ve yücedir.

19 — İnsanlar tek bir ümmetten başka bir şey değildiler. Sonradan ayrılığa düştüler. Eğer Rabbu daha önceden bir söz vermemiş olsaydı; ayrılığa, düştükleri şeyler hakkında hüküm çoktan verilmiş olurdu.

Allah Teâlâ, Allah katında şefâatları kendilerine fayda verir sanarak Allah ile beraber başkasına ibâdet eden müşrikleri takbih ediyor. Onların fayda ve zarar veremeyeceklerini, onların zannettiklerinin

vuku bulmayacağını ve asla meydana gelmeyeceğini haber veriyor. Buyuruyor ki : «De ki: Siz Allah'a göklerde ve yerde bilmediği bir şey mi haber veriyorsunuz?»

İbn Cerîr buranın anlamının : Siz, Allah'a göklerde ve yerde olmayan bir şeyi mi haber veriyorsunuz? şeklinde olduğunu söyler. Sonra Allah Teâlâ, kendisinin onlann şirk ve küfürlerinden münezzeh olduğunu beyânla : «Allah, onların ortak koşmalarından münezzeh ve yücedir.» buyurur.

Allah Teâlâ bu şirkin insanlar arasında önceleri yok iken, sonradan olduğunu haber verir. Önceden bütün insanlar, bir tek din olan İslâm üzere idiler* İbn Abbâs der ki: Âdem ile Nûh arasında on nesil vardır ve hepsi de İslâm üzeredir. Sonra insanlar arasında ihtilâf meydana gelmiş, putlara, Allah'a eş koşulan şeylere ibâdet edilmiştir. Allah Teâlâ âyetleri, beyyineleri, yüce, üstün hüccetleri ve beyne işleyen burhanları ile elçileri göndermiştir. «Tâ ki, helak olan apaçık bir delilden dolayı helak olsun, yaşayan da apaçık bir delilden dolayı yaşasın.» (Enfâl, 42).

Allah Teâlâ : «Eğer Rabbim daha önceden bir söz vermemiş olsaydı; ayrılığa düştükleri şeyler hakkında hüküm çoktan verilmiş olurdu.» buyurur ki şayet daha Önceden Allah Teâlâ, hakkında hüccet konulmadan hiç kimseye azâb etmeyeceği sözünü vermemiş ve yaratıkları sayılı bir ecele kadar te'cîl etmemiş olsaydı, ayrılığa düştükleri şeyler hakkında aralarında hüküm verir; inananları mutlu kılar ve kâfirleri sıkıntıya sokardı.[\[13\]](#)

20 — Ona Rabbından bir âyet indirilmeli değil miydi? derler. De ki: Gaybı bilmek Allah'a mahsûstur. Bekleyin, doğrusu- ben de sizinle birlikte beklemekteyim.

Gaybın Bilgisi

Bu inâdçı ve Hz. Peygamberi yalanlayan kâfirler : «Muhammed'e Rabbından bir âyet inseydi ya.» deyip bununla Semûd kavmine devenin verilmesi gibi kendilerine de bir mucize verilmesini veya Safa tepesinin kendileri için altma çevrilmesini veya Mekke dağlarının kendilerinden uzaklaştırılıp yerlerine bahçeler ve nehirler konulmasını ve benzeri olmak üzere Allah'ın kadir olduğu bir mucize istemişlerdi.

Fakat Allah Teâlâ, işlerinde ve sözlerinde muhakkak hikmet sahibidir. Nitekim başka âyetlerde şöyle buyurmaktadır : «Dilerse sana bunlardan daha iyi olan, içlerinden ırmaklar akan cennetler verebilen ve köşkler kurabilen Allah'ın şanı yücedir. Fakat onlar, kıyamet saatim da yalanladılar. Biz, o saatin geleceğini" yalanlayanlara öyle çılgın bir ateş hazırladık ki...» (Furkân, 10-11), «Bizi âyetler göndermekten alıkoyan şey; ancak öncekilerin onları yalanlamış olmalarıdır. Semûd'a da gözleri göre göre bir dişi deve vermiştik. Ona zulmetmişlerdi. Halbuki Biz, âyetleri ancak korkutmak için göndeririz.» (İsrâ, 59). Allah Teâlâ ezcümle şöyle buyurur : Yaratıklarım hakkında sünnetim şudur : Ben onlann istediklerini verdiğim zaman eğer îmân ederlerse ne âlâ, değilse onlara azabımı çabuklaştırırım. Bu sebeptedir ki Allah Ra-sûlû (s.a.), onlann istediklerinin verilmesi ile onların bırakılarak mühlet verilmesi arasında muhayyer bırakılmıştır. İstedikleri verildiği takdirde icabet ederlerse ne âlâ, değilse azâbları çabuklaştırılacak, bırakıldıkları takdirde ise onlara mühlet verilecekti. Hz. Peygamber, onlara mühlet

verilmesini tercih buyurmuştu. Nitekim onlara karşı defalarca hilim ile muamele etmiştir. Bu sebeptendir ki Allah Teâlâ, peygamberine onların istediklerine karşılık cevap olarak şöyle demesini öğütlemiştir : «Gaybı bilmek ancak Allah'a mahsûstur. İşlerin hepsi Allah'ın elindedir. O, işlerin sonuçlarını en iyi bilendir. Bekleyin, doğrusu ben de sizinle birlikte beklemekteyim.» Eğer siz, istediğinizi görmedikçe îmân etmeyecekseniz o haide benim ve sizin hakkınızda Allah'ın hükmünü bekleyin. Bununla birlikte onlar, istediklerinden daha büyüğü olmak üzere Hz. Peygamberin mucizelerini müşahade etmişlerdir. Bu cümleden olarak Allah Rasûlü (s.a.) bir dolunay gecesi aya işaret buyurmuş ve o ikiye bölünmüştü : Bir parçası dağın arkasından, bir parçası da Önünden görünmüştü. Muhakkak ki bu, onlann istedikleri ve istemedikleri diğer yeryüzü mucizelerinden daha büyüktü. Eğer Allah Teâlâ onların bu isteklerinin irşad ve hak üzere sabit olma isteğinden doğmuş olduğunu bilseydi, mutlaka onların bu isteklerine icabet buyururdu. Fakat Allah Teâlâ bildi ki; onlann bu istekleri, ancak bir inâd ve

azgınlık sebebiyledir. Allah Teâlâ da onları şüpheleri içinde bırakmıştır. Zîrâ onlardan hiç birinin îmân etmeyeceğini bilmektedir. Nitekim başka âyetlerde şöyle buyurmaktadır: «Doğrusu üzerlerine Rabbının sözü hak olanlar inanmazlar. Onlara her türlü âyet gelse bile, elem verici azabı görünceye kadar.» (Yûnus, 96-97), «Eğer Biz, onlara gerçekten melekleri indirseydik, ölümler kendileriyle konuşsaydı ve her şeyi karşılırlarına toplasaydık, Allah dilemedikçe onlar yine de inanacak değillerdi. Fakat onlar bilmediler.» (En'âm, 111), «Onlara gökten bir kapı açsak da yukarı çıkmaya koyulsalardı; gözlerimiz döndü. Biz herhalde büyüledik, derlerdi.)* (Hicr, 14-15), «Gökten bir parça düşer görseler : Birbiri üstüne yığılmış buluttur, derler.» (Tür, 44), «Eğer sana kâğıt içinde bir kitab indirmiş olsaydık da elleriyle ona dokunsalardı; yine de küfretmiş olanlar derlerdi ki: Bu, apaçık bir büyüden başkası değildir.» {En'âm, 7). Bu ve benzeri istekler, cevap verilmekten uzak ve değersiz şeylerdir. Zîrâ bunlara cevap-ta hiç bir fayda yoktur. Çünkü onların günâh ve fesâdların çokluğundan onlann inâd ve azgınlıklarında devam

etmelerine mâni olamayacaktır. Bu sebeptedir ki : «Bekleyin, doğrusu ben de sizinle birlikte beklemekteyim.)) buyurmuştur.^[14]

21 — Kendilerine dokunan sıkıntılardan sonra insanlara bir rahmet tattırdığımızda; hemen âyetlerimize düzen kurmaya kalkışırlar. De ki: Düzen kurmada Allah en hızlıdır. Elçilerimiz de kurduğunuz düzenleri hiç şüphesiz yazmaktadırlar.

22 — Sizi karada ve denizde yürüten O'dur. Gemide bulunduğunuzda geminin onları hoş bir rüzgârla götürdüğünde ve onunla sevindiklerinde birden şiddetli bir kasırga gelip onları her taraftan dalgaların sardığı ve çepeçevre kuşatıldıklarını sandıkları anda, Allah'ın dinine sarılarak : Bizi bu tehlikeden kurtarırsan; andolsun ki, şük-redenlerden oluruz, diye O'na yalvarırlar.

23 — Allah onları kurtarınca; hemen yeryüzünde haksız yere taşkınlıklara başlarlar. Ey insanlar, yaptığınız taşkınlık aleyhinize, dünya hayatının eğlencesidir. Sonra dönüşünüz Bizedir. Biz de yaptığınızı size bildiririz.

İnsan Psikolojisi

Allah Teâlâ haber veriyor ki, insanlar kuraklıktan sonra yağmur, kıtlıktan sonra bolluk, zorluktan sonra ferahlık gibi kendilerine dokunan bir sıkıntıdan sonra rahmetini tattırdığı zaman; onlar, hemen Allah'ın âyetlerine dil uzatmaya kalkışır. Mücâhid, onların «Alay etme ve yalanlama» ile Allah'ın âyetlerine karşı tavır aldıklarını söyler. Nitekim Allah Teâlâ, başka bir âyette şöyle buyurur : «İnsan bir sıkıntıya düşünce; yan gelip yattığı, oturduğu, veya ayakta bulunduğu anlarda Bize yalvarıp yakanr. Biz, sıkıntısını giderince de; karşılaştığı sıkıntıdan ötürü Bize hiç yalvarmamışa döner.» (Yûnus, 12). Sahîh bir hadîste rivayet edildiğine göre, Allah Rasûlü (s.a.) geceleyin yağın bir yağmurdan sonra sabah namazı kıldırması ve : Bu gece Rabbi-nız ne buyurdu biliyor musunuz? diye sormuştu. Onlar : Allah ve Rasûlü en iyi bilendir, dediler. Şöyle buyurdu : Kullarımdan Bana î mân eden ve kâfir olanlar sabahladı. Allah'ın fazlı ve rahmeti ile bize yağmur yağdı, diyenler bana î mân etmiş, yıldızı inkâr etmişlerdir. Falan ve falan yıldızın

doğmasıyla (veya batmasıyla) bize yağmur yağdı diyenler ise, Beni inkâr etmiş, yıldıza inanmışlardır.

Allah Teâlâ : «Onlara de ki: Düzen kurmada Allah en hızlıdır.» buyurur ki; Allah Teâlâ, onların küfürlerini derece derece arttırır ve onlara mühlet verir. O kadar ki cürüm işleyenler kendilerine mühlet verilmiş olduğu ve bu mühleti kullanır haldelerken azâb edilmeyeceklerini sanırlar. Sonra bir gaflet anında yakalanıverirler. Şerefli yazıcılar onun her yaptığını yazar ve onun adına kaydeder, sonra, da gaybı ve alenî olanı bilen Allah'a arzederler. O da büyük ve küçük, bir hurma çekirdeği veya hurma çekirdeğinin çukuru mesabesinde olan her amellerinin karşılığını verir.

Allah Teâlâ buyurur ki: «Sizi karada ve denizde yürüten O'dur. Gemide bulunduğunuzda, geminin onları hoş bir rüzgârla götürdüğünde ve onunla sevindiklerinde birden şiddetli bir kasırga gelip (gemiyi ve) onları her taraftan dalgaların sardığı ve çepeçevre kuşatıldıklarını ve helak olacaklarını sandıkları anda, Allah'ın dinine sarılarak; O'na yalvarırlar.» O'nunla beraber hiç bir puta duâ

etmezler. Bilakis sâdece O'na duâ ve huşu' ile yalvarırlar. Allah Teâlâ başka bir âyette : «Denizde size bir sıkıntı dokununca yalvardıklarınızın hepsi kaybolur. Ancak Allah kalır. Ama O, sizi karaya çıkarıp kurtarınca; yüz çevirirsiniz. Ve insan zâten pek nankördür.» (İsrâ, 67). buyururken, burada da şöyle buyurmaktadır : «Allah'ın dinine sarılarak : Bizi bu tehlikeden kurtarırsan andolsun ki, (bu duruma) şükredenlerden oluruz, (hiç bir şeyle Sana şirk koşmayız, nasıl ki burada yegâne Sana duâ ediyorsak, bundan sonra da yegâne Sana ibâdet ederiz) diye 'Ona yalvarırlar. Allah Teâlâ da buyurur ki; «Allah onları (bu tehlikeden) kurtarınca; hemen yeryüzünde haksız yere taşkınlıklara başlarlar. (Sanki başlarına bu felâket gelmemiş gibi olurlar. Kendilerine dokunan bir zarardan Allah'a duâ etmemiş gibi olurlar.)»

Allah Teâlâ : «Ey insanlar, yaptığınız taşkınlık aleyhinizedir.» buyurur ki, bu taşkınlığın vebalini ancak yine siz tadarsınız. Ve dışınızda hiç kimseye bir zarar veremezsiniz. Nitekim bir hadîste şöyle buyurur : Haddi aşma ve akrabalarına gidip

gelmeyi kesmekten Allah'ın böyle yapana âhirette hazırlayıp biriktirmiş olduğu azâbla beraber dünyada cezasını çabucak vermesine lâayık başka bir günâh daha yoktur.

Allah Teâlâ : «Bunlar, dünya hayatının eğlencesidir.» buyurur ki, sizin için bu değersiz ve hakîr dünya hayatında birtakım nimetler, faydalanmalar vardır. «Dönüşünüz Bizedir. Biz de yaptıklarınızı size bildiririz.» Bütün amellerinizi size haber verir ve size onları tām olarak veririz. Kim hayır bulursa' Allah'a hamdetsin, kim de hayırdan başka bir şey bulursa ancak kendini ayıplasın.[\[15\]](#)

24 — Dünya hayatı; gökten indirdiğimiz su gibidir. Onunla, insan ve hayvanların yiyerek beslendikleri bitkiler bol bol yetişir; yeryüzü renk renk, çeşit çeşit mahsûllerle süslenir. Ve yerin sahipleri bütün bunlara kadir olduklarını sandıkları sırada; geceleyin veya gündüzün emrimiz geliverir ve orayı hiç bir şey bitirmemişe çeviririz. İşte Biz, âyetlerimizi düşünen insanlar için böylece açıklarız.

25 — Allah selâmet yurduna çağırır ve dilediğini dosdoğru yola iletir.

Dünya Hayatının Misâli

Allah Teâlâ dünya hayatının saltanatı, güzelliği, süsü ve sür'atle sona erip bitmesine; çeşitleri ve sınıflan farklı, insanların yediği ekin ve meyvelerden, hayvanların yedikleri mer'a, yoncalık ve başka şeylerden olmak üzere gökten indirilen su ile Allah'ın yeryüzünden çıkarmış olduğu bitkiyi misâl veriyor. «Yeryüzü renk renk, çeşit çeşit ve fânî zînetleriyle, mahsûllerle süslenir, tepelerinden çıkan muhtelif şekil ve renklerde taptaze çiçeklerle güzelleşir ve ekip dikenler bütün bunları kesmeye ve hasadına mâlik olduklarını sandıkları sırada geceleyin veya gündüzün emrimiz, bir yıldırım veya soğuk bir rüzgâr geliverir de yapraklarını kurutur ve meyvelerini telef eder.» Allah Teâlâ buyurur ki: «Geceleyin veya gündüzün emrimiz geliverir de orayı hiç bir şey bitirmemişe çeviririz.» Tazelik ve yeşilliğinden sonra orayı kurutuveririz. «Hiç bir şey bitirmemişe çeviririz.» Sanki ondan önce hiç güzel olmamış gibidir. Katâde der ki: Orayı hiç bir şey bitirmemişe çeviririz, sanki orada hiç bir şey yaşamamış ve orada hiç bir nîmet bitmemişe döner.

Zevalinden sonra işler de böyledir; sanki hiç olmamış gibi olur. Bu sebeptedir ki bir hadîste şöyle buyrulur : Dünya halkının en çok nîmete kavuşmuş olanı getirilir, cehenneme bir kere daldırılır ve kendisine : Hiç hayır gördün mü, sana hiç nimet uğradı mı? diye sorulur da; hayır, der. Dünyada insanların en şiddetli azaba dûçâr olanı getirilir ve bir kere nîmete daldırılır, sonra kendisine : Hiç bir sıkıntı ve yoksulluk gördün mü? diye sorulur ve o da; hayır, der. Allah Teâlâ helak olanlardan haber vererek şöyle buyurur : «Oldukları yerde diz üstü çöküverdiler. Sanki orada hiç yaşamamışlardı.» (Hûd, 94-95).

Sonra Allah Teâlâ buyurur ki: «İşte Biz, dünya ehlinde ona mağrur ve aldanmış, onun vaadlerine kanmış ve fakat o onlardan birden bire aynlıverirken dünyanın çarçabuk sona ereceği konusunda vermiş olduğumuz misâlden ibret alan ve âyetlerimizi, hüccet ve delillerimizi düşünen insanlar için böylece açıklarız.» Dünyayı isteyen den dünyanın kaçması, ondan kaçanın da peşine düşmesi dünyanın tabîatındandır. Allah Teâlâ dünya hayatına, yeryüzünün nebatları ile Kitab-ı Azîz'inde birçok âyette misâl

getirmektedir. Meselâ Kehf sûresinde şöyle buyurur : «Dünya hayatının misâlini de anlat onlara. O gökten indirdiğimiz su gibidir. Ki bununla yeryüzünde yetişen bitkiler birbirine karışır. Ama sonunda da rüzgârın savuracağı çörçöpe^döner. Allah her şeyin üstünde bir kudret sahibidir.» (Kehf, 45). Aynı şekilde Zümer sûresinde (âyet, 21) ve Hadîd sûresinde (âyet, 20) dünya hayatına suyu misâl olarak verir.

İbn Cerîr der ki: Bana Hâris'in... Abdurrahmân İbn Ebu Bekr İbn Abdurrahmân İbn Haris İbn Hişâm'dan rivayetine göre; o, söyle demiştir : Mervân İbn Hakem'i minberde : «Yeryüzü renk renk, çeşit çeşit mahsûllerle süslenir ve yerin sahipleri bütün bunlara mâlik olduklarını sandıkları sırada; —Allah onları sahiplerinin günâhları karşılığı olma dışında helak edecek değildir— ...» şeklinde okuduğunu işittim. Mushaf'da olmadığı halde onu okudun, dedim. Abhâs İbn Abdullah İbn Abbâs : İbn Abbâs da bunu böylece okur, dedi. İbn Abbâs'a birini gönderdiler de şöyle dedi: Übeyy İbn Kâ'b bana böylece okuttu. Bu, garîb bir kıraat olup tefsir için ziyâde edilmiş gibidir.^[16]

Allah Teâlâ : «Allah selâmet yurduna çağırır...» buyurur. Allah Teâlâ dünyayı, onun çarçabuk sona ereceğini haber verdiğinde cennete teşvik edip oraya çağırır; cennete âfetlerden, noksanlıklardan, meşekkatlerden kurtuluş yurdu ismini verir ve : «Allah selâmet yurduna çağırır ve dilediğini dosdoğru yola iletir.)) buyurur.

Eyyûb'un Ebu Kılâbe'den, onun Hz. Peygamber (s.a.) den rivayetine göre; o, şöyle buyurmuştur : Bana : Gözlerin uyusun ve fakat kalbin uyanık kalıp anlasın, kulağın işitsin, denildi. Gözüm, kalbimin akı uyudu ve kulağım işitti. Sonra şöyle denildi: Bir efendi, bir yurt (bir ev))binâ etti. Sonra yemek hazırladı ve bir davetçi gönderdi. Davet-çiye icabet eden eve girdi ve yemekten yedi, efendi ondan hoşnûd oldu. Davetçiye icabet etmeyen eve girmedi ve yemekten yemedi, efendi de ondan hoşnûd olmadı. Allah o efendidir. Ev İslâm'dır. Yemek cennet' tir. Davetçi ise Muhammed (s.a.) dir. Bu hadîs mürseldir. Muttasıl olarak da rivayet edilmiştir. Muttasıl olarak rivayeti şöyledir : Leys kanalıyla... Câbir İbn Abdullah (r.a.) dan rivayete göre; o, şöyle demiştir: Bir gün

Allah Rasûlü (s.a.) yanımıza çıktı ve şöyle buyurdu: Ben rü'yâmda gördüm ki Cibril başucumda, Mîkâîl ayak ucumda. Biri arkadaşına : Şunun için bir misâl ver, dedi. O, şöyle dedi: İşit, kulağın duysun, aklınla anla. Muhakkak ki senin ve ümmetinin misâli bir kral gibidir ki o, önce bir yurt edinir, sonra orada bir ev bina eder. Orada bir yemek (ziyafet) verir. Daha sonra insanları yemeğine çağırarak bir elçi gönderir. Onlardan elçiye icabet edenler ve terkedenler vardır. İşte Allah o kraldır. Yurt İslâm'dır. Ev cennettir. Ve sen ey Muhammed, işte o elçisin. Kim sana icabet ederse İslâm'a girer, kim İslâm'a girerse cennete girmiştir. Kim de cennete girmişse ondan yemiştir. Hadîsi İbn Cerîr rivayet etmiştir.

Katâde der ki: Bana Huleyd el-Asarî'nin Ebu Derdâ'dan rivayetine göre; Allah Rasûlü (s.a.) şöyle buyurmuştur : Güneşin doğduğu hiç bir gün yoktur ki, iki tarafında nida eden iki melek olmasın. İnsanlar ve cinler hâriç, Allah'ın bütün yaratıkları o iki meleği işitirler. Onlar, şöyle derler : Ey insanlar, Rabbinize geliniz. Yeterli ve az olan; çok olup da oyalayandan daha hayırlıdır. Muhakkak ki bu,

Kur'an'da : «Allah selâmet yurduna çağırır ve dilediğini dosdoğru yola iletir.» âyetinde indirilmiştir. Hadîsi îbn Ebu Hatim ve İbn Cerîr rivayet etmişlerdir.[\[17\]](#)

26 — Güzel davrananlara daha güzeli ve fazlası var. Onların yüzleri ne kararır, ne de zilletten kızarır. Onlar cennetin yaranıdırlar. Orada temelli kalacaklardır.

Güzele Güzel

Allah Teâlâ dünyada îmân ve sâlih amelle iyilik yapanlara âhiret yurdunda bunlara bedel iyilikler olduğunu haber veriyor. Başka bir âyette de şöyle buyurur : «İyiliğin karşılığı, iyilikten başka bir şey midir?» (Rahman, 60).

Allah Teâlâ : «Daha güzeli ve fazlası var.» buyurur ki; bu, amellerin sevabının bir iyilik karşılığı on mislinden yediyüz misline kadar katlanması, arttırılmasıdır. Bunun da üzerine ziyâdelik, fazlalık vardır. Ayrıca bu fazlalık; Allah'ın onlara cennetlerde vereceği sarayları, hurileri ve onlardan olan hoşnûdluğunu onlar için saklamış olduğu göz aydınlığını da kapsamaktadır. Bunlardan daha

faziletli ve üstün olanı ise Allah'ın yüzüne (zâtına) bakmaktır. İşte bu, Allah'ın onlara verdiklerinin tamâmının en büyüğü olan bir ziyâdeliktir. Onlar buna amelleri ile hak kazanmamışlardır. Bilakis bu, Allah'ın fazlı ve rahmeti iledir. Âyetteki ziyâdeliğin Allah'ın yüzüne (vech-i kerîm'ine) bakmak olduğu şeklindeki açıklama Ebubekir es-Sıddîk, Huzeyfe İbn Ye-mân, Abdullah İbn Abbâs, Saîd İbn Müseyyeb, Abdurrahmân İbn Ebu Leylâ, Abdurrahmân İbn Sabit, Mücâhid, İkrime, Âmir İbn Sa'd, Ata, Dahhâk, Hasan, Katâde, Süddî, Muhammed İbn İshâk ile selef ve haleften başkalarından da rivayet edilmiştir. Bu husus (ziyâdeliğin Allah'a bakmakla tefsiri) birçok hadîste Allah Rasûlü (s.a.)'nden rivayetle vârid olmuştur. İmâm Ahmed'in rivayet ettiği şu hadîs bunlardandır : Bize AflEan'ın... Suheyb'den rivayetine göre, Allah Rasûlü (s.a.) : «Güzel davranana, daha güzeli ve fazlası var.» âyetini okuyup şöyle buyurmuştur :

Cennet ehli cennete, girdiği zaman Allah Teâlâ : Size, artıracığım bir şey ister misiniz? buyurur. Onlar : Bizim yüzlerimizi beyazlatıp bizi cennete

koymadın mı? Bizi ateşten kurtarmadın mı? derler. Allah Teâlâ hicabı (örtüyü) onlar için açar. (da O'na bakarlar) Allah'a yemîn olsun ki onlara Rablanna bakmaktan daha sevimli olan başka bir şey vermiş değildir. Hadîsi Müslim ve imamlardan bir grup Hammâd İbn Seleme'den rivayet etmişlerdir.

İbn Cerîr der ki: Bize Yûnus'un... Ebu Musa el-Eş'arî'den rivayetine göre; o, Allah Rasûlü (s.a.)'nden şöyle rivayet etmiş : Muhakkak ki Allah Teâlâ, kıyamet günü bir münâdî gönderir de münâdî ilklerinin ve sonlarının duyabileceği bir sesle şöyle nida eder : Ey cennet halkı, muhakkak ki Allah Teâlâ sizin için iyilik ve fazlalık va'detmiştir. İyilik cennettir. Ziyâdelik ise Rahmân'ın yüzüne bakmaktır. Hadîsi İbn Ebu Hatim de Ebu Bekr el-Hüzelî kanalıyla Ebu Temime el-Hecîmî'den rivayet etmiştir. Yine İbn Cerîr der ki : Bize İbn Humeyd'in... Kâ'b İbn Ucre'den, onun da Hz. Peygamber (s.a.)'den «Güzel davranana daha güzeli ve fazlası var.» âyeti hakkında şöyle rivayet etmiştir : Rahman'ın yüzüne bakmaktır. Yine İbn Cerir'in İbn Abdurrahîm kanalıyla... Übeyy İbn Kâ'b'dan rivayetine göre; o, Allah Rasûlü (s.a.)'ne :

«Güzel davranana daha güzeli ve fazlası var.» âyetini sormuş da şöyle buyurmuş : İyilik cennettir, ziyâdelik ise Allah'ın yüzüne bakmaktır. Hadîsi İbn Ebu Hatim de Züheyr'den rivayet etmiştir.

Allah Teâlâ buyurur ki: «Mahşer'deki Arafat'ta kâfir ve günahkârların yüzlerine siyahlık ve toz rengi gelmesinin aksine onların yüzleri ne karanr, ne de zilletten kızarır.» Onlara ne içte ve ne de görünüşte bir aşağılama, horlama meydana gelmez. Bilakis onlar hakkında Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır : «Bu yüzden Allah, o günün şerrinden bunları korumuştur. Ve onlara bir güzellik, bir sevinç vermiştir.» (İnsan, 11). Onların yüzleri parlak, kalbleri sevinçlidir. Fazlı ve rahmeti ile Allah Teâlâ bizleri de onlardan kılsın. Âmîn.[\[18\]](#)

27 — Kötülükleri kazananlara, kötülükleri kadar ceza verilir; onların yüzlerini zillet bürür. Allah'a karşı onları savunacak kimse yoktur. Yüzleri, geceden de kara bir parçayla örtülmüş gibidir. İşte bunlar da ateşin yaranıdırlar. Orada temelli kalacaklardır.

Allah Teâlâ, iyiliklerin kendileri için kat kat arttırıldığı ve bu durumları devamlı olarak artan mutlu kişilerin durumunu haber verdikten sonra, mutsuzların durumuna geçer ve onlar hakkındaki adaletini beyân buyurur. Allah Teâlâ, onların kötülüklerine karşılık ancak onların misliyle karşılık verecek ve onlara cezayı arttırmayacaktır. Onların yüzlerini, günâhları ve bu günâhlarından olan korkuları sebebiyle zillet bürür. Allah Teâlâ başka âyetlerde şöyle buyurmaktadır : »Ateşe sunulurken zilletten başları öne eğilmiş göz ucuyla gizli gizli çevreye baktıklarını görürsün...» (Şûra, 45), «Allah'ı zâlimlerin yaptıklarından habersiz sanma. Sâdece gözlerin dışarı fırlayacağı bir güne kadar onları te'hîr etmektedir. O gün başları kalkmış, gözleri kendilerine dönmeyecek şekilde sabit kalmış, gönülleri bomboş olarak koşup duracaklardır. İnsanları kendilerine azabın geleceği gün ile uyar...» (İbrahim, 42-45). Burada ise «Allah'a karşı onları savunacak kimse yoktur. Allah'ın azâbından onları koruyacak ve azaba mâni olacak kimse yoktur.» buyururken başka bir âyette de şöyle buyurulmaktadır : «İnsan o gün :

Kaçacak yer nerede? der. Hayır, hiç bir sığınak yoktur. O gün herkesin duracağı yer, ancak Rabbinin huzurudur.» (Kiyâme, 10-12).

Allah Teâlâ'mn : «Yüzleri, geceden de kara bir parçayla örtülmüş gibidir.» âyeti, âhîret yurdunda onların yüzlerinin karalığını haber vermektedir. Nitekim başka âyetlerde de Allah Teâlâ şöyle buyurur : «O gün nice yüzler ağarır, nice yüzler kararır. O zaman yüzleri kara olanlara : îmânınızdan sonra küfrettiniz ha! İşte o küfrünüzün cezası olarak tadın azabı, denir. Ama yüzleri ağaranlar, Allah'ın rahmeti içindedirler. Onlar, orada temelli kalacaklardır.» (Âl-i İmrân, 106-107), «O gün yüzler vardır, pırıl pırıl parlar. Güleç, sevinçli. O gün yüzler de vardır, tozlanmış. Bir karanlık bürümüştür. İşte bunlar, kâfirler ve îâcirlerdir.u (Abese, 38-42).[\[19\]](#)

28 — O gün hepsini toplarız. Sonra şirk koşanlara; Siz ve koştüğünüz ortaklar yerlerinize, deriz. Artık onların arasını açmışızdır. Ortakları derler ki: Bize tapmıyordunuz.

29 — Allah, sizinle bizim aramızda şâhid olarak yeter. Sizin tapınmanızdan haberimiz yoktur.

30 — İşte orada herkes önceden yapmış olduğunu bilir. Gerçek mevlâları olan Allah'a döndürülürler. Uydurdukları şeyler ise kendilerinden kaybolup gider.

Allah'a Ortak Koşanlar

Allah Teâlâ buyurur ki: «İnsan, cin, hepsini iyi ve günahkâr olmak üzere bütün yeryüzü halkını bir gün toplarız.» Başka bir âyette de şöyle buyurur : «Hiçbirini bırakmaksızın toplarız onları.» (Kehf, 47).

«Sonra şirk koşanlara : Siz ve koştuğunuz ortaklar yerlerinize, deriz. Artık onların arasını açmışızdır.» Onlara siz ve putlarınız muayyen bir yere gidiniz. Orada inananların makamından aynımız, denilir. Nitekim Allah Teâlâ, başka âyetlerde şöyle buyurmaktadır : «Ayrılın bugün ey suçlular.» (Yâsîn, 59), «Kıyametin kopacağı gün, işte o gün inananlar ve inanmayanlar birbirinden ayrılır.» (Rûm, 14), «O gün insanlar bölük bölük ayrılacaklardır.» (Rûm, 43). Onlar iki bölük olacaklardır. Bu, Rabb Teâlâ hükümleri ayırmak üzere geldiği zaman olacaktır. Bu sebeble denilmiştir ki: Mü'minler Allah Teâlâ'dan hükümleri ayırması, vermesi ve bulundukları yerden

ayrılarak kurtarılmaları için Allah Teâlâ'nın gelmesi için O'ndan şefaât isterler. Diğer bir hadîste ise : Bizler, kıyamet günü insanların üstünde ve yüksek bir yerde olacağız, buyurulmuştur.

Allah Teâlâ bu âyet-i kerîme'de kıyamet günü müşrikler ve putlarına emredeceği şeyi haber verip şöyle buyurur : «Siz ve koştüğünüz ortaklar yerlerinize, deriz. Artık onların arasını açmışsızdır. Ortakları onların kendilerine ibâdetlerini inkâr edip onlardan uzaklaşır ve derler ki: Bize tapmıyordunuz.» Allah Teâlâ başka âyetlerde de şöyle buyurur : «Putlar kendilerinin ibâdetlerini inkâr edecekler ve aleyhlerine döneceklerdir.» (Meryem, 82), «O zaman uyulanlar, uyanlardan uzaklaşmışlardır.» (Bakara, 106), «Allah'ı bırakıp ta kıyamet gününe kadar cevap veremeyecek olana, kendilerine yapılan dualardan habersiz bulunan şeylere tapandan daha sapık kim olabilir? İnsanlar bir araya getirildikleri zaman bunlar, onlara düşman kesilirler ve onların tapmalarını inkâr ederler.» (Ahkâf, 5-6).

Bu âyette Allah Teâlâ, şeriklerin (müşriklerin Allah'a koştukları ortakların) kendilerine ibâdet

edenler ibâdet iddiasında bulundukları sırada ve kendilerine mürâcatlarında şöyle diyeceklerini haber verir : «Allah, sizinle bizim aramızda şâhid olarak yeter. Sizin tapınmanızdan haberimiz yoktur.» Biz sizin ibâdetinizi hissetmemiş ve bilmemiştik. Siz, bizim sizi bilmeyeceğimiz bir şekilde bize ibâdet etmişsiniz. Sizinle aramızda Allah şâhiddir ki bize ibâdete sizi çağırmadık, size bunu emretmedik ve sizden bu konuda hoşnûd da olmadık.

İşte bu sözler, Allah ile beraber O'ndan başkasına tapınan müşrikler için işitmeyen, görmeyen, kendilerine bir yarar sağlamayan, kendilerine ibâdeti emretmeyen, bundan hoşnûd olmayan, bunu istemeyen, aksine en muhtaç oldukları bir zamanda kendilerinden uzaklaşandan büyük bir susturmadır. Onlar Hayy, Kayyûm, Semî, Basîr, her şeye gücü yeten, her şeyi en iyi bilene ibâdeti terketmişlerdir. O; elçilerini göndermiş, kitablannı indirmiş, tek ve ortağı olmaksızın Zâtına ibâdeti emretmiş, kendinden başkasına ibâdeti yasaklamıştır. Nitekim başka âyetlerde şöyle buyurur : «Andolsun ki, her ümmete : Allah'a ibâdet edin ve

putlardan kaçının, diye peygamberler göndermişizdir. İçlerinden kimini Allah hidâyete erdirdi. Kimi de sapıklığı hak etti.» (Nahl, 36), «Senden önce gönderdiğimiz her peygambere : Benden başka tanrı yoktur, Bana kulluk edin, diye vahyetmişizdir.» (Enbiyâ, 25), «Senden Önce gönderdiğimiz peygamberlerden sor. Biz, Rahmân'dan başka İbâdet edilecek tanrılara meşru kılmış mıyız?» (Zuhrûf, 45).

Müşrikler, birçok nevîlere ve kısımlara ayrılır. Allah Teâlâ kitabında onları zikretmiş, durumlarını ve sözlerini beyân buyurmuş, en mütekâmil biçimde onların içinde bulundukları durumu reddetmiştir.

Allah Teâlâ buyurur ki: «İşte orada, kıyamet günü hesâb yerinde her nefis dünyada yapmış olduğu hayrı ve şerri bilir, hepsinden haberdâr olur.» Allah Teâlâ başka âyetlerde şöyle buyurmaktadır : «O günde ki, sırlar yoklanıp meydana çıkarılacaktır.» (Târik, 9), «O gün insana, önde ve sonda ne yaptıysa bildirilir.» (Kıyâme, 13), «Ve onun için kıyamet gününde açılmış bulacağı bir kitab çıkarırız. Oku kitabını. Bugün kendi hesâbm için kendi nefsin yeter sana.» (İsrâ, 13-14).

Bu âyet-i kerîme'yi bazıları : «işte orada herkes dünyada yapmış olduğunu okur...» şeklinde okumuşlardır. Bazıları da bu yeni okuyuşa göre; âyetteki kelimesini, geçmişte yapmış olduğu hayır ve şerrin peşine düşeceği, şeklinde anlamışlardır. Bazıları da âyeti şu hadîisle tefsir etmişlerdir : Her bir ümmet, yapmış olduğunun peşine düşecektir. Güneşe tapmış olanlar güneşin peşine, aya tapmış olanlar ayın peşine, tâğûtlara tapmış olanlar da tâ-ğûtların peşine düşecektir...

Allah Teâlâ : «Gerçek mevlâları olan Allah'a döndürülürler.» buyurur ki her iş, adaletli hâkim Allah'a döndürülür. Allah Teâlâ onlar hakkında hüküm vererek aralarını ayırır ve cennet ehlini cennete, cehennem ehlini cehenneme koyar. «Uydurdukları (ve Allah'a bir iftira olmak üzere Allah'ın dışında ibâdet etmiş oldukları) şeyler ise kendilerinden kaybolup gider.»[\[20\]](#)

31 — De ki: Gökten ve yerden size rızık veren kimdir? Kulak ve gözlere hükmeden kimdir? Diriyi ölüden çıkaran, ölüyü de diriden çıkaran kimdir? Her

işî düzenleyen kimdir? Onlar: Allah'tır diyecekler. O halde O'na karşı gelmekten sakınmaz mısınız? de.

32 — İşte gerçek Rabbınız olan Allah budur. Haktan sonra dalâletten başka ne vardır? O halde nasıl çevriliyorsunuz?

33 — Böylece, fâsık olanların îmân etmeyeceklerine dâir Rabbının sözü gerçekleşti.

Kimdir Rızık Veren?

Allah Teâlâ müşriklerin, zâtının birliğini, Rabb olduğunu itiraf etmelerini onlara karşı tanrının birliğine delil getirir ve buyurur ki : «De ki: Gökten ve yerden size rızık veren kimdir? Gökten yağmur suyunu indiren, kudreti ve dilemesiyle yeryüzünü şak şak yaran, böylece orada taneler bitiren, üzüm ve yoncalar, zeytinlikler ve hurmalıklar, sık ve bol ağaçlı bahçeler, meyveler ve mer'alar çıkaran.» (Abese, 27-31) kimdir? Allah ile beraber başka bir ilâh mı? Onlar ; Allah'tır, diyeceklerdir. «Kimdir o ki, eğer o rızkını tutup kesiverecek olursa size rızık verecek?» (Mülk, 21). Allah Teâlâ'nın şu sözü de böyledir : «Kulak ve gözlere hükmeden kimdir?» (Yûnus, 31). Size bu işitme ve görme gücünü veren

şayet dileyseydi bunları sizden söker alır ve giderirdi. Nitekim başka âyetlerde şöyle buyurur : «De ki: Sizi yaratan ve sizin için kulaklar, gözler ve kalbler veren O'dur. Ne de az şükrediyorsunuz!» (Mülk, 23), «De ki: Bana haber verir misiniz; eğer Allah kulağınızı, gözlerinizi alır ve kalblerinizin üstüne mühür vurursa; Allah'tan başka onları size getirecek ilâh kimdir?» (En'âm, 46).

Allah Teâlâ : «Yüce kudreti ve genel nimeti ile diriye ölüden çıkaran, ölüyü de diriden çıkaran kimdir?» buyurur ki, bu konudaki ihtilâfları daha önce vermiştik. Âyet, bütün bunlar hakkında geneldir.

Allah Teâlâ : «Her işi düzenleyen kimdir?» buyurur. Her şeyin me-lekûtu elinde olan kimdir? O, koruyan, korunmaya ihtiyâcı olmayan, hükmünün dışında kimsenin kalmadığı yegâne Hâkim ve tasarruf sahibidir. O, yaptığından sorulmaz ama onlar sorulacaklardır. «Göklerde ve yerde kim varsa hepsi O'ndan ister. O, hergün bir şe'n (durum) içindedir.» (Rahman, 29). Ulvî ve sûflî olanı ile bütün mülk O'nun-dur. Onlardaki melekler, insanlar ve

cinler O'na muhtaçtırlar, O'nun kullarıdır ve O'nun katında O'na boyun eğler ve : «Bütün bunları yapan ve bunların sahibi Allah'tır.» diyerek bunu bilir ve itiraf ederler. «O halde O'na karşı gelmekten, kendi indî görüşlerinize ve bilgisizliğinizle O'nunla birlikte başkasına tapınmaktan dolayı O'ndan sakınmaz mısınız?» de.

Allah Teâlâ buyurur ki : «İşte gerçek Rabbiniz olan Allah budur. Haktan sonra dalâletten başka ne vardır? O halde nasıl çevriliyorsunuz?» Bütün bunları yaptığınızı itiraf ettiğiniz; işte yegâne ibâdete müstehak olan gerçek Rabbiniz ve İlâhınızdır. «Haktan sonra dalâletten başka ne vardır?» O'nun dışındaki bütün ma'bûdlar bâtıldır, O'ndan başka ilâh yoktur, O tektir ve ortağı yoktur. «O halde her şeyde tasarruf sahibi olduğunu, her şeyi yaratan Rabb olduğunu bile bile O'nun ibâdetinden başkasına ibâdete nasıl çevriliyorsunuz?»

«Böylece, fâsık olanların îmân etmeyeceklerine dâir Rabbinin sözü gerçekleşti.» İşte nasıl bu müşrikler Allah'ın yegâne yaratıcı, rızık veren, mülkünde yegâne tasarruf sahibi, peygamberlerini

tevhidi ile gönderen olduğunu itiraf etmekle beraber Allah ile birlikte başkasına ibâdet ve O'na şirk koşmada devam etmişlerse; böylece onların cehennemde kalacak mutsuzlar olduğuna dâir Allah'ın sözü gerçekleşmiş oldu. Allah Teâlâ başka bir âyette şöyle buyurur : «Onlar da : Evet geldi, dediler. Fakat azâb sözü, küfredenlerin üzerine hak oldu.» (Zümer, 71).^[21]

34 — De ki: Ortaklarınız içinde önce yaratan, sonra bu yaratmayı tekrar eden var mıdır? De ki: Allah önce yaratır, sonra bunu tekrar eder. Nasıl da döndürölüyorsunuz?

35 — De ki: Sizin ortaklarınız içinde; hakka ileten var mıdır? De ki: Allah hakka eriştirir. Hakka eriştiren mi, yoksa götürölmeden gidemeyen mi uyulmaya daha lâyıktır. Ne oluyor size, nasıl hükmediyorsunuz?

36 — Onların çoğu, sâdece zanna tâbi olurlar. Şüphe yok ki zan, hakikat karşısında bir şey ifâde etmez. Doğrusu Allah onların bütün işlediklerini bilendir.

Kim Hakîkata Götürür?

Bu, bir başkasıyla Allah'a şirk koşmalarında, putlara ve ortaklara tapınmalarındaki davalarının bir ibtâlinden ibarettir. «De ki: Ortaklarınız içinde önce yaratan, sonra bu yaratmayı tekrar eden var mıdır?» Bu gökler ve yeri yaratmaya başlayan, sonra onlardaki yaratıkları var eden, gök cisimlerini ve yeryüzünü ayıran, onlardakileri yokluğa çeviren ve sonra da yaratıkları yeni bir yaratışla tekrar eden kimdir? De ki: Tek ve ortağı olmaksızın yalnız başına bunları yapan Allah'tır. Olgunluk yolundan bâtıla nasıl da döndürülüyorsunuz? De ki: «Sizin ortaklarınız içinde; hakka ileten var mıdır? De ki : Allah hakka eriştirir.» Siz de biliyorsunuz ki ortaklarınız sapıklığa düşmüş, birini hidâyete eriştiremezler. Şaşkınlığa ve sapıklığa düşenleri hidâyete eriştiren, kalbleri azgınlıktan olgunluğa çeviren ancak kendinden başka tanrı olmayan Allah'tır. Gerçeğe eriştiren mi, yoksa götürülmeden gidemeyen mi uyulmaya daha lâyıktır? Kul, kendini körlükten sonra gördüren ve hakka eriştirene mi yoksa körlüğü ve dilsizliği sebebiyle götürülmeden

gidemeyene mi uyar, peşinden gider? Allah Teâlâ İbrahim'in şöyle dediğini haber verir : ((Babacığım, işitmeyen, görmeyen ve sana bir faydası olmayan şeylere niçin tapıyorsun?)) (Meryem, 42). Hz. İbrahim kavmine de şöyle demişti: «Yonttuğunuz şeylere mi tapıyorsunuz? Halbuki sizi de, yaptıklarınızı da Allah yaratmıştır.» (Sâf-fât, 95-96). Bu ve benzeri âyetler çoktur.

«Ne oluyor size, nasıl hükmediyorsunuz?» Size ne oluyor da aklınız gideriliyor? Allah ile yarattığını nasıl müsâvî tutuyor, birini diğerine nasıl denk kılıyor ve hem O'na hem buna ibâdet ediyorsunuz? İbâdeti Rabba, Mâlik, Hakîm, dalâletten hidâyete erİştirene mahsus kıl-saydımız, sâdece O'na duâ edip dönseydiniz ya.

Sonra Allah Teâlâ, onların bu dinlerinde bir delile, bir burhana dayanıp tâbi olmadıklarını beyân buyurur. Bu; yegâne bir zan, teveh-hüm ve hayâlden ibarettir, bunlar ise hiç bir fayda sağlamazlar. «Doğrusu Allah, onların bütün işlediklerini bilendir.» kavli onları bir teh-dîd ve şiddetli bir vaîdden ibarettir. Zîrâ Allah Teâlâ, onları bu yaptıkları sebebiyle

yaptıklarına tâm uygun bir ceza ile cezalandıracağını haber vermektedir.[\[22\]](#)

37 — Bu Kur'an, Allah'tan başkası tarafından uydurulmuş değildir. Ancak kendinden evvel geleni tasdik eder ve kitabı uzun uzun açıklar. Onda hiç şüphe yoktur. Âlemlerin Rabbındandır.

38 — Yoksa: «Onu uydurdu» mu? diyorlar. De ki: Sâdıklardan iseniz, onun benzeri bir sûre getirin. Ve Allah'tan başka çağırabileceklerinizi de çağırın.

39 — Hayır, onlar bilgisini kavrayamadıkları, yorumu kendilerine gelmemiş bir şeyi yalanladılar. Onlardan öncekiler de böyle yalanlamışlardı. Zâlimlerin sonunun nasıl olduğuna bir bak.

40 — İçlerinden kimisi buna imân eder, kimisi de buna imân etmez. Rabbın fesâd çıkaranları daha iyi bilir.

Bu Kur'an

Bu, Kur'an'ın i'câzını beyândır. İnsanlık onun ne bir benzerini, ne on sûresinin benzerini ve ne de sûrelerinden birinin benzeri bir sûreyi getirmeye güç yetiremez. Zîrâ o; fesahati, belâğati, vecîzliği, halâveti nâdir; dünya ve âhirete faydalı mânâları içermesi

sebebiyle ancak sıfatlarında, işlerinde, sözlerinde ve zâtında hiç bir şeyin kendisine benzemeyeceği Allah katından olabilir. O'nun sözü de yaratıkların sözüne benzemez. Bu sebeptendir ki Allah Teâlâ : «Bu Kur'an, Allah'tan başkası tarafından uydurulmuş değildir.» buyurmuştur. Bu Kur'an'ın bir benzeri ancak ve ancak yine Allah katından olabilir. Ve bu hiç bir zaman beşer sözüne benzemez. Kendinden evvel gelen kitapları tasdik eder, onları muhafaza eder, onlarda meydana gelen tahrif, te'vîl ve değiştirmeleri beyân eder. Kitabı uzun uzun açıklar. Hükümleri, helâl ve haramları yeterli bir şekilde beyân eder. Âlemlerin Rabbi Allah'tan olduğunda hiç bir şüphe olmayan gerçektir. Haris el-A'ver kanalıyla Ali İbn Ebu Tâlib'den rivayet edilen bir hadiste şöyle denilmektedir : Onda sizden öncekilerin ve sizden sonrakilerin haberi, aranızda olan hususların hâil ü faslı vardır. Geçenleri ve gelecekleri haber verir. İnsanlar arasındaki hususlarda Allah'ın sevip hoşnûd olacağı bir şeriatla hüküm verir. Yoksa senin için : Onu uydurdu, mu diyorlar? De ki: «Sâdıklardan iseniz; onun benzeri bir sûre getirin. Ve Allah'tan

başka çağırabileceklerinizi de çağırın.» Eğer iddia ediyor, iftira ediyor, bunun Allah katından olduğunda şüphe ediyor ve bir yalan olarak : Muhakkak bu Muhammed'dendir, diyorsanız, Muhammed de sizin gibi bir beşerdir. Sizin zannınız göre bu Kur'an'i o uydurmuştur. O halde onun benzeri bir sûre de siz getirin. Kur'an cinsinden bir sûre de siz yapın. İnsan ve cinlerden gücünüz yettiği herkesi de bu hususta yardıma çağırın.

Bu, meydan okumanın üçüncü derecesidir. Allah Teâlâ ilk olarak onlara meydan okumuş ve eğer Kur'an'ın Muhammed katından olduğu iddiasında samimî ve doğru iseler onun karşısına onun tek başına getirmiş olduğunun bir benzeriyle çıkmaları çağrısında bulunmuştur.

Bunda dilediklerini de yardıma çağıracaklardır. Ancak hemen bu çağrının peşinden buna güç yetiremeyeceklerini ve ona yol bulamayacaklarını haber vermiş ve şöyle buyurmuştur : «De ki: İnsanlar ve cinler bu Kur'an'ın bir benzerini yapmak için toplansalardı, birbirlerine yardımcı da olsalar (yine de) onun bir benzerini getiremezlerdi.» (İsrâ, 88).

Sonra (ikinci mertebe olarak) onları, Kur'an'dan on sûrenin benzerini getirmeye çağırmıştır. Hûd sûresinin başında şöyle buyurur : «Yoksa : Onu kendisi uydurdu mu diyorlar? De ki: Eğer doğru söylüyorsanız, haydin onun sûrelerine benzer on sûre meydana getirin. Allah'tan başka çağırabileceklerinizi de çağırın.» (Hûd, 13). Allah Teâlâ (üçüncü mertebede) onlann getirecekleri benzeri bir sûreye indirmiş ve bu sûrede şöyle buyurmuştur : «Yoksa : Onu uydurdu mu diyorlar? De ki: Sâdıklardan iseniz; onun benzeri bir sûre getirin. Allah'tan başka çağırabileceklerinizi de çağırın.» Aynı şekilde Bakara sûresinde —ki bu sûre Medine'de nazil olmuştur— onlara Kur'an'dan bir sûre getirmeleri çağrısıyla meydan okumuş ve onların asla buna güç yetiremeyeceklerini haber vermiştir. Orada şöyle buyurur : «Fakat yapmazsanız —ki yapamayacaksınız— o halde yakıtı insanlarla taşlar olan ateşten sakının.» (Bakara, 24).

Gerçekten fesahat, onlarda bir seciyye halinde olup onların şiirleri ve muallâkaları bu hususta en üstün mertebeye erişmişti. Fakat hiç kimsenin güç

yetiremeyeceği bir şey Allah katından onlara gelmiş ve bu sebeptendir ki bu sözün belagatını, halâvetini, güzelliğini, talâve-tini, ifâdesini ve parlaklığını bilmek suretiyle onlardan îmân edenler, îmân etmiştir. Zîra onlar, bunu insanların en iyi bilenleri, en iyi anlayanları, ona en iyi bir şekilde tâbi olanları ve boyun eğmede insanların en güçlüleri idiler. Nitekim sihirbazlar da sihir san'atını bilmeleri sebebiyle Musa'nın yaptığı şeylerin ancak Allah tarafından gönderilmiş, doğrultulmuş ve te'yîd edilmiş bir peygamberden sâdır olabileceğini anlamışlardı. Onlar bildiler ki bir beşer buna ancak Allah'ın izni ile güç yetirebilir. Hz. İsa da tıp âlimleri ve hastaların tedâvî edildiği bir zamanda gönderilmişti. O da dilsizleri, alatenlileri tedâvî eder ve Allah'ın izni ile ölüleri diriltirdi. Bu gibi şeyler, o zamanda tedâvî edilemeyen ve ilâcı olmayan şeylerdi. İşte onlann içinden bilenler onun Allah'ın kulu ve elçisi olduğunu anlamışlardı. Bu sebeptendir ki Allah Rasûlü (s.a.)'nden rivayet edilen sahîh bir hadîste o, şöyle buyurmuştur : Peygamberlerden hiç birisi yoktur ki bir benzerine beşerin îmân edeceği âyetler (mucizeler) verilmiş

olmasın. Bana verilene gelince; o, Allah'ın bana vahyetmiş olduğu vahiydir. Ben (bununla) onların tâbi-si en çok olanı olacağımı umanm.

Allah Teâlâ buyurur ki: «Hayır, onlar bilgisini kavrayamadıkları, yorumu kendilerine gelmemiş bir şeyi yalanladılar. Onlar Kur'an'ı yalanladılar, onu anlamadılar ve bilmediler. Onlara bunun yorumu da gelmemişti. Onlar bilgisizlik ve beyinsizlikle Kur'an'ı yalanladıklarında ondaki hak dini ve hidâyeti elde edememişlerdi. Onlardan evvelki geçmiş ümmetler de böyle yapmış, hakkı yalanlamışlardı. Zâlimlerin sonuna bir baksana. Bak ki peygamberlerimizi zulüm ve büyükleme ile, küfür, inâd ve bilgisizlikle yalanlamaları sebebiyle onları nasıl helak ettik. Ey yalanlayanlar, onların başına gelenlerin sizin de başınıza gelmesinden sakının. Onların içinde buna îmân edenler de vardır. îmân etmeyenler de. Rabbın, fesâd çıkaranları daha iyi bilir. Ey Muhammed, senin kendilerine gönderildiğın kimseler içinde bu Kur'an'a îmân eden, sana tâbi olan ve senin kendisiyle gönderildiğinden istifâde edenler vardır. Ona îmân etmeyen, îmân etmemiş halde ölen ve bu halde

haşro-lunacak olanlar da vardır. Rabbin, fesâd çıkaranları daha iyi bilir. Kimin hidâyete hak kazandığını en iyi bilen O'dur ve onu hidâyete ertirir. Kimin dalâlete hak kazandığını bilir ve onu sapıklık içinde bırakır. O, asla zulmetmeyen Âdil'dir. Herkese hak ettiğini verir. Yücedir, mukaddestir, münezzehtir, O'ndan başka ilâh yoktur.[\[23\]](#)

İzahı

41 — Şayet seni yalanlarsa: Benim yaptığım bana, sizin yaptığınız sizedir. Siz, benim yaptığımdan uzaksınız, ben de sizin yaptığınızdan uzağım, de.

42 — İçlerinde sana kulak verenler vardır. Fakat sen sağırlara işittirebilir misin? Üstelik akılları da hiç ermi-yorsa.

43 — İçlerinde sana bakanlar da var. Körlere sen mi yol göstereceksin? Üstelik hiç görmüyorlarsa,

44 — Doğrusu, Allah insanlara hiç zulmetmez, ama insanlar kendilerine zulmederler.

Sen mi Duyuracaksın Sağırlara?

Allah Teâlâ, peygamberi (s.a.) ne şöyle buyurur: Eğer bu müşrikler seni yalanlarsa onlardan ve onların işlerinden uzaklaş. Ve ; «Benim yaptığım

bana, sizin yaptığınız sizedir, de.» Başka bir âyette Allah Teâlâ şöyle buyurur : «De ki: Ey kâfirler, ben sizin tapmakta olduklarınıza tapmam. Benim taptığıma da siz tapmazsınız. Ben de sizin taptıklarınıza tapacak değilim. Benim taptığıma da sizler tapacak değilsiniz. (O halde) sizin dininiz size, benim dinim banadır.» (Kâ-fırûn, 1 - 6). Hz. İbrâhîm ve ona tâbi olanlar da müşrik olan kavimlerine şöyle demişlerdi: «Biz sizden ve Allah'ı bırakıp taptığınız başka şeylerden uzağız. Sizi inkâr ediyoruz. Yalnız Allah'a inanıncaya kadar bizimle sizin aranızda ebedî düşmanlık ve öfke baş göstermiştir.» (Mümtahine, 4).

Allah Teâlâ : «İçlerinde sana kulak verenler vardır.» buyurur ki onlar senin güzel sözünü, Kur'an-ı Azîm'i, kalblere, bedenlere ve dinlere faydalı, fasîh, sıhhatli sözlerini dinlerler. Aslında bu, büyük ölçüde yeterlidir. Ama bu sözden istifâde ne sana ve ne de onlara âit değildir. Zîrâ sen, sağırlara işittiremezsin. Aynı şekilde Allah'ın diledikleri dışında sen bunları hidâyete erdiremezsin.

Allah Teâlâ : «İçlerinde sana bakanlar da var.» buyurur. Onlar sana, Allah'ın sana vermiş olduğu

vakar ve teenniye, güzel simaya, yüce ahlâka, akıl ve basiret sahipleri için senin peygamberliğine açıkça delâlet eden delillere bakarlar. Başkalarının baktığı gibi sana bakarlar. Ancak başkaları için meydana gelen hidâyet onlar için husule gelmez. Sana, ancak inananlar vakar gözüyle bakarlar. Kâfirler ise hakaret gözüyle sana bakıyorlar. «Seni gördükleri vakit: Bu mu Allah'ın gönderdiği elçi? diye alaya almaktan başka bir şey yapmazlar. Gerçekten tanrılarımız üzerinde direnmeseydik, bizi az kalsın onlardan saptıracaktı, derler. Azabı gördükleri vakit, kimin yolunun sapık olduğunu bileceklerdir.» (Furkân, 41 - 42).

Sonra Allah Teâlâ haber veriyor ki, bazılarını Hz. Peygamber ile hidâyete erdirmiş, körlüğünü gidermiş, kör gözleri, sağır kulakları, kilitli kalbleri açmış ve diğer bir kısmını da îmândan saptırmış olmakla birlikte asla hiç kimseye zulmetmez. O, mülkünde dilediğiyle tasarrufta bulunan hüküm sahibidir. Yaptığından sorulmaz. Ama ilmi, hikmeti ve adaleti ile onlar sorulacaklardır. Bu sebeptir ki: «Doğrusu Allah, insanlara hiç zulmetmez, ama insanlar

kendilerine zulmederler.» buyurmuştur. Ebu Zerr'in, Hz. Peygamber'den rivayet ettiği bir hadîste Allah Rasûlü Rabbından şöyle rivayet eder : Ey kullarım, Ben zulmü kendime haram etim, sizin aranızda da haram kıldım. Birbirinize zulmetmeyin. Nihayet sonunda şöyle buyurdu : Ey kullarım, işte şunlar amellerinizdir, onları sizin için saydım. Sonra onları size tâm olarak veririm. Kim, hayır bulursa; Allah'a hamdetsin. Kim de, hayırdan başka bir şey bulursa; kendinden başkasını ayıplamasın. Hadîsi Müslim uzunca rivayet etmiştir.[\[24\]](#)

45 — O gün, Allah onları sanki dünyada gündüzün sâdece bir saat kalmışlar gibi toplayınca; birbirlerini tanırlar. Allah'a kavuşmayı yalan sayanlar ziyana uğramışlardır. Onlar hidâyete ermişler de değillerdi.

Allah Teâlâ burada insanlara kıyametin kopmasını, kabirlerinden kalkıp kıyamet sahasında toplanmalarını hatırlatıyor. Onlar burada toplandıklarında sanki dünyada gündüzün sâdece bir kısmında kalmış gibidirler. Allah Teâlâ başka âyetlerde şöyle buyurmaktadır : «Ve onlar onu

gördükleri gün (dünyada) sâdece bir akşam veya bir kuşluk vakti kalmış gibi olurlar.» (Nâziât, 46), «Sûr'a üflendiği gün, işte o gün, gözleri korkudan gövermiş olarak suçluları toplarız. Aralarında gizli gizli konuşarak : Siz dünyada sâdece on gün eğleştiniz, derler. Söylediklerini Biz daha iyi biliriz. En akıllıları da : Sâdece bir gün eğleştiniz, der.» (Tâhâ, 102-104), «Kıyametin kopacağı gün suçlular bir saattan başka kalmadıklarına yemîn ederler. İşte onlar, böylece aldatılıp döndürülürler. Kendilerine bilgi ve îmân verilenler : Andolsun ki; Allah'ın kitabında yazılan o yeniden diriliş gününe kadar kaldınız. İşte bu, yeniden diriliş günüdür. Ama siz bilmiyordunuz, derler.» (Rûm, 55-56). Bütün bunlar, âhiret yurdunda dünya hayatının çok kısa bulunacağıının delilleridir. Başka bir âyette de Allah Teâlâ şöyle buyurur : «Buyurdu ki: Yeryüzünde kaç yıl kaldınız? Bir gün veya daha az bir süre kaldık, sayanlara sor, derler. Buyurdu ki: Çok az bir süre kaldınız. Keski bilseydiniz.» (Mü'minûn, 112-114).

Allah Teâlâ : «Birbirlerini tanırlar.» buyurur ki, oğullar babalan ve akrabalar da birbirlerini dünyada

olduğu gibi tanırırlar. Fakat herkes kendisiyle (kendi nefsi ve derdiyle) meşguldür. Allah Teâlâ başka âyetlerde şöyle buyurur : «Sûr'a üflendiği zaman o gün aralarındaki soy yakınlığı fayda vermez, birbirlerine bir şey de soramazlar.» (Mü' minûn, 101), «Hiç bir yakın bir yakma soramaz. Yalnız birbirlerine gösterilirler. Suçlu kişi, o günün azabından kurtulmak için oğulların:! feda etmek ister. Eşini ve kardeşini, kendisini barındırmış olan sülâlesini. Ve yeryüzünde bulunan herkesi. Fakat ne mümkün, çünkü o hâ' üs alevdir...» (Meâric, 10-15).

Allah Teâlâ'nın : «Allah'a kavuşmayı yalan sayanlar, ziyana uğramışlardır. Onlar hidâyete ermiş de değillerdi.» kavli «Yalanlayanların o gün vay haline!» (Mürselât, 15) kavli gibidir. Zîrâ onlar, kıyamet günü kendilerini ve ailelerini kaybetmişlerdir. İşte bu en açık bir ziyandır, en büyük kayıptır. Hasret ve pişmanlık gününde sevdiği ile arası ayrılanın ziyanından daha büyük bir ziyan ve kayıp var mıdır?[\[25\]](#)

46 — Onlara va'dettiğimiz bir kısmını sana gösteririz, veya seni (dünyadan) alırız. Onların dönüşü bizedir. Allah onların yaptıklarına şâhiddir.

47 — Her ümmetin bir rasûlü vardır. Onların rasûl-leri gelince aralarında adaletle hükmedilir. Ve asla zulme uğratılmazlar.

Allah Teâlâ Rasûlü (s.a.) ne hitaben şöyle buyurur : Onlara va'-dettiğimiz azabın bir kısmını sen hayatta iken gözün onlar yönünden aydın olsun diye onlardan intikam almak suretiyle sana gösteririz, veya seni dünyadan alırız. Nasıl olsa onların dönüşü ve varacakları yer Bizedir. Allah senden sonra onların yapagelmekte oldukları amellerine şahididir.

Taberânî der ki: Bize Abdullah İbn Ahmed'in... Huzeyfe İbn Esîd' den, onun da Hz. Peygamber (s.a.) den rivayetine göre; o, şöyle buyurmuştur : Dün, şu taşın yanında ilkiyle ve sonuyla ümmetim bana arzolundu. Birisi: Ey Allah'ın elçisi, yaratılanlar sana arzolundu. Peki yaratılmamış olan nasıl arzedildi? diye sordu da şöyle buyurdu : Benim için çamurda tasvir olundular da, sizden birinin arkadaşını tanı-

dığından daha iyi bir şekilde onları tanıdım. Taberânî, hadîsi ayrıca Muhammed İbn Osman İbn Ebu Şeybe kanalıyla... Huzeyfe İbn Esîd' den yukardakine benzer şekilde rivayet etmiştir.

«Her ümmetin bir rasûlü vardır. Onların rasûlleri gelince...» âyetinde Mücâhid'e göre, kıyamet günü kasdedilmektedir.

Allah Teâlâ : «Aralarında adaletle hükmedilir ve asla zulme uğratılmazlar.» buyurur. Başka bir âyette ise şöyle buyurmaktadır : «Yer Rabbmm nuru ile aydınlandı, kitab konuldu, Peygamberler ve şâhid-ler getirildi. Onlara haksızlık yapılmadan aralarında adaletle hükmo-lundu.» (Zünıer, 69). Her ümmet Allah Teâlâ'ya peygamberinin huzurunda arzolanacak, hayır ve şerri ile amellerinin kitabları konulup aleyhlerine şâhid olacaktır. Aynı şekilde ümmet ümmet hafaza melekleri de hazır bulundurulacaktır. Her ne kadar bu şerefli ümmet yaratılışta ümmetlerin sonuncusu olmuşsa da, kıyamet günü ümmetlerin İlki olacak, araları ayrılacak ve haklarındaki hüküm verilecektir. Bu-hârî ve Müslim'de Allah Rasûlü (s.a.) nden rivayet

edildiğine göre; o, şöyle buyurmuştur : Bizler sonuncular, kıyamet günü ilkler (öncüler) iz. Bütün yaratıklardan önce haklarında hüküm verilenleriz. Onun ümmeti bu ilkiği ancak Rasûlünün şerefiyle kazanmıştır. Allah'ın salâtı ve selâmı din gününe kadar onun üzerine olsun.[\[26\]](#)

48 — Derler ki: Doğru sözlülerden iseniz bu vaad ne zamanmış?

49 — De ki: Allah'ın dilemesi dışında ben kendime bir fayda ve zarar verecek durumda değilim. Her ümmet için bir süre vardır. Süreleri gelince; ne bir an geciktirilir, ne de öne alınırlar.

50 — De ki : Görmüyor musunuz ya Allah'ın azabı size gece veya gündüz gelirse? Suçlular neden bunu acele istiyorlar?

51 — Gerçekleştikten sonra mı ona inanacaksınız? Hemen şimdi mi. Hani siz onu acele istiyordunuz.-

52 — Sonra zulmetmiş olanlara denilir ki: Sürekli azabı tadın. Yalnız kazanır olduğunuz şeylerle cezalandırılmıyor musunuz?

Ne Zamanmış O Va'd?

Allah Teâlâ, bu müşriklerin kendilerine bir faydası olmadığı halde azabın vakti ta'yîn edilmezden önce onun vaktini sormaları ve azâb-da acele etmelerindeki küfürlerini, inkârlarını haber veriyor. Nitekim başka bir âyette şöyle buyurur : «O'na inanmayanlar, çabucak gelmesini isterler. îmân edenler ise, ondan korku ile titrerler, ve O'nun hak olduğunu bilirler.» (Şûra, 18). Onlar her ne kadar kesin olarak vaktini biliniyorlarsa da o, mutlaka vuku bulacaktır. Bu sebeptendir ki Allah Teâlâ, Rasûlü (s.a.) ne onlara şöyle cevap vermesini öğütler : «De ki: Allah'ın dilemesi dışında ben kendime bir fayda ve zarar verecek durumda değilim.» Ben ancak O'nun bana öğrettiğini söylüyorum. Beni muttali' kıldıkları dışında ilmini kendine sakladığı hiç bir şeye gücüm yetmez. Ben O'nun kulu ve sizlere olan elçisiyim. Kıyametin geleceğini ve olacağını size haber verdim. Onun vaktine beni muttali' kıl-mamıştır. «Her ümmet için bir süre vardır.» Her neslin takdir edilmiş bir Ömrü vardır. Süreleri bittiğinde «ne bir an geciktirilir, ne de öne alınırlar.» Nitekim Allah Teâlâ başka bir

âyetle şöyle buyurur : «Eceli gelince Allah hiç bir nefsi geri bırakmaz.» (Münâfikûn, 11). Sonra onlara Allah'ın azabının ansızın geleceğini haber vererek şöyle buyurur : «De ki: Görüyor musunuz ya Allah'ın azabı size gece veya gündüz gelse? Suçlular neden bunu acele istiyorlar? Gerçekleştikten sonra mı ona inanacaksınız?» Onlara azâb geldiğinde şöyle 'derler : «Rabbimiz, gördük ve dinledik. Artık bizi dünyaya geri çevir de sâlih amel işleyelim.» (Secde, 12), Allah Teâlâ şöyle buyurur: «Baskınımızı görünce: Yalnız Allah'a inandık ve O'na ortak koştığımız şeyleri inkâr ettik, dediler. Ama bizim baskınımızı görüp de öylece inanmaları kendilerine fayda -vermedi. Bu, Allah'ın kanunudur. Ötedenberi kullan hakkında yürürlüktedir. Ve kâfirler burada hüsrana uğrayacaklardır.» (Ğâfir, 84-85)

Sonra zulmedenlere kıyamet günü onları bir azarlama ve susturma şeklinde : «Sürekli azabı tadın.» denilir. Nitekim başka bir âyetle şöyle buyurulur : cO gün cehennem ateşine itildikçe itilirler. Yalanlayıp durduğunuz ateş işte budur. Bu bir büyü müdür, yoksa siz görmüyor musunuz? Girin

oraya! Sabretseniz de, sabretmeseniz de artık birdir. Çünkü siz, ancak işlediklerinizin karşılığına çarptırılıyorsunuz, denirj) (Tur, 13-16).^[27]

53 — O gerçek mi? diye senden haber sorarlar. De ki: Rabbıma andolsun ki o, muhakkak gerçektir. Elbette siz O'nu âciz bırakacaklar değilsiniz.

54 — Yeryüzünde bulunan her şey, nefesine zulmeden kimsenin olsaydı, onu fidye verirdi. Azabı gördükleri zaman içlerinden pişmanlık duyarlar. Halbuki onlar haksızlığa uğratılmadan aralarında adaletle hükmolunmuştur.

Allah Teâlâ buyurur ki: Onlar sana; dönüşün, cisimler toprak olduktan sonra kabirlerden kalkmanın, gerçek olup olmadığını sorarlar. Onlara de ki: «Evet, Rabbıma andolsun ki o, muhakkak gerçektir. Siz O'nu âciz bırakacaklar değilsiniz. Sizin toprak olmanız, sizi yoktan yaratmış olan Allah'ı sizi tekrar döndürmekten âciz bırakacak değildir.» «O'nun emri, bir şeyi murâd ettiği zaman, sâdece ona «ol» demektir. O da oluverir.» (Yâsîn, 82).

Bu âyetle beraber üç âyet dışında Allah Teâlâ'nın elçisine âhireti (âhîret yurdunda Allah'a cEönüşü)

inkâr edenlere karşı kendi ismiyle yemîn etmesini emrettiği başka bir âyet daha yoktur. O iki âyetin birisi Sebe', diğeri de Teğâbün sûresinde olup şöyledir ; «Küfredenler dediler ki: Kıyamet saati bize gelmeyecektir. De ki: Hayır, gaybı bilen Rabbıma andolsun ki, o saat muhakkak size gelecektir.» (Sebe', 3), «O küfredenler öldükten sonra kat'iyen diriltilmeyeceklerini ileri sürdüler. De ki : Evet, Rabbıma andolsun ki, muhakkak diriltileceksiniz ve sonra yaptıklarınız size bildirilecektir. Ve bu, Allah'a göre pek kolaydır.» (Tegâbün, 7).

Sonra Allah Teâlâ, kıyamet koptuğunda kâfirin keşke yeryüzü dolusu altınla bunları fidye olarak vermek suretiyle Allah'ın azabından kurtulmuş olmasını isteyeceğini, haber verir. Azabı gördükleri zaman pişmanlık gösterirler. Onlar haksızlığa uğratılmadan aralarında doğrulukla ve adaletle hükmolunmuştur.[\[28\]](#)

55 — Dikkat edin, göklerde ve yerde ne varsa hepsi Allah'ındır. Dikkat edin, Allah'ın va'di şüphesiz bir gerçektir. Fakat onların çoğu bunu bilmezler.

56 — Dirilten ve öldüren O'dur. O'na döneceksiniz.

Allah Teâlâ göklerin ve yerin mâlikî olduğunu, va'dinin gerçek ve mutlaka olacağını, dirilten ve öldüren olduğunu, onların dönüşünü kendisine olduğunu, bütün bunlara kadir olduğunu, dağılan cisimleri ve yeryüzünün diğer ülkelerinde deniz ve çöllerinde parçalanıp dağılan şeyleri en iyi bilen olduğunu haber veriyor.[\[29\]](#)

57 — Ey insanlar, size Rabbınızdan bir öğüt, göğüslerde olanlara bir şifâ, mü'minîer için bir hidâyet ve rahmet gelmiştir.

58 — De ki: Bunlar Allah'ın lutfu ve rahmeti ileler. Sâdece bunlarla sevininler. O, bütün toplayıp yığıldıklarından daha hayırlıdır.

Allah Teâlâ yaratıklarına, şerefli elçisine Kur'an-ı Azîm'i indirmek suretiyle ihsanda bulunduğunu haber veriyor. Ey insanlar, size Rabbınızdan kötülüklerden men'eden bir Öğüt, göğüslerde olan şüpheler ve tereddütleri, onlardaki pislikleri gideren bir şifâ, mü'minîer, tasdik edenler ve içindekileri iyice anlayanlar için Allah'tan bir hidâyet ve rahmet

gelmiştir. Nitekim Allah Teâlâ, başka âyetlerde şöyle buyurur : «Kur'an'dan mü'minîer için rahmet ve şifâ olanı indiririz. Zâlimler için ise ancak hüsrânı arttırır.» (İsrâ, 82), «De ki: Bu, îmân edenlere hidâyet ve şifâdır. îmân etmemiş olanların ise kulaklarında ağırlık vardır. Ve bu; onlara kapalıdır. Sanki bunlara uzak bir mesafeden sesleniliyor da anlamıyorlar.» (Fussilet, 44).

Allah Teâlâ : «De ki: Bunlar Allah'ın lutfu ve rahmeti iledir. Sâdece bunlarla sevininler. O, bütün toplayıp yığdıklarından daha hayırlıdır.» buyurur. Onlar, Allah'tan kendilerine gelen hidâyet ve hak dine sevininler. Zîrâ o, sevinecekleri şeylerin en üstünüdür. O, bütün toplayıp yığdıklarından, dünya menfaatlarından, mutlaka gidecek fâ-nî güzelliklerinden, nimetlerinden daha hayırlıdır. İbn Ebu Hatim bu âyetin tefsirinde der ki: Bakiyye İbn Velîd'den anlatıldığına göre; Saf-vân İbn Amr, Eyfâ İbn Abd el-Kelâî'nin şöyle dediğini işitmiş : Irak'ın haracı Ömer (r.a.) e geldiğinde Ömer ve bir kölesi çıkmıştı. Ömer, develeri saymaya başladı. Bir de gördü ki gelmesi beklenenden fazladır. Ömer : Allah'a

hamdolsun, demeye başladı. Kölesi ise : Allah'a yemin olsun ki bu, Allah'ın inayet ve rahmetindendir, diyordu. Ömer şöyle dedi: Yalan söyledin. Bu, o değildir. Bu, ancak Allah Teâlâ'nın : «De ki: Bunlar Allah'ın lutfu ve rahmeti iledir. Sâdece bunlarla sevinirsiniz. O, bütün toplayıp yığıdıklarından daha hayırlıdır.» buyurduğudur. Bu ise, onların toplayıp yığıdıklarındandır. Hafız Ebu'l-Kâsım et-Tabe-rânî, hadîsi müsned olarak Ebu Zür'a ed-Dimaşkî kanalıyla... Bakıy-ye'den rivayetle zikretmiştir.[\[30\]](#)

59 — De ki: Allah'ın size gönderdiği, sizin de bazılarını haram, bazılarını da helâl kıldığınız rızıklar hakkında ne dersiniz? De ki: Allah mı size izin verdi, yoksa Allah'a iftira mı ediyorsunuz?

60 — Allah'a karşı yalan uyduranlar, kıyamet gününü ne sanıyorlar? Doğrusu Allah, insanlar hakkında lütuf sahibidir. Fakat onların çoğu şükretmezler.

İbn Abbâs, Mücâhid, Dahhâk, Katâde ve Abdurrahmân İbn Zeyd İbn Eşlem bu âyetin, «Onlar; Allah için, O'nun yarattığı ekin ve davarlardan bir pay ayırdılar...» (En'âm, 136) âyetinde olduğu gibi ku-

lağı kesik develeri, adak develerini ve vasile develerini [\[31\]](#) haram veya helâl kılmaları konusunda müşriklere bir redd makamında nazil olmuştur, derler.

İmâm Ahmed der ki: Bize Muhammed İbn Ca'fer'in.,. Ebul-Ah-vas Avf İbn Mâlik İbn Nadle'den, onun da babasından rivayetine göre, şöyle demiştir : Allah Rasûlü (s.a.) ne geldim. Üstüm başım temiz ve düzenli değildi. Malın var mı? diye sordu, ben; evet, dedim. Hangi maldan? diye sordu. Ben : Bütün mallardan : Deve, köle, at ve koyundan, diye cevap verdim. Allah Teâlâ sana mal verdiği zaman senin üzerinde görülsün, buyurdu ve şöyle devam etti: Senin kavminin develeri kulakları sağlam olarak doğarlar, kavmin eline bir ustura alıp kulaklarını keser ve : Bu beş defa doğurmuş ve beşincisi dişi olmuştur ve bu adaktır, deyip kulağını yarar veya derisini yarar da : Bunun kulağı kesik, deyip kendisine ve ailesine onu haranı kılar. Öyle değil mi? O; evet, diye cevap verdi. Allah Rasûlü (s.a.) şöyle buyurdular: Allah'ın sana verdiği helâldir. Allah'ın pazusu senin pazundan daha güçlü, Allah'ın usturası seninkinden daha keskindir. Ve Râvî, hadîsin

tamâmını zikretti. İmâm Ahmed hadîsi ayrıca Süfyân İbn Uyeyne kanalıyla Ebu'l-Ahvas'dan; Sehl İbn Esed kanalıyla da... Ebu'l-Ahvas'dan rivayet etmiş olup hadîsin isnadı kuvvetlidir ve ceyyid bir hadîstir.

Allah Teâlâ hiç bir delilleri, hiç bir dayanakları olmaksızın mü-cerred kendi ve indî zayıf görüşleriyle Allah'ın helâl kıldığını haram, haram kıldığını helâl kılanları ayıplayıp bu yaptıklarından ötürü onları kıyamet günü ile tehdîd edip şöyle buyurur : «Allah'a karşı yalan uyduranlar, kıyamet gününü ne sanıyorlar? Kıyamet günü Bize döndükleri günde kendilerine ne yapılacağını sanıyorlar?»

«Doğrusu Allah, insanlar hakkında lütuf sahibidir.» âyeti hakkında İbn Cerîr der ki: Allah Teâlâ dünyada onlara hemen azâb etmemek suretiyle insanlar hakkında lütuf ve inayet sahibidir.,

Ben de derim ki: Allah. Teâlâ, dünyada yarattığı menfaatleri in7 sanlara mübâh kılmak, sâdece dünyalarında veya dinlerinde kendile'-rine zararlı olanları üzerlerine haram kılmakla insanlar hakkında lu-tuf ve inayet sahibidir. Âyetten bu anlamın kasdedilmesi de mümkündür.

«Fakat onların çoğu şükretmezler.» Aksine Allah'ın kendilerine vermiş olduğu nimetleri haram kılarlar, dini kendilerine daraltırlar, bazısını helâl, bazısını haram kılarlar. Nitekim müşrikler, kendileri için koydukları kanunlarda bunu yapmışlar, kitab ehli de dinlerinde bu tür şeyler uydurmuşlardır. İbn Ebu Hatim bu âyetin tefsirinde der ki: Bize babamın... Mûsâ İbn Sabâh'tan rivayetine göre; o, «Doğrusu Allah, insanlar hakkında lütuf sahibidir.» âyeti hakkında şöyle demiştir: Kıyamet günü olunca, Allah'ı sevenler getirilir ve Allah'ın huzurunda üç sınıf olarak dururlar. Birinci sınıftan birisi getirilir ve : Niçin amel ettin? diye sorar. Kul: Ey Rabbım, cenneti, ağaçlarını, meyvelerini, ırmaklarını, hurilerini, nimetlerini ve Sana itaat edenler için hazırladıklarını yarattın. Onlara iştıyakımdan gecemi uykusuz, gündüzümü susuz geçirdim, der. Allah Teâlâ : Ey kulum, sen sâdece cennet için amel ettin. İşte cennet, gir oraya. Sana olan lutfumdan olarak seni ateşten âzâd ettim. Yine sana bir lutfum olarak cennetime koydum, buyurur. O ve yanındakiler cennete girer. Sonra ikinci sınıftan birisi getirilir ve :

Ey kulum, niçin amel ettin? diye sorar. Kul: Ey Rabbım, cehennemi yarattın. Cehennemin bukağılarını, ateşini, kavurucu rüzgârlarını, kapkara dumanlarını ve düşmanlarıyla Sana âsî gelenlere hazırladıklarını yarattın. Onlardan korkumdan gecelerimi uykusuz, gündüzlerimi susuz geçirdim, der. Ey kulum, sen sâdece ateşimden korkundan dolayı amel ettin. Ben seni ateşten âzâd ettim. Sana lutfumdan olarak seni cennetime koyuyorum, buyurur. O ve beraberindekiler cennete girer. Sonra üçüncü sınıftan birisi getirilir ve : Ey kulum, niçin amel ettin? diye sorar. Kul : Rabbını, Senin sevginden ve Sana iştihakımdan. İzzetine yemîn olsun ki Sana iştihakım ve sevgimden dolayı gecemi uykusuz, gündüzümü susuz geçirdim, der. Rab Teâlâ : Ey kulum, sen ancak Bana sevgi ve iştihakından dolayı amel ettin, buyurur. Rab Teâlâ ona tecellî eder ve şöyle buyurur : İşte ben O'yum. Bak bana. Sonra şöyle buyurur : Sana lutfumdan olarak seni ateşten âzâd ediyor, cennetimi sana mübâh kılıyor, meleklerime seni ziyaret ettiriyor ve bizzat Ben sana

selâm veriyorum. O ve yanındakiler cennete girerler.[\[32\]](#)

61 — Ne işte bulunsan, Kur'an'dan. ne okusan ve siz ne iş yaparsanız; yaptıklarınıza daldığınızda mutlaka Biz üzerinizde şahidiz. Yerde ve gökte hiç bir zerre Rabbın-dan gizli değildir. Bundan daha küçüğü de, daha büyüğü de şüphesiz apaçık kitabtadır.

Allah Teâlâ peygamberi (s.a.) ne onun, ümmetinin, bütün yaratıkların her saatte, her an ve lâhzada bütün durumlarını bildiğini haber verir. Hiç bir şey O'nun ilmine ve görmesine gizli değildir. Göklerde ve yerde bütün küçüklüğüne rağmen zerre ağırlığı, ondan daha küçüğü ve daha büyüğü yoktur ki apaçık bir kitabda olmasın. Allah Teâlâ başka bir âyette şöyle buyurmaktadır : «Gaybın anahtarları O'nun katmdadır. O'ndan başka kimse bilmez. Karada ve denizde olanı da O bilir. Bir yaprak düşmez ki; onu bilmesin. Yerin karanlıkları içindeki tek bir dane, yaş ve kuru müstesna olmamak üzere her şey apaçık bir kitabtadır.» (En'âm, 59). Allah Teâlâ : «Yerde yürüyen hiç bir hayvan ve iki kanadıyla uçan hiç bir kuş yoktur ki; onlar da sizin

gibi birer ümmet olmasınlar. Biz kitabda hiç bir şeyi eksik bırakmadık. Sonra onlar Rablanna toplanırlar.» (En'âm, 38), «Yeryüzünde yürüyen hiç bir canlı yoktur ki; nzkı Allah'a âit olmasın. Onların durup dinlenecek ve saklanacak yerlerini de bilir. Hepsi apaçık kitabdadır.» (Hûd, 6) âyetlerinde de ağaçlar ve diğer câmid şeylerin hareketlerini bildiğini haber verir. Gezip dolaşan hayvanlar da böyledir. Şayet Allah'ın ilmi, bu eşyanın hareketleri hakkında böyle ise O'na ibâdetle emrolunmuş mükelleflerin hareketlerini bilmesi nasıldır? Başka bir âyette şöyle buyurmaktadır : «Azîz, Rahîm'e tevekkül et. Görür o seni (namaza) kalktığında. Secde edenler arasında bulunduğunda.» (Şuarâ, 217-219). Bu sebeptendir ki burada da : «Ne işte bulunsan, Kur'an'dan ne okusan ve siz ne iş yaparsanız; yaptıklarınıza daldığınızda mutlaka Biz üzerinizde şahidiz.» Sizi görüyoruz ve sizi işitiyoruz, buyurmuştur. Allah Ra-sûlû (s.a.) Cibril kendisine ihsanı sorduğunda şöyle buyurmuştu : Sanki O'nu görüyormuşsun gibi Allah'a ibâdet etmendir. Eğer sen O'nu görmüyorsan muhakkak ki O seni görüyor.[\[33\]](#)

62 — Dikkat edin, Allah dostlarına hiç bir korku yoktur. Onlar, mahzun da olacak değillerdir.

63 — Onlar ki îmân edip takvaya ermişlerdir.

64 — Onlar için dünya hayatında da, âhirette de müjde vardır. Allah'ın sözleri değişmez. Bu, büyük kurtuluşun kendisidir.

Allah'ın Dostlarına Korku Yoktur

Allah Teâlâ haber veriyor ki, O'nun dostları —ki onlar Rablerinin da açıkladığı gibi îmân edenler ve sakınanlardır ve her kim muttaki ise; Allah'ın dostudur— na ilerde karşılarına çıkacak olan kıyametin korkularından hiç bir korku yoktur. Ve onlar, dünyada arkalarında bıraktıklarına mahzun da olacak değillerdir. Abdullah İbn Mes'ûd, İbn Abbâs ve seleften bir çokları derler ki: Allah'ın dostları; görüldükleri zaman Allah'ın hatırlandığı, anıldığı kimselerdir. Bu mânâ, merfû' bir hadîste şöyle ifâde edilir : Bezzâr der ki: Bize Ali İbn Harb er-Râzî'-nin... İbn Abbâs'tan rivayetine göre; o, şöyle demiştir: Bir adam: Ey Allah'ın elçisi, Allah'ın dostları kimlerdir? diye sormuştu, şöyle buyurdu : Görüldüklerinde Allah'ın hatırlandığı kimselerdir. Bezzâr bu hadîsin

Saîd'den mürsel olarak da rivayet edildiğini söyler. İbn Cerîr der ki: Bize Ebu Hişâm er-Rifâî'nin... Ebu Hüreyre (r.a.) den rivayetine göre, Allah Rasûlü (s.a.) şöyle buyurmuştur : Allah'ın kullarından öyle kullar vardır ki peygamberler ve şehîdler onlara gıpta eder. Ey Allah'ın elçisi, kimdir onlar? Olur ki onları severiz, denildi de şöyle buyurdu : Onlar öyle bir kavimdir ki mal ve neseb için değil, Allah için birbirlerini severler. Yüzleri nurdur. Nurdan minberler üzerindedirler. Bütün insanların korkacağı zamanda onlar korkmayacaklar, insanların mahzun olacağı zamanda onlar mahzun olmayacaklardır. Sonra : «Dikkat edin, Allah dostlarına hiç bir korku yoktur. Onlar mahzun da olacak değillerdir.» âyetini tilâvet buyurdu. Hadîsi İbn Cerîr ve Ebu Dâ-vûd, Cerîr kanalıyla... Ömer İbn Hattâb (r.a.) dan, o ise Hz. Peygamber (s.a.) den yukardakine benzer şekilde rivayet etmişlerdir. Bunun da isnadı ceyyid olmakla birlikte Ebu Zûr'a ile Ömer İbn Hattâb arasında kopuktur. En doğrusunu Allah bilir.

İmâm Ahmed'in Ebu Nadr kanalıyla... Ebu Mâlik el-Eş'arî'den rivayetine göre; Allah Rasûlü (s.a.) şöyle

buyurmuştur : Uzak kabilelerden ve bilinmeyen insanlardan öyle bir kavim gelecek ki, onları akrabalık bir araya getirmiş değildir. Onlar, Allah için birbirlerini severler. Allah için bir safta toplanırlar. Allah Teâlâ kıyamet günü onlar için nurdan minberler koyacak ve bunların üzerine onları oturtacaktır. İnsanlar korkacak ve onlar korkmayacaklar. Onlar hiç bir korkuları olmayan ve mahzun da olmayacak olan Allah'ın dostlarıdır. Hadîs uzundur.

İmâm Ahmed der ki: Bize Abdürrezzâk'ın... Ebu Derdâ (r.a.) dan, onun da Hz. Peygamber (s.a.) den rivayetine göre; o, «Onlar için dünya hayatında da, âhirette de müjde vardır.» âyeti hakkında şöyle buyurmuştur : Bu müjde müslümanın gördüğü veya ona gösterilen sâlih rü'yâdır. İbn Cerîr der ki: Bana Ebu es-Sâib'in... Ebu Derdâ'dan «Onlar için dünya hayatında da, âhirette de müjde vardır.» âyeti hakkındaki rivayetinde şöyle demiştir : Bir adam Ebu Derdâ'ya bu âyeti sormuştu. Şöyle dedi: Öyle bir şey sordun ki birisinin Allah Rasûlüne sorduğundan bu yana kimsenin bunu sorduğunu işitmedim. O

buyurmuştı ki: Müslüman kişinin gördüğü veya kendisine gösterilen sâlih rü'yâdır. Bu, dünya hayatındaki nûjdesidir. Âhiretteki müjdesine gelince; o da cennettir. İbn Cerîr'in Süfyân kanalıyla... Mısır halkından birisinden rivayetine göre; of Ebu Derdâ'ya bu âyeti sormuş ve İbn Cerir hadîsi yukardaki şekilde rivayetle zikretmiştir. Yine İbn Cerîr'in Müsennâ kanalıyla... Ebu Salih'ten rivayetine göre; o, şöyle demiştir : Ebu Derdâ'yı İşittim. Ona : «Onlar ki îmân edip, takvaya ermişlerdi. Onlar için dünya hayatında da, âhirette de müjde vardır...» âyetini sormuşlardı... Ve İbn Cerîr yukardakine benzer şekilde hadîsi zikretti. İmâm Ahmed der ki: Bize Affân'm... Ubâde İbn Sâmit'den rivayetine göre; o, Allah Rasûlü (s.a.) ne sormuş ve şöyle demişti: Ey Allah'ın elçisi, Allah Teâlâ'nın : «Onlar için dünya hayatında da, âhirette de müjde vardır.» kavlini görür müsün? (Allah Teâlâ'nın bu sözü hakkında ne buyurursun?) Allah Rasûlü şöyle buyurdular : Bana öyle bir şey sordun ki, ümmetimden kimse senden önce onu sormamıştı. O, sâlih kişinin gördüğü veya kendisine gösterilen sâlih rü'yâdır. Ebu Dâvûd et-Tayâlisî'nin İmrân el-

Kattân kanalıyla... Ebu Seleme'den rivayetine göre; o, şöyle demiştir : Bize haber verildiğine göre; Ubâde İbn Sâmit, Allah Rasûlü (s.a.) ne bu âyeti sormuş... ve râvî hadîsi zikretmiştir. İbn Cerîr der ki: Bana Ebu Humeyd el-Hımsî'nin... Humeyd İbn Abdullah el-Müzenî'den rivayetine göre; o, şöyle demiştir: Bir adam Ubâde İbn Sâmit'e gelip dedi ki: Allah'ın kitabında bir âyet var ki sana onu soracağım. Allah Teâlâ'nın : «Onlar için dünya hayatında da, âhirette de müjde vardır.» âyeti. Ubâde dedi ki : Senden önce bunu bana kimse sormadı. Onu Allah'ın peygamberine sordum da bunun bir benzeri olarak : Senden önce bunu bana kimse sormadı. Mü'min kulun rü'yâsında gördüğü veya ona gösterilen sâlih rü'yâdır, buyurdu. Yine İbn Cerîr in Mûsâ İbn Ubeyde kanalıyla... Ubâde İbn Sâmit'den rivayetine göre; o, Allah Rasûlü (s.a.) ne demiş ki: «Onlar için dünya hayatında da, âhirette de müjde vardır.» Âhiret müjdesinin cennet olduğunu bildik, fakat dünya müjdesi nedir? Allah Rasûlü buyurmuş ki: Kulun gördüğü veya kendisine gösterilen sâlih rü'yâdır ve o, peygamberliğin kırk dört veya yetmiş parçasından bir

parçadır. Ahmed İbn Hanbel der ki: Bize Behz'in... Ebu Zerr'den rivayetine göre o : Ey Allah'ın elçisi, kişi bir amel işlerse; insanlar bu işinden dolayı onu över ve ona senada bulunur, demiş de Allah Rasûlü (s.a.) şöyle buyurmuş : İşte bu, mü'minin âcil müjdesidir. Hadîsi Müslim rivayet etmiştir.

Yine İmâm Ahmed der ki: Bize Hasan'ın... Abdullah İbn Amr'-dan, onun da Allah Rasûlü (s.a.)'nden rivayetine göre O, şöyle buyurmuş : «Onlar için dünya hayatında da, âhirette de müjde vardır.» Mü'minin müjdelendiği sâlih rü'yâ, peygamberliğin kırk dokuz parçasından bir parçadır. Kim bunu görürse, onu haber versin. Kim de bunun dışında bir şey görürse, muhakkak o şeytândan olup, onu üzme içindir. Bu durumda üç kere soluna üflesin, tekbîr getirsin ve kimseye bunu haber vermesin. Bu hadîsi tahrîc etmemişlerdir. İbn Cerîr der ki :

Bana Yûnus'un... Abdullah İbn AmrMan, onun da Allah Rasûlü (s.a.)'nden rivayetine göre şöyle buyurmuş : «Onlar için dünya hayatında da, âhirette de müjde vardır.» Mü'minin müjdelendiği sâlih rü'yâ, peygamberliğin kırk altı parçasından birisidir. Yine

İbn Cerîr'in Muham-med İbn Hatim el-Müeddeb kanalıyla... Ebu Hüreyre'den, onun da Hz. Peygamber (s.a.) den rivayetine göre; o, «Onlar için dünya hayatında da, âhirette de müjde vardır.» âyeti hakkında şöyle buyurmuş : O, dünyada kulun gördüğü veya kendisine gösterilen sâlih rü'yâ; âhirette ise cennettir. Yine İbn Cerîr'in Ebu Küreyb kanalıyla... Ebu Hüreyre'den rivayetine göre o : Güzel rü'yâ, Allah'tan müjdedir ve o müjdecilerdendir, demiştir. İbn Cerîr'in bu kanaldan rivayeti mevkuftur. Yine İbn Cerîr der ki: Bize Ebu Küreyb'in... Ebu Hüreyre'den rivayetine göre Allah Rasûlü (s.a.) : Müslümanın gördüğü veya kendisine gösterilen güzel rü'yâ müjdedir, buyurmuştur.

İbn Cerîr der ki: Bana Ahmed İbn Hammâd ed-Devlâbî'nin... Üm-mü Kürz el-Kâ'biye'den rivayetine göre; o, Allah Rasûlü (s.a.) nü şöyle buyururken işitmiş: Peygamberlik gitti ve müjdeciler kaldı. İbn Mes'ûd, Ebu Hüreyre, İbn Abbâs, Mücâhid, Urve İbn Zübeyr, Yahya İbn Ebu Kesîr, İbrâhîm en-Nehaî ve Ata İbn Ebu Rebâh'dan rivayet edildiğine göre; onlar, bunu sâlih rü'yâ ile tefsir etmişlerdir.

Bundan maksadın, mü'min kişinin ölüm halinde melekler tarafından cennet ve bağışlanma ile müjdelenmesi olduğu da söylenmiştir. Nitekim bir âyet-i kerîme'de şöyle buyrulur : «Muhakkak ki, «Rabbı-mız Allah'tır.» deyip, sonra dosdoğru yolda yürüyenlerin üzerlerine melekler iner, onlara : Korkmayın, üzülmeyin; size va'dolunan cennetle sevinin, derler. Biz dünya hayatında da âhirette de sizin dostlannızız. Burada canlarınızın çektiği şeyler sizedir. Ve burada size umduğunuz her şey var. Gafur, Rahîm olanın ikramı olarak...» (Fussilet, 30-32). Berâ hadîsinde şöyle buyrulur : Mü'min kişi, ölüm halinde iken kendisine beyaz yüzlü, beyaz elbiseli melekler gelir ve : Ey temiz rûh, rahat ve reyhana, öfkeli olmayan bir Rabba çık, derler de rûh onun ağzından su kabından damlanın aktığı gibi çıkıverir.

Onların âhiretteki müjdesine gelince; Allah Teâlâ başka âyetlerde bu hususta şöyle buyurur : «O, en büyük korku bile onları tasalandırmaz. Melekler onları: Size söz verilen gün, işte bu gündür, diye karşılarlar.» (Enbiyâ, 103), «O gün ki, erkek

mü'minlerle kadın mü'minle-ri, önlerinden ve sağlarından nurlarını koşarken görürsün. Müjde, bugün içlerinden ırmaklar akan ve içinde ebediyyen kalacağınız cennetler sizindir, denilir. İşte bu, büyük kurtuluşun kendisidir.» (Hadîd, 12).

Allah Teâlâ : «Allah'ın sözleri değişmez.» buyurur ki Allah'ın bu vaadi değişmez, bu vaaddan dönülmez ve değiştirilmez. Bilakis o kararlaştırılmış, sabit olup, mutlaka yerine gelecektir. «Bu, büyük kurtuluşun kendisidir.»^[34]

İzahı

İyi bil ki; biz bu âyetin tefsirinde, önce velî adının kime uygun düştüğünü, kimlerin velî olduğunu açıklamak zorundayız. Biz deriz ki: Velî adının kime verilmesi gerektiği konusunda bilginler ihtilâf etmişlerdir. İbn Abbâs bu âyetin tefsirinde der ki: Velîler; Allah Te-âlâ'yı göreceklerini Allah'ın bizzat zikrettiği kimselerdir. Taberî kendi senediyle mürsel olarak Saîd İbn Cübeyr'den nakleder ki; o, Rasûlullah (s.a.) a Allah'ın evliyasının sorulduğunu ve Rasûlullah'ın da onların Allah'ı görünce zikredenler olduğunu, söylediğini bildirir. İbn Zeyd ise velîlerin;

imân edip takva sahibi olan kimseler olduğunu söyler. Takvâsız imânın kabul edilmeyeceğini bildirir. Bazıları da dediler ki: Veliler; Allah için sevişenlerdir. Hattâb oğlu Ömer (r.a.) den nakledilen bir hadîs de buna delâlet eder. Nitekim bu hadîste Rasûlullah (s.a.) buyurur ki: Muhakkak Allah'ın insanlardan öyle kullan vardır ki; onlar peygamber değildirler, şehîd de değildirler, ancak peygamberler ve şehîdler kıyamet günü Allah katındaki makamlarından dolayı onlara imrenirler. Orada bulunanlar dediler ki: Ey Allah'ın Ra-sûlü, onların kim olduğunu bize haber verir misin? Rasûlullah (s.a.) buyurdu ki: Onlar; aralarında akrabalık bulunmadığı ve alış-veriş ettikleri malları olmadığı halde, Allah için sevişen bir topluluktur. Allah'a andolsun ki, onların yüzü nurdur ve kendileri nûr üzeredirler. İnsanlar korktukları zaman onlar korkmazlar. İnsanlar üzüldükleri zaman onlar üzülmezler. Sonra Rasûlullah (s.a.) : «Dikkat edin, Allah dostlarına hiç bir korku yoktur. Onlar, mahzun da olacak değildirler.» âyetini okudu. Ebu Dâvûd, Ebu Hüreyre'den naklen bildirir ki Rasûlullah (s.a.) şöyle demiş : Allah

Tebâreke ve Teâlâ kıyamet günü : Sevişenler nerededir? buyurur. Celâlime andolsun ki Benim göl-gemden başka bir gölgenin bulunmadığı bu günde onları gölgemde gölgelendiririm.

Müslim'in tahrîc ettiğine göre, Muâz İbn Cebel Rasûlullah (s.a.) in şöyle buyurduğunu duymuştur: Allah Teâlâ buyurur ki: Benim celâlim için sevişenlerin nurdan minberleri vardır. Peygamberler ve şehîdler onlara gıpta ederler. Tirmizî, bu hadîsi tahrîc etmiştir. Beğâ-vî ise kendi isnâdıyla Ebu Mâlik el-Eş'arî'den nakleder ki; o, şöyle demiş : Ben, Hz. Peygamber'in yanında bulunuyordum. Rasûlullah dedi ki: Allah'ın öyle kullan vardır ki; ne peygamberdirler, ne de şehîd-dirler. Ancak kıyamet günü Allah katındaki makamlarından ve Allah'a yakınlıklarından dolayı peygamberler ve şehîdler onlara gıpta ederler. Ebu Mâlik el-Eş'arî dedi ki: Halkın bir tarafında bir bedevi oturmuştu. İki dizi üstü kalkarak elini yanına salıverdi sonra şöyle dedi: Ey Allah'ın Rasûlü, bize onlardan bahset, kimdir onlar? Ebu Mûsâ el-Eş'arî der ki: Ben, Rasûlullah (s.a.) in yüzünde bir muştı alâmeti gördüm.

Buyurdu ki: Onlar, Allah'ın kullarından bazı kullardır. Muhtelif ülkelerden ve değişik kabilelerdendirler. Buluşacakları bir akrabalık bağı yoktur. Sarfedecekleri dünyevî menfaatları yoktur. Ama yine de Allah'ın rızâsı için sevişirler. Allah onların yüzünde bir nûr halkeder. Ve Rahmân'm huzurunda onlara inciden minderler koyar. Halk dehşete düşerken, onlar dehşete düşmezler. Halk korkarken onlar korkmazlar.

Rasûlullah (s.a.) dan rivayet edilir ki: O, Allah Tebâreke ve Teâ-lâ'nın şöyle buyurduğunu bildirmişti : Benim kullarımdan öyle velîlerim vardır ki; onlar, beni anarak zikrederler, ben de onları anarak, zikrederim. Beğâvî de senedsiz olarak aynı şekilde rivayet etmiştir. Taberî ise kendi senediyle Ebu Hüreyre'den rivayet eder ki; Rasûlullah (s.a.) şöyle buyurmuş : Allah'ın kulları arasında öyleleri vardır ki peygamberler ve şehîdler onlara imrenirler. Onlar kimdir ey Allah'ın Rasûlü? Belki biz onları görürsek severiz, denildiğinde; buyurdu ki: Onlar; mal ve neseb bağı olmaksızın Allah için sevişenlerdir. Yüzleri nurludur. Nurdan minderler üzerindedirler.

İnsanlar korktukları zaman onlar korkmazlar. İnsanlar üzüldükleri zaman onlar üzülmmezler. Rasûlullah (s.a.) daha sonra : «İyi bilin ki; Allah'ın velîleri için korku yoktur. Onlar üzülecek de değildirler.» âyetini okudu. İmrenmek, bir nevi kıskanmaktır. Ancak kıskanma kötülenmişken, imrenme övülmüştür. İmrenme ile kıskanma arasında şu fark vardır : Kıskanç kişi, kıskandığı kişinin üzerindeki nimetin zevalini ister. İmrenen kişi ise, imrendiği kişideki nimetin onun üzerinden kalkmadan kendisine de verilmesini ister.

Ebu Bekr el-Hasan der ki: Allah'ın velîleri, Allah'ın hidâyetlerini kendi üzerine aldığı kimselerdir. Onlar da Allah'a kulluğu ve Allah yoluna daveti yerine getirme hakkını üstlenmiş olanlardır. Velînin aslı kelimesinden olup yakınlık ve yardım anlamına gelir. Allah'ın velîsi, kendisinin üzerine farz kılınan her şeyde Allah'a yaklaşan kişidir. O, kalbi Allah'ın celâlinin nuru ile dolu olarak kendini Allah'a verir. Gördüğü zaman, Allah'ın kudretinin delillerini görür. Duyduğu zaman; Allah'ın âyetlerini duyar. Konuştuğu zaman; Allah'a hamd ü sena eder.

Hareket ettiği zaman; Allah'a itaat için hareket eder. Çalıştığı zaman; kendisini Allah'a yaklaştıracak şeyler için çalışır. Allah'ın zikrinden hiç uzak kalmaz. Kalbiyle Allah'tan başkasını asla görmez. İşte Allah'ın velilerinin nitelikleri bunlardır. Kul böyle olunca; Allah da onun velisi ve yardımcısı olur. Onu destekler. Nitekim Allah Tel şöyle buyurmaktadır : «Allah, imn etmiş olanların ve-lisidir.»

Kelmcılar' dediler ki: Allah'ın velisi; delile dayalı olarak gelmiş olan sahih inançlara bağlanıp şeriatta vrid olduğu şekilde slih amelleri işleyenlerdir. İşte bu yette «Onlar ki inanmış ve takvaya ermişlerdir.» buyruğu da buna işaret etmektedir. imn bütünüyle inanç ve amellerin üzerine dayanmalıdır. Takva makamı ise; kulun, Allah'ın yasakladığı her şeyden sakınmasıdır. Allah Tel'ın, «Onlar için korku yoktur» buyruğu hirette başkalarının korktuğu zamanda onların korkmayacağını belirtmektedir. «Onlar üzülecek değillerdir» buyruğu da dünya nimet ve zevklerinden kaybettikleri hiç bir şeye üzülmezler, demektir. Bazı muhakkikler dediler ki: Allah'ın velilerinden korku ve üzüntünün zail olması, ancak

âhirette söz konusudur. Çünkü dünya diyarında üzüntü, keder ve sıkıntıdan uzak olmak mümkün değildir. Ariflerden bazıları dediler ki: Velayet, Allah'a yaklaşmak ve Allah ile devamlı hemdem olmaktan ibarettir. Kul, bu durumda olunca hiç bir şeyden korkmaz, hiç bir şeye üzülmaz. Çünkü velayet ve bilgi makamı onun korkup üzülmelerini engeller. [\[35\]](#)

Bu âvet-i kerîme, Allah'ın velîlerinin açıklanması konusunda bir esâstır. Allah Teâlâ Kitâb-ı Kerîm'inde, Rasûlü de sünnet-i seniyye'-^inde şeytânın dostları olduğu gibi, insanlardan da Allah'ın dostlarının bulunduğunu belirtmiştir. Nitekim İmâm Takıyyüddîn İbn Tey-miyye merhum «Rahmân'ın Velîleri ile Şeytânın Velîlerinin Arasını Avırma» adıyla bir eser yazmıştır. Üzerinde durulması gereken bazı bölümleri oradan iktibas edelim. Çünkü velî ve evliya konusunda dillerde çok şeyler dolaşıyor. İbn Teymiyye merhum der ki: İnsanlar arasında Rahmân'ın velîleri ile şeytânın velîleri bulunduğu bilindiğine göre; bunların arasını Allah ve Rasûlünün ayırdığı gibi ayırmak gerekir. Allah'ın velîleri, bu âyette olduğu gibi mü'min ve müttakî olanlardır.

Buhârî'nin ve başkalarının Ebu Hüreyre tarîkıyla Rasûlul-lah'dan rivayet ettikleri hadîste Hz. Peygamber buyurur ki: Allah Teâlâ şöyle buyurdu : Kim, Benim bir velîmi kendine düşman edinirse; Bana karşı savaşa çıkmış olur. Veya Ben ona savaş ilân etmiş olurum. Bu hadîs, velîler konusunda rivayet edilen hadîslerin en sahîhidir. Bu da gösteriyor ki kim Allah'ın velîsine düşmanlık ederse; Allah'a karşı savaş açmış olur.

Bir başka hadîste de; nasıl arslan intikam hırsıyla atılırsa ben de velîlerimin intikamını öylece alırım, buyuruluyor. Yani onlara düşmanlık edenlerden intikam alırım, tıpkı arslanın savaşta intikamını aldığı gibi. Bunun sebebi şudur: Allah'ın velîleri; Allah'a inanmış ve O'nu dost edinmiş olanlardır. Onlar; Allah'ın buğz ettiğine buğz etmiş, hoşnûd olduğundan hoşnûd olmuş, gazab ettiğine gazab etmiş, emrettiğini yerine getirmiş ve nehyettiğinden kaçınmışlardır. Allah'ın verilmesinden hoşlandığı kimselere vermişler, verilmemesinden hoşlandığı kimslere de vermemişlerdir.

Velilik, düşmanlığın zıddıdır. Velayetin aslı, mehabbet ve yaklaşımdır. Allah'ın velîlerinin en afdalı peygamberleri, nebileridir. Nebilerinin en afdalı da onlar arasından gönderilmiş olan rasûllerdir. Rasûllerin en afdalı ise, Hâtem'ül-Enbiyâ olan Muhammed Aleyhisse-lâm'dır. O, müttakîlerin önderidir. Allah onu kitabların en önemlisi ile göndermiştir. Şeriatlarının en değerlisi ile onun dinini va'zet-miştir. Kendi nebileri ile düşmanlarının arasında ayırıcı olarak onu göndermiştir. Öyleyse ancak Allah'a inanan onun velîsi olur. Onun Allah'tan getirdiği emre zahir ve bâtın olarak bağlananlar onun dostu olabilirler. Kim Allah'ın sevgilisi ve velîsi olduğunu iddia edip de peygamberlere tâbi olmazsa; o, Allah'ın velîlerinden değil, Allah'a muhalefet eden Allah düşmanlarından ve şeytânın dostlanndandır. İnsanlardan bir çokları, kendilerinin veya başkalarının Allah'ın velîleri olduklarını iddia etseler de gerçekte onun velîsi değildirler. Nitekim yahûdiler ve hıristiyanlar da, kendilerinin Allah'ın dostları ve velîleri olduklarını söylüyorlardı. Bunun için Allah Teâlâ, onlar

hakkında şöyle buyuruyor: «De ki öyleyse neden sizi günâhlarınızdan dolayı azâb-landırıyor? Bilakis sîz, Allah'ın yarattıkları kimseler gibi birer beşersiniz.» (Mâide, 18)- Arap müşrikler de, kendilerinin Allah'ın ehli olduklarını iddia ediyorlardı. Mekke'de oturdukları ve Allah'ın evine komşu oldukları için Allah'ın ehli olduklarını söylüyorlardı. Bunun üzerine Allah Teâlâ onlar Allah'ın dostları değildirler. ((Allah'ın dostları ancak müttakîlerdir.» (Enfâl, 34) buyurdu. Keza kâfirlerden bir kısmı da kendilerinin Allah'ın velîleri olduklarını iddia ediyorlardı. Ancak onlar Allah'ın velîsi değil düşmanı idiler. Açıktan müslüman olduklarını söyleyen ve kelime-i şehâdet getiren fakat gizliden gizliye buna ters düşen inançlara sahip olan münafıklar da böyledirler. Çünkü onlar, derûnî olarak Peygamber'in risâletini kabul etmiyorlardı. Onun, yalnız insanları kendi görüşüne boyun eğdiren ve peşinden sürükleyen bir hükümdar olduğunu diğer hükümdarlar gibi gücünün yettiğini söylüyorlardı. Veya Hz. Peygamber'in yalnızca ümmîle-re hâs bir peygamber olduğunu bildiriyorlardı. Ya da onun avam kitlesi için

gönderilmiş bir peygamber olduğunu, Allah'ın velayetinin ise halka değil, kendilerine âit olduğunu söylüyorlardı... Allah'ın velîleri ancak Allah'ın kitabında tavsif ettiği gibi olanlardır. Dikkat edin, Allah'ın dosttan için korku yoktur, onlar üzülecek de değillerdir. Onlar ki îmân edip takvaya ermişlerdir. îmân sahibi olabilmek için; Allah'a, meleklerine, kitablara, peygamberlerine ve âhiret gününe inanmak gerekir. Hz. Peygamberin, insan ve cinlere gönderildiğine inanmak gerekir. Hz. Peygamber'in getirdiği her şeye inanmayan mü'min sayılmaz. Nerde kaldı ki o kişi, Allah'ın müttakî velîleri arasında bulunsun. Hz. Peygamberin getirdiklerinden bir kısmına inanıp bir kısmını inkâr eden de mü'min değil, kâfirdir. Hz. Peygamber'e îmânın bir gereği de; onun, Allah ile mahlûkâtı arasında Allah'ın emir ve yasaklarını azâb ve tehdîdlerini, haram ve helâllarını tebliğ etmek üzere tavassut etmiş olduğuna inanmaktır. Helâl; Allah ve Rasûlünün helâl kıldıklarıdır. Haram ise; Allah ve Rasûlünün haram kıldıkları şeylerdir. Din; Allah ve Rasûlünün koyduğu şeriattır. Kim, Hz Muham-med'e tâbi olmaksızın

herhangi bir evliyanın peşinden giderek Allah'a ulaşılacağına inanırsa; o, kâfirdir ve şeytânın dostlanndandır... Ayrıca bir kişi bilgi, zühd ve ibâdetle ulaşabileceği mertebelerin en üstününe ulaşsa, ama Hz. Muhammed'in getirmiş olduğu gerçeklerin heo-sine inanmasa o, mü'min değildir ve Allah ile onun dostlu&u olamaz. Yahûdî ve Hıristiyan hahanılarıyla bilginleri bunlar arasındadır. Keza Arap, Türk, Hind ve diğer milletlerin putperestlerinden kendilerini ilim ve ibâdete adayanlar da beyledirler. Nitekim Hind ve Türk hakimlerinden bilgi ve zühd sahibi kimseler vardı. Dinlerinde âbid idiler, ama Hz. Peygamberin getirdiği hakîkatlara inanmamış oldukları için onlar da kâfirdiler, Allah'ın düşmanlarıdır. İsterse bir erup; onlann, Allah'ın dostlan olduklarını iddia etsin. İran'daki Mecûsî hakimlerinin kâfir oldukları gibi. Keza Aristo ve benzeri Yunanlı hakimler de kâfirdirler. Onlar müşrik idiler. Putlara ve yıldızlara taparlardı. Bu ffibi müşrikler arasında ilim, zühd ve irâde konusunda ileri gitmiş ve çaba sarfetmiş olanlar vardır. Ama bunlar, peygamberlere inan-

madıkları, onların getirdikleri gerçekleri doğrulamadıkları ve onların emrine itaat etmedikleri için mü'min sayılmazlar. Allah'ın dostları da değildirler. Bunlar ancak şeytânlara yaklaşırlar. Onlara ancak şev-tânlar geliverir. İnsanlara bazı konulan bu sayede açıklayabilirler. Sihir cinsinden bazı fevkalâde tasarruftan olur. Bunlar; kendilerine şeytânların indiği kâhinler ve büyücüler cinsindendir...

Allah'ın velîleri, mü'minler ve müttakîler olduğuna göre; onun îmânı ve takvası nisbetinde de velayeti olur. Kimin îmânı ve takvası daha mükemmel ise; onun Allah'a dostluğu da daha mükemmeldir. İnsanlar îmân ve takvadaki üstünlüklerine göre Allah'a dostlukta da üstündürler. Keza küfür ve nifâkdaki derecelerine göre de Allah'a düşmanlıkta ileri derecededirler.

Allah'ın velîleri iki tabakadır. «Birisi Sâbikûn ve Mukarrebûn (önden giden ve Allah'a yaklaştırmış olanlar) dır. Diğer de iktisâd yapan sağcılardır.» Allah Teâlâ Kitab-ı Kerîm'inin birçok yerinde bunlardan bahsetmiştir. İyiler sağcılardır. Bunlar farzları îfâ

ederek Allah'a yaklaşırlar ve Allah'ın emrettiklerini yapar, haram kıldıklarını terkederler. Bunlar kendilerini mendûblarla sorumlu tutmadıkları gibi mubahların fuzûlîlerinden de alıkoymazlar. Sâbikûn ve Mukarrebûn zümresinden olanlar ise; farzlardan sonra nafîle ibâdetlerle Allah'a yaklaşırlar. Hem vâcibeleri hem de müstehabları ifâ ederler. Hem haramları hem de mekruhları terkederler. Onlar, bütün sevgileriyle güçleri yettikçe Allah'a yaklaştıkları zaman, Allah da onları tâm olarak sever. Nitekim Kudsî hadîste; kul, Bana nafîlelerle yaklaştırmaya devam eder ve nihayet Ben onu mutlak mânâda severim, buyuruluyor. Sonra kul, mü'min ve müttakî olunca Allah'a dost olur. Binâenaleyh kâfir ve münafıklardan bir kimse Allah'a dost olmaz. Keza îmân ve ibâdeti doğru olmayan da —günahsız dahi olsa— Allah'a dost olmaz. Kâfirlerin çocukları gibi ve kendilerine ilâhî davetler ulaşmamış olanlar gibi. Her ne kadar onlara peygamber gönderilinceye kadar azâb edilmeyeceği söylenirse de, onlar yine de ancak mü'min ve müttakî olunca Allah'ın velîleri olabilirler. Keza iyilikleri yapmayarak kötülükleri işleyerek

Allah'a yaklaşmak isteyen kimse de Allah'ın velîsi olamaz. Deliler ve çocuklar da böyle. Çünkü Hz. Peygamber; üç şeyden kalem kalkmıştır : Ayılincaya kadar deliden, ihtilâm oluncaya kadar çocuktan, uyanıncaya kadar uyuyandan, buyurmuştur. Bu hadîsi Sünen ehli, Hz. Âişe'den rivayet etmişlerdir. Ve ma'rifet ehli de onu kabulde ittifak etmiştir. Mümeyyiz olan çocuğun ibâdeti sahîh olur ve ulemânın cumhuruna göre bundan dolayı sevâb elde eder. Hakkında kalem kalkmış olan deliye gelince; ulemânın ittifakıyla onun ibâdetlerinden hiç birisi sahîh olmaz. Ne îmânı, ne küfrü, ne namazı ne de diğer ibâdetleri sahîh olur. Genellikle akıl sahipleri katında hiç bir dünya işinde selâhiyyeti, olmaz. Ticâret ve san'atta ehil sayılmaz. Bezzaz veya attâr veya demirci veya marangoz olmaya ehil değildir. Ulemânın ittifakıyla onların akidleri de sahîh olmaz. Ne alışı, ne verişi ne evlenmesi, ne nikâhı, ne boşaması, ne ikrarı, ne şehâdeti ve daha buna benzer hiç bir sözü sahîh kabuledilmez. Bütün sözleri manasızdır, ona sevâb ve ceza terettüb etmeyeceği gibi, şerh hükümlere de konu olmaz. Mümeyyiz olan çocuğun

durumu ise bundan farklıdır. Çünkü icmâ ve nassa göre; bazı yerlerde onun sözü muteberdir. Bazı yerlerde ise tartışma konusudur. Delinin îmânı ve takvası farz ve nafilelerle Allah'a yaklaşması doğru olmadığına ve kabul edilmediğine göre; Allah'ın velîsi olması da imkânsız olur. Öyleyse bir kimsenin, delinin Allah'ın velîsi olmasına inanması caiz değildir. Bilhassa deliden duyduğu bir mükâşefeye dayanarak veya delinin bir adamı gösterdiğini ve o adamın da delirdiğini veya öldüğünü görmek gibi bir tasarrufa dayanarak onun Allah'ın velîsi olduğuna inanmak caiz değildir. Bilindiği gibi kâfirlerin, münafıkların ve müşriklerle ehl-i kitabın da, bazı mükâşefeleri ve şeytânı tasarrufları vardır. Müşriklerin ve ehl-i kitabın âbidleri sihirbazları ve kâhinleri böyledir. Öyleyse onların bu halinden dolayı Allah'ın velîsi olduklarına hükmetmek caiz değildir. (...) Meselâ bir kimse; peygambere zahirî ve bâtinî olarak itti-bâ etmenin vâcib olduğuna inanmadığını, aksine şeriatın bâtinî hakî katma değil de zahirine tâbi olduğunu belirtirse veya Allah'ın velîlerinin Allah'a gitmek için peygamberlerden ayrı bir yol tuttuklarını

kabul ederse veya peygamberlerin yollar zorlaştırdıklarını veya peygamberlerin avamın önderleri olduklarını, havasın önderleri olmadıklarını söylerse veya buna benzer sözleri söyleyip de kendisinin velî olduğunu açıklarsa; o kimsenin Allah'ın velîsi olması şöyle dursun, îmâna ters düşen tavırları sebebiyle küfür içerisindedir. Böyle kimseden fevkalâde bir durumun sâdır olduğunu görüp de velî olduğunu sanan kimse, yahûdî ve hıristiyanlardan daha sapıktır. Deli de böyledir. Çünkü delinin deli oluşu onun îmân ve ibâdetinin —ki bunlar velî olmanın şartıdır— sahîhliği ile çelişir. Zaman zaman delirip, zaman zaman ayılan kimse; ayılmış iken Allah'a ve Rasûlüne îmân eder farzları yerine getirir ve haramlardan sakınırsa; delirdiği takdirde delirmesi; onun akıllı iken îmân ve takva üzere olmasından dolayı Allah'ın sevabına nail olmasına engel değildir. Ayık iken yapmış olduğu amellerden dolayı Allah'ın velîsi olabilir. Keza îmân ve takva sahibi olduktan sonra deliren bir kimseyi de Allah Teâlâ daha önceki îmân ve takvasından dolayı sevaba nail eder. Kendi fiilinin neticesi olmaksızın

delilik haline dūçâr olmuş bir kimsenin daha önceki emelleri karşılıksız bırakılmaz. Ancak delirdiği anda kalem kalkar.

Buna göre; farzları îfâ etmeksizin haramlardan sakınmaksızın, Allah'ın emrine ters düşen fiilleri işleyen bir kişi, velî olduğunu iddia etse de onun Allah'ın velisi olduğunu söylemeye kimsenin hakkı yoktur. Çünkü böyle bir kimse eğer deli değilse, aklını yitirmiş veya bu-namıştır. Ya da zaman zaman delirmekte, zaman zaman ayılmaktadır. Şayet farzları îfâ etmez ve peygambere tâbi olmanın gereksizliğini söylerse kâfirdir. Açık veya gizli olarak delirmişse onun hakkında kalem kalkar ve kâfirlerin çarptırılacağı cezaya çarptırılmazsa da îmân ve takva ehli gibi Allah Azze ve Celle'nin lutfuna da nail olmaz. Her iki takdirde de onların velî olduğuna inanmak doğru değildir. Fakat bir kişi ayıldığı anda mü'min ve muttaki ise bu takdirde ayık iken Allah'ın velîsi olabilir. Veya bir kişi küfür ve nifak halinde iken delirir-se; o, küfür ve nifâktan dolayı cezasını çeker. Deliliği, onun ayık iken sâhib olduğu küfür ve nifak durumunu ve bunun cezasını ortadan kaldırmaz.

Zahirde Allah'ın velîleri için diğ er insanlardan ayrı olarak m  b  h kılınmış hiç bir şey yoktur. Bir elbiseyi giyip diğ erini giymemek, saçı kesmek veya kısaltmak veya örmek gibi eğ er m  b  h bir davranış i e- isindeyse bunlardan herhangi birini ayırd edici bir özellik olarak kullanma diye bir şey yoktur.(...) Vel ler Muhammed ümmetinin her sınıfı arasında bulunurlar. Yeter ki açıkça bid'at ve f cur ehli olmasınlar. Kur'an ehli ve ilim ehli arasında vel  bulunabilir. Cih d ve savaş ehli arasında vel  bulunabilir. Tic ret, san'at ve zir at ehli arasında vel  bulunabilir. Selef-i S lih n, din ve ilim ehline kurr  adını veriyorlardı. Bunlar arasında  lim ve n sikler bulunuyordu. Sonra s fiyye ve fukara ismi ortaya  ıktı. S fiyye ismi, yönden elbise giymeye nis-bet edilerek s fdan türetilmiştir. Bu doğ u olandır. Fak hlerin safve-tine veya saffa veya Arap kabilelerinden zühd ve ibadetiyle tanınmış bir kabile olan Savfe İbn Edde mens b olanlara verilmiş bir isim olduğu söylenmiştir. Safvet veya Suffe ehline isim olarak verildiği de söylenmiştir. Allah'ın huzurunda  n safta bulunanlara bu ismin verildiği

de söylenmiştir. Bütün bu sözler zayıf kavillerdir. Çünkü eğer bu sözler doğru olsaydı, onlara safî, safâî, sâffî denirdi de sûfî denmezdi. Keza suiûk ehline de fakirler adı verilmiştir. Bu da sonradan meydana gelmiş bir örftür. İnsanlar, sûfî adını vermenin mi yoksa fakır demenin mi daha iyi olduğu konusunda tartışmışlardır. Keza şükreden zengin mi, yoksa sabreden fakîr mi daha üstündür? diye münakaşa etmişlerdir. Halbuki bütün bunlarda Allah Teâlâ'nın buyurmuş olduğu şu hüküm en doğrusudur: «Ey insanlar, doğrusu Biz sizi bir erkekle bir dişiden yarattık. Sizi milletlere ve kabilelere böldük ki tayaha takvadan başka üstünlüğü yoktur. Yine Allah Rasûlü buyurur ki; Allah Teâlâ sizden câhiliyyet dönemindeki övünme kibir ve gururu kaldırmıştır ve atalarla iftiharını yok etmiştir. İnsanlar iki kişidirler ya mü'min, muttaki veya fâsık, şakı.

Allah velîsinin yanılmaz, şaşırılmaz bir ma'sûm olması şart değü- dir. Aksine bazı şeriat bilgilerinden haberdâr olmaması caizdir. Hattâ Allah'ın emrettikleriyle nehyettiği konulan birbirine

karıştırması caizdir. Bazı hârikaların; Allah ve velîlerinin kerametleri sanılıp da aslında derecesi düşük olduğu için şeytanın aldattığı şeyler olması da caizdir. Derecesinin düşük olması nedeniyle o, bunların şeytândan olduğunu bilmeyebilir. Bunlar onu Allah'ın velîsi olmaktan çıkarmaz. Çünkü Allah Teâlâ bu ümmetin hatâ, unutma ve zorlanarak yaptığı şeylerden vazgeçmiştir. Hz. Peygamber yanılan müçtehidî günahkâr saymamış ve aksine içtihadından dolayı ona mükâfat vaadetmiş, hatâsını bağışlamıştır. Bunun için Allah velîsinin hatâ etmesi caizdir. Ayrıca peygamber dışında insanların velî olduklarını sandıkları kimselerin her sözüne inanmaları gerekmez... [\[36\]](#)

Evliya hakkında rivayet edilen hadîsler :

Bazı müfessirler, bu âyeti tefsîr meyâmında bir takım hadîsler rivayet etmekte iseler de, bunların hiç biri sahîh değildir, râvî zinciri Ra-sûlullah (a.s.) a kesintisiz olarak ulaşmamaktadır. Bu müfessirlerin evliya hakkında rivayet ettikleri sofilerin bu konudaki anlayışlarına en uygun hadîs Ebu Hüreyre'nin merfû' olarak rivayet etmiş olduğu şu hadîstir: Allah'ın bazı

kulları vardır ki; peygamberler ve şehîdler onlara gıpta ederler. Onlar kimlerdir? ya Rasûlallah, diye soruldu. Ra-sûlullah: Onlar; bir menfaat ve mevki gözetmeden, sâdece Allah için birbirlerini sevenlerdir. Bunlann yüzü nurludur ve nurdan yapılmış minderler üzerinde otururlar. İnsanlar korktuğu zaman onlar korkmaz, üzüldüğü zaman da üzülmezler, buyurdu ve «İyi bil ki, Allah'ın velîlerine korku yoktur ve onlar üzülmeyeceklerdir.» âyetini okudu. Bu hadîsi İbn Cerîr, hocası Ebu Hâşim er-Rufâî'den rivayet etmiştir. Bu-hârî; hadîs âlimlerinin, bu hadîsin zayıf olduğu konusunda ittifak ettiklerini gördüğünü söylemiştir. Aynı hadîsi Ebu Dâvûd Ömer İbn Hat-tâb (r.a.) dan İbn Cerîr'inkine benzer bir râvî zinciri ile rivayet etmişse de bu râvî zinciri Ebu Zür'a ile Amr arasında kopukluğa uğramaktadır. Bazıları, bu hadîsi Hâkim'in de rivayet ettiğini ve; bu hadîs sahihtir, dediğini söylemişse de, biz onun el-Müstedrek isimli eserinde böyle bir şey göremedik. Şu da var ki; Hâkim'in «sahihtir» dediği her hadîs sahîh değildir. Ayrıca bu hadîs, anlaşılması zor bir hadîstir. Çünkü, evliyanın peygamberlerden daha

üstün olduğu mânâsına gelmektedir. Ki bu, müslüman âlimlerin görüşüne ters düşmekte, bazı şeytânı evliyanın (şeytân dostlarının) görüşlerine uymaktadır. Bu şeytân dostları, bir velînin peygamberden daha üstün olduğunu, bir peygamberin veliliğinin peygamberliğinden önemli olduğunu söylemektedirler ki; bu, şeytânı bir te'vîlden başka bir şey değildir.

Ebu Mâlik el-Eş'arî'nin merfû' olarak rivayet ettiği şu hadîs de böyledir : İnsanlar içerisinde bir takım kimseler gelecek. Aralarında akrabalık bulunmayan bunlar birbirlerini Allah için sevecek, Allah için bir araya gelecekler. Allah, kıyamet günü bunlar için nurdan yapılmış minberler kurar ve onları bu minberlerin üzerine oturtur. İnsanların korktuğu gün, onlar korkmazlar. Onlar; Allah'ın korkmayacak ve üzülmeyecek olan dostlarıdır. Ahmed İbn Hanbel'in Şehr İbn Havşeb'den rivayet etmiş olduğunun tamâmı uzundur. Ancak bu Şehr eleştirilmiş, Hâftz'm et-Takrîb'de belirttiği gibi pek makbul sayılmamıştır.

Dünyada insana verilen müjdeyi; müslümanın gördüğü veya kendisine gösterilen gerçek rü'yâ olarak açıklar mâhiyette, bir takım hadîsler rivayet edilmiştir. İbn Mes'ûd, Ebu Hüreyre, İbn Abbâs gibi sa-hâbîler; Mücâhid, Urve İbn Zübeyr, Yahya İbn Ebu Kesîr, İbrâhîm en-Nehaî, Atâ İbn Ebu Rebâh ve diğerleri bu görüştedirler. Bazıları da bunu, daha önce tefsiri ile beraber zikrettiğimiz Hâ Mîm secde âyeti ile tefsir etmişlerdir. Ayrıca İbn Abbâs v.b. lerinin evliyanın; Allah (c.c.) ı gördüğü zaman, Yüce Allah'ın da onlann bu görmesini andığını söylediği rivayet edilmektedir. Bazı zâtların da merfû' olarak rivayet ettiği bu hadîs zayıftır. Ebu Hanîfe ve Şafî'nin de : Eğer ulemâ; Allah (c.c.) m evliyası değillerse; evliya diye bir şey yoktur, dedikleri rivayet edilmektedir. Nevevî ise; âyette geçen evliyanın, ilmiyle amel eden kimseler olduğunu söylemiştir. Bu âyetin tefsiri meyânında rivayet edilen hadîs ve görüşlerin özeti böyledir.

Sahîh hadîsler arasında evliya ile ilgili olarak sofiiyenin anlayışına en yakın hadîs olarak şu hadîs-i kudsiden başkasını bulabilmiş değiliz : Benim bir

velîme düşmanlık eden kimseye savaş ilân ederim. Bu hadîsi, sâdece Buhârî rivayet etmiştir. Fakat metni gibi râvî zincirinde de tuhaflık olduğu meydandadır. Bu hadîsin râvî zincirinde Hâlid el-Katavanî, Ahmed İbn Hanbel, Zehebî, Hafız İbn Receb gibi zevat tarafından tenkid edilmiş, hadîsinin yazılabileceğini ancak kendisiyle istidlal edilemeyeceğini söylemişlerdir. Ahmed İbn Hanbel, onun rivâ yet etmiş olduğu bu hadîsi Müsned'ine almamış, Ezdî de bu zâtın baz hadîslerinin tenkid götürdüğünü söylemiştir. İbn Sa'd da bu zâtın müf rit bir şîi olduğunu ileri sürmektedir.

Bu hadîsde metin bakımından da bir takım garîblikler bulunmaktadır. Hadîsin devamında şöyle denmektedir : Kulum nafilelerle bana yaklaştırmaya devam eder, tâ ki, Ben onu sevinceye kadar. Artık, Ben kulumu sevdiğim zaman, onun kendisiyle duyduğu kulağı olurum. Hadis, bu minval üzere devam ediyor. Bazıları bu hadîsle «hulul» ve «it-tihâd» inancına istidlal ediyorlar. Âlimler bu hadîsi te'vîl etmişlerdir. Biz de bu kitabımızda, Allah sevgisi ile

ilgili açıklamalarımız arasında bize en uygun gelen te'vîli beyân etmiş bulunuyoruz.

Hayâl ve Şeytân Evliyaları

Buraya kadar bu iki âyeti, aynı mânâyâ gelen âyetleri örnek göstererek açıklamış bulunuyoruz. Kur'an-ı Kerîm'i en güzel ve en doğru açıklayan müfessir yine Kur'an'dır. Kur'an'a uymayan her tefsir bâtıldır. Ayrıca açıklamamızı, bu mânâda rivayet olunan bazı hadislerle de desteklemiş bulunuyoruz. Bizim inandığımız şudur: Allah (c.c.) in kendine dost olduklarını ilân ettiği evliyası müttakî, sâlih mü'minlerdir. Fakat selef asrından sonra müslümanlar arasında evliyaların, akıl erdirilemeyen hayâlî bir âlem olduğu yaygın hale gelmiştir. Bundan itibaren evliyaların; gayb âleminde bir takım özellikleri, yer ve göklerde Allah (c.c.) in kitabında ve peygamberinin (a.s.) Sünnet' inde peygamberlere tanınan yetkinin üstünde bir yetkileri vardır. Hattâ bunlar, putperestlerin Allah (c.c.) tan başka bir ilâh bildiği putlarının da üstünde bir yetkiye sahiptirler.

Bu iddialar; kimi tarihte adı geçen velî diye meşhur olmuş bazı kimselerden, bazan da sâdece

mutasavvıf ve ehl-i tarikat denen kimselerden, bundan sonra vereceğimiz örneklerde de görüleceği gibi şirk kokan hurâfevarî iddialarını te'yîd eder mâhiyette anlatılan hikâyelerdir.

Herhangi bir muhaddis veya müfessir, bu zâtların yukarıda naklettiğimiz görüşlerini Rablarının kitabına ve peygamberlerinin hadi sine dayanarak reddetse ona : Bu sapıktır, kerameti inkâr eden bir sa-pıtcıdır. Kur'an'a muhaliftir, gibi karalamalarla saldırır ve hemen «İyi bil ki, Allah (c.c.) in dostlarına (evliyelerine) korku yoktur ve onlar üzülmeyeceklerdir.» âyetini okurlar. Halbuki bu âyet, yüce Allah (c.c.) in şu ve daha Önce örnek verdiğimiz âyetlerin mânâsından başka ne mânâ ifâde eder ki... «Şüphesiz îmân edenler : yahûdiler, hiristiyanlar ve Sâbiiler, bunlardan kim ki, Allah (c.c.) a ve âhiret gününe inanır, iyi bir iş yaparsa elbette onlara Rabları katında mükâfat vardır; onlara korku yoktur ve onlar üzülmeyeceklerdir.» Evet iyi iş yapan bu müminler şüphesiz yüksek mevkilerdedirler. Ki, biz, bu dereceleri en aşağısı ve en yükseğine daha önce kitabımızda (X, 24) işaret etmiş bulunuyoruz.

Tasavvufçular, kendi ürünleri olan bu hayalî velayete önce şeriat kılıfı girdirmişler, şeriata paralel bir kavram, «hakikat» ihdas etmişlerdir. Bu hakikati, zaman içinde şeriatla iyice karıştıran tasavvufçular, bid'atta aşırılıkları ve şeriattan uzaklaşmaları ile orantılı olarak İslâm'ın rûh ve mânâsından uzak düşmüşlerdir. Bunlar, kendilerinden önceki tabakadan Haris el-Muhasibî, Sirrî es-Sekatî, Mansûr, îbn Ammâr, Cüneyd, Şiblî, bütünüyle Kuşeyrî risalesinde zikri geçen ta-savvufçuların Ebu İsmâîl el-Herevî ve bunlardan sonra gelmiş geçmiş olan sûfî zevatın yolundan gittiklerini söylemişlerdir. Çünkü adım verdiğimiz bu zâtların çoğu; hadîs rivayet etmiş, dinî bilgilerde ileri seviyelere ulaşmışlardı; Kurban ve Sünnet'e sarılmayı şiar edinmiş, mürid-lerini bid'atlardan sakındırmış, sahabe, tabiîn, ehl-i beyt imamları, ha-dîşçiler ve dört mezheb imâmı gibi selefe uymaya teşvik etmişlerdi. Şayet bu durum olmasaydı, ortaçağın aşın tasavvufçuları ve daha sonra gelen o bid'atçı hurâfeci sapık tasavvufçular ile bu zevat arasında Brahman

mistisizmi ile' İslâm, Elyeda ile Kur'an arasındaki durum olurdu.

Şimdi Şa'rânî'nin Tabakat'ül-Kübrâ'sına bakalım. Burada hadîs ve fıkıh imamlarının yaşayışı ile tasavvuf imamlarının yaşayışı arasında ibâdet, takva, ilim ve hikmet bakımından büyük bir fark göremeyiz. Bir de bunlardan sonraki Ortaçağ ve daha sonrasına bakalım da, düşünelim ve karşılaştıralım. İşte buralarda deliler; başlarında, sakallarında ve çürüyünceye kadar hiç yıkamadıkları veya ancak senede bir kez yıkadıkları o kokuşan elbiselerinin üzerinde haşerât dolaşan hırpanîler görürüz. Ve bunlar, bütün bu hallerine rağmen kendilerini peygamberlerden üstün görmektedirler. Bunların içinde Allah (c.c.) la birleştiği veya Allah olduğunu iddia edenler de göze çarpmaktadır.

Şa'rânî'nin, tasavvufçulann «Aktâb-ı Erbaa» adını verdikleri kimselerin hayatları hakkında yazdıklarına bakalım. İçlerinde Abdülkâdir Geylânî'den başka, halka şeriat İlimleriyle faydalı olan herhangi birini bulamayız. İşte Ahmed er-Rufâî. Çağdaşı âlimlerce tenkid edilmekte, deccâl lakabı ile anılmakta,

kadınlarla erkekleri bir araya getirmekle suçlanmaktadır. Desukî hakkında ise; bu zâtın farşça, süryânîce, ib-rânîce, kuş ve hayvanların dilini bildiğini yazar. Aynı müellif, bu zâtın bu dillerden biriyle yazdığı ve müridlerden birine gönderdiği, aslında saçma sapan şeylerle dolu olan bir kitab ve hacılardan biriyle Ra-sûlullah (a.s.) a gönderdiği mânâsız, faydasız, aynı saçmalıkta bir selâmdan bahsetmektedir.

Aynı müellif, bu zât gibi tasavvufçulardan sudûru normal olan faydalının yanında böylelerinin evliyalığına inananların dinini bozan bir takım sözler nakletmektedir. Kitabda şöyle deniyor: Hazret şöyle derdi: Ben, münâcâtmda Mûsâ (a.s.) hamlelerinde Ali (r.a.) idim. Ben yeryüzündeki velîlerin her biriyim. Ben onu elimle yarattım. Onlardan dilediğimin şekline girerim. Ben Allah <c.c.) ı gökte gördüm, O «kürsî» üzerinde iken O'nunla konuştum. Cehennem kapılan benim elimdedir, onları kapattım; Firdevs cenneti de elimdedir, onu açtım. Kim, beni ziyaret ederse; onu Firdevs cennetine koyarım.

Ve işte bu âyetin tefsiri ile ilgili sözleri: Bil ki, ey oğul, Allah'ın evliyalari; korku ve üzüntüleri olmayan Allah ile birleşmiş olanlardır. Allah (c.c) ile birleşen her bir velî Mûsâ (a.s.) nın Allah (c.c.) a mü-nâcât ettiği gibi nûnâcât eder. Her bir velî Hz. Ali (r.a.) gibi, küf fara hamle yapar. Ben ve Allah'ın diğer evliyalari, ezelde Allah'ın ve Ra-sûlullah (a.s.) in huzurunda yaşlı halde bulunuyorduk. Allah (c.c.) beni, Hz. Peygamber (a.s.) in nurundan yarattı ve bütün velîlere kendi elimle giydirdim. Rasûlullah (a.s.) bana, ey İbrahim, dedi, sen bunların reisisin. Ben Rasûlullah (a.s.) ile beraberdim. Benim arkamda kardeşim Abdülkâdir, onun da arkasında Rufai'nin oğlu vardı. Sonra Rasûlullah (a.s.) a döndüm. Bana, ey İbrâhîm, dedi, Mâlik'e git, Cehennemî kapamasını söyle, Rıdvan'a git, Cennetleri açsın. Mâlik ve Rıdvan emirleri yerine getirdiler.

Şa'rânî, bu zâtın çok konuştuğunu zîrâ «istîtâle» makamı denen bu mertebede, kişinin çok konuşacağını yazıyor. Ona göre; Abdülkâdir Geylânî ve diğerleri de, bu nevi konuşmalar yaptıklarını bunlara ancak açık «nass» ile karşı çıkılabilir.

Biz diyoruz ki: Açık nassa ihtiyâcî olan; gayb âleminden Allah (c.c.) a, meleklerine, en büyük peygamberine (a.s.), cennet ve cehenneme âit bir takım asılsız iddialarda bulunandır, onları inkâr eden değil. Çünkü bu gibi iddialar, ancak kesin delil (nass) ile sabit olur. İlerde bu iddiaların dini bozma ve milyonlarca müslümanm sapıttımlma-sı gibi sonuçlarına ayrıca temas edeceğiz.

Rufâî tarikatına âit kitablarda zikredildiğine göre; Ahmed er-Ru-fâî bir balığa eliyle dokunmuş, müridleri bu balığı pişirmek istediğinde ona ateş te'sîr etmemiş. Durum kendisine iletilen hazret şöyle demiş : Rabbım bana, bu fakirin elinin dokunduğu bir şeyi dünyada da âhirette de ateşin yakmayacağını va'detti. Yine bu kitablarda şöyle ifâdelere yer verilir: Efendimiz Rufâî, canlıları öldürebilir ve ölüleri de diriltebilirdi, saadet ve şekavet fakirlik ve zenginlik verirdi. O, yedi kat göklerin ayaklarında bir halhal gibi olduğu bir makama vâsıl olmuştur. el-Bahçe adlı eserde ise; efendilerinin bazı kimselere cennette bahçeler sattığı, hattâ onun dört sınırını belirlediği yazılıdır.

Abdülkâdir Geylânî'nin mertebelerine âit yazılmış olan bazı ki-tablarda ise şunlar yazılıdır : Bir gün Hazretin müridlerinden biri ölür. Merhumun çok üzülen annesi gelir, ağlayarak ona yalvarır ve oğlunu kendisine tekrar döndürmesini ister. Buna üzülen imâm, ölüm meleği göklere çıkmakta iken onun peşinden göklere doğru uçarak ona yetişir. Bu esnada melek o gün kabzettiği ruhları, bir zenbil içinde taşımaktadır. Ondan müridinin ruhunu kendisine iade etmesini ister. Melek, isteğini kabul etmeyince de zenbili tutup çekerek zenbinin içinde, bulunan ruhların dökülüp âit oldukları cesedlere dönmesi üzerine melek, Allah (c.c.) m huzuruna çıkarak Abdülkâdir Geylânî'yi O'na şikâyet eder. Ve Cenâb-ı Allah (c.c.) m buna verdiği cevabı burada zikretmeye edebimiz elvermemektedir.

Bu mealde zikredilen hurafeler zincirinden bir halka daha zikredelim : Hindistan'da müslümanlara va'zetmekte olan bir zât Abdülkâdir Geylânî'nin bir menkabesini anlatır. Menkabe şöyledir: Karganın biri Abdülkâdir Geylânî'nin doğum gününde —putlara kesilen kurbânlar gibi— kesilen kurbânın etinden bir

parça kapar. Sonra karga o etin kemiğini bir mezarlığa düşürür. Bunun üzerine Cenâb-ı Allah Abdülkâdir Geylânî'nin hürmetine o mezarlıkta yatan bütün mevtaları affeder. İşte bu gibi hurafeleri inkâr edenlerin vay haline! Bunları inkâr edenler (onlara göre) Allah (c.c.) m, «İyi bil ki, Allah'ın velîlerine korku yoktur ve onlar üzülmeyeceklerdir.» âyetini ve kerameti inkâr ediyorlar.

Onların iddiasına göre; inkârı kabil olmayan kerametlerden biri de, evliyalara vahiy gelmesi iddiasıdır. Yine onlara göre; bu kerametlerin Kur'an'a ters düşmesi, şeytâna tapmış olma, bunun gayb ilmine girmesi, farzları bırakıp kötülükleri irtikâb etmiş olmak kerametlerin vukuu açısından önemli değildir. Çünkü onlara göre bu gibi haller, hattâ açıkça küfür demek olan bir takım iş ve sözler, Allah (c.c.) in bu dostlanndan ancak bir maslahattan dolayı zahirî olarak meydana gelmektedir. Bu noktada birkaç örnek verelim :

Birinci Örnek: İblisin ulûhiyyetine inanan sapık bir velînin kerametleri hakkındadır.

Şa'rânî Şeyh Muhammed el-Hudrî'nin hayatı hakkında şunları zikreder: Bu zât, Cediyy'nin dostlarından biri idi. Normal halinde iken ilim ve ma'rifetin ince meselelerinden bahseden bu zât, cezbe haline girdiği zaman peygamberler v.b. hakkında sarfettiği sözleri dinlemeye kimse tahammül edemezdi. Şeyh efendi bir anda birkaç yerde görü- nürdü. Şeyh Ebu'l Fadl'ın anlattığına göre, bir cum'a günü onu görmüşler. Kendisinden hutbe okuması ricası üzerine minbere çıkmış, Allah (c.c.) a hamd ve sena ettikten sonra şöyle devam etmiş : Sizin, şeytândan başka bir ilâhınız olmadığına şâhidlik ederim. Tüm insanlar kâfirdirler. Bundan sonra kılıcım çekerek aşağıya inmiş. Fakat bütün cemâat câmi'den kaçmışmış. İkindiye kadar orada bekledikten sonra ayrılıp gitmiş. Sonra komşu köylerden insanlar gelmiş ve her bir köy halkı, aynı gün kendi köylerinde de namaz kıldırıp hutbe okuduğunu söylemişler. Belki otuz köy halkı o gün aynı şeyi anlatmış.

Şeyh Ahmed el-Kalaî'nin anlattığına göre; Sultan Kayıtbeg, bu zâtı yolda gördüğünde, kendisiyle

karşılaşmaktan çekindiği için yolunu değiştirmiş. Şeyh efendi birini beğenmediği zaman sakalını tutar, iyice hırpalaymcaya kadar yüzüne tükürürmüş. Onun dayağından kurtulan insan çok az olurmuş. Bu zât şöyle dermiş : Benim gözümde dünya, önümde yemek yediğim kap gibidir. İnsanların bedenleri ise, cam şişeler gibidir. Ben onların içlerini görürüm.

Bana göre bu gibi saçmalıkları konuşabilen delilerin yeri tımarhanedir. Ancak bu şekilde bunların küfür ve şerrinden emîn olunabilir.

İkinci Örnek: Fahişelerin dostu ve sapık bir velînin kerameti hakkındadır.

Yine Şa'rânî, Ali Vahhiş Efendi dediği bir zât hakkında da şunları yazmaktadır : Hazret, meczûb ve ehl-i kerametın ileri gelenlerinden idi. Şehir şehir dolaşan bu zâtın birçok kerameti vardır. Şeyh Muhammed Tannihî bana bu zâtla ilgili şöyle bir hatırasını anlattı: Şeyh Vahhiş, bizim mahallede fahişelerin kaldığı bir handa kalırdı. Onların yanından çıkan herkese dur derdi, sana şefa'at edeyim. Yanında bunun için alıkoyduğu kimseleri bir iki gün

bırakmadığı olurdu. Birgün handa kalan fahişelere: Hanı boşaltın, han yıkılacak, demiş. İçlerinden sadece biri ona inanıp çıkmış. Han, kalanların üzerine yıkılmış. Hepsi ölmüşler... Bu zâtın garip halleri vardı. Bu durumları, Muhammed İbn A'nan efendiye anlattım. Efendi hazretleri bunların gerçek olmadığını, bu gibi işlerin hayâlini gösterdiklerini söyledi. Fahişelerle zina eden günahkârlara şefaatt ettiğini söyleyerek bağışlanma garantisi va'det-mekle fahişelere kavatlık eden şu delinin kerametini gördünüz, değil mi? Bunun kerametinin çığırtkanlığım yapan hurâfeci "âlimler ise ondan daha sapıktırlar.

Üçüncü Örnek: Küfür ve hezeyânlariyla Kur'an'a karşı çıkan bir delinin evliyalığı hakkındadır.

Şa'rânî, meczûb Şeyh Şa'bân'ın tercüme-i halinde de şöyle demektedir : Mısır'da olay ve varlıkları, dilediği gibi idare edebilen bir kimşeydi. Şeyh Ali el-Havvâs'ı Allah (c.c.) in yılbaşında o sene olacak her şeye muttali' kıldığını anlatırdı. Ayrıca bu zâtın câmi'lerde Kur'an'da bulunmayan bazı sûreler okuduğunu, kimsenin bunlara karşı çıkmadığını

âyetlere olan benzerliğinden dolayı ümmî bir kimsenin bunları Kur'an zannettiğini de söylerdi...

Bu zât dâima çıplak gezer, sâdece ön ve arkasını bir deri veya bir paçavra ile örterdi. Çünkü, bunların ötesindeki dünya nimetlerini haram sayardı. Şa'rânî bundan sonra şöyle devam ediyor : Herkes ona son derece i'tirnâd ederdi. Onun herhangi bir halini kınayan hiç bir kimseyi görmedim. Hattâ halk, onu görmeyi bir bayram telâkki ederdi.

Ben diyorum ki: Eğer Şa'rânî Ezher ulemâsının en büyüklerinden ise, bu deli de Allah'ın evliyalarından ve sözüne güvenilen, şeyhinden bahsederken anlattıklarına inanılan bir kimse kabul edilebilir. Bu zâtın ve benzerlerinin, evliyalık ve kerametine şâhidlik edenlerin her birinin deli kimseler olduğunu söylesek hatâ mı ederiz? Onun aslında akıl, ilim ve dinin ne kıymeti vardı? Bu zâtın deliliklerinin ilâhî bir cezbe değil de, şeytanî bir hastalık olduğuna Şa'rânî'nin duyduğu, gördüğü ve rivayet ettiği saçmalıklarla Kur'an'a karşı gelmesinden daha iyi delil olur mu?

Ticânî diye bilinen bir zâtla ilgili birkaç örnek :

Mağrib'te XIII. hicrî asırda Şeyh Ebu'l-Abbâs Ahmed et-Ticânî adında biri vardı. Bu zât Mağrib'ten Sudan, Cezayir, Tunus ve Mısır'a kadar yayılan bir tarikat kurmuştu. Bu tarikatın yüzbinlerce mensubu vardı. Tarikat, bir dizi hurafe ve bid'atlarla doluydu. Burada tarikatın şeyhi, kendisinden önce gelmiş geçmiş tüm kutublardan, hattâ peygamberlerden daha üstün sayılırdı. Meselâ, şeyhin tüm usûl, fûrû' ve müridlerine ve şeyhe yemek ile de olsa ikramda bulunan herkese herhangi bir hesâb ve cezaya tâbi tutmadan Rasûlullah (a.s.) m yanında en yüksek mertebeyi kesinlikle sağlayacağı, çünkü şeyhin hatırı için tüm günâhlarının bağışlanacağı inancı vardı. Görülüyor ki bu zât, tarikatını sanki bütün tarikatların hilâfına insanların malım yemek ve onlar nezdinde nüfuz te'mîn etmek için kurmuştur. Bu zâtın müridle-rinden biri onun menkabeleri, kerametleri ve virdleri hakkında kendisinin kaleminden ve ağzından aldığını söylediği bir kitab yazarak Allah (c.c.) m kitabı ve Rasûlullah (a.s.) m sünnet'ini altüst etmiştir. Şeyh efendinin iddia ettiği

Cevâhir'ül-Meânî adlı bu kitaptan birkaç örnek verelim :

Dördüncü Örnek: Ticânî ile ilgisi olan herkesin hesâbsız ve cezasız olarak cennete girme te'mînâtı ile ilgilidir.

Müellif, birinci babın ikinci faslında şöyle diyor :

Rasûlullah (a.s.), rû'yâda değil uyanık bir halde iken bana dedi ki: Sen ve seni görüp de îmân ile ölen herkes kurtulmuşlardansınız. Sana hizmet v.s. ile yardım eden, sana yemek yediren herkes cennete hesâb ve ceza görmeden girerler.

Rasûlullah (a.s.) m beni sevdiğini görünce dostlarımı, bana iyiliği dokunanları, bana hizmet edenleri hatırladım, çoğunun; eğer sen göre göre cehenneme girersek Allah (c.c.) in huzurunda senden davacı oluruz, dediklerini duyuyor, ben de onlara bu konuda hiç bir şey yapamayacağımı söylüyordum. Hz. Peygamber (a.s.) in beni sevdiğini görünce; bana dost olan bana düşmanlık etmeyip çok az bir şeyle de olsa bir iyilikte bulunan, bana yiyecek ikram eden herkesi benim için bağışlamasını rica ettim. Hepsi cennete hesâbsız girecekler, buyurdu.

Ve benden el alan herkesin geçmiş gelecek tüm günâhlarının bağışlanmasını, iyiliklerini kabul etmesini, Allah'ın onlardan uhrevî hesabı kaldırmasını, ölüm anından cennete girinceye kadar Allah (c.c.) in azabından emîn olmalarım, hesâbsız olarak ilk Önce cennete girenlerden olmalarını, cennetin en yüce makamlarında Rasûlullah (a.s.) m yanında benimle beraber bulunmaları için niyazda bulundum. Bana bunların hepsine te'mînât verdiğini söyledi.

Müellif, bunların Ticânî'nin kendisine yazdırdığı sözler olduğunu, şunları da şeyhin notlan arasında bulduğunu söylüyor :

Peygamber ©fendimiz (a.s.) den kendimin, annemin, babamın, bütün dede ve ninelerinin, onlardan doğan onbirinci batna kadar kadın -erkek, küçük-büyük herkesin, bana çok az da olsa iyilikte bulunanların, aramızda ilim, zikir ya da sır bakımından bir şeyhlik ilişkisi olan herkesin —bana düşmanlık etmemesi şartıyla— beni seven, beni dost edinen, ziyaret eden, hizmet eden, bir ihtiyâcımı karşılayan, bana duâ eden herkesin, bunların

babası, anası ve çocuklarının cennete hesâbsız olarak girmelerini istedim. Kendimin ve bunların her birinin îmân üzere ölmemizi, Allah'ın beni ve bunların hepsini azâb ve felâketlerinden, ölümle cennet arası sıkıntılardan emîn kılmasını, gelmiş geçmiş tüm günâhlarımızı bağışlamasını, tüm haksızlıklarımızı bağışlamasını, kıyamet gününü hesâb, suâl ve rahatsız edici hallerinden korumasını, Arş'ımn gölgesinde gölgelendirmesini, sırat üzerinden meleklerin kanatları üzerinde en sür'atli biçimde geçmemizi, Rasûlullah (a.s.) m havzından su içmemizi, cennete hesâbsız olarak ilk grup içinde girmemizi sağlamasını, bu konuda güvence vermesini istedim. Rasûlullah (a.s.) bunların tümü için te'mînât verdiklerini söylüyor.

Sonra efendi hazretleri, Rasûlullah (a.s.) la yapılan bu konuşmanın uyanıklık halinde olduğunu tekrar ederek şunları söyledi: Siz ve bütün dostlarım, beni görmeniz gerekmez. Bana dost olmayanlar yani benden el almayan ve yemeğini yemediklerim buna muhtaçtırlar. Benim dostlarım için, beni görme şartı olmaksızın yukardakilere dâir te' mînât verildi.

Ticânî devamla şöyle diyor: Beni sâdece görüp de gayesi hesâb ve cezasız cennete girmek olan kimse eğer saydığımız kimselerden, dostlarımız, bize iyilik eden, bizden el alanlardan ise bizimle beraber cennetlerde kalır. Rasûlullah (a.s.) bu konuda bana garanti verdi, söz verdi. O, sözünden dönmez. Ancak ben, bize dost olup iyilik ettikten sonra düşman olanları bu listeden çıkardım. Bunlar cenneti ummasınlar. Eğer bizim dostluğumuza sanlırsanız size haber verdiklerimle müjdelenirsiniz. Çünkü bunlar kesinlikle olacaktır.

Müellif bu noktada bu büyük kerametini, daha önce hiç bir velîye müyesser olmadığını söylüyor. Biz buna ilâve olarak diyoruz ki; Hz. Peygamber (a.s.) hayatta iken ne ehl-i beytinden herhangi biri, ne de ashabının ileri gelenlerinden biri için, hattâ kendilerini cennetle müjdelediği kimseler için Ticânî'nin iddia ettiği gibi usûl ve fûrûu mürid-leri içine alacak ölçüde bir te'minât vermemiştir. Hattâ onun getirdiği dinde, Allah (c.c.) m kendisine böyle bir şey. için izin verdiğini gösteren herhangi bir şey

de yoktur. Onun getirdiği dinin kuralı; ücretin, külfetle olduğu tarzındadır.

Sahih olarak anlatıldığına göre, «Yakın akrabam sakındır.» âyeti indirildiği zaman, onları toplayan Rasûlullah (a.s.) in söylediklerinden biri de : Dinin gereklerini yapınız. Ben Allah (c.c.) nezdinde sizin için hiç bir şey yapamam, hadîsidir. Hz. Peygamber (a.s.) bu cümleyi amcası, halası, kızı Fatıma ve eşi Hatice (r.a.) için söylemiştir. Ticânî ise tüm kendisine uyanların, yakınları ve dostlarının, kendisine iyilik edenlerin cennette peygamberlerin ümmetlerinin de üstünde bir yerde olacaklarını açıkça söylüyor. Bu; kendisinden önce kimsenin cür'et edemediği bir yalandan başka bir şey değildir.

Beşinci Örnek: Ticânî'nin uydurma virdlerinin, hadîslerle nakledilen tüm nafîle ibâdetlerden daha üstün olduğuna dâirdir.

Müellifin «Fâtih» dediği ve uyanık bir halde iken Rasûlullah (a.s.) m emrettiğini söylediği şu salavâta bakalım : Allah'ım, kapattığı zaman açan daha öncekilerin sonu olan, hakka hak ile yardım eden, senin doğru yolu gösteren Muhammed efendimize

onun akrabalarına rahmet et. Bu zâtın anlattığına göre; Şeyhi Ticânî bunu okurmuş, sonra onu bir defa okumaya bedel Delâil-i Hayrât'ı yetmiş bin defa hatmetmek üzere bırakmış. Bunun üzerine Hz. Peygamber, Delâil-i Hay-rât'ı bırakıp o salavâta dönmesini emretmiş. Bu konu kitabta şöyle anlatılmaktadır :

Peygamber efendimiz (s.a.) bu duayı okumamı emrettiler. Bunun üzerine onu okumanın faziletini sordum. Peygamber efendimiz (s.a.) bu duayı bin kere okumanın, altı defa Kur'an'ı hatmetmeye denk olduğunu buyurdu. Bir defasında da bu duayı bir defa okumanın, dünyada çekilen bütün teşbihlere küçük büyük tüm zikirlerle, altı bin kere Kur'an'ı okumaya denk olduğunu açıkladılar.

Dualardan biri de seyfi duasıdır. Onu bir defa okumanın sevabı; Ramazân orucunun, kadir gecesini ihya etmenin ve bir senelik ibâdetin sevabına denktir. Rasûlullah (a.s.) bana böyle spyledi.

«Ya men azhare...» diye başlayan duâ ise, bu seyfi duasından daha büyüktür. Bu duâ, Cebrail (a.s.) in Peygamber (a.s.) e hediyesidir. Onun Hz.

Peygamber (a.s.) e haber verdiğine göre; yedi kat göklerin melekleri, bu duanın faydalarını anlatmaya çalışsalar kıyamete kadar anlatıp bitiremezler. Bu duâ hakkında Allah Teâlâ şöyle buyu-rurmuş : Bu duayı edene yedi kat göklerde, cennet ve cehennemde, Arş ve Kürsî'de yaratmış bulunduğum varlıklar kadar, yağmur damlaları denizler, kum ve çakılların sayısı kadar sevâb veririm. Yine Allah Teâlâ, bu duayı okuyana yetmiş tane büyük peygamber sevabı verir. Bu; Ömer İbn Şuayb'm defterinde bulunmaktadır. Babası, dedesi ve Rasûlullah (a.s.) senedi ile rivayet edilmektedir. Sahîh olan bu hadîsin sıhhatini Hâkim doğrulamaktadır.

Müellif, baştan sona tamamen yalandan ibaret olan bu sözleri' kendisine şeyhi Ticânî'nin yazdırdığını söylemektedir. Müellif şeyhinden nakillere şu ifâdelerle devam ediyor :

Kendisine Fâtih Salavâtını sordum. Altı yüz bin rek'at namaza denk olduğunu söylediler. Her bir salavâtta bu sevâb olur mu? diye sordum. Evet, dediler...

Sonra kendisine : Ona salavât getirmenin her biri dört yüz defa haccetmeye denk olan dört yüz defa cihâd etmeye denk olduğu mealinde rivayet edilen hadîsin sahîh olup olmadığı sordum. Sahihdir, buyurdular. Kendisine Fâtih salâvatını da sordum. O, salavâtın her biri dört yüz bin defa cihâd etmek değerinde olan altı yüz bin rek'at namaza denk olduğunu buyurdu. Bu salavâtı bir defa okuyan kimse için meleklerin, cinlerin ve insanların dünya kurulandan beri kılmış olduğu namazın altı yüz bin kat sevabı bir hûrî, on günâhın silinmesi, on sevâbm yazılması, kendisine on derecenin verilmesi, Allah (c.c.) ve meleklerinin kendisine on defa rahmet göndermesi, istiğfar etmesi gibi mükâfatlar vardır. (Şeyh efendi şöyle dedi":) Bunu kalbinle düşünürsen bu salavâta denk bir ibâdet olmadığı görürsün. Şimdi bir de onu çok defalar okuyan kimsenin Allah (c.c.) katında ne kadar mükâfatlar alacağını düşün.

Müellif bundan sonra, kendi aklının da ermediği ve aslında bunu aklın kavrayamayacağını söylediği yukarıda zikrettiğimizden daha aşırı olan mübalâğalara yer vermektedir. Milyonlarca insan ve

meleğin sevabına denk saydığı ve İsm-i A'zam ile yapılan duadan başka bütün dualardan üstün tuttuğu şeklinde ifade ettikleri duâ bu cümledendir.

Kitabın yüz ikinci sayfasında müellif şöyle diyor: Faide, Efendi hazretleri dedi ki: Hz. Peygamber (a.s.) e bir defa salavât getirildiği zaman, onu getiren için Allah (c.c.) a tesbîh etmesi ve bunun duası o salavâtı getirene olması için Allah (c.c.) m yaratacağı yetmiş bin kanatlı meleğin dillerinin sayısı 1.400 bindir. Her bir dil, bir anda Allah (c.c.) ı 70.000 lisân ile tesbîh eder. Bütün bunların sevabı, Hz. Peygamber (a.s.) e bir defa salavât getiren için verilir. Bu salavât-ı Fâtih için değildir. Onun için Allah (c.c.) yukarıdaki özelliklere sahip 600.000 kuş yaratır.

Altıncı Örnek : Ticânî'yi sevmeyen onu tenkid eden kimsenin kâfir olarak öleceği hakkındadır.

Bu kitapta tümüyle selef akidesine, muhaddis, fıkıh imâmı, mü-fessir ve kelâm âlimlerinin îmânlarına ters inanışlar vardır ki; bu tür inançlar Bâtmiyye, İttihâdiyye v.s. aşın mutasavvifeden sudûruna alışmış olduğumuz şeylerdir.

Ticânî mürîdlerini, kendisine itiraz etmek ve reddetmekten men'e-derken aşırılığa kaçmaktadır. Onun iddiasına göre onun yaptığı bir işi beğenmeyen, sözünü yanlış bulan, onu kınayan suçlayan ve sevmeyen kimse kesinlikle kâfir olarak ölür. Bu iddia da bütün mürîdlerinin, usûl ve furûunun kesinlikle cennete gireceği iddiası gibi bâtıldır. Çünkü bunlar, gayba âit bilgilerdir ve bunları ancak Allah (c.c.) bilir. Ulemâ, muayyen bir kimsenin kesinlikle cennete veya cehenneme gireceğine hükmetmenin Allah (c.c.) tarafından bildirilmedikçe caiz olmadığı meselesinde ittifak etmişlerdir. Ancak kesin olan şudur ki; îmân ile ölen kimse cennete, şirk ve küfür üzere ölen ise cehenneme girecektir. Ölüm anını ise Allah (c.c.) tan başka kimse bilmez.

Eğer bu zâtın Mısır ve Mağrib topraklarında mürîdleri olmasaydı; bu sayfalan, hurafeleri ile karalamayacaktık. Bana bu zâtın batıl id-diâlan ile ilgili bazı fetvalar sorulduğunda, onlann bâtıl olduğunu söyledim ve görüşlerimi el-Menâr mecmuasında neşrettim. Sonra bu tarî-katm mensûblanndan bazılan, aynı meseleleri el-Ezher

meşihat-ı İslâmiyyesinin Nûr'ul-İslâm adlı mecmuası müelliflerine götürmüşler. Bu makamın müftüsü, toprağın peygamberlerin bedenlerini çürütme-yeceğini, onların mezariğinde diri olarak bulunduklarını, kendilerine selâm verenlerin selâmlarını karşıladıklarını ileri sürerek onların iftiralarını tasvîb eder bir fetva vermiştir.

Gerçek şu ki: Şühedâ ve peygamberlerin ölüm sonrası hayatlarına dâir rivayet edilen haberler; gayba âit meseleler olup bunlara başkaları kıyâs olunamaz, bu konuda nakillerin dışına çıkılamaz. Ulemâ, bu noktada icnâ' etmiştir.

Bunlara ilâve olarak şunu ifâde edelim ki: Ticânî'ye tarikatının Mağrib ve Sudan'da Sünûsiyye ve Kâdiriyye gibi, İslâm düşmanı sömürgecilik ve hıristiyanlaştırma hareketine karşı koyma noktasında lehinde puanları olduğunu biliyoruz. Fakat bu tarikat mensûblarının temel kitabı mâhiyetinde olan Cevâhir'ul-Maânî kitabı, İslâm'ın kesin ve temel konularını bilen herhangi bir müslümanın kabul edemeyeceği yanlış ve bâtılları onların üzerine yüklemiş durumdadır.[\[37\]](#)

65 — Onların sözleri seni üzmesin. Çünkü izzet, bütünüyle Allah'ındır. O, Semî'dir, Alîm'dir.

66 — Dikkat edin; göklerde ve yerde kim varsa, hepsi Allah'ındır. Allah'tan başkasına tapanlar, gerçekte Allah'a koştukları ortaklara tâbi olmuyorlar, onlar bir takım zanlara uyuyor ve ancak yalan söylüyorlar.

67 — O'dur size geceyi dinlenesiniz diye karanlık ve gündüzü çalışmamız diye aydınlık kılan. Kulak veren bir kavim için bunlarda âyetler vardır.

Allah Teâlâ, elçisi (s.a.) ne hitaben buyurur ki: «Bu müşriklerin söylemiş oldukları sözler seni üzmesin. Onlara karşı Allah'tan yardım iste ve O'na tevekkül et. Bütün izzet muhakkak ki Allah'ın, Rasûlünün ve mü'minlerindir. O, kullarının sözlerini en iyi işiten ve onların durumlarını en iyi bilendir.» Sonra Allah Teâlâ, göklerin ve yerin mâliki olduğunu, müşriklerin ne zarar ve ne de bir faydalan olmayan putlara taptıklarını, onların putlara tapınmalarında bir delilleri olmadığını, aksine onların sâdece zanlanna, iftira ve yalanlarına tâbi olduklarını haber verir. Ve yine haber verir ki; hareketlerinden,

yorgunluk ve zahmetlerinden istirahat etsinler diye kullan için geceyi yaratan O'dur. Gündüzü de onların geçimleri, çalışmaları, seferleri ve faydalan için aydınlık olarak O yaratmıştır. Kulak veren, bu hüccet ve delilleri işiterek onlardan ibret alan, bunlarda onları yaratanın, takdir edenin ve idare edenin azametine delil bulanlar için âyetler vardır.[\[38\]](#)

68 — Allah çocuk edindi, dediler. Hâşâ, Allah bundan münezzehdir. O, müstağnidir. Göklerde ve yerde ne varsa hepsi O'nundur. Bu hususta hiç bir deliliniz yok. Allah hakkında bilmediğiniz şeyi mi söylüyorsunuz?

69 — De ki: Allah hakkında yalan uyduranlar hiç şüphesiz felah bulmayacaklardır.

70 — Dünyada biraz faydalanma vardır. Sonra dönüşleri Bizedir. Sonra Biz de küfreder olmalarından dolayı onlara şiddetli azabı tattıracağız.

Allah'a Çocuk İsnâd Edenler

Allah Teâlâ, kendisinin çocuğu olduğunu iddia edenlerin iddialarını reddederek buyurur ki: «Hâşâ, Allah bundan münezzehdir, yücedir. O'nun dışındaki her şeyden müstağnidir. Her şey O'na muhtaçtır.

Göklerde ve yerde ne varsa hepsi O'nundur. O'nun yarattıklarından bir çocuğu nasıl olabilir? Her şey O'nun malı ve her şey O'nun kulu iken bu nasıl mümkün olabilir? Bu hususta hiç bir deliliniz yok. Söylediğiniz yalan ve iftiraya dâir yanınızda herhangi bir delil yok. Bilmediğiniz şeyi mi söylüyorsunuz?» Bunlar kuvvetli bir vaîd, inkâr ve şiddetli bir tehdîddir. Nitekim Allah Teâlâ başka bir âyette şöyle buyurmaktadır : «Bir kısım kimseler: Rahman çocuk edindi, dediler. Andol-sun ki, ortaya çok kötü bir şey attınız. Neredeyse gökler paralanacak, yer yarılacak ve dağlar göçecekti. Rahmân'a çocuk isnâd etmelerinden ötürü. Oysa Rahmân'a çocuk edinmek yaraşmaz. Çünkü göklerde ve yerde olan her şey Rahmân'a mutlaka kul olarak gelecektir. Andolsun ki, ilmi onları kuşatmış ve teker teker saymıştır. Kıyamet günü hepsi O'na tek olarak gelecektir.» (Meryem, 88-95).

Sonra Allah Teâlâ kendisini yalanlayan, iftira eden, kendisinin çocuğu olduğunu sananları tehdîdle onların dünyada ve âhirette kurtuluşa ermeyeceklerini haber verir. Dünyada onlarm

küfürlerini derece derece arttırır, onlara mühlet verir. Ve onları az bir miktar faydalandırır. Sonra onları, şiddetli bir azaba dūçâr kılar. Nitekim şöyle buyurur : «Dünyada biraz kısa bir müddet faydalanma vardır. Sonra kıyamet günü dönüşleri Bizedir. Sonra Biz de küfreder olmalarından dolayı, Allah'a karşı iddia etmiş oldukları iftira ve yalanlarında; yalanları, iftirâlan sebebiyle onlara en şiddetli azabı tattıracağız.»^[39]

71 — Onlara Nuh'un haberini oku. Hani Nuh, kavmine demişti ki: Ey kavmim, aranızda kalmam, Allah'ın âyetlerini hatırlatmam, onlarla öğüt vermem size ağır geliyorsa; ben Allah'a tevekkül ettim. Siz ve ortaklarınız toplanıp ne yapacağınızı karârlaştırm, içinizde ne tasarlıyorsanız açığa çıkarın, sonra bana mühlet de vermeyerek yapacağınızı yapın.

72 — Yüz çevirirseniz; zâten ben sizden öğütlerimin karşılığı olarak bir ücret istemedim. Benim ücretim ancak Allah'a aittir. Ben, müslümanlardan olmakla emro-lundum.

73 — Onu yalanladılar; ama Biz, onu ve gemide beraberinde bulunanları kurtardık. Bunları

yeryüzünün halîfeleri yaptık. Âyetlerimizi yalanlayanları ise suda boğduk. Bir bak uyarılanların sonu nice oldu.

Hız. Nuh'un Haberi

Allah Teâlâ peygamberi (s.a.) ne hitaben şöyle buyurur : Seni yalanlayan ve sana muhalefet eden Mekke kâfirlerine Nuh'u ve kendisini yalanlayan kavmi ile olan haberini anlat, haber ver, Allah Teâlâ sonuncularına varıncaya kadar onların topunu suda boğma ile nasıl helak edip köklerini kazımıştır. Belki bu suretle onların başına gelen helak ve yok olmanın kendi başlarına gelmesinden sakınırlar. Nuh kavmine : «Ey kavmim, aranızda kalmam, Allah'ın âyetlerini, hüccet ve burhanlarını sizlere hatırlatmam, onlarla öğüt vermem size ağır geliyorsa; ben (ancak) Allah'a tevekkül ettim. (Size bunun ağır gelip gelmemesi beni ilgilendirmez ve ben bu davetimden asla vazgeçmem.) Siz ve (Allah'ın dışında tapagelmekte olduğunuz putlardan olan) ortaklarınız toplanıp ne yapacağınızı karârlaştırın. İçinizde ne tasarlıyorsanız açığa çıkarın. (Benimle durumunuzu açığa vurup halledin. Eğer kendinizin doğru ve gerçekçi olduğunu

sanıyorsanız, üstüme yürüyüp hakkımdan gelin.)
Sonra bana mühlet de vermeyerek (Bir an bile benim hakkımda) yapacağınızı (geciktirmeyip, gücünüz neye yetiyorsa onu) yapın.» Ben size aldırımıyorum, sizden korkmuyorum. Zî-râ siz hiç bir şekilde hak üzere değilsiniz. Nitekim Hûd (a.s.) da kavmine şöyle demiştir : «Doğrusu ben, Allah'ı şâhid tutuyorum. Siz de şâhid olun ki, sizin Allah'tan o başka şirk koştüğünüz şeylerden ben uzağım. Hepiniz birlikte tuzak kurun bana, sonra da hiç müsâade etmeyin. Ben sâdece benim de, sizin de Rabbî-niz olan Allah'a dayanıp güvendim. Yürüyen hiç bir canlı yoktur ki, O alnından tutmasın. Elbette doğru yoldadır benim Rabbım.» (Hûd, 54-56).

«Yüz çevirirseniz; (ve itaat etmez, yalanlarsanız) zâten ben sizden öğütlerimin karşılığı olarak bir ücret istemedim. Benim ücretim ancak Allah'a aittir. Ben, müslümanlardan olmakla emrolundum. (Emrolunmuş olduğum Allah'a teslim olmaya sımsıkı yapışırım.)» İslâm; her ne kadar şeriatları ve metodları müteaddit olsa da, ilklerinden sonuncularına varıncaya kadar bütün peygamberlerin

dinidir. Nitekim Allah Teâlâ bir âyette şöyle buyurur: «Sizden her biriniz için bir yol, bir şariat kıldık.» (Mâide, 48). İbn Abbâs, bu âyetteki ve kelimelerini yol ve sünnet olarak açıklamıştır. Bu cümleden olarak Nûh (a.s.) şöyle demişti: «Ben müslümanlardan olmakla emrolundum.» (Nemi, 91). Allah Teâlâ İbrahim Halil'in şöyle dediğini haber verir : «Hani Rabbim ona : Teslim ol, buyurduğu zaman o da: Âlemlerin Rabbına teslim oldum, demişti. İbrahim bunu oğullarına da tavsiye etti. Ya'kûb da : Ey oğullarım, Allah sizin için dinini seçti. Onun için siz de yalnız müslüman olarak can verin,'dedi.» (Bakara, 131-132), Yûsuf (a.s.) demiştir ki: «Rabbım bana Sen mülk verdin ve sözlerin te'vilini öğrettin. Ey göklerin ve yerin yaratanı, Sen dünyada da, âhi-rette de benim velîmsin. Müslüman olarak canımı al. Ve beni sâlihlerle kat.» (Yûsuf, 101). Mûsâ (a.s.) : «Ey kavmim, eğer siz gerçekten Allah'a îmân etmişseniz ve teslim olmuşsanız O'na güvenin.» (Yûnus, 84) demiş; sihirbazlar: «Rabbımız; üzerimize sabır yağdır ve bizi müslüman olarak öldür.» (A'râf, 126) demişler, Belkıs : «Rabbım, şüphesiz ben kendime zulmetmişim.

Süleyman'la beraber âlemlerin Rabbı olan Allah'a teslim oldum.» (Nemi, 44) demiştir. Allah Teâlâ, başka âyetlerde de şöyle buyurur : «Doğrusu Tevrat'ı Biz indirdik. Onda hidâyet ve nûr vardır. Kendilerini Allah'a teslim etmiş peygamberler... onunla hükmederlerdi.» (Mâide, 44), «Hani ben, Havarilere : Bana ve peygamberime î mân edin, diye vahyetmiştim de; inandık, şâhid ol ki biz, müs-lümanlanz, demişlerdi.» (Mâide, 111). Rasûllerin sonuncusu ve beşe-riyyetin efendisi de şöyle demiştir: «Muhakkak benim namazım, ibâdetlerim, hayatım ve ölümüm, âlemlerin Rabbı olan Allah içindir. O' nun hiç bir ortağı yoktur. Ben böylece emrolundum ve ben müslüman-ların ilkiyim.» (En'âm, 162-163). Yine bu sebeptendir ki kendisinden rivayeti sabit olan bir hadîste Hz. Peygamber : Biz peygamberler topluluğu; baba bir, analar ayrı kardeşleriz, dinimiz birdir, buyurmuştur ki o da; her ne kadar şeriatları çeşitli olsa dahi tek ve ortağı olmaksızın

Allah'a ibâdetidir. Hz. Peygamberin hadîsinde geçen kısmının anlamı; baba bir, değişik annelerden olma erkek kardeşlerdir.

«Onu yalanladılar; ama Biz, onu ve gemide beraberinde bulunan {onun dinindeki) lan kurtardık. Bunları yeryüzünün halîfeleri yaptık. Âyetlerimizi yalanlayanları ise suda boğduk. (Ey Muhammed.) uyanlanların (söz dinlemeyenlerin) akıbetlerinin nasıl olduğuna bir bak; (inananları nasıl kurtardık ve yalanlayanları nasıl helak ettik.)»[\[40\]](#)

74 —Sonra onun arkasından peygamberleri kavimlerine gönderdik. Onlara apaçık âyetler getirdiler. Fakat önceden yalanladıkları için inanmadılar. Aşırı gidenlerin kalblerini işte böylece mühürleriz.

Allah Teâlâ buyurur ki: Sonra Nuh'un arkasından peygamberleri kavimlerine gönderdik. Onlar getirdiklerinin doğruluğuna hüccetler, deliller, burhanlar getirdiler. Fak*^ önceden yalanladıkları için inanmadılar. Ümmetler kendilerine ilk gönderileni yalanlamaları sebebiyle peygamberlerinin kendilerine getirdiklerine inanmadılar. Allah Teâlâ başka bir âyette şöyle buyurur : «Biz, onların kalblerini ve gözlerini çeviririz de ona ilk defa îmân

etmedikleri gibi azgınlıkları ifcinde kör ve şaşkın bırakırız.» (En'âm, 110).

Allah Teâlâ : «Aşın gidenlerin kalblerini işte böylece mühürleriz.» buyuruyor. Nasıl ki Allah Teâlâ onların kalblerini nühürlemiş ve önceki yalanlamaları sebebiyle îmân etmemişlerse aynı şekilde Allah Teâlâ onlardan sonraki benzerlerinin kalblerini de mühürler. Ve acıtıcı azabı görünceye dek îmân etmezler. Burada kastedilen şudur: Allah Teâlâ, peygamberleri yalanlayan ümmetleri helak buyurmuş, onlara îmân edenleri ise kurtarmıştır. Bu, Nuh (a.s.) dan sonradır. İnsanlar Âdem'in zamanından itibaren, Nûh'dan önce putlara tapmayı ihdas edinceye kadar İslâm üzere idiler. Allah Teâlâ onlara Nûh (a.s.) u gönderdi. Bu sebeptendir ki kıyamet günü mü'minler ona : «Sen Allah Te-âlâ'nın yeryüzü halkına göndermiş olduğu ilk peygambersin.» diyeceklerdir. İbn Abbâs der ki: Âdem ile Nûh arasında on nesil vardır ve hepsi de İslâm üzeredir. Allah Teâlâ başka bir âyette : «Nuh'tan sonra nice nesilleri yok etmişizdir. Kullarının günâhları için Habîr ve Basîr olarak Rabbın yeter.»

(İsrâ, 17). buyurur ki bu,-peygamberlerin ve rasûllerin sonuncusu ve rasûllerin efendisini yalanlayan müşrik araplar için büyük bir tehdîddir. Bu peygamberleri yalanlayanların başlarına Allah Teâlâ'nın zikretmiş olduğu azâblar gelmişse, onlardan daha büyüğü irtikâb eden, işleyenler hakkında ne düşünürler?[\[41\]](#)

75 — Bunlardan sonra Mûsâ ile Harun'u âyetlerimizle Firavun'a ve erkânına gönderdik. İnanmayı kibirlerine yediremediler. Zâten günahkâr bir topluluktular.

76 — Tarafımızdan kendilerine hak geldiği vakit; doğrusu bu, apaçık bir büyüdür, dediler.

77 — Mûsâ dedi ki: Hak size geldiğinde mi böyle söylersiniz? Bu mudur büyü? Halbuki büyücüler felah bulmazlar.

78 — Dediler ki: Siz ikiniz; bizi, babalarımızı üzerinde bulduğumuz yoldan çevirmek ve yeryüzünün büyükleri olmak için mi geldiniz? Biz size inanmıyoruz.

Hız. Mûsâ ve Hârûn

Allah Teâlâ buyurur ki: «Bunlardan (rasûllerden) sonra Mûsâ ile Harun'u âyetlerimiz (hüccet ve burhanlarımız) le Firavun'a ve erkânına gönderdik. İnanmayı, (hakka tâbi olup boyun eğmeyi) kibirlerine yediremediler. Zâten günahkâr bir topluluktular. Tarafımızdan kendilerine hak geldiği vakit; doğrusu bu, apaçık bir büyüdür, dediler.» Sanki onlar, —Allah onları kahretsin— söylediklerinin yalan ve iftira olduğunu bile bile bu hususta yemîn de ettiler. Nitekim Allah Teâlâ, başka bir âyette şöyle buyurur : «Gönülleri, kesin olarak kabul ettiği halde zulüm ve kibirle bunları bile bile inkâr ettiler. Bozguncuların sonunun nasıl olduğuna bir bak.» (Nemi, 14). Onlan inkâr sadedinde olmak üzere Mûsâ kendilerine : «Size gelen hakka dil mi uzatıyorsunuz? Bu sihir midir? Sihirbazlar zâten felah bulmazlar.» dedi. Onlar : «İkiniz; bizi, babalarımızı üzerinde bulduğumuz dinden çevirmek ve yeryüzünün büyükleri olmak, (büyüklük ve riyaset size olması) için mi geldiniz? Biz size inanmıyoruz, dediler.»

Allah Teâlâ Azîz Kitabı'nda Hz. Mûsâ (a.s.) ile Firavun kıssasını birçok kez zikretmiştir. Zira o, kıssaların en şaşırtıcısıdır. Firavun Mû-sâ'dan şiddetle korkutulmuş ve fakat kader onu hükmü altına almış, şiddetle korkutulduğa Hz. Musa'yı yatağında, sofrasında çocuğu gibiymişçesine terbiye etmiştir. Sonra Mûsâ büyümüş, yetişmiş ve Allah Teâlâ bir sebep yaratarak onu onların arasından çıkarıp ona peygamberlik, risâlet ve Allah ile konuşma nimeti bahşetmiş; onu Firavun'un hükümlanlık ve saltanatında yüce olduğu bir zamanda Firavun'u Allah'a ibâdete ve Allah'a dönmeye çağırarak üzere peygamber olarak göndermiş, Mûsâ ona Allah'ın risâletini getirmiştir. Onun, kardeşi Hâ-rûn (a.s.) dışında bir veziri ve yardımcısı da yoktu. Firavun büyüklen-miş, inâdla isyan etmiş, hamîyyetine ve baş kaldıran habîs nefesine kapılmış, çağrıya uymamakta diretmiş ve Musa'nın böyle bir şeye hakkı ve salâhiyeti olmadığı iddiasıyla açıkça Allah'a karşı gelmiş, büyüklen-miş, haddi aşmış ve îsrâiloğullarından îmân ehlini tahkir etmiştir. Allah Teâlâ ise elçisi Mûsâ ve kardeşi Harun'u inayeti ile

korumuş, uyumayan gözüyle onları gözetmiştir. Mücâdele devam etmiş; mucizeler, akıl sahiplerini dehşete düşürüp âciz bırakacak ve karşı durulamaya-cak bir şekilde ve ancak Allah tarafından te'yîd edilmiş bilişince getirilecek şekilde birer birer Musa'nın ellerinde ortaya konulmuştur. Her bir âyet, ancak bir öncekinden daha büyük olarak zuhur etmiş, ama fakat Firavun ve taraftarları —Allah onları çirkinleştirsin— bütün bunları yalanlama, inkâr, inâd ve büyüklenmekte ısrar etmişler, sonunda Allah Teâlâ onlara geri çevrilemeyecek gücünü, azabını göndermiş, onları bir sabah vakti toptan suda boğup helak etmiştir. «Ve böylece zulmedenler güruhunun kökü kesilmişti. Hamd, âlemlerin Rabbı olan Allah'a mahsûstur.» (En'âm, 45).[\[42\]](#)

79 — Firavun: Bütün bilgin büyücüleri bana getirin, dedi.

80 — Sihirbazlar gelince, Mûsâ onlara : Atacağınızı atın, dedi.

81 — Onlar atacaklarını atınca; Mûsâ dedi ki: Bu sizin yaptığınız sihirdir, Allah onu boşa çıkaracaktır. Allah, elbette fesâdçüarın işini düzeltmez.

82 — Ve suçlular istemese de Allah, hakkı sözleriyle gerçekleştirir.

Allah Teâlâ, Hz. Mûsâ (a.s.) mn sihirbazlarla olan kıssasını A'râf sûresinde zikretmiştir. Bu husustaki açıklamalar orada geçmişti. Kıssa; bu sûrede, ayrıca Tâhâ ve Şuarâ sûrelerinde de zikredilir. Firavun — Allah ona la'net etsin— insanların zihinlerini karıştırmak, Mûsâ (a.s.) mn getirmiş olduğu apaçık gerçeğe sihirbazların ve gözbağcılarının saçmalıklarıyla karşı durmak istemiş ve fakat kurduğu düzen tersine dönüp Firavun'un arzuladığının yerine o büyük ve genel toplantıda ilâhî burhanlar zuhur etmiş, ona galebe çalmıştır. «Bunun üzerine büyücüler secdeye kapandılar. Dediler ki: Biz, âlemlerin Rabbına inandık. Mûsâ ve Harun'un Rabbına.» (Şuarâ, 46-48). Firavun bütün sırları bile Allah'ın elçisine sihirbazlarla gâlib geleceğini sanmış, ancak hüsrana düşüp cenneti kaybetmiş ve ateşi kendine vâcib kılmıştır.

«Firavun : Bütün bilgin büyücüleri bana getirin, dedi. Sihirbazlar gelince, Mûsâ onlara : Atacağınızı atın,» dedi. Hz. Mûsâ sihirbazlara bu sözü söylemiştir, zîrâ onlar Firavun tarafından bol hediyeler ve kendisine yakınlardan kılınma va'dini almış olarak saf tuttuklarında : «Dediler ki: Ey Mûsâ, sen at, ya da ilk atanlar biz olalım. O da: Hayır, siz atın, dedi.» (Tâhâ, 65-66). Hz. Mûsâ, insanlar onların yaptıklarını görsünler, sonra kendisi onların peşinden hakkı getirip bâtılı izâle etsin diye başlamanın onlar tarafından olmasını istemiştir. Bu sebeptendir ki: «Atınca; halkın gözlerini büyülediler, onlara korku saldılar ve büyük bir sihir getirmiş oldular.» (A'râf, 116), «Bunun için Mûsâ, içinde bir korku hissetti. Korkma, muhakkak sen üstünsün, dedik. Sağ elindekini at da onların yaptıklarını yutsun... Yaptıkları başarı kazanamaz.» (Tâhâ, 67-69). İşte onlar attıklarında Hz. Mûsâ : «Bu sizin yaptığınız sihirdir, Allah onu boşa çıkaracaktır. Allah, elbette fe-sâdçılarm işini düzeltmez. Ve suçlular istemese de Allah, hakkı sözleriyle gerçekleştirir, demiştir.

İbn Ebu Hatim der ki: Bize Muhammed İbn Ammâr İbn Haris' in... Leys İbn Ebu Süleyym'den rivayetine göre; o, şöyle demiştir: Bana ulaştığına göre; bu âyetler, Allah'ın izniyle sihre şifâdır. İçinde su olan bir kaba okunur, sonra sihir yapılmış olanın başına bu su dökülür. Bu âyetler Yûnus sûresinden : «Onlar atacaklarını atınca; Mûsâ dedi ki: Bu sizin yaptığınız sihirdir, Allah onu boşa çıkaracaktır. Allah, elbette fesâdçılarını işini düzeltmez. Ve suçlular istemese de Allah, hakkı sözleriyle gerçekleştirir.)» âyeti, «Böylece hak yerini buldu ve onların yapmakta oldukları şeyler de boşa gitti.» (A'râf, 118) âyeti ve sonraki dört âyet, ve ((Yaptıkları sâdece sihirbaz düzenidir. Nerede olursa olsun, sihirbaz asla başarı kazanamaz.» (Tâhâ, 69) âyetidir.[\[43\]](#)

83 — Firavun ve erkânının kendilerine fenalık yapmasından- korktuklarından, kavminin bir kısım gençleri dışında kimse Musa'ya îmân etmedi. Çünkü Firavun, yeryüzünde çok ululanan ve gerçekten aşırı gidenlerdendi.

Allah Teâlâ, getirmiş olduğu apaçık âyetler, kesin hüccetler ve parlak burhanlara rağmen Hz. Mûsâ

(a.s.) ya Firavun kavminden Firavun ve erkânı kendilerini eskiden içinde bulundukları küfre yeniden döndürür korkusuyla bu kavmin gençlerinden çok azı dışında kimsenin îmân etmediğini haber veriyor. Zîrâ Firavun zâlim, inâdçı, isyan ve haddi tecâvüzde aşın idi. Satvetli, heybetli olup tebeası ondan şiddetle korkardı.

Avfî, «Firavun ve erkânının kendilerine fenalık yapmasından korktuklarından, kavminin bir kısım gençleri dışında kimse Musa'ya îmân etmedi.» âyeti hakkında İbn Abbâs'ın şöyle dediğini nakleder : İsrâiloğullan dışında Musa'ya îmân eden gençler, Firavun kavminden az sayıda kimselerdir. Firavun'un karısı, Firavun ailesinden birisi, Firavun' un hazinedarı ile hazinedarın karısı bunlardandır. Yine İbn Abbâs'tan rivayetle Ali İbn Ebu Talha, «Kavminin bir kısım gençleri dışında kimse Musa'ya îmân etmedi.» âyetinde İsrâiloğulların kastedildiğini söyler. İbn Abbâs, Dahhâk ve Katâde'den rivayete göre; âyette geçen kelimesi, az anlamındadır. Mücâhid, «Kavminin bir kısım gençleri dışında kimse Musa'ya îmân etmedi.» âyeti hakkında der ki: Bunlar,

Musa'nın kendilerine gönderildiği kimselerin çocuklarıdır. Uzun bir süre geçmiş ve babaları ölmüştü. İbn Cerîr, zamirin âyette kendinden önce zikredilenlerin en yakınma dönmesi suretiyle âyette kasdedilen gençlerin, Firavun kavminden olmayıp, İsrâiloğullarından olduğu şeklindeki Mücâhid'in sözünü tercih etmiştir. Ancak bu, şüphelidir. Zîrâ Mücâhid, zürriyet kelimesi ile yeni yetme gençleri ve bunların İsrâiloğullarından olduğunun kasdedildiğini söylemiştir. Halbuki bilinen; İsrâiloğullarının bütünüdür, Mûsâ (a.s.) ya îmân etmiş olduğudur. Onlar, Mûsâ ile müjdelenenmişlerdi. Geçmiş kitablarında Hz. Musa'nın sıfatlarını, niteliklerini, Allah'ın Hz. Mûsâ ile kendilerini Firavun'un esaretinden kurtarıp ona gâlib getireceğini biliyorlardı. Bu sebeptendir ki bu, (Hz. Musa'nın yapacakları) Firavun'a ulaştığında son derece korkmuş ve fakat bu korkusu ona bir fayda sağlamamıştı. Hz. Mûsâ geldiğinde; Firavun, İsrâiloğullarına ağır eziyetler etmiş ve onlar : «Sen; bize gelmezden önce de, geldikten sonra da eziyet edildi' » demişler. Hz. Mûsâ (a.s.) da : «Rabbınız,

düşmanınızı yok etmesi ve yeryüzünde sizi onların yerine getirmesi umulur. Ve o zaman nasıl davranacağınıza bakacaktır.» (A'râf, 129) demişti. Bu, kesin olduğuna göre; gençlerin, İsrâiloğulları olan Musa'nın kavminden olması nasıl kas-dedilebilir?

Allah Teâlâ buyurur ki: «Firavun ve erkânının kendilerine fenalık yapmasından korktuklarından...» Firavun kavminin eşrafının, onları fitneye düşürmesinden korkuyorlardı. İsrâiloğullarından Kârûn dışında Firavun'un kendisini imânı sebebiyle fitneye düşürmesinden korkan kimse olmamıştır. Kârûn, Musa'nın kavminden idi ve onlara karşı gelmişti. Aynı zamanda o, Firavun'a yakın ve onunla ilişki halinde olup onun ipine sarılmıştı.(...)[\[44\]](#)

84 — Mûsâ dedi ki: Ey kavmim, eğer siz gerçekten Allah'a imân etmişseniz ve müslüman olmuşsanız artık O'na tevekkül edin.

85 — Onlar da dediler ki: Biz, Allah'a tevekkül ettik. Ey Rabbımız; bizi, o zâlimler güruhu ile sına.

86 — Merhametinle o kâfirler guruhundan bizi kurtar.

Allah Teâlâ, Hz. Musa'nın İsrâiloğullanna şöyle dediğini haber verir : «Ey kavmim, eğer siz gerçekten Allah'a î mân etmişseniz ve müs-lüman olmuşsanız artık O'na tevekkül edin.» «Allah, kendine güvenip tevekkül edenlere yeter. Allah kuluna yetmez mi?» (Zümer, 36), «Kim Allah'a tevekkül ederse; O, kendisine yeter.» (Talâk, 3).

Allah Teâlâ, bir çok yerde ibâdet ile kendine tevekkülü birlikte zikreder. Şu âyetlerde durum böyledir : «Öyleyse O'na ibâdet et. Ve O' na güven.» (Hûd, 123), «De ki: O, Rahmân'dır. Biz O'na inandık ve O'na dayanıp güvendik.» (Mülk, 29), «Doğunun da Batının da Rab-bıdır. O'ndan başka ilâh yoktur. Öyleyse O'nu vekîl edin.» (Müzzem-mil, 9). Ayrıca Allah Teâlâ, mü'minlere bütün namazlarında defalarca : «Ancak Sana ibâdet eder ve ancak Senden yardım dileriz.» demelerini emretmiştir. İsrâiloğulları bu emre uymuşlar ve : Biz Allah'a tevekkül ettik. Ey Rabbımız; bizi, o zâlimler güruhu ile sınama. Onları bize muzaffer kılma, onları bizim üzerimize musallat etme. Eğer bize karşı muzaffer olurlarsa kendilerinin hak üzere bizim de bâtılda olduğumuzu sanır ve

buna aldanır, bununla fitneye düşerler, demişlerdir. Bu açıklama, Ebu Miclez ve Ebu Duhâ'dan rivayet edilmiştir. İbn Ebu Necîl ve bir çokları Mücâhid'den rivayetle burayı şöyle açıklar: Bizi, ne Firavun kavminin elleriyle ve ne de katından bir azâbla azâblan-dırma. Eğer böyle yaparsan, Firavun kavmi : Eğer hak üzere olsalardı, azaba dûçâr kalmaz ve biz onların üzerine musallat kılınmazdık, derler ve bizim yüzümüzden fitneye düşerler. Abdürrezzâk'm İbn Uyey-ne kanalıyla Mücâhid'den rivayetine göre; o, «Ey Rabbımız; bizi, o zâlimler güruhu ile sınama.» âyeti hakkında şu açıklamayı getirir*: Onları bizim üzerimize musallat kılıp, bizi onlarla sınama.

«Merhametinle, ihsanıyla o hakkı inkâr eden, örtüp gizleyen o kâfirler güruhundan bizi kurtar.» Muhakkak ki biz, sana îmân ve tevekkül etmişizdir, dediler.[\[45\]](#)

87 — Mûsâ ve kardeşine de vahyettik ki: Mısır'da kavminiz için evler hazırlayın; evlerinizi namazgah edinin namaz kılın; ve mü'minlere müjdele.

Allah Teâlâ İsrâiloğullannı Firavun ve kavminden kurtarmasının sebebini ve İsrâiloğullannı onlardan

nasıl kurtardığını zikrediyor. Allah Teâlâ, Hz. Mûsâ ve kardeşi Harun'a Mısır'da kavimleri için evler edinmelerini emretmişti. Müfessirler, «Evlerinizi namazgah edinin.» âyetinin anlamında ihtilâf etmişlerdir. Sevrî ve başkalarının Husayl kanalıyla... İbn Abbâs'tan rivayetlerine göre; o, «Evlerinizi namazgah edinin.» âyeti hakkında : Evlerini mescid haline getirmekle (evleri mescidler edinmekle) emrolundular, demiştir. Yine Sevrî'nin Mansûr' dan, onun da İbrahim'den rivayetine göre; o, «Evlerinizi namazgah edinin.» âyeti hakkında şöyle demiştir: Onlar korkuyorlardı da evlerinde namaz kılmakla emrolundular. Mücâhid, Ebu Mâlik, Rebî' İbn Enes, Dahhâk, Abdurrahmân İbn Zeyd İbn Eşlem ve babası Zeyd İbn Eşlem de böyle söylemişlerdir. En doğrusunu Allah bilir ama Firavun ve kavminin, onlara olan işkencesi artıp onları iyice sıkıştırdıklarında namazı çoğaltmakla emrolunmuşlardır. Nitekim Allah Teâlâ bir âyet-i kerîme'de: «Ey îmân edenler, sabır ve namazla Allah'tan yardım isteyin.» (Bakara, 153) buyurmuştur. Bir hadîste zikredildiğine göre; Allah

Rasûlü (s.a.) herhangi bir sıkıntıya dūçâr kaldığında namaz kılardı. Hadîsi, Ebu Dâvûd tahrîc etmiştir. Yine bu sebeptedir ki Allah Teâlâ bu âyet-i kerîme'de : «Evlerinizi namazgah edinin, namaz kılın; ve mü'minlere (sevâb ve yakın bir zaferi) müjdele.» buyurmuştur. Bu âyetin tefsirinde Avfî, İbn Abbâs'm şöyle dediğini nakleder : İsrâilo-ğulları Firavun'un kendilerini bir araya getiren (cemâatin toplandığı) kiliselerde öldürmesinden korktuklarında evlerini kibleye doğru mescidler haline getirmek ve oralarda gizlice namaz kılmakla emrolundular. Katâde ve Dahhâk da böyle söylemiştir. «Evlerinizi namazgah edinin.» âyetini Saîd İbn Cübeyr : Birbirlerine karşı (mukabil) hale getirin, şeklinde açıklamıştır.^[46]

88 — Mûsâ dedi ki: Rabbımız, doğrusu Sen Firavun'a ve erkânına bu dünya hayatında süsler ve mallar verdin

Rabbımız; Senin yolundan insanları saptırsınlar diye mi? Rabbımız; mallarını yok et, onların kalblerini sık. Çünkü onlar, elim azabı görmedikçe îmân etmezler.

89 — Allah : İkinizin de duası kabul olundu. İkiniz de doğru yolda devam edin ve sakın bilmezlerin yolunu tutmayın, buyurdu.

Allah Teâlâ burada Hz. Musa'nın, Firavun ve erkânına isyan, kibir, büyükleme ve haksızlık ile sapıklıklarında, küfürlerinde, inâd ve inkârla devam edip hakkı kabul etmemekte direttikleri zaman nasıl beddua ettiğini haber veriyor. O, şöyle demişti: «Rabbımız, Firavun'a ve erkânına bu dünya hayatında süsler ve mallar verdin. Rabbımız; Senin yolundan insanları saptırsınlar diye mi? (Onların benimle gönderdiğine îmân etmeyeceklerini bildiğin halde, katından onların küfürlerini derece derece arttırmak üzere onlara bunları verdin.) Bu anlam, âyetteki kelimesinin ilk harfini fetha ile okuma halindedir. Allah Teâlâ başka bir âyette : «Onlardan bazılarını denemek için...» (Tâhâ, 131) buyurmuştur. Diğerleri ise, bu kelimenin ilk harfini zamme ile okumuşlardır. Buna göre anlam şöyle oluyor : «Onlara verdiğinle kullarından dilediklerin sapıtıp fitneye düşsün, senin saptırdığın kimseler onlara bu

malları onları sevdiğin ve onlarla alâkalandığın için verdin sansınlar için.»

«Rabbımız, mallarını yok et.» âyet-i kerîme'sindeki kelimesini İbn Abbâs ve Mücâhid, «Helak et.» şeklinde anlamışlardır. Dahhâk, Ebu'l-Âliye ve Rebî' İbn Enes : Allah Teâlâ, onları (mallarını) eskiden oldukları şekil üzere nakışlı taşlar kılmıştır, derler. Katâde der ki: Bize ulaştığına göre; onların ekinleri, taşa dönüşmüştü. Mu-hammed İbn Kâ'b el-Kurazî burayı; Onlann şekerlerini taş haline getir, şeklinde açıklar.

İbn Ebu Hatim der ki: Bize îsmâîl İbn Ebu Harisin... Muhammed tbn Kays'dan rivayetine göre; Muhammed İbn Kâ'b, Ömer İbn Abdül-azîz'e Yûnus sûresinden : «Mûsâ : Rabbımız, doğrusu Sen Firavun'a ve erkânına bu dünya hayatında süsler ve mallar verdin... Rabbımız, mallarını yok et.» âyetini sonuna kadar okumuştı. Ömer ona : Ey Ebu Hamza, yok etme, silme hangi şeydir? diye sordu. Muhammed İbn Kâ'b: Bütün mallan taşa dönüşmüş, dedi. Ömer İbn Abdülazîz kölesine : Bana bir kese getir, dedi de köle keseyi getirdi. Bir de baktılar ki

içinde kesilmiş, taşa dönüşmüş, taş kesilmiş nohut ve yumurtalar var.

Allah Teâlâ buyurur ki: «Onların kalblerini sık. — İbn Abbâs'a göre; kalblerini mühürle.— Çünkü onlar, can yakıcı azabı görmedikçe îmân etmezler.») Hz. Mûsâ (a.s.), Firavun ve erkânına bu şekilde Allah için ve Allah'ın dini için öfkelenerek beddua etmiştir. Onun için iyice anlaşılmıştır ki onlarda hiç bir hayır yoktur ve onlardan bir hayır da gelecek değildir. Nitekim Hz. Nûh (a.s.) da beddua etmiş ve : «Rab-bım, kâfirlerden yeryüzünde yurt tutan hiç kimse bırakma. Çünkü Sen onları bırakırsan, kullarını yoldan çıkarırlar. Kötüden ve öz kâfirden başka da evlâd doğurmazlar.» (Nûh, 26-27) demişti. Bu sebeptendir ki Allah Teâlâ, Hz. Mûsâ (a.s.) nın onlar hakkındaki bu bedduasını kabul buyurmuştur. Kardeşi Hârûn da bu duaya âmîn demişti. Bunun için Allah Teâlâ: «İkinizin de duası kabul olundu.» buyurmuştur. Ebu'l-Âli-ye, Ebu Salih, İkrime, Muhammed İbn Kâ'b el-Kurazî ve Rebî' ibn Enes derler ki: Mûsâ duâ etmiş ve Hârûn da âmîn demişti.

Buranın anlamı şöyledir: Firavun ailesinin helaki hususunda ikinizin de dileğine icabet ettik.

İmâma uyanın Fâtiha'nın okunmasında âmîn demesi, onu okumuş olması mesabesindedir, diyenler bu âyeti delil getirirler. Zîrâ Mûsâ duâ etmiş, Hârûn da âmîn demiştir.

Allah Teâlâ buyurur ki: «İkinizin de duâası kabul olundu. Nasıl ki duanıza icabet olunmuşsa, siz de doğru yolda ve benim emrim üzere devam edin.» İbn Abbâs'tan rivayetle İbn Cüreyc âyetteki kelimesini: Emrime uyun, emrimi yerine getirin, şeklinde anlamışlardır ki; bu, istikâmet üzere olmaktır. İbn Cüreyc der ki: «Firavun'un bu bedduadan sonra kırk sene kaldığı (yaşadığı) söylenir. Muhammed İbn Ali İbn Hüseyin ise Firavun'un bu bedduadan sonra sâdece kırk gün yaşadığını söyler.^[47]

90 — İsrâiloğullarını denizden geçirdik. Firavun ve askerleri haksızlık ve düşmanlıkla ardlanna düştüler. Firavun boğulacağı anda: İsrâiloğullarınm îmân ettiğinden başka tanrı olmadığına inandım. Artık ben de müslüman-lardanım, dedi.

91 — Şimdi mi inandın? Daha önce baş kaldırmış ve bozgunculardan olmuştun.

92 — Senden sonrakilere âyet olman için bu gün sâdece senin cesedini kurtaracağız, dedik. Doğrusu insanların çoğu âyetlerimizden gafildirler.

İsrâiloğullarının Denizi Geçışı

Allah Teâlâ Firavun ve ordusunu denizde nasıl boğduğunu haber veriyor. İsrâiloğulları Mısır'dan Hz. Mûsâ ile birlikte çıktıklarında söylendiğine göre, gençler dışında altı yüz bin muhârib imişler ve kıptiler-den birçok zînet eşyasını emânet olarak almış, onları da yanlarında çıkarmışlardı. Buna son derece öfkelenen Firavun, şehirlere toplayıcılar göndermiş ve ülkesinin her tarafından ordularını toplayıp getirmişler; Firavun büyük bir azamet ve korkutucu bir ordu içinde onların peşlerine düşmüştü. Zîrâ Allah Teâlâ, onlar hakkında murâd buyurduğunu mutlaka infaz edecekti. Memleketinin şâir yerlerinde devlet ve saltanatının uzandığı yerlerdeki herkes geri kalmayıp, orduya katıldı. Nihayet güneş doğarken İsrâiloğullarına yetiştiler. «İki topluluk karşı karşıya geldiğinde Musa'nın

arkadaşları dediler ki: Gerçekten biz yakalandık.» (Şuarâ, 61). İsrâiloğulları deniz sahiline varıp Firavun peşlerinden yetiştiğinde, İki ordunun savaşmasından başka 'bir çâre kalmayınca; Mûsâ (a.s.) nın ashabı, içinde bulundukları durumdan nasıl kurtulacaklarını ısrarla sormaya başladılar. Hz. Mûsâ (a.s.) ise : «Bura-
raya gelmekle emrolundum. Hayır, muhakkak ki Rabbım benimledir. Bana doğru yolu gösterecektir.» (Şuarâ, 62) diyordu. İş ne zaman da-ralsa, genişler, fehvasınca Allah Teâlâ Hz. Musa'ya asasını denize vurmasını emretti. Hz. Mûsâ asasını denize vurdu da deniz koca dağ gibi yarıldı. «Her parçası yüce bir dağ gibi oldu.» (Şuarâ, 63). Ve her bir İsrâiloğulları kolu için bir yol olmak üzere on iki yol haline geldi. Allah Teâlâ rüzgâra emretti de, rüzgâr yanlan yerlerin toprağını kuruttu. «Denizde onlara kuru bir yol aç. Batmaktan ve düşmanların yetişmesinden korkma, endîşe etme.» (Tana, 77). Yollar arasında her bir kavim diğerlerini görüp de helak olduklarını sanmasın için sular pencere şeklinde yarıldı. İsrâiloğulları denizi geçtiler. Onların sonuncuları da denizden çıkmıştı ki; Firavun ve ordusu, deniz

sahiline ulaştı. Ordunun diğerk sınıfları dışında Firavun'un etrafında yüz bin süvârî vardı. (Denizin yarılıp İsrâiloğullannın geçmesini) gördüğü zaman korktu, durdu ve geri dönmek istedi. Fakat heyhat! Artık kaçacak yer yoktu. Kader yerini buldu ve Hz. Musa'nın duasına icabet olundu. Cibril (a.s.) bir kısrak üzerinde geldi. Cibril'in kısracı Firavun'un atının yanından geçip ona kişnedi. Cibril ilerleyip denize atıldı ve içine girdi. Firavun'un atı da onun peşinden ileri atılıp denize girdi. Kendine hâkim olamayan Firavun yiğitlendi de kumandanlarına cesur görünmeye çalıştı ve : İsrâiloğulları denize girip oradan geçmeye bizden daha lâayık değildirler, dedi. Sonuncularına varıncaya kadar hepsi birden ileri atıldı. Mikâil ardlannda idi ve onlardan hiç birini bırakmayıp tamâmını önde yürüyenlere iltihâk ettirdi. Tamâmı deniz içinde toplanıp ilkleri oradan çıkmaya davranmca her şeye gücü yeten Allah Te-âlâ denize onların üzerine kapanmasını emretti. Deniz yüzerlerine kapandı da onlardan biri bile kurtulamadı. Dalgalar onları bir altına alıyor, bir yukarı fırlatıyordu. Dalgalar Firavun'un üstünde

toplanıyordu. Nihayet sekerât-ı mevt kendini kapladığında bu durumdayken: aîsrâiloğullanım îmân ettiğinden başka tanrı olmadığına inandım. Artık ben de müslümanmı.» dedi. îmânın fayda vermeyeceği bir yerde îmân etti. «Baskınımızı görünce : Yalnız Allah'a inandık ve O'na ortak koştüğümüz şeyleri inkâr ettik, dediler. Ama Bizim baskınımızı görüp de öylece inanmaları kendilerine fayda vermedi. Bu, Allah'ın kanunudur. Ötedenberi kulları hakkında yürürlüktedir ve işte kâfirler burada hüsrana uğrayacaklar.» (Ğâfir, 84-85).

Firavun bu sözleri söylediğinde; Allah Teâlâ, ona cevaben şöyle buyurdu ; «Şimdi mi inandın? (Bu sözü şimdi mi söylüyorsun?) Halbuki daha önce (kendinle Allah arasındaki hususlarda Allah'a isyan etmiş) baş kaldırmış ve (yeryüzünde insanları saptıran) bozgunculardan olmuştun.», «Onları ateşe çağıran önderler kıldık. Kıyamet günü de yardım görmezler.» (Kasas, 41). Allah Teâlâ'nın Firavun hakkında naklettikleri bunlardır. Allah Teâlâ, Rasûlüne bunları gaybın sırları cümlesinden olarak hikâye buyurmuştur. İmâm Ahmed İbn Hanbel der ki: Bize

Süleyman İbn Harb'ın... İbn Abbâs'tan rivayetine göre; Allah Rasûlü (a.s.) şöyle buyurmuştur : Firavun : «İsrâiloğullarınm îmân ettiğinden başka tanrı olmadığına inandım.» dediğinde Cibril bana dedi ki: Ey Muhammed, beni bir görecektin; denizin kara çamurundan almış, rahmet kendisine yetişir korkusuyla bunları Firavun'un ağzına dolduruyordum. Hadîsi Tirmizî; İbn Cerir ve İbn Ebu Hatim tefsirlerinde Hammâd İbn Seleme kanalıyla tahrîe etmişlerdir. Tirmizî, hadîsin hasen olduğunu söyler. Ebu Dâvûd et-Tayâlisî der ki : Bize Şu'be'nin... İbn Abbâs'tan rivayetine göre; Allah Rasûlü (a.s.) şöyle buyurmuştur : Cibril bana dedi ki: Beni bir göreydin; denizin kara çamurundan almış, rahmet kendine yetişiverir korkusuyla bunu Fira-vun'un ağzına dolduruyordum. Hadîsi Ebu îsâ et-Tirmizî ve İbn Cerîr de değişik bir şekli ile Şu'be'den rivayet etmişler; Tirmizî hadîsin ga-rîb, hasen, sahîh olduğunu söylemiştir. Hadîsin İbn Cerîr'deki bir ri-vayetinde Muhammed İbn Müsennâ kanalıyla... Atâ ve Adiyy'den, onlar da Saîd'den, Saîd ise İbn Abbâs'tan şeklinde bir isnâd zikredilir ki, buna göre

Atâ ve Adıyy'den biri hadîsi merfû' olarak rivayet ederken, sanki öbürünün rivayeti merfû' değil gibidir. En doğrusunu Allah bilir. İbn Ebu Hatim der ki: Bize Ebu Saîd el-Eşec'in... İbn Abbâs'tan rivayetine göre; o, şöyle demiştir : Allah Teâlâ Firavun'u suda boğduğunda; o, parmağı ile işaret edip sesini yükselterek : «İsrâiloğullarınm îmân ettiğinden başka tanrı olmadığına inandım.» demişti. Cibril, onun hakkında Allah'ın rahmetinin öfkesini geçeceği korkusundan kanadıyla denizin kara çamurundan almaya ve bununla onun yüzünü sıvayıp örtmeye başlamıştı. Hadîsi İbn Cerîr de Süfyân İbn Vekî' kanalıyla Ebu Hâüd'den mevkuf olarak rivayet etmiştir. Bu husus Ebu Hü-reyre hadîsinde de rivayet edilmiş olup, bu hadîs şöyledir : İbn Cerîr'in İbn Humeyd kanalıyla... Ebu Hüreyre (r.a.) den rivayetine göre; Allah Rasûlü (a.s.) şöyle buyurmuştur : Cibril bana dedi ki: Ey Muhammed, beni bir görecektin; Allah'ın rahmeti kendisine erişecek de Firavun'u bağışlayacak korkusuyla ben onu suya daldırıyor ve ağzına çamur dolduruyordum. Hadîsin isnadında bulunan Kesîr İbn Zâzân hakkında İbn Maîn : Onu tanımıyorum,

derken; Ebu Zür'a ve Ebu Hatim onun meçhul bir râvî olduğunu kaydetmişlerdir. Hadîsin isnadında bulunan diğer râvîler ise güvenilir kimselerdir. Bu hadîsi, seleften bir cemâat —Katâde, İbrahim et-Teymî ve Meymûn İbn Mihrân— mürsel olarak rivayet etmişlerdir. Dahhâk İbn Kays'dan nakledildiğine göre; o, bunu insanlara bir hutbesinde zikretmiştir. En doğrusunu Allah bilir.

Allah Teâlâ'nın : «Senden sonrakilere âyet olman için bugün sâdece senin cesedini kurtaracağız, dedik» âyeti hakkında İbn Abbâs ile seleften başkaları şunları anlatırlar: İsrâiloğullarından bazıları Fira-vun'un ölümünde şüphe ettiler. Allah Teâlâ da denize onun ruhsuz cesedini dışarı atmasını emretti. Üzerinde tanınan, bilinen zırhı vardı. Yüksek bir yere atılmıştı. Böylece îsrâiloğulları onun öldüğüne, helak olduğuna kesin olarak inanacaklardı. Bu sebeptendir ki Allah Teâlâ : «Bugün sâdece senin cesedini kurtaracağım.» buyurmuştur. Yani seni

yüksek bir yere kaldıracacağız. Âyette geçen kelimesini Mü-câhid : Senin cesedini kurtaracağız, şeklinde açıklarken; Hasan : İçinde ruh olmayan

cismini kurtaracağız, açıklamasını getirir. Abdullah İbn Şeddâd ise : Tanısınlar ve kesin olarak inansınlar diye parçalanmamış, düzgün bir şekilde, demiştir. Ebu Sahr da : Zırhınla, açıklamasını getirmiştir. Daha önce de geçtiği üzere bu sözler arasında birbirine zıdlık yoktur. En doğrusunu Allah bilir.

Allah Teâlâ : «Senden sonrakilere âyet olman için...» buyurur ki, İsrâiloğullarına senin ölümün ve helakine, her canlının işinin Allah Te-âlâ'nın elinde olduğuna, öfkesi karşısında hiç bir şeyin kalmayacağına, her şeye gücü yeter olduğuna delil olması için... Bu sebeptendir ki seleften bazıları burayı : (lilil». J> j^cj) şeklinde okumuşlardır ki böylece anlam: Seni yaratanın bir âyeti olması için... Doğrusu insanların çoğu âyetlerimizden habersizdir, şeklinde olacaktır. Yani onlar, Bizim âyetlerimizden nasihat almaz ve onlardan ibret almazlar. Bu, Buhârî' nin de rivayet ettiği aşağıdaki hadîse göre aşûrâ günü olmuştur. Buhârî der ki: Bize Muhammed İbn Beşşâr'ın... İbn Abbâs'tan rivayetine göre; o, şöyle demiştir :

Hz. Peygamber (s.a.) Medine'ye teşrif buyurdu. Yahudiler âşûrâ günü oruç tutuyor ve : Bu gün Musa'nın Firavun'a gâlib geldiği gündür, diyorlardı. Hz. Peygamber (s.a.) ashabına : Sizler Musa'ya onlardan daha lâyıksınız, (o gün) oruç tutunuz, buyurdu.[\[48\]](#)

İzahı

Şihâbüddîn el-Hafâcî; el-Înâye isimli eserinde der ki : Kişinin ümitsizlik ve ölüm halindeki îmânı kabul edilmez. Nitekim âyet-i kerime, buna serâhaten delâlet eder : «Bizim azabımızı gördükleri vakit, îmânları kendilerine fayda verecek değildir.» (Ğâfir, 85) Füsûs el-Hi-kem'de; Firavun'un îmânının sahih olduğu ve onun «İsrâiloğullarımn inandığından başka tanrı olmadığına inandım. Artık ben O'na teslim olanlardanım» sözünün Firavun'un Mûsâ Aleyhisselâm'a inandığı şeklinde yorumlanması nassa ve icmâa muhaliftir. Her ne kadar Ce-lâleddîn ed-Devvânî merhum âyetin zahirine kail olmuşsa da, ben ona âit bir risaleyi okumuş ve gerçekten hayret etmiştim. Nihayet Halebî merhumun Tarih'inde bu risalenin ona âid olmadığını, Muhammed İbn Hilâl

en-Nahlî isimli bir adama âit olduğunu gördüm. Nitekim Kaz-vinî de, bu risaleyi reddetmiş ve onu kötölemiştir. Bu, hiç bilinmeyen bir adamın meşhur olmak için Mekke'ye geldiğinde zezem kuyusunu kirletmesi gibidir. Muhalefet et, tanınırsın, sözünde olduğu gibi. İbn Hacer merhumun fetvaları arasında, fakihlerimizden bir kısmının; Firavun'un imân ettiğini söyleyenleri kâfir saydıkları bildirilmektedir. Bunun için de onun sözündeki Firavun'dan maksad, nefs-i em-mâredir, denilmiştir. Bütün bunlar hiç gereği olmayan şeylerdir. Ben derim ki: Şeyhimiz Attâr merhum Muhyiddîn'e itiraz edenlerin itirazını red konusunda Feth el-Mübîn isimli kitap yazmış ve bu konuda şöyle demiştir. Bu arif kişiye nisbet edilen Firavun'un imân edip kurtulduğu sözünün sıhhatinin butlanı konusunda bir hatime. Sonra şöyle devam eder. İyi bilinsin ki: İlim ehli arasında Muhyiddîn hazretlerinin, Firavun'un imân edip kurtulduğunu söylediğine dâir şayi' olan rivayet gerçekte böyle değildir. Nitekim ondan aktarılan bölümlerde bu görülecektir. Evet o, Firavun'un imân ettiği ve Kur'an âyetlerinden alarak onun kurtulup

kurtulmadığı konusunda söz etmiştir. Ancak bu mücerred bir söz ediştir. Yoksa başka bir şey değildir ve kesinlikle Firavun'un îmân ettiği konusunda söz söylememiştir. Muhyiddîn Firavun'un kurtuluşu ve îmânı meselesini kendisine göre iki esâsa dayandırmıştır ki, bu esâslarda bilginlerin meşhurlarından büyük bir topluluk da ona muvafakat etmişlerdir. Bu iki esâs şunlardır :

Birinci esâs : Ümitsizlik halindeki îmânın hakikati beyânındadır. Muhyiddîn İbn el-Arabî'nin ve bilginlerden büyük bir topluluğun yanında; ümitsizlik îmânı, azabı görme anındaki inanmadır. Ölmekten başka durumu olmayan kişinin hali gibi. Bu durumda îmân fayda vermez. İlim ehli arasında bu konu üzerinde ittifak vardır. Bazıları da demişlerdir ki: Ümitsizlik îmâna; dünyevî veya uhrevî azabın görüldüğü andaki îmândır. Bu iki halden herhangi birisinde îmân fayda vermez. Bu arif kişinin ve bir topluluğun kanâatma göre; dünyevî azabı görmek îmânın sıhhatini engellemez. Her ne kadar dünyada helak olmayı gerektirirse de. Çünkü bu azabı gören kişinin dünyada helak olacağı kesindir.

Ancak î mân ederse âhiret azabından kurtulabilir. Sadece Yûnus peygamberin kavmi bunun müstesnâsıdır. Çünkü Allah Teâlâ, onları dünyevî helakten de kurtarmıştır.

İkinci esâs : Üzerine azâb hak olmuş kimse î mân lafzını inanmak kasdıyla söyleyemez. Söyleyecek olursa da inanmak kasdı gütmez. Binâenaleyh Allah'ın onu yalanlaması gerekir. Hattâ onun dilinden konuyu anlatırken bile, yalan olduğunu belirtmesi icâb eder. Nitekim Allah Teâlâ, onlar şeytânlarıyla başbaşa kaldıklarında; biz sizinle beraberiz dediler, buyuruyor. (Bakara, 14) Ve yine; bedeviler inandık, dediler. De ki; inanmadınız. (Hucurât, 14) Yani Allah Teâlâ, bu iddialarında onları yalanlamıştır. İşte bu esâs Allah Teâlâ'nın : «Üzerlerine Rabbi'nin sözü hak olanlar inanmazlar. Onlara her türlü âyet gelse bile. Elem verici azabı görünceye kadar î mân etmezler.» (Yûnus, 96-97) kavlinin mealidir. Buradaki hattâ edatı, gaye içindir. Allah Teâlâ onların î mânını, elîm azabı gördükleri son ana bırakmaktadır. Bu da uhrevî andır, başka değil. Çünkü âhiret azabı elîm olarak nitelendirilir. Bundan

önce îmân ettikleri iddiasını Allah Teâlâ reddetmektedir. Öyleyse âhiretten önce inanmalarının vukuu kasıdlı olur. Bu ise âyetin nassıyla imkânsızdır.

Bu iki esâsı belirttikten sonra derin âlimin Firavun konusunda Fütûhat el-Mekkiye ve Füsûs isimli eserlerinde söylediklerine dönelim : Fütûhât'ta cehennem ehlinin tabakalarını zikrederken der ki: Firavun, cehennem ehлиндendir. Nitekim bu bahiste; Firavun ve benzerleri gibi, der. Ona ve benzerlerine cehennemde ebediyyen kalacakları özel bir kat ayırır. Ve yine şu hadîsi zikrederken Fütûhat'ın bir başka yerinde Firavun'un küfrüne işaret eder : Hadîs şudur : Senden sana sığınırım. Der ki: Rasûlullah (s.a.), Firavun'un üzerinde bulunduğu ittihâd makamından Allah'a sığınmıştır. Nitekim Firavun; ben sizin en yüce Rabbmızım, demişti. Bu işaretlere göre herkesin olduğu gibi Muhyiddîn İbn el-Arabî'nin yanında da Firavun kâfirdir. Bu konuda bir problem yoktur. Ve sözün uzatılmasına da gerek yoktur. Geriye delil bakımından Firavun'un kurtulup îmân ettiğiyle ilgili söz kalıyor. Bu, mücerred olarak onun küfrüne kâın'

olanlarla yapılmış bir tartışmadır. Ancak bu konuda kesinlik yoktur. Çünkü Kur'an'dan alınan delil bunun hilafını gösteriyor. Allah Teâlâ buyuruyor ki: «Boğulacağı zaman; inandım, dedi.» Firavun burada üç kerre îmandan söz ediyor. İkisi Allah'ın huzurunda son anında söylenmiştir. Diğer de Musa'ya îmandır.

Sonra şeyhimiz merhum dedi ki: Fütuhât da bu hususta özet olarak şöyle denilir : Firavun'un îmanı, .ümitsizlik anındaki îmân değildi. Bu ne onun mezhebine göre, ne ona uyanların mezhebine göre, ne de başkalarının mezhebine göredir. Birincisine gelince; onun îmanı, dünyevî azabı gördüğü andaki îmânıdır. Ölüm anındaki îmân değildir. Dünyevî azabın görüldüğü andaki îmân, ümitsizlik îmanı sayılmaz. Hem onun yanında hem de başka herkesin yanında böyledir. İkincisine gelince; Firavun'un sözü, dünyevî hayattan ümit kestiği anda olmamıştır. Çünkü o, Musa'ya ve onunla beraber kavminin inandığı şeylere inanan kimsenin mü'minler için açılmış olan yola iştirak anlamına geldiğini bilmektedir. Binâenaleyh îmânda onlara iştirak etmiştir. Onun

zannına veya yakînine göre mü'minler için özel olan bu durum kendisinin gözüne görülmüştü. O bu durumda olan kimsenin muhakkak dünyevî helake düşeceği konusunda Allah'ın mevcûd olan kanununu bilmemiştir. Dünyada helak olmak ise, âhirette kurtulmamaya delâlet etmez. Bu da açıktır. Öyleyse Firavun'un îmânı, her iki görüşe göre de yeis halindeki îmân değildir. Birincisi yakîn ile, ikincisi ortaya çıkan zahir iledir. Öyleyse kesin olarak kurtulduğundan ümitvar olmak da mümkün değildir, çünkü iştirak umûmîdir. Bu arifin mezhebi kendisine hâs olup ilâhî rahmetin genişliğine dayanmakta ve âyetlerin zahirini almaktan kaynaklanmaktadır.(...) İbn el-Arabi'nin; Firavun'un îmânı ve kurtuluşu konusundaki bahsini kesin bir ifâde olarak kullanmayıp Kur'an'ın zahirine dayandırdığı açıktır.[\[49\]](#)

93 — Biz İsrâiloğullarını güzel bir yere yerleştirmiştik. Onlara tertemiz şeylerden rızıklar verdik. Kendilerine ilim gelinceye kadar hiç ihtilâfa düşmediler. Şüphesiz Rabbm, kıyamet günü aralarındaki ihtilâflar hakkında hükmünü verecektir.

Allah Teâlâ, İsrâiloğullanna dinî ve dünyevî nimetler bahşettiğini ve onları «Güzel bir yere» yerleştirdiğini haber veriyor. Allah Teâlâ' nın onları yerleştirdiği güzel yerler Beyt-i Makdîs ve çevresi ile civarındaki Mısır ve Şam ülkeleridir. Allah Teâlâ, Firavun ve ordusunu helak ettiğinde; Musevî devleti Mısır ülkelerine tamamen hâkim oldu. Nitekim Allah Teâlâ başka âyetlerde şöyle buyurur : «Hor görülmüş o kavmi de, bereketlendirdiğimiz yerin doğularına ve batılarına mîrâşçı kıldık. Rabbmın isrâiloğullanna vuku bulan güzel sözü de sabretmelerinden dolayı yerini buldu. Firavun'un da, kavminin de yapmakta ve yükselmekte oldukları şeyleri harâb ettik.» (A'râf, 137), «Fakat Biz onları bahçelerden ve pınarbaşlanndan çıkardık. Hazînelerden ve şerefli makamlardan. Böylece onlara İsrâiloğullarını mîrâşçı kıldık. Güneş üzerlerine doğarken onları izlediler.» (Şuarâ, 57-60). Fakat İsrâ-iloğulları, Hz. Mûsâ (a.s.) ile beraber Beyt-i Makdîs ülkesine doğru yola devam ettiler. Orası Halîl (a.s.) in ülkesiydi. Hz. Mûsâ, yanındakilerle birlikte Beyt-i Makdîs'e doğru yola devam etti. Orada Amâlika'-dan bir topluluk vardı.

İsrâiloğulları, onlarla savaştıktan korktular da, Allah Teâlâ onları kırk sene Tîh'de vatansız ve darmadağın bir halde bıraktı. Orada önce Hârûn, sonra Mûsâ (a.s.) vefat ettiler. İsrâ-iloğulları, Hârûn ve Musa'dan sonra Yûşâ İbn Nûn ile beraber Tîh'den çıktılar ve Allah Teâlâ onlara Beyt-i Makdîs'in fethini nasîb etti. Buh-tunnasr onlardan burayı alıncaya kadar oraya hâkim oldular. Bir süre Buhtunnasr işgalinden sonra bu ülke tekrar onların eline geçti. Sonra Yunan kralları burayı ele geçirdiler. Uzun bir süre Yunan'lıların elinde kaldı. Bu sırada Allah Teâlâ, Hz. îsâ İbn Meryem (a.s.) i peygamber olarak gönderdi. Yahudiler —Allah onları kahretsin— îsâ (a.s.) ya karşı düşmanlıklarında Yunan krallarından yardım istediler. Bu sırada Beyt-i Makdîs, Yunan krallarının hükümrânlığı altındaydı. Hz. îsâ'yı bu krallara gammazladılar, ve onun tebeayı kendilerine karşı kışkırttığını söylediler. Yunan kralı, Hz. îsâ'yı yakalamak üzere adamlar gönderdi de Allah Teâlâ onu kendi katına kaldırdı. Allah'ın dilemesi ve kaderi ile, Havarilerden birisi onlara îsâ gibi gösterildi de onu yakalayıp haça gerdiler ve haça gerdiklerinin îsâ

olduğuna inandılar. «Kesin olarak onu öldürmediler ve asmadılar. Bilakis Allah, onu kendi katma yükseltmiştir. Allah Azîz'dir, Hakîm'dir.» (Nisa, 157-158). Me-sîh (a.s.) den yaklaşık üç yüz sene sonra Yunan krallarından birisi olan Konstantin hristiyan dinine girdi. Bundan önce de bir filozof idi. Hristiyanlık dinine girmesinin takvasından olduğu söylenir. Bir söylentiye göre ise, bu dini bozmak üzere hristiyanlığa girmiştir. Onlardan (Yunanlılardan) piskoposlar onun için kanunlar, bir şariat ve sonradan uydurdukları bid'atlar koydular. Konstantin, onlar için büyüklü küçüklü kiliseler, manastırlar, heykeller, ma'bed ve ibâdet yerleri inşâ ettirdi. İşte bu zamanda Hristiyanlık dini yayıldı, içindeki tebdîlât, tağyîrât, tahrîb, yalan ve Mesîh dinine muhalif şeylerle birlikte şöhret buldu. Gayet az bir ruhban grubu dışmda gerçek Mesîh dini üzere kimse kalmadı. Onlar da kendileri için çöllerde, boş ve ıssız yerlerde manastırlar edindiler. Hristiyanlar Şam, Cezire ve Rûm ülkelerini ele geçirdiler. Yukarda anılan kral; Konstantiniyye şehrini, Kumâme ve Beyt Lahm'i, Beyt-i Makdîs, Busrâ ve başkaları olmak

üzere Havran şehirlerinin kiliselerini sağlam, büyük binalarını inşâ ettirdi. O zamandan başlayarak haça ibâdet ettiler, doğuya doğru namaz kıldılar, kiliselerini resimlediler, domuz etini helâl kıldılar, dinlerinin usûl ve fûrû'unda bunlara benzer başka şeyler ihdas ettiler. Büyük emânet diye isimlendirdikleri küçük emâneti koydular. Onun için kanunlar tas-nîf ettiler. Bunu anlatmak oldukça uzun sürer. Nihayet onların devlet ve galebesi, sahabe —Allah onlardan razı olsun— bu ülkeleri alıncaya kadar devam etti. Beyt-i Makdîs'in fethi, mü'minlerin emîri Ömer İbn Hattâb (r.a.) eliyle olmuştur. Hamd ve minnet Allah'adır.

Allah Teâlâ buyurur ki: «Onları tertemiz, faydalı, tabiat ve şeriatça temiz, helâl nimetlerle besledik. Kendilerine ilim gelinceye kadar ihtilâfa düşmediler.» Onlar, meseleler hakkında ancak kendilerine ilim geldikten sonra ihtilâfa düşmüşlerdir. Halbuki ihtilâfa düşmemeleri gerekirdi. Zîrâ Allah Teâlâ, onlara bütün meseleleri beyân buyurmuş ve her türlü karışıklığı onlardan izâle etmiştir. Bir hadîste şöyle buyu-rulur : Yahudiler yetmiş bir fırka üzere

ihtilâfa düştüler. Hıristiyanlar yetmiş iki fırkaya bölündüler. Bu ümmet ise yetmiş üç fırkaya bölünecektir. Onlardan bir tanesi cennette, yetmiş ikisi cehennemdedir. Onlar kimdir ey Allah'ın elçisi? diye soruldu da şöyle buyurdu : Benim ve ashabımın durumunda olanlar. Hadisi bu lafızla Hâkim, Müstedrek'inde rivayet etmiştir. Hadis Sünen ve Müsned'lerde mevcûddur. Bu konuyla ilgili olarak Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur : «Şüphesiz Rabbın, kıyamet günü aralarındaki ihtilâflar hakkında hükmünü verecektir.»[\[50\]](#)

94 — Sana indirdiklerimizden şüphe ediyorsan, senden önce indirdiğimiz kitabları okuyanlara sor. Andolsun ki, sana Rabbından hak gelmiştir. Sakın şüpheyeye düşenlerden olma.

95 — Sakın Allah'ın âyetlerini yalan sayanlardan olma, yoksa hüsrana uğrayanlardan olursun.

96 — Doğrusu, üzerlerine Rabbının sözü hak olanlar inanmazlar.

97 — Onlara her türlü âyet gelse bile. Elem verici azabı görünceye kadar.

Onlara Ne Kadar Mucize Gelse İnanmazlar

Katâde İbn Diâme der ki: Bize ulaştığına göre Allah Rasûlü (s.a.): Şüphe etmiyorum ve sormuyorum, buyurmuştur. İbn Abbâs, Saîd İbn Cübeyr ve Hasan el-Basrî de böyle söylemişlerdir. Bunda ümmet için sağlamlaştırma ve peygamberlerinin (s.a.) sıfatlarını kitab ehlinin ellerinde bulunan geçmiş kitablarda mevcûd olduğunu onlara bildirmek gayesi güdülmektedir. Nitekim Allah Teâlâ, başka bir âyette şöyle buyurur : «Onlar ki; yanlarındaki Tevrat'ta ve İncil'de yazılı bulacakları; okuma-yazma bilmeyen ve nebî olan Rasûle tâbi olurlar...» (A'râf, 157). Sonra onu kitablarında oğullarını bildikleri gibi bilmelerine rağmen durumu karıştırıyor, tahrif ediyor, değiştiriyor ve aleyhlerine delil konduğu halde îmân etmiyorlar. Bu sebeptendir ki Allah Teâlâ : «Doğrusu, üzerlerine Rabbınm sözü hak olanlar inanmazlar. Onlara her türlü âyet gelse bile. Elem verici azabı görünceye kadar.» buyurmuştur. Onlar, kendilerine fayda verecek bir îmânla îmân etmezler. Bilakis onların îmânları, kişiye îmânının fayda vermediği bir Samandadır. Bu sebep-

ledir ki Mûsâ (a.s.), Firavun ve taraftarlarına (kavminin ileri gelenlerine) beddua ettiğinde şöyle demişti: «Rabbımız, mallarını yok et, onların kalblerini sık. Çünkü onlar elim azabı görmedikçe îmân etmezler.» Allah Teâlâ diğer bir âyette de şöyle buyurur: «Eğer Biz, onlara gerçekten melekleri indirseydik, ölümler kendileriyle konuşsaydı ve her şeyi karşılırlarına toplasaydık, Allah dilemedikçe onlar yine de inanacak değillerdi. Fakat onların çoğu bilmediler.» (En'âm, 111).[\[51\]](#)

98 — îmân edip îmânı kendisine fayda sağlayan bir kasaba olsaydı ya? Yûnus'un kavmi müstesna. Onlar, îmân ettikleri zaman üzerlerinden bu dünya hayatında rûsvâyılık azabını kaldırdık, bir zamana kadar da kendilerini faydalandırdık.

Allah Teâlâ buyurur ki: Kendilerine peygamberler gönderdiğimiz geçmiş ümmetlerden bir kasaba bütünüyle îmân etmiş olsalardı ya. Bilakis ey Muhammed, senden önce hiç bir peygamber göndermemişizdir ki kavmi veya kavminin çoğunluğu onu yalanlamış olmasın. Allah Teâlâ başka âyetlerde de şöyle buyurur : «Yazık şu kullara ki kendilerine bir

peygamber gelmeyedursun, onu hemen alaya alırlardı.» (Yâ-sîn, 30), «İşte böyle. Onlardan öncekilere de herhangi bir peygamber geldiğinde sâdece «büyücüdür» veya «delidir.» dediler.» (Zâriyât, 52). «Senden önce de herhangi bir kasabaya bir uyarıcı gönderdiğimiz vakit, o kasabanın varlıklıları sâdece dediler ki: Doğrusu biz, babalarımızı bir din üzerinde bulduk ve onların izlerinde gitmekteyiz.» (Zuhruf, 23). Sahîh bir hadîste şöyle buyrulur. Peygamberler bana arzolundu. Bir peygamber geçiyor, yanında insanlardan bir cemâat var, bir peygamberin yanında bii adam var, bir peygamber yanında iki kişi var, bir peygamber yanında kimse yok. Sonra Allah Rasûlü, Mûsâ (a.s.) ya tâbi olanların çokluğunu, daha sonra da ümmetinin çokluğunu zikretmiştir ki; onlar, doğu ve batıyı kapatacak (dolduracak) bir çoklukta imişler.

Buradan maksad şudur : Geçmiş kasabalardan Yûnus'un kavmi dışında bütünüyle peygamberlerine îmân etmiş bir kasaba yoktur. Yûnus'un kavmi, Nînevâ halkıdır; Onların îmânı, peygamberlerinin sakındırdığı azabın kendilerine ulaşması

korkusundandı. Ancak bu azâ-bm sebeplerini (alâmetlerini) gördükten ve peygamberi aralarından çıkıp gittikten sonra î mân etmiştiler. Peygamberleri aralarından çıkıp azabın alâmetlerini gördüklerinde Allah'a duâ ettiler, O'ndan imdâd dilediler, huzurunda yalvardılar, alçaldılar, çocuklarını, hayvanlarını hazır ettiler ve Allah Teâlâ'dan peygamberlerinin kendilerini sakındırdığı azabı üzerlerinden kaldırmasını dilediler. İşte o zaman Allah Te-âlâ, onlara rahmet buyurup azabı onlardan açtı ve te'hîr etti. Nitekim Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: «Yûnus'un kavmi müstesna. Onlar î mân ettikleri zaman; üzerlerinden bu dünya hayatında rûsvâyılık azabını kaldırdık, bir zamana kadar da kendilerini faydalandırdık.»

Onlardan dünya azâbıyla beraber âhiret azabı da kaldırıldı mı, yoksa sâdece dünya azabı mı kaldırıldı? Bu hususta müfessirler iki görüş ileri sürerler. Birincisine göre bu, sâdece dünya hayatıdır. Nitekim âyette bu şekilde kayıdlanmış. İkinci görüş ise Allah Teâlâ' nın : «Ve onu yüz bin veya daha fazlasına peygamber olarak gönderdik. Nihayet ona

inandılar. Biz de onları bir süreye kadar geçindirdik.» (Saffât, 147-148). âyetinin de delâleti ile hem dünyada ve hem de âhiret hayatında onlardan azâb kaldırılmıştır. Zîrâ Allah Teâlâ, bu âyette onlar için îmân kelimesini kullanmıştır. îmân ise âhiret azabından kurtarıcıdır. Bu, açıktır. En doğrusunu Allah bilir.

Bu âyetin tefsirinde Katâde der ki: Önce küfredip de azâb geldiğinde îmân edip, îmân kendisine fayda verip bırakılan Yûnus kavmi dışında hiç bir kasaba yoktur. Onlar, peygamberlerini kaybedip de azabın kendilerine yaklaştığını zannettiklerinde, Allah Teâlâ onların kalblerine tevbe ilham etti. Kıldan elbiseler giydiler, her bir hayvanı yavrusundan ayırdılar, sonra da tâm kırk gece Allah'a yüksek sesle yalvarıp yakardılar. Allah Teâlâ onların kalblerindeki sadâkati, tevbeyi ve geçmiş davranışlarından pişmanlığı bilip, azâb üzerlerine sarkıtıldıktan sonra onlardan azabı kaldırdı. Katâde der ki: Anlatıldığına göre Yûnus'un kavmi, Musul ülkesindeki Ninevâ'da idi. Bu açıklama; İbn Mes'ûd, Mücâhid, Saîd İbn

Cübeyr ve seleften bir çoklarından rivayet edilmiştir.
(...)

Ebu İmrân'm Ebu Celd (Ceylân İbn Ebu Ferve el-Esedî) den rivayetine göre; o, şöyle demiştir: Azâb onlara inip de başkalarının üzerinde kapkara gece parçaları gibi dolaşmaya başlayınca, âlimlerinden birisine gittiler ve : Bize bir duâ öğret de onunla duâ edelim; olur ki Allah Teâlâ bizden azabı kaldırır, dediler de onlara : Hiç bir dirinin olmadığı zamandaki diri, ey ölüleri dirilten, senden başka tanrı yok, deyiniz, dedi ve azâb onlardan kaldırıldı. Kıssanın tamâmı mufassal olarak inşaallah Sâffât sûresinde gelecektir.[\[52\]](#)

99 — Eğer Rabbm dileyseydi, yeryüzündeki insanların hepsi î mân ederdi. Öyleyse sen mi insanları mü'min olmaları için zorlayacaksın?

100 — Allah'ın izni olmadan hiç kimse î mân edemez. Ve o, pisliği akledemeyenlerin üzerine kılar.

Allah Teâlâ buyurur ki: Ey Muhammed, eğer Rabbm dileyseydi, yeryüzündeki insanların hepsi î mân ederdi. Şayet Rabbm yeryüzü halkının bütününe senin getirdiğine î mâna izin vermiş

'olsaydı, onların hepsi îmân ederdi. Fakat yaptıklarında hikmet Allah'ındır. Nitekim başka âyetlerde şöyle buyurur : «Rabbm dileyseydi, bütün insanları tek bir ümmet yapardı. Onlar ise hâlâ ayrılmaktadırlar. Esasen onları bunun için yaratmıştır. Rabbınm rahmet ettikleri müstesnadır. Bununla beraber Rabbının şu sözü de tamamen yerine gelmiştir: Şüphesiz ki, Ben cehennemi hep insan ve cin ile dolduracağım.» (Hûd, 118-119), «İnananlar hâlâ anlamadılar mı ki; Allah dileyseydi bütün insanları doğru yola erıştırirdi.» (Ra'd, 31). Bu sebeptendir ki burada da şöyle buyurmaktadır : ((Öyleyse sen mi insanları mü'min olmalarına zorlayacaksın?») Bu senin* üzerine vazife değildir ve sana da havale edilmemiştir. Muhakkak ki, Allah dilediğini saptırır, dilediğini de hidâyete erdirir. Öyleyse onlara üzümlere kendini harâb etme.» (Fâtır, 8), «Onları hidâyete erdirmek sana düşmez. Allah dilediğini hidâyete erdirir.» (Bakara, 272), «Mü'min olmuyorlar diye nerede ise kendini mahvedeceksin.» (Şuarâ, 3), «Muhakkak ki sen, her sevdiğini hidâyete erdiremezsin.» (Kasas, 56), «Senin vazifen sâdece

tebliğ etmektir. Hesâb gör-mekse Bize düşer.» (Ra'd, 40), «Sen öğüt ver, çünkü sen ancak bir öğütçüsün. Onlara zor kullanıcı değilsin.» (Gâşiye, 21-22). Bu ve benzeri âyetler Allah Teâlâ'nın dilediğini işleyen, dilediğine hidâyet bahşeden, dilediğini de ilmi, hikmeti ve adaleti gereği sapıklıkta bırakan olduğuna delâlet eder. Bu sebeptendir ki burada şöyle buyurur : «Allah'ın izni olmadan hiç kimse îmân edemez. Ve O, pisliği akledemeyenlerin üzerine kılar.» Allah'ın hikmet ve delillerini anlamayanlara kötülük, fe-sâd ve sapıklık verir. Hidâyete erdirdiğini hidâyete erdirmesinde ve saptırdığını da sapıklığa düşürmesinde O mutlak adalet sahibidir.^[53]

101 — De ki : Göklerde ve yerde neler var, bir bakın. Fakat bunca âyetler ve uyarılar inanmayanlar güruhuna fayda vermez.

102 — Kendilerinden önce geçenlerin başlarına gelen olaylardan başka bir şey mi bekliyorlar? De ki : Bekleyin, ben de sizinle beraber beklemekteyim.

103 — Sonra Biz, peygamberlerimizi ve îmân edenleri kurtarıyoruz. Böylece üstümüze bir hak oldu : Mü'minleri kurtaracağız.

Göklere ve Yere Bakın

Allah Teâlâ kullarına; nimetleri, göklerde ve yerde yaratmış oldu-duğu akıl sahipleri için son derece açık ve parlak âyetleri üzerinde düşünmelerini öğütlüyor. Hele bir bakıp düşünsünler. Göklerde sabit nurlu yıldızları, seyyareleri, güneşi ve ayı, geceyi ve gündüzü yaratmış. Birbirlerinin peşinden geliyor, birbirlerini ta'kîb ediyor, biri diğerine girdiriliyor da biri uzarken diğeri kısalıyor, sonra uzayan kısalı-yor, diğeri uzuyor. Gök yükseltilip genişletilmiş, onda güzellikler ve zî-netler var. Allah Teâlâ ondan yağmur indiriyor da ölümünden sonra yeryüzünü onunla diriltiyor, onda envâı çeşit meyveler, ekinler, çiçekler ve sınıf sınıf bitkiler çıkarıyor. Onda şekilleri, renkleri ve faydaları muhtelif hayvanlar yaratmış. Onda dağlar, ovalar, çöller, ma'mûr ve harâb yerler kılmış, denizde şaşılacak şeyler ve dalgalar var. Bununla birlikte o, üzerinde yola çıkanlara müsahhar kılınmış gemilerini taşıyor ve gemileri, her şeye gücü yetenin müsahhar kılmasıyla yumuşakça yürütüyor. O'ndan başka ilâh ve O'nun dışında Rabb yoktur.

Allah Teâlâ : «Fakat bunca âyetler ve uyarılar inanmayanlar güruhuna fayda vermez.» buyurur. Gökteki ve yerdeki âyetler, doğruluğuna delâlet eden bürhân, hüccet ve âyetlerle gelen peygamberlere îmân etmeyen bir kavme ne fayda getirecek? Allah Teâlâ başka bir âyette şöyle buyurur : «Doğrusu, üzerlerine Rabbının sözü hak olanlar inanmazlar. Onlara her türlü âyet gelse bile, elem verici azabı görünceye kadar.» (Yûnus, 96-97).

Allah Teâlâ buyurur ki: «Kendilerinden önce geçenlerin başlarına gelen olaylardan başka bir şey mi bekliyorlar?» Ey Muhammed, şu seni yalanlayanlar kendilerinden önce geçenlerden peygamberlerini yalanlayan ümmetlerin Allah tarafından başlarına getirilen azâb ve musibetler gibisini mi bekliyorlar? Bekleyin, ben de sizinle beraber beklemekteyim, de. Nihayet Biz, peygamberleri yalanlayanları helak eder, peygamberlerimizi ve îmân edenleri selâmete erdiririz. Böylece mü'-minleri üstümüze bir hak olarak kurtaracağız. Bu öyle bir haktır ki Allah Teâlâ yüce nefsine bunu yine kendisi vâcib kılmıştır.

Nitekim başka bir âyette şöyle buyurur: «Rabbınız rahmeti kendi üzerine yazdı.» (En'âm, 54). Buharı ve Müslim'de Allah Rasûlü (s.a.)'nden rivayet edildiğine göre; o, şöyle buyurmuştur -

Muhakkak ki Allah Teâlâ yaratmayı bitirdiğinde katında, Arş'ın üzerine : «Şüphesiz rahmetim öfkeme üstün gelmiştir,» yazdı.^[54]

104 — De ki .- Ey insanlar, benim dinimden şüphede iseniz, ben Allah'tan başka taptıklarınıza tapmam. Ancak, sizi öldürecek olan Allah'a kulluk ederim. Ben, mü'min-lerden olmakla emrolundum.

105 — Ve : Yüzünü tevhîd dinine döndür, sakın müşriklerden olma.

106 — Allah'ı bırakıp da sana ne fayda, ne de zarar getiremeyecek olan şeylere tapma. Eğer böyle yapacak olursan; şüphesiz zâlimlerden olursun.

107 — Allah sana bir sıkıntı verirse; onu yine ancak Allah giderir. Sana bir iyilik dilediği takdirde; onun lutfu-nu geri çevirecek de yoktur. O, bunu kullarından dilediğine verir. O, Gafur'dur, Rahîm'dir.

Allah Teâlâ, elçisi Muhammed (s.a.)'e hitaben şöyle buyurur: De ki: Ey insanlar, Allah'ın bana

vahyetmiş olduğu, size getirdiğim hanîf dinin sıhhatmdan şüphede iseniz, işte ben Allah'tan başka taptıklarınıza tapmam. Fakat ben, tek ve ortağı olmayan Allah'a ibâdet eder, taparım. O, sizi nasıl diriltmişse öldürecek olandır. Sonra dönüşünüz O'nadır. Eğer Allah'tan başka tapındığınız ilâhlarınız gerçek ise, işte ben onlara tapmıyorum. Çağırın onları da bana zarar versinler bakalım. Muhakkak ki onlar ne fayda, ne de zarar veremezler. Zarar ve fayda ancak tek ve ortağı olmayan Allah'ın elindedir. Ben mü'minlerden olmakla emrolundum.

Allah Teâlâ buyurur ki: «Yüzünü tevhîd dinine döndür, sakın müşriklerden olma.» Sâdece tek olan Allah'a bir muvahhid olarak ibâdet et. Şirkten ayrıl, yüzçevir. Hanîf; şirkten ayrılan, yüzçevirendir. Bu sebeptedir ki Allah Teâlâ: «Sakın müşriklerden olma.» buyurmuştur. (...)

Allah Teâlâ'nın : «Allah sana bir sıkıntı verirse; onu yine ancak Allah giderir...» âyeti hayrın, şerrin, fayda ve zararın ancak ve yegâne Allah'a âit olduğunu beyân eder. Bu hususta hiç kimse O'na

ortak değildir. Tek ve ortağı olmaksızın ibâdete müstehak olan O'dur.

Hafız İbn Asâkir, Safvân İbn Süleym (veya Selîm) in hal terceme-sinde Abdullah İbn Vehb kanalıyla... Enes İbn Mâlik'den rivayet ediyor ki Allah Rasûlü (s.a.) şöyle buyurmuştur : Bütün ömrünüz boyunca hayır isteyiniz. Allah'ın rahmetinin esintilerine göğsünüzü açınız. Muhakkak ki Allah'ın rahmetinin esintileri vardır. Kullarından dilediğine onu isabet ettirir. Ayıplarınızı örtmesini ve korkularınızdan emîn kılmasını da O'ndan isteyiniz. Bu hadîsin bir benzerini İbn Asâkir, Leys kanalıyla... Ebu Hüreyre'den meriu' olarak da rivayet etmiştir. Allah Teâlâ buyurur ki: «O, hangi günâhtan olursa olsun, şirkten bile olsa kendine tevbe eden, kendisine tevekkül edenin tevbesini kabul buyurur.' O, Gafûr'dur, Rahîm'dir.[\[55\]](#)

108 — De ki : Ey insanlar; size Rabbmızdan hak gelmiştir. Artık kim hidâyeti kabul ederse; o, ancak kendi faydası için hidâyete ermiş, kim de saparsa; kendi zararına sapmış olur. Ben, sizin başınıza bir bekçi değilim.

109 — Sana vahyedilene uy. Allah hükmünü verinceye kadar sabret. O, hüküm verenlerin en hayırlısıdır.

Allah Teâlâ elçisi (s.a.) ne emredip şöyle buyurur : İnsanlara haber ver ki, senin Allah katından onlara getirmiş olduğun, hakkında hiç bir şüphe olmayan gerçektir. Kim, onunla hidâyete erer ve ona tâbi olursa; bunun faydası ancak kendisine döner. Kim de, ondan saparsa; bunun vebali ancak kendisine aittir. Onlara de ki: Ben sizin başınıza bir bekçi değilim. Sizler mü'minler oluncaya kadar ben sizin başınıza bekçi dikilmedim. Ben sâdece sizi uyarıcıyım. Hidâyete erdirmek tse Allaî'a aittir.

Sana vahyedilene uy. Allah hükmünü verinceye kadar sabret. Allah'ın sana indirip vahyettiğine yapış. İnsanlardan sana zıd gidenlerin muhalefetlerine sabret. Tâ ki Allah, seninle onların arasını açıp hükmünü verinceye kadar. O, adaleti ve hikmeti ile hüküm verenlerin, seninle onların arasını ayırıp açanların en hayırlısıdır.

[1] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 8/3739-3740

[2] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 8/3741-3742

[3] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 8/3748

[4] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 8/3764-3765

[5] Bekir Karlığa , Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 8/3769-3776

[6] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 8/3777

[7] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 8/3778-3779

[8] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 8/3779-3780

[9] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 8/3780-3781

[10] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 8/3781-3782

[11] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 8/3783-3784

[12] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 8/3784-3786

[13] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 8/3787

[14] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 8/3788-3789

[15] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 8/3790-3791

[16] (Hadîsin râvîlerinden olan Abdülazîz İbn Ebân el-Emevî'den Haris İbn Ebu Usârae hadîs rivayet etmiştir- Yahya onun hakkında : Yalancıdır, habistir, uydurma hadîsler rivayet eder, demiştir- Buhârî ise, hadîs imamlarının onun hadîsini terkettiklenni söyler.)

[17] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 8/3792-3794

[18] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 8/3795-3796

[19] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 8/3796-3797

[\[20\]](#) Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 8/3798-3800

[\[21\]](#) Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 8/3800-3801

[\[22\]](#) Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 8/3802-3803

[\[23\]](#) Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 8/3804-3806

[\[24\]](#) Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 8/3824-3825

[\[25\]](#) Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 8/3826

[\[26\]](#) Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 8/3827

[\[27\]](#) Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 8/3828-3829

[\[28\]](#) Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 8/3830

[\[29\]](#) Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 8/3830-3831

[\[30\]](#) Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 8/3831-3832

[31] On batın doğurmuş veya yedi batın ikiz doğurmuş deveye Vasile denilirdi

[32] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 8/3832-3834

[33] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 8/3834-3835

[34] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 8/3835-3839

[35] Bekir Karlığa , Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 8/3839-3841

[36] Bekir Karlığa , Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 8/3841-3847

[37] Bekir Karlığa , Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 8/3847-3859

[38] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 8/3859-3860

[39] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 8/3860-3861

[40] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 8/3862-3864

[41] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 8/3864

[42] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 8/3865-3866

[43] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 8/3867-3868

[44] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 8/3868-3869

[45] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 8/3870

[46] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 8/3870-3871

[47] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 8/3872-3873

[48] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 8/3874-3877

[49] Bekir Karlığa , Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 8/3877-3880

[\[50\]](#) Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 8/3880-3882

[\[51\]](#) Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 8/3883

[\[52\]](#) Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 8/3883-3885

[\[53\]](#) Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 8/3885-3886

[\[54\]](#) Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 8/3886-3887

[\[55\]](#) Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 8/3888-3889

HADİSLERLE KURAN-I KERİM TEFSİRİ

HÛD SÛRESİ

HÛD SÛRESİ

Bu Kitab

izahı

Gökleri ve Yeri Yaratan

İzahı

İnsan Psikolojisi

Allah'ın Yolundan Alıkoyanlar

Hz. Nûh ve Kavmi

Gemi Yapılıyor

Sular Kaynamaya Başlayınca

İzahı

Binin Gemiye

Sular Çekiliyor

İzahı

Hz. Nûh Rabbına Yalvarıyor

İzahı

İzahı

Âd Kavmi ve Hûd Peygamber

Semûd Kavmi ve Hz. Salih

Hz. İbrahim'e Gelen Elçiler

Elçilerimiz Lût'a Geldiğinde

Medyen Halkı ve Şuayb Peygamber
Hz. Musa'yı Da Belgelerle Gönderdik
Sen Dosdoğru Ol

HÛD SÛRESİ

(Bu Sûre Mekke'de Nazil Olmuştur.)

Bu Kitab

Hafız Ebu Ya'lâ der ki: Bize Halef İbn Hişam el-Bezzâr'm... Ebube-kir'den rivayetine göre; o, şöyle demiştir : Allah Rasûlü (s.a.) ne sordum ; Seni ihtiyarlatan nedir? Şöyle buyurdu : Beni Hûd, Vakıa, Amme Yetesâelûn ve Veize's-şemsü Küvvirat sûreleri ihtiyarlattı. Ebu îsâ et-Tirmizî der ki: Bize Ebu Küreyb Muhammed İbn el-A'lâ'nın... İbn Ab-bâs'tan rivayetine göre; o, şöyle demiştir : Ebubekir : Ey Allah'ın elçisi, ihtiyarladın, demişti. Allah Rasûlü: Beni Hûd, Vakıa, Mürselât, Amme Yetesâelûn, Veize's-şemsü Küvvirat (sûreleri) ve kardeşleri, ihtiyarlattı, buyurdu. Bir rivayette ise : Hûd (sûresi) ve kardeşleri, buyurmuştur. Taberânî der ki: Bize Abdan İbn Ahmed'in Sehl İbn Sa'd' dan rivayetine göre; Allah Rasûlü (s.a.) şöyle buyurmuştur: Beni Hûd ile kardeşleri Vakıa, Hakka, Veize's-şemsü Küvvirat (sûreleri) ihtiyarlattı. Başka bir rivayette ise: Hûd sûresi ve kardeşleri, buyurmuştur. Hafız Ebu'l-Kâsım Süleyman İbn Ahmed et-Taberânî'nin el-

Mu'cem el-Kebîr'inde Muhammed îbn Osman îbn Ebu Şeybe kanalıyla... Abdullah İbn Mes'ûd (r.a.) dan rivayetine göre Ebubekir : Ey Allah'ın elçisi, seni ihtiyarlatan nedir? demişti. Allah Rasûlü: Hûd ve Vakıa sûreleri buyurdu. Hadîsin isnâd zincirinde bulunan Amr İbn Sabit metruk bir râvî olup, Ebu İshâk da İbn Mes'ûd'a yetişmemiştir. En doğrusunu Allah bilir.[\[1\]](#)

Râhmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1 — Elif, Lam, Râ. Bu kitab, âyetleri kesinleştirilmiş, sonra da Hakim ve Habîr olan Allah tarafından uzun uza-dıya açıklanmıştır.

2 — Allah'tan başkasına kulluk etmeyesiniz diye. Muhakkak ki ben, size O'nun katından gönderilmiş bir uyarıcı ve müjdeciyim.

3 — Rabbınızdan mağfiret dileyin, sonra O'na tevbe edin ki, belli bir süreye kadar sizi güzelce geçindirsin. Her lütuf sahibine lutfunu versin. Eğer yüz çevirirseniz; o zaman ben, başınıza gelecek büyük bir günün azabından korkarım.

4 — Dönüşünüz ancak Allah'adır. Ve O, her şeye Kadir'dir.

Sûrenin başındaki hece harfleri hakkında Bakara sûresinin başlangıcında bilgi vermiştik ki burada tekrarına gerek görmüyoruz. Tev-fık Allah'tandır.

Allah Teâlâ : «Âyetleri kesinleştirilmiş, sonra da uzun uzadıya açıklanmıştır.» buyurur ki âyetler lafızlarında muhkem, mânâlarında uzun uzadıya açıklanmış, mufasssaldır. Böylece o, hem şekil ve hem de mânâ itibarıyla mükemmeldir. Bu açıklama; Mücâhid ve Katâde'den rivayet edilmiş olup İbn Cerîr'in tercih ettiği görüştür.

Allah Teâlâ: «Hakîm ve Habîr olan Allah tarafından...» buyurur ki; O, sözlerinde, hükümlerinde hikmet sahibi, işlerin âkibetlerinden bihakkın haberdâr olan Allah katmdandır.

«Allah'tan başkasına kulluk etmeyesiniz diye.» Bu muhkem ve uzun uzadıya açıklanmış olan Kur'an, tek ve ortağı olmayan Allah'a ibâdet için inmiştir. Nitekim Allah Teâlâ, başka âyetlerde şöyle buyurur : «Senden önce gönderdiğimiz her peygambere : Benden başka Tanrı yoktur, Bana kulluk edin, diye vahyetmişizdir.» (Enbiyâ, 25), «An-

dolsun ki, her ümmete : Allah'a ibâdet edin ve putlardan kaçının, diye peygamber göndermişsinizdir.» (Nahl, 36).

«Muhakkak ki ben, size O'nun katından gönderilmiş bir uyarıcı ve müjdeciyim.» Muhakkak ki ben, O'na muhalefet ettiğiniz takdirde azâb ile uyarıcı, O'na itaat ettiğinizde ise sevabı müjdeleyiciyim. Nitekim Sahih bir hadîste rivayet edildiğine göre; Allah Rasûlü (s.a.) Mekke'de Safa tepesine çıkmış (en yakınlarından başlayarak Kureys'ten olan akrabalarını) çağırılmış ve Kureys toplanınca.

Sizin üzerinize sabah veya akşam düşmanın ansızın gelmekte olduğunu size haber versem ne dersiniz, beni doğrular mıydınız? diye sormuş, onlar da; evet, demişlerdi. Şöyle buyurdu : Muhakkak ki ben, sizi şiddetli bir azabın önünde uyarıcıyım.

«Rabbınızdan mağfiret dileyin, sonra O'na tevbe edin ki, belli bir süreye kadar sizi güzelce geçindirsin.» Geleceğiniz hususunda geçmiş günâhlarınızdan Allah'a tevbe ve istiğfarda bulunmanızı ve bu hal üzere devam etmenizi size

emrediyorum. Eğer böyle yaparsanız belli bir süreye kadar dünyada sizi güzelce geçindirir. Her fazilet sahibine de âhiret yurdunda hak ettiğini verir. Geçimin dünyada, fazilet sahibine hak ettiğinin verilmesinin de âhiret yurdunda olduğu şeklindeki açıklama Katâde'ye aittir. Nitekim Allah Teâlâ başka bir âyette şöyle buyurur : «Kadın olsun, erkek olsun her kim inanmış olarak iyi amel işlerse, ona hoş bir hayat yaşatacağız. Mükâfatlarını yaptıklarından daha güzeli ile ödeyeceğiz.» (Nahl, 97). Sahîh bir hadîste rivayet edildiğine göre, Allah Rasûlü (s.a.) Sa'd'a şöyle buyurmuştur :

Hanımının ağzına koyduğün lokma ve yiyeceğün varıncaya kadar Allah'ın rızâsını dileyerek vermiş olduğun her bir nafaka ile muhakkak ki sen ecre nail olacaksın.

İbn Cerîr'in Müseyyeb İbn Şerîk kanalıyla... İbn Mes'ûd'dan rivayetine göre; o, «Her lütuf sahibine lutfunu versin.» âyeti hakkında şöyle demiştir : Kim bir kötülük işlerse; bu, onun aleyhine bir kötülük olarak yazılır. Kim de bir iyilik işlerse; bu, onun lehine on iyilik olarak yazılır. Şayet işlemiş olduğu

kötülüğün cezasını dünyada iken görürse onun için on iyiliği kalmış olur.

Eğer bununla dünyada cezalandırılmaz ise, (âhirette) on iyiliğinden birisi alınır ve dokuz iyilik ona kalır. Sonra İbn Mes'ûd şöyle der : Birleri onlarına gâlib gelen kişi helak olmuştur.

Allah Teâlâ : «Eğer yüz çevirerseniz; o zaman ben, başınıza gelecek büyük bir günün azabından korkarım.» buyurur ki; bu, Allah'ın emirlerinden yüzçeviren, elçilerini yalanlayan kimseler için şiddetli bir tehdiddir. Allah'a döndüğü günde muhakkak azâb onu yakalayacaktır. «Dönüşünüz ancak Allah'adır.» Kıyamet günü dönüşünüz ve varacağınız yer Allah'tır. «Ve O, her şeye Kâdir'dir.» O, dostlarına dilediği ih-sanda bulunmaya, düşmanlarından intikam almaya ve kıyamet günü yaratıkları (kendine) döndürmeye elbette güç yetiricidir. Burası korkutma makamıdır. Daha önce geçen kısım ise teşvik makamı idi.^[2]

izahı

5 — Dikkat edin, onlar peygambere düşmanlıklarını gizlemek için iki büklüm olurlar. Elbiselerine büründük-leri zaman da dikkat edin.

Allah, onların gizlediklerini ve açığa vurduklarını bilir. Çünkü O, göğüslerde olanı bilendir.

İbn Abbâs der ki: Cinsî temas halinde avret yerlerinin göğ'e dönmesinden hoşlanmazlardı da Allah Teâlâ bu âyeti indirdi. Hadîsi Buhârî, İbn Cüreyc kanalıyla... İbn Abbâs'tan rivayet eder. Bu rivayete göre İbn Abbâs : «Dikkat edin, onlar iki büklüm olurlar.» âyetini okumuştur. Ey Ebu Abbâs, iki büklüm olmaları da nedir? diye sordum. Şöyle cevabladı: Kişi, hanımı ile temasta bulunduğunda veya abdest bozmaya çıktığında utanırdı da, «Dikkat edin, onlar iki büklüm olurlar.» âyeti nazil oldu. Yine Buhârî'nin bir rivayetinin lafzı şöyledir : İbn Abbâs dedi ki: Bir takım kimseler abdest bozmaya çıktıklarında avret yerlerinin göğ'e dönük açık olmasından ve kadınlarıyla temasta bulunduklarında yine avret yerlerinin göğ'e dönmüş olmasından utanırlardı da bu onlar hakkında nazil oldu. Sonra Buhârî der ki: Bize Humeydî'nin... Amr'dan rivayetine göre; o, şöyle demiştir: İbn Abbâs, «Dikkat edin, onlar iki büklüm olurlar. Elbiselerine büründükleri zaman

da dikkat edin.» âyetini okudu. Buhârî ve başkaları; ibn

Abbâs'tan rivayetle (Oyu^j) kelimesini «Başlarını örterler.» şeklinde açıklamışlardır.

Bu âyetin tefsîrindeki diğer bir rivayette ise İbn Abbâs şöyle der : Bununla Allah hakkındaki şüphe ve kötü amel kastedilmektedir. Bu açıklama Mücâhid, Hasan ve başkalarından da rivayet edilmiştir ki; onlar, bir şey yaptıklarında veya söylediklerinde bunu Allah'tan gizle-yebileceklerini sanarak iki büklüm olurlardı. Allah Teâlâ da onlara bildirdi ki; onlar, uykularında gecenin karanlığında elbiselerine bü-ründükleri zaman onların gizledikleri sözü ve açığa vurduklarını bilir. Çünkü O, kalblerde olanı bilendir. Onların kalblerinin gizlemiş olduğu niyyetleri ve gizlilikleri iyi bilir. Züheyr İbn Ebu Sülmâ meşhur muallâkasında ne güzel söylemiş :

«İçinizdekileri, gizli kalsın için Allah'tan sakın gizlemeyin. Zîrâ Allah'tan ne gizlenirse onu mutlaka bilir.»

«Geciktirilir ve bir kitaba konulur. Bir hesâb günü için biriktirilir veya çabuklaştırılır da intikam alınır.»

Bu câhiliye devri şâiri bu sözleriyle bir yaratıcının varlığını, cüz'-iyyâtı bildiğini, ona dönüş ve cezayı, kıyamet günü için amellerin sayfalarda yazılmasını itiraf etmiştir.

Abdullah İbn Şeddâd der ki: Onlardan birisi Allah Rasûlü (s.a.) ne uğradığı zaman, iki bûklüm olur ve başını örterdi de Allah Teâlâ bu âyeti indirdi. «Ona gizli kalsın için...» kısmındaki zamirin Allah'a döndürülmesi daha uygundur. Zîrâ hemen peşinden «Elbiselerine büründükleri zaman da dikkat edin. Allah, onların gizlediklerini ve açığa vurduklarını bilir.» buyurmaktadır.^[3]

6 — Yeryüzünde yürüyen hiç bir canlı yoktur ki, rızkı Allah'a ait olmasın. Onların durup dinlenecek ve saklanacak yerlerini de O bilir. Hepsi apaçık kitabdadır.

Allah Teâlâ, yaratıkların büyüğü ve küçüğü ile, yeryüzündeki, denizdeki ve karadaki diğer hayvanların rızıklarına kefil olduğunu haber veriyor.

O, onların durup dinlenecek ve saklanacak yerlerini de bilir. Onların yeryüzünde yürümeleriyle varacakları, sığınacakları yuvalarını da en iyi bilir. Ali İbn Ebu Talha ve başkalarının İbn Abbâs'-tan rivayetlerine göre âyetteki «Durup dinlenecek yerleri»); sığınacakları yer, «Saklanacak yerleri» ise; ölecekleri yerdir. Mücâhid'den rivayete göre; «Durup dinlenecekleri» yer, rahimde; «Saklanacak yerleri» ise sulblerdedir. Nitekim bu husus hayvanlarda da böyledir. Bu açıklama İbn Abbâs, Dahhâk ve bir cemaattan da rivayet edilmiştir. İbn Ebu Hatim burada müfessirlerin sözlerini zikretmiştir. Ayrıca En'âm sûresinin doksan sekizinci âyetinde de bunları zikreder ki, en doğrusunu Allah bilir. Bütün bunlar, Allah Teâlâ'nın katında bir kitabda, bunların tamâmını açıklar mâhiyette yazılıdır. Nitekim Allah Teâlâ, başka âyetlerde şöyle buyurur : «Yerde yürüyen hiç bir hayvan ve iki kanadıyla uçan hiç bir kuş yoktur ki; onlar da sizin gibi birer ümmet olmasınlar. Biz kitabda hiç bir şeyi eksik bırakmadık. Sonra onlar Rablarına toplanırlar.» (En'âm, 38), «Gaybın anahtarları O'nun ka-tındadır. O'ndan başka

kimse bilmez. Karada ve denizde olanı da O bilir. Bir yaprak düşmez ki, onu bilmesin. Yerin karanlıkları içindeki tek bir tane, yaş ve kuru müstesna olmamak üzere her şey apaçık bir kitabdadır.)) (En'âm, 59).^[4]

7 — Hanginizin daha güzel ameli olduğunu denemek için; gökleri ve yeri altı günde yaratan O'dur. Zâten Arş'ı su üstünde idi. Andolsun ki; ölümden sonra muhakkak siz yine diriltileceksiniz, desen; küfredenler mutlaka : Bu, apaçık bir büyüden başka bir şey değildir, diyeceklerdir.

8 — Sayılı bir müddete kadar üzerlerinden azabı erteleyecek olsak mutlaka: Bunu alıkoyan da ne? derler. Dikkat edin, o geldiği gün onlardan asla dönmeyecek, alaya aldıkları şey onları mahvedecektir.

Gökleri ve Yeri Yaratan

Allah Teâlâ her şeye Kadir olduğunu, gökleri ve yeri altı günde yarattığını, bundan önce Arş'ının su üzerinde olduğunu haber veriyor. Nitekim İmânî Ahmed der ki: Bize Ebu Muâviye'nin... İnırân İbn Husayn'dan rivayetine göre Allah Rasûlü (s.a.) : Ey Temim oğullan, müjdeyi kabul ediniz, buyurmuştu.

Onlar : Bize müjdeledin, o halde bize müjdelediğini ver, dediler. Ey Yemen ehli, müjdeyi kabul ediniz, buyurdu, onlar : Biz kabul ettik, bu işin (başlangıcının) nasıl olduğunu bize haber ver, dediler. Her şeyden önce Allah vardı. Arş'ı su üzerindeydi. Levh-i mahfûz'da her şeyi yazdı. Sonra gökleri ve yeri yarattı, buyurdu. İmrân İbn Husayn devamla şöyle anlatır : Birisi bana gelip : Ey İmrân, deven bağından boşandı, dedi, peşinden çıktım ve bilmiyorum benden sonra neler oldu? Bu hadîs Buhârî ve Müslim'in Sahîh'lerinde değişik lafızlarla tahrîc olunmuştur. Onlardan birinin lafzı şöyledir :

Onlar : Bu işin başlangıcını sana sormak üzere geldik, dediler de : Allah vardı ve O'ndan önce hiç bir şey yoktu. —Bir rivayette «O'ndan önce» lafzı yerine «O'ndan başka», diğer rivayette ise «O'nunla beraber» ifâdeleri vardır. —Arş'ı su üzerindeydi. Zikir'de her şeyi yazdı. Sonra gökleri ve yeri yarattı, buyurdu. Müslim'in Sahîh'inde Abdullah İbn Amr İbn el-Âs'dan rivayet edildiğine göre; Allah Rasûlü (s.a.) şöyle buyurmuştur :

«Allah Teâlâ gökleri ve yeri yaratmazdan elli bin sene önce yaratıkların kaderlerini takdir etti, yazdı. Arş'ı su üzerindeydi.» Bu âyetin tefsirinde Buharı der ki: Bize Ebu Yemmâm'm... Ebu Hüreyre (r.a.) den rivayetine göre, Allah Rasûlü (s.a.) şöyle buyurmuştur : Allah Teâlâ buyurur ki: İnfâkda bulun ki sana infâk olunsun. Ve şöyle buyurdu : Allah'ın eli doludur, harcama onu eksiltmez. Gece ve gündüz devamlı verir. Yeri ve göğü yarattığından bu yana ne infâk ettiğini görür müsünüz? Elinde olanı hiç eksiltmemiştir. Arş'ı su üzerindeydi ve bir elinde terazi olup alçalıp yükseliyordu.

İmâm Ahmed der ki: Bize Yezîd İbn Harun'un... Ebu Razîn Lakît İbn Âmir İbn Müntefik el-Ukaylî'den rivayetine göre; o, şöyle anlatır : Ey Allah'ın elçisi Rabbımız yaratıklarını yaratmazdan önce nerede idi? diye sorduk, şöyle buyurdu. Bir bulutun üstündeydi. Altında hava, üstünde hava vardı. Bundan sonra Arş'ı yarattı. Hadîsi tefsirde Tirmizî; Sünnet'te İbn Mâce, Yezîd İbn Hârûn kanalıyla rivayet etmişlerdir. Tirmizî hadîsin hasen olduğunu söyler.

Mücâhid, «Arş'ı su üstünde idi.» âyeti hakkında; hiç bir şey yaratmazdan önce açıklamasını getirir. Vehb İbn Münebbih ve Damre İbn Habîb de böyle söylemişlerdi. Katâde, İbn Cerîr ve bir çokları da bu görüştedirler.

«Arş'ı su üstünde idi.» âyeti hakkında Katâde der ki: Gökleri ve yeri yaratmazdan önce yaratmaya başlamasının nasıl olduğunu size haber veriyor. Rebî' İbn Enes de: «Arş'ı su üstünde idi.» Gökleri ve yeri yarattığında bu suyu ikiye böldü; yarısını Arş'ın altına koydu ki doldurulmuş deniz işte odur, demiştir. İbn Abbâs : Arş'a Arş isminin verilmesi onun yüceliğindendir, demiştir. İsmâîl İbn Ebu Hâlid'in Sa'd et-Tâî'den işittiğine göre; o, Arş'ın kırmızı yakuttan olduğunu söylemiş.

Muhamed İbn İshâk, «Gökleri ve yeri altı günde yaratan O'dur. Zâten Arş'ı su üstünde idi.» âyeti hakkında der ki: «o, yüce nefsinin nitelediği gibi idi. O zaman da sudan başka hiç bir şey yoktu ve suyun üzerinde Arş'ı, Arş'ın üzerinde de celâl ve ikram sahibi, izzet, saltanat, mülk, kudret, hilim, ilim, rahmet ve nimet sahibi, dilediğini işleyen Allah

vardır. A'meş'in... Saîd İbn Cübeyr'den rivayetine göre, İbn Abbâs'a «Arş'ı su üstünde idi.» âyeti sorulmuş. Ve : Su neyin üstündeydi? denilmişti. Şöyle cevabladı: Rüzgârın sırtı üstündeydi.

Allah Teâlâ : «Hanginizin daha güzel ameli olduğunu denemek için...» buyurur ki O, gökleri ve yeri tek ve ortağı olmadığı halde kendisine ibâdet etsinler diye yarattığı kullarının faydalanması için yaratmıştır. O, bunları boş yere yaratmamıştır. Nitekim Allah Teâlâ, başka âyetlerde şöyle buyurur : «Biz göğü, yeryüzünü ve ikisinin arasında bulunanları boşuna yaratmadık. Bu, küfretmiş olanların zannıdır. Vay o küfretmiş olanlara cehennem ateşinden.» (Sa'd, 27), «Sizi boşuna yarattığımızı ve bize hiç döndürülmeyeceğinizi mi sandınız? Gerçek hükümdar olan Allah yücedir. O'ndan başka tanrı yoktur ve O, yüce Arş'm Rabbıdır.» (Mü'minûn, 115, 116), «Ben cinleri ve insanları ancak Bana kulluk etsinler diye yarattım.» (Zâriyât, 56).

Allah Teâlâ : «Hanginizin daha güzel ameli olduğunu denemek için...» buyurmuş, «Hanginizin daha çok ameli olduğunu denemek için...»

buyurmamış. Zîrâ amel, sırf Allah için olmadıkça, Allah Ra-sûlû (s.a.) nün şeriatı üzere olmadıkça güzel olmaz. Ne zaman bir amelde bu iki şarttan birisi bulunmazsa o amel bâtıldır ve boşa gitmiştir.

«Andolsun ki; ölümden sonra muhakkak siz yine diriltileceksiniz, desen; küfredenler mutlaka : Bu, apaçık bir büyüden başka bir şey değildir, diyeceklerdir.» âyetinde Allah Teâlâ buyurur ki: Ey Muham-med, sen bu müşriklere Allah'ın kendilerini nasıl ilk defa yaratmışsa aynen onun gibi ölülerinden sonra dirilteceğini haber versen, gökleri ve yeri yaratanın Allah olduğunu bildikleri halde kıyameti ve ba'su ba'del mevti yine de inkâr edeceklerdir. Allah Teâlâ bu hususu şu âyetlerde dile getirmektedir : «Andolsun ki; onlara kendilerini kimin yarattığını sorsan; Allah diyeceklerdir.» (Zuhrûf, 87), «Andolsun ki, onlara : Gökleri ve yeri yaratan, güneşi ve ayı buyruğu altında tutan kimdir? diye sorsan; şüphesiz «Allah'tır.» diyecekler.» (Ankebût, 61), Bütün bunlara rağmen, onlar, ilk defa yaratmadan daha kolay olmakla birlikte, kıyamet günü diriltilme ve O'na döndürülmeyi inkâr ederler. Allah Teâlâ başka

âyetlerde şöyle buyurur : «Önce yaratan, sonra onu tekrar eden O'dur. Bu, O'nun için daha kolaydır.» (Rûm, 27), «Sizin yaratılmanız da, yeniden diriltilmeniz de bir tek kişininki gibidir.» (Lokman, 28). Onlar: Bu apaçık bir büyüden başka bir şey değildir, diyeceklerdir. Bu sözlerini sırf küfür ve inâdlarından söylerler ve derler ki: Diriltilmenin vuku bulacağına dâir haberini doğrulamayız, tasdik etmeyiz. Bunu ancak büyülediğin kimse kabullenir ki, ancak o senin söylediğine tâbi olur.

«Sayılı bir müddete kadar üzerlerinden azabı erteleyecek olsak: Bunu alıkoyan da ne? derler.» âyetinde Allah Teâlâ buyurur ki: Bu müşriklerin azabını ve cezalandırılmasını mahdûd bir süreyle, sayılı bir müddete kadar te'hîr edip konulmuş, belli edilmiş bir müddete kadar bununla onları tehdîd etmiş olsak, onlar yalanlama ve çabuklaştırılmasını isteme sadedinde olmak üzere : Bu azabı bizden alıkoyup geciktiren de nedir? diyeceklerdir. Zîrâ onların seciye ve tabiatları yalanlama ve şüpheye alışmıştır. Yalanlama ve şüpheden kaçacak bir yerleri yoktur.

«Ümmet» kelimesi, Kur'an ve sünnette müteaddit mânâlarda kullanılır. Ondan, «bir süre» kasdedilir. Nitekim Allah Teâlâ bu âyette : ((Sayılı bir müddete kadar.» buyurmuştur. Hz. Yûsuf hakkında da: «O ikiden kurtulmuş olan nice zaman sonra hatırladı da dedi ki...» (Yûsuf, 45) buyurmuştur. Bu kelime, uyulacak önder hakkında da kullanılır. Nitekim şu âyette böyledir. «Muhakkak ki İbrahim, başlı başına bir ümmet idi. Allah'a itaat ederdi ve bir muvahhiddi. Hiç bir zaman için müşriklerden olmamıştır.» (Nahl, 120). Din mânâsında kullanılır. Nitekim Allah Teâlâ müşriklerin şöyle dediklerini haber verir : «Doğrusu biz, babalarımızı bir din üzerinde bulduk ve onların izlerinde gitmekteyiz.» (Zuhrûf, 23). Cemâat, grup hakkında kullanılır. Nitekim şu âyetlerde bu anlamdadır: «Medyen suyuna varınca davarlarını sulayan bir insan topluluğu gördü.» (Kasas, 23), «Andol-sun ki; her ümmete : Allah'a ibâdet edin ve putlardan kaçının, diye peygamberler göndermişizdir.» (Nahl, 36), «Her ümmetin bir rasûlü vardır. Onların Rasûlleri gelince aralarında adaletle hükmedilir ve asla zulme uğratılmazlar.» (Yûnus, 47).

Buradaki ümmetten maksad ise mü'mini ve kâfiri ile kendilerine peygamber gönderilenlerdir. Nitekim Müslim'in Sahîh'inde rivayet edilen bir hadîste şöyle buyuru-lur : Nefsim kudret elinde olana yemîn olsun ki; bu ümmetten yahû-dî ve hıristiyan beni işitip de bana îmân etmeyen hiç kimse yoktur ki cehenneme girmesin. Tâbi olan ümmete gelince; onlar peygamberleri tasdik edip doğrulayanlardır. Nitekim Allah Teâlâ : «Siz, insanlar için çıkarılmış en hayırlı bir ümmetsiniz.» (Âl-i İmrân, 110) buyururken sahîh bir hadîste şöyle buyurulur : Ben : Ümmetim, ümmetim, diyeceğim. Ümmet kelimesi, fırka ve grup anlamında da kullanılır. Nitekim Allah Teâlâ şu âyetlerde buyurur ki: «Musa'nın kavminden bir topluluk da vardır ki; hakk'a irşâd ederler ve onunla hükmederler.» (A'râf, 159), «Kitab ehlinden secdeye vararak geceleri Allah'ın âyetlerini okuyup duran bir topluluk vardır.» (Âl-i İmrân, 113).^[5]

İzahı

Hangimizin daha güzel ameli olduğunu denemek için gökleri ve yeri altı günde yaratan O'dur. Zâten Arş'ı su üstünde idi. Yani gökleri ve yeri yaratmazdan

önce Arş'ı su üstünde idi. Kâ'b el-Ahbâr der ki: Allah Teâlâ yeşil bir yakut yarattı. Sonra ona heybet nazarıyla baktı ve o titreşen su haline döndü. Sonra rüzgârı yarattı ve suyu onun üzerine koydu. Sonra Arş'ı suyun üzerine koydu.

Samure der ki: Allah Sübhânehu'nun Arş'ı suyun üzerindeydi. Sonra gökleri ve yeri yarattı. Kalemî yarattı ve yarattığı şeyleri onunla yazdı. Kıyamet gününe kadar yarattığı ve yaptığı her şeyi de onunla yazdı. Sonra o yazı, bin yıl Allah'a hamd ile tesbîh etti. Henüz Allah, yaratıklarından hiç birini yaratmamıştı.

Saîd İbn Cübeyr dedi ki: İbn Abbâs'a Allah Teâlâ'nın «Ve Arş'ı su üzerinde idi» kavli sorulup su, neyin üzerindeydi? denildi. İbn Ab-bâs; rüzgârın üzerindeydi, dedi.

Vehb İbn Münebbih der ki: Gökleri ve yeryüzünü yaratmasından önce Allah'ın Arş'ı vardı. Sonra Allah Teâlâ suyun süzmesinden bir avuç aldı. Sonra avucunu açtı, bir duman yükseldi. Sonra bundan iki günde yedi göğü yarattı. Bilâhare sudan bir çamur aldı ve onu Bey-tullah'ın olduğu yere koydu. Sonra

ondan yeryüzünü yuvarladı. Sonra iki günde rızıkları yarattı. Gökleri iki günde, yeryüzünü de iki günde yarattı. Yedinci günde son yaratma işini bitirdi.

Bazı bilginler dediler ki: Bütün eşyanın yaratılıp suyun üzerinde konulmasında, Allah'ın kudretinin mükemmelliğinin delilleri vardır. Çünkü zayıf bina katı ve sağlam bir temel üzerine kurulmazsa ayakta duramaz. Öyleyse en büyük yaratık olan şu Arş gökler ve yeryüzü suyun üzerinde nasıl durur? Bu iş de Allah'ın kudretinin mükemmelliğini gösterir.

îmrân ibn Hüsayn (r.a.) der ki: Hz. Peygamberin yanına vardım ve kapıda devemi bağladım. O sırada Temîm oğullan kabilesinden bir topluluk geldi. Hz. Peygamber dedi ki: Ey Temîm oğullan müjdelerle geldiniz. Onlar da; bizi muştuladın, öyleyse bize iki defa ver, dediler. Bunun üzerine Rasûlullah'ın yüzü değişti. Sonra Yemen'den bir topluluk yanma geldi. Onlara; Temîm oğulları kabul etmediğine göre ey Yemen halkı, siz muştuyu alın, buyurdu. Onlar: Kabul ettik ey Allah'ın Rasûlü, dediler. Sonra; biz din konusunda senden bilgi almak ve bu dünyanın başlangıcının nasıl olduğunu sana sormak için

geldik, dediler. Hz. Peygamber buyurdu ki: Allah vardı ve onunla beraber daha önce hiç bir şey yoktu. O'nun Arş'ı suyun üzerindeydi. Sonra gökleri ve yeri yarattı. Ve her şeyi zikirde kaydetti. İmrân İbn Huseyn der ki: Sonra bir adam geldi ve bana dedi ki: Ey İmrân, koş ve deveni tut. Çünkü kaçtı. Ben kalktım, devemi aradım. Bir de baktım ki önüne çit engel olmuş duruyor. Allah'a yemin ederim ki; devam kaçmamış olsaydı da ben oradan kalkmamış olsaydım. Bunu çok arzu ederdim.

Ebu Rezin el-Akilî: Ey Allah'ın Rasûlü, yaratıkları yaratmazdan önce Rabbımız neredeydi? dedi. Rasûlullah buyurdu ki: O, amâ'da idi. Onun üstü hava, altı hava idi. Arş'ı suyun üzerinde yaratmıştı. Tirmizî bu hadîsi tahrîc eder. Ahmed İbn Hanbel ise der ki: Amâ'dan maksad; O'nunla beraber hiç bir şey yoktu, demektir. Ebu Bekr el-Beyhâkî, el-Esmâ ve's-Sıfât isimli eserinde; Hz. Peygamberin, Allah vardı ve O'ndan önce hiç bir şey yoktu, sözü ile ilgili olarak şöyle der : Ne su vardı, ne Arş vardı, ne de bu ikisinin dışında bir şey. Arş'ı suyun üzerindeydi, kavli ile de suyu yarattı ve suyun

üzerine Arş'ı koydu, demek istediğini söyler. Sonra her şeyi zikire kaydetti. Ben Amâ kelimesini medli olarak harekelenmiş biçimde kitapta gördüm. Aslında memdûd olarak amâ diye yazılır ve mânâsı ince bulut demektir. Hz. Peygamber (tama» kavli ile bulutun üzerinde onu yönetiyor ve onun üzerinde bulunuyordu, demek istemiştir.1.. Üzerinde hava yoktu. Yani bulutun üzerinde hava yoktu. Altında hava yoktu, sözü de bulutun altında hava yoktu, demektir. Denildi ki: Bu amâ kelimesi maksûr olarak yazılır. Ve böyle yazılınca da sabit hiç bir şey yoktu, anlamına gelir. Çünkü yaratılıştan kör edilmiş mânâsını taşır. Yaratılıştan görülmeyen şey olmadığı için görülmez. Sanki Allah'ın Rasûlü cevabında şöyle buyurmuştur : Allah yaratıklarını yaratmazdan önce vardı ve O'ndan başka hiç bir şey yoktu. Üzerinde de hava yoktu, altında da hava yoktu sözünden maksad, amâ'mn üzeridir. Yani hiç bir şey olan amâ'mn üzerinde hava yoktu, altında da hava yoktu, demektir. Çünkü bir şey olmayınca onun üzerinde veya altında hava durmaz. Allah en iyisini bilendir.

İbn el-Esîr der ki: Lugatta amâ; ince buluttur. Kesîf buluttur dendiği de olmuştur. Denildi ki: Bu; kabarcık anlamına gelir:.. Bazılarından nakledilir ki maksûr elifle yazılan amâ zekânın kavrayamadığı her şey demektir.^[6]

9 — Biz insana tarafımızdan bir rahmet tattırır, sonra onu geri alırsak; andolsun ki o, pek ümitsiz, pek nankör olur.

10 — Şayet başına gelen bir sıkıntıdan sonra ona bir nimet tattırırsak: Kötülükler başımdan gitti, der, şıma-rır ve öğünür.

11 — Sâdece sabredip de güzel ameller işleyenlere; işte onlara mağfiret ve büyük ecîr vardır.

İnsan Psikolojisi

Allah Teâlâ, Allah'ın merhamet buyurduğu inanan kulları müstesna olmak üzere insanı ve ondaki zemmedilmiş, kötü sıfatları haber veriyor. Bir nimetten sonra ona bir zorluk dokunduğu zaman geleceğe nisbetle hayırdan ümit kesme, geçmiş haline nisbetle ise bir küfür ve inkâr meydana gelir. Sanki o, hiç bir hayır görmemiş ve bundan sonra da hiç bir açıklık, ferahlık ummaz haldedir. Aynı şekilde bir

musibetten sonra ona bir nimet ulaştığında : «Kötülükler başımdan gitti, der.» Bundan sonra bana ulaşacak hiç bir eziyet ve kötülük kalmadı, der. O, elindekilerle şımarmış, başkalarına karşı şımarık ve övüngeç olmuştur. Allah Teâlâ buyurur ki: «Sâdece (zorluklara, musibetlere) sabredip de (afiyet ve bolluk halinde) güzel ameller işleyenler; işte onlara (kendilerine dokunan sıkıntıya mukabil bir) mağfiret ve (bolluk zamanlarında işlemiş olduklarına karşılık da) büyük bir ecîr vardır.» Nitekim bir hadîste şöyle buyrulur : Nefsim kudret elinde olana yemîn ederim ki kendisine batan bir dikene varıncaya kadar mü'min kişinin başına bir üzüntü, bir keder, bir dert ve hastalık, bir hüznün gelmez ki Allah Teâlâ onlarla onun hatâlarından bir kısmını bağışlamış olmasın. Buhârî ve Müslim'de bulunan bir hadîste ise şöyle buyrulur:

Mü'minin işine şaşılır. Onun bütün işleri hayırdır ve bu özellik sâdece mü'mine mahsûstur. Şayet ona bir ferahlık gelirse; şükreder ve bu onun için hayır olur. Şayet kendisine bir sıkıntı dokunursa; sabreder de bu da onun için hayır olur.

Bu, mü'min dışında kimse için değildir. Nitekim Allah Teâlâ başka âyetlerde şöyle buyurur: «Asr'a andolsun ki, hiç şüphesiz insan hüsrandadır. Ancak îmân edenler ve sâlih amel işleyenler, birbirlerine hakkı tavsiye edenler ve sabrı tavsiye edenler bunun dışındadır.» (Asr, 1-3), «Gerçekten insan, hırsına düşkü» yaratılmıştır. Başına bir fenalık gelince, feryadı basandır. Kendisine hayır dokununca da çok cimridir. Ancak namaz kılanlar müstesna.» (Meâric, 19-22).^[7]

12 — Belki de sen; ona bir hazîne indirilmeli veya yanında bir melek gelmeli değil miydi? demelerinden ötürü sana vahyolunanların bir kısmını terkedecek olursun. Sen, ancak bir uyarıcısın. Ve Allah, her şeye Vekil' dir.

13 — Yoksa: «Onu kendisi uydurdu» mu? diyorlar. De ki: Eğer doğru söylüyorsanız, haydi onun sûrelerine benzer uydurma on sûre meydana getirin, Allah'tan başka çağırabileceklerinizi de çağırın.

14 — Size cevap veremezlerse bilin ki; o, ancak Allah'ın ilmiyle indirilmiştir. Ve O'ndan başka ilâh yoktur. Hâlâ müslüman olmuyor musunuz?

Allah Teâlâ'nın da haber verdiği üzere O, peygamberi hakkında müşriklerin söylemiş oldukları sözler ve inâdlaşmalar hususunda elçisi (s.a.) ni teselli buyuruyor. Allah Teâlâ bir âyette müşriklerin Hz. Peygamber hakkında şöyle dediklerini haber verir: «Bu nasıl peygamberdir ki; yemek yiyor, sokaklarda geziyor? Ona beraberinde bulunup uyaran bir melek indirilseydi ya. Yahut kendisine bir hazîne verilseydi veya besleneceği bir bahçe olsaydı ya. O zâlimler dediler ki: Siz, büyülenmiş bir adamdan başkasına tâbi olmuyorsunuz.» (Furkân, 7-8). Allah Teâlâ elçisi (s.a.) ne emredip onların söyledikleri bu sözlerden dolayı kalbinin daralmamasını, bundan dolayı üzülmemesini, bunların kendisini gece ve gündüz Allah'a götüren dayanaklardan caydırmamasını tavsiye ediyor. Nitekim başka bir âyette : «Andolsun ki, onların söylediğinden dolayı kalbinin sıkıldığını biliyoruz. Sen hemen Rabbini hamd ile tesbîh et. Ve secde edenlerden ol. Ve sana yakın gelinceye kadar Rabbına ibâdet et.» (Hicr, 97-99) buyururken, burada da şöyle buyurur: Bu sözleri söylemelerinden senin

kalbin daralır ve sana vah-yolunan şeylerin bir kısmını terkedecek olursun. Sen ancak bir uyarıcısın. Senden önceki peygamber kardeşlerin sana bir Örnektir. Onlar da yalanlandılar ve eziyyet edildiler. Onlar, kendilerine Allah'ın yardımını gelinceye kadar sabrettiler.

Sonra Allah Teâlâ, Kur'an'ın i'câzına işaret buyurur. Beşer hiç bir şekilde onun bir benzerini, onun sûreleri gibi on sûreyi, onunki gibi bir sûreyi getirmeye güç yetiremez. Zîrâ Rabbın sözü; yaratıkların sözüne benzemez. Nitekim sıfatlan sonradan olanların sıfatlarına benzemediği gibi, O'nun zâtına da hiç bir şey benzemez. Yücedir, Mukaddestir, Münezzehdir, O'ndan başka ilâh ve O'nun dışında Rab yoktur.

«Size cevap veremezlerse, sizin çağırılmış olduğunuz muârazaya güç yetiremez ve karşı duramazlarsa; biliniz ki onlar, bundan âcizdirler. Muhakkak ki bu kelâm, Allah katında O'nun ilmini, emir ve yasakla-nnı içerir halde indirilmiştir.» O'ndan başka ilâh yoktur. Hâlâ müslüman olmuyor musunuz?^[8]

15 — Kim, dünya hayatını ve onun süsünü isterse; onlara amellerinin karşılığım burada tamamen öderiz. Onlar bu hususta hiç bir zarara da uğratılmazlar.

16 — Onlar, öyle kimselerdir ki; âhirette kendilerine ateşten başka bir şey yoktur. İşledikleri ameller boşa gitmiştir. Yapageldikleri zâten bâtıldır.

Bu âyet hakkında İbn Abbâs'tan rivayetle Avfi der ki: Muhakkak ki riyakârlar, iyiliklerinin karşılığını bu dünyada alırlar. Şüphesiz onlar, zerre miktar haksızlığa uğratılmazlar.

O, buyurur ki: Kim oruç, namaz veya geceleyin teheccüd namazı gibi sâlih ameller işler ve bunu yegâne dünyayı isteyerek yaparsa Allah Teâlâ : Dünyada onun istemiş olduğu sevabı, karşılığı ona tam olarak veririm, buyurur. Dünyayı isteyerek yapmış olduğu ameli böylece boşa gitmiştir. O, âhirette hüsrana uğrayanlardandır. Mücâhid, Dah-hâk ve bir çoklarından da böyle rivayet edilmiştir. Enes İbn Mâlik, âyetin Yahudi ve Hristiyanlar hakkında nazil olduğunu söylerken, Mücâhid ve başkaları da riyakârlar hakkında nazil olduğunu

söylemişlerdir. Katâde der ki: Kimin düşüncesi, üzüntüsü, düşkünlüğü, isteği ve niy-yeti dünya olursa; Allah Teâlâ, onun iyiliklerinin karşılığını dünyada verir. Sonra karşılığı verilecek bir iyiliği olmadığı halde âhirete götürülür. Mü'mine gelince; iyiliklerinin karşılığını dünyada görür, bunlara karşı âhirette de sevaba nâü olur. Bu husus, yukandakine benzer şekilde merfû' bir hadîste de belirtilmiştir.

Allah Teâlâ, başka âyetlerde de şöyle buyurur: «Kim, geçici dünyayı isterse; onun için oradan dilediğimiz kadar dilediğimiz kimseye hemen veririz. Sonra onun için cehennemi hazırlarız. O, kötülenmiş ve kovulmuş olarak oraya girer. Kim de âhireti isterse ve onun için inanmış olarak gerekli çabayı gösterirse; işte onların çabalan şükre değerdir. Her birine, bunlara da onlara da Rabbının nimetinden ulaştırırız. Rabbının nimeti kimseye engellenmiş değildir. Bak nasıl onları birbirine üstün kıldık. Elbette ki âhiret, dereceler bakımından da büyüktür, üstünlük bakımından da.» (İsrâ, 18-21).

«Kim, âhiret kazancını isterse; onun kazancım artırırız. Kim de, dünya kârını isterse; ona da bundan

veririz. Âhirette ise onun (başkaca) hiç bir nasibi yoktur.» (Şûra, 20).^[9]

med (s.a.) Allah'ın risâletini tebliğ etmişlerdir. Cibril Muhammed'e, Muhammed de ümmetine tebliğ etmişlerdir.

Burada kasdedilenin Hz. Ali olduğu da söylenmişse de bu, zayıf bir görüş olup söyleyeni dahi belli değildir. Birinci ve ikinci açıklama doğru olandır. Zâten mü'minin fitratı, icmâlî olarak şeriata şâhiddir. Tafsilâtı, uzun uzadıya açıklanması ise şeriattan alınır ve fitrat onu doğrulayıp îmân eder. Bu sebepledir ki Allah Teâlâ: «Rabbmdan açık bir delili bulunan, ardınca da Rabbı tarafından bir şâhid gelen...» buyurmuştur ki; bu, Kur'an olup Cibril onu Hz. Peygamber (s.a.) e, peygamber Muhammed de ümmetine tebliğ edip ulaştırmıştır.

Sonra Allah Teâlâ: «Ondan önce de Musa'nın rehber ve rahmet olan kitabını tasdik eden...» buyurur ki, Kur'an'dan önce Musa'nın kitabı vardır ve o da Tevrat'tır. Allah Teâlâ Tevrat'ı o ümmete kendisine uyulacak bir önder, bir rehber ve Allah katından onlara bir rahmet olarak indirmiştir. Kim ki

ona gerçekten î mân ederse; o kimseyi Kur'an'a î mân etmeye götürür. Bu sebepledir ki Allah Teâlâ: «İşte onlar, Kur'an'a inanırlar.» buyurmuştur. Daha sonra Allah Teâlâ, Kur' an'ı veya onun bir kısmını inkâr edenleri tehdîdle şöyle buyurur : «Herhangi bir gûruh onu inkâr ederse; onun varacağı yer ateştir.» Müşrik olsun, kitab ehli olsun, başkaları olsun renkleri, şekilleri, cinsleri değişik olmakla beraber diğer bütün âdemoğulları cemiyetlerinden, Kur' an'ın kendisine ulaşıp da Kur'an'ı inkâr edenin varacağı yer ateştir. Nitekim Allah Teâlâ başka âyetlerde: «Bu Kur'an; bana sizi de, ulaştığı kimseleri de uyarmam için vahyolundu.» (En'âm, 19), «De ki: Ey insanlar; ben gerçekten Allah'ın hepiniz için gönderdiği peygamberiyim.» (A'râf, 158) buyururken burada da: «Herhangi bir gûruh onu inkâr ederse; onun varacağı yeri ateştir.» buyurmuştur.

Müslim'in Sahîh'inde Şu'be kanalıyla... Ebu Mûsâ el-Eş'arî (r.a.) den rivayet edildiğine göre, Allah Rasûlü (s.a.) şöyle buyurmuştur : Nefsim kudret elinde olan (Allah) a yemin olsun ki yahûdî veya

hıristi-yan olsun, bu ümmetten bir kimse beni işitir de sonra bana î mân etmezse ateşe girer.

Eyyûb esHSahtiyânî, Saîd İbn Cübeyr'in şöyle dediğini nakleder: Gerektiği şekilde Allah Rasûlü (s.a.) nün hiç bir hadîsini işitmemişim-dir ki onun bir isbâtım —veya tasdikini demiştir— bir delilini Kur'an'da bulmuş olmayayım. Bana ulaştığına göre Allah Rasûlü (s.a.) : Yahûdî veya hıristiyan olsun, bu ümmetten beni işitip de bana î mân etmeyen mutlaka ateşe girer, buyurmuş. (Kendi kendime) : Bunun Allah'ın kitabında isbâtı, delili nerededir? diye konuşmaya başladım. Allah Rasûlü (s.a.) nden işitip de tasdikini Kur'an'da bulamadığım hemen hemen yok gibidir. Nihayet şu âyeti buldum : «Herhangi bir gûruh onu inkâr ederse; onun varacağı yeri ateştir.» Burada kastedilen gûruh, diğer bütün dinlerden olanlardır.

Allah Teâlâ: «Senin de bundan şüphelen olmasın. Doğrusu o, Rab-bm tarafından gelen bir gerçektir.» buyurur ki; Kur'an, Allah katından gelen bir gerçektir, onda hiç bir şek ve şüphe yoktur. Nitekim Allah Teâlâ, başka âyetlerde şöyle buyurur: «Elif,

Lâm, Mîm. Şüphe götürmeyen kitabın indirilmesi âlemlerin Rabbindandır.» (Secde, 1-2), «Elif, Lâm, Mîm. İşte bu kitab, onda hiç bir şüphe yoktur.» (Bakara, 1-2). Allah Teâlâ burada : «Ama insanların bir çoğu inanmazlar.» buyurur ki; başka âyetlerde de şöyle buyurmuştur : «Sen ne kadar hırs göstersen de yine insanların çoğu inanmazlar.» (Yûsuf, 103), «Eğer sen, yeryüzünde bulunanların çoğunluğuna uyarsan; seni Allah'ın yolundan saptırırlar.» (En'âm, 116), «Andolsun ki, İblîs, onlar hakkındaki zarınım gerçekleştirmiş ve mü'minlerden bir topluluk hâric onna tâbi olmuşlardı.» (Sebe, 20).^[10]

18 — Allah'a karşı yalan uydurandan daha zâlim kim vardır? Bunlar Rablarmm huzuruna götürülürler ve şâ-hidler: Rablarına yalan uyduranlar bunlardır, derler. Bilin ki, Allah'ın la'neti zâlimlerin üzerinedir.

19 — Onlar ki Allah yolundan alıkorlar. Ve o yolu eğriltmeye çalışırlar. Ve âhireti inkâr edenler de onlardır.

20 — Bunlar yeryüzünde âciz bırakacak olanlar değillerdir. Allah'a karşı duracak yardımcıları da yoktur.

Onların azabı kat kat olacaktır. Onlar, işitmeye tahammül edemez ve göremezlerdi de.

21 — Kendilerini kayba uğratanlar, işte bunlardır. Uydurdukları şeyler de kendilerinden kaybolup gitmiştir.

22 — Şüphesiz âhirette büsbütün kayba uğrayanlar da bunlardır.

Allah'ın Yolundan Alıkoyanlar

Allah Teâlâ burada Zâtına karşı yalan uyduranların âhret yurdunda melekler, peygamberler, diğer beşer ve cinlerin huzurunda rûsvây olacaklarını beyân buyurur. Nitekim İmâm Ahmed der ki: Bize Behz ve Affân'ın... Safvân İbn Mihrez'den rivayetlerine göre; o, şöyle anlatmıştır: İbn Ömer'in elini tutmuştum. Birden karşısına bir adam çıktı ve : Kıyamet günü necvâ (Rabb ile kulun gizlice konuşması) hakkında Allah Rasûlü (s.a.) nün nasıl buyurduğunu işitmiştin? diye sordu. İbn Ömer şöyle dedi: Allah Rasûlü (s.a.) nün şöyle buyurduğunu işittim:

Allah Teâlâ Mü'mini yaklaştırır ve onun üzerine affını, bağışlamasını koyar. Ona günâhlarını ikrar

ettirip der ki : Şu günâhı biliyor musun? Palan günâhı biliyor musun? Falan günâhı biliyor musun? Kul iki defa : Biliyorum Rabbım, biliyorum Rabbım, der. İşte o zaman Allah Teâlâ : Muhakkak ki Ben, bunları dünyada gizlemiştim. Bu gün ise onları sana bağışlıyorum, buyurur, sonra iyiliklerinin kitabı durulur. Diğerlerine veya kâfirler gelince; bütün yaratıkların huzurunda : Rablanna yalan uyduranlar bunlardır, diye nida olunur. Hadîsi, Buhârî ve Müslim Sahîh'lerinde Katâde'den tahrîc etmişlerdir.

Allah Teâlâ: «Onlar ki Allah yolundan alıkorlar. Ve o yolu eğriltmeye çalışırlar.» buyurur ki; onlar, insanları Allah'a ulaştıran hidâyet yoluna girmekten, hakka tâbi olmaktan alıkoyup çevirirler. Onları cennetten uzaklaştırırlar. «Ve o yolu eğriltmeye çalışırlar.» Yolların eğri büğrü olmasını, i'tidâl üzere ve doğru olmamasını isterler. «Ve âhi-reti, âhiretin meydana geleceğini, olacağını inkâr edenler de onlardır. Bunlar yeryüzünde âciz bırakacak olanlar değildir. Allah'a karşı duracak yardımcıları da yoktur.» Bilakis onlar; Allah'ın kahır, galebesi, kabzası ve hükümranlığı altındadırlar. O, âhiretten

önce dünya yurdunda onlardan intikam almaya güç yetiricidir. «Sâdece gözlerin dışarı fırlayacağı bir güne kadar onları te'hîr etmektedir.» (İbrâhîm, 42). Buhârî ve Müslim'de bulunan hadîste :

Muhakkak ki Allah Teâlâ zâlîme mühlet verir. Nihayet onu yakaladığında asla kurtulmaz, buyurulmuştur. Bu sebeptendir ki Allah Teâlâ : «Onların azabı kat kat olacaktır. Onlar, işitmeye tahammül edemez ve göremezlerdi.» buyurmuştur ki; onlara kulaklar, gözler ve kalbler vermiştir. Ama kulakları, gözleri ve kalbleri onlara hiç bir fayda sağlamamış, aksine onlar hakkı işitmekten sağır, hakka tâbi olmaktan kör olmuşlardır. Nitekim Allah Teâlâ, onlann ateşe girerken şöyle diyeceklerini haber verir : «Eğer kulak vermiş veya düşünmüş olsaydık, bu çılgın cehennemlikler arasında bulunmazdık.» (Mülk, 10). Başka bir âyette ise şöyle buyurur : «Küfredip Allah yolundan alıkoyanlara, bozgunculuk yaptıklarından dolayı azâb üstüne azâb artırırız.» (Nahl, 88). Yine bu sebeptendir ki onlar, terketmiş oldukları her bir emir ve işlemiş oldukları her bir yasaktan dolayı azaba dûcâr kalacaklardır.

Görüşlerin en sıhhatlisine göre; onlar, âhiret yurduna nisbetle emir ve yasaklarıyla şeriatların fûrûu ile de mükelleftirler.

Allah Teâlâ : «Kendilerini kayba uğratanlar, işte bunlardır. Uydurdukları şeyler de kendilerinden kaybolup gitmiştir.» buyurur ki, onlar, gerçekten kendilerine yazık etmişlerdir. Zîrâ onlar; yakıcı, kızgın bir ateşe girmişlerdir. Orada azâb edilecekler, göz açıp kapayıncaya kadar bile cehennem azabı onlardan çekilmeyecektir. Nitekim Allah Teâlâ şöyle buyurur; «O ne zaman sönmeye yüz tutsa hemen alevini artırırız.» (İsrâ, 97).

«Allah'ın dışında uydurmuş oldukları eşler ve putlar da kendilerinden uzaklaşıp kaybolmuştur.» Onlara bir fayda vermemiş, aksine onları büsbütün zarara uğratmışlardır. Allah Teâlâ başka âyetlerde şöyle buyurur: «İnsanlar bir araya getirildikleri zaman bunlar, onlara düşman kesilirler. Ve onların tapınmalarını inkâr ederler.» (Ahkâf, 6), «(Onlar, kendilerine güç kazandırsın diye Allah'ı bırakarak tanrılar edindiler. Hayır, aleyhlerine döneceklerdir.» (Meryem, 82-83). İbrâhîm Halîl de kavmine şöyle

demoştı: «Dünya hayatında Allah'ı bırakıp aranızda putları dostluk vesilesi kıldınız. Sonra da kıyamet gününde birbirinize küfrederek ve karşılıklı la'net okursunuz. Varacağınız yer ateştir, yardımcılarınız da yoktur.» (Ankebût, 25). Allah. Teâlâ başka bir âyette de şöyle buyurur : «O zaman uyulanlar, uyanlardan uzaklaşmış ve azabı görmüş oldular. Aralarındaki bütün bağlar kopmuştu.» (Bakara, 166) Bu ve başka âyetler onların hüsranda olduklarına, büsbütün kaybedeceklerine ve helak olacaklarına delâlet etmektedir. Bu sebeptendir ki burada da : «Şüphesiz âhirette büsbütün kayba uğrayanlar da bunlardır.» buyurmuş ve onların durumlarını açıklamıştır. Onlar, âhi-ret yurdundaki alış-verişte insanların en fazla kayba uğrayanlarıdır. Zîrâ onlar yüce dereceleri bırakmış, alçak dereceleri almışlardır. Cennet nimetleri yerine kaynak suyu, misk kokulu, ağzı kapalı saf bir içecek yerine insanın içine işleyen bir sıcaklık ve kaynar su ile kara bir dumanın gölgesini; huri iyn yerine kanlı irinden bir' yiyeceği, yüce köşkleri yerine cehennem çukurunu, Rahmân'a yakınlık ve O'nu görme yerine Deyyân olan Allah'ın

öfkesi ve azabını bedel olarak almışlardır. Hiç şüphe yok ki âhirette en fazla zarar gören, kayıpta olanlar bunlardır.^[11]

(en-Nazar ilallâh) içermektedir. Onlar; bu durumda ebedî kalacaklar, ölmeyecekler, ihtiyarlamayacaklar, hastalanıp uyumayacaklar, büyük abdeste çıkmayacaklar, tükürük ve sümükleri olmayacaktır. Bunlar sâdece misk kokan bir ter olarak kendilerinden çıkacaktır.

Sonra Allah Teâlâ, kâfirlerle inananlara bir misâl verir ve buyurur ki: Bu iki zümre; Allah Teâlâ'nın mutsuzlukla nitelendirdiği kimselerle, mutlu kişiler olan mü'minlerin durumu şöyledir: Birincileri kör ve sağır, ikincileri ise gören ve işiten gibidir. Kâfir, dünyada gerçek hakkı görmekten kördür. Âhirette ise hayra yol bulamaz ve onu bilemez. Hücetleri işitmekten sağırdır, faydalanacağı şeyi işitemez. «Şayet Allah, onlarda bir hayır görseydi; onlara işittirirdi. Eğer işittirmiş olsaydı; yine de yüz çevirenler olarak arkalarını dönerlerdi.» (Enfâl, 23). Mü'mine gelince : Zekî, anlayışlı, akıllı, hakkı görendir. Hak ile bâtılı birbirinden ayırır ve hayra

tâbi olup şerri terkeder. Hücet işitendir. Onunla şüpheyi birbirinden ayırır ve bâtıla rağbet etmez. Hiç bu ve diğeri birbirine eşit olur mu?

«Hâlâ ibret almıyor musunuz?» İbret alıp bunlarla diğerlerini birbirinden ayıramıyor musunuz? Nitekim Allah Teâlâ başka âyetlerde şöyle buyurur : «Cehennem ashabı ile cennet ashabı bir değildir. Cennet ashabı; işte onlardır kurtuluşa erenler.» (Haşr, 20). «Kör ile gören bir değildir. Karanlıklarla aydınlık da (bir değildir). Gölge ile sıcaklık da bir değildir. Diriler ile ölümler de bir değildir. Muhakkak ki Allah, dilediğine işittirir. Sen kabirlerde olanlara işittirecek değilsin. Sen, ancak bir uyarıcısın. Muhakkak ki Biz, seni müjdeleyici ve uyarıcı olarak hak ile gönderdik. Hiç bir ümmet yoktur ki, ona uyarıcı gelmiş olmasın.» (Fatır. 19-24).^[12]

25 — Gerçekten Nuh'u da kavmine göndermiştik. Ben, sizin için apaçık bir uyarıcıyım.

26 — Allah'tan başkasına ibâdet etmeyin. Doğrusu ben, hakkınızda acıklı bir günün azabından korkuyorum.

27 — Bunun üzerine kavminden küfredenlerin ele basıları dediler ki : Biz, senin ancak kendimiz gibi bir insan olduğunu görüyoruz. İçimizde sâdece ayak takımının, başlangıçta düşünmeden sana uydukları gözümüzün önündedir. Sizin bize üstün bir meziyyetinizi görmüyoruz. Aksine Biz sizi yalancılar sanıyoruz.

Hız. Nûh ve Kavmi

Allah Teâlâ, Nûh (a.s.) dan haber veriyor. O, Allah Teâlâ'nın yeryüzü halkından putlara tapan müşriklere göndermiş olduğu ilk elçidir. O, kavmine : Ben, sizin için apaçık bir uyarıcıyım. Eğer Allah'tan başkasına tapınacak olursanız; sizi başınıza gelecek Allah'ın azabı hususunda uyarıyorum. Allah'tan başkasına ibâdet etmeyin. Doğrusu ben, hakkınızda acıklı bir günün azabından korkuyorum. Eğer içinde bulunduğunuz halde devam edecek olursanız, azâblandırılmanızdan korkuyorum, demişti. Bunun üzerine kavminden küfredenlerin elebaşları ve reisleri dediler ki: Biz, senin ancak kendimiz gibi bir insan olduğunu görüyoruz. Sen bir melek değilsin. Fakat bir beşersin. Nasıl oluyor da bizim dışımızda sana

vahyolunuyor? Sonra görüyoruz ki sana içimizde sâdece terziler, alış-veriş yapanlar —sokaktaki değersiz kimseleri kasdediyorlar— ve benzerleri tâbi oluyor. Eşraf ve ileri gelenler sana tâbi olmuyorlar. Sonra sana tâbi olanlar düşünüp, taşınıp, görüp öyle tâbi olmuş değiller. Aksine mücerred senin davetin ile sana icabet edip tâbi olmuşlardır. Onların, başlangıçta düşünmeden sana uydukları gözümüzün önündedir. Bu dininize girdiğinizden bu yana yaratılış, ahlâk, nızık ve durumca sizin bize bir üstünlüğünüzü de görmedik. Biz kendiniz için iddia etmiş olduğunuz iyilik, salâh, ibâdet ve şayet varacak olursanız âhiret yurdunda mutluluk iddianızda sizi yalancı sanıyoruz.

Bunlar, kâfirlerin Nûh (a.s.) ve ona tâbi olanlara itirazlarıdır. Bunlar onların 'bilgisizliklerine, ilim ve akıllarının azlığına delâlet eder. Zîrâ Hakk'a tâbi olanların aşağı tabakadan olmaları, hak için bir âr ve ayıp değildir. Muhakkak ki tâbi olanları eşraftan veya ayak takımından olsun hak, hadd-i zâtında sıhhatli ve doğrudur. Onların iddialarının aksine hakkında hiç bir şek ve şüphe olmayan hakka tâbi olanlar; işte

onlar, fakîr dâhi olsalar şereflilerin ta kendileridir. Zengin dâhi olsalar ona tâbi olmamakta ayak direyenler; işte onlar rezîl, pespaye kimselerdir. Sonra çok kere vuku bulan, insanların zayıflarının hakka tâbi olmasıdır. Şerefli ve büyük kimseler hakkında çok kere vuku bulan da hakka muhalefettir. Nitekim Allah Teâlâ, bir âyet-i kerîme'de şöyle buyurur : «Senden önce de herhangi bir kasabaya bir uyarıcı gönderdiğimiz vakit; o kasabanın varlıklıları sâdece dediler ki: Doğrusu biz, babalarımızı bir din üzerinde bulduk ve onların izlerinde gitmekteyiz.» (Zuhruf, 23). Rûm kralı Hirakl, Ebu Süfyân Sahr İbn Harb'e Hz. Peygamber (s.a.) in sıfatlarından sorduğunda : Ona tâbi olanlar insanların şereflileri mi yoksa zayıfları mı? diye sormuştu. Ebu Süfyân'ın : Bilâkis zayıfları, cevabı üzerine de : Fakirler, rasûl-lerin tabiileridir, demiştir.

Onların : «Başlangıçta düşünmeden sana uydukları gözümüzün önündedir.» demeleri de bir ayıp değildir. Zîrâ hak, bedîhî olduğ 'ndan düşünmeye gerek ve mahal kalmaz. Bilakis her temiz ve zekî kişiye düşen, hemen hakka tâbi olmaktır.

Burada ancak beceriksiz, âciz ve ahmaklar düşünürler. Bütün peygamberler —Allah'ın salât ve selâmı hepsinin üzerine olsun— son derece açık bir iş getirmişlerdir. Bir hadîste rivayet edildiğine göre Allah Rasûlü (s.a.) şöyle buyurmuştur: Kimi İslâm'a davet etmişsem, onun bir tereddüdü oldu. Ancak Ebube-kir müstesna. Zîrâ o, ne tereddüd etti ve ne de düşündü. Çünkü o, son derece açık ve büyük bir iş görmüş ve sür'atle ona koşmuştur.

Allah Teâlâ : «Sizin bize üstün bir meziyyetinizi görmüyoruz.» dediklerini haber verir. Evet, onlar bunu görmüyorlardı. Zîrâ hakka karşı kör olup, onu işitmiyor ve görmüyorlardı. Aksine onlar, şüpheleri içinde gidip geliyor, bilgisizlik karanlıklarında bocalıyorlardı. Onlar; müfteriler, yalancılar, nasîbsizler ve alçak kimselerdi. Âhirette ise, en ziyâde kayıpta olanlar onlardır.[\[13\]](#)

28 — Nuh dedi ki: Ey kavmim, eğer Rabbım tarafından bir delilim bulunur ve O, katından bana ihsan eder de bunlar sizden gizli kalırsa; onu istemediğiniz halde size zorla mı kabul ettireceğiz?

Allah Teâlâ, Nuh'un kavmine şöyle cevap verdiğini haber veriyor : Ey kavmim, eğer Rabbım tarafından bir delilim bulunur ve ben kesin bilgi, apaçık bir iş, gerçek ve doğru bir peygamberlik —ki o, hem Nûh ve hem de onlara Allah'ın büyük bir rahmetidir— üzere olursam ve bunlar da size gizli kalır, ona ulaşamaz, onun kadrim bilmez, aksine onu yalanlamaya ve reddetmeye koşarsanız; onu istemediğiniz halde, size zorla mı kabul ettireceğiz?^[14]

29 — Ey kavmim; buna karşılık olarak sizden hiç bir mal istemiyorum. Benim ücretim yalnız Allah'a aittir. İna-nanları da kovacak değilim. Çünkü onlar, Rablarına kavuşacaklardır. Ne var ki ben, sizi câhil bir kavim olarak görüyorum.

30 — Ey kavmim; ben onları kovarsam beni Allah'a karşı kim savunur? Hâlâ düşünmüyor musunuz?

Hız. Nûh (a.s.) kavmine şöyle diyor: Size olan nasîhatıma karşılık sizden bir mal, bir ücret istemiyorum. Ben ecrimi ancak Allah'tan diliyorum. İnananları da kovacak değilim. Sanki onlar, Hız. Nûh(a.s.) dan inananları yanından kovmasını

istemişlerdi. Onlarla beraber oturmayı soyluluk ve ihtişamları ile bağdaştıramıyorlardı. Nitekim onların benzerleri de, rasûllerin sonuncusu (s.a.) ndan yanında bulunan zayıf kimseler topluluğunu yanlarından uzaklaştırmasını ve kendileriyle özel bir mecliste oturmasını istemişlerdi. Bunun üzerine Allah Teâlâ şu âyetleri indirmişti: «Sabah akşam Rabblarına, rızasını dileyerek dua edenleri kovma.» (En'âm, 52), «Sabah akşam Rablannm nzâsını dileyerek O'na yalvaranlarla beraber sen de sabret. Dünya hayatının güzelliklerini isteyerek gözlerini onlardan ayırma.» (Kehf, 28). Allah Teâlâ başka bir âyette de şöyle buyurur: «Biz, böylece onların bir kısmını bir kısmıyla denedik ki: Aramızdan Allah bunlara mı lütfetti? desinler. Allah, şükredenleri daha iyi bilen değil midir?» (En'âm, 53).[\[15\]](#)

31 — Ben size : Allah'ın hazineleri yanımdadır, demiyorum. Gaybı da bilmem. Meleğim de demiyorum. Hor gördüklerinize Allah iyilik vermeyecektir de demiyorum. İçlerinde olanı en iyi bilen Allah'tır. Yoksa ben de zâlimlerden olurum.

Hz. Nûh onlara, Allah'ın izni ile kendilerini tek ve ortağı olmayan Allah'a ibâdete çağırarak Allah'ın bir elçisi olduğunu haber veriyor. Bundan dolayı onlardan bir ücret de istemiyor. Bilakis o, şerefli olsun, değersiz olsun kime rastlarsa Hakk'a davet ediyor. O'na icabet eden kurtulmuştur. Sonra onlara haber veriyor ki, Allah'ın hazîneleri üzerinde tasarrufa gücü yoktur. Allah'ın muttali kılmış oldukları dışında gaybı da bilmemektedir. O meleklerden bir melek de değildir. Aksine risâletle gönderilmiş, mucizelerle desteklenmiş bir beşerdir. O diyor ki: Şu sizin küçümseyip hor gördükleriniz var ya; işte îmânları sebebiyle Allah katında onların bir sevabı yoktur da demiyorum. Zîrâ onların içlerindeki en iyi bilen Allah'tır. Eğer dış durumlarında olduğu gibi içlerinden de îmân etmiş iseler onlar için en güzel karşılık, mükâfat vardır. Onlar îmân ettikten sonra her kim, onlara bir kötülük ederse; zâlim ve hakkında bilgisi olmadığı bir sözü söylemiş olur.^[16]

32 — Onlar dediler ki : Ey Nûh; bizimle tartıştın, çok uğraştın, doğru sözlü isen haydi tehdîd ettiğin şeyi getir.

33 — Dedi ki : Onu size dilediği takdirde ancak Allah getirir. Ve siz, O'nu asla âciz bırakamazsınız.

34 — Allah sizi azdırmak isterse; ben size öğüt vermek istesem de faydası olmaz, Rabbınız O'dur. O'na döndürüleceksiniz.

Allah Teâlâ, Hz. Nuh'un kavminin Allah'ın intikamına, azabını ve öfkesinin acele olarak gelmesini istediklerini haber veriyor. Belâ ve musibet ise konuşmaya bağlıdır. Onlar dediler ki: Ey Nuh; bizimle tartıştın, çok uğraştın. Biz sana tâbi olmayacağız. Eğer doğru sözlü isen haydi bakalım bizi tehdîd etmiş olduğun azâb ve intikamı getir. Bizim için dilediğin bedduada bulun, bize va'detmiş olduğunu getir. Dedi ki: Onu size dilediği takdirde ancak Allah getirir. Ve siz, O'nu asla âciz bırakamazsınız. Sizi cezalandıracak ve azabı hemen getirecek olan sizin kendisini hiç bir şeyle âciz bırakamayacağınız Allah'tır. «Allah sizi azdırmak isterse; ben, size öğüt vermek istesem de faydası olmaz.» Şayet Allah Teâlâ sizi azdırmak ve helak etmek istemişse; size dini teb-lîğ etmem, sizi sakındırmam ve size nasihat etmem ne fayda getire-

cek? «Rabbınız O'dur. O'na döndürüleceksiniz.» İşlerin dizgini O'nun elindedir. O, asla zulmetmeyen adaletli hâkim ve tasarruf sahibidir. Yaratma ve işler O'nundur. İlk defa yaratan yoktan varedip açığa çıkaran ve sizleri kendine döndürecek olan O'dur. Dünya ve âhiretin mâlikidir.^[17]

35 — Yoksa; «onu kendiliğinden uydurdu» mu derler? De ki : Ben bunu uydurduysam vebali banadır. Oysa ben, sizin işlediğiniz günâhlardan tamamen uzağım.

Burası bu kıssanın ortasında bir ara cümlesi ve sözüdür. Bu, kıssayı te'kîd ve gönüllere yerleştirmek üzere getirilmiştir. Allah Teâlâ Muhammed (s.a.) e şöyle buyurur: Bu inkâr eden kâfirler, yoksa bunu kendiliğinden uydurdu mu diyorlar? «De ki: Ben bunu uydurduysam vebali banadır. (Bunun günâhı benim üzerimedir.) Oysa ben, sizin işlediğiniz günâhlardan uzağım.» Bunlar, uydurulmuş değildir. Zî-râ ben, Allah'a karşı yalan söyleyenler hakkında Allah katındaki azabı en iyi bilenim.^[18]

36 — Nuh'a vahyolundu ki : Senin kavminden îmân edenlerden başkası asla inanmayacaktır. Bunun için onların işlediklerine üzülme.

37 — Gözetimimiz altında sana bildirdiğimiz gemiyi yap. Zulmedenler için Bana bir şey söyleme. Çünkü onlar, suda boğulacaklardır.

38 — Gemiyi yapmaya başladı. Kavminin ileri gelenleri yanına uğradıkça onunla eğlenirlerdi. O da dedi ki: Bizimle alay ediyorsunuz, ama sizin alay ettiğiniz gibi biz de sizinle alay edeceğiz.

39 — Rüsvây edici azabın kime geleceğini ve sürekli azabın kime ineceğini göreceksiniz.

Gemi Yapılıyor

Allah .Teâlâ haber veriyor ki; Nuh'un kavmi, Allah'ın intikamı ve onlara azabının çarçabuk gelmesini istediklerinde, Allah Teâlâ ona vahyetti. Nûh (a.s.) onlara Allah Teâlâ'nın : «Rabbım, kâfirlerden yeryüzünde yurt tutan hiç bir kimse bırakma.» (Nûh, 26), «O da Rabbı-na yalvarmış : Ben yenildim, bana yardım et, demişti.» (Kamer, 10) âyetlerinde haber vermiş olduğu bedduasını etti. İşte o zaman Allah Teâlâ, kendisine şöyle vahyetti: «Senin

kavminden î mân edenlerden başkası inanmayacaktır. Bunun için onların işlediklerine ü zülme. Gözetimimiz altında sana bildirdiğimiz ve ne yapacağını öğrettiğimiz şekilde gemiyi yap. Zulmedenler için Bana bir şey söyleme. Çünkü onlar, suda boğulacaklardır.»

Seleften birisi der ki: Allah Teâlâ Hz. Nuh'a ağaçları parça parça kesmesini ve kurutmasını emretti. Bunlar, yüz senede oldu. Diğer bir yüz senede de yontup düzeltti. Bunun kırk senede olduğu da söylenmiştir ki en doğrusunu Allah bilir. Muhammed İbn İshâk'm naklen zikrettiğine göre : Allah Teâlâ Hz. Nuh'a gemiyi sac ağacı (siyah, sert mo bilyalık kereste) den yapmasını, uzunluğunu 80 kulaç, genişliğini de 50 kulaç yapmasını, iç ve dışını ziftlemesini, suyu yarması için ona meyilli bir göğüs yapmasını emretti. Katâde geminin uzunluğunun 300, genişliğinin de 50 kulaç olduğunu söyler. Hasan'dan rivayete göre, geminin uzunluğu 600 kulaç, genişliği de 300 kulaçtı.

Yine Hasan ve İbn Abbâs'dan rivayete göre geminin uzunluğu 1.200 kulaç, genişliği de 600

kulaç idi. Geminin uzunluğunun 1.000 kulaç, genişliğinin de 100 kulaç olduğunu söylemiştir. En doğrusunu Allah bilir. Yukardakilerin hepsi şöyle demiştir: Geminin göğe doğru yüksekliği 30 kulaçtı, 3 katlı idi. Her kat on kulaç idi. En alt kat hayvanlar ve vahşî hayvanlar için, orta kat insanlar için, üst kat da kuşlar içindi. Kapısı yan tarafındaydı ve üzerini örten bir örtü vardı.

İmâm Ebü Ca'fer İbn Cerîr garîb bir haber zikreder : Ali İbn Zeyd İbn Ced'ân kanalıyla... Abdullah İbn Abbâs'dan rivayet edilen bir hadîste o, şöyle demişti: Havariler, îsâ İbn Meryem'e : Gemide bulunan birisini bizim için diriltseydin de, bize ondan bahsetseydi, dediler. Onları alıp götürdü ve bir toprak tepeciğine vardı. Avucuyla topraktan bir avuç alıp : Biliyor musunuz bu nedir? diye sordu. Onlar : Allah ve Ra-sûlü en iyi bilendir, dediler. O : Bu, Hâm İbn Nuh'un topuğudur, dedi. Ve tepeciğe asası ile vurarak : Allah'ın izni ile kalk, dedi. Bir de gördüler ki; o, kalkmış başından toprağı silkeliyor ve ihtiyarlamış. îsâ (a.s.) ona : Bu şekilde mi helak oldun? diye sordu. O; hayır, dedi. Genç iken öldüm.

Fakat ben sandım ki o tûfân kıyamettir. İşte bunun için ihtiyarladım. Hz. îsâ : Bize Nuh'un gemisinden bahset, dedi. Dedi ki: Uzunluğu 1.200 kulaç, genişliği 600 kulaç idi. 3 kat idi. Ondaki bir kat hayvanlar ve vahşîler için, bir kat insanlar için, bir kat da kuşlar içindi. Hayvanların pislikleri çoğaldığında Allah Teâlâ Nûh (a.s.) a vahyetti ki, filin kuyruğunu sık. O da filin kuyruğunu sıktı ve ondan bir erkek bir de dişi domuz düştü. Pislğe yöneldiler. Geminin levhaları arasında fareler meydana gelip geminin omurgasını ve iplerini kemirmeğe başladıklarında, Allah Teâlâ Nuh'a aslanın iki gözü arasına vurmasını vahyetti. Nûh vurdu da onun burun deliğinden bir erkek, bir de dişi kedi çıktı ve farelere yöneldiler. îsâ (a.s.) ona : Bütün ülkelerin battığını Nûh nasıl bildi? diye sordu. Şöyle dedi: Kendisine bir haber getirmesi için kargayı gönderdi. Bir leş buldu da üzerine indi. Hz. Nûh ona korkması için bedduada bulundu. İşte bu sebeple evcilleşmez. Sonra güvercini gönderdi. Güvercin, gagasında bir zeytin yaprağı ve ayaklarıyla çamur getirdi. Nûh bununla ülkelerin batmış olduğunu anladı.

Nuh onu da boynundaki yeşillikle taçlandırdı. Ünsiyet ve emniyet içinde olması için ona dua etti. İşte bu sebeptedir ki evlere alışır, dedi. Biz dedik ki: Ey Allah'ın elçisi, onu ailelerimize götürsek de bizimle beraber otursa ve bizimle konuşsa. Rızkî olmayan nasıl bize tâbi olur? dedi ve ona : Allah'ın*izni ile dön, dedi de tekrar toprak oldu.

Allah Teâlâ buyurur ki: «Gemiye yapmaya başladı. Kavminin ileri gelenleri yanına uğradıkça onunla eğlenir alay eder, onun va'detmiş olduğu suda boğulmayı yalanlarıydı. O da dedi ki: Bizimle alay ediyorsunuz, ama sizin alay ettiğiniz gibi biz de sizinle alay edeceğiz.» Bu, şiddetli bir vaîd ve kuvvetli bir tehdîddir. «(Dünyada) rüsvây edici azâ-bın kime ineceğini göreceksiniz.»^[19]

40 — Nihayet buyruğumuz gelip sular kaynamaya başlayınca : Her cinsten birer çifti ve hakkında hüküm verilmiş olanın dışında kalan çoluk çocuğunu ve inananları gemiye al, dedik. Zâten onunla beraber pek az kimse inanmıştı.

Sular Kaynamaya Başlayınca

Hiç kesilmeyen, aralıksız, devamlı yağmurlardan ibaret Allah'ın emri geldiğinde; bu, Allah Teâlâ'nın Nûh (a.s.) a bir va'didir. Bu öyle bir yağmurdur ki, Allah Teâlâ bu hususta başka bir âyette şöyle buyurur : «Bunun üzerine Biz de gök kapılarını boşanan sularla açmıştık. Yeryüzünde kaynaklar fışkırttık da su belirtilen bir ölçüye göre birleşiverdi. Onu tahtadan yapılmış, mihla çakılmışa bindirdik. Nankörlük edilmiş olan mükâfat olmak üzere bizim gözetimimizle yüzüyordu.» (Kamer, 11-14), âyette geçen kelimesi hakkında İbn Abbâs'tan rivayete göre; bu kelime, yeryüzü anlamındadır. Sanki yer yüzü, kaynayan -su kaynakları haline gelmiş ve nihayet ateş yeri olan fırınlardan su kaynamıştı. Bu; selevin cumhuru ile halef âlimlerinin görüşüdür. Ali İbn Ebu Tâlib (r.a.) den rivayete göre ise; bu kelime sabahın açılması, şafağın sökmesidir ki, sabahın ve fecrin ışığı ve aydınlatmasıdır. Ancak birinci açıklama daha kuvvetlidir. Mücâhid ve Şa'bî derler ki: Bu fırın Kûfe'de idi. İbn Abbâs'tan rivayete göre; Ten-nûr, Hindistan'da bir kaynaktır. Katâde'den rivayete göre

ise; adına Ayn el-Verde denilen Cezîre'de bir kaynaktır. Bu sözler de garîbdir.

İşte o zaman Allah Teâlâ Nûh (a.s.) a kendisiyle beraber her cinsten birer çifti gemiye yüklemesini emretti. Ruh taşıyan her bir yaratık cinslerinden birer çifti yanma alacaktı. Erkek ve dişi olmak üzere nebatlardan da ikişer tane almakla emrolunduğu söylenir. Yine söylendiğine göre; onun ilk koyduğu kuş, dere (Ojjj|) kuşu olup sonuncu olarak koyduğu hayvan da merkebdir. İbÜs de merkebin kuyruğuna yapışmış olarak girmişti. Merkebin ayağını gemiye bastı ve doğrulmaya çalıştı. Ancak kuyruğuna yapışmış olan İblîs onu ağırlaştırmıştı. Nûh ona : Sana ne oluyor? Yazıklar olsun, girsene, demeye başladı. Merkebin doğrulmaya çalıştıysa da başaramadı. Bunun üzerine Hz. Nûh : Seninle beraber İblîs olsa dahi gir, dedi ve ikisi birden gemiye girdiler.

Ebu Ubeyde İbn Abdullah İbn Mes'ûd'un anlattığına göre; onlar, Hummaya tutuluncaya kadar arslanı beraberlerine alıp gemiye yük-leyememişler. İbn Ebu Hatim der ki: Bize babamın... Zeyd İbn Eslem'den, onun da babasından rivayetine göre, Allah

Rasûlü (s.a.) şöyle buyurmuş : Nûh gemiye her bir cinsten birer çift yüklediğinde ashabı : Yanlarında aslan varken hayvanlar nasıl sükûnet içinde olacaklar? diye sormuşlar. Allah Teâlâ da aslana hummayı musallat kılmış. İşte bu, yeryüzüne inen ilk humma olmuş. Sonra fareden şikâyet ederek : Şu küçük hayvancık bizim yiyeceklerimizi ve eşyalarımızı bozuyor, demişler. Allah Teâlâ aslana vahyetmiş ve hapsirmiş ve bu hapsir-masıyla kedi çıkmış. Bunun üzerine fare kediden gizlenmiş.

Allah Teâlâ : «Hakkında hüküm verilmiş olanın dışında kalan çoluk çocuğunu ve inananları gemiye al.» buyurur ki; hakkında hüküm verilmiş olanlar, Allah'a îmân etmemiş olanlardır. Yalnız başına bir tarafa çekilmiş olan oğlu Yâm ile Nuh'un karısı onlardandı. Nuh'un karısı Allah'ı ve O'nun elçisini inkâr etmişti. Allah Teâlâ: «Kavminden inananları gemiye al.» buyurmuştur. «Zâten onunla beraber pek az kimse inanmıştı.» Hz. Nûh, onların arasında dokuz yüz elli sene yani uzun bir müddet kalmasına rağmen onlardan çok azı kendisine îmân etmişti. İbn Abbâs'tan rivayete göre; onlar, kadınları da dâhil

olmak üzere seksen kişiydiler. Kâ'b el-Ahbâr'dan rivayet edildiğine göre ise; onlar, yetmiş iki kişiydiler. Sayılarının on olduğu da söylenmiştir. Başka bir rivayete göre ise; bunlar, sâdece Nûh ile üç oğlu Sâm, Hâm, Yâ-fes ve bu üçünün hanımları ile Yâm'ın karısı olmak üzere dört gelininden ibarettir. Nuh'un karısının da, onlarla beraber gemide olduğu söylenmişse de şüphelidir. Aksine zahir olan, Nuh'un karısının helak olduğudur. Zîrâ o, kavminin dini üzere idi ve onların başına gelenler onun da başına gelmiştir. Nitekim -Lût (a.s.) un karısının başına da onun kavminin basma gelenler gelmiştir. En doğrusunu Allah bilir ve O, hüküm verenlerin en yücesidir.[\[20\]](#)

İzahı

41 — Nûh dedi ki : Ona binin, onun akıp gitmesi de durması da Allah'ın adıyladır. Rabbim muhakkak Gafur ve Rahîm'dir.

42 — Dağlar gibi dalgalar içinde onları götürürken

Nûh bir kenarda ayrı kalmış oğluna : Bizimle beraber gel, küfredenlerle birlikte olma, diye seslendi.

43 — O : Dağa sığınırım, beni sudan kurtarır, deyince; Nûh : Bu gün Allah'ın rahmetine erişenden başkası için Allah'ın buyruğundan kurtuluş yoktur, dedi. Ve aralarına dalga girdi. Oğlu da boğulanlardan oldu.

Binin Gemiye

Allah Teâlâ, Hz. Nûh (a.s.) un gemide beraberinde taşımakla em-rolunduğu kimselere şöyle dediğini haber verir: «Ona binin. Onun yürümesi de durması da Allah'ın adıyladır.» Suyun üzerinde yürümesi de, yürümesinin sona ermesi de yanaşması da Allah'ın adıyladır. Allah Teâlâ başka bir âyette şöyle buyurur : «Sen ve beraberindekiler gemiye yerleşince : Bizi zâlim kavimden kurtaran Allah'a hamdolsun, de. Ve sen indirenlerin en hayırlısısm.» (Mü'minûn, 28-29). Bu sebeple her işin başında, gemiye, hayvana vs. binerken besmele çekilmesi müs-tehabdır. Allah Teâlâ başka bir âyette şöyle buyurur: «O, bütün çiftleri yaratmıştır. Sizin için bineceğiniz gemiler ve hayvanlar varetmiş-tir. Ta ki, bunların üzerlerine oturunca Rabbınızın nimetini anarak : Bunları buyruğumuza veren ne yücedir,

diyesiniz. Yoksa biz bunlan zaptedemezdik ve biz şüphesiz Rabbımıza döneceğiz.» (Zuhruf, 12-14). İlerde inşaallah Zuhruf sûresinde de geleceği üzere işlerin başında besmele çekmeye teşvik eden hadîsler vârid olmuştur. Güvenimiz Allah'adır.

Ebu'l-Kâsım et-Taberânî der ki: Bize İbrahim İbn Hâşim el-Begâ-vî'nin... İbn Abbâs'tan, onun da Hz. Peygamber (s.a.) den rivayetine göre; o, şöyle buyurmuştur : Gemilere bindikleri zaman ümmetimin suda boğulmaktan emîn olması şöyle demeleridir : «Melik Allah'ın adıyla. Onlar, Allah'ı gereği gibi takdir edemediler. Halbuki kıyamet günü bütün yeryüzü onun avucundadır. Ve gökler O'nun kudretiyle dürül-müş olacaktır. O, koştukları ortaklardan münezzehtir, yücedir.» (Zü-mer, 67). «Onun yürümesi de durması da Allah'ın adıyladır. Rabbim muhakkak Gafur ve Rahîm'dir.»

Allah Teâlâ : «Rabbim muhakkak Gafur ve Rahîm'dir.» buyurmuştur ki, kâfirlerin toptan suda boğulmaları ile intikamın hemen peşinden Allah'ın Gafur ve Rahîm olduğunun zikredilmesi son derece münâsibtir. Nitekim: «Şüphesiz ki Rabbın; cezayı

abuk verendir. Ve muhakkak ki O, Gaf r'dur, Rah m'dir.» (A'r f, 167). «Doğrusu Rab-bm, insanların zulmetmelerine rağmen mağfiret sahibidir. Şüphesiz ki, Rab n n cezalandırması şiddetlidir.» (Ra'd, 6) ve benzeri  yetlerde de Allah Te l  intikam  ile rahmetini birlikte zikretmiştir.

Allah Te l  : «Dağlar gibi dalgalar içinde onları götürürken...» buyurur ki, gemi onları bütün yeryüzünü örtmüş, kaplamış olan suyun üzerinde götürüyordu. Su dağların başına kadar yükselmiş ve hatt  dağların başından on-onbeş kulaç daha y kseēe çıkmıştı. Suyun dağların başından y ksekliliēinin seksen mil olduēu da söylenmiştir. İşte bu gemi suyun yüzünde Allah' n izni ile, O'nun koruması, inayeti ve nimeti altında yürüyordu. Nitekim Allah Te l , başka  yetlerde söyle buyurmaktadır: «Gerçekten su tařtıēı zaman, sizi Biz taşıdık gemide. Bunu sizin için bir  ē t ve ibret yapalım. Ve anlayışlı kulaklar anlas n diye.» (Hakka, 11-12), «Onu tahtadan yapılmış, m hl  akılm şa bindirdik. K fredilmiş olan m k fat olmak üzere bizim g zetimimizle yürüyordu. Andolsun ki, Biz, onu bir

âyet olarak bıraktık. İbret alan yok mudur?» (Kamer, 13-15).

Allah Teâlâ : «Nûh bir kenarda ayrı kalmış oğluna : Bizimle beraber gel, küfredenlerle birlikte olma, diye seslendi.» buyurur ki; bu, dördüncü oğul olup ismi Yâm idi ve kâfirdi. Babası gemiye binerken onu îmâna, kendileriyle beraber gemiye binmeye, kâfirlerin boğulacağı gibi boğulmamaya çağırdı. O da : «Dağa sığınırım, beni sudan kurtarır.» dedi. Onun camdan bir binit edindiği söylenmişse de, bu isrâiliyyâtan-dır ve sıhhatini en iyi Allah bilir. Kur'an'da açıkça belirtilen ise onun : «Dağa sığınırım, beni sudan kurtarır.» demiş olmasıdır. Bilgisizliği ile tufanın dağların başlarına ulaşmayacağını sanmış ve bir dağ başına çıkarsa bunun kendisini suda boğulmaktan kurtaracağını sanmıştı. Babası Nûh (a.s.) da ona : «Bugün Allah'ın rahmetine erişenden başkası için Allah'ın buyruğundan kurtuluş yoktur, Allah'ın buyruğundan bugün seni koruyacak bir şey yoktur, demişti. (Bu arada) aralarına dalga girdi, oğlu da boğulanlardan oldu.[\[21\]](#)

44 — Denildi ki : Ey yer suyunu çek, Ey göK, sen üe tut, su çekildi, iş de bitti. Gemi Cûdî'ye oturdu. Zâlimler güruhu Allah'ın rahmetinden uzak olsun, denildi.

Sular Çekiliyor

Allah Teâlâ haber veriyor ki gemide olanlar dışında yeryüzü halkı suda boğulduğunda O, yeryüzüne, ondan kaynamış ve üzerinde toplanmış olan suları çekmesini, göğe de yağmurunu tutmasını emretti. Su çekilmeye eksilmeye başladı. İş de bitti. Bütün yeryüzü halkından Allah'a küfredenlerden hiç kimse kalmadı. Gemi içindekilerle Cûdî'ye oturdu. Mücâhid, Cûdî'nin Cezîre'de bir dağ olduğunu söyler. O günde dağlar suda boğulmaktan (kurtulmak üzere) uzanıp yükselmişler, o ise Allah için tevazu göstermiş ve suya batmamıştı. İşte Nuh (a.s.) un gemisi onun üzerinde durdu, demir attı.

Katâde der ki: Gemi dağın üzerinde bir ay durdu da sonunda ondan indiler. Yine Katâde şöyle diyor: Allah Teâlâ Nûh (a.s.) un gemisini Cezire topraklarından Cûdî üzerinde bir ibret ve alâmet olmak üzere bıraktı ki; bu ümmetin ilkleri onu

görsünler. Ondan sonra nice gemiler helak olup gitti ve kül oldular.

Dahhâk, Cûdî'nin Musul'da bir dağ olduğunu söylerken, bazıları da onun Tûr olduğunu söylemişlerdir. İbn Ebu Hatim der ki: Bize babamın... Tevbe İbn Sâlih'den rivayetine göre; o, şöyle demiştir: Zirr İbn Hubeyş'in Kinde kapılarından girişte sağda bulunan bir zaviyede namaz kıldığını gördüm. Ona niçin orada cum'a günü çokça namaz kıldığını sorduk da şöyle söyledi: Bana ulaştığına göre; Nuh'un gemisi, burada karaya oturmuş. Albâ' İbn Ahmer'in... İbn Abbâs'tan rivayetine göre; o, şöyle demiştir: Nûh ile beraber gemide seksen erkek vardı ve aileleri de onlarla birlikteydi, onlar yüzelli gün gemide kalmışlardı. Allah Teâlâ gemiyi Mekke'ye doğru yöneltmiş ve kırk gün Beyt'-in etrafını dolaşmış, sonra Allah Teâlâ onu Cûdî'ye yöneltmiş ve onun üzerinde karâr kılmış. Hz. Nûh kendisine yeryüzü hakkında haber getirmesi için kargayı göndermiş ve o da gidip leşlerin üzerine konmuş, dönüşü gecikmiş. Bunun üzerine güvercini göndermiş ve güvercin, kendisine bir zeytin dalı

getirmiş, ayaklarını da çamura bulaştırmış. Böylece Nûh (a.s.) suyun çekilmiş olduğunu anlayıp Cûdî'nin alt kısmına (eteğine) inmiş ve orada bir köy inşâ tetirerek köye «semânûn» adını vermiş. Bir gün eski dillerini unutmuşlar ve seksen dil meydana gelmiş. Bunlardan birisi de Arab dili olmuş. Bazısı diğer bazısının sözünü anlamaz olmuş da, Hz. Nûh (a.s.) onları birbirleriyle anlaştırır imiş.

Kâ*b el-Ahbâr der ki: Gemi, Cûdî üzerinde karâr kılmazdan Önce Doğu ile Batı arasında dolaşmıştır. Katâde ve başkaları derler ki: Gemiye Receb ayının onuncu günü binmişler, yüz elli gün su üzerinde kalmışlar ve gemi onları, Çûdî üzerinde bir ay durdurmuş. Gemiden çıkışları Muharrem ayının aşûra günü olmuş. Bu açıklamanın bir benzeri, merfû' bir hadîste de vârid olmuş ve hadîsi İbn Cerîr rivayet etmiştir. Onlar, o günlerinde oruç tutmuşlar. En doğrusunu Allah bilir.

İmâm Ahmed der ki: Bize Ebu Ca'fer'in... Ebu Hüreyre'den rivayetine göre; o, şöyle demiştir: Hz. Peygamber (s.a.), yahûdîlerden bir kısım insanlara uğramıştı. Onlar, aşûra günü oruç tutuyorlardı. Allah

Rasûlü (s.a.) : Bu oruç da nedir? diye sormuş ve onlar: Bu günde Allah Musa'yı ve îsrâiloğullarını suda boğulmaktan kurtardı ve bu gün de Firavun'u suda boğdu. Bu günde gemi Cûdî üzerine oturdu. Nûh ve Mûsâ —Allah'ın selâmı ikisinin üzerine olsun— Allah'a şükür için bu günde oruç tuttular, dediler. Hz. Peygamber (s.a.) : Ben Musa'ya ve bu günün orucuna daha lâıyım, buyurdu, oruç tuttu ve ashabına: Sizden kim sabaha oruçlu çıkmışsa; orucunu tamâmlasın, kim de ailesinin yemeğinden bir şeyler yemişse; günün kalanını tamâmlasın, buyurdu. Hadîs bu kanaldan rivayetinde garîb olmakla beraber sahîh bir hadîste bunun bir kısmı için şâhid vardır.

Allah Teâlâ : «Zâlimler güruhu Allah'ın rahmetinden uzak olsun, helak olma ve hüsrân onlara olsun, denildi» buyurur ki, sonuncularına varıncaya kadar hepsi helak oldular, onlardan hiç bir kalıntı kalmadı.

İmâm Ebu Ca'fer îbn Cerîr ve yüce Âlim Ebu Muhammed İbn Ebu Hatim tefsirlerinde Mûsâ İbn Ya'kûb kanalıyla... Hz. Peygamber (s.a.) in hanımı

Âişe'den rivayet ederler ki Hz. Peygamber (s.a.) şöyle buyurmuştur : Eğer Allah Teâlâ Nuh'un kavminden birisine merhamet etmiş olsaydı, küçük çocuğun annesine merhamet ederdi. Allah Rasûlü (s.a.) şöyle devam buyurdu : Nûh (a.s.), kavmi içinde dokuz yüz elli sene kaldı. Yani yüz sene ağaç dikti, ağaçlar büyüyüp her bir tarafa dal budak sardı. Sonra onları kesti, sonra onları gemi yaptı. Ona uğruyor, onunla alay ediyor ve : Karada gemi yapıyorsun, peki nasıl yüzecek? diyorlar; o ise : Yakında bileceksiniz, diyordu. Gemiye bitirip sular kaynadığında ve sular evlerin deliklerinden girmeye başlayınca, küçük çocuğu hakkında korkmuştu. Onu çok fazla seviyordu. Dağa çıkmaya başladı. Ve nihayet üçte birine ulaştı. Su kendisine ulaşınca, yine çıkmaya başladı ve dağın üçte ikisine ulaştı. Su kendisine yetişince, çıkmaya devam etti ve nihayet dağın tepesine vardı. Su dizlerine ulaşınca çocuğu iki eliyle birden yukarı kaldırdı ve ikisi birden boğuldu. Şayet Allah Teâlâ onlardan birine acımış olsaydı; işte bu küçük çocuğun annesine acırdı. Hadîs bu kanaldan rivayetinde garîb bir hadîstir. Kâ'b el-Ahbâr ve

Mücâhid İbn Cebr'den bu çocukla annesinin kıssası yukardakine benzer şekilde rivayet edilmiştir.[\[22\]](#)

İzahı

Siyer bilginleri dediler ki: Gemi durunca Nuh, yeryüzünden haber getirmesi için kargayı gönderdi. Karga bir leş gördü ve gemiye dönmedi. Bunun üzerine güvercini gönderdi. Güvercin, gagası arasında bir zeytin dalı ile döndü. Ayağına da çamur bulaşmıştı. Bunun üzerine Nûh, suların çekildiğini anladı. Bu sebeple karga için korku temennisinde bulundu ve bu nedenle karga evlerde duramaz. Güvercini de boynundaki yeşillik tâcıyla taçlandırdı ve ona emniyet için duâ etti. Bu sebeple güvercin evlerde yaşar. Rivayete göre Hz. Nûh, Re-ceb'in yirmisinde gemiye binmişti. Gemi altı ay suların üzerinde yüzdü. Bu sırada Beyt el-Harâm'a uğradı, Allah onu batmaması için suyun üzerine çıkarmıştı. Gemi, Beyt el-Harâm'da durdu ve yedi kerre tavaf etti. Hacer-i Esved'i ise, Ebu Kubeys dağına kaldırmıştı. Nûh ve beraberindekiler Aşûra günü gemiden indiler. Nûh Aleyhisselâm o gün oruç tuttu ve beraberindekilere de Allah'a şükür için oruç

tutmalarını emretti. Dağın yakınında bir köy kurdular. Oraya «seksenler çarşısı» adı verildi. Orası yeryüzünde tufandan sonra i'mâr edilen ilk köydür. Denildi ki kâfirler içerisinde tufandan kurtulan sâdece Üc İbn Unk olmuştur. Su, onun dizlerine kadar ulaşmıştır. Tufanla helak olmaktan kurtuluşunun nedeni de şu idi: Nûh Aleyhisselâm gemi yapmak için sedir ağacına gerek duydu. Ancak onu taşıması mümkün olmadı. Üc İbn Unk bu ağacı Şam'dan Nûh Aleyhisselâm'a getirdi. Bunun için Allah Teâlâ onu boğulmaktan kurtardı.

Derseniz ki: İlâhî hikmet, yüce kerem; henüz bulûğ çağına erişmemiş ve işledikleri günâhlar dolayısıyla mükellefiyet altında bulunmayan çocukların helak edilmesini neden icâbettirmiştir? Ben derim ki: Bazı müfessirler; Allah Azze ve Celle'nin, o sırada kadınların rahimlerini kırk yıl kısır bıraktığım ve o müddet esnasında hiç bir kadının çocuk doğurmadığım söylemişlerdir. Bu cevap pek kuvvetli değildir. Çünkü kuş ve hayvanlar gibi öteki canlıların batırılması için de aym suâl irâd edilebilir. Ayrıca Nuh'un kavminden başka diğer kâfir

milletlerin çocuklarının helak edilmesi halinde de bu suâl söz konusu olabilir. Bu konuda susturucu cevap şudur : Allah Sübhânehu yaratıklarının hepsine hâkimdir. Mutlak mülk sahibi O'dur. İsteddiğini yapar ve dilediğine hükmeder. Yaptığından sorulmaz. Başkaları ise yaptığından sorumludurlar.[\[23\]](#)

45 — Nûh Rabbına yakardı ve: Ey Rabbım; oğlum benim âilemdendi, ama Senin va'din haktır. Ve Sen hakimlerin en iyi hükmedenisin, dedi.

46 — Buyurdu ki: Ey Nûh; o senin ailenden değildir. Çünkü kötü bir iş işlemiştir. Öyleyse bilmediğin şeyi Benden isteme. Câhillerden olmaman için sana öğüt veriyorum.

47 — Rabbım; bilemediğim şeyi Senden istemekten Sana sığınırım. Beni bağışlamaz ve yarlıgamazsan, hüsrana uğrayanlardan olurum, dedi.

Hz. Nûh Rabbına Yalvarıyor

Hz. Nûh (a.s.) un bu sorusu suda boğulan çocuğunun durumu hakkında bilgi edinmek içindir. Demişti ki: «Ey Rabbım; oğlum benim âilemdendi.» Sen bana ailemin kurtulacağını va'detmiştin. Muhakkak ki Senin va'din haktır, ondan dönülmez. O

halde Sen hüküm verenlerin en iyi hükmedeni olduğun halde nasıl suda boğuldu? Allah Teâlâ da buyurdu ki: Ey Nûh; o senin ailenden; kurtarılmalarını va'-dettiğim ailenden sayılmaz. Zîrâ Ben, ancak ailenden î mân edenlerin kurtuluşunu sana va'dettim. Bu sebeptedir ki: Hakkında hüküm verilmiş olanlardan idi, buyrulmuştur.

Suda boğulan bu çocuğun Hz. Nuh'un oğlu olmadığı, onun ancak zinadan olma bir çocuk olduğu şeklinde bir açıklamaya gidenlerin bu görüşlerinin hatalı olduğu imamlardan bir çoğu tarafından belirtilmiştir. Bu çocuğun Hz. Nuh'un oğlu olmadığı, ancak karısının oğlu olduğu şeklindeki görüş Mücâhid, Hasan, Ubeyd îbn Umeyr, Ebu Ca'fer el-Bâkır ve İbn Cüreyc'den nakledilmiş olup bazıları: «Çünkü kötü bir iş işlemiştir.» âyeti ile «Onlar, kullarımızdan iki sâlih kulun nikâhında iken hainlik ettiler...» (Tanrım, 10) âyetlerini buna delil getirirler. Bu iki âyeti delil getirerek bu görüşe sâhib olanlardan biri de Hasan el-Basri'dir, Diğer bazıları da onun, karısının çocuğu olduğunu söylerler. Bu söz sahibinin bununla Hasan'ın kasedettiğı mânâyı

kas-detmiş olması veya çocuğun Hz. Nuh'un yanında büyümüş olması göz önüne alınarak cna nisbet edilmesinin mecazî olduğunu kasdetmiş olması ihtimal dahilindedir. İbn Abbâs ve seleften bir çokları: Hiç bir peygamberin karısı asla zina etmemiştir, derler. İbn Abbâs : «O senin ailenden değildir.» âyeti hakkında : Kurtulmalarını sana va'detmiş olduklarımızdan değildir, demiştir. Şüphesiz İbn Abbâs'ın bu sözü gerçektir. Zîrâ Allah Teâlâ, bir peygamberin karısına ahlâksızlık imkânı vermeyecek kadar kıskançtır. Bu sebepledir ki Allah Teâlâ mü'minle-rin annesi, Sıddîk'ın kızı, Hz. Peygamber (s.a.) in hanımı Hz. Âişe'ye zina isnadında bulunanlara Öfkelenmiş ve bunu söyleyip yayan mü'minleri ayıplamış, takbih etmiştir. Nitekim Allah Teâlâ bu hususta şöyle buyurmaktadır: «O uydurma haberi getirenler, içinizden belli bir zümredir. Bunu kendiniz için kötü sanmayın. O, sizin için hayırlı olmuştur. O kimselerden her birine kazandığı günâha karşılık ceza vardır. En büyük azâb da içlerinden elebaşılık yapanadır... Onu dilinize dolamıştınız. Ve bilmediğiniz şeyleri ağzınıza

alıyordunuz. Önemsiz bir şey sanıyordunuz ama Allah katında önemi büyüktür.» (Nûr, 11, 15)

Abdürrezzâk'ın Ma'mer kanalıyla... İbn Abbâs'tan rivayetine göre; o, şöyle demiştir: Muhakkak ki o, sâlih olmayan bir amel işlemiştir, şeklinde olup hainlik zinadan başka bir konuda olmuştur. Âyetin Allah Rasûlü tarafından bu şekilde okunduğuna dâir bir de hsdîs vârid olmuştur. Şöyle ki: İmâm Ahmed'in Yezîd İbn Hârûn kanalıyla... Esmâ Bint Yezîd'den rivayetine göre; o, şöyle demiştir: Allah Rasûlü (s.a.) nü : Muhakkak o, sâlih olmayan (bir iş) işlemiştir, şeklinde okuduğunu ve şöyle dediğini işittim : «De ki: Ey kendi nefislerine karşı haddi aşan kullarım, Allah'ın rahmetinden ümidinizi kesmeyin. Muhakkak ki Allah, bütün günâhları yarhğar ve aldırılmaz. Çünkü O, Ga-fûr'dûr, Rahîmî'dir.» (Zümer, 53). Yine Ahmed'in Vekî' kanalıyla... Ümmü Seleme'den rivayetine göre; Allah Rasûlü âyeti : Muhakkak ki o, sâlih olmayanı işlemiştir, şeklinde okumuştur. Hadîsi Ahmed Müs-ned'inde de tekrar vermiştir. Ümmü Seleme, Mü'minlerin annesidir ve açık olan odur ki —

en doğrusunu Allah bilir— o, Esmâ Bint Yezîd olup künyesi Ümmü Seleme idi.

Abdürrezzâk da der ki: Bize Sevrî ve İbn Uyeyne'nin... Süleyman İbn Katte'den rivayetine göre; o, şöyle demiştir : İbn Abbâs Kâ'be'nin yanında iken Allah Teâlâ'nın: «O ikisine ihanet ettiler.» (Tahrîm, 10)

âyeti sorulmuştu. Şöyle dedi: O, muhakkak ki zina değildir. Fakat birisi insanlara onun deli olduğunu haber verir, öteki ise (kavmine) misafirleri gösterir, onlara delâlet ederdi. «Çünkü kötü bir iş işlemiştir.» âyetini okudu. İbn Uyeyne der ki: Bana Ammâr ed-Dühnî'nin haber verdiği göre; o, Saîd İbn Cübeyr'e sormuş da şöyle demiş: Nuh'un oğluydu. Muhakkak ki Allah, yalan söylemez, Allah Teâlâ: «Nûh oğluna... seslendi.» buyurmuştur. Âlimlerden birisi de: Hiç bîr peygamber hanımı asla zina etmemiştir, der. Bu açıklama Mücâhid, İkrime, Dehhâk, Meymûn İbn Mihrân ve Sabit İbn Haccâc'dan da rivayet edilmiş olup, Ebu Ca'fer İbn Cerir bu sözü tercih etmiştir ve şüphesiz doğru olan da budur.^[24]

48 — Ey Nûh; bizim katımızdan selâmetle in. Sana ve seninle beraber olan ümmetlere hayır ve bereketler olsun. Ama öyle ümmetler var ki, onları bir süre geçindireceğiz. Sonra onlara can yakıcı bir azâb vereceğiz, denildi.

Allah Teâlâ haber veriyor ki; gemi Cûdî üzerine oturup durduğunda, Allah katından selâmetle inmesi söylendi. Bu selâmet onun üzerine, onunla birlikte olan mü'minlere ve kıyamet gününe kadar onun zürriyetinden gelecek bütün müzminleredir. Nitekim Muhammed İbn Kâ'b der ki: Bu selâmete, kıyamet gününe kadar inanan her erkek ve kadın girmiştir. Aynı şekilde azâb ve faydalandırmaya da kıyamet gününe kadar her bir kâfir erkek ve kadın girmiştir.

Muhammed İbn İshâk der ki: Allah Teâlâ, tufanı durdurmayı murâd ettiğinde; yeryüzüne bir rüzgâr gönderdi, su sakinleşti, yerin derinliklerindeki yeryüzü kaynakları ve gökyüzünün kapıları kapandı. Allah Teâlâ «Yere suyunu çek, göğe de sen de tut, denildi...» buyurdu. Su eksilmeye, yere batıp çekilmeye başladı. Tevrat ehlinin zannettiğine göre geminin Cûdî üzerine oturması yedinci ayın

onyedinci ge-cesindedir. Onuncu ayın ilk günü de dağların başlan görülmüştür. Bundan itibaren kırk gün geçtiğinde Nûh, gemiye binmiş olduğu deliği açtı, sonra ne olduğuna bakması için kargayı gönderdi ve karga geri dönmedi. Güvercini gönderdi ve güvercin kendisine geri döndü. Ayakları için yer bulamadı da, Hz. Nûh güvercin için elini açıp yaydı ve onu gemiye aldı. Sonra yedi gün geçti ve Hz. Nûh güvercini bakması için tekrar gönderdi. Akşam olduğunda geri dönmüştü ve ağzında bir zeytin yaprağı vardı. Hz. Nûh anladı ki, yeryüzünde su azalmıştır. Sonra yedi gün daha kalıp tekrar güvercini gönderdi ve o dönmedi. Hz. Nûh anladı ki yeryüzü belirmıştır. Tûfân'ın gönderilmesi ile Hz. Nuh'un güvercini göndermesi arasındaki zaman bir seneye ulaşp ikinci senenin birinci ayının ilk günü girdiğinde yeryüzü açıldı ve kara görüldü. Hz. Nûh geminin örtüsünü açtı ve yeryüzünü gördü. İkinci senenin ikinci ayında, «bu ayın yirmi yedinci gecesinde : «Ey Nûh, bizim katımızdan selâmetle in... denildi.»^[25]

İzahı

Bilginler tûfân konusunda farklı görüşleri benimsediler. Ekseriy-yet, tufanın bütün yeryüzünü kapladığını söylerken, bazıları da sâdece o gün insanların yaşadıkları dünyayı kapladığını belirttiler. Hattâ bir kısmı tufanın bütün yeryüzünü kaplamadığı gibi, bütün insanları da yoketmiş olmadığını belirtirler. Her grubun görüşünü destekleyen delilleri bulunmaktadır.

Takiyeddîn el-Makrizî el-Hitat isimli eserinde der ki: Müslüman, yahûdî ve hıristiyan peygamberlere tâbi olan şariat mensûblarının hepsi; Hz. Nuh'un, insanlığın ikinci atası olduğu konusunda ittifak etmişlerdir. Hz. Âdem'den sonra ikinci çoğalış Nuh'a aittir. Ve Allah Âdem'in çocuklarını Hz. Nûh soyundan türetmiştir. Âdem'in torunlarının hepsi Nûh Aleyhisselâm'ın çocuklarından üremişlerdir. Ancak kıbtîler, mecûsîler, hindliler ve cinliler bu görüşe karşı çıkarak tûfâ-m reddetmişlerdir. Bir kısmı tufanın yalnızca Bâbil bölgesinde ve onun gerisinde kalan Batı diyarında olduğunu iddia etmişlerdir. Mecûsîlere göre; ilk insan olan

Kiyumers'in çocukları Bâbil'in Doğu tarafındaki ülkelerde yaşıyorlardı. Tûfân onları kuşatmadığı gibi, Hind'i ve Çin'i de kuşatmamıştır. Şeriat ehlinin görüşleri ise hakikatin kendisidir. Allah Nûh Aleyhisselâm'ı ve beraberindekileri gemiyle kurtarınca; Hz. Nuh'un dışında seksen kişi de, birlikte kurtulmuşlardır. Ancak bilâhare bu seksen kişi ölmüş, onların soyundan kimse kalmamıştır. Daha sonra devam eden nesiller, Nuh'un üç çocuğunun neslinden olmuştur. Allah Teâlâ'nın; «Baki kalanları da onların soyundan kıldık» (Sâffât, 77) kavli de bunu desteklemektedir. İbn el-Esîr'in el-Kâmü isimli eserindeki görüşü de böyledir.

İbn Haldun der ki: Tufanın, Nûh Aleyhisselâm'ın daveti zamanında olduğu konusunda ittifak edilmiştir. Tûfân bütün yeryüzündeki i'mârı harâbetmiştir. Nûh ile beraber gemiye binemeyenlerin hepsi helak olmuşlar ve onların arkasından nesiller gelmemiştir. Dolayısıyla yeryüzü halkının hepsi, Nuh'un soyundan gelmiştir. Nûh, yaratıkların ikinci atası olmuştur. Bazıları tufanın umûmî olduğu görüşünü belirtmek için ve buna delil

olmak üzere derler ki: Tûfân esnasında sular, yeryüzünün dış tabakalarında acâib izler bırakmıştır. Muhtelif yerlerde hattâ dağların tepesinde muhtelif cevherlerle kaplı deniz kalıntıları görülmektedir. Keza ovalarda ve çöllerde deniz maddeleriyle karışık halde canlı ve bitkisel madde artıkları birbirinin üzerine kcn-muş ve birbirinin içine gömülmüş olarak bulunmaktadır. Mağaralarda birbiriyle uyuşması mümkün olmayan muhtelif yapıdaki canlı kemikleri bulunmuştur. Bunların yanında yapılmış birçok araç kalıntıları ve beşeri izlere rastlanmıştır. Bu da gösteriyor ki; tûfân, o araçları ve kalıntıları oralara sürüklemiş ve hepsini yoketmiştir. Bu maddeler, katı çamur tabakaları arasına karışıp taşlaşmıştır. Ve Halık Teâlâ'nın emrini gösteren birer şâhid olarak devam edegelmiştir.

Mısır müftüsü Şeyh Muhammed Abduh'a tûfân'ın umumiyeti ve Hz. Nuh'un risâletinin umumîliği konusunda suâl sorulduğunda, aşağıdaki şekilde cevap vermiştir : Kur'an-ı Kerîm'de tufanın ve Hz. Nuh'un risâletinin umumiyeti konusunda kesin bir nass vârid olmamıştır. Yer alan hadîslere gelince;

senedlerinin doğruluğu farzedilse bile, bunlar âhad rivayetlerdir ve kesin inancı gerektirmez. Çünkü bu gibi gerçeklerin belirlenmesi için tahminlere değil kesin inanca gerek vardır. Dinî bir akîde olarak inanılması gerektiği zaman; zanna değil, kesin inanca dayanmak gerekir. Tarihçi ve araştırmacı ise tercih ettiği bir zanna bağlanabilir. Görüş sahibi, tarihçi veya râvîye güvenip güvenmemekte serbesttir. Tefsîrcilerin ve tarihçilerin bu konuda zikrettikleri şeyler rivayet sınırını aşıp da kişiyi güven hududundan güvensizlik hududuna götürecek ağırlıkta değildir. Keza bu rivayetler, dinî bir inanç için kesinlik ifâde eden delil de sayılmazlar. Tûfânın bütün yeryüzünü kaplayıp kaplamadığı meselesi din mensûbları ve jeoloji bilginleri arasında tartışma konusudur. Keza milletler arası tarihçiler arasında da ihtilâf mevzuudur. Kitab ehli ve İslâm ümmetinden bilginler tûfânın bütün yeryüzünü kapladığını söylerler. Nazar ehli bilginlerden bir çokları da bunlara uymuşlardır. Bunlar görüşlerine delil olarak, dağların tepelerinde katılmış sedefleri ve balık kalıntılarının varlığını göstermektedirler. Bu

gibi şeylerin ancak denizlerde oluşabileceğini ve dağların tepesinde görülmesinin, suyun birçok kere oraya kadar çıktığına delil olduğunu söylerler. Bu ise, ancak suların bütün yeryüzünü kaplaması halinde mümkün olur. Müteahhi-rînden nazar ehlinin çoğu, tufanın umûmî olmadığı kanâatındadırlar. Onların bu konuda açıklanması uzun sürecektir delilleri vardır. Ancak müslüman bir kişinin mücerred olarak Çinlilerden hikâyeler duyulduğu veya yüce kitabın âyetlerinin muhtemel te'villerine dayanarak tû-fânın umûmî olduğu hükmünü inkâr etmesi doğru olmaz. Aksine dine inanan herkesin, âyetlerin zahirinin ve senedi sahîh olan hadîslerin delâlet ettiği gerçeklerden hiç birini inkâr etmemesi ve te'vile sapmaması gerekir. Ancak zahirin kastedilmemiş olduğunu kesinkes gösteren aklî bir delil olunca buna başvurulabilir. Bu gibi meselede böyle bir delile ulaşmak uzun araştırmayı ve çok yorulmayı icâbettirir. Yeryüzünün katmanlarını derinden derine bilip incelemeyi gerektirir. Bu ise, muhtelif aklî ve naklî bilimlere vâkıf olmakla mümkündür. Kesin bir bilgi olmadan

kendi kanâatinin doğru olduğunu söyleyen kimse aşın gitmiştir. Onun sözü dinlenmez ve bilgisizliklerini yaymasına müsamaha edilmez. Şüphesiz ki Allah Sübhânehu ve Teâlâ en iyi bilendir.[\[26\]](#)

49 — İşte bunlar, gayb haberlerindendir ki sana vah-yediyoruz. Ne sen, ne de kavmin daha önce bunları bilemezsiniz. Öyleyse sabret, çünkü akıbet müttakîlerindir.

Allah Teâlâ peygamberi (s.a.) ne buyurur ki: Bu kıssa ve benzerleri; gayb haberlerindendir, geçmiş gaybların haberleridir, sanki sen onlara şâhid imisin gibi olduğu şekilde onları sana vahyediyoruz, tarafımızdan sana bir vahy olarak bunları bildiriyoruz. Ne sen, ne de kavmin daha önce bunları bilemezsiniz. Ne sende ve ne de kavminden bir kimsede bu hususta herhangi bir bilgi yoktur ki, seni yalanlayanlar : Muhakkak sen bunları O'ndan öğrendin, desinler. Bilâkis sana bunları Allah doğru bir şekilde, oldukları hale mutabık olarak haber vermiştir. Nitekim senden önceki peygamberlerin kitabları da buna şâhiddir. O halde kavminden seni

yalanlayanların yalanlamasına ve sana olan eziyyetlerine sabret. Muhakkak ki Biz, inayetimizle seni koruyup gözetecek ve sana yardım edeceğiz. Dünyada ve âhirette nasıl ki daha önce peygamberlere, düşmanlarına karşı yardım etmişsek güzel akıbeti sana ve sana tâbi olanlara kılacağız. «Şüphesiz ki Biz, peygamberlerimize ve îmân etmiş olanlara mutlaka yardım ederiz.» (Ğâfir, 51), «Andolsun ki Bizim, peygamber kullarımıza sözümüz vardır. Onlar; muhakkak ki yardım görenlerdir.» (Sâffât, 171-172), «Öyleyse sabret, çünkü akıbet Allah'tan sakınanlarındır.»^[27]

İzahı

50 — Âd'a da kardeşleri Hûd'u gönderdik. O dedi ki: Ey kavmim; Allah'a ibâdet edin, O'ndan başka ilâhınız yoktur, yoksa sâdece yalan uyduran kimseler olursunuz.

51 — Ey kavmini; ben sizden bunun için bir ücret istemiyorum. Benim ücretim, yalnız beni yaratana aittir. Aklınız ermiyor mu?

52 — Ey kavmim; Rabbınızdan mağfiret dileyin, sonra O'na tevbe edin ki.size gökten bol bol yağmur

göndersin, kuvvetinize kuvvet katsın. Ve suçlular olarak dönmeyin.

Âd Kavmi ve Hûd Peygamber

Allah Teâlâ buyurur ki: Âd'a da, onlara tek ve ortağı olmayan Allah'a ibâdeti emretmesi, uydurmuş oldukları ve ilâh isimleri yakıştırdıkları putlardan men'etmesi için kardeşleri Hûd'u gönderdik. O da onlara haber verdi ki, bu nasihati ve Allah'tan tebliği karşılığında, onlardan herhangi bir ücret istememektedir, o sevabını ancak kendisini yaratan Allah'tan dilemektedir. O demişti ki: «Aklınız ermiyor mu? ücretsiz olarak dünyada ve âhirette sizin salâhınıza olana çağıranı anlamıyor musunuz?» Sonra onlara geçmiş günâhlarını örtecek istiğfar ve gelecekleri hakkında da tevbe ile emretti. Kim, bu sıfatla nitelenmiş olursa; Allah Teâlâ onun rızkını genişletip işlerini kolaylaştırır ve onun durumunu muhafaza eder. Bu sebeptir ki Allah Teâlâ: «Size gökten bol bol yağmur göndersin...» buyurmuştur. Bir hadîste şöyle buyrulur: Kim, istiğfara yapışır ve devam ederse; Allah Teâlâ her bir üzüntüden ona bir

ferahlık, her bir sıkıntıdan bir çıkış yolu kılar ve onu hiç ummadığı yerden nıklandırır.[\[28\]](#)

53 — Onlar dediler ki : Ey Hûd; sen bize apaçık bir burhanla gelmedin, senin sözünden dolayı ilâhlarımızı terkedemeyiz ve sana inanmayız.

54 — ilâhlarımızdan biri seni fena çarpmış, demekten başka bir şey de söylemeyiz. Dedi ki : Doğrusu ben, Allah'ı şâhid tutuyorum. Siz de şâhid olun ki; sizin Allah'tan başka şirk koştüğunuz şeylerden ben uzağım.

55 — Hepiniz birlikte tuzak kurun bana. Sonra da hiç müsâade etmeyin.

56 — Ben, sâdece benim de, sizin de Rabbınız olan Allah'a tevekkül ettim. Yürüyen hiç bir canlı yoktur ki, O, alnından tutmasın. Elbette doğru yoldadır benim Rabbım.

Allah Teâlâ onların, peygamberlerine şöyle dediklerini haber verir : Ey Hûd; sen bize dâvana delâlet edecek apaçık bir burhanla gelmedin. Senin mücerred «onları terkedin.» sözünle biz ilâhlarımızı terketmeyiz ve sana inanıp seni doğrulamayız. «İlâhlarımızdan biri seni fena çarpmış.» demekten

başka bir şey de söylemeyiz. Onlar diyorlardı : «İlâhlarımızdan biri onlara ibâdeti men'etmen onları ayıplaman sebebiyle senin aklını bozmuş ve seni delirtmiş sanıyoruz.» O da dedi ki: Doğrusu ben, Allah'ı şâhid tutuyorum. Siz de şâhid olun ki; sizin Allah'tan başka O'na şirk koştüğunuz bütün eşlerden ve putlardan ben uzağım. Hepiniz; siz ve gerçek iseler ilâhlarınız birlikte tuzak kurun bana. Sonra da göz açıp kapayacak kadar bile müsâade etmeyin.

Allah Teâlâ: «Ben, sâdece benim de, sizin de Rabbiniz olan Allah'a tevekkül ettim. Yürüyen hiç bir canlı yoktur ki O, alnından tutmasın.» buyurur ki; bunların hepsi O'nun kahır, hükümranlığa altındadır. O, hükmünde asla zulmetmeyen Âdil, Hâkim'dir. Muhakkak ki O, doğru yoldadır. Velîd İbn Müslim'in Salvân İbn Amr'dan, onun da Eyfâ' İbn Abd el-Kelâf'dan rivayetine göre; o, aYürüyen hiç bir canlı yoktur ki, O, alnından tutmasın. Elbette doğru yoldadır benim Rab-bım.» âyeti hakkında der ki: Kullarının alınlarından (başlarının ön kısımlarından) tutar. Mü'min kulu karşılar. Öyle ki onun için bir babanın çocuğuna olduğundan daha şefkatlidir. Kâfir

için ise şöyle buyrulur: «Ey insan, keremi bol Rabbma karşı seni ne aldattı?» (İn-fitâr, 6)

Bu makam onun, onlara getirdiğinin doğruluğuna ve onların fayda ve zarar vermeyen, aksine işitmeyen ve görmeyen bir cansızdan ibaret, sevemeyen ve düşman olamayan putlara ibâdetlerinin bâtıl olduğuna kesinlikle delâlet eden yüce bir hüccet ve burhanı içine almaktadır. İbâdetin sâdece kendisine tahsisine hak kazanan ancak ve ancak tek ve ortağı olmayan, mülkün elinde olduğu, tasarrufun kendisine âit olduğu Allah'tır. Hiç bir şey yoktur ki O'nun mülkü, kahn ve hükümranlığı altında olmasın. O'ndan başka ilâh ve O'nun dışında Rab yoktur.^[29]

57 — Yüz çevirerseniz, bilin ki; ben size neyi bildirmek için gönderildimse onları bildirdim. Rabbım, yerinize sizden başka bir kavmi de getirebilir. Ve siz ona bir şey yapamazsınız. Doğrusu Rabbım, her şeyi hakkıyla koruyandır.

58 — Emrimiz gelince; Hûd'u ve beraberindeki mü'-minleri tarafımızdan bir rahmetle kurtardık. Onları katı bir azabtan kurtardık.

59 — Âd da, Rablannm âyetlerini bile bile inkâr ettiler. Peygamberlerine isyan ettiler. Ve her inâdçı zorbanın emrine uydular.

60 — Bu dünyada da, kıyamet gününde de la'nete uğradılar. Bilin ki : Âd Rablarını inkâr ettiler. Ve yine bilin ki; Hûd'un kavmi Âd, Allah'ın rahmetinden uzaklaştı.

Hûd onlara demişti ki: Şayet size getirmiş olduğum tek ve ortağı olmayan Rabbınız Allah'a ibâdetten yüz çevirecek olursanız, muhakkak ki Allah'ın beni kendisiyle göndermiş olduğu risâletini size tebliğ etmemle aleyhinize hüccet konulmuş olur. Rabbım yerinize sizden başka ve yegâne O'na ibâdet edip, O'na şirk koşmayan bir milleti de getirebilir ve size aldırılmaz. Siz ona, onu inkâr etmenizle hiç bir zarar veremezsiniz. Aksine bunun vebali yine size döner. Doğrusu Rabbım her şeyi hakkıyla koruyandır. Kullarının söz ve işlerine şâhiddir ve onları hakkıyla muhafaza eder de onlara bunların tam karşılığını verir. Eğer işledikleri hayır ise bulacakları hayır, kötülük ise bulacakları kötülüktür.

Allah Teâlâ : «Emrimiz gelince...» buyurur ki; bu, kısır (yağmur getirmeyen ve nebatatı döllemeyen) rüzgârdır. Allah Teâlâ, sonuncularına kadar onları helak buyurmuş, Hûd ve ona tâbi olanları rahmeti, lutfu ile çok ağır işkencelerden kurtarmıştır.

«Âd da, Rablannm âyetlerini bile bile inkâr ettiler, Allah'ın peygamberlerine isyan ettiler.» Zîrâ bir peygamberi inkâr eden; bütün peygamberleri inkâr etmiş olur. Zîrâ kendisine îmânın vâcib olması yönüyle onlardan hiç birinin arasında bir fark yoktur. Âd kavmi, Hûd'u inkâr etmiş ve onu inkâr etmeleri bütün peygamberleri inkâr etme mevkiinde kabul edilip bununla bir tutulmuştur. ((Her inâdçı zorbanın emrine uydular.» Doğru yoldaki peygamberlerine tâbi olmayı bıraktılar da her bir inâdçı zorbanın emrine uydular. Bu sebepledir ki bu dünyada hem Allah'ın, hem de her anışlarında Allah'ın inanan kullarının la'netine uğradılar. Kıyamet günü de bütün varlıkların huzûrunda onlara: «Bilin ki Âd Rablannı inkâr ettiler...» diye nida edilecektir. Süddî der ki: Âd'dan sonra gönderilen hiç

bir peygamber yoktur ki onun diliyle onlara la'net edilmiş olmasın.^[30]

61 — Semûd'a da kardeşleri Salih'i gönderdik. Ey kavmim; Allah'a kulluk edin, sizin O'ndan başka tanrınız yoktur. O'dur sizi yeryüzünden yaratıp orayı i'mâr etmenizi isteyen. Mağfiret dileyin O'ndan, sonra da tev-be edin. Şüphesiz Rabbım, size yakındır, kabul edendir, dedi.

Semûd Kavmi ve Hz. Salih

Allah Teâlâ buyurur ki: «Semûd'a da kardeşleri Salih'i gönderdik...» Bunlar Tebûk ile Medine arasındaki Hicr şehirlerinde otururlardı. Âd'dan sonra olup Allah Teâlâ onlardan, kardeşleri Salih'i peygamber olarak göndermişti. Onlara yegâne Allah'a ibâdeti emretti. Bu sebepledir ki şöyle buyurur: «O'dur sizi yeryüzünden yaratan...» Sizi ilk önce O'ndan yaratmış, babanız Âdem'i orada halketmiştir. O'dur sizi yeryüzünü i'mâr edenler kılan ve siz onun ürünlerini yetiştirip alıyorsunuz. Geçmiş günâhlarınız için O'ndan bağışlanma dileyin. Sonra gelecekte yapacaklarınız hususunda O'na tevbe edin. Şüphesiz Rabbım, size yakındır, kabul edendir. Allah

Teâlâ başka bir âyette ise şöyle buyurur: «Kullarım sana Beni sorarsa, şüphesiz ki, Ben çok yakınım. Bana dua edince Ben, o duâ edenin duasına karşılık veririm.» (Bakara, 186).[\[31\]](#)

62 — Dediler ki : Ey Salih, aramızda bundan önce kendisinden iyilik beklenmiş kimseydin sen. Şimdi kalkıp da babalarımızın taptıklarına tapmaktan bizi vazgeçirmek mi istiyorsun? Doğrusu, bizi çağırdığın şeyden şüphe ve endîşe içindeyiz.

63 — Dedi ki : Ey kavmim; Rabbımdan açık bir delilim olur, bana rahmet eder ve ben de O'na baş kaldırır-sam söyleyin bakalım, beni Allah'a karşı kim savunur? Bana hüsrandan başka bir şey kazandırmazsınız.

Allah Teâlâ burada, Salih (a.s.) ile kavmi arasında geçen konuşmaları, kavminin ona karşı söylediklerinde bilgisizlik ve inâd içinde olduklarını zikreder. Onlar; şöyle demişlerdi: «Ey Salih, aramızda bundan önce kendisinden iyilik beklenmiş kimseydin sen. (Bu söylediklerini söylemezden önce biz senin aklından iyilik ve hayır umardık.) Şimdi kalkıp da babalarımızın taptıklarına tapmaktan bizi vaz-

geçirmek mi istiyorsun? Doğrusu, bizi çağırdığın şeyden büyük bir şüphe ve endişe içindeyiz.» O da dedi ki: «Ey kavmim; Rabbımdan beni size gönderdiği şey hakkında kesin bilgi ve bir burhana sahip olursam, bana rahmet eder ve ben de sizi Hakk'a, yegâne Allah'a ibâdete çağırmayı terketmek suretiyle O'na baş kaldırırsam; söyleyin bakalım, beni Allah'a karşı kim savunur? Şayet O'nu terketseydim, siz asla bana bir fayda sağlamaz ve bana hüsrandan başka bir şey kazandırmazdınız.»[\[32\]](#)

64 — Ey kavmim; bu, size bir âyet olarak Allah'ın yarattığı dişi devedir, bırakın onu da Allah'ın toprağında otlasın. Ona kötü maksadla dokunmayın. Yoksa siz, pek yakın bir azaba uğrarsınız.

65 — Buna rağmen onu kesip devirdiler. O zaman: Yurdunuzda üç gün daha kalın. Bu; yalanlanmayacak bir sözdür, dedi.

66 — Emrimiz gelince; Salih'i ve beraberindeki mü' minleri, tarafımızdan bir rahmet ile azâbdan ve o günün rüsvâyhğından kurtardık. Doğrusu Eabbın Kavî'dir, Azîz'dir.

67 — Zulmedenleri bir çığlık tuttu. Oldukları yerde diz üstü çöküverdiler.

68 — Sanki orada hiç yaşamamışlardı. Bilin ki; Se-mûd, Rablarını inkâr etmişlerdi. Ve yine bilin ki; Semûd, Allah'ın rahmetinden uzaklaştı.

Bu kıssa hakkında yeteri kadar bilgi A'râf sûresinde (âyet, 73-78) geçmişti ki burada tekrarına gerek görmüyoruz. Tevfîk Allah'tandır.[\[33\]](#)

69 — Elçilerimiz İbrahim'e müjdelerle gelmiş : Selâm, demişlerdi de o; Selâm, demiş ve beklemeden onlara kızartılmış bir buzağı ikram etmişti.

70 — Ellerin on a uzanmadığını görünce, durumlarımı beğenmedi ve içine korku düştü. Korkma, biz Lût kavmine gönderildik, dediler.

71 — Karısı ayakta idi. Bunun üzerine güldü. Biz de ona İshak'ı, İshâk'ın ardından Ya'kûb'u müjdeledik.

72 — Vay başıma gelenler, ben mi doğuracağım? Ben kocamış biri, şu erim de bir ihtiyar iken. Doğrusu bu, şaşılacak bir şey, dedi.

73 — Dediler ki : Allah'ın işine mi şaşarsın ey evin hanımı? Allah'ın rahmeti ve bereketleri sizin üzerinizdir. O, Hamîd'dir, Mecîd'dir.

Hız. İbrahim'e Gelen Elçiler

Allah Teâlâ, elçileri olan meleklerin Hz. İbrahim'e müjdelerle geldiklerini haber veriyor. Meleklerin ona îshâk'ı müjdeledikleri söylenmiştir. Başka bir görüşe göre ise; onlar, Lût kavminin helaki müjdesini getirmişlerdir. Bunlardan birinci görüşe Allah Teâlâ'nın : «İbrahim'in korkusu dinip de müjde kendisine ulaşınca; Lût kavmi hakkında bizimle tartışmaya girişti.» (Hûd, 74) âyeti de delâlet etmektedir. Melekler geldikleri zaman; selâm demişler, o da onlara; selâm size, diye mukabele etmişti. Beyân âlimlerinin ifâdesine göre; Hz. İbrahim'in vermiş olduğu selâm, meleklerin selâmından daha güzeldir. Zîrâ İbrahim'in selâmı, cümlede merfû' olarak getirilmiştir ki; arap dilinde merfû' olma durumu, sübût ve devamı delâlet eder.

«Onlara semiz bir buzağı ikram etmişti.» İbrahim çabucak gitmiş, onlara yiyecek getirmişti ki; bu, kızdırılmış taştan kızartılmış bir buzağı idi. Bu mânâ

İbn Abbâs, Katâde ve bir çoklarından rivayet edilmiştir. Nitekim Allah Teâlâ başka bir âyette şöyle buyurmaktadır: «Hemen ailesine giderek semiz bir buzağı getirmiş, onların önüne sürüp : Yemez misiniz? demişti.» (Zâriyât, 26-27). Bu âyet-i kerîme birçok yönlerden müsâfirlik âdabım içermektedir.

Allah Teâlâ: «Ellerinin ona uzanmadığım görünce; durumlarını beğenmedi ve içine korku düştü.» buyurur ki, elbette meleklerin yemeğe karşı bir arzulan ve istekleri yoktur ve onlar yemek de yemezler. Bu sebeptendir ki Hz. İbrahim, onların getirdiğinden yüz çevirme hallerini ve bütünüyle uzaklaşmalarını gördüğü zaman, onların durumlarını beğenmemiş ve içine korku düşmüştü.

Süddî der ki: Allah Teâlâ Lût kavmine melekleri gönderdiğinde; melekler, genç erkekler şeklinde yürüyerek gelmişler ve İbrahim'in yanına inerek ona müsâfir olmuşlardı. Hz. îbrâhîm onları görünce, onlara ta'zîmde bulunmuş ve hemen ailesinin yanına giderek onlara semiz bir buzağı getirmiş, onu kesmiş, sonra kızgın taşlarda kızartmış ve onlara ikram ederek onlarla birlikte oturmuştu. Sârre, ayakta on-

lara hizmet ediyordu. Allah Teâlâ bu anı şöyle anlatır: Hanımı ayaktaydı ve îbrâhîm oturmuştu. İbrahim onlara ikram etmiş ve yemez misiniz? demişti. Onlar: Ey İbrahim, biz bir yemeği ancak ücreti mukabilinde yeriz, demişler, Hz. İbrahim : Muhakkak ki bunun ücreti vardır, demişti. Melekler: Bunun ücreti nedir? diye sormuşlar. O: Başında Allah'ın ismini zikredersiniz, sonunda da Allah'a hamdeder-siniz, demişti. Hz. İbrahim, onların ellerinin yemeğe uzanmadığını gördüğünde; onların durumlarını beğenmedi. Onların yemediklerini görünce onlardan korktu, içine bir korku düştü. Sârre İbrahim'e baktı. O meleklerle ikramda bulunmuş, kendisi ayakta onlara hizmet ediyordu. Güldü ve şöyle dedi: Şu müsâfirlerimize şaşılır; onlara ta'zîmde bulunarak bizzat kendimiz hizmet ediyoruz, onlar ise bizim yemeğimizi yemiyorlar.

İbn Ebu Hatim der ki: Bize Ali İbn Hüseyin'in... Osman İbn Mih-san'dan İbrahim'in müsâfirleri hakkındaki rivayetine göre; o, şöyle demiştir : Onlar, dört kişiydiler : Cibril, Mîkâîl, İsrâfil ve Rafâîl. Râvî Nûh İbn Kays der ki: Nûh İbn Ebu Şeddâd'ın

sandığına göre onlar, İbrahim'in yanma girdiklerinde; Hz, İbrahim onlara bir buzağı ikram etmişti. Cibril buzağıyı kanadıyla meshetmiş ve buzağı kalkıp çıkarak annesine kavuşmuştu. Buzağının annesi de evdeydi.

Allah Teâlâ meleklerin: «Korkma...» dediklerini haber verir. Yani onlar şöyle demişlerdi: Bizden korkma, biz Lût kavmini helak etmek üzere gönderilmiş melekleriz. Bunun üzerine Sârre onların helak olacağı müjdesine gülmüştü. Zîrâ onların fesadı çok, küfür ve inâd-ı lan şiddetli idi. İşte bu gülmesi sebebiyle Sârre, ümit kesildikten sonra çocuk müjdesiyle mükâfatlandırılmıştır. Katâde der ki: Sârre gülmüş ve gaflet içindelerken bir kavme azabın gelmesine şaşmıştı.

Allah Teâlâ: «Bunun üzerine güldü. Biz de ona İshâk'ı, İshâk'ın ardından Ya'kûb'u müjdeledik.» buyurur. İbn Abbâs'tan rivayetle Av-fî; âyetteki kelimesini hayız gördü, şeklinde anlamıştır. Muhammed İbn Kays der ki: Sârre gülmüştür. Zîrâ o, onların (meleklerin) Lût kavminin yapageldiklerini yapmak istediklerini sanmıştı. Kelbî: Sârre,

İbrahim'deki korkuyu gördüğü için gülmüştür, der. Her ne kadar İbn Cerîr, Muhammed İbn Kays ve Kelbî'nin bu açıklamalarını onlara kadar varan isnadı ile rivayet ediyor ise de son derece zayıf olup hiç bir şekilde iltifat edilemez. En doğrusunu Allah bilir. Vehb İbn Münebbih : O, ancak İshâk ile müjdelendiği için gülmüştür, der. Ancak bu da âyetin akışına muhaliftir. Zîrâ âyette açıkça görülmektedir ki; müjde, onun gelmesinden sonradır. «Biz de ona İshâk'ı, İshâk'ın ardından Ya'kûb'u müjdeledik.» Yani onu öyle bir çocukla müjdeledik ki; o çocuğun da çocuğu, devamı ve nesli olacaktır. Ya'kûb, İshâk'm çocuğudur. Nitekim Allah Teâlâ Bakara sûresindeki âyette şöyle buyurur : «Yoksa Ya'kûb'a ölüm geldiğinde siz orada mıydınız? Hani o, oğullarına : Benden sonra neye ibâdet edeceksiniz? demişti. Onlar da: Senin ilâhına ve ataların İbrahim'in, İshâk'ın tek ilâhı olan Allah'a ibâdet edeceğiz. Ve O'na teslim olmuşuz, demişlerdi.» (Bakara, 133). Bu âyeti delil olarak alanlar, Hz. İbrahim' in boğazlayacağı oğlunun İsmail olduğunu, bu çocuğun İshâk olmasının mümkün olmadığını söylerler. Zîrâ kendisi

hakkında müjde verilen ve Ya'kûb'un kendisi için doğacağı müjdelenen İshâk'tır. Henüz vücûdu va'dedilen Ya'kûb isminde çocuğu olmamışken ve küçük bir çocuk iken Hz. İbrâhîm onu boğazlamakla nasıl emrolunabilir? Allah'ın va'di haktır ve onda dönme olmaz. O halde bu durumda İshâk' in boğazlanmasının emredilmesi mümkün değildir ve neticede boğazlanması emredilenin, İsmâîl olduğu ortaya çıkar. Bu istidlal son derece güzel, sıhhatli ve açıktır. Allah'a hamdederiz. Allah Teâlâ bu âyet-i kerîme'de Sârre'nin şöyle dediğini hikâye eder : «Vay başıma gelenler, ben mi doğuracağım? Ben kocamış biri, şu erim de bir ihtiyar iken.» Allah Teâlâ Sârre'nin ne yaptığını Zâriyât sûresinde şöyle hikâye eder : «Bunun üzerine zevcesi, hayretle seslenerek döndü, yüzünü kapayarak : Kısır bir kocakarı, dedi.» (Zâriyât, 29). Nitekim kadınlar, şaşkınlık halinde söz ve işlerinde böyle davranırlar. Melekler : Allah'ın işine mi şaşarsın ey evin hanımı? Allah'ın işine şaşma. Zîrâ O, bir şeyin olmasını istediği zaman ona; ol, der ve o da hemen oluverir. Buna şaşma. Sen çocuktan kesilmiş bir ihtiyar ve kocan yaşlı bir ihtiyar dahi

olsa muhakkak ki Allah Teâlâ dilediğine güç yetiricidir, dediler. Ve şöyle devam ettiler : «Allah'ın rahmeti ve bereketi sizin üzerinizdir. O Hamîd'dir, Mecîd'dir.» Muhakkak ki Allah Teâlâ bütün işlerinde Hamîd, sözlerinde ise Mahmûd'dur. Sıfatlarında ve zâtında temcîd olunmuştur. Bu sebepledir ki Buhârî ve Müslim'in Sahîh'lerinde rivayet edildiğine göre; sahabe : Sana selâmı bildik, ey Allah'ın elçisi, senin üzerine duâ nasıldır? diye sormuşlardı. Şöyle buyurdu : Ey Allah'ım, İbrâhîm ve İbrâhîm ailesine duâ buyurmuşsan, Muhammed ve Muhammed ailesine de duâ buyur. Nasıl İbrahim'in ailesini mübarek kılmışsan, Muhammed ve Muhammed ailesini de mübarek kıl. Muhakkak ki Sen; Hamîd'sin, Mecîd'sin, deyiniz.^[34]

74 — İbrahim'in- korkusu geçip de müjde kendisine ulaşınca; Lût kavmi hakkında bizimle tartışmaya girişti.

75 — Doğrusu İbrahim; yumuşak huylu, çok içli ve kendisini Allah'a vermiş bir kimseydi.

76 — Ey İbrahim; bundan vazgeç, zîrâ Rabbmın fermanı gelmiştir. Onlara muhakkak geri çevrilmeyecek bir azâb gelmektedir.

Allah Teâlâ, bu âyetlerde de Hz. İbrahim'den haber veriyor. Melekler onun ikram ettiğinden yemediklerinde gönlüne bir korku düşmüştü. Bu korkusu gidip de melekler onu çocukla müjdeleyip Lût kavminin helakini haber verdiklerinde onlarla konuşmaya başlamıştı. Olayı Saîd İbn Cübeyr bu âyetin tefsirinde şöyle anlatır : Cibril ve yanındakiler Hz. İbrahim'e geldiklerinde ona : Muhakkak ki biz, şu köyün ahâlîsini helak edicileriz, demişlerdi. İbrahim onlara : Siz içinde üç yüz mü'min olan bir köyü mü helak edeceksiniz? diye sormuş. Onlar : Hayır, demişler. İçinde kırk mü'min olan bir köyü mü helak edeceksiniz? diye sormuş, onlar; hayır, demişler. Otuz, demiş, onlar beşe ulaşınca kadar hep hayır, demişler. Ne dersiniz; orada bir tek müslüman kişi olsa orayı helak eder misiniz? diye sormuş ve onlar yine hayır, demişler. İşte bu sırada İbrahim (a.s.) : Muhakkak ki orada Lût var, demiş ve onlar : Orada olanı biz iyi biliriz, karısı dışında onu ve ailesini

muhakkak kurtaracağız... demişler ve İbrahim susup gönlü huzur bulmuş. Katâde'nin söyledikleri buna yakındır. İbn İs-hâk şöyle ilâve eder : Ya orada bir tek mü'min varsa ne dersiniz? diye sormuş, onlar; hayır, demişlerdi. Hz. İbrahim: Şayet orada Lût varsa; onunla onlardan azâb alıkonulup geri çevrilir, demiş ve onlar da : Biz orada olanı en iyi bilenleriz, demişlerdi.

Allah Teâlâ, «Doğrusu İbrahim; yumuşak huylu, çok içli ve kendisini Allah'a vermiş bir kimseydi.» âyetinde bu güzel sıfatlarla İbrahim'i övmektedir ki; bunların tefsiri, daha önce (Tevbe sûresinin 114. âyetinde) geçmişti. Allah Teâlâ: «Ey İbrahim; bundan vazgeç, zîrâ Rabbinm fermanı gelmiştir...» buyurur ki, onlar hakkında kaza yerini bulmuş, onların helaki ve suç işleyen kavimlerden çevrilmeyen Allah'ın baskınının başlarına gelmesi sözü hak olmuştur.^[35]

77 — Elçilerimiz Lût'a gelince; onların gelmelerinden endîşeye düştü, çok sıkıldı ve : işte bu çok çetin bir gündür, dedi.

78 — Kavmi ona koşa koşa geldi. Daha önce de kötü işler işlerlerdi. Ey kavmim; işte kızlarım, bunlar

sizin için daha temizdir. Allah'tan korkun da müsâfirlerin önünde beni rezîl etmeyin. İçinizde akli erer bir kimse de yok mudur? dedi.

79 — Dediler ki : Senin kızlarınla bizim bir ilgimizin olmadığını biliyorsun. Sen, ne istediğimizi de bilirsin.

Elçilerimiz Lût'a Geldiğinde

Allah Teâlâ haber veriyor ki; elçileri olan melekler Lût kavmini Allah'ın o gece helak buyuracağını Hz. İbrahim'e haber verip bildirdikten sonra Hz. Lût'a geldiler. Söylendiğine göre Hz. İbrahim'in yanından ayrıldıktan sonra Hz. Lût (a.s.), kendine âit bir arazîde —başka bir rivayete göre evinde— olduğu sırada ona geldiler. Onlar, Allah Teâlâ'nın bir imtihanı olarak —ki yüce hikmet ve hüccetler Allah'ındır— son derece güzel yüzlü genç şeklinde ona geldiler. Hz. Lût, onların gelmelerinden endîşeye düştü, son derece sıkıldı ve şayet onları müsâfir etmez ise kavminden birinin onları müsâfir edip onlara bir kötülük yapacaklarından korktu da; «İşte çok çetin bir gün, dedi.» İbn Abbâs ve bir çokları derler ki: İmtihanı ve musibeti çok bir gün. Zîrâ Hz.

Lût, onları müdâfaa mecburiyetinde kalacağını anladı ve bu ona çok ağır geldi.

Katâde'nin anlattığına göre; melekler Hz. Lût kendine âit bir arazide iken geldiler ve Ona müsâfir oldular. Hz. Lût onlardan utandı, önlerinde yürüdü ve yolda dönüp gitmelerini hissettirir bir halde şöyle dedi: Allah'a yemîn olsun ki ey gençler, yeryüzünde halkı bunlardan daha habîs bir yer bilmiyorum. Sonra biraz yürüdü ve bu sözünü onlara dört kere tekrarladı. Katâde der ki: Peygamberleri bu şekilde şehâdette bulunmadıkça, onları helak etmemekle emrolunmuş-lardı.

Süddî der ki: Melekler, Hz. İbrahim'in yanından Lût'un kasabasına doğru yola çıktılar. Gece yarısı Sedom nehrine ulaştılar. Orada Lût'un su taşıyan bir kızını gördüler de: Ey kızcağız, bir ev var mı? diye sordular. Kız: Ben size gelinceye kadar yerinizde durun, dedi. Kavminin onlara bir şey yapmasından korkmuştu. Babasına geldi ve: Ey babacığım, şehrin kapısında gençlere rastladım, yüzleri onlardan daha güzel kimse görmemiştim. Sakın kavmin Onları ele geçirip onlara bir ahlâksızlık yapmasın, dedi. Lût'un

kavmi onun, erkekleri müsâfir etmesini yasaklamış ve: Yolumuzdan çekil, erkekleri biz müsâfir edeceğiz, demiştiler. Melekler Hz. Lût'a geldiklerinde, ailesi halından başka kimse onların geldiğini bilmiyordu. Ancak Lût'un karısı çıkıp kavmine haber verdi de koşa koşa ona geldiler. Allah Teâlâ : «Kavmi ona koşa koşa geldi.» buyurur ki; onlar gençlerin gelmesine sevinçlerinden koşa koşa ona gelmişlerdi. «Daha önce de kötü işler işlerlerdi.» Bu onlarda âdeta bir huy haline gelmişti ki zâten bu hal-delerken azâb onları yakalamıştır. Lût onlara : «Ey kavmim; işte kızlarım, bunlar sizin için daha temizdir.» deyip onlara kavminin kadınlarını göstermişti. Peygamber, ümmeti için baba mesabesindedir. Onlara dünya ve âhirette kendileri için en faydalı olanı göstermişti. Nitekim başka bir âyette zikredildiğine göre; onlara şöyle demişti: «İnsanlar arasında erkeklere mi yaklaşıyorsunuz? Ve Rabbınızın sizin için yarattığı eşleri bırakıyor musunuz? Hayır, siz azmış bir kavimsiniz.» (Şuarâ, 165-166). Allah Teâlâ başka bir âyette aralarında şu konuşmaların geçtiğini zikreder: «Biz seni elâlemin işine karışmaktan (erkekleri müsâfir

etmekten) men'etmedik mi? dediler. Alacaksanız işte bunlar benim kızlarım, dedi. Senin ömrüne andolsun ki, onlar sarhoşlukları içinde muhakkak serseri bir halde idiler.» (Hicr, 70, 72). Bu âyet:i kerîme'de ise o, şöyle demiştir : «İşte kızlarım, bunlar sizin için daha temizdir.» Mücâhid; Hz. Lût'un kızları olmadığını, onların ümmetinden olduğunu, zîrâ her peygamberin ümmetinin babası olduğunu söyler. Bu açıklama, Katâde ve bir çoklarından rivayet edilmiştir, İbn Cüreyc der ki: Onlara kadınlarla evlenmeyi emretmiş, onlara zina yolunu göstermemiştir. Saîd İbn Cübeyr de şöyle der: O, kavminin kadınlarını kasetmiştir ki; onlar, peygamberin kızları, o da kavminin babasıdır. Ahzâb sûresinin altıncı âyetinin kırâetlerin-den birisi şöyledir : «Peygamber, mü'minler için kendi öz nefislerinden daha evlâdır. Onun eşleri ise onların anneleridir. O da onlann babasıdır.» (Ahzâb, 6). Rebî' İbn Enes, Katâde, Süddî, Muhammed İbn İshâk ve başkalarından da böyle rivayet edilmiştir.

«Allah'tan korkun da müsâfirlerin önünde beni rezîl etmeyin.» Kadınlarınızla yetinme emrini kabul edin. «İçinizde akıllı erer bir kimse yok mudur?»

Kendisine hayır olan, emrettiğimi kabul edecek, yasakladığımı bırakacak bir kimse yok mu? Onlar şöyle dediler: «Senin kızlarınla bizim bir ilgimizin olmadığını biliyorsun?» Sen iyi bilirsin ki bizim kadınlarımıza ihtiyâcımız ve onlara karşı bir iştihâmımız yok. «Sen, ne istediğimizi de bilirsin.» Bizim erkeklerden başka bir arzumuz, maksadımız yok, sen bunu biliyorsun. O halde bu sözü bize tekrarlama ihtiyâcını nereden duyuyorsun. Süddî der ki: Onlar : «Sen, ne istediğimizi de bilirsin.» sözleriyle kendilerinin sâdece erkekleri istediklerini belirtmişlerdir.^[36]

80 — Keski size yetecek bir kuvvetim olsaydı. Veya sağlam bir yere sığmsaydım, dedi.

81 — Dediler ki: Ey Lût; biz Rabbmm elçileriyiz. Onlar sana ilişemeyecekler. Bir ara geceleyin ailenle birlikte yola çık. Karının dışında kimse geri kalmasın. Doğrusu onların başına gelecek olan onun da başına gelecektir. Onların başına gelecek sabahleyindir. Daha sabah yakın değil mi?

Allah Teâlâ peygamberi Lût (a.s.) dan haber vererek buyurur ki: Muhakkak ki Lût (a.s.) onları:

«Keski size yetecek bir kuvvetim olsaydı...» sözüyle tehdid etmiştir. Yani keşke size yetecek bir kuvvetim olsaydı da sizi cezalandırmış olsaydım, bizzat kendim ve aşiretim size gerekenleri yapsaydım. Bu sebeptendir ki Muhammed İbn Amr İbn Alkame kanalıyla... Ebu Hüreyre'den rivayet edilen bir hadîste Allah Rasûlü (s.a.) şöyle buyurmuştur: Allah Lût'a rahmet eylesin, muhakkak ki o sağlam bir yere sığınmıştı. —Bununla Hz. Peygamber Allah'ı kasdediyor— Allah Teâlâ ondan sonra hiç bir peygamber göndermemiştir ki onu, kavminden kalabalık bir grup içinde göndermiş olmasın.

İşte o esnada melekler kendilerinin ona Allah'ın elçileri olduklarını, kavminin kendisine ilişemeyeceklerini haber verdiler ve: «Ey Lût; biz, Rabbının elçileriyiz. Onlar sana ilişemeyecekler.» dediler, gecenin sonunda ailesini yürütmesini, ailesinin arkasından, onları yürüterek kendinin de gitmesini emrettiler. Dediler ki: «Kimse geri kalmasın.» Yani onların (kavminin) başına gelenleri işittiğinde üzücü, rahatsız edici o sesler sizi ürkütmesin. Aksine yolunuza devam edin. «Karısının

dışında...» Bir çokları; âyetin bu kısmının, olumlu mânâdan istisna olduğunu, «Geceleyin ailenle birlikte yola çık.» emrinden istisna edildiğini söylerler. İbn Mes'ûd, âyeti bu şekilde okumuş ve âyetteki kelimesini mansûb olarak okumuştur. Zîrâ bu istisna, olumlu bir mânâdan istisna edilmiş olup bu görüşte olanlara göre bu kelimenin mansûb okunması vâcibtir. Diğer kâri' ve nahivci-ler ise; âyetteki kelimesinin, «Kimse geri kalmasın.» kısmından istisna edildiğini söyleyip, bu kelimenin merfû' ve mansûb okunmasının caiz olduğu görüşündedirler. Bunlar Lût'un karısının onlarla beraber çıktığını sarsıntıyı duyunca arkasına döndüğünü, «Vah kavmim.» dediğini, gökten başına bir taş gelerek onu öldürdüğünü anlatırlar.

Sonra melekler ona bir müjde olmak üzere kavmin helakinin yakın olduğunu haber verdiler. Zîrâ o, kendilerine : Onları hemen helak edin, demiş; onlar da : «Onların helak olma zamanı sabahleyindir. Sabah yakın değil mi?» demişlerdi. Lût'un kavmi kapıda durmuş ve sanki oraya bağlanmışlardı. Onlar her bir taraftan oraya koşa koşa gelmişlerdi. Lût

kapıda durmuş, onlarla mücâdele ediyor, onları men'-ediyor ve içinde bulundukları halden onları nehyediyordu. Onlar ise onun (bu sözlerini) kabul etmiyorlar, bilakis onu tehdîd ediyorlardı. İşte bu sırada Cibril (a.s.) karşılarına çıkıp yüzlerine kanadı ile vurdu ve gözlerini kör etti. Döndüler ve yollarını bile bulamadılar. Nitekim Allah Teâlâ şöyle buyurur : «Andolsun ki, onlar rnüsâfirlerine kötülük yapmayı kaydetmişler di. Biz de gözlerini kör ettik. Azabımı ve tehdidimi tadın.» (Kamer, 37). Ma'mer'in Katâde'den, onun da Hu-zeyfe İbn Yemmân'dan rivayetine göre; o, şöyle anlatmış : İbrahim (a.s.), Lût kavmine gelir ve şöyle derdi: Adabına uğramamız için Allah sizi bundan men'etmedi mi? Onlar kendisine itaat etmediler, tâ ki haklarında yazılan vaktine ulaşınca melekler Lût'a ulaştılar. O kendine ait bir yerde çalışıyordu. Onları müsâfir olmaya davet etti. Dediler ki: Bu gece biz senin müsâfirleriniz. Allah Teâlâ Cibril'e, Lût onların aleyhinde üç defa şehâdetle bulununcaya kadar onlara azâb etmemekle emretmişti. Lût onları müsâfir olmaya çağırdığında kavminin yapmakta olduğu kötülüğü zikretti, bir

süre onlarla beraber yürüdü, sonra onlara dönüp :
Bu kasaba ahâlîsinin ne yapmakta olduklarını biliyor musunuz? Yeryüzünde onlardan daha şerlisini bilmiyorum. Sizi nereye götüreyim? Kavmime mi? Onlar Allah'ın yaratıklarının en şerlileri iken, dedi. Cibril meleklerle dönüp : Bunu muhafaza ediniz, bu birinci, dedi. Lût, onlarla bir süre daha yürüdü. Kasabanın yolunun yansına geldiklerinde, kasaba halkının onlara bir kötülük yapmasından korktu, onlardan utandı ve : Bu kasaba halkının ne yaptığını bilmiyor musunuz? Yeryüzünde onlardan daha şerlisini bilmiyorum. Muhakkak ki benim kavmim Allah'ın yarattıklarının en şerlisidir, dedi. Cibril meleklerle dönüp : Muhafaza ediniz; bu ikinci, dedi. Evin kapısına ulaştığında onlardan utancından ve onlara (kavminin bir kötülük yapmasından) korkarak ağladı ve : Muhakkak ki benim kavmim Allah'ın yarattığının en şerlisidir. Bu kasaba ahâlîsinin ne yapmakta olduğunu bilmiyor musunuz? Yeryüzünde bunlardan daha şerli bir kasaba halkı bilmiyorum, dedi. Cibril meleklerle : Muhafaza ediniz; bu üç, azâb hak oldu, dedi. (Eve) girdiklerinde kötü ihtiyar kadın (karısı)

gitti, yüksek bir yere çıktı ve elbisesiyle işareti verdi. Günahkârlar koşarak ona geldiler ve : Ne haber var? dediler* Dedi ki: Lût'a öyle bir kavim müsâfir oldu ki yüzü onlardan daha gü-. zelini, kokulan onlardan daha hoş olanını asla görmedim. Koşarak kapıya geldiler. Lût onları kapıda karşıladı ve uzun uzun onlarla ınücâ-* dele etti. O içerde, diğerleri dışarda idiler, Onlara Allah'ın adını ve-i rip : «İşte kızlarım, bunlar sizin için daha temizdir.» dedi. :

Melekler kalktı ve kapıyı kapadı. Cibril, onların cezâlandırılması için izin istedi de Allah Teâlâ ona izin verdi. Olduğu (aslî) şekli ile semâya yükseldi. Kanadını açtı. —Cibril'in iki kanadı vardır. Kanadı üzerinde dizi dizi incilerden tüyler vardır. Ön dişleri parlak, alını açık, saçları mercan gibi, siyah kıvrıkcık saçlıdır. O, kar gibi bembeyaz incidir, ayakları yeşile çalar—. Dedi ki: «Ey Lût; biz, Rabbının elçileriyiz. Onlar sana ilişemeyecekler.» Ey Lût, kapıdan çekil ve bizi onlarla baş-baş bırak. Lût kapıdan çekildi, Cibril çıkıp kanadını yaydı ve kanadıyla onların yüzüne öyle bir vuruş vurdu ki gözlerini yardı, kör oldular. Yolu bilemediler ve evlerini bulamadılar. Sonra

Lût, o gece ailesini götürmekle emrolundu da şöyle buyuruldu : «Bir ara geceleyin ailenle birlikte yola çık.» Muhammed" İbn Kâ'b, Katâde ve Süddî'den de bunların bir benzeri rivayet edilmiştir.^[37]

82 — Emrimiz gelince; oranın üstünü altına getirdik ve üzerine yığın yığın sert taşlar yağdırdık.

83 — Ki bu taşlar, Rabbmın katında işaretlenmiştir. Bunlar zâlimlerden hiç bir zaman uzak olmayacaktır.

Allah Teâlâ buyurur ki: «Emrimiz gelince; —ki güneş doğarken-dir— oranın —Sedom'un— üstünü altına getirdik.» Allah Teâlâ başka bir âyette şöyle buyurur: «Onlara giydirdiğini giydirdi...» (Necm, 54). Yani onların üzerine slccîl'den taş yağdırdık. Siccîl kelimesi, Farsça olup çamurdan taş anlamındadır. Bu açıklama İbn Abbâs ve baş-kalarınınmdır. Diğer bazıları ise bu kelimenin iki kelimedenden müteşekkil olduğunu söylerler. Birinci kelime olan «Senk» kelimesi taş anlamında, kil kelimesi ise çamur anlamındadır. Allah Teâlâ başka bir âyette şöyle buyurur : «Ki üzerlerine çamurdan taş yağdıralım.» (Zâriyât, 33). Yani taşlaşmış son derece katı. Bazıları

buradaki siccîl kelimesinin kızartılmış anlamında olduğunu söyler.(...)

Bazıları, âyetteki kelimesinin : Gökte bu iş için hazırlanmış, anlamında olduğunu söylerler. Başkaları ise bunun : Onların başlarına inmede birbirini ta'kîb eden, yığın yığın, anlamında olduğunu söylemişlerdir. Allah Teâlâ : «Ki bu taşlar, Rabbının katında işaretlenmiştir.» buyurur ki bunlar belirlenmiş, mühürlenmiş olup üzerlerinde sahiplerinin isimleri vardır. Her taşın üzerinde ineceği kimsenin ismi yazılıdır. Katâde ve İkrime ise kelimesinin tokalı anlamında olduğunu, onlarda kırmızılıktan bir eser olduğunu söylemişlerdir. Anlattıklarına göre; bu taşlar, ülke ahâlîsinin üzerine inmiştir. Ayrıca oranın çevresindeki köylere dağılmış olanların da üzerine inmiştir. Onlardan birisi insanların yanında konuştuğu esnada birdenbire gökten bir taş gelmiş ve insanların arasından onun tepesine düşerek helak etmiştir. Taş, diğer ülkelerde olanları da ta'kîb etmiş ve sonuncularına varıncaya kadar onları helak ederek onlardan hiç kimse kalmamıştır.

Mücâhid der ki: Cibril Lût kavmini evlerinden, avlularından almış, onları hayvanları ve eşyalarıyla birlikte taşıyıp kaldırmış ve nihayet gök ehli, köpeklerinin ulumasını dahi işitmiştir. Sonra onları ters çevirmiş. Onları sağ kanadının, kanadını örttüğü zaman örtülen kısmı üzerinde taşımış. Onları çevirdiğinde onlardan ilk düşen ayrı olanları olmuş. Katâde der ki: Bize ulaştığına göre; Cibril, orta (büyük) kasabayı kenarlarından yakalamış, sonra onu gökyüzüne uçurmuş. Nihayet gökyüzü halkı, onların köpeklerinin seslerini dahi işitmiş. Sonra birbiri üzerindelerken onları helak etmiş. Sonra alay ederek kavimden (başka yerlere) dağılmış olanların peşine düşmüş. Katâde der ki: Bize anlatıldığına göre dört kasaba olup, her kasabada yüz bin kişi varmış, Bir rivayette ise; onlar, üç kasaba olup büyükleri Sedom imiş. Yine bize ulaştığına göre; İbrahim (ajs.), Sedom'un başına (karşısındaki yüksek bir yere) çıkıp şöyle dermiş : Ey Sedom, bu gün sana ne oldu?

Katâde ve başkalarından bir rivayette şöyle anlatılır : Bize ulaştı ki Cibril (a.s.) sabah olunca kanadını açmış, onların arazisini içindeki sarayları,

hayvanları, taşları ve ağaçlarıyla, içinde olan şeylerin bütünüyle yerden koparmış, sonra onları kanadı" içinde toplayıp katlamış, sonra onları dünya semasına çıkarmış. Nihayet gökyüzü sakinleri, insanların ve köpeklerin seslerini işitmişler. Onlar, dört bin kere bin kişi (4 Milyon) imişler. Sonra onları ters çevirip, ters çevrilmiş halde yeryüzüne dönderip birbirleri üzerine atmış, onları alt üst etmiş ve üstlerine sert taşlar yağdırmış. Muhammed İbn Kâ'b el-Ku-razî der ki: Lût kavmi beş kasabada idiler; Sedom —ki bu en büyüktür—, Sa'be, Sa've, Asre ve Doma. Cibril bunları kanadına yüklemiş, yükseltmiş ve nihayet dünya göğünün ahâlîsini köpeklerinin ulumasını ve tavuklarının seslerini işitmişler. Sonra onları yüzleri üzeri çevirmiş ve sonra da Allah Teâlâ, onların üzerine taş yağdırmıştır. Allah Teâlâ : «Ülkelerinin üstünü altına getirdik. Üzerlerine sert taş yağdırdık.» (Hicr, 74) buyurur ki; Allah Teâlâ onu (Sedom'u) ve çevresindeki şehirleri helak buyurmuştur.

Süddî der ki: Lût kavmi, sabaha eriştiklerinde Cibril inmiş, yedi kat yerden yeryüzünü söküp

koparmış, onu taşıyarak göğe ulaştırmış. O kadar ki dünya semâsı halkı, köpeklerinin ulumalarının ve horozlarının seslerini işitmişler. Sonra onları ters çevirip öldürmüştür. İşte Allah Teâlâ'nın : «Altı üstüne gelen kasabaları da o kaldırıp çarptı.» (Necm, 53) sözü budur. Yeryüzüne düştüğünde ölmeyene gelince; Allah Teâlâ, o yerin altında iken üzerine taş yağdırmıştır. Yeryüzünde onlardan dağılmış olanların ise köylerde peşine düşülmüş; birisi konuşurken taş gelmiş ve onu öldürmüştür. İşte Allah Teâlâ'nın «Ve üzerlerine (köylerde) sert taşlar yağdırdık.» kavli budur. Süddî böyle söylemiştir.

Allah Teâlâ : «Bunlar zâlimlerden hiç bir zaman uzak olmayacaktır.» buyurur ki bu ceza ve azâb zulümlerinde onlara benzeyenlerden hiç bir zaman uzak olmayacaktır. Sünenlerde İbn Abbâs'tan rivayet edilen merfû' bir hadîste şöyle buyrulur : Lût kavminin yaptığını yapanı bulduğunuz zaman, hem yapanı ve hem de yapılanı öldürünüz. Kendisinden rivayet edilen bir kavlinde İmâm Şafî ve âlimlerden bir grup bu hadîsle amel ederek evli olsun veya olmasın livâta yapanın öldürüleceği görüşündedirler.

İmâm Ebu Hanîfe ise onun önce yüksek bir yerden atılıp, sonra taşlanacağı görüşündedir. Nitekim Allah Teâlâ Lût kavmine böyle yapmıştır. En doğrusunu Allah Teâlâ bilir.^[38]

84 — Medyen'e de kardeşleri Şuayb'ı yolladık. Dedi ki : Ey kavmim; Allah'a kulluk edin, O'ndan başka ilâhınız yoktur. Ölçüyü tartıyı eksik tutmayın. Ben, sizi iyi bir halde, refah içinde görüyorum. Ve sizi azâbla kuşatacak bir günden korkuyorum.

Medyen Halkı ve Şuayb Peygamber

Allah Teâlâ : «Medyen'e de kardeşleri Şuayb'ı yolladık.» buyurur. Bunlar araplardan bir kabile olup Hicaz ile Şam arasında Meân ülkesine yakın ve onlarla tanınan, adına Medyen denilen bir yerde otururlardı. Allah Teâlâ onlara Şuayb'ı yolladı. Şuayb, neseb yönünden onların şerefliilerinden idi. Bu sebeptendir ki: «Kardeşleri Şuayb'ı yolladık» buyurmuştur. Onlara yegâne Allah'a ibâdet etmelerini emretmiş, ölçü ve tartıyı eksik tutmaktan onları men'etmiştir. Şöyle demişti: «Ben sizi (maişet ve rızkında) iyi bir halde, refah içinde görüyorum.» Allah'ın haramlarını işlemeniz sebebiyle içinde

olduğunuz şeylerin sizden sökülüp alınmasından «Ve sizi azâbla kuşatacak âhiret yurdundaki bir günden korkuyorum.»^[39]

85 — Ey kavmim; ölçüyü ve tartıyı hakkaniyetle yerine getirin. İnsanlara eşyalarını eksik vermeyin, yeryüzünde bozgunculuk yaparak karışıklık çıkarmayın.

86 — îmân ediyorsanız, Allah'ın geri bıraktığı sizin için daha hayırlıdır. Sonra ben sizin üzerinizde bir koruyucu da değilim.

Şuayb (a.ş.) önce onları, insanlara verdikleri zaman ölçü ve tartıyı eksik tutmaktan men'etmiş, sonra ise verme ve almalarında adaletle ölçü ve tartıyı tâm tutmalarını emretmiş, yeryüzünde fesada koştuktan onları men'etmiştir. Onlar yol keserlerdi.

Allah Teâlâ : «Allah'ın geri bıraktığı sizin için daha hayırlıdır.» buyurur. İbn Abbâs der ki: Allah'ın rızkı, sizin için daha hayırlıdır. Allah'ın vereceğı rızık sizin insanlara eksik vermenizden daha hayırlıdır, demiştir. Rebî' İbn Enes : Allah'ın tavsiyesi (vasiyyeti) sizin için daha hayırlıdır, derken; Mücâhid : Allah'a itaat sizin için daha hayırlıdır, demiş, Katâde de :

Allah'tan olan nasibiniz, sizin için daha hayırlıdır, demiştir. Abdurrahmân İbn Zeyd İbn Eşlem de şöyle der : Helak azâbda, kalma (geride bırakılan) ise rahmettedir. Ebu Ca'fer İbn Cerîr der ki: Allah'ın geri bıraktığı sizin için daha hayırlıdır. Ölçü ve tartıyı tâm tuttuktan sonra kalan kâr sizin için insanların mallarını almanızdan daha hayırlıdır. Bu açıklama, İbn Abbâs'tan rivayet edilmiştir. Ben de derim ki: Bu, Allah Teâlâ'nın : «De ki: Murdarın çokluğu hoşunuza gitse de; murdarla temiz bir olmaz.» (Mâide, 100) âyetine benzemektedir. Yoksa ben sizin üzerinizde bir koruyucu değilim. Ben sizi murâkebe edici ve koruyucu değilim. Bunları insanların sizi görmesi için değil, bilakis Allah için yapınız.^[40]

87 — Dediler ki : Ey Şuayb; senin namazın mı bize babalarımızın taptıklarını ve mallarımızı dilediğimiz gibi kullanmamızı men'ediyor? Sen, doğrusu akli başında, yumuşak huylu birisin.

Onlar —Allah onları kahretsin— alay yollu ona diyorlardı ki: Ey Şuayb, senin namazın mı —A'meş: Senin Kur'an'ın mı? diye açıklıyor— bize babalarımızın taptığı putları ve mallarımızı

dilediğimiz gibi kullanmamızı men'ediyor? Yani biz senin sözün üzerine mi ölçü ve tartıyı eksik tutmayı bırakacağız? Onlar bizim mallarımız; onlarda biz dilediğimizi yaparız.

Senin namazın mı bize babalarımızın taptıklarını bırakmamızı emrediyor? âyeti hakkında Hasan der ki: Evet, Allah'a yemin olsun ki onun namazı babalarının taptıklarını bırakmalarını onlara emre-
diyor. Sevrî: «Mallarımızı dilediğimiz gibi kullanmamızı men'ediyor.» âyetinde zekâtı kaydettiklerini söyler.

İbn Abbâs, Meynûn İbn Mihrân, İbn Cüreyc, İbn Eşlem ve İbn Ce-rîr'in söylediklerine göre onlar — Allah düşmanları— «Sen, doğrusu akıllı başında, yumuşak huylu birisin, d sözünü alayvarî söylüyorlardı. Allah onları kahretsin ve rahmetinden uzaklaştırsın ki, öylece de yapmıştır.^[41]

88 — Dedi ki : Ey kavmim; ben Rabbımdan apaçık bir delil üzere iken O, bana kendisinden güzel bir rızık ihsan etmişse ne dersiniz? Size yasakladığım şeylere aykırı hareket etmek istemem. Gücümün yettiği kadar islâh etmekten başka bir isteğim yoktur.

Başarım ancak Allah'tandır. O'na tevekkül ettim ve O'na yöneliyorum.

Şuayb onlara diyor ki: Ey kavmim; (ben kendisine çağrıldığım hususta) Rabbımdan apaçık bir delil (ve basiret) üzere iken O, bana kendisinden güzel bir rızık ihsan etmişse ne dersiniz? Burada güzel rızık ile peygamberliğin kaydedildiği de, helâl rızkın kasedildiği de söylenmiştir ki, her ikisine de ihtimâli vardır.

Sevrî «Size yasakladığım şeylere aykırı hareket etmek istemem.» âyetinde der ki: Size bir şeyi yasaklayıp da sizden gizli olarak, gizli saklı yerlerde ona aykırı hareket etmem. Nitekim Katâde de, «Size yasakladığım şeylere aykırı hareket etmek istemem.» âyetinde şöyle diyor : Sizi bir işten men'edip de ben onu işleyecek değilim. Size emredip yasakladıklarımda gücüm yettiğince ve bütün gücüm ve tâka-tımla sizi ıslaha çalışmaktan başka bir amacım yoktur. İstediklerimde hakka isabet etmede başarım ancak Allah'tandır. Bütün işlerimde O'na güvendim. Ve ona yönelip dönüyorum. Bu açıklamaya Mücâhid ve başkaları yapmışlardır.

İmâm Ahmed der ki: Bize Affân'ın... Hakîm İbn Muâviye'den, onun da babasından rivayetine göre, kardeşi Mâlik : Ey Muâviye, Mu-hammed komşularımı aldı, ona git, muhakkak ki o seninle konuşur ve seni tanır, demişti. Şöyle anlatıyor : Onunla birlikte gittim. Dedi ki: Komşularımı bana bırak. Onlar müslüman olmuşlardı. (Hz. Peygamber) ondan yüzünü çevirdi de o öfkeyle kalktı ve : Allah'a yemin olsun ki eğer sen böyle yaparsan insanlar senin bir şey emrettiğini ve ona aykırı hareket ettiğini sanırlar, dedi. O konuşurken ben onu çekiyordum. Allah Rasûlü (s.a.) buyurdu ki: Ne diyorsun? Şöyle dedi: Allah'a yemîn olsun ki, sen eğer böyle yaparsan; insanlar senin bir şey emrettiğini ve buna (emrettiğine) aykırı hareket ettiğini sanırlar. Allah Rasûlü : Gerçekten bunu söylerler miydi? Şayet ben bunu yapmışsam bunun vebali ancak banadır, onlara bundan bir vebal yoktur, buyurdu. Komşularını ona gönderdiler.

Yine Ahmed der ki: Bize Abdürrezzâk'ın... Behz İbn Hakîm'den, onun babasından, onun da dedesinden rivayetine göre; o, şöyle anlatmıştır : Hz.

Peygamber (s.a.) benim kavmimden bazı kimseleri bir töhmet yüzünden yakalamış ve hapsedmişti. Kavmimden birisi Allah Rasûlü (s.a.) hutbe okurken gelip : Ey Muhammed komşularımı niçin hapsediyorsun? dedi. Allah Rasûlü (s.a.) ona cevap vermedi de o : Muhakkak ki bazı kimseler : Sen bir şeyi yasaklıyorsun ve yalnız başına onu yapıyorsun, diyorlar, dedi. Hz. Peygamber (s.a.) : Ne söylüyor? buyurdu. Ben, Allah Rasûlü onun sözünü işitir de kavmine beddua eder ve bu bedduadan sonra ebediyyen felah bulamazlar korkusuyla aralarına lâf karıştırmaya başladım. Allah Rasûlü (s.a.) sözüne devam etti de nihayet onun ne dediğini anladı ve şöyle buyurdu : Gerçekten onu söylediler mi — onlardan birisi gerçekten böyle söyledi mi?— Allah'a yemîn olsun ki şayet yapmışsam bu onlara değil, benim üzerime bir vebaldir. Komşularını serbest bırakınız.

Yine bu kabilden olmak üzere İmâm Ahmed şu hadîsi rivayet eder : Bize Ebu Âmir'in... Ebu Hamîd ve Ebu Esîd'den rivayetine göre; Allah Rasûlü (s.a.) şöyle buyurmuştur : Benden bir söz işittiğiniz zaman

kalbleriniz bilir, tanır, size yumuşak gelir, kendinize onu yakın görürseniz; bilin ki o söze en lâıyınız benim. Benden bir söz işitip de o sözden kalbiniz hoşnûd olmaz ve sizler ondan nefretle uzaklaşır, kendinizden onu uzak görürseniz; bilin ki o söze sizin en uzağınız benim. Bu hadîsin isnadı sahihtir. Aynı isnâd ile Müslim : Sizden biriniz mescide girdiğinde : Ey Allah'ım, bana rahmetinin kapılarını aç; mescidden çıktığında ise : Ey Allah'ım, ben senden fazlasını, ihsanını isterim, desin, hadîsini tahrîc etmiştir. Yukardaki hadîsin anlamı —en doğrusunu Allah bilir— şöyle olmalıdır : Benden size bir hayır ulaştığı zaman bilin ki ona en lâıyınız benim. Her ne ki hoşlanılmaz; ona sizin en uzağınız benim. Size yasakladığım şeylere aykırı hareket etmek istemem.

Katâde'nin Azra'dan, onun Hasan el-Uranî'den, onun Yahya İbn el-Bezzâr'dan, onun da Mesrûk'tan rivayetine göre; bir kadın, İbn Mes'ûd'a gelip : Sen saçına saç ekleyeni (peruk takam) men mi ediyorsun? diye sormuş ve o; evet, demiştir. Kadın : Fakat belki senin kadınlarından bazısında da vardır, değil mi? demiş ve İbn Mes'ûd şöyle cevap vermiş : O halde

sâlih kulun vasiyyetini ben muhafaza etmemiş olurum : Size yasakladığım şeylere aykırı hareket etmek istemem.

Osman İbn Ebu Şeybe'nin Cerîr'den, onun da Ebu Süleyman'dan rivayetine göre; o, şöyle demiştir: Ömer İbn Abdülazîz'in içinde emir ve yasak bulunan mektupları bize gelirdi. Sonunda şöyle yazılıydı: Bunlardan ancak sâlih kulun dediği gibisi olmuştur : «Başarım ancak Allah'tandır. O'na tevekkül ettim ve O'na yöneliyorum.»^[42]

89 — Ey kavmim, bana karşı gelmeniz; Nuh kavminin, Hûd kavminin, Sâlih kavminin başına gelen felâketin benzerini, sakın başınıza getirmesin. Lût kavmi de sizden pek uzak değildir.

90 — Rabbımızdan mağfiret dileyin, sonra da tevbe edin O'na. Doğrusu benim Rabbım, Rahîm'dir, Vedûd'-dur.

Şuayb onlara der ki: Ey kavmim, bana karşı gelmeniz; bana düşmanlık ve kin beslemeniz sizi içinde bulunduğunuz küfür ve fesâdda ısrara sürüklemesin. Böyle yaparsanız Nuh, Hûd, Salih ve Lût kavimlerinin başına gelen musibet ve azabın bir

misli sizin de başınıza gelir. Katâde, «Ey kavmim, bana karşı gelmeniz... felâketin benzerini sakın başınıza getirmesin.» âyetindeki (jlü) kelimesini: Benden ayrı olmanız, şeklinde Süddî ise : Bana olan düşmanlığınız sebebiyle sapıklık ve küfürde devam ederseniz, onların başına gelen azâb, sizin de başınıza gelir, şeklinde açıklamıştır. İbn Ebu Hatim der ki: Bize Muhammed İbn Avfin... Ebu Leylâ el-Kindî'den rivayetine göre; o, şöyle anlatır: Efendimin hayvanını (binitini) tutmuş onunla beraberdim. İnsanlar, Osman İbn Affân'ın çevresini kuşatmışlardı. Birden evinden üzerimize (karşımıza) çıktı ve : Ey kavmim, bana karşı gelmeniz Nûh kavminin, veya Hûd kavminin veya Salih kavminin başına gelen felâketin benzerini sakın başınıza getirmesin. Ey kavmim, beni öldürmeyiniz. Eğer siz beni öldürürseniz şöyle olursunuz, dedi ve parmaklarını birbirine geçirdi.

Allah Teâlâ : «Lût kavmi de sizden pek uzak değildir.» buyurur ki burada zaman yönünden uzaklığın kastedildiği söylenmiştir. Katâde der ki: Onlar ancak dün sizin önünüzde helak olundular. Bu

uzaklığın yer bakımından olduğu da söylenmiş olup her ikisine de ihtimâli vardır. «Rabbınızdan geçmiş günâhlar için mağfiret dileyin, sonra da gelecekte vuku bulacak kötü amellerinizden O'na tevbe edin. Doğrusu benim Rabbım; tevbe edip O'na dönenler için Rahîm'dir, Vedûd'-dur.»^[43]

91 — Dediler ki : Ey Şuayb, söylediklerinin çoğunu anlamıyor ve seni aramızda cidden zayıf görüyoruz. Taraftârlarm olmasaydı, seni taşlardık. Esasen sen bizim yanımızda şerefli kimse de değilsin.

92 — Dedi ki : Ey kavmim; benim taraftarlarım size göre Allah'tan daha mı üstün ki O'na sırt çevirdiniz? Doğrusu Rabbım, sizin yaptıklarınızı kuşatmıştır.

Onlar diyorlar ki: Ey Şuayb, söylediklerinin çoğunu anlamıyoruz. Bizim kulaklarımızda sağırlık, bizimle senin aranda perde var. Ve seni aramızda cidden zayıf görüyoruz. Saîd İbn Cübeyr ve Sevrî'nin söylediğine göre; onun gözlerinde rahatsızlık vardı. Ayrıca Servî ona peygamberlerin hatibi dendiğini ae kaydeder. Süddî' «Seni aramızda cidden zayıf görüyoruz.» âyetinde. onların : Sen bir teksin, demek

istediklerini söyler. Ebu Ravk der ki: Onlar bununla onun zelîl olduğunu kasetmişlerdir ve demişlerdi ki: Zîrâ senin aşiretin bile senin dinin üzere değiller.

«Taraftarların, kavmin ve aşiretin olmasaydı; şayet senin kavmin şerefçe bize üstün olmasaydı, muhakkak ki biz seni taşlardık.» Burada taşlamanın; taş ile olacağı da, sövme ile olacağı da söylenmiştir. «Esasen sen bizim yanımızda şerefli kimse de değilsin.» Ey kavmim, benim taraftarlarım size göre Allah'tan daha mı üstün ki beni kavmim sebebiyle bırakıyorsunuz da peygamberine bir kötülük dokundurmanızın Allah'a büyük ve ağır geleceğinden dolayı beni bırakmıyorsunuz? Allah'ın tarafını arkanıza attınız, O'na sırt çevirdiniz, O'na itâatla ta'zîmde bulunmadınız? «Doğrusu Rabbım, sizin yaptıklarınızı kuşatmıştır.» Sizin bütün amellerinizi O en iyi bilendir ve bunlar sebebiyle sizi mutlaka cezalandıracaktır, dedi.^[44]

93 — Ey kavmrni; elinizden geleni yapın. Doğrusu ben de yapacağım. Kime rüsvây edecek bir azabın gelece ğini ve kimin yalancı olduğunu

bileceksiniz. Gözetleyin, doğrusu ben de sizinle beraber gözetmeyenlerdenim.

94 — Emrimiz gelince; Şuayb'ı ve beraberindeki inananları, katımızdan bir rahmet ile kurtardık. Zulmedenleri de korkunç bir ses yakaladı ve oldukları yerde diz üstü çöküverdiler.

95 — Sanki orada hiç yaşamamışlardı. Bilin ki; Se-mûd da Medyen de Allah'ın rahmetinden uzaklaştı.

Allah'ın peygamberi Şuayb (a.s.) kavminin davetine icabet etmesinden ümidi kestiğinde dedi ki: «Ey kavmim, elinizden geleni yapın, yolunuz üzere gitmeye devam edin. —Bu şiddetli bir tehdiddir—. Ben de yolum ve metodum üzere gideceğim. Âhiret yurdunda kime rûs-vây edecek bir azabın geleceğini ve benimle sizden kimin yalancı olduğunu bileceksiniz. Gözetleyin, bekleyin, doğrusu ben de sizinle beraber gözetleyenlerdenim.» Allah Teâlâ buyurur ki: Emrimiz gelince; Şuayb'ı ve beraberindeki inananları, katımızdan bir rahmet olarak kurtardım. Kavminden zulmedenleri de korkunç bir ses yakaladı. Ve oldukları yerde

hareketsiz, sönmüş, cansız halde diz üstü çöküverdiler. Allah Teâlâ burada onlara korkunç bir sesin geldiğini, A'râf sûresinde bir sarsıntının onları yakaladığını, Şuarâ sûresinde de onlara «zul-le gününün azabının» geldiğini zikreder. Halbuki onlar, bir tek ümmettir. O halde azaba dûçâr kaldıkları günde bütün bu aaablar, onlar için bir araya gelmiştir. Allah Teâlâ bu âyetlerden her birinde, sözün akışına uygun olanını zikretmiştir. A'râf sûresinde onlar: «Ey Şuayb; seni ve beraberindeki inanmış olanları, memleketimizden çıkarırız.» (A'râf, 88). dediklerinde, orada sarsıntının zikredilmesi uygundur. Onların üzerinde zulmettikleri ve peygamberlerini çıkarmak istedikleri yer, onları sarsmıştır. Burada onlar peygamberlerine karşı sözlerinde edepsizlik ettiklerinde; onları susturacak ve söndürecek VOTİEünç bil sesin zikredilmesi münâsibttir. Şuaiâ sûresinde ise onlar. «Eğer sâdıklardan isen bize gökten bir parça indir.» (Şuarâ, 187). dediklerinde Allah Teâlâ (onların bu davranış ve sözlerine en münâsib gelen azabı zikrederek) şöyle buyurur : «Ve onları bulutlu bir günün azabı

yakaladı. Doğrusu o, büyük bir günün azabı idi.» (Şuarâ, 189). İşte bu son derece ince, garîb (Kur'an) sırlarındandır. Devamlı ve çok hanıd, minnet Allah'adır.

Sanki yurtlarında ondan önce hiç yaşamamışlardı. Bilin ki;' Se-mûd kavmi gibi Medyen halkı da, Allah'ın rahmetinden uzaklaştı. Semûd kavmi onların yurtlarına komşu, yol kesme ve küfürde onların tenzeri olup onlar gibi arap idiler.[\[45\]](#)

96 — Andolsun ki Musa'yı, âyetlerimizle ve apaçık bir delille Firavun'a ve erkânına gönderdik.

97 — Yine de onlar Firavun'un emrine uydular. Oysa Firavun'un emri hiç de doğru değildi.

98 — O, kıyamet gününde kavmine Öncülük eder ve onları ateşe götürür. Ne kötü yerdir onların gittikleri yer.

99 — Hem burada, hem de kıyamet gününde la'nete uğratıldılar. Kendilerine verilen bu bağış ne kötü bir bağıştır.

Hız. Musa'yı Da Belgelerle Gönderdik

Allah Teâlâ Hz. Mûsâ (a.s.) yi âyetleri, kesin, parlak delil ve hüccetleri ile kıbtî milleti üzerinde

Mısır diyarının kralı olan Firavun —Allah ona la net etsin— a gönderdiğini haber veriyor. Firavun'un azgınlık ve sapıklıkta ki yoluna ve metoduna uydular. Oysa Firavun' un emri'hiç de doğru değildi. Onda bir olgunluk ve hidâyet yoktu. Sırf bilgisizlik, sapıklık, küfür ve inâddan ibaretti. Onlar, nasıl ki dünyada ona uymuşlarsa; kıyamet günü de onların öncüleri ve reisleri olup onları cehennem ateşine götürecektir, ölüm havuzlarından içeceklerdir. En ağır azâbdan onun nasibi elbette en çok olacaktır. Nitekim Allah Teâlâ, başka âyetlerde şöyle buyurur: «Fakat Firavun, peygambere isyan etti. Biz de onu çok ağır bir cezaya uğrattık.» (Müzzemmil, 16) «Ama o yalanlayıp isyan etti. Sonra arkasını döndü, koşmaya başladı. (Adamlarım) toplayıp seslendi ve : Sizin en yüce Rabbınız benim, dedi. Bunun üzerine Allah, onu dünya ve âhirette azâbıyla yakaladı. Şüphesiz ki, bunda korkan kimseler için ibret vardır.» (Nâziât, 21-26) : Allah Teâlâ burada ise şöyle buyurur : «O, kıyamet gününde kavmine Öncülük eder ve onları ateşe götürür. Ne kötü yerdir onların gittikleri yer.» İşte kendilerine uyulanların hali budur; onlar

(Allah'a) dönüş gününde azâblan en çok olacaklardır. Nitekim Allah Teâlâ bir âyet-i kerîme'de : «Hepiniz için katmerlidir. Ne var ki bilmezsiniz.» (A'râf, 38) buyururken kâfirlerin ateşte şöyle diyeceklerini haber verir: «Rab-bımız, biz büyüklerimize ve yöneticilerimize itaat etmiştik, Onlar da bizi yoldan saptırdılar. Rabbımız onlara azâbdan iki kat ver. Ve onları büyük bir la'netle la'netle.» (Ahzâb, 67-68).

îmâm Ahmed der ki: Bize Huşeym'in... Ebu Hüreyre'den rivayetine göre; Allah Rasûlü (s.a.) şöyle buyurmuştur : İmr'ül-Kays câhi-liyye şâirlerinin sancağını ateşe (doğru giderken) taşıyandır.

Allah Teâlâ: «Hem burada, hem de kıyamet gününde la'nete uğratıldılar. Kendilerine verilen bu bağış, ne kötü bir bağıştır.» buyurur ki; onları, cehennem azabı ile cezalandırmamıza ilâveten bu dünya hayatında da la'nete uğrattık. Kendilerine verilen bu bağış ne kötü bir bağıştır. Mücâhid der ki: Kıyamet günü de onlara bir la'net artırılmış olup işte iki la'net budur.

Ali İbn Ebu Talha'nın İbn Abbâs'tan rivayetinde o, «Bu bağış ne kötü bir bağıştır.» âyeti hakkında

şöyle der: O, dünya ve âhiret la'-netidir. Dahhâk ve Katâde de böyle söyler. Allah Teâlâ'mn şu .sözü de böyledir: ((Onları ateşe çağıran önderler kıldık. Kıyamet günü de yardım görmezler. Bu dünyada arkalarına la'neti taktık. Kıyamet gününde de onlar iğrenç kimselerden olacaklardır.» (Kasas, 41-42) Allah Teâlâ başka bir âyette şöyle buyurur: «Sabah akşam ateşe sunulurlar. Kıyamet çıktığı gün : Firavun'un adamlarını azabın en şiddetlisine sokun, denir.» (Ğâfir, 46).[\[46\]](#)

100 — Bunlar; o kasabanın haberleridir ki, sana anlatıyoruz. Onların bir kısmı hâlâ duruyor, bir kısmı ise silinip gitmiştir.

101 — Onlara Biz zulmetmedik, fakat onlar kendilerine zulmettiler. Rabbinm emri gelince de Allah'ı bırakıp taptıkları ilâhları kendilerine bir fayda vermedi. Kayıplarını artırmaktan başka bir şeye yaramadı.

Allah Teâlâ bu peygamberlerin ümmetleri ile beraber haklarında cereyan eden olayları, kâfirleri nasıl helak buyurup inananları nasıl kurtardığını zikrettiğinde buyurur ki: Bunlar o kasabaların haber-

lerindendir ki sana anlatıyorum. Onların bir kısmı hâlâ ma'mûr halde duruyor, bir kısmı ise helak olmuş, köhneleşmiş ve silinip gitmiştir. Onları helak ettiğimizde biz onlara zulmetmedik. Fakat onlar elçilerimizi yalanlamak ve onları inkâr etmek suretiyle kendi kendilerine zulmettiler. Rabbının emri gelince Allah'ı bırakıp da taptıkları, dua ettikleri putları, ilâhları kendilerine bir fayda vermedi. Allah'ın onları helak etme emri geldiğinde onları bundan kurtaramadı. Kayıplarını artırmaktan başka bir şeye de yaramadı. Mücâhid, Katâde ve başkaları âyetteki kısmını «Eksiltmesiz» şeklinde açıklamışlardır. Bu böyledir; zira onların helak ve yok olmaları ancak bu ilâhlara tâbi olup onlara ibâdet etmeleri sebebiyledir. İşte bu sebeple onların başlarına gelen gelmiş; dünyada ve âhirette onlar sebebiyle hüsrana uğramışlardır.^[47]

102 — İşte böyledir Rabbının yakalayışı, kasabaların zâlim halkını yakaladığı zaman. Çünkü O'nun yakalaması hem şiddetli, hem de acıklıdır.

Allah Teâlâ buyurur ki: «Peygamberlerimizi yalanlayan o zâlim nesilleri nasıl helak etmişsek,

aynı şekilde onların benzer ve emsallerine de böylece yaparız. O'nun yakalaması hem şiddetli, hem de acıklıdır.» Buharî ve Müslim'in Sahîh'lerinde Ebu Musa el-Eş'arî (r.a.) den rivayet edildiğine göre Allah Rasûlü (s.a.) : Allah Teâlâ muhakkak ki zâlîme mühlet verir. Nihayet onu yakaladığında asla kurtulamaz, buyurmuş ve sonra da : «İşte böyledir Rabbının yakalayışı, kasabaların zâlim halkını yakaladığı zaman. Çünkü O'nun yakalaması hem şiddetli, hem de acıklıdır.» âyetim okumuştur.[\[48\]](#)

103 — Muhakkak ki âhiret azabından korkanlar için, bunda âyet vardır. O gün; bütün insanların toplanacağı gündür ve o görülecek gündür.

104 — Biz o günü, ancak belirli bir süreye kadar erteleriz.

105 — O gün gelince; Allah'ın izni olmadan kimse konuşamaz. Onlardan kimisi bedbaht, kimisi de bahtiyardır.

Allah Teâlâ buyurur ki: «Andolsun ki, kâfirleri helak etmemizde, peygamberlere yardım etmemiz ve inananları kurtarmamızda hiç şüphesiz âhiret yurdundaki va'dimizin doğruluğuna ibretler ve âyet-

ler vardır. Şüphesiz ki Biz, peygamberlerimize ve îmân etmiş olanlara hem dünya hayatında, hem de şâhidlerin şehâdet edecekleri günde mutlaka yardım ederiz.» (Gâfir, 51). Allah Teâlâ başka bir âyette ise şöyle buyurur : «Rabları da peygamberlere vahyetti ki: Biz, zâlimleri mutlaka helak edeceğiz. Onlardan sonra yeryüzüne sizi yerleştireceğiz. Bu, makamımdan ve tehdidimden korkanlara va'dimdir.» (İb-râhîm, 13-14).

Allah Teâlâ burada : «O gün onlardan hiç biri kalmamak üzere ilkleri ve sonlarıyla bütün insanların toplanacağı gündür.» buyururken başka bir âyette şöyle buyurur ; «Hiç birini bırakmaksızın toplarsınız onları.» (Kehf, 47) «Ve o görülecek gündür.» o, öyle büyük bir gündür ki; bütün melekler orada hazır bulunur, bütün peygamberler orada toplanır, insan, cinnî, kuş ve vahşî hayvanları ile toptan bütün yaratıkların toplanacağı bir gündür. Onlar hakkında zerre ağırlığı zulmetmeyen Âdil hüküm verir. Şayet bir tek iyilik dahi olsa onu kat kat artırır.

«Biz o günü, ancak belli bir süreye kadar erteleriz.» Kıyametin kopmasını ancak şu sebeple

geciktiriyoruz : Âdem'in neslinden sayılı insanların vücûda gelmesi hususundaki Allah'ın sözü, kazası ve kaderi kesinleşmiştir. Allah Teâlâ onlar için belli bir süre koymuştur. Süre sona erip Âdem'in zürriyetinden çıkmaları takdir buyurulmuş olanların varlıkları tekâmül ettiği zaman Allah Teâlâ kıyameti koparır. Bu sebeptendir ki: «Biz o günü, ancak belirli bir süreye, muvakkat bir müddete kadar erteleriz.» buyurmuştur. Bu süre ne artar ve ne de eksilir. O gün gelince; Allah'ın izni olmadan kimse konuşamaz. O gün gelince —ki, kıyamet günüdür— Allah'ın izni olmadan kimse konuşamaz. Allah Teâlâ başka âyetlerde şöyle buyurur : «O gün rûh ve melekler saf halinde duracaklardır. Rahmân'ın izin verdiğinden başkaları konuşamazlar. O da doğruyu söyler.» (Nebe', 38), «Sesler Rahmân'ın heybetinden kısılmıştır ve sen fısıltıdan başka bir şey işitmezsin.» (Tâhâ, 108). Buhârî ve Müslim'in Sahîh'lerinde, Allah Rasûlü (s.a.)'nden rivayet edilen uzun şefaât hadîsinde şöyle buyrulur : O gün peygamberler müstesna kimse konuşamaz. O gün peygamberlerin

davası ise : Ey Allah'ım kurtar, kurtar, demekten ibarettir.

Allah Teâlâ : «Onlardan kimisi bedbaht, kimisi de bahtiyardır.» buyurur ki orada toplananlardan kimisi bedbaht, kimisi de bahtiyardır. Nitekim başka bir âyette şöyle buyurulur : «Bir fırka cennette, bir fırka da çılgın alevli cehennemdedir.» (Şûra, 7). Hafız Ebu Ya'lâ Mûs-ned'inde der ki: Bize Mûsâ İbn Hayyân'm... Hz. Ömer (r.a.) den rivayetine göre; o, şöyle demiştir: «Onlardan kimisi bedbaht, kimisi de bahtiyardır.» âyeti nazil olduğunda, Hz. Peygamber (s.a.) e sonlum ve dedim ki: Ey Allah'ın elçisi, ne üzere amel edeceğiz? Bitirilen bir şeye mi, yoksa bitmemiş bir şey üzerine mi? Buyurdu ki: Elbette bitirilen şey üzerine ey Ömer, kalem onu yazmıştır. Fakat herkes yaratıldığı şeye müyesser ve muvaffak kılınır.

Sonra Allah Teâlâ bedbaht ve bahtiyârların durumunu açıklamak üzere buyurur ki:[\[49\]](#)

106 — Bedbahtlara gelince; onlar, cehennemdedirler. Orada yüksek sesle solurlar.

107 — Gökler ve yer durdukça orada temelli kalacaklardır. Rabbmm dilediği müddet başka. Muhakkak ki Rabbm, dilediğini yapandır.

Allah Teâlâ : «Orada yüksek sesle solurlar.» buyurur ki bu âyette geçen ve kelimeleri hakkında İbn Abbâs şöyle der: Zefir boğazda, şehîk ise göğüstedir. Yani onların teneffüs etmeleri zefir, nefes almaları ise şehîk'tir ve bunda onlar için bir azâb vardır. Allah bizi bundan korusun. «Gökler ve yer durdukça orada temelli kalacaklardır.» İmâm Ebu Ca'fer İbn Cerîr der ki: Araplar bir şeyi ebedî olarak devamla nitelemek istediklerinde : Bu; gökler ve yerin de-vâmınca devamlıdır, derlerdi. Aynı şekilde : O, gece ve gündüz birbirini ta'kîb ettikçe, gece ve gündüz durdukça ve geyikler kuyruklarını sallayıp hareket ettirdikçe bakîdir, derler ve bununla ebedî olmayı kasederlerdi. İşte Allah Teâlâ. da aralarında bildikleri ve âdet haline getirdikleri ile hitâbda bulunmuş ve : «Gökler ve yer durdukça orada temelli kalacaklardır.» buyurmuştur. Ben de derim ki: Burada gökler ve yerin devamından, onların cinsinin kasedilmiş olması muhtemeldir. Zîrâ âhiret

âleminin de gökleri ve yeri olması gerekir. Nitekim Allah Teâlâ bir âyet-i kerîmede : «O gün yer başka bir yerle değiştirilir. Gökler de başka göklerle.» (İbrâhîm, 48) buyurur. Bu sebeptendir ki Hasan el-Basrî «Gökler ve yer durdukça...» âyeti hakkında şöyle demiştir: Bu gök bir başka gök ile, bu yeryüzü başka bir yeryüzü ile değiştirilir. Bu gök ve yer kalmaz. İbn Ebu Hatim der ki: Süfyân İbn Hüseyin kanalıyla... İbn Abbas'tan gökler ve yer durdukça... âyeti hakkında anlatıldığına göre; o, şöyle demiştir : Her cennetin göğü ve yeri vardır. Abdurrahmân İbn Zeyd İbn Eşlem de : Yer yer olarak, gök de gök olarak devam ettikçe... der.

Allah Teâlâ'nın : «Rabbının dilediği müddet başka. Muhakkak ki Rabbın, dilediğini yapandır.» âyeti Allah Teâlânın şu kavli gibidir : «Allah'ın diledikleri müstesna, devamlı kalmak üzere duracağınız yer ateştir. Muhakkak ki Rabbın Hakîm'dir, Alîm'dir.» (En'âm, 128). Mü-fessirler, bu âyette zikredilen istisnadan maksadın ne olduğu hususunda, birçok görüşler ileri sürerek ihtilâf etmişlerdir. «Zâd'ül-Mesîr» kitabında Şeyh Ebu'l-Ferec İbn el-Cevzî ve diğer tefsir âlimleri bu görüşleri

nakletmişlerdir. İmâm Ebu Ca'fer İbn Cerîr —Allah ona rahmet eylesin— kitabında bunlardan bir çoğunu nakletmiş ve Hâlid İbn Ma'dân, Dahhâk, Katâde ve Ebu Sinan'dan nakletmiş olduğu görüşü tercih etmiştir. İbn Ebu Hâtim'in İbn Abbâs ve Hasan'dan rivayet ettiği bu görüşe göre; buradaki istisna, Allah Teâlâ'nın melekler, peygamberler ve mü'minlerden şefaât edenlerin büyük günâh sahiplerine şefaât ettiklerinde onların şeiâatları ile ateşten çıkaracağı tevhiid ehlinin âsîlerine aittir. Sonra merhametlilerin en merhametlisi olan Allah'ın rahmeti gelecek ve ömründe bir gün «Allah'tan başka ilâh yoktur.» diyen ve fakat hiç bir hayır işlememiş olanları ateşten çıkaracaktır. Nitekim bu mânâda olmak üzere Allah Rasûlü (s.a.)'nden sahih ve meşhur haberler; Enes, Câbir, Ebu Saîd, Ebu Hüreyre ve sahabeden başkaları tarafından rivayet edilen hadîsler de vârid olmuştur.

Bundan sonra cehennemden asla kurtulup uzaklaşamayacak ve orada ebediyyen kalmak hakkında vâcib olan dışında ateşte kimse kalmayacaktır. Eski ve yeni âlimlerden bir çoğunun, bu

âyet-i kerîme'nin tefsirinde söyledikleri budur. Bu âyetin tefsirinde sahabeden mü'min-lerin emîri Ömer İbn Hattâb, İbn Affân, İbn Mes'ûd, Ebu Hüreyre, Abdullah İbn Amr, Câbir ve Ebu Saîd'den; Tâbiûn'dan Ebu Miclez, Şa'bî ve başkalarından; İmamlardan Abdurrahmân İbn Zeyd İbn Eşlem, İs-hâk İbn Rahûyeh ve başkalarından; garîb görüşler rivayet edilmiştir. Taberânî'nin Mu'cem el-Kebîr'inde Ebu Ümâme Sudayy İbn Aclân el-Bâhilî'den garîb bir hadîs rivayet edilmişse de isnadı zayıftır. En doğrusunu Allah bilir. Katâde : Allah neyi istisna ettiğini en iyi bilendir, demiş; Süddî de bu âyetin «Onlar orada temelli kalacaklardır.» âyeti ile mensûh olduğunu söylemiştir.[\[50\]](#)

108 — Bahtiyar olanlar ise cennettedirler. Gökler ve yer durdukça temelli kalacaklardır orada, Rabbinm dilediği başka. Bu, ardı arkası kesilmeyen bir vergidir.

Allah Teâlâ buyurur ki : Peygamberlere tâbi olmuş olan bahtiyarlar ise cennettedirler, gökler ve yer durdukça orada temelli kalacaklardır. Rabbinm dilediği başka. Buradaki istisnanın anlamı şudur :

Onların içinde bulundukları nimetlerde devamları Allah'ın zâtına vâcib bir şey değildir. Bilakis bu, Allah Teâlâ'mn dilemesine bağlıdır ve bu onlara Allah'ın bir nimetidir. Bu sebeptedir ki kendilerine nefes (alıp verme) ilham olunduğu gibi tesbîh ve hamdetme de ilham olunur. Dah-hâk ve Hasan el-Basrî derler ki: Bu; cehennemde olan muvahhidlerin âsîleri hakkındadır. Sonra oradan çıkarılırlar. Nitekim bunun hemen peşinden : «Bu, ardı arkası kesilmeyen bir vergidir.» buyurmuştur. Bu açıklama İbn Abbâs, Mücâhid, Ebu'l-Âliye ve bir çoklarına aittir. Zîrâ bazı kimseler, Allah'ın dilemesinin zikredilmesinden sonra ortada bir kopukluk, kesiklik veya bir kapalılık, veya başka bir şey olduğunu sanabilirler. Aksine Allah Teâlâ burada devamlı ve kesinti olmayacağını kesinleştirmiştir. Nitekim burada cehennem halkının ateşteki azabının devamlı ve dilemesine bağlı olduğunu da beyân buyurmuştur. O, adaleti ve hikmeti gereği onlara azâb eder. Bu sebeptedir ki: «Muhakkak ki

Rabbın dilediğini yapandır.» buyurmuştur. Başka bir âyette de : «O, yaptığından sorumlu değil,

fakat onlar sorumludur.» (Enbiyâ, 23) buyurur. Allah Teâlâ burada : «Bu, ardı arkası kesilmeyen bir vergidir.» sözüyle kalbleri hoş tutmuş ve kasdedileni kalblere yerleştirmiştir. Buhârî ve Müslim'in, Sahîh'lerinde rivayet edilen bir hadîste şöyle buyurulur : Ölüm, çok güzel bir koç şeklinde getirilir ve cennetle cehennem arasında boğazlanıp sonra şöyle denilir : Ey cennet halkı, ebedîlik var, ölüm yok; ve ey cehennem halkı ebediyyet var ve ölüm yok.» Yine Bu-hârî ve Müslim'de rivayet edildiğine göre; bir münâdî şöyle nida edecek :

Sizin için sıhhatli olmak var. ebediyyen hasta olmayacaksınız, size yaşamak var, asla ölmeyeceksiniz, sizin için genç olmak var asla ihtiyarlamayacaksınız, sizin için devamlı nimetlendirilmek vardır, ebediyyen yoksul düşmeyeceksiniz. İşte Allah Teâlâ'nın : «Yapmakta olduklarınızdan dolayı mîrâşçı kılındığınız cennet işte budur, diye ses-İL.nilir.» (A'râf, 43). kavlinden murad budur.[\[51\]](#)

109 — Öyleyse bunların taptıkları şeyler konusunda sakın şüphede olma. Daha önce

babalarının taptıkları gibi onlar da taparlar. Onların paylarını eksiksiz ödeyeceğiz.

110 — Andolsun ki Musa'ya da, kitabı verdik de hakkında ihtilâfa düştüler. Eğer Rabbından bir söz geçmiş olmasaydı; aralarında hüküm verilmiş bitmişti bile. Doğrusu onlar, bundan yana şiddetli bir tereddüd ve şüphe içindedirler.

111 — Hiç şüphe yok ki Rabbın, herkese amellerinin karşılığını tamamen ödeyecektir. Muhakkak ki O, yaptıklarınızdan haberdârdır.

Allah Teâlâ buyurur ki: Bu müşriklerin taptıklarının bâtıl, bilgisizlik ve sapıklık olduğunda şüphen olmasın. Muhakkak ki onlar, daha önce babalarının taptıklarına tapıyorlar. Onların içinde bulundukları durum hakkında, bilgisizliklerinde babalarına tâbi olmaktan başka bir dayanakları yoktur. Allah Teâlâ bu yüzden onları yaptıklarının tâm karşılığı bir ceza ile cezalandıracak; âlemlerden hiç kimseyi azâb-landırmadığı bir azâb ile onların kâfir olanını azâblandıracaktır. Şayet onların iyilikleri olursa Allah Teâlâ âhiretten önce dünyada bunların karşılığını onlara tâm olarak ödeyecektir. Süfyân es-

Sevrfnin Câbir el-Cu'fî'den, onun Mücâhid'den, onun da İbn Abbâs'tan rivayetine göre; o, «Onların paylarını eksiksiz ödeyeceğiz» âyeti hakkında şöyle der : Kendilerine va'dolunmuş olan hayır veya şer. Abdurrah-mân İbn Zeyd İbn Eşlem der ki: Onların azâbdan nasîblerini eksiksiz ve tâm olarak vereceğiz.

Sonra Allah Teâlâ Musa'ya kitab verdiklerini zikreder. İnsanlar onun hakkında ihtilâfa düşmüşlerdir. Kimi îmân etmiş, kimi de onu inkâr etmiştir. O halde ey Muhammed, senden önce geçen peygamberlerde senin için güzel bir örnek vardır. Seni yalanlamaları, seni öfkeliendirmesin ve bu seni kederlendirip korkutmasın. «Eğer Rabbından bir söz geçmiş olmasaydı; aralarında hüküm verilmiş bitmişti bile.» İbn Cerîr der ki: Şayet azabın belli bir süreye kadar te'cîline dâir söz geçmiş olmasaydı, Allah Teâlâ onlar arasında hüküm verip bitmişti bile. Buradaki (4JO) kelimesinden maksadın; Allah Teâlâ'nın peygamber gönderip, aleyhinde hüccet konulmaksızın kimseye azâb etmeyeceği, olabilir. Nitekim Allah Teâlâ : «Biz, peygamber göndermedikçe azâb ediciler değiliz.» (İsrâ, 15) buyurmuştur. Başka

bir âyette ise şöyle buyurur : «Şayet Rabbmın verilmiş bir sözü ve ta'yîn ettiği bir vakit olmasaydı; hemen azaba uğrarlardı. Onların söylediklerine sabret.» (Tâhâ, 129-130). Sonra Allah Teâlâ, peygamberin kendilerine getirdiğinde kâfirlerin kuvvetli bir şüphe içinde olduklarını haber verip : «Doğrusu onlar, bundan yana şiddetli bir tereddüd ve şüphe içindedirler.» buyurmuştur. Daha sonra Allah Teâlâ ümmetlerin ilklerini ve sonuncularını toplayacağım, amellerine göre eğer hayır ise hayırla, şer ise şer ile onları cezalandıracağını haber verip şöyle buyurur : Hiç şüphe yok ki Rabbın, herkese amellerinin karşılığını tamamen ödeyecektir. Muhakkak ki O, (onların bütün amellerinden; büyüğü, önemsizi, küçüğü ve büyüğü ile bütün) yaptıklarından haberdârdır.» Bu âyet-i kerîme'nin birçok kırâetleri vardır ve mânâları da yukarda zikrettiklerimize dönmektedir. Allah Teâlâ'nın : «Hepsi muhakkak huzurumuza getirileceklerdir.» (Yâsîn, 32) kavlinde olduğu gibi.[\[52\]](#)

112 — Öyleyse sen, emrolunduğun gibi dosdoğru hareket et. Beraberindeki tevbe edenler de. Aşırı gitmeyin. Çünkü O, yaptıklarınızı görür.

113 — Zulmedenlere meyletmeyin, yoksa size de ateş dokunur. Sizin Allah'tan başka yardımcılarınız yoktur. Sonra yardım da göremezsiniz.

Sen Dosdoğru Ol

Allah Teâlâ, Rasûlü ile inanan kullarına dosdoğru yolda devam ve sebatı emrediyor. Bu, zıd gidenlere muhalefet ve düşmanlara karşı zaferde yardımların en büyüklerindendir. Onları haddi aşmaktan ve azgınlıktan men'ediyor. Zîrâ bu; bir müşriğe karşı dahi olsa helaktır, helak edicidir. Allah Teâlâ kullarının amellerini en iyi gören olduğunu, hiç bir şeyden gafil olmadığını, ona hiç bir şeyin gizli kalmayacağını bildiriyor. Allah Teâlâ : «Zulmedenlere meyletmeyin.» buyurur. İbn Ab-bâs'tan naklen Ali İbn Ebu Talha burayı : Onlar* yağcılık yapmayın, şeklinde açıklar. Avfi ise İbn Abbâs'ın buradaki meyli, küfre meyletmekle tefsir ettiğini söylemiştir. Ebu'l-Âliye : Onların amellerini hoşgörüyle karşılamayın, derken; İbn Abbâs'tan rivayetle İbn Cüreyc ;

Haksızlık edenlere meyletmeyin, açıklamasını getirmiştir. Bu söz güzeldir. Yani zâlimlerden yardım istemeyin ki böylece onların geri kalan işlerinden hoşnûd olmuş gibi olursunuz. Yoksa size de ateş dokunur. Sizin Allah'tan başka sizi kurtaracak bir dostunuz, O'nun azabından sizi kurtaracak bir yardımcınız da yoktur.^[53]

114 — Gündüzün iki tarafında ve gecenin de yakın saatlarında namaz kıl. Çünkü iyilikler kötülükleri giderir. Bu; öğüt kabul edenlere bir öğüttür.

115 — Sabret, çünkü Allah ihsan edenlerin ücretini zayi' etmez.

Ali İbn Ebu Talha'nın İbn Abbâs'tan rivayetinde o, «Gündüzün iki tarafında namaz kıl...» âyetinde sabah ve akşam namazının kasdedildiğini söyler. Hasan ve Abdurrahmân İbn Zeyd İbn Eşlem de böyle söylemiştir. Kendinden gelen bir rivayette Hasan, Katâde, Dahhâk ve başkaları; bunun, sabah ve ikinci namazları olduğunu söyler. Mü-câhid der ki: O, günün başında sabah, sonunda ise öğle ve ikindidir. Muhammed İbn Kâ'b el-Kurazî ve kendinden gelen

bir rivayette Dahhâk da böyle söylemiştir. «Gecenin gündüze yakın saatlarında namaz kıl.» âyetinde İbn Abbâs, Mücâhid, Hasan ve başkaları, yatsı namazının kasdedildiğini söylerler. İbn Mübârek'in Mübarek İbn Fudâle'-den rivayetine göre; Hasan, «Gecenin gündüze yakın saatlarında namaz kıl.» âyetinde akşam ve yatsının kasdedildiğini söylemiştir. Allah Rasûlü buyurur ki: O ikisi, gecenin gündüze yakın iki kısmı olup akşam ve yatsıdır. Mücâhid, Muhammed İbn Kâ'b, Katâde ve Dahhâk da bunun akşam ve yatsı namazları olduğunu söylemiştir. Bu âyetin îsrâ gecesinde beş vakit namazın farz olmasından önce nazil olmuş olması ihtimâl dahilindedir. (Beş vakit namazın farziyyetinden önce) namazlardan ikisi vâcib idi ki bunlar güneşin doğuşundan önce bir namaz ve güneşin batışından Önce bir namaz idi. Gece esnasında da kıyamda bulunma (geceyi ihya etme) hem Hz. Peygamber ve hem de ümmeti üzerine vâcib idi. Sonra ümmeti hakkında nesholundu da Hz. Peygamber üzerinde vâcib olarak kaldı. Bir kavle göre

ondan da bunun vücûbu nesholunmuştur. En doğrusunu Allah bilir.

Allah Teâlâ: «Çünkü iyilikler kötülükleri giderir.» buyurur ki; hayırları işleme, geçmiş günâhlara keffârettir. Nitekim İmâm Ahmed ve Sünen sahiplerinin mü'minlerin emîri Ali İbn Ebu Tâlib'den rivayet etmiş oldukları bir hadîste o, şöyle demiştir : Ben, Allah Rasûlü (s.a.)'nden bir hadîs işittiğim zaman, mutlaka Allah Teâlâ benim hakkımda ne fayda dilemişse beni onunla faydalandırmıştır. Bana ondan birisi bir hadîs rivayet ettiği zaman ona yemîn verdirir, yemîn verdiğinde onu doğrulardım. Ebubekir bana Allah Rasûlü (s.a.)'nın şöyle buyurduğunu işittiğini —ki o doğru söylemiştir— rivayet etti: Hiç bir müslüman yoktur ki bir günâh işlesin, peşinden abdest alıp iki rek'at namaz kılsın da bağışlanmasın. Buhârî ve Müslim'in Sahîh'le-rinde mü'minlerin emîri Osman İbn Affân'dan rivayet edilir ki o, Allah Rasûlü (s.a.)'nın abdesti gibi abdest almış sonra etrafındakilere şöyle demiş : Allah Rasûlünü böylece abdest alırken gördüm. Buyurdu ki: Kim, benim şu abdestim gibi abdest alır da sonra kalkıp öğle

namazını kılsa; sabah namazı ile o namazı arasındakiler bağışlanır. Sonra ikindi namazını kılsa; ikindi namazı ile bu namazı arasındakiler bağışlanır. Sonra akşam namazını kılsa; ikindi namazı ile bu namazı arasındakiler bağışlanır. Sonra yatsıyı kılsa; akşam namazı ile bu namazı arasındakiler bağışlanır. Sonra geceler ve belki o gecesinde vefat eder. Sonra eğer kalkar, abdest alır ve sabah namazını kılsa; yatsı namazı ile bu namazı arasındakiler bağışlanır. İşte kötülükleri gideren iyilikler bunlardır.

Ebu Hüreyre'den, onun da Allah Rasûlü (s.a.)'nden rivayet etmiş olduğu sahîh bir hadîste o, şöyle buyurmuştur :

Şayet birinizin kapısında bol sulu bir nehir olsa, her gün onda beş kere yıkansa, onun kirinden bir şey bırakır mı? Ne dersiniz? Hayır, hiç bir kir bırakmaz, dediler de şöyle buyurdu : İşte beş vakit namaz da böyledir. Allah Teâlâ bunlarla günâh ve hatâları siler. Müslim Sahîh'inde der ki: Bize Ebu Tâhir ve Hârûn İbn Saîd'in... Ebu Hüreyre'den rivayetlerine göre; Allah Rasûlü (s.a.) şöyle buyururdu :

Beş vakit namaz; cum'aya kadar, cum'a; Ramazân'a kadar, Ramazân; büyük günâhlardan sakındığı takdirde birbirlerinin arasında-kilere keffârettirler. İmâm Ahmed der ki; Bize Hakem İbn Nâfi'in... Ebu Eyyûb el-Ensârî'den rivayetine göre; Hz. Peygamber (s.a.) şöyle buyururmuş : Muhakkak ki her namaz, önündeki hatâyı giderir. Ebu Ca'fer İbn Cerîr der ki: Bize Muhammed İbn Avn'ın... Ebu Mâlik el-Eş'arî'den rivayet ettiğine göre; Allah Rasûlü (s.a.) şöyle buyurmuştur : Namazlar; birbirlerinin aralanndakine keffâret kılınmıştır. Allah Teâlâ : «Çünkü iyilikler; kötülükleri giderir.» buyurmuştur.

Buhârî der ki: Bize Kuteybe İbn Saîd'in... İbn Mes'ûd'dan rivayetine göre; bir adam bir kadını öpmüş, sonra Hz. Peygamber (s.a.) e gelip bunu haber vermişti. Bunun üzerine Allah Teâlâ : «Gündüzün iki tarafında gecenin gündüze yakın saatlarda namaz kıl. Çünkü iyilikler, kötülükleri giderir.» âyetini indirdi. Adam : Bu benim için mi ey Allah'ın elçisi? diye sordu da : Bütün ümmetim içindir, buyurdu. Buhârî hadîsi Kitâbü's-Salât'da bu şekilde rivayet etmiştir. Tefsîr'de ise Müsedded

kanalıyla Yezîd İbn Zürey'n'den bir benzerini tahrîc etmiştir. Hadîsi Müslim, Ahmed ve Ebu Dâvûd dışındaki Sünen sahipleri muhtelif kanallardan olmak üzere Ebu Osman en-Nehdî'den rivayet etmişlerdir. Ebu Osman en-Nehdî'nin adı Abdurrahmân İbn Müll'dür.

İmâm Ahmed, Müslim, Ebu Dâvûd, Tirmizî, Neseî ve İbn Cerîr'in —Lafız İbn Cerîr'indir— muhtelif kanallardan olmak üzere Semmâk İbn Harb'dan... onun da İbn Mes'ûd'dan rivayetine göre; o, şöyle demiştir : Bir adam Hz. Peygamber (s.a.) e gelip : Ey Allah'ın elçisi, ben bir bahçede bir kadın buldum ve ona her şeyi yaptım. Şu kadar var ki onunla cinsî temasta bulunmadım. Onu öptüm ve kucakladım, bundan başka bir şey yapmadım. Bana dilediğini yap, dedi. Allah Rasûlü (s.a.) bir şey söylemedi. Adam gitti ve Ömer : Allah Teâlâ bunu ona gizlemiş, keşke o da kendi nefsinde gizleseydi, dedi. Allah Rasûlü peşinden baktı, sonra : Onu bana geri getiriniz, buyurdu. Geri getirdiler de ona : «Gündüzün iki tarafında ve gecenin gündüze yakın saatlarında namaz kıl. Çünkü iyilikler kötülükleri giderir. Bu;

öğüt kabul edenlere bir öğüttür.» âyetini okudu. Muâz der ki: Bir rivayette Ömer : Ey Allah'ın elçisi, bu sâdece ona mı yoksa bütün insanlara mı? diye sordu da : Bilakis bütün insanlara, buyurdu.

İmâm Ahmed der ki: Bize Muhammed İbn Ubeyd'in... Abdullah İbn Mes'ûd'dan rivayetine göre; Allah Rasûlü (s.a.) şöyle buyurmuştur : «Muhakkak ki Allah Teâlâ aranızda huylarınızı; rızıklarınızı paylaştırdığı gibi bölüştürmüştür. Allah dünyayı sevdiğine de, sevmediğine de verir. Dini ise sâdece sevdiğine verir. Allah kime din vermişse; muhakkak ki onu sevmiştir. Nefsim kudret elinde olan (Allah) a yemin olsun ki, kalbi ve dili müslüman olmadıkça kul müslüman olmaz. Komşusu musibetlerinden, kötülüklerinden emin olmadıkça kişi îmân etmiş olmaz. Biz : Ey Allah'ın peygamberi, komşunun musibet ve kötülükleri de nedir? diye sorduk da şöyle buyurdu : Aldatması ve zulmüdür, Kul, haram bir mal kazanır da ve ondan harcamada bulunursa (infâkda bulunursa) bu onun için bereketlendirilmez, sadaka olarak verse ondan kabul olunmaz. Arkasında bıraktığı ancak onun cehennem azığı olur.

Muhakkak ki Allah kötüyü kötü ile silmez, fakat kötüyü iyi ile siler. Muhakkak ki çirkin (pis) çirkinini silmez.

İbn Cerîr der ki: Bize Ebu Sâib'in... İbrahim'den rivayetine göre; o, şöyle demiştir: Ansârdan birisi olan Muattib'in oğlu falan dedi ki: Ey Allah'ın elçisi, bir kadının yanına girdim ve kişinin hanımına yaptığı şeyleri ona yaptım. Şu kadar var ki; onunla cinsî temasta bulunmadım. Allah Rasûlü (s.a.) ona ne cevap vereceğini bilemedi. Tâ ki: «Gündüzün iki tarafında ve gecenin de (gündüze) yakın sa-atlarında namaz kûm. Çünkü iyilikler, kötülükleri giderir. Bu; öğüt kabul edenlere bir öğüttür.» âyeti nazil oluncaya kadar. O zaman Allah Rasûlü onu çağırdı ve âyeti kendisine okudu. İbn Abbâs'tan rivayete göre; bu şahıs, Amr İbn Ğaziyye el-Ansârî et-Temmârdır. Mukâ-tü bunun Ebu Nüfeyl Âmir İbn Kays el-Ansârî olduğunu söyler. Ha-tîb el-Bağdâdî ise onun Ebu'l-Yeser Kâ'b İbn Amr olduğunu zikreder.

İmâm Ahmed der ki: Bize Yûnus ve Affân'ın... İbn Abbâs'tan rivayetlerine göre; bir adam Ömer'e geldi ve: Benden bir şey satın almak üzere bir kadın geldi.

Onu evde bir odaya soktum ve cinsî temas dışında ona bir şeyler yaptım, dedi. Ömer : Yazıklar olsun sana, belki de o, kocası Allah yolunda cihâda gitmiş bir kadındır, dedi. Adam; evet, dedi de Hz. Ömer : Git, Ebubekir'e sor, dedi. Adam Ebube-kir'e gelip ondan sordu da Ebubekir : Belki de o kocası Allah yolunda cihâda gitmiş bir kadındır, deyip Ömer'in dediği gibi konuştu. Sonra Hz. Peygamber (s.a.) geldi. Allah Rasûlü ona Ömer ve Ebubekir'in sözleri gibi: Belki de o, kocası Allah yolunda cihâda gitmiş bir kadındır, buyurdu. «Gündüzün iki tarafında gecenin de yakın saatlann-de namaz kıl. Çünkü iyilikler, kötülükleri giderir.» âyeti nazil oldu.

Adanı: Ey Allah'ın elçisi, bu sâdece bana mı mahsûs, yoksa bütün insanlara mı? diye sordu. Ömer elini göğsüne vurup : Hayır, bir tek kişiye âit bir nimet değil, aksine bütün insanlaradır, dedi. Bunun üzerine Allah Rasûlü (s.a.) : Ömer doğru söyledi, buyurdu.

İmâm Ebu Ca'fer'in Kays İbn Rebî' kanalıyla... Ebu Yeser Kâ'b İbn Amr el-Ansârî'den rivayetine göre; o, şöyle anlatıyor : Benden bir dirhemlik hurma

almak üzere bir kadın gelmişti. Evde bundan daha temiz ve daha iyi hurma var, dedim. Girdi, ona eğildim ve onu öptüm. Ömer'e gelip ona sordum. Allah'tan kork, bunu kendine gizle ve kimseye haber verme, dedi. Sabredemedim, nihayet Ebubekir'e gelip ona sordum da: Allah'tan kork, bunu kendine gizle ve kimseye haber verme, dedi. Sabredemedim, nihayet Hz. Peygamber (s.a.) e gelip ona haber verdim de : Allah yolunda gazaya çıkan birinin arkasından hanımına böyle bir şey mi yaptın? buyurdu. O kadar ki kendimi cehennem ehlinden sandım ve o saatta müslüman olmuş olmamı temenni ettim. Allah Rasûlü (s.a.) bir süre başlarını öne eğdiler de Cibril indi: Ebu Yeser nerede? buyurdu. Geldim ve bana : «Gündüzün iki tarafında ve gecenin de yakın saatlarında namaz kıl... Bu; öğüt kabul edenlere bir öğüttür.» âyetini okudu. Birisi: Ey Allah'ın elçisi, sâdece ona mı mahsûs, yoksa bütün insanlara mı? diye sordu da : Bütün insanlara, buyurdu.

Hafız Ebu'l-Hasan ed-Dârekutnî der ki: Bize Hüseyin İbn İsmâîl el-Mehâmîlî'nin... Muâz İbn Cebel'den rivayetine göre; o, Hz. Peygamber (s.a.) in

yanında otururken bir adam gelmiş-ve : Ey Allah'ın elçisi, kendisine helâl olmayan bir kadına dokunan, onunla cima' etme dışında kişinin karısıyla yaptıklarından hiç birisini bırakmayıp yapan bir adam hakkında ne dersin? demişti. Hz. Peygamber (s.a.) ona : Güzel bir abdest al, sonra kalk namaz kıl, buyurdu. Allah Teâlâ bu âyeti yani: «Gündüzün iki tarafında gecenin de yakın saatlarında namaz kıl.» âyetini indirdi. Muâz : Bu; sâdece ona mı mahsûs, yoksa bütün müslümanlara mı? diye sordu da Allah Rasûlü : Bilakis bütün müs-lümanlara, buyurdu. Bu hadîsi İbn Cerîr muhtelif kanallardan olmak üzere Abdülmelik İbn Umeyr'den rivayet etmiştir.

Abdürrezzâk der ki: Bize Muhammed İbn Müslim'in... Yahya İbn Ca'de'den rivayetle haber verdiğine göre, Hz. Peygamber (s.a.) in ashabından birisi bir kadını anmıştı. O, Allah Rasûlü (s.a.) nün yanında oturuyordu. Bir ihtiyâcî için ondan izin istedi, Hz. Peygamber ona izin verdi, ihtiyâcının peşinden gitti de onu bulamadı. Adam Hz. Peygamber (s.a.) e yağmuru müjdelemek üzere geldi ve kadını bir su birikintisi yanında oturur buldu. Onu göğsünden

itip ayaklan arasına oturdu. Erlik organı elbise saçağı gibi oldu. Adam pişman olarak kalktı ve Hz. Peygamber (s.a.) e gelip yaptığını haber verdi de Rasûlullah ona : Rabbından mağfiret dile ve dört rek'at namaz kıl, buyurup : «Gündüzün iki tarafında ve gecenin gündüze yakın saatlarında namaz kıl.» âyetim okudu.

İbn Cerîr der ki: Bana Abdullah İbn Ahmed İbn Şebbye'nin Ebu Ümâme'den rivayetine göre; o, şöyle anlatıyor : Bir adam Hz. Peygamber (s.a.) e gelip : Ey Allah'ın elçisi, bana Allah'ın cezasını uygula, diye bir veya iki defa tekrar etti. Allah Rasûlü (s.a.) ondan yüzünü çevirdi. Sonra namaz kılındı. Hz. Peygamber (s.a.) namazını bitirdiğinde : Benim hakkımda Allah'ın cezasını uygula, diyen adam nerede? diye sordu. O : İşte ben oyum, dedi. Allah Rasûlü : Abdesti tâm olarak alıp biraz önce bizimle beraber namaz kıldın mı? diye sordu. Adam; evet, dedi. Muhakkak ki sen, o hatândan annenin seni doğurmuş olduğu zamandaki gibi tertemizsin. Bir daha ona dönme, buyurdu da Allah, elçisi (s.a.) ne : «Gündüzün iki tarafında ve gecenin de yakın

saatlarında namaz kıl. Çünkü iyilikler kötülükleri giderir. Bu; öğüt kabul edenlere bir öğüttür.» âyetini indirdi.

İmâm Ahmed der ki: Bize Affân'ın... Ebu Osman'dan rivayetine göre; o, şöyle anlatır: Bir ağaç altında Selmân el-Fârisî ile beraberdim. Ağaçtan kuru bir dal aldı, onu salladı ve yaprakları döküldü. Sonra şöyle dedi: Ey Ebu Osman, bunu niçin yaptığımı sormayacak mısın? Ben : Niçin yaptın? diye sordum. Ben Allah Rasûlü (s.a.) ile beraber bir ağacın altında iken o bana böylece yaptı. Ağaçtan bir kuru dal aldı, salladı ve yaprakları döküldü. Ey Selmân, bunu niçin yaptığımı sormayacak mısın? buyurdu. Ben : Niçin yaptın? diye sordum. Muhakkak ki müslüman güzelce abdest alıp, sonra beş vakit namazı kıldığında hatâları şu yaprakların döküldüğü gibi dökülür, buyurdu ve : «Gündüzün iki tarafında ve gecenin de yakın saatlarında namaz kıl. Çünkü iyilikler kötülükleri giderir. Bu; öğüt kabul edenlere bir öğüttür.» âyetini okudu.

İmâm Ahmed der ki: Bize Vekî'nin... Muâz (r.a.) dan rivayetinde Allah Rasûlü (s.a.) ona : Ey Muâz,

kötülüğün peşinden onu silecek bir iyilik yap. İnsanlara güzellikle muamele et, buyurmuştur. Yine İmâm Ahmed —Allah ondan razı olsun— der ki: Bize Vekî'nin... Ebu Zerr'den rivayetine göre; Allah Rasûlü (s.a.) şöyle buyurmuş : Nerede olursan ol Allah'tan kork. Kötülüğün peşinden onu silecek bir iyilik yap. İnsanlara güzel muamele et. Ahmed der ki: Bir kötülük yaptığın zaman peşinden onu silecek bir iyilik getir, buyurdu. Ben : Ey Allah'ın elçisi, Lâ İlahe İllallah iyiliklerden mi? diye sordum. O; iyiliklerin en üstünüdür, buyurdu. Hafız Ebu Ya'lâ el-Mavsîlî der ki: Bize Hüzeyl İbn İbrahim el-Cümmânî'nin... Enes İbn Mâlik'ten rivâ-tinde Allah Rasûlü (s.a.) şöyle buyurmuştur : Gece veya gündüzün bir kısmında Lâ İlahe İllallah diyen hiç bir kul yoktur ki; iyiliklerden onun bir benzerini yapıncaya kadar sayfasındaki kötülükler silinmiş olmasın. Hadîsin isnâdındaki Osman İbn Abdurrahmân, el-Vakkâsî denilen kişidir ki zayıftır.

Hafız Ebu Bekr el-Bezzâr der ki: Bize Bişr İbn Âdem ve Zeyd İbn Ahram'm... Enes'den rivayetine göre bir adam : Ey Allah'ın elçisi, nefsimin beni

sürüklediği hiç bir günâhı terketmedim, işledim, demişti. Allah Rasûlü (s.a.) Allah'tan başka ilâh olmadığına ve benim Allah'ın elçisi olduğuma şehâdet eder misin? diye sordu. Adam; evet, deyince : İşte bu; onların hepsinin hakkından gelir, buyurdu. Hadîsi bu- kanaldan sâdece Bezzâr rivayet etmiş olup hadîs mesturdur.[\[54\]](#)

116 — Sizden önceki nesillerin ileri gelenleri yeryüzünde bozgunculuğa engel olmalı değil miydiler? Onlardan kurtardıklarımız pek. azdır. Zâlim olanlar ise yalnız kendilerine verilen refahın ardına düştüler. Suçlu kimselerdi onlar.

117 — Kasabaların halkı ıslâh edip dururken Rabbm haksız yere onları yoketmez.

Allah Teâlâ buyurur ki: Geçmiş nesillerde aralarında meydana gelen kötülükler, münkerler ve yeryüzünde fesâd çıkarmalardan men'-edecek hayır ehli kimseler bulunmalı değil miydi? Allah Teâlâ : «Onlardan kurtardıklarımız pek azdır.» buyurur ki; bu neviden kimseler, onların içinde az bulunup çok değildiler. İşte Allah Teâlâ'nın, o kavimlerin durumlarının değiştirildiği ve ansızın azabına dûçâr

kaldıkları sırada kurtardıkları bunlardır. Bu sebeptendir ki Allah Teâlâ, bu şerefli ümmete içlerinde iyilikle emreden ve kötülükten men'eden kimselerin bulunmasını emretmiştir. Nitekim şöyle buyurur: «İçinizden hayra çağıran, iyiliği emredip kötülükten alıkoyan bir topluluk bulunsun. İşte onlar; kurtuluşa erenlerdir.» (Âl-i İmrân, 104). Bir hadîste de şöyle buyurulmaktadır : İnsanlar kötülüğü görüp de onu değiştirmediklerinde Allah, onların tamâmına azâb edeyazdı. Bunun içindir M Allah Teâlâ : «Sizden önceki nesillerin ileri gelenleri yeryüzünde bozgunculuğa engel olmalı değil miydiler? Onlardan kurtardıklarımız pek azdır...» buyurmuştur.

Allah Teâlâ : «Zâlim olanlar ise yalnız kendilerine verilen refahın ardına düştüler.» buyurur ki; onlar, içinde bulundukları günâh ve münkerler üzere devam ettiler ve diğerlerinin bunu hoş karşılamasına iltifat etmediler. Sonunda azâb, beklemedikleri bir anda başlarına geliverdi. «Suçlu kimselerdi onlar.» Sonra Allah Teâlâ bir kasabayı ancak zâlim ise helak buyurduğunu, zâlimler olmadıkça azâb ve baskınının ıslâh olmuş bir

kasabaya gelmediğini haber verir. Nitekim başka âyetlerde şöyle buyurmaktadır : «Onlara Biz zulmetmedik, fakat onlar kendi kendilerine zulmettiler.» (Hûd, 101), «Ve Rabbın kullarına zulmedici değildir.» (Fussilet, 46).^[55]

118 — Rabbın dileseydi; bütün insanları tek bir ümmet yapardı. Onlar ise hâlâ ayrılıktadırlar.

119 — Esasen onları bunun için yaratmıştır. Rabbı-nın rahmet ettikleri müstesnadır. Bununla beraber, Rab-bınm şu sözü de tamamen yerine gelmiştir: Şüphesiz ki Ben, cehennemi hep insan ve cinn ile dolduracağım.

Allah Teâlâ, bütün insanları îmân veya küfür ümmeti olmak üzere tek bir ümmet yapmaya kadir olduğunu haber verir. Nitekim başka bir âyette şöyle buyurmuştur : «Eğer Rabbın dileseydi, yeryüzündeki insanların hepsi îmân ederdi.» (Yûnus, 99). «Onlar ise hâlâ ayrılıktadırlar. Rabbmın rahmet ettikleri müstesnadır.» İnsanlar arasında dinlerinde, inançlarında, görüşlerinde ve mezheplerinde ayrılık hâlâ devam etmektedir. İkrime bu âyette : Onlar ise hâlâ hidâyet konusunda ayrılıktadırlar, derken

Hasan el-Basrî: Onlar ise hâlâ rızık-ta, (nızıkları hususunda) ayrılmaktadırlar. Bazısı bazısına müsahhar kılınmıştır, demiştir. Ancak meşhur ve sahîh olan, ilk (yani İkrime'nin) görüşüdür.

«Rabbmın rahmet ettikleri müstesnadır.» Allah Teâlâ'nın elçilerinin kendilerine haber vermiş olduğu ve emr edildikleri dine yapışan, peygamberlerin tâbîlerinden rahmet olunanlar bundan müstesnadır. Nihayet bunlar ümmî olan Hz. Peygamber (s.a.) Rasûl ve peygamberlerin sonuncusu olduğunda ona tâbî olmuş, onu doğrulamış, ona yardım edip destek olmuşlar, böylece dünya ve âhiret mutluluğunu kazanmışlardır. Zîrâ onlar; Fırka-i nâciye'dirler. Nitekim Müsned ve Sünen'lerde birbirini kuvvetlendiren kanallardan rivayet edilmiş bir hadîsde şöyle buyrulur : Muhakkak ki yahûdîler yetmiş bir fırkaya bölündüler. Hıristiyanlar yetmiş iki fırkaya bölünecektir. Bir fırka dışında ayrıldılar. Benim ümmetim ise yetmiş üç fırkaya bölünecektir. Bir fırka dışında hepsi cehennemdedir. Onlar kimdir ey Allah'ın elçisi? dediler de : Benim ve ashabımın

durumunda olanlar, buyurdu. Hadîsi bu fazlalıkla Müstedrek'inde Hâkim rivayet etmiştir.

Atâ'nın söylediğine göre, «Onlar ise hâlâ ayrılıktadırlar.» âyetinde; yahûdîler, hıristiyanlar ve mecûsîler kastedilmektedir. «Rabbının rahmet ettikleri müstesnadır.» âyetinde ise hanîfler kaydedilmiştir. Katâde der ki: Ülkeleri ve bedenleri ayrı dahi olsa, Allah'ın rahmetine layık olanlar; cemâat ehlidir. Ülkeleri ve bedenleri toplanmış, bir araya gelmiş dahi olsa, Allah'a âsî gelenler; ayrılık ehlidir.

«Esasen onları bunun için yaratmıştır.»- âyeti hakkında kendinden gelen bir rivayette Hasan el-Basrî: Onları ihtilâf için yaratmıştır, der. İbn Abbâs'tan rivayetle Ali İbn Ebu Talha ise; onları fırka fırka (fırkalar halinde) yaratmıştır, der. Bu; «Onlardan kimisi bedbaht, kimisi de bahtiyardır.» (Hûd, 105) âyeti gibidir.

Onları rahmet için fırka fırka yaratmıştır, da denilmiştir. İbn Vehb der ki: Bana Müslim İbn Hâlid'in... Tâvûs'tan rivayetine göre iki adam ona gelip hasımlaşmışlar ve hasımlıkta ileri gitmişlerdi.

Tâvûs : İhtilâf ettiniz ve çoğalttınız, dedi. O iki kişiden birisi: Bunun için yaratıldık, deyince Tâvûs : Yalan söyledin, dedi. O adam : Allah Teâlâ : «Onlar ise hâlâ ayrılıktadırlar. Esasen onları bunun için yaratmıştır. Rabbının rahmet ettikleri müstesna.» buyurmamış mı? dedi. Tâvûs : Onları ihtilâf etsinler diye yaratmadı. Fakat onları, cemâat ve rahmet için yarattı, dedi.

Hakem İbn Ebân'm İkrime'den, onun da İbn Abbâs'tan rivayetinde o, şöyle demiştir : Onları rahmet için yaratmıştır, değilse azâb için yaratmamıştır. Mücâhid, Dahhâk ve Katâde de böyle söyler. Bu sözün anlamı Allah Teâlâ'nın şu sözüne dönmektedir : «Ben cinleri ve insanları, ancak bana kulluk etsinler diye yarattım.» (Zâriyât, 56).

«Onları rahmet ve ihtilâf için yaratmıştır.» anlamı kasdedilmektedir de denilmiştir. Nitekim kendisinden gelen bir rivayette Hasan el-Basrî «Onlar ise hâlâ ayrılıktadırlar. Esasen onları bunun için yaratmıştır. Rabbının rahmet ettikleri müstesnadır.» âyeti hakkında şöyle der : İnsanlar, muhtelif dinlere ayrılmışlardır. «Rabbının rahmet ettikleri

müstesnadır.» Rabbim kime rahmet etmişse; ihtilâfa düşmemiştir. Ona : Bunun için (ayrılığa düşmeleri için) yaratmadı mı? denildi de şöyle dedi: Bunları cenneti için, öbürlerini cehennemi için, bunları rahmeti için, öbürlerini de azabı için yaratmıştır. Atâ İbn Ebu Rebâh ve A'meş de böyle söyler.

İbn Vehb der ki: Mâlik'e «Onlar ise hâlâ ayrılıktadırlar. Esasen onları bunun için yaratmıştır. Rabbının rahmet ettikleri müstesnadır.» âyetini sordum. Bir grup cennette, bir grup da cehennemdedir. Kendisinden bize rivayet edildiğine göre Tefsîr'de Mâlik «Esasen onları bunun için yaratmıştır.» âyetinde: Onları rahmet için yaratmıştır, der. Bir grup ise : Onları ihtilâf için yaratmıştır, demiştir.

Allah Teâlâ : «Bununla beraber, Rabbının şu sözü de tamamen yerine gelmiştir: Şüphesiz ki Ben, cehennemi hep insan ve cinn ile dolduracağım.» âyetinde kaza ve kaderinde tâm ilmi, geçerli hikmeti ile yarattıklarından cennete hak kazanacakların ve cehenneme hak kazanacakların olduğunu haber verir. Muhakkak ki O, cehennemi mutlaka cinn ve

insan topluluklarından dolduracaktır. Bu husustaki yüce hüccet ve tâm hikmet O'nundur. Buhârî ve Müslim'in Sahîh'lerinde Ebu Hüreyre (r.a.) den rivayete göre; Allah Rasûlü (s.a.) şöyle buyurmuştur : Cennet ve cehennem hasımlaştılar. Cennet: Bana ne oluyor ki bana sâdece insanların zayıflan ve önemsizleri girecek? dedi. Ateş de: Ben sâdece büyüklenenler ve zâlimlere seçildim, dedi. Allah Teâlâ cennete : Sen rahmetimsin. Seninle dilediğime merhamet ederim, buyurdu. Ateşe de : Sen azâbımsın. Seninle dilediğimden intikam alırım. Her bireriniz de dolacaktır, buyurdu. Cennete gelince; onda devamlı bir üstünlük olacaktır. Nihayet Allah Teâlâ onun için cennet faziletlerinde kalacak yaratıklar yaratacaktır. Ateşe gelince; o : Daha yok mu? demeye devam edecek de sonunda Azız olan Rab, üzerine ayağım koyacak ve : İzzetim hakkı için yeter, yeter, diyecek.^[56]

120 — Peygamberlerin haberlerinden sana nakletmemiz, senin kalbini bunlarla pekiştirmek içindir. Bununla sana hak, mü'minlere de öğüt ve nasihat geldi.

Allah Teâlâ buyurur ki: Senden önce geçen peygamberlerin üm-metleriyle birlikte olan haberleriyle ilgili kıssalarını sana haber veriyoruz, anlatıyoruz. Onlarla nasıl mücâdele ve münâkaşalar olmuş, peygamberler yalanlama ve eziyetlere nasıl katlanmışlar, Allah Teâlâ kendi taraftarları olan mü'minlere nasıl yardım etmiş, düşmanla-n olan kâfirleri nasıl yalnız bırakmış? İşte bütün bunlar ey Muham-med, senin kalbine sebat vermemiz içindir. Ayrıca geçen peygamber kardeşlerin senin için bir örnek olsunlar içindir.

Allah Teâlâ : «Bununla sana hak geldi.» buyurur ki İbn Abbâs, Mücâhid ve seleften bir grubun söylediğine göre; burada, bu sûre kas-dedilmektedir. Kendisinden gelen bir rivayette Hasan ve Katâde'den rivayete göre ise; burada, bu dünya kasdedilmektedir. Yani anlam:

Bu dünyada sana hak geldi, şeklindedir. Sahîh ojan ise şudur': Peygamberlerin kıssalarını ve Allah'ın hem onları ve-hem de onlara inananları nasıl kurtardığını, kâfirleri nasıl helak eylediğini içeren bu sûrede kâfirlerin geri durup yüz çevirdiği,

mü'minlerin mutmain olduğu öğütler, nasihatler, doğru haber ve hak kıssalar sana gelmiştir.^[57]

121 — İnanmayanlara de ki : Elinizden geleni yapın, biz de yapacağız.

122 — Bekleyin, biz de bekleyeceğiz.

Allah Teâlâ Rasûlüne, tehdîd şeklinde Rabbmdan getirdiklerine inanmayanlara şöyle demesini emrediyor: Yolunuz, metodunuz üzere elinizden geleni yapın. Biz de yolumuz ve metodumuz üzere yapacağız. Bekleyin, biz de bekleyeceğiz. Bu yurdun (dünyanın) akıbetinin kime olacağını bileceksiniz. Şurası muhakkak ki; zâlimler, asla kurtuluşa eremezler. Allah Teâlâ elçisine olan va'dini yerine getirmiş, ona yardım edip desteklemiş, kelimesini en yüce, kâfir olanların kelimesini ise en aşağı kılmıştır. Allah Azîz'dir, Hakîm'dir.^[58]

123 — Göklerin ve yerin gaybı Allah'a aittir. Bütün işler O'na döndürülür. Öyleyse O'na ibâdet et ve O'na tevekkül et. Rabbın, yaptıklarınızdan gafil değildir.

Allah Teâlâ göklerin ve yerin bilinmezliklerini bildiğini, dönüşün kendisine olduğunu, hesâb günü

her bir amel işleyene karşılığım tām olarak vereceğini haber veriyor. Yaratma ve emr O'nundur. Allah Teâlâ kendine ibâdeti ve kendisine tevekkülü emretmiştir. O'na tevekkül edip dönenlere O kâfidir.

Allah Teâîâ: «Rabbın, yaptıklarınızdan gafil değildir.» buyurur ki ey Muhammed, seni yalanlayanların durumu O'na asla gizli değildir. Bilakis O, onların durumlarını ve sözlerini en iyi bilendir. Bu yüzden dünyada ve âhirette onları yaptıklarına tām uygun bir ceza ile cezalandıracak; her iki dünyada da onlara karşı sana ve taraftarlarına yardım edecektir.

İbn Cerîr der ki. Bize İbn Vekî'nin... Kâ'b'dan rivayetinde o, şöyle demiştir : Tevrat'ın sonu, Hûd sûresinin sonudur.^[59]

^[1] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 8/3893

^[2] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 8/3894-3896

[3] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 8/3900-3901

[4] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 8/3901

[5] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 8/3902-3905

[6] Bekir Karlığa , Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 8/3906-3907

[7] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 8/3908-3909

[8] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 8/3910

[9] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 8/3911

[10] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 8/3912-3914

[11] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 8/3915-3917

[12] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 8/3917-3918

[13] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 8/3919-3920

[14] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 8/3920-3921

[15] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 8/3921

[16] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 8/3922

[17] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 8/3923

[18] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 8/3923

[19] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 8/3924-3926

[20] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 8/3926-3928

[21] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 8/3931-3932

[22] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 8/3933-3934

[23] Bekir Karlığa , Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 8/3935

[24] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 8/3936-3938

[25] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 8/3938-3939

[26] Bekir Karlığa , Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 8/3939-3941

[27] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 8/3941-3942

[28] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 8/3957-3958

[29] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 8/3958-3959

[30] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 8/3960-3961

[31] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 8/3961

[32] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 8/3962

[33] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 8/3963

[34] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 8/3964-3966

[35] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 8/3967-3968

[36] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 8/3968-3970

[37] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 8/3970-3973

[38] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 8/3973-3975

[39] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 8/3975

[40] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 8/3976

[41] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 8/3977

[42] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 8/3977-3979

[43] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 8/3980

[44] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 8/3981

[45] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 8/3982-3983

[46] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 8/3983-3984

[47] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 8/3985

[48] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 8/3985

[49] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 8/3986-3987

[50] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 8/3987-3989

[51] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 8/3989-3990

[52] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 8/3991-3992

[53] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 8/3992

[54] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 8/3993-3998

[\[55\]](#) Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 8/3999-4000

[\[56\]](#) Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 8/4000-4002

[\[57\]](#) Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 8/4002-4003

[\[58\]](#) Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 8/4003

[\[59\]](#) Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 8/4003-4004

HADİSLERLE KURAN-I KERİM TEFSİRİ

YÛSUF SÛRESİ

YÛSUF SÛRESİ

Arapça Kur'an

Kervan Geçiyor

Yûsuf'u Mısır'a Götürüyorlar

Kadın Onu Kendine Râmetmek İstiyor

İzahı

Yûsuf'un Gömleği Yırtılıyor

İzahı

Kadınlar Ellerini Kestiler

Yûsuf'u Zindana Atıyorlar

Aziz'in Rü'yâsı

Îzâhı

Rü'yâ Ta'bîr Etme İlmi

Yûsuf Hazînenin Başına Getiriliyor

İzahı

Yûsuf'un Kardeşleri Geliyor

İzahı

Yûsuf Kardeşini Yanına Alıyor

Yûsuf'un Kokusu

İzahı

Benim Dostum Yerlerin ve Göklerin Yaratanıdır

Bunlar Gayb Haberleridir

YÛSUF SÛRESİ

(Sûre Mekki'dir.)

Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla,

1— Elif, Lam, Râ. Bunlar apaçık kitabın âyetleridir.

2— Doğrusu Biz onu akıl erdiresiniz diye Arapça bir Kur'an olarak indirdik.

3— Biz, sana bu Kur'an'ı vahyetmekle; kıssaların en güzelini sana anlatıyoruz. Halbuki sen daha önce bundan habersizdin.

Arapça Kur'an

Hurûtf-ı mukattaa hakkındaki bilgi Bakara sûresinin başında geçmişti.

Bunlar apaçık, nübhem ve kapalı şeyleri açıklığa kavuşturan, tefsîr ve beyân eden kitabın, Kur'an'm âyetleridir.

«Doğrusu Biz onu akıl erdiresiniz diye apaçık bir Kur'an olarak indirdik.» Bu böyledir; zîrâ Arap dili dillerin en basiti, en açığı, en geniş, gönüllerde olan mânâları en güzel ve en çok karşılayabilen bir dildir. Bu sebeptedir ki kitapların en şerefli, en şerefli dille en şe-şerefli peygambere meleklerin en şereflişinin

elçiliğiyle indirilmiştir. Bu, yeryüzünün en şerefli yerinde olmuştur. İndirilmeye başlanması, senenin aylarının en şerefli olan Ramazân'dadır. Böylece o, her yönden mükemmelleştirilmiştir. Bu sebeptendir ki Allah Teâlâ : «Biz, sana bu Kur'an'ı vahyetmekle; kıssaların en güzelini sana anlatıyoruz.» buyurmuştur.

Bu âyetlerin nüzul sebebi hakkında İbn Cerîr şöyle rivayet eder: Bana Nasr İbn Abdurrahmân el-Ebedî'nin... İbn Abbâs'tan rivayetine göre; o, şöyle demiştir: Ey Allah'ın elçisi, bize keşke kıssa anlatsaydım, dediler de «Biz, sana... kıssaların en güzelini anlatıyoruz...» âyeti nazil oldu. İbn Cerîr, hadîsi başka bir kanaldan olmak üzere Amr İbn Kays'dan mürsel olarak da rivayet etmiştir. Yine İbn Cerîr der ki: Bize Muhammed İbn Saîd el-Attâr'ın... Sa'd'dan rivayetine göre; o, şöyle demiştir: Hz. Peygamber (s.a.) e Kur'an nazil oldu. Bir süre onlara (ashabına) bunu okudu. Ey Allah'ın elçisi, bize kıssa anlat-saydım, dediler de Allah Teâlâ : «Elif, Lâm, Râ. Bunlar apaçık kitabın âyetleridir. Doğrusu Biz onu akıl erdiresiniz diye Arapça bir Kur'an olarak indirdik.» âyetlerini

indirdi. Sonra Allah Rasûlü onlara bir süre bunları okudu da: Ey Allah'ın elçisi, bize rivayet etseydin ya, dediler. Bunun üzerine Allah Teâlâ: «Allah, sözün en güzelini... indirmiştir...» (Zümer, 23). âyetini indirdi. Ve râvî, hadîsin tamâmını zikretti. Hadîsi, Hâkim de İshâk İbn Rahûyeh kanalıyla Amr İbn Muhammed el-Kuraşî'den rivayet etmiştir. Yine İbn Cerîr'in kendi isnadı ise Mes'ûdî'den onun da Avn İbn Abdullah'tan rivayetine göre; o, şöyle anlatmıştır: Allah Rasûlü (s.a.) nün ashabı usandılar da: Ey Allah'ın elçisi, bize rivayet et, dediler. Allah Teâlâ : «Allah, sözün en güzelini... indirmiştir...» (Zümer, 23) âyetini indirdi. Sonra tekrar usandılar da : Ey Allah'ın elçisi, bu sözün üstünde ve Kur'an dışında bize rivayet et, dediler. Bununla kıssaları kasde-diyorlardı. Bunun üzerine Allah Teâlâ : «Elif, Lâm, Râ. Bunlar apaçık kitabın âyetleridir. Doğrusu Biz onu akıl erdiresiniz diye Arapça bir Kur'an olarak indirdik. Biz, .sana bu Kur'an'ı vahyet-mekle; kıssaların en güzelini sana anlatıyoruz. Halbuki sen daha önce bundan habersizdin.» âyetlerini indirdi. Onlar hadîs (kıssa) istediler de onlara sözlerin en güzelini verdi. Onlar,

kıssalar istediler de onları kıssaların en güzeline irşâd etti.

Kur'an'ı övmeyi de içeren bu âyet-i kerîme'de onun, (Kur'an'ın) dışındaki bütün kitablardan müstağni kıldığına dâir İmâm Ahmed'in rivayet etmiş olduğu şu hadîsi zikretmemiz uygun olacaktır : O der ki: Bize Süreye İbn Nu'mân'ın... Câbir İbn Abdullah'tan rivayetine göre; Ömer İbn Hattâb, Hz. Peygamber (s.a.) e kitab ehlerinden birisinden elde etmiş olduğu bir yazıyı getirmişti. Bunu Hz. Peygamber (s.a.) e okudu da o kızdı ve : Ey Hattâb oğlu, yahûdî ve hıristiyanlann düşünmeden dalıp uyduklan gibi sizde mi ona kapılıyorsunuz? Nefsim kudret elinde olan (Allah) a yemîn ederim ki ben size onu bembeyaz ve tertemiz olarak getirdim. Yahûdî ve hıristiyanlara bir şey sormayın. Size bir gerçeği haber verirler de yalanlamış; bir bâtılı haber vermiş olurlar da onları doğrulamış olursunuz. Nefsim kudret elinde olan (Allah) a yemîn ederim ki; şayet Mûsâ diri olsaydı, bana tâbi olmaktan başka yapacağı hiç bir şey olmazdı, buyurdu.

îmâm Ahmed der ki: Bize Abdürrezzâk'ın... Abdullah İbn Sabit' den rivayetinde o, şöyle anlatıyor: Ömer, Allah Rasûlü (s.a.) ne geldi ve : Ey Allah'ın elçisi, Kurayza kabilesinden bir arkadaşına uğramıştım. Bana Tevrat'tan cümleler yazdı. Sana arzetyeyim mi? dedi. Allah Rasûlü (s.a.) nün yüz ifâdesi değışti. Abdullah İbn Sabit devamla şöyle anlatır : Ben Ömer'e : Allah Rasûlü (s.a.) nün yüzü ne hale girdi görmüyor musun? dedim de Ömer: Allah'ı Rabb olarak, İslâm'ı din olarak, Muhammed'i de Rasûl olarak kabul edip razı olduk, dedi. Hz. Peygamber (s.a.) ,in kızgınlığı gitti ve şöyle buyurdu: Mu-hammed'in nefsi kudret elinde olan (Allah) a yemîn olsun ki, Mûsâ aranızda olsaydı da sonra beni bırakıp ona tâbi olmuş olsaydınız mutlaka sapıklığa düşmüş olurdunuz. Siz ümmetlerden benim nasibim, ben de peygamberlerden sizin nasîbinizim.

Hafız Ebu Ya'lâ el-Mavsîlî der ki: Bize Abdülgaffâr İbn Abdullah İbn Zübeyr'in Hâlim İbn Urfata'dan rivayetinde o, şöyle anlatıyor:^[1]

Allah Teâlâ buyurur ki : Ey Muhammed, kavmine anlatacağın kıssalar içinde Yûsuf'un

baosma söylediklerine dâir olan kıssayı da onlara anlat. Hz. Yûsuf'un babası Ya'kûb (a.s.) dur. Nitekim İmâm Ahmed der ki: Bize Abdüssamed'in... İbn Ömer'den rivayetine göre, Allah Rasûlü (s.a.) şöyle buyurmuştur : Kerîm oğlu, Kerîm oğlu, Kerîm Yûsuf İbn Yafcüb İbn İshâk İbn İbrahim'dir. Hadîsi sâdece Buhârî tahrîc etmiştir. Buhârî hadîsi Abdullah İbn Muhammed' den o da Abdüssamed'den rivayet etmiştir. Yine Buhârî der ki: Bize Muhammed'in... Ebu Hüreyre (r.a.) den rivayetine göre; o, şöyle anlatıyor: Allah Rasûlü (s.a.) ne soruldu : İnsanların hangisi en şerefli dir? Şöyle buyurdu : Allah katında onların en şerefli si en çok Allah'tan korkanlarıdır. Biz bunu sormuyoruz dediler de, İnsanların en şerefli si Allah'ın halîl'inin oğlu, peygamberinin oğlu, peygamberinin oğlu, Allah peygamberi Yûsuf'tur, buyurdu. Bunu sormuyoruz, dediler de : Arap kabilelerinden mi soruyorsunuz? buyurdu. Onlar; evet, dediler. İdrâki güzel olursa câhiliye devrinde en hayırlınız İslâm'da da en hayırlınızdır, buyurdu. Râvî der ki: Bu hadîse Ebu Üsâme de Ubeydullah'dan rivayetle tâbi olmuştur.

İbn Abbâs peygamberlerin rü'yâsının vahiy olduğunu söyler. Bu rü'yânın tâbîri üzerinde müfessirler görüş beyân etmişlerdir. Şöyle ki: On bir yıldız onun kardeşlerinden ibarettir ki, onlar on bir kişiy* diler. Güneş ve ay ise, onun ana ve babasından ibarettir. Bu açıkla* ma İbn Abbâs, Dahhâk, Katâde, Süfyân es-Sevrî, Abdurrahmân İbn Zeyd İbn Eslenî'den rivayet edilmiştir. Bu rü'yânın yorumu (açıklaması) kırk sene sonra —seksen sene sonra olduğu da söylenmiştir--meydana gelmiştir. Ki o, ana babasını tahtının üzerine çıkarmış ve kardeşleri de önünde idi. Kur'an diliyle bu, şöyle anlatılır: «Hepsi onun için secdeye kapandılar. Dedi ki: Babacığım; işte bu, vaktiyle gördüğüm rü'yânın gerçekleşmesidir. Doğrusu Rabbim, onu gerçekleştirdi.» (Yûsuf, 100). Bir hadîste bu on bir yıldızın isimleri sayılmıştır.

İmâm Ebu Ca'fer İbn Cerîr der ki: Bana Ali İbn Saîd el-Kindî' nin... Câbir'den rivayetine göre; o, şöyle demiştir: Hz. Peygamber (s.a.) e Büstâne el-Yahûdî denilen birisi geldi. Ve ona ; Ey Muhammed, Yûsuf'un kendisine secde ettiğim gördüğün yıldızları bana haber ver, isimleri nedir? dedi. Hz. Peygamber

(s.a.) bir süre susup ona hiç bir cevap vermedi. Cibril (a.s.) gelip ona isimlerini haber verdi. Allah Rasûlü (s.a.) ona haber gönderip : Eğer sana onların isimlerini haber verirsem, bana îmân eder misin? buyurdu. Adam; evet, dedi. Bunun üzerine Allah Rasûlü : Haretân. Tank, Zeyyâl, Zû el-Kenefât, Kâbis, Vessâb, Amûdân, Fûleyk, Mısbâh, Darûh, Zu el-Farğ (?), Dıyâ' ve Nûr. buyurdu. Yahûdî: Allah'a yemîn olsun ki bunlar, onların isimleridir, dedi. Hadîsi Beyhakî Delâil'de Saîd İbn Mansûr kanalıyla eî-Hakem İbn Zahîr'den rivayet etmiştir. Bu hadîsi Hafız Ebu Ya'lâ el-Mavsılî ve Ebu Bekr el-Bezzâr Müsned'lerinde, İbn Ebu Hatim de tefsirinde rivayet etmişlerdir. Ebu Ya'lâ hadîsi dört şeyhinden, onlar da Hakem İbn Zahîr'den rivayet etmişlerdir. Ebu Ya'lâ'nın rivayetinde şu fazlalık vardır : Allah Rasûlü (s.a.) buyurdu ki: Yûsuf bunları gördüğünde, babası Yakûb'a anlattı. Babası ona dedi ki: Bu, dağınık bir iştir. Bundan sonra Allah onu toplayacaktır. Allah Rasûlü buyurdu ki: Güneş babası, ay da annesidir. Hakem İbn Zahîr el-Fezârî hadîsi rivayette tek kalmıştır. İmamlar onu zayıf görmüşler ve bir çokları

da onu terketmiştir. (Hadîsini metruk kabul etmişlerdir.) Cuzcâ-nî: Sakıttır, Yûsuf'un güzelliğine dâir hadîsin de sahibidir, demiştir.^[2]

5 — Dedi ki : Oğulcuğum, rü'yânı kardeşlerine anlatma, sonra sana tuzak kurarlar. Çünkü şeytân insanın apaçık bir düşmanıdır.

Allah Teâlâ oğlu Hz. Yûsuf kendisine görmüş olduğu rü'yâyı anlattığında Ya'kûb'un, oğluna neler söylediğini haber veriyor. Onun rü'-yâsının tâbiri kardeşlerinin kendine boyun eğmesi, ona aşın ta'zîm ve hürmette bulunmalarıdır. Zîrâ ona hürmet, ikram ve ta'zîniden dolayı secde edeceklerdir. Ya'kûb (a.s.) onun bu rü'yâsmı kardeşlerinden birine anlatmasıyla onların kendisini çekemeyeceklerinden ve bu sebeple de ona kin tutacaklarından korkmuştu. Bu sebepledir ki ona: Oğulcuğum, rü'yânı kardeşlerine anlatma. Sonra sana tuzak kurarlar. Sana öyle bir hîle yaparlar ki bu hîle ile seni öldürürler, demişti. Yine bu sebepledir ki Allah Rasûlü (s.a.) bir hadîste şöyle buyurur: Sizden birisi sevdiği (bir rü'yâ) gördüğünde onu anlatsın. Sevmediği bir şey gördüğünde ise (yattığı yerde) diğer tarafına dönsün

ve üç defa soluna üfürerek onun kötülüğünden Allah'a sığınsın ve onu kimseye anlatmasın. Bu kendisine hiç bir zarar vermeyecektir. İmâm Ahmed'in ve Sünen sahiplerinden bazısının Muâviye İbn Hayde el-Ku-şeyrî kanalıyla rivayet etmiş oldukları başka bir hadîste ise Allah Rasûlü (s.a.) şöyle buyurur: Rü'yâ, ta'bîr edildiği zaman düşer, buyur-, muştur. Bulunup zahir oluncaya kadar, nimetin gizlenmesi emri de buradan alınmıştır. Nitekim bir hadîste de şöyle Duyurulur: İhtiyâçların giderilmesine, onların gizlenmesi ile yardım isteyiniz. Muhakkak ki her nimet sahibi hased olunmuştur.^[3]

6 — Rabbın seni böylece beğenip seçecek, sana rûl yaların yorumlanmasına dâir bilgi verecek, ve daha önce ataların İbrahim'e ve îshâk'a nimetlerini tamamladığı gibi, sana ve Ya'kûb hanedanını da tamamlayacaktır. Muhakkak ki Rabbın Alîm'dir, Hakîm'dir.

Allah Teâlâ Hz. Ya'kûb'un oğlu Yusuf'a şöyle dediğini haber verir : Muhakkak ki Rabbın nasıl seni seçmiş, bu yıldızlar güneş ve ay ile beraber sana göstermişse aynı şekilde Rabbın seni öylece beğenip

peygamberliği için seçecek ve sana —Mücâhid ve bir çoklarının tefsirine göre— rü'yâların yorumlanmasına dâir bilgi verecek ve daha önce ataların İbrahim — Halil ile onun oğlu— tercih edilmeyen bir görüşe göre kurbân edilen— îshâk'a nimetlerini tamamladığı gibi sana ve Ya'kûb hanedanını da tamamlayacaktır. Muhakkak ki Rabbın ri-sâleti (peygamberliği) kime vereceğini en iyi bilendir, Hakîm'dir. Nitekim Allah Teâlâ diğer âyette şöyle buyurmaktadır:^[4]

7 — Andolsun ki, Yûsuf'da ve kardeşlerinde soranlar için nice âyetler vardır.

8 — Hani demişlerdi ki: Biz güçlü bir topluluk olduğumuz halde Yûsuf ve kardeşi, babamızın yanında bizden daha sevgilidirler. Doğrusu babamız apaçık bir sapıklık içindedir.

9 — Yûsuf'u öldürün veya bir yere atın ki, babanızın teveccühü yalnız size kalsın, ondan sonra da tevbe eder, sâlihler topluluğu olursunuz.

10 — İçlerinden bir sözcü dedi ki : Yûsuf'u öldürmeyin, onu bir kuyunun derinliklerine bırakın da yolculardan biri onu bulup alsın, eğer yaparsanız (böyle yapın).

Allah Teâlâ buyurur ki: Yûsuf'un kıssasında ve onun kardeşleriyle beraber olan haberinde bunu soranlar, bu konuda bilgi sahibi olmak isteyenler için ibret, öğütler ve âyetler vardır. Muhakkak ki o, hayretengîz bir haber olup gerçekten öğrenilmeye değerdir. «Hani demişlerdi ki: Biz, güçlü bir topluluk olduğumuz halde; Yûsuf ve kardeşi, babamızın yanında bizden daha sevgilidirler.» Zamlanna göre şöyle yemîn etmişlerdir: Allah'a yemîn olsun ki; Yûsuf ve kardeşi, —onun ana bir kardeşi olan Bünyâmîn'i kaydediyorlar— toplulukça daha fazla ve güçlü olduğumuz halde babamızın yanında bizden daha sevgilidirler. Doğrusu babamız, o ikisini bizden öne geçirme ve onları bizden daha fazla sevme suretiyle apaçık bir sapıklık içindedir.

Burada Yûsuf'un kardeşlerinin peygamberliğine dâir bir delil olmadığı bilinmelidir. Aksine âyetin akışının zâhîri bunun tersine delâlet etmektedir. İnsanlardan bazıları, bundan sonra onlara vahyedildi-ğini sanmışlardır. Halbuki bu şüphelidir ve bunu iddia eden bir delile muhtaçtır. Bunlar: «Biz; Allah'a, bize indirilmiş olana, İbrahim'e, İsmail'e,

İshâk'a, Ya'kûb'a ve torunlarına indirilmiş olanlara... îmân ettik... deyiniz.» (Bakara, 136) âyeti dışında bir delil zikretmemektedirler. Bu ise, bir ihtimâlden ibarettir. Zîrâ İsrâiloğulları kabilelerine «Es-bât» denir. Nitekim arap kabilelerine «kabâîl», Aden kabilelerine de «Şuûb») denilir. Allah Teâlâ İsrâiloğulları kabilelerinden peygamberlere vahyedildiğine dâir bir delil yoktur. En doğrusunu Allah bilir.

«Yûsuf'u öldürün. Veya bir yere atın ki babanızın teveccühü yalnız size kalsın.» Diyorlardı ki: «Babanızın sizi sevmesi ile aranızdaki bu engeli babanızın gözü önünden yok edip kaldırın ki babanız sâdece sizinle ilgilensin. Bunu, ya onu öldürmek suretiyle veya bir araziye atmak suretiyle yapın ki ondan yana rahata eresiniz ve babanızca se-vilesiniz. Onun yok edilmesinden sonra sâlih bir kavim olursunuz. Böylece günâhtan önce içlerinde tevbeyi de gizlemiş oldular. «İçlerinden bir sözcü dedi ki...» âyeti hakkında Katâde ve Muhammed ibn tshâk der ki: Bu, en büyükleri olup. ismi Rûbîl idi. Süddî bu sözü söyleyenin Yahûzâ, Mücâhid ise Şem'un

olduğunu söyler. «Yûsuf'u Öldürire-yin.» Ona düşmanlık ve kininizde onu öldürmeye kadar varmayın Halbuki onların Yûsuf'u öldürmeye imkânları yoktur. Zîrâ Allah Te-âlâ, onun hakkında mutlaka yerine getirilmesi ve tamamlanması gereken bir iş murâd etmişti ki, o da ona vahyetmesi ve peygamberlilr vermesi, Mısır ülkesine yerleştirmesi ve orada kendisine hüküm vermesi idi. Allah Teâlâ, Rûbîl'in sözü ve onu bir kuyunun derinliklerine atmaları işaretiyle onları bundan çevirip caydırdı. Katâde, bu kuyunun Beyt'ül-Makdis kuyusu olduğunu söyler. «Yolculardan biri onu bulup alsın.» Yolculardan gelip geçenler onu alırlar da siz de böylece onun tarafından rahata erersiniz. Onu öldürmeye gerek yoktur, dedi «Eğer yapacaksanız.» Şayet söylediginizi yapmaya azmetmiş iseniz böylece yapın.

Muhammed îbn Yesâr der ki: Onlar sıla-i rahm'i kesmek, babaya âsî gelmek gibi büyük bir işi aralarında kararlaştırdılar. Onların kararlaştırmış oldukları bu iş, hiç bir günâhı olmayan zayıf ve küçük bir çocuğa acımasızlık; hak, hürmet ve fazilete

lâyık bir pîr-i fânîye merhametsizlik örneğidir. Üstelik bu iş, Allah katında büyük bir öne-me sahiptir. Bunlarla birlikte kemiklerinin incelik ve zayıflığı, yaşının büyüklüğüne rağmen oğlu ve sevgili yavrucuğu ile aralarını ayırmak suretiyle babanın çocuğu üzerindeki hakkını da ihlâl etmiş oluyorlardı. Yukarda anılan sıfatlarına ilâveten o (babaları), küçük çocuğu sevmek suretiyle Allah katında bir makama da sahiptir. Babası ile arası ayrılan çocuk ise; kuvvetsiz, yaşı küçük, babasının lutfuna ve ona sığınmaya muhtaçtır. Allah, onları yine de bağışlayacaktır. Zîrâ O, merhametlilerin en merhametlisidir. Muhakkak ki onlar büyük bir iş yüklenmişlerdir. Bu sözleri İbn Ebu Hatim, Seleme İbn Fadl kanalıyla rivayet etmiştir.^[5]

11 — Dediler ki : Ey babamız; sen bize Yûsuf'u neden güvenmiyorsun? Halbuki biz, onun iyiliğini istemekteyiz

12 — Yarın onu bizimle beraber gönder de gezsin, oynasın. Şüphesiz biz onu koruruz..

Yûsuf'u tutup kuyuya atmayı büyük kardeşleri RûbîTin kendilerine öğrettiği biçimde

plânladıklarında, babalan Ya'kûb (a.a.) a geldiler ve dediler ki: Ey babamız, sana ne oluyor ki bize Yûsuf'u güven miyorsun? Halbuki biz, onun iyiliğini istemekteyiz. Bu; onlar tarafın dan ortaya atılan bir iddia ve (yapacakları işe doğru) atılmış bir adım, bir hazırlıktı. Onlar, babasının onu sevmesine karşı kalblerindeki çe-kememezlikten ötürü bu söylediklerinin tersini istiyorlardı. «Yarın onu bizimle beraber gönder de gezsin, oynasın, (veya: gezelim, oynayalım.)» dediler. İbn Abbâs der ki: Koşsun ve neş'elensin. Katâde, Dah-hâk, Südd! ve başkaları da bu şekilde tefsir etmişlerdir. «Şüphesiz biz onu koruruz.» Yani onlar: Biz onu senin için korur, muhafaza ederiz, dediler.^[6]

13 — Dedi ki: Onu götürmeniz doğrusu beni tasaya düşürüyor. Siz ondan habersizken onu kurdun yemesinden korkuyorum.

14 — Dediler ki : Biz bir toplulukken onu kurt yerse; bu takdirde biz, muhakkak hüsrana uğrayanlardan oluruz.

Allah Teâlâ haber veriyor ki; peygamberi Ya'kûb, Yûsuf'un kardeşleri Yûsuf'u, kendileriyle beraber

sahraya çobanlığa göndermesini İstediklerinde oğullarına cevap olarak şöyle demişti: Onu götürmeniz, doğrusu beni tasaya düşürüyor. Sizin gitmenizle dönmeniz arasındaki sürede ondan ayrı kalmak bana zor geliyor. Zîrâ Hz. Ya'kûb, ona aşırı bir sevgi besliyordu. Çünkü onda, büyük hayrın alâmetlerini sezmiş, yaratılış ve huyca onda kemâl ve peygamberlik alâmetlerini görmüştü. Allah'ın salâtı ve selâmı onun üzerine olsun. Siz atmaya ve çobanlığa dalarak meşgul olursunuz ve siz ondan habersizken bir kurdun gelip onu yemesinden korkuyorum, dedi. İşte onlar, Hz. Ya'-kûb'un ağzından bu kelimeyi alıp, yaptıklarında bunu kendilerine bir özür edindiler. Hemen o saat ona cevap olarak şöyle dediler: Andol-sun ki biz, bir toplulukken ona kurt hücum edip aramızdan onu yerse; bu takdirde biz, muhakkak ki âciz, helak olmuş, hüsrana uğrayanlardan olmuş oluruz.^[7]

15 — Onu götördükleri vakit, kuyunun derinliklerine bırakmayı birlikte kararlaştırdılar. Biz de kendisine vahyettik ki :.Sen onlara, kendileri hiç

farkına varmadan yaptıklarını bir bir haber vereceksin.

Allah Teâlâ buyurur ki: Babalarına müracaattan sonra babalarının yanından Yûsuf'u alıp götürdüklerinde, «Onu kuyunun derinliklerine bırakmayı birlikte kararlaştırdılar.» Bu, onların yaptıklarının ne kadar büyük olduğuna işaret eder. Onlar, bütünüyle Hz. Yûsuf'u kuyunun derinliklerine bırakmayı çoktan kararlaştırmış ve bunda ittifak etmişlerdi. Babalarına izhâr ettiklerine göre; onlar, Yûsuf'u, ona bir ikram olsun, diye ve sanki ona değer vererek, onu rahatlatmak ve gönlünü hoş etmek, onu neş'elendirmek için almışlardı. Denilir ki; Hz. Ya'kûb (a.s.), Yûsuf'u onlarla beraber gönderdiğinde onu kucaklamış, onu öpmüş ve ona duâ etmişti. Süddî ve başkaları der ki: Onlar, babalarının gözünden kaybolur kaybolmaz hemen ikramı bir tarafa bırakmışlar, hemen ona eziyete başlamışlardı. Sövme ve benzeri şekillerle sözle; dövme ve benzeri şekillerle de fiilen ona eziyet vermeye başlamışlardı. Sonra içine atmaya karâr verdikleri kuyunun başına gelmişler, onu ipe bağlayıp kuyuya sarkıtmışlardı.

Yûsuf, onlardan birine sarılınca; sarıldığı kişi onu tokatlayıp dövmüştü. Kuyunun kenarlarına tutunmaya teşebbüs ettiğinde ise ellerine vurmuşlar, daha sonra kuyunun yarısına geldiğinde ipi kesivermişlerdi. Yûsuf, önce suya düşüp suya gömülmüş, daha sonra kuyunun ortasındaki bir kayaya tırmanmıştı. O kayaya «râğûfe» denilir ki, Yûsuf onun tepesine oturmuştu.

Allah Teâlâ : «Biz de kendisine vahyettik ki: Sen onlara, kendileri hiç farkına varmadan yaptıklarını bir bir haber vereceksin.» buyurur ki, böylece zorluk halinde ona kolaylık indirdiğini, lutfunu ve rahmetini anlatır. İşte bu darlık halinde Hz. Yûsufa, onun kalbini hoş etmek ve ona sebat vermek üzere şöyle vahyetmiştir: Sen içinde bulunduğun duruma üzülmeye, muhakkak ki senin için bundan güzel bir kurtuluş ve ferahlık vardır. Onlara karşı Allah sana yardım edecektir. Seni ve senin mertebeni yüceltecektir. Sen onlara, sana yaptıkları bu işi ilerde haber vereceksin. Allah Teâlâ: «Kendileri hiç farkına varmadan...» buyurur ki Katâde burayı şöyle anlar: Kendileri Allah'ın ona vahyetmekte olduğunu hiç

farkına varmadan... İbn Ab-bâs der ki: Onların senin hakkında yapmış oldukları işlerini onlara haber vereceksin. Onlar seni tanımayacaklar ve sen olduğunu hissetmeyecekler. Nitekim İbn Cerîr der ki: Bana Hâris'in... İbn Abbâs'tan rivayetine göre; o, şöyle anlatmış : Yûsuf'un kardeşleri, Yûsuf'un yanına girdiklerinde; o, onları tanımış, onlar ise kendisini tanımamışlardı. Bir ölçek getirildi ve Yûsuf onu alıp eline koydu. Sonra içine üfledi de ölçek tınladı. Yûsuf : Muhakkak bu gümüş kap bana haber veriyor ki; sizin babanızdan Yûsuf denilen bir kardeşiniz varmış., onu sizin önünüze geçirir imiş. Siz onu götürmüş ,ve bir kuyunun derinliklerine atmışsınız, dedi. Sonra tekrar üfledi ve kab tınladı. Babanıza gelmiş ve : Muhakkak ki onu kurt yedi, demişsiniz, sahte bir kana bulanmış gömleğini getirmişsiniz, dedi. Birbirlerine : Muhakkak ki şu gümüş kab, ona sizin haberlerinizi ulaştırıyor, dediler. İbn Abbâs (r.a.) der ki: Öyle sanıyoruz ki bu âyet, onlar hakkında ve onlar hiç farkına varmadan bu durumlarını onlara haber vermek için nazil olmuştur.^[8]

16 — Akşam üstü ağlaya ağlaya babalarına geldiler.

17 — Dediler ki : Ey babamız; gerçekten biz gitmiştik ki yarış yapalım. Yûsuf'u da eşyamızın yanında bırakmıştık. Onu kurt yemiş. Her ne kadar doğru söylüyorsak da sen bize inanacak değilsin.

18 — Onlar sahte bir kan ile gömleğini getirdiler. Dedi ki : Hayır, nefisleriniz sizi aldatıp bir işe sürüklemiş. Artık bana güzelce bir sabır gerekir. Sizin şu anlattıklarınıza karşı yardımına sığınılacak, Allah'tır.

Allah Teâlâ Yûsuf'un kardeşlerinin, onu kuyunun derinliklerine attıktan sonra neler yaptıklarını haber verir. Onlar gece karanlığında ağlayarak," Yûsuf'un arkasından üzüntü ve feryâd, figan izhâr ederek, babalanna karşı kederli görünerek dönmüşlerdi. Kendi zanlarına göre, vuku bulanlar hakkında özür dileme sadedinde şöyle demişlerdi : ((Gerçekten biz gitmiştik ki yarış yapalım, Yûsuf'u da eşya ve elbiselerimizin yanında bırakmıştık. Onu kurt yemiş.» Hz. Ya'kûb'un da Yûsuf hakkında korktuğu zâten bu idi. Onların : «Her ne kadar doğru

söylüyorsak da sen bize inanacak değilsin.» demeleri, giriştikleri işi anlatmakta ne kadar yumuşak davrandıklarına işaret eder. Onlar diyorlar ki: Şayet biz, senin katında doğrular olsaydık dahi senin bize inanıp bizi doğrulamayacağını biliyoruz. Sen bizi bu hususta itham edip dururken inanman ve bizi doğrulaman nasıl olacak? Zîrâ sen onu kurt yemesinden korkmuştun ve onu kurt yedi. Meydana gelenin garipliği ve bu işimizdeki garip tesadüf sebebiyle bizi yalanlamanda elbette sen ma'zûrsun.

((Onlar sahte bir kan ile gömleğini getirdiler.» Bu işler, onların Yûsuf'a karşı topluca kurup işlemiş oldukları desiseyi te'yîd sadedinde yaptıkları işlerdendir. Mücâhid, Süddî ve bir çoklarının zikrettiğine göre; onlar, bir oğlağı tutmuşlar, boğazlamışlar ve kurt Yûsuf'u yerken üzerinde olan gömleği imiş intibainı vermek üzere Yûsuf'un elbisesine oğlak kanını bulaştırmışlardı. Kanı gömleğe bulaştırmışlar-dı ama onu yırtmayı, parçalamayı unutmuşlardı. Bu sebeptedir ki Allah'ın peygamberi Ya'kûb yanında bû işleri kabul görmemiş; aksine onların işlemiş oldukları işten

dolayı içinde husule gelen düşünceye i'mâ yollu olarak onlara: «Hayır, nefisleriniz sizi aldatıp bir işe sürüklemiş. Artık bana güzelce bir sabır gerekir.» Sizin ittifak ettiğiniz ve işlediğiniz işe karşı ben, güzel bir şekilde sabredeceğim. Sonunda Allah, yardımı ve lutfu ile bunu giderecektir. Sizin anlattığınız şu yalan ve olmayacak şeylere karşı yardımına sığınılacak, Allah'tır, demişti. Sevrî'nin Semmâk'dan, onun Saîd İbn Cübeyr'den, onun da İbn Abbâs'tan rivayetinde o, «Onlar sahte bir kan ile gömleğini getirdiler.» âyeti, hakkında şöyle demiştir: Şayet onu, yırtıcı hayvan yemiş olsaydı; elbette gömleğini de parçalardı. Şa'bî, Hasan, Katâde ve bir çokları da böyle söylemiştir. Mücâhid: Güzel sabır; içinde feryâd ü figan olmayan sabırdır, demiştir. Hüseyim'in Abdurrahmân İbn Yahya'dan, onun da Hibbân İbn Ebu Cebele'den rivayetine göre; o, şöyle demiştir: Allah Rasûlü (s.a.) ne: «Artık bana güzelce bir sabır gerekir.» âyeti sorulmuştu. İçinde şikâyet olmayan sabırdır, buyurdu. Bu hadîs mürseldir. Abdürrezzâk der ki: Sevrî, ashabından birisinin şöyle dediğini naklediyor : Üç şey sabırdandır : Acını anlatmaman, başına gelen

musibeti söylememen ve nefsinı temize çıkarmaman. Burada (Yûsuf sûresinin tefsirinde) Buhârî, İfk hâdisesi konusunda Hz. Âişe (r.a.) hadîsini zikreder de, onun şu sözüne*yer verir : Allah'a ye-mîn olsun ki; bana ve size, Yûsuf'un babasından başka bir misâl bulamıyorum. «Artık bana güzelce bir sabır gerekir. Sizin şu anlattıklarınıza karşı yardımına sığınılacak, Allah'tır.»^[9]

19 — Bir kervan gelip suçularını gönderdiler. O da kovasını salıp dedi ki : Müjde; işte bir oğlan. Onu bir mal olarak sakladılar. Allah yaptıklarını bilendir.

20 — Onu ucuz bir fiyata, birkaç dirheme sattılar. Onu yanlarında alıkoymak istemediler.

Kervan Geçiyor

Allah Teâlâ, kardeşleri Yûsuf (a.s) u o kuyuya atıp da orada yapayalnız . bıraktıkları zaman onun başına gelenleri haber verir. Ebu Bekr İbn Ayyâş'm söylediğine göre; Hz. Yûsuf, kuyuda üç gün kalmıştır. Muhammed İbn İshâk der ki: Kardeşleri onu kuyuya attıkları zaman, o gün kuyunun etrafına oturmuşlar, onun ne yapacağını ve ona ne olacağını gözlemeye başlamışlar. Allah Teâlâ, onun için bir kervan

göndermiş. Kervan o kuyuya yakın bir yere konaklayarak sucularını göndermişlerdi. Sucu kuyuya gelip de kovasını oraya sallandığı zaman Yûsuf (a.s.) kovaya sarılmış ve sucu onu çıkararak müjde vermiş : «Müjde; işte bir oğlan.» demişti. Kurrâdan bazısı burayı şeklinde okumuşlar ve Süddî bunun, kovayı sallandıran adamın bir çocuk elde ettiğini bildirmek üzere seslendiği kimsenin ismi olduğunu sanmıştır. Süddî'den böyle bir sözün sâdır olması garîbdir. Zîrâ bu Kirâeti bu şekilde tefsir, sâdece İbn Abbâs'tan gelen bir rivayette vardır. En doğrusunu Allah bilir. Buna göre bu kırâetin anlamı, ancak diğer bir kırâete dönebilir ve bu durumda müjdeyi kendi nefesine izafe etmiş, tamlamanın ikinci kısmı olan birinci şahıs zamirini de hazfetmiş olur. Bu şekil kullanılış Arab dilinde mevcûd olup cümlelerinde durum böyledir. Bu kırâeti diğer bir kırâet olan kırâeti açıklamaktadır. En doğrusunu Allah bilir.

Allah Teâlâ : «Onu bir mal olarak sakladılar.» buyurur ki; sucular onu, kervandaki diğerlerinden saklamışlar ve şayet onun durumunu söylerse onda

kendilerine ortak olurlar korkusuyla; Biz bunu satın aldık ve suyun sahiplerinden onu kendimize mal edindik, demişlerdi. Bu açıklama Mücâhid, Süddî ve İbn Cerîr'indir. İbn Abbâs'tan rivayetle Avfî, «Onu bir mal olarak sakladılar.» âyeti hakkında der ki: Burada Yûsuf'un kardeşleri kastedilmektedir. Onlar (Yûsuf'un kardeşleri) kendini öldürür korkusuyla Hz. Yûsuf da durumunu aynı şekilde gizlemiş ve satılmayı tercih etmişti. Buna göre Yûsuf da kardeşleri kendini Öldürür korkusuyla durumunu aynı şekilde gizlemiş ve satılmayı tercih etmişti. Buna göre Yûsuf'un kardeşleri, Yûsuf'u kervanın sucusuna anlatmışlar ve o da arkadaşlarına : «Müjde, işte satılan bir oğlan.» diye seslenmiş ve kardeşleri onu satmıştı. Allah Teâlâ : «Allah onların yaptıklarını bilendir.» buyurur ki, Yûsuf'un kardeşlerinin ve onu satın alanların ne yaptıklarını en iyi bilen O'dur. O, bunu değiştirmeye ve engellemeye elbette Kâdir'dir. Fakat geçmiş takdiri ve hikmeti ile, kaderi ve kazasının yerine gelmesi için o halde bırakmıştır. Dikkat ediniz; yaratma ve emir O'nundur. Âlemlerin Rabbı olan Allah ne yücedir. Bunda Rasûlü

Muhammed (s.a.) e bir ta'rîz vardır. Allah Teâlâ ona bildiriyor ki: Muhakkak Ben, kavminin sana olan eziyyetini en iyi bilenim. Onların yaptıklarını elbette inkâra da kadirim. Fakat Ben, onlara mühlet veriyorum. Sonra akıbeti sana, hükmü de onların aleyhine kılacağım. Nitekim kardeşlerine karşı hüküm ve güzel akıbeti de Yûsuf'a hâs kılmıştım.

Allah Teâlâ : «Onu ucuz bir fiyata, birkaç dirheme sattılar.» buyurur ki; kardeşleri Yûsuf'u az bir bedelle satmışlardı. Bu açıklama, Mücâhid ve İkrime'nindir. Ayette geçen kelimesi noksanlık, azlık anlamındadır. Nitekim başka bir âyette şöyle buyurur: «Ecrinin eksilmesinden ve kendisine haksızlık edilmesinden korkmaz.» (Cinn, 13). Yani kardeşleri onun karşılığında son derece az bir ücret almışlardır. Bununla birlikte onlar, onu yanlarında alıkoymak istemiyorlardı. Ona karşı bir rağbetleri yoktu. Şayet onlar, hiç karşılıksız istemiş olsaydılar ona da icabet edeceklerdi. İbn Affân, Mücâhid ve Dahhâk; «Onu sattılar.» kısmındaki özne zamirinin, Yûsuf'un kardeşlerine âit olduğunu söylerler. Katâde ise kervana âit olduğunu söylemiştir. Birinci görüş

daha kuvvetlidir. Zîrâ Allah Teâlâ : «Onu yanlarında alıkoymak istemediler.» buyurur ki, bunu istemeyen Yûsuf'un kardeşleri olup kervandakiler değildir. Zîrâ kervandakiler, onu müjdelemişler ve bir mal olarak onu saklamışlardı, şayet onu yanlarında alıkoymak istememiş olsalardı, onu satın almazlardı. Böylece buradaki zamirin, Yûsuf'un kardeşlerine âit olduğu görüşü tercihe şayan görülüyor.

Âyetteki kelimesinde haram anlamı kasdedildiği de, zulüm anlamı kasdedildiği de söylenmiştir. Bu her ne kadar böyle ise de, burada maksad bu değildir. Zîrâ herkesçe ma'lûm olup bilinmektedir ki; her durumda onun bedeli herkese haramdır. Zîrâ o; Ra'f-mân'ın haUTinin oğlu, peygamber oğlu, peygamber oğlu peygamber'dir. Kerîm oğlu Kerîm oğlu Kerîm oğlu Kerîm'dir. Burada maksad, ancak eksik veya bozuk (ayarsız) anlamları veya her ikisi birden olabilir. Yani onlar; Yûsuf'un kardeşleridir ve onu satmışlardır. Bununla birlikte bedellerin en düşüğü ile bu işi yapmışlardır. Bu sebeptendir ki Allah Teâlâ : «Birkaç dirheme.» buyurmuştur. İbn Mes'ûd'dan rivayete göre; onlar, Yûsuf'u yirmi

dirheme satmışlardır. İbn Abbâs, Nevf el-Bekâlî, Süddî, Katâde ve Atiyye el-Avfî de böyle söylemiştir. Atiyye buna ilâve olarak : İkişer dirhem paylaşmışlardır, der. Mücâhid : Yirmi iki dirheme; Muhammed İbn İshâk ve İkrime : Kırk dirheme sattıklarını söyler, Dahhâk: «Onu yanlarında alıkoymak istemediler..) âyeti hakkında der ki: Zîrâ onlar, onun peygamberliğini ve Allah katındaki derecesini bilmediler, demiştir. Mücâhid de der ki: Onu sattıklarında peşinden gitmeye başladılar. (Onu satın alanlara) : Ona sıkı sahip olun ki sakın kaçmasın, diyorlardı. Nihayet onu Mısır'a götürdüler ve dediler ki: Bunu kim satın alırsa; muhakkak ferahlanır, sevinir. Ve onu müslüman birisi olan Kral satın aldı.[\[10\]](#)

21 — Onu satın alan Mısırlı, karısına dedi ki : Ona güzel bak, olur ki bize faydası dokunur veya onu evlâd ediniriz. işte böylece Yûsuf'u Biz oraya yerleştirdik. Ve ona rû'yâların yorumunu öğrettik. Ve Allah emrinde gâ-libdir. Fakat insanların çoğu bilmezler.

22 — Erginlik çağına gelince; ona hüküm ve ilim verdik. İşte böyle mükâfatlandırırız, Biz ihsan edenleri.

Yûsuf'u Mısır'a Götürüyorlar

Allah Teâlâ, Yûsuf (a.s.) a lutuflanndan olarak, onu Mısır'da satın alacak birini takdir buyurup hazırladığını, bu kişinin ona itinâ, gösterip ikramda bulunduğunu, ailesine onun hakkında hayır tavsiye ettiğini, onda hayır ve felah sezdiğini haber verir. O kişi karısına : «Ona güzel bak, olur ki bize faydası dokunur veya onu evlâd ediniriz.» demişti. Mısır'da onu satın alan kişi Mısır'ın azîzi, veziri idi. İbn Abbâs' can rivayetle Avfî, onun isminin Kıtîr olduğunu söyler. Muhammed İbn İshâk ise; isminin Itfîr İbn Rûhayb olup, onun Mısır azîzi ve Mısır hazîneleri üzerine görevli olduğunu söyler. Buna göre; o zamanda Mısır kralı, Reyyân İbn Velîd isminde Amâlika'dan birisiydi. Muhammed İbn İshâk'a göre karısının ismi Râîl Bint Raâîl imiş. Başkaları ise karısının isminin Zelîhâ (veya Züleyhâ) olduğunu söylerler. Yine Muhammed İbn Sâib'den, onun Ebu Sâlih'den, onun da İbn Abbâs'tan rivayetine göre; Hz.

Yûsuf'u Mısır'da satın alan, Mâlik İbn Bûyeb İbn Anka İbn Medyan İbn İbrahim imiş. En doğrusunu Allah bilir. Ebu İs-hâk'ın Ebu Ubeyde'den, onun da Abdullah İbn Mes'ûd'dan rivayetinde İbn Mes'ûd şöyle demiş : İnsanların en ferasetlileri üçtür : Karısına : «Ona güzel bak.» dediğinde Mısır azîzi, babasına : «Babacığım onu ücretle tut. Çünkü ücretle tuttuklarının en iyisi bu güçlü ve emin kişidir.» (Kasas, 26) diyen kadın ve kendisine Ömer İbn Hattâb (r.a.) ı halîfe bırakan Ebubekir es-Sıddîk. Allah Teâlâ buyurur ki: Nasıl ki Yûsuf'u kardeşlerinden kurtarmışsak yine «böylece Yûsuf'u Mısır ülkesine yerleştirdik. Ve ona rû'yâların yorumunu öğrettik. Ve Allah emrinde gâlibdir.» Bir şeyi murâd ettiği zaman geri çevrilmez, engellenmez ve muhalefet edilemez. Bilakis O, dışındaki her şeye gâlibdir. Saîd İbn Cübeyr, «Ve Allah, emrinde gâlibdir.» âyetinin tefsirinde: O, dilediğini yapandır, demiştir. Allah Teâlâ : «Fakat insanların çoğu bilmezler.» buyurur ki; yaratıkları hakkındaki hikmetini ve dilediğine lutuf-da bulunmasını anlayamazlar, bilemezler.

Allah Teâlâ buyurur ki: «Yûsuf erginlik çağına gelip aklı ve yaradılışı kemâle erince; ona hüküm ve ilim verdik.» Burada peygamberlik kastedilmektedir. Allah Teâlâ o kavimler arasında peygamberliği ona vermiştir. «İşte böyle mükâfatlandırırız, Biz ihsan edenleri...» Muhakkak ki o, ameline ihsan sahibi olup, Rabbi Teâlâ'nın itâatına uygun ameller işlerlerdi. Hz. Yûsuf'un erginlik çağına ulaştığı sürenin miktarında ihtilâf edilmiştir. İbn Abbâs, Mücâhid ve Katâde; otuz üç sene derler. İbn Abbâs'tan rivayete göre; otuz küsur senedir. Dah-hâk : Yirmi, Hasan : Kırk, İkrime : Otuz beş, Süddî: Otuz, Saîd İbn Cübeyr: On sekiz sene derler. İmâm Mâlik, Rabîa, Zeyd İbn Eşlem ve Şa'bî erginliği baliğ olmakla açıklamışlardır. Bundan başkaları da söylenmiştir. En doğrusunu Allah bilir.^[11]

23 — Evinde bulunduğu kadın onu kendine ram etmek istedi. Kapıları sımsıkı kapadı. Ve : Sana söylüyorum gelsene, dedi. O da : Allah'a sığınırım, doğrusu o, benim efendimdir, bana iyi bakmıştır. Muhakkak ki zâlimler asla felah bulmaz, dedi.

Kadın Onu Kendine Râmetmek İstiyor

Allah Teâlâ burada, Yûsuf'un Mısır'da evinde bulunduğu azizin karısından haber vermektedir. Kocası ona, Yûsuf'a ikramda bulunmasını tavsiye etmişti. «Evinde bulunduğu kadın, onu kendine râm etmek istedi.» Onu kendine davet etti. Zîrâ güzelliği ve dehâsı sebebiyle onu kuvvetli bir sevgi ile sevmiş ve bu onu Yûsuf için güzelleşmeye sevk etmişti. Kadın Yûsuf'un üzerine kapılan kapamış ve onu kendine davet ederek : «Sana söylüyorum gelsene.» demişti. Yûsuf bundan şiddetle kaçınmış ve : «Allah'a sığınırım, doğrusu o, benim efendimdir.» demişti. Onlar, Rabb kelimesini büyük efendi hakkında kullanırlardı. Yani Yûsuf şöyle demek istemişti: Muhakkak ki senin kocan benim efendimdir ve bana iyi bakmış, bana iyilik etmiştir. Ben ona ailesi hakkında fuhuşla mukabele etmem. Zîrâ, «Muhakkak ki zâlimler asla felah bulmaz.» Mücâhid, Süddî, Muhammed İbn İshâk ve başkaları da böyle söylemişlerdir.

Kâriler kelimesinin okunuşunda ihtilâf etmişlerdir. Çokları bunu he harfinin fethası, ye

harfinin sükûnu ve te harfinin fethası ile okumuşlardır. İbn Abbâs, Mücâhid ve bir çokları der ki: Bunun anlamı: O, Yûsuf'u kendine çağırmıştır, şeklindedir. Ali İbn Ebu Talha ve Avfî de İbn Abbâs'tan rivayetle bu kelimenin, «gelsene» anlamında olduğunu söylerler. Zirr İbn Hubeyş, İkrime, Hasan ve Ka-tade de böyle söylemiştir. Hasan'dan rivayetle Amr İbn Ubeyd bu kelimenin süryânîce olup, «yapış, tut» anlamında olduğunu söyler. Süddî İse; «gelsene» anlamında kıptîce olduğunu söylemiştir. Mücâhid bunun Arap dilinde olduğunu ve çağırma fiilini ifâde ettiğini söyler. Buhârî İkrime'nin Havran dilinde «gelsene» anlamında olduğunu söylediğini nakleder. Buhârî bunu bu şekliyle muallâk olarak rivayetle zikretmiştir. İmâm Ebu Ca'fer İbn Cerîr ise müsned olarak şöyle rivayet eder: Bana Ahmed İbn Süheyl el-Vâsıtî'nin... İbn Abbâs'ın kölesi İkrime'den : «Sana söylüyorum gelsene.» âyeti hakkında rivayetine göre; o, şöyle demiştir : Haydi gelsene. Bu, Havran dilindedir. Ebu Ubeyd Kasını İbn Sellâm der ki: Kisaî kırâetini hikâye eder ve der ki: Bu Havran halkının dili olup Hicaz

halkına geçmiştir. Mânâsı: Gel, dir. Ebu Ubeyd der ki: Havran halkından yaşlı bir âlime sordum da bunun bildiği, tanıdığı dilleri olduğunu anlattı. İmâm İbn Cerîr, bir şâirin Ali İbn Ebu Tâlib'e göndermiş olduğu bir şiirini bu kırâete şâhid olarak getirir.(...)

Diğerleri ise : Senin için hazırlandım, anlamında olmak üzere burayı he harfinin kesresi, he harfinden sonra bir hemze ve te harfinin zammesi ile şeklinde okumuşlardır. İbn Abbâs, Ebu Abdur-rahmân es-Sülemi, Ebu Vâil, İkrime ve Katâde, bu kırâetin kendilerinden rivayet edildiği kimselerdir. Hepsi de burayı «senin için hazırlandım.» anlamıyla açıklamışlardır. İbn Cerîr : Ebu Amr ve Kisâî, bu kırâeti hoş karşılamazlardı, der. Abdullah İbn İshâk da burayı he harfinin fethası ve te harfinin kesresi ile şeklinde okumuştur ki bu da garibtir. Bütün Medine halkının da içlerinde bulunduğu diğerleri ise; bu kelimeyi he harfinin fethası ve te harfinin zammesi ile şeklinde okumuşlardır.(...)

Abdürrezzâk der ki: Bize Sevrî'nin... İbn Mes'ûd'dan rivayetine göre; o, şöyle demiştir: Ben kârilere işittim ve onların kırâetlerinin birbirine yakın

olduğunu duydum. Siz, size öğretilen şekilde okuyunuz. Derine dalmaktan ve ayrılığa düşmekten sakınınız. Bu; ancak sizden birinin, aynı mânâda olan ve demesi gibidir. Sonra Abdullah burayı şeklinae okudu. Râvî Ebu Vâil dedi ki: Ey Ebu Abdurrahmân, muhakkak ki bazı kimseler burayı şeklinde okuyorlar, ne dersin? Abdullah : Ben onu, bana öğretilen ve sevdiğim bir şekilde okuyorum, diye cevap verdi. İbn Cerîr der ki: Bana İbn Vekî'nin... Ebu Vâil'den rivayetine göre; Abdullah:

şeklinde okumuştur. Mesrûk ona : Muhakkak ki insanlar, burayı şeklinde okuyorlar, ne dersin? diye sordu da : Beni bırakın; muhakkak ki ben onu bana okutulan, sevdiğim şekilde okuyorum, dedi. Yine İbn Cerîr der ki: Bana Müsenna'nın... İbn Mes' ûd'dan rivayetine göre; o, şöyle demiştir: ne ve te harfinin fethası ile olup biz onu hemzeli okumayız.

Diğerleri ise burayı şeklinde he harfinin kesresi, ye harfinin sükûnu ve te harfinin zammesi ile okumuşlardır. Ebu Ubeyde Ma'mer İbn Müsennâ bu kelimenin tesniye, cemî ve rriüennes yapılmayacağını, herkese sâdece bu lâfızla hitab

olunacağını söylemiştir. Bu ifâdeye nazaran sâdece sonundaki zamirler şu şekilde değiştirilmektedir^[12]

24 — Andolsun ki o, istekli idi. Eğer Habbının burhanını görmemiş olsaydı; o da onu arzu etmiş gitmişti. İşte Biz, böylece ondan fenalığı ve fuhşu bertaraf ettik. Çünkü o, ihlâsa erdirilmiş kullarımızdandı.

İnsanların bu makamdaki sözleri ve ibareleri birbirinden çok farklıdır. İbn Cerîr ve başkalarının zikretmiş oldukları İbn Abbâs, Mücâ-hid, Saîd İbn Cübeyr ve seleften bir grubun sözleri bu konuda rivayet edilenler arasındadır. En doğrusunu Allah bilir. Bazıları der ki: Yûsuf'un istekli olmasından maksad, bunu hatırlından geçirmesidir. Nitekim Beğavî, Tahkik ehlinde olan bazılarından hikâyeye etmiş, sonra Abdürrezzâk'ın Ma'mer kanalıyla... Ebu Hüreyre (r.a.) den rivayet ettiği bir hadîse burada yer vermiştir. Bu hadîste Allah Rasûlü (s.a.) buyurur ki:

Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: Kulum bir iyilik yapmaya niyet ettiğinde onu işlemediği takdirde onun lehine bir iyilik olarak yazarım. Şayet işleyecek olursa; on misli ile yazarım. Eğer o bir kötülüğe

niyetlenir de onu işlemezse; bağışlarım. Eğer işlerse; onu misli ile yazarım. Bu hadîs Buhârî ve Müslim'in Sahîh'lerinde tahrîc edilmiş olup, birçok farklı lâfızlarla rivayeti vardır. Ve yukardaki de bunlardan birisidir.

Onu dövmeye niyetlendi, denilmiştir. Başka bir rivayette : Onu zevcesi olarak temenni etmişti de denilmiştir. Yine denilir ki: «An-doısun ki, o istekli idi. Eğer Rabbının burhanını görmemiş olsaydı.» Yani buna niyyet dahi etmemiştir. Arab dili bakımından bu söz şüphelidir. Bununla birlikte İbn Cerîr ve başkaları zikretmişlerdir.

Hz. Yûsuf'un gördüğü bürhân hakkında da birçok şey söylenmiştir. İbn Abbâs, Mücâhid, Saîd İbn Cübeyr, Muhammed İbn Şîrîn, Hasan, Katâde, Ebu Salih, Dahhâk, Muhammed İbn İshâk ve başkalarından rivayete göre; o, babası Ya'kûb (a.s.) un suretini görmüş. Bu suretinde Ya'kûb (a.s.), parmağını ısırır halde imiş. Sâid İbn Cübeyr' den gelen bir rivayete göre şöyle denilmiştir : Ya'kûb, Yûsuf un göğsüne vurmuş. İbn Abbâs'tan rivayetle Avfî der ki: Efendisinin hayâlini gördü. Muhammed

İbn İshâk da bazılarından hikâye ederek böyle söylemiştir. Buna göre o (yani Yûsuf'un görmüş olduğu bürhân) kapıya yaklaşmış olan efendisi Itfir'in hayâlidir.

İbn Cerîr der ki: Bize Ebu Küreyb'in... Muhammed İbn Kâ'b el-Kurazî'den rivayetine göre; o, şöyle demiştir : Yûsuf, başını evin tavanına kaldırmış ve evin duvarında şu yazıyı görmüş : «Zinaya yaklaşmayın. Muhakkak ki o, azgınlıktır. Ve yol olarak da kötüdür.» (İs-râ, 32). Ebu Ma'ser el-Medenî de Muhammed. İbn Kâ'b'dan bu şekilde rivayet etmiştir. Abdullah İbn Vehb der ki: Bana Nâfi' İbn Yezîd'in... el-Kurazî'den rivayetine göre; o, Yûsuf'un gördüğü bürhân hakkında şöyle dermiş : Bunlar; Allah'ın kitabından üç âyettir : «Halbuki sizin üzerinizde koruyucular vardır.» (İnfitâr, 10), «Ne yaparsan yap... Mutlaka Biz sizi görürüz...» (Yûnus, 61), «Herkesin yaptığını gözeten Allah... bir olur mu?» (Ra'd, 33). Nafi' der ki: Ebu Hilâl'i Kurazî'nin sözünün bir benzerini söylerken işittim. Ancak o dördüncü bir âyet olarak : «Zinaya yaklaşmayın. Muhakkak ki o, azgınlıktır. Ve yol olarak da kötüdür.» (İsrâ, 32).

âyetini de eklemiştir. Evzaî der ki: Kendirini bundan men'eden Allah'ın kitabından bir âyeti duvarda görmüştür. İbn Cerîr der ki: Doğrusu; şöyle denilmesidir: Muhakkak ki o niyet ettiğinden kendisini men'eden Allah'ın âyetlerinden bir şey görmüştür. Bunun Ya'kûb'un sureti olması, kralın (veya bir meleğin) sureti olması, kendisini bundan men'eden yazılmış bir şeyi görmüş olması caizdir. Bunlardan birinin ta'yîn edilmesine kesin bir delil yoktur. Doğru olan, Allah Teâlâ'nın buyurmuş olduğu veçhile mutlak olarak' bırakılmasıdır.

Allah Teâlâ buyurur ki: «İşte Biz, böylece ondan fenalığı ve fuhşu bertaraf ettik.» İçinde bulunduğu durumdan onu çeviren bir burhanı ona nasıl göstermişsek aynı şekilde onu bütün işlerinde fuhştan ve kötülükten temizlemiştir. «Çünkü o, ihlâsa erdirilmiş, seçilmiş, temizlenmiş ve en hayırlı kullanılmızdandı.» Allah'ın salâtı ve selâmı onun üzerine olsun.[\[13\]](#)

İzahı

25 — İkisi de kapıya koştular. Kadın, onun gömleğini arkasından boylu boyunca yırttı. Kapının

yanında efendisine rast geldiler. Kadın dedi ki: Ailene kötülük etmek isteyeninin cezası; zindana atılmaktan veya acıklı bir azâbdan başka ne olabilir?

26 — Dedi ki: O, beni kendisine râm etmek istedi. Kadının ailesinden biri de şehâdet etti : Eğer gömleği önden yırtılmışsa; o (kadın) doğru söylemiştir. Bu (Yûsuf) ise yalancılardandır.

27 — Eğer gömleği arkadan yırtılmışsa, o (kadın) yalan söylemiştir, bu (Yûsuf) ise doğru söyleyendir.

28 — Gömleğinin arkadan yırtılmış olduğunu görünce; (kadının kocası) dedi ki : Doğrusu bu, sizin tuzağı-nızdandır, siz kadınların tuzağı büyüktür.

29 — Yûsuf; sen bundan vazgeç. Ey kadın; sen de günâhının bağışlanmasını dile. Çünkü sen gerçekten suçlulardan oldun.

Yûsuf'un Gömleği Yırtılıyor

Allah Teâlâ, onların (Yûsuf ile Azîz'in karısının) kapıya doğru koşarak çıktıkları hali haber veriyor. Yûsuf kaçıyor, kadın ise onu eve geri döndürmek için peşinden gidiyordu. İşte bu esnada kadın ona yetmiş, arkasından gömleğini tutmuş ve boydan boya yırtınıştı. Gömleğin üzerinden düştüğü de söylenir.

Yûsuf kaçmaya devam etmiş, kadın da peşinden. Kapının yanında kadının kocası ile karşılaşmışlar. İşte bu sırada kadın, hilesi ile içinde bulunduğu durumdan sıynlıver-miş ve kendini temize çıkarıp Yûsuf'a iftira ederek kocasına şöyle demiş : Ailenize zina ile kötülük etmek isteyeninin cezası; zindana atılmaktan veya acıtıcı bir şekilde dövmek suretiyle acıklı bir azâbdan başka ne olabilir? İşte o zaman Yûsuf (a.s.), Hakk'tan medet aramış, kadının kendisine atmış olduğu hıyanet suçundan kendini temize çıkararak doğru bir şekilde : «O, beni kendisine ram etmek istedi», diyerek kadının peşine düştüğünü, kendine çektiğini ve gömleğini yırttığını anlatmıştır. Kadının ailesinden biri de şehâdet etti ki: Eğer gömleği önden yırtılmışsa; kadın Yûsuf'un, onu kendine ram etmek istediğine dâir sözünde doğru söylemiştir. Zîrâ çağırın Yûsuf, ona karşı direnen de kadın ise; bu durumda kadının onu göğsünden itmiş ve gömleğini Önden yırtmış olması gerekir. Eğer böyle ise kadının sözü doğrudur. «Eğer gömleği arkadan yırtılmışsa; kadın yalan söylemiştir, Yûsuf ise doğru söyleyendir.» Ve gerçekten vuku bulan da böyledir.

Yûsuf kadından kaçıp kadın onun peşinden koşarak gömleğinin arkasından onu geri çevirmek üzere tuttuğunda, gömleğini arkasından yırtınıştı.

Kadının ailesinden olan bu şâhid hakkında ihtilâf edilmiştir : Bu şâhid küçük mü yoksa büyük müdür? Burada seleften iki görüş rivayet edilmiştir. Abdürrezzâk der ki: Bize İsrail'in... İbn Abbâs'tan rivayetine göre; «Kadının ailesinden biri de şehâdet etti.» âyeti hakkında : O, sakallıydı, demiştir. Sevrî ise Câbir kanalıyla... İbn Abbâs'tan rivayetle onun, kralın yakın adamlarından birisi olduğunu söyler. Mü-câhid, İkrime, Hasan, Katâde, Süddî ve Muhammed İbn İshâk; onun bir erkek olduğunu söylerler. Zeyd İbn Eşlem ve Süddî; onun, kadının amcası olduğunu söylemişlerdir. İbn Abbâs onun, kralın has adamlarından biri olduğunu söyler. İbn İshâk; Züleyhâ'nın, kral Reyyân İbn el-Velîd'in kız kardeşinin kızı olduğunu zikreder. Avfî, İbn Abbâs'ın, «Kadının ailesinden biri de şehâdet etti.» âyeti hakkında şöyle dediğini nakleder : Beşikte bir çocuk idi. Ebu Hüreyre, Hilâl İbn Yesâr, Hasan, Saîd İbn Cübeyr ve Dahhâk İbn Müzâhim'den onun, evde bir

çocuk olduğu rivayet edilmiştir ki, İbn Cerîr bu görüşü tercîh etmiştir. Bu hususta merfû' bir de hadîs vârid olmuştur ki İbn Cerîr şöyle der:

Bize Hasan İbn Muhammed'in... îbn Abbâs'tan, onun da Hz. Peygamber (s.a.) den rivayetine göre o: Küçük oldukları halde dört kişi konuşmuştur. v buyurmuş ve onlar arasında Yûsuf'un şahidini de zikretmiştir. Hadîsi başkaları da Hammâd İbn Seleme kanalıyla... îbn Abbâs'tan rivayet etmişlerdir. Buna göre; o, şöyle demiştir: Küçük oldukları halde dört kişi konuşmuştur: Bunlar; Firavun'un kızı Mâşi-ta'nın oğlu, Yusuf'un şahidi, Cüreyc'in arkadaşı ve îsâ İbn Meryem'dir. Leys İbn Eşlem ise Mücâhid'den naklen: O, Allah'ın emrinden olup, insan cinsinden değildi, der. Ancak bu, garîb bir sözdür.

Allah Teâlâ: «Gömleğinin arkadan yırtılmış olduğunu görünce...» buyurur ki; kadının kocası, Yûsuf'un doğru; kadının da Hz. Yûsuf'a attığı iftirada yalancı olduğunu anlayınca: Doğrusu bu, sizin tuzağı-nızdandır. Bu gencin ırzına atmış olduğun şu çamur ve iftira, sizin tuzaklarınız cümlesindendir. Siz kadınların tuzağı büyüktür, demiştir. Sonra Azîz,

Yûsuf (a.s.) a, olanları gizlemesini emrederek şöyle demiştir : «Ey Yûsuf, sen bundan vazgeç. (Bu sayfayı kapat ve kimseye anlatma:) Ey kadın; sen de günâhının bağışlanmasını dile.» Adam karısına böyle söylemiştir. Zîrâ o yumuşak huylu, yumuşak tabiatlı birisiydi. Veya onu ma'zûr görmüştü. Kocasına ona : Sen de günânının bağışlanmasını dile, sen bu genç hakkında kötülük düşündün, sonra suçsuz olduğu halde ona iftira ettin. İşte meydana gelen bu günâhlarının bağışlanmasını dile. Çünkü sen gerçekten suçlulardan oldun, demiştir.^[14]

İzahı

30 — Şehirde bir takım kadınlar dediler ki : Azız'in karısı delikanlısını kendine ram etmek istiyormuş, sevgisi bağrını yakmış. Görüyoruz ki o, apaçık bir sapıklıktadır.

31 — Onların dedikodularını işitince; onlara haber yolladı. Onlar için yaslanacak yerler hazırladı ve onlardan her birine birer bıçak verdi. (Yûsuf'a) : Çık karşınıza, dedi. Hepsi onu görünce kendisini çok büyüttüler. Ve ellerini kestiler. Dediler ki: Allah'ı

tenzih ederiz. Hâşâ bu, bir beşer değildir, ancak çok şerefli bir melektir.

32 — Kadın dedi ki : işte beni, onun için ayıpladığınız budur. Onu kendime râm etmek istedim, ama o iffetinden çekindi. Eğer istediğimi yapmazsa; andolsun ki, zindana atılacak ve zillete uğrayanlardan olacaktır.

33 — Dedi ki : Rabbım, zindan bana bunların beni davet ettiklerinden daha iyidir. Eğer Sen bunların tuzaklarını benden uzaklaştırmazsan; onlara meyleder, câhillerden olurum.

34 — Rabbı onun duasını kabul etti de onların tuzaklarını kendisinden savdı. Muhakkak ki O'dur O, Se-mi'. Alîm.

Kadınlar Ellerini Kestiler

Allah Teâlâ haber veriyor ki; Hz. Yûsuf ile Azîz'in karısının haberi şehirde yani Mısır'da yayıldı da, insanlar arasında konuşulmaya başlandı. Şehirde büyük emirlerin kadınları gibi bir takım kadınlar; vezîr olan Azîz'in karısının bu yaptığını hoş görmeyip bu yüzden onu ayıpladılar ve dediler ki: Azîz'in karısı delikanlısını kendisine râm etmek istiyormuş ve onu

kendine davet etmiş. Sevgisi bağrını yakmış. Sevgisi, k'albinin zarına kadar ulaşmış. İbn Abbâs'tan rivayetle Dah-hâk âyetteki kelimesinin; öldürücü sevgi (kara sevda) olduğunu söyler. Şeğâf bundan daha aşağı derecededir.. kelimesi, kalb zarı anlamınadır. Kadınlar şöyle de demişlerdi: Görüyoruz ki delikanlısını sevmesinden ötürü onu kendisine râm etmek istemesinde o, apaçık bir sapıklıktadır. «Onların dedikodularını, konuşmalarını İşitince...» âyeti hakkında Muhammed İbn İshâk der ki: Onlara Yûsuf'un güzelliği haberi ulaştı da, onu görmeyi çok arzuladılar. Bu sözleri, onu görebilmek ve müşahade edebilmek için söylediler. İşte o zaman «Onlara haber yolladı.» Onları evinde bir ziyafete davet etti. ((Onlar için yaslanacak yerler hazırladı.» İbn Abbâs, Saîd İbn Cü-beyr, Mücâhid, Hasan, Süddî ve başkaları derler ki: O, hazırlanmış oturacak yerlerdir. Orada örtüler, yastıklar, yiyecekler vardır. Orada turunç (portakal) ve benzeri bıçaklarla kesilecek yiyecekler vardır. Bu sebeptedir ki Allah Teâlâ : «Onlardan her birine birer bıçak verdi.» buyurmuştur ki; bu, kadının bir hîlesi idi. Ayrıca onların Yûsuf'u görmek üzere çâre

aramalarına bir mukabelesinden ibaretti. «Yûsuf'a: Çık karşılarına, dedi.» Kadın, Yûsuf'u başka bir yere saklamıştı. Yûsuf karşılarına çıkıp da onu gördüklerinde, kendisini çok büyüttüler ve onu görmenin şaşkınlığı ile bıçaklarla portakalı kesiyoruz sanarak ellerini kesmeye başladılar. Burada maksad, onların ellerini bıçaklarla kesmiş olmalarıdır ki, bunu bir çokları söyler. Mücâhid ve Katâde'-den rivayete göre ise; onlar, ellerini kesmişler ve nihayet bıçakları atmışlardır. En doğrusunu Allah bilir.

Zeyd İbn Eslem'den rivayetle anlatıldığına göre; Azîz'in karısı, onlar yeyip (içip) gönülleri hoş olduktan sonra, onların önlerine portakal koymuş ve her birine birer bıçak vermiş. Sonra : Yûsuf'u görmek ister misiniz? diye sormuş. Onlar; evet, deyince Yûsuf'a birini gönderip karşılarına çıkmasını emretmiş. Kadınlar, Yûsuf'u gördüklerinde ellerini kesmeye başlamışlar. Sonra kadın Yûsuf'a dönmesini emretmiş, o da dönmüş. Onların Yûsuf'u önden ve arkadan görmelerini istemiş. Onlar habire ellerini kesiyorlarmış. Nihayet acıyı hissettiklerinde arkalarını dönmeye başlamışlar. Azîz'in karısı: Siz bir

kere bakmakla böyle yaptınız, o halde ben nasıl ayıplanırım? demiş. Onlar da demişler ki: «Allah'ı tenzih ederiz. Hâşâ, bu, bir beşer değildir, ancak çok şerefli bir melektir.» Sonra Azîz'in karısına şöyle demişler: Bu gördüğümüzden sonra, artık senin ayıplanacağını sanmıyoruz. Zîrâ onlar beser içinde ne onun bir benzerini ve ne de güzellikte ona bir yakınınını asla görmemişlerdir. Hz. Yûsuf —Allah'ın salâtı ve selâmı onun üzerine olsun— a güzelliğin yansı verilmiş imiş. Nitekim İsrâ olayına dâir sahîh bir hadîste vârid olduğuna göre; Allah RasûlîL (s.a.), üçüncü gökte Yûsuf (a.s.) a uğramış. Şöyle buyurur: Bir de baktım ki, güzelliğin yansı ona verilmiştir, buyurmuştur. Süfyân es-Sevrî'nin Ebu tshâk'tan, onun Ebu'l-Ahvas'tan, onun da Abdullah İbn Mesûd'dan rivayetinde o, şöyle demiş : Yûsuf ve annesine, güzelliğin üçte biri verilmiştir. Yine Ebu İshâk'ın Ebu'l-Ahvas'dan,. onun da Abdullah'dan rivayetinde o, şöyle demiş : Yûsuf'un yüzü şimşek gibi parıldardı. Bir kadın herhangi bir ihtiyâcı için ona geldiği zaman kendisi yüzünden fitneye düşer korkusuyla yüzünü örterdi. Hadîsi Hasan el-Basrî de

Hız. Peygamber (s.a.) den mürsel olarak rivayet eder ki; o, şöyle buyurmuştur : Yûsuf ve annesine; dünya halkının güzelliğinin üçte biri, insanlara ise kalan üçte ikisi verilmiştir. Süfyân'ın Mansûr'dan, onun Mücâhid'den, onun da Rabîa el-Cûraşî'den rivayetinde; o, şöyle demiştir : Güzellik ikiye bölündü de Yûsuf ve annesi Sâr-rs'ye güzelliğın yansı, diğeryarısı da öbür yaratıklar arasında bölüştürüldü. İmâm Ebu Kasım es-Süheylî der ki : Bunun anlamı şudur : Yûsuf Âdem (a.s.) in güzelliğinin yansına sahibdi. Zî-râ Allah Teâlâ, Adem'i eliyle en mükemmel surette ve en güzel şekilde yaratmıştı. Onun zürriyeti içinde, güzelliğinde ona denk olabilecek kimse yoktur. Yûsuf'a onun güzelliğinin yansı verilmişti. Bu sebepledir ki o kadınlar Yûsuf'u gördükleri zaman : «Hâşâ.» demişlerdi. Mücâhid ve birçokları burayı: Allah korusun, şeklinde açıklamışlardır. «Bu, bir beşer değildir.» Bazıları burayı şeklinde okurlar ki, bu durumda anlamı: Bu; satın alınabilecek bir şey değildir, şeklindedir. «Ancak çok şerefli bir melektir. Kadın dedi ki: İşte beni, onun için ayıpladığınız budur.» Azîz'in karısı bu sözü,

onlara karşı bir ma'zeret beyânı olarak söylemiş ve bununla Hz, Yûsuf'un güzelliği ve kemâli ile sevmeye lâîk olduğunu belirtmiştir.

Kadın dedi ki: ((Onu kendime râm etmek istedim, ama o iffetinden çekindi.» Bazılan der ki: Kadınlar, onun apaçık güzelliğini gördüğünde; Azîz'in karısı onlara, gizli olan diğer sıfatlarını da haber verdi. Bu ise, güzelliği ile beraber olan iffetidir. Azîz'in karısı sonra teh-didle şöyle der: «Eğer istediğimi yapmazsa; andolsun ki zindana atılacak ve zillete uğrayanlardan olacaktır.» İşte o zaman Hz. Yûsuf (a.s.), onların kötülük ve hilesinden Allah'a sığınıp şöyle demişti: Rabbım, zindan bana bunların beni davet ettikleri fuhuştan daha iyidir. Eğer Sen, bunların tuzaklarını benden uzaklaştırmazsan; onlara meylederim. Eğer beni nefsimle başbaşa bırakırsan, benim nefsim karşı bir gücüm yoktur. Senin kuvvetin, kudretin olmaksızın ben kendime ne bir zarar ne bir fayda veremem. Sensin kendisinden yardım istenilen, ancak Sana tevekkül edilir. Sen- beni kendi nefsimle bırakma. Eğer Sen, bunların tuzaklarını benden uzaklaştırmazsan; onlara meyleder, câhillerden

olurum. Rabbı onun duasını kabul etti de onların tuzaklarını kendisinden savdı. Muhakkak ki O'dur O, Semî\ Alîm. Böylece Allah Teâlâ, Hz. Yûsuf (a.s.) u büyük bir iffet ile korumuş, onu muhafaza etmiş ve Yûsuf kadından şiddetle çekinip geri du-' rarak zindana atılmayı buna tercih etmiştir. İşte bu kemâl derecelerinin en üstünüdür: Güzellik, kemâl ve gençliğine rağmen hanımı Mısır Azîz'inin karısı, kendisini davet etmiş; kadın, Mısır Azîz'inin karısı olmasına ilâveten güzellik, mal ve makam bakımından en üst düzeyde olmasına rağmen Hz. Yûsuf, kendisini ondan alıkoymuş ve Allah'tan korkusu, O'nun sevabı ümidiyle hepsini buna tercih etmiştir.

Bu sebeptendir ki, Buhârî ve Müslim'in Sahihlerinde mevcûd bir hadîste Allah Rasûlü (s.a.) şöyle buyurmuştur:

Allah'ın gölgesinden başka hiç bir gölgenin olmadığı bir günde Allah Teâlâ, şu yedi sınıf kimseyi gölgesi altında gölgelendirir : Adaletli imâm (devlet reisi), Allah'ın ibâdetinde yetişen genç, mescidden çıktığı zaman oraya dönünceye kadar kalbi mescide

bağlı kalan kişi, Allah için birbirini seven, Allah sevgisi üzere bir araya gelen ve bu sevgi ile birbirinden ayrılan iki kişi, güzellik ve makam sahibi bir kadın kendisini davet ettiği halde: Muhakkak ben Allah'tan korkarım, diyebilen kişi, sadaka verip sol elinin verdiğini sağ eli bilmeyecek kadar sadakayı gizleyen kişi, yalnız olduğu halde Allah'ı anıp gözleri yaşa-ran kişi.[\[15\]](#)

35 — Sonra bütün delilleri onun lehinde gördükleri halde yine de bir süre için onu zindana atmayı uygun buldular.

Allah Teâlâ buyurur ki: Sonra yine de onu bir süre zindanda hapsedmeyi kendileri için daha uygun ve faydalı gördüler. Onun bu günâhtan beri olduğunu anladıktan sonra, onun iffet ve temizliğinde doğru olduğuna dâir deliller ortaya çıktıktan sonra onlar —yine de en doğrusunu Allah bilir— söz yayıldığı zaman Hz. Yûsuf'un kadını kendine râm etmek istediği vehmini uyandırır şekilde onu hapse attılar. Bu sebeptedir ki; büyük kral, Hz. Yûsuf'un zindanda kaldığı sürenin sonunda kendisini istediği zaman; kendisine isnâd edilen ihanetten beri ve uzak

olduğu meydana çıkıncaya kadar çıkmak istemişti. İşte bu anlaşıldıktan ve meydana çıktıktan sonradır ki, ırzı tertemiz olarak hapisten çıkmıştır. Allah'ın salâtı ve selâmı onun üzerine olsun. Süddî der ki: Kadının Hz. Yûsuf hakkında yaptıklarının şüyu bulmaması, onun ırzı temize çıkıp da kadını rüsvây etmemesi için onu hapsedmişlerdir.[\[16\]](#)

36 — Onunla beraber iki kişi daha zindana girdi. Bunlardan biri dedi ki : Ben rü'yâmda kendimi şarap sıkıyor gördüm. Öbürü de : Ben de başımın üzerinde kuşların yediği bir ekmek taşıdığımı gördüm, dedi. Bize bunun yorumunu bildir, çünkü senin gerçekten iyilik edenlerden olduğunu görüyoruz.

Yûsuf'u Zindana Atıyorlar

Katâde der ki: Onlardan birisi kralın sâkîsi, diğeri de ekmekçisi idi. Muhammed İbn îshâk ise der ki: Kralın sakisinin ismi Nebvâ, diğerrinin de ismi Micles (?) idi. Süddî der ki: Kralın o ikisini hapsedmesinin sebebi; onların yemek ve içeceği ile, kendisini zehirlemeyi planladıklarını sanmasından idi.

Yûsuf (a.s.) hapiste cömertliği, emîn oluşu, doğru sözlülüğü, ağırbaşlılık ve vakan, çok ibâdeti — Allah'ın salât ve,selâmı onun üzerine olsun— rü'yâ ta'bîrini bilmesi, hapistekilere ihsanda bulunması, hastalarını ziyaret etmesi, onların haklarına riâyeti ile meşhur olmuştur. Bu iki genç, hapishaneye girdikleri zaman ona yakınlık duydular, onu çok sevdiler de kendisine : Allah'a yemîn olsun ki biz seni çok sevdik, dediler. Hz. Yûsuf: Allah sizi mübarek kılsın, beni kim sevmişse; muhakkak onun sevgisinden bana zarar gelmiştir: Beni halam sevmiştî, onun yüzünden zarara girdim, beni babam sevmiştî, onun yüzünden eziyete dûçâr kaldım, beni Azîz'in karısı sevdi yine öyle oldu, dedi. Onlar : Allah'a yemîn olsun ki; bundan başkasına gücümüz yetmiyor, dediler. Daha sonra bir rü'yâ gördüler. Kralın sâkîsi kendini şarap —yani üzüm— sıkarken gördü. Abdullah İbn Mes'ûd'un kirâetinde şarap kelimesi yerine üzüm kelimesi vardır. Bu kîrâeti İbn Ebu Hatim, Ah-med İbn Sinan kanalıyla... İbn Mes'ûd'dan rivayet etmiştir. «Ben rü'-yâmda kendimi şarap sıkıyor gördüm.» âyeti hakkında Dahhâk da

der ki: Burada üzüm kasdediıyor. Umman ahâlisi, üzüme şarap adı verirler.

İkrime şöyle anlatır : Kralın sâkîsi rü'yâyı şöyle anlatmıştır : Rü'-yâmda gördüm ki üzüm çubuğu dikmişim, üzüm çubukları bitmiş ve onda salkımlar çıkmış. Ben onları sıkılmışım, sonra onlarla kralı suvarmışım (onlardan krala içki-vermişim.) Hz. Yûsuf şöyle dedi: Hapiste üç gün kalacaksın, sonra çıkıp ona şarap vereceksin. Ekmekçi olan diğeri de şöyle dedi: Ben de başımın üzerinde kuşların yediği bir ekmek taşıdığımı gördüm. Bize bunun yorumunu bildir. Çünkü senin, gerçekten ihsan edenlerden olduğunu görüyorum. Âlim ve müfessirlerden çoğuna göre meşhur olan, bizim zikretmiş olduğumuzdur ki; o ikisi rü'yâ görmüşler ve bu rü'yânın ta'bîrini istemişlerdir. Ancak İbn Cerîr der ki: Bize İbn Vekî' ve İbn Humeyd'in... Abdullah'dan rivayetlerinde o, şöyle demiştir. Yûsuf'un iki arkadaşı bir şey görmemişlerdi. Onu tecrübe etmek üzere kendilerini rü'yâ görmüş gibi göstermişlerdi.[\[17\]](#)

37 — Dedi ki : Size rızık olmak üzere verilen yemeklerin gelmesinden önce onun yorumunu

bildiririm. Bu; Rabbımın bana öğrettiklerindendir. Doğrusu ben, Allah'a inanmaz bir kavmin dinini terkettim. Hem onlar âhirete küfredirdi.

38 — Atalarım İbrahim, îshâk ve Ya'kûb'un dinine uydum. Herhangi bir şeyi Allah'a şirk koşmamız bize yaraşmaz. Bu, Allah'ın bize ve insanlara olan lutfundandır. Fakat insanların çoğu şükretmezler.

Hz. Yûsuf (a.s.) o ikisine, her ne rü'yâ görürlerse görsünler; onun açıklamasını bildiğini ve o ikisine bunların vuku bulmasından önce ta'bîrini haber vereceğini söyler. Bu sebeptir ki: «Size rızık olmak üzere verilen yemeklerin gelmesinden önce onun yorumunu bildiririm.» demiştir. Mücâhid der ki: Hz. Yûsuf şöyle diyor : Uykunuzda (rü'yânızda) sîze rızık olmak üzere yemek getirildiğini görseniz, yemeklerin gelmesinden önce onun yorumunu bildiririm. Süddî de böyle söylemiştir. İbn Ebu Hatim —Allah ona rahmet eylesin— der ki: Bize Ali İbn el-Hüseyn'in.. İbn Afobâs'tan rivayetinde o, şöyle demiştir : Bilmiyorum, herhalde Yûsuf (a.s.) bazı alâmetlerden bilgi çıkarıyordu. Bu, herhalde böyledir. Zîrâ ben

Allah'ın kitabında, onun o iki kişiye şöyle dediğini görüyorum: «Size rızık olmak üzere verilen yemeklerin gelmesinden önce onun yorumunu bildiririm.» Yemek tatlı veya acı olarak geldiği zaman, işte o sırada bundan birtakım mânâlar çıkarırdı. Sonra îbn Abbâs şöyle devam eder: Ancak bu; ona öğretilen ve onun da böylece bildiği bir ilimdir. Bu; garîb bir eser (haber) dir.

Sonra Hz. Yûsuf şöyle demiştir: Bu; ancak bana Allah'ın öğret-mesindendir. Çünkü ben Allah'ı, âhiret gününü inkâr eden, âhiret günü Allah'ın sevabını ve azabını ummayan kimselerin dinini terkettim. «Atalarım îbrâhîm, İshâk ve Ya'kûb'un dinine uydum.» Küfür ve şirk yolundan ayrıldım, bu peygamberlerin —Allah'ın sala ti ve selâmı hepsinin üzerine olsun— yoluna girdim. Hidâyet yoluna giren, peygamberlere uyan ve zâlimlerin yolundan yüzçevirenin hali böyle olur. Allah Teâlâ onun kalbine hidâyet bahşeder, bilmediklerini öğretir, onu hayırda kendisine uyulan ve olgunluk yoluna çağıran bir reîs kılar.

«Herhangi bir şeyi Allah'a şirk koşmamız bize yaraşmaz. Bu (Tev-hîd), Allah'ın bize ve insanlara olan lutfundandır.» Bu tevhîd, tek ve ortağı olmaksızın O'ndan başka ilâh olmadığını ikrar ve kabul etmektir. İşte bu, «Allah'ın bize ve insanlara olan lutfundandır.» Bunu bize vahyetmiş ve bununla emretmiştir. Bu aynı zamanda Allah'ın insanlara da bir lutfudur. Zîrâ biz, insanları buna çağırın davetçiler kılın-mışsızdır. «Fakat insanların çoğı şükretmezler.» Allah'ın peygamberler göndermek suretiyle kendilerine nimet bahşetmiş olduğunu bilmezler. Aksine : «Allah'ın verdiği nimeti küfre çevirip değıştirirler ve milletlerini helak olacakları yere götürürler.» (İbrâhîm, 28).

İbn Ebu Hatim der ki : Bize Ahmed İbn Sinan'ın... İbn Abbâs'tan rivayetine göre; o, dedeyi baba makamında sayar ve şöyle dermiş: Allah'a yemîn olsun ki; kim dilerse Hacer (ül-Esved) yanında kendisiyle la'netleşirim; Allah Teâlâ ne dedeyi, ne de nineyi zikretmemiş-tir. Allah Teâlâ Yûsuf dan haber vererek şöyle buyurur: «Atalarım İbrâhîm, İshâk ve Ya'kûb'un dinine uydum.»^[18]

39 — Ey zindan arkadaşlarım; darmadağınık ve değişik Rablar mı hayırlıdır, yoksa Vâhid ve Kahhâr olan

Allah mı?

40 — Sizin O'nu bırakıp taptıklarınız; kendinizin ve atalarınızın takmış oldukları adlardan başka bir şey değildir. Allah onlara hiç bir hüküm indirmemiştir. Hüküm; ancak Allah'ındır. Kendisinden başkasına ibâdet etmemenizi emretmiştir. İşte dosdoğru din. Ama insanların çoğu bilmezler.

Sonra Hz. Yûsuf (a.s.), bu iki gence hitâb ile onları tek ve ortağı olmayan Allah'a ibâdete ve kavimlerinin tapmakta oldukları Allah'ın dışındaki putları terketmeye çağırıp onlara şöyle der: «Darmadağınık ve değişik Rablar mı hayırlıdır, yoksa (izzeti, celâli, azamet ve saltanatı ile her şeyin idaresini üzerine alan) Vâhid ve Kahhâr olan Allah mı?»

Sonra onlara açıklar ki; onların ilâh ismi vererek taptıkları, onların bilgisizliklerinden başka bir şey değildir ve onlar kendiliklerinden onlara adlar

takmışlar, sonradan gelenler bir öncekilerden bunları almıştır. Bunların Allah katından bir dayanakları yoktur. Bu sebeptedir ki: «Allah onlara hiç bir hüküm, (hüccet ve bürhân) üdir-memiştir.» demiştir. Sonra Hz. Yûsuf onlara hükmün, tasarrufun, dileme ve hükümranlığın bütünüyle Allah'a ait olduğunu, kullarına sâdece kendisine ibâdeti kesinlikle emrettiğini haber verir. Ve der ki: «İşte dosdoğru din budur.» Sizi çağırmış olduğum Allah'ı birleme, ameli sâdece O'nun için yapma, Allah'ın emretmiş olduğu, sevip razı olduğu hüccet ve burhanla indirdiği dosdoğru din budur. «Ama insanların çoğu bilmezler.» Bu sebeptedir ki onların çoğunluğu müşriklerdir. «Sen ne kadar hırs göstersen de yine insanların çoğu inanmazlar.» (Yûsuf, 103).

İbn Cerîr der ki: Hz. Yûsuf, onların rü'yâlarını ta'bîr etmeyip bu sözlere yönelmiştir. Zîrâ o biliyordu ki; rü'yâların ta'bîri, onlardan birisi için zararlıdır. Dolayısıyla onları rü'yânın ta'bîri ile ilgili sözlere dönmeleri için başka bir şeyle meşgul etmek istemiş, onlar bu sözlerine dönünce o yine nasîhata dönmüştür. İbn Cerîr'in bu söylediği şüphelidir. Zîrâ

o, önce rü'yânın ta'bîrini onlara va'detmiş, fakat onların seciyyelerinde hayrı kabul ile hayra yönelme ve kulak verme gördüğü için, onların kendisine ta'zîm ve ihtiramda bulunarak soru sormalarını onları tevhide ve İslâm'a çağırmaya bir sebep kabul etmiştir. Bu sebeptendir ki onları tevhîd ve İslâm'a çağırmayı bitirdikten sonra, onların tekrar sorma ve istemelerine mahal bırakmaksızın rü'-yâlanm ta'bîr etmeye başlamış ve şöyle demiştir:^[19]

41 — Ey zindan arkadaşlarım; biriniz efendisine şarap içirecek, diğeri de asılacak, kuşlar onun başından yiyecektir. İşte sorduğunuz iş böylece olup bitmiştir.

Hız. Yûsuf o ikisine şöyle diyor: «Ey zindan arkadaşlarım; biriniz efendisine şarap içirecek.» Bu, kendisini şarap sıkıyor olarak gören idi. Fakat Hız. Yûsuf diğeri üzülmessin diye, onu belirtmemiş ve «Diğeri de asılacak, kuşlar onun başından yiyecekler.» kavlinde bunu belirsiz olarak bırakmıştır. Halbuki o, başının üzerinde kuşların yediğı bir ek-mek taşıdığını gören kimsedir. Sonra onlara bu işin bitmiş olduğunu, çaresiz meydana geleceğini

bildirmiştir. Zîrâ rû'yâ; ta'bîr edilmediği sürece, kişinin başında bir kuştur. Ta'bîr edildiği zaman ise vuku bulur. Sevri der ki: İmâre İbn Ka'kâ'nî İbrahim'den, onun da Abdullah'tan rivayetinde o, şöyle demiştir : Onlar söyleyeceklerini söyleyip Hz. Yûsuf'un rû'yâlarının ta'bîrini onlara haber verdiğinde o ikisi: Biz hiç bir şey görmedik, demişler, bunun üzerine Hz. Yûsuf: «İşte sorduğunuz iş böylece olup bitmiştir.» demiştir. Abdullah İbn Mes'ûd'-dan bu sözünü Muhammed İbn Fudayl, Alkame'den, o da İbn Mes'ûd'-dan rivayet etmiştir. Mücâhid, Abdurrahmân İbn Mes'ûd'dan rivayet etmiştir. Mücâhid, Abdurrahmân İbn Zeyd İbn Eşlem ve başkaları da böyle tefsir etmiştir.

Bunun özeti: Kim, bâtil (aslı olmayan) bir rû'yâ uydurur ve tef-sîr ederse; (yorumunu yaptırır) bu rû'yânın yorumu kendisini bağlar, şeklinde olup en doğrusunu Allah bilir.

İmâm Ahmed'in Muâviye İbn Hayde'den, onun da Hz. Peygamber (s.a.) den rivayetle zikrettiği bir hadîste şöyle buyrulur: Rû'yâ, ta'bîr edilmediği sürece kişinin üzerinde bir kuştur. Ta'bîr edildiği za-

man vâki' olur. Ebu Ya'lâ'nın Müsned'inde Yezîd er-Rukâşî kanalıyla Enes'den merfû' olarak rivayete göre : Rü'yâ, ilk ta'bîr edenindir, buy-rulmuştur.[\[20\]](#)

42 — O ikisinden kurtulacağını sandığı kimseye dedi ki : Efendinin yanında beni an. Fakat şeytân onu efendisine anmayı unutturdu. Bu yüzden daha nice yıl zindanda kaldı.

Hız. Yûsuf, kurtulacağım sandığı kralın şarapçısına diğeri asılacağını hissetmesin diye ondan gizli olarak —yine de en doğrusunu Allah bilir— şöyle dedi: «Efendinin yanında beni an.» Benim hikâyemi efendin olan kralın yanında an. Ancak kendisine tavsiye edilen bu kişi, efendisinin yanında Hız. Yûsuf'u ve onun hikâyesini anmayı unuttu. Bu, Allah'ın peygamberinin hapisten kurtulmaması için şeytânın yapmış olduğu hileler cümlesindendir. «Fakat şeytân onu efendisine anmayı unutturdu.» âyetindeki zamirin, hapisten kurtulana âit olduğu açıklaması doğrudur. Mücâhid, Muhammed İbn İshâk ve bir çok-lan böyle söylemiştir. Zamirin Hız. Yûsuf (a.s.) a râci olduğu da söylenmiştir. İbn Cerîr bu görüşü İbn Abbâs, Mücâhid, İkrime ve başka-

larından rivayet etmiştir. İbn Cerîr burada bir de müsned hadîs rivayet edip şöyle der: Bize İbn Vekî'nin... İbn Abbâs'tan rivayetine göre; Hz. Peygamber (s.a.) şöyle buyurmuştur: Yûsuf, söylemiş olduğu sözü söylememiş olsaydı; uzun süre hâpiste kalmazdı. Zîrâ o, kurtuluşunu Allah'tan başkasının yanında aramıştır. Bu hadîs, gerçekten zayıftır. Zîrâ Süfyân ibn Vekî' zayıf bir râvîdir. Hadîsin râvîleri içindeki İbrâhîm İbn Yezîd, el-Hûzî olup diğerinden daha zayıftır. Hadîs, Katâde ve Hasan'dan mürsel olarak rivayet edilmiştir. Başka yerde mürsel hadîsler kabul edilse bile burada bu mürsel hadîsler kabul edilmez. En doğrusunu Allah bilir.

Âyette geçen (لآ.) kelimesini Mücâhid ve Katâde : Üç ile dokuz arası, şeklinde açıklarlar. Vehb İbn Münebbih der ki: Eyyûb belâda yedi sene, Yûsuf hâpiste yedi sene kalmış ve Buhtunnasr azabı (işkencesi) yedi sene sürmüştür. Dahhâk'ın İbn Abbâs (r.a.) dan rivayetine göre; o, «Bu yüzden daha nice yıllar (Yûsuf) zindanda kaldı.» âyeti hakkında: On iki sene demiştir. Dahhâk ise on dört senedir, der.[\[21\]](#)

43 — Hükümdar dedi ki : Ben gördüm ki, yedi semiz ineği yedi zayıf inek yemektedir. Yedi yeşil başak ve bir o kadar da kurumuş başak. Ey ileri gelenler; eğer rü'yâ yorumlayabiliyorsanız şu benim rü'yâmın anlamını söyleyin.

44 — Dediler ki : Karmakarışık rü'yâlar bunlar. Biz böyle rü'yâların yorumunu bilenler değiliz.

45 — O ikiden kurtulmuş olanı nice zaman sonra hatırladı da dedi ki : Ben, size onun yorumunu bildireyim. Hemen gönderin beni.

46 — Yûsuf, ey doğru sözlü; bildir bakalım bize : Yedi semiz ineği, yedi zayıf ineğin yemesini ve yedi yeşil başakla bir o kadar da kuru başağı. Geri dönüp insanlara haber vereyim de onlar bilsinler.

47 — Dedi ki : Yedi sene alıştığınız biçimde ekin ekin. Yediğiniz bir mikdar dışında biçtiklerinizi başağında bırakın.

48 — Sonra bunun ardından yedi kurak yıl gelir. Saklayacağınız az bir mikdar dışında biriktirdiklerinizi yer, götürür.

49 — Sonra bunun ardından öyle bir yıl gelir ki insanlar, onda yağmura kavuşturulur ve onda sıkıp sağırlar.

Aziz'in Rü'yâsı

Mısır kralının bu rü'yâsı, Allah Teâlâ'nın Hz. Yûsuf'un hapisten izzet ve ikram ile çıkmasına sebep olarak takdir buyurmuş olduğu bir rü'yâdır. Kral bu rü'yâyı görmüş, rü'yâ onu korkutmuş ve ne yapacağı, yorumunun ne olacağını bilmeyerek şaşkınlık içinde kalmış, kâhinleri, kâhinlik taslayanları, devletin ileri gelenlerini ve emirlerini toplamış, gördüğünü onlara anlatmış ve yorumlamalarını istemiş, onlar ise bunu bilemeyip onun karmakarışık rü'yâlar olduğunu ileri sürerek özür beyân etmişler; «Karmakarışık rü'yâlar bunlar. Biz böyle rü'yâların yorumunu bilenler değiliz.» demişlerdi. Yani onlar şöyle demişlerdi: Şayet bu sahîh bir rü'yâ olsaydı neyse, ama bu karmakarışık bir şeydir. Ve biz bunun yorumunu bilmeyiz. İşte o esnada Hz. Yûsuf'un kendisini kralın yanında anma tavsiyesini şeytân ona unutturmuştu. İşte o anda ve nice zaman sonra hatırlayıp krala ve kralın bu rü'yânın yorumu için

topladıklarına dedi ki: Ben size bu rü'yâ'nın yorumunu bildireyim. Beni hapisteki doğru sözlü Yûsuf'a gönderin. Onlar bu adamı, Hz. Yûsuf'a göndermişler ve o, Hz. Yûsuf'un yanına gelip : «Ey Yûsuf, ey doğru sözlü; bildir bakalım bize...» diyerek kralın görmüş olduğu rü'yâyı ona anlattı. İşte o zaman Hz. Yûsuf (a.s.), tavsiyesini unutmuş olan bu gence öfkelenmeksizin ve rü'yânın yorumundan önce çıkmayı şart koşmaksızın rü'yânın ta'bîrini anlatmış, şöyle demişti: «Yedi sene alıştığınız biçimde ekin ekin.» Size peşpeşe yedi sene yağmur ve bolluk gelecek. Hz. Yûsuf, yedi semiz' ineği senelerle yorumlamıştır. Zîrâ meyveler ve ekinlerin istihsâl olunduğu yeryüzünü işleyen onlardır. Yeşil başaklar da bunlardır. Sonra onlara bu yedi sene ne yapacaklarını öğretip der ki: «Yediğiniz bir mik-dar dışında biçtiklerinizi başağında bırakın.» Bu yedi bolluk senesinde yerden ne kaldırırsanız yiyeceğiniz az bir mikdar dışında sür'atle bozulmaması ve kalıcı olması için başaklarında bırakıp biriktirin. Yedi darlık yılında yararlanmanız için israf etmeyin ve yemeniz azar azar olsun. Yedi darlık; yedi bolluk

senesini izleyen yedi kıtlık sene-sidir. Semiz inekleri yiyen ank inekler; işte bu yedi kurak yıldır. Zîrâ kıtlık, senelerinde, bolluk yıllarında biriktirdiklerini yiyeceklerdir. İşte kuru başaklar da bunlardır. Sonra Hz. Yûsuf onlara bu yedi kıtlık yılında hiç bir bitki bitirilmeyeceğini, atmış oldukları tohumların onlara hiç bir şey getirmeyeceğini haber verip : «Saklayacağınız az bir mikdar dışında biriktirdiklerinizi yer, götürür.» demiş, daha sonra kıtlığın peşinden insanların kendisinde yağmura kavuşturulacakları ve sıkıp sağacakları bir senenin geleceğini müjdelemiştir. Yani onlara, bu yedi kurak seneden sonra öyle bir yıl gelecek ki; insanlara yağmur yağacak, ülkelerde bitkiler bitecek ve insanlar âdetleri üzere sıkmakta oldukları zeytinyağı, şeker ve benzerlerini sıkacaklar. Hattâ bazıları, süt sağmanın da buna dâhil olduğunu söylemiştir. İbn Abbâs'tan rivayetle Ali İbn Ebu Talha kısmım; sağlarlar, şeklinde açıklamıştır.^[22]

Îzâhı

Rû'yâ konusunda İbn Haldun diyor ki:

Rü'yâ görmenin hakikati, nefs-i natıkanın, ruhanî olan kendi zâtında, bir an için vak'aların suretlerini mütâlâa etmesidir. Şüphe yok ki, nefs ruhanî olduğu zaman (ma'nevî bir hale geldiği vakit), vak'a-ların suretleri, onda bilfiil mevcûd olur. Nitekim rûhânî olan bütün zâtların hali böyledir. Nefs-i natıka, cismânî maddelerden, bedene âit idrâk hallerinden ve organlarından tecerrüd ettiği zaman, rûhânî bir hal alır. Nefs için bu hal, uyku sebebiyle bir an için vukua gelir. Nitekim bundan bahsedeceğiz. İmdi nefs, uyku sayesinde ve o an içinde, istikbâlde meydana gelecek işlerden merak ettikleri hakkında bilgi iktibas ederek, kendine hâs idrâk vâsıtalarına, bu bilgi ile döner. Şayet bu iktibas zayıfsa, karışık olması sebebiyle hayâldeki misâli ve remzi (nıuhâkât) açık bir şekilde aksettirmiyorsa, bu remz, ta'bîre muhtaç olur. Bu iktibas, rumuzdan müstağni kalınacak kadar kuvvetli olursa, misâl ve hayâlden arınmış ve hâlis olması sebebiyle ta'bîre muhtaç olmaz.

Nefste böyle bir anın (lemha) vâki' olmasının sebebi şudur: Nefs bilkuvve rûhânî olan bir zâttır.

Beden ve ondaki idrâk vasıtalarıyla ikmâl edilmiştir. Onun, bedenden ve öna âit idrâklerden mutlaka kurtulması gerekir. Tâ ki zâtı saf akıl haline gelsin, vücûdu oilfiil kâmil olsun. Bu suretle nefs, bedendeki idrâk vâsıtalarından hiç bir şeye muhtaç olmadan ve doğrudan idrâk eden rûhânî bir zât olur. Ancak nefs nev'inin ruhanîler arasındaki derecesi, ufuk-ı a'lâ sakinleri olan meleklerden aşağıdır. Çünkü melekler, zâtlarını ne bedendeki idrâk organları vasıtasıyla ne de diğer bir şeyle kemâle erdirmiş değillerdir (Onlardaki kemâl bi-gayrihi değil bi'z-zâttir).

Nefs, bedende bulunduğu müddetçe, kendisi için bu isti'dâd hâsıl olur. Bu isti'dâdın bir Özel şekli vardır. Evliyada mevcûd olan gibi. Bir de geneli vardır, umûm insanlarda mevcûd olan gibi. İşte rû'yâ hâdisesi budur.

Nebîlerdeki gelince: Bu, beşerî varlıktan insilâh ederek, ruhanîlerin en yükseği olan saf meleklik haline geçişi te'mîn eden bir isti*-dâddır. Bu isti'dâd vahiy hallerinde nebilerde mükerrer olarak ortaya çıkar. Nebî, bedendeki idrâk hallerine ve vâsıtalarına avdet edip idrâkten ne vâki' olacaksa, o

vukua geldiği zaman; bu, açıkça uyku vaziyetine benzer. Her ne kadar uyku ve rü'yâ hali, bu vaziyetin çok aşağısında ise de, yine de bu benzerlik mevcûddur. Bu benzerlikten dolayı Sâri' (Muhammed s.a.) rü'yâyı, «O, nübüvvetin kırk altı cüz'-ünden bir cüz'dür», ta'bîri ile ifâde etmiştir. Diğer bir rivayette kırk üç, başka bir rivayette ise yetmiş sayısı zikredilmiştir. Fakat bu rivayetlerin hiç birinde bizzat sayı kasdedilmiş değildir. Maksud, bu mertebelerdeki farklı durumların çokluğunu anlatmaktan ibarettir. Bunun da delili, hadîsin bazı rivayetlerinde, Araplarda çokluğu ifâde eden yetmiş sayısının zikredilmiş olmasıdır. Bazılarının, «Kırk altı sayısının bahis konusu edilmesi, vahiy başlangıcından itibaren ilk altı ay rü'yâ şeklinde idi. Bu süre bir senenin yarısıdır. Mekke üe Medine'deki nübüvvet müddetinin tümü yirmi üç senedir. Bu duruma göre bu müddete dâhil olan yarım sene bu sürenin kırk altıda biridir», şeklinde bir görüş ortaya atmaları, hakikat olmaktan uzak bir sözdür. Çünkü bu durum, sâdece Nebî (s.a.) için vâki' olmuştur. Aynı müddetin, diğer Nebilerden her biri için de vâki'

olduğunu nereden biliyoruz? Bununla beraber bir de şu var: Bu durum, sâdece rü'yâ ile geçen zamanın nübüvvetle geçen zamana olan nisbeti hakkında bir fikir verir, nübüvvetin hakikati karşısında rü'yânın hakikati ve mâhiyeti hakkında hiç bir şey ifâde etmez.

Evvelce verdiğimiz izahat anlaşıldıktan sonra, şu hususun da bilinmesi lâzım gelir: «Rü'yâ nübüvvetin şu kadarda biridir» sözü ile, insanlara şâmil olan ilk kademedeki isti'dâdın, fıtratan nebiler sınıfına hâs olan yakın isti'dâda olan nisbeti kastedilmiştir. Zîrâ ilk kade medeki bu isti'dâd her ne kadar insanların umûmunda mevcûd ise de, (Peygamberlerdeki isti'dâddan) uzak olan bir isti'dâddır ve bu isti'-dadla beraber birçok engel ve köstekler (mevâni' ve avâik) bulunur. Bu engel ve köstekler, o isti'dâdın (kuvve halinden çıkıp) fiil haline gelmesine mâni olur.

Bahis konusu engellerin en büyüğü, zahirdeki hisler ve dış duyu organlarıdır. Bu sebeple Allah, insanları, uykuda iken kendilerinde tabiî bir hal olarak mevcûd olan uyku hali ile hicâb ve hissi perdeleri üzerlerinden kalkacak bir yapıda

yaratmıştır. Bu perde kalktığı zaman nefis, hak olan âlemde, merak ve arzu ettikleri şeyleri öğrenmeye teşebbüs eder, bazı vakitlerde bu âlemden bir lemha ye an idrâk eder, bu an içinde maksadını ele geçirir, merak ettiğini öğrenir. Bundan dolayı sâri' (Hz. Muhammed), rü'yâyı mübeşşirâttan (ve nübüvvetin müjdecisi olan işaretlerden) saymış ve : Mübeşşirât müstesna, nübüvvetten bir şey kalmadı, demiş; ya Rasûlallah, mübeşşirât ned'ir? diye sorulduğu zaman: Salih (iyi) bir adamın gördüğü veya ona gösterilen sâlih (ve sâdık) rü'yâdır, buyurmuştur.

Uyku ile his hicabının ve duyu perdesinin ortadan kalkmasının sebebini size tasvir edeyim: Nefs-i natıkanın idrâki ve fiilleri sâdece cismânî olan hayvanı ruhla vukua gelir. Hayvanı rûh ise latîf bir buhardır ve merkezi, kalbin sol iç kısmıdır. Nitekim Calinos ve diğer tabîbler, teşrîh hakkındaki eserlerinde meseleyi böyle izah etmişlerdir. Bu ince buhar, atar ve diğer damarlarda kanla birlikte dolaşır. Vü-cûdda his, hareket ve diğer bedenî fiilleri meydana getirir. Latîf buharın en ince kısmı dimağa yükselir, beynin soğukluğunu mutedil hale getirir,

böylece beynin iç taraflarında mevcûd olan kuvvetlerin fiillerini ve te'sîrlerini tamâmlar. İmdi nefs-i natîka sâdece bahis konusu rûh-i buhârî ile idrâk eder ve düşünür, ona bağlıdır. Latîf bir şeyin kesin bir şeyde te'sîr vücûda getirmemesi, tekvindeki hikmetin gereğidir. Bedendeki maddeler arasında latîf olan, bahis konusu hayvani ruhtur. Onun için bu rûh, cismâniyet itibarıyla kendisine zıd olan bir zâtın yani nefs-i natîkanın eserlerine ve te'sîrlerine mahal olmuştur. Nefs-i natîkanın bedendeki eser ve te'sîrleri bu rûh vasıtasıyla hâsıl olmuştur. (Nefs-i natîka çok latîf ve ince olduğu ve kesîf olan bedendeki organlara doğrudan te'sîr edemediği için bu organlar içinde en latîf olan hayvânî ruha te'sîr etmiş, o vâsıta ile de kesîf ve cismânî olan, bu özelliği sebebiyle kendisine zıd bulunan beden üzerinde müessir olmuştur. Kısaca nefs-i natîkanın, beden üzerindeki te'sîri sâdece hayvânî rûh vasıtasıyla olmaktadır).

Daha evvel nefs-i natîkanın iki çeşit idrâki bulunduğunu izah etmiştik. Dış duyularla olan idrâk bu 'beş duyudur. İç duyularla olan idrâk, bu beynin

kuvvetleridir. Bu idrâklerin tümü, nefs-i natıkayı, kendisinin üstündeki rûhânî zâtlan (zevât-ı rûhâniyye) idrâk etmekten alıkoyar, halbuki o, fitrattan bu gibi şeyleri idrâk etme isti'dâdma sahiptir. Dış duyu organları cismânî oldukları için, karşılaştıkları yorulma ve bıkkıma gibi haller sebebiyle uyuklamaya, gevşemeye ve zayıflamaya ma'rûz kalırlar, tasarruf ve meşguliyetinin çokluğu se-bibiyle rûh darmadağınık bir hale gelir. Bu yüzden, kâmil surette (dış) idrâkten tecerrüd etmesi için Allah, dış duyu organları için istirahat etme arzusu yarattı. Bu ise; hayvânî ruhun, dış duyu organlarının (havâss-ı zahirenin) tümünden geri çekilmesi ve iç duyuya (hiss-i bâtın) dönmesiyle hâsıl olur. Bedeni bürüyen ve saran gece serinliği bu durumun husule gelmesine yardım eder. Böylece garîzî ve tabîî hararet beden derinliklerini (ve oraya ulaşmayı) ister, zahirden çekilerek batma yönelir, Binitî olan hayvânî ruhu bâtına doğru sevkeder. Ekseriya insanların sâdece gece uyumalarının sebebi budur.

Ruh, dıştaki duyulardan çekilir, iç kuvvetlere döner, nefs-i natıka, kendisine ağırlık veren

meşgaleleri ve engelleri üzerinden atarak hafifler ve (dış formlardan uzaklaşıp) hafızadaki surete döner. O vakit, ondan, kendisine, terkîb ve tahlil yolu ile bir takım hayâlî suretler aks eder. Bu şekilde temessül eden hayâlî suretlerin çoğu mu'tâd-dır. Zîrâ kısa bir müddet evvel idrâk" edilen ma'lûm şeylerden çıkarılıp vücûda getirilmiştir. Sonra dış duyuları toplayan müşterek his, bu suretleri kendine indirir ve dıştaki beş duyu organına uyg^ın bir şekilde onları idrâk eder. Nice zaman olur ki, kendine hâs bâtmî kuvvetlerle çekişme halinde bulunmakla beraber, bir an için nefs-i natıka, rûhânî zâtına yöneliverir ve bu suretle kendi rûhânî idrâki ile doğrudan idrâk eder bir duruma gelir. Çünkü nefs, böyle bir idrâke isti'dadlı olarak yaratılmıştır. O vakit zâtına bağlı bir vaziyete gelen eşyanın suretlerini iktibas eder, onları kapıverir. Sonra hayâl, idrâk edilen o suretleri alır ve onları hemen hakikatte olduğu gibi veya bilinen kalıplardaki remizlerle temsil eder. Bu temsillerden rumuz (muhâkât) şeklinde olanlar ta'bîre ihtiyâç gösterir, (gayb âleminde) idrâk etmekte olduğu lemhayı ve anı (tâm olarak) idrâk etmeden önce, (dış

âleme âit) hafızadaki suretler üzerinde nefs-i natıkanın terkib ve tahlil faaliyetine girişmesi, karışık rü'yâları oluşturur, (adgâs ü ahlâm, Yûsuf, 44; Enbiyâ, 5).

Sahih bir hadîsle Nebi (s.a.) şöyle buyurur: Rü'yâ üç çeşittir: Allah'tan olan rü'yâ, melekten olan rü'yâ, şeytândan olan rü'yâ. Bu tafsilât ve izah şekli, bahsettiğimiz hususa mutabıktır. Rü'yânın açık olanı Allah'tan, rumuz şeklinde (ve temsili) olduğu için ta'bîre ihtiyâç göstereni melekten, adgâs ü ahlâm da şeytândandır. Çünkü sonuncu türden olan (bedenî ve hissî) rü'yâlar tümü ile bâtıl ve asılsızdır. Bu bâtılın kaynağı da şeytândır.

Rü'yânın hakikati ile ona sebep olan ve vücûda gelmesini sağlayan uyku halinin mâhiyeti işte budur. Rü'yâ insanî nefsin özelliklerinden olup, umumiyetle insanlarda mevcûddur. İnsanlar içinde rü'yâ görmeyen hiç bir kimse yoktur. Hattâ her insan, uyanık iken kendisinden sâdır olan şeyleri, daha evvel rü'yâsmda, bir kere değil, birçok defa görmüş ve bu suretle uykuda iken nefsin gaybı idrâk ettiğine, vaziyetin mutlaka böyle olduğuna dâir kendisinde

kesin bir kanâat hâsıl olmuştur. Böyle bir halin uyku âleminde vukua gelmesi mümkün olunca, diğer hallerde de aynı şeyin vücûda gelmesini imkânsız kılan herfiangi bir şeyin bulunmadığı anlaşılır. Çünkü zât-ı müdrike birdir ve hususiyetleri de umumiyetle her halükârda mevcûddur. Lutfu ve ihsanı ile hak olana ulaştıran Allah'tır.

Yukarda anlatılan rü'yâ hali, ekseriya kasıdsız ve ona kadir olmak bahis konusu olmadan vukua gelir. Şöyle ki: Nefs belli bir şey hakkında merak içinde olur, o yüzden uykuda, bahsedilen o «anda» (lemha'da), o şey nefse vâki' olur, ve nefis de onu görür, ama kasdet-tiği için görmüş değildir.

(Mesleme İbn Ahmed Macritî'ye ait) Kitâb'ül-Gâye'de (Gâyet'ül-Hâkim) ve riyazet ehlinin diğer eserlerinde, uykudan önce söylenilen isimler Zikredilmiştir. Bu isimler, merakla arzu edilen şeylerin rü'yâ-da görülmesine sebep olur. Buna Halûmiye ismi verilmektedir. Mesleme, Kitâb'ül-Gâye'de bunlardan bir Halûme zikretmiş ve buna: Ha-lûmetu't-tabbâ-ı tâm (tâm olan tabiatın halûmesi) ismini vermiştir,^[23]

Rü'yâ Ta'bîr Etme İlmi

Şer'î ilimlerden olan bu ilim, ilimler san'atlar haline gelip, âlimler bunlara dâir eserler yazdıkları sırada İslâm'da ortaya çıkmıştır. Rü'yâ ve onu ta'bîr etme (yorumlama) hususu, halefte olduğu gibd selefte de mevcûd idi. Hattâ bu husus, İslam öncesi dinî cemaatlarda (krallıklarda) ve milletlerde de var olagelmıştır. (Meselâ Yunan rü'yâ ta'bîrcisi Artemidorus'un Arapçaya çevrilen eseri, bk. İstanbul Üniversitesi ktp. Ay. Nu. 4726) Ancak bu hususta Müslüman rü'yâ ta'bîr-cilerinin söyledikleriyle iktifa edildiği için, eskilerin rü'yâ ta'bîrleri bize ulaşmamıştır. Her neyse, beşer nev'inde rü'yânın mutlaka mevcûd olduğu ve zarurî olarak ta'bîr edildiği muhakkaktır. (Meselâ) Kur'an'-da da geçtiği üzere doğru sözlü (ve sıddîk) bir zât olan Yûsuf (a.s.) rü'yâ ta'bîr ederdi, (bk. Yûsuf, 43-44). Keza Hz. Peygamber (s.a.) in ve Hz. Ebubefcir (r.a.) in rü'yâ gördükleri sahîh hadîslerde nakledilmiştir.

Rü'yâ, gayba âit idrâklerden bir idrâk (ve o âlemi idrâk etme vâsıtalarından bir vâsıta) dır. Hz. Peygamber (s.a.) bir hadîslerinde: (Sâdık ve) sahîh

rü'yâ, nübüvvetin kırk altı cüz'ünden bir cüz'dür, diğer bir hadîste ise : Mübeşşirâddan (ve gayb âleminden verilen müjdelerden) sâlih bir şahsın gördüğü veya diğer bir şahsın onun hakkında gördüğü rü'yâyı sâdikadan başka bir şey kalmamıştır, buyurmuşlardır.

Vahiy nâmına Hz. Peygamber (s.a.) de ilk önce görülen şey rü'yâ idi. Gördüğü her rü'yâ, mutlaka sabah aydınlığı gibi (apaçık olarak doğru) çıkardı. Hz. Peygamber (s.a.) sabah namazını kıldıktan sonra cemaata döner ve ashabına : İçinizden bu gece rü'yâ gören biri var mı? diye sorardı. Onlara bu hususta suâl sormasının sebebi, İslâm'ın gâlib geleceğine ve izzet bulacağına dâir onlar tarafından görülen rü'yâda vâki' olan şeyler (ve manevî işaretler) ile sevinmek (çevresindekileri de sevindirmek) idi.

Rü'yanın gaybı idrâk etme vâsıtası oluşunun sebebi şudur: Kal-bî rûh (kalbteki rûh) latîf bir buhar halinde, et olan kalp çukurundan çıkarak atar damarlara ve kanla beraber bütün bedene yayılır. (İnsandaki) hayvani kuvvetlerin fiilleri ve ihsası, o sayede kemâl bulur. Beş duyu organı vasıtasıyla fazla

tasarrufta bulunması ve zahirî kuvvetlerin sevk ve idaresi yüzünden ona, (kalbî ruha melal ve) bitkinlik gelir. Beden sathını, ma'lûm olduğu üzere gecenin serinliği burur. İşte o vakit kalbteki merkezine doğru beden her tarafından gerisingeri çekilir. Tekrar faaliyete geçebilmesi için (üzerindeki yorgunluğu ve bıkkınlığı atarak) bu suretle istirahatata geçer. O yüzden dış duyu organları tümünden muattal olur. Daha evvel bu eserin baş tarafında da geçtiği gibi uykunun ve uyumanın mânâsı budur. Sonra sözü edilen kalbî rûh, (kalbin ruhu) insandaki akıllı ruhun (rûh-ı akıl) bineğidir. Akıllı rûh, emir (ve gayb) alemindeki her şeyi zâtıyla idrâk eder. Çünkü onun hakikati ve zâtı, idrâkin kendisidir. Onun gayba âit idrâkleri taakkul etmesine engel olan şey, içinde bulunduğu beden, cismânî kuvvetler ve hislerle meşguliyet perdesidir. Eğer bu perdeden hâlî olup ondan tecerrüd etse, ayn-ı idrâk olan hakîka-tına döner, ve idrâk edilebilir her şeyi idrâk eder. Şayet ondan kısmen tecerrüd edecek (vel cismâniyetten sıyrılacak) olsa, meşguliyetleri hafifleyeceğinden, tecerrüd ettiği miktarda kendi (ruhanî) âleminden

mutlaka bir anlık (lemha) idrâke sahip olur. O bu halet içinde iken, en büyük şâğıl olan zahirî his şâğıllan tümüyle hafifler. Böylece orada bulunan kendi (rûhânî) âleme lâayık idrâkleri kabul edebilme isti'dâdım kazanır. Kendi âleminden idrâk edeceği şeyi idrâk edince (bunlarla birlikte) bedenine döner, (bedene dönmek zorundadır). Çünkü bedeninde bulunduğu sürece cismânîdir, ve (bu âlemde) cismânî idrâk vâsıtaları olmadan, faaliyette bulunmak onun için mümkün değildir.

Bilgi elde etmeye yarayan cismânî idrâkler (ve melekeler) sâdece beyinle ilgilidir. Bunlardan faal (mutasarrıf) olan hayâldir. (Muhayyile) o hissî suretlerden bir takım hayalî suretler çıkarır. Sonra bunları, nazar ve istidlal esnasında kendilerine ihtiyâç duyulan vakte kadar muhafaza etmek üzere hafızaya sevk eder. Aynı şekilde nefis de o hayâtî suretlerden diğerk bir takım rûhî-aklî suretler tecrîd eder. Böylece tecrîd hissî (mahsûs) olandan aklî (ma'kûl) olana yükselir. İkisi arasındaki vâsıta ise hayâldir. Onun için nefis, kendi âleminden idrâk edeceği şeyleri idrâk ettiğinde, bunu hayâle ilkâ eder.

O da bunu, kendisine münâsib düşen bir suretle şekillendirdikten sonra onu müşterek hisse sevk eder. Bunun üzerine uyku halinde bulunan şahıs bunu mahsûs, (hissi, cismânî ve maddî) imiş, gibi görür. Böylece idl râk, aklî ruhtan hissî idrâk seviyesine inmiş olur. Ve yine hayâl ikisi arasında vâsıta olur. Rü'yânın hakikati budur.

Bu ifâdelerden, «doğru çıkan düş» (rû'yâ-yı sâliha) ile «asılsız olan karmakarışık düş» (adgâs ü ahlâm) arasındaki fark sizin için zahir olmalıdır. Şüphe yok ki bunların hepsi de uyku halinde hayalde (muhayyilede) mevcûd olan suretlerden ibarettir. Ancak bu suretler eğer (onları) idrâk eden aklî ruhtan inmişse, bu rû'yâdır. Yok eğer uyanıkken, muhayyilenin hafızaya tevdî' ettiği suretlerden alınmışsa, bu da adgâs ü ahlâm (denilen karmakarışık ve asılsız düş) dır.

Malûm olsun ki rû'yâ-yı sâdıkânın doğruluğuna delâlet ve sıh-hatına şehâdet eden bir takım alâmetler vardır. Öyleki rû'yâ gören şahıs uyku esnasında (bu alâmetler ve işaretler vasıtasıyla) Allah

tarafından kendisine bir müjdenin verildiğini hisseder.

Birinci alâmet, rü'yâ gören şahsın derhal uyanmasıdır. Çok derin bir uykuda bile olsa, sanki acele olarak his âlemine dönmek istercesine hemen uyanır. Çünkü (gaybta) ona ilkâ olunan idrâk, o kadar ağır (ve o derece kuvvetlidir) ki, bu halet karşısında nefs his âlemine, bedenî gaile ve cismânî meşguliyetlerle dolu olacağı bir hâlete kaçmak zorunda kalır.

Diğer bir alâmet, mezkûr idrâkin devamlı ve sabit olmasıdır. Çünkü bu rü'yâ bütün teferruatıyla onun hafızasına nakşedilmiştir. Hiç bir şekilde yanılma ve unutma hali ona yol bulamaz. Onu hatırlamak için düşünmeye ve' hafızasına müracaat etmeye hiç ihtiyâç duymaz. Daha doğrusu uyandığı zaman görmüş olduğu rü'yâyı zihninde, aynen müşahede ettiği gibi taze ve canlı olarak muhafaza eder. Onun hiç bir teferruatı kaybolmaz. Çünkü ruhî idrâk, zaman içinde geçmez, zihinde bir tertîb üzere olmaz. Tersine bir anda ve defaten hâsıl olur. Evet adgâs ü ahlâm denilen (ve şuur altına hapsedilmiş

olan fikir, duygu ve düşüncelerin şuur üzerine vurmasından ibaret olan asılsız) rü'yâ zaman içinde geçer. Söylediğimiz gibi bu çeşit rü'yâlar dimağın kuvvetlerinde yer alır ve muhayyile kuvveti onu hafızadan alarak müşterek hisse gönderir. Bedenin fiilleri, zaman içinde geçtiğinden idrâk bir tertîb dâhilinde vukua gelir. Sıra ile kimi önce, kimi sonra zihne gelir. Beynin kuvvetlerine arız olan unutma hali ona da arız olur. Halbuki nefs-i natıkanın idrâkleri hiç de böyle değildir. O zaman süreci içinde geçmez, bir tertibi de yoktur. Nefse intiba ederek ona nafcş olunan bütün idrâkler bir andan daha kısa bir sürede ve defaten vücûda gelir. Bazan rü'yâ gören şahıs, uyandıktan sonra da rü'yâ uzun müddet hafızasında (canlı ve taze olarak) baki kalır ve ilk idrâkin kuvvetli olması halinde gaflet sebebiyle asla fikirden uzaklaşmaz. Şayet bir rü'yâ, uykudan uyandıktan sonra ancak düşünülerek ve üzerinde durularak hatırlanabiliyor ve tekrar hatırlanınca da bir çok tafsilâtı unutuluyor ise, o çeşit rü'yâ (asli faslı olmayan ve) adgâs ü ahlâm denilen bir rü'yâdır.

Bahis konusu rü'yâ-yı sâdıkamn alâmetleri aynı zamanda vahyin hususiyetleridir. Nitekim Allah Teâlâ: «Ya Muhammed, sana inen vahiy hususunda acele edip dilini hareket ettirme, şüphe yok ki, onu toplamak ve okutmak bize aittir. Biz okuduğumuz zaman onun kı-râetini ta'kîb et. Sonra onun beyân: da Bize aittir.» (Kıyame, 16), buyurmuştur.

Rü'yânın vahiy ve nübüvvetle bir münâsebeti vardır. Onun için sahih bir hadîste: Rü'yâ, nübüvvetin kırk altı cüz'ünden bir cüz'dür, buyurulmuştur. Bundan dolayı rü'yânın mümeyyiz vasıflan ile nübüvvetin mümeyyiz vasıfları arasında da bu miktarda bir münâsebet mevcûd olmuştur. İmdi bu nükteleri nazar-ı dikkatten uzak tutmamak lâzımdır. Bunun izahı da, bahsettiğimiz husustan ibarettir: «Ve Allah dilediğini yaratır».

Rü'yâ ta*bîr etmenin mânâsına gelince. Bilmek lâzımdır ki aklı rûh, idrâk edeceği şeyi idrâk edip, bunu muhayyileye gönderdiği ve muhayyile de ona bir suret verdiği zaman, o idrâki az çok onun mânâsına münâsib düşen suretler dâhilinde şekillendirir. Meselâ aklî rûh, en muazzam sultanın

mânâsını idrâk edince muhayyile onu deniz suretinde şekillendirir veya düşmanlığı idrâk ettiğinde muhayyile bunu yılan suretinde tasvir eder. Şayet rü'yâ gören şahıs uyandığı zaman kendi haline dâir hiç bir şey bilmiyor ve sâdece bir deniz veya yılan gördüğünü hatırlıyorsa, rü'yâyı ta'bîr eden zât, denizin hissi bir suret olduğuna ve idrâk olunan mânânın onun ötesinde bulunduğuna kesinlikle kanâat getirdikten sonra teşbih ve temsildeki kuvvetle nazar edip idrâk olunan mânâyı tesbîtte kendisine yardımcı olacak diğer bir takım karinelerle de istidlalde bulunarak; meselâ der ki: Denizden maksad sultandır. Zîrâ o, muazzam bir şeydir. Onun için sultanı ona teşbih etmek münâsib düşer.

Aynı şekilde verdiği zararın büyüklüğünü dikkate alarak düşmanın yılanı teşbih edilmesi uygun düşer. Keza kadınlar da kab kabilinden olduklarından onları da (ev eşyasına ve) kablara benzetmek muvafık olur. Ve bunun emsali çoktur.

Bazan (rü'yâda) görülen şey sarîh olur. Vazîh ve aşîkâr olduğundan veya idrâk olunan mânâ ile onun benzeri olan suret arasında yakın bir münâsebet

bulunduğundan bu çeşit rü'yâlar tâbire muhtaç olmaz. Bundan dolayı sahih bir hadîste : Rü'yâ, üç çeşittir. Allah'tan olan rü'yâ, melekten olan rü'yâ ve şeytândan olan rü'yâ, denilmiştir. İmdi Allah'tan olan rü'yâ sarîh olup ta'bîre ihtiyâç göstermez. Melekten olan rü'yâ, rü'yâ-yı sâdıka olup ta'bîre muhtaçtır. Şeytândan olan rü'yâ ise adgas ü anlamdır.

Şunu da bilmek gerek : Rûh, idrâk ettiği şeyi muhayyileye gönderdiğinde, muhayyile mu'tâd his kalıplarına dökerek ona bir suret verir. Çünkü muhayyile hissin mu'tâd kalıplarda idrâk etmediği, bir şeye hiç bir şekilde bir suret veremez. Onun için anadan doğma amâ olana sultam deniz, 'düşmanı yılan ve kadını kab - kaçak şeklinde tas-vîr edemez, tecessüm ettiremez. Zîrâ o, böyle bir şey idrâk etmemiştir. Belki muhayyile bu gibi şeyleri o şahsa, onun işiterek ve koklayarak idrâk ettiği şeylere benzeyen ve münâsib düşen bir biçimle tasvir eder. Onun için ta'bîr yapan bir kimsenin bu gibi şeylere dikkat etmesi (ve hatâyâ düşmekten kendisini koruması) lâzım gelir. Zîrâ. çok kere bu gibi şeyler

sebebiyle ta'bîr karışır ve ta'bîre esâs olan kanun bozulur.

Bilinmelidir ki ta'bîr ilmi, küllî kanunlara ve umûmî kaidelere dâir bir bilgi olup rü'yâyı ta'bîr eden şahıs kendisine hikâye edilen hususların ibaresini ve te'vîlini bu kanun ve kaideler üzerine bina eder. Meselâ (muabbirler bir yerde) deniz pâdişâha delâlet eder, der; başka bir yerde deniz gayza ve öfkeye delâlet eder, derler; diğer bir yerde ise deniz derde ve musibete delâlet eder, derler. Yine onlar meselâ bir yerde yılan düşmana delâlet eder; başka bir yerde yılan sır saklayan şahıstır, diğer bir yerde de yılan hayattır, derler ve buna benzer bir takım şeyler söylerler.

İmdi muabfoir sözü edilen küllî kanun ve umûmî kaideleri hafızasına iyice yerleştirir. Her bir yerde rü'yâya en lâayık olmak üzere mezkûr kaidelerin ta'yîn ettiğı karinelerin gereğine göre ta'bîr yapar. Bahis konusu karinelere bazısının menş'e'i uyanıklıkta bazısının kökü uykuda olur. Diğer bir kısmının kaynağı kendisinde yaratılan hâssa sebebiyle

muabbirin nefsinde doğan (ve tulûât kabilinden olan) şeyler olur.

«Bir kimse niçin yaratılmışsa o şey o kimseye kolaylaştırılır.» (Bir kimsede fitratan rü'yâ ta'bîr etme isti'dâdı varsa o kimse bu işi kolaylıkla yapar.)

Öteden beri bu ilim selef arasında nakledilegelmiştir. Muhammed İbn Şîrîn (Öl. 110/770) bu konuda ulemânın en meşhuru idi. Buna dâir olan kaideler ona istinaden yazılmış. Halk bu kanunları çağımıza kadar birbirinden nakledegelmıştır. Ondan sonra bu ilme dâir eser te'lîf eden Kirmânî olmuştur.

Daha sonra muahhar müellifler, bu ilme dâir birçok eserler yazmışlardır. Bugün çağımızda, Mağrîb ahâlîsi arasında rağbette olan, Kayravan ulemâsından İbn Ebu Tâlib Kayravânfnin el-Mümti' ve diğer eserleridir. Sâlimî'nin (Muhammed İbn Ahmed İbn Ömer) Ki-tâb'ül-îşâre'si de bu konuya dâir kısa ve çok faydalı bir eserdir. Tunus'taki hocalarımızdan İbn Râşid'in Merkabet'ül-Ulyâ'sı da böyledir. Bu, nübüvvet nuru ile ışıık saçan bir ilimdir. Zîrâ ikisi arasında bir münâsebet vardır ve rü'yâ,

vahyi idrâk etme ve alma vâsıtalarından biridir. Nitekim bu husus sahîh bir hadîste bu şekilde sabit olmuştur. «Gaybı bilen Allah'tır.» (Mâide, 116).[\[24\]](#)

50 — Hükümdar dedi ki : Onu bana getirin. Bunun üzerine ona elçi gelince : Efendine dön ve ellerini kesen o kadınların zoru neydi kendisine sor. Şüphesiz ki benim Rabbım onların düzenini bilir, dedi.

51 — Dedi ki : Yûsuf'tan kâm almak istediğiniz zaman ne halde idiniz? Onlar dediler ki : Hâşâ, Allah için biz onun bir kötülüğünü görmedik. Azîz'in karısı da şöyle dedi: Şimdi hak ortaya çıktı. Onu kendime ben râm etmek istedim. Ve o, gerçekten sâdıklardandır.

52 — Bu; gıyabında kendisine gerçekten hıyanet etmediğimi, hâinlerin hilesini Allah'ın başarıya erdirmeye-ceğini, onun da bilmesi içindi.

53 — Ve ben, nefsimi temize çıkarmam. Çünkü ne^ fis var şiddetiyle kötülüğü emredendir. Meğer ki Rabbı-mın esirgediği bir nefis ola. Rabbım Gafûr'dur, Rahîm'dir.

Allah Teâlâ haber veriyor ki; kralın adamları kendisine görmüş olduğu rü'yânın yorumunu hoşuna giden ve anladığı bir şekilde getirdikleri zaman Hz. Yûsuf (a.s.) un faziletini, ilmini, rü'yâsına güzel bir şekilde muttali' olduğunu ve ülkesindeki tebeasmdan ahlâkça üstün olduğunu bildi ve : Onu hapisten çıkarıp bana. getirin, diye emretti. Elçi, Hz. Yûsuf'a bu haberi getirdiği zaman; kral ve tebeası onun suçtan berî olduğunu, Azîz'in, karıştı tarafından kendisine nisbet edilen suçtan ırzının temiz olduğunu kesin olarak bilmeleri için hapisten çıkmayı kabul etmedi. Onlar, kesin olarak bileceklerdir ki; onun hapsedilmesi, hapsedilmesini gerektiren bir işten dolayı olmayıp, ona bir zulüm ve düşmanlıktan ötürü olmuştur. Demişti ki: «Efendine dön de ellerini kesen o kadınların zoru neydi kendisine sor. Şüphesiz ki benim Rabbım onların düzenini bilir.»

Bu davranışı üzerine Hz. Yûsuf'u öven, onun fazilet ve şerefine, kadrinin yüceliğine ve sabrına işaret eden hadîsler vârid olmuştur. Müsned ile Buhârî ve Müslim'in Sahih'lerinde Zührî kanalıyla...

Ebu Hüreyre (r.a.) den rivayet edilen bir hadîste Allah Rasûlü şöyle buyurmuştur : Biz şüphe etmeye İbrahim'den daha lâıyğız. «Hani İbrahim : Ölüleri nasıl dirilttiğini bana göster, deyince : İnanmıyor musun? demişti. O da: Hayır öyle değil, ama kalbim iyice mutmain olsun, demişti.» (Bakara, 260)

Allah Lût'a merhamet eylesin. Muhakkak ki o, sağlam bir yere sığınmıştı. Şayet ben Yûsuf'un kaldığı kadar hapiste kalsaydım, çağırana hemen icabet ederdim. (Alah Rasûlü (s.a.) nün bu sözleri tevazu' kabîlindendir. Yoksa elbette o azîmce peygamberlerin en güçlüsü, makam yönüyle en yücesi, her türlü övmeye en çok lâıyık olanıdır.) İmâm Ahmed de der ki: Bize Affân'm... Ebu Hüreyre'den, onun da Hz. Peygamber (s.a.) den rivayetine göre; Allah Rasûlü (s.a.), «Efendine dön de ellerini kesen o kadınların zoru neydi kendisine sor. Şüphesiz ki benim Rabbım onların düzenini bilir.» âyeti hakkında şöyle buyurmuştur : Semiz ve ank ineklerden sorulduğunda, Yûsuf'un sabrına ve şerefine şaşarım. Allah muhakkak onu bağışlamıştır. Şayet onun yerinde ben olsaydım, hemen kapıya koşardım. Fakat o,

kendisinin ma'-zûr görülmesini istemiştir. Bu, mürsel bir hadîstir.

«Dedi ki: Yûsuf'tan kâm almak istediğiniz zaman ne halde idiniz?» Kral, Azîz'in karısı yanında ellerini kesmiş olan kadınları topladığı zaman, onların hepsine birden hitâbla, veziri olan Azîz'in karısını kasdederek onlara şöyle demişti: Ziyafet günü «Yûsuf'tan kâm almak istediğiniz zaman ne halde (ne durumda) idiniz? Onlar dediler ki: Hâşâ, Allah için biz onun bir kötülüğünü görmedik.» Allah için Yûsuf itham edilmiş, değıldir. Allah'a yemîn olsun ki biz, onun herhangi bir kötülüğünü bilmiyoruz. «İşte o zaman Azîz'in kansı da şöyle dedi: Şimdi hak ortaya çıktı.» İbn Abbâs, Mücâhid ve bir çokları derler ki: Azîz'in kansı o zaman : Hak ortaya çıktı, zahir oldu, demiştir.

Onu kendime ben râm etmek istedim. Ve o: «O beni kendine râm etmek istedi.» sözünde gerçekten sâdıklardandır. Bu; gıyabında kendisine gerçekten hiyânet etmediğini onun da bilmesi içindi. Ben bunu kendime karşı itiraf ediyorum ki; kocam kendisine ihanet etmediğini, büyük günâhın meydana

gelmediğini kocam bilsin. Evet, ben bu gençten kâim almak istedim ama o kabul etmedi. İşte kocamın benim suçsuz olduğumu bilmesi için bunu itiraf ettim. Hâinlerin hilesini Allah'ın başarıya erdirmeyeceğini onun da bilmesi içindi bu. Bununla birlikte ben, nefsimi temize çıkarmam. Zîrâ nefis konuşur, temennide bulunur. Ve bu sebeptendir ki ben ondan kâim almak istedim. Zîrâ nefis kötülüğü çokça emredendir. Meğer ki Rabbımın, Allah'ın esirgediği bir nefis ola. Muhakkak ki Rabbım Gafûr'dur, Rahîm'dir. Kıssanın akışına, sözün mânâlarına en uygun, en lâıyk ve en meşhur görüş budur ki; bu sözler, Azîz'in karısına aittir. Mâverî Tefsîr'inde bu görüşü hikâyeye etmiş, İmâm el-Allâme Ebu Abbâs İbn Teymiye —Allah ona rahmet eylesin— de bu görüşü desteklemek üzere başlı başına bir eser meydana getirmiştir.

Bu sözleri «Bu; gıyabında kendisine (kocasına) gerçekten hiyânet etmediğini... onun da bilmesi içindi...» âyetinden itibaren iki âyetin, Hz. Yûsuf (a.s.) un sözü olduğu da söylenmiştir. Buna göre anlam şöyle oluyor : Kralın benim ma'sûnı

olduğumu'bilmesi, Azîz'in gıyabında karısı hususunda kendisine gerçekten hıyanet etmediğini, hâinlerin hilesini Allah'ın başarıya erdirmeyeceğini bilmesi için elçiyi geri çevirdim. Bununla birlikte ben, nefsimi temize çıkarmam. Çünkü nefis, var şiddetiyle kötülüğü emredendir. İbn Cerir ve İbn Ebu Hatim, bu görüşün dışında başka bir görüş rivayet etmezler. İbn Cerir der ki: Bize Ebu Küreyb'in... İbn Abbâs'tan rivayetinde o, şöyle anlatmıştır : Kral kadınları topladığında onlara : Yûsuf'tan kâm almak istediniz mi? diye sormuş; onlar: Hâşâ, Allah için biz onun bir kötülüğünü görmedik, demişler. Azîz'in kansı da şöyle demiş : Şimdi hak ortaya çıktı. Onu kendime ben râm etmek istedim. Ve o, gerçekten sâ-d^dardandır. Yûsuf da dedi ki: «Bu; gıyabında kendisine gerçekten hiyânet etmediğimi onun da bilmesi içindi.» Bunun üzerine Cibril (a.s.) ona : Düşündüğünü düşündüğün gün de mi? diye sormuş ve Hz. Yûsuf: «Ve ben, nefsimi temize çıkarmam. Çünkü nefis, var şiddetiyle kötülüğü emredendir.» demiştir. Mücâhid, Saîd İbn Cübeyr, İkrime, İbn Ebu Hüzeyl, Dahhâk, Hasan, Katâde ve Süddî de böyle

söylemişlerdir. Ancak birinci görüş, daha kuvvetli ve daha açıktır. Zîrâ sözün akışının tamâmı kralın huzurunda Azîz'in karısının sözle-rindendir. Hz. Yûsuf (a.s.) yanlarında değildi. Aksine ondan sonra kral Hz. Yûsuf'u yanına getirmişti.^[25]

54 — Hükümdar dedi ki: Onu bana getirin de yanıma alayım. Onunla konuşunca da dedi ki: Sen bugün bizim yanımızda önemli bir mevki sahibisin, eminsin.

55 — Dedi ki: Beni memleketin hazîneleri üzerine ta'ynı et. Çünkü ben onları iyi korurum, bilirim.

Yûsuf Hazînenin Başına Getiriliyor

Allah Teâlâ haber veriyor ki; kral, Hz. Yusuf (a.s.) un ma'sûm olduğunu, ırzının kendisine nisbet edilen suçtan berî, tertemiz olduğunu anlayınca deddi ki: «Onu bana getirin de yanıma alayım.» Onu hâs adamlarından ve kendileriyle meşverette bulunduklarından kılayım. Onunla konuşup tanışınca, fazilet ve üstünlüğünü görünce ondaki yaradılış ve huy güzelliğini, kemâlini anlayınca kral kendisine şöyle dedi: «Sen bugün bizim yanımızda

önemli bir mevki sahibisin, eminsin.» Hz. Yûsuf da dedi ki: «Beni memleketin hazîneleri üzerine ta'yîn et. Çünkü ben onları iyi korurum, bilirim.» deyip kendini övdü. O halde bir kimsenin, ihtiyâç halinde ve durumu bilinmediği zaman kendini övmesi caizdir. Hz. Yûsuf kendisinin emniyetli bir hazinedar, üzerine aldığı işi bilen birisi olduğunu da söylemiştir. Şeybe İbn Neame der ki: Bana tevdî' edip vereceğini iyi korurum, kuraklık senelerini iyi bilirim. Şeybe'nin bu sözünü İbn Ebu Hatim rivayet etmiştir.

Hz. Yûsuf, güç yetireceğini bildiği bir işi insanların menfaatına olarak istemiştir. Yeryüzü hazîneleri üzerine vazifelendirilmesini hemen istemiştir. Bunlar; durumlarını haber vermiş olduğu başlarına gelecek kıtlık seneleri için mahsûllerin toplandığı ehamlar (büyük binalar) dır. Böylece ihtiyâca en muvafık, en doğru ve faydalı bir şekilde onlar için tasarrufta bulunacaktır. Ona rağbet ve bir ikram olarak, onun bu isteğine icabet edilmiş, bu isteği kabul edilmiştir. Bunun için Allah Teâlâ şöyle buyurur: «İşte böylece, Biz Yûsuf'u yeryüzünde yerleştirdik. Nereyi isterse orada konaklardı.

Rahmetimizi istediğimize veririz. Ve ihsân edenlerin ecrini zayi' etmeyiz.»^[26]

İzahı

57 — Ama âhiret mükâfatı, îmân edip de takvada dâim olanlar için daha hayırlıdır.

Allah Teâlâ buyurur ki: «İşte böylece Biz, Yûsuf'u yeryüzünde yerleştirdik. Nereyi isterse orada konaklardı.» Süddî ve Abdurrahmân İbn Zeyd İbn Eşlem : Orada dilediği gibi tasarrufda bulunurdu, demişlerdir.

İbn Cerîr der ki: Darlık, hapis ve esaretten sonra, orada dilediği yerde konaklama yeri edinirdi. «Rahmetimizi istediğimize veririz. Ve ihsan edenlerin ecrini zayi' etmeyiz.» Yûsuf'un; kardeşlerinin eziyyetine sabretmesini, Azîz'in karısı yüzünden hapsedilmeye sabretmesini zayi* etmedik. Bu sebeptendir ki Allah Teâlâ, bunların hemen peşinden ona selâmet, yardım ve onu destekleme olarak getirmiştir. «Ve ihsan edenlerin ecrini zayi* etmeyiz. Ama âhiret mükâfatı, îmân edip de takvada dâim olanlar için daha hayırlıdır.» Allah Teâlâ, burada peygamberi Yûsuf (a.s.) için âhiret yurdunda

biriktirdiklerinin, dünyada iken ona vermiş olduğu tasarruf ve nüfuzdan daha büyük, daha çok ve üstün olduğunu haber verir. Nitekim O, Süleyman (a.s.) hakkında da şöyle buyurur : «Bu, bizim bağışımızdır. Artık ister hesâbsızca ver, ister tut, dedik. Doğrusu katımızda onun için yüksek bir makam ve güzel bir netice vardır.» (Sad, 39-40).

Mısır kralı Reyyân İbn Velîd Hz. Yûsuf'u, Mısır'da satın alan ve kendisinden kâm almak isteyen kadının kocasının yerine Mısır ülkesinde vezirlik makamına getirdi. Hükümranlığı Yûsuf (a.s.) un ellerine teslim etti. Âyetten maksadın bu anlam olduğunu Mücâhid de söylemiştir.

Muhammed İbn İshâk der ki: Yûsuf krala : «Beni memleketin hazîneleri üzerine ta'yîn et. Çünkü ben onları iyi korurum, bilirim.» dediğinde, kral; öylece yaptım, deyip anlattıklarına göre onu Itfir'in işine ta'yîn etti ve Itfir'i görevinden azletti. Allah Teâlâ buyurur ki: «İşte böylece Biz, Yûsuf'u yeryüzünde yerleştirdik. Nereyi isterse orada konaklardı. Rahmetimizi istediğimize veririz. Ve ihsan edenlerin ecrini zayi' etmeyiz.» Bana anlatıldığına göre; --yine

de en doğrusunu Allah bilir— Itfir, o günlerde öldü ve kral Reyyân İbn Velîd Hz. Yûsuf'u Itfir'in karısı Râîl ile evlendirdi. Râîl, Hz. Yûsuf'un yanına girdiği zaman : Bu, senin istemiş olduğundan daha hayırlı değil mi? demişti. Anlattıklarına göre Râîl şöyle demiştir : Ey doğru sözlü, beni ayıplama, gördüğün gibi ben güzel, mal, mülk ve dünya nimetleri içinde bir kadın idim. Arkadaşım (kocam) kadınlara varmazdı. Benim gördüğüm kadarıyla sen de Allah'ın seni yarattığı üzere güzel bir görünüşe sahipsin. Yine anlattıklarına göre; Hz. Yûsuf, onu bakire olarak bulmuş, onunla münâsebetinden kadın kendisine Efrâhîm İbn Yûsuf ve Mîşâ İbn Yûsuf isminde iki erkek çocuk doğurmuş. Efrâhîm'in de Yûşa' İbn Nûn'un babası olan Nûn adındaki çocuğu, bir de Eyyüb (a.s.) un karısı olan Rahmet olmuş.

Fudayl İbn İyâz der ki: Azîz'in karısı yolun ortasında durmuş ve nihayet Yûsuf oradan geçince şöyle demiş : Allah'a itaati sebebiyle köleleri krallar, Allah'a isyanları sebebiyle kralları da köleler yapan Allah'a hamdolsun.[\[27\]](#)

58 — Yûsuf'un kardeşleri gelip yanma girdiler. Onları tanıdı, ama onlar kendisini tanımıyorlardı.

59 — Onların yüklerini hazırlatınca dedi ki : Bana baba bir kardeşinizi getirin. Görmüyor musunuz ki ben, ölçüyü tam ölçüyorum ve ben konukseverlerin en iyisi-yim.

60 — Eğer onu bana getirmezsensiz; benden bir ölçek dahi alamazsınız ve bir daha bana yaklaşmayın.

61 — Dediler ki : Onu babasından istemeye çalışınız ve herhalde bunu yaparız,

62 — Yûsuf uşaklarına dedi ki: Karşılık olarak getirdiklerini de yüklerinin içine koyun. Olur ki ailelerine dönünce bunu anlarlar da geri dönerler.

Yûsuf'un Kardeşleri Geliyor

Süddî, Muhammed İbn İshâk ve bunların dışındaki müfessirlerin anlattığına göre; Yûsuf'un kardeşlerini Mısır ülkesine getiren sebep şudur : Hz. Yûsuf (a.s.) Mısır'da vezîr olup yedi bolluk senesi geçtikten sonra kıtlık seneleri onların peşinden gelmiş ve kuraklık bütün Mısır ülkesini kaplayarak Hz. Ya'kûb (a.s.) ve çocuklarının da bulunduğu

Ken'ân ülkesine ulaşmıştı. İşte o zaman Hz. Yûsuf, insanların mahsûllerini ihtiyatla sarfetmiş, onların mahsûllerini güzel bir şekilde toplamış, bundan büyük bir meblâğ, müteaddit çok büyük depolar meydana gelmişti. Diğer ülkelerden insanlar, kendilerine ve ailelerine yiyecek almak üzere gelmişlerdi. Hz. Yûsuf, her bir kişiye senede bir deve yükünden fazla vermiyor imiş. Bizzat Hz. Yûsuf (a.s.) kendi karnını doyurmaz, o, kral ve orduları gündüzün ortasında bir defa yemek yer imişler. Tâ ki insanlar, ellerinde bulunanla yedi sene süresince yetinsinler diye. Bu, Allah'ın Mısır ahâlîsine bir rahmetidir.

Müfessirlerden bazılarının anlatmış olduğu; Hz. Yûsuf birinci sene zahireyi onlara mallan karşılığında, ikinci sene eşyaları karşılığında, üçüncü ve dördüncü sene de bu şekilde satmış, nihayet onların ellerinde olan her şeye sahip olduktan sonra kendileri ve çocukları mukabili onlara zahire satmış. Daha sonra onları âzâd edip, bütün mallarını kendilerine geri vermiş, şeklindeki ifâdelerin sıhhatim

en iyi Allah bilir. Bunlar doğrulanmayıp yalanlanmayan İsrâiliyyât cinsin-dendir.

Burada anlatılanlardan maksad şudur : Yiyecek için gelenler içinde babalarının bu husustaki emrine uyarak gelen Yûsuf'un kardeşleri de vardı. Onlara Mısır Azîz'inin insanlara, bedeli mukabilinde yiyecek verdiği haberi ulaşmıştı. Onlar, karşılığında yiyecek almak üzere satılacak mallarını da yanlarına almışlar, on kişi olarak binitlerine binip yola çıkmışlar, Ya'kûb (a.s.), Hz. Yûsuf (a.s.) un kardeşi Bünyâ-mîn'i yanma alıkoymuş. O, Yûsuf'tan sonra çocuklarının en sevgilisi imiş. Yûsuf azameti ile otururken onun yanma girdiklerinde onlara bakar bakmaz tanımış, onlar ise Yûsuf'u tanımamışlar. Zîrâ o, daha küçük bir çocukken ondan ayrılmışlar, onu kervana satmışlardı. Kervanın onu nereye götürdüğünü bilmiyorlardı. Onun nelere sâhib olduğunu da hissetmemişlerdi, bilmiyorlardı. Bu sebeptendir ki onu tanımamışlar. Hz. Yûsuf ise, onları tanımıştır. Süddî ve başkaları şöyle anlatırlar : Hz. Yûsuf, onlara hitâb etmeye başlamış ve onları hoş karşılamayan bir tavırla kendilerine : Sizi ülkemize

getiren nedir? diye sormuş. Onlar : Ey Azîz, muhakkak biz yiyecek için geldik, demişler. Hz. Yûsuf : Belki de siz casussunuz, demiş. Onlar : Allah korusun, demişler. Neredensiniz? diye sormuş, onlar : Ken'ân ülkesinden, babamız Ya'kûb Allah'ın peygamberidir, demişler. Hz. Yûsuf : Onun sizden başka evlâdı var mı? diye sormuş, onlar : On iki kardeş idik. En küçüğümüz gitti ve çölde helak oldu. Babasına bizim en sevimlimiz idi. Onun kardeşi kaldı ve babası da onunla teselli bulmak üzere yanında alıkoydu, demişler. Hz. Yûsuf, onların müsâfir edilmelerini ve kendilerine ikramda bulunulmasını emretmiş.

Onların ölçeklerini tâm olarak ölçüp yüklerini yükleyip hazırlatınca onlara dedi ki: Sizin anlattıklarınızda doğru olduğunuzu foilebil-mem için bahsetmiş olduğunuz kardeşinizi bana getirin. «Görmüyor musunuz ki ben, ölçüyü tâm ölçüyorum ve ben konukseverlerin en iyi-siyim.» Böylece onları dönmeye teşvik etmiş, sonra da korkutarak şöyle demiş : «Eğer onu bana getirmezsensiz; benden bir ölçek dahi alamazsınız ve bir daha bana

yaklaşmayın.» Eğer ikinci kere yanınızda onu da getirmezsensiz; sizin için benim yanımda bir daha yiyecek yok. «Ve bir daha bana yaklaşmayın. Onlar da demişler ki: Onu babasından istemeye çalışırız.» Bizim söylemiş olduğumuz hususlarda doğruluğumuzu bilmen için onu sana gelmesini sağlamak üzere mümkün olan her şeyi yapar ve sarfetmedik gücümüzü bırakmayız. Süddî der ki: Onu (Bünyâmîn'i) beraberlerinde getirinceye kadar onlardan rehinler almış. Ancak bu şüphelidir. Zîrâ Hz. Yûsuf, onlara iyilikte ve ihsanda bulunup onlara çok ilgi göstermiştir. Bunun sebebi de, onların dönmesini çok istediğindendir.

Yûsuf uşaklarına dedi ki: Karşılığında yiyecek almak üzere getirmiş oldukları eşyalarını da yüklerinin içinde onların anlayamayacağı bir yere koyun. Olur ki ailelerine dönünce bunu anlarlar da onu geri getirirler.

Söylendiğine göre; Hz. Yûsuf (a.s.), yiyecek almak için dönecekleri bir başka eşyalarının olmamasından korkmuştur. Yine söylendiğine göre Hz. Yûsuf, yiyecek karşılığında babası ve kardeşlerinden bir

bedel almaktan sakınmıştır. Bir başka anlatılışa göre ise; onu eşyaları içinde bulduklarında, almış oldukları eşyanın bedelini sahibine geri götürmedikçe rahat edemeyerek onların geri dönmelerini istemiştir. Zîrâ onların böyle yapacaklarını bilmiştir. En doğrusunu Allah bilir.[\[28\]](#)

63 — Babalarına döndüklerinde dediler ki : Ey babamız; artık bize zahire verilmeyecek. Kardeşimizi bizimle beraber gönder de zahiremizi alalım. Biz herhalde onu koruruz.

64 — Dedi ki : Daha önce kardeşinizi size ne kadar inandıysam, bunu da ancak o kadar inanırım. Ama Allah, koruyucuların en hayırlısıdır ve O, merhametlilerin en merhametlisidir.

Allah Teâlâ, onların babalarına döndüklerinde : «Ey babamız, artık bize zahire verilmeyecek.» dediklerini ve bununla bundan sonra şayet onlarla birlikte kardeşleri Bünyâmîn'i göndermeyecek olursa zahire verilmeyeceğini kaydetmişlerdir. Ona «Onu bizimle beraber gönder

ki bize zahire verilsin.» demişlerdir. Bazıları kelimesini, başında ye harfi ile okumuşlardır ki;

buna göre anlam : Kardeşimizi bizimle beraber gönder de, o (Azız) bize zahire versin, şeklindedir. «Biz herhalde onu koruruz.» Onun için korkma. Muhakkak ki o, sana geri dönecek, demişlerdi. Nitekim onlar Yûsuf hakkında da : «Yarın onu bizimle beraber gönder de gezsın, oynasın. Şüphesiz biz onu koruruz.» (Yûsuf, 12) demişlerdi. Bunun içindir ki onlara : «Daha önce kardeşinizi size ne kadar inandıysam, bunu da ancak o kadar inanırım.» Sanki ona daha önce kardeşine yaptığınızdan başkasını mı yapacaksınız? Onu benden kaybettiniz ve onunla benim arama girmediniz mi? Ama Allah koruyucuların en hayırlısıdır ve O, merhametlilerin en merhametlisidir. O, yaşlılığım ve oğluma olan sevgim sebebiyle elbette bana merhamet edecektir. Allah'tan onu bana geri döndürmesini, onunla işlerimi toparlamasını umarım. Muhakkak ki O, merhametlilerin en merhametlisidir, demiştir.^[29]

65 — Yüklerini açtıkları vakit, karşılık olarak götürdüklerinin kendilerine iade edilmiş olduğunu gördüler.

Dediler ki : Ey babamız, daha ne isteriz, işte mallarımız da bize geri verilmiş, onunla ailemize yine zahire getiririz Kardeşimizi koruruz ve bir deve yükü zahire artırırız. Esasen bu, az bir ölçektir.

66 — Dedi ki : Etrafınız kuşatılmadıkça muhakkak bana getireceğinize dâir Allah'a karşı sağlam bir söz vermezseniz, onu sizinle asla göndermem. Artık onlar söz verince : Allah söylediklerinize Vekîl'dir, dedi.

Allah Teâlâ buyurur ki: Yûsuf'un kardeşleri, eşyaları açtıklarında karşılık olarak götürdükleri mallarının kendilerine geri verilmiş olduğunu gördüler. Yûsuf uşaklarına onu kendilerinin yükleri içine koymasını emretmişti. Onu eşyaları içinde buldukları zaman : Ey babamız, daha ne isteriz? «İşte mallarımız da bize geri verilmiş.» dediler. Katâde de der ki: Daha bundan başka ne isteriz? Bize tâm olarak verildiği halde, karşılık olarak götürdüğümüz eşyamız da bize geri verilmiş. Şayet kardeşimizi bizimle beraber gönderirsen; onunla ailemize yine zahire getiririz. «Kardeşimizi koruruz. Ve bir deve yükü zahire artırırız.» Hz. Yûsuf (a.s.) her bir kimseye

bir deve yükü (yiyecek) veriyordu. Mücâhid der ki: Bir merkeb yükü. Diğer dillerde deve ismi bazan merkebe de verilir. Bu, onun söylediği gibidir. «Esasen bu, az bir ölçektir.» Bu; sözün tamamlanması ve güzelleştirilmesi kabîlinden-dir. Mânâ şöyle oluyor: Kardeşlerinin alması mukabilinde bu zâten azdır ve ona denk de değildir.

Dedi ki: Etrafınız kuşatılıp hepiniz mağlûb olup onu kurtarmaya gücünüz yetmez halde olmadıkça muhakkak bana getireceğinize dâir Allah'a karşı sağlam bir söz verip yemîn etmezseniz, onu sizinle asla göndermem. «Artık onlar söz verince» ve bunu onlara karşı te'-kîd edince : «Allah söylediklerinize Vekîl'dir.» dedi. İbn İshâk der ki: Hz. Ya'kûb böyle yapmıştır. Zîrâ mutlak ihtiyâçları olan yiyecek için onları göndermekten başka çâre bulamamış ve Bünyâmîn'i onlarla birlikte göndermiştir.[\[30\]](#)

67 — Ve dedi ki : Oğullarım, hepiniz bir kapıdan girmeyin, ayrı ayrı kapılardan girin. Bununla beraber, Allah katında size bir faydam olmaz. Hüküm ancak Allah'ındır. Ben, O'na tevekkül ettim. Tevekkül edenler de yalnız O'na tevekkül etsinler.

68 — Babalarının kendilerine emrettiği yerden girdiler. Bu, Allah katında onlara bir fayda sağlamazdı. Ancak Ya'kûb içindeki dileği meydana çıkarmış oldu. O, şüphe yok ki kendisine öğrettiğimiz için bir ilim sahibi idi, ama insanların çoğu bilmezler.

Allah Teâlâ haber veriyor ki; Hz. Ya'kûb (a.s.), çocuklarını kardeşleri Bünyâmîn ile birlikte Mısır'a doğru yola çıkarmak için hazırladığı zaman onlara hepsinin bir kapıdan girmemelerini, ayrı ayrı değişik kapılardan girmelerini emretmiştir. İbn Abbâs, Muhammed İbn Kâ'b, Mücâhid, Dahhâk, Katâde ve Süddî'nin de söyledikleri gibi onlara göz değmesinden korkmuştur. Gerçekten de onlar, son derecede güzellik sahibi idiler. Onlara insanların nazarlarının değmesinden korkmuştur. Muhakkak ki göz (nazar) gerçektir ve atlıyı kısrağından aşağı düşürür. İbn Ebu Hâtim'in İbrâhîm en-Nehaî'den rivayetinde o, «Hepiniz ayrı ayrı kapılardan girin.» âyeti hakkında der ki: Hz. Ya'kûb onun (Hz. Yûsuf'un) kardeşlerini kapılardan birinde karşılayacak gını bilmiştir.

«Bununla beraber, Allah katında size bir faydam olmaz.» Bu sakınma, Allah'ın kader ve kazasını

elbette geri çevirmez. Zîrâ Allah Teâlâ bir şey murâd ettiği zaman, O'na muhalefet ile karşı gelinmez. «Hüküm ancak Allah'ındır. Ben, O'na tevekkül ettim. Tevekkül edenler de yalnız O'na tevekkül etsinler. Babalarının kendilerine emrettiği yerden girdiler. Bu, Allah katında onlara bir fayda sağlamazdı. Ancak Ya'kûb, içindeki dileği meydana çıkarmış oldu.» Ki, o da onlara nazar değmesinin önüne geçmektir. «O, şüphe yok ki kendisine öğrettiğimiz için bir ilim sahibi idi.» Katâde ve Sevrî : İlmi ile amel ederdi, demişler, İbn Cerîr de : Biz ona öğrettiğimiz için" ilim sahibiydi, demiştir. «Ama insanların çoğu bilmezler.»^[31]

İzahı

69 — Yûsuf'un yanma girince o, kardeşini yanına aldı ve: Ben senin kardeşinim, onların yapmış olduklarına artık üzülme, dedi.

Yûsuf Kardeşini Yanına Alıyor

Allah Teâlâ haber verir ki Hz. Yûsuf'un kardeşleri, yanlarında onun kardeşi Bünyâmîn olduğu halde Yûsuf'a geldiklerinde, onları şerefle kabul etmiş ve onları müsâfir ederek onlara lütuf ve

ihسانlarda bulunmuş, kardeşi ile yalnız kalarak durumunu, başından geçenleri ona anlatmış, kendisinin kardeşi olduğunu bildirmiş, ona : «Onların yapmış olduklarına üzülmey.» diyerek bunu onlardan gizlemesini, kardeşi olduğuna dâir verdiği bilgiye onları muttali' etmemesini emretmiş ve sonra da onu izzet, ikram, ta'zîm içinde yanında bırakmak üzere bir hile kuracağı hususunda onunla anlaşmıştı.^[32]

70 — Onların yüklerini yüklettiğinde su kabını öz kardeşinin yüküne koydurdu. Sonra bir münâdî.- Ey kabile; siz gerçekten hırsızlarsınız, diye bağırdı.

71 — Onlara döndüler ve: Ne kaybettiniz? dediler.

72 — Dediler ki: Hükümdarın su kabını kaybettik, onu getirene de bir deve yükü var. Ben de buna kefilim.

Hız. Yûsuf, onların yüklerini hazırlatıp develerine yiyecek yüklettiğinde, uşaklarından birine su kabını da (yüklerin içine) koymasını emretti. Âlimlerden çoğunun görüşüne göre; bu, gümüşten bir kab-dır. Bunun altından olduğu da söylenmiştir. —Ki bu görüş, İbn Zeyd'-indir— ondan su içer ve o zamanda

yiyecek son derece kıt olduğundan insanlar için yiyeceği onunla ölçerdi. Bu açıklama İbn Abbâs, Mücâhit!, Katâde, Dahhâk ve Abdurahmân İ'bn Zeyd'indir. Şu'be'nin Ebu Bişr'den, onun Saîd İbn Cübeyr'den, onun da İbn Abbâs'tan rivayetinde o, şöyle demiştir: Bu, kralın su kabı olup, gümüşlendi ve ondan su içerlerdi. Bir kile (veya Sâ) gibi idi. Câhiliye devrinde Ab-bâs'da onun bir benzeri vardı. Hiç kimsenin hissetmeyeceği bir şekilde onu Bünyâmîn'in eşyası içine koydu. Sonra aralarından bir münâ-dî şöyle bağırdı: «Ey kafil, siz gerçekten hırsızlarsınız.» Münâdiye döndüler ve : Ne kaybettiniz? dediler. «Dediler ki: Hükümdarın (ölçmede kullandığı) su kabını kaybettik, onu getirene bir deve yükü var.» Bu, bir ücret kabîlindendir. «Ben de buna kefilim.» Bu sözler, bir çeşit kefalet ve garantidir.[\[33\]](#)

73 — Dediler ki: Allah'a yemin ederiz, siz de öğrendiniz ki biz, yeryüzünde fesâd çıkarmak için gelmedik ve biz hırsızlardan değiliz.

74 — Eğer yalancılar iseniz; bunun cezası nedir? dediler.

75 — Dediler ki: Bunun cezası, yükünde bulunan kimsenin kendisidir. İşte o kimse bunun cezasıdır. Biz zâlimleri böyle cezalandırırız.

76 — Bunun üzerine kardeşinin kablarmdan evvel onlarınkini aramaya başladı. Sonra onu kardeşinin kabından çıkardı. İşte Biz, Yûsuf için böyle bir tedbîr kullandık. Yoksa o hükümdarın dinine göre kardeşini tutabilecek değildi. Meğer ki Allah dileye. Dilediğimizi derecelerle yükseltiriz. Ve her bilgi sahibinin üstünde bir bilen vardır.

O uşaklar, Yûsuf'un kardeşlerini Hırsızlıkla itham ettiklerinde; Yûsuf'un kardeşleri onlara şöyle dediler : «Allah'a yemîn ederiz, siz de öğrendiniz ki biz, yeryüzünde fesâd çıkarmak için gelmedik ve biz hırsızlardan değiliz.» Bizi tanıdığınızdan bu yana bildiniz ve anladınız ki; —zîrâ onlarda güzel bir ahlâk müşahede etmişlerdi— biz, yeryüzünde fesâd çıkarmak için gelmedik. Ve biz hırsızlar değiliz. Bizim seciyyelerimiz, bu sifata müsâid seciyyeler değildir. Uşaklar onlara dedi ki: Eğer yalancılar iseniz; su kabını alanı sizin içinizde bulursak ve hırsız sizin içinizde ise onun cezası nedir? «Dediler ki: Bunun ce-

zası, yükünde bulunan kimsenin kendisidir. İşte o kimse bunun cezasıdır. Biz, zâlimleri böyle cezalandırırız.» Hz. İbrahim'in şeriatı böyle idi. Hırsız, kendisinden hırsızlık yapılan kimseye verilirdi. Yûsuf da zâten bunu istiyordu. Bunun için aramaya kardeşinin kabından önce onların kablarmdan başladı. Durumu gizlemek için, önce onları araştırdı. Sonra onu kardeşinin kabından çıkardı. Kardeşini onların itirafları ve kendilerini ilzam etmeleri hükmü- ile onlardan aldı. Böylece onları, inandıkları ile bağlamış oldu. Bu sebeptir ki Allah Teâlâ : «İşte Biz, Yûsuf için böyle bir tedbîr kullandık.» buyurur ki; bu hikmet ve beklenen faydadan dolayı Allah'ın sevip hoşnûd olduğu arzu lanan, sevilen bir hiledir. «Yoksa o, hükümdarın dinine göre kardeşini tutabilecek değildi.» Dahhâk ve başkalarının söylediğine göre; Mısır kralının hükmüne binâen onu (kardeşini) alma hakkı yoktu. Ancak Allah Teâlâ Hz. Yûsuf'un kardeşini, kardeşlerinin ilzam etmeleri ile alıkoymasını takdir buyurmuştur. Hz. Yûsuf, onların şeriatlarında böyle olduğunu biliyordu. Bu sebeptir ki Allah Teâlâ onu : «Dilediğimizi derecelerle

yükseltiriz.» şeklinde övmüştür. Nitekim başka bir âyette de şöyle buyurur : «Allah içinizden îmân etmiş olanları ve kendilerine ilim verilenleri derecelerle yükseltir...» (Mücâdile, 11).

«Ve her bilgi sahibinin üstünde bir bilen vardır.» Hasan el-Basrî der ki: Allah Teâlâ'ya varıncaya kadar hiç bir âlim yoktur ki, onun üzerinde bir âlim olmasın. Abdürrezzâk'ın Süfyân es-Sevrî kanalıyla... Saîd İbn Cübeyr'den rivayetine göre; o, şöyle anlatıyor : İbn Abbâs'ın yanında idim. Garib, şaşırtıcı bir söz söyledi. Bir adam hayretle : Allah'a hamdolsun, her bir bilgi sahibinin üstünde bir bilen vardır, dedi. İbn Abbâs : Ne kötü söyledin, Allah en iyi bilendir ve O, her bilenin üzerindedir, dedi. Semmâk'ın İkrime'den onun da İbn Abbâs'tan rivayetinde o, «Ve her bilgi sahibinin üstünde bir bilen vardır.» âyeti hakkında şöyle demiştir : Şu şundan, bu ötekenden daha bilgilidir. Allah ise her bilenin üstündedir. İkrime de böyle söylemiştir : Katâde der ki : İlim Alfah'ta nihayet buluncaya kadar her bilgi sahibinin üstünde bir bilen vardır. O'ndan başlanmış, âlimler ilmi öğrenmişler ve (ilim) O'na

dönecektir. Bu âyet, Abdullah (İbn Mes'ûd) un kırâetin-de : Her bilenin üstünde en iyi bilen vardır, şeklindedir.^[34]

77 — Dediler ki: O çalmışsa, daha evvel onun bir kardeşi de çalmıştı. Yûsuf bunu içinde gizledi, onlara açmadı. Sizin durumunuz daha kötüdür. Allah sizin anlatmakta olduğunuzu en iyi bilendir, dedi.

Hiz. Yûsuf'un kardeşleri, su kabının Bünyâmin'in eşyası içinden çıkarıldığını gördükleri zaman: «O çalmışsa, daha evvel onun bir kardeşi de çalmıştı.» diyerek kendilerinin ona benzemekten beri olduklarını Azîz'e ifâde ettiler ve Hiz. Yûsuf (a,s.) u kasdederek, bunun yaptığı gibi daha önce onun bir kardeşinin de böyle yaptığını anlattılar. Katâde'den rivayetle Saîd İbn Cübeyr der ki: Hiz. Yûsuf anne tarafından dedesinin bir putunu çalmış ve onu kırmıştı.

Muhammed İbn îshâk'ın Abdullah İbn Ebu Necîh'den, onun da Mücâhid'den rivayetinde o, şöyle anlatıyor : Bana ulaştığına göre Hiz. Yûsuf'un başına gelen ilk belâ şöyledir : Onun, îshâk'm kızı olan bir halası vardı ve İshâk evlâdının en büyüğü idi.

Onların aralarında, büyüklerine mîrâs olarak bırakılan İshâk'ın kuşağı ona ulaşmıştı. Onu korumayı üzerine alan kim ise, onun için bir mal olur, bu hususta .münâkaşa edilmez ve onun hakkında dilediğini yapardı. Ya'kûb'un Yûsuf adlı çocuğu doğduğu zaman Yûsuf'un halası onu almış ve büyütmeye başlamıştı. Çocuk, sanki ondan olmuş gibi ona ısınmış ve onun Yûsuf'u sevdiği kadar hiç kimse hiç bir şeyi sevmemişti. Yûsuf on yaşlarına gelince; Ya'kûb'un gönlüne Yûsuf'un sevgisi düşmüş vp kadına gelerek : Ey kızkardeşciğim, Yûsuf'u bana teslim et. Allah'a yemin olsun ki; benden bir an bile ayrı olmasına dayanamıyorum, demişti. Kadın : Allah'a yemîn olsun ki; ben onu terkedecek değilim, deyip : Onu benim yanımda birkaç gün bırak, ona bakayım, ona doyayım, olur ki bu beni teselli eder, avutur. Veya benzeri bir söz ekledi. Hz. Ya'kûb onun yanından çıktığında, İshâk'ın kuşağına yönelip onu aldı ve elbisesinin altından Yûsuf'un beline doladı. Sonra: İshâk (a.s.) in kuşağı kayboldu. Kimin aldığını, kimin ele geçirdiğini araştırınız, dedi. Arandı, sonra : Ey ev halkı, üstlerinizi çıkarınız, dedi, onlar

üstlerini çıkardılar ve kuşağı Yûsuf'ta buldular. Kadın : Allah'a yemin olsun ki; o benim malımdır, onun hakkında dilediğimi yaparım, dedi. Ya'kûb ona geldiği zaman durumu haber verdi de, Hz. Ya'-kûb kendisine : İşte sen, işte o. Şayet bunu yapmışsa o (Yûsuf) senin malındır, bundan başkasına gücüm yetmez, dedi. Kadın, Yûsuf'u alıkoydu ve kadın ölünceye kadar Ya'kûb Yûsuf'u alamadı. Mücâhid der ki: İşte Hz. Yûsuf kardeşini alıkoyduğu zaman kardeşlerinin : «O çal-mışsa, daha evvel onun bir kardeşi de çalmıştı.» demeleri budur.

Allah Teâlâ : «Yûsuf bunu içinde gizledi, onlara açmadı.» kav-liyle bundan sonraki «Sizin durumunuz daha kötüdür. Allah sizin anlatmakta olduğunuzu en iyi bilendir.» kısmını kasdetmiştir. Hz. Yûsuf'un bu sözü ızmâr Kable'z-zikir kabilinden olup gerek Kur'an'da, gerek hadîste, gerekse nesir ve şiir olarak arap dilinde pek çoktur.(...)

Avfi'nin İbn Abbâs'tan rivayetine göre; o, «Yûsuf bunu içinde gizledi, onlara açmadı.» âyeti hakkında şöyle der : Yûsuf «Sizin durumunuz daha kötüdür.

Allah sizin anlatmakta olduğunuzu en iyi bilendir.» sözünü içinde gizledi.^[35]

78 — Dediler ki : Ey Azîz, gerçekten bunun ihtiyar bir babası var, onun yerine bizden birini al. Doğrusu biz seni ihsan edenlerden görüyoruz.

79 — Dedi ki : Eşyamızı yanında bulduğumuz kimseden başkasını yakalamaktan Allah'a sığınırız. Çünkü biz o zaman zâlimlerden oluruz.

Bünyâmîn'in yakalanarak Yûsuf'un kardeşlerinin itirafı gereğince onun yanında bırakılması kesinleşince; onlar, Hz. Yûsuf'u yumuşatmaya ve merhamete getirmeye çalıştılar ve dediler ki: «Ey Azîz, gerçekten bunun ihtiyar bir babası var.» Onu çok sever ve kaybetmiş olduğu çocuğunun yerine onunla teselli bulur. Onun yerine, senin yanında ondan bir bedel olmak üzere bizden birisini al. «Doğrusu biz seni ihsan edenlerden, (adaletli ve hayır kabul edenlerden) görüyoruz.» Dedi ki: Sizin sözleriniz ve itirafınızdan sonra eşyamızı yanında bulduğumuz kimseden başkasını yakalamaktan Allah'a sığınırız. Çünkü biz, suçlunun yerine bir suçsuzu alıyorsak «o zaman zâlimlerden oluruz.»^[36]

80 — Ondan ümitlerini kesince, fısıldaşarak bir yana çekildiler. Büyükleri dedi ki : Bilmiyor musunuz ki, babanız sizden Allah adına bir söz almıştı, daha önce de Yûsuf hakkında bir kusur işlemiştiniz. Babam bana izin verinceye veya Allah hakkımda hükmedinceye kadar, ben buradan asla ayrılmam. O, hükmedenlerin en hayırlısı-dır.

81 — Siz babanıza dönün de deyin ki : Ey babamız; doğrusu oğlun hırsızlık etti. Ve biz bildiğimizden başka bir şey görmedik. Hem biz gaybın bekçileri de değildik.

82 — Bulunduğumuz kasabanın halkına, aralarında geldiğimiz kervana da sor. Biz gerçekten sâdıklarız.

Allah Teâlâ haber veriyor ki; Yûsuf'un kardeşleri, babalarına geri getireceklerine dâir söz verdikleri ve ahidde bulundukları kardeşleri Bünyâmîn'i kurtarmaktan ümidlerini kesip bu onlar için mümkün olmayınca aralarında fısıldaşarak insanlardan ayrılıp bir kenara çekildiler. Büyükleri olan Rûbîl — 'Bunun, Yûsuf'un kardeşleri onu öldürmeye kalkıştıklarında kuyuya atılma fikrini ortaya atan

Yahûzâ olduğu da söylenir— onlara dedi ki: Bilmiyor musunuz ki babanız onu kendisine geri götüreceğinize dâir sizden Allah adına bir söz almıştı. Daha önce ondan Yûsuf'u kaybetmiş olmanız sebebiyle bunun (Bün-yâmîn'in geri götürülmesinin) sizin için nasıl imkânsız olduğunu görüyorsunuz. Babam benden hoşnûd olarak dönmeme izin verinceye veya Allah hakkımda kılıçla hükmedene, yahut da kardeşimi geri alma imkânını bana verinceye kadar ben bu ülkeden asla ayrılmam. O, hükmedenlerin en hayırlısıdır .

Sonra onlara olayların ne şekilde olduğunu; babaları katında kendileri için bir özür olması ve ona suçsuz olduklarını anlatabilmeleri için haber vermelerini emretti. «Hem biz gaybın bekçileri de değildik.» âyeti hakkında İkrime ve Katâde derler ki: Biz, oğlunun hırsızlık yapacağını bilmiyorduk. Abdurrahmân İbn Zeyd Eşlem de der ki : Onun gizlice bir şey çalacağını bilmedik. Bize ancak hırsızın cezası sorulmuştu.

Bulunduğumuz kasabanın halkına —bu kasabadan maksadın Mısır olduğu söylenmiştir.

Katâde bir başkasının da söylendiğini ifâde eder. — aralarında geldiğimiz kervana da bizim doğruluğumuzu, emin olduğumuzu ve onu nasıl muhafaza edip koruduğumuzu sor. Biz, onun hırsızlık yaptığı ve hırsızlığı sebebiyle onu yakaladıklarına dâir sözümüzde gerçekten sâdıklarız.^[37]

83 — Ya'kûb dedi ki : Hayır, nefisleriniz sizi aldatıp bir işe sürüklemiş. Artık bana güzelce sabır gerekir. Umulur ki Allah, onların hepsini birden bana getirecektir. Muhakkak ki Alîm, Hakîm O'dur O.

84 — Ve onlardan yüz çevirdi de : Vah, yazık oldu Yûsuf'a, dedi ve üzüntüden gözleri ağardı. Artık üzüntüsünü içinde saklıyordu.

85 — Dediler ki : Vallahi sen, hâlâ Yûsuf'u anıp duruyorsun, sonunda ya kederinden bitkin düşeceksin veya helake uğrayanlardan olacaksın.

86 — Dedi ki : Ben üzüntümü ve kederimi yalnız Allah'a açarım. Ve ben, Allah katından sizin bilmediğinizi biliyorum.

Hız. Ya'kûb, Hız. Yûsuf'un sahte kana bulanmış gömleğini getirdikleri zaman, onlara söylediği gibi

yine onlara : «Hayır, nefisleriniz sizi aldatıp bir işe sürüklemiş. Artık bana güzelce sabır gerekir.» demiştir. Muhammed İbn İshâk der ki: Onlar, Hz. Ya'kûb'a gelip de olanları haber verdiklerinde; onları itham etmiş ve Yûsuf'a yaptıklarının aynını Bünyâmîn'e de yaptıklarını sanarak : «Hayır, nefisleriniz sizi aldatıp bir işe sürüklemiş. Artık bana güzelce sabır gerekir.» demiştir. Bazı kimseler derler ki: Onların bu yaptıkları ilk işlerinin üzerine gelince; birincinin hükmü, bu ikinci olaya çekildi de onun : «Hayır, nefisleriniz sizi aldatıp bir işe sürüklemiş. Artık bana güzelce sabır gerekir.» sözü sahîh olmuştur.

Sonra Hz. Ya'kûb üç evlâdını kendisine geri döndürmesi için Allah'a yalvarır. Bunlar; Hz. Yûsuf ile kardeşi Bünyâmîn ve babası kendisinden hoşnûd olup dönmesini emretmesi veya kardeşini gizlice geri alması şeklinde Allah'ın kendisi hakkındaki emrini bekleyerek Mısır diyarında kalan Rûbîl'dir. Hz. Ya'kûb şöyle demiştir : «Umulur ki Allah, onların hepsini birden bana getirecektir. Muhakkak ki

(benim durumumu en iyi bilen) Alîm'dir, (işlerinde, kaza ve kaderinde) Ha-kîm'dir O.»

Oğullarından yüzçevirdi de Yûsuf'un ilk, eski üzüntüsünü hatırlayarak : «Vah yazık oldu Yûsuf'a.» dedi. İki oğlunun (Bünyâmîn ile Rûbü'in) üzüntüsü, onun küllenniş olan üzüntüsünü yeniledi. Abdürrezzâk der ki : Bize Sevrî'nin... Saîd İbn Cübeyr'den naklettiğine göre; o, şöyle demiştir : İstircâ —bir musibete dûçâr kalındığında İn-nâ Lillâh ve İnnâ İleyhi Râciûn demek— bu ümmetin dışında hiç kimseye verilmemiştir. Hz. Ya'kûb (a.s.) un; «Vah, yazık oldu Yûsuf'a.» dediğini duymaz mısınız? Böyle dedi ve üzüntüden gözleri ağardı. Artık üzüntüsünü içinde saklıyordu. Susuyor ve durumunu bir mahlûka şikâyet etmiyordu. Katâde ve başkaları da böyle söylemiştir. Dahhâk, «Artık üzüntüsünü içinde saklıyordu.» kısmını; hüznü idi, şeklinde açıklar.

İbn Ebu Hatim der ki: Bize babamın... Ahnef İbn Kays'dan rivayetinde Hz. Peygamber (s.a.) şöyle buyurmuştur: Dâvûd (a.s.); Ey Rabbım, İsrâiloğulları sana İbrahim, İshâk ve Ya'kûb ile (bunların isimleriyle) dilekte bulunuyorlar. Beni de dördüncü

kıl, dedi de; Allah Teâlâ ona şöyle vahyetti: Ey Dâvûd, muhakkak ki İbrahim, Benim sebebimle ateşe atıldı da sabretti. Bu musibet senin başına gelmedi. Muhakkak ki İshâk, Benim sebebimle kanını verdi. (Kurbân edilmeye razı oldu.) da sabretti. Bu musibet de senin basma gelmedi. Ya'-kûb'un sevgili (çocuğunu) ondan aldım da nihayet üzüntüden gözleri ağardı. Ve sabretti. Bu musibet de sana gelmedi. Bu hadîs, mürsel olup aynı zamanda münkerdir. Doğru olan ise, kurbân edilenin Hz. İs-mâîl olduğudur. Hadîsin râvîlerinden Alî İbn Zeyd İbn Cüd'ân'm birçok münker ve garîb hadîsleri vardır. En doğrusunu Allah bilir. Bu hususta doğruya en yakın olanı; bunu Kâ'b, Vehb ve benzerleri gibi Ahnef İbn Kays —Allah ona rahmet eylesin— in İsrâiloğullarından hikâye etmiş, olmasıdır. En doğrusunu Allah bilir. İsrâilliyyâtı anlatanlar nakleder ki; Hz. Yûsuf; hırsızlık sebebiyle kardeşini hapsedtiği zaman Hz. Ya'kûb, Hz. Yûsuf'a onu geri göndermesi için bir mektup yazmış ve kendilerinin musibetlere dûçâr kalmış bir aile olduğunu hatırlatmıştı. Bu cümleden olarak Hz. İbrâhîm ateş, Hz.

İshâk boğazlanma, Hz. Ya'kûb ise oğlunun ayrılığı musibetine düşmüştü. İsrâiliyyâtı anlatanlar, bunu uzun bir hadîste zikrederler ki sıhhatli değildir ve en doğrusunu Allah bilir. İşte o zaman Hz. Ya'kûb'un oğulları ona acımışlar ve ona olan şefkat ve merhametlerinden kendisine şöyle demişler : «Vallahi sen hâlâ Yûsuf'u anıp duruyorsun.» Onu anmayı hiç bırakmıyorsun. Sonunda ya kederinden bitkin düşeceksin, veya helâka uğrayanlardan olacaksın. Eğer senin bu durumun devam ederse; biz senin helak ve telef olacağından korkarız. Onların söylediklerine bir cevap olarak Hz. Ya'kûb dedi ki: «Ben, üzüntümü ve kederimi yalnız Allah'a açarım. Ve ben, Allah katından sizin bilmediğinizi biliyorum. (O'ndan her hayrı umuyorum.)» İbn Abbâs, «Ve ben Allah katından sizin bilmediğinizi biliyorum.» kısmını şöyle açıklar : Ben biliyorum ki Yûsuf'un rû'-yası doğrudur ve muhakkak ki ben ona secde edeceğim.

İbn Ebu Hatim der ki: Bize Hasan İbn Arafe'nin... Enes İbn Mâlik (r.a.) den rivayetinde Allah Rasûlü (s.a.) şöyle buyurmuştur: Peygamber Ya'kûb (a.s.) un bir kardeşliği vardı. Bir gün ona : Gözlerini gideren ve

sırtını kamburlaştıran nedir? diye sordu. Hz. Ya'kûb : Gözlerimi gideren Yûsuf'a ağlamamdır. Sırtımı kamburlaştıran ise Bünyâmîn üzerine olan üzüntümdür, diye cevap verdi. Bunun üzerine Cibril (a.s.) ona gelip : Ey Ya'kûb, Allah sana selâm söylüyor ve buyuruyor ki; Beni benden başkasına şikâyet etmekten utanmıyor musun? dedi de Ya'kûb : «Ben üzüntümü ve kederimi ancak Allah'a açarım.» dedi. Cibril (a.s.) : Senin şikâyetini Allah en iyi bilendir, dedi. Bu hadîs de garîb olup aynı zamanda münkerdir.[\[38\]](#)

87 — Ey oğullarım; haydi gidin Yûsuf'u ve kardeşini araştırın. Allah'ın rahmetinden ümidinizi kesmeyin. Zî-râ kâfirler güruhundan başkası Allah'ın rahmetinden ümidini kesmez.

88 — Onlar yanma vardıklarında dediler ki : Ey Aziz; bizi de ailemizi de darlık bastı, pek değersiz bir malla geldik. Bize yine tam ölçek ver ve tasadduk et. Muhakkak ki Allah, tasadduk edenleri mükâfatlandırır.

Yûsuf'un Kokusu

Allah Teâlâ Hz. Ya'kûb (a.s.) un, çocuklarını Hz. Yûsuf ve kardeşi Bünyâmîn hakkındaki haberleri araştırmak üzere yola çıkmaya çağırdığını haber verir. Ara'stırma anlamındaki kelimesi hayırda, tecessüs ise şer ve kötülükte kullanılır. Hz. Ya'kûb onları çokça gayret göstermeğe çağırmış, onları müjdelemiş ve Allah'ın rahmetinden ümîd kesmemelerini emretmiştir. İsteyip kasedtiklerin-de Allah'tan ümîd ve emellerini kesmeyecekler; zîrâ Allah'tan ümîdi ancak kâfir olan bir kavim keser.

Allah Teâlâ : «Onlar yanma vardıklarında dediler ki...» buyurur ki, burada sözün takdiri şöyle olacaktır : Gittiler, Mısır ülkesine girdiler ve Yûsuf'un yanma vardılar da şöyle dediler : «Ey Azız, bizi de, ailemizi de darlık bastı.» Bununla kıtlık, kuraklık ve yiyecek azlığını kasdediyorlar. «Pek değersiz bir malla geldik.» Bizim, karşılığında yiyecek almak üzere yanımızda bulunan yiyecek ücreti az bir ücrettir. Bu açıklamayı Hasan, Mücâhid ve bir çokları yapmıştır. İbn Abbâs der ki: Harar çuvalı, ip gibi geçersiz kötü şeylerdi. Yine İbn Abbâs'-tan gelen rivayetlerden birinde :

Ancak noksanı ile geçerli olan bozuk dirhemler, denilmiştir. Katâde ve Süddî de böyle söylemiştir. Saîd İbn Cübeyr bunların yaramaz, kıymetsiz dirhemler olduğunu söyler. Ebu Salih de; çam ağacı, çitlembik (veya sakız ağacı) meyvesi idi, demiştir. Dahhâk bunların, geçmeyen dirhemler olduğunu söyler. Ebu Salih der ki: Onlar, çitlembik ağacı meyveleri getirmişlerdi. (...)

Allah Teâlâ onların şöyle dediklerini haber verir : Bu pek değersiz ve az ücret karşılığında bize. daha önce vermiş olduğun kadar yiyecek ver. İbn Mes'ûd burayı : Binitlerimizi yükle ve bize ta-âadduk et, şeklinde okumuştur. İbn Cüreyc der ki: Kardeşimizi geri vermek suretiyle bize tasadduk et. Saîd İbn Cübeyr ve Süd-dî, «Bize tasadduk et.» âyeti hakkında onların şöyle demek istediklerini belirtirler : Bu değersiz mal karşılığı olarak bize tasaddukta bulun ve bunları yeterli kabul et. Süfyân İbn Uyeyne'ye soruldu : Hz. Peygamber (s.a.) den önce peygamberlerden birisine sadaka haram kılındı mı? Şöyle cevapladı: Allah Teâlânm : «Bize yine tâm ölçek ver ve tasadduk et. Muhakkak ki Allah tasadduk

edenleri mükâfatlandırır.» kavlini işitmediniz mi? Süfyan İbn Uyeyne'nin bu sözünü İbn Cerîr, Hâris'ten, o da Kâsun'dan rivayet etmiştir. İbn Cerîr der ki: Bana Hâris'in... Osman İbn Esved'den rivayetine göre; o, Mücâhid'e : Kişinin duasında : Ey Allah'ım, bana tasadduk et, demesi, mekruh olur mu? diye sorulduğunu işitmiş. Mücâhid şöyle cevaplamış : Evet sadaka ancak sevâb bekleyen, isteyen içindir.[\[39\]](#)

89 — Siz, câhiller iken Yûsuf'a ve kardeşine neler yaptığınızı biliyor musunuz? dedi.

90 — Dediler ki : Yoksa sen gerçekten Yûsuf musun? O da dedi ki : Ben, Yûsuf'um, bu da kardeşim. Doğrusu Allah size lütfetti. Çünkü kim sakınır ve sabrederse; muhakkak ki Allah ihsan edenlerin ecrini zayi' etmez.

91 — Dediler ki : Allah'a yemin ederiz, Allah gerçekten seni bizden üstün kılmıştır. Doğrusu biz suçlu idik.

92 — Dedi ki : Bu gün size başa kakmak ve kınamak yok. Allah sizi bağışlasın. O, merhametlilerin merhamet-

lisidir.

Allah Teâlâ burada Hz. Yûsuf (a.s.) tan haber veriyor ki; kardeşleri, başlarına gelen darlık, zorluk, yiyecek azlığı ve genel kıtlığı anlattıklarında, onun içinde bulunduğu hükümrancılık, tasarruf ve genişliğin yanında babasının iki çocuğunu kaybetmekten doğan üzüntüsünü hatırlattıklarında; babası ve kardeşlerine karşı acıma, merhamet ve şefkat benliğini kapladı da dayanamayıp ağladı ve kendini onlara tanıttı. Onun tacı alnından kaldırdığı, alnında bir ben bulunduğu söylenir. Dedi ki : «Siz câhiller iken Yûsuf'a ve kardeşine neler yaptığınızı biliyor musunuz?» Yûsuf'la babasını birbirinden nasıl ayırdınız? İşlediğiniz bu işe sizi ancak bilgisizliğiniz sürüklemiştir. Seleften birisi: Allah'a asî gelen herkes câhildir, bilgisizdir, demiş ve : «Hem Rabbın, bilmeyerek kötülük işleyip de tevbe eden ve ıslâh olanlardan yanadır. Bundan sonra da Rabbın muhakkak Gafûr'dur, Rahîm'dir.» (Nahl, 119) âyetini okumuştur. En doğrusunu Allah bilir ama açık olan; Hz. Yûsuf kendisini onlara Allah Teâlâ'nın bu husustaki izni ile tanıtmıştır. Nitekim ilk iki kerede

kendisini onlardan bu husustaki Allah Teâlâ'nın vâki' emri üzerine gizlemiştir. En doğrusunu Allah bilir. Fakat durum sıkışıp iş güçleşince; Allah Teâlâ bu darlığı açmış, ferahlatmıştır. Nitekim Allah Teâlâ başka bir âyette şöyle buyurur : «Şüphesiz ki güçlülükle beraber bir kolaylık vardır.» (İnşirah, 5). İşte o zaman onlar : «Yoksa sen gerçekten Yûsuf musun?» demişlerdir. Burayı Übeyy İbn Kâ'b (»Ju-^ cJlî) şeklinde, İbn Muhaysın da şeklinde okumuşlardır. Birincisi, meşhur olan kı-râettir. Zîrâ soru sîgası büyük görmeye, hayrete delâlet eder. Yani onlar bu duruma şaşırmışlardır. Zîrâ iki veya daha çok sene ona gidip gelmişler ve onu tanımamışlardır. Bununla birlikte o, kendilerini tanımış ve kendini gizlemişti. Bu sebeptendir ki onu büyük görme sadedinde olarak : «Yoksa sen gerçekten Yûsuf musun?» demişler. O da şöyle cevap vermiş : Ben Yûsuf'um, bu da kardeşim. Doğrusu Allah Teâlâ ayrılıktan ve bir müddet sonra bizi bir araya getirmek suretiyle bize lütfetti. «Çünkü kim sakınır ve sabrederse; muhakkak ki Allah, ihsan edenlerin ecrini zayi' etmez.» Onlar da Hz. Yûsuf'un kendilerine olan yaradılış, tasarruf ve —Yûsuf'un

kardeşlerinin peygamber olmadıklarını söyleyenlere göre— peygamberlik yönüyle üstünlüğünü itiraf, ve ona kötülük edip hakkında hatalı davrandıklarını ikrarla dediler ki: «Bu gün size başa kakmak ve kınamak yok.» Bu günden sonra benim hakkımdaki günâhınızdan bir daha bahsetmeyeceğiz. Buna ilâve olarak Hz. Yûsuf, onların bağışlanmasına dua ederek : «Allah sizi bağışlasın. O, merhametlilerin merhametlisidir.» demiştir. Süddî der ki: Onlar Yûsuf'tan özür dilediler de şöyle dedi: «Bu gün size başa kakmak ve kınamak yok.» Bir daha sizin günâhınızı size hatırlatmayacağım. İbn İshâk ve Sevrî: «Bugün size başa kakmak ve kınamak yok.» âyetini şöyle açıklarlar : Yaptığınızdan ötürü katımda bugün size başa kakma ve kınama yok. Allah sizi bağışlasın. Yaptığınız şeyleri Allah gizlesin. O, merhametlilerin merhametlisidir.[\[40\]](#)

93 — Şimdi siz, şu gömleğimi götürün de babamın yüzüne sürün, görmeye başlar. Bütün ailenizi de bana getirin.

94 — Kafîle ayrılınca babaları dedi ki : Bana bunak demezseniz; inan olsun ki, Yûsuf'un kokusunu duyuyorum.

95 — Dediler ki : Allah'a yemin ederiz, sen hâlâ eski şaşkınlığımdasın.

Hız. Yûsuf der ki: Şimdi siz, şu gömleği götürün de çok ağlamaktan kör olmuş olan babamın yüzüne sürün, görmeye başlar. Ya'kûb oğullarının tamâmını, bütün ailenizi de bana getirin. Kafîle Mısır'dan çıkınca babaları olan Hız. Ya'kûb (a.s.), oğullarından yanında kalmış olana dedi ki: «Bana bunak demezseniz; inan olsun ki, Yûsuf'un kokusunu duyuyorum.» Abdürrezzâk der ki: Bize İsrail'in... İbn Ab-bâs'tan rivayetine göre; o, şöyle demiş : Kafîle (kervan Mısır'dan) çıkıp ayrılınca, bir rûzgâr esip Yûsuf'un gömleğinin kokusunu Ya'kûb'a getirdi de : «Bana bunak demezseniz; inan olsun ki, Yûsuf'un kokusunu duyuyorum.» demiş ve onun kokusunu sekiz günlük: yoldan almıştır. Süfyân es-Sevrît Şu'be ve başkaları bunu Ebu Sinan'dan rivâyet etmişlerdir. Hasan ve İbn Cüreyc derler ki: Aralarında seksen fer-

sah vardı. Ayrılmalarından beri ise seksen sene geçmişti.

«Bana bunak demezseniz...» âyeti hakkında İbn Abbâs, Mücâhid, Atâ, Katâde ve Saîd İbn Cübeyr: Bana beyinsiz, sefih demezseniz, açıklamasını getirmişlerdir. Yine Mücâhid ile Hasan ise : Bana ihtiyarladın (bunadın) demezseniz, açıklamasını getirirler. Onların, «Sen hâlâ eski şaşkınlığımdasm.» sözleri hakkında İbn Abbâs : Eski hatân üzeresin, demiştir. Katâde der ki: Yani Yûsuf'a olan sevginden sen onu unutmadın ve başka bir şeyle teselli de olmadın, Onlar ne babalarına ve ne de Allah'ın bir peygamberine söylenmemesi gereken ağır bir kelime konuştular. Süddî ve başkaları da böyle söylemiştir.^[41]

İzahı

96 — Fakat müjdecî gelip de onu yüzüne sürünce; derhâl gördü ve dedi ki: Ben, size Allah katından sizin bilmeyeceğinizi biliyorum, dememiş miydim?

97 — Dediler ki : Ey babamız; bizim için mağfiret dile, biz gerçekten suçlular idik.

98 — Dedi ki : Sizin için ilerde Rabbımdan mağfiret dileyeceğim. Muhakkak ki O'dur O, Gafur, Rahim.

İbn Abbâs ve Dahhâk âyetteki müjdeciyi; ulak, haberci olarak tefsir etmiştir. Mücâhid ve Süddî, bunun Hz. Ya'kûb'un oğlu Yahûzâ olduğunu söylerler. Süddî der ki: Sahte kana bulanmış gömleği getiren o olduğu için, bu sefer de gömleği bir önceki suçunu bununla gidermek isteyerek getirmiş ve babasının yüzüne sürmüştü, böylece o da derhal görmüştür. İşte o zaman Hz. Ya'kûb oğullarına dedi ki: «Ben, size Allah katında sizin bilmeyeceğinizi biliyorum, dememiş miydim?» Ben biliyordum ki Allah onu bana geri dönderecek. Ve ben size : «Bana bunak demezseniz; inan olsun ki, Yûsuf'un kokusunu duyuyorum.» demiştim. İşte o zaman, babalarına karşı yumuşak davranarak (ya da onu yumuşatmaya çalışarak) babalarına dediler ki: «Ey babamız; bizim için mağfiret dile, biz gerçekten suçlular idik. Dedi ki: Sizin için ilerde Rabbımdan mağfiret dileyeceğim. Muhakkak ki O'dur, O Gafur, Rahîm.» Kim ona tevbe ederse; onun tevbesini kabul

buyurur. İbn Mes'ûd, İbrahim et-Teymî, Amr İbn Kays, İbn Cüreyc ve başkaları; onlara mağfiret dilemeyi, seher vaktine ertelediğini söylerler. İbn Cerîr der ki: Bana Ebu Sâib'in... Muhârib İbn Disâr'dan rivayetine göre; o, şöyle anlatıyor : Hz. Ömer (r.a.) mescide gelmiş ve birisinin : Ey Allah'ım, beni davet ettin, icabet ettim. Bana emrettin, itaat ettim. İşte şu seher vakti, beni bağışla, dediğini duymuştu. Sesi işitti de bir de ne görsün; ses, Abdullah İbn Mes'ûd'un evinden geliyor. Bunu Abdullah'a sorduğunda o, şöyle dedi: Muhakkak ki Hz. Ya'kûb, «Sizin için ilerde Rabbımdan mağfiret dileyeceğim.» sözü ile oğullarına duayı seher vaktine ertelemişti. Bunun cum'a gecesi olduğuna dâir hadîs vârid olmuştur. İbn Cerîr der ki: Bana Müsennâ'nın... İbn Abbâs'tan, onun da Allah Rasûlü (s.a.)'nden rivayetine göre; «Sizin için ilerde Rabbımdan mağfiret dileyeceğim.» âyeti hakkında şöyle buyurur: Cum'a gecesi gelinceye kadar. O, kardeşim Ya'kûb'un oğullarına olan sözüdür. Hadîs bu kanaldan rivayetinde garîb olup, merfû' oluşu şüphelidir. En doğrusunu Allah bilir.^[42]

99 — Onlar Yûsuf'un yanma girdiklerinde; o anasını, babasını bağına bastı ve : Allah'ın isteğı ile Mısır'a emîn olarak girin, dedi.

100 — Ana - babasını tahtın üzerine çıkarıp oturttu. Hepsi onun için secdeye kapandılar. Dedi ki : Babacığım; işte bu; vaktiyle gördüğüm rü'yânın gerçekleşmesidir. Doğrusu, Rabbım onu gerçekleştirdi ve bana ihsan etti de, şeytân benimle kardeşlerimin arasını bozduktan sonra, beni zindandan çıkardı ve sizi çölden getirdi. Muhakkak ki Rabbım, dilediğine lutufkârdır. Muhakkak ki O'-dur O, Hakîm, Alîm.

Allah Teâlâ Hz. Ya'kûb (a.s.) un Mısır ülkesine, Hz. Yûsuf (a.s.) un yanma gelişini haber verir. Hz. Yûsuf kardeşlerine, ailelerinin bütününe yanına getirmelerini söylediğinde; onlar, sonuncularına varıncaya kadar yüklenip Ken'ân ülkesinden göçmüş ve Mısır ülkesine doğru yola çıkmışlardı. Hz. Yûsuf onların yaklaştıklarını haber alınca; onları karşılamaya çıkmış ve kral, emirlerine, ileri gelenlerine Hz. Yûsuf'la beraber Allah'ın peygamberi Ya'kûb (a.s.) u karşılamak üzere çıkmalarını

emretmiş. Kralın da Hz. Ya'kûb'u karşılamak üzere çıktığı söylenirse de bu kesin değildir. Müfessirlerden bir çoklarına; «O, anasını, babasını bağrına bastı ve : «Allah'ın isteği ile Mısır'a emîn olarak girin, dedi.» âyeti müşkil görülmüştür. Bazıları: Burada tak-dîm te'hîr vardır. Âyetin anlamı: Allah'ın isteği ile Mısır'a emîn olarak girin, dedi ve ana - babasını bağrına bastı, tahtın üzerine çıkarttı, şeklindedir, demişlerdir. İbn Cerîr, bunu kabul etmemiş ve Süddî'den rivayet etmiş olduğu şu açıklamayı tercih etmiştir : Muhakkak ki Yûsuf, ana - babasını karşıladığı zaman onları bağrına basmış, sonra ülkenin giriş kapısına ulaştıklarında : «Allah'ın isteği ile Mısır'a emîn olarak girin.» demiştir. Ancak bu da şüphelidir. Zîrâ bağrına basma ancak evde olur. Nitekim, «Yûsuf kardeşini yanına aldı.» (Yûsuf, 69) âyetinde de böyledir. Yine bir hadîste : Kim, bir bidatçı ile kucakla-şırса; Allah'ın, meleklerin ve bütün insanların la'neti onun üzerinedir, buyurulmuştur. O halde onlar yanına girip de onları bağrına bastıktan sonra, «Allah'ın dilemesi ile Mısır'a emîn olarak girin.» demiş olmasına ne engel vardır. Kaldı ki bunun

zımında : Allah dilerse içinde bulunduğunuz zorluk ve kıtlıktan emîn olarak Mısır'da ikâmet edin, anlamı da vardır. En doğrusunu Allah bilir ama Allah Teâlâ'nın geriye kalan kuraklık senelerini de Hz. Ya'kûb'un gelişinin bereketiyle Mısır halkı üzerinden kaldırmış olduğu söylenir. Nitekim Allah Rasû-lü (s.a.) de, Mekke ahâlîsi hakkında : Ey Allah'ım, onlara karşı bana Yûsuf'un yedi senesi gibi yedi sene ile yardım et, diye beddua etmiş, sonra ona gelip yalvarmışlar, şefaât dilemişler ve bu konuda Ebu Süf-yân'ı göndermişler de onlar için duâ etmiş ve onun (s.a.) duası bereketi ile geriye kalan seneler onlardan kaldırılmıştı.

«Anasını, babasını bağına bastı.» âyeti hakkında Süddî ve Ab-durrahmân İbn Zeyd İbn Eşlem şöyle derler : Bağna bastığı ancak babası ve teyzesidir. Annesi ise, daha önce ölmüştü. Muhammed İbn İshâk ve İbn Cerir ise; ana ve babasının yaşamakta olduklarını söylerler. İbn Cerir der ki: Annesinin öldüğüne dâir bir delil yoktur. Kur'-an'ın zahiri annesinin yaşadığına delâlet eder. İbn Cerir'in

desteklediği bu görüşe, âyetin akışı da delâlet etmektedir.

Allah Teâlâ'nın : «Ana - babasını tahtın üzerine çıkarıp oturttu.» âyetinde İbn Abbâs, Mücâhid ve bir çoklarının söylediğine göre, taht kasdedilmektedir. Yani kendisi ile birlikte ana - babasını tahtına oturtmuştur.

«Hepsi onun için secdeye kapandılar.» Ana - babası ve kardeşleri —ki on bir kişi idiler— onun için secde ettiler. «Dedi ki: Babacığım; işte bu, vaktiyle gördüğüm rü'yânın gerçekleşmesidir.» Hz. Yûsuf bu rü'yâyı babasına anlatmış ve şöyle demişti: «Babacığım, rü'yâmda on bir yıldızla güneşi ve ayı gördüm. Gördüm ki onlar bana secde etmektedirler.» (Yûsuf, 4). Büyüklerine selâm verdikleri zaman ona secde etmeleri onların şeriatında caizdi. Bu, Hz. Âdem'den itibaren Hz. îsâ (a.s.) nın şeriatına gelinceye kadar caiz kalmakta devam etmiştir. Bu, bu ümmete haram kılınmış ve secde, sâdece Rabb Teâlâ'ya hâs kılınmıştır. Katâde ve başkalarının sözlerinin içeriği budur. Bir hadîste rivayet edildiğine göre :

Bir' keresinde Muâz Şam'dan döndüğünde Allah Rasûlü (s.a.) ne secde etti de Allah Rasûlü : Bu da nedir ey Muâz? diye sordu. Muâz : Ben Şam'a gittim ve onları papazlarına, patriklerine secde eder gördüm. Kendi kendime bunu sana yapmamızın güzel olacağını düşündüm, dedi. Hz. Peygamber (s.a.) şöyle buyurdu : Böyle yapmayınız. Şayet bir kimseye başka birine secde etmesini emretmiş olsaydım, kadına kocasına secde etmesini emrederdim. Muhammed'in nefsi kudret elinde olan (Allah) a yemîn ederim ki bir kadın kocasının hakkını yerine getirmediğe Rabbının hakkını yerine getirmiş olamaz. İstemediği halde kocası onu davet ederse bu daveti geri çeviremez (ve kocasının emrine) itaat eder. Başka bir hadîste rivayet edildiğine göre; Selmân, İslâm'a yeni girdiği sıralarda Medine sokaklarından birinde, Hz. Peygamber (s.a.) e rastlamış ve ona secde etmişti. Allah Rasûlü şöyle buyurdu : Ey Selmân, bana secde etme, ölmeyen, diri (Allah) a secde et.

Hz. Yûsuf'un kardeşlerinin, ona secde etmesinden maksad şudur : Onların şariatlarında bu

caiz idi. Bu sebeptendir ki ona secde etmişlerdir. İşte o zaman Yûsuf şöyle demiştir : «Babacığım; işte bu, vaktiyle g-ördüğüm rû'yâmn gerçekleşmesidir. Doğrusu Rabbım, onu gerçekleştirdi.» İş buraya vardı. İşin vardığı neticeye te'vîl ismi verilir. Nitekim Allah Teâlâ da bir âyet-i kerîme'de şöyle buyurur: «Onlar onun te'-vîlinden başkasını mı bekliyorlar? Onun te'vîlinin geldiğı gün, daha Önce onu unutmuş olanlar derler ki...» (A'râf, 53) Yani kıyamet günü onlara va'dedilmiş olan hayır ve şer onlara gelir.

«Doğrusu, Rabbım onu gerçekleştirdi,» sahîh ve doğru kıldı. Daha sonra Hz. Yûsuf, Allah'ın kendisi üzerine olan nimetlerini anıp, şöyle demiştir: «Ve bana ihsan etti de, şeytân benimle kardeşlerimin arasını bozduktan sonra, beni zindandan çıkardı ve sizi çölden getirdi.» İbn Cüreyc ve başkaları şöyle diyor : Onlar; çölde koyunları olan ahâlî idiler. İbn Cüreyc der ki: Onlar; Şam havzasındaki Filistin ülkesinde arabalarda oturlardı. Yine İbn Cüreyc'in ifâdesine göre birisi de şöyle demiştir : Onlar, Hımsa'dan aşağıdaki Şi'b civarındaki el-Evlâc'da idiler. Koyun ve develeri olan çöl ahâlîsi idiler.

«Şeytân, benimle kardeşlerimin arasını bozduktan sonra, beni zindandan çıkardı ve sizi çölden getirdi. Muhakkak ki Rabbım, dilediğine lütuf kârdır.» Bir işi murad ettiği zaman ona sebepler halkeder, onu kolaylaştırır ve takdir buyurur. Muhakkak ki kullarının faydasına olanları en iyi bilendir O. Sözlerinde, fiillerinde, kaza ve kaderinde, seçip irâde buyurduklarında hikmet sahibidir O. Ebu Osman en-Nehdî, Selmân'dan rivayetle der ki: Yusuf'un rü'yâsı ile yorumu arasında kırk sene vardır. Abdullah İbn Şeddâd : Rü'yâmn en yücesi ona (Yûsuf'un rü'yâsına) erişmiş, onda son bulmuştur, der ki bu sözü İbn Cerîr rivayet etmiştir. Yine İbn Cerîr şöyle der : Bize Amr İbn Ali'nin... Hasan'dan rivayetinde o, şöyle demiştir : Yûsuf un Ya'kûb'dan ayrılmasından onların karşılaşmalarına kadar geçen süre seksen senedir. Hz. Ya'kûb'un kalbinden hüzn, yanaklarına akan yaş hiç kesil-memiştir. Yeryüzünde Allah'a Ya'kûb'dan daha sevgili hiç bir kul yoktur. Hüseyim'in Yûnus'dan, onun da Hasan'dan rivayetine göre Yûsuf'un rü'yâsı ile yorumu arasındaki süre seksen üç senedir. Mübarek İbn Fudâle, Hasan'dan

rivayetle der ki: Yûsuf on yedi yaşında iken kuyuya atıldı. Babasından seksen sene ayrı kaldı. Bundan (babası ile buluşmasından) sonra yirmi üç sene yaşadı. Öldüğünde yüz yirmi yaşında idi. Katâde; Hz. Yûsuf'un rû'yâsı ile yorumu arasında otuz beş sene olduğunu söyler. Muhammed İbn İshâk der ki: En doğrusunu Allah bilir ama anlatıldığına göre; Yûsuf'un Ya'kûb'dan ayrı kalışı, on sekiz senedir. Kitab ehli ise, bu sürenin kırk sene veya o civarda olduğunu sanırlar. Ya'kûb (a.s.) Mısır'a Hz. Yûsuf'un yanma geldikten sonra Yûsuf'la beraber on yedi sene kalmış, sonra vefat etmiştir. Ebu İshâk es-Sübey'î'nin Ebu Ubeyde'den, onun da Abdullah İbn Mes'ûd'-dan rivayetinde o, şöyle demiştir : İsrâiloğulları Mısır'a girdiklerinde altmış üç kişi olarak girmişlerdi. Oradan çıktıklarında ise altı yüz yetmiş bin kişi idiler. Ebu İshâk ise Mesrûk'tan rivayetle onların Mısır'a girdiklerinde, erkekli kadınlı üç yüz doksan kişi olduklarını söyler ki, en doğrusunu Allah bilir. Mûsâ İbn Ubeyde'nin Muhammed İbn Kâ'b el-Kurazî'den, onun da Abdullah İbn Şeddâd'dan rivayetinde; Ya'kûb ailesi, Mısır'da Hz. Yûsuf'un

yanında toplandıklarında büyüklü küçüklü, kadınlı erkekli seksen altı kişi imişler. Oradan' çıktıklarında ise altı yüz bin küsur kişi imiş.^[43]

101 — Rabbım; bana Sen mülk verdin ve sözlerin te'-vîlini öğrettin. Ey göklerin ve yerin yaratıcı, Sen dünyada da, âhirette de benim velîmsin. Müslüman olarak canımı al. Ve beni sâlihler kat.

Benim Dostum Yerlerin ve Göklerin Yaratıcıdır

Hz. Yûsuf'un üzerine nimet ana - babası ve kardeşlerinin onunla bir araya gelip toplanması ile tamamlandığında ve Allah Teâlâ ona peygamberlik ve hükümlerlik nimeti bahşettiğinde, Rabbma bu şekilde duâ etmiş ve Rabbından nasıl ki dünyada onun üzerine nimetini tamâmlamışsa bunları âhirette de sürdürmesini, öldüğü zaman müs-lüman olarak vefat ettirmesini istemiştir. —Bu açıklama Dahhâk'ındır.— Hz. Yûsuf Rabbından kendisini peygamber ve rasûllerden kardeşleri olan sâlihler katmasını da istemiştir. Allah'ın salâtı ve selâmı hepsinin üzerine olsun.

Bu duayı Hz. Yûsuf (a.s.) un ölüm anında söylemiş olması da mümkündür. Nitekim Buharı ve Müslim'in Sahîh'lerinde Hz. Âişe (r.a.) den rivayet edildiğine göre o, şöyle demiş :

Allah Rasûlü (s.a.) hastalanıp ağırlaştığı sırada onu yapmakta olduğu gibi yapmak üzere elini tuttum. Elini elimden çekti ve şöyle buyurdu : Ey Allah'ım, beni bağışla ve Refik el-A'lâ ile beraber kıl.

Hz. Yûsuf'un eceli gelip ömrü sona erdiği zaman İslâm üzere ölmeyi ve sâlihler katılmayı istemiş olması da ihtimâl dahilindedir. Çünkü o, bunu bir temenni olarak istemiştir. Nitekim bir başkasına . duâ eden kişi: Allah seni İslâm üzere öldürsün, der. Duâ eden de şöyle der : Ey Allah'ım, bizi müslümanlar olarak yaşat, müslümanlar olarak öldür ve bizi sâlihler kat.

Hz. Yûsuf'un bunları, ölümü temenni ederek istemiş olması da mümkündür. Zîrâ bu, onların dininde caiz idi. Nitekim Katâde, «Müslüman olarak canımı al ve beni sâlihler kat.» âyeti hakkında şöyle demiştir : Allah Teâlâ, onun işlerini toparlayıp gözünü aydın ettiğinde; o, o gün dünya nimetleri,

hükümlerliliği, bolluk ve genişliği içindeydi de, kalbi sâlihlerle karşı bir iştiyak duydu. İbn Abbas şöyle dermiş : Yûsuf (a.s.) tan önce hiç bir peygamber ölümlü temenni etmemiştir. İbn Cerîr ve Süddî'nin İbn Abbâs'tan rivayetle zikrettiklerine göre, bu şekilde dua eden ilk peygamber odur. Buna göre İslâm üzere ölmeyi ilk kez isteyenin Hz. Yûsuf olması muhtemeldir. Nitekim Hz, Nûh da, «Rabbım; beni, anamı, babamı, inanmış olarak evime girenî... bağışla.» (Nûh, 28) diyenlerin ilkidir. Bunu bir temenni olarak isteyenlerin ilki olması da muhtemeldir. Nitekim Katâde'nin bu husustaki ifâde şekli açıktır. Fakat bu, bizim şeriatımızda caiz değildir. İmâm Ahmed İbn Hanbel —Allah ona rahmet eylesin— der ki: Bize İsmail İbn İbrahim'in... Enes İbn Mâlik'ten rivayetinde, Allah Rasû-lü (s.a.) şöyle buyurmuştur : Başına gelen bir zarardan dolayı hiç biriniz ölümlü temenni etmesin. Eğer mutlaka ölümlü temenni edecekse : Ey Allah'ım, hayat benim için hayırlı olduğu sürece beni yaşat, ölüm benim için hayırlı olduğu zaman beni öldür, desin. Hadîsi Buharî ve Müslim Sahîh'lerinde tahrîc etmişlerdir.

Yine Buhârî ve Müslim'de şöyle bir hadîs vardır : Sizden birisi başına gelen bir zarardan ötürü asla ölümü temenni etmesin. Eğer iyi bir kimse ise iyiliği artar, kötülük yapan biri ise belki özü kabul olunur. Fakat şöyle desin : Ey Allah'ım, hayat benim için hayırlı olduğu sürece beni yaşat, ölüm benim için hayırlı olduğu zaman beni öldür.

İmâm Ahmed der ki: Bize Ebu Muğîre'nin... Ebu Ümâme'den rivayetinde o, şöyle anlatıyor : Allah Rasûlü (s.a.) nün yanında oturmuştuk. Bize öğüt verdi ve kalblerimizi yumuşattı. Bu sırada Sa'd îbn Ebu Vakkâs ağladı ve ağlamasını çoğalttı da : Keşke ölmüş olsaydım, dedi. Hz. Peygamber (s.a.) : Ey Sa'd, benim yanımda mı ölümü te-mennî ediyorsun? diye sordu ve sorusunu üç kere tekrarlayıp, sonra şöyle buyurdu : Ey Sa'd, eğer sen cennet için yaratılmış isen; ömrünün uzaması veya amelinin güzel olması, senin için en hayırlı olandır.

İmâm Ahmed der ki: Bize Hasan'ın... Ebu Hüreyre'den, onun da Hz. Peygamber (s.a.) den rivayetinde o, şöyle buyurmuştur: Sizden birisi, asla ölümü temenni etmesin ve ameline güvenmiş olması

dışında kendisine gelmezden önce asla ölümüne duâ etmesin. Zîrâ sizden birisi öldüğü zaman ameli kesilir. Mü'minin ömrü, ancak hayrını arttırır. Hadîsi, sâdece İmâm Ahmed rivayet etmiştir. Bu; zarar sâdece o kişiye hâs olması durumundadır. Fitnenin, din hususunda olması durumuna gelince; işte o zaman Ölümü istemek caizdir. Nitekim Allah Teâlâ'nın haber verdiğiine göre; Firavun, dinlerinden dolayı sihirbazların peşine düşüp onları öldürmekle tehdîd ettiği zaman şöyle demişlerdi : «Rabbımız; üzerimize sabır yağdır ve bizi müslümanlar olarak öldür.» (A'râf, 126). Hz, Meryem de doğum sancısı kendisini bir hurma ağacının altına getirdiğinde: «Keski bundan evvel öleydim de unutulup gideydim.» (Meryem, 24) demişti. Zîrâ o biliyordu ki insanlar, kendisine zina isnadında bulunacaklardır. Çünkü kocası yokken hâmile kalmış ve çocuk doğurmuştu. Onlardan birisi: Bu da sana nereden geliyor? diyecektir. Nitekim onlar, kendisini ilk olarak şu sözlerle karşılamışlardı: «Ey Meryem! Andolsun ki utanılacak bir şey yaptın. Ey Harun'un kızkardeşi, baban kötü birisi değildi. Anan da iffetsiz değildi.»

(Meryem, 27-28). Allah Teâlâ ona bu durumdan bir çıkış ve ferahlık kılmış; çocuğu beşikte iken konuşturarak, ona Allah'ın kulu ve elçisi olduğunu söylemiştir. O, büyük bir âyet, parlak bir mucizedir. Allah'ın salâtı ve selâmı onun üzerine olsun. İmâm Ahmed ve Tirmizî'nin «Uyku (rû'yâ) ve duâ kıssası» nda rivayet ettikleri Mu-âz hadîsinde şöyle buyrulur : Bir kavmin fitnesini murâd ettiği zaman, beni fitneye düşmemiş olarak kendi katına al, beni vefat ettir.

İmâm Ahmed der ki: Bize Ebu Seleme'nin... Mahmud İbn Lebîd'-den rivayetinde, Hz. Peygamber (s.a.) şöyle buyurmuştur : İki şey vardır ki Âdemoğlu onlardan hoşlanmaz : (Birincisi) ölümdür. Halbuki ölüm, mü'min için fitneden daha hayırlıdır. O, mal azlığından da hoşlanmaz, flalbuki malın azlığı, hesabın azlığıdır.

Dinde fitne vuku bulduğu zaman ölümü istemek caizdir. Bu sebeptendir ki Hz. Ali İbn Ebu Tâlib (r.a.), halifeliğinin sonlarında işlerin toparlanıp bir araya gelmeyeceğini, durumun daha da zorlaşacağını gördüğünde : Ey Allah'ım, beni katına al, ben

onlardan usandım, onlar da benden usandılar, demiştir. Buhârî de —Allah ona rahmet eylesin— mihnetlere dûçâr kalıp Horasan emîri ile aralarında geçen nahoş hâdiseler meydana geldiği zaman : Ey Allah'ım, beni katına al, beni öldür, demiştir. Bir hadîste şöyle buyrulur : Muhakkak ki kişi, Deccâl'in zamanında bir kabre uğrar da gördüğü fitneler, sarsıntılar, her fitneye düşen için bir fitneden ibaret olan korkunç işler sebebiyle : Keşke ben senin yerinde olaydım, der.

Ebu Ca'fer İbn Cerîr der ki: Anlatıldığına göre Hz. Yûsuf'a yaptıklarım yapan Ya'kûb'un oğulları için babaları istiğfar etmiş, Allah Teâlâ onlar hakkındaki tevbesini kabul buyurup onları affetmiş ve günâhlarını bağışlamıştır. Kasım der ki: Bize Hüseyin'in... Enes İbn Mâ-lik'ten rivayetine göre; o, şöyle anlatmıştır : Allah Teâlâ, Hz. Ya'kûb'un işlerini düzene koyup gözünü aydın kıldığı zaman, oğulları aralarında konuşarak bir kenara çekilmişler, birbirlerine : Siz ne yaptığınızı bilmiyor musunuz, sizden şu ihtiyara neler ulaştığını, Yûsuf'a neler geldiğini bilmiyor musunuz? demişler. Aralarında

evet, denilmiş. Birisi demiş ki: O ikisinin bizi affetmesi sizi aldattı. Peki Rabbiniz katında sizin durumunuz ne olacak? Nihayet işlerini ihtiyara götürmeye karâr vermişler. Onun huzuruna çıkıp oturmuşlar. Hz. Yûsuf da babasının yanında oturuyormuş. Ey babamız, biz sana bir iş hususunda geldik ki bir benzeri için sana asla gelmemiştik. Bizim başımıza bu işin bir benzeri daha gelmemiştî, demişler ve nihayet babalarını harekete geçirmişler. Peygamberler; insanların en merhametlileridir. Ey oğullarım, size ne oluyor, neyiniz var? diye sormuş, onlar : Bizden sana, bizden kardeşimiz Yûsuf'a erişenleri bilmedin mi? demişler, o; evet demiş. İkiniz bizi affetmediniz mi? demişler, evet, demiş. Eğer Allah bizi affetmemişse; ikinizin affetmesi bize hiç bir fayda sağlamaz, demişler. Ey oğullarım, ne istiyorsunuz? diye sormuş da şöyle demişler : Bizim için Allah'a duâ etmenizi istiyoruz. Yaptıklarımızdan ötürü Allah'ın bizi affettiğine dâir Allah'tan sana vahiy geldiği zamandır ki ancak bizim gözümüz aydın olacak ve kalblerimiz sükûnet bulacak. Değilse bize, dünyada asla göz aydınlığı yok. İhtiyar kalkmış,

kibleye yönelmiş. Yûsuf da babasının arkasında durmuş. Onlar da ikisinin arkasında boynu bükük bir halde ve huşu' içinde durmuşlar. Hz. Ya'kûb duâ etmiş, Hz. Yûsuf âmin demiş. Yirmi sene onlar hakkında duaya icabet olunmamış. Salih el-Mürri der ki: Bu onları korkutmak için imiş. Râvî anlatmaya şöyle devam eder : Nihayet yirminci senenin başı geldiğinde Cibril (a.s.), Hz. Ya'kûb'a inmiş ve şöyle demiş : Muhakkak ki Allah Teâlâ, beni sana çocukların hakkındaki duana icabet ettiğini, yaptıklarından ötürü onları affettiğini ve senden sonra peygamberlik üzere onların sözlerini kabul buyurduğunu müjdelemem için gönderdi. Bu hadîs Enes'den mevkuf olup, Yezîd er-Rukâşî ve Salih el-Mürri gerçekten zayıftırlar.

Süddî şöyle anlatır: Hz. Ya'kûb (a.s.) ölüm zamanı geldiğinde, Hz. Yûsuf'a kendisini İbrâhîm ve İshâk'ın yanına defnetmesini vasiy-yet etmiş. Vefat ettiğinde Hz. Yûsuf, onu tahnit ettirmiş ve Şam'a göndermiş de, Hz. İbrâhîm ve İshâk (a.s.) in yanlarına defnolunmuş.^[44]

102 — Bunlar gayb haberlerindendir ki, sana vahye-diyoruz. Onlar elbirliği edip düzen kurdukları zaman sen orada değildin.

103 — Sen ne kadar hırs göstersen de yine insanların çoğu inanmazlar.

104 — Halbuki sen, buna karŗı onlardan hiç bir ücret de istemiyorsun. O,  lemler için bir    tten baŗka bir Şey değildir.

Bunlar Gayb Haberleridir

Allah Te l  Hz. Y suf'un kardeŗlerinin kıssasını, Allah'ın Hz. Y suf'u onlardan nasıl üstün kıldığını, onların Y suf'u helak ve yok etmek istemelerine rağmen ona güzel akıbet, zafer, hükümranlık ve hüküm verdiğini anlattıktan sonra, kulu ve elçisi Muhammed (s.a.) e hitaben buyurur ki: Ey Muhammed, bunlar ge miŗin gayblannın haberlerindendir ki, sana bir ibret ve sana muhalefet edenler dinlerler de öğüt alırlar diye bildirip, vahyediyoruz. Bunlar elbirliği edip, Y suf'u kuyuya atmak üzere düzen kurdukları zaman sen onların yanında, onları m ŗahede eder değildin. Fakat biz sana (bu Kur'an'ı) inzal etmek ve sana vahyetmek

suretiyle bunları bildiriyoruz. Nitekim Allah Teâlâ (bu kabilden olmak üzere) başka âyetlerde şöyle buyurur : «Bunlar sana vahyetmekte olduğumuz gayb haberlerindendir. Meryem'e hangisi kefil olacak diye kalemelerini atarlarken sen yanlarında değildin. Çekişirlerken de orada bulunmadın.» (Âl-i İmrân, 44), «Musa'ya buyruğumuzu bildirdiğimiz vakit, batı yönünde değildin sen. Görenlerden de değildin... Biz Musa'ya seslendiğimiz vakit sen, Tûr'un yanında değildin. Fakat sen, Rabbmnden bir rahmet olarak gönderildin.» (Kasas, 44-46), «Sen, Medyen halkı arasında bulunup da onlara âyetlerimizi okumuyordun. O haberleri sana gönderen Biziz.» (Kasas, 45), «Mele-i A'lâ'da olan tartışmalar hakkında benim bir bilgim yoktur. Bana sâdece vahyolunur. Ben ancak apaçık bir uyarıcıyım.» (Sâd, 69-70).

Allah Teâlâ bunlarla onun (Muhammed'in) Rasûlü olduğunu, insanlara bir ibret, dünya ve dinlerinde kendileri için bir kurtuluş olduğu için geçenlerin haberlerine onu muttali* kıldığını anlatıyor. Bununla birlikte insanların çoğu îmân edici değildir. Bu sebepledir ki burada : «Sen ne

kadar hırs göstersen de yine insanların çoğu inanmazlar.» buyururken başka bir âyette ise şöyle buyurmuştur : «Eğer sen, yeryüzünde bulunanların çoğunluğuna uyarsan; seni Allah'ın yolundan saptırırlar.» (En'âm, 116) Buna benzer daha birçok âyetler mevcûd-dur.

Halbuki ey Muhammed, sen nasihatın, hayra, olgunluğa çağırmanın karşılığı olarak onlardan bir ücret ve karşılık istemiyorsun. Bilakis sen, bunu Allah'ın hoşnûdluğunu dileyerek ve yaratıklarına bir nasihat olması için yapıyorsun. «O (Kur'an), âlemler için (öğüt alacakları, hidâyete erişecekleri, dünyada ve âhirette kendisiyle kurtulacakları) bir öğütten başka bir şey değildir.»[\[45\]](#)

105 — Göklerde ve yerde nice âyetler vardır ki, yüzlerini çevirerek onları görüp geçerler.

106 — Onların çoğu Allah'a îmân etmezler ille de şirk koşanlardır onlar.

107 — Allah tarafından onları kuşatacak bir azabın kendilerine gelip çatmasından veya farkında olmadan kıyamet saatinin ansızın gelmesinden emin midirler?

Allah Teâlâ insanların çoğunun Allah'ın âyetleri ve O'nun birliğine delâlet eden deliller üzerinde düşünmekten gafil olduklarını haber verir, Allah Teâlâ göklerde ve yerde parlak, sabit yıldızlar, seyyareler, dönen felekler yaratmıştır. Hepsi O'nun emri altındadırlar. Yeryüzünde nice birbirine komşu kıt'alar, hayvanlar, bitkiler; tatlarında, kokularında, renklerinde ve niteliklerinde birbirine benzeyen ve benzemeyen meyveler vardır, Vâhid, Ahad, çeşitli yaratıkları yaratan, devam ve bakâda yegâne, her şeyin kendine muhtaç olduğu, O'nun hiç bir şeye muhtaç olmadığı isimler (Esmâ-i Hüsnâ) ve sıfatlar sahibi olan Allah'ın sâni ne yücedir.

Allah Teâlâ: «Onların çoğu Allah'a îmân etmezler, ille de şirk koşanlardır onlar.» buyurur ki, İbn Abbâs şöyle der : Onlar îmânlarında ille de şirk koşanlardır. Şirk koşanlar oldukları halde onlara: Gökleri yaratan kimdir? Yeryüzünü yaratan kimdir? Dağları kim yaratmıştır? denildiğinde; Allah, derler. Mücâhid, Ata, İkrime, Şa'bî, Ka-tâde, Dahhâk ve Abdurrahmân İbn Zeyd İbn Eşlem de böyle söylemişlerdir. Buhârî ve Müslim'in Sahihlerinde rivayet edildiğine göre;

müşrikler, (Hac'daki) telbiyelerinde şöyle derlerdi: Buyur (Rabbımız) senin ortağın yok, ancak senin için olan müstesna. Sen ona ve onun sahip olduklarına sahipsin. Sahih bir hadîste rivayet edildiğine göre ise onlar : Buyur (Rabbımız), senin hiç bir ortağın yok, dediklerinde Allah Rasûlü (s.a.) : Yeter, yeter, bunun üzerine ziyâdede bulunmayın, anlamında olmak üzere; kâd, kâd, buyurmuş. Allah Teâlâ da : «Doğrusu şirk, büyük bir zulümdür.» (Lokman, 13) buyurur. Allah ile beraber O'ndan bir başkasına ibâdet etmek; işte o, en büyük şirktir. Nitekim Buhârî ve Müslim'in Sahîh'lerinde İbn Mes'ûd'dan rivayet edildiğine göre; o, şöyle anlatır : Ey Allah'ın elçisi, günâhların hangisi en büyüktür? diye sordum. Seni yaratmış olduğu halde, Allah'a denk (eş) Koşmandır, buyurdu.

Hasan el-Basrî, «Onların çoğu Allah'a îmân etmezler, ille de şirk koşanlardır onlar.» Ayeti hakkında : O, münafıktır. Bir amel işlediği .zaman insanlara gösteriş için yapar. O, bu ameline müşriktir, sözü ile Allah Teâlâ'nın : «Doğrusu münafıklar, Allah'a oyun etmek isterler. Oysa O,

onların oyunlarını başlarına geçirir. Onlar namaza tembel kalkarlar. İnsanlara gösteriş yaparlar, Allah'ı pek az anarlar.» (Ni-sâ, 142) âyetini kasdetmektedir.

Ortada başka bir şirk daha vardır ki, gizli olup çok kere onu yapan bunun şirk olduğunu hissetmez. Nitekim Hammâd ibn Seleme'-nin Asım İbn Ebu Necûd'dan, onun da Urve'den rivayetinde o, şöyle anlatmıştır : Huzeyfe, bir hastanın yanma girmişti. Onun pazusunda bir kayış (muska şeklinde bir deri parçası) görmüş ve onu kesmiş —veya onu söküp çıkarmıştır— sonra şöyle demiş : «Onların çoğu Allah'a îman etmezler, ille de şirk koşanlardır onlar.» Bir hadîste ise şöyle buyrulur : Kim, Allah'tan bir başkası ile yemîn ederse; muhakkak şirk koşmuştur. Hadîsi İbn Ömer'den rivayet eden Tirmizî hasen olduğunu söyler. İmâm Ahmed, Ebu Dâvûd ve başkalarının İbn Mes'ûd (r.a.) dan rivayet ettikleri bir hadîste Allah Rasûlü (s.a.) : Üfürükçülük, muskacılık, tılsım ve büyü şirktir, buyurmuştur. Yine İmâm Ahmed ve Ebu Davud'un rivayet etmiş oldukları bu hadîsin diğer bir rivayette lafzı şöyledir : Kehânet (fal), şirktir. Bizden kim böyle bir şeye

düşmüş ise Allah muhakkak onu tevekkül ile giderir. Hadîsi İmâm A'hmed bundan daha geniş bir şekilde şöyle rivayet eder : Bize Ebu Muâviye'nin,.. Abdullah İbn Mes'ûd'un hanımı Zeyneb'den rivayetinde o, şöyle anlatıyor: Abdullah, bir ihtiyâcını giderip kapıya geldiği zaman bizi, hoşlanmayacağı bir halde görmekten hoşlanmadığı için öksürür ve tükürürdü. Bir gün geldi ve öksürdü. Yanımda bana yılcık hastalığına karşı muska yapan bir ihtiyar kadın vardı. Onu yatağın altına soktum. Girdi ve yanıma oturdu. Boynumda bir ip gördü de : Nedir bu ip? diye sordu. Benim için muska yapılmış bir iptir, dedim. Onu aldı, kopardı, sonra şöyle dedi: Muhakkak ki Abdullah'ın ailesi şirk'den müstağnî'dir. Allah Rasûlünü şöyle buyururken işittim : Muhakkak ki muska, tılsım ve büyü şirktir. Ben ona : Niçin böyle söylüyorsun? Gözüm yaşıyor idi. Ben falan yahûdiye gözüme muska yapması için gidip gelirdim. Muska yaptığı zaman gözüm sakinleşmişti, dedim. Abdullah şöyle dedi: Bu, ancak şeytândandır. Şeytân, eliyle gözüne vururdu. O sana (gözüne) muska yaptığı zaman ise bundan alıkonuldu. Halbuki Allah Rasûlü

(s.a.) nün söylediği gibi söylemen sana yeterdi. O, şöyle derdi: Kötü hâli gider, ey insanların Rabbi; şifâ ver, Sensin şifâ veren. Senin şifândan başka bir şifâ yoktur. Hiç bir hastalığı bırakmayan şifâ ver.

İmâm Ahmed'in Vekî' kanalıyla... îsâ İbn Abdurrahmân'dan rivayet ettiğine göre; o, şöyle anlatıyor : Abdullah İbn Ukeym hasta iken onu ziyaret etmek üzere yanına girmiştik. Ona : Bir şey assaydın ya denildi de şöyle dedi: Allah Rasûlü (s.a.) : Kim bir şey asarsa ona teslim edilmiş olur, buyurmuşken ben mi bir şey asacağım! Hadîsi Neseî, Ebu Hüreyre'den rivayet etmiştir. İmâm Ahmed'in Müsned'in-de Ukbe İbn Âmir'den rivayetine göre; Allah Rasûlü (s.a.) şöyle buyurmuştur : Kim, bir tılsım asarsa; muhakkak şirk koşmuştur. Hadîsin bir başka rivayeti şöyledir : Kim bir tılsım asarsa; Allah Teâlâ onu tamâma erdirmesin. Kim bir katır boncuğu (nazar boncuğu) asarsa; Allah onu rahat ve sükûn içinde kılmasın. Alâ'dan, onun babasından, onun da Ebu Hüreyre (r.a.) den rivayetinde o, Allah Rasûlü (s.a.) nü şöyle buyururken işitmiş : Allah Teâlâ buyurur ki: Ben ortakların şirkten en müstağni

olanıyım. Kim bir amel işler de, ameline Benimle birlikte bir başkasını şirk koşarsa; Ben, onu ve şirk koştuğunu terk ederim. Hadîsi Müslim rivayet etmiştir. Ebu Saîd İbn Ebu Fudâ-le'den rivayete göre o, Allah Rasûlü (s.a.) nû şöyle buyururken işitmiş : Allah Teâlâ ilkleri ve sonuncuları, şüphe olmayan bir günde topladığı zaman bir münâdî şöyle çağırır (nida eder) : Kim Allah için işlemiş olduğu bir amelde ortak koşmuş ise; onun sevabını, Allah'tan bir başkasının katından istesin. Muhakkak ki Allah Teâlâ, ortakların şirkten en müstağni olanıdır. Hadîsi Ahmed rivayet etmiştir.

İmâm Ahmed der ki: Bize Yûnus'un... Mahmûd İbn Lebîd'den rivayetinde Allah Rasûlü (s.a.) : Sizin hakkınızda en çok korktuğum; şirk-i asgar (en küçük şirk) dır, buyurmuştur. Şirk-i asgar da nedir ey Allah'ın elçisi? dediler de : Riyadır, Allah Teâlâ kıyamet günü insanların amellerinin karşılıklarını verdiği zaman : Dünyada kendilerine gösteriş yapmakta olduklarınıza gidin; bakın bakalım onların yanında bir karşılık bulacak mısınız? buyurur, buyurdu. Hadîsi İsmâîl İbn Ca'fer de Muttalib'in

kölesi Amr İbn Ebu Amr kanalıyla... Mah-mûd İbn Lebîd'den rivayet etmiştir.

İmâm Ahmed der ki: Bize Hasan'ın... Abdullah İbn Amr'dan rivayetinde Allah Rasûlü (s.a.) : Kehânet,, kimi bir ihtiyâçtan geri çe-virmişse; muhakkak ki b, şirk koşmuştur, buyurmuştur. Ey Allah'ın elçisi, bunun keffâreti nedir? dediler de şöyle buyurdu : Onlardan birinin : Ey Allah'ım, Senin hayrından başka hiç bir hayır yok. Senin uğurundan başka hiç bir uğur yok. Senden başka hiç bir İlâh yok, demesidir.

İmâm Ahmed der ki: Bize Abdullah İbn Nemîr'in... Kâhil oğullarından birisi olan Ebu Ali'den rivayetinde o, şöyle anlatmış : Ebu Mûsâ el-Eş'arv bir hutbe okudu da şöyle dedi: Ey insanlar, bu şirkten sakininiz. Muhakkak ki o, bir karıncanın kımıldamasından daha gizlidir. Abdullah İbn Hazm ve Kays İbn Mudârib kalkıp şöyle dediler : Ya söyledikten dönersin (sözünü geri alırsın), ya da bize izin verilsin veya verilmesin Ömer'e gideriz, dediler. Şöyle dedi: O halde söyledikten dönüyorum. Allah Rasûlü (s.a.) bir gün bize hutbe

okudu da şöyle buyurdu : Ey insanlar, bu şirkten sakınınız. Muhakkak ki o, karıncanın kımıldamasından daha gizlidir. Allah'ın söylemesini mu-râd buyurduğu birisi şöyle dedi: Ey Allah'ın elçisi, karıncanın kımıldamasından daha gizli iken biz ondan nasıl sakınırız? Ey Allahım, bile bile Sana herhangi bir şeyle şirk koştuktan yine Sana sığınırız. Bilmediğimiz şeylerden de Senden mağfiret dileriz, deyiniz, buyurdu. Hadîs başka bir kanaldan da rivayet edilmiş olup, burada Hz. Peygambere soru soranın Ebubekir es-Sıddîk olduğu belirtilmektedir. Nitekim Hafız Ebu Ya'lâ el-Mavsılî'nin Abdülazîz İbn Müslim kanalıyla... Ma'kıl İbn Yessâr'dan rivayetine göre; o, şöyle anlatmış: Hz. Peygamber (s.a.) in yanında bulundum —veya bana Ebubekir es-Sıddîk, Allah Rasûlü (s.a.)'nden rivayet etti —ki o, şöyle buyurdu : Şirk sizde, karıncanın kımıldamasından daha gizlidir. Ebubekir : Şirk, sâdece Allah ile beraber bir başka ilâha duâ edeninki değil midir? diye sordu da Allah Rasûlü (s.a.) : Şirk sizde, karıncanın kımıldamasından daha gizlidir. Onun küçüğünü ve büyüğünü senden gidereni sana gos-

termeyeyim mi? Ey Allahım, bile bile Sana şirk koştuktan Sana sığınırım. Bilmediğim şeylerden dolayı Senden mağfiret dilerim, buyurdu. Hafız Ebu Kasım el-Beğavî'nin Şeybân İbn Ferrûh kanalıyla,, Ebubekir es-Sıddîk'tan rivayetinde Allah Rasûlü (s.a.) :

Şirk, ümmetimde karıncanın Safâ'yâ çıkmasından (tırmanmasından) daha gizlidir,, buyurmuştu. Ebubekir : Ey Allah'ın elçisi, bundan kurtuluş ve çıkış nasıldır? dedi de : Söylediğin zaman onun azından, çoğundan, küçüğünden ve büyüğünden kurtulacağım bir şeyi sana haber vermeyeyim mi? buyurdu da onun; evet ey Allah'ın elçisi, demesi üzerine : Ey Allah'ım, bildiğim halde Sana şirk koştuktan yine Sana sığınırım. Bilmediğim şeylerden de Senden mağfiret dilerim, de, buyurdu. Darekutnî, hadîsin isnâdındaki Yahya İbn Kesîr'e, Ebû Nadr denildiğini ve hadîsinin metruk olduğunu söyler. İmâm Ahmed, Ebu Dâvûd, Tirmizî, —Neseî hadîsin sahîh olduğunu söyler— nin Ya'lâ İbn Atâ kanalıyla... Ebu Hüreyre'den rivayet ettiklerine göre; Ebubekir es-Sıddîk (r.a.) şöyle

demişti: Ey Allah'ın elçisi, sabahladığımda, akşamladığımda ve yatağıma yattığımda söyleyeceğim bir şey öğret. Allah Rasûlü (s.a.) şöyle buyurdular : Ey Allah'ım, ey gökleri ve yeri yaratan, ey görüleni ve görülmeyeni bilen, her şeyin Rabbi ve mâliki olan, Senden başka ilâh olmadığına şehâdet ederim. Nefsimin şerrinden, şeytânın şerrinden ve şirkinden Sana sığınırım, de. İmâm Ahmed'e âit bir rivayette onun Leys ibn Ebu Süleym kanalıyla... Ebubekir'den naklettiğine göre; o, şöyle demiş: Allah Rasûlü (s.a.) bana şöyle dememi emretti... Ve râvî duayı zikretti. Sonunda şöyle bir fazlalık vardır: Nefsime karşı kötülük işlemekten veya kötülüğü bir müslümana sürüklemekten, (çekmekten)... Sana sığınırım.

Allah Teâlâ buyurur ki: «Allah tarafından onları kuşatacak bir azabın kendilerine gelip çatmasından, veya farkında olmadan kıyamet saatinin ansızın gelmesinden emîn midirler?» Bu müşrikler, hissetmeyecekleri bir yerden kendilerini kuşatacak bir şeyin (azabın) gelmesinden emîn mi oldular? Nitekim Allah Teâlâ başka âyetlerde de şöyle buyurur: «Kötü işler düzenleyenler, Allah'ın, kendilerini yere

batırmasından, yahut haberleri yokken üzerlerine ansızın azâb gelmesinden emîn mi bulunuyorlar? Yahut onlar dönüp dolaşırken kendilerini yakalamasından mı? Allah'ı âciz bırakacak değillerdir. Yahut yok olmak endîşesindeyken yakalamasından mı? Muhakkak ki Rab-bin, Rauf'tur, Rahîm'dir.» (Nahl, 45-47), «Kasabaların halkı; kendileri geceleyin uyurlarken, azabımızın onlara gelip çatmasından emîn mi oldular? Yoksa kasabaların halkı; kendileri, güpegündüz oynarlarken azabımızın onlara gelip çatmasından emîn mi oldular? Artık onlar; Allah'ın düzeninden emîn mi oldular? Hüsrana uğrayanlar topluluğundan başkası Allah'ın düzeninden emîn olmaz.» (A'râf, 97-99).^[46]

108 — De ki: Benim yolum işte budur. Allah'a basiretle davet ediyorum, ben de bana uyanlar da Allah'ı tenzih ederiz. Ben asla müşriklerden değilim.

Allah Teâlâ, insanlık ve cin âlemlerine elçi olarak gönderdiği kuluna, insanlara şöyle haber vermesini emreder : Muhakkak ki bu, O'nun yolu, sünnetidir. O yol; yegâne ve ortağı olmayan Allah'tan başka ilâh olmadığına şehâdete davettir. O, basiret, yakın (kesin

bilgi) ve burhanla Allah'a davet etmektedir. O ve ona tâbi olan herkes Allah Rasûlü (s.a.) nün davet etmiş olduğuna şer'î ve aklî bürhân, kesin bilgi ve basiretle davet etmektedirler.

«Allah'ı tenzih ederiz.» Allah'ı tenzih ederiz, O'nu ulular O'nun ortağı ve benzeri veya dengi veya çocuğu veya babası veya arkadaşı veya veziri veya O'na bir işaret edeni olmasından tenzih ve takdîs ederim. Yücedir, mukaddestir ve bunlann hepsinden münezzehtir. «Yedi gök, yeryüzü ve içinde bulunanlar O'nu teşbih eder. O'nu hamd ile tesbîh etmeyen hiç bir şey yoktur, ama siz onların teşbihlerini anlamazsınız. Muhakkak ki O, Halim, Gafur olandır.» (İsrâ, 44)^[47]

109 — Senden önce gönderdiğimiz elçiler de ancak kasabalar halkından, kendilerine vâhyettiğimiz birtakım erkeklerdi. Yeryüzünde dolaşmıyorlar mı ki, görsünler kendilerinden önce geçenlerin akıbetlerinin nasıl olduğunu. İttikâ edenler için âhiret yurdu elbet daha hayırlıdır. Hâlâ akıllanmayacak mısınız?

Allah Teâlâ, Peygamberlerini kadınlardan değil erkeklerden- gönderdiğini haber veriyor. Bu,

âlimlerin Cumhurunun görüşüdür. Nitekim bu âyetin akışı da delâlet etmektedir ki Allah Teâlâ, Âdemoğulları kızlarından hiç bir kadına kanun koyucu mâhiyette bir vahiy ile vahyetmemiştir. Bazıları (Hz. İbrahim) Halil'in hanımı Sârra, Hz. Musa'nın annesi ile Hz. îsâ'nın annesi Meryem'in peygamber olduğunu sanmışlar ve meleklerin Hz. Sârra'ya İshâk'ı, İshâk'ın ardından da Ya'kûb'u müjdelemeleri ile Allah Teâlâ'nın : «Musa'nın annesine : Onu emzir... diye vahyettik.» (Kasas, 7) âyeti ile, meleğin Hz. Meryem'e gelip ona Hz. îsâ (a.s.) yi müjdelemesini; Allah Teâlâ'nın: «Hani melekler : Ey Meryem, şüphesiz Allah seni seçip temizledi. Dünyaların kadınlarından seni üstün tuttu, demişlerdi. Ey Meryem, Huşu' ile Rabbın dîvânına dur. Secdeye kapan. Rükû' edenlerle birlikte rükû' et.» (Âl-i îmrân, 42-43) âyetlerini delil olarak göstermişlerdir. Evet; bu kadarı kadınlar için meydana gelmiştir. Fakat bununla onların peygamber olmaları gerekmez. Onların peygamber olduklarını söyleyenler bununla, bu kadar şereflendirmeyi kasdetmişlerse elbette bunda şüphe yoktur. Ancak burada söylenecek bir söz daha

kalıyor ki; o da, sâdece bunların peygamberlik için yeterli olup olmadığıdır. Ehl-i Sünnet ve'l-Cemâat Mezhebinin kabul ettiği ve Şeyh Ebu Hasan Ali İbn İsmail el-Eş'arî'nin onlardan rivayet ve nakletmekte olduğu görüşe göre; kadınlar içinde peygamber olmayıp, sâdece onlann içinde Sıddîk'lar vardır. Nitekim Allah Teâlâ, onlann en şerefli olan İmrân kızı Meryem hakkında şöyle buyurur : «Meryem Oğlu Mesih peygamberden başka bir şey değildir. Ondan önce de peygamberler geçmiştir. Annesi de dosdoğru bir kadındı. İkisi de yemek yerlerdi...» (Mâide, 75) Allah Teâlâ burada, onun kadınların makâmlannın en şerefli olan Sıddîklık makamında olduğunu haber vermiştir. Şayet peygamber olsaydı, bu şereflendirme ve yüceltme makamında elbette onu da zikrederdi. İmrân Kızı Meryem bizzat Kur'ân'ın metni, âyetin delaletiyle Sıddîk'tır.

İbn Abbâs'tan rivayetle, «Senden önce gönderdiğimiz elçiler de ancak kasabalar halkından, kendilerine vahyettiğimiz birtakım erkeklerdi.» âyeti hakkında Dahhâk der ki: Sizin söylediğiniz gibi onlar, gök ehlinden değildirler. İbn Abbâs'tan vârid olan bu

sözü, Allah Teâlâ'nın şu âyetleri de desteklemektedir: «Senden Önce gönderdiğimiz bütün peygamberler de şüphesiz yemek yerler, sokaklarda gezinirlerdi...» (Furkân, 20), «Biz onları, yemek yemez bir cesed kılmadık ve onlar (dünyada) ebedî de değildirler. Nihayet onlara verdiğimiz sözü yerine getirdik. Kendilerini ve dilediklerimizi kurtardık, aşırı gidenleri de yok ettik.» (Enbiyâ, 8-9), «De ki: Ben, peygamberlerin ilki değilim.» (Ahkâf, 9).

Allah Teâlâ : «Kasabalar halkından...» buyurur ki; burada kasabalar ile, şehirler kastedilmektedir. Onlar tabiat ve huy bakımından insanların en sertleri ve kuruları olan çöl halkından değildirler. Alışılmış ve bilinen; şehirler halkının tabiatça daha ince, köy halkından daha latif olduğudur. Koy ve kasabalar halkı ise, çöllerde oturanlara göre şehirlilerin durumuna daha yakındırlar. Bu sebebledir ki Allah Teâlâ : «Bedeviler; küfür ve nifak bakımından daha yaman ve (bununla beralser) Allah'ın peygamberlerine indirdiğinin (hükümlerin) hududunu bilmemeye daha müsaittirler.» (Tevbe, 97) buyurmuştur. «Ancak kasabalar halkından...» âyeti

hakkında Kâtâde der ki: Zîrâ onlar, çadırlarda yaşayanlardan daha bilgili ve daha çok hilim sahibidirler. (Bir hadîste rivayet edildiğine göre; Allah Rasûlü bedevilerden birisine devamlı olarak verdirdi ve artırdı ki sonunda razı edebildi. Bunun üzerine Allah Rasûlü (s.a.) şöyle buyurdu : Bir Kureyş'li, Ansâr'dan birisi, Sakîf ve Devs'den biri dışında hiç kimseden bir hediye kabul etmemeye azmettim.

İmâm Ahmed der ki: Bize Haccâc'ın... Allah Rasûlü (s.a.) nün ashabından yaşlı zâttan —A'meş bunun îbn Ömer olduğunu söyler— onun da Hz. Peygamber (s.a.) den rivayetine göre; o, şöyle buyurmuştur : İnsanlara kansan ve onların eziyetlerine sabreden - mü'min onlara karışmayan ve eziyetlerine sabretmeyenden daha hayırlıdır.

Allah Teâlâ: «Yeryüzünde dolaşmıyorlar mı ki...» buyurur ki; ey Muhammed, şu seni yalanlayanlar yeryüzünde dolaşmıyorlar mı ki, görsünler kendilerinden önce geçenlerin akıbetlerinin nasıl olduğunu? Peygamberleri yalanlayan ümmetlerin akıbetlerinin nasıl olduğunu görsünler. Kâfirler için de bunun bir benzeri vardır. Nitekim Allah Teâlâ

başka bir âyette şöyle buyurur : «Yeryüzünde dolaşmıyorlar mı ki, orada akledecek kalbleri, işitecek kulakları olsun. Ne var ki yalnız gözler kör olmaz, göğüslerde olan kalbler de körleşir.» (Hacc, 46). Onların haberlerini işittikleri zaman görürler ki; Allah Teâlâ kâfirleri helak etmiş ve inananları kurtarmıştır. Bu, yaratıkları hakkında Allah Teâlâ'nın sünneti olmuştur. Bu sebebledir ki: «İttikâ edenler için âhiret yurdu elbet daha hayırlıdır.» Nasıl ki dünyada inananları kur-tarmışsak aynı şekilde âhiret yurdunda da onlara kurtuluşu yazmışızdır. Elbette bu onlar için dünyadan çok daha hayırlıdır, buyurulmuş-tur. Nitekim başka bir âyette Allah Teâlâ şöyle buyurur: «Şüphesiz ki Biz peygamberlerimize ve îmân etmiş olanlara hem dünya hayatında, hem de şâhidlerin şehâdet edecekleri günde mutlaka yardım ederiz. O gün zâlimlere ma'zeretleri fayda vermez. La'net onların, yurdun kötüsü de onlarındır.» (Ğâfir, 51-52). (...)[\[48\]](#)

110 — Nihayet o Peygamberler ümitsizliğe düşüp kesinlikle yalanlandıklarını sandıkları sırada, onlara yardımımız gelmiştir. Böylece dilediğimiz

kurtarılmıştır. Suçlular g ruhundan ise baskınımız asla geri  evrilmeyecektir.

Sıkışık durumda ve yardıma muhtaç olunan zamanların en şiddetlilerinde Allah Te l 'dan bir ferahlık ve açıklık beklendiği zaman; Allah'ın yardımının, Allah'ın elçileri —'Allah'ın s lat ve sel mı onlar üzerine olsun—  zerine indiğini haber veriyor. Nitekim başka bir  yette şöyle buyrulur : «Onlara  yle yoksulluk, öyle bir sıkıntı gelmiş ve sarsıntıya uğramışlardı ki, nihayet Peygamber ve beraberindeki mü'-minler : Allah'ın yardımı ne zaman? diyordu. Bilesiniz ki, Allah'ın yardımı pek yakındır.» (Bakara, 214).  yetteki (  J-5" * kelimesinde iki kır et vardır. Bunlardan birincisi, z l harfinin şeddesi ileidir. Hz.  i e (r.a.) böyle okumuştur. Buhar  der ki: Bize Abd laz z İbn Abdullah'ın... Urve İbn Zübeyr'den rivayetine göre; Urve, Hz.  i e'ye «Nihayet o Peygamberler ümitsizliğe düşünce...»  yetini sormuştu. Urve şöyle anlatır : Yalan mı söylediler yoksa yalanlandılar mı? dedim.  i e : Yalanlandılar, dedi. Ben : Madem ki kavimlerinin kendilerini yalanladığını kesin olarak bildiler, o halde bu zan

nedir? dedim. Evet, yemîn olsun ki bunu kesin olarak bildiler, anladılar, dedi. Ben ona : Kendilerinin yalan söylemiş olduklarını mı sandılar? dedim. Allah korusun, Peygamberler Rab'larına karşı böyle bir zan içine düşmemişlerdir, dedi. Ben : O halde bu âyet nedir? dedim. Onlar Rabla-rına îmân eden ve onları doğrulayan, peygamberlerin tâbileridir. Üzerlerine belâ, musibet uzamış ve Allah'ın yardımını onlara gecikmişti. Nihayet o Peygamberler kavimlerinden kendilerini yalanlamış olan kimselerden ümitlerini kesip kendilerine tâbi olanların da kendilerini yalanlamış olduklarını sandıkları zaman Allah'ın yardımını onlara gelmiştir, dedi. Yine Buhârî'nin Ebu Yemmân kanalıyla... Urve'den rivayetinde o, şöyle anlatmış : Herhalde bu kelimedeki zâl harfi şeddesiz olmalıdır, değil mi? dedim de, Hz. Âişe : Allah korusun, dedi. Râvî'nin anlattıkları burada sona eriyor.

İbn Cüreyc der ki: Bana İbn Müleyke (veya Melike) nin haber verdiğine göre; İbn Abbâs, bu âyetteki kelimesini şed-desiz olarak okumuş. Abdullah İbn Ebu Müleyke, İbn Abbâs'ın : Onlar

beşer idiler, dediğini ve İbn Abbâs'ın : «Nihayet Peygamber ve beraberindeki mü'minler: Allah'ın yardımını ne zaman? diyordu. Bilesiniz ki Allah'ın yardımını pek yakındır.» (Bakara, 214) âyetini okuduğunu söyler. İbn Cüreyc der ki: Bana İbn Ebu Müleyke'nin söylediğine, Urve'nin de Hz. Âişe'den haber verdiğine göre; o, buna muhalif olup kabul etmemiş ve : Allah Teâlâ'nın Muhammed (s.a.) e va'det-miş olduğu hiç birşey yoktur ki; o, Ölünceye kadar bunun olacağını bilmiş olmasın. Fakat peygamberlere musibetler o kadar devam etti ki, sonunda onlar beraberlerindeki inananların kendilerini yalanlamış olduklarını sandılar, demiştir. Urve hadîsinde İbn Ebu Müleyka şöyle der : Hz. Âişe, bu âyeti yalanlama kökünden olarak zâl harfinin şeddesi ile okurdu.

İbn Ebu Hatim der ki: Bize Yûnus İbn Abd'ül-A'lâ'nın kırâet yoluyla... Yahya İbn Saîd'den rivayetine göre; o, şöyle anlatıyor : Birisi Kasım İbn Muhammed'e gelip : Muhakkak ki Muhammed İbn Kâ'b Kurazî, bu âyetin : «Nihayet o Peygamberler ümitsizliğe düşüp, kesinlikle kendilerinin

yalanlandıklarını sandıkları sırada...» şeklinde olduğunu söylüyor, demişti.. Kasım dedi ki: Benden ona haber ver; ben Hz. Peygamber (s.a.) in hanımı Âişe'nin, «Nihayet o Peygamberler ümitsizliğe düşüp, kesinlikle kendilerinin yalanlandıklarını sandıkları sırada.» âyetini okuyup : Onları kendilerine tâbi olanlar yalanlamıştır, diye ilâve ettiğini işittim. Bu hadîsin de isnadı sahihtir.

İkinci kırâet, bu kelimedeki zâl harfinin şeddesiz okunuşudur. Bunun da tefsirinde ihtilâf etmişlerdir. İbn Abbâs'ın açıklaması yukarıda geçmişti. Süfyân es-Sevrî'nin A'meş kanalıyla... Abdullah İbn Mes'ûd'dan rivayetine göre; o, «Nihayet o Peygamberler ümitsizliğe düşüp, kesinlikle yalanlandıklarını sandıkları sırada...» âyetindeki kelimesini şeddesiz olarak okumuştur. Abdullah der ki: İşte Âişe'nin hoşlanmadığı budur. İbn Mes'ûd ve İbn Abbâs (R. Anhümâ) dan olan bu rivayetler, diğerlerinin bunlardan yaptıkları rivayete muhaliftir. A'meş'in Müslim'den onun da İbn Abbâs'tan rivayetinde o, «Nihayet o Peygamberler ümitsizliğe düşüp, kesinlikle yalanlandıklarını sandıkları sırada...» âyeti hakkında

şöyle demiştir : Peygamberler, kavimlerinin kendilerine icabet etmesinden ümit kesip, kavimleri de Peygamberlerin onları yalanladıklarını sandıkları sırada onlara, buna karşı yardım gelmiştir. «Böylece dilediğimiz kurtarılmıştır.» Bu görüşün bir benzeri Saîd İbn Cübeyr, İmrân İbn Haris es-Sülemî, Abdurrahmân İbn Muâviye, Ali İbn Ebu Talha, Avfî'den, onlar da İbn Abbâs'tan rivayet etmişlerdir.

İbn Cerîr der ki: Bana Müsennâ'nın... İbrahim İbn Ebu Hurre el-Cezerî'den rivayetine göre; o, şöyle anlatmıştır : Kureys'ten bir genç Saîd İbn Cübeyr'e sorup : Ey Ebu Abdullah, şu harf (Kırâet) nasıldır? Ben buraya geldiğim zaman bu sûreyi hiç okumamış olmamı temenni ettim. «Nihayet o Peygamberler ümitsizliğe düşüp, kesinlikle yalanlandıklarını sandıkları sırada...» Saîd İbn Cübeyr dedi ki: Evet, nihayet o peygamberler kavimlerinin kendilerini doğrulamasından ümitlerini kesip, kendilerine gönderildikleri kimseler de peygamberlerin yalan söylediklerini sandıkları sırada onlara yardım gelmiştir. Dahhâk İbn Müzâhim der ki: O günkü gibi ilme çağınıp da duraksayan bir kimseyi hiç

görmemiştim. Bunun için Yemen'e kadar yolculuk yapmış olsaydım bu dahi az gelirdi. İbn Cerîr'in başka bir kanaldan rivayetinde ise Saîd İbn Cübeyr'e bu soruyu soranın Müslim İbn Yessâr olduğu, Saîd İbn Cübeyr'in, bu cevabı verip sonra kalkıp onu kucakladığı ve : Sen nasıl beni ferâhlatmışsan Allak da seni ferahlatsın, dediği kaydedilir. Saîd İbn Cübeyr'den bundan başka bir kanaldan rivayette onun, âyeti bu şekilde tefsir ettiği kaydedilir. Mücâhid İbn Cebr ve Seleften bir çokları da âyeti böyle tefsir etmişlerdir. O kadar ki Mücâhid, âyetteki kelimesini zâl harfinin fethası ile okumuştur. Bu kırâeti İbn Cerîr de rivayet eder. Şu kadar var ki âyeti böyle tefsir edenler; sanmak fiilindeki özne zamirini, peygamberlere tâbi olan inananlara döndürürler. İçlerinden bazıları ise bu zamîri kâfirlere döndürürler ki buna göre mânâ şöyle olacaktır : Kâfirler peygamberlere va'dedilen yardım hususunda onların yalan söylemiş olduklarını sandılar.

İbn Mes'ûd'dan gelen -rivayetlere gelince; İbn Cerîr der ki: Bize Kâsım'ın... Temîm İbn Hazlen'den rivayetine göre; o, Abdullah İbn Mes'ûd'un bu âyet

hakkında şöyle dediğini işitmiş : «Nihayet o Peygamberler kavimlerinin kendilerine îmân etmesinden ümitsizliğe düşüp, onlara Allah'ın emri geciktiğinde kavimleri de onların yalan söylemiş olduklarını sandılar.» Burada kelimesinin zâl harfi şeddesiz okunmuştur. Hz. Âişe, İbn Mes'ûd ve İbn Abbâs'tan gelen bu her iki rivayeti de hoş görmemiş ve bu şekilde tefsir edeni de hoş karşılamamıştır. İbn Cerîr Hz. Âişe'nin görüşünü kabul ile Cumhûr'-dan nakledilen görüş olarak almış, diğer görüşü bütünüyle zayıf görmüş, reddetmiş, kabul etmemiş ve ondan hoşnûd da olmamıştır. En doğrusunu Allah bilir.[\[49\]](#)

111 — Andolsun ki, onların (peygamberlerin) kıssalarında akıllı olanlar için ibretler vardır. Bu (Kur'an), uy-durulabilecek bir söz değildir. O; sâdece kendinden önceki kitablarm tasdiki, her şeyin tafsilidir. İnananlar topluluğu için de hidâyet ve rahmettir

Allah Teâlâ buyurur ki: Andolsun ki peygamberlerin kavimleriyle olan haberlerinde, inananları nasıl kurtarıp küfredenleri nasıl helak

ettiğimizde akli olanlar için ibretler vardır. Bu Kur'an, Allah'tan başkası tarafından uydurulabilecek bir söz değildir. O sâdece kendinden önce gökten indirilmiş kitablarm içindeki sıhhatli olanları tasdik eder, onlardaki tahrif, tebdil ve değiştirmeyi kabul etmez, onları ya nesheder veya kabul eder. O, herşeyin tafsilidir. Onda helâl kılma, haram kılma, sevilen ve hoşlanılmayan şeyler, tâatlar, vâcib'ler, müsta-hablar ile emir, haramlar ve onlara benzeyen mekruhlardan yasaklama, işleri bütün açıklığıyla, geleceğe dâir gayb'ları (bilinmezlikleri) mücmel ve mufassal bir şekilde haber verme, isimlerle ve sıfatlarla Rab Teâlâ'dan haber verme, yaratıklara benzemekten O'nun tenzih edilmesi vardır. Bu sebebledir ki: İnananlar topluluğu için hidâyet ve rahmettir. Onunla kalbleri azgınlıktan olgunluğa, sapıklıktan doğruluğa erişir. Onunla kulların Rabbından bu dünya hayatında ve öbür dünyada rahmet isterler. Yüce Allah'tan bizleri de dünyada ve âhiret-te onlardan kılmasını dileriz. O günde yüzleri beyazlatılmış ve parlak olanlar kazanmış, yüzleri

karartılmış olanlar da alış verişlerinde kaybederek dönmüşlerdir.^[50]

^[1] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 8/4030-4031

^[2] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 8/4034-4035

^[3] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 8/4035-4036

^[4] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 8/4036

^[5] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 8/4037-4038

^[6] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 8/4039

^[7] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 8/4039

^[8] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 8/4040-4041

[9] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 8/4041-4043

[10] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 8/4043-4045

[11] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 8/4046-4047

[12] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 8/4047-4049

[13] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 8/4049-4051

[14] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 8/4058-4059

[15] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 8/4064-4066

[16] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 8/4067

[17] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 8/4067-4068

[18] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 8/4069-4070

[19] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 8/4070-4071

[\[20\]](#) Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 8/4071-4072

[\[21\]](#) Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 8/4072-4073

[\[22\]](#) Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 8/4074-4075

[\[23\]](#) Bekir Karlığa , Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 8/4080-4084

[\[24\]](#) Bekir Karlığa , Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 8/4084-4089

[\[25\]](#) Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 8/4090-4092

[\[26\]](#) Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 8/4092-4093

[\[27\]](#) Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 8/4107-4108

[\[28\]](#) Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 8/4108-4110

[\[29\]](#) Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 8/4111

[30] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 8/4112

[31] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 8/4113

[32] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 8/4118

[33] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 8/4118-4119

[34] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 8/4120-4121

[35] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 8/4121-4122

[36] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 8/4122-4123

[37] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 8/4123-4124

[38] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 8/4125-4126

[39] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 8/4127-4128

[40] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 8/4129-4130

[\[41\]](#) Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 8/4130-4131

[\[42\]](#) Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 8/4135

[\[43\]](#) Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 8/4136-4139

[\[44\]](#) Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 8/4140-4143

[\[45\]](#) Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 8/4144-4145

[\[46\]](#) Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 8/4145-4149

[\[47\]](#) Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 8/4150

[\[48\]](#) Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 8/4150-4152

[\[49\]](#) Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 8/4153-4155

[\[50\]](#) Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 8/4156

HADİSLERLE KURAN-I KERİM TEFSİRİ

RA'D SÜRESİ

RA'D SÜRESİ
Kitabın Âyetleri
İzahı
Gökleri Direksiz Yükselten
İzahı
Pozitif İlmin Kâinat Anlayışı
Kâinatın Genişliği
James Jeans'ın Kâinat Modeli
Pierre Rousseau'nun Kâinat Modeli
Güneş Manzumesi
Dünyamız
Arzın yaşı :
Radyoaktif Saat
Arzın Şekli
Yıldızlar Âlemi
Diğer Gezegenler
Yeri Düzleyen
İzahı
Asıl Şaşılacak Olan
Görülenin ve Görülmeyenin Bilgisi
Bir Toplum Kendini Değiştirmedikçe Allah O
Toplumu Değiştirmez

Şimşek ve Bulutlar
Göklerin ve Yerin Rabbi Kimdir?
Allah Gökten Su İndirir
Allah'ın Ahdini Yerine Getirenler
Allah'ın Ahdini Bozanlar
Gönüller Allah'ı Anmakla Huzur Bulur
Bu Kur'an İle Dağlar Yürütülseydi
Müttakîlere Va'dolunan Cennet
Arapça Hüküm
Kitabların Anası
Senin Görevin Tebliğdir
İzahı

RA'D SÜRESİ

Rahman ve Rahim olan Allah'ın Adıyla

1 — Elif, Lam, Mîm, Râ. Bunlar kitabın âyetleridir. Sana Rabbından indirilen; haktır. Ama insanların çoğu inanmazlar.

Kitabın Âyetleri

Sûrelerin başındaki hurûf-ı mukattaa hakkında bilgi Bakara sûresinin başında geçmişti. O zaman da ifâde edildiği üzere bu harfle başlayan sûrelerde Kur'an'm zaferine, Allah katından indirildiğinin beyânına, hakkında hiç bir şek ve şüphe olmayan hak olduğuna işaret vardır. Bu sebeptendir ki: «Bunlar kitabın âyetleridir.» buyurmuştur. Bunlar kitabın, Kur'an'ın âyetleridir. Buradaki kitabın, Tevrat ve İncil olduğu da söylenmiştir. Bu görüş, Mücâhid ve Katâde'ye âit olup şüphelidir ve hattâ uzaktır. «Bunlar kitabın âyetleridir.» kısmına, sıfatın atfedilmesi suretiyle «Sana Rabbından indirilen; haktır.» kısmı atfedilmiştir. Ey Muhammed, «Sana Rabbından indirilen haktır.» Cümledeki kelimesi, haber olup mübtedâsı hemen önce geçen «Sana Rabbından indirilen» kısmıdır. Mücâhid ve

Katâde'nin tefsirlerine uygun gelen ve sahîh olan budur. İbn Cerîr, bu cümle'nin başındaki vâv harfinin zâid olduğu veya sıfatı sıfata atfeden bağlaç olduğu görüşünü tercih etmiştir. (...)

Allah Teâlâ'nın : «Ama insanların çoğu inanmazlar.» âyeti, «Sen ne kadar hırs göstersen de yine insanların çoğu inanmazlar.» (Yûsuf, 103) âyeti gibidir. Bu açıklama ve apaçıklığa rağmen kendilerindeki (içlerindeki) düşmanlık, muhalefet, inâd ve nifaktan dolayı onların çoğu îmân etmez.^[1]

İzahı

2 — Allah. O'dur ki; gökleri gördüğünüz gibi direksiz yükseltmiş, sonra Arş'a hükmetmiştir. Güneşi ve ayı buyruğu altına almıştır. Bunların her biri belli bir süreye kadar hareket edecektir. İşleri yürütür. Rabbınızla karşılaşacağınıza kesin olarak inanmanız için âyetleri uzun uzun açıklar.

Gökleri Direksiz Yükselten

Allah Teâlâ, kudretinin kemâlini ve hükümlerinin büyüklüğünü haber veriyor : O; izni ve emri ile gökleri direksiz yükseltendir. İzni ve emri, buyruğu altına almasıyla gökleri yeryüzünden öyle

bir uzaklıkla yükseltmiştir ki erişilmez ve nihayetine ulaşamaz. Dünya semâsını yeryüzü ve çevresindeki suyu, havayı her yönden, her tarafından ve her yönde müsâvî şekilde ondan yüksek olmak üzere kuşatmıştır. Her taraftan yeryüzü ile arasındaki uzaklık beş yüz yıllık yoldur. Dünya semasının kendi kalınlığı da beş yüz yıllık yoldur. Sonra ikinci gök, dünya semasını ve onun ihtiva ettiklerini kuşatmıştır. İki gök arasındaki uzaklık beş yüz yıllık yoldur. İkinci semânın kalınlığı da beş yüz yıldır. Sonra üçüncü gök, ikinci ve ikinci göktekileri kuşatmıştır. İkisi arasındaki mesafe beş yüz yıl, üçüncü semânın kalınlığı da beş yüz yıldır. Dördüncü, beşinci, altıncı ve yedinci semâlar da böyledir. Nitekim Allah Teâlâ, bir âyet-i kerîme'de şöyle buyurmaktadır : «Allah yedi göğü ve yerden de bir o kadarını yaratmış olandır. Allah'ın- buyruğu bunlar arasında iner durur. Ki, Allah'ın her şeye Kadir olduğunu ve Allah'ın gerçekten her şeyi ilmiyle kuşatmış olduğunu bilirsiniz.» (Talâk, 12).

Bir hadiste ise şöyle buyrulur : Yedi kat gök ve ondakilerle ara-larındakiler Kürsî'ye göre çöle atılmış

bir halka, arşa göre Kürsî ise o çöldeki halk mesabesindedir. Bir rivayette ise şöyle denilir: Arş'ın miktarını ise, ancak Allah Teâlâ takdir buyurup ölçebilir. Seleften bazısından rivayetle geldiğine göre; Arş ile yer arasındaki uzaklık elli bin senelik yol, Arş'ın iki kutru arasındaki uzaklık ise elli bin senelik yoldur. O, kırmızı yakuttandır.

Allah Teâlâ: «Gördüğünüz gibi direksiz yükseltmiş» buyurur. İbn Abbâs, Mücâhid, Hasan ve Katâde'den rivayete göre; onlar şöyle demişlerdir : Onun direği vardır fakat sen görmezsin. İyâs İbn Muâ-viye der ki: Yeryüzü üzerinde gök, direksiz olarak kubbe gibidir. Katâde'den de böyle rivayet edilmiş olup âyetin akışına ve Allah Teâlâ'-nın : «Buyruğu olmadıkça, göğü düşmemesi için O tutar...» (Hacc,65) âyetinin zahirine uygun olan da budur. Buna göre, «gördüğünüz gibi» kısmı bu olumsuzluğu (direksiz oluşu) kuvvetlendirmek için gelmiştir. Yani sizin de gördüğünüz gibi direksiz olarak O yükseltmiştir. Bu, kudret ve güç yönünden en mükemmel olandır.(...)

Allah Teâlâ : «Sonra Arş'a hükmetmiştir.» buyurur ki buranın tefsiri daha Önce A'râf sûresinde (54 üncü âyet) de geçmiştir. Bunlar geldiği şekil üzere keyfiyeti araştırılmaksızın teşbih, ihmâl ve temsile gidilmeksizin aynen kabul edilir. Allah Teâlâ en yücedir.

«Güneşi ve ayı buyruğu altına almıştır. Bunların her biri belli bir süreye kaüar hareket edecektir.» Buradan güneş ve ayın kıyametin kopması ile hareketlerinin kesilmesine kadar harekete devam edeceklerinin kasdetiildiği söylenmiştir. Nitekim başka bir âyette Allah Teâlâ şöyle buyurur: «Güneş de yörüngesinde yürüyüp gider. Bu, Azîz, Alîm'in ölçüsüdür.» (Yâsîn, 38). Bu âyette geçen karâr yerinden maksadın ne olduğu hakkında şöyle denilmiştir : O, diğer yönden yeryüzünün içini ta'kîb eden Arş'ın altıdır. Güneş ve ay ile diğer yıldızlar, oraya ulaştıkları zaman Arş'tan en uzak noktada olurlar. Delillerinin de getirildiği sahîh görüşe göre o, bu yüzden âlemi ta'kîb eden taraftan bir kubbe olup diğer felekler gibi (âlemi) kuşatmamıştır. Zîrâ onun dayanakları ve onu taşıyan «Hamele Melekleri» vardır.

O halde bu, yuvarlak felekler içinde tasavvur olunamaz. Âyetler ve vârid olan sahîh hadîsleri düşünen kimseler için bu açıktır. Hamd ve minnet Allah'adır.

Allah Teâlâ burada güneş ve ayı zikretmiştir. Çünkü sabit yıldızlardan daha şerefli ve büyük olan yedi seyyare yıldızlarının en açık olanları bu ikisidir. Madem ki Allah Teâlâ bunları buyruğu altına almıştır, o halde diğer yıldızların buyruğu altına girmeleri evleviyetle gerekir. Nitekim Allah Teâlâ, başka bir âyette buna şöyle işaret buyurur : «Güneşe ve aya secde etmeyin. Eğer O'na ibâdet etmek isteyen kimselerseniz onları yaratmış olan Allah'a secde ediniz.» (Fussilet, 37). Bununla birlikte Allah Teâlâ başka bir âyette bunu daha da açık bir şekilde şöyle zikreder : «Güneş, ay ve yıldızlar O'nun emri ile müsahhar kılınmışlardır. Bilin ki; yaratma da, emir de O'nundur. Âlemlerin Rabbi olan Allah'ın sâni ne yücedir.» (A'râf, 54).

Rabbınızla karşılaşacağınıza kesin olarak inanmanız için O'ndan başka ilâh olmadığına, dilediği zaman yaratmaya nasıl başlamışsa yaratmayı

tekrar edeceğine delâlet eden âyetleri, delâletleri uzun uza-dıya açıklar.^[2]

İzahı

Pozitif İlmin Kâinat Anlayışı

Kâinatın menşe'ini; pozitif ilmin metodlarını ve verilerini kullanarak açıklama tarzına ilmî kâinat anlayışı diyoruz. Aslında bilgi olayının analizi halinde pozitiflik durumunun çok zor olduğu anlaşılır. Pozitif ilimde metod; gözlem, deney ve hipotez safhası olmak üzere üçe ayrılır. Pozitif ilim de hadd-i zâtında din ile ortak noktalara sahip bulunmaktadır. Çünkü pozitif ilim, her konuyu bu üç safhadan geçirme imkânına sahip değildir. Engin kâinatı bütün geniş-liğiyle tecrübe alanı içerisine yerleştirmek şöyle dursun genişliğini tasavvur etmek dahi zordur. Kaldı ki pozitif ilimde de tıpkı din gibi görülmeyen, gözlenemeyen ve denenemeyen unsur önemli bir yer tutmaktadır. Sözelimi bilimin bugün kendisi için konu aldığı birçok hususu gözlem, deney ve hipotez safhalarından geçirdiği söylenemez. İlimler içinde en gerçek ve yalın olarak kabul edilen matematiğin maddî alana indirgenmesi sayılan geometrinin

prensibleri t m olarak bu safhadan geçmiş değildir. Matematik isb tm es sını teşkil eden dedüksiyonun dayandığı prensibler, aksiomlar, tanımlar ve postulatlardır.

1- Aksiomlar (axiome); belirsiz nicelikler arasındaki oranları göstermeye yarayan, apaçık, zorunlu ve apriori önermelerdir. Buna göre aksiomlar, isb t edilemezler, isb t edilmeksizin kabul edilirler.       isb ta muhtaç değildirler. Aksiomlar, ancak zihnimizin kendi yapısından kaynaklanan aynilik prensibi ile isb t edilebilirler. Aksiomlar, ayniyet prensibinin matematiğin konusu olan niceliklere uygulanmasından ibarettir, Aksiomlar apaçıktır, z r  onlardan    pheye d  meksizin olduğu gibi kabul ederiz. Aklın mevc d yapısı içerisinde aksiomların aksini iddia etmek imk nsızdır. Aksiomların doğrulukları doğuştan (apriori) dır. Deneye t bi olmaksızın akıl tarafından kabul edilirler. Her türlü deneyden  ncedirler ve geneldirler, bütün niceliklere uyarlar. Bazı aksiom örnekleri şunlardır :

a) Bütün; kendisini meydana getiren parçalardan büyüktür.

b) İki şey; ayrı ayrı üçüncü bir şeye eşit olursa; o iki şey de birbirine eşit olur.

c) Eşit niceliklere eşit nicelikler eklenirse; eşitlik bozulmaz.

d) Eşit niceliklerden, eşit nicelikler çıkarılırsa; sonuç aynı kalır.

2- Matematik Tanımlar : Matematik kavramların ve geometrik şekillerin temelli özelliklerini, aralarındaki münâsebeti bildiren, onların sınırını çizen önermelerdir. Sayının, birimin, açının, noktanın ve paralelin tanımı gibi. Matematik, aklî bir ilim olduğu için tanımlar; matematik ilimlerin temelini teşkil ederler. Gerek sayılar, gerekse geometrik şekiller zihnimizin yapısından "kaynaklanan ve zihin tarafından konulmuş olan kurallardır. Tanımlar; her ilimde ayrı ayrı olmak üzere özeldirler (geometrik, mekanik, matematik tanımlar gibi) aprio-ridirler. Deneyden önce zihinde vardır. Matematik tanımlar değişmezler. Çünkü tanım, zihin yapısından kaynaklanmaktadır. Dış dünyada müşahhas bir

gerçeklikleri, karşılıkları yoktur. Matematik tanımların kaynağının, akıl veya deney olduğu konusu tartışılmıştır.

3- Postulatlar(Postulat); isbât edilmeksizin kabul edilmeleri istenen fakat apaçık ve zorunlu olmayan önermelerdir. Postulatları koyan matematikçidir ve onun aksiomlar gibi isbât edilmeksizin kabulünü ister. Ancak postulatlar apaçık değildir, akıl onu doğrudan doğruya kabul etmez. Geometri ve mekanik gibi bazı bilimlerin postulatı vanjır, dolayısıyla özeldirler. Zihin postulatların aksini düşünebilir, onun için zorunlu değildirler. Postulatlar, deneyden sonra (aposteriori) elde edilirler. Meselâ Euclides (M.Ö. 306-283) geometrisine göre :

- a)** İki noktadan ancak bir doğru geçer,
- b)** İki nokta arasındaki en kısa yol doğrudur,
- c)** Bir doğrunun dışındaki bir noktadan o doğruya yalnız bir paralel çizilebilir. Bunlar postulatlarıdır. Bu postulatlardan uzayın üç boyutlu olduğu, uzayın düzlem şeklinde olduğu ve uzayın homojen ve izotrop (yani her tarafa doğru ne kadar uzatılırsa uzatılsın, her yönde ve her parçası kendi

kendisinin aynı) oluşu gibi postulatlar zımnen mevcûddur. Ancak XIX. yy. da Euclides dışı ve metageometri adı verilen, klasik geometrinin dışında bazı geometriler çıkmıştır. Rus matematikçisi Lobatschevski ve Macar J. Bolyai, Euclides'in; bir doğrunun dışındaki bir noktadan o doğruya ancak bir paralel çizilir postulatını reddederek, başka düzlemlerde olmak kaydı ile sonsuz paralel çizilebileceğini iddia etmiştir. Uzay da hem içbükey, hem de üç boyutlu değil (n) boyutlu olarak kabul edilmiştir. Bilâhare Alman matematikçisi Riemann, uzayın küre şeklinde (dışbükey) olduğunu belirtmiştir. Bu takdirde, iki nokta arasındaki en kısa yol doğru değil eğri olur. İki noktadan birçok doğrular geçer. Bir doğrunun dışındaki bir noktadan o doğruya hiç bir paralel çizilemez. Einstein da uzayı üç boyutlu kabul etmiş ve-zamanı dördüncü boyut olarak vaz'etmiştir.

Bu geometrilerden her birisi kendi içinde tutarlı ve değerlidir. Ancak basit olduğu için Euclides geometrisi uygulanmaktadır. Uzayı yirmi boyutlu tasavvur etmek bizim için son derece güçtür. Fakat

elektron, proton ve elektromagnetizm söz konusu olunca; Euclides geometrisi kâfi gelmemekte, diğer geometrilere baş vurulmaktadır. (Bkz. Henri Poincare, Bilim ve Hipotez; Bilimin Değeri; Bilim ve Metod)

Şu halde ilim, bugün için kesin bir hükme değil, kesin olduğu kabul edilen postulatlara dayanmaktadır. Yani bilinmeyen ve görünmeyene. Görülüyor ki en yakın ve gerçek bilim olarak kabul edilen matematik için dahi tam anlamıyla bir pozitiflik söz konusu edilmemektedir.

Platon'a göre evren, etrafı cehennemlerle çevrili yuvarlak bir masa gibidir. Aristoteles ise, dünyanın küre biçiminde olduğunu ve kâinatın merkezini teşkil ettiğini söylüyordu. Newton, feza içerisinde maddenin eşit olarak yayıldığını kabul ediyordu. Einstein'a göre evren, sonlu ve sınırsızdır. Sözelimi bir kürenin yüzeyi sonlu olmasına rağmen üzerinde düzensiz hareket eden bir varlık için sınır düşünülemez. Ona göre üç boyutlu uzay, sonlu fakat sınırsızdır. Uzay, maddeden ayrı bir varlık değil maddenin ayrılmaz bir

bütünüdür. Üç boyutlu uzay ile zaman dört boyutlu uzayın ayrılmaz boyutlarıdır.

De Sttar'a göre ise evren, sürekli genişleme içerisindedir. Lemaitre (Belçika'lı, 1929) ve Freidman (Rus, 1922) Einstein ile De Sttar'm kâinat anlayışlarının birbirini tamamladığını belirterek, Einstein'ın tasavvur ettiği gibi evren, ebedî değildir ve var olduğu andan beri genişlemektedir.

Eddington'a göre evrenin yarıçapı 1068 milyon ışık yılı (bir ışık yılı, saniyede 300 bin kilometre hızla giden ışığın bir yılda aldığı yoldur ki, yaklaşık, 9.460.800 milyon km. dir.)dır. Genişlemeye devam ederek başlangıcından en az 10 veya 20 defa daha az yoğun hal aldı-ğ'ını belirtir.

Günümüz ilminin evren telâkkileri bundan ibarettir.

Kâinatın menşe'i konusuna gelince; bu hususta Rönesans'tan itibaren antikçağa göre çok farklı teoriler ortaya atılmıştır. Kâinatın menşe'i konusunda ilk pozitif izah denemesini yapan Newton'a göre; güneş, gezegenlere kuvvet tatbik etmektedir. Güneşin gezegenleri çekmesi sonucu

gezegenlerin doğrultusu değişmiştir. Gezegenlerin doğuşu ile evren doğmuştur. Newton'un izahı gravitasyon (cazibe) kanunu doğrultusundadır. Buffon (1750) ise bir kuyruklu yıldıızın güneşe çarpması sonucu dağılan parçaların sonradan yoğunlaşarak gezegenleri meydana getirdiğini iddia eder.

Kant'a göre; k inat, ilkin gelişigüzel dağılmış ve çeşitli elementlerden meydana gelmiş bir buluttan ibaretti. Bulutu teşkil eden bu ilk madde bir araya gelerek güneşi oluşturmuştur. Kütle halinde toplanan bu madde yavaş yavaş soğumuş, soğurken büzülmüş ve devir hızı gittikçe artmıştır. Ekvator kısmından fırlayan gaz kütlelerinin soğuması ile önce sıvı, sonra katı olan gezegenler ve dünya meydana gelmiştir.

Laplace da Kant'tan habersiz olarak 1796 yılında, benzer bir teori  ne sürmüştür. Ona göre; güneşten kopan parçaların hızının gittikçe artmasıyla dönen kütle, yassılaşmış ve mercek halini almıştır. Bu esnada ekvator kısmından fırlayan parçalardan aralıklı olarak gezegenler, uydular meydana gelmiştir.

En sonunda güneş b z lemeyecek bir hal almıştır ve artık yeni gezegenler doğuramaz olmuştur. Clark-Max-wall bu iki bilginin teorisinin matematik gerçeklere uygun olmadığını belirtirler.

Yeni Zelanda'h bir bilgin olan Bickerton'a göre; güneşe bir yıldız çarpmış ve bu çarpmadan üçüncü bir cisim meydana gelmiştir. Daha sonra Sedwig, güneşe bir yıldızın çarpması yerine, gezegenlerin yakınından geçen bir yıldızın uyguladığı med kuvveti ile güneşten koptuğunu belirtmiştir. Aynı teoriyi benimseyen Chamberlain ve Mo-ulton, güneş üzerinde patlamalar olduğunu, eskiden daha fazla olan bu patlamaların yakından geçen bir yıldızın uyguladığı med sonucu, gaz fiskelerinin güneşin atmosferinden uzaklaştığını ve bunların da soğuyarak gezegenleri meydana getirdiğini belirtmiştir. Sir James Je-ans ise güneşin ikinci bir yıldıza uyguladığı med kuvvetinin etkisiyle gezegenlerin teşekkül ettiğini söyler.  nl  Alman fizik bilgini Weiz-saker ise 1943 yılında Kant-Laplace teorisini reddederek, dünyamızı meydana getiren elementlerin güneşte ve diğer gezegenlerde pek az

nis-bette bulunduğunu, ayrıca güneşte büyük nisbette mevcûd olan helyumun ve hidrojenin dünyamızda az bulunduğunu, dolayısıyla güneşten kopma esnasında bu elementlerden çok az kısmının dünyaya geldiğini belirtmektedir. Bunlar güneş üzerinde veya yıldızlar arası alanda kalmış olabilir. Gezegenlerin aslını teşkil eden bu ince tozlar büyük kütleler halinde toplanmıştır. En azından 'ki yüz milyon senede bu toplanma olmuştur. Med teorileri tutarsızdır. Zîrâ kırk milyar yıldızın bulunduğu kabul edilen galakside milyarlarca senede bile çarpışma imkânı yoktur.

Materyalist bir bilgin olan Fred Hoyle'e göre, kâinatın başı veya sonu yoktur. Milyarlarca sene zarfında boşlukta başıboş olarak dönen galaksilerden yenileri doğmuştur. Bu doğuş; çarpma, med veya başka şekilde olabilir. Neticede hidrojen atomlarından madde varolmuştur. Yokolan eski kehkeşânlann yerine yenisi gelecek ve bu devr-i dâim sürüp gidecektir.

Rus asıllı olup Amerika'da yaşayan George Gamow ve arkadaşla-n ise, adına «Bigbang» denilen,

«Büyük patlama» teorisini geliştirmişlerdir: Gelişmiş gözlem tekniğiyle isbât edilmeye çalışılan Bingbang teorisine göre; kâinatın bütün madde ve enerjisinin toplamını teşkil eden iptidaî atom veya kozmik bileşik'in dehşetli bir patlama üe genişlemesi sonucunda kâinat meydana gelmiştir. Patlamanın ilk anında sıcaklık trilyonlarca derecede imiş. Bu esnada hâl-i hâzırdaki kâinatı meydana getiren atomlar yaratılmış, Sonra bu parçalarından atomlar, atomlardan gaz ve toz bulutları, bulutlardan da galaksiler teşekkül etmiştir. Bu patlamanın etkisiyle kâinat genişlemektedir. Ancak çekim gücünün karşı koyması sonucu bu genişlemenin etkisi gittikçe zayıflamaktadır. Gamow'a göre bu da yaklaşık on beş milyar sene önce cereyan etmiştir. [3]

Şimdi de içinde yaşadığımız kâinatın ömrü konusundaki ilmî faraziyeleri görmeye çalışalım.

Gamow'a göre; kâinatın şimdiki hali devamlı bir tekâmülün eseridir. Tekâmül hareketi, birkaç milyar sene evvel mütecanis bir halde bulunan maddede yüksek bir basınçla başlamıştır. Bunu, kâinatın içinden alıp laboratuvarlarda tahlil ettiği muhtelif

maddelerin muhtemel yaşlarını inceleyerek isbâtlamaya çalışır. Meselâ Thorion ve âdî Uranyumun period denilen yarı hayat devirlerini inceleyerek yaşlarını tahmin etmek mümkündür. Gamow, bir maddenin kendi aslî miktarının yarısının parçalanması için gerekli zamanı ilmî incelemeler neticesi tahmîn etmektedir ki; bu miktar, Thorion ve âdî Uranyum için dört buçuk milyar senedir. Bu bilindiğine göre, bir maddenin atomlarının şekillenmesi için kaç milyar seneye ihtiyâç olduğunu bulmak zor değildir. U235 ile ifâde edilen bir başka cins uranyumun hayat periodu ise 0,9 milyar senedir. U235, kâinatımızda çok nâdir olarak bulunur. Ve bu duruma gelebilmesi için yedi period devir geçmesi gerekir ki; bu, aşağı yukarı altı milyar senedir. Radyoaktif elemana sahip olan potasyum izotoplarının da, birkaç milyar senelik period içinde bozularak azaldığı ilim erbabınca bilinmektedir. İzotopların tesbîti, çekirdeklerin şekillenmesi (formasyonu) ile mümkün olur. Kâinata bir milyar seneden daha az yarı hayat periodlu bir radyoaktif madde bulmak mümkün değildir. Buradan da

atomun teşekkülü için ortalama olarak birkaç milyar seneye ihtiyâç olduğu gerçeği ortaya çıkar^[4]

Bu hususta James Jeans da şöyle diyor: «Bütün teorileri bir tarafa bırakarak müşahedeler ile kâinatın yaşını tesbîte çalıştığımız takdirde, şu neticeleri elde ederiz; Kâinat her yüz milyon ışık senelik uzaklık için saniyede 168 kilometrelik zahirî bir genişleme hızına sâhibtir. Başka bir ifâde ile kâinatın boyutları her 20 milyon senede yüzde bir miktarında artmaktadır. Bu takdirde esâs genişlemenin, son 200 milyon sene içinde vâki' olması gerekir» ^[5]

Kâinatımızda mevcûd olan taşların ve kayaların hayat devrelerini ve teşekküllerini de ilmî bir inceleme ile tahmin etmek mümkündür. Radyoaktif saat metodu ile yapılan bu incelemelerden kâinattaki kayaların ve taşların teşekkülü için ortalama üç buçuk milyar seneye ihtiyâç olduğu ortaya çıkmaktadır.

Okyanusların yaşı da Halley metodu ile tahmin edilmektedir. Nehirlerin getirdikleri tuzların nisbetine göre okyanuslardaki sular da tuzlu olacaktır. Tuzlar, kaya ve toprak yüzeylerini yalayan sular tarafından

nehirlere ve oradan da okyanuslara akıtılmaktadır. Buharlaşıma neticesi tuzlar gittikçe artmaktadır. Okyanus sularındaki bu tuzluluk oranı asırlara göre taksim edildiği takdirde, bu miktarın her asır için milyonda bir nisbetinde olduğu bulunmaktadır. Bu ölçü sayesinde okyanusların yaşının ortalama üç milyar sene olduğu tahmin edilmektedir.

Ayın yaşını tahmin işlemi de oldukça dikkat çekicidir. İlmî ölçülere göre her yıl ay dünyadan 12,7 cm. hızla uzaklaşmaktadır. Bu arada güneşimizin de, bugün içinde bulunduğu yıldızlar kümesinden 0,75 saniyelik bir hızla uzaklaştığını söyleyelim. Dünyamızın güneşten koptuğu ve ayın da dünyadan ayrılmış bir parça olduğu hatırlanınca, ayın ömrünü tesbît etme imkânı kolaylaşacaktır. Ayın bugünkü uzaklığı yukarda verdiğimiz rakamlara bölününce 3,5 milyar sene gibi bir rakamla karşılaşırız.

Kâinatın, tedricî tekâmülün eseri olarak meydana geldiğini isbât için, güneşin yaşını tesbît etme usûlü, de delil olarak gösterilir. Güneşin ömrü, içinde bulunan hidrojenin transformasyonu (dönüşümü) ile ölçülmektedir. Çekirdek

transformasyonu denilen bu işlemde bir hidrojen atomundan 2×10^4 kalori serbest kalmaktadır. Güneşte her saniyede 5×10^{38} atom parçalanmakta ve 800 milyon ton hidrojen yanmaktadır. Güneşin hacminin yüzde ellisini hidrojen teşkil eder (Etrafımızdaki Kâinat, 95). Bu hidrojen miktarının bitip tükenmesi için 5×10^{10} sene geçmesi gerekir. Bu tahminlere göre-güneşin yaşının 3 milyar seneye yaklaşık olduğu sanılmaktadır^[6]

Aynı metod ile yıldızların yaşının da 3 milyar sene civarında olduğu tesbît edilmiştir. Kehkeşânların yaşları da bu miktarın altında değildir^[7]

Bu izahattan kâinatımızın yaşının 1-10 milyar sene arasında değiştiği sanılmaktadır.

Materyalist bir bilgin olan Fred Hoyle'e göre; kâinatımızın başı veya sonu diye bir şey kabul edilemez. Milyonlarca sene zarfında boşlukta dönmekte, olan galaksiler arasından yenileri meydana gelmiş-tir. Bu teşekkül sonunda madde, hidrojen atomlarından var olmuştur. Uçan eski kehkeşânların yerine yenisi gelip yerleşmektedir.

Sonsuza kadar bu devr-i dâim sürecektir. Yok olup giden eski galaksilerin yerine yenisi teşekkül edecektir. Yıldızlar arası sahada bulunan maddeler fasılasız yenilenip tekrar teşekkül etmektedir.

Kâinatın başlangıçta gaz kümelerinden meydana geldiğini bildirmiştik. Ancak o durumdan bugünkü şekle nasıl geçmiştir? Hangi merhaleleri ta'kîb ederek hayata elverişli hale dönüşmüştür?

Yayılmadan önce kâinatımızın esâs maddesini gaz teşkil ediyordu ve bu gaz, bilinen bütün mekânı ihata etmişti. Sıcak gaz, genişleme esnasında hararetini kaybeder. Ve çekim kanunu gereğince gazlı maddeler cazibenin te'sîri ile birbirinden bulutlar halinde ayrılmaya başlarlar. Bunun neticesi bizim güneş manzumemizin de bir uzvu bulunduğu kehkeşânlar meydana gelir. Semâda halk ta'bîri ile «Samanyolu» adı verilen kehkeşânların sayısı pek çoktur. Kâinatın, başlangıçta bir olan kütlesinden kehkeşânların ayrılışında en büyük rolü cazibe kanunu oynamıştır.

Cazibe kanununu daha iyi anlayabilmek için yeryüzündeki atmosferi inceleyen J. Jeans şöyle diyor :

«Arz atmosferinde 10" molekül var. Neden bunlar mekâna dağıl-mayıp da arza bağlı bir atmosfer teşkil ediyorlar? Bunları böyle tutan nedir? Bu suâlin tabiî cevabı arzın gravitasyonudur. Yeryüzünden saniyede onbir kilometre veya daha yüksek hızla atılan bir mermi uçup mekâna dalar, çünkü arzın çekme kuvveti, bu kadar hızlı bir mermiyi durduramaz. Fakat bundan daha az bir hızla atılan bir mermi arzdan ayrılmaz. Çünkü hızı yer çekiminden kurtulmasına kifayet etmez. Hızları saniyede bir buçuk kilometreden düşük olan molekül mermiler arzdan uzaklaşamazlar. Arzın cazibe kuvveti bunları mütemâdi surette çeker ve bu suretle arzımız, havadan yapılmış bir örtü ile örtülmüş olur.

Nâdir zaman aralığında bir molekül diğer moleküllele, saniyede onbir kilometre kadar bir hız kazanmak üzere, tesadüfî bir çarpma yapabilir. Atmosferin dışına düşen ve böyle bir hıza sahip olan bir molekül, yıldızlar arasındaki tembel molekülle kalabalığına katılır, böylece atmosferimiz gayet küçük bir kesrini mütemâdi bir surette kaybetmektedir; fakat bu, pek cüz'îdir.

Aynı keyfiyet, güneş için de vâridir. Güneş ışığı atmosferindeki molekülleri parçalayıp atomlara çevirir. Bunlar, saniyede yaklaşık olarak üç kilometrelik hızla hareket ederler, fakat bir atım merminin güneşten kurtulabilmesi için saniyede altı yüz kilometrelik bir hıza mâlik olması îcâbettüğinden dolayı güneş atomları da atmosfer teşkil etmeye mahkûmdur.

Gezegenlerin atmosferleri, genel olarak, en dıştaki moleküllerin hızlarıyla geri kalan kütlenin bunlara tatbik ettiği çekme kuvveti arasındaki çatışmadan ileri gelmektedir.

Meselâ; ay çekimi, atmosferindeki moleküllere tatbik ettiği çekme kuvvetinin yirmi üçte biri kadar olup, ayda vaktiyle bir atmosfer var idiyse çoktan uçup gitmiştir. Utarid'in çekme kuvveti arzın çekme kuvvetinin onda biri kadar olup, güneşe bakan yüzünün çok sıcak olmasından dolayı atmosferi kaçırmıştır. Merih'in çekme kuvveti, arzındakine nazaran beşte bir kadar ise de yüzü daha soğuktur. Hesapla anlaşıldığına göre; su buharı ve diğer ağır

moleküller, Merih atmosferinde kalırsa da helyum ve hidrojen gibi hafif atomlar uçup gitmiş olmalıdırlar.

Newton diyor ki: Bana öyle geliyor ki, büyük nebulaların bu tarzda teşekkülü akla en yakın geldiği gibi, bugünkü nebulaların varolması hakikatini izah için de en uygun gelen faraziye bu olsa gerekir.

Nebulalar bu yolda var olmuşlarsa, molekül hızlarının pek yüksek —saniyede 25.000 metre yahut âdî hava molekülleri hızlarının elli katı mertebesinde— olması îcâbeder. Âdî hava molekülleri böyle bir hızı iktisâb edemez, çünkü bunlar bu hıza varmadan evvel ısı yüzünden atomlarına parçalanır; filhakika bu ısı, değil molekülleri hattâ atomları 'bile bu hızlara varmadan parçalanır ve en dış elektronlardan birkaçını atmış olurdu.

O halde nebulaların bir ilkel kaostaki yoğunlaşmalarla teşekkül ettiğini farz edecek olsak bu kaos, ne tâm moleküllerden ve ne de tâm atomlardan terekküb edemeyecektir. Bunun birkaç tâm molekül ile, gevşek elektron ve atomlar karışımından mürekkeb olması ihtimâl dahilindedir. Böyle bir ilkel kaosla işe başlayarak nebulaların, New-ton'un tasvir

ettiği gibi, gravitasyonel kondansasyonlarla teşekkül etmiş olduğunu kolayca farzedebiliriz. İlkel madde sıcaklığının pek yüksek olmasına luzûm yoktur. Âdî oda sıcaklığında bile elektronların ortalama hızları saniyede 100.000 metre kadar olup, birkaç serbest elektronun varlığı bile karışımın ortalama hızını pek yükseltir ve makul bir karışımında, saniyede 25.000 metrelik istenilen ortalama hız te'mîn edilebilir.

Her molekül, komşularının hepsine bir çekme kuvveti tatbik eder. Tabîi ki molekül fazla olunca, çekme kuvveti, de fazlalaşır. Mekânın herhangi bir yerindeki gaz moleküllerinin sayısı, etrafına nazaran çok olursa; kondansasyon hali (tekasüf) ortaya çıkar. Bu kondansasyon kâfi miktarda olursa, çekim kuvvetinin fazlalığı yayılmanın önüne geçer. Mekânda bir kondansasyon uzadıkça, mütemadiyen büyümesi için normal şartları bulur. James Jeans'ın bildirdiğine göre; 2 milyon km. çapındaki kondansasyonun en dışındaki moleküle tatbik ettiği çekme kuvveti, çapı 1 milyon km. olan kondansasyonun en dışındaki moleküllere tatbik ettiği çekme kuvvetinin iki katı ise de, basınç fazla-

lıkları her iki halde de aynı kalır. O durumda büyük kondansasyon büyümeye daha müsaittir. Büyüğü de daha büyükleri ta'kîbeder [8]

Buradan kâinatın istihalesi mevzuuna dönelim ve bu olayın nasıl cereyan ettiğine göz atalım. Kainatınızın cevheri, yapısını meydana getiren ilk maddesi (gaz veya buhar) mekânda üniform olarak yayılmış olsaydı, beher santimetre küpüne 10!B gramlık madde isabet ederdi. Muhayyel olarak kabul ettiğimiz maddeye vereceğimiz yoğunluk da bu cinsten olacaktır. Bu ise aklın alamayacağı kadar düşük bir miktardır. Yoğunluğu, suyunkinin sekiz yüzde biri kadar olan âdı havada iki komşu molekül arasındaki ortalama uzaklık, metrenin milyarda sekizi kadardır. Atmosferimizde bir iğne topuzu hacmini işgal eden hava yoğunluğu bu değere düşürülürse, bir milyar metre küp hacminde yer işgal eder. Bu da bizi mekânın sonsuz boşluğuna iter"[9]

Kâinatın istihale edişi mevzuunda G. Gamow da «Kainatın Yaratılışı»¹ adlı eserinde kısaca şöyle demektedir: «Yeni atom şekillerini ihtiva eden sıcak

gaz kümesi, devamlı olarak genişlemekte ve harareti de yavaş yavaş düşmekte idi. Eskiden hararet miktarı birkaç milyon derece iken bu devrede birkaç bin dereceye düşmüş olsa gerekir. Nitekim bu özelliği taşıyan maddeye yıldızlararası sahalarda hâlâ rastlamaktayız. Kâinatın esâs maddesi tedricen parçalar halinde toplanmıştır.

İmkân olsaydı da H. G. Wels'in zaman makinesine sahip olsaydık, geriye doğru giderek kâinatın yaratılmasından sonraki 30.000 seneye varabilseydik, kendimizi —bugün galaksimizdeki yıldızlar arasında mevcûd olan boşluğa benzeri bir boşluğa benzer bir boşlukta, vakum içinde— yüzer bir vaziyette bulacaktık. Yaratılışın ilk günlerinde mevcûd olan fevkalâde parlaklık halinin genişleme ameliyesi yüzünden, zamanla donuklaşmaya başlaması sebebiyle zifiri karanlık olacaktı.

Kâinatın istihalesini en iyi şekilde anafor hâdisesi anlatır. Bir nehir içindeki anafora dikkatle bakıldığı zaman bunun muntazam olmadığı görülür. Gaz halindeki iptidaî galaksilerin de, böyle gayri muntazam bir hareket ile başlamış olması

mümkündür. Ancak gazlardaki anafor hareketi, sıvı maddelerdekinden farklıdır. İşte buna benzer bir termo nükleer reaksiyon ile yıldızlar teşekkül etmeye başlıyor.

Kâinatımızın tarihinde birbirinden farklı iki ameliyenin bulunması lâzım gelmiştir. İptidaî gazın bir tek şekilde genişlemesi anında milyarlarca galaksilere parçalanma muamelesi ve her galaksideki maddenin milyarlarca müstakil yıldızlar halinde tekasüf etme muamelesi. İşte bu iki devrenin sonunda galaksiler teşekkül etmiştir^[10]

Kâinatın Genişliği

İlim bunca ilerledi, fen bu kadar terakki etti ama, bilinmeyen şeyler bilinene nisbetle eskiye göre daha da arttı. Hızı saatta 40.000 kilometreye yaklaşan Apollo seferleri henüz kâinatımızda en yakın komşumuz olan aya ulaşabilmiştir. Yarın Merih'e de gidebilir insanoğlu, ama 500 milyon ışık senesi mesafede bulunan komşu galaksiye gitmek için bir müddet daha zamanın geçmesi icâbedecek herhalde. Bakınız astronomi bilgini Pierre Rousseau ne diyor : «İnsan tabiatta nedir? Sonsuza nazaran bir

yokluk, yokluğa nazaran bir kül ve yoklukla kül arasında bir mutavassıttır. İnsan; sonsuzdan ve yokluktan ibaret olan iki uçtan sonsuz derecede uzaktır. Ve onun varlığı; içinden çıktığı yokluktan ve içine batmış bulunduğu sonsuzdan aynı derecede farklıdır.»[\[11\]](#)

Fakat insanoğlunun o yaman azminin elinden kurtulacak hiç birşey yoktur kâinatta. Yarın olmazsa bir gün ta o uzak mekânlara da gideceğinden asla ümidimizi kesmeyelim. Ne der İmâm Ali (k.v.) : «Ey insanoğlu, sen kendini küçük bir cüsse sanıyorsun ama sende koca bir âlem gizlidir.»

Küçük bir vücûddan ibaret olan insanoğlu, kâinat nizâmında bir zerrecik bile olamazken 500 milyon ışık senesi uzaklığa gömülmüş olan kehkeşânlan, semânın bağına batırdığı teleskoplar sayesinde gözetlemiş ve terkebini öğrenmiştir. Gözle görülmeyecek derecede küçük olan atomların kalbine dalmış ve gizli bulunan koca bir âlemi gözler önüne sermiştir.

Kâinatın genişliğini anlayabilmek için aşağıdaki vâsıtalardan birisini kullanmak gerekir :

1- Değişen yıldızlar: Yıldızlar umumiyetle kararlı bir seviyede ışık neşrederler. Böylece bir yıldızın mum cinsinden kuvvetini öğrenebilmek için pek zorluk çekmeyiz. Orta dereceli bir yıldız olan güneşimiz 2x23x10" mumluk [\[12\]](#)ışık neşreder. Bu arada birtakım yıldızların ışık kuvveti azalıp çoğalır. Ancak bu değişikliklerde de yine pek kuvvetli bir nizâm hâkimdir. «Biz, her şeyi, bir ölçü içinde yarattık» âyet-i kerîme'si bunun ifâdesi değil midir? Zâten kâinatta nizamsız ne vardır ki? Rabbim her şeyi yerli yerinde bir nizâm ve düzen içinde yerleştirmiştir. Chepid değişenler adı verilen yıldızlar vasıtasıyla kâinat muammasının en derin ve meçhul taraflarını inceleme fırsatını Allah, insanoğluna vermiştir. Bu yıldızlarda, ışığın çabukça bir artış kaydedip, peşinden yavaş yavaş bir azalma kaydettiği görülür. Sonra tekrar bir hızla artar ve eskisi gibi yavaşlar. Bu ışık değişiminin periyodlan, birkaç gün veya saattan başlayarak nâdir hallerde bir aya varır. Umumiyetle 6 ilâ 10 saattir.

2- Uzun periyodlu değişkenler : Bunların parlaklıkları, güneşin parlaklığının on bin katını

bulur. Chepidlerin görülmediği derinliklerde ölçü vâsıtamız bunlardır [\[13\]](#)

3- Novalar : Yeni yıldızlar demek olan novalar, arasıra gökte âdî bir yıldızın fevkalâde bir parlaklık kaydettiği, lüminosite kabiliyetinin bin kat üstüne çıktığı görülür. Bu arada Dr. Schemid'in 24 Eylül 1876 da rasad ettiği «Novacini» adlı bir novanın; dört gün içinde en son parlaklık noktasına vardığını, iki hafta sonra söndüğünü ve artık ışığının teleskopla görünmez olduğunu zikretmemiz yerinde olacaktır. Schemid'in bildirdiğine göre Novacini'nin hacmi güneşten daha büyüktü. Jeans'ın dediğine göre; «Novalardan çoğu güneş ışığının yirmi beş bin katı eşit maksimum lüminositiye sâhib olurlar.»[\[14\]](#) Süper novalar ise, kısa bir müddet içinde güneşin lüminosite kudretinin yüz milyon kat fazlasına ulaşırlar. O yüzden istisnaî durum arzederler. Novalar göğün muhtelif noktalarında, bilhassa akstra galatik nebulalarda görüldüğünden, uzaklık ölçmesinde tahminî ölçek vazifesini görürler.

Ayrıca «mavi yıldızlar» adı verilen ve pek az değişebilen bir tür yıldız daha vardır. Standart ölçüde bunlar da pek faydalı olmaktadır.

Buna göre şimdi kâinatımızın genişliğine dalabiliriz. Bu konuda ilim adamlarının durumu, kuyuya düşen körlerden farksızdır. «Ve siz her şeyi bilemezsiniz» hükmü, kâinatın her zerresinde carîdir. Bize en yakın yıldızın ışığının 4. 1/2 ışık yılında geldiğini ve ışığın da saniyede 300.000 kilometre hızla ilerlediğini İkiliyoruz. Güneşin ışığı bize 8 dakika 18 saniyede gelir. Güneşimizin en uzaktaki uydusu olan Plüton'a ise ışığı 5,5 saatta ulaşır. Wolf 424 denilen en yakın yıldızın ışığının bize ulaşması için 4,5 yıl geçmesi gerekir. Vega yıldızının ışığı ise bize sadece 26 senede gelir [\[15\]](#)

Globular kümesinden en yakın yıldızın ışığı bize 22.000 ışık senesinde gelir. N.G.C. 7006 no'lu globu kümesinin ışığı bize 186.000 ışık senesinde gelir. Bu kümeden bize gelen ışığın, yeryüzünde Hz. Âdem'in zuhuru sırasından kalmış olup saniyede 300.000 kilometre hızla hareket ederek, insanlığın çocukluğu, gençliği ve ihtiyarlığı devrelerinde tarihin

kaydedebildiği bütün zaman şeridi içinden geçerek ancak şimdi bize ulaştığını (P. Rousseau, a.g.e., 67) söylersek, astronomik rakamların dehşeti karşısında başımızın nasıl döndüğünü, aklımızın nasıl yerinden hopladığını anlarız. Bu korkunç rakam, bizi henüz kâinatın sınırlarına yaklaştırmış mıdır? Nerede?... 186.000 ışık yılı bizi sâdece galaktik sınır karakoluna teslim ediyor. Bütün globular kümeleri, merkezi güneşten 50.000 ışık yılı olan ve yan çapı 115.000 ışık yılı kadar tutan bir daire içine düşer. Kehkeşanlar diyâna dalan teleskoplar, cinler ülkesine giren delileri andırırlar. Işık, bir keh-keşâmn ucundan diğer ucuna tâm 50.000 ışık yılında ulaşır. Jeans'a göre; güneşimiz, galaksi (kehkeşân) etrafındaki seyhatim 250 milyon senede ancak tamamlayabilir. Galaksi kümesinin yörüngesinin uzunluğu da 230.000 ışık senesidir. Bu sahadaki yıldızların sayısı da bir milyar beş yüz milyona ulaşır (P. Rousseau, 75). Kehkeşanlar diyârmdaki yıldızlar ormanının tahminî adedi 40 milyar yıldızdan ibarettir (Dilerseniz şimdi nebülozlar ülkesine kısaca dalıp tahminleri serdedelim. Nebülozlar ülkesinin bize en

yakın nebulası, Andromedea burcundaki büyük nebula olup 680.000 ışık senesi uzaklıktadır. Nebulaların arasındaki uzaklık ise, ortalama olarak 1.500.000 ışık senesi bir mesafedir. Ülkemizde bazı sönük ne-bulalar vardır ki, tahminî uzaklığı 500 ile 1000 milyon ışık senesidir. Andromedea'daki M 31 nebulasının kütlesi de güneşimizin kütlesinin üç milyar beş yüz milyon katı kadardır. Virgoda N.G.C. 4594 nebulasının kütlesi ise güneşinkinin tām 35 milyar katıdır. Einstein'ın orijinal kozmolojisine göre, kâinatın mekânda yarı çapı 3.3 milyar ışık senesidir.

İsterseniz verdiğimiz bu rakamları müşahhas haliyle zihnimize yerleştirmek için birer model olarak görelim. Bu arada iki modelden bahsedeceğiz.

James Jeans'ın Kâinat Modeli

Bize en yakın yıldızın uzaklığı olan dört buçuk ışık senesinin bile kavranmasının zor olduğunu bilirken, bizi görünebilen en uzaktaki nebulalara götüren^ yüz milyonlarca ışık senesini düşünmekten vazgeçmek tavsiye edilebilirse de, münâsib bir eşele göre çizilmiş bir model yardımıyla bu mesafeleri birbiriyle kıyas ederek bu zorluk az çok ortadan

kalkar. Tahayyül edilemeyecek derecede büyük olan uzaklıkları, mikyas küçültmek suretiyle, kolay tasavvur edilebilecek şekle sokmuş olabiliriz.

Bir ekspres treninden bin kat hızla koşan arzımız, her sene güneş etrafında 950 milyon kilometre kadar uzaklık kat ediyor. Bu yörüngeyi çapı 1.5 mm. kadar tutan bir iğne topuzuna benzetelim, bu mikyasa göre güneşin çapı 1/136 milimetre kadar olur. Arz ise en kuvvetli mikroskopla görülemeyecek derecede küçülmüş olur. Gökte en yakın yıldız olan Proxima Centauri, bu mikyasa göre, 200 metre uzak-^ ta bulunur. Bu modelin, mekânda güneşimize en yakın yüz yıldızı ihtiva edebilmesi için, uzunluğunun 1,6 kilometre, genişliğinin 1,6 km. ve yüksekliğinin 1,6 kilometre olması îcâbeder.

Modeli kurmakta devam edelim. Yıldızlan toz zerreleri gibi kabul edebiliriz. Çünkü bunların büyüklükleri arasındaki fark, toz zerreleri büyüklükleri arasındaki farka benzer. Modelde güneş civarındaki yerlere ortalama 400 metre açıklıkta toz zerreleri koymalıyız. Mekânın diğer mntıkalarında bunların arası, genel olarak daha açıktır; çünkü

«lokal kümeler» in varlığından dolayı güneş civarı, göğün tesadüfen en kalabalık mıntıkasıdır. Modelimizi her doğrultuda yüzlerce kilometre büyütür ve galaktik düzlemden epey açıklara çıkarsak, toz zerrelere seyrekleşmeye başlar; böyle yapmakla galaksi sınırına yaklaşmış oluruz. Galaktik düzlemde en uzaktaki globular kümeye henüz varmadan sekiz bin kilometre gitmiş oluruz; güneşten bu kadar uzaklaştığımız halde galaktik sistemden henüz çıkmış değiliz. Arzın güneş etrafındaki yörüngesi, bir iğne topuzu büyüklüğüne inerse, galaktik sistemin büyüklüğü de Asya kıt'ası büyüklüğüne iner. Zihnimize kurduğumuz kâinat modelinde daha ileriye gitmezden evvel bir kıt'a ile iğne topuzu büyüklükleri arasındaki farkı bir düşünelim.

Galaktik sistemi bitirdikten sonra, modelimize yeni bir parça eklemeyen evvel otuz iki bin kilometre kadar gitmeliyiz. Bundan sonraki yıldız ailesini bu uzaklığa koyacağız. Öyle bir aile ki, bizim galaktik ailemize nazaran daha küçük ve daha iyi istifli olması ihtimâl dâhilinde bulunmakla beraber, büyüklük ve

sayı bakımından bizimkiyle kıyâs edilebilir. Bundan sonra modelimizi büyütmeye devam edersek, her elli bin kilometre içine bir milyar yıldızlık bir aile sokmak üzere yürüyeceğiz ve bu ailelerden iki milyonuna yer vereceğiz. Bu modelin her doğrultudaki uzunluğu beş milyon kilometre kadar olacaktır. İşte bu model, şimdi teleskopla göreceğimize göre, mekânımızı gösteriyor; gerçi bu modelin daha büyüyebileceğini düşünebilir-sek de nasıl ve nereye kadar, işte bunu bilmiyoruz. Şimdilik bildiğimiz bir şey varsa, o da kâinatın ancak bir kesrinin modelini yapmış olmaklığımızdır.

Bu modele göre güneş, pek küçük —çapı milimetrenin yüz otuzda biri kadar olan— bir toz zerresi kadar olduğu gibi, diğer yıldızların büyüklüğü de bundan biraz büyük veya biraz küçük toz zerreleriyle gösterilir. Modelimizdeki toz zerrelerinin toplam sayısı, Londra veya Newyork gibi büyük şehirlerdeki toz zerreleriyle kıyâs edilebilir. Filhakika beher santimetreküpe 40.000 toz zerresi isabet etmek üzere 12 kilometreküp havadaki toz zerreleri kadardır. Güneşimizi böyle büyük bir şehirteki bir

toz zerresi ve arzımızın da böyle tozlardan birinin milyonda biri kadar bir parçası haline girdiğini bir düşünebilsek mekândaki vatanımızla, kâinatın diğer parçaları arasındaki bağ hakkında bir fikir edinebilmiş oluruz.

Londra'daki bütün tozlan, mekândaki muhtelif yıldızlan göstermek üzere tām uzaklıklanna yaymak suretiyle diğer bir model yapabiliriz. Londra'daki toz zerreleri arasındaki ortalama uzaklığı, bir santimetrenin küçük bir kesri olarak alalım : Modelimizi doğru mikyasta yapabilmek için, mekânın güneş etrafındaki kalabalık parçasını kurabilmek için bile, bu uzaklık dört yüz metreye çıkarılmalıdır. Modelimizi bu yolda kurabilirsek, mekânın boşluğunu daha canlı bir surette gösteren bir model yapabilmiş oluruz. Eğer bomboş Waterloo istasyonunda, sâdece altı toz bulundursak burasını mekândaki yıldızlara nazaran daha kalabalık bir halde bulundurmuş oluruz. Bu keyfiyet, ga-laktik sistem içindeki nisbeten en kalabalık oları mıntıka için bile vâ-riddir. Bir yıldız sistemiyle diğeri arasındaki müdhiş boşluğu bu bile anlatamıyor. Bütün model içinde ortalama

işine devam edersek, bir tozla en yakınındaki toz arasındaki ortalama uzaklığın yüz otuz kilometre kadar olacağını buluruz. Bu halde kâinat yıldızlarla dolu değil, belki sâdece büyük bir boşluktan ibarettir, akla sığmayacak derecede büyük ve öylesine bir çöl mekân ki, içinde bir yıldıza nadiren tesadüf edilir.

Bu hesaplara göre önümüzden bu hızla bir yıldız geçti mi, diğer yıldızın geçmesi için milyon, milyon, milyon sene beklemek icâbeder. Bunu diğer bir şekilde ifâde etmek istersek, bir yıldızın ikinci bir yıldıza çarpabilmesi için milyon, milyon, milyon senelik bir zamanın geçmesi lâzımdır. Yıldızlar mekânda körükörüne hareket ediyorlar; yıldızların bu körebe oyunlanna iştirak eden oyuncu sayısı o kadar az ve aralan o kadar açık ki, bir yıldızın diğer birine rastlamak şansı ihmâl edilecek derecede küçüktür. Bu hesâb yıldızların direk çarpmaları için değil, aynı zamanda yıldızların birbirine yakın gelmeleri olayı için de doğrudur; bu hesaba göre bir yıldızın mekânda diğer bir yıldıza, çapının on katını bulan,

bir mesafeye yaklaşması için yüz milyon kere milyon kere milyon yıl geçecektir [\[16\]](#)

Pierre Rousseau'nun Kâinat Modeli

Pierre Rousseau'nun modeli de James Jeans'inkinden az hayret verici değil.

Bu ışık senelerinin sizlere büyük bir şey ifâde etmesinden korkuyorum; bu sebepten bir mukayeseye başvuracağım: Güneşimizi 11 santimetre çaplı bir portakal olarak tasavvur ediniz ve bu portakalın herhangi bir yere konulduğunu farzediniz. Aynı mikyasla dünya 11,7 metre uzağa konmuş 1 milimetre çaplı bir kum taneciği ve güneş sisteminin ardıcı olan Plüton 1000 metre ötede bir toz tanesidir.

En yakın komşumuz Wolf 424'ü nereye koymak lâzım gelir biliyor musunuz? 27.000 kilometre uzağa, Vega'yı da 19.000 kilometre uzağa! 380.000 kilometreden daha uzak bir yere konulması icâbedecek Rigel'den hiç bahsetmeyelim! Kehkeşânlarla yapacağımız mukayesede, dünya-güneş mesâfesini 11,7 metre olarak gösteremeyiz. Bu mesafeyi sadece 1 milimetreye indireceğiz. O takdirde

güneş ve dünya hiç fark edilmeyen iki toz zerresi olur. Dünya, iki milimetre çaplı bir daire içinde bulunur : Demek ki bu daire, bütün güneş sistemini ihtiva eder. En yakın yıldız, Wolf 424, 250 metre uzaklıkta olacak ve bu mikyasta, fezadaki bütün yıldızlar arasında 250 ilâ 300 metreye kadar değişen birer mesafe ile dağılmış olacaklardır. Kehkeşânın merkezi 1.270 kilometre uzakta ve en yakın kenarı da 1.900 kilometrede bulunacaktır. Bütün yıldızlar ormanı, merkezi Viyana olan ve Tahran, Basra, Tomboktu, Reykjavik'den geçen bir daire içinde kalır. Buna göre en yakın taneli yıldız kümesi Roma'da, en uzaktaki de Afrika'nın güneyindeki Ümit Burnu'nun 2.000 kilometre güneyindedir.

Eğer mekânı kısalttığımız nisbette zamanı da kısaltırsak, hesap gösteriyor ki; güneş, Kehkeşân'ın merkezi etrafındaki devrini 55 saniyede tamâmlar, 7.890 km. uzunluğundaki mahrekini yalnız 40 milyar yıldız, aynen bohr atomundaki çekirdek etrafında çılgın hızlarla dönen elektronlar gibi delicesine bir girdap hareketi yaparlar. Burada, atomdaki hareketle seyyarelerin ve nihayet yıldızların hareketi arasında

garip bir benzerlik birdenbire göze çarpmaktadır. Her zaman sonsuz büyük âlem, sonsuz küçük âlemi birbirine yaklaştıran şâirlerin sezişlerinde, muhayyelenin doğurduğu bir hayâlden veya herhangi bir filozofun aslı olmayan bir düşüncesinden belki daha fazla bir şey mevcûd olduğunu hissediyoruz ve şu hakikati da aşağı yukarı görüyor gibi oluyoruz: Muayyen bir mekân mikyasında ve muayyen bir zaman mikyasında göz önüne alındığı vakit, kehkeşânımız, belki netice itibarıyla, bir gaz bulutu teşkil eden birkaç molekül yğınından, hafif, bir nefes dumandan başka bir şey değildir...

Nebülozlar okyanusuna göre modelimizi düzenleyecek olursak, daha dehşetli ve korkunç uçurumlara sürükleniriz. Kehkeşânımızdan görülebilen en son nebülozlar 300.000 kilometre Ötede bulunurlar. Mikyasımızı daha fazla küçültelim ve kehkeşânımız ancak bir futbol topu kadar olsun. Andromedea nebülozu, iki metreden biraz daha uzakta bulunan diğer bir toptur. Ve bütün mevziî grup, üç metre çaplı ktire-vî bir hacim içinde kalacaktır. Umûmî sahanın nebülozları ise, birbi-

rinden 15 metre kadar uzakta bulunan tenis toplan kadardır. Ölçü sahamızın hududu olan beş yüz milyon ışıık senesi ise; kehkeşân bir futbol topuna irca1 edilmekle güneş ve dünyamız gözden kaybolur. Ehemmiyetsiz toz zerresi gibi kalır.[\[17\]](#)

Şimdi kâinatın sonuna doğru yaklaşmış bulunuyoruz. Bu söz gerçekten doğru mu? Ne gezer... Yine gördüğümüz hayalî bir serâbtan başka nedir ki? «Sonsuzluk Kervanının» yolcularından başka kim anlayabilmiş ki orasını?... Her şeyde bir bilinmezlik var. Zerreden tutun da en büyük küreye kadar. «İlim bu kadar ilerledi, teknik bu kadar gelişti artık. Allah mefhûmu kadar gülünçlük olur mu?» diyenlerin yüzüne Rabbım ne müdhiş tokatlar indiriyor değil mi? Artık ilim, sonsuzluğu aramaktan vaz geçmiştir. Her şey «Allah bilir fakat siz bilemezsiniz» emr-i hakiminin ışığı altında tecellî ediyor. Kâinatın sınırı var mıdır? Astronomi bilginlerinin pek çoğu kâinatı daha fazla mâhiyetini bilmediğimiz bir vasat içinde tecrîd edilmiş bir küre, bir kabarcık olarak kabul ediyorlar. Bu kürenin yan çapı ne kadardır bilinmez. Belki de 2 ilâ 10 milyar ışıık senesi arasındadır.

İnsanoğlu daha kendisini bile bilmemektedir ki bu korkunç esrarı çözebilirsin. Rousseau diyor ki: «Manzaradan almanızı tavsiye ettiğim son intiba; mâhiyetinin ne olduğunu bilmediğiniz bir çölde kaybolmuş bir bulut parçası intibâıdır. Öyle bir bulut parçasıdır ki, yüzlerce milyar ışık senesi boyundaki, bir mahlûk, bir mikroskop yardımıyla bu bulut içinde son derece küçük mikroplar gibi yüzen kehkeşânlar güçlkle tefrik ediyor...»^[18]

Güneş Manzumesi

Sonsuzluğun başlangıcına gelmek ve oradan kâinatı seyre dalmak, buna rağmen de yüce yaratanın huzurunda diz çökmemek ne büyük küstahlıktır. Ne acı bedbahtlıktır?... Ve insanoğlu bütün bunlara rağmen hâlâ câhiliyyet nizâmının, hâlâ cehalet ve dalâlet şebekesinin uğursuz ağları arasında mahkûm mu kalacaktır? İnsan, hâlâ o ebedî kaynaktan mahrum mu yaşayacaktır? Bir takım sahtekârlar hâlâ karanlık yollarında beşeriyeti bataklıklara yuvarlamaya devam edecek midir? İnsanlığın çektiği bunca ezâ ve cefâ yetmiyor mu?... Bu uyku, bu gaflet daha ne zamana kadar

devam edecek?... Kâinatta her şey bir ilâhî kanuna bağlı. Tabiat kanunlarıyla beşeriyet kanunları arasındaki münâsebet girift bir örgü halinde. İnsanlık beşerî kanunlarla, tabiî kanunları uyuşturmamakça, bütün hayat düstûrunu Allah'ın sisteminden almadıkça selâmet sahiline asla ulaşamayacaktır!...

Şimdi kendi âlemimize, yani güneş manzumesine dalabiliriz. Bu dalışta rehberimiz nedir önce onu görelim.

Pratik hayatta mesafe ve arazi ölçümümüzde, üçgenlerin kenar uzunluklarından faydalanılır. Biz de mekânın derinliklerine dalarken şüphesiz ki, aynı metoda baş vurabiliriz. Uzaklığını ta'yîn etmek istediğimiz cismi, son derece uzun olan üçgenimizin bir köşesine hayalî olarak yerleştiririz. Üçgenin tabanı ile tabanına bitişik bir açı ölçülür. Bundan sonra yapılacak küçük bir hesaplama cismin uzaklığını ölçebiliriz. Tabiî bu ölçme işlemi pek de basit olmayacaktır. Zîrâ uçsuz bucaksız mekânda ölçülmesi gereken cismi, bir köşesine oturtacağımız üçgenin tabanını yerleştireceğimiz bir yer bulmak pek

zordur. Dünyamızın yan çapı 6.300 kilometredir. Bu yarı çapa, ancak 384.000 kilometre uzaklıktaki ayı ölçmek için kullanacağımız üçgenin tabanı yerleşebilir. İlim, elbette olmazlan oldurmaya çalışacaktır. Bu dünyada imkânsızdır diye bir şey yok. Ancak bunu kavrayalı çeyrek asırdan fazla bir zaman olmamıştır. Amerikan atasözü pek meşhurdur. «Bir şeyin imkânsız olduğunu-söyleyerek uykuya dalan bir kimse, yanında bu şeyi yapmakta olan komşusunun gürültüsüyle uyanacaktır.» İlim bunun da imkânını buldu. Bu ölçüde dünyanın mahreki yani ta'kîb ettiği yörünge, üçgene taban olarak alınır. Dünya, altı ayda yörüngesinde karşı karşıya olan iki noktadan geçer, Bu iki noktadan açıları ölçmek mümkündür. Bununla birlikte bize en yakın yıldız üzerinde olup bu yörüngeye baksaydık, saniyede 30 kilometre hızla yani bir ekspres hızının bin misli sür'atle (Etrafımızdaki Kâinat, 34) dönen dünyanın altı aylık mahrekinin uzunluğunu ancak 27 metre ötedeki bir saçın kalınlığı kadar görecektik. Altair yıldızından bakıldığında; bu uzaklık, 100 metre uzaktan bir saçın genişliği kadar görünür.[\[19\]](#)

İkinci bir metod da ışık tayfının analiziyle elde edilir.

Güneş sistemimizin üyeleri iki kısma ayrılırlar :

1- İç gezegenler.

2- Dış gezegenler.

Yeryüzüyle güneş arasında bulunan Merkür (Utârid) ve Venüs (Zühre) e iç gezegenler denir. Dünyamızdan güneşe daha uzak olanlara da dış gezegenler denir.

Güneşin yere olan uzaklığı, Eros dünya paralaksı metoduyla ölçülür. Bu ölçü sonunda, yer ile güneş arasındaki mesafenin $149,5 \times 10^6$ 49.550.000 km. olduğu bulunur. Işığın, saniyede 300.000 km. hızla hareket ettiğini biliyoruz. Bu hızla giden ışık huzmeleri bize 8,17 saniyede gelir. Sakın bu mesafenin uzaklığı karşısında hayrete düşmeyelim. Zîrâ kâinat okyanusundaki yıldızlar âlemine dalınca basitliğini göreceğiz. Şayet güneş bir helvacı kabağı kadar olsa bile bir bezelye, ay ufak gelincik çiçeği tohumu ve New York'taki yüz bir katlı Empir-re Stade binası da mikroskopla ancak görülebilecek bir

bakteri kadar olurdu. (G. Gamow, 1., 2, 3... sonsuz 232)

Güneşin çapı, dünyamızın çapının 108 mislidir. Alam da dünya-mızınkinin 11.880 katıdır. Hacmi, yer hacminin 1.297.000 katıdır. Kütlesi ise dünyamızın 332.000 katıdır. Güneşin çekim gücü, yer çekiminin 27 katıdır. Saatta 100 kilometre hızla giden bir tren ancak 5 yılda güneşin çevresini dolaşabilir (Sezai Hazer, Astronomi, 65).

Güneş alev halinde patlayan gaz kümelerinden meydana gelmiş olup, küre şeklindedir. Çapı 1,3 milyon kilometredir. Yüzeyindeki sıcaklık derecesi 5500 santigrattır. Güneşin yüzeyindeki patlamalarda meydana gelen lavların yüksekliği 5000 metreye ulaşır. Fezada meydana gelen bu lav kümelerinin enerji miktarı, metrekareye 167x400 beygir gücünde bir kuvvet saçmaktadır. Bu ısıdan, yeryüzüne ancak 2 milyonda biri ulaşır. Güneşin fezamızda dolaşan yıldızlardan birisi olduğu kabul edilmektedir. Fezamızda güneşten kat kat daha büyük yıldızlar mevcûddur. Güneşin yüzeyinde, şiddetli kasırgaların ve fırtınaların bulunduğu sanılmaktadır, İlim

adamlarını hayrete düşüren problemlerden biri de, milyonlarca seneden beri bu kadar enerji sar-feden ve ısı veren güneşin ısısının henüz bitmemiş olmasıdır. Şayet bilginlerin dediği gibi güneşin harareti, içinde meydana gelen yanmaların neticesi ise, asırlardan beri yanan güneş neden yakıcı maddesini tüketememiştir? Şüphesiz ki; güneşte cereyan eden yanma şekli, bizim bildiğimiz ve alışageldiğimiz yanmalara benzemez. Yoksa, ilim otoritelerinin de kabul ettiği gibi (60.000 seneden beri) var olan güneşin yanıp bitmesi ve sönmesi gerekirdi. Bazı bilginlere göre; fezadaki ateş verici cisimlerin, güneş yüzeyine çarparak alev vermesi neticesinde yeniden yanmalar meydana gelmektedir. İşte ışık saçarak kaybettiği yanma enerjisini böylece te'mîn etmektedir. Griniç rasathanesi müdürü Thomas Golt diyor ki; «23 Şubat 1956 da güneşte meydana gelen patlama, 1 milyon hidrojen bombasının patlamasından doğacak bir enerjiye denkti. Bu patlama sonucu fırlayan parçalar, şualar yoluyla tâ dünyamıza kadar ulaşmıştır.» Thomas Golt devam ediyor : «Güneşten yeryüzüne gelen şualarda meydana gelen büyük

artış, Griniç saatiyle iki saat boyu devam etmişti. Yeryüzüne ulaşan bu çok fazla ışık artışı, tarihte meydana gelen en büyük kev-nî şuaların birisi olarak kabul edilmektedir.» Doktorun anlattığına göre; patlamaların meydana geldiği mıntıkanın yüzölçümü, yeryüzünden birkaç kat fazlalıktadır. Patlamalar esnasında meydana gelen enerjinin şiddeti, insan aklının alamayacağı derecede fazla idi. Rasathanenin mekanik âletleri sayesinde kaydedebildiği bu kevnî şuaların artışı esnasında yeryüzündeki, bütün varlıkların hissettiği de bir vakıadır.

Bu patlamalar esnasında meydana gelen ışıklar, gayet uzun ve yüksek derecede idi. Hertz şualarından daha fazla olduğu apaşikâr görölüyordu. Şuaların uzunluğu bir santimetre ile bir metre arasında değişmekteydi. Bu patlamalardan sonra güneşten kopan parçaların etrafa fırladığı da görölmüştü. Güneşte meydana gelen patlamadan tam yirmi saat sonra yeryüzünde en büyük magnetik sarsıntı oldu.

1956 yılının 13 Martında Amerikan Hava Kuvvetleri Araştırma Merkezi'ne bağlı rasathaneden yapılan yayınlara göre, bu tarihte güneşin dış

yüzeyinde büyük bir patlama meydana gelmiştir. (Alagnog-raf, güneşin dış yüzeyinde meydana gelen ısı ve ateş şulelerini kaydetmeye yarayan bir cihazdır.) Alagnograf filmlerinden anlaşıldığına göre; o gün meydana gelen patlamanın kuvveti, bir anda yüz milyon hidrojen bombasının patlatılması esnasında saçacağı enerjiye sahipti. Tokyo'da elli astronomi bilgini ve jeoloji âlimi, güneşin saçtığı kevnî şualar mevzuunda birifing yaparak bazı incelemeleri efkâr-ı umûmi-yeye açıklamışlardır.» (Allah ve Modern İlim, 40)

İşte henüz esrarı bilinmeyen ve sâdece tahminlerle sözü edilen şu güneş, hâlen bugün bile Hindistan'da Mecûsîlerin ilâh olarak kabul ettiği güneş, sâdece ışık ve ısıımızın kaynağı olarak değil, hayatımızın ve kâinat nizâmının mihveri durumunda bulunan güneş, her gün meydana gelen ilmî incelemeler sayesinde zihinleri biraz daha hayrete sevkeden güneş, zirvesine ulaşan ilmin atom çağında bile künhüne vâkıf olmadığı güneş, normal yanması esnasında ağırlığından saatte beş milyon ton kaybeden ve her an yeniden aynı ağırlığı te'mîn edip

enerji saçan güneş, Allah'ın Varlığına bir delil değil de nedir? Evet bütün bunlar, semâımızda seyreden milyonlarca yıldızlar arasında bir seyyare olan güneşi yoktan var edici bir zâtın varlığına delâlet etmez mi? Daha fezada hacmi güneşten kat kat büyük, sür'atı ondan çok daha fazla ve ışığı çok daha parlak olan yıldızlar bulunmaktadır. Bütün bunlar, Allah'ın varlığına şehâdet etmez mi?

Güneşin yüzeyi çok parlak olduğundan bir fikir serdedebilmek için çok zahmet çekeriz. Buna sebep de başta etrafını bizim atmosfer tabakamıza benzer şeylerin sarmış olmasıdır. Bunlar dört tabakaya ayrılır.

a) Işıktan küre: Parlaklığını anladığımız güneş kursu bu kısımdır. Güneş lekesi denilen siyah noktalar da bu kısımda bulunur. Lekeleri biz, güneşe nisbetle siyah görüyoruz. Hadd-i zâtında lekelerin bile parlaklığı dolunaydan 4.000 defa fazladır. Bu lekelerin göründükten birkaç gün sonra kaybolanları bulunduğu gibi, uzun müddet devam edenleri de vardır.

b) Tersine çeviren tabaka : Işıktan kürenin üstünde sekiz yüz kilometrelik kısmı işgal eder. Işıktan küre kısmından gelen ışık huzmeleri bu kısımda kırılır. Güneşin bu tabakasinda, gaz ve buhar halinde sodyum, magnezyum, alüminyum, demir, nikel, bakır gibi metallerle oksijen gibi ametaller bulunduğu spektroskoplarla anlaşılmıştır.

c) Renk küre : 15.000 kilometrelik yer tutan bu kısmının en büyük özelliği görülen patlamalardır.

d) Taç tabaka : Güneş etrafında bir hâle gibidir. Belirli bir sınır yoktur. Güneş de dünyamız gibi kendi eksenini etrafında döner ve bu dönüşü 25,5 günde tamâmlar (J. Gamow, Kâinatın Yaratılışı, 305). Bakınız Rabbimin azametini ki, güneşteki lekelerin yeryüzündeki hayata ne büyük te'sirleri oluyor. Güneş lekelerinin elektrikî te'siriyle yer atmosferinde iyonize tabaka meydana gelir. Bu tabaka, radyo dalgalarının aksetmesini ve dünyanın her tarafına yayılmasını te'nîn eder. Güneşimizin yüzeyinden bir dakikada çıkan enerji miktarı, astronomi ilminin verileriyle şu şekilde hesaplanmıştır. $4 \times (149,5 \times 10^2) \times 10^{10} \times 1,94 : 0,7 \times 10^{25}$ kalori bundan sonra güneşin 1

santimetre karelik yüzeyinden fışkıran enerji miktarı 90.000 kaloridir. Güneş enerjisinin kaynağı hakkında G. Gamow diyor ki:

«Bugünkü bilgimize göre güneş, radyasyonu için lâzım gelen enerjiyi cevherlerinin atomik tertip tarzlarını değiştirmesiyle te'mîn etmekte olup, hafif elemanlar birleşmekle ağırlığını hâsıl ediyor. Ve bu suretle büyük kütlesinde esaslı bir değişiklik olmaksızın, kimyasal terkibi mütemâdi surette değişmiş oluyor. Kütleleri, güneş kütlesinin aynı olan ana serî yıldızların hepsinin güneş kadar radyasyon neşrettiklerini biliyoruz. Bu da bize güneş kütlesindeki bir yıldızın radyasyon miktarını öbür ana-serî yıldızı halinde kaldıkça pek az değiştirebileceğini gösteriyor. Eğer böyle ise gezegenlerin sıcaklıkları da pek az değişikliğe ma'rûz kalıyor demektir. Merih, güneşten aldığı ısıyla ısındığı pek eski devirlerden beri bugünkü düşük sıcaklığını muhafaza ettiği gibi, Zühre de güneşimiz hafif elemanlar deposu tükenip büzülerek daha küçük «beyaz cüce» haline geçinceye kadar bugünkü ısınısını muhafaza edecektir. Eğer bu böyle ise hayatın

gezegen serîsi boyunca ilerlemesi bir hayâlden ibaret olur. Arz, bir hayat gezegenidir. Çünkü güneşe nazaran en uygun uzaklıktadır; o halde yeryüzünde bildiğimiz neviden hayatın —tekâmülü için yüz milyonlarca yıla lu-zûm gösteren hayatın— Merih için geçmiş olmasını ve Zühre'de istikbâlde türeyeceğini düşünmemize sebep kalmaz, çünkü bu gezegenler güneşe nazaran hayat bakımından uygun olmayan uzaklıklarda bulunmaktadır.»

Sir James Jeans ise diyor ki;

«Dahası var; biraz sonra göreceğimiz genel astronomik mu'tâlara göre güneş 3.000 milyon seneden, yani, arzın doğum tarihinden beri aynı hızla radyasyon neşretmektedir.

Güneş radyasyonu; güneş için enerji kaybı olduğu aşikâr olmasına ve enerjinin korunma prensibinin de enerjinin yoktan var olamayacağını kabul etmesine göre, bu kadar uzun zamandan beri müthiş bir enerji sarfı için elbette bir kaynak aramak icâbeder. Böyle bir kaynak nerededir?

Güneşin bugünkü radyasyonuna bakarak diyebiliriz ki; bu enerji, güneş dışında bir

istasyondan te'mîn edilse bu istasyonun saniyede bin milyon, milyon tonlarla ifâde edilen bir miktarda kömür yakması îcâbederdi. Tabî böyle bir istasyon mevcûd değildir. Boş bir okyanustaki bir gemi gibi seyreden güneş, sarfettiği enerji için kendi yağıyla kavurulmaya mecburdur. Güneşi, kömürünü kendi taşıyan bir cisim ve sarfettiği ışık ve ısı enerjisinin bu kömürden hasıl olduğunu farz etmiş olsak, bu kömürün birkaç bin senede kül ve cürufa intalâb etmesi îcâbederdi.

İlim tarihinde, güneş enerjisine dışarda bir kaynak arayan, bir tek düşünce görüyoruz. Hızı birdenbire kesilen bir mermi kinetik enerjisinin, ısı enerjisine inkılâb ettiğini biliyoruz. Astronomide buna benzer bir misâl ararsak o da şahaplardır; şahaplar da dışarıdan arz atmosferine düşen ve mermilere benzeyen cisimlerdir.

Mekân içinde seyreden böyle bir cisim, arza yaklaşırken hızı gittikçe artmakta ise de arz atmosferine girince, hava direnci yüzünden hızı kesileceğinden dolayı hareket enerjisi yavaş yavaş ısı enerjisine inkılâb eder.

Şahap, ısına ısına sonunda enkondesan hale girerek ışık neşreder. Bundan sonra kendi ısıısıyla buhar haline geçerek gözden kaybolup geride parlak bir gaz izinden başka bir hatıra "bırakmaz. Şahap enerjisinin orijinal hareket enerjisi ışık ve ısıya, kalbedilmiş olur. Biz onu bu ışıkla görürüz, o da bu ısı ile buhar haline geçer.

1849 yılında Bobert Mayer, güneşin radyasyon yoluyla neşretmekte olduğu enerjisinin, ona mütemâdi surette düşmekte olan şahaplar veya benzer cisimlerle te'mîn edilmiş olması ihtimâlini bildirmişti. Bunlar güneş atmosferine girerken hızlan kesiliyor ve hareket enerjileri ısıya inkılâb ediyor. Gerçi şahaplar ve benzer cisimlerin güneşe mütemâdi bir surette düştükleri tabiî iseler de bunların verebilecekleri enerji, güneşin neşrettiği enerji karşısında, ihmâl edilecek derecede küçüktür; böylece cisimlerin ağırlıklar toplamı arz ağırlığına eşit olduğu takdirde bile, bunun güneş radyasyonunun ancak bir asırlık miktarına kâfi gelebileceği basit bir hesaplâ anlaşılabilir. Bu hipotez kabul edildiği takdirde güneş ağırlığının, 30 milyon senelik

radasyonu te'mîn eden şahaplar yüzünden iki katma çıkması icâbeder.

50 beygir gücündeki bir projektörün neşrettiği radyasyon, evvelce hesâbettiğimiz gibi, bir asırda 1,5 gram kadar bir kütle taşır. Güneşin her santimetre karesi 8,10 beygir gücüyle çalışan bir projektöre benzetilirse, güneşin her santimetre karesinde bir asırda $1/4$ gram kadar maddenin eksileceğini hesaplayabiliriz. Gerçi bu kadar ağırlık kaybı, bir bakışta az görünürse de bunu güneşin bütün yüzüyle çarpmakla büyük bir miktara varırız. Bu hesaba göre güneş, her saniye 4 milyon ton, yahut dakikada 250 milyon ton kadar kaybetmektedir. Kıyâsla söylemek istersek Niyagara şelâlesinin taşıdığı su miktarının 650 katı kadardır. Eğer güneş 3000 milyon seneden, yahut arzın var olduğu tarihten beri bu hızda radyasyon neşrediyorsa bu müddet zarfında kaybetmiş olduğu kütle 400.000 milyon, milyon, milyon ton olacak ki, bu da toplam kütesinin beş binde biri kadardır.

Radyoaktif atomların kendi kendine parçalanmaları esnasında, maddenin radyasyona

inkılâb ettiğini biliyoruz. Bu olayın yeryüzünde gördüğümüz en canlı misâli, uranyumun kurşuna dönüşmesidir; burada toplam kütlenin dört binde bir kadarı radyasyona inkılâb etmektedir. Bu halde güneş, aslında uranyumdan yaratılmış olsaydı, maddesinin bu kadar kesrini radyasyon şeklinde neşreder ve bu da, bugünkü şiddetinde, güneş radyasyonu ancak 4.000 milyon sene idâme edecekti. Gerçi kendi kendine radyoaktif parçalanma, güneşin yaydığı enerjinin epey bir kısmını hâsıl ederse de bunu güneş enerjisinin bilfiil kaynağı olarak düşünmeye sebep yoktur. Böyle olsaydı, bugünkü güneşin, uranyum parçalanma mahsûllerinden ibaret olması icâ-bederdi; halbuki bunun Tx>yle olmadığına eminiz. Kaldı ki, güneşin radyasyon problemi tecrîd edilmiş bir problem olmayıp, belki yıldızlar radyasyonuna âit olan geniş ve genel bir problemin küçük bir parçasıdır. Yıldızların çoğu güneşe nazaran daha yüksek enerji neşrederler; o halde güneş için kâfi bir enerji kaynağı olan bir şey, yıldızlar için kifâyetli olmayabilir. Biraz sonra

göreceğimiz veçhile radyoaktivite, yıldız enerji kaynağı için tām bir çözüm veremez.

Işığın muhtelif dalga uzunlukları, yatay eksen üzerindeki noktalarla gösterilir. Bu dalga uzunlukları, santimetrenin yüz milyonda birine eşit olan ve bir Angstrom adı verilen bir birimle ölçülür. Eğrinin yükseldiği de bu noktaya, yani bu dalga uzunluğuna karşılık radyasyon bolluğunu verir.

Yıldızların sıcaklığını ta'yîn için kullanılan iki metod, bu eğrileri gözden geçirmekle kolayca anlaşılabilir. 6000 dereceye âit olan eğrinin en yüksek noktası 4800 Angstromluk dalga uzunluğuna karşı gelmekte olduğuna göre, 4800 Angstrom dalga uzunluğundaki ışık herhangi bir yıldız tayfında en çok bulunuyorsa yıldız yüzeyinin sıcaklığı 6000 derecedir.

Bu metodlardan herhangi biri, güneş yüzü sıcaklığının 6000 mutlak derece civarında veya biraz daha aşağı olduğunu gösteriyorsa da yine ark lâmbasına nazaran 2000 derece sıcaktır. Arza güneşten gelen ışık ve ısının toplam miktarı güneş radyasyonunun, tām değilse de pek yaklaşık olarak

bu sıcaklıktaki t m radyatörün neşrettiği radyasyona benzer (James Jeans, a.g.e., 174).

Materyal k inatın solit cevherini m tem di surette inhil l ederek elle tutulamayan radyasyona inkıl b ettiğini görürüz. Güneş d n, bugüne nazaran    yüz milyar ton daha ağırdı; 24 saatlik bu ağırlık farkı mek n içinde radyasyon halinde inti  r ediyor. Ve radyasyonun mek n içindeki seyahati zaman sonuna kadar devam edecektir. Bu radyasyonun bir gramından az miktarı, büyük bir gemiyi Atlas Okyanusunu geçirmeye k fi geleceği gibi yarım kilosu bütün İngiltere halkının on beş günlük —ısınma, aydınlanma, fabrika, tren, vapurlar vesaire için l zım gelen— enerjisini te'm n edebilir.[\[20\]](#)

Dünyamız

Bizim en fazla tanıdığımız ve üzerinde en çok laf ettiğimiz bir seyyare olan dünyamız, güneşten koptuktan sonra bir takım gazlardan müteşekkil bir tabakanın sardığı seyy l bir küre biçiminde tekasüf etmiş, bir mihver etrafında toplanmıştır. Bu toplanma esnasında madenler; granitler ve oksit bileşikleri gibi haf f maddeler üst kısma çıkmış,

demir ve benzeri ağır madde bileşimleri ise merkeze doğru alt kısımlarda toplanmıştır. En üst kısımda da, taşların ayrışmasından meydana gelen toprak tabakası yer almıştır. Bu tekasüf devresini soğuma merhalesi ta'kîbeder. Yüzeyde ısı miktarı 1200 santigrat dereceye düşünce kayaların oluşumu başlar. Bu miktar, kayaların oluşumu için en az derecedir. Artık yeryüzünün kabuk kısmı da yavaş yavaş donmaya başlar. Kabuk kısmının üstünde su kabarcıkları toplanmıştı. Onun da üstünde atmosferi teşkil edecek olan gaz kütleleri bulunuyordu.

Daha sonra iç tabakalardaki çöküntüler ve hareket, yerin yüzeyindeki yükseltileri (dağları), çöküntüler gölleri, denizleri, okyanusları meydana getirdi.

Yapılan araştırmalardan yerin dibine, merkezine doğru gidildikçe her kilometrede 30 C° lik bir ısı artışının bulunduğu görüldü. Yani dünyamızdan üç buçuk kilometrelik derinliğe ulaştığımızda suyun kaynama noktasına varmış oluruz.

50 kilometrelik derinliğe indiğinizde bütün kayaların erime noktasına ulaşırsınız. Netice-i kelâm

: Dünyamızın kütlesi; kurak bir kabuğun üst kısmını sardığı ateş denizlerinden, lavlardan meydana gelmiştir. Bu ateş denizi, üstündeki yüksek basınçlı kayalardan dolayı yüz kısmına doğru akmamaktadır. Zîrâ yüzeyden dibe doğru 15 millik bir derinliğe inildiğinde bu basınç, bütün kayaları ezmeye kâfi gelecek miktardadır. Yerin yüzeyinde ufak bir yarık oluverse, basınç olt madığmdan buharlar dışarıya doğru fırlarlar. İşte bundan volkanlar, fışkıran yanar dağlar meydan gelir.

Arzın yaşı :

Arzın yaşını tahmin hususunda ilk ilmî adım 1715 yılında mâruf astronom Halley tarafından atılmıştır. Her gün nehirler denizlere belirli miktarda su taşırken bu eriyikte bulunan az miktardaki tuzu da birlikte taşırlar. Gerçi buharlaşan su, tekrar nehirlerle iade edilirse de tuz tebahhur edemez. Bunun neticesi olarak okyanuslardaki tuz miktarı gittikçe artar; deniz suyunun bugünkü tuz yüzdesi evvelki gün-dekinden biraz fazladır. Şu halde, okyanusların bugünkü tuzluluğunun tuzun birikmesi için geçen zamanın tahmini hususunda iyi

bir âlet olabileceğini düşünen Halley, biraz da iyimser bir iddia ile «Bu suretle bütün şeylerin müddetini tahmin için bir argüman elde etmiş oluyoruz», demişti.

Jeolojik saat. — Yağmurların sürüklemiş olduğu birikintiler bize daha değerli bilgiler verir. Seneler geçtikçe arzın yüzü tesviye edilmektedir. Geçen sene tepelerde ve dağ tepelerinde yer almış olan toprak, şimdi yağmurlarla çamurlu nehirlerin diplerine taşınmış olup buralardan da denizlere taşınmaktadır. Acaba İngiltere buna ne kadar müddet için dayanabilir ve bu işlem ne zamandan beri devam edegel-mefctedir? Hepimiz, ömrümüz içinde deniz kıyılarının bir kısmının denize sürüklendiğini, bazı kısımlarının denize doğru yürüdüğünü biliriz. Needle'lar gibi göze batan kara parçalan, Wight adasının güney kıyısının büyük bir parçasının gözlerimiz önünde göçmekte olduğunu bildirir. Jeologlar bu gibi işlemlerin hızlarına bakarak birikintilerin jeolojik tabakalarda müşahede edilen kalınlığı hâsıl etmek üzere geçireceği zaman aralığını tahmin edebilirler.

Bu kalınlıklar pek büyüktür. Prof. Arthur Holmes müşahede edilen maksimum kalınlıkları şu suretle veriyor :

Kainozoik devir (Modern hayat) 21-.950 metre

Mesozoik devir (Orta hayat) 23.300 »

Paleozoik devir (Eski hayat) 55.500 » Pre-kampriyum devir (Daha evvelki

hayat, ilk hayat, hayatın fecri) 54.000 »

Toplam 154.750 »

Jeolojik zamanı tahmin hususunda kullanılan bu metoda ((Jeolojik kum saati» adı verilmektedir. Şimdiye kadar ne kadar kum akmış olduğunu ve kumun ne hızla aktığını görerek, saattaki kumun ne zamandan beri akmakta olduğunu hesâbedebiliyoruz. Kum saatlarının başlıca kusuru olan kumun sabit hızla akmaması keyfiyeti, bu metodun büyük kusurudur. Jeolojik metodlar, arz yaşının yüz milyonlarca senelerle ifâde edilebileceğini göstermeye kâfi olup bu yaş hakkında daha ciddî ve belirli tahminler için fizik ve astronominin te'mîn edeceği daha ciddî metodlara baş vurmak icâbeder. Radyoaktif atomlar da, mükemmel kum saatları

yerine geçmektedir. Çünkü bunların hızları, bugünkü bilgimize göre devirden devire kıl kadar dahi inhiraf etmemektedir.

Radyoaktif Saat

1 gramlık uranyum parçalanarak, uzun bir müddet sonra, 0,865 gram kurşun ve 0,135 gram helyuma inkılâb eder.

Şu halde arzın yaşını bulmak için azıcık uranyum, mükemmel bir saat gibi kullanılabilir. Teşekkül etmiş kurşun miktarıyla el'ân mev-cûd olan uranyum miktarını ölçmekle mesele halledilmiş olur. Arz ka-tılaştığı zaman birçok uranyum parçaları kayalarda hapsedilmişti, bu parçalar şimdi arzın yaşını bulmak hususunda kullanılabiliyor. Uranyumla birlikte rastlanan kurşunun hepsine radyoaktif parçalanma yüzünden teşekkül etmiş olan kurşun gibi bakmaya da hakkımız yok. Fakat' bereket versin ki, uranyumun parçalanmasıyla teşekkül etmiş plan kurşun, âdî kurşundan biraz farklıdır; âdî kurşunun atom ağırlığı 207 olduğu halde, bu kurşunun atom ağırlığı 206 dır. Binâenaleyh bir radyoaktif mineral numunesi

üzerinde yapılan kimyasal analiz, bunda ne kadar âdî kurşun ve ne kadar da radyoaktif artığı kurşun bulunduğunu bize bildirebilir. Bu nevi kurşun miktarıyla mevcûd olan uranyum miktarı arasındaki orantı, bizi parçalanma işleminin başlangıcına kadar götürebilir.

Genel olarak aynı jeolojik tabakalardan alınan kaya numuneleri, aynı hikâyeyi söylemekte olup, bu tabakaların birikmesinden beri geçen sene sayısını bize verebilir. Radyoaktif saata göre arzın yaşı şöyledir :

1- Radyoaktif kayalardaki kurşun - Uranyum oranından (1.750 milyon seneden fazla).

2- Uranyum ve aktino - Uranyumun izafî bolluğundan (3.400 milyon seneden az).

3- Kurşun izotopları izafî bolluğundan (5.300 milyon seneden az).

4- igneous kayaların kurşun mevcudundan (300 milyon seneden az).

Güneş sisteminin yaşı ise şöyledir :

1- Utâridin yörüngesinden bin ile on bin milyon sene.

2- Ayın yörüngesinden takriben 4000 milyon sene.

Meteorik taşların radyoaktiviteleri de "bizim için bir saat te'mîn edebilir. Birçok taşlar üzerinde kimyasal ve radyoaktif analizleri yapan Paneth ve arkadaşları, 110 milyon seneye 7000 milyon sene arasında yaş tahmininde bulunmuşlardır. Bu son sınıfa giren meteoritlerin güneş sistemi içinde hâsıl olduklarına emîn olsaydık, güneş sistemini teşkil eden madde için en aşağı 7000 milyon seneyi kabule mecbur olurduk. 'Bu muhtelif rakamlar bir gezegen olarak arzın ve yeryüzündeki maddenin yaşlarını tâm olarak tahmine yaramazsa da bunların bin milyon senelerle ölçülebileceğini göstermektedir. Fikirlerimizi yuvarlak bir rakam üzerinde tesbît etmek istersek arz için yaş olarak üç bin milyon seriyi seçmek T^elki doğru Qıur; arza âit maddenin, arzın teşekkülünden daha evvel var olduğu tabiidir.

Arzın Şekli

Dünya yuvarlaktır, ancak tam küre biçiminde değil, elips şeklindedir. Ekvator bölgesi şişkince,

kutuplar ise basıktır. Bu basıklık oranı 1/297 dir. Yer kürenin boyutları aşağıdaki şekildedir.

Ekvator çevresi Meridyen çevresi Ekvator yarı
çapı Kutuplar yarı çapı Yerin yüzölçümü Yerin hacmi
40.076.594 metre 40.009.152 » 6.378.388 »
6.356.912 ». 51.011.000 km² 1.083.320.000 m³

Dünyamız iki çeşit hareket eder :

a) Kendi mihveri etrafında 24 saatte bir dönüş yapar. Gece ile gündüz, bu hareketin neticesidir. Böylece dünyamız saatta 1666 kilometre hızla dönerek kendi mihveri etrafında günde 40.000 kilometrelik yol alır. Yerin bu dönüşü Jiroskobun icadıyla kat'ıyyet halini almıştır.

b) Güneşin etrafındaki hareketini ise bir senede tamâmlar. Arzımız, güneş etrafında dönerken tām yuvarlak değil elips şeklinde bir yörünge ta'kîp eder ve bu esnadaki ortalama hızı saniyede 30 kilometredir. Bunun sonucu olarak yeryüzünün muhtelif noktalarında gece ile gündüz uzunluğu değişir ve mevsimler meydana gelir. Dünyanın, ekvator düzlemi ile güneşin etrafındaki hareketinde ta'kîb ettiği yörünge düzlemi arasında 23 derece 27 dakikalık bir

fark vardır. Aynı zamanda yerin ekseni de dik değil, 66 derece 33 dakika eğiktir. Arzın kütlesi 6 milyar milyon, milyon tondur.

'Bunun rakamla ifâdesi şöyledir. 6×10^{21} ton. (James Jeans, Etrafımızdaki Kâinat, 46). Bu sayı 6 rakamının önüne 21 tane sıfır koymakla değerlendirilir.

Şimdi düşünün şu Yaratıcının azametini ki, bu 6 milyar, milyon, milyon ton ağırlığındaki bize göre müthiş bir rakamı, kâinatın genişliğine göre ancak mikroskopla görülebilecek kadar küçücük bir değer ifâde eden dünyamızı bunca dağlan, taşlan, dereleri, tepeleriyle saniyede 30 kilometre gibi baş döndürücü bir hızla döndürüyor. Şimdi hesaba koyulsun bakalım matematikçiler bu kocaman küreyi değil döndürmek yerinden kımıldatmak için ne kadar enerji gerekir? Kaç ton kömür yakmalıyız?.. Güneş, dünyamızdan 1.4004)00 defa daha büyük. Ağırlığına ne dersiniz? Tâmm 332.000 dünya ağırlığında, kısaca 2×10^5 ton. Andromeda M 31 nebulasının ağırlığı ise, sâdece 3,5 milyar güneş kütlesi kadardır. Buyurun

varlığına delil. Hâlâ mı inkâr? Hâlâ mı ilhâd?... Şimdi bir de Allah'ın Kelâmı'ndan okuyalım dünyayı:

«Gece de onlar için bir âyettir. Biz ondan gündüzü sıyırıp çıkarırız. Bir de bakarlar ki karanlığa girmişlerdir onlar.» (Yâsîn, 37)

«O geceyi gündüzün üstüne bürüyüp örtüyor. Gündüzü de gecenin üstüne getirip sarıyor.» (Zümer, 5)

Bu iki âyet bize açıkça dünyanın yuvarlaklığını ifâde .etmektedir. Ancak bu ifâde gayet i'câzlıdır. Birinci âyetteki «sıyırıp çıkarmak» ifâdesi, Arap dilinde yuvarlak bir şeyden çıkarmak mânâsına' gelen «selh» kelimesiyle anlatılmıştır. İkinci âyetteki «tekvîr» kelimesi ise, sarahaten bu mânâyı ifâde eder. Bir de efendimizin şu hadîsini sadet hârici olarak zikrederim. «İhtilâf-i metali dolayısıyla dünyada ezansız bir an yoktur.» Şimdi düşünün her an ezan okunulan bir dünyayı.

«Sen dağları görür, onları yerinde durur sanırsın. Halbuki onlar bulut geçer gibi geçer gider. Bu, her şeyi sapasağlam yapan Allah'ın san'atıdır.» (Nemi, 88)

Buyurun, saniyede 30 kilometrelik baş. döndürücü hızla koşan dünyamızın dönüşünün ilâhî kelâmla tasdikini görün.

Bir de atmosferimizin durumunu öğrenelim gerçek hayat kitabından.

«Allah; kimi hidâyete erdirmek isterse; onun kalbini İslam'a açar. Kimi de saptırmak isterse; onu da göğsü yükseliyormuş gibi kalbini daraltır, sıkar. Allah; îmân etmeyenlerin üstüne, işte böylece murdarlık çökertir.» (En'âm, 125)

Bilindiği gibi yer çekiminin te'siriyle hava küresi, dünyanın üstünde bir basınç yapar, havanın basıncı yaklaşık olarak 6 000 000 000 000 000 tondur. Deniz yüzeyinde hava basıncı 1033 gramdır. Solunumun hayatımız bakımından ne kadar önem taşıdığı bilinmektedir. '

Dünyamızın tâm küre biçiminde olmayıp kutupların biraz basık, ekvatorun da geniş olduğunu biliyoruz. Daha önce öğrendiğimiz gibi kendi mihveri etrafında dönen cismin basıncı gittikçe artar. İşte ki-tab-ı mübînin açıklaması: «Göremediler mi biz arza geliyor, onu etrafından eksiltilip duruyoruz.» (Ra'd, 41)

«Bundan sonra da yeri yayıp döşedi.» (Nâziât, 30)
Bu âyette «yayıp döşedi» ifadesi, kelimesiyle belirtilmiştir. Arap dilinde «deve kuşu yumurtasına» denir. Bilindiği gibi dünyamız da tâm küre biçiminde değil, yumurta şeklinde, ekvator şişkince kutuplar basıkçadır. Daha açık şekilde çevirecek olursak şöyle dememiz gerekir : Bundan sonra da yeri bir deve kuşu yumurtası haline getirdi. Aynı kelimeyi bir Türk âlimi olan Mustafa bin Şemseddîn Karahisarî şöyle açıklıyor : Dahy: Bir nesneyi yayıp döşemektir. Âyet de aynı mânâdadır. Deve kuşunun yumurtladığı yere de madhaa denirdi. (Hasan Basri Çantay, Kur'an-ı Hakîm ve Meâl-i Kerîm, 1143), [\[21\]](#)

Yıldızlar Âlemi

Işık, dünyamızın çevresini bir saniye zarfında 7,5 defa dönebilecek hıza sâhibtir. Işık, saniyede 300.000 km. hızla hareket ettiğine göre 1 dakika 60 saniye, 1 saat 60 dakika, 1 gün 24 saat, 30 gün 1 ay, 12 ay 1 sene olduğuna göre, ışığın bir senede alacağı yolu bulmak mümkündür. Işığın 1 yıl içerisinde aldığı yol aşağı yukarı 9.460.800.000.000 km. dir. [\[22\]](#)

Şimdi Hz. Ömer'in Kudüs'ü fethettiği sıralarda ana kaynağından çıkıp da bize henüz ışığı ulaşmamış olan yıldızların mevcudiyetini söylersek birçok kişi bize inanmayacaktır. Ama biz de onlara, kâinatımızda beş yüz milyon ışık senesi uzaklardaki cisimlerin varlığını hatırlatmak isteriz.

Yıldızların uzaklığı hususunda bize rehber yine parallaks metodudur. Ancak daha önce gördüğümüz taban artık bu uzaklıklar karşısında kâfi gelmeyecektir. Zîrâ arzın güneş etrafındaki yörüngesinin bütün çapı olan üç yüz milyon kilometrelik mesafe şimdi yetişmez. Artık karşı karşıya bulunduğumuz uzaklığı tasavvur etmeniz bilmem mümkün oluyor mu? Dünyamıza en yakın yıldızdan kalkan ışık bize ancak 4,5 ışık senesinde ulaşıyor. En yakını bu olursa uzağını varın siz tahmin edin. Hadd-i zâtında ışık da, telsiz telgraf dalgaları gibi elektromanyetik dalgalardan ibarettir. Bir teoriye göre de kâinatımızda bulunan her şey, titreşimlerin muhtelif şekillerinden ibaret sayılmaktadır. Saniyede 1-16 titreşim yapan maddeyi insanoğlunun organları kavrayamaz. 16-40.000

arasındaki titreşimleri ses olarak alırız. 40.000 - 1.000.000 arasındaki titreşimleri insanoğlunun vücûdunda hissedecek bir organ mevcûd değildir. Saniyede 1 milyon ile 3 milyar arasındaki titreşimler elektrik şeklinde ortaya çıkar. 3 milyardan yukarı titreşimler ise ışık halinde beliriyor. Bunun üzerindeki titreşimler de ısı şeklinde telâkki ediliyor.^[23]

Uzaklık ölçmede ışık tayflarından chepid (değişken) yıldızlardan faydalandığını daha önce söylemiştik. Bu hususu Sir James Jeans şöyle anlatıyor :

Göğün başka başka parçalarındaki A ve B chepidleri ışıklarının eşit hızlarla değiştiği görülüyorsa, bunların mum kuvvetleri aynı olmalıdır. Bu halde bunların zahirî parlaklığındaki herhanjgi bir fark bizden olan uzaklıklarındaki farkla ilgili olmalıdır. A yıldızı B den yüz defa daha parlak görünüyorsa, B yıldızının uzaklığı A nın uzaklığının on katı olmalıdır. Aynı suretle, üçüncü bir C chepid'inin uzaklığı A nın uzaklığının on katı olabilir. Bu halde C yıldızı A ya nazaran yüz defa uzaktır. C

ye nazaran on defa uzakta olan D de A ya nazaran bin defa uzaktadır. Ölçü çubuğunu bu yolda devam ederek uzatabiliriz. Bunun için, pek uzaklara varasıya kadar bir sınır yoktur; öyle bir uzaklık ki orada, fevkalâde parlak yıldızlar olan, chepid değişkenler görünmez olurlar. Şimdiye kadar sâdece chepid'lerin mukayeseli uzaklıklarını gözden geçirdik. Maamafih, en yakın chepid'lerden çoğunun mutlak uzaklıkları yukarda izah edilmiş olan parallaktik metodla, yani arzın güneş, etrafındaki hareketinden dolayı bunların gökteki zahirî hareketlerini ölçmekle ta'yîn edilmiştir; Bu yıldızlardan herhangi birini esâs olarak ve bir chepid'i diğerine katlamak yoluyla gökteki bütün chepid değişkenlerin mutlak uzaklıklarını hesâbedebiliriz. Bu yoldan giderek chepid değişkenlerin ışık değişim periyodu ile parlaklığı arasında müşahede edilen bağ, yani «periyod lüminosite» bizim için bir mikyas olabilir. Bir chepid'in mutlak lüminositesi yahut mum kuvveti, ışık değişimlerinin müşahede edilen periyodundan, bu mikyas vasıtasıyla doğrudan doğruya okunabilir. Bu halde değişkenler, kâinatın pek uzak yerlerine

dikilmiş fener kuleleri gibi addedilebilir. Nasıl gemici fenerleri neşrettikleri ışık keyfiyetiyle tanınırsa, biz de bunları neşrettikleri ışık kaliteleriyle tanırız. Nasıl bir gemici sahil fenerinin mum kuvvetini bir deniz haritasından çıkarıyorsa; biz de chepid'lerin mum kuvvetlerini, müşahede edilen ışık değişimleri periyodlarından bulabiliriz.

Meselâ, ışıklan kırk saatlik periyodla değişen chepid'lerin lümino-siteleri güneşinkinin, yaklaşık olarak, 200 katı olup 6.46×10^{29} kuvvetindedir; on günlük periyoda karşı lüminosite ise güneşinkinin 1600 katı yahut 5×10^{30} un kuvvetidir. Pek uzakta olan bir yıldızın müşahede edilen ışık değişim periyodu on gün ise ve değişimin kalitesi bunun bir chepid değişken olduğunu gösteriyorsa, bilfiil mum kuvvetinin 5×10^{30} olması lâzım geldiğini anlarız. Bunun zahirî parlaklığı, bilfarz 16 ncı kairden bir yıldız parlaklığına eşit olur ve bundan bize gelen ışık 900 km. uzaktaki bir mumdan gelen ışığın aynıdır diyebiliriz. Binâenaleyh bir mum ile 5×10^{30} mum arasındaki fark 900 km. ile

yıldızın bizden olan uzaklığı arasındaki farka denk gelir.

Işığın, uzaklığın karesiyle azalması kanununu tatbik edersek, cismin bizden olan uzaklığı 220.000 ışık senesi kadardır.

Fakat böyle bir hesaba, mekândaki ışığı azaltan hâilelerin söndürme payını da sokmak lâzımdır.

Bize en yakın olan yıldızların bir kısmını şöylece sıralayabiliriz :

Kantores burcundaki Alfa yıldızı 4,5 ışık senesi

Sirius burcundaki yıldız 10 » »

Vega yıldızı 26,5 » »

Kutub yıldızı 76 » »

Betelgeuse 200 » »

Rigel 466 » »

Bunlardan sâdece birkaçını buraya dercettik. J. Jeans diyor ki:

«En yakın Centauri kümesi 22.000 ışık senesi uzakta olduğu gibi yakınlık bakımından bundan sonra gelen Toucani 47 kümesi yüzde üç kadar uzaktır. Fakat bilinen en uzaktaki N.G.C. 7006 işaretli küme, bizden 186.000 ışık senesi uzaktadır.

Böyle uzaklıkların ölçüsünde parallaktik metoddan medet umula-nıaz. Bizden uzaklığı 186.000 ışık senesi olan bir yıldız yörüngesinin parallaktığı, Atlas Okyanusu'nun öbür tarafından tutulan" bir iğne topuzunun Avrupa'daki birine nazaran büyüklüğü kadardır, değil bu kadar uzaktaki hattâ biraz daha yakındaki yörüngeyi bile takdîr edecek bir teleskopumuz yoktur. 186.000 ışık senesinin sâdece rakamı bile pek uzaktaki bu yıldız kümelerinin bizden olan uzaklığını kavramak hususunda pek az yardım eder. Fakat biz, bunlardan bize bugün gelen ışığın oralardan ilk insanın yeryüzündeki zuhuru sıralarında kalmış olduğunu düşünmekle uzaklığın derecesini daha iyi kavrayabiliriz. Bu ışık insan neslinin çocukluğu, gençliği ve yaşlılığı içinden, medeniyetin pek geç doğan fecri içinden, tarihin kaydedebildiği "bütün zaman şeridi içinden, hükümdarlık ve imparatorlukların çöküp batması içinden saniyede 300.000 km. hızla muntazam surette akmış ve ancak şimdi bize varabilmiştir. Bu korkunç mekân uzunluğu, bizi kâinatın sınırlarına götürmez; şimdi

anladığımızı ve bütün ihtimâllere göre bunlar bizi, ancak galaktik sistem sınırlarına götürüyor. Globular kümenin tām sisteminin haritasını yapmaya muvaffak olan Sehapley bunların, Samanyolu düzleminin her iki tarafında yatan bir uzun ob-long şeklindeki mıntıkayı işgal ettiklerini iki büyük çapının bu düzlemde bulunduğunu ve bunlara dik çapın nisbeten kısa olduğunu bulmuştur.

Maamafih bu müthiş mekân şeridi de, bizi kâinatın sınırına getiremez; belki galaktik sistem sınırına ancak götürebilir.

Globular kümeler tām sisteminin haritasını yapmış olan Shaplay, bunların Samanyolu düzleminin iki tarafında yatan uzun bir mıntika işgal ettiğini, iki büyük çapının bir düzlemde bulunduğu ve bunlara dik çapının ise nisbeten kısa olduğunu bulmuştur. Mekânda galaktik düzleme dik doğrultuda baktığı farzolunan bir şahıs globular kümeler sistemini bu diyagramdaki gibi görecektir. N.G.C. 7006 istisna edilirse bütün globular kümeler merkezi güneşten 50.000 ışık senesi kadar uzakta

bulunan ve yarıçapı 115.000 ışıık senesi kadar tutan bir daire içine dūşer.»[\[24\]](#)

Diğer Gezegenler

1- Utârid (Merkür)

Merkür'ün dünyamızdan uzaklığı 91.170.000 km. dir. Güneş'e olan uzaklığı 57.830.000 km. dir. Güneş'in etrafındaki bir devreyi 88 günde tamâmlar. Ne gariptir, Allah'ın her yerde, her şeyden ayrı bir tecellîsi. Bu takdirde Utârid gezegeninin bir tarafında hep gündüz olur. Bunun neticesi güneş'e dönük tarafındaki sıcaklık kurşunu eritir. Güneş görmeyen yüzü ise dünyamızdaki hava gazım bile dondurur. Ve hayatın izine rastlanmaz Utârid'de. Utarid'in yörüngesi çok yassıdır. Güneş'e bazan çok yaklaşır, bazan çok uzaklaşır. Ve yörüngesinde her zaman aynı hızla hareket etmez. Çekim hızı da dünyadakinden azdır. Sir James Jeans diyor ki:

«Gezegenler arasında güneş'e yakın ve binâenaleyh en sıcak olanı «Utârid» dir. Nasıl ay dâima aynı yüzünü Arz'a çeviriyorsa, Utârid de dâima aynı yüzünü güneş'e gösterir. Bu halde Utarid'in bir yan küresinde daimî —ve fevkalâde sıcak— bir

gündüz ve diğer yarı küresinde dâima öğle vaktinde bulunan bu noktadaki sıcaklık derecesi «345°» kadardır; bu sıcaklıkta kurşun ve kalay likit halindedir. Eğer Utârid'-te insanlar yaşıyorsa , bunların güneşe bakan yüzde bulunmayacakları şüphesizdir. Eğer böyle mahlûklar varsa bunlar ancak güneşten 90° kadar uzakta, fecir ve şafak mıntıkasında, yaşayabilirler ki, bu mıntıkada güneş dâima ufka yakın olduğu halde sıcaklık yine epey miktardadır. Maamafih buradaki mahlûkların da yeryüzündeki evlerde yaşamalarına imkân yoktur; çünkü güneş, kendine bakan her duvarı 345° sıcaklığa çıkarır ki, bu sıcaklıkta mahlûklar finnda kebâb olma durumuna düşerler. Bu halde bu insanların Utârid yüzünde açılmış hendek ve sokaklarda yaşadığını ve buradan yüze çıkarılan demir borularla aldıkları ısı ile sularını kaynattıklarını ve makinelerini çalıştırdıklarını farz edebiliriz. Maamafih astronomi, Utârid yüzünde herhangi bir neviden hayatın mevcûd olduğuna dâir bir delil izi bulamamıştır.

Utarid'in bir atmosferinin bulunup bulunmadığı konusu üzerinde hâlâ münâkaşa cereyan etmektedir. Gezegenlerin en hafifi olan Utâ-rid, kütlesinin Arz' kütlesinin yirmide birinden az olmasından dolayı, bir atmosfer tutma kabiliyetini hâiz değildir. Gerçi bugünkü şartlar altında oksijen ve daha ağır gazları yüzünde tutabilecek kabiliyette ise de eski zamanlarda, bugüne nazaran pek sıcak olduğu devirlerde, pek ağır mekâna gitmişlerdir.»

2- Zühre (Venüs)

Dünyamızdan 41.000.000 kilometre uzak olan Zühre, güneş etrafındaki seyrini 224 günde tamâmlar. Bize pek açık görünmeyen Züh-re'nin etrafını gaz kümeleri sarmıştır. Ve biz, meçhullere bürünen bu dünyadan pek az şeyler bilebiliyoruz. Zühre'den gelen ışık tayfının analizinden oksijen emaresine rastlanmadığı halde, CO₂ (karbondioksit) bol miktarda mevcûddur.

Sir James Jeans diyor ki:

Utârid'den sonra Arz'm ikiz kardeşi olan Zühre gezegeni gelir. İki gezegen birbirine tıpatıp benzemez, Arz'ın çapı Zühre çapından % 3 kadar büyük ve

kütlesi ise onunkinden % 23 kadar büyüktür. Bu küçük farklar, iki gezegenin atmosfer tutma kabiliyetinde mühim bir fark hâsıl etmeyeceğine göre; Zühre gezegeni, arzımız gibi hidrojen de dâhil olmak üzere gazlan tutabilen bir atmosfere mâliktir.

Problemi sâdece gezegenlerin bugünkü hali yönünden mütalaa edersek, Zühre'nin de biraz küçük miktarda olsa bile Arz'mkine benzeyen atmosferlerle mücehhez olması neticesine varmak icâbecler. Fakat hakikatte iki atmosfer birbirinden çok farklıdır. Zühre'nin genel görünüşü bu farkın bir kısmını ihtar ediyor. Arz'a, Zühre'den baktığı farzedilen bir astronom yeryüzünün yarısını kaplayan parlak beyaz bulutlar görecektir. Bulutlardaki boşluklar deniz, çöl ve münbit araziye ebedî vasıflarını verecektir. Fakat Arz'dan Zühre'ye bakan bir astronom böyle değişmez vasıfları görmeyip sâdece buluta benzeyen yüz görmektedir.

Zühre atmosferinin üst kısımlarının Arz'dan etüdü burada ne oksijen ve ne de su buharı mevcûd olmadığını ve belki fazla miktarda karbondioksit gazının bulunduğunu gösteriyor. Şpektroskopik

muayenenin kat'i surette hassas olmamasına göre, bu da orada oksijen ve su buharının kati olarak mevcûd olmaması demek değil ise de oksijen ve su buharı miktarlarının muayyen sınırın altında bulunması dmehtir. Arz atmosferindeki oksijenin hepsi atmosfer basıncı altında bir tabaka halinde yayılmış olsaydı, bu tabakanın kalınlığı birbuçuk kilometre olurdu; eğer oksijen yerine karbondioksit gazı aynı muameleye tâbi tutulsaydı bu tabakanın kalınlığı ancak birkaç metre olurdu. Zühre atmosferinin üst tabakalarındaki mütenazır kalınlıkları oksijen için bir metreden az ve karbondioksit için yedi, sekiz yüz metre tutardı. Kısaca, Arz'dan Zühre'ye geçmekle karbondioksit ve oksijen yerlerini değiştiriyor. St. John'un buluşuna göre Zühre'nin üst atmosferindeki su buharının toplam miktarı arz üzerindeki en yüksek bulutlardakinden azdır; eğer bunların hepsi yağmur halinde yağmış olsa bile milimetre kalınlığında yağmur tabakası teşkil edemez.

3- Merih (Mars)

Güneşe uzaklığı 227.000.000 km. olan Merih, güneş etrafındaki do-lanımını 686 günde tamâmlar, kendisinin etrafında da iki uydusu vardır. Eskiden her ne kadar Merih'te hayat olduğu sanılmakta ve orada da canlıların yaşadığı kabul edilmekteyse de, son ilmî araştırmalar ve bilhassa Amerikan Feza Merkezi N.A.S.A.'nın gönderdiği peyklerden gelen sinyallere göre hayat olmadığı anlaşılmıştır. Merih de kendi mihveri etrafındaki dönüşünü 24 saat 37 dakikada bitirir. Çapı 6.784 km. dir. Uyduları Phobos ve Deimos'tur. Sir James Jeans diyor ki:

Güneşten uzaklaştıkça Zühre'den sonra Arz'a ve sonra da Merih'e varılır. Bunun güneşten aldığı radyasyon ortalama sıcaklığı Arz sıcaklığının 0.81 katı yahut, yaklaşık olarak -40° kılar. Bilfiil müşahede edilen sıcaklık dereceleri bu ortalamanın iki tarafında geniş bir aralık teşkil etmekte olup Merih, yaz günlerinde ekvatordaki sıcaklık derecesi 10° ile, Merih kışının ortalarında kutupların sıcaklık derecesi olan -70° arasında değişmektedir.

Eğer Merih esaslı bir atmosferle çevrilmemiş olsaydı, bu yayılma daha geniş mikyasta olacaktır;

müşahedeler böyle bir atmosferin varlığını te'yîd ediyor.

Merih'in iki kutbu, (kutub buz tepeleri) diye anılan, beyaz alanlarla çevrilmiş olup, bunlar sıcak havalarda küçülmekte ve yaz aylarında tamamıyla ortadan kalkmaktadır. Gerçi bu isim, arz üzerindeki tepelerine benzetilmek üzere verilmişse de Merih'te buz varsa, bu buzun pek ince olması icâbeder: Çünkü orada pek kuvvetli olmayan güneş ışım, kaim buz tabakasını eritmeye müsait değildir. Merih yüzünde buz varsa, kutba yalan yerleri istisna edilmek üzere bu buz tabakası kalınlığı, hesaba göre birkaç santimetreyi geçemez.

4 - Müşteri (Jüpiter)

Güneşe uzaklığı 777.270.000 km. olan Müşteri'nin dokuz tane uydusu olup, güneş etrafındaki seyrini 12 senede tamâmlar. Müşteri'nin yüzeyinde sühnet, sıfırın altında —127 dereceyi bulur. Bol miktarda metan gazına rastlanır. O yüzden canlı organizmanın yaşaması imkân dışındadır, gezegenlerin en büyüğüdür. Çapı 147.700 km. dir. Kütlesi 318.3 dünya kadardır. Müşteri'nin

kütlesi, öbür gezegenlerin kütlesinin toplamının üç katma yakındır. Dünyamıza çok uzak olduğundan parlak ve küçük kurs halinde görülür. Kendi eksenini etrafındaki seyrini 9 saat 50 dakikada tamâmlar. Atmosferinde metandan ayrı olarak amonyak gazına da rastlanır. Uyduları Müşteri'nin etrafında 12 saatla 745 gün arasında değişen bir müddet içinde seyrederek. Bu uydular çeşitli büyüklüktedir. En büyüğünün yarı çapı 5.600 km., en küçüğününki ise 16 km. dir. Gneymand adı verileni 5.600 km. yarıçapm-daki uydusu aydan iki kere daha büyüktür. Müşteri'deki atmosfer basıncı yeryüzünden tām 700.000 kere fazladır. Çekim kuvveti de yeryüzünden 1.000.000 kere fazladır. Müşteri'nin bir yılı, dünyamızın 4380 günü kadardır. Demek ki Müşteri, dünya etrafında bir kere dönünce-ye kadar dünyamız güneşin çevresinde tām on üç defa tur yapmaktadır. Müşteri'nin çapı güneşinkinin onda biri kadardır.

5- Zühal (Satürn)

Güneşten uzaklığı 1.425.000.000 km. olup on tane peyki vardır. Güneş etrafındaki seyrini 29.5 senede tamâmlar. Zühal'in atmosferinde de. metan ve

amonyak gazı vardır. Zühal gezegeninin etrafındaki peykler halka biçimindedir. Çapı yaklaşık olarak 75.000 mildir. Yüzeyi sert değil bilakis hafif gaz gibi bir maddeden yapılmıştır. Kendi eksenini etrafındaki seyrini 10.5 saatta tamâmlar. Zühal ile güneşin arası hemen hemen dünya ile güneşin on mislidir. Zühal'de insan yaşamış olsaydı ne acâyibtir ki; dokuz yaşına basınca bizim dünyamızın pîr-i fânileri kadar yani seksen sekiz sene yaşamış olacaktı. Zühal, bizim dünyamızdan yedi yüz otuz üç defa daha büyüktür. Zühal'in yüzeyindeki atmosfer basıncı dünyamızdakinin 1.000.000 katıdır. Zühâlde de amonyak ve metan gazına rastlanır. Yüzeydeki ısı — 158 C° dir.

6- Uranüs

Güneşten 28.866.000.000 km. uzaklıkta dönen Uranüs, seyrini seksen dört senede bitirir. Peyki dört tanedir. Çapı 32.000 mildir. Atmosferi, zehirli metan gazıyla doludur. Sıcaklık miktarı —183 dereceden daha azdır. Yüzeyindeki (Sir James Jeans, Etrafımızdaki Kâinat, 290)

buz kalınlığı 10.000 km. kadardır. Bunun da üzerindeki atmosfer 5.000 km. dir. Fazla soğuk yüzünden amonyak gazı da donmuş haldedir (Fen Ansiklopedisi, 617). Uranüs'ün bir yılı dünyanın seksen dört yılı kadardır. Bu gezegeni insanlık tanıyalıdan beri henüz güneş etrafında iki defa seyrini tamamlamıştır.

7- Neptün

Güneşten 4.490.000.000 km. uzaklıkta bulunup, yüz altmış beş senede güneş etrafında bir kez seyir yapmaktadır. Bir tane uydusu vardır. Neptün'ün atmosferinde de zehirli metan gazı bulunduğu tayfların analizinden anlaşılıyor. Sıcaklık derecesi ise — 210 C° dir. Üzerindeki buz kalınlığı Uranus'ta olduğu gibi 10.000 kilometre kadardır. Atmosfer derinliği ise 3.000 kilometredir.

8- Plüton

Güneşe dünyadan kırk defa daha uzakta altı trilyon dört yüz milyar kilometre mesafede olan Plüton, güneş etrafındaki seyrini iki yüz kırk sekiz senede tamâmlar. Plüton, Amerika'lı Lovel tarafından bulunmuşsa da tâm keşfi 1930 "yılma rastlar.

Plüton'un çapı 5.500 kilometredir. Plüton hakkında henüz pek fazla şeyler bilmiyoruz.

Şu anda gezegenler sistemindeki seyahatimizi da bitirmiş oluyoruz. Gezegenler sistemi kâinatın genişliği, yıldızların acâyibliği, keh-keşânların dehşeti, nebülozlann azameti karşısında bir zerre kadar. Daha önceki sayfalarda kâinat modellerini gördünüz. Bunca âlemler neden böyle bomboş, hiç birinde hayat yok mu? İlmin şimdilik verdiği tek cevap «henüz bilemiyoruz.» Bu arada ilimden pek az nasîb alan câhiller de yirminci asırda pek az değil.

Bunca hakikatleri gördükten sonra hâlâ Allah'ı inkâra yeltenecek bir kimse çıkar mı bilmem. Milimetrenin milyarda bir küçüklüğünde 50.000 kilometrelik hızla dolaşan elektronlardan tutun da, sonsuz âlemde aynı hızla dolaşan milyarlarca ton ağırlığındaki maddeden müteşekkil cisimleri, seyyareleri, yıldızlan, kehkeşânları, nebülozlan bir topaç gibi oynatan Allah'ın hikmeti önünde başımızı önümüze eğerek «henüz bilmiyoruz» demekten başka ne gelir elimizden? Bunu demeyenler nankör değil midir? «Ve hepsi felek içre yüzerler».[\[25\]](#)

3 — O'dur yeri düzleyen ve orada dağlar, nehirler var eden, her türlü mahsûlden çift çift yetiştiren ve gündüzü geceyle bürüyen. Muhakkak ki bunda düşünen bir kavim için âyetler vardır.

4 — Yeryüzünde birbirine komşu toprak parçaları, üzüm bağları, ekinler ve çatallı çatalsız hurma ağaçları vardır. Hepsi de aynı su ile sulanır. Ama lezzetçe onları birbirinden ayrı kılmışızdır. Şüphesiz ki bunlarda, akle-den bir kavim için âyetler vardır.

Yeri Düzleyen

Allah Teâlâ, ulvî âlemi zikrettikten sonra süflî âlem hakkındaki kudretini, hikmetini ve onu nasıl sağlamlaştırdığını zikretmeye başlayıp şöyle-buyurur: «O'dur yeri düzleyen...» onu uzunluk ve en bakımından geniş kılmıştır. Yüksek, sarsılmaz dağlarla onu tesbît etmiştir. Onda her bir şekil ve cinsten çift çift kokularında, tatlarında, şekil ve renklerinde birbirinden farklı olan meyvelerin sulanması için orada nehirler, ırmaklar ve kaynaklar akıtmıştır.

«Ve gündüzü gece ile bürür.» Onlardan her birini, biri ötekini sür'atle ta'kîb eder, peşinden gider

kılmıştır. Biri gidince diğeri onu bürür. Biri sona erince hemen öteki gelir. Mekân ve mekânda olanlarda tasarrufta bulunduğu gibi zaman üzerinde de tasarrufta bulunur. Muhakkak ki bunda Allah'ın nimetleri, hikmet ve delilleri üzerinde düşünenler için âyetler, ibretler vardır.

«Yeryüzünde birbirine komşu toprak parçaları vardır.» biri diğeri mücavir arazîler vardır. Bununla birlikte birisi temiz, hoş olup insanların faydalanacakları şeyleri bitirir. Öteki çorak, tuzlu olup hiç bir şey bitirmez. Bu açıklama İbn Abbâs, Mücâhid, Saîd İbn Zübeyr, Dahhâk ve başkalarından rivayet edilmiştir. Aynı şekilde yeryüzü parçalarının değişik renklerde olması da bu âyete girer. Bir toprak kırmızı, biri beyaz, biri sarı, biri siyah, biri taşlık, diğeri ova, biri kumsal, biri katı ve yoğun, diğeri yumuşaktır. Hepsi de birbirine komşudur. Birinin vasıfları böyle iken, diğeri Özelliği daha başkadır. İşte bütün bunlar, bir Fâil-i Muhtâr'a delâlet eden şeylerdendir. O'nun başka İlâh ve O'nun dışında Rab yoktur.

«Üzüm bağlan, ekinler ve hurma ağaçları vardır.»
Âyetteki kısmının başındaki vav harfinin bunları kelimesi üzerine atfeden bağlaç olması muhtemeldir. Buna göre bu iki kelime nıerfû* okunurlar. Buna göre mânâ : tüzüm bağlan, ekinler ve çatallı çatalsız hurma ağaçları vardır, şeklindedir. Bu kelimelerin kelimesi üzerinde atfedilmiş olması da muhtemel olup buna göre mecrûr olacaktır. Buna göre ise anlam şöyle olur : Üzüm, ekin, çatallı ve çatalsız hurma bahçeleri (bağları) vardır. İmamlardan bir grup âyetleri her iki kırâetle de okumuşlardır. Allah Teâlâ : «Çatallı ve çatalsız hurma ağaçları vardır.» buyurur ki âyetteki kelimesi; bir bitkideki toplanmış kökler, anlamındadır. Nar, incir ve hurma ağaçlarının bir kısmı ile benzeri ağaçlar böyledir., kelimesi ise, diğer ağaçlarda olduğu gibi tek kökü olanlardır. Buradan hareketle kişinin amcasına da «Babasının çatallı» denilmiştir. Nitekim sahîh bir hadîste rivayet edildiğine göre Allah Rasûlü (s.a.) Ömer'e : Kişinin amcasının, babasının çatallı olduğunu hissetmedin mi (Her ikisinin de aynı soydan olduklarını hissetmedin mi?) buyurmuştur. Süfyân es-Sevrî ve Şu'be'nin

Ebu İshâk'dan, onun da Berâ (r.a.) dan rivayetine göre; bir kökte olan hurma ağaçları ise dağınık hurma ağaçlarıdır. Bu açıklama İbn Abbâs, KEücâhid, Dahhâk, Katâde ve Abdurrahmân İbn Zeyd İbn Eslem'indir.

Allah Teâlâ : «Hepsi de aynı su ile sulanır. Ama lezzetçe onları birbirinden ayrı kılmışızdır.» buyurur. A'meş'in Ebu Salih'ten, onun Ebu Hüreyre (r.a.) den, onun da Hz. Peygamber (s.a.) den rivayetine göre; o, «Ama lezzetçe onları birbirinden ayrı kılmışızdır.» âyeti hakkında şöyle buyurmuştur: Bozuk, kuru hurma, başka bir çeşit hurma, tatlı ve ekşi hurmadır. Hadîsi rivayet eden Tirmizî hasen, garîb olduğunu söylemiştir. Şekilleri, renkleri, tadları, kokuları, yaprakları ve çiçeklerinde meyve ve ekin cinsleri arasında farklılıklar vardır. Şu gayet tatlıdır. Öteki gayet ekşidir. Şu gayet acıdır, şu acı, diğeri tatlıdır. Birisi hem onu hem diğeri kendinde toplamış, sonra Allah'ın izniyle başka bir tada dönüşmüştür. Şu sandır, bu kırmızıdır, diğeri beyaz, öteki siyah, beriki mavidir. Çiçekler de böyledir. Bununla birlikte hepsi de bir tek tabiattan —ki o da sudur—

beslenmektedirler. Bununla birlikte aralarında sayılamayacak kadar çok farklılıklar vardır. İşte bütün bunlar anlayan kimseler için alâmetlerdir. Gücüyle eşyayı birbirine üstün kılan, eşyayı dilediği gibi yaratan bir Fâil-i Muhtâr"a en büyük delillerdendir bunlar. Bu sebebledir ki Allah Teâlâ: «Şüphesiz ki bunlarda, akleden bir kavim için ibretler vardır.» buyurmuştur.[\[26\]](#)

İzahı

5 — Şaşacaksan, onların: Biz toprak olunca yeniden mi yaratılacağız? demelerine şaşmak gerekir. İşte onlar, Rablerini inkâr edenlerdir. İşte onlar, boyunlarına demir halkalar vurulanlardır. Ve işte onlar; cehennemliklerdir, orada temelli kalacaklardır.

Asıl Şaşılacak Olan

Allah Teâlâ elçisi Muhammed (s.a.) e şöyle buyurur : Bu müşriklerin âhireti (yeniden diriltilmeyi ve Alah'a döndürülmeyi) yalanlamalarına şaşacaksan onların... demelerine şaşmak gerekir. Bununla birlikte onlar Allah'ın dilediğine güç yetirici olduğuna delâlet eden yaratmasındaki âyetlerini müşâhade etmektedirler. Onlar aynı zamanda Allah'ın eşyayı

yaratmaya başladığını, anılmış bir şey olmadıktan sonra onları yarattığını itiraf etmektedirler. ' Bütün bunlardan sonra onun âlemleri yeni bir yaratılışla iade edeceği (onları tekrar yaratacağı) haberini yalanlamaktadırlar. Halbuki onlar yalanladıklarından daha şaşırtıcı olanını müşâhade etmiş ve itiraf etmişlerdir. İşte sen şaşacaksan, onların şu sözlerine sağlamalısın : «Biz toprak olunca yeniden mi yaratılacağız?» Her bilgili ve akıllı kişi bilir ki gökleri ve yerleri yaratmak insanları yaratmaktan daha büyüktür. Yaratmaya başlayana onu tekrar etme daha kolaydır. Nitekim Allah Teâlâ başka bir âyette şöyle buyurur : «Görmüyorlar mı ki, gökleri ve yeri yaratan ve onları yaratmaktan yorulmayan Allah, ölüleri de diriltmeye kadirdir. Evet O, muhakkak herşeye kâdir'dir.» (Ahkâf, 33). Sonra Allah Teâlâ, yalanlayanları şöyle niteler : «İşte onlar, Rablerini inkâr edenlerdir. İşte onlar, boyunlarına demir halkalar vurulup bunlarla ateşe sürüklenenlerdir. Ve işte onlar; cehennemliklerdir, orada temelli kalacaklardır, (orada ebedî olarak kalacaklar, başka bir yere

dönüp geçemeyecekler ve orada son bulmayacaklardır.)»^[27]

6 — iyilikten önce kötülük isterler çabucak senden. Oysa onlardan önce nice örnekler geçmiştir. Doğrusu insanların zulmetlerine rağmen, Rabbin mağfiret sahibidir. Şüphesiz ki Rabbin cezalandırması, şiddetlidir.

Allah Teâlâ buyurur ki: Bu yalanlayanlar iyilikten önce kötülük, azâb isterler senden. Allah Teâlâ başka âyetlerde onlardan haber vererek şöyle buyurur : «Dediler ki: Ey kendisine kitab indirilen kişi, sen mutlaka delisin. Doğru söyleyenlerdensen bize melekleri getirmeli değil misin? Biz melekleri ancak hak ile indiririz. O zaman da kendilerine mühlet verilmez.» (Hicr, 6-8), «Senden azabı çarçabuk isterler. Eğer belirtilmiş bir süre olmasaydı, azâb onlara hemen gelirdi. Ama yine de onlar farkına varmadan başlarına ansızın gelecektir. Senden azabı çarçabuk istiyorlar. Doğrusu cehennem (yakında) kâfirleri kuşatacak-tır.» (Ankebût, 53-54), «İsteyen birisi inecek azabı istedi.» (Me'âric, 1), «Ona inanmayanlar çabuk gelmesini istediler. îmân edenler

ise, ondan korku ile titrediler. Ve onun hak olduğunu bilirler.» (Şûra, 18), «Ve dediler ki: Rabbımız, hesap gününden önce bizim payımızı çabuk ver.» (Sâd, 16), «Hani demişlerdi ki : Ey Allahımız; eğer bu, gerçekten Senin katından ise bize gökten taş yağdır, yahut acıklı bir azâb getir.» (Enfâl, 32). Onlar, Allanın elçisinden Allah'ın azabını başlarına getirmesini istiyorlardı. Bu onların yalanlama, küfür ve inâdlanmın şiddetindendir.

Allah Teâlâ buyurur ki : «Oysa onlardan Önce ibret alınacak nice örnekler geçmiştir. Geçmiş ümmetlerin üzerine intikamımızı gönderdik ve onları onlardan ibret alacaklar için bir örnek, ibret ve nasihat kıldık.» Sonra Allah Teâlâ, şayet ilmi ve affi olmasaydı, onlara azabını hemen göndermiş olacağını haber verir. Nitekim başka bir âyette şöyle buyurmaktadır : «Şayet Allah insanları kazandıkları ile müzâkere etmiş olsaydı; onun üstünde bir canlı bırakmazdı.» (Fâtır, 45). Bu âyet-i kerîme'de ise: «Doğrusu insanların zulmetmelerine rağmen, Rabbim mağfiret sahibidir.» buyurur ki zulmetmelerine, gece gündüz hatâ etmelerine rağmen insanlar için af,

bağışlama ve onların hatâlarını örtme sahibidir. Daha sonra onlarda, hem ümit ve hem de korkunun birlikte olması için bunun peşinden cezalandırmasının şiddetli olduğunu bildirir. Nitekim başka âyetlerde şöyle buyurmaktadır : «Seni yalanlarsa; de ki: Rabbınız geniş rahmet sahibidir. O'nun gücü günahkârlar güruhundan döndürülemez.» (En'âm, 147), «Şüphesiz ki Rab-bın; cezayı çabuk verendir. Ve muhakkak ki O, Gafûr'dur, Rahîm'dir.» (A'râf, 167), «Kullanma bildir ki: Muhakkak Ben Gafur, Rahîm olanım. Ve muhakkak ki azabım da elem verici bir azâbdır.» (Hicr, 49-50). Bu ve benzeri birçok âyette korku ve ümit birlikte zikredilmiştir.

İbn Ebu Hatim der ki: Bize babamın... Saîd İbn Müseyyeb'den rivayetine göre; o, şöyle demiştir. «Doğrusu insanların zulmetmelerine rağmen Rabbin mağfiret sahibidir. Şüphesiz ki Rabbbm cezalandırması, şiddetlidir.» âyeti nazil olduğunda Allah Rasûlü (s.a.) şöyle buyurdu : Şayet Allah'ın affı ve (günâhlardan) vazgeçmesi olmasaydı hiç kimseye hayat tatlı olmazdı. Şayet O'nun tehdidi ve cezalandırması da olmasaydı o zaman herkes

(varlığına, hayata, ameline) güvenir, dayanırdı. Hafız İbn Asâkir, Hasan İbn Osman Ebu Hassan ez-Ziyâdî'nin hâl tercümesinde rivayet eder ki o, Rab Teâlâ'yı uykuda (rû'~ yasında) görmüş Allah Rasûlü (s.a.) de onun Önünde durmuş ümmetinden birine şefa'at ediyormuş. Ona şöyle buyurmuş : Sana Ra'd sûresinden : «Doğrusu insanların zulmetmelerine rağmen, Rabbin mağfiret sahibidir.» âyetini indirmiş olmam sana yetmiyor mu? ve sonra Ebu Hassan ez-Ziyâdî uykusundan uyanmış.[\[28\]](#)

7 — Küfredenler derler ki: Ona Rabbmdan bir âyet indirilmeli değil miydi? Sen, ancak bir uyarıcısın ve her kavmin bir yol göstericisi vardır.

Allah Teâlâ müşriklerin küfür ve inâdlarından şöyle diyeceklerini haber verir : «Daha öncekilere gönderildiği gibi ona Rabbından bir âyet indirilmeli değil miydi?» Nitekim onlar Allah Rasûlü (s.a.)'nden Safa tepesini kendileri için altın yapmasını, kendilerinden dağları izale edip onların yerine otlaklar ve nehirler koymasını teklif etmiştiler. Allah Teâlâ buyurur ki: ((Bizi âyetlerle göndermekten alıkoyan şey; ancak öncekilerin onları yalanlamış

olmalarıdır. Semûd'a da gözleri göre göre bir dişi deve vermiştik. Ona zulmetmişlerdi. Halbuki Biz, âyetleri ancak korkutmak için göndeririz.» (İsrâ, 59). Allah Teâlâ buyurur ki: «Sen, ancak bir uyarıcısın» Senin vazifen, sâdece Allah Teâlâ'nın sana emretmiş olduğu Allah'ın risâletini tebliğ etmektir. «Onlan hidâyete erdirmek sana düşmez. Allah dilediğini hidâyete erdirir.» (Bakara, 272).

Allah Teâlâ'nın : «Her kavmin bir yol göstericisi vardır.» âyeti hakkında İbn Abbâs'tan rivayetle Ali İbn Ebu Talha: Her kavmin bir davetçisi vardır, demiştir. Bu âyetin tefsirinde yine İbn Abbâs'tan rivayetle Avfî der ki: Allah Teâlâ şöyle buyuruyor: Ey Muhammed sen bir uyarıcısın. Her kavme yol gösterici olan benim. Mücâhid, Saîd İbn Cübeyr ve Dahhâk da böyle söylemişlerdir. Mücâhid'den rivayete göre; âyette geçen «Yol gösterici» den maksad, Peygamberdir. Nitekim Allah Teâlâ başka bir âyette şöyle buyurur : «Hiç bir ümmet yoktur ki, ona uyarıcı gelmiş olmasın.» (Fâtır, 24) Katâde ve Abdurrahmân İbn Zeyd de böyle söyler. Âyetteki «Yol gösterici» yi, Ebu Salih ve Yahya İbn Râfi', kumandan

olarak anlamışlardır. Ebu'l-Âliye der ki : Yol gösterici; kumandandır. Kumandan, başkandır, başkan ise ameldir. İkrime ve Ebu Duhâ'dan rivayet edildiğine göre âyetteki yol gösterici Muhammed (s.a.) dir. Mâlik ise «Her kavmin bir yol göstericisi vardır.» âyetinde der ki: Onları Allah'a çağırان (davet eden) kimsedir. Ebu Ca'fer İbn Cerîr der ki: Bana Ahmed İbn Yahya es-Ëûfî'nin... İbn Abtoâs (r.a.) tan rivayetine göre; o, şöyle anlatıyor : «Sen, ancak bir uyarıcısın. Ve kavmin bir yol göstericisi vardır.» âyeti nazil olduğu zaman, Allah Rasûlü (s.a.) elini göğsüne koyup : Ben uyarıcıyım. Ve her kavmin bir yol göstericisi vardır, buyurup eliyle Ali'nin omuzuna işaretle şöyle buyurdu : Ey Ali, yol gösterici sensin. Benden sonra hidâyete erenler seninle hidâyete ulaşacaktır. Bu hadîste şiddetli bir ne-kâret vardır. (Bu hadîs münkerdir). İbn Ebu Hatim der ki: Bize Ali İbn Hüseyin'in... Ali'den rivayetinde, «Ve her kavmin bir yol göstericisi vardır.» âyeti hakkında o, şöyle demiştir: Yol gösterici, Hâşim Oğullarından birisidir. Cüneyd : O, Ali İbn Ebu Tâlib (r.a.) dir, der. İbn Ebu Hatim der ki: Kendisinden gelen rivayetlerden birinde

İbn Abbâs'tan ve Ebu Ca'fer Muhammed İbn Ali'den de bu görüşün bir benzeri rivayet edilmiştir.[\[29\]](#)

8 — Allah; her dışının neyi yüklendiğini ve rahimlerin neyi eksiltilip artırdığını bilir. O'nun katında her şey bir ölçüye göredir.

9 — Görüleni de görülmeyeni de bilir. Yücelerin yücesidir O.

Görülenin ve Görülmeyenin Bilgisi

Allah Teâlâ haber veriyor ki; tâm ve kâmil ilmine hiç bir şey gizli kalmaz. Canlıların bütün dışilerinden hâmile olanların neye hâmile olduklarını ilmi ihata etmektedir. Nitekim başka bir âyette şöyle buyurur : «Ve rahimlerde olanı O bilire (Lokman, 34) Yani hâmile olduğu şey erkek mi dişi mi, güzel mi çirkin mi, mutlu mu, mutsuz mu, uzun ömürlü mü yoksa kısa ömürlü mü? Nitekim Allah Teâlâ, başka âyetlerde şöyle buyurmaktadır: «Sizi daha topraktan yarattığı zaman ve siz analarınızın karınlarında döllere halinde iken sizi en iyi bilen O'dur. Kendinizi temize çıkarmayın. O, kötülükten sakınanları en iyi bilendir.» (Necm, 32), «Sizi analarınızın karınlarında, üç karanlık içinde, bir yaratılıştan sonra öbür

yaratılışa geçirerek yaratmaktadır.» (Zümer, 6), «Andolsun ki Biz, insanı çamurdan (süzülmüş) bir özden yarattık. Sonra da onu nutfe halinde sağlam bir yere yerleştirdik. Sonra nutfeyi bir kan pıhtısı haline getirdik, derken o kan pıhtısını bir çiğnemlik et yaptık. Bir çiğnemlik etten kemikler yarattık. Kemiklere de et giydirdik. Ve sonra onu başka bir yaratık yaptık. Yaratanların en güzeli olan Allah'ın şanı ne yücedir.» (Mü'mi-nûn, 12-14). Buhârî ve Müslim'in Sahih'lerinde İbn Mes'ûd'dan rivayet edilen bir hadîste Allah Rasûlü (s.a.) şöyle buyurmuştur :

Muhakkak ki sizden birinin yaratılışı annesinin karnında kırk günde toplanır. Sonra aynı sürede bir kan pıhtısı, sonra aynı sürede bir çiğnem et olur. Sonra ona bir melek gönderilir de ona ruh üfürür ve dört kelime emrolunur. Rızkını, ömrünü, amelini, mutlu mu mutsuz mu olduğunun yazılmasıyla emrolunur. Başka bir hadîste de şöyle buyrulur : Melek der ki: Ey Rabbım, erkek mi dişi mi? Ey Rabbım, mutsuz mu mutlu mu? rızkı nedir? eceli nedir? Allah Teâlâ söyler, melek yazar.

Allah Teâlâ : «Ve rahimlerin neyi eksiltilip artırdığını bilir.» buyurur ki Buhârî şöyle diyor : Bize İbrâhîm İbn Münzir'in... İbn Ömer'den rivayetinde Allah Rasûlü (s.a.) şöyle buyurmuştur :

Gaybın anahtarları beş olup onları Allah'tan başka hiç kimse bilmez : Yarın ne olacağını ancak Allah bilir. Rahimlerin neyi eksilttiğini ancak Allah bilir. Yağmurun ne zaman geleceğini Allah'tan başka hiç kimse bilmez. Bir nefis nerede öleceğini bilmez. Allah'tan başka hiç kimse kıyametin ne zaman kopacağını bilemez.

İbn Abbâs'tan rivayetle Avfî: «Rahimlerin neyi eksilttiğini bilir.» âyetinde, düşüğün kastedildiğini söyler. «Neyi artırdığını bilir.» âyeti hakkında ise şöyle der : Rahim hamilelikte eksilttiğinin üzerine artırır da sonunda tamâm olarak doğurur. Kadınlardan kiminin hamileliği on ay, kiminin dokuz ay olup kimininki bundan fazla, kimininki de eksiktir. İşte Allah Teâlâ'nın zikretmiş olduğu eksiltme ve artırma budur. Bütün bunlar Allah Teâlâ'nın ilmi iledir. Dahhâk, «Rahimlerin neyi eksiltilip artırdığını bilir.» âyeti hakkında İbn Abbâs'ın şöyle dediğini nakleder :

Dokuz aydan eksiği ve onun üzerine artanı. Yine Dahhâk der ki: Annem beni iki sene karnında taşıdıktan sonra doğurmuş. Beni ön dişlerim çıkmış halde doğurmuş. İbn Cüreyc'in Ce-mîle bint Sa'd'dan, onun da Hz. Âişe'den rivayetinde o, şöyle demiştir : Hamilelik bir iğın gölgesinin hareket edeceği miktarda dahi iki seneden fazla olmaz. Mücâhid, «Rahimlerin neyi eksiltip artırdığım bilir» âyetinde şöyle demiştir : Kadının hamileliğinde görmüş olduğu kandır. Artırdığı ise, dokuz ay üzerine olandır. Atıyye el-Avfî, Katâde, Hasan el-Basrî ve Dahhâk da böyle söylemişlerdir. Yine Mücâhid şöyle diyor : Kadın dokuz ay içinde kan görürse, dokuz aydan (hamileliği) fazla olur. Aynen hayız günlerinde olduğu gibi. İkrime, Saîd İbn Cübeyr ve İbn Zeyd de böyle söylemişlerdir. Yine Mücâhid şöyle diyor : Rahimlerin eksilttiği, kadının kan dökmesi (âdet görmesi) dir. Nihayet çocuk eksik (zayıf) olur. Rahimlerin artırdığı ise; şayet kadın kan dökmez (âdet görmez) ise çocuk tâm ve büyük olur.

Mekhûl der ki: Cenîn annesinin karnında (bir şey) istemez. Mahzun ve kederli olmaz. Onun rızkı

annesinin karnında hayız kanından gelir. İşte bu sebeptedir ki hâmile kadın, hayız görmez. Yere düştüğü zaman bağırır. Onun bağırması yerini yadırgamasındandır. Göbeği kesildiği zaman Allah Teâlâ, onun rızkını annesinin memesine çevirir de çocuk yine bir şey istemez, mahzun ve kederli olmaz. Sonra bir şeyleri eliyle alıp yiyecek çocuk olur. Bir de bakmışsın ki o baliğ olmuş : Ya açlıktan öleceğim, ya da öldürüleceğim. Rızık bana nereden gelecek? diyor. Mekhûl der ki: Yazıklar olsun sana; sen annenin karnında iken, sen küçük bir çocuk iken Allah seni besledi. Nihayet güçlenip aklın erer olduğu zaman : Ya açlıktan öleceğim, ya da öldürüleceğim. Rızık bana nereden gelecek? dedin. Sonra Mekhûl şu âyeti okumuş : «Allah her dışının neyi yüklendiğini ve rahimlerin neyi eksiltilip artırdığını bilir. O'nun katında her şey bir ölçüye göredir.»

Katâde, «O'nun katında her şey bir ölçüye göredir.» âyetinde ecelin, yaratıkların rızıklarının, ecellerinin kastedildiğini, bütün bunlar için belli bir ecel konulduğunu söyler. Sahîh bir hadîste rivayet edildiğine göre; Hz. Peygamber (s.a.) in kızlarından

birisi- ona : Bir oğlunun ölüm halinde olduğu ve yanında hazır bulunmasını istediği haberini göndermişti. Allah Rasûlü (s.a.) ona haber gönderip şöyle buyurdu : Muhakkak ki veren de alan da Allah'tır. O'nun katında her şeyin belirli bir süresi vardır. Ona emrediniz de sabretsin ve sevabını Allah'tan beklesin. Râvî hadîsin tamâmım zikretmiştir.

Allah Teâlâ: «Görüleni de, görülmeyeni de bilir.» buyurur ki kulların müşâhade ettiği ve onlara gizli kalan her şeyi bilir. Hiç bir şey ona gizli kalmaz. Her şeyden büyük ve yücedir, en yücedir O. İlmi her şeyi kuşatmıştır. Her şey kahr u galabesi altındadır. Boyunlar O'na eğilmiş, isteseler de istemeseler de kullar O'na boyun eğmişlerdir.[\[30\]](#)

10 — Aranızdan birisi ister sözü gizlesin, ister açığa vursun, ister geceye bürünerek gizlensin, ister gündüzün ortaya çıksın; hiç fark yoktur.

11 — Ardından ve önünden ta'kîb edenler vardır. Allah'ın emriyle onu gözetirler. Şüphesiz ki bir kavim, kendini değiştirmedikçe; Allah da onları değiştirmez. Ve Allah, bir kavmin fenalığını dileyince; artık onun

Önüne geçilemez. Allah'tan başka onları koruyacak birisi de bulunmaz.

Bir Toplum Kendini Değiştirmedikçe Allah O Toplumu Değiştirmez

Allah Teâlâ, ilminin bütün yaratıklarını ihata ettiğini haber veriyor. Onlardan sözünü gizleyen veya açıklayan O'nun için müsavidir, onu mutlaka işitir. Hiç bir şey O'na gizli kalmaz. Nitekim başka âyetlerde şöyle buyurmaktadır : «Spzü açığa vursan da (vurmasan da) şüphesiz ki O, gizliyi de gizlinin gizlisini de bilir.» (Tâhâ, 7), «Gizlediğinizi ve açıkladığınızı bilen Allah'a secde etmesinler diye...» (Nemi, 25)

Hz. Âişe (r.a.) der ki: İşitmesi bütün sesleri ihata eden Allah'ı tesbîh, tenzih ederim. Allah'a yemin olsun ki kocasını Allah Rasûlü (s.a.) ne şikâyet etmek üzere gelen ve onunla tartışan kadın geldiğinde, ben evin bir köşesindeydim. Allah Rasûlü (s.a.) kadının bazı sözlerini bana gizlemişti de Allah Teâlâ : «Kocası hakkında seninle tartışan ve Allah'a da şikâyetle bulunan (kadın) in sözünü Allah işit-mistir. Allah

sizin konuşmanızı işitir. Muhakkak ki Allah, Semî'dir, Basîr'dir.» (Mücâdile, 1) âyetini indirdi.

Allah Teâlâ buyurur ki: İster gecenin karanlığı içinde evinin derinliklerinde bürünüp gizlensin, ister gündüzün beyazlık ve ışığında yürür, açık halde ortaya çıksın her ikisi de müsâvî olarak Allah'ın ilmindedir. Nitekim Allah Teâlâ başka âyetlerde şöyle buyurur : «Elbiselerine büründükleri zaman da dikkat edin. Allah, onların gizlediklerini de açığa vurduklarını da bilir.» (Hûd, 5), «Ne işte bulunsan, Kur'-an'dan ne okusan oku ve siz (insanlar) ne iş yaparsanız; yaptıklarınıza daldığınızda mutlaka Biz üzerinizde şahidiz. Yerde ve gökte hiç bir zerre Rabbından gizli değildir. Bundan daha küçüğü de, daha büyüğü de şüphesiz apaçık kitabdadır.» (Yûnus, 61).

«Ardından ve önünden onu ta'kîb edenler vardır. Allah'ın emriyle onu gözetirler.» Kul için onu nöbetleşe gözeten melekler; gece koruyucular ve gündüz koruyucular vardır. Onu kötülüklerden ve musibetlerden korurlar. Ayrıca hayır olsun şer olsun onun amellerini muhafaza ile kaydeden başka

melekler de vardır. Bunlar da, gece melekleri ve gündüz melekleri olarak iki kısımdır. Sağ ve solunda olmak üzere iki melek olup bunlar amellerini yazarlar. Sağındaki melek iyilikleri, solundaki de kötülükleri yazar. Ayrıca birisi arkasından, diğeri önünden olmak üzere onu muhafaza edip koruyan diğeri iki melek daha vardır. Kul gündüz dört, gece de dört meleğin arasındadır. Bunlardan ikisi koruyucu ikisi de yazıcı meleklerdir. Nitekim sahih bir hadîste şöyle buyrulur : Gece melekleri ile gündüz melekleri sizin başınızda nöbetleşe dururlar. Sabah ve ikindi namazında bir araya gelirler. Sizinle gecelemiş olanlar (Allah'a) yükselirler de sizi en iyi bilen olduğu halde onlara sorar : Kullarımı ne halde bıraktınız? Onlar : Onlara vardık namaz kılıyorlardı, onları bıraktık yine namaz kılıyorlardı, derler. Başka bir hadîste ise şöyle buyrulur : Muhakkak ki sizinle beraber sâdece helada ve cima' halinde iken sizden ayrılanlar varrr. Onlardan utanın ve hoşlanılmayacak şeyler yapmamak suretiyle onlara ikramda, ta'zîmde bulunun.

İbn Abbâs'tan rivayetle Ali İbn Talha der ki: «Ardından ve önünden onu ta'kîb edenler vardır. Allah'ın emriyle onu gözetirler.» Ardından ve önünden Allah'ın emri ile ta'kîb edenler, meleklerdir. İbn Abbâs'tan rivayetle İkrime de : «Allah'ın emri ile onu gözetirler.» âyeti hakkında şöyle der : Onu önünden ve ardından muhafaza eden, meleklerdir. Allah'ın kaderi geldiği zaman ondan ayrılır, onu yalnız bırakırlar. Mücâhid der ki: Hiç bir kul yoktur ki uykusunda, uyanıklığında onu cinlerden, insanlardan ve haşarattan korumakla görevlendirilmiş bir melek olmasın. Onlardan birisi kulu kasdederek geldiği zaman melek : Arkana dikkat et, der. Ancak Allah'ın izin verdikleri müstesna. İşte onlar kula isabet eder. Sevrî'nin Habîb İbn Ebu Saîd kanalıyla... İbn Abbâs'tan rivayetinde o, «Ardından ve önünden ta'kîb edenler vardır.» âyeti hakkında : O, dünya krallarından bir kraldır ki onun çok çok koruyucuları vardır, demiştir. İbn Abbâs'tan rivayetle Avfî, «Ardından ve önünden ta'kîb edenler vardır.» âyetinde şeytânın dostu kasdedilmektedir, ona karşı koruyucu olurlar, der. Bu âyetin tefsirinde İkrime der

ki: Onlar; emirler (başkanlar) dir, önünde ve ardında askerleri bulunur. Dahhâk da, «Ardından ve önünden ta'kîb edenler vardır. Allah'ın emriyle onu gözetirler.» âyeti hakkında şöyle der : O, Allah'ın emriyle korunan; sultandır ve onlar şirk ehlidir. En doğrusunu Allah bilir ama burada açık olan şudur : İbn Abbâs, İkrime ve Dahhâk'ın bu sözlerinden maksad, meleklerin kulları korumasının; insanların, kral ve başkanlarını korumasına ben-zetilmesidir.

İmâm Ebu Ca'fer İbn Cerîr gerçekten garîb bir hadîs rivayet eder ve der ki: Bana Müsennâ'nın... Kinâne el-Adevî'den rivayetinde o, şöyle anlatmış : Osman İbn Affân, Allah Rasûlü (s.a.) nün yanma girdi ve : Ey Allah'ın elçisi, kul ile beraber kaç melek vardır bana haber ver, dedi. Allah Rasûlü şöyle buyurdu : Sağında iyiliklerini muhafaza ile görevli bir melek, o solunda görevli olanın âmiridir. Sen bir iyilik yaptığın zaman o, on iyilik olarak yazılır. Bir kötülük işlediğinde solunda görevli olan sağında görevli olana : Yazayım mı? diye sorar da o : Hayır, belki o, Allah'tan mağfiret diler de tevbe eder, der. Üç defa söylediği zaman : Evet, yaz. Allah bizi ondan rahata

erdersin, ne kötü arkadaştır. Allah'ın hukukunu gözetmesi ne kadar az ve bizden utanması ne kadar az, der. Allah Teâlâ : «O bir söz atmaya dursun, mutlaka yanında hazır bir gözcü vardır.» <Kâf, 18) buyurur. Önünde ve ardında iki melek vardır. Allah Teâlâ : «Ardından ve önünden ta'kîb edenler vardır. Allah'ın emri ile onu gözetirler.» buyurur. Bir melek de vardır ki senin alnından tutmuştur. Sen, Allah için alçak gönüllülük yaptığında; seni yüceltir, Allah'a karşı büyüklendiğin zaman da; senin belini kırar, seni alçaltır. İki dudağın üzerinde iki raelek daha vardır ki bunlar da sâdece senin Muhammed (s.a.) e olan sa-lavâtını muhafaza ve kaydederler. Bir de ağzın üzerine görevli melek olup ağzına yılanın girmesini engeller. İki gözün üzerinde de iki melek vardır. İşte her Âdemoğlu için görevli olan on melek bunlardır. Gece melekleri, gündüz melekleri üzerine inerler. Zîrâ gece melekleri, gündüz meleklerinin dışındadır. Böylece her Âdemoğlu için görevli olan yirmi melek bunlardır. İblîs gündüzün, çocukları da geceleyin görevlidirler.

İmâm Ahmed —Allah ona. rahmet eylesin— der ki: Bize Esved İbn Âmir'in... Abdullah'tan rivayetine göre, Allah Rasûlü (s.a.) şöyle buyurmuştur: Sizden hiç kimse yoktur ki; cinlerden bir arkadaşı ve meleklerden bir arkadaşı onunla görevli bulunmasın. Onlar: Senin için de mi ey Allah'ın elçisi? dediler de şöyle buyurdu : Evet bana da. Fakat ona karşı Allah Teâlâ bana yardım eder de bana sâdece hayrını emreder. Hadîsi sâdece Müslim tahrîc etmiştir.

Allah Teâlâ : «Allah'ın emri ile onu gözetirler.» buyurur ki .burada maksadın, meleklerin kulu Allah'ın emri ile korumaları olduğu söylenmiştir. Bu görüşü Ali İbn Ebu Talha ve başkaları İbn Abbâs'tan rivayet etmişlerdir. Mücâhid, Saîd İbn Cübeyr, İbrahim en-Nehaî ve başkaları da bu görüşe zâhibdirler.(...)

Kâ'b el-Ahbâr der ki: Âdemoğlu için her ova, ve dağ tecellî etmiş olsaydı, bunlardan her şeyde şeytânları görürdü. Şayet Allah Teâlâ sizin için yiyeceğinizde, içeceğinizde ve avret yerlerinizde sizi koruyan melekler görevlendirmiş olmasaydı; mutlaka kapılırdınız (şey-tânlarca) elde edilirdiniz. Ebu

Ümâme der ki: Hiç bir Âdemoğlu yoktur ki; onunla birlikte onu koruyan bir melek olmasın. Tâ ki kendisi için takdir olunana onu teslim edinceye kadar. Ebu Miclez der ki: Murâd (kabilesinden) birisi Hz. Ali ir.a.) namaz kılarken ona gelip : Korun, muhakkak ki Murâd'dan bir kısım insanlar seni öldürmek istiyorlar, demişti. Hz. Ali şöyle dedi: Muhakkak ki herkesin beraberinde, onu kendisi için takdir olunmamış şeylerden koruyan iki melek vardır. Kader gelince, kaderle onu başbaşa bırakırlar. Muhakkak ki ecel sağlam bir kalkandır.

Bazıları âyetini: Allah'ın emriyle onu korurlar, şeklinde anlamışlardır. Nitekim bir hadîste varid olduğuna göre onlar: Ey Allah'ın elçisi, kendisiyle korunulacak muskalar hakkında ne dersin? Allah'ın kaderinden herhangi bir şeyi engeller mi? demişler de şöyle buyurmuş : Onlar da Allah'ın kaderindendir.

İbn Ebu Hatim der ki: Bize Ebu Saîd el-Eşecc'in... İbrahim'den rivayetinde o, şöyle demiştir: «Allah Teâlâ İsrâiloğulları peygamberlerinden birisine vahyetti ki kavmine şöyle söyle : Bir kasaba ve bir ev ahâlîsi Allah'a itaat üzere olup ta bu durumdan

Allah'a isyan olan bir hale döndükleri zaman; Allah Teâlâ onlar için onların sevdiğinden onların sevmediğine döner. İbrahim sonra şöyle demiştir : Bunun, Allah'ın kitabından doğruluğuna delil: «Şüphesiz ki bir kavim, kendini değiştirmedikçe Allah da onları değiştirmez.» âyetidir. Bu, merfû' bir hadîste de vârid olmuştur. Hafız Muhammed İbn Osman İbn Ebu Şeybe, «Sıfat'ül-Arş» adlı kitabında der ki: Bize Hasan İbn Ali'nin... Umeyr İbn Abdülmelik'den rivayetinde o, şöyle anlatmış : Ali İbn Ebu Tâlib, Küfe minberinde bize hutbe okudu ve şöyle dedi: Ben Allah Rasûlü (s.a.) nün yanında sustuğum zaman o, benimle söze (konuşmaya) başlardı, ona bir haber sorduğum zaman haber verirdi. Muhakkak ki o, Rabbından bana rivayet etti ve şöyle dedi: Rab buyurur ki": tzzetim, Celâlim ve Arş üzerine yücelmem hakkı için; bir kasaba ve bir aile halkı bana isyan olan, hoşlanmadığım bir halde olur da sonra bu durumdan benim sevdiğim itâatıma dönerlerse; muhakkak Ben, onlar için onların hoşlanmadığı azabımı, sevdikleri rahmetime

çeviririm. Bu, garîb bir hadîs olup isnadında tanımadığım bir kimse vardır.[\[31\]](#)

12 — O'dur size korku ve ümide düşürmek için şimşeği gösteren ve yağmur yüklü bulutları meydana getiren.

13 — Gök gürültüsü; hamd ile, melekler de korku ile O'nu teşbih eder. O, yıldırımları gönderir de onlarla dilediğini çarpar. Halbuki onlar, Allah hakkında tartışıyorlardı. O, kudretinde pek çetin olandır.

Şimşek ve Bulutlar

Allah Teâlâ, şimşeğe hükmedenin kendisi olduğunu haber verir. Şimşek; bulutlar arasında görülen parlak nûr, ışıktır. İbn Cerîr'in rivâyetine göre; İbn Abbâs, Ebu el-Celd'e yazıp ona kelimesini sormuştu da o, şöyle demişti : sudur.

«Korku ve ümide düşürmek için...» âyeti hakkında Katâde der ki: Yolcu için korku olarak. Zîrâ o, şimşeğin eziyet ve meşakkatinden korkar. Mukîm halde olan da ümide düşer. Zîrâ o onun bereketini, faydasını umar, Allah'ın rızkını ister. Allah Teâlâ : «Yağmur yüklü bulutları meydana getiren.» buyurur

ki; onları yeni bir yaratılışla yaratır. Onlar, suyunun çokluğu sebebiyle ağır ve yeryüzüne yakındırlar. Mücâhid âyetteki kelimelerini, içinde su olan

bulutlar, şeklinde açıklar. Allah Teâlâ : «Gök gürültüsü; hamd ile, O'-nu tesbîh eder.» buyurur ki başka bir âyette şöyle buyurmuştur: «O'nu hamd ile tesbîh etmeyen hiç bir şey yoktur.» (İsrâ, 44).

İmâm Ahmed der ki: Bize Yezîd'in İbrahim İbn Sa'd'dan, onun da babasından rivayetine göre; o, şöyle demiştir : Mescidde Humeyd İbn Abdurrahmân'ın yanında oturuyordum. Gıfâr oğullarından bir ihtiyar uğradı. Humeyd onu yanına davet etti. Geldiği zaman : Ey kardeşim oğlu, aramızda ona yer ver (otursun). Muhakkak ki o Allah Ra-sûlû (s.a.) ile beraber olmuştur, dedi. İhtiyar geldi ve benimle onun arasına oturdu. Humeyd ona : Bana Allah Rasûlû (s.a.)'nden rivayet etmiş olduğun hadîs ne idi? diye sordu da ihtiyar şöyle dedi: Allah Rasûlû (s.a.) nû şöyle buyururken işittim: Muhakkak Allah, bulutları meydana getirir de onlar en güzel şekilde konuşur, en güzel şekilde güler. En doğrusunu Allah bilir ama konuşmasından maksad yıldırım,

gölmesinden maksad ise şimşektir. Mûsâ İbn Ubeyde, Sa'd İbn İbrahim'in şöyle dediğini nakleder : Allah Teâlâ yağmuru gönderir. Gülmesinde ondan daha güzeli ve konuşmasında ondan daha uysal ve ünsiyyet kesbedilmişsi yoktur. Onun gülmesi şimşek, konuşması da yıldırımdır. İbn Ebu Hatim der ki: Bize babamın... Muhammed İbn Müslim'den rivayetinde o, şöyle demiştir : Bize ulaştığına göre şimşek, dört yüzü olan bir melektir : İnsan, öküz, akbaba ve arslan yüzü. Kuyruğuyla vurduğu zaman işte o şimşektir.

İmâm Ahmed der ki: Bize Affân'ın... Sâlim'den onun da babasından rivayetine göre; Allah Rasûlü (s.a.) şimşek ve yıldırımı işittiği, zaman şöyle dermiş; Ey Allah'ım bizi öfkenle öldürme, bizi azabınla helak buyurma ve ondan önce bize afiyet ver. Hadîsi Tirmizî, Kitâb'ül-Edeb'de Buhârî, el-Yevm ve el-Leyle'de Neseî, Müstedrek'inde Hâkim, Haccâc İbn Artât kanalıyla Ebu Matar'dan rivayet etmişler; Hâkim, Ebu Matar'ın ismini vermemiştir. Ebu Ca'fer İbn Cerîr der ki: Bize Ahmed İbn İshâk'ın... Ebu Hüreyre'den —Ebu Hüreyre hadîsi merfû' olarak

rivayet etmiştir— rivayetinde, Allah Rasûlü gök gürlemesini işittiği zaman : Gök gürlemesinin, hamd ile tesbîh ettiğini tesbîh ederim, dermiş. Hz. Ali (r.a.) den rivayet edildiğine göre; o, gök gürleme-si sesini işittiği zaman : Senin tesbîh ettiğini tesbîh ederim, dermiş. İbn Abbâs, Esved İbn Yezîd ve Tâvûs'dan rivayete göre onlar da, böyle söyler imişler. Evzaî der ki: İbn Ebu Zekerîyya şöyle derdi: Kim gök gürlemesini işittiği zaman; Allah'ı tesbîh eder ve O'na hamd ederim, derse; ona yıldırım isabet etmez. Abdullah İbn Zübeyr'den rivayete göre; o, gök gürlemesini işittiği zaman konuşmayı bırakır ve : Gök gürlemesinin; hamd ile, ve meleklerin O'nun korkusuyla tesbîh ettiklerini tesbîh ederim, der ve şöyle eklermiş : Muhakkak ki bu, yeryüzü halkı için şiddetli bir tehdîddir. Abdullah İbn Zübeyr'in bu sözünü Mâlik Muvatta'da, Buhârî de Kitâb'ül-Edeb'de rivayet etmiştir.

İmâm Ahmed der ki: Bize Süleyman İbn Dâvûd et-Tayâlisî'nin... Ebu Hüreyre'den rivayetinde, Allah Rasûlü (s.a.) şöyle buyurmuştur : Rabbınız buyurur ki: Şayet kullarım, Bana itaat etselerdi; Ben onlara

yağmuru geceleyin gönderir, gündüzün onlara güneşi doğdurur ve onlara gök gürlemesinin sesini işittirmezdin. Taberânî der ki: Bize Zekerîyya İbn Yahya es-Sâcî'nin.., İbn Abbâs'tan rivayetine göre, Allah Rasûlü (s.a.) şöyle buyurmuştur : Gök gürlemesini işittiğiniz zaman Allah'ı anınız, muhakkak ki zikreden birine o isabet etmez.

Allah Teâlâ : «O, yıldırımları gönderir de onlarla dilediğini çarpar.» buyurur ki; O, dilediklerinden intikam almak üzere bir musibet olarak yıldırımları gönderir. Bu sebeptendir ki âhir zamanda çoğalacaktır. Nitekim İmâm Ahmed şöyle der : Bize Muhammed İbn Mus'ab'-in... Ebu Saîd el-Hudrî (r.a.) den rivayetinde, Allah Rasûlü (s.a.) şöyle buyurmuştur : Kıyamet yaklaştığında yıldırımlar çoğalır, o kadar ki birisi kavme gelir ve : Bu sabah kimi yıldırım çarptı? der de onlar, filân, filân ve filânı yıldırım çarptı, derler.

Bu âyetin nüzul sebebi hususunda Hafız Ebu Ya'lâ el-Mavsîlî şu hadîsi rivayet ediyor : Bize İshâk'ın... Enes'ten rivayetine göre; Allah Rasûlü (s.a.) bir keresinde Arap firavunlarından birine bir

adam gönderip : Git, onu bana çağır, buyurmuştu. O kişi gitti ve : Seni Allah Rasûlü çağırıyor, dedi. Bu arap firavunu gönderilen elçiye : Allah'ın elçisi de kim? Allah nedir? O altından mı, gümüşten mi, yoksa bakırdan mı? dedi. Elçi, Allah Rasûlü (s.a.) ne dönüp durumu haber verdi ve : Ey Allah'ın elçisi, işte sana onun kabul etmediğini haber verdim. Bana şöyle söyle, dedi, dedi. Allah Rasûlü : İkinci defa olarak ona dön, git, buyurdu. Adam gitti ve bir evvelki cevabın benzerini alarak Allah Rasûlü (s.a.) ne döndü ve : Ey Allah'ın elçisi, onun kabul etmediğini sana haber verdim, dedi. Allah Rasûlü : Ona dön ve onu çağır, buyurdu da üçüncü defa dönüp ona gitti ve o da aynı sözü tekrarladı. O, bu sözleri söylediği esnada Allah Teâlâ tepesi üstüne birden bir bulut gönderdi, bulutta şimşekler çaktı ve ondan bir yıldırım düşerek adamın beynini aldı götürdü. Bunun üzerine Allah Teâlâ : «O, yıldırımları gönderir de onlarla dilediğini çarpar. Halbuki onlar, Allah hakkında tartışıyorlardı. O, kudretinde pek çetin olandır.» âyetini indirdi. Hadîsi İbn Cerîr de Ali İbn Ebu Sârra kanalıyla rivayet etmiştir. Aynı şekilde

Hafız Ebu Bekr el-Bezzâr da hadîsi Abde İbn Abdullah kanalıyla... Enes'den rivayetle yukarıdakine benzer şekilde zikretmiştir. İbn Cerîr der ki: Bize Hasan İbn Muhammed'in... Abdurrahmân İbn Sahâr el-Abdî'den rivayetine göre; Hz. Peygamber (s.a.) onu, çağırmak üzere bir zâlîme göndermiş, o kişi: Rabbınızı gördünüz mü? O altın mı, gümüş mü, yoksa inci mi? demiş. O, kendileri ile bu şekilde tartışırken; Allah Teâlâ bir bulut göndermiş de, bulutda şimşekler çakmış ve onun üzerine bir yıldırım göndermiş. Yıldırım adamın beynini alıp götürmüş ve bu âyet nazil olmuş. Ebu Bekr İbn Ayyâş'ın Leys İbn Ebu Süleym kanalıyla Mücâhid'den rivayetinde o, şöyle anlatmış : Bir yahûdî gelmiş ve: Ey Muhammed bana Rabbmdan haber ver, O ne-dendir? Bakırdan mı, inciden mi, yoksa yakuttan mı? demiş. Bir yıldırım gelip onu çarpmış ve Allah Teâlâ : «O, yıldırımları gönderir de onlarla dilediğini çarpar.» âyetini indirmiş. Katâde der ki": Bize anlatıldığına göre; bir adam, Kur'an'ı inkâr edip Hz. Peygamber (s.a.) i yalanlamış. Allah Teâlâ bir yıldırım gönderip onu helak etmiş ve : «O yıldırımları gönderir de

onlarla dilediğini çarpar...» âyetini indirmiş. Bu âyetin nüzul sebebi hususunda Âmir İbn Tufeyl ve Erbed İbn Rabîa olayını şöyle anlatırlar : Bu ikisi Medine'ye Allah Rasûlü (s.a.) ne geldiklerinde, işin (hükümlerinin) yarısını kendilerine vermesini istemişler. Allah Rasûlü (s.a.) bunu kabul buyurmadı. Âmir İbn Tufeyl —Allah ona la'net etsin— Allah Rasûlü (s.a.) ne şöyle dedi: Allah'a yemîn olsun ki, burayı sana karşı güçlü kuvvetli atlar ve genç cengâverlerle dolduracağım. Allah Rasûlü (s.a.) : Allah Teâlâ ve Kay-le oğulları (Kayle, Evs ve Hazrec kabilelerinin nisbet edildikleri kadının ismidir) senin için buna fırsat vermeyecektir, buyurdu. Allah Rasûlü (s.a.), Kayle oğulları ile Ansâr'ı kastediyordu. Sonra o ikisi, Hz. Peygamber (s.a.) i öldürmeyi düşündüler. Onlardan birisi Allah Rasûlü (s.a.) ile konuşmaya başladı, diğeri arkasından hücum edip Allah Rasûlü (s.a.) nû Öldürmek üzere kılıcını çekti. Allah Teâlâ onlardan Hz. Peygamber (s.a.) i himaye edip korudu. İkisi de Medine'den çıkıp Hz. Peygamber (s.a.) ile savaşmak üzere insanlar toplamak için arap kabilelerine gittiler. Allah Teâlâ Erbed'in üzerine bir

bulut gönderdi. Bulutda bir yıldırım vardı ve onu yaktı. Âmir İbn Tufeyl'e gelince : Allah Teâlâ ona da taunu gönderdi. Onda büyük bir çıban çıktı da şöyle demeye başladı: Ey Âmir oğullan, deve yavrusu çıbanı gibi bir çıban ve Selûliyye'nin evinde bir Ölüm mü? [\[32\]](#) Nihayet her ikisi de —Allah ikisine birden la'net etsin— öldüler ve Allah Teâlâ, onların benzerleri hakkında : «O yıldırımları gönderir de onlarla dilediğini çarpar.» âyetini indirdi.(...)

Hafız Ebu Kasım et-Taberânî der ki: Bize. Mes'ade İbn Saîd el-Attâr'ın... İbn Abbâs'tan rivayetine göre Erbed İbn Kays İbn Cez' İbn Celîd İbn Ca'fer İbn Kilâb ile Âmir İbn Tufeyl İbn Mâlik Medine'ye Allah Rasûlü (s.a.) ne gelmişler ve o otururken yanına varıp önüne oturmuşlar. Amir İbn Tufeyl: Ey Muhammed, eğer ben müslüman olursam bana ne vereceksin? demiş. Allah Rasûlü (s.a.) : Müslümanların lehine olan senin de lehine, onların aleyhine olan senin de aleyhine, buyurmuş. Âmir İbn Tufeyl: Eğer müslüman olursam senden sonra emri (hükümrânlığı) bana verir misin? diye sormuş. Allah Rasûlü (s.a.) : Bu ne sana, ne de kavminedir. Fakat

atların dizginleri senindir, buyurmuş. O: Şimdi zâten Necd atlarının dizginleri benim elimdedir. Çöller benim, kasabalar senin olsun, demiş. Allah Rasûlü; hayır, buyurmuş. Yanından ayrıldıkları zaman Amir : Allah'a yemîn olsun ki, burayı sana karşı atlılar ve insanlarla mutlaka dolduracağım, demiş. Allah Rasûlü (s.a.) ona : Allah sana engel olur, buyurmuş. Erbed ve Âmir çıktıklarında Âmir : Ey Erbed, ben Muhammed'i sözle oyalayayım, sen ona kılıçla vur. Sen Muhammed'i öldürdüğün zaman, insanlar diyete razı olmaktan başka bir şey yapamaz, harbden kaçınırlar. Biz de onlara diyeti veririz, demiş. Erbed : Yap, demiş. Dönüp Allah Rasûlü (s.a.) ne gelmişler. Âmir : Ey Muhammed, benimle beraber kalk, seninle konuşayım, demiş. Allah Rasûlü (s.a.) onunla birlikte kalkmış ve o ikisi bir duvarın yanına oturmuşlar. Allah Rasûlü (s.a.) Âmir'le konuşmak üzere onunla birlikte durmuş. Erbed kılıcını sıyırmış. Elini kılıca koyduğu anda eli kılıcının kabzası üzerinde kurumuş ve kılıcını çekememiş. Böylece Âmir Allah Rasûlü (s.a.) nû sözle oyalarken, Erbed vurmakta gecikmiş ve Allah Rasûlü (s.a.) dönüp Erbed'i ve ne yaptığını

görerek onlardan ayrılmış. Âmir ve Erbed, Allah Rasûlü (s.a.) nün yanından çıktıklarında, Harretü Vâkım denilen Medine yakınlarındaki bir tepeye gelmişler ve oraya inip konaklamışlar. Sa'd İbn Muâz ve Üseyd İbn Hudayr [\[33\]](#) yanlarına çıkıp : Ey Allah'ın düşmanları, Allah ikinize de la'net etsin, çıkın gidin, demişler. Âmir : Ey Sa'd kim bu? diye sormuş da o : Bu, Üseyd İbn Hudayr el-Ketâib'dir, demiş. Âmir ve Erbed çıkmışlar ve nihayet ikisi, Rakam denilen yerde iken Allah Teâlâ, Erbed'in üzerine bir yıldırım göndermiş ve yıldırım onu öldürmüştü. Âmir çıkmış ve Harîm denilen yere ulaştığı zaman Allah Teâlâ ona da bir çıban göndermiş ve çıban onu yakalamış. Geceleyin Selûl oğullarından bir kadının evine ulaşmış. Boynundaki çıbanı sıvazlayıp şöyle diyormuş : Evinde ölmeni isteyen Selûl oğullarından bir kadının evinde deve çıbanı gibi bir çıban! Sonra kısrağına binmiş, onu (sürmeye) hazırlanmış ki ölü olarak düşmüş. Allah Teâlâ o ikisi hakkında : «Allah'tan başka onları koruyacak birisi de bulunmaz.» âyetine kadar, «Allah her dışının neyi yüklendiğini ve rahimlerin neyi eksiltip artırdığını

bilir...» âyetlerini indirmiş. Râvî : Ardından ve önünden onu ta'kîb edenler, Allah'ın emri ile Muhammed (s.a.) i gözetip korurlar, demiş, sonra Erbed'i ve onu neyin öldürdüğünü zikretmiştir. Allah Teâlâ : «O, yıldırımları gönderir de onlarla dilediğini çarpar.» buyurmuştur.

Allah Teâlâ : «Halbuki onlar, Allah hakkında tartışıyorlardı.» buyurur ki; onlar, Allah'ın azameti ve O'ndan başka ilâh olmadığı konusunda şüphe içindedirler. Halbuki: «O, kudretinde pek çetindir.» İbn Cerîr der ki: O, kendisine isyan edenlere baş kaldırıp, küfürde ısrar edenlere karşı azabı şiddetli olandır. Bu âyet, Allah Teâlâ'nın şu sözüne benzemektedir : «Onlar bir düzen kurdular. Biz de farkettiler-medeni düzenlerini bozduk. Düzenlerinin sonunun nice olduğuna bir bak. Biz onları ve kavimlerini toptan yerle bir ettik.» (Nemi, 50-51). Hz. Ali (r.a.) den rivayete göre; «O, kudretinde pek çetindir.» yani O'nun yakalaması çetindir; Mücâhid de : Kudret ve kuvvetinde çetindir, demiştir.[\[34\]](#)

14 — Gerçek dua ancak O'nadır. O'ndan başka taptıkları kendilerine bir cevâb veremezler.

Durumları; suyun ağzına gelmesi için avuçlarını ona açmış kimsenin durumu gibidir. Oysa o, hiç bir zaman suya kavuşamaz. İşte kâfirlerin yalvarışı da böyle boşunadır.

Ali İbn Ebu Tâlib (r.a.) der ki: «Gerçek duâ ancak O'nadır.» Bu, tevhîd'dir. Hz. Ali'nin bu sözünü İbn Cerîr rivayet eder. İbn Abbâs, Katâde ve Mâlik, Muhammed İbn el-Münkedir'den rivayetle «Gerçek duâ ancak O'nadır.» âyetinde lâ ilahe illallah sözünün kasdedildiğini söylerler.

«Allah'tan başka taptıkları ilahlar kendilerine bir cevap veremezler. Durumları; suyun, ağzına gelmesi için avuçlarını ona açmış kimsenin durumu gibidir.» Ali İbn Ebu Tâlib der ki: Onların durumları; kuyunun bir ucundan eliyle suyu almaya çalışanın durumu gibidir. Su hiç bir zaman eline ulaşamaz. Ağzına nasıl ulaşsın ki? Mücâhid, «Avuçlarını suya açmış kimsenin durumu gibidir.» âyeti hakkında der ki: Diliyle suyu istiyor ve eliyle ona işaret ediyor. Su hiç bir zaman ona gelmez. (...)

Sözün anlamı şöyle oluyor : Nasıl ki elini suya doğru ister onu avuçlayarak ve ister uzaktan onu

alarak yayan (açan) kimse su içme yeri olan ağzına ulaşmayacak bir sudan menfaat görmüyorsa; işte Allah ile beraber O'nun dışında bir ilâha tapan müşrikler de böyledir. Ne dünyada ve ne de âhirette hiç bir şekilde onlardan bir fayda göremeyeceklerdir. Bu sebeptendir ki Allah Teâlâ : «İşte kâfirlerin yalvarışı da böyle boşunadır.» buyurmuştu.^[35]

15 — Göklerde ve yerdeki kimseler de, gölgeleri de sabah akşam, ister istemez Allah'a secde ederler.

Allah Teâlâ, her şeyin boyun eğdiği ve her şeye güç yetirip kahru galebesi altına alan azamet ve hükümlerliğini haber verir. Bunun içindir ki her şey ona secde eder. İnananlar isteyerek, müşrikler de istemeyerek. «Gölgeleri de sabah akşam, ister istemez Allah'a secde ederler.» Nitekim Allah Teâlâ, başka bir âyette şöyle buyurur : «Allah'ın yarattığı şeylerin gölgelerinin sağa sola vurarak, boyun eğip Allah'a secde ettiklerini görmüyorlar mı?» (Nahl, 48).^[36]

16 — De ki : Göklerin ve yerin Rabbi kimdir? Allah'tır de. Yoksa O'nu bırakıp kendilerine bir fayda ve zararı olmayan veliler mi edindiniz? de. De ki : Hiç körle gören bir olur mu? Yahut karanlık ile aydınlık

bir midir? Yoksa Allah gibi yaratması olan ortaklar buldular da yaratmaları birbirine mi benzettiler? De ki : Her şeyi yaratan Allah'tır. Ve O, Vâhid ve Kahhâr'dır.

Göklerin ve Yerin Rabbı Kimdir?

Allah Teâlâ kendisinden ba^ka ilâh olmadığını anlatıyor. Zîrâ onlar, gökleri ve yeri yaratanın; bunların Rabbı ve idare edicisi olduğunu itiraf etmektedirler. Bununla birlikte onlar, Allah'ın dışında tapındıkları veliler edinmişlerdir. Halbuki o ilâhlar, kendileri için herhangi bir şeye sahip değildirler. O halde kendilerine tapmanlar için evleviyetle hiç bir şeye mâlik değildirler. Hiç bir fayda hâsıl edemez ve hiç bir zararı def edemezler. Allah ile beraber bu ilâhlara tapmanla Rab-bından bir nûr üzere olan, tek ve ortağı olmayan Allah'a tapınan hiç eşit olur mu? Bunun içindir ki Allah Teâlâ : «Hiç körle gören bir olur mu? Yahut karanlık ile aydınlık bir midir? Yoksa Allah gibi yaratması olan ortaklar buldular da yaratmaları birbirine mi benzettiler?» buyurur. Bu müşrikler Allah ile beraber Rabba benzettikleri, yaratmada O'na benzer kıldıkları ilâhlar

mı uydurdular da, o ilâhlar Allah'ın yaratması gibi yarattı ve yaratma onlara karışık (birbirine benzer) gibi geldi? Böylece onlar, başka bir yaratık tarafından yaratılmış olduğunu mu bilemediler? Durum böyle değildir. Hiç bir şey O'na benzemez, O'nun benzeri, dengi, veziri, çocuğu ve arkadaşı yoktur. Allah, bütün bunlardan münezzeh ve yücedir. Bu müşrikler Allah ile beraber ilâhlara tapınıyorlar. Ancak onların Allah tarafından yaratıldığını ve O'nun kulları olduğunu itiraf da ediyorlar. Nitekim onlar telbiye-lerinde şöyle diyorlarmış : Buyur (Rabbımız) senin ortağın yok, senin için olan bir ortak müstesna. Sen ona ve onun sahip olduklarına mâliksin. Nitekim Allah Teâlâ onların : «Onlara sırf bizi Allah'a yaklaştırsınlar diye ibâdet ediyoruz.» (Zümer, 3) dediklerini haber verip, onların bu sözlerini reddeder. Zîrâ onlar buna inanmışlardır. Halbuki Allah Teâlâ yücedir ve O'nun katında O'nun izin verdikleri dışında hiç kimse şefâatta bulunamayacaktır. «Allah'ın katında, kendisine izin verdiğiinden başkası şefaet edemez.» (Sebe', 23), «Göklerde nice melek vardır ki, Allah dileyeceği ve razı olacağı kimseler için izin vermedik-

çe onların şefaati hiç bir şeye yaramaz.» (Necm, 26), «Çünkü göklerde ve yerde olan her şey, Rahmân'a mutlaka kul olarak gelecektir. Andolsun ki ilmi, onları kuşatmış ve teker teker saymıştır. Kıyamet günü hepsi O'na tek olarak gelecektir.» (Meryem, 93-95). Mademki her şey O'nun kuludur. O halde niçin bir delil ve bürhân olmaksızın mücerred kendi görüş ve uydurmaları ile birbirlerine tapınmaktadırlar. Sonra Allah Teâlâ, ilklerinden sonuncularına kadar onlardan peygamberler göndermiş, peygamberler onları bundan alıkoymuş ve Allah'ın dışındaki şeylere ibâdetten onları men'etmişlerdir. Ancak onlar, bu peygamberleri yalanlamış ve onlara zıd gitmişler de Allah'ın kaçınılmaz azâb kelimesi onlar hakkında hak olmuştur. «Ve Rabbın kimseye asla zulmetmez.» (Kehf, 49).[\[37\]](#)

17 — Gökten su indirir de dereler onunla dolar taşar. Üste çıkan köpüğü sel alır götürür. Süslenmek veya yararlanmak için ateşte erittiklerinizin üzerinde de buna benzer bir köpük vardır. Böyle misâl verir Allah hak ile bâtıl için. Köpük uçar gider, insanlara

fayda veren ise yerde kalır. İşte böyle, Allah daha nice misâller verir.

Allah Gökten Su İndirir

Bu âyet-i kerîme, sebat ve kalıcı olmasında hak için, mahvolması ve sona ermesinde bâtıl için iki misâli içermektedir. Allah Teâlâ buyurur ki: «Gökten yağmur indirir de dereler onunla dolar taşar.» Her vâdî, kendince o yağmur suyunu alır. Birisi büyüktür çok su alır, di-

geri küçüktür miktarınca suyu taşır. İşte bu, kalblere ve onların birbirlerinden farklı olduğuna işarettir. Onlardan kimisi vardır çok ilim alır. Kimisi de vardır ki çok ilim almaz, ona dar gelir. «Üste çıkan köpüğü sel alır götürür.» Bu vadilerde akan suyun yüzünde üste çıkan köpük vardır. İşte bu bir misâldir. Allah Teâlâ'nın : «Ateşte erittiklerinizin üzerinde de buna benzer bir köpük vardır...» sözü de ikinci misâldir. Eşya yapmak, demir veya kurşunu süslemek üzere ateşte eritilip kalıba dökülen altın veya gümüş üzerinde de aynen vâdîde akan suda olduğu gibi köpük vardır ve bu köpük üste çıkar. «İşte böyle misâl verir Allah hak ile bâtıl için.» Nasıl ki

köpük; su, altın ve benzerlerinden ateşte eritilenle beraber sebat edip kalmıyor, gidip mahvolu-yorsa; hak ile bâtil bir araya geldiği zamanda bâtil için sebat ve devam yoktur. Bu sebeptendir ki Allah Teâlâ : «Köpük uçar gider.)) buyurmuştur. Ondan istifâde edilmez, ayrılır, parçalanır ve vâdînin iki tarafına gider, ağaçlara takılır ve rüzgârlar onları alıp gider, altın, gümüş, demir ve bakırın kiri de aynı şekilde gider ve ondan hiç bir fayda olmaz. Sâdece su kalır. Altın ve benzerleri de böyledir ki, işte sâdece onlardan istifâde edilir. Bunun içindir ki Allah Teâlâ ; «İnsanlara fayda veren ise yerde kalır. İşte böyle, Allah daha nice misâller verir.» buyurmuştur. Nitekim başka bir âyette de şöyle buyurur : «İçte misâller. Biz onları, insanlara anlatıyoruz. Onları ancak bilenler anlar.» (Ankebut, 43).

Seleften birisi der ki: Kur'an'dan bir misâl okuyup da onu anlamadığım zaman kendime acımış, ağlamışımdır. Zîrâ Allah Teâlâ : «Onu ancak bilginler akledebilir.» buyurmuştur. İbn Abbâs'tan rivayetle Ali İbn Ebu Talha, «Gökten su indirir de, dereler onunla dolar taşar.» âyeti hakkında şöyle der : Bu, Allah'ın

vermiş olduğu bir misâldir. Kalbler ondan yakın ve şüpheleri ölçüşünce yüklenirler. Şüpheyeye gelince; onunla birlikte amelin bir faydası yoktur. Yakîn ise: Allah Teâlâ yakîn sahiplerini onunla birlikte faydalandıracaktır. Allah Teâlâ : «Köpük uçar gider.» buyurur ki bu şüphedir. «İnsanlara fayda veren ise yerde kalır.» Bu ise yakındır. Nasıl ki süs, ziynet eşyası ateşe konulur, hâlis temiz olanı alınıp kiri ateşte bırakılırsa; Allah Teâlâ da yakîni kabul buyurup şüpheyi bırakır.

Avfî, İbn Abbâs'ın «Gökten su indirir de, dereler onunla dolar, taşar. Üste çıkan köpüğü sel alır götürür.» âyeti hakkında şöyle dediğini nakleder : Sel, vadideki dallan ve çöpleri alır götürür. «Ateşte erittiklerinizin üzerinde de buna benzer bir köpük vardır.» Bunlar; altın, gümüş, süs ve zînet eşyası, bakır ve demirdir. Bakır ve demirin kiri vardır. Allah Teâlâ bunların kirini, su köpüğü gibi kılmıştır. İnsanların faydalandıkları ise, altın ve gümüşdür. Yere fayda veren, onun sudan emdiği kısımdır ki, bununla bitki bitirir. Allah Teâlâ bunu da sâlih amel için misâl getirmiştir ki; bu, sahipleri için kalıcıdır. Kötü âmel

ise; köpüğün gittiği gibi sahibini terkedip gider. Aynı şekilde hidâyet ve hak, Allah katından gelmişlerdir. Kim hak ile amel ederse; o lehine olur ve yeryüzünde insanlara fayda verenin kaldığı gibi kalır. Demir de böyledir. Ateşe sokulup ateş onun kirini izâle edip hâlis olanı çıkmadıkça; ondan faydalanılmaz ve bıçak, kılıç gibi şeyler yapılamaz. Aynı şekilde bâtil da, kıyamet günü gelip insanlar kabirlerinden kaldırıldıklarında, ameller arz olunduğu zaman bâtil şaşıp kalacak ve helak olacaktır. Hak ehli ise, hak ile faydalandırılacak-tır.

Bu âyetin tefsirinde Mücâhid, Hasan el-Basrî, Atâ, Katâde ile Selef ve Haleften bir çoklarından bu şekilde rivayet edilmiştir.

Allah Teâlâ Bakara Sûresinin başında, münafıklar için biri ateşle diğeri su ile olmak üzere iki misâl verir. Bunlar Allah Teâlâ'nın : «Onların misâli; ateş yakan kimsenin misâli gibidir ki, ateş çevresindekileri aydınlatınca, Allah onların ışığını giderdi...» (Bakara, 17), «Yahut gökten inen sağnağa tutulmuş gibidir ki; onda karanlıklar, gök gürültüsü ve şimşek vardır...» (Bakara, 19) âyetleridir.

Aynı şekilde Nûr Sûresinde de kâfirler için iki misâl vermiştir. Bunlardan birisi: «O küfredenlere gelince; onların amelleri, engin çöllerdeki serap gibidir. Susayan kimse onu su sanır.» (Nûr, 39) âyetidir. Serap ancak şiddetli sıcakta olur. Bu sebeptendir ki Buhârî ve Müslim'in Sahihlerinde rivayet edilen bir hadîste şöyle buyrulur : Kıyamet günü yahûdîlere ne istiyorsunuz denilecek de onlar : Ey Rab-bımız, biz susadık bizi sula, diyecekler. Gitmez misiniz? denilecek de ateşe gidecekler. Bir de görecekler ki serâb gibi (alevleri) birbirlerini yutmaktadır. Allah Teâlâ diğer misâlde de şöyle buyurur : «Veya (kâfirlerin ameli) engin denizin karanlıklarına benzer. Onu üst üste dalgalar bürür ve dalgaların üstünde de bulutlar örter...» (Nûr, 40). Buhârî ve Müslim'in Sahih'lerinde Ebu Mûsâ el-Eş'arî'den rivayete göre, Allah Rasûlü (s.a.) şöyle buyurmuştur :

Allah'ın benimle göndermiş olduğu hidâyet ve ilmin misâli, yere isabet eden yağmurun misâli gibidir. Yeryüzünde tertemiz bir yer vardır ki suyu kabul eder, birçok otlar bitirir. Yeryüzünden çorak bir yer vardır ki suyu tutar ve Allah Teâlâ onunla

insanları faydalandırır; ondan içerler, (hayvanlarını) sularlar, (arazîlerini) sular ve zirâat yaparlar. Yağmur yeryüzünden başka bir yere de isabet eder ki orası düz ve kaygan bir yer olup suyu tutmaz ve ot da bitirmez.. İşte Allah'ın dininde bilgin olup Allah'ın benimle göndermiş olduğuyla faydalandırdığı, bilen ve öğreten kimse ile buna başını kaldırıp ilgilenmeyen, benimle gönderilen Allah'ın hidâyetini kabul etmeyenin mi-sâlî budur. Bu; su ile verilmiş bir misâldir. îmâm Ahmed'in Abdür-rezzâk kanalıyla... Ebu Hüreyre'den onun da Allah Rasûlü (s.a.)'nden rivayet ettiği diğer bir hadîste o, şöyle buyurmuştur : Benim ve sizin misâliniz ateş yakan birisinin misâli gibidir. Ateş çevresini aydınlattığında, kelebekler — Bunlar ateşe düşen hayvancıklardır— ateşe düşmeye başlarlar. Adam onları engellemeye başlar da ona üstün gelip •ateşe atılır, ateşe girerler. İşte benim ve sizin misâliniz budur. Ben sizin ateşe girmemeniz için eteklerinizden (veya bellerinizden) tutmuş : Ateşten bana gelin, ateşten bana gelin, gelin, diyorum; siz bana üstün gelip ateşe giriyorsunuz. Hadîsi Buhârî ve Müslim de Sahih'lerinde tahrîc

etmişlerdir. İşte bu da, ateş ile verilmiş bir misâldir.^[38]

18 — Rablarına icabet edenlere en güzel karşılık vardır. O'na icabet etmeyenler ise, şayet yeryüzünde bulunan her şey ve bir katı daha onların olsa, kurtulmak için onu fidye verirlerdi. Hesabın kötüsü, onlar içindir. Varacakları yer cehennemdir ve o, ne kötü konaktır.

Allah Teâlâ mutlu ve mutsuz kişilerin varacakları yeri haber verir : Rablannın emrine icabet eden, Allah'a ve Rasûlüne itaat eden, emirlerine boyun eğen, geçmiş ve gelecekle ilgili haberlerini doğrulayan kimselere en güzel karşılık vardır. Nitekim Allah Teâlâ Zülkar-neyn'den haber vererek şöyle buyurur: «Kim zulmederse; ona azâb edeceğiz. Rabbma döndürülür ve onu Rabbı görülmemiş bir azaba uğratar. Fakat kim de î mân eder ve sâlih ameller işlerse; ona mükâfat olarak güzel şeyler vardır. Ona emrimizden kolayını da söyleyeceğiz.» (Kehf, 87-88). Başka bir âyette de şöyle buyurmaktadır : «Güzel davrananlara, daha güzeli ve fazlası var.» (Yûnus, 26) O'na icabet etmeyenler, Allah'a İtaat etmeyenler ise

âhiret yurdunda şayet yeryüzünde bulunan altın ve benzeri şeylerden yeryüzü dolusu ve bir katı daha onların olsaydı da, kurtulmak için onu fidye olarak verme imkânları olsaydı; bunları fidye olarak verirlerdi. Fakat bu, onlardan kabul edilmeyecektir. Zîrâ Allah Teâlâ, kıyamet günü onlardan (yeryüzüne) geri çevrilmeyi de, fidyeyi de kabul buyurmayacaktır. «(Âhiret yurdunda) hesabın kötüsü onlar içindir.» Bir naftîr ve kıtmîra (Çekirdeğin, hurmanın zarına ve hurma çekirdeğindeki bir noktaya), büyük ve küçük her şeye varıncaya kadar hesaba çekileceklerdir. Kam de hesabı tâm olarak görülmüşse —şayet Allah'ın ihsanı imdadma yetişmemiş-se— azâb olunacaktır. Bu sebeptendir ki: «Varacakları yer cehennemdir ve o, ne kötü konaktır.» buyurmuştur.^[39]

19 — Şimdi Rabbından sana indirilenin gerçek olduğunu bilen, hiç kör gibi midir? Ancak akıl sahipleri ibret alırlar.

Allah Teâlâ buyurur ki: Ey Muhammed, insanlardan Rabbından sana indirilenin gerçek olduğunu bilen ile kör müsâvî değildir. Sana indirilen gerçekte hiç bir şek, şüphe, kapalılık ve zıdlık yoktur.

Onun tamâmı gerçektir. Bir kısmı diğer bir kısmını doğrular, ondan hiç bir-şey diğer bir kısmına zıd değildir. Bütün haberleri gerçektir, emirleri ve yasakları mahz-ı adalettir. Allah Teâlâ, başka bir âyette şöyle buyurur : «Rabbınm sözü; doğruluk ve adalet yönünden tâm kemâlin-dedir.» (En'âm, 115). Haber vermesinde doğru, istemesinde adaletlidir. İşte ey Muhammed; senin getirdiklerinin doğruluğunu kesinlikle bilen ile, hayra ulaşamayan ve onu anlamayan kör eşit değildir. Şayet anlasaydı bile ona boyun eğmez, onu doğrulamaz ve ona tâbi olmazdı. Nitekim Allah Teâlâ başka bir âyette: «Cehennem ashabı ile cennet ashabı bir değildir. Cennet ashabı; işte onlardır kurtuluşa erenler.» (Haşr, 20) buyururken bu âyet-i kerîme'de de şöyle buyurur: «Şimdi Rabbından sana indirilenin gerçek olduğunu bilen, hiç kör gibi midir?» Bu, diğeri gibi midir? Aralarında hiç bir eşitlik yoktur. Ancak sıhhatli, selîm akıl sahipleri anlar, ibret alır, nasihati kabul ederler. Allah Teâlâ bizleri de onlardan kılsın.^[40]

20 — Onlar ki; Allah'ın ahdini yerine getirirler ve anlaşmayı bozmazlar.

21 — Ve onlar ki; Allah'ın bitıştırilmesini emrettiği şeyi bitştirirler, Rablarmdan korkarlar ve kötü hesâbdan ürkerler.

22 — Ve onlar ki; Rablarmın rızâsını dileyerek sabrederler, namazı kılarlar, kendilerine verdiğimiz rızıktan, gizlice ve açıkça infâk ederler. Kötülüğü, iyilik yaparak ortadan kaldırırlar. İşte onlara bu dünyanın karşılığı;

23 — Adn cennetleridir; oraya girerler. Babalarının, eşlerinin, çocuklarının iyi olanları da oraya girerler. Melekler her kapıdan yanlarına gelir.

24 — Sabrettiğiniz için selâm size. Burası dünyanın ne güzel karşılığıdır, derler.

Allah'ın Ahdini Yerine Getirenler

Allah Teâlâ, bu güzel sıfatlarla nitelenmiş olanlardan haber vererek; bu dünyanın karşılığı olarak, dünyada ve âhirette yardımın ve güzel akıbetin onlara hâs olduğunu belirtir. «Onlar ki; Allah'ın ahdini yerine getirirler ve anlaşmayı bozmazlar.» Onlar; içlerinden biri anlaşma yaptığında haksızlık eden, hasımlaştığı zaman günahkâr olan, bir söz söylediğinde yalan söyleyen, kendisine bir

emânet verildiğinde ihanet eden münafıklar gibi değildirler.

Ve onlar ki; Allah'ın riâyet edilmesini emrettiği sıla-i rahm'e, akrabalara, fakirlere, ihtiyâç sahihlerine ihsanda bulunmaya ve çok iyilik yapmaya riâyet ederler. Yaptıkları ve yapmadıkları amellerde Rab-larından korkarlar, bu hususlarda Allah'ın hukukuna riâyet ederler ve âhiret yurdunda kötü hesâbtan ürkerler. Bu sebeptendir ki Allah Teâlâ, onlara bütün davranışlarında, kusurlu ve haddi aşan bütün durumlarında doğruluk ve istikâmet üzere olmalarını emretmiştir. Ve onlar ki; Rablarının rızâsını, bol sevabını dileyerek haramlara ve günâhlara karşı sabreder, Allah için bunlardan nefislerini uzaklaştırırlar. Hoşnûd olunacak, şer'î usûllere uygun şekilde huşu' ile secdelerine, rükûlarına, vakitlerine ve farzlarına riâyetle namazı kılarlar. Kendilerine verdiğimiz rızıktan gizlice ve açıkça, gece ve gündüz jnfâk edilmeleri gereken hanımlarına, akrabalarına, yabancı fakır, ihtiyâç-lı ve yoksullara infâk ederler. Bir durumda infâkta bulunmuş olmaları, diğer durumlarda infâkta

bulunmalarını engellemez. Kötülüğü, iyilik yaparak ortadan kaldırırlar. Birisi onlara eziyet verdiği zaman; ona sabırla, tahammülle bağışlama ve af ile iyilik yaparak mukabelede bulunurlar. Nitekim Allah Teâlâ başka bir âyette şöyle buyurur : «Sen fenalığı en iyi şekilde sav. O zaman göreceksin ki; seninle arasında düşmanlık bulunan kişi, yakın bir dost gibi oluvermiştir. Bu; ancak sabredenlere vergidir. Ve bu, ancak o büyük hazzı tadanlara vergidir.» (Fussilet, 34-35). Allah Teâlâ bu dünyanın karşılığının, bu güzel sıfatlarla vasıflandırılan mutlu kişilere âit olduğunu haber verir ve sonra bu karşılığı «Adn cennetleridir...» şeklinde açıklar. Âyetteki (iD-uJi) kelimesi; ikâmet etme, kalma anlamındadır. Yani onlara bu dünyanın karşılığı; içinde ebedî kalacakları, ikâmet edecekleri cennetlerdir. Abdullah İbn Amr'dan rivayete göre o, şöyle demiştir : Cennette bir köşk vardır ki, ona Adn denilir. Çevresi burçlar ve mer'alardır Onda beş bin kapı, her kapının üzerinde beş bin (çizgili, yollu) kumaş vardır. Oraya ancak ya bir peygamber ya bir siddik veya bir şe-hîd girecektir. «Adn cennetleridir.» âyeti hakkında Dahhâk der ki:

Cennetin şehridir. Orada Rasûller, nebiler, şehîdler ve hidâyet önderleri olacaktır. İnsanlar, onlann etrafından uzaktırlar ve cennetler o şehrin çevresindedir. Abdullah İbn Amr ve Dahhâk'ın sözlerini İbn Cerîr rivayet etmiştir.

Allah Teâlâ : «Babalarının, eşlerinin, çocuklarının iyi olanları da oraya girerler.» buyurur ki; Allah Teâlâ onlarla babalarından, ailelerinden, çocuklarından inanıp da cennete girmeye lâayık olan dostlarını onlarla gözleri aydın olması için bir araya getirir. O kadar ki Allah'tan bir nimet ve ihsan olarak yüce olanın derecesini eksiltmeksizin aşaağı derecede olanı üstün bir dereceye yükseltir. Allah Teâlâ başka bir âyette şöyle buyurur: «îmân edip de soyları da îmânda kendilerine tâbi olanlar, onlara soylarım da kattık. Ve onların işlediklerinden hiç bir şey eksiltmedik. Herkes kazandığı ile bağılıdır.» (Tur, 21).

Allah Teâlâ : «Melekler de her kapıdan yanlarına gelir. Sabrettiğiniz için selâm size. Burası dünyanın ne güzel karşılığıdır, derler.» buyurur ki; melekler oradan, buradan cennete girmeleri sebebiyle onları tebrik etmek için yanlarına girerler. Onlar cennete

girdikleri sırada melekler yanlarına hey'et olarak gelir, onlara selâm verir, şerefli rasûl, peygamberler ile sıddîklann komşusu olarak selâmet yurdunda ikâmet ve Allah Teâlâ'nın onları kendine yaklaştırması ve nimetleri sebebiyle tebrik ederler. İmâm Ahmed —Allah ona rahmet eylesin—• der ki: Bize Ebu Abdurrahmân'ın... Abdullah İbn Amr İbn el-Âs (r.a.) dan onun da Allah Rasûlü (s.a.) nden rivayetine göre o : Allah'ın yaratıklarından cennete girenlerin ilki kimdir bilir misiniz? buyurmuştu. Onlar : Allah ve Rasûlü en iyi bilendir, dediler. Şöyle buyurdu : Allah'ın yaratıklarından cennete gireceklerin ilki, gediklerin kendileriyle kapandığı, kötülüklerden kendileriyle sakınılan fakır muhacirlerdir. Onlardan birisi ölür de yerine getirmeye güç yetiremediği bir ihtiyâcı içinde bir ukde olarak kalmış olurdu. Allah Teâlâ, meleklerinden dilediğine şöyle buyurur : Onlara gidin ve onları selâmlayın, melekler : Biz, Senin semânın sakinleriyiz, yaratıklarından seçtikleriniz. Şunlara gitmemizi ve onlara selâm vermemizi mi bize emrediyorsun? derler de şöyle buyurur : Onlar öyle kullar idiler ki; Bana

ibâdet eder, Bana hiçbir şeyle şirk koşmazlardı. Onlarla gedikler kapanır, onlarla hoşlanılmayan şeylerden sakındırdı. Onlardan birisi ölürdü de, yerine getiremediği ihtiyâcı içinde bir ukde olarak kalmış olurdu. İşte o zaman melekler onlara gelir, her kapıdan yanlarına girer ve : «Sabrettiğiniz için selâm size. Burası dünyanın ne güzel karşılığıdır, derler. <>

Ebu Kasım et-Taberânî'nin Ahmed İbn Ruşdeyn kanalıyla... Abdullah İbn Amr'dan onun da Hz. Peygamber (s.a.) den rivayetinde o, şöyle buyurmuştur: Cennete girecek toplulukların ilki, fakîr muhacirlerdir. Hoşlanılmayan şeylerden onlarla sakınılır. Bir şeyle emrolun-dukları zaman dinlerler ve itaat ederler. Onlardan birinin bir sultana ihtiyâcı olsa, o göğsünde olarak ölünceye kadar bu ihtiyâcı yerine getirilmezdi. Muhakkak ki Allah Teâlâ kıyamet günü cenneti çağırarak da o, süs ve zîneti ile gelecek. Allah Teâlâ : Benim yolumda vuruşan, Benim yolumda eziyete uğrayan ve Benim yolumda cihâd eden kullarım nerede? Azâbsız ve hesâbsız olarak girin cennete, buyuracak. Melekler gelip secdeye kapanacak ve şöyle diyecekler : Ey Rabbımız, biz Seni

gece gündüz tesbîh eder, takdis ederiz. Bize tercih buyurmuş olduğun bunlar da kim? Rab Teâlâ buyuracak ki: Bunlar Benim yolumda cihâd eden, Benim yolumda eziyete uğrayan kullanımdır. Melekler her kapıdan yanlarına girecek ve : «Sabrettiğiniz için selâm size. Burası dünyanın ne güzel karşılığıdır.» diyecekler.

Abdullah İbn Mübârek'in Bakiyye İbn Velıd'den, onun Artât İbn Münzir'den rivayetine göre; o, Ebu Haccâc denilen ordu vaizlerinden birisinin şöyle dediğini işitmiş : Ebu Ümâme'nin yanına oturdum. Dedi ki: Mü'min, cennete girdiği zaman koltuğuna yaslandığında, yanında iki saf halinde hizmetçiler olacak. İki safın öbür ucunda kapalı (kapıcı bulunan) bir kapı olacak. Melek gelip izin isteyecek de hizmetçilerin en sonda olanı yanındakine: Bir melek, izin istiyor, diyecek. O, kendisini ta'kîb edene : Bir melek, izin istiyor, diyecek. Nihayet bu, mü'min kişiye ulaşacak da : İzin veriniz, diyecek. Hizmetçilerin mti'-mine en yakın olanı : İzin veriniz, diyecek. Onun yanındaki kendinden sonra gelene : İzin veriniz, diyecek. Nihayet kapının yanında olan en

sonuncularına ulaşacak da kapıyı meleğe açacak ve o da girip selâm verecek sonra ayrılıp gidecek. Ebu Ümâme'nin bu sözünü, İbn Cerîr rivayet etmiştir. İbn Ebu Hatim de, İsmâîl İbn Ayyaş kanalıyla... Ebu Haccâc Yûsuf el-Elhânî'den rivayetle onun Ebu Ümâme'den bunları işittiğini kaydeder ve yukarıdakine benzer şekilde onun sözlerini zikreder.

Bir hadîste rivayet edildiğine göre; Allah Rasûlü (s.a.) her sene başında şehîdlerin kabirlerini ziyaret eder ve onlara : «Sabrettiğiniz için selâm size. Burası dünyanın en güzel karşılığıdır.» derdi. Ebube-kir, Ömer ve Osman da böyle yapmışlardır.^[41]

25 — Pekiştirdikten sonra Allah'ın ahdini bozanlar, Allah'ın bitştirilmesini emrettiğini ayıranlar ve yeryüzünde 'bozgunculuk yapanlar; işte la'net onlarıdır. Yurtların en kötüsü de onlarıdır.

Allah'ın Ahdini Bozanlar

Bu, bedbahtların durumları ve sıfatlarıdır. Nasıl ki onlar dünyada mü'minlerin sıfatlarının aksi ile nitelenmişlerse; âhiret yurdunda da onların durumları ve varacakları yer, mü'minlerin durumları ile varacakları yerin aksidir. Mü'minler; Allah'ın

ahdini yerine getirir, Allah'ın riâyet edilmesini emrettiği şeye de riâyet ederlerdi. Bunlar ise, anlaştıktan sonra Allah'ın ahdini bozar, Allah'ın bitiştirilmesini emrettiğini ayırır ve yeryüzünde bozgunculuk yaparlardı. Nitekim bir hadîste belirtildiği üzere : Münafığın alâmeti üçtür : Konuştuğu zaman yalan söyler, va'd ettiği zaman va'dinden döner, kendisine bir şey emânet edildiğinde ihanet eder, Bir rivayette ise şöyle buyurulmuştur : Anlaştığı zaman ahdini bozar, hasımlaştığı zaman günahkâr olur. Bu sebeptendir ki Allah Teâlâ : «İşte la'net, (rahmetten uzaklaştırılma) onlarıdır. Yurtların (akıbetin) en kötüsü de onlarıdır.» Varacakları yer cehennemdir ve orası ne kötü duraktır. Ebu'l-Âliye, «Pekiştirdikten sonra, Allah'ın ahdini bozanlar...» âyeti hakkında der ki: Bunlar; münâfıklardaki altı haslettir. Onlar, insanlara karşı güçlü olduklarında; bu huylarını açığa vururlar : Konuştukları zaman yalan söyler, bir vaadde bulunduklarında vaadlerinden dönerler, kendilerine güvs-nildiği zaman ihanet eder, anlaştıktan sonra Allah'ın ahdini bozarlar. Allah'ın birleştirilmesini

emrettiğini ayırırlar ve yeryüzünde bozgunculuk yaparlar. Eğer onlara karşı güçlü olunursa; o zaman da şu üç huyu açığa vururlar : Konuştuklarında yalan söyler, bir şey va'dettik-lerinde dönerler ve kendilerine güvenildiği zaman ihanet ederler.[\[42\]](#)

26 — Allah, dilediği kimseye rızkı genişletir, daraltır. Onlar ise dünya hayatı ile sevindiler. Halbuki dünya hayatı âhiretin yanında sadece bir geçimlikten ibarettir.

Allah Teâlâ dilediğine rızkı genişleten, dilediğine daraltan olduğunu zikrediyor. Bu konuda hikmet ve adalet O'nundur. Şu kâfirler ise; küfürlerini, derece derece arttırma ve kendilerine bir mühlet vermeden ibaret olan şu dünya hayatında verilenlerle sevinmişlerdir. Allah Teâlâ başka bir âyette şöyle buyurur : «Kendilerine mal ve oğullar vermekle zannederler mi ki, iyiliklerde onlar için acele davranmaktayız, hayır farkında değiller.» (Mü'minûn, 55-56). Allah Teâlâ daha 5onra âhiret yurdunda inanan kulları için biriktirmiş olduklarına nis-betle dünya hayatının küçük, hakir olduğunu beyânla şöyle buyurur : «Halbuki dünya hayatı, âhiretin

yanında sâdece bir geçimlikten ibarettir.» Nitekim başka âyetlerde şöyle buyurur : «Onlara de ki: Dünyanın geçimi azdır. Âhiret ise, müttakiler için elbet daha hayırlıdır.

Ve kıl kadar haksızlığa uğratılmayacaksınız.» (Nisa, 77), «Fakat siz, dünya hayatını tercîh ediyorsunuz. Halbuki âhiret daha hayırlı ve daha bakîdir.» (A'lâ, 16-17). İmâm Ahmed der ki: Bize Vekî' ve Yahya İbn Saîd'in... Fihri oğulları kardeşi Müstevrid'den rivayetinde, Allah Rasûlü (s.a.) : Âhirete göre dünya, sizden birinin şu parmağını denize daldırmasının misâli gibidir. Bir baksın bakalım ne getirecek! buyurmuş ve şehâdet parmağını işaret etmiştir. Başka bir hadîste belirtildiğine göre; Allah Rasûlü (s.a.), kulakları küçük bir oğlağa rastlamış ve şöyle buyurmuştur : Allah'a yemîn olsun ki şunu bıraktıktan zamanda, bu sahiplerine ne kadar değersiz ise; Allah'a göre dünya ondan daha da değersizdir.^[43]

27 — Küfredenler dediler ki: Rabbmdan kendisine bir âyet indirilmeli değil miydi? De ki; Allah

dilediğini saptırır, kendisine yöneleni de doğru yola eriştirir.

28 — Onlar ki; inanmışlardır ve kalbleri Allah'ı anmakla huzura kavuşmuştur. Dikkat edin; gerçekten kalb-ler, ancak Allah'ı anmakla huzura kavuşur.

29 — İnanmış olup sâlih ameller işleyenler için hoş bir hayat ve güzel bir gelecek vardır.

Gönüller Allah'ı Anmakla Huzur Bulur

Allah Teâlâ müşriklerin : «Rabbından kendisine bir âyet indirilmeli değil miydi?» dediklerini haber verir. Nitekim onlar : «Haydi önceki peygamberler gibi o da bize bir mucize getirsin.» (Enbiyâ, 5) demişlerdir. Bundan daha önce defalarca bahsettik ve muhakkak ki Allah Teâlâ bunların bu isteklerine icabet etmeye güç yetiricidir. Bir hadîste şöyle buyrulur : (Müşrikler) Allah Rasûlü (s.a.)'nden Safa tepesini altına çevirmesini, kendileri için pınarlar akıtmasını, Mekke çevresindeki dağları kaldırıp onların yerine otlaklar ve bahçeler olmasını istedikleri zaman Allah Teâlâ, elçisine : Ey Muhammed, istersen bunları onlara veririm. Şayet küfreder (küfürlerinde devam

ederler) se onlara öyle bir azâb ederim ki âlemlerden hiç kimseye tou şekilde azâb etmemişimdir. Dilersen onlara tevbe ve rahmet kapılarını açayım, diye vahyetti de Allah Rasûlü : Bilakis onlara tevbe ve rahmet kapılarını aç, buyurdu. Bu sebepledir ki Allah Teâlâ elçisine : «Allah dilediğini saptırır, kendisine yöneleni de doğru yola eriştirir.» buyurmuştur. Tekliflerine uygun olarak mucize ile elçi göndersin veya onların isteklerine icabet etmesin her iki durumda da saptıran ve hidâyete erdiren O'dur. Hidâyet ve saptırma, Allah'ın onların isteklerine icabet edip etmemesine bağlı değildir. Nitekim Allah Teâlâ başka âyetlerde şöyle buyurur : ((Fakat bunca âyetler ve ihtarlar inanmayanlar güruhuna fayda vermez.» (Yûnus, 101), «Doğrusu üzerlerine Rabbı-nın sözü hak olanlar, inanmazlar. Onlara her türlü âyet gelse bile. Elem verici azabı görünceye kadar.» (Yûnus, 96-97), «Eğer Biz onlara gerçekten melekleri indirseydik, ölümler kendileriyle konuşsaydı ve her şeyi karşılırlarına toplasaydık, Allah dilemedikçe onlar yine de inanacak değillerdi. Fakat onların çoğu bilmezler.» (En'âm, 111) Bu sebepledir ki burada da : ((De ki:

Allah dilediğini saptırır, kendisine yönelen (Allah'a dönen, O'ndan yardım dileyen ve katında boyun eğerek yalvaran) i doğru yola eriştirir.» buyurmuştur. «Onlar ki; inanmışlardır, ve kalbleri Allah'ı anmakla huzura kavuşmuştur.» Allah'ın tarafına meyledip O'nunla kalbleri hoş olmuş, O'nu zikretme sırasında huzur bulmuş, mevlâ ve yardım edici olarak O'ndan razı olmuştur. «Gerçekten kalbler, ancak Allah'ı anmakla huzura kavuşur» ve O, buna gerçekten lâyıktır. «İnanmış olup sâlih ameller işleyenler için hoş bir hayat ve güzel bir gelecek vardır.» İbn Abbâs'tan rivayetle Ali İbn Tal-ha : Sevinç ve göz aydınlığı vardır, demiştir. İkrime : Onların gelecekleri ne kadar güzeldir, demiştir. Dahhâk da: Onlar için gıpta vardır, der. İbrahim en-Nehaî ise : En hayırlı şeyler onlarındır, demiştir. Katâde kelimesinin arapça olduğunu söyler. Kişi : dediği zaman bunun anlamı: Hayra kavuştun, demektir. Katâde'den gelen bir rivayette ise o, bu kelimeyi: En güzel sonuç onlarındır, şeklinde açıklamıştır. Güzel bir gelecek, güzel bir dönüş onlarındır. Bütün bu sözler, bir anlamda olup aralarında herhangi bir zıdlık söz

konusu değildir. Saîd İbn Cübeyr'in İbn Abbas'tan rivayetine göre kısmı hakkında of şöyle demiştir.- O, Habeş dilinde cennet arazîsi demektir. Saîd İbn Mescûh da, «Tûbâ» kelimesinin Hind dilinde cennetin ismi olduğunu söyler. İkrime'den rivayetle Süddî, bu kelimenin cennet anlamına geldiğini söylemiştir. Mücâhid de böyle söyler. İbn Abbas'tan rivayetle el-Avfî der ki: Allah Teâlâ cenneti yaratıp bitirdiği zaman : «İnanmış olup sâlih ameller işleyenler için hoş bir hayat ve güzel bir gelecek vardır.» buyurmuştur ki; bu, cennet onun hoşuna gittiği zamandır. İbn Cerîr der ki: Bize İbn Humeyd'in... Şehr İbn Havşeb'deh rivayetinde o, şöyle demiştir : Tûbâ, cennette bir ağaçtır. Cennetin bütün ağaçları ondandır. Dalları, cennet surunun (duvarlarının) arkasındadır. Ebu Hüreyre, İbn Abbâs, Muğîs İbn Sümeyy, Ebu İshâk es-Sübey'î ve Seleften bir çoklarından rivayet edildiğine göre; Tûbâ, cennette bir ağaçtır. Her evde ondan bir dal vardır. Bazılarının zikrettiğine göre; Rahman, onu eliyle bir inci tanesinden dikmiş, ona uzanmasını emretmiş de Allah Teâlâ'nın dilediği yere kadar uzanmış. Bal, içki,

su ve sütün cennet nehirlerinin kaynakları onun kökünden çıkmış. Abdullah İbn Vehb der ki: Bize Amr İbn Hâris'in... Ebu Saîd el-Hudrî (r.a.) den merfû' olarak rivayet ettiğine göre; Tûbâ, cennette bir ağaç olup (boyu) yüz senelik yoldur. Cennet halkının elbiseleri onun kabuklarından çıkar. İmâm Ahmed der ki: Bize Hasan İbn Musa'nın... Ebu Saîd el-Hudrî'den onun da Allah Rasûlü (s.a.)'nden rivayetinde bir adam : Ey Allah'ın elçisi, seni gören ve sana îmân edene müjdeler olsun, demişti. Allah Rasûlü : Beni gören ve bana îmân edene müjdeler olsun. Sonra müjdeler, sonra müjdeler olsun, sonra müjdeler olsun, sonra beni görmediği halde bana îmân edene müjdeler olsun, sonra beni görmediği halde bana îmân edene müjdeler olsun, buyurmuş. O adam Allah Rasûlüne : Tûbâ nedir? diye sormuş da şöyle buyurmuş : Cennette yüz senelik yol uzunluğunda bir ağaçtır. Cennet halkının elbiseleri onun kabuklarından çıkar.

Buhârî ve Müslim, ikisi birden İshâk İbn Rahûyeh kanalıyla... Seni İbn Sa'd'dan rivayet ederler ki, Allah Rasûlü (s.a.) şöyle buyurmuştur : Cennette

öyle bir ağaç var ki, binitli onun gölgesinde yüz sene yürür de kat'edemez. Râvî der ki: Hadîsi Nu'mân İbn Ebu Ayyaş ez-Zerakî'ye rivayet ettim de şöyle dedi: Bana Ebu Saîd el^Hudrî'nin Hz. Peygamber (s.a.) den rivayetinde o, şöyle buyurmuş : Cennette Öyle bir ağaç var ki; sür'atli koşu atına binmiş birisi, yüz sene yürür de yine de kat'edemez. Buhârî'nin Sahîh'inde Yezîd İbn Zürey' kanalıyla Enes (r.a.) den rivayete göre; Allah Rasûlü (s.a.), «Uzanmış, yayılmış gölgeler.» (Vakıa, 30) âyeti hakkında şöyle buyurmuş : Cennette öyle bir ağaç var ki; binitli onun gölgesinde yüz sene yürür de kat'edemez. İmâm Ahmed der ki: Bize Süreyc'in... Ebu Hüreyre'-den rivayetinde, Allah Rasûlü (s.a.) şöyle buyurmuştur : Cennette öyle bir ağaç var ki gölgesinde binitli yüz sene yürür. Dilerseniz : «Uzanmış, yayılmış gölgeler.» âyetini okuyunuz. Hadîsi, Buhârî ve Müslim de Sahîh'lerinde tahrîc etmişlerdir. Yine Ahmed der ki: Bize Muhammed İbn Ca'fer ve Haccâc'ın... Ebu Hüreyre'den onun da Hz. Peygamber (s.a.) den rivayetine göre o, şöyle buyurmuştur : Muhakkak ki cennette öyle bir ağaç

vardır ki; binitli onun gölgesinde yetmiş —veya yüz— sene yürür. O, ebediyet ağacıdır.

Muhammed İbn İshâk'ın Yahya İbn Abbâd İbn Abdullah İbn. ez-Zübeyr kanalıyla... Esmâ Bint Ebu Bekr (r.a.) den rivayetinde o, Allah Rasûlü (s.a.) nü işitmiş de Hz. Peygamber Sidre-i Müntehâ'yı zikredip şöyle buyurmuş : Binitli onun dalları gölgesinde yüz sene yürür. —veya şöyle demiştir : Onun dallarının gölgesinde yüz binitli gölgelenir— Onda altından kelebekler vardır. Meyvesi sanki büyük testiler gibidir. Hadîsi Tirmizî rivayet etmiştir. İsmâîl İbn Ayyâş'm Saîd İbn Yûsuf kanalıyla... Ebu Ümâme el-Bâhilî'den rivayetinde Allah Rasûlü (s.a.) şöyle buyurmuştur: Sizden cennete giren hiç kimse yoktur ki; Tuba'ya varmasın. Onun için Tuba'nın salkımları (veya kabukları) açılır da ondan dilediğinden alır. Dilerse beyaz, dilerse kırmızı, dilerse sarı, dilerse siyah. (Onun salkımları) gelincik çiçeği gibi, son derece ince ve güzeldir. İmâm Ebu Ca'fer İbn Cerîr der ki: Bize Muhammed İbn Abd'ül-A'lâ'nın... Ebu Hüreyre (r.a.) den rivayetinde o, şöyle demiştir : Tûbâ; cennette bir ağaçtır. Allah Teâlâ ona : Kulum

için açıl, onun dilediğini çıkar, buyurur da onun için açılıp ona değerli ve gemlenmiş atlar, gemlenmiş develer, ve dilediği yiyecekleri çıkarır. İbn Cerîr burada Vehb İbn Münebbih'den rivayetle garîb bir eser rivayet eder. Buna göre Vehb —Allah ona rahmet eylesin— şöyle anlatmıştır : Cennette Tûbâ denilen bir ağaç vardır. Binitli onun gölgesinde yüz sene yürür de kat'edemez. Çiçekleri incecik elbiseler, yaprakları çizgili kumaşlar, dalları amber, bulunduğu vadinin çakılları yakut, toprağı kâfur, balçığı misktir. Onun kökünden içki, süt ve bal nehirleri çıkar. Orası cennet halkının oturma yeridir. Onlar oturma yerlerinde otururlarken birden melekler soylu develer sürerek Rabları katından onlara gelirler. Develer altından zincirlerle gemlenmiştir. Yüzleri güzellikçe (ışık saçan) lâmbalar gibidir. Onların (develerin) yünü yumuşaklığında tiftik gibidir. Üzerlerinde levhaları yakuttan, yan yüzleri altından eğerler vardır. Elbiseleri atlastandır. Develeri çöktürürler ve derler ki: Rabbımız kendisini ziyaret edesiniz ve ona selâm veresiniz diye size bizi gönderdi. Develere binerler. Develer kuştan daha sür'atli, kelebekten daha hafif

basışlı, hizmetçileri (seyisleri) olmayan soylu develerdir. Kişi, kardeşinin yanında onunla konuşarak ve fısıldaşarak yürür. Onlardan hiç bir binitin kulağı, diğerinin kulağına değmez. Hiç bir binitin dizi diğerinin dizine değmez. O kadar ki kişinin kardeşiyle arasını ayırmamak için ağaçlar yollarından eğilip onlara yol verirler. Nihayet Rahman ve Rahîm olanın yanına varırlar da keremli yüzünü onlar için açar ve O'na bakarlar. O'nu gördükleri zaman : Ey Allahımız, selâm Sensin, selâm Sendendir. Celâl ve ikram Senin için hak olmuştur, derler. İşte o zaman Allah Teâlâ : Ben selâmım, selâm Bendendir. Rahmetim ve sevgim sizin için hak olmuştur, gaybda (Beni gönneksizin) Benden korkan ve emrime itaat eden kullanma merhaba, buyurur. Onlar: Ey Rabbımız, Sana lâayık bir şekilde Sana ibâdet etmedik, Senin kadrini lâayıkı veçhile bilmedik. Önünde secde etmemize izin ver, derler. Allah Teâlâ : Burası zahmet ve ibâdet" yurdu değildir. Fakat mülk ve nimet yurdudur. Ben sizden ibâdet zahmetini kaldırdım. Benden dilediğinizi isteyin. Muhakkak ki sizden her birinin bir umudu vardır, buyurur. Onlar

da O'ndan isterler. O kadar ki onlardan umudu en kısa olanı: Ey Rabbım, dünya halkı dünyaları hususunda yarıştılar ve orada birbirlerini darlığa düşürdüler. Ey Hab-bım, dünyayı yarattığın günden dünyanın sona erişine kadar, onların içinde bulundukları her şeyin bir mislini bana ver, der. Allah Teâlâ : Senin umudun ne kadar kısa oldu. Muhakkak sen, derecenden daha aşağısını istedin. Bu, Benden sanadır. Ben, kendi katımdan sana bahşediyorum. Zîrâ Benim vermemde zorluk ve azaltılma yoktur, buyurur. Sonra: Kullanma umutlarının ulaşamayacağı ve onlardan hiç birinin aklına gelmeyenleri arzediniz, buyurur. (Allah'ın nimetleri) onlara arz edilir de onların içlerinde bulunan umutları çok kısa kalır. Onlara arzedüenler içinde yan yana dizilmiş atlar vardır. Onlardan her dördünün üzerinde yekpare yakuttan bir taht vardır. Her tahtın üzerinde yekpare altından bir kubbe vardır. Onlardan her bir kubbenin içinde ise cennet yataklarından gösterişli yataklar vardır. Her bir kubbenin içinde hûr-i înden iki câriye bulunur. Onlardan her bir câriye üzerinde cennet elbiselerinden iki

elbise vardır. Cennette bulunan bütün renkler onlardadır. Hiç bir hoş koku bırakmamış sürünmüşlerdir. Yüzlerinin aydınlığı kubbenin kadınlığından geçer. O kadar ki onları görenler, her ikisinin de kubbenin dışında olduğunu sanır. Tepeden tırnağa şeffaftırlar, o kadarki beyinleri kırmızı bir yakut içindeki beyaz iplik gibi görünür. Her iki câriye de (emrine verildikleri mü'mini) arkadaşına göre güneşin taşa olan üstünlüğünde veya daha üstün görür. (Mü*-min kişi de) onlar için aynı şekilde düşünür. Onların yanma girer, onu selâmlar, onu öper ve kucaklayıp ona : Allah'a yemîn olsun ki; Allah'ın .senin gibisini yaratmış olduğunu sanmayız, derler: Sonra Allah Teâlâ meleklerle emir buyurur da, bir saf halinde onları cennete yürütürler ve nihayet onlardan her bir kişi, kendisi için hazırlanmış olan yerine ulaşır. Hadîsi İbn Ebu Hatim de kendi isnadı ile Vehb İbn Münebbih'-ten rivayet etmiştir. Onun rivayetinde şu fazlalık vardır: Rabbimizin size bağışlamış olduklarına bir bakınız. Bir de bakar ki o Refik-ı A'lâ'-da evlerdedir, inci ve mercandan yapılmış odalardadır. Kapılan altmdan, dîvânları yakuttandır.

Yatakları ince ve kaim atlastan, minberleri nurdandır. Kapılarından ve odalarından güneş şuası gibi nûr taşar. Onun yanında aydınlık günde nurlu yıldız gibidir. Bir de bakar ki o, yüceliklerin yücesinde yakuttan, nuru parıldaayan muhteşem saraylardadır. Eğer emrine verilmiş olmasaydı gözleri kamaştırırdı. Bu sarayların beyaz yakuttan olanı beyaz ipekle, kırmızı yakuttan olanı kırmızı atlasla, yeşil yakuttan olanı yeşil atlasla, sarı yakuttan olanı sarı kadife, erguvan ile düşenmiş, yeşil zümrüt, kırmızı altın ve beyaz gümüşle süslenmiştir. Direkleri ve temelleri cevherdendir. Balkonları, inciden kubbelidir. Burçları, mercandan odalardır. Rablarmın onlara verdiklerine ulaştıklarında onlara beyaz yakuttan kendilerine rûh üfü-rülmüş semerli atlar takdim edilir. Yanlarında ebedî kılınmış çocuklar vardır. Onlardan her bir çocuğun elinde bu atlardan bir atın gemi vardır. Gemleri beyaz gümüşten, inci ve yakutla süslenmiştir. Egerleri inci ve cevherle dokunmuş, ince ve kalın atlaslarla döşenmiş tahtlardır. Bu atlar onları, cennet bahçelerinin içinde sür'atle götürür. Nihayet

makamlarına ulaşırlar. Melekleri, nurdan minberler üzerinde oturur bulurlar. Kendilerini ziyaret etmek, onlarla musâfaha etmek ve Rablarının kendilerine bahşetmiş olduğu şereften dolayı tebrik etmek üzere onları bekliyorlardır. Saraylarına girdikleri zaman orada Rablarının kendilerine bahşetmiş olduğu, istemiş ve temenni etmiş oldukları her şeyi bulurlar. Bir de bakar ki bu saraylardan her bir sarayın kapısında dört cennet var: İki cennet çeşit çeşit ağaçlarla dolu, iki cennet koyu yemyeşil. İkisinde durmadan fışkıran iki kaynak var. İkisinde her bir meyveden çift çift, çadırlarda gözlerini onlara (sâdece onlara) çevirmiş hûrîler var. Makamlarını öğrenip yerleşecekleri yere yerleştiklerinde Rabları onlara : Size va'detmiş olduklarımı gerçekten buldunuz mu? diye sorar. Onlar : Ey Rabbımız, Sana yemîn olsun ki evet, derler. Rabbımız sevabından hoşnûd oldunuz mu? diye sorar. Onlar : Ey Rabbımız, biz hoşnûd olduk, Sen de bizden hoşnûd ol, derler. Benim sizden hoşnûdluğum ile yurduma indiniz, yüzüme baktınız ve meleklerim sizlerle musâfaha etti. Kutlu olsun, size kutlu olsun. «Bu, ardı arkası kesilmeyen bir

vergidir..» (Hûd, 108). Onda dirliksizlik ve azaltma yoktur, buyurur. İşte o zaman onlar : Bizden üzüntüyü gideren, fazlı ile ebediyyet yurduna bizi girdiren Allah'a hamdol-sun. Orada bize zahmet ve yorgunluk değmez. Muhakkak ki Rabbımız Gafûr'dur, Şekûr'dur, derler. Hadîsin ifâde tarzı garîbdir ve garîb bir eserdir. Bir kısmı için şâhidler vardır. Bu cümleden olarak Buhârî ve Müslim'in Sahîh'lerinde şöyle rivayet edilir : Muhakkak Allah Teâlâ, cennete girmede cennet ehlinin sonuncusu olan kişiye : Temenni et, buyurur. Temennide bulunur ve nihayet umutlarının sonuna ulaşır da Allah Teâlâ : Şundan iste, şundan temenni et, buyurup ona hatırlatır ve şöyle buyurur : Bunlar senindir ve on misli de. Müslim'in Sahîh'in-de Ebu Zerr'den, onun Allah R&sûlû (s.a.) nden, onun da Allah Teâlâ'-dan rivayetine göre; o şöyle buyurmuştur :

Ey kullarım, ilkleriniz ve sonlarınız, insanlarınız ye cinleriniz bir tek arazîde dikilip Benden isteseler, her insana istediğini versem Benim katımdakilerden ancak denize sokulduğunda bir iğnenin eksilttiği

kadarı eksilir... Müslim hadîsi uzunca bir metinle rivayet etmiştir.

Hâlid İbn Ma'dân der ki: Muhakkak ki cennette tûbâ denilen bir ağaç vardır. Onun memeleri olup, hepsi de cennet halkının çocuklarını emzirirler. Kadından bir düşük olsa, o cennet nehirlerinden bir nehirde olur da, kıyamet kopuncaya kadar orada yetişir ve kırk yaşında olarak haşrolunur. Hâlid İbn Ma'dân'm bu sözünü İbn Ebu Hatim rivayet etmiştir.^[44]

30 — İşte böyle, sana vahyettiğimizi okuman için seni de onlardan önce nice ümmetlerin gelip geçtiği bir ümmete gönderdik. Onlar Rahmân'ı inkâr ederler. De ki : O, benim Rabbımdır. O'ndan başka ilâh yoktur. Yalnız O'na tevekkül ederim. Dönüşüm de O'nadır.

Allah Teâlâ buyurur ki: Ey Muhammed, sana vahyettiğimizi kendilerine okuman, Allah'ın risâletini kendilerine ulaştırman için seni bu ümmete nasıl göndermişsek, aynı şekilde Allah'ı inkâr eden geçmiş ümmetlere de peygamberler gönderdik. Senden önce de peygamberler yalanlandı. Onlarda senin için güzel

bir örnek vardır. Nasıl ki onların üzerine baskınımızı ve azabımızı indirmişsek, bunlar da üzerlerine azabımızın inmesinden korksunlar. Muhakkak ki onların seni yalanlamaları, diğer peygamberlerin yalanlamalarından çok daha şiddetlidir. Allah Teâlâ başka âyetlerde de şöyle buyurur : «Allah'a andolsun ki, senden önceki ümmetlere de (peygamberler) gönderdik. Şeytân onlara yaptıklarını güzel gösterdi. Bugün de onların dostu odur. Ve onlar için can yakıcı azâb vardır.» - (Nahl, 63), «Andolsun ki, senden önce de nice peygamberler yalanlandı da yalanlanmalarına ve eziyet edilmelerine sabrettiler. Nihayet onlara yardımımız gelip yetişti. Allah'ın kelimelerini değiştirebilecek t, oktur. Andolsun ki peygamberlerin haberinden bir kısmı sana gelmiştir.» (En'âm, 34). Onlara nasıl yardım ettik, güzel akıbeti dünyada ve âhirette onlara ve onlara tâbi olanlara nasıl kıldık!

İçlerinde seni peygamber olarak gönderdiğimiz bu ümmet; Rah-mân'ı inkâr ederler, O'nu ikrar etmezler. Zîrâ onlar, Allah'ın Rahman ve Rahim sıfatlarıyla nitelenmesini kabul etmezlerdi. Bu

sebebledir İÜ Hudeybiye günü «Rahman, Rahîm olan Allah'ın Adıyla.» yazılmasını kabul etmemişler ve : Rahman,. Rahîm de nedir biz bilmiyoruz? demişlerdi. Bu rivayet Katâde'dendir. Hadîs Buhârî'nin Sahîh'indedir. Allah Teâlâ buyurur ki: «De ki: İster Allah deyin, ister Rahman deyin. Hangisini dersiniz deyin en güzel isimler O'nun içindir...» (İs-râ, 110). Müslim'in Sahîh'inde Abdullah İbn Ömer'den rivayet edilir ki Allah Rasûlü (s.a.) :

Sizin isimlerinizin Allah'a güzel geleni Abdullah ve Abdurrahmân' dır, buyurmuştur.

«De ki: O benim Rabbımdır, O'ndan başka ilâh yoktur.» Sizin inkâr ettiğinize ben inanıyorum, O'nun Rab ve ilâh olduğunu ikrar ve itiraf ediyorum. «O benim Rabbımdır, O'ndan başka ilâh yoktur. (Bütün işlerimde) yalnız O'na tevekkül ederim. Dönüşüm de O'nadır.» Ben ancak O'na dönerim. Zîrâ buna O'ndan başkası asla müstehak değildir.^[45]

31 — Şayet Kur'an ile dağlar yürütülmüş veya yeryüzü parçalanmış, yahut ölümler konuşturulmuş olsaydı; kâfirler yine de inanmazlardı. Halbuki bütün işler Allah'a aittir. İnananlar hâlâ anlamadılar mı ki;

Allah dileseydi bütün insanları doğru yola eriştirirdi. Ve yaptıklarından dolayı Allah'ın va'di yerine gelene kadar küfredenlerin ya başına veya evlerinin yakınma bir belâ gelirdi. Şüphesiz Allah, verdiği sözden caymaz.

Bu Kur'an İle Dağlar Yürütülseydi

Allah Teâlâ Muhammed (s.a.) e indirmiş olduğu Kur'an'ı medhe-dip, kendisinden önce indirilmiş diğerkitablardan üstün olduğunu belirterek şöyle buyurur: «Şayet Kur'an ile dağlar yürütölmüş... olsaydı.» Geçmiş kitablark içinde kendisiyle dağların yerinden yürütöldüğü, yeryüzünün' kesilip parçalandığı veyahut kendisiyle kabirlerinde ölülerin konuşturulmuş olduğu bir kitab olsaydı bu niteliklere sahip ki-tab yine de Kur'an'dan başkası olmazdı. Veya sonuncularına varıncaya kadar insanlar ve cinlerin bir mislini, benzeri bir sûresini getirmek üzere toplandıklarıncla bundan âciz kalacakları bir i'câza sâhib olduğundan dolayı budurum Kur'an için evleviyetle olurdu. Bununla birlikte bu müşrikler, onu inkâr etmektedirler. Halbuki bütün işler, bütün işlerin dönüşü Allah'adır. Allah'ın

dilediği olur, dilemediği olmaz. Allah kimi saptırmışsa; onu hidâyete erdirecek yoktur. Kime de Allah hidâyet bahşetmişse; onu saptıracak yoktur.

«Kur'an» ismi, geçmiş kitablann hepsine isim olarak verilebilir. Zîrâ bu kelime, hepsinden-müşttaktır. İmâm Ahmed der ki: Bize Abdürrezzâk'm..: Ebu Hüreyre'den rivayetinde Allah Rasûlü (s.a.) şöyle buyurmuştur : Okuma Davud'a hafifletilmiş, kolaylaştırılmıştı. Hayvanın eğerlenmesini emreder ve hayvanı eğerlenmezden önce Kur'an'ı okurdu. O, ancak iki elinin emeğinden yerdi. Hadîsi sâdece Buharı tah-rîc etmiştir. Burada Kur'an'dan maksad Zebur'dur.

Allah Teâlâ buyurur ki: «İnananlar (bütün yaratıkların îmân etmeyeceklerini) hâlâ anlamadılar mı ki; Allah dileseydi bütün insanları doğru yola erıştırirdi.)) Zîrâ akıllara ve gönüllere daha fazla te'sîr eden, daha belîğ Kur'an'dan başka bir mucize ve hüccet yoktur. O Kur'an ki, şayet Allah Teâlâ onu bir dağa indirmiş olsaydı; Allah korkusundan baş eğerek onun parça parça olduğunu görürdün. Sahih bir hadîste vârid olduğuna göre, Allah Rasûlü (s.a.) şöyle

buyurmuştur : Hiç bir peygamber yoktur ki bir benzerine beşerin îmân edeceği (bir mucize) kendisine verilmiş olmasın. Bana verilen ise, Allah'ın bana vahyetmiş olduğudur. Ben kıyamet günü kendisine tâbi olunanlar yönünden onların en fazlası olacağımı umarım. Bunun mânâsı şudur : Her peygamberin mucizesi, ölümüyle sona ermiştir. Bu Kur'an ise ebe-diyveri bakî kalacak bir hüccettir. Kerametleri sona ermez, bitmez, Çokça okunmaktan eskimez. Âlimler ona doymaz. O, kesin hüküm veren Fasl'ül-Hitâb'dır, asla bir alay değildir. Hangi zâlim onu terk etmişse; Allah onun belini kırmıştır. Kim onun gaynsmda hidâyet aramışsa; Allah Teâlâ onu saptırmıştır.

İbn Ebu Hatim der ki: Bize Ebu Zür'a'nın... Amr İbn Hassân'dan, onun da Atiyye el-[^]Avfî'den rivayetinde o, Atiyye'ye şöyle demiş : «Şayet Kur'an ile dağlar yürütölmüş... olsaydı...» Onlar Muhammed'e dediler ki: Mekke dağları bizim için yürütölse de genişlese ve biz orada zirâat yapsak, veya Hz. Süleyman yeryüzünü kavmine rüzgârla nasıl parçalamışsa yeryüzü bizim için parçalansa, veya

îsâ'nm, kavmi için ölüleri dirilttiği gibi bizim için de ölüler diriltile. Bunun üzerine Allah Teâlâ bu âyeti indirdi. Ben dedim ki: Bu hadîsi Hz. Peygamber (s.a.) in ashabından birisinden rivayet ediyor musunuz? Evet dedi; Ebu Saîd'den, o da Hz. Peygamber (s.a.) den rivayet etmiştir. Bu âyetin nüzul sebebi hakkında İbn Abbâs, Şa'bî, Katâde, Sevrî ve bir çoklarından böyle rivayet edilmiştir. En doğrusunu Allah bilir. Katâde der ki: Eğer bunu sizin Kur'an'ınızdan başka bir Kur'an yapsaydı, yine sizin Kur'an'ınız yapılırdı.

Allah Teâlâ : «Halbuki bütün işler Allah'a aittir.» buyurur. İbn Abbâs der ki: Bunlardan ancak dilediğini yapar, dilemediğini yapacak değildir. İbn Abbâs'm bu sözünü İbn İshâk da ona varan bir isnâd, ile rivayet etmiştir. İbn Cerîr de böyle söylemiştir. Selefden bir çokları, «İnananlar ümit kesmediler mi...» âyetini; îmân edenler hâlâ bilmedi, anlamadılar mı... şeklinde anlamışlardır. Diğerleri ise âyeti: İnananlar hâlâ açıkça anlamadılar mı ki; Allah dileseydi bütün insanları doğru yola erştirirdi, şeklinde okumuşlardır. Ebu'l-Âliye der ki: İnananlar,

hidâyete erdirümelerinden ümit kestiler. Şayet Allah dileseydi, bütün insanları hidâyete erştirirdi.

Allah Teâlâ: «Ve yaptıklarından dolayı Allah'ın va'di yerine gelene kadar küfredenlerin ya başına veya evlerinin 'yakınına bir belâ getirdi.» buyurur ki; onların yalanlamaları sebebiyle dünyada belâlar onların başına devamlı gelecek, veya onların çevrelerine gelecek ki öğüt kabul etsinler ve ibret alsınlar. Nitekim Allah Teâlâ başka âyetlerde şöyle buyurur: «Andolsun ki Biz, çevrenizdeki kasabaları da yok ettik. Belki doğru yola dönerler diye, âyetleri tekrar tekrar açıkladık.» (Ahkâf, 27), «Fakat şimdi görmüyorlar mı ki Biz, o yeryüzüne gelip çevresinden eksilip duruyoruz. Onlar mıdır üstün gelenler şu halde?» (Enbiyâ, 44). Katâde'nin Hasan'dan rivayetinde, âyetteki fiilinin öznesi belâ, musibettir. Âyetin akışından bu zâten açıkça anlaşılmaktadır. Ebu Dâvûd et-Tayâlisî'nin Mes'ûdî kanalıyla... İbn Ab-bas'dan rivayetinde o, âyetteki «belâ» kelimesini seriyye ile, «evlerinin yakınına inecek olan şey» i de Muhammed (s.a.) ile, «Allah'ın va'-dinin yerine gelmesini» ise Mekke'nin fethi ile tefsir etmiştir.

îkrime, Saîd îbn Cübeyr ve bir rivayette Mücâhid de böyle söylemiştir. İbn Ab-bâs'tan rivayetle Avfî, âyetteki belânın; üzerlerine gökten inecek azâb olduğunu, evlerinin yakınma inecek olanın; Allah Rasûlü (s.a.) nün onların tepelerine inmesi ve onlarla savaşması olduğunu söylemiştir. Mücâhid ve Katâde de böyle söyler. Kendisinden gelen rivayetlerden birinde îkrime, İbn Abbâs'ın âyetteki belâyı, şiddet ve meşakkatle tef-sîr ettiğini kaydeder. Hepsi birden derler ki: «Allah'ın va'di yerine gelene, kadar.» âyetinde, Mekke'nin fethi kaydedilmektedir. Hasan el-Basrî ise, burada kıyamet gününün kastedildiğini söyler.

Allah Teâlâ : «Şüphesiz Allah, verdiği sözden caymaz.» buyurur ki; peygamberlerine ve onlara tâbi olanlara, dünyada ve âhirette yardıma dâir va'dini bozmaz. «Sakın, Allah'ın peygamberlerine verdiği va'dinden cayacağını sanma. Muhakkak Allah, Azîz'dir, intikam sahibidir.» (İbrahim, 47).[\[46\]](#)

32 — An dolsun ki senden önce de nice peygamberlerle alay edilmişti. Küfredenleri önce te'hîr

ettim, sonra cezalarını verdim. Cezalandırmam nasıldı?

Allah Teâlâ, kavminden kendisini yalanlayanların yalanlaması hususunda, elçisi (s.a.) ni teselli ederek şöyle buyurur : «Andolsun ki senden önce de nice peygamberlerle alay edilmişti». Onlarda senin için güzel bir örnek vardır. Küfredenleri Önce te'hîr ettim, onlara mühlet verdim sonra şiddetli bir şekilde cezalarını verdim. Onlara ne yaptığım ve onları nasıl cezalandırdığım saha nasıl ulaştı görmez misin? Nitekim Allah Teâlâ başka bir âyette şöyle buyurur: «Nice kasabalar vardır ki zâlim oldukları halde (halkına) mühlet vermişim. Sonunda onları yakalayiverdim ve dönüş yalnız Bana'dır.» (Hacc, 48). Buhârî ve Müslim'in Sahîh'lerindeki bir hadîste şöyle buyrulur: Muhakkak

Allah Teâlâ zâlime mühlet verir de, sonunda onu yakaladığı zaman asla kurtulamaz. Sonra Allah Rasûlü (s.a.) şu âyeti okumuştur : «İşte böyledir Rabbının yakalayışı, kasabaların zâlim halkını yakaladığı zaman. Çünfcü O'mm yakalaması nem şiddetti, tvem de acıklıdır.»^[47]

33 — Herkesin yaptığını gözeten Allah, böyle olmayanla bir olur mu hiç? Oysa onlar, Allah'a ortak koştular. De ki: Onlara bir ad bulun bakalım. Yeryüzünde bilmediği bir şeyi mi Allah'a haber veriyorsunuz? Yoksa kuru sözlere mi aldanıyorsunuz? Küfredenlere kurdukları düzenler güzel gösterildi. Ve doğru yoldan alıkonuldular. Allah, kimi saptırırsa ona doğru yolu gösteren bulunmaz.

Allah Tealâ buyurur ki: Herkesin yaptığını gözeten, nefes alıp veren her nefsi gözeten, bilen, koruyan böyle olmayanla bir olur mu hiç? Amel edenlerin hayır olsun şer olsun yaptıklarını bilir. Hiç bir gizlilik ona gizli kalmaz. Allah Teâlâ başka âyetlerde de şöyle buyurmaktadır : «Ne işte bulunsan, Kur'an'dan ne okusan ve siz ne iş yaparsanız; yaptıklarınıza daldığınızda mutlaka Biz üzerinizde şahidiz.» (Yûnus, 61, «Bir yaprak düşmez ki; onu bilmesin.» (En'âm, 59), «Yeryüzünde yürüyen hiç bir canlı yoktur ki, rızkı Allah'a âit olmasın. Onların durup dinlenecek ve saklanacak yerlerini de O bilir. Hepsi apaçık kita'bdadır.» (Hûd, 6),

«Aranızdan birisi ister sözü gizlesin, ister açığa vursun, ister geceye bürünerek gizlensin, ister gündüzün ortaya çıksın hiç fark yoktur.» (Ra'd, 10), «Şüphesiz ki O, gizliyi de gizlinin gizlisini de bilir.» (Tâhâ, 7), «Nerede olursanız olun O, sizinle beraberdir. Ve Allah yaptıklarınızı görmektedir.» (Hadîd, 4). İşte O, onların tapmakta oldukları işitmeyen, görmeyen, akli ermeyen, ne kendilerine ve ne de kendilerine tapınanlara bir fayda veremeyen, ne kendilerinden ve ne de kendilerine tapınanlardan bir zararı gideremeyen putlar gibi midir? Âyetin devamının da delaletiyle yetinilerek burada cevap hazfedilmiştir. Ki âyetin devamı: «Oysa onlar Allah'a ortak koştular. Allah Ue birlikte onlar putlara, Allah'a denk kabul ettiklerine tapındılar.» olacaktır.

De ki: Onlara bir ad bulun bakalım.» Onları bize bildirin, onları bize açıklayın ki bilinsinler. Muhakkak ki onların bir hakikati yoktur. Bu sebebledir ki Allah Teâlâ : «Yeryüzünde bilmediği bir şeyi mi Allah'a haber veriyorsunuz?» Onların varlığı yoktur. Şayet yeryüzünde bir varlığı olsaydı, Allah Teâlâ mutlaka onu bilirdi. Zîrâ hiç bir gizlilik ona gizli

kalmaz. «Yoksa kuru sözlere mi aldanıyorsunuz?» buyurmuştur. Mücâhid der ki: Âyetteki kelimesi; zan anlamındadır. Dahhâk ve Katâde ise; bu kelimenin, bâtil anlamında olduğunu söylemişlerdir. Yani siz ancak fayda ve zarar vereceğini sandığınızdan dolayı bu putlara tapmışsınızdır ve onlara ilâh adı vermişiniz-dir. «Bunlar sizin ve atalarınızın taktığı adlardan başka bir şey değildir. Allah onlara hiç bir güç indirmemiştir. Onlar kuruntudan ve nefislerin arzu ettiği hevâdan başkasına uymuyorlar. Halbuki kendilerine Rablarından doğruluk rehberi gelmiştir.» (Necm, 23).

Mücâhid, «Küfredenlere kurdukları düzenler güzel gösterildi» âyetini şöyle anlıyor : Küfredenlere kurdukları, söyledikleri sözleri güzel gösterildi. içinde bulundukları sapıklık, o sapıklığa gece ve gündüz davet güzel gösterildi. Nitekim Allah Teâlâ başka bir âyette şöyle buyurur : «Biz onlara birtakım yoldaşlar katarız da geçmişlerini, geleceklerini onlara süslü gösterdiler. Gerek cinlerden, gerekse insanlardan gelip geçmiş ümmetler içinde aleyhlerinde

gerçekleşmiştir söz. Doğrusu onlar hüsranda idiler.»
(Fussilet, 25).

Allah Teâlâ : «Ve doğru yoldan alıkonuldular.»
buyurur ki; âyetteki (\jJ^t> j) kelimesindeki sad
harfini fetha ile okuyanlara göre, âyetin anlamı
şöyledir : İçinde bulundukları durum onlar için güzel
gösterilip onun hak olduğu zannı verilince ona davet
ettiler ve insanları peygamberlerin yoluna uymaktan
alakoydular. Kelimedeki sâd harfini zamme ile
okuyanlara göre ise anlam şöyledir : Üzerinde olduk-
ları şeyin doğru olduğu kendilerine süslenip güzel
gösterilmekle Allah'ın yolundan alıkonuîdular. Bu
sebebledir ki Allah Teâlâ burada : «Allah, kimi
saptarsa ona doğru yolu gösteren bulunmaz.))
buyururken, başka âyetlerde şöyle buyurmuştur :
«Kimin de Allah fitneye düşmesini isterse onun için
senin Allah'a karşı hiç. bir şeye gücün yetmez.»
(Mâide, 41). «Onların hidâyeti bulmalarına ne kadar
hırs gös-tersen muhakkak ki, Allah dalâlete sapanı
hidâyete erdirmez. Ve onların yardımcıları da yoktur.»
(Nahl, 37).[\[48\]](#)

34 — Onlara dünya hayatında azâb vardır. Ahiret azabı ise daha zorludur. Allah'a karşı onları koruyacak kimse de yoktur.

35 — Müttakîlere va'dolunan cennetin içinden ırmaklar akar. Oranın yiyecekleri de gölgeleri de ebedidir. Bu, takva sahiplerinin akıbetidir. Kâfirlerin akıbeti ise ateştir.

Müttakîlere Va'dolunan Cennet

Allah Teâlâ burada, kâfirlerin azabını ve iyilerin sevabını zikreder. Müşriklerin durumunu ve içinde oldukları küfür ve şirki haber verdikten sonra şöyle buyurur : Onlara dünya hayatında inananların elleriyle öldürülme ve esir edilme şeklinde azâb vardır. Dünyadaki bu rüsvâyılıkla beraber âhirette onlar için biriktirilen azâb ise bundan çok daha zorludur. Nitekim Allah Rasûlü (s.a.) karşılıklı la'netleşen iki kişiye şöyle buyurmuştur : Muhakkak dünya azabı; âhiret azabından daha kolay, daha hafiftir. O, Allah Rasûlü (s.a.) nün buyurduğu gibidir ki dünya azabının sonu vardır, öteki ise buna göre yetmiş kat olan ateşte (cehennemde), kesafet ve şiddeti tasavvur dahi olunamayan bukağılar içinde

devamlıdır, ebedîdir. Nitekim Allah Teâlâ başka âyetlerde şöyle buyurur: «O gün Allah azabı gibi hiç bir kimse azâb edemez. O'nun vurduğu bağı kimse vuramaz.» (Fecr, 25, 26), «Biz, o saatin geleceğini yalanlayanlara öyle çılgın bir ateş hazırladık ki... Bu, kendilerine uzak bir yerden gözükmünce onun kaynayışım ve uğultusunu duyacaklardır. Elleri boyunlarına bağılı olarak dar bir yerden atıldıkları zaman orada yok olup gitmeyi isterler. Bugün, 'Bir kere yok olmayı değil birçok kereler yok olmayı isteyin.)) De ki: «Bu mu daha hayırlıdır, yoksa müttakîlere va'd olunan cennet mi daha iyidir? Ki bu, onlar için bir mükâfat ve bir mercîdir.» (Furkân, 11-15).

Bunun için Allah Teâlâ bunu diğeri ile birlikte zikretmiş ve şöyle buyurmuştur: «Müttakîlere va'dolunan cennetin içinden ırmaklar akar, muhtelif yörelerinde, kıyılarında, cennet halkının diledikleri yerlerde ırmaklar akar, onlar nasıl isterler ve nereye isterlerse oraya çevirirler.» Nitekim Allah Teâlâ başka bir âyette şöyle buyurur : «Müt-takîlere va'dolunan cennet böyledir. Orada temiz su ırmakları, tadı

bozulmayan süt ırmakları, içenlere zevk veren şarab ırmakları ve süzme bal ırmakları vardır. Orada meyvelerin her çeşidi onlarındır. Ve Rablarından mağfiret vardır. Hiç bu; ateşte temelli kalan ve bağır-saklarını parça parça edecek kaynar su içirilen kimseler gibi midir?» (Muhammed, 15).

Allah Teâlâ : «Oranın yiyecekleri de, gölgeleri de ebedîdir.» buyurur ki orada yiyecekler, meyveler ve içecekler vardır. Bunlar kesintisiz ve sonu olmayan nimetlerdir. Buhârî ve Müslim'in Sahihlerinde ksf namazı hakkında İbn Abbâs'tan rivayet edilen bir hadîste onlar: Ey Allah'ın elçisi, biz görüyoruz ki bir şeye uzandın, sonra gördük ki du-raladm, demişlerdi. şöyle buyurdu : Muhakkak ben, cenneti gördüm —veya cennet bana gösterildi— ondan bir salkıma uzandım. şayet onu almış olsaydım, dünya kaldığı sürece ondan yerdiniz. Hafız Ebu Ya'-lâ'mn Ebu Hayseme kanalıyla... Câbir'den rivayetine göre; o, şöyle anlatıyor : Biz ğle namazındaydık. Birden Allah Rasl (s.a.) ilerledi, biz de ilerledik. Sonra almak için bir şeye uzandı, sonra geri çekildi. Namazı bitirdiğinde Übeyy İbn Kâ'b ona : Ey Allah'ın elçisi,

bugüne kadar yaptığını görmediğimiz bir şeyi namazda yaptın, dedi de şöyle buyurdu : Muhakkak ki bana. cennet ve ondaki güzellik, tazelik arzolandu. Ondan bir üzüm salkımına, size getirmek için uzandım da benimle onun arasına engel girdi. Şayet onu size getirmiş olsaydım gökle yer arasındakiler ondan yerdi de eksilmezdi. Bu hadîsin bir kısmına şâhid olarak Müslim de Ebu Zübeyr kanalıyla Câbir*den bir hadîs rivayet etmiştir. Utbe İbn Abd es-Sülemî'den rivayete göre bir bedevî Hz. Peygamber (s.a.) e cenneti sormuş ve: Onda üzüm var mıdır? demişti. Allah Rasûlü; evet, buyurdu. Bedevî: Salkımının büyüklüğü ne kadardır? diye sordu. Hz. Peygamber şöyle buyurdu : Alaca karga uçu-şuyla bir aylık yoldur, yine de bitmez. Hadîsi İmâm Ahmed rivayet etmiştir. Taberânî'nin Muâz İbn Müsennâ kanalıyla... Sevbân'dan rivayetinde, Allah Rasûlü (s.a.) şöyle buyurmuştur : Muhakkak birisi bir cennet meyvesini kopardığı zaman onun yerine hemen bir başkası gelir. Müslim'in Câbir İbn Abdullah'tan rivayet ettiği bir hadîste Allah Rasûlü (s.a.) şöyle buyurmuştur : Cennet halkı yerler, içerler, balgam-

ları olmaz, büyük ve küçük abdest bozmazlar. Bunun yerine yiyecekleri misk kokusu gibi bir geçirme ile (vücûdlarından çıkar.) Nasıl ki nefes alma kendilerine ilham olunuyorsa; aynı şekilde tesbîh ve takdis de onlara ilhanı olunur. İmâm Ahmed ve Neseî'nin A'meş kanalıyla Zeyd İbn Erkam'dan rivayetlerinde o, şöyle anlatır : Kitab ehlinde birisi geldi ve: Ey Ebu Kasım, cennet halkının yeyip içeceklerini mi sanıyorsun? diye sordu. Hz. Peygamber : Evet, Muhammed'in nefsi kudret elinde olan (Allah) a yemîn olsun ki onlardan birisine yemede, içmede, cima' ve şehvete yüz kişi kuvveti verilecektir, buyurdu. Adam: Yiyen ve içenin (abdest bozma) ihtiyâcı olur. Halbuki cennette eziyet yoktur, dedi de Allah Rasûlü şöyle buyurdu : Onlardan birinin ihtiyâcını gidermesi misk kokusu gibi derilerinden ter çıkmasıdır. Böylece karnının şişliği iner, boşalır.

Hasan İbn Araf'e'nin Halef İbn Halîfe kanalıyla... Abdullah İbn Mes'ûd (r.a.) dan rivayetinde o, şöyle anlatıyor: Allah Rasûlü (s.a.) bana buyurdu ki: Muhakkak sen cennette bir kuşa bakarsın da senin önüne kızartılmış olarak düşer. Hadîslerden birisinde

ise şöyle buyurul-muştur: Onu yiyip bitirdiği zaman kuş, Allah'ın izni ile eskiden olduğı şekle döner. Allah Teâlâ başka âyetlerde şöyle buyurmaktadır: «Birçok meyveler arasında, bitmeyen, tükenmeyen, yasak edilmeyen...» (Vakıa, 32-33), «Meyve ağaçlarının gölgeleri üzerlerine sarkıtılmış ve meyveleri de aşağı eğdirilmiş (tir).» (İnşân, 14). Cennetin gölgeleri de böyle olup zail olmaz ve eksilmez. Nitekim Allah Teâlâ bir âyette şöyle buyurur: «îmân edip, sâlih amel işleyenleri içinde ebedî kalacakları, altından ırmaklar akan cennetlere koyacağız. Onlara orada tertemiz zevceler (eşler) vardır. Onları koyu bir gölgeye sokacağız.» (Nisa, 57). Muhtelif şekillerde Buhârî ve Müslim'in Sahîh'lerinde rivayetle daha önce geçtiği üzere Allah Rasûlü (s.a.) : Muhakkak cennette bir ağaç vardır ki hızlı yarış atma binmiş gayretli bir binici gölgesinde yüz sene yürür de yine kat'edemez, buyurmuş sonra, «Yayılmış gölgeler...'dedirler.» (Vakıa, 30) âyetini tilâvet buyurmuştur.

Allah Teâlâ, cennete teşvik ve ateşten sakındırmak için, çok kere cennetin sıfatıyla

cehennemin sıfatını birlikte zikreder. Bu sebeptendir ki cennetin vasfına dâir zikrettiklerinden sonra : «Bu; takva sahiplerinin akıbetidir. Kâfirlerin akıbeti ise ateştir.» buyurmuştur. Nitekim başka bir âyette şöyle buyurur: «Cehennem ashabı ile cennet ashabı bir. değildir. Cennet ashabı; işte onlardır kurtuluşa erenler.» (Haşr, 20). . Dimaşk Hatibi Bilâl İbn Sâ'd bir hutbesinde şöyle demiştir : Ey Allah'ın kulları, ibâdetinizden bir şeyin sizden kabul olunduğuna dâir birisi size bir haber mi getirdi? veya hatâlarınızdan birisinin sizin için bağışlandığı haberi mi size geldi? «Sizi boşuna yarattığımızı ve Bize hiç döndürülmeyeceğinizi mi sandınız?» (Mü'minûn, 115). Allah'a yemîn olsun ki dünyada sevâb sizin için hemen verilmiş olsaydı, hepiniz üzerine farz kılınanları az bulurdunuz. Veya dünyanın ta'cîl edilmesi için Allah'a itâata rağbet gösterirdiniz de, cennet için yanşmazdınız. «Oranın yiyecekleri de, gölgeleri de ebedîdir. Bu; takva sahiplerinin akıbetidir. Kâfirlerin akıbeti ise ateştir.» Bilâl İbn Sa'd'm bu sözünü İbn Ebu Hatim rivayet etmiştir.^[49]

36 — Kendilerine kitab verdiklerimiz, sana indirilenden memnun olurlar. Karşı gruplar içinde de onun bir kısmını inkâr edenler vardır. De ki : Ben, ancak Allah'a ibâdet etmek ve O'na şirk koşturmakla emrolundum. Ben, hepinizi O'na çağırıyorum ve dönüşüm de O'nadır.

37 — İşte böylece Biz, onu Arapça bir hüküm olarak indirdik. Sana gelen bilgidir sonra, onların heveslerine uyarsan; andolsun ki Allah katından sana bir dost ve koruyucu çıkmaz.

Arapça Hüküm

Allah Teâlâ buyurur ki: «Kendilerine kitab verdiklerimiz, kitâb-larında onun doğruluğuna şahidler ve müjde olduğu içindir ki sana indirilen (Kur'an) dan memnun olurlar.» Nitekim Allah Teâlâ başka âyetlerde şöyle buyurur : «Kendilerine kitab verdiğimiz kimseler onu hakkıyla tilâvet ederler. İşte buna onlar inanırlar. Kim ona küfredirse, hüsrana uğrayanlar da işte onlardır.» (Bakara, 121), «De ki: İster ona inanın, ister inanmayın, muhakkak ki ondan önce kendilerine bilgi verilenlere; o, okunduğu zaman yüzleri üstü secdeye kapanırlar ve derler ki:

Tenzih ederiz Rabbımızı. Rabbımızm va'di şüphesiz yerine gelmiş olacaktır.» (İsrâ, 107-108). Şayet Allah Teâlâ'nın bizim kitab-ı lanmızda Muhammed (s.a.) i peygamber olarak göndereceğine dâir va'di hak, doğru, mutlaka yerine gelecek ve olacak ise elbette Allah Teâlâ va'dinde sâdıktır, doğrudur. Hamd yegâne O'nadır. «Yüzleri üstü kapanarak ağlarlar. Ve bu, onların huşû'unu artırır.» (İsrâ, 109).

Allah Teâlâ : ((Karşı gruplar içinde de onun bir kısmını inkâr edenler vardır.» buyurur ki; kabilelerden, sana indirilenin bir kısmını yalanlayanlar vardır. Mücâhid'e göre âyetteki karşı gruplar; Hz. Peygambere gelen hakkın bir kısmını inkâr eden yahûdî ve hıristiyan-lardır. Katâde ve Abdurrahmân İbn Zeyd İbn Eşlem de böyle söylemişlerdir. Bu, Allah Teâlâ'nın şu âyeti gibidir : «Ehl-i kitab'dan öyleleri vardır ki; Allah'a, size indirilen ve kendilerine indirilmiş olan Allah'a huşu' duyarak inanırlar. Allah'ın âyetlerini az bir pahaya değışmezler. İşte onların ecirleri Rabları kalındadır. Allah, şüphesiz hesabı çabuk görendir.» (Âl-i İmrân, 199).

«De ki: Ben, ancak Allah'a ibâdet etmek ve O'na şirk koşmamak-la emrolundum.» Benden Önce nasıl peygamberler gönderilmiş ise, ben de tek ve ortağı olmayan Allah'a ibâdetle gönderildim. «Ben, hepinizi (insanları) O'nun yoluna çağırıyorum ve benim dönüşüm de O'nadır.»

«İşte böylece Biz, onu Arapça bir hüküm olarak indirdik.» Nasıl ki senden önce peygamberler gönderdik ve onlara gökten kitablar in-dirdiysek, aynı şekilde sana da Kur'an'ı muhkem ve arapça olarak indirdik. «Önünden de ardından da bâtil sokulamaz. O; Hakîm, Hamîd katından indirilmiş.» (Fûssilet, 42) olan, son derece açık bu kitab ile seni senin dışındakilerden üstün ve şerefli kıldık. «Sana Allah'tan gelen bilgiden sonra, onların heveslerine (görüşlerine) uyarsan; andolsun ki Allah katından sana bir dost ve koruyucu çıkmaz.» Bu, tarikat-] Muhammediyye, Sünnet-i Nebeviyye'ye sülûk edip girdikten sonra sapıkların yoluna tâbi olmamaları için ilim ehline bir tehdîddir.[\[50\]](#)

38 — Andolsun ki senden önce nice peygamberler gönderdik. Onlara eşler ve çocuklar

verdik. Allah in izni olmadan hiç bir peygamber bir âyet getiremez. Herkesin süresi yazılıdır.

39 — Allah, dilediğini siler ve dilediğini bırakır. Ve ana kitâb O'nun katmdadır.

Kitabların Anası

Allah Teâlâ buyurur ki: Ey Muhammed seni nasıl beşerden bir Rasûl olarak göndermişsek aynı şekilde senden önceki peygamberleri de beşer olarak gönderdik. Onlar yemek yer, çarşılarda dolaşır, kadınlarla evlenir, onlarla münâsebet kurar, çocukları olurdu. Onlara hanımlar ve çocuklar verdik. Allah Teâlâ peygamberlerin en şerefli ve en sonuncusuna şöyle buyurur: «De ki: Ben de ancak sizin gibi bir insanım. Yalnız bana tanrımızın tek bir tanrı olduğu vahyediliyor.» (Kehf, 110).

Buhârî ve Müslim'in Sahîh'lerinde rivayet edilen bir hadîste Allah Rasûlü (s.a.) şöyle buyurmuştur: Bana gelince; ben oruç tutar, iftar ederim (oruç tutmam). (Geceleri) ihya eder ve uyurum. İç yağı yerim ve kadınlarla evlenirim. Kim benim sünnetimden yüz çevirirse benden değildir. İmâm Ahmed der ki: Bize Yezîd'in... Ebu Eyyûb'dan

rivayetinde Allah Rasûlü şöyle buyurmuştur : Dört şey peygamberlerin sünnetlerindendir: Güzel koku sürünmek, evlenmek, misvak kullanmak ve kına. Hadîsi Ebu îsâ et-Tirmizî de Süfyân 'İbn Vekî' kanalıyla... Ebu Eyyûb'dan zikretmiş ve şöyle demiştir : İsnâd zincirinde Ebu Şimâl'in zikredilmemiş olduğu hadîse göre bu hadîsin isnadı daha sıhhatlidir.

Allah Teâlâ : «-Allah'ın izni olmadan hiç bir peygamber bir âyet getiremez.» buyurur ki; peygamber, ancak Allah'ın kendisine vâkî' izni ile harikulade şeyler yapabilir, değilse bu ona âit bir iş olmayıp, Allah'a aittir. O, dilediğini yapar, dilediğine hükmeder.

«Herkesin süresi yazılıdır.» Konulmuş her sürenin yazılı bulunduğu bir kitab vardır. Her şey Allah'ın katında bir ölçü iledir. «Bilmez misin ki Allah, gökte ve yerde olanı bilir. Hiç şüphesiz bunlar kitab-dadır. Doğrusu bunları bilmek Allah'a pek kolaydır.» (Hacc, 70). Dah-hâk İbn Müzâhim, «Herkesin süresi yazılıdır.» âyeti hakkında şöyle dermiş : Her kitabın bir ömrü vardır. Yani Allah Teâlâ'nın gökten indirmiş olduğu her kitab için Allah

katında konulmuş bir süre, ta'yîn edilmiş bir ölçü vardır. Bu sebepte dilediğini siler, dilediğini bırakır. Sonunda Allah Teâlâ'nın, Rasûlü (s.a.) ne indirmiş olduğu Kur'an ile tamâmı kaldırılmıştır.

Allah Teâlâ: «Allah dilediğini siler, dilediğini bırakır.» buyurur. Müfessirler, bu konuda ihtilâf etmişlerdir. Sevrî, Vekî' ve Hüseyin'in İbn Ebu Leylâ kanalıyla... İbn Abbâs'tan rivayetlerine göre; Allah Teâlâ, bir senenin işlerini tedbîr eder; mutluluk ve mutsuzluk, hayat ve ölüm dışında dilediğini siler. Yine bir rivayette ise İbn Abbâs,' «Allah dilediğini siler, dilediğini bırakır.» âyeti hakkında şöyle demiştir : Hayat, ölüm, mutsuzluk ve mutluluk hâriç her şey. Zîrâ bu ikisinin işi bitirilmiş, sona erdirilmiştir, Mücâhid ise, «Allah dilediğini siler, dilediğini bırakır.» âyeti hakkında şöyle der : Hayat ve ölüm, mutsuzluk ve mutluluk hâriç. Zîrâ bu ikisi değişmezler. Mansûr der ki: Mücâhid'e - sorup : Bizden birinin : Ey Allah'ım, eğer ismim mutlular içinde ise ismimi onlar içinde sabit kıl. Eğer mutsuzlar içinde ise onlardan sil ve onu mutlular içinde kıl, diye duâ etmesi hakkında ne dersin? dedim. Güzel, dedi. Bir sene

veya daha çok bir zaman sonra ona kavuştum ve bunu sordum. «Gerçekten Biz onu mübarek bir gecede indirdik. Doğrusu Biz, uyarıcı idik. O gecede her hikmetli iş ayrılır.» (Du-hân, 3-4). Kadir gecesi o senede olacak rızık veya musibetler hakkında hükmeder. Sonra dilediğini öne geçirir, dilediğini geri bırakır. Mutsuzluk ve mutluluk kitabına gelince; o sabit olup değiştirilmez, dedi. Ebu Vâil Şakîk İbn Seleme'den rivayetle A'meş der ki : O, şu duayı çokça yapardı : Ey Allah'ım, eğer bizi mutsuzlar olarak yazmışsan, onu sil ve bizi mutlular olarak yaz. Şayet mutlular olarak yazmışsan orada sabit kıl. Muhakkak ki Sen dilediğini siler, dilediğini bırakırsın. Ana kitab, Senin katındadır. Ebu Vâil'in bu duasını İbn Cerîr rivayet etmiştir. Yine İbn Cerîr'in Amr İbn Ali kanalıyla... Ebu Osman en-Neh-dî'den rivayetine göre, Ömer İbn Hattâb (r.a.) Kâ'be'yi tavaf ederken ağlar ve şöyle duâ edermiş : Ey Allah'ım, benim üzerime mutsuzluk veya bir günâh yazmışsan onu sil. Muhakkak Sen dilediğini siler, dilediğini bırakırsın. Ana kitab, Senin katındadır. Onu mutluluk ve bağışlama kıl. Hamnîâd'm Hâlid el-

Hazzâ kanalıyla İbn Mes'ûd'dan rivayetine göre, İbn Mes'ûd da bu şekilde duâ edermiş. Bu haberin bir benzerini Şerik de Hilâl İbn Hamîd kanalıyla... İbn Mes'ûd'dan rivayet etmiştir. İbn Cerîr'in el-Müsennâ kanalıyla... İbrahim'den rivayetinde Ka'b, Ömer İbn Hattâb'a : Ey mü'minlerin emîri, şayet Allah'ın kitabında bir âyet olmasaydı, kıyamet gününe kadar olacakları sana haber verirdim, demişti. Hz. Ömer : O âyet nedir? diye sordu da Kâ'b şöyle dedi: Allah Teâlâ : «Allah dilediğini siler, dilediğini bırakır ve ana kitab O'nun katındadır.» buyurur. Bütün bu sözlerin anlamından çıkan; Allah Teâlâ'nın kaderlerden dilediğini sildiği, dilediğini de bıraktığıdır. İmâm Ahmed'in rivayet etmiş olduğu şu hadîs de bu sözü destekler mâhiyettir: İmâm Ahmed'in Vekîl kanalıyla... Sevbân'-dan rivayetinde Allah Rasûlü (s.a.) şöyle buyurmuştur: Muhakkak kişi işlediği günâhla rızıktan mahrum kalır. Kaderi, ancak duâ geri çevirir. Ömür de ancak iyilikle artar. Hadîsi Neseî ve İbn Mâce de, Süfyân es-Sevrî kanalıyla rivayet etmişlerdir. Sahîh bir hadîste belirtildiği üzere sıla-i rahim de ömrü artırır. Başka bir hadîste şöyle buy-

rulur : Muhakkak ki duâ ve kaza, gökle yer arasında çekişirler.

İbn Cerîr'in Muhammed İbn Sehl İbn Asker kanalıyla... İbn Ab-bâs'tan rivayetinde o, şöyle demiştir : Allah için beş yüz senelik yol uzunluğunda beyaz inciden, iki levhası yakuttan bir levh-i mahfuz vardır. Allah Teâlâ için hergün üç yüz altmış lâhza vardır. Dilediğini siler, dilediğini bırakır ve ana kitab O'nun katındadır.

Leys İbn Sa'd'ın, Ziyâde İbn Muhammed kanalıyla . Ebu Derdâ'-dan rivayetinde, Allah Rasûlü (s.a.) şöyle buyurmuştur: Muhakkak ki Allah Teâlâ, geceden kalan üç saatta zikri açar. Onlardan birinci saatta O'ndan başka hiç kimsenin planlayıp düşüneyeceği zikri planlar. Dilediğini siler, dilediğini bırakır... Ve râvî hadîsin tamâmını zikreder. Hadîs, İbn Cerîr tarafından rivayet edilmiştir. «Allah dilediğini siler, dilediğini bırakır.» âyeti hakkında Kelbî şöyle der : Rızık-tan dilediğini siler, dilediğini artırır. Ecelden dilediğini siler, dilediğini artırır. Kelbî'ye : Bunu sana kim rivayet etti? denildi de : Ebu Salih, Câbir İbn Abdullah İbn Riâb'dan, o da Hz.

Peygamber (s.a.) den rivayet etti, diye cevabladı. Sonra ona bu âyet soruldu da şöyle dedi : Bütün sözler yazılır. Nihayet perşembe günü olduğunda yedim, içtim, girdim, çıktım ve benzeri sözler gibi içinde sevâb ve azâb olmayan her şey ondan atılır. O, sâdıktır ve hakkında sevâb ve azâb olanı sabit kılar, bırakır. İbn Abbâs'tan rivayetle İkrime şöyle der : Kitâb ikidir : Bir kitâb vardır ki Allah ondan dilediğini siler ve dilediğini bırakır. Ana Kitâb da O'nun katandadır. Avfî, «Allah dilediğini siler, dilediğini bırakır ve ana kitâb O'nun katandadır.» âyeti hakkında İbn Abbâs'ın şöyle dediğini nakleder : O öyle bir kişidir ki, bir müddet Allah'ın itâatmca ameller işler. Sonra Allah'a isyana döner de sapıklık üzere Ölür. İşte Allah'ın sildiği budur. Allah'ın bıraktığı ise, öyle bir kişidir ki Allah'a isyan olan amelleri işler. Onun için önceden bir hayır geçmiştir de, Allah'ın itaati üzere iken ölür. İşte Allah'ın bıraktığı da budur. Saîd İbn Cübeyr'den rivayete göre ise bu âyet; «Allah dilediğini bağışlar, dilediğini azâblandırır. Ve Allah her şeye Kâdir'dir.» (Bakara, 284), anlamındadır. Ali İbn Ebu Talhâ, «Allah

dilediğini siler, dilediğini bırakır.» âyeti hakkında İbn Abbâs'ın şöyle dediğini nakleder : Dilediğini değiştirir ve kaldırır. Dilediğini bırakır, değiştirmez. «Ve ana kitab O'nun katındadır.» Bunların tamâmı Allah'ın katında ana kitabdır : Nâsih ve mensûh, değiştirilen ve bırakılan hepsi bir kitabdır. Katâde, «Allah dilediğini siler, dilediğini bırakır.» âyeti hakkında bunun «Biz, bir âyeti nesheder veya unutturursak ondan daha hayırlısını, yahut da dengini getiririz...» (Bakara, 106) âyeti gibi olduğunu söyler.

İbn Ebu Necîh, Mücâhid'in «Allah dilediğini siler, dilediğini bırakır.» âyeti hakkında şöyle dediğini nakleder : «Allah'ın izni olmadan hiç bir peygamber bir âyet getiremez.» âyeti nazil olduğu zaman; Ku-reyş kâfirleri: «Ey Muhammed, görüyoruz ki sen hiç bir şeye sahip değilsin ve muhakkak iş bitirilmiş.» dediler de bu âyet onları bir korkutma, onları bir tehdîd sadedinde olmak üzere nazil oldu : Eğer biz dilersek, işlerimizden dilediğimizi meydana getiririz ve her Ramazân'çla yeniden yaratınız. İnsanların rızıklarından ve musibetlerinden, onlara vereceğimiz

ve onlar için bölüştürecekimiz şeylerden dilediğimizi siler, dilediğimizi bırakırız.

Hasan el-Basrî, «Allah dilediğini siler.» âyeti hakkında der ki: Kimin eceli gelmişse gider. Bırakılan ise diri olup eceline doğru gider. Ebu Ca'fer İbn Cerîr —Allah ona rahmet eylesin— bu sözü tercih etmiştir. Allah Teâlâ : «Ve ana kitab O'nun katındadır.» buyurur ki; Hasan el-Basrî, bunun helâl ve haram olduğunu söyler. Katâde ise : Kitabın tamâmı ve aslıdır, der. Dahhâk da «Ve ana kitab O'nun katındadır.» âyeti hakkında : Âlemlerin Rabbi katında bir kitabdır, demiştir. Sü-neyd İbn Davud'un Mu'temir kanalıyla... İbn Abbâs'tan rivayetinde o, Kâ'b'a «Ümmü'l-Kitâb» ı sormuş da şöyle demiş : Allah Teâlâ yaratacağını ve yarattıklarının ne yapacaklarını bilir, sonra ilmine : Kitâb ol, buyurur da kitab olur. İbn Cerîr'in İbn Abbâs'tan rivayetinde o, «Ve ana kitab O'nun katındadır.» âyetinde : O, zikirdir, demiştir.[\[51\]](#)

40 — Onlara va'dettiğimizin bir kısmını sana göstersek de, senin canını alsak da; senin vazifen sadece tebliğ etmektir. Hesâb görmekse Bize düşer.

41 — Görmüyorlar mı ki; Biz yeryüzünün etrafından gitgide eksiltmekteyiz. Allah hükmünü verir. O'nun hükmünü bozacak yoktur. Ve O, hesabı çabuk görendir.

Senin Görevin Tebliğdir

Allah Teâlâ, Rasûlü (s.a.) ne buyurur ki: Senin düşmanlarına va'detmiş olduğumuz horluk ve azabın bir kısmını sana dünyada göstersek-1 de, bundan önce senin canını alsak da senin vazifen sâdece, tebliğ etmektir. Biz seni, ancak Allah'ın risâletini onlara tebliğ edesin diye gönderdik ve sen de sana emredileni tebliğ ettin. Onları hesaba çekmek ve cezâlandırmaksa bize düşer. Nitekim Allah Teâlâ, başka bir âyette şöyle buyurur : «Sen öğüt ver, çünkü sen ancak bir öğütçüsün.

Onlara zor kullanıcı değilsin. Ancak kim yüz çevirir ve küfrederse; Allah onu en büyük azâta ile azâblandırır. Onların dönüşü şüphesiz ancak Bize'dir. Sonra, hesâblarını görmek de şüphesiz Bize düşer.» (Ğâ-şîye, 21-26).

Allah Teâlâ : «Görmüyorlar mı ki; Biz yeryüzünün etrafından gitgide eksiltmekteyiz.»

buyurur. İbn Abbâs der ki: Onlar görmüyorlar mı; biz Muhammed'e bir yerden sonra başka bir yerin fethini nasîb ediyoruz. Bir rivayette ise şöyle demiştir : Bir kasabanın harâb olunduğunu görmüyorlar mı ki, sonunda ma'mûrluk bir köşede kalıyor. Mücâhid ve İkrime, âyetteki eksiltmenin harâb olma olduğunu söylemişlerdir. Hasan ve Dahhâk, bunun müslümanların müşriklere galebe çalması olduğunu söylerler. İbn Abbâs'tan rivayetle Avfî, bu eksiltmenin halkının ve bereketinin eksilmesi olduğunu söyler. Mücâhid de şöyle demiştir: İnsanların, meyvelerin eksilmesi ve yeryüzünün harâb olmasıdır. Şa'bî der ki: Şayet yeryüzü eksilmiş olsaydı; bağları, bahçeleri sana dar gelirdi. Fakat insanları ve meyveleri eksilir. Aynı şekilde İkrime de şöyle demiştir : Şayet yeryüzü eksiltilmiş olsaydı; sen, oturacak bir yer bulamazdın. Fakat o, ölümdür. Bir rivayette İbn Abbâs şöyle der : Fakîhleri, âlimleri ve hayır ehlinin ölümü ile yeryüzünün harâb olmasıdır. Mücâhid de aynı şekilde burada, âlimlerin ölümünün kaydedildiğini söyler. Bu mânâda olmak üzere Hafız İbn Asâkir de 4h-med İbn Abdülazîz Ebu Kasım el-Mısırî adındaki

İsfahan'da oturan bir vaizin hâl tercümesinde... Ahmed İbn GazzâPm kendisi hakkında şu şiiri söylediğini nakleder:

«Âlimi yaşadığı sürece yeryüzü yaşar. Ondan bir âlim öldüğü zaman bir tarafı ölür.

Bir yer gibi ki oraya yağmur indiği sürece yaşar. Yağmur düşmezse onun bir tarafları telef olur.»

Bu görüşlerden birincisi, tercihe şayan olup o da köy be köy, kasaba be kasaba İslâm'ın gâlib gelmesidir.^[52]

İzahı

42 — Onlardan öncekiler de düzen kurdular. Halbuki bütün düzenler Allah'ındır. Herkesin ne kazandığını bilir. Küfredenler yurdun sonunun kimin olacağını bilecektir.

Allah Teâlâ buyurur ki: Onlardan öncekiler de peygamberlerine düzen kurdular ve onları ülkelerinden çıkarmak istediler. Allah Teâlâ da onların düzenlerini tersine çevirdi ve güzel akıbeti Allah'tan korkanlara kıldı. Nitekim Allah Teâlâ başka âyetlerde şöyle buyurur : «Hani küfredenler; seni tutup bağlamak, yahut öldürmek veya çıkarmak için

düzen kuruyorlardı. Onlar düzen kurarlarken, Allah da düzenlerine mukabele ediyordu. Allah, düzen kuranlara mukabele edenlerin en hayırlısıdır.» (Enfâl, 30), «Onlar bir düzen kurdular. Biz de farketirmeden düzenlerini bozduk. Düzenlerinin sonunun nice olduğuna bir bak. Biz onları ve kavimlerini toptan yerle bir ettik. İşte zulmetmelerinden dolayı çökmüş, ıpıssız kalmış evleri. Muhakkak ki, bunda, bilen bir kavim için ibretler vardır.» (Nemi, 50-52).

Allah Teâlâ : «Herkesin ne kazandığını bilir.» buyurur ki Allah Teâlâ bütün gizlilikleri ve gönüllerdekini bilendir ve her bir amel edene amelinin karşılığını verecektir.

«Küfredenler yurdun sonunun kimin olacağını bilecektir.» Güzel akıbet kimindir? Onların mı yoksa peygamberlere tâbi olanların mı? Hayır; aksine o, dünyada ve âhirette peygamberlere tâbi olanlar için. Hamd ve minnet Allah'adır.[\[53\]](#)

43 — Küfredenler : Sen peygamber değilsin, derler. De ki : Benimle sizin aranızda şahid olarak Allah ve kitabın bilgisi kendi yanında olanlar yeter.

Allah Teâlâ buyurur ki: Şu kâfirler seni yalanlar ve : Sen peygamber değilsin, Allah seni peygamber olarak göndermedi, derler. De ki: Benimle sizin aranızda, şâhid olarak Allah yeter. O, bana ve size şâhiddir. Risâleti O'ndan tebliğ edip etmediğim hususunda bana; bana atmış olduğunuz iftiralar hakkında da ey yalanlayıcılar size şâhiddir.

«Kitabın bilgisi yanında olanlar yeter.» âyetinin Abdullah İbn Selâm hakkında nazil olduğu söylenmiştir ki, bu kavil Mücâhid'indir. Ancak bu söz garîbdir. Zîrâ bu âyet Mekke'de nazil olmuştur. Abdullah İbn Selâm ise Allah Rasûlü (s.a.) nün Medine'ye gelmesi ile müs-lüman olmuştur. Bu hususta İbn Abbâs'tan rivayetle Avfî'nin : Onlar; yahûdî ve hıristiyanlardandır, sözü daha kuvvetlidir. Katâde der ki ; İbn Selâm, Selmân ve Temîm ed-Dârî onlardandır. Kendinden gelen bir rivayette Mücâhid : O, Allah Teâlâ'dır, demiştir. Bu âyetten maksadın, Abdullah İbn Selâm olduğunu kabul etmeyen Saîd İbn Cü-beyr şöyle dermiş : Âyet Mekke'de nazil olmuştur. Saîd İbn Cübeyr, bu âyeti: O'nun katından kita'b bilindir, şeklinde okur ve ; Allah katmdan-dır,

dermiş. Mücâhid ve "Hasan el-Basrî de, âyeti bu şekilde okumuşlardır. İbn Cerîr'in, Hârûn el-A'ver kanalıyla... İbn Ömer'den rivayetine göre, Allah Rasûlü (s.a.) âyeti: O'nun katından kitab bilinir, şeklinde okumuş. Sonra İbn Cerîr : Zührî kanalıyla rivayet edilen bu hadîsin güvenilir râvîlere göre aslı yoktur, der. Ben de derim ki: Hadîsi Hafız Ebu Ya'lâ Müsned'inde Hârûn İbn Mûsâ kanalıyla Süleyman İbn Erkam'dan —Ki bu râvî zayıftır— o Zührî'den, o Sâlinî'den, o da babasından bu şekilde merfû' olarak rivayet etmiştir. Hadîs, sabit değildir. En doğrusunu Allah bilir.

Bu hususta sıhhatli olanı «kitabın bilgisi yanında olanlar yeter.» anlamında olmak üzere buranın şeklinde okunuşudur. ki bu durumda ism-i Mevsûl olan (men) Muhammed (s.a.) in sıfatını ve niteliklerini geçmiş kitablarmda, peygamberlerin müjdelerinde bulan kitab ehlinin âlimlerini de içine alır. Nitekim Allah Teâlâ başka âyetlerde şöyle buyurur : «Rahmetim ise her şeyi kuşatmıştır. Ben onu sakınanlara, zekâtı verenlere ve âyetlerimize inananlara; işte onlara yazacağım. Onlar ki,

yanlarındaki Tevrat'ta ve İncil'de yazılı bulacakları; okuma, yazma bilmeyen ve nebî olan Rasûl'e tâbi olurlar...» (A'râf, 156-157). «İsrâiloğullarının bilginlerinin bunu bilmesi de onlar için bir âyet (delil) değil midir?» (Şuarâ, 197). İsrâiloğulları âlimlerinden bahseden bu ve benzeri âyetlere göre; onlar, bunu kendilerine indirilen kitablardan biliyorlardı. «El-Ahbâr»¹ hadîsinde Abdullah İbn Selâm'dan rivayete göre o, hicretten önce Mekke'de müslüman olmuştur. Hafız Ebu Naîm el-İsfahânî, «Delâil'ün-Nübüvve» adlı büyük kitabında der ki: Bize Süleyman İbn Ahmed et-Taberânî'-nin... Abdullah İbn Selâm'dan rivayetine göre; o, yahûdî hahamlarına : Muhakkak ben, babamız îbrâhîm ve İsmail'in mescidini zaman itibarıyla yenilemek istedim, demişti. Allah Rasûlü (s.a.) Mekke'de iken ona gitti. Onlar Hacc'dan dönerlerken onlarla karşılaştı ve Allah Rasûlü'nü Minâ'da buldu. İnsanlar etrafında idiler. İnsanlarla birlikte o da kalktı. Allah Rasûlü (s.a.) ona baktığı zaman : Sen Abdullah İbn Selâm mısın? diye sordu. Abdullah İbn Selâm şöyle anlatır : Evet, dedim, «yaklaş» buyurdu. Ona yaklaştım. Ey Abdullah İbn

Selâm Allah için söyle; Tevrat'ta beni Allah'ın elçisi olarak bulmuyor musun? Ben ona : Rabbımızı nitele, dedim. Cibril geldi ve Allah Rasûlü (s.a.) nün huzurunda durdu da ona: «De ki o Allah birdir, Allah sameddir...» dedi. Allah Rasûlü (s.a.) bunu bize okudu. Bunun üzerine İbn Selâm : Allah'tan başka ilâh olmadığına ve senin Allah'ın elçisi olduğuna şehâdet ederim, dedi ve İbn Selâm dönüp Medine'ye gitti, müslüman olduğunu gizledi. Allah Rasûlü (s.a.) Medine'ye hicret ettiğinde ben bir hurma ağacının üzerindeydim, meyvelerini topluyordum. Kendimi aşağıya attım. Annem dedi ki: Allah için söyle, sana ne oluyor? Şayet İmrân Oğlu Mûsâ olsaydı, sen kendini hurmanın tepesinden atmazdın. Ben şöyle dedim : Allah'a yemin olsun ki; İmrân Oğlu Musa'nın diriltilmiş olması, beni Allah Rasûlü (s.a.) nün gelişinden daha fazla sevindirmezdi. Bu, gerçekten garîb bir hadîstir.[\[54\]](#)

[1] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 8/4159-4160

[2] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 8/4166-4167

[3] George Gamow. Kâinatın Yaratılışı, çev. Toygar Akman, İstanbul, trsz. Ümit Şimşek, Kâinatın Doğuşu, İstanbul -1960, Allah ve Modern İlim, giriş Akif Nuri, istanbul -1980, Atomdan İnsana, Çev. Ahmet Kantar, izmir – 1965 Bekir Karlığa , Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 8/4168-4172

[4] Bekir Karlığa , Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 8/4172

[5] Bekir Karlığa , Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 8/4173

[6] Bekir Karlığa , Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 8/4173

[7] Bekir Karlığa , Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir,
Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları:
8/4173-4174

[8] Bekir Karlığa , Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir,
Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları:
8/4174-4176

[9] Bekir Karlığa , Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir,
Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları:
8/4176

[10] Bekir Karlığa , Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir,
Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları:
8/4176-4177

[11] Bekir Karlığa , Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir,
Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları:
8/4177

[12] Bekir Karlığa , Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir,
Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları:
8/4177-4178

[13] Bekir Karlığa , Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir,
Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları:
8/4178

[14] Bekir Karlığa , Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir,
Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları:
8/4178

[15] Bekir Karlığa , Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir,
Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları:
8/4178

[16] Bekir Karlığa , Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir,
Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları:
8/4179-4182

[17] Bekir Karlığa , Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir,
Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları:
8/4182-4183

[18] Bekir Karlığa , Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir,
Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları:
8/4183

[19] Bekir Karlığa , Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir,
Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları:
8/4183-4184

[20] Bekir Karlığa , Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir,
Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları:
8/4184-4190

[\[21\]](#) Bekir Karlığa , Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 8/4190-4196

[\[22\]](#) Bekir Karlığa , Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 8/4196

[\[23\]](#) Bekir Karlığa , Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 8/4196

[\[24\]](#) Bekir Karlığa , Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 8/4196-4199

[\[25\]](#) Bekir Karlığa , Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 8/4199-4203

[\[26\]](#) Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 8/4204-4206

[\[27\]](#) Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 8/4211

[\[28\]](#) Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 8/4212-4213

[29] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 8/4213-4214

[30] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 8/4214-4217

[31] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 8/4217-4221

[32] Arapçada (öJâ'li) ismi verilen çıban develerde çıkan bir çıbandır ve sonu ölümle neticelenir. Âmir'in söylediği ve daha sonra darb-ı mesel olan sözde geçen selûl kabilesi araplar içinde çok zayıf ve hakîr görülen bir kabîle imiş. Âmir bu kabileden bir kadının evinde müsâfir iken Ölmüş ve bu sözü söylemiş. Biri diğerinden daha beter ki musibet hakkında söylenen bir darb-ı mesel olmuş. (Arapça yayına hazırlayanlar)

[33] Üseyd İbn Hudayr'ın o tepede bir kalesi (sığınacağı) varmış. (Arapça yayım hazırlayanlar)

[34] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 8/4221-4226

[35] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 8/4227

[36] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 8/4227

[37] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 8/4228-4229

[38] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 8/4229-4232

[39] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 8/4232-4233

[40] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 8/4233-4234

[41] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 8/4234-4237

[42] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 8/4237-4238

[43] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 8/4238-4239

[44] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 8/4239-4245

[45] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 8/4245-4246

[46] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 8/4247-4249

[\[47\]](#) Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 8/4249-4250

[\[48\]](#) Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 8/4250-4251

[\[49\]](#) Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 8/4252-4255

[\[50\]](#) Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 8/4255-4256

[\[51\]](#) Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 8/4256-4260

[\[52\]](#) Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 8/4260-4261

[\[53\]](#) Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 8/4279

[\[54\]](#) Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 8/4280-4281

HADİSLERLE KURAN-I KERİM TEFSİRİ

İBRÂHÎM SÜRESİ

İBRÂHÎM SÜRESİ

Bu Kitab

Her Peygamber Kendi Milletinin Diliyle

Mûsâ da Kendi Kavmine

Sizden Önceki Kavimlerin Haberi

Her Azgın Zorba

Küfredenlerin Misâli

Yepyeni Bir Halk

İzahı

Hoş Bir Sözün Misâli

Allah İnananları Sebat Ettirir

İzahı

Nimete Küfredenler

Allah'ın Nimetini Sayacak Olsanız Bitiremezsiniz

İzahı

Rabbım, Bu Şehri Emniyetli Kıl

Vâhid ve Kahhâr Olan Allah'ın Huzurunda

Zincire Vurulmuş Mücrimler

İBRÂHÎM SÜRESİ

(Bu Sûre Mekke'de nazil olmuştur)

Rahman ve Rahim Olan Allah'ın Adıyla.

1 — Elif, Lâm, Râ. Bu bir kitabdır. Onu sana indirdik ki; insanları Rablarının izniyle karanlıklardan aydınlığa, Azîz ve Hamid'in dosdoğru yoluna çıkarsın.

2 — O Allah ki; göklerde ve yerde ne varsa O'nundur. Uğrayacakları şiddetli azâbdan dolayı vay kafirlere.

3 — Onlar ki; dünya hayatını âhirete tercih ederler. Allah yolundan alıkoyarlar ve onda eğrilik ararlar. İşte onlar derin bir sapıklık içindedirler.

Bu Kitab

Sûrelerin başlangıçlarındaki hurûf-ı mukattaa ile ilgili bilgi daha önce geçmişti.

Ey Muhammed, bu bir kitabdır ki onu sana indirdik. O, Kur'an-ı Azîm'dir. Allah'ın gökten indirdiği en şerefli kitabdır. Onu; arabiyla, acemi ile bütün yeryüzü halkına göndermiş olduğu en şerefli elçisine indirmiştir.

«İnsanları karanlıklardan aydınlığa çıkarman için...» Ey Muham-med, seni bu kitab ile insanları içinde bulundukları sapıklık ve azgınlıktan hidâyete ve olgunluğa çıkarman için gönderdik. Allah Teâlâ başka âyetlerde de şöyle buyurur : «Allah, inananların dostudur. Onları karanlıktan aydınlığa çıkarır. Küfredenlerin dostları ise Tâğût'-tur. Onları aydınlıktan karanlıklara çıkarır (sürükler)...» (Bakara, 257), «Sizi karanlıklardan aydınlığa çıkarmak için kuluna apaçık âyetler indiren O'dur.» (Hadîd, 9).

Allah Teâlâ: «Rablarının izniyle...» buyurur ki; kendileri için hidâyeti takdir buyurmuş olduklarını, gönderilmiş Rasûlü elleriyle hidâyete erdiren O'dur. Rasûlü O'nun emriyle onları hidâyete, üstün gelinemeyen, karşı durulamayan, kendisi dışında her şeyi kahr u galebesi altında tutan Azîz'in yoluna eriştirir. O; bütün sözlerinde, işlerinde, kanun koymasında, emir ve yasaklamasında övülmüştür, haber vermesinde sâdıktır.

Allah Teâlâ : «O Allah ki; göklerde ve yerde ne varsa O'nundur.» buyurur. Bazıları âyetin bu kısmını, başlangıç cümlesi olarak merfû* okurlar.

Diğer bazıları ise; daha önce geçen lafza-i celâl'in sıfatı olarak mecrûr okumuşlardır. Nitekim şu âyette de böyledir : «De ki: Ey insanlar; ben, gerçekten göklerin ve yerin mülkü kendisinin olan... Allah'ın hepiniz için gönderdiği peygamberiyim.» (A'râf, 158).

Allah Teâlâ buyurur ki: Ey Muhammed, sana muhalefet edip seni yalanladıkları için kıyamet günü uğrayacakları şiddetli azâbdan dolayı vay kâfirlere. Sonra Allah Teâlâ, onları dünya hayatını âhirete tercih etmeleri, öne geçirmeleri, diğerine tercih etmeleri, dünya için çalışıp âhireti unutmaları ve âhireti bütünüyle arkalarına atmaları sıfatıyla niteler. İnsanları Rasûllere tâbi olmak suretiyle Allah'ın yoluna girmekten alıkoyarlar ve Allah'ın yolunun eğri büğrü olmasını isterler. Halbuki o, hadd-i zâtında dosdoğrudur. O'na muhalefet eden ve O'ndan ayrılanlar O'na hiç bir zarar veremezler. Onlar; bu isteklerinde bilgisizlik, sapıklık ve hak'dan uzaklık içindedirler. Bu durumda onlar için bir iyilik ve düzelme umulmaz.^[1]

4 — Biz, her peygamberi kendi milletinin diliyle gönderdik ki; onlara apaçık anlatsın. Bundan sonra

Allah dilediğini saptırır, dilediğini de doğru yola iletir.
Ve O, Azîz'dir, Hakîm'dir.

Her Peygamber Kendi Milletinin Diliyle

Allah'ın yarattıklarına kendi içlerinden peygamberleri, kendilerine gönderilenleri ne istediklerini anlamaları için onlann dilleriyle göndermiş olması Allah'ın bir lutfudur. Nitekim İmâm Ahmed'in Vekî' kanalıyla... Ebu Zerr'den rivayetine göre; Allah Rasûlü (s.a.) şöyle buyurmuştur: Allah Teâlâ her peygamberi, ancak kavminin diliyle göndermiştir.

Açıklamadan sonra, aleyhlerine delil ve hüccet konulduktan sonra Allah, dilediğini hidâyet yolundan saptırır, dilediğini de doğru yola iletir. O, dilediği olan, dilemediği olmayan Azîz'dir. İşlerinde Hakîm'dir. Sapıklığa düşürülmeyi hak edeni saptırır, hidâyete ehil olanı da hidâyete eriştirir.

Allah Teâlâ'nın yaratıkları hakkındaki sünneti şudur : O, her ümmete peygamberi mutlaka onların diliyle göndermiştir. Her peygamber Allah'ın risâletini başka ümmetlere değil, sâdece kendi ümmetine ulaştırma özelliğine sahiptir. Allah Rasûlü

Muhammed İbn Abdullah ise, Allah'ın risâletini diğer insanların da tamâmına ulaştırma özelliğine sahiptir. Nitekim Buhârî ve Müslim'in Sahîh'lerinde Câbir'den rivayet edilen bir hadîste Allah Rasûlü (s.a.) şöyle buyurmuştur : Benden önce peygamberlerden hiç kimseye verilmeyen beş şey bana verildi : Bir aylık yoldan korku ile yardım olundum. Yeryüzü bana mescîd ve temizleyici kılındı. Benden önce hiç kimseye helâl kılınmamışken ganimetler bana helâl kılındı. Bana şefaât verildi. Peygamber sâdece kendi kavmine gönderilirken ben, bütün insanlara gönderildim. Bu hadîsin muhtelif yönlerden şâhidleri vardır ve Allah Teâlâ : «De ki: Ey insanlar; ben, gerçekten Allah'ın hepiniz için gönderdiği peygamberiyim.» (A'râf, 158) buyurmuştur.^[2]

5 — Andolsun ki Biz, Musa'yı; kavmini karanlıklar dan aydınlıklara çıkar ve onlara Allah'ın günlerini hatırlat, diye gönderdik. Şüphesiz bunda sabreden ve şükreden herkes için âyetler vardır.

Mûsâ da Kendi Kavmine

Allah Teâlâ buyurur ki: Ey Muhammed, nasıl ki seni peygamber olarak göndermiş bütün insanları

karanlıklardan aydınlığa çıkmaya çağırman ve onları karanlıklardan aydınlıklara çıkarman için sana kitabı indirmişsek, aynı şekilde Musa'yı da İsrâiloğulları içinde âyetlerimizle göndermişizdir. Mücâhid, bu âyetlerin dokuz mucize olduğunu söyler.

Ona emredip şöyle buyurduk : «Kavmini karanlıklardan aydınlığa çıkar.» İçinde bulundukları bilgisizlik ve sapıklık karanlıklarından hidâyet nuruna ve îmân basiretine çıkmaları için onları hayra çağır. Onlara Allah'ın günlerini hatırlat. Onlara; Firavun'un esaretinden, baskısından ve zulmünden çıkarması, düşmanlarından kendilerini 'kurtarması, denizi onlar için yarması, bulutla gölgelendirmesi, üzerlerine kudret helvası ve bıldırcın indirmesi ve bunlar dışındaki nimetlerini, yardımlarını onlara hatırlat. Mücâhid, Katâde ve bir çokları âyeti bu şekilde anlamışlardır. Bu hususta İmâm Ahmed İbn Hanbel'in oğlu Abdullah, babasının Müsned'inde bir de merfû' hadîs rivayet eder ve der ki: Bana Hâşim oğulları kölesi Yahya İbn Abdullah... Übeyy İbn Kâ'b'dan, o da Hz. Peygamber (s.a.) den «Onlara Allah'ın günlerini hatırlat.» âyeti hakkında şöyle

buyurduğunu rivayet etti: Allah Teâ-lâ'nın nimetlerini hatırlat. Hadîsi İbn Cerîr ve İbn Ebu Hatim de Muhammed İbn Ebân kanalıyla rivayet etmişlerdir. İmâm Ahmed'in oğlu Abdullah, hadîsi mevkuf olarak da rivayet eder ki bu daha doğrudur.

Allah Teâlâ buyurur ki: Dostlarımız İsrâiloğullarını, Firavun'un elinden ve içinde bulundukları alçaltıcı azâbdan kurtarmamızda sıkıntıda sabreden, genişlikte şükreden herkes için âyetler, ibretler vardır. Katâde der ki: Musibete dūçâr kaldığı zaman sabreden, kendisine (nimet) verildiğinde şükreden kul ne güzel kuldur. Sahîh bir hadîste rivayet edildiğine göre, Allah Rasûlü (s.a.) şöyle buyurmuştur: Mü'-min'in her işine şaşılır; Allah Teâlâ'mn onun hakkında vermiş olduğu her hüküm, onun hakkında mutlaka hayır olur. Eğer ona bir sıkıntı isabet ederse; sabreder de bu onun için hayır olur. Ona bir genişlik isabet ederse şükreder ve bu da onun için hayır olur.^[3]

6 — Hani Mûsâ kavmine demişti ki : Allah'ın üzerinizdeki nimetini hatırlayın. Çünkü o, sizi azabın kötüsüne uğratan, kadınlarınızı sağ bırakıp

oğullarınızı boğazlayan Firavun hanedanından kurtarmıştı. Bunda Rabbı-nızdan büyük bir imtihan vardır.

7 - Hani Rabbınız : Şükrederseniz; andolsun ki size artırırım, nankörlük ederseniz; bilin ki azabım, çok şiddetlidir, diye bildirmişti.

8 — Mûsâ : Siz ve yeryüzünde bulunanların hepsi nankörlük etseniz muhakkak ki Allah, müstağni ve hamd'e lâyık olandır, demişti.

Allah Teâlâ Musa'dan haber veriyor. Hz. Mûsâ kavmine, Allah'ın günlerini ve onlara olan nimetlerini hatırlatmıştı. Allah Teâlâ onları Firavun hanedanından, onların uğratmış olduğu azâbdan ve horlanmadan kurtarmıştı. Firavun hânedânın onların erkek çocuklarını, boğazlıyor, kadınlarını sağ bırakıyorlardı. İşte Allah Teâlâ İsrâilöğullarını bütün bunlardan kurtarmıştır. Ki bu büyük bir nimettir. Bu sebeptendir ki Allah Teâlâ: «Bunda Rabbınızdan büyük bir imtihan vardır.» buyurur. Yani bu hususta Allah Teâlâ'nın sizin üzerinize büyük bir nimeti vardır. Sizler bunun şükrünü yerine getirmekten âcizsiniz. Buranın anlamının şöyle olduğu da söylenmiştir :

Firavun kavminin size yaptıklarında büyük bir imtihan vardır. Bu âyetten maksadın hem onun hem de bunun olması muhtemeldir ki en doğrusunu Allah bilir. Nitekim o, şöyle buyurmuştur: ((Belki dönerler diye onlan güzellikler ve kötülüklerle denedik.» (A'râf, 168). Allah Teâlâ : «Hani Rabbınız : Şükrederseniz; andolsun ki size (karşılığını) artırırım... diye (size olan va'dini) bildirmişti.» Buranın anlamının şöyle olması da muhtemeldir : Hani Rabbımız; izzeti, celâli ve kibriyâsı üzerine yemîn etti ki şükrederseniz andolsun size karşılığını artırırım...

Allah Teâlâ buyurur ki: Eğer size olan nimetime şükrederseniz; andolsun ki size o nimeti artırırım. Eğer nankörlük eder, nimetleri inkâr eder ve gizlerseniz; bilin ki azabım çok şiddetlidir, buyurur ki; bu, o nimetleri kendilerinden çekip alması ve nankörlük etmeleri yüzünden onlara azâb etmesi iledir. Bir hadîste şöyle buyrulur : Muhakkak kul, işlemiş olduğu günâhla rızkı kendine haram kılar (rıziktan mahrum kalır).Müsned'de rivayet edildiğine göre; Allah Rasûlü (s.a.) ne bir dilenci gelmiş ve Hz. Peygamber ona bir hurma vermişti. Adam ona kızdı

ve hurmayı kabul etmedi. Sonra bir diğeri uğradı ve Hz. Peygamber ona da bu hurmayı verdi. O kabul edip : Allah Rasûlü (s.a.) nden bir hurma mı? dedi. Hz. Peygamber ona kırk dirhem verilmesini emretti. İmâm Ahmed'in Esved kanalıyla... Enes'ten rivayetine göre, Hz. Peygamber (s.a.) e bir dilenci gelmiş ve efendimiz ona bir hurma verilmesini emretmişti. O, hurmayı almadı —veya attı— Bir diğeri dilenci Hz. Peygambere geldi ve Hz. Peygamber ona da bir hurma verilmesini emretti. Adam : Sübhanallah, Allah Rasûlü (s.a.) nden bir hurma mı? dedi. Allah Rasûlü (s.a.) cariyesine : Ümmü Seleme'ye git, ona yanındaki kırk dirhemi versin, buyurdu. Hadîsi sâdece İmâm Ahmed rivayet etmiştir. Hadîsin isnadında bulunan İmâre İbn Zâzân'ı İbn Hıbbân, Ahmed ve Ya'kûb İbn Süfyân güvenilir kabul ederler. İbn Maîn, onun Salih olduğunu söyler. Ebu Zür'a : Zararı yoktur, der. Ebu Hatim de : Hadîsini yazar, hüccet kabul edilmez, sağlam değildir, der. Buhârî der ki: Bazan hadîsine başka şeyler karıştırır. Ahmed'den nakledildiğine göre; o, şöyle demiştir : Ondan münker hadîsler rivayet edilmiştir. Ebu Dâvûd : Böyle değildir, derken;

Dârekutnî, onun zayıf olduğunu söylemiştir... İbn Adıyy de: Hadîsini yazanlardan olarak zararı yoktur, demiştir.

Allah Teâlâ : «Mûsâ : Siz ve yeryüzünde bulunanların hepsi nankörlük etseniz muhakkak ki Allah, hepinizden müstağni ve hamd'e lâayık olandır, demişti.» buyurur ki; O, kullarının şükründen müstağnidir, O'nu inkâr edenler inkâr etse bile O Hamîd'dir, Mahmûd'dur. Nitekim O, başka âyetlerde şöyle buyurur: «Eğer küfrederseniz; bilin ki Allah, sizden müstağnidir. Bununla beraber O, kullarının küfrüne razı olmaz. Eğer şükrederseniz sizden hoşnûd olur.» (Zümer, 7), «Onlar küfredip yüz çevirmişlerdi. Allah ise, hiç birşeye muhtaç olmadığını göstermişti. Allah Gani'dir, Hamîd'dir.» (Teğâbün, 6). Müslim'in Sa-hîh'inde Ebu Zerr'den, onun Allah Rasûlü (s.a.)'nden onun da Azîz ve Celîl olan Rabbından rivayetinde o, şöyle buyurmuştur : Ey kullarım; ilkleriniz, sonlarınız, insanlarınız ve cinleriniz içinizden en çok takva sahibi olanın kalbi.üzere olsalar bu Benim mülkümde hiç bir şey artırmaz. Ey kullarım, ilkleriniz, sonlarınız, insan ve

cinleriniz sizden en günahkâr kalbli olanınız gibi olsalar bu, Benim mülkümünden hiç bir şey eksiltmez. Ey kullarım; ilkleriniz, sonlarınız, insan ve cinleriniz bir tek yerde dikilip benden isteseler ve her insana isteğini versem bu, Benim mülkümünden hiç bir şey eksiltmez. Denize daldırıldığı zaman iğnenin eksilttiği gibisi müstesna. Allah Teâlâ Ganî'dir, Hamîd'-dir.^[4]

9 — Sizden önce geçenlerin Nûh, Âd, Semûd kavimlerinin ve onlardan sonra Allah'tan başka kimsenin bilmediği kavimlerin haberi size gelmedi mi? Peygamberleri onlara âyetlerle geldiler de onlar ellerini ağızlarına koyup : Biz, sizin gönderilmiş olduğunuz şeyi inkâr ettik, bizi çağırdığınız şeyden şüphe ve endîşe içindeyiz, dediler.

Sizden Önceki Kavimlerin Haberi

İbn Cerîr : Bu, Hz. Musa'nın kavmine olan sözlerinin tamâmıdır, der ki; bu, Allah Teâlâ'nın, peygamberlerini yalanlayan geçmiş ümmetlerden intikam aldığı Allah'ın günlerini ona hatırlatmasıdır. İbn Cerîr'in bu söylediği şüphelidir. Açık olanı ise; bunun Allah tarafından bu ümmete başlı başına bir haber olduğudur. Şöyle denilmiştir : Muhakkak ki Âd

ve Semûd kıssası Tevrat'da yoktur. Şayet bu, Hz. Musa'nın kavmine olan sözünden olsaydı ve Hz. Mûsâ bunu onlara anlatmış olsaydı; şüphesiz ki bu iki kıssa Tevrat'da olurdu. En doğrusunu Allah bilir. Hulâsa olarak Allah Teâlâ Nûh kavminin, Âd, Semûd ve peygamberleri yalanlamış olan diğer ümmetlerin haberlerini anlatmıştır. Onların sayılarını ancak Allah bilir. Peygamberleri onlara hüccetlerle, açık, parlak ve kesin delillerle gelmişlerdir.

İbn İshâk'm Amr İbn Meymûn'dan, onun da Abdullah (İbn Mes'-ûd) dan rivayetinde o, «Allah'tan başka kimsenin bilmediği kavimlerin haberi...» âyeti hakkında : Ensâb âlimleri yalan söylemiştir, der. Urve İbn Zübeyr ise: Ma'd İbn Adnan'dan sonrakileri bilen hiç kimseyi görmedik, demiştir. Allah Teâlâ : «Onlar ellerini ağızlarına koydular.» buyurur ki; müfessirler bunun anlamında ihtilâf etmişlerdir. Buranın anlamının şöyle olduğu söylenmiştir: Peygamberler, onları Allah'a çağırdıklarında; onlar peygamberlerin ağızlarına işaretle onlara susmalarını, bu sözlerden vazgeçmelerini emretmişlerdir. Bu hususta şu görüşler de vardır :

Onlar ellerini ağızlarına peygamberleri bir yalanlama olarak koymuşlardır. Aksine bu, peygamberlere cevap vermemelerinden ibarettir. Mücâhid, Muhammed İbn Kâ'b ve Katâde derler ki: Buranın anlamı şöyledir : Onlar; peygamberleri yalanlamış ve ağızlarıyla olan konuşmalarıyla onlara cevap vermişlerdir.(...) Ben de derim ki: Âyetin devamı, Mücâhid'in sözünü kuvvetlendirmektedir. Allah Teâlâ : «Biz sizin gönderilmiş olduğunuz şeyi inkâr ettik, bizi çağırdığınız şeyden şüphe ve endişe içindeyiz, dediler.» buyurur ki; sanki bu, «Ellerini ağızlarına koydular.» kısmının anlamını tefsir mahiyetindedir. Süfyân es-Sevrî ve İsrail'in Ebu İshâk kanalıyla... Abdullah'tan rivayetine göre; o, «Onlar ellerini ağızlarına koydular.» âyeti hakkında : Buna öfkelerinden ellerini ısırıldılar, demiştir. Şu'be'nin Ebu İshâk kanalıyla... Abdullah'tan rivayetine göre; o, böyle söylemiştir. Abdurrahmân İbn Zeyd İbn Eşlem bu görüşü tercih eder. İbn Cerîr de bu açıklamayı tercihle Allah Teâlâ'nın münafıklar hakkındaki : «Yalnız başlarına kaldıkları vakit de, size karşı öfkeden parmaklarını ısırırlar.» (Âl-i İmrân, 119) âyetini buna delil getirirler.

İbn Ab-bâs'tan rivayetle Avfî der ki: Allah'ın kitabını işittiklerinde şaştılar ve ellerini ağızlarına götürdüler. Onlar dediler ki: «Biz sizin gönderilmiş olduğunuz şeyi inkâr ettik. (Bize getirdiğiniz şeyi biz doğrulamayız.) Bizi çağırdığınız şeyden kuvvetli bir şüphe ve endîşe içindeyiz.»^[5]

10 — Peygamberleri onlara : Gökleri ve yeri yaratan, günâhlarınızı -bağışlamak için çağıran ve size belirli bir süreye kadar müsâade eden Allah'tan mı şüphe ediyorsunuz? demişlerdi. Onlar da : Siz de bizim gibi sâdece birer insansınız. Siz, bizi "atalarımızın tapındığı şeylerden döndürmek istiyorsunuz. Öyleyse bize açık bir delil getirin, demişlerdi.

11 — Peygamberleri onlara : Biz de sizin gibi birer insanız, ama Allah kullarından dilediğine ihsanda bulunur. Allah'ın izni olmadıkça biz size delil getirenleyiz. Mü'minler, Allah'a tevekkül etsinler, demişlerdi.

12 — Hem biz ne diye Allah'a tevekkül etmeyelim ki; bize dosdoğru yolları O göstermiştir. Bize

yaptığınız eziyetlere elbette dayanacağız. Tevekkül edenler de yalnız Allah'a tevekkül etsinler.

Allah Teâlâ, kâfirler ile peygamberleri arasında geçen mücâdeleyi haber veriyor. Onların ümmetleri kendilerine getirmiş oldukları tek ve ortağı olmayan Allah'a ibâdet hususunda şüpheyile karşı koydukları zaman peygamberler : «Allah hakkında şüphe mi var?» demişlerdi. Bunun iki şeye ihtimâli vardır :

Birincisi: Allah'ın varlığında şüphe mi var? şeklindedir. Zîrâ fitratlar, O'nun varlığına şâhiddir ve O'nu ikrar üzere yaratılmıştır. Fıt-rat-ı selime tarafından O'nun varlığım itiraf zarurîdir. Ancak bazı fitratlarda şüphe ve kararsızlık olabilir ve O'nun varlığına ulaştıran deliller üzerinde düşünmeye ihtiyâç duyarlar. Bu sebebledir ki peygamberler, Allah'ı bilme yoluna onları irşâd etmek üzere Allah'ın : «Gökleri ve yeri yaratan.» olduğunu söylemişlerdir. Gökleri ve yeri yaratan, geçmiş bir misâli olmaksızın yoktan var eden O'dur. Sonradan olma, yaratma ve müsahhar kılma delilleri; buna açıkça delâlet etmektedir ki; onlar için bir yaratıcı olmalıdır. Bu da

kendisinden başka ilâh olmayan her şeyin yaratıcısı, ilâhı ve mâlikî olan Allah'tır.

Peygamberlerin : «Allah hakkında şüphe mi var?» demelerinin ikinci bir anlamı şudur : Allah'ın ilâh oluşunda ve ibâdetin yegâne O'na vâcib oluşunda şüphe mi var? O, bütün varlıkları yaratandır. Tek ve ortağı olmaksızın ibâdete sâdece O müstehaktır. Muhakkak ki ümmetlerin çoğunluğu, bir yaratıcının varlığını ikrar etmişlerdir. Fakat onlar, kendilerine fayda vereceği veya kendilerini Allah'a yaklaştıracığı zannıyla Allah ile birlikte O'nun dışındaki vâsıtalara da ibâdet etmişlerdir. Peygamberleri onlara şöyle demişti: «Günâhlarınızı (âhi-ret yurdunda) bağışlamak için çağıran ve size (dünyada) belirli bir süreye kadar müsâade eden Allah'tan mı şüphe ediyorsunuz?» Allah Teâlâ başka bir âyette şöyle buyurur : «Rabbınızdan mağfiret dileyin, sonra O'na tevbe edin ki; belli bir süreye kadar sizi güzelce geçindirsin. Her lütuf sahibine lutfunu versin...» (Hûd, 3). Peygamberlerin birinci makamdaki sözlerini kabul etmelerinin takdirinden sonra ümmetleri, peygamberlerin risâlet makamı hakkında onlarla

mücâdele sadedinde peygamberlere : «Siz de bizim gibi sâdece birer insansınız.» demişlerdir. Demek istiyorlardı ki : Sizden bir mucize görmemişken mücerred sizin sözünüzle size nasıl uyalım? Bize apaçık bir delil getirin. Size teklif ettiğimiz bir mucize getirin. Peygamberleri de onlara şöyle demişti: Evet gerçekten biz de sizin gibi birer insanız. Beşer ol-ma hususunda bizim de sizin gibi birer insan olduğumuz doğrudur. Ama Allah, kullarından cülediğine risâlet ve peygamberlikle ihsanda bulunur. Biz Allah'tan istemedikçe ve O'nun bize bu hususta bir izni olmadıkça size bir delil getiremeyiz. Mü'minler bütün işlerinde Allah'a tevekkül etsinler. Sonra peygamberler demişlerdir ki: «Hem biz ne diye Allah'a tevekkül etmeyelim ki; bize dosdoğru yolları O göstermiştir. (O, bizi yolların en doğrusuna ve en açığına iletmişken bizim O'na tevekkül etmemize ne engel var. Kötü sözler ve beyinsizce işlerle) bize yaptığınız eziyetlere elbette dayanacağız. Tevekkül edenler de yalnız Allah'a tevekkül etsinler.»^[6]

13 — Küfredenler peygamberlerine dediler ki ; Ya bizim dinimize dönersiniz, ya da sizi

memleketimizden çıkarırız. Rabları da onlara vahyetti ki : Biz, zâlimleri mutlaka helak edeceğiz.

14 — Onlardan sonra da yeryüzüne sizi yerleştireceğiz. Bu, makamımdan ve tehdidimden korkanlara va'-dimdir.

15 — Yardım istediler ve bütün inâdçı zorbalar da hüsrana uğradılar.

16 — Ardından da cehennem. Orada irinli sudan içi-rilecektir.

17 — Onu yudum yudum alacak ama yutamayacak-tır. Her taraftan ona ölüm geldiği halde ölemeyecektir. Ve arkasından şiddetli bir azâb gelip çatacaktır.

Her Azgın Zorba

Allah Teâlâ haber veriyor ki; peygamberlerini yalanlayan ümmetler, onları ülkelerinden çıkarma, aralarından sürme ile tehdîd etmişlerdir. Nitekim Şuayb (a.s.) in kavmi ona ve kendisine îmân edenlere : «Ey Şuayb; seni ve beraberindeki inanmış olanları, ya memleketimizden çıkarırız veya mutlaka bizim dinimize dönersiniz...» (A'râf, 88) demişlerdir. Lût kavmi de şöyle demişti: Lût'un ailesini kasabanızdan

çıkarın. Çünkü onlar temiz kalmaya çalışan insanlardır.» (Nemi, 56) Allah Teâlâ Kureys müşriklerinden haber vererek şöyle buyurur : «Seni memleketten çıkarmak için zorladılar. O zaman senin ardından onlar da ancak çok az kalabilirler.» (İsrâ, 76), «Hani küfredenler; seni tutup bağlamak, yahut öldürmek veya çıkarmak için düzen kuruyorlardı. Onlar düzen kurarlarken Allah da düzenlerine mukabele ediyordu. Allah, düzen kuranlara mukabele edenlerin en hayırlısıdır.» (En-fâl, 30).

Allah Teâlâ rasûlünü gâlib kılmış, ona yardım etmiş ve Mekke'den çıkması sebebiyle ona yardımcıları, Allah yolunda savaşan ordular kılmıştır. Allah Teâlâ onu peyderpey yüceltmış ve sonunda müşriklerin onu çıkarmış oldukları Mekke'nin fethini ona nasîb buyurmuş. Oranın hükümlerliğini kendisine vermiş, gerek onlardan ve gerekse yeryüzündeki diğer milletlerden düşmanlarının burnunu yere sürmüş. Sonunda insanlar fevc fevc Allah'ın dinine girmişler, kısa sürede yeryüzünün doğu ve batılarında Allah'ın kelimesi, dini diğer dinlere üstün gelmiştir. Bu sebeptendir ki

Allah Teâlâ şöyle buyurur : «Rab-ları da peygamberlere vahyetti ki: Biz, zâlimleri mutlaka helak edeceğiz. Onlardan sonra da yeryüzüne sizi yerleştireceğiz.» Allah Teâlâ. başka âyetlerde de şöyle buyurur : «Andolsun ki Bizim peygamber kullarımıza sözümüz vardır. Onlar; muhakkak ki yardım görenlerdir. Ve şüphesiz ki bizim askerlerimiz; onlar gâliblerdir.» (Sâffât, 171-173), «Allah : Ben ve peygamberlerim elbette gâlib geleceğiz... diye yazmıştır. Şüphesiz ki Allah, Kavî'dir, Azîz'dir.» (Mücâdile, 21), «Andolsun ki Tivrât'dan sonra Zebur'da da yeryüzüne ancak sâlih kullarımın mîrâşçı olduğunu yazmıştık.» (Enbiyâ, 105), «Mûsâ kavmine dedi ki: Allah'tan yardım isteyin ve sabredin. Yeryüzü, muhakkak ki Allah'ındır. Kullarından dilediğini ona mîrâşçı kılar. Ve akıbet müttakîlerin-dir.» (A'râf, 128), «Hor görülmüş olan o kavmi de, bereketlendirdiğimiz yerin doğularına ve batılarına mîrâşçı kıldık. Rabbının İsrâilo-ğullarına vuku bulan güzel sözü de onların sabretmelerinden dolayı yerini buldu. Firavun'un da kavminin de yapmakta ve yükselmekte oldukları şeyleri harâb ettik.» (A'râf, 137).

Allah Teâlâ buyurur ki: «Bu, makamımdan ve tehdidimden korkanlara va'dimdir.» Bu tehdidim, kıyamet günü öncesinde makamımdan korkan, korkutmam ve azabımdan ibaret tehdidimden ürkenler içindir. Allah Teâlâ başka âyetlerde de şöyle buyurur : «Artık kim haddi aşarak sapıtmışsa, ve dünya hayatım tercih etmişse; şüphesiz ki onun varacağı yer, cehennemdir. Kim de Rabbının makamından korkup da nefsinin heveslerinden alıkoyduysa; şüphesiz ki onun varacağı yer, cennettir.» (Nâziât, 37-41), «Rabbının huzurunda durmaktan korkan kimseye iki cennet vardır.» (Rahman, 46).

Allah Teâlâ : «Yardım istediler.» buyurur ki peygamberler kavimlerine karşı Rablerinden yardım istemişlerdir. Bu açıklama İbn Ab-bâs, Mücâhid ve Katâde'nindir. Abdurrahmân İbn Zeyd İbn Eşlem ise : Ümmetler kendilerine karşı yardım istediler, der. Nitekim Allah Teâlâ onların şöyle dediklerini haber verir : «Ey Allah'ımız; eğer bu, gerçekten Senin katından ise bize gökten taş yağdır, yahut acıklı bir azâb getir.» (Enfâl, 32). Burada maksadın hem bu,

hem de diğeri olması mümkündür. Nitekim onlar (müşrikler) Bedir günü kendilerine karşı yardım istemişler, Allah Rasûlü de yardım istemişti. Allah Teâlâ müşrikler için : «Eğer fetih istiyor idiyse, (ey kâfirler) işte size fetih gelmiştir. Eğer vaz geçerseniz bu, sizin için daha hayırlıdır.» (Enfâl, 19) buyurur ki en doğrusunu Allah bilir.

«Ve bütün hakka karşı inâdçı, nefsinde zorba olanlar da hüsrana uğradılar.» Allah Teâlâ başka bir âyette şöyle buyurur: «İkiniz bir atın cehenneme, her inâdçı kâfiri, hayra bütün hızıyla engel olan zâlim azgını. Ki o, Allah'tan başka bir ilâh edinmiştir. Haydi, ikiniz bir onu en çetin azabın içine atın.» (Kâf, 24-26). Bir hadîste : Kıyamet günü cehennem getirilir, yaratıklar bağırsırlar da cehennem şöyle der : Muhakkak ben her bir inâdçı zorba için görevlendirildim... Peygamberler, cehennemin Azîz ve Muktedir olan Rabbına yalvarıp yakardıklarında; bu inâdçı ve zorbalar kaybetmiş, hüsrana uğramışlardır.

Allah Teâlâ : «Onun önünde cehennem vardır.» buyurur ki; buradaki kelimesi ön anlamındadır. Nitekim, «Zîrâ arkalarında her sağlam gemiye zorla el

koyan bir hükümdar vardı.» (Kehf, 79) âyetindeki kelimesi de aynı anlamdadır. Ve İbn Abbâs bu âyeti şeklinde okumuştur. Yani inâdçı zorbanın önünde cehennem vardır, cehennem onu gözetlemektedir. Orada kıyamet günü ebedî kalacaktır. Kıyamet gününe kadar ise sabah akşam cehenneme arz edilecektir.

«Orada irinli sudan içirilecektir.» Ateşte onun için kaynar su veya kan ve irinden başka bir içecek yoktur. Birisi gayet kızgın, diğeri ise gayet soğuk ve kokuşmuştur. Nitekim Allah Teâlâ başka bir âyette şöyle buyurur : «İşte kaynar su ve irin, tatsınlar onu. Bunlara benzer daha başkaları da vardır.» (Sâd, 57-58). Müçâhid ve İkrime, âyetteki kelimesinin; irin ve kandan olduğunu söylerler. Kata-de ise : O, onun etinden ve derisinden akan şeydir, demiştir. Ondan gelen bir rivayette ise sadîd; kâfirin karnından çıkan şeydir ki kan ve irinle karışmıştır. Şehr îbn Havşeb'in Esmâ Bint Yezîd İbn es-Seken'-den rivayetinde o, şöyle demiştir : Ey Allah'ın elçisi, cehennemdeki habâl deresinin aslı nedir? diye sordum da, şöyle buyurdu : Cehennem halkının kan ve irinleridir.

Diğer bir rivayette ise : Cehennem halkının sıkılmışıdır, (usâresidir) buyurmuştur. İmâm Ahmed'in Ali İbn İshâk kanalıyla Ebu Ümâme (r.a.) den onun da Hz. Peygamber (s.a.) den rivayetinde o, «Orada irinli sudan içirilecektir.» âyeti hakkında şöyle buyurmuştur : Oraya yaklaştırılacak da ondan tiksinecek. Ona yaklaştığında yüzü kavrulacak ve başının derisi düşecek. Onu içtiği zaman, mide ve bağırsakları parçalanacak ve arkasından çıkacak. Allah Teâlâ şöyle buyurur : «Hiç bu; bağırsaklarını parça parça edecek kaynar su içirilen kimseler gibi midir?» (Muhammed, 15), «Onlar feryâd edip yardım dilediklerinde, erimiş maden gibi yüzleri kavuran bir su kendilerine sunulur. O, ne kötü içecektir.» (Kehf, 29). Hadîsi İbn Cerîr, Abdullah İbn Mübarek kanalıyla; İbn Cerîr ve İbn Ebu Hatim de Ba-kiyye İbn Velîd kanalıyla Safvân İbn Amr'dan rivayet etmişlerdir.

Allah Teâlâ : «Onu yudum yudum alacak.» buyurur ki, onu yutmaya çalışacak ve tiksinecektir. Zorla, zorlamayla içecek, onu ağzına koyar koymaz melek, demirden bir tokmakla ona vuracaktır.

Nitekim Allah Teâlâ başka bir âyette : «Demir topuzlar da onlar içindir.» (Hacc, 21) buyurmuştur. «Ama yutamayacaktır.» Kokusunun, tadının, renginin kötülüğünden, harareti veya dayanılamayacak derecedeki so-ğukluğuyla onu yutamayacaktır. «Her taraftan ona ölüm gelecektir.

Bütün bedeni ve organları ondan acı duyacaktır. Meymûn İbn Mihrân : Her kemik, damar ve sinirden ölüm ona gelecektir, der. İkrime de : Kıl uçlarından dahi, demiştir. İbrahim et-Teynî de şöyle der : Kıl uçlarına varıncaya kadar cesedinin her bir kıl yerinden ona ölüm gelecektir. İbn Cerîr der ki: Her taraftan ona ölüm gelecektir. Önünden, arkasından, sağından, solundan, üstünden, ayaklarının altından ve cesedinin diğer organlarından. İbn Abbâs'tan rivayetle Dahhâk, «Her taraftan ona ölüm geldiği halde...» âyeti hakkında şöyle der : Kıyamet günü cehennem ateşinde Allah Teâlâ'nın onu azâblandıracağı azabın her türlü. Şayet ölecek olsa onlardan ölümün gelmeyeceği hiç bir çeşidi yoktur. Fakat o ölmeyecektir. Zîrâ Allah Teâlâ : «Küfretmiş olanlara gelince; aleyhlerine hüküm verilmez ki

ölsünler. Onlardan cehennemin azabı da eksiltilmez.» (Fâtır, 36) buyurmuştur. İbn Ab-bâs (r.a.) in sözünün anlamı şudur : Bu azâb çeşitlerinden hiç birisi yoktur ki ona geldiği zaman bu azâb ile ölmesi iktizâ etmesin. Tabîî şayet Ölecek olsaydı. Fakat o azâbda ve cezada devamlı, ebedî kalması için ölmeyecektir. Bu sebebledir ki Allah Teâlâ : «Her taraftan ona ölüm geldiği halde ölemeyecektir.» buyurmuştur.

Allah Teâlâ : «Ve arkasından şiddetli bir azâb gelip çatacaktır.» buyurur. Bu durumdan sonra, onun için daha ağır başka bir azâb daha vardır. Bu; daha zor, daha ağır ve bundan öncekinden daha acıdır. Nitekim Allah Teâlâ zakkum ağacından haber vererek şöyle buyurur : «O cehennemin dibinde yetişen bir ağaçtır. Tomurcuklan, şeytânların başları gibidir. Onlar muhakkak ki ondan yiyecekler ve karınlarını onunla dolduracaklardır. Sonra onlar için üzerine kaynar su katılmış içkiler de vardır. Sonra muhakkak ki onların dönüşü cehennemdir.» (Sâffât, 64-68) Böylece Allah Teâlâ, onların bir keresinde zakkum yiyeceklerini, bir keresinde kaynar su içmede olacaklarını, Allah korusun başka bir

seferinde ateşe döndürüleceklerini haber vermiştir. Bu böyledir ve Allah Teâlâ başka âyetlerde şöyle buyurmaktadır : «Suçluların yalanladıkları cehennem işte budur. Onlar bununla kaynar su arasında dolaşır dururlar.» (Rahman, 43, 44), «Muhakkak ki Zakkum ağacı, günahkârların yiyeceğidir. Erimiş maden gibidir. Karınlarda kaynar suyun kaynaması gibi. Onu yakalayın, cehennemin ortasına sürükleyin. Sonra azâb olarak başına kaynar su dökün. Tad bakalım, hani güçlü olan, değerli olan yalnız sensin, İşte bu, doğrusu şüphelenip durduğunuz şeydir.» (Duhân, 43-50), «Solcular, onlar ne (bahtsız) solculardır. Onlar, kızgın ateşte, kaynar sulardadırlar. Ve bir de kapkara dumandan bir gölge içindedirler. Ne serindir, ne de hoştur.» (Vakıa, 41-44), «Bu böyle, azgınlar için de çok kötü bir sonuç vardır : Cehennem. Oraya girerler. O ne kötü bir konaktır. İşte kaynar su veirin. Tatsınlar onu. Bunlara benzer daha başkaları da vardır.» (Sâd, 55-58). Bu ve benzeri âyetler (onların durumlarına) en uygun bir ceza olarak cnlara azabın çok çeşitli olacağına, tekrarlanacağına, ancak Allah'ın bileceği

kadar çeşitli olacağına delâlet eder. «Ve Rabbın kullara zulmedici değildir.» (Fussilet, 46).^[7]

18 — Rablarma küfredenlerin hali; fırtınalı bir günde rüzgârın şiddetle savurduğu küle benzer. Yaptıklarından hiç bir şey elde edemezler. İşte bu, uzak bir sapıklıktır.

Küfredenlerin Misâli

Bu, Allah Teâlâ'mn Allah ile beraber O'ndan başkasına ibâdet eden, elçilerini yalanlayan, amellerini sağlam bir temele oturtmayan kâfirler için vermiş olduğu bir misâldir.. Sağlam bir temele oturmayan amelleri yıkılır gider de, onlara en muhtaç oldukları zamanda onlardan yoksun kalırlar. Allah Teâlâ : «Rablarına küfredenlerin amelleri; fırtınalı bir günde rüzgârın şiddetle savurduğu küle benzer.» buyurur. Kıyamet günü amellerinin sevabını Allah Teâlâ'dan diledikleri zaman, küfredenlerin amellerinin misâli budur. Onlar kendilerinin hak üzere olduklarını sanıyorlardı. Böylece hiç bir şey bulamamış olurlar. Hiç bir şey elde edemezler. Şiddetli fırtınalı bir günde külden ne elde edilebiliyorsa işte onların da eline geçen odur. Dünyada

iken kazanmış oldukları amellerinden hiç bir şey elde edemezler. Nasıl ki şiddetli fırtınalı bir günde külleri toplamaya güç yetiremiyorlarsa. Nitekim Allah Teâlâ başka âyetlerde şöyle buyurur : «Yaptıkları her işi ele alır ve onu toz duman ederiz.» (Furkân, 23), «Bu dünya hayatında onların sarf ettikleri şeylerin durumu; kendilerine zulmeden bir kavmin ekinlerine isabet ederek mahveden kavurucu bir rüzgârın durumuna benzer.» (Âl-i İmrân, 117), «Ey îmân edenler, Allah'a ve âhiret gününe inanmayıp, insanlara gösteriş için malını harcayan kimse gibi sadakalarınızı başa kakma ve eziyet etmekle heder etmeyin. O gösteriş yapanın hali; üzerinde toprak bulunan kayanınki gibidir. Şiddetli bir yağmur isabet ettiğinde onu katı bir taş halinde bırakır. Onlar kazandıklarından hiç bir şey elde edemezler. Allah kâfirler güruhunu hidâyete erdirmez.» (Bakara, 264). Bu âyette ise : «İşte bu uzak sapıklıktır.» buyurur ki; onların çalışmaları ve amelleri, temelsiz ve istikâmetten yoksundur. Sonunda en muhtaç olduklarında onların sevabını kaybedeceklerdir. İşte bu derin sapıklıktır.^[8]

19 — Görmez misin ki Allah gökleri ve yeri hak ile yaratmıştır. Dilerse sizi yok edip yeni bir halk getirir.

20 — Ve bu, Allah için hiç de güç değildir.

Yepyeni Bir Halk

Allah Teâlâ kıyamet günü, bedenleri diriltmeye (yeniden yaratmaya) güç yetirici olduğunu haber verir ve insanları yaratmaktan daha büyük olan gökleri ve yeri yarattığını bildirir. Yüksekliği, genişliği ve büyüklüğü ile bu gökleri, ondaki sabit ve hareketli yıldızları, muhtelif hareketleri, parlak âyetleri (alâmetleri), bu yeryüzünü ve ondaki düzlükleri, çukurları, dağları, çölleri, sahraları, boş arazîleri, denizleri, ağaçları, bitkileri ve çeşitleri, faydaları, şekil ve renkleri muhtelif hayvanları yaratan O değil midir? «Görmezler mi ki gökleri ve yeri yaratan ve onları yaratmaktan yorulmayan Allah, ölüleri de diriltmeye Kâdir'dir. Evet O, muhakkak her şeye Kâdir'dir.» (Ahkâf, 33), «İnsan, kendisini gerçekten bir nutfeden yarattığımızı görmedi mi ki; şimdi apaçık bir düşman kesilmektedir. Kendi yaratılışını unutarak Bize bir misâl getirdi. Çürümüşken kemikleri diriltecek

kimdir? dedi. De ki: Onları ilk defa yaratan diriltecektir. O, her türlü yaratmayı hakkıyla bilendir. Yemyeşil ağaçtan size ateş çıkartan O'dur. Siz ondan hemen yakıverirsiniz. Gökleri ve yeri yaratmış olan, kendileri gibisini yaratmaya Kadir olmaz mı? Elbette O, yaratandır, AlînVdir. O'-nun emri bir şeyi murâd ettiği zaman, sâdece ona «ol» demektir. O da oluverir. Her şeyin hükümrânlığı elinde olan (Allah'ı) tesbîh ederiz. Ve siz O'na döndürölürsünüz.» (Yâsîn, 77-83).

Allah Teâlâ : «Dilerse sizi yok edip yeni bir halk getirir. Ve bu, Allah için hiç de muhal olan bir şey değildir.» buyurur ki; şayet O'mın emirlerinle muhalefet ederseniz sizi gidermesi ve sizin niteliklerinizde olmayan diğerlerini getirmesi O'nun için son derece kolaydır. Nitekim başka âyetlerde şöyle buyurur: «Ey insanlar; sizler Allah'a muhtaçsınız. Allah ise Ganî'dir, Hamîd'dir. İsterse sizi giderir ve yeni bir yaratık getirir. Bu, Allah'a göre güç değildir.» (Fâtır, 15-17), «Eğer O'n-dan yüz çevirirseniz, yerinize sizden başka bir kavmi getirir, sonra da onlar sizin benzerleriniz olmazlar.» (Muhammed, 38), «Ey îmân edenler; içinizden her

kim dininden dönerse; Allah'ın sevdiği ve onların da O'nu sevdikleri, mü'minlere karşı alçak gönüllü, kâfirlere karşı zorlu bir kavim getirir.» (Mâide, 54), «Ey insanlar, O dilerse; sizi götürür de yerinize başkalarını getirir. Allah buna Kâdir'dir.» (Nisa, 133).^[9]

21 — İnsanların hepsi Allah'ın huzuruna toplanıp çıkarlar. Zayıflar büyüklük taslayanlara : Doğrusu biz, size uymuştuk. Allah'ın azabından bizi koruyabilecek misiniz? derler. Onlar da : Allah bizi doğru yola erdirtseydi biz de sizi erdirtirdik. Şu halde artık sızlansak da, katlan-sak da birdir. Bizim için kaçıp sığınacak bir yer yoktur, derler.

Allah Teâlâ buyurur ki; İyisi ile, günahkârı ile bütün yaratıklar açık bir arazîde Vâhid, Kahhâr olan Allah için toplanıp O'nun huzuruna çıkarlar. Orası öyle bir yerdir ki orada hiç kimseyi gizleyebilecek bir şey yoktur. Tek ve ortağı olmayan Allah'a ibâdetten O'nun elçilerine uymaktan büyüklenen idarecilerine, efendilerine ve büyüklerine uyan zayıflar onlara (büyüklük taslayanlara) derler ki: Doğrusu biz, size uymuştuk. Bize ne emretmişseniz emrinizi tutmuş ve

yapmıştık. Bize va'dedip umdurduğunuz şekilde Allah'ın azabından bizi koruyabilecek ve onu bizden defedebilecek misiniz? Büyüklenenler onlara derler ki:..Allah bizi doğru yola erİştirseydi biz de sizi erİştirirdik. Fakat Rabbımızın sözü bizim hakkımızda gerçekteşmiş, hak olmuş bizim ve sizin hakkınızda Allah'ın kaderi geçmiş, Allah'ın azâb sözü kâfirlere hak olmuştur. şu halde artık sızlansak da katlansak da birdir. İçinde bulunduğunuz durumdan bizim için kurtuluş yoktur.

A'bdurrahmân İbn Zeyd İbn Eşlem der ki: Cehennemliklerin bir kısmı diğerklerine derler ki: Geliniz; cennetlikler cennete ağılamaları ve Allah'a yalvarmaları ile kavuşmuşlardır. Gelin biz de ağlayalım ve Allah'a yalvarahm. Ağlarlar ve yalvarırlar. Bunun onlara hiç bir fayda vermediğini gördüklerinde : Gelin derler; cennet halkı, cennete ancak sabırla ulaşmışlardır. Gelin biz de sabre delim. Ve öyle bir sabrederler ki bir benzeri görülmemiştir. Bu da onlara bir fayda vermez. İşte o zaman: Artık sızlansak da, katlansak da birdir. Bizim için kaçıp sığınacak bir yer yoktur, derler.

Ben de derim ki : Bu müracaatın, ateşe girmelerinden sonra cehennemde olduğu açıktır. Nitekim Allah Teâlâ başka âyetlerde şöyle buyurur : «Ateşin içinde birbirleriyle tartışırken güçsüzler büyüklük taslayanlara derler ki: Doğrusu biz, size uymuştuk, şimdi ateşin bir parçasını olsun bizden savabilir misiniz? Büyüklük taslayanlar : Doğrusu hepimiz onun içindeyiz. Şüphesiz Allah, kullar arasında hüküm vermiştir, derler.» (Ğâfir, 47-48), «Buyurur ki: Sizden önce geçmiş cinn ve insan topluluklarıyla girin ateşe. Her ümmet girdikçe; yoldaşına la'net eder. Nihayet hepsi birbiri ardından orada toplanınca, sonrakiler öncekiler için derler ki : Rabbımız, işte bizi bunlar saptırdı. Onun için bunlara ateşten katmerli azâb ver. Buyurur ki: Hepiniz için katmerlidir. Ne var ki bilmezsiniz. Öncekiler de sonrakilere : Sizin bizden bir üstünlüğünüz yoktur. Öyleyse ne kazandıysanız karşılığı olan azabı tadın, dediler.» (A'râf, 38-39), «O gün yüzleri ateşte çevrilirken : Ne olurdu keski Allah'a itaat etseydik, peygambere de itaat etseydik, derler. Ve dediler ki: Rabbımız, biz büyüklerimize ve yöneticilerimize itaat

etmiştik. Onlar da teizi yoldan saptırdılar. Rabbımız, onlara azâbdan iki kat ver. Ve onları büyük bir la'netle la'net-le.» (Ahzâb, 66-68). Onların mahşerde hasımlaşmaları ve birbirleriyle mücâdelelerine gelince; Allah Teâlâ şöyle buyurur : «Bir görseydin hani zâlimler Rablarmın huzurunda dikilmişler bir kısmı bir kısmına söz atıyordu. Güçsüz sayılanlar, büyüklük taslayanlara diyorlardı ki: Siz olmasaydınız biz muhakkak inananlar olurduk. Büyüklük taslayanlar da güçsüz sayılanlara dediler ki: Size hidâyet geldikten sonra biz mi sizi ondan çevirdik? Güçsüz sayılanlar da büyüklük taslayania-ra dediler ki: Hayır, gece ve gündüzün işiniz hilekârlıktı. Hani siz, bizim Allah'a küfretmemizi ve O'na eşler koşturmamızı emrediyordunuz. Azabı gördüklerinde içleri yandı. Ve küfretmiş olanların boyunlarına demir halkalar vurduk. Yapmakta olduklarından başkasıyla cezalandırılmazlar.» (Sebe', 31-33).[\[10\]](#)

22 — İş olup bitince, şeytân dedi ki : Gerçekten Allah, size sözün doğrusunu söylemişti. Ben de size söz verdim ama sonra caydım. Sizi zorlayacak hiç bir gücüm de yoktu. Yalnız ben, sizi çağırdım, siz de

geldiniz. O halde beni kınamayın, kendinizi kınayın. Artık ben sizi kurtaramam, siz de beni kurtaramazsınız. Esasen daha önce, beni Allah'a ortak koşmanızı kabul etmemiştim. Doğrusu zâlimlere can yakıcı bir azâb vardır,

23 — îmân edenler, sâlih amel işleyenler altlarından İrmaklar akan cennetlere konulurlar. Rablarınm izni ile orada ebediyyen kalırlar. Onların birbirine sağlık temennileri de; selâm'dır.

Allah Teâlâ kulları arasında hüküm verip mü'minleri cennetlere koyduktan ve kâfirleri cehennemlere yerleştirdikten sonra İblîs —Allah ona la'net eylesin— kendisine uyanların üzüntülerine üzüntü, aldanmalarına aldanma ve hasretlerine (özlemlerine) hasret katmak için aralarında kalkıp şöyle konuşur : Gerçekten Allah peygamberlerinin diliyle size sözün doğrusunu söylemişti. Onlara tâbi olmakla size kurtuluşu, selâmeti va'detmişti ve bu gerçek bir va'd, doğru bir haberdi. Ama ben size söz verdim, sonra sözümünden caydım. Allah Teâlâ başka bir âyette şöyle buyurur : «Şeytân onlara va'dediyor, kuruntulara düşürüyor. Şeytânın kendilerine

va'dettikleri, aldatmaktan başka bir şey değildir.» (Nisa, 120). Sizi zorlayacak hiç tor gücüm de yoktu. Yalnız benim sizi çağırdığım şey hususunda size va'dettiğimin doğruluğuna bir hüccet ve delilim de yoktu. Yalnız ben, sizi çağırdım ve mü-cerred benim çağırmamla -siz de geldiniz. Halbuki peygamberler, size getirdiklerinin duruluğuna delâlet eden gerçek deliller ve hüccetleri sizin aleyhinize ikâme etmişlerdi- de, siz onlara muhalefet etmiş ve içinde bulunduğunuz duruma düşmüştünüz. O halde bugün beni kınamayın. Kendinizi kınayın. Hüccetlere muhalefet etmiş olmanız ve benim mücerred bâtıla çağırmamla bana uymuş olmanız yüzünden günâh sizindir. Artık içinde bulunduğunuz durumdan ben sizi kurtaramam, size bir fayda veremem. Siz de beni içinde bulunduğum azâb-dan kurtarabilecek, bana fayda verebilecek değilsiniz. Esasen daha önce beni Allah'a ortak koşmanızı kabul etmemiştim. Katâde der ki: "Esasen daha önce, beni Allah'a ortak koşmanız sebebiyle ben küfre düşmüştüm. İbn Cerîr şeytânın şöyle demek istediğini söyler : Esasen ben, Allah'a ortak olmamı kabul etmemiştim. İbn Cerîr'in

bu sözü tercih edilen kavildir. Nitekim Allah Teâlâ başka âyetlerde şöyle buyurur : «Allah'ı bırakıp da kıyamet gününe kadar cevap veremeyecek olana, kendilerine yapılan dualardan habersiz bulunan şeylere tapandan daha sapık kim olabilir? İnsanlar bir araya getirildikleri zaman bunlar, onlara düşman kesilirler ve onların tapınmalarını inkâr ederler.» (Ah-kâf, 5-6), «Hayır, onlar (putlar) kendilerinin ibâdetlerini inkâr edecekler ve aleyhlerine döneceklerdir.» (Meryem, 82), «Doğrusu haktan yüz çevirmeleri ve bâtıla uymaları yüzünden zâlimlere can yakıcı bir azâb vardır.»

Âyetin akışından açıkça anlaşıldığına göre şeytânın bu konuşması daha önce de söylediğimiz üzere, onlar ateşe girdikten sonradır. Fakat İbn Ebu Hatim —Hadîsin lafzı onundur— ve İbn Cerîr'in Abdur-rahmân İbn Ziyâd kanalıyla... Ukbe İbn Âmir'den, onun da Allah Ra-sûlü (s.a.)'nden rivayetine göre; o, şöyle buyurmuştur : Allah Teâlâ ilkleri ve sonları toplayıp aralarında hükmedip, hükmetmeyi bitirdiği zaman mü'minler : Rabbımız abamızda hükmetti. Bizim için kim şefa'at edecek?

deyip : Âdem'e gidelim, derler. —Allah Rasûlü burada Nuh'u, İbrahim'i, Musa'yı ve İsa'yı zikreder— îsâ : Size ümmî olan peygamberi tavsiye ederim, der de bana gelirler. Allah Teâlâ kendi katına çıkmama izin verir ve benim oturduğum yerden öyle güzel bir koku yükselir ki onu hiç kimse koklamamıştır. Nihayet Rabbıma varırım ve beni şefaatçi kılar. Benim için başımın kılından iki ayağımın tırnaklarına kadar bir nûr yaratır. Sonra kâfirler şöyle derler : İnananlar, kendilerine şefaat edecek olanı buldular. Bize kim şefaat edecek? O, bizi saptırmış olan İblîs'ten başkası olamaz. İblîs'e varır ve : İnananlar kendilerine şefaat edecek olanı buldular, sen de kalk bize şefâet et. Bizi saptırmış olan sendin, derler. Kalkar ve oturduğu yerden öyle pis bir koku yükselir ki, onu hiç kimse koklamamıştır. Sonra ağlamaları büyür, çoğalır da iş olup bitince şeytân ; «Gerçekten Allan, size sözün doğrusunu söylemişti. Ben de size söz verdim ama sonra caydım. Sizi zorlayacak hiç bir gücüm de yoktu. Yalnız ben, sizi çağırdım, siz de geldiniz. O halde beni kınamayın, kendinizi kınayın.» der. Hadîsin İbn Ebu Hatim tarafından yapılan rivayetinin

akışı budur. Hadîsi İbn Mübarek de Ruşdeyn İbn Sa'd kanalıyla... Ukbe'den merfû' olarak rivayet etmiştir. Muhanımed İbn Kâ'b el-Kurazî —Allah ona rahmet eylesin— der ki: Cehennemlikler : «Artık sızlansak da, katlansak da birdir. Bizim için kaçıp sığınacak bir yer yoktur» dediklerinde, İblîs onlara : «Gerçekten Allah, size sözün doğrusunu söylemişti...» der, Onun sözünü işittiklerinde; kendi kendilerine öfkelenir, kızarlar da onlara şöyle nida edilir : «Allah'ın gazabı, sizin birbirinize olan öfkenizden daha büyüktür. Çünkü siz îmâna davet olunuzdunuz da küfrediyorsunuz.» (Ğâfir, 10).

Âmir eş-Şa'bî der ki: İnsanların huzurunda kıyamet günü iki konuşmacı kalkacaktır. Allah Teâlâ Meryem Oğlu îsâ'ya şöyle buyurur : «Ey Meryem Oğlu îsâ; sen mi insanlara : Beni ve annemi Allah'tan başka iki ilâh edinin, dedin?... Allah buyurdu ki: Bu; doğru söyleyenlerin doğruluklarının fayda verdiği gündür...» (Mâide, 116, 119). İblîs —Allah ona la'net eylesin— kalkar ve şöyle der : «Sizi zorlayacak hiç bir gücüm yoktu. Yalnız ben, sizi çağırdım, siz de geldiniz...»

Allah Teâlâ mutsuzların sonlarını, varacakları rüsvâyılık ve azabı, konuşmacılarının İblîs olduğunu zikrettikten sonra mutluların durumunu zikreder. Onlar; kıyamet günü altlarından ırmaklar akan cennetlere gireceklerdir. Irmaklar orada, onlar nerede yürürlerse ve nereye giderlerse oralarda akacaktır. «Rablarının izni ile orada ebediyyen kalırlar.» Oradan çevrilmezler ve orada sona ermezler, sonları yoktur. «Onların birbirlerine sağlık temennileri de selâmdır.» Allah Teâlâ başka âyetlerde şöyle buyurur : «Oraya varıp da kapılan açılınca bekçileri onlara dediler ki: Selâm olsun size, hoş geldiniz...» (Zümer, 73), «Melekler her kapıdan yanlanna gelir. Sabrettiğiniz için selâm size... derler.» (Ra'd, 23-24), «Ve orada sağlık ve selâmla karşılanırlar.» (Fur-kân, 75), «Oradaki duaları: Münezzehsin Allah'ım; dirlik temennileri : Selâm sizedir. Dualarının sonu ise : Hamd âlemlerin Rabbi olan Allah'a mahsûstur.» (Yûnus, 10).[\[11\]](#)

İzahı

24 — Görmez misin Allah nasıl bir misâl verdi. Hoş bir söz; kökü sağlam, dalları göğe doğru olan hoş bir ağaca benzer.

25 — Ki, Rabbim izniyle her zaman yemişini verir. İnsanlar ibret alsın diye Allah onlara misâl veriyor.

26 — Çirkin bir söz; yerden koparılmış, kökü olmayan kötü bir ağaca benzer.

Hoş Bir Sözün Misâli

İbn Abbâs'tan rivayetle Ali İbn Ebu Talha der ki : Hoş bir söz; Allah'tan başka ilâh olmadığına şehâdet etmektir, hoş bir ağaç; mü'-mindir. Kökü sağlamdır. Allah'tan başka ilâh yoktur sözü mü'minin kalbindedir. Dalları göğe doğrudur. Mü'minin ameli göğe yükseltilir. Dahhâk, Saîd İbn Cübeyr, İkrime, Katâde ve bir çoklarının söylediğine göre; bu, mü'min ile onun hoş sözü ve sâlih amelinden ibarettir. Muhakkak ki mü'min, hurma ağacı gibidir. Her an ve vakit, sabah ve akşam onun için sâlih amel yükseltilmekte devam eder. Süddî'nin Mürre'den, onun da İbn Mes'ûd'dan rivayetine göre; o, hurmadır.

Şu'-be'nin Muâviye İbn Kurre'den, onun Enes'ten rivayetine göre; o, hurmadır. Hammâd İbn Seleme'nin Şuayb İbn Habbâb'dan, onun da Enes'ten rivayetine göre Allah Rasûlü (s.a.) ne henüz koparılmış bir tabak taze hurma getirilmişti de şöyle buyurdu : Hoş bir söz; hoş bir ağaca benzer. Ve o hurmadır. Hadîs, bu ve başka şekilleri ile Enes'ten mevkuf olarak rivayet edilmiş, Mesrûk, Mücâhid, İkrime, Saîd İbn Cübeyr, Dahhâk, Katâde ve başkaları da bu şekilde belirtmişlerdir. Buhârî'nin Ubeyd İbn İsmâîl kanalıyla... İbn Ömer'den rivayetinde o, şöyle anlatıyor : Biz, Allah Rasûlü (s.a.) nün yanında idik. Her zaman meyva veren ve yapraklarını dökmeyen, müslüman kişiye benzeyen ağacı bana haber veriniz, buyurdu. İbn Ömer der ki: içimden onun hurma olduğunu düşündüm. Baktım ki Ebubekir ve Ömer konuşmuyorlar, konuşmamı hoş görmedim. Onlar bir şey söylemeyince Allah Rasûlü (s.a.) : O, hurmadır, buyurdu. Kalktığımız zaman Ömer'e : Ey babacığım, Allah'a yemîn olsun ki içimden onun hurma olduğunu geçirmiştım, dedim de seni konuşmaktan alıkoyan nedir? diye sordu. Sizin konuşmadığınızı

gördüm de konuşmamı veya bir şey söylememi hoş görmedim, dedim. Ömer : Onu söylemiş olman benim için şundan ve şundan daha sevimlidir, dedi. İmâm Ahmed der ki: Bize Süfyân'ın İbn Ebu Necîh'den, onun da Mücâhid'den rivayetinde o, şöyle demiştir : Medine'ye giderken İbn Ömer'e arkadaşlık ettim. Onun Allah Rasûlü (s.a.)'nden şu bir tek hadîsten başkasını rivayet ettiğini işitmedim. Dedi ki: Biz Allah Rasûlü (s.a.)'nin yanındaydık. Ona hurma (veya hurma göbeği) getirilmişti. Ağaçlardan müslüman kişinin benzeri olan ağaç nedir? buyurdu. Ben : O, hurmadır, demek istedim, baktım ve gördüm ki kavmin en küçüğü benim, sustum. Allah Rasûlü (s.a.) : O hurmadır, buyurdu. Hadîsi Buhârî ve Müslim tahrîc etmişlerdir. Mâlik ve Abdülazîz'in Abdullah İbn Dinar'dan, onun da İbn Ömer'den rivayetine göre; Allah Rasûlü (s.a.) bir gün ashabına : Ağaçlardan öyle bir ağaç var ki yapraklarını dökmez, mü'-minin benzeridir, buyurmuştu. İnsanların içinden, onun çöl ağaçları olduğu geçti. Benim kalbime ise onun hurma olduğu düşüncesi geldi, (söylemeye) utandım. Nihayet Allah Rasûlü : O,

hurmadır, buyurdu. Hadîsi yine Buhârî ve Müslim tahrîc etmişlerdir.

İbn Ebu Hatim der ki: Bize babamın... Katâde'den rivayetine .göre bir adam : Ey Allah'ın elçisi, mal mülk sahipleri ecirleri (sevâbla-rı) aldı götürdüler, demişti. Allah Rasûlü şöyle buyurdu : Dünya malına yönelse, bazısını bazısı üzerine yığsa ne dersin göğe ulaşabilir mi? Sana kökü yerde, dallan gökte olan bir ameli haber vermeyeyim mi? Adam : O nedir ey Allah'ın elçisi? diye sordu da şöyle buyurdu :

Her namazın arkasından on kere Allah'tan başka ilâh yoktur, Allah en büyüktür, Allah'ı tesbîh ederim, -hamd Allah'a mahsûstur, de. İşte bunun kökü yerde, dallan göktedir. İbn Abbâs'tan rivayete göre, «Hoş bir ağaç»; cennette bir ağaçtır.

Allah Teâlâ: «Her zaman yemişini verir.» buyurur ki meyve vermesinin sabah ve akşam; her ay; her iki ayda bir; her altı ayda bir; her yedi ayda bir; her sene olduğu söylenmiştir. Âyetin akışından açıkça anlaşılan odur ki; mü'minin benzeri, bir ağacın misâli gibidir. Yazın veya kışın, gece veya gündüz her vakit onda meyva bulunur. Mü'-min de böyledir; geceleyin,

gündüz her vakit ve her anda onun için sâlih amel (göğ, Allah'a) yükseltilir. «Ki, Rabbının izniyle her zaman (mükemmel, güzel, çok ve hoş) yemişini verir. İnsanlar ibret alsın diye Allah onlara misâl veriyor.»

Allah Teâlâ : Çirkin bir söz; kötü bir ağaca benzer, buyurur ki; bu, kâfirin küfrünün benzeridir. Onun aslı ve sebatı yoktur. O, Ebu-cehil karpuzuna benzetilmiştir. Şu'be'nin Muâviye İbn Kurre'den, onun da Enes İbn Mâlik'den rivayetine göre; o, Ebu-cehil karpuzudur. Hafız Ebu Bekr el-Bezzâr'ın Yahya İbn Muharnmed İbn Seken kanalıyla... Enes'den rivayetine göre —Öyle sanıyorum ki Enes, hadîsi merfû' olarak rivayet etmiştir— şöyle der ; Hoş bir söz; hoş bir ağaca benzer. O, hurmadır. Çirkin bir söz; kötü bir ağaca benzer. Bu da Ebu-cehil karpuzudur. Sonra Ebu Bekr el-Bezzâr hadîsi Muhammed İbn Mü-sennâ kanalıyla... Enes'den mevkuf olarak rivayet etmiştir. İbn Ebu Hâtim'in babası kanalıyla... Enes İbn Mâlik'den rivayetinde Hz. Peygamber (s.a.) : Çirkin bir söz, kötü bir ağaca benzer. O, Ebu-cehil karpuzudur, buyurmuş. Bunu Ebu'l-Âliye'ye haber verdim de : Biz de böylece

işitirdik, dedi. Hadîsi İbn Cerîr de Hammâd İbn Seleme kanalıyla rivayet etmiştir. Ebu Ya'lâ ise Müsned'inde bundan daha geniş bir şekilde rivayet eder ve der ki: Bize Ğassân'm... Enes'den rivayetine göre, Allah Rasûlü (s.a.) ne içinde yeni koparılmış hurma bulunan bir tabak getirilmişti: Hoş bir söz; kökü sağlam, dalları göğre doğru olan, Rabbının izniyle her zaman meyve veren hoş bir ağaca benzer. O, hurmadır, Çirkin bir söz; yerden koparılmış, kökü olmayan kötü bir ağaca benzer. Bu da Ebucehil karpuzudur, buyurdu. Şuayb der ki: Bunu Ebu'l-Âliye'ye haber verdim de o; Biz de böylece işitirdik, dedi.

Allah Teâlâ : «Yerden koparılmış, kökü olmayan kötü bir ağaca benzer.» buyurur ki, onun kökü ve sebatı yoktur. İşte küfür de böyledir; onun ne kökü, ne de dallan vardır. Kâfir için hiç bir amel (Allah'a) yükseltilmez ve ondan hiç bir şey kabul olunmaz.^[12]

27 — Allah inananları, dünya hayatında ve âhirette sağlam bir söz üzerinde tutar. Zâlimleri de saptırır. Allah dilediğini yapar.

Allah İnananları Sebat Ettirir

Buhâri'nin Ebu'l-Velîd kanalıyla... Berâ İbn Âzib <r.a.) den rivayetine göre; Allah Rasûlü (s.a.) şöyle buyurmuştur : Müslümana kabirde sorulduğu zaman Allah'tan başka ilâh olmadığına ve Muhammed'in Allah'ın elçisi olduğuna şehâdet eder, işte «Allah inananları, dünya hayatında ve âhirette sağlam bir söz üzerinde tutar.» âyeti budur. Hadîsi Müslim ile diğer hadîs âlimleri de Şu'be kanalıyla rivayet etmişlerdir.

İmâm Ahmed'in Ebu Muâviye kanalıyla... Berâ İbn Âzib'den rivayetinde o, şöyle anlatır : Allah Rasûlü (s.a.) ile birlikte Ansâr'dan birinin cenazesine gitmiştik. Kabre vardık, henüz kabir yapılmamıştı. Allah Rasûlü (s.a.) oturdu, biz de çevresinde oturduk. Sanki başlarımızın üzerinde kuşlar vardı. Allah Rasûlü (s.a.) nün elinde bir değnek vardı ve onunla yere vuruyordu. Başını kaldırdı ve iki veya üç kere : Kabir azabından Allah'a sığınınız, buyurup şöyle devam etti: Muhakkak ki inanan kul, dünyadan ayrılıp âhirete yöneldiği zaman, ona gökten beyaz yüzlü, yüzleri sanki güneş gibi olan melekler iner.

Yanlarında cennet kefenlerinden bir kefen, cennet kokularından bir koku vardır. Nihayet göz ulaşabilecek bir yerina otururlar. Sonra ölüm meleği gelir ve onun başucuna oturur. Ey hoş nefis (rûh) Allah'ın bağışlamasına ve hoşnûdluğuna çık, der. Rûh, su kabının ağzından damlanın aktığı gibi akarak çıkar. Ölüm meleği onu alır. Onu aldığı zaman elinde göz açıp kapayacak kadar dahi bırakmayıp hemen alırlar ve o kefenin içine koyup kokularlar. Ondan yeryüzünde bulunabilecek misk kokusunun en hoşu gibi bir koku çıkar. Onu yükseltirler. Uğradıkları her melek grubu : Bu tertemiz rûh kimdir? derler. Onu alıp götüren melekler onun dünyada iken isimlendirilmekte olduğu isimlerinin en güzeli ile falan oğlu falandır, derler. Nihayet dünya semâsına onu ulaştırırlar, onun için açılmasını isterler ve ona açılır. Her semâdan o semânın mukarrabûn melekleri, onu bir sonraki semâyâ geçirirler. Nihayet yedinci göğe ulaştıklarında Allah Teâlâ : Kulumun kitabını İlliyyîn'de yazın, onu yere geri çevirin. Muhakkak Ben onları ondan yarattım, ona döndüreceğim ve diğer bir

sefer oradan çıkaracağım, buyurur. Ruhu cesedine iade edilir. Ona iki melek gelir, onu oturtur ve ona : Rabbın kimdir, derler. Rabbım Allah'tır, der. Ona : Dinin nedir? derler. Dinim İslâm'dır, der. Ona : Sizin içinizde gönderilen şu adam da kim? derler. O, Allah'ın elçisidir, der. Ona : Senin bilgin nedir? derler. Allah'ın kitabını okudum, cna îmân ettim ve doğ--miadım, der. Gökten bir münâdî nida eder ve der ki: Muhakkak kulum doğru söyledi. (Onun kabrini) cennetten döşeyin, onu cennetten giydirin ve onun için cennete bir kapı açın. Ona cennetin hoş esen rüzgârının serinliği ve hoşluğu gelir. Onun için kabri gözünün uzanabileceği kadar genişletilir. Güzel yüzlü, güzel elbiseli, hoş kokulu birisi ona gelir ve : Seni sevindiren şeyle müjdelerim. Bu, va'dolun-muş olduğun gündür, der. Ona : Sen kimsin? Yüzün öyle bir yüz ki hayır getiriyor, der. O kişi: Ben senin sâlih amelinim, der de kul : Ey Rabbım kıyameti kopar, ey Rabbım kıyameti kopar ki aileme ve malıma döneyim, der.

Kâfir kul dünyadan ayrılıp âhirete yöneldiği zaman, gökten ona siyah yüzlü melekler iner.

Yanlarında palaslar, (çullar) vardır. Gözünün ulaşabileceği bir yere otururlar. Sonra ölüm meleği gelir ve başu-cuna oturur. Ey pis nefis, Allah'tan bir öfke ve kızgınlığa çık, der. Ruhu cesedinde dağılır da ölüm meleği ıslanmış yünden şişin çıkarıldığı gibi onu çıkarır, alır. Ölüm meleği ruhunu çıkardığı zaman melekler, onun elinde göz açıp kapayacak kadar bırakmaz hemen onu bu çula sararlar. Ondan yeryüzünde bulunabilecek bir cife kokusunun en kokmuşu gibi bir koku çıkar. Onu alıp yükseltirler. Meleklerden bir gruba uğramazlar ki onlar : Bu pis ruh da kim? demesinler. Onlar, dünyada iken isimlendirilmekte olduğu isimlerin en çirkini ile falan oğlu falandır, derler. Nihayet onu dünya semâsına ulaştırır ve onun için açılmasını isterler. Dünya semâsı ona açılmaz. Sonra Allah Ra-sûlü (s.a.), «Onlara göğün kapıları açılmaz ve onlar, deve iğne deliğinden geçinceye kadar cennete de giremezler.» (A'râf, 40) âyetini okudu. Allah Teâlâ : Onun kitabını yedi kat yerin altında en alt yerde yazın, buyurur ve onun ruhu atılır. Daha sonra Allah Rasûlü (s.a.), «Kim Allah'a ortak koşarsa; gökten düşüp de kuşların

kaptığı veya rüzgârın bir uçuruma attığı şeye benzer.»
(Hacc, 31) âyetini tilâvet buyurdu.

«Ruhu cesedine iade edilir ve iki melek gelip onu oturturlar, ona : Rabbın kim? derler. O : Ha, ha, bilmiyorum, der. Ona : Dinin nedir? derler. O : Ha, ha, bilmiyorum, der. Ona : Sizin içinizde gönderilen şu adam kim? derler. O : Ha, ha, bilmiyorum, der. Gökten bir mü-nâdî: Muhakkak o yalan söyledi, ona cehennemden bir yatak döşeyin, cehennemden ona bir kapı açın, diye çağırır. Ona cehennemin sıcaklığı ve kızgın yeli gelir, kabri onun üzerine daralır ve nihayet kaburga gemikleri dağılıp saçılır. Çirkin yüzlü, çirkin elbiseli pis kokulu birisi ona gelir ve : Seni üzen şeyi müjdelerim. Sana va'dolunmuş olan günün işte budur, der. Kâfir kişi: Sen kimsin? Yüzün öyle bir yüz ki kötülük getiriyor, der. Gelen kişi: Ben senin çirkin amelinim, der de, kâfir kişi: Ey Rabbını kıyameti koparma, der. Hadîsi Ebu Dâvûd, A'meş kanalıyla; Neseî ve İbn Mâce de Minhâl İbn Amr kanalıyla rivayet etmişlerdir.

İmâm Ahmed'in A'bdürrezzâk kanalıyla,. Berâ İbn Âzib (r.a.) den rivayetinde o : Allah Rasûlü (s.a.)

ile birlikte bir cenazeye gittik... demiş ve yukardaki hadîsin benzerini zikretmiştir. Bu rivayette şu kısım da vardır : Ruhu çıktığı zaman gökle yer arasında ve gökteki her melek ona dua eder, göğün kapıları açılır her kapının ahâlîsi (olan melekler) o kişinin ruhunun taraflarınca Allah'a yükseltilmesini isterler. Hadîsin sonunda ise şu fazlalık vardır : O (kâfir) kişi için kör, sağır, dilsiz birisi yaratılır. Elinde bir balyoz (tokmak) vardır ki şayet onu bir dağa vurmuş olsa dağ toprak olurdu. Ona öyle bir vurur ki toprak olur. Allah Teâlâ onu, eski haline iade eder ve o tekrar vurur da öyle bir bağırır ki, insan ve cinler hâriç her şey bağırışını duyar. Berâ der ki: Sonra onun için ateşe (cehenneme) bir kapı açılır ve cehennem yataklarından bir yatak yapılır.

Süfyân es-Sevrînin babasından, onun Hayseme'den, onun da Be-râ'dan rivayetine göre; o, «Allah inananları, dünya hayatında ve âhi-rette sağlam bir söz üzerinde tutar.» âyeti hakkında şöyle demiştir: Bu, kabir azabıdır.

Mes'ûdî'nin Abdullah İbn Muhârik'tan, onun babasından, onun da Abdullah'tan rivayetine göre; o,

şöyle demiştir : Mü'min öldüğü zaman kabrinde oturtulur ve ona : Rabbın kimdir, dinin nedir, peygamberin kimdir? denilir. Allah Teâlâ onu sebat üzere kılar da : Rabbım Allah, dinim İslâm, peygamberim Muhammed (s.a.) dir, der. Ve Abdullah, «Allah inananları, dünya hayatında ve âhirette sağlam bir söz üzerinde tutar.» âyetini okumuştur.

İmâm Abd İbn Humeyd —Allah ona rahmet eylesin— Müsned'in-de der ki: Bize Yûnus İbn Muhammed'in... Enes İbn Mâlik'den rivayetine göre, Allah Rasûlü (s.a.) şöyle buyurmuştur : Kul kabrine konulup ailesi ve yakınları yanından ayrılıp gittikleri zaman muhakkak o, na'linlerinin sesini işitir. Ona iki melek gelir, oturtur ve ona : Bu adam hakkında ne demekteydin? diye sorarlar. Mü'min: Onun Allah'ın kulu ve elçisi olduğuna şehâdet ederim, der. Ona : Cehennemdeki yerine bak; Allah Teâlâ senin oturacak yerini cennetle değiştirmiştir, denilir. Hz. Peygamber (s.a.) : Her ikisini birden görür buyurmuştur. Katâde der ki : Bize anlatıldığına göre; kabri onun için yetmiş kulaç genişletilir, ve kıyamete kadar yeşillikle doldurulur. Hadîsi Müslim de Abd İbn

Humeyd'den rivayet etmiştir. Ayrıca Neseî de hadîsi Yûnus İbn Muhammed el-Müeddeb kanalıyla tahrîc eder.

İmâm Ahmed der ki: Biz Yahya İbn Saîd'in... Ebu Zübeyr'den rivayetine göre; o, Câbir İbn Abdullah'a kabirdeki iki imtihan ediciyi sormuş da o, Hz. Peygamber (s.a.) i şöyle buyururken işittiğini söylemiş : Muhakkak ki bu ümmet kabirlerinde imtihan edilecektir. Mü'-min kabrine konulup ailesi ayrılıp gittikleri zaman, çok öfkeli bir melek gelir ve ona : Şu adam hakkında ne demektedir? diye sorar. Mü'-min kişi: O, Allah'ın elçisi ve kuludur, derim, der. Melek ona : Senin cehennemde olan yerine bak, muhakkak Allah seni ordan kurtarmış ve cehennemde görmüş olduğun yeri görmekte olduğun cennetteki yerinle değiştirmiştir, der. Mü'min kişi her ikisini birden görür de : Bırakın beni, aileme müjdeleyeyim, der. Ona : Kal, (burada) ikâmet et, denilir. Münafığa gelince; ailesi ondan ayrılıp gittiği zaman oturtulur ve ona : Şu adam hakkında ne demektedir? denilir. O : Bilmiyorum, insanların söylediği gibi söyledim, der. Ona : Bilemedin, şu senin cennette olan yerindir.

Senin bu yerin cehennemdeki yerin ile değiştirildi, denilir. Câbir der ki: Hz. Peygamber (s.a.) i şöyle buyururken işittim : Her kul, öldüğü hal üzere kabirde diriltilir : Mü'min îmâm üzere, münafık da münafıklığı üzere. Hadîsin isnadı Müslim'in şartlarına göre sahihtir, Buhârî ve Müslim tahrîc etmemişlerdir.

îmâm Ahmed'in Ebu Âmir kanalıyla... Ebu Saîd el-Hudrî'den rivayetine göre; o, şöyle anlatıyor: Allah Rasûlü (s.a.) ile birlikte bir cenazede bulunduk. Alîah Rasûlü (s.a.) şöyle buyurdu : Ey insanlar, muhakkak bu ümmet kabirlerinde imtihan olunacaktır. Kişi defnedilip ailesi yanından ayrılıp dağıldıklarında; elinde bir tokmak olan melek gelir, onu oturtur: Şu adam hakkında ne dersin? diye sorar. Eğer o mü'min ise : Allah'tan başka ilâh olmadığına, Muhammed'in Allah'ın kulu ve elçisi olduğuna şehâdet ederim, der. Melek ona doğru söyledin der, sonra onun için cehenneme bir kapı açılır ve melek şöyle der: Şayet Rabbını inkâr etmiş olsaydın burası senin yerin idi. Ancak sen îmân ettiğin için senin evin şudur. Onun için cennete bir kapı açılır. Ona doğru doğrulmak

ister de melek ona otur, der. Kabri onun için genişletilir. Şayet o kişi kâfir veya münafık ise melek kendisine : Şu adam hakkında ne dersin? diye sorar da o : Bilmiyorum, insanların bir şeyler söylediğini işittim, der. Melek : Bilmedin, bilemezdin, hidâyete de ermedin, der, sonra onun için cennete bir kapı açılır ve melek ona : Şayet Rabbına îmân etmiş olsaydın işte şu senin evindi. Fakat sen, Allah'ı inkâr ettiğin için muhakkak Allah onun yerine sana şunu vermiştir, der ve onun için cehenneme bir kapı açılır. Sonra ona tokmakla öyle bir vurur ki insan ve cin dışındaki Allah'ın bütün yaratıkları bunu duyarlar. Kavimden birisi: Ey Allah'ın elçisi, elinde tokmakla başına meleğin dikildiği kim olsa o esnada mutlaka korkar, dedi de Allah Rasûlü (s.a.) : Allah inananları, dünya hayatında ve âhirette sağlam bir söz üzerinde tutar, buyurdu. Bu hadîsin isnadının zararı yoktur. Buhârî hadîsin isnadında bulunan Abbâd İbn Râşid et-Temîmî'den hadîs rivayet etmiştir. Ancak bazıları onu zayıf görürler.

İmâm Ahmed'in Hüseyin ibn Muhammed kanalıyla... Ebu Hürey-re'den, onun da Hz.

Peygamber (s.a.) den rivayetine göre; melekler ölünün başında hazır bulunurlar. Şayet sâlih bir kimse ise : Temiz bir cesedde olan ey huzurlu nefis (rûh) çık, övülmüş olarak çık, rahatı, rahmeti ve öfkeli olmayan bir Rabbı sana müjdeleriz, derler. Böyle demekte devam ederler de nihayet rûh çıkar, sonra göğe yükseltilir ve göğün onun için açılması istenilir. Bu kimdir? denilir. Falandır derler. (O gök ehli) Temiz bir cesedde olan temiz rûh merhaba, övülmüş olarak gir, rahatı, rahmeti ve öfkeli olmayan bir Rabbı sana müjdeleriz, derler. Böyle demekte devam ederler de nihayet o, Allah Te-âlâ'nın bulunduğu göğe kadar ulaştırılır. (Ölen kişi) kötü birisi olduğunda ise : Pis bir cesedde olan pis rûh çık, kötülenmiş olarak çık, kaynar su, kan ve irin onun şeklinde katmerli olan bir diğeri için sana müjde, derler. Böyle demekte devam ederler de nihayet çıkar, sonra o göğe ulaştırılır ve onun için açılması istenilir. Bu kimdir? denilir de falandır, derler. Pis bir cesedde olan pis rûh, sana merhaba yok Kötülenmiş olarak dön. Muhakkak senin için gök kapıları açılmayacak, denilir ve gökten geri gönderilir, sonra kabre varır.

Sâlih kişi oturtulur ve ona, birinci hadîste söylenenlerin benzeri söylenir. Kötü kişi de oturtulur ve ona birinci hadîste söylenenlerin benzeri söylenir. Hadîsi Neseî ve İbn Mâce de, İbn Ebu Zi'b kanalıyla yukarıdakine ben-ber şekilde rivayet etmişlerdir.

Müslim'in Sahîh'inde Ebu Hüreyre (r.a.) den rivayet edilen bir hadîste o, şöyle demiştir : Mü'min kulun ruhu çıktığı zaman onu iki melek alır ve yükseltirler. —Hammâd şöyle diyor : Ebu Hüreyre kokusunun hoşluğunu ve miski de zikretti— Gök ehli: Yeryüzünden gelen temiz rûh, Allah sana ve i'mâr etmiş olduğun cesede rahmet eylesin, derler. Onu Rabbına götürürler de : Onu ecelin sonuna (kıyamete) kadar alıp götürünüz, buyurur. Kâfir ise, ruhu çıktığı zaman —Hammâd'm söylediğine göre; Ebu Hüreyre, onun pis kokusunu ve (Rabbm veya meleklerin) kızgınlığını da zikretti— gök ehli: Yeryüzünden gelen pis rûh, derler. Sürenin sonuna kadar onu alıp götürünüz, buyru-lur. Ebu Hüreyre der ki: Allah Rasûlü, yanında (üzerinde) olan ince bir bez parçasını burnuna şöylece götürdü.

İbn Hibbân'ın Sahîh'inde Ömer İbn Muhammed el-Hemedânî kanalıyla... Ebu Hüreyre'den, onun da Hz. Peygamber (s.a.) den rivayetine göre; o, şöyle buyurmuştur: Mü'minin ruhu kabzolunduğu zaman, rahmet melekleri beyaz bir ipek getirirler ve : (Ey rûh) Allah'ın rahmetine çık, derler. En hoş misk kokusu gibi çıkar ve hemen aralarında dolaştırıp onu kokularlar ve gök kapısına götürürler. (Oradakiler) : Yeryüzü tarafından gelen bu hoş koku da nedir? derler. Vardıkları her gökte olanlar, buna benzer şekilde söylerler ve nihayet nû'-minlerin ruhlarına onu götürürler. Bir şey kaybetmiş olanların kaybettiklerini bulmalarından doğan sevincinden daha fazla sevinip : Falan ne yapıyor? diye sorarlar. (Melekler) : Bırakın ki istirahat etsin, muhakkak o üzüntüde idi, derler. Gelen kişi : O öldü, size gelmedi mi? diye sorar da onlar : Cehenneme götürüldü, derler. Kâfir olana gelince; azâb melekleri ona (ellerinde) bir çul ile gelirler ve : Allah'ın gazabına çık, derler. En kokmuş bir cife misâli çıkar ve yeryüzü kapısına götürülür. Hadîsin bir benzerini Hemnîâm İbn Yahya kanalıyla... Ebu Hüreyre'den, o da Hz.

Peygamber (s.a.) den rivayet etmiştir. Bu hadîste Hz. Peygamber (s.a.) şöyle buyurmuştur: Falan ne yaptı, falan ne yaptı, falanca kadın ne yaptı? diye sorulur, kâfire gelince; ruhu kabzolunup yeryüzü kapısına götürüldüğü zaman yeryüzünün bekçileri : Bundan daha pis bir koku duymadık, derler ve en alt yere ulaştırılır. Katâde der ki: Bana birisinin Saîd İbn Müseyyeb'den, onun da Abdullah İbn Amr'dan rivayetine göre; o, şöyle demiştir : Mü'min-Ierin ruhları el-Câfoiye'de, kâfirlerin ruhları da Hadramût'taki çorak bir yer olan Berhût'da toplanır.

Hafız Ebu İsâ et-Tirmizî —Allah ona rahmet eylesin— nin Yahya İbn Halef kanalıyla... Ebu Hüreyre'den rivayetine göre, Allah Rasûlü (s.a.) şöyle buyurmuştur : Ölü —veya : Sizden birisi demiştir— kabre konulduğu zaman ona biri siyah, diğeri mavi iki melek gelir. Birine Münker, diğesine Nekîr denilir. Onlar : Şu adam hakkında ne diyorsun? derler de (dünyada iken) söylemiş olduğu gibi: O, Allah'ın kulu ve elçisidir. Allah'tan başka ilâh olmadığına şehâdet ederim, Mu-hammed'in O'nun kulu ve elçisi olduğuna şehâdet ederim, der. Münker ve Nehir :

Senin böyle söylemekte olduğunu biliyorduk, derler. Kabri onun için yetmiş yetmiş kulaç olarak genişletilir, sonra onun için aydınlatılır ve ona : Uyu, denilir. O kişi: Aileme dönüp onlara haber vereyim mi? der de Münker ve Nekîr: Ailesinden kendisine en sevgili olanın uyandırdığı damat (veya gelin) in uyuması gibi uyu, (ier-ler. Tâ ki bu yattığı yerden Allah Teâîâ onu diriltinceye kadar. Eğer münafık idiyse o (bu soruya cevap olarak) : İnsanların (bir şeyler) söylediklerini işittim, ben de onlar gibi söyledim. Bilmiyorum, der. Münker ve Nekîr : Senin böyle söylemekte olduğunu biz biliyorduk, derler. Yeryüzüne : Onun üzerine kapan, daral, denilir de, üzerine kapanır ve kaburga kemikleri dağılır. Allah Teâlâ onu yattığı bu yerden diriltinceye kadar orada azâb içinde kalır. Tirmizî hadîsin hasen, ga-rîb olduğunu söylemiştir.

Hammâd İbn Seleme'nin Muhammed İbn Amr kanalıyla... Ebu Hüreyre'den rivayetine göre; Allah Rasûlü (s.a.), «Allah inananları, dünya hayatında ve âhirette sağlam bir söz üzerinde tutar.» âyeti hakkında şöyle buyurmuştur : Bu, ona kabirde : Rabbin

kimdir, dinin nedir? denildiği zamandır. O : Rabbım Allah'tır, dinim İslâm'dır, peygamberim Muhammed'dir. Allah katından delille bize geldi. Ona îmân ettim ve doğruladım, der. Ona : Doğru söyledin, bunun üzerine yaşadın, bunun üzerinde öldün ve bu (ikrar) üzere haşrolunacaksınız, denilir.

İbn Cerîr'in Mücâhid İbn Mûsâ ve Hasan İbn Muhammed kanalıyla... Ebu Hüreyre'den rivayetine göre; ölü, (onu defnedenler) geri dönüp gittikleri zaman nâlinlerinin sesini işitir. Eğer mü'min idiyse; namaz başucunda, zekât sağında, oruç solunda, sadaka, sıla-ı rahim, iyilik ve insanlara olan ihsanı gibi hayır işleri ayakları ucunda olur. Ona başucu tarafından gelinir de namaz : Benim tarafımdan giriş yok, der. Sağından gelinir de zekât: Benim tarafımdan giriş yok, der. Solundan gelinir de oruç : Benim tarafımdan giriş yok, der. Ayak uçlarından gelinir de hayır işleri.- Benim tarafımdan giriş yok, der. O kula otur denilir, oturur, güneş batmaya yaklaşmış halde onun karşısına getirilip temessül ettirilir de ona : Soracaklarımızı bize haber ver, denilir. O : Bırakın ki namaz kılayım, der. Muhakkak sen

yapacaksın (namazını kılacaksın), soracaklarımızı bize haber ver, denilir de o : Bana ne soracaksınız? der. Şu içinizde olan adam hakkında görüşün nedir, onun hakkında ne dersin, nasıl şehâdet edersin? denilir, O : Muhammed mi? der, ona evet, denilir. Allah'ın elçisi olduğuna şehâdet ederim. Muhakkak o bize Allah katından delillerle gelmiş ve biz onu tasdik etmişizdir, der. Ona : Bu (ikrar) üzere yaşadın, onun üzerine öldün ve Allah dilerse bunun üzerine haşrolunacaksınız, denilir. Sonra kabri onun için yetmiş kulaç genişletilir, onun için aydınlatılır, onun için cennete bir kapı açılır ve ona : Allah'ın senin için orada hazırladıklarına bak, denilir. Böylece onun gıbtası ve sevinci artar. Sonra ruhu, temiz ruhlar içine katılır. O, cennette bir ağaca asılmış yeşil bir kuştur. Cesedi de başlangıçta olduğu gibi toprağa iade edilir. İşte Allah Te-âlâ'nın : «Allah inananları, dünya hayatında ve âhirette sağlam bir söz üzerinde tutar.» kavli budur. Hadîsi İbn Hıbbân da Mu'temir İbn Süleyman kanalıyla Muhammed İbn Amr'dan rivayet etmiş olup, onun rivayetinde kâfirin cevabı ve azabı da anlatılmıştır.

Bezzâr der ki: Bize Saîd İbn Bahr el-Karâtîsî'nin... Ebu Hürey-re'den rivayetine göre; — öyle sanıyorum Ebu Hüreyre hadîsi merfû' olarak rivayet etmiştir— o, şöyle demiştir : Muhakkak mü'min, ölüm kendisine gelip de göreceklerini gördüğünde; ruhunun çıkmasını sever, ister. Allah Teâlâ onu karşılamayı (ona kavuşmayı) sever. Mü'minin ruhu göğe yükseltilir. Mü'minlerin ruhları ona gelir ve yeryüzü halkından tanıdıkları hakkında ondan haber sorarlar. Falanı yeryüzünde bıraktım, dediği zaman bu onların hoşuna gider. Falanca ölmüştü, dediği zaman : Bize getirilmedi, derler. Mü'min kabrinde oturtulur ve sorulur : Rabbın kimdir? O : Rabbım Allah'tır, der. Peygamberin kimdir? diye sorulur, Muhammed peygamberimdir, der. Dinin nedir? denilir, Dinim İslâm'dır, der. Kabrinde onun için bir kapı açılır ve : Oturacağın yere bak, denilir, sonra kabri sanki bir uyuklama, istirâhat yeri imiş gibi görür. (Ölen kişi) Allah'ın düşmanı ise; ölüm ona gelip de gördüklerini görünce, ruhunun ebediyen çıkmamasını ister. Allah Teâlâ ona kavuşmayı istemez. Kabrinde oturduğu —veya

oturtulduğu— zaman ona : Rabbın kimdir? denilir, bilmiyorum, der. Bilmedin, denilir ve onun için cehennemden bir kapı açılır, sonra ona öyle bir vuruşla vurulur ki, insan ve cinler hâriç bütün hayvanlar o vuruşu işitirler. Sonra ona : Menhûş'un uyuduğu gibi uyu, denilir. Ebu Hüreyre'ye : Menhûş nedir? diye sordum da : Yılan- çıyanın ısırıldığı kimsedir, sonra kabri onun üzerine daraltılır, dedi. Sonra Bezzâr: Ve-lîd İbn Kâsım'dan başkasının bu hadîsi rivayet ettiğini bilmiyoruz, demiştir.

İmâm Ahmed —Allah ona rahmet eylesin— der ki: Bize Huceyn İbn Müsennâ'nın... Esmâ Bint es-Sıddîk (r.a.) dan rivayetine göre; o, Hz. Peygamber (s.a.) den rivayet edip şöyle demiştir : Allah Rasûlü (s.a.) buyurdu ki: İnsan kabrine girdiğı zaman şayet mü'min idiyse ameli onun etrafım çevirir: Namazı ve orucu. Melek ona namazı tarafından gelir de namazı onu geri çevirir. Orucu tarafından gelir de orucu meleğı geri çevirir. Melek ona otur, diye seslenir ve o oturur. Melek, Hz. Peygamber (s.a.) i kasdederek ona : Şu adam hakkında ne dersin? der. O : Kim? diye sorar, melek : Muhammed, der. Mü'min kişi : Onun

Allah'ın elçisi olduğuna şehâdet ederim, der. Melek: Nereden biliyorsun, sen ona kavuştun mu? der. O : Onun Allah'ın elçisi olduğuna şehâdet ederim, der. Melek : Bu (ikrar) üzere yaşadın, onun üzerine öldün, onun üzerinde haşrolunacaksm, der. Şayet günahkâr veya kâfir ise; melek ona gelir, meleği ondan geri çevirecek meleklerle kendi arasında hiç birşey yoktur. Melek onu oturtur ve : Otur, şu adam hakkında ne diyorsun? der. O hangi adanı diye sorar. Melek : Muham-med, der. O kişi: Vallahi bilmiyorum, insanların bir şeyler söylediklerini işittim ve ben de onu söyledim, der. Melek ona : Onun üzerine yaşadın, bunun üzerine öldün, bunun üzerinde haşrolunacaksın, der. Kabrinde ona bir hayvan musallat edilir. Onun yanında ucundaki düğümü deve kırbacı misâli bir kor olan bir kamçı vardır. Allah'ın dile diği kadar ona vurur. Sağırdır, onun sesini duymaz ki ona acısın.

Bu âyet hakkında İbn Ab'bâs (r.a.) dan rivayetle Avfî der ki: Mü'-minin ölüm vaktinde melekler onun yanında hazır bulunur, ona selâm verir, onu cennetle müjdelerler. Öldüğü zaman cenazesi ile birlikte

yürür, insanlarla beraber onun üzerine (cenaze) namazı kılarlar. Defnolunduğu zaman kabrinde oturtulur ve ona : Rabbın kimdir? denilir. O : Rabbım, Allah'tır, der. Ona : Rasûlün kimdir? denilir, o : Muhammed (s.a.) dir, der. Ona : Şehâdetin nedir? denilir, o : Allah'tan başka ilâh olmadığına şehâdet ederim, Muhammed'in Allah'ın elçisi olduğuna şehâdet ederim, der. Gözünün ulaşabileceği kadar kabri onun için genişletilir. Kâfire gelince; melekler ona inerler, ellerini yayarlar (ellerini yaymak, vurmaktır) ölüm anında yüzlerine, arkalarına vururlar. Kabrine konulduğu zaman oturtulur, ona : Rabbın kimdir? denilir. Onlara hiç bir cevap vermez. Allah bunu anmayı ona unutturmuştur. Size gönderilmiş olan rasûl kimdir? denildiği zaman, aklına gelmez ve hiç' bir şeyle cevap veremez. İşte Allah Teâlâ zâlimleri böylece saptırır.

İbn Ebu Hâtim'in Ahmed İbn Osman İbn Hâkim el-Evdî kanalıyla... Ebu Katâde el-Ansârî'den «Allah inananları dünya hayatında da âhirette de sağlam bir söz üzerinde tutar.» âyeti hakkında şöyle demiştir : Mü'min öldüğü zaman kabrinde oturtulur ve ona :

Rabbın kimdir? denilir. O : Allah'tır, der. Ona : Peygamberin kimdir? denilir, Muhammed İbn Abdullah'tır, der. Bu ona defalarca sorulur, sonra onun için cehenneme bir kapı açılıp ona : Şayet sapmış, yanılmış olsaydın ateşteki evine bak, denilir. Sonra onun için cennete bir kapı açılır ve : Sebat etmiş olduğun için cennetteki evine bak, denilir. Kâfir öldüğü zaman ise; kabrinde oturtulur ve ona : Rabbın kimdir, peygamberin kimdir? denilir. O : Bilmiyorum, insanların bir şeyler söylediklerini işitirdim, der. Ona: Bilemedin, denilir, sonra onun için cennete bir kapı açılıp kendisine : Sebat etmiş olsaydın, senin için (hazırlanmış olan) evine bak, denilir. Sonra onun için cehenneme bir kapı açılıp : Sapmış olduğun için evine bak, denilir. İşte Allah Teâlâ'nın : «Allah inananları, dünya hayatında ve âhirette sağlam bir söz üzerinde tutar.» kavli budur. Abdürrezzâk'm Ma'nî'lerden, onun İbn Tâ-vûs'tan, onun da babasından rivayetine göre, Allah'ın inananları dünya hayatında üzerinde tutacağı sağlam söz «Lâ İlahe İllallah.» sözüdür. Âhirette üzerinde tutacağı sağlam söz ise, kabirdeki sorgudur. Ka-tâde

der ki: Dünya hayatında Allah onları hayır ve sâlih amelde sabit tutar. Âhirette sağlam bir söz üzerinde tutması ise kabirdedir. Se-lef'den bir çoklarından da bu şekilde rivayet edilmiştir.

Ebu Abdullah Hâkim et-Tirmizî'nin «Nevâdir'ul-Usûl» kitabında babası kanalıyla... Abdurrahmân İbn Senü're'den rivayetine göre; o, şöyle demiştir : Bir gün Allah Rasûlü (s.a.) yanımıza geldi. Biz Medine mescidinde idik. Şöyle buyurdu : Muhakkak ben dün garip bir şey gördüm. Ümmetimden birini gördüm; ölüm meleği ruhunu almak için gelmiş, Anabasına olan iyiliği, ona gelen meleği kendisinden geri çevirmiş. Ümmetimden birini gördüm; kabir azabı onun üzerine yayılmış. Abdesti ona gelip kendisini bundan kurtarmış. Ümmetimden birini gördüm; şeytânlar onu ortalarına almışlar ve ona Allah'ın zikri gelip onların arasından kendisini kurtarmış. Ümmetimden birini gördüm, azâb melekleri onu ortalarına almışlar, namazı ona gelip onların ellerinden kendisini kurtarmış. Ümmetinden birini gördüm, susuzluktan dili dışarı sarkmış. Havza her bir gelişinde ondan alıkonuluyor. Orucu ona

gelmiş, onu sulamış ve suya sandırmış. Ümmetimden birini gördüm, peygamberler halka halka oturmuşlar. Ne zaman bir halkaya yaklaşırsa ondan kovuluyor. Cüni ölükten yaptığı .guslü ona gelmiş, elinden tutmuş ve benim yanıma jrtmış. Ümmetimden birini gördüm, önünde karanlık, arkasında karanlık, sağından karanlık, solundan karanlık, üstünden karanlık, altından karanlık. Onların içinde şaşkın bir halde. Haccı ve umresi ona gelmiş, onu karanlıktan çıkarmış ve nura sokmuş. Ümmetimden birini gördüm; mü'-minlerle konuşuyor. Mü'minler onunla konuşmuyorlar. Sıla-ı rahm'i ona gelmiş ve: Ey inananlar topluluğu, onunla konuşunuz, demiş, onunla konuşmuşlar. Ümmetimden birini gördüm; ateşin alevlerinden veya şerarelerinden eliyle yüzünü korumaya çalışıyor. Sadakası ona gelmiş ve onun yüzüne karşı bir örtü, başı üzerine bir gölge olmuş. Ümmetimden birini gördüm; zebaniler her bir yerde onu yakalamışlar, iyilikle emretmesi ve kötülükten men'etmesi; ona gelmiş ve onların ellerinden kendisini kurtarıp, rahmet melekleri içine dâhil etmişler. Ümmetimden birini gördüm; dizleri üzerine

çökmüş, Allah ile onun arasında bir örtü var. Güzel ahlâkı ona gelmiş, elinden tutmuş, Allah'ın huzuruna sokmuş. Ümmetimden birini gördüm; sayfası sol tarafına doğru eğilmiş. Allah'tan olan korkusu gelip onun sayfasını tutmuş, sağ tarafını ağır bastırmış. Ümmetimden birini gördüm, mî-zânı (terazisi) hafif gelmiş, sabî çocukları ona gelmişler ve terazisini ağırlaştırmalar. Ümmetimden birini gördüm; cehennemin kenarında durmuş; Allah'tan olan korkusu ona gelmiş ve kendisini bundan kurtarmış da yürüyüp gitmiş. Ümmetimden birini gördüm; ateşe sarkmış, dünyada iken Allah korkusundan ağlamış olduğu göz yaşları ona gelmişler, onu ateşten çıkarmışlar. Ümmetimden birini gördüm; Sırat üzerinde durmuş, yaprak gibi titriyor. Allah hakkındaki hüsn-ü zannı gelmiş ve onun titremesini sâkinleştirmiş, yürüyüp gitmiş. Ümmetimden birini Sırat üzerinde gördüm; bazan yorgun argın yürümeye çalışıyor, bazan emekliyor. Benim üzerime getirmiş olduğu salavât-lar ona gelmişler, elinden tutmuşlar, onu doğrultmuşlar ve Sırat üzerinde yürüyüp gitmiş. Ümmetimden birini gördüm; cennet kapılarına

ulaşmış da kapılar yüzüne kapanmış. Allah'tan başka ilâh olmadığına dâir şehâdeti; ona gelmiş, ona kapıları açmış ve cennete koymuş. Hadîsi bu şekli ile zikreden Kurtubî daha sonra : Bu, uzunca bir hadîstir. Onda özel korkulardan kurtaran özel ameller zikredilmiştir, demiştir. Aynı şekilde Kurtubî hadîsi et-Tezkira adlı kitabında da zikreder.

Hafız Ebu Ya'lâ el-Mavsîlî bu konuda garîb ve uzun bir hadîs rivayet eder ve der ki: Bize Ebu Abdullah Ahmed İbn İbrahim'in... Temim ed-Dârî'den, onun da Hz. Peygamber (s.a.) den rivayetinde o, şöyle buyurmuştur: Allah Teâlâ ölüm meleğine : Dostuma git, onu Bana getir. Muhakkak Ben onu genişlik ve sıkıntı ile imtihan ettim. Onu sevdiğim şekilde buldum. Onu rahat ettirmem için Bana getir, der. Ölüm meleği yanında beş yüz melek ile ona gider. Meleklerin yanlarında cennetten kefenler ve kokular, reyhan demetleri vardır. Reyhanın kökü bir, baş kısımlarında ise yirmi renk vardır. Onlardan her bir rengin kokusu yanındakinden farklıdır. Yanlarında ayrıca içinde en güzel misk bulunan beyaz ipek vardır. Ölüm meleği

başucuna oturur, melekler de onu çevreler. Onlardan her bir melek elini onun organlarından birisi üzerine koyar, beyaz ipeği yayar, o en güzel miski çenesi altına koyarlar. Onun için cennete bir kapı açılır. İşte o zaman gönlü bazan cennetin bir ucuyla, bazan zevceleriyle, bir keresinde yi-yecekleriyle, bir keresinde meyveleriyle aynen çocuk ağladığında ailesi onu nasıl avutup meşgul ediyorlarsa öylece meşgul olur. Muhakkak ki onun (cennetteki) zevceleri o sırada kendisine doğru koşuşurlar. Ruhu, arzuladığına hemen kavuşmak için çıkmak ister. Ölüm meleği : Ey temiz rûh dikensiz kirazlara, meyveleri tıklım tıklım dizili muzlara, yayılmış gölgelere ve çağlayan sulara çık, der. Ölüm meleği, bir ananın çocuğuna olan yumuşaklığından çok daha yumuşak davranır.

Bilir ki bu rûh, Rabbının sevgilisidir ve ona karşı lutfu ile Rabbın kendisinden hoşnûdluğunu diler. Ruhu, kılın hamurdan çekildiği gibi çekilir, (tereyağından kıl çekilir gibi sıyrılır, çıkar). Allah Teâlâ buyurur ki: «Ki onlar, meleklerin güzel güzel canlarını alacakları kimselerdir.» (Nahl, 32), «Eğer o

kişi gözdelerden ise; rahatlık, güzel rızık ve Naım cenneti onundur.» (Vakıa, 88-89). Yani kişi ölüm yönünden rahattadır, reyhana kavuşacaktır, onu karşılayan Naım cennetleri vardır. Ölüm meleği ruhunu aldığı zaman rûh cesede : Allah Teâlâ seni benden hayırla mükâfatlandırısın. Beni Allah'ın itaatma koştururdun, Allah'a isyandan beni sakındırırdın. Sen de kurtuldun, beni de kurtardın, der. Cesed de ruha bunun bir benzerini söyler. İçinde Allah'a itaat ettiği yeryüzünün her bir köşesi, amelinin kendisinden geçerek yükseldiği gökyüzü kapılarının hepsi ona ağlar. Kırk gece rızık gökten kendisine iner. Ölüm meleği ruhunu teslim aldığı zaman; beş yüz melek cesedi yanında dikilir, âdemoğulları onu hangi yönüne çevirse melekler onlardan önce onu çevirirler, yıkarlar, âdemoğullarının kefenlemelerinden önce onu kefenlerler, âdemoğullannın kokulamala-rından önce onu kokularlar. Evinin kapısından kabrinin kapısına kadar iki saf melek dikilir, onu istiğfarla karşılarlar. İşte o sırada İbiis öyle bir çığlık kopar ki; bu çığlıktan cesedin kemikleri dağılır, birbirinden ayrılır.

Ordularına : Yazıklar olsun size, bu kul sizden nasıl kurtuldu! der. Onlar : Muhakkak bu ma'sûm bir kul idi, derler. Ölüm meleği onun ruhunu yükselttiği zaman; Cibril, yetmiş bin melek içinde onu karşılar. Bu meleklerden her bireri Rabbından ona bir müjde ile gelir. Her meleğin müjdesi, arkadaşının müjdesinden başkadır. Ölüm meleği onun ruhunu Arş'a ilettiği zaman, rûh secdeye kapanır. Allah Teâlâ ölüm meleğine : Kulumun ruhunu götürün, dikensiz kirazlar, meyveleri tıklım tıklım dizili muzlar, yayılmış gölgeler ve çağlayan sular içine koyun, buyurur.

Kabrine konulduğu zaman; "namazı ona gelir sağına durur, orucu ona gelir soluna durur. Kur'an gelir başucuna durur. Namaza yürümesi, gelir ayak uçlarına durur. Sabır ona gelir ve kabrin bir köşesinde durur. Allah Teâlâ ona bir parça azâb gönderir. Azâb sağından gelir de namazı: Arkana dön, git. Allah'a yemîn olsun ki o, bütün ömrü boyunca çalışmaya devam etti, şimdi kabrine konulduğu zamandır ki ancak istirahat edecek, der. Azâb solundan gelir de; oruç, namazın söylediğinin bir benzerini söyler. Sonra başucundan gelir Kur'an ve

zikir benzerini söylerler. İki ayakları yanından azâb ona gelir de namaza yürümesi bir benzerini söyler. Azâb onun yanma girecek bir yer bulabilir miyim diye ona hangi yönden gelse, Allah'ın dostu-nun kalkanını takınmış olduğunu görür. Mağlûb olur, çıkar gider. Sabır, diğer amellere şöyle der: Benim bizzat müdâhale etmemi engelleyen, ancak sizde olanlara bakmam içindi. Şayet siz çaresiz kalsaydınız onun arkadaşı ben olurdum. Fakat siz ona yeterli oldunuz. O halde ben sırat ve mizanda onun saklanmış azığıyım. Allah Teâlâ iki melek gönderir. Gözleri çakan şimşek, sesleri gümbürdeyen gökgürtültü-sü, köpek dişleri çengel, nefesleri alev gibidir. Saçlarına basarak gelirler. Her birinin omuzları arasına şu şu kadarlık yoldur. Acıma ve merhamet onlardan alınmıştır. Onlara Münker ve Nekîr denilir. O ikisinden her birerinin elinde bir tokmak vardır. Ra'bîa ve Mudar kabileleri birleşmiş olsalardı; o tokmağı kaldıramazlardı. İkisi de ona otur, derler. Kalkıp oturağına gelir. Kefenleri böğürlerine düşer. Ona : Rabbin kimdir, dinin nedir, peygamberin kimdir? derler.

Ashâb-ı Kiram : Ey Allah'ın elçisi, sen iki meleği böyle nitelediğine göre; o esnada kim konuşabilir? dediler de, Allah Rasûlü (s.a.) : Allah inananları, dünya hayatında ve âhirette sağlam bir söz üzerinde tutar. Zâlimleri de saptırır. Allah dilediğini yapar buyurdu.

Kul: Rabbım; tek ve ortağı olmayan Allah'tır. Dinim; meleklerin boyun eğmiş oldukları İslâm'dır. Peygamberim peygamberlerin sonuncusu Muhammed'dir, der. Melekler: Doğru söyledin, derler. Onu kabre bırakır; kabri önünden kırk kulaç, sağından kırk kulaç, solundan kırk kulaç, arkasından kırk kulaç, başucundan kırk kulaç, ayak uçlarından kırk kulaç genişletirler. Kabri onun için iki yüz kulaç genişletmiş olurlar. Bersânî der ki: Öyle sanıyorum ki o, onu çeviren kırk kulaçtır.

Sonra ona : Üst tarafına bak, derler. Bir de bakar ki cennete açılmış bir kapı. Ona : Ey Allah dostu, Allah'a itaat ettiğin içindir ki işte şu senin evindir, derler. Allah Rasûlü (s.a.) buyurdu ki: Muhammed'in nefsi kudret elinde olan (Allah) a yemîn olsun ki, onun kalbine o zaman bir ferahlık ulaşır da, asla

ayrılmaz. Sonra ona : Altına bak, denilir, Alt tarafına baktığında görür ki, cehenneme açılmış bir kapı. Ey Allah dostu, işte bundan da kurtuldun, derler. Allah Rasûlü (s.a.) şöyle buyurdu : O zaman kalbine bir ferahlık ulaşır da, bu ferahlık asla ondan ayrılmaz. Hz. Âişe der ki: Onun için cennete yetmiş yedi kapı açılır ve Allah onu tekrar diriltinceye kadar cennetin kokusu ve serinliği gelir. Hadîsin yukardaki isnâd ile merfû' olarak rivayetinde Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur : Allah Teâlâ ölüm meleğine : Düşmanıma git, onu Bana getir. Muhakkak Ben ona nimetimi bolca verdim, nimetimi ona kolaylaştırdım, Bana isyan etmekte diretti. Ondan intikam almam için onu Bana getir, buyurur. Ölüm meleği ona insanlardan hiç kimsenin görmemiş olduğu kadar çirkin, hoşlanılmayan bir suretle gider. Onun on iki gözü vardır. Yanında çok dikenli ateşten bir şiş vardır. Yanında beş yüz melek bulunur. Meleklerin yanlarında, cehennem korlarından bakır ve korlar bulunur. Ayrıca yine onların yanında ateşten kamçılar vardır. Kamçılar kamçı yumuşaklığında ve alevlenen ateştirler. Ölüm meleği bu şişle ona öyle bir

vurur ki; bu şişin her bir dikenini her bir kıl, damar ve tırnağın köküne, sonuna kadar batıp kaybolur. Sonra şiddetle büker ve ruhunu iki ayağının tırnaklarından söker alır. Ruhunu onun topuklarına koyar. Allah düşmanı bu sırada bir süre sarhoş gibi olur. Ölüm meleği bu durumdan onu uyandırır. Melekler onun yüzüne ve arkasına bu kamçılarla vururlar. Ölüm meleği onu öyle bir sıkarak ki; ruhunu topuklarından söker alır, dizlerine atar. Sonra Allah düşmanı bu sırada tekrar sarhoş gibi olur ve ölüm meleği onu uyandırır. Melekler onun yüzüne ve arkasına bu kamçılarla vururlar. Sonra ölüm meleği onu tekrar şiddetle çeker ve ruhunu dizlerinden alıp iki böğrüne koyar. Bu sırada Allah düşmanı yine sarhoş gibi olur ve ölüm meleği onu bundan uyandırır. Melekler yüzüne ve arkalarına bu kamçılarla vururlar. Aynı şekilde ruhunu sırayla göğsüne, sonra boğazına koyar. Sonra melekler bakırı ve cehennem korunu çenesi altına yayarlar ve ölüm meleği : Ey la'netlenmiş mel'un ruh, sam yeli, kaynar su, kapkara dumandan bir gölgeye çık, serinliğe \e şerefe değil, der. Ölüm meleği ruhunu aldığı zaman rûh

cesede : Allah seni benim yüzümden kötülükle cezalandırsın. Beni Allah'a isyan olan şeylere koşturur, Allah'a itâat-tan sakındırır din. Muhakkak sen helak oldun ve (beni) helak ettin, der. Cesed de ruha bunun aynısını söyler. Üzerinde Allah'a karşı gelmiş olduğu yeryüzü parçaları ona la'net ederler. İblîs'in orduları İb-lis'e gelip kendilerinin âdemoğullarından bir kulu ateşe götürmüş oldukları müjdesini verirler.

Kabrine konulduğu zaman kabri ona daraltılır da kaburga kemikleri parça parça olup dağılır, sağ tarafı sol tarafına, sol tarafı sağ tarafına girer. Allah Teâlâ deve boynu gibi kapkara dişi yılanları ona gönderir de burnunun ucunu, iki ayağının iki baş parmaklarını kemirir ve ta ortasına kadar varırlar. Allah Teâlâ ona- iki melek gönderir. Bu meleklerin gözleri çakan şimşek, sesleri gümbürdeyen gök gürültüsü, köpek dişleri çengel, nefesleri alev gibidir. Saçlarına basarak yürürler. Her birerinin iki omuzları arası şu şu kadarlık yoldur. Acıma ve merhamet, onlardan kaldırılmıştır. Onlara Münker ve Nekîr denilir. Her birerinin elinde bir tokmak vardır.

Eğer Rabîa ve Mudar kabileleri onu kaldırmak için bir araya gelseler yerinden kaldıramazlardı. Ona : Otur, derler ve kalkıp doğrulur, oturur, kefenleri böğürlerine düşer. Ona : Rabbin kimdir, dinin nedir, peygamberin kimdir? diye sorarlar. O, bilmiyorum, der. Onlar': Bilmedin, bilemezdin de, derler, ikisi birden ona öyle bir vururlar ki; bu vurmanın şerareleri kabrinde uçuşur. Sonra dönüp : Üst tarafına bak, derler. Bakar ve görür ki cennetten açılmış bir kapı. Onlar : Ey Allah'ın düşmanı, şayet Allah'a itaat etmiş olsaydın, işte burası senin evindi, derler. Allah Ra-sûlü (s.a.) buyurur ki: Nefsim kudret elinde olan (Allah) a yemîn olsun ki, o sırada kalbine öyle bir hasret ulaşır ki bir daha asla çıkmaz. Melekler ona : Alt tarafına bak, derler. Alt tarafına bakar ve görür ki cehenneme açılmış bir kapı. Onlar : Ey Allah'ın düşmanı, Allah'a âsî olduğun için işte bu senin evindir, derler. Allah Rasûlü (s.a.) buyurur ki: Nefsim kudret elinde olan (Allah) a yemîn olsun ki; onun kalbine o sırada bir hasret ulaşır da, bir daha asla ayrılmaz, kalbinden çıkmaz. Hz. Âişe der ki: Onun için ateşte yetmiş yedi kapı açılır ve Allah Teâlâ

onu tekrar cehennem için diriltinceye kadar ona sıcaklığı ve sıcak yeli gelir.

Bu; gerçekten garîb bir hadîs olup, ifâdesi de garîbdir. Hadîsin isnadında bulunan ve Enes'in Râvîsi olan Yezîd el-Rukâşî'nin rivayet ettiği garîb ve münker hadîsler vardır. İmamlar katında rivayeti za-yıftır. En doğrusunu Allah bilir.

Ebu Davud'un İbrâhîm İbn Mûsâ er-Râzî kanalıyla... Hz. Osman (r.a.) dan rivayetine göre; Hz. Peygamber (s.a.) birisinin defnedilmesini tamamladığı zaman baş ucuna dikilir ve : Kardeşiniz için mağfiret dileyiniz ve onun sabit kılınmasını isteyiniz. Zîrâ o, şu anda sorulmaktadır, buyurmuş. Hadîsi sâdece Ebu Dâvûd rivayet etmiştir.

Hafız Ebu Bekr İbn Merdûyeh, «Bir görseydin; o zâlimler can çekişirken, melekler de ellerini uzatmış...» (En'âm, 93) âyetinin tefsirinde, garîb bir kanaldan olmak üzere Dahhâk'dan, o İbn Abbâs'tan merfû' olarak ve çok uzun bir hadîs rivayet etmiş olup bunda da ga-rîblikler vardır.[\[13\]](#)

İzahı

28 — Allah'ın verdiği nimeti küfre çevirip değiştirenleri ve milletlerini helak olacakları yere götürenleri görmüyor musun?

29 — Yaslanacakları cehenneme ki o, ne kötü bir karargâhtır.

30 — Onlar Allah'ın yolundan saptırmak için O'na eşler koşmuşlardı. Yaşayın bakalım, varacağınız yer şüphesiz ateş olacaktır, de.

Nimete Küfredenler

Buhârî, <(Allah'm verdiği nimeti küfre çevirip değiştirenleri görmüyor musun?» âyetindeki «görmek» mânasına olan fiilin burada «bilmiyor musun?» anlamında olduğunu söyler ve bu açıklamasına şu âyetleri delil getirir: «Rabbının Fîl sahihlerine ne ettiğini görmedin mi?» (Fîl, 1), «Binlerce oldukları halde ölünr korkusuyla yurtlarından çıkanları görmedin mi?» (Bakara, 243). Âyetteki kelimesi de helak anlamındadır.(...) Ali İbn Abdullah'ın Süfyân kanalıyla... İbn Abbâs'tan rivayetine göre; o, «Allah'ın verdiği nimeti küfre çevirip değiştirenleri görmüyor musun?» âyeti hakkında şöyle demiştir: Bunlar

Mekke halkının kâfirleridir. Yine İbn Abbâs'tan bu âyet hakkında Avfî'nin rivayetine göre; o, Cebele İbn Eyham ile arap-lardan ona uyup rumlara iltihâk edenlerdir. Âyet her ne kadar bütün kâfirler hakkında umûmî ise de, İbn Abbâs'tan rivayeti sahîh olan görüş bunlardan birincisidir. Muhakkak ki Allah Teâlâ Muhammed (s.a.) i âlemlere rahmet, insanlara nimet olarak göndermiştir. Kim O'nu kabul eder ve şükrünü yerine getirirse; cennete girer. Kim kabul etmeyip inkâr ederse; o da ateşe girer. Yukarda verdiğimiz İbn Abbâs'ın birinci görüşü, Hz. Ali'den rivayet edilmiştir. Şöyle ki: İbn Ebu Hâtim'-in babası kanalıyla... Abdullah İbn el-Kevâ'dan rivayetine göre; o, Hz. Ali'ye : «Allah'ın verdiği nimeti küfre çevirip değiştirenleri ve milletlerini helak olacak yere götürenleri görmüyor musun?» âyetini sormuş da o : Bedir günündeki Kureyş kâfirleridir, demiş. Yine İbn Ebu Hâtim'in Münzir İbn Şâzân kanalıyla... Ebu Tufeyl'den rivayetinde o, şöyle anlatmış : Birisi Hz. Ali'ye geldi ve : Ey Mü'mirüerin emîri, Allah'ın verdiği nimeti küfre çevirip değiştiren ve milletlerini helak olacakları yere götürenler kimlerdir? diye sordu. Hz.

Ali: Kureyş münafıklarıdır, dedi. Yine İbn Ebu Hâtim'in babası kanalıyla... İbn Ebu Hüseyin'den rivayetinde o, şöyle anlatmış : (Bir gün) Ali İbn Ebu Tâ-lib (r.a.) kalktı ve : Bana Kur'an'dan soracak kimse yok mudur? Allah'a yemin olsun ki, bugün onu benden daha iyi bilen birini bilmiş olsaydım ve o kişi denizler aşırı bir yerde de olsaydı, mutlaka ona giderdim, dedi. Abdullah İbn el-Kevâ kalkıp : Allah'ın nimetini küfre çevirip değiştirenler ve milletlerini helak olacakları yere götürenler kimlerdir? diye sordu da o, şöyle dedi: Onlar; Kureyş müşrikleridir. Onlara Allah'ın nimeti olan îmân geldi de Allah'ın bu nimetini küfre çevirip değiştirdiler ve milletlerini helak olacakları yere götürdüler.

«Allah'ın verdiği nimeti küfre çevirip değiştirenleri görmüyor musun?» âyeti hakkında Süddî der ki: Müslim el-Müstevfî, Hz. Ali'den rivayet ediyor ki; o, şöyle demiştir : Bunlar; Kureyş'den iki günahkâr kabile olan Ümeyye oğulları ve Muğîre oğullarıdır. Muğîre oğulları, kabilelerini Bedir günü helak olacakları yere götürmüşlerdir. Ümeyye oğulları ise, Uhud günü kabilelerini helak olacakları yere

indirdiler. Ebu Cehil Bedir günü, Ebu Süfyân da Uhud günü bu işi yapmışlardır. Âyette geçen «helak olacakları yer» ise, cehennemdir. İbn Ebu Hâtim'in — Allah ona rahmet eylesin— Muhammed İbn Yahya kanalıyla... Amr İbn Mürre'den rivayetinde o, şöyle demiştir : Hz. Ali'yi «Milletlerini helak olacakları yere götürenleri görmüyor musun?» âyetini okurken işittim. Şöyle dedi : Bunlar Kureyş'den en günahkâr iki kavim olan Ümeyye oğulları ve Muğîre oğullarıdır. Muğîre oğullan, Bedir günü helak olundular. Ümeyye oğulları ise bir süreye kadar faydalandırıldılar. Hadîsin bir benzerini Ebu İshâk da, Amr zî-Mürr kanalıyla Hz. Ali'den rivayet eder. Hadîs bu şeklinden başka bir şekilde de rivayet edilmiştir.

Süfyân es-Sevrî'nin Ali İbn Zeyd kanalıyla... Ömer İbn Hattâb'-dan rivayetine göre; o, «Allah'ın verdiği nimeti küfre çevirip değiştirenleri görmüyor musun?» âyeti hakkında şöyle demiştir : Bunlar Kureyş'den en günahkâr iki kavimdir: Muğîre oğullan ve Ümeyye oğulları. Muğîre oğullarının Bedir günü haklarından geldiniz. Ümeyye oğullarına gelince; onlar bir süreye kadar faydalandırıldılar. Aynı şekilde

Hamza ez-Zeyyât'm Amr İbn Mürre'den rivayetine göre; İbn Ab-bâs, Ömer İbn Hattâb'a : Ey mü'minlerin emîri, «Allah'ın verdiği nimeti küfre çevirip değiştirenleri ve milletlerini helak olacakları yere götürenleri görmüyor musun?» âyeti hakkında ne dersin? demişti. Hz. Ömer şöyle dedi: Onlar Kureyş'den iki en günahkâr kavimdir : Benim dayılarım ve senin amcaların. Allah Teâlâ Bedir günü benim dayılarımın kökünü kazıdı. Senin amcalarına gelince; Allah Tsâlâ bir süreye kadar onlara mühlet vermiştir. Mücâhid, Saîd İbn Cübeyr, Dah-hâk ve Katâde İbn Zeyd bunların Bedir günü öldürülen Kureyş kâfirleri olduğunu söylerler. Aynı görüşü Mâlik de tefsirinde Nâfi'den, o ise İbn Ömer'den rivayet etmiştir.

Allah Teâlâ : «Onlar Allah'ın yolundan saptırmak için O'na eşler koşmuşlardı.» buyurur ki; onlar Allah'a O'nunla beraber tapındıkları ortaklar koşmuşlar ve insanları da tuna çağırmışlardır.

Sonra Allah Teâlâ peygamberi (s.a.) nin diliyle onları tehdîd eder ve : Yaşayın bakalım, varacağınız yer şüphesiz ateş olacaktır, de, buyurur. Dünyada

neye gücünüz yetiyorsa yapınız. Her ne olursa olsun dönüp dolaşıp varacağınız yer, mutlaka ateş olacaktır. Nitekim Allah Teâlâ başka âyetlerde şöyle buyurmaktadır : Onları az bir süre geçindirir, sonra da ağır bir azaba sürükleriz.» (Lokman, 24), «Onlara, dünyada bir müddet faydalanma vardır. Sonunda dönüşleri Bize'dir. Biz de küfürlerinden dolayı kendilerine en şiddetli azabı tattıracağız.» (Yûnus, 70).^[14]

31 — İmân eden kullarıma söyle : Namazı kılsınlar, alışveriş ve dostluğun olmayacağı gün gelmezden önce; kendilerine verdiğimiz rızıktan gizli, açık infâk etsinler.

Allah Teâlâ kullarına kendisine itaati, tek ve ortağı olmayan Allah'a ibâdetten ibaret olan namazı yerine getirmek, zekâtlarını edâ etmek, akrabalara harcamada bulunmak ve yabancılara iyilikte bulunmakla Allah'ın kendilerine rızık olarak verdiklerinden infâkda bulunmak suretiyle Allah'ın hakkını yerine getirmeyi ve yaratıklarına iyilik yapmayı emreder. Burada namazların ikâmesinden maksad; vakitlerine, hadlerine, rükû', secde ve huşûuna riâyet etmektir.

Allah Teâlâ rızık olafak verdiklerinden gizliden ve açıktan infâkı emretmiştir. Kullar, alış-veriş ve dostluğun olmayacağı gün olan kıyamet günü gelmezden Önce kendilerini kurtarmak için bunlara koşmalıdır. O günde nefsinin salıverilmesi karşılığı olarak hiç kimseden bir fidye kabul olunmayacaktır. Nitekim Allah Teâlâ başka bir âyette şöyle buyurur : «Bugün sizden ve küfretmiş olanlardan fidye kabul edilmez.» (Hadîd, 15). «Dostluğun olmayacağı gün gelmezden önce...» âyeti hakkında İbn Cerîr der ki: Allah Teâlâ şöyle buyuruyor : Orada hiç bir dostun dostluğu yoktur. Azabı hak eden kimse bir dostun dostluğu ile bağış-lanmayacaktır. Aksine orada adalet vardır! Katâde der ki: Muhakkak ki Allah Teâlâ, dünyada alış-verişin ve insanların dünyada iken birbirleri arasında kuracakları dostluğun olduğunu bilmektedir. Kişi kiminle dostluk yaptığına ve niçin onunla beraber olduğuna baksın; şayet bu, Allah rızâsı içinse devanı etsin. Şayet Allah rızâsından başka bir şey içinse ondan ayrılsın. Ben de derim ki: Buradan maksad şudur: Allah Teâlâ (o günde) kimseye alış-verişin faydası olmayacağım,

bulmuş olsa dahi yeryüzü dolusu altını fidye olarak verse fidyenin kabul olunmayacağını, eğer Allah'a kâfir olarak kavuşmuşsa kimsenin dostluğunun ve şefaatinin fayda vermeyeceğini haber vermektedir. Nitekim başka âyetlerde şöyle buyurur : «Ve öylesi bir günden sakının ki; o gün kimse kimseden yana bir şey ödeyemez, kimseden bedel kabul olunmaz, şfaat fayda vermez ve yardım olunmaz.» (Bakara, 123), «Ey îmân edenler; alış-verişin, dostluğun ve şefaatin olmadığı gün gelmezden evvel size verdiğimiz rızıklardan infâk edin. Kâfirler, işte zâlimlerin kendileridir.» (Bakara, 254).^[15]

32 — Allah O'dur ki; gökleri ve yeri yaratan, indirdiği su ile size rızık olarak ürünler çıkarandır. Emri gereğince denizde yüzmek üzere gemileri ve nehirleri emrinize verdi.

33 — Devamlı olarak yörüngelerinde yürüyen güneşi ve ayı size müساهhar kıldı. Geceyi ve gündüzü de size tahsis etti.

34 — O, size istediğiniz şeylerin hepsinden verdi. Allah'ın nimetini sayacak olsanız bitiremezsiniz. Doğrusu insan pek zâlim ve nankördür.

**Allah'ın Nimetini Sayacak Olsanız
Bitiremezsiniz**

Allah Teâlâ, yaratıklarına olan nimetlerini sayıyor. Gökleri korunmuş bir tavan olarak onlar için yaratmıştır. Yeryüzünü döşek kılmıştır. Gökten su indirmiş ve onunla renkleri, şekilleri, tadları, kokulan ve faydaları değişik meyve ve ekinlerden çeşitli bitkilerden çifter çifter çıkarmıştır. Deniz suyunun dalgaları üzerinde yüzer kılmakla gemileri onların enirine vermiştir. Gemiler denizin dalgalan üzerinde Allah'ın emriyle yüzerler. Denizi de onlara müsahhar kılmıştır. Yolcuların bir iklimden başka bir iklime oradakileri buraya, buradakileri oraya taşıyabilmeleri ve gidebilmeleri için gemileri taşımaya tahsis buyurmuştur. Yeryüzünü bir yerden başka bir yere kadar yaran nehirleri; içmek, sulamak ve çeşitli faydalar edinmek suretiyle kullarına rızık olması için müsahhar kılmıştır. «Devamlı olarak gece ve gündüz durmadan yörüngelerinde yürüyen güneşi ve ayı da size müsahhar kılmıştır.», «Güneşe aya ulaşmak düşmez. Gece de gündüzü geçecek değildir. Her birisi bir yörüngede yüzerler.» (Yasın, 40), «Gündüzü;

durmadan kovalayan gece ile bürür. Güneş ay ve yıldızlar O'nun emri ile müsahhar kılınmışlardır. Bilin ki; yaratma da, emir de O'nundur. Âlemlerin Rabbı olan Allah'ın sâni ne yücedir.» (A'râf, 54). Güneş ve ay, birbirlerini ta'kîb ederler. Gece ve gündüz birbirlerini eksiltir. Bazan birisi diğerinden alıp uzar, sonra diğeri bundan alıp kısalır. «Gündüzü geceye girdirir, geceyi gündüze girdirir. Güneşi ve ayı buyruk altına almıştır. Her biri belli bir süre için hareket eder.» (Fâtır, 1?). İşte bunları yapan Azîz ve Gaffar olan Allah'tır. «Geceyi gündüze dolar, gündüzü geceye dolar. Güneşi ve ayı müsahhar kılmıştır. Her biri belirli bir süreye kadar yörüngelerinde cereyan eder.» (Zümer, 5).

«O, size istediğiniz şeylerin hepsinden verdi.» Her durumunuzda halinizle ve sözünüzle istediğiniz şeylerden ihtiyâç duyduklarınızın hepsini sizin için hazırlamıştır. Seleften birisi der ki : «İstediğiniz ve istemediğiniz her şeyden size verdi.» Bazıları burayı: İstemediğiniz, arzulamadığınız her bir şeyi size vermiştir, anlamına gelecek şekilde okumuşlardır. Allah Teâlâ : «Allah'ın nimetini sayacak olsanız bitire-

mezsınız.» buyurarak burada, verilen nimetlerin şükrünü yerine getirmek bir tarafa kulların nimetleri saymaktan bile âciz olduklarını haber vermektedir. Nitekim Talk İbn Habîb —'Allah ona rahmet eylesin— şöyle demiştir: Allah'ın hakkı, kulların yerine getiremeyeceği kadar ağırdır. Allah'ın nimetleri, kulların sayamayacağı kadar çoktur. Fakat sabaha tevbe ediciler olarak çıkın ve tevbe ediciler olarak akşamlayın. Buhârî'nin Sahîh'inde rivayet edildiğine göre Allah Rasûlü (s.a.) şöyle duâ buyururmuş : Ey Alah'ım, nankörlük edilmeden, tâat-tan geri durulmadan ve müstağni olunmaksızın ey Rabbımız, hamd Sana mahsûstur.

Hafız Ebu Bekr el-Bezzâr'm Müsned'inde İsmâîl İbn Ebu Haris kanalıyla,.. Enes'ten, onun da Hz. Peygamber (s.a.) den rivayetine göre; o, şöyle buyurmuştur : Kıyamet günü Âdemoğlu için üç dîvân çıkarılır : İçinde sâlih amelinin olduğu bir dîvân, günâhlarının olduğu bir dîvân ve Allah tarafından ona bahşedilen nimetlerin bulunduğu bir dîvân. Allah Teâlâ nimetlerin dîvânındaki nimetlerin en küçüğüne : Onun sâlih amelinden ücretini al, buyurur.

O, nimet sâlih amellerinin hepsini alır, sonra bir kıyıya çekilip şöyle der : İzzetin adına yemîn olsun ki hakkımı tâm almadım. Günâhlar ve nimetler kalır. Allah Teâlâ merhamet buyurmak istediği zaman: Ey kulum, senin için iyiliklerini kat kat artırdım ve günâhlarından, vazgeçtim, buyurur. Râvî der ki: Öyle sanıyorum : Nimetlerimi de sana bağışladım, buyurur. Hadîs garîbdir ve senedi zayıftır. Bir eserde rivayet olunduğuna göre Dâvûd (a.s.) : Ey Rabbım, Sana şükretmem dahi Senin bana bir nimetin iken Sana nasıl şükredeyim? demişti de Allah Teâlâ : Ey Dâvûd işte şimdi Bana şükrettin. Nimetlerin şükrünü edâ etmekten âciz olduğunu itiraf ettiğinde Bana gerçekten şükretmiş oldun, buyurdu.[\[16\]](#)

İzahı

35 — Hani İbrâhîm demişti ki -. Rabbım; bu şehri emniyetli kıl, beni de oğullarımı da puta tapmaktan uzak tut.

36 — Rabbım; çünkü onlar insanlardan birçoğunu baştan çıkardılar. Bundan sonra bana uyan bendendir. Bana karşı gelen kimseyi de Sana havale ederim. Muhakkak ki Sen, Gafur, Rahîm'sin,

Rabbım, Bu Şehri Emniyetli Kıl

Allah Teâlâ burada (bu makamda) arap müşriklerine karşı bir cevap olarak haram belde olan Mekke'nin kurulduğu ilk günden itibaren tek ve ortağı olmayan Allah'a ibâdet üzere kurulduğunu, burasının İbrahim sebebiyle ma'mûr ve meskûn olduğunu, Hz. İbrahim'in Allah'tan başkasına ibâdet edenlerden berî olduğunu, Mekke'nin emîn olmasına duâ ettiğini ve : «Rabbım bu şehri emniyetli kıl.» dediğini zikreder. Allah Teâlâ onun bu duasına icabetle şöyle buyurur: «Çevrelerinde insanların zorla kapılıp götürülmesine rağmen orayı mukaddes bir haram yaptığımızı onlar görmediler mi?» (Ankebût, 67). Başka bir âyette ise şöyle buyurulmaktadır : «Muhakkak ki; insanlar için konulmuş ilk ev, çok mübarek kurulan ve âlemler için hidâyet olan Mekke'dekidir. Orada apaçık alâmetlerle, İbrahim'in makamı vardır. Kim oraya girerse emîn olur...» (Âl-i İmrân, 96-97). Bu kıssada ise: «Rabbım bu şehri emniyetli kıl.» demiştir. Buradan anlaşılıyor ki Hz. İbrâhîm, bu duasını şehri bina ettikten sonra yapmıştır. Bu sebeble-dir ki: «İhtiyarlığıma rağmen

bana İsmail'i ve İshâk'ı bahşeden Allah'a hamdolsun.» (İbrâhîm, 39) demiştir. İsmail'in İshâk'tan onüç yaş daha büyük olduğu bilinmektedir. Hz. İbrâhîm, İsmâîl ve annesini Mekke'nin yerine götürdüğü zaman o, henüz süt emen bir çocuktur. Hz. İbrâhîm şöyle de duâ etmişti: «Rabbım, burasını emniyetli bir şehir yap.» (Bakara, 126). Bu konuyu Bakara sûresinde genişçe ve uzunca zikretmiştik.

Hz. İbrâhîm : «Beni de, oğullarımı da puta tapmaktan uzak tut.» diye duâ etmiştir. O halde duâ eden herkesin kendisine, ana-babasına ve zürriyyetine duâ etmesi gerekir. Daha sonra Hz. İbrâhîm insanlardan bir çoklarının putlarla sapıklığa düştüklerini, kendisinin" putlara tapanlardan berî olduğunu zikreder ve onların işini Allah'a bırakır. Dilerse onlara azâb eder, dilerse bağışlar. Nitekim Hz. îsâ da şöyle duâ etmişti: «Eğer onlara azâb edersen; şüphesiz onlar Senin kullarıdır. Şayet bağışlarsan; muhakkak ki Sensin Sen Azız, Hakim.» (Mâide, 118). Bu, sâdece durumu Allah'ın dilemesine bırakmaktan

ibaret olup bunun vukuunu caiz görme kabilinden değildir.

Abdulah İbn Vehb'in Amr İbn Haris kanalıyla... Abdullah İbn Ömer'den rivayetine göre; Allah Rasûlü (s.a.), Hz. İbrahim'in: «Rabbım, çünkü onlar insanlardan bir çoğunu baştan çıkardılar. Bundan sonra bana uyan bendendir. Bana karşı gelen kimseyi de Sana havale ederim. Muhakkak ki Sen, Gafur, Rahîm'sin.» sözünü ve Hz. îsâ (a.s.) nın : «Eğer onlara azâb edersen; şüphesiz onlar Senin kullarıdır. Şayet bağışlarsan; muhakkak ki Sensin Sen Aziz, Hakim.;

 (Mâide, 118) sözünü içeren âyetleri okumuş ve ellerini kaldırarak: Ey Allah'ım ümmetim, ey Allah'ım ümmetim, ey Allah'ım ümmetim, deyip ağlamıştı. Allah Teâlâ (Cibril'e) Rabbın en iyi bilen olduğu halde : Muhammed'e git, onu ağlatanın ne olduğunu sor, demiş de Cibril (a.s.) Hz. Peygambere gelmiş, ona sormuş ve Allah Rasûlü (s.a.) de söylediklerini ona haber vermişti. Allah Teâlâ : Muhammed'e git ve ona de ki: Ümmetin. konusunda Biz senden mutlaka hoşnûd olacağız ve seni üzmeyeceğiz, buyurmuş.[\[17\]](#)

37 — Rabbımız; ben çocuklarımdan kimini namaz kılabilimleri için Senin mukaddes evinin yanında çorak bir vâdiye yerleştirdim. Rabbımız; insanların gönüllerini onlara meylettir. Şükretmeleri için onları meyvelerle rı-zıklandır.

Bu da delâlet ediyor ki Hz. İbrahim'in bu duası, Hâcer ile oğlunun yanından ayrıldığı zaman yapmış olduğu ilk duadan sonraki ikinci bir duadır. O Beyt'in binasından öncedir. Bu ise Beytullah'ı bina etmesinden sonra olup birinci duasını te'kîd makamında ve Allah'a rağbetindendir. Bu sebebledir ki: «Senin mukaddes evinin yanında.» demiştir. Allah Teâlâ: «Rabbımız, namaz kılabilimleri için...» buyurur ki, İbn Cerîr âyetin bu kısmının kelimesine bağlı olduğunu söyler. Buna göre mânâ şöyle oluyor : Ben orayı ancak ahâlîsi, yanında namazlarını kılabilimleri, namazlarını kılmaya imkân bulabilimleri için haram, mukaddes kıldım.

«Rabbımız; insanların (bir kısmının) gönüllerini onlara meylettir.» âyeti hakkında İbn Abbâs, Mücâhid ve Saki İbn Cübeyr derler ki: Şayet o: «İnsanların gönüllerini» demiş olsaydı İran'lı, rum, ya-hûdî,

hristiyan ve bütün insanlar onun başına toplanırdı. Fakat o : «İnsanlardan» demiş ve bunu sâdece müslümanlara hâs kılmıştır.

Sana itâatlarma yardımcı olması ve «Sana şükretmeleri için onları meyvelerle rızıklandır.» Orası madem ki ekin olmayan, çorak bir vâdîdir; onlar için yiyecekleri meyveler kıl, Allah Teâlâ onun bu duasına icabet eylemiştir. Nitekim o : «Katımızdan bir rızık olarak onları, her şeyin mahsûlünün toplandığı korkusuz bir haramda yerleştirmedik mi?» (Kasas, 57) buyurmuştur. Bu; Allah Teâlâ'nın lutfu, keremi, rahmeti ve bereketindendir ki; haram ülke Mekke'de meyve veren bir ağaç yoktu. Çevresinin meyveleri Hz: İbrahim HaJîl fa.s.) in duasına icabetle oraya getirilir.[\[18\]](#)

38 — Rabbımız; doğrusu Sen, gizlediğimizi de açığa vurduğumuzu da bilirsin. Zâten yerde ve gökte hiç bir şey Allah'tan gizli kalmaz.

39 — İhtiyarlığıma rağmen bana İsmail'i ve İshâk'ı bahşeden Allah'a hamdolsun. Doğrusu Rabbım, duaları işitendir.

40 — Rabbım; beni ve çocuklarımı namaz kılanlardan eyle. Duamı kabul buyur Rabbımız.

41 — Rabbımız; hesabın görüldüğü günde beni, anamı, babamı ve mü'minleri bağışla.

İbn Cerîr der ki: Allah Teâlâ, dostu İbrahim'in, şöyle dediğini haber verir: Rabbımız; doğrusu Sen, gizlediğimizi de, açığa vurduğumuzu da bilirsin. Duâmdaki maksadımı bilirsin. Bu ülke ahâlîsi için yapmış olduğum duamda ne istediğimi de en iyi bilen Sen'sin. Buradaki maksadım, ancak Senin hoşnûdluğun ve Sana olan ihlâsımdır. Muhakkak Sen, eşyanın açık ve gizliliklerini bilirsin. Yerde ve gökte hiç bir şey Sana gizli kalmaz. Daha sonra Hz. İbrâhîm, ihtiyarlığından sonra kendisine çocuk bahşettiği için Allah'a hamdeder ve : «İhtiyarlığıma rağmen bana İsmail'i ve İshâk'ı bahşeden Allah'a hamdolsun. Doğrusu Rabbım, duaları işitendir.» Kendisine duâ edenin duâsına muhakkak icabet eder. Kendisinden çocuk istediğim duama icabet buyurmuştur, der.

Hz. İbrâhîm duasına şöyle devanı eder: «Rabbım; beni ve çocuklarımı namazı kılan, hadlerine riâyetle

namazlarına devam edenlerden kıl. Dualarımda, istediklerimi kabul buyur Rabbımız. «Rabbımız, hesabın görüldüğü, (kulların hesaba çekilip amelleri hayır ise hayırla, şer ise şerle cezalandırdığın) günde beni, anamı, babamı ve mü'minleri bağışla.» Hz. İbrahim'in bu duâsındaki kelimesini bazıları tekil olarak okumuşlardır. Onun bu duası, babasının Allah'a düşmanlığı açığa çıkıp da babasından uzaklaşmasından öncedir.[\[19\]](#)

42 — Zâlimlerin yaptıklarından Allah'ı gafil sanma. Onları sâdece gözlerin dehşetle belireceği bir güne kadar te'hîr etmektedir.

43 — O gün başları kalkmış, gözleri kendilerine dönmeyecek şekilde sabit kalmış, gönülleri bomboş olarak koşup duracaklardır.

44 — İnsanları, kendilerine azabın geleceği gün ile uyar.

Allah Teâlâ buyurur ki: Ey Muhammed, Allah'ı zâlimlerin yaptıklarından habersiz sanma. Onlara mühlet verdiği için Allah'ın onlardan gafil olduğunu, onları başıboş bıraktığını ve yaptıklarına karşılık onları azâblandırmayacağını sanma. Aksine O, bütün

bunları onların aleyhine yazmakta, saymaktadır. Yani: Kıyamet gününün korkularının şiddetinden gözlerin dışarı fırlayacağı o güne kadar onları te'hîr etmektedir. Sonra Allah Teâlâ, onların kabirlerinden nasıl kalkacaklarını ve mahşerde dikilmeye nasıl geleceklerini zikredip : «Onlar koşturup duracaklardır...» buyurur. Nitekim başka âyetlerde şöyle buyurmaktadır : «O çağırana koşarak, kâfirler : Bu zorlu bir gündür... derler.» (Kamer, 8), «O gün hiç bir tarafa sapmadan o davetçiye uyacaklardır. Sesler Rahmân'ın heybetinden kesilmiştir. Ve sen fısıltıdan başka bir şey işitmezsin... Ve bütün yüzler diri ve her şeye hâkim olan Allah'a baş eğmiştir. Bir zulüm yükü taşıyanlar ise gerçekten hüsrana uğramıştır.» (Tâhâ, 108-111), «O gün onlar, dikili taşlara doğru koşuyoriarınış gibi kabillerden çabuk çabuk çıkarlar.»

(Meâric, 43). Âyetteki kısmını İbn Abbâs, Mücâhid ve birçokları : «Başlarını kaldırmışlar...» şeklinde açıklarlar. «Gözleri kendilerine dönmeyecek şekilde sabit kalmış.» Gözleri yerinden fırlamış, uçmaktadır. Devamlı bakacaklar ve Allah bizleri

korusun; başlarına gelenlerden dolayı içinde bulundukları korku ve düşüncenin çokluğundan bir an bile gözlerini kapayamayacaklardır. Bu sebebledir ki Allah Teâlâ : «Gönülleri bomboş olarak.» buyurmuştur. Kalbleri bomboştur. Korkunun çokluğundan onda hiç bir şey kalmamıştır. Katâde ve bir topluluk : Onların kalblerinin yerleri boştur. Zîrâ bu kalbler, korkunun şiddetinden yerlerinden fırlamış hançerlerine dayanmıştır, derler. Bazıları da âyetteki ((bomboş» kısmını : Harâbtır, hiç bir şeyi içine alamaz, şeklinde açıklarlar. Allah Teâlâ haber verdiklerinin şiddetinden dolayı Rasûlüne : «İnsanları, kendilerine azabın geleceği gün ile uyar.» buyurmuştur

(...) Zulmedenler derler ki: Rabbımız; bizi yakın bir müddete kadar te'hîr et, davetine uyalım ve peygamberlere tâbi olalım. Siz daha önce de sonunuzun gelmeyeceğine yemin etmemiş miydiniz?[\[20\]](#)

45 — Üstelik kendilerine zulmedenlerin yerlerinde oturdunuz, onlara yaptıklarımız ise sizlere açıklanmıştı. Size misâller vermiştik.

46 —Gerçekten onlar, düzenlerini kurmuşlardı. Halbuki dağları oynatacak güçte olsa bile, onların bu düzenleri hep Allah'ın elindeydi.

Allah Teâlâ, kendilerine zulmedenlerin azabı gördüklerinde şöyle diyeceklerini haber verir : «Rabbımız, bizi yakın bir müddete kadar te'hîr et, davetine uyalım ve peygamberlere tâbi olalım.» Allah Teâlâ başka âyetlerde şöyle buyurur : «Onlardan birine ölüm geldiği vakit: Rabbım, beni geri çevir. Belki yapmadan bıraktığımı tamâmlar ve iyi iş işlerim, der. Hayır bu söylediği sâdece kendi lafıdır. Tekrar dirüti-lecekleri güne kadar arkalarında onları geriye dönmekten alıkoyan bir engel vardır.» (Mü'minûn, 99-100), «Ey îmân edenler; mallarınız ve çocuklarınız, sizi Allah'ı anmaktan alıkoymasın. Kim bunu yaparsa, işte onlar, hüsrana uğrayanların ta kendileridir. Herhangi birinize ölüm gelip de : Rabbım beni yakın bir süreye kadar geciktirsen de sadaka versem ve sâlihlerden olsam, diyeceği zaman gelmezden evvel, size mülk olarak verdiğimizden infâk edin.» (Münâfikûn, 9-10). Allah Teâlâ onların mahşerde toplandıkları durumu şöyle haber verir :

«Suçluları Rablarının huzurunda başları Öne eğilmiş olarak : Rabbımız, gördük ve dinledik. Artık bizi dünyaya geri çevir de sâlih amel işleyelim. Gerçekten biz kesin olarak inandık, derlerken bir görsen.» (Secde, 12). Başka âyetlerde ise şöyle buyurulmaktadır : «Bir görsen; ateşin başında durdukları: Keski geri döndürülseydik ve Rabbimizin âyetlerini yalan saymasaydık da mü'minlerden olsaydık, dedikleri zaman. Hayır, ötedenberi gizleyegeldikleri şeylerle karşılırlarına çıktık. Eğer geri döndürülselerdi yine kendilerine yasaklanan şeylere döneceklerdi. Doğrusu onlar, yalancılardır.» (En'âm, 27-28), «Orada onlar bağışırlar; Rabbımız bi-zi çıkar da yapageldiklerimizden farklı olarak sâlih amel işleyelim. Öğüt alacak kişinin öğüt alacağı kadar bir süre sizi yaşatmadık mı? Ve size uyarıcı da gelmişti. Öyleyse tadın (azabı), zâlimler için bir yardımcı yoktur.» {Fâtır, 37}

Allah Teâlâ onların bu sözlerine şöyle cevap verir : «Siz daha önce de sonunuzun gelmeyeceğine yemîn etmemiş miydiniz?» Bu durumdan önce içinde bulunduğunuz halden sizin için zeval olmadığına,

âhi-ret ve cezanın olmadığına yemîn etmemiş miydiniz? Bunun karşılığında işte bu azabı tadın. Mücâhid ve başkaları «Sonunuzun gelmeyeceğine...» âyetini şöyle açıklarlar : Sizin için dünyadan âhirete geçiş olmayacağına... nitekim Allah Teâlâ onlardan şöyle haber verir: «Onlar : Ölen kimseyi Allah diriltmez, diye olanca güçleriyle yemîn ettiler. Hayır, öyle değil bu, O'nun dosdoğru bir va'didüv. (Nahl, 38).

«Üstelik kendilerine zulmedenlerin yerlerinde oturdunuz. Onlara yaptıklarınız ise size açıklanmıştı. Size misâller vermiştik.» Sizden önce (peygamberleri) yalanlayan ümmetlere neler yaptıklarımız size ulaşmış, siz bunları görmüştünüz. Bunlarla birlikte onlardan ibret almadınız. Onların başlarına getirdiklerimiz sizi (yaptıklarınızdan) engellemedi. «Gayeye erişen hikmet de geldi. Fakat uyarılar fayda vermiyor.» (Kamer, 5).

Şu'be'nin Ebu İshâk'tan, onun Abdurrahmân'dan rivayetine göre; Hz. Ali (r.a.), «Dağları oynatacak güçte olsa bile onların bu düzenleri hep Allah'ın elindeydi.» âyeti hakkında

şöyle demiştir: Hz. İbrâhîm ile Rabbı hususunda mücâdele eden iki küçük doğan almış, onları yetiştirmiş, terbiye etmiş ve nihayet onlar büyüyüp semirmişler. Onlardan her birerinin ayağını bir kazıkla bir tabuta bağlamış. Onları aç bırakmış, o ve başka bir adam tabuta oturmuşlar. Tabutda, ucunda et olan bir değneği yüksekte tutmuş, kuşlar uçmuşlar. O arkadaşına : Bak, ne görüyorsun? diye sormaya başlamış. Arkadaşı: Şöyle şöyle görüyorum, demiş ve sonunda : Bütün dünyayı bir sinek gibi görüyorum, demiş. Değneği baş aşağı eğ, demiş de arkadaşısı değneği aşağı doğru tutmuş ve inmişler. İşte Allah Teâlâ'nın : «Halbuki onların düzenleri neredeyse dağlar yerinden oynatacaktı ve bu düzenleri hep Allah'ın elindeydi.» âyeti budur. Ebu İshâk der ki : Bu âyet, Abdullah (İbn Mes'ûd) m kırâetinde şeklindedir. Buna göre anlam: Halbuki onların düzenleri, neredeyse dağları yerinden oynatacaktı, şeklindedir. Ben de derim ki: Übeyy İbn Kâ'b, Ömer İbn Hat-tâb (r.a.) dan rivayete göre, onlar da âyeti bu şekilde okumuşlardır. Nitekim Hz. Ali de böyle okur. Süfyân es-Sevrî ve israil'in Ebu İshâk

kanalıyla Hz. Ali'den onun âyeti bu şekilde okuduğunu rivayet etmişlerdir. İkrime'den rivayete göre; bu kıssanın akışı Ken'ân ülkesi kralı Nernrud'a âitir. O, bu hilesi ile göklere çıkmak istemiştir. Nitekim Kıptîlerin kralı Firavun da, Nemrud'dan sonra aynı gaye ile yüksek bir kule yaptırmak istemiş, ikisi de bundan âciz kalmışlardı. Halbuki istedikleri son derece basit, hakîr, küçük ve rezîl bir işti. Mücâhid bu kıssayı, Buhtunnasr'a âit olarak zikreder. Gözleri yeryüzünden ve yeryüzü halkından ayrıldığında ona : Ey azgın, nereye gidiyorsun? diye nida edilmiş, o korkmuş. Sonra sesi üst tarafından işitmiş, mızrağın ucunu aşağı doğru eğmiş, (tabutu yukarı doğru uçurmakta olan) doğanlar da baş aşağı dönmüşler, dağlar o sesin şiddetinden ürkmüşler ve dağlar az kalsın bu sesin şiddetinden yerinden oynayayazmış. İşte Allah Teâlâ'nın : «Halbuki dağları oynatacak güçte olsa bile onların bu düzenleri hep Allah'ın elindeydi.» âyeti budur. (...)

Afvî'nin İbn Abbas'tan rivayetinde o, «Halbuki dağları oynatacak güçte olsa bile onların bu düzenleri hep Allah'ın elindeydi.» âyeti hakkında şöyle demiştir

: Onların düzenleri, dağları yerinden oynatacak değildi. Hasan el-Basrî de böyle söylemiş, İbn Cerîr ise bu görüşü şöyle tevcih etmiştir: Onların Allah'ı inkâr ve şirklerinden yapmış oldukları bu şey ne dağlara ne de başka bir şeye zarar vermiş değildir. Aksine bunun vebali yine kendilerine dönmüştür. Ben de derim ki: O halde bu, Allah Teâlâ'nın şu sözüne ne kadar benzemektedir : «Yeryüzünde kibirlenerek yürüme. Şüphesiz ki sen, ne yeri yarabilirsin, ne de boyca dağlara ulaşabilirsin.» (İsrâ, 37).

Bu âyetin tef şirindeki ikinci görüşü AH' İbn Ebu Talha, İbn Ab-bâs'tan rivayet eder. Buna göre : «Halbuki dağları oynatacak güçte olsa bile onların bu düzenleri...» âyetinde onların şirkleri kasdedilmektedir. Nitekim şu âyet de böyledir : «Neredeyse gökler parçalanacak, yer yarılacak ve dağlar göçecektir. Rahmân'a çocuk isnâd etmelerinden ötürü.» (Meryem, 91-92) Dahhâk ve Katâde de böyle söylemiştir.^[21]

47 — Sakın, Allah'ın peygamberlerine va'dindeii cayacağını sanma. Muhakkak Allah, Azîz'dir, intikam sahibidir.

48 — O gün, yer başka bir yerle değiştirilir. Gökler de başka göklerle. Ve onlar Vâhid ve Kakhâr olan Allah'ın huzuruna çıkarlar.

Vâhid ve Kakhâr Olan Allah'ın Huzurunda

Allah Teâlâ va'dini kuvvetlendirme ve zihinlere yerleştirme sadedinde şöyle buyurur : «Sakın, Allah'ın peygamberlerine (vermiş olduğu, Onlara dünya hayatında ve şâhidlerin dikildiği günde yardım edeceği) va'dinden cayacağını sanma.» Sonra izzet sahibi olduğunu, dilediği hiç bir şeyin O'na muhal olmayacağını, O'na üstün gelinmeyeceğini, onu inkâr edenlerden intikam sahibi olduğunu haber verir. «Vay işte o gün yalanlayıcılara!» (Tür, 11). Bu sebeptendir ki: «O gün, yet başka bir yerle değiştirilir. Gökler de başka göklerle.» buyurmuştur. O'nun bu va'di, yeryüzünün başka bir yerle değiştirileceği gün meydana gelecektir. O yeryüzü, alışılmış ve bilinen niteliklerinden başka bir şekil üzere olacaktır. Nitekim Buhârî ve Müslim'in Sahîh'le-rinde Ebu

Hâzım kanalıyla Seni İ'bn Sa'd'dan rivayete göre, Allah Ra-sûlü (s.a.) şöyle buyurmuştur: İnsanlar kıyamet günü hiç çiğnenmemiş toprak gibi bembeyaz, tertemiz bir tabak gibi olan yer üzerinde toplanacaklardır. Orada hiç kimse için bir nişane, işaret yoktur.

îmâm Ahmed'in Muhammed İbn Ebu Adiyy kanalıyla... Hz. Âişe'-den rivayetine göre; o, şöyle demiştir: Allah Rasûlü (s.a.) ne «o gün, yer başka bir yerle değiştirilir. Gökler de başka göklerle. Ve onlar Vâ-hid ve Kakhâr olan Allah'ın huzuruna çıkarlar.» âyetini soranların ilki ben oldum. Dedim ki: Ey Allah'ın elçisi, o gün insanlar nerededir? Sırat üzerindedirler, buyurdu. Hadîsi, Buhârî dışında tek başına Müslim, Tirmizî ve İbn Mâce; Dâvûd İbn Ebu Hind kanalıyla rivayet etmişler ve Tirmizî hadîsin hasen, sahîh olduğunu söylemiştir. Hadîsi İmâm Ahmed de Affân kanalıyla... Hz. Âişe'-den rivayet etmiş ötüp bunun isnâd zincirlerinde Mesrûk zikredilmemiştir. Katâde'nin Hassan İbn Bilâl el-Müzenî'den, onun da Hz. Âişe (r.a.) den rivayetine göre; o, Allah Rasûlü (s.a.) ne: «O gün, yer başka bir

yerle değiştirilir, Gökler de başka göklerle.» âyetini sormuş ve şöyle demiş : Ey Allah'ın elçisi, o gün insanlar nerededir? Allah Rasûlü (s.a.) : Bana öyle bir şey sordun ki, ümmetimden hiç kimse bunu bana sormamıştı. Bu böyledir ve insanlar cehennem köprüsü üzerindedirler, buyurmuş, îmâm Ahmed'in Habîb İbn Ebu Amre kanalıyla... Hz. Âişe'den rivayetine göre; o, Allah Rasûlü (s.a.) ne, «Halbuki kıyamet günü bütün yeryüzü O'nun avucundadır. Ve gökler O'nun kudretiyle durulmuş olacaktır.» (Zümer, 67) âyetini sormuş ve : Ey Allah'ın elçisi, o gün insanlar nerededir? demiş de Allah Rasûlü (s.a.) : Onlar, cehennemin üstündedirler, buyurmuş. İbn Cerîr'in Hasan kanalıyla... Hz. Âişe'den rivayetinde o, şöyle demiş : Ey Allah'ın elçisi, yer başka bir yerle de-ğıştirildiğı gün insanlar nerededir. Allah Rasûlü (s.a.) şöyle buyurmuş : Bu öyle bir şey ki bana hiç kimse sormamıştı. Ey Âişe, onlar sırat üzerindedirler. Hadîsi Ahmed de Affân kanalıyla... Hasan'dan rivayet etmiştir.

İmâm Müslim İbn Haccâc Sahîh'inde der ki: Bana Hasan İbn Ali el-Hulvânî'nin... Allah Rasûlü

(s.a.) nün kölesi Sevbân'dan rivayetine göre; o, şöyle anlatmıştır :

Allah Rasûlü (s.a.) nün yanında duruyordum. Yahûdî hahamlarından birisi ona geldi ve : Selâm sana ey Muhammed, dedi. Ben onu öyle bir ittim ki az kaldı düşecekti. Beni niçin itiyorsun? dedi de : Ey Allah'ın elçisi demek yok mu? dedim. Yahûdî: Biz onu, ancak ailesinin koyduğu ismi ile çağırırız, dedi. Allah Rasûlü (s.a.) : Ailemin bana vermiş olduğu ismim Muhammed'dir, buyurdu. Yahûdî: Sana sormak üzere geldim, dedi. Allah Rasûlü (s.a.) ; Eğer seninle konuşursam sana bir fayda verir mi? diye sordu o : Kulağımla işitir, (kabul ederim), dedi. Allah Rasûlü (s.a.) elindeki bir çubukla yere bir şeyler çizmeye başladı ve : Sor buyurdu. Yahûdî: Yer başka bir yerle gökler de başka göklerle-değiştirildiği günde insanlar nerededir? diye sordu. Allah Rasûlü (s.a.) : Onlar, sıratın önünde karanlıktadırlar, buyurdu. İnsanlardan onu ilk geçecekler kimdir? sorusuna: Muhacirlerin fakirleri, cevabını verdi. Yahûdî: Cennete girdiklerinde hediyeleri nedir? dedi. Allah Rasûlü : Balık ciğerinin uç tarafıdır (havyardır) bu-

yurdu. Yahûdî: Onun peşinden gıdaları nedir? diye sordu da Allah Rasûlü : Cennetin kenarlarında otlamakta olan cennet öküzleri onlar için boğazlanır, buyurdu, yahûdî: Bu yemekler üzerine içecekleri nedir? diye sordu. O : «Selsebîl» ismi verilen oradaki bir kaynaktan, bu-.yurdu. Yahûdî doğru söyledin, sana öyle bir şeyi sormaya geldim ki; onu yeryüzü halkından bir peygamber veya bir iki kişi dışında hiç kimse bilmez, dedi. Allah Rasûlü ; Onu haber verdiğim takdirde sana fayda verecek mi? diye sordu. Yahûdî: Kulağımla işitir (kabul ederim) dedi. Şöyle devam etti: Sana çocuğu sormaya geldim. Allah Rasûlü buyurdu ki: Erkeğin suyu (menisi) beyaz, kadınmki sarıdır. İkisi birleştiği zaman erkeğin menisi kadının menisine üstün gelirse; çocuk, Allah'ın izniyle erkek olur. Kadının menisi erkeğin menisine üstün gelirse; çocuk, Allah'ın izni ile kız olur. Yahûdî: Andolsun ki doğru söyledin ve muhakkak sen peygambersin, dedi sonra ayrılıp gitti. Allah Rasûlü (s.a.) şöyle buyurdu : Bunun bana sormuş olduğu şeyler hakkında Allah'tan bana bir bilgi gelinceye kadar hiç bir bilgim yoktu.

Ebu Ca'fer İbn Cerir Taberî'nin İbn Avf kanalıyla... Ebu Eyyûb el-Ansârî'den rivayetine göre; o, şöyle demiştir: Yahudilerden bir haham Hz. Peygamber (s.a.) e geldi ve : Allah kitabında : «O gün, yer başka bir yerle değiştirilir. Gökler de başka göklerle.» diyor. O sırada yaratıklar nerededir, ne dersin? dedi. Allah Rasûlü (s.a.) : Onlar Allah'ın müsâfirleridir. O'nun katmdakiler onları hiç bir zaman geri bırakmaz, elde tutarlar, buyurdu. Hadîsi İbn Ebu Hatim de Ebu Bekr İbn Abdullah İbn Ebu Meryem kanalıyla rivayet etmiştir.

Şu'be der ki: Ebu İshâk bize şöyle haber verdi: Amr İbn Ebu Mey-mûn'dan işittim —Amr bazan : Abdullah dedi ki der, bazan da demezdi. —Ona : Abdullah'tan mı? diye sordum, şöyle dedi: Amr İbn Mey-nîûn'un «O gün, yer başka bir yerle değiştirilir.» âyeti hakkında şöyle dediğini işittim : Yeryüzü bembeyaz, tertemiz gümüş gibidir. Orada kan dökülmemiş, .üzerinde hatâ işlenmemiştir. Göz her şeyi görür, çağıran onların hepsine işittirir. Onlar yaratıldıkları gibi yalınayak, çıplaktırlar. Öyle sanıyorum ki şöyle de dedi: Gök yere batıncaya kadar

ayaktadırlar. Hadîs başka bir şekliyle Şu'be ve İsrail'den Ebu İshâk kanalıyla... İbn Mes'ûd'dan yukandakine benzer şekilde rivayet edilmiştir. Aynı şekilde Âsim da hadîsi Zirr'den, o da İbn Mes'ûd'dan rivayet etmiştir. Süfyân es-Sevrî ise hadîsi Ebu İshâk'tan o Amir İbn (Meymûn'dan rivayet etmiş ve bu rivayetinde «haber verme» ifâdesini kullanmamıştır. Bütün bunları İbn Cerîr zikreder.

Hafız Ebu Bekr el-Bezzâr'm Muhammed İbn Abdullah İbn Ubeyd İbn Akîl kanalıyla... Abdullah'tan, onun da Hz. Peygamber (s.a.) den rivayetine göre; o, «O gün, yer başka bir yerle değiştirilir.» âyeti hakkında şöyle buyurmuştur : Yeryüzü beyazdır, üzerinde kan dökülmemistir, üzerinde hiç bir hatâ işlenmemiştir. Sonra râvî der ki: Hadîsi merfû' olarak sâdece Cerîr İbn Eyyûb'un rivayet ettiğini biliyoruz ki, o da kuvvetli değildir. Sonra İbn Cerîr şöyle der: Bize Ebu Kü-reyb'in... Zeyd'den rivayetine göre; o, şöyle anlatıyor: Allah Rasûlü (s.a.) yahûdîlere haber gönderdi ve: Onlara niçin haber gönderdim biliyor musunuz? buyurdu. Onlar: Allah ve Rasûlü en iyi bilendir, dediler. Şöyle

buyurdu: Onlara Allah Teâlâ'nın : «O gün, yer başka bir yerle değiştirilir.» âyetini sormak için haber gönderdim. Yeryüzü o gün gümüş gibi bembeyazdır. Onlar geldiklerinde sordu da: Tertemiz kab gibi beyaz olacaktır, dediler. Hz. Ali, İbn Abbâs, Enes İbn Mâlik ve Mücâhid İbn Cebr'den rivayete göre; kıyamet günü yeryüzü, gümüşten bir yeryüzü ile değiştirilecektir. Hz. Ali (r.a.) den rivayete göre ise o : Yeryüzü gümüş, gökler de altın olacaktır, demiştir. Rebf-nin Ebu'l-Âliye'den onun da Übeyy İbn Kâ'b'dan rivayetinde o : Gökler; cennetler olacaktır, demiştir. Ebu Ma'ser'in Muhammed İbn Kâ'b el-Kurazî'den veya Muhammed İbn Kays'dan rivayetine göre; o, «O gün yer başka bir yerle değiştirilecektir.» âyeti hakkında şöyle demiştir : İnananların ayakları altında, yiyecekleri bir ekmek olacaktır. Vekî'nin Ömer İbn Beşîr el-Hemedânî'den, onun da Saîd İbn Cübeyr'-den «O gün, yer başka bir yerle değiştirilir.» âyeti hakkında rivayetine göre; o, şöyle demiştir: Yeryüzü beyaz bir ekmekle değiştirilir. Mü'-min, ayakları altından yer. A'meş'in Hayseme'den rivayetine göre; Abdullah İbn Mes'ûd şöyle diyor : Kıyamet günü yeryüzü bütünüyle ateş-

tir. Cennet de onun arkasında olup hurileri ve bardakları (kadehleri) görülür. İnsanlar henüz hesaba ulaşmadan kan tere batarlar. Yine A'meş'in Minhâl İbn Amr kanalıyla... Abdullah (İbn Mes'ûd) dan rivayetine göre o, şöyle demiştir : Kıyamet günü yeryüzü bütünüyle ateştir. Cennet onun arkasında olup hurileri ve bardakları görülür. Abdullah'ın nefsi kudret elinde olan (Allah) a yemin ederim ki, kişiden öyle bir ter boşanır ki ayağı yere batar. Sonra ter yükselir ve henüz hesâb onu yakalamamışken, ter burnuna kadar ulaşır. Oradakiler : Ey Ebu Abdurrahmân bu nedendir? diye sordular, Abdullah: İnsanların atıldıklarını gördüğündendir, diye cevapladı. Ebu Ca'fer er-Râzî'nin Rebî' İbn Enes'ten, onun da Kâ'b'dan «O gün, yer başka bir yerle değiştirilir. Gökler de başka göklerle.» âyeti hakkında rivayetine göre; o, şöyle demiştir: Gökler cennetler olur, denizlerin yeri ateş olur ve yeryüzü bir başkasıyla değiştirilir. Ebu Davud'un rivayet etmiş olduğu bir hadîste şöyle buyrulur: Bir gazi veya bir hacca giden veya bir umreye giden dışında kimse deniz yolculuğu yapmasın. Zîrâ denizlerin altında

ateş vardır. —veya ateşin altında deniz vardır— Ebu Hüreyre'den rivayet edilen meşhur «Sûr Hadîsi» nde' Hz. Peygamber (s.a.) şöyle buyurmuştur: Yer başka bir yerle, gökler de başka göklerle değiştirilir. Allah Teâlâ yeryüzünü Ukkâz derisinin çekilip uzatıldığı gibi uzatır. Sen orada hiç bir eğrilik ve yükseklik göremezsın. Sonra Allah Teâlâ yaratıkları oraya sürer de bir de bakarsın bu değiştirilen yerdedirler.

Allah Teâlâ buyurur ki: Bütün yaratıklar kabirlerinden çıkıp Vâ-hid ve Kahhâr olan, her şeyin kahr ve galabesi altında olduğu, boyunların ve kalblerin kendisine boyun eğdiği Allah'ın huzuruna çıkarlar.[\[22\]](#)

49 — O gün, mücrimleri zincirlere vurulmuş olarak görürsün.

50 — Gömlekleri katrandandır, yüzlerini ateş bürü-yecektir.

51 — Bu, Allah'ın herkese yaptığığının karşılığını vermesi içindir. Muhakkak ki Allah, hesabı çabuk görendir.

Zincire Vurulmuş Mücrimler

Allah Teâlâ buyurur ki: Ey Muhammed, yerin başka bir yerle, göklerin de başka göklerle değiştirildiği, yaratıkların sâhiblerine çıkıp toplandıkları gün (yeryüzünde) küfür ve bozgunculuklarıyla suç işlemiş olan mücrimlerin birbirlerine zincirlerle bağlanmış olduklarını görürsün. Allah Teâlâ onlardan birbirine benzeyenleri bir arada toplamıştır. Her sınıf bir sınıfın yanındadır. Nitekim Allah Teâlâ başka âyetlerde şöyle buyurur: ((Zulmetmiş olanları ve onların eşlerini toplayınız...» (Sâffâti 22), «Ruhlar çiftleştirildiği zaman...» (Tekvîr, 7)

«Elleri boyunlarına bağlı olarak dar bir yerden atıldıkları zaman orada yok olup gitmeyi isterler.» (Furkân, 13), «Bina kuran ve dalgıçlık yapan şeytânları da. Demir halkalarla bağlı diğerlerini de...» (Sâd, 37-38). Âyette geçen (jli*»V1) bağlardır. İbn Abbâs, Saîd İbn

Cübeyr, A'meş ve Abdurrahmân İbn Zeyd kelimeye bu anlamı vermişlerdir ki dilde meşhurdur.(...) Allah Teâlâ: «Gömlükleri katrandan-

dır.» buyurur ki; onların üzerlerine giyecekleri elbiseleri katrandandır. Katran, develerin boyandığı (sıvandığı) şeydir. Katâde bunun ateşe en çok yapışan şey olduğunu söyler. Bu kelimenin Katırân, Katran, Kitrân şeklinde okunuşları vardır.(...) İbn Abbâs şöyle dermiş: Katran, erimiş bakırdır. O, âyeti bazan : Hararetinde son dereceye gelmiş kızgın bakırdandır, anlamında olmak üzere (ö\Jai ja j»^!/-*) şeklinde okurmuş. Mücâhid, İtrime, Saîd İbn Cübeyr, Hasan ve Katâ-de'den de böyle rivayet edilmiştir. Allah Teâlâ'nın : «Yüzlerini ateş bürüyecektir.» âyeti, «Ateş onların yüzlerini yalar, dişleri sırtıp kalır.» (Mü'minûn, 104) âyeti gibidir. İmâm Ahmed —Allah ona rahmet eylesin— der ki: Bize Yahya İbn İshâk'ın... Ebu Mâlik el-Es/arT-den rivayetine göre; Allah Rasûlü (s.a.) şöyle buyurmuştur: Terke-dilmeyen şu dört şey câhiliyet işlerindendir : Haseb ve neseble övünme; neseblerle yerme, ayıplama; yıldızlarla yağmur isteme ve ölü üzerine bağırıp çağırarak ağlama. Ölü üzerine bağıra çağıra ağlayan kadın, ölümünden önce tevbe etmemişse; kıyamet günü üzerinde katrandan bir

elbise ve uyuzluk gömleği olduğu halde kaldırılacaktır. Hadîsi sâdece Müslim tahrîc etmiştir.

Kasım kanalıyla Ebu Ümâme (r.a.) den rivayet edilen bir hadîste Allah Rasûlü (s.a.) şöyle buyurmuştur : Ölü üzerine bağıra çağıra ağlayan kadın tevbe etmemişse; cennet ve cehennem arasında bir yolda durdurulacaktır. Elbiseleri katrandandır ve yüzünü ateş bürüyecektir.

Allah Teâlâ'nın: «Bu, Allah'ın herkese yaptığıının karşılığını (kıyamet günü) vermesi içindir.» âyeti, «Kötülük edenlere yaptıklarının karşılığını vermesi, güzel hareket edenleri de daha güzeliyle mükâfatlandırması içindir.» (Necnı, 31) âyeti gibidir. «Muhakkak ki, Allah, hesabı çabuk görendir.» âyetinin «İnsanların hesâb görme zamanı yaklaştı. Fakat onlar hâlâ gaflet içinde yüz çeviriyorlar.» (Enbiyâ, 1) âyeti gibi olması muhtemeldir. Ayrıca Allah Teâlâ'nın hesabı çabuk görmesi; kulu hesaba çekmesi halinde bunu çabuk bitirmesi de olabilir. Zîrâ O, her şeyi en iyi bilendir. Hiç bir gizlilik O'na gizli değildir. Bütün yaratıklar O'nun kudretine nisbetle onlardan bir tanesi gibidir. Nitekim O: «Sizin

yaratılmanız da, yeniden diriltilmeniz de bir tek kişinininki gibidir.» (Lokman, 28) buyurmaktadır. Bu, Mücâhid'in sözünün de anlamı olup Allah Teâlâ : Sayma yönüyle hesabı çabuk görendir. Bu âyetten her iki anlamın da kasdedilmiş olması mümkündür. En doğrusunu Allah bilir.[\[23\]](#)

52 — Bu; uyarılsınlar ve yalnızca bir tek ilâh bulunduğunu bilsinler, akıl sâhibleri de öğüt alsınlar diye insanlara bir tebliğdir.

Allah Teâlâ bu Kur'an'ın insanlara bir tebliğ olduğunu haber veriyor. Nitekim O : «Bu Kur'an; bana, sizi de ulaştığı kimseleri de uyarmam için vahyolundu...» (En'âm, 19) buyurmaktadır. Bu Kur'an, insan ile cinni ile bütün yaratıklara bir tebliğden ibarettir. Nitekim O, bu sûrenin başında : «Elif, Lâm, Râ. Bu bir kitâbdır. İnsanları Rabla-rımın izniyle karanlıklardan aydınlığa çıkarman için...» (İbrahim, 1) buyurmaktadır. Ondaki hüccet ve Allah'tan başka ilâh olmadığına delâlet eden deliller ışığında yalnızca bir tek ilâh bulunduğunu bilsinler ve akıl sâhibleri öğüt alsınlar diye insanlara bir tebliğdir.[\[24\]](#)

-
- [1] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 8/4285-4286
- [2] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 8/4287
- [3] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 8/4288
- [4] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 8/4289-4291
- [5] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 8/4291-4292
- [6] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 8/4293-4294
- [7] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 8/4298-4302
- [8] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 8/4302-4303
- [9] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 8/4303-4304

- [10] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 8/4304-4305
- [11] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 8/4306-4308
- [12] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 8/4312-4314
- [13] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 8/4315-4329
- [14] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 8/4335-4337
- [15] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 8/4338
- [16] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 8/4339-4340
- [17] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 8/4346-4347
- [18] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 8/4347-4348
- [19] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 8/4348-4349
- [20] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 8/4349-4350

[\[21\]](#) Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 8/4351-4353

[\[22\]](#) Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 8/4353-4358

[\[23\]](#) Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 8/4358-4359

[\[24\]](#) Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 8/4360

HADİSLERLE KURAN-I KERİM TEFSİRİ

HİCR SÛRESİ

HİCR SÛRESİ

Bu Kitab

Kasabaların Yazısı

Gökten Bir Kapı Açsak

İzahı

Aşılayıcı Rüzgârlar

İnsan ve Cinin Yaratılışı

İzahı

Müttakîler

İbrahim'in Konukları

Ormanlık Yerde Oturanlar

Apaçık Uyarıcı

Yakîn Gelinceye Kadar İbâdet

HİCR SÛRESİ

(Mekke'de nazil olmuştur.)

Rahman ve Rahim olan Allah'ın Adıyla.

1 — Elif, Lanı, Râ. Bunlar kitabın ve Kur'ân-ı Mü-bin'in âyetleridir.

2 — Kâfirler bir zaman gelir ki müslüman olmayı isteyeceklerdir.

3 — Bırak onları; yeğînler, eğlensinler ve kendilerini oyalayadursun. Sonra öğreneceklerdir.

Bu Kitab

Sûrelerin baharındaki hurûf-ı mukattaa ile ilgili bilgi daha önce geçmişti. Allah Teâlâ, «Kâfirler bir zaman gelir ki müslüman olmayı isteyeceklerdir.» buyurup, onların içinde bulundukları küfürden dolayı pişman olacaklarını ve dünya yurdunda müslümanlarla beraber olmuş olmayı temenni edeceklerini haber verir. Süddî'nin tefsirinde meşhur isnadı ile tbn Abbâs, îbn Mes'ûd ve diğer bazı Sahabe'den naklettiğine göre; kâfirler, ateşe arzolandukları zaman müslümanlar olmayı temenni edeceklerdir. Burada maksadın: Her kâfirin ölüm anında keşke mü'min olaydım, diye hayıflanacağıdır,

da denilmiştir. Başka bir görüşe göre bu, kıyamet gününden bir haber vermedir. Nitekim Allah Teâlâ'nın şu kavli de böyledir : «Bir görsen; ateşin başında durdukları : KeşKE geri döndürülseydik ve Rabbımızm âyetlerini yalan saymasaydık da mü'minlerden olsaydık, dedikleri zaman...» (En'âm, 27). Süfyân es-Sevrfnin Seleme İbn KüheyPden, onun Ebu Za'râ'dan, onun da Abdullah (İbn Mes'ûd) dan rivayetine göre; o, «Kâfirler bir zaman müslüman olmayı isteyeceklerdir,)) âyeti hakkında şöyle demiştir : Bu; cehennemlikler hakkındadır. Zîrâ onlar (günahkâr mü'min-lerin) ateşten çıktıklarını göreceklerdir. İbn Cerîr der ki: Bana Mü-sennâ'nın... İbn Abbâs ve Enes İbn Mâlik'den rivayetine göre; onlar, «Kâfirler bir zaman müslüman olmayı isteyeceklerdir,)) âyetini şöyle te'vîl ederlermiş : Allah Teâlâ müslümanların günahkârlarını (hatâ işleyenlerini) müşriklerle beraber ateşte hapsedtiği gün müşrikler onlara : Dünyada iken yapagelmekte olduğunuz ibâdetler, size hiç bir fayda vermedi, diyecekler. Allah Teâlâ onlara gazablamp rahmetiyle hatalı müslümanları ateşten çıkaracak. «Kâfirler bir

zaman gelecek ki müslüman olmayı isteyeceklerdir.» âyetinde anlatılan işte budur.

Abdürrezzâk'ın Sevrî kanalıyla... Mücâhid'den rivayetine göre; cehennemlikler, Allah'ı birleyenlere : îmânınız size fayda vermedi mi? diyecekler. Onlar böyle söylediği zaman Allah Teâlâ ; Kalbinde zerre ağırlığı îmân olanı (ateşten) çıkarın, buyuracak. İşte Allah Teâlâ'nın: «Kâfirler bir zaman gelir ki müslüman olmayı isteyeceklerdir.» kavli bu zamana işaret etmektedir. Dahhâk, Katâde, Ebu'l-Âliye ve başkalarından da böylece rivayet edilmiştir. Bu konuda merfû' hadîsler de vârid' olmuştur.

1- Hafız Ebu'l-Kâsım et-Taberânî'nin Muhammed İbn Abbâs kanalıyla... Enes tbn Mâlik (r.a.) den rivayetine göre, Allah Rasûlü (s.a.) şöyle buyurmuştur: Lâ İlahe İllallah diyenlerden bazı kimseler günâhları sebebiyle ateşe girecekler. Lât ve Uzzâ'ya tapanlar onlara: Lâ İlahe İllallah demeniz size hiç bir fayda vermedi mi ki siz de ateşte bizimle birliktesiniz? diyecekler. Allah Teâlâ onlara kızıp, «Lâ İlahe İllallah» diyenleri çıkaracak, onları hayat nehrine atacak ve ayın, tutulmasından ayrılıp

sıyrıldığı gibi yanıklarından kurtulup iyileşecekler ve cennete girecekler. Onlara orada «Cehennemlikler» ismi verilecek. Bir adam:Ey Enes, sen bunu Allah Rasûlü (s.a.)'nden işittin mi? dedi de Enes: Allah Rasûlü (s.a.) nü : Kim kasden benim hakkımda yalan uydurursa; cehennemdeki yerine hazırlansın, buyurduğunu işittim. Evet, ben Allah Rasûlü (s.a.) nü böyle söylerken işittim, dedi. Taberânî'nin ifâdesine göre Cehbez hadîsi rivayette tek kalmıştır.

2- Taberânî der ki: Bize Abdullah İbn Ahmed İbn Hanbel'in... Ebu Mûsâ (r.a.)'dan rivayetine göre Allah Rasûlü (s.a.) şöyle buyurmuştur : Cehennemlikler ateşte toplandığı zaman yanlarında kible ehlerinden Allah'ın diledikleri de olacak. Kâfirler müslümanlara: Sizler müslümanlar değil mi idiniz? diye soracaklar, onlar: Evet müslüman-lar idik, diyecekler. Kâfirler : Müslüman olmak size fayda sağlamadı da bizimle beraber ateşte kaldınız, diyecekler. Müslümanlar: Bizim günâhlarımız vardı da bu yüzden azaba dūçâr kaldık, diyecekler. Allah Teâlâ onların söylediklerini işitecek ve kible ehlerinden ateşte olanların çıkarılmalarını emredecek. Geride

kalan kâfirler bunu gördüklerinde : Keşke biz de müslümanlar olaydık ve onların çıktığı gibi biz de çıkayaık, diyecekler. Sonra Allah Rasûlü (s.a.) : Tardolunmuş şeytânın şerrinden Allah'a sığınırım : «Elif, Lâm, Râ. Bunlar kitabın ve Kur'an-ı Mübîn'in âyetleridir., Kâfirler bir zaman gelir ki müslüman olmayı isteyeceklerdir.» âyetlerini okudu. Hadîsi İbn Ebu Hatim de Hâlid İbn Nâfi' kanalıyla rivayet etmiş olup, onun rivayetinde Eûzü yerine Besmele vardır.

3- Taberânî'nin Mûsâ İbn Hârûn kanalıyla... Salih İbn Ebu Tâ-lib'den rivayetine göre; o, şöyle anlatıyor: Ebu Saîd el-Hudrî'ye sordum ve : Allah Rasûlü (s.a.) nün «Kâfirler bir zaman gelir ki müslüman olmayı isteyeceklerdir.)) âyeti hakkında bir şey söylediğini işittin mi? dedim. O, evet dedi ve şöyle devam etti: Allah Rasûlü (s.a.) nü şöyle buyururken işittim : Allah Teâlâ mü'minlerden bir grubu, kendilerinden intikamını aldıktan sonra ateşten çıkaracaktır. Allah Teâlâ onları müşriklerle beraber ateşe koyduğunda; müşrikler onlara: Siz dünyada iken Allah'ın dostları olduğunuzu sanıyordunuz. Size ne oluyor da bizimle beraber ateştesiniz? diyecekler.

Allah Teâlâ onların bu sözlerini işittiği zaman, mü'minler hakkında şefâata izin verecek de; melekler, peygamberler ve mü'minler şefaata edecekler ve nihayet onlar Allah'ın izniyle ateşten çıkacaklar. İşte müşrikler bunu gördükleri zaman: Keşke biz de onlar gibi olsaydık da, bize şefaata ulaşıp onlarla beraber çıkaydık, diyecekler. İşte Allah Teâlâ'nın: «Kâfirler bir zaman gelir ki müslüman olmayı isteyeceklerdir.» kavli budur. Onlara, cennette yüzlerindeki karalık yüzünden «Cehennemlikler» adı verilecek. Onlar : Ey Rabbımız, bizden bu ismi gider, diyecekler ve Allah Teâlâ emredecek de, cennet nehrinde yıkanacaklar ve bu isim onlardan kaldırılacak. Hadîsi Ebu Üsâme'ye naklettim de evet böyledir, dedi.

4- İbn Ebu Hâtim'in Ali İbn Hüseyin kanalıyla... Muhammed İbn Ali'den, onun babasından, onun da dedesinden rivayetine göre Allah Rasûlü (s.a.) şöyle buyurmuştur: Ateş onlardan kimini dizlerine kadar, kimini beline kadar, kimini boğazına kadar olmak üzere günâhları ve amelleri miktarmca yakalayacaktır. Onlardan kimisi bir ay orada

kalacak,.sonra çıkacak. Kimisi bir sene kalacak, SQnra çıkacak. Onlardan ateşte en uzun kalacak olanın süresi, dünyanın yaratıldığı günden son bulmasına kadar geçen süredir. Allah Teâlâ onların da ateşten çıkmalarını dilediği zaman yahûdiler, hıristiyanlar ve ateşte olan diğer din sâlikleri ile putperestler; tevhîd ehlinden ateşte olanlara : Allah'a, kitaplarına ve elçilerine îmân ettiniz. Bugün biz ve siz ateşte eşit durumdayız, diyecekler. Allah Teâlâ onlara öyle bir öfkelenecek ki daha önce hiç bir şeye o kadar öfkelenmemiştir. Onları ateşten çıkarıp cennette bir kaynağa sokacak. İşte Allah Teâlâ'nın: «Kâfirler bir zaman gelir ki müslüman olmayı isteyeceklerdir.» kavli budur.

Allah Teâlâ'nın: «Bırak onları; yesinler, eğlensinler.» âyeti onlar için şiddetli, kuvvetli ve sert bir tehdîttir. Nitekim Allah Teâlâ başka âyetlerde şöyle buyurmaktadır: «Yaşayın bakalım. Varacağınız yer; şüphesiz ateş olacaktır, de.» (İbrahim, 30), «Yeyin ve biraz zevklenin. Doğrusu sizler, suçlularsınız.» (Mürselât, 46). Bu sebebledir ki burada şöyle buyurmuştur: «Ve kendilerini emel, (tevbe ve Allah'a

dönüşten) oyalayadursun. Sonra (onlar işlerinin sonucunu) öğreneceklerdir.»^[1]

4 — Biz, hiç bir kasabayı bilinen bir yazısı olmaksızın helak etmedik.

5 — Hiç bir ümmet, kendi süresini öne alamaz, geciktiremez de.

Kasabaların Yazısı

Allah Teâlâ: Hiç bir kasabayı aleyhlerinde delil konulmadan ve süreleri, bitmeden helak edecek değilim. Helak olunmaları zamanı gelen hiç bir ümmetin va'dolunan bu vakti geciktirilmez, sürelerini öne de alamazlar, buyurur ki bu; Mekke halkına bir tenbîh ve helake müs-tehak oldukları şirk, inâd ve inkârlarını bırakmaya bir davetten, yol göstermeden ibarettir.^[2]

6 — Dediler ki: Ey kendisine kitab indirilen kişi; sen mutlaka delisin.

7 — Doğru söyleyenlerden isen bize melekleri getirmeli değil misin?

8 — Biz, melekleri ancak hak ile indiririz. O zaman da kendilerine mühlet verilmez.

9 — Muhakkak ki Kur'ân'ı Biz indirdik Biz. Onun koruyucusu da elbet Biziz.

Allah Teâlâ, onların: «Ey kendisine kitab indirilen kişi...» sözlerindeki küfür, inâd ve haddi aşmalarını haber veriyor. Onlar demişlerdi ki: Ey kendisine kitab indirildiğini iddia eden kişi; bizleri kendine uymaya, babalarımızı üzerinde bulduğumuz şeyleri terketmeye çağırmanda sen mutlaka delisin. Doğru söyleyenlerden isen senin getirdiklerinin sıhhatma şehâdet etmeleri için bize melekleri getirmeli değil misin? Nitekim Firavun da şöyle demişti: «Ona altın bilezikler verilmeli veya beraberinde kendisine yardım edecek melekler gelmeli değil miydi?» (Zuhruf, 53) Allah Teâlâ başka bir âyette şöyle buyurur : «Bizimle karşılaşmayı ummayanlar : Bize melekler indirilmeli değil miydi veya Rabbımızı görmeli değil miydik? derler. Andolsun ki, kendi kendilerine büyüklenmişler ve azgınlıkta çok aşın gitmişlerdir. Melekleri görecekləri gün, işte o gün günahkârlara hiç iyi haber yoktur. Melekler : İyi haber size yasaktır yasak, derler.» (Furkân, 21-22). Burada ise Allah Teâlâ şöyle buyurur : «Biz, melekleri ancak hak ile

indiririz. O zaman da kendilerine mühlet verilmez.)» Mücâhid, «Biz, melekleri ancak hak ile indiririz.» âyetini şöyle açıklar : Biz melekleri ancak risâlet ve azâb ile göndeririz.

Sonra Allah Teâlâ zikri yani Kur'ân'ı indirenin kendisi olduğunu, onu değişiklikten koruyacak olanın da kendisi olduğunu anlatıyor. Bazıları. kısmındaki zamiri Hz. Peygamber (s.a.) e döndürürler. Nitekim, «Allah; seni insanlardan korur.» (Mâide, 67) âyetinde de durum böyledir. Ancak birinci mânâ daha evlâ olup, âyetin akışından açıkça anlaşılan da odur.^[3]

10 — Andolsun ki; senden önce çeşitli milletler içinde de peygamberler göndermiştik.

11 — Onlara gelen her peygamberle alay ediyorlardı.

12 — Biz, böylece onu suçluların kalbine sokarız.

13 — Kendilerinden öncekilerin uğradıkları ortada iken yine de ona inanmazlar.

Allah Teâlâ Kureyş kâfirlerinden Allah Rasûlünü yalanlayanların yalanlamasına karşı Rasûlünü teselli

ederek, ondan önce geçmiş ümmetler içinde de peygamberler gönderdiğini, hangi ümmete peygamber gelmişse; onlann bu peygamberi yalanlayıp onunla alay ettiklerini, hidâyete tâbi olmaktan büyüklenen, inâdlaşan mücrimlerin kalb-lerine yalanlamayı koyanın kendisi olduğunu haber verir. Enes ve Hasan el-Basrî: «Biz, böylece onu suçluların kalbine sokarız.» âyetinde, şirkin kastedildiğini söylerler. Allah Teâlâ: «Kendilerinden öncekilerin uğradıkları ortada iken yine de ona inanmazlar.» buyurur ki; Allah Teâlâ'nın, elçilerini yalanlayan kimseleri nasıl helak ettiği, yok ettiği, Allah'ın peygamberleri ile dünyada ve âhirette onlara uyanları nasıl kurtardığı bilinmektedir.^[4]

14 — Onlara gökten bir kapı açsak da çıkmaya ko-yulsalardı.

15 — Gözlerimiz döndü, biz herhalde büyülendik, derlerdi.

Gökten Bir Kapı Açsak

Allah Teâlâ, onların inkârlarının ve hak ile inâdlaşmalarının ne kadar güçlü olduğunu haber veriyor. Şayet onlar için gökten bir kapı açılrsa da

ondan yukarı çıkmaya, yükselmeye başlasalar yine de bunu doğrulamazlar, aksine : «Gözlerimiz döndü.» derler. Âyetteki kısmını Mücâhid, İbn Kesîr ve Dahhâk : Gözlerimiz kapandı, şeklinde; İbn Abbâs'tan rivayetle Katâde : Gözlerimiz alındı, şeklinde; İbn Abbâs'tan rivayetle Avfî: Bize benzetildi (karıştırıldı), biz ancak büyüledik, şeklinde; Kelbî: Gözlerimiz kör oldu, şeklinde açıklarlar. İbn Zeyd de, «Gözlerimiz döndü.» kısmını: Akı ermeyen sarhoşlar gibi olduk, şeklinde açıklamıştır.^[5]

16 — Andolsun ki Biz, gökte burçlar yaptık ve onları bakanlar için donattık.

17 — Ve onları, kovulmuş her şeytândan koruduk.

18 — Ancak kulak hırsızlığı yapan olursa; apaçık görülen bir ateş onu kovalar.

19 — Yeri de döşeyip yaydık. Oraya sabit dağlar yerleştirdik. Ve orada her şeyden ölçülü olarak yetiştirdik.

20 — Orada hem sizin için, hem de rızıklarınızı te'mîn edemeyecekleriniz için geçimlikler meydana getirdik.

Allah Teâlâ, düşünenler ve ibret gözüyle bakanlar için, bütün yüceliği ile gökyüzünü ve onu süsleyen parlak yıldızları yarattığını zikreder. Düşünen ve ibret alan; onda gariplikler, bakışım hayrete düşürecek parlak âyetler görür. Mücâhid ve Katâde; bu âyette zikredilen burçların, yıldızlar olduğunu söyler. Ben de derim ki: Bu âyet Allah Teâlâ'nın,' «Gökte burçlar vareden, orada ışıltı saçan güneş ve aydınlatan ayı var eden Allah, yücelerin yücesidir.» (Furkân, 61) âyeti gibidir. Bazıları da; buradaki burçların, güneş ve ayın durakları olduğunu söylemişlerdir. Atıyye el-Avfî buradaki burçların, koruyucuların sarayları olduğunu söyler. Allah Teâîâ, mütscâyiz şeytânların Mele-i A'lâ'da olanları işitmemeleri için delici, yakıcı alevleri onlara korucular[^] kılmıştır. Onlardan herhangi birisi kulak hırsızlığı yapmaya kalkışırsa; üzerine yakıcı, delici bir ateş gelir ve onu yok eder. Ancak bazı kere bu kulak hırsızlığı yapan, işitmiş olduğu kelimeyi yakıcı ateş kendisine yetiirmeden önce bir altındakine ulaştırmış, bir alttaki onu almış ve dostuna götürmüş olabilir. Nitekim sahîh bir hadîste bu husus açıkça

belirtilmiştir. Buhârî, bu âyetin tefsirinde der ki: Bize Ali İbn Abdullah'ın... Ebu Hüreyre'den —Ebu Hüreyre hadîsi Uz. Peygamber (s.a.) e ulaştırmıştır— rivayetine göre o, şöyle demiştir : Allah Te-âlâ gökte bir işe hükmettiği zaman melekler, Allah Teâlâ'nın sözüne boyunlarını eğerek kanatlarını çırpırlar. O (Allah'ın hükmü) cilâlı düz bir taş üzerindeki zincir gibidir. —Ali böyle söylemiştir. Başkaları ise : Cilâlı düz taş, onları bundan (Allah'ın hükmüne muttali' olmaktan) geri bırakır, demişlerdir— Onların kalblerinden korku giderilince : Rabbınız ne dedi? derler. Onlar: Rabbımızın söylemiş olduğu ancak gerçektir. Muhakkak O yücedir, büyüktür, derler. Bunu kulak hırsızlığı yapanlar işitir. Kulak hırsızlığı yapanlar birbirlerinin üzerinde şu şekildedirler. — Süfyân durumu eliyle anlatıp sağ elinin parmaklarını açtı ve bazısını bazısından yukarıda tuttu— Bazan olur ki işittiğini arkadaşına açmadan önce yakıcı alev ona ulaşır yakar. Bazan da olur ki yetişemez de, o işittiğini kendisinden aşağıda olan kendini ta'kîb edene atar. O da yeryüzüne ulaştırır. —Herhalde Süfyân şöyle de demişti:— Nihayet (kulak hırsızlığı

yapanların işittikleri) yeryüzüne ulaşır da, bir sihirbazın ağzına —veya bir kâhinin ağzına— konulur. Onunla birlikte yüz yalan da o uydurur ve gökten işitilen kelime için : Falan falan gün şu şu şekilde olacak diye bize haber verilmedi mi? derler.

Sonra Allah Teâlâ yeryüzünü yarattığını, yeryüzünü yayıp genişlettiğini, orada sabit dağlar, vâdîler, arazîler, kumsallar var ettiğini, orada ekinler ve birbiriyle ahenkli meyveler bitirdiğini zikreder. İbn Abbâs, âyetteki kelimesini; «Bilinen» şeklinde açıklar. Saîd İbn Cübeyr, İkrime, Ebu Mâlik, Mücâhid, Hakem İbn Uteybe, Hasan İbn Muhammed, Ebu Salih ve Katâde de böyle söylemişlerdir. Onlardan : Bir ölçü ile ölçülmüş, şeklinde açıklayanlar da vardır. İbn Zeyd : Her şeyden, ölçülen ve bir ölçü ile takdir edilen, açıklamasını getirir. Yine İbn Zeyd : Çarşı esnafının tarttığı gibi, demiştir.

Allah Teali : «Orada hem sizin için, hem de nızıklannı te'mîn edemeyecekleriniz için geçimlikler meydana getirdik.» buyurarak anları, yeryüzünde çeşitli sebeblere sarılmaya ve geçimlikler peşinde koşmaya salıverdiğini zikreder. Mücâhid'in

söylediğine göre; «Rızıkların te'mîn edemeyecekleriniz», hayvanlardır. İbn Cerîr ise bunların; köleler, cariyeler ve hayvanlar olduğunu söyler. Buradan maksad şudur ki Allah Teâlâ kazanç yollarım, çeşitli sebebler ve çeşitli geçimlikleri kolaylaştırmak suretiyle onlara nimetler bahşetmiş oluyor. Belki de binecekleri ve yiyecekleri hayvanları, hizmetlerinde kullanacakları köle ve cariyeleri onların emrine vermiştir. Bunların rızıkları onlar üzerine değil, yaratıcıları üzerinedir. Bunlar kullan için menfaatlardır, rızıklan verecek olan ise ancak Allah Teâlâdır.^[6]

İzahı

«Andolsun ki Biz, gökte burçlar var ettik.» Burçlar; güneşin seyri esnasında konakladığı mahallerdir. Tekili burçtur. Feleğin on iki tane burcu vardır. Bunlar koç, boğa, ikizler, yengeç, aslan, başak, terazi, akrep, yay, oğlak, kova ve balık burçlarıdır. Bu burçlar yirmi sekiz durağa ayrılmışlardır. Her burcun İki durağı ve üç menzili vardır. Yûnus sûresinde ayın durakları zikredilmişti. Burçlar 360 dereceye bölünür. Her burcun otuz

derecesi vardır. Güneş her dereceyi senede bir kere geçer ve böylece feleğin dönümü tamamlanmış olur. Ay ise her burcu yirmi sekiz günde tamamlar, tbn Abbâs, bu âyetin tefsirinde şöyle der : Güneşin ve ayın burçları ile, konakladıkları yerler kaydedilmektedir, îbn Atiyye İse; burçların, gökyüzündeki köşkler olduğunu ve üzerinde bekçiler bulunduğunu bildirir. Hasan, Mücâhid ve Katâde; burçların, büyük yıldızlar olduklarını söylerler. Ebu îshâk der ,ki: Bununla burç-lardaki yıldızlar kastedümiştir. Bu yıldızlar, tasvir edildikleri biçimde yer alırlar. Ve isimleri de bu şekillerden alınmıştır... Bilginler, şeytân ların Rasûlullah (s.a.) m peygamber olarak gönderilmesinden önce yıldızlarla kovulup kovulmadığı konusunda ihtilâf etmişlerdir. Bu konuda iki ayn görüş vardır. Birinci görüş; Hz. Peygamberin, peygamber olarak gönderilmesinden önce şeytânların yıldızlarla kovulmadıklarını belirtir. Bu hususun Hz. Peygamberin bi'setiyle başladığını söyler. Ve bunun da Hz. Peygamberin nübüvvetinin esâsı olduğunu belirtir. Abdullah tbn Abbâs'tan nakledilen şu hadîs bu görüşün doğruluğuna delâlet

eder: Hz. Peygamber ashabından bir grupla beraber Ukâz çarşısına doğru yürüdüler. O sırada şeytânlarla gökyüzünün haberi arasına bir engel girdirümişti ve onların peşine şihâblar takılmıştı. Bu hadîsi Buhârî ve Müslim Sahîh'lerinde tahrîc etmişlerdir. Bu hadîsin zahirinden anlaşılıyor ki, şihâblarla şeytânların kovulması, Hz. Peygamberin gönderilmesinden önce yoktu. Bilâhare bu husus meydana geldi. Ya'kûb İbn Muğîre İbn Ahnes İbn Şüreyk'in rivayet ettiği şu söz bu görüşü destekler : Yıldızlarla kovulan ilk kavim, Sakif kabilesinden şu mahalledir. Onlar, Amr İbn Ümeyye adı verilen ve araplarca gözü en keskin olarak bilinen bir adama gelip dediler ki: Yıldızların kaydırılması konusunda gökte cereyan eden olayı gördün mü? O; evet, dedi. Ama bakınız eğer kara ve denizde yol bulunan yıldızlardan insanların geçimlerini sağlamak için yaz kış gittikleri yönleri kendileriyle bildikleri yıldızlar kaydırılıyorsa; Allah'a andolsun ki bu, dünyanın dörûlüşü ve içinde bulunan mahlûkâtın yok oluşuna işarettir. Ama kayan yıldızlar başka yıldızlar ise ve kendileriyle yol bulunan o işaret yıldızları sabit

duruyorlarsa bu, Allah Teâlâ'nın halk arasından murâd ettiği bir emri gerçekleştirmesine delâlettir. Zeccâc der ki: Bu da gösteriyor ki; hâdisi peygamberin doğumundan sonra olmuştur. Çünkü yıldırım ve hızlı giden eşyayı şiirlerine konu eden veya şiirlerinde onlardan bahseden Arap şâirleri kayan yıldızlardan hiç söz etmezler. Ancak Hz. Peygamberin doğumundan sonra şâirler bu konuyu şiirlerinde bahsetmişlerdir. Nitekim Zu'r-Rûmme şöyle der : Sanki o ifriyyenin izinde bir yıldızdır, Gecenin karanlığında belirlenmiş ve ok gibi gitmiştir. İkinci görüşe göre; peygamberin gönderilmesinden önce de yıldızların şeytânı kovalaması mevcûd idi. Fakat Hz. Peygamber, peygamber olarak gönderilince, bu husus pekiştirilip şiddetli davranıldı. Ma'-mer der ki: Ben, Zühri'ye câhiliyyet devrinde yıldızlar fırlatılır mıydı? diye sordum. O; evet, dedi. Ben; «her ne kadar önceleri orada kulak verecek yerlerde oturur isek de» kavlini görüyor musun? dedim. O; evet, ağırlaştırıldı ve Hz. Peygamberin gönderilmesinden sonra konu şiddetlendi, dedi. Bu görüşün sıhhatına delâlet etmek üzere ibn Ab-bâstan nakledilir ki o, şöyle demiş :

Peygamberin ashabı olan Ansâr'-dan bir adam bana haber verdi ki; onlar, bir gece Hz. Peygamberle birlikte oturuyorlarmış. O sırada bir yıldız parlayarak fırlamış. Rasûlul-lah (s.a.) orada bulunanlara demiş ki: Câhiliyyet döneminde böyle bir fırlatma olunca siz ne derdiniz? Onlar; bu gece büyük bir adam doğdu veya büyük bir adam öldü, derdik, demişler. Rasûluliah (s.a.) buyurmuş ki: Şüphesiz ki yıldız, bir kimsenin ölmesi veya yaşaması için fırlatılmaz. Fakat Rabbımız Tebâreke ve Teâlâ bir konuda karar verince, Arş/1 yüklenen melekler tesbîh ederler. Sonra onların gerisinde bulunan gök ehli tesbîh ederler ve nihayet tesbîh bütün gök halkına ya-yür. Sonra Arş/1 taşıyan meleklerin gerisinde bulunanlar onlara derler ki: Rabbiniz size ne dedi? Onlar da Rablarının söylediklerini haber verirler, Gök ehli birbirinden haber alarak nihayet bu haber dünya göğüne kadar ulaşır. Cinler, o habere kulak kesilirler ve onu alıp kendi dostlarına ulaştırırlar. Ordan olduğu gibi getirdikleri haberler doğrudur. Ancak bazan onu getirirken içine ilâveler yaparlar. Müslim de bu hadisi tahrîc etmiştir. İbn Kuteybe der ki: Hz.

Peygamberin gönderilmesinden önce de şeytânlar, yıldızlar tarafından kovalanıyor-du. Ancak Peygamberin gönderilişinden sonra bu, çok daha şiddetlenmiştir. Buna göre eski şâirlerin şiirinde, bu hususu belirten mısralar da vardır. Nitekim câhiliyye şâiri olan İbn Ebu Hâzim der ki:

Kervanın çıkardığı sesler ve merkep yavrularının sesleri,

Onun arkasında yıldızın kayışı gibi kayıyordu...

Bu iki görüşün arasını şöylece birleştirmek mümkündür. Hz. Peygamberden önce de, yıldızların şeytânları kovalaması mevcûd idi. Peygamber gönderildikten sonra bu husus pekiştirildi ve gaybdan gelen haberlerin sesinin korunması için gökyüzü muhafaza altına alındı.

«Yeri de döşeyip yaydık.» Yani onu suyun yüzüne yaydık. Söylendiği gibi o, Kâ'be'nin alt tarafından yuvarlanmaya başlamış, sonra yayılmıştır. Bu, tefsîr ehlinin görüşüdür. Hey'et erbabı (astronomi bilgileri) yeryüzünün büyük bir küre biçiminde olduğunu ,bir kısmının suyun içinde, bir kısmının suyun dışında bulunduğunu ve su dışında bulunan

kısmın ma'mûr olan kısım olduğunu söylemişlerdir. Allah Te-âlâ'nın «Yeri de döşeyip yaydık» kavline şu şekilde izah getirmişlerdir. Bir küre büyük olunca, onun her bir bölümü büyük bir yüzey gibi olur. Böylece yeryüzünün yayvan ve küre biçiminde olduğu sabit olur. Tefsîr ehli bu görüşü reddederek; Allah Teâlâ kitabında yeryüzünün serilmiş ve yayılmış olduğunu bildiriyor. Eğer küre biçiminde olmuş olsaydı bunu da haber verirdi, derler. Kendi murâdını ve yeryüzünü nasıl yaydığını en iyi bilen Allah'tır.

«Oraya sabit dağlar yerleştirdik.» Oynamayan dağlar. Allah Teâlâ yeryüzünü suyun üzerinde yarattığı zaman dünya oynadı ve titredi. Bunun üzerine Allah, dağlar koyarak yeryüzünü tesbît etti. «Orada her şeyi bir ölçüye göre bitirdik.» Yeryüzünde her bitkiden yetiştirdik. Çünkü yararlanılan her türlü bitki yeryüzünde yetişir. «Orada» derken zamirin dağlara râci' olduğu da söylenmiştir. Çünkü dağlar kelimesi daha yalandır. Ayrıca «bir Ölçüye göre» ifâdesi de bunu destekler. Çünkü ancak dağlarda meydana gelen madenler ölçülüp tartüabilir. İbn

Abbâs ve Saîd îbn Cübeyr ölçünün; bilinen anlama geldiğini söylemişlerdir. Mücâhid ve îkrime ise, takdîr edilen anlamına geldiğini söylerler. Bu takdirde anlam; Allah Teâlâ katında bilinen bir takdire göre, şeklinde olacaktır. Çünkü Allah Teâlâ, kendi katında insanların geçimleri ve nızıktan için ne kadara muhtaç olduklarını bilir. Binâenaleyh miktar için «ölçü» ta'bırının kullanılması mecazîdir. Çünkü insanlar eşyanın miktarını ancak tartarak bilirler. Hasan, îkrime ve İbn Zeyd ise bununla altın, gümüş, demir, kurşun gibi tartılan şeyle-. rin kasdedildiğini ve bunların ise madenlerden elde edildiğini söylerler. Bütün bunların tartıldığını bildirirler. 'Bazıları da şekil, durum ve güzellik bakımından mütenâsib anlamına geldiğini söylemişlerdir. Nitekim araplar falancanın hareketleri ölçülü ve tartılıdır, dedikleri zaman; güzel ve ahenkli hareketler yaptığını kasdederler. Söz de güzel ve yanlışlıktan uzak olunca; mevzun kelâm adını alır. Denildi ki; yeryüzünde ve dağlarda biten her şey iki türlüdür. Bir kısmı madenlerden çıkarılır ki bunların hepsi tartılır ve mevzundur. İkincisi bitkilerdir ki bir kısmı tartıyla,

bir kısmı ölçüyle bilinir. Ölçü, tartıya dayalıdır çünkü Sâ ve Müdd gibi ölçü miktarları tartıya göre ayarlanmıştır.^[7]

«Andolsun ki Biz, gökte burçlar meydana getirdik.» Gözlem ve deneylerin gösterdiğine göre, göğün genişliğine uygun özellikleri ve farklı şekilleri bulunan on iki burç meydana getirdik. Ve onu ibretle bakanlar İçin parlak şekillerle süsledik. Ondan yaratıcısının kudretini ve yapıcısının birliğini çıkarmaya çalışanlar için. Ve onları kovulmuş her şeytândan koruduk. Artık şeytânlar oraya çıkıp halkına vesvese vermeye, işlerine tasarruf etmeye, durumlarına muttali' olmaya güç yetiremezler. «Ancak kulak hırsızlığı yapan olursa.» Bu ifâde, »her şeytân» ifâdesinden bedeldir. Kulak hırsızlığı; gizlice çalmaktır. Bu, şeytânların gökyüzünde hızlıca hareket etmelerine benzetilmiştir. Çünkü cevher bakımından aralarında ilişki vardır. Ya da delil yoluyla benzetilmiştir, çünkü yıldızların durumları ve hareketleriyle bir yaratıcının varlığına ve birliğine delil getirilir. Nitekim İbn Abbâs'tan nakledildiğine göre şeytânlar, önceleri gökyüzüne çıkmaktan

alıkonulmazlardı. îsâ Aleyhisselâm doğunca, göğün üçte biri onlara yasaklandı. Muham-med Aleyhisselâm doğunca şihâblarla şeytânlar göğün her tarafından kovuldular. Hz. Peygamber doğmazdan önce orda bulunmalarından dolayı reddedilmiş olamazlar. Çünkü bunun başka sebepleri de olabilir. Bazıları bu istisnanın münkatı' olduğunu söylemişlerdir. Yani ancak kulak hırsızlığı yapanlar müstesnadır, şeklinde mânâ vermişlerdir. Kulak hırsızlığı yapan olursa; görülebilen apaçık bir ateş onu kovalar. Pesine düşer ve onu yakalar. Bu ateş sizin gibi göz sahibi olanlar tarafından görülür. Ateş anlamına kullanılan şî'hâb kelimesi parlak şule demektir. Parlak oldukları için yıldız ve mızrağa da bu ta'bîr kullanılmıştır.^[8]

21 — Hiç bir şey yoktur ki; hazinesi Bizim katımızda olmasın. Ve Biz, onu ancak belli bir ölçüye göre indiririz.

22 — Rüzgârları da aşılایıcı olarak gönderdik, gökten su indirip onunla sizi suladık. Yoksa siz onu biriktire-mezdiniz.

23 — Doğrusu Biz, hem diriltiriz, hem de öldürürüz. Hepsine vâris de Biziz.

24 — Andolsun ki; sizden öne geçenleri de Biz biliriz, geri kalanları da Biz biliriz.

25 — Şüphe yok ki Rabbin, onları toplayacaktır. Gerçekten O, Hakîm'dir, Alîm'dir.

Aşılayıcı Rüzgârlar

Allah Teâlâ her şeyin mâliki olduğunu, her şeyin O'na kolay, katında son derece basit olduğunu, her sınıftan eşyanın hazînelerinin katında olduğunu haber veriyor. «Ve Biz, onu ancak belli bir ölçüye göre indiririz.» buyurur ki dilediği gibi ve istediği şekilde indirir. Bunda O'nun için yüce hikmet ve kullarına rahmet vardır. Değilse bu, O'nun ürerine vâcib değildir. Aksine O, kendine rahmeti yazmıştır. Yezîd İbn Ebu Ziyad'ın Ebu Cühayfe'den, onun da Abdullah (İbn Mes'ûd) dan rivayetine göre; o, şöyle demiştir: Hiç bir sene diğerinden daha çok yağmurlu değildir. Fakat Allah Teâlâ yağmuru dilediği yere ve dilediğine bölüştürür. Bir yıl buraya, bir yıl başka bir yere. Daha sonra Abdullah İbn Mes'ûd, «Hiç bir şey yoktur ki; hazînesi Bizim katımızda olmasın. Ve Biz,

onu ancak belli bir ölçüye göre indiririz.» âyetini okumuştur. Abdullah'ın bu sözünü İbn Cerîr rivayet eder. Yine İbn Cerîr'in Kasım kanalıyla... Hakem İbn Uteybe'den rivayetine göre; o, «Ve Biz, onu ancak belli bir ölçüye göre indiririz.» âyeti hakkında şöyle demiştir : Hiç bir sene diğer bir seneden yağmur bakımından daha fazla veya daha az değildir. Fakat bir kavme yağmur verilirken, diğerleri mahrum bırakılır. Bazan da yağmur denize yağar. Bize ulaştığına göre yğmurla beraber İblîs çocuklarının ve Âdem çocuklarının sayısından daha fazla melek de iner ve her damlanın nereye düşeceğini, ne bitireceğini sayar, hesaplarlar. Bezzâr'ın Dâvûd İbn Bekr et-Tüs-terî kanalıyla... Ebu Hüreyre (r.a.) den rivayetine göre, Allah Rasû-lü (s.a.) şöyle buyurmuştur : Allah'ın hazîneleri, kelâmıdır. O, bir şeyi murâd buyurduğu zaman; ona «ol» der, o da oluverir. Sonra Bezzâr der ki: Hadîsi sâdece hadîsin isnadında bulunan Ağleb İbn Temîm rivayet etmiştir ki o da kuvvetli bir râvî değildir. Mütekaddimîn'den bir çoğundan rivayette bulunmuş fakat ondan sâdece oğlu rivayet etmiştir. Allah Teâlâ : «Rüzgârları da

aşıl原因 olarak gönderdik.» buyurur ki, rüzgârlar bulutları aşar da onlardan su sağılır. Ağaçlar aşar da yaprakları ve salkımları açılır. Burada «rüzgârlar» kelimesi, semereli ve kendisinden bir fayda hâsıl olduğu için çoğul vezninde getirilmiştir. Kısır rüzgârda durum bunun tersinedir ki o da tekil olarak getirilmiş ve kısırlık sıfatıyla nitelendirilmiştir ki bu; meyvesizlik, semeresizlik-tir. Meyve verme (doğurma), ancak iki şey ve daha fazlasından meydana gelir.

A'meş'in Minhâl İbn Amr kanalıyla ...Abdullah İbn Mes'ûd'dan «Rüzgârları da aşıl原因 olarak gönderdik.» âyeti hakkındaki rivayetine göre; o, şöyle demiştir : Su yüklü rüzgârlar gönderilir de sonra bulutlar sıvazlar ki yeni doğurmuş devenin sütü çokça aktığı gibi o da suyunu çokça indirsin. İbn Abbâs, İbrâhîm en-Nehaî ve Katâde de böyle söylemişlerdir. Dahhâk da şöyle der ; Allah Teâlâ rüzgârları bulutlar üzerine gönderir de, bulutlar onları aşar ve su ile dolarlar. Ubeyd İbn Umeyr el-Leysî der ki: Allah Teâlâ müjdeci rüzgârları gönderir de bunlar yeryüzünü süpürürler. Sörira Allah Teâlâ bulutları hareket ettiren rüzgârları gönderir ve onlar bulutları hareket

ettirirler. Sonra Allah Teâlâ, birleştirici rüzgârlar gönderir ve onlar da bulutları birleştirirler. Daha sonra da Allah Teâlâ aşılama rüzgârları gönderir ve bunlar ağaçları aşarlar. Daha sonra Ubeyd İbn Umeyr, «Rüzgârları da aşılama olarak gönderdik.» âyetini okumuştur.

İbn Cer r'ın Ubays İbn Meym n kanalıyla... Ebu H reyTe'den, onun da Hz. Peygamber (s.a.) den rivayetine göre o, şöyle buyurmuştur : Güney r zg r  cennettendir ve aşılayıcı r zg r odur. Allah Te l 'nın kitabında anmış olduğu r zg r da budur ve bunda insanlar için bir çok faydalar vardır. Bu had sin isnadı zayıftır. İm m Ebu Bekr Abdullah İbn Zübeyr el- Humeyd nin Müsned'inde S fy n kanalıyla... Ebu Zerr'den rivayetine göre Allah Ras l  (s.a.)   yle buyurmuştur: Muhakkak ki Allah Te l  r zg rdan yedi sene sonra cennette başka bir r zg r daha yaratmıştır. Onun önünde kapalı bir kapı vardır. Size r zg r aneak o kapıdan gelir. Şayet açılmış olsaydı, gökle yer arasında hiç bir şey bırakmaz u ururdu. O Allah katında «Ezyeb» denilen güney yelidir. Sizin aranızdaki ise, Cenub denilen güney yelidir.

Allah Teâlâ : «Onunla sizi suladık.» Ondan içebilmeniz için onu size tatlı olarak indirdik. Dileseydik onu tuzlu kılardık, buyurur. Nitekim Allah Teâlâ şu âyetlerde de buna işaret etmektedir : «Söyleyin Bana şimdi, içmekte olduğunuz suyu, buluttan onu siz mi indirdiniz, yoksa Biz miyiz indirenler? İsteseydik onu tuzlu bir su yapardık. Öyleyse şükretmeli değil misiniz.» (Vakıa, 68-70), «O'dur size semâdan su indiren, ondan içersiniz ve hayvanları otlattığınız bitki de onunla biter.» (Nahl, 10).

Allah Teâlâ : «Yoksa siz onu biriktiremezsiniz.» buyurur. Süfyân es-Sevri, âyetteki kelimesini: Yoksa siz onu engelleyemezsiniz, şeklinde açıklar. Burada maksadın şöyle olması da mümkündür : Yoksa siz onu koruyamazdınız. Aksine onu Biz indiriyoruz, sizin için koruyoruz, yeryüzünde onu akarsu ve kaynaklar kılıyoruz. Şayet Allah Teâlâ dileseydi onu sūr'atle akıtır, giderirdi. Ancak rahmetinden dolayı onu size indirmiş, tatlı kılmış, bütün bir sene boyunca pınarlar, kuyular," nehirler ve başka şekillerde sizin için kalsın; içersiniz, hayvanlarınızı,

ekinlerinizi ve ağaçlarınızı sulayasanız diye onu muhafaza etmiştir.

Allah Teâlâ : «Doğrusu Biz, hem diriltiriz, hem de öldürürüz.» buyurarak ilk yaratmaya ve yaratmayı tekrar etmeye kadir olduğunu haber verir. Muhakkak yaratıkları yoktan dirilten, sonra onları öldüren, sonra da onları toplanma günü için bütünüyle yeniden dirilten O'dur. Allah Teâlâ yeryüzüne ve yeryüzü üzerinde olanlara vâris olduğunu, hepsinin kendine döneceğini haber verir. Daha sonra ilkleri ve sonla-rıyla hepsini en mükemmel bir şekilde bildiğini haber verir ve : «Andolsun ki; sizden önce geçenleri de Biz biliriz, geri kalanları da Biz biliriz.» buyurur. İbn Abbâs (r.a.) der ki: Önce geçenler; Âdem (a.s.) den beri helak olan, yok olan herkestir. Geri kalanlar ise, hâlen diri olanlar ile kıyamet gününe kadar gelecek olanlardır. Bu açıklamanın bir benzeri İkrime, Mücâhid, Dahhâk, Katâde, Muhammed İbn Kâ'b, Şa'bî ve başkalarından da rivayet edilmiş olup İbn Cerîr —Allah rahmet eylesin— bu görüşü tercih etmiştir.

İbn Cerîr der ki: Bize Muhammed İbn Abd'ül-A'lâ'nın... Mervân İbn Hakem'den rivayetinde o, şöyle demiştir: Bazı kimseler kadınlar yüzünden saflarda geri kalırlardı. Allah Teâlâ bunun üzerine: «An-dolsun ki; sizden önce geçenleri de Biz biliriz, geri kalanları da Biz biliriz.» âyetini indirdi. Bu konuda gerçekten garîb bir hadis de rivayet edilir. Şöyle ki: İbn Cerîr'in Muhammed İbn Mûsâ el-Hareşî kanalıyla... İbn Abbâs (r.a.)'tan rivayetine göre; o, şöyle anlatıyor : Allah Ra-sûlü (s.a.) nün arkasında bir kadın namaz kıldırıldı. —İbn Abbâs der ki: Hayır, Allah'a yemîn olsun ki, onun bir benzerini asla görmedim— Müslümanlardan bazısı namaz kıldıklarında o kadını görmemek için ileri geçerler, bazıları da geri kalırlardı. Secde ettikleri zaman bacaklarının arasından ona bakarlardı. Bunun üzerine Allah Teâlâ : «Andol-sun ki; sizden öne geçenleri de Biz biliriz, geri kalanları da Biz biliriz.» âyetini indirdi. Bu hadîsi İmâm Ahmed, İbn Ebu Hatim, Sünen'inin tefsir bölümünde Tirmizî, Neseî ve İbn Mâce muhtelif kanallardan olmak üzere Nuh İbn Kays el-Huddân'dan rivayet etmişlerdir. İmâm Ahmed,. Ebu

Dâvûd ve başkaları bunun güvenilir bir râvî olduğunu belirtirler. İbn MaSn'den onun, bu râvîyi zayıf gördüğü rivayet edilir. Müslim ve Sünen sahipleri onun hadîslerini tahrîc etmişlerdir. Bu hadîs münkerdir. Hadîsi Abdürrezzâk da Ca'fer ibn Süleyman kanalıyla... Ebu'l-Cevzâ'dan rivayet eder ki o, «Andolsun ki; sizden öne geçenleri de Biz biliriz, geri kalanları da Biz biliriz.» âyetinde: Namazdaki saflarda, açıklamasını getirmiştir. Anlaşıldığına göre bu sözler, Ebu'l-Cevzâ'nın sözlerinden olup burada İbn Abbâs'ın adı geçmemektedir. Tirmizî de : Bu, Nûh İbn Kays'ın rivayetinden doğruya daha yakındır, der ki en doğrusunu Allah bilir. İbn Cerîr'in Muhammed İbn Ebu Ma'ser'den, onun da babasından rivayetine göre Avn İbn Abdullah ile Muhammed İbn Kâ'b, «Andolsun ki; sizden öne geçenleri de Biz biliriz, geri kalanları da Biz biliriz.» âyeti ile bunun namazın saflarında olup olmadığı konusunda müzâkerede bulunuyorlarmış. Muhammed İbn Kâ*b: Bu, böyle değildir. «Andolsun ki; sizden öne geçenleri de Biz biliriz.» kısmında kasdedilen; ölümler ve öldürülenlerdir. «Geri kalanları da Biz biliriz.»

kısımında kasdedilenler ise, henüz yaratılmayanlardır. «Şüphe yok ki Rabbın, onları toplayacaktır. Gerçekten O, Hakîm'dir, Alîm'dir.» dedi. Bunun üzerine Avn İbn Abdullah : Allah seni muvaffak kılsın, seni hayırla mükâfatlandırsın, dedi.[\[9\]](#)

26 — Andolsun ki Biz, insanı kuru bir çamurdan, şekillenmiş bir balçıktan yarattık.

27 — Daha önce de cinleri alevli ateşten yarattık.

İnsan ve Cinin Yaratılışı

İbn Abbâs, Mücâhid ve Katâde, âyetteki kelimesinin burada kuru toprak anlamında olduğunu söylerler. Açık olan odur ki bu; Allah Teâlâ'nın : «O, insanı pişmiş çamur gibi (bir) balçıktan yaratmıştır. Cinleri de yalın bir alevden yaratmıştır.» (Rahman, 14-15) âyeti gibidir. Mücâhid'den rivayete göre ise bu kelime, kokmuş (kokuşmuş) anlamıdır. Ancak âyetin, diğer bir âyetle tefsiri daha evlâdır. Allah Teâlâ : «Kuru bir çamurdan şekillenmiş bir balçıktan yarattık.» buyurur ki, buradakikelimesi çamur; kelimesi ise pürüzsüz anlamındadır.(...) Bu sebeptendir ki İbn Abbâs'ın şöyle dediği rivayet edilir : O, yaş

topraktır. Yine İbn Abbâs, Mücâhid ve Dahhâk*dan rivayete göre kokuşmuş anlamındadır. kelimesinden burada akışkanlığın kastedildiği de söylenmiştir.

Allah Teâlâ buyurur ki: «İnsandan önce de cinleri alevli ateşten yarattık.» İbn Abbâs buradaki kelimesinin, öldürücü sam yeli olduğunu söyler. Bazıları semûm'un; gece ve gündüz esen sıcak yel olduğunu söylerken, bazıları da semûm'un; gece esene, harûr'un da gündüz esen rüzgâra ad olarak verildiğini söylemişlerdir. Ebu Dâ-vûd et-Tayâlisî'nin Şu'be'den, onun Ebu îshâk'tan rivayetine göre; o, şöyle anlatmıştır : Hasta iken ziyarete gittiğim Amr el-Esamm'ın yanına girdim. Abdullah İbn Mes'ûd'dan işitmiş olduğum bir hadîsi sana rivayet edeyim mi? O, şöyle derdi: Şu sam yeli, cinlerin yaratılmış olduğu sıcak yelin yetmiş parçasından bir parçadır, deyip sonra :

«Daha önce de cinleri alevli ateşten yarattık.» âyetini okudu. İbn Ab-bâs'tan rivayete göre; cinler, ateş alevinden (yalazından) yaratılmıştır. Bir rivayette ise onların, en güzel ateşten yaratıldığı söylenir. Amr İbn Dinar'dan rivayete göre ise onlar, güneşin

ateşinden yaratılmışlardır. Sahih bir hadîste vârid olduğuna göre; melekler nurdan, cinler dumansız ateşten, âdemoğulları da size bu âyette anlatılandan yaratılmışlardır. Âyetten maksad; Âdem (a.s.) in şerefine, unsur ve aslının temizliğine dikkati çekmektir.[\[10\]](#)

28 — Hani Rabbın meleklerle demişti ki: Kuru bir çamurdan, şekillenmiş bir balçıktan bir insan yaratacağım.

29 — Onu yapıp ruhumdan üflediğimde; siz derhâl onun için secdeye kapanın.

30 — Bunun üzerine meleklerin hepsi bütünüyle secde etti.

31 — Ancak İblis secde edenlerle beraber olmaktan çekinerek dayattı.

32 — Buyurdu ki: Ey îblis, sen neden secde edenlerle beraber değildin?

33 — Ben, dedi: Kuru bir çamurdan, şekillenmiş bir balçıktan yarattığın insana secde etmem.

Allah Teâlâ, Âdem'i yaratmazdan önce melekler içinde Âdem'in -adını yücelttiğini, meleklerin ona secde etmesini emretmek suretiyle onu

şereflendirdiğini zikreder. Ayrıca Allah'ın düşmanı İblîs'in diğer melekler arasında hased, küfür, inâd, büyüklerime ve bâtil ile iftihar etmek suretiyle ona secde etmekten geri kaldığını da zikreder. İblîs :

«Ben, kuru bir çamurdan, şekillenmiş bir balçıktan yarattığın insana secde etmem.» demişti. Başka âyetlerde de İblîs'in şöyle dediği zikredilir : «Ben ondan daha hayırlıyım; beni ateşten yarattın, onu ise çamurdan yarattın.» (A'râf, 12), «Benden üstün kıldığını görüyor musun? Eğer beni kıyamet gününe kadar te'hîr edersen; pek azı müstesna, onun soyunu emrim altına alırım.» (İsrâ, 62). Burada İbn Cerîr gerçekten garîb, acâib bir hadîs rivayet eder. İbn Cerîr'in Şebîb İbn Bişr kanalıyla... İbn Abbâs'tan rivayetine göre; o, şöyle demiş : Allah Teâlâ melekleri yarattığında: Muhakkak Ben, çamurdan bir beşer yaratacağım. Onu yaptığımda ona secde edin, buyurmuş. Onlar: Yapmayız, demişler de Allah Teâlâ onların üzerine bir ateş gönderip onları yakmış. Sonra başka melekler yaratmış ve onlara yukardakinin bir benzerini söylemiş de onlar: Yapmayız, demişler, onların üzerine de bir ateş

göndermiş ve ateş onları yakmış. Sonra diğer birtakım melekler yaratmış ve : Muhakkak Ben, çamurdan bir beşer yaratacağım. Onu yarattığım zaman ona secde edin, buyurmuş; onlar kabul etmemişler de Allah Teâlâ üzerlerine bir ateş göndermiş ve ateş onları yakmış. Sonra (başka) melekler yaratmış ve : Muhakkak Ben, çamurdan bir beşer yaratacağım. Ben onu yarattığım zaman ona secde edin, buyurmuş. Onlar : İşittik ve itaat ettik, demişler. Sâdece İblis, kâfirlerin ilki olmuş. Bu hadîsin İbn Abbâs'tan rivayetle sabit olması uzaktır. Açık olan odur ki bu, isrâiliyyâttandır. En doğrusunu Allah bilir.[\[11\]](#)

İzahı

«Onu yapıp ruhumdan üflediğimde; ona secdeye varın.» Ruhumun etkisi onun organlarındaki boşluklarda cereyan etmeye başlayınca, o dirilir. Üfürmenin aslı, bir başka cismin boşluğuna rüzgâr akıtmaktır. Rûh, öncelikle kalbden boşalan latîf bir buharla alâkalı olduğundan ve canlılık gücünün boşanması sonucu, damarların içerisinde onu taşıyarak bedenin derinliklerine sirayet ettirmesi

nedeniyle ruhun bedene ilişmesi üfürme olarak belirtilmiştir. Ruhun nefse izafeti ise Nisa sûresinde geçtiği gibidir.[\[12\]](#)

34 — Buyurdu ki: Öyleyse çık oradan. Sen artık kovulmuş birisin.

35 — Muhakkak ki ceza gününe kadar la'net sanadır.

36 — Dedi ki: Rabbım-, beni hiç olmazsa tekrar dirilecekleri güne kadar ertele,

37 — Buyurdu ki: Şüphesiz sen ertelenenlerdensin.

38 — Bilinen gün gelene kadar.

Allah Teâlâ îblîs'e, muhalefet edilemeyen, engel olunamayan kev-nî bir emirle içinde bulunduğu Mele-i A'lâ makamından çıkmayı emrettiğini, onun «kovulmuş, taşlanmış.» olduğunu haber verir. Şüphesiz Allah Teâlâ onun peşine öyle bir la'net takmıştır ki dâima ona yapışacak, kıyamet gününe kadar onun üzerine devamlı yağacaktır. Sa-îd îbn Cübeyr'den rivayete göre; o, şöyle demiştir: Allah Teâlâ İblîs'e la'net ettiği zaman sureti meleklerin suretlerinden değişti ve yüksek sesle ağladı. Kıyamet gününe kadar

dünyada olan her bir yüksek sesle ağlama bundandır. Saîd ibn Cübeyr'in bu sözünü ibn Ebu Hatim rivayet eder. îblîs Allah Teâlâ'nın dayanılmaz ve önünde durulmaz Öfkesini anlayınca, Hz. Âdem ve zürriyetine karşı aşırı çekememezliğin-den kıyamet gününe, yeniden diriltirme gününe kadar kendisine mühlet verilmesini istedi. Onun küfrünü derece derece artırmak ve ona mühlet vermek kabilinden olarak kendisinin bu isteğine icabet olundu, îblîs — Allah onu çirkinleştirsin— mühlet verildiğini bilince dedi ki:[\[13\]](#)

39 — Dedi ki: Rabbım; beni azdırdığın için, anclolsun ki ben de onlara yeryüzündeki fenalıkları güzel göstereceğim ve onların hepsini azdıracağım.

40 — Ancak içlerinden ihlâs verilen kulların müstesna.

41 — Buyurdu ki: İşte, Benini taahhüd ettiğim dosdoğru yol budur.

42 — Muhakkak ki kullarımın üzerinde senin bir nüfuzun olmaz. Ancak sana uyan sapıklar müstesna.

43 — Şüphesiz onların hepsine va'dolunan yer, cehennemdir.

44 — Onun yedi kapısı vardır. Ve her kapıdan onların girecekleri bir kısım vardır.

Allah Teâlâ İblîs'den, onun isyan, inâd ve haddi aşmasından haber verir ki o Rab Teâlâ'ya : «Rabbım; beni azdırdığın için...» demiştir. Bazıları İblîs'in : Allah Teâlâ'nın onu azdırması adına yemîn ettiğini, söylerler. Ben de derim ki: Beni azdırman ve saptırman sebebiyle... anlamında olması da mümkündür. «Andolsun ki ben de (Âdem (a.s.) in zürriyetine) yeryüzündeki fenalıkları güzel göstereceğim.» Beni azdırdığın, bana azgınlığı takdir buyurduğun gibi onlara günâhları sevdireceğim, onları teşvîk ve tahrik edeceğim, onları ta'cîz edeceğim. «Ancak içlerinden ihlâs verilen kulların müstesna.» Nitekim başka bir âyette belirtildiği üzere o, şöyle de demiştir: «Benden üstün kıldığını görüyor musun? Eğer beni kıyamet gününe kadar te'hîr edersen pek azı müstesna, onun soyunu emrim altına alırım.» (İsrâ, 62). Allah Teâlâ onu tehdîd ve korkutarak şöyle buyurmuştur: «İşte, Benim taahhüd ettiğim dosdoğru yol budur.» Hepinizin dönüşü Bana'dır. Sizi amellerinizle cezalandıracağım;

amelleriniz hayır ise hayırla, şer ise şer ile. Allah Teâlâ başka bir âyette : «Çünkü Rabbin hep gözetlemekteydi.» (Fecr, 14), buyurur. Hak yolun dönüşü Allah Teâlâ'yadır ve O'nda son bulur, da denilmiştir. Bu söz Mücâhid, Hasan ve Katâde'nindir. Nitekim Allah Teâlâ şöyle buyurur: «Yolun doğrusunu göstermek Allah'a aittir.» (Nahl, 9). Kays İbn Ubâd, Muhammed İbn Şîrîn ve Katâde, bu âyeti, «O, nezdimizdeki ana kitabdır. Sâni yücedir, hikmet doludur.» (Zuhruf, 4) âyetinde de olduğu üzere: İşte dosdoğru ve yüce yol budur, anlamında olmak üzere şeklinde okumuşlardır ki birinci kırâet meşhur olan kırâettir.

Allah Teâlâ buyurur ki: «Muhakkak ki (haklarında hidâyeti tak-dîr etmiş olduğum) kullarımın üzerinde senin bir nüfuzun olmaz.» Senin onların aleyhine bir yol bulman ve onlara ulaşman mümkün değildir. «Ancak sana uyan sapıklar müstesna.»

Burada İbn Cerîr, Abdullah İbn Mübarek kanalıyla... Yezîd İbn Kuseyyat'dan bir hadîs rivayet eder ki bu hadîste şöyle denilmektedir :

Peygamberlerin kasabaları dışında bir mescidleri olurdu. Rabbin-dan herhangi bir şey hakkında bilgi almak istediği zaman mescidine çıkar ve orada Allah'ın kendisine farz kıldığı kadar namaz kılar, sonra istediğini sorardı. Bir peygamber mescidinde iken birden Allah düşmanı İblîs ona çıkageldi, kible ile arasına oturdu. Peygamber : Kovulmuş şeytândan Allah'a sığınırım, dedi. Allah düşmanı: Kendisinden Allah'a sığındığın hakkında ne dersin? İşte o karşında duruyor, dedi Peygamber yine : Kovulmuş şeytândan Allah'a sığınırım, dedi. Bunu üç kere tekrarladı. Allah düşmanı: Benden ne ile kurtulacağın bana haber verir misin? dedi. Peygamber iki kere : Bilakis sen bana, Âdemoğ-luna ne ile üstün geleceğini haber ver, dedi. Her bireri diğerinden {sorulanı söyleyeceğine dâir) söz aldı. Peygamber : Muhakkak ki Allah Teâlâ : «Muhakkak ki kullarımın üzerinde senin bir nüfuzun olmaz. Ancak sana uyan sapıklar müstesna.» buyuruyor, dedi. Allah düşmanı : Bunu sen doğmazdan önce ben işittim, dedi. Peygamber : Allah Teâlâ : «Şeytân seni dürtecek olursa; hemen Allah'a sığın. Çünkü O,

gerçekten Semî'dir, Alîm'dir.» (A'râf, 200) buyuruyor. Allah'a yemin olsun ki ben seni hissedip te senden Allah'a sığınmadığım vâki' değildir, dedi. Allah düşmanı: Doğru söyledin, ancak bununla benden kurtulabilirsin, dedi. Peygamber : Bana, Âdemoğluna ne ile üstün geldiğini haber ver, dedi de İblîs : Onu öfkeli ve arzulu olduğu anda yakalarım, dedi.

Allah Teâlâ : «Şüphesiz onların hepsine va'dolunan yer, cehennemdir.» buyurur ki; cehennem, İblîs'e uyan herkese va'dolunan yerdir. Nitekim Allah Teâlâ Kur'an'dan bahisle şöyle buyurur: «Herhangi bir güruh onu inkâr ederse; onun varacağı yeri ateştir.» (Hûd, 17).

Daha sonra Allah Teâlâ cehennemin yedi kapısı olduğunu haber verip: «Onun yedi kapısı vardır ve her kapıdan onların girecekleri bir kısım vardır.» buyurur. Ondaki her bir kapıya İblîs'e uyanlardan hangi kısmın gireceği yazılmıştır. Onlar bundan asla kurtulamayacaklardır. —Allah bizi ondan kurtarsın— Her bireri amelleri ölçüşünce bir kapıdan girecek ve yapmış olduklarının ölçüşünce cehennemin derece-lerinden birisinde kalacaklardır. İsmâîl İbn Uleyye ve

Şu'be'nin Ebu Hârûn el-Ğanevî'den, onun Hittân İbn Abdullah'tan rivayetine göre; o, Hz. Ali İbn Ebu Tâlib'i hutbe okurken işitmiş, o şöyle demiş : Muhakkak cehennemin kapılan şöyle şöyledir. Ebu Hârûn der ki: Onlar; kat kat olup birbirleri üzerindedirler. İsrail'in Ebu İshâk kanalıyla... Hz. Ali (r.a.) den rivayetine göre; o, şöyle demiştir: Cehennem kapıları yedi tanedir ve birbiri üzerindedirler. Önce birincisi, sonra ikincisi, sonra üçüncüsü dolacak. Tâ ki tamâmı doluncaya kadar. İkrime de buradaki yedi kapının, yedi kat olduğunu söyler. İbn Güreye der ki: Yedi kapının ilki cehennem, sonraki lezâ, sonraki hutame, sonraki saîr, sonraki sekar, sonraki cahîm, sonraki hâviye'dir. Dahhâk, İbn Âbbâs'-tan bunun bir benzerini rivayet etmiştir. Aynı şekilde bunun bir benzeri A'meş'den de rivayet edilir. Katâde der ki: Onun yedi kapısı vardır. Ve her kapıdan onların girecekleri bir kısım vardır. Allah'a yemîn olsun ki bunlar, amelleri karşılığı onların duraklarıdır. Bu açıklamaların hepsini İbn Cerîr nakleder.

Cüveybir'in Dahhâk'dan rivayetine göre; o, «Onun yedi kapısı vardır. Ve her kapıdan onların

girecekleri bir kısım vardır.» âyeti hakkında şöyle demiştir : Bir kapı yahûdiler, bir kapı hıristiyanlar, bir kapı yıldıza tapanlar, bir kapı mecûsîler, bir kapı Allah'a şirk koşan arap kâfirleri, bir kapı münafıklar, bir kapı da tevhîd ehli içindir. Tevhîd ehlinin (buradan kurtulacakları) umulur. Diğerleri için asla böyle bir umut yoktur. Tirmizî'nin Abd İbn Humeyd kanalıyla... İbn Ömer'den, onun da Hz. Peygamber (s.a.) den rivayetine göre; o, şöyle buyurmuştur : Cehennem'in yedi kapısı vardır. Bunlardan bir kapı ümmetime karşı —veya Muhammed ümmetine karşı demiştir— kılıç çekenler içindir. Tirmizî, bu hadîsi sâdece Mâlik İbn Miğvel kanalından rivayetle bildiklerini söyler.

İbn Ebu Hatim der ki: Bize babamın... Semure İbn Cündeb'den, onun da Hz. Peygamber (s.a.) den «Ve her kapıdan onların girecekleri bir kısım vardır.» âyeti hakkında şöyle buyurmuştur: Muhakkak ki cehennem halkından ateş kimisini topuklarına, kimisini beline, kimisini boynuna kadar yakalamıştır. Durakları, amelleri karşılığıdır. İşte Allah Teâlâ'nın:

«Ve her kapıdan onların girecekleri bir kısım vardır.»
kavli budur.^[14]

45 — Müttakîler ise; muhakkak ki cennetler ve pınarlar içindedirler.

46 — Selâmetle ve güven içinde girin oraya.

47 — Biz onların gönüllerindeki kini söküp attık. Artık onlar kardeş olarak sedirler üzerinde karşılıklı otururlar.

48 — Onlara orada hiç bir yorgunluk ve zahmet değmez. Oradan çıkarılacak da değildir.

49 — Kullarıma bildir ki : Muhakkak Benim Ben, Gafur, Rahim olan.

50 — Ve muhakkak ki azabım da elem verici bir azâbtır.

Müttakîler

Allah Teâlâ cehennem halkının durumunu zikrettikten sonra peşinden cennet halkını zikreder, onların cennetlerde, pınarlarda olacaklarını haber verir. Allah Taâlâ buyurur ki: Âfetlerden kurtulmuş ve size selâm verilir halde, her türlü korkudan emîn olarak girin oraya. Oradan çıkarılmaktan, kesintiye uğramasından ve son bulmasından korkmayın.

«Biz onların gönüllerindeki kini söküp attık. Artık onlar kardeş olarak sedirler üzerinde karşılıklı otururlar.» Kâsım'ın Ebu Ümâme'-den rivayetine göre; o, şöyle demiştir : Cennetlikler cennete dünyada iken göğüslerinde (içlerinde) olan kin, düşmanlık ve hınçları ile girerler. Nihayet hepsi girip karşılıklı durdukları zaman Allah Teâlâ, onların dünyada iken içlerinde olan kinlerini çıkarır. Sonra Ebu Ümâme-, «Biz onların gönüllerindeki kini söküp attık.» âyetini okumuştur. Ebu Ümâme'-den rivayetinde Kasım İbn Abdurrahmân zayıftır. Sü-neyd'in Tefsîr'inde İbn Fudâle'den, onun Lokmân'dan, onun da Ebu Ümâme'-den rivayetine göre o, şöyle demiştir: Mü'min cennete girer girmez Allah Teâlâ, onların gönüllerindeki kini çıkarır. O kadar ki onların gönüllerinden kini avlanma öğretilmiş vahşî hayvandan kin ve düşmanlığın çıkarılarak ehlîleştirildiği gibi çıkarı verir. Bu açıklama Katâde kanalıyla... Ebu Saîd el-Hudrî'den rivayet edilen sahîh bir hadîse de uygun düşmektedir. Bu hadîste Allah Rasûlü (s.a.) şöyle buyurmuştur :

Mü'minler ateşten kurtulur ve cennetle cehennem arasındaki bir köprüde hapsedilirler. Dünyada- iken aralarında meydana gelmiş haksızlıklardan dolayı aralarında kıyas yapılır. Nihayet süslenip temizlendikleri zaman cennete girmelerine izin verilir.

İbn Cerîr der ki: Bize Hasan'ın... Muhammed İbn Sîrîn'den rivayetine göre o, şöyle anlatıyor : Ester, Hz. Ali (r.a.) nin yanına girmek için izin istedi. Hz. Ali'nin yanında Talha'nın bir oğlu vardı. Eşter'e (önce) girme izni vermedi, sonra izin verdi de Ester girdiği zaman : Öyle sanıyorum ki şunun yüzünden beni içeri almadın, dedi. Hz. Ali; evet, dedi. Ester : Öyle sanıyorum ki yanında Osman'ın bir oğlu olsaydı beni yine içeri almayacaktın, deyince; Hz. Ali evet, dedi. Muhakkak ben ve Osman'ın Allah Teâlâ'mn : «Biz onların gönüllerindeki kını söküp attık. Artık onlar sedirler üzerinde karşılıklı otururlar.» buyurduklarından olacağımızı umuyorum.

Yine İbn Cerîr'in Hasan kanalıyla ...Talha'nın bir kölesi olan Ebu Habîbe'den rivayetine göre; o, şöyle anlatıyor : Hz. Ali (r.a.) Cemal ashabının işini

bitirdikten sonra İmran İbn Talha onun yanına girmişti. Hz. Ali ona' merhaba dedikten sonra : Allah Teâlâ'nın beni ve babanı haklarında : «Biz onların gönüll erindeki kini söküp attık. Artık onlar kardeş olarak sedirler üzerinde karşılıklı otururlar.» buyurduklarından kılacağını umarım, dedi. İki kişi serginin bir kenarında oturuyorlardı. Allah Teâlâ-senin bu söylediğinden daha adaletlidir. Dün onları öldürdün şimdi de kardeşler mi olacaksınız? dediler. Hz. Ali (r.a.) : Kalkın ve benden uzaklaşın. Ben ve Talha kardeş olmayacak isek o halde kim olur? dedi. Râvî Ebu Muâviye hadîsi uzunca rivayet etmiştir.

Vekr1 de Ebân İbn Abdullah el-Becelî kanalıyla ...Hz. Ali'den yukarıdaki haberin bir benzerini rivayet etmiştir. Onda şu kısım da vardır : Hemdân kabilesinden birisi kalktı ve : Ey Mü'minlerin emîri, Allah Teâlâ bundan (bunu yapmaktan) daha Âdil'dir, dedi. Hz. Ali, öyle bir bağırdı ki köşkün sallandığını sandım. Sonra : Eğer biz olmaya-caksak ya kim olacak? dedi. Saîd İbn Mesrûk da Ebu Talha'dan rivayetle aynı olayı anlatmıştır. Onda da şu kısım vardır: Haris el-A'ver böyle söyleyince, Hz. Ali (r.a.)

üzerine yürüyüp elinde olan bir şeyle başına vurdu ve : Eğer biz olmayacaksak kim olacak ey şaşı? dedi, Süfyân es-Sevrî'nin Mansûr'dan, onun da İbrahim'den rivayetinde o, şöyle anlatıyor: Zübeyr'in katili tbn Cürmûz gelip Hz. Ali (r.a.) nin yanma girmek üzere izin istedi. Hz. Ali uzun süre onu kabul etmedi, sonra izin verdi. İbn Cürmûz: Belâ ehlinin kökünü kuruttun, dedi. Hz. Ali: Ağzına toprak dolsun; muhakkak ben; Talha'nın ve Zübeyr'in benim Allah Teâlâ'nın haklarında : «Biz onların gönüllerindeki kini söküp attık. Artık onlar kardeş olarak sedirler üzerinde karşılıklı otururlar.» buyurduklarından olacağımızı umuyorum, dedi. Sevrî de Ca'fer İbn Muhammed kanalıyla... Hz. Ali'den yukardaki olayın bir benzerini rivayet etmiştir. Süfyân İbn Uyeyne'nin İsrâîl kanalıyla... Hasan el-Basrî'den rivayetine göre, Hz. Ali: Allah'a yemîn olsun ki, «Biz onların gönüllerindeki kini çıkardık. Artık onlar kardeş olarak sedirler üzerinde karşılıklı otururlar.» âyeti, biz Bedir ehli hakkında nazil olmuştur.

Kesir en-Nevvâ şöyle anlatıyor : Ebu Ca'fer Muhammed İbn Ali'nin yanına girdim ve : Benim dostum sizin dostunuzdur, benim barışta olduğum sizin de barışta olduğunuzdur, benim düşmanım sizin de düşmanımızdır, benim harb halinde olduğum sizin de harb halinde olduğunuz kimselerdir. Allah için bana söyle : Ebubekir ve Ömer'den be-rî misin? dedim. O zaman ben, sapıklığa düşmüşüm ve ben hidâyete erenlerden değilim. Ey Kesîr, o ikisini sev. Sana ulaşan şey var ya işte o, benim şu omuzumdadır. Daha sonra : «Artık onlar kardeş olarak sedirler üzerinde karşılıklı otururlar.» âyetini okudu ve şöyle dedi: Onlar, Ebubekir, Ömer ve Ali'dir. Allah hepsinden hoşnûd olsun.

Sevrî'nin bir adamdan, cnun da Ebu Salih'ten rivayetine göre; o, «Artık onlar kardeş olarak sedirler üzerinde karşılıklı otururlar.» âyeti hakkında şöyle demiştir : Onlar on kişidir : Ebubekir, Ömer, Osman, Ali, Tâlha, Zübeyr, Abdurrahmân İbn Avı, Sa'd İbn Ebu Vakkâs, Saîd İbn Zeyd, Abdullah İbn Mes'ûd. Allah cümlesinden hoşnûd olsun.

«Karşılıklı otururlar.» âyeti hakkında Mücâhid der ki: Birbirlerinin enselerine bakmazlar. Bu konuda merfû' bir hadîs de vardır, şöyle ki: İbn Ebu Hâtim'in Yahya İbn Abdek el-Kazvînî kanalıyla... Zeyd İbn Ebu Evfâ'dan rivayetine göre; o, şöyle anlatıyor: Allah Rasûlü (s.a.) bizim yanımıza çıktı ve : «Artık onlar kardeş olarak sedirler üzerinde karşılıklı otururlar.» âyetini okudu ve : Allah için birbirlerine bakarlar, buyurdu.

Allah Teâlâ : Onlara orada hiç bir yorgunluk ve zahmet değmez, buyurur ki; burada meşakkat ve eziyet kaydedilmektedir. Nitekim Bu-hârî ve Müslim'in Sahîh'lerinde rivayet edilen bir hadîste şöyle buyrulur: Allah Teâlâ bana emretti ki, Hatice'ye cennette inciden oyulmuş bir evi müjdeleyeyim. Orada gürültü patırtı, meşakkat ve yorgunluk yoktur.

Allah Teâlâ : «Oradan çıkarılacak da değillerdir.» buyurur. Nitekim bir hadîste şöyle buyrulur : Ey cennet halkı; muhakkak sizin için sıhhatli olmak vardır, asla, ebediyen hasta olmayacaksınız. Muhakkak sizin için yaşamak vardır ve siz ebediyyen

ölmeyeceksiniz. Muhakkak sizin için genç kalmak vardır ve siz, ebediyyen ihtiyarlamayacaksınız. Muhakkak siz ikâmet edip kalacaksınız ve ebediyyen ayrılmayacaksınız, denilir. Allah Teâlâ : «Orada temelli kalırlar ve hiç ayrılmak istemezler.» (Kehf, 108) buyurmuştur.

Allah Teâlâ buyurur ki: «(Ey Muhammed,) kullanma bildir ki muhakkak Benim Ben, Gafur, Rahim olan. Ve muhakkak ki azabım da elem verici bir azâbtır. (Muhakkak Ben, rahmet ve elem verici bir azabın sahibiyim.)» Daha önce de bu âyet-i kerîme'nin bir benzeri zikredilmişti. Bu; ümit ve korku makâmlanna delâlet eder. Bu âyetin nüzul sebebinde Mûsâ İbn Ubeyde'den, onun Mus'ab İbn Sâbit'den rivayetine göre; o, şöyle anlatmış: Allah Rasûlü (s.a.) ashabından gülmekte olan bir gruba rastladı. Cenneti hatırlayın, ateşi hatırlayın, buyurdu. Akabinde «Kullarıma bildir ki: Muhakkak Benim Ben, Gafur, Rahîm olan. Ve muhakkak ki azabım da elem verici bir azâbtır.» âyeti nazil oldu. Hadîs İbn Ebu Hatim tarafından rivayet edilmiş olup mürseldir. İbn Cerîr'in Müsennâ kanalıyla... İbn Ebu

Rebâh'tan, onun da Hz. Peygamber (s.a.) in ashabından birisinden rivayetine göre; o, şöyle anlatmış : Allah Rasûlü (s.a.) Şeybe oğullarının girmiş olduğu kapıdan bize göründü ve : Bana ne oluyor ki sizi gülerken görüyorum? buyurdu, sonra arkasını dönüp gitti. Hicr'in [\[15\]](#) yanma varınca gerisin geriye bize dönüp : Muhakkak ki ben yanınızdan ayrıldığımda Cibril bana geldi ve : Ey Muhammed, Muhakkak Allah Teâlâ : Kullarım niçin Benden ümit kesiyor? «Kullarıma bildir ki: Muhakkak Benim Ben, Gafur, Rahîm olan. Ve muhakkak ki azabım da elem verici bir azâbtır.» buyuruyor, dedi.

Saîd'in Katâde'den rivayetine göre; o, «Kullarıma bildir ki muhakkak Benim Ben, Gafur, Rahim olan.» âyeti hakkında şöyle demiştir : Bize ulaştığına göre Allah Rasûlü (s.a.) : Şayet kul, Allah Teâlâ'nın affının miktarını bilmiş olsaydı; haramdan sakınmaz; Allah'ın azabının miktarını da bilmiş olsaydı, tasadan kahrolurdu, buyurmuştur.[\[16\]](#)

51 — Hem onlara İbrahim'in konuklarından da haber ver.

52 — Onun yanına girip: Selâm demişlerdi. O da: Doğrusu biz, sizden endîşe ediyoruz, demişti.

53 — Demişlerdi ki: Korkma, biz sana bilgin bir" oğlun olacağını müjdelemeye geldik.

54 — Ben kocamışken mi bana müjde veriyorsunuz? O halde neye dayanarak müjdeliyorsunuz? dedi.

55 -- Dediler ki; Seni gerçekten müjdeliyoruz, öyleyse ümidini kesenlerden olma.

56 — Dedi ki: Sapıklardan başka Rabbmın rahmetinden kim ümidini keser?

İbrahim'in Konukları

Allah Teâlâ buyurur ki: Ey Muhammed, onlara İbrahim'in konuklarından, onun yanına nasıl girip «selâm» dediklerinden ve İbrahim'in : Doğrusu biz, sizden endîşe ediyoruz, demesinden haber ver. Anlatılır ki Hz. İbrahim, onların, ikram etmiş olduğu kızartılmış semiz buzağıya ellerini uzatmadıklarını gördüğü zaman onlardan korkmuştur. Onlar demişlerdi ki: «Korkma, biz sana bilgin bir oğlun olacağını müjdelemeye geldik.» Bu, daha önce Hûd sûresinde geçtiği üzere İshâk (a.s.) dır. Sonra Hz.

İbrahim, kendisinin ve hanımının yaşlılığına şaşırması, va'din gerçek olup olmadığını anlamak üzere : «Ben kocanınken mi bana müjde veriyorsunuz? O halde neye dayanarak müjdeliyorsunuz?» demişti. Onlar müjdelerini te'kîd eden bir müjde ile ona cevap verip demişler ki: «Seni gerçekten müjdeliyoruz, öyleyse ümidini kesenlerden olma.» Bunun üzerine Hz. İbrahim onlara ümîd kesmediğini, kendisinin ve hanımının yaşlı olmasına rağmen Allah'tan çocuk umduğunu söyleyerek cevap vermiştir. Zîrâ o, Allah Teâlâ'nın kudret ve rahmetinden, bundan daha yüce olanını biliyordu.^[17]

57 — Ey elçiler, gerçek işiniz nedir? dedi.

58 — Dediler ki: Biz, günahkâr bir kavme gönderildik.

59 — Şu kadar var ki Lût ailesi bunların dışındadır. Biz, onların hepsini behemehal kurtaracağız.

60 — Karısı müstesna. Karısının geride kalanlar arasında bulunmasını takdir ettik.

Allah Teâlâ Hz. İbrahim (a.s.) den haber veriyor ki korkusu geçip ona müjde gelince, kendisine niçin

geldiklerini sormaya başlamış. Onlar Lût (a.s.) un kavmini kasdederek : «Biz, günahkâr bir kavme gönderildik.» demişler ve onların arasından Hz. Lût'un karısı dışında ailesini kurtaracaklarını, karısının ise helak edilecekler içinde olduğunu haber vermişlerdir. Bu sebeptendir ki: Karısı müstesna. Karısının geride kalan ve helak olunacaklar arasında bulunması takdir olundu, demişlerdir.^[18]

61 — Elçiler Lût ailesine varınca,

62 — Lût: Doğrusu siz tanınmamış kimselersiniz, dedi.

63 — Onlar da: Biz sana sâdece onların şüphe edip durdukları azabı getirdik.

64 — Gerçekle geldik sana. Biz şüphesiz doğru söyleyenleriz, dediler.

Allah Teâlâ, Hz. Lût'tan haber veriyor ki melekler ona yüzleri güzel gençler suretinde gelip yanına, evine girdikleri zaman : «Doğrusu siz tanınmamış kimselersiniz.» demiştir. Onlar da Lût kavminin kendileri hakkında vuku bulacağına ve kendi sahalarına ineceğinde şüphe edegeldikleri azâb, helak ve yok olmalarını kasdederek : «Biz, sana

sâdece onların şüphe edip durdukları azabı getirdik. Gerçekle geldik sana.» demişlerdir. Nitekim Allah Teâlâ başka bir âyette şöyle buyurur : «Biz melekleri ancak hak ile indiririz.» (Hicr, 8). Allah Teâlâ: «Biz, şüphesiz doğru söyleyenleriz, dediler.» buyurur ki; bu, onun kurtarılması ve kavminin helakine dâir meleklerin vermiş olduğu haberleri te'yîd içindir.[\[19\]](#)

65 — O halde geceleyin bir ara, aileni yola çıkar, sen de arkalarından git. Hiç biriniz arkaya bakmasın ve emro-lunduğunuz yere doğru yürüyün, demişlerdi.

66 — Böylece ona bunların sonlarının kesilmiş olarak sabahı edeceklerini bildirdik.

Allah Teâlâ haber veriyor ki; melekler, Hz. Lût'a ailesini gecenin bir kısmı geçtikten sonra geceleyin yürütmesini, onlar için daha emniyetli olsun diye kendisinin de arkalarından yürümesini emrettiler. Allah Rasûlü (s.a.) de gazvelerde artçılarla birlikte yürürdü. Zayıfları lutf ile yürütür, yürümekten kesilenleri taşırdı.

«Hiç biriniz arkaya bakmasın.» Kavmin başına gelen haykırışı işittiğiniz zaman onlara dönüp bakmayın. Onları başlarına gelen azâb ve ceza içinde

bırakın. «Ve emrolunduğunuz yere doğru yürüyün.» Buradan onların yanında kendilerine yol gösteren birisinin olduğu anlaşılıyor.

Böylece ona bunların sonlarının kesilmiş olarak sabahı edeceklerini önceden bildirdik. Nitekim Allah Teâlâ, başka bir âyette şöyle buyurmuştur : «Onların başına gelecek sabahleyindir. Daha sabah yakın değil mi?» (Hûd, 81).[\[20\]](#)

67 — Şehir halkı sevinerek geldiler.

68 — Dedi ki: Bunlar benim konuklarımdır, onlara karşı beni mahcûb etmeyin.

69 — Allah'tan korkun da beni rezil etmeyin.

70 — Dediler ki: Biz seni âlemlerden men'etmemiş miydik?

71 — Dedi ki: Alacaksanız işte bunlar, benim kızlarım.

72 — Senin ömrüne andolsun ki, onlar, sarhoşlukları içinde muhakkak serseri bir halde idiler.

Allah Teâlâ Lût kavminin, Hz. Lût'un müşâfirleri olduğunu ve onların parlak yüzlü kimseler olduğunu, bilir bilmez hemen sevinerek, ve birbirlerine müjdeler

vererek ona geldiklerini haber verir. Hz. Lût: «Bunlar banim konuklarımdır, onlara karşı beni mahcûb etmeyin. Allah'tan korkun da beni rezîl etmeyin.» demiştir. Hz. Lût, Hûd sûresindeki âyetin gelişinde de olduğu üzere bu sözleri kavmine, meleklerin Allah'ın elçileri olduğunu bilmeden önce söylemiştir. Burada ise önce meleklerin Allah'ın elçileri olduğu zikredilmiş, daha sonra kavminin gelişi ve onunla münâkaşası bunun üzerine atfedilmiştir. Fakat aradaki bağlaç olan vâv harfi, birbirine bağladığı cümllar arasında zaman itibarıyla tertibi gerektirmez. Özellikle bunun tersine bir delil mevcûd olduğu bir durumda. Onlar Hz. Lût'a cevap vererek : «Biz seni âlemlerden men'etmemiş miydik?» Herhangi birini müsâfir etmekten seni men'etmedik mi? demişler. Hz. Lût da onlara kadınlarını, Allah Teâlâ'nın onlarda kendileri için yaratmış olduğu mübâh yerlerini göstermiş, buna irşâd etmiştir. Daha önce, bu konuyu tekrar etmeye gerek bırakmayacak kadar bilgi verilmişti. Evet, onlar böyle yapmışlardır ama kendileri hakkında takdir olunanı, onları kuşatmış olan musibeti, sabahleyin başlarına

geleceği kesinleşmiş azabı bilmiyor, ondan gafil durumda bulunuyorlardı. Bu sebeptedir ki Allah Teâlâ peygamberi (s.a.) ne : «Senin ömrüne andolsun ki onlar, sarhoşlukları içinde muhakkak serseri bir halde idiler.» buyurmuş ve Peygamberi (s.a.) nin hayatı üzerine yemîn buyurmuştur. Burada onun için büyük bir şereflendirme, yüce bir makam, geniş bir mevki vardır. Amr îbn Mâlik en-Nükrî'nin Ebu'l-Cevzâ'dan, onun da îbn Abbâs'tan rivayetinde o, şöyle demiştir : Allah Teâlâ kendi katında Muhammed (s.a.) den daha soylu, daha şerefli bir nefis yaratmamıştır. Allah Teâlâ'nın onun dışında herhangi birinin hayatı üzerine yemîn buyurduğunu işitmedim. Allah Teâlâ: «Senin ömrüne andolsun ki, onlar, sarhoşlukları içinde muhakkak serseri bir halde idiler.» buyurur. İbn Abbâs'm bu sözünü İön Cerîr rivayet eder. Katâde âyetteki «Sarhoşlukları» kısmını; onların sapıklıkları ile, kelimesini de; oynamakta, oylanmakta idiler, şeklinde açıklamıştır. İbn Abbâs'tan rivayetle AH İbn Efcu Talha, âyeti şöyle açıklar : Senin ömrüne, hayatına andolsun ki onlar,

sarhoşlukları içinde muhakkak şaşkın bir halde idiler.[\[21\]](#)

73 — Tan yeri ağarırken çığlık onları yakalayiverdi.

74 — Ülkelerinin üstünü altına getirdi. Üzerlerine sert taş yağdırdık.

75 — Bunda görebilenler için âyetler vardır.

76 — O yerler, işlek yollar üzerinde hâlâ durmaktadırlar.

77 — Muhakkak ki bunda inananlar için âyetler vardır.

Allah Teâlâ : «Onları çığlık yakalayiverdi.» buyurur ki bu, güneş doğarken onlara gelen şiddetli bir sestir. Bu sesle birlikte ülkeleri gökyüzüne kaldırılmış, sonra ters çevrilerek üstü altına getirilmiş, üzerlerine sert taşlar yağdırılmıştır. Sert anlamına gelen kelimesi hakkında Hûd sûresinde yeterli ma'lûmât verilmiş tir. «Bunda görebilenler için âyetler vardır.» Bu azâbların izleri o ülkeler üzerinde; bunlar hakkında düşünebilen, gözüyle ve basireti ile görebilenler için açıkça durmaktadır. Mücâhid, âyetteki kelimesini «düşünce ve firâset sahibi

kimseler» diye açıklar. İbn Abbâs ve Dahhâk*-tan rivayete göre; bu kelime, «bakanlar» anlamınadır. Katâde ise bu kelimeyi «İbret alanlar» diye açıklar. Mâlik'in, Medine halkından bazısından rivayetine göre ise bu kelime; «düşünenler» anlamınadır. İbn Ebu Hâtim'in Hasan İbn Araf e kanalıyla... Ebu Saîd'den rivayetine göre Allah Rasûlü : Mü'minin firâsetinden sakının. Zîrâ o, Allah'ın nuru ile bakar, buyurmuş, sonra : «Bunda görebilenler için âyetler vardır.» âyetini tilâvet buyurmuştur. Hadîsi Tirmizî ve İbn Cerîr, Amr İbn Kays kanalıyla rivayet etmişlerdir. Tirmizî, hadîsi sâdece bu kanaldan rivâyetiyle bildiklerini söyler. Yine İbn Cerîr der ki : Bana Ah- rned İbn Muhammed et-Tûsî'nin... İbn Ömer'den rivayetine göre; Allah Rasûlü (s.a.) : Mü'minin firâsetinden sakının. Zîrâ mü'min, Allah'ın nuru ile bakar, buyurmuştur. İbn Cerîr'in Ebu Şurahbil el- Hımsî kanalıyla... Sevbân'dan rivayetinde Allah Rasûlü (s.a.) şöyle buyurur : Mü'minin firâsetinden sakının. Zîrâ o, Allah'ın nuru ile bakar ve Allah'ın tevîki ile konuşur. Yine İbn Cerîr'in Abd'ül-A'lâ İbn Vâsıl kanalıyla... Enes İbn Mâlik'den rivayetinde Hz.

Peygamber (s.a.) : Muhakkak Allah'ın öyle kulları vardır ki insanları firâsetle tanırlar, buyurmuştur. Aynı hadîsi Hafız Ebu Bekr el-Bezz&r da Seni İbn Bahr kanalıyla... Enes'den rivayet etmiştir.

Allah Teâlâ : «O yerler, işlek yollar üzerinde hâlâ durmaktadırlar.» buyurur ki zahirî ve ma'nevî bakımdan altını üstüne getirmenin taşa tutulmanın isabet ettiği ve sonunda pis, kokuşmuş bir göl haline gelen Sedom kasabası; giriş çıkışları açık olup, bugüne kadar işleyen bir yol güzergâhı üzerindedir. Nitekim Allah Teâlâ başka bir âyette şöyle buyurur : «Doğrusu siz, sabahleyin onlara uğrar üzerlerinden geçersiniz. Geceleyin de... Hâlâ aklınızı başınıza almayacak mısınız?» (Sâffat, 137-138). Mücâhid ve Dahhâk, âyetteki kelimesini «bellikli, bilinen» şeklinde açıklarlar. Katâde, buranın; apaçık bir yol güzergâhında olduğunu söylemiştir. Yine Katâde'nin söylediğine göre burası, yeryüzünden bir / bölgededir. Katâde'nin her iki açıklaması da aslında birdir. Süddî buraların «açık bir kitabda» olduğunu söyleyerek bunun: «Biz, her şeyi apaçık bir kitabda yazıp saymışızdır.» (Yâsîn, 12) âyeti gibi olduğunu

sanmıştır. Fakat buradaki anlam, onun söylediği gibi değildir. En doğrusunu Allah bilir.

Allah Teâlâ buyurur ki: Lût kavmine yapmış olduğumuz helak, yoketme ile Lût ve ailesini kurtarmamızda Allah'a ve peygamberlerine «inananlar için apaçık (delâletler,) âyetler vardır.»^[22]

78 — Ormanlık yerde oturanlar da gerçekten zâlim kimselerdi.

79 — Bunun için onlardan öc aldık. Her ikisi de hâlâ işlek bir yol üzerindedir.

Ormanlık Yerde Oturanlar

Âyette zikredilen Eyke ashabı, Şuayb (a.s.) in kavmidir. Dahhâk, Ka-tâde ve başkaları; âyetteki (îG^{I}) kelimesinin, sık ağaçlık anlamına geldiğini söylerler. Onların zâlim oluşları Allah'a şirk koşmaları, yol kesmeleri, ölçüyü ve tartıyı eksik tutmaları iledir. Allah Teâlâ onlardan çılgılık, yer sarsıntısı ve zulle günü azabı ile intikam almıştır. Onlar Lût kavmine yakın, zaman itibarıyla onlardan sonra, yer itibarıyla onların karşısında (yerleri karşılıklı, birbirine bakar) idi. Bu sebeptendir ki Allah Teâlâ : «Her ikisi de hâlâ (işlek) açık bir yol

üzerindedir.» buyurmuştur. İbn Abbâs, Mücâhid ve Dahhâk onların; görünen bir yol üzerinde, olduklarını söylemişlerdir. Bu sebeptendir ki Şuayb (a.s.), kavmini tehdîd ettiği zaman onlara : «Lût kavmi de sizden pek uzak değildir.» (Hûd, 89) demişti.^[23]

80 — Andolsun ki Hicr ahâlîsi de peygamberlerini yalanlamışlardı.

81 — Onlara âyetlerimizi verdiğimiz halde yüz çevirmişlerdi.

82 — Onlar dağlardan emîn evler yontup oyarlardı.

83 — Sabaha karşı çılgılık onları da yakalayiverdi.

84 — Binâenaleyh yaptıkları da kendilerine bir fayda sağlamadı.

Hicr ahâlîsi, peygamberleri Salih'i yalanlamış olan Semûd kavmidir. Bir peygamberi yalanlamış olan, bütün peygamberleri yalanlamıştır. Bu sebeptendir ki onların, peygamberleri yalanladığı belirtilmiştir. Allah Teâlâ Salih (a.s.) in getirdiğinin doğruluğuna delâlet eden mucizelerin onlara geldiğini zikreder. Allah Teâlâ'nın Hz. Salih (a.s.) in duası ile düz bir kayadan çıkarmış olduğu deve de bu

mucizelerdendir. Deve, onların ülkelerinde dolaşırdı ve onlara bir gün, deveye bir gün olmak üzere su içmeleri için belli günler vardı. Onlar haddi aşıp deveyi boğazladıkları zaman Salih (a.s.) onlara : «Yurdunuzda üç gün daha kalın. Bu; yalanlanmayacak bir sözdür.» (Hûd, 65) demişti. Allah Teâlâ başka bir âyette şöyle buyurmuştur : «Semûd kavmine gelince; onlara doğru yolu göstermiştik. Ama onlar körlüğü doğru yola tercih ettiler.» (Fussilet, 17).

Allah Teâlâ onların : «Dağlardan emin evler yontup oyduklarını» zikreder. Onlar bu evleri, korku ve onlara ihtiyâç duyduklarından değil aksine azgınlık ve taşkınlıklarından, abes olarak yapmışlardır. Hicr vadisindeki evlerinde bu işlerin izleri hâlen görülmekte, müşahede edilmektedir. Nitekim Allah Rasûlü (s.a.) Tebük'e giderken oraya uğramış, elbisesiyle başını Örtüp binitini hızlandırmış, ashabına : Azaba uğratılmış kavmin evlerine ancak ağlayarak girin. Şayet ağlamaz iseniz, onların başına gelenin sizin de başınıza gelmesi korkusuyla ağlar görünün, buyurmuştur.

Dördüncü günün sabahına karşı çığlık onları da yakalayiverdi. Binâenaleyh yaptıkları da kendilerine bir fayda sağlamadı. Yani kaldırmış oldukları ekinler ve meyveler onlara hiç bir fayda sağlamadı. Ülkenin suyunu deveden esirgemişler, sularını azaltmaması için onu bo-ğazlamışlardı. Fakat bu mallar, Allah'ın emri geldiği zaman onlara hiç bir fayda sağlamamış ve bu azabı onlardan engellememiştir.[\[24\]](#)

85 — Gökleri, yeri ve aralarmdakini ancak hak ile yarattık. Kıyamet günü muhakkak gelecektir. O halde sen yumuşak ve iyi davran.

86 — Muhakkak ki senin Rabbin, yaratan ve bilendir.

Allah Teâlâ buyurur ki: «Gökleri, yeri ve aralarmdakini ancak hak ile, (adalet ile) yarattık." Başka âyetlerde ise şöyle buyurmuştur:

«Kötülük edenleri yaptıklarının karşılığını vermesi, güzel hareket edenleri de daha güzeliyle mükâfatlandırması içindir.» (Necm, 31), «Biz göğü, yeryüzünü ve ikisinin arasında bulunanları boşuna yaratmadık. Bu, küfretmiş olanların zannıdır. Vay o küfretmiş olanlara cehennem ateşinden.» (Sâd, 27),

«Sizi boşuna yarattığımızı ve Bize hiç döndürülmeyeeeğinizi mi sandınız? Gerçek hükümdar olan Allah yücedir. O'ndan başka tanrı yoktur. Ve O, yüce Arş'ın Rabbıdır.» (Mü'-minûn, 115-116).

Sonra Allah Teâlâ peygamberine kıyametin kopacağını, şüphesiz meydana geleceğini haber verip kendisine eziyetlerine ve getirmiş olduğunu yalanlamalarına mukabil müşriklere yumuşak ve iyi davranmasını emretmiştir. Nitekim başka bir âyette şöyle buyurur: «Sen on-lan geç ve: Selâm de. Yakında bileceklerdir.» (Zuhruf, 89). Mücâhid, Katâde ve başkaları bunun, kıtal emrinden önce olduğunu söylerler. Bu husus, onların söylediği gibidir. Çünkü bu âyet, Mekke'de nazil olmuştur. Kıtal (savaş) ise, ancak hicretten sonra meşru' kılınmıştır.

Allah Teâlâ'nın: ((Muhakkak ki, senin Rabbin yaratan ve bilendir.» kavli Allah'a dönüşü ve kıyameti anlatmaktan, zihinlere yerleştirmekten ibarettir. Muhakkak ki Allah Teâlâ kıyameti koparmaya kadirdir. Dilediğini yaratmaktan âciz olmayan yaratıcıdır. Parçalanan, yeryüzünün muhtelif

yerlerine dağılan cesedleri en iyi bilen O'dur. Nitekim Allah Teâlâ başka bir âyette şöyle buyurmaktadır ; «Gökleri ve yeri yaratmış olan, kendileri gibisini yaratmaya Kadir olmaz mı? Elbette O, yaratandır, Alîm'dir. O'nun emri bir şeyi murâd ettiği zaman, sâdece ona «ol» demektir. O da oluverir. Her şeyin hükümrânlığı elinde olan Allah'ı tesbîh ederiz. Ve siz O'na döndürölürsünüz.» (Yasin, 81-83).[\[25\]](#)

87 — Doğrusu sana, Biz tekrarlanan yediyi ve şu Kur'ân'ı verdik.

88 — Sakın onlardan bazı sınıflara verdiğimiz geçimliğe gözlerini dikme ve üzülmeye, inananları kanatların altına al.

Allah Teâlâ peygamberine şöyle buyurmaktadır : Sana nasıl Kur'-ân-x Azîm'i vermişsek sen de dünyaya, dünyanın süslerine, dünya ehline geçimlik olarak verdiğimiz, onları imtihan için bahşettiğimiz fâni güzelliklere gözlerini dikme, onların içinde bulundukları nimete gıpta etme. Seni yalanlıyorlar, senin dinine zıd gidiyorlar diye üzüntüden kendini harâb etme. Sana tâbi olan inananları kanatların altına al. Onlara yumuşak davran. Başka bir âyette

Allah Teâlâ, Rasûlünü şöyle tavsif eder : «Andolsun ki; size kendinizden bir peygamber gelmiştir. Sıkıntıya uğramanız kendisine ağır gelir. Sizin üzerinize düşkündür, mü'minlere raûf ve rahimdir.» (Tevbe, 128).

nin ne olduğunda ihtilâf edilmiştir. İbn Mes'ûd, İbn Ömer, İbn Abbâs, Mücâhid, Saîd İbn Cübeyr, Dahhâk ve bir çokları bunların «yedi uzun sûre» olduğunu söyleyip bununla Bakara, Al-i İmrân, Nisa, Mâide, En'âm, A'râf ve Yûnus sûrelerini kasederler. İbn Abbâs ve Saîd İbn Cübeyr, bunu kesin olarak belirtmişlerdir. Saîd der ki: Onlarda farzları, cezaları, kıssaları ve hükümleri beyân etmiştir, İbn Abbâs da: Emsali (misâlleri), haberleri ve ibretleri beyân buyurmuştur, der. İbn Ebu Hatim der ki: Bize babamın İbn Ebu Ömer'den rivayetine göre Süfyân şöyle demiştir : Tekrarlanan (yedi sûre); Bakara, Al-i İmrân, Nisa, Mâide, En'âm, A'râf sûreleri ile bir sûre sayılan Enfâl ve Berâe sûreleridir.

İbn Abbâs der ki: Bunlar; Hz. Peygamber (s.a.) dışında hiç kimseye verilmemiştir. Musa'ya onlardan (sâdece) ikisi verilmiştir. İbn Abbâs'ın bu sözünü

Hüseyim, Haccâc kanalıyla... Saîd İbn Cübeyr'den rivayet etmiştir. A'meş'in Müslim el-Batîn kanalıyla... İbn Abbâs'tan rivayetinde o, şöyle demiştir : Hz. Peygamber (s.a.) e, tekrarlanan yedi uzun (sûre) verilmiştir. Hz. Mûsâ (a.s.) ya ise altı verilmişti. Üzerinde Tevrat nüshalan yazılı levhaları attığında bunların ikisi kaldırıldı, dördü kaldı. Mücâhid, bunların; yedi uzun sûre olduğunu söyler. Bunların, Kur'ân-ı Azîm olduğu da söylenir. Husayf'ın Ziyâd İbn Ebu Meryem'den rivayetinde o, «Tekrarlanan yedi sûre» hakkında şöyle demiştir : Sana yedi kısım verdim : Emrederim, yasaklarım, müjdelerim, sakındırırım, misâller veririm, nimetleri sayarım ve Kur'an'm haberlerini sana bildiririm. Bunu İbn Cerîr ve İbn Ebu Hatim rivayet ederler.

İkinci görüş ise, es^Seb'ul-Mesânî'nin Fatiha sûresi olduğudur. Zî-râ Fatiha sûresi yedi âyettir. Bu görüş; Hz. Ömer, Hz. Ali, İbn Mes'ûd ve İbn Abbâs'tan rivâyedilir. İbn Abbâs der ki: Besmele, yedinci âyettir. Allah Teâlâ bu yedi'yi size hâs kılmıştır. İbrâhîm en-Nehaî, Abdullah İbn Ubeyd İbn Umeyr, İbn Ebu Müleyke, Şehr İbn Havşeb, Hasan el-

Basrî ve Mücâhid de böyle söylemişlerdir. Katâde der ki: Bize anlatıldığına göre; es-Seb'ul-Mesânî, Fâtihat'ül-Kitâb'dır. Bunlar her okumada —Bir rivayete göre ise farz veya nafîle olan her rek'atta— tekrarlanır. İbn Cerîr* bu görüşü tercih etmiş ve bu hususta vârid olan hadîsleri de delil getirmiştir. Biz bunları tefsirimizin başında Fatiha sûresinin faziletleri bölümünde takdim etmiştik. Hamd, Allah'a mahsûstur. Ancak burada Buhârî —Allah ona rahmet eylesin— nin zikretmiş olduğu iki hadîsi almadan geçemeyeceğiz :

Buhârî der ki: Bize Muhammed İbn Beşşâr'm... Ebu Saîd İbn Muallâ'dan rivayetinde o, şöyle anlatıyor : Ben namaz kılarken Hz. Peygamber (s.a.) bana uğramış, beni çağırmıştı. Namaz kılmcaya kadar ona gitmedim, sonra yanına vardım da bana : Yanıma gelmekten seni alıkoyan nedir? buyurdu. Ben: Namaz kılıyordum, dedim. Allah Teâlâ : «Ey îmân edenler; sizi hayat verecek şeylere çağırdığı zaman; Allah'a ve Rasûlüne icabet edin.» (Enfâl, 24) buyurmamış mı? Mes-cidden çıkmadan önce Kur'an'daki en yüce sûreyi sana öğretmeyeyim mi?

buyurdu. Hz. Peygamber (s.a.) mescidden çıkmak üzere giderken ona hatırlattım da şöyle buyurdu : Hamd, âlemlerin Rabbi Allah'a mahsûstur. O, es-Seb'ul-Mesânî'dir ve bana verilmiş olan Kur'ân-ı Azîm'-dir.

Yine Buhârî'nin Adem kanalıyla... Ebu Hüreyre (r.a.) den rivayetinde Allah Rasûlü (s.a.) şöyle buyurmuştur : Ümmü'l-Kur'ân (Kur'-ân'ın anası), es-Seb'ul-Mesânî ve Kur'ân-ı Azîm'dir.

Bu; Fâtiha'nın es-Seb'ul-Mesânî ve Kur'ân-ı Azîm olduğuna delâlet eden nassdır. Fakat yedi uzun sûrenin de bu sıfatla nitelenmesine —ki onlarda da bu sıfat vardır— engel değildir. Ayrıca bütün Kur'an'ın bu sıfatla nitelenmesine de engel olmaz. Nitekim Allah Teâlâ başka bir âyette: «Allah sözün en güzelini ahenkli, ikişerli bir kitab halinde indirmiştir.» (Zümer, 23) buyurmuştur ki o, bir yönüyle tekrarlanan, diğer bir yönüyle de müteşâbihtir ve o, aynı zamanda Kur'ân-ı Azîm'dir. Nitekim Allah Rasûlü (s.a.) takva üzerine kurulmuş mes-cid sorulduğu zaman, Mescid-i Nebevî'ye işaret buyurmuş ve âyet Ku-bâ mescidi hakkında nazil olmuştur. Ancak

burada bir zıdlık söz konusu değildir.. Çünkü niteliklerinde müşterek oldukları takdirde bir şeyin anılması, onun dışındakilerin de anılmasını, zikredilmesini engellemez. En doğrusunu Allah bilir.

Allah Teâlâ buyurur ki: «Sakın onlardan bazı sınıflara verdiğimiz geçimliğe gözünü dikme ve üzülme.» Onların içinde bulundukları geçimlik ve fânî güzelliklerden sana Allah'ın vermiş olduğu Kur'ân-ı Azîm ile müstağni ol. Buradan hareketle İbn Uyeyne, sahîh olan : Kur'an'da teğannî yapmayan bizden değildir, hadîsini Kur'an ile, Kur'an dışındakilerden müstağni olunması gerektiği ile tefsir etmiştir. Evet bu, doğru bir açıklamadır. Fakat hadîsten maksad, bu değildir. Nitekim sûrenin başında bu konu geçmişti.

İbn Ebu Hatim der ki: Vekî' İbn Cerrâh'tan nakledildiğine göre... Hz. Peygamber (s.a.) in arkadaşı Ebu Raf i' şöyle anlatıyor : Hz. Peygamber (s.a.) e bir müsâ-fir gelmişti. Hz. Peygamber (s.a.) in yanında ona yarar (onu ağırlayabileceği) bir şey yoktu. Yahudilerden birisine haber gönderip : Allah'ın elçisi Muhammed sana diyor ki : Receb hilâline (Receb

ayının başına) kadar bana bir miktar un ödünç ver, dedirtti. Yahûdî: Rehinsiz olmaz, cevabım verdi. Hz. Peygamber (s.a.) e gittim ve bunu haber verdim. O : Allah'a yemîn olsun ki ben, gökte-kilerin eminiyim, yeryüzündekilerin eminiyim, şayet bana borç verir veya satarsa muhakkak ona ödeyeceğim, buyurdu. Onun yanından çıktığımda âyetin sonuna kadar «Sakın onlardan bazı sınıflara verdiğimiz geçimliğe gözlerini dikme...» âyeti nazil oldu da, sanki Allah Teâ-lâ bununla onu dünyaya karşı sabra teşvik etti. Avfi'nin rivayetine göre İbn Abbâs, «Gözlerini dikme.» âyeti hakkında : Kişiyi, arkadaşının malı hakkında temennide bulunmaktan men'etmiştir, der. Mücâhid de, «Sakın onlardan bazı sınıflara verdiğimiz, geçimliğe...» âyetinde, zenginlerin kasdedildiğini söyler.^[26]

89 — De ki: Ben, apaçık bir uyarıcıyım.

90 — Tıpkı o bölüşenlere indirdiğimiz gibi.

91 — Onlar ki, Kur'ân'ı parçalara ayırmışlardı.

92 — Rabbına andolsun ki, onların hepsine birden mutlaka soracağız;

93 — Yapmakta oldukları şeyleri.

Apaçık Uyarıcı

Allah Teâlâ Peygamberi (s.a.) ne, insanlara kendisinin apaçık bir uyarıcı olduğunu söylemesini emrediyor. O, insanların kendisini yalanlamaları yüzünden başlarına gelecek elîm bir azâbdan uyarıcı ve sakmdırıcıdır. Nitekim kendilerinden önce peygamberlerini yalanlayan ümmetlerin de başlarına elem verici bir azâb gelmiş, Allah Teâlâ onların üzerine azâb ve intikamını indirmiştir. Âyet-i kerîme'deki «bö-lüşenler» kelimesinden maksad; birbirleri arasında yemînleşenlerdir. Yani onlar peygamberleri yalanlama, onlara eziyet etme ve zıd gitme hususunda birbirlerine yeminler etmişlerdir. Nitekim Allah Teâlâ, Salih (a.s.) in kavminin şöyle dediklerini haber verir : «Aralarında Allah'a yemîn ederek : Gece biz ona ve ailesine baskın verelim.» (Nemi, 49) Yani onlar, Salih ve ailesini geceleyin öldürme hususunda birbirlerine yeminler etmişlerdi. Mücâhid, âyetteki kelimesini; anlaştılar, yemînleştiler, şeklinde açıklamıştır. Allah Teâlâ başka âyetlerde şöyle buyurmaktadır : «Onlar : Ölen kimseyi Allah diriltmez, diye olanca güçleriyle yemîn

ettiler.» (Nahl, 38), «Siz daha önce de sonunuzun gelmeyeceğine yemîn etmemiş miydiniz?» (İbrahim, 44), «Bunlar mıydı ki; kendilerini Allah'ın rahmetine erdirmeyeceğine yemîn etmişsiniz.» (A'râf, 49). Sanki onlar neyi yalanlamışlarsa hemen onun üzerine yemîn etmişler ve bu sebeple onlara bu isim verilmiştir. Abdurrahmân ibn Zeyd İbn Eşlem der ki: Âyette zikredilen «bölüşen-ler», Salih (a.s.) in onu ve ailesini geceleyin öldürmeye yemîn etmiş olan kavmidir.

Buhârî ve Müslim'in Sahîh'lerinde Ebu Mûsâ el-Eş'arî'den, onun da Hz. Peygamber (s.a.) den rivayetine göre; o, şöyle buyurmuştur : Benim ve Allah'ın benimle göndermiş olduğunun misâli şudur: Bir adam kavmine gelir de: Ey kavmim, ben (düşman) ordusunu gözlerimle gördüm. Muhakkak ben apaçık uyarıcıyım. Kaçın, kaçın ki kurtulun, der. Kavminden bir grup itaat edip geceleyin yola çıkar, hemen yola koyulurlar da kurtulurlar. Onlardan bir grup da onu yalanlar ve yerlerinde sabahlarlar. Sabahleyin ordu onların üzerine gelir, helak eder ve köklerini kazır. İşte bana itaat edip benim

getirdiklerime tâbi olanla, bana isyan edip getirdiğim gerçeği yalanlayanların misâli budur.

Allah Teâlâ : «Onlar ki, Kur'an'ı parçalara ayırmışlardı.» buyurur ki kendilerine indirilen kitabları parçalara bölmüşler; bir kısmına inanıp bir kısmını inkâr etmişlerdir. Buhârî der ki: Bize Ya'kûb İbn İb-râhîm... İbn Abbâs'tan rivayet eder ki o, «Onlar ki Kur'an'ı parçalara ayırmışlardı.» âyeti hakkında şöyle demiştir : Onlar, kitab ehlidir; kitabı parçalara ayırmışlar, bir kısmına inanmışlar, bir kısmım inkâr etmişlerdir.(...) Yine Buhârî'nin Ubeydu'llah İbn Mûsâ kanalıyla... İbn Abbâs'tan rivayetine göre; o, «Tıpkı o bölüşenlere indirdiğimiz gibi.» âyeti hakkında şöyle demiştir : Bir kısmına inandılar, bir kısmım inkâr ettiler. Bunlar; yahûdi ve hıristiyanlardır. İbn Ebu Hâtim'in söylediğine göre; Mücâhid, İlerime, Saîd İbn Cübeyr, Hasan ve Dah-hâk'dan bu görüşün bir benzeri rivayet edilmiştir. Hakem İbn Ebân'ın İkrime'den, onun da İbn Abbâs'tan rivayetine göre c, «Onlar ki, Kur'-an'ı parçalara ayırmışlardı.» âyetinde sihrin kasdedildiğini söyler. İk-rime, kelimesinin; Kureyş dilinde «sihir» anlamına geldiğini söyler.

Nitekim onlar, sihirbaz için kelimesini kullanırlar. Mücâhid şöyle demiştir : Onu parçalara ayırdılar : Sihirdir dediler, kehânettir dediler, öncekilerin masallarındır dediler. Atâ ise şöyle der : Bazıları sihirbaz, bazıları deli, bazıları kâhindir, dediler. İşte parçalara ayıranlar bunlardır. Dahhâk ve başkalarından da bu açıklama rivayet edilmiştir.

Muhammed İbn İshâk'ın Muhammed İbn Ebu Muhammed kanalıyla... İbn Abbâs'tan rivayetine göre, Kureyş'ten bir grup Velîd İbn el-Muğîre'nin yanında toplanmışlardı. Velîd, onlar arasında şeref sahibi bir kimse idi. Hac mevsimi gelmişti. Onlara : Ey Kureyş topluluğu, muhakkak ki hac mevsimi geldi. Arab heybetleri bu mevsimde sũ&e gelecekler. Onlar muhakkak sizin şu arkadaşınızın durumunu işitmiş-lerdir. Onun hakkında bir görüşte birleşin de ayrılığa düşüp birbirinizi yalanlamayın, birinizin sözü diğerini yalan çıkarmasın, dedi. Onlar : Ey Abd Şems, sen söyle. Bizim için bir görüş ortaya koy biz de onu söyleyelim, dediler. O : Bilakis siz söyleyin ki dinleyeyim, dedi. Onlar : Kâhindir deriz, dediler. O, bir kâhin değildir, dedi. Delidir deriz, dediler. O, bir

deli değildir dedi. O, Şâirdir deriz dediler. O, bir şâir değildir dedi. Sihirbazdır deriz, dediler. O, bir sihirbaz değildir, dedi. O halde ne diyelim? dediler de, şöyle dedi: Allah'a ye-mîn. olsun ki; onun sözünde bir tatlılık var. Siz, bunlardan hangisini söylerseniz söyleyin, sözünüzün bâtıl olduğu hemen bilinir. Sözlerin söylenmeye en uygunu; o sihirbazdır, demenizdir. Bunu duyunca, onun etrafından dağılırlar, dedi de Allah Teâlâ onlar hakkında : Onlar ki, Kur'an'ı parçalara (sınıflara) ayırmışlardı. Rabbına andolsun ki (onlara, Allah'ın elçisi hakkında bunu söyleyen gruba (işte onların topuna mutlaka soracağız; yapmakta oldukları şeyleri.» âyetini indirdi.

Atıyye el-Avfî'nin İbn Ömer'den rivayetinde o, «Rabbına andolsun ki, onların topuna mutlaka soracağız; yapmakta oldukları şeyleri.» âyeti hakkında şöyle demiştir : Lâ İlahe İllallah deyip demediklerini soracağız. Abdürrezzâk'ın es-Sevrî kanalıyla... Mücâhid'den rivayetine göre; o, «Andolsun ki, onların topuna mutlaka soracağız; yapmakta oldukları şeyleri.» âyeti hakkında şöyle

demoştir : Lâ İlahe İllallah sözünden sorulacaktır. Tirmizî, Ebu Ya'lâ el-Mavsîlî, İbn Cerîr ve İbn Ebu Hâtîm'in Şerîk eUKâdî kanalıyla... Enes'den, onun Hz. Peygamber (s.a.) den rivayetinde o, «Rabbına andolsun ki; onların topuna mutlaka, soracağız.» âyeti hakkında şöyle buyurmuştur: La İlahe İllallah (sözünden). Hadîsi İbn İdrîs de... Enes'den mevkuf olarak rivayet etmiştir.

İbn Cerîr der ki: Bize Ahmed... Abdullah İbn Mes'ûd'dan rivayet eder ki o, şöyle demoştir : Kendinden başka ilâh olmayan (Allah) a yemîn olsun ki, sizin her bireriniz kıyamet günü nasıl ki sizden biri ayın ondördü gecesi ayı sâdece o görüyormuş gibi hisseder ve onunla yalnız kalırsa Allah o kimseyle yalnız kalacak ve : Ey Âdemoğlu, Bana karşı seni ne aldattı? Ey Âdemoğlu bildiklerinle ne amel yaptın? Ey Âdemoğlu peygamberlere ne cevap verdin? buyuracaktır. Ebu Ca'fer'in Rebî'den, onun Ebu'l-Âliye'den rivayetinde o, «Rabbına andolsun ki; onların topuna soracağız; yapmakta oldukları şeyleri.» âyeti hakkında şöyle demoştir: Bütün kullar, kıyamet günü iki huydan sorulacaktır : Yaptıkları ibâdetlerden ve

peygamberlere ne cevap verdiklerinden. İbn Uyeyne : Amelinden ve malından sorulacaksın, demiştir. İbn Ebu Hatim der ki: Bize babam... Muâz İbn Cebel'den rivayet etti ki o, şöyle anlatmış : Allah Rasûlü (s.a.) bana şöyle buyurdu : Ey Muâz, muhakkak mü'min kıyamet günü iki gözündeki sürmeye, parmağın-daki basit bir yüzüğe (?) varıncaya kadar bütün amelinden sorulacaktır. Kıyamet günü, Allah'ın kendisine verdikleri ile başka birisinin senden daha mutlu olduğu halde sana kavuşmayayım.

İbn Abbâs'tan rivayetle Ali İbn Ebu Talha der ki: Allah Teâlâ önce : «Rabbına andolsun ki; onların topuna mutlaka soracağız; yapmakta oldukları şeyleri.» buyurmuş sonra da : «İşte o gün insana da cinne de günâhından sorulmaya hacet kalmaz.» (Rahman, 39) demiştir. Onlara : Şunu şunu yaptınız mı? diye sormayacaktır. Zîrâ O, bunları onlardan daha iyi bilmektedir. Fakat: Niçin şunu şunu yaptınız? diye soracaktır.[\[27\]](#)

94 — Sen emrolunduğun şeyi açıkça söyle ve müş riklere aldırış etme.

95 — O alaycılara karşı muhakkak ki Biz, sana yeteriz.

96 — Onlar ki; Allah'la beraber başka bir tanrı edinirler. Onlar yakında bileceklerdir.

97 — Andolsun, onların söylediğinden dolayı kalbinin sıkıldığını biliyoruz.

98 — Sen hemen Rabbını hamd ile tesbîh et ve secde edenlerden ol.

99 _ Ve sana yakîn gelinceye kadar Rabbına ibâdet et.

Yakîn Gelinceye Kadar İbâdet

Allah Teâlâ, Rasûlü (s.a.) ne kendisiyle gönderdiğini tebliğ etmesini, enirini yerine getirmesini, müşriklere karşı aşikâre söylenmesini emrediyor. İbn Abbâs, âyetteki (*ju*|) kelimesini; yerine getir, infaz et, şeklinde açıklar. Ondan gelen bir rivayette ise buranın anlamı : Sana emredileni yap, şeklindedir. Mücâhid : O, namazda Kur'an'ı açıktan, okumaktır, der. Ebu Ubeyde'nin Abdullah İbn Mes'ûd'dan rivayetle söylediğine göre; Hz. Peygamber (s.a.), «Sana emrolunduğun şeyi açıktan söyle.)) âyeti nazil oluncaya kadar namazı gizlice

kıldardı. Bu âyet nazil olunca, o va ashabı meydana çıktılar ve namazı aşikâre kıldılar. Allah Teâlâ buyurur ki: «Müşriklere aldırış etme. O alaycılara karşı muhakkak ki Biz, sana yeteriz.» Rabbından sana indirileni tebliğ et ve seni Allah'ın âyetlerinden çevirmek isteyen müşriklere iltifat etme. «Onlar; sen yumuşak davranasm da, kendileri de yumuşaklık gösterebilir isterler.» (Kalem, 9), Onlardan korkma. Onlara karşı Allah sana yeter ve seni onlardan koruyacaktır. Allah Teâlâ başka bir âyette şöyle buyurur : «Ey peygamber; Rabbından sana indirileni tebliğ et. Eğer yapmazsan; O'nun elçiliğini yapmamış olursun. Allah; seni insanlardan korur.» (Mâide, 67).

Hafız Ebu Bekr el-Bezzâr der ki: Bize Yahya İbn Muhammed tbn Seken'in... Enes'den rivayetinde o, «O alaycılara karşı muhakkak ki Biz, sana yeteriz. Onlar ki; Allah'la beraber başka bir tanrı edinirler.» âyeti hakkında şöyle dermiş : Allah Rasûlü (s.a.) geçti de bazıları kaş-göz hareketleriyle ona işaret ettiler (onunla alay ettiler.). Cibril geldi —Öyle sanıyorum ki şöyle de demiştir:— Onlara kaş-göz işareti yaptı ve

bu onların cesedlerinde bir darbe te'siri yaptı, bununla öldüler.

Muhammed İbn İshâk der ki: Bana Yezîd İbn Rûmân'm Urve İbn Zübeyr'den rivayet ettiği gibi (Allah Rasûlü) ile alay edenlerin elebaşları beş kişiydiler. Bunlar, kavimleri içinde yaşlı ve şerefli kimselerdi. Bu kimseler şunlardır : Esed İbn Abdüluzzâ, İbn Kusayy oğullarından Esved İbn Muttalib Ebu Zem'a. Bana ulaştığına göre, Allah Rasûlü (s.a.) ile alay etmesi ve ona eziyyeti arttığında Allah Rasûlü (s.a.) ona beddua etmiş ve : Ey Allah'ım, gözünü kör et ve çocukları ölümünü görsünler, demiş. Zühre oğullarından Esved İbn Abd Yağûs İbn Vehb İbn Abd Menâf İbn Zühre. Mahzûm oğullarından Velîd İbn Mu-ğîre İbn Abdullah İbn Ömer İbn Mahzûm. Sehm İbn Amr İbn Hüsays İbn Kâ'b İbn Lüey oğullarından As İbn Vâil İbn Hişâm İbn Süayd İbn Sa'd. Huzâa (kabilesinden) Haris İbn Tulâtıla İbn Amr İbn Haris İbn Abd Amr İbn Milkân. Bunlar kötülükte devam edip Allah Rasûlü (s.a.) ile alayı artırdıklarında Allah Teâlâ, «Onlar yakında bileceklerdir.» âyetine kadar olmak üzere «Sana

emrolunduğın şeyi açıkça söyle. Ve müşriklere aldırış etme. O alaycılara karşı muhakkak ki Biz, sana yeteriz.» âyetlerini indirdi.

İbn İshâk der ki: Bana Yezîd İbn Rûmân'ın Urv3 İbn Zübeyr'den veya başka âlimlerin rivayet ettiğine göre Allah Rasûlü (s.a.) Kâ'be'yi tavaf ederken Cibril ona geldi, dikildi ve Allah Rasûlü (s.a.) de yanına durdu. Yanına Esved İbn Muttalib uğradı. (Cibril veya Hz. Peygamber) yüzüne yeşil bir yaprak attı da kör oldu. Ona Esved İbn Abd Yağûs uğradı. Onun karnına işaret buyurdu da karnı su topladı (istis-kâ hastalığına tutuldu) ve karnı şişerek öldü. Ona Velîd İbn Muğîre uğradı da ayak topuğunun altındaki bir yaraya işaret buyurdu. Muğîre bundan iki sene önce yaralanmıştı ve elbisesini yerde sürüyerek yürürdü. Huzâa kabilesinden kendisine ok yapan birisine uğramış ve oklarından birisi onun elbisesine takılarak ayağındaki bu yarayı açmıştı. Aslında önemli bir yara değildi. İşte bu yarası yeniden nüksetti ve ölümüne sebep oldu. Ona Âs İbn Vâil uğradı. Onun da ayak ayasının ortasına işaret buyurdu. Âs merkebi üzerinde Taife doğru yola çıktı.

Bir eyle dikenini üzerine çöktü ve bir diken ayağının ayasına battı ve onu öldürdü. Ona Haris İbn Tulâtıla uğradı. Onun da başına işaret buyurdu ve burnundan irin boşanarak öldü. Muhammed İbn İshâk der ki: Bana Muhammed İbn Ebu Muhammed... İbn Abbâs'tan rivayet etti ki o, şöyle demiş : Onların elebaşısı Velîd İbn Muğîre olup, onları toplayan odur. Yukardaki İbn İshâk'ın ifâdelerine benzer şekilde Saîd İbn Cübeyr, İkrime, Yezîd ve Urve'den de bu şekilde uzunca rivayet edilmiştir. Ancak Saîd; Haris İbn Ğaytala, İkrime ise, Haris İbn Kays, demişlerdir. Zührî der ki: İkisi de doğru söylemiştir. Zîrâ o, Haris İbn Kays olup annesi Ğaytala'dır. Mücâhid, Miksem, Katâde ve bir çoklarından rivayete göre, onlar beş kişiydiler. Şa'bî bunların, yedi kişi olduğunu söyler ki birincisi daha meşhurdur.

Allah Teâlâ'nın «Onlar ki; Allah'la beraber başka bir tanrı edinirler. Onlar yakında bileceklerdir.» kavli Allah ile birlikte başka bir ma'bûd tanıyanlar için ağır bir tehdîddir. Allah Teâlâ buyurur ki: «Andolsun, onların söylediğinden dolayı kalbinin sıkıldığını

biliyoruz. Sen hemen Rabbmı bamd ile tesbîh et ve secde edenlerden ol.» Ey Muhammed, onların sana eziyetlerinden ötürü içinin daraldığını Biz iyi biliyoruz. Bunlar seni üzmesin ve Allah'ın risâletini tebliğden alıkoymasın. Sen, Allah'a tevekkül et. Muhakkak O, sana yeter ve onlara karşı sana yardım edicidir. Allah'ı zikirle, hamd ile, teşbihle ve namaz ile, O'na ibâdetle meşgul ol. Burada zikredilen hamd ve teşbihten maksad; namazdır. Bu sebeptedir "ki Allah Teâlâ : «Ve secde edenlerden ol.» buyurmuştur. Nitekim İmâm Ahmed'in Abdurrahmân İbn Mehdî kanalıyla... Nuaym İbn Hemmâr'dan rivayet ettiği bir hadîste o, Allah Rasûlü (s.a.) nü şöyle buyururken işitmiş : Allah Teâlâ buyurdu ki: Ey Âdemoğlu günün başında dört rek'attan âciz olma ki günün sonu için sana yeteyim. Hadîsi buna benzer şekilde Ebu Dâvûd da Mekhûl kanalıyla Kesîr İbn Mürre'den rivayet etmiştir. Yine bu sebeptedir ki Allah Rasûlü (s.a.), kendisine herhangi bir iş sıkıntı verdiği zaman namaz kılardı.

Allah Teâlâ : «Ve sana yakîn gelinceye kadar Rabbına ibâdet et.» buyurmuştur. Buhârî'nin

ifâdesine göre; Salim, âyetteki «yakîn» i .ölümle tefsir etmiştir. Bu Salim; Salim îbn Abdullah İbn Ömer'dir. Nitekim îbn Cerir'in Muhammed İbn Beşşâr kanalıyla... Salim İbn Abdullah'tan rivayetinde o, «Ve sana yakîn gelinceye kadar Rabbına ibâdet et.» âyetindeki «yakîn» in, ölüm olduğunu söylemiştir. Mücâhid, Hasan, Katâde, Abdurrahmân İbn Zeyd İbn Eşlem ve başkaları da böyle söylemişlerdir. Buna delilleri, Allah Teâlâ'nın da haber verdiği üzere cehennem halkının şöyle demiş olmalarıdır : «Biz, namaz kılanlardan değildik. Yoksulu doyurmazdık. Bâtıla dalanlarla birlikte daldık. Ve biz din gününü yalanlardık. Sonunda ölüm bize gelip çattı.» (Müddessir, 43-47).

Zührî'nin Hârice İbn Zeyd İbn Sâbit'den, onun Ansâr'dan bir kadın olan Ümnü Alâ'dan rivayet etmiş olduğu sahîh bir hadîse göre; o, Allah Rasûlü (s.a.) Osman İbn Maz'ûn'un cenazesi yanına girdiğinde, olanları şöyle anlatmış : Ben : Ey Ebu Saîd Allah sana rahmet eylesin. Benim senin hakkındaki şehâdetim odur ki Allah Teâlâ sana mutlaka ikramda bulunmuştur, dedim. Allah Rasûlü

(s.a.) : Allah'ın ona ikramda bulunduğunu nereden biliyorsun? buyurdu. Ben; Ey Allah'ın elçisi, anam babam sana feda olsun, ya kim (e ikram edecek) ? dedim de, şöyle buyurdu : Ona gelince; muhakkak ki ona yakîn (Ölüm) gelmiştir. Muhakkak ben onun için hayır umana

Namaz ve benzeri ibâdetlerin insana, aklı başında olduğu sürece vâcib olduğuna, «Ve sana yakîn gelinceye kadar Rabbına ibâdet et.» âyeti delil getirilir. İnsan, durumu ölçüşünce ve aklı başında olduğu sürece namazını kılar. Nitekim Buhârî'nin Sahîh'inde İmrân İbn Hu-sayn (r.a.) dan rivayetle sabit olan bir hadîste Allah Rasûlü (s.a.) : Ayakta durarak namaz kıl. Güç yetiremez isen oturarak, buna da güç yetiremezsen yanın üzere, buyurmuştur. Yakînden maksadın, ma'rifet olduğunu ileri süren mülhidlerin de hatalı olduklarına bu âyet delil getirilir. Onlara göre, bir kimse ma'rifete ulaştığı zaman; ondan teklîf düşer. Muhakkak ki bu; bir küfür, bir sapıklık ve bilgisizliktir. Zîrâ peygamberler ve onların ashabı; insanlar içinde Allah'ı en iyi bilen, Allah'ın haklarını

ve sıfatlarını, O'nun müstehak olduğu ta'zîmi en iyi bilen kimselerdi. Bununla birlikte onlar insanların en çok ibâdet edenleri, ölümlerine kadar hayır işlerine en fazla devam edenleridir. O halde burada yakînden maksad, yukarda söylediğimiz gibi ancak ölüm olabilir. Hamd ve minnet Allah'adır. Hidâyet bahşettiği için Allah'a hamdederiz. O'ndan yardım diler ve O'na tevekkül ederiz. Durumların en mükemmeli ve güzeli üzere bizi öldürmesi de elbette O'ndan istenilir.^[28]

^[1] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 9/4373-4376

^[2] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 9/4376

^[3] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 9/4377-4378

^[4] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 9/4378

[5] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 9/4379

[6] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 9/4379-4381

[7] Bekir Karlığa , Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 9/4381-4384

[8] Bekir Karlığa , Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 9/4384-4385

[9] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 9/4385-4389

[10] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 9/4389-4390

[11] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 9/4390-4391

[12] Bekir Karlığa , Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 9/4391

[13] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 9/4392

[14] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 9/4393-4395

[15] Mescid-i Harâm'daki Hatim denilen yerin bir adı da Hicr'dir

[16] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 9/4396-4399

[17] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 9/4400-4401

[18] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 9/4401

[19] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 9/4401-4402

[20] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 9/4402

[21] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 9/4403-4404

[22] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 9/4404-4405

[23] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 9/4406

[24] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 9/4406-4407

[\[25\]](#) Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 9/4407-4408

[\[26\]](#) Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 9/4409-4411

[\[27\]](#) Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 9/4411-4414

[\[28\]](#) Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 9/4415-4418

HADİSLERLE KURAN-I KERİM TEFSİRİ

NAHL SÛRESİ

NAHL SÛRESİ

Allah'ın Emri Geldiğinde

İzahı

Göklerin ve Yerin Yaratılışı

İzahı

Hayvanların Yaratılışı

Yolun Doğrusu

Sular ve Bitkiler

İzahı

Yeryüzünde Su Kaynakları

Su Buharının Atmosferdeki Hikâyesi

Denizlerde Hayat

Tatlı Su

Güneş ve Ay

İzâhı

Sarsılmaz Dağlar

İzahı

Denizler ve Okyanuslar

Allah'tan Başka Taptıkları

Tek Bir İlâh

Düzen Kuranlar

Haydin Cehenneme

Ve Müttakiler
Müşriklerin Boş İddiaları
«Ol» Emri
Gölgelerdeki Hikmet
Göklerin ve Yerlerin İzahı
Allah'a Kızlar İsnâd Edenler
İzahı
Arıdaki İlâhi Mucize
İzahı
Ömrün En Kötü Çağı
Rızıktaki Farklılıklar
Allah'ın Verdiği Örnek
Göklerin Ve Yerin Gaybı
İzahı
İnsan Denen Varlık
O Zâlimler Azabı Görünce
Adalet ve İhsan
İzahı
İpliğini Büktükten Sonra Söküp Bozan Kadın
Allah'ın Ahdi
Kur'an Okuyacağın Zaman
Hicret, Savaş ve Sabır

Allah'ın Haram Kıldıkları
İbrahim'in Ümmeti
Hikmet ve Güzel Öğütlerle Davet
İzahı

NAHL SÛRESİ

(Mekke'de nazil olmuştur)

Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla.

1 — Allah'ın emri geldi. Artık onu acele istemeyin. O; ortak koşmakta oldukları şeylerden münezzehtir, yücedir.

Allah'ın Emri Geldiğinde

Allah Teâlâ kıyametin yaklaştığını kesinlikle meydana gelmiş olmaya delâlet eden geçmiş zaman sîgası ile haber verir. «İnsanların hesap görme zamanı yaklaştı. Fakat onlar hâlâ gaflet içinde yüz çeviriyorlar.» (Enbiyâ, 1), «Saat yaklaştı ve ay yarıldı.» (Kamer, 1). Allah Teâlâ : Sizin uzak sandığınız şey yakındır. «Artık onu acele istemeyin.» buyurur. Buradaki zamirin Allah'a da, azaba da dönmesi muhtemeldir. Ancak her ikisi de âyetin lâzîmî mânâlarındanandır. Nitekim başka bir âyette şöyle buyrulur: «Senden azabı çarçabuk isterler. Eğer belirtilmiş bir süre olmasaydı, azâb onlara hemen gelirdi. Ama yine de onlar farkına varmadan başlarına ansızın gelecektir. Senden azabı çarçabuk istiyorlar. Doğrusu cehennem, yakında kâfirleri

kuşatacaktır.» (Ankebût, 53-54). Bu âyetin tefsirinde Dahhâk, garîb bir görüş ileri sürer ve «Allah'ın emri geldi.» kısmında Allah'ın farzlarının ve cezalarının kasdedildiğini söyler. İbn Cerîr bu görüşü reddedip der ki: Varlığından önce farzların ve şariatların acele gelmesini isteyen hiç kimse bilmiyoruz. Ancak azâb bundan farklıdır. Zîrâ onlar, uzak görerek ve yalanlayarak vukuundan önce azabın acele gelmesini istemişlerdir. Ben de derim ki: Allah Teâlâ buna benzer olarak başka bir âyette şöyle buyurur: «O'na inanmayanlar çabucak gelmesini isterler. İmân edenler ise, O'ndan korku ile titrerler. Ve O'nun hak olduğunu bilirler. İyi bilin ki kıyamet günü hakkında tartışanlar derin bir sapıklık içindedirler.» (Şûra, 18). İbn Ebu Hâtim'in Yahya İbn Âdem kanalıyla... Ukbe İbn Âmir'den rivayetinde Allah Rasûlü (s.a.) şöyle buyurmuştur ; Kıyamet sırasında size batıdan, kalkana benzeyen simsiyah bir bulut doğar (çıkart) gökte yükselmeye devam eder de İçinden bir münâdi: Ey insanlar, diye nida eder. İnsanlar birbirlerine gelir ve: İşittiniz mi? diye birbirlerine sorarlar. Onlardan bir kısmı evet, derken bir kısmı da şüphe eder. Sonra

ikinci kere : Ey insanlar, diye çağırır. İnsanlar birbirlerine : İşittiniz mi? diye sorarlar ve evet, derler. Sonra ses, üçüncü kere nida eder : Ey insanlar, Allah'ın emri geldi. Acele gelmesini boşuna istemeyin, der. Allah Rasûlü buyurur ki: Nefsim kudret elinde olan (Allah) a yemîn olsun ki biri satıcı, diğeri alıcı iki kişi elbiseyi yaymışlar bir daha onu asla düremeyecekler. Muhakkak bir adam havuzunu suvar da ebediyyen ondan bir şeyi sulayamaz. Kişi devesini sağlar da, ebediyyen onu içemez. İnsanlar, (kıyametle) meşguldürler. Sonra Allah Teâlâ, zâtının; onların bir başkasıyla zâtına şirk koşmalarından, onunla birlikte zâtına denk saydıklarına ve putlara ibâdetlerinden münezzeh olduğunu bildirir. Allah Teâlâ yücedir, mukaddestir, uludur. Onlar; işte onlardır kıyameti yalanlayanlar. «O, ortak koşmakta oldukları şeylerden münezzehtir, yücedir.»^[1]

2 — O, kullarından dilediğine kendi emrinden melekleri rûh ile indirir ki; Benden başka tanrı yoktur, Benden sakının, diye uyarsınlar.

Allah Teâlâ burada: «O, kendi emrinden melekleri rûh ile indirir.» buyururken başka bir

âyetle şöyle buyurmuştur: «İşte böylece sana da buyruğumuzdan bir rûh vahyettik. Sen kitab nedir, îmân nedir bilmezdin. Fakat Biz onu kullarımızdan dilediğimizi doğru yola eriştirdiğimiz bir nûr kıldık.» (Şûra, 52). «Kullarından dilediğine.» âyetinde peygamberler kasdedilmektedir. Şu âyetler de böyledir : «Allah, risâletini nereye vereceğini en iyi bilendir.» (En'âm, 124), «Allah, hem meleklerden ve hem de insanlardan elçiler seçer.» (Hacc, 75), «Allah karşılaşma gününden korkutmak için, kullarından dilediğine emrinden olan ruhu (vahyi) indirir. O gün onlar ortaya çıkarlar. Hiç bir şeyleri Allah'a gizli kalmaz. Kimindir bugün mülk? Vâhid, Kahhâr olan Allah'ındır.» (Ğâfir, 15-16).

Allah Teâlâ başka bir âyetle : «Ve onlara bildirsinler ki muhakkak Benden başka tann yoktur, bana ibâdet edin.» (Enbiyâ, 25) buyururken bu âyetle de «Benden sakının.» buyurmuştur. Yani emrime zıd gidip de Benden bir başkasına tapınanlar Benim azabımdan korksunlar.[\[2\]](#)

İzahı

3 — O, gökleri ve yeri hak ile yaratmıştır. Onların ortak koştukları şeyden münezzehtir.

4 — İnsanı bir damla sudan yarattı. Öyleyken o, nasıl da apaçık bir hasım kesilmiştir.

Göklerin ve Yerin Yaratılışı

Allah Teâlâ ulvî âlemi —ki göklerdir— ve süflî âlemi —ki içindekilerle beraber yeryüzüdür— yarattığını, bunların boşuna, eğlenmek için değil hak ile yaratılmış olduklarını haber verir. Bunlar «Kötülük edenlere yaptıklarının karşılığını vermesi, güzel hareket edenleri de daha güzeliyle mükâfatlandırması içindir.» (Necm, 31). Daha sonra onunla birlikte başkasına tapınanların şirk koşmalarından zâtının münezzeh olduğunu bildirir. O, ortağı olmaksızın yegâne yaratıcıdır. Bu sebeple yalnız kendisine ibâdet edilmeye müstehaktır, O'nun ortağı yoktur. Daha sonra Allah Teâlâ, insan cinsini zayıf bir damla sudan yarattığına işaret eder. İnsan kendine yeter hale gelip gelişince, yükselince bir de bakarsın ki Rabbı ile hasımlaşmakta, O'nu yalanlamakta ve peygamberleri ile savaşmaktadır.

Halbuki Allah Teâlâ onu ancak kendisine bir kul olarak yaratmıştır, değilse kendine karşı bir düşman olarak değil. Bu hakikate şu âyetlerde de işaret edilmektedir : «İnsanı sudan yaratarak ona soy sop veren O'dur. Ve Rabbim her şeye Kâdir'-dir. Allah'ı bırakıp kendilerine fayda veya zarar veremeyen şeylere kulluk ederler. Kâfir Rabbına karşı duranın yardımcısıdır.» (Furkân, 54-55), «İnsan, kendisini gerçekten bir nutfeden yarattığımızı görmedi mi ki, şimdi apaçık bir düşman (kesilmekte) dır. Kendi yaratılışını unutarak Bize bir misâl getirdi. Çürümüşken kemikleri diriltecek kimdir? dedi. De ki: Onları ilk defa yaratan diriltecektir. O, her türlü yaratmayı hakkıyla bilendir.» (Yâsîn, 77-79). İmâm Ahmed ve İbn Mâ-ce'nin Büsr İbn Cehâş'dan rivayet ettikleri bir hadîste şöyle buyrulur: Allah Rasûlü avucuna tükürdü sonra şöyle buyurdu : Allah Teâlâ buyurur ki: Ey Âdemoğlu, Ben seni şöyle bir şeyden yaratmışken sen Beni nereden âciz bırakacaksın? Nihayet seni yaratıp ölçülü, düzgün yapılı kıldığımda sabah akşam yürüdün, yeryüzünde senin sesin, sâ-nın vardı. Topladın ve kimseye vermedin. Nihayet can

boğaza geldiği zaman : Tasadduk edeceğim» dedin. Heyhat sadaka zamanı geçti.^[3]

İzahı

Bu âyet-i kerime insanın yaradılışını izah konusunda çok önemli bilgiler vermektedir. Bu konuda enerji" sarf eden ve yorulan tıbbın nesiller sonra vardığı nokta da bu âyette açıklanmış olanın Ötesinde bir şey değildir. Nitekim Allah Teâlâ buyuruyor ki: «Andolsun ki Biz insanı süzme çamurdan yarattık.» Doğrusu Allah Teâlâ, Âdem Aleyhis-selâm'ı çamurdan yaratmış ve Âdem'in soyundan gelen insanları da «Sonra onu nutfe halinde sağlam bir yere yerleştirdik.» âyetinde belirtildiği gibi, süzülmüş çamurdan meydana gelmiş olan nutfeden çoğaltmıştır. Çamur, su ve topraktan teşekkül eder. Bir şeyden yapılmış olan nesnenin bileşiminde yapıldığı maddelerin bulunması gerekir elbette, insan veya hayvan organizması kimyevî olarak tahlil edildiğinde toprağın elementlerinden müteşekkil olduğu görülür. Toprakta mev-cûd olan maddelerin çoğunluğu oksijendir. Hidrojen, klor, fosfor, flor, kalsiyum, magnezyum, potasyum,

sodyum, demir, silikon, kireç, karbonat, klorit, fosfat ve oksit bulunduğu gibi üç şekilde nitrojen de bulunmaktadır. Azot önce erimiş maddeler şeklinde sonra nisadır ve nisadır tuzu şeklinde bulunur, daha sonra da nitrik asit ve nitrat şeklinde bulunur. Bunların yanı sıra toprakta muhtelif türlerine göre hava da bulunur. Hattâ en katı kayalarda ve en sert taşlarda bile hava bulunmaktadır. İşte toprakta mevcûd olan en önemli elementler bunlardır.

Şimdi bir de insan bedeninde mevcûd olan elementlere göz atalım : İnsan bedeninin yapısı araştırıldığında vücûdun muhtelif tuzlarla sudan meydana geldiği görülür. Organizmada fosfat, karbonat, potasyum, sodyum, kalsiyum, magnezyum ve fosfor bulunur. Çok az nis-bette florür bulunduğu gibi kandaki yuvarların al ve akyuvar biçiminde midede klorik asit bulunur. İdrarda nisadır bulunur. Kandaki plazmada sodyum tuzları önemli bir yapıyı oluştururlar. Hücre ve dokularda potasyum yer alır. Kemikler böylesine katı ve dayanıklı oluşlarını, kalsiyum karbonat ve fosfat ihtiva eden bileşimlerine borçludurlar. Keza organik bileşime sahip insan ve

hayvan bedeninde erimiş maddeler halinde nitrojen elementi de bulunmaktadır. Bu element karbon, hidrojen, oksijen ve fosforu ihtiva eder. Ayrıca yağlı maddeler gibi nitrojen dışındaki maddeler de organizmada yer alır. Bunlar karbon, hidrojen ve oksijenden teşekkül eder. Gelişmeyi sağlayan maddeler ise, aynen yağlı maddelerin elementlerinden oluşur. Ancak bu maddelerdeki hidrojen ve oksijen elementlerinin nisbeti farklıdır. Kan dediğimiz akıcı maddenin yüzde doksandan çok su ihtiva ettiğini görüyoruz. Bunun yanı sıra yağlı ve klorid, fosfat, karbonat ve sodyum, potasyum, kalsiyum, magnezyum ve daniir bileşikleri taşıdığı oksijen, nitrojen ve karbonik asit gibi eriyici gazlar ihtiva ettiği bilinmektedir. İnsan bedeninde yer alan en önemli elementlerden birisi de sudur. Kanda % 90 ı aşan su nisbeti kaslarda % 75 e ulaşır. Bedenin her tarafında su vardır. Annenin memesinden gelen süt, gözlerden akan yaşlar .ağızda yiyeceğimiz maddeleri eriten tükürükler ve muhtelif organların ifraz ettiği salgılar büyük bir ölçüde su ihtiva ederler.

İnsan bedeninin bileşimi ile, su ve topraktan oluşan çamurun bileşimini karşılaştırdığımızda; şu neticeyi görürüz : İnsan bedeni toprakta mevcûd olan elementlerden ve maddelerden mürekkeb bir yapıya sahiptir. Peki öyleyse neden organizma başka elementlere de ihtiyâç hissetmektedir? Bir başka ifâdeyle; insan bedeni toprakta mevcûd olan ve kendinde mevcûd olmayan diğer elementlere niçin gerek duymaktadır? İşte bunun cevabı Allah Teâlâ'nın «Andolsun ki insanı süzme çamurdan yarattık.» kavlinde saklı bulunmaktadır. Yani insan bedeni, topraktaki maddelerin özünden oluşmuştur. Binâenaleyh toprakta mevcûd olan bütün maddelerin, bu özde de mevcûd olması kesinkes mümkün değildir. Çünkü toprak, içinde bütün maddelerin eridiği bir bileşik değildir ki ondan bir miktar süzüp aldığımızda, bütün maddelerin bu öze de bu süzme kısma da geçtiği söylenebilsin. Toprak terkibi bakımından muhtelif bileşikleri ihtiva eder ve içinde taşıdığı elementler de yönüne, tabakasına ve yerine göre farklı olur. Söz ge-limi bir yerde tuzlar çok olurken bir yerde tuz hiç bulunmaz veya çok az

olur. Nitekim Allah Teâlâ Hıcr sûresinde şöyle buyurmaktadır: «Hani Rabbm meleklere demişti ki: Kuru bir çamurdan, şekillenmiş bir balçıktan bir insan yaratacağım. Onu yapıp ruhumdan üflediğimde; siz derhâl onun için secdeye kapanın.» (Hıcr, 28-29) İşte bu âyet te yer alan ve balçık anlamına gelen (JUJU ») kurumuş çamurdur.

«Kuru bir çamurdan» ifâdesinde kokmuş ve rengi değişmiş toprak kasdedilmektedir. Rahman sûresinde ise şöyle buyurmaktadır: «O, insanı pişmiş çamur gibi kuru balçıktan yaratmıştır.» Buna göre Allah Teâlâ insanı istediği gibi döndürüp şekil verdiği kuru çamurdan yaratmıştır. Tıpkı çömlekçinin bir parça çamuru alıp eliyle muhtelif şekillerde ve biçimlerde değişik çömlekler yapması gibi. Sonra Allah Teâlâ bu şekil verdiği balçığa kendi ruhundan üfürmüş ve en güzel şekilde bir insan varlığını meydana getirmiştir. Nitekim bu hususta şöyle buyurmaktadır : «Yarattığı her şeyi güzel yaratan, insanı başlangıçta çamurdan yaratan, sonra onun soyunu bayağı bir suyun özünden yapan, sonra onu şekillendirip ruhundan ona üfleyen Allah'tır. Size

kulaklar, gözler ve kalbler vermiştir. Buna rağmen çok az şükrediyorsunuz.» (Secde, 7-9) Bu kuru çamurun kaynağı, yukarıda sözü edilen kara çamurdur. Bunda bazı kimyevî değişiklikler meydana gelmiş ve belki de bu değişikliğin sonucunda ona bazı elementler karışmış ve bazı elementlerin ayrılması neticesinde başka bileşikler doğmuş, başka gazlar atılmıştır. Bu değişikliklerin en güzel örneklerinden birisi hidrojen per sülfatın iğrenç kokusu olabilir. Keza nisadır gazı da ayrı bir örnek olabilir. Yukarıda geçenlerden anlaşılıyor ki; toprakta bulunan bütün elementler insan bedeninde yer almamıştır. Çünkü toprak değişik merhalelerden geçmiş ve onda farklı etki ve tepkiler olmuş, alaşımlar neticesinde değişiklikler meydana gelmiş, bir kısım elementler atılmış, bir kısım elementler alınmış ve mevcûd olan elementler sağlam biçimde birleştirilmiştir. Bu konuda Cenâb-ı Allah diğer âyetlerde şöyle buyurmaktadır : «Allah, sizi topraktan yaratmış, sonra nutfeden meydana getirmiştir. Sonra da sizi çiftler çiftler kılmıştır.» (Fâtır, 11)

«Onun âyetlerinden birisi de sizi topraktan yaratmış olmasıdır. Sonra siz beşer halinde etrafa yayılırsınız.» (Rûm, 20)

«Sizi yerden bir bitki gibi bitiren Allah'tır.» (Nûh, 17) «Onunla konuşurken arkadaşı kendisine dedi ki: Seni topraktan yaratmış olan, sonra nutfe haline getiren sonra da bir erkek şeklinde düzelten Allah'ı mı inkâr ediyorsun?» (Kehf, 37)

«Hani Rabbın meleklere demişti ki ben, çamurdan bir insan yaratacağım. Onu düzeltip kendisine ruhumdan üflediğim zaman ona secdeye varın.» (Sâd, 71) ve daha buna benzer pek çok âyet-i kerîme vardır^[4]

5 — Hayvanları da yaratmıştır. Onlarda sizi ısıtacak şeyler ve birçok faydalar vardır. Onların etlerinden de yersiniz.

6 — Akşamleyin getirir, sabah salarken onlarda sizin için bir güzellik vardır.

7 — Kendi kendinize zor varacağınız memleketlere yüklerinizi taşırlar. Muhakkak ki Rabbmız, Rauf'tur, Ra-hîm'dir.

Hayvanların Yaratılışı

Allah Teâlâ kulları için develer, inekler, koyunlar gibi —En'âm Sûresinde açıklandığı üzere— sekiz çeşit hayvan yaratmak suretiyle onlara nimetler bahsetmiştir. Onlarda kulları için maslahatlar ve faydalar kılmıştır. Yünlerinden ve kıllarından giyerler, evlerini döşerler, sütlerinden içerler vs yavrularını yerler. Ayrıca bunlarda kendileri için bir güzellik ve süs vardır. Bu sebeptendir ki : «Akşamleyin getirir, sabah salarken onlarda sizin için bir güzellik vardır.» buyurmuştur. Onlar akşamleyin otlaktan dönme vaktinde böğürleri semiz, memeleri büyük ve hörgüçleri yüksektir. Sabahleyin onları otlağa salarken de onlarda sizin için bir güzellik ve zevk vardır. Onlar, taşıma ve nakline güç yetiremeyeceğiniz ağır yüklerinizi kendi kendinize zor varacağınız memleketlere taşırlar. Bu taşıma; hacc, umre, gaza, ticaret ve buna benzer yerlerde olup onları binme, yükleme gibi çeşitli kullanma yerlerinde kullanırsınız. Nitekim Allah Teâlâ başka âyetlerde şöyle buyurmuştur : «Davarlarda da sizin için âyet vardır. Onların karınlarındakinden size

içiririz. Sizin için daha birçok faydaları vardır ve onlardan yersiniz de. Hem onların üzerinde, hem de gemilerin üstünde taşınırsınız.» (Mü'minûn, 21-22), «Allah, binek olarak kullanasınız ve yiyesiniz diye davarları sizin için yaratandır. Onlarda sizin için daha nice faydalar vardır. Gönüllerinizdeki arzulara, onlara binerek ulaşırsınız. Onlarla ve gemilerle taşınırsınız. Allah size âyetlerini gösterir. Artık, Allah'ın âyetlerinden hangisini inkâr edersiniz?» (Ğâfir, 79-81). Yine aynı sebeple burada da bu nimetleri saydıktan sonra : «Muhakkak ki size, sizin için bu hayvanları yaratan ve onları sizin emrinizs veren Rabbınız Rauf'tur, Rahîm'dir.» buyurur. Başka âyetlerde ise bu nimetlere şöyle işaret edilir: «Görmezler mi ki, kendi gücümüzle onlar için hayvanlar yarattık. Kendileri bunlara sahip bulunmaktadırlar. Ve onları kendilerinin buyruğuna verdik. Onlardan kimisi bineklerdir, kimisinden de yerler.» (Yâ-sîn, 71-72), «Sizin için bineceğiniz gemiler ve davarlar varetmiştir. Tâ ki, bunların üzerlerine oturunca Rabbınızın nimetini anarak : Bunları buyruğumuza veren ne yücedir! Yoksa biz bunları zaptedemezdik.

Ve biz şüphesiz Rabbımıza döneceğiz diyesiniz.»' (Zuhruf, 12-14). İbn Abbâs, «Onlarda sizi ısıtacak şeyler ve birçok faydalar vardır.» âyetindeki kelimesini elbiselerle; kelimesini de yiyecekler ve içecekler ile onlardan istifâde edeceğimiz şeylerle açıklamıştır. Abdürrezzâk der ki: Bize İsrâîl... İbn Abbâs'tan rivayet etti ki; «Sizi ısıtacak şeyler ve birçok faydalar» her hayvanın neslidir. Mücâhid: Onlarda sizi ısıtacak dokunan elbiseler, binilmeleri, et ve süt gibi birçok faydalar vardır, demiştir. Katâde der ki: «Onlarda sizi ısıtacak şeyler ve birçok faydalar vardır.» âyetinde Allah Teâlâ: Onlarda sizin için elbiseler, menfaatler ve size yetecek kadar yiyecek vardır, buyurur. Müfessirlerden bir çoğu da birbirine yakın lâfızlarla böyle söylemişlerdir.^[5]

8 — Atları, katırları ve merkepleri de sizin için binek ve süs hayvanı olarak yaratmıştır. Bilmediğiniz daha nice şeyleri de yaratır.

Bunlar Allah Teâlâ'nın kullarına bir nimet olarak yaratmış olduğu diğer bir sınıf olup, Allah'ın binmek için ve süs olarak varetği atlar, katırlar, merkeplerdir. Bunlardan en büyük maksad binme ve

süstür. Allah Teâlâ'nın bunları diğer hayvanlardan ayırıp tek olarak zikretmesine bakarak âlimlerden bazıları at etinin haram olduğu görüşüne zâhib olmuşlardır. îmânı Ebu Hanîfe —Allah ona rahmet eylesin— ve fakîhlerden ona muvafakat edenler bu cümledendir. Zîrâ Allah Teâlâ, atlan katırlar ve merkeblerle birlikte zikretmiştir ki; bunlar (katır ve merkebler) sünnet-i nebeviyye'de sabit olduğu üzere (etlerinin yenmesi) haramdır. Âlimlerin çoğu bu görüştedirler. İmâm Ebû Ca'fer İbn Cerîr'in Ya'kûb kanalıyla... İbn Abbâs'tan rivayetine göre o at, katır ve merkeblerin etlerini mekruh olarak görür ve şöyle dermiş : Allah Teâlâ : «Hayvanları da yaratmıştır. Onlarda sizi ısıtacak şeyler ve birçok faydalar vardır. Onların etlerinden de yersiniz.)) buyurmuştur ki, bunlar yemek içindir. «Atlan, katırlan ve merkepleri de sizin için binek hayvanı olarak yaratmıştır.» buyurur ki, bunlar da binmek içindir. Saîd İbn Cübeyr'den ve başka kanallardan olmak üzere İbn Abbâs'tan yukardaki sözün bir benzeri rivayet edilmiştir. Hakem İbn Uteybe (r.a.) de bu görüşün bir benzerine zâ-hibdir. Bunlar, İmâm Ahmed'in

Müsnedinde rivayet etmiş olduğu şu hadîse dayanmaktadırlar : İmâm Ahmed'in Yezîd İbn Abdirabbih kanalıyla... Hâlid İbn Velîd (r.a.) den rivayetine göre o, şöyle demiştir: Allah Rasûlü (s.a.) at, katır ve merkeblerin etlerini yemeyi yasakladı. Hadîsi Ebu Dâvûd, Neseî ve İbn Mâce, Salih İbn Yahya İbn Mik-dâm kanalıyla —ki bu Râvî hakkında birtakım sözler mevcûddur— tahrir etmişlerdir. Ayrıca hadîsi İmâm Ahmed de bundan daha geniş ve delâlet bakımından daha kuvvetli olarak bir başka şekliyle rivayet eder ve der ki: Bize Ahmed İbn Abdülmelik... Mikdâm İbn Ma'dike-rib'den rivayet etti ki o, şöyle anlatmıştır : Yazın Hâlid İbn Velîd ile savaşa çıktık. Ashabımız eti özlediler. Benden bir kısırak istediler. Onlara bir kısırak verdim (boğazlamak üzere) onu bağladılar. Hâlid'e gidip ona soruncaya kadar olduğunuz yerde durun, dedim. Hâlid'e varıp sordum. Hayber Gazvesinde Allah Rasûlü (s.a.) ile beraber savaşta bulunduk. İnsanlar yahûdîlerin bahçelerine koşuştular. Allah Rasûlü bana : Haydin toplayan namaza, cennete ancak müslüman olan girecektir, diye nida etmemi emretti.

Sonra şöyle buyurdu : Ey insanlar, muhakkak siz yahûdîlerin bahçelerine koşuştunuz. Dikkat edin; anlaşmalı olanların malları ancak hak karşılığı helâl olur. Ehlîleşti-rilmiş merkeblerin etleri, buranın atları ve katırları, köpek dişi olan her yırtıcı hayvan ve tırnaklı olan her kuş size haramdır. Hadîsin metninde geçen kelimesi, kısarak anlamındadır. «Bağladılar» kısmından ise onların, kısrağı boğazlamak üzere ipe bağlamaları anlaşılır.' Yine hadîste geçen kelimesi, evlerin yakınındaki bahçeler anlamındadır. Sanki onları bu işleri, ona söz vermelerinden sonra ve işlerinin yarısına vardıklarında vuku bulmuştur. En doğrusunu Allah bilir. Şayet bu hadîs sahîh olsaydı, at etinin haram kılınmasına dâir bir nass olabilirdi. Fakat Buhârî ve Müslim'in Sahihlerinde sabit olan bir hadîs karşısında bir hüküm ifâde etmez. Câbir İbn Abdullah'tan rivayet edilen bu hadîste o, şöyle demiştir: Allah Basûlû (s.a.) ehlîleştirümiş merkeblerin etini yasakladı ve at etleri yenmesine izin verdi. Hadîsi Ahmed ve Ebû Dâvûd iki isnâdla rivayet etmiş olup her birinin isnadı Müslim'in şartlarına uygundur. Yine Câbir'den

rivayete göre o, şöyle demiştir: Hayber günü biz at, katır ve merkepleri boğazlamış tık. Allah Rasûlü (s.a.), katır ve merkeblerin (etini) bize yasakladı da at eti yememizi yasaklamadı. Müslim'in Sahîh'inde Esmâ Bint Ebu Bekr (r.a.) den rivayet edilen bir hadîste o, şöyle demiştir: Allah Rasûlü (s.a.) nün zamanında ve biz Medine'de iken bir kısarak boğazladık ve onu yedik. Bu hadîs, delâlet bakımından daha kuvvetli, daha sağlam ve sabittir. Âlimlerin cumhuru; Mâlik, Şafîî, Ahmed ve bunların ashabı ile Selef ve Halef âlimlerinin çoğu bu görüştedirler. En doğrusunu Allah bilir.

Abdürrezzâk der ki: Bize İbn Cüreyc'in... İbn Abbâs'tan rivayetine göre; o, şöyle demiştir: Atlar vahşî idiler de Allah Teâlâ onları İsmâîl İbn İbrahim (a.s.) e itaat ettirdi. Vehb İbn Münebbih'in, isrâ-iliyyâtı içinde anlattığına göre; Allah Teâlâ, atları güney rûzgârından yaratmıştır. En doğrusunu Allah bilir.

Muhakkak ki nass (Kur'an ve Hadîs'ten deliller) bu hayvanlara binmenin caiz olduğuna delâlet eder ki, katırlar bunlardandır. Allah Rasûlü (s.a.) ne bir

katır hediye edilmişti ve ona binerdi. Bununla birlikte neslinin kesilmemesi için merkeblerin (dişi atlarla) çiftleştirelmesini yasaklamıştır. İmâm Ahmed der ki: Bana Muhammed İbn Ubeyd... Dıhye el-Kelbî'den rivayet etti ki o, şöyle demiştir : Ey Allah'ın elçisi, bir kısrağı bir merkeb ile çiftleştirsem de senin için bir katır doğursa ve sende ona binsen? dedim: Bunu ancak bilgisizler yapar, buyurdu.^[6]

9 — Yolun doğrusunu göstermek Allah'a aittir. Ondan sapan da vardır. O, dileyseydi; hepinizi birlikte doğru yola iletirdi.

Yolun Doğrusu

Allah Teâlâ hissî yollarla insanları sevindirip mutlu eden hayvanları zikrettikten sonra, dinî, ma'nevî yollara işaret buyurur. Çok kere Kur'an'da hissî işlerden dinî, faydalı, ma'nevî işlere intikâl vuku bulmuştur. Nitekim şu âyetler de böyledir : «Bir de azık edinin. Şüphesiz ki, azığın en hayırlısı, takvadır.» (Bakara, 197), «Ey Âdem oğulları; size çirkin yerlerinizi örtecek bir giyimlikle, bir de sizi süsleyecek elbise gönderdik. Takva örtüsü ise daha hayırlıdır.» (A'râf, 26).

Allah Teâlâ, bu sûrede önce etlerinin yenilmesi ve başka şekillerde istifâde edilen hayvanları, gönüllerindeki ihtiyâçlara üzerlerine binerek erişecekleri hayvanları, zor yolculuklarda uzak yerlere, uzak ülkelere eşyalarını taşıyacakları hayvanları zikrettikten sonra, insanların girecekleri yolları zikretmeye başlar ve bu yolların hak olanını, kendisine ulaştıranını beyân eder de : «Yolun doğrusunu göstermek Allah'a aittir.» buyurur. Nitekim başka âyetlerde de şöyle buyurmuştur : «Ve şüphesiz ki bu; Benim dosdoğru yolumdur. Ona hemen uyun. Başka yollara uymayın ki; sonra sizi O'nun yolundan ayırır.» (En'âm, 153), «İşte, Benim taahhüd ettiğim dosdoğru yol budur.» (Hıcr, 41). Mücâhid «Yolun doğrusunu göstermek Allah'a aittir.» âyeti hakkında: Hak yol Allah'a aittir, der. Süddî de «Yolun doğrusunu göstermek Allah'a'aittir.» âyetinde İslâm'ın kasdedildiğini söyler. Avfî'nin rivayetinde İbn Abbâs, «Yolun doğrusunu göstermek Allah'a aittir.» âyeti hakkında şöyle dermiş : Allah'a âit olan, açıklamaktır. Yani hidâyetin ve sapıklığın açıklanmasıdır. Ali İbn Ebu Talha da, İbn Ab-bâs'tan

bu açıklamayı rivayet etmiştir. Katâde ve Dahhâk da böyle söyler Ancak Mücâhid'in görüşü burada siyakı itibarıyla daha kuvvetli görülmektedir. Çünkü Allah Teâlâ burada girilecek yolları haber vermektedir. Bu yollardan O'na ulaşan ancak hak yoludur. Bu ise Allah Teâlâ'nın kanun olarak koyduğu ve hoşnûd olduğu yoldur. Bunun dışındakiler çıkmaz yollardır ve onlarda yapılan ameller kabul olunmamıştır. Bu sebeptendir ki Allah Teâlâ : Ondan sapan, haktan meyledip ayağı kayan, ayrılan da vardır, buyurmuştur. İbn Abbâs ve başkaları: Bunlar; Yahûdîlik, Hıristiyanlık ve Mecusîlik gibi muhtelif yollar, parçalanmış görüşler ve arzulardır, derler. İbn Mes'-ûd âyeti: Sizden sapan da vardır, şeklinde okumuştur.

Daha sonra Allah Teâlâ bütün bunlann kudreti ve dilemesi ile olduğunu haber verip: «Allah dileseydi, hepinizi birlikte doğru yola iletirdi.» buyurur. Başka âyetlerde de şöyle buyurmuştur: «Eğer Rab-bın dileseydi; yeryüzündeki insanların hepsi imân ederdi.» (Yûnus, 99), «Rabbın dileseydi; bütün insanları tek bir ümmet yapardı. Onlar İse hâlâ

ayrılıktadırlar. Esasen onları bunun için yaratmıştır. Rabbinin rahmet ettikleri müstesnadır. Bununla beraber, Rabbinin şu sözü de tamamen yerine gelmiştir: Şüphesiz ki, Ben, cehennemi hep insan ve cinn ile dolduracağım.» (Hûd, 118-119).^[7]

10 — O'cfur size semâdan su indiren, ondan içersiniz. Ve hayvanları otlattığınız bitki de onunla biter.

11 — Onunla size ekinler, zeytin ve hurma ağaçları, üzüm ve türlü türlü ürünler bitirir. Düşünen bir kavim için bunda âyet vardır.

Sular ve Bitkiler

Allah Teâlâ (kullarına) etleri yenilen, binilen hayvanları nimet olarak bahşettiğini zikrettikten sonra gökten yağmur indirmedeki nimetini anlatmaya başlar. Bunda onların ihtiyâçlarını giderecek miktarda yiyecekler, hem kendileri hem de hayvanları için faydalanma vardır. «Ondan içersiniz» buyurur ki; onu sizin için içilmesi mümkün olsun diye tuzlu, acı kılmamış; tatlı kılmıştır. «Hayvanları otlattığınız bitki de onunla biter.» Onunla sizin için hayvanlarınızı otlatacağınız bitkiler çıkarmıştır. İbn

Abbâs, İkrime, Dahhak, Katâ-de ve İbn Zeyd âyetteki kelimesini; otlatırsınız, şeklinde açıklamışlardır. otlayan deve tabiri bu kökten gelir. Kökün, (mastarın) anlamı otlatmaktır. İbn Mâce'nin Ali İbn Muhammed kanalıyla... Hz. Ali'den rivayetine göre Allah Rasûlü (s.a.) güneşin doğmasından önce develerin otlatılmasını yasaklamıştır.

«Onunla size ekinler, zeytin ve hurma ağaçları, üzüm ve türlü türlü ürünler yetiştirir.» Bu bir tek yağmur ile yeryüzünden sınıflan, tatlan, renkleri, kokulan ve şekilleri değişik olarak bunlan çıkarır. Bu sebeptendir ki: «Düşünen kimseler için bunda (Allah'tan başka tanrı olmadığına delâlet ve hüccetler) âyet vardır.» buyurmuştur. Nitekim başka bir âyette şöyle buyurur: «Yoksa gökleri ve yeri yaratan, gökten size su indirip onunla bir ağacını dahi bitiremeyeceğinizi nice güzel bahçeler meydana getiren mi ?Allah yanında başka bir ilâh mı? Hayır, onlar sapıklıkta ısrar eden bir gürühtür.» (Nemi, 60).[\[8\]](#)

İzahı

Yeryüzünde Su Kaynakları

Yeryüzünde su üç şekilde bulunmaktadır.

Yüce Allah, daha ilk yaratılışından itibaren dünyamıza belli bir ölçü içerisinde su tahsis etmiştir. Yine yeryüzünde suyun oluşmasını sağlayan unsur, güneş manzumesinin öteki ferdlerinin doğmuş olduğu galeksi kümesinden ayrıldığı zaman meydana gelmiştir. Görülüyor ki, yeryüzünün derinliklerinden fışkıran veya kimyevî reaksiyonlarla meydana gelen, yahut da havadaki buharın yoğunlaşması neticesinde teşekkül eden su eskiden beri dünyamızda bir ölçüde bol bulunmaktaydı. Su öylesine bir nitelik ve özelliğe sâhib olarak biliniyor ki, yeryüzünde hayatın devamı için elverişli sayısız vasıflar taşıyor. Suyun özgül ağırlığı 1'dir. Yeryüzünün beşte dördü sularla kaplıdır. Büyük deniz akıntıları; ekvator bölgelerindeki fazla sıcaklıkları soğuk noktalara taşır, kutup soğukluğunu da dönencelere iletir. Şu halde su, yeryüzünde dengeli bir ısı dağılımının da ana unsurudur. Eğer yeryüzünde su ile kaplı alanların miktan böyle olmasaydı, hayatın mümkün

olmayacağı büyük ısı değışiklikleri meydana gelirdi. Dünyamızda yaz ve kış mevsimlerinin oluşmasında su büyük bir önem ifâde eder.

Normal sıcaklıkta su yeryüzünde üç şekil alır.

a) Katı: Kar ve buz.

b) Sıvı: Okyanuslarda ve denizlerde rastlanan su.

c) Gaz: Yağmur ve bulutların oluşumunu sağlayan su buharı. Normal olarak akışkan halde bulunan cisimler, katı cisimlerden

yoğunluk bakımından daha azdır. Çünkü .çoğuma ile büzülme yoğunluğu artırır. Lâkin su bu kurala bağlı bulunmamaktadır. Suyun yoğunluğu 4 "C'de en üst düzeye ulaşır, sonra donma noktasında 0 °C'ye iner. Bundaki sır nedir acaba? Bu sırrı çözmek çok Önemlidir. Kutuplarda meydana gelen büyük buz dağları okyanuslara doğru açılır. Okyanuslara yaklaştıkça güneş ışığının te'sîri ile yavaş yavaş erimeye başlar. Eğer buz sudan daha ağır olsaydı, güneş ışınlarının te'-sîrine ma'rûz kalmayacak şekilde suyun derinliklerine daldardı. Isı derecesi sıfır noktasında bulunacağından erimezdi. Böylece uzun bir süre sonra okyanusların her tarafı

buzlarla kaplanacak, denizler donacak ve neticede canlıların yaşama imkânı kalmayacaktı. Ayrıca yağmurun ana kaynağı olan buharlaşma ortadan kalkacak ve yağmur yağmayacaktı. Bunun neticesinde canlı varlıklar da karalarda susuzluktan ölecekti. Ama yüce Yaratıcı yeryüzünü hayat için elverişli bir alan haline getirdiğinden buzı sudan daha hafif kılmış ve böylece buzun, suyun üzerinde erimesini sağlamıştır. Ne yücedir Allah'ın fermanı: «Bir şeyin olmasını dilediğimiz zaman o şeye «ol!» deriz. O da oluverir.» (Nahl, 40).

Canlı varlıkların organizmalarının büyük bir bölümü sudan meydana gelir. Biz bir et parçasını kopardığımız zaman önce suyu buharlaşır, sonra karbondan ve bazı tuzlardan müteşekkil kemik parçası kalır. Şu halde canlı varlıkların ana unsurunu teşkil eden karbon atomu da muhtelif bileşimlerin erimesi için büyük miktarda suyun bulunması gerekir. Ne buyuruyor yüce Allah Enbiyâ sûresinde : «Ve Biz her şeyi sudan canlı kıldık.» (Enbiyâ, 30)

Su Küre veya Hidrosfer :

Su Küre ile yeryüzünde mevcd olan denizler, okyanuslar ve gllerden mtesekkil sulu alanlar kasdolunmaktadır. Eğer dünyamız yüzey kısmında girinti ve çıkıntıların bulunmadığı düz bir küre biçiminde olsaydı; bugünkü sular yüzey kısmının tümünü 2 mil kalınlığında doldurur ve kuatırdı. Ama bilindiği gibi dünyamız girintili ve çıkıntılı olduğu için alçak ve yüksek alanlar bulunduğundan t başlangıcından beri girinti ve çökük alanlarda sular birikmiş; böylece okyanuslar ve denizler meydana gelmiştir. Hidrosferle atmosfer arasında sürekli bir gaz değişimi vardır. Bu gazların en önemlisi, atmosfer tabakasında değişik oranda bulunan ve atmosferdeki canlılığın kaynağı olan su buharından oluşmaktadır. Rzgrların ve güneş iınlarının Ŗiddetinden dolayı okyanus ve denizlerden buharlaşan sular atmosfere yükselmektedir. Güneş iınları dünyamızın yüzeyine geldiğinde, bir kısım dünyamızın yüzeyi tarafından emilir ve bu emilen enerji ısı Ŗeklinde saklanır. Ancak güneşten yansıyan tm iınlar, dünyamızın yüzeyi tarafından emilmemektedir. Bunlardan bir kısım tekrar fezaya

dönmekte veya yansımaktadır. Yeryüzü, yüzey kısmının durumuna göre güneş ışığını emer veya yansıtır. Meselâ sathı ot ve ağaçlarla kaplı olan sahalarda yansıma gücü % 3 ile % 10 arasında değişir. Halbuki buzla kaplı alanlarda bu miktar; eğer buz yeni ise % 90 a, eski ise % 50 ye ulaşır. Suyla kaplı yüzeylerin güneş ışınlarını yansıtma gücü ise güneş ışınının eğimine ve gökyüzünün durumuna bağlıdır. Yansıma oranı bulutsuz parlak havada güneş ışınının eğimi 42 derece civarında iken % 4 ü aşmaz. Fakat, eğim 84,5 civarında olduğu zaman % 46,5 e ulaşır. Bulutsuz havalarda ise güneş ışınının yansıma gücü, su yüzeyinde % 10 civarındadır. Dünyamızın yüzeyi beşte dört oranında su ve buzlarla kaplı olduğuna ve güneş ışınlarının eğim açısı bu suyla kaplı alanlarda gün ve yıl boyunca büyük değişiklikler arzettiğine göre; güneş ışınlarından elde edilen enerjinin büyük bir kısmı, su yüzeyinde buharlaşma ameliyesine harcanır. Deniz suyunun bir kısmı bu enerji ile buharlaşarak gökyüzüne yükselir. Ancak yerden yere buharlaşma farklıdır. Ayrıca mevsimlerde de farklılık arzeder.

Ancak genellikle 1 gram deniz suyunun buharlaşması için 600 °C ısının emilmesi gerekmektedir. Buharlaşma ameliyesi için kesilen enerji değerine ortalama olarak su yüzeyine yansıyan ısının % 33 üne ulaştığı kabul edilmektedir. Okyanuslarda yüzey kısmındaki buharlaşma ortalamasının yılda 1 cm² de 43 cm'ye kavuştuğu ve bu oranda yansıma imkânının % 10 ilâ % 15 i geçmediği kabul edilmektedir. Bir yılda tüm okyanuslardan meydana gelen buhar miktarı 334.000 km³ civarındadır. Bu miktardan 297.000 km³ ü yoğunlaşma yoluyla yağmur olarak tekrar okyanuslara inmekte, geriye kalan 37.000 km³ ü ise ırmaklar kanalıyla tekrar okyanuslara dönmektedir. Kara parçalarının üzerine yoğunlaşan yağmur miktarının yaklaşık olarak 99.000 km³ olduğu bunun 37.000 km³ ünün okyanus sularının buharlaşmasından elde edildiğini, öteki kısmın —ki 62.000 km³ tür— kara parçalarının içerisindeki sularla dolu alanlardan ve ekilen mer'alardan meydana geldiği kabul edilmektedir. Yeryüzündeki su deveranı şöyledir.

Güneş ışınlarından karaların ancak kabuk kısmı faydalanmaktadır. Şeffaf olmadığı için iç kısımlar istifâde edememektedirler. Bunun için de yaz aylarında karaların ısı derecesi büyük ölçüde yükse-
 lir. Su yüzeylerinde ise karalara nisbetle suyun şeffaf olmasından dolayı derin tabakalara kadar güneş ısısı emilir. Bunun yanı sıra su kütlelerinin akıntı ve dalga yoluyla hareketini de eklemek lâzımdır. Su yüzeylerince emilen güneş enerjisinin 1/3 ü buharlaştırma için kullanılır. Suyun erime ısısı yani bir maddenin bir gramının 1 santigrat derece yükselmesi için gerekli olan hararet miktarı suda yaklaşık olarak tām bire eşittir, katı maddelerde ise normal olarak 0,2 dir. Isı derecesinin yükselmesi, emilen ısının miktarı ile erime ısısı ve kabuk kısmının ağırlığıyla orantılıdır. Bunu şöyle bir denklemle ifâde edebiliriz:

emilen ısı miktarı

Isı derecesinin yükselmesi =-----

erime ısısı X kabuk ağırlığı

Emilen ısı enerjisinin neticesinde yükselen ısı derecesi büyüdükçe, emilen alanın kabuk kısmının ağırlığı azalır. Kabuk kısmının kalınlığı azalınca erime ısı azalır, aksi halde yükselir.

Okyanuslarda ve denizlerde suyun buharlaştırılması ameliyesi neticesinde kazanılan güneş enerjisi su buharı halinde atmosfere yükselir. Su buharı, bir nevi saklanmış ısı enerjisi demektir. Nihayet atmosferde bulut tabakasının içerisinde, yoğunlaşma olur ve bu ısı tamamen veya kısmen dağılır ve hava tabakasının ısının yükselmesine sebep olur. Böylece bol miktarda ısı, su yüzeyinden atmosferin yüksek tabakalarına taşınmış olur. Bilâhare rüzgârlar sayesinde atmosferdeki bu ısı, dünyanın değişik bölgelerine dağıtılır. Atmosferin yoğunlaşma ameliyesi yoluyla elde ettiği enerjinin dakikada her cm² için 0,086 C ye eşit olduğu kabul edilmektedir. Yoğuşma ameliyesinin dışında diğer reaksiyonlarla atmosferin elde ettiği enerji miktarı dakikada cm² ye 0,01 °C kadardır. Bu demektir ki; atmosfer tabakasındaki enerji ve ısının en büyük miktarı ve rüzgârlarla dünyamızın diğer bölgelerine

taşman ısının en büyük miktarı okyanuslardan ve denizlerden elde edilmektedir. Sıcak bölgelerde buharlaşma ameliyesi en çok olduğuna göre, bu kanalla elde edilen enerjinin büyük bir kısmının da dönenceler arasındaki bölgede kalan okyanuslardan elde edilmesi gayet tabiidir.

Su Buharının Atmosferdeki Hikâyesi

Tabiî olarak su buharı hava içerisinde değişik oranda bulunur. Çünkü su buharı havadan daha hafiftir. Su buharının ve havanın yoğuşma oranı aynı ısı ve basınç altında % 5 ile % 8'e kadar ulaşır. Hava buharla yüklü (rutubetli) olunca ısı "derecesinin düşmesi nedeniyle bu buharı taşıma gücü azalır. Ve soğuyarak yoğuşma meydana gelir. Bulutların ve yağmurların ana kaynağı, atmosferdeki bu su buharının yoğuşmasıdır. Yağmur ise tatlı suyun ana kaynağıdır. Şimdi tatlı suyun hikâyesini görmeye çalışalım. Şüphesiz ki su, dünyanın en büyük eritkenidir ve yeryüzündeki her elementi eritebilir. Bazı bilginler okyanusların tuzluluğunu ölçerek yaşını tahmine çalışmışlardır. Buna göre yeryüzünde mevcûd olan 1.500.000.000 km² lik tuzluluk

oranlarına göre eritilen tuzun hacmi 20 milyon km³ tür. Yani her yanı 270 km. uzunluğunda bir alanı kaplar. Bu kadar saha 4 milyar tonluk bir miktarı ifâde eder. Jeoloji bilginleri ırmaklar ve öteki faktörlerle her yıl denizlere 400 milyon ton civarında su taşındığını hesaplamışlardır. Okyanusların yaşı böylece 1 milyar seneden fazla olsa gerektir. Dünyamızın yaşı ise 3 veya 4 milyar sene olarak hesaplanmıştır.

Denizlerde Hayat

Denizlerde yaşayan canlıların çeşidi pek çoktur. Yalnız balıklar 19.000 türdür. Fakat denizlerin her tarafı canlılar bakımından aynı derecede zengin değildir. Kıyıdan denizlere ve açık denizlere doğru gittikçe azalır. Bu bakımdan denizler üç büyük bölgeye ayrılır :

I- Şelf Bölgesi: Bitki ve hayvan bakımından en zengin bölge burasıdır. Zâten bitkiler sâdece bu bölgede yer alır. Çünkü bitki hayatı için lâzım olan ışık ancak bu sığ sularda bulunmaktadır. Deniz bitkileri, çeşitli su yosunlarından müteşekkildir. Bunların bir kısmı 5-6 metre boyunda şeritler

halindedir. Deniz diplerinde hakîkî çayırliklar meydana getirirler. Varak adı verilen bazı su yosunlan da kayalara yapışık olarak yaşarlar. Sığ denizlerdeki hayvanlara gelince, bunların başlıcaları şunlardır : Ilık denizlerde kayalara yapışık olarak yaşayan midyeler, istiridyeler ve kumlu diplerde yaşayan yengeç, karides ve İstakoz gibi kabuklular ile tekir balığı, dil balığı ve kum balığı gibi birtakım yassı balıklar, tropikal denizlerde sayısız polip ve madropolar ve bunların meydana getirdikleri mercan resifleri arasında yaşayan inci istiridyeleri ve süngerler.

II- Açık Deniz Bölgesi: Bu bölge, planktonların yani akıntılarla sürüklenen irili ufaklı canlıların çok bol olduğu yerlerdir. Planktonları meydana getiren hayvan ve bitkiler çeşitlidir. Bunlar diato-meler gibi mikroskobik su yosunlarından, bazıları fosfor ışıl özelliğine sahip olan küçük kabuklulardan, çeşitli meduzalardan ve sayısız balık yumurtası ve kurtçuklardan müteşekkildir. Bu planktonlar, çeşitli balıkların besin maddeleridir. Bu sebeple balıklar sürü halinde planktonları takîb ederler. Planktonlar

bilhassa iki akıntının birbirine karıştığı yerlerde zengindir. Bu açık denizlerin diğer önemli hayvanları, balinalar gibi büyük deniz memelileri ile çeşitli balıklardır. Bu balıklardan en çok rastlanılanları, nisbeten sıcak denizlerde sar-dalya ve ton, soğuk denizlerde de morina ve ringadır. Etçil balıklardan köpek balıkları da bu bölgede yaşarlar. Bütün açık deniz balıkları yıl boyunca, mevsimden mevsime göç ederler. Bu göç sırasında, bazı aylar şelf bölgesine de girerek kıyılara da yaklaşır. Meselâ Kuzey ve Manş denizlerinde yaz sonlarında uskumru ve ringalar, Newfoundland ve İslanda banklarında ise morinalar boldur. Hattâ som balığı gibi bazıları nehirlerin içlerine kadar girerler.

III- Derin Deniz Bölgesi: Hayat bakımından çok fakirdir. Burada basınç çok yüksektir. Sıcaklık azdır ve ışık yoktur. Bu elverişsiz şartlara ancak bir kaç tür uyabilmiştir. Bunların şekil ve biçimleri de diğer hayvanlara hiç benzemez. Bazıları mafsallı ve zırh gibi sert bir kabuk içindedir. Bazılarının mideleri bütün vücûdunu kaplayacak şekilde büyüktür. Bazıları avlarını kolayca görmek ve onları şaşırtmak

için her tarafa fosforiu ışık saçar. Bazılarının gözleri çok büyük ve yuvalarından fırlamış gibidir; bir kısmının ise gözleri hiç yoktur. Bu derin deniz hayvanlarının bir kısmının dokunaçları çok hassastır ve vücûdlarınm geri kalan kısmının 5-6 katı büyüklüğünde-dir. Bu garip hayvanlar derin denizlerin koyu karanlığı içinde koloniler halinde yaşarlar.

Büyük Deniz Akıntıları:

Denizlerde ve okyanuslarda akıntı yoluyla sular uzak mesafelere taşınır. Bir nevi ırmaklar kanalıyla su akıtılmasına benzer. Bütün okyanuslarda ve açık denizlerde büyük su akıntıları bulunduğu tesbît olunmuştur.

Akıntılar ya tuzluluk ve seviye farkından, ya da sürekli rüzgârlardan meydana gelir. Bunlardan başka, bir de yukarıda açıklanan medd ü cezir akıntıları vardır.

a) Tuzluluk ve Seviye Farkından Doğan Akıntılar

: .

Bu nevi akıntılar; tuzluluk dereceleri, beslenmeleri ve buharlaşma yolu ile su kaybetmeleri

birbirinden farklı denizleri birleştiren boğazlarda görülür. Buna en güzel örnek İstanbul ve Çanakkale boğazlarıdır. Bunlar beslenme şartları birbirinden farklı iki denizi, Karadeniz ve Akdenizi birleştiriyorlar. Akdeniz'e nazaran çok daha küçük olduğu halde Karadeniz, gerek akarsularla, gerek yağmurlarla daha çok su alır. Üstelik Akdeniz'e nazaran daha serin bir bölgede bulunur. Bu şartlar altında, Karadeniz'in fazla suları Akdeniz'e boşalır. Meydana gelen akıntı satıhtadır. Çünkü Karadeniz'in tuzluluğu (% 18), Akdeniz'inkinden (% 38) iki kat daha azdır. Satıhtaki akıntı bilhassa boğazların dar akıntısının altında bir de ters yönde ilerleyen bir alt akıntı vardır. Fakat bu akıntı üsttekine nazaran zayıftır. Bu nevi akıntılara dünyanın diğer yerlerindeki boğazlarda da rastlanır. (Kerç, Cebelitarık, Babülmendep, Baltık boğazları vs. de olduğu gibi).

b) Okyanus Akıntıları : Akıntıların ikinci çeşidi, okyanusların yüzeylerinde görülen büyük akıntılardır. Bunların genişliği bazan yüzlerce kilometreyi bulur. Bu akıntıları sürekli alize rüzgârları doğurur. Her iki yarımkürede kuzeydoğu

ve güneydoğudan ekvatora doğru hiç durmadan ve hiç y n değiştirmeden esen alizeler, okyanusun yüzey sularını batıya doğru sürükleyerek okyanus akıntılarını meydana getirirler. Ancak Hint Okyanusu'nun kuzey kısmında bunların sebebi muson r zg rlarıdır. Bu yüzden buradaki akıntılar musonların y n  değiştikçe y n değiştirirler.

Okanuslar  zerindeki büyük akıntıları gösteren bir harita incelenirse, bunların Atlas Okyanusunda ve Büyük Okyanusta, her iki yarımkürede birer halka meydana getirdiği görülür. Bu halkaların arasında ve ekvatorial bölgede aksi yönde ilerleyen ters akıntılar meydana gelmiştir. Sular, akıntı halkaları boyunca ekvatorial bölgede batıya doğru sürüklenirler. Sonra önlerine çıkan karaların şekline uyarak, daha yüksek enlemlere doğru kıvrılırlar. Bazan burunlara, adalara çarparak kollara ayrılırlar. Okyanus akıntılarının halka şeklini alması, yerin dönmesinden ileri gelen sapma yüzünden olur. Bu halkaların batı yarısında sular sı sıcaktır. Çünkü bunlar, ekvatorial bölgeden buralara sürüklenmiş olan sulardır. Akıntı halkalarının doğu yarısındaki sular soğuktur. Çünkü

bunlar, buraya daha serin yerlerden gelmişlerdir. Hem de buralarda, alizelerin sürüklediği üst suların yerine alttan soğuk dip suları çıkar. Akıntı halkalarının ortası durgundur. Bazan buralarda, dalgaların kıyılardan kopardığı ve akıntıların sürükleyip getirdikleri su yosunları birikir. Kuzey Atlas Okyanusundaki akıntı halkasının ortasında çok sayıda toplanan Sa*--gassum yosunları, buraya Sargasso Denizi adının verilmesine sebep olmuştur. Okyanuslarda bu akıntılardan başka kutup bölgelerinden gelen soğuk su akıntıları da görülür.

Buraya kadar yalnız okyanusların yüzeyindeki su akıntılarından bahsettik. Fakat gerçekte okyanusların büyük derinliklerinde de sular durgun değildir. Kutup bölgesinde soğuyan üst sular ağırlaşarak dibe inerler ve buradan ekvatora doğru ilerler. Ekvatorda tekrar yükselerek ısınırlar ve yeniden kuzey akıntılarıyla kutup bölgesine dönerler. Derin sularda yaşayan hayvanlara gerekli olan oksijeni bu dip akıntıları sağlar. Eğer sular okyanus yüzeyi ile dibi arasında bu şekilde dolaşmasaydı, derin sulardaki oksijen zamanla tükenir ve buralarda

hayvanların yaşamasına imkân kalmazdı. Dip sularının bu dolaşımı son derece yavaştır.

Şimdi akıntılar hakkında bu genel bilgileri edindikten sonra her bir okyanusta görülen büyük yüzey akıntılarını gözden geçirelim. Bunların gemicilik ve iklim bakımından önemleri çok büyüktür.

1- Atlas Okyanusu Akıntıları:

Atlas Okyanusunda alizeler ekvatorun kuzeyinde ve güneyinde suları batıya doğru sürükleyerek geniş kuzey ekvatorial ve güney ekvatorial akıntılarını meydana getirirler. Bunların arasında doğuya doğru ilerleyen dar bir ters akıntı vardır.

Güney ekvator akıntısı, Güney Amerika kıyıları ile karşılaşınca iki kola ayrılır. Bunlardan biri güneye döner; sıcak Brezilya akıntısı adı altında batı rüzgârları kuşağına kadar uzanır ve orada doğuya dönerek Afrika'ya yönelir. Sonra kuzeye dönerek Güneybatı Afrika kıyılarında Benguela akıntısı adını alır. Bu, soğuk akıntıdır ve güney ekvator akıntısına karışır.

Güney ekvator akıntısının öteki kolu Antil Denizinden geçerek Meksika körfezine girer. Kuzey ekvator akıntısının bir kısmı da gene Antil Denizinden geçerek Meksika körfezine sokulur. Fakat diğer kısmı sağa doğru sapar Antillerin doğu kıyılarını ta'kîb ederek kuzeye doğru ilerler. Güney ve kuzey ekvator akıntılarının sıcak suları, Meksika Körfezinde su seviyesinin yükselmesine sebep olur. Bu yüzden körfezin fazla sulan Florida Boğazından Atlas Okyanusuna doğru akar. İşte bu akıntıya Gulf Stream adı verilir. Gulf- Stream çok sür'atli, geniş, derin ve sıcak bir akıntıdır. Florida Boğazının açıklarında, kuzey ekvator akıntısının Antillerin dışında dolaşan kolu da Gulf Stream'a karışır. Gulf Stream önce kuzeye dönerek kıyıya paralel olarak ilerler. Fakat bu sırada gittikçe yayılır, kalınlığı ve sıcaklığı azalır. Gulf Stream'ın bir kolu İspanya açıklarında güneye dönerek Afrika kıyılarındaki soğuk Kanarya akıntısını meydana getirir. Bu akıntı nihayet kuzey ekvator akıntısıyla birleşir. Fakat Gulf Stream sularının büyük bir kısmı kuzeydoğuya doğru sürüklenerek Britanya takımadalarını ve Norveç

kıyılarını yalar. Güney İslanda kıyılarına da bir kol gönderir.

Tropikal bölgenin sıcak sularının Avrupa'ya doğru böylece devamlı bir şekilde sürüklenmesi, bu kıt'anın kuzeybatı kısmında iklimin yumuşak olmasını sağlar.

Atlas Okyanusunun en önemli soğuk su akıntısı Labrador akıntısıdır. Bu akıntı Baffin körfezinden gelerek Labrador kıyıları boyunca ilerler ve çok sayıda aysberg getirir. Labrador akıntısı Gulf Stream ile Newfoundland yakınlarında karşılaşır. Bu sıcak ve soğuk suların karşılaşması yüzünden bu belgede çok sis meydana gelir. Labrador akıntısı, kıyı ile Gulf Stream arasında güneye doğru ilerler ve burada «soğuk duvar» adını alır. Bu soğuk akıntının ağır suları, Hatteras burnunun yakınlarında Gulf Stream'in suları altına dalarak kaybolur.

Güney yarımkürede, kıt'aların güney uçları ile Antartika arasındaki geniş denizlerde sular şiddetli ve sürekli batı rüzgârları ile doğuya doğru sürüklenir. Buna güney yarımkürenin batı rüzgârları akıntısı adı verilir.

2- Büyük Okyanus Akıntıları :

Buradaki durum da Atlas Okyanusundakine çok benzer. Fakat akıntı halkaları daha büyük çaptadır. Büyük okyanusta da kuzeyde ve güneyde iki ekvatorial akıntı ile bunlar arasında bir ters ekvatorial akıntı vardır. Kuzeydeki akıntı halkasının doğu yansında bulunan soğuk Kaliforniya akıntısı Kanarya akıntısının, güneydeki akıntı halkasının doğu kısmında bulunan Humboldt ve Peru soğuk akıntıları da Benguela akıntısının karşılığıdır. Fakat Büyük Okyanusun Çin Hindi ve Batı Amerika kıyılarında akıntılarının yönü Muson rüzgârlarının te'-sîri altında mevsimlik değişikliklere uğrar. Orta Amerika'nın batısında akıntı dâima kıyıya paraleldir. Fakat kışın güneydoğuya, yazın kuzeybatıya ilerler. Büyük Okyanusun batısında Güney Çin denizi Meksika, körfezinin rolüne benzeyen bir durum gösterir. Fakat kışın kuzeydoğu musonları bu denizin sularını Malakka boğazından ve diğer boğazlardan Hint Okyanusuna sürükler. Buna karşılık yazın güneybatı musonları eserken Çin Denizinin sıcak suları Filipinler ve Formoza arasından geçerek Japonya'nın

doğu kıyılarına doğru ilerler. Burada bu sıcak akıntıya Kuro Şiyo adı verilir. Kuro Şiyo ile Japonya arasına soğuk Oya Şiyo akıntısı sokulur.

3- Hint Okyanusu Akıntıları :

Bu Okyanusta akıntı bakımından iki ayrı bölge seçilir : Güney Hint Okyanusunda akıntı durumu öteki okyanuslardakine benzer. Batı Avusturalya kıyılarındaki soğuk akıntı kuzeye doğru ilerler ve batıya doğru dönerek- ekvator akıntısını meydana getirir. Bu sıcak akıntı, Afrika'ya kadar uzandıktan sonra Madagaskar'ın iki yanından geçerek güneye iner. Hint Okyanusunun bu kısmında akıntıların yönü mevsimlik değişikliklere uğramaz.

Halbuki ekvatorun kuzeyinde Hind Okyanusunda suların hareketi muson rüzgârlarına bağlıdır. Kuzeydoğu musonu suları önüne katarak Benguela körfezi ve Umman Denizinde saat yelkovanının aksi yönde sürükler. Bu sırada ekvator boyunca bir ters akıntının meydana geldiği görülür. Buna karşılık yazın güneybatı musonunun te'siri altında akıntıların yönü tersine döner. Bu defa sular

aynı yerlerde saat yelkovanının ilerlediği yönde hareket ederler.

Tatlı Su

Tatlı suyun macerasından söz etmeden önce bu konuda vârid olan bazı âyetleri zikretmeye çalışacağım. Kur'an-ı Kerîm rüzgârların, bulutların önemine işaretle tatlı su kaynağı olarak aralarındaki ilişkilerden söz eder ve rüzgârların bulutları taşıdığını belirtir. Bulut çeşitlerine ve salkım bulutların kar ve dolu gibi yağışlar getirdiğine işaret eder. Bulutların taşınmasında ve yağmurun yağmasında en büyük faktörün rüzgâr olduğunu ve rüzgârın buhar yüklü bulutları taşıdığına işaret eder. Ayrıca yağmur yüklü bulutlarla yağmur yüklü olmayan bulutlar arasında fark gözetir :

1- «Şüphesiz ki; göklerin ve yerin yaratılışında, gece ile gündüzün değişmesinde, insanlara yararlı şeylerle denizde akıp (giden) gemilerde, Allah'ın gökten indirip, yeryüzünü ölümünden sonra dirilttiği suda, her türlü canlıyı orada yaymasında, rüzgârların değiştirilmesinde, gökle yer arasında

emre hâzır bekleyen bulutta elbette akleden bir kavim için âyetler vardır.» (Bakara, 164)

2- «O, Allah'tır ki, rüzgârları gönderir de onunla bulutları sevkeder.» (Rûm, 48)

3- «Allah, rüzgârları gönderip de bulutları harekete getirmekte olandır. Derken o bulutu ölü toprağa sevkedip onunla ölümünden sonra yeri diriltiriz. İşte ölülerin dirilmesi de böyledir.» (Fâtır, 9)

4- «Bilmez misin ki Allah bulutları sürer, sonra onları bir araya getirip üst üste yığar. Ve sen onların arasından yağmur yağdığını görürsün. Gökten içinde dolu bulunan dağlar gibi bulutlar indirir. Dilediğini ona uğratar ve dilediğinden onu uzak tutar. Onun şimşeginin parıltısı nerdeyse gözleri alıv,ecek!» (Nur, 43)

5- «O, Allah'tır ki, rüzgârları gönderir de onunla bulutları sev-keder. Gökte onları dilediği gibi yayar, onu parça parça da kılar. Nihayet onlann arasından yağmurun çıktığını görürsün. O yağmuru kullarından dilediğine nasîb eder de onlar da sevinirler. Ve birbirlerine müjdelerler.» (Rûm, 48)

6- «İçtiğiniz suyu görmez misiniz? Onu buluttan siz mi indirdiniz? Yoksa biz miyiz indiren?» (Vakıa, 68-69)

7- «Size karaların ve denizlerin karanlıklarında yol gösteren kimdir? Rahmetinin önünde rüzgârları müjdeci olarak gönderen kimdir? Allah ile beraber başka ilâh var mıdır? Allah, onların şirk koştukları şeylerden çok yücedir.» (Nemi, 63)

8- «Eğer biz bir rüzgâr gönderir ve onlar da ekinleri sararmış görürlerse muhakkak ardından (Allah'ı ve nimetlerini) inkâra koyulurlar.» (Rûm, 51)

9- «Odur ki rahmetinin önünde rüzgârı müjdeci olarak gönderir. Nihayet bunlar, ağır yüklü bulutları yüklendiğinde Biz onu ölü bir memlekete gönderir, su indirir ve onunla her tür mahsûlleri yetiştiririz. İşte ölüleri de böylece çıkarırız. Tâ ki, iyice düşünüp ibret alasınız.» (A'râf, 57)

İnsanoğlu ne kadar ilmî gelişmeler kaydederse etsin, hiç bir zaman rüzgârları kendi arzusuna göre hareket ettiremeyecektir. Atom enerjisini kullansa da çok dar bir sınırın ötesinde rüzgârları hükmü altına alamayacaktır. Bunun sebebine gelince güneş her yıl

dünyamıza yüzbinlerce atom bombası gücünde enerji göndermektedir. Bunu bütünüyle elde etmek mümkün değildir. İşte elde edilen bu güneş enerjisi rüzgârların hareketine yön vermektedir. Kur'an-ı Kerîm de bu noktaya işaretle şöyle der :

10- «Rüzgârları da aşılایıcı olarak gönderdik. Gökten su indirip onunla sizi suladık. Yoksa siz onu biriktiremezsiniz, saklayamaz-dınız.» (Hıcr, 22)

Bizim içtiğimiz, kandiğimiz, tatlı suların aslı; ister ırmaklardan, ister kuyulardan, ister çeşmelerden gelsin yağmurun bulutlardan gelebilmesi için bulutların su buharıyla yüklenmesi ve rüzgârlar tarafından taşınması gerekir. Kur'an-ı Kerîm bunu bulutların aşılması olarak ta'bîr etmektedir. Yani bulutlar su buharıyla aşılacaktır ki yağmur yağsın. «Rüzgârları da aşılایıcı olarak gönderdik. Gökten su indirip onunla sizi suladık. Yoksa siz onu biriktiremezsiniz.» (Hıcr, 22) «İndirmek» ta'bîri üzerinde biraz durmak gerekir. Rüzgârların aşılması sonucunda yağmur inmektedir. Âyette biriktirip saklanmak konusu üzerinde de durulmakta ki bu, yeryüzü ile gökyüzü arasında tatlı su

dolaşımına işarettir. Aslında tatlı su belli bir yerde saklanmış değildir. Aksine sürekli deverenla akar. Eskiden bazı milletler yağmurun gökyüzünde saklı bir hazîneden aktığını, bu hazînenin kapısı açılınca yağmurun yağdığını kabul ederlerdi. Nitekim eski Mısır'lılar, bir gün gelip yağmur sularının tükeneceğini ve bir daha ellerine su geçmeyeceğini söyleyerek yunanlıları tehdid. ederler ve kendilerinin ise her yıl yenilenen büyük bir okyanustan gelen Nil nehri ile sularını elde edeceklerini söylerlerdi. Eskiden bazı bilginler bu âyetteki aşılama ta'bî-rini rüzgârın bitkileri aşılması olarak ifâde etmişlerdir. Bilindiği gibi rüzgârlar bitkileri aşılır ve bu aşılama tarzı eski Yunandan beri bilinmektedir. Ancak bize göre buradaki aşılama ta'bî-rini bitkileri aşılama olarak almak, âyetin diğer bölümleri arasında bağlantı kurama-maktan • doğmaktadır. Kur'an'ın rüzgârların bitkileri aşılması konusuna başka hiç bir âyette temas ettiğini görmüyoruz. Ancak o zaman rüzgârlar vasıtasıyla bitkilerin aşılandığı biliniyordu. Bugün ise bulutların da, rüzgârlar kanalıyla yağmuru taşıdıkları ortaya çıktı. Bu da Kur'an'ın bir

i'câzıdır. Kur'an mucizesi belirli bir kültür veya bir çağda kalmaz, her çağa hitâb eder.

İnsan hayatı üzerinde ıııdan sonra en önemli etken, atmosfer olayları arasında yağmurdur. Çünkü yağmur yeryüzündeki tatlı suların kaynağıdır. Bize bol ürünler sağlayan tarım hayatı yağmura dayanır. Bir bölgede yağmur yağmadığı zaman, kuraklık olunca sâdece tarım hayatı ölmekle kalmaz, her türlü organik hayat da mahvolur, ister sulama kanallarıyla, ister doğrudan doğruya yağmur sularıyla sulanmış olsun toprak ve tarım her zaman bol yağmura dayalıdır. Tâ ilk çağlardan beri insanlar yağmurun kendi hayatları ve hayvanların hayatı üzerindeki etkisini görmüşlerdi. Ve yağmur yağmadığı sene bunu büyü ve çeşitli tapınmalarla yağdırmağa çalışmışlardır. Bugün de medenî milletlerin bir çoğu yağmur duasına çıkmaktadırlar. Yağmur duası kitab ve sünnet'le sabittir. Nitekim Kur'an-ı Kerîm'de buyrulur ki: «Rabbınıza istiğfar edin, muhakkak ki O, çok bağışlayandır. Size göğü bol bol indirir.» (Hûd, 52) Allah'ın Rasûlü de yağmur duasına çıkmış ve yağmur yağdırmasını Cenâb-ı

Allah'tan niyaz etmiştir; hattâ dualarının birisi şöyledir : Allah'ım, bizi yağmurla sula, bizi ümidini kesenlerden eyleme. Allah'ım kulların, şehirlerin uğradıkları zorluktan, açlıktan ve sıkıntıdan dolayı ancak Sana şikâyet ederiz. Allah'ım bize buğday yetiştir, süt gönder. Yeryüzünün bereketlerinden bitir, gökyüzünün bereketlerinden yetiştir. Senden başka kimsenin kaldıramayacağı musibetleri üzerimizden kaldır. Allah'ım senden mağfiret dileriz. Çünkü sen çok bağışlayansın. Bize gökten bol bol yağmur indir.

Kuraklık konusunda gerek ilerlemiş milletler, gerekse geri kalmış milletler Allah'tan yardım istemeyi her zaman için denemişlerdir. Yağmur, orta doğuda mevsimden mevsime belli bölgelerde büyük farklılıklar arzeder. Gökten yağmur yağdırmak ve ceninin cinsiyetini ana karnında iken bilmek gibi bazı konular üzerinde kısaca durmak istiyorum. Lokman sûresinde şöyle buyrulur: «Kıyametin ne vakit kopacağının ilmi Allah'ın katındadır. Yağmuru O yağdırır. Rahimlerde olanı O bilir. Bir kimse yarın ne kazanacağını ve nerede öleceğini bilmez. Şüphesiz ki

Allah Alîm'dir, Habîr'dir.» (Lokman, 34). Sun'î yağmurlamaya kısaca temas ettikten sonra bu âyetin açıklamasına tekrar döneceğiz. Yağmur yağdırabilecek bulutların sıkıştırılması yoluyla sun'î yağmurlama yapılmaya çalışılmıştır. Günümüzde sun'î yağmurlama metodları tatbîk edilmektedir. Ancak çok pahalıya mal olmakta hem de büyük tehlikeler arz etmektedir. Pakistan'da, Mısır'da, sun'î yağmurlama çalışmaları yapılmaktadır. Amerika gibi büyük devletler bu işi son derece geliştirmişlerdir. Sun'î yağmurlamada Amerika'nın ta'kîb ettiği metcd, ilmî noktadan pek çok hücumlara ma'rûz kalmıştır. Nitekim 1953 yılında Birleşik Devletler hükümeti bu konuyu danışmak üzere bir komisyon teşkil etmiştir. Sun'î yağmurlama müesseselerinin çalışmalarını incelemiş, salâhiyetlerini takdir etmiş zirâat ve hayvancılık konusunda fayda ve zararlarını araştırmıştır. Bu kurum Amerika'da ve Amerika dışında uygulanan çeşitli metodları uzun uzadıya araştırmış ve birçok istatistikler çıkarmıştır. Ayrıca sun'î yağmurlamayı ilmî yönden tedkîk eden bir başka kurul da çalışmalar yapmış. Varılan netîce, bir

bildiri ile umûmî efkâra açıklanmıştır. Bu bildiride sun'î yağmurlama işiyle uğraşan bazı müesseselerin tecrübelerinden ortaya çıkan parlak arzuların kesin neticelere kavuşmayan hayâller olduğu ifâde edilmiştir. 1927 yılında Amerika Astronomi Konseyi geçmiş on yıl içerisinde yapılan suni yağmurlama tecrübelerinin ilmî tecrübe durumundan öteye geçmediğini açıklamıştır. Bugün kullanılan metodların geliştirilmesi gerektiğini ve bu metodların, geliştirilmesinden sonra başarılı olabileceğini açıklamıştır. Bu bildiriye göre, yapılan sun'î yağmurlamanın birtakım ilmî metod-lara dayandırılması gerekir. 1958 yılında yayınlanan Millî İlimler Kurultayının astronomik bildirilerinde de bu konu tartışılmıştır. Ve orada insanoğlunun, atmosfer tabakasına hâkimiyet sağlayabilme imkânlarının araştırıldığı belirtilmiştir. Bu konuda birtakım tecrübelerin yapılması için yetenekli elemanların yetiştirilmesi tavsiye edilmiş, meteoroloji sahasında olduğu gibi, diğer alanlarda da pek çok yetişkin elemanın gereğine işaret olunmuştur. Bilâhare Birleşik Devletler hükûmeti tarafından toplanan

istişârî kurulun aldığı kararlarla yaptığı tavsiyelerin en önemlileri şunlardır :

a) Geniş çapta meteorolojik gözlemler ve araştırmalar yapılmalıdır. Bu konuda çalışanlar desteklenmelidir.

b) Bu araştırmalarda sağlam ilmî metod uygulanmalı, denetim ve gözetim tatbik olunmalıdır.

c) Bu konuyla ilgili her türlü kolaylıklar sağlanması gerektiği gibi, araç ve gereçler de te'mîn edilmelidir. Bu kurula bildiri sunan bilim adamlarından biri sun'î yağmurlamanın yapılmadığı günle yapıldığı gün arasında % 30 oranında fazla yağış elde edildiğini belirtmiştir. Elbetteki bilginler sun'î yağmurlama konusunda ilerde daha geniş çalışmalar ve daha büyük keşiflerde bulunacaklardır. İstişârî kurula sunulan bildirilerin birisinde özellikle bulutların oluşumu konusunda çalışılması gerektiği ifâde olunmuştur. Ve sun'î yağmurlamanın başarıya kavuşabilmesi için yağmur ve karın oluşumunda tabiatın izlediği yolları iyice tedkîk etmenin ve bu konuda elde edilecek bilgilerin önemine işaret olunmuştur. Bugünkü sun'î yağmurlama metod-

larınm karanlığa kurşun sıkmak anlamına geldiği, fakat tamamen ba-şrısız da olmadığı ifâde olunmaktadır.

1958 yılı şubat ayında toplanan sun'î yağmurlama kongrelerinin birisinde aşağıdaki ihtiyâçlar belirtilmiştir :

a) Yoğunlaşmaların ölçülmesi için çok hassas araçlar.

b) Yağmur damlacıklarının hacminin ölçülmesi için çok hassas âletler.

c) Bulutların taşıdığı toplam yağmur miktarının ölçülmesi için yeni araçların bulunması.

d) Bulutlardaki elektriklenmenin ölçülmesi için yeni araçların keşfi.

Görülüyor ki sun'î yağmurlama alanında yapılan ilmî araştırmaların ağırlığını, bulutlardaki su oranının tesbîti teşkil etmektedir. Ame-rika'lılar Büyük Okyanus kıyılarında meydana gelen fırtınalarla birlikte yağmurun yağış şeklini denemişler ve bu hususta şu gözlemleri yapmışlardır:

a) Yağmurların ihtiva ettiği su oranı.

b) Yoğunlaşma ameliyesinin yığılma derecesi.

c) Basınç, ısı ve 1 cm² ye düşen yağmur gibi belirli hava ölçüleri. Yeryüzündeki elektrikli alanların değişme oranı. Böylece normal yağışla suni yağmurlama oranları arasında karşılaştırma imkânı elde edilmiştir.

Baş taraftaki âyetin (Lokman, 34) yorumu : Varlığın en son haberi kıyamet gününün bilgisi Allah katındadır. Yağmurun ve ana karnındaki ceninin cinsiyetini O bilir. İnsanlar Allah'ın bilgisini ihata edemezler. Ancak kıyametin bazı alâmetleri vardır ki o alâmetlerle kıyametin ne zaman vuku bulacağını anlarlar. Tıpkı bunun gibi yağmurun ne zaman yağacağına dâir de işaretler vardır. Bilginler bu işaretleri elde ederek çeşitli yollarla yağmurun ne zaman yağacağını bildirecekleri gibi, sun'î yollarla da yağmur yağdırabilirler. Keza çok dar çerçeve içerisinde de olsa ana karnındaki yavrunun cinsiyetini öğrenebilme imkânı doğabilir. Bu demektir ki, bu üç konuyu insan kesin olmamakla beraber dar bir çerçeve içerisinde öğrenebilme imkânına sâhib olabilir. Rızık ile insanın nerede ölebileceği konusunda ise âyet-i celîle bilmenin imkânsız

olduğunu serâhatle ifâde etmekte, en küçük bir bilgi elde etmenin mümkün olamayacağını bildirmektedir. Şüphesiz ki en doğruyu bilen Allah'tır.^[9]

«Muhakkak ki bunda tefekkür eden bir topluluk için âyetler vardır.» Yaratıcının varlığına ve hikmetine delâlet eden deliller vardır. Bir tanenin yeryüzüne düşüp içine nemin sızmasıyla üstten yarılıp buradan ağacın gövdesinin çıkması; alttan yarılıp burdan damarların çıkması; sonra bunların gelişip yaprakların, çiçeklerin, başakların, meyvelerin meydana gelmesi ve onlardan her birinin maddeleri bir olmasına rağmen muhtelif şekillere ve tabiatlara sahip cisimleri ihtiva etmeleri ve süflî tabiatların felekî te'sîrlerin hepsine birden münâsebetinin aynı olması gibi hususları düşünen bir kimse; bunların karşıtlarından uzak ve benzerlerinden münezzeh muhtar bir failin fiilinden ibaret olduğunu anlar.^[10]

Bitkiler alemindeki hârikaları Lawrence Cotton Waker; Ormanların Sicil Defterindeki Gerçekler isimli makalesinde şöyle anlatıyor :

Birçok kişi vadilerin dibinden sarp dağların tepelerine bakarlar ve karşılaştıkları azameti Allah'a

atfederler. Yahut kasırganın çıkardığı gürültüyü duyarlar, ağaçların dalını kırdığını, bitkilerin boynunu büktüğünü görürler de Allah'ın âyetlerinden birisini görmenin ürpertisiyle çarpılırlar. Allah'ın kâinattaki azameti karşısında ünlü Süleyman Peygamberin mülkü bile son derece basit ve değersiz kalır.

Bu kâinatın sonsuz güzelliklerinin yücelerin yücesi Yaratıcı tarafından var edildiği bir gerçektir. Fakat insanın bu noktada durup kalması, hayret ve dehşetle onları seyretmesi, usta bir marangozun elinden çıkan hârika bir eserin karşısındaki duruşuna benzer. Bu san'at eserindeki fevkalâde oymalara ve işlemelere dikkat edeceğine onun dış süsüne kaptırır kendisini.

Eğer Allah'ın içinde yaşadığımız kâinata koyduğu nizâmı; sâdece vadilerin tabanına, rüzgâr ve yağmurlarla koparılıp getirilen toprak tabakalarının birikmesi sonucu verimli arazîlerin oluşması gibi tabii faktörlere münhasır kalsaydı, bu husus bitki fizyolojisi ve jeoloji bilginleri nokta-i nazarından gayet ehemmiyetsiz bir nokta olarak kalırdı. İnsanın bu

kâinat hârikasını ve onun Ötesindeki ilâhî kudret ve hikmeti kavrayıp anlayabilmesi için, onu dikkatle inceleyip tarlalarda ve ormanlarda meydana gelen olayları dikkat ve itinâ ile ta'kîb etmesi gerekir. İşte o zaman onlar ki, tabiatın ötesinde insan aklının kavramaktan âciz kaldığı, künhüne vâkîf olamadığı fevkalâde üstünlükler vardır ve bunlar kişiyi Allah'a îmâna, O'nun kudret ve azametini kabule zorlar.

«Hıristiyanlık ve Fizikî İlimler» adlı eserinde Kari Haim der ki:

«Kâinatta karşılaştığımız şaşırtıcı olaylar, bize, sâdece Allah'a inanma fırsatı vermekle kalmaz; aynı zamanda inanmaya da zorlar. Rönesans'tan sonra kâinattan alınan delillerle Allah'ın varlığını isbât metodu yeniden ortaya çıktı. Çünkü daha önceleri kâinattan alınma deliller ile Allah'ın varlığını isbât eden görüşler yok olmuştur. Röne-sansla ile birlikte otomatizmin ve mekanik görüşlerin iflasıyla tekrar zihinlere yerleşmeye başlamıştır.»

Ben bu makaleyi kendi mesleğim açısından kaleme alıyorum, çünkü ben ormanlar üzerinde çalışma yapmış, botanik ilminde ehliyet kazanmış ve

bitki fizyolojisi ve kolonileri üzerinde incelemelerde bulunmuş birisiyim. Böylece kendi sahamda gördüğüm, Allah'ın varlığıyla ilgili delilleri ortaya koyacağım.

Adirondac dağlarında kumlar görülür. Ki bu kumların aslı, çok eski jeolojik devirlerde buz nehirleri vasıtasıyla oraya toplanmıştır. Birtakım protein elementlerinin eksikliği yüzünden burada asitli topraklar çok az bulunur. Organik maddelerin analizi sonunda meydana gelmiş olması nedeniyle, suların akıttığı potasyum elementi de çok azdır. Bu elementten sâdece organik maddelerin bileşimine katılan kısmı toprakta kalır. Bu kumluk yamaçlarda çam, spurge, hemlock gibi ağaçlar vardı eskiden. Ancak tabii durumun rahatlığı ve toprağın ekilebilir hale getirilmesinin kolaylığı yüzünden zamanla bu ağaçlar söküldü ve yerini tarıma elverişli toprak alanları aldı. Yüz yıl sonra topraktaki elementler tükendiğinden toprak son derece verimsiz ve çorak hale geldi. Çünkü bu esnada durmadan ekilmiş ve sürülmüştü. Sonra yeniden çoraklaşan bu topraklarda ağaç dikimine başlandı.

Çam, kestane, köknar, spurge, hemlock gibi ağaçların ekiminden kısa bir süre sonra toprağın potasyum bakımından zayıf olması ağaçlarda etkisini gösterdi. Bu ağaçların ekimi ve yetiştirilmesi üzerine yapılan çalışmalar ve araştırmalar göstermiştir ki, yeri değiştirilmiş olan bazı ince kabuklu ağaçların — ki Birch bunlar arasında yer alır— yaprağında topraktan eksik miktarda bulunan potasyumun etkileri son derece anormal renklerin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Bu vâsıtaıyla o ağacın yetiştiği toprağın sahip bulunduğu birçok özellikleri öğrenmek mümkündür. Böylece o toprağın bulunduğu mıntıkada ne tür ağaç yetiştirilebileceği dahi tesbât edilebilir.

Böylelikle insanların kendi elleriyle sebep oldukları hatâları düzeltmek için, Cenâb-ı Allah bize ne kadar yardımcı ve eşsiz bir avn ü inayet sahibi olduğunu göstermiş oluyor.

Allah, kendi lütuf ve keremiyle bize hemlock, spurge ve çam, köknar gibi ağaçların ekimi için elverişli toprakları bulma imkânını lütfetmiştir. İktisadî önemi pek büyük olan Scotlande çamı gibi

ağaçların hangi mıntıkada ne miktarda yetiştirilebileceği imkânını da bahsetmiştir. Ki bunlarda toprağın potasyum bakımından zengin veya fakır olmasının bir etkisi yoktur. Ayrıca bazı ağaçların değişik mıntikalarda yetiştirilmesi için hangi toprakların elverişli, hangilerinin elverişsiz olduğunu kimyevî olarak tahlil etme imkânını da bize sunmuş bulunuyor. Meselâ köknar, iğneli yapraklarında potasyum oranı % 5'in altına düştüğü zaman potasyum eksikliği kendisini gösteriyor. Biz bu sayede yapraklarda mevcûd olan potasyum oranını bularak ağacın yetiştği topraktaki potasyum nisbetini anlayabiliyor ve bunun ne kadarının absorbe edilebileceğini öğreniyoruz.

Bu ağaçlarda göze çarpan bir başka mucize daha var. Şöyle ki, Birch her ortamda kolayca yetişebilen bir ağaç türüdür. Daha çok düz alanlarda boy atar ve son derece gelişir. Kökünün yanında ye alt kısmında fidanlar biter ve kısa zamanda yayılır. Denemeler göstermiştir ki Birch'in dibinde yetişen fidanlarda potasyum eksikliğine pek tesadüf edilmemektedir. Hattâ o kısımdaki toprakların tahlilinden anlaşılıyor

ki Birch'in bulunduğu topraklarda diğerk alanlardan üç kat daha fazla potasyum elementi bulunmaktadır ve emilmesi kabildir. Bu da gösteriyor ki; Birch'in bulunduğu topraklarda, toprağın ihtiva ettiğı elementlerin çabucak değıştirilmesiyle verimliliğı artmaktadır. Çünkü ekimi esnasında karşılaşılan zorluklar ve tarımı süresince harcanan büyük çabalardan dolayı topraktaki elementlerin karışımı değışmekte ve verimlilik durumu artmaktadır. Şüphesiz ki potasyum, bitkiler için son derece önem ifâde eder. İnsanoğlunun da inorganik maddeleri organik maddeler haline çevirmesi için başvurduğu metodun sol anahtarını teşkil eder.

Concticit vadisinde görülen son derece şaşırtıcı olaylardan birisi de kırmızı sedir ağaçlarının topraktan üreyen bir haşerenin yardımıyla yetiştiğı topraktaki kalsiyum miktarını yükseltmesidir. Uzun boylu sedir ağaçlarının yaprakları dibine dökülür. Bunun üzerine topraktan çıkan bir haşere gelir ve bu yaprakları hemencecik yer. Yediğı yaprakların kalsiyum ihtiva eden bölümlerini tekrar toprağa

bırakır -ve böylece bu kalsiyum miktarı bol .olan gıdalar, ağaç tarafından emilmeye hazır hale gelir.

Kırmızı sedir ağaçlarının faydası sâdece topı-ağın besin miktarını artırmaktan ibaret değildir. Bunun yanı sıra toprağın tabiî özelliklerinden bir çoğunu da değiştirir. Kokusunu, içine suyun kolayca sızmasını sağlar. Sonra suyu içinde uzun süre saklamasını te'mîn eder. Bunlar ise su kaynakları bakımından son derece önemlidir. Çünkü artezyen kuyuları böylece meydana gelir.

Bütün bunlardan çok daha farklı ve husûsî olarak şunu belirtebiliriz ki; Cenâb-ı Allah'ın sonsuz inayeti ve lu.tfu, bize toprağı yenilemesinde ve verimini artırmasında göze çarpmaktadır. Balta girmemiş ormanlarda, insan eli değmediğı için pek çok ağaçlar ve bitkiler yetişir. Nesiller boyu birbiri ardısıra uzanır gider. Bir bitki topluluğı oluşur. Uzun asırların sonunda bu bitkiler bir hususiyet kesbederler. Netîce-de belirli mıntıkalarda belirli ağaç türleri oluşur. Ama bir ormana insan eli değince, yahut tabiî bir âfet sonucu yangınlar çıkacak olursa veya bir kasırga, bir yıldırım ormanı kül duman

edecek olursa, orada yetişen ağaç türlerinde de bir değişiklik olur. Bu tabîî özelliklerini koruyan ormanlığa insan eli girdiğinde onun yetiştirici özelliğini giderir ve tarıma elverişli alanlar haline getirir. O zaman da biz sâdece ağaçları kaybetmiş olmakla kalmayız, aynı zamanda toprağı da birlikte kaybederiz. Zîrâ erozyonlarla ağaçsız kalmış olan topraklar tükenir gider

İnsanlar, erozyon tehlikesini azaltmak için dayanıklı sedler ve duvarlar inşâ etmek üzere büyük projeler ve yatırımlar yapmaktadırlar. Ne var ki bu sedlerin yapımı, problemi halletmeyecek, sâdece muvakkat bir tedbir olarak kalacaktır. Çünkü erozyonun yıkıcı ve ezici gücü karşısında dayanabilecek hiç bir sed ve engel yoktur. Erozyonun önü-ne yüksek duvarlar yapmakla geçilmez, ancak problemin kaynağına inilerek gerçek bir çözüm mümkün olabilir.

Erozyonun önüne yüksek sedler inşâ edilerek geçilemez, ama erozyona uğrayan araziye ağaç dikilerek geçmek mümkün olur. Zâten bunu tabiat kendiliğinden yapmaktadır. Zîrâ herhangi bir yer

devamlı ekilen arazî parçasında ve ihtiva ettiği elementlerin emilmesi sonucu verimsiz hale gelmiş olan tarlalarda ekim yapılamayarak toprak olduğu gibi bırakılır ve bu bol arazîde yetişen yaygın otlar, bitkiler ve fidanlar arazînin yeniden verimli bir hale dönüşüp canlanmasını sağlar. Birleşik Devletlerin doğusunda yer alan Betmound mıntıkasında toprağın yüzünü örten ve ona yeniden verimlilik veren maddelerin bulunduğu bir tabakanın meydana gelmesi için yirmibeş yıllık bir süre gerekir. Bu mıntıkadan daha soğuk olan ve organik maddelerin çok yavaş çözümlendiği bölgelerde bile böyle bir maddenin bulunduğu tabakanın oluşabilmesi, elli yıldan fazla bir zamana gerek duymaz. Her ne kadar erozyon tehlikesini önlemek bakımından bu şekilde ıslâh edilmiş toprakların eski haline dönmesinin mümkün olmadığı düşünüle-bilirse de; her şeye rağmen ondan önceki durumundan daha güzel bir şekil aldığı muhakkaktır. Bu konuda Coth der ki:

«Doğrusu tabiat israf nedir bilmiyor. Her zaman doğru, her zaman şiddetli ve her zaman azametlidir. Devamlı hedefe isabet ettirmektedir. Hatâ ancak

bizim tarafımızdan sâdır olur. Gerçekten de ta-bîat acizliğe karşı savaş açmış bulunuyor. Esrarını ancak güçlü, zekî ve samimî çalışanlara açar, başkalarına değil.»

Endothia hastalığı, yayıldığı sıralarda —ki bu hastalık kestane ağaçlarına çok büyük zararlar verir— bu yüzyılın ilk iki çeyreğinde insanlar ormanlıklarda büyük yarıkların meydana geldiğine şâhid oldular. Ve bu yarıkların bir daha kapanamayacağını düşündüler. Amerika'da yetişen büyük kestane ağaçları, yeryüzündeki diğer kestane türlerinden çok başka bir yapıya sahiptir. Onunla başka yerdeki hiç bir kestane boy Ölçüşemez. Gerek türü, gerekse mukavemeti ve ihtiva ettiği özsuyu itibarıyla diğerlerinden ayrılır. Keza meyvesi, boyu ve çevresine verdiği gölgeleriyle de diğer kestane türlerinden -ayrıdır. Kestane ağaçları dağların toparlakça zayıf yamaçlarında yetiştiği gibi verimli vadilerde de yetişir. 1900 yıllarında Asya'dan gelen Endothia hastalığı yaygınlaşınca kadar hiç bir hastalık görülmemişti. Ve bunun için Amerika'daki kestaneler gerçekten ormanların kralı olmaya hak

kazanmış idiler. Ama bugün bu ağaçlar yıkıldı, devrildi ve ormanlarda görülemez oldu. Bir zamanlar uzun boy atmış olan bu ağaçların ancak şurada burada kalmış olan cılız ve kuru kütüklerine, köklerine rastlanır oldu. Ki bu bize yalnız Allah'ın bak  olacağını hatırlatmaktadır. Ağaç ne kadar güçlü olursa olsun; en güçlü kişiler gibi bir gün elbette yıkılacaktır diye haykırmaktadır sanki. Ormanlıklarda meydana gelen ve bu hastalık dolayısıyla devrilmiş olan ağaçların meydana getirdiğı boşluklar çok sonra ancak kapatılıp doldurulabildi. Sanki bu yeni yetişen ağaçlar devrilmiş olan kestanelerin üstüne binen mikrobun gelmesini bekliyorlardı ki sabırla yeterince ışık alıp, enerji alıp boy salsınlar. Bu yeni yetişen ağaçlar son derece ışık isteyen ve g lgeliklerde yaşamaya tahammülü olmayan cinstendi. O zamana kadar bu ağaçlar kerestesi bakımından bir değer if de etmek imk nından mahrum, cılız ve bodur ağaçlarıydı ormanların. Kerestesinden faydalanılabilecek durumda olanlar ise, çok azdı. Ama bugün kimse Endot-hia hastalığının sirayet etmesiyle kaybedilen

kestane ağaçlarının başına gelenlere üzölmüyor. Çünkü onun yerini alan ağaçların koca gövdeleri son derece hızlı olarak gelişmiş yılda bir inç kalınlığında ve altı inç yüksekliğinde bir büyüme hızına erişmiştir. Çabuk büyümesinin yanı sıra son derece üstün bir kereste vermektedir. Acaba tabiat bu akılları durdurucu şartları hazırlayarak plânlıyor ve tanzim mi ediyordu?

Ben, orman bilimleri konusunda mütehassıs olan güvendiğim bir arkadaşımın kestane ağaçlarına sirayet eden Endothia hastalığı hakkında konuşuyordum. O ise ormanla iştigâl edenlere her zaman Allah'ın açık kitabı olan kâinata ve tabiata bakmalarını ve orada her müşküllerini çözecek formüller bulacaklarını öğütlüyordu : Nitekim bu mânâda Isaak Watson der ki:

«Tabiat kendi açık kitabını birlikte taşımaktadır.»

«Tabiat Allah'a hamd ile teşbih etmektedir.»

Ünlü botanik bilgini Asa Giray 1880 yıllarında verdiği konferanslarından birisinde der ki:

«İlimlerin bilinmezlikler dünyasında tabiat âlemine aktardığı şeyler, îmânı zedeleyici veya onunla

çelişecek hiç bir şey getirmemektedir. Çünkü ilim, tabiatın yürüdüğü yönde hareket etmektedir. Şu halde ilimlerin görevi; kâinatta cereyan eden hâdiseleri ve onların ilk doğuşunu yüce Allah'ın azamet ve kudretinin delili olarak kabul etmektir.»

Bitkiler muhtelif vazifeler 'icra eden hormonlar ihtiva ederler. Bu hormonlar arasında kimya diliyle 2, 4, 5 adı verilen ve bitki tarafından yapılan bir bileşik, domatesin olgunlaşmasını sağlamakta, toprağa gömülen patatesin çabucak çimlenmesini te'mîn etmektedir. Belki de henüz keşfedememiş olduğumuz daha birçok biyolojik fonksiyonlar icra etmektedir. Bu hormon veya doğru bir deyimle bitkilerin olmasını te'mîn eden bileşik —zâten realitede bu hormon, hormonal fonksiyonlar icra eden ve bitki tarafından i'mâl edilen bir bileşiktir— üzerinde ilim adamları çalışmalarına devam etmektedirler. Bitkinin olmasında ve gelişmesindeki etkisini araştırmaktadırlar.

Bizim şurada göstermek istediğimiz husus, tabiatta bu tür bileşiklerin keşfedilmesinin, yüce Yaraticının varlığına delâlet etmesidir. Zîrâ insanlar,

laboratuvarlarda uzun süre düşünerek kafa yorduktan sonra ancak bu tür bileşikleri yapabilmektedirler. Halbuki Allah'ın tabiat âlemine koyduğu fabrika, ince bir nizâm ve ahenk ile çalışmasını sürdürüp gitmektedir.

Burada bizi ilgilendiren bir başka husus da bu bileşiğin işaretlenmiş bir eşinin, ağaçların içinde ta'kîp ettiği yoldur. Yukarıda adını belirttiğimiz bileşiğin bileşimine katılan C₁₂ atomunun yerine onun benzeri olarak sun'î şekilde yapılan C» ü koyabiliriz. Laboratuvarlarda işaretlemiş olduğumuz bu karbon atomunun yapraktan itibaren dallara ve köklere doğru ta'kîb ettiği yolu bütün incelikleriyle izlememiz kabildir. Daha da ileri gidebilir ve bitkinin içinde hareket miktarını da anlayabiliriz. Din dışı düşünceye bağlı bulunanlar için bu olay bir tabiat hârikası olarak kabul edilebilir. Bize göre ise bu olay, varlıklar alemindeki her atomun gideceği yolu ve duracağı yeri ta'yîn ve tesbît eden yüce Allah'ın, sonsuz gücünü ve kudretini ifâde eder.

Bu hormonlar üzerinde yapılan etüdlere ortaya çıkan hayret verici gerçek de, bitkinin içinde

değişik reaksiyonlara ma'rûz kalmış olduğu halde özelliğini yitirmeden olduğu gibi kalmasıdır. Yapılan etüdlerden anlaşılmıştır ki, bu hormonların bitki içi reaksiyonlara katılması halinde ancak % 10 nisbetinde bir miktarı kimyasal reaksiyona katılmaktadır. Bundan daha garibi de bu hormonlardan bir bitki yaprağının yüzey kısmına ne kadar konulursa konulsun; o bitki ancak kendisi için lâzım olan miktarı emmektedir. Çünkü bitki, fotosentez ameliyesini gerçekleştirmek için yaptığı faaliyetlerde bu hormonların ancak çok az bir miktarını kullanmaktadır. Bütün bunlar son derece düşünceli bir Yaratıcının ince ve garip nizâmının delili değil midir?

Biz bu bileşiğin bir bitkide olup olmadığını renkli kâğıtlar metodunu kullanarak deneyip anlayabiliriz. Bu ameliyeyi kısaca şöyle anlatabiliriz : Denemek istediğimiz maddeden bir damla, deney kâğıdının veya bir şeridin üzerine damlatırız. Sonra yaprağın bu kısmını boyayı açığa çıkaran ayıracağın yer aldığı kaba daldırırız. Öbür tarafı ise asılı olarak kalır. Bu esnada boyalı kısmı açığa çıkaran maddeyi yaprak

emer ve çabucak yüzeysel obsürbasyon yoluyla yaprağın yüzeyine dağılır. Deney yaprağının bir tarafına koyduğumuz maddeyi rengi açığa çıkaran ayıraç temizler. İşte denemek istediğimiz madde budur.

Ayıraçla birlikte bu maddenin reaksiyonundan ortaya çıkan bileşiklerin içindeki organik bileşikler süzülerek renk skalasında belirtildiği şekilde belli bir miktarda deney yaprağının üzerinde belli bir noktada toplanır. Bundan sonra artık yapacağımız şey Geiger sayacı adı verilen âleti deney yaprağının üzerine koyup CM atomunun nerede bulunduğunu anlamaktır. Ve işte böylece Cw atomunun varlığı anlaşılmış olur.

Şüphesiz ki bu ince reaksiyonlar ve muntazam hareketler ile birlikte bunların bağlı bulunduğu değişmez kurallar bize gösteriyor ki, kâinatta son derece üstün ve mükemmel bir nizâm ve intizâm hâkimdir. Buna Hegel, «kâinatın mükemmelliği teorisi» adını verir. Organik bileşiklerdeki C14 karbonunun atomu -ve bundan deney yaprağı üzerine yayılan elektronlar dürüst bir araştırmacı için

ilimlerin koyduğu pren-siblerle Allah'ın varlığı düşüncesi arasında hiç bir çelişki bulunmadığını ifâde eder. Her şeyi yaratan ve yarattığını en güzel şekilde var eden O'dur. İlmin keşfettiği gerçekler arasında birer birer tecellî etmektedir, O'nun insanlar için koyduğu işaretler. Halbuki size ilimden çok az bir pay verilmiştir. Filozof Paul'ün dediği gibi: «Şüphesiz ki Allah'ın gücü her şeyde tecellî etmektedir. Her şey gücünü O'ndan almaktadır.» Philips ise bu sözü yorumlarken der ki:

«Gerçekten de hak meydana çıkmıştır. Cenâb-ı Allah bu kâinatı meydana getirip var etmiş olduğu andan beri âyetleri tecellî etmekte, insan hissinin ulaştığı ve zekâsının kavradığı her şeyde O'nun sonsuz gücü kendisini göstermektedir.»

Bir gül fidanının anlattığı dersi, Mariette Stanley Congden şöyle dile getiriyor :

Yıllarca önceydi, Pensyllvania'da yol kenarında bitmiş, goncasını açmış bir gül fidanı görmüştüm. Bir süre sonra aynı yere tekrar uğradığımda gül fidanının yakınlarında üstü bitkilerle dolmuş, çör çöp yığınlarıyla kaplanmış yıkık, çökük bir kulübe

enkazına rastlamıştım. Bu harab kulübe buraya en yakın bir yerde bulunuyordu. Aşağı yukarı yarım günlük bir mesafede. O zaman bu gül fidanının tesadüfen rüzgârın, suyun veya diğer canlıların attıkları, yahut da tesadüfün buraya fırlattığı bir gül dalının içinden düşen tohumlar vasıtasıyla yetişmiş olması ihtimâli zihnimden çok uzak bir fikir olarak geçti. Ve o zaman bedîhî olarak idrâk ettim ki; bu gül fidanını buraya muhakkak bir insan dikmiştir ki oturduğu o kulübenin yanında ondan faydalanabilsin. Gerçi ben o fidanın dikildiğini görmemiştim. Onun ne zaman dikilmiş olabileceğini de kestiremezdim. Ama bir insan vasıtasıyla buraya bu fidanın dikildiğini kuşkusuz kabul ettim.

İşte bu, bir nevi istidlal (akıl yürütme) yoludur. Gerçi ilmin söz ettiği sahalardan herhangi birinde bu tür düşünce ve mantık yolunu seçmek çok garip bir şey olarak görülür. Ama karşılaşacağımız gerçek bizi buna bir yerde zorlar. Çünkü çok eski zamanlardan beri tabîî ilimler, hep bu tür istidlal metodunu biricik metod olarak kullanmışlardır. Bu ilimlerin başında da astronomi yer alır. Biz fezadaki galaksileri,

yıldızları ve gezegenleri incelemek ve tecrübe etmek için yerinden oynatanlayız. Onları tedkik ederken bu semavî cisimlerle aramızı ayıran kâinat boşluğunda yayılmış bulunan ışınların etkisinden de tamamen kurtulamayız. Hattâ bizimle onların arasını ayıran baş döndürücü mesafeler yüzünden, bu cisimlerden yayılan ışık ve ses dalgalarının yansıyışlarını düzeltemeyiz de.

Bununla beraber, biz, hiç bir zaman bu yıldızları ve gezegenleri incelemekten geri durmayız. Yaptığımız tedkikler sonunda ulaştığımız kanun ve varsayımlardan diğer ilimler sahasında da faydalanmaktan vazgeçmeyiz. Hattâ bu gezegenler ve gök cisimlerinden —onları görmediğimiz halde— âletlerle elde ettiğimiz birçok bilgi ve gerçekleri kabul ederiz. Onları deneyip tecrübe tahtasından geçirmemiz kat'iy-yen mümkün değildir. Hattâ uzaklara gitmemize gerek yok. Biz bugün atomu incelemiş kütlenin sakınımı kanunundan, enerjinin sakımı prensibinden öğrendiğimiz şeyleri kullanmaktayız. Ne var ki, bugüne kadar atomu ve enerjiyi doğrudan doğruya görebilmiş değiliz. Atomla

ilgili elde ettiğimiz kanunlar ve varsayımları, onun görülmeyen yapısı ve rolünü atom bombasının kullanılması te'yîd etmiş bulunuyor. İşte biz bu hususta da .sırf mantıkî esâslara dayanarak deliller getirmekteyiz. Bu konuda kullanmakta olduğumuz mantığın aynısını Allah'ın varlığı ve sıfatları konusunda da kullanabiliriz. Bu kâinatın bir yaratıcı bulunduğunu ve O'nun, birtakım sıfatlarla muttasıf olduğunu idrâk edebilmek için aynı mantığı kullanabiliriz.

Şüphesiz ki biz Yaratıcıyı tanımak ve sıfatlarını bilmek için birtakım deyimlere ve terimlere muhtaç olacağız ki bunlar maddî âlemde kullandığımız deyimlerden ve terimlerden tamamen ayrı bir hüviyete sahip olacaktır. Bu bilgiyi elde etmemiz için behavioristlerin dayanağı olan maddî ve mekanik izahlar bize kat'iyen yardımcı olamazlar. Bilhassa içinde yaşadığımız kâinatın sırf maddeden ibaret olmadığı onun yanı sıra hem madde, hem ültra maddeden ibaret olduğu ortaya konulduktan sonra mekanik izahlar kat'iyen bize yardımcı olamaz. Çün-

kü biz maddî olmayan şeyleri madde ile izah edemeyiz.

Çoğu kere öğrencilerimden, bana maddî olmayan bir şeyi meselâ «düşünceyi» anlatmalarını, nitelendirmelerini istemişimdir. Düşüncenin kimyevî bileşimi, santimetrik uzunluğunu, gram bakımından ağırlığını, rengini ve basıncını açıklayarak şeklini ve biçimini anlatmalarını söylemişimdir. Ama böyle bir şeyi yapmaktan âciz kalmışlardır. Öyleyse maddî olmayan bir şeyi anlatabilmemiz için maddî olan ilimlerin sahasında kullandığımız terminolojiden tamamen ayrı ve başka bir nitelikte terminoloji kullanmamız gereği belirtmeye lüzûm kalmayacak kadar açıktır.

Şüphesiz ki biz bu problemi ne istediğimiz yöne götürebiliriz, ne de ondan büsbütün kaçabiliriz. Eğer bu kâinat, düalist bir yapıya sahip olmamış olsaydı; biz düşünceyi sırf maddî tanımlarla tanımlayabilmek durumunda olurduk. Ki ebediyyen böyle birşey vuku bulmamıştır. Demokritos, Hobbes ve behavioristlerin ileri sürdükleri materyalist teoriler keza bu kâinatı sırf ma'nevî izahlarla açıklamaya kalkışan Leibniz,

Berkeley ve Hegel gibi idealist filozofların ortaya koydukları teoriler tamamen tahminlere dayanan ve hiçbir tecrübî yönü bulunmayan mücerred varsayımlardan öteye geçemez. Şu halde kâinatı ve tabiatı açıklamaya çalışan her felsefî akımın, bu kâinatın meydana geldiği gerçekleri, faktörleri ve elementleri bütünüyle bilmeye ve açıklamaya da gücü yetebilmelidir.

Her ne kadar ilimler, denenmiş gerçekleri ifâde ederlerse de insan hayâlinin ve düşüncelerinin etkisinden kendilerini kurtaramazlar. Gerek planlamasında, gerek anlatımında, gerekse neticeler elde edilmesinde insanın dikkatlerinin te'sîrinden kurtulamazlar. İşte ilimlerin vardıkları sonuçlar bu noktada ve bu hudut dahilindedir. Böylece ilmîn sahası saymak, nitelemek ve anlatmak noktasına münhasır kalır. Binâenaleyh ilim; ihtimâllerle başlar, ihtimâllerle son bulur. Kesin gerçeği hiç bir zaman ifâde etmez. Keza ilmin vardığı sonuçlar, yaklaşık neticeler olup karşılaştırma ve mukayeseye dayalıdır. Hatâlar ve yanlışlar her zaman mümkündür. Vardığı sonuçlar her zaman değişebilir. Eklèmeler

veya kısaltmalar yapılabilir. Nihaî sonuçlar değildir. Biz görüyoruz ki bir ilim adamı, bir kanun veya teoriyi ortaya attığı veya elde ettiği zaman der ki; bugüne kadar ulaştığımız sonuç budur. Ve her zaman bu sonucun değişebileceğini belirterek kapıyı ardına kadar açık bırakır.

İlim, her zaman önermelerle işe başlar. Bu önermeler her ne kadar elle dokunulabilecek fizikî bir gerçeğe isnâd etmez ise de, doğruluğu herkes tarafından kabul edilmiştir. Şu halde ilim aslında bir felsefî esâsa dayanmaktadır. Felsefede ve dinde olduğu gibi ilimde de şahsî tecrübeler bütün gerçeklerin denendiği, en son ölçeklerdir, ilim adamları tarafından denenip araştırılabildiği gibi bizim şahsî algılamalarımız ile, tabîî hâdiseleri idrakimiz de bize has şartlara dayanır ve nisbî bir hüviyet ifâde eder.

Bununla beraber ilmin bağlı bulunduğu bu kayıtlar ve sınırlar ilmî metodun değerini düşürmez, elde ettiği sonuçların kullanılmasını engellemez. Sâdece çabaları bir yöne sevk ederek neticeleri sınırlandırır. Bunun için anlıyoruz ki ilim kemiyet

dünyada idrâkinin madde üstü bir varlığa ulaşabileceğini söylüyoruz. Bu varlık kâinatı son derece muntazam olarak idare etmektedir. Ayrıca kâinatımızda henüz açıklayamadığımız suyun devranı, karbondioksit dengesinin korunması, şaşırtıcı genetik faktörleri, güneş enerjisinin canlı varlıkların hayatı için son derece ehemmiyet ifâde eden biriktirilme ameliyesi olan foto sentez olayının izahı konusunda ve daha buna benzer pek çok kâinatın hâdiselerini açıklamak hususunda yardımcı olur. Aksi takdirde biz son derece komple halde bulunan bu ameliyeleri tesadüf esâsına göre nasıl izah edebiliriz? Ve kâinatta mevcûd olan bu düzen, sebep-sonuç ilişkisini, tekâmülü, belli bir gayeye doğru yönelişi ve muvâzeneyi nasıl açıklayabiliriz? Kaldı ki bütün hâdiseleri, bu izah tarzı neticeye bağlayacaktır. Kâinat, eğer bir yaratıcısı yoksa nasıl çalışmaktadır? Kimdir onu yoktan var edip yönetimini tanzim eden?

Kâinatta bulunan her şey Allah'ın varlığına şahadet ediyor, kudret ve azametini delâlet ediyor.^[11]

12 — Geceyi, gündüzü, güneşi ve ayı sizin buyruğunuza verdi. Yıldızlar da O'nun buyruğu ile

müşahhar kılınmıştır. Bunda akleden bir kavim için âyetler vardır.

13 — Yeryüzünde rengârenk şeyleri de sizin için O, yaratmıştır. Öğüt alan bir kavim için bunda âyetler vardır.

Güneş ve Ay

Allah Teâlâ büyük âyetlerini, büyük nimetlerini kullarının gözleri önüne seriyor. O; peşpeşe gelen gece ve gündüzü, durmadan dönüp duran güneş ve ayı, göklerin derinliklerinde karanlıklarda yol bulmak isteyenlere bir ışık ve nûr kıldığı sabit ve dönen yıldızları insanların emrine vermiştir. Bütün bunlar Allah Teâlâ'nın onları içinde kıldığı Allah'ın felek'inde (göğünde) yürürler. Kendileri için takdir edilmiş bir hareketle yürürler. Takdir edilen hareketin ne üstüne çıkar, ne de ondan eksik hareket ederler. Hepsi Allah'ın kahır, saltanatı, buyruğu, takdiri ve yürütmesi altındadır. Nitekim başka bir âyette : «Muhakkak ki sizin Rabbimiz; gökleri ve yeri altı günde yaratan, sonra Arş'a hükmeden Allah'tır. Gündüzü; durmadan kovalayan' gece ile burur. Güneş, ay ve yıldızlar O'nun emri ile müşahhar

kılınmışlardır. Bilin ki; yaratma da, emir de O'nundur. Âlemlerin Rabbi olan Allah'ın sâni ne yücedir.» (A'râf, 54) buyururken burada da: Bunda akleden bir kavim için, Allah'ı akleden ve hüccetlerini anlayan bir kavim için Allah'ın parlak kudretine, yüce saltanatına âyetler, delâletler vardır, buyurmuştur. Allah Teâlâ : «Yeryüzünde rengârenk şeyleri de sizin için O, yaratmıştır.» buyurmak suretiyle Önce göklerdeki işaretlere dikkatleri çektikten sonra yeryüzünde yaratmış olduğu garib işlere, muhtelif şeylere, renkleri ve şekilleri değişik hayvanlara, madenlere, bitkilere, cansız varlıklara ve onlardaki faydalarla özelliklere dikkatleri çeker ve buyurur ki: «(Muhakkak Allah'ın nimetleri ile) öğüt alan (ve bunlara şükreden) kimseler için bunda âyetler vardır.»^[12]

İzâhı

Topraktaki hârikalarda Allah'ın azametini görmeye çalışan Will Draper şöyle diyor:

Büyük kentlerde oturanların arabalarına binip kırlarda gezindikleri zaman yolda giderken gördükleri tarımsal ürünlere hayretle baktıklarını görürüz.

Onlar, bu mahsûllerin topraktan çıktığını bilmesine bilirler ama, o bitkileri yetiştiren toprağı dikkatle inceledikleri çok az görülmüştür. Bunun tersine tarımla uğraşan çiftçiler, toprağın çeşitlerini ve özelliklerini çok iyi bilirler ve dikkatle incelerler. Onların büyük bir çoğunluğu toprağın ihtiva ettiği maddeleri-, ilmî bir inceleme sonucunda öğrenmiş değillerdir. Hayat seviyelerini elinde tutan ve kazançları kendisine bağı olan toprağı inceden inceye araştırmalarını da onlardan bekleyemeyiz elbette.

Toprak, gerçekten gariplikler ülkesidir. Onun garipliklerini ancak ilmî araştırmalar ve etüdler ortaya koyabilir ve anlatabilir bize. Bunun için ben kısaca toprağın özelliklerine işaret etmek istiyorum burada. İlmî terimlerini kullanarak izahlara girişecek olsam belki de okuyucularımın bir çoğu beni rahatlıkla izleyemeyecek ve konunun detaylarını anlayamayacaklardır. Şuna eminim ki ilmî terminolojiden haberi olmayan okuyucularım bile bu yazıdan sonra anlayacaklardır toprağın ne denli hayret verici garipliklerle dolu bir dünya olduğunu. Ve bu dünyaya iç içe sayısız ilişkilerin hükmettiğini

ve bunlardan hiçbirisinin plânsız ve projesiz meydana gelmiş olamayacağım. Bunu anladıktan sonra elbetteki okuyucu, büyükler büyüğü Yaratıcıyı düşünmeye başlayacak ve O'nun varlığını kabul edecektir. Şimdi öyle ise toprağın nasıl çıplaklaştığını ve bu çıplaklaştıncı faktörlerden kendisini nasıl kurtardığını görelim. Bu faktörlerin neticesi birkaç bölüme ayrılır. En altta ufalmış alt tabaka, onun üstünde üst tabaka, sonra da toprak dediğimiz tabaka gelir. Toprağın adını saydığımız üç tabakası da, tabii güçlerin sebep olduğu parçalanma ve kırılma ameliyesi sonucunda meydana gelir. Bizim açımızdan toprağın önemi sonsuzdur. Çünkü bitkilerin gelişmesi esnasında ürettikleri önemli gıda bileşiklerinin ana kaynağı topraktır. Ayrıca yeryüzünün yüzey kısmında bitkilerin yetişip ayakta durabilmesi için de toprağın bulunması zarurîdir.

Soğumuş kaya kitleleri tabii aşınma yoluyla aşınınca, önce suda eriyebilecek kısımlar dökülür. Meselâ kalsiyum, magnezyum ve potasyum bu ilk aşınma esnasında dökülen maddelerdir. Silisyum oksit artıkları, alüminyum oksit ve demir oksit

kısımları ki bunlar toprağın büyük kısmını meydana getirirler, oldukları gibi kalırlar. Bu ameliye esnasında azot nisbetinin yükseldiği görüldüğü halde fosfor nisbetinin büyük bir düşme kaydettiği görülmemiştir.

Aşındırıcı faktörlerin etkisiyle bu temel silikat elementleri eriyerek balçıkları meydana getirir. Soğuk ve orta kuşak iklim bölgelerinde bulunan balçıklar, büyük bir oranda kristalleşmiş silikat bileşikleri ile birlikte çok az bir miktar da diğer bileşikleri ihtiva ederler. Ekvator bölgelerinde ise balçıkların bileşim nisbetinde karbondioksitlerle alüminyum ve hidroksitlerin oranı oldukça yüksektir. Balçıkların çok önemli özelliklerinden birisi de, katyon denilen artı yüklü iyonlarının yer değiştirebilme gücüne sahip olmasıdır. Çünkü bu özelliğiyle erime için ve bitkilerin gelişmesi için gerekli olan temel maddeleri koruyabilir. Bu da toprakta bu ana maddelerin oranının büyük nisbette azalmasına veya tamamen tükenip gitmesine sebep olur. Görüyoruz ki aşınma ameliyesi, bu bir yandan eriyebilen temel maddelerin

kaybına sebep olurken bir yandan da bu maddelerin korunup yok olmamasını te'mîn etmektedir.

Buradaki bitkilerin hayatı için gerekli olan diğer besin maddelerini taşıyan elementleri ele almaya yerimiz müsait değil. Şu halde bundan başka bir konuya göz atalım, yüce Yaratıcının eski jeolojik devirlerde bitkilerin meydana gelmesi, canlıların hayatlarını devam ettirmeleri ve soylarını sürdürmeleri için gerekli olan uygun ortamı ne şekilde hazırlamış olduğuna bakalım. Eğer biz, bu eski jeolojik devirlerde yaşamış olan bitkilerin bugünkü bitkilerin muhtaç olduğu besin maddelerinin aynısına muhtaç olduklarını kabul edecek olursak kendiliğinden eritken ve fosforik maddelerin toprakta o günlerde bugünkünden çok daha büyük bir kemiyette bulunmuş olmasını kabul etmek zorunda kalırız.

Azot için ise durum tamamen değişik bir veçhe arzeder. Bitkiler büyük bir miktarda azotlu maddelerle beslenmek zorundadırlar. Ama eski toprakların azotu muhafaza etme gücü çok zayıftı. O

zaman ilkel bitkiler azot ihtiyâcını nereden ve ne şekilde karşılamakta idiler?

Bugün eski kayaların aşınma faktörleriyle etkilenmezden önce büyük bir miktarda azot ve amonyak bileşimlerinin ihtiva ettiğini gösteren pekçok deliller vardır elimizde. Olabilir ki ilkel bitkiler bu kayaktan faydalanmışlardır. Bunun dışında başka kaynaklar da var faydalanmış olabilecekleri. Meselâ bu kaynaklardan birisi şimşektir. Bitkiler, topraktaki nitratları emer ve protein yapmak için kullanırlar. Hayvanlar bitkileri yer ve bitki proteinlerini hayvansal proteine çevirirler. Hayvanlar ve bitkiler ölünce vücutlarındaki proteinler toprak bakterileri ve bazı mikroplar yoluyla yeşil bitkilerin kullanmasına elverişli olan nitratlar haline geçer. Bu değişme dolaşımında başlıca element, azot (nitrojen) olduğundan buna «'Azot dolaşımı» deriz.

Topraktaki azotun başlıca kaynağı, hayvan ve bitki kalıntılarıdır. Dunlar önce amonyum bileşikleri haline geçerler. Nitrat bakterileri bu bileşikleri nitritlere, diğer bir kısmı bakteriler de nitritleri nitrat bileşiklerine çevirirler. Şimşek etkisi altında azot,

atmosferin yüksek tabakalarında az miktarda hidrojenle birleşerek amonyak meydana gelir.

Azot, oksijenle de birleşerek nitrik oksitler yapabilirler. Eter halindeki bu amonyak ve nitrik oksitler yağmur sularıyla toprağa geçer ve burada amonyum ve nitrat bileşikleri meydana gelir.

Bazı baklagillerin köklerinde bazı bakterilerin yaşadığı küçük yumrular vardır. Bu bakteriler havadaki azottan faydalanarak nitratları meydana getirirler.

Şimşekli havalarda da toprak biraz azot kazanır.

Nitrifikasyon bakterilerine karşı diğer bazı toprak bakterileri (de-nitrifikasyon bakterileri) nitratları, nitritlere ve amonyumun bileşiklerine çevirirler. Halk genellikle şimşegi yıkıcı ve öldürücü bir şey olarak kabul eder, yararlı yanları olabileceğini hiç düşünmez. Halbuki şimşek çakınca meydana gelen elektrik akımının boşanmasıyla, havada azot oksitlerinin meydana gelmesine sebep olur ve bu azot yağmur veya kar vasıtasıyla toprağa iner. Bunu toprakta yetişen bitkiler, kökleri yoluyla alırlar. Bu yolla toprağın elde ettiği azot nisbeti yıllık olarak

yaklaşık 4200 metrekareye 8 kilogramdır ki, bu yaklaşık olarak 210 kg. sodyum nitrata denktir ki, bu da bitkilerin gelişmesi için yeterli miktardır.

Şimşek vesilesiyle ortaya çıkan azot miktarının ekvator bölgelerinde, tropikal bölgelerdeki miktardan daha fazla olacağı düşünülebilir. Burada "toprağa düşen azot miktarı, çöl iklimlerinin hâkim olduğu kuru mıntikalardan farklı olacaktır.

Biz her şeyi son derece intizamlı olarak idare eden yüce yaratıcıdan söz ederken toprakla bitki arasındaki iç içe ve girift ilişkiden, tabiattaki açık idare ve hedefin varlığından söz edebilir miyiz acaba? Elbette bu konuyu ilmin verileri ışığında ortaya koymadan verebileceğimiz bir cevap yoktur.

Bilginler ilmî metod üzerine tek bir yol belirleme konusunda anlaşılmış değillerdir. Ancak bütün bilimlerin, tabiat kanunlarını keşfetmeyi hedef aldığı cümlesi müttefiktir. Müsbet ilimle uğraşan ilim adamı, elbetteki önce tabiat kanunlarının doğruluğunu kabul etmek zorundadır. Tâ ki, kendisiyle çelişkiye düşmüş olmasın. Bir çoklarının çeşitli alanlarda ortaya konulan tabiat kanunlarını

inkâr etme gayreti boşunadır. Elbetteki herkes tabiat kanunlarının varlığını kesin olarak kabul ettikten sonra bu kanunlar için var olmuştur sorusunu, soracaktır kendisine. Değişik eşya arasında —ki bu meyânda toprakla bitki ilişkisi de bulunmaktadır— bunca sayısız münâsebet ve ilgiler akılları durduracak şekilde nasıl kurulmuştur? Tabiat kanunları arasındaki bu ahenk nasıl sağlanmış?

Tabiatı itibarıyla düşünce ufkumuz bu noktaya kadar ulaşınca biz, ilimlerle felsefe arasındaki ayırıcı çizginin bulunduğu noktaya gelmiş oluyoruz. Kâinata hâkim olan bu sonsuz nizâmı ve ahengi neyle izah edebilir ve nasıl açıklayabiliriz? Bu soru iki yolla cevaplandırılabilir :

a- Ya bu nizâm tesadüfen yoktan varolmuş ve ortaya çıkmıştır. Fakat bu; mantık kaideleri ve tecrübe kuralları ile uyummadığı gibi, çağdaş bilginlerin son derece titizlikle üzerinde durduğu termodinamik kanunlarıyla da uyumaz.

b- Yahut da bu nizâm iyice düşünüp taşındıktan sonra çok kuvvetli bir zât tarafından konulmuştur ki, bu görüş akıl ve mantık kurallarına da uygun düşer.

Buradan hareket ederek diyebiliriz ki, bitki ile toprak arasındaki bu akılları durduran ilişki yüce Yaratıcının büyük san'atını ve eşsiz tedbîr gücünü gösterir.

Ben emmim ki, bu görüşü benimsemekle kâinatta bir hedef bulunduğunu, tabiat kanunlarının ve fenomenlerinin gerisinde plânlı bir maksadın yattığını kabul etmeyen bu görüşün muarızlarını birtakım tenkîdlere sevkedecektir. Bunların başında da mekanik teorileri kabul edip kâinatı mekanik verilerle izaha kalkışan ve bu izah tarzlarının dayandığı teorilerin doğrudan doğruya gerçeği temsil ettiğini sananlar yer alır. Fakat bizim ilmî adını verdiğimiz izah ve yorumların genel bir mâhiyet taşımadığı ve mutlak bir mânâ ifâde etmediği, bunun aksine muvakkat ve şartlara bağlı, yorumlar olduğunu kabule zorlayan birçok nedenler de yok değildir. İşte biz, kâinatın varlığını izah konusunda belirtmiş olduğumuz görüşü kabul ettiğimiz takdirde kâinattaki gaye ve hedefi mekanik verilerle izaha kalkışan muarızlarımızın gücü azalacak ve zayıflayacaktır.

Şurası -muhakkaktır ki, gerek üstümüzdeki muazzam gökyüzünde olsun, gerek —bize göre— altımızdaki yeryüzünde olsun, her şeyde bir plân, maksad ve gaye vardır. Binâenaleyh bu maksadı ve plânı meydana getiren bir kuvvetin ve sonsuz Yaraticının varlığını inkâra kalkışmak akıl ve mantık kurallarıyla Öylesine çelişir ki, yazın sararmış, boyunlarını bükmüş buğday bacaklarıyla dolup taşan bir buğday denizini andıran tarlayı gördüğümüz halde, onu eken bir çiftçinin bulunduğunu ve onun, tarlanın yakınındaki bir kulübede veya başka bir yerde oturmakta olduğunu inkâr edip kabullenmeyen kişinin düşebileceği çelişkiden hiç de az bir çelişki değildir.

Toprak ve bitkilerdeki fevkalâde dikkat çekici özellikleri dile getiren Lastergon Simurden ise şöyle diyor :

Çoğu kez olur ki, herbirimiz bir filozof kesiliriz kendiliğimizden.

Bir buğday tarlasının civarında gezinirken, bir bahçede dolanırken, bindiğimiz otomobilimizle bir tarladan veya bahçeden taşman çeşitli yeşilliklerle

yüklü bir arabayı ta'kîb ederken, bir elma fidanlığını, aşağı doğru sarkmış olgun üzüm salkımlarını incelerken, sonbaharda ormanların aldığı o sapsan renkleri hayretle izlerken, her biri yanan birer alevi andıran ağaçları görürken hep sorarız kendi kendimize: Nereden gelmiştir bütün bunlar?

îsâ Peygamber bir gün havarilerine der ki:

«Eğer bir buğday tanesi yeryüzüne düşmese ve Ölü toprağa gömül-mese kat'iyen mahsûl veremez.»

Doğrusu îsâ Peygamber söylediği şeylerin derinliğini çok iyi anlamış olacak ki, tabiattaki gerçeklerden birisini, garip bir olayı son derece basit ve açık bir ifâdeyle dile getirmiştir. Şöyle ki bir buğday tanesi ölümle yüzyüze gelmeden ve kendisini yok etmeden hayat veremez, canlanamaz.

Fakat bir buğday tanesinin hayat verebilmesi için suyun bulunması ve bitkinin yeşerebilmeği için gerekli olan besin maddelerin topraktan emip çekebilmesi gerekir. Bitkilerin topraktan aldıkları ve fotosentez dediğimiz olayla besin maddeleri haline getirdikleri hammaddeler ve kimyevî bileşikler ihtiva eden elementlerin bulunması îcâbe-der. Bunların

yanı sıra güneş enerjisinin bulunması gerekir ki, bitkiye gelişmesi için lâzım olan gücü sağlasın ve onun büyümesini te'mîn etsin.

Hayatın var olabilmesi için suya ihtiyâç vardır. Veya Barson'un dediği gibi su, hayatın kanı gibidir. Hayat ve gelişme için gerekli olan kimyevî reaksiyonların başlıcası, ya doğrudan doğruya suya muhtaçtır, yahut da neticede suyun oluşumu ile elde edilebilir. Su pek çok maddeleri eritir. Ve bu eritkenliği sebebiyle bitkilerin iç dünyasında zarurî olan kimyevî reaksiyonların meydana gelmesini te'mîn eder. Bitkinin iç mekanizmasının her tarafında bol miktarda suya rastlanır. Suyun, yeryüzünün ve canlıların hayatındaki rolü ebediyyen sürececek ve hiç bir zaman son bulmayacaktır.

Bütün maddeler kimyasal elementlerden meydana gelir. Bir bitkinin büyüyüp gelişmesi için ana unsur ve elementlerin kaynağı toprak ve havadır. Peki toprak nereden gelmiştir? Ve bir bitki için gerekli olan gıda maddelerini nasıl muhafaza etmektedir?

Verimli bir toprak, birçok madenî maddelerden meydana gelir. Ama madenî maddelerin yanı sıra birçok organik maddeler de bulunur ki; aslı, eski çağlardaki canlıların ve bitkilerin toprak altındaki kalıntıları olan bu organik maddeler, zamanla eriyerek ayrışır. Ama bu ayrışma reaksiyonu esnasında birçok bitkiler ve hayvanların doğmasına ve hayat sahibi olmasına sebep olurlar. Bu elementlere ilâve olarak hava ve su ile canlı varlıkların organları içerisindeki canlılık reaksiyonları hiç durmadan sürüp gider.

İnorganik madensel bileşiklere sahip olmayan toprak, çorak bir arazi olur ve bitkilerin gelişmesi için bir beşik rolünü oynayamaz. Çünkü ayrılma ameliyesi esnasındaki reaksiyonlardan mahrumdur. Verimli toprak parçalarına gelince devamlı canlılık kaynağıdır. Sayısız bitki ve hayvan yaşar içerisinde. Verimli bir toprak parçasındaki organik varlıkların nisbeti zaman zaman % 20 ye yaklaşır. Bazı arazi-lerde canlı maddeler ihtiva eden toprağın bir gramında milyarlarca canlı organizmanın sayıldığı olur. Şu halde toprak, yeryüzünün katı

kısımlarından atmosferin te'siriyle ve meteorolojik faktörlerin etkisiyle meydana gelir. Bunun yanı sıra uzun asırlar boyu içinde yaşayan canlı varlıklar ve onların ürünleri neticesidir.

Peki bu reaksiyonlar ne zaman ve nasıl başlamıştır?

Işığın, suyun, havanın ve kimyasal maddelerin bulunması bir bitkinin gelişmesi için yeterli nedenler değildir. Bunların yanı sıra hepsinden ayrı olarak tohumun içinde uygun ortamda filizlenivererek son derece karmaşık ve iç içe birçok reaksiyonlar gerçekleştirecek ve her zaman akıllan hayrete düşüren bir ahenkle çalışan bir gücün bulunması zarureti vardır. İki hücrenin birleşmesiyle hayata başlamış olan bir tohum mikroskop altına alındığı zaman her hücresinin içinde çok sayıda elementlerin ve reaksiyonların olduğu görülür. Bu hücrenin bölünmesiyle hayat yolunu aşp giden yeni bir bitki ferdi doğar. Ve bu doğan ferd kendisini üretmiş olan bitkiye tıpa tıp benzerdir. Öyle ki buğdayın buğdaydan başka bir şey ürettiği görülmemiştir. Bir cınarın da cınardan başka bir şey ürettiği görülmüş

değildir. Bitki türleri arasında her ne kadar son derece geniş bir benzerlik bulunmakta ise de, her birisinin kendisine hâs özellikleri ve nitelikleri vardır. Doğruyu söylemek gerekirse her bitkinin sahip bulunduğu üstün nizâm ve eşsiz güzelliğin benzeri yoktur. Sonsuz gariplikler vardır içerisinde. İşte insanoğlunun hangi bitkiye bakarsa baksın karşılaşacağı akıllan durdurucu garipliklerin özeti bunlardır.

Bitkilerin değişip bir başka şekil almasını sağlayan bazı fırsatlar yok değildir. Bugün ekmekte olduğumuz buğday tohumlarının geçmiş nesillerin ürettikleri buğday tohumlarından birçok nitelikleri şekil itibarıyla farklıdır. Demek istiyoruz ki, bitkileri ıslâh etmek veya tohum seçimini tanzim etmek mümkündür. Şekli, rengi ve verdiği mahsûlün miktarını değiştirebilmek, boyunun uzun veya kısa olmasını sağlayabilmek için bitki yetiştiricileri muayyen yollara baş vururlar. Hattâ bir tohumun toprak içerisindeki geçirdiği hayat süresine te'sîr etmek ve yetiştirdiği mevsimin uzunluğuna ayak uydurmasını sağlamak bugün için mümkündür.

Ayrıca insanlar hastalıklara dayanıklı bol verim sağlayan ve diğer birçok nitelikleri itibarıyla kendi ihtiyâç ve gayelerine uygun birçok bitki türü yetiştirebilmişlerdir.

Gelişmiş bitkiler birbirlerinden bazı nitelikleri itibarıyla ayrılmakla beraber hepsinin ortak olduğu birtakım ortak ve genel nitelikler bulmak mümkündür. Meselâ hepsi de fotosentez ameliyesini ifâ ederler. Yani toprakta bulunan gıda maddelerini havanın karbondioksitini emerek ve su sayesinde güneşten aldıkları enerjiyi besin maddeleri haline çevirirler. (İster bitki ister ot olsun her canlı, vücûd yapısında aşınan kısımları yenilemek, çeşitli bütün çalışmaları ve gereken enerjiyi elde etmek için besin almaya mecburdur. En son besin kaynağı, fotosentez adı verilen ve hücrelerinin içindeki kromoplast denen özel maddelerle klorofil dediğimiz bir renk karışımı bulunan bütün yeşil bitkilerde meydana gelen bir olaydır. İşte üzerinde yaşadığımız gezegendeki bütün hayat için bu olay esâstır.

Fotosentez, güneş ışınlarının enerjisi ile en basit anorganik maddelerin bazılarında kloroplast içinde

büyük bir hızla, önce şeker, fakat bazı yüksek enerji taşıyan diğer birtakım besin maddelerini meydana getirmesinden ötürü olağanüstü bir olaydır.

Bu olayda kullanılan maddeler karbondioksit ve su olmakla beraber bir miktar madensel tuzlara da ihtiyâç vardır. Karbondioksit havadan, toprak bitkilerinin topraküstü kısımlarındaki yapraklarıyla, su ve tuzların en önemli kısmı ise toprak altındaki kökleriyle alınır. Su altında yaşayan bitkiler, karbondioksit de dâhil, bütün maddeleri sudan, erimiş halde elde ederler. Bitkilerin yeşil yaprakları güneş ışınlarından en iyi yararlanabilecek şekilde yapılmıştır.

Fotosentez olayı, hücrelerdeki mayalar tarafından kontrol edilen bir sıra kimyasal reaksiyonlardır. Bu-reaksiyonlardan birinde oksijen sudan ayrılır ve bitki tarafından dışarı atılır. Işıқта meydana gelen bu reaksiyondan elde edilen enerji, bitkilerin muhtaç oldukları besin maddelerini meydana getirmek üzere diğer birçok reaksiyonlardan geçirecek olan kimyasal maddelere verilir.

Fotosentezin nasıl olduğu hâlâ kesin olarak anlaşılamamıştır.)

Bitkilerin bir ortak benzerliği de muhtelif türlerin arasında tohumun, dalların, filizlerin ve çiçeklerin benzer yapılara sahip olmasıdır. Dış etkenlere karşı hepsi de aynı şekilde karşılık verirler. Bütün bitkiler ışığa doğru yönelirler. Işıktan mahrum oldukları veya oksijen alamadıkları zaman ölürler. İşte buna benzer birçok niteliklerde bütün bitki türleri ortaktır.

Öyleyse niteliklerine te'sir eden, gelişmelerini sağlayan ve ırsî özelliklerini kendisinden sonrakilere nakletmesini te'mîn eden bunca sayısız kanunları hangi güç plânlamış ve yoktan varetmiştir?

Bu soru, bizi ondan çok daha zor, çok daha karmaşık ve çok daha derin bir soruya götürecektir kendiliğinden. O da ilk bitkilerin nereden gelmiş olacağı sorusudur. Veya bir başka deyimle ilk bitki türü nasıl var olmuştur? Biz tabiî zekâmız ve sağlam kurallara dayalı mantığımızla biliyoruz ki; eşya kendi kendisini yoktan varedemez. Veya bütün bu varlıklar tesadüfen meydana gelmiş olamaz. Bunu aklımız kabul etmiyor. Öyleyse yoktan varedici bir Yaratıcının

varlığını kabullenmemiz gerekir ki, Yaraticının varlığını itiraf, aklımızın bizi mecbur ettiği çok bedîhî bir gerçektir.^[13]

14 — Taze et yemeniz, giyineceğiniz süs eşyanızı çıkarmanız ve Allah'ın bol nimetinden istifâde etmeniz için denizi müsahhar kılan O'dur. Gemilerin onu yara yara gittiğini görürsün, O'nun lutfunu aramanız ve şükretmeniz içindir, belki şükredersiniz artık.

15 — Yeryüzünde sarsılmayasınız diye sabit dağlar, nehirler ve yollar koymuştur ki onunla, doğru yolu bulaşınız.

16 — İşaretler de. Yıldızlarla da, onlar yollarını bulurlar.

17 — Yaratan; yaratmayan gibi midir hiç? Artık öğüt almaz mısınız?

18 — Allah'ın nimetini sayacak olursanız bitiremezsiniz. Muhakkak ki Allah; Gafûr'dur, Rahîm'dir.

Sarsılmaz Dağlar

Allah Teâlâ dalgalan birbirine çarpan denizleri müsahhar kılmış ve onu kullarının emrine vermiştir.

Denizleri, üzerinde onların gidebileceği şekilde yaratmış, onda balıklar yaratmış, bunların diri ve Ölülerinin etlerini ihramda olduklarında ve diğer zamanlarda kullarına helâl kılmıştır. Onlarda inciler, değerli cevherler yaratmış ve süsler edinmeleri için onları çıkarmayı kullarına kolaylaştırmıştır. Ayrıca denizi yara yara giden gemileri taşımak üzere Allah Teâlâ denizleri müsahhar kılmıştır. Âyette geçen «Gemilerin onu yara yara gittiğini görürsün.» kısmında gemilerin, rüzgârları yara yara ilerlediğinin kasde-dildiği de söylenmiştir ki, her iki açıklama da doğrudur. Gemiler önlerinde bulunan hörgüçlü göğüsleriyle hem denizi ve hem de rüzgârları yara yara ilerler. Allah Teâlâ gemileri bu şekilde yapmalarını kullarına işaret buyurmuş bunu babalan Nûh (a.s.) dan mîrâs olarak almışlardır. Gemilere binenlerin ilki Nûh (a.s.) dir. Allah Teâlâ onun nasıl yapılacağını Nûh (a.s.) a öğretmiş; sonra insanlar asır be asır, nesil be nesil bunu Öğrenerek bir ülkeden başka bir ülkeye, bir iklimden başka bir iklime gitmişler buradaki malı oralara, oralardaki malı buralara getirmişlerdir. Bu sebeptendir ki Allah Teâlâ:

Belki Allah'ın nimetlerine ve ihsanına şükredersiniz artık, buyurmuştur. Hafız TCbu Bekr el-Bezzâr Müsned'inde der ki: Kitabımda Muhammed İbn Muâ-viye el-Bağdâdî kanalıyla bulmuş olduğum... Ebu Hüreyre'den rivayet edilen bir haberde o, şöyle demiştir: Allah Teâlâ şu batı deniziyle ve doğu deniziyle konuştu. Batı denizine : Kullarımdan bazı kullarımı senin üzerinde taşıyacağını. Onlar hakkında nasıl davranacaksın? buyurdu. O : Onları batırırım, dedi. Allah Teâlâ : Senin baskının kenarlarındadır. Onları ben elimle taşıyım, buyurdu ve onu süs ve avdan yoksun kıldı. Şu doğu deniziyle konuştu ve : Kullarımdan bazılarını senin üzerinde taşıyacağım. Sen onlara ne yapacaksın? buyurdu. O : Onları ellerim üzerinde, taşıyacağım ve onlar için bir annenin çocuğuna olduğu gibi müşfik olacağım, dedi. Allah Teâlâ da mükâfat olarak ona süs ve av verdi. Sonra Bezzâr der ki: Bu hadîsi Süheyl'den Abdurrahmân İbn Abdullah fbn Ömer'den başkasının rivayet ettiğini bilmiyoruz. Onun ise hadîsi münkerdir. Hadîsi Süheyl... Abdullah İbn Ömer'den mevkuf olarak da rivayet etmiştir.

Sonra Allah Teâlâ yeryüzünü, yeryüzünde yaşayan canlıların hayatı yeryüzünün sarsılması sebebiyle bozulmasın diye, bir de oranın karâr kılması, sarsılmaması için yüksek, sarsılmaz, sabit dağları yeryüzünde yarattığını zikreder. Bu sebeptendir ki başka bir âyette: «Dağları dikmiştik.» (Nâziât, 32) buyurmuştur. Abdürrezzâk der ki: Bize Ma'mer... Hasan'dan rivayetle haber verdi ki o, şöyle demiş : Yeryüzü yaratıldığında sarsılıyordu, (melekler) : Bu, sırtında hiç kimseyi karâr kıdırmayacak, dediler, sabahleyin bir de gördüler ki dağlar yaratılmış. Melekler dağların niçin yaratıldığını bilmediler. Saîd'in Katâ-de kanalıyla... Kays İbn Ubâd'dan rivayetinde Allah Teâlâ yeryüzünü yarattığı zaman yeryüzü hareket etmeye, sarsılmaya başlamış, melekler : Bu, sırtında hiç kimseyi barındırmayacak (karar kıdırmayacak), demişler, bir de sabah olmuş ki orada yüksek dağları görmüşler. İbn Cerîr der ki: Bana Müsennâ... Ali İbn Ebu Tâlib (r.a.) den rivayet etti ki o, şöyle demiş : Allah Teâlâ yeryüzünü yarattığında, o sallandı (sarsıldı) ve : Ey Rabbım, benim üzerime Adenioğlunu koyacaksın da üzerimde

hatâlar işleyip benim üzerimde pislikler mi yapacaklar? demiş. Allah Teâlâ orada onlann gördükleri ve görmedikleri dağlan dikmiş. Böylece yeryüzünün sarsılması, etin seyirmesi gibi olmuş.

Allah Teâlâ yeryüzünde nehirler ve yollar koymuştur. Oraya koyduğu nehirler bir yerden başka bir yere kullarına rızık olsun için akar. Bir yerden kaynar ama başka bir yer ahâlîsinin nzkıdır. Bölgeleri, çölleri, kurak yerleri geçer, dağlan ve yüksek yerleri deler ve ahâlîsinin emrine verilmiş olduğu ülkeye ulaşır. Onlar yeryüzünde sağa sola, güneye kuzeye, doğuya batıya doğru akarlar. Küçükleri, büyükleri vardır. Dereler bazan akar, bazan kesilir. İçlerinde Allah'ın muradı ve takdiri ölçüşünce çağlayanları, toplanıp dumlanlan, hızlı ve yavaş akanları vardır. Allah Teâlâ onlan müsahhar kılmış ve kullanna kolaylaştırmıştır. O'ndan başka tanrı, O'nun dışında bir Rab yoktur. Aynı şekilde yeryüzünde, kulların bir ülkeden bir ülkeye gidecekleri yollar yaratmıştır. O kadar ki Allah Teâlâ, aralarında bir geçit ve yol olsun diye dağları yarmıştır. Nitekim bir âyette şöyle buyurur : «Doğru

yolda gitsinler diye, geniş yollar açtık.» (Enbiyâ, 31). Allah Teâlâ büyük dağlar, küçük tepelerden işaretler de yaratmıştır. Yolcular karada ve denizde yollarını kaybettikleri zaman onlarla yollarını ta'yîn eder, bulurlar. Gece karanlığında «Yıldızlarla da onlar yollarını bulurlar.» Yıldızlarla yollarını bulacakları açıklaması İbn Abbâs'ındır. Mâ-lik'den «İşaretler de yarattı.» âyeti hakkında rivayete göre. onlar : İşaretler yıldızlardır, öbürleri ise dağlardır, derlermiş.

Sonra Allah Teâlâ azametine dikkati çekerek hiç bir şey yaratamayan, aksine kendileri yaratılmış olan Allah dışındaki putlara değil de sâdece zâtına ibâdetin gerekli olduğuna işaret buyurur. «Yaratan; yaratmayan gibi midir hiç? Artık öğüt almaz mısınız?»

Sonra Allah Teâlâ onlara nimetlerinin çokluğuna ve ihsanına işaretle : «Allah'ın nimetini sayacak olursanız bitiremezsiniz. Muhakkak ki Allah; Gafûr'dur, Rahîm'dir.» buyurur. Sizin günâhlarınızı bağışlar. Şayet bütün nimetlerinin şükrü ile sizi yükümlü kılmış olsaydı, bunu yerine getirmekten âciz kalırdınız. Şayet bununla emretmiş olsaydı, zayıf düşer ve bırakırdınız. Şayet size azâb etmiş olsaydı,

size zulmetmiş olmaksızın size azâb ederdi. Fakat O Gafûr'dur, Rahîm'dir, çoğunu bağışlar ve ancak az bir kısmı yüzünden sizi cezalandırır.

İbn Cerîr der ki: Allah Teâlâ bu âyette şöyle buyuruyor : Madem ki siz nimetlerin bir kısmının şükrünü edaya güç yetiremiyor, bundan âciz kalıyorsunuz bu durumda tevbe eder, Allah'ın tâatına, O'nun hoş-nûdluğuna tâbi olmaya dönerseniz; muhakkak Allah; Gafûr'dur, O'na dönüp tevbeden sonra size azâb etmeyecek olan Rahîm'dir.[\[14\]](#)

İzahı

Denizler ve Okyanuslar

Şüphesiz ki insanların sığınağı ilk çağlarda mağaralar idi. Çünkü henüz yapı san'atını bilmemekteydiler. Taş devri öncesi mağarada yaşamış; taş devrinde kar, dolu, fırtına ve yağmur gibi tabiat olaylarından korunmak için taşları yontmuş ve kendini vahşî hayvanların saldırısından mağaralara sığınarak korumuştur. Dağlar, dünyamızın katı kabuğunun ayrılmaz bir parçasıdır. Dünyamızın dış kabuğu sarsıldığı zaman' birlikte dağlar da sarsılır.

Dağlarda muhtelif madenler vardır. Demir, bakır, altın vs. gibi. Biz onları durur gibi görüyoruz ama onlar fezada kurşun gibi hızla hareket etmektedirler. Çünkü yeryüzü hareket etmektedir. Dağların en önemli rollerinden birisi de, dünyamızın kabuk tabakasının birbiriyle tutunmasını sağlamasıdır. Bir direğin cadın tuttuğu gibi dağlar da dünyamızı tutmaktadır. Dağların tabiî fonksiyonlarından bir diğeri de yeryüzünün kabuk dengesini korumaktır. Değişik tabiat olaylarının aşındırması neticesinde dünyamızın kara kabuğu sürekli değişimlere uğramaktadır. Bu değişme, kabuğun yüksek kısımlarıyla alçak kısımları arasında sürekli devam edip gitmektedir. İşte bütün bu hususlara temas eden Kur'an-ı Kerîm şöyle buyurmaktadır :

1- «Onlar dağlardan evler oyarak kendilerini emin kılarlardı.» (Hıcr, 82)

2- «Allah yarattığı şeylerden size gölgelikler yaydı. Dağlardan mağaralar yaptı. Sizi sıcaktan koruyacak elbiseler ve harbde sizi muhafaza edecek elbiseler yarattı. O'na teslimiyetle itaat etmeniz için size böylece nimetini tamamlıyor» (Nahl, 81)

3- Nuh'un oğlu: «Beni sudan koruyacak bir dağa sığınırım,» dedi. Nuh da: «Bugün Allah'ın emrinden koruyacak yoktur. Ancak Allah'ın rahmet ettiği kurtulur, dedi. O sırada aralarına bir dalga girdi, o da boğulanlardan oldu.» (Hûd, 43)

4- «Arz ve dağların sarsıldığı günde, dağlar akıp dağılan kum gibi olurlar.» (Müzzemmil, 14)

5- Allah'ın; gökten su indirip, kendisiyle çeşit çeşit meyvalar çıkardığımızı görmedin mi? Keza dağlardan, renkleri muhtelif beyaz, kırmızı ve gayet siyah yollar peyda eyledik. (Fâtır, 27)

6- «Sen dağları görür, onları hareketsiz ve sabit sanırsın. Halbuki onlar bulutların geçişi gibi geçerler. Bu, her şeyi sapasağlam yapan Allah'ın sanatıdır. Şüphesiz o, işlediğiniz şeylerden haberdârdır.» (Nemi, 88)

7- «biz yeri beşik kılmadık mı? Dağları kazıklar yapmadık mı?» (Nebe, 6-7)

8- «O, sizi çalkalamasın diye yeryüzüne büyük dağlar, yolunuzu bulmanız için de yollar ve nehirler koydu.» (Nahl, 15)

9- «Yeryüzünde insanları çalkalamamak için sabit dağlar yarattık. İnsanlar diledikleri yere gidebilsinler diye yeryüzünde geniş yollar açtık.» (Enbiyâ, 31)

10- «Ve göğü korunmuş bir tavan kıldık. Halbuki müşrikler bunun (gökyüzünün) alâmetlerinden yüz çeviricidirler.» (Enbiyâ, 32)

11- «Allah, arz üzerinde sabit dağlar yarattı. Onu bereketli kıldı. Yiyecek ve içeceklerini takdir etmek, sorup suâl edenler için bunların yaratılması dört günde tamamlandı.» (Fussilet, 10)

Şimdi yeryüzünün kabuğunda bir gezinti yapalım. Oradaki dağları, denizleri, ırmakları, vadileri ve çölleri görmeye çalışalım. Dünyamız ilk elbiselini giydiği günden beri bu tabiat parçaları acaba olduğu gibi duruyor mu? Dünyamızın ilk yaratıldığı gündeki görünümü bugünkünün aynı mıydı, yoksa değişikliğe uğramış mıdır? İçinizden dünyanın hiç değişikliğe uğramadığını söyleyecek birisi çıkabilir. Nitekim bizim gördüğümüz tabiat manzaraları, tarihin muhtelif çağlarında yaşamış olan cedlerimizin görmüş olduğunun hemen hemen aynıdır. Dün

cedlerimiz nasıl Nil vadisinde yerleşmişse bugün de biz yerleşiyoruz. Dün nasıl onların çevresinde çöller yer alıyorduydu bugün de bizim çevremizde çöller yer almaktadır. Ama gerçek hiç de böyle değildir. Şüphesiz ki dünyamızda her an renkli değişimler olmakta, ancak bu değişimler pek yavaş yürümektedir. Binlerce yılda ancak farkedilir. Dünyamızın yaşına ve jeolojik olaylara göre, Firavunların Nil vâdisine yerleştiği günden bizim yaşadığımız güne pek fazla zaman geçmiş değildir. Yalnızca tabiat mı değişiyor? Hayır, tabiattaki tüm canlılar değişiyor. İlk doğuşundan beri sürekli bir değişme ve gelişme var. Dünya üzerindeki çok yavaş yürüyen değişme, tabiat ve atmosfer olaylarının neticesinde meydana gelmektedir. Yeryüzündeki bu tabii değişimlerin eskiden beri en büyük etkeni ısı derecesinin değişikliğidir. Gece ve gündüz, yaz ve kış değişen hava sıcaklığı en büyük tabii aşınmanın sebebidir. Bu değişmeler, kayalann parçalanıp dağılmasına sebep olmaktadır. Meselâ bir parça kayayı ısıtsak sonra soğut-sak ve bu ameliyeyi uzun zaman devam ettirsek bir müddet sonra taşın parçalandığını

görürüz. Yalnız hava sıcaklığı değil, rüzgârlar, yağmurlar, seller ve dalgalar da büyük tabîî aşınmanın sebebleridir. Hepsi de kayalara çarpar, onları parçalar, bu parçalanan bölümleri, vadilere ve deniz kıyılarına taşırlar. Orada üst üste yığılan bu parçalar tabakalar halinde birleşir, yan yana gelir ve yığma kayaları oluştururlar. Tabiattaki değişikliklerin en önemli âmillerinden birisi de deniz kıyılarıdır. Denizin dibinde kalan kısımlar, zamanla kalkerli taşların oluşumuna sebep olurlar. Aşınma ameliyesi adı verilen bu ameliye, aynı zamanda hem yapma hem de yıkma ameliyesidir. Tıpkı büyük bir kayayı kırıp taşlarından istifâde ederek caddeleri döşeyen veya binaları yapan kimsenin durumu gibi. Yeryüzünde oluşum şekline göre çeşitli kayalara rastlanır.

Vadilerin yamaçlarına, deniz kıyısındaki dikliklere, yapı için kazılan temellere, açılan kuyulardan çıkan maddelere bakarsak yer kabuğunun bazan yumuşak, bazan sert, türlü renk ve görünüşte kayalardan yapıldığını anlarız. Kayalar (kütleler) tek bir maddeden yapılmış değildir. Ayrı

ayrı bileşimlerde, renklerde sert veya yumuşak elemanların bir araya gelmesiyle teşekkül etmişlerdir. Bir kayayı teşkil eden bu çeşit elemanların her birine mineral denir. Meselâ granit adı verilen kaya, üç mineralin bir araya gelmesiyle teşekkül etmiştir. Bunlar feldspat, kuvars ve mika'dır. Kayalar üzerinde görülen yüzey şekillerin şu veya bu biçime girmesinde kayaların büyük rolü vardır. İşte coğrafyanın kayalar ve onların özellikleri ile ilgilenmesi bilhassa bu sebeptendir. Bu te'sîrleri iyice kavrayabilmek için, önce kayalar hakkında bilgi edinmek lâzımdır.

Yerkabuğunu meydana getiren kayalar üç farklı takıma ayrılır:

a) Katılaşım kayaları: Bunlar, dünyanın iç kısımlarında bulunan ve magma denilen erimiş ve kızgın maddelerin taşküre içine sokularak ya da kırıklardan, volkanlardan yeryüzüne çıkarak soğuması ve katılaşması ile meydana gelmişlerdir. Bu kayalar tabakalaşma göstermezler. Bazıları İri taneli, bazıları çok küçük taneli olur; bazılarında ise iri taneler adeta hamur içine serpilmiş gibidir. Bu

durum, o kayayı meydana getiren magmanın, yavaş ya da hızlı soğumasına bağlıdır. Yeryüzüne kadar çıkan magma çabuk soğur. Bu yüzden kaya, küçük taneli ya da cam gibi olur. Yerkabuğunun derinliklerinde ise, magma yavaş yavaş soğuduğu için buralarda iri kristalli kayalar meydana gelir. Memleketimizde en çok rastlanan katılaşım kayalar; granit, bazalt ve andezitlerdir. Bunlardan granit, iri kristallidir.

b) Tortul kayalar : Dış kuvvetlerle kayalardan koparılıp çukur yerlere, göl ve deniz diplerine taşınıp yığılan ve zamanla kaim tabakalar teşkil eden tortulara bu ad verilir. Bunların yığılmaları çeşitli şekillerde olur.

Tortulaşma, kimyasal yollarla olabilir. İçlerinde erimiş bir halde kalsiyum karbonat taşıyan karbon dioksitli sular, bazı hallerde karbon dioksitin uçması yüzünden içindeki kalsiyum karbonatı tortu halinde bırakır. Yeraltı mağaralarında görülen sarkıt ve dikitler, kalkerli arazilerde kaynakların ağız kısımlarında görülen traverten denilen (Denizli

yakınında Pamukkale'de ve Antalya'da görüldüğü gibi) tortular böyle meydana gelirler.

Bazan tortulaşma, organik yollarla olur. Denizlerde yaşayan ve kalkerli ya da silisli kavkılara sâhib olan küçük canlılar, öldükten sonra deniz diplerine yığılarak, zamanla kalın tabakalar meydana getirirler. En çok rastlanan diğer tortulaşma şekli de; akarsuların, buzulların, rüzgârların, deniz kıyılarında dalgaların ve akıntıların daha önce mev-cûd olan kayaları aşındırıp, küçük parçalara ayırmaları ve bunları sürükleyip çukur yerlere yığmaları ile meydana gelir. Kum, kum taşları, killer, çakıl ve konglomeralar bu şekilde meydana gelirler.

Bütün bu tortular, eğer sonradan iç kuvvetlerle bozulmamış, alt üst olmamışlarsa meydana gelişine göre birbiri üzerine yığılır ve yatay tabakalar meydana getirirler. Bu tortulaşma, uzun jeoloji devirleri boyunca bazan yüzlerce hattâ binlerce metre kalınlığa erişebilir. Bu tabakaların içinde, onların teşekkül ettikleri jeoloji devrinde yaşayan hayvan ve bitkilerin kalıntılarına, izlerine rastlanır. Bunlara «fosil» adı verilir Fosiller, yerkabuğunu teşkil eden bu

tortul kayaların ve tabakaların birbirine nazaran yaşlarını tâyin etmeye yararlar.

c) Başkalaşmış kayalar: Bunlar tortul kayaların arasına sonradan kızgın magmanın girmesi ya da iç etkenlerin etkisi altında bu kayaların yüksek basınçlara ve yüksek sıcaklıklara mâruz kalmaları sonucunda meydana gelmişlerdir. Bu olaylar tortul kayaların özelliklerini değiştirir. Eskiden kristalli olmayanlar yüksek sıcaklık ve basınç altında eriyip yeniden katılaştıran kristalli bir hal alırlar. Yüksek basınçlar bunlara, birbirine sıkı bir şekilde yapışmış ince levhacıklı bir görünüş verir. Gene sıcaklık ve basınç altında meydana gelen kimyasal olaylar neticesinde bileşimleri de değişebilir.

Başkalaşmış kayalar, kristalli oluşlarıyla katılaşım kayalarına yakınlık gösterirler. Fakat bir yandan da tabakalar halinde bulundukları için tortul kayalara benzerler. Bunların en yaygın örnekleri gnasyalar, şistler ve mermerlerdir. Gnaysın bileşimi granitin aynısıdır; onun gibi kristallidir. Fakat kristalleri tabaka tabaka ezilmiş olduğu için kolayca granitten ayrılır. Şistler çok çeşitli olurlar; bazıları

kristalli, bazıları kristalsizdir. Bunlar yaprak yaprak oluşlarıyla tanınırlar. Mermerler, kalkerlerin değişikliğe uğraması ve tamamıyla kristalli bir hal alması ile meydana gelmişlerdir.

Yukarıda açıkladığımız kayalann her birinin ayrı bir yapısı vardır. Bu sebeple bunlar aşındırıcı dış etkenlere karşı aynı derecede dayanamazlar ve bu yüzden de üzerlerinde aynı şekiller meydana gelemez. Demek ki yeryüzü üzerinde gördüğümüz çeşitli arazi şekilleri, sadece iç ve dış kuvvetlerin işi değildir. Bu şekillerin şu ya da bu görünüşte olmaları, onları meydana getiren kayaların özellikleri ile de ilgilidir. Bu durum aynı zamanda bitki örtüsü ve insan hayatı için de önemlidir.

Granit gibi iri taneli katılaşım kayaları üzerinde, günlük sıcaklık farklarının şiddetli olduğu yüksek dağlarda sivri uçlu tepeler meydana gelir. Buna karşılık aşınımın çok ilerlemiş olduğu eski dağlarda ve nemli iklimlerde, granitler kubbe şeklinde yuvarlak tepeler meydana getirirler. Granit farklı minarellerden yapıldığı için kolayca dağılır ve ufala-

nır. Neticede killi ve kumlu bir toprak teşekkül eder. Bu topraklar bitek değildir.

Kum taşları, genellikle sarp diklikler meydana getirir. Bu dikliğin üst kısmında az ya da çok geniş düzlükler görülür. Bazı kum taşlarının içinde kolayca aşınan maddeler bulunur. Bu dirençsiz maddeler daha çabuk aşınır ve neticede harabelere benzeyen garip yer şekilleri meydana gelir.

Killer ve şistler, geçirimsiz kayalardır. Aşımına karşı dirençleri azdır. Bu sebepten yüksek tepeler teşkil ettikleri nadiren görülür. Bunların üzerinde şekiller basık, yamaçlar az eğilimli ve vadiler sıktır. Killerden meydana gelen ve bitki örtüsü tarafından korunmayan bazı yamaçlar, sel yarıntıları ile geçilemeyecek kadar parçalanmıştır.

Kalkerler ve bazaltlar çok defa sarp dikliklerle kuşatılan düzlükler meydana getirirler. Çok çatlaklıdırlar. Bu yüzden sular derinlere sızar; yüzeyleri kurudur. Ayrıca kalkerler suda erirler. Bunun sonucunda kalkerler üzerinde bazı özel erime şekilleri (karst şekilleri) meydana gelir.

Gnayslar da sebep oldukları şekiller bakımından az çok granitlere benzer. Bunlar yüksek dağlar üzerinde testere dişlerine benzeyen tepeler meydana getirirler. Buna karşılık çok aşınmış yerlerde üzerlerinde kubbemsi şekiller görülür.

Bilindiği gibi dünyamız hiç bir zaman olduğu şekilde kalmamıştır. Nitekim güneşin, gezegenimize her sabah yeniden doğduğu ve her sabah yeni bir dünya ile karşılaştığı söylenegelmiştir. Aşınma ameliyesinin sonucunda zamanla dağlar kaybolur. Denizlerin dibine dökülen kayalardan okyanusların ağzını dolduran akıntılardan yeni birikimler meydana gelir. Ve yerkabuğunun hareketinden uzun jeolojik zamanlar boyunca yeni dağlar ve denizler oluşur. Bu şekilde meydana gelen en son silsile Alpler ve Himalayalardır. Alplerde ve Himalayalarda yıkılma ve yok olma ameliyesi teşekkül etmemiştir. Bu dağlar 4. Jeolojik devrede meydana, gelmiştir.

Yeryüzünün kabuğu çok hassas Ölçülere dayanmaktadır. Yeryüzünün kabuğundaki her yer diğerini dengeleyen bir terazinin iki kefesi gibidir. Hassas bir terazinin iki kefesi birbirini tam dengeler.

Bu denge öbür kefeye bir ağırlık konuncaya kadar devam eder. Ama kefelerden birisinin ağırlığı değişince denge bozulur ve öbür kefe kalkar. Ancak iki kefedeki ağırlık eşitleşince, terazi dengesini tekrar sağlar. İşte dağlar, dünyamız üzerinde böylesine bir denge rolü oynamaktadır. Nitekim Kur'an-ı Kerîm buna işaretle şöyle buyurmaktadır :

1- «Yeryüzünde sarsılmayasınız diye sabit dağlar, nehirler ve yollar koymuştur ki onunla, doğru yolu bulasınız.»

2- «Yeryüzünde insanları çalkalamamak için sabit dağlar yarattık. İnsanlar diledikleri yere gidebilsinler diye yeryüzünde geniş yollar açtık.» (Enbiyâ, 31)

Dünyamızın dış kabuğu Öyle bir denge rolü oynarken merkezdeki iç şartlar bu dengenin rahat ve sürekliliğini bozar. Yerin merkezindeki yüksek basınçlar; merkez ve kabuk arasındaki sıvı kısımda - ki bu kısım henüz donanmıştır- şiddetli yayılan sarsıntılara, bu ise yeryüzünün kabuğunun yükselip alçalmasına sebep olur. Alçalan kısımlara sular dolar ve büyük denizler teşekkül eder. Bu durum, jeolojik

devrelerde vâridir. Karaların ortasını dolduran bu yığınları içerisinde büyük ağırlıklar mesâbesindeki tortular teşekkül eder. Tortulan aşınma ameliyesi dağlardan ve platolardan taşır. Denizlerdeki tortular çoğaldıkça yığılan bu tortular şiddetli basınç neticesinde gelecekteki dağların kökünü teşkil eder. Basınç neticesinde bu kısımlar yükselir ve buranın yükselmeşinden sonra meydana gelen alçak bölümler sularla dolar. İşte jeolojik devreler, uzun yıllar sonunda böyle meydana gelir. Yeryüzünde tabiî dengeyi, yeryüzünün şeklini bozan en büyük sarsıntı; bugünkü jeolojik devrin ortalarına rastlayan ve kırk milyon sene içerisinde teşekkül etmiş olduğu sanılan Alp silsilelerinin oluşmasıdır. Hindistan'ın kuzeyinden Amerika kıyılarına kadar uzandığı tahmin edilen Orta Akdeniz tortularından bugünkü Himalayalar ve Alpler teşekkül etmiştir. Tabiatı itibâıyla bu oluşum çok yavaş cereyan etmektedir. Bugün de aynı oluşum sürmektedir. Yerkabuğundaki bu değişikliklerle beraber pek çok volkanlar fışkırmıştır. Kuzey Hindistan'da Dekkan platosunda meşhur bazalt tabakaları bu zamanda teşekkül

etmiştir. Bizim memleketimizde (Mısır) Ebu Züher'de Süveys yolunda ve Peyum civarındaki bazalt tabakalar da bu jeolojik devreye aittir. Yeryüzündeki bu volkanik patlamalar büyük ölçüde azalmış, günümüzde ancak üç yüze yakın volkanik saha kalmıştır. Bunlardan çoğunluğu zaman zaman durur, zaman zaman fışkırır. Bu volkanlar yeryüzünün bazı bölgelerinin çökmesine, bazı bölgelerin de yükselmesine sebep olur.^[15]

19 — Allah; gizlediklerinizi de, açığa vurduklarınızı da bilir.

20 — Allah'tan başka taptıkları; hiç bir şey yaratmazlar. Çünkü onların kendileri yaratılmıştır.

21 — Onlar; diri değil, ölüdürler. Ne zaman dirileceklerini de fark edemezler.

Allah'tan Başka Taptıkları

Allah Teâlâ açık olan şeyleri bildiği gibi gizlilikleri ve gönüllerde olam da bildiğini haber veriyor. O, kıyamet günü her amel işleyeni ameli ile cezalandıracaktır: Eğer ameli hayır ise hayırla, şer ise şerle karşılığını verecektir. Sonra Allah Teâlâ, Allah'ın dışında ibâdet edegeldikleri putların hiç bir şey

yaratamayacaklarım, aksine onların yaratılmış olduklarını haber verir. Nitekim İbrâhîm Halîl de şöyle demişti : «Yonttuğunuz şeylere mi tapıyorsunuz? Halbuki sizi de yaptıklarınızı da Allah yaratmıştır.» (Sâffât, 95-96).

«Onlar diri değil, ölüdürler.» buyrulur ki; onlar cansızdırlar, onlarda rûh yoktur. İşitemezler, göremezler ve akledemezler. «Ne zaman dirileceklerini de fark edemezler.» Kıyametin ne zaman kopacağını bilmezler. O halde onların katında menfaat veya sevâb veya bir ceza nasıl umulabilir? Bunlar ancak her şeyi bilen (Allah) tan umulabilir ki. O her şeyin yaratıcısıdır.^[16]

22 — Sizin ilâhınız tek bir ilâhtır. Âhirete inanmayanların kalbleri inkâr edicidir ve onlar büyüklük tasla-yanlardır.

23 — Şüphesiz Allah, onların gizlediklerini de, açığa vurduklarını da bilir. Ve O, büyüklük taslayanları sevmez.

Tek Bir İlâh

Allah Teâlâ Vâhid, Ahad, Ferd ve Samed olan zâtından başka tanrı olmadığına, kâfirlerin

kalblerinin bunu inkâr ettiğini haber verir. Nitekim onların şaşkınlık içinde şöyle dediklerini de haber veriyor : «Tanrıları bir tek tanrı mı kıldı? Doğrusu bu, çok tuhaf bir şeydir.» (Sâd, 5). Başka bir âyette de şöyle buyurur: «Allah tek olarak anıldığı zaman âhirete inanmayanların kalbleri tiksindir. Ama Allah'-tan başkaları anıldığı vakit hemen yüzleri güler.» (Zümer, 45).

«Kalblerinin Allah'ı birlemeyi inkâr etmesiyle birlikte onlar Allah'ın ibâdetinden de büyüklük taslarlar.» Başka bir âyette: «Bana kulluk etmeyi büyüklüklerine yediremeyenler hor ve hakîr olarak cehenneme gireceklerdir.» (Gâfir, 60) buyrulurken burada da: «Şüphesiz (gerçekten) Allah, onların gizlediklerini de, açığa vurduklarını da bilir (ve bunlar karşılığında onları tâm bir ceza ile cezalandıracaktır.) Ve O, büyüklük taslayanları sevmez.» buyurur.^[17]

24 — Onlara: Size Rabbımız ne indirdi? denildiği zaman; geçmişlerin masallarını, derler.

25 — Bununla onlar, kıyamet günü kendilerinin bütün yüklerini taşıdıktan başka, bilgisizlikle baştan

çıkardıklarının yüklerinden bir kısmını da sırtlarlar. Dikkat edin; yüklendikleri yük, ne kötüdür.

Allah Teâlâ bu âyetlerde buyurur ki: O, yalanlayanlara : Size Rabbımız ne indirdi? denildiği zaman; onlar cevaptan yüz çevirerek : Geçmişlerin masallarını. O, hiç bir şey indirmemiştir. Bize okunan şey geçmişlerin masallarından başka bir şey değildir. Eskilerin kitab-lanndan alınmadır, derler. Allah Teâlâ başka bir âyette : «Öncekilerin masallarıdır. Başkalarına yazdırıp sabah akşam kendisine okunmaktadır, dediler.» (Furkân, 5) buyurur ki; onlar peygambere iftira ediyor, bütünüyle bâtil olan birbirine zıd muhtelif sözler söylüyorlardı. Nitekim başka bir âyette şöyle buyrulur : «Bir bak; sana nasıl misâller getirdiler? Onlar sapmışlardır, bir daha yol bulamazlar.» (Furkân, 9). Bu böyledir; zîrâ kim haktan çıkmışsa; ne söylerse söylesin hatâ etmiştir. Onlar : «O, sihirbazdır, şâirdir, kâhindir, delidir.» diyorlardı. Sonunda biricik şeyhleri Velîd İbn Muğîre el-Mahzûmî'nin onlar için uydurmuş olduğu sözde karâr kıldılar. Onun hakkında Allah Teâlâ şöyle buyurur : «Doğrusu o, düşündü ve ölçüp biçti.

Canı çıkası nasıl da ölçüp biçti. Sonra yine canı çıkası nasıl da ölçüp biçti. Sonra baktı. Sonra kaşlarını çattı, suratını astı. Sonra da arkasını dönüp büyüklük tasladı. Ve dedi ki: Bu, sâdece öğretilегelen bir büyüdür.» (Müddes-sir, 18-24). İşte onun bu sözü nakledildi, hikâye edildi ve onun söz ve görüşünden kaynaklanarak yayıldı. Allah hepsim çirkin kılsın.

Allah Teâlâ buyurur ki: «Bununla onlar; kıyamet günü kendilerinin bütün yüklerini taşıdıktan başka, bilgisizlikle baştan çıkardıklarının yüklerini de sırtlarlar.» Onların böyle söylemelerini takdir buyurduk ki; böylece bütün yüklerini taşısınlar, onlara tâbi olan, onlara muvafık hareket edenlerin de yüklerini sırtlasınlar. Böylece kendi sapıklıklarının suçu, günâhı üstlerinde kaldığı gibi başkalarını yoldan çıkarmaları ve onların da kendilerine uymaları suçu da onların üzerinde kalsın. Nitekim bir hadîste şöyle buyrulur: Kim bir hidâyete çağırırsa ona uyanların mükâfatlarının bir benzeri ona da olur. Ona uyanların mükâfatlarından bu hiç bir şey" eksiltmez. Kim de bir sapıklığa çağırırsa; ona uyanların günâhlarının bir misli o çağıranın da

üzerine olur. Bu ona uyanların günâhlarından hiç bir şey eksiltmez. Allah Teâlâ başka bir âyette şöyle buyurur: «Gerçekten onlar, hem kendi yüklerini ve hem de kendi yükleriyle beraber daha nice yükleri yüklenecekler ve uydurup durdukları şeylerden dolayı kıyamet günü sorguya çekileceklerdir.» (Ankebût, 13). Avfi'nin İbn Abbâs'tan «Bununla onlar; kıyamet günü kendilerinin bütün yüklerini taşıdıktan başka, bilgisizlikle baştan çıkardıklarının yüklerini de sırtlarlar.» âyeti hakkında rivayet ettiğine göre; bu âyet, Allah Teâlâ'nın: «Bununla onlar kıyamet günü kendilerinin bütün yüklerini taşıdıktan başka bilgisizlikle baştan çıkardıklarının yüklerinden bir kısmını da sırtlarlar.» (Nahl, 25) âyeti gibidir. Mücahid der ki: Onlar kendi yüklerini taşıyacaklar, kendi günâhlarını ve onlara itaat edenlerin günâhlarını da taşıyacaklardır. Onlara tâbi olanların (itaat edenlerin) azabından hiç bir şey hafifletilmeyecektir.[\[18\]](#)

26 — Kendilerinden öncekiler de düzen kurmuşlardı. Bunun üzerine Allah; binalarını temellerinden çökertti de üstlerindeki tavanları

başlarına yıkıldı. Hem bu azâb, onlara hissedemeyecekleri taraftan gelmişti.

27 — Sonra da kıyamet gününde onları rezil eder ve der ki: Haklarında tartıştığınız Benim (ortaklarım) nerede? Kendilerine bilgi verilmiş olanlar derler ki: Doğrusu bugün, rezillik ve zillet kâfirlere dir

Düzen Kuranlar

İbn Abbâs'tan rivayetle Avfî'nin «Kendilerinden öncekiler de düzen kurmuşlardı.» âyeti hakkında söylediğine göre o (düzen kuran), yüksek bir kule inşâ ettiren Nemrud'dur. İbn Ebu Hâtim'in ifâdesine nazaran bu görüşün benzeri Mücâhid'den de rivayet edilmiştir. Abdür-rezâk'ın Ma'mer'den, onun da Zeyd İbn Eslem'den rivayetine göre, yeryüzündeki zâlimlerin ilki Nemrud'dur. Allah Teâlâ onun üzerine bir sivrisinek göndermiş sinek onun burun deliğine girmiş ve orada dört yüz sene kalmış. Bu sırada onun başına tokmaklarla vurulmuş. İnsanların ona en acıyanı ellerini birleştirir ve ikisiyle birden onun başına vururmuş. Zîrâ o, tâm dört yüz sene zalimane yaşamış. Allah Teâlâ da onun hükümlanlığı miktarınca ona dört yüz sene azâb etmiş. Sonra da

öldürmüştür. İşte göğe doğru yüksek bir kule inşâ etmiş olan budur. Allah Teâlâ'nın hakkında : «Bunun üzerine Allah; binalarını temellerinden çökertti.» buyurduğu kişi de budur. Başkaları : Bilakis, o Buhtunnasr'dır, demişler ve Allah Teâlâ'nın burada hikâye etmiş olduğu hileyi (düzeni) anlatmışlardır. Nitekim Allah Teâlâ İbrahim sûresinde şöyle buyurur : «Halbuki dağları oynatacak güçte olsa bile, onların bu düzenleri Allah'ın elindeydi.» (İbrahim, 46). Bir başkaları da bunun Allah'ı inkâr eden, O'na ibâdetle bankalarını ortak koşan kimselerin yaptıklarını ibtâl için bir misâl kabilinden olduğunu söylemişlerdir. Nitekim Nûh (a.s.) da şöyle demişti: «Büyük büyük düzenler kurdular.» (Nûh, 22). Onlar her vesile ile insanları şirklerine meylettirmek ve insanları saptırmak için her türlü hileyi, düzeni kurmuşlardır. Bu sebeple kıyamet günü onlara tâbi olanlar kendilerine şöyle diyeceklerdir: «Hayır, gece ve gündüz işiniz hilekârlıktı. Hani siz, bizim Allah'a küfretmemizi ve O'na eşler koşmamızı emrediyordunuz.» (Sebe, 33).

«Bunun üzerine Allah; binalarını temellerinden çökertti.» Onu kökünden söküp attı, amellerini yok etti, kazıdı. Başka âyetlerde şöyle buyrulur: «Savaş için ateşi ne zaman körükleseler; Allah onu söndürür.» (Mâide, 64). «Fakat Allah'ın azabı, onlara, hesaplamadıkları yerden geldi. Ve kalblerine korku saldı. Kendi elleriyle ve inananların elleriyle evlerini yıkıyorlardı. Ey basiret sahipleri, ibret alın.» (Haşr, 2). Burada ise şöyle buyurulmaktadır: ((Bunun üzerine Allah; binalarını temellerinden çökertti de tavanları başlarına yıkıldı. Hem bu azâb; onlara hissedemeyecekleri taraftan gelmişti. Sonra da kıyamet günü onları rezil eder.» Rtisvâyılıklannı, kalblerinin gizlediklerini açığa çıkarır, alenî kılar. Başka bir âyette de şöyle buyrulur: «O günde ki sırlar yoklanıp meydana çıkarılacaktır.» (Tank, 9). Buhârî ve Müslim'in Sahihlerinde İbn Ömer'den rivayet edilen bir hadîste Allah Rasûlü (s.a.) şöyle buyurmuştur : Kıyamet günü her bir zâlim için oturak yerinin yanına zulmü ölçüşünce bir bayrak dikilir ve : Bu filân oğlu filânın zulmüdür, denilir. Böylece onların gizlemiş oldukları hîle, insanlara

açıklanır ve Allah Teâlâ bütün yaratıkların gözleri önünde onları rüsvây eder. Rab Teâlâ, onları - azarlama sadedinde şöyle buyurur : «"Haklarında tartıştığımız Benim eşlerim nerede? Onların yolunda savaştığınız, düşmanlık ettiğiniz ortaklar nerede? Onlar nerede; size yardım etmeleri, burada sizi kurtarmaları nerede? Size yardım ediyorlar mı veya kendilerine yardımları dokunuyor mu?» (Şuarâ, 93). (cArtık onun gücü de, yardımcısı da yoktur.» (Tank, 10). Hücetler onların aleyhine yönelip aleyhlerinde delil ortaya konup ta (azâb) kelimesi onlar hakkında gerçekleşince ve kaçılamayacak bir zamanda, özür dileyemeyecek bir duruma düşürüldüklerinde, susturulduklarında; dünya ve âhirette efendi olan ve kendilerine bilgi verilmiş olanlar, dünyada ve âhirette hakkı aramış olanlar işte o zaman derler ki: Doğrusu bugün; rezillik, zillet, rüsvâyılık, azâb Allah'ı inkâr etmiş, hiçbir fayda ve zarar veremeyecek biriyle Allah'a ortak koşmuş olan kâfirlere, onları kuşatmıştır, derler.[\[19\]](#)

28 — Melekler; kendilerine zulmetmiş olanların canını alırken: Biz, hiç bir kötülük yapmıyorduk,

diyerek teslim olurlar. Hayır, Allah sizin neler yaptığınızı bilir.

29 — Haydi cehennemin kapılarından girin. Orada temelli kalacaksınız. Büyüklenenlerin durağı ne kötüdür.

Haydin Cehenneme

Allah Teâlâ, kendilerine zulmetmiş müşriklerin ruhlarını teslim etme anındaki durumlarını ve ruhlarını almak üzere onlara meleklerin gelişini haber verir. Onlar, «Biz, hiç bir kötülük yapmıyorduk, diyerek (işitme, itaat ve boyun eğme izhâr ederek) teslim olurlar.» Nitekim onlar Allah'a dönüş gününde (âhirette) şöyle diyeceklerdir: «Andolsun Allah'a ki, ey Rabbımız; biz müşriklerden değildik» (En'âm, 23). «Allah onların hepsini yeniden dirilteceği gün, size yemîn ettikleri gibi O'na da yemin ederler.» (Mücâdile, 18). Allah Teâlâ onların bu sözlerini yalanlayarak şöyle buyurur : Hayır, Allah sizin neler yaptığınızı bilir. Haydi cehennemin kapılarından girin. Orada temelli kalacaksınız. Büyüklenenlerin durağı ne kötüdür. Allah'ın âyetlerine karşı ve Allah'ın elçilerine tâbi olmaktan

büyüklenen kimseler için ne kötü kalacak yer ve ne kadar aşağılatılmış (alçaltılmış) bir yurttur orası.

Onların ruhları cehenneme, öldükleri günden itibaren girecek, ka-birlerindeki cesedlerine cehennemin sıcaklığı ve sıcak yeli gelecektir. Kıyamet günü olduğunda, ruhları cesedlerine girecek ve cehennem ateşinde ebediyyen kalacaktır. «Aleyhlerine hüküm verilmez ki ölsünler. Onlardan cehennemin azabı da eksiltilmez.» (Fâtır, 36). «Sabah-akşam ateşe sunulurlar. Kıyamet koptuğu gün; Firavun'un adamlarını azabın en şiddetlisine sokun, denir.» (Ğâfir, 46).[\[20\]](#)

30 — Müttakîlere: Rabbınız ne indirdi? denildiği vakit : Hayır indirdi, derler. Bu dünyada ihsan edenlere iyilik vardır, âhiret yurdu ise daha hayırlıdır. Müttakîlerin yurdu ne de güzeldir.

31 — Adn cennetlerine girerler. Onların altlarından ırmaklar akar. Orada diledikleri kendilerininindir. Ve işte Allah, müttakîleri böyle mükâfatlandırır.

32 — Onlar; meleklerin, güzel güzel canlarını alacakları kimselerdir. Selâm size, yaptıklarınıza karşılık haydi girin cennete, derler.

Ve Müttakiler

Bu, âyet biraz Önce mutsuzlar hakkında verilen haberin hilâfına mutlular hakkında verilen bir haberdir. Mutsuzlar kendilerine: «Rab- biniz ne indirdi.» denildiği zaman cevaptan yüz çevirerek: «Hiç bir şey indirmedim. Bu ancak geçmişlerin masallarından ibarettir.» demişlerdi. Bunlar ise : Hayır indirdi, ona tâbi olan ve îmân edenler için rahmet, bereket ve güzellik indirdi, derler. Sonra bunlara (mutlu kişiler) Allah'ın peygamberlerine indirdikleri içinde Allah'ın, kullarına neler va'detmiş olduğu şöyle haber verilir: «Bu dünyada ihsan edenlere iyilik vardır. Âhiret yurdu ise. daha hayırlıdır.» Nitekim başka bir âyette şöyle buyrulur: «Kadın olsun, erkek olsun; her kim inanmış olarak iyi amel işlerse; ona hoş bir hayat yaşatacağız. Mükâfatlarını yaptıklarından daha güzeli ile ödeyeceğiz.» (Nahl, 97). Kimin dünyada ameli güzel olursa; Allah Teâlâ dünyada ve âhirette ihsanda bulunur. Sonra da

onlara âhiret yurdunun dünya hayatından daha hayırlı olduğu, oradaki mükâfatın dünyadaki mükâfattan daha mükemmel olacağı haber verilmektedir. Nitekim Allah Teâlâ başka âyetlerde : «Kendilerine bilgi verilmiş olanlar da şöyle demişti: Yazıklar olsun size. Allah'ın mükâfatı iman ve iyi amel eden kimseler "için daha hayırlıdır.» (Kasas, 80). «Allah katında olanlar; kendileri için daha hayırlıdır.» (Âl-i İmrân, 198). «Halbuki âhiret daha hayırlı ve daha bakîdir.» (A'lâ, 17) buyururken Rasûlü (s.a.) ne de şöyle buyurur: «Elbette âhiret senin için dünyadan daha hayırlıdır.» (Duhâ, 4). Daha" sonra onlar, âhiret yurdunu vafeder ve: «Müttakîlerin yurdu ne de güzeldir!» derler.

âyeti bir önceki âyette bulunan kısmından bedeldir. Yani âhirette onlar için And cennetleri; girecekleri, ebediyyen ikâmet edecekleri cennetler Vardır. Onların altlarından ırmak lar akar. Bu cennetlerin ağaçları ve köşkleri arasında ırmaklar akar. Orada diledikleri kendilerininindir. Allah Teâlâ, «Canların istediği ve gözlerin hoşlandığı her şey oradadır. Ve siz orada ebediyyen kalacaksınız.»

(Zuhruf, 71) buyururken bir hadîste de şöyle haber verilmektedir: Muhakkak bir bulut, içeceklerinin başında oturmuş cennet ehlerinden bir gruba uğrar. Onlardan birisi bir şeyi arzular arzulamaz hemen onların üzerine yağdınverir. O kadar ki onlardan birisi: Bize genç huriler yağdır, üese bu hemen oluverir. «Ve işte Allah müttakîleri, (zâtına îmân eden,,.O'ndan sakınan ve âmelini güzel yapan herkesi) böyle mükâfatlandırır.»

Sonra Allah Teâlâ onların, ruhlarını teslim etme anındadaki durumlarını haber verir. Onlar şirkten, kirden ve her türlü kötülükten tertemizdirler. Melekler onlara selâm verecek ve onları cennetle müjdeleyecektir. Nitekim başka bir âyette şöyle buyrulur: <(Muhakkak ki, Rabbımız Allah'tır, deyip sonra dosdoğru yolda yürüyenlerin Üzerlerine melekler iner, onlara: Korkmayın, üzölmeyin, size va'dolunan cennetle sevinin, derler. Biz, dünya hayatında da âhirette de sizin dostlannızız. Burada canlarınızın çektiğı şeyler sizindir. Ve burada size, umduğunuz her şey var. Gafur, Rahîm olanın ikramı olarak.» (Fussilet, 30-32). Mü'minin ve kâfirin ruhlarının

kateolunması hakkındaki vârid olmuş hadisleri, «Allah inananları, dünya hayatında ve âhirette sağlam bir söz üzerinde tutar. Zâlimleri de saptırır. Allah dilediğini yapar.» (İbrahim, 27) âyetinin tefsirinde vermiştik.[\[21\]](#)

33 ~ Onlar, kendilerine meleklerin veya senin Rab-bmın emrinin gelmesini mi bekliyorlar? Onlardan öncekiler de böyle yapmışlardı. Allah onlara zulmetmedi, fakat onlar kendilerine zulmediyorlardı.

34 — Bunun için işledikleri kötülöklere uğradılar ve alay ettikleri şey onları kuşattı.

Allah Teâlâ müşriklerin bâtılda ısrar ve devam etmeleri ve dünya ile aldanmaları karşısında onları tehditle : Bunlar meleklerin canlarını almaya gelmesini mi bekliyorlar? buyurur. Bu açıklama Katâ-de'nindir. «Veya senin Rabbının emrinin gelmesini mi bekliyorlar?» âyetinde kıyamet günü ve orada görecekları korkular kasdedilmek-tedir

Onlardan öncekiler de, onların benzerleri olan geçmiş müşrikler de şirklerinde böylece devam etmişler ve nihayet Allah'ın baskınını tatmışlar,

içinde bulundukları azâb ve cezaya dûçâr kalmışlardır, Allah onlara zulmetmemiştir. Zîrâ Allah Teâlâ onlara elçilerini göndermek ve kitablarmı indirmek suretiyle hüccetlerini onların aleyhine dikmiş ve onlardan özür beyan etmek hakkını kaldırmıştır. Ancak onlar elçilere muhalefet etmek ve onların getirdiklerini yalanlamak suretiyle kendilerine zulmetmişlerdir. Bu sebeptendir ki bu fiillerine karşı-Üİ Allah'ın azabına dûçâr kalmışlar ve alay etmiş oldukları elem verici azâb onları kuşatıvermiştir. Peygamberler onları Allah'ın cezalandırması İle tehdîd ettiğinde; onlar, peygamberlerle alay etmişlerdi. Bunun içindir ki kıyamet günü onlara : «Yalanlayıp durduğunuz ateş işte budur.» (Tür, 14) denilecektir.[\[22\]](#)

35 — Şirk koşanlar dediler ki: Allah dileseydi; ne biz, ne de babalarımız O'ndan başka bir şeye tapınırdık. O'nun emri dışında hiç bir şeyi haram kılmazdık. Onlardan öncekiler de böyle yapmışlardı. Peygambere; apaçık tebliğden başka ne düşer?

36 — Andolsun ki her ümmete: Allah'a ibâdet edin ve putlardan kaçının, diye peygamberler

göndermişizdir. Allah, içlerinden kimini hidâyete erdirdi. Kimi de sapıklığı hak etti. Şimdi yeryüzünde gezin de; peygamberleri yalanlayanların sonunun nasıl olduğunu görün.

37 — Onların hidâyeti bulmalarına ne kadar hırs göstersen muhakkak ki Allah dalâlete sapanı hidâyete erdirmez ve onların yardımcıları da yoktur.

Müşriklerin Boş İddiaları

Allah Teâlâ müşriklerin içinde bulundukları şirkde aldanmada olduklarını ve kaderi delil getirerek Özür beyân etmeye kalkıştıklarını haber verir. Onlar bunu şu sözleriyle ifâde ederler: Allah dileseydi; ne biz, ne de babalarımız O'ndan başka bir şeye tapınırdık. O'nun emri dışında beş kere doğuran ve beşincisi dişi olan develeri, putlara adanan ve serbest bırakılan develeri, altı batın çiftler çiftler doğuran koyunları ve benzerlerini haram kılmazdık. Halbuki onlar, Allah kendilerine bu hususta bir hüküm indirmemişken; bunları kendiliklerinden ileri sürüp uydurmuşlardır. Onlar bu sözleri ile şöyle demek İstiyorlar : Şayet Allah Teâlâ bizim yaptıklarımızdan hoşlanmamış olsaydı, bunu bizim üzerimize

indireceği bir ceza ile belli eder ve bunları yapmamıza fırsat vermezdi. Allah Teâlâ onlann bu şüphelerine bir reddiye olmak üzere şöyle buyurur: «Peygambere; apaçık tebliğden başka ne düşer?)) "İ'ani durum onlann sandığı gibi değildir. Allâh Teâlâ onları kınamamış, yermemiş değildir. Bilakis onları şiddetle yermiş ve en kuvvetli yasaklama ile onlara bu yaptıklarını yasaklamış, her ümmete peygamber göndermiştir. İnsanlardan her nesle ve gruba peygamber göndermiştir ki; bu peygamberlerin hepsi de, Allah'a ibâdete çağırmış ve Allah'ın dışındaki şeylere ibâdeti yasaklamıştır. Peygamberler, «Allah'a ibâdet edin ve putlardan kaçının.» emrini onlara iletmişlerdir. Allah Teâlâ Âdem oğullarından yeryüzü halkına Allah'ın göndermiş olduğu ilk peygamber olan Nûh (a.s.) un gönderilmiş olduğu Nûh kavmi içinde Allah'a ortak koşmanın meydana gelmesinden bu yana daveti doğu ve batılarda bütün insan ve cinleri kapsayan Muhammed (s.a.) ile tamamlayıncaya kadar insanlara peygamberler göndermeye devam etmiştir. Bütün peygamberler Allah Teâlâ'nın şu âyetlerinde belirtilen niteliklere

sahiptir: «Senden Önce gönderdiğimiz her peygambere : Benden başka tanrı yoktur, Bana kulluk edin, diye vahyetmişizdir.» (Enbiyâ, 25). «Senden önce gönderdiğimiz peygamberlerden sor. Biz, Rahmân'dan başka ibâdet edilecek tanrıları meşru kılmış mıyız?» (Zuhruf, 45). Bu âyet-i kerîme'de de Allah Teâlâ «Andolsun ki, her ümmete : Allah'a ibâdet edin ve putlardan kaçınınız, diye peygamberler göndermişizdir.)) buyurur ki; bundan sonra hangi müşrik, «Allah dileseydi; ne biz, ne de babalarımız O'ndan başka bir şeye tapınırdık.» diyebilir ki? Allah Teâlâ'nın şer'î dilemesi, bunu onlar için muhal kılmıştır. Çünkü Allah Teâlâ onları, peygamberlerinin dili ile bundan men'etmiştir. Kevnî dilemesine gelince; Allah'ın kevnî dilemesi, Allah'ın bir takdiri olarak onlara bu imkânı vermesidir. Onların bu hususta Allah Teâlâ'ya karşı bir hüccetleri yoktur. Çünkü Allah Teâlâ cehennemi ve şeytânlarla kâfirlerden oluşan oranın ehlini yaratmıştır. O kullan için küfre asla razı olmaz. Bu hususta en yüce hüccet ve kesin hikmet O'nundur.

Allah Teâlâ onları yerdigini, peygamberlerin uyarmasından sonra onları dünyada azâbla tehdîd buyurduğunu haber veriyor. Bu sebeptedir ki: «İçlerinden kimini Allah hidâyete erdirdi. Kimi de sapıklığı haketti. Şimdi yeryüzünde gezin de, peygamberleri yalanlayanların sonunun nasıl olduğunu görün.» Peygamberlere zıd giden ve gerçeği yalanlayanların durumu ne olmuştur bir sorun. «Allah onları yere batırmıştır ve kâfirlere de bunun benzerleri vardır.» (Muhammed, 10).

«Andolsun ki, onlardan öncekiler de yalanlamışlardı. Ama Benim inkârım nice oldu?» (Mülk, 18). Daha sonra Allah Teâlâ, Rasûlü (s.a.) nün onların hidâyete ermelerine olan hırsının eğer Allah Teâlâ onları saptırmayı murâd buyurmuşsa hiç bir fayda vermeyeceğini haber verir. Nitekim başka. bir âyette: Allah kimin de fitneye düşmesini isterse; onun için senin Allah'a karşı hiç bir şeye gücün yetmez.» (Maide, 41) buyururken Nûh (a.s.) da kavmine : «Allah sizi azdırmak isterse; ben size öğüt vermek istesem de faydası olmaz.» (Hûd," 34) demiştir. Bu âyet-i kerîme'de ise : «Onların hidâyeti

bulmalarına ne.kadar hırs göstersen muhakak ki, Allah dalâlete sapam hidâyete erdirmez.» buyrulurken Allah Teâlâ başka âyetlerde şöyle buyurur: «Kimi Allah saptırırsa; onu doğru yola götürecektir. O, bunları taşkınlıkları içinde serseri bir halde bırakır.» (A'râf, 186), «Doğrusu, üzerlerine Rabbinin sözü hak olanlar inanmazlar. Onlara her türlü âyet gelse bile. Elem verici azabı görünceye kadar.» (Yûnus, 96-97).

«Muhakkak ki Allah'ın şâm ve durumu şudur ki; O'nun dilediği olur, O'nun dilemediği olmaz.» Bu sebeptendir ki şöyle buyurmuştur: Muhakkak ki Allah, dalâlete sapanı hidâyete erdirmez. Allah'ın saptırdığını Allah'tan sonra hidâyete erdirecek kimdir? Hiç kimse yoktur ve onları Allah'ın azabından kurtaracak yardımcılar da yoktur. «Bilin ki; yaratma da, emir de O'nundur. Âlemlerin Rabbi olan Allah'ın şâm ne yücedir.» (A'râf, 54).[\[23\]](#)

38 — Onlar: Ölen kimseyi Allah diriltmez, diye olanca güçleriyle yemîn ettiler. Hayır, Öyle değil. Bu, O'nun dosdoğru bir va'didir. Ancak insanların bir çoğu bilmezler.

39 — Üzerinde ihtilafa düştükleri şeyi onlara açıklasın ve küfredenler gerçekten yalancı olduklarını bilsinler diye, diriltecektir.

40 — Bir şeyin olmasını istediğimiz zaman ona, sözümüz sâdece; ol, demektir ve o, hemen oluverir.

«Ol» Emri

Allah Teâlâ müşriklerden haber veriyor ki; onlar, Allah'ın ölenleri diriltmesini uzak görerek peygamberlerin bu hususta vermiş oldukları haberleri yalanlayarak, peygamberlerin verdiği haberlerin zıddına yemîn ederek, kuvvetli en ağır yeminlere kendilerini zorlayarak: «Ölen kimseyi Allah diriltmez.» demişlerdir. Allah Teâlâ onları yalanlama ve onlara bir cevap olarak : ((Hayır öyle değil, (aksine bu mutlaka olacaktır.) Bu; O'nun dosdoğru, (mutlak ve kesin) bir va'didir. Ancak insanların bir çoğı bilmezler.» Bilgisizliklerinden ötürü peygamberlere muhalefet eder ve küfre düşerler.

Daha sonra Allah Teâlâ, Allah'a dönüşün ve kıyamet günü cesed-lerin dirtilmesinin hikmetini beyânla şöyle buyurur: «Üzerinde ihtilâfa düştükleri (her) şeyi onlara (insanlara) açıklasın... diye dirilte-

cektir.» «Kötülük edenlere yaptıklarının karşılığını vermesi, güzel hareket edenleri de daha güzeliyle mükâfatlandırması içindir.» (Necm, 31). «Küfredenler (Allah'ın ölen kimseyi diriltmeyeceğine dâir yaptıkları yeminlerinde) gerçekten yalancı olduklarını bilsinler diye.» Bu sebeptedir ki onlar, kıyamet günü cehennem ateşine atılacaklar ve zebaniler kendilerine şöyle diyeceklerdir: «Yalanlayıp durduğunuz ateş işte budur. Bu bir büyü müdür, yoksa siz görmüyor musunuz? Girin oraya. Sabretseniz de, sabretmeseniz de artık birdir. Çünkü siz, ancak işlediklerinizin karşılığına çarptırılıyorsunuz.» (Tür, 14-16).

Daha sonra Allah Teâlâ dilediğine güç yetireceğini, yeryüzünde ve gökte hiç bir şeyin O'nu âciz bırakamayacağını, bir şeyi murâd buyurduğu zaman ona emrinin «ol» demesi olacağını, onun da hemen olu-vereceğini, varlıkları yeniden diriltmesinin bu cümleden olduğunu, onların olmasını murâd buyurduğu zaman buna emrinin bir defa olacağını ve onların da dilediği şekilde hemen meydana gelivereceğini haber verir. Başka âyetlerde : «Ve Bizim

emrimiz birdir, bir göz kırpması gibidir.» (Kamer, 50), «Sizin yaratılmanız da, yeniden diriltilmeniz de bir tek kişininki gibidir.» (Lokman, 28) buyururken, bu âyet-i ke-rime'de de şöyle denilmektedir: «Bir şeyin olmasını istediğimiz zaman; ona, sözümüz sâdece; ol, demektir. (O'na bir kere emretmektir) ve (bir de bakarsın ki) o, hemen oluvermiştir. (...) Allah Teâlâ'nın emrettiğini te'kîde ihtiyâcı yoktur. Zîrâ Allah Teâlâ'ya karşı durulamaz ve O'na muhalefet edilemez. Muhakkak Vâhid, Kahhâr, Azîm O'dur. Saltanatı, ceberûtu ve izzeti her şeyi hükmü altına almıştır, O'ndan başka tanrı, O'nun dışında Rab yoktur.

İbn Ebu Hatim der ki: Hasan İbn Muhammed İbn Sabâh'm zikrettiğine göre... Ebu Hüreyye şöyle dermiş: «Allah Teâlâ buyurur ki: Âdemoğlu, Bana sövmesi yaraşmazken sövmüştür. Beni yalanlaması yaraşmazken beni yalanlamıştır. Beni yalanlamasına gelince: «Ölen kimseyi Allah diriltmez, diye olanca güçleriyle yemîn ettiler.» Ben büyürdüm ki: «Hayır, öyle değil. Bu, O'nun dosdoğru bir va'didir. Ancak insanların bir çoğu bilmezler.» Bana sövmesine

gelince o : «Muhakkak Allah için üçüncüsüdür.» demiştir. Ben de büyürdüm ki: «De ki: O Allah bir tektir. Allah'tır, Samed'dir. Doğurmamış ve doğrulmamıştır. Hiç bir şey O'na denk değildir.» (İhlâs, 1-3). Hadîs İbn Ebu Hatim tarafından mevkuf olarak zikredilmiştir. Buhârî ve Müslim'in Sajûh'lerinde merfû olarak ve başka lâfızlarla mevcûddur.[\[24\]](#)

41 — Zulmedildikten sonra, Allah yolunda hicret eden kimseleri, andolsun ki dünyada güzel bir yere yerleştiririz. Âhiret mükâfatı ise daha büyüktür. Şayet bilselerdi.

42 — Onlar sabreden ve yalnız Rablarına tevekkül edenlerdir.

Allah Teâlâ, Allah'ın sevabını ve mükâfatını umarak ülkelerinden, kardeşlerinden ve dostlarından ayrılan, Allah'ın hoşnûdluğunu dileyerek Allah yolunda hicret edenlere vereceği mükâfatı haber veriyor. Bu âyet-i kerîme'nin nüzul sebebinin, Mekke'de kavimlerince şiddetli eziyete dûçâr. bırakılan ve Habeşistan'a hicret edenler hakkında olması muhtemeldir. Onlar, kavimlerinin kendilerine eziyeti ağır-laşınca; Rablarına ibâdet imkânı bulmak üzere

onların aralarından ayrılıp Habeş ülkesine hicret etmişlerdir. Osman İbn Affân ve hanımı Allah Rasûlü (s.a.) nün kızı Rukıyye, Allah Rasûlü'nün amcası oğlu Ca'fer İbn Ebu Tâlib, Ebu Seleme İbn Abdülesed bunların eşrafından olup kadınlı erkekli sıddîk ve sıddîkalardan müteşekkil yaklaşık seksen kişilik bir grup idiler. Allah Teâlâ. onlardan hoşnûd olsun ve onları hoşnûd kılsın. Nitekim Allah Teâlâ onlar hakkında böylece yapmış, dünya ve âhirette güzel karşılık ve mükâfatı onlara va'-detmiş, dünyada onları güzel bir yere yerleştirmiştir. İbn Abbâs, Şa'bî ve Katâde, «Dünyada güzel bir yere yerleştiririz.» âyetinde Medine'nin kasdedildiğini söylerler. Bunun «Temiz rızık» olduğu da söylenmiştir ki, bu görüş Mücâhid'e aittir. Ancak bu iki görüş arasında bir zıtlık yoktur. Muhakkak ki onlar; evlerini, mallarını bırakmışlar. Allah Teâlâ da dünyada buna mukabil onlara daha hayırlısını bahsetmiştir. Kim ki Allah için bir şeyi bırakırsa; Allah Teâlâ onun yerine kendisine daha hayırlısını verir. Onlar hakkında da böyle olmuştur. Allah onları ülkelere yerleştirmiş, kullarının idaresini onlara vermiş, emirler, hâkimler

olmuşlar, onlardan her bireri müttakîlere imâm, önder olmuştur. Allah Teâlâ, muhacirler için âhiret yurdunda hazırlamış olduğu sevabın onlara dünyada iken vermiş olduğundan daha büyük olduğunu haber verir ve : «Âhiret mükâfatı ise (dünyada onlara verdiğimizden) daha büyüktür. Şayet bilselerdi.» Onlarla beraber hicret etmeyip de geri kalanlar, Allah'ın kendisine itaat edenlerle Rasûlüne tâbi olanlar için hazırlayıp biriktirmiş olduğu şeyleri bir bilseler! Bu sebebledir ki Hüseyim'in Avvâm'dan, onun da birisinden rivayetine göre; Ömer İbn Hattâb (r.a.),muhacirlerden birine bir şey (hediye) verdiği zaman : Al, Allah bunu senin için bereketlendirsin (mübarek kılsın). Bu, Allah'ın sana dünyada iken va'detmiş olduğudur. Âhirette senin için biriktirdiği ise daha üstündür, der sonra: «Andolsun ki, dünyada onları güzel bir yere yerleştiririz. Âhiret mükâfatı ise daha büyüktür. Şayet bilselerdi.» âyetini okurmuş. Allah Teâlâ daha sonra onların niteliklerini beyânla şöyle buyurur : «Onlar (kavimlerinden kendilerine eziyet edenlere) sabreden ve yalnız (dünyada ve

âhirette güzel akıbeti onlara bahşeden) Rablarına tevekkül edenlerdir.»[\[25\]](#)

43 — Senden önce de ancak kendilerine vahyeder olduğumuz adamlar gönderdik. Öyleyse bilmiyorsanız, zikir ehline sorun.

44 — Kitaplar ve apaçık delillerle Sana da insanlara indirileni açıklayasın diye bu zikri indirdik. Belki düşünürler.

İbn Abbâs'tan rivayetle Dahhâk der ki: Allah Teâlâ Muhammed (s.a.) i peygamber olarak gönderdiğinde, araplar veya araplardan inkâr edenler bunu kabullenmediler ve : Allah, bir beşeri elçi olarak göndermeyecek kadar büyüktür, dediler de Allah Teâlâ : «İçlerinden bir adama... vahyetmemiz insanların tuhafına mı gitti?» (Yûnus, 2) ve: «Senden önce de ancak kendilerine vahyeder olduğumuz adamlar gönderdik. Öyleyse bilmiyorsanız, zikir ehline sorun.» âyetlerini indirdi. Burada geçmiş kitâblar ehli kasdedilmektedir. Onlara sorun ki: Size gelmiş olan elçiler beşer miydiler, yoksa melekler miydiler? Eğer melekler idiyseler inkâr edin, ama beşer idiyseler Muhammed (s.a.) in peygamber

oluşunu inkâr etmeyin. Allah Teâlâ başka bir âyette: «Senden önce gönderdiğimiz elçiler de ancak kasabalar halkından, kendilerine vahyettiğimiz birtakım erkeklerdi.» (Yûsuf, 109) buyurur ki; onlar, sizin söylediğiniz gibi gök ehlinden değildiler. Burada «Zikir ehli» nden maksadın, ehli kitâb olduğu Mücâhid kanalıyla İbn Abbâs'tan da rivayet edilmiştir. Bu açıklama Mücâhid ve A'meş'indir. Abdur-rahmân İbn Zeyd'in : Zikirden maksad, Kur'an'dır, demesi ve buna: «Muhakkak ki Kur'an'ı, Biz indirdik Biz. Onun koruyucusu da elbette Biziz.» (Hıcr, 9) âyetini delil getirmesi doğrudur. Ancak burada maksad, bu değildir. Zîrâ muhalif olan kişi, onu inkârından sonra kabule (bununla) dönmez. Aynı şekilde Ebu Cafer el-Bâkır'ın : Biz, zikir ehliyiz, demesi ve bununla bu ümmetin zikir ehli olduğunu kasdedmiş olması da doğrudur. Muhakkak ki bu ümmet, geçmiş bütün ümmetlerden daha iyi bilen bir ümmettir. Dosdoğru sünnet üzere oldukları takdirde Rasûlullah'm Ehl-i beyt'inin âlimleri de, âlimlerin en hayırlılarından. Hz. Ali, İbn Abbâs, Hz. Ali'nin oğulları Hasan, Hüseyin, Muhammed İbn Hanefiyye,

Ali İbn Hüseyin Zeynelâbidin, Ali İbn Abdullah İbn Abbâs, Ebu Ca'fer el-Bâkır ki bu zât Muhammed İbn Ali İbn Hüseyin'dir— oğlu Ca'fer ve emsali ile benzerleri bunlardandır. Bunlar Allah'ın sapasağlam ipine, dosdoğru yoluna sarılmış, her hak sahibinin hakkını tanımış, onlardan her bireri Allah ve Rasûlünün kendilerine vermiş olduğu mertebelere çıkarılmış, Allah'ın bütün inanan kalbleri onların sevgisinde toplanmıştır.

Bu âyetten maksad şudur ki; âyette, Muhammed (s.a.) den önce geçen peygamberler, Hz. Muhammed (s.a.) in de olduğu gibi beşer idiler. Nitekim buna şu âyetlerde de işaret edilmektedir : «De ki: Tenzih ederim Rabbımı. Ben, peygamber olarak gönderilmiş bir beşerden başkası değilim. Onlara hidâyet geldiği zaman insanları inanmaktan alıkoyan sâdece: Allah, peygamber olarak bir beşer mi göndermiştir? demeleridir.» (İsrâ, 93-94), «Senden Önce gönderdiğimiz bütün peygamberler de şüphesiz yemek yerler, sokaklarda gezinirlerdi.» (Furkan, 20), «Biz onları yemek yemez bir cesed kılmadık ve onlar dünyada ebedî de değildirler.» (Enbiyâ, 8), «De ki: Ben,

peygamberlerin ilki değilim.» (Ahkâf, 9), «De ki: Ben de ancak sizin gibi bir beşerim. Yalnız bana vahyediliyor.» (Kehf, 110).

Sonra Allah Teâlâ peygamberlerin beşer olması'hususunda şüphesi olanlara, geçmiş kitâb sahiplerinden geçen peygamberlerin beşer mi yoksa melekler mi olduklarını sormalarını öğütlüyor. Ve onları; kitâblar, deliller ve hüccetlerle gönderdiğini beyân buyuruyor. Âyette geçen kelimesi, kitâblar anlamıdır. Bu açıklama İbn Ab-bâs, Mücâhid, Dahhâk ve başkalarına aittir. Âyetteki bu kelime, kelimesinin çoğuludur. Araplar «yazdım» diyecekleri zaman bu anlamda olmak üzere v derler. Şu âyetlerde de bu kelime aynı anlamda kullanılmıştır : «Yaptıkları her şey kitablar-da kayıdlıdır.» (Kamer, 52), «Andolsun ki Tevrât'dan sonra Zebur'da da yeryüzüne ancak sâlih kullarımın mîrâscı olduğunu yazmıştık.» (Enbiyâ, 105).

Allah Teâlâ buyurur ki: «Sana da insanlara (Rablarmdan) indirileni açıklayasın diye bu zikri (Kur'ân'ı) indirdik.» Senin sana indirileni bilmem, ona arzulu, istekli olman, ona tâbi olup uyman sebebiyle

bir de Biz senin yaratıkların en üstünü, Âdemoğlunun efendisi olduğunu bilmemizle sana bu zikri; Kur'ân'ı indirdik. Sen ondan mücmel kalanı onlara açıklarsın, müşkil olanlarını da beyân edersin. «Belki düşünürler.» Kendi nefislerine bakarlar, hidâyete ererler, böylece dünya ve âhirette kurtuluşu kazanırlar.[\[26\]](#)

45 — Kötü işler düzenleyenler, Allah'ın kendilerini yere batırmasından, yahut haberleri yokken üzerlerine ansızın azâb gelmesinden emîn mi bulunuyorlar?

46 — Yahut onlar dönüp dolaşırken kendilerini yakalamasından mı? Allah'ı âciz bırakacak değillerdir.

47 — Yahut yok olmak endîşesindeyken yakalamasından mı? Muhakkak ki Rabbin, Rauf'tur, Rahîm'dir.

Allah Teâlâ halım olduğunu ve âsîlere mühlet verdiğini haber veriyor. O âsîler ki; kötülükleri işlerler, insanları kötülöklere çağırırlar, insanlara karşı kötü işler düzenlerler, insanları kötölöklere çağırır, kötölöklere süröklöler Allah Teâlâ onları

yere batırmaya kadir olmakla ve azâbdan haberleri yokken, azabın kendilerine nereden geleceğini bilmezlerken üzerlerine ansızın azabı göndermeye kadir olmakla birlikte onlara mühlet vermektedir. Nitekim başka bir âyette şöyle buyurmaktadır : «Gökte olanın sizi yerin dibine geçirmesinden emîn mi oldunuz? O zaman yer sarsıldıkça sarsılır. Gökte olanın başınıza taş yağdırmasından emîn mi oldunuz? Benim tehdidimin nasıl olduğunu yakında bileceksiniz.» (Mülk, 16-17).

«Yahut onlar dönüp dolaşırlarken, (yolculuk ve benzeri oyalayıcı meşguliyetler içinde geçimleri için dönüp dolaşır, bunlarla meşgul olurlarken azabın) kendilerini yakalamasından emîn mi oldular?» Katâde, ve Süddî, âyetteki kelimesini; yolculukları, şeklinde açıklamışlardır. Mücâhid ve Dahhâk ise bu kelimeyi; gece ve gündüz, şeklinde açıklar. Nitekim Allah Teâlâ şöyle buyurur : «Kasabaların halkı; kendileri geceleyin uyurlarken, azabımızın onlara gelip çatmasından emîn mi oldular? Yoksa kasabaların halkı; kendileri, güpegündüz oynarlarken azabımızın onlara gelip çatmasından

emîn mi oldular?» (A'râf, 97-98) «(Muhakkak ki onlar, hangi halde olurlarsa olsunlar) Allah'ı âciz bırakacak değillerdir.»

Allah Teâlâ : «Yahut yok olmak endîşesindeyken yakalamasından mı?» buyurur ki; onlar, Allah'ın kendilerini yakalayivermesinden korkmaları halinde Allah'ın yakalamasından emîn mi oldular? Muhakkak ki bu, yakalama hallerinin en şiddetlisidir. Zîrâ korku ile meydana gelmesi beklenenin husulü elbette daha şiddetlidir. Bu sebeptedir ki İbn Abbâs'tan rivayetle Avfî onun «Yahut yok olmak endîşesindeyken yakalamasından mı?» âyeti hakkında şöyle demiştir: Allah Teâlâ buyurur ki: Dilersem onu arkadaşının ölümünün peşinden ve bundan korkması hali üzere iken yakalayiveririm. Mücâhid, Dahhâk, Katâde ve başkalarından da bu açıklama rivayet edilmiştir.

Sonra Allah Teâlâ: «Muhakkak ki Rabbm, Rauf'tur, Rahîm'dir.» buyurur ki, size azabı hemen göndermez. Nitekim Öuhârî ve Müslim'in Sahîh'lerinde mevcûd bir hadîste Allah Rasûlü : Muhakkak Allah zâlime mühlet verir de sonunda öyle

bir yakalar ki o, asla kurtulamaz, buyurmuş sonra: «îşte böyledir Rabbmın yakalayışı, kasabaların zâlim halkım yakaladığı zaman. Çünkü O'nun yakalaması hem şiddetli, hem de acıklıdır.» (Hûd, 102) âyetini okumuştur. Allah Teâlâ da başka bir âyette şöyle buyurmuştur : «Nice kasabalar vardır ki, zâlim olduğu halde halkına mühlet vermişim. Sonunda onları yakalayiverdim ve dönüş yalnız Bana'dır.» (Hacc, 48).[\[27\]](#)

48 — Allah'ın yarattığı şeylerin gölgelerinin sağa sola vurarak boyun eğip Allah'a secde ettiklerini görmüyorlar mı?

49 — Göklerde ve yerde bulunan canlılar ve melekler, büyüklük taslamaksızın Allah'a secde ederler.

50 — Üstlerinden, Rablarından korkarlar ve emro-lundukları şeyleri yaparlar.

Gölgelerdeki Hikmet

Allah Teâlâ cansız ile, hayvanları ile, mükellef olan insan, cin ve melekleri ile bütün yaratıkların, her şeyin boyun eğdiği kibriyâ, celâl ve azametinden haber veriyor. Allah Teâlâ haber verir ki, gölgesi olan

her şeyin gölgesi sağa ve sola doğru meyleder. Gölgesi olan her şey sabah ve akşam gölgesi ile Allah'a secde etmektedir. Mücâhid der ki: Güneş, zeval vaktinden kayınca her şey Allah'a secde eder. Ka-tâde, Dahhâk ve başkaları da böyle söylemişlerdir. Hem de onlar, «Boyun eğerek, (küçülerek) Allah'a secde etmektedirler.» Yine Mücâhid der ki: Her şeyin secdesi bundadır. Dağlar zikrolundu da o: Onların secdeleri de bundadır, dedi. Ebu Ğâlib eş-Şeybânî: Denizin dalgalan, onun namazıdır (duâsıdır) demiştir. Bu âyette Allah Teâlâ bütün bunları (gölgesi olan her şeyi) onlara secdeyi isnâd etmek suretiyle akli erenler derecesinde tutmuştur-.

Allah Teâlâ burada : «Göklerde ve yerde bulunan canlılar Allah'a secde ederler.» buyururken, başka bir âyette de: «Göklerde ve yerdeki kimseler de, gölgeleri de sabah-akşam ister İstemez Allah'a secde ederler.» (Ra'd, 15) buyurmuştur. «Ve melekler, Allah'ın ibâdetine karşı büyüklük taslamaksızın Allah'a secde ederler. Üstlerinden, Rab-lanndan korkar (ak O'na secde eder) lar ve emrolundukları şeyleri yaparlar.»

Allah'a itâata, emirlerine uymaya, yasaklarını terketmeye devam ederler.^[28]

51 — Allah buyurdu ki: İki ilâh edinmeyin. O, ancak bir tek ilâh'tır. Yalnız Benden korkun.

52 — Göklerde ve yerde ne varsa hepsi O'nundur. Din de sürekli olarak O'nundur. Yoksa Allah'tan başkasından mı sakınıyorsunuz?

53 — Sizdeki her nimet, Allah'tandır. Sonra bir sıkıntıya uğradığınızda yalnız O'na sığınırsınız.

54 — Sonra sıkıntınızı giderince de içinizden bir grup; Rablanna şirk koşarlar.

55 — Kendilerine verdiğimizize nankörlük etmeleri için. Geçinin bakalım, yakında bileceksiniz.

Göklerin ve Yerlerin İzahı

Allah Teâlâ zâtından başka tanrı bulunmadığını, ibâdetin tek ve ortağı olmaksızın sâdece zâtına yaraşacağını, her şeyin mâliki, yaratıcısı ve Rabbi olduğunu gönüllere yerleştiriyor. «Din de sürekli olarak O'nundur.» İbn Abbâs, Mücâhid, İkrime, Meymûn İbn Mihrân, Süddî, Katâde ve bir çokları âyetteki kelimesini; sürekli olarak, şeklinde açıklamışlardır. Kelimenin «vâcib» anlamında olduğu da İbn

Abbâs'tan rivayet edilir. Mücâhid kelimeyi; hâlis olarak, şeklinde açıklar ki göklerde ve yerde olan her şeyin ibâdeti sâdece O'na hâstır. Bu anlamda olmak üzere Allah Teâlâ : «Yoksa Allah'ın dininden başkasını mı arıyorlar? Oysa göklerde ve yerde kim varsa, ister istemez O'na teslîm olmuştur.» (Âl-i İmrân, 83) buyurmuştur. İbn Ab-bâs ve İkrime'nin açıklamalarına göre; âyetteki ifâde, haber kabîlindendir. Mücâhid'in açıklamasına göre ise taleb (emir) ifâde etmektedir. Buna göre anlam şöyle oluyor : Bana herhangi bir şeyle ortak koşmaktan korkun ve istemeyi sâdece Bana hâs kılın. Şu âyet te böyledir : «İyi bil ki, hâlis din Allah'ındır.» (Zümer, 3).

Sonra Allah Teâlâ, fayda ve zararın mâliki olduğunu,. kulun n-zık, nimet, afiyet ve kula yardımın Allah tarafından onun üzerine bir ihsanı ve fazlı olduğunu haber verip buyurur ki: «Sonra bir sıkıntıya uğradığınızda (bunu gidermeye ancak O'nun güç yetireceğini bildiğinizden) yalnız O'na sığınırınız.» Zaruretler anında O'na iltica edersiniz, O'ndan istersiniz ve imdâd dileyerek O'ndan istemeye ısrarla devam edersiniz. Nitekim başka bir âyette

şöyle buyrulur: «Denizde size bir sıkıntı dokununca, yaşardıklarınızın hepsi kaybolur. Ancak Allah kalır. Ama O, sizi karaya çıkarıp kurtarınca; yüz çevirirsiniz; Ve insan zâten pek nankördür.» (tsrâ, 67) Burada da şöyle buyurur : «Sonra sıkıntınızı giderince de içinizden bir grup; Rablanna şirk koşarlar. Kendilerine verdiğimiz nankörlük etmek için.» Âyetteki nankörlük etme anlamındaki fiilin başında bulunan lâm harfinin lâmu'l-âkıbe olduğu söylenmiştir. Bu lamın ta'lîl bildiren lâm olduğu da söylenir ki buna göre anlam şöyle oluyor : Nankörlük etsinler, Allah'ın kendilerine olan nimetlerini gizleyip inkâr etsinler, Allah'ın kendilerine nimetler veren, kendilerinden musibetleri gideren olduğunu inkâr etsinler için onlar hakkında böylece hükmettik.

Daha sonra onları tehdîdle buyurur ki'. «Geçinin bakalım.» Dilediğinizi yapın ve içinde olduğunuz durumdan birazcık faydalanın. «Yakında (bunun akıbetini göreceğ) bileceksiniz.»^[29]

56 — Kendilerine verdiğimiz nankörlükten, bilmediklerine pay ayırırlar. Allah'a andolsun ki,

uydurup durduğunuz şeylerden muhakkak sorguya çekileceksiniz.

57 — Onlar Allah'a kızlar isnâd ederler. O'nun şanı yücedir. Hoşlandıkları da kendilerininindir.

58 — Onlardan birine bir kızı olduğu müjdelenirse; içi öfkeyle dolarak yüzü simsiyah kesilir.

59 — Kendisine verilen kötü müjde yüzünden halktan gizlenmeye çalışır. Utana utana onu tutsun mu, yoksa toprağa mı gömsün? Bakın ne kötü hükmediyorlar.

60 — Âhirete inanmayanlar kötülük örneğidirler. En yüce örnek ise Allah'ındır. O; Azîz'dir, Hakîm'dir.

Allah'a Kızlar Isnâd Edenler

Allah Teâlâ, Allah ile beraber O'nun dışındaki putlara, denk ve eş koştukları şeylere tapınan, putlar için Allah'ın kendilerine rızık ola-da, Allah'a âit olanlar ortaklarına giderdi. Ne kötüdür hükmedegel-veriyor. Onlar şöyle demişlerdi : «Bu, Allah'ındır, bu da koştüğümüz ortaklar ımızdır, dediler. Ortaklarına âit olanlar Allah'a ulaşmazdı dikleri şeyler.» (En'âm, 136). Allah ile beraber tanrılarına

hisse ayır-rak verdiklerinden pay ayıran müşriklerin çirkin hareketlerini haber mışlar, onları Allah'a tercihle üstün tutmuşlardır. Allah Teâlâ yüce zâtına yeminle bildiriyor ki, bu iftiralarından ve uydurmalarından onlara mutlaka soracaktır. Bu yüzden cehennem ateşinden onlara en uygun ve tām cezayı verecek, onlara bunun karşılığını gösterecektir ki, «Allah'a andolsun ki, uydurup durduğunuz şeylerden muhakkak sorguya çekileceksiniz.» buyurmuştur.

Sonra Allah Teâlâ, müşriklerin Allah'ın kullan olan melekleri dişiler olarak tasvir ettiklerini, Allah'ın kızları saydıklarını ve Allah ile beraber onlara tapındıklarını haber verir. Onlar, bu üç konuda da büyük bir hatâ içindedirler. Allah'ın çocuğu olmadığı halde, önce O'na çocuk nisbet etmişler, sonra kendileri için hoşnûd olmadıkları çocukların en değersiz olarak gördükleri kızları Allah'a vermişlerdir. Nitekim Allah Teâlâ başka bir âyette : «Demek erkekler sizin de, dişiler O'nun mu? Öyleyse bu insafsız bir paylaşma.» (Necm, 21-22) buyururken burada İse şöyle buyurmuştur: «Onlar Allah'a kızlar

isnâd ederler. O'nun şanı (onların bu sözlerinden ve iftiralarından münezzehtir) yücedir.» «İyi bilin ki gerçekten onlar uydurmalarından şöyle söylüyorlar: Allah doğurdu. Hiç şüphesiz onlar yalancılardır. Allah, kızları oğullara tercih mi etmiş? Ne oluyor size, nasıl hüküm veriyorsunuz?» (Sâffât, 151-154).

Allah Teâlâ: «Hoşlandıkları da kendilerininindir.» buyurur ki; onlar, kendileri için erkek çocukları seçerler ve Allah'a nisbet etmiş oldukları kız çocuklarını ise kendilerine kabul etmezler. Allah Teâlâ onların bu sözlerinden yücedir. «Onlardan birine bir kızı olduğu müjde-lenirse; (üzüntüden mahzun bir halde) yüzü simsiyah kesilir.» İçinde olduğu şiddetli üzüntüden sus pus olur. Kendisine verilen kötü müjde yüzünden halktan gizlenmeye çalışır, İnsanların kendisini görmesinden hoşlanmaz. «Utana utana onu tutsun mu?» Şayet onu bırakacak olursa kız çocuğunu hor, hakîr bir halde bırakır, ona mîrâs bırakmaz, onunla ilgilenmez, erkek çocuklarını ondan üstün tutar. «Yoksa toprağa mı gömsün?)) Câhiliye devrinde yaptıkları gibi diri diri defnetsin, gömsün mü? İşte kendileri için bu şekilde hoşlanma-

dıklarını ve kendisi için kabulden yüz çevirdiklerini Allah için mi kılıyorlar? «Bakın, ne kötü hükmediyorlar.» Ne kötü söylüyorlar, ne kötü taksim ediyorlar, Allah'a nisbet ettikleri ne kötüdür. Nitekim Allah Teâlâ başka bir âyette : «Ama onlardan birisi Rahmân'a isnâd edilen kız evlâdla müjdelenince, yüzü kapkara kesilir de öfkesinden yutkunur durur.» (Zuhruf, 17) buyururken burada da şöyle buyurur : Âhirete inanmayanlar kötülük örneğidirler. Noksanlık (eksiklik) ancak onlara nisbet edilebilir. En yüce örnek ise Allah'ındır. Her yönden mutlak kemâl Allah'ındır. Bunlar ancak Allah'a nisbet edilirler. Ve O; Azîz'dir, Hakîm'dir.[\[30\]](#)

61 — Şayet Allah, zulümlerinden dolayı insanları yakalayacak olsaydı; yeryüzünde bir tek canlı bırakmazdı. Fakat onları belli bir müddete kadar te'hir eder. Müddetleri dolunca onu ne bir an geciktirebilirler, ne de bir an öne alabilirler.

62 — Beğenmediklerini Allah'a mal ederler. Dilleri de güzel şeylerin kendilerinde olduğunu yalan yere söyler durur. Şüphesiz cehennem onlarındır. Ve onlar, gerçekten aşırı gidenlerdir.

Allah Teâlâ, zulümlerine rağmen yaratıklarına hilmi ile muamele buyurduğunu haber verir. Şayet O, kazandıkları mukabilinde onları yakalayivermiş olsaydı; yeryüzü üstünde hiç bir canlıyı bırakmazdı. Âdemoğullarının helak olunmasına tâbi olarak yeryüzü canlılarının tamâmını da helak buyururdu. Fakat Rab celle ve alâ hilim sahibidir, onların günâhlannı örter ve onları belli bir müddete kadar te'hîr eder. Onlara azabı hemen vermez. Şayet onlar hakkında böyle yapmış olsaydı, hiç kimseyi bırakmazdı. Süfyân es-Sevrî'nin Ebu İshâk'dan, onun da Ebu'l-Ahvas'dan rivayetinde o : Âdemoğullarının günâhı ile az kaldı pislik böceğine bile azâb dokunayazdı, der ve : «Şayet Allah zulümlerinden dolayı insanları yakalayacak olsaydı; yeryüzünde bir tek canlı bırakmazdı.» âyetini okurmuş. A'meş'in Ebu İshâk'dan, onun Ebu Ubeyde'den rivayetine göre Abdullah İbn Mes'ûd şöyle dermiş: Âdemoğullarınm hatâsı ile neredeyse yuvasmdaki pislik böceği bile helak olunacaktı. İbn Cerîr der ki: Bana Muhammed İbn Müsennâ'nm... Ebu Seleme'den rivayetine göre Ebu Hüreyre birisinin: Zâlim ancak kendisine zarar

verir, dediğini işitmiş. Ona dönmüş ve şöyle demiş : Hayır, Allah'a yemîn olsun ki zâlimin zulmü ile toy kuşuna varıncaya kadar bütün hayvanlar arıklayıp (zayıflayıp) yuvalarında ölürler.

İbn Ebu Hatim der ki: Bize Ali İbn Hüseyin... Ebu Derdâ (r.a.) dan rivayet etti ki o, şöyle anlatmış : Allah Rasûlü (s.a.) nün yanında konuşuyorduk. Şöyle buyurdu : Bir şeyin eceli geldiği zaman, Allah onu hiç bir şeyle geciktirmez. Ömrün fazlalığı, ancak Allah'ın kula bahşetmiş olduğu sâlih nesildir. Kendisinden sonra ona dua ederler de onların duaları kabrinde iken ona kavuşur. İşte ömrün fazlalığı budur.

Allah'ın kulları olan kızları ve edindikleri ortaklarını beğenmezler de Allah'a mal ederler. Halbuki onlar kendilerinden birinin, yanında ortak olmasını asla kabul etmezler. Allah Teâlâ'nın: «Güzel şeylerin ise kendilerinde olduğunu dilleri yalan yere söyler durur.» kavli onların bu iddialarını red makâmıdadır. Onlar dünyada güzel şeylerin kendilerine âit olduğu iddiasındadırlar. Şayet ortada bir de âhiret ve dönüş varsa; iddialarına göre güzellikler, orada da kendilerininindir. Allah Teâlâ'nın

bu sözü, onlardan böyle söyleyenler olduğunu haber vermektedir. Nitekim başka âyetlerde şöyle buyrultu*: «Biz insana tarafımızdan bir nimet tattırır, sonra da o nimeti geri alırsak; andol-sun ki o, pek ümitsiz, pek nankör olur. Şayet başına gelen bir sıkıntıdan sonra ona bir nimet tattırırsak: Kötülükler başımdan gitti, der, şımarır ve öğünür.» (Hûd, 9-10), «Başına gelen sıkıntıdan sonra kendisine katımızdan bir rahmet tattırırsak mutlaka : Elbette bu benim hakkımdır, kıyametin kopacağını sanmıyorum. Rabbıma döndürülür-sem muhakkak ki O'nun nezdinde de güzel şeyler bulacağım, der. An-dolsun ki Biz, muhakkak küfredenlere yaptıklarını bildireceğiz. Ve andolsun ki Biz, onlara ağır bir azabı tattıracağız.» (Fussilet, 50), «Âyetlerimizi inkâr eden : Bana elbette mal ve çocuk verilecektir, diyeni gördün mü?» (Meryem, 77). Allah Teâlâ misâl olarak verdiği iki kişiden birisinin durumunu şöyle .haber verir: «O, nefsine böylece zulmederek bahçesine girerken dedi ki: Bu bahçenin batacağını hiç sanmam. Kıyametin kopacağını da tahmin etmiyorum. Eğer Rabbıma döndürülürsem andolsun ki, bundan daha iyisini

bulurum.» (Kehf, 35-36). Böyleleri kötü amel ile, bu ameli mukabili güzellikle mukabele göreceği bâtil temennisini bir araya getirmiştir. Yaptıklarına karşılık güzellikle mükâfâtlandırılması ise mümkün değildir. Nitekim İbn İshâk anlatır ki; yenilemek üzere Kâ'be'nin temelini açtıkları zaman üzerinde hikmetli sözler ve öğütler yazılı olan bir taş bulunmuş. Onda yazılı olanlar içinde şöyle deniyormuş : «Kötülükleri işliyorsunuz da, karşılığında iyilikler bulacağınızı mı sanıyorsunuz? Evet, dikenden üzüm toplandığı gibi. (Dikenden nasıl üzüm toplanmaz ise siz de işlediğiniz kötülükler karşılığında iyilikler bulamayacaksınız).» Mücâ-hid ve Katâde «Güzel şeylerin ise kendilerinde olduğunu dilleri yalan yere söyler durur.» âyetinde (âhiret yurdunda ve cennetteki) ğilmân-ların kasdedildiğini söylerler. İbn Cerîr, «Güzel şeylerin ise kendilerinde olduğunu...» âyetinde, daha önce de açıkladığımız üzere kıyamet gününün kasdedildiğini söyler. Doğru olan da budur. Hamd Allah'adır. Bu sebeptir ki Allah Teâlâ, onlann bu temennilerine bir reddiye olarak : «Şüphesiz kıyamet günü cehennem

onlarıdır. Ve onlar, gerçekten aşın gidenlerdir.» buyurmuştur. Mücâhid, Saîd İbn Cübeyr, Katâde ve başkaları: Orada unutulmuşlar ve zayi' olunmuşlardır, derler. Bu Allah Teâlâ'nın : «İşte onlar; bu günlerine kavuşmayı nasıl unutmuşlar idiyse, Biz de bugün onları öylece unutturuz.» (A'râf, 51) âyeti gibidir. Yine Katâde'den rivayete göre âyetteki «Aşırı gidenlerdir.» kısmı: Sür'atle ateşe sürüleceklerdir, anlamında olmak üzere kelimesinden türetilmiştir ve bu kelime : Suyu koşan, sulama yerine doğru yansıyan, anlamındadır. Bu açıklamalar arasında herhangi bir zıtlık yoktur. Zîrâ onlar; kıyamet günü sür'atle ateşe sürülecekler, orada unutulacaklar yani ebediyyen kalacaklardır.^[31]

63 — Allah'a andolsun ki, senden önceki ümmetlere de elçiler gönderdik. Şeytân, onlara yaptıklarını güzel gösterdi. Bugün de onların dostu odur. Ve onlar için elîm bir azâb vardır.

64 — Sana kitabı; sırf ihtilâfa düştükleri şeyleri onlara açıklamak için ve inananlar topluluğuna hidâyet ve rahmet olmak üzere indirdik.

65 — Allah; gökten su indirir de onunla yeryüzünü öldükten sonra tekrar diriltir. Muhakkak ki bunda, dinleyen topluluklar için âyet vardır.

Allah Teâlâ geçmiş ümmetlere peygamberler gönderdiğini ve peygamberlerin yalanlandığını zikrediyor. Ey Muhammed, senin peygamber kardeşlerinde senin için güzel bir örnek vardır. Kavminin seni yalanlaması seni üzmesin. Peygamberleri yalanlamış olan müşriklere gelince; onları bu işlere sürükleyen, yaptıklarını şeytânın süslemesi, güzel göstermesidir. «Bugün de onların dostu odur.» Onlar (bugün) azâb ve cezalandırma altındadırlar. Şeytân da onların dostudur. Ancak onlar için herhangi bir kurtuluşa (onları kurtarmaya) mâlik değildir. Onların imdadına yetişecek kimse yoktur. Ve onlar için elîm bir azâb vardır. Sonra Allah Teâlâ, Rasûlüne hitaben şöyle buyurur : Allah Teâlâ sana bu kitabı ancak hakkında ihtilâfa düştükleri şeyleri insanlara beyân edesin, açıklayasın diye indirmiştir. Kur'an; hakkında çekiştikleri her şeyde insanlar arasını ayırıcıdır. Bu Kur'an inananlar topluluğuna, onların kalbleri için bir hidâyet ve ona

sarılanlar için de bir rahmettir. Allah Teâlâ nasıl ki Kur'an'ı küfürle ölmüş kalbler için bir hayat kılmışsa aynı şekilde gökten üzerine su indirmek suretiyle ölümünden sonra yeryüzünü de diriltir. Muhakkak ki bunda söz dinleyen, sözü .ve anlamını anlayan topluluklar için âyet vardır.^[32]

66 — Sizin için hayvanlarda da ibret vardır. Onların karınlarındaki fişkı ile kan arasından; size içenlerin boğazından kolaylıkla geçen dupduru bir süt içiririz.

67 — Hurma ağaçlarının meyvelerinden ve üzümlerden; şerbet, şıra ve güzel rızık elde edersiniz. Akleden bir kavim için bunda bir âyet vardır.

Allah Teâlâ buyurur ki: Ey insanlar sizin için hayvanlarda —develer, inekler ve koyunlarda— âyetler, yaratıcısının kudretine, hikmetine, lutfuna ve rahmetine delâletler vardır. «Size onlann karınların dâki fişkı ile kan arasından dupduru süt içiririz.» âyetteki kelimesinin sonunda bulunan zamîr, «nimetler» anlamında olmak üzere ve bu mânâyâ râcî olacak şekilde tekil olarak getirilmiştir. Veya bu zamîr hayvana dönmektedir. Zîrâ âyette geçen

kelimesi; hayvanlar, anlamındadır. Buna göre anlam şöyle oluyor : Size bu hayvanın (canlının) karnındaki fışkı ile kan arasından dupduru süt içiririz. Başka bir  ayette ise bu zam r di il (müennes) olarak getirilmiştir. (Aynı s renin 69 ncu  yetinde) Gramer bakımından bunların her ikisi de caizdir. Nitekim  u  yetlerde de durum böyledir: «Hayır, muhakkak ki bu (Kur'an) bir    tt r. Kim isterse ondan öğüt alır.» (Müddesir, 54-55), ((Ben onlara bir hediye göndereyim de, elçilerin ne ile döneceklerine bakayım. O (mal) Süleyman'a geldiğinde...)» (Nemi, 35-36). Burada gelmek fiilinin öznesi tekil, eril zamirdir ve «mal» olarak takdir edilir.

Allah Te   : «Fı kı  e kan arasından; size içenlerin boğazından kolaylıkla geçen dupduru süt.» buyurur ki; hayvanın karnından fı kı ile kan arasından beyazlı ı, kokusu ve tatlılı ı ile süt ayrılır. Her biri yerine s z l p gider. Gıda hayvanın midesinde olgunla tı ı zaman ondan (meydana gelen) kan damarlara, süt memelere, sidik mesaneye, fı kı da fı kının  ıkı ı yerine gider. Bunlardan hiç biri diğerinden ayrıldıktan sonra artık birbirine kaçmaz

ve değişmez. Allah Teâlâ: «Size içenlerin boğazından kolaylıkla geçen dupduru süt.» buyurur ki; bu, hiç kimsenin boğazına durmaz.

Allah Teâlâ sütü insanlar için boğazlarından kolaylıkla geçen bir içecek kıldığını zikrettikten sonra ikinci olarak; insanların, hurma ve üzüm meyvelerinden edinmiş oldukları içecekleri ve haram kılınmazdan önce yapmakta oldukları sarhoşluk verici şırayı zikreder. Bununla onlara nimet vermiş olduğunu beyânla: «Hurma ağaçlarının meyvelerinden ve zmlerinden; şerbet, şıra elde edersiniz.» buyurur ki; bu, haram kılınmasından önce şer'an bunların mübâh olduğuna delâlet eder. Ayrıca burada zmden elde edilen şıra ile, hurmadan elde edilen şıranın hükümde müsâvî olduğuna delâlet vardır. Nitekim îmâm Mâlik, Şâf, Ahmed îbn Hanbel ile âlimlerin cumhurunun mezhebi budur. Buğday ,arpa, darı ve baldan elde edilen diğer içeceklerin de hükmü böyledir. Nitekim Sünnet bunu etraflıca açıklamıştır ve burası elbette ki bu konunun genişçe anlatılacağı yer değildir. Nitekim İbn Ab-bâs, «Şıra ve gzeî rızık elde

edersiniz.» âyeti hakkında şöyle demiştir : onların (hurma ağaçlarının meyveleri ve üzümlerin) meyvelerinden haram olanlardır. Güzel rızık ise; bunların meyvelerinden helâl kılınmış olanlardır. Yine İbn Abbâs'tan gelen bir rivayette ise bunların haram olanı, güzel rızık ise helâl olanıdır. Yani hurma meyveleri ve üzümlerden kurutulmuş elan hurma ve kuru üzüm, bunlardan yapılan pekmez, sirke ve şıra helâl olup mayalan-mazdan önce içilebilir. Nitekim bu, sünnette belirtilmiştir.

Allah Teâlâ : «Akleden bir kavım için bunda âyet vardır.» buyurur ki; burada aklın zikredilmesi son derece münâsibtir. Zîrâ insanda olanların en şerefli; akıldır. Bu sebeptendir ki Allah Teâlâ, akıllarını korumak üzere sarhoşluk veren içecekleri bu ümmete haram kılmıştır. Allah Teâlâ başka bir âyette şöyle buyurur: «Ve orada hurmadan, üzümlerden bahçeler var ettik. Orada pınarlar fışkırttık. Tâ ki Allah'ın ürününden ve ellerinin emeğiyle yetiştirdiklerinden yesinler. Hâlâ şükretmezler mi? Yerin bitirdiklerinden, kendi nefislerinden ve daha

bilmedikleri şeylerden bütün çiftleri yaratanı tenzih ederiz.» (Yâsîn, 34-36).[\[33\]](#)

İzahı

68 — Ve Rabbın bal arısına vahyetti ki: Dağlarda, ağaçlarda ve hazırlanmış koyanlarda yuva edin.

69 — Sonra her tür üründen ye. Sonra da Rabbının işlemen için gösterdiği yoldan yürü. Karınlarından insanlara şifâ olan renkleri çeşit çeşit bir içecek çıkar. Bunda düşünen bir kavîm için şüphesiz âyet vardır.

Arıdaki İlâhi Mucize

Burada vahiyden maksad bal ansına olan ilham, ve ona dağlardan, ağaçlardan ve hazırlanmış kovanlardan evler edinmesine bir ir-şâd, bir yol göstermedir. Sonra o, aralarında açıklık olmaması hasebiyle yapıştırılmış ve altıgen yapısıyla son derece sağlamdır. Sonra Allah Teâlâ bal ansına her tür meyveden yemesine, Allah Teâlâ'nın kendisine kolay kılmış olduğu her yola girmesine takdirî ve onu müsah-har kılacak bir izinle izin vermiştir. Bal anlan bu uçsuz bucaksız fezada, geniş sahralarda,

vadilerde, yüksek dağlarda dilediği yer ve şekilde dolaşır. Sonra her bireri yerine, evine döner. Sağa ve sola meyletmez, aksine evine, evindeki yavrularına ve balına döner. Kanatlarından balmumu yapar, ağızdan bal çıkarır, yavrular yumurtlar. Sonra tekrar otlaklarına gider. Katâde ve Abdurrahmân İbn Zeyd İbn Eşlem âyetteki kelimesini; itaat edici olarak, anlamına almışlardır. İbn Zeyd bu âyetin : «Ve onları kendilerinin buyruğuna verdik. Onlardan kimisi bineceklerdir, kimisinden de yerler.» (Yâsîn, 72) âyeti gibi olduğunu söyleyip, şöyle devam eder: «Onların (insanların) bal arılarını evlerinden bir ülkeden başka bir ülkeya beraberlerinde naklettiklerini görmez misin?» Ancak bunlardan birinci görüş daha kuvvetli olup buna göre; kelimesi, âyetteki kelimesinden haldir. Yani anlam: Senin için kolay, sana müsahhar kılınmış yollardan yürü, şeklindedir. Mücâhid bunu açıkça belirtmiş ve İbn Cerîr her iki görüşün de sahîh olduğunu söylemiştir. Ebu Ya'lâ el-Mavsîlî der ki: Bize Şeybân İbn Ferrûh... Enes'den rivayet etti ki Allah Rasûlü (s.a.) şöyle buyurmuştur: Sineğin ömrü

kırk gündür. Bal arısı dışında bütün sinekler ateştedir.

Allah Teâlâ : «Karınlarından muhtelif renklerde bal çıkar.» buyurur ki; o, yayıldığı yer ve yediklerinin çeşitliliğine göre sarı, beyaz, kırmızı ve diğer güzel renklerde. «Onlarda insanlar için şifâ vardır.» Balda insanlara arız olan hastalıklara karşı şifâ bulunmaktadır. Tıbb-ı Nebevi konusunda konuşan bazı kimseler derler ki: Şayet burada : denilmiş olsaydı; bal, her hastalığa ilâç olurdu. Fakat böyle buyrulmamış ve âyetteki şifâ kelimesi belirsiz olarak getirilmiştir. Yani bal, herkes için soğuk hastalıklara karşı tedâvî edicidir. Zîrâ o sıcaktır ve hastalık zıddı ile tedâvî edilir.

Mücâhid İbn Cebr «Onda insanlara şifâ vardır.)) âyetinde, Kur'-an'ın kasdedildiğini söyler. Hadd-i zâtında bu, doğru bir sözdür. Yani Kur'an insanlar için bir şifâdır. Fakat bu anlam burada âyetin akışında açık değildir. Zîrâ âyette sâdece bal zikredilmektedir. Zâten Mü-câhid'in bu kavline burada uyan olmamıştır. Mücâhid'in bu sözünü başkaları, «Kur'an'da mü'minler için rahmet ve şifâ

olanı indiririz.» (İsrâ, 82) âyeti ile «Ey insanlar, size Rabbinızdan bir öğüt, göğüslerde olanlara bir şifâ, mü'minler için bir hidâyet ve rahmet gelmiştir.» (Yûnus, 57) âyetinin tefsiri sadedinde zikretmişlerdir.

«Onda insanlara şifâ vardır.» âyetinden maksadın, bal olduğuna Buharî ve Müslim'in Sahîh'lerinde Katâde kanalıyla... Ebu Saîd el-Hudrî (r.a.) den rivayet etmiş oldukları şu hadîs de delâlet etmektedir :

Bir adam Allah Rasûlü (s.a.) ne geldi ve : Kardeşim ishal oldu, ne yapalım? dedi. Allah Rasûlü: Ona bal içir, buyurdu. Adam kardeşine bal içirdi sonra geldi ve : Ey Allah'ın elçisi, kardeşime bal içirdim, ishalini arttırmaktan başka bir şeye yaramadı, dedi. Hz. Peygamber: Git ve ona bal içir, buyurdu. Adam gitti, ona bal içirdi, sonra geldi ve: Ey Allah'ın elçisi, ishalini arttırmaktan başka bir işe yaramadı, dedi. Allah Rasûlü (s.a.) : Allah mutlaka doğru söylemiş, senin kardeşinin karnı ise yalan söylemiştir. Git ve ona bal içir, buyurdu. Adam gitti, ona bal içirdi de iyileşti.

Tıp âlimlerinden bazıları derler ki: O adamın «fadalât» hastalığı varmış. Ona bal içirince -ki bal sıcaktır- çözülmüş ve süratle yerinden ayrılmıştır. Böylece onun ishali artmıştır. Bedevi, bunun kardeşine zarar verdiğiine inanmış, halbuki o kardeşi için uygun, iyileştirici bir ilâçtır. Sonra yine ona bal içirdiğinde, çözülme ve defetme, boşalma olmuş, bedene zarar veren bozuk maddeler tamamen çıktıktan sonra karnı düzelmiş, mizacı iyileşmiş ve Allah Rasûlü (s.a.) nün Rabbından alarak işaret buyurmuş olduğu tedavinin bereketi ile hastalıkları ve acıları bütünüyle sona ermiştir.

Buhârî ve Müslim'in Sahîh'lerinde Hişâm İbn Urve kanalıyla... Hz. Âişe (r.a.) den rivayet edilen bir hadîste, Allah Rasûlü (s.a.) nün tatlı ve baldan hoşlandığı belirtilmektedir. Hadîsin lafzı Buhârî'nindir. Yine Buhârî'nin Sahîh'inde Salim el-Aftas kanalıyla... İbn Abbâs'tan rivayet edildiğine göre; Allah Rasûlü (s.a.) şöyle buyurmuştur : Şifâ; üç şeydedir: Hacamat yapılan neşter, veya bal içme, veya ateşle dağlama. Ümmetimi ateşle dağlamaktan men'ederim. Buhârî der ki: Bize Ebu Nuaym'ın...

Câbir İbn Abdullah'tan rivayetinde o, Allah Rasûlü (s.a.) nü şöyle buyururken işitmiş : Eğer sizin ilâçlarınızdan birinde hayır var ise; hacamat yapılan neşterde, veya bal içmede, veya hastalığa uygun düşecek ateşle dağlamadadır. Ateşle dağlanmamı sevmem. Hadîsi Müslim de Âsim İbn Ömer İbn Katâde'den, o ise Câbir'den rivayet etmiştir. İmâm Ahmed der ki: Bize Ali İbn İshâk... Ukbe İbn Âmir el-Cühenî'den rivayet etti ki Allah Rasûlü (s.a.) şöyle buyurdu : Eğer bir şeyde şifâ var ise şu üçündedir: Hacamat yapılan neşter, bal içme, veya acı veren ateşle dağlama. Ben ateşle dağlamadan hoşlanmam ve onu sevmem. Hadisi Taberânî de Hârûn İbn Melûl el-Mısırî kanalıyla... Abdullah İbn Velîd'den rivayet etmiş olup onun lafzı: Eğer bir şeyde şifâ varsa; hacamat yapılan neşter... şeklindedir. Taberânî, hadîsi bu şekliyle zikretmiştir ki; hadîsin isnadı sahihtir, diğer hadîs imamları tahrîc etmemişlerdir.

İmâm Ebu Abdullah Muhammed İbn Zeyd İbn Mâce el-Kazvînî Süneü'inde der ki : Bize Ali İbn Seleme'nin... Abdullah İbn Mes'ûd'dan rivayetinde Allah Rasûlü (s,a.) şöyle buyurmuştur : İki şifâyâ

yapışın : Bal \e Kur'an. Bu hadîsin isnadı ceyyid olup merfû olarak sâdece İbn Mâce tahrîc etmiştir. İbn Cerîr de Süfân İbn Vekî kanalıyla... Süfyân es-Sevrî'den hadîsi mevkuf olarak rivayet etmiş olup, bu doğruya daha yakındır.

Bize mü'minlerin emiri Ali İbn Ebu Tâlib (r.a.) den rivayet edildiğine göre; o, şöyle demiştir: Sizden birisi şifâ arzuladığı zaman Allah'ın kitabından bir âyeti bir sayfaya yazsın, o sayfayı yağmur suyu ile yıkasın, karısından onun gönül hoşnûdluğu ile bir dirhem alsın, bu dirhem ile bal satın alıp o suyla birlikte o balı içsin. Muhakkak o, şifâdır. Gerçekten bunun şifâ olması bir çok yöndendir. Allah Teâlâ : «Kur'ân'da mü'minler için şifâ olanı indiririz.» (İsrâ, 82), «Gökten bereketli busu indirdik.)) (Kâf, 9), «Şayet ondan bir kısmım gönül hoşluğu ile size bağışlar iseler, onu afiyetle yeyin.» (Nisa, 4) buyurmuştur. Bal hakkında ise Allah Teâlâ : «Onda insanlara şifâ vardır.» buyurmuştur. Yine İbn Mâce der ki: Bize Mahmûd İbn Hıdâş... Ebu Hüreyre'den rivayet etti ki Allah Rasûlü (s.a.) şöyle buyurdu : Her kim, her ayda üç sabah bir kaşık bal yerse; ona belânın büyüğü

isabet etmez. Hadîsin isnadında bulunan râvîlerden Zübsyr İbn Saîd metruktür. Yine İbn Mâce der ki: Bize İbrâhîm İbn Muhammed İbn Yûsuf İbn Serh'in... Ebu Übeyy İbn Ümmü Haram -ki bu zât iki kibleye doğru da namaz kılmıştır- dan rivayetine göre; o, Allah Rasûlü (s.a.) nü şöyle buyururken işitmiş; Sinameki bitkisi ve dere otuna yapışın. Muhakkak bu ikisinde sâam hastalığı dışında her hastalığa şifâ vardır. Ey Allah'ın elçisi, sâam nedir? denildi de : Ölümdür, buyurdu. Amr, İbn Ebu Able'nin şöyle dediğini nakleder: bir çeşit köksüz bitkidir. Diğerleri İse; bu kelimenin, yağ tulumlarında olan bal anlamına geldiğini söylerler. (...)

Düşünen, bunları yaratanın, takdir buyuranın, müsahhar kılanın, kolaylaştıranın azametini düşünen, bununla onun Kadir, Hakîm, Alîm, Kerîm ve Rahim olduğunu bilen topluluklar için Allah'ın bu zayıf ve fakat uzak yerlere gitmeye, muhtelif meyveleri balmumu ve bal yapmak için toplamaya -ki o bal içeceklerin en hoşudur- uygun yaradılışlı hayvancıklara Allah'ın ilhamında âyetler, deliller vardır.^[34]

İzahı

«Karınlarından insanlara şifâ olan muhtelif renklerde bir içecek çıkar.» Yâni bal. Çünkü bal da içilecek şeylerdendir. Bu ifâdeye dayanarak bazıları; arının çiçekleri, kokulu yaprakları yeyip bunları karınlarında bala dönüştürdükten sonra kusmasının kış için bir depolama olduğunu öne sürmüşlerdir. Arının iğnesiyle yapraklar ve çiçekler üzerinde serpiştirilmiş olan küçük tatlı zerrelerini bulup toplayarak peteğine götürdüğünü ve petekte bunlardan büyük bir kısmını birleştirdince bal olduğunu iddia edenler de; «karınları» kelimesini ağızları diye tefsir etmişlerdir. Arının yaşma ve döneminin farkına göre, renkleri de beyaz, sarı, kırmızı ve siyah olur. Onda insanlar için şifâ vardır. Balgam ve hastalıklarda olduğu gibi, ya bal doğrudan doğruya şifâdır veya diğer hastalıklarda olduğu gibi, başka yiyeceklerle birlikte şifâdır. Çünkü içinde bal bulunmayan macun çok azdır. «Şifâdır,» derken kelimenin nekre olarak kullanılması, bir kısmının böyle olduğunu iş'âr etmektedir. Ta'zîm için olması da caizdir. Nitekim Katâde der ki: Adamın biri Hz. Peygambere geldi ve dedi ki: Kardeşim karnının

ağrıdığından dertleniyor, Hz. Peygamber; ona bal içir, dedi. Adam gitti, sonra döndü ve dedi ki: Bal içirdim ama yaramadı. Hz. Peygamber; git ve ona bal içir, dedi. Çünkü Allah doğru söyler, senin kardeşinin karnı yalan söyler. Adam gitti, bal içirdi ve Allah şifâsını verdi de adam iyileşti. Sanki bir bağdan kurtulmuş gibi oldu. Denilir ki: «Onda» deki zamir Kur'an'a gitmektedir. Veya Allah'ın arının durumlarıyla ilgili açıklamalarına gitmektedir. «Muhakkak ki bunda düşünen bir kavim için bir âyet vardır.» Çünkü arının o derin bilgileri ve hayret verici işleri, nasıl güzel bir biçimde yaptığım iyice düşünen kişi kesin olarak bilir ki; mutlaka ona bunu ilham eden ve buna sev-keden hikmetli kudretli bir zât vardır.[\[35\]](#)

Balanslı eksiksiz cihazlarla donatılmış, 1,5 cm. civarında bir vücûd yapısına sahiptir. Bu vücûdun içerisinde tıpkı diğer yaratıklarda olduğu gibi; tükürük bezlerinden sindirim sistemine, akkan ile sağlanan dolaşım sisteminden kalbe kadar ve nihayet çok iyi gören gözlerden koku almaya yarayan duyarlı vâsıtalara kadar mükemmel biçimde bütün uzuvlar

bulunmaktadır. Arının vücûdu öylesine kusursuzdur ki; gözleri çok uzaklarda bulunan cisimleri altmış defa büyütölmüş olarak görür. Balansı 1 km. ötedeki bir çiçeğin kokusunu alır ve kendi duyu vâsıtalanna gelen diğer kokulara kanştırmadan mükemmel bir şekilde ayırarak düzene koyar. Nokta büyüklüğünde olan sinir düğümleri sayesinde hangi çiçeğin daha çok bal özü verdiğini ve hangi çiçek tozlarının toplanmaya hazır vaziyette beklediğini hatasız olarak ayır-deder. Kanatları yaklaşık saniyede beş yüz defa hareket eder. Ve çiçeğe yaklaşır yaklaşmaz, ondaki balozunu çok usta bir cerrahın vücûdun bir parçasını koparıp alması gibi kısa bir sürsde alıverir. Tükürük bezleri, koku neşreden bezlerle karışmaz. Kursağında meydana gelen bal, hemen yanı başında yer alan ve bazı kerreler öldürücü nitelikte olan zehirle asla karıştırılmaz. Arı, aynı zamanda bir bal mumu fabrikası gibi çalışır. Vücûdundan plakalar halinde çıkan balmumları, gecenin karanlığında hiç eksik yanı bulunmayan altıgen biçiminde örölür. Ve onları dolduran bal özlerini insanların önüne koyar. Arının yaptığı petek, 70 derece 32 dakikalık dar açısı

olan eşkenar dörtgen biçimindedir ve kendi içinde mi'marî bir şaheseri andırır. Çok az bir malzeme kullanılarak geniş bir mekân sağlanmaya çalışılır. Bala gelince; canlıların temel yapı maddelerinden glikozu ihtiva eder. Ancak bu maddeyi ihtiva etmekle beraber bal, içinde, mikrop taşımayan tek yiyecektir. Suda eriyen bütün vitaminleri taşır. B13) B14, B12 vitaminlerine balda çok rastlanır. Ve DNA moleküllerinin meydana gelmesinde esrarengiz bir görev icra eder, Biyolojik maddeler içinde esrarlı bir yapıya sahip olan ve çok özel bir büyütme hormonu ihtiva eden arı sütü, baldan elde edilir. Bal; şifâ değeri büyük olan değişik bitki ve ;çeklerden toplanmış esrarengiz bir mahsûldür. Karaciğer hastalıklarından bronşite, gastritten romatizmaya, mide ve 12 parmak bağırsağı ülserinden, deri hastalıklarına, kansızlıktan zayıflığa kadar sayısız organların şifâ menbaı olduğu gibi, kalb kasları ile de kalbe ait sinir sisteminin hayatıyet veren besin kaynağıdır. Beyni besleyen akıl almaz özelliklere sahiptir. Arı balı kendisi için yapmaz, çünkü bir kovandaki balın yüzde biri dahi kendisi için yeterlidir.

Arının yayılımı da değşik bir maceradır. Çok hassas ve kendine özgü ses dalgalarıyla, bunların yansıması arının yayılmamı sağlayan önemli unsurlardır. Ve arı, bu ses dalgalarıyla bunların akislerinden kovanını bulur. Yukarıda bahsi geçen Riboz, kapalı bir şeker halkası türüdür, Canlının temel yapı maddelerinden biri, belki de en önermişidir. İşte bütün besinler içinde yalnız balda Riboz maddesi bulunur. Vücüd bilhassa iyi hücreler yapmak zorunda olduğu zaman hastalıklardan sonra, yetişme çağında ve kan yapımı esnasında Riboz çok büyük bir değer ifâde eder. Balda suda eriyen tüm vitaminler. vardır. Ayrıca başka cisimlerde bulunmayan ve canlılarda karaciğerde var olduğu sanılan B₁₃, B₁₄, B, T vitaminleri vardır. Ve bu vitaminler, hücre içerisinde DNA maddesinin imâlinde görev alırlar. Ayrıca balda fosfor enzimleri, asitforik gibi hayati maddeler de vardır. Halkın arısütü dediği ve husûsî bir büyütme ve sentez hormonu ihtiva eden baldır. Bu hormon kraliçe arı için hazırlanır, bunu yiyen kraliçe arı bir kaç kat büyür. Fakat bu hormonun salgıladığı salgı, kraliçenin birkaç yüz katıdır ve ayrıca kraliçe arı

dışındaki arıların bu hormonu, yemeleri yasaktır. Devam eden ve kronik sayılan hastalık özellikle kronik romatizma, kansızlık, genel zayıflık, karaciğer hastalıklarının hepsi, eskimiş deri hastalıkları, nekâhat döneminde balın insan organizması için büyük yararları vardır. Çam ormanlarında yayılıma bırakılmış arı, ürettiği bala sinir sistemini yatıştırıcı maddeler eklenmektedir. Bazı bölgelerdeki arıların balı ise, kalb için takviye edici özellik taşır. Fakat balın normal olarak taşıdığı B grubu vitaminleri ile Riboz ve Glikoz şekerleri, kalb adalesinin hayati gıda maddesidir. Kalbtaki sinir sistemi bilhassa balın B vitamini grubu ile fosforundan çok olumlu biçimde yararlanır. Keza balda bulunan fosfor, Riboz, asitforik, B grubu vitaminleri akıl almaz biçimde besleyici unsurlar taşır.

Arının topladığı çiçek tozlarına tıp dilinde «polen» adı verilir. Polen, bitkinin erkek hücre taşıyan yapısıdır ve her biri mikronla ölçülecek kadar küçük görünüme sahiptirler. Arılar ve böcekler çiçeklerden çiçeğe taşıyarak hem bitkinin döllenmesini sağlar ve hemde yavrularını beslemek için kovana polen

götürürler. Ve arıyı rahatsız etmeksizin kovandaki polenlerin 1/10 unu almak bugün teknik olarak mümkün hale gelmiştir. Bu polenlerin özelliğine şöyle bir göz atalım. Polen; metabolizmamız için çok değerli temel maddeleri ihtiva eder. Vücûdumuzu zinde tutmak ve dengeli beslenmek için muhtaç olduğu eksik maddeleri tamâmlar. Ve vücûdun korunmasında hayatî önem taşır. Polenlerin renk, şekil ve yapı bakımından büyük farklılık arzet-tikleri görülür. Ancak % 80 inin rengi sarıdır. Bunun dışında siyah, kırmızı, mor, pembe, eflâtun renklerde polene rastlamak da mümkündür. Polene bu renkleri veren renk maddeleridir. Renk maddelerinden Karotenoidler başlıca Alfa karoten, Beta karoten Lycopin, Sanr tophyl ve Zeaksantihinden ibarettir. Polende yaklaşık % 25 oranında protein vardır. Ancak her polene göre protein miktarı da farklılık arzeder. Polende Cystin, Histidin, Tryptophan, Methionin, Phenylalanin, Thersonin, Arginin, İzoleicin, Leodin, Lysin, Valin gibi amino asitler bulunmaktadır. Ayrıca Pantothenic, Linoleik, Ascorbik ve Arachidonik gibi asitler de

bulunmaktadır. Diğer taraftan demir, bakır, kalsiyum, sodyum, magnezyum, silisyum gibi çeşitli elementlerin polende bulunduğu son zamanlarda tesbât edilmiştir. Alüminyum, Nikel, Titanium ve Çinko gibi az elementler de bulunmaktadır.

Polende ayrıca Bj, B2, B3j B5, BB, C, A, E gibi vitaminlerin bulunduğu da tesbât edilmiştir. Son zamanlarda yapılan araştırmalarda H vitamininin de bulunduğu açıklanmıştır. Bu vitamin vücûdun gelişmesini kolaylaştırır, deri ve göz kapağı iltihâblanm önlemede önemli bir rol oynar. Polende ayrıca rutin olduğu tesbât edilmiştir. Rutin kılcal damarları etkileyerek fazla kanamaya engel olur ve kalb kasının çalışmasını kuvvetlendirir. Son zamanlarda yine polende antibiyotikler bulunduğu da ortaya konmuştur. Ayrıca Staphylococcus Sal-monella, Bacillus Antharcise gibi mikroplara engel olduğu da tesbât edilmiştir. Hattâ bazı tıp otoritelerine göre; bağırsak iltihabının bile polen kürü adı verilen bir usûlle iyileştirildiği görülmüştür. Çünkü polenler, bağırsak bakteri ve fermentleri üzerinde olumlu etki yaparlar. Bu sebeple polenlerin bağırsakların polisi

diye adlandırıldığı ifâde edilmektedir. Bu ifâdeler çiçek tozlarının, gıda maddesi bakımından ne kadar zengin bir özelliğe sâhib olduğunu ve terkiбинin insan hayatı bakımından nasıl önemli olduğunu göstermektedir. Nitekim zayıf düşmüş bünyelerin polen yoluyla iştah açıcı özelliğinden istifâde edilerek şişmanlatıldığı, kabızlık ve bağırsaktaki tıkanmaların ortadan kaldırıldığı, ishalleri önlediği, bağırsak mikroplarını temizlediği, sinir sistemini rahatlatdığı düşünme yeteneğini artırdığı tecrübe edilmiştir. Al-yuvarların sayısını % 25-30, hemoglobini % 25 civarında yükselttiği ve ihtiva ettiği Riboflowin sayesinde görmeye te'sir ettiği, görme yeteneğinin artmasını sağladığı yine polende mevcûd olan amino asitlerden Cystin (kükürt ihtiva eden bir amino asittir) saçın gelişmesinde önemli rol oynadığı ve saç dökülmesini önlediği tıp otoriteleri tarafından tesbât edilmiştir. Keza prostat hastalıklarında iyileştirici fonksiyon icra ettiği, cilde parlaklık ve zindelik kazandırdığı bildirilmektedir. Yapılan araştırmalara göre 20.000 civarındaki arı türü içerisinde yalnızca % 15'inin toplumsal biçimde yaşadığı, diğer büyük

ekseriyetinin ise münferid yaşadığı anlaşılmıştır. Fakat münferid yaşayan anlar, bal yapmamakta bunun yerine bazı bitkilerin tozlaşmasında önemli vazifeler îfâ etmektedirler.

Arılardaki disiplin de son derece dikkat çekicidir. Arılardaki zaman ayarlaması ise başından beri araştırmacıları hayretten hayrete düşürmüştür. Nitekim bu konuda uzun — ve dikkatli tecrübeler yapmış olan Karlvou Frich diyor ki:

Herkeste, kendi tecrübelerinden elde ettiği bir zaman hissi vardır. Bu his az veya çok doğru olabilir. Fakat hiç kimsede tamamen noksan olamaz. Meselâ sabahleyin bir yürüyüşe çıksak ve saatimizi de evde unutmuş olsak öğle zamanı birimiz saatin on bir buçuk veya yarım olduğundan şüphe eder, diğerimiz on bir veya on iki olduğunu söyler, fakat hiç kimse sabahın sekizi veya akşamın yedisi olduğunu hatırlama getirmez. Çünkü evvelâ açlık derecemiz veya güneşin vaziyeti bizi bu gibi hatâlardan korur. Fakat bu cümleyi yazmam için yarım dakikadan daha fazla ve on dakikadan daha az, yani iki dakikadan beri düşündüğümü bilirim bunun ne açlığımı, ne de

güneşin vaziyetiyle bir ilgisi vardır. Bu, zamanın akışını bildiren muayyen bir hissin tezahürüdür. Temelleri bazan dahilî, bazan haricî hâdiselerde bulunabilen bu his hakkında fazla bir şey bilinmemektedir.

Hayvanlarda da bir zaman hissi vardır. Mesela Saizburg'un Alp çayırlarında inek ve öküz sürülerinin, çobanların müdâhalesi olmadan öğleden evvel on bire doğru dağ kulübelerinin önünde toplandıkları görülür. Çünkü bunlar bu saatte ahıra girmektedirler. Hayvanlarla ilgisi olan kimseler buna benzer daha birçok müşahedeler yapmışlardır. Fakat bu hayvanlar, daha ziyâde yapıları insanlardan, böcekler kadar çok farklı olmayan kedi, köpek, at veya diğer memeli hayvanlardır.

Böceklerde de bizdeki zaman hissiyle mukayese edilebilecek bir hissin mevcudiyeti hakkında hiç kimse kat'î bir şey söyleyemez. Bu suâlin, biraz sonra da anlayacağınız gibi arılarla husûsî bir 'ilgisi vardır. Fakat bunu kat'î olarak bilmediğimiz için araştırmamız lâzımdır. Bu araştırmalar ise arılarda pek kolaylıkla yapılır.

Açık havada bir masa üstüne arıları cezbetmek ve saat camındaki şekerli su ile beslemek suretiyle onlara yeniden sun'î bir besin mahalli arasında şekerli su verelim. Bu zamandan evvelce de kullandığımız metodla birer birer işâretliyelim. Fakat arılara bütün gün değil, günün yalnız muayyen saatlerinde, meselâ öğleden sonra 4-6 arasında şekerli su verelim. Bu zamandan evvel ve sonraları saat camını boş bırakalım. Bu hali birkaç gün devam ettirelim. Bizim numaraladığımız arılardan yalnız bir tanesi gözcü olarak dörtten evvel veya altıdan sonra gelir. Fakat henüz bir şey hazırlanmadığını görerek geri döner. Dörtten sonra gelen ise, saat camını dolu bulur. Bunun üzerine numaralı bütün ânlar şekerli suya üşüşürler ve danslarını yaparak bunu büyük bir gayretle toplarlar. İlk zamanlarda bundan iyi netice acınacağından biraz tereddüt edildiği için tecrübeler üç hafta devam edilmiştir. Bu müddet zarfında hergün müsait oldukça 4 ile 6 arası arılara şekerli su verildikten sonra nhâyet bir kontrol tecrübesi yapılır ve 4 ile 6 arasında da saat camı boş bırakılır. Sabahın altısından akşamın sekizine kadar

da bir kişi devamlı bir surette masa başında oturarak saat camına gelen arılan gözetler. Bu, çok sıkıcı bir iştir. Çünkü bir gün evvel şekerli suya gelen ve böylece işaretlenmiş olan altı andan bu uzun zamanda, yani sabahın altısından öğleden sonra dört buçuğa kadar yalnız 11 numaralı bir arı bir kontrol uçuşu yapar. Bu arı sabahın 7 ile 7.30 arası bir defa, biraz sonra bir ikinci defa daha gelir. Bundan sonra besin mahallinde kat'î bir sükûnet hüküm sürer. Fakat her zamanki yem saati yaklaşınca yani 4 ile 6 arasında saat camı, numaralanmış olan 6 arıdan 5 tanesi tarafından otuz sekiz defa ziyaret edilir. Boşuna gelmiş olmalarına rağmen, kısa bir zaman sonra tekrar geri dönerler ve yarım saat içinde on defa boş saat camına konarlar. Burada sanki muhakkak bir şey bulacaklarını biliyorlarmış gibi inâdla aranırlar. Normal yem saati geçince, yani altıdan sonra gidiş gelişler azalır ve nihayet yeniden bir sükûnet başlar. Bu suretle tecrübeden ümidin fevkinde iyi bir netice alınmış olur.

Bu tecrübe diğer arılarla birçok defalar ve günün her saatinde tekrarlanabilir. Kontrol tecrübesiyle de

isbât edildiği gibi arılar her yem saatini birkaç gün içinde hayret edilecek bir şekilde öğrenmektedirler:

Bu muvaffakiyetli netice bizi, arılardaki zaman hafızasını daha zor tecrübelerle kontrol etmeğe sevkeder. Bunun için arılara bu defa günün iki ayrı zamanında, sabahleyin 5.45 ile 9.45 ve akşam 6.30'dan karanlığa kadar şekerli su verilir ve yine numaralar konur. Bu vaziyete bir halta devam edilir. Bundan sonra yine bütün bir gün saat camları boş bırakılmak üzere bir kontrol tecrübesi yapılır ve birisi tecrübe masası başında arıları müşahede eder. İşaretlenmiş olan 15 arıdan 14 tanesi yem saatlerinde boş saat camına ısrarla konarlar. Bu tecrübe de bu suretle iyi bir şekilde neticelenmiş olur.

Arıları günün üç ayrı yem saatına dahi alıştırmak kabildir. Yalnız bu defa arılar saat camına yem saatından biraz daha evvel gelirler. Bu da hiç fena değildir. Çünkü tabiat aç hayvanlarla doludur ve biri diğ erinin yemini daha evvel gelerek alabilir. Bunun için geç gelip bir şey bulamamaktansa, vaktinden evvel gelmek daha iyidir. Bu sebepten

arılarn şekerli suya biraz erken gelmelerini hoş görmeliyiz.

Bu tecrübelerden sonra ilk akla gelen suâl şudur : Acaba anların saati nereîerindedir? Muayyen yem saatları yaklaşınca onları kovandan dışarıya, şekerli suya gönderen saatları gidelerinde midir? Böyle bir şey olamaz. Çünkü bizim seçtiğimiz yem saatları arılarn hakîkî yem saatları değildir. Anlar karınlarını doyurmak için değil, bilakis kovandaki bal depolarını fazlalaştırmak maksadıyla şekerli suya uçarlar. Bundan başka bunlar bütün günlerini bal dolu peteklerin üzerlerinde geçirirler. Acıktıkları zaman ise bu peteklere hortumlarını uzatmaları kâfidir. Veyahut yürüyüş yapan bir insan gibi güneşin vaziyetine mi bakarlar? Arılarn bazan güneşin vaziyetine dikkat ettiğini işitsek dahi buna yine inanamayız. Bunun için yeni bir tecrübe daha yapmamız lâzımdır.

Bir arı cemiyetini, her tarafı kapalı karanlık bir odaya getirmek suretiyle arılarn uçuş sahalarını haftalar ve aylarca dört duvar arasında tahdîd edelim. Şüphesiz karanlıkta hiç bir arı uçmayacaktır.

Fakat kuvvetli bir elektrik ampulünü mütemadiyen yakmak suretiyle, gece ve gündüz mefhûmunu ortadan kaldıralım. Bu vaziyette arı, zamanını tâyîn etmek için güneşin vaziyetinden veya aydınlık derecesinden faydalanamayacaktır. Bütün bunlara rağmen arılar, yine muayyen zamanlarda şekerli suyu bulmağa muvaffak olurlar. Bu sun'î ışık altında yem saatini gecenin herhangi bir saatma koymuş olsak dahi, yine gündüzki gibi aynı muvaffakiyetli neticeyi alırız.

Şu halde arılarda; açlık, saat ve güneşle ilgisi olmayan bir zaman hafızası vardır. Fakat acaba arıların zaman hafızası, insanın zaman hafızası ile mukayese edilebilir mi? Ben bunu pek zannetmiyorum. Çünkü arılar, gece ile gündüz aynı kalan bu karanlık odada kısa zamanları değil, bilakis günlerin muayyen saatlarını tanımaktadırlar.

Bu vaziyette iki ihtimâl mevcuddur : Ya arılar iki yem saati arasında geçen zamanı doğru olarak tahmin ediyorlar ve bu zamanı hafızalarında tutuyorlar, veyahut harice karşı tamamen kapalı olan bu yerde günün muhtelif saatlarını tanıyorlar ve

buna dikkat ediyorlar. Bunların ikincisi doğrudur. Hakikaten haftalarca devam eden dresaj tecrübeleri bize arıların, yem zamanları her defasında günün bir başka saatına rasladığı takdirde muayyen bir zamana alışamadıklarını isbât etmiştir. Meselâ, arıları karanlık odada 19 saat, bir ve iki saat müddetle şekerli su ile besleyelim. Birinci şekerli suyu verdikten 19 saat sonra ikinci şekerli suyu, ikinciye verdikten 19 saat sonra üçüncü şekerli suyu verelim. Bir müddet sonra bir kontrol yapmak istesek son şekerli suyu verdikten 19 saat sonra arıları yem mahallinde boşuna bekleriz ve bu suretle tecrübemizde muvaffakiyetli bir netice almamış oluruz. Eğer şekerli suyu günün aynı saatlarında verecek olursak, anlar bunu öğrenirler ve biz de ancak o zaman müsbet bir netice alabiliriz. Şu halde arılardaki zaman hafızasının bizim kendi hayatımızdan bildiğimiz kısa zaman fâsüalannın tahmini ile ilgisi yoktur. Arılardaki bu mühim kabiliyetin mâhiyeti şimdilik bilinmemektedir.

Eğer hayvanlarda herhangi bir kabiliyet çok fazla inkişâf etmişse bunun mutlaka biyolojik bir kıymeti

olduğu tahmin edilir. Meselâ anları sun'î olarak beslemek için saat camını istediğimiz herhangi bir saatta şekerli su ile dolduruyoruz. Bu halin, bize tabiattaki vaziyetlerle pek ilgisi yokmuş gibi görünür. Fakat bu, görüldüğü kadar gayri tabîî değildir. Tabiat da anlar için masasını muayyen saatlarda hazırlar. Anların dâima bir cins çiçeğe konduklarını ve bütün gün yalnız bu muayyen çiçek cinsine uçuştuklarını hatırlamalıyız. Çiçeklerin pek azı sabahtan akşama kadar nektar ifraz eder. Bunların bir kısmı çiçeklerini akşamdan, birçokları öğleden evvel veya öğleden sonra kapatır ve günün diğer saatlarında kapalı olarak kalır. Bir kısmı ise çiçeklerini sabahleyin erkenden, bazıları da daha sonra açar. Her çiçek nev'inin muayyen bir zamanı vardır. Bu sebepten gözcü arıların günün muhtelif saatlarında hangi cins bitkilerin çiçek açtığını bilmesi lâzımdır. Bakkal dükkanları düşünülecek olursa bunlar da günün muayyen saatlarında dükkânlarını açık tutarlar veya kapatırlar. Kapandıktan sonra bunlardan artık bir şey almak kabil olmaz. İşte çiçekler de nektarlarını böyle günün muayyen

saatlannda hazırlarlar. Meselâ, arılann kendilerinden geçerek uçtukları esmer buğday, sabahleyin 9-11 arasında nektar ifraz eder. Polen toplayan arılann da buna dikkat etmeleri lâzımdır. Çünkü çiçeklerin polenini de günün herhangi bir saatinde bulmak kabil değildir.

Demek oluyor ki, besin maddeleri tabiatta da devamlı bir surette bulunmaz. Şu halde arılar çok eski zamanlardan beri ve dünyanın her tarafında günün muayyen saatlannda yem bulmağa alışmışlardır. Bunu öğrenmeleri ve buna göre hareket etmeleri kendi menfaatları icâbıdır. Çünkü arılar kovanın dışında her zaman için ölüm tehlikesiyle karşılaşabilirler ve eğer haberci arılar çiçeklerde polen veya nektar bulunmadığı zamanları bilir ve ona göre hareket ederlerse birçok arılann da hayatı böylece kurtulmuş olur.

Bütün bu nizâm ve ahenk bize büyük Yaratıcının gücünü göstermiyor mu? [\[36\]](#)

70 — Allah, sizi yaratmıştır, sonra da öldürecektir. İçinizden bir kısmı ömrünün en fena

zamanına ulaştırılır ki bilirken bilmez olur. Muhakkak Allah Alîm'dir, Kadîr'dir.

Ömrün En Kötü Çağı

Allah Teâlâ kulları hakkındaki tasarrufunu, onları yoktan vare-den olduğunu, bundan sonra onları öldüreceğini haber verir. Onlardan kimini bırakacak ki, sonunda yaradılışı zayıflığına, ihtiyarlığa ulaşınsınlar. Başka bir âyette şöyle buyurur : «Allah O'dur ki, sizi güçsüz olarak yaratmıştır. Güçsüzlükten sonra kuvvetli kılmış, sonra da kuvvetliliğin ardından güçsüz ve ihtiyar yapmıştır. O, dilediğini yaratır. O, Alîm'dir, Kadîr'dir.» (Rûm, 54). Hz. Ali (r.a.) den «Ömrün en fena zamanı -ki buna erzel-i ömür denilir-» âyeti hakkında rivayete göre bu, yetmiş beş senedir. Bu yaşta kişiye kuvvet ve akıl zayıflığı, hafıza zafiyeti ve bilgi azlığı ânî olur. Bu sebeptendir ki: «Bilirken bilmez olur.» buyrulmuştur. Bilgili olduktan sonra, söyleyecek sözü bilemez olur. Bu sebeptendir ki Buhârî bu âyetin tefsirinde şöyle der : Bize Mûsâ İbn İsmâîl... Enes İbn Mâlik'den rivayet etti ki Allah Rasûlü (s.a.) şöyle dua edermiş : Cimrilik, tembellik, ihtiyarlık, erzel-i ömür, kabir

azabı, Deccâl'in fitnesi, hayat ve ölüm fitnesinden sana sığınırım. Hadîsi Müslim de Harun el-A'ver kanalıyla rivayet etmiştir.

Züheyr İbn Elpu Sûlmâ da meşhur muallakasında şöyle diyor :

Hayatın yüklerinden usandım.

Kim seksen sene yaşarsa elbette uzanır.

Gördüm ki ölümler kör deve yürüyüşü gibi yürüyor.

Kime isabet ederse öldürüyor.

Kimi şaşırsa uzun yaşayıp bunuyor.[\[37\]](#)

71 — Allah, rızık hususunda kiminizi kiminizden üstün kıldı. Üstün kılınanlar, buyrukları altında bulunanların rızıqlarını vermezler. Halbuki bunda hepsi eşittir. Yoksa Allah'ın nimetini bile bile inkâr mı ediyorlar?

Rızıktaki Farklılıklar

Allah Teâlâ, müşriklerin Allah'a koştukları ortakların Allah'ın kullan olduklarını bile bile, itiraf ettikleri halde Allah'ın ortakları olduğunu sanmalarındaki küfür ve bilgisizliklerini açıklıyor. Nitekim müşrikler haclarındaki telbiyelerinde şöyle

derlerdi: Lebbeyk, senin hiç bir ortağın yok. Ancak senin olan ortak müstesna. Sen ona ve onun sahip olduklarına mâliksin. İşte Allah Teâlâ onlara red makamında buyurur ki: Size rızık olarak verdiklerimizde kullarınızın (kölelerinizin) sizinle eşit olmasına razı olmuyorsunuz. Nasıl olur da Allah Teâlâ kendi kullarının tanrılık ve tâzîm göstermede zâtına eşit tutulmasına razı olur? Nitekim Allah Teâlâ başka bir âyette şöyle buyurmaktadır : «O, size kendinizden bir örnek verdi: Size verdiğimiz rızıklarda, emriniz altında bulunan kölelerinizin de eşit olarak hak sahibi olmalarına razı olur ve birbirinizi saydığınız gibi bunları da sayar mısınız?» (Rûm, 28). Avfî, İbn Abbâs'tan rivayetle bu âyet hakkında şöyle der : Allah Teâlâ buyurur ki: Onlar mallarında ve kadınlarında kölelerini (kendilerine) ortak kılıyor değiller. Nasıl olur da kullarımı saltanatımda Bana ortak koşarlar? İşte Allah Teâlâ'nın : «Yoksa Allah'ın nimetini bile bile inkâr mı ediyorlar?» kavli budur. Yine İbn Abbâs'tan gelen başka bir rivayette o şöyle demiştir : Kendileri için razı olmadıkları bir şeye benim için nasıl razı

oluyorlar? Mü-câhid, bu âyet hakkında der ki: Bu, bâtil tanrılar için bir misâldir. Katâde şöyle diyor : Bu, Allah'ın vermiş olduğu bir misâldir. Sizden herhangi birisi, kölesini karısı ve yatağı konusunda kendine ortak eder mi ki Allah'ı yaratıklarına ve kullarına denk sayıyorsunuz? Şayet sen kendin için bunu kabul etmiyorsan elbette Allah Teâlâ bundan münezzeh olmaya senden daha lâyıktır.

Allah Teâlâ : «Yoksa Allah'ın nimetini bile bile inkâr mı ediyorlar?» buyurur ki; onlar, Allah'ın yaratmış olduğu bitki ve hayvanlardan Allah için bir pay ayırıyorlar, sonra O'nun nimetini inkâr edip O'ndan başkasını O'na ortak koşuyorlar. Hasan el-Basrî'den rivayette o, şöyle demiş : Ömer İbn Hattâb (r.a.) Ebu Mûsâ el-Eş'ârî'ye şu mektubu yazdı: Dünyadan olan rızıkına kanâat et. Muhakkak Rahman, rızık konusunda kullarından bir kısmım diğerlerine üstün kılmıştır. Bilakis bununla hepsini imtihan etmektedir. Rızıkı genişçe verdiğini imtihan eder ki; Allah'a şükrü, kendisine rızık olarak verip mal mülk sahibi kıldığı şeylerde onun üzerine farz

kıldığı hakkı yerine getirmesi nasıldır? Hasan el-Basrî'nin bu sözünü İbn Hatim rivayet eder.^[38]

72 — Allah, sizin için kendinizden eşler yarattı. Eşlerinizden de sizin için oğullar, torunlar var etti. Temiz şeylerden size rızık verdi. Böyleyken bâtıla inanıyorlar da Allah'ın nimetine nankörlük mü ediyorlar?

Allah Teâlâ kullarına olan nimetlerini anıyor. Onlar için kendilerinden, kendi cinslerinden ve şekillerinde eşler yaratmıştır. Şayet eşleri başka bir cinsten yaratmış olsaydı; ülfet, sevgi ve rahmet meydana gelmezdi. Fakat Allah Teâlâ rahmetinden olarak Âdemoğullarm-dan erkekler ve dişiler yaratmış, dişileri erkeklere eşler kılmıştır. Sonra Allah Teâlâ, eşlerden oğullar ve torunlar yarattığını zikreder. Âyet-te geçen kelimesi; oğulların çocuklarıdır. Bu açıklama İbn Abbâs, İkrime, Hasan, Dahhâk ve İbn Zeyd'indir. Şu'be'nin Ebu Bişr'den, onun Saîd İbn Cübeyr'den, onun da İbn Abbâs'tan rivayetine göre; âyette geçen kelimeleri, oğul ve oğlun oğludur.

Süneyd der ki: Bize Haccâc... İbn Abbâs'tan rivayet etti ki o, şöyle demiş: Sana hizmet ettikleri ve sana yardımcı oldukları zamanda oğullarıdır. (...)

Mücâhid âyetin bu kısmını: Oğlu ve hizmetçisi, şeklinde anlamıştır. Ondan gelen bir başka rivayette ise kelimesi; yardımcıları ve hizmetçiler, olarak belirtilmiştir. Tâvûs, bu kelimenin; hizmetçiler olduğunu söyler. Katâde, Ebu Mâlik ve Hasan el-Basrî de böyle söylemişlerdir. Abdürrezzâk'ın Ma'mer kanalıyla... İkrime'den rivayetinde o, bu kelime hakkında şöyle der : Hafede; oğullarından ve oğullarının oğullarından sana hizmet edenlerdir. Dahhâk der ki: Araplara sâdece oğulları hizmet ederdi. Avfî'nin İbn Abbâs'tan rivayetinde o, «Eşlerinizden de sizin için oğullar, torunlar var etti.» âyeti hakkında şöyle dermiş : Kişinin kendi çocukları değil de karısının çocuklarıdır. Kişinin yanında çalışana denilir. Bu anlamda olmak üzere Arapçada denilir. Bazıları hafede'nin; kişinin hısımları (karısının babası, kardeşi ve benzeri gibi karısı tarafından olan akrabaları) olduğunu sanmışlardır. İbn Abbâs'ın görüşlerinden biraz önce zikrettiğimizi İbn Mes'ûd,

Mesrûk, Ebu Duhâ, İbrahim en-Ne-haî, Saîd İbn Cübeyr, Mücâhid ve Kurazî de söylemişlerdir. Bu açıklamayı İkrime, İbn Abbâs'tan rivayet eder. Ali İbn Ebu Talha'nın İbn Abbâs'tan rivayetle söylediğine göre; bunlar, kadın tarafından olan akrabalarlardır. İbn Cerîr der ki: Bütün bu sözler, kelimesinin anlamına girer. Zîrâ bu kelime, hizmet etmek anlamınadır. Nitekim kunut duasında: Sana koşar, sana hizmet ederiz, denilir. Madem ki hizmet çocuklardan, hısımlardan ve hizmetçilerden olmaktadır, o halde nimet bütün bunlarla meydana gelmektedir. Bu sebebledir ki Allah Teâlâ: «Eşlerinizden de sizin için oğullar, torunlar var etti.» buyurmuştur.

Ben de derim ki: Şayet âyetteki kelimesi, kelimesine atfedilirse; burada maksadın çocuklar, çocukların çocukları, dâmâd ve eniştereler olması gerekir. Zîrâ onlar, kızların eşleri ve eşin çocuklarıdır. Nitekim Şa'bî ve Dahhâk da böyle söylemişlerdir. Bunlar çoğunlukla kişinin koruması altında, evinde ve hizmetinde olurlar. Allah Rasûlü (s.a.) nün Busrâ İbn Eksem hadîsindeki: Çocuk, senin için bir köledir, sözünden de maksad herhalde bu olmalıdır. Bu

hadîsi Ebu Dâvûd rivayet etmiştir. Ancak şayet bu kelime, ayetteki kısmına atfedilmiş olursa —ki bu durumda kelime hizmet edenler anlamıdır— âyeti şöyle anlamak gerekecektir : Sizin için eşler ve çocuklar yarattı.

«(Yiyecek ve içeceklerden) temiz şeylerden size rızık verdi.» Sonra Allah Teâlâ, nimet veren Allah'a ibâdetle O'na bir başkasını ortak koşanlara reddiye olarak şöyle buyurur : «Böyleyken bâtıla -putlara ve eşlere- inanıyorlar da Allah'ın nimetine nankörlük mü ediyorlar?» Allah'ın onlara olan nimetlerini gizleyip bunları Allah'tan bir başkasına mı izafe ediyorlar? Sahîh bir hadîste şöyle buyrulmuştur : Allah Teâlâ kıyamet günü kula, minnette bulunarak şöyle buyuracaktır : Seni çiftlemedim mi? (Sana eş yaratmadım mı?) Sana ikramda bulunmadım mı? Atları ve develeri senin emrine vermedim mi? Seni reîs olmaya ve rahat içinde yaşamaya bırakmadım mı?^[39]

73 — Onlar; Allah'ı bırakarak, göklerden ve yerden kendilerine verecek rızıkları olmayan, olsa bile veremeyen şeylere mi tapmıyorlar?

74 — Allah'a benzerler koşmaya kalkmayın. şüphesiz Allah bilir, siz bilmezsiniz.

Allah Teâlâ, Allah ile beraber O'ndan bir başkasına tapman müşriklerden haber veriyce. Bununla birlikte O, nimet veren, ihsanda bulunan, yaratan, rızık veren, tek ve ortağı olmayandır. Bütün bunlara rağmen onlar, göklerden ve yerden kendilerine rızıkları olmayan, yağmur indiremeyen, ekinler ve ağaçlar bitiremeyen, bunların hiç birine mâlik olmayan, isteseler dahi bunlara güç yetiremeyen Allah'tan başka putlara, ortaklara ve eşlere tapınıyorlar. Bunun içindir ki Allah Teâlâ : Allah'ı bir şeye benzetmeye kalkmayın. O'na eşler, benzerler kılmayın. şüphesiz Allah bilir, siz bilmezsiniz, buyurmuştur. Muhakkak O bilir ve şehâdet eder ki, Allah'tan başka tanrı yoktur. Sizler bilgisizliğinizle O'na bir başkasını ortak koşuyorsunuz.[\[40\]](#)

75 — Allah, size bir misâl verir : Başkasının malı olan ve hiç bir şeye gücü yetmeyen bir köle ile tarafımızdan güzel bir rızka nail olup gizli veya açık

infâk eden hiç bir olur mu? Hamd, Allah'a mahsûstur. Fakat onların çoğu bilmezler.

Allah'ın Verdiği Örnek

İbn Abbâs'tan rivayetle Avfî, bunun Allah'ın kâfir ve mü'min için verdiği bir misâl olduğunu söyler. Katâde de böyle söylemiş ve İbn Cerîr bu görüşü tercih etmiştir. Başkasının malı olan ve hiç bir şeye gücü yetmeyen köle, kâfirin misâlidir. Kendisine temiz bir rızık verilmiş, bu rızıktan gizli ve açık sarfeden ise mü'mindir. Mücâhid'den rivayetle İbn Ebu Necîh şöyle der : Bu; put ve Hak Teâlâ için verilmiş bir misâldir; hiç bu ve öteki eşit olur mu? İkisi arasındaki fark, sâdece aptalların bilemeyeceği kadar açık olduğundan Allah Teâlâ : «Hamd, Allah'a mahsûstur. Fakat çokları bilmezler.» buyurur.[\[41\]](#)

76 — Allah, iki kişiyi de misâl veriyor: Biri hiç bir şeye gücü yetmez bir dilsizdir ki, efendisine yüküdür. Nereye gönderse bir hayır getirmez. Bununla; doğru yolda olup adaletle emreden bir olur mu hiç?

Mücâhid der ki: Bununla da put ve Hak Teâlâ kastedilmektedir. Yani put dilsizdir, konuşamaz, ne hayır, ne de başka bir şey söyleyemez, bütünüyle hiç

bir Şeye g    yetiremez. Konuşması ve çalışması yoktur. Bunlara il veten o, efendisine bir yük, bir külfettir. Nereye gönderse bir hayır çıkmaz, uŐraŐmasında başarıya ulaşamaz. Nitelikleri böyle olan biriyle doğru yolda olup adaletle emereden, sözü hak, işi dosdoğru olan kimse bir olur mu hiç? S dd , Kat de ve At  el-Hora-s n  de  yeti böyle açıklamışlardır. İbn Cer r, bu açıklamayı tercih eder. İbn Abb s'tan rivayetle daha önce geçen görüşe muvafık olarak Avf  bunun yine k fir ile mü'min için verilmiş bir mis l olduğunu söyler.

İbn Cer r der ki: Hasan İbn Sabah el-Bezz r'ın... İbn Abb s'tan rivayetine göre; o,  Allah, size bir mis l verir : Başkasının malı olan ve hiç bir Şeye gücü yetmeyen bir köle ile...   yeti hakkında Şöyle demiştir : Kureyş'ten birisi ile, onun kölesi hakkında nazil oldu.  Bununla; doğru yolda olup adaletle emreden bir olur mu hiç?  kısmına kadar  Allah; iki adamı mis l veriyor: Biri dilsizdir...   yeti hakkında da Şöyle der : O, Aff n oğlu Osman'dır. Efendisi nereye gönderse bir hayır getirmeyen dilsiz ise, Aff n oğlu Osman'ın bir kölesidir. Hz. Osman onun nafakasını

üstlenir ve gıdasını temîn ederdi. Diğerî ise buna karşılık İslâm'dan hoşlanmaz, İslâm'ı kabul etmez, Hz. Osman'ı sadaka ve iyilikten alıkordu. İşte bu, ikisi hakkında nazil olmuştur.^[42]

77 — Göklerin ve yerin gaybı Allah'a aittir. Saat (kıyamet) hâdisesi ise ancak bir göz kırpma gibi veya daha yakındır. Şüphesiz ki Allah, her şeye Kâdir'dir.

78 — Sizi, annelerinizin karnımdan Allah çıkardı. Hiç bir şey bilmezsiniz. Ve size kulaklar, gözler ve gönüller verdi ki şükredesiniz.

79 — Göğün boşluğunda; Allah'ın buyruğuna boyun eğerek uçan kuşlara bakmıyorlar mı? Onları Allah'tan başka kimse tutmaz. İnanan bir kavim için muhakkak ki bunda da, âyetler vardır.

Göklerin Ve Yerin Gaybı

Allah Teâlâ her şeye güç yetirici olduğunu, kemalini, göklerin ve yerin bilinmezliklerini bildiğini haber verir. Bu sâdece O'na mahsûstur. Dilediklerini muttali' kılması dışında hiç kimse, göklerin ve yerin bilinmezliklerine muttali' değildir. Bütün bunlar muhalefet edilemeyen ve engel olunamayan (karşı durulamayan) tâm gücü içindedir. Bir şeyi murâd

buyurduğu zaman ona sadece; ol, der, o da hemen oluverir. Nitekim bir âyette şöyle buyurmaktadır : «Ve Bizim emrimiz birdir, bir göz kırpması gibidir.» (Kamer, 50). O'nun murâd buyurduğu, göz açıp kapama gibi oluverir. Burada ise şöyle buyurmaktadır : «Saat hâdisesi ise ancak bir göz kırpma gibi veya daha yakındır. Şüphesiz ki Allah, her şeye Kâdir'dir.» Başka bir âyette şöyle buyurulur : «Sizin yaratılmanız da, yeniden diriltilmeniz de bir tek kişinininki gibidir.» (Lokman, 28).

Allah Teâlâ kullarına olan nimetini burada anmaktadır. Onları annelerinin karınlarından hiç bir şey bilmez halde çıkarmıştır. Bundan sonra onlara sesleri idrâk edebilecekleri kulak, görünenleri hissedebilecekleri gözler, akıllar bahsetmiştir. Aklın, merkezi, sahîh olan görüşe göre kalbdır. Aklın merkezinin dimağ olduğu da söylenmiştir. Eşyanın zararlı ve faydalısı ancak akılla temyiz edilip ayrılabilir. Bütün bu kuvvetler ve hisler insanda tedricî olarak, azar azar meydana gelir. Büyüdüğu ölçüde işitmesi ve görmesi geliştirilir, rüşdüne erinceye kadar akıllı kuvvetlenir. Allah Teâlâ bunları

insanda, Rabbına ibâdete imkân bulsun diye yaratmıştır. İnsan Mevlâsına itaat için her bir uzvundan ve kuvvetinden yardım alır. Nitekim Buhârî'nin Sa-hîh'inde Ebu Hüreyre'den, onun da Allah Rasûlü (s.a.)'nden rivayet ettiği bir hadîste o, şöyle buyurmuştur : Allah Teâlâ buyurur ki: Kim Benim bir dostuma düşmanlık ederse; muhakkak Bana harb ilân etmiştir. Kulum ona farz kıldığımı yerine getirmenin bir benzeriyle bana yaklaşmış değildir. (Kulumu bana yaklaştıran şeylerin en hayırlısı, ona farz kıldıklarımı yerine getirmesidir). Kulum nafîle (ibâdetler) ile Bana yaklaştırmaya devam eder de sonunda onu severim. Ben onu sevdiğim zaman işiteceği kulağı, göreceği gözü, tutacağı eli, yürüyeceği ayağı olurum. Şayet Benden bir şey isterse ona veririm. Şayet Bana duâ ederse, duasına icabet ederim. Bana sığınırsa onu sığındırırım. İnanan kulumun ruhunu kabzetmedeki tereddüdüm gibi yaptığım bir işte tereddüt etmedim. O ölümden hoşlanmıyor, Ben onun üzülmelerinden hoşlanmıyorum, ölüme karşı onun hiç bir çâresi yoktur. Hadîsin mânâsı şudur : Kul ibâdeti sâdece

Allah için yaptığı zaman, bütün işleri Allah için olur : Sâdece Allah için görür. Yani Allah'ın kendisine meşru' kıldıklarını görür. Ancak Allah'a itaat olan şeye yürür, Allah'a itaat olan şeyi tutar. Bütün bunlarda Allah'tan yardım diler. Hadîsin Buhârî dışındaki rivayetlerinin birinde : Yürüyen ayağı olurum, kısmından sonra şöyle denilmektedir : Benimle iştir, Benimle görür, Benimle tutar, Benimle yürür. Bu sebeptendir ki Allah Teâlâ burada : «Ve size kulaklar, gözler ve gönüller verdi ki, şükredesiniz diye.» buyururken başka bir âyette şöyle buyurur : «De ki; Sizi yaratan ve sizin için kulaklar, gözler ve kalbler vareden O'dur. Ne de az şükrediyorsunuz. De ki: Sizi yeryüzünde yaratıp yayan O'dur. Ve O'na toplanıp götürüleceksiniz.» (Mülk, 23-24).

Sonra Allah Teâlâ, gökle yer arasında Allah'ın buyruğuna boyun eğen kuşlara bakmalarını emreder, Allah onu nasıl yaratmış ki iki kanadıyla gökle yer arasında, gökyüzünde uçuyor. Onu orada ancak kudreti ile Allah Teâlâ tutmaktadır. O Allah ki; orada bunları yapan güçler yaratmıştır. Havayı kuşları taşımaya müsahhar kılmıştır ki kuş onunla

uçmaktadır. Nitekim Mülk Sresindeki bir yette : «Onlar, üzerlerinde kanat ırpan sıra sıra kuşları görmezler mi? Onlan havada Rahmn'dan başkası tutmuyor. Muhakkak ki O, her şeyi görendir.» (Mülk, 19) buyururken burada da : «İnanan bir kavim için muhakkak ki bunda da yetler vardır.» buyurmuştur.[\[43\]](#)

İzahı

İnsan Denen Varlık

En son ilm inkişâfların isbât ettiğine göre, insan denilen ş muamma, hadd-i zâtında bir tek hücreden meydana gelmiştir. Bu hücrenin bir parçası kemikten ve bir kısmı da kıkırdaktan, etten meydana gelmiştir. Hücre, kandan ve dokudan aldığı besinlerle gelişerek insanın deri kısmını bilhassa alt deriyi ve göz kapaklarını teşekkül ettirir.

İşte gözler, kulaklar ve kalp bu bir tek hücreden neş'et eder. İnsan vücûdunda bulunan kısa uzun, büyük küçük her şey bu bir hücreden meydana gelmiştir. Bir hayat muamması olan bu biricik hücrenin yapısını, bileşimlerini inceleyip, gelişmesini, büyüyerek parçalanmasını araştırmak imkânı bugün

ilim erbabınca mevcûddur. Fakat içinde gizlenmiş bulunan hayat esrarına gelince işte bu noktada ilim de, ilim erbabı da duraklamakta ve Allah Zülcelâl'in kudretini itiraf etmekten başka bir şey yapamamaktadır...

1946 yılında, hücrenin bileşiminde bulunup da o zamana kadar bilinmemiş olan yabancı maddelerin yer alış ve bu maddeler sayesinde hücrenin kendiliğinden muzır şeyleri yok etmesi ve böylece kendi hayatını koruyabilmesi hususu keşfedilince, bütün biyoloji âlemi yaratıcı kudretin azametini ikrar etmişti. Nasıl oluyor bu ameliye?.. Bir hücre nasıl yapıyor bu işlemi?.. Bir tek Allah'tan başka kim bilir onun orasını?..

Ana karnına düşmüş olan cenîn, o daracık yerde kendi gıdasını nasıl temîn ediyor? Nasıl teneffüs imkânı bulabiliyor oracıkta? Bütün canlılık ihtiyâçlarını ne şekilde gideriyor? Bütün uzuvları, o dar imkânlar ve şartlar altında nasıl teşekkül ediyor? Nasıl bir yerdir ana rahmi ki, cenîn incecik bir ip gibi bağ ile oraya bağlanıyor da sonra bütün gıdasını bu ip sayesinde te'mîn ediyor ve annenin bütün uzuvları

ile temas kurabiliyor. İnsanları vareden Yaratıcı, ceninin teşekkül ettiği yeri o kadar muntazam düzenlemiş ki, yavrunun gelişmesi için lüzumlu olan hiç bir şeyi eksik kılmamış orada. Anne tarafından alınan gıdanın, asit haline inkılâb edip de yavruya zarar vermemesi için Hak Teâlâ cenini anneye bağlayan incecik bağı son derece intizamlı halk etmiş. Ve çok kerre ana karnındaki yavruya eziyet verip, zorluk çıkarması muhtemel olan gıdaların ulaşmasını engelleyici kasılmalar tamamen bertaraf edilmiş.

Bize basit gibi gelen bu hususları dikkatle düşündüğümüz takdirde kudret sahibi Yaratıcının lutf-u Rabbâniyesini itiraf etmemek elden gelmez. Bugün ilim, ana rahmine düşen yavrunun hayat seyrini merhale merhale bize anlatabilmektedir. Ve bu anlatılanlar, Kur'an-ı Azîm'in anlattıkları ile hiç de çelişki halinde değildir. Şimdi her ikisini de görmeye çalışalım :

Hamilelik müddeti artık son anlarına yaklaştığı vakit kadının guddeleri bir takım ifrazatta bulunur ki, bu ifrazların pek çok özellikleri vardır. Bir kısmı

ana rahminin büzülüp kasılmasını te'm n eder. Bir kısmı ceninin bulunduğu mahalden sıyrılmasını te'm n eder. Bir kısmı da, çocuğun tabi  şekli üzerine doğmasına yardımcı olur. Meme de bir gудde olduğuna göre, o da hamileliğin son anları ile doğumun başlangıcında birtakım beyaz, sarımsı akıntılar salgılar ki; il hı tecell nin eseri olarak bu salgılar, çocuğu muhtelif hastalık mikroplarından muhafaza edecek kimyev  maddeler ihtiva etmektedir. Doğumu müteakiben ikinci gün annenin memelerinden süt gelmeye başlar. Yine en büyük tedb r sahibi Allah Te l 'nın hikmetinin eseri olarak anne memesinden gelen süt miktarı gün be gün artar. Bir yıl sonra bu miktar, günde iki buçuk litreye baliğ olur. Halbuki ilk günlerde bu miktar birkaç yüz gramı geçmez. Buradaki hayreti m cib hal, s dece sütün artışı ile kalmaz, çocuğun yaş durumuna göre sütün ihtiva ettiği kimyev  maddelerin bileşim oranının da değişmesidir. Başlangıçta anne sütündeki kimyev  maddelerin bileşiminde su içerisinde az miktarda şeker ve besin maddelerinin nisbeti artar. Bu değişlikte bir gün diğer bir günü

tutmaz. Bu artış çocuğun devamlı olarak gelişmesine .organlarının deşekkülüne, dokuların kuvvetlenmesine uygun şekilde olur. Anne memesinde sütün teşekkül ameliyesi de, gayet dikkat çekici bir haldir ki bu, kudret sahibi Hallâk-ı Azîm'in varlığından başka bir şey ile ifâde edilemez.

Meme, çok sayıda ince damarcıklardan meydana gelmiştir. Memeyi meydana getiren damarlar, diğerlerinden kan deveranının fazlalığı ile ayırdedilir. Haddinden fazla kan deveranı vardır memelerde. Bu damarların içi süt yapan hücrelerden müteşekkil gözenekler ile doludur. Bunlar damarlarda deveran eden kan içinde mevcûd olan bileşikleri süzerek süt yaparlar. Tahminen dört yüz gram kandan on gram süt meydana gelir. Bu gözeneklerde teşekkül eden süt, sayısı yirmiye veya yirmibeşi bulan kanalcıklar sayesinde memenin uç kısmına gelir. Memenin yüzeyinden uca doğru geldikçe bu kanalcıklar da daralır. Nihayet memenin başında aynı miktarda küçük delikler halinde kalır. Böylece süt, gayet uygun şekilde memenin her tarafından çekilmiş olur ve çocuğun emmesi de kolaylaşır. Biraz Önce de bil-

dirdiğimiz gibi meme emen yavru, bütün gıdasını zaman zaman bileşimi değişen sütün te'mîn eder. Ve yavrunun gelişimine uygun şekilde sütün bileşimi de fazlalaşır. Tabî ki, buna uygun şekilde de dişler teşekkül eder. Çocuğun kendi gıdasını yiyecek şeylerden almasına muvafık olarak gelişir. Hadd-i zâtında dişlerin teşekkülü bile Allah'ın varlığına en büyük delil sayılacak niteliktedir. Ağzın ön cephesinde kesici dişler yer alır. Bunlar sayesinde en katı yiyecekler bile ufalanır. Bunun yanında yardımcı rolü oynayan köpek dişleri yer alır.

Daha sonra küçük azılar ve büyük azılar yer alır ki, bunlarla yiyecekler parçalanır ve boğazdan aşacak şekilde öğütülür. Diş tababeti ile uğraşan bilginler takma diş yaparken bu sırayı bozup daha başka bir dizi kurmak istemişlerse de bir türlü aynı vazifeyi görecektir. Şekilde yeni bir şekil verememişler ve kudret sahibi Yaratıcının azameti karşısında apışıp kalmışlardır. Diş manzumesi için bulunacak en iyi ve en ideal şeklin bugünkü yaratılış şekli olduğunu kabul etmişler ve ona göre takma dişleri de aynı

nizâm içinde yapmışlardır. Yeri, sırası ve şekli itibarıyla en ufacık bir değişiklik yapmamışlardır...

Çocuk memeden kesilip de yavaş yavaş yemek yemeye başlayınca; yine bir iâhî ihsan ile karşılaşılıyor, Allah'ın varlığının alâmetlerini müşâhade ediyoruz... Hem de insanı yaratan Rabî Zülcelâl'in müdebbir san'atma delil sayılacak şekilde, insanoğlunu nasıl halk ettiğini ve onun hayatını nasıl idâme ettirdiğini gözlerimizle görüyoruz. Ağızdan buruna östaki borusu adı verilen bir kanal gider. Ondan sonra nefes borusu yer alır. Daha sonra da yutak gelir ki, sindirim sistemi buradan başlar. Bugün ilim bize diyor ki; ne zaman bir toz zerresi, yolunu şaşırp da nefes borusuna kadar ilerleyecek olursa hemen kapı dışarı edilir. Çok kimsede müşahade ettiğimiz öksürükler, nefes borusuna kadar gelmiş olan toz zerreciklerini geri koalamak için yapılan çırpınıştan başka bir şey değildir. Nefes borusundan ileri geçecek olan toz zerrelere, insanın hayatını mahvedebilecek kadar tehlikelidir. Böyle elmasına rağmen yenen lokmalar, nasıl oluyor da nefes borusuna geçmiyor ve doğrudan doğruya yemek

borusundan aşığı iniyor. Halbuki iki delik yanyana. Yutma anında bademcikler yukarı kalkıyor, küçük dil teneffüs borucunu tıkıyor, böylece lokmalar yemek borusuna gidiyor. Küçük dilin kendi vazifesini şaşırdığı görülmüş değildir. Tıpkı meçhul bir asker gibi vazifesini devamlı yerine getirmektedir. Düşünün bir kerre yeryüzünde ne kadar insan ağız var, her saniye kaç muhafız bekliyor yemek borusunun, ağzını da yemeklerin nefes borusuna gitmesini engelliyor. Ve her saniye kaç kerre açılıp kapanıyor çeneler de Allah'ın varlığını insanoğluna İsbât ediyor. Biz de yemek borusundaki ilâhî kudretin azametini ikrar eden bir bilginin dediğı gibi: Burada Allah'ın varlığının delillerini görüyoruz, demekten başka bir şey yapmayacağız.

Yemek borusundan inen yemekler, sert ve katı maddeler halindedir. Bunun yumuşak ve akıcı maddeler haline gelmesi için gayet ince ve hayretâmiz işlemlerden geçmesi gerekir. Bunun da Allah'ın varlığına bir delil olduğunu söylemek herhalde tuhaf olmasa gerektir. İnsanlar tarafından yenilen katı, sıvı, sert, yumuşak, acı ve tatlı, ağır ve hafif, sıcak,

soğuk, et ve ekmek, sebze ve meyve, sun'î ve tabîî yağlar gibi bütün yiyecek ve içecekler pişmiş veya pişmemiş hepsi de aynı muameleye tâbi tutulmakta ve hepsi de aynı şekilde hazmedilmektedir. İnsan vücûdu tarafından alınan muhtelif yapıya ve bileşiklere sahip maddeler aynı metodlar ile sindirilir. Yeryüzünün en' ince ve en basit kimya laboratuvarı faaliyete geçer. Hepsi de aynı yerde toplanır ve midenin içinde bulunan guddeler vâsıtası ile üzerine asit ifrazatı başlar. Mide tarafından belirli bir miktar dâhilinde öz sular serpilir. Bu miktar Öyle bir nizâm içinde ayarlanmıştır ki, şayet az olsa yemeklerin hazmı imkansızlaşır. Aksine bu asit miktarı ve öz suların ölçüsü normalden fazla olursa her şeyi yakıp mahveder. Hamdolsun Ulu Yaradanımıza ki, bu nizâmı vermiş bize...

Ağza giren her lokmanın başından sindirim işleminin ilk merhalesi geçer. Önce ağzın iki tarafında yerleşmiş olan ve ağırlıkları 25 gramı geçmeyen tükürük bezleri tarafından tükürükler salıverilir yenilen maddenin üzerine. Tükürük, bileşimindeki kimyevî maddeler sayesinde gelen

yemekleri yapışkan maddeler halinde yoğurur. Yemeklerin içine saldığı öz sular ile yoğurarak normal bir seviyeye getirir. Şâ^et sıcak ise soğutur. Soğuksa mideye gidecek şekilde soğukluğunu giderir. Tükürük, ayrıca acı ve yakıcı bileşikler ihtiva eden maddelerin şiddetini hafifletici özelliklere sahiptir. Bundan sonra çiğnenmiş olan lokma, tükürükle karışmış halde boğaza gelir. Mide tarafından salgılanan ve özel olarak hazırlanmış olan binde dört veya beş nisbetindeki hidroklorik asit ile karışarak mide içinde bekletilir. Şayet hidroklorik asidin miktarı bu nisbetten biraz daha fazla olsa, midenin içindeki dokuların hepsini yakar. Sonra bağırsaklarda daha bir yığın kimyevî maddelerin tahlilinden geçerek içindeki vücûd için lâzım olan besinler emilir. Safra kesesinde veya pankreas bezinde ayrı ayrı özsularla karıştırılır. Hazım cihazının uzunluğu dokuz metreyi bulur. Sindirim sistemi boyunca ifraz edilen maddelerin bütünü, alınan gıdanın durumuna uygun biçimdedir. İnsan organlarında yer alan birtakım guddelerin faaliyet durumu ancak yirmi yıldan beri an-laşılabilmektedir.

İnsan vücûdunun her tarafında bulunan bu guddelerdeki kimyevî terkîbleri meydana getiren o hayretâmiz kimyasal muameleler, insanı dehşetten dehşete sevketmektedir. Her bezin salgısı, bir diğerini tamamlayıcı mâhiyettedir. Bu ifrazatın nasıl meydana geldiği ise ayrı bir problemidir. Girift bir örgü gibidir. Ve bu if-râzâtın muayyen miktarı aşması ise insan vücûdunda onulmayacak telefata sebep olur.

Balgam teşekkülüne yarayan guddeler ile, böbreklerin üzerinde bulunan kapsüllerin ihtiyâç halinde faaliyet icra eden birer enerji depoları mâhiyetinde olduğu da ancak son zamanlarda anlaşılmıştır. Diğer zamanlarda çalışmayıp boş durdukları halde, dar zamanlarda enerji depoları vazifesini görmektedirler. Bu guddelerin esâs vazîfesi, vücûdun kimyevî ve enerjik muvâzenesini sağlamaktır. Ancak insan, soğuk bir muhît ile karşılaşınca; bu guddeler bir takım ifrazat salıverir ve kan damarlarına baskı yapar. Böylece kanın basıncı artar. Bunun üzerine kan basıncının fazlalaşmasından meydana gelen vücûd içindeki

sıcaklık sayesinde çevrenin soğuk şartlarına karşı konulur.

Tehlikeli yaralanmalar esnasında da bu guddelerin faaliyet sahası tersine döner. Bu sefer de kandaki basıncı azaltıcı rol oynar. Ve çabucak kan kaybını önler... Yine bu guddeler asabî gerginlikler ve psikolojik buhranlarda da kan basıncını azaltıcı te'sîrler icra eder.

Bugün modern ilim, uzunluğu 6,5 metreyi bulan ince barsakla-rın kendiliklerinden yaptıkları iki çeşit refleks hareketi karşısında hayrete düşmüştür. İnce barsaklar refleks yoluyla önce ince barsağa kadar gelmiş olan yiyecekleri bağırsak öz sulan ile sindirilmesi kolay olacak şekilde karıştırır. İkinci olarak da sindirilecek duruma gelmiş olan yiyecek maddelerini bağırsak içinde imkân dâhilinde olan en geniş bir mesafe sathına iterek bütün yüzeyde bulunan emici tümörler sayesinde gıdaya müsait olan en yüksek miktarı emer. Bundan sonra kaim bağırsakların devri başlar. Kaim bağırsaklar ise, ince bağırsaklarda emildikten sonra arta kalan fazla maddeleri sindirecek öz sular salıverir. Böylece insan

midesine girmiş olan gıdalardan ancak faydalanma imkânı olmayan maddeler dışarı atılır. Kalın bağırsaklar ayrıca bu fazla maddeleri vücudun dışına atacak birtakım sümüksü akıntılar ifraz ederler.

Bunca kimyevî muamelelere ve esrarengiz işlemlere ilâveten insan vücûdunda birtakım mikroplar ve bakteriler yer alır ki, bunların herhangi birisinin miktarı gerekli olan miktarı aşarsa veya ondan az olursa, yahut herhangi bir sebeple bazı değişikliklere ma'rûz kalırsa korkunç bir boğuşma başlar.

Tıb bilginleri ve biyoloji âlimleri diyorlar ki; insan vücûdu öyle faaliyetler icra ediyor ki, bunun karşısında Allah'ın azametini ve kudretini itiraf etmemek imkânsızdır. İnsan vücûdunda bulunan her şey, bir ölçü içerisinde yaratılmıştır ve tesadüfün imkânı yoktur. Buna Örnek olarak sâdece vücûd içinde yıpranan ve eskiyen kısımların yenilenmesi ameliyesini gösteriyorlar. Müşahede ve deneyler ile isbât-lanmıştır ki, vücûdun herhangi bir kısmı yıpranırsa veya bezlerden bir tanesi eskiyecek olursa; diğer bsz hemen Öbürünün yaptığı işleri de yüklenir

ve faaliyetini iki misline çıkarır. İnsan buna hiç bir müdâhale yapamaz. Yine kalbin içinde bir arıza meydana gelecek olsa kalbin iç cidarının kalınlığının fazlalaşması için bir hareket başlar ve dokular kuvvetlendirilir. Kalbin kendisini iyileştirmek için yaptığı faaliyetler esnasında hacmi haddinden fazla genişler. Bu konuda Russel Reks ve Richard Kapott müştereken yazdıkları bir eserde şöyle derler : «İnsan vücûdunda bütün uzuvların depolama faaliyetleri vardır. İhtiyâç zamanında bunları kullanır. Akciğer veremine tutulmuş olan bir kimse, akciğerinin bir kısmı olmadan da yaşayabilir. Doktor Trau-deau akciğerinden birisi olmadan kırk yıl yaşayabilmiştir.»

Tecrübeler isbât ediyor ki: «İnsan vücûdunda uzuvlardan birisi telef olursa, ihtiyatî olarak diğerinin idare edeceği kısımlar mevcûd-dur. Bir insan, bir metre bağırsağı kesilmiş olarak yaşayabilir de yokluğunu hiç hissetmez. Hattâ insan hayatı üzerinde hiç bir te'sîri müşahede edilmeden uzuvlarının birisinin kökten yok olması ile yaşadığı görülmüştür. Bu konuda vuku bulmuş en garip bir misâli 1966 yılında Moskova'da toplanan beynelmilel psikoloji

bilginleri kongresine doktor Aron Smith tarafından sunulmuştur. Doktor Smith sunduğu raporunda, beyninin yarısı ameliyat esnasında alınan bir Amerikah'-mn hâlâ yaşadığını, müzik dinleyip gezdiğini hattâ ameliyattan önce olduğu gibi bürosunun muhasebe işlerini de idare ettiğini belirtmiştir.

İnsan bünyesinde, değişen durumlara göre intibâk'ı sağlayabilme kabiliyeti de mevcûddur. Bir kadın hamileliğin son anlanna geldiği vakit muhtelif organlar tarafından mihbilen ağzına doğru salgılar akı-tılmaya başlar. Böylece mihbilen ağzındaki dokular yumuşar ve bu akıntılar sayesinde esnek bir hal alır. Ve çocuğun kolayca doğması, rahimden çabucak nüzulü kolaylaşır. Halbuki doğumun yaklaşması olduğu devrelerden önce böyle salgılara rastlanmaz. Şu halde nereden geliyor bu salgılar? Ve neden daha önceden akıyor? Burada artık tesadüfün imkânı var mı? Neden öyleyse daha önce tesadüfen vuku bulmuyordu bu?.. Hayır hayır, bütün bunlar kudret sahibi Yüce Yaraticının varlığının ifâdesi ve delili...

İnsan vücûdunun içindeki esrarı örten, sağlam ve güzel bir perde vardır. Bu perde deridir. Deri, Allah'ın güzel san'atına delâlet eden en ince ve akıllara durgunluk verecek âyetlerindendir.

Cild; vücûdun içindeki fazla suyu dışarıya veren, fakat içeriye suyun girmesine mâni olan gözeneklerinin bulunmasına rağmen su ve gazları geçirmez. Deri, her zaman havada dolaşan mikrop ve bakterilerin hücumuna ma'rûzdur. Bundan dolayı, mikrop öldürücü nitelikte bir sıvı salgılar. Mikroplar galip gelip, derinin sınırına tecâvüz ettiğinde ise; aklın, azametini idrâkten âciz kaldığı düzenli bir savaş ameliyesi başlar. Bir düşmanın girdiğini haber vererek bütün vücûd organlarını uyarmak için alarma geçer. Bu alarmın zilleri, vücûdun hissettiği ağrılardır. Bunun üzerine sınır bekleyen muhafız grubu harekete geçer, düşmanla amansız bir mücâdeleye girer. Ya düşmanım mağlûb edip kapıdan dışarı atar, yahut da mağlûb olarak ölür. İkinci ve üçüncü gruplar ölenlerin yerini alır ve böylece savaş devam eder gider...

Bu muhafızlar, sayıları otuz milyar civarında olan akyuvarlardan başka bir şey değildir. Cild üzerinde, içinde irin bulunan kırmızı bir sivilce görüldüğünde, bilinmelidir ki burada vazifesi uğruna ölen birçok muhafız bulunmaktadır. Cild üzerindeki kızarmalarda da, mütecaviz bir düşmanla çarpışan akyuvarlar bulunur.

Cildin en mühim vazifelerinden birisi de, vücûdun hararetini muayyen bir derecede tutmasıdır. Zîrâ ciltteki kan damarları, hava ısındığında, ısıyı yayabilmek için açılır. Ter bezleri fazla olan suyu dışarıya atar. Böylece vücûda temas eden havanın ısı derecesi düşer. Havanın ıslası düşünce kılcal damarlar büzüşür, hararetini korur ve terde azalma olur.

İşte bu acâib cihaz, inâyet-i ilâhiyye ile vücûdun hararetini devamlı olarak 37 °C tutmak için kurulmuş bulunmaktadır.

Dr. Richard Kaputt'un bu husustaki beyânı şöyledir :

«Allah, vücûdumuza, sıhhatmıza yardımcı olması için, şifâ verici ve göz kamaştırıcı büyük bir

kudret bahşetmiş bulunmaktadır. Doktorlar bu durumu önce teşhis için incelemekte, sonra da tedâvî için deneyler yapmaktadırlar. Bu akıl durdurucu üstün kudret, hastalıkların tedavisinde devamlı olarak mücâdelemize katılmaktadır.»

İnsanın cildi kendisine özgüdür. Hiç bir insanın cildi diğerine benzemez. Ayrıca durmadan yenilenmektedir. Şu andaki cildiniz geçen seneki cildinizin aynısı değildir.

Derinin yenilenmesi, cildin bulunduğu tabakalardaki hücrelerin gelişmesine paralel olarak devam eder. Hücrelerin her yeni tabakası, derinin yüzeyini oluşturur.

İlmin bu kadar ilerlemesine, insan vücûdunda ulaştığı garip hakikatlere rağmen, insanı hayrette bırakan ve zarurî olarak Allah'ın varlığına, kudret ve azametini kabule götüren, keşfe muhtaç birçok esrar henüz çözülebilmiş değildir.

İşitme duyusu, dış kulak ile başlar. Fakat nerede bittiğini sâdece Allah bilir. İlim isbât ediyor ki; sesin havada meydana getirdiği titreşimler, dış kulak kepçesine, buradan da iç kulak boşluğuna geçer.

Korty denilen iç kulak dünyası, insanı hayretten hayrete sevk-etmektedir.

Korty, iç kulak bahsinde çok garip ma'lûmât veriyor :

İç kulakta burgu ile yarım dâire arasında birçok kanal bulunuyor. Sâdece burguya mahsûs, beyindeki işitme sinirlerine bağlı dört bin küçük yay vardır. Bu yayların uzunluğu ve hacmi ne kadardır? Sayıları binlere ulaşan ve her birinin husûsî bir terkibi bulunan bu yaylar nasıl terekkeb etmiştir? Konuldukları yer nedir? İnsanı hayrette bırakacak ve başka bir şeye müracaat etmeye mahal bırakmayacak olan bu incelikler, görülmeyen iç kulak boşluğundadır.

Kulakta yüz bin işitme hücreleri bulunur. Sinirler, insan aklının alamayacağı, incelik ve azamet dolu sinirciklerle sona erer.

Görme duyusunun merkezi, içinde görme sinirlerinin uçlarından teşekkül eden yüz 'otuz milyon ışık alıcı proses bulunan gözdür. Gözleri, gece gündüz kirpiklerin bağlı bulunduğu göz kapakları korur. Bunların hareketleri irâde dışıdır. Gözü her

türlü toz ve yabancı, zararlı zerreciklerden .korurlar. Fazla ışığa karşı gözleri muhafaza ederler. Gözyaşı olarak isimlendirdiğimiz sıvı ise, en kuvvetli bir temizleyicidir. Bu vaziyette göz, kendisini koruyan ve temizleyen tâm bir cihaz ile çevrilmiş bulunuyor.

Göz, sert tabaka, damar tabaka ve ağ tabakadan teşekkül etmektedir. Bunların her biri ise, korkunç sayıda damar ve sinirden meydana gelir.

Mucize olarak şu hususu bilmemiz kâfidir :

Göz ekranı üzerinde cismin görüntüsünü dâima ters olarak teşekkül eder. Görme sinirleri bu ters görüntüyü olduğu gibi beyine nakleder. Beyin bunu doğrultarak tekrar göze gönderir. Cisme bakan şahıs da böylece onu doğru olarak görür. Beşeriyet tarihinde, bir tek insanın dahi bir şeyi ters gördüğü vâki' midir? Böyle bir şey vâki' olmayınca —ki asla vâki' olmayacaktır da— artık tesadüfe mahal kalır mı? Allah'ın varlığına bundan daha belîğ olarak delâlet eden bir alâmet mevcûd mudur?

Koklama, duyusu, cidden acâib bir manzara arzeder. BU duyunun merkezi, koku alma merkezi diye adlandırılan ve burun içinde bulunan sümüksel

bîr zarla kaplanmış bulunmaktadır. Sinir bulundurmayan bu bölgede uzunca, kuvvetli birçok koku alma hücresi mevcûd-dur. Kokuyu bunlar beyine nakleder. Bunlar insan hayatının dayandığı teneffüs cihazının başlangıcında bulunan burnun içindedir. Hava, burun deliklerinden içeri girdiğinde havayı temizleme vazîfesi gören kıllarla karşılaşır. Hava buradan geçerken ısınır, içeriye girmeden evvel münâsib bir dereceye ulaşır.

Hepimiz ağızdan nefes almanın zararlarını biliriz. Burundan geçip ısınmadığı için anjin yapar, akciğer iltihaplanmasına sebep olur.

timin izahından âciz kaldığı bir husus da burnun yanlarında, kafa kemiğinin içinde bulunan içi hava dolu keselerdir.

Belki de ilâhî geometriye uygun onun kudreti önünde eğilen en bariz numune insan vücûdunun kemikleridir. İnsan vücûdunda sayıları iki yüz altıya varan kemik bulunur. Bu kemikler yekdiğerine mafsallarla bağlı olup, hareketlerini kaslar te'mîn eder.

İskeletin parça parça kemiklerden teşekkül etmesinin hikmeti ise gayet açıktır. Böylece her.

parça, kolaylıkla ve rahatça hareket etme imkânını elde eder. İlim bugün isbât etmiştir ki; omurgada bulunan omurlar, insanın rahatça eğilebilmesini mümkün kılacak bir hacimdedir. Aynı zamanda bunların içinde ilik bulunmaktadır. İskelet; ifâ ettiği vazifeleri, çalışması, muhtelif parçalarının şekillenmesindeki hikmeti, tekevvün yollarının farklılığı ile, Allah'ın yaratma kudretinin en vazih alâmetlerinden sayılır. Zîrâ bu kemikler, kandaki alyuvarları ve akyuvarları meydana getirmekle vücûdda hayatın bizzat yapıcısı durumundadırlar.

Bu hususun ehemmiyetini iyi kavramak için, bu yuvarların bizatihi hayatın esâsı olduğunu, insan hayatının her dakikasında en az yüz seksen milyon alyuvarın, vücûdu dışarıdan giren mikroplara karşı savunurken çok sayıda akyuvarın öldüğünü, bunları i'mâl ederken yorulmak suretiyle, hayat için çok tehlikeli olan aşırı kan artışını ayarladığını bilmek lâzımdır.

Kemikler, bu alyuvarlar ve akyuvarlar vasıtasıyla vücûdda hayatın yapıcısı olduğu gibi, vücûdun ihtiyâç fazlası gıdaların saklandığı bir depo vazifesi de

görmektedir. Meselâ yağlı maddeleri içinde, kireçli maddeleri de dışında saklar.

Kemiklerin,- yapacağı vazifelere uygun bir durum alması ise, gerçekten hârika bir şeydir. Meselâ beyni muhafaza eden kafatası kemiğini, daha çok tehlikeye ma'rûz yerlerde oldukça sağlam ve kuvvetli görmekteyiz. Her ne kadar ince ve nâzik bir dokunun muhafazası bahis konusu olsa, kemik o nisbette metîn ve dokuyu tâm manâsıyla muhafaza edecek sağlamlıkta bulunur.

Kemik; dışındaki sert bir tabaka ile, içindeki yumuşak bir tabakadan teşekkül eder ki, içinde muhafaza ettiği dokuyu incelikle koruyabilsin. Sırt omurları, çarpma esnasında kırılmaması için kıkırdakla örtülmüştür. Vuruşlardan korunmak için arkasında bir çıkıntısı, yan-, larından korunması için de yandan iki kanadı mevcûddur. Bütün omurlar; birbirine sinirsel bağlarla kenetlenmiş, tek bir parça haline gelmiştir. İki kemik karşılaştığında ise, her yönüyle serbest hareket edebilecek tarzda eklemlerle yekdiğerine uygun hale gelmiştir. Meselâ, ucu oyukla nihâyetlenen bir kemiğe, ucu tümsek bir kemik teka-

bül ediyor ve birbirine her yönüyle mütenâsib bir vaziyet arz ediyorlar.

Beden üzerinde tam bir hâkimiyeti bulunan bu cihaz, bütün vücûdu dolaşan incecik sinirlerden teşekkül eder ki, bunlar daha büyüklerine, onlar da vücûddaki sinir sistemi merkezine bağlıdır. Cismin herhangi bir parçası dışarıdan bir te'sir aldığında — etrafındaki hararet derecesinin değişikliği de olabilir— sinirler bunu vücûddaki sinir merkezlerine, orası da hareket tarzını tesbît edebilen beyne iletir. Sinirlerdeki bir uyarma ve işaretin sür'ati saniyede yüz metreyi bulmaktadır.

Akıl da insanın tesadüf edebileceği en garip ve enteresan bir mekanizmadır.

Mark Twain diyor ki: «İnsan aklı, eşi bulunmayan bir makine özelliğine sahiptir. Bu makinenin faaliyet şekli apayrı bir tarzdadır. Çalışması isteğe bağlı değildir. Akü, kendi üzerinde bir hâkimiyete sahip olmadığı gibi, sahibi de onu istediği şeylerin te'sirine mahkûm edemez.»

Gerçekten akıl, devamlı bir faaliyet içerisindedir. Uyanık bulunduğumuz dakikaların her anında

durmadan dinlenmeden aklınız çalışmakta ve enerji sarf etmektedir. Bir gecenizi uykusuz geçirdiğinizi düşünün. Yatağınızda kıvranıp dururken birtakım emirler verir, ricalarda bulunursunuz. Sonra aklınızdan her şeyi çıkararak çalışmamasını ve uyumayı arzu edersiniz. Aklınızı kendi hizmetinizde kullandığınızı, dilediğiniz hususta emrinize âmâde olduğunu, istediğiniz hususta düşüneceğini kabul ediyordunuz değil mi? Şayet beşer akli çalışmak isterse, kâinatta onu bir an durduracak hiç bir kuvvet mevcûd değildir.

Şayet akıl insanın müsâadesine muhtaç bulunsaydı, sabahleyin uyanırken, ona çalışmak için bir mevzu takdim edinceye kadar beklerdi. Şu halde akla ilham veren ve onu kontrol eden nedir?

Ayrıca, insanın iradî olmayan bir sinir sistemi mevcûddur. Ve her ferde hükmetmektedir. Meselâ yüzde, utanmadan dolayı meydana gelen kızarma, korku esnasında etrafımız] saran serinlik bunun eseridir. Yine bu sistem, ferdin te'sîr etmesine ve mâni olmasına imkân olmayan kalb atışlarını

hızlandırır. Bütün bunları harekete geçiren ve idare eden nedir?

İnsan neslini muhafaza eden bu sistem, bütün insanlarda birbirine uyar ve karışık bir yolla çalışır. Menideki insan tohumunu hareket ettiren canlı hücreler olduğu 1768 yılına kadar bilinmiyordu. Bu hücreler hareketlerinde sülüklere benzemekte, genişçe başları, kısa boynu ve uzun kuyrukları bulunmaktadır. Kuyruklarının yardımıyla hareket etmektedirler.

Bugün ilim, Allah Teâlâ'nın, bu hücrelere beşer nev'ini muhafaza edecek bir kuvvet bağışladığını isbât etmiştir. Hücreler; gayr-i münâ-sib bir vasatta hayatın özelliklerini muhafaza etmekte, dış gelişimini kaybetmektedir. Böylece kadının tenasül organının ifraz ettiği hormonlarla birleşip nesli meydana getirmek için bir müddet hayatîyetini muhafaza ederek beklerler. Bütün bunlar »sâdece ilâhî kudretle meydana gelmektedir. Çünkü erkek hormonlarının, dişi hormonlarına yönelmesinde hiç bir bünyevî veya fizyolojik kuvvetin müdâhalesi mev-cûd değildir.

Dolaşım sistemi; 25-30 trilyon alyuvarlar ile, 50 milyar kadar akyuvarlardan meydana gelen kanı ihtiva etmektedir. Bütün bunlar yapışkan maddeler, asitler, şekerler, yağlar ile hastalık anında ortaya çıkan mikrop öldürücü maddelerden meydana gelen bir sıvının içinde bulunmaktadır. Dolaşım sistemini idare eden kalb, kastan yapılmış bir organdır. İrâdenin onun üzerine hiç bir hükmü yoktur. Kendisine hâs bir intizâmla açılır, kapanır. Kalb, dört odacıktan meydana gelmiştir. Ortasından bir perde ile iki bölüme ayrılır. Yukarıda kalan iki odacığına kulakçık, aşağıdakilerine de karıncık denir. Karıncıkları ku-Jakçıklardan, kapakçıklar ayırır.

Hacmi bir yumruğu geçmemekle beraber, yirmi dört saatte sarfet-tiğı enerji normal bir adamı yüz yirmi beş metre havaya kaldıracak güçte bir enerjidir. Bir senede normal atışla 80 milyon galon kan vermektedir. Bu atışlar 36.792.000 kereye balığ olmaktadır.

Dolaşım sisteminin geri kalan kısmını damarlar teşkil eder. Bunlar sağlam ve esnek kanallardır. Vazifeleri temiz kanı kalbten vücûda, kirli kanı da

ciğerlere taşımaktır. Atardamarlar temiz kanı vücûda dağıtır; toplardamarlar tekrar kalbe dönen kanı akciğere göndererek tasfiye eder. Oradan da vücûda pompalamak üzere temizlenmiş kan tekrar yüreğe gelir.

Dolaşım sisteminin bu ameliyesi, insan hayatının esâsını v teşkil eder. Kirli kan, bir toplardamar ile sağ kulakçığa döner. Kulakçık dolduğunda yürek kapanır, kan sağ karıncığa geçer. Karıncığın kapanmasıyla da kan akciğer atardamarları ile ciğere taşınır. Orada oksijen alarak ve karbondioksit vererek temizlenen kan, akciğer toplardamarı ile yüreğin sol kulakçığına döner, oradan karıncığa ve bütün vücûda geçer. Bütün bunlardan daha garibi tüm damarlann, kan vücûd-dan kalbe doğru sıkılırken geri inmesine mâni olmalarıdır. Kalbe bağlı olan damarların da kapakları, insanın durumu ne olursa olsun, bunun gidiş yolundan aksi istikâmete dönmesini engeller.

Ayrıca bu cihazın zikre şayan en tuhaf tarafı şurasıdır: Şayet dolaşıma mahsûs damarlar, ayrılıp

uç uca getirilmiş olsa uzunluğu 100.000 mili bulurdu.

Hayat maddesi de dediğimiz lenf boğumları; kan plazmasına benzeyen bir sıvıdan ibarettir. Ancak kandaki proteinleri ihtiva etmez ve hücreleri de renksizdir. Lenf boğumları şeffaf ve ince damarlar olup, derinin içinde ve altında bulunur. Vücûdun çeşitli yerleri çoğunlukla boyun, bağırsaklar ve kalçalar lenf boğumlarının bulunduğu yerlerdir.

Bu cihaz; bedenin hayatiyetini ve emniyetini korumak için garip bünyevî ameliyelerde bulunur. Vücûda tecâvüz eden mikroplarla savaşmak için akyuvarları hazırlar. Mikroplar bunlara galip gelip, durum tehlike arzedenince, lenf bağının mikropları çok sayıda akyuvarın bulunduğu bir düğüme çeker. Buradan akyuvarlar mikropların üzerine hücum ederler. Böylece mikropların kesin hezimetini kaçınılmaz bir son olur. Çoğu zaman vücûdda bir yara veya çıban bulunduğu vakit, insan o sızısının hemen lenfatik bir düğüme sirayet ettiğini hisseder. Artık orada mücâdele başlamıştır. Bundan dolayı âlimler lenfe «hayat sıvısı» adını vermişlerdir.

Bir başka cihetten de lenf boğumları mühim bir vazife görür: Akyuvarlar, mikrop mücâdelesinde ölen mikrop ve hücreleri alıkor. Çünkü bunlar ahkonmayıp kana karışır, oradan da yüreğe girerse, zehirlenmelere sebep olur. Bu ikinci vazifesine denk olarak lenf düğümlerine âlimler «hayatı koruma kutuları» adını vermişlerdir.

Kasları Araştırma Enstitüsü Müdürü olup, Nobel mükâfatı kazanan Dr. Albert Georgy şöyle diyor :

«Kaslardaki bu esrarengiz perdeyi sıyrıp hakikatim öğrenmemiz, başta gelen meselelerdendir.»

Başka bir âlim de şöyle diyor :

«Hayatın, acâibliklerle dolu pazarında arzettiği şeylerin en mühimi kaslardır.»

Adeleler, insan vücûdunun yarısından fazlasını kaplar. Gıdaları ağızdan yemek borusuna aktaran, ciğerlere havayı çeken kaslardır. Yine besinleri harekete, yani kimyasal enerjiyi mekanik enerjiye çeviren de kaslardır.

Kaslar, hayatın başlamasını sağlar. Ceninin ana rahminden çıkmasını te'mîn eder. Hayat boyunca

insanı korur. Nihayet kalb adele-lerinin durmasıyla hayat da durur.

Kaşları her zaman ilâhî esrar arasında saymışlardır. Nitekim ilim, bu cihazı kontrol eden kuvvetin üzerinden esrar perdesini henüz sıyırmamıştır. Âlimlerin iştirak ettiği husus, diğer sistemler gibi bu sistemin de hayatın esrarını teşkil etmesidir. En basit bir adalevî hareketin hattâ burun temizlememiz esnasında bile meydana gelen fizyolojik ameliyenin, bir hidrojen bombasının terkip ve çalışmasından daha ince ve daha karışık olduğu ilim erbabınca belirtilmektedir.

«Allah'ın nimetlerini birer birer saysanız (bu ne mümkün? Onu) icmal suretiyle bile sayamazsınız. Şüphesiz Allah çok yarlıgayıcı, çok esirgeyicidir.»

İnsan vücûdu; muhtelif gaye ve vazifeleri bulunan, daha çeşitli birtakım cihazlara mâliktir. Bunların her biri onu yaratan Allah'ın kudretini şüphe götürmez bir tarzda isbât etmektedir :

Vücûdu asitlerden ve bazı zararlı tuzlardan tasfiye eden idrar cihazı böbreklerden meydana gelir. Böbreğin çalışması, idrar bileşimlerini kandan

ayırarak tarzdadır. Böbrek hücreleri, tasavvuru imkânsız bir hassasiyet derecesine mâliktir. Bu hücreler, kandaki muhtelif nis-bet ve yoğunluktaki en küçük değişimleri bile telâfi eder.

Meselâ kandaki su oranı fazlalaşmca, hücrelerin faaliyetleri artar ve bununla kanın su nisbetinin normale dönmesi için idrar fazlalaşır. Aynı şekilde böbrekler, kandaki bütün zararlı ve zehirli maddeleri ayırırlar.

Böbreklerde idrarı mesaneye nakleden iki kanal mevcûddur. İlâhî san'atın cilvelerinden biri de, insanın duruşu nasıl olursa olsun, bu ka-nallardaki idrarın aksi istikâmete geri dönmeyişidir. İdrar cihazının sonu, bevin dışarı çıktığı mesanedir.

İnsanda tad alma cihazı dildir. Çalışması sümüksel yapıdaki tad alma hücrelerinde toplanmıştır. Bu kabarcıklar iplik, mantar ve merceksel gibi çeşitli şekiller gösterir. Bu kabarcıkları dilin yutak kısmında bulunan bazı sinirler beslemektedir. Tad alma sinirleri, yemek esnasında tadı alarak beyne iletir.

Tad alma cihazı ağzın bidayetinde bulunur. İnsan diliyle tad aldığı gibi konuşur da. Bir şeyin acı veya tatlı, ekşi veya tuzlu olduğunu dilimizle anlayabiliriz.

Dilde dokuz bin adet tad alan hücre vardır. Bunların her biri birçok sinirlerle beyine bağlanır. Bu durumda sinirlerin sayılan ve hacmi ne olur?

Ayrıca bunların her birinin münferiden beyine bildirdiği şeyleri, beyin nasıl bir bütün halinde hissediyor ve hemen cevabını gönderiyor?

Hiç bir gün elinizi düşündünüz mü? Nasıl çalışıyor ve vazifesi nedir?

İngiliz İlimler Ansiklopedisi'nde deniliyor ki:

«İnsan eli, vücûdun tabiî acâiblikleri arasında başta gelir. Gerçekten insan eli gibi, rahatlıkla çalışan ve çok çabuk maharetlerle hareket eden bir âlet meydana getirmek son derece güç ve hattâ imkânsızdır.»

En basiti elinize aldığınız bir kitabı çevirir, okumaya müsait bir şekilde durdurursunuz. Tabiî hareketle düzen verirsiniz. Kitabın sa-hîfelerini de

aynı rahatlıkla açar, kapatır, değişik vaziyete sokarsınız.

Kalemi elinizle tutar, yazınızı onunla yazarsınız.

Çataldan bıçağa ve yazı âletlerine kadar insan için lüzumlu olan her şeyde onu kullanırsınız. Pencereyi açar, kapatır, istediğinizi ellerinizle taşırsınız. Ellerin toplam olarak yirmi yedi kemiği vardır. Her kemiğinde on dokuz kası bulunur.

Kaliforniya Üniversitesi Profesörü Dr. Gordon Haine şöyle diyor :

«Hekim, elindeki belirtilerden cismin dahilî durumunu öğrenir. Meselâ normalden daha büyük bir el, balgam guddelerinin normal çalışmadığını gösterir. Elin kuruluğu, soğukluğu ve üst derisinin renk değişimi, deri altı guddesinin noksan ifrazına delâlet eder. Sıcak, titrek ve fazla terleyen eller ise bu guddelerin fazla ifrazatına delâlet eder.

El üzerinde siyah beneklerin teşekkülü, böbrek üstü bezlerinin hastalığını gösterir.

Muayyen bir koku salarak el ayasının sararması ise, tifo hastalığına işarettir.»

Meşhur bir kalb doktoru şöyle diyor :

«Elin terleme ve titreme derecesi, sahibinin kalb rahatlığının durumunu ta'yîn eder.»

Tırnaklar da, insanda bulunan en mühim âletlerdendir. Halbuki onlara çok az kimse önem verir. Hattâ bunların ne faydası var diyenler bile vardır. Halbuki iki bin senedir tıp ve hikmette kendisine müracaat edilen Hipokrat şöyle diyor :

«Tırnaklar, ayna gibi insanların sıhhat durumunu gösterir.» Bugün dahi bu söz, değerinden bir şey kaybetmemiştir. Nice doktorlar vardır ki; bir hastalığa teşhis koyamayınca, hastanın tırnaklarından tutup hastalığın nev'ini teşhis imkânı bulur.

Morarmış tırnaklar, kan azlığına, maviye çalanlar kalb rahatsızlığına, tırnakta siyah noktaların teşekkülü ise, kan dolaşımının bozuk olduğuna işaret sayılmaktadır.

İş bu kadarıyla da bitmiyor. İlim, tırnakların kendilerine hâs vazifeleri bulunduğunu da gösteriyor. Nitekim tırnaklar parmak uçlarını korurlar. Zîrâ oralar tehlikeye en yakın noktalarıdır. Aynı şekilde parmak uçları çok hassastır. Tırnaklar olmaksızın

ufak şeyleri derlemeye, hattâ cildi kaşımaya imkân yoktur.

İnsan vücûdu üzerinde araştırma yapıldığında, pek çok husus müşahede edilir. İnsanın şeklen ve ahlaken bütün hususiyetleri, ferd-lerin irsen aldığı kromozomlar taşır.

Bunlar, o kadar küçük cisimciklerdir ki; şayet bütün insanların kromozonları bir araya toplansa, bir avuçtan fazla yer işgal etmez. Bu bir avuçluk kromozönlr; milyonlarca insanın şekil, renk, özellik ve ahlâklarındaki farklılığı meydana getirir.

Garip değil midir ki; yüzeyi birkaç cm² yi aşmayan insan yüzü üzerinde aynı tertib üzere bir baş iki göz, burun, ağız ve iki kulak bulunmasına rağmen dünya yaratılan beri bugüne kadar, ikisinin kesinlikle aynı şekil üzere bulunduğu duyulmamıştır. Yine garib değil midir ki, hayatı boyunca her şahsın parmak izleri diğerlerinkinden ayıdır. İşte ince ve nâzik bir nokta. Bütün bunlar tesadüf eseri midir? İnsan vücûdunda; müdebbir, hikmetli ve ulvî bir kuvvetin tevcih ve ilhamı olmaksızın çalışan bir şey var mıdır?

Bundan sonra tesadüfün yeri kalıyor mu hayatta?...

Evet, her organ hattâ her adele, her hücre, hattâ hücreyi meydana getiren her parça, Yaraticının azametini haykırıyor ve O'nu tes-bîh ediyor. Bundan sonra tereddüdünüz var mı artık?..[\[44\]](#)

80 — Allah; evlerinizi sizin için bir huzur ve sükûn yeri yaptı ve size hayvan derilerinden; gerek göç gününüzde gerek konduğunuz günde hafifçe taşıyacağınız evler, yünlerinden, yapağlarından, kıllarından bir zamana kadar giyimlik, döşemelik ve ticâret kumaşı verdi.

81 — Allah; yaratıklarından sizin için gölgeler yapmış, dağlarda sığınacağınız barınaklar var etmiş, sizi sıcaktan koruyacak elbiseler, harbde muhafaza edecek zırhlar vermiştir. Müslüman olasınız diye, size olan nimetini işte böylece tamamlamıştır.

82 — Eğer yüz çevirirlerse; sana düşen, ancak açıkça tebliğdir.

83 — Allah'ın nimetini hem bilirler, hem de inkâr ederler. Zâten onların çoğu kâfirdirler.

Allah Teâlâ kulları üzerine nimetlerini tamamladığını zikreder. Onlar için bir sükûn yeri olan, sığınacakları, gizlenecekleri, çeşitli fay-dalanma yollarıyla istifâde edecekleri evler yaratmış, onlar için hayvan derilerinden evler vermiştir. Bu evleri seferlerinde kolaylıkla taşırlar, yolculukta ve ikâmette kolaylıkla kurarlar. Koyunların yünlerinden, develerin ve keçilerin kıllarından döşemelikler vermiştir. Âyette geçen kelimesi mal anlamındadır. Bu kelimenin eşya, elbise olduğu da söylenilmiştir. Sahîh olan ise bu kelimenin bütün bunlardan daha şümullü ve geniş olduğudur. Zîrâ ondan; döşemelik, elbise ve başka şeyler, mal edinilir ve onunla ticâret yapılır.

İbn Abbâs bu kelimenin eşya anlamında olduğunu söyler. Mücâ-hid, İkrime, Saîd İbn' Cübeyr, Hakem, Atiyye el-Avfî, Atâ el-Horasânî, Bahhâk ve Katâds de böyle söylemiştir.

Belli, muayyen bir süreye, bilinen bir vakte kadar... Katâde, «Allah; yarattıklarından sizin için gölgeler yapmış.» âyetinde, ağaçların kasdedildiğini söyler. Allah dağlarda sığınacağınız sığınaklar, kaleler

var etmiş, sizi sıcaktan koruyacak pamuk, keten ve yün elbiseler, harb-de sizi muhafaza edecek yassı demirden ve başka şeylerden zırhlar vermiştir. Selâmette olasınız (kurtulasmız) diye, size olan nimetini işte böylece, işlerinizde size yardımcı olacak şeyleri, ihtiyâç duyduğunuz şeyleri vermek suretiyle tamamlamıştır. Bütün bunlar ona itaat ve ibâdetinizde size yardımcı olsun diye verilmiştir. Âyetteki kelimesini Cumhur : Selâmette olasınız, kurtulasınız, şeklinde tefsir etmiştir. Bu kelimenin lâm harfini: Müslüman olasınız diye, anlamında olmak üzere kesreli olarak okuyanlar da vardır. Katâde «İşte size olan nimetini böylece tamamlamıştır.» âyeti hakkında der ki: Bu sûreye «Sûret'ün-Niâm» adı verilir. Abdullah İbn Mübarek ve Abbâd tbn Avvâm'ın Hanzala es-Sedûsî kanalıyla... İbn Abbâs'tan rivayetlerine göre o, kelimesini: Yaralanmaktan kurtulasınız diye, anlamında olmak üzere lamın fethası ile okurmuş. İbn Ab-bâs'ın bu kırâetini Ebu Ubeyd el-Kâsım İbn Sellâm, Abbâd'dan rivâ yet etmiştir. İbn Cerîr bu rivayeti iki kanaldan tahrîc etmiş ve bu kı-râeti reddetmiştir.

Ata el-Horasânî der ki: Kur'an ancak arapların bilgisi ölçüsünde indirilmiştir. Allah Teâlâ'nın : «Allah; yarattıklarından sizin için gölgeler yapmış, dağlarda sığınacağınız barınaklar var etmiş.» kavlini görmez misin? Halbuki ovalardan yaratılanlar daha büyük ve daha çoktur. Ancak onlar dağ ahâlîsi idiler. Allah Teâlâ'nın : «Yünlerinden, yapağlarından, kıllarından bir zamana kadar giyimlik, döşemelik ve ticâret kumaşı verdi.» kavlini görmez misin? Halbuki sizin için bunun dışında yaratmış oldukları daha büyük ve daha çoktur. Ancak onlar kıl ve yapağılara sahiptiler. Allah Teâlâ'nın : «Gökten içinde dolu bulunan dağlar gibi bulutlar indirir.» (Nûr, 43) sözünü görmez misin. Onlar elbette bundan hoşlanıyorlardı. Halbuki kar ile indirilen daha büyük ve daha çoktur. Ancak onlar bunu bilmiyorlardı. Allah Teâlâ'nın : «Sizi sıcaktan koruyacak elbiseler vermiştir.» kavlini görmez misin? Soğuktan koruyan daha büyük ve daha çoktur, ama onlar sıcak ülkenin ahâlîsi idiler.

Eğer bu beyân ve bu nimetlerden sonra yüz çevirirlerse; onların yaptıklarından sana herhangi bir vebal yoktur. Sana düşen, ancak açıkça tebliğdir ki

sen de onlara karşı bunu yerine getirdin. Allah'ın nimetini bilirler. Bunları kendilerine ihsan edenin Allah olduğunu, bunları kendilerine bağışlayanın O olduğunu hem bilirler, hem de inkâr eder ve O'nunla birlikte bir başkasına ibâdet eder, yardım ve nżki O'nun gayrısma isnâd ederler. Zâten onların çoğu kâfirdirler. İbn Ebu Hatim der ki: Bize Ebu Zür'a'nın... Mücâhid'den rivayetinde bir bedevi Allah Rasûlü (s.a.) ne geldi ve ona sordu. Allah Rasûlü (s.a.) ona: «Allah; evlerinizi sizin için bir huzur ve sükûn yeri yaptı.» âyetini okudu. Bedevi; evet, dedi. Hz. Peygamber : «Size hayvan derilerinden; konduğunuz zaman hafifçe taşıyacağınız evler verdi.» buyurdu. Bedevi evet, dedi. Sonra ona yine okudu. Bütün bunlarda bedevi evet, diyordu. Nihayet, «Müslüman olasınız diye, size olan nimetini işte böylece tamamlamıştır.» âyetine gelince, bedevi arkasını dönüp gitti ve Allah Teâlâ : «Allah'ın nimetim hem bilirler, hem de inkâr ederler. Zâten onların çoğu kâfirdirler.» âyetini indirdi.[\[45\]](#)

84 — Bir gün;.her ümmetten birer şâhid getiririz. İnkâr edenlere itiraz için izin verilmez, özürleri de dinlenmez.

85 — O zâlimler azabı görünce; ne hafifletilir, ne de mühlet verilir.

86 — Allah'a şirk koşanlar; şirk koştuklarını gördüklerinde derler ki: Rıbbımız, işte şunlar Seni bırakıp da kendilerine yalvardığımız şerîklerimizdir. Bunlar da onlara : Doğrusu siz yalancılarsınız, diyerek söz atarlar.

87 — O gün Allah'a arz-ı teslimiyet ederler. Uydurdukları şeyler onlardan uzaklaşıp gitmiştir.

88 — Küfredip te Allah yolundan alıkoyanlara; bozgunculuk yaptıklarından dolayı azâb üstüne azâb artırdık.

O Zâlimler Azabı Görünce

Allah Teâlâ müşriklerin âhiret yurdunda Allah'a döndükleri gündeki durumunu haber veriyor. O, her ümmetten bir şâhid gönderecektir ki; bu şâhid, onların peygamberi olup Allah'tan alıp tebliğ ettiklerine karşılık olarak vermiş oldukları cevaba şâhidlik edecektir. İnkâr edenlere itiraz ve özür beyân etmeleri

için izin verilmez. Zîrâ onlar, yaptıklarının bâtil ve yalan olduğunu bilmektedirler. Başka bir âyette : «Bu, onların konuşamayacakları gündür. Onlara izin de verilmez ki özür dilesinler.» (Mürselât, 35-36) buyurulurken, burada şöyle buyurulur: Özürleri de dinlenmez. O şirk koşmak suretiyle zulmedenler azabı görünce ne hafifletilir, onlardan ne bir an kesilir, ne de onlara mühlet verilip azâb onlardan geciktirilir. Bilakis toplanma yerinden onları hesâbsız olarak sür'atlice yakalayır. Cehennem yetmiş bin bağla çekilerek getirildiği zaman —ki her bir bağ ile beraber yetmiş bin melek vardır— cehennemin bir parçası yaratıkların karşısına çıkar, öyle bir soluk verir ki dizleri üstü çökmeyen hiç kimse kalmaz. Cehennem : Muhakkak ben, Allah ile beraber başka ilâh edinen her bir inâdçı zâlim için görevlendirildim... der ve insanlardan çeşitli sınıfları zikreder. Nitekim bu, bir hadîste belirtilmiştir. Sonra onların üzerine kapanır ve toplanma yerinden onları kuşun taneyi topladığı gibi toplar. Allah Teâlâ başka âyetlerde şöyle buyurur: «Bu kendilerine uzak bir yerden gözükmünce onun kaynayışını ve uğultusunu

duyacaklardır. Elleri boyunlarmaya bağılı olarak dar bir yerden atıldıkları zaman orada yok olup gitmeyi isterler. Bugün bir kere yok olmayı değil, birçok kereler yok olmayı isteyin.» (Furkân, 12-14), «Suçlular ateşi görünce, ona düşeceklerini anlarlar ama ondan kaçacak yer bulamazlar.» (Kehf, 53), «O küfredenler yüzlerinden ve sırtlarından ateşi engelleyemeyecekleri ve yardım göremeyecekleri zamanı keşke bilselerdi. Doğrusu o aniden gelecek ve onları şaşırtacaktır. Bir daha onu geri çeviremeyeceklerdir. Ve onlara mühlet de tanınmayacaktır.» (Enbiyâ, 39-40).

Sonra Allah Teâlâ en muhtaç oldukları bir anda tanrılarının onlardan ayrılacağını haber vererek buyurur ki: «Allah'a şirk koşanlar, dünyada iken ibâdet edegeldiklerini, şirk koştuklarını gördüklerinde derler ki: Rabbımız, işte şunlar Seni bırakıp ta kendilerine yalvardığımız şerîklerimizdir.» Dünyada iken tapmakta oldukları tanrılar da onlara : Doğrusu siz yalancılarsınız. Bize ibâdet etmenizi size biz öğretmedik, diyerek söz atarlar. Allah Teâlâ başka âyetlerde : «Allah'ı bırakıp da kıyamet gününe ka"dar

cevab veremeyecek olana, kendilerine yapılan dualardan habersiz bulunan şeylere tapandan daha sapık kim olabilir? İnsanlar bir araya getirildikleri zaman bunlar onlara düşman kesilirler ve onların tapınmalarını inkâr ederler.» (Ahkâf, 5-6), «Onlar kendilerine güç kazandırsın diye Allah'ı bırakarak ilâhlar edindiler. Hayır, onlar (putlar) kendilerinin ibâdetlerini inkâr edecekler ve aleyhlerine döneceklerdir.» (Meryem, 82-83) buyururken, İbrahim Halîl (a.s.) şöyle demiştir: «Sonra da kıyamet gününde birbirinize küfreder ve karşılıklı la'net okursunuz. Varacağınız yer ateştir, yardımcılarınız da yoktur.» (Ankebut, 25). Allah Teâlâ başka bir âyette : «O gün ki, Bana ortak kabul ettiklerinize seslenin, der. Onları çağırırlar ama hiç birisi cevap veremez. Aralarına bir uçurum koyarız.» (Kehf, 52) buyurmaktadır ki bu hususta âyetler çoktur.

«O gün Allah'a arz-ı teslimiyet ederler.» âyeti hakkında Katâde ve Ikrimê der ki: O gün alçalır ve arz-ı teslimiyet gösterirler. Hepsi Allah'a arz-ı teslimiyet eder. İştîp itaat etmeyen hiç kimse yoktur. Nitekim Allah Teâlâ başka âyetlerde şöyle

buyurmaktadır: «Bize geldikleri gün; neler görüp işitecekler!» (Meryem, 38), «Suçluları Rab-larının huzurunda başlan öne eğilmiş olarak : Rabbımız, gördük ve dinledik. Artık bizi dünyaya geri çevir de sâlih amel işleyelim. Gerçekten biz, kesin olarak inandık, derlerken bir görsen.» (Secde, 12), «Ve bütün yüzler Diri ve her şeye Hâkim olan Allah'a baş eğmiştir.» (Tâ-hâ, 111) Yani yüzler alçalır, boyun eğer, Allah'a döner ve arz-ı teslî-miyyet eder.

«O gün Allah'a arz-ı teslimiyet ederler. Allah'a bir iftira olarak ta-pmagelmekte oldukları şeyler onlardan uzaklaşıp, yok olup gitmiştir. Onlara yardım edecek ve onları kurtaracak hiç kimse yoktur. Küfredip te Allah yolundan alıkoyanlara; bozgunculuk yaptıklarından dolayı azâb üstüne azâb artırdık.» Bir azâb küfürlerinden dolayı, bir azâb da insanları Hakk'a tâbi olmaktan alıkoydukları içindir. Allah Teâlâ başka âyetlerde şöyle buyurur : «Onlar hem bundan (Kur'an'a tâbi olmaktan) vazgeçirmeye çalışırlar, hem de kendileri ondan uzaklaşırlar. Onlar sâdece kendilerini helake sürüklerler de farkına varamazlar.» (En'âm, 26). Bu, kâfirlerin azâblarında

değişik derecelerde olduğuna delildir. Nitekim mü'minler de cennetteki evlerinde ve derecelerinde değişik birbirinden farklı mertebelerdedir. Allah Teâlâ başka bir âyette şöyle buyurur : «Buyurur ki : Hepiniz için katmerlidir. Ne var ki bilmezsiniz.» (A'râf, 38).

Hafız Ebu Ya'lâ der ki: Bize Süreye İbn Yûnus'un... Abdullah (İbn Mes'ûd) dan rivayetinde o, «Onlara azâb üstüne azâb artırırız.» âyeti hakkında şöyle demiştir: Köpek dişleri uzun hurmalar gibi olan akrepler (onlar için) artırılır. Yine Hafız Ebu Ya'lâ'nın Süreye İbn Yûnus kanalıyla... İbn Abbâs'tan rivayetine göre; o, «Onlara azâb üstüne azâb artırırız.» âyeti hakkında şöyle demiştir : Bu, Arş'ın üzerinde ateşten beş nehirdir. Onun bir kısmıyla gece, bir diğer kısmıyla gündüz azâb olunurlar.[\[46\]](#)

89 — O gün; her ümmetten bir kişiyi aleyhlerine şâhid tutarız. Seni de onların üzerine tastamam şâhid olarak getirdik. Sana; her şeyi açıklayan, hidâyet ve rahmet, müslümanlara da bir müjde olan kitabı indirdik.

Allah Teâlâ kulu ve elçisi Muhammed (s.a.) e hitaben buyurur ki: «O gün; her ümmetten bir kişiyi aleyhlerine şâhid tutarız. Seni de ümmetin üzerine tastamam şâhid olarak getirdik.» Ey Muhammed, o günü an. O günün korkusunu, Allah'ın o günde sana vereceği yüce şeref ve yüce makamı an. Bu âyet, Abdullah İbn Mes'ûd'un Allah Ra-sûlû (s.a.) ne Nisa sûresinin baş kısmını okuduğu zaman ulaşmış olduğu âyete benzemektedir. İbn Mes'ûd, «Her ümmetten bir şâhid kıldığımız ve onlara da seni şâhid getirdiğimiz zaman (bakalım) nice olacak?» (Nisa, 41) âyetine ulaştığında Allah Rasûlû (s.a.) : Bu sana yeter, buyurmuştur. İbn Mes'ûd (r.a.) der ki: Döndüm bir de ne göreyim (Allah Rasûlû'nün) gözlerinden yaş boşanmış.

«Sana her şeyi açıklayan kitabı indirdik.» âyeti hakkında İbn Mes'ûd : Şu Kur'an'da bizim için her ilim ve her şey açıklanmıştır, derken Mücâhid : Her helâl ve haram açıklanmıştır, der. İbn Mes'ûd'un sözü, daha genel ve daha şümullüdür. Zîrâ Kur'an geçmişlerin haberlerinden faydalı her ilmi, geleceklerin ilmini, her helâl ve haramın hükmünü,

din, dünya, yaşama ve âhiretlerine dâir işlerde insanların muhtâç oldukları her şeyi içine almaktadır. Kalbler için bir hidâyet ve rahmet, müslümanlara da bir müjdedir bu kitab. Evzaî der ki: «Sana her şeyi açıklayan kitabı indirdik.» âyetiyle ifade edilen açıklama sünnet iledir.

((Sana; kitabı indirdik.» âyeti ile «Seni de onların üzerine tastamam şâhid olarak getirdik.» kavlinin beraber getirilmiş olmasının hikmetine gelince; en doğrusunu Allah bilir ama buradan maksad şudur : Sana indirmiş olduğu kitabın tebliğini sana farz kılmış olan (Allah) kıyamet günü bunu sana soracaktır, «Andolsun ki; kendilerine peygamber gönderilmiş olanlara da soracağız, peygamber olarak gönderilenlere de.» (A'râf, 6), «Rabbına andolsun ki, onların topuna soracağız; yapmakta oldukları şeyleri.» (Hıcr, 92-93), «Allah, peygamberleri topladığı gün şöyle buyurur: Size ne cevap verildi? Onlar da: Bizim bir bildiğimiz yoktur, doğrusu gaybları bilen Sensin Sen, derler.» (Mâ-ide, 109), «Kur'an'ı (okuyup ona uymayı) sana farz kılan Allah elbette seni döneceğin yere döndürecektir.» (Kasas, 85). Sana,

Kur'an'ı tebliği vâcib kılan elbette kıyamet günü seni kendine döndürecek, senin üzerine farz kılmış olduğunu yerine getirip getirmediğini sana soracaktır. Bu; âyetin açıklamasındaki kavillerden biridir ve güzel bir açıklamadır.[\[47\]](#)

90 — Muhakkak ki Allah; adaleti, ihsanı, yakınlarla vermeyi emreder. Hayâsızlığı, fenalığı ve taşkınlığı ise yasaklar. İyice dinleyip tutasınız diye öğüt verir.

Adalet ve İhsan

Allah Teâlâ kullarına; müsavat, eşitlik ve adaleti emrettiğini, iyiliğe çağırdığını haber verir. Nitekim başka âyetlerde şöyle buyurmuştur : «Ceza verecek olursanız, size nasıl ceza verildi ise siz de öylece ceza verin. Sabrederseniz elbette bu, sabredenler için daha iyidir.» (Nahl, 126),-«Bir kötülüğün karşılığı, ona denk bir kötülüktür. Kim de bağışlar ve barışı sağlarsa, ecri Allah'a aittir.» (Şûra, 40), «Yaralamalara kisas vardır. Kim de, hakkından vazgeçerse; o kendisi için bir kefarettir.» (Mâide, 45). Adaletin meşruiyetine ve ihsana çağırmaya delâlet eden bu ve benzeri âyetler çoktur. İbn Abbâs'tan rivayetle Ali İbn Ebu

Talha, âyetteki adaletin; Allah'tan başka tanrı olmadığına şehâdet etmek, olduğunu söyler. Süfyân İbn Uyeyne der ki: Burada adalet; Allah için amel işleyen herkesin gizli ve açık amellerinin eşitliğidir. İhsan ise; gizlide işlediğinin, açığından daha güzel olmasıdır. Hayâsızlık ve fenalıklarda ise açık işlerinin gizlisinden daha güzel olmasıdır.

«Yakınlara vermeyi emreder.» âyetinde Allah Teâlâ, sıla-i rahm ile emretmektedir. Nitekim başka bir âyette şöyle buyrulur: «Yakınlara hakkını ver. Miskine, yolcuya da. Ama saçıp savurma.» (İsrâ, 26). Allah Teâlâ: «Hayâsızlığı, fenalığı yasaklar.» buyurur ki; âyetteki kelimesi, haram kılınan şeylerdir. ise; haram kılınan du şeyleri yapanlardan zahir olan, ortaya çıkanlardır. Bu sebepledir ki başka bir yerde şöyle buyrulmuştur : «De ki: Rabbım, açığıyla gizlisiyle tüm hayâsızlıkları haram kılmıştır.» (A'râf, 33) âyetteki kelimesine gelince : Bu; insanlara zulmetmek, haksızlık etmektir. Bir hadîste şöyle buyrulur: Âhirette sahibi için biriktirilen ceza ile beraber dünyada Allah'ın cezasını çabuklaştırmasına zulüm

ve sıla-ı rahm'i terketmekten daha lâayık başka bir günâh daha yoktur.

Allah Teâlâ size emretmiş olduğu hayırları ve size yasaklamış olduğu kötölükleri iyice dinleyip tutasınız diye öğüt vermektedir. Şa'bî'-nin Şüteyr İbn Şekel'den rivayetle söylediğine göre; o, İbn Mes'ûd'un şöyle dediğini duymuş ; Kur'an'daki en cami âyet, Nahl süresindeki «Muhakkak ki Allah; adaleti, ihsanı... emreder.» âyetidir. İbn Mes'ûd'un bu sözünü İbn Cerîr rivayet eder. «Muhakkak ki Allah; adaleti, ihsanı emreder...» âyeti hakkında Katâde'den rivayetle Saîd şöyle diyor : Câhiliyye halkının yapıp güzel gördüğü hiç bir güzel huy yoktur ki; Allah onu emretmiş olmasın. Yine onların aralarında birbirlerini ayıplayageldikleri hiç bir kötü huy yoktur ki; Allah onu yasaklamış olmasın. Allah Teâlâ ancak ahlâkın adîsini ve yerilmiş olanlarını yasaklamıştır. Ben de derim ki: Bu sebeple bir hadîste : Muhakkak Allah üstün ahlâkı sever ve adîsinden hoşlanmaz, buyrulmuştur.

Hafız Ebu Nuaym, «Ma'rifetu's-Sahâbe» adlı kitabında der ki: Bize Ebu Bekr Muhammed İbn Feth

el4ianbeli'nin... Abdullah İbn Umeyr'den rivayetine göre; o, şöyle anlatıyor : Eksem İbn Sayfî'ye Hz. Peygamber (s.a.) in çıktığı (peygamber olduğu) haberi ulaştı ve Ek-sem Hz. Peygamberin yanına gitmek istedi. Kavmi onü gitmeye bırakmadı ve : Sen bizim büyüğümüzsün, elbette ona gidecek değilsin, dediler. Eksem : Benden ona, ondan da bana tebliğ edecek (haber ulaştıracak) birisi gitsin, dedi. İki kişi seçildi de Hz. Peygamber (s.a.) e vardılar. Biz Eksem İbn Sayfî'nin elçileriyiz. O sana : Sen kimsin, sen nesin? diye soruyor, dediler. Hz. Peygamber (s.a.) : Benim kim olduğuma gelince; Ben Abdullah oğlu Muhammed'im. Ne olduğuma gelince; ben Allah'ın kulu ve elçisiyim, buyurup onlara : «Muhakkak ki Allah; adaleti, ihsanı, yakınlarla vermeyi emreder. Hayâsızlığı, fenalığı ve taşkınlığı ise yasaklar. İyice dinleyip tutasınız diye öğüt verir.» âyetini okudu. Onlar : Bu sözü bize tekrarla, dediler. Hz. Peygamber bunu onlara tekrarladi ve nihayet ezberleyip Eksem'e vardılar ve : Nesebini yükseltmek istemedi. Biz nesebini araştırdık ve onun temiz ne-sebli, Mudar içinde şerefli olduğunu gördük. Bize bir takım

kelimeler söyledi ve biz bu kelimeleri işittik, dediler. Eksem bu kelimeleri işittiğinde : Muhakkak ben onun mekârim-i ahlâk ile emrettiğini, ahlâkın ayıplananlarını yasakladığını görüyorum, inanıyorum. Siz bu işte başlar (ilk, önde gidenler) olunuz, kuyruklar olmayınız, dedi.

Bu âyet-i kerîme'nin nûzülü hakkında hasen bir hadîs vârid olmuştur. Bu hadîsi İmâm Ahmed şöyle rivayet eder: Bize Ebu Nadr... Abdullah İbn Abbâs'tan rivayet etti ki o, şöyle anlatıyor : Allah Rasû-lü (s.a.) evinin avlusunda otururken Osman İbn Maz'ûn ona uğradı ve Allah Rasûlü (s.a.) ne tebessüm etti. Allah Rasûlü (s.a.) ona : Oturmaz mısın? buyurdu. O; evet, otururum, dedi. Allah Rasûlü (s.a.) onun karşısına oturdu. Onunla konuşurken Allah Rasûlü (s.a.) birden gözünü göğe kaldırdı. Bir süre göğe baktı. Sonra gözünü indirmeye başladı ve sağında bir yere indirdi. Allah Rasûlü (s.a.) beraber oturduğu Osman'ın yanından ayrılıp gözünü indirdiği yere gitti. Söyleneni anlamak istermiş gibi başını sallamaya başladı. İbn Maz'ûn, ona bakıyordu. Hz. Peygamber ihtiyâcını giderip söyleneni anladıktan sonra Allah

Rasûlü (s.a.) birinci kere yaptığı gibi gözünü yine göğe kaldırdı. Ta'kîb ettiği gökte kayboluncaya kadar gözüyle ta'kîb etti. İlk oturduğu yerde duran Osman'a yöneldi. Osman İbn Maz'ûn : Ey Mu-hammed, seninle niçin beraber oturuyordum? Bugünkü yaptığın gibisini daha önce görmemiştim, dedi. Hz. Peygamber: Beni ne yaparken gördün? diye sordu. İbn Maz'ûn : Gördüm ki gözünü göğe diktin. Sonra indirdin, sağ tarafında bir yere çevirdin. Ona doğru ayrılıp gittin ve beni terk ettin. Sana söylenen bir şeyi iyice anlamak istermiş gibi başını sallamaya başladın, dedi. Hz. Peygamber: Bunu sezdin mi? diye sordu. Osman evet, dedi. Allah Rasûlü (s.a.) buyurdu ki: Biraz önce sen otururken bana Allah'ın elçisi geldi. Osman : Allah'ın elçisi mi? diye sordu da, o evet, buyurdu. İbn Maz'ûn: Sana ne dedi? diye sordu. Hz. Peygamber: «Muhakkak ki Allah; adaleti, ihsanı, yakınlara vermeyi emreder. Hayâsızlığı, fenalığı ve taşkınlığı ise yasaklar. İyice dinleyip tutasınız diye öğüt verir.» buyurdu. Osman İbn Maz'ûn der ki: İşte o zaman îmân kalbime yerleşti ve Muhammed (s.a.) i sevdim. Bu hadîsin isnadı ceyyid, muttasıl ve

hasen'dir. İsnâdda muttasıl bir semâ' (işitme) beyân edilmiştir. Hadîsi İbn Ebu Hatim de Ab-dülhamîd İbn Behrâm kanalıyla kısa olarak rivayet etmiştir. Bu konuda Osman İbn Ebu'l-Âs es-Sekafi'den başka bir hadîs daha rivayet edilmiştir ki İmâm Ahmed bu hadîsi Esved İbn Âmir kanalıyla... Osman İbn Ebu'l-Âs'dan rivayet eder. Bu hadîste İbn Ebu'l-Âs şöyle anlatıyor : Allah Rasûlü (s.a.) nün yanında oturuyordum. Birden gözünü dikti (gözü sâbitleşti) ve şöyle buyurdu : Bana Cibril geldi ve şu âyeti şu sûrede şuraya koymamı emretti... «Muhakkak ki Allah; adaleti, ihsanı, yakınlarla vermeyi emreder...» bu hadîsin isnadının zararı yoktur. Herhalde râvîlerden Şehr İbn Havşeb'in yanında iki şekli ile mevcûd olsa gerekir. En doğrusunu Allah bilir.[\[48\]](#)

İzahı

91 — Ahidleştiğiniz zaman; Allah'ın ahdini yerine getirin. Pekiştirdiğiniz yeminleri bozmaym. Çünkü Allah'ı üzerinize kefil yapmışsınızdır. Muhakkak ki Allah, yaptıklarınızı bilir.

92 — İpliğini iyice eğirip katladıktan sonra, söküp bozan kadın gibi olmayın. Bir ümmetin

diğerinden daha çok olmasından ötürü yeminlerinizi aranızda aldatma vâsıtası yapıyorsunuz. Allah onunla sizi imtihan eder. Kıyamet günü ihtilaf ettiğiniz şeyleri elbette size beyân edecektir.

İpliğini Bükükten Sonra Söküp Bozan Kadın

Allah Teâlâ'nın emrettiklerinden birisi de ahidlere, anlaşmalara vefa göstermek, pekiştirilmiş yeminleri muhafaza etmektir. Bu sebeptendir ki: ((Pekiştirdiğiniz yeminleri bozmayın.» buyurmuştur.

Allah Teâlâ : «Yeminlerinizde; Allah'ı iyilik etmenize, fenalıktan sakınmanıza engel yapmayın.» (Bakara, 224), «İşte bu, yemîn ettiğiniz vakit yeminlerinizin keffâretidir. Yeminlerinizi tutun.» (Mâide, 89) buyurmuş; Buhârî ile Müslim'in Sahîh'lerinde mevcûd bir hadîste Allah Rasûlü (s.a.) : Allah'a yemîn olsun ki ben, Allah dilerse yemîn eder ve bir başkasını ondan daha hayırlı görürsem hayırlı olanı yapar ve yemini bozarım, buyurmuştur. Başka bir rivayette : Yeminimin keffâretini veririm, buyrulmuştur. Bu âyetler ve hadîs ile, buradaki «Pekiştirdiğiniz yeminleri bozmayın.» âyeti arasında bir çatışma söz konusu değildir. Zîrâ kastedilen

yeminler bir şeye teşvik veya bir şeyden men'etmeye dâir vârid olmuş yeminler olmayıp ahidlere, anlaşmalara dâhil olan yeminlerdir. Bu sebeptendir ki «Pekiştirdiğiniz yeminleri bozmayın.» âyeti hakkında Mücâhid şöyle demektedir: Burada dostluğu bozmamaya dâir edilen yeminler kasdedilmektedir ki bu, câhiliyet âdetidir. İmâm Ahmed'in rivayet etmiş olduğu şu hadîs de bunu destekler mâhiyettedir: Bize Abdullah İbn Muhammed —Bu, İbn Ebu Şeybe'dir— ...Cübeyr İbn Mut'im'den rivayet etti ki Allah Rasûlü (s.a.) şöyle buyurdu: İslâm'da dostluğu bozmamaya dâir yemîn yoktur. Câhiliye devrinde olan hangi bir yemîn varsa; İslâm ancak onun kuvvetini artırır. Hadîsi Müslim, İbn Ebu Şeybe'den bu şekilde rivayet etmiştir. Bunun mânâsı şudur: Câhiliye halkının yapa-gelmekte olduğu bu tür yeminlere İslâm'ın gelmesiyle artık ihtiyâç kalmamıştır. İslâm'a sarılmak onların bütün yapagelmekte olduklarına yeterlidir. Buhârî ve Müslim'in Sahîh'lerinde Âsim el-Ahvel'den, onun da Enes (r.a.) den rivayet ettiği ve : Allah Rasûlü bizim evimizde muhacirler ve ansâr arasında dostluk yemîni ettirdi, şeklindeki hadîse gelince;

bunun mânâsı Allah Rasûlü'nün onlar arasında kardeşlik bağı kurmuş olmasıdır. Allah Teâlâ kaldırmcaya (neshedinceye) kadar onlar bu kardeşlik ile birbirlerine mîrâşçı olurlardı. En doğrusunu Allah bilir.

İbn Cerir der ki: Bana Muhammed İbn Umâre el-Esedî'nin... Me-zîde'den rivayetine göre; o, «Ahidleştığınız zaman; Allah'ın ahdini yerine getirin.» âyeti hakkında şöyle demiştir: Bu âyet Hz. Peygamber (s.a.) e bîat hakkında nazil olmuştur. Müslüman olan kişi Hz. Peygamber (s.a.) e İslâm üzere bîat ederdi. Buyurdu ki: «Ahidleştığınız zaman; Allah'ın ahdini yerine getirin.» İslâm üzere yapmış olduğunuz bu bîata uyun. «Pekiştirdiğiniz yemînleri (bîatı) bozmayın.» Muhammed ve ashabının azlığı, müşriklerin çokluğu İslâm üzere yapmış olduğunuz bu bîatı bozmaya sizi sürüklemesin.

İmâm Ahmed .der ki: Bize İsmail... Nâfi'den rivayet etti ki, o şöyle anlatmış : İnsanlar Yezîd İbn Muâviye'yi hal' ettiği (halifelikten azlettiği) zaman İbn Ömer ailesini topladı, kelime-i şehâdet getirdi, sonra şöyle dedi: Muhakkak biz şu adama Allah'ın ve

Rasûlü-nün bîatı ile bîat etmiştik. Ben, Allah Rasûlü (s.a.) nün şöyle buyurduğunu işittim : Kıyamet günü zâlim için bir sancak dikilir ve : Bu filancanın zulmüdür, denilir. Allah'a şirk koşmuş olma dışında kişinin, birine Allah ve Rasûlü'nün bîatı ile bîat edip, sonra da bîatın-dan dönmesi (bîatını bozması) zulümlerin en büyüklerindendir. Sizden hiç kimse Yezîd'den asla ayrılmasın ve bu konuda sizden hiç kimse ileri gitmesin. Değilse benimle onun arasında bir kesiklik ve kopukluk meydana gelecektir. Hadisin merfû' olan kısmı (Hz. Peygam-ber'den rivayet edilen kısmı) Buhârî ve Müslim'in Sahihlerinde mevcûddur.

İmâm Ahmed der ki: Bize Yezîd'in... Huzeyfe'den rivayetine göre; o, Allah Rasûlü (s.a.) nü şöyle buyururken işitmiş : Kim kardeşi için, uymak istemediği bir şart koşarsa o, komşusunu korumaksı-zın bir şeye sevkeden kimse gibidir.

Allah Teâlâ'nın«Muhakkak ki Allah, yaptıklarınızı bilir.» kavli pekiştirildikten sonra yemînleri bozanlara bir tehdîd ve vaîddir.

Allah Teâlâ : «İpliğini iyice eğirip katladıktan sonra, söküp bozan kadın gibi olmayın.» buyurur ki, Abdullah İbn Kesir ve Süddî şöyle derler; O, Mekke'de olan ahmak bir kadındır. Her ne eğirip bükse kuvvetle büktükten sonra onu bozarmış. Mücâhid, Katâde ve İbn Zeyd: Bu, pekiştirildikten sonra ahdini bozan kimse için bir misâldir, derler. Bu söz Mekke'de, eğirip büküğü ipi söküp bozan bir kadın olsun veya olmasın tercihe daha şâyân ve daha kuvvetlidir.

Âyetteki kelimesinin cümlede mef'ûl-ü mutlak olması muhtemeldir. Buna göre anlam: İpliğini iyice eğirip katladıktan sonra söküp bozan kadın gibi olmayın şeklindedir. Ancak bu kelimenin, cümlenin başındaki fiilinden haber olması da muhtemeldir. Buna göre anlam: İpliğini iyice eğirip katladıktan sonra söküp bozan kadın gibi siz de pekiştirmiş olduğunuz yeminleri bozmayın, şeklindedir. Bu sebeptedir ki bundan sonra: «Bir ümmetin diğerinden daha çok olmasından ötürü yeminlerinizi aldatma (hile, hud'a) vasıtası yapıyorsunuz.» buyurmuştur. Yani siz, size inansınlar için insanlar sizden çok

oldukları zaman onlarla dost oluyorsunuz, dost olduğunuza dâir yeminler ediyorsunuz. Onlara zulmetme imkânı bulduğunuz anda ise onlara gadrediyorsunuz. İşte Allah Teâlâ bunu yasaklamıştır. Allah Teâlâ burada daha aşağı olan bir şeyle daha yükseğine işaret buyurmaktadır. Şöyle ki: Bu durumda şayet Allah zulmü yasaklamışsa, güç yetirme ve imkân bulma halinde elbette ve evleviyyetle yasaklamıştır.

Hz. Muâviye'nin kıssasını Enfâl sûresinde daha önce vermiştik. —Hamd Allah'a mahsûstur— Hz. Muâviye ile Rum kralı arasında bir süreli anlaşma vardı. Sürenin sonuna doğru Muâviye onlara doğru yürüdü. Sürenin bitiminde onların ülkelerine yakın olacak ve onlar gafil iken, hissetmeksizin onlara hücum edecekti. Amr ibn Abese ona dedi ki: Alahu Ekber Allahu Ekber, ey Muâviye, vefakarlık var zulüm yok. Allah Rasûlü (s.a.) nün şöyle buyurduğunu işittim: Kimin bir kavim ile arasında bir süre (anlaşma süresi) varsa süre bitinceye kadar bağı asla çözmesin. Muâviye orduyu geri çevirdi ve onu hoşnûd etti. İbn Abbâs, «Bir ümmetin diğerinden

daha çok olmasından ötürü.» âyetindeki kelimesini; daha çok, şeklinde açıklamıştır. Mücâhid der ki: Bazı kimselerle dostluk anlaşması yaparlar, başkalarını onlardan daha çok ve daha güçlü gördüklerinde onlarla dostluğu bozar ve daha çok, daha güçlü olanlarla dostluk anlaşması yaparlardı. İşte bu, onlara yasaklandı. Dahhâk, Katâde ve İbn Zeyd de bunun bir benzerini söylemişlerdir. Saîd İbn Cübeyr, «Allah onunla sizi imtihan eder.» âyetinden çokluğun kastedildiğini söyler. İbn Cübeyr'in bu sözünü İbn Ebu Hatim rivayet etmiştir. İbn Cerîr ise: Ahde vefa göstermeyi size emretmesiyle sizi imtihan eder, demiştir. Kıyamet günü ihtilâf ettiğiniz şeyleri elbette beyân edecek, her bir amel edenin amelinin karşılığını hayır olsun şer olsun mutlaka verecektir.^[49]

93 — Allah dileseydi, sizi bir tek ümmet yapardı. Ama O, istediğini saptırır, istediğini doğru yola iletir. İşlediklerinizden muhakkak sorumlu tutulacaksınız.

94 — Yeminlerinizi aranızda hile ve bozgun vesilesi yapmayın. Çünkü bu yüzden sağlamca yere basmakta olan ayak, kayabilir. Allah yolundan

alıkoyduğunuz için kötü bir azâb tadarsınız. Ve sizin için büyük bir azâb vardır.

95 — Allah'ın ahdini az bir pahaya satıp değişmeyin. Eğer bilerseniz, Allah katında olan sizin için daha hayırlıdır.

96 — Sizin yanınızdaki tükenir. Allah'ın katında olanlar ise sonsuzdur. Sabredenlere mükafatlarını, yaptıklarının daha güzeli ile ödeyeceğiz.

Allah'ın Ahdi

Allah Teâlâ : «Ey insanlar, Allah dileseydi sizi bir tek ümmet yapardı.» buyurur ki, başka bir âyette şöyle buyurmuştur: «Eğer Rab-bın dileseydi, yeryüzündeki insanların hepsi îmân ederdi.» (Yûnus, 99). Aranızı düzeltir ve aranıza ihtilâflar, zıdlaşmalar, kin ve düşmanlık koymazdı. «Rabbın dileseydi; bütün insanları, tek bir ümmet yapardı. Onlar ise hâlâ ayrılıktadırlar. Esasen onları bunun için yaratmıştır. Rabbmın rahmet ettikleri müstesnadır.» (Hûd, 118-119) Böylece burada da şöyle buyurmaktadır: ((Ama O, istediğini saptırır, istediğini doğru yola iletir.» Sonra kıyamet günü amellerinizin hepsinden sizi sorumlu tutar. Bir hurma çekirdeğinin yangı, tane

zerindeki bir nokta ve hurma çekirdeğinin zarı kadar yapmış olduklarınızla sizi cezalandırır.

Sonra Allah Tel kullarını, yeminleri hile hud'a vesilesi edinmekten sakındırır. «nk bu yüzden sağlamca yere basmakta olan ayak, srebilir.» yeti önce istikmet üzere olan, Allah yolundan çevirmeyi de içeren bozulmuş yeminler sebebiyle hidyet yolundan ayağı kayan, ayrılan kimse için bir misldir. Zr küfür, mü'minin önce ahid-leşip sonra ahdini bozduğunu gördüğü zaman artık onun dinine güveni kalmaz. Onun yüzünden İslm'a girmekten geri durur. Bu sebeptedir ki Allah Tel: «Allah yolundan alıkoyduğunuz için kötü bir azb tadarsınız. Ve sizin için büyük bir azb vardır.» buyurmuştur. Sonra şöyle buyurur: «Allah'ın ahdini az bir pahaya satıp değişmeyin.» Allah adına yaptığınız yeminleri dünya hayatının varlığı ve ss ile değişmeyin. Zr onlar azdır. Bütünü ile dünya demoğluna verilse, rm olsa bile Allah katında olanlar onun için yine de en hayırlı olandır. Allah'ın sevabı, mkfatı onu uman, Allah'a mn eden, Allah'tan isteyen, va'dini umarak Allah'ın ahdini

koruyan için elbette en hayırlı olandır. Bu sebeptedir ki: «Eğer bilerseniz, Allah katında olan sizin için daha hayırlıdır. Sizin yanınızdaki tükenir,» boşalır, sona erer. Zîrâ onlar sayılı bir süreye kadardır, kısıtlıdır» belli bir ölçüde verilmiştir ve sonludur. «Allah'ın katında olanlar sonsuzdur.» Sizin için cennetteki sevâb sonsuzdur, kesilmeyecektir, tükenmeyecektir, devamlıdır, ondan çevrilme ve onun sona ermesi yoktur. Allah Teâlâ'-nın: «Sabredenlere mükâfatlarını yaptıklarının daha güzeli ile ödeyeceğiz» kavli Rab Teâlâ'dan bir yemindir ki başında te'kîd için bir de lâm harfi getirilmiştir. Muhakkak Allah sabredenleri güzel amelleri sebebiyle mükâfatlandırarak ve amellerinin kötü olanlarından vazgeçecektir.[\[50\]](#)

97 — Kadın olsun, erkek olsun; her kim inanmış olarak iyi amel işlerse; ona hoş bir hayat yaşatacağız. Mükâfatlarını yaptıklarından daha güzeli ile ödeyeceğiz.

Bu, güzel amel işleyenlere Allah'ın bir va'didir. Salih amel; kadın olsun erkek olsun kalbi Allah'a ve Rasûlüne îmân etmiş, âdemoğullarından sâdır olan, Allah'ın kitabına ve peygamberinin sünnetine uygun

düşen ameldir. Bu amel; emrolunmuş, Allah katından meşru' kılınmış bir ameldir. İşte Allah Teâlâ bu güzel amelleri işleyenlere dünyada iken hoş bir hayat yaşatacağını, âhiret yurdunda iken işlemiş olduklarından daha güzeli ile onları mükâfatlandıracağını va'dediyor. Hoş bir hayat hangi yönden olursa olsun her türlü rahat ve huzuru içine almaktadır. İbn Abbâs ve bir cemaattan rivayet edildiğine göre; onlar, hoş hayatı helâl ve temiz nızıkla tefsir etmişlerdir. Ali İbn Ebu Tâlib (r.a.) den rivayet edildiğine göre ise, o hoş hayatı kanâatla açıklamıştır. İbn Abbâs, İkrime ve Vehb İbn Münebbih de böyle söylemiştir, İbn Abbâs'tan rivayetle Ali İbn Ebu Talha ise bunun mutluluk olduğunu söyler. Hasan, Mücâhid ve Katâde cennet dışındaki hayatın hiç kimseye hoş olmayacağını söylerler. Dahhâk: O, dünyada helâl n-zık ve ibâdettir, demiştir. Yine Dahhâk : O, Allah'a itaat olan şeyi yapmak ve bununla ferahlık duymaktır, demiştir. Sahih olan ise; hoş hayatın bütün bunları içine aldığıdır. Nitekim İmâm Ahmed'in Abdullah İbn Yezîd kanalıyla... Abdullah İbn Amr'dan rivayet ettiği bir hadîste Allah

Rasûlü (s.a.) şöyle buyurmuştur: Müslüman olan, kendine yetecek kadar rızıklandırılan, Allah'ın verdikleri ile kendini kanaatkar kıldığı kimse kurtuluşa ermiştir, buyurmuştur. Hadîsi Müslim de Abdullah İbn Yezîd el- Mukrî'den rivayet etmiştir. Tirmizî ve Neseî'-nin Ebu Hânî kanalıyla... Fudâle İbn Ubeyd'den rivayetlerinde o, Allah Rasûlü (s.a.) nû şöyle buyururken işitmiş: İslâm'a eriştirilen, maişeti kendine yetecek kadar olan ve bununla kanâat eden kurtuluşa ermiştir. Tirmizî hadîsin sahîh olduğunu söyler. İmâm Ahmed der ki: Bize Yezîd'in... Enes İbn Mâlik'den rivayetinde Allah Rasûlü (s.a.) şöyle buyurmuştur: Muhakkak ki Allah, mü'mins dünyada iken verilen bir iyiliği âhirette eksiltmez. Âhirette bunun üzerine ona ayrıca sevâb verilir. Kâfire gelince; Allah iyiliklerini ona dünyada iken verir. Âhirete sevk edildiği zaman ise karşılığında kendisine hayır verilecek hiç bir iyiliği olmaz. Bu hadîsi sâdece Müslim tahrîc etmiştir.[\[51\]](#)

98 — Kur'an okuyacağın zaman, kovulmuş şeytândan Allah'a sığın.

99 — Doğrusu, inananlar ve yalnız Rablarna güvenenler üzerinde onun bir nüfuzu yoktur.

100 — Onun nüfuzu; sâdece onu dost edinenler ve Allah'a şirk koşanlar üzerindedir.

Kur'an Okuyacağın Zaman

Bu, Allah Teâlâ'nın Peygamberi (s.a.) diliyle kullarına olan emridir. Onlar, Kur'an okumak istedikleri zaman kovulmuş şeytândan Allah'a sığınmakla emrolunmuşlardır. Bu, vâcib anlamında değil men-dûb anlamda bir emirdir. İmâm Ebu Ca'fer İbn Cerîr ve başka imamlar bu hususta icmâ' bulunduğunu naklederler. Eûzu besmele hakkında vârid olan hadîsleri daha önce tefsirin başında genişçe vermiştik. Hamd ve Minnet Allah'adır. Okumanın başında Allah'a sığınmaktaki mânâ; Kur'an'ı okuyanın Kur'an'ın kırâetini karıştırmaması ve düşünmeden onu alıkoymaması içindir. Cumhurun görüşüne göre; Eûzü ancak Kur'an okumadan öncedir. Hanıza ve Ebu Hatim es-Sîcistânî'den nakledildiğine göre Eûzü, Kur'an okumadan sonra olur. Bunlar bu görüşlerine yukardaki âyeti delil getirmektedirler. Nevevî de,

el^Mühez-zeb şerhinde benzer bir görüşü Ebu Hüreyre, Muhammed îbn Sirîn ve İbrâhîm en-Nehaî'den nakletmektedir. Sahîh olan ise, daha önce geçen ye Eûzü'nün Kur'an okumadan önce olduğuna delâlet eden hadîsler ışığında birinci görüştür. En doğrusunu Allah bilir.

«Doğrusu, inananlar ve yalnız Rablarına güvenenler üzerinde onun bir nüfuzu yoktur.» âyeti hakkında Sevrî der ki: Şeytânın, onları tevbe etmeyecekleri bir günâha düşürme gücü yoktur. Başkaları : Bunun mânâsı; şeytânın onlar aleyhine bir hücceti olmamasıdır, derlerken diğer bazıları bu âyetin : «Ancak içlerinden ihlâs verilen kullarım müstesna.» (Hıcr, 40) âyeti gibi olduğunu söylemişlerdir. Mücâ-hid, «Onun nüfuzu; sâdece onu dost edinenler üzerindedir.» âyetinde-ki kelimesini; ona itaat edenler, şeklinde açıklar. Başkaları ise : Allah'ın dışında dost edinenler, şeklinde anlamışlardır. «Onun nüfuzu; sâdece onu dost edinenler ve Allah'a (ibâdetle onu) ortak kılanlar üzerindedir.» Bu âyetteki Bâ harfî cerrinin, sebep mânâsına olması da muhtemeldir. Buna göre anlam

şöyle olacaktır : Şeytâna itaat etmeleri sebebiyle Allah'a şirk koşanlar olmuşlardır. Başkaları ise şöyle diyor: Buranın anlamı: Şeytân onlara mal ve çocuklarında ortak olmuştur, şeklindedir.^[52]

101 — Biz, bir âyetin yerine başka bir âyet getirdiğimiz zaman, Allah ne indirdiğini gayet iyi bilirken, onlar: Sen sâdece uyduruyorsun, derler. Hayır, onların çoğu bunu bilmezler.

102 — De ki: Onu Ruh el-Kudüs, mü'minlerin îmânını pekiştirmek, müslümanlara hidâyet ve müjde olmak üzere Rabbm katından hak ile indirmiştir.

Allah Teâlâ müşriklerin akıllarının zayıflığını, sebat ve inançlarının azlığını, üzerlerine mutsuzluk yazılmışken onların îmân etmelerinin tasavvur dahi olunamayacağını haber vermektedir. Zîrâ onlar hükümlerin nâsihleri ile mensûhlarınm değiştirildiğini gördükleri zaman Rasûl için : Sen sâdece uyduruyorsun, yalancısın, derler. Halbuki Rab Teâlâ dilediğini yapan, dilediği hükmü verendir. Mücâhid, «Bir âyetin yerini başka bir âyetle değiştirdiğimiz zaman.» âyeti hakkında der ki: Kaldırdığımız ve

yerine onun bir başkasını koyduğumuz zaman. Katâde bu âyetin: «Biz, bir âyeti nesheder veya unutturursak ondan daha hayırlısını yahut da dengini getiririz...» (Bakara, 106) âyeti gibi plduğunu söyler.

Allah Teâlâ onlara cevaben şöyle buyurmaktadır: «De ki: Onu Ruh el-Kudüs (Cibril) mü'minlerin îmânını pekiştirmek, (onların birinci ve ikinci olarak nazil olanı tasdik etmeleri, kalblerinin Allah'a bağlanması için Allah'a ve elçilerine inanmış) müslümanlara hidâyet ve müjde olmak üzere Rabbın katından hak, (doğruluk ve adalet) ile indirmiştir.»^[53]

103 — Andolsun ki; ona mutlaka bir insan öğretiyor, dediklerini biliyoruz. Kasdettikleri kişinin dili yabancıdır. Kur'an ise apaçık arapçadır

Allah Teâlâ, müşriklerin söylemekte oldukları yalan ve iftiraları haber veriyor. Onlar: Onun bize okumakta olduğu Kur'an'ı Muham-med'e ancak bir insan öğretmektedir, diyor ve aralarında Kureyş boy-larından birisinin kölesi olan dili yabancı birine işaret ediyorlardı.. Bu bir köle satıcısı olup Safa yanında mal satardı. Bazan olurdu ki Allah Rasûlü (s.a.) onun

yanında oturur, onunla bazı şeyler konuşurdu. Onun dili yabancı olup arapça bilmezdi veya kendisine hitâb edilen şeylere cevap verebilecek kadar az bir miktar bilirdi ki bunu elbette bilmesi gerekirdi. Bu sebeptendir ki Allah Teâlâ, onların bu iftiralarına cevap olarak şöyle buyurur: «Kasdettikleri kişinin dili yabancıdır. Kur'an ise apaçık arapçadır.» Fesahati, Belagatı ve gönderilmiş her bir peygambere indirilen her bir kitabın mânâsından daha mükemmel, şümullü, kâmil mânâları ile bu Kur'an'ı getiren nasıl olur da dili yabancı bir adamdan öğrenir? Azıcık bir akıl kalıntısı olan dahi bu sözü söylemez.

Muhammed İbn İshâk İbn Yessâr, «es-Sîre» adlı eserinde der ki: Bana ulaştığına göre Allah Rasûlü (s.a.) Merve yanında bir hıristi-yan olan ve kendisine Cebr adı verilen Hadram oğullarından birine âit bir kölenin sattığı şeylerin yanında çokça otururdu. Onlar : Allah'a yemîn olsun ki getirdiklerinin bir çoğunu, Muhammed'e ancak Hadram oğulları kölesi hıristiyan Cebr öğretiyor, demekteydiler ki; bunun üzerine Allah Teâlâ : «Andolsun ki; ona elbette bir insan öğretiyor, dediklerini biliyoruz. Kasdettikleri

kişinin dili yabancıdır. Kur'an ise apaçık arapçadır.» âyetini indirdi. Abdullah İbn Kesîr de böyle söylemiştir. İkrime ve Katâde'den rivayete göre ise bu kölenin ismi Yaîş idi. İbn Cerîr der ki: Bana Ahmed İbn Muhammed et-Tûsî-nin... İbn Abbâs'tan rivayetinde o, şöyle anlatmış: Allah Rasûlü (s.a.) Mekke'de bir köle tanıyordu. Bu kölenin ismi Bel'âm olup dili yabancıydı. Müşrikler, Allah Rasûlü (s.a.) nün onun yanına girip çıktığını görürler ve : Muhakkak ona Bel'âm öğretiyor, derlerdi. Bunun üzerine Allah Teâlâ: «Andolsun ki; ona elbette bir insan öğretiyor, dediklerini biliyoruz. Kasdettikleri kişinin dili yabancıdır. Kur'an ise apaçık arapçadır.» âyetini indirdi.

Dahhak İbn Müzâhim.: O, Selmân el-Pârisî'dir, demişse de bu görüş zayıftır. Zîrâ bu âyet Mekke'de nazil olmuştur. Selmân ise ancak Medîne'de müslüman olmuştur. Ubeydullah İbn Müslim der ki: Bizim iki rûm kölemiz vardı. Kendilerine ait bir kitabı kendi dillerinde okurlardı. Hz. Peygamber (s.a.) onlara uğrar, onlann başında durur ve dinlerdi. Müşrikler: O ikisinden öğreniyor, dediler de, Allah

Teâlâ bu âyeti indirdi. Saîd ibn Müseyyeb'den rivayetle Zührî şöyle diyor: Müşriklerden onu söyleyen kişi, Allah Rasûlü (s.a.) ne vahiy yazan bir adam idi. Daha sonra İslâm'dan döndü de, bu iftirayı attı. Allah onu kahretsin.[\[54\]](#)

104 — Muhakkak ki Allah'ın âyetlerine inanmayanları Allah, doğru yola eriştirmez. Onlara elîm bir azâb vardır.

105 — Allah'ın âyetlerine inanmayanlar; sâdece yalan uydururlar. Ve işte onlar yalancıların tâ kendileridir.

Allah Teâlâ zikrinden yüz çeviren, Rasûlüne indirmiş olduklarından gafil olan (bilmezmiş gibi davranan), onun Allah katından getirmiş olduklarına îmân niyeti olmayan kimseleri; hidâyete erdirmeyeceğini haber veriyor. Allah Teâlâ insanlardan bu kısmı, âyetlerine ve dünyada elçilerine gönderdiklerine îmâna eriştirmeyecektir. Âhirette onlar için can yakıcı, elîm bir azâb vardır. Sonra Allah Teâlâ, elçisinin ne bir müfteri ve ne de bir yalancı olmadığını haber verir. Zîrâ Allah ve Rasûlüne karşı yalan uyduranlar; ancak insanların

en şerlileridir ki bunlar, insanlar katında yalan ile tanınmış Allah'ın âyetlerine inanmayan kâfirlerdir. Allah Rasûlü Muhammed (s.a.) ise insanların en doğrusu, en ihsan edicisi, amel, îmân, yakîn ve ilim bakımından en mükemmelidir. Kavmi içinde doğruluğu ile bilinmiştir. Onlardan hiç kimse bu hususta asla şüphe etmemiştir ki, onların arasında dMuhammed el-Emîn» diye çağırılırdı. Bu sebeptendir ki Rûm kralı Hirakl, Ebu Süfyân'a Hz. Peygamber (s.a.) in sıfatlarına dâir sormuş olduğu meseleler içinde ona : Bu söylediklerini söylemezden önce onu yalanla itham eder miydiniz? diye sormuş ve o hayır, demiş bunun üzerine Hirakl: İnsanlara yalan söylemeyi bırakıp da gidip Allah'a mı yalan söyleyecek! deyivermişti.[\[55\]](#)

106 — Kalbi îmanla dolu olduğu halde zorlananların dışında, her kim; îmânından sonra Allah'ı tanımayıp küfre göğüs açarsa; işte Allah'ın gazabı o gibilerin basınadır. Ve onlar için büyük bir azâb vardır.

107 — Bu, dünya hayatını âhirete tercih etmeleri ve Allah'ın da kâfirler topluluğunu hidâyete eriştirmemesinden ötürü, böyledir.

108 — Onlar öyle kimselerdir ki Allah'ın kalblerini, kulaklarını ve gözlerini mühürlediği kimseler. Ve gafiller de işte bunlardır.

109 — Şüphesiz ki âhiret gününde hüsrana uğrayacaklar da, bunlardır.

Allah Teâlâ, îmândan ve basiretten sonra Allah'ı inkâr eden, göğsünü küfre açan ve küfürde karâr kılanlara gazab edeceğini haber vermektedir. Zîrâ onlar; önce îmânı tanımışlar, sonra ondan dönmüşlerdir. Muhakkak ki âhiret yurdunda onlar için büyük bir azâb vardır. Çünkü onlar; dünya hayatını âhirete tercih etmişler, dünya sebebiyle dinden dönmeye atılmışlardır. İşte Allah Teâlâ onların kalblerine hidâyet bahşetmeyecek, hak dini üzerinde sabit kadem kılmayacaktır. Onların kalblerini mühürlemiştir. Kalbleri ile kendilerine fayda veren hiç bir şeyi akledemezler. Kulakları ve gözlerine mühür vurmuştur ki bunlardan

faydalanamazlar. Bunlardan hiç birisi onlara fayda vermez. Onlar başlarına gelecek şeylerden gafildirler.

Şüphesiz ki âhiret gününde ailelerini ve kendi nefislerini kaybedecek, hüsrana uğrayacak olanlar; sıfatları böyle olan kimselerdir.

Allah Teâlâ'nın : «Kalbi îmânla dolu olduğu halde zorlananların dışında...» kavli; dili ile küfreden, dūçâr kaldığı dövme ve eziyet sebebiyle kalbi söylediğini kabul etmez, aksine Allah'a ve Rasûlüne îmân ile dolu olduğu halde, istemeyerek ve zorlanarak sözü ile müşriklere muvafakat edenleri diğerlerinden istisna etmektedir. Avfî İbn Abbâs'tan rivayet ediyor ki bu âyet, Ammâr İbn Yâsir hakkında nazil olmuştur. Muhammed (s.a.) i inkâr etsin diye müşrikler kendisine işkence ettiklerinde zorlanarak onların bu isteklerine muvafakat etmiştir. Daha sonra özür dileyerek Hz. Peygamber (s.a.) e geldi de Allah Teâlâ bu âyeti indirdi. Şa'bî, Ebu Mâlik ve Katâde de böyle söylemiştir. İbn Cerîr der ki: Bize Abd'ül-A'lâ'nın... Ebu Ubeyde tbn Muhammed İbn Ammâr İbn Yâsir'den rivayetinde o, şöyle demiştir : Müşrikler Ammâr İbn Yâsir'i yakaladılar ve ona işkence ettiler

de, sonunda onların istediklerinden bazısını yapmak zorunda kaldı. Daha sonra' Ammâr, Hz. Peygamber (s.a.) e gelip bundan şikâyet etti de Hz. Peygamber (s.a.) : Kalbini nasıl buluyorsun? diye sordu. Ammâr : îmânla dopdolu, diye cevap verdi. Hz. Peygamber (s.a.) : Onlar işkencelerine dönerlerse; sen de bu sözüne dön, buyurdu. Hadîsi Beyhakî burada-kindenden daha geniş olarak rivayet etmiştir. Bu rivayette Ammâr'ın, Hz. Peygamber (s.a.) e sövdüğü ve onların ilâhlarını hayırla andığı da kaydedilmiştir. Bu rivayette Ammâr şöyle demiştir : Ey Allah'ın elçisi, sana sövmedikçe ve tanrılarını hayırla anmadıkça beni bırakmadılar. Hz. Peygamber : Kalbini nasıl buluyorsun? diye sordu da Ammâr : îmânla dopdolu, dedi. Bunun üzerine Allah Rasûlü : Onlar eğer işkencelerine dönerlerse; sen de bu söze dön, buyurdu ve bu hususta Allah Teâlâ: «Kalbi îmânla dolu olduğu halde zorlananların dışında...» âyetini indirdi.

Bu sebeple âlimler küfre zorlanan kimsenin hayatını devam ettirmek için, zorlandığı şeyi yapar görünmesinin de, ölüm pahasına yolunda ısrar etmesinin de caiz olduğunda ittifak etmişlerdir.

Nitekim Hz. Bilâl (r.a.) bütün yapılanlara rağmen onların söylediklerini kabule yanaşmamıştı. O kadar ki onlar şiddetli sıcakta göğsüne büyük kayalar koyuyorlar ve Allah'a şirk koşmasını emrediyorlardı. O ise onların bu isteklerini reddediyor ve : Birdir, O birdir, diyor ve şöyle ekliyordu : Allah'a yemîn olsun ki sizi bundan daha fazla kızdıracak bir kelime bilmiş olsaydım onu mutlaka söylerdim. Allah ondan hoşnûd olsun ve onu hoşnûd kılsın. Hubeyb İbn Zeyd el-Ansârî de böyle yapmıştı. Müseylime el-Kezzâb ona : Muhammed'in Allah'ın elçisi olduğuna şehâdet eder misin? dediğinde; o, evet demiş, Müseylime : Benim Allah'ın elçisi olduğuma şehâdet eder misin? dediğinde ise; dinlemem, demişti. Müseylime onun organlarını birer birer keserken o sözünde sabit kalmıştı.

tmâm Ahmed'in İsmâîl kanalıyla... İkrime'den rivayetine göre Hz. Ali, İslâm'dan dönen bazı kimseleri ateşte yakmıştı. Bu, İbn Ab-bâs'a ulaştınca : Ben, onları ateşte yakacak değildim. Muhakkak ki Allah Rasûlü (s.a.) : Allah'ın azabı ile azâblandırmayın, buyurmuştur. Ben Allah Rasûlü (s.a.) nü:: Kim dinini

değiştirirse onu öldürün, sözü ile onları öldürdüm, dedi. İbn Abbâs'ın bu sözü Hz. Ali'ye ulaştığı zaman: Yazık İbn Abbâs'ın annesine, dedi. Bu haberi Buhârî rivayet etmiştir.

Yine İmâm Ahmed der ki: Bize Abdürrezzâk'ın... Ebu Bürde'den rivayetinde o, şöyle anlatmış : Ebu Mûsâ Yemen'de Muâz İbn Cebel'ın yanına geldi. Bir de baktı ki onun yanında birisi var. Bu kim? diye sordu. Muâz : Önce yahûdî idi, sonra müslüman oldu, sonra tekrar yahûdiliğe döndü. Biz de —öyle sanıyorum ki— iki aydan beri onu İslâm'a zorluyoruz, dedi. Ebu Mûsâ : Allah'a yemîn olsun ki, siz onun boynunu vurmamakça oturmayacağım, dedi ve boynu vuruldu. Ebu Mûsâ dedi ki: Allah ve Rasûlü, dininden dönenin öldürülmesine hükmetti. Veya şöyle demiştir: Kim dinini değiştirirse onu öldürün. Bu kıssa Buhârî ve Müslim'in Sahîh'lerinde başka lafızlarla geçmektedir.

Bu durumların en faziletli ve üstün olanı ise, katledilmesine sebep olsa dahi müslümanın, dini üzere sebat etmesidir. Nitekim Hafız İbn Asâkir Sahâbe'den birisi olan Abdullah İbn Huzâfe es-

Sehmî'nin hal tercümesinde şöyle anlatıyor : Onu rûmlar esir etmiş ve krallarına getirmişlerdi. Kralları ona : Hıristiyan ol ki seni hükümranlığımıza ortak edeyim, seni kızım ile evlendireyim, dedi. İbn Huzâfe : Sâhib olduklarının hepsini, arabın sâhib olduklarının tamâmını göz açıp kapayacak kadar bir süre Muhammed'in dininden dönmem şartıyla bana vermiş olsaydın dahi bunu yapmazdım, dedi. Kral: O halde seni öldürürüm, dedi. İbn Huzâfe : İşte sen, işte yapacağın şey! dedi. Kralın emri üzerine haça gerildi. Okçulara el ve ayaklarının çok yakınından geçmek üzere ok yağdırmalarını emretti. Bir yandan ona Hıristiyanlık dini arzolanıyor, o ise kabul etmemekte direniyordu. Sonra emretti ve haçtan indirildi. Sonra bakır bir kazan getirilmesini emretti, kızdırıldı, müslümanlardan bir esiri getirip onun içine attılar. İbn Huzâfe bakıyordu. Bir de ne görsün o parlak kemiklerden ibaret kalıverdi. Bunları gören-İbn Huzâfe'ye Hıristiyanlık tekrar teklif edildi yine kabul etmedi. Bunun üzerine kral, bakır kazana atılmasını emretti. Onun içine atılmak üzere bir çıkırığın üstüne çıkarıldı da ağladı. Onun ağladığını

gören kral ümitlendi, onu çağırtdı. İbn Huzâfe ona: Ben ağladım; çünkü benim nefsim bir tek nefistir ve Allah yolunda bu saat kazana atılacak. İsterdim ki cesedimdeki her bir kıl sayısınca nefsim olsun ve Allah yolunda bu işkence ile bana işkence olunsun. Bazı rivayetlere göre; kral onu hapsetmiş, günlerce yiyecek ve içeceği yasaklamış sonra ona içki ve domuz eti göndermiş. İbn Huzâfe bunlara yaklaşmamış bile. Sonra kral kendisini çağırıp: Seni yemekten alıkoyan nedir? diye sormuş ve o, şöyle demiş : Muhakkak ki o bana helâl olmuştur. Fakat ben, hakkımda seni ümidlendirecek değilim. Bunun üzerine kral ona : Benim başımı öp seni serbest bırakayım, demiş. İbn Huzâfe : Benimle birlikte bütün müslüman esirleri serbest bırakacak mısın? diye sormuş; onun evet, cevabı üzerine başını öpmüş ve kral da hem onu hem de yanındaki bütün müslüman esirleri serbest bırakmış. İbn Huzâfe döndüğü zaman Ömer İbn Hattâb: Abdullah İbn Huzâfe'-nin başını öpmek her müslümana hak olmuştur. İşte ben başlıyorum, demiş, kalkıp İbn Huzâfe'nin başını öpmüş.[\[56\]](#)

110 — Hem Rabbm; işkenceye uğratıldıktan sonra hicret eden, sonra Allah yolunda savaşı ve sabredenlerle birlikte. Muhakkak ki Rabbin, bundan sonra da Ga-fûr'dur, Rahîm'dir.

111 — O gün herkes öz nefsi için uğraşacaktır. Herkes ne yaptıysa kendisine eksiksiz olarak verilecek, onlar asla haksızlığa uğratılmayacaklardır.

Hicret, Savaş ve Sabır

Bunlar Mekke'de kavimleri içinde zayıf ve hakir görülen, kavimleri içinde fitne üzere onlara boyun eğen diğer bir sınıftır. Sonra onlar hicret ile kurtuluş imkânı bulmuşlar, Allah'ın hoşnûdluğunu ve bağışlamasını dileyerek ülkelerini, ailelerini ve mallarını bırakmışlar, mü'minlerin yoluna girmişler, onlarla birlikte kâfirlerle cihâd etmişler, sabretmişlerdir. Allah Teâlâ burada haber veriyor ki; onların bu işlerinden, fitneye icabet etmelerinden sonra Allah'a döndükleri günde onlar için Gafûr'dur, Rahîm'dir.

«O gün herkes öz nefsi için uğraşacaktır.» Kişi için orada uğraşacak hiç kimse yoktur. Ne babası, ne oğlu, ne kardeşi ve ne de eşi. «Herkes (hayır veya şer) ne yaptıysa kendisine eksiksiz olarak verilecek, onlar

asla haksızlığa uğratmayacaklardır.» Haynn sevabı eksiltilmeyecek, kötülüğün karşılığı artırılmayacak ve zerre miktar haksızlığa uğ-ratılmayacaklardır.^[57]

112 — Allah size huzur ve güven içinde olan bir kasabayı misâl olarak verir. Her yandan oraya bol bol rızık geliyordu. Ama Allah'ın nimetine nankörlük ettiler de yaptıklarından dolayı Allah onlara açlık ve korku belâsını tattırdı.

113 — Andolsun ki onlara; kendilerinden bir peygamber gelmişti de onu yalanlamışlardı. Zulüm ederlerken kendilerini azâb y akalayı vermişti.

Bu, Mekke ahâlîsinin kasdedildiği bir misâldir. Mekke emîn huzur ve sükûn yeri idi. Çevresinden insanlar öldürülmeye veya esîr edilmeye dûçâr iken oraya kim girerse emniyyette olur, korkmazdı. Nitekim başka bir âyette Allah Teâlâ: «Dediler ki: Seninle beraber doğru yolda gidersek yerimizden oluruz. Katımızdan bir rızık olarak onları, her şeyin mahsûlünün toplandığı korkusuz bir haremde yerleştirmedik mi?» (Kasas, 57) buyururken; burada şöyle buyurmaktadır: «Her yandan oraya bol bol, (kolayca) rızık geliyordu. Ama Allah'ın nimetine

küfrettiler.» Allah'ın nimetlerini inkâr ettiler. Bundan daha ağır olarak Muhammed (s.a.) in onlara peygamber olarak gönderildiğini inkâr ettiler. Nitekim başka bir âyette şöyle buyrulur: «Allah'ın verdiği, nimeti küfre çevirip değiştirenleri ve milletlerini helak olacakları yere götürenleri görmüyor musun? Yaslanacakları cehennem ki hepsi oraya atılacaklar o^ ne kötü bir karargâhtır.» (İbrâhîm, 28-29) Bu sebeple Allah Teâlâ, onlar ın ilk iki halini tersine çevirmiştir. Şöyle buyurur : «Yaptıklarından dolayı Allah onlara açlık ve korku belâsını tattırdı.» Her şeyin meyveleri onlar için toplanıp geliyor, her yerden rızık bolca geliyor iken bundan sonra Allah onlara açlığı tattırdı. Zîrâ onlar Allah Rasûlü (s.a.) ne karşı gelmişler, ona zıd gitmekte diretmişlerdi. Hz. Peygamber (s.a.) Hz. Yûsuf'a verilen yedi kıtlık senesi gibi yedi sene ile onlara beddua etmiş, onlara öyle bir sene isabet etmiştir ki sâhib oldukları her şeyi gidermiş, boğazladıkları zaman kanına bulaştırmış oldukları deve yününü yemek zorunda kalmışlardı.

«Allah onlara korku belâsını tattırdı.» Allah Rasûlü (s.a.) ve ashabı Medine'ye hicret ettiklerinde;

onların bu emniyetleri, Hz. Peygamberin seriyeye ve ordularının satvetinden dolayı korkuya dönüştü. Müslümanlar onların olan her şeyi sefalet ve yok olmaya mahkûm etti. Sonunda da Allah Teâlâ inananlara oranın fethini nasîb buyurdu. Bu, Allah'ın onlara kendi içlerinden göndermiş olduğu Rasûlünü yalanlamaları, haddi aşmaları sebebiyle olmuştur. Allah Teâlâ : «An-dolsun ki, Allah müzminlere büyük bir lutufda bulunmuştur. Zîrâ onlara kendi içlerinden bir peygamber göndermiştir.» (Âl-i İmrân, 164) âyetinde, onları minnet altında bırakıyor. Başka âyetlerde ise şöyle buyurmaktadır : «Ey îmân eden akıl sâhibleri Allah'tan korkun, Allah size gerçek bir zikir indirmiştir.» (Talâk, 10), «Nitekim size içinizden; âyetlerimizi okuyan, sizi tezkiye eden, kitabı ve hikmeti öğreten ve bilmediğiniz şeyleri bildiren bir peygamber gönderdik... Bir de Bana şükredin, nankörlük etmeyin.» (Bakara, 151-152).

Nasıl ki kâfirlerin durumları tersine dönmüş, emniyetten sonra korkuya düşmüşler, bolluktan sonra açlığa dûçâr kalmışlarsa; Allah Teâlâ mü'minlerin korkularından sonra onların bu

korkularını em-niyyete, yoksulluktan sonra yoksulluklarını rızka dönüştürmüş, onları insanların emirleri, hâkimleri, efendileri, kumandanları ve imamları kılmıştır. Bu misâlin Mekke için verildiğine dâir vermiş olduğumuz tevcih, Avfî tarafından İbn Abbâs'tan rivayet edilmiştir. Mücâhid, Ka-tâde ve Abdurrahmân İbn Zeyd İbn Eşlem de bu görüştedirler. Mâlik, bu açıklamayı Zührfden nakleder ki Allah cümlesine rahmet eylesin.

İbn Cerîr'in İbn Abdurrahîm el-Berkî kanalıyla... Selîm İbn İtr'-dan rivayetinde o, şöyle anlatıyor: Hz. Peygamber (s.a.) in hanımı Hafsa ile beraber hacdan dönüyorduk. Hz. Osman (r.a.) Medine'de muhasara altında idi. Hafsa Hz. Osman'ın ne yaptığını soruyordu. Nihâyet iki binitli gördü ve sormak üzere onlara birini gönderdi. Onlar: O <Hz. Osman) öldürüldü, dediler. Bunun üzerine Hafsa şöyle dedi: Nefsim kudret elinde olan (Allah) a yemîn ederim ki orası Allah Te-âlâ'nın: «Allah size huzur ve güven içinde olan bir kasabayı misâl olarak verir. Her yandan oraya bol bol rızık geliyordu. Ama Allah'ın nimetine küfrettiler.» buyurmuş olduğu kasabadır.

Ebu Şüreyh der ki: Bana kendisine rivayet eden birinden Ubeydullah îbn Muğîre'nin haber verdiğiğine göre o : Muhakkak ki o kasaba Medine'dir, dermiş.^[58]

114 — Artık Allah'ın size rızık olarak verdiği şeylerden helâl ve temiz olarak yeyin. Eğer O'na kulluk edecekseniz, Allah'ın nimetine şükredin.

115 — O; size ancak ölüyü, kanı, demuz etini, bir de Allah'tan başkası için kesilmiş olanı haram kıldı. Mecbur olan; saldırmamak ve haddi aşmamak şartıyla bunun dışındadır. Şüphesiz Allah, Gafûr'dur, Rahîm'dir.

116 — Diliniz yalan yere vasıflandırıldığı için her şeye: Şu helâl; bu, haramdır, demeyin. Çünkü Allah'a karşı yalan uydurmuş olursunuz. Şüphesiz ki Allah'a karşı yalan uyduranlar; asla felah bulmazlar.

117 — Az bir geçim ve ardından onlara elîm bir azâb vardır.

Allah'ın Haram Kıldıkları

Allah Teâlâ inanan kullarına helâl, temiz rızıkından yemeyi bu rızıklardan dolayı kendisine şükretmelerini emrediyor. Muhakkak ki başlangıçta onlara nimet veren, fazl u keremiyle onlara muamele

eden, tek ve ortağı olmaksızın ibâdete hak kazanan O'dur. Sonra onların hem dinlerine ve hem de dünyalarına zararlı olan ölü, kan ve domuz etini haram kıldığını zikreder, «Bir de Allah'tan başkasının ismi üzere kesilmiş olanı haram kılmıştır. Bununla birlikte mecbur olan, darda kalan saldırmamak, haddi aşmamak ve başkasının hakkına tecâvüz etmemek şartıyla bunun dışındadır. Şüphesiz ki Allah Gafûr'dur, Ra-hîm'dir.» Bu âyetin benzeri hakkındaki bilgi daha önce Bakara sûresinin 173. âyetinde geçmişti ki burada tekrarına gerek görmüyoruz. Hamd, Allah'ındır. Daha sonra Allah Teâlâ mücerred kendi uydurmaları, kendi görüşleri ve isim koymaları ile helâl ve haram kılan müşriklerin yoluna girmeyi yasaklıyor. Onlar câhiliyye dönemlerinde uydurmuş oldukları ve kendilerine meşru' gördükleri beş kere doğuran ve beşincisi dişi olan deveyi, putlara adanan ve serbest bırakılan develeri, erkekli dişili olmak üzere ikiz doğuran koyun veya develeri, on nesli dölleyen erkek deveyi bu şekilde haram sayarlardı. Allah Teâlâ buyurur ki: «Diliniz yalana alışmış olduğu için her şeyi; Şu helâl;

bu haramdır, demeyin. Çünkü Allah'a karşı yalan uydurmuş olursunuz.» Şer'î bir dayanağı olmayan her bir bid'ati uyduran, veya Allah'ın haram kıldıklarından bir şeyi helâl kılan veya mücerred kendi görüşü ve arzusuyla Allah'ın mübâh kıldıklarından bir şeyi haram kılan bu hükmün altına girer.

Daha sonra Allah Teâlâ bu yüzden onları tehdîdle buyurur ki: «Şüphesiz ki Allah'a karşı yalan uyduranlar ne dünyada, ne de âhi-rette asla felah bulmazlar.» Dünyada onlar için az bir geçimlik vardır. Âhirette ise onlara elîm bir azâb vardır. Nitekim Allah Teâlâ başka âyetlerde şöyle buyurur : «Onları az bir süre geçindirir sonra da ağır bir azaba sürükleriz.» (Lokman, 24), «Allah hakkında yalan uyduranlar hiç şüphesiz felah bulmayacaklardır. Dünyada biraz fayda-lanma vardır. Sonunda dönüşleri Bizdir. Sonra Biz de küfreder olmalarından dolayı onlara şiddetli azabı tattıracağız.» (Yûnus, 69-70).[\[59\]](#)

118 — Sana anlattıklarımızı; daha evvel yahûdî olanlara da haram kılmıştık. Biz onlara

zulmetmemiştik, fakat onlar kendilerine zulmetmişlerdi.

119 — Hem Rabbin, bilmeyerek kötülük işleyip te tevbe eden ve ıslâh olanlardan yanadır. Bundan sonra da Rabbin muhakkak Gafûr'dur, Rahimdir.

Allah Teâlâ bundan önce bizim üzerimize kanı, ölüyü, domuz etini, Allah'tan başkası için kesilmiş olanı haram kıldığını, zaruret halinde de bunlarda bu ümmete ruhsat verdiğini zikretmişti. Muhakkak ki zaruret halindeki ruhsatta, bu ümmet için bir kolaylık vardır. Allah Teâlâ bu ümmet için kolaylığı murâd eder, zorluğu murâd etmez. Bundan sonra Allah Teâlâ, neshetmezden önceki şariatlarında yahûdîlere haram kıldıklarını zikreder. Onların içinde bulundukları yükleri, bağlan, zorluk ve darlığı beyân eder de şöyle buyurur : «Sana anlattıklarımızı; daha evvel yahûdî olanlara da haram kılmıştık.» Burada, En'âm süresindeki: «Yahûdî olanlara da bütün tırnaklıları haram kıldık. Sığır ve koyunun iç yağlarını da üzerlerine haram kıldık. Bunlardan sırtlarına ve bağırsaklarına yapışan ve kemiğe karışan müstesnadır... Biz, elbette sâdıklarızdır.»

(En'âm, 146) âyetinde zikredilenler kasdedilmektedir. Âyetin devamında da şöyle buyuruyor : «Biz onlara işleri daraltmakla zulmetmemiştik, fakat onlar kendilerine zulmetmişler ve bunu hak etmişlerdi.» Nitekim başka bir âyette şöyle buyurur : «Yahudilerin zulümleri ve birçok kimseleri Allah yolundan çevirmelerinden dolayı; kendilerine helâl kılınmış şeyi yasakladık.» (Nisa, 160).

Daha sonra Allah Teâlâ, âsî mü'minler hakkındaki ikram ve nimetini haber verir ki, onlardan kim Allah'a tevbe ederse; tevbesini kabul edecektir. Şöyle buyurur: «Hem Rabbın, bilmeyerek kötülük işleyip te tevbe edenlerden yanadır.» Selef den birisi: Allah'a isyan eden herkes bilgisizdir, demiştir. «Hem Rabbın, bilmeyerek kötülük işleyip te tevbe eden ve ıslâh olanlardan, içinde bulunduğu günâhlardan kendini sıyıran, Allah'a itaat olan işlere yönelenlerden yanadır. Bu hatâ ve işlenenlerden sonra da Rabbın muhakkak Gafûr'dur, Rahîm'dir.»[\[60\]](#)

120 — Muhakkak ki İbrahim başlıbaşına bir ümmetti. Allah'a itaat ederdi ve bir muvahhid idi. Hiç bir zaman için müşriklerden olmamıştır.

121 — Rabbının nimetlerine şükrederdi. Onu beğenip seçmiş, kendisini doğru bir yola iletmişti.

122 — Dünyada ona iyilik verdik. Doğrusu o, âhiret-te de iyilerdendir.

123 — Sonra sana: Muvahhid olarak İbrahim'in dinine uy; o, hiç bir zaman müşriklerden olmadı, diye vah-yettik.

İbrahim'in Ümmeti

Allah Teâlâ kulu, elçisi, halîli, muvahhidlerin Önderi, peygamberler babası İbrahim'i över ve onun müşriklerden, Yahudilikten ve Hıristiyanlıktan uzak, beri olduğunu haber verir ve : «Muhakkak ki İbrahim başlı başına bir ümmetti. Allah'a itaat ederdi ve bir muvahhid idi.» buyurur. Âyette geçen kelimesi kendisine uyulan imâm, başkandır. ise itaat eden, boyun eğendir. (Oud-I) ise şirkden tevhide dönen kimsedir. Bu sebepledir ki Allah Teâlâ : «Hiç bir zaman için müşriklerden olmamıştır.» buyurur. Süfyân es-Sevrî'nin Seleme İbn Küheyl'den, onun Müslim el-Batîn'den, onun da Ebu Ubey-deyn'den rivayetine göre; o, Abdullah İbn Mes'ûd'a (bu âyette geçen) ümmet ve kânit kelimelerini sormuş da o,

şöyle cevablamış : Ümmet; hayır öğretendir. Kânit ise Allah ve Rasûlüne itaat edendir. Mâlik'ten rivayete göre İbn Ömer : Ümmet; insanlara dinlerini öğretendir, demiştir. A'meş'in Hakem kanalıyla... Ebu Ubeydeyn'den rivayetine göre; o, Abdullah (İbn Mes'ûd) a gelmiş ve : Eğer sana sormaz isek kime sorarız? demiş. İbn Mes'ûd ona yumuşak davranmış da ; Bize ümmeti haber ver, demiş, İbn Mes'ûd : O, insanlara hayrı öğretendir, demiş. Şa'bî'nin Ferve İbn Nevfel el-Eşcaî'den rivayetine göre İbn Mes'ûd : Muhakkak Muâz başlı başına bir ümmet idi, Allah'a itaat ederdi ve bir muvahhiddi, demişti. Ben kendi kendime : Ebu Abdurrahmân hatâ ediyor. Allah Teâlâ ancak : «Muhakkak ki İbrahim, başlı başına bir ümmetti.» buyurmuştur, dedim. İbn Mes'ûd : Ümmet nedir, kânit nedir bilir misiniz? diye sordu ben : Allah en iyi bilendir, dedim. Şöyle dedi: Ümmet; hayrı öğreten, kânit ise Allah'a ve Rasûlüne itaat edendir. Bu haber İbn Cerîr'in kaydettiğine göre İbn Mes'ûd'dan başka bir şekliyle de rivayet edilmiştir. Mücâhid, âyetteki ümmet kelimesini : Tek başına, başlı başına bir ümmettir, şeklinde; kânit'i ise : İtaat

eden, diye açıklamıştır. Yine Mücâhid der ki: İbrâhîm yalnız başına bir ümmet, bir mü'min idi. O zamanda bütün insanlar kâfirlerdi. Katâde ümmet kelimesini: O hidâyet rehberiydi, kâniti ise : Allah'a itaat edendi, şeklinde açıklar. Allah Teâlâ : «Rabbının nimetlerine şükrederdi.» buyurur ki; o, Allah'ın kendisi üzerine olan nimetlerinin şükrünü yerine getirirdi. Nitekim başka bir âyette şöyle buyrulur ; «Ve sözünü yerine getiren İbrâhîm'inkinde de.» (Necm, 37) Yani Allah Teâlâ'nın kendisine emretmiş olduğu her şeyi yerine getirirdi. Allah Teâlâ burada : «Rabbın onu beğenip seçmiştir.» buyururken başka bir âyette şöyle buyurur : «Andolsun ki, daha önce İbrahim'e de doğru yolu bulma kabiliyetini verdik ve Biz onu biliyorduk.» (Enbiyâ, 51). Sonra : «Kendisini doğru bir yola iletmişti.» buyurur ki bu yol; Allah'ın hoşnûd olacağı br şariat üzere tek ve ortağı olmayan Allah'a ibâdettir. «Dünyada ona iyilik verdik.» Mü'minin hayatını hoşça ikmâl etmesinde ihtiyâç duyduğu şeylerin tamâmı olan dünya hayırlarını onun için topladık. «Doğrusu o, âhirette de iyilerdendir.»

Mücâhid, «Dünyada ona iyilik verdik.» âyetinde, doğru söyleyen dilin kasdedil-diğini söyler.

Allah Teâlâ buyurur ki: «Sonra sana : Muvahhid olarak îbrâhîm'-in dinine uy, diye vahyettik.» Onun kemâli, büyüklüğü Allah'ı birlemesinin ve yolunun sıhhatından olarak ey Rasûllerin sonuncusu ve peygamberler efendisi sana : «Muvahhid olarak İbrahim'in dinine uy; o, hiç bir zaman müşriklerden olmadı, diye vahyettik.» Nitekim Allah Teâlâ En'âm sûresinde şöyle buyurur : «De ki: Şüphesiz Rabbım, beni dosdoğru yola iletti. Hâlis muvahhid olan İbrahim'in dinine. îbrâ-hîm müşriklerden olmadı.» (En'âm, 161). Allah Teâlâ yahûdileri inkârla ve devamla şöyle buyurur : «Cumartesi (çalışmamak) ancak o gün üzerinde ihtilâfa düşenlere farz kılındı,..»[\[61\]](#)

124 — Cumartesi ancak o gün üzerinde ihtilâfa düşenlere farz kılındı. Şüphesiz Rabbm, onların ihtilâf ede-geldikleri şeyler hakkında kıyamet günü aralarında hükmünü verecektir.

Şüphesiz Allah, her millete ibâdet için toplanacakları haftada bir günü meşru' kılmıştır.

Allah Teâlâ bu ümmet için Cum'a gününü koymuştur. Zîrâ Cum'a günü, Allah'ın yaratıkları ikmâl ettiği, yaratıkların kendisinde toplandığı ve Allah'ın kulları üzerine nimetinin tamamlandığı altıncı gündür. Allah Teâlâ'nın bu günü Hz. Musa'nın dilinden İsrâiloğullanna meşru' kıldığı, onların bundan ayrılarak cumartesi gününü seçtikleri söylenir. Zîrâ Rab Teâlâ o günde cum'a günü yaratılışları kemâle eren yaratıklardan herhangi bir şey yaratmamıştır. Allah Teâlâ bu günü, Tevrat şeriatında onlara farz kılmış onlara bu farza sarılmalarını ve onu muhafaza etmelerini tavsiye etmiştir. Ayrıca onlara Peygamber olarak gönderdiği zaman Muhammed (s.a.) e uymalarını emretmiş, Hz. Musa'ya bu hususta onlardan söz ve ahid almasını emretmiştir. Bu sebeptendir ki Allah Teâlâ : «Cumartesi (çalışmamak) ancak o gün üzerinde ihtilâfa düşenlere farz kılındı.» buyurmuştur. Mücâhid: Onlar cumartesiye uydular ve cum'ayı terkettiler, demiştir. Sonra yahûdîler Meryem Oğlu îsâ gönderilinceye kadar cumartesi yasağına uymuşlardır. Hz. îsâ'nın, onların bu gününü pazar gününe çevirdiği söylenir. Hz. îsâ'nın,

kaldırılan bazı hükümleri dışında Tevrat şeriatını terketmemiş olduğu, kaldırılincaya kadar cumartesiye muhafaza ettiği, hıristiyanların Hz. İsa'dan sonra Kons-tantin zamanında pazar gününe, yahûdilere muhalefet etmiş olmak için çevirdikleri, namazlarını da sahradan doğuya döndürdükleri söylenir. En doğrusunu Allah bilir.

Buharı ve Müslim'in Sahîh'lerinde Abdürrezzâk kanalıyla... Ebu Hüreyre (r.a.) den rivayetle sabit olduğuna göre; o, Allah Rasûlü (s.a.) nü şöyle buyururken işitmiş :

Biz (yaradılıştâ) sonuncular, kıyamet günü ise ilkleriz. Şu kadar varki onlara kitâb bizden önce verilmiştir. Sonra onlar (Allah'ın), kendileri üzerine farz kılmış olduğu günlerinde ayrılığa düşmüşler ve Allah Teâlâ o güne bizi hidâyet buyurmuştur. İnsanlar bu hususta bize tabidirler. Yahudiler yarın, hıristiyanlar yarından sonradır. Hadîsin lafzı Buhârî'nindir. Ebu Hüreyre ve Huzeyfe (r.a.) den rivayet edildiğine göre Allah Rasûlü (s.a.) şöyle buyurmuştur :

Allah Teâlâ bizden öncekilere cum'ayı kaybettirmiştir. Cumartesi günü yahûdîler için, pazar günü de hıristiyanlar içindi. Allah Teâlâ bizi getirdi ve bizi cum'a gününe eriştirdi. Böylece cum'a, cumartesi ve pazarı farz kılmış oldu. Onlar burada olduğu gibi kıyamet günü de bize tabidirler. Dünya halkından sonuncular biziz, kıyamet günü ise ilkleriz. (Bütün) yaratıklardan Önce haklarında hüküm verilecek olanlar da biziz. Hadîsi Müslim rivayet etmiştir.[\[62\]](#)

125 — Rabbmın yoluna hikmetle ve güzel öğütlerle davet et. Onlarla en güzel şekilde tartış. Muhakkak ki Rab-bin, yolundan sapanları en iyi bilir. O, doğru yolda olanları da en iyi bilendir.

Hikmet ve Güzel Öğütlerle Davet

Allah Teâlâ elçisi Muhammed (s.a.) e yaratıkları, Allah'a hikmetle çağırmasını emreder. İbn Cerîr der ki: O, Allah'ın ona indirmiş olduğu kitab ve sünnet'tir. «Rabbmın yoluna güzel öğütlerle davet et.» buyurur Allah Teâlâ. Yani Allah'ın baskınından sakınmaları için onlara insanların başına gelen felâket ve musibetleri hatırlat.

Allah Teâlâ: «Onlarla en güze! şekilde tartış.» buyurur. Onlardan münazara ve mücâdeleye ihtiyâç duyan olursa; bu, güzel bir şekilde, nfk ile yumuşaklıkla ve güzel bir hitâb ile olsun. Nitekim Allah Teâlâ : «İçlerinde zulmedenler bir yana, ehl-i kitab ile en güzel şekilde mücâdele edin.» (Ankebût, 46) âyetinde yumuşak davranmakla emretmiştir. Ayrıca Firavuna gönderdiğinde Mûsâ ve Hârûn (a.s.) a şöyle emretmişti : «Ve ona yumuşak sözle söyleyin. Belki nasihat dinler veya Allah'tan korkar.» (Tâhâ, 44).

Allah Teâlâ : «Muhakkak ki Rabbm, yolundan sapanları daha iyi bilir. O, doğru yolda olanları da en iyi bilendir.» buyurur ki onlardan kimin mutlu, kimin mutsuz olduğunu en iyi bilendir ve bunu yazmış, bitirmiştir. Onları Allah'a davet et. Onlardan sapanlara karşı sapmalarından ötürü kendini helak edercesine üzme. Zîrâ onlara hidâyet vermek, senin üzerine vazife değildir. Sen ancak bir uyarıcısın. Sana tebliğ etmek düşer. (Onların) hesabı ise Bize aittir. «Muhakkak ki sen her sevdüğünü hidâyete

erdiremezsin.» (Kasas, 56), «Onları hidâyete erdirmek sana düşmez.» (Bakara, 272).^[63]

İzahı

«Onlarla en güzel şekilde tartış.» Tartışmanın en güzel yolu olan yumuşaklık ve rıfk ile tartış. Katı ve sert olma. Denildi ki; insanlar birbirinden farklı üç kısma ayrılırlar. Birinci kısım kâmil bilginler ve sağlam akıl sahipleriyle keskin basiret sahipleridir. Onlar, eşyayı gerçek şekilde oldukları gibi tanımak isterler. İşte âyet-i kerîme'de; «Rab-bının yoluna hikmetle davet et» kavlinde işaret edilenler bunlardır. Yani kesin ve yakînî delillerle onları çağır ki eşyayı gerçekte oldukları gibi bilsinler ve böylece ondan yararlanıp insanları da yararlandırırsınlar. Bunlar Sahâbe'den bilginlerin havâssı ve diğerleridir. İkinci kısım ise selim fitrat sahibi, sağlam ahlâka mâlik kimselerdir ki bunlar, henüz kemâl derecesinin sonuna ulaşmamışlardır ancak eksikliğin de alt noktasına düşmemişlerdir. Bunlar insanların çoğunluğudur, ortada yer alırlar ve «güzel öğüt» kavliyle işaret edilenler bunlardır. Yani bunları güzel öğütle çağır denmiştir. Üçüncü kısım ise mücâdele

eden, tartışan çekişen ve direnen insanlardır. İşte «onlarla en güzel şekilde tartış» kavliyle işaret edilenler bunlardır. Onlar, ancak bu tartışmayla hakka boyun eğer ve hakikate dönerler. Denildi ki: Hikmetten mu-râd nübüvvettir. Yani onları nübüvvet ve risâletle çağır, demektir. Güzel öğütten maksad ise, yumuşaklık ve davet esnasında rahat davranmadır. «Onlarla en güzel şekilde tartış» kavlinden maksad, onların eziyetlerine bakma, risâleti tebliğde ve hakka davette kusur etme, demektir. Bunun için bazı tefsir bilginleri, bu âyetin kılıç emrini bildiren âyetle neshedildiğini söylemişlerdir.^[64]

126 — Eğer ceza verecek olursanız, ancak size reva görülen ukubetin misillemesiyle ceza verin. Sabrederseniz elbette bu, sabredenler için daha iyidir.

127 — Sabret; senin sabrın ancak Allah içindir. Üzülme onlara. Kurdukları düzenlerden dolayı da endişe etme.

128 — Şüphesiz ki Allah, müttakiler ve ihsan edenlerle beraberdir.

Allah Teâlâ kisası uygulamada ve hak almada benzerliğe riâyetle, adaletle emrediyor. Nitekim Abdürrezzâk'ın Sevrî kanalıyla... İbn Sîrîn'den rivayetine göre o, «Ceza verecek olursanız, size nasıl ceza verildi ise siz de Öylece ceza verin.» âyeti hakkında : Eğer birisi senden bir şey almışsa sen de ondan bunun benzerini, mislini al, demiştir. Mücâhid, İbrahim, Hasan el-Basrî ve başkaları da böyle söylemiş ve tbn Cerîr bu açıklamayı tercih etmiştir. İbn Zeyd der ki: Onlar müşrikleri bağışlamakla emrolunmuşlardı. Güç, kuvvet sahibi kişiler müs-lüman olduklarında: Ey Allah'ın elçisi, keşke Allah bize izin vermiş olsaydı da, şu köpeklerden intikam alsaydık, dediler. Bunun üzerine bu âyet nazil oldu, sonra Allah Teâlâ bunu da cihâd ile kaldırdı.

Muhammed İbn İshâk'ın arkadaşlarının birinden, onun da Ata İbn Yessâr'dan rivayetine göre; o, şöyle anlatmıştır: Nahl sûresi bütünüyle Mekke'de nazil olmuştur. Sûre mekkîdir. Ancak sonundan üç âyet Medine'de tfhud Savaşından sonra nazil olmuştur. Orada Hamza (r.a.) öldürülmüş ve ona

işkence edilmişti. Allah Rasûlü (s.a.) : Şayet biz onlara galip gelirsek mutlaka onlardan otuz kişiye işkence edeceğiz, buyurmuştu, Müslümanlar Allah Rasûlünün bu sözünü işittiklerinde: Allah'a yemin olsun ki eğer biz onlara galip gelirsek onlara öyle bir işkence edeceğiz ki; araplardan hiç kimse, kimseye böyle bir işkence yapmamıştır, dediler. Bunun üzerine Allah Teâlâ sûrenin sonuna kadar: «Ceza verecek olursanız, size nasıl ceza verildi ise siz de öylece ceza verin...» âyetlerini indirdi. Bu hadîs mürseldir. İsnadında ismi belirtilmemiş mübhem bir râvî vardır. Hadîs başka bir kanaldan muttasıl olarak şöyle rivayet edilir ; Hafız Ebu Bekr el-Bezzâr der ki: Bize Hasan İbn Yahya'nın... Ebu Hüreyre (r.a.) den rivayetine göre; Allah Rasûlü (s.a.) şehit olduğunda, Hanaza İbn Abdülmuttalib (r.a.) in başucunda durdu, öyle bir manzaraya baktı ki kalbi daha çok acıtacak başka bir şeye bakmış değildi. Ona baktı ki, işkence edilmişti. Şöyle buyurdu: Allah sana rahmet eylesin. Bildiğime göre muhakkak sen akrabalarına gider gelir, (süa-ı rahme dikkat eder), çokça hayır işlerdin. Allah'a yemîn olsun ki senden

sonra sana olan hüznümüz cıkmamış olsaydı yırtıcı hayvanların karınlarından Allah'ın seni hasretmesine kadar seni bu halde bırakmam beni sevindirirdi. — Veya Allah Rasûlü buna benzer bir kelime söylemiştir— Allah'a yemîn olsun ki bu yüzden onların sana işkence ettikleri gibi yetmişine mutlaka işkence edeceğim. Bunun üzerine Cibril Muhammed (s.a.) e bu sûreyi indirdi ve âyetin sonuna kadar olmak üzere «Ceza verecek olursanız, size nasıl ceza verildi ise siz de öylece ceza verin...» âyetini okudu. Allah Rasûlü (s.a.) yemininin keffâretini verdi ve bu niyetinden vazgeçti ve bunu yapmadı. Bu hadîsin isnadında zayıflık vardır. Zira isnâd-da bulunan Salih —Ki İbn Beşîr el-Mürri'dir— imamlar katında zayıf görülmüştür. Buhârî onun hadisinin münker olduğunu söyler. Şa'-bî ve İbn Cüreyc derler ki: İşkence edilenler hakkında Uhud günü müslümanlann : Mutlaka biz de onlara işkence edeceğiz, demeleri hakkında nazil olmuştur. Allah Teâlâ, onlar hakkında bu âyeti indirmiştir. Abdullah İbn İmâm Ahmed babasının müsnedinde der ki : Bize Hediye İbn Abdülvehhâb el-Mervezî'nin... Übeyy İbn

Kâ'b'dan rivayetinde o, şöyle demiştir: Uhud harbi olduğunda Ansâr'dan altmış, muhacirlerden de altı kişi öldürülmüştü. Allah Rasûlü (s.a.) nün ashabı : Eğer müşriklere karşı bugün gibi bir gün bizim lehimize olsaydı, mutlaka biz onların bu yaptıklarını kat kat ödetirdik, dediler. (Mekke) feth günü olduğunda birisi: Bu günden sonra Kureyş tanınmayacak, dedi de bir nida edici bazı kimselerin isimlerini vererek : Allah Rasûlü (s.a.) filan ve filanlar dışında siyahlara ve beyazlara emân vermiştir, diye nida eyledi. Allah Teâlâ : «Ceza verecek olursanız...» âyetini indirdi. Allah Rasûlü (s.a.) : Sabrederiz ve ceza vermeyiz, buyurdular. Kur'an'da bu âyetin birçok benzeri vardır ki; bu âyet, adâletin meşrûiyyeti yanında fazla ihsanda bulunmaya çağırıyor da İçermektedir. Nitekim bir âyette : «Bir kötülüğün karşılığı, ona denk bir kötülüktür.» buyurmuş sonra da ; «Kim de bağışlar ve barışı sağlarsa, ecri Allah'a aittir.» (Şûra, 40) buyurmuştur. Yine başka bir âyette : «Yaralamalara kısas vardır.» buyurduktan sonra : «Kim de hakkından vazgeçerse; o, kendisi için keffârettir.» (Mâide, 45) buyurmuştur. Bu âyet-i

kerîmede de önce : «Ceza verecek olursanız, size nasıl ceza verildi ise siz de öylece ceza verin.» buyurduktan sonra : «Sabrederseniz elbette bu, sabredenler için daha iyidir.» buyurmuştur. «Sabret; senin sabrın ancak Allah içindir.» âyeti de sabretme emrini te'kîd etmektedir. Bu, aynı zamanda buna Allah'ın dilemesi, yardımını, gücü ve kuvveti ile ulaşılacağını haber vermekten ibarettir. Sonra Allah Teâlâ buyurur ki: Sana muhalefet edenlere üzülme. Muhakkak ki Allah bunu takdir buyurmuştur. Kurdukları düzenlerden, sana düşmanlık yapmaya uğraşmalarından ve sana kötülük ulaştırmaya uğraşmalarından endişe etme, üzülme. Muhakkak ki Allah sana yeter, sana yardım edicidir, seni destekleyicidir, seni onlara karşı üstün ve muzaffer kılacaktır.

«Şüphesiz ki Allah, (kendilerine yardımını, te'yîdi ile) müttakîler ve ihsan edenlerle beraberdir.» Bu, «Hani Rabbın meleklerle : Ben si-zinleyim, haydi îmân edenlere sebat verin, diye vahyetmişti.» (Enfâl, 12) âyetinde, Mûsâ ve Harun'a hitaben buyurduğu : «Korkmayın, Ben sizinle beraberim, hem görür hem de işitirim.» (Tâhâ, 46) âyetinde de olduğu gibi özel

bir beraberliktir. Ayrıca Hz. Peygamber (s.a.) mağarada iken Sıddîk'a : «Üzülme, muhakkak Allah bizimle beraberdir.» (Tevbe, 40) buyurmuştu. Genel olan beraberliğe gelince; bu işitme, görme ve ilim iledir. Bu, Allah Teâlâ'nın şu âyetlerindeki gibidir: «Nerede olursanız olun, O, sizinle beraberdir ve Allah yaptıklarınızı görmektedir.» (Hadîd, 4), «Bilmez misin ki Allah; göklerde olanları da, yerde olanları da bilir. Üç kişinin gizli bulunduğu yerde dördüncü mutlaka O'dur. Beş kişinin gizli bulunduğu yerde altıncı mutlaka O'dur. Bundan az veya çok olsunlar ve nerede (bulunurlarsa) bulunsunlar mutlaka onlarla beraberdir.» (Mücâdile, 7), «Ne işte bulunsan, Kur'an'dan ne okusan ve siz ne iş yaparsanız; yaptıklarınıza daldığınızda mutlaka Biz üzerinizde şahidiz.» (Yûnus, 61).

Âyetteki «Müttakîler» haramları bırakanlar, «ihسان edenler» ise Allah'a itaat olan işleri yapanlardır. İşte Allah bunları muhafaza edecek, koruyacak, onlara yardım edecek, onları destekleyecek, düşmanlarına ve muhaliflerine karşı onları zafere, erdirecektir.

İbn Ebu Hatim der ki: Bize babam'ın... Muhammed İbn Hâtıb'dan rivayetinde ot şöyle demiştir : üsmân (r.a.) îmân eden, muttaki ve ihsan edenlerdendi.

Nahl sûresi tefsirinin sonudur. Bütün hamd ve nimet Allah'ındır. O'ndan yardım dilenir. O bize yeter ve O, ne güzel Vekîl'dir.^[65]

^[1] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 9/4421-4422

^[2] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 9/4422-4423

^[3] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 9/4426-4427

^[4] Bekir Karlığa , Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 9/4427-4429

^[5] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 9/4430-4431

[6] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 9/4431-4433

[7] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 9/4434-4435

[8] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 9/4435-4436

[9] Bekir Karlığa , Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 9/4436-4450

[10] Bekir Karlığa , Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 9/4450

[11] Bekir Karlığa , Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 9/4450-4460

[12] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 9/4461-4462

[13] Bekir Karlığa , Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 9/4462-4469

[14] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 9/4470-4472

[15] Bekir Karlığa , Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 9/4480-4486

[16] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 9/4486-4487

[17] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 9/4487

[18] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 9/4488-4489

[19] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 9/4490-4491

[20] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 9/4491-4492

[21] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 9/4492-4494

[22] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 9/4494-4495

[23] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 9/4495-4497

[24] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 9/4498-4499

[25] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 9/4499-4500

[26] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 9/4501-4502

[27] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 9/4503-4504

[28] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 9/4504-4505

[29] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 9/4505-4506

[30] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 9/4507-4508

[31] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 9/4509-4511

[32] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 9/4511-4512

[33] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 9/4512-4513

[34] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 9/4517-4520

[35] Bekir Karlığa , Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 9/4521

[36] Bekir Karlığa , Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 9/4521-4528

[37] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 9/4529

[38] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 9/4529-4530

[39] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 9/4531-4532

[40] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 9/4533

[41] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 9/4533

[42] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 9/4534

[43] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 9/4535-4536

[44] Bekir Karlığa , Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 9/4536-4551

[45] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 9/4552-4554

[46] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 9/4555-4557

[47] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 9/4557-4558

[48] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 9/4558-4561

[49] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 9/4570-4572

[50] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 9/4573-4574

[51] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 9/4574-4575

[52] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 9/4576

[53] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 9/4577

[54] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 9/4578-4579

[55] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 9/4579

[56] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 9/4580-4583

[57] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 9/4583-4584

[58] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 9/4584-4586

[59] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 9/4586-4587

[60] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 9/4588

[61] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 9/4589-4590

[62] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 9/4591-4592

[63] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 9/4592-4593

[64] Bekir Karlığa , Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 9/4593-4594

[65] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 9/4594-4597

HADİSLERLE KURAN-I KERİM TEFSİRİ

İSRÂ SÛRESİ

İSRÂ SÛRESİ

İsrâ ve Mi'râc Konusunda Vârid Olan Hadisler

Konunun Açıklanması

İzahı

İsrâ ve Mi'râc Hâdisesinin Tahlili

Miracın Hakikati

İslâm Medeniyetinin Temel İlkeleri

Mi'râcın Bir Başka Cephesi

Rasûlullah (s.a.) Gerçekten Allah'ı Gördü mü?

İsrailoğullarına Verilen Emir

Bu Kur'an

Gece ve Gündüz Mucizesi

İzahı

Oku Kitabını

Kim Hidâyete Ererse

Kendisine Risâletitî Ulaşmadığı Kimselerin

Durumu

Müşriklerin Çocukları

Müminlerin Çocukları

Geçici Dünya ve Kalıcı Âhiret

Rabbimî Buyrukları

İntak ve İsrâf
Zenginlik ve Cimrilik
Çocukları Öldürmek
Katil
Ölçü ve Tartı
Kibir
Rabbının Hikmetleri
Her Şey Allah'ı Teşbih Eder
İzahı
Bütün Kâinat Allah'ı Tesbîh Eder
Atomların Dünyası
Rabbın En İyi Bilendir
Âyetlerin Gelişi
İzahı
Melekler ve Âdem
Sizin Rabbımız O'dur Ki
Âdemoğluñlantun Değeri
İzahı
Namaz Kıl
Makâm-ı Mahmûd
Şifâ ve Rahmet Kaynağı Kur'an
Rûh

İzahı

Kur'an'ın, Benzerini Getirsinler

Mucize İsteyenler

Gerçek Hidâyet

Gökleri ve Yeri Yaratan Onları Yaralamaz mı?

İzahı

İnsanlık Tarihi Boyunca Ahi ret Düşüncesi

Musa'ya Verilen Dokuz Mucize

En Güzel İsimler Rahmanındır

İSRÂ SÛRESİ

(Mekke'de nazil olmuştur.)

Rahman, Rahim olan Allah'ın adıyla.

1 — Sâni yücedir o Allah'ın ki; kulunu geceleyin Mescid-i Harâm'dan, çevresini mübarek kıldığımız Mes-cid-i Aksâ'ya götürmüştür. Bir kısım âyetlerimizi gösterelim diye. Muhakkak ki O'dur O, Sernî', Basîr.

Allah Teâlâ kendi zâtını övüyor ve kendisinden başkasının güç ye-tiremeyeceği kudreti nedeniyle kendi şanını ta'zîm ediyor. O'ndan başka ilâh yoktur. Kulunu geceleyin yürüten Allah'tan başka ilâh yoktur. Yani Muhammed (s.a.) i, Mescid-i Harâm'dan — yani Mekke'deki mescidden— Mescid-i Aksâ'ya İlyâ (Kudüs) daki mukaddes eve gecenin karanlığında götüren O'dur. O îlyâ ki; İbrahim Halîlullah'tan beri peygamberlerin menbaidir. Bunun için bütün peygamberler orada toplanmış ve o kendilerine kendi yerlerinde ve yurtlarında imamlık etmiştir. Bu da Hz. Peygamber'in en büyük önder ve en önde giden reîs olduğunu gösterir. Allah'ın salât ve selâmı onun ve diğer peygamberlerin hepsinin üzerine olsun. «Çevresini mübarek kıldığımız» bitkiler ve meyvelerle

kutlu kıldığımız. «Bir kısım âyetlerimizi (ona yani Hz. Muhammed'e) gösterelim diye.» Nitekim Allah Teâlâ bir başka sûrede şöyle buyurmaktadır : «Doğrusu o, Rabbının büyük âyetlerinden bir kısmını görmüştür.» (Necm, 18).

Bu konuda vârid olan sünnet ve hadîsleri aşağıda zikredeceğiz. Allah'ın salât ve selâmı onun üzerine olsun. «Muhakkak ki O'dur O, Semî', Basîr.» İster mü'min olsun, ister kâfir, ister bu sözü doğrulasın, ister yalanlasın kullarının sözlerini işiten O'dur. Yaptıklarını gören O'dur. O, her birine dünya ve âşirette müstehak olduklarını verendir.^[1]

İsrâ ve Mi'râc Konusunda Vârid Olan Hadisler

I — Enes İbn Mâlik'in Rivayeti:

Abdülazîz İbn Abdullah der ki : Bize Süleyman, Şerik İbn Abdullah'tan nakletti ki; o, şöyle demiş : Enes İbn Mâlik'in, Rasûlullah (s.a.) in Kâ'be mescidinden mi'râca götürüldüğü gece hakkında şöyle dediğini işittim: Hz. Peygamber Mescid-i Harâm'da uyumakta iken, ona vahyedilmezden önce üç nefer geldi. İçlerinden birincisi; o hangisidir? dedi. Diğeri; ortada olandır ve O en hayırlıdır, dedi.

Öbürü ise : En hayırlılarını alın, dedi. O gece Hz. Peygamber onları görmemişti. Nihayet ertesi gece kalbi gören ve gözü uyuyup kalbi uyumayanların göreceği şekilde —Peygamberler böyledirler, gözleri uyur kalpleri uyumaz— Onunla konuşmaksızın onu götürdüler. Zemzem kuyusunun yanına koydular. Sonra Cebrâîl onlardan teslim aldı. Cebrâîl, Rasûlullah'ın boğazından gırtlığına kadar olan kısmını yadı. Göğsünü ve karnını boşalttı ve eliyle onu zemzem suyunda yıkadı. Nihayet karnını arıttı. Sonra kendisine altından bir tas getirildi, içinde hikmet ve îmânla bezenmiş bir kap vardı. Onunla göğsünü ve boğazındaki damarları sıvazladı. Sonra yadığı yeri tekrar kapadı ve Allah Rasûlünü dünya semâsına çıkardı. Dünya göğünün kapılarından bir kapıyı çaldı. Gök ehli; kimdir o? diye seslendiler. Cibril diye karşılık verdi. Beraberinde kim var? dediler. Cebrâîl: Beraberimde Muhammed (s.a.) var, dedi. O peygamber olarak gönderildi mi? dediler. Cebrâîl; evet, dedi. Onlar; merhaba, hoş geldi, safâlar getirdi, dediler ve gök ehli onu muştuladılar. Gök ehli Allah kendilerine bildirinceye kadar yeryüzü için Allah'ın

onunla neyi murâd ettiğini bilmiyorlardı. Dünya göğünde Hz. Âdem'i buldu. Cibril ona; bu, babandır kendisine selâm ver, dedi. O; Âdem'e selâm verdi. Âdem kendisinin selâmını iade ederek; merhaba, hoş geldin, hoş geldin ey oğul, dedi. Ne güzel oğulsun sen. O bir de baktı ki dünya göğünde uzanıp giden iki ırmak vardır. Ey Cebrâîl bu iki ırmak da nedir? dedi. Cebrâîl; bunlar Nîl ve Fırat'ın köküdür, dedi. Sonra onunla birlikte gökte yollarına devam etti. Bir de ne görsün, bir başka nehir daha var. Üzerinde de inci ve zebercedden bir köşk var. Elini vurdu, baktı ki o misktir. Ey Cibril bu nedir? dedi. Cebrâîl; Rabbmın seni kendisi ile sevindirdiği senin için sakladığı Kevser işte budur, dedi. Sonra ikinci göğe yükseldi. Orada da melekler birincideki gibi; kimdir o? dediler. Cibril, dedi. Beraberindeki kim? dediler.

Muhammed Sallallahu Aleyhi Vesellem, dedi. Ona peygamberlik verildi mi? dediler. Evet, dedi. Merhaba, hoş geldi safâlar getirdi, dediler. Sonra üçüncü göğe yükseltti onu. Birinci ve ikincidekilerin dedikleri gibi oradakiler de dediler. Sonra onu dördüncüye yükseltti. Aynı şekilde dediler. Sonra

onu beşinci göğe yükseltti. Aynı şekilde dediler. Sonra onu altıncıya yükseltti. Onlar da aynı şekilde dediler. Sonra onu yedinci göğe yükseltti. Onlar da aynı şekilde dediler. Her gökte peygamberler vardı. Enes bunların adını sıralamıştı ama ben içlerinden ikinci gökte İdrîs'in, dördüncü gökte Harun'un, beşincide de adını hatırlamadığım bir başkasının, altıncı gökte İbrahim'in ve yedinci gökte Musa'nın bulunduğunu hatırımda tuttum. Allah Musa'ya konuşması ile üstünlük bahsetmişti. Mûsâ dedi ki: Rabbım kimsenin benden daha üstününe yükseltileceğini sanmıyorum. Sonra Hz. Peygamberi Allah'tan başka kimsenin bilemeyeceği daha üstün yerlere yükseltti. Nihayet Sidre el-Müntehâ'ya geldi. İzzet sahibi Rabb Cebbâr-ı Zülcelâl'a yaklaştı, aşağıya sarktı iki yay aralığı kadar, hattâ daha az (Kabe Kavseyne ev Ednâ) olmuştu. Nihayet Allah Teâlâ, orada vahyettikleri arasında ümmetine de her gün ve gecede elli vakit namaz diye vah-yetmişti. Sonra Hz. Peygamber inmiş ve Musa'ya uğramıştı ki, Mûsâ onu yanında tuttu. Ve dedi ki: Ey Muhammed Rabbm sana ne ahdetti? O; her gece ve gündüzde elli vakit

namaz ahdetti, dedi. Mûsâ dedi ki: Ümmetin buna güç yetiremez, dön de Rabbin senin ve ümmetin için bunu hafifletsin. Hz. Peygamber bu konuda istişare edercesine Cibril'e yöneldi. Cibril de ona; evet dercesine işaret etti ve istersen peki, dedi. Ve kendisini Cebbâr-ı Zülcelâl'in huzuruna yükseltti. O'nun huzurunda iken dedi ki: Ey Rabbım bizim için hafiflet, çünkü ümmetim buna güç yetiremez. Bunun üzerine Allah Teâlâ ondan on vakit namazı indirdi. Sonra o, Musa'ya döndü, Mûsâ onu yanında tuttu. Nihayet beş vakit namaz kalıncaya kadar Mûsâ onu her seferinde Rabbına geri gönderiyordu. Sonra Mûsâ, beş namaz kısmında onu tuttu ve dedi ki: Ey Muhammed, Allah'a yemîn olsun ki ben, kavmim olan İsrâiloğullarını bundan daha az bir şeye yönlendirdim, onlar zayıf kaldılar ve terketttiler. Senin ümmetin ise beden, gönül, ce-sed, gözler ve kulaklar bakımından çok daha zayıftırlar. Öyleyse dön de 'Rabbm bunu sana hafifletsin. Hepsinde de Hz. Peygamber istişare etmek için Cibril'e yönelirdi. Cibril bundan kaçınmazdı. Beşincide onu yine yükseltti. O dedi ki; ey Rabbım, benim ümmetim cesed, kalb, ku-

laklar ve bedenler bakımından zayıftırlar. Bizim için hafiflet. Cebbâr-ı Zülcelâl, ey Muhammed, dedi. O, emrin başımla gözüm üstüne buyur, dedi. O buyurdu ki: Sana ana kitabda farz kıldığım gibi, Benim katımda söz değiştirilmez. Buyurdu ki: Her iyiliğe on katı vardır. O ana kitabda ellidir. Senin üzerine yükleneni ise beştir. Hz. Peygamber Hz. Musa'ya döndü. O; nasıl yaptın? dedi. Hz. Peygamber bizim için hafifletti ve bize her iyiliğe on katını verdi, dedi. Mûsâ dedi ki: Doğrusu Allah'a andolsun ki ben, İsrâiloğullanna bundan daha azını götürdüm, onlar bunu terkettiler. Rabbına dön, senin için yine hafifletsin Rasûlullah (s.a.) : Ey Mûsâ, doğrusu Allah'a andolsun ki ben Rabbı-mın huzuruna gidip gelmekten utanır oldum, dedi. Hz. Mûsâ da; Allah'ın adıyla in, dedi. Enes İbn Mâlik der ki o uyandığında Mescid el-Harâm'da idi.

Buhârî bu rivayeti Kitab et-Tevhîd'de böylece nakleder. Hz. Peygamberin sıfatı bahsinde de İsmâîl İbn Ebu Üvey kanalıyla... Süleyman İbn Bilâl'den bu hadîsi nakleder.

Müslim ise bu hadîsi Hârûn İbn Saîd kanalıyla... Süleyman İbn Bilâl'den nakleder. Ancak biraz fazla, biraz az takdim ve te'hirli olarak rivayet eder. Burada râvîler arasında yer alan Şerîk İbn Abdullah İbn Ebu Nemr, hadîsi iyi ezberlememiş ve yazmamıştır. Bu sebepten hadîsi muzdaribdir. Nitekim bu husus diğer hadîslerin açıklanması esnasında gelecektir. Bazıları da bunu daha sonra vuku bulacak mi'râc hâdisesi için hazırlık olarak kabul ederler. Doğrusunu en iyi Allah bilir

Hafız Ebu Bekr el-Beyhaki der ki: Şerîk'in hadîsinde münferid kaldığı fazlalıklar vardır. Hz. Peygamberin Rabbmı gördüğünü İddia edenlerin mezhebine göre; Şerîk'in bu hadîsi münferid hadîstir. Bununla hadîsteki şu ifâde kasdediliyor: Sonra Rabb-i İzzet'in yanına yaklaştı, aşağıya indi iki yay aralığı kadar, hattâ daha az, vardı. Hafız Ebu Bekr el-Beyhakî der ki: Âişe, İbn Mes'ûd ve Ebu Hüreyre'nin sözü bu âyetlerin Cibril'i gördüğüne hamledişleri şeklindedir ki bu husus daha da doğrudur. Bu konuda gerçek, Beyhakî'nin söylediği ifâdedir. Çünkü Ebu Zerr şöyle demiştir : Ey Allah'ın Rasûlü, Rabbını

gördün mü? O şöyle buyurmuştur: Bir nurdur, O'nu nasıl görebilirim ki. Bir başka rivayette "de : Ben, bir nûr gördüm, demiştir. Bunu Müslim —Allah ona rahmet eylesin— tahrîc eder.

Necm süresindeki ((Sonra yaklaştı ve sarktı» kavliyle kastedilen; Cibril Aleyhisselâm'dır. Nitekim Buhârî ve Müslim'in Sahîh'lerinde sabit olduğuna göre, mü'minlerin annesi Hz. Âişe ve Abdullah İbn Mes'ûd, böyle demişlerdir. Müslim'in Sahîh'inde Ebu Hüreyre (r.a.) den de böyle menkûldür. Bu âyetih bu şekilde tefsir edilişine karşı çıkan hiç bir sahabe bilinmemektedir.

İmâm Ahmed der ki: Bize Hasan İbn Mûsâ,.. Enes İbn Mâlik'den nakletti ki; Rasûlullah (s.a.) şöyle buyurmuş: Bana burak getirildi. O, merkebden büyükçe, katırdan küçük durumda, beyaz bir hayvandı. Ayağını gözünün uzandığı en son noktaya koyardı. Ona bindim. Beni götürdü. Nihayet Beyt el-Mukaddes'e geldim. Hayvanı peygamberlerin bağladıkları halkaya bağladım. Sonra içeri girdim ve orada iki rek'at namaz kılıp çıktım. Sonra Cebrail bana biri içki, biri süt dolu iki kap getirdi. Ben .sütü

tercih ettim. Cebrail dedi ki: Fıtrata uydun. Sonra beni dünya göğüne yükseltti. Cebrail kapının açılmasını istedi. Kimsin sen? denildi. Cebrail, dedi. Beraberinde kim var? denildi. O; Muhammed, dedi. O gönderildi mi? denildi. Cebrail; evet o peygamber olarak gönderildi, dedi. Bunun üzerine bize kapı açıldı. Bir de baktım ki ben Âdem ile beraberim. O beni ağırladı ve hayır duada bulundu. Sonra bizi ikinci göğe yükseltti. Cebrâîl kapının açılmasını istedi. Kimsin sen? denildi. O; Cebrâîl, dedi. Beraberindeki kim? denildi. O; Muhammed, dedi. O gönderildi mi? denildi. Cebrâîl; o gönderildi, dedi. Bize kapı açıldı. Bir de baktım ki ben iki halam oğlu Yahya ve îsâ ile karşı karşıyayım. Her ikisi beni ağırladılar ve benim için hayır duada bulundular. Sonra biz üçüncü göğe çıktık. Cebrâîl kapının açılmasını istedi. Kimsin sen? denildi. Cebrâîl, dedi. Beraberindeki kim? denildi. O; Muhammed, dedi. O peygamber olarak gönderildi mi? denildi. O; evet peygamber olarak gönderildi, dedi. Bunun üzerine bize kapı açıldı. Bir de baktım ki; ben Yûsuf'un yanındayım. Ve gördüm ki ona güzelliğin yarısı

verilmiş. O, beni ağırladı ve benim için hayır duada bulundu. Sonra biz dördüncü göğe çıktık. Cebrâîl kapının açılmasını istedi. Kimsin sen? denildi. O; Cebrâîl, dedi. Beraberindeki kim? denildi, Muhammed, dedi. O peygamber olarak gönderildi mi? denildi. Cebrâîl; evet gönderildi dedi. Bunun üzerine kapı açıldı bir de baktım ki; ben İdrîs ile karşı karşıyayım. O, beni ağırladı ve hayır duada bulundu. Sonra Hz. Peygamber dedi ki: Allah Teâlâ onun için «Ve onu yüce bir yere yükselttik» buyurur. Sonra biz beşinci göğe çıktık. Cebrâîl kapının açılmasını istedi. Kimsin sen? denildi, Cibril, dedi. Beraberindeki kim? denildi. Muhammed, dedi. O peygamber olarak gönderildi mi? denildi. O; evet peygamber olarak gönderildi, dedi. Bize kapı açıldı bir de baktım ki Hârûn ile karşı karşıyayım, O beni ağırladı ve hayır duada bulundu. Sonra biz altıncı göğe çıktık. Cebrâîl kapının açılmasını istedi. Kimsin sen? denildi. Cebrâîl, dedi. Beraberindeki kim? denildi. Muhammed, dedi. O gönderildi mi? denildi. Cebrâîl; o gönderildi, dedi. Bize kapı açıldı. Birden ben Mûsâ ile karşılaştım. Beni ağırladı ve hayır duada bulundu.

Sonra biz yedinci göğ'e çıktık. Cebrâil, kapının açılmasını istedi. Kimsin sen? denildi. Cibril, dedi.

Beraberindeki kim? denildi. Muhammed, dedi. O gönderildi mi? denildi. Gönderildi, dedi. Bunun üzerine bize kapı açıldı. Bir de baktım ki ben, İbrahim ile karşı karşıyayım. Ve o, Beyt el-Ma'mûr'a dayanmış. Baktım ki oraya her gün yetmiş bin melek giriyor, sonra bir daha geri dönmüyor. Sonra beni Sidre el-Müntehâ'ya götürdü. Baktım ki oranın yaprakları fil kulağı gibi, meyveleri de küp gibi. Allah'ın emri onu kuşatınca o değişti. Allah'ın yaratıklarından hiç kimse onun güzelliğini tavsif edemez. Hz. Peygamber buyurdu ki: Allah Teâlâ bana vah-yedeceğini etti. Ve her gece ve gündüzde elli namaz farz kıldı. Sonra indim ve Musa'ya uğradım. O, dedi ki: Rabbın ümmetine ne farz kıldı? Her gece ve gündüzde elli namaz, dedim. O, Rabbına dön hafifletilmesini iste, çünkü ümmetin buna güç yetiremez, ben isrâiloğullanm tecrübe ettim, dedi. Hz. Peygamber der ki: Ben Rabbıma döndüm ve dedim ki: Ey Rabbım, ümmetime Jıafiflet. O, benden beşini indirdi. Döndüm Musa'ya geldim. Dedi ki ne yaptın?

Beşini indirdi, dedim. Mûsâ dedi ki: Ümmetin buna güç yetiremez. Rabbına dön ve ümmetin için hafifletilmesini iste. Hz. Peygamber buyurdu ki: Ben Rab-bımla Mûsâ arasında gidip geliyordum ve her seferinde beşer beşer düşüyordu. Ve nihayet buyurdu ki: Ey Muhammed, her gün ve gecede beş namaz, her namaza on bedel. Böylece hepsi elli yapar. Kim de bir iyiliği kasdeder ve işleyemezse, ona bir sevâb yazılır. Şayet işlerse on sevâb yazılır. Kim de bir kötülüğü kasdeder ve işlemezse ona bir şey yazılmaz. İşleyecek olursa bir tek kötülük yazılır. Ben indim Musa'ya vardım ve durumu haber verdim. Mûsâ dedi ki; Rabbına dön ve kendisinden ümmetin için hafifletilmesini iste. Çünkü ümmetin buna güç yetiremez. Rasûlullah (s.a.) buyurdu ki : Ben Rabbıma döndüm fakat haya ettim.

Bu hadîsi Müslim Şeybân İbn Ferrûh kanalıyla Hammâd İbn Se-leme'den bu şekilde rivayet eder ki, bu rivayet Şerîk'in rivayetinden daha sahihtir. Beyhakî de der ki: Bu ifâde gösteriyor ki; mi'râc hâdisesi, Hz. Peygamberin Mekke'den mukaddes eve

götürüldüğü gece olmuştur. Onun söylediği bu söz, şüphe ve tartışma götürmez gerçeğin kendisidir.

İmâm Ahmed der ki: Bize Abdürrezzâk... Enes İbn Mâlik'den nakletti ki; Rasûlullah (s.a.) a mi'râc'a çıkarıldığı gece binmek üzere eğerli ve yularlı bir Burak getirildi. Buna binmek Hz. Peygambere zor geldi. Cibril Aleyhisselâm dedi ki: Seni bunun üzerine taşıyan nedir? Allah'a andolsun ki Allah katında senden daha şerefli hiç bir kimse ona binmedi. Enes İbn Mâlik der ki: Rasûlullah (s.a.) kan-ter içinde kaldı. Bu hadîsi Tirmizî de, İshâk İbn Mansûr kanalıyla Abdürrezzâk'dan nakleder ve; bu garîb bir hadîstir, ondan başka bir kimseden nakledildiğini bilmiyoruz, der.

Yine İmâm Ahmed der ki bize Ebu Muğîre... Enes İbn Mâlik'den naklettiler ki, Rasûlullah (s.a.) şöyle demiş: Rabbım Azze ve celle beni katına yükselttiği gece bir topluluğa rastladım ki; bakırdan tırnakları vardı. Tırnaklarıyla yüzlerini ve göğüslerini paralıyorlardı. Bunlar kimdir ey Cebrail? diye sordum. Cebrâîl dedi ki: Bunlar insanların etini yiyenler ve namuslarına tecâvüz edenlerdir. Ebu

Dâvûd bu hadîsi Safvân İbn Amr kanalıyla Abdürrezzâk'dan ve Enes'in yer almadığı bir tarîk ile rivayet eder. Allah en iyisini bilendir.

Yine İmâm Ahmed der ki: Bize Vekf... Enes'den nakleder ki, Rasûlullah (s.a.) şöyle buyurmuştur : Mi'râc'a çıkarıldığım gece Mûsâ Aleyhisselâm'a rastladım. O, kabrinde ayağa kalkmış namaz kılıyordu. Bu hadîsi Müslim de Hammâd İbn Seleme kanalıyla Süleyman İbn Tarhân ve Sabit el-Benânî'den Enes İbn Mâlik'e ulaşan bir rivayetle nakleder. Neseî ise; bu rivayetin Süleyman, Sabit ve Enes kanalıyla nakledilenden daha sahîh olduğunu söyler. Ebu Ya'lâ el-Mavsîlî, Mûs-ned'inde der ki: Bize Vehb İbn Bakiyye Enes'den nakletti ki, o şöyle demiş : Peygamberin ashabından bir kısmının bana bildirdiğine göre; Hz. Peygamber, mi'râc'a çıkarıldığı gece Hz. Musa'ya rastlamış. O, kabrinde namaz kılıyormuş. Ebu Ya'lâ der ki: Bize İbrahim İbn Muhammed... Mu'temir kanalıyla babasından nakleder ki; o, Enes'in şöyle dediğini işitmiş : Hz. Peygamber mi'râc'a çıkarıldığı gece Musa'ya rastlamış. Mûsâ kabrinde namaz kılıyordu. Enes der ki: Zikredildiği-

ne göre, Hz. Peygamber Burâk"üzerinde taşınmıştır. O hayvanı ya da atı bağlamıştı. Ebubekir demiş ki: Ey Allah'ın Rasûlü onu bana anlat. Rasûlullah (s.a.) buyurmuş ki: Burak şöyle ve şöyledir. Bunun üzerine Hz. Ebubekir; ben şehâdet ederim ki sen Allah'ın Rasûlüsün, demiştir. Ve Hz. Ebubekir Burak'ı görmüştü.

Hafız Ebu Bekr Ahmed İbn Amr el-Bezzâr Müsned'inde der ki: Bize Seleme İbn Şerîk... Enes İbn Mâlik'den nakletti ki, Rasûlullah (s.a.) şöyle buyurmuştur: Ben uykuda iken birden Cibril Aleyhisse-lâm geldi. İki omuzumun arasına vurdu. Kalktım, kuş yuvası gibi iki yuvanın bulunduğu bir ağaca çıktım, Cebrâîl o yuvalardan birine, ben de diğerine oturdum. Bismillah deyip yükseldi ve ötelerin ötesine kadar gitti. Ben gözümü çevremde dolaştırıyordum. Göğе elimle dokunmak isteseydim dokunurdum. Cibril bana yöneldi. Sanki o, bir eğerin atın sırtına yapışması gibi yerinde yapışmıştı, ondan hiç ayrılmıyordu. Onun Allah Teâlâ'nın bilgisi konusundaki üstünlüğünü anladım. Bana göklerin kapılarından bir kapı açıldı. En büyük nuru gördüm.

Perdenin ötesinde inci ve yâkût refrefi vardı. Allah Teâlâ dilediği kadar şeyi bana vahyetti. Hafız Ebu Bekr der ki : Bu hadîsi, Enes'ten başka kimsenin rivayet ettiğini bilmiyorum. Ebu İmrân'dan da Haris İbn Abîd'den başka bir kimsenin bu hadîsi rivayet ettiğini görmedim. O, Basra'lı meşhur bir kişi idi. Hafız Beyhakî, Delâil en-Nübüvve isimli eserinde bu hadisi Ebu Bekr el-Kâdî kanalıyla ...Saîd İbn Mansûr'-dan rivayet eder ve aynı senedleri zikreder. Başkası da bu hadisin sonunu şöyle ifâde eder: Benim önümde veya perdenin ötesinde inci ve yâkût refrefi belirivermişti. Sonra da Beyhakî der ki: Haris İbn Abîd böyle rivayet etmiştir. Bu hadîsi Hammâd İbn Seleme de... Muham-med İbn Umeyr İbn Utârid'den nakleder. Şöyle ki: Rasûlullah (s.a.) ashabından bir topluluk ile beraberken Cibril Aleyhisselâm kendisine gelmiş ve belini dürtmüş. O, Cebrail'le beraber iki kuş yuvası gibi bir şeyin bulunduğu bir ağaca gitmiş. İki kuş yuvasından birine o, diğerine Cebrâîl oturmuş. Rasûlullah demiş ki : O, bizi ufka varıncaya kadar yükseltti. Eğer elimi göğse uzatmış olsaydım ona erişirdim. Bir sebebe

asıldı ve nûr indi. Cibrîl sanki (devenin hamutunun sırtına yapışması gibi) yapışıp bayılıverdi. Ben onun haşyetinin benim haşyetimden daha üstün olduğunu anladım. Bana şöyle vahyedildi: Hükümdar peygamber mi, kul peygamber mi? Ve cennette sen nereyi istersin? Cibrîl uzandığı yerden bana îmâ ederek tevazu' göstermemi işaret etti. Ben de; hayır, kul peygamber, dedim. Ben derim ki: Bu hadîs eğer sahih ise, olayın isrâ gecesinden başka bir gecede vuku bulmuş olması gerekir. Çünkü hadîste Beyt el-Mukaddes zikredilmediği gibi göğ'e çıkış da zikredilmemiştir. Binâenaleyh bu olay, bizim bahis mevzuu ettiğimiz mi'râc gecesinden başka bir zamanda olmuştur. Allah en iyisini bilendir.

Yine Bezzâr der ki bize Amr İbn îsâ... Enes İbn Mâlik'den nakletti ki; Hz. Muhammed (s.a.) Aziz ve Celîl olan Rabbını görmüştür. Bu hadîs garîbdir.

Ebu Ca'fer İbn Cerîr der ki: Bize Yûnus... Enes İbn Mâlik'den nakletti ki; o, şöyle demiştir: Cibrîl Aleyhisselâm Hz. Peygambere Bu-râkı getirdiğinde, sanki o, kuyruğunu oynatıyordu. Cibrîl ona; dur ya Burak, dedi. Allah'a andolsun ki senin binitinin

benzeri yoktur. Rasûlullah (s.a.) Burak üzerinde yürüdü. (Hz. Peygamber der ki:) Ben yolun kenarında yaşlı bir kocaya rastladım. Ey Cibrîl bu nedir? dedim. Cibrîl; yürü ya Muhammed, dedi. Râvî der ki Allah'ın yürümesini istediği mikdarda yürüdü. Bir de baktı ki yolun bir köşesinde uzaklaşan birisi kendisini çağırıyor; gel ya Muhammed, diyor. Cibrîl ona dedi ki: Yürü ya Muhammed. O da Allah'ın yürümesini istediği kadar yürüdü. Râvî der ki: Ona yaratıklardan büyük bir kalabalık rastladı ve kendisine: Selâm olsun sana ey evvel, selâm olsun sana ey âhir, selâm olsun sana ey haşir, dediler. Cibril ona dedi ki: Ya Mu-hammed, onların selâmını iade et. Hz. Muhammed de onların selâmını iade etti. Sonra üçüncü bir kalabalığa rastladı. Onlara da ilk söylediği gibi söyledi. Sonra üçüncüye, sonra Beyt el-Mukaddes'e ulaştı. Orada kendisine su, içki ve süt sunuldu. Rasûlullah (s.a.) sütü aldı. Cibril ona dedi ki: Sen fitratı tutturdun. Eğer suyu içseydin ümmetin suya dalar ve sen de suya boğulurdun. İçkiyi içseydin sen de azı-tırdın ümmetinde azıtırdı. Sonra ona Hz. Âdem ve diğer peygamberler (Allah'ın selâmı onların

üzerine olsun) gönderildi. Rasûlullah (s.a.) o gece onlara imamlık etti. Sonra Cibril ona dedi ki: Yolun kenarında gördüğün yaşlı kocaya* gelince; o, dünyadır. Dünyanın ömrü o yaşlı kocanın ömründen daha fazla kalmamıştır. Kendisine dönmeni isteyene gelince; o, Allah düşmanı İblîs'tir. Senin kendisine meyletmeni istedi. Sana selâm verenlere gelince; bunlar, İbrâhîm, Mûsâ ve İsâ Aley-hisselâm'dır. Beyhakî, Delâil en-Nübüvve isimli eserinde bu hadîsi Vehb kanalıyla rivayet eder. Bu hadîsin lafızlarında kısmen garîplik ve mün-. kerlik vardır. Enes İbn Mâlik'den nakledilen bir başka rivayette de gerçekten garîplik ve münkerlik bulunmaktadır. Bu rivayeti Neseî'nin Sünen'inin seçmelerinde mevcûddur, ancak büyük Sünen'inde görmedim. Neseî der ki: Bize Amr İbh Hişâm... Enes İbn Mâlik'den nakletti ki; Rasûlullah (s.a.) şöyle buyurmuştur: Merkebden büyükçe, katırdan küçükçe bir hayvan getirildi. Ayağım gözünün uzandığı noktaya kadar basardı. Ben onun üzerine bindim. Cibril Aleyhisselâm vardı. Yürüdüm. Cibril; in ve namaz kıl, dedi. Ben de indim ve namaz kıldım. Nerde namaz kıldın biliyor musun?

dedi. Taybe'de (Taybe Medine'nin ismi) namaz kıldın, Hicret edilecek yer orasıdır, dedi. Sonra; in, namaz kıl, dedi. Ben de indim, namaz kıldım. Nerde namaz kıldım? dedim. Tûr-i Sina'da. Allah Teâlâ'nın Mûsâ Aleyhisselâm'la konuştuğu yerde, dedi. Sonra; in ve namaz kıl, dedi. Ben de namaz kıldım. Nerde namaz kıldın biliyor musun? dedi. Beyt el-Lahm'de, îsâ Aleyhisselâm'ın doğduğu yerde, dedi. Sonra Beyt el-Mukaddes'e girdim. Benim için peygamberler toplandı. Cibril beni öne sürdü ve onlara imâm oldum. Sonra beni dünya göğüne yükseltti. Bir de baktım ki Adem Aleyhisselâm orada bulunuyor. Sonra beni ikinci göğeye yükseltti. Baktım ki orada teyzem oğlu îsâ ve Yahya Aleyhisselâm var. Sonra beni üçüncü göğeye yükseltti. Baktım ki orada Yûsuf Aleyhisselâm var. Sonra beni dördüncü göğeye yükseltti. Baktım ki orada Hâ-rûn Aleyhisselâm var. Sonra beni beşinci göğeye yükseltti. (Baktım ki orada İdrîs Aleyhisselâm var. Sonra beni altıncı göğeye yükseltti. Baktım ki orada Mûsâ Aleyhisselâm var. Sonra beni yedinci göğeye yükseltti. Baktım ki orada İbrahim Aleyhisselâm var. Sonra beni yedi göğün

üstüne çıkardı. Sidre el-Müntehâ'ya geldim. Beni bir titreme kapladı secdeye kapandım. Bana denildi ki: Doğrusu Ben gökleri ve yeri yarattığım gün sana ve ümmetine elli namazı farz kıldım. Kalk, sen ve ümmetin onu edâ edin. Dündüm İbrahim Aleyhisselâm'a geldim. Bana hiç bir suâl sormadı. Sonra Musa'ya geldim. Mûsâ : Allah sana ve ümmetine ne kadar farz kıldı? dedi. Ben; elli namaz, dedim. Mûsâ dedi ki: Ne sen, ne de ümmetin onu yerine getirmeye güç yetiremezsi-niz. Öyleyse dön ve Rabbindan hafifletilme iste. Ben Rabbıma döndüm, bana on namaz indirdi. Sonra Musa'ya gittim, tekrar dönmemi emretti. Döndüm, Rabbım bana on namaz hafif lettj. Sonra beş namaza kadar döndürüldüm. Mûsâ dedi ki: Rabbına git, hafifletilmesini iste. Çünkü İsrâiloğullarının üzerine iki namaz farz kılındı da onu yerine getiremediler. Ben; Rabbım Azze ve Celle'ye döndüm ve hafifletmesini istedim. Buyurdu ki: Ben gökleri ve yeri yarattığım günde sana ve ümmetine elli namazı farz kıldım. Beş, elli yerinedir. Git, sen ve ümmetin onu yerine getirin. Bunun üzerine anladım ki; bu, Allah Azze ve Celle'nin

karârıdır. Ve dönüp Musa'ya geldim. Mûsâ; geri git, dedi. Ben Allah Teâlâ'nın kesin karârının bu olduğunu bildim ve bir daha dönmedim.

Bu Hadîsin Bir Başka Tarîki de Şöyledir :

İbn Ebu Hatim der ki: Bize babam.... Enes İbn Mâlik'in şöyle dediğini nakletti: Hz. Peygamber geceleyin Beyt el-Mukaddes'e yürütüldüğünde Cibril kendisine merkebden büyük katırdan küçük bir hayvan getirdi. Cibril Hz. Peygamberi onun üzerine bindirdi. Adımını gözünün uzandığı en son noktaya basardı. Beyt el-Mukaddes'e ulaşp Muhammed Aleyhisselâm'ın kapısı denilen yere vardığımda orada bulunan taşta geldim. Cibril eliyle taşı deldi. Ve sonra Burak'ı bağladı. Sonra Mescidin içerisinde duruncaya kadar yükseldiler. Cibril dedi ki: Ey Muhammed, Rabbından sana Hûr el-în'i göstermesini istedin mi? Hz. Peygamber; evet, dedi. Cibril dedi ki: Öyleyse o kadınların yanma var. Onlara selâm ver, kendileri kayanın solunda oturmaktadırlar. Rasûlullah dedi ki: Ben, onların yanma vardım ve kendilerine selâm verdim. Onlar selâmımı iade ettiler. Sizler kimlersiniz? dedim. Onlar: Biz hayırlı güzelleriz, İyi

bir topluluğun hanımlarıyız. O topluluk temizlendiler kirlenmediler. Namaza durdular zorlanmadılar, sonsuzlaştılar ölmediler, dediler.

Hız. Peygamber buyurdu ki: Sonra orada fazla durmadım ayrıldım.

Nihayet büyük bir kalabalık toplandı. Sonra müezzin ezan okudu ve namaza duruldu. Hız. Peygamber dedi ki: Biz saflar halinde ayağa kalktık. Kim bize imâm olacak diye bekliyorduk. Cebrail Aleyhisselâm elimi tuttu ve beni öne itti. Ben de onlara namaz kıldırımdı. Namaz bitince Cebrâil dedi ki: Ey Muhammed, arkanda namaz kılanların kim olduğunu biliyor musun? Ben; hayır, dedim. Cebrâil; arkanda Allah Azze ve Celle'nin gönderdiği her peygamber namaz kıldı, dedi.

Hız. Peygamber buyurdu ki: Sonra Cebrâil elimden tuttu ve beni göğe yükseltti. Kapıya vardığımızda kapının açılmasını istedi. Kimsin sen? dediler. O; ben Cebrail'im, dedi. Beraberindeki kim? dediler. O; Muhammed, dedi. O gönderildi mi? dediler. Cebrail; evet, dedi. Hız. Peygamber der ki: Kapıyı açtılar ve sana da beraberindekine de mer-

haba hoş geldiniz dediler. Hz. Muhammed der ki: Ortasına gelince bir de baktım ki orada Âdem var. Cebrâîl bana dedi ki: Ey Muhammed, baban Âdem'e selâm vermez misin? Hz. Peygamber der ki: Evet, dedim varıp ona selâm verdim. O da benim selâmımı iade ederek, merhaba yavrum, sâlih peygamber, dedi. Hz. Peygamber der ki: Sonra beni ikinci göğe yükseltti, açılmasını istedi. Kimsin sen? dediler. Cibril, dedi. Beraberindeki kim? dediler. Muhammed, dedi. O gönderildi mi? dediler. Evet, dedi. Ona göğü açarak merhaba sana ve beraberine, dediler. Bir de baktım ki orada îsâ ve teyzesi oğlu Yahya Aleyhisselâm var. Hz. Peygamber buyurdu ki : Sonra beni üçüncü göğe çıkardı. Açılmasını istedi; kimsin sen? dediler. Cibril, dedi. Beraberindeki kim? dediler. Muhammed, dedi. O gönderildi mi? dediler. Evet, dedi. Bunun üzerine açıverdiler ve; merhaba sana ve beraberine, dediler. Bir de baktım ki orada Yûsuf Aleyhisselâm var. Sonra beni dördüncü göğe çıkardı. Açılmasına istedi. Kimsin sen? dediler. Cibril, dedi. Beraberindeki kim? dediler. Muhammed, dedi. O gönderildi mi? dediler. Evet, dedi. Göğü onun

için açtılar ve dediler ki : Merhaba sana ve beraberindekine. Bir de baktım ki orada İdrîs Aleyhisselâm var. Hz. Peygamber buyurdu ki: Sonra beni beşinci göğe yükseltti ve açılmasını istedi. Kimsin sen? dediler. Cibril, dedi. Ya beraberindeki kim? dediler. Muhammed, dedi. O gönderildi mi? dediler. Evet dedi. Onlar açıp; merhaba sana ve beraberindekine, dediler. Bir de baktım ki orada Hârûn Aleyhisselâm var. Sonra beni altıncı göğe yükseltti ve açılmasını istedi. Kimsin sen? dediler. Cibril, dedi. Beraberindeki kim? dediler. Muhammed, dedi. O gönderildi mi? dediler. Evet, dedi. Açtılar ve; merhaba sana ve beraberindekine, dediler. Bir de baktım ki orada Mûsâ Aleyhisselâm var. Sonra beni yedinci göğe yükseltti. Cibril açılmasını istedi. Kimsin sen? dediler. Cibril, dedi. Beraberindeki kim? dediler. Muhammed, dedi. O gönderildi mi? dediler. Evet, dedi. Bunun üzerine açıp; merhaba sana ve beraberindekine, dediler. Bir de baktım ki orada İbrahim Aleyhi&selâm var. Cibril dedi ki: Ya. Muhammed, atan İbrahim'e selâm vermez misin? Hz. Peygamber diyor ki: Evet, dedim ve varıp ona selâm verdim. O,

selâmımı iade etti ve; merhaba sana ey oğlum, ey sâlih peygamber, dedi. Sonra beni yedinci göğün ortasına kadar götürdü. Nihayet üzerinde yâkût, inci ve zeberced bulunan çadırların yer aldığı bir ırmağa ulaştırdı. Çadırın üzerinde yeşil bir kuş vardı. Gördüğüm kuşların en güzeliydi. Dedim ki: Ey Cibril, bu kuş ne kadar güzel? Cibril dedi ki: Ey Muhammed, onun yenmesi kendisinden de güzel. Sonra devam etti: Bu nehir hangi ırmak biliyor musun? Hz. Peygamber der ki: Hayır, dedim Cebrail; bu Kevser ırmağıdır. Allah onu sana verdi. Bir de baktım ki onda altın ve gümüşten kaplar var. Yâhût ve zümrütten çakılların üzerinden akıyor. Suyu süttten daha ak. Hz. Peygamber der ki: Ben o altın kaptan birini aldım, o suya daldırdım ve alıp içtim. Bir de ne göreyim baldan daha tatlı, miskten daha güzel kokulu. Sonra beni götürdü nihayet bir ağaca vardık. Orada her renkten 'bir bulut beni kapladı. Cebrail beni bıraktı ve bsn, Allah Azze ve Celle'ye secde ederek kendimden geçtim. Allah Azze ve Celle bana buyurdu ki: Ey Muhammd, doğrusu Ben gökleri ve yeri yarattığımda sana ve ümmetine elli

vakit namazı farz kıldım. Kalk, sen ve ümmetin onu yerine getirin.

Hz. Muhammed der ki: Sonra bulut kayboluverdi ve Cibril elimden tuttu. Ben hızlıca döndüm ve İbrahim'in yanına geldim. O bana bir şey demedi. Sonra Musa'ya geldim. O dedi ki: Ey Muhammed ne yaptın? Ben dedim ki: Rabbım bana ve ümmetime elli namazı farz kıldı. Mûsâ dedi ki: Ne sen, ne de ümmetin buna güç yetiremezsiniz. Dön, Rabbın-dan senin için hafifletmesini iste. Ben, hızlıca döndüm, ağacın yanma vardığımda yine bir bulut beni kapladı ve Cebrail benim yanımdan ayrıldı. Ben secde ederek kendimden geçtim ve dedim ki: Rabbım, bana ve ümmetime elli namazı farz kıldın. Ama ne ben ne de ümmetim buna güç yetiremeyiz. Bizim için hafiflet. Cenâb-ı Allah buyurdu ki: Ben sizin için on indirdim. Hz. Muhammed der ki: Sonra üzerimden bulut kayboldu ve Cibril elimden tuttu. Hızlıca oradan ayrıldım. İbrahim'in yanına vardım, o bana bir şey demedi. Sonra Musa'ya vardım; dedi ki; Ne yaptın ya Muhammed? Ben; Rabbım, bana on indirdi, dedim. Mûsâ dedi ki: Kırk namaz. Ne sen, ne de ümmetin

buna güç yetiremezsiniz. Dön, Rabbına da kendisinden sizin için hafifletmesini dile. Sonra râvî hadîsi diğer rivâyetlerdeki gibi beşer namaz İndirilen şekilde zikrediyor. Mûsâ Hz. Peygamberin yine Rabbına dönüp hafifletmesini dilemesini istiyorsa da Hz. Peygamber diyor ki: Ben, Allah Teâlâ'dan daha fazla hafifletmesini istemekten haya ettim. Hz. Peygamber buyurdu- ki: Sonra vazgeçtim. Rasûlu'llah (a.s.) Cibril'e dedi ki: Neden her göğe gittiğimde beni güler yüzle ağırladılar. Yalnız bir kişi güler yüzlü değildi. Ben, ona selâm vprdim o selâmımı iade etti, beni ağırladı, fakat gülmedi. Cibril dedi ki: Ya Muhammed, o cehennemın bekçisi olan Mâlik'tir. Yaratıldığı günden beri gülmedi. Eğer bir kişiye gülecek olsaydı, elbette sana gülerdi. Râvî der ki: Sonra Hz. Peygamber bineğine bindi ve ayrıldı. O bir süre yol almıştı ki Ku-reyş'li bir kervana rastladı; üzerinde biri siyah biri beyaz olan iki çuvalın bulunduğu bir devenin yemek taşıdığını gördü. Devenin hizasına gelince deve ürktü ve döndü. O deve bağırarak çöktü. Sonra Hz. Peygamber döndü. Sabah olunca kavmine başından geçenleri haber

verdi. Müşrikler Hz. Peygamberin sözünü duyunca Hz. Ebubekir'e gelip; ey Ebubekir arkadaşında bir şeyler mi var? dediler. Bu gece bir aylık mesafeye gidip döndüğünü haber veriyor. Hz. Ebubekir dedi ki: Eğer bunu o söylemişse, muhakkak doğru söylemiştir. Biz onun için bundan daha ötesini tasdik ederiz, onun göklerden haber aldığını doğrularız. Müşrikler Hz. Peygambere dediler ki: Söylediğinin delili nedir? Hz. Peygamber dedi ki: Kureyş'li bir kervana rastladım. O falanca, yerdeydi. Kervan bizden ürktü ve yön değiştirdi. O kervandan bir devenin üzerinde siyah ve beyaz çuval bulunmaktadır, bağıırıp yıkıldı, dedi. Kervan dönünce durumu sordular onlar da Hz. Peygamberin anlattığı şekilde haber verdiler. Bu sebeple Hz. Ebubekir'e «Sıddîk» ismi verildi. Sonra Hz. Peygamber'e; seninle beraber Musa ve îsâ da varmıydı? diye sordular. Hz. Peygamber; evet, dedi. Onları bize vafet, dediler. Hz. Peygamber, peki, dedi. Hz. Mûsâ esmer tenli bir kişidir, sanki Ummânî Ezd kabilesinin erkekleri gibidir. Hz. îsâ ise orta boylu uzuncadır. Kızıla çalar

gibidir. Sanki saçlarından inci cevher dökülür gibidir. Bu rivayet garîblikler ve acâyibliklerle doludur.

II- Enes îbn Mâlik'in, Mâlik îbn Sa'saa Kanalıyla Rivayeti: Mâlik İbn Sa'saa'dan rivayete göre Hz. Peygamber şöyle buyurdu :

Bir kerresinde ben, Beytullah'ın yanında uyku ile uyanıklık arası bir halde bulunuyordum. Allah Rasûlü burada, iki kişi arasındaki bir kişiden de bahsetti. Bana birisi gelip göğsümü yardı ve kalbimi çıkardı. Sonra içi îmân ve hikmet dolu bir tas getirildi ve boğazımdan karnımın altına kadar yarıldı. Karnım zemzem suyuyla yıkandıktan sonra içine îman ve hikmet dolduruldu. Daha sonra bana katırdan küçükçe, mer-kebden büyükçe beyaz renkli bir binek getirildi ki, o, Burâktır. Cibril'le beraber gittim. Nihayet dünya göğüne vardık. Kimdir o? denildi. Cibril, dedi. Yanındaki kimdir? denildi. Muhammed, dedi. O'na Peygamberlik verildi mi? denildi. Evet, dedi. Merhaba ona; bu ne güzel geliştirdi, denildi. Âdem'e vardım. Ve Ona selâm verdim. Âdem merhaba oğul, merhaba ey peygamber, dedi. Sonra ikinci semâya çıktık. Kimdir o? denildi. Cibril, dedi.

Yanındaki kimdir? denildi. Muhammed, dedi. O gönderildi mi? denildi. Evet, dedi. Merhaba ona, bu ne güzel geliştir, denildi. Orada Yahya ve îsâ'ya vardım. Merhaba ey kardeş, ey peygamber-beraber gittim. Nihayet dünya göğüne vardık. Kimdir o? denildi. Cibril, dedi. Yanındaki kimdir? denildi. Muhammed, dedi. O gönderildi mi? denildi. Evet, dedi. Merhaba ona, bu ne güzel geliştir, denildi. Orada Yûsuf'a gittim ve selâm verdim. Merhaba ey kardeş, ey peygamber, dedi. Sonra dördüncü semâyâya geldik. Kimdir o? denildi. Cibril, dedi. Yanındaki kim? denildi. Muhammed (s.a.), dedi. O gönderildi mi? denildi. Evet, dedi. Merhaba ona, bu ne güzel geliştir, denildi. Orada İd-rîs ile karşılaştım. Ve ona selâm verdim. Merhaba ey kardeş, ey peygamber, dedi.

Sonra beşinci göğ'e vardık. Kimdir o? denildi. Cibril, dedi. Yanındaki kimdir? denildi. Muhammed, dedi. O gönderildi mi? denildi. Evet, dedi. Merhaba ona, bu ne güzel geliştir, denildi. Orada Hârûn ile karşılaştık. Ona selâm verdim. Merhaba ey kardeş, ey peygamber, dedi. Sonra altıncı göğ'e eriştik. Kimdir o? denildi. Cibril dedi. Yanındaki kimdir? denildi.

Muhammed, dedi. O gönderildi mi? Merhaba ona, bu geliş ne güzel bir geliştir, denildi. Orada Mûsâ ile karşılaştım. Ve Ona selâm verdim. Kardeşe, peygambere merhaba, dedi. Ben, Musa'yı bırakıp ge-
çince Mûsâ ağlamaya başladı. Niye ağlıyorsun? denildi. O da, Ey Rab-bım benden sonra gönderilen şu genç peygamberin ümmetinden cennete girenler, benim ümmetimden cennete girenlerden daha çoktur (onun için ağlıyorum) dedi.

Sonra yedinci göğ'e geldik. Kapının açılmasını istedi. Kimdir o? denildi. Cibril, dedi. Yanındaki kimdir? denildi. Muhammed, dedi. O gönderildi mi? Merhaba ona, bu ne güzel geliştir, denildi. İbrahim'in yanına vardım, selâm verdim. Merhaba ey peygamber, dedi.

Sonra bana Beyt el-Mâmûr gösterildi. Gördüm ki orada her gün yetmiş bin melek namaz kılıyor. Çıktıklarında artık bir daha oraya dönmüyor, (melekler'in sayısının ne derece çok olduğunu anlatmaya çalışıyor olmalı) Sonra karşıma Sidre el-Müntehâ çıkarıldı. Bir de gördüm ki, Sidre ağacının yemişleri Hecer destileri gibidir. Yaprakları da fillerin

kulakları gibidir. Kökeninden dört nehir fışkırır. İki nehir açık, iki nehir de gizli. Ben: Ey Cibril, bu nedir? dedim. O dedi ki * Gizli olan iki nehir, cennetteki iki nehirdir. Açık olan ise Nil ve Fırat'tır. Sonra benim üzerime elli vakit namaz farz kılındı. Ben dönüp Mûsâ'ya uğradığımda; Musa, ne yaptın? diye sordu. Bana elli vakit namaz farz kılındı, dedim. Mûsâ; ben insanları senden daha iyi bilirim. Ben İsrâiloğulları ile çok uğraştım. Senin ümmetin buna hiç güç yetiremez. Binâenaleyh sen Rabbına dön (ümmetin için hafifletmesini iste) dedi. Ben de dönüp niyaz ettim. Kırk vakit farz kılındı. Bunun üzerine dönüp Musa'ya geldim. Mûsâ evvelkisi gibi tavsiye etti. Bu defa otuza indirildi. Ben yine Musa'ya geldim. Mûsâ da eskisi gibi öğüt verdi. Ben de Rabbıma niyaz ettim, yirmiye indirildi. Ben yine Musa'ya dönüp geldim. Mûsâ da Önceki gibi tavsiyede bulundu. Ben yine Rabbıma niyaz ettim. Ona indirildi. Dönüp Musa'ya geldim. Mûsâ bana evvelki gibi söyledi. Ben de Allah'a niyaz eyledim ve bu defa beş vakit namazla emrolundum. Bunun üzerine Musa'ya dönüp geldim. Mûsâ ne yaptın? diye sordu. Ben; her gün beş vakit namazla

emrolundum, dedim. Mûsâ aynı şeyleri söyledi. Ben: Artık teslimiyet gösteriyorum, dedim de şöyle nida olundu. Farzlarımı imza ve irâde eyledim, kullarımdan fazlasını hafifletip indirdim. Bu hadîsi Buhârî ve Müs-Tlim Katâde kanalıyla aynı şekilde rivayet etmişlerdir.[\[2\]](#)

lir — Enes îbn Mâlik'in Ebu Zerr'den Rivayeti:

Buhârî der ki: Bize Yahya İbn Bükeyr... Ebu Zerr (r.a.) den nakletti ki Rasûlullah (s.â.) şöyle buyurmuş :

Ben Mekke'de iken evimin tavanı yarıldı. Cibril Aleyhisselâm indi. Göğsümü yardıktan sonra zemzem suyu ile yıkadı. Sonra hikmet ve îmân ile dolu altın bir tas getirip içindekini göğsümün içine boşalttı ve göğsümü kapadı. Sonra elimden tutup beni semâya doğru çıkardı. Dünya göğüne vardığımda Cibril Aleyhisselâm göğün hâ-zin'ine; aç, dedi. Kimdir o? deyince; Cibril, dedi. Beraberinde kimse var mı? deyince, evet, Muhammed Aleyhisselâm benimle beraber, dedi. O gönderildi mi? deyince, evet, dedi. Açılınca dünya göğünün üstüne çıktık. Bir de ne göreyim birisi oturmuş sağ tarafında birtakım

karaltılar, sol, tarafında da diğer karaltılar var. Sağ tarafına baktığında gülüyor, sol tarafına baktığında ağlıyor. Hoş geldin, safa getirdin ey sâlih peygamber, hoş geldin safa getirdin ey sâlih oğul, dedi. Cibril'e bu kim? dedim. Âdem Aleyhisselâm'dır, sağında solunda olan bu karaltılar da çocuklarının ruhlarıdır. Sağında olanlar cennet ehli, solunda olan karaltılar da cehennem ehlidir. Sağına bakınca güler, soluna bakınca ağlar, dedi. Derken beni ikinci semâya doğru çıkardı. Hâzin'e; aç, dedi. Hâzin de evvelkinin söylediklerini söyledikten sonra açtı.

Enes İbn Mâlik der ki: Ebu Zerr (r.a.) Hz. Peygamberin göklerde Âdem, İdrîs, Mûsâ, îsâ, İbrahim Aleyhisselâm'ı bulduğunu söylediye de, ayrı ayrı yerlerini söylemedi. Sâdece Âdem'i dünya göğünde, İbrahim'i altıncı gökte bulmuş olduğunu söyledi. Enes İbn Mâlik der ki: Cibril Aleyhisselâm Hz. Peygamber ile birlikte İdrîs peygambere uğradıklarında, İdrîs Aleyhisselâm : Hoş geldin, safâlar getirdin ey sâlih peygamber, hoş geldin safâlar getirdin ey sâlih kardeş, demiş. Hz. Peygamber bu kim? diye sorunca; Cibril Aleyhisselâm

: Bu İdrîs'tir, demiş. Sonra Musa'ya uğradım. O da; hoş geldin, safa getirdin ey sâlih peygamber, hoş geldin safa getirdin ey sâlih kardeş, dedi. Bu kim? diye sordum; bu Musa'dır, dedi. Sonra İsa'ya uğradım. O; hoş geldin safa getirdin ey sâlih kardeş, hoş geldin safa getirdin ey sâlih peygamber, dedi. Bu kim? dedim. Bu îsâ'dır, dedi. Sonra İbrahim'e uğradım. Merhaba ey sâlih peygamber, hoş geldin safa getirdin ey sâlih oğul, dedi. Bu kim? dedim. Bu İbrahim Aleyhisselâm'dır, dedi.

Muhammed İbn Şihâb ez-Zührî der ki: Bana İbn Hazm'ın bildirdiğine göre; Abdullah İbn Abbâs ve Ebu Habbe el-Ansârî şöyle derlermiş : Rasûlullah (s.a.) buyurdu ki: Sonra Cibril beni yukarıya gö-türe götüre nihayet kalemlerin cızırtılarını duyacak kadar yüksek bir yere çıktım. İbn Hazm ve Enes İbn Mâlik derler ki: Rasûlullah (s.a.) şöyle buyurdu : Allah Azze ve Celle ümmetime elli vakit namazı farz kıldı. Ben bununla döndüm ve Musa'ya uğradım. Allah ümmetine neyi farz kıldı? dedi. Elli vakit namaz farz kıldı, dedim. Rabbına dön çünkü ümmetin buna .güç yetiremez, dedi. Döndüm Allah Teâlâ bir kısmını

indirdi. Ben Musa'nın yanma dönüp; bir kısmını indirdi, dedim. O; Rabbına dön, zîrâ ümmetin buna güç yetiremez, dedi. Ben, Rabbı-ma döndüm ve bir kısmını indirdi. Musa'nın yanına döndüğümde; Rabbına dön çünkü ümmetin buna güç yetiremez, dedi. Bir daha döndüm ve Allah Teâlâ : Onlar beştir ama ellidir. Benim katımda karâr değiştirilmez, buyurdu. Musa'nın yanma vardım, O; Rabbına dön, dedi. Ben de artık Rabbımdan utanır oldum, dedim. Sonra Sidre el-Mün-tehâ'ya birlikte varıncaya kadar Cebrail beni götürdü. Sidre'yi öyle renkler kaplamıştı ki onlar nedir bilemem. Sonra cennete konuldum ki içinde birçok inciden kubbeler vardı. Toprağı da misk idi.

Bu; Buhârî'nin Kitâb'üs - Salât'daki lafzıdır. Aynı lafzı Buhârî, Benî İsrail ve Hacc konusunda da zikretmiştir. Peygamberlerin hadîsleri konusunda da bir başka kanalla Yûnus'tan bu hadîsi rivayet eder. Müslim de Sahîh'inde îmân kitabında Harmele kanalıyla Yûnus'tan bu hadîsi rivayet eder.

İmâm Ahmed der ki: Bize Afvân... Abdullah İbn Şakîk'den nakletti ki; o, şöyle demiş : Ebu Zerr'e

dedim ki: Eğer Allah'ın Rasûlünü görmüş olsaydım, ona sorardım. Ebu Zerr neyi sorardın? dedi. Abdullah İbn Şakîk : Ben, ona Rabbını görüp görmediğini sorardım, dedi. Ben bunu ona sordum ve şöyle buyurdu : Ben O'nu nûr olarak gördüm, nuru nasıl görebilirim ki. Ahmed İbn Hanbel'in rivayetinde böyle vârid olmuştur. Müslim de Sahîh'inde bu hadîsi Ebu Bekr İbn Ebu Şeybe kanalıyla... Abdullah İbn Şakîk'den rivayet eder. Keza Mu-hammed İbn Beşşâr kanalıyla Abdullah İbn Şakîk'den rivayet eder ki; o, şöyle demiştir: Ebu Zerr'e eğer Rasûlullah'ı görmüş olsaydım ona bunu sorardım, dedim. O; neyi sorardın? dedi. Abdullah İbn Şakîk dedi ki: Ben, ona Rabbını gördün mü? diye sorardım. Ebu Zerr dedi ki: Ben ona bunu sordum, o da; nûr olarak gördüm, dedi.

IV- Enes İbn Mâlik'in Übeyy İbn Kâ'b el-Ansârî'den Rivayeti:

Übeyy İbn Kâ'b'ın anlattığına göre, Rasûllullah (s.a.) şöyle buyurmuş : Ben, Mekke'de iken evimin tavanı açıldı. Cibril indi ve göğsümü açtı. Sonra onu zemzem suyu ile yıkadı. Sonra hikmet ve îmân dolu,

altından bir tas getirdi, onu kalbime boşaltıp kapadı. Sonra elimden tutup beni göğ'e yükseltti. Dünya göğ'üne gelince, o açıldı. Kimdir o? deyince; Cibril, dedi. Beraberinde kimse var mıdır? deyince; evet, beraberimde Muhammed var, dedi. O peygamber olarak gönderildi mi? deyince; evet, dedi ve kapı açıldı. Dünya göğ'üne y'ikseldi-ğımızde bir adam gördük ki sağında siyahlar, solunda siyahlar *ardı. Sağma bakınca güler, soluna bakınca ağlardı. O; merhaba sâlih pey-gamber ve sâlih oğul, dedi. Hz. Peygamber buyurdu ki: Ben Cibril'e kimdir bu? dedim. O; bu, Âdem'dir, şu sağında ve solunda duran karaltılar ise çocuklarının zürriyetidir. Sağında bulunan karaltılar cennet ehli, solunda bulunan karaltılar da cehennem ehlidir. Sağ tarafına bakınca güler, sol tarafına bakınca ağlar. Hz. Peygamber dedi ki: Sonra Cibril beni yükseltti, nihayet ikinci göğ'e getirdi. Oranın hâzinine; aç, dedi. Oranın hâzini, dünya göğ'ünün hâzininin söylediğini söyledi. Sonra ona kapı açıldı. Enes der ki: Anlatıldığına göre Hz. Peygamber göklerde Âdem, İdrîs, Mûsâ, îsâ, İbrahim peygamberleri görmüş, ancak onların yerlerinin nasıl

olduğunu bana belirtmemiştir. Sâdece o, Hz. Âdem'i dünya göğünde, İbrahim'i de altıncı gökte gördüğünü söylemişti. Enes der ki: Cibril Aleyhisselâm ve Hz. Peygamber îdrîs Peygambere rastlayınca, o şöyle dedi: Merhaba sâlih peygamber ve sâlih kardeş. Hz.' Peygamber dedi ki: Ey Cibril, bu kimdir? dedim. O; bu, İdrîs'tir, dedi. Hz. Peygamber dedi ki : Sonra Musa'ya rastladım. O; merhaba sâlih peygamber ve sâlih kardeş, <Jedi. Ben; bu kimdir? dedim.

Cibril; bu, Musa'dır, dedi. Sonra ben, îsâ'ya rastladım. O; merhaba sâlih peygamber ve sâlih kardeş, dedi. Ben; bu kimdir? dedim. Cibril; bu, Meryem Oğlu îsâ'dır, dedi. Hz. Peygamber der ki: Sonra îb-râhîm'e rastladım. O; merhaba sâlih peygamber ve sâlih oğul, dedi. Ben bu kimdir? dedim. Cebrail; bu, İbrahim'dir, dedi, İbn Şihâb der ki: Bana tbn Hazm'ın bildirdiğine göre; İbn Abbâs ve Ansârdan olan Ebu Habbe derlerdi ki: Rasûlullah (s.a.) şöyle buyurdu: Sonra beni yükseltti, öyle bir seviye önümde belirdi ki; ben, kalemlerin cızırtısını işitiyordum. İbn Hazm ve Enes İbn Mâlik derler ki: Rasûlullah (s.a.) şöyle buyurdu : Allah Teâlâ

ümmetime elli namazı farz kıldı. Mûsâ bana dedi ki: Habbma niyazda bulun, çünkü ümmetin buna güç yetire-mez. Hz. Peygamber dedi ki: Rabbıma niyazda bulundum, o bir kısmını indirdi. Bunun üzerine Musa'ya dönüp durumu haber verdim. O; Rabbma dön çünkü ümmetin buna güç yetiremez, dedi. Ben de döndüm. Rabbım buyurdu ki: o, hem beştir hem ellidir, Benim katımda söz değiştirilmez. Hz. Peygamber der ki: Bunun üzerine Musa'ya döndüm; Mûsâ; Rabbma niyazda bulun, deyince; artık ben Rabbım-dan utandım, dedim. Hz. Peygamber der ki: Sonra beni götürdü, nihayet Sidre el-Müntehâ'ya vardım. Hz. Peygamber der ki: Sidre el-Müntehâ'yı ne olduğunu bilmediğim renkler kaplamıştı. Sonra cennete giririldim, orada inciden kubbeler vardı ve toprağı da miskti. Abdullah tbn Ahmed İbn Hanbel babasının Müsned'inde böyle rivayet eder. Ancak bu rivayet Kütüb-i Sitte'de. yoktur. Bu rivayet Buhârî ve Müslim'in Sahîh'lerinde Yûnus kanalıyla Ebu Zerr'den benzer ifâdelerle geçmiştir. Allah en iyisini bilendir.

V- Zübeyde İbn Husayb el-Eslemî'nin Rivayeti:

Ebu Bekr el-Bezzâr der ki: Bize Abdurrahmân... Bûreyde'den nakletti ki; o, Rasûlullah şöyle buyurdu: demiş : Ben, geceleyin götürüldüğüm sırada Cibril Beyt el-Mukaddes'teki kayayı getirdi, parmağını onun üzerine koyup yardı ve Burak'ı oraya bağladı. Sonra Bez-zâr der ki: Bu ifâdeyi Zübeyr İbn Cünâde'den yalnızca Ebu Nûmey-le'nin rivayet ettiğini biliyorum. Bu hadîsi yalnızca Bûreyde'den öğrenmiş bulunuyoruz. Tirmizî Camii'nin tefsir bölümünde Yâkûb İbn İbrahim kanalıyla onu Ebu Nûmeyle'den nakleder ve; garîbtir, der.

VI- Câbir İbn Abdullah'ın Riyâyeti:

Bize Ya'kûb... Ebu Seleme'den nakletti ki, o; Câbir İbn Abdullah'ın şöyle anlattığını duydum, demiştir. O da; Rasûlullah (s.a.) ı şöyle derken duydum demiştir : Ben, Beyt el-Mukaddes'e yürütüldüğümde Kureyş'liler beni yalanlayınca Kâ'be'de Hicr'de dikildim. Allah Teâlâ bana Beyt el-Mukaddes'i ayan beyân gösterdi. Ben ona bakarak Beyt el-Mukâddes'in alâmetlerini Kureyşlilere haber veriyordum. Bu hadîsi, Buhârî ve Müslim muhtelif yollarla Zührî'den naklederler.

Beyhakî der ki: Bize Ahmed İbn Hasan... İbn Şihâb ez-Zührî'den nakletti ki; o Saîd İbn elnMüseyyeb'in şöyle dediğini duydum, demiştir. Hz. Peygamber Beyt el-Mukaddes'e vardığında orada İbrâhîm, Mûsâ ve îsâ ile buluştu. Ve orada kendisine iki kâse getirildi. Bir kâsedede süt, bir kâsedede içki vardı. Bu iki kâseye baktı, sonra süt kâsesini aldı. Cibril dedi ki: İsa'bet ettin ve fitratın doğru yolunu buldun. Eğer içkiyi seçseydin, ümmetin azıttırdı. Sonra Rasûlullah (s.a.) Mekke'ye döndü ve kendisinin geceleyin yürütüldüğünü haber verdi. Birlikte namaz kıldığı insanlardan pek çoğu bunda fitneye düştüler ve aldandılar. İbn Şihâb der ki: Ebu Seleme'nin ifâdesine göre; Kureyş'lilerden bir grup Ebubekir'in yanma gittiler -veya benzer bir ifâde kullanmıştır- ve, senin arkadaşında bir şeyler var mı? dediler. Kendisinin bir gecede Beyt el-Mukaddes'e gidip sonra Mekke'ye döndüğünü iddia ediyor. Ebubekir dedi ki: Öyle mi dedi? Evet, dediler. Ebubekir dedi ki: Eğer o, böyle demişse; ben onun doğru söylemiş olduğuna şehâdet ederim. Onlar; sen bir gecede Şam'a gidip sabah olmadan Mekke'ye dönebileceği konusunda

onu doğruluyor musun? dediler. Ebubekir; evet ben onun için bundan daha ötesini, gökten haber aldığını doğruluyorum, dedi. Ebu Seleme dedi ki: Bunun, üzerine Hz. Ebubekir'e «Sıddık» sıfatı verildi. Ebu Seleme şöyle der: Ben Câbir İbn Abdullah anlatırken duydum ki o, Rasûlullah'ı şöyle buyururken dinlemiş. Ben, Beyt el-Mukaddes'e götürüldüğüm zaman Kureyş'liler beni yalanlayınca Hicr'de durdum. Allah Teâlâ bana Beyt el-Mukaddes'i ayan beyân gösterdi ve ben oradaki işaretleri Kureyş'lilere bildirirken bu gösterilen şekle bakıyordum.

VII- Huzeyfe İbn El-Yemmân'm Rivayeti:

İmâm Ahmed İbn Hanbel der ki: Bize Ebu Nadr Zürr İbn Hü-beyš'ten nakletti ki; o, şöyle demiş : Huzeyfe İbn el-Yemmân'a vardım. O Hz. Muhammed'in mi'râc'a çıkarıldığı geceden söz ediyordu. Hz. Peygamber şöyle demişti: Gittik ve nihayet Beyt el-Makdis'e vardık. Sonra Huzeyfe dedi ki; o ikisi buraya girmediler. Zürr İbn Hubeyş der ki: Ben; hayır Rasûlullah {s.a.) o gece1 oraya girdi ve içinde namaz kıldı, dedim. Huzeyfe; adın nedir senin

ey dazlak? dedi. Yüzünü tanıyor fakat adını bilmiyorum. Zürr : Ben; Zürr İbn Hubeyş'im, dedi.

Huzeyfe dedi ki: Rasûlullah (s.a.) m o gece orada namaz kıldığını nereden biliyorsun? Zürr der ki: Ben; bunu Kur'an haber veriyor, dedim. Huzeyfe dedi ki: Kim Kur'an'la konuşursa, o gâlib gelir, oku. Zürr İbn Hubeyş dedi ki: Ben «Şanı yücedir o Allah'ın ki; kulunu geceleyin Mescid-i Harâm'dan, çevresini mübarek kıldığımız Mescid-i Aksâ'ya götürmüştür...» âyetini okudum. Huzeyfe dedi ki: Ey dazlak, orada namaz kıldığına dâir bir şey var mı? Ben; hayır dedim. Ebu Huzeyfe dedi ki: Allah'a andolsun ki Rasûlullah (s.a.) orada o gece namaz kılmadı. Şayet kılmış olsaydı, orada kıldığı namaz sizin üzerinize de yazılırdı. Nitekim Beyt el-Atîk'de kıldığı namaz, sizin üzerinize farz kılınmıştır. Allah'a andolsun ki onlar Burak'tan ayrılmadılar, nihayet kendilerine göklerin kapıları açıldı. Cenneti ve cehennemi gördüler. Âhiret va'dini bütünüyle gördüler. Sonra da başta olduğu gibi hemen geri döndüler. Zürr İbn Hubeyş dedi ki : Sonra ön dişleri görününceye kadar güldü. Ve onun kaçmaması için Burak'ı bağladığından söz ederler.

Halbuki görüleni ve görülmeyeni bilen Allah onu müsahhar kılmıştır. Ben dedim ki: Ey Ebu Abdullah, Burak nasıl bir hayvandır? O dedi ki: Şöyle uzunca, bembeyaz bir hayvandır. Adımı göz alacak kadardır. Ebu Dâvûd et-Tayâlisî, bu hadîsi Hammâd İbn Seleme ve Âsim kanalıyla Zürr İbn Hubeyş'ten nakleder. Tirmizî ve Neseî de Tefsîr'inde Âsim kanalıyla -ki o Âsim İbn Ebu Necûd'dur- rivayet eder, der. Tirmizî; hasen ve sahihtir, der. Huzeyfe'nin söylemiş olduğu bu söz kabule şayan değildir. Halbuki Rasûlullah (s.a.) m hayvanı halkaya bağladığı ve Beyt el-Makdis'te namaz kıldığı daha önce geçtiği şekilde sabittir. Allah en doğrusunu bilendir.

VIII- Ebu Saîd Sa'd İbn Mâlik İbn Sinan el-Hudrî'nin Rivayeti:

Hafız Ebu Bekr el-Beyhakî, Delâil en-Nübüvve isimli kitabında der ki : Bize Muhammed İbn Abdullah el-Hâfız... Ebu Saîd el-Hudrî'-den rivayet eder ki; Rasûlullah'a ashabı şöyle demiştir : Ey Allah'ın Rasûlü, senin geceleyin götürüldüğün olaydan bize haber ver. Allah'ın Rasûlü demiş ki: Azîz

ve Celîl olan Allah : «Sânı yücedir o Allah'ın ki; kulunu geceleyin Mescid-i Harâm'dan, çevresini mübarek kıldığımız Mescid-i Aksâ'ya götürmüştür. Bir kısım âyetlerimizi gösterelim diye. Muhakkak ki O'dur O, Semî, Basîr.» buyuruyor. Ebu Saîd el-Hudrî dedi ki: Rasûlullah (s.a.) onlara haber vererek şöyle buyurdu : Ben, akşamleyin Mescid el-Harâm'da uyuyorken biri gelip beni uyandırdı. Uyandığımda bir şey göremedim. Bir de baktım ki hayâl gibi bir şekil ile karşı karşıyayım. Gözümle onu izledim, nihayet mescidin dışına kadar çıktım. Bir de baktım ki; ben, sizin şu hayvanlarını- za, şu katırlarınıza daha az benzeyen bir hayvanın üzerindeyim. İki kulağı sakat olan bu hayvana Burak deniyordu.. Benden önce peygamberler de ona binerlerdi. Ayağım gözünün uzandığı noktaya kadar basardı. Ben ona bindim ve üzerinde yürüdüğüm bir sırada anîden sağımdan bir seslenen şöyle seslendi: Ey Muhammed, bana bak, sana sorayım, ey Muhammed bana bak, sana sorayım. Ben, cevap vermedim ve yanında da durmadım. Ben hayvanın üzerinde yürüdüğüm sırada bir de baktım ki solumdan bir seslenen beni

çağırdı: Ey Muhammed, bana bak, sana sorayım. Ben ona da cevap vermedim ve yanında durmadım. Ben böylece giderken bir de baktım ki kollarını sıvamış bir kadın. Üzerinde Allah'ın yarattığı her zînetten süsler var. Dedi ki: Ey Muhammed, bana bak, sana sorayım. Ben ona da bakmadım ve yanında durmadım. Nihayet Beyt el-Makdis*e vardım ve hayvanımı peygamberlerin bağladıkları halkaya bağladım. Cibril Aleyhisse-lâm bana iki kap getirdi: Birisi içki, diğeri süt kabıydı. Ben sütü içtim ve içkiyi bıraktım. Cibril Aleyhisselâm dedi ki: Fıtrata uydun. Ben; AUahu Ekber, Allahu Ekber, dedim. Cibril dedi ki: Şu yanında ne görürsün? Hz. Peygamber buyurdu ki: Ben yürürken birden beni bir çağıran sağımdan çağırdı ve ey Muhammed; bana bak, sana sorayım, dedi. Ben ise cevap vermedim ve yanında durmadım. Cibril dedi ki; işte o çağıran yahûdîdir. Eğer sen ona cevap verseydin veya yanında durmaydın, senin ümmetin de yahûdîleşirdi. Hz. Peygamber dedi ki: Ben yürüdüğüm sırada bir çağıran solumdan çağırdı ve; ey Muhammed, bana bak, sana sorayım, dedi. Ben ona bakmadım ve yanında da durmadım. Cibril

Aleyhisselâm dedi ki: İşte o çağırın da Hristiyanlardır. Eğer sen ona cevap verseydin, ümmetin Hristiyan olurdu. Hz. Peygamber dedi ki: Ben yürürken kolları yırtık bir kadın gördüm, üzerinde Allah'ın yarattığı her türlü zînetten süs vardı. Ve bana; ya Muhammed, bana bak, sana sorayım, dedi. Ben de ona cevap vermedim ve yanında durmadım. Cibril dedi ki: İşte o da dünyadır. Şayet sen ona cevap verip yanında dursaydın, senin ümmetin dünyayı âhirete tercih ederlerdi. Hz. Peygamber buyurdu ki: Sonra ben ve Cibril Beyt el-Mukaddes'e girdik. Her birimiz ikişer rek'at namaz kıldık. Sonra âdemoğullarının ruhlarının göğe yükseldiği bir yükseltici getirildi. Ondan daha güzel bir yükselticiyi mahlûkât görmemiştir. Görmez misin ölünün gözü açıldığı zaman, göğe doğru bakar. Bunun sebebi; göğe doğru yükselen yükselticiye hayretle bakmasıdır. Hz. Peygamber dedi ki: Ben ve Cibril onunla yükseldik. Bir de baktım ki; ben, «tsmâil» denilen bir meleğin yanındayım. O, dünya göğünün sahibidir. Yanında yetmiş bin melek vardı. Her meleklerle birlikte yüz bin melekten müteşekkil ordusu

bulunuyordu. Hz. Peygamber dedi ki: Allah Teâlâ «Rabbının askerlerini ondan başkası bilemez,» buyuruyor. Cibril, gök kapısının açılmasını istedi. Kimdir o? denildi. Cibril, - dedi. Beraberindeki kimdir? denildi. Muhammed'dir, dedi. O peygamber olarak gönderildi mi? denildi. Evet, dedi. Bir de baktım ki; ben, Allah'ın yarattığı suret üzere Hz. Âdem'le karşı karşıyayım. Ona mü'min zürriyetlerinin ruhları sunulur ve o der ki: Temiz bir ruh, temiz bir nefis onu yücelerin yücesine (İlliyyîn) koyun. Sonra ona, soyundan kötü insanların ruhları sunulur ve o; kötü bir rûh, kötü bir nefis onu Siccîne koyun, der.

Sonra bir süre gittim ve bir de baktım ki; orada üzerinde serilmiş etlerin bulunduğu bir sofraya var. Kimse ona yaklaşıyor. Sonra başka sofralar gördüm. Üzerinde kokmuş ve bozulmuş etler vardı. Orada insanlar gördüm, bu etleri yiyorlardı. Dedim ki: Ey Cibril, bunlar kimlerdir? Cibril dedi ki: Bunlar senin ümmetinden helâli terk edip haram yiyenlerdir. Hz. Peygamber dedi ki: Sonra biraz daha gittim ve bir de baktım ki; karınları evler gibi olan bir topluluk

var. Onlardan birisi kalktığında hemen yıkılır ve der ki: Allah'ım kıyamet kopmasın. Hz. Peygamber dedi ki: Bunlar, Firavun hanedanının yolu üze-rindeydiler. Yolcular geliyor ve onları çiğniyorlardı. Hz. Peygamber dedi ki: Onların Allah Azze ve Celle'ye yalvararak çığlık attıklarını duydum. Ve dedim ki: Ey Cibril, bunlar kimlerdir? Bunlar ümmetinden .faiz yiyenlerdir. Onlar; ancak şeytân çarpmış kimselerin kalktığı gibi kalkarlar, dedi. Hz. Peygamber dedi ki: Sonra az bir müddet daha gittik bir de baktım ki; dudakları deve dudağı gibi olan bir toplulukla karşı karşıyayım. Onlar ağızlarını açıyorlardı ve o kor ateşten ağızlarına sokuluyordu. Sonra altlarından çıkıyordu. Onların da Allah Azze ve Celle'ye yalvarıp gürültü ettiklerini duydum ve; bunlar kimdir ey Cibril? dedim. Bunlar; senin ümmetinden yetimlerin mallarını zulmen yiyenlerdir. Onlar; karınlarına ancak ateş yerler ve yakında cehenneme ulaşacaklardır, dedi. Sonra bir müddet daha gittim birden memelerinden bağlanmış kadınlar gördüm. Bunlar da Allah Azze ve Celle'ye yalvararak ses çıkarıyorlardı. Dedim ki: Ey Cibril, bu kadınlar da

kimlerdir? Bunlar senin ümmetinden zina edenlerdir, dedi.

Hz. Peygamber der ki: Sonra az bir müddet daha gittim bir de baktım ki; bir topluluk, yan taraflarından etler kesiliyor ve ağızlarına lckma olarak veriliyor. Sonra onlara; ye, tıpkı kardeşinin etini yemiş olduğun gibi, deniyordu. Dedim ki: Ey Cibril, bunlar kimlerdir? Bunlar ümmetinden laf götürüp getiren, ağızı geveze insanlardır, dedi.

Hz. Peygamber diyor ki: Sonra ikinci göğe yükseldik bir de baktım ki; Allah Azze ve Celle'nin yarattığı mahlûkâtm içinde en güzel olan bir erkekle karşı karşıyayım. Güzellikte o kişi insanlara öylesine üstün olmuş ki, ayın ondördüncü gecesı ayın diğer yıldızlara üstünlüğü gibi. Dedim ki: Ey Cibril kimdir bu? O; bu, kardeşin Yûsuf'tur. Beraberinde de kavminden bir topluluk var. Ona selâm verdim, o da bana selâm verdi. Sonra üçüncü göğe çıktım. Bir de baktım ki; Yahya ve îsâ Aleyhisselâm ile beraberlerinde kavimlerinden bir topluluk var. O ikisine selâm verdim, onlar da bana selâm verdiler. Sonra dördüncü göğe çıktım. Bir de baktım ki; İdrîs

var. Allah onu üstün bir yere yükseltmiş. Ben ona selâm verdim, o da bana selâm verdi. Sonra beşinci göğe çıktım. Orada Harun'la karşılaştım. Sakalının yarısı beyaz, yarısı siyahtı. Sakalı neredeyse göbeğine degecekti. Dedim ki: Ey Cibril kimdir bu? Cebrail dedi ki: Bu, kavmi tarafından sevilmiş olan Hâ-rûn İbn İmrân'dır. Beraberinde de kendi kavminden bir topluluk var. Ben ona selâm verdim, o da bana selâm verdi. Sonra altıncı göğe yükseldim, orada Mûsâ İbn İmrân'la karşılaştım. O esmer tenli, çok saçlı bir adamdı. Eğer üzerinde iki gömlek bulunsaydı, saçları gömleğin dışına taşardı ve baktım ki o, şöyle diyor: Halk, benim Allah katında şundan daha üstün olduğumu iddia ediyor. Halbuki Allah katında şu, benden daha değerlidir. Hz. Peygamber diyor ki: Ey Cibril kimdir bu? dedim. Bu, kardeşin İmrân Oğlu Mûsâ Aleyhisselâm'dır, Beraberinde de kavminden bir topluluk var, dedi. Ben ona selâm verdim, o da bana selâm verdi. Sonra yedinci/göğe yükseldim. Orada babamız, Rah-mân'ın dostu İbrahim'le karşılaştım, belini Beyt el-Ma'mûr'a dayamıştı. Erkeklerin en güzeli gibiydi. Dedim ki: Ey Cibril

kimdir bu? Bu, baban Halîlulrahmân'dır, beraberinde de kavminden bir topluluk var, dedi. Ona selâm verdim, o da bana selâm verdi. Bu sırada ümmetimin iki bölük gördüm. Bir bölüğün üzerinde, kâğıt gibi beyaz elbiseler vardı. Bir bölüğün üzerinde de kül rengi elbiseler vardı. Hz. Peygamber diyor ki: Beyt el-Ma'mûr'a girdim, üzerinde beyaz elbise olanlar da benimle beraber girdiler. Kül rengi elbiseli olanlar ise içeri girdirilmediler. Benimle gelenler hayır üzereydiler. Ben ve beraberimdekiler Beyt el-Ma'mûr'da namaz kıldık. Sonra ben çıktım, onlar da beraber geldiler. Hz. Peygamber der ki: Beyt el-Ma'mûr'da her gün yetmiş bin melek namaz kılar. Sonra kıyamet gününe kadar bir daha oraya hiç dönmezler.

Hz. Peygamber der ki: Sonra bana Sidre el-Müntehâ gösterildi. Bir de baktım ki oradaki her yaprak, bu ümmeti kaplayacak derecede. Ve yine baktım ki orada Selsebîl denilen bir kaynak fışkırıyor ve bundan iki nehir ayrılıyor. Biri Kevser, diğerine Rahmet nehri deniyor.

Orada yıkandım benim gelmiş geçmiş günâhlarımın hepsi bağışlandı. Sonra ben cennete götürüldüm. Beni bir câriye karşıladı. Ona; ey câriye sen kiminsin? dedim. O, ben Zeyd İbn Hârise'nin câriyesiyim, dedi. Baktım ki orada bozulmamış sudan nehirler, tadı değişmemiş sütten ırmaklar, içenlere zevk veren içkiden ırmaklar ve süzme baldan ırmaklar akmaktadır. Ve yine gördüm ki; orada narlar kova büyüklüğünde. Kuşlar ise sizin uzun boyunlu Buhtî deveniz gibi. Bu sırada Hz. Peygamber şöyle dedi: Muhakkak ki Allah; sâlih kulları için gözlerin görmediği, kulakların işitmediği ve beşer kalbine gelmeyen şeyler hazırlamıştır. Sonra bana cehennem gösterildi: Orada Allah'ın azabını, kızgınlığını ve gazabını gördüm. Cehenneme taşlar ve demirler atılmış olsaydı onları da yerdı. Bilâhare cehennemin kapıları r.."\\me kapandı. Sonra ben, Sidre el-Müntehâ'ya iletildim. O, beni kaplayıver-di. Onunla aramda iki yayın aralığı kadar ya vardı ya yoktu. Hz. Peygamber der ki: Sidre el-Müntehâ'nın her bir yaprağından bir melek iniyordu. Bana elli namaz farz kılındı. Sonra buyuruldu ki: Her iyiliğine karşılık on

iyilik vardır. Bir iyilik yapmak isteyip de yapmadığın takdirde; sana bir iyilik yazılır. Yaptığın takdirde; on iyilik yazılır. Bir kötülük yapmak isteyip de yapmadığın takdirde; sana hiç bir şey yazılmaz. Eğer yaparsan; sana tek bir kötülük yazılır. Sonra Musa'ya döndürüldüm. Mûsâ dedi ki: Rabbim sana ne emretti? Elli namaz, dedim. O; Rabbına dön ve ümmetin için hafifletilmesini niyaz et. Çünkü ümmetin buna güç yetiremez. Güç yetiremeyince de küfreder. Rab-bıma döndüm ve; ey Rabbım ümmetime hafiflet, çünkü o ümmetlerin en zayıfıdır, dedim. Bunun üzerine benden on indirilerek kırk kılındı. Ben, Mûsâ ile Rabbım arasında gidip gelmeye devam ettim. Musa'ya her geldiğimde o, ilk söylediği gibi söylüyordu. Nihayet ona döndüğümde; Rabbın'sana ne emretti? dedi. Ben de on namaz emretti, dedim. Mûsâ dedi ki: Rabbına dön, ümmetin için hafifletmesini niyaz et. Rabbıma döndüm ve; ey Rabbım, ümmetim için hafiflet. Çünkü o, ümmetlerin en zayıfıdır, dedim. Bunun üzerine benden beş daha indirdi ve böylece beş namaz kaldı. Bu esnada huzurunda bulunan meleklerden birisi bana şöyle

seslendi: Farzlarımı tamamladım kullanma yeterince hafiflettim ve onlara her iyiliğe mukabil benzer on iyilik verdim. Sonra Musa'ya dönüm, o; Rabbın sana ne emretti? dedi. Ben de, beş namaz, dedim. O; Rabbına dön ve hafifletmesini niyaz et, çünkü bu onun için hiç de önemli değildir, ümmetin için hafifletmesini İste. Ben dedim ki: Rabbıma o kadar gittim ve niyaz ettim, ki artık gitmeye utanıyorum.

Sonra Hz. Peygamber sabahleyin hayret verici haberi Mekke'lilere anlattı ve şöyle dedi: Dün gece ben Beyt el-Makdis'e gittim. Oradan göklere çıkarıldım ve şunu şunu gördüm. Ebu Cehil tbn Hişâm dedi ki: Muhammed'in dediğine hayret etmiyor musun? O dün gece Kudüs'e gittiğini iddia ediyor. Sonra da sabahleyin yanımızda oluvermiş. Halbuki bizlerden birimiz bineğiyle bir ayda oraya gider ve bir ayda ancak dönebilir. Bu dediğin iki aylık yolu bir tek gecede aşmış. Ebu Saîd el-Hudrî der ki: Hz. Peygamber onlara Kureyş'lilerin kervanını haber verip şöyle dedi: Ben göğe doğru çıktığımda onları falanca, falanca yerde gördüm içlerinden bir deve ürkmüştü. Dönüşümde onu Akabe'nin yanında gördüm. Ve

onlara her kişiyi devesiyle birlikte teker teker haber verdim. şu devesi, şu yükle yüklü, dedi. Ebu Cehil ise; bize bazı şeyleri bildiriyor, dedi. Müşriklerden bir adam kalkıp dedi ki: Ben insanlar arasında Beyt el-Makdis'i en iyi bilenim. Onun yapısı nasıldır? şekli nedir? Dağa yakınlığı ne kadardır? Eğer Mu-hammed doğru söylüyorsa size onu bildiririm, eğer yalan söylüyorsa onu da bildiririm. O müşrik geldi ve dedi ki: Ey Muhammed, ben insanlar arasında Kudüs' en iyi bilenim. Onun yapısı nasıldır bana bildir. Onun şekli nasıldır? Dağa yakınlığı ne derecedir? Ebu Sad el-Hudr der ki: Raslullah (s.a.) in gözünün önüne oturduğu yerde Beyt el-Makdis getirildi. Bizden birimizin evine bakması gibi Raslullah da ona baktı. Yapısı şöyle ve şöyledir, şekli şöyle ve şöyledir, dağa yakınlığı şu kadardır, dedi. Öbür adam da; doğru söylersin deyip arkadaşlarına vardı ve Muhammed söylediğinde doğrudur, ya da buna benzer bir şey söyledi.

mm Ebu Ca'fer bn Cerr Taber de, bu hadsi uzun olarak Muhammed bn Abd'l-A'l kanalıyla... Ebu Sad el-Hudr'den yukarda geçen ifdelerle

zikretmiştir. Keza İbn Ebu Hatim de babası kanalıyla... Ebu Saîd el-Hudrî'den bu rivayeti nakletmiş, diğerlerinin ifâdelerinden daha düzgün, daha güzel ve üslûblu biçimde uzun olarak zikretmiştir. Ancak bunda garîblik ve münkerlik vardır. Ayrıca Beyhakî bu olayı, Nûh İbn Kays kanalıyla Ebu Hârûn el-Abdî'den rivayet etmiştir ki, onun adı İmâre İbn Cüveyn'dir. Bu zât hadîs imamları yanında zayıf kabul edilmiştir. Biz bu zâtın rivayetini, sâdece Beyhakî naklettiği için ve ayrıca diğer hadîslerdeki rivayetleri doğrulayan ifâdeler bulunduğu için buraya kaydettik.

Ebu Osman İsmâîl İbn Abdurrahmân... Yezîd İbn Ebu Hâtim'den nakleder ki; o şöyle demiş : Rü'yâmda Rasûlullah (s.a.) ı gördüm ve dedim ki: Ey Allah'ın Rasûlü ümmetinden Süfyân es-Sevrî denilen bir adam var. Onda bir fenalık var mıdır, yok mudur? Rasûlullah; onda hiç bir kötülük yoktur, dedi. Ebu Hârûn el-Abdî, Ebu Saîd el-Hudrî'-den senin mi'râca çıktığın geceyi bize anlattı ve senin gökte şunları gördüm dediğini söyledi. Sen bu hadîsi söyledin mi söylemedin mi? dedim. Rasûlullah (s.a.) bana; evet,

söyledim, dedi. Sonra dedim ki: Ey Allah'ın Rasûlü, senin ümmetinden bazı kişiler senin gece yürüyüşün hakkında acâyib şeyler naklediyorlar. Rasûlullah (s.a.) buyurdu ki: Onlar; kıssacıların sözlerinden ibarettir.

IX- Şeddâd İbn Evs'in Rivayeti

İmâm Ebu İsmâîl Muhammed İbn İsmâîl et-Tirmizî der ki: Bize İshâk İbn İbrahim... Şeddâd İbn Evs'den şöyle dediğini nakletti: Ey Allah'ın Rasûlü, senin gece yürüyüşün nasıl oldu? Rasûlullah (s.a.) buyurdu ki: Ben ashabımla birlikte Mekke'de yatsı namazını gecikerek kılmıştım. Bu sırada Cebrâîl bana beyaz bir hayvan getirdi. Mer-kebden büyükçe katırdan küçükçe idi. Ve; bin, dedi. Ona binmek bana zor geldi. Bunun üzerine Cebrâîl, kulağından onu tutup beni üzerine bindirdi. Hayvan yürüdü, bizi uçuruyordu. Öyle ki ayağını gözünün ulaştığı yere basıyordu. Nihayet bizi hurmalıklı bir araziye götürdü, beni orada indirdi. Ve; namaz kıl, dedi. Ben namaz kıldım. Sonra bindik. Nerede namaz kıldın biliyor musun? dedi. Ben; en iyisini Allah bilir, dedim. Yesrib'de, güzellikler yurdunda namaz kıldın,

dedi. Hayvan bizi uçururcasma götürüyordu, gözünün eriştiği yere tırnağını basıyordu. Sonra bir yere ulaştık. Cebrâîl; in dedi, indim. Sonra; namaz kıl, dedi. Namaz kıldım. Sonra bindik. Dedi ki: Nerde namaz kıldın biliyor musun? Ben en iyisini Allah bilir, dedim. Dedi ki: Med-yen'de, Musa'nın ağacının yanında namaz kıldın. Sonra hayvan bizi uçururcasma götürdü. Ayağını gözünün erdiği yere basıyordu. Nihayet bir yere vardık, karşımızda köşkler belirdi. İn, dedi indim, namaz kıl, dedi kıldım. Sonra bindik, nerede namaz kıldın biliyor musun? dedi. Ben; Allah en iyisini bilendir, dedim. Beyt el-Lahm'de, Meryem Oğlu îsâ Mesih'in olduğu yerde namaz kıldın, dedi. Sonra hayvan bizi götürdü, bir şehre Yemen tarafındaki kapısından girdik. Mescidin ön tarafına geldi ve oraya hayvanı bağladı. Biz mescide, güneşle ayın eğim gösterdiği kapısından girdik. Ben o mescidde, Allah'ın dilediği kadar namaz kıldım ve çok fazla susuzluk hissettim. Bana iki kap getirildi, birinde süt, diğerinde bal vardı. Her ikisi birlikte uzatıldı, ben hangisini alayım diye düşünürken, Allah Azze ve Celle bana hidâyet nasîb

etti de, sütü aldım ve içtim. Ve kab alnıma değinceye kadar hepsini içip bitirdim. Önümde minbere yaslanmış bir İhtiyar vardı. Dedi ki: Arkadaşın fitratı aldı. O doğru yola iletilecektir. Sonra hayvan bizi götürdü, nihayet şehrin bulunduğu vâdîye girdik. Bir de baktık ki; cehennem toz gibi beliriyor. Şeddâd İbn Evs der ki: Ey Allah'ın Rasl, onu nasıl buldun? dedim. Raslullah buyurdu ki: Sıcak su kaynağı gibi. Sonra benden uzaklaştırıldı. Bu sırada falanca ve falanca yerde Kureyş kervanına rastladık. Develerinden birini yitirmişlerdi. Onu falanca toplamıştı. Ben onlara selâm verdim. Bazıları dediler ki: Bu, Muhammed'in sesidir. Sonra Mekke'de sabah olmadan önce, ashabımın yanına geldim. Ebubekir (r.a.) bana gelerek dedi ki: Ey Allah'ın Rasl bu gece neredeydin? Ben, senin bulunacağın yerlerde seni aradım. Hz. Peygamber dedi ki: Biliyor musun, ben bu gece Beyt el-Mak-dis'e götürüldüm? Ebubekir dedi ki: Ey Allah'ın Rasl, orası bir aylık yoldur. Onu bana anlat, Raslullah dedi ki: Bana bir yol açıldı, ben oraya bakıyor gibiydim. O bana ne sorarsa, onu kendisine bildiri-yordum. Ebubekir dedi

ki: Ben, senin Allah'ın Rasûlü olduğuna şehâ-det ederim. Müşrikler ise dediler ki: İbn Ebu Kebşe'ye bakın. Bu gece Beyt el-Makdis'e gittiğini iddia ediyor. Şeddâd İbn Evs der ki: Rasûlullah (s.a.) şöyle buyurdu : Benim söylediğim sözün delili olarak size bildireyim ki; falanca ve falanca yerde sizin kervanınıza rastladım. Onlar develerini yitirmişlerdi. Falanca onu bulmuştu ve onlann bulundukları yer şu kadar şu kadar mesafededir, falanca gün de buraya geleceklerdir. Kervanın önünde siyah bir deve var, üzerinde siyah bir örtü bulunmaktadır. İki de siyah çuval vardır. O gün olunca halk onların gelişini beklemeye koyuldu. Nihayet günün yarısına yaklaşıldığında, kervan döndü. Önlerinde Rasûlullah (s.a.) in anlattığı deve bulunuyordu. Beyhakî de iki yoldan Ebu îsmâîl et-Tirmizî kanalıyla bu hadîsi rivayet etmiştir. Hadîsin bitiminde de, bunun isnadı sahihtir, bu olay parça parça olarak başka hadîslerde rivayet edilmiştir, inşaallah elimize geçeni biz zikredeceğiz, der. Sonra bu hadîse delil olmak üzere isrâ olayıyla ilgili pek çok hadîs anlatır. Bu hadîsi Şeddâd İbn Evs'den uzun olarak İmâm Ebu

Muhammed Abdurrahmân ibn Ebu Hatim de Tefsîr'inde, babası kanalıyla tshâk İbn İbrahim'den nakleder. Şüphesiz ki Şeddâd İbn Evs'den nakledilen bu hadîs birçok bölümler ihtiva etmektedir. Beyhâkî'nin dediği gibi, içinden bir kısmı sahihtir. Bir kısmı da münkerdir. Nitekim Beyt el-Lahm'de peygamberin namaz kılmış olması ve Ebubekir Sıddîk'm Beyt el-Makdis'in niteliğini sorması ve daha diğerleri bu meyândadır. Allah en iyisini bilendir.

X- Abdullah ibn Abbâs'ın Rivayeti:

İmâm Ahmed İbn Hanbel der ki: Bize Osman İbn Muhammed... Abdullah İbn Abbâs'm şöyle dediğini nakletti: Hz. Peygamber geceleyin yürütüldüğü sırada cennete girdi ve orada bir fısıltı işitti. Dedi ki; ey Cibril bu nedir? Cebrail; bu müezzîn Bilâl'dir, dedi. Rasûlullah (s.a.) insanların yanına gelince: Bilâl kurtuldu, onu falanca falanca yerde gördüm, dedi. İbn Abbâs der ki: Hz. Peygamber Mûsâ Aleyhisselâm ile karşılaştı, Mûsâ Aleyhisselâm onu ağırladı ve; merhaba ümmî peygamber, dedi. Hz. Peygamber onun esmer benizli, uzun orta boylu, saçları kulaklarının hizasında veya daha yukarıda olduğunu

bildirdi. Hz. Peygamber; ey Cebrail bu kimdir? dedi. Cebrail; bu, Musa'dır, dedi. Hz. Peygamber gitti ve îsâ ile karşılaştı. îsâ onu ağırladı ve peygamber; ey Cebrail bu kimdir? dedi. Cebrail; bu, İsa'dır, dedi. Hz. Peygamber gitti; yaşlı, heybetli bir ihtiyarla karşılaştı. İhtiyar onu ağırladı, o ihtiyara selâm verdi. Hepsi peygamberi selâmlıyordu, Hz. Peygamber; ey Cibril, bu kimdir? dedi. Cebrail; bu, baban İbrahim'dir, dedi. İbn Abbâs der ki: Hz. Peygamber ateşe baktı bir de ne görsün, bir topluluk leş yiyorlar. Ey Cebrail kimdir bunlar? dedi. Cebrail; bunlar insanların etlerini yiyenlerdir, dedi. Sonra gerçekten kırmızı ve mavi bir adam gördü. Ey Cebrail bu kimdir? dedi. Cebrail; bu, deveyi kesen adamdır, dedi. İbn Abbâs der ki: Hz. Peygamber Mescid-i Aksâ'ya gelince, namaza durdu. Sağa sola bakındı, bir de ne görsün peygamberlerin hepsi toplanmış onunla birlikte namaz kılıyorlar. Namazı bitirince iki kâse getirildi. Biri sağdan diğeri soldan sunuldu. Birinde süt, diğesinde bal vardı. Hz. Peygamber sütü aldı, ondan içti. Elinde kâse olan kişi dedi ki: Sen fitratı

tutturdun. Bunun isnadı sahihtir, ancak hadîs imamları tahrîc etmemişlerdir.

Bu Hadîsin Bir Başka Rivayeti:

İmâm Ahmed der ki: Bize Hasan... Abdullah İbn Abbâs'ın şöyle dediğini nakletti: Geceleyin Hz. Peygamber Beyt el-Makdis'e götürüldü. Sonra aynı gece geri getirildi. Hz. Peygamber, geceleyin gidiş-gelişini anlattı ve Beyt el-Makdis'in alâmetiyle Kureyş'lilerin kervanlarının işaretini söyledi. Bazı kişiler dediler ki: Biz, Muhammed'in söylediğini tasdik etmeyiz. Onlar küfür elbisesi giyindiler. Allah Teâlâ, Ebu Cehil ile birlikte onların boynunu vurdu. Ebu Cehil ise dedi ki: Mu-hammed bizi zakkum ağacıyla korkutuyor. Üzüm ve hurma getirin de yiyelim, zakkûmlanalım, dedi. Hz. Peygamber Deccâl'i göz görüşüyle gördü, rü'yâ görüşüyle değil. îsâ'yı da, Musa'yı da, İbrahim'i de. Hz. Peygambere Peccâl sorulduğunda şöyle dedi: Ben onu büyük cüsseli, bembeyaz birisi olarak gördüm. İki gözünden birisi sağlamdı. O, yıldız gibi bir inci-ydi. Başının saçları bir ağacın dallan gibiydi. îsâ'yı da bembeyaz gördüm. Saçı kısaydı, gözü keskindi, yaratılış bakımından

karnı büyükçeydi. Musa'yı da esmer tenli, siyah biri olarak gördüm. Saçı fazlaydı, yaratılışı şiddetliydi. İbrahim'i gördüm, ancak onun hangi uzvuna baktımsa onun benim gibi olduğunu, arkadaşınızın aynı olduğunu gördüm. Cebrail, bana Mâlik'e selâm vermemi söyledi, ben de ona selâm verdim. Bu hadîsi Neseî, Ebu Zeyd Sabit İbn Yezîd kanalıyla Abdullah İbn Abbâs'tan rivayet eder ve isnadının sahîh olduğunu söyler.

Hadisin Bir Başka Kanaldan Rivayeti:

Beyhakî der ki bize Ebu Abdullah el-Hâfız... Ebu'l-Âliye'den"rivayet etti ki; o, şöyle demiş : Bize peygamberimizin amcasının oğlu Abdullah İbn Abbâs anlattı ve şöyle dedi: Rasûlullah (s.a.) buyurdu ki: Geceleyin götürüldüğümde, Mûsâ İbn İmrân'ı gördüm. O, uzunca boylu, kısa saçlı idi ve Şenûe erkeklerine benziyordu. Meryem Oğlu îsâ'yı gördüm. Yaratılışı düzgündü. Kırmızı ile beyaz arasındaydı, saçları düzdü (kıvırcık değildi). Cehennemin hâzini Mâlik ile Deccâl'ı gördüm. Allah Teâlâ âyetlerinde onları göstermişti. Sonra, «Onunla karşılaşacağınızdan şüphede olmayın» âyetini okudu.

Katâde bu âyeti şöyle tefsir ediyor : Muhakkak ki Allah Nebî'si Mûsâ ile karşılaşmıştır. Ve «onu İsrâiloğulların hidâyet rehberi kıldık» âyetinizde Musa'nın İs-râiloğulların önder olduğu şeklinde tefsir ediyordu. Müslim Sahîh'in'-de bu hadîsi Abd İbn Humeyd kanalıyla Şeybân'dan rivayet eder. Bu-hârî ve Müslim ise Şu'be kanalıyla Katâde'den muttasıl olarak bu hadîsi rivayet eder.

Bir Başka Yoldan Rivayeti:

Beyhakî der ki: Bize Ali İbn Ahmed İbn Abdan... Abdullah İbn Abbâs'tan nakletti ki; Rasûlullah (s.a.) şöyle buyurmuş : Mi'râca çıkarıldığım gece, çok güzel bir koku ile karşılaştım. Bu ne kokusudur? dedim. Dediler ki: Firavun'un kızının ve çocuklarının taraklarının kokusudur. Tarağı elinden düşmüştü. O sırada Allah'ın adıyla diyerek almak istedi. Firavun'un kızı; babamın adıyla, dedi. O; benim, senin ve babanın Rabbı olan Allah'ın adıyla, dedi. Firavun'un kızı; senin babamdan başka bir Rabbın mı var? deyince, o; evet, benim, senin ve babanın Rabbı olan Allah, dedi. Bunun üzerine Firavun onu çağırdı ve dedi ki: Senin benden başka Rabbın mı

var? O; evet, benim ve senin Rabbin olan Allah Azze ve Celle, dedi. Firavun emretti, bakırdan bir parça kızartıldı, sonra onunla dağlanmasını bildirdi. Kadın dedi ki: Benim, senden bir isteğim var. Firavun neymiş o? dedi. Kadın dedi ki; Benim ve çocuklarımla kemini bir yerde toplayasın. Firavun; peki Öyle olsun, bizim üzerimizde hakkın olduğu için bunu yapalım, dedi. Firavun emretti; onları birer birer attılar. Nihayet içlerinden meme emen birine varınca, o dedi ki: Anneciğim çekinme gir, sen muhakkak hak üzeresin. Dördü birlikte çocukken böyle konuştular. Yûsuf, Cüreyc'in arkadaşı, îsâ İbn Meryem Aleyhisselâm da buna şehâdet ettiler. Bu rivayetin isnadında bir beis yoktur. Ancak hadis imamları tahrîc etmemişlerdir.

Bir Başka Yoldan Rivayeti:

İmâm Ahmed der ki bize Muhammed İbn Ca'fer... Abdullah İbn Abbâs'ın şöyle dediğini nakletti. Rasûlullah (s.a.) buyurdu ki: Mi'râca çıkarıldığım gecenin, ertesi sabah Mekke'de oldum. Durumumdan endişelenerek halkın beni yalanlayacağını bildim. Hz. Peygamber bu şekilde yalnız basma üzüntülü halde

oturmuşken, Allah düşmanı Ebu Cehil geldi ve onun yanına oturarak onunla alay edercesine : Ne o bir şeyler mi var? dedi. Rasûlullah (s.a.); evet, dedi. Ebu Cehil neymiş o? dedi. Rasûlullah (s.a.); bu gece ben götürüldüm, dedi. Ebu Cehil; nereye? dedi. Hz. Peygamber; Beyt el-Makdis'e, dedi. Ebu Cehil; sonra - sabahleyin aramıza geri mi döndün? dedi. Hz. Peygamber; evet, dedi. Ebu Cehil; halkı çağırınca Hz. Peygamberin aynı şeyi söylediğini inkâr etmesinden korkarak, onu yalanlamadı ve; ister misin kavmini çağırayım da bana anlattıklarını onlara da anlatasm? dedi. Rasûlullah (S.a.); peki, dedi. Ebu Cehil; ey Kâ'b İbn Lüeyy oğulları koşun gelin, dedi. Bunun üzerine meclis kaynadı ve çevreden insanlar gelip ikisinin yanına oturdular. Ebu Cehil Hz. Peygambere; bana anlattıklarını kavmine de anlat, dedi. Rasûlullah (s.a.); bu gece ben götürüldüm, dedi. Onlar nereye? deyince; Beyt el-Makdis'e, dedi. Onlar; sonra sabahleyin de aramızda mı oldun? dediler. Hz. Peygamber; evet, deyince; içlerinden kimisi alkış tutarak, kimisi de yalana hayret içerisinde elini başına koyarak dediler ki; sen, bize Kudüs'teki mescidi tavsif edebilir

misin? Aralarında Kudüs'e gidip mescidi görmüş olanlar vardı. Rasûlullah (s.a.) buyurdu ki: Ben onlara Kudüs'teki mescidin niteliklerini anlatıyordum ve bazan nitelikler birbirine karışır gibi olmuştu. Benim yanıma mescid getirildi ve sanki Akil'in evinin önüne konulmuş gibi ona bakıyordum. Abdullah İbn Abbâs der ki: Hz. Peygamber orayı öylesine güzel tavsif etmişti, ancak ben onları ezberleyemedim. Abdullah İbn Abbâs der ki: Halk; anlattığın şeyler Allah'a an-dolsun ki doğrudur, onlarda] isabet ettirdin, dediler. Neseî bu hadîsi, Avf İbn Ebu Cemile kanalıyla tahrîc eder. Beyhakî de Nadr kanalıyla Avf İbn Ebu Cemile el-Arabî'den nakleder. O güvenilir imamlardan biridir.

XI- Abdullah İbn Mes'ûd'un Rivayeti;

Hafız Ebu Bekr el-Beyhakî der ki: Bize Ebu Abdullah el-Hâfız..

Abdullah İbn Mes'ûd'dan nakletti ki; o, şöyle demiş : Rasûlullah (s.a.) geceleyin yürütüldüğünde Sidre el-Müntehâ'ya vardı. O altıncı göktedir. Çıkılacak şey oraya kadar varır ve ondan sonra alıkonulur. Ve iniş orada son bulur. Yukardan

inenler oraya kadar iner ve* oradan sonra tutuluverirler. Çünkü Sidre'yi kuşatan şey kuşatmıştır. Sidre'yi altından bir örtü kuşatmıştır. Rasûlullah (s.a.) a beş namaz ile Bakara sûresinin son kısımları orada verilmiştir. Allah'a şirk koşmayarak günâh işleyenlere mağfîret orada verilmiştir. Müslim, Sahîh'inde Muham-med İbn Abdullah kanalıyla Abdullah İbn Nümejr'den ve Abdullah İbn Mes'ûd'dan bu hadîsi zikreder. Beyhakî sonra şöyle der : Abdullah İbn Mes'ûd'un zikrettiği bu hadîs, mi'râc hadîsinin bir parçasıdır. Enes İbn Mâlik, Mâlik İbn Sa'saa kanalıyla Hz. Peygamberden, Ebu Zerr de Hz. Peygamberden bu olayı rivayet etmiştir. Sonra Beyhakî bu hadîsi, bir kere de mürsel olarak o ikisini zikretmeden rivayet etmektedir. Ayrıca Beyhakî yukarıda geçen üç hadîsi zikretmiştir. Ben derim ki: Abdullah İbn Mes'ûd'dan bundan daha geniş olanı rivayet edilmişse de, onda garabet bulunmaktadır. Hasan İbn Araf'e'nin meşhur hadîs cüz'-ünde rivayet ettiğine göre; Mervan İbn Muâviye, Ebu Zabyân el-Cen-bîden şöyle dediğini nakleder : Biz Ebu Ubeyde İbn Abdullah'ın, yani İbn Mes'ûd'un

ve Muhammed İbn Sa'd İbn Ebu Vakkâs'ın yanında oturuyorduk. O ikisi otururken Muhammed İbn Sa'd, Ebu Ubeyde'ye şöyle dedi: Babanın rivayet ettiği Hz. Peygamberin isrâ hâdisesini bize anlat. Ebu Ubeyde dedi ki: Hayır, sen babandan duyduğunu bize anlat. Muhammed dedi ki: Ben sana sormadan evvel sen bana sorsay-dın anlatırdım. Ebu Zabyân der ki: Ebu Ubeyde, babasından sorulan şeyi anlatmaya başladı ve şöyle dedi: Rasûlullah (s.a.) buyurdu ki: Cebrâîl bana merkebden büyükçe, katırdan küçükçe bir hayvan getirdi ve beni üzerine bindirdi. Sonra hayvan bizi hızla götürmeye koyuldu. Bir tepeye tırmandığında arka ayakları ön ayaklarının seviyesinde oluyordu. Bir tepeyi indiğinde ön ayakları arka ayaklarının seviyesinde oluyordu. Nihayet orta, uzunca boylu, esmer tenli bir adama rastladık. Sanki o Ezd Şenûe kabilesinin erkeklerindendi. Ve o yüksek sesle; ona ikram ettim, lütfettim, diyordu. Hz. Peygamber buyurdu ki: Onun yanına vardık ve kendisine selâm verdik. O da selâmımızı iade etti ve dedi ki: Ey Cibril, beraberinde bulunan bu kişi kimdir? Bu, Ahmed'dir, dedi. Merhaba ümmî Arap

peygambere, dedi. O ki Rabbının risâletini tebliğ etti ve ümmetine nasîhatta bulundu, diye ekledi, Hz. Peygamber diyor ki: Sonra gittik ve ben; ey Cibril kimdir bu? dedim. Bu İmrân Oğlu Musa'dır, dedi. Hz. Peygamber diyor ki: Kime kızıyor? dedim. Cebrâîl, Rabbına senin için, dedi. Rab-bına karşı sesini yükseltiyor ha? dedim. Cebrâîl dedi ki: Allah onun kızgınlığını bilmektedir. Sonra gittik ve bir ağaca rastladık. Yüksek ağaçlar gibi meyvesi vardı, altında da bir yaşlı ve ailesi oturuyordu. Hz. Peygamber buyurdu ki: Bana Cibril baban İbrahim'e var, dedi. Ona vardım ve selâm verdim. O da selâmı iade etti. İbrahim dedi ki: Ey Cibril, yanındaki kimdir? O oğlun Ahmed'dir, dedi. İbrahim; merhaba ümmî peygambere, dedi. O ki Rabbımın risâletini tebliğ etti ve ümmetine öğüt verdi. Yavrucuğum; sen bu gece Rabbınla buluşacaksın. Senin ümmetin, ümmetlerin en sonuncusu ve en güçsüzüdür. Eğer ümmetin konusunda niyazın olabilecekse, onu yap. Hz. Peygamber diyor ki: Sonra gittik ve nihayet Mescid-i Aksâ'ya vardık. İndim, hayvanı mescidin kapısında bulunan ve peygamberlerin hayvanlarını bağladıkları

halkaya bağladım. Sonra Mescide girdim. Rükû'da kıyamda ve secdeye varmış kimseler arasında peygamberleri tanıdım. Sonra bana iki kâse getirildi. Bal ve süt vardı. Ben sütü aldım, içtim. Cebrâîl Aleyhisselâm omuzuma vurarak dedi ki: Sen fitratı seçtin, Muham-med'in Rabbına andolsun ki, sonra namaz kılındı ben onlara imâm oldum. Sonra dönüp geldik.

Bu hadîsin isnadı garîb olup, muhaddisler onu tahrîc etmemişlerdir. Bu hadîsteki garîblikler şunlardır : Peygamberlerin, önce Hz. Peygambere suâl sormaları sonra onun peygamberlerden ayrıldıktan sonra suâl sormasıdır. Halbuki sahîh hadîslerde meşhur olan rivayet daha önce geçen gibidir. Şöyle ki; Cebrâîl ona önce peygamberleri tanıtıyor ve giderek selâm vermesini söylüyordu. Yine bu hadîste peygamberlerin Hz. Peygamberin mescide girmesinden önce toplandıkları belirtilmektedir. Doğrusu ise; onların göklerde toplanmış olmaları, sonra onlarla birlikte Beyt el-Makdis'e inmeleri ve orada namaz kılmalarıdır. Sonra da Burak'a binerek

Mekke'ye doğru hareket etmiş olmasıdır. Allah en iyisini bilendir.

Bu Hadisin Bir Başka Yoldan Rivayeti :

İmâm Ahmed der ki: Bize Hüseyin... Abdullah İbn Mes'ûd'dan nakleder ki; Rasûlullah (s.a.) şöyle buyurmuştur : Mi'râca götürüldüğüm gece İbrâhîm, Mûsâ ve îsâ ile karşılaştım. Onlar, kıyametin durumunu tartışıyorlardı. Hz. Peygamber dedi ki : Bu konuda meseleyi İbrâhîm Aleyhisselâm'a götürdüklerinde, o; ben onu bilmem, dedi. Sonra konuyu Mûsâ Aleyhisselâm'a götürdüler o da; benim bu konuda bilgim yoktur, dedi. Bunun üzerine meseleyi îsâ Aleyhisselâm'a sordular. O da; onun zamanını Allah Azze ve Celle'den başka kimse bilmez, dedi. Rabbımın bana verdiği ahde göre Deccâl çıkacaktır. Benim yanımda iki tane kamçı vardı. Deccâl beni görünce bakırın, kurşunun eriyişi gibi eriyecektir. O beni gördüğünde, Allah onu helak edecektir. Öyle ki taş ve ağaç bile; ey müslüman altımda bir kâfir var, gel cnu öldür, diyecektir. Sonra Allah onları helak edecek, ve insanlar ülkelerine, yurtlarına döneceklerdir. Bu sırada her yönden çoğalan Ye'cûc

ve Me'cûc çıkacak, onların ülkelerini çiğneyecektir. Neye rastlarsa onu mahvedeceklerdir. Hangi suya ulaşırlarsa onu içeceklerdir. Sonra insanlar bana gelip dert yanacaklar, ben de onlar için düşmanlarının aleyhinde Allah'a dua edeceğim, Allah onları helak edip öldürecek ve öyle ki, yeryüzü onların kokularının pisliği ile dolup taşacak. Sonra Allah, yağmur indirecek ve onların cesedlerini sürükleyerek denize atacak. Rabbımın bana verdiği ahidde, bütün bunlar olduktan sonra bunları tamamlayıcı bir taşıyıcı olarak kıyamet gelecektir. İnsanlar kıyametin kendilerini ne zaman ansızın yakalayacağını, geceleyin mi gündüzün mü tu tu vereceğini bilmezler. İbn Mâce, bu hadîsi Bündâr kanalıyla Avam İbn Havşeb'den nakleder.

XII- Abdurrahmân İbn Kurt'un Rivayeti:

Saîd İbn Mansûr der ki : Bize Miskin... Abdurrahmân İbn Kurt'-tan rivayet etti ki; Rasûlullah (s.a.) Mescid-i Harânı'dan Mescid-i Ak-sâ'ya götürüldüğü akşam, zemzem ile makam arasında bulunuyormuş. Cibril sağında, Mikâil solunda duruyormuş. Onu uçurup yüce göklere erdirdiler.

Dönüşünde dedi ki: Yüce göklerde pek çok tesbîh ile birlikte bir tesbîh işittim. Yüce gökler sâni yüce olan Allah'ın huzurunda diz çökerek mehabetle O'nu tesbîh ediyorlar ve yücelerin yücesini tesbîh ederiz, tenzih ve yücelik O'nundur, diyorlardı. Abdurrahmân İbn Kurt bu hadîsi aynı sûrenin «Yedi gök onu tesbîh eder.» âyetinin tefsirinde zikretmektedir.

XIII- Ömer İbn Hattâb (r.a.) in Rivayeti:

İmâm Ahmed der ki: Esved İbn Âmir... Ubeyd İbn Âdem, Ebu Meryem ve Ebu Şuayb'dan rivayet eder ki; Ömer İbn Hattâb Câbiye'de imiş ve Beyt el-Makdis'in fethi zikredilmiş. Ebu Seleme (Hammâd İbn Seleme) demiş ki: Bana Ebu Sinan Ubeyd İbn Âdem'in şöyle dediğini anlattı: Ben Ömer İbn Hattâb'ın Kâ'b'a şöyle dediğini duydum berede namaz kılmamı uygun görürsün? O dedi ki: Eğer beni dinlersen kayanın arka tarafında namaz kılarırsın. O zaman bütünüyle Kudüs önünde kalır. Bunun üzerine H";. Ömer (r.a.) dedi ki: Yahûdî kadına benzedin. Hayır, orada değil Rasûlullah (s.a.) in namaz kıldığı yerde kılacağım. Kibleye doğru yöneldi ve namazını kıldı. Sonra geldi, örtüsünü yere serdi ve

örtüsündeki süprüntüleri temizledi. Halk da böylece temizlediler. Hz. Ömer kayaya ta'zîm göstererek onu Kâ'b el-Ah-bâr'ın işaret ettiği gibi önüne alıp namaz kılmadı, aksine arkasında bıraktı. Çünkü Kâ'b kayaya ta'zîm eden bir kavme mensûbtu ve onlar burayı kiblegâh yapmışlardı. Fakat Allah Teâlâ, Kâ'b'a İslâm'ı lütfetti de o Hakk'ın hidâyetine erdi. Bu sebeple Kâ'b ona kayaya doğru namaz kılmasını ifâde edince; mü'minlerin emîri kendisine; yahûdî kadına benzettin, dedi. Ancak Hristiyanlar gibi orayı çiğnemedi. Çünkü Yahudilerin kiblesi olduğu için Hristiyanlar orayı mezbeleye çevirmişlerdi. Hz. Ömer, oradaki pislikleri temizleyip süprüntüleri elbisesiyle süpürerek namaz kıldı. Bu ifâde Müslim'in Sahîh'inde Ebu Mîrsed'den nakledilen ve Rasûlullah (s.a.) in; kabirlere oturmayınız ve orada namaz kılmayınız, kavline benzemektedir.

XI- Ebu Hüreyre'nin Rivayeti :

Ebu Hüreyre'nin rivayeti gerçekten uzun ve garîpliklerle doludur. Nitekim İmâm Ebu Ca'fer İbn Cerîr Taberî bu âyetin tefsirinde şöyle der : Bize Ali İbn Seni... Ebu Hüreyre'den veya —bu şüphe Ebu

Ca'fer er-Râzî'dendir— başkalarından bu âyetin tefsiri konusunda şöyle dediğini haber verdi: Cibril Hz. Peygamberin yanına geldi.* Beraberinde Mîkâil vardı: Cibril Mîkâil'e dedi ki: Bana bir tas zemzem suyu getir ki onunla Muhammed'in kalbini temizleyeyim ve göğsünü yarayım. Râvî der ki: Hz. Peygamberin karnını yardı ve onu üç kere yıkadı. Mîkâil ona üç tas zemzem suyu getirdi. Bununla göğsünü yardı ve içinde bulunan pislikleri attı. Göğsünü dilim dilim îmân, yakın ve İslâm ile doldurdu. Ve iki omuzunun arasına peygamberlik mührünü vurdu. Sonra ona bir at getirdi ve atın üzerine bindirdi. O atın her adımı gözünün vardığı noktaya kadar —ya da gözünün görebildiği en son noktaya kadar— uzanıyordu. Hz. Peygamber beraberinde Cibril ile birlikte yürüdüler. Sonra bir gün toprağı eken ve hemen ertesi gün hasâd yapan bir topluluğa rastladılar. O topluluk ekinlerini biçtikçe eskisi gibi oluyordu. Hz. Peygamber dedi ki: Ey Cebrâîl, bu nedir? Cebrail dedi ki: Bunlar, Allah yolunda cihâd eden mücâhidlerdir. Bunların iyilikleri yedi yüz kat artmaktadır. Ne infâk ederlerse arkadan

onlara verilmektedir. Allah rızık verenlerin en hayırlısıdır.

Sonra başlan balta ile ezilen bir topluluğun yanma geldi. Başlan ezildikçe tekrar eski haline döndürülüyordu. Ve bu ezme işlemi, durmadan devam ediyordu. Hz. Peygamber dedi ki: Ey Cebrâîl, bunlara ne oluyor? Cebrail dedi ki: Bunlar, farz namazları için kalkmayanlardır. Sonra bir başka topluluğun yanına geldi. Bunların da önlerinde ve arkalarında yamalar vardı. Deve ve hayvanların koşusu gibi koşuyor ve hurma ağacı dikeniyile zakkum ve cehennemin kızgın taşlarından yiyorlardı. Hz. Peygamber dedi ki: Ey Cebrail, bunlar da ne? Cebrâîl dedi ki: Bunlar mallarının zekâtlarını vermeyenlerdir. Allah onlara hiç bir şekilde zulmetmemiştir. Allah, kullara zulmedici değildir. Sonra bir başka topluluğun yanına vardı. Onların önünde, bir kazanda pişmiş et bulunuyordu. Bir başka kazanda da pis ve kokmuş et vardı. O insanlar güzel pişmiş eti bırakıyorlar, pis ve kokmuş etten yiyorlardı. Hz. Peygamber ey Cebrâîl bu da ne? dedi. Cebrâîl dedi ki: Bu, senin ümmetinden o adamdır ki

yanında temiz, helâl hanımı bulunur da, o pis bir kadının yanına varır ve sabaha kadar orada kalır. Kadın da temiz ve helâlından kocası bulunurken gider pis bir erkeğin yanında kalır ve sabaha kadar orada geceler.

Ebu Hüreyre der ki: Sonra Hz. Peygamber bir ağaca rastladı. Yolun kenarında bulunan bu ağaç, kim geçerse onun elbisesini yırtıyor veya parçalıyordu. Rasûlullah dedi ki: Ey Cebrâîl bu da ne? Cebrâîl dedi ki: Bu, senin ümmetinden öyle bir topluluğun misâlidir ki, onlar yol üzerine otururlar ve yolu keserler. Sonra «Va'dedüdiğiniz her yolun üzerine de oturmayın.» âyetini okudu. Ebu Hüreyre der ki: Sonra Hz. Peygamber bir adama rastladı. Adam büyük bir ağacın dallarını toplamıştı, ancak götüremeyeceği halde gittikçe üzerine yüklüyordu. Dedi ki: Ey Cebrâîl bu da ne? Cebrâîl dedi ki: Bu, senin ümmetinden o kimsedir ki, insanların emânetleri onun üzerinde bulunur ve o bu emânetleri ödemeye güç yetiremediği halde hâlâ bunun üzerine ilâve yüklenmek ister. Sonra dilleri ve dudakları, demirden makaslarla kesilen bir topluluğa rastladı.

Bunlar kesildikten sonra tekrar eski haline dönüyor ve bu kesilme durup bitmiyordu. Hz. Peygamber dedi ki: Ey Cebrâîl bunlar da ne? Cebrâîl dedi ki: Bunlar fitne hatîbleridir. Yapmadıklarını söylerler. Sonra küçük bir çukurun yanına geldiler. O çukurdan büyük bir öküz çıkıyordu. Ancak öküz çıktığı yere tekrar girmesk istiyor, fakat buna güç yetiremiyordu. Hz. Peygamber dedi ki: Ey Cebrâîl bu da ne? Cebrâîl dedi ki : Bu, büyük söz söyleyip sonra pişman olan ve geri dönmeye gücü yetmeyen kişinin misâlidir.

Sonra bir vâdî kenarına geldi ve orada soğuk, güzel bir rüzgâr hissetti. Misk kokusu duydu ve bir ses işitti. Hz. Peygamber dedi ki: Ey Cebrâîl, bu soğuk ve güzel rüzgâr nedir? Bu misk nedir? Bu ses nedir? Cebrâîl dedi ki: Bu, cennet sesidir. Diyor ki: Ey Rabbım bana va'dettiğini ver. Odalarım çoğaldı. İncim, mercanım, dîbâcım, sündüsum, ipeğim, atlasım çoğaldı. Altınım, gümüşüm, kupalarım, sergilerim, ibriklerim ve bineklerim arttı. Balım, suyum, içkim, sütüm fazlalaştı. Bana va'dettiklerini ver. Cenâb-ı Allah buyurur ki: Müslüman her kadın ve her erkek, mü'min her kadın ve her erkek

senindir. Bana ve peygamberlerime î mân edip sâlih amel işleyen Bana başka eşler koşmayıp ortaklar aramayanlar senindir. Kim Benden korkarsa; o emniyyet bulmuştur. Kim Benden isterse, ona veririm. Kim Benden borç alırsa, onu silerim. Kim Bana tevekkül ederse; ona kâfiyim. Ben Allah'ım, Benden başka ilâh yoktur. Ben sözümünden dönmem. Mü'min-ler doğrusu felah bulmuşlardır. Yaraticıların en güzeli olan Allah yüce ve Münezzeh'tir. Cennet der ki: Doğrusu ben razı oldum.

Ebu Hüreyre dedi ki: Sonra Hz. Peygamber bir vâdiye geldi. Orada çirkin bir ses duydu ve pis bir koku buldu. Dedi ki: Ey Cebrâîl bu koku nedir? Bu ses nedir? Cebrâîl dedi ki: Bu, cehennem-in-sesidir. Der ki: Ey Rabbım, bana va'dettiklerini ver. Benim zincirlerim, bukağılarım, Saîr'im, Hamîm'im, kızgın ' taşlarım, irinlerim ve azabım çoğaldı. Derinliğim arttı, sıcağım fazlalaştı. Bana va'dettiklerinin hepsini ver. Allah Teâlâ buyurur ki: Müşrik her kadın ve erkek, kâfir her kadın ve erkek, kötü her kadın ve erkek senindir. Hesâb gününe inanmayan her azgın zorba senindir. Cehennem der ki: Ben razı oldum.

Ebu Hüreyre dedi ki: Sonra Hz. Peygamber yürüdü ve Beyt el- Mak-dis'e vardı. Bineğinden indi ve atını kayaya bağladı. Sonra mukaddes eve girip orada melekler ile namaz kıldı. Namazı bitirince melekler dediler ki: Ey Cebrâîl, beraberindeki kimdir? Cebrâîl dedi ki: Muham-med Aleyhisselâm'dır. Melekler dediler ki: Muhammed Aleyhisselâm peygamber olarak gönderildi mi? O Evet, dedi. Onlar dediler ki: Allah o kardeşi ve o halîfeyi ağırlasın. Ne güzel kardeştir o, ne güzel halîfedir. Ne güzel gelendir bu gelen.

Ebu Hüreyre der ki: Sonra Hz.Peygamber, peygamberlerin rûh-larıyla karşılaştı. Onlar Rablarma hamd've senada bulundular. İb-râhîm Aleyhisselâm dedi ki: Hamd o Allah'a mahsûstur ki; beni dost kılmış ve bana büyük bir mülk vermiştir. Herkesin bana uyduğu doğru yolda yürüyen, ibâdet eden bir ümmet kılmıştır. Ve beni ateşten kurtarmış, ateşi bana soğukluk ve selâmet yurdu kılmıştır. Sonra Mû-sâ AJeyhisselâm Rabbına hamd ve senada bulunarak dedi ki: Hamdol-sun o Allah'a ki; benimle sözlü olarak konuşmuş ve Firavun hanedanının yok

olup îsrâiloğullarının kurtuluşunu benim elimden sağlamıştır. Benim ümmetimden hakkı bulup ona göre adaletli davranan bir topluluk meydana getirmiştir. Sonra Dâvûd Aleyhisselâm Rabbına hamd ve sena edip şöyle demiş : Hamdolsun o Allah'a ki; bana büyük bir mülk vermiş, Zebur'u öğretmiş ve demiri elimde yumuşatmıştır. Dağları benim emrime vererek kuşlarla birlikte tesbîh ettirmiş, hikmeti ve güzel konuşmayı bana vermiştir. Sonra Süleyman Aleyhis-selânı Rabbma hamd ve senada bulunarak dedi ki: Hamdolsun o Allah'a ki; rüzgârı emrime vermiş, şeytânları benim buyruğum altına almış, istediğim mihrâbları, temsilleri yapmalarını sağlamıştır. Büyük havuzlara, benzer çanaklar ve taşınması güç kazanlar yapmalarım te'-mîn etmiştir. Bana kuş dilini öğretmiş ve her şeyden üstün nimetler lütfetmiştir. Şeytânlardan, insanlardan ve kuşlardan askerleri emrime vermiş ve mü'min kullarından bir çoğuna beni üstün kılmıştır. Bana, beriden sonra kimsenin sahip olamayacağı, büyük bir mülk vermiş ve benini mülkümü hesâbsız olarak güzelliklerle donatmıştır. Sonra îsâ Aleyhisselâm

Rabbı Zülcelâl'ım överek dedi ki: Hamdolsun o Allah'a ki; beni kelimesi kılmış ve beni Âdem'e benzetmiş. Âdem'i topraktan yaratmış sonra ona ol, deyivermiş ve o da olmuş. Bana kitabı öğretmiş, hikmeti, Tevrat'ı ve İncil'i beüetmiştir. Ve benim çamurdan bir kuş şekli yapıp üfürmemle, Allah'ın izniyle kuş haline getirme imkânını bana vermiştir. Benim abraşları, sağırları iyileştirmemi, ölüleri Allah'ın izniyle diriltmemi sağlamıştır. Beni yüceltmış, arıtmış, annemi ve beni kovulmuş şeytânın şerrinden korumuş ve şeytânın bizim üzerimizde bir yol bulmasına müsâade etmemiştir. Sonra Muhammed Aleyhisselâm Rabb-ı Zülcelâl'ım överek demiş ki: Her biriniz Rabbı-nızı övdünüz, ben de Rabbımı öveceğim. Hamdolsun o Allah'a ki; beni âlemlere rahmet olarak göndermiş, bütün insanlara uyarıcı ve korkutucu, müjdeleyici ve ihtar edici olarak irsal buyurmuştur. Bana Fûrkanı indirmiştir ki onda; her şeyin açıklaması vardır. Benim ümmetimi insanlar için çıkarılmış ümmetlerin en hayırlısı, orta ümmet kılmış. Benim ümmetimi hem öndekiler, hem de sonrakiler kılmış. Göğsümü

yarmış, yükümü hafifletmiş, şanımı yüceltmış ve beni hem açıcı hem kapayıcı kılmıştır. İbrahim Aleyhisselâm demiş ki: İşte böylece Allah Muhammed Aleyhisselâm'ı size üstün kılmıştır. Ebu Ca'fer er-Râzî der ki: Peygamberliği sona erdiren kıyamet gününde de şefâa~ tın açıcısı, fâtihi odur.

Sonra ağzı kapalı üç kap getirilmiş. Getirilen kaplardan birinde su varmış. Hz. Peygambere iç, denmiş. Hz. Peygamber ondan azıcık içmiş. Sonra ona, içinde süt bulunan bir başka kap verilmiş ve; iç, denmiş. O kanmeaya kadar içmiş. Sonra ona, içinde içki bulunan bir başka kap verilmiş ve; iç, denmiş. Ben kandım artık İçmek istemem, demiş. Cebrâîl demiş ki: İşte artık senin ümmetine bu yasak olacaktır.

Eğer ondan içmiş olsaydın, ümmetinden sana çok az kişi tâbi olacaktı.

Ebu Hüreyre der ki: Sonra göğsü yükseldi ve açılmasını istedi. Kin.'dir o ey Cebrail? denildi. Muhammed, dedi. O gönderildi mi? dediler. Evet, dedi. Allah, o kardeşi ve halîfeyi ihya etsin, ne güzel kardeş, ne güzel halife ve ne güzel gelicidir gelen kişi

denildi. Hz. Peygamber girdi, bir de baktı ki yaratılışı tam, hilkatında hiç eksiği bulunmayan bir kişi oturuyor. Sağından bir kapı açılıyor, oradan güzel bir koku çıkıyor, solundan bir kapı açılıyor oradan çirkin bir koku çıkıyor. Sağındaki kapıya bakınca müjdeleyip gülüyor. Solundaki kapıya bakınca ağlayıp üzülüyor. Ben dedim ki: Ey Cebrail, yaratılışında hiç bir eksiklik bulunmayan, bu tām yaratılışlı ihtiyar kimdir? Bu iki kapı nedir? Cebrail dedi ki: Bu baban Âdem'dir. Sağında bulunan kapı, cennet kapısıdır. Soyundan oraya girenleri gördükçe gülüp seviniyor. Solunda bulunan kapı, cehennem kapısıdır. Oraya girenlere baktıkça üzülüp ağlıyor. Sonra Cebrail onu ikinci göğe çıkardı, açılmasını istedi. Yanındaki kimdir? denildi. Allah Rasûlü Muhammed'-dir, dedi. Muhammed peygamber olarak gönderildi mi? dediler. Evet, dedi. Allah, kardeşimizi ve halîfeyi ihya etsin. O ne güzel kardeş ve ne güzel halifedir. Ne güzel gelişdir o, denildi. Hz. Peygamber girdi, bir de baktı ki orada iki genç var. Ey Cebrail, bu iki genç kimdir? dedi. Onlar birbirlerinin teyze

oğulları, olan Meryem Oğlu îsâ ile Zekeriy-yâ Oğlu Yahya Aleyhisselâm'dır, dedi.

Ebu Hüreyre der ki: Cebrail onu üçüncü göğe çıkardı. Açılmasını istedi. Kimdir o? dediler. Cebrâîl, dedi. Ya beraberindeki? Muhammed, dedi. O gönderildi mi? dediler. Evet, dedi. Allah, halife ve kardeşimizi ihya etsin. O ne güzel kardeştir, ne güzel halifedir. Ne güzel gelicidir bu gelen, denildi. Hz.Peygamber girdi, bir de baktı ki; güzellikte insanlara üstünlüğü, dolunayın diğer yıldızlara üstünlüğü gibi elan bir adam var. Güzellikte böylesine üstün kılınmış olan bu adam kimdir ey Cebrâîl? dedi. Cebrâîl; bu, kardeşin Yûsuf Aleyhisselâm'dır, dedi.

Ebu Hüreyre der ki: Sonra onunla birlikte dördüncü göğe çıktı, açılmasını istedi, kimdir o? dediler. Cibril, dedi. Ya beraberindeki? dediler. Muhammed, dedi. O gönderildi mi? dediler. Evet, dedi. Allah, halife ve kardeşi ihya etsin, o ne güzel kardeş, ne güzel halifedir. Ne güzel gelendir bu gelen, denildi. Hz. Peygamber girdi, birden karşısında bir adam gördü. Ejr Cebrâîl kimdir bu? dedi. Cebrâîl, bu

İdrîs Aleyhisselâm'dır. Allah onu yüce bir mekâna yükseltti, dedi. Sonra beşinci göğe çıktı, açılmasını istedi, kimdir o? dediler. Cebrâîl dedi. Ya beraberindeki? dediler. Muhammed, dedi. O peygamber olarak gönderildi mi? dediler. Evet, dedi. Allah, halîfe ve kardeşi ihya etsin. O ne güzel kardeş ve ne güzel halîfedir, bu gelen ne güzel gelicidir, dediler. Sonra içeri girdi, oturan bir adam gördü. Etrafında bir topluluk vardı, onlara bir şeyler anlatıyordu. Ey Cebrail kimdir bu? Ve şu çevresinde bulunanlar kimlerdir? dedi. Bu, kavmi tarafından sevilen Hâ-rûn, çevresinde bulunanlar da İsrailoğullarıdır. Sonra altıncı göğe yükseldi »açılmasını istedi, kimdir o? denildi. Cebrail, dedi. Beraberinde kim var? dediler. Muhammed, dedi. O gönderildi mi? dediler. Evet, dedi. O halîfe ve kardeşi Allah ihya etsin. O ne güzel kardeş ve ne güzel halîfedir. Bu gelen de ne güzel gelicidir, denildi. Hz. Peygamber, oturmuş bir adam gördü. Onu geçti ve bunun üzerine adam ağladı. Hz. Peygamber, ey Cebrâîl bu kimdir, dedi. Cebrâîl, Mûsâ Aleyhisselâm'dır, dedi. Hz. Peygamber niçin ağlıyor? deyince,

Cebrâîl dedi ki: İsrâüoğullan benim Hz. Âdem'in Allah katındaki en değerli evlâdı olduğumu iddia ediyorlardı. Şu Ademoğlu dünyaya benden sonra geldi ama ben ondan sonra oldum. Eğer o tek başına olsaydı, aldırmazdım ama her peygamber ümmetiyle beraber gelir, dedi.

Ebu Hüreyre der ki: Sonra yedinci göğe çıktı ve açılmasını istedi, kimdir o? denildi. Cebrâîl, dedi. Beraberinde kim var? denildi. Muhammed, dedi. O gönderildi mi? dediler. Evet, dedi. Allah, kardeşi ve halifeyi ihya etsin. O ne güzel kardeş, ne güzel halifedir. Ne güzel ge-licîdir bu gelen, dediler. Hz.Peygamber içeri girdi, bir de baktı ki; cennetin kapısında bir kürsü üzerine oturmuş ak saçlı bir adam bulunmaktadır. Onun etrafında beyaz yüzlü ap-ak topluluklar da oturmuşlardı. Bir topluluğun da rengi biraz bulanıktı. Rengi biraz bulanık olan bu topluluk bir nehre girdiler, yıkandılar, çıktılar ve renklerindeki bulanıklık gitti. Sonra bir başka nehre girdiler, yıkandılar, çıktılar renklerindeki diğer bulanıklık da gitti. Sonra bir başka nehre girdiler, yıkandılar, çıktılar ve renkleri arkadaşlarının renkleri

gibi hâlis beyaz oldu. Geldiler ve arkadaşlarının yanına oturdular. Hz. Peygamber dedi ki: Ey Cebrail, bu ak saçlı adam kimdir? Sonra bu ap-ak yüzlü insanlar kimlerdir? Renkleri bulanık olan şunlar necidirler? Girip renklerini arıttıkları bu ırmaklar nedir? Cebrâîl dedi ki: Bu, baban İbrahim'dir. Yeryüzünde saçı ağaran ilk insandır. Bu yüzü beyaz olanlar ise, îmanlarına zulüm karışmamış olanlardır. Renkleri bulanık olanlar ise, iyi amelle kötü ameli karıştırmış olan bir topluluktur. Tevbe ettiler, Allah onların tevbelerini kabul etti. Irmaklara gelince; birincisi Allah'ın rahmeti, ikincisi Allah'ın nimetidir. Üçüncüsünde ise Rabları onlara tertemiz içeceklerden içirmiştir.

Ebu Hüreyre der ki: Sonra Sidre el-Müntehâ'ya vardı. Kendisine : Burası Sidre'dir, senin ümmetinden sünnetine uyan herkes buraya kadar gidebilir, denildi. Hz. Peygamber "baktı ki Sidre, bir ağaçtır. Kökünden, tatlı sular akan nehirler çıkmaktadır. Tadı değişmemiş sütten nehirler, içenlere tat veren içkiden nehirler ve süzülmüş bal-dan nehirler çıkmaktadır. Sidre, öyle bir ağaçtır ki,

süvariler onun gölgesinde yetmiş yıl giderler de yine bitiremezler. Onun bir yaprağı bütün ümmeti kaplayacak kadardır. Onu yüce Yaraticının nuru kuşatmıştır Tıpkı kargaların ağaç üzerine toplanmaları gibi melekler onu kuşatmışlardır.

Ebu Hüreyre der ki: Allah Teâlâ o sırada Hz. Peygamberle konuşur. Ve ona; sor, der. O der ki: Sen İbrahim'i dost edindin ve ona büyük bir mülk verdin. Mûsâ ile konuştun, Davud'a büyük bir mülk verdin ve elinde demiri yumuşattın. Dağları buyruğuna müsahhar kıldın. Süleyman'a mülk verdin ve cinleri, insanları, şeytânları emrine âmâde kıldın. Rüzgârı buyruğuna verdin. Ondan sonra kimsenin sahip olamayacağı büyük bir mülk verdin ona. îsâ'ya Tevrat ve İncil'i öğrettin. Onun abraşları ve körleri iyileştirmesini, izninle ölüleri diriltmesine müsâade ettin. Onu ve annesini kovulmuş şeytandan muhafaza ettin. Şeytân bir daha onlara yol bulamaz. Rabbı Azze ve Celle ona der ki : Ben de seni dost edindim. Çünkü Tevrat'ta Rahmân'm dostu diye yazılıdır. Seni tüm insanlığa müjdesi ve uyarıcı olarak gönderdim. Göğsünü açtım, yükünü indirdim, zikrini yücelttim.

Ben ne zaman zikredilirsem sen de beraber zikredilirsin. Senin ümmetini, insanlar için çıkarılmış ümmetlerin en hayırlısı kıldım. Senin ümmetini vasat bir ümmet kıldım. Senin ümmetini hem evvel, hem âhir ümmet kıldım, Senin ümmetinin her hutbede senin, Benim kulum ve rasûlüm olduğuna şehâdet etmelerine imkân sağladım. Senin ümmetinden öyle topluluklar halk ettim ki kalbleri onların indileridir. Seni yaratılış bakımından peygamberlerin ilki, gönderiliş bakımından sonuncusu, hüküm verme bakımından evvelleri kıldım. Senden önce hiç bir peygambere verilmemiş olan iki kere tekrarlanan yediyi verdim (Fâtihâ sûresi) sana Bakara sûresinin son kısımlarını, senden önce hiç bir peygambere vermediğim Arş'ın altındaki hazineleri verdim. Sana Kevser'i verdim. Sana sekiz pay verdim. Bunlar İslâm, hicret, cihâd, sadaka, namaz, ramazan orucu, ma'rûf-u emir ve münkerden nehîydir. Seni hem açan, hem kapayan (Fâtih ve hatim) kıldım. Bunun üzerine Hz. Peygamber buyurdu ki: Rabbım beni altı şeyle üstün kıldı. Bunlar; sözlerin başlarını ve sonlarını bana vermiş olması, sözlerin toplamını bana

vermiş olması, beni bütün insanlara uyarıcı ve müjdeci olarak göndermiş bulunması, bir aylık mesafeden düşmanların kalblerine korkumu salıvermesi, benden önce hiçkimseye helâl kılınmamış olan ganimetleri bana helâl kılması ve bütününü yeryüzünü benim için temiz ve mescid kılmış olmasıdır.

Ebu Hüreyre der ki: Orada Hz.Peygambere elli namaz farz kılındı. Hz.Peygamber Musa'nın yanına dönünce; ey Muhammed (s.a.), sana ne emredildi? dedi. Elli namaz, dedi. Mûsâ; Rabbına dön ve hafifletmesini niyaz et. Çünkü senin ümmetin, ümmetlerin en zayıfıdır. Doğrusu ben, İsrâiloğullarından zorluk çektim, dedi. Hz. Peygamber Rabb-ı Zülcelâl'ine döndü ve hafifletme niyaz etti. Ondan on indirildi. Sonra Musa'ya döndü, O; sana kaç emredildi? dedi. Kırk deyince, Rabbına dön hafifletme dile, çünkü senin ümmetin ümmetlerin en zayıfıdır. Doğrusu ben İsrâiloğullarından çok zorluk çektim, dedi. Hz. Peygamber Rabbına döndü ve hafifletme istedi. Ondan on daha indirildi. Bunun üzerine Musa'ya döndü, O, sana kaç emredildi? dedi.

O, otuzla emrolundum, dedi. Mûsâ; Rabbına dön, O'ndan hafifletme niyaz et. Çünkü senin ümmetin, ümmetlerin en zayıfıdır. Doğrusu ben, İsrâiloğullarından çok zorluk çektim, dedi. Hz. Peygamber Rabbına döndü ve hafifletilme istedi. Bunun üzerine on indirildi. Musa'ya döndü, o; sana kaç emrolundu? deyince yirmi ile emrolundum, dedi. Mûsâ; Rabbına dön ve hafifletme dile, çünkü senin ümmetin ümmetlerin en zayıfıdır. Doğrusu ben İsrâiloğullarından çok çektim, dedi. Hz. Peygamber Rabbına döndü ve hafifletme istedi. Bunun üzerine kendisinden on daha indirildi. Tekrar Musa'ya geldi ve Mûsâ, kaç emro-lundun? deyince on ile emrolundum, dedi. Mûsâ; Rabbına dön ve ondan hafifletme iste. Çünkü senin ümmetin ümmetlerin en zayıfıdır. Doğrusu ben, İsrâiloğullarından çok zorluk gördüm, dedi. Hz. Peygamber Rabbından haya ederek vardı ve hafifletme istedi. Bunun üzerine beş daha indirildi. Musa'ya döndü ve Mûsâ ona; kaç ile emrolundun? dedi. O da; beş, dedi. Bunun üzerine; Rabbına dön ve ondan hafifletme niyaz et. Çünkü senin ümmetin ümmetlerin en zayıfıdır. Doğrusu ben

İsrâiloğullarından çok zorluk gördüm, dedi. Hz. Peygamber dedi ki: Ben Rabbıma o kadar gidip geldim ki, doğrusu artık haya ediyorum ve bir daha gidip gelecek değilim. Bunun üzerine denildi ki: Sen nasıl kendine beş vakit namaz için sabırlı davranırsan, sana elli namazlık mükâfat verilecektir. Çünkü her iyiliğin on katı vardır.

Ebu Hüreyre der ki: Hz. Muhammed tamamen hoşnûd oldu ve dedi ki ; Mûsâ Aleyhisselâm ile karşılaştığımda onu peygamberlerin en şiddetlisi olarak bulmuştum. Döndüğüm zaman ise onu en hayırlıları olarak buldum.

İbn Cerîr Taberî, Muhammed İbn Ubeydullah kanalıyla Ebu Hü-reyre'den bu hadîsi ayrıca rivayet eder ve aynı şekilde zikreder.

Hafız Ebu Bekr el-Beyhakî de, Ebu Saîd kanalıyla... Ali İbn Sehl'den bu hadîsi İbn Cerîr'in naklettiği şekilde rivayet eder... Ayrıca Beyhakî der ki: Hâkim Ebu Abdullah... Ebu Hüreyre kanalıyla Hz. Peygamberden nakletmiştir.

İbn Ebu Hatim der ki: Ebu Zür'a... Ebu Hüreyre kanalıyla Ra-sûlullah (s.a.) dan bu hadîsi bizim anlattığımız gibi uzun uzadıya zikretmiştir.

Ben derim ki: Bu hadîste yer alan Ebu Ca'fer er-Râzî hakkında Ebu Zür'a; hadîste çok itham edildiğini söyler. Bir kısmı onu sika bir râvî sayarken, büyük bir kısmı da onu zayıf sayar. Açık olanı; onun iyi hadîs hafızı olmadığı ve münferiden naklettiği rivayetlerin üzerinde durulması gerektiğidir. Bu hadîsin bir takım sözlerinde çok aşırı münkerlik ve garîplik bulunmaktadır. Ayrıca Semüre İbn Cündeb'in Buhârî'den naklettiği uzun rü'yâlardan bazı rü'yâlar da buraya karışmıştır. Bu hadîs; mi'râc olayı dışında başka kıssalardan, rü'yâlardan ve değişik hadîslerden derlenmişe benzemektedir.

Buhârî ve Müslim Sahîh'lerinde Abdürrezzâk kanalıyla... Ebu Hüreyre'den naklederler ki; o Rasûlullah (s.a.) in mi'râca gittiği zaman ile ilgili olarak şöyle buyurduğunu nakletmiştir : Ben orada Mûsâ ile karşılaştım. Ebu Hüreyre der M : Hz. Peygamber, Hz. Musa'nın vasıflarını çizdi ve —öyle sanıyorum ki şöyle dedi— Onun sakat bir adam

olduğunu Şenû'e'li erkekler gibi başı taralıydı. Hz. Peygamber der ki: îsâ Aleyhisselâm'la da karşılaştım. Hz. Peygamberin tavsif ettiğine göre; îsâ Peygamber orta boylu, kızılımtırak tenli birisiydi. Sanki hamamdan çıkmış gibiydi. Hz. Peygamber dedi ki: İbrahim'i de gördüm. Ben, çocukları içerisinde ona en çok benzeyenim. Yine Rasûlullah buyurdu ki: Bana iki kap getirildi. Birinde süt diğesinde içki vardı; istediğin birini al, denildi. Ben sütü alıp içtim. Bana; fitratı seçtin veya fitrata isabet ettirdin, denildi. Şayet sen içkiyi almış olsaydın, ümmetin azıttırdı. Buhârî ve Müslim bu hadîsi bir başka kanalla Zührî'-den de rivayet ederler.

Müslim'in Sahîh'inde Muhammed İbn Râfî' kanalıyla... Ebu Hü-reyre'den nakledilir ki; Rasûlullah şöyle demiştir : Sen beni Hıcr'da görmüştün. Kureyş'liler benim gece yolculuğumdan suâl ediyorlardı. Bana Beyt el-Makdis'de iyi zihnimde tutamadığım şeyleri soruyorlardı. Bunun üzerine çok sıkıntı duydum. Öyle ki benzer bir sıkıntıyı hiç bir zaman duymamıştım. Bunun üzerine Allah Teâlâ, Beyt el-Makdis'i önüme getirdi. Onlar bana neyi

sorarlarsa, onu kendilerine bildiriyor-dum. Sonra ben peygamberlerden bir cemâat ile görüldüm. Baktım ki Mûsâ ayakta namaz kılıyor. O, biraz az saçlı idi. Sanki Şenûe kabilesinin erkekler indendi. Sonra Meryem Oğlu îsâ'yı, Musa'ya en yakın kısımda namaz kılarken gördüm. O, en çok Sakîf kabilesinden Urve İbn Mes'ûd'a benziyordu. Sonra İbrahim'i namaz kılarken ayakta gördüm. O da arkadaşınıza — kendisini kasdediyor— en çok benzeyeni idi. Namaz vakti geldi, ben onlara imâm oldum. Namazı bitirince birisi dedi ki: Ey Muhammed, bu, cehennemin bekçisi olan Mâlik'dir. Ona selâm ver. Ben ona yöneldim ve o, ilkin bana selâm verdi. İbn Ebu Hatim der ki: Bize babam... Ebu Hüreyre'den nakletti ki Rasûlul-lah (s.a.) şöyle buyurmuş : Mi'râc gecesi yedinci göğe vardığımızda yukarıya baktım ki, üzerinde şimşek gök gürültüsü ve yıldırım var. Sonra bir topluluğun yanına vardım, karınları evler gibiydi. Karınlarının dışından içinde yılanların bulunduğu görülüyordu. Bunlar kimlerdir ey Cebrail? dedim. Cebrail; bunlar faiz yiyenlerdir, dedi. Dünya göğüne inince benden aşağıda olan kısma baktım bulut,

duman ve sesler duydum. Bu nedir ey Cebrail? dedim. Bu, şeytânlardır, âdemoğul-larını saptırıyorlar ki göklerin ve yerin melekûtunu düşünmesinler. Böyle olmasaydı, göklerde ve yerdeki hârikaları göreceklerdi. Bu hadîsi Ahmed İbn Hanbel, Hasan kanalıyla Hammâd İbn Seleme'den rivayet eder. İbn Mâce de Hammâd kanalıyla aynı hadîsi rivayet eder.

XV- Sahâbe'den Bir Topluluğun Rivayeti:

Hafız Beyhakî der ki: Bize Hâkim Ebu Abdullah... Hemedân'da Abdan İbn Yezîd İbn Dekkâk'dan rivayet etti. Ona Hemedân'lı İbrâ-hîm İbn Hüseyin anlatmış. Ona Ebu Muhammed İsmâîl İbn Mûsâ el-Fezârî anlatmış. Ona Ömer İbn Sa'd en-Nasrî anlatmış. Bu zât Nasr îbn Kuayn oğullarındandır. Ona Abdülazîz anlatmış, ona Leys İbn Ebu Süleym ve Süleyman el-A'meş anlatmış, ona Atâ îbn Saîd anlatmış, o da Ali İbn Ebu Tâlib ve Abdullah İbn Abbâs'tan nakletmiş. Muhammed İbn İshâk İbn Yessâr, Abdullah İbn Abbâs'tan, Süleym İbn Müslim el-Akîlî kanalıyla, Âmir eş-Şa'bî'den o da Abdullah İbn Mes'ûd'dan nakletmiş. Cüveybir de Dahhâk İbn Mûzâhim'den nakletmiş- ki; bunlar şöyle

demişler : Rasûlullah (s.a.) yatsı namazını kılmış, Ümmühâ-nî'nin evinde uyuyordu. Ebu Abdullah el-Hâkim der ki: Bu ihtiyar bize bunu söyledi ve hadîsleri zikretti. Metin bir nüsha olarak ondan duyulup yazıldı. O, uzun bir hadîs anlattı. Hadîste derecelerin, meleklerin ve rivayet doğru ise, Allah'ın kudretinden inkârı imkânsız olan daha birçok şeylerin mevcudiyetinden bahsetti. Beyhakî der ki: Daha önce zikrettiğimiz Ebu Hârûn el-Abdî'nin hadîsinde isrâ ve mi'râc hâdisesinin isbâtı için yeterli bilgiler vardır. Tevfîk Allah'tandır. Ben derim ki: Bu hadîs, tabiîn ve tefsîrcilerin önderlerinden birçok kişiden mürsel olarak rivayet edilmiştir. Allah'ın rahmeti onların hepsinin üzerine olsun.

XVI- Mü'minlerin Annesi Hz. Âişe'nin Rivayeti:

Beyhakî der ki: Bize Hafız Ebu Abdullah... Hz. Âişe'nin şöyle dediğini nakletti: Hz. Peygamber geceleyin Mescid-i Aksâ'ya götürüldüğünde, sabahleyin insanlara bunu söylemeye başladı. Bunun üzerine ona inanıp doğrulayanlardan bir kısım insanlar tekrar eski günlerine döndüler ve bu hususu gidip Ebubekir'e haber verdiler. Dediler ki:

Arkadaşında bir şey var mı? O, bu gece Kudüs'e götürüldüğünü iddia ediyor. Hz. Ebubekir dedi ki: Onu o mu söyledi? Evet, dediler. Hz. Ebubekir dedi ki: Eğer o böyle demişse muhakkak doğru söylemiştir. Onlar; onun geceleyin Kudüs'e gidip sabah olmadan geri döndüğünü doğruluyor musun? dediler. O; evet ben onu bundan daha ötesinde doğruluyorum. Sabah akşam ona göklerden haber geldiğini doğruluyorum, dedi. Bunun üzerine Ebubekir'e Sıddîk ünvânı verildi. Allah ondan razı olsun.

XVII- Ebu Tâlib Kızı Ümmühânî'nin Rivayeti;

Muhammed İbn İshâk der ki: Bize Muhammed İbn Saîd el-Kelbi, Ebu Salih kanalıyla Ebu Tâlib kızı Ümmühânî'den Hz. Peygamberin gece yürüyüşü hakkında şöyle dediğini nakletti: Hz. Peygamber geceleyin götürüldüğünde o benim evimde uyuyordu. O gece benim evimde yatıyordu. Yatsıyı kıldı sonra yattı. Biz de yattık. Şafak sökmeden önce Rasûlullah (s.a.) bizi uyandırdı. Sabah namazını kıldı. Biz de onunla beraber namaz kıldık. Dedi ki: Ey Ümmühânî, gördüğünüz gibi sizinle beraber yatsı

namazını bu vadide kıldım. Sonra Beyt el-Mak-dis'e gittim, orada namaz kıldım. Sonra gördüğünüz gibi sabah namazını sizinle birlikte burada kıldım.

Bu rivayette yer alan Kelbî bir kerre metruk bir râvîdir. Ayrıca Ebu Ya'lâ Müsned'inde Muhammed İbn İsmâîl el-Ansârî kanalıyla Ümmühânî'den bundan daha geniş bir rivayet nakleder. Bu sebeple biz, onun rivayetini de buraya alalım :

Hafız Ebu'l-Kâsim et-Taberânî Abd'ül-A'lâ'nın hadisinde İkrime kanalıyla Ümmühânî'den rivayet eder ki; o, şöyle demiş : Mi'râca çıkarıldığı gece Rasûlullah (s.a.) benim evimde geceledi. Geceleyin ben onu araştırdım. Kureyş'lilerden bir kısmının ona bir şey yapmış olmasından korkarak uykum kaçtı. Rasûlullah (s.a.) dedi ki: Bana Cibril Aleyhisselâm geldi, elimden tuttu ve beni çıkardı. Bir de baktım ki; merkebden büyükçe, katırdan küçükçe bir hayvan kapıda duruyor. Beni onun üzerine bindirdi sonra götürdü, nihayet Beyt el-Makdis'e vardı. Orada bana İbrahim'i gösterdi. Onun yaratılışı benim yaratılışıma çok benziyordu. Benim yaratılışım da onun yaratılışına çok benziyordu. Bana Musa'yı da

gösterdi. O uzun boylu, düz saçlı birisiydi. Ben onu Ezd Şenûe kabilesinin erkeklerine benzettim (çünkü onların boyları uzun olur.) Bana Meryem Oğlu îsâ'yı da gösterdi. O, orta boylu beyaz bir adamdı. Ancak kızıla çalışıyordu. Ben onu Sakîf kabilesinden Urve tbn Mes'ûd'a benzettim. Bana Deccâl'ı da gösterdi. Sağ gözü kördü. Onu da Abd'ül-Uzzâ oğlu Katan'a benzettim : Varıp Kureyş'lilere gördüğümü haber vermek istiyorum, deyince; ben elbisesinden tuttum ve dedim ki: Allah adına sana hatırlatmak isterim. Sen söylediğini inkâr eden ve seni yalanlayan bir topluluğun yanına gidiyorsun, sana kötülüklerinin dokunmasından korkarım. Ümmühânî diyor ki: Elbisesini elimden çekip kurtararak gitti ve onları otururken görüp bana haber verdiği şeyleri onlara da haber verdi. Cübeyr İbn Mut'ım dedi ki: Ey Muhammed, eğer sen eskiden olduğun haldeki bir genç olsaydın aramızda bulunup da bize böyle sözler söylemezdin. O topluluktan bir adam da dedi ki: Ey Muhammed, falanca yerdeki bizim develere de rastladın mı? Hz. Peygamber; evet onları gördüm, bir deveyi yitirmişlerdi ve onu arıyorlardı, dedi. Adam;

falanca oğullarının da devesine rastladın mı? dedi. Hz. Peygamber; evet onları da falanca ve falanca yerde gördüm. Onların kızıl bir devesi çökmüştü. Yanında bir kova su vardı ve o kovada bulunan suyu içmişti. Onlar dediler ki: Öyleyse bize onların sayısını ve başında bulunan çobanları haber ver. Rasûlullah dedi ki : Ben, o sırada meşgul olduğumdan sayamamıştım. Bunun üzerine Hz. Peygamber yattı gözünün önüne develer geldi, develeri saydı ve oradaki çobanların kimler olduğunu öğrendi. Sonra gelip Kureyş'lilere dedi ki: Siz, bana falanca oğullarının devesini sormuştunuz işte o, şöyle ve şöyledir, çobanları da falanca ve falancadır, dedi. Siz bana falanca oğullarının devesini sormuştunuz o da şöyle ve şöyledir. Çobanlar arasında İbn Ebu Kuhâfe ve falancayla falanca vardır. Yarın cırlar sizin yanınıza gelecektir. Tepede bekleyin. Onlar tepeye çıkıp Hz. Peygamberin dediğinin doğru olup olmadığını gözlemeye başladılar. Deveyi karşıladılar ve çobanlara; deveniz kayboldu mu? dedi-leı. Onlar; evet, dedi. Diğerine de; bir kızıl deveniz çöktü mü? dediler. Onlar evet, dediler. Yanınızda bir kova var

mıydı? dediler. Ebubekir dedi ki; evet Allah'a andolsun ki onu ben koymuştum. Kimse ondan içmedi ve toprağa da dökmedi. Ebubekir Hz. Peygamberi doğrulayıp O'na îmân etti. Binâenaleyh o gün «Sıddîk» adını aldı.^[3]

Konunun Açıklanması

Sahîh, hasen ve zayıf olmak üzere bu hadîslerin hepsine vâkıf olunca üzerinde ittifak edilen hususun muhtevası kısaca şöyledir : Ra-sûlullah (s.a.) Mekke'den Kudüs'e geceleyin gitmiştir. Rivayetlerin ifâdeleri farklı da olsa, bir kısmı fazla bir kısmı eksik de olsa bu gidiş bir kerre olmuştur. Bu durum normaldir. Çünkü peygamberden başka herkes hatâ edebilir. İnsanlardan bir kısmı rivayetlerin birbirinden farklı olduğunu görünce; müteaddid isrâların vuku bulduğunu zannetmişlerdir ki bu, çok uzak ve garîb bir zandır. Hiç bir talebi karşılamayacağı gibi, gidilmesi mümkün olmayan bir te'vîle gitmekten öteye geçemez. Müteahhirîn'den bazıları da Hz. Peygamberin bir kez Mekke'den yalnızca Kudüs'e, bir kez de Mekke'den yalnızca gök yüzüne, üçüncü kerre de Kudüs'ten gökyüzüne seyahat ettiğini

belirtmişlerdir. Bu yolu tutmakla bir takım müşküllerden kurtulduklarını sanmaktadırlar. Bu da gerçekten uzaktır. Seleften hiç bir kimseden böyle bir şey nakledümemiştir. Eğer bu mi'râclar birçok kerre olsaydı, Hz. Peygamber bu ayrı mi'râcları ümmetine anlatırdı ve insanlardan pek çokları da bunu müteaçdid kerreler bize naklederlerdi.

Mûsâ İbn Ukbe, Zührî'den nakleder ki; İsrâ, hicretten bir yıl önce olmuştur. Urve de böyle der. Süddî ise altı ay önce vuku bulduğunu söyler. Gerçek odur ki: Hz. Peygamber rü'yâda değil uyanık olarak Mekke'den Kudüs'e götürülmüş, Burak'a bindirilmiş, Mescid'in kapısına varınca bineğini kapının yanına bağlamış, mukaddes eve girmiş ve orada kendi kıblesine dönerek iki rek'at tahiyyet el-mescid namazını kılmıştır. Sonra mi'râca gitmiş —mi'râc; merdiven gibi basamaklı bir şey olup onun üzerinde yukarılara tırmanılır— onunla dünya göğüne çıkmış sonra öteki yedi göğe çıkmış ve her gökte oraya yakın olan mukerrebûnla karşılaşmış ve makamlarına, derecelerine göre göklerde peygamberler onu selâmlamışlardır. Altıncıda Mûsâ Kelimul-lah'a

rastlamış, yedincide İbrahim Halîlullah ile karşılaşmıştır. Sonra Hz. Peygamber o ikisinin ve diğer peygamberlerin makamlarını aşarak öyle bir noktaya varmış ki; orada kaderde olacak şeylere dâir yazıları yazan kalemlerin cızırtısını duymuş. Sidre el-Müntehâ'yı görmüş. Allah'ın azamet üstüne azamet dolu olan emriyle kuşatılmış. Altından yataklarda, müteaddid renkli döşeklerde oturmuş. Melekler onu bürüyüvermişler. Orada Cebrail'i gerçek şekli ile altı yüz kanatlı olarak görmüş. Orada Refrefi ufku tutmuş yemyeşil olarak görmüş. Beyt el-Ma'mûr'u görmüş. Yeryüzündeki Kabe'nin banisi olan İbrahim Ha-lîlullah'i görmüş. Sırtını oraya dayamış oturuyormuş. Semavî Kâ'be'-ye her gün ibâdet için yetmiş bin melek girer sonra kıyamet gününe kadar bir daha dönmezmiş. Cenneti ve cehennemi görmüş. Allah Te-âlâ orada kendisine elli vakit namazı farz kılmış, sonra, Allah'tan bir rahmet ve kullarına bir lütuf olarak beşe indirmiş. Bu itinâda namazın değeri ve önemi açık olarak görülmektedir. Sonra Beyt el-Makdis'e inmiş onunla beraber peygamberlerde inmişler ve namaz vakti gelince orada peygamberlere

namaz kıldırması. Bu namazın o günün sabah namazı olması muhtemeldir. Bazıları Hz. Peygamberin peygamberlere gökte imamlık ettiğini iddia etmektedirler. Rivayetlerin açık ifâdesine göre; Hz. Peygamber Beyt el-Makdis'te imamlık etmiştir. Ancak bazıları, Beyt el-Makdis'e ilk girdiğinde imamlık ettiğini söylerlerse de açık olan, tekrar Beyt el-Makdis'e dönüşünde imamlık etmiş olmasıdır. Çünkü Hz. Peygamber peygamberlerin bulundukları makamda onlarla karşılaştıkça; teker teker Cebrail'e onların kim olduğunu soruyor ve o da kendisine bunlar hakkında bilgi veriyordu. Uygun olan da budur. Çünkü o, ilkin yüce huzura istenmişti ki kendisine ve ümmetine Allah'ın dilediği emirler farz kılınsın. Sonra istenileni yerine getirip tamamladıktan sonra o ve kardeşi peygamberler toplanmışlar ve o imamlığa geçirilerek diğer peygamberlere olan üstünlüğü ve fazileti ortaya konmuştur. Peygamberin imamlığı, Cebrail Aleyhisselâm'ın bu konudaki işareti üzerine olmuştur. Sonra Kudüs'ten çıkmış, Burak'a binip

geceleyin Mekke'ye dönmüştür. En doğrusunu Allah Sübhânehu ve Teâlâ bilir.

Hz. Peygambere süt, bal veya süt ve içki veya süt ve su veya hepsinin birlikte sunulduğu kaba gelince; bunun Beyt el-Makdis'te olduğu vâriddir. Gökte iken olduğu da vâriddir. Bu, gelene bir ikram olduğu için, burada da, orada da olması muhtemeldir. Allah en iyisini bilendir.

Sonra insanlar mi'râcın Hz. Peygamberin bedeniyle ve ruhu ile birlikte mi, yoksa yalnızca ruhen mi olduğu konusunda iki ayrı görüş serdetmişlerdir.

Bilginlerden ekseriyyeti, Hz. Peygamberin bedeniyle ve ruhuyla uyurken değil uyanık olarak mi'râca çıktığı konusunda görüş birliği etmişlerdir. Ancak Hz. Peygamberin bundan önce rü'yâ ile buraları görmüş olması, sonra uyanık olarak görmüş olması da reddedilemez. Çünkü Hz. Peygamber ne zaman bir rü'yâ görse rü'yâsı gün aydınlığı gibi çıkardı. Buna delil Allah Teâlâ'nın «kulunu geceleyin Mescid-i Harâm'dan Mescid-i Aksâ'ya yürüten Allah'ı tesbîh ederiz» kavlidir. Tesbîh, ancak çok büyük işler

sırasında olur. Eğer Hz. Peygamber uyurken gerçekleşmiş olsaydı, bu büyük olarak kabul edilebilecek önemli bir şey sayılmazdı. Ayrıca Kureyş'li kâfirler onu yalanlamaya tevessül etmezlerdi. Müslüman olmuş bulunan bazı kimselerin de dinlerinden dönmelerine neden olmazdı. Ayrıca «kul»; rûh ve bedenin toplamından ibarettir. Nitekim Allah Teâlâ «kulunu geceleyin götürmüştür» buyuruyor. Ayrıca «sana gösterdiğimiz rü'yâ ancak insanlar için bir imtihandır.» (İsrâ, 60) buyurmaktadır. İbn Abbâs der ki: Bu, gözle görülen bir rü'yâ idi. Rasûlullah (s.a.) a gösterilmişti. Bu kavli Buhârî rivayet eder. Allah Teâlâ buyuruyor ki: «Göz ne kaydı ne de aştı.» (Necm, 17) Göz ruhun değil bedenin âletidir. Ayrıca Hz. Peygamber Burak'ın üzerinde taşınmıştır. Burak beyaz, parlak ve göz alıcı bir hayvandır. Bu da rûh için değil, ancak beden için bir araç olabilir. Rûh hareketleri bakımından üzerine bineceği bir bineğe ihtiyâç duymaz. Allah en iyisini bilendir.

Başkaları da dediler ki: Rasûlullah (s.a.) bedeniyle değil, ruhuyla mi'râca çıkmıştır.

Muhammed İbn İshâk İbn Yessâr Sîret'inde der ki: Bana Ya'kûb İbn Utbe İbn Muğîre İbn el-Ahnes dedi ki: Muâvi-ye İbn Ebu Süfy.ân'a Hz. Peygamberin mi'râcı sorulduğu zaman, şöyle demiştir: Bu, Allah tarafından gösterilmiş sâdık bir rü'yâ idi.

Ebubekir'in ailesine mensûb bazıları bana dediler ki: Hz. Âişe şöyle dermiş; Rasûlullah (s.a.) in cesedi kaybolmadı sâdece o, ruhuyla mi'râca çıkmıştı. İbn İshâk der ki: Onun bu sözü reddedilmemiştir. Çünkü Hasan'ın ifâdesine göre; «Sana gösterdiğimiz rü'yâ ancak insanlar için bir imtihandı» âyeti bu vesile ile nazil olmuştur. İbrahim'den bahsederken de Allah Teâlâ şöyle hikâye etmektedir: «Ben rü'yâ-da seni kurbân kesiyor görüyorum. Bak ne dersin?» Sonra bunu uygulamaya geçti. Anladım ki vahiy peygamberlere hem uyanıkken hem de uyurken gelir. İbn İshâk der ki: Rasûlullah (s.a.) : İki gözüm uyuyor ama kalbim uyanıktır, buyurdu. Allah hangisinin gerçekleştiğini en iyi bilendir. Allah hangi durumu isterse onu uyurken ve uyanıkken gösterir. Bütün bunlar haktır, doğrudur. İbn İshâk'm ifâdesi burada son buluyor.

Ancak Ebu Ca'fer İbn Cerîr Taberî tefsirinde bu görüşü red ve inkâr ederek kötüler ve : Bu görüşün, Kur'an'ın akışınır açık anlamına aykırı olduğunu belirtip yukarıda geçen bazı delilleri irâd ederek bunu reddeder. Allah en iyisini bilendir.

Hafız Ebu Nuaym el-İsfahânî, Delâil en-Nübüvve isimli eserinde Muhammed İbn Ömer el-Vâkıdî'den nakleder ki; o; şöyle demiş : Bana Mâlik İbn Ebu Rical, Amr İbn Abdullah kanalıyla Muhammed İbn Kâ'b el-Kurazî'den nakletti ki; o şöyle haber vermiş : Rasûlullah (s.a.) Dihye İbn Halîfe'yi Kayser'e gönderdi. Muhammed İbn Kâ'b Dihye'-nin Kayser'e gidişini ve dönüşünü nakleder ki; bu ifâdede Heraklius'-un aklının genişliğine delâlet eden büyük işaretler vardır. Kayser'in huzuruna Şam'da bulunan tüccarlar çağrıldığında Ebu Süfyân Sahr İbn Harb ve arkadaşları getirildiler. Buhârî ve Müslim'in yeri gelince zikredileceği gibi rivayet ettikleri meşhur mes'eleleri, Kayser Heraklius onlara sordu. Ebu Süfyân, Hz. Peygamberin durumunu Kayser'in yanında küçük düşürmeğe ve önemsizmiş gibi göstermeğe gayret etti. Ve bu mahalde Ebu Süfyân

der ki: Doğrusu benim Hz. Peygamberi Kayser'in gözünden düşürmek için yeterli sözleri söylememe engel olan husus, onun yanında bir yalan söyleyip de bundan dolayı beni sorumlu tutması endîşesi idi. Bu durumda o, benim söylediklerimden hiç birini doğru saymazdı. Ebu Süfyân der ki: Ben Kayser'e onun mi'râca gittiğini anlatırken dedim ki: Ey hükümdar, onun yalan söylediğini bildiren bir haber vereyim mi sana? Kayser, nedir o? dedi. Ben dedim ki: O, bizim toprağımızda bulunan Harem-i Şeriften geceleyin çıkıp sizin mescidiniz olan şu îlyâ (Kudüs) mescidine geldiğini ve sabah olmadan önce o gece tekrar bizim yanımıza döndüğünü iddia ediyor. Ebu Süfyân diyor ki: îlyâ Patriği de Kayser'in yanı başındaydı. Patrik dedi ki: O geceyi biliyor musun? Kayser ona baktı ve dedi ki: Nereden bileceksin? Patrik dedi ki: Ben gece Kudüs mescidinin kapılarını kapamadan önce yatmazdım. O gece bütün kapıları kapamıştım. Ancak bir kapıyı kapayamadım. Yanımda çalışanlardan ve raescidde hazır bulunanlardan yardım istedim, cnlar da gelip bana yardım ettiler ama kapıyı yerinden kımıldatamadık. Sanki bir dağla

uğraşıyorduk. Marangozları çağırdım. Baktılar ve dediler ki: Bu kapının üstü yıkılmış. Sabah olup bu yıkıntının nereden geldiğini görünceye kadar yerinden oynatamayız. Patrik dedi ki: Döndüm ve her iki kapıyı açık bıraktım. Sabah olunca oraya geldiğimde, mescidin bir köşesinde bulunan taş delinmişti ve taşın üzerinde bir hayvanın bağının izi vardı. Arkadaşlarıma dedim ki: Bu kapı, bu gece bir peygambere açılmıştır ve o, bu gece bizim mescidimizde namaz kılmıştır... Hafız Ebu Nuaym el-Is-fahânî hadîsin tamâmını zikreder.

Hafız Ebu'l-Hattâb Ömer ibn Dehye, «et-Tenvîr Fî Mevlid'is-Si-râc'il-Münîr» isimli kitabında îsrâ hadîsini Enes tankıyla zikrettikten ve üzerinde uzun uzadıya söz ettikten sonra şöyle der : İsrâ hadîsi ile ilgili rivayetler Ömer İbn Hattâb, Ali, İbn Mes'ûd, Ebu Zerr, Mâlik İbn Sa'saa, Ebu Hüreyre, Ebu Saîd, İbn Abbâs, Şeddâd İbn Evs, Übeyy İbn Kâ'b, Abdurrahmân İbn Kurt, Ebu Hayye el-Ansârî, Ebu Leylâ el-An-sârî, Abdullah İbn Amr, Câbir, Huzeyfe, Büreyde, Ebu Eyyûb, Ebu Ümâ-me, Semure İbn Cündeb, Ebu Hamrâ, Suheyb er-Rûmî, Ümmühânî,

Aişe, ve Esmâ Bint Ebubekir gibi zevat tarafından rivayet edilerek tevatür kesbetmiştir. Bunlardan bir kısmı olayı bütün detaylarıyla anlatırken, bir kısmı isnâdlarında ihtisar yaparak anlatmışlardır. Bazı-
larının rivayetleri; sahîh hadîs şartını hâiz değilse de, İsrâ hadîsi üzerinde müslümanlar icmâ' etmişlerdir. İmansız zındıklar ise ona itiraz etmişlerdir. Onlar «Allah'ın nurunu ağızlarıyla söndürmek isterler. Allah ise nurunu tamamlayacaktır. Kâfirler istemeseler de.»^[4]

İzahı

İsrâ ve Mi'râc Hâdisesinin Tahlili

İsrâ Hz. Peygamber (s.a.) in gece Mescid-i Haram (Kâ'be) dan Mescid-i Aksa (Beyt el-Mukaddes, Kudüs) ya —hadîslerde ayrıntılı olarak belirtildiği gibi— götürülmesidir. Mi'râc da; Hz. Peygamber (s.a.) in' Kudüs'ten Sidret el-Müntehâ'ya kadar yolculuğudur. Bazı tek tük rivayetlere göre İsrâ ve Mi'râc ayrı ayrı meydana gelen iki olaydı. Ancak İslâm ümmetinin galip ekseriyeti, —ki bunlar arasında en meşhur ulemâ, fakihler, muhaddisler ve müfessirler yer almaktadır— İsrâ ve Mi'râcın aynı zamanda meydana

gelen olaylar olduğuunda birleşmişlerdir. Bu genel inanca göre Rasûlullah bir gece, bedeni ve ruhuyla uyanık bir durumda Kâ'be'den Kudüs'e götürüldü ve aynı gece semânın en üst noktasına varıp Cenâb-ı Allah'ın huzuruna çıkarıldı ve sabah elmadan Mekke'ye döndürüldü.

Mi'râc vak'ası ne zaman meydana geldi? Kesin tarihi nedir? Bununla ilgili olarak çeşitli rivayetlere rastlıyoruz. İbn Sa'd'ın Vâkıdî'ye dayanarak naklettiği rivayete göre bu olay 17 Ramazân, Bi'setten sonra 12. yılda, yani hicretten 18 ay önce meydana geldi. Burada şunu belirtmekte fayda vardır ki; Bi'setten sonra tesbît etmeye çalıştığımız tarih, Buhârî ve Müslim'de Hz. Abdullah İbn Abbâs'a atfen kaydolunan hadîse dayandırılmıştır. Hz. Abdullah İbn Abbâs diyor ki : Rasûlullah (s.a.) a ilk vahiy geldiği zaman kendisi kırk yaşında idi.. Rasûlullah, bundan sonra 13 yıl Mekke'de kaldı ve 10 yıl Medînede. Bu kayda dayanarak biz de diyoruz ki Medine'ye hicret, Bi'setten sonra 13. yılın sonunda oldu. İbn Sa'd başka bir kaynağa dayanarak bu vak'anın Bi'setten sonra 13. yılda 17 Rebiülevvel'de yani Hicret'ten

yaklaşık bir yıl önce vuku bulduğunu yazmıştır. Beyhakî, Mûsâ İbn Ukbe'ye dayanarak ve o da İmâm Zühri'ye dayanarak. Mi'râcın tarihinin aynı olduğunu belirtmiştir. Urve İbn Zübeyr'in rivayetine göre de bu tarih doğru çıkıyor. Bunu İbn Lehîa'ya, Ebu'l-Esed'e dayanarak nakletmiş-tir. Aynı sebeblerden İmâm Nevevî, Mi'râc için bu tarihin doğru olduğunu ifâde etmiştir. İbn Hazm ise «icmâ'» in fikrinin bu olduğunu iddia etmişse de doğru değildir. İsmâîl es-Süddî'nin bu vak'a ile ilgili olarak iki rivayeti nakl olunmuştur. Bunlardan biri Taberî ve Beyhakî tarafından nakl olunmuştur, ve bunda Mi'râcın Hicret'ten bir yıl beş ay Önce; yani Bi'setten sonra 12. yıl 1 Şevval târihinde cereyan ettiği ifâde olunmuştur.. Hâkim tarafından nakledilen ikinci rivayete göre bu olay, Hicret'ten bir yıl dört ay önce meydana geldi. Buna göre, Mi'râcın Zilka'de ayında olduğu söylenmiştir. İbn Abdülberr ile İbn Ku-teybe, Mi'râcın Hicret'ten bir yıl sekiz ay öncesinin (yani, Bi'sat sonrası 12. yıl Receb) bir vak'ası olduğunu belirtmişlerdir. İbn Fâris, Hicret'ten bir yıl üç ay, İbn el-Cevzî Hicret'ten sekiz ay önce ve Ebu Rebî' İbn Salim altı ay önceki bir

hâdise olduğuna işaret etmişlerdir. Bir rivayet de Hicret'ten on bir ay öncekidir, bunu İbn el-Münîr, «Sîret-i İbn Abdülberr'in Şerhi» nde yazmıştır. İbrâhîm İbn İshâk el-Harbî bunun kesinlikle Mi'râcın tarihi olduğunu ifâde etmiştir. Fakat en meşhur rivayet, Mi'râcın 27 Receb tarihinde olmasıyla ilgilidir. Allâme Zürkâ-nî'nin dediği gibi, bir rivayet veya ifâdenin başka bir rivayet veya ifâdeye tercih edilmesi için yeterince delil yoksa, en çok meşhur olan rivayet kabul olunmalıdır. Burada da durum aynıdır.

Mi'râc vak'ası, Nebî-i Kerîm (s.a.) in tevhîd için dünyaya sesini duyurmaya başlamasından 12 yıl geçtikten sonra meydana geldi. O zamana kadar muhalifler İslâmî davet ve hareketin yolunu kapatmak için her yola baş vurmuşlardı. Hile, desise, entrika, iftira, baskı, zulüm ve işkence, kısacası, bütün yollar denenmişti. Ama, her noktada ve her aşamada gerek RasûluUah (s.a.) gerekse, fedakâr arkadaşları sabır, metanet, sebat ve dirayetin en güzel örneklerini vererek hareket ve davalarını canlı tutmuşlar ve günden güne geliştirmişlerdi. Her türlü

engele karşı İslâm'ın sesi Arabistan'ın her köşesine yayılmıştı. Arabistan'ın tek bir kabilesi yoktu ki, bundan üç-dört kişi RasûluUah (s.a.) in davetinden etkilenmiş olmasın. Bizzat Mekke'de kelleyi koltukta taşıyan fedailer hatırı sayılır bir grub olmuşlardı. Medine'de Evs ile Haz-rec gibi kuvvetli kabilelerin hemen hemen bütün üyeleri RasûluUah (s.a.) in ve müslümanların destekçisi haline gelmişlerdi. Artık müslümanların daha rahat bir ortamda çalışabilmek için Mekke'den Medine'ye hicret edip kuvvetlerini toplama ve etkinliklerini daha geniş çapta gösterme zamanı gelmişti. İşte bu yol ayrımında İsrâ ve Mi'râc gibi, büyük tarihî ehemmiyet taşıyan olaylar meydana geldi. Rasûlul-lan (s.a.) göklere çıkarak Cenâb-ı Allah ile beraber oldu ve dünyaya döndükten sonra başından geçenleri ve İsrâ sûresinde yer alan kıssayı arkadaşlarına anlattı.

İsrâ sûresinin ilk âyetinde Rasûlullah (s.a.) in sâdece Mescid-i Haram (Beytullah) dan Mescid-i Aksâ'ya (Kudüs) götürülmesinden bahsedilmiştir. Bunun amacı da, Cenâb-ı Allah'ın kuluna bazı alâmet ve işaretlerini göstermek olduğu belirtilmiştir.

Kur'an-ı Kerîm'de İsrâ ve Mi'râc ile ilgili başka teferruat yoktur. Fakat hadislerde ve siyerlerde bu vak'a ayrıntılı biçimde ele alınmıştır. Bu vak'ayı rivayet eden sahabelerin sayısı en az yirmi beştir, ki istiksâ ile bu sayı kırk beşe kadar çıkıyor. Bu rivayetlerin en etraflıcası Hz. Enes İbn Mâlik, Hz. Ebu Hüreyre, Hz. Ebu Saîd el-Hudrî, Hz. Mâlik İbn Sa'saa, Hz. Ebu Zerr el-Gıfârî, Hz. Şeddâd İbn Evs, Hz. Abdullah İbn Abbâs, Hz. Abdullah İbn Mes'ûd ve Hz. Ümmü Hânî'nin rivayet ettikleridir.

Hadislerde etraflıca verilen bilgiye göre gece vakti Cebrail (a.s.) RasûluUah (s.a.) ı uyandırıp Burak (at) üzerinde Mescid-i Harâm'dan Mescid-i Aksâ'ya götürdü. Rasûlullah (s.a.) Mescid-i Aksâ'da diğer peygamberler ile birlikte namaz kıldı. Daha sonra semâya yolculuk etti ve göğün çeşitli katlarında muhtelif büyük peygamberlerle buluştu. Semânın en yüksek katına çıktıktan sonra da Cenâb-ı Allah'ın huzuruna çıktı. Rasûlullah (s.a.) in, Allah Teâlâ tarafından kabulü sırasında ümmetine beş vakit namaz farz oldu. Bu kabulden sonra Hz. Peygamber (s.a.) Kudüs'e ve oradan da Mescid-i Harâm'a döndü.

Bu kudsî yolculuk sırasında Hz. Peygamber (s.a.) e cennet ile cehennem de gösterildiği çeşitli rivayetlerde ifâde olunmuştur. Ayrıca rivayetlerden, ertesi gün Hz. Peygamber (s.a.) bu yolculuktan bahsedince; kâfirlerin buna çok güldüğü, bunu bir alay konusu yaptığı, müs-lümanlardan bazısının îmânının da sarsıldığı sabittir.

Hadîs-i şerîflerdeki bu. ayrıntılar Kur'an-ı Kerim'e aykırı değildir, aksine Kur'an-ı Kerîm'in ifâdesinin izahı mahiye tindedirler. Bu sebeble, hadîslerdeki bu ek bilgilerin reddedilmesi için ortada herhangi bir sebep yoktur.

Hz. Peygamber (s.a.) in Mi'râc yolculuğu nasıldı? Bu yolculuk rü'-yâda mı yapılmıştı, yoksa uyanık ve ayıkken mi? Rasûlullah (s.a.) bu yolculuğa fiilen ve bedenen mi çıkmıştı; yoksa bir yerde otururken ma'nen ve hayâller âleminde mi semâyı gezmişti? Bu sorunun cevabını bizzat Kur'an-ı Kerim'in kelimeleri vermektedir. «Sübhân-ellezî Esra» ile söze başlamak gösteriyor ki; bu, çok fevkalâde ve muazzam bir vak'a idi ve sâdece Allah'ın kudretiyle vuku buldu. Rü'yâsında bir kişiye bu gibi şeylerin gösterilmesi ya

da bir kişinin ilham ve keşif yoluyla bunlara tanık olması, böylesine kuvvetli bir ifâde ile söze başlamayı gerektirmez. «Her türlü ayıp ve kusurdan münezzeh olan Allah, kuluna (rû'yâsında veya ilham yoluyla) âyetlerinden bazısını göstermek için...» gibi bir ifâde kullandığı takdirde rû'yâ ve ilhamın pek değer taşımadığı ortaya çıkar. Bunun yanı sıra, «gece vakti götüren» deymi de, Mi'râcm fiilen ve bedenen olduğunu göstermektedir. Rû'yâ-da, ilhamda veya hayâlde bir kişiye bir yerin gezdirilmesi için «götürme» fiilinin kullanılması uygun olmaz. Onun için, bu yolculuğun fi-ziken ve vücûdça olduğunu kabul etmek zorundayız. Bu, sâdece ma'-nevî veya zihnî bir tecrübe değildi. Rasûlullah (s.a.) bu yolculuğa bilinçli olarak çıkmış ve her şeyi gözleriyle görmüştü.

Şimdi, Rasûlullah (s.a.) in uçak veya diğer herhangi bir vâsıta olmaksızın Cenâb-ı Allah tarafından Mekke'den Kudüs'e bir gecede gitmesi mümkün idiyse, hadîs-i şeriflerde yer alan diğer tafsilât niye mümkün olmasın? Bir şeyin mümkün olup olmaması bahsi, ancak bir insanın kuvveti ve kudreti söz konusu olunca ortaya çıkar. Eğer mesele,

Allah ile ilgiliyse onun mümkün olması konusunda tereddüde düşmek, Allah'ın Kâdir-i Mutlak sıfatına inanmamak anlamına gelir. Madem ki Allah her şeye kadirdir, o zaman en umulmadık işleri yapabilir. Cenâb-ı Allah bir kulunu, maddeler âleminin en hızlı nesnesi olan ışığın bile milyarlarca yılda yetişebileceği bir yere bir anda götürebilir. Zaman ile mekânın sınırlan mahlûklar için geçerlidir. Kâlnât'ın Yaraticısı için değil.

Mi'râc yolculuğu hakkında hadîs-i şeriflerde yer alan tafsilâtlı ma'lûmâta, hadîs münkirleri tarafından muhtelif itirazlar yapılmıştır, ama bunlardan sâdece ikisi dikkate değerdir.

Birincisi; bu vak'a, Cenâb-ı Allah'ın muayyen bir yerde kalması intibainı veriyor. Zîrâ böyle olmasaydı. Rasûlullah (s.a.) in bu kadar yol kat'ederek O'nun yanına gitmesine ne gerek vardı?

ikincisi; henüz kıyamet kopmamış ve Mahşer'de kimsenin ameli hakkında muhakeme yapılmamışken, Rasûlullah (s.a.) in cennet ve cehennemde gezdirilmesi ve cehennemde işkenceye tâbi olan veya cezalarını çekmekte olan kulları görmesi nasıl

mümkün olabilir? Eğer insanlara ceza veya ödöl, kıyametten sonra verilecekse, söz konusu insanların cehennemde ceza çekmelerinin anlamı nedir?

Dikkat edilirse bu iki itiraz da bilgisizlik ve dar görüşlölüğün mahsûlüdürler. Birinci itiraz yanlıştır; zîrâ Cenâb-ı Allah, şüphesiz zaman ve mekân sınırının ötesindedir ve belirli bir makamı yoktur, ama mah-lûklarıyla münâsebetlerinde kendi zaafından değil kulları ve diğer yaratıklarının sınırlı durumu ve zaafından dolayı sınırlı bazı yollara başvurmayı takdir eder. Meselâ Kâdir-i Mutlak mahlûklarıyla konuşunca, insanların kolaylıkla dinleyip anlayabilecekleri yolları seçer. Halbuki bizzat Cenâb-ı Allah'ın kelâmı, evrensel bir nitelik taşıyor. Aynı şekilde Cenâb-ı Allah kullarından birine, muhteşem saltanatının çeşitli alâmet ve örneklerini göstermek istediği zaman onu muayyen bir yere getirtiyor ve o şeylerin bulunduğu yerleri gezdiriyor. Gayet tabîî ki bir kul, bütün kâinatı aynı anda göremez. Cenâb-ı Allah için bu bir mesele değildir, bir şeyi müşâhade etmek için bir yerden bir yere gitmesine gerek yoktur. Ama kul, bir yerden bir yere

gitmeden, görmek ve gözlemek istediği' şeyi göremez. Aynı durum, Allah'ın huzuruna çıkılması için geçerlidir. Şüphesiz, Allah belirli bir yerde bulunmuyor ama kulu, O'nu bir yerde görmeye mecburdur. Bu sebeple Allah'ın nuru orada toplanmalıdır.

İkinci itiraz da yanlıştır. Zîrâ Mi'râc kandilinde Rasûlullah (s.a.) a gösterilen pek çok şeyden bazısı temsil, gösteri ve prototip mâhiyetinde idi. Meselâ gezi sırasında fitne yaratan bir söz; küçük bir delikten koskoca boğanın çıkması ve bir daha o deliğe girmeyişi olarak gösterildi. Temsillerden biri de, zina yapanların durumuydu. Zina yapanlar önlerinde taze ve nefis et varken bozuk, çürümüş ve kokuşmuş ete rağbet eden kişiler olarak gösterildi. Aynı şekilde Rasûlullah (s.a.) a cehennemde bazı kimselerin azâb ve ceza çektikleri gösterilmişse, bunlar da sâdece birer gösteriydi. Anlatılmak istenen; kötü amel işleyenlerin, kıyametten sonra cehennemde aynı şekilde yanacaklarını ve azâb çeceklerini bilmeleriydi.

Mi'râc konusunda şunu unutmamalıyız ki; peygamberlerden her biri, kendi mevki ve makamına göre, Cenâb-ı Allah tarafından yeryüzünde ve göklerdeki meleklerle tanıştırılmış ve aradaki maddî perde aralanarak ğaib'deki ebedî gerçekler gösterilmiştir. Zâten ğaib'den gelen bu bilgilerden dolayıdır ki; peygamberler, alelade düşünür ve filozoflardan üstün bir mevkiye sahip bulunuyorlar. Bir düşünür veya filozof ne söylüyorsa kıyâs ve tahmine dayanarak söylüyor. Fakat peygamberlerin söyledikleri, doğrudan elde ettikleri bilgi ve gözleme dayanıyor. Böylece peygamberler, filozoflara göre daha emîn bir şekilde ğaib'den ve bazı bilinmeyen gerçeklerden haber verebiliyorlar.

Mi'râcın bir rü'yâ olduğunu isbât etmeye çalışanlar, umumiyetle iki delil ileri sürerler. Bunlar, Isrâ sûresinin altmışıncı âyetinde «temaşa» kelimesi ile bunun imâ edildiğini öne sürerler. İleri sürdükleri birinci delil budur, tkinci delil ise şudur : Hz. Âişe'nin bir rivayetinde : Hz. Peygamber (s.a.) in vücûdu değil ruhu götürülmüştü, ifâdesi kullanılmıştır.

Ne var ki, ortaya atılan delili bizzat Kur'an-ı Kerîm takbih ve tek-zîb etmektedir. Şimdi asıl âyete bir göz atalım. Âyette, «Sana gösterdiğimiz o temaşayı bir fitne (imtihan) yaptık.» denilmiştir. Bu âyette «temaşa» kelimesini rü'yâ anlamında kullanırsak, bunun fitne yapılması herhangi bir anlam taşır mı? Rü'yâda insan her şeyi görür. Eğer Rasûlullah (s.a.) deseydi ki: Ben rü'yâmda bu gece Mescid-i Harâm'-dan Mescid-i Aksâ'ya gittik; o zaman herhangi bir fitne çıkmasına gerek var mıydı? Böyle bir durumda ne bir müslümanın îmânı çetin bir sınavdan geçerd, ne de kâfirler bunu alaya alabilirlerdi. Hiç bir kimse de kalkıp bu yolculuğun isbâtı için Rasûlullah (s.a.) in bir delil göstermesini istemeyecekti. Fitne çıkma ihtimâli, ancak Rasûlullah (s.a.) in bu yolculuğu bedenen ve şuurlu bir şekilde yapmış olmasını anlatması durumunda ortaya çıkabilirdi.

Ayrıca âyette kullanılan Arapça «rü'yâ» kelimesinin, sâdece «rü'yâ» anlamına geldiğini iddia etmek de doğru değildir. Arap dilinde gerek «rü'yâ» gerekse «ru'yet» kelimesi aynı anlamdadırlar ve birbirinin yerine rahatlıkla kullanılabiliyor. «Kurba»

ve «kurbet» kelimeleri' de aynı şekilde eş anlamda kullanılabiliyor. Arap dilinin en büyük uzmanlarından sayılan Hz. Abdullah İbn Abbâs (r.a.) Kur'an-ı Kerîm'in söz konusu âyetini tefsir ederken şu açıklamada bulunmuştur : Bu, Hz. Peygamberin Kudüs'e gittiği gece kendi gözleriyle gördüğü bir tema-

İsrâ, 1)şâ idi. (Buhârî, Tirmizî, Neseî). Saîd İbn Mansûr, Hz. Abdullah İbn Abbâs'ın bu açıklamasını naklederken şu kelimeleri de eklemiştir: Bu; rü'yâlarda görülen bir temâşâ değildi. Saîd İbn Mansûr başka bir se-nedle Hz. Abdullah İbn Abbâs'ın şu sözlerini de nakletmiştir. Bu kelimedden, Kudüs yolunda Rasûlullah (s.a.) a gösterilen temâşâ kasdedil-miştir.

Şimdi gelelim Hz. Âişe (r.a.) ile ilgili hâdiseye. Aslında Hz. Âişe'-ye âit olduğu söylenen bu hadîs sened bakımından çok zayıftır. Mu-hammed İbn İshâk bunu şu kelimelerle nakletmiştir: Ebubekir ailesinden bazı kimseler (veya bir kişi), bana Hz. Âişe'nin şöyle dediğini nakletmişlerdir : Bu gibi kelimelerle anlatılan bir hadîsin, kaynağının meçhul

olduğu ortadadır. Böyle meçhul senedli bir hadîsin, mutlaka Hz. Âişe'ye âit olduğu nasıl söylenebilir? Buna karşı çok daha sağlam senedlerle bizzat Rasûlullah (s.a.) in ifadeleriyle anlatılan rivayetler nasıl reddedilebilir? Bu rivayetler doğru ve kuvvetli pek çok senedle son derece güvenilir ve geçerli hadîs kitablarında Hz. Enes İbn Mâlik, Hz. Mâlik İbn Sa'saa, Hz. Ebu Hüreyre, Hz. Ebu Saîd el-Hüdrî, Hz. Ebu Zerr el-Gıfârî, Hz. Şeddâd İbn Evs ve diğer muhterem sahabeler tarafından naklolunmuştur. Bizzat Hz. Âişe'nin bir rivayeti var ki, Bey-hakî tarafından müttassıl senedlerle naklolunmuştur. Bunlarda şu ayrıntılara rastlıyorum : İsrâ'mn ertesi sabah Hz. Peygamber (s.a.) gece geçirdiği tecrübeyi anlatıyordu. Bu hikâyeyi anlatması üzerine kendisine îmân etmiş olanlardan birkaç kişi mürted (dininden döndü, dönek) oldu. Bu şahıslar bu haberi Hz. Ebubekir (r.a.) e getirdiler ve : Baksana arkadaşın ne diyor? O, bu gece Kudüs'e götürüldüğünü söylüyor, dediler. Hz. Ebubekir : O, öyle mi diyor, diye sordu. Onlar; evet, dediler. Hz. Ebubekir dedi ki: Eğer O öyle diyorsa doğrudur. Onlar : Onun aynı gece Kudüs'e

gidip sabah döndüğü yolundaki ifâdesini de mi doğru buluyorsun? diye sordular. Hz. Ebubekir dedi ki: Ben sabah, akşam onun gökten gelen haberlerini tasdik ederim. Şimdi Hz. Âişe'nin bu ifâdesini, göz önünde bulundurursak, daha önce zikrettiğimiz senedi meçhul rivayetinın doğru olduğunu söyleyebilir miyiz?

Miracın Hakikati

Mi'râc vak'ası aslında zamanın akışım değiştiren ve tarih sayfalarına geçici iz bırakan, insanlık tarihinin en büyük olaylarından biridir. Mi'râcın asıl önemi, keyfiyetinde veya mâhiyetinde değil, güttüğü amaç, hedef ve doğurduğu sonuçlardadır.

Gerçek şu ki, üzerinde yaşamakta olduğumuz dünya denilen gezegen, Cenâb-ı Allah'ın uçsuz bucaksız muhteşem saltanatının çok küçük bir bölümüdür. Buraya gönderilen peygamberlere bir bakıma Genel vâlî, v&lî veya kaymakam diyebiliriz. Aslına bakılırsa, dünyevî hükümet İle ilâhi saltanat arasında büyük fark vardır, bunun icâbları da farklıdır. Çünkü dünyevî bir hükümette vâlî ve kaymakam sâdece mülkî âmir oluyorlar ve sâdece

idâri işlerle ilgilenirler. Halbuki ilâhî saltanatta vâlî veya kaymakam sıfatındaki peygamberler insanlara En Büyük Hükümdâr'a tâbi olma, O'nun emirlerine göre hareket etme, iyi ahlâk ve karaktere sahip olma, insanlığın yolunu aydınlatan hakikî ilim ve irfanı yayma, kültür ve medeniyetin altın usûllerini öğretme şekillerini gösterirler. Fakat yine de her ikisi arasında bir benzerlik vardır. Dünya'da merkezî hükümetler ancak güvendikleri ve işin ehli olarak tanıdıkları kişilere valilik görevi verirler. Bu görevi üstlenen vâ-lilere idarenin iç mekanizması anlatılır, hükümetin güttüğü genel politikası anlatılır ve alelade vatandaşların bilemediği bir takım devlet sırları anlatılır. Allah'ın saltanatı da hemen hemen aynı çizgilerde bulunur. Burada da Allah Teâlâ'nın en güvendiği kişileri peygamberlik mertebesine yükseltir, Ve bu makama getirildikten sonra bizzat Allah onlara ilâhî nizâmın nasıl kurulmuş olduğunu ve nasıl çalıştığını gösterir. Allah, onlara diğer insanların bilmediği ve bilmelerinde de herhangi fayda bulunmayan Kâinatın bazı sırlarını aşikâr eder. Meselâ, Hz. İbrahim'e yeryüzü ve gökteki iç düzen

hakkında bilgi verildi (En'âm, 75). Ayrıca Hz. İbrahim'e ölümleri nasıl dirilttiği de gösterildi. (Bakara, 260). Hz. Mûsâ, Tûr dağında Allah'ın tecellîsini ve nurunu gördü. (A'râf, 143) Hz. Mûsâ ayrıca özel bir kulla dolaştırıldı ki, Allah'ın irâdesine göre din ve dünya işlerinin nasıl yapıldığını görebilsin. (Kehf, 60-82). Rasûlullah (s.a.) da benzeri tecrübelerden geçirildi. Ra-sûlullah (s.a.) bazan Allah'a yakın olan meleklerden birini açık bir biçimde gökte görüyordu. (Tekvîr, 23), bazan da melek kendisine aralarında iki yay kadar mesafe bulunmayacak derecede yakın oluyordu. (Necm, 6-9), bazan aynı melek Rasûlullah'ı maddeler âleminin son haddi olan Sidret el-Müntehâ'ya götürüyor ve orada Rasûlullah, Allah'ın büyük işaretlerini görüyor (Necm, 13-18). Fakat Mi'râc, sâdece gözlem ve incelemeden ibaret değildi ve bunun önemi çok daha büyüktü. Mi'râcî şöyle bir olaya benzetebiliriz : En Büyük Hükümdar ta'-yîn ettiği .valisini çok önemli bir tarihte Başkeht'e davet edip kendisine bazı görevler veriyor ve bu arada kendisine bazı tenbîh ve direktiflerde de bulunuyor. İşte Hz. Peygamber (s.a.) de bu şekilde Cenâb-ı

Allah'ın huzuruna çağırıldı. Zîrâ İslâmî davet, bir dönüm noktasına gelmişti ve bu noktada Rasûlullah (s.a.) a bazı özel görev ve direktifler verildi.

Şimdi biz, akıllara durgunluk yeren bu müdhiş Mi'râc yolculuğunun ayrıntılı olarak yer aldığı hadîslerin özetini sunmağa çalışacağız. Bundan sonra Rasûlullah'ın Mi'râctan döndükten sonra Cenâb-ı Allah tarafından dünyaya iletmek üzere ne mesaj getirdiğine değineceğiz.

Bilindiği gibi, Rasûlullah (s.a.) in peygamberlik makamına getirilmesinden itibaren on iki yıl geçmişti. Yaşı elli iki idi. Günlerden birinde K&'be'de uyurken Cebrail (a.s.) gelip kendisini uyandırdı. Rasûlullah (s.a.) henüz uyku sersemliğinde iken Zemzem'e götürüldü ve orada Cebrail tarafından göğsü yarıldı. Cebrail Rasûlullah'ın göğsünün içini Zemzem suyuyla yıkadı ve ilim, metanet, zekâ, îmân ve itimat ile doldurdu. Cebrail bundan sonra Rasûlullah'a binmesi için rengi beyaz, boyu merkebden büyük ve katırdan biraz küçük bir hayvan getirdi. Bu hayvan yıldırım gibi koşuyordu, her adımı bir görüş mesafesi kadardı. Bu sebeple

bunun adı «Burak» idi. Geçmişteki peygamberler de yolculuklarını bu hayvanla yaparlardı. Rasûlullah bu hayvana binerken hayvan irkildi. Cebrail «Burâk»a şöyle dedi: Hey, ne yapıyorsun, Muhammed gibi büyük bir şahsiyet şimdiye kadar senin üstüne binmemiştii, dedi ve okşadı. Burak da utançtan terledi. Önce Rasûlullah, daha sonra Cebrail bu hayvana bindiler ve yola koyuldular. İlk durak Medine idi, burada Rasûlullah hayvandan inip namaz kıldı. Cebrail dedi ki: Siz hicret edip buraya geleceksiniz. İkinci durak Tûr dağıydı; ki burada Hz. Mûsâ, Allah ile konuşmuştu. Üçüncü durak, Hz. îsâmn doğduğu Beyt el-Lahm idi. Dördüncü durak Kudüs'tü ki Burak'ın uçuşu burada son buldu.

Mi'râc yolculuğu sırasında seslenen bir kişi; buraya gel, dedi. Rasûlullah o tarafa hiç tenezzül etmedi. Cebrail dedi ki: Bu, sizi Yahudiliğe çağırıyordu. Biraz sonra başka bir ses geldi; bu tarafa gel-, Rasûlullah o tarafa da başını çevirmedi. Cebrail; bu, Hıristiyanlığa davet ediyordu, dedi. Bundan sonra çok süslü püslü ve şûh bir kadın geldi ve Rasûlullah'ı kendisine çağırdı. Rasûlullah ondan da

yüz çevirdi. Cebrail, bu kadının «dünya» olduğunu söyledi. Bundan sonra Rasûlullah yaşlı bir kadın ile karşılaştı. Cebrail dedi ki; dünyanın geriye kalan ömrünü bu kadının ömrüne kıyaslayın. Daha sonra bir kişi daha geldi ve o da, Rasûlullah'ın dikkatini çekmek istedi. Rasûlullah onu da bıraktı. Cebrâîl dedi ki: Bu, şeytândı ve seni yolundan ayırmak istiyordu.

Kudüs'e vardıktan sonra Rasûlullah Burak'tan indi ve ipini diğer peygamberlerin bağladıkları yere bağladı. Rasûlullah (a.s.) Hz. Süleyman'ın tapmağına girdi. (Bu tapınak o sıralarda harabe halinde idi, ama izleri mevcûddu ve Bizans İmparatoru Jüstinianus buraya bir kilise inşâ ettirmişti). Rasûlullah orada, dünyanın kuruluşundan kendi zamanına kadar görevlendirilmiş olan peygamberleri gördü. Rasûlullah varır varmaz bu peygamberler namaz için saf düzenleyip ve kendilerine imamet edecek birini beklediler. Cebrâîl, Hz. Peygamberi elinden tutarak öne götürdü. Rasûlullah bütün peygamberlere imamlık yaptı. Bundan sonra Hz. Peygambere üç kap getirildi. Birinde su, ikincisinde süt, üçüncüsünde

şarap vardı. Rasûlullah sût dolu kabı aldı. Cebrâîl kendisini kutladı ve dedi ki; siz fitratın yolunu buldunuz.

Bundan sonra Rasûlullah'a bir merdiven takdim edildi; ve Cebrâîl bununla Rasûlullah'ı semâya götürdü. Arapça'da merdivene «Mi'-râc» denilir ve bu sebeple bütün bu olaya «mi'râc» denilmiştir.

Rasûlullah ilk semâya varınca kapısının kapalı olduğunu gördü. Nöbetçi melekler; kim geliyor, diye sordular Cebrâîl (a.s.) kendi ismini söyledi. Melekler; seninle beraber olan kimdir? diye tekrar sordular. Cebrâîl; Muhammed, dedi. Kendisinin çağınıp çağırılmadığını sordular. Cebrâîl; evet, dedi. Bunun üzerine kapı açıldı; ve Hz. Muhammed muhteşem bir şekilde karşılandı. Burada Rasûlullah; melekler, insanların ruhları ve o sırada orada hazır bulunan büyük şahsiyetlerle tanıştırıldı. Ayrıca burada mükemmel ve ihtiyar bir insan ile de tanıştırıldı. Bu zât, boyu poşu ve vücûd yapısı itibarıyla eksiksiz bir insandı. Cebrâîl kendisinin Hz.Âdem (a.s.) olduğunu söyledi; yani sizin atanız. Bu zâtın sağında ve solunda pek çok kişi vardı. Hz.Âdem kendi sağına

baktığı zaman seviniyor, soluna baktığı zaman da üzüyor ve ağlıyordu. Rasûlullah: Mesele nedir? diye sordu. Cebrail dedi ki: Bunlar insan ırkıdır. Hz.Âdem, sağındaki iyi ve dürüst insanları görerek seviniyor, ama solundaki kötü ve sapık ev-lâdlarını görerek ağlıyor.

Bundan sonra Rasûlullah'a her şeyi ayrıntılı bir biçimde inceleme imkânı verildi. Rasûlullah bir yerde çiftçilerin tarlalarda çalıştığını gördü. Bu çiftçiler ne kadar mahsul devşiriyorlar idiyse, mahsûl o kadar büyüyordu. Rasûlullah, bunların kim olduğunu sordu. Dediler ki: Bunlar, Allah yolunda cihâd edenlerdir.

Rasûlullah daha sonra bazı kimselerin başlarının ezilmekte olduğunu gördü. Bunların kim olduğunu sordu. Dediler ki; Bunlar, namaz için ağır hareket ediyorlardı ve namaz için başlarını kaldırmıyorlardı.

Rasûlullah {a.s.) yamalı elbiseler giymiş olan bazı kimseleri gördü. Bunlar hayvanlar gibi ot yiyorlardı. Rasûlullah (s.a.) bunların kim olduğunu sordu. Dediler ki: Bunlar mallarından zekât veya sadaka vermiyorlardı.

Hız.Peygamber (a.s.), bir kişinin ağaç ve tahtalar toplamakta olduğunu ve bunları kaldırmakta güçlük çektiği zaman, bunlara daha çok tahta eklemekte olduğunu gördü. Rasûlullah bu kişinin kim olduğunu sordu. Dediler ki: Bu adam emânet ve mesuliyetin yükünü ta-şıyamıyordu, fakat bunları azaltmak yerine daha da arttırdı.

Hız.Peygamber bundan sonra bazı kimselerin dil ve dudaklarının makaslarla kesilmekte olduğuna tanık oldu. Bunların kim olduğunu sordu. Dediler ki : Bunlar dedikoduculardır ki, serbestçe konuşuyor ve fitne yaratıyorlardı.

Rasûlullah bir yerde, bir taşta küçük bir delik gördü. Bu delikten kocaman bir boğa çıktı, daha sonra aynı deliğe dönmek istedi, ama giremedi. Rasûlullah, meselenin ne olduğunu sordu. Dediler ki : Bu fitne yaratan sorumsuz bir kişidir ki, önce düşünüp taşınmadan bir şey söylüyor veya fitne yaratıyor, ama sonra pişman olup hatâsını te-lâfi etmek istiyor, ama edemiyor.

Bir başka yerde adamlar hep kendi vücûdlarının etlerini kesip yiyorlardı. Rasûlullah (s.a.) bunların

kim olduğunu sordu. Dediler ki : Bunlar başkalarına dil uzatıyorlar ve onlarla alay ediyorlardı.

Bu adamların yanında bazı diğer kimseler vardı. Bunların tırnakları bakırdandı ve kendi ağız ve göğüslerini dövüyorlardı. Rasûlullah (a.s.) bunların kim olduğunu sordu. Dediler ki: Bunlar insanların arkasından konuşuyor ve namuslarına leke sürmek istiyorlardı.

Bazı diğer kimseler vardı ki, dudakları develer gibiydi ve bunlar ateş yiyorlardı. Rasûlullah (s.a.) bunların kim olduğunu sordu. Dediler ki: Bunlar yetimlerin mallarını yiyorlardı.

Bundan sonra bazı diğer kimseler görüldü. Bu adamların bir tarafında gayet güzel ve temiz et vardı, ama diğer tarafta çürümüş ve kokuşmuş et vardı. Bu adamlar iyi eti bırakıp kötü eti yiyorlardı. Rasûlullah (s.a.) dedi ki; bunlar kimlerdir? Dediler ki; bunlar kendilerine helâl olan koca ve kanlarını bırakıp, zina yapan ve haram olanlarla nefislerini tatmin eden erkek ve kadınlardır.

Rasûlullah bundan sonra göğüsleriye asılı kadınları gördü. Rasûlullah, bunların kim olduğunu

sordu. Dediler ki : Bunlar kocalarına onlardan olmayan çocukları musallat eden kadınlardır.

Bu gözlemler sırasında Rasûlullah bir meleklerle buluştu. Bn melek Rasûlullah'a çok soğuk davrandı. Rasûlullah Cebrail (a.s.)'e sordu : Şimdiye kadar görüştüğüm bütün melekler güler yüzlü ve nazikti, ama bu melek çok sert ve kaba davranıyor. Bunun sebebi nedir? Cebrail (a.s.) dedi ki; o gülmez ki, cehennemin bekçisidir. Bundan sonra Rasûlullah, Cehennemi görmek istedi. Cebrail (a.s.) derhal Rasûlullah (s.a.) in gözünün perdesini çekti ve Cehennem bütün dehşetiyle gözünün önüne geldi.

Bu safhadan geçtikten sonra Rasûlullah (a.s.) ikinci semâya vardı. Burada tanıştırılan ileri gelen ve mümtaz şahsiyetler vardı : Hz. Yahya ve Hz. îsâ (a.s.).

Üçüncü semâda Rasûlullah (a.s.) öyle bir şahsiyetle tanıştırıldı ki, kendisi yakışıklılığı bakımından yıldız gibi olan diğer insanların yanında, bir dolunay gibiydi. Kendisinin Hz. Yûsuf (a.s.) olduğunu öğrendi.

Rasûlullah (a.s.) dördüncü semâda Hz. İdrîs (a.s.), beşinci semâda Hz. Hârûn ve altıncı semâda

Hız. Mûsâ (a.s.) ile tanıştı. Rasûlullah (a.s.) yedinci semâda göz kamaştırıcı ve muhteşem bir saray gördü. Bu saraya melekler girip çıkıyorlardı. Burada Rasûlullah (a.s.) kendisine çok benzeyen muhterem bir zâtla müşerref oldu. Kendisinin Hız. İbrahim (a.s.) olduğunu Öğrendi.

Bundan sonra Rasûlullah (a.s.) daha çok yükseldi, tâ ki Sidret el-Müntehâ'ya vardı. Sidret el-Müntehâ, Yüce Allah'ın Dîvânı ile Mahlûklar Âlemi arasında bir sınırdır. Bu sınıra gelince, bütün yaratıkların bilgisi tükeniyor. Bunun ötesinde ne varsa o gaybdır, ki bunu Cenâb-ı Allah'tan başka kimse bilmez. Ne bir peygamber ne de bir melek. Aşağıdan (yerlerden ve göklerden) ne geliyorsa burada kabul ediliyor ve yukardan (Arş-ı Muallâ) gelenler de buraya teslim ediliyor. İşte bu mevkide Rasûlullah'a cennet gezdirildi, kendisi hiç bir gözün göremediği, hiç bir kulağın duymadığı ve hiç bir zihnin tasavvur edemediği nimet ve imkânların Allah'ın sâlih kullarına te'mîn edildiğini gördü.

Cebrâîl, Sidret el-Müntehâ'da kaldı ve Rasûlullah sınırın ötesine geçti. Rasûlullah (a.s.) düz bir yere

vardığında, Cenâb-ı Allah'ı bütün celâli ve cemâliyle gördü. Aralarında geçen konuşmada Cenâb-ı Allah tarafından şu emirler verildi :

- 1)** Günde elli vakit namaz kılınması farz olundu.
- 2)** Bakara sûresinin son iki âyeti vahyolundu.
- 3)** Şirk hâriç bütün günâhların affedileceği belirtildi.

4) Bir kişinin iyi amele niyetlendiği zaman hesabına iyi amel yazıldığı, bu ameli işlediği zaman da hesabına on iyi amel yazıldığı, fakat kötü amele niyetlendiği zaman hesabına hiç bir şey yazılmadığı ve bunu fiilen işlediği zaman da hesabına sâdece bir kötü amel yazıldığı ifâde olundu.

Hz. Peygamber Cenâb-ı Allah'ın huzurundan ayrıldıktan sonra aşağıya inince Hz. Mûsâ (a.s.) ile karşılaştı. Hz. Mûsâ, Rasûlullah'ın başından geçeni dinledikten sonra dedi ki : Ben İsrâiloğullarından acı bir tecrübe edindim. Bana öyle geliyor ki, ümmetin elli vakit namaza tahammül edemeyecektir. Gidin ve namaz sayısının azaltılması için ricada bulunun. Rasûlullah (a.s.) tekrar Yüce Allah'ın huzuruna çıktı ve namazların azaltılmasını rica etti. Namazlardan

onu azaltıldı. Rasûlullah dönüŖte yine Hz. Mûsâ ile karŖılaŖtı ve Hz. Mûsâ kendisine aynı Ŗeyleri Ŗöyledi. Bunun üzerine Rasûlullah (a.s.) tekrar Allah'ın huzuruna çıktı. Bu defa da on vakit, namaz azaltıldı. Böylece her defasında namaz on vakit azaltıldı. En nihayet, günde beŖ vakit namaz kılınması emredildi, bu namazların elli vakit namaza eŖit olduğu buyuruldu.

DönüŖte Rasûlullah aynı merdivenle Kudûs'e indi. Burada yine toplu halde bulunan peygamberlerle buluŖtu. Rasûlullah (a.s.) kendilerine muhtemelen sabah namazı kıldırđı Rasûlullah (a.s.) yine Burak'a bindi ve Mekke'ye döndü.

Sabah ilk önce Rasûlullah (a.s.) amca kızı Ümmühânî'ye baŖından geçenleri anlattı ve evden dıŖarı çıkmak istedi. Ümmühânî elbisesini tuttu ve dedi ki: Allah aşkına bu hikâyeyi halka anlatmayın. Yoksa onlara sizi alaya almak için bir koz daha vermiŖ olacaksınız. Fakat Rasûlullah (a.s.) : Ben bunu mutlaka anlatacağım, diyerek evden çıktı.

Rasûlullah (s.a.), Mescid-i Harâm'a varınca Ebu Cehil ile karŖılaŖtı. Ebu Cehil; yeni bir haber var mı?

diye sordu. Rasûlullah; var, dedi. Ebu Cehil; nedir? Rasûlullah; ben bu gece Kudüs'e gittim, dedi. Ebu Cehil; Kudüs'e mi? diye hayret etti ve ekledi; sen bir gecede Kudüs'e gittin ve sabah buraya geri döndün. Rasûlullah; evet, dedi. Ebu Cehil dedi ki; milleti toplayayım mı? Herkesin önünde aynı şeyi söyleyebilecek misin? Rasûlullah dedi ki; tabii. Bunun üzerine Ebu Cehil bağırıp, çağırıp herkesi etrafına topladı ve Rasûlullah (s.a.) in onlarla konuşmasını istedi. Rasûlullah (s.a.) herkese, geçirdiği tecrübeyi anlattı. Mi'râc vak'asını dinledikten sonra millet Rasûlullah (s.a.) ı alaya aldı. Bazıları kahkaha atıyor, bazıları ellerini birbirine vuruyordu. Bazıları da şaşkınlık içinde başlarını elleri arasına almıştı. Kendi kendilerine şöyle diyordu : İki aylık yolculuk bir gecede. Allah Allah. İmkânsız eskiden senin deli divâne olduğunda biraz şüphemiz vardı, ama şimdi inandık ki, sen gerçekten aklını kaçırmışsın.

Rasûlullah'm Mi'râc ile ilgili anlattıkları, bir anda bütün Mekke'de herkes tarafından duyulmuş oldu. Bu olay, bazı müslümanların dinlerinden dönmelerine sebep oldu. Fesâdçı ve fitneci kişiler

hemen Hz. Ebubekir (r.a.) e gittiler ve kendisine görünürde imkânsız olan bu olayı anlatmak suretiyle, Rasûlullah (s.a.^) a olan güvenini sarsmak istiyorlardı. Onlara göre, Hz. Peygamberin sağ kolu sayılan Hz. Ebube-kir'in İslâm'ı terketmesiyle İslâmî hareket tamamıyla çökecekti. Fakat Hz. Ebubekir (r.a.) in tepkisi tamamıyla değişik oldu. Hz. Ebubs-kir elayı dinledikten sonra dedi ki: Eğer bu olayı gerçekten Rasûlullah (s.a.) anlatmışsa mutlaka doğrudur. Bunda şaşılacak ne var? Ben her gün ona gökten haber geldiğini duyuyor, tasdik ediyorum.

Hz. Ebubekir (r.a.) daha sonra Mescid-i Harâm'a geldi. Orada hem Rasûlullah (s.a.) hem onunla alay eden topluluk vardı. Hz. Ebubekir (r.a.) kendisine gerçekten bu olayı anlatıp anlatmadığını sordu. Rasûlullah (s.a.) : Evet, dedi. Hz. Ebubekir (r.-a.) dedi ki: Ben Kudüs'ü görmüş ve gezmişimdir. Siz oranın haritasını ve plânını bana anlatın. Rasûlullah (s.a.) hemen oranın plânını açıkladı ve her şeyi öyle anlattı ki, sanki Kudüs onun gözünün önünde idi. Hz. Ebubekir (r.a.) in bu taktiğiyle Mi'râc vak'asım

yalanlamaya çalışanlar büyük bir darba yemiş oldular.

Hicaz ve Mekke'den pek çok kişi ticâret için Kudüs'e gidip gelirlerdi. Kudüs'ü görmüş olan, Rasûlullah (s.a.) in anlattığı harita ve plânın doğru olduğunu kabul ettiler. Fakat bundan sonra da millet iyice tatmin olmamıştı ve başka deliller istiyordu. Rasûlullah (s.a.) dedi ki: Mi'râc yolculuğu sırasında ben şu yerlerden geçtim ve şu kafileye rastladım. Kafilelerde şu mallar vardı. Kafiledeki develer Burak'ı görünce sıçradılar ve bunlardan biri filanca vâdiye kaçtı. Ben, kafil-dekilere bu deve hakkında bilgi verdim. Dönüşte ben falan yerde falan kabilenin falan kafilesini gördüm. Herkes uyuyordu. Ben onların kapılarından su içtim ve suyun içildiğinin işaretini bıraktım. Rasûlullah (s.a.) bunun gibi bazı diğer şeyler söyledi. Hz. Peygamberin bu söyledikleri, daha sonra adı geçen yerlerden gelen kafileler tarafından doğrulandı. Böylece itiraz edenlerin dilleri sustu, ama kalplerinde dâima bir tereddüd ve kuşku kaldı, ve böyle bir şeyin nasıl olduğuna şaşılar.

Bugün de pek çok kişinin aklı böyle bir olaya ermiyor.

Mi'râcın vukûbulduğu geceden sonra iki gün Cenâb-ı Allah tarafından Cebrail (a.s.) sık sık geldi ve farzolunan beş vakit namazın sa-atlarını Rasûlullah (s.a.) a açıklamaya çalıştı. Cebrail ilk önce bütün namazlarda Rasûlullah'a imamlık yaptı, daha sonra bunların saatları hakkında kendisine izahatta bulundu. İmâm Ahmed, Neseî, Tirmizî, İbn Hibbân ve Hâkim bu rivayeti Hz. Câbir İbn Abdullah'a atfen nakli etmişlerdir. İmâm Buhârî de, namazların zamanı konusundaki izahları Cebrail (a.s.) in yaptığını nakletmiştir. İmâm Ahmed, Tirmizî, Ebu Dâvûd, İbn Huzeyme, Dârekutnî, Hâkim ve Abdürrezzâk da benzeri bir rivayeti, Abdullah İbn Abbâs'a atfen nakletmişlerdir ve İbn Abdülberr ile Kâdî Ebu Bekr İbn el-Arabî bunu te'yîd etmişlerdir. İmâm Zührî'ye göre Hz. Ömer İbn Abdülazîz'in yanında Hz. Urve İbn Zü-beyr'in, Cebrail'in Rasûlullah'a namaz kıldırıldığını anlatması üzerine kendisi hayret içinde şunları söyledi: Urve, düşünsene, sen ne söylüyorsun? Yani Rasûlullah,

Cebraîl'in imametinde namaz mı kılmıştır. Urve dedi ki: Ben Beşir İbn Ebu Mes'ûd'dan duydum ve Beşir de Ebu Mes'ûd el-Ensârî'den duydu, Ebu Mes'ûd el-Ensârî de bizzat Rasûlul-lah'tan duydu ki; Cebraîl nazil oldu ve bana (Rasûlullah'a) imamlık yaptı ve ben onunla beş vakit namazlarımı kıldım. (Muvatta', Buhârî, Müslim, Abdürrezzâk ve Taberânî).

Mi'râc yolculuğundan dünyaya döndükten sonra Rasûlullah (s.a.) m Allah'tan getirdiği mesaj, Kur'an-ı Kerim'in İsrâ sûresinde 2-39. âyetlerine kadar kayıtlı bulunuyor. Bu mesajı ele alın ve de bu mesajın verildiği, Hicret'ten bir yıl önceki mesajlara bakın. Göreceksiniz ki bu mesajda, İslâmî ilkeler üzerinde yeni bir devletin kurulmasından önce, Rasûlullah ve sahabelerinin ihtiyâç duydukları bütün direktifler yer almıştır.

Bu mesajda Mi'râctan bahsedildikten sonra ilk önce İsrâiloğulla-nnın tarihinden ibret alınması istenmiştir. İsrâiloğulları, Mısır'lılara köle olmaktan kurtarıldıktan sonra serbest bir hayat yaşamaya başladılar. O sırada onların hidâyeti için Cenâb-ı Allah, bir kitab indirdi ve kendi hakkında emir ve

direktifin tek kaynağının yine kendisi olduğunu bildirdi. Ne var ki İsrâiloğulları, Allah'ın bu nimeti için minnet ve şükranlarını bildirmek yerine nankörlük ettiler ve yeryüzünde sâlih ve ıslahatçı olmak yerine fesâdçı ve isyancı oldular. Bunun neticesinde Cenâb-ı Allah, İsrâiloğullarını bir defa Bâbil'lilere ezdirdi ve ikinci defa da Roma'lı ve Bizans'lıları onlara musallat etti. Cenâb-ı Allah bu ibret verici tarihten örneker vererek, müslümanların doğru yolu ancak Kur'an-ı Kerim vasıtasıyla bulacaklarını belirtmiştir. Ayrıca müslümanların, Kur'an-ı Kerim'e tabi olmaları halinde büyük mükâfat alacaklarını da kaydetmiştir.

Bu mesajda dikkat çekilen ikinci husus da, her insanın kendi amel ve ahlâkı için kendisinin sorumlu oluşudur. Bir insanın kendi ameli, onun kaderini ta'yîn eden öğedir. Eğer bir insan doğru yolda yürüyor ise kendisi için yürüyor, yanlış yolda yürüyorsa kendisi için. Faydası ve zararı hep kendisine aittir. Bu şahsî mes'ûliyet hususunda kimse kimsenin arkadaşı veya ortağı değildir. Kimse kimsenin yükünü taşımaz. Herkes kendi

yaptıklarından sorumludur. O halde sâlih bir toplumun her ferdi, kendi şahsî mes'ûliyetlerini gözönünde bulundurmalıdır. Başkaları ne yaparsa yapsın, onları daha sonra düşünebilir. İlk ence kendini düşünmelidir ve kendisinin ne yaptığına dikkat etmelidir.

Bu mesajda anlatılan üçüncü husus, bir toplumun çöküşü veya yok oluşunda en büyük rolün, o toplumun üst sınıfının yozlaşmasına âit olduğudur. Balık baştan kokar misâli bir toplumu mahveden şey; o toplumdaki büyük, zengin, soylu ve muktedir kişilerin ahlâk ve karakterlerinin bozulmasıdır. Bir milletin batmasından önce o milletin seçkin insanları fuhuş, zulüm, ahlâksızlık, yolsuzluk, zina, kumar, hırsızlık, soygunculuk, yalancılık ve sahtekârlık yaparlar. Bu kötülük, fitne ve ahlâksızlıklar nihayet o toplum ve milletin sonu olur. O halde kendi kendine düşman olmayan bir toplum, siyasî iktidarın ve ekonomik kaynakların basit, âdî, alçak ve ahlâksız insanların elinde bulunmamasına dikkat etmelidir.

Adı geçen mesajda ayrıca, Kur'an-ı Kerîmin diğerk yerlerinde de çeşitli vesilelerle dile getirilen bir hususa daha dikkat çekilmiştir. Yani dünya ile âhiret arasındaki fark ve bu hususta müslümanlarm alması gereken tavır. Burada insanların sâdece bu dünyada kazanç, başarı ve mutluluklarını arzulamaları halinde kendilerine bütün bunların ihsan olunacağı, ama sonucun çok kötü olacağı kaydedilmiştir. Fakat gerek bu dünyada gerekse öbür dünyada kalıcı bir başarı ve mutluluğın, ancak insanın âhirette sorguya ekileceğı ve hesâb vermeye mecbur olacağını gözönünde bulundurmasıyla mümkün Qıacağı ifâde olunmuştur. Dünyayı seven bir insanın mutluluk ve refahı, görünüşte yapıcı ve yararlı görülüyor. Ancak bu yapıcı niteliğinin arkasında zararlı ve tehlikeli yönleri vardır. Zîrâ dünyayı isteyen bir kimse, âhirette cevap verme kaygısı taşımasından dolayı bir insanın sahip olduğı ahlâk ve faziletinden mahrum kalıyor. Bu fark, dünyada âhire-te inanan ve inanmayanlar arasında bariz ve açık bir biçimde ortaya çıkıyor ve hayatın diğerk safhalarında daha da belirginleşiyor. Tâ ki,

âhirete inananın hayatı büsbütün bir başarı simgesi haline gelmişken, âhirete inanmayanın hayatı tamamıyla boş ve başarısız kalır.

İslâm Medeniyetinin Temel İlkeleri

Mesajın girişindeki bu temel buyruklardan sonra üzerlerinde İslâm toplumu ve İslâm medeniyetinin kurulması gereken belli başlı ilkeler sayılmıştır. Bu temel ilkeler sayı itibarıyla on dördtür, biz bunları mesajda yer alan sıraya göre aşağıya kaydediyoruz :

1) Tek Allah'ın yerine başka varlıkların ilâhlığına inanılmama-lıdır. Tapılacak, itaat edilecek, kulluk edilecek ve saygı gösterilecek tek ilâh O'dur. Allah'ın dışında başka kimseye itaat kabul edildiği takdirde kötü sonuçlar doğar ve kullar Allah'ın bütün bereketlerinden mahrum kalırlar. Halbuki Allah'a tâbi olma ve itaat etmenin sonuçları bambaşkadır [\[5\]](#)

2) İnsan hakları babında başta gelen hak ana-baba hakkıdır. Ev-lâdlar ana-babalarına son derece bağlı ve saygılı olmalıdırlar. Toplumun genel ahlâkı öyle olmalıdır ki; evlâdlar, ana-babalarından habersiz ve onlara saygısız olmamalı, aksine onlara iyi muamele etmelidirler. Evlâdlar, anne ve babalarına

gereken ilgiyi göstermeli ve yaşlandıkları zaman onlara hakkıyla bakmalıdırlar. Zîrâ anne ve babaları da onlar çocukken bakmışlardı.^[6]

3) Toplum hayatında işbirliği, yardımlaşma, sevgi, şefkat, saygı, hakkı bilme ve tanıma, herkesin hakkını verme gibi erdemler canlı tutulmalıdır. Bir akraba, başka bir akrabasına her türlü yardımı yapmalıdır. Muhtaç ve çaresiz bir insan, toplumun kendisine yardım edeceğinden emin olmalıdır. Bir yolcu nereye giderse gitsin, herkesin kendisini ağırlayacağından veya hiç olmazsa güler yüzlü davranacağından emîn olmalıdır ki, kimse hakkının yenmesinden veya kendisine haksızlık yapılmasından yakınmasın. İnsanlar birbirine yardım ederken, bunu bir lütuf veya ihsan değil, bir vazife ve mükemmeliyet kabul etmelidirler. Bir insan başkalarına herhangi bir yardım veya iyilikte bulunamıyorsa Allah'tan af dilesin ve O'ndan kendisinin başkalarına yardım etmesini sağlayacak bir takım imkânlar istesin.^[7]

4) İnsanlar kendi servetlerini çar-çur etmesinler ve yanlış yollarda harcamasınlar. Servetlerini sâdece gösteriş, riya, fık u fücür ve kötü yollarda sarf

etmesinler; aksine iyi ve hayır işlerde kullansınlar, fakir fukaraya yardım etsinler. Aslında serveti yanlış yollarda kullanmak; Allah'ın nimetlerini inkâr etmek veya ona nankörlük etmek anlamına gelir. Servetlerini bu şekilde har vurup harman savuranlar şeytânın kardeşleridir-. Salih ve temiz bir toplum bu tür israf ve yolsuzluğa dur demelidir.

5) İnsanlar para konusunda tutumlu davranmalıdırlar. Ne servetin birkaç elde toplanmasına veya toprağa gömülmesine sebep olacak kadar cimri olsunlar, ne de hem kendi hem toplumun bireylerinde yapılması gereken harcamaları yapmama ve yapılmaması gereken harcamalardan sakınmama hissi varolmalıdır.^[8]

6) Cenâb-ı Allah'ın kendi rızkını dağıtmak amacıyla kurduğu nizâm, insanların yapay tedbirleriyle önlenmesin veya engellenmesin. Cenâb-ı Allah rızkın dağıtımını konusunda az veya çok, küçük veya büyük gibi farklara yer vermiştir; bunu eşit bir düzeyde tutmamıştır. Bu farklılığın hikmetini yalnız Allah biliyor. Onun için doğru ve uygun bir ekonomik düzen Allah'ın koyduğu bu kurala ters değil, uygun

olmalıdır. Tabîî, eşitsizlik veya dengesizliği sun'î şekilde eşit hale getirmeye çalışmak ya da bu dengesizliği aşırı uçlara götürmek yanlıştır.^[9]

7) Nesillerin doğup büyümesinin, yemek yiyen kişilerin artmasıyla malî ve gelir kaynaklarının azalacağı veya yetişemeyeceği düşüncesiyle durdurulması büyük bir hatâdır. Bu düşünce ve kaygı ile, doğan çocukları öldürenler zannediyorlarki, rızık veya gelir dağılımı kendilerinin ellerindedir. Halbuki rızık veren, insanları dünyaya yerleştiren Yüce Allah'tır. Cenâb-ı Allah nasıl dünyaya şimdiye kadar gelenlerin rızkını vermişse; bundan sonra da gelenlere yiyecek, içecek te'mîn edecektir. Nüfus ne kadar artıyorsa, Cenâb-ı Allah gelir kaynaklarını da o kadar arttırır. Onun için insanlar, Allah'ın yaratıcılık işlerine karışmasınlar ve şartlar ne olursa olsun, nesilleri budama, yok etme yollarına gitmesinler.^[10]

8) Zina, kadın-erkek ilişkilerinin en yanlış şeklidir. Zina sâdece yasaklanmamalıdır, ayrıca kadın ve erkeklerin buna sürüklenmelerini mümkün kılan bütün sebepler ortadan kaldırılmalıdır^[11].

9) Cenâb-ı Allah, insan hayatının hürmete lâayık bir Şey olduğunu belirtmiştir. Onun için, bir insan ne kendi canına kıyabilir ne de başkalarının canına. Allah'ın koyduğu bu yasak ancak Allah'ın bir emrinin yerine getirilmesini icâbettiren Őartlarda ortadan kalkabilir. Böyle bir durumda, ancak işin icâbı olduğu kadar cana kıyılman veya kan dökülmelidir. ldrme işinde her türlü israf veya ifrat yasaktır. Meselâ intikam almak için, esâs suçluların dışında başkalarının ldrlmesi caiz değildir. Suçlunun eziyet ve işkence edilerek ldrlmesi, ya da öldürülmesinden sonra ölüsüne saygısızlık yapılması ve buna benzer diğer hareketler de kesinlikle yasaktır.[\[12\]](#)

10) Yetimlerin menfaati, onlar kendi kendilerini besleyecek hale gelinceye kadar korunmalıdır. Yetimlerin malları, menfaatlarına aykırı bir Şekilde kullanılmamalı ve harcanmamalıdır. [\[13\]](#)

11) Söz; ister bir ferd ister bir millet tarafından verilsin, tam olarak yerine getirilmelidir. Taahhd, muahede, mtâreke veya anlaŐmanın ihlâli için Allah katında büyük azâb vardır.[\[14\]](#)

12) Ölçü ve ağırlık âletleri ve birimleri iyi ve hilesiz olmalıdır. Alış verişte hiç bir hîle ve kötülük yapılmamalıdır^[15].

13) İnsanlar, doğru veya uygun olduğunu bilmedikleri bir şey veya kişinin peşinden koşmamalıdır. İnsanlar kendi fiil ve sözlerine iyice dikkat etmeli ve ona göre kendilerine çeki düzen vermelidirler. Zira, âhirette kendi gördükleri, duydukları ve gönüllerinde taşıdıkları niyet, fikir ve karârları hakkında Cenâb-ı Allah'a hesâb vermek zorunda kalacaklardır.^[16]

14) İnsanlar yeryüzünde zâlim, gaddar ve mağrur olmamalıdır. Kasılıp, böbürlenmemelidir. Zîrâ, insan kasılarak ne ayağının altındaki toprağı yırtabilir ne de gururlanarak yükseklikte gökleri geçebilir^[17].

İşte Rasûlullah (s.a.) Mi'râcta Cenâb-ı Allah'tan aldığı ve dünyaya getirdiği mesaj bu ilkelerden ibaretti. Ve Rasûlullah (s.a.) in kısa bir süre sonra Medine'ye geçip üzerinde İslâm toplumu ve devletini kurduğu altın ilkeler bunlardı.

Mi'râcın Bir Başka Cephesi

Mi'râcın bir başka cephesi de var ki, bunu bu bahsimizde ele almamız yerinde olacaktır. Bunu aşağıda belirtmeye çalışacağız :

Kur'an-ı Kerîm'in Necm sûresinde Rasûlullah (s.a.) m Hz. Cebrail'i ilk kez asıl şekliyle gördüğüne dâir ma'lûmât vardır. Bu sûrede Cebrail'in ilk önce ufukta görüldüğü, daha sonra Rasûlullah (s.a.) a iki yaylık bir mesafeye kadar yaklaştığı ve o sırada kendisine Allah'tan vahiy getirdiği kaydedilmiştir. Bundan sonra şöyle denilmiştir :

«Rasûl'ün kalbi, gördüğünü tekzîb etmedi. Şimdi siz, onun gördüğü şeye karşı kendisi ile mücâdele mi edeceksiniz?» (Necm, 11-12)

Yani Rasûlullah (s.a.), uyanık iken ve gün ışığında geçirdiği bu tecrübeden sonra bunun bir bakış hatâsı, hayâl veya Şeytân'm bir hî-lesi olduğunu düşünmedi. Rasûlullah (s.a.) bu meleğin Cebrail olduğu ve getirdiği mesajın Allah tarafından inen bir vahiy olduğu konulunda herhangi bir şüphe veya tereddüde kapılmadı.

Şimdi aklımıza bir soru geliyor. Hz. Peygamber (s.a.) geçirdiği bu fevkalâde tecrübe hakkında neden herhangi bir şüpheyeye veya tereddüde kapılmadı? Neden, bir an için duraklayıp gördüklerinin doğru olup olmadığını araştırmadı? Neden gördüklerinin sâdece bir rü'yâ, hayâl, görüntü, şeytân'ın bir hilesi veya başka bir şey olduğunu sanmadı? Bu soruyu gözden geçirdiğimiz zaman, Rasûlullah (s.a.) in herhangi bir kuşkuya kapılma masının beş sebebi ortaya çıkar. Bunları şöyle sıralayabiliriz :

Bu vak'anm meydana gelişinin haricî şartları, bunun doğru olduğunu gösteren mâhiyette idiler. Rasûlullah (s.a.), bu tecrübeyi karanlıkta, murakabe, uyku veya dalgınlıkta geç ırmem iş ti, aksine şafak söküyordu, kendisi tamamıyla uyanıktı. Hava açıktı ve her tarafta aydınlık vardı. Rasûlullah (s.a.) gün ışığında ve dünyanın herhangi bir şeyini gerebileceği şekilde Cebrail'i görmüştü. Nasıl ki, gündüz bir insan nehir, dağ, insan, hayvan veya evi gördükten sonra herhangi bir şüpheyeye kapılmaz, Rasûlullah (s.a.) da gözlerinin iyi görmediği kanâ-atına varmadı.

İkincisi, Rasûlullah (s.a.) in iç dünyası da, başından geçen bu tecrübeyi doğrular nitelikte idi. Rasûlullah (s.a.) uyanık, akıl, zihin ve hislerin yerinde olduğu bir sırada olanları görmüştü. Zihni boştu ve daha önceden böyle bir gözlem veya tecrübeden geçmemişti. Kafasını meşgul eden başka bir şey de yoktu. Bu hâlet-i rûhiyede Rasûlullah (s.a.) in, gözlerinin gördüğü bir şeyden şüphe etmesine gerek yoktu.

Üçüncüsü, Rasûlullah (s.a.) in gördüğü şahsiyet de muhteşem ve mükemmeldi. Bu şahsiyet öylesine güzel, cazibeli, temiz, yakışıklı, parlak ve göz kamaştırıcıydı ki Rasûlullah (s.a.) bunu hiç bir zaman aklına bile getirmemişti. Bu, onun tahmin ettiğinden ds daha güzel ve çekici bir şahsiyetti. Hiç bir cin veya şeytân böylesine mükemmel bir şekle giremezdi. Bu, olsa olsa bir melek olacaktı. Hz. Abdullah İbn Mes'ûd'un rivayetine göre Rasûlullah (s.a.) şöyle buyurdu : Ben Cebrail'i gördüm, eyleki, sanki altı yüz kolu vardı. (Müsned-i Ahmed). Başka bir rivayette İbn Mes'ûd bu ifâdeyi daha da açıyor ve diyor ki; Cebrail'in kolu, bütün ufku kaplayacak

kadar büyüktü. Kur'an-ı Ke-rîm'de Cenâb-ı Allah da Cebrail (a.s.) i «Şedîd-ül Kuvâ» (Bünyesi kuvvetli olan) ve «Zû-Mirratin» olarak ta'rîf etmiştir.

Dördüncüsü, Rasûlullah (s.a.) in gördüğü varlığın getirdiği mesaj ve ta'lîmât da onun doğru olduğunu kanıtlıyordu. Rasûlullah (s.a.) in bu varlık vasıtasıyla aldığı dünya ve kâinat ile ilgili bilgi daha önceden kendisi tarafından bilinmiyordu, hattâ bunun bir tasavvuru bile zihinde yoktu. Bu bakımdan kendi bilgi ve düşüncelerinin böyle bir varlık şeklinde ortaya çıktığı şüphesinin uyanması için bir sebep yoktu. Aynı şekilde bu bilginin, şeytân veya hemcinslerinden geldiği de düşünülemezdi. Zîrâ, bir şeytân insanlara şirk ve kötülükten men'e-den bir mesajı nasıl getirebilir? Bir şeytân, insanların Allah'a inanmasını, âhireti düşünmesini, câhiliyyetin örf ve âdetlerini terketme-sini, ahlâk ve fazilete önem vermesini nasıl isteyebilir?

Beşinci ve en önemli sebep de şuydu : Cenâb-ı Allah bir insanı peygamberlik makamına getirdikten sonra kalbinden her türlü vesvese, şüphe ve kuşkuyu çıkarır ve yerini güven ve inançla doldurur. Bu

durumda bir peygamber ne görüyor ne duyuyorsa onların şekli ve mâhiyeti hakkında herhangi bir tereddüde ve kuşkuyla düşmez. Bir peygamber, Allah tarafından gelen her emir ve ta'limâtı bütün açık kalblilikle kabul eder. Bu emir ve ta'limât; ilham ve vahiy şeklinde de olabilir ve gözle görülür bir gerçek gibi de. Bu durumlarda bir pey-peygamber, şeytân'ın her türlü müdâhalesi ve fitnesinden mahfuz olduğundan emin olur. Kendisine gelen emir ve ta'limâtın Rabbından geldiğine yüzde yüz emin olur ve bu hususta herhangi bir yanılgıya imkân olmadığını bilir. Nasıl ki, bir balık kendisinin suda yüzebileceğinden, bir kuş havada uçacağından ve insan kendisinin insan olduğundan emin olur, bir peygamber de Allah vergisi hissiyle kendisinin peygamber olduğuna inanır. Bir peygamber bir an için bile kendisini yanlış olarak peygamber sandığını düşünmez.

Bundan sonra Necm sûresinde şöyle buyurulmuştur :

«Yemin olsun ki, onu bir defa daha gördü. Sidret el-Müntehâ yanında. Cennet el-Me'vâ onun (Sidre)

nin yanındadır. O Sidre, Allah'ın nuruyla örtülmüştür. (Hz. Peygamberin) gözü gördüğünden ne kaydı ne de şaştı. And olsun ki, Rabbının alâmetlerinin en büyüğünden bir kısmını gördü.» (13-16)

İşte burada Cebrail'in Rasûlullah (s.a.) ile asıl şekliyle görüşmesine temas edilmiştir. Buluşma yerinin adı «Sidret el-Müntehâ» olarak gösterilmiştir. Ayrıca bunun «Cennet el-Me'vâ» ya yakın olduğu kaydedilmiştir.

«Sidre» Arapça'da hünnap'a veya lotus ağacına denir. Müntehâ da sıranın sonu mânâsındadır. Böylece, «Sidret el-Müntehâ» nın sözlük anlamı; «uç noktada- veya sıranın sonunda bulunan hünnap veya lotus ağacı» dır. Allâme Âlûsî, «Ruh el-Meânî» isimli eserinde bunun açıklamasını şöyle yapmıştır : «Burada dünyaların bütün ilmi son buluyor ve bundan sonra ne varsa onları ancak Allah biliyor.» Hemen hemen aynı açıklamayı İbn Cerîr kendi tefsirinde ve İbn Esîr «En-Ni-hâye fî Garîb-il Hadîs ve'l-Eser» adlı kitabında yapmışlardır. Bizim için bu maddeler âleminin son sınırında, hünnap veya lotus

ağacının nasıl olduğunu bilmemiz mümkün değildir. Bunlar aslında Allah'ın kâinatının, bizim aklımızın eremeyeceği sırlardır. Her ne olursa olsun, bu ağacın mâhiyetini açıklamak için insanların dilinde «Sidre» den daha uygun bir kelime yoktu ve bunu Cenâb-ı Allah aynen Hz. Pey-gamoer (a.s.) e tanımlamış oldu.

Cennet'ül-Me'vâ'nın sözlük anlamı; oturulacak yer olan Cennettir. Hz. Hasan-ı Basrî'nin dediği gibi bu Cennet, âhiret'te î mân ve takvâ sahiplerinin ikâmetgâhı olacaktır. Hasan-ı Basrî yukardaki âyetleri tefsir ederken söz konusu Cennet'in göklerde olduğunu ifâde etmiştir. Katâde'ye göre ise Cennet; şehîdlerin ruhlarının yerleşeceği yerdir, âhirette herkesin gideceği Cennet değildir. İbn Abbâs (r.a.) da aynı ifâde de bulunuyor ve diyor ki; âhirette î mân sahiplerine verilecek Cennet, göklerde değil yerdedir.

«O sidre, Allah'ın nuruyla örtülmüştür» tabiri gösteriyor ki; bu nur veya tecellînin şanı ve keyfiyeti, anlatılamayacak kadar muhteşemdir. Bu, öyle bir nûr ve tecellîdir ki; ne insan bunu tasavvur edebilir ne de insan dili bunu ifâde edebilir.

Yukarıdaki âyetlerde ayrıca Cenâb-ı Allah'ın bu nûr ve tecellisini gördükten sonra Rasûlullah'ın, ne gözlerinin kamaştığı ne de aşırı heyecan gösterdiği anlatılmıştır. Rasûlullah (a.s.) in kendi nefesine ve hislerine hâkimiyeti o kadar mükemmeldi ki, dikkatini ve teveccühünü uğruna çağrılmış olduğu asıl amaç ve hedeften bir an bile ayırmadı. Rasûlullah (s.a.) hâşâ acemi bir seyirci gibi etrafınca varolan sayısız nesne ve ilgi çeken şeylere bakmakla meşgul olmadı> Rasûlullah (s.a.) olgun ve tecrübeli bir kişi gibi davrandı ve asıl maksadını bir an bile gözünden uzaklaştırmada Yüce Allah'ın yeri, büyük bir imparator veya pâdişâhın muhteşem dîvânı ile bile mukayese edilemeyecek kadar ihtişam dolu idi. Rasûlullah burada soylu ve akıllı bir misafir gibi hareket etti.

Rasûlullah (s.a.) Gerçekten Allah'ı Gördü mü?

Son âyette Hz. Peygamber (s.a.) in Rabbmın belli başlı âyet veya işaretlerini gördüğü kaydedilmiştir. Bu âyetten Rasûlullah (s.a.) in Yüce Allah'ı değil, O'nun âyet ve işaretlerini gördüğü anlaşılıyor. Burada anlatılanlara dikkat edildiği takdirde Rasûlullah

(s.a.) in bu ikinci buluşma ve mülakatının, ilk defaki buluşmasında gördüğü aynı varlıkla olduğunu anlarız. Bu demektir ki, bu bölümün başında belirttiğimiz gibi, Rasûlullah (s.a.) ilk defa ufukta gördüğü ve kendisine iki yaylık mesafeye kadar yaklaşmış olan varlık Allah değildi. Aynı şekilde Rasûlullah (s.a.) in Sidret el-Müntehâ'da gördüğü varlık da Allah değildi. Bu her iki yerde Rasûlullah (s.a.) Allah'ı gerçekten görmüş olsaydı, burada mutlaka açıklanmış olurdu. Zîrâ, olayın ehemmiyeti ve azameti bunu gerektirirdi. Kur'an-ı Kerîm'de Hz. Musa'nın hikâyesi anlatılırken, kendisinin Allah'ı görmek istediği ve kendisine şu cevap verildiği kaydedilmiştir : «Beni kat'iyen göremezsın.» (A'râf, 143). Görüldüğü gibi bu şeref Hz. Musa'ya verilmemişti. Durum böyle iken, Hz. Peygamber (s.a.) gerçekten böyle bir şerefe nail olsaydı; bunun için açık ve kuvvetli ifâde kullanılırdı. Ne var ki, Rasûlullah (s.a.) in Allah'ı gördüğü Kur'an-ı Kerîm'de hiç bir yerde anlatılmamıştır. Hattâ İsrâ sûresinde de Mi'râctan bahsedilirken Rasûlullah (s.a.) a sâdece bazı âyetler gösterildiği kaydedilmiştir. Yukarıdaki

âyette de benzeri bir ifâde kullanılarak «Rabbmın alâmetlerinin en büyüğünden bir kısmını gördü» denilmiştir.

Bu sebeple, zahiren Rasûlullah (s.a.) in Allah'ı görüp görmediği konusunun tartışılmasına hiç imkân kalmıyor. Aynı şekilde Rasûlullah (s.a.) in Allah'ı mı, yoksa Cebrail (a.s.) ı mı gördüğünün tartışması için de herhangi bir imkân kalmıyor.[\[18\]](#)

2 — Musa'ya da kitabı verdik. Ve onu, İsrâiloğullan için bir hidâyet kıldık. Beni bırakıp başkasını vekil edin-meyesiniz diye.

3 — Nuh ile beraber taşıdığımız kimselerin soyunu da. Gerçekten o, çok şükreden bir kul idi.

Allah Teâlâ kulu Muhammed'i mi'râca çıkardığını hatırlattıktan sonra, kulu ve kelimi olan Musa'nın zikrini buna bina ediyor, çünkü Allah Teâlâ çoğunlukla Hz. Peygamber'le birlikte Hz. Musa'yı da zikreder. Tevrat'la birlikte Kur'an'ı da zikreder. Bunun için mi'râc olayını zikrettikten hemen sonra «Musa'ya da kitabı verdik» buyuruyor. Yani Tevrat'ı. Ve o kitabı İsrâiloğullan için bir kılavuz kıldık. Tâ ki onlar Allah'tan başka bir mâ'bûd, yardımcı ve dost

edinmesinler. Zîrâ Allah Teâlâ gönderdiği her peygambere yalnızca kendisine ibâdet etmeleri ve başkalarını kendisine ortak koşmamalarını bildirmiştir.

Müteakiben de «Nûh. ile beraber taşıdığımız kimselerin soyunu» da buyuruyor. Bunun takdiri şöyledir : Ey Nuh'la beraber taşıdığımız kimselerin soyundan olanlar. Bu ifâdede Allah'ın lutfuna karşı teşvik ve îkâz yer almaktadır. Ve denilmek istenmektedir ki: Bununla beraber gemide taşıyıp ta kurtardıklarımızın soyundan gelenler babanıza benzeyin, çünkü babanız «Gerçekten çok şükreden bir kul idi.» Öyleyse size Hz. Muhammed'i peygamber olarak göndermemdeki nimsti-mi hatırlayın. Seleften nakledilen haberlerde Nûh Aleyhisselâm'ın yemesinde, içmesinde, giymesinde ve her işinde Allah'a hamdatmesi nedeniyle «şükreden kul» adını aldığı zikredilir.

Taberânî der ki: Bize Ali İbn Abdülazîz... Sa'd İbn Mes'ûd es-Se-kafî'den nakletti ki o, şöyle demiş : Nûh Aleyhisselâm'a çok şükreden kul adının verilmesinin nedeni yerken, içerken Allah'a hamdetmesi-dir. İmâm

Ahmed der ki : Bize Ebu Üsâme... Enes İbn Mâlik'den nakletti ki; Rasûlullah (s.a.) şöyle buyurmuş : Doğrusu Allah Teâlâ, kulun yemek yeyip veya içeceğim içip Allah'a hamdetmesinden hoşnûd olur. Müslim, Tirmizî ve Neseî de Ebu Üsâme tarîkıyla Enes İbn Mâlik'den bu hadîsi rivayet ederler. Mâlik de Zeyd İbn Eslem'in her halükârda Allah'a hamdettiğini söyler. Buhârî bu konuda Ebu Zür'a kanalıyla Ebu Hüreyre'den nakleder ki; Rasûlullah (s.a.) şöyle buyurmuş : Ben kıyamet gününde insanların efendisiyim... Daha önce geçen bu hadîsi uzun uzadıya zikrederek şu kısmım da kaydeder : İnsanlar Nuh'a gelirler ve derler ki : Ey Nûh, sen yeryüzünde gönderilmiş olan peygamberlerin ilkisin. Allah sana «şükreden kul» adını verdi.. Bizs Rabbin huzurunda şefaât et... Ve hadîsi bütünüyle zikreder.[\[19\]](#)

4 — İsrâiloğullarına kitabda hükmettik ki: Doğrusu yeryüzünde iki defa bozgunculuk yapacak ve kibirlen-dikçe kibirleneceksiniz

5 — O ikiden birincisinin vakti gelince, üzerinize çok güçlü olan kullarımızı saldı. Onlar memleketin

her köşesini kontrollerma aldılar. Bu, yerine gelmiş bir va'd idi.

6 — Bundan sonra sizi onlara tekrar gâlib getirdik. Mallar ve oğullarla size yardım ederek sayınızı artırdık.

7 — Eğer ihsan ederseniz, kendiniz için ihsan etmiş olursunuz. Kötülük ederseniz o da kendinizdir. Diğerinin vakti gelince; yüzünüzü karartsınlar mescide ilk defa girdikleri gibi girsinler ve ele geçirdikleri yeri harâb etsinler diye onları tekrar göndeririz.

8 — Belki Rabbiniz size merhamet eder. Eğer dönerseniz Biz de döneriz ve Biz, cehennemi kâfirler için bir zindan kılmışızdır.

İsrailoğullarına Verilen Emir

Allah Teâlâ bildiriyor ki: Kitabda İsrâiloğullarına şöyle hükmetmiş : Yani onlara şu karârını bildirip indirdiği kitabta haber vermiş : Onlar yeryüzünde iki defa bozgunculuk yapacak ve büyüklendikçe oüyükleneceklerdir. İnsanlara karşı kötü davranacak cebbar ve azgın hareket edeceklerdir. Nitekim Hicr sûresinde de onlar hakkında şöyle buyurmuştur :

«Böylece bunların sonlarının kesilmiş olarak sabah edeceklerini bildirdik.» (Hıcr, 66) Yani onlara böylece haber verip kendilerine bildirdik. Yukarda anılan iki bozgunculuktan birincisinin «Vakti gelince üzerinize çok güçlü olan kullarımızı saldı.» Yaratıklarımızdan kuvveti hazırlığı ve sultası çek fazla olan bir orduyu üzerinize musallat ettik der. «Onlar memleketin her köşesini kontrollarına alırlar.» Ülkenizi alıp evlerinizin her tarafına girerler, giderler, gelirler. Hiç bir kimseden korkmazlar. «Bu, yerine gelmiş bir va'd idi.»

Müfessirler, Selef ve Halef bilginleri İsrâiloğullarına musallat edilen bu kimselerin kimliği hakkında ihtilâf etmişlerdir. İbn Abbâs ve Katâde; bunun Câlût el-Gezeri ve ordusu olduğunu, önce üzerlerine musallat edildiğini, sonra da onu yendiklerini, Davud'un Câlût'u öldürdüğünü bildirirler. Bunun için Allah Teâlâ «Bundan sonra sizi onlara tekrar gâlib getirdik. Mallar ve oğullarla size yardım ederek sayınızı artırdık.» buyuruyor. Saîd İbn Cübeyr ise; üzerlerine salınan bu kişinin, Musul hükümdarı Sencârîb ve ordusu olduğunu söylerken;

o ve başkaları da Bâbil kralı Buhtunnasr (Nabu-Kudur-Usur) olduğunu söylerler. İbn Ebu Hatim; Buhtunnasr'm bir durumdan diğer duruma nasıl geçtiğini, ülkeye nasıl hâkim olduğunu, önceleri halktan yemek ve kuvvet isteyen yollarda oturan zayıf bir fakır olduğunu, sonra bu durumunun değişip güçlendiğini Beyt el-Makdis diyarına yürüdüğünü ve İsrâiloğullarından. birçok insanı öldürdüğü ga-rîb bir kıssa halinde zikreder. İbn Cerîr Taberî de burada Huzeyfe'ye isnâdla uzunca bir merfû' hadîs nakleder ki, şüphesiz bu hadîs mev-zû'dur. Azıcık bir hadîs bilgisine sâhib olan kimse onun mevzu' olduğundan şüphe etmez. Ne gariptir ki İbn Cerîr Taberî, bunca imamlığına ve üstün yerine rağmen böyle bir mevzu' hadîse iltifat etmiştir. Şeyhimiz Hafız, Allâme Ebu'l-Haccâc el-Mizzî merhum bunun mevzu' ve yalan olduğunu açıkça belirtmiş ve kitabın kenarına da yazmıştır. Ben bu konuda, pek çok İsrâiliyâta dayalı haberler gördüm. Ancak bunları zikrederek kitabı uzatmak istemedim. Bu haberlerden bir kısmı mevzu' idi ve onu da zındıklar vaz'etmişlerdir. Bir kısmının doğru olması muhtemeldir. Ancak bizim onlara

ihtiyâcımız yoktur. Hamd Allah'a mahsûstur. Allah'a hamdolsun ki Allah Teâlâ'nın Kitab-ı Mü-bîn'inde bize anlatmış olduğu şeyler ,ondan önceki diğer kitaplara baş vurmamıza gerek bırakmayacak kadardır. Allah ve Rasûlü, bizi onlara muhtaç etmemiştir. Allah Teâlâ İsrâiloğullarının azgınlığa dalıp isyan etmeleri üzerine kendilerine düşmanlarını musallat ettiğini ve kanlarını helâl kılarak evlerine çepeçevre girdiklerini, onları zelil ve makhûr hale getirdiklerini bunun da uygun bir ceza olduğunu, Rab-bınm kullarına asla zulmetmeyeceğini haber veriyor. Doğrusu onlar Allah'a çok isyan etmişler, bilginler ve peygamberlerden bir topluluğu öldürmüşlerdi.

İbn Cerîr Taberî der ki : Bize Yûnus İbn Abd'ül-A'lâ... Yahya İbn Saîd'den nakleder ki; o, Saîd İbn Müseyyeb'in şöyle dediğini duydum demiştir : Buhtunnasr Şam'a hâkim oldu. Mukaddes evi harâb edip İsrâiloğullarını öldürdü. Sonra Şam'a geldi, orada bir süpürüntü içerisinde kanın kaynadığını gördü. Bu kan nedir? diye onlara sorduğunda; dediler ki: Biz babalarımızı böyle bulduk. Ne zaman

bu kan belirirse belirir. Bunun üzerine Buhtunnasr Müslümanlardan (yani o günkü yahûdîlerden) ve diğerlerinden yetmiş bin kişiyi öldürdü de kan öylece dindi. Bu rivayetin Saîd İbn Müseyyeb'e isnadı sahihtir ve bu meşhur bir rivayettir. Buhtunnasr'ın onların seçkinlerini ve bilginlerini öldürdüğü, Tevrat'ı ezberleyen hiç bir kimseyi sağ bırakmadığı ve içlerinden peygamber torunlarıyla diğerlerini esîr alarak götürdüğü meşhurdur. Onların başlarına öylesine şeyler gelmiştir ki, burada zikretmek uzun sürer. Eğer onlardan sahih veya buna yakın rivâyetleri bulmuş olsaydık, bunların yazılması ve nakledilmesi caiz olurdu. Allah en iyisini bilendir.

«Eğer ihsan ederseniz; kendiniz için ihsan etmiş olursunuz. Eğer kötülük ederseniz, o da kendinizdir.» Yani sizin aleyhinizedir. Nitekim Allah Teâlâ bir başka âyette; «Kim sâlih amel işlerse kendi nefesine, kim de kötülük yaparsa kendi aleyhinedir.» (Fussilet, 46) buyurmaktadır.

«Diğerinin vakti gelince.» Yani ikinci seferde. İkinci kez bozgunculuk yaparsanız ve düşmanlarınız da gelip «Yüzünüzü karartsınlar» sizi horlayıp ezsinler

«İlk defa mescide girdikleri gibi girsinler». Ülkelerin ötesinden gezindikleri gibi mukaddes eve girip gezinsinler «Ve ele geçirdikleri yeri harâb etsinler». Elde ettikleri her yeri mahvedip yıksınlar «Diye onları tekrar göndeririz. Belki Rabbiniz size merhamet eder.» Ve sizden onların kötülüklerini önler. «Eğer dönerseniz, Biz de döneriz.» Siz bozgunculuk yapmaya dönerseniz Biz de dünyada sizi ezdirmek için döneriz. Bunun yanı sıra âhirette size azâb ve cezayı da hazırlarız. «Ve Biz, cehennemi kâfirler için bir zindan kılmışızdır.» Kaçınılması imkânsız bir zindan, tutuklanma ve oturma yeri kılmışızdır. İbn Abbâs der ki; âyette yer alan kelimesi, zindan demektir. Mücâhid ise; orada tutuklanırlar, anlamını verir. Ondan başkası da bu anlamı vermiştir. Hasan ise; bu kelimenin, sevgi ve hazırlanmış yatak anlamına geldiğini söyler.

Katâde der ki: İsrâiloğulları tekrar bozgunculuğa döndüler ve Allah onların üzerine bu sefer Muhammed Aleyhisselâm'ı ve ashabını musallat kıldı. Boyun eğerek elleriyle ödedikleri cizyeyi onlardan müs-lümanlar alır.^[20]

9 — Muhakkak ki bu Kur'an; en doğru olana götürür. Ve sâlih ameller işleyen mü'minlere kendileri için büyük bir mükâfat olduğunu müjdeler.

10 — Âhirete inanmayanlar, onlar için elem verici bir azâb hazırladık.

Bu Kur'an

Allah Teâlâ, Rasûlü Muhammed'e indirmiş olduğu azîz kitabı yani Kur'an'ı överek onun yolların, en doğrusuna ve en açığına, en düzgününe götürdüğünü bildiriyor. Ve onunla «Salih ameller işleyen mü'-minlere kendileri için büyük bir mükâfat olduğunu müjdeler.» O Kur'-an'a göre amel eden mü'minlere kıyamet günü büyük bir mükâfatın bulunduğunu müjdeliyor. «Ve âhirete inanmayanlar, onlar için elem verici bir azâb hazırladık.» Âhirete inanmayanlara da, elem verici bir azabın bulunduğunu müjdeler. Nitekim Allah Teâlâ bir başka âyet-i kerîme'de; «Onlar için elini azabı müjdele.» (Âl-i İmrân, 21) buyurmaktadır.[\[21\]](#)

11 — İnsan; hayır istiyormuşçasma şer ister. Ve insan esasen çok acelecidir.

Allah Teâlâ insanın çok aceleci olduğunu bazı zamanlar kendisi çocukları ve mülkü için kötülük istediğini yani ölümü, helaki, mahvolmayı ve la'netlenmeyi arzuladığını haber veriyor. Eğer Allah onun isteğini kabul etmiş olsaydı, insanoğlu isteğinden dolayı helak olurdu. Nitekim Hak Teâlâ : «Eğer Allah insanlara hayrı çarçabuk istedikleri gibi, şerri de sūr'atle verseydi, süreleri hemen bitmiş olurdu.» (Yûnus, 11) buyurmaktadır. İbn Abbâs, Mücâhid, Katâde de böyle tefsir etmişlerdir. Bu konuda daha önce bir hadîs-i şerif vârid olmuştu (bu hadîs Yûnus sûresinin onbirinci âyeti tefsir edilirken geçmişti.) Orada buyurulur ki: Kendinize ve çocuklarınıza beddua etmeyin. Olabilir ki Allah'ın duaya icabet ettiği ana rastlarsınız da duanıza icabet eder. İnsanoğlunu böyle duaya ve isteğe sevk eden şey, onun kararsızlığı ve aceleciliğidir. Bunun için Allah Teâlâ : «Ve insan, esasen çok acelecidir.» buyurmaktadır. Selnân el-Fârisî ve İbn Abbâs (r.a.) burada Âdem Aleyhisselâm'ın kıssasını zikrederler. Şöyle ki: Hz. Âdem'in ruhu ayağına sirayet etmezden önce, ayağa kalkmak için çırpınmak istemişti. Zîrâ

ona rûh baş tarafından üfürülmüştü. Rûh Âdem'in beynine ulaşınca aksırmış ve elhamdülillah demiş. Allah Teâlâ Rabbm sana acısın ey Âdem, demiş. Rûh Âdem'in gözlerine ulaşınca gözlerini açmış. Bedenine ve diğer uzuvlarına sirayet edince, ona bakıyor ve hayret ediyormuş. Sonra rûh ayağına ulaşmazdan önce çırpınarak hemen kalkmak istemiş ancak buna güç yetirememiş. Bunun üzerine; ey Rabbım, gece olmazdan önce acele et, demiş...[\[22\]](#)

12 — Biz geceyi ve gündüzü iki âyet kıldık. Rabbı-nızdan lütuf dileyesiniz ve yılların hesabını, sayısını bilesiniz diye gece âyetini silip karartıp, gündüz âyetini aydınlık kıldık. Her şeyi uzun uzadıya açıkladık.

Gece ve Gündüz Mucizesi

Allah Teâlâ yaratıklarına büyük âyetler ihsan buyurduğunu ve bunları vermesindeki nimetini anlatıyor. Bu âyetlerden birisi, geceyle gündüzün birbirinden farklı oluşudur. Tâ ki gündüz çevreye yayılsınlar işlerini, san'atlarını, gezintilerini yapıp yaşamaya gayret etsinler. Geceleyin de sükûn bulsunlar. Günlerin, ayların ve yılların sayısını öğ-

rensinler, borçlarını, ibâdetlerini, muamele ve kiralari gibi diğer sürelerini ta'yîn etmesini bilsinler diye. Bunun için Allah Teâlâ : «Rabbı-nızdan lütuf dileyebilirsiniz diye» buyurmaktadır. Yani geçiminizde ve yolculuğunuzda. «Ve yılların hesabını, sayısını bilesiniz diye.» Şayet zaman biteviye aynı şekilde akışına devam etse ve eşit bir tarzda olsaydı; bunlardan hiç birisi bilinemez, farkedilemezdi. Nitekim bu hususta başka âyetlerde şöyle buyrulur : «De ki: Söyler misiniz eğer Allah, geceyi üzerinize kıyamete değin uzatsaydı, Allah'tan başka hangi ilâh size bir ışık getirebilirdi? Dinlemez misiniz? De ki: Söyleyin, şayet Allah gündüzü üzerinize kıyamete değin uzatsaydı, Allah'tan başka hangi ilâh içinde istirahat edebileceğiniz geceyi size getirebilirdi? Görmez misiniz? Allah; dinlenmeniz için geceyi ve lütfedip verdiği rızkı aramanız için gündüzü meydana getirmiştir. Bunlar onun rahmetinden ötürüdür. Belki artık şükredersiniz.» (Kasas, 71-73), «Gökte burçlar var eden, orada ışık saçan güneş ve aydınlatan ayı yaratan Allah, yücelerin yücesidir. İbret almak veya şükretmek isteyenler için gece ile

gündüzü birbiri ardınca getiren O'dur.» (Furkân, 61-62), «Gecenin ve gündüzün farklılığı O'nun eseridir.» (Mü'minûn, 80), «Geceyi gündüze, gündüzü geceye geçirir. Güneşi ve ayı müsahhar kılmıştır. Her biri belirli bir süreye kadar akar. Dikkat edin O'dur Azız, Gaffar.» (Zü-mer, 5), «Tan yerini ağartan, geceyi dinlenme zamanı, güneş ve ayı vakit ölçüsü kılan O'dur. Bu; Azız, Alîm'in takdiridir.» (En'âm, 96), ((Onlara bir delil de gecedir. Gündüzü ondan sıyrırız da karanlıkta ka-lıverirler. Güneş de yörüngesinde yürüyüp gitmektedir. Bu; Aziz Alîm'in takdiridir.» (Yasîn, 37-38).

İmdi Allah Teâlâ geceyi bir âyet yani kendisiyle bilinen bir alâmet kılmıştır. O, karanlık ve ayın belirmesi şeklinde bir işarettir. Gündüzü de bir işaret kılmıştır. O, aydınlık ve parlak güneşin zuhûruyla bir işarettir. Ayın aydınlığıyla güneşin parlaklığı arasında farklılık vardır. Birbirlerinden ayrı olarak bilinsinler diye. Nitekim Allah Teâlâ Yûnus sûresinde şöyle buyurur: «Güneşi ıslık, ayı nurlu yapan, yılların sayısını ve hesabı bilmeniz için aya konak yerleri düzenleyen O'dur. Allah, bunları ancak hak ile

yaratmıştır. Bilen insanlar için âyetlerini uzun uzadıya açıklar. Gece ile gündüzün değişmesinde; Allah'ın göklerde ve yerde yarattıklarında, sakınan bir kavim için âyetler vardır.» (Yûnus, 5-6) Bakara sûresinde ise «Sana aylardan soruyorlar. De ki: Onlar, insanlar için birer vakit ölçüleridir.» (Bakara, 189), buy-rulur.

İbn Cüreyc Abdullah İbn Kesîr'den naklen «Gece âyetini silip karartıp, gündüz âyetini aydınlık kıldık.» kavli hakkında şöyle demiştir : Bu, gecenin karanlığı ile gündüzün aydınlığıdır. İbn Cüreyc ise Mücâhid'den naklen der ki: Güneş gündüzün delili,- ay da gecenin delilidir. «Gece âyetini silip» kavli; ayda görülen karartıdır. Allah Teâlâ onu böyle yaratmıştır. İbn Cüreyc İbn Abbâs'tan naklen der ki: Ay da güneşin ışık saçışı gibi ışık saçar. Ay gecenin işareti, güneş gündüzün işaretidir. «Gece âyetini silip» kavlinden maksad, aydaki karartıdır. Ebu Ca'fer İbn Cerîr Taberî müteaddid ve sahîh yollarla rivayet eder ki; İbn el-Kevvâ, Ali İbn Ebu Tâlib'e sorarak şöyle demiş : Ey mü'minlerin emîri, ayda bulunan bu lekeler nedir? Hz. Ali demiş ki: Vay sana, Kur'an

okumaz mısın? Kur'an ne diyor: «Gece âyetini silip» buyuruyor ki bu, işte onun silinmesidir. Katâde ise bu âyet hakkında şöyle der : Biz gece âyetinin silinmesinin aydaki karartı olduğunu söyledik. «Gündüz âyetini aydınlık kıldık» Görülür yaptık. Güneşin yaratılışı aydan daha aydınlık ve daha muazzamdır. İbn Ebu Necîh Abdullah İbn Abbâs'tan nakleder ki; «Biz geceyi ve gündüzü iki âyet kıldık» kavli, gece ve gündüzleyin demektir. Allah Azze ve Celle bu ikisini öylece yaratmıştır.[\[23\]](#)

İzahı

13 — Her insanın işlediklerini boynuna dolarız/
Ve onun için kıyamet gününde açılmış bulacağı bir
kitab çıkarırız;

14 — Oku kitabını. Bugün kendi hesabın için
kendi nefsin sana yeter.

Oku Kitabını

Allah Teâlâ zamanı ve bu zaman içerisinde âdemoğullarının yaptıkları şeyleri hatırlattıktan sonra, şöyle buyuruyor : «Her insanın işlediklerini boynuna dolarız.» Âyette geçen (tj>\b) kelimesi; insandan sadır olan davranışlardır. İbn Abbâs böyle

demoştir. Mücâhid ve bir başkası da; insandan sâdır olan hayır ve serden dolayı insanoğlu sorumlu tutulup cezalandırılacaktır. «Kim zerre mikdârı hayır işlerse, onu görür. Kim de zerre mikdârı şer işlerse onu görür.» (Zilzâl, 7-8) Kâf sûresinde ise Allah Teâlâ şöyle buyurur : «Sağında ve solunda onunla beraber oturan iki alıcı melek, yânında hazır bulunan birer gözcü olarak, söylediği her sözü zabtederler.» (Kâf, 17-18) İnfîtâr sûresinde ise şöyle buyrulur : «Oysa yaptıklarınızı bilen değerli yazıcılar sizi gözetlemektedirler. İyiler şüphesiz nimet içindedirler. Allah'ın buyruğundan çıkanlar ise cehennemdedirler.» (İnfîtâr, 10-14) Tûr sûresinde ise «Siz ancak yapar olduklarınızdan dolayı cezalandırılırsınız.» (Tûr, 16) buyurulmaktadır. Nîsâ sûresinde de «Kim kötü bir iş yaparsa; cezasını görür.» (Nisa, 123) buyuruluyor.

- Maksad şudur : Âdemoğlunun ameli ister çok, ister az olsun kendisi için saklanır. Sabah, akşam, gece ve gündüz kendisi için yazılır. İmâm Ahmed der ki: Bize Kuteybe... Câbir'den nakletti ki; o, Rasûlullah (s.a.) m şöyle buyurduğunu duydum demoştir :

Her insanın yaptığı şeyler boynundadır. İbn Ebu Lehîa bununla, kötülüklerin kasde-dildiğini söyler. İbn Eb.u Lehîa'nın bu âyetin tefsirini bu hadîsle yapması cidden garîbtir. Allah en iyisini bilendir.

«Ve onun için kıyamet gününde açılmış bulacağı bir kitab çıkarırız.)) Onun işlediklerinin hepsini bir kitapta toplarız. Bu kitap kıyamet günü ona verilir. Eğer saîd ise sağından, şakı ise solundan verilir. (\y&*) kelimesi; onun ve başkalarının okuduğu açılmış kitap demektir. Ömrünün başından sonuna kadar bütün yaptıkları o kitapta yer alır. «O gün insana önceden ve sonradan gönderdikleri bildirilir. Doğrusu insan kendi kendini gözetleyicidir. İsterse ma'zeretler uydurmuş olsun.» (Kıyâme, 13-15) Bunun için Hak Teâlâ, «Oku kitabını. Bugün kendi hesabın için kendin sana yeter.» buyurmaktadır. Yani sen zulmedilmemiş olduğunu, yapmadığın şeyin aleyhinde yazılmadığını bilersin. Çünkü olan şeylerin hepsini hatırlamaktasın. Yapılanların hiç birisini unutmazsın. Herkes ümmî de olsa kendi kitabını kendisi okuyacaktır.

Âyet-i kerîme'de «Boynuna dolarız» buyurularak boyun zikredilmiştir. Çünkü boyun, bedende eşi bulunmayan bir organdır. Boynuna dolanan bir şeyden kaçıp kurtulmak imkânı yoktur.(...)

Katâde, Cabîr İbn Abdullah'tan nakleder ki; Rasûlullah (s.a.) şöyle buyurmuş : Ne kaçma ne uçma var. Çünkü «Her insanın işlediklerini boynuna dolarız.» İbn Cerîr böyle rivayet eder. Aynı hadîsi Abd İbn Humeyd merhum da Müsned'inde muttasıl olarak rivayet ederek der ki: Bize Hasan İbn Mûsâ... Câbir'den nakletti ki; o, Rasûlullah'ın şöyle dediğini duydum demiştir : Her kulun kuşu boynundadır. İmâm Ah-med der ki: Bize Ali İbn İshâk, Ukbe İbn Âmir'in'Hz. Peygamberden şöyle bir hadîs naklettiğini bildirdi: Her günlük amel mutlaka mühürlenir. Mü'min hastalanınca melekler derler ki: Ey Rabbımız, falanca kulunu sen hapsedtin mi? Rab Celle Celâluhû buyurur ki: Ona iyileşinceye veya ölünceye kadar yaptığının benzeriyle mühür vurunuz. Bu hadîsin isnadı sağlam ve kavı olup hadîs imamları onu tahrîc etmemişlerdir.

Ma'mer, Katâde'nin «Her insanın işlediklerini boynuna dolarız.» âyetiyle amelinin kasedildiğini söylediğini bildirir. «Ve onun için kıyamet gününde açılmış bulacağı bir kitab çıkarırız.» Onun yaptıklarını çıkarır ortaya koyarız. Ma'mer der ki: Hasan el-Basrî, «Sağında ve solunda oturanlar vardır.» âyetini okumuş ve şöyle demiştir Ey Âdemoğlu senin sayfan önüne açılmıştır. Sana iki değerli melek mü-vekkel kılınmıştır. Biri sağında, diğeri solundadır. Sağında olan iyiliklerini kaydeder. Solunda olan kötülüklerini kaydeder. İstedğin gibi amel et, ister çok ister az. Nihayet öldüğünde senin sayfan dörülür ve boynuna sarılarak kabrine konulur. Nihayet kıyamet günü kitabın açık olarak çıkarılırsın. «Oku kitabını. Bugün kendi hesabın için kendin sana yeter.» denir. Doğrusu Allah Teâlâ'nın, insanın kendi nefsinin hesabını kendine yüklemekle âdil davrandığı muhakkaktır. Bu söz Hasan el-Basrî'nin güzel sözlerindendir. Allah ona rahmet eylesin.^[24]

15 — Kim hidâyete ererse; kendi nefsi için hidâyete ermiş olur, kim de dalâlete düşerse, kendi nefsi aleyhine dalâlete düşmüş olur. Hiç kimse

başkasının yükünü yüklenmez. Biz, bir peygamber göndermedikçe azâb ediciler değiliz.

Kim Hidâyete Ererse

Allah Teâlâ hidâyete erip hakka tâbi olan, peygamberlerin izinden giden kimsenin bu güzel davranışının neticesinin kendi lehinde olacağını bildirerek haktan sapan, doğru yoldan kaçan kimsenin de yalnızca kendi nefsine cinayet işlediğini, bunun vebalinin sâdece kendisine âid olduğunu haber veriyor ve buyuruyor ki: «Kimse başkasının yükünü yüklenmez.» Kimse başkasının günâhım taşımaz. Kimse kendinden başkasına kötülük yapmaz. Nitekim Hak Teâlâ Fâtır sûresinde şöyle buyurmaktadır: «Kimse başkasının yükünü yüklenmez. Günâh yükü ağır olan onun taşınmasını isterse, yakını bulunsa bile yükünden bir şey taşınmaz.» (Fâtır, 18) Bu ifâde ile Allah Teâlâ'nın : «Onlar kendi ağırlıklarını ve kendi ağırlıkları yanında daha nice ağırlıkları yüklenecekler.» CAnkebût, 13) ve «Böylece kendi günâhlarını' tâm olarak, bilmeden saptırdıkları kimsenin günâhlarını kısmen yük-

lenirler.» (Nahl, 25) âyetleri arasında bir çelişki yoktur. Çünkü kötülüğe çağırانlar hem kendilerinin —kendilerini sapıklığa sürüklemiş oldukları için— hem de sapıtmış oldukları kimselerin günâhlarını yüklenirler. Bu yüklenme onların günâhlarından bir şeyi eksiltmeyeceğı gibi, onlardan bir şeyi de taşımaları anlamına değildir. Bu ise Allah'ın kullarına adaletinin ve rahmetinin ifadesidir.

Allah Teâlâ'nın «Biz bir peygamber göndermedikçe azâb ediciler değiliz.» kavli de aynı şekilde Allah'ın adaletini haber vermekte ve hiç bir kimseyi peygamber gönderilerek hüccet ikâme edilmeden azâblan-dırmayacağını bildirmektedir. Nitekim Allah Teâlâ başka sûrelerde de bu konuda şöyle buyurur : «İçine her bir topluluğun atılmasında bekçileri onlara : Size bir uyarıcı gelmemiş miydi? diye sorarlar. Onlar : Evet, doğrusu bize bir uyarıcı geldi, fakat biz yalanladık ve Allah hiç bir şey indirdemiştir, siz büyük bir sapıklık içindesiniz demiştik, derler.» (Mülk, 8-10) «Küfredenler bölük bölük cehenneme sürülürler. Oraya vardıklarında kapıları açılır. Bekçileri onlara : Size içinizden

Rabbınızın âyetlerini okuyan ve bugüne kavuşacağınızı ihtar eden peygamberler gelmedi mi? derler. Onlar : Evet geldi, derler. Fakat azâb sözü kâfirlerin aleyhine gerçekleşti. Onlara : Temelli kalacağınız cehennemin kapılarından girin. Mütekebbirlerin durağı ne de kötüdür, denir.» (Zümer, 71-72) «Orada : Rabbımız, bizi çıkar. Yaptığımızdan başka sâlih amel işleyelim diye bağınırlar. O zaman onlara şöyle deriz : Öğüt alacak kişinin Öğüt alabileceği kadar bir süre sizi yaşatmadık mı? Size uyarıcı da gelmişti. Artık azabı tadın. Zâlimler için bir yardımcı yoktur.» (Fâtır, 37). Ve daha buna benzer âyetler, Allah Te-âlâ'nın peygamber göndermeden hiç bir kimseyi cehenneme girdirmeyeceğini göstermektedir. Bu sebeple Buhârî'nin Sahîh'inde «Muhakkak ki Allah'ın Rahmeti; ihsan edenlere çok yakındır.» (A'râf, 56) âyetinin tefsiri bölümündeki hadîste fazla olarak vârid olan lafızdan dolayı bilginlerden bir çoğu Buhârî'ye karşı çıkmışlardır. Bu hadîs şöyledir : Ubeydullah İbn Sa'd... Ebu Hüreyre'den nakleder ki; Rasûlullah (s.a.) şöyle buyurmuş ; Cennet ve

cehennem birbirleriyle ekiştiler... Ubeydullah hadîsin devamını nakleder ve sonra şöyle der : Cennete gelince; Allah, yaratıklarından hiç birine zulmetmez. O, cehennem için yeni bir yaratık-meydana getirir ve onlar da buraya atılır. Cehennem; daha var mı? diye üç kere sorar. Hadîsin tamâmı Buhârî'de yer almak-tadır. (Buhârî, Kitâb et-Tevhîd, yukarıda geçen âyetin tefsiri) Bu rivayet lütuf diyarı olduğu için cennet hakkında vârid olmuştur. Cehenneme gelince; orası adalet yurdudur. Hiç bir kimse bir özür beyân etmeden oraya giremez. Aleyhinde delil bulunmadıkça cehenneme atılmaz. Hadîs hafızlarından bir çoğu, bu ifâde hakkında söz söylemişler ve râvînin bunu değiştirdiğini belirtmişlerdir. Nitekim Buhârî ve Müslim'in Sahîh'lerinde vârid olduğuına göre —ki lafız Buhârî'nindir— Abdürrezzâk... Ebu Hüreyre'den nakleder ki; Rasûlullah (s.a.) şöyle buyurmuş: Cennet ve cehennem birbirlerine karşı delil getirdiler.(...) Râvî hadîsin tamâmını zikreder. Sona doğru şöyle der : Cehenneme gelince; o, dolmaz. Nihayet ayağını cehenneme koyar ve; asla asla, der.

İşte o zaman cehennem dolar ve birbiri üzerine eğilir. Allah kullarından hiç birine zulmetmez. Cennet içinde, Allah ayrı bir yaratık meydana getirir.

Burada bir mes'ele kalıyor. Şöyle ki: Gerek eski, gerekse yeni bilginler ve imamlar bu konuda ihtilâf etmişlerdir. Babaları kâfir olan ve kendileri çocukken ölen yavruların hükümleri nedir? Deli, sağır, bunamış ihtiyar ve İslâm'ın daveti kendisine ulaşmadan fetret devrinde ölenlerin durumu nasıldır? Bunlar hakkında pek çok hadîs vârid olmuştur. Allah'ın inayet ve tevfiğiyle önce bu hadîsleri zikredeceğim, sonra da bu konuda imamların sözlerinden özet bir bölüm kaydedeceğim. Yardım dilenecek yalnızca Allah'tır.^[25]

Kendisine Risâletitî Ulaşmadığı Kimselerin Durumu

1- Esved İbn Serî'nin Hadîsi:

İmâm Ahmed İbn Hanbel der ki: Bize Ali İbn Abdullah... Esved İbn Serî'den nakleder ki; Rasûlullah (s.a.) şöyle buyurmuş : Kıyamet gününde dört kişi hüccet ikâme ederler. Birisi hiç bir şey duymayan sağır kimse. Diğer ahmak kimse,

üçüncüsü bunak kimse, sonuncusu da fetret devrinde ölmüş olan kimse. Sağır der ki: Rabbım, İslâm geldiği halde ben ondan hiç bir şey duymadım. Ahmak der ki: Rabbım, İslâm geldiği sırada çocuklar benim üzerime pislik atıyorlardı. Bunak der ki: Rabbım, İslâm geldiğinde ben hiç bir şeyi' düşünemiyordum. Fetret döneminde ölen der ki: Rabbım, bana Senin elçin gelmedi. Onlarda itaat etmeleri gerektiğine dâir ahidleri alınır ve onların cehenneme gönderilmesi haberi verilir. Muhammed'in nefsi kudret elinde bulunan Allah'a yemîn ederim ki; eğer onlar cehenneme girmiş olsalardı, oranın serin ve huzur yurdu olduğunu (dönüşeceğini) görürlerdi. Bu hadîsin bir benzeri Katâde kanalıyla Ebu Hüreyre'den nakledi-lirse de bunun sonunda «oraya girmeyenler zorla girdirilir» kavli yeral-maktadır. İshâk İbn Rahûyeh de Muâz İbn Hişâm'dan aynı şekilde rivayet eder. Beyhakî i'tikâd bölümünde Hanbel İbn İshâk kanalıyla Ali İbn Abdullah el-Medînîden aynı hadîsi rivayet eder ve; bunun isnadı sahihtir, der. Aynı hadîsi Hammâd İbn Seleme... Ebu Hüreyre'den rivayet eder ve Rasûlullah'ın şöyle

buyurduğunu belirtir : Dört kişi Allah'ın huzurunda bir hüccetle gelirler ve hüccetlerini sergilerler. Sonra yukarıdaki rivayeti nakleder. Bu hadîsi İbn Cerîr Taberî da Ma'mer kanalıyla mevkuf olarak Ebu Hüreyre'den rivayet eder. Ancak bu rivayetin sonunda Ebu Hüreyre şöyle devam eder : İsterseniz Allah Te-âlâ'nın «Biz, bir peygamber göndermedikçe azâb ediciler değiliz.» (İs-râ, 15) kavlini okuyun. Aynı rivayeti Ma'mer de... Ebu Hüreyre'den mevkuf olarak nakleder.

II- Enes İbn Mâlik'in Rivayeti:

Ebu Dâvûd et-Tayâlisî der ki: Bize Rebî', Yezîd İbn Ebân'dan nakletti ki; o, şöyle demiş : Biz Enes İbn Mâlik'e; ey Ebu Hamza, müşriklerin çocukları hakkında ne dersin? diye sorduk. Enes İbn Mâlik dedi ki: Rasûlullah (s.a.) şöyle buyurdu : Onların günâhları yoktu ki bununla azâblanıp cehennem ehli olsunlar. İyilikleri de yoktu ki bununla mükâfatlandırılıp cennet ehlinin hükümdarlarından olsunlar. Onlar cennet ehlinin hizmetkârlarıdır.

III- Enes İbn Mâlik'in Bir Başka Hadîsi:

Hafız Ebu Ya'lâ... Enes İbn Mâlik'den nakleder ki: Rasûlullah (s.a.) şöyle buyurmuş : Kıyamet gününde doğmuş çocuk, bunak, fetret döneminde ölen ve pîr-i fâni getirilirler. Her biri kendi hüccetini söyler. Rab Tebâreke ve Teâlâ cehennemden bir bölüğe; çık, der. O bu insanlara şöyle der : Ben kullarıma kendilerinden elçiler gönderirdim. Şu anda ise bizzat ben kendimin size elçisiyim. Şuraya girin. Rasûlul-iah buyurur ki: Şakâvet yazılı olan kişi; ey Rabbım, biz ondan kaçıyorduk, ona nasıl girelim? der. Saadet yazılı olan kişi de, koşarak hızlıca oraya dalar. Bunun üzerine Allah Teâlâ şöyle buyurur : Siz Benim Rasûllerimi yalanlamakta ve onlara isyan konusunda en şiddetli kimseler idiniz. Şunlar cennete, şunlar da cehenneme girsin. Hafız Ebu Bekr el-Bezzâr, Yûsuf İbn Mûsâ kanalıyla Cerîr İbn Abdülhamîd'den bu hadîsi aynı isnâdla rivayet eder,

IV- Berâ İbn Âzib'in Hadîsi;

Hafız Ebu Ya'lâ el-Mavsılî Müsned'inde der ki: Bize Kasım İbn Ebu Şeybe Berâ'dan nakletti ki; o, şöyle demiş : Hz. Peygambere müs-lümanların çocukları sorulduğunda; onlar babalarıyla

beraberdirlar, buyurdu. Müşriklerin çocukları sorulduğunda; onlarda babalarıyla beraberdirler, dedi. Ey Allah'ın Rasûlü orada ne yaparlar? denilince; Allah onların durumunu en iyi bilendir, buyurdu. Bu hadîsi Ömer İbn Zerr... Berâ kanalıyla Hz. Âişe'den nakleder.

V- Şeybân'm Hadîsi:

Hafız Ebu Bekr el-Bezzâr Müsned'inde der ki: Bize İbrahim İbn Saîd el-Cevherî... Şeybân'dan nakletti ki; Hz. Peygamber bu konunun önemini oldukça büyüttü ve dedi ki: Kıyamet günü olduğunda câhili-yet ehli putlarını omuzlarında taşıyarak gelirler. Rabları onlara sorunca; Rabbımız, bize bir peygamber gönderilmemişti, Senin emrin bize ulaşmamıştı. Eğer Sen bize bir peygamber göndermiş olsaydın; biz, kullarının Sana en çok itaat edeni olurduk, derler. Rabları onlara der ki: İster misiniz Ben size bir şeyi emredeyim de emrime itaat edersiniz? Onlar; evet, derler. Bunun üzerine Allah Teâlâ, onların koşup cehenneme girmelerini emreder. Onlar koşarlar, cehenneme yaklaştıklarında onun kaynayıp uğuldadığını görürler, ve dönüp Rablarına varırlar.

Rabbımız, bizi ondan çıkar veya bizi onun üzerinden geçir, derler. Rabları buyurur ki: Size bir şeyi emredince Bana itaat edeceğinizi iddia eden sizler değil miydiniz? Bunun üzerine Allah Teâlâ, onları verdikleri sözden sorumlu tutar ve; gidip oraya girin, der. Koşarlar onu görünce geri dönüp gelirler ve derler ki: Rabbımız ondan korktuk, ona giremeyeceğiz. Allah Teâlâ buyurur ki: Oraya hor ve hakîr olarak girin. Allah Rasûlü (s.a.) dedi ki: Eğer ilk söylendiğinde oraya girmiş olsalardı, oranın serin ve selâmet yurdu olduğunu görürlerdi. Sonra Ebu 'Bekr el-Bezzâr der ki: Bu hadîsin metni ancak bu şekilde ma'-rûftur. Hadîsi Eyyûb'dan sadece Abbâd, Abbâd'dan da yalnız Reyhan İbn Saîd rivayet etmiştir. Ben derim ki: İbn Hibbân, sika râvîler arasında onu da zikretmiştir. İbn Maîn ve Neseî; onun kötü bir tarafı yoktur, ancak Ebu Dâvûd'dan başka kimse ondan hoşnûd olmamıştır, der. Ebu Hatim ise onun fena bir kişi olmadığını, ancak hadîsini yazdığını fakat onun hüccet olarak alınamayacağını belirtir.

VI- Ebu Saîd el-Hudrî'nin Hadîsi :

İmâm Muhammed İbn Yahya der ki: Bize Saîd İbn Süleyman... Ebu Saîd el-Hudrî'den nakletti ki; Rasûlullah (s.a.) şöyle buyurmuştur : (Kıyamet günü) Fetret devrinde helak olan, bunak ve reşîd olmadan ölmüş çocuk konuşurlar. Fetret devrinde helak olan; bana bir kitap gelmedi, bunak olan; Rabbım, bana akıl vermedin ki onunla hayrı ve şsrri düşüneyim, çocuk da; Rabbım aklım ermedi ki, der. Önlerine ateş getirilir ve; oraya atın, denilir. Allah'ın ezeli ilminde eğer amel işleyecek çağa gelebilseydi saîd olarak yazılanlar ateşten çevrilirler. Amel işleyecek durumda olsaydı Allah'ın bilgisinde şaki olarak yazılmış olanlar ise ateşte tutulur. Allah der ki: Siz Bana isyan ettiniz, eğer peygamberlerim size gelmiş olsaydı durum nasıl olurdu? Bezzâr da bu hadîsi Muhammed İbn Ömer kanalıyla... Fudayl İbn Merzûk'dan nakleder, sonra Ebu Saîd'in hadîsi ancak bu yolla Atıyye'den nakledilmiş olarak bilinir, der. Hadîsin sonunu da şöyle bağlar: Siz, bana isyan ettiniz, ya görmeden elçilerime nasıl isyan edecekdiniz?

VII- Muâz İbn Cebel'in Hadîsi:

Hişâm İbn Ammâr... Muâz İbn Cebel'den nakleder ki; Allah Ra-sulu şöyle buyurmuş : Kıyamet gününde akıllı çelinmiş, fetrette yok olmuş veya küçükken helak olmuş kişiler getirilirler. Akıllı çelinmiş olan der ki: Ey Rabbım, eğer bana akıl vermiş olsaydın, akıl vermiş olduklarının arasında saadete benden daha lâıyk biri olmazdı. Hz. Peygamber fetret devrinde ve çocukken ölenlerden böyle bir ifâdeyi nakleder. Bunun üzerine Rab Azze ve Celle buyurur ki: Ben, size bir şeyi emredersem, Bana itaat eder misiniz? Onlar; evet, derler. Allah Teâlâ; gidin cehenneme girin, buyurur —Hz. Peygamber dedi ki; şayet girmiş olsalardı, cehennem onlara zarar vermezdi— Onların önüne engeller çıkar ve cehennemini yok olduğunu, Allah'ın onu hiç yaratmadığını sanırlar ve sür'atle geri dönerler. Sonra ikinci kez Allah onlara emreder, onlar aynı şekilde geri dönerler. Rab Azze ve Celle buyurur ki: Ben, sizi yaratmadan önce ne yapacağınızı bildim ve bu bilgime göre sizi yarattım. Bu bilgime göre akıbetiniz belirecektir. Onları yakala, der ve cehennem onları tutuverir.

VIII- Ebu Hüreyre'nin Hadîsi:

Ebu Hüreyre'nin hadîsi, Esved İbn Serî'nin hadîsinde münderic olarak daha önce geçmişti. Buhârî ve Müslim'in Sahîh'lerinde Ebu Hü-reyre der ki: Rasûlullah (s.a.) şöyle buyurdu : Her doğan fitrat üzere doğar. Anası ve babası onu ya Yahûdî, ya Hristiyan veya Mecûsî yaparlar. Nitekim hayvan da doğduğunda ayıpsız ve noksansız olarak doğar. Onda bir sakatlık ve noksanlık hisseder misiniz?

Bir rivayette de derler ki: Ey Allah'ın Rasûlü çocuk iken ölenin durumu nedir? Rasûlullah (s.a.) şöyle buyurur : Allah onların ne yapacak olduklarını en iyi bilendir. İmâm Ahmed İbn Hanbel der ki: Bize Mûsâ İbn Dâvûd... Ebu Hüreyre'den nakletti ki; Rasûlullah (s.a.) —Mûsâ, bu sözün peygambere âid olup olmadığında şüphe edip; sandığıma göre, demiştir— buyurdu ki: Müslümanların küçük çocukları cennettedir. Onlara İbrahim Aleyhisselâm bakar. Müslim'in Sahîh'in-de İyâz kanalıyla Rasûlullah'tan nakledilir ki; Allah Azze ve Celle : Ben, kullarımı Hanîfler olarak yarattım, buyurmuştur.

Başka bir rivayette de; müsümanlar olarak yarattım, buyurmuştur.

IX- Semure'nin Hadîsi:

Hafız Ebu Bekr el-Berkânî el-Harizmî, «el-Müstahrec Alâ'l-Buhârî» isimli eserinde Avf el-Harâbî kanalıyla,. Semure'den nakleder ki; Rasûlullah (s.a.) şöyle buyurmuş : Her doğan fitrat üzere doğar. İnsanlar yüksek sesle ey Allah'ın Rasûlü, ya müşriklerin çocukları? diye seslendiler. Rasûlullah (s.a.) müşriklerin çocukları da, buyurdu. Taberâ-nî der ki: Bize Abdullah İbn Ahmed... Semure'den nakletti ki; o, şöyle demiş : Biz Rasûlullah (s.a.) a müşriklerin çocuklarını sorduğumuzda; onlar cennet ehlinin hizmetçileridir, buyurdu.

X- Hasnâ'nın Amcasının Hadîsi:

Ahmed İbn Hanbel der ki: Bize İshâk... Süleym oğullan kabilesinden Muâviye'nin kızı Hasnâ'dan nakletti ki; o amcamın bana anlattığına göre kendisi şöyle dedi demiştir : Ey Allah'ın Rasûlü, cennette kim var? dedim. Hz. Peygamber : Peygamber cennettedir, şehîd cennettedir, çocuk cennettedir, diri diri gömülen cennettedir.

Bilginlerden bir kısmı bu hadîs üzerinde durur ve çocuklar hakkında bir şey demezken, bir kısmı da Semure İbn Cündeb'in Buhârî'-nin Sahîh'inde naklettiği hadîse dayanarak, onların kesinkes cennette olduklarını bildirirler. Hz. Peygamber bir rü'yâsında ağacın altında bulunan bir ihtiyara rastlar, çevresinde de çocuklar vardır. Cibril ona; bu, İbrahim Aleyhisselâm'dır, şunlar da müslümanların çocuklarıdır, der. Ey Allah'ın Rasûlü müşriklerin çocukları da mı? denilince, o; evet müşriklerin çocukları da, der. Bazı bilginler de; müşriklerin çocuklarının —Hz. Peygamberin; onlar babalarıyla beraberdir, kavline istinaden— cehennemde olduklarını söylerler. Bazıları da çocukların kıyamet gününde Arasât'da imtihana tâbi tutulacaklarını, emre itaat edenin cennete gireceğini ve daha önce Allah'ın onlar hakkındaki saadete ereceklerine dâir bilgisinin açıklık kazanacağını, isyan edenlerin hor ve hakîr olarak cehenneme gireceklerini ve yine Allah'ın daha önce onlar hakkındaki şaki olacaklarına dâir bilgisinin açığa çıkacağını belirtirler. Bu söz, bütün delilleri birleştirir. Bu, birbiriyle şâhid olarak

desteklenen daha önceki hadîslerde açıkça belirtilmektedir.. Bu sözü Ebu'l-Hasan Ali İbn İsmail el-Eş'ârî sünnet ve cemâat ehlinden böylece nakletmiştir. Hafız Ebu Bekr el-Beyhakî de «Kitab el-İtikâd» isimli eserinde bu görüşü desteklemiştir. Hadîs tenkîdçileri, hafızlar ve bilginlerin muhakkikleri de böyle demişlerdir. Şeyh Ebu Ömer İbn Abd'ül-Berr en-Nemerî imtihanla ilgili yukarıda geçen hadîslerden sonra şöyle der : Bu konudaki hadîsler kuvvetli değildir ve bir hüccet olarak kullanılamaz. İlim ehli onu reddeder. Çünkü âhiret diyarı mükâfat yurdudur. Amel ve imtihan diyârî değildir. O zaman bunlar nasıl cehenneme girmeye zorlanabilirler? Orada amel ve ibâdet, yaratıkların imkânı haricindedir. Allah bir kula götüremeyeceği yükü yüklemeyiz.

Onun söylediklerine şöyle cevap verilir : Bu konudaki hadîslerden bir kısmı sahihtir. Nitekim bilginlerin önderlerinden bir çokları bu kanâati belirtmişlerdir. Bir kısmı hasendir, bir kısmı da sahîh ve ha-senle kuvvet kazanan zayıf hadîstir. Bir konudaki hadîsler bu tarzda birbirini destekler

nitelikte olursa, ona bakan kişinin nazarında hadisler hüccet ifâde ederler. Şeyh Ebu Ömer'in «Âhiret mükâfat yurdudur» sözüne gelince, şüphesiz ki orası mükâfat yurdudur. Ancak mükâfat yurdu olması, cennet veya cehenneme girmeden önce Arasât'da iken sorumluluk yüklenil meşini engellemez. Nitekim Şeyh Ebu'l-Hasan el-Eş'arî, sünnet ve cemâat ehlinin mezhebine göre çocukların ahrette imtihan edileceklerini bildirmiştir. Hak Teâlâ da Kalem sûresinde şöyle buyurmaktadır : «O gün işin dehşetinden baldırlar açılır, secdeye çağırılırlar da buna güçleri yetmez.» (Kalem, 42,43) Sahih hadislerde ve diğerlerinde sabit olan sünnete göre; mü'minler kıyamet gününde Allah'a secde edeceklerdir. Münâfıkın buna gücü yetmeyecek belleri arkaya katlanacaktır. Secdeye gitmek istedikleri her seferde kafaları üstü düşeceklerdir. Buhârî ve Müslim'in Sahihlerinde vâ-rid olduğuna göre; cehennemden en son çıkacak kişi hakkında şöyle denir : Allah Teâlâ orada bulunandan daha başka bir şey istememesi için o kimseden ahidler ve sözler alır ve bunu defalarca tekrarlatır. Ve Allah

Teâlâ şöyle buyurur : Ey Âdemoğlu, sen ne kadar sözünden dönersin. Sonra onun cennete girmesine izin verir.

Şeyh Ebu Ömer İbh Abd'ül-Berr'in «Cehenneme girmeye onları nasıl zorlar. Bu, onların gücü dâhilinde değildir ki?» sözüne gelince. Bu ifâde hadîsin sıhhati için bir engel değildir. Çünkü Allah Teâlâ kıyamet gününde kullarına Sırat köprüsünden geçmelerini emreder. Sırat cehennemin üzerinde bir köprüdür, kıldan ince, kılıçtan keskin-cedir. Mü'minler amellerine göre şimşek gibi, rüzgâr gibi, soylu atlar gibi ve binek atları gibi geçerler. Kimileri yürüyerek, kimileri koşarak, kimileri abanarak, kimileri de yüzüstü sürünerek geçerler. Cehenneme girmeleri emredilenlerin durumu hiç de iyi değildir. Hattâ ook daha zor ve çok daha kötüdür. Kaldı ki sahîh hadîste sabit olduğuna göre, Deccâl'in da cennet ve cehennemi olacaktır. Şeriatı koyan Şârı; Dec-câl'in sunduğu ve kendilerine ateş gibi görünen şeyleri çekinmeden içmelerini, onun selâmet ve soğukluk olacağını bildirmişti. Bu durum da ona benzer. Öte yandan Allah Teâlâ İsrâiloğullarına kendi

kendilerini öldürmelerini emretmiştir. Onlar da bir sabah akşama kadar birbirlerinden yetmiş bin kişiyi öldürmüşlerdir. Kişi babasını ve kardeşini öldürüyormuş. Allah Teâlâ onların üzerine bir bulut karanlığı göndermiş. Bu, onların buzağ'ı'ya tapmalarından dolayı bir ceza imiş. Bu durum da şahıslar için gerçekten zordur ve yukarıda zikri geçen hadîste söz konusu edilen hususlardan hiç de aşağı değildir. Allah en iyisini bilendir.[\[26\]](#)

Müşriklerin Çocukları

Bu husus kesinlik kazandığına göre; insanlar müşriklerin çocukları konusunda değişik görüşler serdetmişlerdir :

I- Müşriklerin çocukları cennettedirler. Buna Semure'nin naklettiği ve Hz. Peygamberin İbrâhîm Aleyhisselâm'm yanında müslü-man ve müşrik çocuklarının bulunduğunu bildiren hadîsini delil getirmektedirler. Bu hadîs Ahmed İbn Hanbel kanalıyla Hasnâ'mn amcasından nakledilmiştir. Yukarıda geçmişti: Bu istidlal sahihtir. Ancak imtihan ile ilgili hadîsler daha özel bir anlam taşır. Allah Teâlâ onlardan itaat edeceklerini bildiği kimselerin ruhunu

öbür âlemde İbrahîm Aleyhisselâm'la ve fitrat üzere ölmüş olan müslüman çocuklarla beraber kılar. İçlerinden Allah'ın emrine icabet etmeyeceklerini bildiklerini ise Allah Teâlâ kıyamet günü cehenneme gönderir. Nitekim imtihan hadîsi buna delâlet etmektedir. Eş'arî de Ehl-i Sünnet'ten bu görüşü nakletmiştir. Müşrik çocuklarının cennette olduğunu söyleyenlerden bir kısmı; bunların cennette serbest olduklarını ifâde ederken, bir kısmı da müslümanların hizmetçileri olacaklarını belirtirler. Nitekim Ali İbn Zeyd kanalıyla Enes'ten nakledilen hadîs bunu göstermektedir. Ancak Ebu Dâvûd et-Tayâîsi'ye göre bu hadîs zayıftır. Allah en iyisini bilendir.

II- Müşriklerin çocukları babalarıyla birlikte cehennemde olacaklardır. Buna delil olarak da Ahmet İbn Hanbel'in Ebu Muğîre kanalıyla Ğutayfın kölesi Abdullah İbn Ebu Kays'tan naklettiği hadîsi göstermektedirler. O, Hz. Âişe'ye gelerek kâfirlerin çocuklarını sormuş, Hz. Âişe de demiş ki: Rasûlullah (s.a.) onların babalarına tâbi olacaklarını söyledi. Ben; Ey Allah'ın Rasûlü amelsiz olarak mı? dedim.

Rasûlullah (s.a.) : Onların ne yapacaklarını Allah en iyi bilendir, buyurdu. Bu hadîsi Ebu Davûd da Muhammed İbn Harb kanalıyla... Abdullah İbn Ebu Kays'tan nakleder ki; o, şöyle demiş: Hz. Âişe'den duyduğuma göre o; ben Allah'ın Rasûlü'ne mü'ninlerin çocuklarını sûrdum da; onlar babalarıyla beraberdirler, buyurdu. Ya müşriklerin çocukları? dedim; onlar da babalarıyla beraberdirler, buyurdu. Ben amelsiz mi? dedim; Allah onların ne yapacak olduklarım en iyi bilendir, buyurdu. Bu hadîsi Ahmed İbn Hanbel Vekî' kanalıyla Hz. Âişe'den nakleder ki; o, şöyle demiş : Ben Rasûlullah (s.a.) a müşriklerin çocuklarını hatırlattığımda; istersen sana onların cehennemdeki çığlıklarını işittirebilirim, dedi.

Abdullah İbn İmâm Abnîed İbn Hanbel der ki: Osman İbn Ebu Şeybe Hz. Ali'den nakletti ki; o, şöyle demiş : Hz. Hadîce Rasûlullah (s.a.) a câhiliyye devrinde ölen iki oğlunun durumunu sorduğunda; onlar cehennemdedir, buyurmuş. Hz. Ali der ki: Hz. Peygamber, Hz. Hadîce'nin yüzündeki hoşnûdsuzluğu görünce, sen onlann yerini görseydin onlardan nefret ederdin, buyurmuş. Hz.

Hadice; ya senden olan çocuklarım? deyince Hz. Peygamber, onlar cennettedir, demiş. Çünkü mü'minler de, çocukları da cennettedirler, müşrikler de, çocukları da cehennemdedirler, diye eklemiş. Sonra şu âyeti okumuş : «îmân eden, soyları da îmânda kendilerine uyan kimselere soylarını da katarız. Onların işlediklerinden hiç bir şey eksiltmeyiz. Herkes kazancına bağlıdır.» (Tûr, 21) Bu hadîs garîbdir. Çünkü râvîler arasında yeralan Osman, durumu meçhul bir kişidir. Onun rivayet ettiği râvi olan Zâ Zân ise Hz. Ali'ye ulaşmamıştır. Allah en iyisini bilendir.

Ebu Dâvûd da İbn Ebu Zaide kanalıyla Şa'bî'den nakleder ki; Ra-sûlullah (s.a.) diri diri toprağa gömen de, gömülen de cehennemdedir, buyurmuş. Şa'bî de der ki: Bana bu hadîsi Alkame, Ebu Vâil kanalıyla Abdullah İbn Mes'ûd'dan nakletti. Bir topluluk da bu hadîsi Dâvûd İbn Ebu Hind kanalıyla Şa'bî'den, Alkame'den, Seleme İbn Kays'-tan naklettiler. Seleme İbn Kays el-Eşcaî der ki: Ben ve kardeşim Hz. Peygambere gelip dedik ki: Annemiz câhiliyyet devrinde öldü. Ancak müsâfir ağırlar, akrabaları

ziyaret eder idi. O bizim bir kız kardeşimizi henüz bulûğa ermemişken diri diri toprağa gömdü. Hz. Peygamber buyurdu ki: Toprağa gömen de, gömülen de ateştedir. Ancak toprağa gömene İslâm ulaşır da müslüman olursa; müstesnadır. Bu hadîsin isnadı hasendir.

III- Müşriklerin çocukları hakkında bir görüş beyân etmeyenler. Bunlar da Hz. Peygamberin; Allah Teâlâ onların ne yapacaklarını en iyi bilendir, kavline dayanmaktadırlar. Nitekim Buhârî ve Müslim'in Sahîh'lerinde Ca'fer İbn Ebu İyâs... kanalıyla Abdullah İbn Abbas'-tan nakleder ki: Rasûlullah (s.a.) a müşriklerin çocukları sorulduğunda; o, Allah onların ne yapacak olduklarını en iyi bilendir, demiş. Bu hadîs Buhârî ve Müslim'de Zührî kanalıyla... Ebu Hüreyre'den de nakledilir. O der ki: Hz. Peygambere müşriklerin çocukları sorulduğunda; Allah onların ne yapacak olduklarını en iyi bilendir, buyurdu. Bilginlerden bir kısmı da müşriklerin çocuklarını, A'râf ehli olarak kabul ederler. Bu görüş, onların çocuklarının cennette olduklarını söyleyenlerin görüşüyle birleşir. Çünkü A'râf karâr diyarı değildir. Ve A'râf ehlinin

akıbeti A'râf sûresinde belirtildiği gibi cennettir. Allah en iyisini bilendir.^[27]

Müminlerin Çocukları

İyi bilinsin ki; ihtilâf konusu olan, müşriklerin çocuklarıdır. Mü'-minlerin çocuklarına gelince, bu konuda bilginler arasında ihtilâf yoktur. Nitekim Hanbelî fakîhlerinden Kadı Ebu Ya'lâ İbn el-Ferrâ, Ah-med İbn Hanbel'in şöyle dediğini nakleder : Onların cennet ehli oldukları konusunda ihtilâf yoktur. İnsanlar arasında meşhur olan görüş de budur. Allah dilerse bizim kesin karâr vereceğimiz kanâat da budur. Şeyh Ebu Ömer İbn Abd'ül-Berr'in bazı bilginlerden naklederek onların bu konuda durakladıkları, bütün çocukların Allah Azze ve Celle'nin irâdesi altında bulundukları görüşünü serdettikleri tarzındaki kanâatına gelince : Ebu Ömer İbn Abd'ül-Berr'in ifâdesine göre bu görüşe; aralarında Hammâd İbn Zeyd, Hammâd İbn Seleme, Abdullah İbn Mübarek, İshâk İbn Rahûyeh ve diğerlerinin de bulunduğu hadîs ve fıkıh ehli bir topluluk kail olmuşlardır. Onlar derler ki: Bu husus İmâm Mâlik'in el-Muvatta'mda kader bahsinde çizdiği

duruma benzer. Onun bu konuda irâd ettiği hadîsler de böyledir. Mâli-kîlerin çoğunluğu da bu görüştendir. Ancak İmâm Mâlik'den nass halinde bir şey vârid olmamıştır. Mâlikilerden sonraki bilginler müslü-man çocuklarının cennette olduklarını kabul etmişler, müşrik çocuklarının ise Allah'ın irâdesine bağlı olduklarını bildirmişlerdir. Ömer İbn Abd'ül-Berr'in sözü burada bitiyor. Ancak bu, gerçekten garîbdir. Ebu Abdullah el-Kurtubî de et-Tezkire isimli kitabında aynı şeyi zikreder. AUah en iyisini bilendir. Bu konuda Talha kızı Âişe'den mü'-minlerin annesi Âişe'ye dayanan bir rivayet zikredilir. Hz. Âişe der ki: Hz. Peygamber Ansâr'dan bir çocuğun cenazesine çağırıldı. Ben dedim ki : Ey Allah'ın Rasûlü, ona ne mutlu cennet serçelerinden bir serçe, kötülüğe ne uzandı ne de ulaştı. Bunun üzerine Hz. Peygamber buyurdu ki: Ya bundan başka bir şey ise ey Âişe? Doğrusu Allah cenneti yarattı ve insanlar babalarının sulbünde iken cennet ehlini halketti. Cehennemi yarattı ve insanlar babalarının sulbünde iken cehennem ehlini de yarattı. Bu hadîsi Ahmed İbn

Hanbel, Müslim, Ebu Dâvûd, Neseî ve İbn Mâce naklederler.

Bu konudaki sözlerin, gerçekten sahîh delillere dayanması îcâbe-der. Ne var ki Şâri'in buyruklarını bilmeyen birçok kişiler de bu konuda söz etmektedirler. Bu sebeple bilginlerden bir çoğu bu konudan bahsedilmesini hoş karşılamamışlardır. Abdullah İbn Abbâs'tan, Ebu Bekr es-Sıddîk'ın oğlu Muhammed'in oğlu Kâsım'dan, Hanefiyye'nin cğlu Muhammed'den ve diğerlerinden böyle rivayet edilmiştir. İbn Hib-bân da Sahîh'inde Cerîr İbn Hâzim'den nakleder ki; o, şöyle demiş : Ebu Recâ el-Utâridî'nin Abdullah İbn Abbâs'ın minberde iken şöyle dediğini işittim : Rasûlullah (s.a.) buyurdu ki : Bu ümmetin işi birbirine yaklaşıktır. Yeter ki çocuklar ve kader konusunda konuşmasınlar. İbn Hibbân bununla müşriklerin çocuklarını kastedtiğini söyler. Ebu Bekr el-Bezzâr, Cerîr İbn Hâzim kanalıyla aynı rivayeti naklettikten sonra; bir topluluğun Ebu Recâ kanalıyla bu hadîsi Abdullah İbn Abbâs'tan mevkuf olarak rivayet ettiklerini bildirir.[\[28\]](#)

16 — Bir kasabayı da helak etmek istediğimiz zaman; varlıklılarına emir veririz de, orada fâsıklık yaparlar. Bunun üzerine artık oraya söz (azâb) hak olur. Ve Biz de onları yerle bir ederiz.

Kurrâ bu âyetteki kelimesinin okunuşunda farklı görüşler belirtmişlerse de meşhur olan yukardaki kırâettir. Müfessirler bu kelimenin mânâsı konusunda ihtilâf etmişlerdir. Denilir ki; bunun mânâsı şöyledir : Biz oranın, o kasabanın varlıklılarına emrederiz de orada fâsıklık yaparlar ve bu, takdirî bir emir olur. Allah Teâlâ'nın şu kavlinde olduğu gibi: «Bizim emrimiz oraya geceleyin veya gündüzün geldi.» Allah Teâlâ kötülüğü ve azgınlığı emretmez. Derler ki: Âyetin mânâsı; Allah Teâlâ onları azgınlık yapmaya mecbur kılar ve böylece azabı hak ederler. Bu âyete şöyle mânâ verenler de vardır : Biz onlara Allah'a itaati emrederiz, onlar kötülükleri ve azgınlıkları işlerler ve cezayı hak ederler. İbn Cüreyc Abdullah İbn Abbâs'tan bu tefsiri nakletmiştir. Saîd İbn Cübeyr de böyle demiştir.

İbn Cerîr der ki: Bu âyetin mânâsının; onları emirler kılarız, şeklinde olması da muhtemeldir.

Ben derim ki: Bu mânâ ancak şeklinde okuyanlara göre uygundur. Nitekim Ali İbn Ebu Talha, Abdullah İbn Abbâs'tan bu âyeti onların varlıklılarını başlarına emir kılarız da orada fâsıklık ederler, şeklinde okuduğunu söylemiştir. Yani azgınlarını başlarına musallat ederiz orada isyan ederler. İsyan edince de azâb ile onları helak ederiz. Bu Allah Teâlâ'nın şu kavli gibidir : «İşte Biz böylece her kasabada ulularını suçlular kıldık ki orada hile yap-sınlar.» Ebu'l-Âliye, Mücâhid, Rebî' İbn Enes de böyle der.

Avfî ise İbn Abbâs'tan naklen bu âyete şöyle mânâ verir : Bir kasabayı da helak etmek istediğimiz zaman varlıklılarının sayılarını çoğaltırız. İkrime, Hasan, Dahhâk, Katâde, Mâlik ve Zührî'den de bu âyeti şeklinde okudukları varlıklılarını çoğaltırız, şeklinde mânâ verdikleri rivayet edilir. Bazıları da buna İmâm Ahmed'in Vehb İbn Ubâde kanalıyla... Süveyd İbn Hübeyre'den naklettiği şu hadîsi delil getirirler : Rasûlullah (s.a.) buyurdu ki: Kişinin malının en hayırlısı, emredilmiş bir mühür veya iğnelenmiş bir sikkedir. İmâm Ebü Ubeyd Kasım İbn

Sellâm merhum el-Ğarîb isimli kitabında der ki: Emredilmiş mühür kelimesindekikelimesi; soyu çoğalmış, manasınadır. kelimesi de; hurmadan yükseltilmiş yoldur. Bazıları da derler ki bu ifâde sözde uyum sağlamak için söylenmiştir. Tıpkı Hz. Peygamberin kavli gibi. Onlar ecir kazanmış olarak değil günâh kazanmış olarak dönsünler, anlamında söze uyum sağlamak için söylenmiş bir meseldir.^[29]

17 — Nûh'dan sonra nice nesilleri yok etmişizdir. Kullarının günâhlarına Habîr ve Basîr olarak Rabbin yeter.

Allah Teâlâ Kureyş'li kâfirleri, Hz. Peygamberin risâletini yalanlamaları konusunda uyararak daha Önceki peygamberlerden Nûh'dan sonra gelen peygamberleri yalanlayanların helak edildiğini bildiriyor. Bu da gösteriyor ki; Âdem ile Nûh arasındaki dönem İslâm dönemidir. İbn Abbâs şöyle der : Âdem ile Nûh arasında on nesil gelmişti ve hepsi de İslâm üzereydi. Âyetin mânâsı şöyle oluyor : Ey yalanlayanlar, siz Allah katında onlardan daha değerli değilsiniz. Siz Peygamberlerin en şerefli, mahlûkâtın en değerlisini yalanladınız. Sizin cezanız

daha ağır ve daha önemlidir. «Kullarının günâhları için Habîr ve Basîr olarak Rabbın yeter.» Onların bütün yaptıklarını bilen O'dur. İyiliklerini, kötülüklerini. O'ndan hiç bir şey gizli kalmaz.^[30]

18 — Kim geçici dünyayı isterse, onun için oradan dilediğimiz kadar, dilediğimiz kimseye hemen veririz. Sonra onun için cehennemi hazırlarız. Kötülenmiş ve kovulmuş olarak oraya girer.

19 — Kim de âhireti isterse ve onun için inanmış olarak gerekli çabayı gösterirse; işte onların sa'yi şükre değerdir.

Geçici Dünya ve Kalıcı Âhret

Allah Teâlâ bildiriyor ki: Dünya ve ondaki nimetleri isteyen herkesin istekleri karşılanmaz. Ancak Allah dilediği kimseye, dilediği kadarını verir. Diğer âyetler mutlak iken bu âyet mukayyedir. Çünkü Hak Teâlâ : «Kim geçici dünyayı isterse; onun için oradan dilediğimiz kadar, dilediğimiz kimseye hemen veririz.» Yani âhret yurdunda veririz ve «Sonra onun için cehennemi hazırlarız. Kötülenmiş ve kovulmuş olarak oraya girer.» buyuruyor. Cehennem onu her yandan ku-şatıncaya kadar yaptığı

kötülüklerle kınanmış ve kötülenmiş olarak girer. Çünkü o kimse geçici olanı kalıcı olana tercih etmiştir. Kovulmuş olarak; hakîr, zelü ve horlanıp uzaklara kovulmuş olarak oraya girer.

İmâm Ahmed der ki: Bize Hüseyin... Hz. Âişe'den nakletti ki; Ra-sûlullah (s.a.) şöyle buyurmuş : Dünya; yurdu olmayanın yurdu, malı olmayanın malıdır. Akıllı olmayan kişi de dünya için toplar.

«Kim de âhireti isterse» Âhiret yurdunu ve oradaki nimetleri, sevinci ister, «Sonra onun için inanmış olarak gerekli çabayı gösterir», oraya götüren yolu ararsa. Bu yol; peygambere inanmak ve uyma, se-vâb ve cezayı doğrulayarak bağlanma yoludur. «İşte onların sa'yi şükre değerdir.»[\[31\]](#)

20 — Her birine, bunlara da, onlara da Rabbının nimetinden ulaştırırız. Rabbının nimeti engellenmiş değildir.

21 — Bak, nasıl onları birbirlerine üstün kıldık. Elbette ki âhiret; dereceler bakımından da büyüktür, üstünlük bakımından da.

Allah Teâlâ buyuruyor ki: İki grubdan her birine de veririz. Yani dünyayı ve âhireti isteyen gruplardan

her birine isteğini veririz. «Bunlara da, onlara da Rabbının nimetinden ulaştırırız.» Zulmetmeyen yegâne Hâkim ve Mutasarrıf O'dur. Kullarından; istediğine mutluluğu, istediğine şekâveti Verir. O'nun hükmünü, reddeden verdiğini engelleyen yoktur. İsteddiğini değiştirecek de yoktur. Bunun için Allah Teâlâ «Rabbının nimeti engellenmiş değildir» buyuruyor. Kimse onu engelleyemez ve geri çeviremez. Katâde engellenmiş kelimesine eksiltilmiş mânâsı verir. Hasan ve diğerleri de engellenmiş mânâsı verirler.

Sonra Allah Teâlâ buyuruyor ki: «Bak, nasıl onları birbirlerine üstün kıldık.» Dünyada kimini zengin, kimini fakır veya ikisi arasında; kimini güzel, kimini çirkin veya ikisi arasında; farklı kıldık. Kimi küçükken ölür, kimi pîr-i fânî oluncaya kadar yaşar, kimi de bu ikisi arasında bulunur. «Elbetteki âhiret; dereceler bakımından da büyüktür, üstünlük bakımından da.» Âhiret diyârındaki farklılıkları dünya-dakinden elbette büyüktür. Çünkü onlardan bir kısmı cehennemın alt basamaklarında zincirlenmiş ve bukağılanmış olarak bulunurlar. Bir

kısmı da yüce derecelerde cennetin nimet ve sürûru içerisinde bulunurlar. Cehennemde bulunanlar da kendi aralarında farklı mertebelerde olurlar.. Tıpkı cennet ehlinin farklı mertebeleri bulunduğu gibi. Çünkü cennette yüz derece vardır. Her derecenin arasındaki mesafe gökle yeryüzü kadardır. Buhârî ve Müslim'in Sahîh'lerinde vârid olduğuna göre, Rasûlullah (s.a.) şöyle buyurmuştur : Yüce mertebelere ehil olanlar; îliyyîn'dekileri tıpkı göğün ufkunda beliren yıldızları gördükleri gibi görürler. İşte bunun için Hak Teâlâ «Âhiret; dereceler bakımından daha büyüktür, üstünlük bakımından da» buyuruyor. TaberânS, Za Zan'ın rivayetine göre Selmân el-Fârisî'den merftV olarak şu hadîsi rivayet eder : Hangi kul dünyada bir derece yükselmeyi isteyip de yükselirse, muhakkak Allah Teâlâ âhirette onu yükseldiği dereceden daha büyük bir dereceye kondurur. Sonra Selmân el-Fârîsî bu âyet-i celîle'yi okudu : «Âhiret; dereceler bakımından da büyüktür, üstünlük bakımından da.»^[32]

22 — Allah ile beraber başka bir ilâh edinme. Yoksa yerilmiş ve terkedilmiş olarak kalırsın.

Allah Teâlâ buyuruyor ki: Ey mükellef kişi, ibâdetinde Allah ile beraber bir ortak tutma. Burada maksad, ümmetin mükellefiyet yüklenen ferdleridir. «Yerilmiş ve terkedilmiş olarak kalırsın.» Şirkinden dolayı. Çünkü Allah Teâlâ sana yardım etmez. Seni kendisiyle beraber tapındığın kimselere bırakır. Onlar ise sana ne zarar verebilirler, ne de fayda. Zarar ve fayda vermeye gücü yeten yalnız ve yalnız Allah Teâlâ'dır. O'nun şeriki yoktur.

İmâm Ahmed der ki : Bize Ebu Ahmed... Abdullah İbn Mes'ûd'-dan nakleder ki, Rasûlullah (s.a.) şöyle buyurmuş : Kimin bir ihtiyâcı olur da onu insanların huzuruna götürürse onun ihtiyâcı giderilmez. Kim de ihtiyâcını Allah'a arzederse Allah ona çabucak ve mutlaka bir zenginlik verir. Ya onu hemen öldürür veya çabucak zengin eder. Bu hadisi Ebu Dâvûd, Tirmizî, Beşir İbn Selmân kanalıyla İbn Mes'ûd'dan nakleder. Tirmizi bunun ftasen, sahîh ve garîb olduğunu söyler.[\[33\]](#)

23 — Rabbın, buyurmuştur ki: Kendisinden başkasına ibâdet etmeyesiniz, ana ve babaya iyi davranasmız. Eğer onlardan biri veya her ikisi senin

yanında iken yaşıllığa erecek olurlarsa, onlara karşı; of dahi deme. Onları azarlama. Ve her ikisine de efendice sözler söyle.

24 — Merhametten onlara alçak gönüllülük kanatlarını ger. Ve de ki: Rabbım, o ikisi beni küçükken yetiştirdikleri gibi sen de onlara merhamet et.

Rabbımıı Buyrukları

Allah Teâlâ kullarına kendisine ibâdet etmelerini ve başkasını zâtına eş koşmamalarını emrediyor. Buradaki «hükmetti» anlamına gelen ifâdesi, emir anlamınadır. Mücâhid ise, tavsiye anlamına geldiğini söyler. Übeyy İbn Kâ'b, Abdullah İbn Mes'ûd ve Dahhâk İbn Müzâhim de aynı mânâda âyeti şöyle okurlar : "Rabbım kendisinden başkasına ibâdet etmemenizi tavsiye buyurdu.» Bunun için Hak Teâlâ kendine ibâdetle, anne babaya iyi davranmayı birleştirerek hemen arkasından «Ana ve babaya iyi davranasmız» buyuruyor. Yani bir diğer âyette : «Bana ve anne babana şükredesiniz, dönüş Banadır.» (Lokman, 14) buyurduğu gibi burada da anne ve babaya iyi davranmayı emrediyor.

«Eğer onlardan biri veya her ikisi senin yanındayken yaşlılığa erecek olurlarsa; onlara karşı; öf dahi deme. Onları azarlama.» Onlara kötü bir söz duyurma, hattâ kötü sözün en alt mertebesi olan öf bile deme ve onlara karşı senden çirkin bir fiil sudur etmesin. Nitekim Atâ İbn Ebu Rebâh «Onları azarlama» kavlini; onlara karşı elini oynatma, diye tefsir etmiştir. Allah Teâlâ anne ve babaya karşı kötü sözü ve kötü davranışı yasakladıktan sonra iyi sözü ve iyi davranışı emrederek buyuruyor ki: «Ve her ikisine de efendice sözler söyle.» Yani güzel, tatlı, edebli, saygılı ve hürmetlice. «Merhametten onlara alçak gönüllülük kanatlarını ger.» Yaptıklarında onlara karşı mütevâzi' ol. «Ve de ki: Rabbım, o ikisi beni küçükken yetiştirdikleri gibi sen de onlara merhamet et.» Büyüdüklerinde ve vefâtları anında onlara merhamet et. İbn Abbâs der ki: Bilâhare Allah Teâlâ; «Bir peygamberin ve inanmış olanların yakınları dahi olsa müşrikler için af dilemeleri olur şey değildir...» âyetini indirmiştir.

Anne ve babaya iyi davranma konusunda pek çok hadîs-i şerif vâ-rid olmuştur. Bunlardan birisi de

Enes ve başkaları yoluyla rivayet edilen şu hadîs-i şeriftir : Rasûlullah (s.a.) minbere çıkınca üç kere âmin, âmin, âmin, dedi. Ey Allah'ın Rasûlü neye âmin dedin? dediler. Rasûlullah (s.a.) buyurdu ki: Bana Cebrail geldi ve şöyle dedi: Ey Muhammed; yanında senin adın anılıp ta sana salâvât getirmeyen kişinin burnu yere sürtülsün. Sonra ilâve etti; âmin de. Ben de âmin, dedim. Sonra şöyle dedi: Ramazân ayı girip de çıktığı halde kendisini bağışlatamamış olan kimsenin burnu yere sürtülsün. Ve ilâve etti; âmin, de. Ben âmin, dedim. Sonra şöyle dedi: Anne ve babasına, ya da onlardan birine ulaşp da ikisi kendisini cennete girdirmeyen kişinin burnu'sürtülsün. Ve ilâve etti; âmin, de. Ben de âmin, dedim.

İmâm Ahmed der ki: Bize Huşeym... Mâlik İbn Hâris'den nakleder ki; o, Rasûlullah (s.a.) in şöyle dediğini duymuş : Müslüman anne ve babadan olan bir yetimi yemek için oturtup sonra onun buna gerek duymamasını sağlayan kişiye muhakkak cennet vâcib olur. Kim de bir müslüman köleyi âzâd ederse bu onun için cehennemden kurtuluş olur. Onun her

uzvuna mukabil bunun her uzvu cehennemden kurtarılır.

İmâm Ahmed İbn Hanbel der ki : Bize Muhammed İbn Ca'fer'in... Ali İbn Zeyd'den naklettiğine göre, o da yukarıdaki hadîsi anlatmış sonra şöyle demiş : Ben bunu Mâlik veya İbn Mâlik denilen birinden duydum, fakat o bu hadîse şunu da eklemiştir: Kim anne ve babasına veya bunlardan birine ulaşır da cehenneme girerse; Allah onu kahretsin.

İmâm Ahmed der ki : Bize Affân... Mâlik İbn Amr el-Kuşeyrî'den nakletti ki, o; Rasûlullah (s.a.) in şöyle dediğini duydum, demiştir : Bir müslüman köleyi âzâd eden kişi cehennemden âzâd olmuştur. Onun her kemiğinin yerine bunun her kemiğinden birisi âzâd edilir. Kim de anne ve babasından birine ulaşır ve o bunlar sebebiyle mağfirete nail olmazsa Allah Azze ve Celle onu kahretsin. Kim de müslüman anne ve babadan yetim olan birini yemeğine ve içeceğine ortak ederse, Allah onu ortak eder ve bir daha onu muhtaç bırakmayacak hale getirirse; ona da cennet vâcib olur.

îmâm Ahmed der ki: Bize Haccâc ve Muhammed İbn Ca'fer'in... Mâlik İbn Amr'dan rivayet ettiklerine göre; Rasûlullah (s.a.) şöyle buyurmuştur : Kim anne ve babasına ya da onlardan birine ulaşırdı yine cehenneme girerse; Allah onu rahmetinden uzaklaştırsın ve kahretsin. Ebu Dâvûd et-Tayâlisî de bu hadîsi Şu'be kanalıyla Mâlik'den nakleder. Ancak onda daha farklı fazlalıklar vardır.

Îmâm Ahmed der ki : Bize Affân'ın... Ebu Hüreyre'den rivayetine göre; Rasûlullah (s.a.) şöyle buyurmuştur : Burnu sürtülsün. Burnu sürtülsün. Burnu sürtülsün. Anne ve tabasına, ya da onlardan birine veya ikisine birlikte ulaşıp da onlar yanında yaşlandıkları halde cennete girmeyen kişinin burnu yere sürtülsün. Bu hadîs bu yönden sa-hîh olmakla beraber, bu rivayeti yalnızca Müslim tahrîc etmiştir.

Îmâm Ahmed der ki: Bana Rebî' İbn îbrâhîm... Saîd İbn Ebu Sa-îd kanalıyla Ebu Hüreyre'den nakleder ki; Rasûlullah (s.a.) şöyle buyurmuş : Yanında anıldığı halde benim üzerime salavât getirmeyen kişinin burnu yere sürtülsün. Ramazân ayı girip ds bağışlanmadan çıkan kişinin burnu yere

sürtülsün. Anne ve babası yanında yaşlılığa erişip de onlar sayesinde cennete girmeyen kişinin burnu yere sürtülsün. Rebî' der ki: Bilmiyorum ama o, onlardan birisini de demiş olabilir. Bu hadîsi Tirmizî Ahmed İbn İbrâhîm kanalıyla Rebî'den nakleder ve; bu yönden garîbtir, der.

İmâm Ahmed der ki: Bize Yûnus İbn Muhammed... Ebu Üseyd Mâlik İbn Rebîa'dan şöyle dediğini nakleder : Ben Rasûlullah'ın katında oturduğum bir sırada aniden Ansâr'dan bir kişi çıkageldi. Adam dedi ki: Ey Allah'ın Rasûlü, anne ve babam Öldükten sonra benim onlara yapabileceğim herhangi bir iyilik var mıdır? Rasûlullah (s.a.) buyurdu ki: Evet, dört haslet vardır : Onlara dua etmek, mağfiret dilemek, ahidlerini yerine getirmek, dostlarına ikram etmek, onlar tarafından başka rahmin olmayan akrabalarına sıla-ı rahim'de bulunmak. İşte annen ve baban öldükten sonra senin onlara yapman gereken iyilikler bunlardır. Bu hadîsi Ebu Dâvûd ve İbn Mâce, Abdurrahmân İbn Süleyman kanalıyla Ebu Üseyd'den naklederler.

İmâm Ahmed der ki: Bize Revh... Muâviys İbn Câhime es-Süle-mi'den nakletti ki: Câhime Hz. Peygamber'e gelerek şöyle demiş : Ey Allah'ın Rasûlü, ben savaşmak isterim. Bu konuda seninle istişare etmek için geldim ne dersin? Rasûlullah (s.a.) annen var mı? demiş. O; evet, deyince, Rasûlullah (s.a.) buyurmuş ki: Ona koş, çünkü cennet onun iki ayağı altındadır. Hz. Peygamber muhtelif yerlerde iki, üç kez aynı ifâdeyi tekrarlamıştır. Neseî ve İbn Mâce de bu Hadîsi İbn Cü-reyc kanalıyla Muâviye İbn Câhime'den naklederler.

İmâm Ahmed der ki: Bize Halef İbn Velîd... Mikdâm kanalıyla... Hz. Peygamberin şöyle buyurduğunu nakletti: Doğrusu Allah Teâlâ size babalarınızı tavsiye ediyor. Doğrusu Allah Teâlâ size analarınızı tavsiye ediyor. Doğrusu Allah Teâlâ size analarınızı tavsiye ediyor. Doğrusu Allah Teâlâ size en yakın akrabalarınızı tavsiye ediyor. Bu hadîsi İbn Mâce, İbn Ayyaş kanalıyla Mikdâm'dan nakleder.

İmâm Ahmed der ki: Bize Yûnus... Eş'as İbn Süleym kanalıyla... babasından nakleder ki; Yerbû'

oğullan kabilesine mensûb bir kişi şöyle demiş: Hz. Peygamberin huzuruna geldiğimde, onun insanlarla şöyle konuştuğunu duydum : En yüce el annenize babanıza kızkarde-şinize ve erkek kardeşinize veren eldir. Sonra sana en yakın olanadır.

Hafız Ebu Bekr Ahmed İbn Amr İbn Abdülhâlık el-Bezzâr Müs-ned'inde der ki: Bize İbrahim... Süleyman İbn Büreyde kanalıyla babasından nakleder ki; adamın biri tavaf yaparken, annesini de omu-zuna almış tavaf ettiriyormuş. Hz. Peygambere onun hakkını ödedim mi? diye sormuş. Hz. Peygamber; hayır bir kere emzirmenin hakkını bile ödeyemedin. Yahut buna benzer bir ifâde kullanmıştır. Sonra Bez-zâr der ki: Bu hadîsi ancak bu şekilde ve bu tarîkden rivayet edilmiş olarak biliyoruz. Ben derim ki: RâvîJer arasında bulunan Ebu Ca'fer zayıftır. Allah en iyisini bilendir.[\[34\]](#)

25 — Rabbımız; nefislerinizde olanı en iyi bilendir Eğer sâlihlerden olursanız muhakkak ki O, kendine dönenler için mağfiret sahibidir.

Saîd İbn Cübeyr der ki: Bu âyet anne ve babasına karşı yanlış davranışta bulunup da niyeti

ve kalbiyle bundan sorumlu tutulmayacağını kabul eden kimseler içindir. Bir rivayete göre Saîd İbn Cübeyr sonra cümleyi şöyle tamamlamıştır. Yani maksadı yalnızca iyilik yapmaktır. Bunun için Allah Teâlâ «Rabbınız; nefislerinizde olanı en iyi bilendir» buyurmuştur. «Kendine başvuranlar için mağfiret sahibidir» âyeti hakkında Katâde; namaz ehli olan ve Allah'a ibâdet edenler için mağfiret sahibidir, mânâsını vermiştir. İbn Abbâs da tes-bîh edenler için diye mânâ vermiştir. Bir başka rivayete göre; İbn Abbâs, itaat edip ihsan edenler için mağfiret sahibidir, mânâsını vermiştir. Bazıları da derler ki: Burada söz konusu olan akşam ve yatsı arasında namaz kılanlardır. Bazıları da bunların kuşluk namazı kılanlar olduğunu söylemişlerdir. Şu'be, Yahya İbn Saîd kanalıyla Saîd İbn Müseyyeb'in bu âyet hakkında şöyle dediğini belirtir : Günâh işleyip de sonra tevbe edenler için mağfiret sahibidir. Abdürrezzâk, Sevrî ve Ma'mer kanalıyla Yahya İbn Saîd'den, o da babası Saîd İbn Müsey-yeb'den aynı rivayeti nakleder. Atâ İbn Yessâr da böyle der. Mücâhid ve Saîd İbn Cübeyr de; bunlar hayra

dönerlerdir, demiştir. Mücâhid ise Ubeyd İbn Umeyr kanalıyla bu âyet hakkında şöyle der : Bunlar, yalnızken günâhlarını hatırlayıp Allah'tan mağfiret dileyenlerdir. Bu görüşte Mücâhid de Ubeyd'e muvafakat etmiştir. Abdürrezzâk der ki: Bize Muhammed İbn Müslim Amr İbn Dînâr kanalıyla, übeyd İbn Umeyr'den nakletti ki; o «O, kendine baş vuranlar için mağfiret sahibidir.» âyeti hakkında şöyle demiştir : Biz, «baş vuranlar» 1, müttakî-ler olarak kabul ederdik. Bunların Allah'ım beni bağışla ve şu mecliste düştüğüm günâhımı affet diyenler olduğunu belirtmiştir. İbn Cerîr Taberî ise bu konuda en uygun sözün; günâhdan tevbe edenler, ma'siyetten rücû' ederek Allah'a dönerler ve Allah'ın hoşlanmadığı şeyleri bırakıp hoşlandığı ve razı olduğu şeylere yönelenler şeklindeki açıklama olduğunu söyler. Taberî'nin söylediği bu söz doğrudur. Çünkü başvuranlar anlamına gelen kelimesi; kelimesinden türetilmiştir ki bu kelime rücû' anlamına gelir. Nitekim Allah Teâlâ bir âyet-i kerîme'de aynı kökten bir kalime ile : «Doğrusu onların dönüşü Bizdir.»- (Gâşîye, 25) buyurmuştur.

Sahih hadîste vârid olduğuna göre; Rasûlullah (s.a.) her seferden döndüğünde şöyle buyu-rurmuş : Dönenler, tevbe edenler, ibâdet edenleriz. Rabbımıza hamde-denleriz.[\[35\]](#)

26 — Yakınlara hakkını ver. Miskine, yolcuya da. Ama saçıp savurma.

27 — Muhakkak ki saçıp savuranlar, şeytânlarla kardeş olmuşlardır. Şeytân ise Rabbına pek nankördür.

28 — Rabbından beklediğin bir rahmeti elde etmek için onlardan yüz çevirmek zorunda kalırsan; o zaman onlara tatlı bir söz söyle.

İntak ve İsrâf

Allah Teâlâ anne ve babaya iyiliği emr ettikten sonra; buna akrabalara ve yakın kimselere iyi davranmayı ilâve ediyor. Nitekim hadîste de; annen, baban, sonra sana yakın olanlar, buyurduğu daha önce zikredilmişti. Bir rivayete göre de; sonra daha yakınlar, daha yakınlar, buyurmuştur. Bir hadîs-i şerifte ise şöyle buyrulur: Kim rızkının genişletilmesini ister ve ecelinin artırılmasını beklerse, akrabalarına sıla-i rahimde buiunsun.

Hafız Ebu Bekr el-Bezzâr der ki : Bize Abbâd îbn Ya'kûb... Ebu Saîd'den nakletti ki; o, «Yakınlara hakkını ver» âyeti nazil olduğunda Rasûlullah (s.a.) in Hz. Fâtıma'yı çağırıp ona Fedek arazisini verdiğini söylemiştir. Sonra Bezzâr der ki : Bu hadîsi Fudayl İbn Merzûk'tan yalnız Ebu Yahya et-Teymî'nin ve Humeyd İbn Ham-mâd'ın rivayet ettiğini biliyoruz. Bu hadîsin isnadı sahîh olsa da hadîs müşkildir. Çünkü âyet Mekke'de inmiştir. Fedek ise, ancak hicretin yedinci senesinde Hayber'le birlikte fethedilmiştir. Öyleyse bu ikisinin birlikte söz konusu edilmesi nasıl mümkün olur?

Tevbe sûresinde miskinler ve yol oğulları hakkında yeterince söz edilmiş, burada tekrarını gerektirmeyecek kadar açıklama yapılmıştı.

«Ama saçıp savurma.» Allah Teâlâ Önce infâkı emrettikten sonra, israfı da nehyediyor. Orta bir noktayı vaz'ediyor. Nitekim bir başka âyette şöyle buyurmaktadır : «Onlar ki infâk ettikleri zaman, israf etmezler, kısmazlar da. Bu ikisi arasında bir noktada bulunurlar.» (Furkân, 67) Sonra savurganlığı ve saçkınlığı kınayarak buyuruyor ki: «Muhakkak ki

saçıp savuranlar; şeytânlarla kardeş olmuşlardır.» Yani bu konuda şeytânlarla benzerler. İbn Mes'ûd der ki: Âyette söz konusu olan saçıp savurma, haksız yere infâk etmedir. İbn Abbâs da böyle der. Mücâhid ise der ki: İnsan, bütün malını hak yolunda infâk etse saçıp savurmuş olmaz. Bir kişi de bir avuç haksız yere infâk etse bu, saçıp savurmadır. Katâde der ki saçıp savurma; Allah'a isyan haksızlık ve fesâd yolunda harcamadır.

İmâm Ahmed der ki: Bize Hâşim İbn Kasım... Enes İbn Mâlik'-den nakleder ki; Temîm oğulları kabilesinden bir adam, Rasûlullah'a gelip şöyle dedi: Ey Allah'ın Rasûlu, benim çok malım var. Ailem ve çoluk - çocuğum da pekçok. Bana nasıl infâk edeceğimi ve nasıl yapacağımı bildirir misin? Rasûlullah (s.a.) buyurdu ki: Malının zekâtını verirsin. Çünkü bu, seni temizleyicidir. Yakınlarına sıla-i rahimde bulunursun. Dilencinin, komşunun ve miskininin hakkını verirsin. Adam dedi ki: Ey Allah'ın Rasûlu, bana biraz daha azaltır mısın? Rasûlullah (s.a.) buyurdu ki: «Yakınlara hakkını ver. Miskine, yolcuya da. Ama saçıp savurma.» Adam dedi ki: Ey

Allah'ın Rasûlu senin elçine zekâtımı verdiğim zaman, bundan Allah'a ve Rasûlü'ne karşı arınmış olurmuyum? Rasûlullah (s.a.) şöyle buyurdu : Evet, onu benim elçime verirsen ondan arınmış olursun. Bunun mükâfatı sana günâhı da onu değiştirene aittir.

«Muhakkak ki saçıp savuranlar; şeytânlarla kardeş olmuşlardır.» Yani saçıp savurmada, Allah'a itaati bırakıp isyan etmede ona kardeş olmuşlardır. Bunun için Allah Teâlâ «Şeytân ise Rabbına karşı pek nankördür.» buyurmuştur. O, münkirdir çünkü Allah'ın kendisine verdiği nimeti inkâr etmiş ve emrine uyup itaat etmemiştir. Allah'a isyan edip O'na muhalefet etmiştir.

«Rabbından beklediğin bir rahmeti elde etmek için onlardan yüz çevirmek zorunda kalırsan; o zaman onlara tatlı bir söz söyle.» Yani akrabaların ve kendilerine vermenizi emrettiğimiz kimseler senden bir şeyler isterler de, sen de onlara verecek bir şey bulamazsan ve bu sebeple onlara bir şey veremezsen hiç olmazsa «O zaman onlara tatlı bir söz söyle.» Onlara kolaylık ve yumuşaklıkla bir şey va'det. Ve de

ki: Eğer Allah bana rızık verirse; ben de onu size ulaştırırım. Mücâhid, İkrime, Saîd İbn Cübeyr, Hasan, Katâde ve bir başkası bu âyeti bu şekilde tefsir etmişlerdir.^[36]

29 — Ve elini boynuna bağlı kılma, onu büsbütün de açıp durma. Yoksa kaybedenlerden ve kmananlardan olursun.

30 — Muhakkak ki Rabbın; dilediğine rızkı genişletir ve daraltır. Muhakkak ki O, kulları için Habîr'dir, Ba-sîr'dir.

Zenginlik ve Cimrilik

Allah Teâlâ yaşamada iktisâdlı davranmayı emrederken cimriliği de kötülüyor, israfı ve savurganlığı yasaklıyor. «Ve elini boynuna bağlı kılma.» Cimri ve çekingen olma. Kimseye bir şey vermezlik etme. Nitekim yahûdîler —Allanın la'neti onların üzerine olsun— «Allah'ın eli bağlıdır» demişlerdir. Yani Allah'a cimrilik isnâd etmişlerdir. Kerim ve Vahhâb olan Allah, onların isnadından yüce ve münezzehdir.

«Onu büsbütün de açıp durma.» Yani harcamada israf etme, gücünden fazlasını vermeye kalkışma,

gelirinden çoğunu harcama «yoksa kaybedenlerden ve kmananlardan olursun.» Burası gramer bakımından leffü neşr bâbındandır. Yani eğer cimrilik yaparak oturur-san kınanırsın. Halk seni kınar, zemmeder ve senden müstağni dururlar...

Gücünün üstünde elini açacak olursan da, harcayacak bir şey bulmadan oturursun ve o zaman da kaybedenlerden olursun. Kaybedenler anlamına gelen yürümekten âciz kalan hayvandır. Zayıf düştüğü ve bitkin olduğu için durur, o zaman adı verilir. Nitekim aynı kelimeyi Allah Teâlâ Mülk sûresinde kullanarak şöyle buyurmaktadır: «Gözünü bir çevir bak, bir aksaklık görebilir misin? Bir aksaklık bulmak için gözünü tekrar tekrar çevir bak. Ama göz umduğunu bulamayıp bitkin ve yorgun düşer.» (Mülk, 3,4) Yani bir eksiklik göremeyip bitkin düşer. Burada cimrilik ve israfın kasdedildiğini söyleyen Abdullah İbn Abbâs, Hasan, Katâde, İbn Cüreyc ve İbn Zeyd bu âyeti böyle tefsir etmişlerdir.

Buhârî ve Müslim'in Sahîh'lerinde vârid olduğuna göre Ebu Ze-nad... Ebu Hüreyre'den nakleder ki; o, Rasûlullahın şöyle dediğini

duymuştur : Cimri ve infâk eden kişinin misâli, demirden iki cübbesi olan iki adamın misâlidir. Cübbelerinden biri göğüs hizasına kadar, diğeri de gırtlak hizasına kadardır. İnfâk eden kişi, infâk ettiği zaman cübbesi genişler ve parmaklarına kadar örtüp yürümenin eseri silininceye kadar onun içerisine dalar. Cimri kişi ise, bir şey infâk etmek istediği zaman demirden olan cübbenin halkası yerine yapışır ve o, cübbeyi genişletmek ister de genişletemez. Bu, Buhârî'-nin Zekât kitabındaki ifadesidir.

Buhârî ve Müslim'in Sahîh'lerinde Hişâm İbn Urve eşi Fâtıma Bint Münzir kanalıyla ninesi Ebubekir'in kızı Esmâ'dan nakleder ki; o, Rasûlullah (s.a.) in şöyle buyurduğunu söylemiştir ;

Sayarak verme ki Allah da sana sayarak vermesin.

Müslim'in Sahîh'inde Abdürrezzâk kanalıyla Ebu Hüreyre'den nakledilir ki Rasûlullah (s.a.) şöyle buyurmuştur : Allah Teâlâ bana, kendin için infâk et, buyurdu.

Buhârî ve Müslim'in Sahîh'lerinde Muâviye İbn Ebu Müzerred kanalıyla Ebu Hüreyre'den nakledilir

ki; Rasûlullah (s.a.) şöyle buyurmuştur : Hangi bir gün kullar sabahleyin kalkarlarsa; mutlaka beraberlerinde gökten iki melek iner. Bunlardan birisi der ki: Allah'ım, infâk eden kişiye geride kalan artanı bırak. Diğeri de der ki: Allah'ım, tutan kişiye yokluk ver.

Müslim, Kuteybs kanalıyla Ebu Hüreyre'den merfû' olarak nakleder ki; Rasûlullah (s.a.) şöyle buyurmuştur :

Sadaka malı eksiltmez. Kul ne kadar affederse mutlaka Allah, onun izzetini o derecede artırır. Kim de Allah rızâsı için tevazu gösterirse Allah onu yüceltir.

Ebu Kesîr, Abdullah İbn Amr'dan merfû' olarak nakleder ki; Rasûlullah (s.a.) şöyle buyurmuştur : Cimrilikten sakının, çünkü sizden önce helak edilmiş olanlar cimriliği emredip de cimrileşmiş olmalarından dolayı helak edilmişlerdir. Onlara sıla-i rahmin kesilmesi emredilmiş onlar da koparmışlardır. Onlara azgınlık emredilmiş onlar da azıtmışlardır.

Beyhâkî Sa'dân kanalıyla... A'meş'in babasından nakleder ki; Rasûlullah (s.a.) şöyle buyurmuştur: Bir

kişi bir sadaka verirse; yetmiş şeytânın çenesini tutar.

İmâm Ahmed der ki.: Bize Ebu Ubeyde el-Hattâb... Abdullah İbn Mes'ûd'dan nakletti ki; Rasûlullah (s.a.) şöyle buyurmuş : İktisâd yapan muhtaç olmaz.

«Muhakkak ki Rabbin; dilediğine rızkı genişletir ve daraltır.» âyeti rızkı veren, alan, genişleten ve daraltanın Allah Teâlâ olduğunu bildiriyor. Yarattıklarında dilediği gibi tasarruf hakkının O'na âid olduğunu, dilediğini zengin, dilediğini fakır kıldığını bunda da Allah'ın bir hikmeti bulunduğunu haber veriyor. -Bunun için âyetin devamında «Muhakkak ki O, kulları için Habîr'dir, Basîr'dir.» Kimin zenginliğe hak kazandığını, kimin fakirliğe müstehak olduğunu görür ve bilir. Nitekim hadiste şöyle buyrulur: Kullarımdan bazıları da vardır ki, yalnızca fakirliğe elverişlidirler. Onları zenginleştirmiş olsam dinlerine karşı fesada dalarlardı. Kullarımdan bazıları da vardır ki, ancak zenginliğe elverişlidirler. Onları fakuieştirmiş olsaydım dinlerinde fesada dalarlardı. Bazı insanlar için zenginlik bir istid-râc,

fakirlik de ceza olur. Bundan da ondan da Allah'a sığınırız.^[37]

31 — Çocuklarınızı açlık korkusuyla Öldürmeyin. Onlara da size de Biz rızık veririz. Muhakkak ki onları öldürmek; büyük bir günâhtır.

Çocukları Öldürmek

Bu âyet-i kerîme, Allah. Teâlâ'nın kullarına babanın evlâdına merhametinden daha çok merhametli olduğunu göstermektedir. Çünkü Allah Teâlâ, çocukları öldürmeyi yasaklamaktadır. Vs çocuklara mîrâsı emretmektedir. Nitekim câhiliyyet ehli, kız çocuklarını vâris bırakmazlardı. Hattâ onlardan bir kısmı, üzerlerine yük olmasın diye kız çocuğunu öldürürdü. Bunun için Allah Teâlâ : «Çocuklarınızı açlık korkusuyla öldürmeyin.» buyurmuştur ve bu davranışı yasaklamıştır. Yani onların bulunması halinde muhtaç olmaktan korkarak öldürmeyin. Bunun için hemen arkasından Hak Teâlâ onların rızıkına özen gösterdiğini bildirirerek «Onlara da, size de Biz rızık veririz.» buyuruyor. En'âm sûresinde ise «Çocuklarınızı açlıktan Öldürmeyin» buyurmuştur. Yani fakirlikten

onları öldürmeyin. «Onlara da size de Biz rızık veririz.» (En'âm, 151)

«Muhakkak ki onları öldürmek; büyük bir günâhtır.» Büyük bir hatâdır ifâdesi büyük bir günâhtır anlamınadır. Bazıları da bu âyet-i kerîme'yi okumuşlardır ki bu da aynı mânâyadır.

Buharı ve Müslim'in Sahîh'lerinde Abdullah (İbn Mes'ûd) dan nakledilir ki; o, şöyle demiştir :

Ey Allah'ın Rasûlü, en büyük günâh hangisidir? dedim. Rasû-lullah buyurdu ki: Seni yaratmış olduğu halde Allah'a eşler koşman-dır. Sonra hangisidir? dedim. Buyurdu ki: Seninle yemesinden korkarak çocuğunu öldürmendir. Sonra hangisidir? dedim. Buyurdu ki: Komşunun helâlîyla zina etmendir.^[38]

32 — Zinaya yaklaşmayın. Muhakkak ki o, azgınlıktır. Ve yol olarak da kötüdür.

Allah Teâlâ kullarını zinadan ve zinaya yaklaştırmaktan, yani zinaya sevkeden nedenlerle iç içe olmaktan nehyederek «Zinaya yaklaşmayın. Muhakkak ki o, azgınlıktır.» buyuruyor. Yani büyük bir günâhtır. «Ve yol olarak da kötüdür.» Ne çirkin, kötü bir yol ve gidiş yeridir.

İmâm Ahmed der ki: Bize Yezîd İbn Hârûn... Ebu Ümâme'den nakletti ki; o, şöyle demiş : Genç bir delikanlı Hz. Peygambere gelerek : Ey Allah'ın Rasûlü, bana zina için izin ver, dedi. Halk onun üzerine yürüyerek onu tartakladılar ve; dur bakalım, dediler. Rasû-lullah (s.1.) ona; beri gel, dedi. O da Peygambere biraz yaklaştı. Hz. Peygamber; otur, dedi. O da oturdu. Rasûlullah buyurdu ki : Onu anne annen için ister misin? O; Allah'a andederim ki hayır, Allah beni sana feda etsin ki hayır, dedi. İnsanlar da anneleri için bunu istemezler, dedi. Rasûlullah : Onu kızın için ister misin? dedi. O; hayır Allah'a ve Rasûlüne andolsun ki, Allah beni sana kurbân etsin ki hayır, insanlar da onu kızları için istemezler, dedi. Rasûlullah onu bacın için ister misin? deyince o hayır, Allah'a andolsun ki, beni sana kurbân etsin ki insanlar da onu kardeşleri için istemezler, dedi. Rasûlullah (s.a.) onu halan için ister misin? dedi. O; hayır beni sana kurbân eden Allah'a andolsun ki insanlar onu halaları için de istemezler, dedi. Rasûlullah (s.a.) onu teyzen için ister misin? dedi. O; Allah'a andolsun ve beni sana kurbân etsin ki

insanlar teyzeleri için de bunu istemezler, dedi. Ebu Ümâme der ki: Rasûlullah (s.a.) elini onun üzerine koyarak şöyle buyurdu : Allah'ım onun günâhını bağışla, kalbini temizle, namusunu temiz kıl. Ebu Ümâme der ki: Bundan sonra o delikanlı böyle bir şeye hiç tevessül etmemiştir.

İbn Ebu Dünya der ki: Bize Ammâr İbn Nasr... Heysem İbn Mâlik kanalıyla Rasûlullah (s.a.) m şöyle buyurduğunu nakletti: Allah katında şirkten sonra bir erkeğin kendisi için helâl olmayan bir rahme boşalttığı nutfeden daha büyük bir günâh yoktur.[\[39\]](#)

33 — Allah'ın haram kıldığı canı öldürmeyin. Ancak hak ile olursa müstesna. Kim zulmedilerek öldürülürse; gerçekten Biz onun velîsine bir yetki tanımışızdır. Artık o da öldürmekte aşırı gitmesin. Muhakkak ki o, yardım görenlerden olmuştur.

Katil

Allah Teâlâ meşru' bir hakka dayanmadan bir cana kıymayı yasaklıyor. Nitekim Buhârî ve Müslim'in Sahîh'lerinde sabit olduğuna göre, Rasûlullah (s.a.) şöyle buyuruyor :

Lâ İlahe İllallah Muhammed'ün Rasûlullah, diyen müslüman Dır kişinin kam ancak şu üç şeyden biriyle helâl olur : Cana can. Evli olarak zina eden. Cemaattan ayrılıp dinden çıkan.

Sünen kitaplarında belirtilir ki; Rasûlullah (s.a.) şöyle buyurmuştur : Allah katında dünyanın yıkılması bir- müsîümanın öldürülmesinden daha basittir.

«Kim zulmedilerek öldürülürse; gerçekten Biz onun velisine bir hak tanımışladır.» Katile karşı ona bir yetki vermişizdir. O, muhayyerdir. İsterse kısas yaparak katili öldürür, isterse diyet karşılığı isterse karşılıksız katili öldürmekten vazgeçer. Sünnet-i Seniyye'de böyle sabit olmuştur. Derin denizler gibi olan İmâm İbn Abbâs, bu âyet-i kerime'nin umûmî hükmünden Muâviye'nin saltanata yetkili olduğu neticesini çıkarmıştır. Onun ileride hükümdar olacağını belirtmiştir. Çünkü o, Hz. Osman'ın velisiydi. Hz. Osman da zulmen öldürülmüş olduğundan Muâviye Hz. Ali'den Hz. Osman'ın katillerinin kısas yapılmak üzere kendisine teslim edilmelerini istiyordu. Muâviye Emevî idi. Hz. Ali de

imkân bulup böyle yapmak için işi zamana bırakıyordu. Ali, Muâviye'den Şam'ı kendisine teslim etmesini istemişti. Muâviye de Hz. Osman'ın katilleri kendisine teslim edilinceye kadar Şam'ı Hz. Ali'ye teslim etmekten kaçınmıştı. Bunun için Muâviye ve Şam halkı da, Hz. Ali'ye bîat etmemişlerdi. Nihayet uzun hâdiselerden sonra Muâviye güç kazanıp İbn Abbâs merhumun tefâül ettiği gibi idareyi eline almıştı. İbn Abbâs bu tefâülünü bu âyet-i kerîme'den çıkarmış. Bu da garîb bir iştir. Taberânî, Mu'cem isimli eserinde bunu naklederek şöyle der: Bize Yahya İbn Abdülbâkî... Zehdem el-Cermî'den nakletti ki; o, şöyle demiş : Biz İbn Abbâs'ın gece meclisindeydik. Dedi ki; Ben size bir hadîs nakledeceğim ki bu ne gizlidir, ne de açıktır. Bu adam —Hz. Osman'ı kasdediyor— hakkında olanlar olunca ben Ali'ye şöyle dedim : Köşeye çekil. Eğer bir delikte bulunacak olursan, çıkarılıncaya kadar ta'kîb edilirsin. Ali bana isyan etti. Allah'a yemîn ederim ki; Muâviye sizin üzerinizde muhakkak emîr olacaktır. Çünkü Allah Teâlâ şöyle buyuruyor: «Kim zulmedilerek öldürülürse; gerçekten Biz onun

velisine bir yetki tanımışsızdır. Artık o da öldürmede aşırı gitmesin.» Ey Kureyş'liler mu-hakak ki o sizi İran ve Bizans kanunlarına götürecektir. Hıristiyan, yahûdî ve mecûsîleri başınıza dikecektir. Sizden her kim o gün bilinen bir şeyi alırsa kurtulur. Kim de terkederse ki, siz de terk edenlersiniz, eski nesiller gibi, helak olanlardan olursunuz.

«Açtık o da Öldürmede aşırı gitmesin.» Yetki sahibi, katili öldürmede aşırı gitmesin. Organlarını kesmesin. Katil olmayana kısas uygulamasın.

«Muhakkak ki o, yardım görenlerden olmuştur.» Yetki sahibi katile karşı şer'an yardım görenlerden olduğu gibi, ölçü olarak da gâlib gelenlerden olmuştur.[\[40\]](#)

34 — Erginlik çağma ulaşınca kadar, en güzel şeklin dışında yetimin malına yaklaşmayın. Ahdi yerine getirin. Muhakkak ki ahid mes'ûliyetir.

35 — Ölçtüğünüz zaman da ölçüyü tâin tutun. Ve dosdoğru ölçekle tartın. Bu daha hayırlıdır. Ve netice itibarıyla daha güzeldir.

Ölçü ve Tartı

Allah Teâlâ buyuruyor ki: «Erginlik çağına ulaşınca kadar, en güzel şeklin dışında yetimin malına yaklaşmayın.» Yani onda iyi niyetle harcamada bulunun. «Onların mallarını kendi mallarınıza katarak yemeyin. Çünkü bu, büyük bir günâhtır.» (Nisa, 2) «Öksüzleri evlenme çağına gelene kadar deneyin, O vakit kendilerinde bir olgunlaşma görürseniz; mallarını kendilerine teslim edin. Büyüyecekler de geri alacaklar diye onları israf edip de tez elden yemeyin.» (Nisa, 6)

Müslim'in Sahîh'inde vârid olduğuna göre, Rasûlullah (s.a.) Hz. Ebu Zerr'e şöyle demiş :

Ey Ebu Zerr, ben seni güçsüz görüyorum ve kendim için istediğimi senin için de istiyorum. İki kişinin üzerine emîr olma ve yetîm malına velayet etme.

«Ahdi yerine getirin.» İşlem yaptığınız akidleri ve üzerinde insanlarla anlaştığınız ahidleri yerine getirin. Çünkü ahid de akid de sahibinden sorulur. «Muhakkak ki ahid mes'ûliyettir.»

«Ölçtüğünüz zaman da ölçüyü tam tutun.» Ölçüde aşırı gitmeyin ve eksik ölçerek insanların mallarını azaltmayın.

«Ve dosdoğru ölçekle tartın.» Bazıları kelimesini şeklinde kafin Ötresi ve esresiyle okumu şiar dn\ - Bu kelime, ölçek anlamınadır. Mücâhid ise; bunun Rûm dilinde adalet demek olduğunu söyler. Dosdoğru anlamına gelen kelimesi; inhiraf, sarsıntı ve eğrilik bulunmayan şey demektir.

«Bu, daha hayırlıdır.» Sizin hem bu dünyanız; hem de öbür dünyanız İçin daha hayırlı «Ve netîce itibarıyla daha güzeldir.» Âhire-tiniz, dönüşünüz ve varışınız bakımından daha güzeldir. Saîd, Katâ-de'den naklen bu âyeti; sevâb ve ceza bakımından daha hayırlıdır, şeklinde te'vîl ettiğini söyler. Saîd'in bize haber verdiğine göre; Abdullah İbn Abbâs şöyle dermiş : Ey Mevâlî topluluğu, siz iki şeyin başına geçirildiniz ki sizden önceki insanlar bu yüzden helak olmuşlardır. Bunlar şu ölçekler ve şu tartılardır. Saîd der ki: Abdullah İbn Abbâs Hz. Peygamberin şöyle dediğini de bildirir : Bir kişi harama gücü yetip de sonra sırf Allah'tan korktuğu için vazgeçerse; muhak-

kak Allah ona âhiretten önce şu geçici dünya hayatında o bıraktığı şeyden daha hayırlısını verir.^[41]

36 — Hakkında bilgin olmadığı şey üzerinde durma. Çünkü kulak da göz de, kalb de bütün bunlar ondan sorumludurlar.

Ali İbn Ebu Talha İbn Abbâs'tan naklen onun bu âyeti şeklinde okuduğunu bildirmiştir, Avfî ise İbn Abbâs'tan naklen onun bu âyetle, bilgisi olmadığı birisi hakkında bir şeyi kasdetme mânâsı verdiğini bildirmiştir. Muhammed İbn Hanefiyye ise; bununla yalancı şâhidliğin kasdedildiğini söyler. Katâde der ki: Görmeden gördüm, duymadan duydum, bilmeden bildim, deme. Allah Teâlâ bunların hepsini senden soracaktır. Yukarıda zikredilenin özeti şudur : Allah Teâlâ bilgisizce söylemeyi hattâ vehim ve hayâldan ibaret olan tahminle söylemeyi yasaklamıştır. Nitekim bir başka âyet-i kerime'de şöyle buyurur : «Zannın çoğundan sakının. Çünkü bazı zan-lar vardır ki günâhtır.» (Hucurât, 12) Hadîste ise şöyle buyurulur : Zandan kaçının. Çünkü zan, sözün en yalan olanıdır. Ebu Dâvûd Sü-nen'inde der ki: Kişinin; öyle sandılar, diyerek adım atması ne kö-

tüdü. Bir başka hadîste ise şöyle buyrulur : Uydurmanın en uydurması; kişinin, gözünün görmediği şeyi gözüyle görmüş gibi bildirmesidir. Yine sahîh hadîste şöyle buyrulur : Kim, bir rü'yâ görmediği halde gördüğünü iddia ederse; kıyamet gününde iki saç bağlamakla mükellef kılınır. Halbuki o bunu bağlayamaz.

«Bütün bunlar» Yani göz, kulak ve gönül ile elde edilen niteliklerin hepsinde «ondan sorumludurlar.» kıyamet günü kul bunlardan sorulur. Bunlardan da ne yaptıkları suâl edilir. Burada ke limesi yerine kelimesini kullanmak sahihtir.^[42]

37 — Yeryüzünde kibirlenerek yürüme. Şüphesiz ki sen, ne yeri yarabilirsin, ne de boyca dağlara ulaşabilirsin.

38 — Bütün bunlar Rabbin katında beğenilmeyen kötü şeylerdir.

Kibir

Allah Teâlâ, kullarını yürüyüşte tekebbüre, gösterişe ve zorbalığa kaçmaktan nehyederek «Yeryüzünde kibirlenerek yürüme» buyuruyor. Azgın zorbalar gibi oraya buraya eğilerek böbürlenip

yürüme. «Şüphesiz ki sen, ne yeri yarabilirsin.» Senin yürüyüşünle yeryüzü yarılacak değildir elbette. İbn Cerîr böyle demiş ve bu konuda Ru'be tbn el-Accâc'm bir şiirini delil göstermiştir (...)

«Ne de boyca dağlara ulaşabilirsin» Yani eğilip bükülmen, gururlanıp öğünmen ve kendine hayranlık duyma ile dağlara ulaşabilecek değilsin. Aksine bu tür davranışlarda bulunan, onun aksi ile karşılaşılır. Nitekim sahih hadîste vârid olduğuna göre, şöyle buyrulur : Sizden önceki kavimlerden bir kişi üzerindeki elbisesiyle böbürlenerek yürüdüğü sırada, yer yarıldı ve o içine gömüldü. Kıyamet gününe kadar da gömülmeye devam etmektedir. Keza Allah Teâlâ Karun'dan bahsederken, onun kavmine karşı süslenerek böbürlenip çıktığını ve Allah Teâlâ'nın hem onu hem de onun yurdunu yere batırdığını bildiriyor. Sahîh hadîste vârid olduğuna göre, şöyle buyrulur: Kim Allah için tevazu' ederse, Allah onu yüceltir. O kendi yanında hakîr, halkın yanında büyüktür. Kim de büyüklük taslarsa; Allah onu indirir. O, kendi yanında büyük, halkın yanında

fakirdir. Hattâ halkın yanında o köpeklerden ve domuzlardan daha çok menfurdur.

Ebü Bekr İbn Ebu Dünya, el-Humûl ve't-Tevâzu* isimli kitabında der ki: Ahmed îbn îbrâhîm İbn Kesîr, Haccâc îbn Muhammed'-den o da Ebu Bekr el-HÜzelî'den nakleder ki; o, şöyle demiş : Biz Hasan ile beraber bulunduğumuz sırada ona İbn el-Ehîm — Mansûr'u kasdediyor— rastladı. Mansûr'un üzerinde ipekten cübbeler vardı. Üst üste ayağına kadar uzanıyordu. O böbürlenerek yürüyordu. Hasan ona şöyle bir baktı ve of of burnuyla böbürleniyor, omuzu kalkmış, yanağı kabarmış ve iki yanından bakıyor. Yani ahmağm teki. Teşekkür etmeden, zikredilmeden, bir yanından bakarak evet, diyor. Bu konuda Allah'ın emrini tutmuyor ve Allah'ın hukukunu yerine getirmiyor. Allah'a hamdolsun ki, onlardan hiç birisi normal tabiatları üzere yürümüyorlar. Delilerin sarsılışı gibi sarsılıyorlar. Halbuki her uzuvları bir nimettir. Şeytân bile onu la'netler, Mansûr bunu işitince, dönüp kendisinden özür diledi. O; benden özür dileme, Rab-bına tevbe et. Allah Teâlâ'nın «Yeryüzünde kibirlenerek yürüme.

Şüphesiz ki sen, ne yeri yarabilirsin, ne de boyca dağlara ulaşabilirsin.» buyruğunu duymadın mı? Âbid olan Buhterî, Hz. Ali ailesinden böbürlenerek yürüyen birini görünce ona dedi ki: Seni kendisiyle ikrama erdiren kişinin yürüyüşü böyle değildir. Adam bir daha o yürüyüşünü terketti. Abdullah İbn Ömer de yürüyüşünde böbürlenen bir adam gördü ve şeytanların da kardeşleri vardır, dedi. Hâlid İbn Madan der ki: Elinizi kolunuzu sallayarak yürümekten kaçının. Çünkü kişinin elleri bedeninin diğer kısmındandır. İbn Ebu Dünyâ her iki rivayeti de kaydeder.

İbn Ebu Dünya der ki: Bize Halef İbn Hişâm el-Bezzâr,.. Bah-nes'den nakletti ki, Rasûlullah (s.a.) şöyle buyurmuş: Ümmetim elini kolunu sallayarak yürüdüğü ve İranlılarla Bizans'lılar kendilerine hizmet ettiği zaman birbirlerine musallat kılınırlar.

«Bütün bunlar, Rabbın katında beğenilmeyen kötü şeylerdir.» Bu âyetteki kelimesini şeklinde okuyan kişilere göre bu, azgınlık mânâsına gelir. Bu takdirde âyetin anlamı şöyle olur : «Çocuklarınızı açlık korkusuyla öldürmeyin...» (31. âyet) kavlinden

bu yana nehyettiğimiz şeylerin hepsi kötü şeylerdir ve bundan dolayı kişi, Allah katında hoş karşılanmayarak muaheze edilir. Allah onları sevmez ve memnun kalmaz.

kelimesini İzafet halinde şeklinde okuyanlara göre âyetin mânâsı şöyle olur: Rabbın buyurmuştur ki: Kendisinden başkasına ibâdet etmeyesiniz, ana ve babaya iyi davranasınız... (23. âyet) kavlinden buraya kadar zikrettiklerimizin hepsinin kötüsü yani çirkini Allah katında da kötüdür. İbn Cebir merhum âyeti bu şekilde yönlendirmiştir.[\[43\]](#)

39 — Bunlar, Rabbmm sana vahyettiği hikmettendir. Allah ile beraber bir başka ilâh edinme. Yoksa kınanmış ve kovulmuş olarak cehenneme atılırsın.

Rabbının Hikmetleri

Allah Teâlâ buyuruyor ki: Sana emrettiğimiz şu güzel huylar ve sana yasakladığımız o kötü sıfatlar ey Muhammed, insanlara emretmen için sana vahyettiğimiz hükümlerdir.

«Allah ile beraber bir başka ilâh edinme. Yoksa kınanmış ve kovulmuş olarak cehenneme atılırsın.»

Hem kendi kendini kınarsın hem de halk seni kınar. İbn Abbâs ve Katâde kelimesine kovulmuş anlamım vermişlerdir. Bu hitâbla kasdedilenler, Rasûlullah (s.a.) vasıtasıyla ümmetin kendisidir. Hz. Peygamber ise —Allah'ın salât ve selâmı onun üzerine olsun— ma'sûmdur.[\[44\]](#)

40 — Yoksa Rabbınız size oğulları seçti de kendisi meleklerden kızlar mı edindi? Muhakkak ki siz, büyük bir söz söylüyorsunuz.

Allah Teâlâ, meleklerin Allah'ın kızları olduklarını iddia eden ve yalan söyleyen müşrikleri —Allah'ın la'netleri onların üzerine olsun— reddediyor. Onlar Rahmân'ın kulları olan melekleri dışı kabul etmişler ve Allah'ın kızları olduklarını iddia etmişlerdir. Sonra da meleklerle takılmışlardır. Binâenaleyh her üç durumda da büyük bir hatâ işlemişlerdir. Allah Teâlâ onları reddederek «Yoksa Rabbınız size oğulları seçti de kendisi meleklerden kızlar mı edindi?» buyuruyor. Yani size erkekleri verdi de kendisi için kızları mı seçti? diye iddia ediyorsunuz? Sonra onları reddi şiddetle artırarak buyuruyor ki: «Muhakkak ki siz, büyük bir söz

söylüyorsunuz.» Sizin iddianıza göre Allah'ın çocuklarının bulunması, sonra kendinizin olmasından hoşlaşmadığı-nız kız çocuklarını Allah'a isnâd edişiniz —kaldı ki siz, onları istemediğiniz için diri diri öldürüyordunuz— ve bu konulardaki iddialarınız aslında büyük bir yemindir. «Büyük bir söz söylüyorsunuz.» Nitekim Allah Teâlâ Meryem sûresinde şöyle buyurmaktadır : «Bir kısım kimseler : Rahman çocuk edindi, dediler. Andolsun ki, ortaya çok kötü bir şey attınız. Rahmân'a çocuk isnâd etmelerinden ötürü neredeyse gökler paralanacak, yer yarılacak, dağlar göçecekti. Oysa Rahmân'a çocuk edinmek yaraşmaz. Çünkü göklerde ve yerde olan her şey Rahmân'a kul olarak gelecektir. Andolsun ki, ilmi onları kuşatmış ve teker teker saymıştır. Kıyamet günü hepsi O'na tek olarak gelecektir.» (Meryem, 88-95)[\[45\]](#)

41 — Andolsun ki Biz, öğüt alsınlar diye bu Kur'an1-da çeşitli açıklamalar yaptık. Fakat bu, nefretinden başka bir şeyi artırmıyor.

Allah Teâlâ buyuruyor ki: Biz, öğüt alsınlar diye bu Kur'an'da çeşitli açıklamalar yaptık. Orada

bulunan hüccet, belge, öğüt ve benzeri uyarıları görüp ibret alsınlar diye bunları zikrettik. Böylece üzerinde bulundukları şirk, zulüm ve iftiradan vazgeçebilirlerdi. Ama bu öğütler zâlimlere ancak Hak'tan nefret edip uzaklaşmaktan başka bir şeyi artırmadı.^[46]

42 — De ki: Onların dedikleri gibi Allah ile beraber tanrılar bulunsaydı, o zaman hepsi Arş'in sahibi olmaya bir yol ararlardı.

43 — Onların söylediklerinden O münezzehdir, yücedir ve uludur.

Allah Teâlâ buyuruyor ki: Ey Muhammed, Allah'ın yarattıklarından ortakları bulunduğunu iddia eden ve kendilerini Allah'a yaklaştırmaları için bu ortaklara tapman şu müşriklere söyle : Eğer mes'ele sizin dediğiniz gibi olsaydı ve Allah ile beraber kendisine yaklaşılmaması, huzurunda şefaet edilmesi için başka tanrılar bulunsaydı, o söz konusu olan tanrılar da Allah'a ibâdet ederler, yaklaşırlar ve O'na ulaşmak için -vesileler ararlarda. Öyleyse Allah'tan başka ibâdet ettikleriniz gibi siz de yalnız ve yalnız Allah'a ibâdet' edin. Sizinle Allah arasında vâsıta

olabilecek ma'bûdlara ihtiyâcınız yoktur. Çünkü Allah bunu sevmez ve hoşlanmaz. Aksine nefret eder ve kabul etmez. Allah Teâlâ bu durumu, bütün peygamberlerinin diliyle yasaklamıştır. Sonra Hak Teâlâ yüce zâtını bu gibi iddialardan tenzih ve tak-dîs ederek buyuruyor ki: «Onların söylediklerinden O münezzehtir.» Bu zâlim ve azgın müşriklerin iddia ettikleri gibi Allah'tan başka ilâhların bulunmasından O, münezzehtir, yücedir, uludur. O bir tek ve eşsiz Allah'tır. Samed'dir. Doğurmamış ve doğrulmamıştır. Hiç bir kimse O'nun eşi ve dengi değildir.^[47]

44 — Yedi gök, yeryüzü ve içinde bulunanlar; O'nu tesbîh ederler. O'nu hamd ile tesbîh etmeyen hiç bir şey yoktur. Ama siz, onların teşbihlerini anlamazsınız. Muhakkak ki O Halîm, Gafur olandır.

Her Şey Allah'ı Teşbih Eder

Allah Teâlâ buyuruyor ki; Yedi gök ve yeryüzü ile orada bulunanlar Allah'ı tesbîh, takdis ederler. Şu müşriklerin öne sürdükleri iddiadan dolayı onu tenzih, ta'zîm ederler, tesbîh ederler ve rubûbiyetinde, ulûhiyyetinde tek ve eşsiz olduğuna şâhidlik ederler.

Her şeyde bir delil vardır O'na;
Delâlet eder O'nun bir olduğuna.

Nitekim Allah Teâlâ bir başka âyet-i kerîmemde şöyle buyurur: «Rahmân'a çocuk isnâd etmelerinden dolayı az kalsın gökler yarılacak, yerler parçalanacak ve dağlar yere kapanacaktı.»

Ebu'l-Kâsım et-Taberânî der ki: Bize Ali îbn Abdülazîz... Abdurrah-mân İbn Kurt'dan nakletti ki; Rasûlullah (s.a.) mi'râca çıkarıldığı gece makam ile zemzem arasında imiş. Cibril sağında, Mikiîl solunda imiş. Hz. Peygamber o ikisi ile birlikte uçmuş, yedi göğe ulaşmış. Döndüğü zaman şöyle buyurmuş : Pek çok tesbîh ile beraber, göklerin şöyle tesbîh ettiğini duydum :

Yüce gökler heybet sahibini tesbîh ederler. Yücelik sahibinin yüceliğinden eğilmişlerdir. Tesbîh ederiz yücelerin yücesini, tenzih ve takdis ederiz O'nu.

«O'nu hamd ile tesbîh etmeyen hiç bir şey yoktur.» Yaratıklardan hiç bir şey yoktur ki; Allah'ı hamd ile tesbîh etmesin. «Ama siz onların teşbihlerini anlamazsınız.» Ey insanlar, dilleriniz farklı olduğu

için siz onların teŖbihlerini anlamazsınız. Bu hüküm hayvanlar, bitkiler ve katı varlıkların hepsine Ŗmildir. Bu görüŖ, en çok meŖhur olan grŖtr. Nitekim Buhr'nin Sahh'inde Abdullah İbn Mes'-d'dan nakledilir ki; o, Ŗyle demiŖtir ; «Biz yenirken yemeğın tesbh ettiğini duyardık.»

Ebu Zerr'in hadsinde de Raslullah (s.a.) in eline çakıl taŖlarını aldığında, arının vızıltısı gibi onların teŖbihinin duyulduğu bildirilir. Ebubekir mer ve Osman'ın da elinde taŖlar bu Ŗekilde tesbh etmiŖlerdir. Allah onlardan razı olsun. Bu meŖhur bir hads olup, Müsned'lerde yer alır.

İmm Ahmed der ki: Bize Hasan... Sehl İbn Muz İbn Enes'ten nakletti ki; o, babasından naklen Ŗyle demiŖ : Raslullah (s.a.) bir topluluğa rastlamıŖ. Onlar yükleri yüklü olarak hayvanlarının üzerinde duruyorlarmıŖ. Raslullah (s.a.) onlara buyurmuŖ ki: Onlara salim olarak binin, salim olarak bırakın. Ancak yollarda, ve sokaklarda onları kendi lkrdılarınız için krs kılmayın. Nice binilen hayvan vardır ki binenden daha hayırlıdır. Ve ondan daha çok Allah Tel'yı zikreder. Nesei'nin

Sünen'inde Abdullah İbn Amr der ki: Rasûlullah (s.a.) kurbağayı öldürmeyi yasakladı ve onun sesinin tesbîh olduğunu bildirdi.

Katâde... Abdullah İbn Amr'dan nakleder ki: Bir kişi Lâ İlahe İllallah deyince ki bu kelime ihlâs sözüdür. Allah Teâlâ, bir kişi onu demedikçe hiç bir amelini kabul etmez. Elhamdülillah deyince bu, şükür kelimesidir. Bir kul onu söylemedikçe Allah'a asla şükretmiş olmaz. Allahu Ekber deyince bu, göklerle yerin arasını doldurur. Süb-hânellah deyince bu mahlûkâtın duâsıdır. Allah Teâlâ yaratıklarından hiç birini namazsız ve tesbîhsiz bırakmış değildir. Lâ Havle Velâkuvvete İllâbillâh deyince, Allah Teâlâ buyurur ki: Kulum Bana teslim oldu Ben de onun teslîmiyyetini kabul ederim.

İmâm: Ahmed der ki: Bize Vehb İbn Cerîr... Abdullah İbn Amr'dan nakletti ki; o, şöyle demiş: Rasûlullah (s.a.) in huzuruna üzerinde düğmeleri hâlis ipekten taylasân bir cübbe bulunan bir bedevi geldi. —hâlis ipekle süslenmiş diye de söylemiş olabilir— ve dedi ki: Şu arkadaşınız her çobanoğlu çobanı yüceltmek ve her reîsoğlu reisi düşürmek

istiyor. Bunun üzerine Hz. Peygamber kızarak ayağa kalkmış, cübbesinin eteklerinden tutarak kendine doğru çekmiş ve şöyle demiş : Senin üzerinde akıllı bir adamın elbisesini görmüyorum. Sonra Hz. Peygamber dönüp oturmuş ve şöyle buyurmuş : Hz. Nûh vefat edeceği zaman, iki oğlunu yanına çağırdı ve onlara şöyle dedi: Ben size vasiyyetimi anlatacağım. İki şeyi size emredeceğim ve iki şeyi de size yasaklayacağım. Allah'a şirk koştuktan ve kibirden sizi nehyederim. Lâ İlahe İllallah'ı size emrederim. Çünkü gökler, yeryüzü ve ikisi arasında bulunan her şey terazinin bir kefesine konsaydı, Lâ İlahe İllallah da öbür kefesine konsaydı; Lâ İlahe İllallah daha ağır basardı. Eğer göklerle yeryüzü bir halka olsaydı, Lâ İlahe İllallah onların üzerine konmuş olsaydı; o ikisi çöküverirlerdi. Size Sübhanellah ve Bihamdihi'yi emrediyorum. Çünkü bu, her şeyin duâsıdır ve her şey onunla rızıklanır. Bu hadîsi İmâm Ahmed, ayrıca Süleyman İbn Harb kanalıyla Sak'ab İbn Zübeyr'den daha uzun olarak rivayet etmiştir. Ancak bu rivayetinde münferid kalmıştır.

İbn Cerîr Taberî der ki: Bana Nasr İbn Abdurrahmân... Câbir İbn Abdullah'tan nakletti ki; Rasûlullah (s.a.) şöyle buyurmuştur: Hz. Nuh'un oğluna emrettiği şeyi size bildireyim mi? Nûh oğluna demişti ki: Ey oğlum, sana Sübhanellâh demeyi emrederim. Çünkü o, yaratıkların ibâdeti ve teşbihidir. Yaratıklar onunla rızıklanır. Allah Teâlâ da : «O'nu hamd ile tesbîh etmeyen hiç bir şey yoktur.» buyurmaktadır. Bu hadîsin isnadı zayıftır. Çünkü râvîler arasında yeralan Mûsâ İbn Ubeyde el-Rebezî, pek çok hadîşçilere göre zayıftır.

İkrime : «O'nu hamd ile tesbîh etmeyen hiç bir şey yoktur.» âyeti konusunda şöyle der : Direk tesbîh eder. Ağaç tesbîh eder. Seleften bazıları dediler ki: Kapının sesi teşbihidir. Suyun şırıltısı teşbihidir. Çünkü Allah Teâlâ : «O'nu hamd ile tesbîh etmeyen hiç bir şey yoktur.» buyurmaktadır. Süfyân es-Sevrî, Mansûr kanalıyla İbrahim'den nakleder ki, o; yemek tesbîh eder, demiştir. Hacc sûresinin başındaki secde âyeti (Hacc, 18) bu söze şâhiddir.

Başkaları da demişlerdir ki: Ancak ruhu olan varlıklar, yani hayvanlar veya bitkiler tesbîh ederler.

.Katâde ise der ki: Ruhû olan her şey, ağaç veya onda bulunan her şey tesbîh eder. Hasan ve Dahhâk da bu âyetin tefsirinde ruhû olan her şeyin tesbîh edeceğini bildirir.

İbn Cerîr Taberî der ki: Bize Muhammed İbn Humeyd... Cerîr'-den nakletti ki; o, şöyle demiş : Biz Yezîd er-Rakkâşî'nin yarımdaydık. Beraberinde Hasan ile birlikte yemek yiyorlardı. Masaya yaklaştılar. Yezîd er-Rakkâşî dedi ki: Ey Ebu Saîd, bu masa da tesbîh eder mi? O bir kere tesbîh ederdi, dedi. Ben derim ki: Masa, ahşap bir sofradır. Hasan merhum yeşil olduğu için onun canlı olduğuna ve tesbîh ettiğine kanâat getirmiştir. Ama ağaç koparılıp kuruyunca onun tesbîhi artık kesilmiştir. Bu görüşe Abdullah İbn Abbâs'm Hz. Peygamberden naklettiği şu hadîs uygun düşmektedir : Hz. Peygamber iki kabre rastladı ve bu iki kabrin sahibinin azâblandırıldıklarını, ancak azâb çekmelerinin büyük bir şeyden dolayı olmadığını bildirdi. Birincisi idrar-dan sakınmıyordu. İkincisi ise koğuculuk yapıyordu. Sonra Hz. Peygamber yaş bir hurma fidanı aldı, onu ikiye böldü ve her birinin kabrine dikti. Sonra da

şöyle dedi: Umarım bu iki fidan kurumadığı sürece onların azabı hafifletilir. Buhârî ve Müslim bu hadîsi tahrîc etmişlerdir. Bu hadîsle ilgili söz eden bilginlerden bir kısmı derler ki: Hz, Peygamber kurumadıkça, diye kayıd koymuştur. Çünkü o iki fidan yeşil oldukları sürece tesbîhe devam ederler ama kuruyunca tes-bîhleri biter. Allah en iyisini bilendir.

«Muhakkak ki O, Halım, Gafur olandır.» Yani Allah kendisine isyan edeni çabucak cezalandırmaz. Bilakis erteler ve bekletir. Eğer o, küfür ve inadında devam ederse kudret sahibi bir gücün yakalayışıyla onu yakalar. Nitekim Buharı ve Müslim'in Sahîh'inde vârid olan bir hadîste Rasûlullah şöyle buyurur : Allah Teâlâ zâlime müsâade verir. Nihayet onu yakalayınca bir daha kaçıp kurtulamaz. Sonra Hz. Peygamber şu âyet-i celîle'yi okudu : «İşte Rabbın halkı zâlim olan kasabaları yakaladığı zaman, yakalayışı böyledir. Doğrusu onun yakalayışı elimdir, şiddetlidir.» (Hûd, 102) Ve yine Allah Teâlâ şöyle buyurur : «Nice kasabalar var ki halkı zâlim olduğu halde oraya mühlet verdim, sonra onu yakaladım. Dönüş Bana'dır. (Hacc, 48) Kim de içinde

bulunduğu küfür veya isyandan vazgeçer, Allah'a döner, tevbe ederse; Allah onun tevbesini kabul eder. Nitekim Hak Teâlâ, Nisa sûresinde şöyle buyurmaktadır : «Kim de kötülük yapar veya kendine zulmeder de sonra Allah'tan mağfiret dilerse; Allah'ın Gafur ve Rahîm olduğunu görür.» (Nisa, 110) Aynı şekilde burada da «Muhakkak ki O, Ha-Hm, Gafur olandır.» buyurmuştur. Nitekim Fâtır sûresinde de şöyle buyurmaktadır : «Doğrusu, zeval bulmasın diye gökleri ve yeri tutan Allah'tır. Eğer onlar zevale uğrarsa, O'ndan başka andolsun ki onları kimse tutamaz. O, şüphesiz Halım, Gafur olandır." (Fâtır, 41) Yine aynı sûrede şöyle buyurmaktadır : «Allah insanları işlediklerine karşılık hemen yakalayıverseydi; yeryüzünde bir canlı bırakmaması gerekirdi. Ama onları belirli bir süreye kadar erteler. Süreleri gelince gereğini yapar. Muhakkak ki Allah, kullarım görmektedir.» (Fâtır, 45)[\[48\]](#)

İzahı

Bütün Kâinat Allah'ı Tesbîh Eder

Astronomi ilmi bize gösteriyor ki; gökyüzündeki yıldızların sayısı, deniz sahillerinde bulunan kum

zerrelerinin sayısı gibidir. Bir kısım yıldızların büyüklüğü yerküre kadar yoktur. Fakat ekserisi dünyadan çok büyüktür. Öyle ki bu büyük yıldızlardan birisinin üzerine içinde yaşadığımız dünya büyüklüğündeki milyonlarca yıldızı yerleş-tirsek daha da boş yerleri kalır.

Kâinatımız, cidden çok geniştir. Bunu iyice anlayabilmek için 186.000 mil sür'atinde hayâlî bir uçak tasavvur edelim. Ve bu hayâlî uçak bizi, şu anda mevcûd olan kâinatın etrafında dolaştırsın. Bu hayâlî yolculuk bir milyar sene gibi bir zaman alacaktır. Buna, üzerinde bulunduğumuz kâinatın kaskatı bir kütle olmadığını, her an genişleme halinde bulunduğunu da ilâve edelim. Bir milyar üç yüz milyon sene sonra bu mesafe iki katına çıkar. Neticede bu hârika uçak, hayâlî sür'atiyle kâinat etrafındaki turunu kat'iyyen tamamlayamaz. Ve bu yolculuk, kâinattaki dâima genişlemenin çevresi dâhilinde devam eder, durur...

Hava açık ve berrak olduğu zaman çıplak gözle, beş bin yıldızı rahatlıkla görebiliriz. Fakat normal bir teleskopla bakacak olursak bu rakam iki milyonun

da üstüne çıkar. Dünyanın en kuvvetli telesko-bu Amerika Birleşik Devletleri «Mont Palomar» rasathânesindedir. Ve bu teleskop, milyonlarca yıldızı gösterebilecek güçtedir.

Feza denilen boşluk hakîkaten çok geniştir. Hesaba kitaba gelmez. Milyonlarca yıldız bu boşluğun içinde akıl almaz bir hızla dönmektedir. Bazısı tek başına yoluna devam eder. Bir kısmı çifttir, ikişer ikişer dönerler. Bazıları da gruplar halinde seyrederler. Şayet odanızın penceresinden giren ışık huzmelerine bakacak olursanız, havada uçuşup kaynaşan birçok toz zerrecikleri görürsünüz. Eğer bu şekilleri hayâlinizde büyütecek olursanız, fe2âda yüzen milyonlarca yıldızın hareket tarzı hakkında bir nebze ma lûmât edinmiş olursunuz. Dikkatlice inceleyecek olursak, havada uçuşan toz zerreciklerinin birbirine çarparak hareket ettiklerini görürüz. Fakat yıldızlar böyle değildir. Her yıldız, kendini diğer yıldızlardan ayıran uzak mesafelerle seyrine devam eder. Bu, tıpkı büyük okyanuslarda peşi peşine yol alan bir kaç gemiden birinin diğerinden habersiz yol almasına benzer. Bu kâinat,

«yıldız kümeleri» adı verilen bir çok yıldız gruplarının bir araya gelmesinden meydana gelmiştir. Ve hepsi de dâima hareket halindedir.

Bize en yakın hareket, bizden iki yüz kırk bin mil uzakta bulunan ayın hareketidir. Ay dünyanın etrafında döner. Ve bu turunu yirmi dokuz buçuk günde tamâmlar. Dünyamız güneşten doksan üç milyon mil uzaktadır. Dünyamız kendi yörüngesinde saatta bin mil hızla dönmektedir. Ve böylece yüz doksan milyon mil çapında bir daire çizmektedir. Bu daireyi tâm bir senede, bir defa tamamlıyor. Aynı zamanda dünyamız ile birlikte dokuz tane yıldız bulunmaktadır. Hepsi de baş-döndürücü bir hızla güneş etrafında dönmektedirler. Bu yıldızların en uzakta olanı, «Plüton» adlı bir gezegendir. Güneş etrafında yedi buçuk milyar mil çapında bir daire çizmektedir. Ve bu gezegenin etrafında otuz bir tane uydu dönmektedir. Bū yıldızlardan başka üç bin yıldızdan müteşekkil bir «astroidler» halkası daha vardır. Aynı zamanda binlerce kuyruklu yıldız ve bunun yanında hesaba kitaba gelmez meteorlar vardır. Hepsi de dâima hareket halindedir. Ta'yîn edi-

len yörüngede dönmektedirler. Bunların ortasında, güneş dediğimiz korkunç seyyare vardır. Güneşin çapı, sekiz yüz altmış beş bin mildir. Ve dünyamızdan bir milyon iki yüz bin defa büyüktür!

Güneş yerinde sabit değildir. Veya belli bir mekânı yoktur. O da diğer yıldız ve gezegenlerle beraber, bu eşsiz nizâmın içinde, saatta altı yüz bin mil hızla dönen bir yıldızdır. Ve burada «yıldız kümeleri» (nebüloz) veya «galaksi» (saman yolu) dediğimiz sistemleri meydana getiren güneş sistemi dışında, daha binlerce sistem vardır. Sanki bunlar, çocukların oynadığı topaç gibi, yıldızların ve gezegenlerin etrafında teker teker veya gruplar halinde döndükleri büyük bir tabaktır. Yıldızlar kendi yörüngelerinde devirlerini tamamlarlar. Güneş sistemimizin içinde bulunduğu yörünge, kendi eksenini etrafındaki turunu iki yüz milyon ışık yılında tamâmlar.

Astronomi bilginlerinin araştırmalarına göre kâinat, bez yüz milyon «yıldız kümesinden» meydana gelmiştir. Bu rakam beş yüz trilyon milyar ile çarpıldığı zaman her yıldız kümesinde yüz milyar

yıldız bulunduğu ortaya çıkar. Bu rakam kesin değildir. Fazla veya eksik olabilir. Astronomi bilginlerinin söylediğine göre en yakın yıldız kümesi, (galaksi) geceleyin ince, beyaz bir iplik halinde gördüğümüz Saman yoludur. Bu yıldızların işgal ettikleri saha yüz bin ışık yılıdır. Dünya sakinleri bizler, bu yıldız kümesinin merkezinden otuz bin ışık yılı kadar uzakta bulunuyoruz. Bu yıldız kümesi, (galaksi) yedi yıldız kümesinden (galaksiden) müteşekkil büyük grubun bir parçasıdır. Ve apı milyarlarca ışık yılım bulur.

Bu deveran bir başka hareket şekli daha ta'kb etmektedir. O da şudur : Kinat her yönden genişlemektedir. Tpk lastikten yapılmış bir balonun çocuklar tarafından frlerek şişirilmesi gibi. Dünyamızı aydınlatan güneş, kendi etrafında dönmektedir. Aynı zamanda güneş, bizimle birlikte kendi yörüngesinin dış kesiminde bir seyir ta'kb etmektedir. Böylece güneş, bu dış çizgiden saniyede on iki mil uzaklaşır. Güneşin bu hareketine güneş sisteminde bulunan diğer yıldızlar da katılırlar. Bütün yıldızlar, bağlı bulundukları nizma uygun bir

seyir ta'kîb ederek bir yöne veya başka bir tarafa yönelmek suretiyle hareket ederler. Bazıları, saniyede sekiz mil, bazıları otuz mil hızla döner. Bir kısmı da saniyede seksen dört mil hızla döner. İşte böylece bütün yıldızlar, saniyede akılları durduran bir hızla yerlerinden fırlayarak hareketlerine devam ederler. Akılları hoplatan bu müdhiş hareket, sağlam kaide ve nizâmlara uygun olarak cereyan etmektedir. Evet yekdiğerine çarpmadan, hızlarda herhangi bir değişiklik olmadan, ta'yîn edilen nizâm çerçevesinde yürümektedir.

Dünyanın güneş etrafındaki hareketi, en ince noktalarına kadar muazzam bir intizâm içerisinde. Asırlar geçmesine rağmen dönüş hızında en küçük bir değişiklik olmamıştır. Bütün hareketlerinde dünyaya uyan ay ise, ta'yîn ve tesbît edilmiş bir yörüngede asırlardan beri çok az değişiklikle çeşitli şekillere girerek dönmektedir. Bu değişiklik her on sekiz buçuk yılda eşsiz bir nizâm dâhilinde tekerrür eder. Bütün gök cisimlerinin durumu aşağı yukarı bu merkezdedir. Astronomi bilginleri bazı yıldız kümelerinin (galaksi) birbiri içerisine girdiğini

söylemektedirler. Hareket halinde bulunan milyarlarca yıldızı içine alan bir galaksi, benzeri başka bir galaksinin içine girer ve onun yıldızları da diğerleri ile birlikte hareket eder. Sonra aynı galaksi bütün yıldızlarıyla birlikte, o galaksinin içinden çıkarak eski yörüngesine döner de öbür galaksinin yıldızları ile hiç çarpışmaz...

Akıl, bu eşsiz nizâmı ve arasındaki zihinleri hoplatan üstün ahengi düşündüğü zaman, bunların çeşitli istihalelerin neticesi olduğunu söyleyemez. Bilakis bu büyük mekanizmayı kurup idare eden yüce bir kudretin varlığına inanır.

Büyük âlemlerde bulunan bu nizâmın en mükemmel şeklini, bildiğimiz en küçük âlemde de görüyoruz. Edindiğimiz ma'lûmât ve tecrübeler neticesinde biliyoruz ki, atom en küçük âlemdir. Çünkü atom, eşyayı milyonlarca kere büyüten mikroskoplarla görülemeyecek kadar küçüktür. Buna göre atom hiç bir şey değildir. Hattâ insan gözünün görebileceği en küçük şeylere nisbetle bir hiç mesabesindedir. Fakat bununla beraber atom, güneş sistemindeki eşsiz nizâmın en mükemmel modelidir.

Atom, elektronlar manzumesine verilen bir isimdir. Bu elektronlar, yekdiğerine bağılı değıllerdir. Aralannda büyük bir boşluk bulunur. Bu boşlukların genişliğı değışebilir, nisbîdir. Atomların yekdiğerine sarsılmaz bağılarla perçinlendiğı bir demir parçasını misâl olarak ele alalım. Bu elektronların atomun ancak $1/1.000.000.000$ (milyarda birini) işgal ettiklerini görürüz. Geri kalan sahalar boş kalır. Eğer proton ve elektronların büyütölmüş şekillerine bakacak olursak, aralarındaki uzaklığın yaklaşık olarak iki yüz elli yardaya vardığını görürüz. Atomu, görölmeyen toz zerrecikleri şeklinde düşünebiliriz. Şunu da belirtelim ki, o zaman atomun içindeki elektronların hacmi iki yüz kırk santim çapındaki bu futbol topunun hacmine ulaşır.

Atomun artı kutbunu teşkil eden elektronlar, eksi kutuplu protonlar etrafında dönerler. Esâsında artı ve eksi kutuplar diye bir şey yoktur. Daha ziyâde bunlar, ışık huzmelerinde var kabul edilen hayalî noktalardan başka bir şey değildir. Bunlar merkezle*! etrafında dönerler. Tıpkı dünyamızın güneş etrafındaki yörüngesinde ta'kîb ettiğı nizâm gibi.

Başdöndürücü bir hızla dönen elektronların belli bir mekân çerçevesinde tasavvur etmek mümkün değildir. Ancak, yörüngelerinde bulundukları farz edilir. Elektronlar kendi yörüngeleri etrafında saniyede milyonlarca defa dönerler.

Müşâhade altına alınamayan, içindeki faaliyetleri ilimsiz izah edilemeyen bu atom nizâmının kendi kendine tesadüfen var olması imkânsızdır. Fakat böyle bir hârikadan, bu nizâmı ortaya koyanın varlığına niçin bir delil çıkaramıyoruz. Şu bir gerçektir ki; atomdaki akıllan durduran nizâmın sahipsiz olması mümkün değildir.

Telefon hatlarındaki girift nizâmı gördüğümüz zaman hayretler içinde kalıyoruz. İngiltere'nin Londra şehriyle Avustralya'nın Melbourne şehri arasında bir kaç saniyede irtibat sağlandığı zaman hayretten kendimizi alamıyoruz. Telefon hatlarındaki akılları hoplatan eşsiz nizâm, bizi böyle bir hayrete sürüklüyor. Peki ya sinir sistemimizdeki nizâm, telefon hatlarındaki nizâmdan daha geniş ve daha karışıktır! Milyonlarca haber, sinir sistemimizin emrinde çalışan sinir tel-cikleri kanalıyla gece

gündüz demeden bir taraftan diğer tarafa taşınmaktadır. Bu haberler, kalbin atışını ve hareketlerini ta'yîn etmektedir. Aynı zamanda çeşitli organların davranışlarını ve görünen hareketlerini ayarlamaktadır. Şayet vücûdumuzda böyle bir nizâm bulun-masaydı uzuvlar, saçılmış eşyaların birleştirilmesinden meydana gelmiş bir yığın haline gelirdi. Her biri kendine göre bir yön ta'yîn ederdi. Bu haberleşme şebekesinin merkezi insanın beynidir. Beynin içinde bir milyar sinir hücresi vardır. Her hücreden çıkan sinir kolları, bütün vücûda dağılarak bedeni bir ağ gibi sarar. Bu kollara «sinir şebekesi» denir. Bu şebekenin emrinde çalışan haber alma ve haber verme smircikleri saatta yetmiş mil hızla seyrederek. Biz bu sinircikler vasıtasıyla tadarız, görürüz, işitiriz ve diğer hareketlerimizi ayarlarız. Hattâ burada (taste-buda) denilen üç bin tad alma sinircikleri vardır. Çeşitli tadlan, bu sinircikler vasıtasıyla alırız. Kulakta on bin işitme hücresi vardır. Bütün hücreler akılları durduran bir nizâm çerçevesinde çalışarak aldıkları haberleri en hassas ölçülerle değerlendirerek gereken ta'lîmâtı gönderir.

Her gözde yüz otuz milyon «light receptors» denilen ışık alıcı hücreler vardır. Bu hücreler, göz ekranı üzerine düşen cisimlerin görüntülerini beyne gönderirler. Bütün cildimizi bir ağ gibi saran duyu alma sinirciklerinden müteşekkil bir cihaz vardır. Cilde sıcak bir şey yaklaştığı zaman, sayıları otuz bini bulan ısı alıcı hücreler derhâl bu hâdiseyi beyne bildirirler. Cilde soğuk bir şey yaklaştığı zaman, görevli bulunan iki yüz elli bin hücre hemen faaliyete geçerek hâdiseyi beyne ulaştırır. Beyin gelen haberleri çabucak değerlendirerek ilgili yerlere gerekli ta'limâtı bildirir. Böyle bir durumda vücûd ürperir ve titrer. Deride bulunan kan damarları genişler. Ve derhâl oraya fazla kan göndererek sıcaklık derecesini yükseltir. Bu hücreler şiddetli sıcaklık hissettikleri zaman bu işle görevli uzmanlar hâdiseyi hemen beyne bildirirler. O anda sayılan üç milyona ulaşan ter bezleri kendiliğinden vücûdun dışına doğru soğuk ter salgırlar.

Sinir sistemi de çeşitli kollara ayrılır :

1- Otomatik şebeke; hazım, teneffüs ve kalbin hareketleri gibi, vücûdda irâdemiz dışında cereyan

eden faaliyetleri idare eder. Bu şebekeye bağı iki sistem daha vardır :

- a)** Hareket veren sistem,
- b)** Harekete mâni olan sistem.

Bu son sistem, mukavemet ve müdâfaa vazifesini görür. İdare mekanizması şayet birinci sistemin eline bırakılacak olursa kalbin hareketleri fazlalaşır ve hattâ şahsın ölümüne sebebiyet verir. Eğer ikinci sistemin emrine verilecek olursa, kalbjamâmen durur. Bu iki sistem, tâm bir nizâm ve üstün bir dikkat içinde faaliyetlerini yürütmektedir. Fakat burada iki sistemden birini diğerine üstün kılacak bazı durumlar vardır. Birinci sistem, kalbin herhangi bir kuvvete ihtiyâç duyması ve basınç halinde varlığını gösterir. O zaman akciğer ve kalbin faaliyetleri hızlanır. İkinci sistem ise, uyku anında, vücûdun bütün organları istirahat halindeyken kendisini hissettirir.

İnsanoğlunun yapmış olduğı âletlerin en güzeli bile, kâinattaki eşsiz nizâmın karşısına dikilemez. Bu sebeple, bugün tabiat nizâmını taklit etmek ilmin temel kaidesi olmuştur. İlim erbabı mekanik âletlerin

kullanılışında tabiatı taklide özel bir ehemmiyet verir. Bu araştırmalarda «Bionics» denilen yeni bir ilim dalı görmeye başladık. Daha önce bu ilim dalı, tabiattaki gizli enerji stoklarını keşfedip insanoğlunun eline vermeyi hedef alıyordu.

Bugün biyolojik nizâm, geometrik problemlerin çözümünde yardımcı olacak çeşitli ma'lûmâtlar toplamak için muhtelif yollara baş vurmaktadır.

Tabiat nizâmından faydalanmanın en açık misâlini fotoğraf ma-kinasında görmekteyiz. Fotoğraf makinası aslında insan gözünün mekanik bir taklididir. Lens denilen mercek gözün dış şebekesi gibidir. Diyafram gözün irisi'dir. Işıkları alan film, gözün ekranını teşkil eder. Gözün ekranında cisimlen ters gören koni ve çubuk şeklinde hücreler vardır.

Moskova Üniversitesi «sesin altındaki titreşimleri» (infra-sonic vibration) tesbît etmek için örnek bir âlet keşfetti. Bu âlet zelzele ve taşma gibi felâketleri, vukuundan on iki veya on beş saat önce haber veriyor. Bu âlet şimdiye kadar kullanılan âletlerden beş misli daha kuvvetlidir. Bilginlerin kafasına bu fikir nereden gelebilir? Bunu «Jelly fish»

denilen deniz feneri balığından çıkarmış olabilirler. Mühendisler, organları son derece hassas olan bu balığı taklit ederek «sesin altındaki titreşimleri» tesbît etmenin yollarını aradılar. Ve neticede bu âleti keşfettiler!

Bu sahada bundan başka zikredilmesi gereken daha birçok misaller vardır. Bütün bunlar bize gösteriyor ki; fizik bilginleri ve tekno-loglar ortaya koydukları yeni fikirlerinde tabiattaki canlı numuneleri taklit etmektedirler.

Tabiatın asırlar öncesi hallettiği birçok problem, senelerden beri bilginlerin zihnini kurcalamaktadır. Fotoğraf makinasının ve teleko-minikasyonun varlığı insan aklının dışında mütâlâa edilmezken, bütün nizâmların en girifti olan kâinat nizâmını aklın ötesinde bir tesadüf olarak düşünmek mümkün mü? Bilakis bu kâinata nizâm veren bir mühendisin olması gerekir. O da Allah'tır. Akı, san'atını fiiliyata dökmeyen bir şâir olarak mütalaa etmek mümkün değildir. Kâinattaki, eşsiz nizâmı kuran mühendisin varlığına inanmamız akıl dışı değildir. Bilakis bu nizâmın kurucusunu inkâr etmemiz ma'kûl bir dav-

ranış olmayıp, düpedüz akıl dışı bir harekettir. Gerçek şudur ki, Allah'ın varlığını inkâr köklü bir esâsa dayanmaz.

Kâinat bir çöp sepeti değildir. Aksine dehşetlerle dolu bir ruha sâ-hibtir. Bu ruh, kâinatı yaratıp idare eden bir akıldan sudur etmiştir. Başka türlü düşünülemez.

Körü körüne hareket eden, tesadüflere bağlı maddî ameliyelerle belli bir nizâm ve rûh bulmak kat'iyen mümkün değildir. Kâinat, tasavvuru imkânsız bir insicam ve denge üzerine oturmaktadır. Chadvals şöyle diyor: «Allah'a inansın veya inanmasın herhangi" bir şahsa, madem ki bu kâinat bir tesadüf eseridir, o halde kâinattaki akıllan durduran nizâmı ne ile izah edebilirsiniz? diye bir suâl tevcih edebiliriz.»

Şüphesiz yeryüzündeki hayatın özel matematiksel oranlarla tesbî-ti imkânsız birçok durumları olması gerekir. Biz bunların yeryüzünde bizzat var olduklarını görüyoruz. İşte bütün bunlar bizi, kâinatın ötesinde, bu durumların varlık sebebi,

akıl sahibi yüce bir kudretin mevcudiyetine îmâna zorluyor...

Dünyamız, bildiğimiz âlemlerin en mühim olanıdır. Çünkü dünyada, şu uçsuz bucaksız kâinatta bulunmayan birçok şeyler vardır. Görmüş olduğumuz bu büyük kütle, akıllan hoplatan eşsiz kâinatın bir zerresi bile değildir. Eğer dünyamızın hacmi bugünkünden az veya çok olsaydı, yeryüzündeki hayat tamamen değişirdi. Şayet yer küre, bugünkü hacminin dörtte biri kadar, meselâ ay kadar olsaydı; yerçekimi kuvveti, bugünkü durumun altıda birine düşerdi. Ve neticede etrafında hava ve su bulunmazdı. Tıpkı bugün ayda olduğu gibi... Ayda yerçekimi kuvveti zayıf olduğundan su ve atmosfer bulunmaz. Eğer yeryüzündeki yerçekimi kuvveti aydaki gibi olsaydı; geceleri her şeyi dondurucu şiddetli bir soğuk, gündüzleri de cehennemi bir sıcaklık hüküm sürerdi. Böylece yer yuvarlağı üzerinde bulunan her şey yanıp kül olurdu.

Aynı şekilde, dünyanın hacmi ayın hacmi kadar olsaydı, yer küre büyük su kütlelerini taşıyamazdı. Halbuki yeryüzündeki mevsimlerin normal şekilde

yürüyebilmesi için büyük su kütlelerine ihtiyâç, vardır. Bu sebepten bir bilgin, bu ameliyeye «Geet balance wheel — büyük denge çarkı» adını vermiştir. Böylece yeryüzündeki hava tabakası fezada yükseliyor, sonra düşüyor. Ve buna muvâzî olarak yeryüzündeki sıcaklık derecesi normalin üstüne çıkıyor, sonra sıfırın altına düşüyor.

Bunun aksine yerkürenin çapı bugünkünün iki katı olsaydı, yer çekimi kuvveti daha-da artardı. O zaman beş yüz mil uzaklıkta bulunan atmosfer tabakası çok aşağılara düşerdi. Ve neticede santimetre kareye düşen hava basıncı iki misline çıkardı. Böyle bir basınç, yeryüzündeki hayatı büyük çapta aksattırdı.

Eğer yerkürenin hacmi daha büyük, meselâ güneş kadar olsaydı, yer çekimi kuvveti bugünkünün yüz elli misli olurdu. Aynı zamanda atmosfer tabakası çok yaklaşırdı. Hattâ beş yüz mil uzakta olmasına rağmen dört mil yakma kadar gelirdi. Santimetre kareye düşen hava basıncı ortalama olarak bir tona çıkardı. Bu durumda canlılar, birçok değişikliklere uğramak mecburiyetinde kalırdı. Nazarî

yönden bu hususu şöyle izah edebiliriz : Bugünkü normal hava basıncı altında yaşayan bir canlı, o zaman yüz beş misli hava basıncına ma'rûz kalacaktı. Burada insanın hacmi büyük bir farenin hacmi seviyesine inecekti. Buna paralel olarak insandaki akıl da bir takım değişikliklere uğrayacaktı. Gerçek şudur ki; insan aklının gereği şekilde işleyebilmesi için, vücûdda birçok «sinir şebekesi» nin bulunması gerekir. Vücûdun hacmi belli bir seviyeye gelmeden önce, bir nizâmın varlığından söz edilemez.

Görünüş itibarıyla yeryüzünde oturuyoruz. Ama aslında «başımız üzerindeyiz» demek gerekir. Bunu şöylece izah edebiliriz: Yerküre, üzerinde insanların oturduğu havaya asılı bir top gibidir. İnsanların yekdiğerine nisbetle durumu bu topa benzer. Amerikalılar, Hindistan'-lıların altındadırlar. Hindistanlılar da Amerikalıların ayakları altında bulunurlar.

Üzerinde yaşadığımız dünyamız, yerinde sabit değildir. Saatta bin mil hızla döner. Bizim dünya üzerindeki durumumuz, hızla dönen bir tekerleğin üzerine konulan bir taş a benzer. Tekerlek taşı havaya

fırlatır. Fakat dünyamız bizi hiç bir zaman fezaya fırlatmaz. Bilakis tam bir istikrar içinde, rahat dolaşırız. Peki, dünyamız bu kadar sür'atli döndüğü halde bizi nasıl tutuyor?!

Yeryüzünde büyük bir yerçekimi kuvveti vardır. Yerküre, yerçekimi kuvvetiyle her şeyi kendine bağlar. Yerçekimi kuvveti ve havanın daimî basıncı bizi dünya üzerinde belli bir oran dâhilinde tutarlar. Böylece biz, bu iki kuvvet sayesinde yer küreye her yönden bağlanmış oluruz.

. Havanın santimetre kareye yaptığı basınç yaklaşık olarak bin otuz üç gramdır. Bu, şu demektir. Herkes vücûdu üzerinde ortalama olarak on üç bin yedi yüz gram hava taşır. Fakat insan bu ağırlığı hissetmez. Çünkü basınç tek yönden gelmiyor. Her taraftan baskı yaptığı için insan farkına varamaz. Tıpkı suda yüzerken olduğu gibi. Sonra, şunu da belirtelim ki, birçok gazların muayyen ölçüde birleşmelerinden meydana gelen havanın pek çok faydaları vardır. Ancak bunları bir kitaba sığdırmak mümkün değildir.

Mütalaa ve müşâhadeleri sonunda Newton, cisimlerin birbirlerini çektiği neticesine vardı. Fakat bunun sebebini bir türlü anlayamadı. Ve neticede bu ameliyenin izah edilemeyeceği fikri üzerinde karar kıldı.

Bu meseleyi Waheytt Heyt, şöyle anlatıyor :

«Newton —bu ameliyenin izah edilemeyeceği fikrini kabullenmekle— felsefî büyük bir hakikat keşfetmiştir. O da şudur : Şayet tabiat dengesiz olsaydı, kendini izah edemezdi. Nitekim Ölmüş bir şahıs bize hiç bir hâdiseyi anlatamaz. Yapılan her türlü mantıkî ve fizikî izahlar, en sonunda belli bir hedef göstermekten başka bir şey yapamıyor. Binaenaleyh ölü bir kimsenin hedef taşıması hiç bir zaman mümkün değildir.

Ve en sonunda «Waheytt Heyt» ortaya şöyle bir fikir atıyor : Mademki bu kâinat idrâk sahibi yüce bir kudretin eseri değildir, peki bu dehşetengiz ruhu nereden almıştır?

Dünya, kendi eksenini etrafındaki turunu yirmi dört saatta tamamlıyor. Bu demektir ki; dünya, kendi eksenini etrafında saatta 1000 mil hızla seyrediyor. Bu

hızın saatta 200 mile indiğini düşünecek olursak, gece ve gündüz şimdiki durumuna nisbetle on misli daha uzayacaktır. Ve neticede yeryüzünde bulunan her şey, güneşin yakıcı sıcaklığı altında yanıp kül olacaktır. Geriye kalanlar da gecenin dondurucu soğuğu karşısında yok olup gidecektir.

Bugün hayat kaynağı olarak bıraktığımız güneşin yüzeyindeki ısı 12.000 fahrenheit (yaklaşık olarak 6.650 santigrattır) derecesidir. Güneşle yer küre arasındaki uzaklık yaklaşık olarak 93.000.000 mildir. Bu korkunç mesafe her zaman için sabittir, kat'iiyen değişmez. Ne eksilir, ne de fazlalaşır. Burada bizim için büyük ibretler vardır. Şayet güneş dünyaya bugünkü mesafenin yarısı kadar yaklaşacak olursa, yakıcı sıcaklığı altında her şey kül olacaktır. Ve eğer aradaki mesafe bugünkünün bir misline çıkacak olursa, uzaklığın ortaya çıkardığı şiddetli soğuklar yeryüzünü kasıp kavuracak ve hayattan eser bırakmayacaktır. Şayet güneşin yerine güneşin ısı derecesinden bir misli büyük bir gezegen geçecek olsa, dünya korkunç bir fırın olur...

Sonra üzerinde yaşadığımız yer küre fezada bir dairedir. Ve eksenini de 23 derecelik bir açıyla eğiktir. Bu durumdan mevsimler doğmaktadır. Böylece dünyamızın birçok yerleri, yerleşmeye ve zirâata el-verişli bir hale gelmektedir. Eğer böyle olmasaydı, yani yer yuvarlağı 23 derecelik bir açı ile eğik olmasaydı, kuzey ve güney kutbu dâima karanlıkta kalacak ve okyanuslardan yükselen su buharı kuzeye ve güneye doğru dağılacak, neticede yeryüzü buz kütleleriyle dolup taşacaktı. Yer kürede büyük çöller meydana gelecekti. Neticede yeryüzündeki hayatı kurutacak birçok faktörler doğacaktı.

Şayet bilginlerin ölçüsü doğruysa ki onlar şöyle diyorlar : «Madde bugünkü insicamlı ve dengeli durumunu bizatihi kendisi tanzim etmiştir.» Evet, bu ölçü son derece hayret verici ve dehşetengizdir. Şöyle diyorlar : «Dünya güneşten kopmuştur. Bu demektir ki, ilk zamanlar dünyanın sıcaklığı güneşin sıcaklığına eşitti. Her ikisi de aynı ısı derecesinde bulunuyorlardı. Yani 12.000 fahrenheit idi. Sonra dünya soğumaya başladı. Çünkü bu durumda oksijenle hidrojenin birleşmesi imkânsızdı. Ancak

sıcaklığın 4.000 fahrenheit düşmesinden sonra birleşebilirlerdi. İşte bu safhada su meydana geldi. Böylece yeryüzündeki değişme ameliyesi milyonlarca sene devam etti. Ve neticede yerküre bugünkü durumunu aldı. Aradan milyonlarca sene geçti... Gazlar, yerkürenin atmosferinden kâinat boşluğuna doğru akıp gitti. Geriye kalan gazlar da bileşik su haline geldi. Veya yeryüzündeki şeyler tarafından emildi. Yahut da hava olarak kaldı. Bir çoğu da oksijen ve azot olarak varlığını devam ettirdi. Yoğunlaşan bu hava, yeryüzünün iki milyon parçasından bir parçadır. Gazların hepsi yerküreye çekilmemiştir. Tıpkı bütün gazların havaya dönüşmedikleri gibi,...» Şâyet böyle olmuş olsaydı, insanların yaşamaları imkansızlaşırđı. Biz bu imkânsızı da mümkün farzetsek ve bu şartlar altında hayat var kabul etsek bile bugünkü yaşadığımız şekilde bir hayat bulmak mümkün olmazdı. Çünkü santimetre kareye düşen hava basıncı binlerce rıtıl (bir litre kadar olan bir sıvı ölçęi) a ulaşırđı.

Eğer yerkabuğunun kalınlığı bugünkünden on metre daha fazla olsaydı, oksijen bulunmaz ve neticede canlıların yaşaması imkansızlaşırđı.

Aynı şekilde, şayet denizler bugünkünden birkaç metre daha derin olsaydı, karbondioksit ve oksijen alamazdık. Ve neticede hayat şöyle dursun, bitkilerin varlığı bile imkânsız hale gelirdi.

Bir de şunu düşünelim; atmosfer tabakası şimdikine nisbetle çok daha ince olsaydı, uzaklarda akkor haline gelen milyonlarca göktaşđ (meteor) her gün dünyamızın dış kabuğunu aşmđınrdı. Ve geceleyin biz onu ışık saçan bir yıldız olarak görürdük. Böylece yerkürenin çeşitli bölgelerine düşerek her şeyin yanıp kül olmasına sebep olurdu. Göktaşlan saniyede kırk mil sür'at kaydederek yol alırlar. Ve bu korkunç hızın neticesinde, yerkürenin yanabilecek her şeyini tutuşturur-lardı. Neticede yeryüzü kısa bir zaman içinde kalbura döner, her tarafı delik deşik olurdu...

Şayet dünyayı çevreleyen atmosfer tabakası bizi bu göktaşlarından korumasaydı, yanar kül olurduk. Çünkü göktaşlarının hızı, bir tabancanın

kurşununun doksan mislidir. Aynı zamanda, göktaşlarının sür'-atleri neticesinde ortaya çıkan şiddetli ısı, insan dâhil her şeyi yakıp kül etmeye kâfi olurdu. Şu halde biz, bu yaygın ve kalın gaz tabakasının himayesinde bulunuyoruz- Hemen şunu da belirtelim ki, kimyevî ehemmiyeti hâiz güneş ışınları (Astinic Rays) bu tabakayı yıpratamıyor. Ancak zararlı mikropları yok edecek, çeşitli vitaminler çıkaracak ve bitkilerin yaşamalarını sağlayacak ölçüde aşındırma yapıyor.

Hayat için zarurî olan bu matematiksel denge hakîkten dikkate . şayandır. Yerküreyi saran atmosfer tabakası altı çeşit gazın birleşmesinden meydana gelmiştir. Atmosferin % 21 i oksijendir. Bunun yanında başka gazlar da bulunur. Fakat onların oranları düşüktür. Atmosferin dünya üzerinde santimetre kareye yaptığı basınç aşağı yukarı 1133 gramdır. Bu basınçtaki oksijen miktarı 216,9 gramdır. Geriye kalan oksijenin tümü bileşik olarak yerkabuğunda bulunur. Ve dünyadaki bütün suların 8/10 unu teşkil eder. Oksijen, yeryüzünde yaşayan bütün canlıların biricik solunum vasıtasıdır.

Bu sebepten oksijen havadan elde edilir. Hava olmayınca da solunum yapılamaz.

Burada aklımıza şöyle bir suâl gelebilir. Son derece aktif olan bu gazlar, nasıl olmuş da hayat için lüzumlu olacak miktarda birleşerek havada serbest kalabilmiştir.

Biz bu suâli şu şekilde cevaplandırabiliriz : Şayet atmosferdeki oksijen oranı % 21 olacağı yerde sözgelimi % 50 veya daha fazla olsaydı, yeryüzünde yanabilen her şey bu oranın artış nisbetinde tutuşma kabiliyeti kazanırdı. Atmosferdeki oksijen oranı % 21 olduğu zaman ormanda yanan bir ağaç bu oranın % 50 ye yükselişinden doğan şiddetli patlamalarla, kısa zamanda bütün ormanın yanıp kül olmasına sebep olurdu!

Eğer havadaki oksijen oranı % 10 a düşseydi, acaba durum ne olurdu? Belki canlılar, asırlarca kendilerini bu orana uydurmak suretiyle varlıklarını devam ettirirlerdi. Fakat beşeriyetin ortaya koyduğu medeniyetin, bugünkü şartlara kavuşması imkansızlaşmıştı.

Şayet yeryüzünde bulunan oksijen, daha önce yerküre tarafından emilen oksijenle birlikte çekilip tüketilseydi, bütün canlıların yaşama imkânı ortadan kalkardı.

Oksijen, hidrojen, karbondioksit ve diğer karbonlu gazlar farklı şekillerde bulunmalarına rağmen bir araya gelerek, beşerî hayatın üzerine oturduğu esâslar ve canlıların hayatı için son derece ehemmiyeti büyük bir unsur teşkil ederler. Binâenaleyh bu gazların hayat için lüzumlu olan bütün husûsiyetleriyle, istenilen oranda muayyen bir yıldız üzerinde tesadüfen birleşmeleri on milyonda bir ihtimâldir (1/10,000.000)

Büyük fizik bilginlerinden biri bu hususta şöyle diyor :

«İlim, hakikatler üzerinde herhangi bir açıklama yapabilecek kudrette değildir. Realiteleri «tesadüflere» bağlamak, matematik kanunlarını çiğnemek ve hiçe saymak demektir.»

Yerkürede; gerçekten «yaratıcı üstün bir kuvvet vardır.» demekten başka mânâ ve izahını kavrayamayacağımız birçok hâdiseler vardır.

Suda bulunan mühim hususiyetleri şöyle sıralayabiliriz : Buzun yoğunluğu (densite) suyun yoğunluğundan daha azdır. Aralarında büyük fark vardır. Şu halde su, donduktan sonra yoğunluğu azalan belli bir maddedir. Bu husus hayatımız için büyük bir değer taşır. Bu özellik sebebiyle buz, suyun yüzünde dolanır, denizlerin veya nehirlerin dibine çökmez. Şayet böyle olmamış olsaydı denizlerde, nehirlerde ve depolarda -bulunan bütün sular donardı. Buz, suyun üzerinde bir perde vazifesi görür. Suyun sıcaklığı sıfırın altına düştüğü zaman balıklar ve suda yaşayan diğer canlılar böylece hayatlarını devam ettirirler. İlkbahar gelince buzla* yavaş yavaş çözülmeye başlar. Eğer buzların bu Özelliği olmamış olsaydı; iklimi çok sert geçen bölgelerin sakinleri, yığılan buz kütlelerinin yağdırdığı dayanılmaz güçlük ve felâketlerin altında ölümle pençeleşmek mecburiyetinde kalırlardı.

Yirminci asrın başlarında, Amerika ormanlarında, «Endothia» denilen bir hastalık başgösterdi. Bu hastalık, beklenmedik bir hızla çabucak etrafa yayıldı. Bu büyük hasarı gören bazı

kimseler, buraların ebediyyen doldurulamayacağını söylediler!!

O zamanlar bu ağaclar son derece kıymetliydi. Tahtaları son derece pahalıydı. Yaklaşık olarak 1900 yıllarında Asya'dan gelen «Endothia» mikrobunun sirayetinden önce «Amerikan ormanlarının. sultanı» olarak anılıyordu.

Bugün Amerikan ormanlarında, dillere destan olan o büyük ağaçlardan hiç bir eser görülmez olmuştur...

Ne gariptir ki, Amerikan ormanlarında «Endothia» mikrobunun harâb ettiği sahalar «Tiyulib» denilen bir başka ağaç neviyle kısa zamanda örtüldü. «Tiyulib» denilen bu ağaç, ormanın küçük bir sahasını işgal ediyordu. Daha henüz çiçek açmış değildi.

Tiyulib'ler bu fırsatı gereği şekilde değerlendirdiler. Çiçek açtılar ve kısa bir zaman içinde bütün o harâb sahaları kaplayıverdiler. Bugün Amerika'h hiç bir kereste tüccarı, o eski ağaçları hatırlayamaz. Çünkü onların yerini «Tiyulib» ler kaplamıştır. Bu ağaçların kökleri, her sene bb santimetre oranında kalınlaşır. Bu oran dallarda altı

santimetreyi bulur. Ayrıca bu ağaçlardan üstün kaliteli tahta çıkar. Bu tahtalar, her türlü ince san'atlarda kullanılabilecek kapasitededir.

Bu asrın en mühim ilmî hâdiselerinden biri Avustralya'da cereyan etmiştir. Avustralyalılar bahçelerini ve tarlalarını korumak amacıyla kaktüs (cactus) ün özel bir türünü yetiştirdiler. Avustralya'da bu dikenli nebata düşman kesilecek ve onu yiyecek herhangi bir böcek yoktu. Bu yüzden kısa zamanda korkunç -bir gelişme kaydederek etrafa yayıldı. Hattâ İngiltere adasına kadar geniş bir alanı kapladı. Köyleri ve şehirleri istilâ etti. Tarlalar ve bahçeler harâb oldu. Zirâat adetâ imkansızlaştı. Avustralyalılar bir türlü «kaktüs» ün kökünü kazıya-madılar. Ve neticede halk, bütün Avustralya'yı tehdîd eden korkunç bir bitki ordusuyla karşı karşıya kaldı. Bu amansız ordu, kendisine karşı çıkacak hiç bir kuvvet tanımıyor ve bu hızla durmadan ilerliyordu. Bu durum bir müddet böyle devam etti. Ve nihayet böcekleri inceleyen bilginler (entomologiste) bu kaktüsü yiyecek bir böcek araştırmaya başladılar. En sonunda «kaktüs» üzerinde yaşayan ve onunla

beslenen bir böcek buldular. Bu böcek çok çabuk ürüyor, üstelik Avustralya'da ona engel'olabilecek düşman bir böcek bulunmuyordu. Bu küçücük böcek, az zamanda büyük kaktüs ordularına gâlib geldi. Ve böylece Avustralya'ya yağan felâket yağmuru da kesilmiş oldu!

Bu denge ve kontrol kanununun (ceheek and balances) plânsız projesiz tesadüfen meydana gelmesi mümkün müdür?!

Kâinata, insan: hayret ve dehşete sürükleyen pek çok sağlam ri-yâzî kanunlar vardır. Hattâ şuur sahibi olmayan cansız madde bile gelişi güzel seyretmez. Belli, kesin kanunlara bağlıdır. Meselâ suyu ele alalım. Geniş dünyamızın neresinde olursa olsun su, % 11,1 hidrojen ve % 88,9 oksijen ihtiva eden akıcı bir maddedir. Her tarafta aynı özelliği muhafaza eder. Bu sebeple, laboratuarında su ısıtan bir bilgin, termometreye bakmadan havanın basıncı 760 mm. olduğu müddetçe, suyun kaynama derecesinin 100 santigrat derece olduğunu kat'iyetle söyleyebilir. Eğer havanın basıncı daha az olursa, suyun moleküllerini harekete geçirerek buhar haline

getiren ısıyı elde etmek için az bir kuvvete ihtiyâc duyardık. Ve o zaman suyun kaynama derecesi düşerdi. Bunun tam tersine, şayet havanın basıncı 760 milimetreden fazla olursa o zaman da, havanın basıncına paralel olarak suyun kaynama derecesi de artar. Bilginler suyun kaynama derecesini kat'iyetle tesbît edebilmek için bu ameliyeyi defaatle tekrar ettiler. Ve nihayet suyun ısınma ve kaynama derecesi herhangi bir ölçü kullanmadan kabul edildi. Şayet maddede ve enerjilerin çeşitli faaliyetlerinde görülen bu kontrol ve nizâm olmasaydı, insanoğlu ilmî îcâd ve keşiflerini üzerine oturtacak herhangi bir esâs bulamazdı. Eğer bu kontrol ve nizâm olmasaydı, dünyamıza tesadüfler hâkim olurdu. Aynı zamanda fizik bilginleri; yerküre, doğrudan doğruya muayyen zamanlarda meydana gelen hareketlerin neticesidir! diyemezlerdi.

Talebenin kimya laboratuvarında ilk gördüğü şey, elementlerin nizâmı ve periyodik sistemidir. Rus âlimi «Mendeliyef» kimyevî elementlerin atomik değerlerini gösteren bir cetvel yapmıştır. Ve buna periyodik cetvel adını vermiştir. O zamanlar bütün elementler

daha keşfedilmemişti. Bu sebepten cetveldeki hanelerin hepsi dolu değildi. Bir kısmı boş duruyordu. «Mendeliyef, kendisinden sonra gelen bilginlerin dolduracağını düşünerek buraları boş bıraktı. Rus bilgini seneler önce bu elementlerin keşfedileceğini seziyor. Bu cetvel bütün elementlerin atomik değerlerini rakamlarla ve çeşitli listelerle bariz bir şekilde ortaya koyuyor. Atomik değerleri gösteren rakamlar, atomun merkezinde bulunan pozitif yüklü protonların sayısını belirtir. Bu sayılar bir elementin atomlarıyla diğer elementin atomları arasındaki farkı gösterir. En basit element olarak bildiğimiz hidrojenin çekirdeğinde pozitif yüklü bir proton vardır. Aynı şekilde Helyum denilen elementte iki ve Lityumda da üç proton vardır. Biz, ancak bu dehşetengiz periyodik sistemin koyduğu kurallara uyarak muhtelif elementlerin bir çizelgesini yapabiliyoruz.

Bilginlerin tabiatta görülen bu eşsiz nizâmı periyodik bir tesadüf (periodic chance) olarak mütalaa etmeleri hiç bir zaman mümkün değildir. Bu ince ve üstün nizâm ancak bir periyodik kanunudur,

(periodic law). Bu nizâm ve kontrolün göstermiş olduğu ilâhî ve mühendisi kat'îyyen inkâr edemeyiz. Modern ilmin, Allah'ın varlığına inanmaması, düpedüz keşiflerini inkâr etmesi demektir!!

«Güneş 11 ağustos 1999 milâdî senesinde tutulacaktır. ComawoP-den tâm olarak görmek mümkün olacaktır.» Bu önceden verilmiş tahminî bir haberdur. Fakat astronomi bilginleri, güneşin bugünkü dönüş sistemine dayanarak tutulma olayının mutlaka olacağına inanıyorlar,

Gözlerimizi semâya kaldırıp kaynaşan milyonlarca yıldıza baktığımız zaman hayretten kendimizi alamıyoruz. Milyonlarca seneden beri fezaya bağlanan bu semavî küreler, uçsuz bucaksız boşlukta belli bir nizâm çerçevesinde seyretmektedirler. Hattâ bu eşsiz nizâm bizlere, gelecekteki bütün hâdiseleri vukuundan asırlar önce öğrenme imkânını sağlamaktadır. Atomdan su damlacıklarına ve alabildiğine uzanan fezanın en uzak yıldızlarına kadar bu nizâm eşsiz bir nizâmdur. Evet, esâsları ilmî kanunlara medar olan üstün bir nizâm!

«Newton nazariyesi», fezadaki kürelerin seyir ve hareketlerini izah ediyor. Bu nazariyeye dayanarak Adams ve Leverier adlı iki bilgin, o ana kadar bilinmeyen bir yıldızın varlığını haber veriyorlar. Berlin rasathanesi bu iki bilginin sözüne bakarak 1846 senesinin eylül ayının bir gecesinde teleskobu bilginlerin işaret ettikleri tarafa doğru çevirerek gözetlemeye başladı. Kısa bir zamanda rasathane görevlileri güneş sisteminde, bugün adına «Neptün» dediğimiz bir gezegen buldular!!

En ölçüsüz ve imkân hârici şeylerden birisi de, bu kâinatın ve kâinattaki matematiksel kanunların tesadüf eseri meydana gelmiş olduğunu iddia etmektir.

Kâinatta bulunan şeylerin zaruret anında insanın tasarruflarına uygun düşmesi, kâinatın esrarengiz husûsiyetlerindendir. Misâl olarak azotu ele alalım.. Her rüzgâr akımında % 78 nisbetinde azot bulunur. Azotun başka bileşikleri de vardır. Ve biz bunlara «bileşik azot»-deriz. Bitkiler, besinlerimize bileşik azot hazırlamak için çalışırlar. Eğer bu ameliye olmasaydı; hayvanlar, insanlar açlık ve

yokluk anında bitkilerle geçinen bütün varlıklar yok olur giderdi.. Zr hiç bir bitkisel gıda kimyasal analiz olmadan gelişemez, olgunlaşamaz.

Azotun toprağa nüfuz edebilmesi için iki yol vardır :

Birincisi, bakterilerin üreme yoluyla. Böylece toprak altındaki bitkilerin köklerinde yaşayan bakteriler meydana gelir. Bu bakteriler havadan azot alarak bileşik hale getirirler. Bitkiler biilince bu azot, köklerle beraber toprağın altında kalır.

Azot bileşimini sağlayan ikinci yol da şimşektir. şimşek atmosferden geçtiği zaman bir miktar oksijenle azotu yekdiğerine birleştirir. Bu bileşik azot sonra yağmur yoluyla tarlalara düşer. Her sene tarlaların kolaylıkla elde ettiği bu bileşik azotun miktarı yaklaşık olarak her «eyker» (Bir İngiliz alan ölçüsü) için üç bin gramdır. Bu da üç yüz rıtıl sodyum nitrata tekabül eder.

Fakat zamanla bileşik azot miktarı kfi gelmez olur. Çünkü uzun zaman ekilen tarlalar, besleyici maddesi olan azotu kaybeder. Bu sebeple, çiftçilerin zirat mevsimlerinde belli bir süre sonra başka bir

tarlada çalıştıklarını görürüz. Bu asrın en enteresan olaylarından biri de —insanların çoğalmasıyla yeryüzünün daraldığı, zirâatın ilerlemesi neticesinde azotun azaldığı ve insanların yokluk ve kıtlıktan korktuğu bir zamanda evet, böyle bitik bir devrede— atmosferden azot elde etme gibi «üçüncü bir yol» keşfetmiş olmamızdır. Böyle bir hareket bu konuda sarfedilen ilk gayretti. Hattâ insanoğlu 3.000.000 beygir gücünde büyük âletler kullanarak, fezada sun'î şimşekler çaktırmak için bil takım tecrübelerle girişti. Ve neticede az da olsa bileşik azot üretmeyi başardı. İnsanoğlu bu tecrübeleri daha da geliştirdi. Hattâ üçüncü bir yol buldu. O da, havanın gübre şeklinde bileşik azot gazı yapımında kullanılmasıdır. İşte böylece insan denen varlık gıdanın zarurî parçasını hazırladı... Eğer bu parça olmasaydı açlıktan ölürdü. Bu, dünya tarihinde dikkate şâyân bir hâdisedir. Tarih boyunca ilk defa insan, besin buhranının çözüm yolunu keşfedebilmiştir. Ve böylece, yeryüzünün sakinleri, kaçınılması imkânsız felâketlerin karaltılarından uzaklaşabildiler!!

Kâinattaki eşsiz düzeni gösteren birçok örnekler vardır. Sahip olduğumuz ilimler göstermektedir ki; şimdiye kadar keşfedemediğimiz meselelerin çokluğu yanında keşfedilenler cidden pek azdır! Buna rağmen insanoğlunun yaptığı keşifler yine de çok sayılır. Şayet bu ilimlerin bir katalogunu yapmaya kalkacak olsak, okuyucunun elinde bulunan bu kitaptan daha hacimli büyük ciltlere ihtiyâç duyarız.

İnsanoğlunun dili, Allah'ın âyet ve nimetlerinden ne kadar bahsederse etsin bitiremez gene de eksik kalır. Allah'ın âyetlerini ne kadar açıklarsak açıklayalım ve tefsiri üzerinde ne kadar durursak duralım, neticede gereği şekilde kavrayamadığımızı, ancak «bazı şeyleri» alabildiğimizi anlarız.

Gerçek şudur ki, insanoğlu için kâinatın bütün ilimlerini keşfetmek mümkün olsa, sonra şahane yerlerde oturup bütün ihtiyâçları en güzel şekilde karşılansa hiç bir zaman Allah'ın nimetlerini sayıp tüke-temezler. Delil olarak Allah'ın âyeti kâfi değildir :

«Eğer yerdeki bütün ağaçlar kalem olsa, deniz de —arkasından yedi deniz daha katılarak-- mürekkep

olsa, Allah'ın kelimeleri yine tükenmez. Muhakkak Allah Azîz'dir, Hakîm'dir.» (Lokman, 27)

«De ki: Rabbımın sözlerini yazmak için denizler mürekkep olsa, ve bir o kadarını da katsak, daha Rabbımın sözleri tükenmeden denizler tükenirdi.» (Kehf, 109)

Kâinatın bir safhasını inceleme fırsatı verilen herkes, bu ilâhî kelimelerde mübalağa olmadığını, ancak mevcûd hakikatların ifâdesi olduğunu itiraf edecektir.

Dine karşı çıkan gruplar, geçen bölümlerde açıklamış olduğumuz esrarengiz nizâmları, fevkalâde hikmetleri ve kâinatta mevcûd olan kanunları tamamen kabul ediyorlar.

Ama bunlar başka türlü izah yolunu seçiyorlar. Bir başka şekilde açıklıyorlar bütün bu gerçekleri. Aslında onlar bu gerçeklerden bulacakları bir iz,ve işaret ile yüce Yaratıcının varlığına doğru yollanmak istemiyorlar. Ya da yapamıyorlar. Ve bütün bunların doğrudan doğruya tesadüf eseri meydana geldiğini savunuyorlar.

İşte size Julian Hauxley'in birkaç cümlesi : "Altı tane maymun daktiloların başına otursalar ve milyonlarca sene tuşlara vursalar, yazdıkları son kâğıtların bazılarında Shakespeare'in şiirlerinden bir şiir bulmamız güç olmayacaktır! İşte, şu anda üzerinde bulunduğumuz kâinat da milyonlarca senedir «madde» içinde cereyan eden kör ameliyelerin neticesidir.»

Bu sözler, tek kelimeyle saçmadır. Elde ettiğimiz bütün ilimler, bugüne kadar hiç bir tesadüfün kâinat içinde düzenli bir hâdise doğurduğunu kaydetmiyorlar. Evet birtakım tesadüfler ve onların sonuçlarını biliyoruz. Şöyle ki, rüzgâr estiği zaman «döllenme zerrecikleri» kırmızı gülden beyaz güle doğru savrulurlar. Böylece sarı bir gül meydana gelir. Bu tesadüfler, bizim esâs meselemiz için istisnâî, cüz'î bir izahtan başka bir şey değildir. Zîrâ yeryüzündeki güller, varlıklarını bu teselsül sayesinde devam ettirirler. Fakat bu gülün kâinatla olan müdhiş irtibatını tesadüfî bir rüzgâr esmesiyle izah etmek hiç bir zaman mümkün değildir. Bu gül, sarı bir gül haline gelmiştir. Ama kendi kendine gül

oluvermemiştir! «Tasadüf kanununun» terminolojisi-
deki cüz'î ve istisnai hakikatlarla kâinatı izaha
kalkışacak olursak yanlış hareket etmiş oluruz.

Profesör Edwin Koenly şöyle diyor :

«Hayatın varlığım 'tesadüflere' bağlamak,
matbaada meydana gelen rastgele patlamalardan
hacimli büyük bir lügat beklememize benzer.»
Denilebilir ki, kâinatı tesadüf kanunlarıyla izaha
kalkışmanın «hoş bir söz» olmadığı aksine bunun, Sir
James Jeans'in dediği gibi «Matematiksel tesadüf
kanunlarına» uygun olduğu söylenebilir.

Amerika'lı bir bilgin şöyle diyor :

«Tasadüf nazariyesi bir hipotez değildir. Ancak
yüksek matematiksel bir nazariyedir. Bu nazariye,
henüz kat'î bilgi edinilemeyen meseleler üzerinde
mütalaa yürütür. Herhangi bir hâdisenin meydana
gelişini ve neticesini inceleyecek ve doğruyla eğri
arasını ayıracak kesin kanunlara sahiptir. Ve bu
hâdisenin tesadüf yoluyla ne dereceye kadar
mümkün olabileceğini bildirir.

Şayet maddenin kâinatta kendi kendine
meydana geldiğini kabul edecek olursak... Aynı

şekilde maddenin bir araya gelişinin ve bütün faaliyetlerinin kendiliğinden oluverdiğini farzedecek olursak, —ki ben bu hipotezleri oturtacak herhangi bir temel bulamıyorum— evet bu durumda kâinatı gene de izah edemeyiz. Çünkü diğer tesadüfler yolumuza dikiliyorlar. Ne kötü talihimiz var ki, matematikten aldığımız pahalı «tesadüf nüktesi», bugünkü kâinatın varlığını tesadüf kanunlarına bağlayan bütün riyâzî imkânları bizzat kendisi bertaraf etmektedir.

İlim, kâinatın hacmini ve yaşını keşfedebilmiştir. Fakat bugün modern ilim kâinatın varlığını matematiksel tesadüf kanunlarına bağlamak için hacim ve yaş meselesinde yeteri kadar açıklık göstermemiştir.

Aşağıdaki misâlden, tesadüf kanunu hakkında bir şeyler anlayabiliriz :

«Birden ona kadar numaralanmış, aynı büyüklükte on tane marka alınız, cebinize koyarak iyice karıştırınız. Markaları her alıştan sonra tekrar cebinize koymak suretiyle birden ona kadar, sırasıyla almaya çalışınız. İlk önce bir numarayı çekme

ihdimâli onda birdir. Bir ile iki rakamının ardarda çekilme oranı yüzde birdir. Bir iki ve üç numaralı markalan cebinizden çekme şansınız ise binde bire düşer. Dört numarayı da ilâve edersek isabet şansı onbinde birden ona kadar bütün markaları sıra ile çekebilme ihtimâli on milyarda bir oranındadır.

Bu misâli veren meşhur Amerika'lı bilgin A. Cressy Morrison'dur. Yazar sözlerine şöyle devam ediyor :

«Bu basit örneği vermekten maksadımız, tesadüf karşısında rakamların korkunç bir şekilde nasıl arttığını göstermektir.»

Şimdi kâinatın durumunu düşünelim. Şayet bütün bunlar tesadüflere bağlı olsaydı, matematiksel tesadüf kanunlarına göre acaba bu oluşum kaç seneye mal olurdu?

Varlıklar «canlı hücrelerden» meydana gelir. Ve bu hücreler çok küçük bir bileşik durumundadırlar. Aynı zamanda son derece girift bir yapıya da sahiptirler. Bunları «Cydology» denilen özel bir ilim dalı inceler. Hücrede bulunan maddelerden biri de «protein» dir. Protein beş elementten meydana gelmiş

kimyevî bir bileşiktir. Bu elementler de şunlardır : Karbon, Hidrojen, Azot, Oksijen ve Kükürttür. Bir protein molekülü, t>u elementlerden kırk bin atomu ihtiva eder.

Kâinatta yüzden fazla kimyevî element vardır. Her biri de kenara saçılmış vaziyettedir. Bu elementlerin terki binde bulunan hangi oran «tesadüf kanunlarına» uygun düşebilir? Beş element gibi büyük bir rakamın bir «protein molekülü» meydana getirmek için tesadüfen birleşmeleri mümkün müdür?!

Biz tesadüfe bağı yüksek matematik kanunları yoluyla bir protein molekülünü meydana getirmek için muhtaç olduğumuz maddenin akla ve hayâle sığmayan miktarını belki bulabiliriz. Ayrıca bu ameliyenin alacağı zamanı da hesâb etmek imkân dahilindedir.

Nitekim meşhur İsviçre'li bilgin Charles Jugingway, riyazi yollarda muhtaç olduğumuz bu madde miktarını hesâblamaya çalışmış ve bir protein maddesinin oluşumu için gerekli olan madde sağlandığı takdirde, tesadüf yoluyla bu oluşumun

teşekkül edebilmesi için on bin yüz altmışda bir ihtimâl olduğunu bulmuştur. Bu rakamı da açıklamamız gerekirse lâzım olan madde sağlandığı takdirde ortaya çıkacak ihtimâl, 160 kere "10 x 10 rakamıyla ifâde edilebilir ki, 10 rakamının arkasına sıralayacağımız bu 160 sıfırı belirtecek bir rakam yoktur henüz yeryüzünde.

Bir protein molekülünün bir tesadüf eseri olarak husule gelebilmesi için, kâinatın diğer bölümlerinde mevcûd olan maddeden milyar kere fazla maddeye ihtiyâç vardır. Tâ ki hareket ve faaliyet sağlanabilsin.

Bu ameliyenin te'mîni için sarfedeceğimiz zamana gelince, o da 10 rakamının sonuna 245 adet sıfır koymakla ifâde edilebilir. (10243) Yani on senenin önüne 243 adet sıfır konduktan sonra ortaya çıkacak sene zarfında başarılı bir ameliye yapmak ihtimâl dahilindedir.

Bir protein molekülü, «zincirleme» olarak «amino acids» ameliyeleri neticesinde meydana gelir. Bu ameliyenin en tehlikeli tarafı, halkaların birbiri ile karışmasıdır. Şayet halkalar başka şekilde toplana-

cak olsa öldürücü bir zehir olur. Halbuki kendisi bir hayat iksiridir.

Profesör «G. B. Leathes» bu halkaların yaklaşık olarak 10 üzeri 48 şekilde toplanıp birleşebileceği neticesine varıyor. Ve şöyle diyor :

«Bu halkaların böyle mükemmel bir şekilde tesadüfen bir araya gelmesi imkânsızdır. Daha önce belirttiğimiz beş elementten sinesinde 40.000 atom barındıran bir protein molekülünün te'mîni tesadüfen hiç mi hiç mümkün değildir.»

Ayrıca okuyucularımıza açıklamamız gereken bir husus daha vardır. O da matematiksel ihtimâl kanunlarının ortaya çıkardığı neticeler, mutlak olması gereken neticeler de değildir. Söylediğimiz şeyler yerine gelince, bu neticeler ortaya çıkacak demek değil, sâdece söylenilen ortam ve müddet içinde olması muhtemeldir. Ama kat'î değil. Olabilir ki bu ameliye esnasında bilinmeyen bir şey çıkar ve ameliyeyi kökten imkânsızlaştırabilir.

Protein molekülü kimyevi bir varlığa sâhibtir. Ama hücrenin bir parçası durumuna gelmeyince hayatiyetinden bahsedilemez. İşte hayata bundan

sonra başlar... Bu realite, konumuza çok mühim bir suâl tevcih ediyor: Protein molekülü hücre haline geldiği zaman ona sıcaklık nereden geliyor? Materyalist muarızlarımız ciltlerce eser yazsalar bu suâli cevabi andıramazlar.

Açıkça görülüyor ki; muarızlarımızın matematiksel ihtimâller kanununun gerisine sığınarak ileri sürdükleri açıklama şekli, bütünüyle hücreyi de içine almıyor. Yalnız ve yalnız hücrenin çok küçük bir bölümü içine alıyor. O da sâdece hücredeki protein kısmıdır. Halbuki bu en kuvvetli mikroskopla dahi görülemeyecek kadar küçüktür. Her birimiz yaşarken vücûdumuzda değil protein, hücrelerden bile milyon-larcasını taşıyoruz.

Fransız bilgini «Le Comte de Nouy» bu konu etrafındaki değerli araştırmasında, hülâsa olarak şöyle der :

«Bir proteini elde etmek için;

Zaman, madde miktarı ve sonsuza uzanan feza gibi böyle bir imkânın varlığına medar sayılan şeyler, bugünkü maddenin ve fezanın varlığından ve yeryüzündeki hayatın oluşum müddetinden daha faz-

ladır.» Yazar şöyle devam ediyor : «Ameliyemizde muhtaç olduğumuz bu değerlerin hacmini, çağdaş modern insanın ön plâna aldığı akim hudûdları ve tahayyülâtı çerçevesinde değerlendirmek mümkün değildir. İddia ettiğimiz neviden bir hâdisenin tesadüfen meydana gelivermesi için, çemberinde ışığın 10 üzeri 82 ışık yılı yürüdüğü bir kâinatta ihtiyâç duyarız. Yani 10 rakamının önüne 82 sıfır koymak suretiyle elde ettiğimiz ışık yılı!! Bu hacim, bugün dünyamızda mevcûd olan ışık hacminden çok daha fazladır. Dünyamızdan çok uzaklarda bulunan yıldız kümelerinin ışığı, bize milyonlarca ışık yılında ulaşmaktadır. Binâenaleyh, Einstein'ın kâinatın genişliği konusunda ortaya attığı düşünce, faraziye olarak ileri sürülen bu ameliye ile asla bağdaşmamaktadır.»

Ancak bu farazi ameliyeye bağlı olarak, bir an için var olduğunu kabul ettiğimiz farazi maddeyi, gene farazi bir âlemde, 10 rakamının önüne 243 sıfır koymakla elde ettiğimiz seneye ulaşmak için, saniyede beş yüz trilyon hızla harekete geçirecek

olursak yüklü bir protein molekülünün varlığı imkân dâhiline girebilir.

Bu hususta «Le Comde de Nouy» şöyle diyor :

«Dünyamızın, milyarlarca" seneyi aşan bir zaman çerçevesinde meydana geldiğini unutmayalım. Hayatta —ne şekilde olursa olsun— bir milyar sene öncesi var olmuştur. O zaman da yerküre soğumuş bulunuyordu.

Bilginler kâinatın yaşını öğrenmek için çok çalıştılar. Bu sahada yapılan araştırmalar dünyamızın beş trilyon seneden beri mevcûd olduğunu göstermiştir. Bu süre matematiksel ihtimâl kanunlarına göre bir protein molekülünün meydana gelebilmesi için gerekli zamana göre cidden çok azdır.

Hayat kaynağı dünyamızın yaşını kat'iyete yakın biliyoruz. Dünyamız, bilginlerin söylediklerine göre güneşin bir parçasıdır. Güneşle diğer büyük yıldızlar arasında meydana gelen şiddetli çarpışmalar neticesinde güneşten kopmuştur. İşte tâ o zamandan beri güneş, fezada cehennemi bir ateş parçası olarak dönmektedir. Yüzeyindeki şiddetli sıcaklık yüzünden hayatın mevcudiyeti imkânsızdır. Nihayet asırlar

sonra yerküre soğumaya başlıyor. Donuyor ve katılaşıyor. Ve nihayet hayat için elverişli bir duruma geliyor.

Kâinatın yaşını da muhtelif yollardan Öğrenebiliriz. Bunun bildiğimiz en iyi yolu, ancak radyoaktif elementlerin keşfinden sonra öğrenmiş bulunuyoruz. Radyoaktif maddeler belirli bir ölçü dâhilinde parçalanırlar ve bu parçalanma esnasında birtakım atomlarını kaybederler ve bir müddet sonra bu parçalanma da son bulur.

Radyoaktif madde neşreden elementlerden birisi de uranyumdur. Uranyumun radyoaktif parçalanması sonucu belirli bir miktarda kurşun meydana gelir ve Dunun oranı da bellidir.

Bu oran, şartlar ne şekilde olursa olsun, sıcaklık hangi derecede bulunursa bulunsun kat'iiyen değişmez. Bu sebeple; uranyumun kurşuna dönüşme hızı belli ve sabittir, dediğimiz zaman isabet etmiş oluruz.

Birçok dağ ve tepelerde uranyum madeni görmek mümkündür.

Hem bu maden dağdan ayrı da teşekkül etmiş değildir. Yeryüzü donmaya başladığı zaman bu uranyum madenleri de onun içinde donmuştu...

Ayrıca yine maden kaynaklarında uranyumdan parçalanmış olan kurşunun dışında kurşun bulmak mümkündür. Ancak bütün bu kurşunların, uranyumdan parçalanarak teşekkül ettiğini söylemek doğru olmaz.

Bunun sebebini şu şekilde izah edebiliriz; uranyumun parçalanması neticesinde meydana gelen kurşun, normal kurşundan daha hafiftir. Bu basit kaideye dayanarak bir kurşunun uranyumun analizi neticesinde meydana gelen kurşun mu, yoksa normal bir kurşun parçası mı olduğunu kesinlikle ta'yîn edebiliriz. İşte buradan uranyumun parçalanması ameliyesinin ne kadar zaman aldığını hesaplayabiliriz. Çünkü uranyum, dünyanın soğuduğu günden beri varlığını devam ettirmektedir. Aynı zamanda dağın soğuduğu zamanı da bu yolla hesaplayabiliriz.

Tecrübeler isbât etmektedir ki, ilmî belgelere göre dünyanın en eski dağlarının soğumasından,

zamanımıza kadar 1.400 milyon sene geçmiştir. Bizden bazıları dünyanın yaşının, bu dağların yaşından bir veya iki misli fazla olduğunu zannediyorlar. Fakat ilmî tecrübeler, bu gerçek dışı zanları tamamen ortadan kaldırmaktadır. Profesör Sul-livan «Normal bir düşünüşle, yaklaşık olarak dünyanın yaşını bir milyar sene olarak gösteriyor.»

Bayağı maddenin ruhsuz olduğunu, bir protein molekülünün orada tesadüfen meydana gelebilmesi için milyonlarca seneye ihtiyâç duyulduğunu öğrendikten sonra, şimdi düşünelim bakalım, bu kısa zaman zarfında milyonlarca hayvan ve iki yüz bini aşkın nebat nev'i nasıl meydana geldi? Bu hayvan neveleri arasında şu insan dediğimiz eşsiz yaratık nasıl çıktı? Tahminlere dayanan tekâmül nazariyesini bütün cepheleriyle tanıdıktan sonra bu türlü inançlara nasıl oluyor da saplanılıyor anlayamıyorum, fakat tekâmül nazariyesinin üzerine oturduğu ((tahminî değişiklikler» i matematikçi, «Patau» hesaplayarak şöyle bir neticeye varmıştır : «Bir cinsin tamamen değişmesi bir milyon nesli içine alır.»

Atın en büyük cediti olduğu iddia edilen köpeği düşünelim... Matematikçi Patau'nun sözüne göre köpek, kaç sene sonra at şekline girecektir.

Amerika'lı fizyoloji bilgini «Marlin B. Kendir» ne kadar doğru söylüyor :

«Tesadüf yoluyla yaratılmış olma durumu için gerekli olan sebepleri te'mîn edebilecek riyâzî imkân, en sağlam bir nisbet içinde dahi «hiç bir şey» gibidir, sıfırdır.»

Tesadüfi yaratılış fikrinin bayağı ve çürüklük derecesini açıklayalım derken bahsi biraz uzatmış bulunuyoruz. Gerçekten ben, protein molekülünün ve atomun tesadüfen var oluşunun imkânsızlığı hususunda şüphe ediyor değilim. Kâinattaki maddî ameliyelerin kapsadığı uzun zaman çerçevesi hakkındaki faraziyelerimiz ne kadar çoğalır-sa çoğalsın, kâinatın esrar ve gizliliklerini düşünen aklımız hiç bir zaman tesadüflerin meyvesi olamaz. Bu tesadüfi yaratılış nazariyesi sâdece matematiksel tesadüf kanunlarının ışığı altında imkânsızlaş-mıyor. Aynı zamanda mantık ölçülerine de ters düşüyor, uymuyor.

8u veya kahve ile dolu bir bardak yere düştüğü zaman yerde dünya haritası çizeceğini iddia eden bir kimsenin bu sözünden daha saçma bir söz olabilir mi? Biz bu adama şöyle bir suâlde bulunabiliriz : Altımızdaki bu topraktan döşek, yerçekimi, bardak, su ve eşsiz ahenk ve insicam nereden gelmiştir?

Biyoloji bilgini Haeckl: «Bana hava, su, kimyasal maddeler ve yeteri kadar zaman verin insan yaratayım» diyor. Fakat Haeckl, maddeye ve maddî şekillere muhtaç olduğunu belirtmekle, unutarak veya, bilmemezlikten gelerek kendi kendini yalanlamaktadır.

Bu konuda A. Cressy Morrison şöyle diyor :

«Fakat Haeckl, genleri ve hayatı hesaba katmamıştır. Haeckl, insan yaratabilmek için —şayet gücü yetseydi— görülmeyen bunca atomları ve genleri bulmak, düzene koymak ve bunlara hayat vermek mecburiyetinde idi. Hattâ bu durumda bile o, neticede —bire oranla milyonlarla ifâde edebilecek bir kesinlikle— ancak benzeri bulunmayan bir canavar meydana getirmiş olacaktı. «Haeckl» bütün bunları

başarabilseydi, başarılan işin bir tesadüf eseri değil, aklının mahsûlü olduğunu söyleyecekti.

Bu bahsimizi Amerika'lı tabiat bilgini Jorje İril'in sözleriyle bitirelim :

«Kâinatın kendi kendini yaratması mümkün olsaydı, bu şu demek olurdu: Kâinat, hâlikin vasıflarıyla muttasıftır. Bu durumda kâinatın ilâh olduğuna inanmak mecburiyetinde kalırdık... Böylece ilâhın mevcudiyetini kabul ederdik. Fakat ilâhımız çok tuhaf olurdu; aynı anda hem maddî hem de gaybî bir ilâh! Şahsen ben, maddî âlemi yaratan ilâha inanmak isterim. Çünkü o, bu kâinatın bir parçası değildir, öyle şeylere inanarak gülünç duruma düşmek şöyle dursun, bilakis O, bu kâinatın hâkimi, idarecisi ve yöneticisidir.» [\[49\]](#)

Atomların Dünyası

Varlığın bilmek ne hacet küre-i âlem ile?

Yeter isbâtma halkettiği bir zerre bile...

Evet, kâinatta bulunan her şey O'nu anar, O'na hamdeder, O'nu teşbih eder. Bu harekete katılmayan hiç bir varlık gösteremezsiniz. Her şeyde O, her yerde de O'nun tecellîsi. Kâinatın en küçük zerresinden

tutun da, en büyük kehkeşânlara kadar. .Ne akıl almaz bir tecellî hüküm sürmektedir ya Rabbi?

Şâir haksız mıdır? :

«Hurşîd-i ezelden nasıl ister ki haberdâr

Olsun, daha bir zerreyi derketmiyen efkâr.»

Dediyse? Gerçekten de öyle değil midir? Atomların derinliğine dalıyorsunuz, bir zerreyi milyarlarca defa büyütüyorsunuz, karşınıza koca bir âlem çıkıyor. Akü ermeyecek kadar müdhiş, muntazam ve acâyib bir âlem içi hava ile dolu bir yüksüğü alıyorsunuz, bir de bakıyorsunuz ki, içinde 25 milyar kere milyon (Les Atommes et les eto-iles, 12) atom sıralanmış ve gizli bir gergef dokumaktadır. Bir atomun çapı milimetrenin on milyonda biri kadar. Kâinat nizâmına bakınız. Rabbim ne kadar itinalı yerleştirmiş her şeyi. Çapı milimetrenin on milyonda biri kadar olan atom elde etmek için yüz bin tane elektronu yan yana getirmemiz gerekecek (Aynı eser, 12). Buyurun işte size. Allah'ım bu hayretler âlemine bizi neden böyle kudretsiz yolladm?... Bunları okuyunca aklımızın başımızdan fırlamaması, yüreğimizin hoplamaması imkânsız.

İnsan bunu bir türlü kabule yanaşamıyor. Bir yüksüğün içini dolduran havada 25 milyar kere milyon milimetrenin on milyonda biri kadar olan atom bulunsun. Sonra da bir atomu elde etmek için yüz bin tane elektronu yan yana getirmek mecburiyetinde olalım. Şâirin söylediğini tekrarlamaktan başka bir şey gelmez elimizden :

«AUahı ne yolda etsem inkâr

İkrar çıkar neticesi kâr.»

Şimdi mevzûumuzun derinliklerine dalabiliriz. Gerçekten nereye dalacağız? Milyarların üstündeki cisimlerin bağına mı? Ne gezer, sâdece zerrelerin kalbine gömülüyoruz. Bir asır önce böyle bir şeyden söz etseydik, imansız Pozitivistler hiç utanmadan alnımıza «deli, çılgın» yaftasını yapıştırırlardı. Atomların ömrüne göre daha dün demek olan VII. asırda Mîrâc'a çıktığını bildiren Aüah elçisine «saçmalıyorsun» diyen putperest müşrikten tutun da, günümüzde bile bunu İslâm'ın alnında bir «leke» olarak gören Batı taklitçisi sahte aydınımıza, kör kafasına, sapık aklına bir türlü sığdıramayan materyalistine kadar hepsi saniyede 50.000 kilometre

hızla dönen elektronları (Aynı eser, 15) işitince küstahlıklarının derecesini anlayabilirler mi bilmem. Daha şimdiden Apollo araçlarının hızının saatta zaman zaman 40.000 kilometreyi bulduğunu gören bizim neslimiz de acaba şirkin o korkunç karanlıklarına dalıp bocalamağa devam edecek midir? Yoksa her şeyi yaratan Allah'ın huzurunda başım iki elinin arasına alıp, feryâd ederek göz yaşı çağlayanı halindeki gözleriyle secdeye mi kapanacaktır? Ne yazık ki, yarım asırdır bizi bizden uzaklaştıranların eğitim sisteminde böyle bir nesilden söz etmek çok acâyib olacaktır. Ama Rabbımıza o kadar şükredelim ki, bunca nimetler yanında bize o neslin öncülerini de gösterme ihsanını bahşettirdi. «Surda açılan gedikten» fetih kahramanları birer birer yol alı-yırlar. Meydana bizim sancağımızın çekileceği mutlu günler de pek uzakta değildir sanırım. Atomların dünyasına dalarken, aklımıza ilk olarak atomların nasıl bir yapıya sahip olduğu meselesi gelecektir. Atomun yapısını kısaca şöyle izah edebiliriz. Her atomun ortasında proton ve nötronlardan müteşekkil bir çekirdek vardır. Bu

çekirdeğin etrafında saniyede ortalama 50.000 kilometre hızla dönen elektronlar yer alar. Atomun çekirdeğini meydana getiren protonlar (+) yani pozitif yüklüdür. Nötronlar ise hiç elektrik taşımazlar. Çekirdeğin etrafında dönen elektronlar ise (—) negatif yüklüdür. Atom, bizim dünyamızın küçük bir nümûnesidir. Atomun çekirdeğini güneşe, elektronlarını da gezegenlere benzetmek mümkündür.

Pierre Rousseau diyor ki: «Şimdi bu atomların büyüklüklerini merak ediyorsunuz. Eğer size bir atomun çapının yaklaşık olarak milimetrenin on milyonda biri kadar olduğunu söylersem, bu size belki de hiç bir şey ifâde etmeyecektir. Öyle ise şu madenî paraya bakınız; bunun kalınlığını elde etmek için on milyon atomu uç uca sıralamak lâzımdır. İçi hava ile dolu bir yüksükte 25 milyar kere milyon atom mevcûddur... Fakat size milyardan bahsediyorum ve belki bu rakamın büyüklüğünü tasavvur edemiyorsunuz değil mi? Farzedi-niz ki, 1880 yılında yaşayan ecdadımız 25 milyar kere milyon franklık muazzam bir servete malik olsun.

Eğer ecdadınız, saniyede 417 milyon franklık bir israf yapsalardı, bu servetin, bundan ancak yirmi sene sonra yani 1900 da tükendiğini görecektiniz. Eğer 25 milyar kere milyon atom yan yana dizilebilse idi, böylece dünyanın etrafını altmış defa sarabilecek uzunlukta bir zincir elde edilecekti.

En kuvvetli mikroskoplarımızla bir milimetrenin beş binde birinden küçük cisimleri göremiyoruz. Halbuki milimetrenin beş binde biri, bir atoma nazaran muazzam bir uzunluktur. Bir atomu bir pire büyüklüğünde kabul ederseniz; mikroskopta görülebilen en küçük cisim, bir çoban köpeği büyüklüğünde olacaktır.» (Les Atommes et les etolles, 13)

Bu acâyib hilkaftaki zerrelerden Yaraticının sonsuz kudretini tekrar ifâde etmeye bilmem luzûm var mı?

Şimdi atomun bölümlerini inceleyelim.

1- Çekirdek : Proton ve Nötronlar

Bir sihirbaz sopası ile bir gram radyumu, atomlardan her birinin çapı 1 santimetre olacak kadar büyüttüğümüzü bir an için tasavvur edelim.

Bizi devler diyâna geçirecek olan böyle bir büyütmenin hayret verici neticeleri ne olacaktır? Bir mikrop, 300 metre yüksekliğindeki Eyfel kulesi cesametini alacak ve bir adamın, Ay'ı tutabilmesi için başka birinin omuzuna çıkması kâfi gelecektir. Halbuki bu muazzam büyütmeye rağmen çekirdekler ancak 1/1.000 milimetre çapında olacaktır. Çekirdeği gözle görülebilir bir hale getirebilmek için sihirbaz sopamızın bir büyütme daha yaparak boyumuzu 17.000.000 kilometreye çıkarması ve böylece dünya ile âdeta bir kum tanesi gibi oynayabilmemizi te'mîn etmesi lâzım gelecektir. İşte radyum atomlarını seyreden böyle muazzam bir dev haline geldiğimizi tasavvur edelim (Science et la vie : 614/64.).

2- Elektronlar

Elektrona gelince, o da bir hayretler ve muammalar ülkesidir. Bir elektronun çapı milimetrenin sâdece bir milyarda dördü kadardır.

Thomson, elektronların saniyede 50.000 kilometreye yakın bir hızla hareket ettiklerini, hepsinin birbirinin aynı olduklarına ve birbirinin kütlesinin, bilinen en hafif atomun, yani hidrojen

atomunun kütlesinden aşağı yukarı 1840 defa daha küçük olduğunu buldu. Hattâ, enerjisi hesaplanarak elektronun büyüklüğü hakkında bir fikre varmak da mümkün oldu.

Bu çapı ifâde etmek için küçüklük mikyasında birkaç basamak daha inmek ve atom çapını yüzbin parçaya bölmek lâzımdır. Bir atom, kendi başına büyük değildir, fakat bir atom genişliğini elde etmek için yüz bin elektronu yan yana düzmelidir. Ayasofyanın kubbesini bir atom farz ediniz, buna göre bir elektron ancak pertavsızla görülebilen 0,2 milimetre çaplı bir toz zerresinden ibaret olacaktır. Atom içi boş bir küre olsaydı; bu küreyi doldurmak için, içine 1.000.000.000 milyar elektron koymak lâzım gelecektir (Etrafımızdaki Kâinat, 36.)-

Son derece küçük olan elektronun, ağırlığı da tabii olarak küçüklüğü ile mütenâsib olacaktır. Hidrojen atomunun ağırlığını takribi olarak 1840 da biri kadar olan bu ağırlık gram cinsinden, kavranması güç olan aşağıdaki sayı ile ifâde edilir :

0,000 000 000 000 000 000 000 000 000 9

Belki de bu ağırlığın, bir gram ağırlığa nisbetle ne demek olduğunu öğrenmek istiyorsunuz. Beş gramlık bir ağırlığın dünyanın ağırlığına nisbeti ne ise, bu ağırlığın bir gramın ağırlığına nisbeti de işte odur! Her saniyede bu elektronların 6 milyar kere milyarı yüz mumluk elektrik lâmbanızın telinden geçmektedir.

Dahası da var : Biliyorsunuz ki elektron âdi bir mermi değil, elektrikli bir mermidir. Bu sebepten bu merminin ne kadar elektrik yükü taşıdığını da söylemek gerekir.

Bu yük çok büyük değildir; takribi olarak bir miliamperin on milyarda biri şiddetindeki bir elektrik akımının milyonda bir saniyede taşıdığı elektrik miktarına eşittir.

Rutherford'un atomu küçük mikyasta, çapı milimetrenin on milyonda birinden büyük olmayan bir güneş sistemi gibiydi. Bu sistemin güneşi, yani atomun çekirdeği bütün atomdan on bin defa daha küçüktür. Demek ki çekirdek, milimetrenin yüz milyarda biri çapında küçücük bir bilye olarak kabul edilebilir.

Elektronun kütlesi, çekirdeğin kütlesi yanında tamamen ihmâl edilebilecek kadar küçük olduğundan denilebilir ki; bütün kütle, atomun bütün maddesi çekirdek içinde toplanmıştır. Milimetrenin on milyonda biri genişliğindeki bu atomda, madde olan kısmın bundan on bin defa daha küçük oluşu ne kadar hayret verici bir keyfiyettir.

Madem ki vücûdumuz yan yana dizilmiş atomlardan müteşekkildir. O halde biz, boşluk içinde yüzen son derece küçük maddî parçacıklardan başka bir şey değiliz;- işte bizi şaşırtan bir keyfiyet... Profesör Joliot Curie bizi te'mîn ediyor ki; eğer vücûdumuzun atomlarını, çekirdekleri arasında boşluk kalmayacak kadar sıkıştırabilseydik, vücûdumuz merceklerle güçlükle görülebilir bir toz zerresine münker olacaktı, fakat bu toz zerresi tabîî yine yetmiş iki kilo ağırlığında olacaktı.

3- Moleküller

Moleküller çok küçüktür. Çapları milimetrenin on milyonda biriyle ifâde edilir. Küçük olduğu gibi sayıları da fevkalâde büyüktür. Yarım litre suda her

birinin ağırlığı 3.2×10^{23} gram olan 1623 molekül vardır. Eğer bu moleküller yan yana dizilirse, arzı iki yüz milyon kere dolaşan bir zincir teşkil eder. Eğer bu kadar suyu arzın kara yüzüne ya-yılabilmiş küçücük tohum gibi farz ederek bunları karalara serpmiş olsak, arz yüzünün kara parçasının beher santimetre karesine 16 milyonu isabet eden bütün tohumlar bir araya getirilince ancak yarım litre teşkil eder.

Moleküller büyük hızlarla hareket ederler; alelade bir oda içindeki âdi havada ortalama molekül hızı saniyede 450 metre kadardır. Bir mermi hızına yakın olan bu hız, ses hızından epey büyüktür.

Yüksek sıcaklıkta moleküllerin hızları artar; bir kazandaki buhar moleküllerinin hızı saniyede 1000 metreyi bulur. Her nefes alışımızda vücûdumuza milyon kere milyon molekül girmekte olup, bunların ciğerlerimiz cidarlarını dövmesi dışardaki hava moleküllerinin göğüslerimizi döverek çöktürmesine karşı koyar. Diğer bir misâl, bir lokomotif silindiri içindeki piston her saniyede sayısı 14×10^{28} kadar ve her biri saniyede 800 metre hızla hareket eden

moleküller tarafından bombardıman edilmektedir; sonsuz dereceden sayıdaki bu küçük mermilerin pistona tatbik ettikleri kuvvet pistonu silindir içinde hareket ettirir ve tren de bu suretle hareket etmiş olur.

Bir gazı her istikâmette hareket eden ve arasır'a birbirine çarpan bir mermi sağanağına benzetebiliriz. Normal havada her molekül, diğer bir moleküle saniyede 3.000 milyon defa çarpar ve müteâkib çarpmalar arasında 1/6.400 milimetrelilik mesafe alır. Bir gazı yoğunluğu artmak üzere sıkıştırmakla belirli bir mekânda daha çok molekül sıkıştırılmış olur, böylece çarpmalar daha çabuk olur ve bu çarpmalar arasında moleküller daha kısa mesafeler alırlar. (Etrafımızdaki Kâinat, 117.).

4- Radyoaktivite

«Yarının ilmi nedir? Gayet müthiş... Maddenin kudret-i zerriyesi uğraştığı iş. O yaman kudrete hâkim olsam diyerek Sarfedip durmada birçok kafa binlerce emek. Ona yükseldi mi artık değişir rûy-i zemîn Çünkü bir damla kömürden edecektir te'mîn,

Öyle milyonla değil namütenahi kudret... İbret al kendi sözünden aman oğlum gayret...

MEHMED AKİF

Ne yana baksan O'nun hikmetinden, akıllan hayrete düşüren mah-lûkâtından bir nişane, bir nümûne vardır varlığına. En küçük zerreye bakıyorsunuz bir hareket var derûnunda. Aklınız hayretten fırla-mışcasına orayı araştırırken karşınıza ondan daha dehşet verici ve daha hayret verici bir başka şey çıkıyor... İşte Allah'ın kudretinin azametine delil olarak atomları, elektronları, molekülleri getiriyorduk. Bir de karşımıza radyoaktivite çıkıveriyor.

Son yüzyılda uranyum ve radyum üzerinde yapılan çalışmalardan çok korkunç neticeler elde edildi. Soğuk gördüğümüz bir gram radyumun üç bin ton (evet, matbaa hatâsı değil tâm 3.000 ton) kömürün yanması esnasında verdiği enerjiyi verdiğini söylersek (Atomlar ve Yıldızlar, 32) hayrete düşmez de ne yaparsınız. Ama çağımızın insanı için artık bu rakamlar pek korkunç değil. Çünkü daha korkunçları ile karşılaşmıştır. İşte büyük İslâm şâiri

Akifin bundan altmış yıl önce Avrupa'ya tahsile göndermek istediği Âsım'a verdiği öğütlerde söylediği şey, artık günümüzde bir gerçek olarak duruyor önümüzde. Bundan sonra bilmem kaç gram uranyum dünyamızın yıkılıp harâb olması için kâfi gelecek. Hayatı boyu Akif ikâz etti bizi. Ama biz hâlâ o ümîdden, o azimden ve o enerjiden ne yazık ki mahrumuz. Kısır düşünceler, basit ihtilâflar yeyip bitiriyor Müslümanları,...

Geiger sayacı adı verilen bir âlet sayesinde 1 gram radyumdan 1 saniye içerisinde çıkan helyumları saymak mümkün olmuştur. Buna göre 1 gram radyumdan 1 saniye zarfında tâm 36 milyar helyum çıkmakta ve bu helyumlar saniyede 20.000 kilometrelik hızla fırlamaktadırlar. Ve ne tuhaftır ki, 150.000 milyar kere milyar helyumun ağırlığı ancak 1 gram gelmektedir. Radyasyon neticesi meydana gelen dalgaların boyu ışık dalgalarının boyundan çok daha kısadır. Radyasyon dalgalarının boyu, milimetrenin yüz milyarda birine kadar inebilir.

«Sübhânallah» deyip de susalım artık...

Böylece atomların dünyasındaki gezintimizi bitirmiş oluyoruz. Tıpkı bir rü'yâdan yeni uyanmış, gözleri mahmur insan edasıyla. Evet, biz bir rü'yâdayız. Çünkü Allah'ın bu kâinattaki hakikatlerini tamamen kavrayacak güçte değiliz. Efendimiz (s.a.) «İnsanlar uykudadırlar. Ancak ölürlerse uyanırlar.» buyuruyor. Hele cehaletin derin karanlığında bocalayan biz Müslümanların hali daha da yürekler acısı. Neden bu hale düştük? Bizi kim bu hale soktu? Kurtuluş çâremiz nedir? Bugünkü durumun mes'ûlleri kimlerdir? Daha da uzatacağımız bu sorular kümesinin içinden sâdece birisine kesin cevap verebiliyoruz. Diğerleri ise bir yığın münâkaşa mevzuu. Kurtuluşumuzun tek çâresi «Hiç bilenlerle bilmeyenler bir olur mu?» diyen Kur'an'a ve «Hikmet, mü'minin yitik malıdır, onu nerede bulursa alır,» diyen Rasûl-i Kibriya'nın düstûrlarına dönmektir. Geriye kalan bütün kurtuluş çâreleri boş, yalan hayâlden ibarettir.

İşte atomlar, işte moleküller, işte elektronlar, işte radyoaktif maddeler, işte yerler, işte gökler, işte yıldızlar, işte kehkeşânlar, işte nebulalar ve işte daha

nice nice bilmediğimiz büyük ve küçük varlıklar. Hepsi de birer üsân-ı hâl ile kendi yaratıcılarının kudsî san'atım izhâr" etmek için durmadan dinlenmeden zikr-i ilâhî ile dönüyorlar. Bunlardan sonra bize söylenecek söz var mı? Ne söylesek hepsi de lâf u güzâftan ibaret kalmaz mı? İnsan bunca delilleri bildikten sonra başını eğerek Allah'ın huzuruna gelmezse, dîvânda di2 çöküp dergâha yüz sürmezse ne kadar bedbahtır. Ne kadar acınacak bir haldedir.

Yirminci asrın insanı her ne kadar maddî sahada başarılar elde etmiş, küçük âlemde atomu parçalamış, büyük âlemde 500 milyon ışık senesi mesafedeki merhaleyi gözetimi altına almış ise de, İslâm gibi ulvî bir nizâmın potasında erimediği, Kur'an gibi sonsuz bir kaynaktan sulanmadığı, Hz. Peygamber gibi büyük ve ebedî kurtarıcının peşine düşmediği için aynı rakamlarla ters orantıda tepe taklak geriye doğru, esfel-i sâfilîn'in dibine kadar yuvarlanmış. Bunca icâdlar ve keşifler, dünyanın başına çeyrek asırda iki büyük harbi musallat etmiş, bir üçüncüsünün de yani atom harbinin de eşğine

kadar getirmiştir. Eğer bu kaynağa dönülmezse, beşeriyet İslâm'ın rotasına girmezse yakın bir gelecekte bilmem kaç gram uranyum hepimizin mahvına sebep olabilir, ne korkunç netice Ya rabbi?... [\[50\]](#)

45 — Kur'an okuduğun zaman seninle âhirete inanmayanların arasına örtülmüş bir perde koyarız.

46 — Onu anlarlar diye kalblerine örtüler koyduk. Kulaklarına da ağırlık. Kur'an'da Rabbinı tek olarak zikrettiğin zaman da onlar nefret ederek arkalarına döner giderler.

Allah Teâlâ, Rasûlü Muhammed Aleyhisselâm'a buyuruyor ki : Ey Muhammed; bu müşriklere Kur'an'ı okuduğun zaman Biz seninle onların arasına örtülmüş bir perde koyarız. Katâde ve İbn Zeyd der ki: Bu perde kalblerinin üzerine gerilmiş olan perdedir. Nitekim Allah Te-âlâ bir başka âyet-i kerîme'de şöyle buyurmaktadır : «Onlar dediler ki: Senin bizi çağırdığına karşı kalblerimizde bir engel, kulaklarımızda bir ağırlık ve bizimle senin aranda örtü vardır.» Yani senin söylediklerinin bize ulaşmasına engel olan bir perde vardır.

((Örtülmüş bir perde» buradaki örtülmüş kelimesi, örten anlamı-nadır...

Denildi ki; gözleri kapayan bir perdedir, bir daha onlar hakikati göremezler. Bu, onlarla hidâyet arasına gerilmiş bir perdedir. İbn Ce-rîr merhum bu ifâdeyi tercihe meyletmiştir.

Hafız Ebu Ya'lâ el-Mavsılî der ki : Bize Ebu Mûsâ el-Herevî... Hz. Ebubekir'in kızı Esmâ'dan nakletti ki; o şöyle demiş : Allah Teâlâ «Ebu Leheb'in eli kurusun» âyetini inzal edince; Ümmü Cemîl gelmiş yüksek sesle bağıryormuş, elinde de avuç dolusu taş varmış. Kınandığımız için geldik —veya kaçındık— diyormuş. Ebu Mûsâ, bu şüpheli ifâdenin kendisinden kaynaklandığını söyler. Dinini bıraktık, emrine isyan ettik. Hz. Peygamber oturuyormuş. Etjubekir de bir yanındaymış. —Veya beraberindeydi demiş— Ebubekir; şu kadın geliyor seni görmesinden' korkarım, demiş. Bunun üzerine Hz. Peygamber; o, beni göremez demiş ve Kur'an'dan bir âyet okuyarak ondan saklanmış. Okuduğu âyet: «Kur'an okuduğun zaman seninle âhirete inanmayanların arasına örtülmüş bir yerde koyarız.»

âyeti imiş. Râvî der ki: Ebu Le-heb'in karısı Hz. Peygamberin yanına gelmiş. Nihayet Ebubekir ayağa kalkmış, o Hz. Peygamberi görmeden demiş ki: Ey Ebubekir, duyduğuma göre senin arkadaşın beni hicvetmiş. Hz. Ebubekir, hayır şu evin rabbına andolsun ki o seni hicvetmedi, demiş. Esmâ der ki: Kadın; Kureyş'liler benim, efendilerinin kızı olduğumu bilirler, diyerek uzaklaşıp gitmiş.

«Onu anarlar diye kalblerine örtüler koyduk.» Örtüler anlamına gelen (îĤ\) kelimesi, (dlf) kelimesinin cem'idir ve kalbi bürü-yen, örten şey demektir. «Kulaklarına da ağırlık.» Kur'an'ı duyup ta ondan yararlanıp doğru yola gitmelerini engelleyen bir ağırlık koyduk.

«Rabbını tek başına zikrettiğin zaman da» yani Kur'an okuyarak Rabbmın birliğini belirttiğin ve Allah'tan başka ilâh yoktur, dediğin zaman «onlar nefret ederek arkalarını döner, giderler.» Topluca dönüp giderler...

«Rabbını tek başına zikrettiğin zaman da onlar nefret ederek arkalarını döner giderler.» âyeti konusunda Katâde şöyle der : Müslümanlar Allah'tan

başka ilâh yoktur, dediklerinde müşrikler bunu inkâr ettiler. Müslümanlara karşı kibirlendiler. İblîs ve askerleri onları sıkıştırdı. Allah Teâlâ da müslümanları muzaffer kılmak, onları başarısız yapmak istedi. Müslümanları tevhide karşı gelenlere gâlib kıldı. Bu, öyle bir sözdür ki; kim ona düşman olursa yok olur. Kim onun uğrunda savaşırsa muzaffer olur. Onun değerini ancak şu adada yaşayan müslümanlar bilirler. O ada ki süvarisi az bir gecede onu baştan sona kat'eder. Zaman insan topluluklarının arasında akıp gider de onu bilmezler ve ikrar etmezler.

İbn Cerîr Taberî der ki: Bize Hüseyin İbn Muhammed... Ebu Cevza kanalıyla Abdullah İbn Abbâs'tan nakletti ki; o, «Rabbim tek başına zikrettiğin zaman da onlar nefret ederek arkalarına döner giderler» âyetinde, şeytânların kasdedildiğini söylemiştir. Bu ifâde bu âyetin tefsiri bakımından gerçekten garîbdir. Çünkü Kur'an okunduğu veya ezan seslenildiği veya Allah'ın adı anıldığı zaman şeytânlar uzaklaşıp giderler.^[51]

47 — Biz, onların seni dinledikleri zaman neye kulak verdiklerini çok iyi biliriz. Gizli toplandıkları zaman da hani zâlimler diyorlardı ki: Siz, sâdece büyülenmiş bir adama tâbi oluyorsunuz.

48 — Bak, sana nasıl misâller veriyorlar. Bunun için dalâlete düşmüşlerdir. Ve bir daha yol bulamamaktadırlar.

Allah Teâlâ, Nebiy-yi Zîşânına Kureyş'li kâfirlerin reislerinin Peygamberin okuduğu Kur'an'ı kavimlerinden gizlice dinlemek üzere geldikleri zaman aralarındaki gizli fısıldaşmalarım haber veriyor. Onlar kavimlerine karşı Hz. Peygamberin büyülenmiş bir kişi olduğunu söylüyorlardı. Ya da ciğer sahibi bir kişi yani yemek yiyen bir beşere uyduklarını iddia ediyorlardı. Çünkü bu kelime her iki anlama da gelir....)

İbn Cerîr Taberî, bu kelimenin beslenme anlamına gelişini doğru sayarsa da, bunun üzerinde durmak gerekir. Çünkü onlar burada Hz. Peygamberin okuduğu sözün çıktığı ciğerlerinin bulunduğunu kasde-diyorlardı. Onlardan kimisi şâirdir, kimisi kâhindir, kimisi mecnûndur, kimisi de

büyücüdür diyorlardı. Bunun için Allah Teâlâ «Bak, sana nasıl misâller veriyorlar. Bunun için dalâlete düşmüşlerdir ve bir daha yol bulamamaktadırlar.» buyuruyor. Yani onlar bir daha hak yolu bulamazlar ve o yola düşüp kurtuluşa eremezler.

İbn İshâk Sîret'inde der ki: Bana Muhammed İbn Müslim İbn Şi-hâb ez-Zührî dedi ki: Kendisine şöyle anlatılmış : Harb oğlu Ebu Süf-yân, Hişâm oğlu Ebu Cehil, Şerik oğlu Ahnes bir gece Rasûlullah (s.a.) 1 geceleyin evinde namaz kılarken dinlemek üzere gittiler. Onlardan her biri Hz. Peygamberi dinlemek için ayrı bir yer tuttu. Hiç birisi diğerinin yerini bilmiyordu. Onu dinlemeye başladılar. Sabah olunca ayrıldılar. Nihayet yolları birleşti de birbirlerini kınamaya başladılar. Birbirlerine şöyle diyorlardı : Bir daha yapmayınız. Halkınızın düşkünlerinden bazıları sizi görecektir olurlarsa, onların içine bir şey düşürürsünüz. Sonra ayrıldılar. Ertesi gün ikinci gece olunca her biri tekrar bulunduğu yere gelip Kur'an dinlemeye koyuldular. Nihayet fecir ağarınca ayrıldılar ve aynı yolda karşılaştılar. Birbirlerine tekrar ilk söylediklerini söylediler ve dağıldılar.

Üçüncü gece olunca her biri Kur'an'ı dinlemeye koyulmak üzere eski yerlerini aldılar. Fecir ağarınca ayrıldılar. Yolları birleşince birbirlerine dediler ki : Bir daha tekrarlamamak üzere sözleşmeden ayrılmayalım. Bunun üzerine sözleşerek ayrıldılar. Ahnes İbn Şerik sabah olunca sopasını aldı. Sonra evinden çıktı Ebu Süfyân İbn Harb'a geldi ve ona; ey Ebu Hanzala, Mu-hammed'den duyduğun şey hakkında görüşün nedir bana bildir? dedi. Ebu Süfyân dedi ki: Ey Ebu Sa'lebe, Allah'a andolsun ben, ondan öyle şeyler duydum ki onu ve ne demek istediğini biliyorum. Öyle şeyler de duydum ki ne onun anlamını ne de söylemek istediğini bilmiyorum. Ahnes İbn Şerik dedi ki : Allah'a andolsun ki ben de senin yemin ettiğin durumdayım. Sonra Ebu Süfyân'ın yanından çıkıp Ebu CehFin yanına girdi, onun evine vardığında dedi ki: Ey Ebu Hakem, Muham-med'den duyduğun şeyler hakkında görüşün nedir? Ne duydum ki? dedi. Biz ve Abd Menâf oğulları şeref konusunda yarıştık. Onlar yedir-diler biz yedirdik. Onlar taşıdılar biz taşıdık. Onlar verdiler biz verdik. Nihayet her ikimiz de diz üstü çökünce, ikimiz

de bağılı atlar gibi olduk. O zaman onlar dediler ki: Bizden bir peygamber geldi. Ona gökten vahiy geliyor. Biz onu ne zaman kavrayabiliriz? Allah'a andol-Eun ki ona ebediyyen ne inanırız, ne de doğrularız. Bunun üzerine Ahnes İbn Şerik yanından kalkıp onu kendi başına bıraktı.[\[52\]](#)

49 — Ve dediler ki: Biz, kemik ve ufalanmış toprak olduğumuzda mı, cidden biz yeni bir yaratılışla diriltilecek miyiz?

50 — De ki: İster taş ister demir olun,

51 — Veya gözünüzde büyüttüğünüz bir yaratık olun. Diyecekler ki: Bizi tekrar kim diriltir? De ki: Sizi ilk defa yaratmış olan. Sana başlarını sallayacaklar ve ne zaman o? diyecekler. De ki:. Yakın olması umulur.

52 — O, sizi çağırdığı gün; hamdederek davetine uyarsınız. Ve çok az kalmış olduğunuzu zannedersiniz.

Allah Teâlâ yeniden dirilişin vuku bulacağını uzak sayan kâfirlerin durumunu haber vererek istifhâm-ı inkârî ile onların şöyle dediklerini bildiriyor: Biz, kemik ve ufalanmış toprak

olduğumuzda mı? Buradaki kelimesi toprak demektir. Mücâhid böyle der. Ali İbn Ebu Talha da, İbn Abbâs'tan naklen toz anlamı verir.

«Cidden biz yeni bir yaradılışla diriltilecek miyiz?» Biz çürüyüp kayda değer dahi olmayan bir hiç durumuna düştükten sonra tekrar diriltilecek miyiz? Nitekim bir başka âyette bu konu şöyle ifâde edilir : «Derler ki: Biz eski halimize mi döndürüleceğiz? Ufalanmış kemik olduğumuz zaman mı? Derler ki: O>C2dîrde bu, zararına bir dönüştür.» (Nâziât, 10-12). Yâsîn sûresinde ise şöyle buyrulmaktadır : «Çürümüş kemikleri kim diriltecek? diyerek bize misâl vermeye kalkar. De ki: Onları ilk defa yaratan diriltecektir. O, her türlü yaratmayı bilendir.» (Yâsîn, 78-79).

Burada da Rasûlüne aynı şekilde cevap vermesini bildiren Cenâb-ı Allah şöyle buyuruyor : «De ki: İster taş ister demir olun.» Taş ve demir, kemik ve çürümüş topraktan çok daha zor değişime uğrar.

«Veya gözünüzde büyüttüğünüz bir yaratık olun.» İbn İshâk, İbn Ebu Necîh ve Mücâhid'den

nakleder ki; o, İbn Abbâs'a bunu sorduğunda bu son ifâdenin ölüm anlamına geldiğini söylemiştir. Atıyye de Abdullah İbn Ömer'in bu âyetin tefsirini şöyle yaptığım nakleder: Eğer ölmüş de olsanız sizi muhakkak dirilteceğim. Saîd İbn Cübeyr,

Ebu Salih, Hasan, Katâde ve Dahhâk da böyle söylemişlerdir. Bunun anlamı şudur : Eğer siz, hayatın zıddı demek olan ölü durumuna dönüşüğünüzü farz etseniz dahi Allah dilerse sizi diriltecektir. O, bir şeyi dilediği zaman onu önleyecek yoktur. Bu konuda İbn Cerîr şöyle bir hadîs de rivayet eder: Kıyamet günü ölüm güzel bir koç şeklinde getirilir ve cennetle cehennem arasında durdurulur. Sonra denilir ki: Ey cennet ehli, bunu biliyor musunuz? Onlar evet, derler. Sonra; ey cehennem ehli, bunu biliyor musunuz? denilir. Onlar; evet, derler. O, cennetle cehennem arasında kesilir. Sonra denilir ki: Ey cennet ehli, ölmeksizin sermediyyet. Ey cehennem ehli, ölmeksizin süreklilik.

Mücâhid «Veya gözünüzde büyüttüğünüz bir yaratık.» kavli ile gök, yer ve dağların kasedildiğini söylemiştir. Bir rivayette de bu âyeti şöyle tefsir

etmiştir : İstedığınızı yapın. Allah ölümünüzden sonra sizi tekrâf diriltecektir. Bu âyet-i kerîme konusunda İmâm Mâlik ve Zührî'den şöyle bir tefsir vârid olmuştur: Hz. Peygamber bunun ölüm olduğunu söylemiştir.

«Diyecekler ki: Bizi tekrar kim diriltir?» Onlar, biz taş, demir veya daha katı herhangi bir şey olduğumuz zaman bizi tekrar kim diriltir? «De ki: Sizi ilk defa yaratmış olan.» Siz kayda değer bir şey bile değilken sizi yaratıp yeryüzünde dağılan beşer haline getirmiş olan, ne duruma dönüşürseniz dönüşün sizi yeniden getirecek güçtedir. «Yaratılışa ilkin başlayıp sonra onu tekrar eden O'dur. Tekrar kendisi için çok daha kolaydır.» (Rûm, 27).

«Sana başlarını sallayacaklar» İbn Abbâs ve Katâde; alaydan dolayı başlarını sallayacaklar, demişlerdir. Bunların söylemiş olduğu bu açıklama, Arap dilinden anladığımız mânânın kendisidir. Çünkü kelimesi; aşağıdan yukarıya veya yukarıdan aşağıya sallanmadır. Bunun için deve kuşunun yavrusuna adı verilir. Zîrâ o yürüdüğü zaman çabuk

çabuk gider ve başını sallar. Keza dış sallanıp yerinden çıktığı zaman şu ifâde kullanılır

«Ve ne zaman o? diyecekler.» .Bunun uzuk ve vukuu imkânsız bir hal olduğunu söyledikleri belirtilmektedir. Nitekim Allah Teâlâ bir başka âyette şöyle buyurur : «Eğer doğru sözlüler iseniz bu va'd ne zamandır? derler.» (Mülk, 25). Ve yine Şûra sûresinde şöyle buyurur: «Ona inanmayanlar onun çabucak gelivermesini isterler.» (Şûra, 18).

«De ki: Yakın olması umulur.» Ondan sakının, çünkü o çok ya-kınınızdadır. Şüphesiz size gelip çatacaktır. Elbette her gelen gelecektir.

«O, sizi çağırdığı gün.» «Allah Teâlâ'nın sizi yeryüzünden bir çağırıyla çağırdığı gün bir de bakarsınız ki siz çıkıyorsunuz.» (Rûm, 25). Yani sizin çıkmanızı emrederse O'na muhalefet edip karşı koyamazsınız. Aksine gerçek «Bizim emrimiz yalnızca bir tektir bir, göz açıp kapamak gibidir.» (Kamer, 50) buyruğunda olduğu gibidir. «Bir şeyi mu-râd ettiğimiz zaman ona sözümüz sâdece; ol, dememizdir. O da oluverir.» (Nahl, 40). «O sâdece bir anî emirdir. Bir de bakarsınız ki; onlar uyanıvermişler.» (Nâziât, 13-14)

Bu, sâdece bir uyan emridir. O emirle insanlar yerin altından üstüne çıkarlar. «O sizi çağırıldığı gün; hamdederek davetine uyarsınız.» Emrine itaat etmek, buyruğuna baş eğmek için hepiniz yerinizden kalkarsınız. Ali îbn Ebu Talha İbn Ab-bâs'm «Hamdederek davetine uyarsınız» kavlinin emrine uyarsınız, demek olduğunu söyler. İbn Cüreyc de böyle demiştir. Katâde ise; O'nun bilgisine ve itâatına diye tefsir etmiştir. Bazıları da derler ki: «O sizi çağırıldığı gün; hamdederek davetine uyarsınız» Yâni her halükârda O'na hamdedersiniz. Nitekim bir hadîste şöyle vârid olur: Lâ îlâhe İllallah diyenlere kabirlerinde yalnızlık yoktur. Öyle görüyorum ki kabirlerinden kalkarlar, başlarındaki toprağı silkerler ve Lâ îlâhe İllallah, derler. Bu hadîsin bir rivayetinde de kabirlerinden kalkınca şöyle dedikleri bildirilir: «Hamdolsun o Allah'a ki bizim üzerimizden hüznü kaldırmıştır.» (Fâtır, 34). Bu konu Fâtır sûresinde gelecektir.

Ve çok az kalmış olduğunuzu zannedersiniz.» Yani kabirlerinizden kalktığınız gün, dünya diyarında çok az kaldığınızı sanırsınız. Nitekim Allah Teâlâ bir

başka âyette şöyle buyurur : «Onlar onu gördükleri gün ancak bir akşam ve kuşluk vaktinden fazla kalmadıklarını sanırlar.» (Nâziât, 46). Tâhâ sûresinde ise şöyle buyrulur : «Sûr'a üflendiği gün, işte o gün; suçluları gözleri korkudan güvermiş olarak toplarız. Siz dünyada sâdece on gün eğleştiniz, diye aralarında gizli gizli konuşurlar. Aralarında konuştuklarını Biz daha iyi biliriz. En akıllıları; sâdece bir gün kaldınız, der.» (Tâhâ, 102-104) Rûm sûresinde ise şöyle buyrulur: «Kıyamet saati koptuğu gün suçlular, sâdece çok kısa bir müddet kalmış olduklarına yemîn ederler. Böylece aldatılıp döndürülürler.» (Rûm, 55). Mü'minûn sûresinde de şöyle buyrulur: «Allah onlara; yeryüzünde kaç yıl kaldınız? der. Bir gün veya daha az bir süre kaldık sayanlara sor, derler. Allah; pek az kaldınız keşke bilseydiniz. Sizi boşuna yarattığımızı ve Bize döndürülemeyeceğinizi mi sandınız? der. (Mü'minûn, 112-115).[\[53\]](#)

53 — Kullarıma de: En güzel olanı söylesinler. Doğrusu şeytân aralarını açmak ister. Zîrâ şeytân, insan için apaçık bir düşman olmuştur.

Allah Teâlâ Rasûlüne emrediyor ki; Allah'ın mü'min kulları birbirleriyle konuşmalarında, hitâmlarında ve sözlerinde en güzel sözleri söylesinler ve en iyi ifâdeleri kullansınlar. Eğer böyle yapmazlarsa, şeytân onların aralarını açar. Sözü fiile döndürür. Aralarında şerr düşmanlık ve çatışma yaratır. Çünkü şeytân, Âdem'e secde etmekten kaçtığı günden beri ona ve soyuna düşmandır. Onun düşmanlığı ayan beyândır. Bunun için kişinin müslüman kardeşine sert laflar söylemesi yasaklanmıştır. Aynı sebeple kişinin müslüman kardeşine demiri göstermesi yasaklanmıştır. Çünkü şeytân aralarına girer ve belki de ona vurmasını sağlar.

İmâm Ahmed der ki: Bize Abdürrezzâk... Ebu Hüreyre'den nakletti ki : Rasûlullah (s.a.) şöyle buyurmuş : Sizden biriniz kardeşine silâh göstermesin. Çünkü sizden biriniz, şeytânın eline dokunup dokunmayacağını bilmez. Böylece bir cehennem çukuruna düşer. Bu hadîsi Buhârî ve Müslim Abdürrezzâk'dan nakletmişlerdir. İmâm Ahmed der ki: Bize Af fan., Hasan'm şöyle dediğini

nakletti: Selîl kabilesinden bir adam bana anlattı ve dedi ki: Ben, Rasûlullah (s.a.) in bir topluluk içinde bulunduğu esnada yanma vardım, onun şöyle dediğini duydum : Müslüman müslümanın kardeşidir. Ona zulmetmez, onu küçük düşürmez. Takva buradadır. —Hammâd der ki: Eliyle göğsünü gösterdi— İki kişi Allah rızâsı için sevişip de araları açılırsa, mutlaka aralarında olan yeni bir şey yüzündendir. Yeni meydana getirilmiş şey ise kötülüktür. İhdas edilmiş şey kötülüktür. İhdâs edilmiş şey kötülüktür.^[54]

54 — Rabbınız sizi daha iyi bilir. İsterse size merhamet eder, isterse sizi azâblandırır. Biz, seni onların üzerine vekîl olarak göndermedik.

55 — Rabbın göklerde ve yerde olanları daha iyi bilendir. Andolsun ki Biz, peygamberlerden bir kısmını bir kısmına üstün kıldık, Davud'a da Zebur'u verdik.

Rabbın En İyi Bilendir

Allah Teâlâ buyuruyor ki: Ey insanlar, sizden kimin hidâyete müstehâk olduğunu, kimin de hidâyeti hak etmediğini «Rabbınız daha iyi bilir.

İsterse size merhamet eder.» Itâatına muvaffak eder ve kendisine sığındırır. «İsterse sizi azâblandırır. Biz, seni onların üzerine vekîl olarak göndermedik.» Biz seni yalnızca uyarıcı olarak gönderdik. Kim, sana itaat ederse cennete girer. Kim de sana isyan ederse cehenneme girer.

«Rabbm göklerde ve yerde olanları daha iyi bilendir.» Onların itaat ve isyan konusundaki mertebelerini en iyi Rabbin bilir. «Andolsun ki Biz, peygamberlerden bir kısmını bir kısmına üstün kıldık.» Nitekim bir başka âyette de şöyle buyrulur: «Bu peygamberlerden kimini kiminden üstün kıldık. Allah, onlardan kimiyle söyleşmiş, kimini de derecelerle yükseltmiştir.» (Bakara, 253).

Bu âyet, Buhârî ve Müslim'in Sahîh'inde yer alan ve; peygamberler arasında üstünlük kabul etmeyin, mealindeki hadîsle çelişmez. Çünkü burada kasdedilen; mücerred taassub ve arzulara göre üstün saymaktır. Yoksa delil gereği üstün saymak değildir. Delil bir şeyi gösterirse ona itibâr etmek vâcib olur. Bilindiği gibi rasûller, öteki velîlerden üstündürler. Rasûllerden de azim sahibi olanlar ötekilerden üs-

tündürler. Ülü'1-Azm rasûllerin sayısı Ahzâb ve Şûra sûrelerindeki âyetlerde nass yoluyla zikredilmiş olan şu beş rasûldür : «Hani Biz peygamberlerden âhidlerini almıştık. Senden, Nûh'dan, İbrahim'den, Musa'dan ve Meryem Oğlu îsâ'dan.» (Ahzâb, 7). «Nuh'a tavsiye ettiğini ve sana vahyetmiş olduğumuzu dinde sizin için teşri' etmiştir. İbrahim'e, Musa'ya ve îsâ'ya tavsiye ettiğimizi. Onlara dini yerine getirin ve onda ihtilâfa düşmeyin demiştik.» (Şûra, 13). Hz. Muhammed Sallallahu Aleyhi Vesellem'in azim sahibi olan rasûllerin en üstünü olduğunda ihtilâf yoktur. Ondan sonra îbrâhîm, sonra da Mûsâ en meşhurlarıdır. Başka bir yerde bunları delilleriyle anlattık. Başarıya ulaştıran Allah'tır.

«Davud'a da Zebur'u verdik.» Bu da onun üstünlüğüne ve şerefi-[\[55\]](#)

den bir topluluğa ibâdet ederlerdi. Cinnler müslüman oldular ama onlara ibâdet eden insanlar onların müslüman olduklarının farkında değillerdi. İşte bunun üzerine o âyet nazil oldu, demiştir. İbn Mes'ûd'dan nakledilen bir başka rivayette ise şöyle

denilir. Onlar kendilerine «Cinn» denilen meleklerden bir sınıfa ibâdet ediyorlardı. Müslim, Ebu Salih kanalıyla Abdullah İbn Abbâs'tan bu âyet konusunda şöyle dediğini nakleder: Bu; îsâ, annesi ve Uzeyr'dir. Muğîre, İbrâhîm kanalıyla İbn Abbâs'ın bu âyet konusunda şöyle demiş olduğunu bildirir: Onlar; îsâ, Uzeyr güneş ve aydır. Mücâhid ise; îsâ, Uzeyr ve melekler, demiştir. İbn Cerîr de İbn Mes'ûd'un sözünü tercih eder. Çünkü onlar hakkında «Onlar Rablanna vesile arayarak» buyrulmuş, mâzî sîgasıyla ifâde edilmemiştir ve dolayısıyla îsâ ile Uzeyr'in buna girmesi imkânsızdır. İbn Mes'ûd der ki: Vesile yakınlıktır. Katâde de böyle der. Bunun için âyet-i kerîmede «Daha yakın olmak için» buyrulmuştur.

«O'nun rahmetini umarlar, azabından korkarlar.» İbâdet, ancak korku ve ümitle tamamlanır. Korku ile kişi kötülüklerden sakınır, ümitle itâata koyulur.

«Zîrâ Rabbının azabı sakımlmaya değerdir.» Ondan sakınılması ve ona düşüp yanmaktan kaçınılması gerekir. Ondan Allah'a sığınırız.

58 — Hiç bir kasaba yoktur ki; kıyamet gününden önce Biz onu helak edecek veya şiddetli

bir azâbla azâb-landıracak olmayalım. Bu, Kitabda yazılmıştır.

Bu âyet-i kerîme, Allah Teâlâ'nın kendi nezdindeki Levh-i Mah-fûz'da vermiş olduğu kesin bir hükmü haber vermektedir. Buna göre, kıyamet gününden önce helak edilmemiş veya bütün halkı şiddetli bir azâbla yok edilmemiş kasaba yoktur. Ya öldürme veya başka bir imtihanla bu hüküm gerçekleşir. Nitekim bu helak oluş, onların günâhları veya hatâları sebebiyle olur ki, Allah Teâlâ geçmiş milletler hakkında: «Biz onlara zulmetmedik; Ancak onlar kendi nefislerine zulmettiler.» (Hûd, 101) buyurmaktadır. Talâk sûresinde ise şöyle buyurur : «Rablarının ve O'nun peygamberlerinin buyruğundan çıkan nice kasabalar halkını Biz çetin bir hesaba çekmiş, onları görülmedik bir azaba uğratmışızdır. Onlar işlerinin karşılığını tattılar. İşlerinin sonu hüsrân oldu.» (Talâk, 8-9)^[56]

59 — Bizi âyetlerle göndermekten alıkoyan şey; ancak öncekilerin onları yalanlamış olmalarıdır. Semûd'a da gözleri göre göre bir dişi deve vermiştik

de, ona zulmetmişlerdi. Halbuki Biz, âyetleri ancak korkutmak için göndeririz.

Âyetlerin Gelişi

Süneyd, Saîd İbn Cübeyr'in şöyle dediğini nakleder : Müşrikler dediler ki: Ey Muhammed, sen, senden Önce peygamberlerin geçtiğini iddia ediyorsun. Onlardan kiminin emrine rüzgâr verilmiş, kimi de ölüleri diriltmiştir. Eğer bizim sana inanmamız ve tasdik etmemiz hoşuna gidiyorsa, Rabbına dua et de Safa tepesini bizim için altın yapsın. Bunun üzerine Allah Teâlâ Hz. Peygambere vahyetti ki: Söylenenleri Ben işittim muhakkak. İstersen söylediklerini Biz yaparız, ama o zaman inanmazlarsa azâb iner. Çünkü âyetin inişinden sonra tartışma yoktur. İstersen Biz kavmine mühlet verelim ve yavaş davranalım. Hz. Peygamber buyurdu ki: Ya Rabbi, onlar için yavaş davranılmasını dilerim. Katâde, İbn Cüreyc ve diğerleri de böyle demişlerdir.

İmâm Ahmed der ki: Bize Osman İbn Muhammed... Saîd İbn Cübeyr kanalıyla, İbn Abbâs'm şöyle dediğini nakletti: Mekke halkı Hz. Peygamber'den Safa tepesini kendilerine altın

yapmasını, dağların bir tarafında ekin ekme imkânlarının verilmesini istediler. Ona denildi ki: İstersen Biz onlara yavaş davranalım, istersen dilediklerini verelim. Ama o zaman küfrederlerse; onlardan önceki milletlerin heîâk edildiği gibi onlar da helak edilir. Hz. Peygamber; hayır, onlara yavaş davranılmasını dilerim, dedi. Bunun üzerine «Bizi âyetlerle göndermekten alıkoyan şey; ancak öncekilerin onları yalanlamış olmalarıdır. Semûd'a da gözleri göre göre bir dişi deve vermiştik.» âyetini inzal buyurdu. Neseî bu hadîsi Cerîr kanalıyla İbn Abbâs'tan nakletmiştir.

Ahmed İbn Hanbel der ki: Bize Abdurrahmân, Abdullah İbn Ab-bâs'tan nakletti ki; o, şöyle demiştir: Kureyş'liler Hz. Peygambere : Rabbına dua et de, bize Safa tepesini altın yapsın sana inanalım, dediler. Rasûlullah öyle yapar mısınız? dedi. Onlar; evet, dediler. Hz. Peygamber duâ etti de Cebrail geldi ve şöyle dedi: Rabbının sana selâmı yar ve buyuruyor ki: İstersen Safa tepesi onlar için altın olur. Ama kim de bundan sonra küfrederse, âlemlerde hiç bir kimseye azâb etmediğimiz şekilde onları

azâblandırırım. Dilersen onlar için tevbe ve rahmet kapısını açarım. Hz. Peygamber; hayır, tevbe ve rahmet kapısı, dedi.

Ebu Ya'lâ Müsned'inde der ki: Bize Muhammed İbn İsmâîl... Zü-beyr İbn Avvâm'ın cariyesi Ümmü Atâ'dan nakletti ki; o, şöyle demiş : Ben Zübeyr'den şöyle dediğini duydum : «Ve yakın akrabam korkut.» âyeti nazil olunca, Rasûlullah (s.a.) Ebu Kubeys tepesinde : Ey Abd Menâf oğullan, ben sizin için bir uyarıcıyım, diye seslendi. Kureyş'liler yanına geldiklerinde onları uyarıp korkuttu. Onlar dediler ki: Sen, kendisine vahiy gelen bir peygamber olduğunu iddia ediyorsun. Süleyman Aleyhisselâm'a dağlar ve rüzgâr müsahhar kılınmıştı. Mûsâ Aley-hisselâm'a deniz müsahhar kılınmıştı. îsâ Aleyhisselâm ölüleri diril-tirdi. Öyle ise Allah'a duâ et de bizim üzerimizden şu dağları götürsün, yeryüzünde ırmaklar açsın ve biz orada tarlalar yapalım, ekelim, yiyelim. Veya Allah'a duâ et de bizim için ölüleri diriltsin de onlarla konuşalım, onlar da bizimle konuşsunlar. Ya da Allah'a duâ et de şu altındaki kayayı bizim için altın yapsın. Biz onu oyalım ve

böylece yaz ve kış ticâret için seferden kurtulalım. Çünkü sen, onlar gibi olduğunu iddia ediyorsun. Zübeyr der ki: Biz bu sırada onun çevresinde bulunuyorduk. Birden ona vahiy geldi. Vahiy tamamlanınca buyurdu ki: Nefsim kudret elinde olan Allah'a yemîn ederim ki, sizin istemiş olduğunuzu bana verdi. Eğer ben de istersem olur. Ancak beni iki şey arasında serbest bıraktı. Sizin rahmet kapısına girip inananlarınızın inanması veya sizi kendinizin tercih ettiği noktada kendi başınıza serbest bırakıp rahmet kapısından uzaklaşmanızı ve hiç birinizin inanmamasını seçmemi söyledi. Ben rahmet kapısını seçtim. İnananlarınız inanır. Ve Rabbım bana bildirdi ki: Eğer sizin o istediğinizi size verir de sonra siz küfredersiniz, muhakkak ki âlemlerde hiç bir kimseyi azarlandırmadığı biçimde sizi azâblandıracaktır. Bunun üzerine «Bizi âyetlerle göndermekten alıkoyan şey; ancak öncekilerin onları yalanlamış olmalarıdır» âyeti nazil oldu. Hz. Peygamber bu üç âyeti okudu sonra Ra'd süresindeki: «Eğer Kur'an ile dağlar yürütülmüş veya yeryüzü parçalanmış, yahut ölüler

konuşturulmuş olsaydı; kâfirler yine de inanmazlardı...» (Ra'd, 31) âyeti nazil oldu.

Bunun için Allah Teâlâ buyuruyor ki: «Bizi âyetlerle göndermekten alıkoyan şey...» Yani bizim âyetleri gönderip de kavminin senden istediğini onlara vermemiz Bizim için pek kolaydır ve basittir. Ancak ondan evvel de bazı şeyler istedikten sonra yalanlayanlar olmuştur. Onlar ve benzerleri hakkında Bizim sünnetimiz şöyle cereyan etmiştir : İstedikleri şey indikten sonra, yine yalanlarsa azâb bir daha ertelenmez. Nitekim Mâide sûresinde Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır : «Allah buyurdu ki: Ben, onu şüphesiz indireceğim. Bundan sonra da artık içinizden her kim küfrederse; onu dünyalarda kimseyi azâblandırmayacağım bir azâbla azâblandırınm.» (Mâide, 115). Se-mûd kavmi de Salih'ten bir âyet isteyince Allah Teâlâ onlara belirleyecekleri bir kayadan bir dişi devenin çıkacağını bildirmişti. Salih Rab-bına duâ etmiş ve kayadan dişi deve istedikleri biçimde çıkmıştı. Ancak onlar, «Ona zulmetmişlerdi.» Onu yaratanı inkâr etmişler, O'nun elçisini yalanlamışlar ve deveyi kesmişlerdi. Cenâb-ı

Allah onlar için «Evinizde üç gün eğleniniz. Bu yalanlanmayan bir va'ddir.» buyurmuştu. İşte buna işaretle Hak Teâlâ buyuruyor ki: «Semûd'a da gözleri göre göre bir dişi deve vermiştik.» Onu yaratanın birliğine ve isteğine icabet edilen Rasûlünün doğruluğuna delâlet eden bir dişi deve. Ancak «Ona zulmetmişlerdi.» Yani onu inkâr etmişler, su içmesini engellemişler ve öldürmüşlerdir. Bunun üzerine Allah Teâlâ onları sonuna kadar mahvetmiş, intikam almıştır. Onları kudretli ve izzetli bir zâtın yakalayışıyla yakalamıştı.

«Halbuki Biz, âyetleri ancak korkutmak için göndeririz.» Katâde der ki: Allah Teâlâ insanları dilediği âyetlerle korkutur ki; onlar ibret alsınlar ve gerçeği hatırlasınlar. Böylece küfürden dönsünler. Bizze zikredildi ki; Abdullah İbn Mes'ûd döneminde Kûfe'de zelzele olmuş. Abdullah İbn Mes'ûd demiş ki: Ey insanlar, Rabbmız sizin kötülükten dönmenizi istiyor. Öyle ise dönün ondan. Yine şöyle rivayet edilir ki; Ömer İbn Hattâb döneminde birkaç kere deprem oldu. Hz. Ömer dedi ki: Siz, yeni şeyler uydurdunuz. Allah'a andolsun ki, bir daha tekrar ederse şöyle

şöyle yaparım. Hz. Peygamber de müttefakun aleyh olan bir hadîsinde şöyle buyurur: Güneş ve ay, Allah'ın âyetlerinden iki âyettir. Ve bunlar ne bir kimsenin ölümü, ne de yaşaması için tutulurlar. Ancak Allah Azze ve Celle onları göndererek kullarını korkutur. Güneş ve ayın tutulduğunu görürseniz, Allah'ın zikrine dua ve istiğfara koşun. Sonra buyurdu ki: Ey Muhammed ümmeti; Allah'a andolsun ki sizin hiç biriniz kölesi veya cariyesinin zina etmeşinden Allah'tan daha kıskanç değildir. Ey Ümmet-i Muhammed, Allah'a andolsun ki eğer siz, benim bildiğimi bilseydiniz az güler çok ağlardınız.^[57]

60 — Hani sana demiştik ki: Rabbın gerçekten insanları kuşatmıştır. Sonra göstermiş olduğumuz rü'yâyı sâdece insanlar için bir imtihan kıldık. Kur'an'da la'net-lenmiş olan ağacı da. Biz onları korkutuyoruz ama bu, onlara büyük bir azgınlık vermekten başka bir şeyi artırmıyor.

Allah Teâlâ Rasûlünü; gönderdiği risâleti tebliğ etmek için teşvik ediyor ve Allah'ın peygamberini insanlardan koruyacağını haber veriyor. İnsanlara güç yetiren muhakkak O'dur. İnsanlar O'nun

kabzası, kudret ve kahr pençesi içerisinde. Mücâhid, Urve İbn Zübeyr, Hasan, Katâde ve diğerleri «Hani sana demiştik ki: Rabbin gerçekten insanları kuşatmıştır.» kavli hakkında; seni onlardan korumuştur, demişlerdir.

«Sana göstermiş olduğumuz rü'yâyı sâdece insanlar için bir imtihan kıldık.» Buhârî der ki: Bize Ali İbn Abdullah... İbn Abbâs'tan nakletti ki; o, bu âyet konusunda şöyle demiştir: Rasûlullah'a mi'râca çıkarıldığı gece gösterilmiş olan rü'yâdır. Kur'an'da la'netlenmiş olan ağaç da Rasûl ağacıdır. Keza Ahmed İbn Hanbel, Abdürrezzâk ve diğerleri Süfyân İbn Uyeyne'den bu hadîsi naklederler. Avfî de İbn Abbâs'tan aynı hadîsi rivayet eder. Mücâhid, Saîd İbn Cübeyr, Hasan, Mesrûk, İbrâhîm, Katâde, Abdurrahmân İbn Zeyd ve bir başkası da; bu rü'yâyı, mi'râc gecesi olarak tefsir etmişlerdir. İsrâ ile ilgili hadîsler sûrenin başında uzun uzadıya geçmişti. Hamd ve minnet Allah'a mahsûstur. Bunun üzerine insanlardan bir kısmının hak dinden döndükleri, kafalan ve gönülleri bunu kavrayamadığı için bilmedikleri şeylerden dolayı peygamberin mi'râcını

yalanladıktan anlaşılmıştır. Halbuki Allah mi'râcî başkaları için sebat ve yakîn vesilesi kılmıştır. Bu sebeple imtihan ve tecrübe diye ifâde etmektedir. La'netlenmiş olan ağaç ise, Rasûlullah (s.a.) in bildirdiği gibi Zakkum ağacıdır. Hz. Peygamber cenneti, cehennemi ve zakkum ağacını görmüştür. Müşrikler onu yalanlamış, hattâ Ebu Cehil la'netlisi şöyle demişti: Hurma ve üzüm getirin bize. Hurma ile üzümü yemiş ve; işte biz böyle zukkûnı-lanınız, demişti, Bundan başka zukkûm bilmeyiz, demişti. İbn Abbâs, Mesrûk, Ebu Mâlik, Hasan el-Basrî ve bir başkası da böyle anlatmışlardır. Rü'yânın mi'râc gecesi gösterilen olduğunu söyleyenlerin hepsi, la'netlenmiş ağacın da zakkum ağacı olduğunu bildirmişlerdir. Bazıları da Ja'netlenmiş ağaçtan maksadın, Ümeyye oğulları olduğunu söylemişlerdir. Ancak bu garîbdir, zayıftır.

İbn Cerîr der ki: Bana Muhammed İbn Hasan kanalıyla... Sehl İbn Sa'd'den nakledildi ki; o, şöyle demiş : Rasûlullah (s.a.), falanca oğullarını minberinin üzerinde maymunlar gibi zıpladıklarını görünce bu, onun hoşuna gitmemiş sonunda onlar

gölerek ölmüşler. İşte bunun üzerine «Sana göstermiş olduğumuz rü'yâyı sâdece insanlar için bir imtihan kıldık.» âyeti nazil olmuş. Bu hadîsin senedi cidden zayıftır. Çünkü Muhammed İbn Hasan İbn Zebâle metruk bir râvîdir. Onun şeyhi de aynı şekilde tamamen zayıftır. Bu sebeple İbn Cerîr Taberî, burada mi'râc gecesinin kaydedildiğini ve mel'ûn ağacın da zakkum ağacı olduğunu söylemiştir. O, te'vîl ehlinin rü'yâ ve ağaç konusundaki te'vîlinde icnâ' bulunduğunu için bu görüşü tercîh etmiştir.

«Biz onları korkutuyoruz ama bu, onlara büyük bir azgınlık vermekten başka bir şeyi artırmıyor.» Biz kâfirleri azâb, ceza ve vaîd ile korkutuyoruz da bu; onların küfürde, sapıklıkta devam etmelerinden başka bir işe yaramıyor. Bunun sebebi, Allah'ın onları rüsvây etmesidir.[\[58\]](#)

İzahı

Onlar zakkum ağacı sözünü işitince, bunu alay konusu etmişler ve; Muhammed, cehenneminde yakıt olarak taşların kullanıldığını iddia ediyordu. Halbuki şimdi orada ağaç bittiğini söylüyor, demişlerdi. Böylece Allah'ı yeterince takdir edememişlerdi.

Çünkü Allah Teâlâ'nın, ateşin yakmayacağı cinsten bir ağaç yaratması imkânsız değildir. Meselâ Türk diyarında yaşayan bir canlı olan Semenderin yününden mendil yapılır. Kirlenince mendil ateşe atılır ve kiri gider. Ama mendil olduğu gibi kalır. Yani ateş onu yakmaz. Keza devekuşunun çakılları yuttuğunu ve bunun kendisine zarar vermediğini görürsünüz. Her ağaçtan ateşin yaratılmış olduğu halde onu ateşin yakmadığı görülür.

Bu nasıl caiz ise, ateşte de ağacın yaratılıp onu yakmaması caizdir. Mânâ şudur : Âyetler sırf kulları korkutmak için gönderilir. Bunlar dünyada azâb ile yani Bedir günü öldürme azabı ile korkutulmuşlar, âhirette ise zakkum ağacından görecekları azâbla korkutulmuşlardır. Ama her ikisi de onları etkilememişti^[59]

«Sana gösterdiğimiz rü'yâ ile ve Kur'an'da la'netlenmiş ağaçla sâdece insanları denedik». Müfessirlerin çoğunluğu; bu rü'yâdan maksadın Hz. Peygambere mi'râc gecesi gösterilen hârika ve âyetler olduğunu söylemişlerdir. İbn Abbâs der ki: Bu, Rasûlullah (s.a.) a mi'râc gecesi yani Kâ'be'den

Kudüs'e geceleyin götürüldüğü zaman bizzat gösterilmiş olan şeylerdir. Bunu Buhârî tahrîc eder. Saîd İbn Cübeyr, Hasan, Mesrûk, Katâde, İkrime, İbn Güreye ve diğerleri de böyle demişlerdir. Araplar derler ki: Ben gözümle bir rü'yâ gördüm. Rasûlullah (s.a.) bu rü'yâyı anlatınca bazıları inkâr etmişler ve yalanlamışlardı. İşte bu, insanlar için bir fitne ve deneme olmuştu. İhlâslıların da îmânı artmıştı. Bir topluluk; Hz, Peygamber ruhuyla mi'râca çıkarılmıştır, cesediyle değil, dedilerse de bu görüş zayıftır. Bir topluluk da dedi ki: Hz. Peygamberin iki mi'râcı olmuştur. Birisi, gözüyle vâki* olan mi'râctır ve uyanıkken olmuştur. Diğeri de uyurken vâki' olan rü'yâ şeklindeki mi'râctır. Denildi ki; Bu rü'yâ, Rasûlullah (s.a.) in Hudeybiye yılı Mekke'ye ashâbı ile birlikte girişini gördüğü rü'yâsıdır. Rü'yâsmda vaktinden önce Mekke'ye girmek için acele etmiş, ancak müşrikler ona engel olmuşlardı ve Medine'ye dönmüştü. İşte o yıl, Hz. Peygamberin Mekke'ye gireceğini söyleyip de müşriklerin engel olması neticesinde oraya girmemesi, bazıları için bir fitne nedeni olmuştu. Halbuki ertesi yıl Mekke'ye girmişti.

Ve Allah Teâlâ, «Allah, Rasûlünü hak gözüyle doğruladı.» (Fetih, 27) âyetini indirmişti. Denildi ki: Hz. Peygamber rü'yâsında Hakem İbn Ümeyye'nin Çocukların topun etrafında dönmeleri gibi döndüğünü görmüştür. Bu, onun hoşuna gitmemişti. Bir itirazcı; bu sûre Mekke'de nazil olmuştur, o iki vak'a ise Me-dîne'de cereyan etmiştir, diye itiraz ederse; ona şöyle cevâb verilir. Olayın, müşkil bir tarafı yoktur. Çünkü Hz. Peygamberin bu rü'yâyı Mekke'de görüp, sonra Medine'de tahakkuk etmesi uzak görülemez. Kur'an'da «La'netlenmiş olan ağaçla sâdece insanları denedik», buy-ruluyor. Yani zakkum ağacıyla. Nitekim Allah Teâlâ Saffât sûresinde bu ağacın niteliklerini belirtmiştir. Araplar hoş olmayan her yemeğe; la'netlenmiş yemek, derler. Bundaki imtihana gelince; Ebu Cehil: Ebu Kebşe'nin oğlu — Hz. Peygamberi kasdediyordu— sizi; yakıtı taşlar olan ateşle korkutuyor, sonra da orda bir ağacın biteceğini iddia ediyor. Halbuki siz de bilirsiniz ki ateş ağacı yakar, demişti. Denildi ki:

Abdullah İbn Zeb'arî; Muhammed bizi, zakkumla korkutuyor. Halbuki biz, zakkumun sâdece hurma ve

üzüm olduğunu biliyoruz. Ebu Cehil dedi ki: Ey câriye, gel beraber zakkûmlanalım. O üzüm ve hurma getirdi. Ve dedi ki: Ey topluluk, zakkumlarım. Çünkü bu, Muham-med'in sizi korkuttuğu yiyecektir. Onların cehennemde ağacın bulunmasına hayret etmeleri üzerine Allah Teâlâ bu âyeti inzal buyurdu. Eğer zakkum ağacı Kur'an'da nerede la'netlenmiştir? dersiniz, ben derim ki: Onu yiyen kâfirlerin la'netlendiği yerde o da la'netlenmiştir. Yoksa ağacın bir günâhı yoktur ki la'netlensin. Sâdece mecazî olarak onu yiyenlerin la'netlenmesi anlatılırken onun la'netli olduğu bildirilmiştir.[\[60\]](#)

61 — Hani meleklere demiştik ki: Âdem'e secde edin. Onlar secde etmişlerdi. Sâdece İblîs müstesna. Ve demişti ki: Çamurdan yaratmış olduğuna mı secde edeceğim?

62 — Benden üstün kıldığını görüyor musun? Eğer beni kıyamet gününe kadar te'hîr edersen; pek azı müstesna, onun soyunu emrim altına alırım, demişti.

Melekler ve Âdem

Allah Teâlâ, İblis Aleyhi'l-La'ne'nin Hz. Âdem'e ve onun soyundan gelenlere düşmanlığım hatırlatıyor. Bu düşmanlığın Âdem'in yaratılışına kadar varan çok eski kökleri olduğunu bildiriyor. Allah Teâlâ meleklerle Âdem'e secde etmelerini bildirmiş, onlar da tamamen secde etmişlerdir. Ancak İblîs, kendini daha üstün kabul ettiği ve Hz. Âdem'i küçük gördüğü için ona secde etmekten kaçınmıştı ve «Demişti ki: Çamurdan yaratmış olduğuna mı secde edeceğim?» Nitekim bir başka âyette de şöyle dediği ifâde edilir: «Ben ondan daha hayırlıyım; beni ateşten onu ise balçıktan yarattın.» (A'râf, 12).

İblîs Aleyhi'l-La'ne Allah Azze ve Celle'ye küfür ve cür'etle; «görü-vor musun?» diye soruyor. Cenâb-ı Hak ise ona hilimle bakarken İblîs şöyle devam ediyor : «Benden üstün kıldığını görüyor musun? Eğer beni kıyamet gününe kadar te'hîr edersen; pek azı müstesna, onun soyunu emrim altına alırım.» Ali İbn Ebu Talha; İbn Abbâs'ın onun zür-riyetinden pek azı dışında hepsine hâkim olurum, diye tefsir ettiğini, nakleder. Mücâhid ise; onları kuşatırım demek

olduğunu, söyler. İbn Zeyd; onları sapıtırım, diye mânâ vermiştir. Hepsi birbirine yakın ifâdelerdir. Manâ olarak şeytân şöyle demektedir : Görüyor musun benden üstün kıldığın kimseleri. Eğer bana kıyamet gününe kadar fırsat verirsen, ben onun soyundan pek azı müstesna hepsini sapıklığa sürüklerim.[\[61\]](#)

63 — Buyurmuştu ki; Haydi git, onlardan her kim sana uyarsa; muhakkak cehennem sizin cezânızdır. Hem de tam bir ceza.

64 — Sesinle onlardan gücünün yettiğini yerinden oynat. Atlılarınla ve yayalarınınla onlara karşı haykırarak yürü. Mallarda ve çocuklarda onlara ortak ol. Ve vaadde bulun kendilerine. Şeytân ancak aldatmak için vaad eder onlara.

65 — Muhakkak ki Benim kullarım üzerinde bir hâkimiyetin yoktur senin. Vekîl olarak Rabbm yeter.

İblis Aleyhi'l-La'ne, Allah'tan bekletilmesini isteyince Cenâb-ı Allah ona: «Haydi git», seni bekleteceğim, buyurmuştur. Nitekim bir başka âyette şöyle buyurmaktadır: «Buyurdu ki: Şüphesiz sen ertelenenlerdensin. Bilinen gün gelene kadar.» (Hicr,

37,38). Sonra ona ve Adem'in soyundan ona uyanlara cehennemi va'dediyor ve buyuruyor ki: «Onlardan her kim sana uyarsa; muhakkak cehennem sizin cezânızdır. Hem de tâm bir ceza. Yaptıklarınızın cezası. Mücâhid; tastamam, diye tefsir ederken, Katâde; sizin üzerinize bollaştırılmış, hiç eksiltilmeyen bir ceza, diye tefsir etmiştir.

«Sesinle onlardan gücünün yettiğini yerinden oynat.» Denildi ki: Bu şarkıdır. Mücâhid ise; eğlence ve şarkıyla onları yerinden oynat, diye mânâ vermiştir. İbn Abbâs ise bu âyeti şöyle tefsir eder: Allah'a isyana çağıran her şey. Katâde de böyle demiştir. İbn Cerîr de bu görüşü tercih eder.

«Atlılarınla ve yayalarınla onlara karşı haykırarak yürü.» Onlara karşı atlılarını ve piyadelerinden oluşan askerlerini gönder...

Onlara gücün. yettiğince ordularını musallat et. Bu takdirî bir emirdir. Nitekim Allah Teâlâ Meryem sûresinde şöyle buyurur : «Bilmiyor musun ki, kâfirlerin üzerine; onları kışkırtan şeytânlar gönderdik. Şu halde sen, onlara kargı acele etme. Biz, onların günlerini saydıkça sayıyoruz.» (Meryem,

83,84). Onları zorladıkça zorlar ve götürdükçe götürürler. İbn Abbâs ve Mücâhid, «Atlılarını ve yayalarının onlara karşı haykırarak yürü.» kavlinden maksad; Allah'a isyan konusunda binekli ve yürüyen herkes, demiştir. Katâde ise şeytânın, cinlerden ve insanlardan atlıları ve yayaları bulunduğunu ve bunların onun emrine itaat edenler olduğunu söyler.(...)

«Mallarda ve çocuklarda da onlara ortak ol.» İbn Abbâs ve Mücâhid derler ki: Bu ifâde, şeytânın onlara Allah'a isyan konusunda harcamasını emrettiği şeyleri kasdetmektedir. Atâ ise bunun faiz olduğunu söyler. Hasan da; malın haramdan toplanıp harama harcanması olduğunu bildirir. Katâde de böyle der. Avfî ise; İbn Abbâs'tan naklen der ki: Şeytânın mallarda onlara ortak olması hayvanlarından yani Bahire, Sâibe ve Hâm gibi kendilerine haram kıldıkları şeylerdir. Dan-hâk ve Katâde de böyle derler. İbn-Cerîr ise; âyetin bütün bunları ihtiva ettiğini söyleyerek ta'mîm etmenin daha uygun olduğunu bildirir.

«Ve çocuklarda» Avfî; İbn Abbâs, Mücâhid ve Dahhâk'dan naklen bununla; zinadan doğma çocukların kaydedildiğini söyler. Ali İbn Ebu Talha ise İbn Abbâs'tan naklen onların bilgisiz yere, budalaca öldürdükleri çocukları olduğunu bildirir. Katâde ise Hasan el-Basrî'den naklen der ki; Allah'a andolsun ki onlar, mallarına ve evlâdlarına şeytânı iştirak ettirmişlerdir. Çocuklarını Mecûsî, Yahudi ve Hıristiyan yaparak İslâm boyasının dışında bir boyayla boyamışlar ve mallarından şeytâna bir bölüm tahsis etmişlerdir. Katâde'nin kendisi de aynı şekilde söylemiştir.

Ebu Salih İbn Abbâs'tan naklen der ki: «Mallarda ve çocuklarda onlara ortak ol.)» âyetinde kastedilen müşriklerin çocuklarına «Ab-dülhâris», «Abduşems» ve «Abdufûlân» gibi isimler vermeleridir.

İbn Cerîr der ki: Doğrulukta sözlerin en uygunu şöyle denmesidir : Allah'a isyan edilerek, Allah'ın hoşlanmadığı isimler takılarak, Allah'ın hoşnûd olmadığı bir başka dine girdirerek, annesi zina ederek, çocuğunu öldürerek veya diri diri gömerek ve buna benzer Allah'a isyan sonucu her dışiden

meydana gelen çocuğun doğumu için İblîs iştirak etmiş olur. Çünkü Allah Teâlâ, «Mallarda ve çocuklarda onlara ortak ol,» buyurarak, şirket ve ortaklık anlamını bir başka anlamla tahsis etmiştir. Öyleyse bu ortaklık, Allah'a isyan sonucu meydana gelen veya şeytânın emrine itaat sonucu doğan her haldir. İbn Cerîr Taberî'nin söylemiş olduğu bu ifâde bir tevcihtir. Selef-i Sâlihîn (Allah onlara rahmet etsin.) ortaklığı bazan şöyle tefsir etmişlerdir: Müslim'in Sahîh'inde İyâz'dan nakledilir ki; Rasûlullah (s.a.) şöyle buyurmuştur : Allah Azze ve Celle buyuruyor ki: Ben, kullarımı ha-nîfler olarak yarattım. Şeytânlar geldiler, onları dinlerinden döndürdüler ve benim kullarıma helâl kıldığım şeyi şeytânlar onlara haram kıldılar.

Buhârî ve Müslim'in Sahîh'inde Rasûlullah (s.a.) şöyle buyurur : Sizden biriniz ailesine yaklaşmak istediği zaman; Allah'ın adıyla, Allah'ım, bizi şeytândan uzaklaştır. Şeytânı da bize verdiği yavrudan uzaklaştır, derse şayet bu sırada onun için bir evlâd takdir edilmişse, şeytân o yavruya ebediyyen zarar veremez.

«Ve va'dde bulun kendilerine.» Şeytân ancak aldatmak için vad'e-der onlara. Allah Teâlâ; hak hükmünü verdiği gün hakikat ortaya çıkınca İblîs'in şöyle dediğini haber veriyor : «İş olup bitince; şeytân dedi ki: Gerçekten Allah, size sözün doğrusunu söylemişti. Ben de size söz verdim ama sonra caydım. Sizi zorlayacak hiç bir gücüm de yoktu. Yalnız ben, sizi çağırdım, siz de geldiniz. O halde beni kınamayın kendinizi kınayın. Artık ben sizi kurtaramam, siz de beni kurtaramazsınız. Esasen daha önce, beni Allah'a ortak koşmanızı kabul etmemiştim. Doğrusu, zâlimlere can yakıcı bir azâb vardır.» (İbrâhîm, 22).

«Muhakkak ki Benim kullarım üzerinde bir hâkimiyetin yoktur senin.» Allah Teâlâ'nın mü'min kullarını desteklediğini, koruduğunu ve kovulmuş şeytândan kendilerini muhafaza ettiğini bu âyet-i kerîme haber vermektedir. Bunun için âyetin devamında «Vekîl olarak Rabbm yeter.» buyurulmaktadır. Koruyan, destekleyen ve yardım eden olarak İmâm Ahmed der ki: Bize Kuteybe... Ebu Hüreyre (r.a.) den nakletti ki, Rasûlullah (s.a.) şöyle buyurmuştur : Mü'min; şeytânlarını öylesine yorar ve

ezer ki, tıpkı sizden birinizin yolculukta devesini yorup ezdiği gibi.^[62]

66 — Rabbımız O'dur ki; lutfundan elde edesiniz diye gemileri sizin için denizde yüzdürür. Muhakkak ki O, sizin için Rahim olandır.

Sizin Rabbımız O'dur Ki

Allah Teâlâ kullarına denizde gemileri müsahhar kıldığı ve bunları kullarının faydasına halk ettiği için kullarına olan lutfunu hatırlatıyor. Gemilerin kolayca denizde yüzmesi sonucu iklimden iklime ticâretle dolaşarak kâr elde etmelerini sağlar. Bunun için Hak Teâlâ âyetin sonunda «Muhakkak ki O, sizin için Rahîm olandır.» buyurmaktadır. Yani Allah size bu lutfunu kendi keremi ve rahmetinden dolayı vermektedir.^[63]

67 — Denizde size bir sıkıntı dokununca; yalvardık-larınızın hepsi kaybolur. Ancak Allah kalır. Ama O, sizi kurtarıp karaya çıkarınca yüz çevirirsiniz. Ve insan zâten pek nankör olandır.

Allah Teâlâ; insanlara bir sıkıntı gelince Allah'a yalvardıklarımı ve O'nun dinine döndüklerini haber veriyor. Bu sebeple «Denizde size bir sıkıntı

dokununca; yaşıdıklarınızın hepsi kaybolur. Ancak O kalır.» buyurmaktadır. Yani Allah'tan başka ibâdet ettiğiniz her şey kalbinizden silinir gider. Nitekim aynı husus, Ebu Cehil oğlu İkrime için tahakkuk etmiştir. Mekke'nin fethedildiği zaman, Ebu Cehil oğlu İkrime Hz. Peygamberden kaçıp kurtulmak istemiş ve Habeşistan'a geçmek üzere deniz yolculuğuna çıkmış, bu sırada korkunç bir fırtına belirmiş. Bunun üzerine gemidekiler birbirlerine demişler ki: Bu fırtınanın geçmesi için yalnız ve yalnız bir tek Allah'a duâ edip yalvarmanız gerekir. Bunun üzerine İkrime kendi içinden şöyle demiş : Allah'a andolsun ki eğer Allah'tan başkası denizde fayda vermiyorsa, elbette ki karada da fayda vermeyecektir. Allah'ım Sana ahdim olsun, eğer beni bu fırtınadan kurtarırsan, gider elimi eline koyar ve onu Rauf ve Rahîm olarak bulurum muhakkak. Denizden kurtulmuşlar ve İkrime Rasûlullah'a dönüp gelerek müslümanlığı kabul etmiş ve iyi bir müslüman olmuş. Allah ondan razı olsun ve onu hoşnûd etsin.

«Ama O, sizi karaya çıkarıp kurtarınca yüz çevirirsiniz.» Denizde Allah'ın birliğini hatırlamanızı unuttur ve eşsiz olarak yalnız ve yalnız Allah'a duâ etmekten vazgeçersiniz.

«Ve insan zâten pek nankör olandır.» Onun seciyyesi böyledir. Nimeti unuttur, inkâr eder. Allah'ın korudukları müstesna.^[64]

68 — Kara tarafında sizi yere batırmasından veya başınıza taş yağdırmasından emîn mi oldunuz? Sonra kendiniz için bir vekil de bulamazsınız.

Allah Teâlâ buyuruyor ki: Karaya çıkmakla O'nun intikam ve azabından emîn mi oldunuz? Eğer Biz sizi kara tarafında yere batırır veya başınıza taş yağdırırsak. Taş ile karışık olarak yağmur yağar ve buna derler. Mücâhid ve başkaları böyle demiştir. Nitekim Allah Teâlâ : «Biz onların üzerine taş yağdırdık, ancak Lût'un ailesi müstesna. Onları seher vakti kurtarmıştık.» (Kamer, 34) buyurarak bu kelimeyi kullanmıştır. Bir başka âyette ise şöyle buyurur: «Ve onların üzerine balçıktan taş yağdırmıştık.» (Hıcr, 74). Ve yine bir başka âyette şöyle buyurmuştur : «Gökte olanın sizi yerin dibine

geçirmesinden güvende misiniz? O zaman yer; sarsıldıkça sarsılır. Gökte olanın başınıza taş yağdırmasından güvende misiniz? Benim uyarmamın nasıl olduğunu yakında bileceksiniz.» (Mülk, 16-17).

«Sonra kendiniz için bir vekîl de bulamazsınız.» Sizin üzerinizden bu taşı kaldırıp sizi ondan kurtaracak bir yardımcı da bulamazsınız.[\[65\]](#)

69 — Yoksa sizi tekrar bir kere daha oraya döndürüp üzerinize ortalığı yıkan bir fırtına göndererek, küfretmiş olmanızdan dolayı sizi suda boğmasından mı emîn oldunuz? Sonra Bize karşı sizi ta'kîb edecek birini de bulamazsınız.

Allah Teâlâ buyuruyor ki: Ey denizde Bizim birliğimizi kabul ettikten sonra karaya çıkınca geri dönenler, tekrar sizi denize geri döndürerek «üzerinize ortalığı yıkan bir fırtına gönderip küfretmiş olmanızdan dolayı sizi suda boğmasından mı emîn oldunuz?» Gemileri batıran ve ortalığı kasıp kavuran bir fırtına göndermesinden mi? İbn Abbâs ve diğerleri derler ki : kelimesi; gemileri kırıp batıran deniz rüzgârları, demektir. Bütün bunlar, sizin küfretmeniz ve Allah'tan yüz çevirmeniz nedeniyledir. «Sonra Bize

karşı sizi ta'kîb edecek birini de bulamazsınız.» İbn Abbâs; ta'kîb edekten maksadın, yardımcı olduğunu söyler. Mücâhid ise intikam alan bir yardımcı, yani sizden sonra sizin intikamınızı alan birisi, demek olduğunu ifâde eder. Katâde ise şöyle mânâ verir : Bu konuda bizi ta'kîb edecek hiç bir kimseden korkmayız.^[66]

70 — Andolsun ki Biz, Ademoğlunu mükerrem kıldık. Karada ve denizde taşıdık. Ve onları temiz nimetlerden rızıklandırdık. Yaratmış olduklarımızdan çoğuna onları üstün kıldık.

Âdemoğluntun Değeri

Allah Teâlâ Âdemoğluna değer verdiğini, ikram edip şereflendirdiğini, onu eri güzel şekilde ve mükemmellikte yarattığını haber veriyor. Nitekim bir başka âyet-i kerîme'de : «Doğrusu Biz insanı en düzgün ve güzel bir yaratışla yarattık.» (Tîn, 4) buyurmaktadır. Ayakları üzeri dikilip yürüyen ve eliyle alıp yiyen bir yaratılışla yarattık. İnsandan başka diğer hayvanlar dört ayağı üzere yürüyüp, ağzıyla yemek durumundayken; Biz onu eliyle yiyip ayağı üzeri yürüyen bir canlı kıldık. Ona kulak, göz

ve gönül verdik. Bütün bunlar sayesinde görür, anlar ve yararlanarak eşya arasında ayırım yapar. Eşyanın iyisini ve güzelini bilir, dinî ve dünyevî işlerinde neyin kendisinin zararına olduğunu anlar.

«Karada ve denizde taşıdık.» Karada; hayvan, katır ve at üzerinde taşıdık. Denizde de; büyük ve küçük gemilerde.

«Ve onları temiz nimetlerden rızıklı andır dik.)» Meyvelerden, ekinlerden. Etlerden, sütlerden. Ve daha çeşit çeşit rengi, tadı olan lezîz ve hoşlanılan şeylerden. Güzel manzaralardan ve her türlü değerli giyeceklerden. Kendileri için çeşitli türden, renkten, şekilden giyecekler verdik. Muhtelif iklimlerden, bölgelerden ve yörelerden yanlarına getirecekleri nızıklar ihsan ettik.

«Yaratmış olduklarımızdan çoğuna onları üstün kıldık.» Diğer yaratık türlerine ve canlılara üstün kıldık. Bu âyet-i kerîme delil getirilerek; insan türünün melek türünden üstün olduğu söylenir. Nitekim Abdürrezzâk der ki: Bize Ma'mer, Zeyd İbn Eslem'den naklen der ki: Melekler şöyle dediler: Ey Rabbımız; doğrusu Sen âdemoğluna dünyayı verdin.

Orada yer ve nimetlenirler. Bize dünyadan bir şey vermediğine göre, onun yerine âhireti ver, Ailah Azze ve Celle buyurur ki: İzzetim ve celâlim hakkı için, elimle yarattıklarımın soyundan sâ-lih olanları; kendilerine ol deyince olanlar gibi kılmam, asla. Bu hadîs bu şekliyle mürseldir. Ancak bir başka şekilde muttasıl olarak rivayet edilmektedir. Buna göre Hafız Ebu'l Kasım et-Taberânî der ki: Bize Ahmed İbn Muhammed... Abdullah İbn Amr kanalıyla Rasûlullah (s.a.) in şöyle buyurduğunu nakletti: Melekler dediler ki: Rabbımız; âdemoğularına dünyayı verdin. Orada yer, içer ve giyinirler. Biz Seni hamd ile tesbîh ettiğimiz halde ne yeriz, ne içeriz, ne de eğleniriz. Nasıl onlara dünyayı vermişsen bize de âhireti ver. Allah Teâlâ buyurdu ki: Elimle yaratmış olduğumun soyundan gelenlerin sâlihlerini; kendisine ol deyince olanlar gibi kılmam. İbn Asâkir, Muhammed İbn Eyyûb tankıyla... Enes İbn Mâlik'den nakleder ki; Rasûlullah (s.a.) şöyle buyurmuş : Melekler dediler ki: Rabbımız; Sen bizi de yarattın âdemoğullarmı da. Onları yemek yer, içecek içer, elbise giyer, kadın- . larla evlenir, hayvanlara biner, uyur ve istirahat eder

şekilde halket-tin. Bize bunlardan hiç birini vermedin. Dünyayı onlar için kıl, âhireti de bizim için. Allah Azze ve Celle buyurdu ki: Kendi elimle yaratıp ruhumdan üfürdüklerimi; ol deyip de oluverenler gibi kılmam, asla.

Taberânî der ki: Bize Abdan İbn Ahmed... Abdullah İbn Amr'dan nakletti ki; Rasûlullah (s.a.) şöyle buyurmuş : Kıyamet gününde Allah katında âdemoğullarından daha değerli hiç bir şey yoktur. Ey Allah'ın Rasûlü; melekler de mi? denilince; Rasûlullah buyurdu ki: Melekler de. Çünkü melekler güneş ve ay gibi ibâdete mecburdurlar. Bu hadîs gerçekten garîbdir.^[67]

İzahı

«Andolsun ki Biz, âdemoğlunu mükerrem kıldık.» Güzel suret, dengeli mizaç ve düzgün boy vererek şerefli kıldık. Akılla ayırdetme, konuşma ve anlatma, işaret ve çizgiyle meramını belirtme gücü, yeryüzünde geçinme yollarını ve çeşitli san'atlara başvurarak oradaki imkânlardan faydalanma yollarını öğrettik. Ulvî ve süflî sebep ve mü-sebbeblerle kendi faydalanna olan şeyleri öğrenmelerini sağlayarak şe-

refli kıldık. Ve daha buna benzer sayıya, hesaba gelmez şeylerle. Bunlar arasında İbn Abbâs'ın söylemiş olduğu şu ifâde dikkat çekicidir: Her canlı yiyeceğine kendisi uzanırken, insan yiyeceğini eliyle ağzına getirir.^[68]

71 — O gün bütün insanları imamları ile çağırırız. O gün kime kitabı sağından verilmişse.; işte onlar kitabları-nı okuyacaklar, kıl kadar zulüm olunmayacaklardır.

72 — Kim de burada kör ise âhirette de kördür. Yol bakımından da daha sapıktır.

Allah Teâlâ kıyamet gününden haber vererek, her ümmetin önderleriyle birlikte hesaba çekileceğini bildiriyor. Ancak burada geçen (dmâm» kelimesi üzerinde ihtilâf edilmiştir. Mücâhid ve Katâde derler ki: Peygamberleriyle birlikte hesaba çekilir, demektir. Ve bu Allah Teâlâ'nın : «Her ümmetin bir rasûlü vardır. Onlann rasûlleri gelince aralarında adaletle hükmedilir. Ve asla zulme uğratılmazlar.» (Yûnus, 47) kavli gibidir. Seleften bazıları dediler ki: Bu hadîs, ashabın şerefının büyük olduğunu gösterir. Çünkü onların imâmı Hz. Peygamberdir. İbn Zeyd der ki: Her

ümmeî peygamberlerine indirilmiş olan teşrîâtı hâvî kitablarıyla birlikte çağırılır, demektir. İbn Ce-rîr de bu görüşü tercih eder. İbn Ebu Necîh, Mücâhidden nakleder ki; o imâmdan maksadın kitabları olduğunu, söylemiştir. Mücâhid'in bu açıklamasıyla İbn Abbâs'm «O gün bütün insanları imâmıyla birlikte çağırırız.» Yani amellerini hâvî kitablara ile çağırırız, diye tefsir ettiğine dâir Avfî'nin rivayet ettiği görüşü kasdetmiş olması da muhtemeldir. Ebu'l-Âliye, Hasan, Dahhâk da böyle demişlerdir. Bu; en çok tercih edilen görüşdür. Çünkü Allah Teâlâ, «Ve Biz her şeyi apaçık bir kitapta saymışızdır.» (Yâsîn, 12) buyurmaktadır. Ve yine Kehf sûresinde şöyle buyurmaktadır: «Amel defteri ortaya konulduğunda suçluların onda yazılı olandan korktuklarını görürsün. Vah bize, eyvah bize, bu kitap nasıl olmuş da küçük büyük bir şey bırakmaksızın hepsini saymış derler. Çünkü bütün işlediklerim hazır bulurlar.» (Kehf, 49). Câsiye sûresinde ise şöyle buyrulur : «Her ümmeti diz üstü çökmüş olarak görürsün. Her ümmet kitabına çağırılır. Onlara denir ki: Bugün size işlediğinizin karşılığı verilecektir. Bu

kitabımız gerçekten sizin aleyhinize konuşuyor. Biz yaptıklarınızı şüphesiz bir bir kaydediyorduk.» (Câsiye, 28-29).

Bu ifadeler, Allah Teâlâ'nın bir ümmet hakkında hüküm verdiği zaman, o ümmetin peygamberini de getirmesini reddetmez. Çünkü peygamberin muhakkak onların yaptıklarına aleyhlerinde şehâdet-etmesi gerekir. Nitekim Hak Teâlâ şöyle buyurur : ((Yeryüzü Rabbının nuruyla aydınlanmıştır. Kitab konmuş ve peygamberlerle, şâhidler getirilmiştir.» (Zümer, 69) Nisa sûresinde ise şöyle buyrulur : «Her ümmetten bir şâhid kıldığımız ve onlara da seni şâhid getirdiğimiz zaman (bakalım) nice olacak?» (Nisa, 41).

Ancak burada imâm kelimesi ile kasdolunan; amellerin yazıldığı kitabdır. Bunun için Allah Teâlâ : «O gün bütün insanları imamları ile çağırırız.» buyurmaktadır. «O gün kime kitabı sağından verilmişse; işte onlar kitablarım okuyacaklar, kıl kadar zulüm olunmayacaklardır.» Onlar, yaptıkları sâlih amelden dolayı ferahlık ve sürür ile kitablarım okuyacaklar ve sevineceklerdir. Nitekim Hakka

sûresinde şöyle Duyurulmaktadır: «Kitabı sağından verilen : Alın kitabımı okuyun, doğrusu bir hesâblaşma ile karşılaşacağımı umuyordum, der. Artık o meyveleri sarkmış yüksek bir bahçede, hoş bir yaşayış içindedir. Onlara şöyle denilir: Geçmiş günlerde peşinen işlediklerinize karşılık afiyetle yeyin, için. Kitabı kendisine solundan verilen kimse : Kitabım keski bana verilmeseydi. Keski hesabımın ne olduğunu bilmeseydim.

Bu iş keski son bulmuş olsaydı. Malım bana fayda vermedi, gücüm de kalmadı, der.» (Hakka, 19-29).

«Kıl kadar zulüm olunmayacaklardır.» Daha önce (Nisa sûresi, kırk dokuzuncu âyetin tefsirinde) kelimesinin, çekirdeğin ortasında uzanan kıl olduğu belirtilmiştir.

Hafız Ebu Bekr el-Bezzâr bu konuda bir hadîs naklederek şöyle der : Bize Muhammed İbn Yamer... Ebu Hüreyre'den nakletti ki; Ra-sûlullah (s.a.), «O gün bütün insanları imamları ile çağırırız.» âyeti konusunda şöyle buyurmuştur : Onlardan birisi çağırılır, kitabı sağından verilir. Bedeniyle kendisine

destek sağlanıp yüzü akıttırılır. Başının üzerine parlak inciden bir tâç konur. Böylece arkadaşları arasına salıverilir. Onu uzaktan görürler ve derler ki: Allah'ım, bize de ondan ver ve bizi bu hususta kutlu kıl. O kişi yanlarına gelir ve kendilerine der ki: Müjdeler olsun size. Çünkü her birinize bunun gibisi var. Kâfire gelince; yüzü karartılır bedeni çekilir ve arkadaşları onu görürler, derler ki: Bundan —veya bu gibilerin şerrinden— Allah'a sığınınız. Allah'ım, bizi böyle yapma. O, yanlarına gelince derler ki: Allah'ım onu rezîl et. O da; Allah sizi uzak kılsın, çünkü her birinize bunun gibisi var, der. Sonra Bezzâr, bu hadîsin yalnız bu şekilde rivayet edilmiş olduğunu söyler.

«Kim de burada kör ise âhirette de kördür. Yol bakımından da daha sapıktır.» İbn Abbâs, Mücâhid, Katâde ve İbn Zeyd «Burada» kav-liyle, dünya hayatı kasdedildiğini, «kördür» kavliyle de Allah'ın âyet ve delillerini, hüccetlerini göremez denilmek istendiğini bildirmişlerdir. «Âhirette de kördür.» Aynı şekilde olur. Veya «yol bakımından da daha sapıktır.»

Dünyada olduğu gibi âhirette ise yolu daha sapıktır. Bu gibilerden AİJah'a sığınına^[69]

73 — Onlar sana vahyettiğimizden ayırıp başka bir şeyi Bize karşı uydurman için seni fitneye düşürmeye çalışırlar. O zaman seni dost edineceklerdi.

74 — Şayet sana sebat vermemiş olsaydık andolsun ki, az da olsa onlara meyledecektin.

75 — Ve o zaman Biz sana hayatın da kat katını, ölümün de kat katını tattırırdık. Sonra Bize karşı sana bir yardımcı da bulamazdın.

Allah Teâlâ; Rasûlünü —Allah'ın salât ve selâmı onun üzerine olsun—desteklediğini, te'yîd ettiğini bildiriyor. Azgınların hilesinden, kötülerin şerrinden koruduğunu ve onun işlerini kendisinin yönettiğini, ona yardımını kendisinin .üstlendiğini ve yaratıklarından hiç bir kimseye onu bırakmadığını, aksine onun velîsinin, hafızının, koruyucusunun, yardımcısının, destekleyicisinin, gâlib getiricisinin kendisi olduğunu, onun dinini ona düşmanlık edenlere üstün kılacağını, ona karşı çıkıp reddedenlere gâlib getireceğini, dünyanın doğusunda

ve batısında onu muzaffer kılacağını haber veriyor. Kıyamet gününe kadar Allanın pek çok salât ve selâmı onun üzerine olsun.^[70]

76 — Nerdeyse seni memleketten çıkarmak için zorlayacaklardı. O zaman senin ardından onlar da ancak çok az kalabilirler.

77 — Bu, senden önce gönderdiğimiz peygamberlerimize de bir kanundur. Sen Bizim kanunumuzda değişiklik bulamazsın.

Denilir ki: Bu âyet yahûdiler hakkında nazil olmuştur. Çünkü onlar peygamberler yurdu olarak Şam'a yerleşmesini ve Medine'de ikâmeti terketmesini bildirmişlerdi. Bu görüş zayıftır. Çünkü âyet Mekke'de nazil olmuştur, Medine'de ikâmet ise daha sonradır.

Denildi ki: Bu âyet Tebûk savaşı hakkında nazil olmuştur. Bunun sıhhati üzerinde durulması gerekir.

Beyhakî der ki: Hâkim... Abdurrahmân İtan Ganm'den nakletti ki: Bir gün yahûdiler Hz. Peygambere geldiler ve dediler ki: Ey Kâ-sım'm babası, eğer sen gerçekten peygamber isen Şam'a git. Çünkü Şam hem mahşer yurdu, hem de

peygamberler toprağıdır. Hz. Peygamber onların dediğini doğruladı. Tebûk savaşma girdi ve Şam'ı almak istiyordu. Tebûk'e ulaşınca Allah Teâlâ Benî îsrâîl sûresinden bazı âyetler indirdi. İşte «Nerdeyse seni memleketten çıkarmak için zorlayacaklardı...» âyeti bu sırada indi. Burada Allah ona Medine'ye dönmesini emretti ve buyurdu ki: Senin hayatın, ölümün oradadır. Ve oradan diriltileceksin. Bu hadîsin isnadına dikkatle bakmak gerekir. Hadîsin sahih olmadığı sarîhdir. Çünkü Hz. Peygamber Tebûk savaşına yahûdîler istediğı için çıkmamış, sâdece Allah'ın şu emrine uyarak savaşa çıkmıştır: «Ey îmân edenler; kâfirlerden size yakın olanlarla savaşın. Ve onlar sizde sertlik görsünler.» (Tevbe, 123). Keza aynı sûrede yer alan şu ilâhî emre imtisal etti: «Ey îmân edenler; Kitab verilmiş olanlardan; Allah'a da, âhiret gününe de inanmayan, Allah ve peygamberinin haram kıldığını haram saymayan ve Hak Dîni din edinmeyenlerle —boyun eğip kendi elleriyle cizye verinceye kadar— savaşın.» (Tevbe, 29), Tebûk'te, Mu'te'de ölen ashabının kısas ve intikamını almak için savaşmıştır. Allah en iyisini bilendir. Eğer sahih

ise Velîd İbn Müslim'in... Ebu Ümâme'den naklettiği şu hadîsin buna hamledilmesi gerekir. Hadîste Rasûlullah (s.a.) şöyle buyurur: Kur'an üç yerde indirildi: Mekke, Medine ve Şam. Velîd, Şam kelimesiyle Kudüs'ün kasdedildiğini söyler. Şam'ın Tebûk olarak tefsir edilmesi ise, Velîd'in dediği Kudüs tefsirinden daha güzeldir. Allah en iyisini bilendir.

Denildi ki: Bu âyet Kureyş'li kâfirler hakkında nâzû olmuştur. Onlar Hz. Peygamberi aralarından çıkarmak istemişlerdi. Allah Teâlâ bu âyetle onları tehdîd etti. Ve peygamberi Mekke'den çıkarırlarsa orada çok az bir süre kalabileceklerini bildirdi. Gerçek de böyle olmuştur. Onlar Hz. Peygambere eziyetlerini arttırdıktan sonra ancak Mekke'de bir buçuk sene rahat kalabilmişlerdir. Nihayet Allah onları ve peygamberini sözleşmeksizin Bedir'de karşılaştırmış ve onlara karşı üstünlük sağlayarak muzaffer kılmıştır. Rasûlullah onların seçkinlerini öldürmüş, güçsüzlerini esîr almıştır. Bunun için Allah Teâlâ «Bu, senden önce gönderdiğimiz peygamberlerimize de bir kanundur.» buyurmaktadır. Yani peygamberlerimizi inkâr edip ona eziyet edenler

hakkındaki kanunumuz budur: Peygamber onların arasından çıkar ve onlara azâb gelir. Eğer Rasûlullah rahmet elçisi olmasaydı, daha önce hiç bir kimsenin başına gelmeyecek şekilde onların başına musîbetler gelirdi. Bunun için Allah Teâlâ Enfâl sûresinde şöyle buyurmuştur : «Sen, onların arasında bulunduğun sürece Allah onları azâblandıracak değildir. Onlar mağfiret diledikleri sürece Allah onları azâblandırıcı değildir.» (Enfâl, 33).[\[71\]](#)

78 — Güneşin batıya yönelmesinden gecenin kararmasına kadar namaz kıl. Sabah vakti de. Zîrâ sabah vakti görülmesi gerekli bir ibâdettir.

79 — Geceleyin yalnız sana mahsûs olmak üzere te-heccüd namazı kıl. Umulur ki, Rabbm seni öğülmüş bir makama gönderiverir.

Namaz Kıl

Allah Teâlâ Rasûlü'ne farz kılınmış olan namazları vakitlerinde edâ etmesini emrederek buyuruyor ki: «Güneşin batıya yönelmesinden gecenin kararmasına kadar namaz kıl.» Güneşin batıya yönelmesi; batmasıdır, denilmiştir. İbn Mes'ûd, Mücâhid ve İbn Zeyd böyle der. Hüşeym,

Muğîre kanalıyla Şa'bî'den, o da İbn Abbâs'tan nakle-
der ki; güneşin batıya yönelmesi anlamına gelen
kelimesi, güneşin zevali demektir. Nâfi' bu rivayeti
Abdullah İbn Ömer'den nakletmiştir. Mâlik de
tefsirinde Zührî kanalıyla Abdullah İbn Ömer'den bu
rivayeti nakleder. Ebu Berze el-Eslemî de aynı görüşü
bildirir. Bu rivayet, İbn Mes'ûd ve Mücâhid'den de
menkûldür. Hasan, Dahhâk, Ebu Ca'fer el-Bâkır da
bu görüşü bildirmişlerdir. İbn Cerîr Taberî de bu
görüşü tercih eder. Buna delil olarak da Abd İbn
Humeyd kanalıyla... Câbir İbn Abdullah'tan naklettiği
şu hadîsi zikreder : Ben, Ra-sûlullah (s.a.) 1 ve
ashabından dileyenleri davet ettim. Yanımda ye-
meklerini yediler. Sonra güneş zevale erdiği vakit
çıktılar. Hz. Peygamber çıktı ve dedi ki ey Ebubekir
çık. İşte bu, güneşin batıya yöneldiği zamandır.
Sonra Taberî bu hadîsi Sehl kanalıyla Câbir'den aynı
şekilde rivayet eder. Buna göre bu âyet, beş vakit
namazın vaktinin girdiği anı belirtmektedir. Çünkü
güneşin batıya yönelmesi, gecenin karanlığına kadar
olan zamandır. Bazıları da; güneşin batışıdır, de-
mişlerdir. Öğle, ikindi, akşam ve yatsı namazı bu

âyetten alınmıştır. «Zîrâ sabah vakti görölmesi gerekli bir ibâdettir,» kavli de, sabah namazını kasdetmektedir.

Namaz vakitlerinin tafsilâtı; Rasûlullah'ın fiil ve sözlerinden tevâtür yoluyla nakledilen Sünnet-i Seniyye ile tesbît edilmiştir. Bugüne kadar müslüman halkın kıldığı namaz vakitleri de böyledir. Bunları sonrakiler Öncekilerden almışlardır. Her nesil bir öncekinden öğrenmiştir. Bu husus yerinde kayıdlıdır. Hamd, Allah'a mahsûstur.

«Zîrâ sabah vakti görölmesi gerekli bir ibâdettir.» A'meş, İbrahim kanalıyla Abdullah İbn Mes'ûd'dan; Ebu Salih kanalıyla da Ebu Hü-reyre'den nakleder ki; Rasûlullah (s.a.) bu âyet-i kerîme hakkında şöyle buyurmuştur : Onu gece melekleri ve gündüz melekleri seyrederler. Buharı der ki: Bize Abdullah İbn Muhammed... Ebu Hüreyre'den nakletti ki; Rasûlullah (s.a.) şöyle buyurmuştur :

Cemaatla namazın tek başına namaza üstünlüğü yirmi beş derecedir. Gece melekleriyle gündüz melekleri sabah namazında toplanırlar. Ebu Hüreyre

devamla der ki: İsterseniz : «Zîrâ sabah vakti görülmesi gerekli bir ibâdettir.» âyetini okuyunuz.

İmâm Ahmed der ki : Bize Esbât... Abdullah İbn Mes'ûd'dan, A'meş de Ebu Hüreyre'den nakletti ki; Rasûlullah (s.a.) bu âyet konusunda şöyle demiştir: Gece melekleri ve gündüz melekleri ona şâ-hid olur. Tirmizî, Neseî, İbn Mâce, her üçü birlikte Ubeyd İbn Esbât İbn Muhammed kanalıyla babasından bu hadîsi naklederler. Tirmizî ise, hadîsin hasen ve sahîh olduğunu söyler. Buhârî ve Müslim'in ifâdesine göre Mâlik kanalıyla Ebu Hüreyre'den nakledilir ki, Rasûlullah (s.a.) şöyle buyurmuş : Gece melekleri ve gündüz melekleri sizin peşinizden koşuşurlar. Sabah ve ikindi namazında toplanırlar. Sizinle beraber bulunanlar göğe çıktıklarında Allah Teâlâ sizi onlardan daha iyi bildiği halde meleklerine sorar ve kulumu ne durumda terkettiniz? buyurur. Onlar da : Onların yanına vardığımızda namaz kılıyorlardı, yanlarından ayrıldığımızda yine naniâz kılıyorlardı, derler. Abdullah İbn Mes'ûd der ki: Bekçiler sabah namazında buluşurlar. Bunlar göğe yükselirler, onlar

burada kalırlar. İbrâhîm en-Nehaî, Mücâhid, Katâ-de ve bir başkası da bu âyetin tefsirinde böyle demiştir.

İbn Cerîr Taberî'nin burada Leys İbn Sa'd kanalıyla... Ebu Der-dâ'dan naklettiği ve nüzul hadîsi diye bilinen hadîste Allah Teâlâ'nın şöyle buyurduğu belirtilir : Benden mağfiret dileyen var mı ki, onu bağışlayayım. Benden isteyen var mı ki ona vereyim. Bana duâ eden var mı ki fecir doğuncaya kadar ona icabet edeyim. Bunun için Allah Teâlâ : «Sabah vakti de. Zîrâ sabah vakti görülmesi gerekli bir ibâdettir.» buyurmaktadır. Gece melekleri ve gündüz melekleri ona şehâdet ederler. Bu hadîs fazlalığı bulunması sebebiyle münferiddir. Ancak Ebu Davud'un Sünen'inde aynı zâtın bu hadîsi yer almaktadır.

«Geceleyin yalnız sana mahsûs olmak üzere teheccüd namazı kıl.» Farz namazlardan sonra Allah Teâlâ ona gece namazı kılmasını emretmektedir. Nitekim Müslim'in Sahîh'inde vârid olduğuna göre, Ebu Hüreyre Rasûlullah'a farz namazlardan sonra en afdal namaz hangisidir? diye sorulduğu, Rasûlullah'm da; gece namazıdır, dediği belirtilir. Bu sebeple Allah Teâlâ farz namazlardan sonra yüce

Rasûlü'ne o günün gecesini de ikâme etmesini emretmektedir. Çünkü teheccüd namazı uykudan sonra olan namazdır. Alkame, Esved, İbrahim en-Ne-haî ve bir başkası daha; Arap dilinde bu kelimenin bilinen anlamı budur, demişlerdir. Yine Rasûlullah (s.a.) tan vârid olan hadîslerde Hz. Peygamberin uyuduktan sonra teheccüd namazı kıldığı İbn Abbâs, Âişe ve daha başka sahabe tarafından nakledilir. Nitekim bu husus yerinde genişçe anlatılmıştır. Hamd ve minnet Allah'a mahsûstur. Hasan el-Basrî ise der ki: Teheccüd namazı, yatsı namazından sonra kılman namazdır. Ve uykudan sonra kılınan namaza da hamledilebilir.

Ancak «Yalnız sana mahsûs olmak üzere» kavlinde ihtilâf vardır. Bazıları derler ki: Teheccüd namazının vâcib oluşu yalnız sana mahsûstur. Onlar teheccüd namazının Hz. Peygamber için vâcib olduğunu, diğer ümmet ferdleri için vâcib olmadığını söylerler. Bunu Avfî İbn Abbâs'tan rivayet eder. Bilginlerin iki görüşünden birisi Şafîî merhû: mun da iki görüşünden birisi budur. İbn Cerîr Taberî de bu görüşü tercih eder. Bazıları da derler ki: Geceleyin

namaz kılmak bahusus Hz. Peygamber hakkında nafiyledir. Çünkü onun gelmiş ve geçmiş günâhları bağışlanmıştır. Ümmeti için ise nafiye namazlarla günâhları bağışlanır. Mücâhid böyle der. Ahmed İbn Hanbel'in Müsned'inde Ebu Ümâme el-Bâhilî'den de böyle rivayet edilir.[\[72\]](#)

Makâm-ı Mahmûd

«Umulur ki Rabbın seni öğülmüş bir makama gönderi verir.» Sana emrettiğim bu fiilleri yap ki; seni kıyamet gününde bütün yaratıkların ve yaratıkları yaratanın övgüyle bahsedeceği bir makama çıkaralım. İbn Cerîr merhum der ki: Te'vîl ehlinin ekseriyyeti bu makamın, Hz. Peygamberin insanlara şefa'at etmek üzere çıkarılacağı makam olduğunu söylemişlerdir. O gün içinde bulundukları şiddetli ve dehşetli halin ağırlığından böylece Rabları onları huzura kavuşturacaktır.

Bize İbn Beşşâr... Huzeyfe'den nakletti ki; o, şöyle demiş: İnsanlar bir tepede toplanırlar. Gözler onlara sirayet eder, sesleri duyulur. Yaratıldıkları günde oldukları gibi çırlıçıplak, baş açık yalınayak huzurda durdurulurlar. Allah'ın izni olmadan hiç bir

nefis konuşamaz. Bu sırada; ey Muhammed, diye seslenilir. Hz. Peygamber der ki: Emrin başımla gözüm üstüne. Hayır Senin ellerindedir. Şer Senden uzaktadır. Senin doğru yola erıştirdiğin hidâyete ermiştir. Kulların Senin önünde Senin huzurunda ve Sana dönüktürler. Senden yine Sana dönüşten başka kurtuluş ve sığmak yoktur. Yücelerden yücesin, kutlusun Sen. Ey Beyt'in Rabbi, tesbîh ederim Seni. İşte Allah Azze ve Cel-le'nin zikrettiği övülmüş makam budur. Taberî daha sonra Bündâr kanalıyla... Ebu İshâk'dan bu ifâdeyi nakleder.

İbn Abbâs der ki: Bu «öğülmüş olan makam» şefaat makamıdır. İbn Ebu Necîh, Mücâhid'in böyle dediğini nakleder. Hasan el-Basrî de böyle demiştir. Katâde ise der ki: İlkin yerin yarıldığı kimse Hz. Peygamber'dir. İlk şefaat eden odur. Allah Teâlâ'nın : «Umulur ki Rab-bın seni övülmüş bir makama gönderiverir» kavlinden maksadın da bu makam olduğunu ilim ehli söylemişlerdir.

Ben derim ki: Allah Rasûlü (s.a.) nün —Allah'ın salât ve selâmı onun üzerine olsun— başkasında bulunmayan, eşi ve benzeri olmayan yüce değerleri

vardır. İlk defa onun için yer (kabir) yarılacak ve o binitli olarak Mahşere gelecektir. Hz. Âdem'in ve ondan sonra gelenlerin altında toplandıkları sancak onun sancağıdır. Durak yerinde ziyaretçileri en çok olan havuz onun havuzudur. En yüce ve en büyük şefaât, Allah katında onun şefaâtidir. O, yaratıklar arasında hüküm verip haklıyı haksızdan ayırd etmek için gelir. İnsanlar önce Âdem'e sonra Nuh'a, sonra İbrahim'e, sonra Musa'ya, sonra îsâ'ya yal-vardıktan sonra hepsi; ben bunun ehli değilim, derler. Nihayet Muhammed Aleyhisselâm'a gelirler. O; ben bunun içinim, ben bunun içinim, der. İnşâallah bu rivayeti mufassal olarak zikredeceğiz. Ayrıca Hz. Peygamber, cehenneme gönderilmesi buyrulan topluluklara da şefaât eder ve onları cehennemden geri döndürür. Ümmeti arasında hüküm veren ilk peygamber odur. Ümmeti ile birlikte Sırat köprüsünün üzerinden ilk geçeri odur. Cennette ilk şefaât edecek odur. Nitekim Müslim'in Sa-hîh'inde nakledildiğine göre; bütün mü'minler cennete onun şefaati sayesinde gireceklerdir. Cennete ilk giren odur. Onun ümmeti, diğer bütün ümmetlerden önce cennete girecektir.

Amelleriyle cennete erişeni-yen topluluklara şefa'at ederek derecelerinin yükselmesini sağlayacak odur. Cennetteki makamların en yücesi olan ((Vesile» nin sahibi odur. Vesile yalnız ve yalnız onundur, ona yaraşır. Allah Teâlâ âsîlere şefa'at için izin verdiğinde; melekler, peygamberler ve mü'minler şefa'at edeceklerdir. O ise Allah'tan başka sayısını kimsenin bilmediği yaratıklara şefa'at edecektir. Kimse onun gibi şefa'at edemeyecek ve şefâatta hiç kimse ona eşit olamayacaktır. Sîret kitabının sonunda geniş olarak ben bu hususu açıkladım. Hamd ve minnet Allah'a mahsûstur.

Şimdi de Makâm-ı Mahmûd (övülmüş makam) konusunda vârid olan hadîsleri zikredelim. Yardım ve tevfi'k Allah'tandır.

1- Abdullah İbn Ömer'in Hadîsi: İmâm Buhârî der ki: Bize İ's-mâil İbn Ebân... Âdem İbn Ali'den nakletti ki, o; Abdullah İbn Ömer'in şöyle dediğini duydum, demiştir : İnsanlar kıyamet gününde diz çökmüş olarak geçerler. Her millet peygamberim ta'kîb eder. Onlar; ey falan şefa'at et, ey falan bana şefa'at et, derler. Nihayet şefa'at sırası Hz. Peygambere

gelir. İşte Allah'ın Makâm-ı Mahmûd'a göndereceğini bildirdiği gün, o gündür. Bu hadîsi Hamza İbn Abdullah, babası kanalıyla Hz. Peygamberden nakletmiştir.

İbn Cerîr Taberî der ki: Bana Muhammed İbn Abdullah İbn Abd'ül-Hakem... Ubeydullah İbn Ebu Ca'fer'den nakletti ki, o; ben Hamza İbn Abdullah İbn Ömer'in şöyle dediğini duydum, demiştir : Abdullah İbn Ömer'den duydum ki Rasûlullah (s.a.) şöyle buyurdu : Güneş öylesine yaklaşır ki terler kulakların yansına kadar varır. Onlar bu durumdayken, Hz. Âdem'den yardım isterler. Hz. Âdem; ben bunun sahibi değilim, der. Sonra Musa'dan yardım isterler, o da böyle der. Sonra Hz. Muhammed'den yardım isterler. O mahlûkât arasında şefaet eder ve yürüyerek cennet kapısının halkasını tutar. İşte o gün Allah Teâlâ onu Makâm-ı Mahmûd'a gönderir. Bu hadîsi Buhârî, zekât babında Yahya İbn Bükeyr kanalıyla Leys İbn Sa'd'dan naklettikten sonra şu ilâveyi kaydeder : İşte o gün Allah Teâlâ Hz. Peygamberi Makâm-ı Mahmûd'a gönderir. Orada bulunan herkes onu övgüyle niteler. Buhârî

der ki: Bize Ali İbn Ayyaş... Câbir İbn Abdullah'tan nakletti ki; Rasûlullah (s.a.) şöyle buyurmuş : Ezan sesini duyduğun zaman; Allah'ım, bu, tamamlanmış davetin Rabbi, kılman namazın sahibi, Muhammed'e vesîle ve fazileti ver ve onu kendisine va'dettiğin Makâm-ı Mahmûd'a gönder, derse; kıyamet gününde benim şefaati onun üzerine helâl olur. Bu hadîsi Buhârî münferiden nakletmiştir, Müslim'de yoktur.

2- Übeyy İbn Kâ'b'ın Hadîsi: İmâm Ahmed İbn Hanbel der ki: Bize Ebu Âmir el-Ezdî... Übeyy İbn Kâ'b kanalıyla babasından nakletti ki; Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur : Kıyamet günü olduğu zaman, ben peygamberlerin imâmı ve hatibi olurum. Onların şefaati sahibi olurum. Bu, öğünme için söylenmemiştir. Bu hadîsi Tirmizî Ebu Âmir kanalıyla nakleder ve; hasen, sahîh hadîstir, der. İbn Mâce ise Abdullah İbn Muhammed kanalıyla Übeyy İbn Kâ'b'dan nakleder. Biz onun rivayetini, Kur'an'ın yedi harf olduğu konusunu açıklarken zikretmiştik. O hadîsin sonunda Hz. Peygamber şöyle buyuruyordu : Ben dedim ki: Allah'ım ümmetimi bağışla, Allah'ım ümmetimi bağışla. Üçüncüsü ise İbrahim

Aleyhisselâm dâhil mahlûkâtın hepsinin onu beklediği güne bıraktım.

3- Enes İbn Mâlik'in Hadîsi: Bize Müslim İbn İbrahim... Enes İbn Mâlik'den nakletti ki: Rasûlullah (s.a.) şöyle buyurmuştur : Mü'-minler kıyamet günü toplanırlar ve derler ki: Bize Rabbımızdan şefaât dileycek birisini bulsak. Bunun üzerine Hz. Âdem'e gelirler ve derler ki: Sen insanların atasısın, Allah onları senden yarattı, melekleri sana secde ettirdi ve her şeyin adını sana öğretti. Binâenaleyh sen, bizini şu yerimizde rahatlayabilmemiz için Rabbınm katında bize şefaât et. Hz. Âdem; ben burada sizin yanınızda yoğum, der ve haya ederek kendi günâhım zikreder Ve : Nuh'a gidin. Çünkü Allah'ın yeryüzüne göndermiş olduğu ilk Rasûl odur, der. Bunun üzerine onlar Hz. Nuh'a gelir, şefaât isterler. O, bilgisi olmadığı konularda Rabbından istediğini hatırlatarak utanır ve; ben burada sizin yanınızda yoğum, Rahmân'-ın dostu olan İbrahim Halüullah'a gidin, der. Ona gelirler. O ise; ben burada sizin yanınızda yoğum. Hz. Musa'ya gidin, o Allah'ın kendisiyle konuştuğu ve Tevrat'ı verdiği kuludur, der. Bunun

üzerine onun yanına gelirler. O da haksız yere ve cana can olmaksızın bir canı öldürdüğünü hatırlatarak Rabbından utandığını belirtir ve; ben sizin yanınızda yoğum, Allah'ın kulu, rasûlü, kelimesi ve ruhu olan îsâ'ya gidin, der. Onlar Hz. îsâ'ya gelirler. O da; ben, sizin yanınızda yoğum. Allah'ın gelmiş geçmiş günâhlarını bağışladığı Muhammed Mustafâ kuluna gidin, der. Onlar bana gelirler. Ben de Rabbımdan izin istemek üzere ayrılırım. Ben, Rabbımı görünce secdeye kapanırım. Allah, dilediği süreye kadar beni secdede tutar. Sonra bana buyrulur ki: Başını kaldır ve iste, verilirsin. Söyle dinlenirsin. Şefaât et, şefaât edilirsin. Ben bunun üzerine başımı kaldırıp bana öğrettiği hamd ile O'na hamdederim. Sonra şefaât ederim ve O bana bir sınır çizer, ben de onları cennete girdiririm. Sonra kendisine döner ve Rabbımı gördüğümde bir önceki gibi davranırım. Sonra şefaât isterim. O bana bir sınır çizer ve onları da cennete girdiririm. Sonra dördüncüye döner ve derim ki: Cehennemde Kur'an'ı hapsedenden başka kimse kalmadı, ona ebedî olarak cehennemde kalmak vâcib oldu. Enes İbn Mâlik-in

naklettiğine göre; Hz. Peygamber devamla şöyle buyurmuştur : La İlahe İllallah deyip de, kalbinde bir arpa ağırlığınca hayır bulunan herkes cehennemden çıkar. Sonra devamla; bir buğday ağırlığında kalbinde hayır bulunan kişi Lâ İlahe İllallah derse cehennemden çıkar, buyurmuştur. Bu hadîsi Saîd İbn Ebu Arûbe, Enes İbn Mâlik'den rivayet etmiştir. İmâm Ahmed İbn Hanbel Affân kanalıyla, Enes İbn Mâlik'den bu hadîsi uzun olarak zikretmiştir. (Bu hadîsin metni Bakara sûresi otuz üçüncü âyette yer almıştır)

İmâm Ahmed İbn Hanbel der ki: Bize Yûnus İbn Muhammed... Enes İbn Mâlik'den nakletti ki; Allah Peygamberi bana şöyle buyurdu demiştir : Ben ayakta ümmetimin Sırât'ı geçişini beklerim. Bu sırada îsâ Aleyhisselâm gelir ve bana der ki: Ey Muhammed, şu peygamberler geldiler, senden Allah'a duâ edip Allah'ın dilediği şekilde milletlerin arasında hüküm vermeni isterler. Çünkü onlar, içinde bulundukarı durumdan dolayı çok kederlidirler. Halk, boyunlarına kadar tere batmıştır. İnanan nezleye tutulmuş gibi, inanmayan da ölmüş gibidir.

Hız. Peygamber der ki: Sana dönünceye kadar beni bekle. Hız. Peygamber gider Arş'ın altında durur. Hiç bir seçilmiş meleğın veya gönderilmiş peygamberin karşılaşamayacağı şeylerle karşılaşır. Allah Azze ve Celle Cebrail'e vahyeder ki; Muhammed'e git ve ona söyle başını kaldırsın. İstedığı verilecek, şefaati etsin, şefaati kabul edilecek. Hız. Peygamber buyurdu ki: Ben ümmetime şefaati ettim. Doksan dokuz insandan birinin çıkmasını istedim. Nihayet Rabbım Azze ve Celle'ye sürekli gidip geldim ki, O'nun makamında her durdukça şefaati ettim ve Allah bana bunu "verdi. En sonunda da şöyle dedi: Ey Muhammed, Allah'ın yarattığı ümmetinden Allah'tan başka ilâh olmadığına bir gün bile sa-mîmiyetle şehâdet getirip bu şehâdetle ölen herkesi cennete girdir.

4- Büreyde'nin Hadîsi: İmâm Ahmed İbn Hanbel der ki : Bize Esved İbn Âmir... İbn Büreyde kanalıyla babası Büreyde'den nakleder ki; o, Muâviye'nin yanına varmış ve orada bir adamın konuşmakta olduğunu görmüş. Büreyde demiş ki: Ey Muâviye, bana konuşma izni verir misin? O; peki konuş — Muâviye onun da diğeri gibi konuşacağını

sanıyormuş— Büreyde demiş ki: Rasûlullah (s.a.) dan şöyle dediğini duydum : Ben kıyamet gününde, yeryüzünde bulunan ağaç ve çakıl sayısınca şefa'at etmek isterim. Büreyde demiş ki: Ey Muâviye, sen bunu istiyorsun da Hz. Ali (r.a.) onu istemiyor mu?

5- Abdullah İbn Mes'ûd'un Hadîsi: İmâm Ahmed der ki: Bize Arim İbn Fadl... Abdullah İbn Mes'ûd'dan nakletti ki; o, şöyle demiş : Müleyke'nin iki oğlu Hz. Peygambere gelip dediler ki: Annemiz kocasına ikram eder, çocuklarına şefkat ederdi. —Râvî müsâfirleri de zikrettiğini söyler— Ancak o câhiliyyet devrinde kız çocuğunu diri diri toprağa gömmüştü. Durumu nasıldır? Rasûlullah (s.a.) buyurdu ki: Anneniz cehennemdedir. Müleyke'nin iki çocuğu, yüzlerinde üzüntü ve nefret görülerek geri dönüp gittiler. Rasûlullah (s.a.) onların çağırılması emretti de çağırıldılar ve dönüşlerinde yüzlerinden sevinç ve sürür görölüyordu. Yeni bir şeyin olduğunu ümîd ediyorlardı. Rasûlullah (s.a.) buyurdu ki: Benim annem de sizin ikinizin annesiyle beraberdir. Münafıklardan bir adam dedi ki : Bu, onun annesine bir şey sağlamaz. Şu annesine bile faydası

dokunamayanın peşinden gidiyoruz biz de. Ansâr'dan bir kişi dedi ki: —ondan daha çok soru soran bir adam görmemiştim— Ey Allah'ın Rasûlü, Rabbin sana annen veya onların annesi hakkında bir şey va'detti mi? Râvî der ki : O, bir şeyi duymuş olabileceğini sanıyordu. Hz. Peygamber buyurdu : Ben Rab-bımdan ne bir şey istedim, ne de O beni bu konuda ümitlendirdi. Ben kıyamet günü Makâm-ı Mahmûd'a çıkarım. Ansâr'dan olan adam dedi ki: Ey Allah'ın Rasûlü, Makâm-ı Mahmûd da ne? Hz. Peygamber buyurdu ki: Makâm-ı Mahmûd şudur : Siz, anadan doğma çıplak, yalın ayak ve başı açık olarak getirildiğiniz zaman ilk elbise giydirilen İbrahim Aleyhisselâm olur. Allah Teâlâ : Dostumu giydirin, buyurur da ona beyaz bir örtü giydirilir. Sonra Arş'ın karşısına oturtulur. Sonra benim elbisem getirilir ve ben onları giyerim, onun sağında dururum. Orası kimsenin duramayacağı bir makamdır. Orada öncekiler ve sonrakiler bana gıpta ederler. Kevser'den Havz'a kadar uzanan bir ırmak açılır. Mûnafık dedi ki: Orada su sâdece kara çamur veya çakılların üzerinden akmıştır. Rasûlullah (s.a.)

buyurdu ki: Onun kara çamuru misktir, çakılları ise incidir. Mnafık dedi ki : Ben bugüne kadar kara çamur veya çakılların üzerinden akan bir suyun bitki yetiştirdiğini hiç duymadım. Ansr'dan olan kişi dedi ki: Ey Allah'ın Rasl : Onun bitkisi de olur mu? Hz. Peygamber buyurdu ki : Evet, altın kırbalar onun bitkisidir. Mnafık dedi ki : Ben, meyvesi olan ve kırbaç yapılan çok az bitki bulunduğunu duydum. Ansr'dan olan kişi dedi ki: Ey Allah'ın Rasl onun meyvası olur mu? Raslullah : Evet, rengi cevher rengindedir, suyu sütten ak, baldan tatlıdır. Ondan bir iim içen bir daha hiç susamaz. Ondan mahrum bırakılanı da bir daha hiç bir su kandırmaz. Ebu Dvd et-Taylis dedi ki: Bize Yahya İbn Seleme İbn Küheyl... Abdullah'tan şöyle dediğini nakletti: Sonra Allah Azze ve Celle şefaath için izin verir. Rh el-Kudüs olan Cebrail kalkar. Sonra Allah'ın Halli İbrhm kalkar. Sonra İs veya Ms —rv; hangisi olduğunu hatırlamıyorum, der— kalkar. Sonra dördüncü olarak peygamberimiz kalkar. Kendisinden başkasının daha fazla şefaath edemeyeceği biçimde şefaath eder. Allah Azze ve Celle'nin «Umulur ki

Rabbın seni övülmüş bir makama gönderiverir.» kavlinde bahis konusu ettiği Makâm-ı Mahmûd işte budur.

6- Kâ'b İbn Mâlik'in Hadîsi: İmâm Ahmed der ki: Bize Yezîd İbn Abdürrabbih... Kâ'b İbn Mâlik'den nakletti ki; Rasûlullah (s.a.) şöyle buyurmuş: Kıyamet günü insanlar kabirlerinden çıkarılırlar. Ben ve ümmetim bir tepe üzerinde bulunuruz. Rabbım Azze ve Celle bana yemyeşil bir kaftan giydirir. Sonra bana izin verilir, Allah'ın di-lediğince söylemek istediklerimi söylerim. İşte Makâm-ı Mahmûd budur.

7- Ebu Derdâ'nın Hadîsi: İmâm Ahmed der ki: Bize Hasan... Ebu Derdâ'dan nakletti ki; Rasûlullah (s.a.) şöyle buyurmuş : Kıyamet gününde kendisine secdeye kapanması için ilk izin verilen kişi ben olurum. Ve yine başını secdeden kaldırması için kendisine ilk izin verilen kişi de ben olurum. Önüme bakarım ve diğer ümmetler arasında kendi ümmetimi tanırım. Arkama bakarım aynı şekilde, sağıma bakarım aynı şekilde, soluma bakarım aynı şekilde tanırım. Adamın biri dedi ki: Ey Allah'ın Rasûlü, diğer ümmetler arasında kendi ümmetini nasıl

tanırırsın? Nûh peygamberin ümmetinden senin ümmetine kadar arada şu kadar ümmetler geçmiştir. Rasûlullah (s.a.) buyurdu ki: Onlar bembeyaz beneklidirler. Çünkü abdestin izinden tanınırlar. Aynı durum onlardan başkaları için mümkün değildir. Ayrıca onları kitaplarının sağ taraflarından verilmesinden tanırım. Soylarının önlerinden koşuşmasından onları tanırım.

8- Ebu Hüreyre'nin Hadîsi: İmâm Ahmed İbn Hanbel der ki: Bize Yahya İbn Saîd Ebu Hüreyre'den nakletti ki o, şöyle demiş : Hz. Peygambere bir et getirildi. Elin kol kısmı kendisine sunuldu —ki o kolu çek severdi— ondan dişiyle bir kere ısırıldı sonra şöyle dedi : Kıyamet gününde ben insanların efendisiyim. Bunun neden böyle olduğunu biliyor musunuz? Allah öncekileri ve sonrakileri bir yerde toplar. Seslenenin sesini onlara işittirir ve görmelerini sağlar. Güneş yaklaştırılır insanlar taşıyamıyacakları derecede ve tâkatlarının fevkinde üzüntü ve kedere garkolurlar. İnsanlar birbirlerine derler ki: İçinde bulunduğumuz durumu görmüyor musunuz? Ne durumda olduğunuzu farketmiyor musunuz?

Rabbımız Azze ve Celle'nin huzurunda bize şefa'at edecek birini aramıyor musunuz? İnsanlardan bir kısmı diğ'erine der ki: Bu babanız Âdem'dir. Hz. Âdem'e gelirler ve derler ki: Ey Âdem, sen insanlığın babasısm. Allah onları senin elinle yarattı ve ruhundan sana üfürdü. Emretti de melekler sana secdeye kapandılar. Öyleyse Rabbın huzurunda bize şefa'at et. İçinde bulunduğumuz hali görmez misin, ne durumda olduğumuzu farketmez misin? Âdem Aley-hisselâm der ki: Doğrusu Rabbım bugün bana öyle bir kızgınlıkla kızdı ki, ondan önce benzer hiç bir kızgınlıkla kızmamıştır ve bir daha da benzeri bir kızgınlıkla kızmayacaktır. Rabbım beni buğday ağacından nehyettiğ'i halde ben O'na isyan ettim. Vay nefsim, vay nefsim. Benden başkasına gidin, Nuh'a gidin, der. Hz. Nuh'a gelir ve derler ki: Ey Nûh, sen yeryüzüne gönderilmiş peygamberlerin ilkisin. Allah seni şükredici kul olarak nitelendirmiştir. Rabbının huzurunda bize şefa'at et. İçinde bulunduğumuz durumu görmez misin? Ne durumda olduğumuzu farketmez misin? Nûh Aleyhisselâm der ki: Rabbım bugün bana öyle bir kızdı ki, ondan önce hiç böyle

bir kırgınlıkla kızmadığı gibi bundan sonra da böyle bir kırgınlıkla kızmaz. Benim kavmimin aleyhinde yaptığım beddua sebebiyledir bu. Vay nefsim, vay nefsim, vay nefsim, der. Benden başkasına gidin, İbrahim Aleyhisselâm'a gidin.

Hz. İbrahim'e gelir ve derler ki: Ey İbrâhîm, sen Allah'ın nebisi ve yeryüzündeki dostusun. Rabbının huzurunda bize şefa'at et. İçinde bulunduğumuz durumu görmez misin? Ne durumda olduğumuzu farketmez misin? O der ki: Babbım, bugün bana öylesine kızmıştır ki, ondan önce böyle bir kıızıyla hiç kızmamıştır ve bundan sonra da böylesine kızmayacaktır. Şüphesiz ben üç kere yalan söylemişim. Ebu Hay-yân bunları hadîste zikretmiştir. (Bunlar; kavmine ben hastayım, o putu büyükleri kırmıştır demesi, devrinin hükümdarına hanımı için; bu bacımdır, demesi gibi söylediği gerçek olmayan sözlerdir.) Vay nefsim, vay nefsim, vay nefsim, der. Benden başkasına gidin, Musa'ya gidin. Hz. Musa'ya gelir ve derler ki: Ey Mûsâ, sen Allah'ın Rasûlü-sün. Allah risâleti ve seninle konuşmasıyla seni insanlardan üstün kıldı. Bizim için Rabbmdan

şefa'at iste. Ne durumda olduğumuzu görmez misin? Nasıl olduğumuzu farketmez misin? Mûsâ Aleyhisselâm onlara der ki: Rabbım, bugün bana öyle bir kızmıştır ki, ondan önce bu şekilde hiç kızmamıştır ve bundan sonra da hiç bir kimseye bu şekilde kızmayacaktır. Çünkü ben, öldürölmesi emredilmediği halde bir cana kıydım ve öldürdüm. Vay nefsim, vay nefsim, vay nefsim, der. Benden başkasına gidin, îsâ peygambere gidin. Onlar, Hz. îsâ'ya gelir ve derler ki: Ey îsâ, sen Allah'ın rasûlölün. Meryem'e attığı (bıraktığı) bir kelimesi ve O'ndan bir esintisin. Daha beşikte iken insanlarla konuşmuşsun. Binâenaleyh bize Rabbının katında şefa'at et, ne durumda olduğumuzu görmez misin, ne halde olduğumuzu farketmez misin? îsâ Aleyhisselâm onlara der ki: Doğrusu Rabbım, bugün bana öyle bir kızgınlıkla kızmıştır ki, ondan önce hiç kimseye böyle kızmadığı gibi, bundan sonra da böyle bir kızgınlıkla kızmayacaktır. Ancak Hz. îsâ günâhının ne olduğunu söylemez. Vay nefsim, vay nemsim, vay nefsim. Benden başkasına gidip, Muhammed Aleyhisselâm'a gidin, der.

Onlar Hz. Muhammed'e gelip derler ki: Ey Muhammed, sen Allah'ın rasûlüsün, peygamberlerin hâtemisin, Allah senin gelmiş geçmiş günâhlarını bağışlamıştır. Binâenaleyh bize Rabbının huzurunda şefa'at et, içinde bulunduğumuz durumu görmez misin, ne halde olduğumuzu farketmez misin? Ben; kalkar, Arş'ın altına gelirim ve Rab-bım Azze ve Celle için secdeye kapanırım. Sonra Allah bana bir kapı açar ve O'na güzelce hamd ü senada bulunmam için öyle şeyler ilham eder ki, benden önce hiç bir kimseye bu ilham kapısını açmamıştır. Bunun üzerine denilir ki: Ey Muhammed; kaldır başını. İşte, verilsin sana. Şefa'at et, şefâatın kabul edilsin. Ben derim ki: Ey Rabbım, ümmetim. Ey Rabbım, ümmetim. Bunun üzerine denilir ki: Ey Muhammed; ümmetinden hesabı olmayanları cennetin sağ kapısından içeriye koy. Onlar; aynı zamanda diğer kapılar konusunda insanlarla ortaklıklar. Sonra Hz. Peygamber buyurdu ki: Muhammed'in nefsi kudret elinde bulunan Allah'a andolsun ki; cennetin kapısının kanatlarından her birinin arası, Mekke ile Himyer veya Bahreyn arası kadardır. Ya da Mekke ile

Busrâ'nın (Şam civârında bir yer) arası kadardır. Bu hadîsi Buhârî ve Müslim tahrîc etmişlerdir. Müslim merhum der ki: Bize Hâkem İbn Mûsâ... Ebu Hüreyre'den nakletti ki; Rasûlullah (s.a.) şöyle buyurmuş : Kıyamet gününde ben, Âdem Aleyhisselâm'ın çocuklarının efendisiyim. Kendisine ilk kabir yarılacak (açılacak) olan benim. İlk şefa'at edecek olan benim. Şefaatinin başkalarına ulaştığı ilk kişi benim.

İbn Cerîr der ki: Bize Ebu Küreyb... Ebu Hüreyre'den nakletti ki; Rasûlullah (s.a.) a «Umulur ki Rabbin seni Övülmüş bir makama gön-deriverir.» âyeti sorulduğunda; bunun şefa'at olduğunu söylemiştir. İmâm Ahmed İbn Hanbel der ki: Vekî' ve Muhammed İbn Ubeyd... Ebu Hüreyre'den naklederler ki; Rasûlullah (s.a.) : Burada bahsedilen makam, ümmetime şefa'at edeceğim makamdır, demiştir.

Abdürrezzâk der ki: Bize Ma'mer, Zührî kanalıyla Ali İbn Hü-seyn'den nakletti ki; Rasûlullah (s.a.) şöyle buyurmuştur: Kıyamet günü olunca Allah yeryüzünü pamuk gibi atar. İnsanlardan hiç birine

ayağını basacağı yerden başkası kalmaz. Rasûlullah (s.a.) buyurdu ki: İlk çağrılan ben ve Rahmân'ın sağından Cebrail olacak. Allah'a andolsun ki ben, onu daha önce hiç görmemiştim. Diyeceğim ki: Rabbım, Senin kendisini bana elçi olarak gönderdiğini söyleyen işte budur. Allah Teâlâ; evet doğru söylemiştir, buyuracak. Sonra ben şefaate edeceğim ve diyeceğim ki: Ey Rabbım, kulların Sana yeryüzünün dört bir yanında ibâdet ettiler. Rasûlullah (s.a.) buyurdu ki: İşte Makâm-ı Mahmûd budur. Bu hadîs mürseldir.^[73]

80 — Ve de ki: Rabbım, beni doğruluk yerine koy. Ve doğruluk yerinden çıkar. Ve katından bana destekleyecek bir kuvvet ver.

81 — De ki: Hak geldi, bâtil yıkıldı. Muhakkak bâtil zâten yıkılacaktı.

İmâm Ahmed der ki: Bize Cerîr... İbn Abbâs'tan nakletti ki; o, şöyle demiştir: Hz. Peygamber Mekke'de bulunuyordu. Sonra hicret emri geldi ve Allah Teâlâ şöyle buyurdu : «Ve de ki : Rabbım, beni doğruluk yerine koy. Ve doğruluk yerinden çıkar. Ve katından bana destekleyecek bir kuvvet ver.»

Hasan el-Basrî, bu âyetin tefsirinde der ki : Mekke'li kâfirler Hz. Peygamberi öldürmek, bağlamak veya kovmak üzere komplo kurduklarında; Allah Teâlâ Mekke halkıyla savaşı murâd etti, peygamberine Medine'ye göç etmesini emretti. İşte Allah Teâlâ'mn «Ve de ki: Rabbım, beni doğruluk yerine koy. Ve doğruluk yerinden çıkar. Ve katından bana destekleyecek bir kuvvet ver.» kavliyle bunu kasdediyordu.

Katâde der ki: «De ki: Rabbım beni doğruluk yerine koy.» Yani Medine'ye koy. «Ve doğruluk yerinden çıkar.» Yani Mekke'den. Abdur-rahmân İbn Zeyd İbn Eşlem de böyle demiştir ki bu, sözlerin en meşhur olanıdır.

Avfî, İbn Abbâs'tan nakleder ki; o, şöyle demiştir : «Rabbım, beni doğruluk yerine koy.» Yani ölüme. «Ve doğruluk yerinden çıkar.» Yani ölümden sonra hayata. Daha başka sözler söylenmişse de, birincisi en doğru olanıdır ki; İbn Cerîr Taberî de onu tercih etmiştir.

«Ve katından bana destekleyecek bir kuvvet ver.» Hasan el-Basrî bu âyetin tefsirinde der ki: Rabbı ona

İran'ın mülkünü ve gücünü alıp kendisine vereceğini, Bizans'ın mülkünü ve gücünü alıp kendisine vereceğini va'detmişti.

Katâde de bu âyetin tefsirinde der ki : Hz. Peygamber bu dini ancak bir güçle hâkim kılabileceğini bilmiş ve Allah'ın kitabını ve farzlarını yerine getirmek, Allah'ın dinini hâkim kılmak için Allah'tan destek ve kuvvet istemiştir. Çünkü kuvvet, Allah'ın bir rahmetidir. Allah onu kulları arasında en seçkin olanlara verir. Eğer sultân olmasaydı, insanlar birbirlerine saldırır ve güçlüler güçsüzleri yerlerdi.

Mücâhid ise, «Ve katından bana destekleyecek bir kuvvet ver.» kavlini; açık bir hüccet, diye tefsir etmiştir. İbn Cerîr Taberî, Hasan el-Basrî'nin ve Katâde'nin görüşünü tercih etmiştir ki; tercihe şâyân olan da budur. Çünkü hakkın, gücü olmalıdır ki, ona karşı gelenleri ezsin, diretenleri bastırsın. Bu sebeple Allah Teâlâ Hadîd sûresinde şöyle buyurmaktadır : «Andolsun ki; peygamberlerimizi hüccetlerle gönderdik. İnsanların doğru hareket etmeleri için peygamberlere Kitâb ve mizanı indirdik. Pek sert olan ve insanlara birçok faydası olan demiri var ettik. Bu,

Allah'ın dini ve peygamberlerine görmeden yardım edenleri açığa çıkarması içindir. Doğrusu Allah Kavî'dir, Azîz'dir.» (Hadîd, 25). Hadîs-i şerifte de şöyle buyrulur : Muhakkak ki Allah Teâlâ, Kur'an ile dağıtmadığını sultân ile dağıtır. Yani sultân ile, fuhuşları ve günâhları önler. İnsanlardan bir çoğunu Kur'an ile kaçınmadıkları azgınlıklarını kaldırır. Bu kötülüklerdeki kuvvetli tehdidi ve ağır uyarıyı göstermektedir. Gerçek de böyledir.

«De ki: Hak geldi, bâtil yıkıldı. Muhakkak bâtil zâten yıkılacaktı.» Bu da Kureyş'li kâfirlere tehdîd ve uyarıdır. Çünkü Allah Teâlâ, içinde şüphe bulunmayan hakkı ve daha önce bilmedikleri gerçeği kendilerine getirmiştir. Bu gerçek, Allah'ın Kur'an'ıyla beraber gönderdiği ilim ve faydalı ameldir. Bâtıllarını yıkmıştır onların. Yerle bir etmiş, mahvetmiştir. Çünkü hak ile birlikte bâtil durup dayanamaz. «Halbuki Biz hakkı bâtilin üzerine salarız da onun beynini ezer. Bir de bakarsınız ki o, yok olmuştur.» (Enbiyâ, 18).

Buhârî der ki: Bize Humeydî... Abdullah İbn Mes'ûd'dan nakletti ki; o, şöyle demiş : Hz.

Peygamber Mekke'ye girdiğinde Allah evinin etrafında 360 tane dikili taştan put bulunuyordu. Elindeki çöple bu putlara dokunarak; hak geldi bâtil yıkıldı. Muhakkak ki bâtil 2âten yıkılacaktı, diyordu. Böylece Hak gelmiş bâtil da görölmez olmuştur. Ve bir daha dönmeyecektir. Bu hadîsi Buhârî ve bir başka yerde Müslim, Neseî, Tirmizî hepsi beraber Süfyân İbn Uyeyne kanalıyla Abdullah İbn Mes'ûd'dan rivayet ederler. Hafız Ebu Ya'lâ da rivayet eder ki; Câbir (r.a.) şöyle demiş : Biz Hz. Peygamber ile Mekke'ye girdik, Allah evinin çevresinde 360 tane put bulunuyordu. Allah'tan başka onlara tapılıyordu. Rasûlullah (s.a.) emir buyurdu da onlar yüzü üstü yıkıldı. Ve dedi ki: «Hak geldi bâtil yıkıldı. Muhakkak bâtil zâten yıkılacaktı.»^[74]

82 — Kur'an'da mü'minler için rahmet ve şifâ olanı indiririz. Zâlimler için ise ancak hüsrânı artırır.

Şifâ ve Rahmet Kaynağı Kur'an

Allah Teâlâ, Rasûlü Muhammed Aleyhisselâm'a indirmiş olduğu kitabından bahsediyor. Bu, önünden ve arkasından bâtilin sızmadığı, Hakîm ve Hamîd olan Allah tarafından indirilmiş olan Kur'an'dır.

«Kur'an'dan. mü'minler için rahmet ve şifâ olanı indiririz.» Mü'min-lerin kalblerindeki şek, şüphe, nifak, şirk, sapıklık, eğiklik gibi her türlü hastalıkları giderir Kur'an-ı Kerîm. Aynı zamanda o bir rahmettir, îmân ve hikmeti kazandırır. Hayırı taleb ettirir ve ona rağbeti te'mîn eder. Bu, ancak Kur'an'a îmân eden, onu doğrulayan ve bağlananlar için geçerlidir. Bunlar hakkında şifâdır ve rahmettir. Nefsine zulmeden ve böylece küfre dalan kişilere gelince; onların Kur'an'ı dinlemeleri yalanlarını, küfürlerini ve haktan uzaklaşmalarını artırmaktan başka bir şey sağlamaz. Bu musibetin nedeni, kâfirin küfrüdür. Yoksa Kur'an değildir. Nitekim Fussilet sûresinde şöyle buyrulur: «Biz bu Kur'an'ı yabancı bir dil ile ortaya koysaydık; âyetleri uzunca açıklanmalı değil miydi, bir Araba yabancı bir dille söylenir mi? derlerdi. De ki: Bu, mü'minlere doğruluk rehberi ve gönüllerine şifâdır. İnanmayanların kulaklarında ise ağırlık vardır ve onlara kapalıdır. Sanki bunlara uzak bir mesafeden sesleniliyor da anlamıyorlar.» (Fussilet, 44). Tevbe sûresinde ise şöyle buyrulmuştur : «Bir sûre indirilince, onlardan kimi: Bu, hanginizin îmânını

artırdı? der. îmân etmiş olanlara gelince; onların îmânını artırmıştır. Ve onlar birbirleriyle müjdeleşirler. Kainlerinde hastalık bulunanların ise, murdarlıklarına murdarlık katmıştır. Ve kâfir olarak ölmüşlerdir.» (Tevbe, 124-125). Bu konuda pek çok âyet vardır.

Katâde der ki: «Kur'an'dan mü'minler için rahmet ve şifâ olanı indiririz.» âyetinin mânâsı şöyledir: Mü'min onu duyunca ezberler, korur ve yararlanır. «Zâlimler için ise ancak hüsrânı artırır.» kavli hakkında da şöyle demiştir: Zâlim onu koruyup muhafaza etmez ve bu sebeple ondan faydalanmaz. Çünkü Allah Teâlâ bu Kur'an'ı mü'minler için şifâ ve rahmet kılmıştır.^[75]

83 — İnsana nimet verdiğimiz vakit, yüz çevirir ve yan çizer. Başına bir kötülük gelince de ümitsiz olur.

84 — De ki: Herkes yaratılışına göre hareket eder. Ve Rabbiniz kimin yol bakımından daha doğru olduğunu en iyi bilendir.

Allah Teâlâ insanın insan olması bakımından, eksikliklerle ma'lûl olduğunu haber veriyor. Ancak

bolluk ve sıkıntı hallerinde Allah'ın muhafaza ettiği insanların durumu müstesnadır. İnsanoğluna Allah sıhhat, mal, fütuhat, rızık ve zafer ihsan eder de istediğine kavuşturursa, insan Allah'a itâattan yüz çevirir ve yan çizer. Mücâhid der ki: kelimesi; bizden uzaklaşır, manasınadır. Ben derim ki : Bu âyet-i kerîme Allah Teâlâ'nın : «İnsana bir darlık gelince; yan yatarken oturur veya ayaktayken bize yalvarıp yakarır; Biz darlığını gi-derince başına gelen darlıktan ötürü bize hiç yalvarmamışa döner.» (Yûnus, 12) kavl-i celîli ile bu sûredeki şu âyete benzer : «Denizde size bir sıkıntı dokununca, yalvardıklarımız hepsi kaybolur. Ancak Allah kalır. Ama O, sizi karaya çıkarıp kurtarınca yüz çevirirsiniz.» (İs-râ, 67) İnsana musibetler, felâketler, kötülükler isabet edince de o; «Ümitsiz olur.» Başına gelen bu felâketten sonra bir hayır elde etmekten ve tekrar iyiliğe kavuşmaktan ümidini keser. Nitekim Hûd sûresinde de şöyle buyrulmakta idi: «Biz insana tarafımızdan bir rahmet tattırır, sonra onu geri alırsak; Andolsun ki o, pek ümitsiz, pek nankör olur. şayet başına gelen bir sıkıntıdan sonra ona bir nimet

tattı-rırsak: Kötülükler başımdan gitti, der, şımarır ve öğünür. Sâdece sabredip ele güzel ameller işleyenlere; işte onlara mağfiret ve büyük ecir vardır.» (Hûd, 9-11)

«De ki: Herkes yaratılışına göre hareket eder.» İbn Abbâs; kendi cephesine göre, diye tefsir etmiştir. Mücâhid ise; kendi durumuna ve tabiatına göre, demiştir. Katâde de; niyyetine göre, diye tefsir eder. İbn Zeyd ise; dinine göre, der. Bütün bu sözler, mânâ bakımından bir birine yakındır. Allah en doğrusunu bilir ya bu âyet müşrikleri tehdîd ve onları uyarı sadedindedir. Tıpkı Allah Teâlâ'nın şu âyeti gibi:

«İnanmayanlara de ki : Elinizden geleni yapın, biz de yapacağız. Bekleyin, biz de bekleyeceğiz.» (Hûd, 121-122). Bunun için Hak Teâlâ «De ki: Herkes yaradılışına göre hareket eder. Ve Rabbımız kimin yol bakımından daha doğru olduğunu en iyi bilendir.» Sizin mi yoksa Bizim mi? Allah, her amel sahibine ameline göre mükâfat verecektir. Muhakkak ki hiç bir şey O'ndan gizli kalacak değildir.[\[76\]](#)

85 — Sana rûhdan sorarlar. De ki; Rûh Rabbımın emrindendir. Ve size bilgiden ancak, çok azı verilmiştir.

Rûh

İmâm Ahmed der ki : Bize Vekf... Abdullah İbn Abbâs'ın şöyle dediğini nakletti: Ben, Medine'nin mer'alanında Hz. Peygamberle birlikte geziniyordum. O, bir hurma dalının üzerine dayanmıştı. Bu sırada yahûdîlerden bir topluluğa rastladı. Onlar birbirlerine dediler ki : Ona rûhdan sorun. İçlerinden birisi; sormayın, dedi. Abdullah İbn Mes'ûd der ki: Hz. Peygambere rûhdan sordular ve; rûh nedir ey Muhammed? dediler. Hz. Peygamber hurma dalma dayanmaya devam etti. Abdullah İbn Mes'ûd der ki: Öyle sanıyorum ki o sırada kendisine gelen vahiyde «Sana rûhdan sorarlar. De ki rûh, Rabbımın emrindendir. Ve size bilgiden ancak çok azı verilmiştir.» âyeti nazil oldu. Kendi aralanında yahûdîler şöyle diyorlardı : Biz size sormayın onu demiştik. Buhârî ve Müslim de bu hadîsi A'meş kanalıyla Abdullah İbn Mes'-ûd'dan rivayet ederler.

Buhârî bu âyetin tefsirinde Abdullah İbn Mes'-ûd'dan naklen der ki:

Ben Hz. Peygamber ile birlikte (Medine'nin) merasında dolaşıyordum. Hz. Peygamber bir hurma dalma dayanmıştı. O sırada oradan yahûdîler geçiyorlardı. Birbirlerine, ona ruhu sorun, dediler. Hz. Peygamber buyurdu ki: Sizi hoşlanmadığınız bir şeyi sormaya sevk eden sebep nedir? Kendi aralarında dediler ki: Sakın hoşlaşmayacağınız bir şeyle sizi karşılamasın. Sonra ona sorun deyip, rûh nedir? diye sordular. Hz. Peygamber biraz durdu ve hiç bir cevap vermedi. Ben Hz. Peygambere vahyin gelmekte olduğunu anladım ve yerimden kalktım. Vahiy nazil olunca Hz. Peygamber : «Sana rûhdan sorarlar. De ki: Rûh Rabbımın emrindedir. Ve size bilgiden ancak çok azı verilmiştir.» âyetini okudu. Bu ifâdeler ilk bakışta bu âyetin Medine'de inmiş olduğu izlenimini yaratmaktadır. Yahudiler Medine'de iken Hz. Peygambere rûhdan sordukları için, âyet orada nazil olmuştur, fakat sûre tamamen mekkîdir. Buna cevap olarak denilebilir ki: Bu sûre Mekke'de inmişse de, bu âyet ikinci kere Medine'de inmiş olabilir. Ya da

daha önce inmiş olan bir âyetle ilgili sorularına cevap niteliğinde yeniden vahyedilmiş olabilir. Bu âyetin Mekke'de nazil olduğunu gösteren deliller arasında aşağıdaki rivayetleri zikredebiliriz : İmâm Ah-med der ki: Bize Kuteybe... Abdullah İbn Abbâs'tan nakletti ki; o, şöyle demiştir : Kureyş'liler yahûdilere; bize bir şey verin de onu şu adama soralım, dediler. Yahudiler de; ona rûhdan sorun, dediler. Bunun üzerine onlar ruhu sordular ve bu âyet-i kerime nazil oldu : «Sana rûhdan sorarlar. De ki: Rûh Rabbımın emrindendir. Ve size bilgiden ancak çok azı verilmiştir.» Onlar dediler ki: Bize çok şey verildi. Çünkü Tevrat verilmiştir. Tevrat verilene ise pek çok hayır verilmiştir. İbn Abbâs der ki: Bunun üzerine Allah Teâlâ şu âyeti indirdi: «De ki: Rabbımın sözlerini yazmak için denizler mürekkebe olsa ve bir o kadarını da katsak, daha Rabbımın sözleri tükenmeden denizler tükenirdi.» (Kehf, 109).

İbn Cerîr Taberi der ki: Bize Muhammed İbn Müsennâ İkrime' nin şöyle dediğini nakletti: Ehl-i Kitâb Hz. Peygambere rûhdan sorduklarında Allah Teâlâ : «Sana rûhdan sorarlar. De ki: Rûh Rabbımın

emrindendir. Ve size bilgiden ancak çok azı verilmiştir.» Bunun üzerine Ehl-i kitâb dediler ki: O bize çok az bilgi verildiğini iddia ediyor halbuki Tevrat verilmiştir. Tevrat ise hikmettir. Kime hikmet verilmişse ona pek çok hayır verilmiştir. İkrime der ki: Bunun üzerine şu âyet-i celîle nazil oldu : «Eğer yeryüzündeki ağaçlar kalem olsa, denizler mürekkebe olsa ve yedi misli deniz daha yedekte bulunup yazılsa yine de Allah'ın sözleri bitmezdi. Muhakkak ki Allah Azîz'dir, Hakîm'dir.» (Lokman, 27).

Muhammed İbn İshâk bazı arkadaşları kanalıyla Atâ İbn Yessâr'-dan nakleder ki; o, «Size bilgiden ancak çok azı verilmiştir.» âyetinin Mekke'de nâzû olduğunu söylemiştir. Rasûlullah (s.a.) Medine'ye hicret edince yahûdî hahamları yanma gelip demişler ki: Ey Muhammed, bize ulaştığına göre sen, «Size bilgiden ancak çok azı verilmiştir.» di-yormuşsun. Onunla bizi mi yoksa kendi kavmini mi kasdediyorsun? Hz. Peygamber; hepsi kasdedilmiştir, demiş. Onlar demişler ki: Sen, bize Tevrat'ın verildiğini ve onda her şeyin açıklamasının bulunduğunu söylüyorsun değil mi? Rasûlullah (s.a.)

şöyle buyurmuş : Bu, Allah'ın bilgisinde pek az bir şeydir. Allah onu size vermiştir, eğer onunla amel ederseniz dosdoğru yolu bulursunuz. Bunun üzerine Allah Az-ze ve Celle «Eğer yeryüzündeki ağaçlar kalem olsa, denizler mürekkebe olsa ve yedi misli deniz de yedekte bulunup yazılsa yine de Allah'ın sözleri bitmezdi. Muhakkak ki Allah Azîz'dir, Hakîm'dir.» (Lokman, 27) âyeti nazil olmuştur.

Müfessirler burada rûh ile neyin kastedildiği konusunda ihtilâf etmişlerdir. Bu konuda bazı görüşler vardır :

1- Burada kastedilen; âdemoğullarının ruhudur. Avfî der ki: İbn Abbâs «Sana rûhdan sorarlar.» âyeti konusunda şöyle dedi: Ya-hûdiler Hz. Peygambere bize rûhdan haber ver. Bedende olan rûh nasıl azaba uğrar. Rûh Allah katmdandır, dediler. Bu konuda Hz. Peygambere hiç bir şey inmediği için onlara bir söz söyleyemedi. Bunun üzerine Cebrail gelip dedi ki: «De ki: Rûh, Rabbımın emrindendir. Ve size bilgidan ancak çok azı verilmiştir.» Hz. Peygamber onlara bu âyeti bildirince onlar dediler ki: Sana bu haberi kim getirdi? Hz. Peygamber; bunu Cebrail bana Allah

katından getirdi, dedi. Onlar ise; Allah'a andolsun ki sana bunu ancak bize düşman olan birisi getirmiştir, dediler. Bunun üzerine Allah Teâlâ : «De ki: Kim Cibril'e düşman olmuşsa, kahrolsun. Doğrusu bu kitabı Allah'ın izniyle senin kalbine indiren odur.» âyetini inzal buyurdu.

2- Denildi ki: Burada rûhdan maksad, Cebrail'dir. Bunu Kata-de söylerdi. Katâde, İbn Abbâs'm bunu saklamakta olduğunu bildirirdi.

3- Denildi ki: Burada rûh ile bütün mahlûkâtın kaderini tes-bît eden büyük bir melek kasdolunmuştur. Nitekim Ali İbn Ebu Tal-ha, Abdullah İbn Abbâs'ın bu âyetin tefsirinde ruhun melek olduğunu söylediğini, haber verir. Taberânî de der ki; Bize Muhammed İbn Abdullah... Abdullah İbn Abbâs'tan nakletti ki; o, şöyle demiştir : Ea-sûlullah (s.a.) in şöyle dediğini duydum : Allah Teâlâ'nın öyle bir meleği vardır ki; ona yedi göğü ve yerleri bir lokmada yut denilse; o, bunu hemen yapıverir. Onun tesbîhi; Seni olduğun gibi tenzih ederim, kavlidir. Bu hadîs garîb, hattâ münkerdir.

İbn Cerîr Taberî merhum der ki: Bana Aii... Yezîd İbn Semure kanalıyla Ebu Tâlib oğlu Ali (r.a.) den nakletti ki; o, şöyle demiştir : «Sana rûhdan sorarlar.» Rûh; meleklerden bir melektir. Onun yetmiş bin yüzü vardır. Her yüzünde yetmiş bin dil vardır. Her birinde yetmiş bin lûgat vardır. O, bütün bu lugatlarla Allah'ı teşbih eder. Allah onun her teşbihinden bir melek yaratır ve o diğer meleklerle birlikte kıyamete kadar uçar gider. Bu haber de hem garîb hem de acâibtir. Allah en iyisini bilendir. Süheylî Hz. Ali'den şöyle dediğini nakleder : Ruh, bir melektir. Onun yüz bin başı, her başında yüz bin yüzü vardır. Her yüzde yüz bin ağız vardır. Her ağızda yüz bin dil vardır. O muhtelif lugatlarla Allah'ı tesbîh eder. Süheylî der ki: Bununla kas-dedilen mânâ, meleklerden âdemoğlu şeklinde olan bir taifedir. Denildi ki: Bunlar öyle bir taifedir ki; melekler onları görmezler ama onlar melekleri görürler. Meleklerle karşı onların durumu, meleklerin âdemoğullarına karşı durumu gibidir.

«Rûh, Rabbımın emrindendir.» O'nun şânındandır. O, bunun bilgisini kendine ayırmıştır, size değil. Bunun için de «Ve size bilgiden ancak çok

azı verilmiştir.» buyurmuştur. Yani Allah'ın bilgisinden sizi haberdâr kıldığı miktar pek azdır. Allah Tabâreke ve Teâlâ'nın dilediğinden başka hiç bir kimse O'nun bilgisinden bir parçayı ihata edemez.

Âyetin mânâsı şöyle olur : Sizin bilginiz Allah'ın bilgisine göre pek azdır. Rûh konusunda sorduğunuz bu soru da Allah'ın kendisi için ayırdığı bilgilerdendir. Ve sizi bundan haberdâr kılmamıştır. Çünkü Allah, size kendi bilgisinden ancak çok az bir miktarını bildirmiştir. İnşâallah bu husus, Musa ile Hadr kıssasında gelecektir. Hadr bir serçeye bakmış, serçe geminin bir köşesine konmuş, gagasıyla denize uzanıp bir damla su içmiş. Hadr demiş ki: Ey Mûsâ, Allah'ın bilgisi karşısında senin, benim ve bütün mahlûkâtın bilgisi ancak şu serçenin denizden aldığı bir damla kadardır. Ya da buna benzer bir ifâde kullanmıştır. Allah'ın salât ve selâmı onun üzerine olsun. Bunun için Allah Teâlâ: «Ve size bilgiden ancak pek azı verilmiştir.» buyurmaktadır.

Süheylî der ki: İnsanlardan bazıları şöyle dediler : Burada sorulan soruya cevap verilmemiştir. Çünkü onlar, inâd biçiminde bir soru sormuşlardı. Bazıları

da derler ki: Bu âyette onların sorularının cevabı vardır. Süheylî bunu şöyle yorumlar : «De ki: Rûh Rabbımın emrindendir.» kavli ile kastedilen şudur : O Rabbının şeriatındandır. Bu şeriata girin. Ruhu bilmenin yolunun; ne fizikten, ne de felsefeden geçtiğini ancak şariat yoluyla ona ulaşılabileceğini haber vermektedir. Süheylî'nin sevkettiği bu yol ve tuttuğu bu mesleğe dikkat etmek gereklidir. Allah en iyisini bilendir. Sonra Süheylî; bilginler arasında ruhun nefisle aynı mı yoksa ayrı mı olduğu konusunda ihtilâf bulunduğunu zikreder ve der ki: Ruh, hava gibi latif bir varlıktır. Tıpkı suyun, ağacın damarlarında aktığı gibi rûh da bedende akar. Yine onun belirttiğine göre; meleğin cenine üflediği rûh, bedene ilişmesi ve övülecek veya yerilecek nitelikleri kazanması nedeniyle nefsin kendisidir. Çünkü nefis ya mutmainnedir veya kötüyü emreden emmâredir. Nasıl su, ağaç için hayat mesabesinde ise, sonra suyun karışması nedeniyle ağaç özel bir isim kazanırsa —meselâ üzümle su birleşir ve sıkı-lırsa ya taze rakı veya beklemiş rakı haline dönüşürse ve bundan sonra ona su denilmesi ancak mecaz yoluyla

mümkün olursa— aynı şekilde nefse de rûh denilmesi ancak bu şekilde mümkün olur. Keza rûh hakkında nefis ifâdesi ancak sonuçta olduğu şey nedeniyle kullanılabilir. Onun söylediğinin özeti şudur : Rûh, nefsin aslı ve maddesidir. Nefs ise rûh ve ruhun bedenle birleşiminden doğan neticedir. İşte bu bakımdan nefis ve rûh aynıdır, yoksa her yönden değil. Bu mânâ gerçekten güzeldir. Allah en iyisini bilendir. Ben derim ki: İnsanlar ruhun mâhiyyeti ve hükümleri konusunda çok söz etmişler ve bu hususta kitaplar te'lîf etmişlerdir. Bu konuda en iyi söz edenlerden birisi de «Rûh» adını verdiğini duyduğumuz kitabın müellifi Hafız İfan Mendehtir.^[77]

İzahı

îmâm Gazzâlî, kalb, rûh, nefis ve akıl terimleri hakkında şu bilgileri veriyor :

Kalb kelimesi iki mânâda kullanılır. Birincisi, insanın sol tarafında sol memenin altına doğru yerleştirilen çam kozalağı şeklinde bir et parçasıdır. Bunun içinde karıncık ve kulakçık diye anılan

boşlukları vardır. İçi siyah kan doludur. Ruhun madeni ve kaynağı orasıdır. Cis-mânî olan bu kalb, tababeti alâkadar ettiği ve bizim mevzûumuzla alâkası olmadığı için, ondan bahsedecek değiliz. Kalb, insanlarda, hayvanlarda ve ölülerde de vardır. Biz kalbden bahsettiğimiz ve «kalb» dediğimiz zaman, maksadımız bu değildir. Zîrâ bir çeşit et parçası olan bu kalb, bizim için mühim sayılmaz.

İkinci mânâsı, gözle görülmeyen rûhânî bir varlık olmasıdır. İşte İnsanın hakikati bu kalb-i ruhanîdir. İnsanda anlayan, âlim ve arif bu kalbdır. Hitâb, ikâb ve itâb edilen yine bu kalbdır. Bunun cismânî olan kalb ile alâkası vardır. Rûhânî olan kalbin, cismânî kalb ile alâkasını anlamakta çoklarının aklı hayretlere düşmüştür. Bu alâka, arzın cisim ile veya vasfin mevsûf ile veya âleti kullanan kimsenin âlet ile veya bir yerde oturan kimsenin o mekân ile olan alâkası gibi midir? Yoksa bir yolcunun veya kaptanın, gemi ile olan alâkası gibi midir? Bunda şaşırılmışlardır. Bu hususların izahını iki sebebe binâen mahzurlu görüyor ve bu yüzden izahından sarf-ı nazar ediyoruz.

Birincisi, bu ciheti açıklamak mükâşefe ilmi ile alâkalı olmalıdır. Halbuki biz bu kitabda mükâşefeden değil, muameleden bahsediyoruz.

İkincisi de, bunun hakikatim ortaya çıkarmak, ruhun esrarını açıklamayı gerektirir. Halbuki Rasûl-i Ekrem (s.a.) in konuşmadığı rûh hakkında başkasının laf etmeye hakkı yoktur.

(cKalb» dediğimiz zaman maksadımız, bu rûhânî kalbdır. Gayemiz hadd-i zâtında onun hakikatim bildirmek değil, belki vasıf ve hallerini anlatmaktır. Zâten muamele ilmi, onun hakikatim anlamaya değil, belki sıfat ve hallerini anlamaya muhtaçtır.

Rûh kelimesi de, bizim maksadımızla alâkalı olarak iki mânâda kullanılır.

Birinci mânâsı : Kaynağı, cismânî kalbin boşluğunda bulunan la-tîf bir cisimdir. Damarlar vasıtasıyla bedenin her tarafına yayılır. Görmek, duymak, koku almak ve benzeri duyularla hayat nurunun buradan a'zalara akması, odanın köşelerinde dolaştırılan lâmbadaki ışığın o köşeleri aydınlatmasına benzer. Zîrâ lâmbayı hangi köşeye getirsen orayı aydınlatır. Hayat; o köşede meydana

gelen aydınlık gibidir. Rûh ise lâmba gibidir. Ruhun yayılması ve batını hareketi, o lâmba gibi, ruhu da damarlar vasıtasıyla bedende dolaştırırlar. Tabîbler, «rûh» dedikleri zaman bu mânâyı kasdederler ki; kalb hareketinin yaktığı latîf bir buhar demektir. Bunu açıklamak, gayemizin dışındadır. Bununla alâkadar olanlar, bedeninin tedavisi ile uğraşan tabiblerdir. Allah'a yaklaştırmak için kalbin tedavisiyle uğraşan din tabiblerinin, bu ruhu açıklamakla alâkalan yoktur.

İkinci mânâsı: İnsanın görülmeyen, müdrik ve âlim olan bir parçasıdır. Nitekim kalbi ta'rîf ederken bir mânâ olarak bunu anlatmıştık. Allah Teâlâ'nın «Sana rûhdan sorarlar. De ki: Rûh, Rabbımın emrindendir.» (İsrâ, 85) buyurduğundan muradı da, bu rûhdur. Bu, acâ-ib bir emr-i Rabbanidir ki; bunun hakikatini akıl ve fehimlerin çoğu anlamaktan âcizdir.

Nefis kelimesi de iki mânâda kullanılır. Bizim gayemiz her iki mânâ ile de alâkalıdır.

Birinci mânâsı: İnsanda gazab ve şehvet kuvvetini toplayan unsurdur. Tasavvuf erbabı

ekseriya bu kelimeyi bu mânâda kullanır. Zî-râ onlar nefis demekle insanda kötü vasıfları toplayan bir aslı kasde-derler ve nefis ile mücâdele edip onu kırmak lâzımdır, derler. Nitekim Rasûl-ü Ekrem (s.a.) : Senin en büyük düşmanın, iki koltuğunun arasında seni kuşatan nefisindir, buyurmakla bunu kasdetmişür.

İkinci mânâsı: Kalb ve rûh kelimelerinde anlattığımız ikinci mânâdır ki; insanın hakikati da kendisi demektir. Fakat bu, nefis hallerinin ihtilâfı sebebiyle muhtelif niteliklerle vasıflanır. Meselâ emir ve irâde altına girip şehvetlere karşı koyabilmesi sayesinde sükûna kavuştuğu zaman, ona; «Nefs-i Mutmainne» denir. Nitekim bunlar hakkında Allah Teâlâ : «Ey huzur içinde, olan nefis, hoşnûd etmiş ve edilmiş olarak Rabbına dön,» (Fecr, 27-28) buyurmuştur. Şüphesiz birinci mânâdaki nefsin, Allah'a dönmesi düşünülemez. Zîrâ o nefis, dâima Allah'tan uzaklaştırıcıdır ve aynı zamanda şeytânın avânesidir. Ne zaman tâm mânâsıyla sükûna kavuşmaz ve fakat şehvetlere karşı nefsi müdâfaa eder ve ona karşı direnmeye çalışırsa; buna da «Nefs-i Lev-vâme» denir. Zîrâ sahibinin mevlâsına karşı

ibâdetindeki kusurundan dolayı sahibini yerer. Allah Teâlâ'nın : «Ve nedamet çeken nefse ye-mîn ederim ki.» (Kıyamet, 2) kavlinde bu nefis beyân buyurulmuştur. Şayet şehvî nefis ile muâraza etmez, şehvetlerin arzularına ve şeytânî yollara uyar giderse, buna da «Nefs-i Emmâre» denir. Nitekim Allah Teâlâ Yûsuf Aleyhisselâm'dan veya Azîz'in hanımından hikâye yolu ile : «Ve ben nefsimi temize çıkarmam. Çünkü nefis var şiddetiyle kötülüğü emredendir.» (Yûsuf, 53) buyurmaktadır. Bununla beraber kötülüğü emreden nefsin, birinci mânâda anlatılan nefis olduğunu söylemek de caizdir. Şu halde birinci mânâdaki nefis, son derece mezmûn, ikinci mânâdaki nefis ise makbuldür. Çünkü Allah Teâlâ'yı ve diğer mahlûkâtı bilen insanın zâtı ve hakikati demektir.

Akıl da, muhtelif mânâlarda kullanılmakla beraber bizi ilgilendiren yalnız iki mânâsıdır.

1- Eşyanın hakikatim bilmekten ibaret olan akıldır ki, kalbde bulunan ilim sıfatından ibarettir.,

2- «Akıl» denmekle, ilimleri anlayan mânâsı murâd olunur ki; o zaman da, kalbin kendisi olur.

Halbuki biz biliriz ki; her âlimin, bizatihi kendisi ile kadîm olduğu bir varlığı vardır. İlim, o varlığa giren bir vasıftır. Sıfat ise, mevsûfun aynısı değildir. Bazan akıl denir ve bununla bilen kimsenin vasfı murâd edilir. Bazan da akıl denilir ve idrâkin mahalli yani idrâk edenin kendisi kasdedilir. İşte Rasûl-ü Ekrem'in : Allah Teâlânın ilk yarattığı akıldır, buyurduğu akıl budur. Zîrâ ilim mânâsında olan akıl, a'râzdır. A'râz'ın bir mahalle ihtiyâcı olması ilk yaratılmasına ihtimâl bırakmaz. Mahallinin daha Önce ve hiç olmazsa kendisi ile birlikte yaratılması iktizâ eder. Aynı zamanda cevhersiz a'raz'a hitâb da mümkün değildir.^[78]

«Sana rûhdan (İnsanın bedeninin kendisiyle canlı kaldığı ve bedeni yöneten rûhdan) sorarlar. De ki: Rûh Rabbımın emrindendir.» Yani maddesiz olarak meydana getirilmiş olan varlıklardandır. Cesedinin uzuvları gibi bir esâstan doğmamıştır. Veya rûh, Rabbımın emriyle var olmuştur. O'nun var etmesiyle meydana gelmiştir. Bu cevap ancak ruhun kadîm mi yoksa hadis mi, olduğu takdîrindeki suâlin cevabıdır. Ve denildi ki: Rûh, bilgisini Allah'ın kendi

zâtına ayırdığı şeylerdendir. Rivayet edilir ki; yahûdiler Kureyş'lilere : Hz. Muham-med'e Ashâb-ı Kehf, Zülkarneyn ve rûhdan sorun, dediler. Eğer bunların hepsine cevap verir veya susarsa; o, peygamber değildir. Bir kısmına cevap verir bir kısmına cevap vermezse, o peygamberdir. Hz. Peygamber Ashâb-ı Kehf ve Zülkarneyn hakkında açıklamalarda bulunmuş, rûh konusunu mübhem bırakmıştı. Bu konu Tevrat'ta da müb-hemdir. Denildi ki: Rûh, Cibril Aleyhisselâm'dır. Denildi ki: Rûh, meleklerden çok büyük bir yaratıktır. Denildi ki: Rûh, Kur'an'dır. Rabbımın emrindendir, sözü ise Rabbımın vahyindendir, demektir. Ve size bilgiden pek azı verilmiştir. Size verilen bilgiden ancak duyularınız vasıtasıyla yararlanırsınız. Zîrâ aklın nazarî bilgileri elde etmesi, ancak cüz'î ihasalardan yararlanarak mümkün olur. Bunun için; hissini yitiren bilgisini de yitirmiştir, denmiştir. Bu sebeple duyularla kavranmayan ve durumları anlaşılmayan şeylerin çoğunu bilmek kendiliğinden mümkün değildir,. Bu da ruhun kendisini bilmenin imkânsız olduğunu, ancak arazlarıyla ona benzeyen şeylerden

onu ayırmanın mümkün olduğunu gösterir. Bunun için Allah Teâlâ, soruya verilen cevabı kısa kesmiştir. Tıpkı Musa'nın; âlemlerin Rabbi da kim? sorusuna karşılık olarak, O'nun bazı sıfatlarını zikretmesinde olduğu gibi. Rivayet edilir ki; Hz. Peygamber onlara bunu söyleyince yahûdîler dediler ki: Biz bu hitabın içerisinde miyiz? Hz. Peygamber; evet siz ve biz, dedi. Onlar; ne garîb durumun var. Bir an diyorsun ki; kime hikmet verilmişse, ona hayırdan pek çok şey verilmiştir, bir an da diyorsun ki; size bilgiden pek azı verilmiştir. Bunun üzerine; «Yeryüzünde bulunan bütün ağaçlar kalem olsaydı Allah'ın kelimeleri tükenmezdi...» âyeti nazil oldu. Böyle demelerinin sebebi kötü anlayışlarıydı. Çünkü insanî hikmet, beşerî takatin elverdiği nisbette. hayrı ve hakikati öğrenmeyi gerektirir. Hattâ insanın bu dünyadaki hayatını ve öbür .dünyasını düzenleyen esâsları öğrenmeyi gerektirir. Ama insanın bu bilgileri, Allah Teâlâ'nın sonsuz bilgilerine nisbetle pek azdır. Bu az bilgiyle iki dünyanın iyiliklerini elde eder. İnsana nisbetle bu bilgi çoktur, ama Allah'a nisbetle azdır.^[79]

«Rûh Rabbımın emrindendir.B Cumhur burada rûhdan maksadın, canlıda bulunan rûh olduğunu söylemiştir. Hz. Peygambere ruhun ha-kîkatı sorulduğunda, o; bunun Allah'ın emrinden bir emir olduğunu haber vermiştir. Yani bilgisini kendisine ayırdığı hususlardan, demektir. Ebu Hüreyre'den rivayet edilir ki; Hz. Peygamber, vefat ederken de rûh hakkında bir şey bilmiyordu. Eskiler de ruhun mâhiyetini idrâkten âciz kalmışlardır. Uzun yıllar ömürlerini rûh konusuna harcamışlardır. Buradaki hikmet, aklın; kendisine komşu olan bir yaratığı bilmekten ve idrâkten âci2 olmasıdır. Bu da gösteriyor ki akıl, yaratanını idrâkten daha çok âcizdir. Bunun içindir ki ruhun : Havaî, latîf bir cisimdir, canlının her parçasında vardır, şeklindeki tanım reddedilmiştir. Denildi ki: Rûh, büyük ve rûhânî yaratıktır, meleklerden daha büyüktür. İbn Abbâs'tan nakledilir ki; rûh, Cibril Aleyhissalâm'dır. Nitekim, «Onu Rûh el-Emîn senin kalbine indirmiştir.» (Şuarâ, 193,194) buyrulmuştur. Hasan el-Basrî'den nakledilir ki; rûh Kur'an'-dır. Onun delili de şu âyettir. «Böylece sana emrimizden bir rûh

indirdik.» (Şûra, 52) Çünkü Kur'anla kalbler hayat bulur. Rabbımm emrindedir ta'bîri; onun vahyindendir ve kelâmındandır, beşer kelâmından değildir, demektir. Rivayet edilir ki; Yahudiler Kureyş'lilere haber gönderip Peygamber'e Ashâb-ı Kehfi, Zülkarneyn'i ve ruhu sormalarını bildirdiler. Hepsine cevap verir veya hepsine cevap vermezse; peygamber değildir. Bir kısmına cevap verir bir kısmına cevap vermezse peygamberdir, dediler. Hz. Peygamber onlara iki hikâyeyi açıkladı ve ruhun durumunu nübhem bıraktı. Bu Tevrat'ta da mübhem bırakılmıştır. Bunun üzerine onlar, sorduklarına pişman oldular. Denildi ki : Suâl, ruhun yaratılmış olup olmadığı konusundaydı. «Rabbımın em-rindendir.» kavli ruhun yaratılmış olduğuna delildir ve onlara bir cevap teşkil eder. «Size bilgidен ancak pek azı verilmiştir.» kavimdeki hitâb ise umûmîdir. Rasûlullah (s.a.) dan rivayet edilir ki; Hz. Peygamber yahûdîlere bunu söyleyince; onlar : Bu hitâb yalnız bize mi aittir, yoksa sende bizimle beraber ona muhâtab mısın? dediler. Bunun üzerine Hz. Peygamber; biz ve siz, demişti. Hepimize ilimden

pek azı verilmiştir. Denildi ki: Bu hitâb, yalnızca yahûdîlere hâstır. Çünkü onlar dediler ki: Bize Tevrat verildi orda hikmet vardır, sen daha önce; kime hikmet verilmişse ona hayırdan pek çoğu verilmiştir, demiştin. Onlara denildi ki: Tevrat'ın bilgisi Allah'ın bilgisinin yanında pek azdır. Çünkü azlık ve çokluk İzafidir. Kula verilmiş olan hikmet, kendisi bakımından pek çok hayır ihtiva eder. Ancak Allah'ın bilgisi-"ne nisbet edildiği zaman bu, pek azdır.[\[80\]](#)

Denildi ki: Rûh, Kur'an'ın kendisidir. Çünkü Allah, ona «rûh» adını vermiştir ve kalblerin yaşaması ona bağlıdır. Denildi ki: Buradaki rûh, insanın yaşadığı ve tabiatına karışmış olan rûhdur. Bu, sözlerin en doğrusudur. Bir topluluk ruhun mâhiyeti hakkında konuştu.

Bir kısmı dediler ki; Rûh kandır. Görmez misin insan ölünce ondan yalnız kan çıkar. Bir topluluk; canlının nefesidir, dediler. Çünkü canlı nefesi tıkanınca ölür. Bir kısmı; rûh arazdır, dediler. Bir kısmı; rûh latîf bir cisimdir, insan onunla canlı olur, dediler. Denildi ki : Rûh; kendisinde aydınlık, güzellik, bilgi, yücelik ve bakanın birleştiği bir toplu

mânâdır. Görmez misiniz rûh bulunduğu zaman, insan bütün bu niteliklerle nitelenmiş olur. Rûh gidince, onların hepsi de gider. Hikmet sahipleriyle sûfilerin, ruhun mâhiyeti hakkındaki sözleri pek çoktur. Burası onların uzun uzadıya anlatılması gereken bir yer değildir. Sözlerin en doğrusu; ruhun bilgisinin Allah Azze ve Celle'ye havale edilmesidir. Ehl-i sünnet'in görüşü budur. Abdullah İbn Büreyde dedi ki: Allah Teâlâ rûh konusuna ne mukarreb bir meleş, ne de gönderilmiş bir peygamberi muttali' kılmamıştır. Çünkü âyette : «De ki: Rûh Rabbimm emrindendir.» buyuruluyor. Yani Rabbımın kendisine ayırdığı bilgilerdendir.[\[81\]](#)

Modern psikiyatrinin ruh ile ilgili görüşlerini ve tarihî gelişimini özetleyen A. Songar diyor ki:

Galenus ve Eflâtun zamanında bedende i'mâl edilen, fakat bedenden ayrı bir ruha inanılıyordu. Hazım kanalından giren gıdaların «ve-na portae» yoluyla karaciğere geçmesi neticesi burada «rûh» i'mal edilmekte idi. Bu rûh bütün venalarla vücûdu dolaşarak çeşitli bölgeleri besler, bir kısmı ise sağ ve sol kalbler arasındaki bölgeyi, septum'u aşarak sağ

kalbden sol kalbe geçer, burada akciğerlerden gelen ma-teriyel ile karışmak suretiyle bu tabiî rûhdan hayatî rûh meydana gelirdi. Tabiî ruhun arterler, kırmızı kan damarları içinde dolaştığı ve vücûdu ısıtmak gibi vital hizmetleri îfâ ettiği kabul ediliyordu.

İşte bu vital ruhun bir kısmı beyin kaidesine geçiyor, rete mira-bile (mucizevî ağ) adı verilen damar şebekesinde bir çeşit distillation'a, damıtılmaya tâbi tutuluyor, kafa kaidesinin deliklerinden gelen hava ile karıştıktan sonra «psişik pneuma» halinde beyin boşluklarında (ventriculus'larda) muhafaza ediliyordu. Kafatası açıldığı zaman müşahade edilen beyindeki nabız gibi atma hali de beynin, kafatasının müteaddid delikleri hâvî kaidesinden havayı çekebilmek için yaptığı aktif pompa hareketleri olarak tefsir ve telâkki edilmişti. Beyin boş-luklarındaki, ventriculus'lardaki bu psişik pneuma çevre sinirleri yoluyla duyu organlarına ve kaslara gönderilmekte ve bu suretle gerek hissî ve gerekse harekî fonksiyonlar îfâ edilmekte idi.

İskenderiye tababeti, Galen'in görüşlerine ilâveten, beyin boşluklarını, ventrikülleri önden

arkaya doğru üç kısma ayırmıştır. Bu üç boşluklu beyin ruhun mabedi olarak telâkki ediliyor ve birincisine «vestibulum», ikincisine «consistorium», üçüncüsüne ise «apotheca» adı veriliyordu. İntibaları toplayan, duyu fonksiyonları ile ilgili önbe-ym birinci boşluğa, icra organı, motor fonksiyonları îfâ eden arka beyin ise üçüncü boşluğa tekabül ediyordu.

Gregor Reich, 1504 senesinde yaptığı bir diagramla gene üç vent-rikül göstermiş, ön ventrikülün ön kısmına koku, işitme, tad alma gibi duyumları, arka kısmına ise hayâl kurma diyebileceğimiz «phanta-sia» ve «imagination» melekelerini yerleştirmiştir. Ön ventrikülü orta ventriküle bağlayan bir kısım vardır ve orta ventrikülde de düşünce, muhakeme yer almıştır. Arka ventrikül ise bir «hafıza deposu» halindedir.

XIX. yüzyılın başlarında, 1805 de, Viyanalı Franz Joseph Gall'in müşâhadeleri ile başlayıp, 1901 -1907 seneleri arasında büyük nörofizyolog Sherrington'un «uyarılabüen beyin maddesi» ni keşfetmesi ile «ruhî fonksiyonlar» beyin boşluklarından kurtulup bizzat

beyin maddesine oturtulmuş, böylelikle beyin de bir pompa, bir torba veya balon olmaktan kurtulmuştur.

Görülüyor ki, tâ Eflâtun devrinden ve İskenderiye tababetinden günümüze kadar gelen bir akım «soma» (beden) nın bir fonksiyonu olan tâli bir «psyche» (rûh) üzerinde durmuş ve müsbet ilimlerin, biyoloji ve psikoloji'nin normları içine giren, dolayısıyla «normal» sayılan birtakım fenomenleri inceliyegelmiştir.

Fakat, bu inceleme ve araştırmalar, insanların bazan bir çeşit sevgi, intuition veya hissetme ils, bazen de «anlaşılmaz olaylar» tarzında bizzat müşahade ederek gördüğü birtakım fenomenleri izah etmekten uzak kalmış, hattâ «paranormal» adını taktığı bu fenomenlere dokunmaktan dahî çekinmiş, çoğu zaman onları yok farzetmiş-tir. Ne çâre ki hâdiseler, gerçekler inâdçıdır ve arkamızı dönmekls yok olmazlar; aksine, kendilerini zorla kabul ettirirler. Bütün ilim adamlarına rağmen insanlar gene de en sevdikleri bir kimsenin bir anda ellerini dahî sürmekten çekinecekleri bir «cesed» haline gelmesine neyin sebep olduğunu, ondan neyin

eksildiğini sormaktan geri durmamışlardır. Şurada veya burada bir kimse içine doğan bir şeyin sonradan gerçekleşiverdiğini, bir başkasının ne düşündüğünü veya ne yaptığını hissediverdiğini görmüş, bunun sebebini, mekanizmasını düşünmüş, ancak, devirlerinin «ilim adamlarının» arkasını döndükleri bu hâdiseler asırlar boyu birtakım sihirbazların elinde halkı istismar vâsıtası olarak kalmıştır.

Paranormal fenomenlere dâir ilk aklî ve ilmî izaha insanlığın görüp göreceği en yüksek zekâ'da, büyük İslâm Peygamberi Hazrati Mu-hammed'de rastlıyoruz. Ebu Cehil elins bir mikdâr ufak taş alır, avu-cunu kapatarak : Peygambersen avucumda ne kadar taş var bil, diye sorar. Aldığı, asırlar sonra değerinden hiç bir şey kaybetmeyen cevap : Evvelâ sen kendin say, ben de bileyim... Ve ilâve eder : Bu bir ilimdir, bu ilmi bilen herkes de bunu bilir... İstenen ve izah edilmek arzu bu-yurulan şey şu idi: Birisi bir hâdiseyi veya eşyayı bilirse bu bilgi onun zihninden başkasına aktarılabilir. Bu, telepati'nin bugün, materyalist veya ruha inanan bütün çevrelerce kabul edilen bir izah şeklidir.

İslâm âlemi büyük mistiklerin menkıbeleri ile doludur. Buna karşılık engizisyonun karanlığından ve zulmünden kurtulmaya çalışan Batı dünyasında Rönesans ile birlikte bu konunun önemli temsilcilere kavuştuğunu görüyoruz. Meselâ İtalya'da Campanella, başka insanların fikirlerini hava vasıtasıyla idrâk eden süje'lerden bahsetmektedir. Occultisme (gizli ilimler) adı altında toplanan ve hâlâ sihirbazların inhisarında olan paranormal fenomenler XVIII. asırda Mesmer'-in kurduğu magnetisme animale okulu ile derli toplu bir hal almış, o zamana kadar dinî ve mistik yollarla, çok defa kendiliğinden zuhur eden fenomenler ilk defa tecrübî olarak elde edilir ve incelenir olmuştur. Böylece, Mesmer ve arkadaşları ve uyurgezerliğin kâşifi Puy-segur, Parapsikoloji'nin temellerini atmışlardır. Manyetizmanın ilim çevrelerine kabul ettirilmesi için yapılan çeşitli mücâdelelerle hemen hemen bir asır bir zaman geçmiş ve nihayet İskoç hekimi Braid'in uykuyu manyetizörlerden farklı bir yolla elde ederek hipnotizmayı keşfetmesi, bu metodu ilim çevrelerine de kabul ettirmeye yol açmıştır.

XIX. asrın ortalarında Amrika'dan Avrupa'ya-yeni bir akım sirayet eder : ispritizma. New York'da, Hydesville'de, çocuk denecek yaşıta iki genç kız, Fox hemşireler bu akımın yaratıcısı oldular. Dönen masalar, celseler esnasında beliren darbelerle rûhlann konuşması, birçok medyumluk iddiaları XIX. yüzyılı hayli meşgul etmişti. Nihayet 1882 de İngiltere'de bu mevzu üzerinde çalışmak gayesiyle «Society for Psychical Research» (SPR) isimli bir cemiyet kuruldu. Bu cemiyetin kuruluşu parapsikoloji için bir dönüm noktası oldu. Devrin birçok tanınmış ilim adamı bu cemiyetle ilgilendi. Hattâ büyük psikolog Bergson, bir süre SPR'e başkanlık bile yapmıştır. Bir taraftan hipnoz ilim çevrelerince kabule mazhar olur ve Charcot, Bernheim, Babinski gibi büyük hekimler hipnozu bir metod olarak kullanmaya başlarken, hipnoz zemininde tezahür eden clairvoyance, telepati gibi tezahürler pek ihtiyatla karşılanıyor, hattâ pozitivizm ve materyalizm baskısı altında red dahi ediliyordu. Psikoloji, bu ilk gelişme devrelerinde paranormal fenomenlere tamamen arkasını döndü. Hele Freud psikanalizi,

hipnozu da sahneden uzaklaştırdınca parapsikoloji konularına karşı ilim adamlarının dikkati büsbütün yok oldu,

Duke Üniversitesi profesörlerinden Rhine'ın istatistik metodları-nı geliştirerek paranormal hâdiseleri normal, yani medyum diye şöhret yapmamış kimseler üzerinde incelemesinden sonra yeni bir çığır açıldı. Bugün dünyanın dört tarafında gerek üniversiteler, gerekse üniversite dışında inanılır, itimâd edilir, ilmî haysiyeti olan kişilerin kurduğu topluluklar, araştırma cemiyetleri, parapsikoloji ile yakından meşgul olmaktadır. Birçok üniversitelerde, parapsikoloji konularında doktora tezleri kabul ve teşvik edilmektedir.

Parapsikoloji bu gelişmeler içinde iken, kendisine karşı ortaya atılan birçok ciddî kritiklere de cevap vermek durumunda idi Bunlan şöyle toparlayabiliriz :

1) Farapsikolojik fenomenler diğer ilmî fenomenlerle aynı sınıfa sokulamadıkları gibi, bilinen tabiat kanunlarının esâslarına uygun olarak izah da edilemezler; hattâ bu kanunlar paranormal fenomenlerin mevcudiyeti iddialarını dahî nakzederler.

Bu itiraz bütün hâdiselerin, vâkıların tanındığı, tekmil tabîat kanunlarının bilindiği noktasından hareket etmekle esasen sakattır. Fizik kanunlarının mâhiyetlerini tanırsak onlara isnâd edilen «değişmezlik» den çok uzak olduklarını hemen görürüz. Aslında bu kanunlar müşahede edilen. bazı vakıalardan çıkarılan neticelerin teşmilinden ibarettirler ve bu görüşle, birer istatistik sonuç olmaktan ileri gidemezler. Bu çeşit genellemelerin matematik kanunlarında dahî her zaman geçerli olmadığını, bir hududa kadar carî olan bir kanuniyetin o noktadan itibaren ortadan kalktığını şu misâlde gösterebiliriz : Matematikte, kendisinden başka bir sayıya tâm olarak bölünemiyen sayılara «asal sayı» dendiği ma'lûmdur. Bir milyara kadar olan bütün asal sayılar bilindiği halde, dâima asal sayı veren bir formül bulma gayretleri bu-'güne kadar neticesiz kalmıştır. ($N^2 - n + 41 = \text{asal sayı}$) formülü l'den 40'a kadar bütün sayılar için doğru netice vermiştir, (n) yerine l'den 40'a kadar hangi sayıyı koyarsak çıkacak olan sonuç kendinden başka hiç bir sayıya bölünemez. Ancak ($n = 41$) olduğunda artık

asal sayı çıkmamaktadır, ($n^2 - 79n + 1604 = \text{asal sayı}$) formülü ise ($n = 79$) a" kadar geçerlidir. Görülüyor ki pozitif ilimlerde «tektan tüme gidiş» yani «genelleştirme» metodu ile kesin neticelere varılamamaktadır.

Belirsizlik prensibi ile bu-kanunların karşısına dikilmiş olan He-isenberg, «öyle bir noktaya varmış bulunuyoruz ki, hakikat bir duman halinde kayboluyor; madde parmaklarımızın arasında kayıyor.» demektedir. Kâinatın hesaplanan yoğunluğu 10—30 gr/cc dır. Yani, milyon kere yüz milyon kilometre küptük bir hacme ancak bir gram madde düşer, o da varsa!... Madde kendisine yaklaşıldıkça yok olmakta, elektron seviyesine inildiği zaman ise ortada bir enerji dalgasından başka bir şey kalmamaktadır. Bu ise fizikte bir dualizme, tıpkı biyolojideki rûh —beden ikilisi gibi bir madde— enerji ikilisine sebebiyet vermiştir. Artık fizikte zerrelere ve dalgalan hemzaman (senkron) olarak işe karıştırmak gerekmektedir. Şimdiye kadarki fizik kanunlarını alt üst eden bu görüşü müsbet ilim rahatlıkla kabul etmiş, fakat bunun biyolojideki mukabili

diyebileceğimiz rûh - beden ikilemesine arkasını dönmüştür. Nasıl enerji maddenin bir mahsûlü değilse rûh da bedenin bir mahsûlü ve fonksiyonu olamaz.

2) İlim, bir fenomenin kimin tarafından, nerede ve ne zaman olursa olsun tekrarlanabilmesini ister. Paranormal fenomenlerin bu tarz tekrarlanabilmek imkânsızlığı bu fenomenleri ilmî tetkik dışında bırakmıştır. Halbuki, birtakım fizik hâdiseleri tekrârlayabilme imkânını bize veren, onlara âid dış şartlar ve kanuniyetleri tanımamız, tamamen bilmemizdir. Kaldı ki, aslında tekrârlanabilen hiç bir şey yoktur. Bir tecrübeyi tekrarlamaya giriştiğimiz anda onu müşahade eden bize, tecrübeciye kadar her şey ilk tecrübedeki halinde değildir. Zaman, dolayısıyla hâdiseler bir daha geri döndürülemez surette akıp gitmektedir. İstanbul'un Fatih Sultan Mehmed tarafından zabtı, tarihte bir defa olmuştur ve tekrarlanamaz; ama tarih bir ilim-se bu da ilmî bir vakıa ve bir gerçektir.

3) Bu tenkidlerden başka, meselâ bütün hâdiseleri duyularımıza inhisar ettiren ve bir

«duyular dışı idrâk» i, bütün aksi delillere rağmen kabul etmeyen kimselere rastlarız. Röntgen veya ültraviyole şualarının mevcudiyetini, onların birtakım vâsıtalarla tesbâtinden önce birisi iddia etse idi, bu da parapsikolojinin bir bahsi olarak «ilim dışı» ilân edilmeyecek mi idi? Gene bu itirazlar arasında «dine itibâr kazandıran yeni bir ığırın açılması» korkusu da yatmaktadır. Hiç korkmasınlar. Zâten modern fizik, kâinatın mekanik telâkkisini çoktan yıkmıştır. Maddelerin birbirini çekmesini izah için hiç bir mantıkî delil yokken, sâdece «eşyanın tabiatından» olarak peşinen kabul edilen bu çekim kuvvetinin bir an için aradan çıktığını tasavvur edersek, o anda bütün gezegenler, bütün yıldızlar dağılırken bütün atomlarda elektronlar ve çekirdek birbirinden kopacak, dünya atmosferini tutamaz olacak, dağ, taş, deniz, her şey savrulacaktır. Diğer taraftan, bu çekim kuvveti ile yıldızların Samanyolu merkezine, gezegenler ve dünyanın güneş merkezine, elektronların çekirdeğe düşmesine mâni olan şey, dönme hareketlerinden doğan santrifüj (merkezkaç) kuvvettir. Bu da, «isbât ihtiyâcı olmayan bir vakıa»

olarak kabul edilir. Ama bütün bu dönen kâinata ilk hareketi veren ve devam ettiren kuvvet çekildiği gün, zerreler birbirine doğru koşacaklardır. Artık dağılma bitecek, dönüş başlayacak, böylece elektron çekirdek üzerine düşerken dünya, ay, güneş, yıldızlar bir araya dürü-lecektir. Kur'an-ı Kerîm'de Allah şöyle buyuruyor : «O gün ki, Semâyı, kitablann sahifesini dürer gibi düreceğiz. İlk yaratışa başladığımız gibi, yine onu iade edeceğiz; üzerimize aldığımız bir vaaddir ki, muhakkak yapacağız» (Enbiyâ, 104)... Büyük fizikçi George Gamow bu iki ihtimâli şu sözlerle ifâde ediyor: «Biz içindeki her cismin pratik olarak bir nükleer bomba sayılabileceği bir dünyada yaşıyoruz. Çünkü, bütün maddelerin atom çekirdekleri, ya parçalanıp dağılabilir, ya da birbirleriyle birleşip kaynaşabilir. Ve her iki halde de korkunç mikdârda enerji bir anda serbest kalır.»

Milâttan sonra 1432 senesinde, Batılı din adamları arasında atın ağzındaki dişlerin sayısı hakkında bir tartışma başlamıştı. Hararetli münâkaşalar 13 gün durmadan, şiddetle devam etti. Bütün eski kitaplar, kayıtlar karıştırıldı ve oralarda o

zamana kadar hiç duyulmadık, harikulade allâmelikler gösterildi. 14 üncü günün başında, genç ve zekî bir rahip, kendisine de bir cümlecik söylemek için izin istedi; «Tartışmalardaki derin irfan ve ilmî hakikatleri bir tarafa bırakalım da bir at bulup ağzım açarak sayalım, bakalım kaç diş varmış!...» Bunun üzerine din âlimlerinin yüksek vekarları fena halde incinmiş oldu, rahibe hücum ettiler, hattâ onu dövdüler ve bu küstahın şeytâna uyarak yaptığı, mukaddes olmayan bir yoldan hakikatin bulunabileceği teklifini şiddetle reddedip genç rahibi aralarından kovdular. Günlerce süren münâkaşalardan sonra hepsi ittifakla «târihî ve teolojik deliller bulunmadığı için atın ağzında kaç diş olduğunun asla bilinemeyeceği» ne karâr verdiler.

Pek yakın bir geçmişte, bir fizik âlimimiz, insanların aya gitmelerinin mümkün olamayacağını ilim yoluyla isbât ediyordu. İtiraz götürmez delilleri şunlardı:

1- Bir füzeyi yerden bir santim kaldırarak dengede tutabilmek için gerekli hesaplar, bilinen matematik usûlleri ile, senelerce çalışılsa

bitirilemezdi. Füzeyi aya götürecek hesapların yapılmasına ise bütün insanlığın ömrü yetmeyecekti. Bugün elektronik hesap makineleri bu işi bir çırpıda halledivermiştir.

2- Belli bir hız aşılnca moleküller o hızla rezonans haline gelecek ve gerek füzenin, gerekse içindeki insanların maddeleri dağılacaktı. Dolayısıyla, böyle bir hıza insanın tahammülü imkânsızdı. Zamanın çürüttüğü bu çok akla yakın (!) delil ve iddia bir defa daha, buharlı tren ilk icâd edildiği zamanlarda ortaya atılmıştı. Odun ateşi ile ısınan sudan elde edilen buharla işleyen o zamanın lokomotifleri insanın dayanabileceği tasavvur edilen azamî hızla (!) gidiyordu... Bugün ışık hızının limit sür'at olduğu teorisi dahi yıkılmış, pekâlâ ışıktan daha yüksek hızların kâinatta mevcûd olduğu kabul edilmeye başlanmıştır.

Parapsikolojik sayılan vakıalar da böylece yavaş yavaş kendilerini ciddî- ilim çevrelerine kabul ettirmeye ve karşılarındaki tenkid, inkâr ve özellikle taassup duvarlarını yıkmaya başlamışlardır. Tıpta ve bilhassa fizyolojide tecrübe usûlünün kurulmasına

önderlik etmiş olan Claud Bernard, XIX. yüzyılın ortalarında şöyle sesleniyordu :

«İlim adamı, aramak keyfi için aramaz; hakikati, sâdece hakikati aramak için arar. İlim hiçbir şeyi yok etmez, dâima arar ve anlamadığı şeylere hiç şaşmaksızın, dimdik bakar. Bu şeyleri inkâr etmekle onları yok etmek mümkün değildir. İnkâr etmek, gözlerini kapayarak «ışık yoktur» demek gibidir. Böyle yapmak ise başını kuma sokarak tehlikeyi geçiştireceğini sanan deve kuşunun kuruntusuna benzer.»

Batı, hür düşüncenin yerleşmesi ve engizisyon devrinin artık çok gerilerde kalması ile bir taraftan pozitivizme ve diğer taraftan da bunun dışına çıkan ve «paranormal» denen hâdiseleri inceleyen her çeşit düşünce tarzına kapılarını açmış, hattâ bir yerde «sibernetik» bu ikisinin arasını bulma yolunda gayret eder dahi görünmüştür. Bugün, hiç değilse parapsikoloji ve paranormal fenomenlerin etüdü birçok ciddî üniversite ve ilim müessesesinde, yukarda da belirttiğimiz gibi, kendisine ma'kes bulmaktadır.

Hâdiseler artık inkâr edilebilir olmaktan çıkmıştır. Ancak tartışma, bunların izah tarzları ve sebepleri üzerindedir. Hâlâ rûh - beden münâkaşaları, monizm - düalizm çatışmaları devam edip gitmektedir.

Materyalist görüşten başka hiç bir düşünceye yer vermeyen sosyalist ülkeler de bu araştırmalardan kendilerini uzak tutamamışlardır. Muannid vakıalar orada da dikkatleri üzerine toplamış, mümkün mertebe materyalist izah tarzları içinde kalınmak suretiyle parapsikoloji çalışmaları yapılmaya başlanmış ve birçok kayda değer neticeye de varılmıştır.

Çok ilgi çekici sonuçlar veren bu çalışmalara kısaca bir göz atıp birkaç örnek vermek faydalı olacaktır.

Organizmayı psişik ve somatik fonksiyonları ile bir bütün olarak ele alan ve merkezî sinir sisteminin, bu bütünün faaliyetlerini düzenleyen en üst seviyelerinin çalışma kurallarını ortaya koyan «Şartlı Refleks Teorisi» nin kurucusu İ. P. Pavlov : «Milet'li Leucip-pus, asırlarca evvel, sebepsiz sonuç

olmadığını, her şeyin mutlaka bir sebebinin bulunduğunu söylüyordu. Ama çağımızda bile, animal organizmada kendiliğinden faaliyete geçen birtakım kuvvetlerin var olduğundan bahsedilmesine şaşmamak mümkün mü?» sözleriyle biyolojide materyalizmin müdâfaasını yapıyordu. Pavlov'a ve refleksolog-lara göre insan, düğmelerinin arasındaki irtibâtlan henüz bağlanmamış bir işaret tablosu veya sayfaları henüz boş bir defter gibi dünyaya gelir. Birtakım şartlanmalar, dış dünyadan alınan stimuluslar bu işaret tablosunda gerekli bağlantıları yapar, defterin sayfalarını yazılarla doldurur ve böylece insanın ruhî hayatı, davranışları, dış ortamdan gelen mesajlara karşı reaksiyon örnekleri şekillenir. Bu tablonun bağlantılarına veya defterdeki yazılan ise, belli şartlar altında ve uygun birtakım metodlarla, her zaman değiştirmek, yenilemek, kısacası, bir insanı programlamak mümkündür.

Böylece, katı bir materyalizmin dar çerçevesi içine sıkışıp kalmış olan Sovyetler Birliği'nde on sene kadar önce, Stalin devrinde, her türlü paranormal fenomene âit araştırma yapmak yasak, adetâ tabu

idi. Sovyet parapsikoloj isinin liderlerinden olan Edward Nau-mov bu perdeyi aralamış, bütün Sovyetler Birliğini dolaşarak dört yüz altmış konferans vermiş ve bundan sonra birçok ilim adamının bu işe girdiği görülmüştür. Şurasına da hemen işaret edelim ki, bunlar süpernormal veya paranormal olayları bizim anladığımız çizgide görmemekte ve bütün bu hâdiseleri, telepatiyi, kehânetleri, psikoki-nezileri, zihin kanunları ile izah ve isbâta çalışmaktadırlar.

1966 senesinde Kari Nikolaiev'in Moskova ile Sibirya arasındaki telepati tecrübelerinin, başarı ile sonuçlanmasından sonradır ki Sovyet halkı, «psi» den söz edildiğini duymaya başlamıştır.

1969 senesinde Nautilus, kutupları kaplayan kalın buz tabakasının altından geçer ve Amerikalıların bu seyahat sırasında başarılı telepati denemeleri yaptıkları haberi, bir Fransız gazetesinin manşetlerinden bütün dünyaya yayılır. Fizyolog Dr. Leonid Vasiliev 1960 da, radyonun icâdını anmak üzere toplanmış olan ve bir burjuva uydurması saydıkları «mental radyo» dan bahsedilmesini hiç

beklemeyen Sovyet ilim adamlarına karşı birtakım açıklamalarda bulunur.

Bu konuşmasında Vasiliev, Stalin rejimi altında bugüne kadar pek çok araştırma yaptıklarını fakat bunlardan hiç birini yayınlama-madıklarını açıklar. «Bugün Amerikan bahriyesi atomik denizaltıları Nautilus'da telepati denemeleri yapmaktadır» diyen Dr. Vasiliev, Leningrad Üniversitesi Fizyoloji Kürsüsü Profesörü, Sovyet Tıp Akademisi Muhabir Azası, Lenin mükâfatı hâmilidir. Bütün bu sıfatlarıyla Sovyet hiyerarşisi içinde son derece sayılan bir kişi olduğu için sözleri üzerinde ciddiyetle durmak gerekir ve bu konuşmalar ilgili makamların dikkatini çeker. Nautilus'da tecrübeler yapılmış mıdır, yapılmamış mıdır, bu hiç bir zaman açıklanmamış, ve. derin bir esrar perdesi arkasında kalmıştır ama, «duyular dışı idrâk'in altında yatan enerjinin keşfi, atom enerjisinin keşfi ile aynı değerdedir» diyen Vasiliev, o sene Leningard Üniversitesinde kurulan Parapsikoloji Enstitüsünün başına geçer. Bu enstitü, Hollanda'da devletin desteklediği ve yıllardır var olan «Psi Enstitüsü» dikkate alınmazsa, doğrudan doğruya

devlete dayalı dünyanın ilk ve tek parapsikoloji laboratuvarıdır. Bugün artık SSCB'de 20'den fazla, paranormal fenomenleri etüd için kurulmuş enstitü mevcûd olup, bunların 1967 yılı bütçelerinin 12 - 20 milyon ruble (21 milyon Amerikan doları) olduğu tahmîn edilmektedir.

Naumov telepati hakkında şöyle demişti: «Telepati, insanların arasında dâima mevcûddur. Muhtemelen biz telepati yoluyla bir grubun içindikilerinin düşüncelerinden haberdâr oluyoruz. Bu görüş, bir kimseyi birdenbire sevmemizi ve sevmememizi izah eder. İlim adamlarımız, duyular dışı idrâk hâdisesini objektif olarak etüd etmeye ve ölçmeye çalışmaktadırlar.»

19 Nisan 1966 da Novosibirsk'e inen bir uçakdan Moskova'nın. meşhur gazetecisi, tanınmış aktör Kari Nikolaiev çıkıyordu. Novosi-birsk'de Sovyetler, ilim adamları için bir şehir inşâ etmişlerdi: Akademgorodok (ilim şehri). Burada yaşıyanların yaş ortalaması 30, zekâ bölümleri (İ. Q) ise 130'un hayli üstünde idi. «Büyük Moskova-Sibirya telepati denemesi» ni gerçekleştirmek üzere buraya gelmiş

olan Nikolaiev, ilmî şüphecilğin bütün kaidelerine riâyet ederek bir denemeye girişmişti. Kendisi devamlı olarak, fevkalâde şüpheci üç ilim adamının kontrolü altında bulunuyordu. Sibirya'da hemen hemen vakit gece yarısı iken Nikolaiev, tâm bir gevşeme ve rahatlık içine girmeye gayret etmekte idi.

Yüzlerce kilometre uzakta, Moskova'da, Kremlin'in saatleri sekizi vurdu. Bu sırada, bir biyofizikçi olan Kamenski'ye bilim adamlarından kurulu bir heyet, mühürlü bir paket verdi ve etraftan tamamen tecrid edilmiş olan odasını kapayarak Kamenski'yi yalnız bıraktı.

Kamenski pakette ne olduğunu ve telepati yoluyla Nikolaiev'e ne göndermesi istendiğini bilmiyordu. Sâdece bildiği, t komitenin kendisine birbirinden ayrı altı objeyi verdiği idi. Bundan sonrasını Kamenski'-nin ağzından dinleyelim :

«Bana verdikleri birinci pakette sekiz halkası olan bir metal yay vardı. Yayı elime aldım, halkaların üzerinde parmaklarımı dolaştırdım. Böylece hem temas ve hem de görme intihalarını almaya çalışıyordum, Aynı anda Nikolaiev'in yüzünü gözümün

önüne getirmeye çalıştım. Onu karşımda oturuyor tahayyül ediyordum. Sonra pers-pektivi değiştirdim ve yay'a, Karl'ın omuzun üstünden bakıyormuş gibi bakmaya başladım. Nihayet spiral'i onun gözleriyle görmeye ça-. lıştım.»

1.860 mü ötede Nikolaiev çok gergindi. Görgü şâhidlerinin ifâdelerine göre elleri ile sanki yalnız kendi gördüğü bir şeyi yakalıyor gibi idi. Şunları yazmıştı: «Yuvarlak... Metalik... parlak... çentikli, girintili çıkıntılı, bir bobin gibi...»

Kamenski siyah, plâstik saplı bir tornavidaya dikkatini topladığı zaman Nikolaiev şöyle yazmıştı : «Uzun ve ince... metal... plâstik... siyah...»

Kamenski, herkesin telepatik mesajları gönderme ve alma kabiliyeti olduğunu, fakat bunun da diğer kabiliyetler gibi çalışmaya ve geliştirilmeye muhtaç bulunduğunu söylemişti. Tabii, bazı kimseler bu hususta diğerlerinden daha kabiliyetli oluyorlardı.

19 - 27 Nisan târihleri arasında dört gece Nikolaiev, Moskova'da muhtelif şahıslarla telepati yoluyla rezonans haline gelmeye çalıştı. Bazan telepatik mesajları gönderenlerin o anda düştükleri

tereddütler, «acaba şu mesajı mı, bu mesajı mı göndereyim» tarzındaki kararsızlıklar aynı şekilde alıcıda da kararsızlıklara sebep oluyordu. Bu hususta Sovyet parapsikologları şu teoriyi ileri sürmüşlerdir : Yetişmiş bir gönderici, telepati denemelerinde, kabiliyetli bir alıcı kadar önemlidir. Eğer göndericinin düşünceleri net değilse alıcıda teşekkül eden imajlar da bulanık olmaktadır. Nikolaiev*'in tecrübelerinden sonra Victor Popovkin, Komsomolskaya Pravda gazetesinde «Sovyet bilim adamlarının, herkesde telepatik bir kabiliyetin bulunduğu, bunun ancak derecesinin şahıstan şahısa değişebileceği ve çalışma ile geliştirilmesinin mümkün olduğu tarzındaki kanâatlarına iştirak ettiğini» yazmıştır. Aynı gazetede matematikçi ve sibernetik âlimi Dr. Kogan, «parapsikolojinin, şimdilik ne kadar esrarlı olursa olsun, bir bilim dalı olarak kabulünün zarurî olduğunu» yazmaktadır. Psiki-yatrist Prof. Lazan Soukarebsky, Moskova Pravda'da yazdığı bir yazıda şöyle demektedir : «Nikolaiev'in telepati demonstrasyonları, insanın bilinmeyen kabiliyet ve imkânları noktasından büyük

önem taşımaktadır. Belki de bugün için ilmen bilinmeyen yeni bir duyu, bahis konusudur. 'Telepatiye inanırım1 veya 'telepatiye inanmam' diyenlere şunu hatırlatmak isterim ki, inanıp inanmamak meseleye bir ilmî çözüm getirmez. Bu hususun ilmî metodlarla arattırılması gerekir.»

Zamanla Nikolaiev'e karşı çeşitli çevrelerin reaksiyonları başladı. Siyasî taassub bir kerre daha gerçekleri perdelemeye çalışıyordu. Sovyet komiserleri «Rusya'da bir rûhçunun bulunamayacağını» beyân ederken ateistler, çeşitli ilim teşekkülleri Nikolaiev ile mücâdeleye başladılar. Mesele hep o güne kadar bilinenlerin dar çerçevesi içine sığdırılmak isteniyordu. Dr. Alexander Kitaigorodsky, Literary Gazete'-de «Telepati diye bir şey mevcûd olamaz» diyor ve şöyle devam ediyordu : «Beyinden beyine imajların intikâli için bir çeşit elektromanyetik dalgaya ihtiyâç vardır. Böyle bir dalgayı bulamadığımıza göre telepati de vârid olamaz...» Bu çocukça mantık, insanlık târihi boyunca işlemiş, «dünya dönüyor» diyen Galilee'yi mahkûm etmiş, elektromanyetik dalgalardan

bahseden Marconi'yi ise İtalya'dan İngiltere'ye hicrete mecbur kılmıştı. Edison'un ilk okuldan kovulmasının sebeplerinden biri öğretmenine «bulutlar neye yarar, nebatlar neden yeşildir?» diye sorması değil mi idi?... Elbette bir çeşit elektromanyetik dalga ararsak bunu beyinde bulamayacaktık. Beyin hücrelerin-deki mikrovolt mertebesinde ve 9-12/sec. gibi düşük frekanslı titreşimler bir elektromanyetik dalganın intişârı için hiçbir zaman kifâyetli olamayacaktı. Ama beynin kabiliyetleri, sâdece madde içinde kalınsa dahi, bundan mı ibaretti? Grey Walter, «Yaşayan Beyin» (The Living Brain) isimli eserinde, beynin pek basit bazı kabiliyetlerine sahip bir modelin en azından 40.000 metreküp yer işgal edeceğini ve bu sistemi işletmek için asgarî 1.000.000 kilovatlık elektrik enerjisine ihtiyâç olduğunu, halbuki insan beyninin bundan çok komplike işleri yaparken sâdece 25 Watt'lık bir takat sarfettiğini ve tabiatıyla, insanın kafası içine de sığılabildiğim kaydetmektedir. Buharlı trenin ilk servise konulduğu zaman ilim adamlarının, bunun «insanın varabildiği» son sür'at hududu olduğunu, pek yakın bir târihte de insanla-

rın aya gitmesinin mümkün olamayacağını ilmen isbât edildiğini (!) yazımızın başında anlatmıştık.

Görülüyor ki, ilimde taassuba yer yoktur ve insan beyninin kabiliyetleri de, o beyin maddesinin içinde kalındığı takdirde dahi, bugün bildiğimizin ve tasavvur ettiğimizin çok üstündedir. «Beyin maddesine bağlı kalındığı takdirde dahi» dedim, zîrâ metod ve temel inanış bakımından materyalizmin dışına çıktığımız zaman Sovyetlerdeki pa-rapsikoloji çalışmalarını ve vardıkları sonuçları değerlendirmeye imkân olamayacaktır. Varılan katı ilmî gerçekler, materyalizm çerçevesi içinde dahi reddi mümkün olmayan şeylerdir.

Yeni bir serî tecrübenin çerçevesi içine Leningrad Üniversitesi İş Fizyolojisi Laboratuvarında elektrofizyolog olan Dr. Lutsia Pavlova ve mesâî arkadaşı, matematikçi Dr. Genady Sergeyev katılmışlardır. Ni-kolaiev, bütün biyolojik fonksiyonlarını kaydeden birtakım cihazlardan gelen tellerle, elektrodlarla bağlanmış bir şekilde, tamamen tec-rid edilmiş ve dışarıdan hiç bir şeyi içeriye geçirmeyen bir odada oturmaktadır. Laboratuvarın

diğer bir odasında Dr. Pavlova ve Sergeyev, Nikolaiev'den gelen tellerin getirdiğı bilgileri kaydeden cihazın başındadırlar. Gevşek ve rahat bir pozisyonda bulunan Nikolaiev'in beyin hücreleri «alfa ritmi» dediğimiz, saniyede 9-12 frekanslı istirahat faaliyetini neşretmekte ve bu, elektroansefalogramda kaydedilmektedir. Leningrad'dan çok uzakta Moskova'da, gene dışarıdan tecrid edilmiş bir odada oturan Kamenski telepatik neşriyatına başladığı anda, birdenbire, Nikolaiev'in beyin dalgalarının değiştiğı, «istirahat ritmi» nin yerini bir «uyanma ritmi» nin aldığı görülür. Bu hâdiseyi, telepati yolu ile Nikolaiev'in beyninin uyandırılması olayını Dr. Pavlova ve Sergeyev'in âletleri kaydetmiştir. Artık mesele kâğıda geçmiş, is-bât edilmiş bulunmaktadır. Bunu ta'kîben birçok araştıracının sayısız telepati tecrübeleri dikkati çeker.

1940 senelerinde idi... Telepatist Wolf Messing'in gösteri yaptığı bir tiyatrodaki birdenbire sahneye yeşil üniformalı iki Sovyet polisi girerek seyircilerden özür dileyip gösterilerin son., bulduğunu söylediler ve hiç bir itiraza mahal bırakmadan Messing'i bir otomobile

bindirerek meçhul bir istikâmete hareket ettiler. O târihlerde Sovyetler Bir-liği'nde bir şahsın gizli polisçe tevkif edilip sorgusuz sualsiz götürülmesi ve bir daha kendisinden haber alınamaması olağan hâdiselerdendi. Kimse buna da fazla şaşmadı. Sâdece Messing telâşa düşmüş, (totel hesabımı kim Ödeyecek?) diye polislere soruyordu. Bilmediği bir yere vardılar; otel gibi bir binaya girip bir odaya sokulan Messing karşısında bıyıklı bir adam buldu, bu Stalin'den başkası değildi... Stalin ona, Polonya'da neler olup bittiğini, Polonya'lı liderlerin plânlarının neler olduğunu soruyordu. Messing, alelade bir kimse değildi. Bütün dünyayı gezmiş, Einstein, Freud ve Gandhi gibi kimselerce denemeye tâbi tutulmuş ve Hitler tarafından başına 200.000 Mark konulmuş bir kabiliyetti. Yaptığı işe Stalin'i inandırmak için şöyle bir denemeye girişti: Moskova'da bir bankaya girerek veznedara bir okul defterinden yırtılmış boş bir kâğıt parçasını uzattı. Bu sırada zihninden veznedara kendisine 100.000 Ruble vermesi için mesajlar göndermekte idi. Veznedar beyaz kâğıda baktı, hiç tereddüt etmeden kasayı açtı ve içinden bu muazzam

serveti çıkararak Messing'e teslim etti. 'Messing parayı elindeki çantaya koyup bankadan ayrıldı ve Sta-lin'in ta'yin ettiği iki müşahide paraları getirdi. Başarı kesindi, artık paranın bankaya iadesi gerekiyordu. Paralan alan veznedar şaşırarak bir paralara bir de çekmecesindeki beyaz, değersiz kâğıt parçasına bakınca bir kalb krizi geçirerek bankanın döşemelerine yığılıp kaldı. Netîcede veznedarın ölmediğini Messing şükranla kaydetmektedir. Messing, Stalin tarafından Kremlin'de bir odaya kapatılmış ve üç kademe muhafızla çevrilmişken telepatik emirlerle bütün kapıları kendisine açtırmış, serbestçe dışarıya çıkmış ve tekrar dönüp gelmiştir. Bir gün Stalin'in özel ikametgâhına, bütün nöbetçilere telepati yolu ile kendisinin «Beria olduğunu» telkin ederek serbestçe girmiş, nöbetçiler tarafından , saygı ile selâmlanmış ve birdenbire Stalin'in karşısına çıkmıştı.

1937 de Varşova'da bir tiyatro sahnesinden halka hitaben «Hit-ler doğuya döndüğü zaman ölecektir» diye kehânette bulunan Mes-sing, Polonya'nın 1930 Eylülünde Hitler orduları

tarafından işgalinden sonra ot yüklü bir vagon içinde gizlice Sovyet Rusya'ya geçmiş ve bir Sovyet vatandaşı olarak yaşamıştı. Stalin'e kabiliyetini isbât ettikten sonra bütün Sovyetler Birliği içinde serbestçe seyahat hakkı tanınmış, hayatı «Bilim ve Din» isimli resmî dergide yayınlanmıştı. Bütün mistik fikirlere olduğu gibi, Messing'in kehânetine de son derecede önem veren Hitler onun başına 200.000 Mark mükâfat koymuştu.

Yale Üniversitesinde Nöroanatomi Profesörü olan Dr. Harold Burr, 1935 de, bütün canlı yapıların bir elektrodinamik saha tarafından çevrildiğini ve kontrol edildiğini ileri sürmüştür. Bu enerji, bütün vücûdu bir 2arf gibi çevreler ve dokulardaki yenilenmeler bu kuvvetin kontrolü altında cereyan ettiği için yeni meydana gelen dokular organizmanın kendi ölçülerine uygun teşekkül eder. Gene Yale'-den nöropsikiyatr Leonard Ravitz, zihnin bu elektrodinamik sahaya te'sîr edebileceğini bulmuştur.

Leningrad'dan Dr. Sergeiev, bu elektrodinamik kuvvet sahasının psikokinezis veya telekinezi adını verdiğimiz, zihnin madde üzerindeki 'te'sîrinde rolü

olup olamayacağını araştırmaya girdi. Bu araştırmalar ilk meyvesini, beden etrafındaki elektrostatik ve manyetik sâ-hanın, herhangi bir direkt temas olmaksızın, insan vücûdundan 5 metre kadar mesafeden kaydedilme imkânını veren bir dedektörün keşfi ile verdi. Bu dedektörler, uzaktan maddeleri hareket ettirebilen ve başarılı telekinezi tecrübeleri yapan Mikhailova'nın vücûd çevresindeki kuvvet sahasını ölçmek için kullanıldı. Tecrübeye başlandığı zaman bu kuvvet sahasının nabız gibi atmaya başladığı, bir çeşit pulsation gösterdiği, sonra da bakışlar istikâmetinde teksif olduğunu ortaya koymuştur. Sergeiev'e göre bu kuvvet sahası titreşimleri, manyetik dalgalar gibi te'sîr etmekte ve manyetik olmayan eşyayı dahi çekip itebilmekte, dolayısıyla uzaktan hareket ettirebilmektedir.

Sovyet uzak çalışmalarının babası sayılan K. E. Tsiolkovsky, 1930 larda, «gelecekteki uzay uçuşlarında telepatik kabiliyetlerin zaruri olduğunu» söylemişti. 1967 de Rusya'da, «Denizcilik Haberleri» dergisinde yayınlanan bir raporda şöyle yazılıyordu: «Dünya çevresinde yörüngeye giren kozmonotlar,

dünya yüzündeki kimselerden çok daha kolay telepatik irtibata girmektedirler. Kozmonotların yetiştirilmesinde bir «psi-geliştirme» sistemi de bulunmaktadır. Bu suretle uzayın tehlikelerinden korunmanın mümkün olacağını umarız...»

Parapsikologlar daha da ileri giderek telepati yolu ile, galaksideki başka medeniyetlerle temas kurmanın dahi mümkün olacağını söylemektedirler. Uçan dairelere âit birtakım spekülâsyonlar ve birbirini kovalayan telepati tecrübelerinden sonra başka bir ilgi çekici olaya, bir «reinkarnasyon» iddiasına göz atalım.

Yakın zamanlarda, Moskova'da bir resim atelyesinde, bir stüdyoda öğrenciler, karşılarındaki model genç kızın resmini yapmaya çalışmaktadırlar. Bu sırada Öğretmenleri Dr. Vladimir Raikov, bir ziyaretçisi ile birlikte stüdyoya girer. Öğrencilerini bu ziyaretçiye tanıştıran Dr. Raikov'un önünde genç ziyaretçi, tanıtma sırası kendine gelince elini uzatır ve «Ben Urbino'lu Rafael» diye kendisini takdim eder. Kendisine, «Acaba hangi senede bulunduğumuzu söyler misiniz?» diye sorulduğunda «Elbette... tabî...

15Ö5 senesindeyiz» diye ce-vab vermişti. Kendisine gösterilen bir fotoğraf makinesini tanımamış, «hayatımda böyle bir şey görmedim» demiştir. Bu ve buna benzer «reinkarnasyon» denemeleri ile fizik talebesi ve san'atla hiç ilgisi olmayan bir genç kıza resimler çizdirilmiş, bilâhare bu genç kız beş dersten sonra bir ressam olmuştur. Sovyet parapsikologları bu reinkarnasyon hâdisesinin, trans halinde iken, esasen mevcûd birtakım kabiliyetlerin geliştirilmesinden ibaret olduğunu, dışarıdan bir şey katılmadığını söylemektedirler.

1960 yılının başlarında, Ural dağlarında, 300.000 nüfuslu Nizhny Tagil şehrinde Rosa Kuleshova adında kendi halinde, mütevazı' bir kadın yaşamakta idi. Ailesinin birçok ferdi kör olan Rosa, körlere mahsûs Braille alfabesini öğrenmişti. 1962 ilk baharında Rosa, Dr. Josif M. Goldberg'a, parmakları ile görebildiğini söylemişti. Gözleri dikkatle kapatılan Rosa sağ elinin üçüncü ve dördüncü parmaklarını gazetelerin, mecmuaların, kitapların üzerinde gezdiriyor, kırmızı, açık mavi, turuncu diye renkleri sayıyor ve gözleri ile olduğu kadar kolaylıkla

okuyabiliyordu. «İlk defa parmaklarımla görebildiğimi keşfettiğim zaman bunun okulda, imtihan sırasında cebimdeki kâğıtları, elimi cebime sokarak okumak imkânım vereceği için fevkalâde bir şey olduğunu hissetmiştim» diyen Rosa'nın ellerinde görünüşe göre bir hususiyet bulunmuyordu; elleri herkesin elleri gibi idi. Bir nöro-patolog olan Goldberg, Rosa'yı defalarca etüd etmiş, nihayet 1962 senesi sonlarında Nizhy Tagi'de, Psikoloji Cemiyetinin toplantısına takdim etmiştir. Toplantıya gözleri bağlı olarak getirilen Rosa, hattâ bir fotoğrafa parmakları ile «bakarak» oradaki şahsı ta'rîf etmiş, bütün bunları nasıl yapabildiği sorusuna da «son altı yıl içinde her gün saatlarca buna çalıştım» diye cevap vermiştir. Bu hâdiseye Fransızlar «paraoptik kabiliyet», Amerikalılar ise «eyeless sight» veya «dermo-cptics» adını vermektedirler. Bu kâbliyeti taşıyan daha birçok süje etüd edilmiştir. Bugün Sovyet ilim adamlarını ilgilendiren husus, «gözsüz görme» nin halen bilinen ilmî prensiblerle izah edilebilmesinin mümkün olup olmadığı ve işin içinde henüz bilinmeyen birtakım prensibler mevcudiyeti

ihitmâlidir. Birçok kör bu yolla görme duygusuna kavuşmuşlardır. Bu kabiliyete, Sovyetler Birliği'nde «bio -introscopy» adı verilmektedir.

Şimdi, Pavlov ile beraber biz de, «animal organizmada kendiliğinden faaliyete geçen birtakım kuvvetlerin var olduğundan bahsedil-mesine» şaşalım. Ne parapsikolojinin, ne de bizlerin böyle bir iddiamız yoktur. Aksine materyalistler, meseleyi beyin maddesi içinde düşünenler, o maddenin kendiliğinden harekete geçen kuvveti bizatihi temsil ettiğine inanırlar. Halbuki biz diyoruz ki, madde ne her şeyin başı, ne de sonudur ve «kendiliğinden harekete geçemez...» Onun idarecisi, primum movens'i vardır. İşte bizim anladığımız «rûh telâkkisi» burada, bir tıp dalı olarak incelenen «psikiyatri» den ve «psikoloji» den ayrılmaktadır. Bugün psikolojinin normal halini, psikiyatrinin de hastalıklarını tedkik ettiği «rûh», beynin, sinir sisteminin bir fonksiyonundan başka bir şey değildir. Müsbet ilim, kendi metodları ve hudutları ile birlikte orada durur. Beynin üstünde ise, onu idare eden ve gerek Milet'li Leucippus'un söylediği gibi, ruhî faaliyetlerimizin

sebebi olan, gerekse Pavlov'un dediği gibi, «beynin kendiliğinden harekete geçmesini kabule mâni teşkil eden» bir «idare edici», «hükmedici» kuvvet vardır. Beyin onun âleti, psikiyatri ve psikolojinin etüd ettiği «ruhî faaliyetler» ise onun fonksiyonudur. Bütün karışıklıklar, her ikisi için de «rûh» diye tek bir isim kullanmaktan doğuyor. Beynin bir fonksiyonu olan «rûh» yerine meselâ «akıl», «zihin» veya, A, B, diye herhangi bir isim bulsak mesele kokundan hallolur. Rûh'un âleti beyindir ve bu âletin bozuklukları ile akıl hastalıkları meydana gelir. Elbette ki âlet işler el Öğünür ve rûh bedene bağlı kaldıkça onun bütün gösterileri de beynin mükemmelliği ile sınırlıdır.

Akıl veya ruhî fonksiyonlar, onun gerisinde beyin, onun üstünde muharrik kuvvet olan rûh... Bu zinciri buradan Öteye inanışlarımız ve idrâkimiz götürür.

Nefis kavramını da şöyle açıklıyor :

İşte çocuk, doğduktan yetişkin insan haline gelinceye kadarki terbiye edilme, eğitilip öğretilme devresinde bilhassa bu baskılarla karşılaşır. Arzu ve temayülleri, içgüdülerini istediği gibi

doyuramayacağını bu devrede öğrenir ve bu doyurulmamış arzular, istekler «alt şuur» dediğimiz, dışardan müşahade edilen «şuur sathı»nın derinliklerine itilir. Şuûr'u bir okyanusun sathına benzetirsek, onun derinliklerindeki yosunlardan, çakıl taşlarından çeşit çeşit balıklara kadar kaynaşıp duran fakat dışardan 'görülemeyen bir dünya da alt şuûr'u temsil eder. Alt şuurdaki bu itilmiş, hâtıra ve istekler orada, bütün enerjilerini ve teessürî yüklerini de taşıyarak canlı bir halde muhafaza edilirler. Bunlara psikolojide «Kompleks» adı verilmektedir. Kompleksler tıpkı bir atomun elektron ve protonları gibi, enerji ile yüklü ve mütemâdi hareket halindedirler. Karşılıklı birbirlerine te'sîr de ederler. Ama hepsinin tek bir ortak hedefi vardır : Bir gün gelip şuur sathına çıkmak ve doyurulmak, tatmin edilmek. Ancak, şuurun da üstünde «ben üstü» veya «şuur üstü» dediğimiz, terbiye, din, ahlâk, eğitim, görenek, gelenek v.s. gibi baskı kuvvetleri, bunların şuura çıkmasına devamlı surette mâni olmakta, onları alt şuura doğru itmektir. Tıpkı deniz sathının üstündeki hava, atmosfer tabakası ve onun

su sathına, tazyiki gibi... Nasıl okyanus bu iki kuvvetin te'sîriyle dalgalanır durursa, bizim «şuurlu faaliyetlerimiz» de aynı dalgalanmaları gösterir. Sabah kalkarız, içimizde bir sıkıntı, kimbilir ne olacak, neden bugün üzgün, yarın neş'eliyiz?... Ama bizim görebildiğimiz sathın altında ve üstünde nelerin cereyan ettiğini, ne gibi tazyik değişikliklerinin bu dalgalanmalara sebep olduğunu bilemeyiz ki!...

Alt şuurdaki iptidaî arzu ve istekler, kompleksler olduğu gibi şuura çıkamayacakları için kabul edilebilir kılıklara bürünmek zorundadırlar. Ancak bu suretle şuur üstünün baskılarından kurtulup tatmin olabilirler. Böylece hedefini ve istikâmetini, değiştirmiş kompleks tatminlerine, hayatımız boyunca tesadüf ederiz. Bunlar gündelik hayatımızı yönlendirir, renklendirirler. Bazan iyi istikâmete, bazan da kötü ve zararlı hedeflere çevrilmiş tatmin şekilleri mevcûddur. Meselâ derin bir düşmanlık hissi, kılık değiştirerek büyük bir sevgi ve merhamete dönebilir. Veya tahrîb edici arzular meslek faaliyetlerine çevrilebilir. Hırsla rakibini yumruklayan

bir boksörün bu davranışlarının nerden kaynaklandığını zannediyorsunuz? Meslek seçmede, arkadaşlıkların kurulmasında, aile teşkilinde ve eş seçmede, her türlü faaliyetlerimizde komplekslerimiz en mühim rolü oynamaktadır.

Birçok mânâsız ve maksadsız hasislik vak'aları vardır. İlâç parası vermediği için hastalıktan ölen, hayatını aç ve sefil geçiren nice milyarderler tanırız. Sahibi bulunduğu müessesede çalışanları, yürürken tahta döşemeleri eskitmesinler diye lâstik ayakkabı giymeye zorlayan bir zengin tanıdım. Şimdi böyle bir hasislik hâdisesini analiz edelim ve alt şuurdaki köklerini bulmaya çalışalım. Bilir misiniz ki, bebek, önceleri kakasından iğrenmez ve onu vücûdunun bir parçası sayar, kakasına kıymet verir, hattâ onunla oynamak, sevdiklerinin üstüne *de sürmek, adetâ ikram etmek ister. Daha sonra şuur üstünde gelişecek terbiye, utanma ve iğrenme duyguları bu kaka sevgisini derhâl şuur altına iter ama kompleks halini alan bu duygu mütemadiyen doyurulmak istediği için kılık değiştirerek meselâ çamurla oynama merakına dönüşebilir. Elinde kum kovanı ile gittiği

plajda, "çamurdan kuleler yapan çocuğun ne ile meşgul olduğunu sanırsınız? Daha sonra bu arzu, daha da «medenî» doyum tarzlarına kavuşur. Artık babasının aldığı tahta küplerle .evler kurmaktadır. Zaman gelir, iyi bir telâfi ile bu iş mi'mârlık ihtirasına dönüşebilir. Şantiyeden çıkmayan başarılı bir mi'mârın bu meslek aşkının (!) nerden kaynaklandığını kendisi bilmez ama, bu işi meslek edinen bizler biliriz. Fakat ne zararı var? Gülün de kökü çamurlar içinde değil midir?

Bazan aynı duygu kötü telâfi yollarına sapar. Gaita aşkı meselâ, «para sevgisine» döner. Bu çeşit marazî hasislerin artık parayı bir ihtiyâç maddesi olarak değil, sâdece «para» olduğu için sevdiğine, bir çeşit kolleksiyon merakı halinde para biriktirdiğine şâhid oluruz. Bu «hastalığın» en bariz delillerinden biri, paranın bankaya veya bir işe yatırılmaması, kasalarda saklanmasıdır. Hasis, onu maddeten görmek, hattâ sevip okşamak, öpüp koklamak ihtiyâcmdadır. Tıpkı bebeğin kakasına yaptığı gibi... Ve bu insanlar çoğu zaman servet içinde yüzerken aç bî-ilâç ölür giderler.

Görülüyor ki alt şuur, kompleksler, ruhî faaliyetlerimiz için gerekli enerjiyi bize te'mîn eden bir «yakıt deposudur». Tıpkı lokomotifin buhar kazam, otomobilin benzin deposu gibi. Bu yakıttan te'mîn edilen enerji kontrollü ve uygun bir şekilde kullanılırsa bizi faydalı istikâmetlere sevkeder. Yok, kontrolden çıkar, zincirinden kurtulur, alabildiğine giderse, lokomotifin kazanının patlaması gibi, insanı da birçok marazî ve hatalı davranışlara sürükleyebilir. Atomun parçalanması bir bomba içinde olursa, insan neslini tahrîb edici bir tehlike arzederken atom santrallerindeki kontrollü parçalanma ışık vermekte, hararet vermekte, enerji te'mîn etmektedir.

Akıl konusunda da şöyle diyor :

Yeryüzünde mevcûd canlılar, gerek beslenme ve üreme sevk-i tabiileri sebebiyle, gerekse saadet ve üstünlük duygulan yüzünden sonu gelmeyen bir mücâdeleye girişmişlerdir. Bu hayat kasırgasında, kuvveti yetmeyen varlık yaşayamaz. İnsan, daha ilk yaşama çağından itibaren, kuvvetçe zayıf olmasına

rağmen bütün dış etkilere korunmasını bilmiş, zamanla dünyanın hâkimi olmuştur.

İşte, diğer canlılar arasındaki üstünlüğümüzü sağlayan bu kudrete «akıl» diyoruz. Akıl, insanın sâdece bu hayat mücadelesindeki başarısını te'mîn etmekle kalmaz, aynı zamanda (şuur altı dünyası) adını verebileceğimiz ve asıl büyük çatışmaların vuku bulduğu iç âlemimizi de düzenler, ruhî olayların bir plân dâhilinde cereyan etmesini sağlar. Nitekim, yaşayan insanın iç dünyasında her an birçok önemli, bazan bütün hayatına ve saadetine hükmeden kanşık savaşlar olmaktadır. Organlarımız (kalb, ciğerler, mide, barsaklar, guddeler) ve damarlarımızdaki hayat iksiri kan, nasıl sağlığımız uğruna daimî surette mikroplarla savaşarak onları vücûddan atıyor ve bağışıklık kazandırıyor, akü de ruhî hayatımızı birçok zararlı te'sirler-den (heyecan, korku, çapraşık arzular, ihtiraslar, ahlâksız temayüller v.s.'den) korumaktadır.

Akıl Melekeleri: Akıl melekelerinin en başında «şuur» gelmektedir. Şuuru, «insanın gerek kendi şahsından ve gerekse muhitinden haberdâr olma ve

bu iki ortam arasında bağlantı, münasebet kurabilme melekesi» diye ta'rîf edebiliriz.

Hayatımızın herhangi bir ânında şuurumuz, o anda meşgul olduğumuz, dikkatimizi üstüne çevirdiğimiz mevzu için bilhassa uyanıktır. Meselâ; ben bu yazıları yazarken, yazacağım cümleleri düşünüyor ve yazdığım şeyleri gözümle kontrol ediyorum. Duyu organlarım, ruhî faaliyetlerim, bilhassa önümdeki kâğıda ve yazılara çevrilmiştir. O halde bu an için yazdığım yazılar benim için «şuurlu» bir faaliyetin neticesidir. Bu esnada yanıma birisi gelse, bir şeyler söylese ve ben ona pek de dikkat etmesem, bu hâdiseler benim için «yarı şuurlu» geçer. İşim bittikten sonra kendimi zorlar, hafızamı kurcalarsam, o yanıma geleni ve neler söylediğini pekâlâ hatırlayabilirim. Bir de tamamen şuurumun dışında birtakım hâdiseler olabilir. Bunları normal halde hatırlamama imkân yoktur. Bu haller benim için «şuursuz» cereyan etmişlerdir.

Görülüyor ki, kısaca «şuur» diye ta'rîf ettiğimiz ruhî halin de üç ayrı sahası mevcûddur : Şuurlu, yarı şuurlu ve şuursuz sahalar. Karanlık bir oda

düşünelim, bu oda birçok eşyalarla dolu bulunsun. Orta yerde bir mum yakılırsa, bu mumun aydınlattığı pek ufak bir kısımdaki eşyalar tamamen farkedilebilir (şuurlu saha); bunun dışında alaca karanlık olan, eşyaları güçlükle seçilebilen bir bölge daha vardır (yarı şuurlu saha); nihayet bunun da etrafında kalan büyük kısım büsbütün karanlıklara gömülüdür (şuursuz.saha).

Şuurun bu ta'rîf ettiğimiz çeşitli bölgelerinden başka bir de şuurlu kısman seviyeleri bahis konusudur. Bütün gayretimizi, uyanıklığımızı topladığımız, çok dikkat ettiğimiz bir olay, bizim için, yan uykulu veya dalgın bir halde seyrettiğimiz bir olayla aynı derecede «şuurlu» olamaz. Sarhoşlukta, bazı uyuşturucu ilâçlar alındığı zaman, nihayet bazı beyin hastalıklarında da şuur böyle bulamr.

Akıl melekelerinden bir diğeri «idrâk» dir. Gözümüze, kulağımıza, burnumuza, dilimize, derimize dış dünyadan gelen te'sîrler, intibalar bu organlar tarafından alınarak beynimize iletilirler. Bunlann bir kısmını şuurlu olarak idrâk ederiz, bir kısmı ise şuurumuzun dışında kalır. Meselâ, ben bu

yazıyı yazarken birisi görünmeden yanıma gelse ve elimi bir kibritle yaksa, irâdem dâhilinde olmadan refleks bir şekilde elimi bu zararlı şeyden birdenbire çekerim. Bu şuursuz faaliyetin dışında bir de elimin acıdığını hissetmem keyfiyeti vardır ki bu, dışardan verilen uyarının şuuruma iletildiğini gösterir.

Dışardan gelen te'sîrler duyu organlarımız tarafından alınıp beyne iletdikten sonra beyinde bunlar eski hâtıralarla mukayese edilirler. Meselâ, hiç yazı bilmeyen bir kimse için bu satırların herhangi bir önemi yoktur. Halbuki yazı öğrenmişsek, daha doğrusu, beynimizde bu harflerin eskiden kalma izlenimleri mevcûd ise, sonradan gördüğümüz harfler eskilerle karşılaştırılıp mânâlandırılır.

İnsan'm düşünme kabiliyetini «zekâ» sı verir. Zekâ'yı bilme, anlama ve muhakeme etme kudretlerinin bir neticesi olarak ele alabiliriz. Duyu organlarımızla aldığımız intibalar, hâfızamızdakilerle karşılaştırılır, bundan bir netice çıkarılır. Muhakeme dediğimiz bu faaliyetten sonra çıkarılan neticenin ve eski bilgilerimizin o ana tatbik edilebilmesi, onlardan

faydalanabilmemiz, zekâmız sayesinde mümkün olmaktadır. O halde zekâ için fikirlerin mikdârı değil, onların kaliteleri mühimdir.

Ruhî faaliyetler esnasında devamlı bir «fikir akışı» olmaktadır. Kafamızda boş, hiç bir fikrî faaliyette bulunmadan ve düşünmeden geçen bir an dahi yoktur. Willianı James'in, ilk defa tarif ettiği bu «fikir akışı» çeşitli değişikliklere uğrar, bazı yerlerde duraklar, ba-zan hızlanır ve nihayet bir neticeye varır.

Böylelikle, bir fikir akışı çeşitli yollardan neticeye varmaktadır. Meselâ, bazı insanlar hayâlinde birtakım şekilleri canlandırarak düşünürler. Bilhassa talebelik çağımızda bir kısmımız, ancak kitabın o sayfasını veya resimlerini gözümüzün önüne getirmek ve hayâlimizde canlandırmakla sorulan suâllere cevap verebilirdik. Bu tip bir insanın, büyüyen bir ağacı düşünebilmesi için önce tohumu, fidanı, nihayet ağacı ve dallarını gözünün önüne getirmesi ve bu suretle birbirini ta'kîb eden hayâller halinde fikir akışını yürütmesi lâzımdır. Bazı insan tipleri ise kelimelerle düşünmeyi âdet etmişlerdir. Bu

tiplerde fikir akışını arka arkaya gelen hayâller, resimler değil, fakat birbirini ta'kîb eden sözler, kelimeler ve cümleler teşkil eder.

İnsanın fikirlerini başkalarına anlatabilmesi için en. başta gelen yol lisândır. İster konuşma, ister yazı olsun, lisânın herhangi bir şekli ile fikirlerimizi başkalarına kolaylıkla izah edebiliriz. Lisânın yardımı olmaksızın insan başkalarının tecrübelerinden belki pek az faydalanabilir, fakat lisansız hayâl kurmanın bile pek de mümkün olamayacağını tasavvur edebilirsiniz. İnsanın «hayâl kurma» ile de bir neticeye varması, bu ruhî faaliyetten istifâde etmesi gerekir. Böylece düşünceler sıralanır, diğer fikirlerle mukayese edilerek değerlendirilir ve işe yarayanları arasında bir nevi tercih, bir seçme yapılır.

Bu seçme faaliyetine de «irâde» diyoruz. İnsan düşüneceği, söyleyeceği ve yapacağı şeyleri irâdesinin kontrolüne tâbi tutar. Bazı faaliyetler bir müddet irâdenin kontrolü ve zoru ile yapıla yapıla nihayet itiyâd halini alır. Bazı davranışlarımızın bu şekilde otomatikleşmesi şuurlu faaliyetleri azaltacağı için yorulmamızın önüne geçmektedir. Fakat tekrar

edelim, bir davranış itiyâd halini almadan, otomatikleşmeden evvel, düşünce safhasını geçirmiş, irâdemizin kontrolü altında diğerlerine tercih edilmiş ve ondan sonra tekrârlana tek-rârlana itiyâd meydana gelmiştir. O halde eski bir filozofun «düşünen insan vardır» sözünü «seçen, tercih yapan insan vardır» diye değiştirebiliriz.

Bazan bir karâra varmak arzusu, hatâlara da sebep olabilir. Bir-çc-k tecrübelerimiz, geçmişte yaşanmış hâdiseler son karârımız üzerine te'sîr ederler. Bazan bir şeyi şiddetle yapmayı arzu ederiz, fakat aynı zamanda, aynı şiddetle bu şeyi yapmamayı da istediğimizi hissederiz. Bu birbirine zıd, birbiriyle çatışma halindeki iki arzunun beraber bulunması insana sıkıntı verir ve heyecan hallerine sebep olur.

Asırlar boyunca heyecanın, kalbe âid bir hâdiseye olduğuna inanılmıştı. Bugün biliyoruz ki, bu da akıl melekelerinden birini teşkil etmektedir. Bazan heyecan o kadar şiddetli olur ki bir türlü karâra varacak bir düşünce faaliyeti gösteremeyiz. Şiddetli ve devamlı heyecanlar bir taraftan ma'kûl ve sükûnetle düşünmemizi Önlediği gibi, diğer taraftan

da vücûd faaliyetlerinde bazı aksaklıklar meydana getirebilir. Burada gördüğümüz ruhî hâdiselerin vücûd üzerinde te'sîr¹İ olmasından başka, bir de vücûddaki olayların ruhî durumumuz üzerine te'sîri bahis konusudur. Kısacası, bütün davranışlarımız, az veya çok, heyecanlarımızın te'sîri altında kalmaktadır. Esasen bunların bir kısmının kendimiz farkına bile varamayız.^[82]

86 — Eğer Biz istemiş olsaydık, sana vahyetmiş olduğumuzu götürürdük. Sonra onun için Bize karşı duracak bir vekîl de bulamazdın.

87 — Ancak Rabbından bir rahmet iledir. Muhakkak ki O'nun sana olan lutfu pek büyüktür.

88 — De ki: İnsanlar ve cinler bu Kur'an'ın bir benzerini getirmek için toplansalardı, birbirlerine yardımcı da olsalar (yine de), onun bir benzerini getiremezlerdi.

89 — Andolsun ki Biz, bu Kur'an'da insanlar için her türlü örneği çeşitli şekillerde açıkladık. Yine de insanların çoğu pek nankör oldu.

Kur'an'ın, Benzerini Getirsinler

Allah Teâlâ; kulu ve şerefli Rasûlü Muhammed'e değerli Kur'an'i vahyetmekle ne büyük lütuf ve ihsanda bulunduğunu hatırlatıyor. O Kur'an ki bâtil ne önünden ne de arkasından sızabilir. O, Hakîm ve Hamîd olan Allah katından inmedir.

İbn Mes'ûd der ki: Âhir zamanda Şam tarafından kızıl bir rûzgâr insanlara vurur. Hiç bir kimsenin elinde mushaf, kalbinde âyet kalmaz. Sonra İbn Mes'ûd «Eğer Biz istemiş olsaydık, sana vahyetmiş olduğumuzu götürürdük...» âyetini okumuş.

Sonra Allah Teâlâ bu yüce Kur'an'ın değerine dikkatleri çekerek bütün insan ve cinnlerin toplanıp da Allah'ın, Rasûlüne indirdiği şekilde o Kur'an'ın bir benzerini indirmek isteseler, buna güç yetiremeyeceklerini ve bu konuda ne kadar yardım, destek, güç te'mîn etmeye çalışırlarsa çalışsınlar bunun boş olacağını haber veriyor. Doğrusu bu güç yetirilmesi imkânsız bir mes'eledir. Yaratılmışların sözü, Yaratanın sözüne nasıl benzeyebilir ki? O'nun eşi yoktur, benzeri yoktur, dengi yoktur.

Muhammed İbn İshâk Muhammed İbn Ebu Muhammed kanalıyla Saîd İbn Cübeyr veya İkrime'den, onlar da İbn Abbâs'tan naklederler ki; bu âyet, yahûdîlerden bir topluluk hakkında nazil olmuştur. Onlar Hz. Peygambere gelip; senin bize getirdiğinin benzerini biz de sana getiririz, demişler. Bunun üzerine bu âyet-i kerîme nazil olmuştur. Bu rivayete dikkat etmek gerekir. Çünkü bu sûre mekkîdir. Konuları bütünüyle Kureyş'lileri muhatap alır. Yahudiler ise ancak Medine'de bu hitaba karşı, yer almışlardır. Allah en iyisini bilendir.

«Andolsun ki Biz, bu Kur'an'da her türlü örneği çeşitli şekillerde açıkladık.» Kesin burhanları, belgeleri beyân ettik. Hakkı izah edip genişçe bildirdik. Ama buna rağmen «Yine de insanların çoğu pek nankör oldu.» Hakk'ı inkâr edip doğruyu reddeder oldular.[\[83\]](#)

90 — Dediler ki: Sen, bize yerden bir kaynak fışkır-tıncaya kadar sana asla inanmayacağız.

91 — Veya hurmalıklardan ve üzümünden bahçelerin olsun ve aralarında ırmaklar akıtmalısın.

92 — Yahut iddia ettiğin gibi göğü üzerimize parça parça düşüresin veya Allah'ı ve melekleri karşımıza ge-tiresin.

93 — Yahut ta altundan bir evin olsun veya göğe ^ükselesin. Oradan bize okuyacağımız bir kitab indirilin-ceye kadar senin yükselmene de inanmayacağız. De ki: Tenzih ederim Rabbımı. Ben, peygamber olarak gönderilmiş bir beşerden başkası değilim.

Mucize İsteyenler

İbn Cerîr Taberî der ki: Bize Ebu Küreyb... İbn Abbâs'tan nakletti ki o, şöyle demiş : Bir gün güneş battıktan sonra Kâ'be'nin arkasında Rebîa'nın iki oğlu Utbe ve Şeybe, Harb oğlu Ebu Süfyân, Ab-düdâr oğullarından bir adam, Esed oğullarının kardeşleri Ebu'l-Bah-terî, Esed oğlu Muttalib oğlu Esved, Esved oğlu Zenî'a, Muğîre oğlu Velîd, Hişâm oğlu Ebu Cehil, Ebu Übeyy oğlu Abdullah, Halef oğlu Ümeyye, Vâil oğlu Âs, Sehm kabilesinden Haccâc'm iki oğlu Nü-beyhâ ve Münebbih aralarında toplandılar. Ve dediler ki: Muham-med'e bir hey'et gönderin onunla-konuşsun, tartışsın ve onu âciz bıraksın. Böylece

sizin ma'zeretiniz kalmaz. Bunun üzerine Hz. Peygambere bir hey'et gönderdiler ve; kavminin eşrafi seninle konuşmak için toplandı, dediler. Rasûlullah (s.a.) hak yola girme konusunda onların durumunda bir şey (değişiklik) olduğunu zannederek koşa koşa geldi. Hz. Peygamber onların doğru yola gelmesini çok istiyor, seviyordu. Onların karşı çıkmaları kendisine zor geliyordu. Nihayet varıp yanlarına oturdu. Onlar dediler ki: Ey Muhammed, biz seni bir daha ma'zeretimiz kalmasın diys çağırdık. Allah'a andolsun ki arap-lardan kavmi arasına, senin kavminin arasına girdirdiğinden daha kötü bir şey girdiren kimseyi tanımıyoruz. Sen, babalara küfrettin, dini ayıpladın, rü'yâları budalalıkla niteledin, tanrılara hakaret ettin ve topluluğu dağıttın. Seninle bizim aramızda olan her konuda işlemedik bir kötülük bırakmadın. Sen bu sözü getirmekle maksadın bir mal elde etmek ise; sana malımızdan toplayalım ve sen içimizde en çok malı olan kişi ol. Eğer maksadın aramızda şeref elde etmekse; seni başımıza efendi yapalım. Eğer kral olmak istiyorsan; üzerimize kral yapalım. Eğer senin

gördüğünü söylediğin ve sana gelen şey bir cınn.ise —böyle olabilir— o zaman seni iyileştirmek için tabîb aramak için malımızı sarfedelim. Ve bu konuda seni ma'zûr sayalım.

Rasûlullah (s.a.) buyurdu ki: Sizin söylediklerinizden hiç biri yok "bende. Size getirdiğim şeyi, ne malınızı istemek için, ne üstünüzde şeref elde etmek için, ne de kral olmak için getirdim. Yalnızca Allah Teâlâ beni size vekîl olarak gönderdi. Bana bir Kitab indirdi. Sizi müjdelememi ve uyarmamı emretti. Bunun üzerine ben de size, Rab-bımın risâletini tebliğ ettim ve öğütte* bulundum. Size getirdiğim şeyi kabul ederseniz; bu, sizin dünya ve âhirette payınıza düşen şeydir. Eğer reddederseniz; Allah'ın emri uyarınca sabrederim. En sonunda Allah benimle sizin aranızda hükmünü verir. Ya da Rasûlullah (s.a.) buna benzer sözler söylemişti.

Onlar dediler ki: Ey Muhammed; sana açıkladığımızı kabul etmezsen, bilmiş ol; artık insanlardan hiç birisi sana karşı diyar bakımından bizim yanımızda daha dar, mal bakımından daha az

ye geçim bakımından daha sıkıntılı bir durumda olamaz. O zaman Rab-bından dile de —seni gönderdiği o şeyle gönderen Rabbından— çevremizi bize daraltan şu dağları yürütsün ve ülkemizi düzeltsin. Orada tıpkı Irak'ta Şam'da bulunan ırmaklar gibi ırmaklar' kaynatsın. Atalarımızdan göçmüş olanları geri göndersin. Bize gönderecekleri arasında Kusayy İbn Kilâb da bulunsun. Çünkü o, doğru sözlü bir ihtiyardı. Senin dediğini ona soralım, bakalım doğru mu söylüyorsun yoksa bâtıl mı? Eğer istediğimizi yaparsan ve onlar da seni doğ-rularlarsa, biz de artık seni tasdik ederiz. Senin Allah katındaki mertebeni kabul ederiz. Ve senin; dediğin gibi, Allah'tan gönderilmiş bir elçi olduğuna inanırız.

Rasûlullah (s.a.) onlara dedi ki: Ben, bunun için peygamber olarak gönderilmedim. Ben, Allah katından bana verileni size getirmek üzere geldim. Ben, gönderildiğim risâleti size tebliğ ettim. Eğer kabul ederseniz; bu, sizin dünya ve âhiretteki nasîbinizdir. Eğer reddederseniz ben, Allah'ın emrine sabırla nzâ gösteririm. Tâ ki benimle sizin aranızda hükmünü versin. Onlar dediler ki: Eğer bu dediğimizi

yapmazsan; kendini tut ve Rabbından bize senin söylediğini doğrulayan bir melek göndermesini iste de biz ona senin için müracaat edelim. Yine Rabbından iste de senin için bahçeler, köşkler, altın ve gümüşten hazîneler yapsın ve senin, aramakta olduğunu sandığımız şeylere ihtiyâcın kalmasın.. Çünkü sen, çarşı pazarda duruyor ve bizim gibi geçim peşinde koşuyorsun. İşte o zaman senin Rabbın katında bir mevkiin olduğunu, üstünlüğün bulunduğunu öğreniriz. Şayet iddia ettiğin gibi bir rasûl isen.

Rasûlullah (s.a.) onlara şöyle dedi: Ben, bunu yapacak değilim. Ben, Rabbımdan böyle şeyler isteyecek birisi değilim. Ve ben bunun için size peygamber olarak gönderilmedim. Allah, beni müjdecî ve uyarıcı olarak gönderdi. Size getirdiğimi kabul ederseniz; bu, sizin dünya ve âhiretteki nasîbinizdir. Eğer reddederseniz; ben, Allah'ın emrine sabreder rızâ gösteririm. Tâ ki benimle sizin aranızda hükmünü versin.

Onlar dediler ki: Öyleyse senin iddia ettiğin gibi, Rabbın her şeyi yapmaya muktedir ise bize göğü

indir. Çünkü biz, bunu yapmadığın takdirde sana inanacak değiliz.

Rasûlullah (s.a.) onlara dedi ki: Bu Allah'a âit bir şeydir. İster-se sizin için öyle yapar.

Onlar dediler ki: Rabbının, bizim seninle beraber oturacağımızı ve sana sormak istediğimiz şeyi soracağımızı, dilediğimiz şeyleri isteyeceğimizi bilmesine, sana gelip bizim müracaat edeceğimizi bildirmesine ve bu konuda getirdiğine inanmazsak bize ne yapacağını haber vermesine gelince; duyduk ki bütün bunları sana Yemâme'de kendisine Rahman denilen bir adam bildiriyormuş. Doğrusu, Allah'a andolsun ki biz, Rahmân'a ebediyyen inanmayız. Artık ey Muhammed, senin bize beyân edeceğin bir özrün yok. Allah'a andolsun ki biz, senin bu yaptıklarına karşılık seni bırakacak değiliz. Ya sen, bizi mahvedeceksin, ya da biz, seni. Onlardan bir kısmı da dediler ki: Biz Allah'ın kızları olan meleklerle ibâdet ederiz. Bir başka grup da dedi ki: Allah'ı melekleriyle beraber karşımıza getirmedikçe biz, sana îmân etmeyiz. .

Onlar böyle deyince, Rasûlullah (s.a) kalktı. Onunla beraber halası oğlu Abdullah İbn Ebu Ümeyye —ki bu Abdülmuttalib'in kızı Atî-ke/nin oğluydu— de kalktı ve şöyle dedi : Ey Muhammed, kavmin sana anlatacaklarını anlattı, sen onların anlattıklarından hiç birini kabul etmedin. Sonra kendileri için senden bazı şeyler istediler ki bunlar vesilesiyle Allah katındaki makamını öğrensinler. Sen, bunu da yerine getirmedi. Sonra kendilerini korkuttuğun azabın çabucak gelmesini senden istediler. Allah'a andolsun ki sen, göğe merdiven dayayıp da yükselmedikçe ve ben de sen dönünceye kadar bekleyip, sen beraberinde dört melek ile birlikte söylediğine şehâdet eden yayılmış bir nüsha ile birlikte gelmedikçe sana ebediyyen îmân etmem. O melekler senin dediğine şehâdet etmelidirler. Allah'a yemîn ederim, eğer sen bunu yapmış da olsan öyle sanıyorum ki ben, yine seni doğrulayacak değilim. Sonra Hz. Peygamberin yanından ayrılıp gitti. Rasûlullah (s.a.) da onların yanından ayrılıp, hüzün dolu olarak evine döndü. Çünkü kavmi kendini çağırdığı zaman, onların îmân edeceklerini ummuştum.

Fakat onlann îmândan uzaklaştıklarını görünce esef-tendi, kederlendi.

Ziyâd ibn Abdullah el-Bekkâî, ibn İshâk'tan bu rivayeti aynı şekilde nakleder. İbn İshâk der ki: Bana bunu ilim ehlinden bir kısmı, Saîd İbn Cübeyr ve İkrime kanalıyla Abdullah İbn Abbâs'tan nakletti. Sonra da aynı rivayeti zikreder.

Allah Teâlâ, bu kâfirlerin toplanmış oldukları bu mecliste doğru yolu bulmak için o şeyleri gerçekten istemiş olsalardı, onların isteğini karşılardı. Ne var ki onların bu isteklerini sırf küfür ve inâd sebebi olsun diye istediklerini çok iyi bildiği için Rasûlüne şöyle demiştir : Dilersen onların istediklerini sana veririz, ama bundan sonra da küfredecek olurlarsa; âlemlerde hiç bir kimseyi azâblandırmadığımız biçimde onları azâblandırırız. Ama dilersen onlar için tevbe ve rahmet kapısı açılır. Hz. Peygamber; hayır, onlar için tevbe ve rahmet kapısının açılmasını dilerim, dedi. Nitekim 59. âyette Abdullah İbn Abbâs ve Zübeyr ibn Avvâm'dan nakledilen hadîs geçmişti. Furkân sûresinde de şöyle buyrulur : ((Şöyle dediler : Bu ne biçim peygamber ki yemek yiyor, sokaklarda

geziyor? Ona beraberinde bulunup uyaran bir melek indirilseydi ya. Yahut kendisine bir hazîne verilseydi veya besleneceği bir bostanı olsaydı ya. Bu zâlimler, •mü'minlere; sizin uyduğunuz sâdece büyülenmiş bir adamdır, dediler. Sana nasıl misâller getirdiklerine bir bak. Onlar sapmışlardır, yol bulamazlar. Dilerse sana bunlardan daha iyi olan, içlerinden ırmaklar akan cennetler verebilen ve köşkler kurabilen Allah, yücelerin yücesidir. Zâten onlar kıyamet saatini da yalanladılar. O saatin geleceğini yalanlayanlara çılgın alevli bir ateş hazırlamışsızdır.» (Furkân, 7-11).

«Sen bize yerden bir kaynak fişkirtuncaya kadar sana asla inanmayacağız.» Âyet-i kerîme'deki kelimesi; akan göze demektir. Onlar, Hicaz toprağında akan bir göze istiyorlardı. Gerçi bu, Allah için pek kolaydı. Dilerse onu yapar ve onların istediklerinin hepsine cevap verirdi. Ama Allah, buna rağmen onların doğru yola dönmeyeceklerini biliyordu. Nitekim Allah Teâlâ bu gibiler hakkında şöyle buyurmaktadır : «Doğrusu, üzerlerine Rabbızun sözü hak olanlar inanmazlar. Onlara her türlü âyet gelse bile. Elem verici azabı görünceye kadar.»

(Yûnus, 96-97). Bir başka âyet-i celîle'de ise şöyle buy-rulur: «Eğer Biz, onlara gerçekten melekleri indirseydik, ölümler kendileriyle konuşsaydı ve her şeyi karşılarına toplasaydık, Allah dilemedikçe onlar yine de inanacak değillerdi. Fakat onların çoğu bunu bilmezler.» (En'âm, 111)

«Yahut iddia ettiğin gibi göğü üzerimize parça parça düşüresin.» Sen bize kıyamet günü göğün parçalanıp düşeceğini söylüyorsun. Etrafa yayılacağını bildirerek tehdîd ediyorsun. Öyleyse bunu dünyada acele olarak yap ve parça parça göğü üzerimize indir. Bu ifâde onların : «Ey Allah'ımız; eğer bu, gerçekten Senin katından ise bize gökten taş yağdır.» (Enfâl, 32) kavli gibidir., Şuayb Aleyhisselâm'm kavrai de ondan aynı şeyleri istemiş ve demişlerdi ki: «Eğer doğrulardan isen bizim üzerimize gökten bir parça indir.» (Şuarâ, 187). Bunun üzerine Allah Teâlâ onları, gölgelik günün azâbiyla cezalandırmıştı. Doğrusu o günün azabı, pek büyüktü. Âlemlere rahmet olarak gönderilen tevbe peygamberine gelince; o, bunların bekletilmesini ve kendilerine süre tanınmasını istemiştir. Belki Allah,

onların soyundan Allah'a ibâdet edip şirk koşmayan bir nesil çıkarır diye. Gerçekten de böyle olmuştur. Çünkü yukarıda "adı gećen o kişilerden bir kısmı daha sonra müslüman olmuş ve İslâm'da güzel mertebelere ermişlerdir. Hattâ Hz. Peygambere o son sözü söyleyen Abdullah İbn Ebu Ümeyye tamamen teslim olarak İslâm'a girmiş, Allah Azze ve Celle'ye dönmüştür.

«Yahut da altundan bir evin olsun.» Abdullah İbn Abbâs, Mücâ-hid ve Katâde, burada gećen kelimesinin; altun anlamına geldiğini söylerler. Hattâ Abdullah İbn Mes'ûd'un rivayetinde bu âyet řu şekilde okunur:

«Veya göğeyi yükseltesin. Biz sana bakıp dururken bir merdivenle göğeyi çıkarsın.»

«Oradan bize okuyacağımız bir kitabı indirinceye kadar senin yükselmene de inanmayacağız.» Onlar her birine tek tek yazılı bulunan sayfaları indirilmesini istiyorlardı. Bu; Allah'tan falan oğluna falana gönderilmiş bir kitaptır, denilmesini istiyorlardı. Böylece bu sayfaların, sabahleyin

başkalarının yanına konulmuş olmasını arzu ediyorlardı. Mücâhid böyle tefsir eder.

«De ki: tenzih ederim Rabbımı. Ben peygamber olarak gönderilmiş bir beşerden başkası değilim.» Huzurunda herhangi bir kişinin Allah'ın saltanat ve melekûtuyla ilgili bir konuda bir fikir öne sürmesinden Allah yüce ve münezzehtir. O, dilediğini yerine getirendir. İsterse sizin istediğinize karşılık verir. İsterse size hiç bir cevap vermez. Ben, ancak Allah tarafından size gönderilmiş bir elçiyim. Rabbımm emirlerini size tebliğ eder ve öğüt veririm. Doğrusu ben, bunu yaptım. Sizin istediğiniz hususta durumunuz Allah'a kalmıştır. Ahmed İbn Hanbel der ki: Bize Ali İbn İshâk... Ebu Ümâme'den nakletti ki; Ra-sûlullah (s.a.) şöyle buyurmuştur: Rabbım Azze ve Celle bana Mekke'deki Bathâ'yı altun yapmayı söyledi de ben; hayır ey Rabbım, bugün aç, bir gün tok kalırım, dedim. —veya Hz. Peygamber buna benzer bir ifâde kullandı— Aç kaldığım zaman Sana yalvarır ve Seni zikrederim. Doğduğum gün Sana hamdeder, şükrederim. Bu hadîsi, Tirmizî Zühd babında Süveyd İbn Nasr kanalıyla Ebu Ümâme'den nakleder ve bu

hadîsin hasen olduğunu söyler. Ancak râvîler arasında yer alan Ali İbn Yezîd hadîste zayıf kabul edilmiştir.^[84]

94 — Onlara hidâyet geldiği zaman insanları inanmaktan alıkoyan, sâdece: Allah, peygamber olarak bir beşeri mi göndermiştir? demeleridir.

95 — De ki: Eğer yeryüzünde yerleşmiş dolaşan melekler olsaydı, Biz ancak onlara peygamber olarak gökten bir melek indirirdik.

Allah Teâlâ buyuruyor ki: İnsanların çoğunun îmân edip peygambere tâbi olmaktan alıkoyan şey, onların bir peygamberin elçi olarak gönderilmesine hayret etmeleridir. Nitekim bu hususu Yûnus sûresinde de şöyle ifâde buyuruyor : «İçlerinden bir adama: İnsanları uyar ve îmân edenlere Rabları katında yüksek bir makam olduğunu müjdele, diye vahyetmemiz insanların tuhafına mı gitti ki kâfirler : Bu, apaçık bir büyüdür, dediler.» (Yûnus, 2). Tegâbûn sûresinde ise şöyle buyurmaktadır: «Bu, kendilerine peygamberleri belgelerle geldiğinde, bizi doğru yola bir insan mı eriştirecek? diyerek inkâr edip gerçeğe yüz çevirmelerinden ötürüdür. Allah hiç

bir Şeye muhtaç olmadığının ortaya koymuştur. Allah; Gani'dir, Hamid'dir.» (Teğâbün, 6). Firavun ve erkânının dilinden de Şöyle buyurur: «Bizim gibi iki insana mı inanacakmışız. Halbuki o ikisinin kavmi de bize kulluk edenlerdir.» (Mü'minün, 47). Diğeri ümmetler de peygamberlerine böyle demişlerdi: «Siz de bizim gibi sâdece birer insansınız. Siz, bizi atalarımızın tapındığı Şeylerden döndürmek istiyorsunuz. Öyleyse bize açık bir delil getirin.», (İbrahim, 10). Bu konuda pek çok âyet-i kerime vardır.

Sonra Allah Teâlâ kullarına lutfunu ve rahmetini hatırlatarak onları uyarıyor ve kendilerine kendi cinslerinden bir peygamber gönderdiğini böylece ondan öğrenip bu peygamberin kendilerine öğretmesini sağladığını ve bu Şekilde Allah'ın kitabına ve sözüne muhâtab olma imkânına erdiklerini bildiriyor. Şayet Allah insanlara meleklerden bir elçi göndermiş olsaydı, onunla karşılaşmaya ve ondan çeşitli bilgiler almaya güç yetiremezlerdi. Nitekim Allah Teâlâ bu anlamda diğeri âyetlerde Şöyle buyurur : ((Allah, mü'minlere lütfetmiş de kendilerine içlerinden bir elçi

göndermiştir.» (Âl-i İmrân, 164), «Size kendinizden bir peygamber gelmiştir.» (Tevbe, 128), «Nitekim size içinizden, âyetlerimizi okuyan, sizi tezkiye eden kitabı ve hikmeti öğreten ve bilmediğiniz şeyleri bildiren bir peygamber gönderdik. Öyleyse siz Beni zikredin ki, Ben de sizi anayım. Bir de bana şükredin, nankörlük etmeyin. (Bakara, 151-152). Yine aynı şekilde burada da : «Eğer yeryüzünde yerleşmiş dolaşan melekler olsaydı, Biz ancak onlara peygamber olarak gökten bir melek indirirdik.» buyuruyor. Madem ki siz beşer cinsindensiniz; öyleyse katımızdan bir lütuf ve rahmet eseri olarak size de kendi cinsinizden bir peygamber göndermiş bulunuyoruz.^[85]

96 — De ki: Şâhid olarak benim ve sizin aranızda Allah yeter. Muhakkak ki O, kulları için Habîr'dir, Basîr'-dir.

Allah Teâlâ Nebiyyi zîşâmna; kavmine karşı getirdiklerinin doğruluğuna bir delil olmak üzere Allah'ın kendisine ve onlara şâhid olduğunu söylemesini bildiriyor. Allah; benim size getirdiğimi bilendir. Eğer ben, yalan söylüyorsam O, benden en ağır biçimde intikamını alır. Nitekim Hakka

sûresinde de şöyle buyurmaktadır : «Eğer o, Bize karşı buna bazı sözler katmış olsaydı; Biz onu kuvvetle yakalardık, sonra onun şah damarını koparırdık.» (Hakka, 44-46).

«Muhakkak ki O, kulları için Habîr'dir, Basîr'dir.» Kullarından ki^ min ihsana, hidâyete ve ilhama müstehak olduğunu; kimin şakâvete dalâlete ve sapıklığa lâayık olduğunu en iyi O bilir. Bunun için de şöyle buyurmuştur:[\[86\]](#)

97 — Allah, kimi hidâyete erdirirse; o, hidâyete ermiştir. Kimi de dalâlete düşürürse; O'ndan başka onlar için dostlar bulamazsın. Biz, onları kıyamet günü körler dilsizler ve sağırlar olarak yüzüstü hasredeceğiz. Yurtları cehennemdir. O ne zaman sönmeye yüz tutsa, hemen alevini artırırız.

Gerçek Hidâyet

Allah Teâlâ; mahlûkâtma tasarrufunu ve onlar üzerinde hükmünün geçerli olduğunu haber vererek, hiç bir kimsenin hükümlerinden dolayı Allah'ı sorguya çekemeyeceğini ve O'nun kimi dilerse hidâyete götüreceğini ve hidâyete götürdüklerini de sapıtacak başka kimse bulunmadığını bildiriyor.

Müteakiben de : «Kimi de dalâlete düşürürse; O'ndan başka onlar için dostlar bulamazsın.» buyuruyor. Bir başka âyette de şöyle buyrulur : «Allah, kimi hidâyete erdirirse; o, doğru yolu bulmuştur. Kimi de saptırırsa; sen, onun için yol gösterici bir dost bulamazsın.» (Kehf, 17).

«Biz, onları kıyamet günü körler, dilsizler ve sağırlar Olarak yüzüstü hasredeceğiz.»

İmâm Ahmet İbn Hanbel der ki: Bize İbn Numeyr... Nufeyl'den naklen der ki: Enes İbn Mâlik'in şöyle dediğini duydum:

Birisi ey Allah'ın Rasûlü, kâfir kıyamet günü yüzüstü nasıl haşro-lunur? dedi. Rasûlullah buyurdu ki: Dünyada iken onu ayakları üstü yürüten, kıyamet günü yüzüstü yürütmeye kadir olmaz mı? Bu hadîsi Buhârî ve Müslim Sahîh'lerinde naklederler.

İmâm Ahmed İbn Hanbel der ki: Bize Yezîd... Huzeyfe ibn Esîd'-den nakletti ki; o, şöyle demiş : Ebu Zerr el-Ğıfârî kalktı ve şöyle dedi: Ey Ğıfâr oğullan, söyleyin ama sözünüzden caymayın. Çünkü doğru söyleyen ve doğrulanmış olan peygamber bana

şöyle dedi: İnsanlar üç topluluk halinde haşrolunacak. Bir topluluk binitlidirler, giyimlidirler ve doyumludurlar. Bir topluluk yürürler ve koşarlar. Bir topluluğu da melekler, yüzleri üstü sürükleyip cehenneme götürürler. Bir kişi dedi ki: İkisini ajıladık. Ya yürüyüp koşanlar ne oluyor? Hz. Peygamber buyurdu ki: Allah Teâlâ bele bir âfet verir de, bel diye bir uzuv kalmaz. Öyle ki kişinin göz alıcı bir bahçesi bulunur, onu,yorgun bir deveye verir de o buna güç yetiremez.

«Körler» görmezler, «dilsizler» konuşamazlar, «sağırlar» işitemezler. Bu durum onlara ceza olarak birbirinden farklı hallerde mevcûd olabilir. Onlar bu dünyada hakka karşı kör, sağır ve dilsiz oldukları için, mahşer yerine de ceza olarak en çok muhtaç oldukları bir şekilde gelirler. «Yurtlan cehennemdir.» Onların düşüp yuvarlanıp varacakları yer cehennemdir. «O ne zaman sönmeye yüz tutsa, hemen alevini artırırız.» İbn Abbâs bu âyetteki kelimesine dursa anlamını vermiştir. Mücâhid ise, sönse anlamını verir. Allah Teâlâ'nın buyurduğu gibi

«Tadın, size azâbdan başka bir şeyi artırmayız.» (Neb'e', 30).^[87]

98 — Bu, onların cezasıdır. Çünkü onlar, âyetlerimize küfrettiler ve : Kemik, ufalanmış toprak olduğumuzdan sonramı, biz mi yeniden bir yaratılışla diriltileceğiz? dediler.

99 — Görmezler mi ki; gökleri ve yeri yaratmış olan Allah, onların benzerlerini de yaratmaya kâdir'dir. Onlar için şüphe olmayan bir ecel kılmıştır. Buna rağmen zâlimler küfürden başka bir şeyde diretmediler.

Gökleri ve Yeri Yaratan Onları Yaralamaz mı?

Allah Teâlâ buyuruyor ki: Onlan körler, sağırlar ve dilsizler olarak hasretmekle verdiğimiz bu ceza, kendilerinin müstehak oldukları bir cezadır. Çünkü onlar «Âyetlerimize küfrettiler.» Delillerimizi, hüccetlerimizi inkâr ettiler. Öldükten sonra dirilmenin vuku buluşunu uzak saydılar ve : «Kemik, ufalanmış toprak olduğumuzdan sonra mı, biz mi yeniden bir yaratılışla diriltileceğiz?» dediler. Biz çürüyüp, mahvolup, ayrışıp gittikten ve toprağa karıştıktan sonra mı, ikinci kez tekrar diriltileceğiz? Allah Teâlâ onların

aleyhinde delil getirerek buna gücünün yettiğine dikkatlerini çekmekte ve kendisinin göklerin ve yerin yaratıcı olduğunu, binâenaleyh onları yeniden hayâta döndürmeye gücünün rahatlıkla yeteceğini bildiriyor. Nitekim başka âyetlerde de şöyle buyuruyor : «Muhakkak ki göklerin ve yerin yaratılışı, insanların yaratılmasından daha büyüktür.» (Ğâfir, 57) Ahkâf sûresinde ise şöyle buyuruyor : «Onlar, görmezler mi ki gökleri ve yeri yaratıp onu yaratmaktan yorulmayan Allah, ölüleri diriltmeye de kadirdir. Evet muhakkak ki O, her şeye kâdîr'dir.» (Ahkâf, 33) Yasin sûresinde ise şöyle buyuruyor : «Gökleri ve yeri yaratan, onlar gibisini yaratmaya kadir değil midir? Evet, O'dur en çok yaratan, bilen. Muhakkak ki O'nun emri bir şeyi murâd ettiği zaman, ona; ol, demektir. O da oluverir. Her şeyin mülkü elinde olan Allah'ı tesbîh ederiz ve O'na döndürülürler.» (Yâsîn, 81-83) Burada ise : «Görmezler mi ki; gökleri ve yeri yaratmış olan Allah, onların benzerlerini de yaratmaya kadiredir.» buyuruyor. Yani kıyamet günü onların bedenlerini yeniden iade

edip bir başka doğuşla onları var eder ve ilk oldukları gibi meydana getirir,

«Onlar için şüphe olmayan bir ecel kılmıştır.» Onların kabirlerinden kaldırılıp yeniden hayata döndürölmeleri için, belirli bir süre ve mutlaka geçmesi gereken bir müddet halketmiştir. Nitekim Allah Te-âlâ Hûd sûresinde de şöyle buyurur : «Biz, o günü ancak belirli bir süreye kadar erteleriz.» (Hûd, 104).

«Buna rağmen zâlimler küfürden başka bir şeyde diretmediler.» Aleyhlerinde bunca hüccet olmasına rağmen onlar, bâtılda ve sapıklıklarında devam edip gittiler.[\[88\]](#)

İzahı

Haşr konusunda Seyyid Hüseyin el-Cisr diyor ki:

Allah, ruhları esîr gibi latif bir maddenin atomlarından öyle bir tertîb ve şekilde yaratmış olabilir ki, ruhlar bu sayede dinin delillerinden anlaşılan pek çok hususiyetleri tamamen kazanır.

Meselâ : Ruhlar bizzat diridir.. Binâenaleyh bedene girmeden Önce ve bedenden ayrıldıktan sonra onlarda yine de hayat bulunabilir. Yine ruhlar idrâk

sahibidir. (Gerçi duyuları kaybolan rûh, husûsî şeyleri kavramaktan geri kalır, ama umûmî şeyleri kavramasına hiç bir zarar gelmez.) Girdikleri cisimlere hayat, idrâk ve hayatla ilgili diğer sıfatları kazandırır. (Mıknatıs da böyle değil midir? Çeliğe sürülünce demiri çekme hususiyetini ona da kazandırır.) Bununla beraber onlar pek latîf olup hissedilemezler.

Allah, atomlardan pek küçük birtakım zerreler daha yarattı ki, ruhun ilgisi sebebiyle hayat ve hayatın hususiyetlerini kazanmaya onlarda tam bir kabiliyet bulunuyor ve mikroskobik maddelerin unsurları gibi onlarda insan uzuvları yaratıldı. İşte insanın anılan asıl kısımları bunlardan ibarettir. Daha sonra insan bedenini yaratarak insanlık zerresini fazlalık kısımları olan bu vücûdun husûsî bir yerine yerleştirdi ki bu yerin kalbden ibaret olması en yakın bir ihtimâldir.

(Fizyoloji âlimlerinin, hayat merkezinin kalb olmasını gerektiren görüşlerine dâir ibareleri yakında nakledilecektir.)

Bunun arkasından da Hz. Âdem'in bütün zürriyetlerini zerrelere ibaret oldukları halde Hz. Âdem'in bedeninin sırt kısmına topladı. Bunu acâib görmeye hakkımız yoktur. Milyonlarca zerrelere o bedenine içine almasına imkân vardır.

Madem ki bir damla su, yeryüzündeki insan kalpleri miktarınca mikroskobik maddeleri içine alıyor. Hz. Âdem'in sırtının bütün zerrelere içine almasına ne engel gösterilebilir?

Daha sonra Hz. Âdem'in vücûdunun içindeki mübarek zerresine mukaddes ruhunu girdirdi ki Kur'an'da «Ve tarafımdan ona rûh verdim.» (Hıcr, 29, Sâd, 72) âyetiyle bu hususa işaret edilmiştir. Hz. Âdem'in ruhunun Allah'a nisbet edilmesi, şeref ve büyüklüğünü anlatmak için olduğu gibi, onun eşsiz yaratılışı ve hakikatinin mâhiyetinin bilinmesinin de Allah'a mahsûs olduğuna işaret edilmektedir.

Rûh o zerreye girince, zerrenin kazandığı hayat bütün bedeninin kısımlarına geçti. Çünkü beden bu kabiliyete tamamen sâhibti. Bir müddet sonra da Âdemoğullarının bütün zerrelere babalarının arkasından çıkarıp ruhlarını kendilerine verdi ve onlar

hayat ve idrâk kazandılar. Binâenaleyh hitâb ve söz alma hükmü yürütüldü. Tamamlandıktan sonra da bu ilgi kesilerek onlar çıktıkları hava delikleri vasıtasıyla yine Hz. Âdem'in sırtına döndürüldüler.

Zerrelerin bu şekilde hava deliklerinden girip çıkması da uzak bir ihtimâl değildir. Çünkü hastalık yapan hayvanlar (mikroplar) dâima bedenlere bu yolla girip çıkıyor.

Daha sonra bu zerreler, Hz. Havva'nın rahmine giren Hz. Âdem'in menisi vasıtasıyla oraya geçmeye başladı. Kadının yumurtalığından ayrılan tohumlara bu zerreler girdikçe o tohumlarla menî sıvısından bedenler meydana gelip, böylece belli merhalelerden geçerek o bedenler insan bedeni şeklini alıyor. Her beden belli bir sınıra ulaşınca; Allah'ın gönderdiği rûh,. zerresine girip gerek zerreye ve gerek bedene hayat ve hareket veriliyor.

İlk önce geçen zerre ile beraber onun çocukları olacak insan ferd-lerinin zerreleri de ana rahmine geçmiş ve doğumdan sonra bu zerreler onun nesil maddelerinde toplanmıştır.

Dâima böyle çocuktan çocuğa geçiş oluyor ki, Peygamber efendimiz hakkında nazil olan «Secde edenler (namaz kılanlar) içinde dolaşmanı da...» (Şuârâ, 219) âyeti bu hakikate de işaret etmektedir. Çünkü mânâsı: Ey sevgili peygamberim, Rabbm seni ilk yaratılışından beri temiz babalardan temiz rahimlere geçişin sırasında da görmekte demektir.

Her insanın mâhiyet ve hüviyyeti, işte bu zerre ile ruhunun top-iammdan ibarettir. Bu zerre de müslümanların kabul ettikleri asıl kısımlardan ibaret olup, insanın ömrü müddetince devam ettiği gibi ölümün gelmesiyle kendisinden ayrılan, ruhun geri gelmesiyle kıyamet gününde hayatı tekrar verilecek olan da yine budur. İnsanın bedeni, gidip gelen ve artık eksilen fazlalık kısımlarından ibarettir.

Şu halde Allah, bir insanın ölmesini isteyince asıl kısımlardan ibaret bulunan zerresinden ruhunu ayırarak, gerek ondan ve gerek fazlalık kısımları olan bedenden hayatı uzaklaştırır da ikisine birden ölüm gelir. Böylece beden bozulmaya başlayarak ayrılır ve diğer terkîblere karışır da zerre hiç bozulmayarak saklanır. Nitekim altın atomları, toprak içinde

bozulup çürümeden saklanıyor. Başka bir hayvanın bünyesine girse de ancak fazlalık kısımları olan bedeninin terkebine girebilecek değil mi? Hayvanın asıl kısımlarından olan başka bir zerreye giremez. Bedene girince de bir müddet orada bozulmadan korunarak durur, sonra ölümün gelmesiyle o beden dağılınca ona girmiş olan o zerre yine toprak içinde saklanmış olabilir.

Kısacası ölümün gelmesiyle zerrenin girdiği durum, ruhun ayrılmasıyla bedenin bozulmasından ibaret kalıyor. Zerrenin kendisine hiç bir şey olmuyor. Şu halde Allah, onu diriltmek isteyerek ruhu tekrar veriverince hayat durumu, bütün husûsiyetleriyle beraber geri gelecektir. Bedenin bozulmasının buna engel olacağı yoktur. (Husûsî terkîb, hayat için normal bir şart olup, hayatın ona bağlı bulunmadığı kelâm kitaplarımızda etraflıca isbâtlanmıştır.)

Ölümden sonra tekrar dirilmeden önce, olacaklarını dinî delillerin haber verdiği berzah durumları, meselâ : Kabirde soru sorulması, nimet ve azâb verilmek gibi şeyler hakkında akla gelen

şüpheler de bu incelemelerimizle tamamen ortadan kalkmış olur. Bir derece daha açıklayalım:

İlim ve hikmet sahibi olan yüce Yaratıcı, yaratıkları âhiret âlemine sevkedip, niyet ve amellerine göre onlara ceza ve mükâfat vermek isteyince hemen fazlalık kısımları sayılan insan zerrelerinin şekillerini yaratıp, o zerreleri bu bedenlere girdirdikten sonra ruhları il-gilendirmesiyle zerreler ve bedenler hayat kazanır. Böylece insan nevi dünya âleminde oldukları gibi, âhiret yaratılışı ile dirilip ayağa kalkar.

Ayniliğe yaramak ve zerrelerin aynı zerreler olup değişmemesinden ibaret olmak sebebiyle fazlalık kısımları ölümden önceki kısımlardan başka da olsa bir mahzuru yoktur.

İnsan hakkında açıkladığımız bu bedenlerin toplanması durumu kavrayanlar hakkında da uygulanabilir.

Biz, âlemlerin Rabbı ve hâkimlerin Hâkim'i olan Allah'ın ilminin genişliği ve kudretinin yüceliği ile beraber, bu sıfatların âlemde görülen eşsiz eserlerini düşündüğümüzde; anılan konuların hiç birinde akla

uzak görölüp tereddüd edilmesine sebep olacak bir şey göremeyiz.

Bedenleri bir araya toplama işini gerçekleştirmek için Allah dilerse atomların birleşip ayrılmasına ve yaratılmasına yarayacak birtakım kanunlar koyar. Yine dilerse hiç bir kanun aracılığı olmadan bu durumu gerçekleştirir.

Ey maddeciler, mikroskop vasıtasıyla keşfetmekte olduğunuz küçük hayvancıklar hakkında incelemelerinizi, onların bir damla suda ' fevkalâde çoklukta bulunmaları ile beraber hayat, hareket ve yaşama hususlarındaki idrâk ve kendilerine zararlı olacak hallerden korunma gibi acâyib sıfatlara sahip olmalarını dikkat nazarına alarak, insan zerrelerinin hayatla onun hususiyetlerine elverişli bir yer ve ruhların da anılan vasıf ve hususiyetlere sâhib olabildiğini düşünöverseniz imkânsızlık değil, hiç bir acâib taraf bile bulamayacağınıza tamamen eminiz.

Yine insan bedeninde hava deliklerinin pek çok olduğunu, hattâ kendi sözlerinize göre bir karış karede 4.000.000 kadar hava deliğı bulunmakta

olduğunu düşünecek olsanız, insan zerrelerini Hz. Âdemin sırtından çıkıp da yine oraya döndürülebileceğini inkâra bir yol bulamazsınız, zannederiz.

Bu hususları aklınıza bir derece daha yaklaştıracak delil ve sebepler gerekli ise hastalık yapan hayvanların, meselâ : Malarya (sıtma) nm bazı bedenlere girip de oradan başka bedenlere geçip kan dolaşımında hareket ettiğini ve tıp ilminizde bahsetmekte olduğunuz bu türlü hakikatların benzerlerini düşününüz.

Meselâ: Erkeklerin tenasül maddelerinden ayrılarak dişi tohumları aşıl原因an menî sıvılarında mikroskopla görülebilen pek küçük hayvancıklar vardır ki, bunlardan bir tanesinin boyu; bir kıratın (2,5 cm. nin) 500 ve bazan 600 de biri miktarı (0,05 mm.) ve yalnız başının uzunluğu 5.000 veya 6.000 de bir kırat (0,005 mm.) miktarı olabilir. Bununla beraber bu canlılar, kuyruklarını hareket ettirerek menî sıvısında kımıldayıp başları türlü yönlerle dönüyor. Hareketleri de müstakil olarak o sıvının tabii yoğunlukları değişmemek şartıyla devam

etmekte ve dış durumlarla ilgisi olmadığı isbât edilmektedir.

Kadın vücûdunun içinde bu hareket yedi veya sekiz, gün, dışında yirmi dört saat kadar devam edebilir. On üç dakikada bir kırat (25 mm.) yol alabildiğini bazı bilginler açıklamışlardır. Bunlar hemen hemen bütün canlıların menî sıvılarında bulunur ve dişi yumurtalara dokunmaları döllenme için zorunludur.

Fizyoloji kitaplarında hep böyle yazılıdır. Şu halde bu canlılara Allah, kendilerinden daha küçük bulunan Âdemoğullarının zerrelerini taşıtır da, bu canlılar onları menî sıvısında öte beri götürüp ana yumurtalığınan ayrılan yumurtalara bırakmak işine yarayabilir.

Böylece döllenme olunca, dişi yumurta gelişerek fazlalık kısımlarından ibaret olan insan vücûdu teşekkül etmeye başlar. Bu durumda insan, hakîkatta kendisine ruhun girmesi ve hayatın gelmesi ile ilâve edilen bedeni de hayat yeri edinen şeyden, yani bu menî canlılarının taşıyıp dişi yumurtasına ulaştırdıkları zerrelerden ibaret olur.

Bu zerre ile beraber ondan meydana gelen insanın doğacak zür-riyeti sayısınca birtakım zerreler daha onun yumurtasına girip, ortaya çıkan bedende yerleşirler. Sonradan onun menîsiyle çocukların bedenlerini meydana getirmeye sebep olacak yumurtalara geçmeye başlarlar.

Oğulların oğullarında da durum bu şekilde devam edip gitmektedir. İşte akıl ile dinin elverişli bulundukları bu türeme durumu dikkat nazarına alınınca, pek çok akıl sâhiblerinin ve İslâm âlimlerinin ittifakla kabul ettiklerine göre; insanın, hakîkatta babasından ana rahmine geçmekte olduğu anlaşılıyor. Halbuki siz, bu hakikatin aksini kabul ederek : İnsan, anasının yumurtalarından meydana gelir ve babasının menisi sırf döllenme için gereklidir, diyorsunuz. Çünkü siz yalnız insan vücûduna bakıp da ondan başka bir şey anlayamadığınızdan bu iddiaya mecbur oldunuz. Bedenin ötesine geçebilenler ise: İnsan, babasından ayrılıp, anasından yalnız beden meydana gelir, derler. Akıl sahiplerinin çoğunluğu bu hususu kavradığı gibi her

babanın tabiatında çocuklarına sevgi ve şefkat bulunması da bu görüşü kuvvetlendirir.

Fizyoloji âlimleri arasında kalbin düzenli hareket etmesinin sebebini belirtmek hususunda ihtilâf çıkmış. İleri sürülen birtakım boş sebepleri önceden kabul edenler bulunmuşsa da, sonradan onların hepsi çürütülerek bu hareketin sebebini yine kalbin kendisinde bulunan bir hakîkattan ibaret olduğu anlaşılmış. Bunu belirtmek isteyenler, kalbdeki sinir düğümlerini böyle bir şeyin sebebi olmağa pek uygun gördükleri için, bu düzenli hareketin gerçek merkezlerinin; bu sinir düğümlerinden ibaret olması hususunu aralarında kararlaştırmışlar. Şu kadar var ki, bunların te'sirlerinin düzenli ve kesik kesik olup da devamlı olmadığına dâir şimdiye kadar bir sebep bulunamamıştır. Ayrıca pek çok deneylerle isbâtlandığı gibi, kalb kasılmalarından doğan itici kuvvetin yalnız başına kan dolaşımında kâfi olduğu, bu âlimler arasında incelemelerle uğraşanlarca iyi bilinmektedir.

İşte böylece ilmî ve fennî incelemelerin özeti göz önüne getirilince, az bir düşünme ile; insan

zerresinin merkezi, insan vücûdundan kalb olup, ruhun oraya girmesiyle zerreye hayat verdiği ve kalbin hareketi ondan meydana gelerek kan dolaşımının doğduğu, sonra bedenin diğer kısımlarına da hayatın geçtiği, normal akıl sahiplerinin kabul edeceği bir şey olduğu anlaşılır.

Zerrenin ve ruhun son derece küçüklüğü, bedenin hayatına, sinir ve kaslara mahsûs hareketlere yetecek te'sîrlere ana kaynak olabilmelerine engel değildir. Çünkü küçük bir çocuğun hareket ettirebileceği pek küçük ve hafif birtakım âletler görüyoruz ki, onları hareket ettirmekle büyük büyük âletler dönüyor ve bu sayede büyük bir kuvvete bağlı ve muhtaç bulunan acâyib fiil ve eserler pek kolaylıkla gerçekleşiyor.

İnsafa geliniz! Âciz bir insanın îcâd ettiği fabrikaların ve te'sîs-lerin en az bir kuvvetle meydana gelen hârika derecesine yakın eserleri görülmekte iken, eşsiz yaratıklarını akıllara hayret ve korku verecek acâyib şekillerde tertîb ve terkîb eden hikmet sahibi, ezelî Yaratıcının yüce yaratmasının,

düşünülenin çok üstünde olacağından şüphe etmek lâayık mıdır?

Sözün kısası, insan, aslında kalbe giren eşsiz bir ilâhî zerredir ki, ruhun ilgisiyle önce kendisi hayat kazanır, sonra da beden!...

Beden ise insanın hakikatının dışında olup, şu yaratıklar âleminde birtakım işler yapmak ve olgunlaşmak için yaratılmış bir âletten ibarettir.

İnsan hakkında peygamberlerin tebliğ ettikleri âhiret işleri ve dünya teklifleri, işte hep kendisine giren ruhla beraber «zerre» adı verilen bu sabit ve değişmez hakikate yönelmektedir.

Bu açık sözlerimizden akıl ve anlayış sâhiblerine aydınlanmış oluyor ki, dinimizde açıklandığına göre insan ferdlerinin berzah âleminde hayat ve idrâkleri devam ederek soru, cevap, nimet ve cezanın gerçekleşmesi; sonra tekrar dirilme ve bir araya toplanma gibi hallerin meydana gelmesi; tabiat ilimlerinin gerçeklerine hiç de aykırı değil, zann ve şüpheler ise düşünme alanına yakın olanlarca tamamen bozuktur.

Eğer dersiniz ki; «Biz İslâm dininde, insan vücûdunun kendisinin ve hattâ tekrar yaratılması en uzak ihtimâl görülen beden kısımlarının da tekrar yaratılacağını ifâde eden birtakım deliller buluyoruz. Meselâ; «Bu kemikleri kim diriltir, onlar çürüyüp dağılmışken?» sorusuna cevap olarak nazil olan «(Ey Rasûlüm), de ki: Onları ilk defa yaratan diriltir.» (Yâsîn, 78, 79) âyeti, çürümüş insan kemiklerinin de tekrar yaratılıp diriltileceğine işaret ediyor.

Bu durumda sizin ölümden sonra tekrar yaratılıp diriltilmeye dâir söylediğiniz ma'kûl izah şekli, bu delillere uygun düşebilir mi?

Cevap olarak deriz ki: Evet, İzahımız bu delillere de uygundur. Aralarında hiç bir aykırı taraf yoktur. Çünkü onun gereğine göre ölümden sonra tekrar yaratılıp diriltilmenin insan zerrelerinden ibaret olan asıl kısımlara yukarıda açıklandığı şekilde İlgisi bulunduğu gibi fazlalık kısımlarından ibaret bulunan insan bedenini de içine almaktadır.

Ancak inkarcılar tarafından ortaya atılan şüphelerin reddi, sırf asıl kısımlar yok olmayıp, onların hayatı ve diğer teferruatının tekrar kendisine

verilebileceğini inceleyip açıklamakla ortaya çıkıyor ve binâenaleyh insanın asıl kısımlarından olmadıkları halde beden kısımlarının da aynıyla veya benzerleriyle tekrar yaratılmaları, bu şüphelerin ortadan kalkmasına yaramıyorsa da bu tekrar yaratılmanın, haş-rin hakikatından hâriç olmayıp oluş şekli ve durumunun tafsîlâtında dâhil olduğu ifâde edilmiştir...

Bu delillerin, fazlalık kısımları olan beden tekrar yaratılacağına dâir delâleti, câhiliyyet ehlinin kafalarına takılmakta olan diğer müş-killeri ortadan kaldırmak maksadıyla oluyordu.

"Zîrâ haşr hakkındaki Kur'an âyetleri nazil oldukça onların düşünceleri ancak bu görülen beden tekrar yaratılmasına gider de derlerdi ki: Çürüyen kemiklerin hayatı nasıl geri gelebilir ve toprağın derinliklerinde parçalanan beden parçaları nasıl bir araya toplanabilir?

Yukarıdaki deliller de, bu zannî müşkilleri Allah'ın yüce ilim ve kudretini hatırlatıp ortadan kaldırarak, acizlik ve eksiklik, yüce sâna yakışmayan hikmet sahibi Yaraticının, çürümüş

kemikleri de yoktan var ettiği gibi bir daha dirilteceğini ve ezeli ilminin bütün eşyayı çevrelemiş ve yüce kudretinin mümkün olan her şeyi içine almış olduğunu isbât ederek bu hususa da yeteceğini açıklamak için nazil olmuştur.

Bu ise münkirlerin yukarıda sayılan şüphelerini ortadan kaldırmak maksadıyla bizim, asıl kısımların tekrar yaratılmasına Önem vermemize aykırı olamaz.

Düşnenlere durumun hakikati aydınlanır. Ancak şurası da gizli kalmamalıdır ki, asıl kısımları zerrelerle ve fazlalıkları bedenle tefsir edip de bu esâs üzerine kurduğumuz güzel izah şekli, açıklanan tafsilatıyla din âlimlerimizin sözlerinde açıklanmış değildir. Binâenaleyh «Bedenlerin tekrar yaratılması durumunu sırf bu şekilde kabul etmek, bütün müslüman ferdler için vâcibdir.» demek istemiyorum. Bilakis konunun baş tarafında ifâde edildiği gibi büyük âlimlerden (İmâm, Fahreddin Râzî, Sirâc'ül-Ukûl sahibi Ebu Tâhir el-Kazvînî, Abdlvah-hâb Şa'rânî ve Hâzin-i Bağdadî gibi) pek çok zâtların hakikat ifâde eden sözlerinden çıkarılabilir ki, insanın asıl kısımlarından âlimlerimizin maksadı;

Peygamber efendimizin,. Hz. Âdem'in zürriyetinden
öz alındığı hakkındaki âyetin tefsiri sırasında ifâde
buyurdukları zerreler olup, gerçek insan da o
zerrelerle onlara giren ruhlardan ibarettir. Fazlalık
kısımlarından maksadları da insan bedenleri
olmalıdır.

Yine bu âlimlerin sözlerinden anlaşılıyor ki;
insanın hakikatinin yeri ve merkezi, beden
kısımlarından kalb olup, devamlı olarak değişmekte
olduğu görülen beden ise bu hakikatin yaratıklar
alemindeki işlerini yapmasına ve ilim öğrenerek vâcib
olan hakları yerine getirmesine âlet kılınmıştır.

Artık bu hakikatları kabul etmemize akıl ve din
yönünden bir engel bulunmadığı halde bedenlerin bir
araya toplanıp tekrar yaratılmasının sübûtu
aleyhinde düşünülen şüpheleri de aynı yolla ortadan
kaldırmak kolay oluyor. Binâenaleyh bunların,
hakikatin ta kendisi olduğu zannolunuyor.

Yoksa İslâm'ın bu inanç esâsının doğruluğunu
ifâde etmek için şu kadarcık söz yeter : Biz
(hamdolsun) inanıyoruz ki, her insanın bir ruhu
vardır. Onun hakikatini Allah bilir. Diğer hayvanların

da kendilerine göre ruhları vardır. İnsanları kıyamet gününde tekrar dirilterek huzuruna toplayıp hesaba çekecek, onlara nimet ve azâb verecek ve bu hususlar akla aykırı düşmeyecek bir şekilde olacaktır. Nasıl olacağını tafsilâtı ile bilmek bize gerekmez. Fakat iyi biliyoruz ki bunlar, hep akılca mümkün olan şeylerdir. Allah'ın ilminin genişliğine ve yüce kudretinin te'sîrine nisbetle normal şeylerden hiç bir farkları yoktur. Ey maddeciler, bu noktada düşünün ve inceden inceye düşünenlerden ayrılmayın. Çünkü bu kadar tafsilât arasında tabiat ilimlerimize hakîkaten aykırı olarak bir taraf bulamazsınız.

Demek oluyor ki, konunun başında acâyib ve uzak bir ihtimal olarak ortaya attığınız dinî meseleleri de, insaf edecek olsanız kabul etmek zorunda kalacaksınız. Ama verdiğiniz sözü tutmayarak inâdda diretirseniz, Levh-i Mahfûz'u açıp okuyacak olsam, yine bir fayda vermeyeceğini pekâlâ bilirim.

Eğer dersiniz ki: Evet, bu anlatılanların akılca mümkün ve caiz olduğu kabul edilebilir. Fakat gerçekten bunların olacağını kesin olarak kabul etmeyi gerektirecek bir şey bulamayız. Acaba bu

inanca bağlanan İslâm milletlerinin dayandıkları deliller neden ibarettir?

Deriz ki: Birçok benzerlerinde ifâde edildiği gibi bedenlerin hasrolunması ve bununla ilgili âhiret halleri tamamen, sözünün doğruluğu parlak mucizelerle sabit olan Peygamber efendimizden alman kesin Kur'an âyetleriyle isbâtlanıyor. Çünkü bu âyetler, hiç te'vîl kabul etmeyecek bir kesinlikte ve açıklıkta bunların her birinin olacağına delâlet ediyor. Halbuki hepsi de akılca mümkün ve aklın hükümlerine uygundur. Şu halde bu türlü delillerin açık mânâlarının kabul edilmesi, kaidelerin gereği olduğu için İslâm milletlerince bu dairenin dışına çıkmak ve te'vîl tarafına sapmak ma'kûl görülemez.

Hele öldükten sonra tekrar dirilmenin mâhiyeti hakkında meşhur olduğu gibi «Mümkün olduğu aklî delillerle ve fiilen gerçekleşeceği de ancak dinî delillerle ve fiilen gerçekleşeceği de ancak dinî delillerle sabittir.» deniyorsa da dikkat edilince ölümden sonra dirilmenin gerçekleşmesi de aklî delillere dayalıdır. Gerçi bu deliller, aslında kesin deliller çeşidinden değilse de, akılların anlayışını ve

kalblerin huzurunu gerektirdiği için o kadar açık manâlı işaretler (zann ve kanâat veren deliller) kabilinden oluyor ki, bunların hepsi birleşince düşünceye arkası arkasına gelerek ölümden sonra tekrar dirilmenin gerçekliği hususunu akıl kuvvetle kabul eder ve artık şüpheye sürüklemeye çalışanlara hiç kulak asmaz olur.

Bazı İslâm âlimlerinin (İmâm Fahreddîn Râzî'nin) bu husustaki ifâdelerini nakletmeye geçelim.

(Bu naklimizde açıklama maksadıyla biraz tazlalık, iyi görülen çıkarma ve kısaltma bulunacaktır.)

İyi biliniz ki, Allah'ın varlığına, mükemmellik sıfatlarına, yüce hikmetine, yaratıkları hakkındaki adalet ve bol rahmetine kesin deliller getirildikten sonra vâcib olan bir inanca sahip olanlar açıkça kabul ve itiraf ederler ki; insan nevini iyi ve kötüyü ayırd edecek akla, hayır ve şerri işlemeye yetecek güce sâhib oldukları halde yaratan hikmet sahibi Allah'ın hikmet ve adaletinin gereği, kendi yüce zâtını kötülükle anmak, cahillik, yalancılık ve gereksiz yere insanları (hele peygamberleri ve iyi kulları) küçük

düşürecek suçları alışkanlık haline getirmekten onları men'edip sakındırmak ve düzenli yaşamalarına yarayacak üstün ahlâk ve hayırlı işlere teşvik etmektir.

Bu sakındırma ve teşvik ise, ancak iyi işleri sevaba ve kötü işleri cezaya bağlamakla tamamlanabilir. Halbuki sevâb ve cezâmn dünyada yerine getirilmediği görülüyor. O halde onların yerine getirileceği yer olacak olan âhiret âleminin gerçekleşmesi gerekiyor.

Ama men' ve teşvikte ve cezaya luzûm görülmeyip de insanların aklına bırakılan, iyi şeyleri beğenme ve kötü şeyleri kötü görme hususuyla yetinilmiş olsaydı; bu, maksadın gerçekleşmesine yetişmezdi.

Çünkü nefs-i emmâre (insanın yaradılışında bağlı bulunan şehvet ve kızma temayülleri) insan ferdlerini hep maddî istek ve hayvanı zevklere düşkünlüğe davet ediyor. İşte böyle kuvvetli bir zıdlık olunca, daha kuvvetli bir tercih edici ve üstün bir hakime luzûm görülmesi normal bir şey olduğu için va'd ve vaîd vâsıtalarına başvurulması, fiil ve terke

karşılık sevâb ve ceza gerekmesinin hayır ve düzeninin gereklerinden olduğu anlaşılır.

Hattâ mutlak olarak aydın bir akıl hükmediyor ki; hikmet sahibinin hikmetinin gereği, iyilik yapanla kötülüğü âdet edinen kimseyi birbirinden ayırmaktır. Bu ayırma ise dünyada olmuyor. Zîrâ kötülük yapmayı âdet haline getiren bazı kimseler rahat ve saygı görmekte, iyilik yapanların da pek çoğu türlü sıkıntı ve hakaretle karşılaşmaktadır. Bu durum her zaman görülmektedir.

Bundan da anlaşılır ki, bu âlemden başka iyilerle kötülerin birbirinden ayrılacağı bir âlem olacak ve «Kıyamet günü ecirleriniz (mükâfatlarınız) size eksiksiz verilecektir.» (Âl-i İmrân, 185) âyetinin sırrı orada ortaya çıkacaktır.

Ölümden sonra tekrar dirilme korkusu insanların gönüllerinde yer ederek onları her türlü kötülükten uzaklaştırmakta olmasa aralarında kargaşalık çoğalır ve fitneler büyürdü. Yaşayışın düzeni de bozularak hiç bir mükellef vazifelerini yerine getiremezdi. Şu halde âlemin düzeni ve

bozulmaktan korunması, ancak sevâb ve ceza âlemini yaratıp açıklamakla olabilir.

Diyemezsiniz ki: Âlemin düzeninin dĞ'vâm edebilmesi için pâdi-şahlardaki heybet ve siyâset yeter. Yine ayak takımı bilirler ki, kargaşalığı beğenip doğru bulacak olsalar bozgunculuk dolabı başlarına döner ve onları da öldürüp mallarını yağma eden bulunur. İşte bunun içindir ki, fitneleri tercih etmekten sakınırlar.

Çünkü sâdece padişahların heybeti kâfi gelip bütün kötülükleri ortadan kaldıramayacaktır. Bunda şüphe yoktur. Zîrâ padişah ya sâ-hib olduğu kudret ve saltanatla halktan hiç de korkusu olmayacak bir dereceye ulaşır veya böyle olmaz.

Birinci ihtimâle göre, kalbinde âhiret korkusu da bulunmazsa zulüm ve eziyete kalkışır. Çünkü nefsin isteklerine karşı dünya ve âhi-retçe bir köstek ve engel bulunmamış olur.

İkinci ihtimâle göre de halkın korkusu tâm hududunu bulmayacağı için zulüm ve diğer kötülüklerden çekinmezler.

Artık isbât edilmiş oldu ki; âlemin düzeni, âhiretçe insanların (halk tabakasının ve hâs kulların) korku ve ümîd sahibi olmalarına bağlıdır.

Ayrıca bilgili, adaletli ve merhametli b\î padişah, kuvvetti ve zayıf sınıflarından meydana gelen halk arasında ilim, hikmet, adalet ve merhametle hükmedeceği için zayıf olan mazlumin, kuvvetli bulunan zâlimden hakkını alması ve insaf ve hakseverliği elden bırakmaması normal bir şeydir.

Allah ise en adaletli, en merhametli ve yüce fiilleri hayır ve hikmete uygun olduğu için, mazlum kulların haklarını zâlimlerden alıp adaleti yerine getirmesi hikmetinin gereğidir. Bu ise dünyada tâm olarak olmamaktadır. Çünkü her asırda bazı mazlumların kahır ve hakaret içinde mallarının elinden alınmış, boş yere kanı dökülmüş ve namusuna saldırılmış olarak kaldığı, bazı zâlimlerin de ömrünün rahat ve eller üstünde geçtiği görülmektedir.

Bu durumda hak ve adaletin tâm olarak ortaya çıkacağı başka bir âlem mutlaka olmalıdır.

Bir de insan nevi için âhiret ve cennette isteklerine kavuşmak arzusu olmayacak olsaydı, bu nevin bütün hayvanlardan şeref ve bahtça daha aşağı olması gerekirdi.

Zîrâ insan dünyada diğer hayvanlara göre daha çok belâlarla karşılaşmaktadır.

Hayvanlar düşünce sahibi olmadığı için acı ve hastalıklara tutulmadan önce içinden hiç bir şey geçirmeden ömür sürmektedir. Fakat insan, sâhib olduğu akıl ve düşünme kabiliyeti sebebiyle devamlı olarak geçmiş ve gelecek durumlarını düşündüğünden, geçen durumlarının pek çoğu keder ve üzüntüsünü, gelecek durumlarını düşünmek de bin türlü korku ve endişesini gerektiriyor. Bu bakımdan insan, akıl ve düşüncesi nisbetinde dünyada sayısız zararlar görmekte ve nefsinin şiddetli acılarına tutulmaktadır.

Ama maddî zevkler, onunla diğer hayvanlar arasında ortak bir husustur.

İnsanın üstünlük ve bahtiyarlığının bu yüzden olması hiç de düşünülmemektedir. Çünkü en tatlı şeylerin zevkinin insana hoş ve tatlı geldiği kadar

gübre içinde yaşayan kurtlara da gübre zevk ve safa verir.

Şu durumda insana mahsûs âhiret âlemi olup da onun saadeti ve maddî ve ma'nevî zevklere kavuşması orada olmayacak olsa akıl nimeti ile düşünce çokluğu hakîkten gam, keder ve üzüntülere boğulmaya sebep olacak ve buna karşılık hiç bir şey kazanılmamış olacaktır. Bu ise hayır ve hikmete aykırıdır.

Demek oluyor ki, âhiret saadeti elde edilmediği takdirde insanın en değersiz hayvan olması ve kurtlardan, böceklerden daha acınacak bir durumda yaşaması gerekir. Madem ki bunun saçma olduğu ortadadır, âhiret âleminin olacağı kesin bir hakikat oluyor ve insanın dünya için değil, âhiret için yaratıldığı anlaşılıyor. Burası da sırf onların imtihan edip, hayır işleyenlerle kötülük yapanları birbirinden ayırd etme noktasına dayalı bir konakları oluyor. Sevâb ve cezayı hak ettikleri de ortaya çıkıyor.

Kötülüğü âdet haline getirenlerin varacakları ev cehennem olacağı için onların nasîbleri, elde edebildikleri şu geçici zevklerden ibaret kalıyor. Fakat

bunun hakikat bakımından değerli bir şey olmadığı ifâde edilerek, iyilerden daha çok kötülere yönelmesi acâyib karşı-lanmamalıdır.

Ey maddeciler, bedenlerin haşrolunacağına dâir incelemeleri bu merkeze ulaştırdığımızı insaf gözüyle görenlere aydınlandı ki, din ve millet adamları tarafından ortaya atıldığı gibi sizin görüşleriniz, hele şu haşr konusunu inkâr etmeniz öyle bir kötülük ve bozgunculuktur ki, üstünde değil hattâ umûmî olarak buna denk başka hiç bir kötülük ve bozgunculuk bulunamaz denilse yeridir. Çünkü bunun gereği, dünyada hiç helâl ve haram olmayıp herkesin, canımn istediğini ve fırsat bulduğu çirkin emellerini hemen elde etmeye kalkması olduğu için düzen ve huzurun bulunmamasını gerektirir.

Bu durum karşısında siz diyorsunuz ki: Âlemin düzeninin sağlanması ilmin yayılmasıyla, yani her ferdin kendi haklarını ve üzerindeki vazifelerin neden ibaret olduğunu bilmesi ile tamâm olabilir.

Fakat bu zorbaca dâvanızda, gafletle yanıldığınız her yönden açıktır. Önce şurasını düşünmüyorsunuz ki, ilmin isbât edip gerektirdiği akla dayalı kanunlar,

nefsin isteklerine ve şehvî zevkler arzusuna bizzat ve karşı koyacak kuvvette olamaz. Binâenaleyh halkın nefislerini zararlı şeylerden men'edip, iyilik ve kurtuluş yoluna girip yürümeyi tercih ettirecek îmân ve hiç bir hareketin ceza ve mükâfatsız kalmayacağını ifâde eden âhiret gününün kesin olarak kabul edilmesinden başka, âlemin düzenini sağlamayı üzerine alan hiç bir doğru ve sağlam vâsıta düşünülememektedir:

Aklı başında olanlara az bir düşünme ile aydınlanan şeylerdendir ki; insan, kendisini yeryüzünde biten otlar gibi tabiatın te'sîriyle meydana gelip, bir müddet sonra dağılıp yok olan ve bir daha hayatının geri gelmesi imkânsız olan bir maddeden ibaret kabul edince, şu varlığından nasibi ve istifâdesini, ömrü boyunca elde edebileceği zevk ve çıkarlardan ibaret olacağını kafasına tamamıyla yerleştirmiş demek olur.

Artık böyle bir insan için nazarî kaideler ve ilmî kanunlar, kendi haklarını sınırlandırıp, hakkında gözetilmesi gereken, medeniyetin akla uygun şartlarını belirtmekle hemen onu insaf ve doğruluk

dairesi içinde duracak ve eline geçen fırlat ne kadar elverişli olursa olsun bu yolun dışına çıkmaya tenezzül etmeyecek kadar kayıdlayabileceği iddia edilebilir mi?

Meselâ hiç bir kimsenin göremeyeceğini kesin olarak anlayınca, milyonlarca malını elinden alarak suçsuz bir kimseyi öldürmesine veya şerefli bir ırza tecavüz edip nefsinin arzusunu her ne şekilde mümkün olursa öylece tatmin etmesine ilmî kanunlar ve umûmî bilgiler engel olabilir mi?

Bu sorumuza «Evet!» diye cevap vermek, kibir alanında herkesten ileri geçmiş olmaya bağlıdır.

İnsan, kendisini sevmek, çıkar ve zevklerini tercih etmek hususuna düşkündür.

Bunun için insanı gereği gibi bilen, hiç bir şeyde ona güvenmez. Meğer kendisini deneyerek doğru inançlı ve âhiret gününü kabul etmekte olduğunu anlamış ola.

Bazı milletler tanırız ki, âhiret inancına sâhib oldukları halde yine bozgunculuktan kurtulamazlar. Bunlar acaba bu inanca da sâhib olmasalardı halleri nice olurdu? Şüphesiz ki dirhem kadar bulunan

bozgunculukları, o takdirde kantarlar miktarını da aşardı.

Bu zamanlarda ferdleri arasında ilmin çok yayıldığını bildiğiniz milletleri de görüyoruz ki, kötülük ve bozgunculuklara saplanmaktan kendilerini alamıyorlar. Hattâ yükselmeleri nisbetinde bunların kötülük ve bozgunculukları artmaktadır.

Meselâ : Neseblerin kanşıp kaybolmasını ve yardımlaşma düğümünün çözülmesini gerektiren zina, adam öldürmenin en şiddetli ve adisi olan intihar, sarhoş edici şeyler kullanarak akli yok etmek ve bedeni öldürmek, ilim ve san'atlar vasıtasıyla maddî çıkarlar elde etme hilelerine baş vurmak, aldatmak, hıyanetlik gibi toplumun huzurunu bozmayı gerektirecek şekilde serserice huyların ortadan kalkması gerekirken bir taraftan artıyor.

Bunun gerçek kaynağı ise şudur : Onların zirveye ulaştıkları o ilimler arasında âhiret korkusu verecek bir ilim bulunmuyor da, umûmî ilimleri ahlâkı güzelleştirmek değil, bozgunculuğu artırmak ve ayrılıklara hazırlamak hususlarına yârdım ediyor.

Bereket versin ki, bu milletlerin içinde henüz âhîret inancından bir küçük kalıntı bulunuyor. Yoksa arzettiğimiz görüşler gereğince bunların uzun zamandan beri ölüm çukuruna düşmesi ve varlık tahtasından silinmesi gerekirdi.

Henüz çocuğu ölmüş olup ağlayan anneyi bile güldürecek durumlardandır ki, siz bütün insan ferdlerini içine alıp her yönden mükemmel olmadıkça ilimlerin, insan topluluklarının düzenini korumayı ga-rantileyemeyeceğini düşündüğümüzde ilimlerin ilerlemesinin bu derecesini şart koşmak zorunda kaldınız ve binâenaleyh dediniz ki: «Gerçi bu ilerlemenin olabilmesi için çok zaman ve hattâ yüzlerce asırların geçmesi gerektir. Fakat er-geç gerçekleşecektir.» İşte böyle her yönden kâfi gelecek olan doğru inancı bırakıp da, ilerleme hususunda birtakım boş ümitlerle beklemeniz sebebiyle ey maddeciler, siz öyle bir ahmak doktora benzemiş oluyorsunuz ki, şiddetli bir hastalığa tutulmuş bulunan bir hastaya şöyle diyormuş : «Sen perhiz falan etme. Aklına geleni yeyiver. Ben birkaç yıl sonra bulacağım ilacı sana veririm de, o zaman şifâyı

bulursun.» Bunun durumuna uygun olan meşhur söz ise size de tamamen uygundur.

Bunu araplar; «Irak'tan tiryaki geleceği zamana kadar nefsinin arzularına veya aşk derdine tutulup zehirlenmiş olan bîçâre dünyadan ayrılıp gider.» diye ifâde ederler.

Hem de görüşlerinizin gereği olan âhireti inkâr etme esâsım; umûma açıklayıp, ders sırasında da öğrencilere anlatmanız akıllıca bir görüş, iyi bir tedbîr ye doğru bir fikir eseri sayılmaz. Meğer ki, yalnızca ve müstakil olarak âlemin düzenini korumayı garantileyeceğini iddia etmekte bulunduğunuz kadar ilmin yayıldığını ve artık geliştiğini görmüş olasınız. Yoksa siz, şimdiden bu saçma görüşleri hemen açıklayıp yaymakla insan nevinin mahvolunmasma çalışmış oluyorsunuz. Çünkü bu görüşün yayılması nisbetinde zararı da yayılmaktadır. Gerçi bunu normal akıl sahihlerine kabul ettiremezsiniz.

Zîrâ biz eminiz ki; normal akıl sahibi olanlar, bu türlü saçmalıklan kabul etmekten çekinmekte sebat ve devam edeceklerdir. (Fakat bu sınıfın ferdleri

nisbeten azdır. Bilhassa yıkmağa çalışmak yapmak kadar güç değildir.)

Bize başvurup danışmanız sebebiyle doğru görüş ve ihtiyatla hareket etmeniz gerektiğini size hatırlatıp tavsiye etmekten geri durmayız. Hiç olmazsa şurasını düşünün ki, siz, âhireti kabul ederek ona göre hazırlıkta bulunduğunuz takdirde gerçek olduğu ortaya çıkınca kurtulanlar sırasında bulunursunuz. Faraza gerçek olmadığı görülürse, bu kabul ve hazırlığın ne zararı olabilir? Birtakım zevkleri tatmin etmekten geri kalmak değil mi? Zâten bunun ne önemi vardır?

Aklı başında bir adamın nefsânî zevklere hiç de önem vermemesi gerekir. Bunun birinci sebebi budur ki, şerefsiz zümrenin yaptığı işlere rağbet edilmemelidir. Bunları ise köpekler bile yapıyor. İkinci olarak da bu zevklerin çabuk geçtiği bilinmekte ve muhakkaktır. Böyle çabuk geçen ve mahvolmaya mahkûm olan bir şeyi bu kadar şiddetle arzu etmek ise, hele sonunda büyük tehlike bulunduğu hatıra gelirse hiç de hoş bir şey değil ve doğru görüş ve ihtiyat prensibini de bozan bir unsurdur. [\[89\]](#)

İnsanlık Tarihi Boyunca Ahi ret Düşüncesi

Şu dünya yıldızında insan Ömrü kısa, bu fânî âlemde insanın günleri sınırlıdır. Buna mukabil insanın yaşama arzusu fitrî ve bu dünyadaki istekleri sayısız, sonsuzdur. Ama insan ölüyor.

Ölüyor, istekleri, dilekleri içinde kalarak, muradına kavuşamadan Ölüyor. Emellerini geride bırakıp gidiyor. Arkasında ayrılmaktan, kaybetmekten büyük üzüntü duyduğu dostlarını, yakınlarını bırakıp gidiyor. Acaba bu yitirdiklerine tekrar kavuşamayacak mı?

Bu bir!

İnsan dünyaya bakıyor; hayır ve şer çarpışmakta. Kötülük ve iyilik —ya da kötü ve iyi sandığı şeyler— kapışmakta. Şer ardarda gelmekte, rezalet yağmur gibi yağmakta. Çoğu kere de şer hayra gâlib geliyor, rezalet faziletin üstüne çıkıyor. Ömrü pek mahdûd olan ferd, fiilinin aksini, hayır ve şerrin sonuçlarını göremiyor.

Halbuki bu insan, çocuk iken ya da orman kanununa göre yaşarken bunları düşünmüyordu. O

zaman ne zarar vardı, ne ziyan. İş kuvvete bağlı idi. Hayat galibin, hak kuvvetlinin idi.

İçi uyanmaya başlayınca hayrın karşılığını bulmamasından, şerrin cezasını görmemesinden üzüntüye kapıldı, bu hal onun zoruna git ti. Âdil bir ulûhiyet varlığına îmân, hayır ve şerre cezayı zarurî görür. Eğer hayır ve şerrin karşılığı burada tam verilmiyorsa, elbette âhi-ret âleminde verilecektir.

Bu iki!

Sonra dünyayı imâr eden, onda istediğini yapan bu akıl sahibi insan cinsinin hayatı, hatt-ı hareketi, herhangi bir haşere, dâbbe veya sürüngenin hareketi, hayati gibi hiç bir şeyi tamâm olmayan, her şeyi ebediyete intikâlden kısa, mahdûd bir hayat mı olmalıdır? Hayatının böyle basit, düşük bir hayat olması, insanın gücüne gider. Böyle bir hayat yaşamasını istemez insan.

Bu da üç!

İşte insanın içinden birbiri ardınca fışkıran bu kaynaklardan, âhi-ret âlemi düşüncesi doğmuştur. Birinci kaynak, insan şuuruna hayatın kıymetini gösterirken; üçüncü kaynak, cinsinin kıymetini

bilmesini, 'kevnî kuvvetleri hesaba katmasını, kevnî kuvvetlerin kendisi lehine işlemesini, kendisini bu kısa ferdî hayatla yok edip bitirmemesi arzusunu doğurmuş; ikinci kaynak da onun içini uyarmasını, ruhunda adalet duygusunu, rezîlet ve faziletin neticelerine sağlam bir şekilde inanmasını işaret etmiştir.

İşte bu kaynaklar, insanlığın ta kendisidir. Onun derinliklerinin en derininde, ufuklarının en yücesinde bulunmaktadır..

Eski Mısır, Uyanık insan zahirinde fışkıran kaynağın ilk şafağına şâhid olmuş, ölümden sonra hayır ve şerr'den hesap verileceğine, kötülük ve iyilik karşılığında adaletli ceza verileceğine dâir ilk inanca sahip bulunmuştur. Bugünkü mevcûd bilgimize göre bu akide oradan bu ma'rnûr dünyanın sırtında bulunan başka bir yere sıçramazdan önce iki bin yıldan fazla bir zaman geçmiştir.

Milâd'dan önce 2600 yılı civarında (Beşinci Aile Devrinde) —Eğer daha önce yok ise— Mısır'da bir âhiret inancı vardı. Bu âhiret âleminde hayra ve şerre ceza veriliyordu. O zaman bu inanç, yalnız kâhinlere

ve din adamlarına münhasır değildi. Millet arasında yaygındı. Bu yaygınlık gösteriyor ki; inancın kökleri, bu tarihten daha önceki zamanlara kadar uzanır. Merhum Prof. Abdulkâdir Hanıza, kıymetli eseri «Alâ Hamiş 'it-Târîh'H-Mısriyy'il-Kadîm» de bu fetretten şöyle bahsediyor :

«Bu zamanda Oziris'e tapmılmağa ve bu millî bir hal almağa başladı. Oziris ibâdetinin esâsı şu idi: Her insan, kral olsun ferd olsun herkes, ölümden sonra dünyada yaptığı işlerinden, bizzat Oziris'in idare ettiği ilâhî mahkeme huzurunda hesâb verecektir. Bu mahkemede Oziris'e «Tot, Anubis, Hofus, Maât» ve kırk iki hâkim yardım eder. Eğer mahkeme ölünün iyiliklerinin, kötülüklerinden çok olduğuna hükmederse; o kimse ebedî naîm (cennet) ile mükâfatlandırılır ve Oziris gibi olur. Ama mahkeme, onun hayatında kötülük yaptığına hükmederse; onu vahşî hayvanlar parçalayacak, yahut ateşe atılacak veya başka bir azaba çarptırılacaktır.»

Orta Devlet zamanından kalma «Ölüler Kitabı» na dayanarak, özetle bu hesâbtan şöyle bahsediyor :

«Bu muhasebeyi tasvir ediyorlardı. Ölüler Kitabına ve tâbutlara mahkeme, muhakeme ve mîzân resimleri çiziyorlardı. Bu mahkeme tablolarında : Oziris, değneği ve kırbacı elinde tahtına oturmuş, yanında ilâhlardan kırk iki hâkim var. Bu tablodan, o zaman Mısır'ın, kırk iki bölgeye bölünmüş olduğu düşüncesi hatıra geliyor. Sanki her hâkim, bu bölgelerden birini temsil etmektedir. Ölü, mahkeme huzuruna çıkarıldığı zaman «Anubis» onu selâmlıyor, kalbini tutuyor ve onu alıp terazinin bir kefesine koyuyor. Diğer kefeye tanrıça «Maât» ya da Riştha'nın, heykeli konulmuştur. Sonra tanrı «Tot», sağ elinde kalem, sol elinde kâğıt terazinin yanına geliyor, tartının neticesini yazıyor, Oziris'e takdim ediyor. «Tot» un yanında yırtıcı «İmayît» vardır. Bu, timsah başlı, aslan vücûdlu bir hayvandır. Hüküm giyen ölüyü parçalamaya hazır bekliyor. Bazı resimlerde mahkemenin özel bir yerinde günahkârların atılmasına mahsûs ateşler vardır. Terazideki kalb, ölünün hayatındaki amellerini temsil eder. Çünkü dünyada sahibinin yaptığı hayır ve şer her şeyi o görmüştür.»

Dünyadan âhirete göçü tavsif eden eski Mısır'a âit manzum bir hikâye metni de mevcûddur. Bu hikâyede «Sinoziris» adındaki genç, babası «Satney» e âhîret alemindeki hesâb, ceza ve azâb usûlünü göstermek için babasıyla birlikte âhîrete göç eder. Bu göç, edebiyat ve dinler tarihinde âhîret âlemine yapılan ilk göçtür. Hayır ve şerr'in, hesâb ve cezanın; zenginlik, fakirlik ve diğer hayat görünümüleriyle ilgisi bulunmadığını göstermek için bu hikâyeyi naklediyoruz :

«Satney bir gün evinin üstünden bakar, zengin bir adamın cenazesini görür. Ağlayanlar, uğurlayanlar... Büyük bir tören ve gösterişle Menfis'ten Cebel'e doğru gidiyor. Yine Satney, bir fakirin cenazesini de görür. Bir hasıra sarılmış. Ne cemâati, ne uğurlayanı, ne ağlayanı, ne de dövüneni var. Satney oğluna bakar ve kendisinin âhîrete şu fakîr "gibi değil, o zengin gibi götürülmesini istediğini, onun gibi uhrevî bir hayat ve saadete ulaşmayı arzu ettiğini söyler. Baba, çocuğun bu sözüne kızar. Genç, her ikisinin uhrevî hayatını göstermek için babasının elinden tutar, büyük dualar okuyarak babasını

Menfis dağında bir yere götürür. Ölülerin hesaba çekildiği «dağa» indirir. Bakarlar ki, her çeşit insanla dolu yedi geniş salon var. Bunlardan üçünü geçer, dördüncüye girerler. Buraya insanlar girip çıkmaktadır. Bunları arkalarından eşekler kemiriyor. Başka insanlar da var. Onlar da başlan •üzerinde asılı yemeğe sığıyorlar, erişemiyorlar... Sığıyorlar, sığıyorlar, bir türlü ulaşamıyorlar. Bir yandan da kazıcılar, bu adamların ayaklarının altından habire kazıp bunlarla başları üzerinde bulunan yemek arasındaki mesafeyi arttırıyorlar.

Daha sonra yedinci salona girerler. Orada iyilerin ruhlarını görür-rürler. Her birinin bulunduğu bir makamı var. Kapıda da suçlu ruhlar var. Bunlar da ayakta niyaz ediyorlar.

Sonra kapının altına sırtı üzerine yatırılmış bir adam görürler. Kapının eksenini de bu adamın gözüne çakılı. Kapı açılıp kapandıkça onun gözü üzerinde dönüyor. Kapı da devamlı açılıp kapanıyor ve adam ıztırâbtan bağırıp duruyor.

Daha sonra yedinci salona girerler. Orada hesâb tanrıları oturmuşlar. Münâdîler (çağmalar) de birbiri

ardınca ölüleri hesaba çağırmaktadırlar. Büyük tanrı Oziris, altın tahtında oturmuş, başında iki lalaklı bir taç, tanrı Anobis sağında, Tot solunda. Hesâb meclisinin teşekkül ettiği diğer tanrılar da sağında solunda durmaktalar. Mı-zân da kurulmuş, günâhları sevâbları tartıyor. Kötülüğü, iyiliğinden ağır gelen kimse vahşî İmayît'in önüne atılıyor. İmayît onu parçalıyor. İyiliği, kötülüğünden ağır gelen kimse, tanrılara katılıyor ve ruhu göğe çıkıyor. İyiliği kötülüğüne denk geleni ise vahşî hayvan parçalamıyor ama tanrılara da katılmıyor. Hizmete ta'yîn ediliyor.

Genç baktı, Oziris'in yakınında gayet güzel giyimli, kadri yüce bir adam gördü... Babasına döndü: «Oziris'in yanında oturan şu adamı görüyor musun? İşte o hasıra sarılı gördüğün, cenazesini uğurlayanların bulunmadığı fakirdir. Buraya getirildi, kötülükleri, iyilikleri tartıldı, ikincisi ağır geldi. Tanrı «Tot», onun defterine ; «Dünyada tam bir saadete kavuşmadı.» diye yazmıştı. Oziris, o cenazesi tören ve debdebe ile kaldırılan zenginin sahip bulunduğu her şeyin buna verilmesini ve bunun tanrılar arasına

yükseltilmesini emretti. O zengine gelince; onun da kötülükleri ve iyilikleri tartıldı, birincisi, ikincisinden ağır geldi. Bu yüzden cezaya çarptırıldı. İşte görüyorsun kapı sağ gözü üzerinde dönüyor ve elemden bağırıp duruyor.»

Bu kıssa, eski Mısırlıların âhiret düşüncesini ve o âlemi nasıl anladıklarını göstermesi yanında, mal ve mevkiin, âhirette bir fayda sağlamayacağını, herkesin kendi ameline göre ceza veya mükâfat göreceğini ifâde etmesi bakımından da önemlidir.

Mısır'lıların uhrevî hesâb hakkındaki düşüncelerini tamamlamak için, ölümler kitabından bir başka metin verelim. Bu da cezâmn te-rettüb edeceği hayır ve şerrin mânâsını tasvir etmektedir. Bunu Mory özetlemiş, merhum Abdulkâdir Hamza da tercüme etmiştir. Burada ölümlerden biri tanrı Oziris'e yalvararak kendini savunmaktadır:

«Ben şerre bulaşmadım. Tecâvüz etmedim, hırsızlık etmedim, haksız yere kimseyi öldürmedim, kurbânlara dokunmadım, yalan söylemedim, kimseyi ağlatmadım, kirlenmedim, kutsal hayvanları kesmedim, ekili araziyi telef etmedim, namuslu kimselere

iftira etmedim. Gazabın beni haktan çıkarmasına fırsat vermedim, zina etmedim, hakkı işlemekten yüz çevirmedi, krala ve babama kötü zanda bulunmadım, suyu kirletmedim, hiç bir efendiyi kuluna kötülük etmesi için yüklenip taşımadım, yalan yere yemîn etmedim, tartıya hile karıştırmadım, emzikli çocukların süt emmelerine engel olmadım, tanrıların kuşlarını avlamadım, ihtiyâç olmadıkça suya gitmedim, Rey (sulama) kanalını kapatıp sudan mahrum etmedim, yanması gereken ateşi söndürmedim, tanrıları küçümsemek hatırımdan bile geçmedi... Ben ma'sûmum, ma'sûmum.»

Eski Mısırlıların naîm ve azâb düşüncelerinden yukarıda bahsetmiştik. Burada şunu ilâve edelim ki; onların naîm ve azâb hakkındaki düşünceleri, zikrettiklerimden ibaret değildi.

Ehram yazıtları diyor ki:

«Sevâb, güç yolculuklardan sonra tanrılarla ya da tanrı «Ra» ile beraber onun gemisinde oturmak için göğe çıkmaktır. Gökte oturma sevabına erenlere «Azizler» ya da «Mutlular» denir. Bunlar, göğün doğu ya da deniz yönünde kalan doğu tarafında

otururlardı. Çünkü Mısırlılara göre, bu iki tarafta sabit yıldızlar vardı. Bunlara ebedî yıldızlar adını vermişlerdi. Göğ e çıkanların oturduğu ebedî naîm. (cennet) , bu yıldızlarda idi.»

«Ehram yazıtları, naîm'i tasvir etmekte bu kadarlıkla yetinmemişler, izahata girişmişlerdir. Bu metinlere göre azizler, gökteki adalarda bulunurlar. Orada «Yemek Tarlası» adı verilen bir tarla vardır. Bu tarlada azizler çok nefis, çeşitli, bitmez tükenmez taze yemekler yerler. Orada «Yaro Tarlası» denen bir başka tarla ve «Hayat Ağacı» denen bir ağaç vardır ki, tanrılar bu tarlada otururlar ve bu ağaçtan yerler.

«Semavî naîm, sâdece bundan ibaret değildir. Bunun yanında gök ve güneşi koruyan ejder; göğ e çıkana, oraya kavuşunca memelerini verip emzirirler. Göğ e çıkan, onların memesini emince çocuk olur.

O kimse tanrılarla beraber ekmek yer, şarap içer. Gün geçtikçe sıhhati düzelir. Günden güne güzelleşir, bugün dünden güzeldir, yarın da bugünden güzel.

Bunlar, Ehram yazıtlarının naîm (cennet) hakkındaki söylediklerinin özetidir. Ölüler kitabı ise, sevâb hususunda şöyle diyor: Ölü, bir salonda

«Oziris» in önünde oturur. Yaro Tarlasına çıkar, ekmek ve yufka ekmekler yer. Kendisinin, öyle bir buğday ve arpa tarlası olur ki, içindeki ekinin boyu yedi arşına varır. Horis adındaki hizmetçiler onun için bu ekini biçerler ki yesin. Yine bu adam «Süfli Âleme girip çıkabilir, «Yaro Tarlası» nda ya da «Yemek Tarlası» nda oturabilir. Her ikisinde de şerefli olarak eker, biçer kendisinin kadınları olur, onlardan faydalanır, dünyada yaptığı her şeyi yapar.

Azaba gelince : Daha önce günahkârın, timsah başlı aslan vücûd-lu vahşî bir hayvan tarafından yendiğini, bir ateşin içine atıldığını söylemiştik. Başka bir azâb şekli de var ki orada günahkâr, kabrinde açlık ve susuzluğun kucağında, güneşi görmekten mahrum olarak kalır. Bazı zamanlar Oziris'in mahkemesinde onunla beraber oturan kırk iki hâkimin yanında kılıçlar bulunur. O kılıçlarla hâkimler günahkârları vururlar.

Daha önce işaret ettiğimiz Satney ve oğlunun hikâyesi gösterir ki, bu azabın başka şekilleri de vardır. Bunlar arasında : Açılıp kapanan bir kapının ekseninin ölünün gözüne oturtulması ve kapı açılıp

kapandıkça gözüne batan eksenin verdiği ızdırâbtan ölünün kıvrınması, bağırıp feryâd etmesi; azâbedilen kimselerin başları üzerine yukarıdan yemek asmak, bu adamlar yemeğe ulaşmak için sıçradıkça yemeğin uzaklaşması şekli de bulunmaktadır.»

Başka hiç bir millette âhiret düşüncesi henüz doğmadan tâm bin yıl önce Mısır'da uhrevî hesaba inanç yerleşmişti. Herkesten önce Mı-sır'lılar âhirete inanmış ve bu inancın ancak üzerinden bin yıl geçtikten sonra bu inanç diğer milletler arasında yayılmıştır. Babilliler, Keldânîler, Mısırlılardan bin sene sonra âhirete inanmışlardır. Fakat onların inancında, ölümlerin âhiret hayatına hükmeden mutlak Adalet yoktu. Hayır ve şerr'in cezası da âhirette değildi. Ölümler «Aralo» denen, yerin 'altında ya da dünyanın doğu köşesinde bulunan karanlık bir yere geçiyorlardı. Burada onların mahkemesini tanrıça Alat görüyordu.

Bu konuda Mesbîro şöyle diyor :

«Ölünün hayatta yaptığı hayır ve şerr'in, onun amellerini takdirde pek önemi yoktu. Amellerin takdirinde önemli olan, insanın dünyada kurbânlar,

hediyeler ve ma'bedlere bağışlar takdim etmek suretiyle tanrılara ve özellikle tanrıça Alat'a ilgi göstermiş olması idi.

Aradan bin sene daha geçti, nihayet âhiret düşüncesinin İran'da Zerdüşť dininde ve Homeros'un dayandığı Yunan efsânelerinde, Hades' in adı geçen Odysseia efsânesinde meydana çıktı.»

Zerdüşť dininde, ruhun bu dünyadan sonraki hayatı şöyle düşünölmektedir :

«İnsan ölünce ruhu üç gün, üç gece cismin yanında asılı kalır. Cisim nimet içinde ise o da nimetlenir. Azâb içinde ise o da azâb görür. Dördüncü günün şafak vakti ruha bir rüzgâr eser, ölü hayırlı ise güzel kokulu bir rüzgâr, şerli ise kötü kokulu bir rüzgâr. Onu alır, bir yere götürür. Ruh orada ya güzel kızlarla veya korkunç cadılarla karşılaşır. Aslında ne birinciler hakîkî kızdır, ne de ikinciler hakîkî cadı. Bunlar ölünün iç yüzüdür. Kendisini hesâb geçidine ve son hüküme sevk eden içi. Bu hesâb geçidinin kapısında üç hâkim bulunur. Bunlardan biri Mithra'dır. Burada bir mîzân kurulur. Terazinin kefelerinden birine ölünün iyilikleri,

diğerine kötölükleri konur. Kefelerden birinin kalkışma veya inişine göre ölü hüküm giyer. Verilecek hüküm, onun hayatının istikâmetini ta'yîn eder.

Sevâb ve azâb, teker teker her iyiliğe veya kötülüğe değil de, kul olarak bütün iyiliklere ve kötülüklere göre ta'yîn edileceği düşünülmektedir. İyilikler ağır gelirse, bütün günâhlar affedilir. Bunlardan herhangi bir günâh kendi başına ne kadar büyük olsa da ona bakıU maz. Keza pişmanlık ve tevbeye de itibâr yoktur. Hesâbta bağışlanmanın mümkün olmadığı düşünülmektedir. Zîrâ o hesâb rahmet üzerine değil, adalet üzerine kurulmuştur.

Tartı bittikten ve hüküm sâdır olduktan sonra hesaba çekilmiş kimseye; Cehîm üzerinde uzanan, hayırlılara genişleyen, şerlilere de incelen, kıldan ince kılıçtan keskin olan köprü ya da Sırat'tan geçmesi emredilir.

Sonuncular Cehîme düşerler. Karanlık, o kadar ki elle tutulacak kadar kesîf bir karanlık. Bunlar Cehîme düşünce birbiri üzerine yığılırlar. Atın boynundaki saçlar gibi. Böyle olmakla beraber her

biri bu kadar kalabalık içinde yine de pek katı, bunaltıcı bir yalnızlık içindedir.

Hayırlılara gelince, onlar da nura giderler. Orada onları Ahura-mazda karşılar. Bunlar iyi amel, iyi söz ve güzel fikir ortasından geçerek buraya gelirler. Burada Mâzda'nın huzurunda ebedî mutluluk içinde yaşarlar.

Bütün bular, terazileri ağır veya hafif gelenler içindir. İyilikleri ve kötülükleri birbirine denk olanlar ise gökle yer arasında çok geniş bir mekâna konulurlar. Orada sıcak ve soğğun elemiini çekerler. Bütün hava değişimlerini hissederler. Dâima ümid ve korku içinde, kaldıkça daha da kararacak olan bu kötü yaşantılarının değişmesi hakkında son hükmü beklerler. Buranın en meşhur sakini «Krizaşba» dır.

Bu adam, korkunç bir canavarı öldürmüştür. Bu iyilik ona yeter. Sonra da kutsal ateşi kirletmiştir. Bu kötülük de ona yeter. (Yani iyiliklerin de kötülüklerin de en büyüğünü yapmıştır.) Kötülüğü iyiliğine denk gelmiş, bu yüzden naîm He Cehîm arasında kalmıştır.

Her halde okuyucu, Zerdüşt dini ile eski Mısır dininin, hayır ve şerre terettübeden cennet, cehennem, hesâb ve ceza tarzı hakkındaki düşünceleri arasındaki yakın benzerliği görmekte gecikmeyecektir. İki arasında o derece benzerlik var ki izaha ihtiyâç göstermiyor.

Gelelim Yunan mitolojisine. Orada da âhiretten bahsedilmektedir. Bu akîde orada Milâd'dan önce IX. asır civarında yaşamış olduğu söylenen «Odysseia Homeros» da kendini gösterir. Süflî âlemden olan Hades'in, Homeros'tan önce olması, Homeros'un efsânede Hades'-tan faydalanmış olması kuvvetle muhtemeldir. Mitolojiye göre Hades, yerin altındadır. Burası karanlık bir yerdir. İnsanlar Ölür ölmez, ruhları buraya iner. Bunun başında tanrı Platos bulunmaktadır. Tanrıçaların hiç biri buna katılmamıştır. O da kendisinin karanlığını bölüşsün diye bahar tanrıçası Bersfonya'yı çalmıştır.

Bazı diriler, özel birtakım yollarla buraya inebilirler. Nitekim Odysseia kahramanı Olis de inmiştir.

Homeros'un ifâdesinden, bu ruhların Hades'te birer gölge halin-,de bulunduklarını, vücûdlarını dünyada bıraktıkları, vücûda bir daha dönemeyecekleri için ınücerred eşbâh haline geldiklerini anlayabiliriz. Çünkü Olis, çok sevdiği annesini burada tutmak istemiş fakat buna muvaffak olamamıştır. Keza bu ruhların, dünyadaki hatıralarım, sevgi ve tepkilerini muhafaza ettiklerini de anlıyoruz. Zîrâ kahraman Açaks, ölümünden sonra İhil'in zırhlarını kullandığı için Olis'i azarlamıştır. Açaks, bu zırhlara sahip olamadığından dolayı Travda savaşında öldürülmüştü. İşte Açaks, süflî âlemde Olis'le karşılaşınca onun bütün râzılık istemesine rağmen Olis'e selâm vermemiştir. Olis, İhil'in dünyada sağ olan oğlu Newptelmus'u övünce İhil sevinmiştir.

Homeros'un Olis dilinden anlattığına göre Olis, Hades'te tanrı Minos'u görmüş. Şöyle : Minos elinde kamçı, tahtına oturmuş. Ölüler dâvalarını ona anlatıyorlar. Pek çok ölü kalabalığı, büyük kapıcılar önünde toplanmış dâvalarını arz etmek için sıra bekliyorlar.

Olis'in gördüğü çeşitli azâblardan biri de şu :
Olis görmüş ki zorba Tityos, yüzü koyun uzanmış, dokuz dönümlük yeri kaplamış. İki yanında korkunç birer ejder. Tityos'un büyük, kanlı ciğerini ve kalın barsaklarını koparıp yemektedirler. Tanrılar tanrısının sevgilisi Latona'yı kendine cezbetmeğe çalıştığı için bu azaba çarptırılmıştır. Tityos dünyada işlediği bir suçtan dolayı değil.

Yine Olis orada görmüş ki Tantalos, kaynar bir su içine atılmış. Çenesine kadar su içinde. Kaynar su dalgaları yüzüne çarpıyor. Bu su içinde susuzluktan bağı yanıyor ama dilini ıslatacak bir damla su dahi bulamıyor. Başının üzerinde de meyve ağaçları. Salkımları aşağı sarkmış fakat eli yetişmiyor onlara. Bir meyva koparmak istedikçe bir rüzgâr esiyor, dalları alıp o tarafa götürüyor.

«Sifos» u da görmüş ki önünde büyük bir taş yuvarlıyor. Taşı dağın tepesine çıkaracak. Fakat tâm tepeye yaklaştığı sırada taş yuvarlanıp tâ cehennem dibine düşüyor. Bu dehşetli yorgunluk içinde Sifos'un vücûdundan terler boşanıyor.

Sırf tanrılar tanrısının karısı Hera'nın keyfi için cebbar Herakl de amcası oğlu Yofizos'a itaat ve hizmet etmeğe mahkûm edilmiştir. (Herakl, tanrılar tanrısının, insanlarla birleşmesinden doğan oğludur.) İşte buna kızan Hera, onu şöyle bir azaba mahkûm etmiş : «Herakl, Hades tanrısı Ploto'nun köpeği Sirbiros'la boğuşmaktadır. Sir-biros'un üç başı vardır. Bu, bir işkence âletidir. Tırnaklarını suçluların ruhlarına batırır.»

Merhum Abdülkâdir, Satney ve oğlu kıssasıyla Odysseia'daki Olis hikâyesi arasında büyük bir benzerlik görmektedir. Şimdi onun düşüncelerini iktibas edelim, ondan sonra da kendi görüşümüzü ekleyelim :

1) «Homeros efsânesinde Olis, cehenneme iner. Mısır efsânesinde de Satney ile oğlu cehenneme inerler.

2) Homeros efsânesinde Minos, elinde altın bir kamçı tutmaktadır. Mısır efsânesinde de Oziris elinde bir kamçı tutar.

3) Homeros efsânesinde ölümler dâvalarını Minos'a arz ederler. Mısır efsânesinde de münâdîler

(çağırıcılar), dâvalarını Oziris'e anlatsınlar diye ölüleri çağırmaktadırlar.

4) Homeros efsânesinde ölüler, geniş kapıları olan «Hades» evlerinde durmaktadırlar. Mısır efsânesinde de ölüler yedi büyük salonda beklerler.»

Biz bunlara şunu da ilâve edelim: Mısır efsânesinde suçlu, vahşî İmayît'in önüne atılmaktadır. Homeros efsânesinde de ejderler ya da üç başlı korkunç köpek, suçlunun ciğerini parçalamaktadır. Mısır efsânesinde cehennemde yemek, suçlunun başının üstünde asılı bulunacak, suçlu bundan almak istedikçe yemek ondan uzaklaşacaktır. Yunan efsânesindeki cehennemde de suçlunun başı üstünde meyve ağaçları var. O uzandıkça meyvalar ondan uzaklaşıyor.

Ancak Abdülkâdir, iki cehennem arasında esaslı bir fark görmektedir. O da şu: «Homeros diyor ki: Ölüler arasında Minos hükmeder. Ve ölüler dâvalarını Minos'a arzederler. Mori'ye göre —ki Mori bu düşüncesinde isabetlidir.— dâvalar, ölümden sonra ölüler arasında çıkan anlaşmazlıklardır. Nasıl diriler arasında anlaşmazlık oluyorsa, ölüler arasında

da anlaşmazlık oluyor demektir. Bu, ölülerin dünya-
da yaptıklarından hesaba çekilmeleri demek değildir.»

Sonra şöyle diyor:

«O halde Homeros'un cehennemi, insanların
hayatta iken yaptıklarından hesaba çekildikleri bir
yer değildir; öldükten sonra kendi aralarında çıkan
anlaşmazlıklardan hesâb verme yeridir. Bu takdirde
Homeros cehennemi, Mısır düşüncesindeki
cehennemin taşıdığı bütün ahlâkî değeri
kaybetmiştir. O zaman diyebiliriz ki Homeros, Mısır
düşüncesindeki Satney ve oğlu ve Oziris'in
mahkemesi efsânesini alıp kısaltmış, bazı şekillerini
almış ama özünü yitirmiştir.»

İşte serdetüğümüz bu mütalaalar, Homer
cehenneminde sırf tanrılar tanrısının şehveti ya da
karısı Hera'nın keyfi veya diğer tanrıların zevki için
suçsuz kimselerin de azaba çarptırılmasındaki sebebi
izah eden kuvvetli görüşlerdir. Bunlar, Yunan
efsânelerinde şehvetlerin ve kaprislerin hâkim
olduğunu, ne dünya hayatında, ne de öteki hayatta
içsel durumun ve adaletin kıymeti olmadığını
gösteren bir ortamda çevrilidir.

Böylece Mısır akidesi, kendinden iki bin sene sonra gelmiş bu putperest inançların çok üstünde yüce ufuklarda parlayan tek akide olarak kalmaktadır.

Homeros devrinden sonra âhiret düşüncesinin İranlılarda ve Ro-ma'lılardaki gelişimini incelemekten önce bu düşüncenin eski Hind dinlerindeki yerinden bahsedelim :

Hâlen bir kısım Hind'lilerin, Seylan halkının, Japonların çoğunluğunun ve birçok Çin'lilerin dini olan Hinduizm'de ve Budizm'de hesâb ve ceza olan âhiret düşüncesi yoktur. Onun yerine «Nirvana» vardır. Nirvana, en büyük ruhta fânî olmak demektir. Ancak bu iki dinde Nirvana'ya ulaşma yolları değişiktir. Hinduizmin Veda, Brahma-na, Upanişad ve Vedanta adlı kitapları vardır. Sonuncusu en yenisidir.

«Hindulara göre; Veda, Brahmana ve Upanişad vahiy kitaplarıdır. Bunlar birbirine zıd çeşitli fikirler ihtiva eder. Orada bir taraftan tanrıların ve tanrıçaların çoğaldığını görürken diğer taraftan tev-hîd, hulul ve vahdet-i vücûd fikrini görmekteyiz. Bu,

muayyen bir akideye davetten ziyâde, muhtelif inançlara müsamaha eden sosyal bir düzendir. Veda'da tanrılar çoktur. Her birinin ihtisası ve bir işi vardır. Bunların işleri birbirine karışmıştır. Çünkü muhtelif kabilelerin tanrılarıdır. Bu tanrılar sonunda bir birliğe yükselmişlerdir. (Bunların hey'et-i mecmuası bir birlik teşkil eder ki; bütün yaratıklar, bu birlikten fışkırmıştır ve tekrar ona dönecektir. Bu bire yükselme fikri, özellikle Upanişad'da göze çarpar ve bu yükseliş Vedantaya vâsıl olur. Vedanta'nın kelime mânası, Veda'nın hatimesi (sonu) dir.

Vedanta'nın temeli şudur : Allah ve insan nefsi tek bir şeydir. Ama insana iki ayrı şeymiş gibi gelir. Zîrâ insan idrâki, bunlann birliğini görecek seviyeden aşağıdadır. İnsan, kendindeki zât (benlik) hududunu kırmadıkça bu sapıklığında devam edecektir.»

Benlik hududunu kırmayı, bazıları cesedden kurtulmak olarak tefsir ediyorlar. Hindulann, ruhu cesedin tahakkümünden kurtarmak ve kutsal Zât'la birleşip Nirvana derecesine ulaşmak için cesede azâbe-dip onu ağır tecrübelerle koştukları

meşhurdur. İşte bu hareket, bu inançtan ileri gelmektedir.

İnsan ruhu tam manâsıyla temizlenip cesedin te'sîrinden kurtularak Kudsal Zât'la birleşmedikçe Nirvana derecesine ulaşamaz.

İşte tenasüh, bu gayeyi gerçekleştirmek içindir. Tenasühe göre, insan öldüğü zaman ruhu bir hayvan veya insan vücûduna geçer. Ve o vücûdda çeşitli azâblara dûçâr olur. Böyle azâb çeke çeke temizlenir ve nihayet Nirvanaya ulaşır, tenasühten kurtulur.

Budizme gelince : Bu din daha yenidir. Milâd'dan önce 500 yılı civarında doğmuştur. Tenasühe inanmaz, ruhu temizlemek için cesede azâbetmeyi .gerekli görmez. İnsan ruhundan korkunç şeylerin sıkıntısını kaldırır ve onu Allah'ın rahmetiyle doyurur. Ferde, rûh ne derece sâflaşır, benlikten ve bedenî lezzetlerden ne derece kurtulursa Nirvanaya ulaşacağını, bütün gücüyle büyük ruha yöneleceğini teb-şîr eder.

Buddha ölürken talebesi «Enanda» ya söylediği sözlerden bu fikri anlıyorum:

«Cesedine işaret ederek dedi ki: Bu çeşitli maddelerden meydana gelmiş karışım vücûd, elbette unsurlarına çözülüp dağılacaktır. Seni hiç bir şey, ruhî mücâdelene devam etmekten alıkoymasın. Yakında ısrarcı şehvetin kötülüğünden, mizah ve cehaletin kötülüğünden kurtulacaksın Enanda!»

Yine bazı tâbilerine şöyle demiştir :

«Ey râhibler, işte size ıztırâblardan acılardan yüksek olan, ıztı-râblardan kurtaran hakikat: Doğum azâbtır, ihtiyarlık azâbtır, has^ talik azâbtır, ölüm azâbtır, sevdiğimizden ayrılmak azâbtır, arzu ettiğimiz şeyi yitirmek azâbtır. Sözün kısası dünya hayatı 'azâbtır.

Ey râhibler, işte size ıztırâbların sebebine dâir hakikat: Tekrar doğumun aslı olan ihtirasta şehvet ve lezzet vardır. Üç türlü ihtiras vardır: Lezzet ihtirası, hayat ihtirası, toprak ihtirası.

Ey râhibler, işte size ıztırâbların durmasına dâir yüce hakikat: İhtirasın durmasıyla ıztırâblar durur. Arzular, alâkalar gitmedikçe elemeler durmaz. İhtirası atmak, ruhu ondan boşaltıp kurtulmak ve nefsin şehvetlerini yenmekle ıztırâb durur.

Ey râhibler, elemlere bir sınır koymanın yolunu gösteren hakikat şudur : Bu yolun sekiz dalı vardır; doğru î mân, doğru konuşma, doğru gidiş, doğru kazanç, doğru çalışma, doğru düşünce ve doğru teemmül.»

Görülüyor ki Hinduizm ve Budizmde, eski Mısır dininde, Zerdüşî dininde ve Yunan mitolojisinde olduğu gibi bir âhiret âlemi fikri yoktur. Hinduizm'de günâhları temizlemek için Tenasüh, ıztıraplar, azâb- lar ve şehvetlere karşı koyma, arzuları terk etme vardır. Budizm'de de Büyük ruhta, Nirvana.'da fânî olmak, Allah'ın zâtıyla birleşmek için benlikten sıyrılıp çıkmak vardır.

Şimdi tekrar Yunan mitolojisine dönelim : Milâd'dan Önce beşinci asırda yaşayan şâir Pindar, ikinci Olimpia kasidesinde şöyle diyor : «Dünyadaki büyükler, cehennemde bir hâkim bulacaklardır. Bunlardan haram işleyenleri tanrıça Ananki muhakeme, edecektir.» Fakat Vindar, bu muhasebenin ne şekilde cereyan edeceğini açıklamıyor. Ancak bu düşünce, bu hesabın adaletli

olacağına dâir Mısır inancına doğru atılmış önemli bir adımdır.

Aradan yıllar geçiyor. Eflâtun (Doğumu M.Ö. 427-419) gelip şöyle diyor :

«Ölüler kendilerini muhakeme edecek olan hâkim Redamant (Mi-nos'un kardeşi) in önüne gelirler, ona yaklaşırlar. Redamant her ruhu sorguya çeker, fakat kimin ruhu olduğunu bilmez. Ruhu, fesâd ve habaset ile dolu, hakîkattan uzak yaşamış görürse; zindana gönderir, orada hak ettiği azabı çeksın diye.»

Sonra diyor ki:

«Redamant hüküm giyenleri, temizlenmeye kabiliyetli olup olmadıklarına göre damgalayıp nişanladıktan sonra cehenneme gönderir. Temizlik ve hakikat içinde yaşadığını gördüğü ruhu da taltif eder, mutluluk adalarına gönderir.»

Böylece Eflâtun; Homerosun kaybettiğini telâfi etmeye çalışıyor ve kendinden iki bin beş yüz yıl önce zuhur eden Mısır inancının kenarına yaklaşıyor.

Aradan beş yüz sene daha geçiyor. Büyük Roma şâiri «Werçü» geliyor. Milâd'dan önce 70-19 yılları. On

iki fasıldan müteşekkil İnyada destanını yazıyor. Bunlardan altı fasıl Odysseia tarzında altısı da Homeros'un İlyada'sı tarzındadır.

Altı fasıldan birinde mitoloji kahramanı İnyas, babası Anşiz'i görmek ve ondan kendisinin ve çocuklarının istikbâli hakkında bilgi almak için süflî âleme gider. Buraya bir kâhine ile beraber iner. Bu kâhine onu, ölüler diyarına götürür. Burada gölgeler ve ruhlar görür Steks nehrini geçerler. Bu nehir, cehennemde yılanlar ve korkunç hayvanlarla dolu bir nehirdir. Bu nehirden geçmeyi, ölülerin ruhlarını sevk eden pek üzüntülü notî «Şaron» idare eder. Sonra kâhine yoluna devam eder, İnyas da onun ardına düşer. Tamamen üzüntü ve umutsuzluk dolu bir âleme gelirler. Ölü hayâlleri bu âleme gelip gitmektedir. Burada İnyas, Travda kahramanlarından bir çoğunu görür... Sonunda da babasıyla karşılaşır. Babası ona soyu için yazılmış olan şeref ve iftiharını bildirir.

Werçil'in cehennemi de, biraz Önce işaret ettiğimiz Mısır cehenneminden mülhem olan

Homeros cehenneminin aynıdır. Yalnız bazı eksiklikler ve değişiklikler vardır.

Şimdi Yunan mitolojisini bırakıp İsrâiloğullarına geçmek ve biraz da onların âhiret düşüncesinden bahsetmek istiyoruz. Bugün, Yahudilerin birinci kitabı Ahd-i Kadîm'de âhiret âleminde hiç bahsedilmez.

Bütün siyaktan (sözün temasından) anladığımıza göre, şerr'e ceza dünyadadır. Ferdler de cemiyetler de kötülüklerinin cezasını bu dünyada göreceklerdir. İsrâiloğullarının tanrısı, kendilerinden herhangi bir ferd veya neslin yaptığı kötülüğü dâima bilir.

Fakat bu inanç, hayattaki realiteye mukavemet edecek nitelikte değildir. Hayatta bazan şer cezasız kalıyor, iyilikle karşılanıyor; hayır da aksine kötülük görüyor. Netîcede bu sâfiyane i'tikâd ile hayat gerçeği arasındaki uyuşmazlık yüzünden bu inanç, İsrâiloğullarının ruhunda bir sarsıntı meydana getiriyor. Ahd-i Kadîm'deki Eyyûb Sifr'in-de bu husus açıkça kendini göstermektedir.

Şimdi Prof. Alî Edhem'in bu sifr'e dayanarak yazdığı Nazarât fi'l-Hayat ve'l-Müctema' adlı

kitabından bir fasıl takdim edeceğim. Profesörün sözlerini kısaltmak veya bunlara bir şey ilâve etmek lüzumunu duymuyorum :

«Eyyûb Sifr'inin on üçüncü babında Eyyûb, ashabına verdiği ce-vabta Yüce Zât'tan bahsederken şöyle diyor : «O beni öldürse de, yine onu arzu eder kalacağım. Ancak onun önünde yollarımın doğruluğunu savunacağım.» Bu sözde tâm îmânla biraz inkâr birleşmekte; mutlak güven, şek ve şüphe gölgesine karışmaktadır. Ahd-i Kadîm'in en edebî sifr'lerinden olan ve cür'etli görüşlerle dolu bulunan bu sifr-de Allah'ın verdiği dertlere ıztırâblara sabreden Eyyûb, bir zaman derdini gizlemeğe, duygularını yutmaya çalışır. Bu sifrde çok nüfuzlu görüşler, cür'etli sözler vardır. Burada insanın durumu şöyle izah edilir. «Kadından doğmuş, az ömürlü, çok kötülük yaparı.» Allah'tan da şöyle bahsedilir : «Araştırılamayacak kadar büyük işler yapan, sayılamayacak kadar hârikalar yaratan.» İnsanın adalet arzusundan, hayat olaylarındaki hikmeti aramasından, varlığın hakikatini öğrenme çabasından bahseder. Bu sifr, insanda çarpışan iki

kuvveti tasvir eder. însanda, beşerî fiillerinde, milletlerin hayatlarında tecellî eden ilâhî adaletin varlığından duyduğu şüphe ile, kendini bu şüphenin gayyasında boğulmaktan kurtaracak kuvvetli îmân çarpışmasını en ince ve en doğru tasvir eden bir sifirdir bu.

«Bu sifr, İsrâiloğullarının dinî düşüncesine şüphenin girmeye başladığını gösteren önemli bir merhale teşkil eder. İsrâîl dinine göre dürüst, iyi adam dünya hayatında bu istikâmetinin, güzel ahlâkının mükâfatını görecektir; iyilikten kaçıp günâhlara dalan da işine uygun cezayı çekecektir. Yani iyilik de kötülük de dünyada karşılığını bulacaktır. Fakat hayatın, yaşanan olayların bu sâf i'tikâdî doğrulama-dığı, şerlinin cezasını çekmediği hayırlının mükâfat görmediği, aksine bazan yaptığı dürüstlüğü insanı daha kötü duruma düşürdüğü görülmüştür. Artık bu mesele insan aklını uğraştırmaya ve zihinleri bulandırmaya başlamıştır. Acaba ilâhî adaletten şüphe edilebilir mi? Yahut zulüm görünen bu hayat olaylarında acaba insanın göremediği, düşünemediği çok ince bir adalet mi var?

Böylece 'adalet düşüncesinin ufukları genişleyip, kısa görüş ve kısa akıldan gelen itirazlara da müsamaha baş göstermiştir. İşin daha korkunç tarafı, âhiret hayatı düşüncesi üzerine düşen bu gölgenin, ondan sonra bir daha kalkmamalıdır.»

Şüphesiz îsrâiloğullarında Ahd-i Kadîm'in yazılışından sonra, uzun süren tarihleri boyunca âhiret düşüncesi gelişmiştir. Matta İncil'inin yirmi ikinci babında şu ifâdeyi görüyoruz :

^Kıyamet yoktur diyen Sadûkîler, o gün îsâ'ya gelerek sorup dediler...» Bundan anlıyoruz ki Hz. îsâ zamanında Yahudilerden bir fırka kıyametin olmadığını iddia ediyordu. Yine İsrâiloğullarından Ferîsîler ise kıyamete inanıyorlardı. Bunu da peygamberlerden bahseden yirmi üçüncü bâbtan öğreniyoruz. Orada peygamber Paul şöyle diyor : «Ben Ferîsî oğlu Ferîsîyim. ölülerin kıyametini (kalkacağını) ümid ettiğim için muhakeme olunuyorum... Çünkü Sadûkîler; kıyamet ve melek ile rûh yoktur, derler.. Fakat Ferîsîler ikisini de ikrar ederler.»

Yahudiler, Bizans valisini Paul'e karşı kışkırtıp «o müfslddir, uslu olan Yahudiler arasında fitne

uyandırmağa çalışıyor.» diyerek Pa-ul'ü yakalamasını istiyorlar. Paul de kendini savunmak için vâliye bu sözleri söylüyor : Yirmi dördüncü bâbda Paul şöyle diyor :

«Ben Namusta ve Peygamberlerde yazılı bulunan her şeye inanmış olarak rabbıma ibâdet ederim. Onların beklediği şeyin olacağına inanıyorum : Yakında iyi ve günahkâr ölümlerin kıyameti olacaktır.» Demek ki îsrâiloğullarından bir cemâat arasına âhiret inancı girmiştir.

Fakat bu i'tikâdm onlara ne zaman girdiğini ta'yîn edemiyoruz. Bu hususta ilk işareti Milâd'dan önce XIII. asırda yaşamış bulunan Eş'ia'nın Sifr'inde (îşaya, Bâb : 24) buluyoruz. Fakat bu ibare ile, mutlaka kıyamet gününün kastedildiğine dâir kesin delil yoktur. Bu işaret, onun kehânet tarzındaki şu sözüdür :

«İşte Rab dünyayı boşaltıyor, onu çöl ediyor ve onun yüzünü alt üst ediyor ve orada oturanları dağıtıyor.» Ve şöyle devam ediyor: «Ve vâki' olacak ki dehşet velvelesinden kaçan çukura düşecek; ve çukurun içinden çıkan tuzığa tutulacak; çünkü

yüksekteki pencereler açıldı, ve dünyanın temelleri titriyor. Dünya ezildikçe ezildi, dünya yarıl-dıkça yarıldı, dünya sarsıldıkça sarsıldı. Dünya sarhoş bir adam gibi sendeleyecek, ve bir salıncak gibi sallanacak; ve bir daha kalkamayacak.»

«O gün Rab, yüksekte olanların ordusunu yüksekte, ve yerin krallarını yer üzerinde yoklayacak. Ve esirler çukura nasıl toplanırlarsa, onlar da bir araya toplanacaklar, ve zindana kapatılacaklar ve çok günlerden sonra yoklanacaklar ve ay kızaracak ve güneş utanacak; çünkü orduların Rabbi, Sion dağında ve Yeruşalim'de krallık edecek; onun ihtiyarları karşısında izzet.»

Fakat bugün, dünya günlerinden biri de olabilir. Hattâ böyle olması da kuvvetlidir. Çünkü yirmi beşinci bâbda şöyle deniyor :

«O gün denilecek : İşte beklediğimiz ilâhımız budur. Ve bizi kurtaracaktır. İşte beklediğimiz Rab budur; onu bekledik, onun kurtarışı ile mesrur olacağız ve sevineceğiz. Çünkü Rabbin eli bu dağda rahat edecek; ve gübre yığınının suyunda saman çöpü nasıl çiğnenirse, Moab da olduğu yerde öyle

çiğnenecek. Ve yüzen bir adam yüzmek için ellerini uzattığı gibi onun ortasında ellerini uzatacaktır; fakat Rab, onun gururunu ellerinin hüneriyle beraber alçaltacaktır. Ve senin duvarlarının yüJpsek hisarını yıkıyor, alçaltıyor ve toprağa kadar da indiriyor.» (İşaya, Bâb : 25)

Yirmi altıncı bâbda :

«O gün Yahuda diyarında şu ilâhi terennüm edilir : Kuvvetli şehrimiz var; kurtarışı duvarlar ve burçlar olarak koyuyor. Kapıları açın ki emâneti koruyan sâlih millet içeri girsin...»

Demek ki bugün, İsrail'in düşmanı Moab'a gâlib geldiği gündür. Bu Eş'ia (İşaya) nın Ahd-i Kadîm'de bulunan diğer kehânetler gibi haber verdiği mahallî bir gün olacaktır.

. Milâd'dan önce II. asırda yaşanüş olan Danyal Sifr'inin on ikinci bâbmada da kıyamet gününe benzer bir güne işaret edilmektedir. Bu işaret, Eş'ia (İşaya) nın işaretinden daha çok kıyameti gösterirse de bunun da dünya günlerinden bir gün ve İsrâil milletinin istikbâline dâir verilen haberlerden biri

olması ihtimâli vardır. Danyal, rabbm kendisine vahyini hikâye ederek diyor ki:

«Ve senin kavminin oğulları için durmakta olan büyük reis Mi-kftel, o vakit kalkacak ve millet olalıdan beri o zamana kadar vâki' olmamış bir .sıkıntı vakti olacak; o vakit senin kavmin, kitapta bulunan herkes kurtulacak ve yerin toprağında uyuyanlardan bir çoğu, bunlar ebedî hayata ve şunlar utanca ve ebedî nefrete uyanacaklar. Ve anlayışlı olanlar, gök kubbesinin parıltısı gibi, bir çoğunu salâha döndürenler, de yıldızlar gibi ebediyen parlayacaklar.»

Fakat bu, İran'da üç kralın ve bunlardan daha zengin ve kuvvetli olan dördüncü kralın kalkıp Yunan memleketine hücum edeceklerinden..... bahseden uzun bir konuşmadan sonra söylenir ve; nihayet o gün gelecektir, denir. Bu da gösterir ki bu ifâde, açıkça kıyameti gösteren bir nass değildir. İstikbâle dâir söylenen bu gibi haberlerde Ölümden sonra peygamberlerin kalkıp dirilmesine dâir ifâdeler, çoğu kere İsrail milletinin nihayet yükseleceğine işaret sayılır, âhiret âlemine intikâli göstermez.

İncil'de ve Rasûllerin İşleri'nde bulunan işaretler, netice itibarıyla Yahûdîlerde kıyamet günü i'tikâdının bulunduğunu isbâta kâfidir. Ancak öyle görünüyor ki bu i'tikâd, Yahûdîlerde geç meydana çıkmıştır. Böyle olmakla beraber Yahudiler, bu noktada Mısır akidesinden müteessir olmamışlardır.

Gelelim Hıristiyanlığa : Onda «Rabbın Melekûtu», «Ebedî Hayatı», azâb için «Cehennem», «Nâr» ve «Zulmet» ta'bîrlerr-varıdır. Yine Hıristiyanlık'ta «Din günü» ta'bîri de geçer. O gün insanoğlu (Hz. îsâ), Allah'ın melekleriyle birlikte gelecektir. Ama bunun zamanını kestiremiyoruz. Kıyamet günü müdür?, yoksa İncil'de mevcûd olduğu gibi Hz. İsa'nın defninden üç gün sonra dirilip kalktığı gün mü?

Matta İncilinin on altıncı babında şöyle deniyor:

«Zîrâ insanoğlu, Babasının izzetinde onun melekleriyle beraber gelecek ve o zaman herkes kendi ameline göre ceza görecektir. Gerçeği söylüyGrum ki: Bu kalkışta bir kavim vardır ki onlar, insanoğlunun (Mesih'in), melekûtunun içinde geldiğini görmedikçe ölümü tatmazlar.»

Bu İncil'in on dokuzuncu babında şöyle deniyor :

«İsâ tilmizlerine dedi: Size gerçeği söylüyorum ki: Bir zenginin, göklerin melekûtuna girmesi güçtür. Ve yine size diyorum ki: Devenin iğne deliğinden geçmesi, bir zenginin Allah'ın melekûtuna girmesinden daha kolaydır.»

«İnsanoğlu her şeyin yenilenmesinde, izzetinin tahtına oturacağı zaman, siz ki benim ardımca gelenlersiniz, siz de İsrail'in on iki sıb-tına (kabilesine) hükmederek on iki taht üzerinde oturacaksınız. Ve benim ismim uğruna evler, ya kardeşler, ya kız kardeşler, ya baba, ya ana, ya çocuklar veyahut karılar bırakan her adam yüz katını alacak ve ebedî hayata kavuşacaktır.»

Aynı İncil'in on ikinci babında şöyle deniyor : «Sizs diyorum : İnsanlar söyledikleri her boş söz için hüküm gününde hesâb vereceklerdir.»

On altıncı babında : «Ben yine sana diyorum ki: Sen Petrus'sun. Ve ben kilisemi bu kayanın üzerine kuracağım; ve Ölüler diyarının kapıları (cehennem kapıları) onu yenmeyecektir. Göklerin melekûtunun anahtarlarım sana vereceğim.»

On sekizinci babında : «Şayet elin ve ayağın sürçmene sebep oluyor, seni düşünüyorsa onu kes at. Zîrâ senin için topal veya çolak olarak hayata girmek, iki ele ya da iki ayağa sâhib olarak ebedî ateşe atılmaktan daha iyidir.»

Markos İncili'nin dokuzuncu babında bu ifâdenin şu ilâvesi var : «Orada onların kurtları ölmez, ateşi sönmez.»

Matta İncili'nin sekizinci babında şöyle deniyor : «Doğrusu size diyorum ki: Doğudan ve Batıdan bir çokları gelecekler ve göklerin melekûtunda İbrahim, İshâk ve Ya'kûb oturacaklar ve melekûtun oğulları haricî zulmete (dış karanlığa) atılacaklar; orada ağlayış'* ve diş gıcirtısı olacak.»

Bu İncil'in on birinci babında şöyle deniyor : «Sen ey Keferha-hum, sen göğ'e kadar mı yükseleceksin? Ölümler diyarına kadar ineceksin. Çünkü sende yapılmış olan kudretli işler Sodom'da yapılmış olsaydı o, bugüne kadar dururdu. Fakat ben size derim ki: Din günü senden ziyâde Sodom diyarına kolaylık olacaktır.»

Yirmi altıncı bâb : «Size diyorum ki: Ben şimdiden itibaren asmanın bu mahsûlünden (şarabından) içmeyeceğim, ta babamın melekûtunda sizinle beraber taze olarak içeceğim güne kadar.»

İşte İncil'lerde naîme, göklerin melekûtuna, azaba, cehennem ateşine veya haricî zulmete dâir sâdece bu kısa işaretlere rastlıyoruz. Yalnız bir defa Matta İncili'nin yirmi beşinci babında azıcık bir tafsilât görmekteyiz:

«İnsanoğlu, bütün melekler kendisiyle beraber olarak izzetiyle gelince, o zaman izzetinin tahtı üzerinde oturacaktır: Bütün melekler onun önünde toplanacak çoban koyunları keçilerden ayırdığı gibi onları birbirinden ayıracaktır. Koyunları sağma ve keçileri soluna koyacaktır. O zaman kral sağmdakilere diyecektir : Ey sizler babamın mübarekleri gelin, tâ âlemin yaratılışından beri sizin için hazırlanmış melekûta sâhib olun. Zîrâ ben aç idim, siz beni doyurdunuz; susamıştım, bana su verdiniz; garip kalmıştım, beni barındırdınız; çıplaktım, beni giyindirdiniz; hasta idim beni aradınız; zindanda idim, benim yanıma geldiniz : O

zaman iyiler ona şöyle cevap verirler : Ya Rab, ne zaman biz seni aç gördük de doyurduk; ne zaman seni susuz gördük de su verdik? Ne zaman seni garip gördük de barındırdık? Yahut ne zaman seni çıplak gördük de giyindirdik? Ne zaman seni hasta, yahut zindanda bulup yanına geldik? Kral cevaben der ki: Doğrusu size derim: Siz şu küçük kardeşlerimden birine yapmakla bana yapmış oldunuz.»

«Sonra solundakilere der ki: Ey mel'ûnlar katımdan çıkın, İblîs ve onun melekleri için hazırlanmış olan ateşe gidin. Zîrâ ben acıktım, siz bana yedirmediniz; susadım, bana su vermediniz; garip kaldım beni barındırmadınız; çıplaktım, beni giyindirmediniz; hasta ve zindanda oldum, beni ziyaret etmediniz.» O zaman onlar da der ki: Ya Rab, biz seni ne zaman aç, ya da susuz ya da garip, ya da çıplak, ya da hasta, ya da zindanda gördük de sana hizmet etmedik? Onlara cevaben der ki: «Şu küçüklerden birine bunları yapmamakla bana yapmamış oldunuz. Ve bunlar ebedî azaba iyiler de ebedî hayata giderler.»

İşte elimizdeki mevcûd İncil'lerde kıyamet gününe, hesaba ve azaba dâir bulunan tek tafsîlât bundan ibarettir. Bugüne kadar Hıristiyanlıktaki âhiret inancı bu kadarlıktır. Risalelerde ve şerhlerde başka hiç bir tafsîlât yoktur.

Arap Yanmadası'nda bazı Yahudilerin ve Hıristiyanların bulunmasına rağmen âhiret âlemi inancı Yanmada'da yayılmamış, dolayısıyla Hz. Muhammed (s.a.) Kur'an'ı getirdiği zaman öldükten sonra dirilme fikri, Araplarca son derece şiddetli inkârla karşılanmıştı:

«Küfredenler dediler ki: Siz ölüp tamamen dağıldıktan sonra yeniden dirileceğinizi söyleyen bir adamı size gösterelim mi? Allah'a yalan mı uydurdu, yoksa onun bir deliliği mi var?» (Sebe', 7)

«Dediler ki: Ne varsa bu dünya hayatımızdır, başka yok. Ölürüz ve yaşarız. Bizi Öldüren zamandan başka bir şey değil. Onlann bu hususta bir bilgileri yoktur. Onlar sâdece zannediyorlar.» (Câsiye, 24)

Kur'an onları, insanlık tarihinde görülmemiş âhiret inancının, eski Mısır'da doğmasından tâ İslâm'ın gelmesine kadar hiç bir beşerin hayâlinden

geçmeyen bir âhiret inancı ufuklarına yükseltmiştir. Tak-dîm edeceğimiz kıyamet meşhedleri, İslâm'ın Arapları yükselttiği bu fikrî sıçrayış hamlesinin derecesini güzel açıklayacaktır. Onlar âhiret âlemine, cennete, cehenneme, naîm ve azaba, mutlak adalet ve geniş rahmete inanmışlardır ve onların bu inancı, ondan önce insanlık tarihi boyunca gelmiş geçmiş bütün uhrevî düşüncelerin hepsinden mükemmel, temiz ve pâk bir âhiret inancıdır.^[90]

100 — De ki: Eğer siz, Rabbımın rahmet hazînelerine sâhib olsaydınız, o zaman tükenir korkusuyla onları saklardınız. Zâten insan pek cimridir.

Allah Teâlâ yüce Rasûlüne diyor ki: Ey Muhammed, onlara şöyle de : Ey insanlar eğer siz Allah'ın hazînelerine tasarruf etme gücüne sâhib olsaydınız, tükenir diye onların hepsini tutardınız. İbn Ab-

bâs ve Katâde derler ki: kelimesi fakirlik demektir. Bu takdirde mânâ şöyle olur : Allah'ın hazîneleri ebediyyen boşalıp tükenmezken siz onun bitip tükenmesinden korkardınız. Çünkü bu, sizin

tabiatınız ve seciyyeniz gereğidir. Nitekim Allah Teâlâ âyetin devamında : «Zâten insan pek cimridir.» buyurmaktadır. İbn Abbâs ve Katâde âyetteki (î,,â) kelimesine; cimri ve hiç bir kimseye bir şey vermeyen, anlamını vermiştir. Nitekim Nisa sûresinde de Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır : «O zaman insanlara bir çekirdek parçası bile vermezler.» (Nisa, 53) Yani onların Allah'ın mülkünde bir payları olsaydı, hiç bir kimseye bir şey vermezlerdi. Bir çekirdek tanesi kadar bile. Allah Teâlâ insanı olduğu gibi tavsif ediyor. Tabiatıyla Allah'ın muvaffak kılıp hidâyete erdirdikleri müstesnadır. Zîrâ cimrilik, çığırtnalık ve feryâd ü figân etmek, onun vasfıdır. Nitekim Hak Teâlâ Meâric sûresinde şöyle buyurmaktadır : «İnsan gerçekten pek huysuz yaratılmıştır. Başına bir fenalık gelince feryâd eder. Bir iyiliğe uğrarsa, bunu herkesten men'eder. Ancak namaz kılanlar müstesnadır...» (Meâric, 19-22). Kur'ân-ı Kerîm'de buna benzer pek çok âyet-i kerîme vardır. Ve bu âyet Allah Teâlâ'nın lutfuna, keremine, cömertliğine ve ihsanına delildir. Nitekim Buharî ve Müslim'in Sahîh'lerinde vârid olduğuna göre, Allah'ın

Rasûlü şöyle buyurur: Allah'ın eli dop-doludur. Hiç bir nafaka onu eksiltmez. Gece ve gündüz ihsan eder. Görmez misiniz göklerin ve yerin yaratıldığı günden beri infâk etmekte ve elindeki hiç bir şey tükenip gitmemektedir.[\[91\]](#)

101 — Andolsun ki Biz, Musa'ya dokuz tane apaçık âyet verdik. Sor İsrâiloğullarına, hani onlara gelmişti de Firavun ona şöyle demişti: Ey Mûsâ, doğrusu ben seni büyülenmiş zannediyorum.

102 — O da demişti ki: Andolsun ki sen, bunları göklerin ve yerin Rabbmm, açık deliller olarak indirmiş olduğunu biliyorsun. Ben doğrusu ey Firavun, senin mahvolacağını sanıyorum.

103 — Bunun üzerine onları memleketten sürmek istedi. Biz de onu ve beraberindekileri bütünüyle suda boğduk.

104 — Onun ardından İsrâiloğullarına dedik ki : Haydin o memlekette siz oturun. Âhiret va'di geldiği zaman onları da sizi de bir araya getiririz.

Musa'ya Verilen Dokuz Mucize

Allah Teâlâ, Hz. Musa'yı dokuz apaçık âyet ve belge ile gönderdiğini bildiriyor. Bu âyetler, onun

nübüvvetinin sıhhatine vs kendisini gönderenden verdiği haberlerde sâdık olduğuna kesin kes delâlet ediyordu. Bu âyetler; asası, Yed-i beyzâ, yıllar, deniz, tûfân, çekirge, güve, kurbağalar ve kan olmak üzere peygamberliğini açıklayıcı mucizelerdi, îbn Abbâs böyle der. Muhammed İbn Kâ'b el-Kurazî ise şöyle der : Bu dokuz mucize; Yed-i beyzâ, el Asâ, A'râf sûresinde zikredilen beş mucize, mallarının helak olması ve taştır. Ayrıca İbn Abbâs, Mü-câhid, İkrime, Şa'bî ve Katâde derler ki: Bunlar Hz. Musa'nın eli, asası, yıllar, meyvelerden eksiltme, tûfân, çekirge, güve, kurbağalar ve kandır. Bu görüş zahir, ayan-beyân, güzel ve sağlamdır. Hasan el-Bas-rî ise yıllar ve meyvelerin eksiltilmesini bir tek mucize sayar ve ona göre tuttuğunu yakalayan asâ dokuzuncu mucize olur. «Onlar buna rağmen büyüklük taslayıp suçlular güruhu olmuşlar.» (A'râf, 133). Yani bu âyetlere ve gördükleri mucizelere rağmen İsrâiloğulları küfretmişler ve inkâr etmişlerdir. Kendi nefislerini zulüm ve kibirle doldurmuşlardır. Aynı şekilde senden istedikleri şeyleri isteyen ve «Bize yeryüzünden kaynak fışkırtıncaya kadar sana asla

inanacak değiliz.» (İsrâ, 90) diyen şu kişilere de istediklerini vermiş olsaydık; onlar yine de icabet etmez her şeye rağmen inanmazlardı. Ancak Allah'ın di^ ledikleri müstesnadır. Nitekim Firavun, Musa'dan bunca mucizelerin zuhur ettiğini görmesine rağmen, yine de; «Ey Mûsâ, doğrusu ben seni büyülenmiş zannediyorum.» demişti. Büyülenmiş kelimesinin, büyücü anlamına geldiği söylenmiştir. Allah en iyisini bilendir.

Burada kastedilen, yukarıdaki imamların zikrettikleri bu dokuz mucizedir. Nitekim aynı mucizeler Nemi sûresinde de zikredilerek şöyle buyrulmuştur : «Değneğini at. Mûsâ değneğinin yılan gibi hareketler yaptığını görünce; arkasına bakmadan dönüp kaçtı. Ey Mûsâ; korkma. Benim katımda peygamberler korkmaz. Yalnız zulmeden müstesnadır. Kötü hali iyiliğe çeviren kimse, bilsin ki; şüphesiz Ben, bağışlarım merhamet ederim. Elini koynuna sok. Firavun ve kavmine gönderilen dokuz mucizeden biri olarak kusursuz bembeyaz çıksın. Gerçekten onlar fâsık bir kavim idiler.» (Nemi, 10-12). Bu âyette Allah Teâlâ, el ve asâ mucizelerini

zikretmiştir. A'râf süresindeki diğer âyetler de bunu açıklamıştır. Hz. Musa'ya daha başka mucizeler de verilmişti. Bunlardan bir kısmını şöylece sıralayabiliriz: Değneğini taşa vurması, taştan ırmaklar akması, bulutun üzerlerine gölge yapması, bıldırcın eti ve kudret helvasının inmesi. İsrâiloğulları Mısır diyarından ayrıldıktan sonra kendilerine verilmiş olan daha başka mucizeler. Ancak burada, Mısır'da Firavun ve kavminin şâhid olduğu dokuz mucizeden söz ediliyor. Bu dokuz mucize, Firavun ve kavminin aleyhine hüccet idi. Onlar buna muhalefet ettiler, inâdlaştılar, küfrettiler ve karşı geldiler.

İmâm Ahmed İbn Hanbel der ki : Bize Yezîd... Safvân İbn Ğas-sâl'dan nakletti ki; o, şöyle demiş : Bir yahûdî, arkadaşına dedi ki: Bizi şu peygambere götür de ona «Andolsun ki Biz, Musa'ya dokuz tane apaçık âyet verdik.» âyetini soralım. Yahûdî ona dedi ki: Ona peygamber deme. Eğer senin böyle dediğini duyacak olursa sevincinden dört göz kesilir. Her iki yahûdî gelip bu âyeti sordular. Hz. Peygamber buyurdu İç : Hiç bir şeyi Allah'a şirk koşmayın, hırsızlık yapmayın, zina etmeyin, hak ile olması

dışında Allah'ın haram kıldığı canı öldürmeyin, büyü yapmayın, faiz yemeyin, suçsuz bir kişiyi öldürmek için hükümdara götürmeyin, temiz bir kadına iftira atmayın. —Ya da savaştan kaçmayın demiştir— Ey yahûdîler biri de size mahsûstur, cumartesi gününü çiğnemeyin. O iki yahûdî Hz. Peygamberin elini ve ayağını öperek; senin peygamber olduğuna şehâdet ederiz, dediler. Hz. Peygamber onlara; benim peşimden gitmenizi önleyen nedir? deyince, dediler ki: Çünkü Dâvûd Aleyhisselâm, soyundan peygamberin eksik olmaması için duâ etti. Biz müslüman olursak yahû-dîlerin bizi öldürmesinden korkarız. Bu hadîsi Tirmizî, Neseî ve İbn Mâce bu şekilde rivayet etmişlerdir. İbn Cerîr ise tefsirinde muhtelif yollarla Şu'be İbn Haccâc'dan nakletmiştir. Tirmizî bu hadîsin ha-sen, sahih olduğunu söyler. Ancak bu hadîs müşkil bir hadistir. Çünkü râvîler arasında yer alan Abdullah İbn Seleme hıfz bakımından eksiktir. Bazıları onun hakkında konuşmuşlardır. Belki de o, dokuz âyeti on emirle karıştırmış olabilir. Çünkü on emir Tevrat'taki tavsiyelerdir. Bir hüccet olarak bununla Firavun'a karşı

çıkılmamıştır. Allah en iyisini bilendir. Bunun için Hz. Mûsâ, Firavun'a şöyle demiştir : Andolsun ki sen, bunları göklerin ve yerin Rabbının açık olarak indirmiş olduğunu biliyorsun. Benim sana getirdiğim gerçeklerin doğruluğunu gösteren deliller olduğunu biliyorsun. «Ben, doğrusu ey Firavun, senin mahvolacağını sanıyorum.» Mücâhid ve Katâde kelimesinin; helak anlamına geldiğini söylemişlerdir. İbn Abbâs ise; la'netlenmiş anlamına geldiğini bildirir. Ayrıca İbn Ab-bâs ve Dahhâk; mağlûb anlamına geldiğini söylerler. Mahvolmak ve helak olmak —Mücâhid'in dediği gibi— bütün bunları ihtiva eder.

Bazıları âyeti «Biliyorsun» anlamına gelen şeklinde deil de, biliyorum demek olan şeklinde okumuşlardır ki bu okuyuş Ali İbn Ebu Tâlib'den mervîdir. Ancak Cumhûr'un kırâeti Firavuna hitâb tarzında ve tâ harfinin fethasıyla okumaktır. Nitekim Allah Teâlâ Nemi sûresinde şöyle buyurmaktadır : «Gönülleri kesin olarak kabul ettiği halde, zulüm ve büyüklenmelerinden dolayı onları bile bile inkâr

ettiler. Bozguncuların sonunun nasıl olduğuna bir bak.» (Nemi, 14)

Bütün bunlar gösteriyor ki; dokuz âyetten maksad, yukarıda zikredilen asâ, el, yıllar, meyvelerin azlığı, tûfân, çekirge, güve, kurbağalar ve kandır. Bütün bunlarda Firavun'a ve kavmine karşı burhan ve hüccetler yer aldığı gibi, Mûsâ Aleyhisselâm'ın doğruluğunu gösteren hârikalarla onu gönderen Fâil-i Muhtâr'ın varlığına delâlet eden deliller bulunuyordu. Yoksa yukarıdaki hadîste vârid olan husus burada kasdedilm&ş değildir. Zîrâ o emirlerde, Firavun ve kavmine karşı bir hüccet söz konusu değildir. On emirle Firavun ve kavmine karşı ortaya konulan burhanlar arasında ne gibi bir münâsebet bulunabilir? Bu vehim, sâdece Abdullah İbn Seleme tarafından gelmektedir ki onun bazı rivayetleri münker sayılır. Allah en iyisini bilendir. Belki de o iki yahûdî Hz. Peygambere on emri sormuşlar, fakat râvî bunu dokuz âyetle karıştırmıştır. İşte böylece bahis mevzuu olan vehim meydana gelmiştir. Allah en iyisini bilendir.

«Bunun üzerine onları memleketten sürmek istedi. Memleketten kovup yok etmek istedi. Biz de onu ve beraberindekileri bütünüyle suda boğduk. Onun ardından İsrâiloğullarına, dedik ki: Haydin o memlekette siz oturun.» Bu âyette Hz. Muhammed'in Mekke'yi fethedeceğinin müjdesi vardır. Bu sûre Hicret'ten önce nazil olmuştur. Bu müjde gerçekleşmiştir de. Mekke halkı Hz. Peygamberi Mekke'den çıkarmak istemişlerdi. Bu konu 76 ve 77 nci âyette bahis mevzuu edilmişti. Böylece Allah, Rasûlünü Mekke'nin vârisi kılmıştı. Ve Allah'ın Rasûlü oraya kendi gücüyle halkını yenerek girmiş, sonra hilim ve kereminden onları serbest bırakmıştı. Nitekim yeryüzünün doğusunda ve batısında zayıf durumda olan İsrâiloğullarından bir topluluğu da Allah Teâlâ Firavun'un ülkesine vâris kılmış, onların mallarını, tarlalarını, ekinlerini, meyvelerini ve hazînelerini onlara vermişti. «Böylece oraya İsrâiloğulların- vâris kıldık.» (Şuarâ, 59) buyurmuştu. Burada ise «Onun ardından İsrâiloğullarına dedik ki: Haydin o memlekette siz oturun. Âhîret va'di geldiği zaman onları da sizi de bir

araya getiririz.» buyuruyor. Yani hem sizi, hem de düşmanınızı toplar, yan yana getiririz. İbn Abbâs, Mücâhid, Katâde, Dahhâk böyle mânâ vermişlerdir.[\[92\]](#)

105 — Biz onu hak ile indirdik. O da hak olarak indi. Seni de ancak müjdecî ve uyarıcı olarak gönderdik.

106 — Bir de Kur'an'ı insanlara ağır ağır okuman için, bölüm bölüm ve gerektikçe indirdik.

Allah Teâlâ, Azîz kitab olan yüce Kur'an'ını hak üzere indirdiğini ve hakkı ihtiva ettiğini bildiriyor. Nitekim bir başka âyet-i kerîme'-de : «Lâkin Allah, sana indirdiğini kendi bilgisiyle indirdiği hususunda şâhidlik eder.» (Nisa, 166) buyurmaktadır. Yani o kitâb; Allah'ın sizi haberdâr kılmak istediği bilgisini, ahkâmını, emir ve yasaklarını ihtiva etmektedir.

«O da hak olarak indi.» Ey Muhammed, o sana korunmuş ve saklanmış olarak ulaştı. Başka hiç bir şey ona karışmadı. Ne fazlalık girdi, ne de eksiklik oldu. Sana hak olarak ulaştı. Çünkü onu sana indiren pek şiddetli, kuvvetli, emîn, mekîn, Mele-i A'lâ'da emrine boyun eğilen Cebrail'dir.

«Seni de ancak müjdecî ve uyarıcı olarak gönderdik.» Ey Muhammed, seni; sana itaat eden mü'minlere müjdecî, sana isyan eden kâfirlere de uyarıcı olarak gönderdik.

«Bir de Kur'an'ı insanlara ağır ağır okuman için bölüm bölüm ve gerektikçe indirdik.» kelimesini tahfif ederek okuyanlara göre âyetin mânâsı şöyledir : Onu Levh-i Mahfûz'dan ayırıp dünya göğüncieki İzzet Evine götürdük. Sonra vak'alarm icâbına göre yirmi Üç senede Rasûlullah'a peyderpey oradan indirildi. İkrime, İbn Abbâs'-tan naklen böyle mânâ veriyor. İbn Abbâs'ın bu kelimeyi şeklinde okuduğu da rivayet ediliyor. Bu takdirde mânâ şöyie olur : Biz, onu âyet âyet açıklanmış ve tefsir edilmiş olarak indirdik. Bunun için Hak Teâlâ âyetin devamında «İnsanlara okuman için» buyuruyor. Onlara okuyup tebliğ etmen için, ağır ağır ve gerektikçe indirdik.[\[93\]](#)

107 — De ki: Ona ister inanm, ister inanmayın, muhakkak ki ondan önce kendilerine bilgi verilenlere, o okunduğu zaman, yüzleri üstü secdeye kapanırlar.

108 — Ve derler ki: Tenzih ederiz Rabbımızı. Rabbı-mızın va'di şüphesiz yerine gelmiş olacaktır.

109 — Yüzleri üstü kapanarak ağlarlar. Ve bu, onların huşû'unu artırır.

Allah Teâlâ peygamberine buyuruyor ki: Ey Muhammed, senin kendilerine getirdiğin şu ulu Kur'an'ı inkâr eden o kâfirlere de ki: «İster ona inanın, ister inanmayın.» Siz, ona ister inanmış olun, ister inanmamış olun, o kendiliğinden haktır. Allah onu bizzat indirmiştir ve daha önce gönderilmiş olan peygamberlere indirdiği eski kitâblar-da onun sâнын yücelikle zikretmiştir. Bunun için de âyetin devamında «Muhakkak ki ondan önce kendilerine bilgi verilenler o okunduğu zaman; yüzleri üstü secdeye kapanırlar.» buyuruyor. Yani kitabları-na sarılan ve onu tebdil, tahrif etmeksizin uygulayan ehl-i kitâb'm sâlihleri kendilerine bu Kur'an okunduğu zaman; yüzleri üstü secdeye kapanırlar. Allah'ın kendilerine verdiği nimete ve buna kendilerini ehil kılmasına şükür için secde ederler ve bu kitabın kendisine indirildiği peygambere ulaşmış olmadan dolayı sevinç içindedirler. Bu sebeple de : «Tenzih ederiz Rabbımızı.

Rabbımızm va'di şüpheşiz yerine gelmiş olacaktır.» derler. O'nun tâm olan gücüne, ta'zîm ve saygıyla bağlanıruz. O'nun geçmiş peygamberlerinin dilinden, Hz. Peygamberin geleceğine dâir vermiş olduğu va'dinden hulfetmeyeceğini biliriz. Bunun için O'nu teşbih ederiz, Nitekim onlar; «tenzih ederiz Rabbımızı. Rabbımızın va'di şüpheşiz yerine gelmiş olacaktır,» diyorlardı.

«Yüzleri üstü kapanarak ağlarlar.» Allah'a boyun eğmekten, Kitabını ve Rasûlünü tasdik ederek inanmaktan dolayı Allah, onların î mân ve teslîmiyyet anlamına gelen huşu' ve huzû'larını artırır. Nitekim Allah Teâlâ; «Kim de hidâyete giderse; Allah onun hidâyetini artırır ve onlara takvalarını verir.» (Muhammed, 17) buyuruyor.[\[94\]](#)

110 — De ki: İster Allah deyin, ister Rahman deyin. Hangisini dersiniz deyin, en güzel isimler O'nun içindir. Namazında sesini yükseltme de, gizleme de. İkisi arasında bir yol bul.

111 — Ve de ki: Hamd, O Allah'a mahsûstur ki; bir çocuk edinmemiş ve O'nun mülkünde bir ortak

bulunmamıştır. Düşkünlükten dolayı O'nun bir yardımcısı olmamıştır: Ve O'nu tekbîr et.

En Güzel İsimler Rahmanındır

Allah Teâlâ buyuruyor ki: Ey Muhammed, Allah Azze ve Celle'-nin rahmet sıfatını inkâr eden ve O'na^Rahmân adını vermekten kaçınan şu müşriklere de ki: «İster Allah deyin, ister Rahman deyin. Hangisini dersiniz deyin, en güzel isimler O'nun içindir.» Sizin Allah adıyla duâ etmenizle, Rahman adıyla dua etmeniz arasında fark yoktur. Çünkü yüce isimlerin sahibi O'dur. Nitekim Allah Teâlâ şöyle buyurur : «O Allah ki O'ndan başka ilâh yoktur. Görüleni ve görülmeyeni bilir. O Rahmân'dır, Rahîm'dir... Güzel isimler O'nun içindir. Göklerde ve yerde olanlar O'nu tesbîh ederler ve O, Azîz'dir, Hakîm'dir.» (Haşr, 22-24).

Mekhûl rivayet eder ki; müşriklerden bir adam Hz. Peygamberin secdede; Ey Rahman, ey Rahîm, dediğini duymuş ve demiş ki: O, bir tek Allah'a duâ ettiğini iddia ediyor ama, gerçekte iki tanrıya ibâdet ediyor. Bunun üzerine Allah Teâlâ bu âyeti inzal

buyurmuş. İbn Ab-bâs'tan da böyle rivayet edilmiştir. Her iki rivayetin sahibi de İbn Ce-rîr Taberî'dir.

«Namazında sesini yükseltme de, gizleme de. İkisi arasında bir yol bul.»

İmâm Ahmed tbn Hanbel der ki: Bize Huşeym... Abdullah İbn Abbâs'tan nakleder ki; bu âyet nazil olduğunda Rasûlullah (s.a.) Mekke'de göze görünmemekte idi. Ashabı ile namaz kıldığı zaman Kur'an okurken sesini yükseltirdi. Müşrikler bunu duyunca; Kur'an'a ve Kur'-an'ı indirenle, getirene küfrediyorlardı. Bunun üzerine Allah Teâlâ Nebiy-yi Zîşânma: «Sesini yükseltme» buyurmuştur. Yani Kur'an okurken sesini yükseltme sonra müşrikler duyarlar da Kur'an'a küfredeler. «Gizleme de» sonra ashabın onu duymazlar ve senden alıp öğrenemezler. «İkisi,, arasında bir yol bul.» Buhârî ve Müslim bu hadîsi Ebu Bîşr Ca'fer İbn İyâz kanalıyla, Abdullah İbn Abbâs'tan nakletmişlerdir. Dahhâk da İbn Abbâs'tan aynı hadîsi naklettikten sonra şu fazlalığı kaydeder: Hz. Peygamber Medine'ye hicret edince bu hüküm sakıt oldu. Hz. Peygamber Medine'de artık istediği şekilde ibâdet ederdi.

Muhammed İbn İshâk der ki: Bana Dâvûd İbn Husayn... Abdullah İbn Abbâs'tan nakletti ki; o, şöyle demiş : Hz. Peygamber namaz kılarken Kur'an'ı açıktan okuyunca, onun yanından dağılır ve dinlemek istemezlerdi. Bir kişi Hz. Peygamberin namaz kılarken okuduklarından bir kısmını dinlemek isterse; onlardan ayrı olarak peygambere kulak verirdi. Kendisinin Hz. Peygamberi dinlediğini onların fark ettiğini anlayınca onların eziyyetinden sakınarak dinlemezdi. Eğer Hz. Peygamber sesini tam kısacak olursa, onun okuduğu âyetleri dinlemek isteyenler hiç bir şey duyamazlardı. Bunun üzerine Allah Teâlâ «Sesini yükseltme» • ki senden uzaklaşsınlar. «Gizleme de» ki onlardan ayrı olarak kulak kesilenler seni dinlemek istediklerinde, dinlemekten mahrum kalmasınlar. Belki dinlediklerinden bir kısmını zihinlerinde tutarlar da, ondan yararlanırlar. «İkisi arasında bir yol bul.» İkrime ve Hasan el-Basrî böyle dediler. Katâde ise bu âyetin namazda kırâet hakkında nazil olduğunu söylemiştir. Şu'be... Abdullah İbn Abbâs'tan nakleder ki; kulak verip

dinleyen hiç bir kimse onun sesinden habersiz kalmazdı.

İbn Cerîr Taberî der ki: Bize Ya'kûb... Muhammed İbn Sîrîn'in şöyle dediğini nakletti: Bana anlatıldığına göre; Hz. Ebubekir namaz kılarken sesini alçaltarak okurdu. Hz. Ömer ise sesini yükseltirdi. Hz. Ebubekir'e niçin böyle yapıyorsun? denildiğinde; Rabbım Azze ve Cel-le'ye münâcâtta bulunuyorum, O benim ihtiyâcımı bilir, diyordu. Bunun üzerine kendisine; iyi yaptın, denildi. Hz. Ömer'e; niçin böyle yapıyorsun? denilince; şeytânı kovuyor ve uyuyanları uyarıyorum, diyordu. Bunun üzerine kendisine; iyi yaptın, denildi. Ama bu âyet nazil olunca; Ebubekir'e biraz sesini yükselt. Ömer'e de sesini alçalt denildi. Eş'as... İbn Abbâs'tan nakleder ki; bu âyet, duâ hakkında nazil olmuştur. Keza Sevrî ve Mâlik de Hz. Âişe'den nakleder ki; bu âyet duâ hakkında nazil olmuştur. Mücâhid, Saîd İbn Cübeyr, Ebu İyâz, Mek-hûl, Urve İbn Zübeyr de böyle demişlerdir.

Sevrî, İbn Ayaş kanalıyla Abdullah İbn Şeddâd'ın şöyle dediğini nakleder : Temin kabilesinden

bedeviler Hz. Peygamber selâm verdiğinde; Allah'ım, bize deve ve çocuk ver, derlerdi. İşte bu âyet, onun üzerine nazil olmuştur. İbn Cerîr der ki : Bizs Ebu Saîd... Hz. Âişe'-den nakletti ki; bu âyet, teşehhüd hakkında nazil olmuştur. Aynı görüşü Hafs da Muhanımed İbn Sîrîn'den nakletmiştir.

Ali İbn Ebu Talha, Abdullah İbn Abbâs'tan nakleder ki; o, «Namazında sesini yükseltme de, gizleme de.» âyetine; insanlara gösteriş için namaz kılma, ama insanlardan korktuğun için namazım da terket-me, diye mânâ vermiştir. Sevrî de Hasan el-Basri'nin bu âyete şöyle mânâ verdiğini bildirir: Namazı açıktan kılarken güzel, gizli kılarken de gelişigüzel kılma. Aynı mânâyı Abdürrezzâk Ma'mer kanalıyla Hasan el-Basrî'den, Huşeym de Avf kanalıyla Hasan'dan Saîd ve Katâ-de'den rivayet eder.

Abdurrahmân İbn Zeyd İbn Eşlem «İkisi arasında bir yol bul.» âyeti hakkında şöyle demiş : Kitâb ehli gizli okuyorlardı. Sonra içlerinden birisi bir harfî yüksek sesle okuyor ve bağıırıyordu. Onlar da bunu ta'kîben bağıırıyorlar di. Âyet-i kerîme Hz. Peygamberi onlar gibi bağıırmaktan hehyetmiştir. Keza onlar gibi

sessiz okumayı da yasaklamıştır. Sonra Hz. Cebrail'in namazda koyduğu kaide, bu ikisi arada bir orta yol olmuştur.

«Hamd, o Allah'a mahsûstur ki; bir çocuk edinmemiş ve O'nun mülkünde bir ortak bulunmamıştır.» Allah Teâlâ kendi yüce zâtı için Esmâ-i Hüsnâ'yı tesbîh ettikten sonra, yine kendi zâtını her türlü eksikliklerden tenzih ediyor ve «Hamd, o Allah'a mahsûstur ki; bir çocuk edinmemiş ve O'nun mülkünde bir ortak bulunmamıştır.» buyuruyor. Bilakis O, bir tek Allah'tır, Samed'dir, doğurmamıştır, doğu-rulmamıştır ve O'nun hiç bir eşi ve benzeri yoktur.

«Düşkünlükten O'nun bir yardımcısı olmamıştır.» O, düşkün değildir ki kendisine bir dost, vezîr veya müsteşar tutmak ihtiyâcını duysun. Aksine O, tek başına her şeyin yaratanıdır. Ortağı yoktur, takdîr edeni yoktur ve her şeyi tek başına yönetir, eşi benzeri yoktur.

Mücâhid «Düşkünlükten O'nun bir yardımcısı olmamıştır.» kavlini şöyle tefsir etmiştir : Kimseyle

anlaşma yapmamıştır ve kimsenin desteğine ihtiyâç duymaz.

«Ve O'nu (tekbîr ile) tekbîr et.» O'nu ta'zîm et ve azgın zâlimlerin söylediklerinden yüce ve münezzeh olduğunu bildir. İbn Cerîr Ta-berî der ki: Bana Yûnus Kâ'b el-Kurâzî'den nakleder ki; o, bu âyet konusunda şöyle dermiş : Hamd, O AUah'p, mahsûstur ki; bir çocuk edinmemiş...» Yahûdî ve Hıristiyanlar dediler ki: Allah bir çocuk edindi. Araplar da dediler ki: Seni tesbîh ederiz, tenzih ederiz, ortağın yoktur. Ancak senden olan bir ortağın vardır. Sen ona mâlik olursun o mâlik olmaz. Sâbiî ve Mecûsiler dediler ki: Allah'ın dostları olmasaydı, o düşkün olurdu. Bunun üzerine Allah Teâlâ bu âyet-j kerîme'yi inzal buyurdu. Yine İbn Cerîr Taberî der ki: Bize Bişr... Katâde'den nakletti ki; o, şöyle demiş : Bize anlatıldığına göre; Hz. Peygamber, ailesine bu ayeti öğretirmiş. Ailesinden büyük, küçük her ferde onu bellettirmiş. Ben derim ki : Bir hadîste vârid olduğuna göre, Hz. Peygamber bu âyete «İzzet âyeti» adını vermiştir. Bazı haberlerde vârid olduğuna göre, bu âyet bir gece

hangi evde okunursa, oraya hırsızlık ve âfet uğramazmış. Allah en iyisini bilendir.

Hafız Ebu Ya'lâ der ki: Bize Bişr İbn Seyhan el-Basrî... Ebu Hü-reyre'nin şöyle dediğini bildirdi: Ben ve Rasûlullah evden çıktık. Elim onun elindeydi. Üstü başı dağınık ve düzgün olmayan bir adamın yanına geldik. Dedi ki: Ey falanca sana ne oldu, haberim yok hiç? O da-, hastalık ve sıkıntı ey Allah'ın Rasûlü, dedi. Hz. Peygamber buyurdu ki: Sana bazı kelimeler öğreteyim mi ki senin hastalık ve sıkıntını iyok etisin. O; hayır dedi. Adam devam etti; o beni sevindirmez Bedir veya Uhud'da seninle beraber olmak beni sevindirir, dedi. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.) güldü ve dedi ki: Bedir halkı ve Uhud halkı ka-nâatkâr bir fakirin ulaştığına ulaşabilir mi hiç? Ebu Hüreyre dedi ki: Ey Allah'ın Rasûlü, onu bana öğret. Rasûlullah buyurdu ki: Ey Ebu Hüreyre de ki: Hiç ölmeyen diriye tevekkül ettim. Hamd, o Allah'a mahsûstur ki; bir çocuk edinmemiş ve O'nun mülkünde bir ortak bulunmamıştır. Düşkünlükten O'nun bir yardımcısı olmamıştır. Ve O'nu (tekbîr ile) tekbîr et. Ebu Hüreyre diyor ki:

Rasûlullah (s.a.) yanıma geldiğinde durumum düzelmişti. Bana dedi ki: Ne var ne yok? Ben dedim ki; ey Allah'ın Rasûlü hâlâ senin bana Öğrettiğin sözleri okuyup duruyorum. Bu hadîsin isnadı zayıf olduğu gibi, metninde de münkerlik vardır.^[95]

^[1] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 9/4602

^[2] Bu Hadîs Buhârî'deki metne göredir

^[3] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 9/4602-4650

^[4] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 9/4650-4654

^[5] Bu sâdece dinî bir akide değildi, aksine Rasûlullah'ın daha sonra Medine'de kurduğu siyasi ve içtimaî nizâmın ilk ve en Önemli ilkesiydi. Bu nizâmın temeli zâten Yüce Allah'ın bütün kâinatın rakipsiz olması ve bütün kâinatta O'nun kanunlarının geçerli olması ilkeleri üzerinde kurulmuştu.

[6] Bu ilkede İslâm sosyal düzenin temelidir. İslâm aile düzeninin odağı, ana ve babaya sevgi ve saygıdır. Bu temel ilkeye dayanılarak daha sonra ana-babanın haklarını belirleyen şer'î kanunlar çıkarıldı, uygulandı. Bunların ayrıntıları hadîs ve fıkıh kitaplarında vardır. Ayrıca İslâm toplumunun zihnen ve ahlâken terbiyesiyle müs-lûmanların âdâb, kültür ve medeniyetine Allah ve Rasûl'den sonra en çok hürmet gösterilmesi gereken kişiler olarak ana ve babanın ehemmiyeti de yerleştirildi. Böylece İslâm'da aile nizâmı için sağlam bir temel sağlanmış oldu.

[7] Bu ilkeye dayanılarak Medine'de kurulan İslâm toplumunda Sadâkati vacibe ve sadâkat-ı nafile ile ilgili emir ve kanunlar çıkarıldı; vasiyet, veraset ve vakfın ilkeleri belirlendi, yetimlerin haklarının korunması için tedbîrlere alındı, her köy ve kasabada mûsâfir ve yolcuların en az üç gün ağırlanması için özel tedbîrlere alındı.

Buna ilâveten, ahlâki terbiye ve diğer usûllerle bütün toplumda cömertlik, yardımlaşma, işbirliği, sevgi, saygı ve sakatlar ile hastaların bakımıyla ilgili kurallara* yerleştirildi. Buna göre insanlar, resmi

kanunlara bakmaksızın kendi vicdanlarına göre insancıl görevlerini yerine getirecek kadar bilinçlenmiş oldular.

[8] Medine'deki toplumda bu kurala son derece riâyet edildi. Bir yandan savurganlık ve lüks yaşantı kanunen yasaklandı. Diğer yandan da aşın tüketim önlenmeye çalışıldı. Sâdece bu değil devlet, kendi servetlerini iki elle. hesâbsız kitabsız harcamaya çalışanlar için bazı kısıtlamalar getirdi ve bu gibi savurganlıkta bulunanların mal ve topraklarının zabtı için kanunlar çıkarıldı ve uygulandı- Bunun yanı sıra toplum Öylesine bilinçlendirildi ki, lüzumsuz israf olduğu zaman kamu oyundan sert tepki gelebiliyordu- Ahlâk kurallarının öğretilmesi sayesinde insanlar da servetlerini gereksiz yerde harcamaz oldular. Aynı şekilde cimriliğin önlenmesi İçin de hem kanunlara baş vuruldu hem halk bunun kötü neticeleri hakkında bilinçlendirildi. Zâten bu eğitim ve bilinçlendirilme sayesinde ki; bugün İslâm toplumunda cimriler ile pintiler ve karaborsacılar ile stokçular diğer toplumlara nazaran en çok hor görülen kişilerdir.

[9] Bu maddede Önemli bir doğa kanununa işaret edilmiştir. Bu doğa kanunu Medine toplumunda öylesine tabii bir şekilde kabul edildi ki; nızık dağılımı başka bir deyimle gelir dağılımı ve üretim kaynakları arasındaki farklılık, kesinlikle bir adaletsizlik veya eşitsizlik olarak kabul edilmedi- Bu sebeple Medine toplumunda fakirlerle zenginler arasındaki farkın kaldırılması veya sınıflardan arınmış bir toplumun kurulması için hiç bir çalışma veya çabaya gerek duyulmadı- Bunun yerine, daha önce bahsettiğimiz üç, dört ve beşinci ilkeye dayanılarak ferdlerin ahlâkî açıdan terbiye edilmesine çalışıldı. Bu terbiye sayesinde ferdler, gelir veya servet dağılımındaki farkın herhangi bir adaletsizlikten kaynaklanmadığına inanmaya başladılar. Bu ferdler aynı zamanda bu farkların birçok ahlâkî, manevî ve kültürel faydaları olduğunu da kabul ettiler.

[10] Geçmiş çağlarda ve çağımızda da ekonomik ve sosyal sebeplerden dolayı kürtaj veya aile plânlamasına başvurulmasına bu madde böylece sünger çekmiş oluyor. Eski devirlerde açlık ve kıtlık bebeklerin öldürülmesine yol açıyordu. Çağımızda

ise, çeşitli sloganlar altında kürtaj teşvik ediliyor- Fakat Mi'râcın bu mesajında dünyanın nesillerini tüketmek için olumsuz yollara başvurmaktaansa üretim yol ve imkânların arttırması isteniyor.

[11] Bu kural daha sonra İslâm hayat nizâmının temel ilkeferinden biri haline geldi. Buna göre İslâm toplumunda zina, ağır ceza davası oldu. Zinanın önlenmesi için •örtünme- (baş örtüsü veya çarşaf) kuralları konuldu. Fuhşa yol açacak her türlü müstehcen fiil, hareket ve yayın yasaklandı. Şarap ve müzik, dans, gösteri, heykelcilik ve ressamlıkla şehvanî hisleri kabartan yollar kapatıldı. Ayrıca öyle bir izdivaç kanunu çıkarıldı ki; bununla nikâh kolaylaştı ve zinanın toplumsal sebepleri ortadan kalktı.

[12] Bu ilkeye göre İslâm hukukunda cinayet ve intihar yasaklandı. Taammüden öldürme suç sayıldı. Hataên (sehven) öldürme için diyet kuralı getirildi- Katli bi'l-Hak(vâcib olan öldürme) beş şarta bağlandı. Bir, taammüden öldürme suçunu işlemiş olan kişi; iki. aleyhlerine savaş açılması gereken, dinin yayılmasını engelleyen kişiler grubu; üç, evli olan bir

erkek veya kadının zina yapmaları; dört, İslâm devletini devirmeye çalışan bir grup ve beş; müslümanlıktan donen bir kişi. Bu suçları işleyenler Kadı'nın karârına göre i'dâma mahkûm olabilirler. Bunun için de muayyen kanun ve kurallar konuldu

[13] Bu da sâdece bir ahlâk kuralı olmayıp, İslâm devletinin gerek hukuki gerekse idâri sahalarına giren bir kanun ve ilke idi. Bunun ayrıntıları da hadis ve fıkıh kitaplarında vardır. Ayrıca devletin, genel olarak kendi kendine bakacak durumda olmayanlara, meselâ dul, yaşlı, sakat ve ma'lûllere bakması da gerekli kılındı

[14] Bu da sâdece İslâm ahlâk nizamının mücerred ilkelerinden biri olmayıp, ilerde İslâm, devletinin hem iç hem dış politikasının temelini teşkil eden genel bir kural haline sokuldu.

[15] Bu ilkeye gere İslâm devletinde geniş bir teftiş ve kontrol sistemi geliştirildi. Polis ve belediye teşkilâtlan bu ilkeye riâyet ederek çarşı, pazar, borsa ve ticâre' merkezlerini geniş bir şekilde denetim altında tuttular. İlgili kuruluş ve elemanlar; hem ölçü ve tartı âletlerini kontrol ediyor, hem alış - verişte

aşırı kâr. stokçuluk, karaborsacılık ve hileli malların satışını önlemeye çalışıyorlardı. Hu noktadan hareketle, hükümetin kendi ekonomik politikasını tesbit ederken her türlü haksızlık ve adaletsizliği ortadan kaldırması hayâtı ilkelerden biri haline getirildi

[\[16\]](#) Bu kurala göre müslümanların tahmin, kıyâs veya zan yerine ilim ve irfanla yollarını tesbit etmeleri istenmiştir. Ahlâk, hukuk, mülkî idare, siyâset ve eğitim nizâmında ilme ve irfana dayanıldığı takdirde birçok hatâ ve yanılığdan kurtulmak mümkündür. İslâm toplumu, kıyâsa ve tahmine dayanılarak işlenebilecek birçok hatâ ve uğranılacak zararlardan kurtarılmışlardır. Ahlâk alanında kıyâs ve ha-yaldan kurtulması için kimseye mesnedsiz İftira ve ithamda bulunulmaması istenmiştir. Hukuk sisteminde de yapılması gereken bütün tahkikat yapılmadan kimse suçlanmaması emrolunmuştur. Soruşturma ve kovuşturma için de bu kural geçerlidir, kimse suçsuz yere kolluk kuvvetleri tarafından gözaltına alınmamalı ve dövülmemelidir. Yabancı uluslar için de aynı kural geçerlidir. Onlar aleyhinde asılsız, yalan - yanlış propaganda yapılması yasaklanmıştır.

Şüpheye dayalı dedikodu ve şikâyet yapılmamalıdır. Eğitim ve kültürde de müsbet ilimlerin dışında sâdece kıyâs ve zannlara dayanan ilim veya tecrübelerden kaçınılması istenmiştir. Kısacası, müslümanların her sahada ve her alanda gerçekçi olmaları istenmiştir.

[17] Bu da sâdece vaazdan İbaret olan bir şey değildi. Müslümanların kuvvet ve iktidar sahibi olduktan sonra gereksiz yerde kibirli ve gösteriş meraklıları olmamaları İstendi. Bu emir ve buyruktan dolayıdır ki, Medine'de kurulan ilk İslâm devletinde en üst seviyedeki hükümdar sivil ve askeri yetkili en hafif kibir ve zulüm kokan sözler söylemediler ve buna benzer herhangi bir harekette bulunmadılar. Onlar; her bakımdan tevazu", alçak gönüllülük, nezâket, kibarlık, ahlâk ve fazilet timsâli idiler.

[18] Bekir Karlığa , Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 9/4669-4693

[19] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 9/4693-4694

[20] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 9/4695-4697

[\[21\]](#) Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 9/4698

[\[22\]](#) Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 9/4698-4699

[\[23\]](#) Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 9/4699-4700

[\[24\]](#) Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 9/4702-4703

[\[25\]](#) Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 9/4704-4705

[\[26\]](#) Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 9/4705-4711

[\[27\]](#) Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 9/4711-4713

[\[28\]](#) Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 9/4713-4714

[\[29\]](#) Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 9/4715-4716

[\[30\]](#) Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 9/4716

[\[31\]](#) Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 9/4717

[32] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 9/4717-4718

[33] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 9/4718-4719

[34] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 9/4719-4722

[35] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 9/4723

[36] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 9/4724-4725

[37] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 9/4726-4728

[38] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 9/4728-4729

[39] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 9/4729-4730

[40] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 9/4730-4731

[41] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 9/4732-4733

[42] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 9/4733-4734

[43] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 9/4734-4735

[44] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 9/4736

[45] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 9/4736-4737

[46] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 9/4737

[47] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 9/4737-4738

[48] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 9/4738-4741

[49] Bekir Karlığa , Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 9/4744-4766

[50] Bekir Karlığa , Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 9/4767-4773

[51] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 9/4773-4775

[52] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 9/4775-4776

[53] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 9/4777-4779

[54] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 9/4780

[55] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 9/4781

[56] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 9/4783-4784

[57] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 9/4784-4787

[58] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 9/4787-4788

[59] Bekir Karlığa , Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 9/4788-4789

[60] Bekir Karlığa , Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 9/4789-4790

[61] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 9/4790-4791

[62] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 9/4791-4793

[63] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 9/4794

[64] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 9/4794-4795

[65] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 9/4795

[66] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 9/4796

[67] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 9/4796-4798

[68] Bekir Karlığa , Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 9/4798

[69] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 9/4798-4800

[70] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 9/4801

[71] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 9/4801-4802

[72] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 9/4803-4805

[73] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 9/4805-4813

[74] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 9/4814-4815

[75] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 9/4816

[76] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 9/4817-4818

[77] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 9/4818-4822

[78] Bekir Karlığa , Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 9/4822-4825

[79] Bekir Karlığa , Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 9/4846-4847

[80] Bekir Karlığa , Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 9/4847-4848

[81] Bekir Karlığa , Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 9/4848-4849

[82] Bekir Karlığa , Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 9/4855-4875

[83] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 9/4875-4876

[84] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 9/4877-4881

[85] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 9/4882-4883

[86] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 9/4883

[87] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 9/4884-4885

[88] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 9/4885-4886

[89] Bekir Karlığa , Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 9/4886-4900

[90] Bekir Karlığa , Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 9/4900-4918

[\[91\]](#) Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 9/4918-4919

[\[92\]](#) Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 9/4920-4922

[\[93\]](#) Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 9/4923

[\[94\]](#) Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 9/4924

[\[95\]](#) Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 9/4925-4928

HADİSLERLE KURAN-I KERİM TEFSİRİ

KEHF SÛRESİ

KEHF SÛRESİ

Bu Sûrenin Faziletine Dâir Vârid Olan Hadîsler :

Hamd Olsun O Allah'a

Mağara Ehli

İzahı

Ashâb-ı Kehf'in Kıssası

Karanlığa Taş Atanlar

İzahı

Zâlimler İçin Hazırlanan Ateş

Sâlih Amel İşleyenler

İki Adam Örneği

Dağların Yürütüldüğü Gün

Zulmettiklerinden Dolayı Helak Olan Kasabalar

Hız. Mûsâ ve Kullarımızdan Bir Kul

İzahı

Bilinmeyen Sırlar

İzâhı

Îzâhı

Zülkameyn

İzahı

Güneşin Battığı Yer

İzahı

Güneşin Doğduğu Yer
Şeddin Yapılışı
Ye'cûc ve Me'cûc
İzahı
Konakları Firdevs Cenneti Olanlar
Ben Ancak Bir Beşerim
İzahı

KEHF SÛRESİ

(Mekke'de Nazil Olmuştur.)

1 — Hamd o Allah'a ki; kuluna dosdoğru kitabı indirdi ve onda hiç bir eğrilik koymadı.

2 — Kendi katından şiddetli bir baskını haber vermek ve sâlih amel işleyen mü'minlere güzel bir mükafat olduğunu müjdelemek için.

3 — Orada temelli kalacaklardır.

4 — Ve: Allah çocuk edindi, diyenleri uyarmak için.

5 — Ne onların, ne de babalarının buna dâir bilgileri vardır. O, ağızlarından çıkan ne büyük bir sözdür. Onlar yalnız ve yalnız yalan söylerler.

Hamd Olsun O Allah'a

Bu tefsirin başında geçtiği gibi, Allah Teâlâ konuların başlangıçlarında ve sonlarında kendi mukaddes zâtını hamd ile tavsif buyurmaktadır. Çünkü O, her halükârda hamdedilendir. Başta da, sonda da hamd O'na mahsûstur. Bunun için Allah Teâlâ burada değerli kitabını, şerefli Rasûlü Muhammed Mustafâ (s.a.) ya indirmekten dolayı kendi zâtına hamd etmektedir. Muhakkak ki bu,

Allah'ın yeryüzü halkına ihsan ettiği en büyük nimettir. Çünkü bu değerli kitâb ve o şerefli rasûl insanları karanlıklardan aydınlığa çıkarmıştır. O kitabı Allah eğriliği, büğrülüğü, sapıklığı bulunmayan bir kitab kılmıştır. Bu kitab dosdoğru yola, apaçık, ayân-beyân yola götüren bir kitabdır. Kâfirlere uyarı, mü'minlere muştudur. Bunun için Allah Teâlâ : «On-
da hiç bir eğrilik koymadı.» buyurmaktadır. Onda eğrilik, büğrülük, sapıklık ve sahte hiç bir şey yoktur. Aksine onu dosdoğru ve dengeli kılmıştır. Bu sebeple de ona «Dosdoğru» sıfatını vermiştir.

«Kendi katından şiddetli bir baskını haber vermek için.» Kendisine inanmayıp onu yalanlayan ve karşı gelenlere şiddetli bir baskım haber vermek için, bu kitabı indirmiştir. Bu baskın; dünyadaki ceza ve âhirette gelecek olan azâbdır. «Kendi katından» Yani kimsenin kendisi gibi azâb edemeyeceği ve O'nun bağı gibi hiç bir bağla kimsenin bağlayamayacağı Allah katından indirilmiştir. «Ve sâlih amel işleyen mü'minlere güzel bir mükâfat olduğunu müjdelemek için.» Yani sâlih amelle îmânlarının doğruluğunu isbât eden mü'minlere, Allah katında güzel bir

mükâfat olduğunu müjdelemek için. «Orada temelli kalacaklardır.» Allah'ın cennetinde ilâhî sevaba nail olarak zeval bulmaksızın bitimsiz ve sürekli bir sonsuzluğa erişeceklerdir.

«Ve : Allah çocuk edindi, diyenleri uyarmak için.» İbn İshâk bunların, müşrik araplar olduklarını ve; biz Allah'ın kızları olan meleklerle tapıyoruz, dediklerini belirtir.

«Ne onların, ne de babalarının buna dâir bilgileri vardır.» Uydurdukları bu iftira dolu sözlerde, ne onların geçmişlerinin ne de kendilerinin bilgisi vardır. «O ağızlarından çıkan ne büyük bir sözdür.» Onların söyledikleri bu söz çok büyüktür. Bu takdirde mânâ temyiz üze re mansûb kabul edilerek verilir. Taaccüb şeklinde olduğu da söylenmektedir ki, bu takdirde şöyle mânâ vermek gerekir : Onların söyledikleri bu söz ne büyüktür. Bazı Basra'lılar böyle taaccüb sîğası kullanırlar. Nitekim bazı Mekke'li kurrâ da bu ifâdeyi (Â^JS'CjjŞ') şeklinde okumuşlardır. Senin sözün ne muazzam, durumun ne büyük, derken de bu şekilde kullanılır. Cumhûr'un kırâeti ise en açık olanıdır. Çünkü bu ifâde, onların sözlerini kötülemek,

iftiralarının büyüklüğünü ortaya koymak için kullanılmış bir ifâdedir. «O ağızlarından çıkan ne büyük bir sözdür.» Bu sözün ağızlarından çıkmaktan öte bir dayanağı olmadığı gibi, yalan ve iftiralarından öte de bir delili yoktur. «Onlar yalnız ve yalnız yalan söylerler.»

Muhammed İbn İshâk bu sûre-i celîle'nin nüzul sebebi hakkında der ki: Mısır halkından ihtiyar bir kişi bana anlattı. O, kırk küsur sene önce bize gelmişti. Ona İkrime İbn Abbâs'ın şöyle dediğini nakletmiş : Kureyş'liler Nadr İbn Haris ve Ukbe İbn Ebu Muayt'ı Medine'deki yahûdî hahamlara gönderdiler ve dediler ki: Onlardan Muham-med'in durumunu sorun, niteliklerini anlatın ve söylediklerini kendilerine haber verin. Onlar kitab ehli bir toplulukturlar ve onların yanında peygamberlerin bilgisine dâir bizde bulunmayan şeyler vardır. O ikisi Mekke'den çıkıp Medine'ye geldiler. Yahûdî hahamlarına Hz. Peygamberin durumunu sordular, sözlerinden bir kısmını aktararak halini anlattılar ve dediler ki: Siz, Tevrat ehlisiniz. Biz size bu arkadaşınızın durumundan haber almak için geldik. Yahûdî

hahamları onlara dediler ki: Biz size, ona üç şeyi sormanızı emrederiz. Eğer o, size bunları bildirirse; gerçekten gönderilmiş bir peygamberdir, eğer bunu bildirmezse, adam söz uyduran birisidir, siz onun hakkında istediğiniz gibi görüş bildirebilirsiniz. Kendisine önce eski devirlerde yaşamış ve geçip gitmiş delikanlıların halini sorun, durumları ne olmuştu? Çünkü onların garîb bir hâdisesi vardır. Sonra ona yeryüzünün doğularına ve batılarına kadar gezen adamın durumunu sorun, size onun haberini versin. Ayrıca ona ruhun ne olduğunu sorun. Eğer o, bunlar hakkında size bilgi verirse; o, peygamberdir, kendisine uyun. Şayet size bunlar hakkında bilgi vermezse; o, lâf eden bir adamdır. Uygun gördüğünüz şekilde ona davranın.

Nadr İbn Haris ve Ukbe İbn Ebu Muayt dönüp Kureyş'lilerin yanına geldiler ve dediler ki: Ey Kureyş topluluğu, biz sizinle Muham-med'in arasını ayıracak bir bilgi getirdik. Yahûdî hahamları bize Hz. Muhammed'e bazı şeyler sormamızı bildirdiler, diyerek onları Kureyş'-lilere anlattılar. Kureyş'liler de Hz. Peygambere gelip dediler ki: Ey Muhammed, bize

şunları haber ver : Ve yahûdî hahamlarının kendilerine söylediklerini Hz. Peygamberden sordular. Rasûlullah (s.a.) onlara dedi ki: Yarın sorduğunuz şeyleri size haber vereceğim. Fakat in-şâallah demedi. Onlar gittiler ve Hz. Peygamber on beş gece bekledi, Allah ona bu konuda hiç bir vahiy göndermedi. Cibril Aleyhisselâm da gelmedi. Nihayet Mekke halkı şımarıklık ederek dediler ki: Muhammed bize; yarın söylerim, diye va'detti. İşte on beşinci gün de geldi, fakat kendisine sorduğumuz şeyleri hâlâ bize haber veremedi. Nihayet vahyin kesilmesi Rasûlullah (s.a.) ı üzüntüye boğdu. Mekke halkının söyledikleri de ona ağır geldi. Bunun üzerine Hz. Cebrail Allah katından Kehf ashabından bahseden sûreyi getirdi. Bu sûrede Kureyş'lilerin yaptıklarına üzülmelerinden dolayı Hz. Peygambere serzeniş vardır. Ayrıca gezginç adamla delikanlının durumu hakkında sordukları soruların haberi vardır. Allah Azze ve Celle «Sana rûhdan sorarlar. De ki: Rûh Rabbımın emirlerinden bir emirdir. Ancak size bilgiden çok azı verilmiştir.» âyetini de inzal buyurdu.^[1]

6 — Demek ki, bu söze inanmayanların ardından üzülmek neredeyse kendini mahvedeceksin.

7 — İnsanlardan hangisinin daha güzel amel işlediğini deneyelim diye, yeryüzünde olan şeylere bir süs verdik.

8 — Şüphesiz ki Biz, yeryüzünde olanları kupkuru bir toprak haline getirebiliriz.

Allah Teâlâ, Rasûlü Zîşânını, müşriklerin kendisine inanmamaları ve uzaklaşmaları nedeniyle üzülmelerinden dolayı teselli ediyor. Nitekim başka sûrelerde de şöyle buyurmaktadır : «Onlara yanarak kendini yok etme.» (Fâtır, 8), «Sen, onlar için üzülme.» (Nahl ,127), «Belki de sen, kendini onlar mü'min olmuyorlar diye helak edeceksin.» (Şu-arâ, 3).

«Demek ki, bu söze inanmayanların ardından üzülmek neredeyse kendini mahvedeceksin.» Kendini üzüp helak etme.

Katâde der ki: Kendini kızgınlık ve üzüntüden öldüreceksin. Mü-câhid ise; feryâd ü figândan mânâsını vermiştir. Her iki anlam da birbirine yakındır. Allah Teâlâ yüce Rasûlüne; onlar için üzülme, sâdece kendilerine Allah'ın risâletini tsblîğ

et. Kim hidâyete ererse, kendisi için hidâyeti bulmuş olur. Kim de sapıtırsa; kendi aleyhine sapıtmış olur. İçin yanarak kendini mahvetme, buyuruyor.

Sonra Allah Teâlâ dünyayı fena yurdu kıldığım, geçici süslerle süslediğini ve burada sürekli kalınacak bir yurt yapmadığını, yalnızca imtihan yurdu yaptığını haber vererek buyuruyor ki: «İnsanlardan hangisinin daha güzel amel. işlediğini deneyelim diye yeryüzünde olan şeylere bir süs verdik.» Katâde Ebu Nadre kanalıyla Ebu Saîd'den nakleder ki; Rasûlullah (s.a.) şöyle buyurmuştur : Dünya yeşildir, tatlıdır. Allah, dünyada sizin yerinize başkalarını geçirecektir. O gelenlerin de neler yaptıklarına bakacaktır. Dünyadan ve kadınlardan sakının. Çünkü İsrâiloğulları arasında beliren ilk fitne kadınlardandı.

Sonra Allah Teâlâ dünyanın zevale ve fenaya mahkûm olduğunu, boşalıp yıkılacağını, yok olup gideceğini haber vererek şöyle buyuruyor : «Şüphesiz ki Biz, yeryüzünde olanları kupkuru bir toprak haline getirebiliriz.» Bunca süsten sonra, mahvedip harabeye çevirebiliriz. Dünyanın üzerinde bulunan

her şeyi helak edip «Kupkuru toprak haline» döndürebiliriz. Ne bitki yetişir, ne de fayda sağlanır. Nitekim Av-fî, İbn Abbâs'tan naklen onun bu âyet-i kerîme konusunda şöyle dediğini bildiriyor: Onun üzerinde bulunan her şey helak olur ve çürür. Mücâhid ise, bomboş hale döneceğini söyler. Katâde, kelimesinin; bitki ve ağaçtan iz bulunmayan toprak olduğunu söyler. İbn Zeyd ise aynı kelimeye; üzerinde hiç bir şey bulunmayan toprak anlamını verir ve der ki: Allah Teâlâ şu âyet-i kerîme'de aynı ifâdeyi kullanıyor : «Onlar görmezler mi ki, Biz suyu kupkuru yere göndeririz de oradan ekinler çıkarırız. Onların hayvanları ve kendileri bu ekinlerden yerler. Hâlâ görmezler mi?» Muhammed İbn îshâk ise diyor ki: «Yeryüzünde olanları kupkuru bir toprak haline getirebiliriz.» Yani yeryüzünde bulunan her şey fânidir ve yok olucudur. Sonuçta her şey Allah'a döndürülür. Öyleyse sen, duyduğun ve gördüğün şeylere üzülp tasalanma.^[2]

9 — Yoksa sen mağara ve kitabe ehlini şaşılacak âyetlerimizden mi sandın?

10 — Hani o yiğitler mağaraya sığınmışlardı da: Rabbımız, bize katından rahmet ver, işlerimizde başarılı kıl, demişlerdi.

11 — Bunun üzerine yıllarca mağarada onların kulaklarına perde vurduk.

12 — Sonra iki taraftan hangisinin bekledikleri sonucu daha iyi hesâblamış olduğunu belirtmek için onları uyandırdık.

Mağara Ehli

Bu âyet-i kerîme, kısa ve özet olarak mağara ashabının kıssasını haber vermektedir. Hz. Peygambere hitaben ey Muhammed, «Yoksa sen mağara ve kitabe ehlini şaşılacak âyetlerimizden mi sandın?» buyuruyor. Onların durumunda bizim gücümüz ve saltanatımız bakımından şaşılacak bir şey yoktur. Çünkü göklerin ve yerin yaratılışı, gece ve gündüzün birbiri ardınca getirilişi, güneşin, ayın ve yıldızların emre müsahhar kılması ve daha buna benzer Allah'ın kudretine delâlet eden muazzam âyetler Allah'ın dilediğini yapmaya muktedir olduğunu göstermektedir. Mağara halkının haberlerinden daha şaşılacak durumlar bile O'nu

âciz bırakamaz. Nitekim İbn Cüreyc Mücâhid kanalıyla : «Yoksa sen mağara ve kitabe ehlini şaşılacak âyetlerimizden mi sandın?» kavli hakkında şöyle dediğini nakleder : Bizim âyetlerimizden bundan çok daha şaşılacak olanları vardır. Avfî ise İbn Ab-bâs'tan naklen bu âyete şöyle mânâ verir : Sana vermiş olduğum bilgi, Sünnet ve Kitab, mağara ve kitabe ehlinin durumlarından çok daha önemlidir. Muhammed İbn İshâk ise şöyle der : Kullarıma karşı izhâr ettiğim hüccetler, mağara ve kitabe ehlinin durumundan çok daha şaşırtıcıdır. Mağara, burada söz konusu edilen yiğitlerin sığındıkları dağdaki kovuktur. Kitabe anlamını verdiğimiz kelimesi ise, Avfî'nin İbn Abbâs'tan nakline göre; Kudüs yakınlarındaki bir vâdî-de bulunan yazıtlardır. Atıyye el-Avfî ve Katâde de böyle derler. Dah-hâk ise mağaradan vadideki mağara, kitabeden ve vadinin adının kas-dedildiğini söyler. Mücâhid ise; kitabenin, onların yaptıkları yapı, olduğunu belirtir. Başkaları da kitabede, onların mağaralarının bulunduğu vâdîdir, derler. Abdürrezzâk der ki: Bize Sevrî, Semmâk kanalıyla İkrime'den, o da İbn Abbâs'tan

nakleder ki; kitabeden maksad, —tîbeyy İbn Kâ'b'ın zannına göre— kasabanın kendisidir. İbn Cü-reyc ise İbn Abbâs'tan nakleder ki; kitabe, mağaramn bulunduğu dağdır. İbn İshâk, Abdullah İbn Ebu Necîh kanalıyla, Mücâhid'den ve İbn Abbâs'tan nakleder ki; o dağın adı Bencelos imiş. İbn Cüreyc der ki: Bana Vehb İbn Süleyman'ın Şuayb el-Cübbâi'den naklettiğine göre; mağaranın bulunduğu dağın adı Bencelos ve mağaranın adı da Hayzem imiş. Köpeklerin adı da Himrân imiş. Abdürrezzâk der ki: Bize İsrail, Semmâk kanalıyla İkrime'den nakleder ki; İbn Abbâs şöyle demiş : Ben Kur'an'ı, olarak bilirim. İbn Cüreyc demiş ki; Bana Amr İbn Dinar'ın bildirdiğine göre; o, İkrime'nin İbn Abbâs'tan şöyle dediğini duymuştur : Rakım nedir bilmem, kitabe mi yoksa bina mı? Ali İbn Ebu Talha Abdullah İbn Abbâs'tan nakleder ki; Rakîm kitabedir. Saîd İbn Cübeyr ise; Rakîm'in taştan bir levha olduğunu ve bunun üzerine mağara halkının kıssasının yazıldığını ve bu taş yazıtın mağaramn kapısına konulmuş olduğunu söylemiştir. Ab-durrahmân İbn Zeyd İbn Eşlem der ki; Rakîm, kitabedir. Sonra «yazılmış

kitabe» âyet-i kerîme'sini okumuş. Âyetten zahir olan mânâ budur. İbn Cerîr'in tercih ettiği görüş te budur. fâil vezninde olup mef'ûl anlamına demektir. Nitekim katil de maktul anlamına, cerîh de mecruh anlamına gelir. Allah en iyisini bilendir.

«Hani o yiğitler mağaraya sığınmışlardı da : Rabbımız, bize katından rahmet ver, işlerimizde başarılı kıl, demişlerdi.» Allah Teâlâ dinleri uğruna kavimlerinden firar edip kaçan ve bunun sonucunda dağda bir mağaraya sığınıp milletlerinden uzak kalıp saklanmak için mağarada yalnız başına kalan yiğitlerden söz etmektedir. Onlar mağaraya girdiklerinde, Allah'ın rahmet ve lutfunu dileyerek şöyle demişlerdi : Rabbımız, bize katından rahmet ver de bizi milletimizin gözünden uzak tut. «İşlerimizde başarılı kıl» İşimizi doğruca değerlendir ve akıbetimizi de doğruluk kıl. Nitekim hadîste vârid olduğuna göre; bizim hakkımızda verdiğin her hükmün, neticede bizim için doğruluk olmasını müyesser et, buyrulmuştur. Ahmed İbn HanbeTin Müsned'inde, Büsr İbn Ebu Ertât Rasûlullah'ın şöyle dua ettiğini bildirir : Allah'ım, bütün işlerde akıbetimizi iyi kıl.

Bizi dünyada rüsvâyılıktan ve âhiret-te azâbdan uzaklaştır.

«Bunun üzerine yıllarca mağarada onların kulaklarına perde vurduk.») Yani onlar mağaraya girdiklerinde üzerlerine uyku attık ve yıllarca uyuyakaldılar. «Sonra iki taraftan hangisinin bekledikleri sonucu daha iyi hesâblamış olduğunu belirtmek için onları uyandırdık.» Onlardan bir kısmını uyandırdık da içlerinden birisi beraberindeki parayla yiyecek almak üzere çarşıya gitti. Nitekim aşağıda konunun detayı ve açıklanması gelecektir. «İki taraftan hangisinin bekledikleri sonucu daha iyi hesâblamış olduğunu belirtmek için.» Buradaki (Lul) kelimesinin; sayı anlamına geldiği söylendiği gibi, gaye anlamına geldiği de söylenmiştir.(...)[\[3\]](#)

İzahı

Altıncı Mes'ele: Tasavvufçular, keramet konusunda ileri sürdükleri görüşlerinin doğruluğuna bu âyeti delil göstermektedirler. Bu âyetin, bu noktada delil olması açık bir durumdur. Biz meseleyi burada inceden inceye ele alacağız. Ancak kerametın

mümkün olup olmadığına dâir delilleri serdetmeden
Önce iki mukaddimeyi bilmeye ihtiyâcımız vardır :

Birinci Mukaddime : «Velî» nin ne olduğu
hakkındadır. Bu kelime, iki mânâyâ gelebilir:

a) Velî; hiç bir günâh işlemeden sürekli olarak
Allah (c.c.) a itaat eden kimse, demektir.

b) Velî; Cenâb-ı Allah'ın sürekli olarak kendisini
her türlü günâhtan koruduğu, ibâdet etmeye
muvaffak kıldığı kimsedir. Bu kelime, «Allah îmân
edenlerin dostudur.» (Âl-i İmrân, 68), «O, sâlihleri
dost edinir.» (A'râf, 196), «Sen meylâmızsın. Kâfirler
güruhuna karşı yardım et bize.» (Bakara, 286), «Bu
böyledir, çünkü Allah inananların koruyucusudur.
Kâfirlerin ise koruyucuları yoktur.» (Muhammed, 11),
«Sizin dostunuz yalnız Allah ve O'nun Rasûlüdür.»
(Mâide, 55) âyetlerinde bulunan «Velî, mevlâ» gibi
kelimelerin kökünden türetilmiştir. Bize göre «velî»
kelimesi, dil bakımından «yakın» manasınadır. Kul
tâat ve ihlâsımn çokluğuyla Allah Teâlâ'ya; Allah
Teâlâ da rahmet, iyilik ve nimetiyle kula yaklaştığı
zaman burada bir dostluk (yakınlık) meydana gelmiş
olur.

İkinci Mukaddime : Bir insan olağanüstü bir iş yaptığı zaman, meydana gelen bu fiili işlerken, ya bir iddiada bulunur veya bulunmaz. Birinci halde de ya ilâhlık, ya peygamberlik, ya evliyalık veya sihirbazlık ve şeytânlara uyma iddiasında bulunur. İslâm uleması ilâhlık iddia edenin olağanüstü bir durum ortaya koymasının mümkün olduğunu kabul etmişlerdir. İlâhîlik iddiasında bulunan Firavun'un böyle olağanüstü işler yaptığı rivayet olunduğu gibi, Deccâl'm da böyle şeyler yapabileceği haber verilmiştir. Bunların yaptığı ve yapacağı bu tür işlerin mucize ile karıştırılamayacağı, çünkü bu kimselerin yaratılış ve hallerinin yalancı olduklarını göstereceği düşüncesi bu görüşe sebep olmuştur.

Peygamberlik iddiasında bulunan kimse ya doğru veya yalancı olur. Böyle bir iddiada bulunan kimse eğer iddiasında doğru ise bu kimsenin olağanüstü bir iş yapması zarurî olur. Peygamberlik müessesesini kabul eden tüm ilim adamları bu konuda ittifak etmişlerdir. Eğer bu iddianın sahibi, iddiasında yalancı ise böyle olağanüstü halleri

sergilemesi mümkün görülmemiştir. Gösterdiği kabul edilse bile mutlaka ona karşı çıkılmış olmalıdır.

Evliyanın kerametinin hak olduğunu kabul eden İslâm ulemâsı, bu kimselerin keramet gösterme iddiasında bulunmalarının caiz olup olmadığı ve daha sonra da keramet in iddia ettiğine uygun olup olamayacağı konularında ihtilâf etmişlerdir.

Sihir ve cinnlere uyma iddiasında bulunan kimselerin, bu tür işleri yapabilecekleri görüşü İslâm âlimlerince benimsenmişse de Mu'-tezile âlimleri bunun mümkün olmadığını ileri sürmüşlerdir.

Olağanüstü bir fiil işleyen kimse yukarıdaki iddialardan herhangi birini ileri sürmüyorsa; bu durumda bu insan ya Allah (c.c.) in razı olduğu iyi bir insan veya günahkâr, kötü bir kişi olabilir. Bunlardan birincisi evliyanın kerameti konusuna girer. İslâm âlimleri keramet in hak olduğu görüşündedirler. Mu'tezile ise bu görüşe katılmaz. Bu gruptan yalnız Ebu'l-Huseyn el-Basrî ve arkadaşı Mahmûd el-Harezmî bizim görüşümüzdendir. Günahkâr bazı kimselerin böyle işler yapması konusuna gelince, buna istidrac adı verilir. Bunları izah ettikten sonra

burada şunu belirtelim : Evliyanın kerametinin hak olduğuna Kur'an, hadîs, rivayet edilen olaylar ve 'akıl delâlet etmektedir.

Kur'an âyetleri açısından keramet hakkındaki deliller:

Birinci Delil: Hz. Meryem olayıdır. Âl-i İmrân sûresinde açıklamış olduğumuz bu delili burada tekrara lüzûm görmüyoruz.

İkinci Delil: Ashâb-ı Kehf olayı; bu kimselerin zarar ve çürümeye ma'rûz kalmaksızın diri olarak 309 sene uykuda kalmasıdır. Allah Teâlâ bunları güneşin sıcağından korumuştur. Nitekim Kur'an'da onlar için «Uykuda oldukları halde sen onları uyanıklar sanırsın.» (Kehf, 18) «Güneşin doğduğu zaman mağaralarının sağ tarafına yöneldiğini görürsün.» (Kehf, 17) buyurulmuştur. Keramet meselesine «Yanında Kitab'dan bir ilim bulunan kimse de :Sen gözünü yummadan ben onu sana getirebilirim, dedi.» (Nemi, 40) âyetini delil olarak almaktadırlar. Ancak biz daha önce bu «yanında Kitab'dan ilim bulunan» kimsenin,'Süleyman (a.s.) olduğunu açıklamış bulunuyoruz. Binâenaleyh bu

âyet, bu konuda delil olarak ileri sürülemez. Kâdî bu konuda şöyle bir görüş ileri sürüyor: Ashâb-ı Kehf arasında veya zamanında bir peygamberin bulunması gerekir. İşte bu (yani peygamberlik) onun için bir ilim olur. Çünkü bu, olağanüstü bir olay özelliğindedir. Biz de diyoruz ki; bu olay mucize olamaz. Çünkü peygamberlerin uyumaları, olağanüstü bir şey değildir ki bir mu'cize olsun. Çünkü insanlar, bu olayda onları tasdik etmezler. Zîrâ onların doğru olup olmadıklarını, ancak bu müddet boyunca hayatta kalmaları ve o zaman çıkıp gelenlerin 309 sene önce uyuyan kimseler olduklarını bilmeleri ile 'anlayabilirler. Bütün bu şartlar bulunmadığına göre, bu olayın herhagi bir peygamberin mucizesi olabilme ihtimâli kalmamaktadır. Bu vakıa bir mucize olamayacağına göre, geriye keramet olduğu gerçeği kalmış oluyor. Keramet konusundaki hadîslere gelince:

Birinci Hadîs : Buhârî ve Müslim'de Ebu Hüreyre'den rivayet edil-dğine göre Rasûlullah (s.a.) şöyle buyurmuştur : (Henüz) beşikte iken üç kimse konuşmuştur: îsâ (a.s.), Zâhid Cüreyc zamanında bir

çocuk ve diğer bir çocuk. îsâ (a.s.) nın konuşması olayını da biliyorsunuz. Cüreyc'e gelince; o, İsrail oğullarından dindar bir kimse idi. Bu adamın bir annesi vardı. Bir gün namaz kılarken annesi onunla konuşmak istedi ve ona seslendi. Namaz kılmanın, annesini görmekten daha iyi bir hareket olduğunu düşünen bu zât namaza devam etti ve annesine cevap vermedi. Üç defa tekrarladığı halde olumlu sonuç alamayan anne bu durumdan çok fazla incindi. Ve onun için şöyle beddua etti: AUahım, ona Mûmisâtı gösterinceye kadar onu öldürme. Orada bir fahişe vardı. Cüreyc'i yoldan çıkaracağını ve zinâ-ya sürükleyeceğini söyleyerek bulunduğu yere gitti, ne kadar uğraştı ise netice alamadı. Hücrenin bulunduğu tapınağın bölgesinde hayvan otlatan bir çoban geceleri oraya sığınırdı. Çobanı yoldan çıkaran bu kadın sonunda hâmile olduğu bebeğini doğurunca, bu çocuğu Cü-reyc'den kazandığı iftirasını yaymaya başladı. Durumu öğrenen yahûdiler Cüreyc'in hücreğini yıktılar ve kendisine hakaretler ettiler. Cüreyc namaz kılıp duâ ettikten sonra çocuğu dürtüp —Ebu Hürey-re (r.a.) diyor ki;

şu anda hâdiseyi anlatan Rasûlullah (s.a.) ı görüyor gibiyim— Ey çocuk, senin baban kimdir? diye sordu. Çocuk; çobandır, diye cevap verdi. Bunun üzerine halk yaptığına pişman oldu, Cüreyc'den özür dileyerek : İzin ver hücreni yeni baştan altın veya gümüşten yapalım, di^e yalvardılar. Cüreyc ise kabul etmedi ve hücreni eskiden olduğu şekilde inşâ etti. Öbür çocuğa gelince; çocuklu bir kadın vardı. Bir gün onu emzirirken yakışıklı bir genç oradan geçmekteydi. Onu gören kadın şöyle duâ etti: Allah'ım, oğlumu bunun gibi yap. (Annesini emmekte olan) çocuk; Allah'ım, beni onun gibi yapma, diyerek cevap verdi. Sonra fahişe ve hırsız olduğu söylenen bir kadın geçti yanlarından. Anne, bu kadını görünce de: Allah'ım, oğlumu bunun gibi yapma, diye duâ etti. Çocuk ise : Allah'ım, beni onun gibi yap, dedi. Anne oğluna bunun sebebini sorunca, çocuk şöyle bir açıklama yaptı: Genç adam zâlim bir kimsedir. Onun gibi olmak istemedim. Şu kadın ise zina ettiği, hırsızlık yaptığı söyleniyorsa da bunları yapmamıştır. O; Allah bana yeter, diyor.

İkinci Hadîs : Mağara olayı hakkında vârid olan hadîstir ki; sahih hadîs kitaplarında Zühri, Salim ve İbn Ömer (r.a.) kanalıyla Rasûlullah (s.a.) dan rivayet edilen meşhur bir hadîstir. Hadîs şöyledir: Sizden önceki (insan) lerden üç kişi yola çıkmışlardı. Akşam olunca bir mağaraya girdiler. Fakat dağdan yuvarlanan bir taş mağaranın kapısını kapadı. (Ümitsizlik içinde) birbirlerine : Vallahi dediler, buradan ancak yaptığımız iyi şeyleri aracı yaparak Allah'a duâ edersek kurtulabiliriz. Birisi şöyle dedi: Benim yaşlı bir ebeveynim vardı. Onlardan önce akşam yemeği yemezdim. Bir gün bir ağaç gölgesinde uyumuşlardı. Onların yanından ayrılmadım. Onlar için akşam sütü sağdım, uyuyorlardı, onları uyandırmak istemediğim gibi onlardan önce akşam sütünü içmek de istemedim. Kadeh elimde onların uyanmasını beklerken sabah oldu. Uyandılar ve sütlerini içtiler. Allah'ım, eğer bu işi Senin rızân için yapmış isem bizi bu taştan kurtar! Taş biraz kımıldadı. Ancak, henüz dışarı çıkamazlardı. İkincisi konuştu : Benim bir amcam kızı vardı. Onu çok severdim. Onu istedim, fakat o beni reddetti. Nihayet

bir kıtlık senesinde zarurete düşerek bana geldi. Bana teslim olması şartıyla ona birçok mal verdim. Sonra tâm ona sahip olma imkânım olmuştu ki, bu işi haksız şekilde (haram) yapmanın doğru olmadığını söyledi. Ben de bunun üzerine bu işten vazgeçtiğim gibi onu ve malı bırakıp gittim. Allah'ım, eğer bunu Senin rızân için yapmışsam bizi bu taştan kurtar. Taş biraz daha kımıldadı ama yine henüz dışarı çıkamıyorlardı. Sonra üçüncüleri şöyle konuştu : Benim işçilerim vardı. Hepsinin hakkını verdim. Fakat biri parasını almadı, bırakıp gitti. Onun hakkı olan mal benim yanımda çoğaldı. Bir gün geldi ve : Ey Allah'ın kulu, hakkımı öde, dedi. Ben de : Gördüğün şu deve, koyun ve köleler senindir, dedim. Benimle alay mı ediyorsun, dedi. Hayır, dedim. Ve bütün malını aldı. Allah'ım, eğer bu işi Senin rızân için yapmışsam bizi şu taştan kurtar. Taş mağaranın çıkışından yuvarlandı. Onlar da yürüyerek çıkıp gittiler. Müttefekun aleyh olan bu hadîs hasendir, sahihtir.

Üçüncü Hadîs : Allah Rasûlü : Ey Rabbım, saç başı dağınık, yüzü gözü toz içinde, iki yırtık pırtık

elbisesinden başka bir şeyi olmayan, insanların kendisiyle ilgilenmediği; ancak Allah adına yemîn etse Allah'ın yemininde doğru çıkardığı kimseler aşkına... buyurmuş; Allah adına yemîn verdiği bu kimselerden iyi ve günahkâr olanlarını ayır-mamıştır.

Dördüncü Hadîs : Saîd İbn Müseyyeb Ebu Hüreyre'den Rasûlul-lah (s.a.) in şöyle buyurduğunu anlatıyor : Adamın biri sırtına yük de yüklediği bir ineği önünde sürüp götürüyordu. İnek ona döndü ve : Ben bu iş için yaratılmadım. Ben çift sürmek için yaratıldım, dedi. Oradakiler; Allah Allah, inek de konuşur muymuş? deyince, Hz. Peygamber (s.a.) : Ben, Ebubekir ve Ömer (r.a.) buna îmân ettik, buyurdu.

Beşinci Hadîs : Ebu Hüreyre (r.a.) Rasûlullah'ın şöyle buyurduğunu anlatıyor : Adamın biri bir gök gürültüsü veya buluttan bir ses duyar, falan kimsenin bahçesini sula, diye. Adam o bahçeye gider, orada bulduğu bir adama ismini sorar. O da falan oğlu falan, diye cevap verir. Konuşma şöyle devam eder : Adam : Bu bahçenin meyvelerini toplayınca ne yapacaksın? Bahçevân : Niçin soruyorsun? Adam :

Falanın bahçesini sula, diye buluttan gelen bir ses duydum da. Bahçevân : Pekâlâ. Onları (toplayınca) üçe ayıracağım. Birini evime, birini yoksullara, yolda kalmışlara, birini de sadaka olarak ayıracağım. .

Evliyanın Kerametinin Hak Olduğuna Dâir : Diğer Olaylara Geline; bu noktada önce Hulefâ-i Râşidîn'den sonra diğer sahabeden sadır olan kerametleri zikretmekle başlayalım. Hz. Ebubekir'in kerametleri: Hz. Ebubekir (r.a.) vefat ettiğinde cenazesini Rasûlullah (s.a.) m mübarek kabrinin kapısına getirmişler ve ; Esselâmu aleyka ya Rasûlullah! Ebubekir kapındadır, diye seslenmişler. Bunun üzerine kapı kendiliğinden açılmış ve o anda kabirden şöyle bir ses işitilmiş : Dostu, dostun yanına içeriye alın. Hz. Ömer (r.a.) in Kerametleri :

1) Rivayete göre Hz. Ömer, Sâriye kumandasında bir ordu göndermişti. Bir cum'a hutbesinde Hz. Ömer (r.a.) in birden şöyle bağırdığı görüldü : Sâriye, dağa çekil, dağa çekil! Hz. Ali (r.a.) buyurmuş ki, onun bu sözü sarfettiği tarihi kaydettim. Sonra ordunun öncü habercisi gelmiş ve : Ey mü'minlerin emîri! Cum'a günü hutbe saatm-da düşmanla karşılaştık. Bizi

neredeyse yenmişlerdi ki, bir insan sesi duyduk. Sâriye, dağa çekil, dağa çekil, diyordu. Biz de dağa çekildik ve Allah (c.c.) kâfirleri mağlûb etti. Bu ses sayesinde büyük ganimetler elde ettik. Zikir ehlerinden birini şöyle derken işittim : Bu, aslında Hz. Peygamber (s.a.) in bir mucizesidir. Zîrâ O, Hz. Ebubekir ve Ömer'e : Siz ikiniz bana göz ve kulak mesâbesindesiniz, buyurmuştur. Hz. Ömer, Efendimiz'in gözü mesabesinde olduğuna göre bu kadar uzak bir mesafeden görme gücünün kendisine verilmiş olması son derece normaldir.

2) Rivayet edildiğine göre câhiliyet döneminde Nil nehrinin senede bir kere suyu çok az kalır, taşmaz olurmuş. Bunun üzerine ona güzel bir kız atarlar ve o da ancak bunun üzerine akarmış. Amr İbn el-Âs bu durumu mektupla bildirdiği zaman Hz. Ömer (r.a.) bir çömlek üzerine şöyle yazmış: Ey Nil, eğer Allah'ın emri ile akıyorsan ak. Yok, kendi kendine akıyorsan bizim sana ihtiyâcımız yok. Bu çömlek Nil'e atıldıktan sonra bir daha hiç durmamış.

3) Medine'de bir deprem olmuş. Bu esnada Hz. Ömer (r.a.) kırbacını yere vurarak : Allah'ın izniyle

dur, demiş. Deprem durmuş. Artık bundan sonra Medine'de deprem olmamış.

4) Medine'de bir yangın çıkmış. Hz. Ömer bir çömlek üzerine : Ey ateş, Allah'ın izniyle dur, diye yazmış. Bu çömleği ateşe atmışlar ve yangın hemen sönmuş.

5) Bizans kralının bir elçisi Hz. Ömer'e gelmiş ve evini sormuş. Onun evinin kralların köşkleri gibi olduğunu samyormuş. Kendisine durumun böyle olmadığı, onun o anda çölde süt sağdığı söylenince şaşırmış ve onu görmek istemiş. Çöle gittiğinde gördüğü manzara şuymuş : Hz. Ömer (r.a.) kırbacını başının altına koymuş, toprak üzerinde uyuyor. Bunun üzerine şaşkınlığı daha da artmış ve : Batı ve doğu insanı şu durumdaki adamdan korkuyor, diye düşünmüş. Sonra kendi kendine: şunu burada yaınız olarak buldum. Kendisini burada öldüreyim de insanlar kendisinden kurtulsunlar, deyip kılıcını çekmiş, kaldırmış vuracak ki, birden Allah onun karşısına yerden iki arslan çıkarmış üzerine doğru gelmeye başlamışlar. Korkarak elindeki kılıcı atınca Hz. Ömer (r.a.) uyanmış fakat hiç bir şey görmemiş.

H2. Ömer'in sorusu üzerine durumu anlatan elçi müslüman olmuş. Şimdi bunlar âhad tankıyla rivayet edilmiş olaylardır. Ancak herkes bilmektedir ki; Hz. Ömer (r.a.) dünya nimetlerinden her türlü gösteriştten uzak idi. Fakat buna rağmen, Doğuyu, Batıyı idare etti, devletleri, memleketleri ele geçirdi. Tarih kitaplarına bakılacak olursa H2. Adem (a.s.) den bugüne kadar böyle bir başarının kimseye nasîb olmadığı görülür. Dünyaya bu kadar önem vermezken bu büyük basanları nasıl elde etmiştir? Şüphesiz ki bu, en büyük kerametlerdendir.

H2. Osman (r.a.) a gelince, onun da birçok kerameti rivayet edilmektedir :

1) Enes (r.a.) anlatıyor : Bir gün sokakta yürürken başımı kal-dırıp karşımdan gelen bir kadına baktım. Biraz sonra Hz. Osman (r.a.) in yanma girdiğimde bana şöyle çıkıştı: Ne o, üzerinde zina izleri açıkça görünüyorken yanıma giriyorsun? Ben de, Rasûlullah (s.a.) tan sonra vahiy mi geldi? diye sordum. Hayır, dedi, fakat doğru ferasettir.

2) Kendisine kılıçla vurulduğu zaman kanının ilk damlası, okumakta olduğu Mushafta «Allah sana

yeter. O, Semî'dir, Alîm'dir.» âyetinin üzerine düşmüştü.

3) Cehcâh el-Gıfârî Hz. Osman (r.a.) in elinden asasını kapmış, kırmış onun dizine doğru savurmuş, fakat asa Cehcâh'ın dizine değmiş.

Hz. Ali (r.a.) nin kerametleri:

Rivayete göre sevdiği kimselerden biri hırsızlık yapmış. Siyah bir köle olan bu hırsız Hz. Ali (r.a.) ye getirilmiş. Hz. Ali ona : Çaldın mı? diye sormuş. Adam ise; evet çaldım, demiş ve eli kesilmiş. Adam oradan ayrıldıktan sonra Selmân el-Fârisî ve İbn el-Kerâ'ya rastlamış. İbn el-Kerâ ona elini kimin kestiğini sorunca, adam şöyle cevap vermiş : Mü'minlerin emîri, müslümanlann efendisi, Rasûlullah (s.a.) in damadı, Hz. Fatma (r.a.) nın kocası kesti. İbn el-Kerâ: Elini kesmiş, şimdi sen tutmuş bir de onu övüyorsun, deyince adam; niçin övmeyeyim ki? Elimini haklı olarak kesti ve beni de cehennemden kurtardı, demiş. Bunları duyan Selmân, olayı Hz. Ali (r.a.) ye bildirmiş. İmâm, adamı çağırması elini koluna bitiştirmiş, onu bir bezle bağlamış ve birtakım dualar etmiş. Selmân şöyle

devam ediyor : Gökten bir ses işittik; elindeki bezi kaldır, diyordu. Kaldırdığımızda adamın eli Allah (c.c.) in izniyle iyi olmuştu. Diğer sahabeye ait keramet olayları çok daha fazladır. Örnek olması için birkaçını zikrederim :

1) Muhammed İbn Münkedir Rasûlullah (s.a.) in kölesinin gemisi konusunda şöyle bir şey anlattığını rivayet ediyor : Bir gemiye bindim. Bulunduğum gemi parçalandı. Bir tahtaya tütündüm. Tahta ile yüzerek bir ormana çıktım. Orada bir arslan vardı; üzerime doğru geliyordu. Ey arslan, dedim. Ben Rasûlullah'ın kölesiyim. Bunun üzerine önüme geçti ve bana yolu gösterdi. Sonra kendi kendine birtakım sesler çıkardı. —Galiba bana veda ediyordu.— Sonra geri döndü.

2) Sâbit'in Enes'ten rivayetine göre Useyd İbn Hudayr ile an-sâr'dan birisi bir akşam Rasûlullah (r.a.) in huzurunda, geç saata kadar müşterek bir dertlerini konuşmuş, sonra yola çıkmışlar. Gece çok karanlıkmiş Bu esnada ellerinde birer asaları varmış. İşte bunlardan birinin asası yol ayırımına kadar onların yolunu aydınlatmış. Diğer asası yolu

aydınlatandan ayrıldıktan sonra evine vanncaya kadar kendi asası yolunu aydınlatmış.

3) Hâlid İbn Velîd'e ordusunda içki içenlerin olduğu söylenmiş. Bir gece atına binen Hâlid (r.a.) ordu içinde dolaşırken, elinde içki kabı olan bir süvari görmüş. Nedir, onun içindeki diye sorunca, süvari sirkedir, demiş. Hâlid (r.a.) de : Allah'ım' onu sirke yap? diye dua etmiş. Adam arkadaşlarının yanına vannca, size öyle bir içki getirdim ki, şimdiye kadar böyle bir içkiyi kimse içmemiştir, diye övünmüş. Arkadaşları kabı açmışlar, bir de ne görsünler, içinde içki yerine sirke yok mu? Yahu, demişler, bunda içki yok. Sirke bu. Adam : Bu Hâlid'in duâasından olmuştur, demiş.

4) Meşhurdur, Hâlid İbn Velîd bismillah diyerek bir avuç zehir içmiş ve bir zarar görmemiştir.

5) İbn Ömer (r.a.) bir seferindeymiş. Yolda birkaç kişinin bir yırtıcı hayvandan korkarak durmakta olduklarını görmüş. Hayvanı kovan İbn Ömer : İnsana korktuğu şey musallat olur. Eğer insan, Allah'tan başka bir şeyden korkmasaydı; kendisine hiç bir şey musallat olmazdı, demiş.

6) Rivayete göre Hz. Peygamber (s.a.) A'lâ' İbn el-Hadramî'-yi bir gazveye göndermiş; hedefleri ile aralarım bir deniz kesmiş. Ala, İsm-i A'zam duasını okumuş ve su üzerinde yürüyerek geçmişler. Sofilerin kitablarında bu konuda sayılamayacak kadar çok rivayet vardır.

Şimdi kerametın mümkün olduğuna delâlet eden kesin aklî delilleri zikredelim :

Birinci Delil : Şüphesizki kul, Allah'ın dostudur. Allah Teâlâ : «Dikkat edin, Allah dostlarına hiç bir korku 'yoktur. Onlar mahzun da olacak değillerdir,» (Yûnus, 62) buyuruyor. Aynı şekilde Rab Teâlâ da kulunun dostudur. Zîrâ O : «Allah inananların dostudur.» (Bakara, 257), «O, sâlihleri dost edinir.» (A'râf, 196), «Sizin dostunuz yalnız Allah, ve O'nun Rasûlüdür.» (Mâide, 55), «Sen mevlâmızsın.» (Bakara, 286), «Bu böyledir, çünkü Allah, inananların Mevlâsı'dır.» (Mu-hammed, 11) buyurmuştur. Zikrettiğimiz bu âyetler, kulun Allah (c.c.) m dostu O'nun da kulunun dostu olduğunu isbât etmektedir. Keza, Allah (c.c.) kulun sevgilisi, kul da O'nun sevgilisidir. Buna «Allanın onları sevdiği ve onların da

O'nu sevdikleri.» (Mâide, 54), «îmân edenlerin Allah sevgisi ise daha fazladır.» (Bakara, 165), «Şüphesizki Allah; hem çok tevbe edenleri sever hem de çok temizlenenleri sever.» (Bakara, 222) mealindeki âyetler delâlet etmektedir. Durum bu olduğuna göre bir kul, Allah'ın emrettiği ve işlenmesine razı olduğu her emir ve işi yapar; yasakladığı her şeyi terk ederse, rahmet ve keremi bol olan Allah (c.c.) in, kulunun istediği bir şeyi bir defa olsun yapması nasıl yadırganabilir? Kul, âciz bir varlık olmasına rağmen Allah'ının emrettiği her bir şeyi yapıyorsa, Allah (c.c.) in da bir defa kulunun isteğini yapması akla daha uygun bir haldir. Bunun içindir ki, yüce Allah «Bana verdiğiniz sözü yerine getirin ki, Ben de size olan sözümü yerine getireyim.» (Bakara, 40) buyurmaktadır.

İkinci Delil: Keramet göstermek şayet imkânsız olsaydı, bu; ya Allah (c.c.) in yapamamasından veya kulun bu ihsana lââyık olmamasından kaynaklanırdı. Birinci şık, Allah (c.c.) in gücüne bir eksiklik getirir ki bu küfürdür. İkinci şık da bâtıldır. Çünkü Yüce Allah, kuluna zâtının sıfatlarının, hükümlerinin,

isimlerinin ma'rifet ve bilgisini, mahabbet ve tâatını, zikir ve şükrüne devamı lütfetmiş, nasîb buyurmuştur. Şüphesiz ki kula bahşedilen bu lutuflar ona çölde bir parça ekmek vermekten, bir yılanı veya bir arslanı onun buyruğuna vermekten daha şerefli, daha üstündür. Henüz kul bunları istemedenden veren Allah (c.c), bir çölde o kuluna bir ekmek verse bunda yadırganacak ne olabilir?

Üçüncü Delil: Rasûlullah (s.a.) in Rabbından rivayet ettiği bir hadîs-i kudsi'de şöyle buyruluyor: Kulum Bana farz ibâdetleri edâ etmekle yaklaştığı gibi başka hiç bir yolla yaklaşılamaz. Kulum Bana nafilelerle yaklaştıkça yaklaşır da, sonunda onu severim. Ben onu sevdiğim zaman artık onun gözü, kulağı, dili, kalbi, eli ve ayağı olurum. Bundan sonra o, Benimle duyar, Benimle görür, Benimle konuşur ve Benimle yürür. Bu hadîs bu kimselerin kulak, göz ve diğer duyu organlarına varıncaya kadar herhangi bir duyu organında, Allah (c.c.) tan başka hiç kimseye yer kalmadığına delâlet eder. Çünkü böyle olmasaydı; onun gözü ve kulağı Ben olurum», buyrulmazdı. Burada şunu kabul edelim ki, kulun

erdiği bu makam; bir yılanın, bir yırtıcı hayvanın onun buyruğuna verilmesinden ve ona bir ekmek, bir salkım üzüm, bir bardak su vermekten daha önemlidir. Allah Teâlâ kulunu kendi rahmetiyle bu yüce makamlara erdirmişse saydığımız şeylere benzer bir şeyi ona nasîb etmesi neden muhal olsun?

Dördüncü Delil: Bir kudsî hadîste şöyle buyurulmaktadır : Kim, Benim bir dostuma (velî'me) eziyyet ederse; Bana savaş açmış olur. Bu hadîste bir velîye eziyyet etmek, Allah (c.c.) a eziyyet etmekle bir tutuluyor. Buna yakın ifâdeler şu âyetlerde de görülmektedir: «Sana bîat edenler, gerçekte Allah'a bîat etmektedirler.» (Fetih, 10), «Allah ve Rasûlü, bir işte hüküm verdiği zaman, artık inanmış bir kadın ve erkeğe, o işi kendi isteklerine göre seçme hakkı yoktur.» (Ahzâb, 36), «Allah'a ve Rasûlüne eziyyet edenler; işte onlara Allah dünyada ve âhirette la'net etmiştir.» (Ahzâb, 57) Bu âyet-i kerîmelerde Hz. Muhammed'le bîatleşmek Allah ile bîatleşmekle, onun nzâsı Allah'ın rızasıyla, ona eziyyet vermek Allah'a eziyyet vermekle bir tutulmuştur. Şüphesiz Hz. Muhammed'in derecesi, makamların en üstünüdür.

Aynı şekilde yukardaki hadîs-i kudsi'de : Kim Benim bir dostuma eziyyet ederse; Bana harb ilân etmiş olur, buyrulması da delâlet ediyor ki; Allah'ın bir dostuna eziyyet verilmesi, Allah'ın zâtına eziyyet verilmesiyle denk sayılmıştır. Bir kudsi hadîs daha vardır ki, yukarıda zikrettiğimiz hadîsi destekler mâhiyettedir : Allah, kıyamet günü şöyle buyurur: Kulum, hasta oldum, Beni niçin ziyaret etmedin? Su istedim, niçin Bana su vermedin? Senden yemek istedim, Bana niçin yemek vermedin? Kul şöyle cevap verir: Allah'ım, Sen âlemlerin Rab-bısın. Sana ben bunları nasıl yapabilirim? Allah şöyle buyurur: Falan kulum hasta olmuştu, onu ziyaret etmedin. Sen onu ziyaret etsey-din, o ziyaretini katımda bulacağını bilmiyor muydun? Bu hadîsler Allah (c.c.) m sevdiği bu kimselerin bu mevkilere erişeceklerini göstermektedir. Ailah Teâlâ böyle sevdiği kullarını bu derecelere çıkardığına göre; ona bir parça ekmek, bir bardak su vermesinde, ona bir köpeği, bir arslanı müsahhar kılmasında akla uymayan ne olabilir?

Beşinci Delil: Bu dünyada bir insan kralın yakın çevresine girip özel sohbetlerde onun meclisine

girmesine izin verildiği zaman kral ona, başkalarının yapamadığı şeyleri yapma gücü ve imkânı da verir. Sağduyu gösterir ki; bu yakınlığı bu yetkiler ta'kîb eder. Yani krala yakınlık asıldır. Bu makam ve yetkiler ona tâbidir. Kralların en büyüğü ise âlemlerin Rabbi olan Allah'tır. Cenâb-ı Allah bir kuluna özel nimet ve imkânlar verir, onu yüceltir, ma'rifet sırlarına vâkıf kılar, kendisiyle kulu arasındaki birçok perdeleri kaldırır, onu Zâtına kurbiyyet makamına oturtursa; o kuluna bu dünyada da bazı kerametler gösterme imkânı vermesinde akıl dışı ne olabilir? Kaldı ki bütünüyle bu dünya, o ilâhî ma'rifet ve rûhânî mutlulukların bir zerresine oranla bir hiç hükmündedir.

Altıncı Delil: Bu dünyada birtakım işleri yapanın beden değil, ruh olduğu kuşkusuz bir şeydir. Yine şüphesiz bir şeydir ki; bu beden için rûh ne ise, rûh için de ma'rifetullah odur. Nitekim bu hususu, daha önce «O, kullarından dilediğine, kendi emrinden melekleri rûh ile indirir.» (Nahl, 2) âyetinin tefsirini yaparken incelemiş bulunuyoruz. Hz. Peygamber (s.a.) de bu mânâyâ gelen bir ifâde ile : Rabbımm ya-

nında gecelerim, bana yemek yedirir ve su içirir, buyurmaktadır. Görülüyor ki, kim gayb âlemi ile ilgili daha çok şey biliyorsa; onun kalbi diğerlerinden daha güçlü olmaktadır. Bu mânâda Hz. Ali (r.a.) şöyle diyor : Vallahi, ben Hayber kalesinin kapısını şu bedenî kuvvetle koparmadım, onu ilâhî bir kuvvetle yaptım. O anda Hz. Ali (r.a) nin bu dünya ile bağı kopmuş; melekler, yücelikler âleminin nûrlany-la onu aydınlatmıştı. Onun ruhu güçlenmiş, melek ruhlarının cevherlerine bezenmiş, onda azamet ve kudsiyyet âleminin ışıkları parlamıştı. Ve işte böylece, kimsenin güç yetiremeyeceği bir işi yapabilecek bir güce erişmişti. İşte bunun gibi, bir insan Allah (c.c.) a itâata devam ederse, Allah (c.c.) in «Onun gözü ve kulağı olurum.» buyurduğu bir makama yükselir. Allah (c.c.) in nuru, onun kulağı olduğu zaman; bu kimse yakındakini işittiği kadar uzaktakini de duyar. Bu nûr onun gözü olduğu zaman; yakını ve uzağı gördüğü gibi, eli olduğu zaman da zora, kolaya, yakındakine, uzaktakine her şeye gücü yeter.

Yedinci Delil : Daha önce açıkladığımız bilgilerden de anlaşıldığı gibi, ruhun maddesi bu bozulmaya, dağılmaya ma'rûz olan maddî cisimler cinsinden bir şey değil, meleklerin, gökler âlemi yaratıklarının, temiz, mukaddes türlerin maddesi cinsinden bir şeydir. Fakat rûh bu bedene iliştigi, ilk yurdunu, Önceki evini unutacak ölçüde bu bedenine idaresine kendini kaptırdığı zaman; bütünüyle cisme benzer, gücünü kaybeder ve bir şey yapamaz olur. Ancak Allah (c.c.) in ma'rifet ve mahabbetiyle yoğrulduğu, bu bedenine idaresine az daldığı, semavî mukaddes rûhlann nurları onu aydınlattığı ve bu nurlardan ona huzmeler aktığı zaman güçlenir ve bu âlemin maddî varlıkları üzerinde yüce rûhlann yaptığı etkileri yapma gücünü elde eder. İşte bu işler keramettir. Burada bir başka incelik daha bulunmaktadır. Bize göre insanların ruhları mâhiyyet bakımından farklıdır. İnsan ruhlarının kimi güçlü kimi zayıf, kimi nûranî kimi kirli, kimi hür kimi bağımlıdır. Gökler âlemine âit ruhlar da böyledir. Meselâ Cebrail (a.s.) e bakalım. Onun hakkında Allah Teâlâ : «Ki o, şerefli bir elçinin sözüdür. Güçlüdür,

Arş sahibinin yanında değerlidir. Orada itaat edilir, güvenilir.» (Tekvîr, 19-21) buyururken, başka bazı melekler için «Göklerde nice melekler var ki onların şefaati hiç bir işe yaramaz...» (Necmt 26) buyurulmaktadır. Bu dünyada bir insanın ruhu güçlü, aydınlık ve yüce yaratılışlı olursa, buna bir de bu varlık ve fesâd dünyasının tozlarını yüzünden atacak birtakım perhiz (çile) çeşitleri eklenirse; bu rûh aydınlanır, ilâhî ma'rifet nurunun yardımı, onun ışıklarının desteği ile şu varlık ve fesâd dünyasının maddî varlıklarında tasarrufta bulunma derecesinde güçlenir. Burada tafsilâta dalmayı gereksiz buluyoruz. Çünkü bu noktanın ötesinde ince sırlar, bunları tasdik et-miyenlerin kavrayamayacağı derin haller bulunmaktadır. Kerameti inkâr edenler ise kendilerine göre birkaç delil ileri sürmektedirler :

Birinci İtiraz : Cenâb-ı Allah, olağanüstü bir olayın meydana gelmesini peygamberlik delili olarak vermiştir. Olağanüstü bir işi peygamber olmayan bir kimse göstermiş olsa, olağanüstü bir halin peygamberliğe olan delâlet özelliği kalkmış olur. Çünkü

medlul bulunmadan, delilin bulunması onun delil olma durumunu kaldırır, bu da bâtıldır.

İkinci İtiraz : Bir hadîs-i kudsî'de Cenâb-ı Allah : Bana yakınlaşmak isteyenler onlara farz kıldığım ibâdetlerle yaklaştıkları kadar başka bir şeyle yaklaşılamazlar, buyurmuştur. Bu hadîs farzları yerine getirerek Allah'a yaklaşmanın, nafîle ibâdetlerle yakınlaşmaktan daha ileri ve büyük olduğunu göstermektedir. Farzları yerine getirenler birtakım kerametler göstermediğine göre, nafîle ibâdetler yapanlardan keramet zuhur etmemesi daha uygundur.

Üçüncü İtiraz: Allah Teâlâ,: «Kendi kendinize zor varacağınız memleketlere yüklerinizi taşırlar.» (Nahl, 7) buyurmuştur. Velînin, bir şehirden uzak bir şehire normalin dışında ve bir anda ulaştığını iddia etmek bu âyete ters düşer. Keza, Hz. Muhammed (s.a.) Hicret hâdisesinde Mekke ile Medine arasını günlerce büyük zorluklara katlanarak kat'edebilmiştir. Peygamberlerin imâmı için hal bu olduktan sonra, bir velînin bir tek günde memleketinden kalkıp hacca gittiğini söylemek akılla nasıl bağdaşabilir?

Dördüncü Şüphe : Keramet gösteren bir velî, bir başkasında alacağı olduğunu söylese kendisinden şâhid isteyecek miyiz, yoksa istemeyecek miyiz? Şayet istersek, bu anormal bir şey. olur. Çünkü keramet göstermesi, onun yalan söylemeyeceğinin garantisi demek olur.

Kesin delile rağmen öyle kesin olmayan bir delil ondan nasıl istenebilir? Ancak şâhid istemediğimiz zaman da «İddiacıya şâhid göstermek düşer.» hadisine ters düşmüş oluruz. O halde keramet diye bir şey yoktur.

Beşinci İtiraz : Bazı velîler keramet gösteriyorsa diğerlerinin de göstermesi düşünülebilir. Bu durumda kerametler çoğalacak ve normal bir olay halini alacaktır. Bu hal ise hem mucize hem de keramet olayını yaralar.

Birinci İtiraza Cevab: Ulemâ, velîlerin keramet iddiasında bulurî-malarımın caiz olup olmaması konusunda farklı görüştedirler. Tahkik sahibi bir grup bunun caiz olmadığını söylemekte ve görüşlerini şu tarzda isbât etmektedirler:

Mucize ile keramet arasındaki fark; birincinin peygamberlik iddiasıyla birlikte bulunması, ikincinin ise böyle olmamasıdır. Veliler zâten çoğu kez velilik iddiasında bile bulunmazlar. Peygamberlerle veliler arasında niçin bu fark vardır. Çünkü peygamberler insanları küfürden îmâna, günâhtan itâata döndürmek için davetçi olarak gönderilmişlerdir. Eğer bir peygamber mucize göstermezse, insanlar kendisine îmân etmeyecekler ve küfürde kalacaklardır. Fakat peygamberlik iddiasında bulunup da, mucize gösterdikleri zaman birtakım insanların îmân etmeleri sağlanmış olacaktır. Görülüyor ki peygamberlerin mucizeye yönelmeleri; kendi şahıslarını yüceltmek için değil, küfürden kurtulup îmâna kavuşsunlar diye insanlara olan merhamet duygusundan dolayıdır. Bir velînin veliliği ise böyle değildir, onu tanımamak küfür olmadığı gibi, tanımak da îmân değildir. O halde bir kimsenin velî olduğunu ileri sürmesi, şahsın kendi arzusundan kaynaklanmaktadır. Binâenaleyh bir peygamberin peygamberlik iddiasında bulunması gerektiği halde, velînin velilik iddiasında bulunması caiz değildir. Bir

velînin velilik iddiasında bulunmasının caiz olduğunu ileri sürenler, mucize ile keramet arasında birkaç bakımdan fark olduğunu söylemektedirler:

1) Olağanüstü bir işin birisinden sâdır olması, onun günahsız olduğunu gösterir. Sonra bu iş peygamberlik iddiasında bulunan birisinden sâdır olursa, bu, onun peygamberlik iddiasında doğru olduğunu gösterdiği gibi; velilik iddiasında bulunan bir kimseden sâdır olursa, bu kimsenin de iddiasında doğru olduğunu gösterir. Bu da gösteriyor ki; evliyadan kerametın sâdır olması, peygamberlerin mucize göstermesine nakîse getirmez.

2) Bir peygamber mucize göstermek isterse, bunu kesin olarak belirtir. Velî ise keramet iddiasında kesin olmaz. Çünkü mucizenin meydana gelmesi zorunludur. Keramet ise böyle değildir.

3) Mucizeye herhangi bir şekilde karşı durulamaması zorunlu olduğu halde bu, keramette zorunlu değildir.

4) Bize göre bir velî zamanının peygamberinin ümmeti olduğunu itiraf etmediği sürece keramet gösteremez. Hâl bu olduğuna göre, herhangi bir

velînin gösterdiği keramet aynı zamanda peygamberinin mucizesi, onun destekçisi olmuş oluyor. Binâenaleyh keramet olayı mucizenin varlığını ortadan kaldırmaz, aksine onu kuvvetlendirir.

İkinci İtirazın Cevabı : Şüphesiz ki tek başına farzlarla Allah (c.c.) a yakınlaşmak, nafile ibâdetlerle yakınlaşmaktan daha iyi ve ileridir. Bir insan ancak farz ve nafileleri yapıyorsa velî olur. Farzlara ilâve olarak nafile ibâdetleri de yapan kimsenin derecesi, şüphesiz ki sâdece farz ibâdetleri yapanınkinden daha yüksektir.

Üçüncü İtirazın Cevabı : Âyet-i Kerîme, genel ve sürekli olan şeylerden bahsetmektedir. Oysa velîlerin kerametleri az vâki' olan şeylerdir. Bunlar bir genelin içindeki istisna durumundadır. Bu aynı zamanda dördüncü itirazın da cevabıdır.

Beşinci İtirazın Cevabı: İnsanlardan Allah (c.c.) a itaatkâr olanlar her zaman azınlıkta olmuştur. Nitekim Allah Teâlâ : «Kullarımdan şükredenler azdır.» (Sebe', 13) buyurmakta, şeytân da; «Sen onların çoğunu şükreder bulmayacaksın.» (A'râf, 17)

demektedir. Böyle az sayıda olan insanların içinden, sayısı daha az olan bazı kimselerin nâdir zamanlarda göstereceği olağanüstü bir şey, bu tür şeyleri olağanüstü olmaktan çıkarmaz.

Yedinci Mes'ele : Keramet ile İstidrâc Arasındaki Fark Hakkındadır : Şunu bilmelidir ki, bir insan bir şey ister, Allah (c.c.) da onun istediğini verirse; bu, o kulun Allah (c.c.) katında sevilen bir kimse olduğuna delâlet etmez. Bu ihsanın normal yolla olması ile olağanüstü bir yolla olması birdir. Aksine bu ihsan bazan kul için bir ikram olabileceği gibi, bazan da istidrâc olabilir. Kur'an'da istidrâc birkaç ayrı kelimeyle anılmaktadır.

1) Bu terimlerden birincisi İstidrâc'dır. «Biz onları bilmeyecekleri noktadan derece derece helake yaklaştırırız.» (A'râf, 182) âyetinde olduğu gibi. İstidrâc; Allah (c.c.) in bir insana bu dünyada dalâleti, azgınlığı, cehaleti ve inadı artsın diye her istediğini vermesi, onun da her gün Allah (c.c.) tan uzaklaşmayı artırması demektir. Bunu aklımıza yaklaştırmaya çalışalım : Birtakım fiillerin tekrarının, güçlü bir melekenin meydana gelmesine sebep

olacağı aklen bilinmektedir. İşte insan kalbi bu dünyaya meyleder, Allah (c.c.) da onun bu isteklerini verirse, bu kimse isteğine ulaşmış olur. Bu durum zevk almayı doğurur. Bu da hırsı artırır. Hırs ise daha çok çalışmayı gerektirir. Bu iki şey (hırs ve lezzet) birbirini basamak basamak, artıra artıra birbirlerinden güç ala ala devam ederler. Ve bilinmektedir ki; bu dünyanın lezzetlerine dalmak, keşif makamlarına ve ma'rifet derecelerine ulaşmaya mâni olur. Böylece bu gibi bir insan mutlaka derece derece Allah (c.c.) tan uzaklaşır. İşte istidrâc budur.

2) Bu anlamda kullanılan terimlerin ikincisi «Mekr» dir. Allah Teâlâ buyurur ki: «Hüsrana uğrayanlar topluluğundan başkası Allah'ın düzeninden emîn olmaz.» (A'râf, 99), «Hile yaptılar, Allah da onları cezalandırdı. Ve Allah, hîle yapanların cezasını en iyi verendir.» (Âl-i İmrân, 54), «Bir tuzak kurdular, Biz de onlar hiç farkında,-olmadan onlara bir tuzak kurduk.» (Nemi, 50)

3) Bu terimlerin üçüncüsü dir ; «Allah'a oyun etmeğe yeltenirler. Oysa O, onların oyunlarını başlarına geçirir.» (Nisa, 142), «Allah'ı da îmân

edenleri de aldatmaya çalışırlar. Oysa kendilerinden başkasını aldatamazlar da farkında değiller.» (Bakara, 9) âyetlerinde olduğu gibi.

4) Bu anlamdaki terimlerin dördüncüsü dir : «Küfredenler kendilerine mühlet verişimizi; sakın kendileri için hayırlı sanmasınlar. Biz onlara sırf günâhları çoğalsın diye mühlet veriyoruz.» (Âl-i îmrân, 178) âyetlerinde olduğu gibi.

5) Bu terimlerin beşincisi : dır: «Nihayet kendilerine verilen o şeyler yüzünden sevinince; onları ansızın yakaladık.» (En'âm, 44), «O Firavun ve askerleri, yeryüzünde haksız yere büyüklük tasladılar ve kendilerinin Bize döndürülmeyeceklerini sandılar. Biz de onu ve askerlerini tuttuk, denize attık...» (Kasas, 39,40) âyetlerinde olduğu gibi. Bu âyetler de açıkça gösteriyor ki; bir insanın isteklerine kavuşturulması onun derecesinin yüksekliğini ve olgunluğa erdiğini göstermez. Şimdi kerametle istidrâc arasındaki farkı belirtelim. Keramet, sahibini emîn kılmaz. Aksine kerameti görülen bir insan o sırada Allah'tan daha çok korkar, O'nun gazabından daha çok sakınır. Çünkü kendisinden sâdır olan bu

kerametın bir istidrâc olmasından endîşe etmektedir. İstidrâc sahibi ise bununla emîn olur. O, kerameti hak ettiği için bunun kendisinden sâdır olduğunu zanneder. Bundan sonra başkalarını küçük görmeye, onlara karşı böbürlenmeye başlar. Allah (c.c.) in azâb ve tuzadından, îmânsız ölmekten korkmaz olur. İşte bir keramet sahibinde bu haller oluyorsa; bunlar o işin keramet değil, bir istidrâc olduğunu gösterir. Bunun içindir ki muhakkikler; Allah (c.c.) tan kopmaların çoğunun, keramet makamında meydana geldiğini söylemişlerdir. Şurası kesindir ki; ehl-i tahkik olan kimseler, musibet kadar kerametten de korkarlardı. Kerametle emîn olmanın, kişiyi yolundan çevireceğini birkaç delille izah edelim :

Birinci Delil : Bu aldanma, ancak kişi kendini bu keramete müs-tehak sanırsa olur. Çünkü kendini keramette müstehak sanmasa, ona sevinmez. Bu kimsenin kendi yaptıklarına sevinmesinden çok, Allah'ın lutfuna sevinmesi gerekir. Böylece kişinin kerametten dolayı sevinmesinin, kendi yaptıklarına sevinmesinden daha büyük, Önemli olduğu te-beyyün ediyor. Bir insanın kendini keramete

müstehak zannederek sevinmesi cehaletin ta kendisidir. Zira melekler : «Bizim, Senin bize öğrettiğinden başka hiç bir bilgimi?, yoktur.» (Bakara, 32) diyor, Allah Teâlâ «Allah'ı şanına yaraşır şekilde tanıyamadılar.» (En'âm, 91) buyurmaktadır. Yine kesin delil ile sabittir ki, hiç bir yaratığın Allah (c.c.) üzerinde herhangi bir hakkı yoktur. Bu duruma göre kerameti hak etme zannı nasıl tâşımlabilir?

İkinci Delil : Kerametler Allah'tan ayrı şeylerdir. Öyle ise keramete sevinmek Allah (c.c.) tan başka bir şeye sevinmek, Allah'tan mahrum olmaktır. O'ndan mahrum olan bir kimse nasıl sevinebilir?

Üçüncü Delil : Kerameti ameli ile hak ettiğini düşünen kimse, işlediği o ameli de çok beğenmiş olur. Amelini beğenen ise câhildir. Çünkü o, eğer Allah (c.c.) ı bilseydi, O'nun yüceliği yanında tüm halkın bütün ibâdetlerinin çok yetersiz olduğunu, nimetleri karşısında şükürlerinin az olduğunu bilir, tüm bilgilerinin O'nun izzeti karşısında şaşkınlık ve bilgisizlikten ibaret olduğunu anlardı. Bazı kitaplarda şöyle bir şey okudum : Ebu Ali Dahhâk'ın bulunduğu bir toplulukta hafızlardan biri «Güzel kelimeler ancak

O'na yükselir. Onu da iyi amel yükseltir.» (Fâtır, 10) âyetini okumuş. Bunu duyan Dahhâk : Allah Te-âlâ'nın senin amelini yükseltmesinin alâmeti, onun zikrini sonra yanında bırakmamasıdır. Eğer senin amelin kendi gözünde kalırsa bil ki o geri çevrilmiştir. Eğer seninle kalmazsa yükseltilmiş, kabul olunmuştur, demiş.

Dördüncü Delil : Keramet sahibi bu kerameti Allah (c.c.) a karşı mutî olduğunu ve tevâzû' gösterdiği için bulmuştur. Şayet o, bu kerametle böbürlenir, kibirlenirse, kendisiyle keramete ulaştığı köprüyü yıkmış olur. Böylece bu ulaştırma yolu bu sefer onu yok olmaya götürür ve reddedilir. İşte bu incelikten dolayıdır ki; Rasûlullah kendini, meziyetlerini her anlatışının sonunda : Ben bunlarla övünmüyorum. Ben yalnız bunları bana lütfeden ve veren Allah ile övünürüm, buyururdu.

Beşinci Delil : Dış görünüş itibarıyla keramet, İblîs ve Bel'âm için de bir çok sayıda vâki' olmuştur. Fakat İblîs için; «Kâfirlerden oldu.» (Bakara, 34) buyurulurken, Bel'âm için de : «Artık onun hali; o köpeğin hali gibidir.» (A'râf, 176) buyurulmuştur.

Ayrıca, îsrâiloğulları âlimleri hakkında : «Kendilerine Tevrat yüklenip de sonra onu taşımayanların hali, koca koca kitablar taşıyan eşeğin hali gibidir/.' (Cum'a, 5), «Ancak kendilerine kitab verilenler, kendilerine ilim geldikten sonra, sırf aralarındaki ihtirastan dolayı ayrılığa düştüler.» (Âl-i îmrân, 19) buyurulmakta, bunların sapıklığa düşmelerinin, kendilerine verilen ilim ve takvaya sevinmeleri sebebiyle olduğu açıklanmaktadır.

Altıncı Delil : Keramet başka, onu veren başkadır. Kerameti verenden başka her şey değersiz olduğuna göre, değersiz bir şeyle yükselmeye çalışan herkes değersizdir. Onun için Hz. İbrahim {a.s.) ateşe atıldığında kendine yardım teklifinde bulunan Cebraîl (a.s.) e şöyle demiştir : Sana ihtiyâcım yoktur. Çünkü fakır bir kimseyle zenginleşmeyi istemek fakirliktir, âciz biriyle güçlenmeyi istemek acizliktir, noksan olan biriyle tamamlanmayı istemek noksanlıktır, sonradan var edilenle sevinmek aptallıktır, tamamıyla Allah (c.c.) a yönelmek ise kurtulmaktır. Görülüyor ki, bir kul kerâmetiyle sevindiği zaman bulunduğu makamdan düşer. Fakat bir kimse,

keramette yalnız onu vereni, şerefte şereflendireni ve yaratmada yalnız Yaratanı gördüğü zamandır ki, Hakk'a kavuşma gerçekleşir.

Yedinci Delil : Bir insanın şahsı ve sıfatlarıyla övünmesi İblîs ve Firavun'un niteliklerindendir. İblîs «Ben ondan üstünüm.» (Sâd, 76) demiş, Firavun ise «Bu Mısır benim değil mi?» (Zuhruf, 51) diye övünmüştür. Yalan yere İlâhlık veya peygamberlik iddiasında bulunan hsr-kesin gayesi kendini beğendirmek, hırs ve kendi kendini beğenme duygusunu güçlendirmektir. Bunun içindir ki Hz. Peygamber (s.a.) şöyle buyurmuştur : Üç şey insanı helak eder :..... Üçüncüsü kişinin kendini beğenmesi.

Sekizinci Delil : Allah Teâlâ «Sana verdiğimi al ve şükredenler-den ol.» (A'râf, 144), «Ve sana yakîn gelinceye kadar Rabbına ibâdet et.» (Hıcr, 99) buyurmuştur. Burada dikkatimizi çeken bir husus da şudur : Yüce Allah en büyük armağanını verdiği zaman, onunla sevinmeyi değil; onu verene hizmetle meşgul olmayı emretmiştir.

Dokuzuncu Delil : Cenâb-ı Allah Hz. Peygamber (s.a.) i kral peygamber veya kul peygamber olma makamları arasında muhayyer bıraktığı zaman; Hz. Peygamber (s.a.), peygamber bir kul olmayı seçmiştir. Şüphesiz doğuya - batıya hâkim bir kral olmak bir üstünlük ve hattâ bir mucizedir. Ama buna rağmen Hz. Peygamber krallığı bırakmış; kulluğu seçmiştir. Çünkü kul olduğu takdirde Mevlâ'sıyla Övünecekti. Oysa bir kral olsaydı, kullarıyla övünecekti.

Onuncu Delil: Allah (c.c.) ı seven başka, O'nun verdiği nimeti &even başkadır. Allah (c.c.) ı seven O'ndan başkasıyla sevinmez, O'n-dan başkasıyla emîn olmaz. Allah (c.c.) tan başkasıyla emîn olmak, sevinmek; o kimsenin Allah (c.c.) ı değil, kendi payına düşen nimeti sevmekte olduğunu gösterir. Oysa nefsin payı ancak nefis için istenir. O halde bu kimse yalnız kendini sevmektedir. Aslında, o Allah (c.c.) ı sevmiyor, O'nu istediğini elde etmeye bir vesile yapıyor. En büyük put ise; nefistir. Nitekim Allah Taâlâ (c.c.) : «Arzusunu tanrı edinen kimseyi gördün mü?» (Furkân, 43) buyurmaktadır. İşte bu kimse, en büyük puta tapmaktadır. Hatta ehl-i tahkik

demişlerdir ki; herhangi bir puta tapmanın zararı, nefse tapmanın zararı kadar değildir. Putlara tapmaktan korkmaktan daha çok keramet ile sevinmekten korkmalıdır.

Onbirinci Delü : «Kim, Allah'tan korkarsa; ona bir çıkış yaratır. Ve onu ummadığı yerden rızıklandırır. Kim de Allah'a tevekkül ederse, Allah ona yeter.» (Talâk, 2,3) âyetidir. Bu âyet delâlet etmektedir ki; Allah'tan korkmayan, O'na tevekkül etmeyen kimse bu gibi fiil ve hallerden hiç birini elde edemez.

Sekizinci Mes'ele : Bir velînin kendisinin velî olduğunu bilip bile-miyeceği meselesidir. Bu noktada Ebu Bekr İbn Fûrek bilemeyeceğini söylerken, Ebu Ali Dahhâk ve talebesi Ebu'l-Kâsım Kuşeyrî de bilebileceğini ileri sürmektedirler. Bilemeyeceğini ileri sürenlerin delilleri şunlardır :

Birinci Delil: Böyle bir kimse bunu bilse kendisine güven gelecektir. Zîrâ Allah Teâlâ : «Dikkat edin, Allah dostlarına hiç bir korku yoktur. Onlar mahzun da olacak değildir.» (Yûnus, 62) buyur-

maktadır. Ancak kişinin kendini emniyette görmesi de caiz değildir, çünkü;

1) Kur'an'da «Hüsrana uğrayanlar topluluğundan başkası Al-lahm düzeninden emîn olmaz.» (A'râf, 99) buyurulmakadır. Öte yandan ümitsizlik de caiz değildir. Zîrâ Allah Teâlâ : «Zîrâ kâfirler güruhundan başkası Allah'ın rahmetinden ümidini kesmez.» (Yûsuf, 87), «Dedi ki: Sapıklardan başka Rabbimn rahmetinden kim ümidini keser?» (Hicr, 56) buyurmuştur. Çünkü emîn olmak ancak acizliğe inanıldığı zaman, ümit kesmek de cimriliğe inanıldığı zaman olabilir. Allah (c.c.) için bir acizlik ve cimrilik düşünmek ise küfürdür. Hal böyle olunca, bu iki şeyin bulunması da kesinlikle küfürdür.

2) Tâatlar ne kadar çoğalırsa çoğalsın, Allah (c.c.) m gazabı daha büyüktür. Hal bu olunca da, enîn olmak diye bir şey söz konusu olamaz.

3) Emin olmak kulluğun sona ermesini gerektirir. Allah'a itaat ve kulluğu bırakmak ise, O'na düşmanlığı gerektirir. Enîn olmak, ayrıca Allah'tan korkmamayı da gerektirir.

4) Allah (c.c.) ihlâslı olanları «Korkarak ve umarak Bize yal-varıyorlardı. Bize karşı gönülden saygı duyuyorlardı.» (Enbiyâ, 90) diye nitelendirmiştir. Buradaki ve kelimelerine «Sevabımı umarak, azabımdan korkarak,)), «Lûtiumuzu umarak, adaletimizden korkarak.», «Bize kavuşmayı umarak, Bizden ayrı kalmaktan korkarak.» gibi mânâlar verilmişse de en güzeli «Bizi arzulayarak, Bizden korkarak» mânâsını vermektir.

İkinci Delil: Bir velî, kendisinin velî olduğunu bilmez. Zîrâ bir insan, ancak Allah (c.c.) onu sevdiği için velî olur, kendisi Allah'ı sevdiği için değil. Düşmanlık da böyledir. Sonra Allah (c.c.) in sevmesi ve düşmanlığı, hiç kimsenin bilemeyeceği iki sırdır. Öyle ise insanların tâat ve günâhları, O'nun mahabbet ve düşmanlığını etkilemez. Çünkü tâat ve günâhlar sonradan olma şeylerdir. Allah (c.c.) m sıfatları ise kadîmdir, sonsuzdur. Sonradan olup sona eren bir şey, kadîm ve sonsuz olanı etkileyemez. Binâenaleyh, bugün günâh içinde olan bir insanın ezelden nasibi Allah'ın sevgisi olabilir, bugün tâat içinde olan bir kimsenin ezelden nasibi de Allah'ın

düşmanlığı olabilir. Hulâsa, Allah (c.c.) m sevmesi ve düşmanlığı birer sıfattır ve O'nun sıfatları bir illete bağlı değildir. Sıfatlan bu şekilde illetsiz olan birinin günâh illeti ile düşman olması, tâat illetiyle seven olması imkânsızdır. Allah'ın sevmesi ve düşmanlığı hiç kimsenin bilemiyeceği iki sır olduğundan dolayıdır ki, Hz. îsâ (a.s.) : «Sen benim içimde olanı bilirsin, ama ben Senin zâtında olanı bilmem. Doğrusu görülmeyeni en iyi bilen Sensin, Sen.» (Mâide, 116) demiştir.

Üçüncü Delil: Bir velî, kendinin velî olduğunu bilemez. Zîrâ onun velî olması, mükâfat ve cennet ehlerinden olması imanlı ölmesine bağlıdır. Çünkü Allah (c.c.) : «Kim bir iyilikle gelirse; ona onun on katı vardır.» (En'âm, 160) buyurmakta, bir iyilik yapana on katı vardır, dememektedir. Bu da mükâfat elde etmenin îmânî ölmekle olduğunu, baştaki amelle olmadığını gösterir. Bir insan düşünelim, bütün ömrünü küfür içinde geçirmiş ancak son anda müslüman olmuş olsun. Bu kimse cennetlik olur. Aynı kural, bunun aksi için de geçerlidir. İşte bu olay da baştaki amelin değil de, îmânî ölmenin dikkate

alındığını göstermektedir. Bunun içindir ki, Cenâb-ı Allah «Küfredenlere söyle : Vazgeçerlerse, geçmiş günâhları bağışlanır.» (Enfâl, 38) buyurmuştur. Görülüyor ki; dostluk ta, düşmanlık ta, cennet ehli ve cehennemlik olma da imanlı ölme dikkate alınmaktadır ve bu son halin de nasıl olacağını kimse bilemez. Öyleyse bir velî, veli olduğunu bilemez. Velinin, velî olduğunu bilebileceğini ileri sürenler ise bu görüşlerini şöyle isbât ediyorlar :

Velî olmanın iki rüknü (esâsı) vardır :

1) Bu kimsenin görünürde İslâm'a uymuş olması,

2) Bâtında (iç dünyasında) hakikat nuruna dalmış olması. Bu İki şey meydana gelmişse ve insan bunların olduğunu bilirse o zaman velî olduğunu da bilir. Dış hayatta insanın İslâm'a boyun eğmesi açık bir meseledir. İç dünyasının hakikat nuruna dalması ise, onun, Allah (c.c.) a itaat etmekle sevinmesi, huzur bulmasının da O'nu zikirle elması, Allah (c.c.) tan başka hiç bir şeyde huzur bulamaması, mutmain olamaması ile olur. Buna cevaben deriz ki, bu konuda yanlışların girebileceği-çok kapılar vardır. Bu

konu kapalı, zor, denemesi tehlikeli, kesin hüküm vermenin aldatıcı olduğu bir konudur. Rubûbiyet âlemine varan yol bazan ateş, bazan da nurdan perdelerle Örtülüdür. Sırların hakikatini ancak Allah (c.c.) bilir.^[4]

13 — Sana onların kıssalarını gerçek olarak anlatalım : Doğrusu onlar, Rablarma inanmış genç yiğitlerdi. Biz de onların hidâyetini artırmıştık.

14 — Kalkıp da; bizim Rabbımız göklerin ve yerin Rabbıdır, biz O'ndan başkasına tanrı demeyiz, yoksa andolsun ki bâtıl söz söylemiş oluruz, dedikleri zaman kalb-lerini pekiştirmiştik.

15 — Şu bizim kavmimiz, Allah'ı bırakıp O'ndan başka tanrılar edindiler. Onların gerçek olduğuna apaçık delil getirmeleri gerekmez mi? Allah'a karşı yalan uyduranlardan daha zâlim kimdir?

16 — Onlara: Madem ki siz, onlardan ve Allah'tan başka tapmakta olduklarınızdan ayrıldınız; o halde mağaraya çejcüin ki, Rabbımız size rahmetinden genişlik versin, işinizde kolaylık göstere sin, denildi.

Ashâb-ı Kehf'in Kıssası

Buradan itibaren olayın anlatılması ve açıklanması başlıyor. Allah Teâlâ onların yiğit delikanlılar olduklarını, doğruyu kabule daha yakın ve hidâyete ermeğe daha müsait olduklarını belirtiyor. Çünkü gençler bâtil dinde yürüyüp isyan eden yaşlılardan hakkı kabule daha çok müsaittirler. Bunun için Allah ve Rasûlü'ne icabet edenlerin ekserriyeti gençler olmuştur. Kureyş'in yaşlılarına gelince; onlar çoğunlukla kendi dinlerini devam ettirmişler ve içlerinden pek azı müslü-man olmuştur. Bu sebeple Allah Teâlâ mağara halkının yiğit gençler olduklarını haber veriyor.

Mücâhid der ki : Bana ulaştığına göre, onlardan bir kısmının kulağında küpeler varmış. Allah onlara ilham etmiş doğru yola sevk etmiş ve kendi korkusunu içlerine atmış, böylece Rablarına inanmışlar, O'nun vahdaniyetini kabullenmişler, Allah'tan başka ilâh olmadığına şehâdet etmişler.

«Doğrusu onlar, Rablarına inanmış genç yiğitlerdi. Biz de onların hidâyetini artırmıştık.» Bu âyeti ve buna benzer âyetleri delil getirerek Buharı ve

benzeri diğ er imam lar,  m n n art p eksileceğini söylemişlerdir. Bu sebeple Allah Te l 'nm «Biz de onların hid yetini artırmıştık.» buyurduğunu belirtirler. Nitekim Muhammed s uresinde, de şöyle buyurur: «Kim de hid yete gelirse; Allah onun hid yetini artırır ve onlara takvasını verir.» (Muhammed, 17). Tevbe s uresinde ise şöyle buyurmaktadır : « m n edenlere gelince, onların da  m n n n artırmıştır.» (Tevbe, 124), Feth s uresinde ise şöyle buyurur: «T  ki onların  m n na  m n katsın.» (Feth, 4) Daha buna benzer  yetler  m n n art p eksileceğine delil getirilmektedir.

Anlatılır ki; bu mağara halkı, Meryem Oğlu  s  Aleyhissel m'ın dininden imişler. Allah en iyisini bilir ya açık olanı, bunların bütünüyle Hristiyan dininden önce yaşamış olmalarıdır. Çünkü onlar Hristiyan dinine mens b olsalardı, yah d  hahamları onların haberlerini ve durumlarını ezberleyip anlatmazlardı. Çünkü Hristiyanlar yah d le-re ters düşmektedirler. Nitekim yukarıda zikredilen  bn Abb s'tan menk l rivayette, Kureyş'lilerin Medine'deki yah d  hahamlarına bir hey'-et gönderdikleri ve onlardan Hz.

Peygamberi imtihan etmek için bazı şeyler istedikleri nakledilmiştir. Yahudiler de Kureyş'lilere bu mağara halkının haberini, Zülkarneyn'in haberini, ve ruhun durumunu Hz. Peygambere sormalarını istemişlerdi. Bu da gösteriyor ki; onların haberleri kitâb ehlinin kitablarında saklanmıştır ve bunlar Hıristiyan dininden önceki dönemde yaşamışlardır. Allah en iyisini bilendir.

«Kalkıp da; bizim Rabbımız göklerin ve yerin Rabbıdır, biz ondan başkasına tanrı demeyiz, yoksa andolsun ki bâtil söz söylemiş oluruz, dedikleri zaman kalblerini pekiştirmiştik.» Kavimlerine ve kentlerine muhalefet konusunda onları dirençli kılmış ve nimet, rahat ve bolluk içinde yaşamayı terketmelerine imkân sağlamıştık. Selef ve Haleften tefsir sâhiblerinden bir çoğunun bildirdiğine göre; bu kişiler, Bizans krallarının soyundan ve kavimlerinin seçkinlerinden imişler. Onların her yıl bayram törenleri için çıktıkları bir yortu yeri varmış. Şehrin dışında yılın belirli bir zamanında bu yortu için toplanırlarmış ve putlara tapar, Tâğût'a ibâdet eder, onun için kurbânlar keserlermiş. O kavmin

Dakyanus isimli azgın ve zorba bir reîsi varmış. İnsanları bu yortulara zorla sevk ve teşvik edermiş. Halk bu yortu için şehrin dışına çıktığında, bu delikanlılar da kavimleri ve babalarıyla beraber oraya gitmişler. Ve kavimlerinin yaptıkları şeyi basiret gözüyle görmüşler. O zaman kavimlerinin putları için secdeye kapanma ve kurbân kesme gibi davranışlarının, göklerin ve yerin yaratıcı olan Allah'tan başkasına yapılmasının doğru olmadığını anlamışlar. Ve her biri teker teker kavimlerinden ayrılarak uzaklaşmışlar ve bir köşeye çekilmişler. Onlardan birisi ilkin bir 'ağacın gölgesine oturmuş, sonra öbürü gelip yanına oturmuş, sonra diğeri gelmiş yanına oturmuş, sonra öbürü gelmiş onun yanına oturmuş ve sonra birbirleri yanına oturmuşlar. İçlerinden hiç biri diğeri tanıymıyormuş. Onları bu şekilde toplanmaya sevkeden şey, kalblerinin îmân üzere birleşmesi imiş. Nitekim Buhârî'nin muallak olarak rivayet ettiği Yahya ibn Saîd'in hadîsinde Hz. Âişe (r.anhâ) der ki: Rasûlullah (s.a.) şöyle buyurdu: Ruhlar, toplanmış askerler gibidirler. Onlardan birbiriyle tanışan uyuşur. Birbirinden

hoşlanmayanlar ayrılır. Müslim de Sahîh'inde Süheyl kanalıyla Ebu Hüreyre'den bu hadîsi rivayet eder. Nitekim halk, birleşmenin nedeni mütecanis olmaktır, der. Kısacası onlardan her biri, inandığı şeyi arkadaşından korkarak gizliyordu ve hangisinin kendi kanâatini benimsediğinin farkında değildi. Nihayet içlerinden biri dedi ki: Allah bilir ya arkadaşlar, kavminizden ayrılıp tek başınıza buraya toplanmanızın bir sebebi olmalıdır. Öyleyse her biriniz neden böyle yaptığını açıklasın. Diğer dedi ki: Bana gelince, vallahi ben, kavmimin durumunu gördüm ve bunun bâtil olduğunu anladım. Tek başına ibâdete müste-hak olan ve kendisinin ortağı bulunmayan; her şeyi, gökleri, yeri ve ikisi arasında bulunanları yaratmış olan Allah'tır. Öbürü ise dedi ki: Allah'a andolsun ki ben de aynı şekilde düşündüm. Diğer de böyle deyince, her biri teker teker aynı nokta üzerinde birleştiler ve tek bir el ve dosdoğru kardeşler halinde buluştular. İçinde Allah'a ibâdet edecekleri bir mabed edindiler. Kavimleri onların durumunu öğrenince, hükümdarlarına şikâyet ettiler. Hükümdarları onları yanma çağırıp

durumlarını ve ne yaptıklarını suâl etti. Onlar dosdoğru cevap verdiler ve hükümdarlarını Allah Azze ve Celle'ye davet ettiler. İşte Allah Teâlâ onların bu durumunu şöyle buyurarak haber vermektedir : «Kalkıp da; bizim Rabbımız göklerin ve yerin Rabbıdır, biz O'ndan başkasına tanrı demeyiz, yoksa andolsun ki bâtil söz söylemiş oluruz, dedikleri zaman kalblerini pekiştirmiştik.», «O'ndan başkasına tann demeyiz.» Buradaki nefiy edatı olan harfi, te'kîd içindir. Yani ebediyyen bizden böyle bir şey sâdır olmaz. Çünkü biz böyle yapacak olursak, bu sözümüz geçersiz olacaktır ve o zaman «Andolsun ki bâtil söz söylemiş oluruz.» demektir.

«Şu bizim kavmimiz, Allah'ı bırakıp O'ndan başka tanrılar edindiler. Onların gerçek olduğuna apaçık delil getirmeleri gerekmez mi?» Gittikleri yolun doğruluğunu gösteren sağlam bir delil getirmeli değil miydi? «Allah'a karşı yalan uyduranlardan daha zâlim kimdir?» Onlar bir söz söylediklerinde sâdece yalan söyleyen zâlimlerdir. Anlatıldığına göre mağara halkı, hükümdarlarını Allah'a îmâna davet edince; o bunu kabul etmediği gibi, tehdîd ve ihtârlanyla onları

kınadı. Kavimlerinin işaretini taşıyan kıyafetlerini çıkarmalarını emretti. Onların eski günlerine dönmeleri için kendilerine belirli bir süre ta'yîn etti. Bu da Allah'ın onlara bir lutfuydu. Çünkü bu bekleme esnasında kaçmak imkânını elde ettiler ve dinleri uğrunda fitneden kaçıp kurtuldular. İnsanlar arasında fitne çıktığı zaman kulun, dininden endişe ederek firar etmesi meşru' bir haldir. Nitekim hadîs-i şerifte şöyle buyrulur: Sizlerden birinizin en hayırlı malının dağların tepesinde ve yağmurlu yerlerde gezdirdiği koyunu olması zamanı yakındır. O zaman kul,' dini için fitneden firar eder. Bu gibi hallerde insanlardan ayrılmak, uzlete çekilmek meşru' olur. Bunun dışında meşru' olmaz, çünkü böyle yapıldığı takdirde topluluğu (cemâat) terk durumu meydana gelir.

Mağara halkının kavimlerinden kaçıp gitmek konusunda karâr verdiklerini ve Allah'ın kendileri için bu kaçıışı uygun gördüğünü Allah Teâlâ şu kavliyle kendilerine haber verdiğini bildiriyor : «Onlara : Madem ki siz, onlardan ve Allah'tan başka tapmakta olduklarınızdan ayrıldınız; o halde

mağaraya çekilin ki, Rabbınız size rahmetinden genişlik versin.» Siz onların Allah'tan başkasına ibâdet ettikleri dinlerinden ayrılıp onlardan uzaklaştığınıza göre bedenleriniz ile de onlardan ayrılıp «Mağaraya çekilin ki, Rabbınız size rahmetinden genişlik versin.» Sizi kavminizden saklayacak rahmet perdesini üzerinize gersin ve bulunduğunuz durumda «İşinizde kolaylık göstere sin.» Kolayca geçinebileceğiniz bir durum meydana getirsin. İşte o zaman bu kişiler kavimlerinden uzaklaşıp kaçtılar, mağaraya sığındılar. Kavimleri onları araştırdı, hükümdar da onların peşine adam yolladı. Hükümdara onların bulunamadıkları haberi verildi. Allah Teâlâ onların haberini bunlardan sakladı. Tıpkı Sevr mağarasına sığındığı zaman, Peygamberi ve onun arkadaşı olan Sıddîk'ı sakladığı gibi. Kureyş'li müşrikler Hz. Peygamberin ve Ebubekir'in peşinden gitmişler, ama yanlarından geçtikleri halde onları bulamamışlardı. Hz. Ebubekir'in; ey Allah'ın Rasûlü, onlardan birisi ayağının izine baksa muhakkak bizi görecektir, diyerek endişe etmesi üzerine, Rasûlullah (s,a.) şöyle buyurmuştu : Ey Ebubekir, üçüncüleri Allah olan iki

kişiyi ne sanırsın sen? Nitekim Tevbe sûresinde de şöyle buyurmuştu : «Eğer siz ona yardım etmezseniz; doğrusu Allah ona yardım etmişti. Hani kâfirler onu çıkarmışlardı da, o ikinin ikincisiydi. Hani onlar mağarada idiler ve hani o, arkadaşına; üzülme Allah bizimledir, diyordu. Bunun üzerine Allah ona sekînetini indirmişti, onu sizin görmediğiniz ordularla desteklemişti. Ve küfretmiş olanların sözünü alçaltmıştı. Ancak Allah'ın kelimesi ise o en yüce olandır. Allah Azîz'dir, Hakîm'dir.» (Tevbe, 40). Sevr mağâ-rasıyla ilgili kıssa mağara halkının kıssasından hem daha değerli, hem daha Önemli, hem de daha çok şaşırtıcıdır.

Denilir ki : Mağara halkının kavmi onları bulmuşlar ve içine girdikleri mağaranın kapısına gelip dayanmışlar. Sonra; biz onların kendi kendileri için uygun gördükleri cezadan daha fazlasını, onlar için istemiyorduk, diyerek hükümdarın emriyle mağaranın kapısını yıkarak orada helak olmalarını kasdetmişler ve böyle de olmuş .Ancak bu görüş üzerinde dikkatle durulması gerekir. Allah Teâlâ en

iyisini bilendir. Çünkü Allah Teâlâ sabah akşam mağaralarına güneş girdiğini haber vermektedir^[5]

17 — Güneşin doğduğu zaman mağaralarının sağ tarafına yöneldiğini, battığı zaman da sol tarafa gittiğini görürsün. Kendileri de mağaranın iç tarafında idiler. Bu, Allah'ın âyetlerindendir. Allah kimi hidâyete erdirirse;

o, doğru yola ermiştir, kimi de şaşırarak olursa-, artık onu doğru yola erdirecek bir kılavuz bulamazsın.

Bu âyet-i kerîme gösteriyor ki; mağaranın kapısı kuzey tarafın-daymış. Çünkü Allah Teâlâ güneşin, doğduğu zaman mağaralarının sağ tarafına yöneldiğini, battığı zaman da sol tarafa gittiğini haber veriyor. Yani gölgenin sağ tarafa doğru kısaldığını bildiriyor. Nitekim İbn Abbâs, Saîd İbn Cübeyr ve Katâde bu âyetteki kelimesine eğiliyor diye mânâ vermişlerdir. Şöyle ki: Güneş ufukta yükseldikçe şuaları kısılır, nihayet zeval vaktinde hiç bir şey kalmaz. "Battığı zaman da sol tarafa gittiğini görürsün.» Yani battığı zaman güneş mağaralarına sol kapısından girer ki, bu doğu tarafındaki kapı ol-

malıdır. Bu ifâde de bizim söylediğimizin doğruluğuna delâlet eder. Güneşin, ayın ve yıldızların seyri ile astronomi bilgisi olan kimseler düşündükleri zaman bu konuyu çok açık olarak anlarlar. Çünkü mağaranın kapısı doğu tarafında olsaydı, batarken güneşin oraya sızmaması gerekirdi. Güney tarafında bulunsaydı, güneşin doğuşu ve batışı anında oraya girmemesi ve gölgenin de sağa sola gitmemesi gerekirdi. Kapı batı tarafında bulunsaydı, güneş doğarken içeriye girmez ancak zevelden sonra girerdi. Ve batıncaya kadar da orada güneş görülürdü. Bu da bizim zikrettiğimizin doğruluğunu gösterir. Hamd Allah'a mahsûstur.

İbn Abbâs, Mücâhid ve Katâde âyetteki kelimesinin, kendilerini terk ettiği anlamına geldiğini söylerler. Allah Teâlâ bunu haber vererek bizim konuyu anlayıp düşünmemizi murâd etmiştir. Yoksa bu mağaranın, yeryüzünün neresinde olduğunu belirtmek istememistir. Çünkü mağaranın dünyanın neresinde bulunduğunu bilmemizde ne bizim için bir fayda vardır, ne de şer'î bir maksad söz konusudur. Ne var ki bazı tefsîrcüler, aşın zorlamalara tevessül

etmişler ve değişik görüşler söylemişlerdir. İbn Abbâs'ın buranın Kudüs yakınlarında bir yer olduğunu söylediği yukarıda geçmişti. İbn İshâk ise mağaranın Ninova yakınlarında bulunduğunu söyler. Bazıları Rumelinde (Anadolu) olduğunu söylerler. Bazıları da Balka'da olduğunu söylemişlerdir. Oranın hangi diyarda olduğunu ise en iyi Allah bilir. Eğer bu konuda bizim için bir fayda bahis mevzuu, dinimiz için menfaat söz konusu olsaydı, Allah ve Rasûlü bize bunu da bildirirdi. Nitekim Allah Rasûlü şöyle buyurmuştur : Sizi cennete yaklaştırp, cehennemden uzaklaştıran ne varsa hiç birisini bırakmadan size onları öğrettim. Allah Teâlâ bize mağaranın niteliğini belirtmiş ancak yerini belirtmemiştir. «Güneşin doğduğu zaman mağaralarının, sağ tarafına yöneldiğini, battığı zaman da sol tarafa gittiğini görürsün. Kendileri de mağaranın iç tarafında idiler.» Onun içinde geniş bir yerde idiler. Mağarada üzerine değen bir şey yoktu. Eğer herhangi bir şey onlara dokunmuş olsaydı, hem bedenlerini hem de elbiselerini çürütürdü. İbn Ab-bâs böyle diyor.

«Bu Allah'ın âyetlerindendir.» Allah Teâlâ'nın onları içinde canlı olarak yaşayacakları mağaraya girdirmesi, güneşin ve rüzgârın mağara-ranın içinde dolaşması ve böylece vücûdlarının çürümeden kalmasını sağlaması Allah'ın âyetlerindendir.

«Allah kimi «hidâyete erdirirse; o, doğru yola ermiştir. Kimi de saptıracak olursa; artık onu doğru yola erdirecek bir kılavuz bulamazsınız.» Milletlerinin içinden bu yiğitlere doğru yolu buldurup hidâyete sevk eden Allah'tır. Allah kimi hidâyete sevk etmişse; o, doğru yolu bulmuştur. Kim de sapıtmışsa; bir daha onu doğru yola götürecektir kimse yoktur.^[6]

18 — Onlar uykuda iken, sen onları uyanık sanırdın. Biz onları sağa ve sola döndürüyorduk. Köpekleri de dirseklerini eşige uzatmıştı. Onları görsen için korkuyla dolar, geri dönüp kaçardın.

Bazı ilim ehlinin anlattığına göre; Allah Teâlâ onlara uyku verince gözleri kapanmadı, çabucak çürümemeleri için gözleri açık kaldı. Çünkü dışarıdan hava girince bu daha rahat kalmalarını sağlıyordu. «Onlar uykuda iken, sen, onları uyanık sanırdın.» Anlatıldığına göre; kurt da uyurken bir

gözünü açar bir gözünü kapar, sonra bir gözünü açar diğerk gözünü kapar. İşte bu, onun uyanık kalmasıdır. Şâirin dediğı gibi:

Kirpiklerinden birisi uyur, diğeri ile en zor hallerden korunur. Bu yüzden uyurken o, uyanıktır. (Bu beyt Hamîd İbn Sevr'in Ay-niyye kasidesinden alınmıştır.)

«Biz onları sağa.ve sola döndürürdük.» Seleften bazıları derler ki: Senede iki kere döndürölürlerdi onlar. İbn Abbâs der ki; şayet döndürölmemiş olsalardı, toprak onları yer bitirirdi.

«Köpekleri de dirseklerini eşiğeye uzatmıştı.» İbn Abbâs, Katâde, Mü-câhid, Saîd İbn Cübeyr kelimesine eşik demişlerdir. İbn Abbâs; kapı, derken; toprak olduğunu da söyleyenler vardır. Doğru olan; onun eşikte, kapının önünde bulunmasıdır. Nitekim Allah Teâlâ «O, kendilerinin üzerine kat kat kapanmıştır.» (Hümeze, 8) buyururken bu kelimeyi kullanır. Köpekleri —köpeklerin âdeti olduğu gibi— kapıya uzanmıştı. İbn Cüreyc der ki: Köpek kapıda onları bekliyordu. Bu köpeğin yaratılışı ve tabiatı gereğidir. Köpek onların kapısının önünde uzanmış,

kendilerini bekliyormuş gibi duruyordu. Ancak köpek kapının dışındaydı. Zîrâ sahîh hadîste vârid olduğuna göre; resim, cünüb ve kâfir ile köpeğin bulunduğu eve melekler girmezler. Bu son kısım, hasen ve sahîh hadîste vârid olmuştur. Onların bereketleri köpeklerini de kuşatmış ve köpekleri de onlar gibi aynı durumda uyumuştur. Bu haber sahîh ve sağlam olduğu için kaynaklarda bu köpeğin zikri, haberi ve durumu yer almıştır. Denilir ki bu köpek, onlardan birinin av köpeği idi. Bu, doğruya yakın gibi görünmektedir. Yine denildi ki: Bu köpek, hükümdarın aşçısının köpeğiydi, aşçı da girdikleri dinde onlara uymuştu. Bu sebeple köpeği de beraberinde onlara katılmıştı. Allah en iyisini bilendir.

Hafız İbn Asâkir, İmâm İbn Velîd ed-Dimeşkî'nin Tercüme-i Hâl'-inde der ki: Bize Sadaka, Abbâd el-Minkarî'den nakletti ki Hasan el-Basrî merhum şöyle demiş : İbrâhîm Aleyhisselâm'm koçunun adı Ce-rîr idi. Süleyman Aleyhisselâm'm Hüdhdüd kuşunun adı Unkuz idi. Ashâb-ı Kehfin köpeğinin adı Kitmîr idi. İsrâiloğullannın taptıkları buzağının adı Behmût idi.

Hız. Âdem Hindistan'a, Hız. Havva Cidde'ye, İblîs Dest Mîsân'a, yılan da İsfahan'a inmişti. Şuayb el-Cübbâî'nin ona (Ashâb-ı Kehf'in köpeğine) Himrân adını verdiği daha yukarda geçmiştir.

Bu köpeğin rengi konusunda da birçok görüş zikredilmiştir ki bunların ne özü vardır, ne de aslı. Bunu uzatmanın gereği olmadığı gibi, bu konuda hiç bir delil de yoktur. Bunu anlatmaya gerek de yoktur. Aksine bu hususlar yasaklanmış hususlardır, Çünkü mesnedsizdir ve boşluğa taş atmaktan başka bir anlama gelmez.

«Onları görseyen için korkuyla dolar, geri dönüp kaçırdın.» Allah Teâlâ onlara Öyle bir mehabet vermişti ki; kim onlara baksa mutlaka korkardı. Çünkü Allah Teâlâ onlara öyle bir korku ve dehşet havası vermişti ki başkaları kendilerine yaklaşmasınlar ve elleriyle onlara dokunmasınlar. Böylece yazılmış olan yazı, süresine ulaşsın ve Allah Tebâreke ve Teâlâ'mn onları uykuda bıraktığı süre nihayete ersin. Bunda hüccet, erişilmez hikmet ve engin rahmet vardır.^[7]

19 — Böylece, birbirlerine sorsunlar diye onları uyandırırđık. İçlerinden biri, ne kadar kaldınız? dedi. Bir gün veya daha az bir müddet kaldık, dediler. Ne kadar kaldığınızı Rabbınız daha iyi bilendir. Şimdi siz, birinizi paranızla şehre gönderin de yiyeceklere baksın, hangisi daha temiz ise ondan size getirsin. Orada nâzik davransın da sakın sizi kimseye duyurmasın, dediler.

20 — Çünkü sizden haberleri olacak olursa; sizi ya taşla öldürürler veya dinlerine döndürürler. Bu takdirde ise asla kurtulamazsınız.

Allah Teâlâ buyuruyor ki: Onları nasıl uyutmuşsak bedenleri, derileri ve saçlarını da sapasağlam olarak dirilttik. Durumlarından ve şekillerinden hiç bir şey yitirmediler. Üç yüz dokuz sene sonra" böylece oldukları gibi kalktılar. Bu sebeple birbirlerine : «Ne kadar kaldınız?» diye sordular. Onlar da : «Bir gün, veya daha az bir müddet, dediler.-» Sanki mağaraya girişleri sabah erken, uyanışları da akşam vaktindeydi. Bu sebeple kendilerine gelerek «Veya daha az bir müddet» dedikten sonra «Ne kadar kaldığınızı Rabbımız daha iyi

bilir,» dediler. Allah, bizim durumumuzu en iyi bilendir. Sanki fazla uyudukları konusunda bir nevi tereddüd hâsıl olmuş ve bunun içinde; en iyisini Allah bilir, diyerek kendi kanâatlarından vazgeçip daha önemli olan konuları bahis mevzuu etmişlerdir. Bu, yeme ve içme ihtiyâçlarıdır. Bunun üzerine : «Şimdi siz, birinizi paranızla şehre gönderin de yiyeceklere baksın, hangisi daha temiz ise ondan size getirsin.» dediler. Şu gümüş parayı alınız, dediler. Çünkü onlar mağaraya gelirken evlerinden ihtiyâç hâsıl olur diye yanlarında paralar da getirmişlerdi. Onun bir kısmını sadaka olarak vermişler, bir kısmı da yanlarında kalmıştı. Bu sebeple «Şimdi siz, birinizi paranızla şehre gönderin de...» demişlerdi, yani çıkmış olduğunuz kendi kentinize. Buradaki kelimesinin başındaki elif lâm ahid içindir.

«Yiyeceklere baksın, hangisi daha temiz ise ondan sizs getirsin.j> Yiyeceklerin en güzelini ve en temizini getirsin. Bu âyet-i kerîme, Allah Teâlâ'nın şu âyetleri gibidir : «Şayet Allah'ın sizin üzerinizdeki lû-tuf ve rahmeti olmasaydı, sizden hiç biriniz birinizi ebediyyen temize çıkarmazdınız.» (Nûr, 21) A'lâ

sûresinde ise şöyle buyurur : «Arınanlar felah bulmuştur.» Malı arıtıp temizleyen şeye de «zekât» adı ve-riür. Bazıları bu kelimeye, en çok yiyecek ne ise onu getirsin diye mânâ vermişlerdir. Çünkü ekin çok olunca araplar derlerdi.(...)

Sahîh olan birinci görüştür. Çünkü onların istedikleri ister çok olsun, ister az ama yalnızca helâl ve güzel yiyeceklerdi.

«Orada nâzik davransın.» Çıkarken giderken, alış-veriş ederken ve dönerken nâzik davransın. Gücü yettiğince nezâkete dikkat etsin. «Sakın sizi kimseye duyurmasın.» dediler. Yani sizi kimse bilip farketme-sin. «Çünkü sizden haberleri olacak olursa, sizi ya taşla öldürürler veya dinlerine döndürürler.» Yani eğer sizin yerinizi bilirlerse, Dakyânûs ve arkadaşları sizi ya taşla öldürür veya dinlerine döndürürler. Dakyânûs ve adamlarının, kendilerinin yerinden haberdâr olmalarından endîşe ediyorlardı. Çünkü onlar kendilerinin eski günlerine dönmeleri için bunlara eziyyet ediyorlar ve öldürmeye çalışıyorlardı. Eğer onlar sizi görür ve dinlerine döndürürlerse; artık sizin için ne dünyada, ne de

âhirette felah vardır. Bu sebeple Allah Teâlâ onların dilinden «Bu takdirde ise asla kurtulamazsınız.» buyuruyor.^[8]

21 — Böylece insanların onları bulmalarını sağladık ki, Allah'ın sözünün gerçek olduğunu ve kıyametin kopmasından şüphe edilmeyeceğini bilsinler. Nitekim bunlar hakkında çekişip duruyorlar : Onların mağaralarının cnüne bir bina kurun, diyorlardı. Halbuki Rabları onları çok daha iyi bilendir. Onların yerlerine gâiib gelenler ise : Onların mağaralarının önünde mutlaka bir mescid yapacağız, dediler.

«Böylece insanların onları bulmalarını sağladık ki, Allah'ın sözünün gerçek olduğunu ve kıyametin kopmasından şüphe edilmeyeceğini bilsinler.» Bunun için insanlara onların durumunu bildirdik. Seleften birden çok kişinin belirttiğine göre; o zaman insanlar arasında öldükten sonra dirilme ve kıyamet konusunda bir şüphe belirmiş. İkrirne der ki: Onlardan bir grup şöyle diyorlardı: Ruhlar dirilir, ama bedenler dirilmez. Bunun üzerine Allah Teâlâ mağara halkını dirilmeye delil olmak üzere

göndermişti. Anlatıldığına göre; onlardan birisi şehre girip yiyecek bir şey almak üzere çıktığında, çevreyi yabancı gördü ve ana caddeden başka yollarda yürümeye başladı. Nihayet şehre vardı. Anlatıldığına, göre, bu şehrin adı Daksûs imiş. O, şehirden ayrılışlarının üzerinden uzun bir zaman geçmiş olduğunu sanmıyordu, ama onlardan sonra asır be asır nesil be nesil değişiklikler olmuş, onların toplumu gitmiş başka bir toplum gelmiş, onların ülkesi kaybolmuş yeni bir ülke doğmuştu. Tıpkı şâirin dediği gibi :

«Yurt onların yurduydu elbet,

Ama gördüğüm adamlar o mahallenin adamları değildi.»

Kendisinin bildiği şehirle ilgili hiç bir şey göremedi. Orada yaşayan insanlardan ne seçkinleri, ne halkı tanıyabildi. Kendi kendine hayret ediyor ve diyordu ki: Ya delirdim, ya* da beni cinler çarptı veya rü'yâ görüyorum. Sonra devam ediyordu : Allah'a andolsun ki bunlardan hiç birinin izi yok bende. Dün akşam gördüğüm ve tanıdığım bu şehir, benim gördüğüm şehir değil hiç. Sonra dedi ki: Bu şehirden çabucak çıkmak daha iyi olsa gerek. Hemen yiyecek

satan bir adama yöneldi ve yanındaki paşayı ona uzatarak kendisine yiyecek vermesini istedi. Adanı onu görünce, hayret etti, verdiği parayı tanımadı. Parayı alıp komşusuna götürdü. Komşu diğer komşuya götürerek aralarında dolaştırdılar ve dediler ki: Muhakkak bu adam, bir hazîne bulmuş olmalı. Bunun üzerine durumu kendisine sordular; bu parayı nereden aldın? dediler. Hazîne mi buldun sen, yoksa nereden geldin? dediler. O ise; ben, bu şehrin halkındanım daha dün akşam buradan ayrıldım. Buranın hükümdarı Dakyânûs adındaki kişidir, dedi. Çarşıda-kiler adamı deli sandılar ve tutup vâlîye götürdüler. Vâlî adamın halini ve durumunu soruşturdu, o da durumu anlatınca, hayretler içerisinde kaldı. Adamın hali vâlîyi şaşırttı. Durumu öğrenince onunla birlikte mağaraya doğru gittiler. Şehir halkı ve yöneticisi topluca mağaranın yanına geldiklerinde, o dedi ki: Bırakın daha önce ben gireyim ve arkadaşlarıma durumu bildireyim. Denilir ki: Halk ve vâlî, adamın içeriye nasıl girdiğini ve nasıl gözden kaybolduğunu bilmediler, görmediler. Allah onları saklayıverdi. Bazıları da derler ki: Bilakis, halk

ve vâli onlarla birlikte mağara halkının yanına girdiler, onları gördüler ve kendilerine vâli selâm vererek sarıldı, öpüştü. Vâli daha önce müslüman olmuştu, adı da Teodosius idi. Mağaradakiler bu duruma sevindiler ve onlarla konuşup sohbet ettiler, sonra vedâlaşıp se-lâmlaştılar ve tekrar eski yerlerine döndüler. Bilâhare Allah Azze ve Celle onların canını aldı. En iyisini Allah bilir.

Katâde der ki: Abdullah İbn Abbâs, Habîb İbn Mesleme ile birlikte bir savaşa katıldı ve Rûm diyarında bir mağaraya rastladılar. O mağarada kemikler gördüler. Kimisi; bu, mağara halkının kemikleri olsa gerek, deyince İbn Abbâs dedi ki: Onların kemikleri çürüyeli üç yüz seneden fazla bir zaman oldu. Bu haberi İbn Cerîr Taberî de rivayet eder.

«Böylece insanların onları duymalarını sağladık.» Yani onları nasıl uyutup eski hallerinde tekrar uyandırdıksa, aynı şekilde o günkü insanlara da bunların durumunu haber verdik ki Allah'ın sözünün gerçek olduğunu ve kıyametin kopmasından şüphe edilmeyeceğini bilsinler. Nitekim bunlar hakkında

çekişip duruyorlar. Onlar kıyamet konusunda tartışıyorlardı. Kimisi kıyametin varlığını kabul ediyor kimisi de inkâr ediyordu. Bunun üzerine Allah Teâlâ onlara kıyametin varlığına delil olmak için Ashâb-ı Kehf in dirilişini gösterdi. «Onların mağaralarının Önüne bir bina kurun, diyorlardı. Halbuki «Rabları onları çok daha iyi bilendir.» Onların mağarasının önünü kapayın ve kendilerini oldukları halde bırakın diyorlardı. Onların yerlerine galib gelenler ise: «Onların mağaralarının Önünde mutlaka bir mescid yapacağız, dediler.» İbn Cerîr Taberî der ki: Bu konuda söz edenler iki gruptur. Bir kısmı; onlar müslüman idiler derken, bir kısmı da; onlar müşrik idiler der. Allah en iyisini bilendir. Âyetin metninden açıkça anlaşılan odur ki; böyle diyenler söz sahibi ve nüfuz sahibi kimselerdir. Ancak bunlar öğülmeli mi, yoksa verilmeli mi? Bu konu üzerinde durulması gerekir. Çünkü Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur :

Allah, yahûdî ve hıristiyanlara la'net etsin. Çünkü onlar, peygamberlerinin kabirlerini ma'bed edindiler.

Böylece Rasûlullah, onların yaptığından bizleri sakındırmaktadır. Rivayet edilir ki mü'minlerin emîri Hattâb oğlu Ömer (r.a.) kendi zamanında Irak'da Danyal Aleyhisselâm'm kabri bulununca; halka bu kabrin gösterilmemesi ve bulunan yere olduğu gibi gömülmesini emretmiştir. Bu konuda pek çok kıssa ve hikâyeler vardır.^[9]

22 — Karanlığa taş atar gibi: Mağara ehli üçtür, dördüncüsü köpekleridir, derler. Veya beştir, altıncıları köpekleridir, derler. Yahut: Yedidir, sekizincileri köpekleridir, derler. Onların sayısını en iyi bilen Rabbımdır, de. Onları pek az kimseden başkası bilmez. Bu yüzden onlar hakkında bu kısa anlatılanların dışında kimseyle tartışma ve onlar hakkında kimseden bir şey sorma.

Karanlığa Taş Atanlar

Allah Teâlâ, halkın Ashâb-ı Kehf'in sayısı hakkında ihtilâf ettiklerini bildirerek üç ayrı görüşü nakletmektedir. Bu da gösteriyor ki; söylenebilecek dördüncü bir görüş yok. Yine Allah Teâlâ ilk iki görüşü «Karanlığa taş atar gibi» diyerek bilgisizce söylendiğini ve bu iki görüşün zayıf olduğunu

belirtmektedir. Attığı taşın nereye varacağını bilmeyen kimseler gibi. Mümkündür ki o taş istenen hedefe isâbst etsin, yine mümkündür ki istenen hedefe isabet etmesin. Üçüncü görüşü naklederken de onun hakkında bir şey söylememiş veya «Sekizinciler köpekleridir.» kavli ile bunun doğruluğunu gösteren bir ifâde kullanmıştır. Öyleyse fiilen vâkil olan, bu son görüştür.

«Onların sayısını en iyi bilen Rabbımdır, de.» Burada en güzel sözün, mes'eleyi Allah Teâlâ'nın bilgisine havale etmek olduğunu ve bu gibi konularda bilgisizce dalmaya gerek bulunmadığını göstermektedir. Allah bizi herhangi bir konudan haberdâr ederse, o konuda söz söyleriz. Aksi takdirde Allah'ın durdurduğu noktada durur kalırız.

«Onları pek az kimseden başkası bilmez. Onları insanlardan ancak çok azı bilir. Katâde, İbn Abbâs'ın şöyle dediğini bildirir : İşte Allah Teâlâ'nın istisna kıldığı bu pek az kişilerden biri de benim. Bunlar yedi kişi idiler. Keza İbn Cüreyc de Ata el-Horasânî'den naklen İbn Abbâs'ın; Allah'ın istisna kıldıklarından biri de benim, dediğini ve bunların sayısının yedi

olduğunu bildirdiğini nakleder. İbn Cerîr Ta-berî der ki: Bize İbn Beşşâr... İbn Abbâs'tan nakletti ki; o, «Onları pek az kimseden başkası bilmez.» kavli hakkında şöyle demiştir : Ben, bu az kimselerden biriyim, bunlar yedi kişiydiler. Bu ifâdelerin İbn Abbâs'a isnadı sahihtir ve bunların sayısının yedi olduğu daha önce zikrettiğimiz kanâata uygundur.

Muhammed İbn İshâk İbn Yessâr, Abdullah İbn Ebu Necîh kanalıyla Mücâhid'den nakleder ki; o, şöyle demiş : Bana anlatıldığına göre; onlardan bir kısmı yaşları genç olduğundan beyaz gümüş gibiydi. İbn Abbâs der ki: Onlar, gece ve gündüz Allah'a ibâdet ediyor, ağlıyor ve Allah'tan yardım diliyorlardı. Ve sayıları da sekiz kişi idiler. Bunlann en büyüğü ve hükümdarla konuşanı Mekselmînâ idi. Diğerlerinin adı ise Mecsimilnînâ, Temlîka, Martonis, Keştonis, Beyronis, Deymos, Vaytonoskaluş. Bu rivayet bu şekilde nakledilmiştir. Bu sözün, İbn İshâk'tan veya ondan başka birinden de menkûl olması muhtemeldir. Çünkü İbn Abbâs'tan nakledilen sahih rivayette; onlann sayısının yedi kişi olduğu belirtilmektedir ki, âyetin zahirinden de bu

anlaşılmaktadır. Daha önce Şuayb el-Cubbâi'den; onlann köpeklerinin adının Himrân olduğu rivayeti nakledilmişti. Onlann adının okunuşunda ve köpeklerinin isminin zikredilişinin sıhhati üzerinde durmak gerekir. Allah en iyisini bilir ya bu konuda aktarılanlann çoğunluğu ehl-i kitâb'ın rivayetlerinden alınmıştır. Halbuki Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: «Bu yüzden onlar hakkında bu kısa anlatılanların dışında kimseyle tartışma ve onlar hakkında kimseden bir şey sorma,-» Onlar hakkında yavaş ve yumuşak ifâdelerle tartış. Çünkü bu konunun bilinmesi, önemli bir fayda sağlamaz. Tartışacağın insanların bu konuda boşluğa taş atarcasma kendiliklerinden söyledikleri sözler dışında hiç bir bilgileri yoktur. Yalandan korunmuş bir söze de dayanmazlar. Ey Muhammed, Rabbin olan Allah Teâlâ seni şüphe ve kuşku bulunmayan bir yol üzere göndermiştir. Bu gönderilen hüküm ondan önce geçen bütün sözleri ve kitapları karâra bağlayan son kitaptır.[\[10\]](#)

23 — Bir şey hakkında; ben bunu yarın mutlaka yapacağım, deme.

24 — Meğer ki Allah dilemiş ola. Unuttuğun zaman da Rabbını an ve şöyle de: Umulur ki Rabbım, beni doğruya daha yakın olana eriştirir.

Bu ifâde Allah Teâlâ'nın yüce Rasûlünü (Allah'ın salât ve selâmı onun üzerine olsun) bir şey yapmak istediği zaman, o şey geleceğe ait bir iş ise bu konuda irâdeyi, görünmezleri bilen Allah'a bırakmasını, O'nun, olmuş ve olacak şeyleri en iyi bildiğini, olmamış olan şeylerin de olsaydı nasıl olurdu şeklinde neticesinden haberdâr bulunduğunu, binâenaleyh Allah'a havale etmekle bir edeb tavrı gösterilmesi gerektiğini bildirmektedir. Nitekim Buhârî ve Müslim'in Sahîh'lerinde Ebu Hüreyre (r.a.) den nakledilir ki; Rasûlullah (s.a.) şöyle buyurmuş : Dâvûd Aleyhisselâm'ın oğlu Süleyman Aleyhisselâm demiş ki : Ben, bir gecede yetmiş kadının yanma giriyorum —bir rivayette doksan kadın, bir rivayette de yüz kadın— her kadından bir çocuk dünyaya gelir ve o çocuk Allah yolunda savaşır. Ona denilmiş ki: — Bir rivayette kral ona demiş ki— İnşâallah de. O, inşâallah dememiş. Kadınların yanına girmiş, onlardan yalnızca birisi çocuk doğurmuş o da yarım

insanmış. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.) buyurmuş ki: Nefsim kudret elinde olan Allah'a yemîn ederim ki, eğer inşaallah demiş olsaydı; hânis olmazdı ve ihtiyâcı yerine gelirdi. Bir başka rivayette de bu son kısım şöyledir : Ve c çocuklar doğar ve topluca Allah yolunda süvari olarak savaşırldı. Ashâb-ı Kehf'in kıssası kendisine sorulunca, Rasûlullah (s.a.) in; yarın cevaplandırırım, demesi üzerine vahyin onbeş gün gecikmesi neticesinde bu âyet-i kerîme'nin nazil olduğunu sûrenin başında zikretmiştik. Orada uzun uzadıya zikrettiğimiz için burada tekrar kaydetmeye gerek duymuyoruz.

«Bir şey hakkında; ben bunu yarın mutlaka yapacağım, deme. Meğer ki Allah dilemiş ola. Unuttuğun zaman da Rabbını an.» inşaallah demeyi unuttuğun zaman da, onu hatırlayınca söyle. Ebu'l-Âliye ve Hasan el-Basri böyle demişlerdir. Hüseyin, A'meş kanalıyla Mücâhid'-den, Abdullah İbn Abbâs; yemîn eden adamın durumu hakkında şöyle dediğini nakleder : Bir yıl sonra da olsa hatırlayınca inşaallah demeli. Bunun için o, «Unuttuğun zaman da Rabbını an» kavlinin bu konuda nazil olduğunu belirtmiştir.

A'meş'e; bunu Mücâhid'den sen duydun mu? diye sorulduğunda, o bana Leys İbn Ebu Süleym nakletti ki Kisâî ona bu şekilde mânâ vermiş, dedi. Taberânî de bu rivayeti Ebu Muâviye kanalıyla A'meş'den ve Mücâhid'den nakleder. İbn Ab-bâs'ın : Bir sene sonra da olsa inşaallah demesi gerekir, sözüne gelince, bu demektir ki: Yemeğinde veya konuşmasında inşaallah demeyi unutan kişi bir yıl sonra da hatırlasa inşaallah demelidir. Bu, sünnet gereğidir. Tâ ki böylece, yeminden sonra da olsa bu istisna sünnetini yerine getirsin. İbn Cerîr merhum bunu söyledikten sonra, bu konuda şöyle bir hüküm îrâd eder. Maksad, yemîn keffâretini kaldırmak ve yemîn günâhını iskât etmek değildir. İbn Cerîr merhumun söylediği bu rivayet hem sahîh, hem de İbn Abbâs'm sözünün hamledilmesi gereken en uygun vecihtir. Allah en iyisini bilendir.

«Unuttuğun zaman da Rabbını an.» İkrime der ki; kızdığın zaman demektir. Bu, bir şeyin lâzımı ile tefsiridir.

Taberânî der ki: Bize Ahmed İbn Yahya el-Hülvânî... Abdullah İbn Abbâs'ian nakletti ki; o, bu

âyet konusunda; inşâallah demesi gerekir, demiştir. Taberânî der ki: Bize Muhammed îbn Haris el-Cübeylî... İbn Abbâs'tan nakleder ki; bu âyet inşâallah der, anlamındadır. Yine Taberânî îbn Abbâs'tan nakleder ki; «Unuttuğun zaman da» kavliyle inşâallah demek kasdedilmiştir. Yani unuttuğun zaman hatırlayınca inşâallah de. İbn Abbas der ki: Bu, Hz. Peygambere mahsûs bir haldir, yoksa bizden herhangi bir kişiye hâs değildir. Ancak yemini sırasında bunu söyler. Fakat Taberânî, bu rivayette Velîd'in münferid kaldığını bildirir.

Âyette bir başka vechin kasdedilmiş olması da muhtemeldir. Buna göre; Allah Azze ve Celle konuşurken konuşacağı şeyi unutan kimseye, Allah'ı anmasını tavsiye etmektedir. Çünkü unutmanın menş'e'i şeytândır. Nitekim Musa'nın arkadaşı kendisine- «Şeytândan başkası unutturmadı onu bana.» (Kehf, 63) demektedir, Allah Teâlâ'yı anmak, şeytânı kaçıırır. Şeytân gidince de unutma ortadan kalkar. Binâenaleyh Allah'ı anmak, hatırlamanın bedeli olur. Bunun için Allah Teâlâ «Unuttuğun zaman da Rabbını an.» buyurmuştur.

Ve şöyle de : Umulur ki Rabbım, beni doğruya daha yakın olana eriştir.» Yani bilmediğin bir şey sana sorulursa; o konuda Allah'tan bilgi iste ve seni doğruya, sağlam bilgiye muvaffak kılması için Allah'a yönel. Bu âyetin tefsiri konusunda daha başka ifâdeler de söylenmiştir. En iyisini Allah bilir.[\[11\]](#)

25 — Onlar mağaralarında üç yüz sene eğleştiler. Buna dokuz daha kattılar.

26 — Onların ne kadar kaldıklarını en iyi Allah bilir, de. Göklerin ve yerin bilinmezlikleri O'na aittir. O ne güzel görendir. O, ne güzel işitendir. Bunların O'ndan başka yardımcısı yoktur. O, hiç kimseyi hükmüne ortak yapmaz.

Bu ifâde, Allah Teâlâ'nın Rasûl-i Zîşânma mağara halkının mağarada ne kadar kaldıklarını bildirmektedir. Allah'ın onları uyutup yeniden uyandırdığı ve o zamanki insanları onların durumundan haberdâr kıldığı sürenin miktarı; ay yılıyla üç yüz dokuz senedir. Ki bu, güneş yılıyla üç yüz sene eder. Zîrâ ay yılıyla güneş yılı arasında her yüz senede üç senelik fark vardır. Bunun için Allah

Teâlâ, üç yüz dedikten sonra «Buna dokuz daha kattılar» buyurmaktadır.

«Onların ne kadar kaldıklarını en iyi Allah bilir, de.» Sana onların mağarada ne kadar kaldıkları sorulursa; senin bu konuda bir bilgin olmadığını bildir ve Allah Azze ve Celle'nin sana bu konuda tevfik müyesser kılmadığı için herhangi bir şey söyleme. Ancak de ki: «Onların ne kadar kaldıklarını en iyi Allah bilir. Göklerin ve yerin bilinmezlikleri ona aittir.» O'ndan başkası bu konuda bilgi sahibi değildir. Onun haberdâr ettiklerinden başka yaratıklarından hiç bir kimsenin o konuda bilgisi yoktur. Bizim bu ifâdemizi, Mücâhid ve halef ile seleften tefsir bilginlerinin pek çoğu söylemişlerdir.

Katâde der ki: «Onlar mağaralarında üç yüz sene eğleştiler. Buna dokuz daha kattılar.» Bu ifâde, kitâb ehlinin sözüdür. Allah Teâlâ bu söze «Onların ne kadar kaldıklarını en iyi Allah bilir» kavli ile ce-vab vermiştir. Nitekim Abdullah'ın kırâetinde bu âyetin baş kısmı şeklindedir. O zaman mânâ; «İnsanlar dediler ki: Onlar mağaralarında üç yüz sene eğleştiler...» şeklinde olur. Katâde'-nin ifâdesine göre,

Muttarif İbn Abdullah da böyle demiştir. Ancak Katâde'nin öne sürdüğü bu kanâatin üzerinde durmak gerekir. Çünkü kitâb ehlinin yanında bulunan kaynaklarda onların üç yüz sene kaldıkları belirtilmektedir, üç yüz dokuz sene değil. Onlar güneş senesiyle hesâblannı yapıyorlardı. Eğer Allah'ın bu ifâdesi, onların sözlerinin hikâyesi şeklinde olsaydı; Allah Teâlâ «Buna dokuz daha kattılar.» buyurmazdı. Âyetin zahirinden anlaşılıyor ki; bu ifâde, onların sözünün hikâyesi değil, Allah'ın bizleri haberdâr kılması şeklindedir. İbn Cerîr merhumun tercih ettiği görüş de budur. Katâde'nin Abdullah İbn Mes'ûd'dan naklettiği kırâetin râvî zincirinde kopukluk vardır. Ayrıca bu kırâet, Cumhûr'un kırâetine nisbetle şazdır. Binâenaleyh hüccet olarak alınamaz. Allah en iyisini bilendir.

«O ne güzel görendir, O ne güzel işitendir.» Onları görür ve söylediklerini işitir. İbn Cerîr Taberî der ki: Bu ifâde medhte mübalağa anlamına gelir ve ne güzel gören, ne güzel işitendir, anlamını ifâde eder. Bu takdirde sözün te'vîli şöyle olup: Allah'ın her varlığa gösterdiği hiç bir şey ve buyurduğu hiç bir söz

kendisinden gizli kalmaz. İbn Cer r Taber  sonra da Kat de'den Şu izah  nakleder: Allah'tan daha iyi gören ve daha iyi duyan hiç kimse yoktur. İbn Zeyd ise der ki: Allah onların amellerini görür, duyan ve gören olarak onlann söylediklerini işitir.

«Bunların O'ndan başka yardımcısı yoktur. O, hiç kimseyi hükmüne ortak yapmaz.» Her Şeyi yaratan O yüce Allah'tır, O'nun hükmünün ta'k p isi yoktur. Veziri yoktur. Nasırı yoktur. Őer ki yoktur. MüŐiri yoktur. O, yüce ve münezzehtir.[\[12\]](#)

İzahı

       Mes'ele : «Buna dokuz (yıl) daha kattılar.»  yetiyle ilgilidir. Burada Şöyle bir soru sorulabilir : Niçin 309 yıl denmemiştir de 300 + 9 yıl denmiştir? Bunun ne faydası olabilir? Buna cevaben deriz ki: Bazı  limler Ash b-ı Kehf'in, ma aralarında kalma s resi güneş yılıyla    yüz, ay yılıyla ise    yüz dokuz yıldır, demişlerdir. Fakat bu görüşü kabul etmek zordur. Çünkü hes bla do rulanamayabi-lir. Şöyle bir cevap da verilebilir : Uyanmalarına yakın bir zamana kadar    yüz yıl uyumuŐlar ve bundan sonra uyumalarını gerektiren sebep, dokuz yıl daha

kalmalarını gerektirmiş olabilir. Bundan sonra : «Onların ne kadar kaldıklarını en iyi Allah bilir, de.» buyurmuştur. Yani Allah (c.c.) bu müddetin ne kadar olduğunu o konuda tartışanlardan daha iyi bilir. Yüce Allah daha iyi bilir; çünkü yer ve göklerin yaratıcısı, kâinatın yöneticisi O'dur. Böyle olduğuna göre yer ve göklerin sırlarını bilen şüphesiz bu olayı da bilir. Bundan sonra «O, ne güzel görendir. O, ne güzel işitendir!» buyurmaktadır ki bu ifâde ta-accüb için kullanılır. Daha önce Bakara sûresinde Biz bu konu üzerinde yeterince durmuş bulunuyoruz.

«Bunların, O'ndan başka hiç bir yardımcısı yoktur.» Bu âyet birkaç şekilde 'anlaşılmaya elverişlidir :

1) Ashâb-ı Kehf'in Allah'tan başka bir dostu yoktur. Çünkü bu uzun uykuda onları O korumuştur.

2) Bu kimselerin mağarada kalma süresi hakkında ihtilâfa düşenlerin O'ndan başka bir yardımcısı yoktur. O'nların işlerini üstlenen ve yöneten O'dur. Bu insanlar bu durumda olduklarına

göre, bu olayı O'nun bildirmesi olmadan nasıl bilebilirler?

3) Bu konuda birtakım insanlar Allah'ın beyân buyurduğunun aksine görüşler ileri sürerek O'nun cezasına müstehak olmuşlardır. İşte Yüce Allah bu insanlar üzerine azabının gelmesine mâni olacak hiç bir yardımcıları olmadığını beyân buyurmaktadır. Bundan sonra «O, hiç kimseyi hükmüne ortak yapmaz.» buyurmuştur. Yani Cenâb-ı Allah onların şu kadar sene orada kalacaklarına hükmettiğine göre, hiç kimse bunun tersine bir söz söyleme hakkına sahip değildir, demektir. Esasen genel bir kuraldır : İki kimse ortak olurlarsa her birinin ortağına karşı çıkması çok sık vâki olur ve bu hal her ikisinin de işler, istediği gibi yürütmesine mâni olur. Bunu bir öz olarak Yüce Allar «Oralarda Allah'tan başka ilâhlar bulunsaydı, bozulurlardı.» (Enbiyâ 22) diye ifâde etmiş, ortaklığı zâtından kaldırmış; »O, hiç kimsey hükmünde ortak yapmaz.» buyurmuştur. İbn Âmir, kıs mini daha Önce geçen iki hitaba bağlayarak diye nehy-hazır şeklinde okumuştur. Buna göre mânâ şöyle olmaktadır : Ashâb-Kehfin sayısı

hakkında kimseye soru sorma, O'nun hükmü ve açıklamasıyla yetin, bu olay hakkında bilgi isteme konusunda kimseyi O'na ortak etme. Diğer kırâet imamıları ise «Allah Teâlâ kimseyi hükmünde ortak kılmaz.» anlamına gelecek şekilde okumuşlardır.

Dördüncü Mes'ele : Âlimler Ashâb-ı Kehf in zamanı ve yeri üzerinde farklı görüşler ileri sürmüşlerdir. Bunların yaşadığı zaman hakkında birkaç görüş vardır. Bazıları bu olayın Mûsâ (a.s.) dan önce geçtiğini, Hz. Mûsâ (a.s.) nın Tevrat'ta bunları zikrettiğini ve buna da-yanara-k Yahudilerin bunu sorduğunu ileri sürmüşlerdir. Kimilerine göre; Ashâb-ı Kehf, mağaraya Hz. îsâ (a.s.) dan önce girmiş, ve Hz. îsâ (a.s.) onlardan bahsetmiştir. Sonra Ashâb-ı Kehf, Hz. îsâ (as..) ile Hz. Muhammed (s.a.) in zamanı arasında uyanmışlardır. Kaffâl'm Muhammed İbn İshâk'tan naklen anlattığı görüşe göre ise mağaraya îsâ (a.s.) dan sonra girmişlerdir. Bazı kimseler de Ashâb-ı Kehf in ölmediğini, kıyamete kadar da Ölmeyeceklerini ileri sürmüşlerdir. Bu mağaranın yerine gelince bu konuda Kaffâl, Muhammed İbn Mûsâ el-Harezmi'den

şöyle bir olay nakleder : Vâsık, Harezmî'yi Ashâb-ı Kehf'in durumunu öğrenmek üzere Bizans'a göndermişti. Harezmî, Bizans'ta neler yaptıklarını şöyle anlatıyor : Bizans kralı bizi birkaç kişi ile mağaranın bulunduğu söylenen yere gönderdi. Orada görevli kişi, beni içeriye girmekten vazgeçirmeye çalıştı ise de ben içeriye girdim ve adamların göğüslerindeki kılları gördüm. Anladım ki, bu bir hiledir, bu cesedleri çürümemesi için ilaçlamış, dondurmuşlar. Kaffâl, konunun bundan sonrasını şöyle anlatıyor: Bize göre burası Ashâb-ı Kehf'in mağarası mıdır, değil midir yoksa başka bir yer midir bilinmez. Allah (c.c.) m haber verdiği bir konuya kesinlikle inanmak îcâb eder. Bizanslıların buranın Ashâb-ı Kehf'in mağarası olduğu şeklindeki sözüne ise güvenilmez ve itibâr olunmaz. Keşşaf'ta ise Muâviye'-nin Bizans'a yaptığı bir seferde bu mağarayı gördüğü ve; açılseydi da görseydik keşke, dediği, İbn Abbâs (r.a.) in ise buna : Allah (c.c.) senden daha hayırlı olanını onları görmekten nîen'etmiş ve «Sen onları görseydin, onlardan kaçarsın ve korkardın.» buyurmuştur ,diye cevap verdiği, Muâviye'nin ise

onları görmekten vazgeçmem diye ısrar ettiği, bir ekip gönderip gidin, araştırın dediği; bu ekip mağaraya girdiği zaman ise Allah (c.c.) m üzerlerine bir rüzgâr göndererek onları yaktığı anlatılmaktadır. Biz diyoruz ki: Bu zaman ve yeri bilme konusunda akim yapacağı bir şey yoktur. Bunlara dâir bilgi ancak nasslardan elde edilebilir. Nassda da böyle bir bilgi olmadığına göre bunu bilmek imkânsızdır.

Beşinci Mes'ele : Kıyamet ve öldükten sonra dirilmenin isbâtı üç esâsa, dayanıyor;

1) Allah (c.c.) mümkün olan her şeye kadirdir.

2) O, küllî ve cüz'î her şeyi bilir.

3) Bazan olabilen bir şey diğer zamanlarda da olabilir. Bu üç esas sabit olduğuna göre kıyamet ve haşr'm mümkün olduğunu söyleyebiliriz. Aynı şey Ashâb-ı Kehf'iri uykusu için de geçerlidir. Yüce Allah her şeyi bilen ve her şeye kadir olduğuna göre, insan bir gün boyunca ölmeden uykuda kalabiliyorsa üç yüz sene ölmeden uyuması da mümkündür. Âlemlerin ilâhı Allah (c.c), onu her türlü âfetten korur. Filozoflar da bu olayı şöyle açıklamaya çalışırlar : Bu varlık ve bozulma dünyasının

heyulasında az sayıda garip hallerin meydana gelmesini gerektirecek birtakım acâib gök olaylarının meydana gelmesi mümkündür. Biz diyoruz ki : Peş peşe gelen bu üç sûrenin her biri bu dünyada meydana gelmiş olan olağanüstü bir olay içermektedir. Meselâ Kehf sûresi' bir topluluğun üç yüz seneden fazla bir zaman uykuda kaldığını, Meryem sûresi babasız bir çocuğun meydana geldiğini, İsrâ sûresi ise Hz. Muhammed (s.a.) in bedeninin bir gecede Mekke'den Şam'a götürüldüğünü zikrediyor. Bunlann tümü de olağandışı hallerdir. Peşpeşe gelen bu üç sûrede geçen bu nevi olayların her birinin olabileceğini açıklamanın en güvenli yolu bizim ta'kîb ettiğimiz yoldur. Ebu Ali İbn Sînâ, eş-Şifâ adlı eserinin «Bâbu'z-Zaman» kısmında Aristo'nun, onların dininde ilâh olarak kabul edilen bazılarının Ashâb-ı Kehf olayına benzer bir olay yaşadıklarını söylediğini de zikretmektedir. İbn Sînâ bu görüşü zikrettikten sonra : Tarih, bu kimselerin Ashâb-ı Kehf'ten önce yaşadıklarını gösteriyor, demektedir ki bu da Ashâb-ı

Kehf'in bu durumlarının mümkinâtlar olduğuna delâlet eder. (Râzî, Mefâtîh el-Ğayb, XXI, 112-114)

Üç yüz güneş yılı, ay yılına çevrilmek istendiğinde bunun üç yüz dokuz ay yılına tekabül ettiği görülür. Bizi âyetin bahis mevzuu ettiği kıssanın tafsilâtı alâkadar etmiyor. Yaklaşık olarak güneş yılı ile ay yılı arasındaki fark ilmî bakımından her otuz senede şöyledir : $19 \times 11 + 11 \times 10 + 7,5 = 326,6$ gün

Buna göre 300 güneş yılı yaklaşık olarak $326,5 \times 10 = 3265$ gün ay yılından farklı olur ki bu da 9 seneye tekabül eder, yani üç yüz senede dokuz sene, güneş yılı ile ay yılı arasında fark vardır. Müddetin açıklanışı konusunda Kur'ân-ı Kerîm herhangi bir şey demiyor sâdece : «Onların ne kadar kaldıklarını en iyi Allah bilir.» (Kehf, 26) buyuruyor.

Yâsîn sûresinin otuz sekizinci âyetinde : «Güneş de kendi karargâhında yürür.» denirken gökyüzündeki hareket kasdolunmaktadır. Yahud da güneş sistemimizin diğer üyeleri ile birlikte galaksi boyunca yaptığı hareket kasdolunmuş olabilir. Bilindiği gibi dünyamız güneşin çevresinde döndüğü

gibi, güneş de bütün sistemin üyeleri ile birlikte galaksi içerisinde belli bir yörünge üzerinde hareket eder.

Dünyanın kendi eksenini etrafında 24 saatte bir dönmesiyle gece ve gündüz olayı meydana gelir. Dünyanın güneş etrafında yılda bir kere 960 milyon kilometrelik yörünge boyunca yaptığı dönüş 365 günde tamamlanır. Dünyamızın güneş etrafındaki yörüngesi, tam bir yuvarlak biçiminde değil elips şeklindedir. Dünyamızla güneş arasındaki mesafe 146,6 milyon kilometre iken senede 4,991 bin kilometrelik bir farklılık yapar. Kış ayları boyunca Kuzey Yarım Küresi güneşe dünyanın en yakın kısmı olur. Ancak güneş ışınları t m bir eğimle yeryüzüne inmediği için bu bölgeler soğuk olur. Güneş, güneş sistemiyle birlikte saniyede 12 millik bir hızla galaksi içerisinde hareket eder. Keza galaksimiz de, güneş ve öteki üyelerle birlikte kendi eksenini etrafında döner ki, bu dönüş yaratılışından günümüze kadar yirmiye aşımlı değildir. Şu halde galaksinin bir günü, yeryüzünün 200 milyon senesine tekabül etmektedir.[\[13\]](#)

27 — Rabbının kitabından sana vahyolunanı oku. Onun sözlerini değiştirebilecek yoktur. O'ndan başka bir sığınmak da bulamazsın.

28 — Sabah akşam Rablarmın rızâsını dileyerek O'na yalvaranlarla beraber sen de sabret. Dünya hayatının güzelliklerini isteyerek gözlerini onlardan ayırma. Bizi anmasını unutturduğumuz, hevâ ve hevesine uymuş, haddi aşmış kimselere itaat etme.

Allah Teâlâ, yüce Rasûlü'ne; Azız kitabını okumasını ve insanlara tebliğ etmesini emrediyor. «Onun sözlerini değiştirebilecek yoktur.» buyuruyor. Onun sözlerini değiştirecek, tahrif edecek, başka maksada yönlendirecek hiç bir kimse yoktur.

«O'ndan başka bir sığınak da bulamazsın.» İbn Cerîr Taberî der ki: Allah Teâlâ şöyle buyuruyor ; Ey Muhammed, şayet sen, sana vah-yolunan Rabbmm kitabındaki hükümleri okumazsan, Allah'tan başka senin sığınabileceğin bir yer yoktur. Nitekim Mâide sûresinde de şöyle buyurmakta idi: «Ey Peygamber; Rabbından sana indirileni tebliğ et. Eğer yapmazsan; O'nun elçiliğini yapmamış olursun. Allah; seni insanlardan korur.» (Mâide, 67) Kasas sûresinde ise

şöyle buyurmaktadır : «Sana Kur'ân'ı indirmiş olan seni tekrar bir dönüşe hazırlayacaktır.» (Kasas, 85) Yani O, sana emrettiği risâleti tebliğ konusunda, soru soracaktır. «Sabah akşam Rablarmın rızâsını dileyerek O'na yalvaranlarla beraber sen de sabret.» Allah'ı zikreden, tekbîr getiren, hamd ve tesbîh ederek sabah akşam Allah'a niyazda bulunan Allah kullarıyla beraber otur. Bu kullar ister fakir olsunlar ister zengin, ister güçlü olsunlar ister zayıf. Denildiğine göre; bu âyet Kureyş'in eşrafı hakkında nazil olmuştur. Şöyle ki; onlar, Hz. Peygamberin yalnızca kendileriyle oturmasını ve Bilâl, Ammâr, Suheyb, Habbâb, İbn Mes'ûd gibi güçsüz ve zayıf kişilerle oturmamasını istemişlerdi. Güçlüler ve güçsüzlerin kendi durumlarına göre ayrı ayrı yerlerde oturmalarını talep etmişlerdi. İşte Cenâb-ı Allah Hz. Peygamberi bundan nehyederek: ((Dünya hayatının güzelliklerini isteyerek gözlerini onlardan ayırma.» buyurmuştur. Peygamberine, sabrederek o kişilerle oturmasını emreden Cenâb-ı Allah, «Sabah akşam Rablarmın rızâsını dileyerek O'na yalvaranlarla beraber sen de sabret.» buyurmuştur.

Müslim Sahîh'inde der ki: Bize Ebu Bekr İbn Ebu Şeybe... Sa'd İbn Ebu Vakkâs'tan nakletti ki; o, şöyle demiş : Biz, altı kişi Hz. Peygamberin yanındaydık. Müşrikler Rasûlullah'a dediler ki: Şu yanındakileri kov. Onlar, bizim yanımızda oturma cür'etini göstermesin-ler. Sa'd İbn Ebu Vakkâs diyor ki: Ben ve İbn Mes'ûd ile Hüzeyl kabilesinden bir adam, Habeş'li Bilâl orada bulunuyordu. Ayrıca adını unutmuş olduğum iki kişi de oradaydı. Rasûlullah (s.a.) m gönlünde bu konuda Allah'ın dilediğince bazı şeyler oldu. Hz. Peygamber kendi başına kaldığında, Allah Azze ve Celle «Sabah akşam Rabları-na, rızâsını dileyerek duâ edenleri kovma.» (En'âm, 52) âyetini, inzal buyurdu. Bu hadîsi Buhârî nakletmemiştir. Yalnızca Müslim zikretmiştir.

İmâm Ahmed der ki: Bize Muhammed İbn Cafer... Ebu Teyyâh'-dan nakletti ki; o, ben Ebu Oa'd'ın Ebu Ümâme'den şöyle bir hadîs naklettiğini duydum, demiş : Rasûlullah (s.a.) kıssa anlatan birine rastlamış. Onu tutmuş ve şöyle demiş : Anlat, sabahtan gün batıncaya kadar böyle bir mecliste oturmam, benim için dört köle âzâd etmekten daha

sevimUUr. İmânı Ahmed ayrıca der ki : Bize Hâşim, Abdülmelik İbn Meysere'den nakletti ki; o, ben Kerdûs İbn Kays'ın şöyle dediğini duydum, demiştir : (Kerdûs Kûfe'de umûmî olarak kıssa anlatan kişiydi.) Bana Bedir'e katılmış kişilerden birisi haber verdi ki; o, Rasûlullah (s.a.)' in şöyle dediğini duymuş : Benim böyle bir mecliste oturmam dört köle âzâd etmekten benim için daha sevimlidir. Şu'be der ki: Hangi meclis? dediğimde; onun kıssa anlatıcı olduğunu söyledi.

Ebu Dâvûd et-Tayâlisî, Müsned'inde der ki: Bize Muhammed... Enes İbn Mâlik'den nakletti ki; Rasûlullah (s.a.) şöyle buyurmuş : Sabah namazı vakti güneşin doğuşunda Allah'ı zikreden bir topluluğun yanında oturmak, benim için üzerine güneş doğan her şeyden daha çok sevimlidir. İkinci namazından güneş batıncaya kadar Allah'ı zikretmek, benim için İsmâîl Aleyhisselâm'ın çocuklarından olmak üzere sekiz köle âzâd etmekten daha hayırlıdır. Onlardan her birinin diyeti, on iki bin dirhem idi. Onların diyeti bize yeter. Biz Enes'in meclisinde oturduğumuz senede bu diyet doksan altı

bine ulaşmıştı. Burada bazı râvîler; İsmâîl Aleyhisselâm'ın soyundan dört köle, diye kaydetmişlerdir. Allah'a andolsun ki Hz. Peygamber, sekiz köle diye söylemiş ve her birinin diyetinin on iki bin dirhem olduğunu belirtmiştir.

Hafız Ebu Bekr el-Bezzâr der .ki: Bize Ehvâz'lı Ahmed İbn İshâk... Kûfe'li Ebu Müslim Ağarr'dan nakletti ki; Rasûlullah (s.a.), Kehf sûresini okuyan bir adama rastlamış. Adam Hz. Peygamberi görünce susmuş. Rasûlullah (s.a.) buyurmuş ki : İşte beraber sabretmekle em-rolunduğum meclis, bu meclistir. Ebu Ahmed de Amr İbn Sabit kanalıyla, Ağarr'dan mürsel olarak bu haberi nakleder. Aynı haberi Yahya İbn Muallâ... Ebu Müslim Ağarr kanalıyla Ebu Hüreyre ve Ebu Saîd'den naklederler. Bunların belirttiğine göre; Rasûlullah, Hıcr veya Kehf sûresini okuyan bir adama rastlamış, peygamber yanına gelince adam susmuş. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.); sabretmekle emro-lunduğum meclis, işte bu meclistir, demiş.

İmâm Ahmed İbn Hanbel der ki: Bize Muhammed İbn Bekr... Enes İbn Mâlik'ten nakletti ki

Rasûlullah (s.a.) şöyle buyurmuş : Allah'ın rızâsından başka bir şeyi gözetmek ve beklemeksizin Allah'ı zikreden bir topluluğu gördüğünde, göklerden bir münâdî şöyle ses lenir : Kalkın, hepiniz bağışlandınız. Kötülükleriniz iyiliklere çevrildi. Bu hadîsin rivayetinde Ahmed İbn Hanbel merhum yalnız kalmıştır.

Taberânî der ki: Bize İsmâîl İbn Hasan... Sehl İbn Huneyf den nakletti ki; o, şöyle demiş : Rasûlullah (s.a.) evlerinden birinde bulunduğu sırada «Sabah akşam Rablarımın rızasını dileyerek O'na yalvaranlarla beraber sen de sabret.» âyeti nazil olunca; evinden çıkmış ve bu yalvaran topluluğu aramaya koyulmuştur. Bu esnada bir tek elbisesi olan başı açık, derisi kuru bir topluluğa rastladı ki bunlar Allah'ı zikrediyorlardı. Onlan görünce beraber oturdu ve; hamdolsun o Allah'a ki ümetimden de benim kendileriyle birlikte sabretmemi emir buyurduğu kullar yaratmıştır, dedi. Bu hadîsin râvîleri arasında yer alan Abdurrahmân, Ebu Bekr İbn Ebu Davud'un rivayetine göre sahabelerdendir. Babası Sahâbe'nin önde gelen isimlerindendi.

«Dünya hayatının güzelliklerini isteyerek gözlerini onlardan ayırma.» İbn Abbâs der ki: Onların yerine servet ve soylu kişileri aramak üzere gözünü onların üzerinden kaldırma,

«Bizi anmasını unutturduğumuz hevâ ve hevesine uymuş, haddi aşmış kimselere itaat etme.» Dünya ile hemdem olması, kendisini dinden alıkoyan ve Rabbına ibâdet etmesini önleyen gafillerle olma. Çünkü onların amelleri ve fiilleri hep sefâhettir, tefrittir ve boşa harcanan emektir. Ne onlara itaat eden ol, ne de onların yolunu seven. Onlara gıpta da etme. Allah Teâlâ'nın Tahâ sûresinde buyurduğu gibi: «Kendilerini sınamak için dünya hayatının süsü olarak bol bol geçimlik verdiğimiz kimselere sakın göz dikme. Rabbin rızkı daha iyi ve daha devamlıdır.» (Tâhâ, 131).[\[14\]](#)

29 — De ki: Gerçek Rabbmızdandır. İsteyen inansın, isteyen inkâr etsin. Şüphesiz ki zâlimler için, duvarları kendilerini çepeçevre kuşatmış bir ateş hazırlamışızdır. Onlar feryâd edip yardım dilediklerinde, erimiş maden gibi yüzleri kavuran bir

su kendilerine sunulur. O, ne kötü içecek ve ne kötü duraktır.

Zâlimler İçin Hazırlanan Ateş

Allah Teâlâ, Rasûlü Muhammed Aleyh isselânVa hitaben buyuruyor ki ; Ey Muhammed, insanlara; size Rabbınızdan getirmiş olduğum şu kitâb'kuşku ve şüphe olmayan hakkın kendisidir, de. İsteyen inan-sın, isteyen inkâr etsin. Bu da tehdîd ve şiddetli azâb va'didir. «Şüp-.hesiz ki zâlimler için çepeçevre duvarları kendilerini kuşatmış bir ateş hazırlamışızdır.» Allah'ı, Rasûlünü ve kitabını inkâr edenler için.

İmâm Ahmed İbn Hanbel der ki: Bize Hasan İbn Mûsâ... Ebu Saîd el-Hudrî'den nakletti ki; Rasûluilah (s.a.) şöyle buyurmuştur : Cehennemin dört duvarı vardır. Her duvarın arasındaki mesafe kırk yıl gibidir. Tirmizî bu hadîsi, cehennemin anlatılması bahsinde tah-rîc eder. İbn Cerîr Taberî ise tefsirinde Derrâc kanalıyla bu hadisi nakleder. İbn Cüreyc der ki: İbn Abbâs; bu âyetteki ifâdesinin, ateşten duvar anlamına geldiğini söylemiştir. İbn Cerîr Taberî der ki: Bana Hüseyin İbn Nasr ve Abbâs İbn

Muhammed... Ya'Iâ İbn Ümeyye'den naklettiler ki; Rasûluilah (s.a.) şöyle buyurmuş : Deniz, cehennemin kendisidir. Hz. Peygambere bu nasıl olur? denilince; o, bu âyeti veya bu âyetten «Zâlimler için duvarları kendilerini çepeçevre kuşatmış bir ateş hazırlanmışızdır.» kısmını okudu. Sonra dedi ki : Allah'a andolsun ki ben, oraya ebediyyen (veya yaşadığım sürece) girmeyeceğim. Ondan bir damla bile bana isabet etmeyecektir.

«Onlar feryâd edip yardım dilediklerinde, erimiş maden gibi yüzleri kavuran bir sü kendilerine sunulur. O ne kötü içecek ve ne kötü duraktır.» İbn Abbâs der ki : Bu âyetteki kelimesi, Zeytin yağı gibi ağır bir su anlamına gelir. Mücâhid ise; bu kelimenin, kan ve irin demek olduğunu söyler. İkrime de onun, sıcaklığı son bulmuş şey olduğunu belirtir. Başkaları da bu kelimenin, eritilmiş her şey demek olduğunu söylerler. Katâde der ki: İbn Mes'ûd, Uhdûd'da al-tundan bir parça eritti. Altım sıvı haline gelip köpüklenince, dedi ki; işte bu, âyette geçen kelimesine çok benzeyen bir şeydir. Dahhâk der ki: Cehennemin suyu .simsiyahtır. Cehennem

simsiyahtır. Cehennemlikler simsiyahtırlar. Bu sözlerden hiç biri diğerini nakzetmez. Çünkü âyette geçen kelimesi, bahsedilen kötü vasıfların hepsini içine alan bir kelimedir; siyah, pis kokan, ağır ve sıcak anlamına gelir. Bunun için Allah Teâlâ, «yüzleri kavuran» buyuruyor. Yâni onun sıcağından yüzler kavrulur. Kâfir onu içmek isteyip de, ağzına doğru yaklaştırırsa, yüzleri kavrulur ve yüzünün derileri scyulur. Nitekim İmâm Ahmed İbn Hanbel yukarıda geçen isnâd ile Ebu Saîd el-Hudrî'den naklettiği hadîste Rasûluilah (s.a.) in; «Erimiş maden gibi» kavli hakkında şöyle buyurduğunu belirtir : Zeytin yağının kiri gibi. Onu ağzına yaklaştırdığında yüzünün tüyleri içine dökülür. Tirmizî ve Câmî'inde, Reşdîn İbn Saîd kanalıyla Derrâc'tan; cehennemin vasıfları bahsinde bu hadîsi rivayet eder, sonra şöyle der : Biz bu hadîsi, yalnız Reşdîn kanalından biliyoruz. Ancak bu zât, hadîs ezberi bakımından hakkında konuşulmuş birisidir, imâm Ahmed de Hasan kanalıyla Derrâc'tan aynı hadîsi rivayet eder. Allah en iyisini bilendir. Abdullah İbn Mübarek ve Bakıyye İbn Velîd, Safvân İbn Amr kanalıyla... Ebu Ümâme'den

rivayet ederler ki; Ra-sûlullah (s.a.) : «Ardından da cehennem. Orada irinli sudan içilecektir.» (İbrâhîm, 16) kavli hakkında şöyle buyurmuş : Ona yaklaştırılır, o içmek istemez. Fakat ağzına götürdüğünde su yüzünü kavurur. Başının saçları içine dökülür. Onu içtiği zaman ise bağırsakları paramparça olur. Bunun için Hak Teâlâ «Onlar feryâd edip yardım dilediklerinde, erimiş maden gibi yüzleri kavuran bir su kendilerine sunulur. O ne kötü içecek ve ne kötü duraktır.» buyurmuştur.

Saîd İbn Cübeyr der ki: Cehennem ehli acıkınca yemek isterler, feryâd ederler. Onlara zakkum ağacı verilir. Ondan yeyince yüzlerinin derileri soyulur. Öyle ki bir kişi, onların yanlarından geçecek olsa onları tanır. Çünkü yüzlerinin derisini tanır. Sonra onlara susuzluk verilir de su isterler. Feryâd ederler, o zaman kendilerine erimiş maden gibi yüzleri kavuran bir su verilir. Bu, sıcaklığı sona ermiş olan bir sudur. Ağzlarına yaklaştırdıklarında onun sığağından yüzlerinin eti kavrulur ve derileri soyulup içine düşer. İşte bunun için Allah Teâlâ o içeceği anlattıktan sonra «O ne kötü içecek.» buyuruyor. Ni-

tekim başka âyetlerde de şöyle buyurmaktadır : «Ve bağırsaklarını parça parça edecek kaynar su içirilen kimsenin durumu gibi.» (Muhammet*, 15) Ğâşiye sûresinde ise şöyle buyurulur : «Yakıcı ateşe yaslanırlar. Kızgın bir kaynaktan içirilirler.» (Ğâşiye, 5) Rahman sûresinde ise şöyle buyurulur : «Onlar cehennem ateşiyle kaynar su arasında dolaşır dururlar.» (Rahman, 44).

«Ve ne kötü duraktır.» Cehennem konak olarak, oturulacak, toplanılacak ve komşuluk edilecek yer olarak ne kadar kötüdür. Nitekim Furkân sûresinde ise, «O ne kötü bir karargâh ve konaktır.» (Fur-kân, 66) buyrulmaktadır.[\[15\]](#)

30 — Doğrusu îmân edip sâlih ameller işleyenlere gelince; muhakkak ki Biz iyi hareket edenlerin ecrini zâyî' etmeyiz.

31 — İşte onlara, altlarından ırmaklar akan Adn cennetleri vardır. Orada altın bilezikler takınırlar, ince ve kaim ipekliden yeşil elbiseler giyerek tahtları üzerine otururlar. O ne güzel mükâfat ve ne güzel duraktır. .

Sâlih Amel İşleyenler

Allah Teâlâ uğursuzların durumunu anlattıktan sonra, mutluların durumunu övmeye başlıyor. O bahtlı kişiler ki Allah'a inanmışlar, peygamberlerin Allah'tan getirdiklerini doğrulamışlar ve peygamberlerinin kendilerine emrettikleri sâlih amelleri işlemişlerdir. İşte onlara «Adn cennetleri vardır.» Adn kelimesi, ikâmet anlamıdır. «Altlarından ırmaklar akan» odalarının, evlerinin altından ırmaklar akan cennet. Nitekim Firavun da şöyle demişti: «İşte şu ırmaklar da benim altımdan akıyor.» (Zuhrûf, 51). Orada altın bilezikler takınırlar. Bir başka yerde ise şöyle buyrulmaktadır : «Orada altın bilezikler ve incilerle süslenirler. Oradaki elbiseleri de ipektir.» (Fâtır, 33) Burada ise konuyu biraz daha geniş olarak anlatıp «İnce ve kalın ipekliden yeşil elbiseler giyerek tahtları üzerine otururlar.» buyuruyor. Âyette geçen kelimesi ince, rahat giyeceklerdir. Gömlek ve buna benzer giyecekler gibi. Yine âyette geçen kelimesi ise, ipeklinin kalın dokunmuş olanıdır. «Tahtları üzerine otururlar.» Burada oturmak anlamına gelenkelimesinin; uzanma veyahut bağdaş kurma

olduğu söylenmiştir. Nitekim buradaki" maksada en uygun olan da bu anlamdır. Sahih hadîste de şöyle buyrulur : Bana gelince, ben uzanmış olarak yemek yemem. Ancak bu konuda

İki farklı kanâat bulunmaktadır. kelimesi ise kelimesinin çoğuludur ve bu kelime, günümüzde insanların paşahana diye tanıdıkları taht ve sedir anlamına gelir. Allah en iyisini bilendir.

Abdürrezzâk der ki : Bize Ma'mer'in Katâde'den naklettiğine göre; bu âyetteki kelimesi, gelin otağı anlamına gelir. Ma'-mer ve başkaları da derler ki: Gelin döşeğindeki sedirler, demektir.

«O ne güzel mükâfat ve ne güzel duraktır.» Cennet onların amellerine karşılık ne güzel bir sevâb ve ne güzel bir duraktır. Oturup dinlenecek ve kalınacak makamdır. Nitekim cehennem hakkında da;

«o, ne kötü içecek ve ne kötü duraktır.» denilmişti. Furkân sûresinde ise; «o, ne kötü bir karargâh ve duraktır.» denilerek aralarında karşılaştırma yapılmıştı, Sonra Allah Teâlâ, mü'minlerin vasıflarını zikrederek şöyle buyurmuştu: «İşte onlar,

sabrettiklerinden dolayı cennetin en yüksek dereceleriyle mükâfatlandırılırlar. Orada esenlik ve dirlik dilekleriyle karşılanırlar. Orada ebediyyen kalırlar. Orası ne güzel bir yer ve ne güzel bir duraktır.» (Furkân, 75-76)[\[16\]](#)

32 — Onlara iki adamı örnek ver ki; birisine iki üzüm bağı verip çevresini hurmalıklarla çevirmiş ve aralarında ekinler bitirmiştik.

33 — Her iki bahçe de ürünlerini vermişler ve hiç bir şeyi eksik bırakmamışlardı. İkisinin arasından bir de ırmak akıtmıştık.

34 — Başkaca onun meyvesi de vardı. Bu yüzden arkadaşıyla konuşurken: Ben malca senden zengin, nüfuz ca da senden üstünüm, derdi.

35 — O, nefesine böylece zulmederek bahçesine girerken dedi ki: Bu bahçenin batacağını hiç sanmam.

36 — Kıyametin kopacağını da tahmin etmiyorum. Eğer Rabbıma döndürülürsem andolsun ki, bundan dah iyisini bulurum.

İki Adam Örneği

Allah Teâlâ müslümanlardan düşkün ve zavallı kişilerle oturr y\ kibirlerine yediremeyen müşrikleri

anlattıktan ve onların mallarla, yerleriyle iftihar ettiklerini zikrettikten sonra, kendilerine iki insan örneğini misâl olarak zikrediyor. Bu iki adamdan «Birisine iki üzüm bağı verip çevresini hurmalıklarla çevirmiş ve aralarında ekinler bitirmiştik.» Etrafı hurmalıklarla çevrili, üzüm bağının sahibiydi. Aralarında da ekinler vardı. Her türlü meyveli ağaç ve ekin geniş ve bolca yayılmıştı. «Her iki bahçe de ürünlerini vermişler ve hiç bir şeyi eksik bırakmamışlardı. İkisinin arasında bir de ırmak akıtmıştık.» Her iki bahçeye de ırmaktan arklar geliyordu.

«Başkaca onun meyvesi de vardı.» Buradaki kelimesi ile, malın kasdedildiği söylenmiştir. Bu görüş İbn Abbâs, Mücâhid ve Katâde'den rivayet edilen görüştür. Bazıları da bunun meyveler anlamına geldiğini söylemişlerdir ki bu, buraya daha uygundur. Bu görüşü şeklinde okuyan kıraat imamlarının okuyuşu da te'yîd etmektedir. Başkaları da şeklinde okumuşlardır.

Bu iki bahçenin sahibi «Arkadaşıyla konuşurken: Ben malca senden zengin, nüfuzca da senden

üstünüm, derdi.» Birbirleriyle tartışır, konuşur ve karşılıklı övünerek kendisinin daha çok hizmetkârları ve çocuğu olduğunu söylerdi. Katâde der ki: Allah'a andolsun ki, bütün bunlar yani malın çokluğu akrabanın gücü, fâcir kimsenin kuruntularından ibaret olan şeylerdir.

«O nefsine böylece zulmederek bahçesine girerken dedi ki: Bu bahçenin batacağını hiç sanmam.» O küfrü, isyanı, tekebbürü, azgınlığı, inkârı ve âhireti kabul etmeyişi sebebiyle kendi durumuyla gururlanmış ve gördüğü ekin, meyve, ağaç ve bunun etrafını saran ırmakların ve fidanların yok olmayacağını, tükenmeyeceğini, bir daha ortadan kalkmayacağını zannederek : «Bu bahçenin batacağını hiç sanmanı.» dedi. Bu, onun aklının azlığından, Allah'a inancının zayıflığından, dünya hayatına ve onun zînetine tutkunluğundan, âhireti inkârından kaynaklanıyordu. Bu sebeple devam ederek : «Kıyametin kopacağım da tahmin etmiyorum.» demişti. Yani kıyametin kopması da olur şey değildir. «Eğer Rabbıma döndürürsem andolsun ki, bundan daha iyisini bulurum.» Şayet bir dönüş

varsa vs bu dönüşte ne-tîce Allah'a varmaksa, benim oradaki durumum buradan daha güzel olacaktır elbette. Çünkü ben, Rabbım katında şanslı bir insanım. Eğer bende bir değer olmasaydı, Allah bunlardan hiç birini bana verir miydi? Bir başka âyette şöyle buyrulduğu gibi: «Eğer ben, Rabbıma döndürürsem, muhakkak ki benim için O'nun katında olan daha güzeldir.» (Fussilet, 50). Bir başka âyette de şöyle buyrulur : «Âyetlerimize küfredip de; muhakkak bana mal ve eviâd verilecektir, diyeni gördün mü?» (Meryem, 77). Yani âhiret yurdunda bana daha güzeli verilecektir. Allah'a karşı kendinde bir güç olduğunu sanmaktadır. Bilindiği gibi, zikredilen âyetin nüzul sebebi As İbn VâiTdir. İnşâattan yeri geldiğinde bu konu açıklanacaktır. Güven ve itimâdımız Allah'adır.^[17]

37 — Arkadaşı ona cevap vererek dedi ki: Seni topraktan, sonra bir damla sudan yaratıp sonunda da seni insan kılığına koyanı mı inkâr ediyorsun?

38 — İşte O, benim Rabbım olan Allah'tır ve ben, kimseyi Rabbıma ortak koşmam.

39 — Bahçene girdiğin zaman her ne kadar mal ve nüfuz bakımından beni kendinden daha az buluyorsan da; mâşâallah, Allah'tan başka kuvvet yoktur, demen lâzım değil miydi?

40 — Rabbım bana senin bahçenden daha iyisini verebilir ve seninkinin üzerine gökten bir felâket gönderir de kaypak bir toprak haline getirebilir.

41 — Yahut suyu çekilir de bir daha bulamazsın.

Allah Teâlâ, mü'min komşusunun arkadaşına verdiği cevabı ve onun Allah'ı inkâr ve gururlanma sonucu düştüğü hatâyâ karşı kendisini azarlayıp öğüt verdiğini bildirerek şöyle buyuruyor : «Arkadaşı ona cevap vererek dedi ki: Seni topraktan, sonra bir damla sudan yaratıp sonunda da seni insan kılığına koyanı mı inkâr ediyorsun?» Bu ifâde, Allah'a karşı inkârın son derece utanç verici boyutlara ulaştığının ifadesidir. Onu ilk yaratan çamurdan insan şekline girdiren, sonra onun soyunu değersiz bir sudan devam ettiren Allah'ı inkârın ne kadar kötü bir hal olduğunu ortaya koymaktadır. Nitekim Allah Teâlâ bir başka âyet-i kerîme'de şöyle buyurur : «Nasıl oluyor da Al-îah'ı inkâr ediyorsunuz? Halbuki siz

ölüler iken O diriltti. Sonra sizi öldürecek, sonra tekrar diriltecek.» (Bakara, 28) Rabbınızı nasıl inkâr edersiniz, O'nun gücü sizin üzerinizde apâşikârdır. Herkes O'nun gücünü kendi nefsinde bilir. Çünkü yaratıklardan her ferd bilir ki; O, önce yok idi sonra var edildi. Varlığı kendiliğinden olmadığı gibi, yaratıklardan herhangi birine de dayalı değildir. Çünkü diğer yaratıklar da kendisi gibidir. Öyle ise onun var edilişinden yaratıcı olan Allah'a isnâd ndümesi bilinen bir haldir. O Allah'tan başka ilâh yoktur, her şeyi yaratan O'dur. Bunun için Hak Teâlâ şöyle buyuruyor : «İşte O, benim Rabbım olan Allah'tır.» Ben senin dediğin gibi demem. Aksine Allah'ın tanrılığını ve birliğini kabul ederim ve «Ben kimseyi Rabbıma ortak koşmam.» O, eşi, benzeri, ortağı bulunmayan biricik ma'bûd olan Allah'tır.

Sonra adanı şöyle dedi: «Bahçene girdiğin zaman her ne kadar mal ve nüfuz bakımından beni kendinden daha az buluyorsan da; mâ-şâallah, Allah'tan başka kuvvet yoktur, demen lâzım değil miydi?» Bu ifâde, onu teşvik ve tahrîk için kullanılmıştır. Yani bahçene girdiğin zaman onu

görünce hayret edip Allah'ın sana lütfettiği nimetlerden dolayı O'na hamdetmen gerekmez miydi? Senden başkasına vermemiş olduğu mal ve evlâdı sana verdiği için O'nu hamd ile zikretmen lâzım değil miydi? «Mâşâallah, Allah'tan başka kuvvet yoktur, demen gerekmez miydi?» Bunun için geçmişlerden bazıları derler ki: Bir kimsenin, hali, malı ve çocuğu birinin hoşuna giderse, o kimse; mâşâallah Allah'tan başka kuvvet yoktur, desin. İşte bu söz, bu âyet-i kerîme'den alınmıştır. Bu konuda merfû' bir hadîs de vardır. Hafız Ebu Ya'lâ el-Mavsılî, Müsned'inde bu hadîsi tahric ederek der ki: Bize Cerrah İbn Mahled... Enes İbn Mâlik'den nakletti ki; Rasûlul-lan (s.a.) şöyle buyurmuş: Hangi bir kula Allah eş, mal veya evlâd nimetiyle lutufda bulunur da ve o mâşâallah, Allah'tan başka kuvvet yoktur, derse ölümden başka her âfet ondan uzaklaştırılır. Âyetin te'vîli şöyle olmaktadır: Bahçene girdiğin zaman; mâşâallah, Allah'tan başka kuvvet yoktur, demen gerekmez miydi.» Hafız Ebu'l-Feth el-Ezdî der ki: Râvîler arasında yer alan îsâ İbn Avn'ın Abdülmelik İbn

Zürâre kanalıyla Enes'ten naklettiği rivayetler sahîh değildir.

İmâm Ahmed İbn Hanbel der ki: Bize Muhammed İbn Ca'fer... Ebu Hüreyre'den nakletti ki; Rasûlullah (s.a.) şöyle demiş : Sana cennet hazînelerinden bir hazîneyi göstereyim mi? Bu;

Allah'tan başka kuvvet yoktur, sözüdür. Bu hadîsin rivayetinde Ahmed İbn Hanbel tek kalmıştır. Sahîh bir hadîste sabit olduğuna göre Ebu Mûsâ der ki: Rasûlullah (s.a.) kendisine şöyle demiş : Sana cennet hazînelerinden bir hazîne göstereyim mi? Bu;

«Allah'tan başkasının güç ve kudreti yoktur.» sözüdür.

İmâm Ahmed der ki: Bana Bekr tbn îsâ... Ebu Hüreyre'den nakletti ki; o, şöyle demiş : Allah'ın peygamberi bana; ey Ebu Hüreyre, sana Arş'ın altındaki cennet hazînelerinden bir hazîneyi göstereyim mi? dedi. Ben; anam babam sana kurbân olsun, göster, dedim. Rasû-lullah buyurdu ki: demendir. Râvîler arasında yer alan Ebu Bele der ki : Onun şöyle dediğini de zannediyorum: Bu takdirde Allah Teâîâ; kulum Bana teslim oldu, Ben de onun

tes-lîmiyyetini kabul ettim, der. Ebu Bele der ki: Amr; ben Ebu Hüreyre'ye mı? dedi diye sordum. O, hayır, benim söylediğim Kehf süresindeki şu âyettir dedi ve «Mâşâallah, Allah'tan başka kuvvet yoktur, demen lâzım değil miydi?» âyetini okudu.

«Rabbım bana senin bahçenden daha iyisini verebilir.» Âhirette senin bahçenden daha iyisini bana verebilir «Ve seninkinin üzerine bir felâket gönderir de kaypak bir toprak haline getirebilir.» Yok olmaz ve yıkılmaz sandığın dünyada senin bahçenin üzerine gökten bir felâket gönderir de kaypak bir toprak haline getirebilir. İbn Abbâs, Dahhâk, Katâde ve Mâlik Zühri den naklederler ki ifâdesi; gökten bir azâb, demektir. Âyetten anlaşılan ise bunun ağacı ve ekini yok eden korkunç bir yağmur olduğu mânâsına gelmesidir. Bunun için âyetin devamında «Kaypak bir toprak haline getirebilir.» buyurulmaktadır. Killi verimsiz bir toprak haline döndürür, orada hiç bir ayak duramaz. İbn Abbâs der ki: Hiç bir bitkinin bitmediği çorak bir toprak haline getirir.

«Yahut suyu çekilir de bir daha bulamazsın.» Su yere batar yok olur. Bu, toprağın yüzüne çıkıp

kaynayan gözenin zıddı bir haldir. Kaybolan su, toprağın altına doğru sızar, gider. Nitekim Mülk sûresinde Cenâb-ı Allah şöyle buyuruyor : «De ki suyunuz yere batarsa söyleyin size kim tertemiz bir su kaynağı getirebilir?» (Mülk, 30). Akan, arınmış, tertemiz bir suyu kim getirebilir? Burada ise Allah Teâlâ : «Yahut suyu çekilir de bir daha bulamazsın.» buyuruyor. (...)^[18]

42 — Nitekim ürünleri yok edildi. Sarf ettiği emeğe içi yanarak avuçlarını oğuşturuyordu. Çardakları hep yere düşmüştü. Ve diyordu ki: Ne olaydım, Rabbıma hiç kimseyi ortak koşmasaydım.

43 — Allah'tan başka ona yardım edecek adamları da yoktu. Kendi kendini de kurtaramadı'.

44 — İşte burada kudret ve hâkimiyet, yalnız hak olan Allah'ındır. Mükâfatlandırma bakımından da hayırlı olan, neticelendirme bakımından da hayırlı olan O'dur.

Allah Teâlâ buyuruyor ki: «Nitekim ürünleri yok edildi.» Mallan ve ekinleri. Kasdedilen, bu kâfirin başına anılan akıbetin gelmiş olmasıdır. Nitekim daha önce mü'min kişi, onun gururlanıp Allah'ı ta-

nımazlıktan geldiği bahçesine gökten bir felâketin inebileceğini söyleyerek onu uyarmıştı. «Sarfettiği emeğe içi yanarak avuçlarını oğuş-turuyordu.» Katâde diyor ki: Kaybolup giden mallarına içi yanmış, üzgün ve hüznü dolu olarak avuçlarını birbirine sürüyor ve oğuştu-ruyordu. Diyordu ki: Ne olaydım, Rabbıma hiç kimseyi ortak koşma-yaydım. Allah'tan başka ona yardım edecek adamları da yoktur.» Ne akrabası, ne çocukları, ne de onun öğündüğü, gururlandığı ve üstünlük tasladığı güçlerinden hiç birisi kendisine bir fayda veremez. «Allah'tan başka ona yardım edecek adamları da yoktur. Kendi kendini de kurtaramadı. İşte burada kudret ve hâkimiyet yalnız hak olan Allah'ındır.» Kurrâ burada ihtilâf etmiştir. Kimisi bu âyetin «Kendi kendini de kurtaramadı işte burada.» kavlinde durmaktadırlar. Buna göre, Allah'ın azabını hak ettikleri o yerde, onu kurtaracak ve koruyacak kimse yoktu, mânâsım vermekte ve «Kudret, hâkimiyet yalnız hak olan Allah'ındır.» kavlini yeni bir cümle başı olarak almaktadırlar. Bir kısmı ise «Kendi kendini de kurtaramadı.» kavlinde durmakta ve «İşte burada

kudret ve hâkimiyyet yalnız hak olan Allah'ındır» kavlini yeni bir cümle başı olarak almaktadırlar. Bazıları kelimesinin okunuşunda da ihtilâf etmişlerdir. Bir kısmı vâv harfini üstün okuyarak şeklinde okumuşlardır ki, bu takdirde mânâ; orada bağlanma ve dostluk Allah'a aittir, şeklinde olur. Yani mü'nün, kâfir herkes orada Allah'a ve azâb geldiği zaman Allah'ın dostluğuna boyun eğmeye dönerler, demektir. Tıpkı Ğâfir süresindeki «Onlar Bizim azabımızı görünce dediler ki; Tek başına Allah'a îmân ettik ve O'na ortaklar saydığımız şeylerin hepsini inkâr ettik.» (Ğâfir, 84). Firavun'dan haber verirken de Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır : Firavun boğulacağı anda : İsrâiloğullarımın îmân ettiğinden başka tanrı olmadığına inandım. Artık ben de müslümanlardanım, dedi. Şimdi mi inandın? Daha önce baş kaldırmış ve bozgunculardan olmuştun.» (Yûnus, 90-91). Bazıları da vâv'ın kesresi ile şeklinde okurlar ki; burada mânâ : Hüküm, yalnız hak olan Allah'ındır, şeklindedir. Ayrıca bazıları kelimesini velayet kelimesinin sıfatı olarak merfû* okumuşlardır. Tıpkı Allah Teâlâ'nın şu kavlinde

olduğu gibi; «Bugün hüküm Rahman olan Hakk'ındır. O gün kâfirler için çok zorlu bir gün oldu.» (Furkân, 26) Bazıları da kelimenin sonundaki kafi kesre olarak şeklinde okumuşlardır ve bunun Allah Azze ve Celle'nin sıfatı olduğunu belirtmişlerdir. Tıpkı şu âyet-i kerîme'de olduğu gibi «Sonra onlar, gerek mevlâları olan Allah'a döndürülürler. Dikkat edin, hüküm O'nundur. Ve O, he-sâb görenlerin en sūr'atlisidir.» (En'âm, 62). Bunun için Allah Teâlâ burada «Mükâfatlandırmak bakımından da hayırlı olan, neticelendirme bakımından da hayırlı olan O'dur.» buyuruyor. Allah Azze ve Cel-le'ye yapılan amellerin sevabı hayır, akıbeti övülmeye değer ve doğru bir akıbettir. Binâenaleyh o, tamamen hayırdır.^[19]

45 — Dünya hayatının misâlini de anlat onlara. O gökten indirdiğimiz su gibidir. Ki bununla yeryüzünde yetişen bitkiler birbirine karışır. Ama sonunda da rüzgârın savuracağı çorçöpe döner. Allah, her şeyin üstünde bir kudret sahibidir.

46 — Mal ve oğullar dünya hayatının zînetidir. Ama bakî kalacak sâlih ameller, sevâb olarak da, amel olarak da Rabbının katında daha hayırlıdır.

Allah Teâlâ buyuruyor ki: Ey Muhammed, insanlara «Dünya hayatının misâlini de anlat.» Onun zeval bulup yok olması ve yıkılması, «Gökten indirdiğimiz su gibidir. Ki bununla yeryüzünde yetişen bitkiler birbirine karışır.» Taneliler boy salar, güzel başak verir. Ağaçlar çiçek açar, aydınlık ve güzellik verir. Sonra bütün bunların ardından «Ama sonunda da rûzgârın savuracağı çörçöpe döner.» Kupkuru olur. Rûzgâr onları birer birer ayırıp sağa sola saçar, savurur. «Allah her şeyin üstünde bir kudret sahibidir.» O her iki hali de meydana getirmeye muktedir. Allah Teâlâ bu örneği, dünya hayatına misâl olmak üzere birçok âyette tekrarlar. Meselâ Yûnus sûresinde şöyle buyurur : «Dünya hayatı; gökten indirdiğimiz su gibidir. Onunla, insan ve hayvanların yiyerek beslendikleri bitkiler bol bol yetişir, yeryüzü renk renk, çeşit çeşit mahsûllerle süslenir. Ve yerin sâhibleri bütün bunlara kadir olduklarını sandıkları sırada; geceleyin veya

gündüzün emrimiz geliverir ve orayı hiç bir şey bitirmemişe çeviririz. İşte Biz, âyetlerimizi düşünen insanlar için böylece uzun uzun açıklarız.» (Yûnus, 24). Zümer sûresinde ise şöyle buyurur: «Allah'ın gökten bir su indirip onu yerlere kaynaklara yerleştiren, sonra onunla türlü türlü ekinler yetiştiren olduğunu görmez misin? Sonra onları kurutur ki sen de onları sapsarı görürsün. Sonra da çörçöpe çevirir. Şüphesiz bunlarda akıl sahipleri için öğüt vardır.» (Zümer, 21), Hadîd sûresinde ise şöyle buyurur: «Bilin ki; dünya hayatı ancak bir oyun, oyalanma, süslenme, aranızda öğünmek ve daha çok mal ve çocuk sahibi olmak dâvasından ibarettir. Bu; yağmurun bitirdiği, ekicilerin de hoşuna giden bir bitkiye benzer. Sonra kuru, sapsarı olduğu görülür. Sonra da o, bir çörçöp olur. Âhirette çetin azâb da vardır. Allah'ın hoşnûdluğu ve bağışlaması da vardır. Dünya hayatı ise sâdece aldatıcı bir geçinmedir.» (Hadîd, 20). Sahîh hadîste de buyrulur ki; dünya tatlıdır, yemyeşildir.

«Mal ve oğullar dünya hayatının zînetidir.» Bu âyet-i kerîme, Âl-i İmrân sûresindeki şu âyete

benzemektedir : «Kadınlardan, oğullardan, kantar kantar altun ve gümüşten, nişanlı atlardan ve develerden ve ekinlerden gelen zevklere aşırı düşkünlük; insanlar için süslenip hoş göründü. Bunlar dünya hayatının geçimidir. Oysa gidilecek yerin güzeli olan Allah katındadır.» (Âl-i İmrân, 14). Teğâbün sûresinde ise şöyle buyrulur: «Doğrusu mallarınız da çocuklarınız da sizin için ancak bir imtihandır. Büyük mükâfat ise Allah katındadır.» (Teğâbün, 15). Yani Allah'a dönmek, Allah'a ibâdete yönelmek size dünya için meşgul olmaktan ve bir şeyler toplamaktan daha hayırlıdır. Bunun için Allah Teâlâ : «Ama bakî kalacak sâlih ameller; sevâb olarak da, amel olarak da Rabbmın katında daha hayırlıdır.» buyuruyor. İbn Ab-bâs, Saîd İbn Cübeyr ve Seleften bir başka kişi, «Bakî kalacak sâlih ameller» ifâdesinin beş vakit namaz olduğunu söylemişlerdir. Atâ İbn Ebu Rebâh, Saîd İbn Cübeyr ise İbn Abbâs'tan naklen «Bakî kalacak sâlih ameller» kavlinde maksad lafızlarıdır derler. Mü'minlerin emir i Affân oğlu Osman (r.a.) a «Bakî kalacak sâlih ameller» nedir? diye sorulduğunda o; La ilahe illallah,

Sübhânallah, Elhamdülillah, Allah'ü Ekber, Lahavle velâ kuvvete illâ billâh'tır, diye karşılık vermiştir. İmâm Ahmed İbn Hanbel de bu rivayeti nakleder. Ebu Abdurahmân. el-Mukri' der ki: Bize Hayve... Hz. Osman'ın kölesi Hâris'in şöyle dediğini işittiğini haber verdi: Bir gün Hz. Osman oturmuştu. Biz de beraberinde oturuyorduk. Müezzin geldi, Hz. Osman, bir kapla su istedi. Zannediyorum ki; o kap üç batman alabilecek bir kabtı. Hz. Osman abdest aldı, sonra dedi ki: Ben, Rasûlullah (s.a.) in benim aldığım şu abdest gibi abdest aldığını gördüm. Abdest aldıktan sonra buyurdu ki: Kim benim şu abdestim gibi abdest alır, sonra kalkar ve öğle namazını kılsa; sabahtan öğle namazına kadar onun günâhları affedilir. Sonra ikindi namazını kılsa, öğleden ikindiye kadar işlemiş olduğu günâhlar affedilir. Sonra akşam namazını kılsa; ikindi ile akşam arasındakiler bağışlanır. Sonra yatsı namazını kılsa, akşamla yatsı arasındakiler bağışlanır. Sonra o, geceler ve gecesini uykuyla geçirir. Sonra kalkar, abdest alır sabah namazını kılsa; yatsı namazıyla sabah namazının arasındaki günâhları bağışlanır,

İşte iyiliklerin kötülükleri götürmesi budur. Orada bulunanlar dediler ki; iyilikler bunlar, ya «Bakî kalacak sâlih ameller» nedir ey Osman? Hz. Osman

dedi ki: Bu,tır. Bu rivayette Ahmed İbn Hanbel münferid kalmıştır. Mâlik, İmâre İbn Abdullah kanalıyla, Sîd İbn Müseyyeb'in «Bakî kalacak sâlih ameller» in olduğunu söylediğini rivayet eder. Muhammed İbn Aclân der ki; İmâre şöyle demiş : Saîd İbn Müseyyeb bana «Bakî kalacak sâlih ameller» i sordu. Ben, namaz ve oruçtur, dedim de, o; tutturamadım, dedi. Ben, zekât ve haccdır, dedim de, o;

tutturamadın, dedi. Bunlar şu beş kelimedir :

İbn Güreye der-ki : Abdullah İbn Osman bana haber verdi ki; o. Abdullah İbn Ömer'e «Bâkî kalacak sâlih ameller» i sormuş. Abdullah İbn Ömer şöyle demiş : İbn Cüreyc, Ata İbn Ebu Rebâh'ın da böyle dediğini zikreder. Mücâhid ise «Bakî kalacak sâlih ameller» in;

olduğunu söylemiştir. Abdürrezzâk der ki : Bize Ma'nîr Hasan ve Ka-tâde'den «Bakî kalacak sâlih ameller» kavli hakkında şöyle dediğini nakletti

İşte bakî kalacak saaili ameller bunlardır.

İbn Cerîr Taberî der ki; Hasan İbn Sabâi el-Bezzâr'dan yazdığım bir yazıda gördüm ki; o, Ebu Nasr kanalıyla... Ebu Hüreyre'den

şöyle nakletmiş ; Rasûlullah (s.a.) şöyle buyurdu : kâkî kalacak sâlih amellerden imiş.

İbn Cerir Taberî der ki bana Yûnus... Ebu Saîd el-Hudrî'den rivayet etti ki, Rasûlullah (s.a.) şöyle buyurmuş : Bakî kalacak sâlih amelleri çokça tekrarlayın. Orada bulunanlar; bu da nedir ey Allah'ın Rasûlü? demişler. Rasûlullah buyurmuş ki: Bu minnettir. O da nedir ey Allah'ın Rasûlü? denildiğinde; tekbîr, tehlîl, tesbîh, elhamdülillah, velâ havle velâ kuvvete illa billah'tır. Bu hadîsi Ahmed İbn Hanbel Derrâc kanalıyla Ebu Saîd'den aynı şekilde nakleder. Aynı hususu belirten İbn Vehb der ki: Bana Ebu Sahr haber verdi ki; Abdullah ibn Abdurahmân'a Salim İbn Abdullah'ın kölesi nakletmiş ve şöyle demiş : Salim, beni Muhammed İbn Kâ'b el-Kurazî'ye gönderdi ve dedi ki: Ona söyle, kabrin yanındaki köşede bana uğrasın, Çünkü ona ihtiyâcım var. Sâlim'in kölesi demiş ki: Orada

buluştular ve birbirleriyle selâmlaştılar. Sonra Salim «Bakî kalacak sâlih ameller» i nasıl sayıyorsun? O, bunlar;

tır dedi. Salim ona lâ havle velâ kuvvete illa billah'ı ne zaman ekledin? deyince, o; devamlı böyle yapıyordum, dedi. Salim iki veya üç kerre yine ona bunu sordu, o görüşünden feragat etmedi ve olduğu gibi durdu. O, tesbît edeyim mi? deyince, Salim; evet, tesbît et, çünkü Ebu Eyyûb el-Ansârî bana anlattı ki; Rasûlullah (s.a.) .in şöyle dediğini o bizzat duymuş : Ben, göğ-e götürüldüğümde İbrâhîm Aleyhisselâm bana gösterildi. İbrahim Aley-hisselâm Hz. Cebrail'e, ey Cebrâîl beraberindeki de kim? dedi. O Muhammed'dir deyince; beni ağırlayıp hoş geldin, dedi. Sonra bana dedi ki: Ümmetine emret de cennette dikecekleri ağaçları çoğaltsınlar. Çünkü oranın toprağı güzel, arazîsi geniştir. Ben de; cennette dikilecekler nelerdir? dedim. O; tır, dedi.

İmâm Ahmed der ki : Bize Muhammed İbn Yezîd... Nu'mân İbn Beşîr'den nakletti ki; o, şöyle demiş : Yatsı namazından sonra biz mescidde bulunuyorduk ki, Rasûlullah (s.a.) yanımıza geldi.

Gözünü göğe doğru dikti, sonra indirdi. Biz, gökte bir şeyler olduğunu sandık. Sonra buyurdu ki: Benden sonra yalan söyleyen ve zulmeden emirler gelecektir. Kim, onların yalanını doğrular ve zulümlerini alkışlarsa; ben, ondan değilim, o da benden değildir. Kim de onların yalanını doğrulamaz ve onlara yaltakçılık etmezse; o, bendendir, ben de, ondanım. Dikkat edin; sübhanallah, elhamdülillah, la ilahe illallah, Allah'ü Ekber, bunlar bakî kalacak sâlih amellerdendir.

İmâm Ahmed İbn Hanbel der ki: Bize Afvân... Ebu Selâm kanalıyla Rasûlullahm kölelerinden birinden nakletmiş ki, Rasûlullah (s.a.) şöyle buyurmuş : Peh peh beş şey mîzânda ne kadar ağır gelir. Bunlar lâ ilahe illallah, Allah'ü Ekber, sübhanallah, elhamdülillah. Bir de vefat eden babası için hayır yapan sâlih evlâd. Peh peh beş şeye. Kim, bu beş şeye yakîn getirerek Allah'a vâsıl olursa; cennete girer : Allah'a îmân eder, âhirete inanır, cennete ve cehenneme inanır, öldükten sonra dirilmeye ve hesaba inanır.

İmâm Ahmed İbn Hanbel der ki: Bize Vehb... Hassan İbn Atıy-ye'den nakletti ki; o, şöyle demiş : Şeddâd İbn Evs (r.a.) bir seferdeydi. Bir yerde konaklamıştı. Kölesine dedi ki: Bıçağı getir de onunla cynayalım. O, bunu reddetti ve dedi ki: Müslüman olduğumdan beri söylemiş olduğum şu iki sözün dışında ezip atabileceğin hiç bir söz söylemedim. Sakın onu benden alıp nakletmeyin. Sâdece size söyleyeceğim şu sözü saklayın : Rasûlullah'ın şöyle buyurduğunu işittim: İnsanların altın ve gümüş biriktirdikleri zaman; siz de şu sözleri biriktiriniz : Allah'ım; Senden işimde sebat niyaz ederim. Doğru yolda azimet dilerim. Nimetine şükretmek isterim. İbâdetimi güzel yapmak temenni ederim. Selim bir kalb isterim Doğru bir dil dilerim. Bildiğimin hayırlısını temenni ederim. Bildiğimin kötüsünden Sana sığınırım. Bildiğim şeyden Senden af dilerim. Muhakkak ki gaybları bilen Sensin, Sen. Bu hadîsi Neseî de bir başka kanalla Şeddâd İbn Evs'-ten nakleder.

Taberânî der ki: Abdullah İbn Naciye... Sa'd İbn Cünâde'den nakletti ki; o, şöyle demiş: Tâif

halkından Hz. Peygambere gelen ilk kişi ben olmuştum. Sabahleyin erkence ailemin yanından ayrılmış, ikindi vakti Minâ'ya gelmiş, dağa çıkmış, sonra inmiş ve Hz. Peygamberin yanına gelip müslüman olmuştum. Hz. Peygamber bana İhlâs ve Zilzâl sûrelerini öğrettikten sonra, şu sözleri de öğretmişti: Süb-hânallah, elhamdülillah, lâ ilahe illallah, Allah'ü Ekber. Ve; işte bakî kalacak sâlih ameller bunlardır, demişti. Taberânî aynı isnâdla şu hadîsi de rivayet eder : Kim geceleyin kalkar, abdest alır, ağzına su verir sonra yüz kerre sübhânallah, yüz kerre elhamdülillah, yüz ker-re Allah'ü ekber, yüz kerre lâ Hâne illallah derse, günâhları bağışlanır. Aolacak kan bedeli bunun dışındadır. Çünkü o, yok edilemez.

Ali İbn Ebu Talha, İbn Abbâs'm «Bakî kalacak sâlih ameller» kavli hakkında şövle dediğini nakleder : Bu; özleriyle Allah'ı zikretmek, Rasûlüne salât ve selâm getirmek, oruç tutmak, namaz kılmak, haccetmek, sadaka vermek, köle âzâd etmek, cihâd etmek, sıla-i rahimde bulunmak ve diğer bütün iyi amelleri işlemektir. İşte bunlar bakî kalacak sâlih

amellerdir. Gökler ve yeryüzü bakî kaldığı sürece söyleyenleri cennette bakî kılacak sözler bunlardır. Avfî ise İbn Abbâs'tan naklen; bunların güzel sözler olduğunu, söyler. Ab-durrahmân İbn Zeyd İbn Eşlem de; bunların, her türlü sâlih ameller olduğunu bildirir ki, İbn Cerîr merhum da bu görüşü tercih etmiştir.[\[20\]](#)

47 — Bir gün dağları yürütürüz de sen, yeri dümdüz görürsün. Hiç birini bırakmaksızın toplarsın onları.

48 — Saflar halinde Rabbına sunulduklarında onlara, 'andolsun ki sizi ilk kez yarattığımız gibi Bize geldiniz. Sizi toplamak için bir söz vermediğimizi iddia etmişsiniz değil mi?

49 — Kitab konulduğunda suçluların onda yazılı olandan korktuklarını görürsün. Vah bize, eyvah btee, bu kitab nasıl olmuş da küçük büyük bir şey bırakmaksızın hepsini saymış, derler. Çünkü bütün işlediklerini hazır bulurlar. Ve Eabbın kimseye aşla zulm etmez.

Dağların Yürütüldüğü Gün

Allah Teâlâ bu âyette, kıyametin dehşetinden ve o gün meydana gelecek büyük işlerden haber veriyor. Nitekim Tûr sûresinde de bu konuda şöyle buyurmaktadır : «Göğün sarsıldıkça sarsılacağı, dağların yürüdükçe yürüyeceği gün. İşte o gün, daldıkları yerde oyalanarak kıyameti yalanlayanlara yazık olacak.» (Tûr, 9-12). Dağlar yerlerinden oynayıp yürüyecek. Nemi sûresinde buyrulduğu gibi: «Sen dağları görür de katı madde sanırsın. Halbuki onlar, bulutların geçişi gibi geçerler.» (Nemi, 88). Kâria sûresinde ise şöyle buyurur: «O gün dağlar, atılmış pamuk gibi olur.» (Kâria, 5). Tâhâ sûresinde ise şöyle buyurmaktadır : «Sana dağları sorarlar. De ki: Rabbim onları, ufalayıp savuracak, yerlerini düz, kuru bir toprak haline getirecek. Orada ne çukur, ne tümsek göreceksin. O gün hiç bir tarafa sapmadan bir davetçiye uyarlar.» (Tâhâ, 105-108). Allah Teâlâ dağları yürüteceğini, yüksekliklerin düzlüğe dönüşeceğini ve yeryüzünü düz, kuru bir toprak haline getireceğini, vâdi ve dağ diye bir şey bırakmayacağını bildiriyor. Nitekim burada da «Dağları

yürütürüz de sen yeri dümdüz görürsün.»* Yeri dümdüz çöl halinde görürsün. Ne saklanacak bir yer, ne de bilinecek bir işaret kalır. Bütün insaflar Rabları-na koşarlar. Hiçbir kimse onları Allah'tan gizleyip saklayamaz. «Yeri dümdüz görürsün.» Mücâhid ve Katâde derler ki: Orada ne saklanılacak bir tümsek, ne de bir vâdî bulursun, demektir. Katâde der ki : Ne bina ne ağaç bulursun, demektir. «Hiç birini bırakmaksızın toplarız onları.» Öncekileri ve sonrakilerin hepsini bir tanesini bırakmadan toplarız. Ne büyük, ne küçük hiç birini bırakmayız. Vakıa sûresinde buyrulduğu gibi: «De ki öncekiler de, sonrakiler de belirli bir günün vaktinde toplanacaklardır.>> (Vakıa, 49-50). Hûd sûresinde ise şöyle buyurur : «O gün; bütün insanların toplanacağı gündür ve o görülecek gündür.» (Hûd, 103).

«Saflar halinde Rabbına sunulduklarında.» Burada bütün mahlû-kâtın Allah'ın huzurunda tek bir saf halinde duracağının kasedil-miş olması muhtemeldir. Nitekim Allah Teâlâ Nebe' sûresinde şöyle buyurur : «Rûh ve meleklerin saf halinde kalktıkları gün. O günde Rahmân'ın izin verdiğinden

başkası konuşamaz ve o da doğruyu söyler.» (Nebe', 38). Ayrıca bu ifâdenin insanların saf olarak kalkacakları anlamına gelmesi de mümkündür. Nitekim «Melekler saf saf olup Rabbinin emri gelince» kavlinde kastedilen budur. (Fecr, 22)

«Andolsun ki sizi, ilk kez yarattığımız gibi Bize geldiniz.» Dirilişi inkâr edenlerin kulaklarını çınlatmak ve şâhidlerin gözü önünde onları uyarmak için söylenen bir sözdür bu. Bu sebeple onlara hitâb edilerek şöyle buyurulmuştur : «Sizi toplamak için bir söz vermediğimizi iddia etmiştiniz değil mi?d Bu durumun başınıza geleceğini sanmıyordunuz ve böyle bir şey olmaz, diyordunuz değil mi?

«Kitab konulduğunda» Yani önemli önemsiz büyük, küçük bir çekirdek veya hurma kadar her şeyin içinde kayıtlı olduğu amel defteri konulduğunda. «Suçluların onda yazılı olandan korktuklarını görürsün.» Yaptıkları kötü fiiller ve çirkin işlerden dolayı korkarak «Vah bize, eyvah bize, bu kitab nasıl olmuş da küçük, büyük bir şey bırakmaksızın hepsini saymış, derler.» Yanarız geçirdiğimiz ömre ve yazıklar olsun kaybettiğimiz

fırsatlara. Bu kitab büyük küçük ne amel işlenmişse, hiç bir şey bırakmadan kaydediyor, zabtediyor ve koruyor, derler.

Taberânî, önceki âyetin tefsirinde zikri geçen Sa'd İbn Cünâde'-ye kadar uzanan isnadında der ki: Sa'd İbn Cünâde şöyle dedi: Ra-sûlullah (s.a.) Huneyn savaşından dönünce; çorak bir arazîde konakladı. Orada hiç bir şey yoktu. Hz. Peygamber buyurdu ki: Toplanın, kim bir çöp bulursa; onu getirsin. Kim bir odun veya başka bir şey bulursa; onunla gelsin. Bir süre geçmeden bir tomar halinde toparladık. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.) buyurdu ki: Şunu görüyor musunuz? İşte sizin bu odun ve çöpü topladığınız gibi sizden bir kişinin günâhları toplanır. Öyleyse kişi Allah'tan korksun da, büyük veya küçük hiç bir günâh işlemesin. Çünkü bunların hepsi, onun aleyhinde sayılmıştır.

«Çünkü bütün işlediklerini hazır bulurlar.» İyilik ve kötülükten her şeyin onda kayıtlı olduğunu görürler. Nitekim Allah Teâlâ Âl-i İmrân sûresinde de şöyle buyurmaktadır : «O gün ki; herkes ne hayır işledi ise karşısında onu hazırlanmış bulacak.

Kötülükten ne yapmışsa; kendisiyle onun arasında uzun bir mesafede olmasını ister.» (Âl-i İmrân, 30). Kıyâme sûresinde de şöyle buyrulur : «O gün insana önce ve sonra ne yaptığı bildirilir.» (Kıyâme, 13). Târik sûresinde ise «Bütün saklıların açığa çıkarıldığı o gün.» (Târik, 9) buyrulmaktadır. İmâm Ahmed der ki: Bize Ebu Vetfd... Enes'ten nakletti ki; Rasûlullah (s.a.) şöyle buyurmuş : Kıyamet günü her zâlimin bir sancağı vardır ve onunla tanınır. Buharı ve Müslim ise, bu hadîsi şu lafızla tahrîc etmişlerdir : Kıyamet günü her zâlim için bir sancak dikilir.

(cVe Rabbın kimseye asla zulmetmez.» Kullarının bütün amellerinde hükmünü verir ve hiç birine zulmetmez. Aksine affeder, vazgeçer, acır. Ve dini, hikmeti, adaleti ve kudreti uyannca azâb eder. Günahkârları ve kâfirleri cehenneme doldurur. Sonra günahkârları da kurtarır ve kâfirleri cehennemde ebedî olarak bırakır. Zulmetmeyen,^[21]

50 — Hani meleklere; Âdem'e secde edin, demiştik de îblîs'den başka hepsi secde etmişti. O ise, cinlerden olduğu için Rabbmın emrinden dışarı çıkmıştı. Şimdi siz, Beni bırakıp da size düşman

olan, onu ve soyunu mu dost ediniyorsunuz?
Zâlimler için ne kötü bedeldir bu.

Allah Teâlâ âdemoğullarını uyararak îblîs'ın daha önce atalarına düşman olduğu gibi, kendilerine de düşman olduğunu-, mevlâsına, yaratanına, kendisin'i yoktan var edip çeşitli nızıklar lütfedip besleyen yaratıcısına muhalefet ederek İblîs'e uyanları uyarıyor. Bütün bu nimetlerden sonra Allah'a düşman olup İblîs'i dost edinenler için .buyuruyor ki: «Hani meleklerle; Âdem'e secde edin, demiştik.» Bakara sûresinin başında geçtiği gibi, bütün meleklerle böyle touyrulmuştu. îblîs'den başka hepsi secde etmişti. Teşrîf, ta'zîm ve tekrîm secdeleri yapmışlardı. Nitekim Hıcr sûresinde de şöyle buyurmaktadır: «Hani Rabbın meleklerle demişti ki: Kuru bir çamurdan, şekillenmiş bir balçıktan bir insan yaratacağım. Onu yapıp ruhumdan üflediğimde; siz derhâl onun için secdeye kapanın.» (Hıcr, 28-29).

«İblîs'den başka hepsi secede etmişti. O ise cinlerden olduğu için Rabbının emrinden dışarı çıkmıştı.» O tabiatından dolayı hiyânet etmisti. Çünkü onun tabiatı yalımlı ateşti. Meleklerin

yaratılışlarının aslı ise nurdur. Müslim'in Sahîh'inde Hz. Âişe tankıyla Rasûlullah'ın şöyle buyurduğu nakledilir : Melekler nurdan yaratıldılar, İblis ise alevli ateşten yaratıldı. Âdem ise size anlatılan şekilde topraktan yaratıldı. İhtiyâç halinde her kap kendi içinde bulunanı emer ve gerektiği zaman tabiatı kişiyi hıyanete sevkeder. O her ne kadar meleklerin fiillerine özenmiş,, onlara benzemiş, kulluk etmiş ve zâhid olmuş ve bu sebeple onlar gibi ilâhi hitaba muhâtab olmuşsa da, neticede onlara muhalefet ederek isyan etmiştir. Burada Allah Teâlâ, onun cinlerden olduğunu söyleyerek ateşten yaratıldığına dikkati çekiyor. Onun dediği gibi: «Ben ondan daha hayırlıyım; beni ateşten yarattın, onu ise çamurdan yarattın.» (A'râf, 12)

Hasan el-Basrî der ki: İblîs, bir göz açıp kapaması kadar bile meleklerden olmadı. Ö, cinlerin kökeni idi. Tıpkı Âdem Aleyhisselâm'ın insanların kökeni olduğu gibi. Bu ifâdeyi İbn Cerîr sahih bir isnâdla nakleder.

Dahhâk İbn Abbâs'tan naklen der ki: İblis, meleklerin kabilelerinden Hinn adı verilen bir

kabileye mensûb idi. Onlar melekler arasında Semmûm ateşinden yaratılmışlardır. İbn Abbâs der ki : Onun adı Hâris'ti ve cennet bekçilerinden bir bekçi idi. Melekler ise, bu kabileden ayrı olarak nurdan yaratılmışlardı. Yine İbn Abbâs der ki : Kur'an'da zikredilen cinler ise alevli ateşten yaratılmışlardır. Alev, tutuşan, ateşin bir tarafında beliren yalımdır. Yine Dahhâ'k İbn Abbâs'tan naklen der ki ; İblîs, meleklerin en şerefliülerindendi ve değerli kabilelerinden birine mensûb idi. Cennetin bekçisi idi. Dünya ve yeryüzünün hâkimiyyeti onun elinde idi. Allah'ın hükmü olarak o nefsine uymuştu. Böylece gökyüzü halkına şeref bakımından üstün olduğunu zannetti. Bu da kendinde bir kibir belirmesine sebep oldu ki, onun mâ-hiyyetini Allah'tan başka kimse bilmez. Allah ona Âdem'e secde etmesini emredince, kibir yüzünden Allah'a karşı gelmeye tevessül etti. «Bü-yüklendi ve kâfirlerden oldu.» İbn Abbâs, «O ise cinlerden olduğu için» kavline; cennetin bekçilerinden olduğu için, anlamını vermiştir. Bu, insana mekkî, medenî, basri ve kûfî diyerek nisbet atfetmek için kullanılan bir

ifâdedir. İbn Cüreyc de İbn Abbâs'tan böyle dediğini nakleder. Saîd İbn Cübeyr ise İbn Abbâs'm şöyle dediğini bildirir : İblîs, cennetin bekçilerindendi ve dünya göğünün işini yönetiyordu. İbn Cerîr, A'meş hadîsinde Haoîb İbn Ebu Sabit kanalıyla Saîd İbn Cübeyr'in, Abdullah İbn Abbâs'tan bu ifâdeyi naklettiğini belirtir. Saîd İbn Müsey-yeb der ki: İblîs, dünya göğündeki meleklerin reîsi idi. İbn İshâk... İbn Abbâs'm şöyle dediğini nakleder : İblîs günâh işlemezden önce meleklerdendi ve adı Azâzîl idi. O yeryüzünün sâkinlerindendi. Meleklerin en çok çalışanı ve en çok bileniydi. İşte bu, onu büyüklenmeye şevketti. O Hinnâ adı verilen bir kabileden idi. İbn Cüreyc, Salih kanalıyla... Abdullah İbn Abbâs'm şöyle dediğini nakleder : Meleklerden Hinn adında bir kabile vardı. İblîs bu kabiledendi. Göklerle yer arasına hükmederdi. Bunun neticesinde isyan etti. Allah onu ters yüz ederek kovulmuş şeytân haline döndürdü. Allah'ın la'neti onun üzerine olsun. Bir kişinin hatâsı kibrinden dolayı ise, ondan hayır bekleme. Eğer isyanından dolayı ise; ondan ümitvar

ol. Saîd İbn Cübeyr ise; İblîs'in, cennette çalışan bahçıvanlardan olduğunu söyler.

Bu konuda Seleften pek çok haberler rivayet edilmiştir. Çoğunluğu îsrâiliyyât olan bu haberlerden bir kısmı sırf bakılmak için aktarılabilir. Ancak bunların çoğunun durumunu en iyi Allah bilir. Fakat bir kısmının elimizde bulunan gerçeğe ters düşmesi nedeniyle kesin olarak yalan olduğunu belirtmek gerekir. Kur'an, eskiden geçmiş haberler için başka bir kaynağa ihtiyâç bırakmaz. Çünkü her türlü değişmeden, artırma ve eksiltmeden uzak olan yegâne kitab Kur'an'dır. Bu eski kaynaklara pek çok şeyler karıştırılmıştır. Bu ümmetin bilginleri, seçkinleri ve derin âlimleri, keskin hafızları gibi hadis tedvin edip yazan sahihini haseninden ayıran, zayıfını, münkerini, mevzuunu, met-rûkunu ve yalanını tefrik eden bilginler uydurmacıların sapıklıklarından ve tahrifatından onların dinini arındırıp temizleyememişlerdir. Halbuki İslâm bilginleri, hadîs uyduranlarla hadîs nakledenleri ve meçhul râvîleri ve daha buna benzer birçok hadîs usûlünü gayet iyi bilirler. Bütün bunlar; Cenâb-ı Peygamberi ve

Makâm-ı Muhammedi'yi peygamberlerin hâtemini, insanlığın efendisini yalan isnadından korumak veya söylemediği bir sözü ona atfetmekten muhafaza etmek için yapılmıştır. Allah onlardan razı olsun ve onları hoşnûd etsin. Firdevs cennetlerini onlara durak yapsın. Olan da gerçekten böyledir.

«Rabbının emrinden dışarı çıkmıştı.» Allah'a itâattan dışarı çıkmıştı. Çünkü fık çıkma demektir. Çekirdek çıktı, dendiği zaman tomurcuktan çıkma anlamı kastedilir. Fare deliğinden çıktı, dendiği zaman, farenin bozgun yapmak ve zarar vermek için çıktığı kastedilir.

Sonra Allah Teâlâ şeytâna uyup ona itaat edenleri uyararak ve ihtar ederek buyuruyor ki: «Şimdi siz, Beni bırakıp da size düşman olan, onu ve soyunu mu dost ediniyorsunuz?» Benim yerime onu mu dost ediniyorsunuz? «Zâlimler için ne kötü bedeldir bu.» Bu makam; Yâsîn sûresinde saadete erenlerle, şakâvete düşen gruplardan her ikisinin durumunu ve kıyamet ahvâlini zikrettikten sonraki buyruğu gibidir. «Ey suçlular bugün ayrılın. Ey âdemoğlu Ben size şeytâna ibâdet etmeyin, doğrusu

o, sizin apaçık bir düşmanınızdır, diye ahdetmedim mi? Ve

Bana ibadet edin, bu dosdoğru yoldur diye. Gerçekten o, sizden pek çok kimseyi sapıtmıştır. Siz akletmez misiniz?» (Yâsîn, 59-62).^[22]

51 — Oysa Ben onları; ne göklerin ve yerin yaratılmasında, ne de kendilerinin yaratılmasında şâhid tuttum. Saptıranları da hiç bir zaman yardımcı edinmiş değilim.

Allah Teâlâ buyuruyor ki: Benden başka dost edindiğiniz bunlar, sizin gibi kullardır. Hiç bir şeye güçleri yetmez. Ben, göklerin ve yerin yaratılışına onları şâhid kılmadım. O sırada onlar mevcûd da değillerdi zâten. Allah Teâlâ buyuruyor ki: Eşyayı bütünüyle yaratmada serbest olan Benim. Eşyayı idare ve takdir etmek gücü, yalnız Bana aittir. Bu hususta Benim ne ortağım, ne yardımcım, ne vezirim, ne mü-şîrim, ne de nazîrim vardır. Tıpkı Sebe' sûresinde buyurduğu gibi: «De ki: Allah'ı bırakıp da göklerde ve yerde zerre kadar bir şeye sâhib olmadığı, her ikisinde de bir ortaklığı bulunmadığı ve hiç biri Allah'a yardımcı olmadığı

halde tanrı olduklarını iddia ettiklerinizi yardıma çağırırsanıza. O'nun (katında kendisine izin verilenlerden başkasının şefaati fayda vermez.» (Sebe', 22-23)^[23]

52 — O gün ki; Bana ortak kabul ettiklerinize seslenin, der. Onları çağırırlar ama hiç birisi cevap vermez. Aralarına bir uçurum koyarız.

53 — Suçlular ateşi görünce ona düşeceklerini anlarlar, ama ondan kaçacak yer bulamazlar.

Allah Teâlâ, kıyamet günü şâhidlerin gözü önünde müşriklere nasıl hitâb edeceğini bildirerek onları korkutup uyarıyor ve şöyle buyuruyor: «O gün ki; Bana ortak kabul ettiklerinize seslenin, der.» Dünya diyarında Bana ortak olarak kabul ettiğiniz nesnelere bugün seslenin de; sizi içinde bulunduğunuz durumdan gelip çıkarsınlar, kurtarsınlar. Nitekim En'âm sûresinde de şöyle buyurur: «Andolsun ki siz; ilk defa yarattığımız gibi yapayalınız ve teker teker huzurumuza geldiniz. Ve size verdiğimiz şeyleri ardınızda bıraktınız. Hani ortaklarınız olduğunu sandığınız şefâatçüarınızı beraberinizde görmüyoruz. Andolsun ki; aranızdaki

bağlar artık kopmuştur. Ortak sandıklarınız da sizden kaybolup gitmiştir.» (En'âm,94).

«Onları çağırırlar ama hiç birisi cevap vermez.» Nitekim Kasas sûresinde de şöyle buyurulmaktadır: «Şirk koştüğunuz ortaklarınızı çağırın, denir. Onlar da çağırırlar ama, kendilerine cevap veremezler. Cehennem azabını görünce, doğru yolda olmadıklarına yanarlar.» (Kasas, 64) Ahkâf sûresinde ise şöyle buyurulur: «Allah'ı bırakıp da kıyamet gününe kadar cevap veremeyecek şeylere yalvarandan daha sapık kimdir? Çünkü yalvardıkları şeyler, onların yalvarışlarından habersizdirler. Ama insanlar toplattırılınca, onlara düşman olurlar ve onlara tapınmalarını inkâr ederler.» (Ahkâf, 5-6). Meryem sûresinde ise şöyle buyurulur : «Onlar, kendilerine kuvvet kazandırsın diye Allah'ı bırakarak ilâhlar edindiler. Hayır, onlar kendilerinin ibâdetlerini inkâr edecekler ve onların aleyhlerine döneceklerdir.» (Meryem, 81-82).

«Aralarına bir uçurum koyarız.» tbn Abbâs, Katâde ve bir başkası (w.y) kelimesinin bir felâket yeri anlamına geldiğini söylemişlerdir. Katâde der ki:

Bize anlatıldığına göre; Ömer el-Bekkâlî Abdullah İbn Amr'dan nakletti ki; o, bu (kelimenin derin bir vâdî anlamına geldiğini ve kıyamet günü doğru yolun yolcularıyla, sapık yolun yolcuları arasına böyle bir vâdî konacağını ifâde etti. Katâde der ki: Bu kelime cehennemde» bir vâdî adıdır. İbn Cerîr Taberî der ki: Bize Mu-hammed İbn Sinan'ın... Yezîd tbn Dirhem'den naklettiğine göre; o, (\hj*) in Enes İbn Malik'in cehennemde bir vâdî olduğunu, bu vâ-dide kan ve irin dolu olduğunu söylediğini işittim, demiştir. Hasan el-Basrî ise «Aralarına bir uçurum koyarız» kavlinin, düşmanlık anlamına geldiğini ifâde etmiştir. Ayetin akışından anlaşılan mânâ, bunun helak olunacak bir yer anlamına gelmesidir. Cehennemde veya başka bir yerde vâdî olması da caizdir. Ancak Allah Teâlâ bu müşriklerin kurtulmalarının imkânı bulunmadığı gibi, dünyada kabul ettikleri ilâhlarına ulaşma fırsatlarının da bulunmadığını haber veriyor. Kıyamet gününde müşriklerin ilanlarıyla arasının ayrılacağını ve her iki grubun da kurtuluş imkânı bulunmayacağını, aralarında bir uçurumun bir büyük ve dehşetengiz

merhalenin bulunacağım ifâde ediyor.kelimesindeki zamiri, mü'minlere de, kâfirlere de göndermek mümkün'dür. Nitekim Abdullah İbn Amr der ki: Kıyamet gününde hidâyet ehli ile dalâlet ehlinin arası açılacaktır. Bu ifâde, Allah Teâlâ'mn şu âyetlerinde belirttiği anlama gelir: «Kıyamet koptuğu gün, işte o gün onlar ayrılırlar.» (Rûm, 14), «İşte o gün onlar fırka fırka ayrılırlar.» (Rûm, 43), «Ey suçlular, bugün ayrılın. »(Yâsîn, 59), «Bunların hepsini bir bir toplarız, sonra şirk koşanlara; siz ve koştuğunuz ortaklar yerlerinize, deriz. Artık onların arasını açmışızdır. Ortakları derler ki: Bize tapmıyordunuz. Allah, sizinle bizim aramızda şâhid olarak yeter. Sizin tapınmanızdan haberimiz yoktur. İşte orada herkes, önceden yapmış olduğunu bilir. Gerçek mevlâlan olan Allah'a döndürölürler. Uydurdukları şeyler ise kendilerinden kaybolup gider.» (Yûnus, 28-30).

(«Suçlular ateşi görünce, ona düşeceklerini anlarlar, ama ondan kaçacak yer bulamazlar.» Onlar, yetmiş bin bağ ile birlikte sürüklenerek getirilen cehennemî görünce ki her bağı yetmiş bin melek tutmaktadır. «Suçlular ateşi görünce» o zaman

cehenneme gireceklerini ve bundan kaçıp kurtulmanın mümkün olmadığını anlarlar. Bu, onlar için üzüntü ve kederin çabuklaştırılması anlamındadır. Çünkü vuku bulmazdan önce cehennem azabını beklemek ve ondan kaçmak endîşesi çekilmez bir işkencedir. «Ama ondan kaçacak yer bulamazlar.» Onların cehennemden geri dönüp kaçacakları bir yol yoktur. Cehenneme muhakkak gireceklerdir. İbn Cerir Taberî der ki: Bana Yû-nus'un... Ebu Saîd el-Hudrî'den naklettiğine göre, Rasûlullah (s.a.) şöyle buyurmuştur: Kafir kırk yıllık mesafeden cehennemi görür ve ona düşeceğini anlar. İmâm Ahmed İbn Hanbel der ki: Bize Hasan... Ebu Saîd el-Hudrî'den nakletti ki, Rasûlullah (s.a.) şöyle buyurmuştur: Kâfirin önüne dünyada iken amel etmediği yıllar gibi elli bin yıllık bir süre dikilir. Şüphesiz kâfir cehennemi görecektir ve ona gireceğini ta kırk yıllık mesafeden anlayacaktır.^[24]

54 — . Andolsun ki Biz, bu Kur'an'da insanlara türlü türlü misâl gösterip açıkladık. İnsanın en çok yaptığı iş ise-, tartışmadır.

Allah Teâlâ buyuruyor ki: İnsanlar hak yoldan ayrılmasınlar, hidâyetten geri dönmesinler diye, Biz bu Kur'an'da her şeyi onlara açıkladık. Bütün meseleleri izah ve beyân ettik. Bu açıklamalara ve tafsilâta rağmen insanoğlu, hak ile bâtıl konusunda pek çok tartışma, mücâdele ve çatışmaya girer. Ancak Allah'ın hidâyet lütfedip kurtuluş yolunu gösterdikleri bunun dışındadır.

İmâm Ahmed İbn Hanbel der ki: Bize Ebu Yemmân... Hz. Ali'nin oğlu Hüseyin'den nakletti ki; Ali İbn Ebu Tâlib ona şöyle demiş : Rasûlullah (s.a.) bir gece Hz. Ali'yi ve kızı Fâtıma'yi uyandırarak; namaz kılmayacak mısınız? demiş. Hz. Ali demiş ki; Ey Allah'ın Ra-sûlü, bizim nefislerimiz Allah'ın elindedir. .Allah bizi göndermek isterse gönderir. Hz. Ali diyor ki: Ben böyle deyince, Hz. Peygamber yanımdan ayrıldı ve bir daha dönmedi. Fakat onun ayak baldırlarına vurarak; «insanın en çok yaptığı iş ise tartışmadır» buyurduğunu duydum. Bu hadîsi Buhârî ve Müslim Sahîh'lerinde tahrîc etmişlerdir.[\[25\]](#)

55 — İnsanlara hidâyet geldiğinde; onları inanmaktan ve Rablarından mağfiret dilemekten

alılıkoyan; öncekilerin basma gelenlerin kendilerine de gelmesini veya göz göre göre azaba uğramayı beklèmeleridir.

56 — Biz peygamberleri sâdece müjdeci ve uyarıcılar olarak göndeririz. Küfredenler ise hakkı batılla ortadan kaldırmak için mücâdele ederler. Âyetlerimizi ve kendilerine yapılan uyarılan alaya alırlar.

Allah Teâlâ, gerek eski günlerde olsun, gerekse son zamanlarda olsun, kâfirlerin direnmelerini, çok açık ve ayan beyân olan gerçek-, leri yalanlaftnalarını, onca âyetler ve apaçık delilleri görmelerine rağmen bu hakikatları görmezden geldiklerini haber veriyor ve bildiriyor ki: Onların bu şekilde davranmalarının sebebi,-yalnız ve yalnız kendilerine va'd olunan azabın apaçık olarak görülmesini istemeleridir. Nitekim onlar peygamberlerine: «Eğer sâdıklardan isen, üzerimize gökten bir parça indir.» (Şu'ârâ, 187) demişlerdi. Başkaları da şöyle demişlerdi: «Eğer doğrulardan isen, bize Allah'ın azabını getir.» (Ankebût, 29). Kureyş'liler de şöyle demişlerdi: «Allah'ımız; eğer bu,

gerçekten Senin katından ise bize gökten taş yağdır, yahut acıklı bir azâb getir.» (Enîal, 32). Ve yine şöyle demişlerdi: «Ey kendisine kitab İndirilen kişi, sen mutlaka delisin. Doğru söyleyenlerden isen bize melekleri getirmeli değil misin?» (Hıcr, 6-7). Ve daha buna benzer pek çok sözler söylemişlerdi.

Müteakiben Allah Teâlâ buyuruyor ki: «Öncekilerin basma gelenlerin kendilerine de gelmesini veya göz göre göre azaba uğramayı beklemleridir.» Onları azabın kuşatması ve diğerlerinden ayırması konusundaki kanunudur. Sonra şöyle buyurmaktadır: «Biz peygamberleri sâdece müjdeci ve uyarıcılar olarak göndeririz.» Azâbdan önce, kendilerine inanıp doğrulayanları müjdelemek, yalanlayıp karşı gelenleri uyarmak üzere Biz peygamberleri göndeririz.

Daha sonra Hak Teâlâ, kâfirlerin bâtil yolla tartışıklarını haber vererek buyuruyor ki: «Âyetlerimizi ve kendilerine yapılan uyarılan alaya alırlar.» Onlar peygamberlerin getirmiş oldukları gerçekleri küçük düşürmek için âyetlerimizi alaya alırlar ama bu, onlar için mümkün olamayacaktır.

Onlar peygamberler ile beraber gönderilen hüccetleri, burhanları ve harikulade hususları alay konusu ederler. Peygamberlerin kendilerini uyanp korkuttukları azabı ciddîye almazlar. Bu, onların yalancılıkta çok şiddetli olduklarının göstergesidir.[\[26\]](#)

57 — Kendisine Rabbının âyetleri anlatılıp da, onlardan yüz çeviren ve önceden yaptıklarını unutan kimseden daha zalim kim vardır? Biz, onların kalblerinin üstüne, onu iyice anlamalarına engel olan örtüler, kulaklarına da ağırlık koyduk. Sen onları hidâyete çağırırsan da onlar asla hidâyete gelmezler.

58 — Bununla beraber Rabbın Gafûr'dur, merhamet sahibidir. Eğer onları, yaptıklarından dolayı hemen yaka-lasaydı; elbette çabucak azaba uğrattırdı. Fakat onların bir va'desi vardır ve ondan kaçıp sığınacak yer bulamazlar.

59 — İşte zulmettiklerinden dolayı helak ettiğimiz kasabalar. Onları yok etmek için bir süre ta'yîn etmiştik.

Zulmettiklerinden Dolayı Helak Olan Kasabalar

Allah Teâlâ buyuruyor ki: Allah'ın âyetleri kendisine anlatılıp da onlardan yüz çeviren, onları görmezlikten gelerek vazgeçen ve ilâhî âyetlere kafasını verip de dikkat göstermeyen kimseden daha zâlim hangi kul vardır? O kişi; «Önceden yaptıklarını unuttur.» Daha Önce yaptıkları kötü amelleri ve çirkin fiilleri unutmuştur. «Biz onların kalblerinin üstüne, onu iyice anlamalarına engel olan örtü, kulaklarına da ağırlık koyduk.» Bu Kur'an'ı ve onun açıklamalarını önleyen örtü ve perdeler koyduk ve doğru yolda yürümelerine mâni' olan ma'-nevî tıplar yerleştirdik. «Bununla beraber Rabbin Gafûr'dur, merhamet sahibidir.» Ey Muhammed, senin Rabbin geniş rahmet sahibi ve sonsuz bağışlayandır. «Eğer onları yaptıklarından dolayı hemen ya-kalasaydı; elbette çabucak azaba uğrattırdı.» Nitekim bir başka âyet-i kerime'de şöyle buyurur: «Şayet Allah insanları kazandıklarından dolayı tutmuş olsaydı, yeryüzünde hiç bir canlı bırakmazdı.» (Fâtır, 45). Ra'd sûresinde ise şöyle buyurur: «Doğrusu insanların zulmetmeleri-

ne rağmen Rabbın, mağfiret sahibidir. Şüphesiz ki Rabbın cezalandırması şiddetlidir.» (Ra'd, 6). Bu konuda pek çok âyet-i kerîme vardır.

Sonra Hak Teâlâ onlara yumuşak davrandığını, suçlarını örtüp bağışladığını ve hattâ bazılarını eğri yoldan doğruya yönelttiğini ve eğri yolda devam edenlerin yeni doğan çocuğun bir anda ihtiyarlayacağı ve her hâmile kadının yükünü bırakacağı günde mutlaka karşılaşacaklarını haber veriyor. «Fakat onların bir va'desi vardır ve ondan kaçıp sığınacak yer bulamazlar.». O va'diden kaçıp kurtulmaları, dönüp gitmeleri ve sığınıp emniyetli bir yer bulmaları mümkün değildir.

«İşte zulmettiklerinden dolayı helak ettiğimiz kasabalar.» Geçmiş milletler, eski nesiller. Küfürleri ve inâdları yüzünden Biz, onları helâk etmiştik. «Ve onları yok etmek için bir süre ta'yîn etmiştik.» Onlar için belirli bir müddet ve muayyen bir vakit ayırmıştık. Bu vakit ne artar ne de eksilir. Ey müşrikler, siz de başınıza geleceklerden korkup kaçın. Çünkü peygamberlerin en değerlisini, nebilerin en büyüğünü yalanladınız. Siz Bizim

katımızda o geçmiş kavimlerden daha değerli ve' daha güçlü değilsiniz. Öyleyse Benim azabımdan ve uyarımdan korkun ve kaçının.^[27]

60 — Hani Mûsâ genç arkadaşına elemişti ki: Ben iki denizin birleştiği yere ulaşmaya, yahut yıllarca yürümeye kararlıyım.

61 — İkisi, iki denizin birleştiği yere gelince; balıklarını unuttular. O, bir delikten kayıp denizi boyladı.

62 — Oradan uzaklaştıkları vakit Mûsâ, delikanlısına azığımızı çıkar, bu yolculuğumuzdan andolsun ki yorgun düştük, dedi.

63 — Bak sen, kayalığa vardığımızda balığı unutmuşum. Şeytândan başkası unutturmadı onu bana. Şaşılacak şekilde o, denizi boylayıvermiş, dedi.

64 — Mûsâ; zâten istediğimiz buydu, dedi. Hemen izlerinin üstünden gerisin geri döndüler.

65 — Derken kullarımızdan bir kul buldular ki; Biz ona, katımızdan bir rahmet vermiş ve kendisine nezdimiz-den bir ilim öğretmiştik.

Hız. Mûsâ ve Kullarımızdan Bir Kul

Mûsâ Aleyhisselâm'm genç arkadaşına —ki bu Nûn oğlu Yûşa'-dır— bu sözü söylemesinin sebebi şudur : Rivayete göre iki denizin birleştiği yerde onun yanında Allah'ın kullarından bir kul bulunduğı ve onun Mûsâ Aleyhisselâm'm sâhib olamadığı bilgilere sâhib bulunduğı anlatılmış. Hz. Mûsâ da onun yanına gitmek isteyerek genç arkadaşına demiş ki: «İki denizin birleştiğı yere ulaşmaya, yahut yıllarca yürümeye kararlıyım.» Ben, iki denizin birleştiğı yere varıncaya kadar gitme konusunda kesin karâr sahibiyim. (.....)

Katâde ve başka birisi der ki: Bu iki deniz doğunun başladığı İran denizi ile batının sonu olan Rûm denizidir. Muhammed İbn Kâ'b el-Kurâzî demiş ki: İki denizin birleştiğı yer; batı ülkesinin en sonunda olan Tanca'dadır. Allah en iyisini bilendir.

«Yahut yıllarca yürümeye» Yani uzun bir zaman gezmeye kararlıyım, İbn Cerîr merhum der ki: Arap dilini bilen âlimlerden bir kısmının anlattığına göre; âyette geçen (t_JJ-l) kelimesi, Kabes lûga-tmda bir yıl demektir. Abdullah İbn Amr'dan nakledildiğine

göre; o, bu kelimenin seksen sene anlamına geldiğini söylemiştir. Mücâhid ise bunun, yetmiş yaz olduğunu söyler. Ali İbn Ebu Talha, Abdullah İbn Abbâs'tan aynı görüşü nakleder ve «Yahut yıllarca» kavlinin bir asır demek olduğunu bildirir. Katâde ve İbn Zeyd de böyle demişlerdir.

«İkisi o iki denizin birleştiği yere gelince; balıklarını unutmuşlardı.» Hz. Mûsâ, genç arkadaşına tuzlu balığı da beraberlerinde getirmesini söylemişti. Ve arkadaşına denilmişti ki: Balığı nerede kaybet-tinizse orada durmaktadır. Mûsâ ve arkadaş, iki denizin birleştiği yere ulaşınca kadar yürüdüler. Orada Âb-ı Hayât adı verilen bir çeşme vardı. Orada uyuyakaldılar. O suyun damlacıkları balığın üzerine değdi, balık oynadı. Balık Yûşa' Aleyhisselâm'm yanındaki sepette idi. Balık sepetten denize sıçradı. Yûşa' Aleyhisselâm uyandı. Balık denize düşünce yürümeye başladı. Suyun içerisinde oynadı ve bir daha tutulamadı. Bunun için Allah Teâîâ : «O, bir delikten kayıp denizi boyladı.» buyurmuştur. İbn Cüreyc der ki: İbn Abbas ondan sonra denizin taş gibi olduğunu söylemiştir. Avfî, İbn Abbâs'tan naklen

der ki: Balık denizde neye dokunursa, o kuruyup kaya gibi kesiliyordu. Muhammed İbn îshâk der ki:Zührî... Übeyy İbn Kâ'b'dan nakletti ki; Rasûlullah (s.a.) şöyle buyurmuş : İnsanlar varoldu olalı su böylesine donmadı. Balığın bulunduğu yer kaskatı kesildi ve bir çukur gibi oldu. Nihayet Mûsâ Aleyhisselâm onun peşine düştü ve gittiği yolu gördü. «Zâten istediğimiz buydu.» dedi. Katâde der ki: Bu, karada bir deliktir ve denize açılıyordu. Orada ne kadar su arkı açılırsa, oradan geçen su katılaşıyordu.

«Oradan uzaklaştıkları vakit.» Balığı unuttukları yerden uzaklaştıkları vakit. Burada unutma, hem Musa'ya hem de arkadaşına nis-bet edilmişse de gerçekte unutan Yûşa' Aleyhisselâm'ın kendisidir. Nitekim Allah Teala: «O ikisinden inci ve mercan çıkar.» (Rahman, 22) buyurursa da, inci ve mercanın yalnız tuzlu sudan çıktığı bilinmektedir. Fakat Allah onu ikisine de nisbet etmiştir.

Balığı unuttukları yerden ayrılınca Hz. Musa, «Delikanlısına; azığımızı çıkar, bu yolculuğumuzdan andolsun ki yorgun düştük, dedi.» Bu balığı unuttukları yere gelinceye kadar yorulmuşlardı.

Sonra «Bak &en, kayalığa vardığımızda balığı unutmuşum. Şeytândan başkası unutturmadı onu bana. Şaşılacak şekilde o, denizi boylayıvermiş, dedi.» Katade der ki: Abdullah îbn Mes"ûd bu âyeti şeklinde okurmuş. «Mûsâ; zâten istediğimiz buydu, dedi.» Yani biz de bunu anyorduk, dedi ve «Hemen izlerinin üstünden gerisin geri döndüler.» Ve birbirlerinin ayak izlerini ta'kîb ederek gerisin geri döndüler.

«Derken kullarımızdan bir kul buldular ki; Biz ona, katımızdan bir rahmet vermiş ve kendisine nezdimizden bir ilim öğretmiştik.» İşte bu, Hazır Aleyhisselâm'dır. Rasûlullah (s.a.) dan nakledilen sahîh hadisler buna delâlet etmektedir.

Nitekim bu konuda Buhârî der ki: Bize Humeydî... Amr îbn Dinar'dan nakletti ki; o, bana Saîd îbn Cübeyr şöyle haber verdi dedi: Ben Abdullah İbn Abbas'a; Nevf el-Bikâlî Hazır'm arkadaşı olan Musa'nın îsrâiloğullarının arkadaşı olan Mûsâ olmadığını iddia ettiğini, söyledim. Bunun üzerine Abdullah İbn Abbâs dedi ki: Aiih düşmanı yalan söylemiş. Bana Übeyy îbn Kâ'b anlattı ki; o, Rasûlullah (s.a.)ı şöyle derken işitmiş:

Mûsâ Aleyhisselâm tsrâiloğullan arasında hutbe okudu. Kendisine insanların en bilgini kimdir? diye soruldu. O da; ben, dedi. Bunun üzerine Allah Teâlâ onu azarladı. Çünkü ilmi Allah'a havale etmiş değildi. Allah Teâlâ ona vahiy göndererek bildirdi ki: İki denizin birleştiği yerde Benim bir kulum vardır. Doğrusu o, senden daha bilgindir. Hz. Mûsâ; ey Rabbım, ben ona nasıl varırım? dedi. Hak Teâlâ buyurdu ki: Beraberine bir balık alırsın, onu bir sepete koyarsın, balığı nerede yitirirsen işte o kul oradadır. Hz. Mûsâ bir balık aldı, bir sepete koydu, sonra yola koyuldu. Onunla beraber delikanlısı Yûşa' îbn Nûn da gitti. Nihayet bir kayaya varınca, başlarını kayanın üstüne koydular ve uyudular. Balık sepette sıçradı, oradan çıkıp denize düştü ve denizde yüzüp gitti. Allah Teâlâ balığın yüzüp gittiği yerdeki su akıntısını durdurdu. Oradaki sular açılıp balığın üzerine kemer gibi oldu. Mûsâ uyanınca arkadaşı kendisine balığı haber vermeyi unuttu. O gün ve ertesi gece yola devam ettiler. Ertesi gün Mûsâ arkadaşına dedi ki: Bizim sabah yemeğimizi getir. Biz bu yolculuğumuzdan çok yorgun düştük.

Râvî der ki: Hz. Mûsâ Allah'ın kendisine emretmiş olduğu yeri geçinceye kadar hiç bir yorgunluk hissetmemişti. Delikanlısı ona dedi ki: «Bak sen, kayalığa vardığımızda balığı unutmuşum. Şeytândan başkası unutturmadı onu bana. Şaşılacak şekilde o, denizi boylayıvermiş.» Hz. Peygamber buyurdu ki: Balık denizi boylamış, Mûsâ ve delikanlısı da hayrette kalmışlardı. Bunun üzerine «Mûsâ : Zâten istediğimiz de buydu, dedi. Hemen izlerinin üstünden gerisin geri döndüler.» Hz. Peygamber buyurdu ki: İzlerini dikkatle izleyerek nihayet kayanın olduğu yere geldiler. Orada elbisesini üzerine örtünmüş bir adam buldular. Mûsâ Aleyhisselâm ona selâm verdi. Hazır; senin bölgede selâm ne arasın, dedi. Hz. Mûsâ; ben, Musa'yım, dedi. O; İsrâiloğullannın Musa'sı mı? dedi. Hz. ,Mûsâ; evet, geldim ki sana öğretilen ilimden bana öğretesin de peşinden gideyim. O dedi ki: Doğrusu sen, benim yaptıklarına asla dayanamazsın ey Mûsâ. Çünkü ben, Allah'ın bana öğrettiği bir bilgi üzereyim. O bilgiyi sen bilmezsin. Sen de Allah'ın bilgisinden sana öğrettiği bir bilgi üzerindesin onu da ben bilmem. Mûsâ (a.s.) dedi ki : «İnşâallah sen,

benim sabrettiğimi göreceksin, sana hiç bir işte karşı gelmeyeceğim.» Hazır ona dedi ki: «O halde bana uyacaksan ben sana anlatmadıkça herhangi bir şey hakkında bana soru sormayacaksın.» Bunun üzerine ikisi birlikte kalkıp gittiler. Denizin kıyısında yürüyorlardı. Bir gemiye rastladılar. Onlarla konuşup kendilerini gemiye bindirmelerini istediler.' Onlar Hazır'ı tanıdılar ve hiç bir şey almaksızın onu gemiye bindirdiler. İkisi birlikte gemiye binince; birden bire Hazır bir keserle geminin tahtalarından birini sökmeye başladı. Mûsâ (a.s.) ona dedi ki: Bunlar bizi karşılıksız taşıyan bir topluluk, sen de tutmuş onların gemisini delmeye çalışıyorsun ki oradakileri boğasın. Doğrusu şaşılacak bir şey yaptın. Hazır dedi ki: «Ben sana, yaptığım işlere dayanamazsın, demedim mi? Mûsâ Aleyhisselam ona unuttuğum şeyden dolayı bana çıkışma, gücümün yetmediği şeyden beni sorumlu tutma, dedi.» İbn Abbâs der ki: Rasûlullah (s.a.) şöyle buyurdu : Bu birincisi, Musa'dan unuttuğu için sâdır olmuştu. İbn Abbâs der ki: Bir serçe geldi ve geminin bir kenarına kondu. Denize gagasını uzattı ve su aldı. Hazır ona dedi ki:

Allah'ın bilgisi karşısında benim ve senin bilgin, ancak şu serçenin bu denizden eksilttiği şey gibidir.

Sonra gemiden çıktılar. Birlikte kıyıda yürüyorlardı ki Hazır'ın gözü bir çocuğa ilişti. Çocuk diğer çocuklarla birlikte oynuyordu. Hazır, çocuğun başını eliyle tuttu ve ezip öldürdü. Mûsâ ona dedi ki: «Cana karşılık can olmaksızın, ma'sûm bir cana mı kıydın? Doğrusu çok kötü bir şey yaptın. O dedi ki: Ben sana yaptığım işlere dayanamazsın, demedim mi?» Hz. Peygamber buyurdu ki: Bu, birincisinden daha ağırdı. Hz. Mûsâ dedi ki: «Eğer bundan sonra sana bir şey sorarsam, benimle arkadaşlık etme. O zaman benim tarafımdan ma'zûr sayılırsın. Yine gittiler ve nihayet vardıkları kasaba halkından yiyecek istediler. Kasaba halkı, bu ikisini mûsâfir etmek istemedi. İkisi, şehrin içinde yıkılmaya yüz tutan bir duvar gördüler.» Râvî eğilmiş durumda dedi. Hazır kalktı ve eliyle duvarı düzeltti. Hz. Mûsâ dedi ki: Bir kavmin yanına vardık, bizi yedirmediler, mûsâfir de etmediler. İsteseydin ondan bir ücret alabilirdin. O dedi ki: İşte bu, seninle benim aynılışımızdır. Dayanamadığın işlerin içyüzünü sana

anlatacağım. Ve Hz. Peygamber bu âyeti: «İşte dayanamadığın şeylerin içyüzü budur.» (82. âyet) âyetine kadar okudu. Ve Rasûlullah (s.a.) şöyle buyurdu : İsterdik ki Hz. Mûsâ sabredeydi de Allah, bize o ikisinin haberlerinin mâhiyyetini an-lataydı,

Saîd İbn Cübeyr der ki: İbn Abbâs bu âyeti şöyle de okurdu «Onların önünde bir kral vardı. Her sağlam gemiyi gasbeder alırdı.- Sonra âyetin devamını şöyle okurdu «Çocuğa gelince, o kâfir idi. Onun anne ve babası ise mü'min idiler.»

Sonra Buharı, bu olayı Kuteybe kanalıyla Süfyân İbn Uyeyne'den nakleder ve aynı rivayeti aktarır. Burada ayrıca şu ifâdeler bulunmaktadır : Hz. Mûsâ, beraberinde delikanlısı Yûşa' İbn Nûn olmak üzere yola çıktı. Yanlarında balık vardı. Nihayet kayaya vardılar ve orada konakladılar. Süfyân İbn üzeyne dedi ki: Mûsâ başını koydu, yattı ve uyudu. Süfyân İbn Uyeyne Amr'dan başkasının rivayetinde ise şu ifâdelerin bulunduğunu zikreder. Kayanın dibinde hayat denilen su kaynağı vardı. Onun suyundan her neye bir şey isabet ederse o dipdiri olurdu. O pınarın suyundan balığa bir damla değdi. Ravî der İd : Balık

bunun üzerine canlanıp harekete geçti ve sepetten kayıp denize düştü. Mûsâ uyanınca delikanlısına dedi ki: Bizim yiyeceğimizi getir. Hadîsi bu şekilde sonuna kadar nakleder. Sonra Süfyân İbn Uyeyne hadîsin devamında der ki: Geminin kenarına bir serçe kondu ve gagasını denize daldırdı. Hazır Musa'ya dedi ki: Benim bilgim de senin bilgin de mahlûkâtm bilgisi de Allah'ın ilmi karşısında ancak şu serçenin gagasını daldırarak sudan aldığı miktar kadar. Buhârî, bu hadîsin tamamını yukarıdaki şekilde zikreder.

Yine Buhârî der ki: Bize İbrahim İbn Mûsâ... Saîd İbn Cübeyr'in şöyle dediğini nakletti: Biz Abdullah İbn Afobas'ın evinde bulunuyorduk. O sırada dedi ki: Bana sorun. Ben ey Abbâs'm babası, Allah beni sana kurbân etsin. Kûfe'de kıssa anlatan bir adam var, adına Nevf deniliyor. O; İsrâiloğullannın Musa'sı ile, bu kıssadaki Musa'nın aynı olmadığını iddia ediyor. Bunu bana Amr söyledi. Abdullah İbn Ab-bas dedi ki: Allah'ın düşmanı yalan söylemiş. Ya'lâ'ya gelince; o, bana şöyle dedi: İbn Abbas dedi ki: Bana Übeyy İbn Kâ'b anlattı ve şöyle

dedi: Rasûlullah (s.a.) buyurdu ki: Mûsâ Allah'ın rasûlüydü. Bir gün halka öğüt verdi. Gözler yaşarıp gönüller yumuşayınca başını çevirdi, bir adamla karşılaştı. Adam ona dedi ki: Ey Allah'ın elçisi, yeryüzünde senden daha bilgin birileri var mı? Mûsâ; hayır, dedi. Bilgiyi Allah'a izafe etmediği için Allah onu azarladı. Evet denildi. (Metin aynen böyle. Çeviren). Mûsâ dedi ki: Ey Rabbım, nerededir o? İki denizin birleştiği yerdedir, buyurdu. Mûsâ dedi ki: Ey Rabbım, Sen bana bir işaret yap da ben bu işaretle onu tanıyayım. Amr İbn Dî-nâr dedi ki: Cenâb-ı Allah şöyle buyurdu : Balığın senden ayrıldığı yerdedir. Ya'lâ ise bana şöyle dedi: Allah buyurdu ki: Ölü bir balık al. Ona ruhun üflendiği yerdedir. Bunun üzerine bir balık aldı ve onu sepete koydu. Delikanlısına dedi ki: Sana yalnızca balığın senden ayrıldığı yerde beni haberdâr etme görevini yüklüyorum. (Buhârî, değişik râvîlerin farklı kanâatlarını iç içe zikrediyor.) Delikanlı dedi ki: Sen bana fazla bir sorumluluk yüklemedin. İşte Allah Teâlâ'nın —Sânı yücedir— «Hani Mûsâ delikanlısına demişti ki...» kavlinin mânası budur. Mûsâ,

delikanlısı Yûşa' İbn Nûn'a demişti ki: (Bu Saîd'in rivayeti değildir.) Hz. Peygamber buyurdu ki: O, kayanın gölgesinde nemli bir yerde bulunduğu sırada balık çırpındı. Mûsâ uykudaydı. Delikanlısı dedi ki: O uyanıncaya kadar onu uyarmayayım. Sonra balığın çırpındığını haber vermeyi unuttu. Balık çırpına çırpına denize girdi. Allah Teâlâ balığın denizde yüzmesini kaldırdı, öyle ki, onun izi taştaki gibi oluyordu. Amr bana böyle dedi. Onun izi taştaki gibiydi diyerek, iki parmağını ve onun arkasında olanları birbirine geçirdi. «İMûsâ: Bu yolculuğumuzdan andolsun ki yorgun düştük, dedi.» O; Allah senden yorgunluğu kaldırsın, dedi. Bu ifâde de Saîd İbn Cü-beyr'e âit değildir. Delikanlısı ona durumu haber verdi. Geri döndüler ve Hazır*1 buldular. İbn Cüreyc şöyle der: Bana Osman İbn Ebu Süleyman dedi ki: Denizin ortasında yeşil bir hasırın üzerinde bulunuyordu. Saîd İbn Cübeyr ise dedi ki: Üzerinde elbise Örtülüydü. Elbisesinin bir tarafını ayağının altına, bir tarafını da başının altına koymuştu. Mûsâ Aleyhisselâm ona selâm verdi. Bunun üzerine Hazır, yüzünü açtı ve dedi ki: Benim

dünyamdan selâm var mı? Sen kimsin? Ben; Musa'yım, dedi. İsrâiloğullarının Musa'sı mı? dedi. O; evet, dedi. Ne haldesin, işin nedir? deyince; o, sana öğretilen ilimden bana öğretmen için geldim, dedi. O; Tevrat elindedir, sana vahiy de geliyor. Bu ikisi yetmez mi? Benim Öyle bir bilgim var ki; onu senin öğrenmen gerekmez. Senin de öyle bir bilgin var ki; onu benim öğrenmem gerekmez. Bir kuş gagasıyla denizden su aldı. Hazır dedi ki: Allah'a andolsun ki senin ve benim bilgim, Allah'ın bilgisinin yanında ancak şu kuşun gagasıyla denizden aldığı su kadardır. Nihayet gemiye bindiler. Orada bu yakanın halkını öbür yakaya taşıyan küçük geçirici âlet (sandal) buldular. Onun sâhibleri Hazır'ı tanıdılar ve Allah'ın sâlih kulu, dediler. Râvî der ki: Biz Said İbn Cübeyr'e dedik ki: Hazır'ı mı? o; evet, dedi. Onlar; bu sâlih kulu ücretle taşımayız, dediler. Hazır, gemiyi deldi ve ona bir kazık çaktı. Mûsâ dedi ki: Gemiye içindeki* halkını boğmak için mi deldin? Doğrusu şaşılacak bir şey yaptın. Mücâhid der ki: Bu, kötü bir şey yaptın, demektir. Hazır dedi ki: «Ben, sana yaptığım işlere dayanamazsın, demedim mi?» Bi-

rincisi unutmaktan dolayıydı. Ortadaki şart idi. Üçüncüsü de kasıdlıydı. Mûsâ dedi ki: «Unuttuğum şeyden dolayı bana çıkışma, gücümün yetmediği şeyden beni sorumlu tutma.» Sonra bir erkek çocuğuna rastladılar. Hazır onu öldürdü. Ya'lâ der ki: Saîd şöyle dedi: Çocukların oyun oynadıklarını gördüler. Nahîf, zarif bir kâfir çocuğunu aldı, sonra onu iyice sıkıştırarak bıçakla (boynunu) kesti. Bunun üzerine Mûsâ dedi ki: «Cana karşılık olmaksızın masum bir kimsenin canına mı kıydın? Doğrusu, çok kötü bir şey yaptın.» İbn Abbâs; âyette geçen bu

ma'sûm bir kimseye anlamına gelen kelimesini, ma'sûm biri anlamına gelmek üzere şeklinde okurmuş. Tıpkı sizin; ma'sûm bir erkek çocuğu, sözünüz gibi. Nihayet gittiler ve bir duvar gördüler. Yıkılmak üzereydi. Hazır onu düzeltti. Saîd İbn Cübeyr der ki: Eliyle şöyle yaptı. Elini yukarı doğru kaldırıp düzeltti. Ya'lâ ise der ki: Öyle sanıyorum ki Saîd İbn Cübeyr şöyle dedi: Eliyle onu sıvazlayıp doğrulttu. Mûsâ dedi ki: «İsteseydin ondan bir ücret alabilirdin.» Saîd dedi ki: Yiyeceğimiz bir ücret alabilirdin, demektir. «Onların arkalarında her

sağlam gemiye zorla el koyan bir hükümdar vardı.» İbn Abbâs bunu şeklinde okurdu. Saîd'den başkasının iddiasına göre, bu hükümdarın adı Hüded İbn Büded'dir. Öldürülen çocuğun adı da Ceysûr'dur. Denizde çalışan «her sağlam gemiye zorla el koyan bir hükümdar vardı.» İstedim ki; o hükümdar bu gemiye rastlarsa, sağlam olmayıp eksik olduğu için onu almasın. O hükümdarın bölgesini geçince, onu tekrar düzelttiler ve ondan yararlandılar. Bazıları da dediler ki onu bir şişeyle tıkadılar. Mızrakla tıkamıştır, diyenler de vardır. «O çocuğun anne ve babası mü'min idiler.» O ise kâfir idi. Zulüm ve küfürle çocuğun onları azdırmasından ve çocuklarını sevmeleri nedeniyle onların da çocuğun dinine tâbi olmalarından korktuk. İstedik ki, Rabları temizlik bakımından daha hayırlı ve akrabalık bakımından daha iyi birini versin. Çünkü yukarda ma'sûm bir cana mı kıydın, denmişti. Merhamet bakımından da daha yakın. Ve bu yeni doğan çocuk, Hazır'ın öldürmüş olduğu ilkinden kendilerine daha merhametli olsun. Saîd'den başkaları, bu iki anne ve babaya bir kız çocuğu verildiğini iddia etmişlerdir.

Dâvûd İbn Ebu Âsim ise başka birinden nakleder ki; bu, yeni verilen çocuk erkek değil bir kız çocuğu idi.

Abdürrezzâk der ki: Bize Ma'mer... Abdullah İbn Abbâs'tan nakleder ki; o, şöyle demiş; Mûsâ Aleyhisselâm İsrâiloğullanna hutbe okudu ve dedi ki; Allah'ı ve O'nun emrini benden daha iyi bilen hiç kimse yoktur. Bunun üzerine o adamla buluşması emredildi. Sonra Ab-dürrezzâk yukardaki rivayeti biraz eksik, biraz fazla olarak aynen nakleder. Allah en iyisini bilendir.

Muhanımed İbn İshâk der ki: Hasan İbn Umâre, Hakem İbn Uteybe kanalıyla Saïd İbn Cübeyr'in şöyle dediğini nakletti: Ben, Abdullah İbn Abbâs'ın yanında oturuyordum. Yanında Ehl-i Kitâb'dan bir topluluk vardı. Bazı kimseler dediler ki; Ey Abbâs'ın babası, Kâ'b'ın hanımının oğlu Nûfa —ki onun Kâ'b'dan doğma olduğu öne sürülüyordu— diyor ki: Bilgini arayan peygamber Mûsâ, Mişâ'nın oğlu Mû-sâ'dır. Saïd İbn Cübeyr diyor ki: Bunun^ üzerine İbn Abbâs şöyle dedi : Bunu Nevf mi söylüyor? Saïd İbn Cübeyr diyor ki: Ona; evet, dedim, ben Nevf'in böyle dediğini işittim. Abdullah İbn Abbâs; ey Saïd, onu

kendisinden s&n mi işittin? dedi. Saîd İbn Cübeyr diyor ki; Evet, dedim. İbn Abbâs dedi ki: Nevf yalan söyledi. Sonra şöyle devam etti : Bana Übeyy İbn Kâ'b Rasûlullah (s.a.) dan nakletti ki; İsrâiloğul-lannın peygamberi olan Mûsâ, Rabbına niyazda bulunup dedi ki: Ey Rabbım, eğer kullarından benden daha bilgin birisi varsa; onu bana göster. Allah Teâlâ buyurdu ki: Evet, kullarım arasında senden daha bilgin birisi vardır. Sonra onun bulunduğu yeri kendisine anlatarak onunla buluşması için Musa'ya izin verdi. Mûsâ, -beraberinde delikanlısı olmak üzere yola çıktı. Yanlarında da bir balık vardı. Ona denil-mişti ki: Bu balık nerede dirilirse senin aradığın arkadaşın oradadır, ihtiyâcını elde etmiş olursun. Mûsâ, arkadaşı ve onun taşıdığı balıkla birlikte yola çıktılar. Yürüdüler ve nihayet yoruldular. O kayaya ve o suya vardılar. O su, hayat suyuydu. Ondan bir damla içen ebedî olurdu. Ölü bir şeye değerse de mutlaka canlanırdı. Konakladıkları yerde balığa o sudan değdi ve balık canlandı. O, bir delikten kayıp denizi boyladı. Sonra kalkıp yola koyuldular. Dönüş yerini geçince «Musa, delikanlısına dedi ki: Azığımızı

çıkar. Bu yolculuğumuzdan, andolsun ki yorgun düştük. Delikanlı hatırlayıp dedi ki: Bak sen, kayalığa vardığımızda balığı unutmuştum. Şeytândan başkası onu bana unutturmadı. Şaşılacak şekilde o, denizi boylayıvermiş.» İbn Abbâs der ki: Mûsâ kayaya tekrar döndü ve oraya vardıklarında, elbisesine bürünmüş bir adam buldular. Mûsâ ona selâm verdi. O bilgin selâmını aldı, sonra dedi ki: Senin halkının arasında işin var, buraya niçin geldin? Mûsâ ona dedi ki: Senin öğrendiğin doğru bilgiden bana da öğretmen için geldim. Bunun üzerine o bilgin kişi dedi ki: Doğrusu benim yaptıklarına sen asla dayanamazsın. O, gaybı bilen bir kişiydi. Bu konu kendisine öğretilmişti. Mûsâ; evet dayanırım, dedi. O; kavrayamayacağım bir bilgiye nasıl dayanırsın? dedi. Sen, adaletin sâdece dış yüzünü bilirsin. Sana bilinmezliklerin bilgisi verilmedi ki, benim bildiklerimi bilip gaybı kavrayasm. O da; inşâallah sabrettiğimi göreceksin, sana hiç bir işte karşı gelmeyeceğim, dedi. Bana ters düşen bir işini görsem de sana karşı gelmeyeceğim, dedi. Bunun üzerine adam : Bana uyacaksan, ben sana anlatmadıkça

herhangi bir şey hakkında soru sormayacaksın, dedi. Denizin kıyısında yürümeye başladılar. Kendilerini taşıyacak bir kişiyi aramak üzere oraya buraya bakmıyorlardı. Nihayet sağlam, yeni bir gemiye rastladılar. Gemi sâ-hiblerinden kendilerini götürmesini isteyince; onlar da, yanlarına aldılar. Gemi durup içindekilerle birlikte denize açılınca; deecek bir âlet aldı, sonra geminin bir tarafına varıp delgiyi koyup gemiyi de-linceye kadar üzerine çekiçle vurdu. Sonra bir tahtayı alıp ters yüz çevirdi, sonra üzerine oturup onu oraya yamamaya başladı. Mûsâ, fecî bir durumla karşılaştığım görerek dedi ki: Gemiye içindekileri boğmak için mi deldin? Doğrusu şaşılacak bir şey yaptın. O; ben sana yaptığım işlere dayanamazsın demedim mi? dedi. O; unuttuğum şeyden dolayı bana çıkışma, gücümün yetmediği şeyden dolayı beni sorumlu tutma, dedi. Sonra gemiden çıkıp yürüdüler ve bir kasabaya vardılar. Arkalarında çocukların oynadığım gördüler. Bu çocukların arasında diğerlerinden çok daha zayıf, çok daha parlak ve çok daha güzel bir çocuk duruyordu. Adam onun elinden tuttu ve bir taş alıp başım

ezinceye kadar çocuğun başına vurup onu öldürdü. İbn Abbâs der ki: Mûsâ, çok daha fecî ve dayanılmaz bir durumla karşılaştı. Çünkü küçük bir çocuğu günahsız yere öldürüyordu. Dayanamayıp dedi ki: Cana karşılık olmaksızın ma'sûm bir kimseye mi kıydın? Doğrusu çok kötü bir şey yaptın. O: Ben, sana yaptığım işlere dayanamazsın demedim mi? dedi. Mûsâ : Eğer bundan sonra sana bir şey sorarsam benimle arkadaşlık etme. O zaman benim tarafımdan ma*zûr sayılırsın, dedi. Yine gittiler ve nihayet vardıkları kasaba halkından yiyecek istediler. Kasaba halkı bu ikisini müsâfir etmek istemedi. İkisi şehrin içinde yıkılmaya yüz tutan bir duvar gördüler, o bunu doğrul-tuverdi. Mûsâ : Dileseydin buna karşılık bir ücret alabilirdin, dedi. Yani biz onlardan yiyecek istedik, yedirmediler, müsâfirleri olmak istedik, müsâfir etmediler. Sonra sen, tutmuş üstüne düşmeyen işi yapıyorsun. İsteseydin, yaptığın bu işten sâna bir ücret verirlerdi. Bunun üzerine adam dedi ki: İşte bu, benimle senin ayrılışıdır. Dayanamadığın işlerin içyüzünü sana anlatacağım. Gemi; denizde çalışan yoksullara aitti. Onu kusurlu

kılmak istedim. Zîrâ arkalarında her sağlam gemiye zorla el koyan bir hükümdar vardı. Übeyy İbn

Kâ'b'ın kırâetinde (Lap İui-* JT) kısmı (t^& Ü-U* 4Uİ-. JT) şeklinde idi. Ben, bu gemiyi deldim ki noksanı bulunsun da, hükümdar böyle çürük bir gemiyi görünce teslim almasın. Oğlana gelince;'onun ana ve babası inanmış kimselerdi. Çocuğun onları azdırıp küfre sürüklemesinden korkmuştuk. Rablarınm kendilerine o çocuktan daha temiz ve daha merhametli bir yavruyu vermesini istedik. Duvar ise; o şehirdeki iki yetim erkek çocuğa aitti. Altında da onlara âit bir define vardı. Babaları iyi trir kimseydi. Rabbım, onların ergenlik çağma ulaşmasını ve Rabbından bir rahmet olarak definelerini çıkarmalarını İstedi. Ben, bunları kendiliğimden yapmadım. İşte dayanamadığın işlerin içyüzleri bunlardır. İbn Abbas diyordu ki: Bu define, sâdece bilgi idi.

Avfî İbn Abbas'tan naklen der ki: Hz. Mûsâ Mısır'dan çıkıp da İs-râiloğullan kendi yurtlarında rahat bir diyara yerleşince Allah, Hz. Mû-sâ'ya Allah'ın günlerini onlara hatırlatmasını emir

buyurdu. Hz. Mûsâ onlara öğüt vererek, Allah'ın kendilerine lütfettiği hayır ve nimeti hatırlattı. Firavun hanedanından kurtuluşlarını, düşmanlarının helak oluşunu ve yeryüzünün halîfeleri oluşlarını kendilerine bildirdi. Ve dedi ki: Allah, sizin peygamberinizle konuşma nimetini lütfetti ve beni kendisi için seçti. Bana kendi katından bir sevgi indirdi ve Allah size istediğiniz her şeyi lütfetti. Sizin peygamberiniz, yeryüzü halkının en değerlisidir. Ve siz Tevrat'ı okumaktasınız. Allah, size lütfetmediği hiç bir nimet bırakmadı ve her türlü nimetleri onlara anlattı. İsrâiloğulla-rından bir adam kalkıp dedi ki: Ey Allah'ın nebisi; dediklerin yerinde. Ve söylediklerini biliyoruz. Ancak yeryüzünde senden daha bilgin bir kimse var mı? O; hayır, dedi. Bunun üzerine Allah Musa Aleyhisselâm'a Cebrail'i gönderdi. Cebrail dedi ki: Allah Teâlâ buyuruyor ki: Benim bilgimi nereye vereceğimi sen bilir misin? Evet, denizin birleştiği yerde senden çok daha bilgin birisi var. İbn Abbâs dedi ki; İşte bu, Hazır'-dır. Bunun üzerine Mûsâ Rabbından o kişiyi kendisine göstermesini niyaz etti. Allah Teâlâ da, Musa'ya :

Denize git, denizin birleştığı yerde bir balık göreceksin. Onu al ve delikanlına ver. Sonra denizin kıyısını tut. Balığı unutursan ve kaybedersen, işte aradığın o sadık kulu orada bulursun. Allah Nebisi Mûsâ Aleyhisselâm'ın seferi uzayıp yorgun düşünce, delikanlısına balığı sordu. Genç çocuk olan delikanlısı dedi ki: Bak sen, kayalığa vardığımızda balığı unutmuşum. Şeytândan başkası unutturmadı onu bana. Şaşılacak şekilde o, denizi boylayıvermiş. Delikanlı dedi ki: Balığı denize koyulup yol almaya başladığı zaman gördüm. Mûsâ Aleyhisselâm buna şaştı. Dönüp kayanın olduğu yere geldi ve balığı buldu. Balık denizde yüzüyordu, Mûsâ da onu ta'kîb ediyordu. Mûsâ, asâsıyla balığın peşini ta'kîb etmek için denizi açıyordu ve balık denizden neye dokunursa o şey kaya haline dönüşüyordu. Allah nebisi de buna hayret ediyordu. Balık nihayet onu denizdeki adalardan bir adaya götürdü. Orada Hazır'a rastladı. Ona selâm verdi. Hazır, vealeykesselâm dedi. Burada selâm ne arasın? Sen kimsin? dedi. O, ben Musa'yım, dedi. Hazır; îsrâiloğullarının arkadaşı olan mı? dedi. O; evet

deyince, hoş geldin, ama niçin geldin? dedi. Mûsâ da : Sana öğretilen ilimden bana Öğretmen için, dedi. O da: Doğrusu sen, benim yaptıklarına asla dayanamazsın, dedi. Buna güç yetiremeyeceği-ni bildirdi. Mûsâ Aleyhisselâm da: inşaallah sabrettiğimi göreceksin, hiç bir işte sana karşı gelmeyeceğim, dedi. O; öyle ise gel benimle, dedi. Sonra; sana açıklamadıkça yaptığım hiç bir şeyden bana soru sormayacaksın, dedi. İşte Allah Teâlâ'nın «O halde bana uyacaksın, ben sana anlatmadıkça herhangi bir şey hakkında soru sormayacaksın» kavlinin mânâsı budur.

Zührî der ki: Ubeydullah îbn Abdullah İbn Utbe İbn Mes'ûd, Abdullah îbn Abbâs'tan nakletti ki, o ve Hürri îbn Kays, Musa'nın arkadaşı konusunda tartışmışlar. İbn Abbâs, onun Hazır olduğunu söylemiş. Bu sırada Übeyy İbn Kâ'b rastlamış. İbn Abbâs onu çağırıp demiş ki: Hz. Musa'nın buluşmak için izin istediği arkadaşı konusunda ben ve şu arkadaşım tartıştık. Sen, Rasûlullah (s.a.) dan onun durumuyla ilgili bir şey işittin mi? O, demiş ki: Ben Rasûlullah (s.a.) in şöyle dediğini duydum: Mûsâ

Aleyhisselâm İsrâiloğullarından bir topluluk arasında iken bir adam geldi ve dedi ki; Senden daha bilgin bir adamın yerini biliyor musun? O; hayır, dedi. Allah Teâlâ Musa'ya vahyet-ti ki: Evet; o kulumuz Hazır'dır. Mûsâ onunla buluşmak için çâre aradı. Allah Teâlâ, balığı onun için bir işaret kıldı. Ve ona denildi ki: Balığı kaybettiğin zaman geri dön. Sen onunla buluşacaksın. Mûsâ denizde balığın izini sürüyordu. Musa'nın delikanlısı ona demişti ki: Bak sen, kayalığa vardığımızda balığı unutmuşum. Şeytândan başkası unutturmadı onu bana. Şaşılacak şekilde o, denizi boylayıvermiş. Bunun üzerine Mûsâ demiş ki: Zâten istediğimiz buydu, hemen izlerinin üstünden gerisin geri döndüler. Ve kulumuz Hazır'ı gördüler. Onların durumu, Allah'ın kitabında anlattığı şekildedir.[\[28\]](#)

İzahı

66 — Mûsâ ona,; Sana öğretilen ilimden bana öğretmen için peşinden geleyim mi? dedi.

67 — O da dedi ki: Doğrusu sen, benim yaptıklarına aşıla dayanamazsın.

68 — Kavrayamayacağın bir bilgiye nasıl dayanırsın?

69 — O da: İnşâallah sabrettiğimi göreceksin, sana hiç bir işte karşı gelmeyeceğim, dedi.

70 — O halde bana uyacaksan, ben sana anlatmadıkça herhangi bir şey hakkında soru sormayacaksın, dedi.

Allah Teâlâ, Hz. Musa'nın o bilgene söylediği şeyleri bildiriyor. O bilgin Hazır'dır. Allah, Musa'nın haberdâr olmadığı bir bilgiyi sâdece ona lütfetmişti. Aynı şekilde onun sâhib olmadığı bilgiyi de Mûsâ'-ya lütfetmişti. «Mûsâ ona; sana Öğretilen ilimden bana öğretmen için peşinden geleyim mi? dedi.» Zorlama ve mecburiyet şeklinde değil lu-tufkârâne bir sual. Öğrencinin bilginden sorarken ta'kîb etmesi gereken yol işte budur. «Peşinden geleyim mi?» Sana yoldaş ve arkadaş olayım mı? «Sana öğretilen ilimden bana öğretmen için» Allah'ın sana öğrettiği' şeyde ben kendi yolumda yararlanmak için, faydalı bilgi ve sâlih amelden istifâde edebilmek için. İşte bu sırada, Hazır Musa'ya dedi ki: «Doğrusu sen, benim yaptıklarına asla dayanamazsın.» Sen bana arkadaşlık edemezsin.

Çünkü senin şeriatına aykırı düşen İşler yapacağım. Ben bunu yaparken Allah'ın sana öğretmeyip de bana öğretmiş olduğu bir bilgiye dayanarak yürüyeceğim. Sen ise; Allah'ın sana öğrettiği bir bilgiye dayanarak yürüyorsun ki; ben de onu bilmiyorum. Her birimiz kendi durumumuzdan sorumluyuz. Allah katında herkes kendi durumundan mes'ûldür. Binâenaleyh sen, benimle arkadaşlık edemezsin. «Kavrayamadığın bir bilgiye nasıl dayanırsın?» Ben biliyorum ki; sen, ma'zûr olduğun için beni reddedeceksin. Sen, benim farkında olduğum hikmeti ve derûnî maslahatı bilmediğin için karşı çıkacaksın. «Mûsâ ona dedi ki: İnşâallah sabrettiğimi göreceksin.» Senin yaptığın işlere dayanacağım. «Sana hiç bir işte karşı gelmeyeceğim.» Muhalefet etmeyeceğim. İşte bu sırada Hazır ona şu şartı koştı: «O halde bana uyacaksan» ilk şart olarak «Ben sana anlatmadıkça herhangi bir şey hakkında soru sormayacaksın.» Sen, bana sormazdan evvel ben anlatmaya başlayacağım. Ben anlatmadıkça sen sormayacaksın.

İbn Cerîr Taberî der ki: Bize İbn Humejd... Abdullah İbn Ab-bas'tan nakletti ki; o, şöyle demiş : Mûsâ Rabbı Azze ve Celle'ye niyazda bulunarak dedi ki: Rabbım, Sana en sevimli olan kulun kimdir? Allah Teâlâ; Beni zikredip unutmayandır, buyurdu. Mûsâ dedi ki: Kullarından hangisi daha doğru hüküm verir? Hakka göre hüküm verip, arzu ve heveslere uymayan, buyurdu. Mûsâ; ey Rabbım, kullarından hangisi en bilgindir? dedi. Allah Teâlâ: Kendi bilgisine ilâve olarak halkın bilgisini de araştırıp belki doğru yolu gösteren bir kelime yakalarım veya kötü yoldan alıkoyan bir söz işitirim, diyen kimse, buyurdu. Mûsâ dedi ki: Ey Rabbım, yeryüzünde benden daha bilgin biri var mı? Hak Teâlâ buyurdu ki: Evet. Mûsâ; kim o?. dedi. Allah Teâlâ : Hazır, buyurdu. Mûsâ onu nerede arayabilirim? deyince, Hak Teâlâ, kıyıda kayanın yanında, orada balığın kaybolacağı yerde, buyurdu. İbn Abbâs der ki: Mûsâ Aleyhisselâm onu aramaya çıktı. Nihayet Allah'ın zikrettiği yere gelince; Mûsâ kayanın yanına vardı ve her ikisi birbirleriyle orada selâmlaştılar. Mûsâ ona dedi ki: Beni arkadaş edinmeni isterim. O; sen benim arkadaşlığıma

dayanamazsın, dedi. Mûsâ; dayanırım, dedi. O; eğer benimle arkadaşlık edersen «Ben sana anlatmadıkça herhangi bir şey hakkında soru sormayacaksın,» dedi. tbn Abbâs der ki: Mûsâ onunla beraber denizde yürüdü. Nihayet denizlerin birleştiği yere vardılar ki dünyada ondan daha çok suyu olan bir yer yoktu. İbn Abbâs der ki: Allah Teâlâ ona kırlangıcı gönderdi. Kırlangıç denizden gagasıyla su içiyordu. O Musa'ya dedi ki: Şu kırlangıcın denizden ne kadar su azalttığını söyleyebilirsin? O; çok az bir miktar, dedi. O; ey Mûsâ, işte senin ve benim bilgim Allah'ın bilgisi yanında şu kırlangıcın o sudan aldığı miktar kadardır. Hz. Mûsâ, kendisinden daha bilgin birisi olmadığını söylemiş veya içinden geçirmişti. İşte bunun için Allah Teâlâ, onun Hazır'a gitmesini emretmişti. Sonra tbn Cerîr geminin delinmesi, çocuğun öldürülmesi, duvarın düzeltilmesi konusundaki hadîsin tamâmını zikrettikten sonra kendi tefsirini kaydetmektedir.^[29]

71 — Bunun üzerine kalkıp gittiler. Nihayet bir gemiye bindiklerinde o, bu gemiyi deliverdi. Mûsâ:

Gemiye içindekileri boğmak için mi deldin? Doğrusu şaşılacak bir şey yaptın, dedi.

72 — Ben sana yaptığım işlere dayanamazsın, demedim mi? dedi.

73 — Unuttuğum şeyden dolayı bana çıkışma, gücümün yetmediği şeyden beni sorumlu tutma, dedi.

Allah Teâlâ Hz. Musa'dan ve arkadaşı Hazır'dan bahsederek diyor ki : Onlar buluşup anlaştıktan sonra, kalkıp gittiler. Ancak Hazır Musa'ya arkadaşlık için; kendisi bir şeyden bahsetmedikçe, onun soru sormamasını şart koşmuştu. Konunun açıklanmasına ilkin Hazır başlayacaktı. Birlikte gemiye bindiler. Gemiye nasıl bindikleri ve gemi halkının Hazır'ı tanıdığı, onlardan ücret almadığı. Hazır'a saygı duydukları, denize açılıp da dalgalar içerisine gömülünce Hazır'm kalkıp gemiyi deldiği, bir tahtasını çıkarıp sonra bir başka tahtayı yamadığı konusundaki hadîs yukarıda kaydedilmişti. Bu durum karşısında Mûsâ Aleyhisselâm kendine sâhib olamamış ve Hazır'a kızarak : «Gemiye içindekileri

boğmak için mi delciin?» demi.?. kelimesinin başındaki lam ta'iil lamı değil ta'kîb lamıdır.(...)

«Doğrusu şaşılacak bir şey yaptın.» Mücâhid der ki : Burada kelimesi; kötü bir şey anlamına gelmektedir. Katâde ise. hayret vercek bir şey anlamına geldiğini söyler. O sırada Hazır Musa'ya daha önce koşmuş olduğu şartı hatırlatarak der ki : »Ben sana yaptığım işlere dayanamazsın, demedim mi?» Şu senin yaptığın davranış da, benim sana koştüğüm şartın nedenidir. Sen bundan dolayı kinanmazsın. Çünkü yapılan şeyle ilgili yeterli bilgiye sâhib değilsin. Aslında faydalı olarak böyle yapılmıştır. Ancak sen, onun faydalı olduğunu bilmiyorsun. Bunun üzerine Mûsâ dedi ki : «Unuttuğum şeyden dolayı bana çıkışma. Gücümün yetmediği şeyden beni sorumlu tutma.» Beni sıkma ve bana ağır davranma. Daha önce geçen hadîste Rasûlullah (s.a.) in; birincisi, Musa'dan unutma neticesinde sâdır olmuştur, kavli nakledilmişti.[\[30\]](#)

74 — Yine gittiler, nihayet bir erkek çocuğa rastladılar. O, hemen bunu öldürdü. Cana karşılık

olmaksızın ma'-sûm bir kimseye mi kıydın? Doğrusu çok kötü bir şey yaptın, dedi.

75 — O: Ben sana yaptığım işlere dayanamazsın, demedim mi? dedi.

76 — Eğer bundan sonra sana bir şey sorarsam, benimle arkadaşlık etme. O zaman benim tarafımdan ma'zûr sayılırsın, dedi.

Allah Teâlâ buyuruyor ki : Nihayet tekrar yola koyuldular ve «Bir erkek çocuğa rastladılar. O, hemen bunu öldürdü.» Çocuğun kasabada çocuklarla beraber oynadığını ve Hazır'ın çocukların arasından ona doğru yönelip yakaladığını, çocuğun oynayanların en güzeli, en sevimlisi ve en parlağı olduğunu ve çocuğu öldürdüğünü yukarda anlatmıştık. Rivayete göre; o, çocuğun başını ezmişti. Bazıları da; taşla kırmıştı, derler. Bir rivayette de eliyle tutup sıkmıştır. Allah en iyisini bilendir.

Mûsâ Aleyhisselâm onun böyle yaptığını görünce; öncekinden daha fazla kızarak şöyle dedi : «Cana karşılık olmaksızın ma'sûm bir kimseye mi kıydın?» Henüz suç işlememiş ve günâha yönelmemiş ma'sûm bir küçücüğe mi kıyıp öldürdün? Onun

öldürölmesinin hiç bir mesnedi yoktur. «Doğrusu çok kötü bir şey yaptın, dedi.» Yaptığın şeyin kötölüğü apâşıkârdır, «O : Ben sana yaptığım işlere dayanamazsın, demedim mi? dedi.» Yine ilk şartım hatırlattı. Bunun üzerine Mûsâ : «Eğer bundan sonra sana bir şey sorarsam benimle arkadaşlık etme. O zaman benim tarafımdan ma'zûr sayılırsın, dedi.» Bundan sonra sana bir daha itiraz edecek olursam, tekrar tekrar benim nazarımda ma'zûr sayılırsın, dedi.

İbn Cerîr Ta beri der ki . Bize Abdullah İbn Ebu Ziyâd... Abdullah İbn Abbâs kanalıyla Übeyy İbn Kâ'b'dan nakletti ki; Hz. Peygamber bir kimseden bahsedince ona rtuâ edecek olursa kendisinden başlardı. İşte bir gün şöyie dedi : Allah'ın rahmeti bizim ve Musa'nın üzerine olsun. Arkadaşına biraz daha dayanabilseydi de hayretli şeyleri görseydi. Fakat o «Eğer bundan sonra sana bir şey sorarsam, benimle arkadaşlık etme. O zaman benim tarafımdan ma'zûr sayılırsın, dedi...[\[31\]](#)

77 — Yine gittiler ve nihayet vardıkları kasaba halkından yiyecek istediler. Kasaba halkı bu ikisini

musâfir etmek istemedi. İkisi şehrin içinde yıkılmaya yüz tutan bir duvar gördüler. O, bunu doğrultuverdi. Musa: Dileseydin buna karşı bir ücret alabilirdin, dedi.

78 — O dedi ki: İşte bu; seninle benim ayrılışımızda Dayanamadığın işlerin içyüzünü sana anlatacağım.

Allah Teâlâ, Mûsâ ve arkadaşından bahsederek buyuruyor ki: İlk iki seferden sonra tekrar yola koyuldular: «Nihayet vardıkları kasaba halkından yiyecek istediler.» İbn Cerir, İbn Sîrîn'den nakleder ki; bu kasaba Eyle'dir. Hadîste ise bu ifâde şöyledir : Nihayet cimri bir kasaba halkına vardılar. «Kasaba halkı bu ikisini müsâfir etmek istemedi. İkisi şehrin içinde yıkılmaya yüz tutan bir duvar gördüler.» Burada irâde, İstiare yoluyla duvara isnâd edilmiştir. Çünkü sonradan var edilmiş olan şeyler için irâde bahis mevzuu olduğu zaman; irâde, eğilim gösterme anlamına gelir. «O bunu doğrultuverdi.» Doğru duruma getirdi. Daha önce geçen hadîste, eliyle bunu geriye ittiği ve eğimi gidecek şekilde destek verdiği zikredilmiştir. Bu da fevkalâde bir haldir. İşte o

zaman Mûsâ kendisine dedi ki: «Dileseydin buna karşılık bir ücret alabilirdin.» Onlar, bizi mûsâfir etmedikleri için bedelsiz olarak işlerini yapmaman gerekirdi. «O dedi ki: İşte bu; seninle benim ayrılışımızdır.» Çünkü çocuğun Ölümü esnasında sen; bir daha sana bir şey sorarsam, benimle arkadaşlık etme, demiştin. Ama bu şartına uymadın. Öyleyse bu, seninle benim ayrılacağım noktadır. «Dayanamadığın işlerin içyüzünü sana anlatacağım» izah edeceğim.[\[32\]](#)

79 — Gemi; denizde çalışan yoksullara aitti. Onu kusurlu kalmak istedim. Zîrâ arkalarında, her sağlam gemiye zorla el koyan bir hükümdar vardı.

Bilinmeyen Sırlar

Mûsâ Aleyhisselâm'ın kavrayamadığı konunun açıklaması İşte budur. Hz. Musa'nın dış görünüşüne bakarak reddettiği konunun derinliğini Allah Teâlâ Hazır Aleyhisselâm'a açıklamıştı. Hazır dedi ki: Gemiye gelince; onu sırf kusurlu kılmak için deldim. Çünkü onlar, zâlim bir hükümdarın bölgesinden geçiyorlardı. Hükümdar her sağlam gemiyi zabtederek el'koyuyordu. Ben onu kusurlu kılarak,

başka bir şeyle geçinme imkânı bulunmayan bu zavallıların geçimlerinin devamıyla ondan istifâde etmelerini istedim. Bu gemi sâhibleri-nin, yetim oldukları da söylenmiştir.

İbn Güreye, Vehb İbn Süleyman kanalıyla Şuayb el-Cübbâî'den nakleder ki; o hükümdarın adı Huded İbn Büded imiş. Bu husus Bu-hârî'nin rivayetinde de geçmiştir. Bu isim Tevrât'da İys İbn İshâk'm soyundan gelen torunları arasında kaydedilir. Yani bu hükümdar Tev-rat'da sözü edilen hükümdardır. Allah en iyisini bilendir.^[33]

İzâhı

80 — Oğlana gelince; onun anası babası inanmış kimselerdi. Çocuğun onları azdırıp küfre sürüklemesinden korkmuştuk.

81 — Rablannuı o çocuktan daha temiz ve daha çok merhametli birini vermesini istedik.

Bu çocuğun adının Ceysûr olduğu yukarda geçmişti. Hadîste İbn Abbâs kanalıyla Übeyy İbn Kâ'b'dan nakledilir ki; Rasûlullah (s.a.) şöyle buyurmuştur : Hazır'm öldürdüğü çocuk yaratıldığı gün; kâfir tabiatıyla yaratılmıştı. İbn Cerîr bunu Ebu

İshâk kanalıyla Saîd İbn Cüreyc'den ve İbn Abbâs'tan nakleder. Onun için Allah Teâlâ: «Onun anası babası inanmış kimselerdi. Çocuğun onları azdırıp küfre sürüklemesinden korkmuştuk.» buyuruyor. Yani anne ve babanın çocuklarına olan. sevgileri, onları küfre sürüklemesinden korkmuştuk. Katâdc der ki : Çocuğun anne ve babası çocuk doğduğunda sevinmişler, öldüğünde üzölmüşlerdi. Halbuki çocuk yaşasaydı; bu, kendilerinin felâke> ti olacaktı. Öyleyse herkes, Allah'ın kazasına rızâ göstere sin. Çünkü Al lah'ın mü'min için kazası sevmediğı şeylerde sevdiğinden daha çok ha yır olabileceğı seklindedir. Sahîh hadîste vârid olur ki; Allah, mü'mir için ne hükmederse mutlaka bu, onun için hayır olur. Allah Teâlâ Ba kara sûresinde de şöyle buyuruyor: «Birşey hoşunuza gitmediğı hal de sizin için hayırlı olabilir.» (Bakara, 216).

«Rablarının o çocuktan daha temiz ve daha çok merhametli birini vermesini istedik.» Bu çocuktan daha temiz ve kendilerine daha çok acıyan bir çocuk vermesini. O çocuğa kendileri de daha çok şefkatli davranacaklardır. İbn Cüreyc böyle der. Katâde ise; o

çocuğun anne ve babasına daha iyi davranacağı anlamına geldiğini belirtir. Daha önce o, anne ve babaya bir kız çocuğu verildiği zikredilmişti. Denilir ki Hazır, çocuğu öldürdüğünde annesi müslüman bir çocuğa hamileydi. İbn Cüreyc böyle der.[\[34\]](#)

82 — Duvar ise; o şehirdeki iki yetim erkek çocuğa aitti. Altında da onlara âit bir define vardı. Babaları iyi bir kimseydi. Rabbın; onların erginlik çağına ulaşmasını ve Rabbından bir rahmet olarak definelerini çıkarmalarını istedi. Ben, bunları kendiliğimden yapmadım, işte da-yanamadığın şeylerin te'vili budur.

Bu âyette kasaba lafzının, şehir anlamına kullanılabileceğine delâlet vardır. Çünkü Allah Teâlâ daha Önce «vardıkları kasaba halkından» buyururken, burada «Duvar şehirdeki iki yetim erkek çocuğa aittir.» buyurmuştur. Nitekim bir başka âyette şöyle buyurur: «Nice kasabalar vardır ki; onlar, seni çıkaranların kasabalarından kuvvet bakımından daha güçlü idiler.» (Muhammed, 13) Yine müşriklerden naklen şöyle buyurur: «Bu Kur'an şu

iki kasabadan birinden büyük bir adama inmeli değil miydi?» (Zuhruf, 31) Yani Mekke ve Tâif'den birine.

Âyetin mânası şöyledir: Bu duvarı Hazır düzeltmişti. Çünkü şehirdeki iki yetim çocuğa aitti. Ve duvarın altında onlara âit bir define "saklı idi. İkrime, Katâde ve bir başkası der ki: Onun altında çocuklar için gömülü bir mal vardı. Âyetin akışından da bu, anlaşılmaktadır. İbn Cerîr merhumun tercih ettiği kanâat ta budur. Avfî, İbn Ab-bâs'tan naklen; onun altında bulunan hazîne, bilgi hazînesiydi, der. Saîd İbn Cübeyr de böyle demiştir. Mücâhid ise; üzerinde bilgi bulunan sayfalar, olduğunu söyler. Nitekim merfû* bir hadîste bunu te'yîd eden bir rivayet nakledilmektedir. Şöyle ki: Hafız Ebu Bekr el-Bezzâr, Müsned isimli meşhur eserinde der ki: Bize İbrahim İbn Saîd... Ebu Zerr (r.a.) den nakletti ki; o, şöyle demiş: Allah Teâlâ'nın kitabında zikrettiği define, altından bir sayfaydı. Üzerinde şu ifâde yazılıydı: Kadere kesin olarak inanıp da yorulan insanın niçin yorulduğuna hayret ettim. Cehennemi anıp ta gülen insanın niçin güldüğüne şaşım. Ölümü hatırlayıp da gafil olan insanın niçin gâfil

olduğuna şaştım. Lâ ilahe İllallah Muhammedun Rasûlullah. Burada râvî olarak yer alan Bişr İbn Münzir, Masîs kadısı diye de bilinir. Hafız Ebu Ca'fer el-Akîlî bunun hadîsinde vehm olduğunu bildirir.

Bu konuda Seleften bazı eserler rivayet edilmiştir. Nitekim İbn Cerh* Taberî Tefsîr'inde der ki: Bize Ya'kûb... Naîm el-Anberî'den nakletti ki —o Hasan el-Basrî'nin meclisinde bulunanlardan imiş— ben Hasan el-Basrî'nin «Altında da onlara âit bir define vardı» âyeti konusunda şöyle dediğini işittim demiş: Bu define, üzerinde şu ifâdenin yazılı bulunduğu altundan bir levha idi: Rahman, Rahim olan Allah'ın adıyla. Kadere inanan insanın nasıl üzüldüğüne şaşarım. Ölüme kesin olarak inanan insanın nasıl sevindiğıne şaşarım. Dünyayı tanıyıp dünya ehlinin değişimlerine şâhid olup dünyaya bel bağlayan insana şaşarım. Lâ ilahe illallah Muhammedun Rasûlullah.

Bana Yûnus... Ğufre'nin kölesi Ömer'den nakletti ki; o, şöyle demiş : Allah Teâlâ'nın mağaradan söz ettiğı sûrede «Altında da onlara âit bir define vardı.» buyurarak söz konusu ettiğı hazîne; altundan bir

levha idi. Üzerinde şu ifâdeler yazılı idi: Rahman, Rahîm olan Allah'ın adıyla. Cehennemi bilip de gülen adama şaşılır. Kadere kesin olarak inanıp da yorulan adama şaşılır. Ölümün geleceğine kesin olarak inanıp da güven içinde duran adama şaşılır. Allah'tan başka ilâh olmadığına şahadet ederim. Muhammed'in Allah'ın kulu ve Rasûlü olduğuna şahadet ederim. Bana Ahmed İbn Hazım el Ğı-fârî anlattı ki Hennâde Bint Mâlik... Hammâd İbn Velîd'in şöyle dediğini işittim, demiş : Ca'fer İbn Muhammed; «Altında da onlara âit bir defîne vardı.» âyeti konusunda şöyle dedi: Bu; iki buçuk satırdı. Üçüncüsü tamamlanmamıştı ve şu ifâdeler yer alıyordu : Rızka kesin olarak inananın nasıl yorulduğuna şaşarım. Hesaba kesin olarak inananın nasıl gaflete daldığına şaşarım, ölüme kesin olarak inananın nasıl üzüldüğüne şaşarım. Zîrâ Allah Teâlâ buyuruyor ki: «İsterse bir hardal danesi kadar ağırlıkta olsun, Biz onu da getiririz. Hesâb görücü olarak Biz, kâfiyiz.» (Enbiyâ, 47) Rivayeti nakleden Hennâde Bint Mâlik eş-Şeybânî der ki: O çocukların, babalarının iyiliğinden dolayı korundukları bahsedilmiş fakat

onların iyiliği söz konusu edilmemiştir. Onlarla kendileri için korundukları babaları arasında yedi göbek vardı. Ve babaları örgücü idi. Bu, imamların zikrettikleri ile daha önce vârid olan hadîs eğer doğru ise, İkrime'nin kavli ile çelişen bir tarafı yoktur. İkrime; bu hazînenin mal olduğunu söylüyordu. Onlar da altundan bir levha olduğunu söylüyorlar. Bunun içinde fazlasıyla mal bulunduğunu belirtiyorlar. Ayrıca o, levhanın üzerinde bilim, hikmet ve Öğüt yazılı olduğunu da ekliyorlar. Allah en iyisini bilendir.

»Babalan iyi bir kimse idi.» Bu da gösteriyor ki; sâlih bir kişinin soyu korunur ve onun kulluğunun bereketi dünya ve âhirete uzanır, soyundan gelenlere şefaati ulaşır. Onun rahat etmesi için, soyundan gelenlere cennet derecelerinin en üst derecesi verilir. Nitekim bu konuda âyet ve hadîsler vârid olmuştur. Saîd İbn Cübeyr, İbn Abbâs'tan naklen; çocukların babalarının iyiliğinden dolayı korunduklarını bildirmiştir. Ancak kendilerinin iyi oldukları bahis mevzuu edilmemiştir. Onun yedinci atadan baba olduğu da yukarıda söylenmişti.

«Rabbın; onların erginlik çağına ulaşmasını ve Rabbmdan bir rahmet olarak definelerini çıkarmalarını istedi.» Burada irâde, Allah'a isnâd ediliyor. Çünkü onların erginlik çağına ulaşmasını, Allah'tan başka kimse sağlayamaz. Öldürülen çocuk hakkında da şöyle buyurulmuştu: «Rablanm o çocuktan daha teiniz^ ve daha çok merhametli birini vermesini istedik.» Gemiden bahsedilirken de onu kusurlu kılmak istedim, deniyor. Allah en iyisini bilendir.

«Ben, bunları kendiliğimden yapmadım. Rabbımdan bir rahmet olarak.» Yani bu üç durumda da yaptığım şu işlerin hiç birisi benim kendiliğimden yaptığım davranış değildir. Sâdece Allah'ın bize anlattığı bir rahmettir. Gemi halkı, çocuğun anne ve babası, sâlih ev-lâd konularının hepsi de Allah'ın rahmetindendi. «Ben bunları kendiliğimden yapmadım.» Böyle emredildim ve böyle yapmam bildirildi. Bu ifâde Hızır Aleyhisselâm'm peygamberliğini söyleyenlerce delil gösterilmektedir. Bununla beraber daha önce «Kullarımızdan bir kul buldular ki, Biz ona katımızdan bir rahmet vermiş ve

kendisine nezdimizden bir ilim öğretmiştik.» buyuruluyor.

Başkaları da dediler ki: Hazır bir rasûldür. Hattâ kraldı diyen-ler de vardır. Bunu Maverdî Tefsîr'inde nakleder. Çoğunluk ise Ha-zır'm nebî olmayıp velî olduğu görüşünü benimsemişlerdir. En iyisini Allah bilir, tbn Kuteybe, el-Maârif isimli eserinde nakleder ki: Ha-zır'ın adı Hazır Belyâ îbn Melkân imiş. Onun babası Fâliğ, onun babası Ğâbir, onun babası Şâlih, onun babası Erfahşez imiş. Onun babası Nûh Aleyhisselâm'm oğlu Sâm imiş. (îbn Kuteybe, El Mârif, 42) Derler ki: Hazır'a «Abbâs'ın babası» künyesi verilmiş ve Hazır lâkabıyla adlandırılmış. O krallar soyundanmış. Nevevî, Tehzîb el-Es-mâ isimli eserinde bunu nakleder. Sonra gerek o, gerekse başkaları Hazır'ın kıyamet gününe kadar yaşadığını ve diri olduğunu söylerler. Ancak bu konuda iki görüş vardır. Nevevî ve îbn Salâh, onun yaşadığı görüşünü benimserler. Bu konuda Seleften ve diğerlerinden pek çok hikâye ve eserler naklederler. Onun bazı hadîslerde adı geçerse de, bunlardan pek çoğu sahîh

değildir. En meşhur olanı ta'ziye ile ilgili hadîslerdir. Bunun isnadı ise zayıftır.

Daha sonraki bilginlerle başkaları, bu konuda yukardakinin aksi görüşü tercih ederler. Ve delil olarak da Allah Teâlâ'mn: «Senden önce hiç bir beşeri Ölümsüz kılmadık.» (Enbiyâ, 34) âyetini gösterirler. Nitekim Hz. Paygamber de Bedir günü şöyle buyurmuştur: Allah'ım; eğer şu topluluğu helak edersen, bir daha yeryüzünde Sana ibâdet edilmez. Yine Hz. Peygamberden Hazır'ın kendisine1 geldiği, yanında bulunduğu, beraber savaştığına dâir hiç bir rivayet nakle-dilmemiştir. Eğer Hazır sağ olsaydı; Hz. Peygamberin ve ashabının peşinden gider, onların yanında yer alırdı. Çünkü Hz. Peygamber, her iki topluluğa yani cinnlere ve insanlara peygamber olarak gönderilmiştir. Ayrıca Hz. Peygamber bazı ifâdelerinde : Mûsâ ve îsâ sağ olsalardı, bana uymaktan başka bir şey yapamazlardı, buyurmuştur. Ölümünden kısa bir süre önce de şöyle demiştir: Yeryüzünde bulunan hiç bir kimse bakî değildir. Daha buna benzer bazı deliller zikrederler.

imâm Ahmed îbn Hanbel der ki: Bana Yahya İbn Âdem... Ebu Hüreyre (r.a.) den nakletti ki; Rasûlullah (s.a.) şöyle buyurmuştur: Hamr'a Hazır adının verilmesi; beyaz bir otun üzerine oturmuş olmasındandır. Bir de baktı ki altında bulunan, titreyen yemyeşil bir şeydir. Bunu Ahmed İbn Hanbel Abdürrezzâk kanalıyla da rivayet eder. Buhârî'nin Sahîh'inde de Hemmâm îbn Münebbih kanalıyla Ebu Hüreyre'den nakledilir ki; Rasûlullah (s.a.) şöyle buyurmuş : Hazır'a bu adın verilmesi, onun kuru otun üzerinde oturmasındandır. Çünkü bir de baktı ki; arkasında bulunan her şey titreyen yemyeşil ottur. Buradaki kuru ot anlamına gelen (İjyi\) kelimesi, kurumuş ve burulmuş ottur. Abdürrezzâk böyle der. Bununla yeryüzünün kas-dedildiği de söylenmiştir.

«İşte dayanamadığım şeylerin te'vîli budur.» İşte için daralıp ta benim sana haber vermeme kadar sabredemediğin olayların tefsiri budur. Ancak olayları yorumlayıp, açıklayıp, izah edip, müşkilleri hallettikten sonra Allah Teâlâ ifâdesini kullanıyor. Bundan önce ise müşkil çok fazla olduğundan dolayı

«Sana, yaptığım işlere dayanamazsın demedim mi?» buyurarak kelimesini kullanıyor. Böylece ağıra ağır, hafife hafifle mukabele etmiştir. Nitekim bu sûrenin 97 nci âyetinde de şöyle buyurur: «Onlar artık ne onu aşabildiler, ne de delip geçebildiler.» Aynı âyette ile ve kelimelerini birbirine mukâbeleten kullanmaktadır. Binâenaleyh lafız ve anlam bakımından uygun düşen ifâdeyi seçmiştir. Allah en iyisini bilendir.

Denilirse ki: Musa'nın delikanlısının durumu ne oluyor? Kjsa-nın başında söz konusu edilmiş, sonra zikredilmemiştir. Cevab olarak denir ki: Kıssanın anlatılmasında güdülen maksad; Mûsâ Aleyhisselâm'ın Hazır ile olan hâdisesi ve aralarında cereyan eden vak'alardır. Musa'nın delikanlısı ise, buna bağlı olarak söz konusu edilmiştir. Daha önce geçen sahih hadîslerde ve diğer rivayetlerde bu delikanlının Yûşa' İbn Nûn olduğu söylenmiştir. Bu zât, Mûsâ Aleyhisselâm'dan sonra İsrâiloğullannın başına geçmişti. Bu da İbn Cerîr Taberî'nin Tefsîr'inde naklettiği rivayetin zayıf olduğunu gösterir. Şöyle ki: İbn Cerîr Taberî, İbn Humeyd kanalıyla... İkrime'den nakleder ki; İbn Abbâs'a şöyle denmiş : Mûsâ

Aleyhisselâm'm delikanlısı beraberinde bulunduğu halde ondan hiç bir bahis duymadık, bunun sebebi nedir? İbn Abbâs demiş ki: Delikanlının haberinden bahsedildiğine göre, o sudan içmiş ve ölümsüzler arasına karışmıştır. Âlim zât onu almış, bir gemiye bindirerek denize salmıştır. Kıyamet gününe kadar o, deniz dalgalarıyla boğuşmaktadır. Bunun sebebi, onun içmemesi gereken bir sudan içmiş olmasıdır. Bu hadîsin isnadı zayıftır. Râvîler arasında yer alan Hasan İbn Umâre metruk bir râvîdir, babası da bilinmeyen bir kişidir.[\[35\]](#)

İzâhı

83 — Sana Zülkarneyn'i sorarlar. Onu size anlatacağım, de.

84 — Doğrusu Biz onu yeryüzünde büyük bir kudret sahibi kılmıştık ve ona her şeyin yolunu öğretmiştik.

Zülkameyn

Allah Teâlâ peygamberine buyuruyor ki: Ey Muhammed; «Sana Zülkarneyn'i sorarlar.» Zülkarneyn'in haberini sorarlar. Daha önce naklettiğimiz gibi Mekke kâfirleri ehl-i kitâb'a (yahûdî

ve hınsiyan-lar) bir hey'et göndererek Hz. Peygamberi imtihan edebilecekleri sorular istediler. Onlar da dediler ki: Ona yeryüzünde gezinen adamı, ne yaptıkları bilinmeyen yiğitleri, ruhu sorun. Bunun üzerine Kehf sûresi hâzil oldu. İbn Cerîr burada Emevî el-Meğâzî isimli eserinde isnadı zayıf bir hadîs nakleder. Şöyle ki: Ukbe İbn Âmir dedi: Yahudilerden bir topluluk Hz. Peygambere gelip Zülkarneyn'i sordular. Hz. Peygamber de daha başından itibaren onlara Zülkarneyn'in haberini anlattı. Anlattığı bu haber içerisinde şunlar vardı: Zülkarneyn Rûm asıllı bir delikanlı idi. İskenderîyye'yi o kurmuştu. Bir melek onu göğe yükseltmiş ve şedde kadar götürmüştü. Orada yüzleri köpek yüzü gibi olan bir kavmi görmüştü. Daha uzun uzadıya nakledilen bu rivayet çirkinliklerle doludur ve onun Hz. Peygambere ref Ji sahîh değildir. Daha çok İsrâiloğulların haberlerinden aktarmadır. Ne gariptir ki Ebu Zür'a er-Râzî, çok değerli bir yere sâhib olmasına rağmen bu rivayeti bütünüyle Delâil en-Nübüvve isimli eserinde nakletmiştir. Bu, onun için gârib bir nakildir ve onun naklettiğinde de münker taraflar

vardır. Bu kotu hususlardan birisi de, Zülkarneyn'in Bizans'lı olduğunu söylemesidir. Aslında Rûm olan Makedonya'lı Filip'in oğlu İskender İl.'dir ki Rumlar tarihlerini onunla başlatırlar. İskender I. ise Ezrakî'nin ve diğerlerinin zikrettiğine göre; İbrahim Aleyhisselâm Kâ'beyi yaptığı sırada Allah'ın evini tavaf etmiş, ona inanıp tâbi olmuştur. Beraberinde de Hazır Aleyhisselâm varmış. İkincisi ise Yunanlı, Madekonya'lı Filip'in oğlu İskender'dir. Onun veziri de meşhur feylesof Aristatalis'-tir. Allah en iyisini bilendir. Bu kişi, Rûm milletinin memleketlerinde kullanılan tarihi koyandır. İsâ Mesîh'den yaklaşık üç yüz sene önce yaşamıştır. Kur'an'da zikredilen birinci İskender'e gelince bu, Ezrakî ve diğerlerinin zikrettiği gibi İbrâhîm Halîlullah zamanında yaşamıştır. Hz. İbrâhîm Kâ'beyi bina edip Allah'a kurbân adadığında onunla beraber bu evi tavaf etmiştir. Biz, el-Bidâye ve'n-Nihâye isimli eserimizde bunun haberlerinden bir kısmını aktardık. Oradaki nakillerimiz kâfidir. Hamd, Allah'a mahsûstur.

Vehb İbn Münebbih der ki: Zulkarneyn bir hükümdardı. Bu adı almasının sebebi başının iki

tarafında bakır bulunmasıydı. Yine Vehb İbn Münebbih der ki: Bazı ehl-i kitâb bilginlerinin söylediğine göre; Zulkarneyn adını almasının sebebi, Bizans ve İran'a hâkim olmasıdır. Bazıları da derler ki: Onun başında boynuzla benzer iki şey vardı, onun için iki boynuzlu anlamına Zulkarneyn adı verilmiştir. Süfyân es-Sev-rî... Ebu Tufeyl'in şöyle dediğini nakletti: Hz. Ali (r.a.) ye Zulkarneyn sorulduğunda, dedi ki : O kendini Allah Azze ve Celle'ye adayan bir kul idi. Kavmini Allah'a davet etti, onu alnından vurdular da öldü. Sonra Allah onu diriltti. Kavmini yine Allah'a davet etti, yine alnından vurdular da öldü. Bunun için ona Züjkarneyn adı yerildi. Aynı ifâdeyi Şu'be de Ebu Tufeyl'den nakleder ki Hz. Ali'nin böyle dediğini işitmiş.

Zülkarneyn'e bu adın verilmesi, güneşin doğduğu ve battığı yere ulaşmış olması nedeniyledir.

«Doğrusu Biz, onu yeryüzünde büyük bir kudret sahibi kılmıştık.» Ona yeryüzünde büyük bir kudret ve yer vermiştik. Bütün hükümdarlara verilmiş olan temkin, asker, harb âletleri ve hisar gibi şeylerin hepsi onda toplanmıştı. Bu sebeple yeryüzünün

doğularına ve batılarına hâkim olmuş, ülkeler ona boyun eğmiş, kulların hükümdarları onun önünde diz çökmüş, Arap ve Arap olmayan bütün milletler ona hizmet etmişlerdir. Bunun için bazıları derler ki: O, güneşin doğuş ve batış noktasına ulaştığı için Zülkarneyn adını almıştır.

«Ve ona her şeyin yolunu öğretmiştik.» İbn Abbâs, Mücâhid, Saîd İbn Cübeyr, İkrime, Süddî, Katâde ve Dahhâk ile başkaları bu yolun, ilim anlamına geldiğini söylemişlerdir. Ayrıca Katâde der ki: «Ve ona her şeyin yolunu öğretmiştik.» âyeti yeryüzünün konaklarını ve işaretlerini bildirmiştik, anlamadır. Abdurrahmân İbn Zeyd İbn Eşlem der ki: Bu, dil öğrenimi demektir. Çünkü Zülkarneyn kiminle savaşırsa, o milletin diliyle konuşurdu.

İbn Ebu Lahîa der ki: Bana Salim İbn Ğaylân, Saîd İbn Ebu Hi-lâl'den nakletti ki, Ebu Süfyân oğlu Muâviye Kâ'b el-Ahbâr'a şöyle demiş : Zülkarneyn'in atını Süreyya yıldızına bağladığını söyleyen sen misin? Kâ'b ona demiş ki: Ben bunu söylemişsem ne var? Onun hakkında Allah Teâlâ «Ve ona her şeyin yolunu öğretmiştik» demiyor mu? Muâviye'nin Kâ'b

el-Ahbâr'a karşı çıkması doğrudur ve bu noktada Muâviye haklıdır. Çünkü Muâviye, Kâ'b hakkında şöyle dermiş : Biz onun naklettiklerinde yalan söylediğini sanıyorduk. Onun kendi sayfasında bulunmayanı kasıtlı olarak naklettiği anlamında değildi. Sadece kendi sayfasında bulunanların çoğunluğunun uydurma, muhar-ref ve değiştirilmiş İsrâiliyyât hurafelerinden naklettiklerini söylüyordu, anlamadır. Şüphesiz ki Allah ve Rasûlünün haberi varken bu konularda bizim İsrâiliyyâta hiç bir şekilde ihtiyâcımız yoktur. Zîrâ İsrâiliyyât kanalıyla insanlara pek çok kötülük ve yaygın fesâd sirayet etmiştir. Kâ'b el-Ahbâr'ın «Ve ona her şeyin yolunu öğretmiştik.» âyetinin te'vîli olarak, kendi yanında bulunan sayfada onun atını Süreyya yıldızına bağladığı şeklindeki bilgiler doğru olmadığı gibi uygun da değildir. Zîrâ bir beşerin böyle bir şeye gücü yetmez. Göklerin yoluna ulaşmak onun elinde değildir. Nitekim Hak Teâlâ Bülkays [\[36\]](#) hakkında da «Ve sana her şeyden verilmişti.» (Nemi, 23) buyurmuştur. Yâni hükümdarlara verilen şeylerin aynısı sana da verilmiştir. Allah Teâlâ Zülkarneyn'e İklimleri ve illeri,

lkeleri ve toprakları zabtetme yollarını sağlamış, düşmanlarını kırıp geçirmesini te'mn etmiş, yeryüzünün hükümdarlarını önünde diz çöktürmüş, şirk ehlini önünde boyun eğdirmiştir. Bu sebeple herkesin muhtaç olduğu yollardan ona pek çok şeyler vermiştir. Allah en iyisini bilendir.

Hafız Ziyâeddn el-Makdis'nin el^Muhtâre f'l-Hads isimli eserin* de Kuteybe kanalıyla... Habb İbn Hammâz'dan nakledilir ki, o; ben, Hz. Ali'nin yanındaydım, bir adam ona Zülkarneyn'in doğu ve batılara nasıl ulaştığını sormuştu. O da Sübhânallah; ona bulutlar msah-har klnmış, yollar sağlanmış, eller onun için açılmıştır, diye cevap verdi, demiştir.[\[37\]](#)

İzahı

85 — O da bir yol tuttu.

86 — En sonunda güneşin battığı yere vardığı zaman onu kara bir suda batıyor buldu. Orada bir kavme rastladı. Zülkarneyn; onlara azâb da edebilirsin, iyi muamelede de bulunabilirsin, dedik.

87 — Dedi ki: Kim zulmederse ona azâb edeceğiz. Sonra Rabbına döndürülür ve Rabbı onu, görülmemiş bir azaba uğratır.

88 — Fakat kim de î mân eder ve sâlih ameller işlerse, onâ mükâfat olarak güzel şeyler vardır. Ona emrimizden kolayını da söyleyeceğiz.

Güneşin Battığı Yer

«O da bir yol tuttu.» İbn Abbâs bunun menzil anlamına geldiğini söylemiştir. Mücâhid ise; doğu ile batı arasında bir konak diye, tefsir etmiştir. Mücâhid'in bir başka rivayetinde; «yeryüzünde bir yol», diye tefsir ettiği söylenmiştir. Katâde ise onun yeryüzünün konaklarını ve işaret yerlerini izlediğini söylemiştir. Dahhâk da buradaki yolun, konaklar anlamına geldiğini belirtmiştir. Saîd İbn Cübeyr ise; bunun, bilgi anlamına geldiğini söyler. İkrime, Übeyd İbn Ya'lâ ve Süddî de böyle derler. Matar der ki: Kendinden önce bulunan işaret ve izler, anlamına gelmektedir.

«En sonunda güneşin battığı yere vardığı zaman» Yani Zülkar-neyn bir yol tuttu ve nihayet dünyanın batı cephesinde gidilebilecek en son noktaya kadar

vardı ki burası dünyanın batı kısmıdır. Gökte güneşin battığı noktaya ulaşmak imkânsızdır. Kıssa ve eskilerin haberlerini anlatanların, Zülkarneyn'in yeryüzünde bir müddet gittiğini ve nihayet arkasından güneşin battığını söyledikleri şeklindeki haberlere gelince; bunların gerçeğe ilgisi yoktur. Çoğunluğu kitâb ehlinin hurafeleri ve onların yalancı ve zındıklarının uydurduğu şeylerdir.

«Onu kara bir suda batıyor gördü.» Güneşi Atlas Okyanusunda batıyor olarak gördü. O kıyıya varan herkes bunu görür. Orada güneşin suya dalıp kaybolduğunu müşâhade eder. Çünkü orası güneşin yerleştirildiği ve kendisinden hiç ayrılmayan dördüncü felekten ayrı değildir. Âyette geçen ve «Kara su» anlamına gelen kelimesi, iki kırâetten birine göre çamurdan alınmıştır. Ve bu anlama gelir. Nitekim aynı kelimeyi Allah Teâlâ Hıcr sûresinde şöyle ifâde etmektedir : «Andolsun ki insanı balçıktan, işlenebilen kara bir topraktan yarattık.» (Hıcr, 28). Aynı âyetin devamında ise şöyle buyurur : «Hani Habbın meleklerle demişti ki: Ben, balçıktan,

işlenebilen kara topraktan bir insan yaratacağım.»
(Hıcr, 28) Dileyen bu âyetin tefsirine bakabilir.

İbn Cerîr Taberî der ki: Bana Yûnus... Abdurrahmân el-A'rec'in şöyle dediğini nakletti: İbn Abbâs «Onu kara bir suda batıyor, gördü» kavlini okuduktan sonra şöyle tefsir etmiştir : Çamurlu bir suda. Nâ-fi' der ki: Kâ'b el-Ahbâr'a bu âyet sorulduğunda şöyle dedi: Siz Kur'-an'ı benden daha iyi bilirsiniz. Ben, bu ifâdenin mukaddes kitabda kara bir çamurlukta battığı şeklinde olduğunu gördüm. Başkaları da İbn Abbâs'tan yukarıdaki rivayeti nakletmişlerdir. Mücâhid ve bir başkası da böyle der. Ebu Dâvûd et-Tayâlisî... Übeyy İbn Kâ'b'dan nakleder ki, Hz. Peygamber kendisine bu âyeti şeklinde okumuştur. Ali İbn Ebu Talha, Abdullah İbn Abbâs'tan nakleder ki o, bu âyeti şeklinde okumuştur ve sıcak bir suda diye mânâ vermiştir. Hasan el-Basrî de böyle der. İbn Cerîr Taberî der ki: Doğru olan; bu iki kırâetin de meşhur oluşudur. Okuyucu hangi kırâete göre okursa, doğruyu tutturmuş olur. Ben derim ki: Her ikisinin anlamı arasında bir çelişki yoktur. Çünkü o su,

güneşin batışı anında güneşin sıcaklığı yaklaştığı için ısınmış olabilir. Zîrâ o zaman güneşin ışınları engelsiz olarak suya vurur. Kâ'b el-Ahbâr ve başkasının dediği gibi kelimesi, su ve kara çamur anlamına gelir.

İbn Cerîr Taberî der ki: Bana Muhammed İbn Müsennâ... Abdullah'tan naklen dedi ki: Rasûlullah (s.a.) battığı zaman güneşe baktı ve dedi ki: Allah'ın kızgın ateşi eğer Allah'ın emri engel olmasaydı, o yeryüzünde bulunan her şeyi yakardı. Ben derim ki : Bu ha-dîsi Ahmed İbn Hanbel Yezîd İbn Hârûn kanalıyla nakletmiştir. Ancak bu hadîsin Peygambere ref i konusunda şüphe vardır. Abdullah İbn Amr'm sözü olabilir. Yermûk günü bulmuş olduğu iki yük eşyanın içinden çıkmış olabilir. Allah en iyisini bilendir.

İbn Ebu Hatim der ki: Bize Haccâc İbn Hamza... Amr İbn Mey-mûn'dan nakletti ki; ona Osman İbn Hâzır nakletmiş : Abdullah İbn Abbâs'a Ebu Süfyân oğlu Muâviye'nin Kehf sûresindeki bu âyeti şeklinde okuduğu söylenince, şöyle demiş : Ben Muâ-viye'ye; sen bunu ancak şeklinde okuyabilirsin, dedim. Muâ-viye Abdullah İbn Amr'a onu nasıl okuduğunu sordu.

Abdullah; senin okuduğun gibi, dedi. İbn Abbâs dedi ki: Ben Muâviye'ye; elinde indirilmiş olan Kur'an vardır, dedim. Bunun üzerine Kâ'b el-Ahbâr'a haber yollayıp dedi ki : Tevrat'ta güneşin nerede battığını görüyorsun? Kâ'b ona dedi ki: Arapça bilenlere sor. Çünkü onlar bunu benden daha iyi bilirler. Ben, Tevrat'ta güneşin su ve çamur içerisinde battığını görüyorum, dedi ve eliyle batıyı gösterdi. Osman İbn Hâzır dedi ki: Ben, sizin yanınızda bulunmuş olsaydım, kara bir suda gözün bakışının nasıl arttığı konusunda birkaç söz söyledim. İbn Abbâs dedi ki: Neymiş öyleyse o? Ben dedim ki : Tübbâ'm sözünden Zülkar-neyn'nin zikredildiği bölümden aktarılan bir şiiirdir. Orada Zül-karneyn'in, bilgiyi ahlâk edindiği ve ona uyduğu konusunda haberler vardır. Orada Tübbâ şöyle diyor :

Doğulara batılara gitti, arayarak doğru yolu gösteren bir Hâkimin emrine giden yollan.

Güneşin batışını gördü gurûb vakti, pis kokulu balçık gibi katı ve çamurlu suda.

İbn Abbâs dedi ki : kelimesi ne demektir? Ben; onların dilinde çamur demektir, dedim. kelimesi ne

demektir? deyince; pis kokudur, dedim. kelimesi ne demektir? deyince; kara, dedim. Bunun üzerine İbn Abbâs bir adam veya bir çocuğu çağırdı ve; şu adamın dediğini yaz, dedi.

Saîd İbn Cübeyr der ki: Biz İbn Abbâs'm yanında bulunuyorduk.

O, Kehf sûresini okuyordu. Nihayet en sonunda «Güneşin battığı yere vardığı zaman onu kara bir suda batıyor gördü.» âyetini okudu. Bunun üzerine Kâ'b' dedi ki: Kâ'b'ın nefsi kudret elinde olan Allah'a ye-mîn ederim ki; İbn Abbâs'tan başka kimsenin bu âyeti Tevrat'ta indirilmiş olduğu gibi okuduğunu duymadım. Çünkü biz, Tevrat'ta güneşin siyah bir kumsalda battığını okuyoruz. Ebu Ya'lâ el-Mavsılî der ki: Bize İshâk İbn Ebu îsrâîl, Hişâm İbn Yûsuf'dan nakletti ki; İbn Cü-reyc, «Orada bir kavme rastladı» âyetinin tefsirinde şöyle demiş : On iki bin kapısı olan bir şehre girdi. Halkının bağrıışması olmasaydı, insanlar batarken güneşin çıkardığı sesi duyacaklardı.

«Orada bir kavme rastladı.» Milletlerden bir millete. Anlatılır ki bu, âdemoğullarından büyük bir ümmet imiş.

«Zülkarneyn; onlara azâb da edebilirsin, iyi muamelede de bulunabilirsin, dedik.» Yani Allah Teâlâ onlara karşı Zülkarneyn'i gâlib getirdi, üzerlerine hâkim kıldı, muzaffer etti ve kendisini serbest bıraktı. İsterse onları öldürüp esir alabilir, isterse fidye alıp serbest bırakabilirdi. Onun adalet ve îmânı daha önceki davranışlarında ve açıklamalarında görülmüştü. Çünkü onun «Kim zulmederse, ona âzâb edeceğiz» dediği bildirilmektedir. Kim küfre ve Rabbına şirk koşmaya devam ederse; «ona azâb edeceğiz.» Katâde der ki: Öldürmekle azâb edeceğiz. Süddî der ki: Onlar için bakırdan bir kazan koyuyor ve ısıtıyor, sonra onlar eriyinceye kadar içine atıyordu. Vehb ibn Münebbih der ki: Karanlığı üzerlerine gönderiyor, ağızlarına, evlerine giriyor ve her taraftan onları kuşatıyordu. Allah en iyisini bilendir.

«Sonra Rabbına döndürülür ve Rabbı onu görölmemiş bir azaba u&ratır.» Eşsiz bir şiddette ve

çok acı bir azaba uğrattır. Bu âyette Öldükten sonra dirilmenin ve ceza görmenin isbâtı vardır.

«Fakat kim de î mân eder» Bizim davet ettiğimiz Allah'a kulluğa, gelir, eşi ve benzeri bulunmayan Allah'a ibâdet ederse, «Salih ameller işlerse; ona mükâfat olarak güzel şeyler vardır.» Âhirette Allah katında güzel mükâfatlar vardır. «Ona emrimizden kolayını da söyleyeceğiz.» Mücâhid; ma'rûf emri söyleyeceğiz, diye mânâ vermiştir.[\[38\]](#)

İzahı

89 — Sonra o bir yol tuttu.

90 — Nihayet güneşin doğduğu yere ulaştığında; onun, güneşe karşı hiç bir siper yapmadığımız bir kavmin üzerine doğduğunu gördü.

91 — İşte bunun gibi, onun yaptıklarının hepsini baştan başa biliyorduk Biz.

Güneşin Doğduğu Yer

Allah Teâlâ buyuruyor ki: Sonra Zülkarneyn bir başka yola koyuldu. Güneşin battığı yerden dönüp doğduğu yere doğru yürüdü. Hangi millete rastlarsa, onları mağlûb edip kahrediyor ve Allah Azze ve Celle'ye ibâdete davet ediyordu. Onlar ya kendisine

itaat ediyorlar, ya da o milletleri ezip burunlarını sürtüyor, mallarım ve eşyalarını mubah sayıyordu. Her iklimden komşu olan iklimde, kendisine yardım edecek askerler kullanıyordu. İsrâiloğullannm haberlerinde anlatıldığına göre; o, 1600 yıl yaşamış yeri enine boyuna gezmiş nihayet doğulara ve batılara ulaşmıştır. Yeryüzünde güneşin doğduğu yere varınca Allah Teâlâ'nın buyurduğu gibi «Onun, güneşe karşı hiç bir siper yapmadığımız bir kavmin üzerine doğduğunu gördü.» Güneşin; kendilerini Örtten hiç bir siperin bulunmadığı, gölgeleyen ağaçların olmadığı, güneşin ısısını Önleyen engelin bulunmadığı bir milletin üzerine doğduğunu gördü.

Saîd İbn Cübeyr der ki: Bu millet kısa boylu, kızıl bir millettir. Evleri mağaralardır. Daha çok balıkla geçiniyorlardı. Ebu Dâvûd et-Tayâlîsî der ki: Bize Sehl İbn Ebu Salt nakletti ki; o, Hasan el-Bas-rî'ye Allah Teâlâ'nın «Onun, güneşe karşı hiç bir siper yapmadığımız bir kavmin üzerine doğduğunu gördü.» âyeti sorulduğunda şöyle dediğini işitmiş : Onların arazileri bina yapmaya elverişli değildi. Güneş doğduğu zaman, suya dalarlardı, battığı zaman

sudan çıkarlar, hayvanların otlandığı gibi otlanırlardı. Hasan el-Basrî der ki: Bu, Se-mure'nin sözüdür. Katâde der ki: Bize anlatıldığına göre; onlar, hiç bir şey yetişmeyen bir toprakta yaşıyorlarmış. Güneş doğduğu zaman, çardaklarda oturuyorlarmış, battığı zaman tarlalarına gidiyor, maî-şetleri için çıkıyorlarmış. Seleme İbn Süheyl der ki: Onların koruyucu bir yurtları yoktu. Güneş doğduğu zaman, üzerlerine doğuyordu. Her birinin iki kulağı vardı, birini altına seriyor, diğerini üstlerine geçiriyorlardı. Abdürrezzâk der ki: Ma'mer Katâde'den naklen dedi ki: Bu âyette söz konusu edilenler, zencilerdir. İbn Cüreyc ise bu âyetin tefsirinde dedi ki: Orada hiç bir bina yapmamışlardı. Kendileri için yapılmış hiç bir yapı da yoktu. Güneş doğunca, çadırlarına çekilirler, batıncaya kadar beklerlerdi. Ya da denize girerlerdi. Çünkü onların bölgesinde dağ yoktu. Bir keresinde oraya bir ordu gelmişti. Gelen askerlere oranın halkı demişlerdi ki : Siz burada bulunduğunuz sürece Üzerinize güneş doğmaz. Onlar güneş doğuncaya kadar buradan ayrılmayız, şu kemikler nedir? demişler. Onlar da; burada üzerine güneş doğan

askerlerin kalıntısıdır. Onlar burada öldüler, demişler, tbn Cüreyc der ki: Bunun üzerine oradan askerler kaçıp gitmişler.

«İşte bunun gibi, onun yaptıklarının hepsini baştan başa biliyorduk Biz.» Mücâhid ve Süddî bilgiye; onun haberlerine muttali' idik mânasını vermişlerdir. Hem onun, hem de askerlerinin haberlerinin hepsini biliyorduk. Bize gizli, saklı hiç bir şeyleri yoktu. Onlar farklı milletlerden ve değişik bölgelerden de olsalar şüphesiz ki «(Göklerde ve yerde Allah için saklı olan hiç bir şey yoktur.»[\[39\]](#)

92 — Sonra da bir yol tuttu.

93 — En sonunda iki dağın arasına varınca; orada hemen hemen hiç bir söz anlamayan bir kavme rastladı.

94 — Dediler ki: Ey Zülkarneyn; Ye'cûc ve Me'cûc bu ülkede doğrusu bozgunculuk yapıyorlar. Bizim ve onların araşma bir sed yapman için sana vergi verelim mi?

95 — Dedi ki: Rabbımın bana verdikleri sizinkinden daha hayırlıdır. Bana gücünüzle yardım

edin de, sizin ve onların arasına sağlam bir duvar yapayım.

96 — Bana demir kütleleri getirin. Bunlar iki dağın arasını doldurunca; körükleyin, dedi. Nihayet o, bir ateş haline gelince; bana erimiş bakır getirin de üzerine dökeyim, dedi.

Şeddin Yapılışı

Allah Teâlâ Zülkarneyn'den haber vermeye devam ederek buyuruyor ki: «Sonra da bir yol tuttu.» Yeryüzünün doğusundan ayrı bir yol edindi. Nihayet «İki dağın arasına varınca» Bu, birbirine karşı iki dağdı. Aralarında bir geçit vardı. Ye'cûc ve Me*cûc buradan çıkıp Türk diyarına girerdi ve orada bozgunculuk yapar, harsı ve nesli helak ederlerdi. Ye'cûc ve Me'cûc, Âdem Aleyhisselâm'm soyundan idiler. Nitekim sahîh hadîste sabit olduğuna göre; Allah Teâlâ buyurmuş ki : Ey Âdem; Hz. Âdem; buyur, emrin başımla gözüm üstüne, demiş. Ai-lah Teâlâ; ateşin çıkışı gibi çık, buyurmuş. O; ateşin yayılışı nasıldır? demiş. Allah Teâlâ; her bin kişiden dokuz yüz doksan dokuzu cehenneme, birisi cennete girecektir. O gün çocuklar yaşlanacak, her hâmile

hamlini vaz'edecektir. Ve onlara denilecektir ki: Sizden iki ümmet vardır. Neye dokunurlarsa Allah onları çoğaltmıştır. Bu, Ye'cûc ve Me'cûc'dur. Nevevî merhum Müslim Şerhi'nde bazılarından nakleder ki: Ye'cûc ve Me'cûc, Âdem'den çıkıp toprağa kansan meniden yaratılmışlardır. Buna göre onlar; Âdem'den yaratılmış olmaktadır, yoksa Havva'dan değil. Bu söz, gerçekten garîbdir. Bu konuda ehl-i kitâb'dan aktarılan bazı hikâyelere güvenmek de caiz değildir. Çünkü onların yanında pek çok uydurulmuş sözler bulunmaktadır.

İmâm Ahmed İbn Hanbel'in Müsned'inde nakledilir ki; Semure Rasûlullah (s.a.) in şöyle buyurduğunu haber vermiş : Nûh Aleyhisselâm'm çocukları üç tane idi: Sâ'm arapların atası idi. Hâm sudanlıların atası idi. Yâfes türklerin atası idi. Bazı bilginler dediler ki: Bunlar (Ye'cûc, Me'cûc) türklerin atası olan Yâfes'in soyundandır. Bunlara Türk adı verilmesinin sebebi; o tarafta şeddin arkasında terkedilmiş olmalarındandır. (Terk ile Türk kelimesinin kökeninden hareket ediyorlar) Ancak türkler, şeddin bu tarafında kalmışlardı. Onlar azgın,

bozguncu ve cüretkâr oldukları için türklerin akrabası oldukları halde şeddin Öbür tarafında kalmışlardı.

İbn Cerîr Taberî, burada Vehb İbn Münebbih'ten naklen Züîkar-neyn'in hayatına, şeddin yapılışına dâir ve başından geçen olaylarla ilgili uzun ve garîb haberler nakletmektedir. Bu haberler hem uzun, hem garîb, hem de münkerdir. Onların şekilleri ve nitelikleri, boylarının uzunluğu ve kısalığı, kulakları ve benzeri durumlarıyla alâkalı pek çok şev nakletmektedir.

Keza İbn Ebu Hatim de bu konuda isnadı sahîh olmayan garîb hadîsler nakletmektedir. Allah en iyisini bilendir.

«Orada hemen hemen hiç bir söz anlamayan bir kavme rastladı.» İnsanlardan uzak oldukları için sözleri anlaşılmazdı.

«Dediler ki : Ey Zülkarnevn; Ye'cûc ve Me'cûc bu ülkede doğrusu bozgunculuk yapıyorlar. Bizimle onların arasına bir sed yapman için sana vergi verelim mi?» İbn Cüreyc, Atâ kanalıyla tbn Ab-bâs'tan naklen der ki: Vergi, büyük ücret demektir. Yani

onlar, aralarında mal toplayıp Zülkarneyn'e vermek ve böylece kendileriyle o

kavim arasına bir sed çekmesini sağlamak istemişlerdi. Zülkarneyn; iffet, diyanet, salâh ve hayır maksadı güderek şöyle demişti: «Rabbı-mın bana verdikleri sizinkinden daha hayırlıdır.» Allah'ın bana sağladığı imkân ve mülk, sizin toplamış olduklarınızdan çok daha iyidir. Nitekim Süleyman Aleyhisselâm da şöyle demişti: «Siz, beni mal ile mi destekleyeceksiniz? Allah'ın bana verdiği, sizin vereceğinizden daha hayırlıdır. Hayır, siz hediyelerinizle sevinirsiniz.» (Nemi, 36) Zülkarneyn de demişti ki: Sizin harcayacağınızdan benim sâhib olduğum şey daha iyidir. Yalnız «Bana gücünüzle yardım edin de sizinle onların arasına sağlam bir duvar yapayım.» İşiniz ve bina yapımına yarayan âletlerinizle bana destek olun.

«Bana demir kütleleri getirin.» Âyette geçen kelimesi kelimesinin cem'idir ve bu, demirden bir parça anlamına-dır. İbn Abbâs, Mücâhid ve Katâde böyle derler. Bu parça, kerpiç gibi bir parçadır.

Denilir ki: Her kerpiç Şam kantanyla bir kantar civarında veya ondan biraz fazladır,

«Bunlar iki dağın arasını doldurunca; körükleyin, dedi.» Temelden başlayarak demirleri üst üste yığıp genişliğine ve yüksekliğine iki dağın arasını dolduracak hizaya gelince; «körükleyin,» dedi. Bu mesafenin eni ve boyu konusunda değişik sözler nakledilmiştir. Zülkarneyn, bunların üzerine körüğü salıp ateş yaktı ve nihayet demirlerin hepsi ateşten kor haline geldi. «Bana erimiş bakır getirin de üzerine dökeyim, dedi.» İbn Abbâs, Mücâhid, İkrime, Dahhâk, Katâde ve Süd-dî kelimesinin bakır anlamına geldiğini söylemişlerdir. Bazıları buna; erimiş bakır, anlamını vermişlerdir. Bu erimiş bakır, anlamına Allah Teâlâ'nın şu kavlini delil olarak göstermektedirler: «Onun için su gibi erimiş bakırı da akıttık.» (Sebe', 12) Nitekim elbise için de mürekkeblemiş teşbihi yapılır ki renkli elbise demektir.

İbn Cerîr der ki: Bize Bişr... Katâde'den nakletti ki; o, şöyle demiş : Bir adam Hz. Peygamber'e : Ey Allah'ın Rasûlü, ben Ye'cûc ve Me'cûc'un şeddini

gördüm, demiş. Hz. Peygamber, onu bize anlat deyince, mürekkeplenmiş elbise gibi bir siyah yol, bir kıızıl yol demiş. Hz. Peygamber; sen onu görmüşsün, buyurmuş. Bu hadîs mürseldir.

Halîfe Vâsık iktidarı döneminde, bazı emirlerini bir akıncı birliği ile beraber şeddi görmek üzere gönderdi. Burayı görüp anlatmalarım ve yerini tesbît etmelerini bildirdi. Onlar, ülkelerden ülkelere, krallıklardan krallıklara geçtiler ve nihayet orava vardılar. Yapısının demirden, bakırdan olduğunu gördüler ve dediler ki: Orada büvük bir kapı bulunmaktadır, üzerinde de büvük kilitler^ Oradaki burçlardan birisinde, kerpiçler ve işçilerin kalıntılarını gördüler. Onun yanında komşu krallıklardan bekçiler bulunduğunu gördüler. Bu şeddin fevkalade yüksek ve erişilmez olduğunu, ona ve çevresindeki dağlara güç yetiri-lemeyeceğini bildirdiler. Sonra ülkelere döndüler. Gidişleri ile dönüşleri arası iki seneden fazlaydı. Orada acâyib, garâyib şeyler gördüler.^[40]

97 — Onlar artık onu ne aşabildiler, ne de delip geçebildiler.

98 — Dedi ki: Bu, Rabbımın bir rahmetidir. Rabbı-mın va'di gelince onu yerle bir eder. Rabbımın verdiği söz gerçektir.

99 — O gün Biz, onları bırakırız, dalgalar halinde birbirlerine girerler. Sûr'a üflenince hepsini bir araya toplarız.

Ye'cûc ve Me'cûc

Allah Teâlâ Ye'cûc ve Me'cûc'dan bahisle onların şeddin üzerine çıkmaya güç yetiremedikleri gibi, onu delip geçmeye de güç yetiremediklerini haber veriyor. Üzerine çıkmak aşağıdan delmekten daha kolay olduğu için Allah Teâlâ her ikisine uygun bir tekâbüliyyet vaz'e-derek buyuruyor ki: «Onlar artık onu ne aşabildiler, ne de delip geçebildiler.» Bu, onların şeddi delemediklerine ve aşamadıklarına delildir.

İmâm Ahmed İbn Hanbel'İN rivayet ettiği hadîste Vehb... Ebu Hü-reyre'den nakleder ki; Rasûlullah (s.a.) şöyle buyurmuş : Ye'cûc ve Me'cûc her gün şeddi kazarlar. Nihayet güneşin ışınlarını görmeye başladıkları zaman, başlarında bulunan adam der ki: Dönün, kalanı yarın kazacaksınız. Onlar dönerler.

Ertesi gün geldiklerinde daha sağlam olduğunu görürler. Nihayet süreleri yaklaşınca ve Allah Teâlâ onları insanların üzerine göndermek isteyince, kazmaya koyulurlar. Güneşin ışınlarını görmeye başladıklarında başlarında olan adam kendilerine; dönün, kalan kısmı Allah isterse yarın kazarsınız, der. Ve sözüne inşâallah kelimesini ekler. Onlar ertesi gün döndüklerinde, o şeddi bıraktıkları şekilde bulurlar. Kazarlar ve oradan insanlara saldırırlar. Sulan kuşatırlar. Onlara karşı insanlar kalelerine çekilirler. Onlar, oklarını göğe fırlatırlar ve döndüğünde üzerinde kan gibi bir şey görürler. Derler ki: Yeryüzünün halkını ve üstümüzde bulunan gökyüzünün halkını kahrettik. Bunun üzerine Allah Teâlâ, Neğefâ denilen ve develerin burnuna yerleşen böceği onların üzerlerine gönderir de kendilerini öldürür. Rasûlullah (s.a.) buyurdu ki: Nefsim kudret elinde olan Allah'a yemîn ederim ki; yeryüzündeki canlılar onların etlerini ve kanlarını içerek semiz birer varlık haline gelirler. Aynı rivayeti Ahmed İbn Hanbel, Hasan İbn Mûsâ kanalıyla Süfyân ve Katâde'den nakleder. İbn Mâce de, Ezher İbn Mervân kanalıyla...

Katâde'den nakleder ve Katâde bunu Ebu Râfi'in anlattığını söyler. Tirmizî ise bu hadîsi Ebu Avâne kanalıyla Katâde'den nakleder ve bu tarîkdan başka tarikle bilmediğimiz bu hadîs garîbdir, der. Bu ifâdenin isnadı sağlam ve kuvvetlidir, ancak Rasûlullah'a refi münkerdir. Çünkü âyet-i ke-rîme'nin zahirinden, onların şedde tırmanmaya veya delmeye güçlerinin yetmediği anlaşılmaktadır. Zîrâ şeddin yapısı sağlam, kuvvetli ve yüksektir. Ancak Kâ'b el-Ahbâr'dan şöyle bir rivayet nakledilir : Onlar şeddin arkasından çıkmazdan önce gelip şeddi kuşatırlar. Delmek için az bir miktar kalır. Yarın onu açarız, derler. Ertesi gün gelirler ki sed eski haline dönmüş. Yeniden delmeye başlarlar ve çok az bir miktar kalınca, aynı şekilde; yarın gelir açarız, derler. Geldiklerinde sed tekrar eski haline dönüşür. Delmeye başlarlar ve; yarın açarız, derler. O zaman kendilerine inşâallah demeleri ilham edilir. İnşâallah açarız, derler, ertesi ıgün geldiklerinde şeddi bıraktıkları noktada bulurlar ve açarlar. Bu rivayeti Ebu Hüreyre'nin Kâ'b el-Ahbâr'dan almış olması muhtemeldir. Çünkü Ebu Hüreyre, Kâ'b el-Ahbâr'la

çok oturuyor ve çok konuşuyordu. Ondan Ebu Hüreyre hadîs rivayet etmiştir. Bazı râ-vîler bunun merfû' olduğunu vehmedip refetmişlerdir. Allah en iyisini bilendir. Bu söylediğimizi pekiştirme sadedinde onların şeddi del-meve güçlerinin yetmeveceği şeklindeki sözümüzü ve yukarıda zikredilen hadîsin merfû' olduğunu nakleden rivayetin münker oluşunu Ahmed İbn Hanbel'in şu sözü te'yîd eder. Ahmed İbn Hanbel der ki: Bize Süfyân... Peygamber Aleyhisselâm'm eşi Cahş kızı Zeyneb'den rivayet eder ki; o, şöyle demiş :

Hz. Peygamber bir gün yüzü kızarmış olarak uykusundan uyandı ve; Lâ ilahe illallah, vay araplara yaklaşan kötülükten, buyurdu. Bugün Ye'cûc ve Me'cûc'un şeddi aynen şu şekilde açıldı buyurdu. Süf-yân elini doksan veya yüz teşkü edecek şekilde halka haline getirdi; Ey Allah'ın Rasûlü, içimizde sâlihler bulunduğu halde de biz helâfe edilir miyiz? dedim. Evet, dedi. Kötülük çoğalırsa helak edilirsiniz. Bu hadîs sahihtir. Buhârî ve Müslim bu hadîsi Zührî kanalıyla tahrîc konusunda müttefiktirler. Sâdece Buhârî'nin rivayetinde Habîbe'nin adı düşmüştür ki

bunu Müslim kaydetmiştir. Bu hadîste isnâd tarzı bakımından çok az vuku bulan nâdir şeyler vardır. Meselâ Zührî'nin Ur-ve'den rivayeti bunlardan birisidir. Her ikisi de tâbiîndendirler. Keza bu hadîsin rivayetinde dört kadın birleşmiştir ki hepsi birbirinden rivayet etmektedirler. Sonra bunların her birisi de ashâbtandır. Bunlardan ikisi câriye, ikisi de hanımdırlar. Buna benzer bir rivayet Ebu Hüreyre'den de menkûldür. Şöyle ki: Ebu Bekr el-Bezzâr der ki: Bize Muhanîmed İbn Merzûk... Ebu Hüreyre'den nakletti ki; Rasûlullah (s.a.) şöyle buyurmuş: Bugün Ye'cûc ve Me'cûc'un şeddi açıldı ve şöyle oldu, demiş, sonra doksanı göstermiştir. [\[41\]](#) Bu hadîsi Buhârî ve Müslim de rivayet etmişlerdir.

«Dedi ki: Bu, Rabbımm bir rahmetidir.» Zülkarneyn'in yapmış olduğu bu yapı bitince, Zülkameyn : «Bu, Rabbımm bir rahmetidir.» demiş. Yani insanlara rahmetinden Ye'cûc ve Me'cûc ile insanların arasına bir engel koymuş ve onların yeryüzüne dağılıp dünyayı fesada vermelerini önlemiştir. «Rabbımın va'di gelince, onu yerle bir eder.» Hak olan va'd yaklaşıncı onu dümdüz eder.

Araplar devenin beli, h r-gücüyle aynı seviyeye gelince, yani hörgüç ortadan kalkınca, böyle deveye derler. İ te buradaki ayette de bu kelime dümdüz anlamına, kullanılmıştır. Nitekim Allah Te l  bir başka  yette şöyle buyurur: «Rabb  da a tecell  edince; onu paramparça etti.» (A'r f. 143). Yani yerle bir etti. tkrime bu  yetin tefsirinde der ki: «Rabbt-mm va'di gelince onu yerle bir eder.» kavli; onu eskiden olduğu gibi yol haline getirir, demektir.

«Rabbimm verdiği söz gerçektir.» Muhakkak olacaktır. Buna bir engel yoktur.

«O gün Biz, onları bırakırız.» O gün insanlardan bir kısmını bırakırız. Yani bu sed yerle bir olunca, onlar  eddin arkasından çıkarlar, insanlar arasına dalarlar ve insanların mallarını bozarlar, eşyalarını telef ederler. S dd , «O gün, Biz cnları bırakırız, dalgalar halinde birbirlerine girerler.»  yeti konusunda şöyle demiştir: O gün, Ye'c c ve Me'c c'un insanlar arasına çıktığı gündür. Bütün bunlar, yerinde (Enbiy , 96) geleceği gibi Decc l'm gelişinden sonra, kıyametin kopu undan öncedir. Nitekim Allah Te l , Enbiy  s resinde şöyle buyurur

: «Ye'cûc ve Me'cûc'un şeddi yıkıldığı zaman, her dere ve tepeden boşanırlar.» (Enbiyâ, 96). Aynı şekilde burada da şöyle buyuruyor: «O gün, Biz onları bırakırız, dalgalar halinde birbirlerine girerler. Sûr'a üflenince hepsini bir araya toplarız.» tbn Zeyd der ki: Âyetin baş tarafında yer alan «O gün, Biz onları bırakırız, dalgalar halinde birbirlerine girerler.» kavli, kıyametin başlangıcıdır. Bunun ardından «Sûr'a üflenince hepsini bir araya toplarız» bölümü gelecektir. Başkaları da demişlerdir ki: «O gün, Biz onları bırakırız, dalgalar halinde birbirlerine girerler.» kavli ile, kıyamet günü insanlarla cinlerin birbiriyle karışması kastedilmiştir. îbn Cerîr Taberî, Muhammed îbn Humeyd kanalıyla Fezâre kabilesinden bir yaşlıdan nakleder ki; o, «O gün, Biz onları bırakırız, dalgalar halinde birbirlerine girerler.» âyeti konusunda şöyle demiş : İnsanlar ve cinler birbirine girince, İblîs der ki: Ben, bu konuyu sizden daha çok bilirim. Doğuya koşar, meleklerin toprağa girdiklerini görür. Batıya koşar, meleklerin yeryüzüne daldıklarını görür ve der ki: Artık sığınılacak bir yer yoktur. Sonra dünyanın uzak bölgesinde sağa sola

koşar ve meleklerin yeryüzüne girdiklerini görür. Artık sığınacak yer yoktur, der. O bu durumda iken, ona ip gibi bir yol görünür. O ve soyundan gelenler bu yola girerler. Bir de bakarlar ki bu yol kendilerini cehenneme sürüklüyor. O sırada Allah, cehennem bekçilerinden bir bekçiği çıkarır. O der ki: Ey İblîs, senin Rabbm katında bir mevkiin yok muydu? Sen cennette değil miydin? İblîs der ki: Bugün kınama günü değildir. Eğer Allah bana bir farz emretmiş olsaydı, ona öyle bir ibâdetle ibâdet ederdim ki yaratıklarından hic bir kimse ona bövle ibâdet edemezdi. O der ki: Allah sana bir farzı emir buvurdu. İblîs nedir o? der. Hâzin der ki : Sana cehenneme eirmevi emretti. Ve üzerine saldırır. Sonra onu ve soyunu kanatlarıyla tutarak cehenneme atar. Cehennem övle bir ses çıkarır ki ne bir mukarreb melek, ne de gönderilmiş bir neveamber kalmamak üzere herkes yüzüstü çöküverir. İbn Ebu Hatim, Ya'kûb el-Kummî kanalıyla bu hadîsi rivâvet etmiştir. Bir başka yolla da Ya'kûb el-Kummî kanalıyla tbn Abbâs'tan nakleder ki: burada, söz konusu olan, cinler ve insanların birbirine girmesidir. Taberânî der

ki: Bize Abdullah İbn Muhammed İbn Abbâs el-İsfahânî... Abdullah tbn Amr'dan nakletti ki; Rasûluîlah (s.a.) şöyle buyurmuş : Ye-c'ûc ve Me'-cûc Âdem'in oğullarmdandır. Eğer dünyaya gönderilmiş olsalardı, yeryüzünde insanların geçimlerini bozarlardı. Onlardan bir kişi Öldüğünde soyundan bin veya daha fazla nesil bırakır. Onların ötesinde üç ümmet vardır. Bunlar: Tâvil, Tayis ve Mensik'tir. Bu hadîs garîb, hattâ münker ve zayıf bir hadîstir.

Neseî, Şu'be kanalıyla... Evs İbn Ebu Evs'ten merfû' olarak nakleder ki: Ye'cûc ve Me'cûc'un kadınları vardır. Diledikleri zaman onlarla birleşirler. Ağaçları vardır, diledikleri zaman onları aşarlar. Onlardan bir kişi öldüğü zaman, geriye soyundan bin kişi veya daha fazlası kalır.

«Sûr'a üflenince hepsini bir araya toplarız.» Hadîste de zikredildi-ği gibi sûr, üfürülen bir borudur. V& İsrâfîl Aleyhisselâm onu üfürür. Bu hadîs daha önce (En'âm sûresi âyet, 73) uzun uzadıya zikredilmişti. Bu konuda pek çok hadîs bulunmaktadır. Hadîste Atiyye kanalıyla İbn Abbâs ve Ebu Saîd el-Hudrî'den merfû' olarak nakledilir ki;

Ra-sûlullah (s.a.) şöyle buyurmuştur: Nasıl sevineceğim, boynuzun sahibi boynuzu kapmış, yüzünü eğmiş, ne zaman emredileceğini beklemektedir. Onlar nasıl diyelim dediklerinde buyurdu ki: «Allah bize yeter, O, ne güzel vekildir. Allah'a tevekkül ettik.» deyin, dedi.

«Hepsini bir araya toplarsınız.» Hepsini hesâb için hazırlarsınız. Bir başka âyette de şöyle buyrulur : «De ki: Muhakkak ki Öncekiler ve sonrakiler belirli bir günün vaktinde toplanmışlardır.» (Vakıa, 49-50), «Onların hiç birini bırakmaksızın toplarsınız.» (Kehf, 47).[\[42\]](#)

İzahı

100 — O gün kâfirlere cehennemi öyle bir gösteririz ki;

101 — Onların gözleri Bizim öğüdümüze karşı kapalıdır ve öfkelerinden onu dinlemeye tahammül edemezler.

102 — Kâfirler Beni bırakıp da kullarımı dost edinmelerini kâfi mi sandılar? Doğrusu Biz, Cehennemi kâfirlere konak olarak hazırladık.

Allah Teâlâ kıyamet günü kâfirlere yapacağı şeyi haber vererek buyuruyor ki: Onlara cehennemi gösterir ve oraya girmeden evvel İçindeki azâb ve cezayı önlerine koyarız. Bu, üzüntü ve kederin çabuklaştırılması bakımından çok anlamlıdır.

Müslim'in Sahîh'inde Abdullah İbn Mes'ûd'dan naklen denir ki: Rasûlullah (s.a.) şöyle buyurmuş: Cehennem, kıyamet günü yetmiş bin iple bağlı olarak sürüklenir. Her ipte yetmiş bin melek vardır, onu çekerler.

Allah Teâlâ onlardan haber vererek buyuruyor ki: «Onların gözleri bizim öğüdümüze karşı kapalıdır.» Hakka uyup hidâyeti kabul etme konusunda sağırlaşmışlar, gaflete düşürmüşler ve kör olmuşlardır. Nitekim Allah Teali Zuhruf sûresinde şöyle buyurmaktadır : «Rahman olan Allah'ı anmaya karşı gözlerini yumana, yanından ayrılmayacak bir şeytanı arkadaş veririz.» (Zuhruf, 36). Burada ise şöyle buyurmaktadır : «Ve öfkelerinden onu dinlemeye tahammül edemezler.» Allah'ın emir ve yasaklarını düşünemezler.

Sonra buyuruyor ki: «Kâfirler Beni bırakıp da kullarımı dost edinmelerini lcâfî mi sandılar?» Bunun kendilerine yarar sağlayacağını ve bundan faydalanacaklarını mı zannettiler? «Doğrusu Biz, cehennemi kâfirlere konak olarak hazırladık.» Bunun için Allah Teâlâ kendilerine kıyamet gününde konak olarak cehennemi hazırladığını haber veriyor. Bir başka âyette ise şöyle buyurmaktadır: «Hayır, onlar kendilerinin ibâdetlerini inkâr edecekler ve aleyhlerine döneceklerdir.» (Meryem, 82)^[43]

103 — De ki: Size amel bakımından en çok kayıpta bulunanları haber vereyim mi?

104 — Onlar ki; güzel iş yaptıklarını sandıkları halde dünya hayatındaki çalışmaları boşa gitmiştir.

105 — İşte onlar, Rablarınm âyetlerini ve Ona kavuşmayı inkâr edenlerdir. Bunun için yaptıkları boşa gitmiştir. Kıyamet günü Biz onlara değer vermeyeceğiz.

106 — İşte onların cezası; inkâr edip peygamberlerimi ve âyetlerimi alaya almalarına karşılık, cehennemdir.

Buhârî der ki: Bize Muhammed İbn Beşşâr... Mus'ab İbn Sa'd'dan nakletti ki; o, şöyle demiş : Babama —yani Sa'd İbn Ebu Vakkas'a— «De ki: Size amel bakımından en çok kayıpta bulunanları haber vereyim mi?» âyetini sordum, burada kasdedilenler, Harûriyye vak'ası-na katılanlar mıdır? dedim. Dedi ki: Hayır, onlar Yahûdî ve Hıristi-yanlardır. Yahudiler Hz. Muhammed'i yalanladılar. Hıristiyanlar da cenneti inkâr ettiler ve, orada yiyecek, içecek yoktur, dediler. Harûriyye vak'asma katılanlar ise; Allah'ın ahdini pekiştirdikten sonra bozdular. Sa'cl İbn Ebu Vakkâs (r.a.), bu vak'aya katılanların fâsıklar olduğunu söylerdi.

Ali İbn Ebu Tâlib, Dahhâk ve bir başkası derler ki: Burada kasdo-lunanlar Harûriyye vak'asma katılanlardır. Hz. Ali'nin kasdettiği anlam şudur: Bu âyet-i kerîme hem Harûriyye vak'asma katılanları, hem de Yahûdî, Hıristiyan ve diğerlerini içine almaktadır. Yalnız bunlar veya onlar hakkında nazil olmuş mânâsında değil, bundan daha geniş anlamda hepsini ihata ettiği manasınadır. Zırâ bu âyet, Mekke'de nazil olmuştur. Yahûdî ve Hıristiyanlara hitabın

vârid olmadığı bir dönemde. Ve bütününüyle Haricîlerin mevcûd olmadığı zamanda inmiştir. Öyleyse âyet ameli merdûd ve hatalı olduğu halde amelinin makbul olduğunu ve davranışlarında isabet ettiğini zanneden Allah kullarından hepsi için umûmîdir. Nitekim Allah Teâlâ Ğâşîye sûresinde şöyle buyurmaktadır : «O gün suçluların yüzlerini zillet bürümüştür. Zor işler altında bitkin düşmüşlerdir. Yakıcı ateşe yaslanırlar. Kızgın bir kaynaktan içirilirler.» (Ğâşive. 2-5) Furkân sûresinde ise şöyle buyurmaktadır : «Yaptıkları her işi ele alır onu toz duman ederiz.» (Furkân, 23) Nûr sûresinde ise şöyle buyurmaktadır : «Kâfirlerin İşleri engin Göllerdeki serâb gibidir. Susayan kimse onu su zanneder. Fakat oraya geldiğinde hiç bir şey bulamaz. Orada Allah'ı bulur ve O da hesabım görür. Allah, hesabı çabuk görendir.» (Nûr, 39).

Burada ise buyuruyor ki: «Size amel bakımından en çok kayıpta bulunanları haber vereyim mi? Onlar ki; güzel iş yaptıklarını sandıkları halde dünya hayatındaki çalışmaları boşa gitmiştir.» Yani makbul, meşru' olmayan yollarla boş ve bâtıl işler

yapmışlardır. Onlar ki; güzel iş yaptıklarını sandıkları halde dünya hayatındaki çalışmaları boşa gitmiştir. Onlar, kendilerinin doğru yol üzere bulunduklarını, sevimli ve makbul kimseler olduklarını sanıyorlardı.

tcîşte onlar, Rablannın âyetlerini ve O'na kavuşmayı inkâr edenlerdir.» Dünyada Allah'ın âyetlerini ve vahdâniyyetini gösteren belgeleri inkâr etmişlerdir. Peygamberlerinin doğruluğunu reddedip âhîret diyarının varlığını yalanlamışlardır. «Kıyamet günü Biz onlara değer vermeyeceğiz.» Tartılannı ağırlaştırmayacağız. Çünkü onların terazisi hayırdan yoksundur.

Buhârî der ki: Bize Muhammed îbn Abdullah... Ebu HüreyreMen nakletti ki; Rasûlullah (s.a.) şöyle buyurmuştur: Kıyamet günü büyük cüsseli ve şişmanca bir adam gelir, ama o Allah katında bir sinek kanadı kadar ağırlık çekmez. Sonra Hz. Peygamber buyurdu ki: İsterseniz «Kıyamet günü Biz onlara değer vermeyeceğiz.» âyetini okuyun. Keza Buhârî, Yahya îbn Bükeyr kanalıyla., Ebu Zenâd'dan benzer bir rivayeti nakleder. Yahya îbn Bükeyr'den bu rivayet, bu şekilde muallak olarak nakledilmiştir.

Müslim aynı hadîsi Ebu Bekr Muhammed İbn İshâk kanalıyla Yahya İbn Bükeyr'den rivayet eder.

tbñ Ebu Hâtîm der ki: Bana babam... Ebu Hüreyre (r.a.) den nakletti ki; ' Rasûlullah (s.a.) şöyle buyurmuş : Şişman, fazla yiyip içen bir adam getirilir. Tartılır, onun tartısı bir dane kadar bile ağırlık taşımaz. Ebu Hüreyre der ki: «Kıyamet günü Biz onlara değer vermeyeceğiz.» âyetini de okudu. İbn Cerîr Taberî aynı hadîsi Ebu Küreyb kanalıyla merfû' olarak... Ebu Hüreyre'den rivayet eder ve aynen Bu-hârî'nin ifâdesini tekrarlar.

Ahmed İbn Amr İbn Abdülhâlık el-Bezzâr der ki: Bize Abbâs İbn Muhammed... Büreyde'den nakletti ki; o, şöyle demiş: Biz Rasûlullah (s.a.) m yanında idik. O sırada Kureyş'li bir adam geldi. Elbisesiyle böbürleniyordu. Rasûlullah (s.a.) m yanına dikilince, Rasûlullah buyurdu ki: Ey Büreyde; bu, kıyamet gününde Allah'ın kendisine değer vermediği kimselerdendir. Sonra Bezzâr der ki: Ebu Anbese'nin kölesi Vâsıl ve Avn İbn Umâre bu hadîste münferid kalmışlardır. O, hafız olmadığı için peşinden de gidilmemiştir. Ayrıca İbn Cerîr Taberî der ki: Bize

Muhammed İbn Beşşâr... Kâ'b'dan nakletti ki; o, şöyle demiş: Kıyamet günü uzun boylu, iri yapılı bir adam getirilir. O, Allah katında bir sivrisineğin kanadı kadar bile değer taşımaz. İsterseniz «Kıyamet günü Biz onlara değer vermeyeceğiz.» âyetini okuyun.

«İşte onların cezası; inkâr edip peygamberlerimi ve âyetlerimi alaya almalarına karşılık, cehennemdir.» Onları cehennemle cezalandırmamızın sebebi; küfretmeleri, Allah'ın âyetlerini ve rasûllerini alaya almalarıdır. Onlarla alay etmişler ve şiddetli biçimde yalanlamışlardır.^[44]

107 — Muhakkak ki îmân edip sâlih ameller işleyenlerin konakları Firdevs cennetleridir.

108 — Orada temelli kalırlar ve hiç ayrılmak istemezler.

Konakları Firdevs Cenneti Olanlar

Allah Teâlâ, bahtlı kullarından bahsediyor. Onlar ki; Allah'a ve peygamberlerine inanmışlar, peygamberlerin kendilerine getirdiği gerçekleri tasdik etmişlerdir. Onlar için Firdevs cennetleri vardır. Mücâ-hid der ki: Firdevs Rûm dilinde bostan demektir. Kâ'b, Süddî ve Dah-hâk ise; bunun asma

ağacının bulunduğu bahçe anlamına geldiğini, söylerler. Ebu Ümâme ise; cennetin ortası olduğunu, söyler. Katâde ise; Firdevs'in, cennetin orta ve en değerli yeri olduğunu söyler. Bu husus merfû' olarak Saîd îbn Beşîr'in hadîsinde Katâde, Hasan ve Semure kanalıyla Rasûlullah (s.a.) dan nakledilir ki; Firdevs, cennetin en güzel yeri ve ortasıdır. İsmâîl İbn Müslim, Hasan kanalıyla Semure'den bu hadîsi merfû' olarak nakleder. Katâde ve Enes îbn Mâlik'den de merfû' olarak aynı şekilde nakleder. İbn Cerîr merhum da aynı hadîsi nakleder. Buhârî ve Müslim'in Sahîh'lerinde vârid olur ki; Hz. Peygamber şöyle demiştir : Allah'tan istediğiniz zaman Firdevs'i İsteyiniz. Çünkü o, cennetin en üst yeri ve en ortasıdır. Cennet nehirleri oradan kaynar.

«Konaklan» konaktan maksad ziyafettir. Çünkü konak ziyafet içindir.

«Orada temelli kalırlar.» Orada ikâmet eder ve otururlar ve ebe-diyyen oradan uzaklaştırılmazlar. Oradan başka yere «Hiç ayrılmak istemezler.» Başka bir yeri isteyip sevemezler ve gitmezler.

«Ve hiç ayrılmak istemezler.» kavli, onların cenneti arzu etmelerine ve sevmelerine dikkatleri çekmek içindir. Halbuki bir yerde sürekli kalan insanların bıkip usanmaları vehmedilebilir. Böylece Allah Teâlâ; onların burada sürekli, ebedî ve sermedi kalışlarına rağmen burayı değiştirmek İstemediklerini, yerlerinden gitmeyi arzu etmediklerini, gezinti ve dolaşmayı bile arzulamadıklarını ifâde etmektedir.[\[45\]](#)

109 — De ki: Rabbımın sözlerini yazmak için denizler mürekkebe olsa ve bir o kadarını da katsak, daha Rabbımın sözleri tükenmeden denizler tükenirdi.

Allah Teâlâ buyuruyor ki: Ey Muhammed, onlara de ki: Denizlerin sulan mürekkep olsaydı ve o mürekkeplerle Rabbımın hikmet dolu âyetleri ve delil dolu buyrukları yazılsaydı, denizler biterdi de yine o buyrukların yazılması bitmezdi. «Ve bir o kadarını da katsak.» Yani bir deniz gibi bir başka deniz daha, sonra bir başkasını daha ve sürekli başkalarını daha buna katsaydık ve bununla Allah'ın buyruklarını yazsaydık, denizler biter Allah'ın kselâmı bitmezdi.

Nitekim Allah Teâlâ Lokman sûresinde de şöyle buyurur: «Eğer yeryüzündeki ağaçlar kalem olsa, denizler mürekkep olsa ve yedi misli deniz de yedekte bulunup yazılsa yine de Allah'ın kelimeleri bitmezdi. Muhakkak ki Allah Azîz'dir, Hakîm'dir.» (Lokman, 27).

Rebi' îbn Enes dedi ki: Bütün kulların bilgisi; Allah'ın bilgisi karşısında, bütün denizlerin suyunun yanında bir damla gibidir. Bu konuda Allah Teâlâ, «Rabbımın sözlerini yazmak için denizler mürekkep olsa ve bir o kadarını da katsak, daha Rabbımın sözleri tükenmeden denizler tükenirdi.» buyuruyor. Denizler mürekkep olsaydı; bütün ağaçlar kalem olsaydı, denizlerin suyu biter kalemler kırılır ama Allah'ın kelâmı ebedî olarak tükenmeksizin bakî kalırdı. Kullardan hiç bir kimsenin, O'nun değerini takdir edebilmesi ve Allah'ı lâıykıyla öve-bilmesi mümkün değildir. Ancak O'dur kendi nefisini lâıykıyla Öven. Muhakkak ki bizim Rabbımız, kendisinin söylediği gibidir ve bizim söylediğimizin üzerindedir. Dünya nimetlerinin baştan sona misâli; âhiret

nimetleri karşısında yeryüzüne mukabil bir hardal danesinin misâli gibidir.^[46]

110 — De kî: Ben de ancak sizin gibi bir beşerim. Yalnız bana tanrınızın tek bir tanrı olduğu vahyediliyor. Artık kim, Rabbına kavuşmayı arzu ediyorsa; sâlih bir amel işlesin. Ve Rabbına ibâdetle hiç kimseyi ortak koşmasın.

Ben Ancak Bir Beşerim

Taberânî, Hişâm İbn Ammâr kanalıyla,. Amr İbn Kays el-Kûfi'-den rivayet etti ki; o, Muâviye İbn Ebu Süfyân'ın bu âyetin son inen âyet olduğunu söylediğini duymuştur.

Allah Teâlâ, Rasûlü Muhammed Aleyhisselâm'a buyuruyor ki: Senin kendilerine peygamber olarak gönderilişini yalanlayan o müşriklere de ki: «Ben de ancak sizin gibi bir beşerim.». Benim yalan söylediğimi iddia edenler benim getirdiğime benzer bir şey getirsinler. Benim size haber verdiğim konularda, gaybı ve geçmişi bilmem. Kehf ashabının kıssasını sordunuz, Zülkameyn'in kıssasını sordunuz. Ben, onları bilmem. Ancak size verdiğim bilgi, gerçeğe uygundur. Çünkü öyle olmasaydı, Allah onu bana

bildirmezdi. Ve ben size bildiriyorum ki: «Yalnız bana tanrınızın bir tek tanrı olduğu vahyediliyor.» Sizi kendisine ibâdet etmeye çağırdığım tanrınızın eşi ve benzeri yoktur, bir tektir. «Artık kim, Rabbına kavuşmayı arzu ediyorsa; güzel bir amel işlesin.» Kim, Rabbının sevabına ve uygun cezasına kavuşmak istiyorsa; sâlih amel işlesin. Allah'ın şeriatına uygun olan işleri yapsın. «Ve Rabbına ibâdetle hiç kimseyi ortak koşmasın.» Yalnız ve yalnız Allah'ın rızâsı gözetilerek yapılan ibâdet, şirk koşulmaksızın yapılan bu İbâdettir. Bu ikisi, kabul gören amelin iki temel rüknüdür. İbâdet her şeyden evvel Allah'ın rızâsı için olmalıdır, Rasûlullah'm şeriatına uygun olmalıdır.

İbn Ebu Hatim... Tâvûs'dan nakleder ki; adamın biri: Ev Allah'ın Rasûlü, ben bazı yerlerde duruyorum ve Allah'ın rızâsını diliyorum. Ancak benim bulunduğum verin görülmesini istiyorum, demiş. Rasûlullah (s.a.) ona hiç karşılık vermemiş, nihâyet bu âyet nazil olmuş : «Artık kim Rabbına kavuşmayı arzu ediyorsa, sâlih bir amel işlesin ve Rabbına İbâdetle hiç kimseyi ortak koşmasın.» Mücâhid ve bir

başkası da bu rivayeti böylece mürsel olarak nakletmiştir.

A'meş der ki: Bize Benû Hâşim'in kölesi Hamza Ebu Tjmâre, Şehr îbn Havşeb'den nakletti ki. adamın biri Ubâde İbn Samit'e gelmiş ve; sana soracağım şeyi bana bildir, demiş. Bir kişi Allah rızâsını gözeterek namaz kılsın ve övülmekten hoşlansın. Allah rızasını gözeterek oruç tutsun ve övülmekten hoşlansın. Allah rızâsını gözeterek sadaka versin ve övülmekten hoşlansın. Allah rızâsını gözeterek haccetsin ve övülmekten hoşlansın bunun durumu nedir? Ubâde İbn Sâmit demiş ki: Ona hiç bir şey"yoktur. Çünkü Allah Teâlâ; Ben ortak koşulacakların en hayırlısıyûn. Kimin Benimle beraber bir ortağı varsa; o, bütünüyle onundur. Çünkü Benim ortağa ihtiyâcım yoktur.

îmâin Ahmed İbn Hanbel der ki: Bize Muhammed İbn Abdullah... Ebu Saîd el-Hudrî'den nakletti ki; o, şöyle demiş : Biz, Rasûlullah (s.a.) m yanında nöbet tutardık. Geceleyin herhangi bir durum hâsıl olur veya ihtiyâcı olur diye yanında kalırdık. O zaman, bizi gönderir ve ihtiyâcını

gördürürdü. Müsâfirler ve nöbet bekleyenler çoğaldı. Biz kendi aramızda konuşuyorduk. Rasûlullah (s.a.) o sırada yanımıza gelip dedi ki: Bu lakırdılar neyin nesi? Ben, size fısıldaşmayı yasaklama-mış mıydım? Ebu Saîd el-Hudrî der ki: Ey Allah'ın peygamberi, biz Allah'a tevbe ettik. Deccâl olan Mesih'in konusunu tartışıyorduk. Bu konuda farklı görüşler beyân ettik, dedik. Bunun üzerine buyurdu ki: Size benim yanımda Deccâl olan Mesih'ten daha korkulu şeyi haber vereyim mi? İbn Mes'ûd diyor ki: Evet, dedik. Rasûlullah buyurdu ki: Bu, gizli şırdır. Kişi, bir yerde durup başkası için namaz kılar.

İmâm Ahmed der ki: Bize Ebu Nadr... Şehr İbn Havşeb'den nakletti ki; İbn Ğânem bize nakletti ve şöyle dedi: Ben ve Ebu Derdâ Şam yakınlarındaki Câbiye mescidine girdiğimizde orada Ubâde İbn Sâmit'le karşılaştık. Benim sağ tarafımı kendi soluna, Ebu Derdâ'nın sol tarafım da kendi sağına aldı ve aramızda yürümeye başladı. Kendi aramızda konuşuyorduk. Allah, bizim ne konuştuğumuzu en iyi bilendir. Ubâde İbn Sâmit dedi ki: Eğer Allah sizin birinizin veya ikinizin ömrünü uzatırsa, sizden bir

kişinin orta dereceden bir müslümanı görmesi o kişinin Muhammed Aleyhisselâm'ın dilinden Kur'an'ı okuyup tekrarlaması ve yeniden başlaması, onun halâlmı halâl haram kıldığını haram tanınması, onun ^konakladığı yerlerde konaklaması yakındır. Ancak sizin içinizde ölü bir merkebin başı sizi ne kadar hayrete düşü-rürse; o da öylesine hayrete düşürür. İbn Ğanem dedi ki: Biz bu durumdayken Şeddâd İbn Evs ve Avf İbn Mâlik çıkageldiler ve yanımıza oturdular. Şeddâd dedi ki: Ev insanlar, peygamberden duymuş olduğum en korkulu söz onun sövledi&i şu sözdür: Sizin için şirk ve gizli şehvetten en çok korkarım. Ubâde İbn Sâmit ve Ebu Derdâ dediler ki: Allah'ım, bizi ba&ışla. Rasûlullah (s.a.) bize şeytânın artık Arao yarımadasında kendisine ibâdet edilmesinden ümidini kestiğini söylememiş miydi? Gizli şehvete gelince; biz onu iyi biliriz. Bu dünyanın kadın ve arzulandır. Ey Şeddâd, bizi korkuttuğun şirk nedir? Şeddâd dedi ki: Bakarsınız bir adam bir başkası için namaz kılar veya bir başkası için oruç tutar veya bir başkası için sadaka verir. İşte onun şirk olduğunu görmez

misiniz? Evet, dediler. Allah'a andolsun ki, kim bir adam için namaz kılar veya oruç tutar veya sadaka verirse; Allah'a şirk koşmuş olur. Şeddâd dedi ki: Ben Rasûlullah (s.a.) in şöyle dediğini duydum : Kim gösteriş için namaz kıalarsa; şirk düşmüş olur. Kim gösteriş için oruç tutarsa; şirk düşmüş olur. Kim gösteriş için sadaka verirse; şirk düşmüş olur. Bu sırada Avf İbn Mâlik dedi ki: Allah Teâlâ o kişinin yaptığı amellerden kendi rızâsı için olanı ayırıp da kabul etmesi ve kendisine şirk koşularak yapılmış olanı bırakması mümkün değil midir? Bunun üzerine Şeddâd dedi ki: Ben, Rasûlullah (s.a.) m şöyle buyurduğunu işittim : Allah Teâlâ; Bana şirk koşan kimse için en iyi ortak Benim. Çünkü onun işlediği amelin bütünü, azı veya çoğu şirk koştuğu ortağına aittir. Bense bunlara muhtaç değilim,

îmâm Ahmed der ki: Bize Zeyd... Şeddâd İbn Evs'ten nakletti ki; o, ağlamış. Seni ağlatan nedir? denildiğinde; Rasûlullah (s.a.) tan duyduğum şu sözdür demiş : Onu hatırladım da ağladım. Rasûlullah (s.a.) buyurdu ki: Ümmetimin şirk ve gizli şehvete düşmesinden korkuyorum. Ben dedim

ki: Ey Allah'ın Rasûlü, ümmetin senden sonra şirke düşer mi? Evet, buyurdu. Elbette ki onlar aya veya güneşe taşa veya puta tapmazlar. Ancak amellerini gösteriş için yaparlar. Gizli şehvet ise bir kişinin sabahleyin oruç tutup, isteği baskın gelince şehveti için orucunu terk etmesidir. Bu hadîsi İbn Mâce, Hasan İbn Zekvân kanalıyla Şeddâd İbn Evs'ten nakleder. Ancak bu rivayette yer alan Ubâde zayıf bir râvîdir, onun Şeddâd'dan hadîs duymuş olması; üzerinde durulması gereken bir husustur.

Ebu Bekr el-Bezzâr der ki: Bize Hüseyin İbn Ali., Ebu Hüreyre'-den nakletti ki; Rasûlullah (s.a.) şöyle buyurmuş Allah Teâlâ kıyamet günü buyurur ki: Ben, ortakların en hayırhsıyım. Kim Bana birini ortak koşarsa, o bütünüyle onun ortağınındır.

Ahmed İbn Hanbel der ki: Bize Muhammed İbn Ca'fer... Ebu HÜreyre'den nakletti ki; Rasûlullah (s.a.), Rabbı Azze ve Celle'nin şöyle buyurduğunu aktardı: Ben, ortakların en hayırUsıyım. Kim bir amel İşleyip de, ona Benden başkasını ortak ederse, Ben ondan uzağım. O, Bana ortak koştuğundur. Bu hadis bu yönüyle münferiddir.

İmâm Ahmed İbn Hanbel der ki: Bize Yûnus... Mahmud İbn Le-bid'den nakletti ki; Rasûlullah (s.a.) şöyle buyurmuş: Sizin İçin en çok korktuğum şey küçük şirktir. Ey Allah'ın Rasûlü, küçük şirk nedir? denildiğinde; riyadır, buyurdu. Allah Teâlâ kıyamet günü insanları amelleriyle cezalandırdığı zaman der ki: Siz dünyada kime gösteriş yapıyor idiyse onay gidin. Bakın onun yanında bir karşılık bulacak mısınız?

İmâm Ahmed İbn Hanbel der ki: Bize Muhammed İbn Bekr... Ebu Fudâle el-Ansarî'nin oğlu Ebu Saîd'in şöyle dediğini nakletti: Ra-aûlullah (s.a.) m şöyle dediğini işittim : Allah Teâlâ kıyamet günü; geleceğinden şüphe olmayan gün için, öncekileri ve sonrakileri topladığında bir münâdî şöyle seslenir: Kim, amelinde Allah'a bir başkasını ortak koşarsa; sevabım Allah'tan başkasının yanında arasın. Çünkü Allah, ortaklar içinde ortaklığa hiç muhtaç olmayandır. Bu hadîsi Tir-mızı ve İbn Mâce Muhammed İbn Ebu Bekr'den naklederler.

İmim Ahmed der ki: Bize Ahmed İbn Abdûlmelik... Ebu Bûkre (r.a.) den nakletti ki;

Rasûlullah (s.a.) şöyle buyurmuş: Kim başkaları duysun diye bir şey yaparsa, Allah da onu başkalarına duyurur. Kim de gösteriş için yaparsa; Allah da ona gösteriş yapar. İmâm Ahmed İbn Hanbel der ki: Bize Muâviye... Ebu Saîd el-Hudrî'den nakletti ki; Rasûlullah (s.a.) şöyle buyurmuştur: Kim, gösteriş yaparsa; Allah da ona gösteriş yapar. Kim, başkaları duysun diye bir şey yaparsa; Allah da onu başkalarına duyurur. İmâm Ahmed İbn Hanbel der ki; Bize Yahya İbn Saîd... Amr İbn Mürre'den nakletti ki; o, şöyle demiş : Ben Ebu Ubeyde'nin evinde bir adamdan duydum ki; o, Abdullah İbn Amr'm Abdullah İbn Ömer'in şöyle dediğini duymuş : O da Rasûlul-lah'm şöyle buyurduğunu işitmiş: Kim halkın kendi amelini duyması için iş yaparsa; Allah da bunu onlara duyurur, mahlûkâtı-na işittirir onu küçük ve hakir kılar. Abdullah İbn Ömer'in iki gözü yaşardı.

Ebu Bekr el-Bezzâr dedi ki: Bize Amr İbn Yahya... Enes İbn Mâ-Hk'den nakletti ki; Rasûlullah (s.a.) şöyle buyurmuş : Âdemoğulları-nın amelleri kıyamet günü Allah Azze ve Celle'nin huzuruna

mühürlenmiş sayfalar halinde sunulur. Allah Teâlâ; şunu atın, şunu kabul edin, der. Melekler derler ki: Ey Rabbım, Allah'a andolsun ki, ondan hep hayır gördük. Allah Teâlâ buyurur ki: Onun amelleri Benim rızâmdan başkası içindi. Ben, bugün ancak Benim rızâm kasdedilerek yapılmış olan amelleri kabul ederim. Sonra Bezzâr der ki: Râvîler arasında yer alan Haris İbn Ğassân'dan bir topluluk rivayet etmiştir, o Basra'lıdır ve eksik bir tarafı yoktur. İbn Vehb der ki: Bana Yezîd İbn İyâz... Abdullah İbn Kays'dan nakletti ki; Rasûlullah (s.a.) şöyle buyurmuş : Gösteriş ve başkaları duysun diye bir şeye kalkışan kimse; oturuncaya kadar Allah'ın gazabındadır.

Ebu Ya'lâ der ki: Bize Muhammed İbn Ebu Bekr... Abdullah İbn Mes'ûd'dan nakletti ki; Rasûlullah (s.a.) şöyle buyurmuş : Halkın gördüğü yerde güzel namaz kılıp, yalnız başına kaldığı zaman kötü kılan kimsenin bu davranışı küçümsemedir. Onunla Rabbı Azze ve Celle'yi küçümsemiştir. İbn Cerîr Taberi der ki: Bize Ebu Âmir İsmâîl İbn Amr... Amr İbn Kays el-Kindî'den nakletti ki; o, Muâviye İbn

Ebu Süfyân'ın «Artık kim Rabbına kavuşmayı arzu ediyorsa, sâlih bir amel işlesin. Ve Rabbına ibâdetle hiç kimseyi ortak koşmasın.» âyetini okuduğunu ve bu âyetin Kur'an'dan nazil olan son âyet olduğunu söylediğini işitmiştir. Bu, müşkil bir haberdir. Çünkü bu âyet, Kehf sûresinin son âyetidir. Kehf sûresinin bütünü ise Mekke'de nazil olmuştur. Olabilir ki, Muâviye bu ifadesiyle onu nesheden ve hükmünü de-ğiştiren bir başka âyet inmedi demek, istemiştir. Yani o, muhkem ve sabittir. Ancak bazı râvîler.bu işi karıştırmışlar ve ifâdeye kendi anladıkları mânâyı vererek rivayet etmişlerdir. Allah en iyisini bilendir.

Hafız Ebu Bekr el-Bezzâr der ki: Bize Muhammed İbn Ali İbn Hasan... Ömer İbn Hattâb'dan nakletti ki; Rasûlullah (s.a.) şöyle bu-yurmuş : Her kim bir gece «Artık kim Rabbına kavuşmayı arzu ediyorsa, sâlih bir amel işlesin. Ve Rabbına ibâdetle hiç kimseyi ortak koşmasın.» âyetini okursa; bu, kendisi için bir nûr olur. Aden'den Mekke'ye kadar melekler onu kuşatırlar. Bu hadîs gerçekten garîbdir.[\[47\]](#)

İzahı

İslâm düşüncesi, kaynağı ve dayandığı esâslar bakımından İlâhî eserleri ve sonuçları bakımından beşerî bir düşüncedir. İslâm düşüncesinin ilâhî cephesini Kur'ân-x Kerîm ve Onun izah ve yorumlarından meydana gelen Sünnet-i Seniyye temsil eder. Beşerî cephesini ise, Kur'an ve Sünnet temelinden hareketle, insan, hayat, kâinat ve varlık hakkında akıl ve tecrübeler ışığında geliştirilen her neviden fikrî çalışmalar temsil eder. Bu sebeple İslâm düşüncesi, diğer düşünce tarzlarında mevcûd olmayan, ilâhî ve beşerî özellikleri birlikte taşıma imtiyazına sahiptir.

İslâm düşüncesinin ilâhî cephesi; statik (sâbit-değişmez), beşerî cephesi ise hayat şartlarına göre değişen (dinamik) olduğu için ilâhî cepheye ters olmamak kaydı ile İslâm'da her türden düşünce serbesttir. Kişi aklını kullanarak veya tecrübelerine dayanarak bir görüş beyân ederse bu görüşünde isabet etse de, yanılma da —İslâm İlkelerine göre— ilâhî mükâfata (sevâb) nail olur. Amr Ibn Âs, Hz. Peygamberden rivayet eder ki o, şöyle buyurmuş:

Hâkim ictihad edip hükmünde isabet ederse ona iki mükâfat vardır. İctihâd edip hükmünde vam-Ursa onun için de bir mükâfat vardır.[\[48\]](#)

İslâm düşüncesinin ilâhî cephesi, bütün müslümanları bağlayıcı olduğu halde, beşerî cephesi bağlayıcı bir özellik taşımaz. Dolayısıyla beşeri cephesini reddetmek, kişinin îmânını zedelemes.

İslâm düşüncesinin ilâhî cephesi bakî ve ebedîdir. Beşer eliyle değiştirilemez, reform yapılamaz. Çünkü onu gönderen zât; —İslâm inançlarına göre— ezelî, ebedî ve bakî olan Allah Teâlâ'dır. Beşerî cephesi ise zamana ve şartlara göre değişir, çünkü onun menşe'i olan insan bünyesi sürekli değişime uğramaktadır. İnsan, bir parçasını teşkil ettiği kâinat gibi fânîdir. Fânî bir varlığın bakî ve ebedî prensibler ortaya koyması mümkün değildir. İnsan menşe'i fikirler, zaman ve şartlarla sınırlıdır. Ancak insanlık süreklilik arzettiği gibi, insanların düşüncesi de birbirine ilişerek devamlılık arzetymekte, nesillerden nesillere intikâl etmektedir. Bir düşünürün büyüklüğü; daha geniş bir zaman aralığında geçerli olan fikirler ortaya koymuş

olmasındadır. Ama ne olursa olsun, her düşünürün fikirleri —kendisinin de içinde yaşadığı evrenin yapısı gibi— fânî olduğu için değişmeye ma'rûz ve eksikliklerle ma'lûldur.

I- İslâm Düşüncesinin İlâhî Tarafı:

Gerçek anlamda İslâm düşüncesi, bu düşüncenin ilâhî cephesini teşkil eden kısımdır. Müslümanlar bakımından tartışmasız kabul edilen de bu bölümdür. Beşerî kısmı ise zamanla ve şartlara göre değişiklik arzeden ve bağlayıcı niteliği olmayan kısımdır. Biz İslâm düşüncesinin ilâhî cephesini burada kısaca ele almak, beşerî cephesini ise daha sonra ve detaylı olarak incelemek istiyoruz.

Saf haliyle İslâm düşüncesi, ilâhî düşüncedir. Bu düşüncenin İfâdesi İse Kur'an-ı Kerîm'dir. öyleyse sâf İslâm düşüncesi, Kur'an düşüncesidir. Rasûlullah kendiliğinden bir düşünce sistemi getirmemiştir. Arap cemiyetinin sosyal, ekonomik ve politik şartları da bu düşüncenin doğmasını gerektirmemiştir. O günkü dünya şartları da böyle bir düşünceyi motive etmemiştir. Dolayısıyla bu düşünce sistemi Kur'-ân-ı Kerim tarafından ve şartlara bağlı olmaksızın ve

tamamen özgür bir irâdenin eseri olarak getirilmiştir. Kur'ân-ı Kerîm tarihte hiç bir ilâhî esere nasîb olmayan bir titizlikle müslümanlar tarafından korunup saklanmış ve hiç bir el, onun metnini değiştirme imkânını bulamamıştır.

Kur'an'ın getirmiş olduğu bu sâf İslâm düşüncesini, bugün biz de ilk gündeki gibi anlayıp kavrama imkânına sahip bulunmaktayız. Bu, ancak peşin hükümlerden ve bize empoze edilen klasik ve tarihî perspektiflerden uzak olarak doğrudan doğruya ve sâf bir kafa ile ona baktığımız zaman mümkün olur. Bunun da ne kadar zor ve bâdireli bir şey olduğunu söylememek imkânsızdır. Peygamberden sonra, sosyal zaruretler bu ana kaynağın yorumunu gerekli kılmış ve her mütefekkir ona yeni bir yorum eklemiştir. Böylece İslâm düşüncesinin be^ serî cephesi tekevvün etmiştir. Fıkıh tartışmaları, kelâm ve akâid münâkaşaları hep sonradan zuhur etmiş olup, kendi devrinin şartlarını yansıtan beşerî unsurlardır.

İlk müslümanların biricik müracaat kaynakları, Kur'ân-ı Kerîm ve onu bildiren Resûl-i Ekrem idi. Hz.

Âişe'nin ifadesiyle Rasûlullah'-ın ahlâkı, Kur'an'ın kendisiydi. Bunun için İslâm düşüncesinin ilâhî cephesini araştırırken öncelikle Kur'ân-ı Kerîm'e başvurmak gerekir. Kur'ân-ı Kerîm'in getirdiği düşünce sisteminin temel karakteristik özelliklerini araştırdığımızda başlıca şu hususiyetler ile karşılaşırız :

1- İlâhî Bir Düşünce Sistemi:

Kur'an'a dayalı İslâm düşüncesinin en önemli ve birinci özelliği, ilâhî bir düşünce sistemi olmasıdır. İslâm inancına göre Kur'an Allah tarafından gönderilmiştir. Onun ortaya koyduğu düşünce esâsları da Allah tarafından vaz'edilmiştir. Allah, insanın ve onun içinde yaşadığı kâinatın yaratanıdır. Yaratan, elbette ki yarattıklarını en iyi bilendir. «Yaratan bilmez mi hiç? O, Latîf'dir, Habîr'dir.» (Mülk, 14) Dolayısıyla O'nun yarattıkları için koymuş olduğu esâslar da insanın mekanizması itibarıyla kavramaktan âciz olduğu bütün noktalan kuşatıcı mâhiyette olacaktır. Netîce olarak, insanın mevcûd yapısından kaynaklanan eksiklikler ve yanlışlıklar Yaraticının vâz'ettiği fikir sisteminde görülmeyecektir.

Ne var ki ilâhî kaynak, günlük hayatın gerekleriyle alâkalı detayları açıklamamıştır. Açıklamaması da bu düşünce sisteminin mantikî bir gereğidir. Çünkü beşerin temel karakteri değişmez, ihtiyâçları ise zaman içinde değişiklik gösterir. Bu açıklanmayan kısım, insanlar tarafından kendi devirlerindeki şartlara göre değişip gelişebilir. Ancak bu noktada insan zekâsının önüne bir sed çekilmiş değildir. Aksine insan zekâsı kendi kapasitesi içinde serbestçe ve elverdiğince geniş bir alanda faaliyet yapar. Ama insan bünyesinin ve bu bünyeden doğan eksikliklerden uzak olması imkânsız olan araçların, bir türlü mâhiyetini kavrayamayacağı ve çözemeyeceği konularda kendini yıpratıp enerjisini tüketmesine de imkân bırakmaz. Bu gibi ana ilkeler ilâhî menşe'den alınır, hayatın zarurî değişimi ile değişecek kısımlar ise, o gün düşünen kafaların bu ana ilkelere ters düşmeyecek şekilde geliştirdikleri prensibler olarak kabul edilir.

Kur'an düşüncesi böylece meseleyi son derece elastikî biçimde vaz'etmiştir. Ne bazı düşünce sistemlerinde olduğu gibi, her şeyi ilâhî menşe'e

dayandırıp bundan farklı görüşleri afaroz etmiştir, ne de po-zitivist düşünce sistemlerinde olduğu gibi, insan dışı tüm kaynakları yok farzederek, insanı her şeyin menşesi'i kabul etmiştir.

Bundan sonraki özellikler temelde bu ilâhî olma özelliğine dayanmaktadır.

II- Tevhîd Esâsına Dayalı Bir Düşünce Sistemi:

Kur'an düşüncesinin ikinci ve temel özelliği de tevhîdçi bir düşünce sistemi olmasıdır. İnsan zekâsının çoğunlukla yanıldığı konuların başında tanrı anlayışı gelir. Sağlam ve kapsamlı bir tanrı anlayışına sâhib olmadan hayatta sağlam adımlar atmak imkânsızdır. Ne var ki soyut bir alan olan ulûhiyyet konusunda çok eski dönemlerden beri pek çok hurafe ve uydurmalar göze çarpmaktadır. Eksik veya yanlış bir ulûhiyyet fikri, hayatın diğer problemlerine de eksik ve çarpık bakma sonucunu doğurur. Biz kabul etsek de, etmesek de en ilkelinden en gelişmişine kadar insanların kafasını en çok meşgul eden konu tanrı konusu olmuştur. Ve bu konuda —konunun imkânları, dâhilinde^— ki gerçekten çok girifttir— en rasyonel ve en tutarlı,

aynı zamanda insanlık varlık yapısına en uygun tanrı anlayışı Kur'an'ın getirdiği tevhîdçi tanrı anlayışıdır.

Tevhîdçi anlayışı, yalnızca Kur'an getirmemiştir, elbette. Gerek Yahûdilik, gerekse Hıristiyanlık ondan önce tevhîd anlayışını getirmişlerdir. Fakat zaman içinde muhtelif sebeplerle bu iki dindeki tevhîd anlayışı çok tanrıcı bir niteliğe büründürülmüş ve tek tanrıcı özü ortadan kaldırılmıştır. Hemen belirtelim ki, XIX. yüzyıl pozitivistinin etkisi ile gelişmiş olan sosyoloji ve buna dayanarak kurulmuş olan dinler tarihinin evolüsyonist tezi gerçekte hiç de hakikati ifâde etmemektedir. Dinler tarihi tarafından ortaya konan, çok tanrıcılıktan tek tanrıcılığa doğru tekâmül anlayışı, Kur'an tarafından reddedilir. Kur'an, bütün dinlerin aslının tek tanrıcılık esâsına dayandığını, ancak bir süre sonra insanlar tarafından tahrif edildiğini belirtir. Dolayısıyla myth'lerin kaynağı — sosyolojinin iddiasının aksine— dinler olmaktadır. Dinler insanlar tarafından tahrif edile edile, neticede mitoloji haline döndürülmekte ve böylece muharref dinler ortaya çıkmaktadır. Kur'an anlayışına göre, ilk din yeryüzüne Hz. Âdem ile gelmiş tevhîd (monoteist -

tek tanrıcı) dinidir. Bundan sonra insanlar tarafından hep tahrifat yapılmış ve gelen yeni peygamber de tekrar tevhîd esâslarını getirmiştir. Daha sonra gelen Yahûdilik ve Hristiyanlık da kendisini tahrifattan kurtaramamış ve en son din olmak üzere İslâm dini tevhîd esaslarını getirmiştir.

Kur'an düşüncesi de bütün kavram ve yorumlarında bu tevhîdçi ilkeyi temel alır ve politeist anlayışa vesile olacak yorumlardan kaçınır. Bu sebeple zâten İslâm düşüncesinin ilâhî cephesi tahrifattan uzak kalmıştır.

Tek bir tanrıya bağlanmak; insanın davranışları bakımından büyük önem ifâde eder. Bilhassa insanın değişik değer merkezleri etrafında eğilip bükülmesini Önler. Kişiye şahsiyet kazandırır. Modern düşüncenin insana vermeye çalıştığı Özgür kişiliğin gelişmesinde büyük bir etken olur.

III- Değişmez Bir Düşünce Sistemi:

İnsan, hayatı boyunca sürekli değişimlere uğradığı için, her zaman kendine sabit noktalar bulmaya çalışır. Bu sabit noktalara dayanarak birtakım atılımlar yapar. Gündelik hayatımızda

karşılaştığımız bu olgu, düşünce hayatımız bakımından da önemlidir. Çünkü bütün değer noktalarının değişmesi halinde ortada başvurulabilecek hiç bir ölçü kalmaz. O zaman da bir sistem kurmak imkânı bulunmaz.

Fakat hayatın değişken akışı içerisinde, değişmez değerlerin bulunması olumsuz bir rol oynamaz mı? Çoğunlukla insanları olduğu yerde saydıran tutucu akımlar, bu değişmez değerlerden kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla İslâm düşüncesi de böyle tutucu bir hüviyete bürünmez mi?

Değişme ve değişmezlik tabiatın içinden kaynaklanan bir kanundur. Ancak tabiat bu ikisi arasında bir denge kurmuştur. Hayat ve kâinatta ana yörünge sabittir, bu yörünge üzerinde değişim vardır fakat yörünge hiç bir şekilde değişmez. İnsanın ihtiyâçları değişmez, ama bu ihtiyâçların karşılanış biçimi değişir. İnsan tabiatı hiç bir zaman için değişmez ancak bu tabiatın gerekleri ve bunların karşılanış biçimi değişir. Evrenin nizâmı sabittir. Bu nizâmın seyrinde zaman içinde değişiklik olabilir.

Değişmez prensiblerin kabulü, insan ve hayat için belirli bir ölçü kabul etmek ve bu ölçü üzerinde birleşmek demektir. İnsanların geçici arzu ve heveslerine, devrin akışına, şartların icâbına göre her şeyi değiştirmeyip, geçici esâslara göre düzeni bozmayıp, bunların başvurması için bir ölçü, kriter ve mikyas vaz'etmektir. Toplumsal hayat, hukuk, devlet ve bir anlamda hayat belirli ölçüler üzerinde anlaşmaya dayanır. Bu anlaşma noktalan kısa aralıklarla değişecek olursa düzen yerini anarşi alır. Kur'an'ın ifadesiyle, «Eğer hak, onların heveslerine uysaydı; gökler, yeryüzü ve onlarda bulunanlar muhakkak bozulup giderdi.» (Mü'minûn, 71)

Kur'ân-ı Kerîm, değişmez değerleri hayatın bütün sahalarına yaymak yerine sadece bazı temel ilkelere inhisar ettirmiştir. Dolayısıyla hayatın akışı içerisindeki değişimlerin hepsini sabit tutmayı kabul etmemiştir. Bu da dinlerin pek çoğunda ve gelenekselleşmiş kurumlarda karşılaştığımız tutucu niteliği ortadan kaldırdığı gibi, onun karşıtı olarak, modern düşünce akımlarının çoğunda karşılaştığımız sürekli değişim fikrinden kaynaklanan sabit ölçü

kabul etmeme anarşisine de imkân bırakmamaktadır. Böylece tıpkı tabîat gibi, değişim ile değişmezlik arasında vasat bir nokta tesbît etmektedir. Zâten İslâm ölçülerine göre, tabiatı yaratan Allah olduğu gibi, Kur'an'ı indiren de Allah'tır. Tabîat Allah'ın görülen eseri, Kur'an Allah'ın okunan kitabıdır. Bu ikisi birbirini nakzetmek şöyle dursun, birbirini tamamlamakta ve tasdik etmektedir. «Allah'ın insanları yarattığı fıtratı.» (Rûm, 30) Tabiata Allah tarafından konulmuş olan bu kanunlar, Allah'ın tabîi sünnetini teşkil eder ki, «Sen Allah'ın sünnetinde bir değişme göremezsin.» (Ahzâb, 62; Fâtır, 43; Fetih, 23) Allah tabîi hayat için kanunlar koyduğu gibi sosyal hayat için de kurallar koymuş ve bunu Kur'an-ı Kerîm vasıtasıyla insanlara bildirmiştir. Bu kurallar yalnız müslümanlar için değil, tüm insanlar için geçerlidir.

IV- Dengeli Bir Düşünce Sistemi:

İslâm düşüncesinin ilâhî cephesini temsil eden Kur'an düşüncesi her konuda dengeyi esâs almıştır. Kur'an'ın tasvirine göre Allah; kâinatta bir denge kurmuştur. Bu denge Allah'ın bütün eserlerinde göze

çarpılmaktadır. «Doğrusu Biz her şeyi bir kadere (ölçü) göre yarat-mışızdır.» (Kamer, 49) Bu ölçü, içinde yaşadığımız tabîî âlemin her tarafında görülmektedir. Güneş sisteminden dünyanın diğer gök ci-simleriyle uzaklığına, dünyanın eğiminden elips şeklindeki yapısına kadar bütün evren denge üzerinde durmaktadır. Şayet bu denge unsurlarından birisi çok cüz'î bir miktar şaşırarak olursa, kâinatın seyri değişir, belki de mahvolup gider.

Canlıların hayatı denge esâsı üzerine kâimdir. Oksijenin biraz fazla veya eksik oranda alınmasından, organların işleyişine kadar her türden fizyolojik vak'alarda bir denge hâkimdir. San'attan, düşünceye kadar her alanda denge esâstır. İşte Kur'an düşüncesi, bir fikir sistemi olarak her konuda dengeyi ana ilke olarak benimsemiştir. Halbuki diğer düşünce sistemleri denge kurmak yerine, denge noktalarından birine ağırlık vermektedirler. Bu denge noktalarını şöylece belirleyebiliriz :

a- Tanrı ile evren arasında denge :

Kur'an düşüncesi, evrende ayrı ayrı tanrılar bulunduğunu ve tabîat güçlerinden herhangi birisini,

bir tanrının özel işleyiş alanı olarak kabul etmez. Yunan mitolojisinde ve diğer ilkel düşünce sistemlerinde karşılaştığımız çoğunluğu politeist kökenli anlayışa yer verilmez. Tanrı ile evren arasında kesin bir çizgi vardır. Mekanizm'e yer verilmediği gibi, kâinata canlılık ve rûhluluk atfeden düşüncelerin panteizmine de yer verilmez. Buna mukabil tanrı, evren karşısında kör bir mekanizmin mahkûmu değildir. Aristoteles düşüncesinde olduğu gibi tanrı meydana getirdiği kâinat ile ilgilenmemek şöyle dursun, sürekli kâinatı kontrol etmektedir. Tanrı kâinatın biricik hâkimidir.

b- Tanrı ile insan arasında denge :

Kur'an düşüncesine göre; tanrı ile insan birbirinden bütünüyle farklı iki ayrı varlık alanını temsil eder. İnsanın varlık alanı belirli ve sınırlıdır. Buna karşılık tanrı her türlü kayıd ve sınırlamadan uzaktır. Tıpkı evren ile Allah arasında kesin ve ayırıcı farklılık bulunduğu gibi, insanla Allah arasında da kesin ve ayırıcı çizgi vardır. İnsan, ne yaparsa yapsın tanrılık makamına yücelemez. Buna mukabil insan ile tanrı arasında bir çatışma ve düşmanlık da

yoktur. Tanrı her zaman için insanı sever, korur, bağışlar, buna mukabil insan, hatâ ve eksiklikler ile ma'lûl olduğundan kimi zaman tanrının buyruklarını dinlemez. Ama istese de istemese de tanrıya boyun eğmek durumundadır. Tanrıya baş kaldırması geçici bir isyandır. Sonra hatâsından vazgeçip tevbe ve istiğfar eder.

Hıristiyanlıkta olduğu gibi insan, tanrı karşısında doğuştan suçlu durumda değildir. Hıristiyan düşüncesine göre, Hz. Âdem kendisine yasaklanan meyvadan yediği için cennetten kovulmuş ve bu suçu onun neslinden gelen bütün insanoğluna geçmiştir. Bu ezeli günâhtan kurtulması gerekir. Kur'an düşüncesine göre de Hz. Âdem kendisine yasaklanan ağaçtan yemiş ve bu yüzden cennetten çıkarılmıştır. Fakat Âdem'in işlediği suç, soyundan gelen bütün insanlara geçmiş değildir. Aksine bütün insanlar temiz bir fıtratla doğarlar. Suçsuzdurlar. Sonra aldıkları terbiye ile kendi yollarını seçerler.

Yunan mitolojisinde ise insanla tanrı arasında kesin çizgiler belirlenmiş değildir. Aksine tanrılar,

insan şeklinde düşünölmektedir. Tıpkı insan gibi onun da arzuları, hevesleri ve zaafıları vardır. İnsanla tanrı arasında bir makam ve mevki çatışması vardır.

Kur'an ise insan ile tanrı arasında makara ve mertebe bakımından kesin farklar koyduğu için böyle bir problem yoktur. Hristiyanlık ve Budizm gibi dinler insanı tanrı karşısında mağlûb ve makhûr duruma getirirken, mitolojiler ve materyalist düşünceler, insanı tanrı karşısında muzaffer durumuna getirmektedir. Nietzsche'nin «süper insan» görüşü bu düşünceyi yansıtmaktadır.

c- İnsan ile evren arasında denge :

Kur'an düşüncesi, evreni ilâhlarla dolu canlı bir organizma gibi tasavvur etmediğı için, tabiat ile insan arasında bir çatışma ve mücâdele yoktur. İnsan da tabiatı Alah'ın enirine müsahhardar. Her ikisinin de sahibi olan Allah, tabiatı insanın emrine müsahhar kılmıştır. İnsan yeryüzünü i'mâr edip yaşamasına elverişli hale getirmekle mükelleftir. Bu sebeple İnsan ile evren arasında dostça bir ilişki vardır. Çünkü genelde her ikisi de Allah'ın emrine boyun eğmektedir. Buna karşılık Yunan mitolojisi tabiat ile

insan arasında bir mûcâdele bulunduğunu ve bu mûcâdelenin de temelde tanrılarla insan arasındaki mûcâdeleye dayandığını bildirir. Büyü ve ilkel inançlara sâhib toplumlar ise evrenin gizli ruhlarla dolu olduğunu söyleyerek, o ruhlara iyi görünmek için birtakım âyinler icra ederler, tikel inançlara karşı olduklarını belirten marksistler Sovyetlerde tarımın yeterince verimli olmaması üzerine tabiatın kendilerine karşı çıktığını söyleyerek bu mitolojik anlayışı dile getirmişlerdir.

d- Görülen âlem ile görülmeyen âlem arasında denge :

Kur'an, varlığın yalnızca görülenden ibaret olmadığını, bunun yanı sıra duyularımızla kavrayamadığımız bir âlem bulunduğunu belirtir ve dolayısıyla bu âlemin varlığını (melek-cin gibi) kabul etmek gerektiğini söyler. Ancak varlığın yalnızca görülmeyenden ibaret olup, görülen âlemin hayâl olduğunu da savunmaz.

Buna karşılık bazı düşünce sistemleri, sâdece görülen âlemin varlığını kabul etmekte ve bunun dışında kalanı inkâr etmektedir. Materyalist

düşünceler her şeyin maddî âlemden ibaret olduğunu savunurken, pozitivist düşünürler gerçeğin yalnızca tecrübe edilebilen gerçek olduğunu savunurlar. Bu arada bazı düşünürler de, görülen âlemin bir hayâlden ibaret olup gerçek âlemin görülmeyen âlem olduğunu ve duyularımızın kavradığı nesnelerin, gerçeğin sâdece gölgesi olup gerçeğin ise bu nesnelerin ideası olduğunu savunmaktadırlar (Platon gibi). Bu düşünce asrımızdaki fizik çalışmaları ile yeniden canlanmış bulunmaktadır. Bilindiği gibi Sir James Jeans, neticede böyle bir idealizme ulaşmıştır. Bu idealist düşüncenin yanı sıra mistik düşünürler de gerçeğin büyük kısmının görülmeyen aleme âit olduğunu, görülen âlemin ise gerçeğin çok küçük bir bölümünü teşkîl ettiğini savunmaktadırlar. Kur'an düşüncesi ise, her iki aşırılığı da reddederek doğru olan orta bir yol izlemiştir.

e- Rûh ile beden arasında denge :

Kur'an, ruhun varlığını inkâr etmez. İnsanın rûh ile bedenden meydana gelmiş bileşik bir varlık yapısına sâhib olduğunu savunur. Dolayısıyla

insanın kemâlinin bu ikisi arasında denge kurması ile mümkün olacağını belirtir.

Buna karşılık bazı düşünce mensûbları insanın mekanik bir varlık yapısına sâhib olduğunu, rûh diye bir şey bulunmadığını, bunun görevini beyin üstlendiğini savunarak, insanın biricik görevinin bedeninin arzu ve isteklerini karşılamak olduğunu (Hedonist) savunurlar. Bilhassa pozitivist ve materyalist anlayış ruhu bütünüyle reddeder. Ölüncel insanın ruhunun çıktığını söyleyen fikirlere, ölmeden Önce ve öldükten sonra tartılması halinde insanın ağırlığından bir şey yitir-medığının görüldüğü iddiasıyla karşı çıkarlar.

Diğer taraftan spirtualist düşünürler, insanın gerçek varlığı olduğunu savunarak, bedeni bütünüyle ortadan kaldırmada ruhî kemâle ermenin imkânsızlığını bildirirler. Pythagorizm, Platonizm, Budizm ve modern rûhçu akımlar ruhun bedende zindanda olduğunu, bu zin dandan kurtulmak için insanın birtakım exersizler ile, ruhunu olgunlaştırması gerektiğini ve ancak arınan ruhun kemâle ereceğini söylerler. Mistik akımlar ise, bütün

abalarını ruhun terbiyesine tahsis ederler ve ruhî âlemde, organik âlemdeki gibi bir sistem kurmaya çalışırlar. Mistisizm, insanın rûh dünyasını geliştireyim derken, organik yapısını ihmâle kadar vardırmakta, çeşitli exersizler ile bedeni yetersiz hâle getirmektedir.

Kur'an ise beden ile rûh arasında denge kurarak birinin adına diğeri küçöltmeye çalışmaz. İnsanın hem beden yapısını, hem rûh yapısını geliştirir.

f- Dünya ile âhiret arasında denge :

Kur'an, kişinin hayatının bu dünyadaki hayatı ile sınırlı olmadığı, aksine ezelden ebede giden yolda bu dünyanın bir durak olduğunu belirterek, her şeyin hesabının bu dünyada görölmeyeceğini, gerçek hesâb verme yerinin öbür dünya olduğunu bildirir. Binâenaleyh bu dünyada tamamlanmamış hesâbların «âhiret» adı verilen bir başka dünyada tamamlanacağını ifâde eder. Müslümanın, hayatı yalnızca bu dünyaya tahsis etmesini kabul etmediğı gibi bir başka dünya adına bu dünyayı ihmâl etmesine de izin vermez. İki âlem arasında bir denge kurup her

iki âlemi de eşit olarak değerlendirmesi gerektiğini bildirir.

Tarih boyunca insanlar bu dengeyi kuramayarak biri adına diğerini feda etmişlerdir. İslâm dışı dinlerin ekseriyeti, insanın bu dünyayı hiçe saymasını ve sâdece âhiret için çalışmasını isterler. Keza mistik akımlar da insanın âhiretinin i'mân için çalışırlar. Bu fikre karşı çıkan diğer bir kitle de hayatın yalnızca bu dünyadaki hayattan ibaret olduğunu, âhiret diye bir şeyin bulunmadığını savunurlar. Özellikle materyalistler âhiretin varlığını kabul etmezler.

Görülüyor ki Kur'an'a dayalı İslâm düşüncesi her alanda tâm bîr denge kurmuştur. Karşıtlardan her birini ayrı ayrı değerlendirerek, birisini alıp diğerini ihmâl etmemiştir. Diğer düşünce sistemleri ise bir tarafa ağırlıklarını koyarak karşıtlardan öbürünü tamamen inkâr etmişlerdir.

V- Evrensel Bir Düşünce Sistemi:

Kur'an; problemlere dar ve bölgesel bir açıdan değil, geniş ve evrensel açıdan bakar. Hükümlerini koyarken, görüşlerini bildirirken dar bir çerçeve içine tıkanıp kalmaz. Aksine bütün kâinatı kuşatan bir ge-

niş görüşlölük getirir. Genellikle insanlar, olaylara kendi şartları içinde bakarlar. Ya bir bölgenin, ya bir ırkın veya bir milletin menfaat-lan açısından fikir beyân etmeye çalışırlar. Ayrıca belirli bir zaman diliminde geçerli olabilecek fikirler ortaya koyarlar. Halbuki Kur'an, yalnız yeryüzünü içine alan bir düşünce getirmemiş; evrenin tüm bölümlerini, yalnız bir çağı değil bütün çağları içine alan geniş görüşlölükle eşyaya ve olaylara bakmıştır. Irkların hâkimiyetini reddetmiş, bölge ve sınır engelini aşmış, tüm varlıkları ihata eden bir fikir sistemi kurmuştur. Varlığı topyekün bir bütün olarak değerlendirir. Âdem'in oğlu olmaları hasebiyle insanlar arasında ayırım gözetmez. Renk ve dil ayrılığını ortadan kaldırır. Peygamberin, yalnızca bir kavmin veya ırkın değil, «Bütün âlemlerin») peygamberi olduğunu, kâffeten tüm insanlığı kurtarmak için geldiğini söyler. Bu sebeple bütün yeryüzü sakinleri müslüman oluncaya kadar inşân, bitmez tükenmez bir enerji ile çalışmak zorundadır.

İnsanlığın ancak XX. asrın yarısına doğru gerçekleştirdiği evrensel birlik anlayışını Kur'an on

dört asır evvel getirmiş ve bilfiil gerçekleşmesi için de ilk müslümanlar büyük çaba harcamışlardır. Bugün de bu evrenselliğin bütün yönleriyle gerçekleştiği söylenemez. Çünkü «Birleşmiş Milletler»de, devletler ideolojilerine veya menfaat-larına göre oy beyân etmektedirler. Doğruya ve gerçeğe göre değil.

VI- Müsbet (Pozitiv) Bir Düşünce Sistemi:

Kur'an, eşyaya ve olaylara hep müsbet açıdan bakar. Negatiflik eşyada aslî bir unsur değil, arızî bir unsurdur. Eşyada «asi olan ibâ-hattır» prensibini düstûr haline getirmiştir. Kur'an'ın ilâh anlayışında, insana karşı menfî bir tavır takman tanrı anlayışlarına yer olmadığı gibi, kahredici ve gaddar tanrı anlayışına da yer yoktur. Halbuki mitolojilerin, tanrı anlayışı negatif (olumsuz) bir anlayış olduğu gibi, ilâhî olan dinlerden birisi —Yahudilik— gaddar ve despot Yahve anlayışıyla, diğeri ise —Hıristiyanlık— insanlaştımlmış tanrı anlayışı ile menfiligi esâs almışlardır. Gerek Aristoteles'in meydana getirdiği evrenin işleriyle ilgisiz, gerekse Zerdüşî dininin düalist tanrı anlayışları menfî anlayışı ifâde eder. Hepsini reddeden materyalizm veya ateizm ise, inkâr

yolunda olumsuz bir tavır takınır. Kur'an'ın İlah anlayışı, Kerîm, Rahîm, kötülüklerden hoşlanmayan ve bunları yasaklayan, tevbe edenlerin tevbesini kabul eden ve her şeyde temizliği esas alan bir ilâhtır. Kur'an'ın getirdiği düşünce sisteminin insana, kâinata, hayata ve varlığa bakışı bütünüyle müsbet bakıştır, olumsuzluk Ona göre aslî değil geçici bir haldir.

VII- Pratık Bir Düşünce Sistemi:

Kur'an; insanı insan olarak görür, onu melekleştirmeye çalışmaz. Melek ayrıdır, insan ayrıdır. İnsanı zaafı, kusurları ve faziletleri ile birlikte değerlendirir. Bir yanıyla gökyüzüne bağlı olduğunu, diğer tarafıyla ayağını yeryüzüne bastığını kabul eder. Onun melekleşmesini değil, insan olarak kalmasını, ancak zaafının esiri olup şeytânlaşmamasını ister. Şeytân kötü olduğu gibi, melek de insandan merteye bakımından düşüktür. Melek, insana secde etmekle emrolunmuştur. İslâm'ın insana bakışı pratik, gerçeğe uygun bir bakıştır. Hayat ve kâinatı toz pembe hayâllerin ötesinden görmeye çalışmaz. İnsanın ma'-nevi yönlerini yok

saymadığı gibi, maddî yönlerini de inkâr etmez. İnsan zihnini gerçekte mevcûd olmayan hayalî şeylerle uğraştırmaz. Platon'un Aristoteles'in ve Plotinus'un muhayyel anlayışlarına yer vermediği gibi, Marks'm, Conite'un ve benzerlerinin materyalizmine de düşmez. Her şeyde realiteyi esâs almaya çalışır. Ancak gerçeğin yalnız realiteden ibaret olduğunu söylemez. Akıl yolu ile insanoğlunun bütün problemleri çözebileceğini kabul etmez, ama Hıristiyanlık ve Mistisizm gibi «aklını at Öyle gel» de demez. Aklın alanına giren ve aklın çözebileceği problemleri akılla çözer, akim kavrayış alanı dışında Kalan bölümlerde akli boşu boşuna yıpratmaz.

Sistemi yalnızca akla dayandırmadığı gibi, yalnızca hisse de dayandırmaz. Tıpkı kevnî âhenkte olduğu gibi, tıpkı mûsikî eserinde olduğu gibi, tıpkı bir san'at şaheserinde olduğu gibi, bütün bölümler arasında tâm bir ahenk ve birlik sağlar.

Kur'an, işte bu temel ve karakteristik özellikleri bünyesinde taşıyan mükemmel bir dünya görüşü getirdi. Bu dünya görüşüne dayalı bir fikir sistemi kurdu. Bu fikir sistemini pratik hayatta uygulayarak

mensûbları arasında hâkim kıldı. Ve böylece 23 yıllık çok kısa bir süre İçinde çölün o çelimsiz, bilgisiz, görgüsüz çocuklarım dünyanın efendisi, hâkimi haline getirdi.

Bu düşünce sistemini, safiyeti İçerisinde benimseyen İnsanların hangi devirde olursa olsun, her alanda üstün gelmemeleri için bir neden yoktur. Nitekim tarihte de öyle oldu. Ve ilk müslüman toplum hârikası gerçekleşti.

Rasûlullah, bizzat bu düşünce sisteminin canlı bir timsâli olarak bu insanları eğitti, yetiştirdi. Onun gölgesi üzerlerinden çekildikten sonra bir müddet daha bu canlılık ve atılım devam etti. Ama onun kurduğu sistemden uzaklaştıkça, bu sâf düşünce sisteminin içine beşer menşe'li fikirler sirayet etmeye başladı. Anlayışlar değişti ve bu değişiklik gittikçe artmaya başladı. Zaman zaman o sâf anlayışa dönmek istendi, ama bu istek toplu bir sistem halinde olmadığı için, o ilk defaki tecrübenin gerçekleşmesi mümkün olmadı. Ama yine de o kaynaktan beslenen ana damarlar, bünyeye canlılık vermeye devam ettiler.

Bundan sonraki bölümde İslâm düşüncesinin beşerî cephesi ele alınacaktır. Bu düşüncenin ana kaynak ile irtibatı, tarih içindeki seyri ta'kîb edilecektir.

H- İslâm Düşüncesinin Beşerî Tarafı

İslâm düşüncesinin ilâhî cephesi, Rasûlullah'ın hayatı boyunca aralıksız teşekkül ederek gelişti. Hz. Peygamberin vefatına kadar müs-tümanlar her mes'elede ona danışıyor ve onun önderliğinde gösterdiği yolda yürüyorlardı. Bu vahiy kaynağı müslümanlarca tartışma konusu yapılmıyordu. Böylece müslümanlar her alanda büyük bir dinamizm ile atılımlar yapıyorlardı. Tarihte Rasûlullah gibi kendisine uyanların, her şeyiyle teslim olup bağlandıkları çok az önder vardır.

Rasûlullah'ın uygulamaları iki yönlüydü. Bir yanı ile vahye dayalı olarak, Allah'ın emrini tebliğ ediyor, gördüğü yanlışları düzeltiyordu. Bu sebeple kendi şahsî değerlendirmelerini değil, ilâhî emirler doğrultusundaki değerlendirmelerini dile getiriyordu. İşte onun ağzından çıkan bu tür ifâdeler de vahyin devamı olarak telâkki ediliyordu. Çünkü Kur'ân-ı

Kerîm onun kendiliğinden bir şey söyleyemeyeceğini açıkça bildiriyordu: «O, kendi hevesiyle bir şey konuşamaz. Sâdece O, kendisinde vahyedilen bir vahiydir. Onu pek güçlü olan (Allah) kendisine öğretmiştir.» (Necm, 3-5)

Bir de Rasûlullah'ın bir beşer olarak davranışları vardır. Çünkü Hz. Peygamber, bazı din kurucuları gibi kendisini beşer üstü bir varlık olarak takdîm etmiyordu. Her fırsatta beşer olduğunu vurguluyor ve Kur'an'ı kendisinin uydurmadığını söylüyordu. Hattâ o günkü müşrik araplar, Kur'an'ın ümmî bir beşere gelmesini eksiklik olarak görüyor, kasabanın önde gelen efendilerine veya insan nevinden olmayan Deşer üstü bir varlığa, bir meleğe gelmesini istiyorlardı. Rasûlullah da kendisinin bir beşer olduğunu, beşer üstü bir yapıya sâhib bulunmadığını Kur'an'dan âyetler okuyarak onlara anlatmaya çalışıyordu:

«De ki; ben ancak sizin gibi bir beşerim, bana sizin tanrınızın bir tek tanrı olduğu vahyediliyor.» (Fussilet, 6)

Bir beşer olması sebebiyle peygamberden bazı beşerî davranışlar zuhur ediyordu. Rasûlullah bilhassa beşerî davranışlarıyla, vahye müs-tenid davranışları arasında ayırım yapıyor, bazı şeylerin kendisine vahyedildiğini, bazılarının da kendiliğinden söylediğini belirtiyordu. Genellikle gündelik hayatın teferruatıyla ilgili, yemek içmek ve beşerî ihtiyâçları gidermek gibi davranışlarla, çoğu tecrübeler sonucu elde edilen teknik bilgileri; dinin esasını ilgilendirmeyen yönleri, bu düşün cenin beşerî cephesini teşkil ediyordu. Nitekim bir hurma aşılama vak'ası üzerine söyledikleri bunun tipik örneğidir: Müslim, Sahîh'in-de bu konuya dâir bir bölüm ayırarak şöyle başlık koyar: «Kendi görüşü ile dünya yaşayışına dâir şeylerde Rasûlullah'a uymanın gerek-meyip, şer'an söylediklerine uymak gerektiği konusunda.» Bu bölümde Rasûlullah'ın bildirdiği gündelik hayat ile ilgili teknik bilgilere uyulmak zarureti bulunmadığını gösteren bazı örnekler vermektedir. Nitekim Kuteybe İbn Saîd, Ebu Uvane, Mûsâ İbn Talha kanalıyla onun babası Talha'dan rivayet ederler ki o, şöyle demiş : Ben Rasûlullah ile

birlikte idim, hurma ağaçlarının yanı başında duran bir topluluğa rastgeldik. Rasûlullah : Bunlar ne yapıyor, dedi. Yanında bulunanlar; onlar erkeğini dışisinin içine koyarak aşıyorlar, dediler. Rasûlullah (s.a.) : Sanmam ki bu (aşılama) bir şey sağlasın, dedi. Bu ifâde o topluluğa haber verilince, onlar aşı yapmaktan vaz geçtiler. Bu durum Rasûlullah'a bildirilince o : Eğer bu (metod) fayda sağlıyorsa yapsınlar. Ben, sâdece bir tahmin yaptım. Benim tahminlerimi almayınız, ancak ben size Allah'tan bir şey söylersem onu alınız. Çünkü ben, Allah Azze ve Celle'ye kesinlikle yalan isnâd edecek değilim, buyurdu.

Aynı bölümde yer alan ve aynı vak'ayı nakleden bir diğer rivayet te şöyle : Abdullah İbn Rûmî, Abbâs İbn Abdülazîm, Ahmed İbn Ca'fer, Nadr İbn Muhammed, İkrime İbn Anımâr, Ebu'n-Necâşî, müteselsil rivayetle Râfi' İbn Hadîc'ten şöyle dediğini naklederler: Allah Nebî-si (s.a.), Medine'ye geldiğinde (Medine halkı) hurma aşıyorlardı. Onlara : Ne yapıyorsunuz? dedi. Bunu yapıyorduk, dediler. Rasûlullah: umarım ki eğer öyle yapmasaydınız daha

iyi olurdu, dedi. Bunun üzerine onlar da yapmadılar. Hurma bozuldu veya eksildi. Bu durum kendisine anlatılınca buyurdu ki: Ben sâdece bir beşerim. Binâenaleyh size dininizle ilgili bir şey emredersem onu alın. Kendi görüşümle bir şey emredersem, ben sâdece bir beşerim.^[49]

Aynı veya benzer bir vak'a üzerine Müslim üçüncü bir rivayet nakleder : Ebu Bekr îbn Ebu Şeybe, Amr el-Nâkid, Esved îbn Âmir, Ham-mâd İbn Seleme, Hişâm İbn Urve, Hişâm'ın babası Urve, Hz. Âişe, sâ-bit ve Enes îbn Mâlik'den naklederler ki; Rasûlullah hurma aşıl原因 bir topluluğa rastlamış ve : Eğer öyle yapmamış olsalardı daha iyi olurdu, demiş. O yıl kötü bir hurma cinsi çıkmış. Tekrar onlara rastlamış ve : Hurmanız nasıl oldu, demiş. Onlar da: Böyle böyle dedin, karşılığını vermişler. Bunun üzerine : Siz, dünyanın işlerini daha iyi bilirsiniz, buyurmuş^[50]

Bütün bu ifâdeler Rasûlullah'dan beşer olması cihetiyle sâdır olan bazı hususlar bulunduğunu göstermektedir. Ve bunlardan mes'ûl olunmayacağım ifâde etmektedir.

Şu halde Hz. Peygamberden, bize intikâl «sden Sünnet-i Seniyye, İslâm düşüncesinin ilâhî cephesini teşkil etmektedir. ilâhî hükümlerin birer pratik yorumlarından ibarettir. Nitekim Rasûlullah, Yemen'e vâlî olarak gönderdiği Muâz İbn Cebel'in verdiği cevablardan fazlasıyla sevinmiştir. ıfMuâz hadîsi» diye bilinen bu hadis şöyledir : Ebu Dâ-vûd nakleder ki: Hafız İbn Ömer Şu'be'den, o da Ebu Avn'da bir grub-dan nakletmişler, Rasûlullah (s.a.) Muâz'ı Yemen'e göndermek istediği zaman : Sana bir hüküm getirilirse nasıl hükmedersin? dedi. O da; «Allah'ın kitabı» ile dedi. Rasûlullah; Allah'ın kitabında bulamaz-san? dedi. O da; Allah'ın Rasûlünün sünneti ile, dedi. Rasûlullah; ya Allah'ın kitabında ve Rasûlünün sünnetinde bulamazsan? deyince, Muâz; kendi re'yinle ictihâd ederim, ne fazlalaştırırım, ne de eksiltirim, dedi. Bunun üzerine Rasûlullah Muâz'ın göğsüne vurarak; Allah'ın Rasûlünü, Allah'ın Rasûlünün memnun kalacağı şeye muvaffak kılan Allah'a hamd olsun, dedi.[\[51\]](#)

Rasûlullah'ın uygulamaları bize gösteriyor ki, amelî konularda beşerî faaliyete bizzat Hz. Peygamber

kendisi izin vermekle kalmamış, aynı zamanda teşvik etmiştir. Hz. Peygamber hayatta bulunduğu sürece onun değerli ashabı hiç bir konuda ona danışmaksızın bir şey yapmadı. Onun beşerî davranışlarında ilâhî cepheler bulunduğunu kabul ederek, ona :uymaya çalıştı. Fakat Hz. Peygamberin vefatı ile bu ilâhî kaynak son buldu. Artık hayatın akışına yön veren ilâhî buyruklar inmez olmuştu.^[52]

^[1] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 9/4933-4935

^[2] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 9/4936-4937

^[3] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 9/4937-4939

^[4] Bekir Karlığa , Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 9/4939-4958

^[5] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 9/4959-4962

[6] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 9/4963-4964

[7] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 9/4965-4966

[8] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 9/4966-4967

[9] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 9/4968-4970

[10] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 9/4970-4972

[11] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 9/4972-4974

[12] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 9/4974-4975

[13] Bekir Karlığa , Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 9/4975-4979

[14] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 9/4979-4982

[15] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 9/4982-4984

- [16] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 9/4985-4986
- [17] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 9/4986-4988
- [18] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 9/4988-4990
- [19] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 9/4991-4992
- [20] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 9/4992-4997
- [21] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 9/4998-4999
- [22] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 10/5011-5014
- [23] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 10/5014
- [24] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 10/5014-5016
- [25] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 10/5016-5017
- [26] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 10/5017-5018

[27] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 10/5019-5020

[28] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 10/5021-5032

[29] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 10/5044-5045

[30] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 10/5046

[31] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 10/5047

[32] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 10/5048

[33] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 10/5048-5049

[34] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 10/5054-5055

[35] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 10/5055-5059

[36] Müellifin, harekeli nüshasında Belkīs ismi Bülkays diye kaydedilmiş onun için orjinalde olduğu gibi yazdık.

[37] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 10/5061-5064

[38] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 10/5070-5073

[39] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 10/5078-5079

[40] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 10/5079-5082

[41] Bu doksan veya yüzü gösterme bir nev'i hesaptır ve parmak hesabıyla yapılır. Bu, bir durumu beyan etmek için gösterilir.

[42] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 10/5082-5086

[43] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 10/5090

[44] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 10/5091-5093

[45] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 10/5093-5094

[46] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 10/5094

[\[47\]](#) Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 10/5095-5099

[\[48\]](#) Bekir Karlığa , Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 10/5099-5100

[\[49\]](#) Bekir Karlığa , Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları:5100-5111

[\[50\]](#) Bekir Karlığa , Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları:5111-5112

[\[51\]](#) Bekir Karlığa , Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları:5112

[\[52\]](#) Bekir Karlığa , Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları:5112

HADİSLERLE KURAN-I KERİM TEFSİRİ

MERYEM SÛRESİ

MERYEM SÛRESİ

Hz. Zekerriyyâ'yi Anış

Ey Yahya Kitâb'a Sanl

Meryem'i Anış

İbrahim'i Anış

Musa'yı Anış

İsmail'i Anış

İdrîs'i Anış

Sonradan Gelen Nesiller

Ölümden Sonra Diriliş

Âyetlerimizi İnkâr Edenler

Rahmanın Huzurunda Müttakîler

Rahmana Çocuk İsnâd Edenler

Müttakîlere Müjde

MERYEM SÛRESİ

(Mekke'de nazil olmuştur.)

Rahman, Rahim olan Allah'ın Adıyla.

1 — Kâf, Hâ, Yâ, Ayn, Sâd.

2 — Bu; Rabbmın kulu Zekerıyyâ'ya rahmetini anış-tır.

3 — Hani o; Rabbına içinden yalvarmıştı.

4 — Ve demişti ki: Rabbım; gerçekten kemiklerim yıprandı, baş yaşlılık aleviyle tutuştu. Rabbım; şimdiye kadar Sana yalvarmakla bir şeyden mahrum olmadım.

5 — Doğrusu ben; kendimden sonra yerime geçecek yakınlarımın iyi hareket etmeyeceklerinden korkuyorum. Karım da kıırdır. Bana katından bir oğul bağışla.

6 — Ki bana ve Ya'kûboğullarına mirasçı olsun. Rab-bım; onu razı olunan kıl.

Hız. Zekerıyyâ'yi Anış

(Sûrenin başında bulunan) Hurûf-ı Mukattaa hakkında Bakara sûresinin başında bilgi geçmişti. «Bu; Rabbının kulu Zekerıyyâ'ya rahmetini anıştır.» Bu, Allah Teâlâ'nın kulu Zekerıyyâ'ya olan rahmetini

bir anmadır. Zekerıyyâ; İsrâiloğulları peygamberlerinden büyük bir peygamberdir. Buhârî'nin Sahihinde belirtildiğine göre o, marangoz idi ve marangozlukla, elinin emeğiyle kazandığını verdi.

«Hani o; Rabbma içinden yalvarmıştı.» âyeti hakkında müfessir-lerden bazısı şöyle diyor: Yaşlılığı dolayısıyla kendisine ahmak denilmesin diye duasını gizlemişti. Bu açıklamayı Mâverdî naklediyor. Diğerleri ise şöyle diyorlar : O duasını gizlemişti, çünkü Allah'a sevgili idi. Nitekim Katâde, «Hani o; Rabbma içinden yalvarmıştı.» âyeti hakkında şöyle diyor : Şüphesiz Allah muttaki olan kalbi bilir ve gizli sesi işitir. Seleften birisi şöyle diyor : Ashabı uyumuşken Zekerıyyâ (a.s.) geceleyin kalkar, Rabbma seslenmeye başlayarak gizlice; ey Rabbım, ey Rabbım, ey Rabbım dermiş. Allah Teâlâ da : Buyur, buyur, buyur (ey kulum) diye cevap verirmiş.

«Ve demişti ki: Rabbım; gerçekten kemiklerim yıprandı (güçleri zayıfladı), baş yaşlılık aleviyle tutuştu; Saçlarımın siyahlan içinden beyazları tutuştu, alevlendi.» (...) Burada onun maksadı;

zayıflığını, yaşlılığım bunların açık ve gizli (bâtınî) delillerini haber vermektir. «Rabbım; şimdiye kadar Sana yalvarmakla bir şeyden mahrum olmadım.» Senden alıştığım muamele ancak duama icabet buyurmandır. İstedğim hiç bir şeyde beni geri çevirmedin. «Doğrusu ben; kendimden sonra yerime geçecek yakınlarımın iyi hareket etmeyeceklerinden korkuyorum.» Kurra'nın çoğunluğu, kelimesinin sonundaki yâ harfini mef'ûl olarak mansûb okumuşlardır. Kisâî'den rivayete göre o, yâ harfini sükûnlu okumuş.(...) Mücâhid, Katâde ve Süddî onun burada, asabesini kasedtiğini söylerler. Ebu Salih ise Kelâle'yi kasedet-tiğini söylemiştir. Mü'minlerin emîri Osman İbn Affân (r.a.) dan rivayet edildiğine göre; o, fiilini: Kendimden sonraki asabele-rim (erkek akrabalarım) azaldı, anlamında olmak üzere harfinin şeddesi ile okumuş. Bunlardan birinci kırâete göre (f harfinin sükûnu ile olan kırâeti) onun korkusunun açıklaması şöyledir: Onların kendisinden sonra insanlar hakkında kötü tasarrufta bulunmalarından korkmuş ve Allah Teâlâ'dan kendisinden sonra'peygamberliği ve kendisine

vahyedilenle onlann başına geçecek ve kendisinden sonra peygamber olacak bir çocuk istemiştir. Onun bu duasına icabet olunmuştur. Yoksa o; onların, malına vâris olacaklarından korkmuş değildir. Zîrâ peygamberin, malı hakkında bu ölçüde korkmayacak derecede kadri ve derecesi yüksektir. Öyle bir korku ki asabesinin kendisine vâris olmalarını istemeyecek de onlann dışında mirasına hak kazanacak bir çocuğunun olmasını isteyecek. Bu bir açıklamadır. İkinci açıklamaya gelince : Hz. Zekerîyyâ (a.s.) nın (çok) mal sahibi olduğu zik-redilmemiştir. Aksine o, el emeği ile kazandığından yiyen bir marangozdu. Onun gibisi ise elbette çok mal toplayamaz. Ve özellikle peygamberler (a.s.) böyledir. Zîrâ onlar, dünyaya en az rağbet edenlerdir. Üçüncü açıklamaya gelince : Buhârî ve Müslim'in Sahîh'lerinde vârid olan bir hadîste Allah Rasûlü (s.a.) şöyle buyurmuştur: Biz mî-râs bırakmayız; bizim terkettiğimiz ancak bir sadakadır. Tirmizî'de sahîh bir isnâdla rivayet olunduğuna göre :-Biz peygamberler topluluğu mîrâs bırakmayız, buyurulmuştur. Böylece «Bana katından bir oğul bağışla ki bana mirasçı olsun.» kavlinin;

peygamberlik mirasına ham-ledümesi kesinleşmiş, ortaya çıkmış oluyor. Bu sebeptendir ki o : «Ya*-kûb oğullarına da mîrâsçı olsun.» demiştir. Nitekim Allah Teâlâ : «Ve Süleyman Davud'a peygamberlikte mîrâsçı oldu.» (Nemi, 16) buyurmuştur. Şayet bu mîrâsçılık malda olmuş olsaydı, kardeşleri arasından ona bunu tahsis etmezdi ve bunu haber vermenin de zâten büyük bir faydası yoktur. Bilinen ve bütün dinlerle şeriatlarda yerleşmiş olan, çocuğun babasına mîrâsçı olmasıdır. Şayet ortada özel bir' mîrâsçı olma mevcûd olmasaydı bunu haber vermezdi. Bütün bunları sahîh bir hadîste: Biz peygamberler topluluğu mîrâs bırakmayız; bizim bıraktığımız bir sadakadan ibarettir, sözü de anlatıp isbât etmektedir".

Mücâhid, «Ki bana ve Ya'kûb oğullarına mîrâsçı olsun.)) âyeti hakkında der ki: Onun mîrâsçı olması ilim yönündendir. Zekerîyyâ, Ya'-kûb'un zürriyyetinden idi. Hüseyim'in İsmâîl İbn Ebu Hâlid'den onun da Ebu Salih'ten «Bana ve Ya'kûb oğullarına mîrâsçı olsun.» âyeti hakkında rivayetinde o, şöyle demiştir: Nasıl ki onun babaları peygamber-'ler idiyse, o da peygamber olacaktır. Abdürrezzâk'm

Ma'mer'den, onun Katâde'den, onun da Hasan'dan rivayetine göre; o, Hz. Zekerîyyâ'nın peygamberliğine ve ilmine mîrâsçı olacaktır. Süddî ise şöyle diyor: Benim peygamberliğime ve Ya'kûb oğullarının peygamberliğine mîrâsçı olsun. Malik, «Ya'kûb oğullarına mîrâsçı olsun.» âyeti hakkında Zeyd İbn Eslem'den rivayet eder ki o: Onların peygamberliklerine mirasçı olsun... demiştir. Câbir İbn Nûh ve Yezîd İbn Harun'un İsmâîl İbn Ebu Hâlid'den, onun da Ebu Salih'ten rivayetlerine göre, «Bana ve Ya'kûb oğullarına mîrâsçı olsun.» âyetini o, şöyle anlamıştır: Benim malıma, Ya'kûb oğullarının da peygamberliğine mirasçı olsun. İbn Cerîr tefsirinde bu görüşü tercih etmiştir. Abdürrezzâk'ın Ma'mer'den, onun da. Katâde'den rivayetinde Allah Rasûlü (s.a.) şöyle buyurmuştur: Allah Zekerriyyâ'ya rahmet eylesin. («Bana ve Ya'kûb oğullarına mîrâsçı olsun...» diye dua ettiği zamanda) onun vârisleri mi yoktu? Allah Teâlâ Lût'a da rahmet eylesin; şüphesiz o, sağlam bir dayanağa sığınmış, arkasını vermişti. İbn Cerîr'in Ebu Küreyb kanalıyla... Hasan'dan rivayetinde Allah Rasûlü (s.a.) şöyle buyurmuştur: Allah

kardeşim Zeke-riyyâ'ya rahmet eylesin. «Bana katından bir oğul bağışla. Ki bana ve Ya'kûb oğullarına mîrâsçı olsun.» dediği zaman onun malına mîrâsçı olacak kimse yoktu. Bu mürsel hadîsler sahîh hadîslerle tearuz halinde değildir (onlarla arasında tezâd yoktur). En doğrusunu Allah bilir. «Rabbım onu razı olunan kıl.» Kendi katında ve yaratıkların katında hoşnûd olunmuş kıl. Dini ve huylarında onu sev ve yaratıklarına onu sevdirebilir.^[1]

7 — Ey Zekerîyyâ; sana, Yahya adında bir oğlan müjdeliyoruz. Daha Önce bu adı hiç kimseye vermedik.

Bu söz, sanki bir kısmı hazfedilmiş gibidir ki baş kısmı şöyle olacaktır : Duasında onun isteğine icabet olundu da kendisine : «Ey Zekerîyyâ; sana, Yahya adında bir oğlan müjdeliyoruz.» Nitekim Allah Teâlâ bir başka âyette şöyle buyurur: «Orada Zekerîyyâ Rabbma duâ etti: Rabbım, bana katından temiz bir şey bahşet. Muhakkak Sen duayı işitensin. O, mihrâbda namaz kılarken melekler ona seslendiler : Al-îah sana, kendisinden bir kelimeyi tasdik edici bir

efendi, nefsine hâkim ve sâlihlerden bir peygamber olmak üzere Yahya'yı müjdeler.» (Âl-i İmrân, 38-39).

«Daha önce bu adı kimseye vermedik.» âyeti hakkında Katâde, İbn Cüreyc ve İbn Zeyd: Ondan önce bu isimle kimse isimlendirilme-miştir, derler ki; İbn Cerîr de bu açıklamayı tercih etmiştir. Allah ona rahmet eylesin. Mücâhid burayı: Daha önce ona bir benzer yaratmadık, şeklinde anlamıştır. Âyetteki (L«—) kelimesinin benzer anlamına oluşunu Mücâhid sanki: «O halde ona ibâdet et ve bu ibâdetfı-de sabırlı ol. Sen O'nun adaşı olduğunu bilir misin hiç?» (Meryem, 65) âyetinden almış gibidir. İbn Abbâs'tan rivayetle Ali İbn Ebu Talha ise :

Kısır kadınlar ondan önce onun bir benzerini doğurmamıştır, demiştir. Bu da delâlet ediyor ki Zekerıyyâ (a.s.) ran çocuğu olmuyordu. Karısı da hayatının başından beri kısırdı. Bu durum İbrâîlîm (a.s.) ve Sâr-re'nin durumundan farklıdır. Zîrâ onların İshâk ile müjdelendiklerin-de şaşkırmaları kısır olduklarından değil yaşlılıklarından dolayıdır. Bu sebeptendir ki o: «Ben kocamışken mi bana müjde veriyorsunuz? O halde neye dayanarak

müjdeliyorsunuz?» (Hıcr, 54) demiştir. Bununla birlikte ondan (İshâk'tan) on üç sene önce onun İsmail adındaki oğlu olmuştur. Hz. İbrahim'in karısı da şöyle demişti: «Vay başıma gelenler, ben mi doğuracağım? Ben kocamış biri, şu erim de bir ihtiyar iken. Doğrusu bu, şaşılacak bir şey.», «Dediler ki : Allah'ın işine mi şaşarsın ey evin hanımı? Allah'ın rahmeti ve bereketleri sizin üzerinizdir. Doğrusu O, Hamîd'dir, Mecîd'dir.» <Hûd, 72-73).[\[2\]](#)

8 — Rabbim; karım kısır ve ben de son derece koca-mışken nasıl oğlum olur ki? dedi.

9 — Öyledir. Rabbın buyurdu ki: Bu, Bana çok kolaydır. Daha önce sen yokken seni de yaratmıştım.

Hız. Zekerıyyâ (a.s.) nın isteğine icabet olunup çocukla müjdelendiği zaman şaşırmış ve son derece sevinmişti. Bunun peşinden kendisinin nasıl çocuğu olacağını, karısı hayatının başından beri kısır ve kendisi de yaşlı iken kendilerinden nasıl çocuk olacağını sordu. Hz. Zekerıyyâ yaşlanmış, kemiklerinin iliği kuruyup zayıflamış ve onda dölleme ve kadınlarla temas kurma gücü kalmamıştı. Mücâhid âyetteki (Up) kelimesini, kemiklerin

zayıflaması anlamına alır. İbn Abbâs ve başkaları ise burada yaşlılığın kastedildiğini söylerler. Âyetten açık olarak anlaşılan odur ki bu kelime yaşlılıktan daha husûsî bir anlam taşımaktadır. İbn Cerîr'in Ya'kûb kanalıyla... İbn Abbâs'-tan rivayetine göre o, şöyle demiştir : Sünnetin tamâmını bilmemle birlikte Allah Rasûlü (s.a.) nün öğle ve ikindi namazlarında (Kur'an) okuyup okumadığını bilmiyorum. «Ben de son derece kocamışken...» âyetindeki son kelimeyi veya şeklinde mi okuduğunu bilmiyoruz. İbn Abbas'ın bu sözünü İmâm Ahmed, Süreye İbn Nu'man'dan; Ebu Dâvûd da Ziyâd İbn Eyyûb'dan, bu ikisi de Hüseyim'-den rivayet etmişlerdir.

Melek, şaşırdığı şeye cevap olarak Hz. Zekerîyyâ'ya dedi ki: «Öyledir. Rabbin buyurdu ki: Bu, bana çok kolaydır.» Senden ve bir başka kadından değil de şu eşinden çocuk yaratmak Bana çok kolaydır. Sonra Allah Teâlâ Zekerîyyâ'ya onun sorduğundan daha da garîb olanım zikredip şöyle buyurur: «Daha önce sen yokken seni de yaratmış-tım.» Nitekim başka bir âyette şöyle buyrulur: «İnsanın üzerine uzun bir devirden öyle bir zaman

geçmiştir ki o, anılmaya değer bir şey bile değildi.»
(İnsan, 1).^[3]

10 — Öyleyse Rabbım bana bir nişan ver, dedi.
Senin nişanın; birbiri ardı sıra üç gece insanlarla
konuşma-mandır, buyurdu.

11 — Bunun üzerine ma'bedden çıkıp kavmine:
Sabah akşam Allah'ı tesbîh edin, diye işaret etti.

Allah Teâlâ Hz. Zekerîyyâ (a.s.) nın şöyle dediğini
haber veriyor: Öyleyse Rabbım, bana vaMetmiş
olduğun çocuğun meydana geleceğine delü ve alâmet
olmak üzere, bu gönlüme yerleşsin ve kalbim bana
va'dettiğin şeyde mutmain olsun diye bir nişan ver.
Nitekim Hz. tb-râhîm: «Rabbım Ölülerini nasıl
dirilttiğini bana göster, deyince; inanmıyor musun?
demişti. O da : Hayır öyle değil, ama kalbim iyice
mutmain olsun, demişti.» (Bakara, 260). «Senin
nişanın; birbiri ardı sıra üç gece (ve gündüz)
insanlarla konuşmamandır.» Bir hastalık ve sebep
olmaksızın sen sıhhatli olduğun halde üç gece dilini
konuşmadan alıkoymandır, buyurdu. İbn Abbâs,
Mücâhid, İkrime, Vehb, Süddî, Ka-tâde ve bir çokları
der ki: Bir hastalık olmaksızın dili tutuldu.. Ab-

durrahmân İbn Zeyd İbn Eşlem de şöyle demiştir: Okur, tesbîh ederdi. Kavmi ile işaretle olanın dışında konuşamazdı. İbn Abbâs'tan rivayetle Avfî âyetteki kelimesinin, «Peşpeşe» anlamında olduğunu söyler. Ancak (i) kelimesinin izahında İbn Abbâs'tan ve Cumhûr'dan rivayet edilen açıklama daha doğrudur. Nitekim Allah Teâlâ, Âl-i İmrân sûresinde şöyle buyurmuştur: «Rabbim; bana bir alâmet ver, dedi. Alâmetin, işaretten başka şekillerle insanlarla konuşmamandır. Bununla beraber Rabbini çok an ve akşam, sabah tes-bîh et.» (Âl-i İmrân, 41). Zeyd İbn Eslem'den rivayetle Mâlik de «Birbiri ardı sıra üç gece...» kısmını: Dilsiz olmaksızın, şeklinde anlamıştır. Bu sebeptendir ki bu âyet-i kerîme'de de şöyle buyruluyor: Bunun üzerine kendisine çocuğun müjdelenmiş olduğu ma'bedden çıkıp bu üç günde kendisine emredilenlere muvafık olarak, amelleri üzerine bir fazlalık, Allah'ın kendisine vermiş olduklarına bir şükür olarak kavmine : "Sabah akşam Allah'ı tesbîh edin, diye işaret etti.» Mücâhid, âyetteki «vahy» kelimesinin; işaret etme anlamında olduğunu söyler. Vehb ve Katâde de böyle

söylemiştir. Mücâhid'den gelen rivayetlerden birinde ise o; «Kavmine işaret etti.» kısmım şöyle anlıyor: Onlar için yere yazdı. Süddı de böyle söylemiştir.^[4]

12 — Ey Yahya, Kitâb'a kuvvetle sarıl. Daha çocuk iken ona hikmet verdik.

13 — Katımızdan bir kalb yumuşaklığı ile safiyet verdik. O, takva sahibi biriydi.

14 — Anasına ve babasına karşı iyi davranırdı. Baş kaldıran bir zorba değildi.

15 — Selâm olsun ona, doğduğu günde, öleceği günde ve dirileceği günde.

Ey Yahya Kitâb'a Sanl

Sanki tou âyetin de baş kısmı hazfedilmiş olup takdiri şöyle yapılacaktır : Hz. Zekerıyyâ'ya müjdelenmiş olan çocuk, yâni Hz. Yahya (a.s.) vâre edilmiş ve Allah ona kitabı, aralarında okumakta oldukları Tevrat'ı öğretmiş idi. Ö Tevrat ki yahûdîlere, rabbanilere ve âlimlere onu teslim etmiş olan peygamberler onunla hükmederlerdi. O sırada Hz. Yahya'nın yaşı küçüktü. Bunun içindir ki onun zikri yüceltilip anılmış ve hem ona hem de ana babasına bahşedilen nimetlere temas olunmuştur. Allah Teâlâ

şöyle buyuruyor : «Ey Yahya, kitaba kuvvetle sarıl.» Kitabı öğren, ona ciddî olarak hırsla, gayretle sarıl. Daha çocuk iken ona hikmet, anlayış, ilim, gayret, azim ve hayırlara yönelme, hayra çalışma verdik ki o henüz yeni yetme bir küçüktü. Abdullah İbn Mübarek, Ma'mer'in şöyle dediğini nakleder : Çocuklar Ze-keriyyâ'nın oğlu Yahya'ya : Gidip oynayalım, dediklerinde o : Ben, oynamak için yaratılmadım, dermiş. Bunun içindir ki Allah Teâlâ : «Daha çocuk iken ona hikmet verdik,» âyetini indirmiştir.

«Ona katımızdan kalb yumuşaklığı ile safiyet verdik.» âyetinde-ki kelimesini İbn Abbâs'tan rivayetle Ali İbn Ebu Talha; Ona katımızdan bir rahmet verdik, şeklinde açıklar. İkrime, Katâde ve Dahhâk da böyle söylemiş olup Dahhâk : Bizim dışımızda kimsenin güç yetiremeyeceği bir rahmet, fazlalığını getirir. Katâde'nin açıklamasında : Kendisiyle Zekerıyyâ'ya rahmet olunan bir rahmet, fazlalığı vardır. Mücâhid burayı: Rabbından ona bir şefkat, şeklinde açıklar. İkrime ise : Ona (onun üzerine) bir sevgi, demiştir. İbn Zeyd : Âyetteki Hanân'a gelince; o sevgidir,

demoştir. Atâ İbn Ebu Rebâh ise «Ona katımızdan kalb yumuŖaklıđı verdik.» âyetinde : Katımızdan bir ta'zim verdik, der. İbn Cüreyc'in Amr İbn Dînâr kanalıyla... İbn Abbâs'tan rivayetinde o, Ŗöyle demoştir : Allah'a yemin olsun ki Hanân'm ne olduğunu bilmiyorum. İbn Cerîr'in İbn Humeyd kanalıyla... Mansûr'dan rivayetinde o, Ŗöyle diyor : Saîd İbn Cübeyr'e «Ona katımızdan bir kalb yumuŖaklıđı ile safiyet verdik.» âyetini sordum, dedi ki: Bunu İbn Ab-bâs'a sordum da herhangi bir cevap vermedi. Âyetin akışından anlaşıldığına göre âyetteki Hanân kelimesi «Daha çocuk iken ona hikmet verdik.» kısmına atfedilmiştir. Buna göre anlam Ŗöyle oluyor : Biz ona hikmet, kalb yumuŖaklıđı, safiyet (temizlik) verdik..Onu kalbi yumuŖak, saf temiz kıldık. Hanân; Ŗefkat ve temayülle birlikte olan sevgidir. Nitekim Araplar bu kelimenin türetildiği fiili, Ŗefkat ve sevgi anlamında kullanmıŖlardır. Meselâ devenin yavrusuna Ŗefkatini cümlesiyle; kadının kocasına olan sevgisini de cümlesiyle ifâde ederler. Nitekim kadına bu fiilden türetilmiŖ olarak «hane» ismi de verilir. Yine bu anlamda olmak üzere «KiŖi

vatanını özledi» anlamında olmak üzere denilir. Şefkat ve rahmet de bu kelimenin anlamları içindedir.(...) İmâm Ahmed'in Müs-ned'inde Enes (r.a.) ten rivayet edilen bir hadiste Allah Rasûlü (s.a.) şöyle buyurmuştur : Kişi cehennemde; Ey Hannân, ey Mennân, diye çağırarak bin sene kalır.(...)

Âyetteki kelimesi, kelimesi üzerine atfedilmiş olup buradaki zekât kelimesi; her türlü kirden, günâhlardan temizlik anlamınadır. Katâde buradaki zekâtın, sâlih amel olduğunu söyler. Dahhâk ve İbn Cüreyc ise sâlih ve temiz amel olduğunu söylemişlerdir. İbn Abbâs'tan rivayetle Avfî «Ona safiyet verdik. O, takva sahibi biriydi.» âyeti hakkında der ki: Tertemizdi, hiç bir günâh işlememişti.

Allah Teâlâ : «Anasına ve babasına karşı iyi davranırdı. Baş kaldıran bir zorba değildi.» buyurur. Onun Rabbma itaati, onlara iyi davrandığı, sözle, fiille ve yasaklama ile onlara karşı gelmekten sakındığı zikredilmiştir. Bu sebeptendir ki : «Baş kaldıran bir zorba değildi.» buy-rulmuştur. Bu güzel vasıfların zikrinden sonra bunlardan dolayı ona bir mükâfat olmak üzere Allah Teâlâ şöyle buyurur :

«Selâm olsun ona, doğduğu günde, öleceği günde ve dirileceği günde.» Bu üç durumda da emniyet içinde olma onundur. Süfyân İbn Uyeyne der ki: Yaratıklar kendilerini şu üç yerde yapayalnız hissederler : Doğduğu gün; kendisini içinde bulunduğu durumun dışında olarak görür. Öldüğü günde; daha önce görmemiş olduğu bir kavmi görür. Diriltileceği günde; kendisini büyük bir mahşerde görür. İşte Allah Teâlâ Zekerîyyâ'-nm oğlu Yahya'ya, bu durumlarda ikramlarda bulunmuş ve selâmeti ona tahsis edip şöyle buyurmuştur : «Selâm olsun ona, doğduğu günde, öleceği günde ve dirileceği günde.» Süfyân İbn Uyeyne'nin bu sözünü İbn Cerîr, Ahmed İbn Mansûr el-Mervezî'den, o da Sadaka İbn Fadl'dan rivayet etmiştir.

Abdürrezzâk Ma'mer'den, onun Katâde'den «Baş kaldıran bîr zorba değildi.» âyeti hakkında rivayetinde şöyle demiştir : İbn Müseyyeb anlatır ve derdi ki: Hz. Peygamber (s.a.) şöyle buyurdu : Zekerîyyâ oğlu Yahya dışında kıyamet günü Allah'a günahsız olarak kavuşan hiç kimse yoktur. Katâde ; O, hiç bir günâh işlememiş ve bir kadınla ilişkiyi düşünmemiştir bile,

der. Bu hadîs mürseldir. Muhammed İbn İsmâ'il'in Yahya İbn Saîd kanalıyla... İbn el-Âs'dan rivayetinde ö, Allah Rasûlü (s.a.) nü şöyle buyururken işitmiş: Zekerîyyâ oğlu Yahya dışında bütün Âdemoğulları kıyamet günü günahkâr olarak gelecektir. Bu hadîsi müdelles olarak rivayet eden İbn İshâk'tır. Bu hadîs muan'an olarak da rivayet edilmiş olup en doğrusunu Allah bilir. İmâm Ahmed'-in Affân kanalıyla... İbn Abbâs'tan rivayetine göre Allah Rasûlü (s.a.) şöyle buyurmuştur : Âdemoğlundan hatâ etmemiş veya hatâyı düşünmemiş hiç kimse yoktur, Ancak Zekerîyyâ oğlu Yahya böyle değildir. Hiç kimseye «Ben Yûnus İbn Mettâ'dan daha hayırlıyım.» demek yaraşmaz. Bu hadîs de zayıftır. Zîrâ hadîsin râvîleri içinde olan Ali İbn Zeyd İbn Cüd'ân'm münker olarak birçok rivayetleri vardır. En doğrusunu Allah bilir. Saîd İbn Ebu Arûbe'nin Katâde'den rivayetine göre Hasan şöyle dermiş : Yahya ve İsmâ'il (a.s.) buluştular da Hz. İsmâ'il, Yahya'ya : Benim için mağfiret dile, sen benden daha hayırlısın, dedi. Diğer de ona: Benim için istiğfar et. Sen benden daha hayırlısın, dedi. Hz. İsmâ'il ona : Sen

benden daha hayırlısın; ben kendime selâm verdim, sana ise Allah selâm verdi, dedi. Allah'a yemin olsun ki her ikisinin de üstünlüğü bilinir.^[5]

16 — Kitâb'da Meryem'i de an. Hani o, ailesinden ayrılarak doğu tarafında bir yere çekilmişti.

17 — Onlardan gizlenmek için de bir perde germişti. Derken Biz de ona ruhumuzu göndermiştik te, tam bir insan olarak görünmüştü ona.

18 — Rahman'a sığınırım senden, dedi. Eğer takva sahibi isen.

19 — O da: Ben, Rabbının sana tertemiz bir oğul vermek için gönderdiği bir elçiden başka bir şey değilim, dedi.

20 — Meryem: Benim nasıl bir oğlum olabilir ki, bana hiç bir beşer dokunmamıştır. Ve ben kötü kadın da değilim, dedi.

21 — Bu böyledir, zîrâ Rabbın; bu, Bana kolaydır, onu insanlar için bir âyet ve katımızdan bir rahmet kılacağız, buyuruyor, dedi. Ve iş, olup bitti.

Meryem'i Anış

Allah Teâlâ Zekerîyyâ (a.s.) nın kıssasını; onun yaşlılığı ve eşinin kısırlılığı halinde ondan tertemiz ve

mübarek bir çocuk vâir ettiğini zikrettikten sonra Hz. Meryem'in kıssasını; Meryem oğlu Hz. îsâ (a.s.) yi ondan babasız olarak yarattığını zikreder. İki kıssa arasında hem bir münasebet ve hem de bir benzerlik vardır. Bunun içindir ki Allah Te-âlâ her iki kıssayı Âl-i îmrân sûresinde, burada ve Enbiyâ sûresinde zikrederek anlam itibariyle aralarında bir yakınlık olduğu için ve O'-nun dilediğini yapmaya güç yetirici olduğuna, saltanatının büyüklüğüne ve gücüne kulları için delâlet etsin diye birlikte zikretmiştir. Şöyle buyurur : «Kitâb'da Meryem'i de an.» O, Hz. Dâvûd (a.s.) un sülâlesinden olup İmrân'ın kızı Meryem'dir. İsrâiloğulları içinde tertemiz bir evden (aileden) dir. Allah Teâlâ annesinin onu doğurmasına dâir olan kıssayı Âl-i İmrân sûresinde zikretmiştir ki annesi onu Beyt el-Makdîs'e adanmıştı. Onlar, bununla Allah'a yaklaşmayı (Allah'a ibâdeti) dilerlerdi. «Bunun üzerine Rabbi onu güzel bir kabul ile karşıladı. Onu güzel bir bitki gibi yetiştirdi.» (Âl-i İmrân, 37) Böylece Hz. Meryem İsrâiloğulları içinde büyüyüp yetişmiş ve gayreti, iffeti ve büyük ibâdeti ile meşhur olmuş, çokça ibâdet eden kadınlardan biri

olmuştur. Kızkardeşi —teyzesi de denilmiştir— nin kocası, İsrâiloğulla-n peygamberi Zekerıyyâ'nın koruması altındaydı. Zekerıyyâ o zamanda İsrâiloğullannın dinleri konusunda kendisine müracaat ettikleri büyükleri idi. Hz. Zekerıyyâ, onda kendisini hayrete düşüren büyük kerametler görmüştü. «Zekerıyyâ mihraba her girişinde onun yanında bir yiyecek bulurdu. Ey Meryem, bu sana nereden? derdi. O da : Allah tarafından, derdi. Şüphe yok ki Allah; dilediğini hesâbsız nızıklan-dırır.» (Âl-i İmrân, 37). Anlatıldığına göre Hz. Zekerıyyâ, Meryem'in yanında yazın kış meyvaları, kışın da yaz meyvaları bulurmuş. Nitekim açıklaması daha önce Âl-i İmrân sûresinde geçmişti. Allah Teâlâ Ülü'l-Azm sahibi beş büyük peygamberden biri olan kulu ve elçisi Hz. îsâ (a.s.) yi ondan varetmeyi dilediğinde — Hikmet ve en yüce hüccet Allah'ındır.— «O, ailesinden ayrılarak doğu tarafında bir yere çekilmişti.» Onlardan ayrılmış, uzaklaşmış ve Beyt el-Mukaddes'in doğusuna gitmişti. Süddî bunun; hayız olması dolayısıyla, olduğunu söyler. Bunun dışında başka şeyler (sebepler) de söylenmiştir. Ebu

Küdeyne'nin Kâbus İbn Ebu Zabyân'dan, onun babasından, onun da İbn Abbâs'tan rivayetine göre; o, şöyle demiştir : Beyt'e doğru namaz kılmak ve orayı haccetmek kitâb ehline farz kılınmıştı. Onları bundan çeviren ancak Allah Teâlâ'nın (senin Rabbının) : «O, ailesinden ayrılarak doğu tarafında bir yere çekilmişti.» buyurmuş olmasıdır. Meryem doğu tarafında bir yere çıkmıştı da, onlar güneşin doğduğu tarafa doğru namaz kıldılar. İbn Abbâs'm bu açıklamasını İbn Ebu Hatim ve İbn Cerîr rivayet ederler. Yine İbn Cerîr der ki: Bize İshâk İbn Şâhîn'in... İbn Ab-bâs'tan rivayetinde o, şöyle demiştir: Şüphesiz ben Allah'ın (herhangi bir şeyi) hangi sebeple yarattığını en iyi bilenim. Hristiyanlar Allah Teâlâ'nın : «Hani o, ailesinden ayrılarak doğu tarafında bir yere çekilmişti.» buyurması sebebiyle doğuyu kible edinmişlerdi. Onlar, Hz. îsâ'nın doğum yerini kible edindiler. Katâde «Doğu tarafında bir yere çekilmişti.» kavlini onlardan uzak bir yer olarak açıklar. Muham-med İbn İshâk : Testisine su doldurmak üzere gitmişti, der. Nevf el-Bekâlî de :

Kendine içinde ibâdet edeceği bir ev edinmişti, der ki en doğrusunu Allah bilir.

«Onlardan gizlenmek için de bir perde germiştir.» Onlardan gizlenmiş, örtünmüş ve Allah Teâlâ da ona Cibril (a.s.) i göndermiş de o, tâm, kâmil bir insan suretinde olarak ona görünmüştü. Mücâhid, Dahhâk, Katâde, İbn Cüreyc, Vehb İbn Münebbih ile Süddî, «Derken Biz de ona ruhumuzu göndermiştik.» âyetinde Cibril (a.s.) in kasd-edildiğini söylerler. Onların bu söyledikleri Kur'an'ın zahirinden de anlatılandır. Allah Teâlâ başka bir âyet-i kerime'de şöyle buyurmuştur: "Onu Ruh el-Emîn indirmiştir. Senin kalbine ki, uyarıcılardan olasın.» (Şuarâ, 193-194). Ebu Cafer er-Râzî'nin Rebî İbn Enes kanalıyla... Übeyy İbn Kâ'b'dan rivayetine göre, o, şöyle demiştir: Şüphesiz Hz. îsâ (a.s.) nın ruhu, Hz. Âdem zamanında kendilerinden ahto alınan ruhlar cümlesindendir. Ona tâm bir insan suretinde eörünen rûh da odur. Yani ona tâm bir insan olarak görünen, aslında Hz. îsâ'nın ruhudur. Hz. Meryem, kendisiyle konuşan ve ağzına giren (bu ruha) hâmile

kalmıştır. Bu da son derece garîb ve münker olup sanki İsrâüiyyâtandır.

«Rahmân'a sığınırım senden dedi. Eğer takva sahibi isen.» Melek Hz. Meryem'e, o münferid bir yerde olup kavmi ile arasında bir perde varken bir insan suretinde görüldüğünde ondan korkmuş ve onun kendisine dokunmak istediğini sanmıştı. «Rahmân'a sığınırım senden. Eğer takva sahibi isen.» demişti. Yani! Eğer Allah'tan korkuyorsan diyerek ona Allah'ı hatırlatmıştı. Derece derece (kendisi için) en kolay olanıyla bir kötülüğü menetmek meşru' olan şekildir. Hz. Meryem onu öncelikle Allah ile Korkutmuştur. İbn Cerîr der ki: Bana Ebu Küreyb'-in... Ebu VâiTden rivayetine göre— O, Hz. Meryem'in kıssasını zikrediyor— şöyle demiştir: Şüphesiz ben Hz. Meryem'in «Rahmân'a sığınırım senden. Eğer takva sahibi isen.» dediğini işittiğim zaman müt-tâkî olan kişinin akıllı olduğunu anladım. Melek : «Ben, Rabbmm gönderdiği bir elçiden başka bir şey değilim» demişti. Melek ona bir cevap olarak, kendisi hakkında ondan meydana gelen korkuyu gidermek için şöyle demişti: Ben, sandığın gibi değilim. Fakat

ben Rabbi-hin bir elçisiyim. Allah beni sana gönderdi. Denilir ki: Hz. Meryem Rahmân'ı andığında, Cibril Allah korkusundan silkinmiş ve aslî hey'etine dönmüştü. O: «Ben, Rabbının sana tertemiz bir oğul vermek için gönderdiği bir elçiden başka bîr şey değilim.» demişti. (...)

Meryem: "Benim nasıl bir oğlum olabilir ki..." dedi. Hz. Meryem buna şaşır: Benim nasıl bir oğlum olabilir? Benim kocam yokken, benden bir günâh tasavvur dahi olunamazken hangi sıfatla benden bu çocuk var edilecek? demişti. O: «Bana hiç bir beşer dokunmamıştır. Ve ben kötü kadın da değilim...» demişti. Âyetteki (Uj) kelimesi; zina eden kadın anlamındadır. Bunun içindir ki hadîste, zina eden kadının mehri yasaklanmıştır.

«Bu böyledir, zîrâ Rabbın : Bu, bana kolaydır, buyuruyor, dedi.» Onun sorduğuna bir cevap olarak melek kendisine şöyle demişti: Şüphesiz Allah Teâlâ buyurdu ki; O, senin bir kocan yokken ve senden bir ahlâksızlık da meydana gelmemişken senden bir çocuk var edecektir. Şüphesiz O, dilediğine güç yetiricidir. Bunun içindir ki: Onu «İnsanlar için bir

âyet kılacağız.» buyurmuştur. Yani insanlar için onların yaratılışlarını çeşit çeşit yapan yaratıcılarının gücüne bir alâmet olsun diye böyle yapacaktır. O Âdem'i erkek ve kadın olmaksızın, Havva'yı kadın olmaksızın erkekten, îsâ dışında kalan zürriyyetini de bir erkekle bir dişiden yaratmıştır. îsâ'yı ise erkek olmaksızın bir dişiden var etmiştir. Böylece Allah'ın gücünün kemâline, saltanatının büyüklüğüne delâlet eden dörtlü taksim tamamlanmış oluyor. O'ndan .başka ve O'nun dışında Rab yoktur.

«Onu insanlar için katımızdan bir rahmet kılacağız.» Bu çocuğu, Allah'tan bir rahmet olarak Allah'a ibâdete ve O'nu birlemeye çağırarak peygamberlerden bir peygamber kılacağız. Nitekim Allah Teâlâ başka bir âyet-i kerîme'de şöyle buyurur: «Melekler demişti ki: Ey Meryem Allah kendinden bir kelimeyi sana müjdeliyor. Adı; Meryem Oğlu îsâ Mesih'tir. Dünyada da, âhîrette de şanı yücedir. Allah'a yakın kılınanlardandır.» (Âl-iİmrân, 45). O beşikte iken ve yetişkinliğinde Raibbı olan Allah'a ibâdete çağıracaktır.

İbn Ebu Hâtim'in, babası kanalıyla... Mücâhid'den rivayetinde o, şöyle demiştir : Hz. Meryem (a.s.) dedi ki: Ben yalnız kaldığım zaman îsâ karnımda iken benimle konuşur; insanlarla beraber olduğum zaman da karnımda tesbîh eder ve tekbîr getirirdi.

«Ve iş olup bitti.» kısmının, Cibril'in Meryem'e olan sözlerinin devamından olması muhtemeldir. Cibril Meryem'e haber veriyor ki, bu iş Allah Teâlâ'nın ilminde, takdirinde ve dilemesinde olup bitmiş, tak-dîr buyrulmuştur. Bu kısmının Allah Teâlâ'nın elçisi Muhammed (s.a.) e haberi cümlesinden olması da ihtimâl dahilindedir. Allah Teâlâ bununla Hz. Meryem'in fercine ruhun üfürülmesini kinaye yollu anlatmış oluyor. Nitekim Allah Teâlâ başka âyetlerde şöyle buyurmaktadır: «Mahrem yerini korumuş olan İmrân kızı Meryem'i de an.

Ona ruhumuzdan üfle miştik.» (Tanrım, 12), «Mahrem yerini koruyana da ruhumuzdan üfle miştik.» (Enbiyâ 1) Muhammed ibn îshâk «Ve iş olup bitti.» âyeti hakkında şöyle diyor: Şüphesiz Allah

Teâlâ buna azmetmiştir ye bunda hiç bir şüphe yoktur. İbn Cerîr de tefsirinde Bu açıklamayı tercih etmiş olup zâten ondan başkası da nakletmiş değildir. En doğrusunu Allah bilir.^[6]

22 — Nihayet ona gebe kaldı ve bu sebeple uzak bir yere çekildi.

23 — Doğum sancısı onu bir hurma dalına sürükledi. Keski, dedi; bundan evvel öleydim de unutulup gideydim.

Allah Teâlâ Hz. Meryem'den haber veriyor ki, Cibril, Allah Teâlâ'-dan kendisine ulaştırılması gerekenleri ulaştırıp söylediğinde o, Allah'ın takdirine teslim olmuştu. Selef âlimlerinden birçoğu meleğin — ki Cibril (a.s.) dir— o sırada Hz. Meryem'in gömleğinin cebine üfürdüğü-nü, bu üfürmenin inerek onun fercine girdiğini ve böylece Allah'ın izniyle çocuğa hâmile kaldığını anlatırlar. Çocuğa hâmile kaldığı zaman üzüntüden sıkılıp bunalmış, insanlara ne söyleyeceğini bilmez hale gelmişti. Zlrâ o biliyordu ki insanlar, onlara haber vereceği konuda onu doğrulamayacaklardır. Şu kadar var ki Hz. Meryem, sımm sâdece Hz. Zekeriyâ'nın hanımı olan

kızkardeşine ifşa edip anlatmıştı. Hz. Zeke-riyyâ (a.s.), Allah Teâlâ'dan bir çocuk istemiş ve onun bu isteğine icabet olunarak eşi hâmile kalmıştı. Hz. Meryem onun yanına girdiğinde kalkmış, onu kucaklamış ey Meryem, benim hâmile olduğumu hissettin mi? diye sormuştu Hz. Meryem ona: Peki sen benim hâmile olduğumu bildin mi? demiş ve durumunu ona olduğu şekilde aktarmıştı. Onlar îmân ve tasdik ehli idiler. Daha sonra Hz. Zekeriyâ'nın eşi, Meryem ile karşı karşıya geldiğinde kendi karnındakinin Meryem'in karnında olana secde ettiğini hissetmişti. Yani karnındaki çocuk Hz. Meryem'in karnındakini ta'zîmle ona teslîmiyyet gösteriyordu. Selamlaşma sırasında secde etmek onların dininde meşru' idi. Nitekim Hz. Yûsuf'un ana babası ve kardeşleri Hz. Yûsuf'a secde etmişlerdi. Aynı şekilde Allah Teâlâ meleklerle Hz. Âdem (a.s.) e secde etmelerini emretmişti. Ratobın büyüklüğünü ta'zîmde kemâl derecesinde olsun diye bu bizim dinimizde haramdır, İbn Etou Hatim der ki; Bize Ali İbn Hüseyin'in... Mâlik —Allah ona rahmet eylesin— den rivayetinde o, şöyle demiştir : Bana ulaştığına

göre Meryem oğlu îsâ ile Zekerıyyâ oğlu Yahya teyze çocuklarıdır. İkl-sinin de hamilelikleri birlikte olmuştur. Yine bana ulaştığına göre Yahya'nın annesi Hz. Meryem'e : Karnımda olanın senin kamındakine secde ettiğini görüyorum, demişti. Mâlik der ki: Öyle sanıyorum ki bu, Hz. îsâ (a.s.) nın üstün kılmmasındandır. Zîrâ Allah Teâlâ'nın emriydi O, Ölülerini diriltir, anadan doğma körleri ve alatenlileri iyileştirirdi. Müfessirler Hz. îsâ (a.s.) nın ana karnında kalış süresinde ihtilâf etmişlerdir. Cumhûr'dan rivayet edilen meşhur görüşe göre Hz. Meryem, onu dokuz ay karnında taşımıştır. İkrime, bu sürenin sekiz ay olduğunu söyleyip: Bu sebeptendir ki sekiz aylık doğan çocuk yaşamaz, diye ilâve etmiştir. İbn Cüreyc'in Muğîre İbn Osman İbn Abdullah es-Sekafî'den rivayetine göre o, İbn Abbâs'a Meryem'in hamileliğinin sorulduğunu işitmiş de İbn Abbâs şöyle demiş : Hâmile kalır kalmaz onu doğurmuştur. Bu garîbdir. Sanki o Allah Teâlâ'nın : «Nihayet ona gebe kaldı ve ,bu sebeple uzak bir yere çekildi. Doğum sancısı onu bir hurma dalına sürükledi.)) kavlinin zahirini almıştır. İkinci âyetin

başında olan fâ harfi her ne kadar ta'kîb ifâde ediyorsa da her şeyin ta'-kîbi kendi ölçüsündedir. Nitekim Allah Teâlâ bir âyette : «Andolsun ki Biz, insanı çamurdan, süzme bir özden yarattık. Sonra da onu nutfe halinde sağlam bir yere yerleştirdik. Sonra nutfeyi bir kan pıhtısı haline getirdik. Derken o kan pıhtısını bir çiğnemlik et yaptık. Bir çiğnemlik et parçasını kemik olarak yarattık. Kemiklere de et giydirdik...» (Mü'minûç, 12-14) buyurur ki bu âyette bulunan fâ harfleri de ta'kîb ifâde etmektedir ve bu ta'kîb elbette kendi ölçüsünce'dir. Bu-hârî ve Müslim'in Sahîh'lerinde mevcûd bir hadîste: İki sıfat (nitelik) 'tan her biri arasında kırk gün vardır, buyurulmaktadır. Allah Teâlâ başka bir âyette : «Görmedin mi, Allah gökten su indirdi de böylece yeryüzü yemyeşil olmaktadır.» (Hacc, 63) buyurur. Âyetin zahirinden anlaşıldığına ve meşhur görüşe göre —Allah'ın her şeye gücü yeter— Hz. Meryem ona diğer kadınların çocuklarına hâmile olduğu gibi hâmile kalmıştır. Hz. Meryem ile 'birlikte onun akrabalarından Beyt el-Makdîs'e hizmet eden ve adı Yûsuf en-Neccâr olan sâlih bir kişi vardı. Hz.

Meryem'de hamilelik alâmetleri ortaya çıktığında ve Yûsuf en-Neccâr onunla birlikte mescidde iken karnının ağırlık ve büyüklüğünü görmüş ve onun bu halini garipsemişti. Sonra Hz. Meryem'in ma'sûmiyyetini, temizliğini, dinini ve İbâdetini bildiği için bu düşüncesini zihninden uzaklaştırdı. Fakat daha sonra tekrar bunun ne olduğunu düşündü de Hz. Meryem'in durumu onun zihnini kurcalamaya devam etti. Bunu zihninden atmaya da gücü yetmedi. Sonunda Hz. Meryem'e : Ey Meryem, ben sana bir şey soracağım ama bana hemen cevap verme, dedi. Hz. Meryem : O. nedir? diye sordu da Yûsuf: Hiç çekirdeksiz ağaç (çekirdek olmaksızın ağaç) olur mu? Hiç tohumusuz ekin olur mu? Babasız olarak çocuk olur mu? dedi. Hz. Meryem, onun işaret etmek istediğini anlayarak şöyle cevabladı: Evet olur. «Çekirdeksiz ağaç olur mu, tohumusuz ekin olur mu?» sözüne gelince : Şüphesiz Allah Teâlâ ağaç ve ekinleri ilk yarattığı zaman onları çekirdeksiz ve tohumusuz (çekirdek ve tohum olmaksızın) yaratmıştır. «Babasız herhangi bir yaratık olur mu?» soruna gelince : Şüphesiz Allah Teâlâ Hz. Âdem'i babasız ve anasız

(bir anne ve baba olmaksızın) yaratmıştır. Yûsuf onun bu sözünü tasdik edip durumunu kendisine havale etti.

Hz. Meryem, kavminin kendisini şüphe ve itham altında koyacaklarını hissettiğinde, onlardan uzak bir yere; onları göremeyeceği, onların da kendisini göremeyeceği bir yere çekildi. Muhammed İbn İs-hâk der ki: Hz. Meryem Hz. İsa'ya hâmile kalıp testisini doldurup döndüğünde kanı (hayzı) kesildi ve hâmile kadının ıbaşına gelen hastalık, aşerme ve rengin değişmesi gibi haller başına geldi, o kadar ki dili yarıldı. Hz. Zekerıyyâ'nın ailesinin yanına gidip geldiği kadar hiç bir ailenin yanına gidip gelmedi. Ve îsrâiloğulları arasında bir çok kötü söz yayıldı da onlar: Onun arkadaşı ancak Yûsuf'tur (Bu işi onunla yapmıştır). Kilisede ondan başka kimse yoktu. İnsanlardan gizlenmiş ve onlarla arasına bir örtü koymuştu. Kimse onu görmüyor, o da'hiç kimseyi görmüyordu, dediler.

«Doğum sancısı onu bir hurma dalına sürükledi.» Doğum sancısı onu, insanlardan uzaklaşmış olduğu yerdeki bir hurma ağacının altına sığınmaya mecbur

bıraktı. Bu yerin neresi olduğunda ihtilâf edilmiştir. Süddî: Namaz kılmakta olduğu Beyt el-Makdis mihrabının doğusunda bir yerdî, der. Vehb İbn Münebbih de şöyle demiştir : İnsanlardan kaçarak gitti. Şam ve Mısır ülkesi arasında bir yere geldiğinde doğum sancısı tuttu. Vehb İbn Münebbih'ten gelen rivayetlerden biri şöyledir : Bu (Hz. Meryem'i doğum sancısının tutması), Beyt el-Mak-disten sekiz mil mesafede ve oradaki Beyt el-Lahm adı verilen bir köydedir. Ben de derim ki: Neseî'nin Enes'ten, Beyhâkî'nin Şeddâd İbn Evs (r.a.) ten rivayet etmiş oldukları İsrâ hadîsinde daha önce geçtiği üzere bu hâdise Beyt el-Lahm'da olmuştur. En doğrusunu Allah bilir. İnsanların birbirlerinden telakki edip (alıp) rivayet ettikleri meşhur görüş budur. Hıristiyanlar oranın Beyt el-Lahm olduğunda şüphe etmezler. İnsanlar herhalde bunu Hıristiyanlardan almış olmalıdırlar. Şayet sıhhatli ise bu konu hadîste de vârid olmuştur.

Allah Teâlâ : «Keski, dedi; bundan evvel öleydim de unutulup gi-deydim.» âyetinde yine Hz. Meryem'in durumunu haber verir. Burada fitne sırasında ölümü

temenni etmenin caiz olduğuna dâir delil vardır. Şüphesiz Hz. Meryem, doğacak bu çocukla imtihan edileceğini ve bir fitneye dūçâr kalacağını bilmişti. Öyle bir çocuk ki Hz. Meryem'in bu durumu insanları doğruluğa götürmeyecek ve onlar ken-diSini bu haberinde doğrulamayacaklardır. Her ne kadar onların katında daha önceden âbid ve çokça ibâdet eden bir hanım olarak bilinmiş-se de onların zanlarına göre o, bir fahişe durumuna düşecekti. Bu sebeptendir ki: «Keski bu durumdan önce öleydim de unutulup gideydim.» yaratılmamış ve bir şey olmamış olaydım, demiştir. Bu açıklama tbn Afobâs'mdır. Süddî der ki: Doğum sancısı onu yakaladığında insanlardan utanarak : İçinde bulunduğum bu üzüntüden; kocasız olarak bu çocuğu doğurma üzüntümden önce keşke ölüp gideydim, atıldığı zaman bir daha aranmayan ve anılmayan, hayızda kullanılan bez parçaları gibi unutulup gideydim, demişti. Katâde şöyle diyor : Keski unutulup gideydim. Bilinmeyen, anılmayan bir şey olaydım ve benim kim olduğum bilinmeyeydi. Rebî* İbn Enes, «Unutulup gideydim.» âyetinde düşüğün

kasdedildiğini söyler. İbn Zeyd de burayı: Asla hiç bir şey olmamış olaydım, şeklinde anlamıştır. Fitne esnasında olanı hâriç ölümü temenni etmenin yasaklandığına delâlet eden hadîsleri biz daha önce «Müslüman olarak canımı al ve beni sâlihler kat.» (Yûsuf, 101) âyetinin tefsirinde vermiştik.^[7]

24 — Altından ona şu nida geldi : Üzülme sakın, Rabbın senin ayağının altında bir ırmak akıttı.

25 — Hurma dalım kendine doğru silkele; üstüne taze hurma dökülsün.

26 — Ye, iç, gözün aydın olsun. İnsanlardan birini görecekt olursan; ben, Rahmân'a oruç adadım. Onun için bugün hiç bir kimseyle konuşmayacağım, de.

Bazıları «Alt tarafında olan bir kimse» anlamında olmak üzere burayı şeklinde okumuştur. Diğerleri ise buradaki kelimesini harfî cer olarak okumuşlardır. Altından ona seslenenin kim olduğu ve burada kimin kasdedüdüğinde müfessirler ihtilâf etmişlerdir. İbn Abbâs'tan rivayetle Avfî ve .başkaları bunun Cibril olduğunu söyler. Buna göre Hz. îsâ, annesi onu kavmine getirinceye kadar konulmamıştır. Saîd ton

Cübeyr, Dahhâk, Amr îbn Mieymûn, Süddî ve Katâde de bu konuşanın melek, Cibril (a.s.) olduğunu söylemişlerdir ki Cibril Hz. Meryem'e vâdînin alt tarafından seslenmiştir. Mücâhid ise burada kasdedilenin Meryem oğlu îsâ olduğunu söyler. Abdürrezzâk'ın Ma'mer'den, onun da Katâde'den rivayetine göre Hasan : O (Hz. Meryem'e seslenen) oğludur, demiştir. Saîd tbn Cübeyr: Allah Teâlâ'nın: «Onu gösterdi, ona işaret etti.» buyurduğunu işitmez misin? demiştir, tbn Zeyd ile tefsirinde İbn Cerîr bu görüşü ter-cîh etmişlerdir.

«(Ona seslenerek) üzülme sakın, Rabbın senin ayağının altında bir ırmak akıttı.» Süfyân es-Sevrî ve Şu'be'nin Ebu İshâk'tan, onun da Berâ İbn Âzib'den rivayetine göre; âyetteki (\j**) kelimesi, küçük ırmak anlamınadır. İbn Abbâs'tan rivayetle Ali İbn Ebu Talha, bu kelimenin nehir anlamına olduğunu söyler. Amr İbn Meymûn ise kendisinden su içilen nehir olduğunu söylemiştir. Mücâhid kelimenin Sür-yânice nehir anlamında olduğunu; Saîd İbn Cübeyr Nabat dilinde küçük nehir anlamına geldiğini; Dahhâk da Süryânice küçük nehir demek olduğunu söylemiştir.

Katâde de : O, Hicaz halkının dilinde küçük ırmaktır, demiştir. Vehb İbn Müneibbih de, bu kelimenin küçük ırmak anlamına geldiğini söyler. Süddî, kelimenin nehir anlamına olduğunu söylerken tbn Cerîr de bu görüşü tercîh etmiştir. Bu hususta merfûl bir de hadîs vârid olmuştur ki Taberânî'nin Ebu Şuayb el-Harrânî kanalıyla... İbn Ömer'den rivayetinde o, Allah Rasûlü (s.a.) nû şöyle buyururken işitmiş : Allah Teâlâ'nın Hz. Meryem'e : «Rabbın senin ayağının altında bir ırmak akıttı.» âyetinde zikretmiş olduğu ırmak, Allah Teâlâ'nın Hz. Meryem'in kendisinden içmesi için çıkarmış olduğu bir nehirdir. Bu şekildeki rivâyetiyle bu hadîs gerçekten garîbdir. Hadîsin isnadında geçen Eyyûb tbn Nehîk hakkında Ebu Hatim er-Râzî: Zayıftır, demiştir. Ebu Zür'a onun hadîsinin münker olduğunu söyler. Ebu'l-Feth el-Ezdî de onun hadîsinin metruk olduğunu belirtir.

Diğerleri ise burada ırmakla Hz. îsâ (a.s.) nın kasdedildiğini söylemişlerdir. Hasan, Rebî' İbn Enes ve Muhammed İbn Abbâd İbn Ca'-fer böyle söylemişlerdir. Katâde'den gelen iki rivayetten biri ile

Ab-durrahmân İbn Zeyd İbn Eslem'in kavli budur. Ancak birinci görüş daha kuvvetlidir. Bunun içindir ki Allah Teâlâ bundan sonra: «Hurma dalını kendine doğru silkele.» Hurma ağacının dallarını kendine doğru çek, buyurmuştur. İbn Abbâs'm söylediğine göre ağaç kuru imiş. Onun meyveli olduğu da söylenmiştir. Mücâhid, onun iyi cins bir hurma olduğunu söylerken; Ebu Dâvûd, Nüfey* el-A'mâ'dan rivayetle Sev-rî; ağacın sayhanî hurma (âdî bir hurma) olduğunu söyler. Açıktır ki o bir ağaçtı. Fakat meyve verme zamanı değildi. Bu açıklama Vehb İbn Münebbih'indir. Bu sebeple Allah Teâlâ Hz. Meryem'e yiyecek ve içecek ihsan etmiş, ona nimet bahşetmiş ve : Üstüne taze hurma dökülsün. Ye iç, göoün aydın olsun, gönlün hoş olsun, buyurmuştur. Bu sebeple Amr İbn Meymûn : Lohusa kadınlar için kuru ve taze hurmadan daha hayırlı hiç bir şey yoktur demiş ve sonra bu âyet-i kerîme'yi okumuştur. İbn Ebu Hatim der ki: Bize Ali İbn Hüseyin'in... Ali İbn Ebu Tâlib'den rivayetinde Allah Rasûlü (s.a.) şöyle buyurmuştur: Halanıza hurma ikram ediniz. Şüphesiz o (hurma ağacı), Hz. Âdem (a.s.) in yaratılmış olduğu çamurdan

yaratılmıştır. Kendisinden başka bir ağacı aşıl原因 başka bir ağaç daha yoktur. Allah Rasûlü (s.a.) şöyle buyurmuş : Çocuklu kadınlarınıza taze hurma yedirin. Eğer taze hurma yoksa kurusunu yedirin. Allah katında İmrân kızı Meryem'in altına inmiş olduğu ağaçtan daha şerefli başka hiç bir ağaç yoktur. Ebu Ya'-lâ'nın Şeybân'dan rivayet etmiş olduğu bu hadîs te gerçekten mün-kerdir.f...)

«İnsanlardan birini göreceğ olursan; ben, Rahmân'a'oruç adadım. Onun için bugün hiç bir kimseyle konuşmayacağım, de.» Hz. Meryem'e bu emirden murâd, «Bugün hiç bir kimse ile konuşmayacağım.» kavline zıd düşmemesi için onun bunu işaretle belirtmesidir. Yoksa kasde-dilen, onun bu sözleri telaffuz etmesi değildir. Enes İbn Mâlik, «Ben, Rahmân'a oruç adadım.» âyetindeki orucun susmak olduğunu söylemiştir. İbn Abbâs ve Dahhâk da böyle söylemişlerdir. Enes'ten gelen diğer bir rivayette buradaki oruç, susmaktır. Katâde ve başkaları da böyle söylemiştir. Süddî, Katâde ve Abdurrahmân İbn Zeyd'in açıkça belirttikleri üzere, onlar oruç tuttıkları zaman şeriatlarına göre onlara

yemek ve konuşmak haram olurdu. Ebu îshâk'm Hârîse'den rivayetinde o, şöyle anlatmış : İbn Mes'ûd'un yanındaydım. İki kişi gelip birisi selâm verdi, diğeri selâm vermedi. İbn Mes'ûd selâm vermeyene : Senin durumun nedir? diye sordu. Arkadaşları: Bugün insanlarla konuşmamaya yemîn etti, dediler. Abdullah İbn Mes'ûd: İnsanlarla konuş ve onlara selâm ver. Bunu yapan (sâdece kocasız olarak hâmile kaldığını kimsenin doğrulamayacağını bilen bir kadındır, dedi ve bununla Hz. Meryem (a.s.) i kastedti. Hz. Meryem bunu sâdece kendisine sorulduğu zaman kendisi için bir Özür olsun diye yapmıştır. İbn Mes'ûd'un bu sözünü İbn Ebu Hatim ve İbn Cerîr rivayet ederler. Abdurrahmân İbn Zeyd şöyle diyor: Hz. îsâ Meryem'e : Üzülme, dediğinde o : Sen benimle ta-alberken ben kocasız ve bir kimsenin cariyesi değilken nasıl "üzülmeyeyim. İnsanlar katında benim ma'zeretim ne olacak ki? Keski, bundan önce öleydim de unutulup gideydim, dedi. Hz. îsâ ona : Konuşmak için ben sana yeterim. «İnsanlardan birini göreceğ olursan: Ben, Rahmân'a oruç adadım. Onun için bugün hiç -bir kimseyle

konuşmayacağım, de.» dedi. Abdurrahmân İbn Zeyd şöyle devam eder : Bütün bunlar, Hz. İsa'nın annesine söylediği sözlerdendir. Vehb de böyle söylemiştir.[\[8\]](#)

27 — Derken çocuğu alıp kavmine getirdi. Ey Meryem, andolsun ki utanılacak bir şey yaptın, dediler.

28 — Ey Harun'un kızkardeşi; baban kötü birisi değildi, annen de iffetsiz değildi, dediler.

29 — Bunun üzerine o, çocuğu gösterdi: Biz beşikteki çocukla nasıl konuşabiliriz? dediler.

30 — Çocuk dedi ki: Şüphesiz ben Allah'ın kuluyum. Bana kitabı verdi ve beni peygamber yaptı.

31 — Nerede olursam olayım, beni mübarek kıldı ve yaşadığım müddetçe namaz kılmamı ve zekât vermemi emretti.

32 — Bir de anneme iyi davranmamı. Ve beni bedbaht bir zorba kılmadı.

33 — Selâm olsun bana; doğduğum günde, öleceğim günde ve diri olarak kaldırılacağım günde, dedi.

Allah Teâlâ bu âyetlerde yine Hz. Meryem'den haber veriyor. Kendisine o gününü oruçlu geçirmesi, insanlardan hiç kimseyle konuşmaması emrolunmuştu. Onun yerine hüccet konulacak ve, elbette onun işi üstlenilecekti. İşte o zaman Hz. Meryem, Allah Teâlâ'nın emrine, İcaza ve kaderine teslim olarak çocuğunu almış ve kavmine getirmişti. Onlar Hz. Meryem'i bu halde gördüklerinde onun durumu gözlerinde büyümüş ve gerçekten garip görerek : «Ey Meryem, andolsun ki utanılacak bir şey yaptın.» demişlerdi. Mücâhid ve Katâde, âyetteki (. by ti) ifâdesini; «büyük bir iş» olarak açıklamışlardır. İbn Ebu Hatim der ki: Bize babamın... Nevf el-Bekâlî'den rivayetine göre; o, şöyle anlatmıştır : Kavmi Hz. Meryem'i aramak 'üzere çıktılar. O, peygamberlik ve şeref âilesindendi. Ondan hiç bir şey hissetmemişlerdi. Onlar bir inek çobanı görerek : Nitelikleri şöyle şöyle olan bir genç kız gördün mü? diye sordular. Çoban : Hayır, fakat geceleyin ineklerimde şimdiye kadar hiç görmediğim bir şey gördüm, diye cevabladı. Onlar: Ne gördün? diye sordular da çoban şöyle cevabladı: Onların şu vâdî-ye

doğru secde ettiklerini gördüm. Abdullah İbn Ziyâd der ki : Sey-yâr'dan ezberlediğime göre o, şöyle demişti: Parlayan bir nûr gördüm. Çobanın kendilerine söylediği tarafa yöneldiler, Meryem onları karşıladı. Onları gördüğü zaman oturdu ve oğlunu kucağına aldı. Gelip karşısında dikildiler ve : «Ey Meryem, andolsun ki utanılacak bir şey yaptın, dediler.» Ey Harun'un kızkardeşi, ibâdetlerinde ey Harun'a benzeyen, Baban kötü birisi değildi. Annen de iffetsiz değildi. Sen tertemiz, doğruluk ibâdet ve zühd ile bilinen bir ailedensin. Bu senden nasıl sâdır oldu? dediler. Ali İbn Ebu Talha ve Süddî şöyle diyor : Ona : «Ey Harun'un kızkardeşi.» denildi. Burada Harun'dan Hz. Musa'nın kardeşi kastedilmektedir. Zîrâ Hz. Meryem onun neslindendi. Nitekim Temîm kabilesinden olana: Ey Temîm'in kardeşi; Mudar kabilesinden olan birine de: Ey Mudar'ın kardeşi, denilmektedir. Şöyle de denilmiştir : İçlerinde adı Hârûn olan sâlih bir kişiye nisbet edildi, fbâdet-te ve zühdde insanlar ona kıyaslanırdı. İbn Cerîr'in bazılarından nakr lettiğine göre onlar, Hz. Meryem'i içlerindeki günahkâr bir adama benzetmişlerdir. O

adama da Hârûn denilirdi. İbn Ebu Hatim de bu açıklamayı Saïd tbn Cübeyr'den nakletmektedir. Bütün bunlardan daha da ıgarîb olanı İbn Ebu Hâtim'in şu rivayetidir: Bize Ali İbn Hüseyin el-Hasencâhî'nin... el-Kurazî'den «Ey Harun'un kız kardeşi...» âyeti hakkında naklettiğine göre; o, şöyle demiştir: O (Hz. Meryem), Hâ-rûn'un ana^baba bir kız kardeşidir. Hz. Musa'nın izini ta'kîb ederek pnları hissetmeksizin onu. (Hz. Musa'yı) uzaktan izleyip gözetleyen Harun'un kardeşi Musa'nın kız kardeşidir. Bu, mahzâ hatadır. Zîrâ Allah Teâlâ kitabında Hz. îsâ'yı peygamberlerden sonra gönderdiğini zikretmektedir. O halde bu, Hz. İsa'nın peygamber olarak gönderilmekle peygamberlerin sonuncusu olduğuna delâlet eder. Ondan sonra sâdece Muhammed (s.a.) vardır. Bu sebeple Buhârî'nin Sahîh'inde Ebu Hüreyre (r.a.) den onun da Hz. Peygamber (s.a.) den rivayetinde o, şöyle buyurmuştur: Ben, insanlardan Meryem Oğlu îsâ'ya en lâyük olanıyım. Şu kadar var ki benimle onun arasında başka bir peygamber yoktur. Şayet durum Muhammed İbn Kâ'b el-Kurazî'nin zannettiği gibi

olsaydı, Hz. Muhammed dışında diğer bütün peygamberlerden geriye kalmış olmaz böylece Hz. Süleyman ve Dâvûd'dan da önce olurdu. Şüphesiz Allah Teâlâ, Hz. Davud'un Hz. Mûsâ (a.s.) dan sonra olduğunu: «Musa'dan sonra İsrâilöğullarından bir cemaata bakmadın mı? Hani, onlar peygamberlerine; bize bir hükümdar gönder ki, Allah yolunda savaşalım, dediler...» (Bakara, 246) âyetinde belirtmiştir. Allah Teâlâ âyette kıssayı: «Dâvûd da Câlût'u öldürdü.» (Bakara, 251) âyetine gelinceye kadar anlatmıştır. Kurazî'yi bu sözü söylemeye iten sebep; Tevrat'ta Hz. Mûsâ ve İsrâilöğullarının denizden çıkması, Firavun ve kavminin denizde boğulmasından sonra yer alan hâdiselerle ilgili Tevrat'taki şu cümlelerdir: «Mûsâ ve Hârûn peygamberlerin kız kardeşi îmrân kızı Meryem def çalışıyor onunla birlikte olan kadınlar da Allah'ı tesbîh edip îsrâilöğullanna verdiği nimetlerden dolayı O'na şükrediyordu.» Kurazî, bu Meryem'in Hz. îsâ'nın annesi olduğuna inanmıştır. Bu; korkunç bir hatâ ve bir gaflettir. Aksine o kadın da, Hz. Meryem'in ismini taşımaktadır. Onlar peygamberlerinin ve sâlihlerinin

isimlerini çocuklarına isim olarak verirlerdi. Nitekim İmâm Ahmed'in Abdullah İbn İdrîs kanalıyla... Muğîre İbn Şu'be'den rivayetinde o, şöyle demiştir: Allah Rasûlü (s.a.) beni Nec-rân'a gönderdi. Sizin «Ey Harun'un kız kardeşi...» diye okumakta olduğunuz şey hakkında görüşün nedir? Mûsâ, İsa'dan şu şu kadar önce değil midir? dediler. Döndüm ve bunu Allah Rasûlü (s.a.) ne anlattım da şöyle buyurdu : Onlann kendilerinden önceki peygamberler ve sâlihlerin isimlerini (çocuklarına) isim olarak vermekte, olduklarını onlara haber vermedin mi? "Hadîsi Müslim, Tirmizî ve Neseî; Abdullah İbn İdrîs kanalıyla... Semmâk'dan rivayetle tahrîc etmişlerdir. Tirmizî : Hasendir, sahihtir, garîbdir. Sâdece İbn İdrîs'in hadîsinden bilmekteyiz, der.

İbn Cerîr der ki: Bana Ya'kûb'un... Muhammed İbn Sîrîn'den rivayetinde o, şöyle demiştir: Bana haber verildiğine göre Kâ'b : Şüphesiz Allah Teâlâ'nın «Ey Harun'un kız kardeşi.» âyetinde zikredilen Hârûn, Hz. Musa'nın kardeşi Hârûn değildir, demişti. Hz. Âişe ona: Yalan söyledin, dedi. Kâ'b : Ey mü'minlerin annesi, şayet bunu en iyi bilen ve en doğruyu haber

veren Allah Rasûlü (s.a.) söylememiş olsaydı (ben de söylemezdim). Şu kadar var ki ben, ikisi arasında altı yüz sene olduğunu görüyorum, dedi. Hz. Âişe bunun üzerine sustu. Ancak verilen bu tarih şüphelidir. Yine İbn Cerir'in Bişr kanalıyla... Katâ-de'den «Ey Harun'un kız kardeşi; baban kötü birisi değildi, annen de iffetsiz değildi.» âyeti hakkındaki rivayetinde o, şöyle demiştir: Şüphesiz o (Hz. Meryem), doğrulukla tanınan bir evden (aileden) idi. O aile hakkında herhangi bir fesâü olduğunu bilmiyorlardı. İnsanlardan onları salâh ile bilenler ve salâh haberini yayıp çoğaltanlar ile onları fesâd ile, bozuklukla tanıyıp bu sözleri çoğaltanlar vardı. Hârûn, aşireti içinde sevilen ve ıslâh edici birisiydi. Bu Hârûn, Hz. Musa'nın kardeşi olan Hârûn değildir. Aksine ondan başka bir Harun'dur. Bize anlatıldığına göre, öldüğü gün cenazesinde İsrâiloğullarından kırk bin kişi varmış ve hepsi de Hârûn adını takıyormuş.

«Bunun üzerine o, çocuğu gösterdi: Biz beşikteki çocukla nasıl konuşabiliriz? dediler.» Onlar Hz. Meryem'in durumundan şüphelenip onun delilini garip gördüklerinde, ona zina isnadında bulunup

'böylece iftiralarını kustular. Hz. Meryem o gününde oruçlu ve suskun idi. Dolayısıyla sözü oğlu îsâ'ya havale edip onlara kendisine hitâb etmelerini ve onunla konuşmalarını işaret etti. Hz. Meryem'in kendilerine oyun edip onlarla alay ettiğini sanarak kızgın ve yarı alayla: «Biz beşikteki çocukla nasıl konuşabiliriz?» dediler. Meymûn İbn Mihrân der ki : Bunun üzerine Meryem, çocuğu gösterdi ve : Onunla konuşun, dedi. Onlar: Yaptığın bu büyük işin üstüne üstelik bir de beşikteki bir çocukla konuşmayı mı emrediyorsun bize? Süddî der ki: Meryem çocuğa işaret ettiği zaman kızdılar ve : «Şu çocukla konuşmamızı bize emrettiğindeki bizimle alay etmen, yapmış olduğun zinadan bize daha ağır geldi.»

«Biz beşikteki çocukla nasıl konuşabiliriz?» dediler. Beşiğinde küçücük bir sabî iken o nasıl konuşabilir? Çocuk dedi ki: «Şüphesiz ben Allah'ın kuluyum.» Hz. îsâ'nın konuşmuş olduğu ilk söz Rabbinı ten-zîh etmek, Allah'ı çocuktan münezzeh kılmak ve kendisi için Rabbma kulluğu isbât etmek olmuş, annesine nisbet edilen fuhşu ondan kaldırıp uzaklaştırmak üzere : «Bana Kitâb'ı ver*di ve beni

peygamber yaptı.» demiştir. Nevf el-Bekâlî der ki: Onlar (İsrâiloğulları), Hz. îsâ'nın annesine söyledikleri sözü konuştuklarında; îsâ annesinin memesini ağzından çıkarıp sağ yanına yaslanmış ve : «Şüphesiz ben Allah'ın kuluyum. Bana Kitabı verdi ve beni peygamber yaptı... Selâm olsun bana; doğduğum günde...» demiş. Hammâd İbn Seleme'nin Sabit el-Bü-nânî'den rivayetine göre Hz. İsâ : «Şüphesiz ben Allah'ın kuluyum. Bana Kitabı verdi ve beni peygamber yaptı...» diyerek işaret parmağını omuzunun üstüne kaldırmış. İkrime, «Bana Kitabı verdi.» âyetini göyle açıklıyor : Takdir ettikleri içinde O, 'bana kitâb vermeye hükmetmiştir. İbn Ebu Hatim der ki: Bize babamın... Enes İbn Mâlik (r.a.) den rivayetinde o, şöyle demiştir: Meryem Oğlu îsâ, annesinin kamında iken İncil'i okumuş ve sağlamca öğrenmişti. İşte Allah Teâla'nın : «Şüphesiz ben Allah'ın kuluyum. Bana Kitabı verdi ve beni peygamber yaptı.» kavli budur. Hadîsin isnadında bulunan Yahya İbn Saîd el-Attâr el-Hımsî'nin hadîsi metruktür.

«Nerede olursam olayım, beni mübarek kıldı.» âyeti hakkında Mü-câhid, Amr îbn Kays ve Sevrî: Beni hayrı öğretici kıldı, demiştir. Mü-câhid'den gelen rivayetlerden birisinde ise buradaki mübarek kılma; onu çok faydalı, fayda verici kılmaktır. İbn Cerîr'in Süleyman İbn Ab-dülcebbâr kanalıyla... Manzum oğulları kölesi Vüheyb İbn el-Verd'den rivayetinde o, şöyle anlatmış : Bir âlim ilim bakımından kendisinden daha üstün diğer bir âlime rastlamış da ona: Allah sana rahmet eylesin, benim amelimden ilân olunan nedir, hangisidir? diye sormuş. O : İyilikle emretme ve kötülükten men'etmedir. Şüphesiz bu Allah'ın dinidir ki, peygamberlerini kullarına bu din ile göndermiştir. Fakîhler AllaJh Teâla'nın : «Nerede olursam olayım beni mübarek kıldı.» âyetini tefsir etmek istediler de «Onun bereketi, mübarek olması nedir?» denildi. Nerede olursa olsun iyilikle emretme ve kötülükten men'etmedir, diye cevap verdi, demiş.

«Ve yaşadığım müddetçe namaz kılmamı ve zekât vermemi emretti.» âyeti, Allah Teâla'nın Hz. Muhammed (s.a.) e şu sözü gibidir : «Ve sana yakîn

gelinceye kadar Rabbına ibâdet et.» (Hıcr, 99). Abdurrah-mân ibn Kâsım'ın Mâlik İbn Enes'ten «Yaşadığım müddetçe namaz kılmamı ve zekât vermemi emretti.» âyeti hakkında rivayetinde o, şöyle demiştir : Allah Teâla'nın kader ehli için tesbît etmiş olduğu ameller cümlesinden olarak Hz. îsâ ölünceye kadar ondan vuku bulacakları ona haber vermiştir.

«Bir de anneme iyi davranmamı.» Anneme iyi davranmamı emretti. Hz. îsâ burada Allah'a (Rabbına) itâattan sonra annesine iyi davranmayla ilgili emri zikretmiştir. Zîrâ Allah Teâlâ çoğu kere kendisine ibâdet ile ana babaya itaat emrini birlikte getirmektedir. Nitekim şu âyetlerde durum böyledir; «Rabbın, buyurmuştur ki: Kendisinden başkasına ibâdet etmeyesiniz, ana ve babaya iyi davranasınız.» (İsrâ, 23), «Bana ve ana babana şükret. Dönüş ancak Bana'dır.» (Lokman, 14).

«Ve beni bedbaht bir zorba kılmadı.» Beni bir zorba, Allah'a ibâdet ve İtâattan, anama iyilikten büyüklenerek yüz çeviren birisi kılmadı ki bu sebeple bedbaht olayım. Süfyân es-Sevrî âyette zikredilen «bedbaht bir zorba» nın devamlı olarak öfkeli olan,

çok öfkelenen kimse olduğunu söyler. Seleften birisi: Her kimi ana .babasına isyan eder görecektir olursan, onun mutlaka bedbaht bir zorba olduğunu görürsün, demiş, sonra «Bir de anneme iyi davranmamı öğütledi. Ve beni bedbaht bir zorba kılmadı.» âyetini okumuştur. Aynı âlim: Her" kimi melekeleri, kâbiliyyetleri kötü olarak görüyorsan mutlaka onun çok övünen ve mütekebbir birisi olduğunu görürsün, demiş ve peşinden : «Elinizin altında bulunanlara iyilik edin. Allah, kendini beğenip böbürleneni elbette sevmez.» (Nisa, 36) âyetini okumuştur. Katâde der ki: Bize anlatıldığına göre bir kadın, Meryem oğlu (îsâ) nun Allah'ın kendilerine güç yetirici kıldığı ve göstermesine izin verdiği mucizeler içinde ölüleri dirilttiğini, anadan doğma kör ve alatenlileri iyileştirdiğini görünce : Seni taşıyan karına, seni emziren memeye müjdeler olsun, demiş. Allah'ın peygamberi îsâ (a.s.) ona cevap olarak : Allah'ın kelâmını okuyup ta içindekilere uyan, bedbaht bir zorba olmayan kimseye de müjdeler olsun, demiş.

Hz. îsâ'nın: «Selâm olsun bana; doğduğum günde, öleceğim günde ve diri olarak kaldırılacağım

günde.» sözü, kendisinin Allah Teâlâ'-nın bir kulu olduğunu, Allah'ın diğer yaratıkları gibi yaşayan, ölen sonra da diriltilecek bir yaratığı olduğunu isbât sadedindedir. Ancak kulların çoğu kere bedbaht oldukları bu durumlarda selâmet ve kurtuluş O'nundur.^[9]

34 — İşte hakkında şüpheyeye düştükleri Meryem Oğlu îsâ, hak söze göre budur.

35 — Oğul edinmek Allah'a asla yakışmaz. O, münezzehtir. Bir işin olmasını istedi mi, ona sâdece; ol, der, o da oluverir.

36 — Şüphesiz ki Allah benim de Rabbım, sizin de Rabbinizdir. O'na ibâdet edin. tşte dosdoğru yol budur.

37 — Fırkalar kendi aralarında ihtilâfa düştüler. Vay o büyük günü görececek kâfirlerin haline.

Allah Teâlâ, elçisi Muhammed. (s.a.) e hitaben şöyle buyurur: Sana Hz. îsâ'nın haberinden anlatmış olduğumuz bu şeyler, «Hak söze göre budur» ki onlar, bunun hakkında şüpheyeye düşmüşlerdir. Hz. îsâ'-ya inanan ve onu inkâr edenlerden gerek gerçeği

söyleyen ve gerekse bâtılda olanlar ayrılık içindedirler.(...)

Allah Teâlâ Hz. îsâ'yı kulu ve peygamberi olarak yarattığını zikrettikten sonra kutsal zâtını tenzih ederek şöyle buyurur: Oğul edinmek Allah'a asla yaraşmaz. Şu bilgisiz, zâlim ve haddi aşanların söylemiş olduklarından (söylemekte olduklarından) O münezzehtir, yücedir. «Bir işin olmasını istedi mi, ona sâdece; ol, der, o da oluverir.» O; bir şeyin (olmasını) murâd ettiğinde, ona sâdece (olmasını) emreder de o şey dilediği şekilde oluverir. Nitekim Allah Teâlâ başka bir âyette şöyle buyurmaktadır : ((Gerçekten Allah katında îsâ'nın durumu Âdem'in durumu gibidir. Allah onu topraktan yarattı. Sonra ona : Ol, dedi, o da oluverdi. Hak Rabbmdandır. Öyleyse şüphecilerden olma.» (Âl-i tmrân, 59-60).

((Şüphesiz ki Allah benim de Rabbım, sizin de Rabbınızdır. O'na ibâdet edin. İşte doğru yol budur.» Hz. îsâ'nın beşiğinde iken kavmine emrettiklerinden birisi de, Allah'ın onların da kendinin de Rabbı olduğunu bildirmesi ve O'na ibâdeti kendilerine emretmesidir. O: «O'na ibâdet edin. İşte dosdoğru yol

budur.» Size Allah'tan getirmiş olduğum bu şey dosdoğru, sağlam bir yoldur. O'na uyan olgunluğa ve hidâyete erişir. O'na muhalefet eden de sapıtıp azmıştır, demiştir.

«Fırkalar kendi aralarında ihtilâfa düştüler.» Hz. îsâ'nın durumunun beyânından ve halinin açıklığa kavuşmasından sonra dahi kitab ehlinin Hz. îsâ hakkındaki sözleri muhtelif olmuştur. Halbuki Hz. îsâ Allah'ın kulu, elçisi, Meryem'e bırakmış olduğu kelimesi ve zâtından bir ruhtur. Yahudilerin cumhurundan ibaret olan —Allah'ın la'neti onların üzerine olsun— bir grup onun veled-i zina olduğunda karâr kıldılar ve : Onun bu sözü bir sihirdir, dediler. Diğer bir grup: O, Allah'ın kelimesinden ibarettir, dediler. Diğer bazıları: O, Allah'ın oğludur, derken bir başkaları: O, üçün üçüncüsüdür, demişlerdir. Diğerleri ise : Bilakis o, Allah'ın kulu ve elçisidir, demişlerdi 3ci bu; Allah Teâlâ'nın inananları iletmiş olduğu gerçek sözdür. Bu açıklama Amr ibn Meymûn, İbn Cüreyc ve Katâde ile selef âlimlerinden bir çoğundan rivayet edilmiştir. Abdürrezzâk'ın Ma'mer'den, onun da Katâde'-den rivayetinde o, «İşte

hakkında şüpheye düştükleri Meryem Oğlu îsâ, hak söze göre budur.» âyeti hakkında şöyle demiş : îsrâiloğullan bir araya toplandılar ve içlerinden dört kişi çıkardılar. Her kavim bilginini çıkardı da, onlar Hz. îsâ göğe yükseltildiğinde onun durumunu münâkaşa ve münazara ettiler. Onlardan 'birisi: O, Allah'tır. Yeryüzüne inmiş, dirilttiklerini diriltmiş, öldürdükleri öldürmüş sonra da göğe yükselmiştir, dedi. Bunlar Ya'kûbîlerdir. Diğer üçü : Yalan söyledin, yanıldın, dediler. Sonra enlardan ikisi üçüncülerine: Onun hakkında sen konuş, dediler. O : O, Allah'ın oğludur, dedi. Bunlar da Nas-tûrîlerdir. Kalan ikisi bu sözü söyleyene : Yalan söyledin, dedikten sonra kalan ikiden birisi diğerine : Onun hakkında sen (fikrini) söyle, dedi. O : O, üçün üçüncüsüdür. Allah ilâhtır, o ilâhtır, annesi ilâhtır, dedi. Bunlar Hıristiyanların kralları olan îsrâilîlerdir. Allah'ın la'natleri onların üzerine olsun. Dördüncüleri: Yalan söyledin, aksine o, Allah'ın kulu, elçisi, ruhu ve kelimesidir, dedi. İşte bunlar da müslumanlardır. Söylemiş oldukları bu sözlerde onlardan her birerinin kendilerine tâbi olanları vardır.

Aralarında savaşmışlar ve müsl umanlarına galip gelmişlerdir. İşte Allah Teâlâ'nın : «İnsanlardan adaleti emredenleri öldürenlere; işte onlara elem verici bir azabı müjdele.» (Âl-i İmrân, 21) kavli budur. Katâde der ki: Bunlar Allah Teâlâ'nın : «Fırkalar kendi aralarında ihtilâfa düştüler.)) buyurdıklarıdır. Hz. îsâ hakkında ayrılığa düşmüşler ve fırkalara ayrılmışlardır. Bu açıklamaya yakın bir açıklama İbn Ebu Hatim tarafından İbn Abbâs, Urve İbn Zübeyr ve diğeri bazı ilim ehlinden rivayet olunmuştur. Gerek kitab ehli ve gerekse başkalarının tarih bilginlerinden bir çoğunun anlattığına göre Kostantin onları aralarında meşhur olan üç toplantıdan biri olan büyük bir konsilde toplamıştı. Onlardan toplanan piskoposların sayısı iki bin yüz yetmişe varıyordu. Meryem Oğlu îsâ- hakkında büyük bir ayrılığa düştüler. Onlardan büyük çoğunluğu bir söz, yüzü başka bir söz, yetmişi diğeri bir söz, ellisi başka bir görüş, yüz altmışı ayrı bir görüş ileri sürdü. Onlardan bir 'görüşte birleşenlerin sayıca en fazla olanı üç yüz seksen kişiydi. Bunlar bir söz üzerine ittifak edip bunda karâr kıldılar. Kral da onların

ıgörüŖüne meyletti. Zâten kral filozof bir adamdı. Onları öne geçirdi, onlara yardım etti ve onların dışındakile-ri kovdu. Böylece onun için (Kostantin için) Emânet-i Kebîre te'sîs ettiler. Aslında bu, eri büyük ihanetten başka bir Ŗey değildi. Bu görüş için kanun kitapları koydular, onun için birçok Ŗeyi meŖru' kıldılar, birçok bld'at uydurdular, Mesih'in dinini tahrif edip değıştirdiler. O zaman da Kostantin bunlar için ülkesinin bütününde, Ŗam ülkesinde, Cezîra ve Rum ülkelerinde 'büyük kiliseler bina ettirdi. Onun zamanında kiliselerin sayısı yaklaşık on iki bin kadardı. Kostantin'in annesi Heylâne [\[10\]](#) de yahûdî ve Hıristiyanların Mesîh olduğunu sandıkları haça gerilenin haça gerildiğı yerde bir manastır inŖâ ettirdi. Onlar, Mesih'in haça gerilmesi konusunda Ŗüphesiz yalan söylemişlerdir. Ŗüphesiz Allah Teâlâ onu göğeyi yükseltmiştir.

Allah Teâlâ'nın: «Vay o büyük günü görecek kâfirlerin haline.» kavli Allah'a karşı yalan söyleyen, iftira eden ve O'nun çocuğı olduğunu sananlara karşı Ŗiddetli bir tehdiddir. Fakat Allah Teâlâ onlara kıyamet gününe kadar mühlet vermiş, onlara güç

yetireceğine güveni ve bir de hilmi ile onlara bir süre koymuştur. O, kendisine isyan edenlere karşı azabını hemen vermez. Tam tersine Buhârî ve Müslim'in Sahîh'lerinde de belirtildiği üzere: Allah Teâlâ zâlime mühlet verir de, sonunda öyle bir yakalar ki asla kurtulamaz. Sonra Allah Rasûlü (s.a.): «İşte "böyledir. Rabbınm yakalayışı, kasabaların zâlim halkını yakaladığı zaman. Çünkü O'nun yakalaması hem şiddetli, .hem de acıklıdır.» (Hûd, 102) âyetini okumuşlardır. Yine Buhârî ve Müslim'in Sahîh'lerinde Allah Rasûlü (s.a.) nden rivayet edilen bir hadîste o, şöyle buyurmuştur : İşitmiş olduğu bir eziyete Allah'tan daha fazla sabreden hiç kimse yoktur. O, (kullarına) nzik ve afiyet verip dururken onlar Allah'a oğul isnâd etmektedirler. Allah Teâlâ başka âyet-i kerîme'ler-de : «Nice kasabalar var ki zâlim oldukları halde onlara mühlet vermiştim. Sonunda onları yakalayiverdim. Dönüş yalnız Bana'dır.» (Hacc, 48), «Zâlimlerin yaptıklarından Allah'ı habersiz sanma. Onları sâdece gözlerin dehşetle belireceği bir güne kadar te'hir etmektedir.» (İb-râhîm, 42) buyururken burada da : ((Vay o büyük

günü görecek kâfirlerin haline.» buyurmuştur. Burada kasdedilen o büyük gün, kıyamet günüdür. Sıhhatinde ittifak olunmuş sahih bir hadîste Ubâde İbn Sâmit (r.a.) den rivayet olunduğuna göre Allah Rasûlü (s.a.) şöyle buyurmuştur: Kim tek ve ortağı olmayan Allah'tan başka ilâh olmadığına, Muhammed'in O'nun kulu ve elçisi olduğuna, İsa'nın kulu, elçisi ve Meryem'e ükâ etmiş olduğu kelimesi, O'ndan bir rûh olduğuna, cennetin ve cehennemin hâk olduğuna şehâdet ederse; Allah Teâlâ işlemiş olduğu amelleriyle onu cennete koyar.[\[11\]](#)

38 — Bize geldikleri gün; neler görüp işitecekler. Ne var ki zâlimler bugün apaçık bir sapıklık içindedirler.

39 — Sen, onları hasret günü ile korkut. O gün, onlar gaflet içinde inanmamakta iken, iş bitirilmiş olur.

40 — Şüphe yok ki bütün yeryüzüne ve üzerinde bulunanlara Biz vâris olacağız. Ve onlar, Bize döndürüleceklerdir.

Allah Teâlâ kâfirlerin kıyamet günü en iyi işiten ve en iyi gören kimseler olacaklarını haber verir.

Nitekim başka 'bir âyet-i kerîme'de: «Suçluları Rablarının huzurunda başlan Öne eğilmiş olarak : Rafabı-mız, gördük ve dinledik. Artık bizi dünyaya geri çevir de sâlih amel işleyelim. Gerçekten biz kesin olarak inandık, derlerken bir görsen.» (Secde, 12) buyurur ki; onlar, bu sözleri kendilerine hiç bir fayda vermeyecek zamanda söyleyeceklerdir. Şayet bu, azabı görmeden önce olmuş olaydı; onlara fayda verici ve onları Allah'ın azabından kurtarıcı olurdu. Bu sebeptendir ki Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır : «Bize geldikleri kıyamet gününde neler görüp neler işitecekler. Ne var ki zâlimler bugün (dünyada) apaçık bir sapıklık içindedirler.» İşitmiyorlar, görmüyorlar ve akılları ermiyor. Halbuki onlardan hidâyete ermeleri istenmektedir de, onlar hidâyete erişememektedirler. Halbuki kendilerine hiç bir fayda vermeyecek bir yerde itaat ediciler oluyorlar.

Sen, bütün yaratıkları hasret günü ile korkut, uyar. O gün onlar kendilerinin uyarıldıklarından gaflet içinde inanmamakta, doğrula-mamakta direnirlerken iş bitirilmiş olur ve cennet halkı ile cehennem halkının araları ayrılıp onlardan her bireri

ebedî olarak kalacakları yere girerler. İmâm Ahmed der ki: Bize Muhammed İbn Ubeyd'in... Ebu Saîd el-Hudrî'den rivayetinde Allah Rasûlü (s.a.) şöyle buyurmuştur : Cennet ehli cennete, cehennem ehli de cehenneme girdiklerinde; ölüm boz renkli bir koç şeklinde getirilir, cennetle cehennem arasında durdurulur. Ey cennet .-ehli, bunu tanıyor musunuz? denilir. Onlar, başlarını kaldırıp uzatarak bakarlar ve : Evet, bu ölümdür, derler. Ey cehennem halkı, bunu tanıyor musunuz? denilir de, onlar başlarını kaldırıp boyunlarını uzatarak bakarlar ve : Evet, bu ölümdür, derler. Em-rolunur da o boz renkli koç boğazlanır. Ey cennet ehli, ebediyyet var, ölüm yok. Ey cehennem halkı ebediyyet var, ölüm yok, denilir. Sonra Allah Rasûlü (s.a.) : «Sen, onları hasret günü ile korkut. O gün, onlar gaflet içinde inanmamakta iken, iş bitirilmiş olur.» âyetini okuyup: Dünya ehli, dünya gafleti içindelerken, buyurmuştur. İmâm Ahmed de hadîsi bu şekliyle rivayet etmiştir. Hadîsi Buhârî ve Müslim Sahîh*lerinde A'meş'den rivayetle tahrîc ederler. Buhârî ve Müslim'in lâfızları da buna yakındır. Bu hadîsi

yukardakine benzer şekilde Hasan İbn Arafe de... Ebu Hüreyre'den merfû' olarak rivayet etmiştir. Hadîs, İbn Mâce'nin ve başkalarının Sünen'lerinde Muhammed İbn Amr kanalıyla... Ebu Hüreyre'den rivayetle yukardakine benzer şekilde mev-cûddur. Ayrıca Buhârî ve Müslim'in Sahih'lerinde İbn Ömer'den rivayetle bulunmaktadır. İbn Güreye de hadîsi İbn Abbâs'tan rivayetle yukardakine benzer şekilde zikretmiştir. Yine İbn Cüreyc babasından rivayet eder ki Ubeyd İbn Umeyr (anlattığı) kıssalar içinde şöyle dermiş : Ölüm sanki bir hayvan gibi (hayvana benzer bir şekilde) getirilir ve insanlar bakarken boğazlanır. Süfyân Sevrî'nin Seleme İbn Ku-heyli kanalıyla... Abdullah İbn Mes'ûd'dan rivayetine göre; o, anlatmış olduğu bir kıssada şöyle demiş : Hiç bir nefis yoktur ki cennette ve cehennemde (kendisi için bina olunmuş) bir eve bakıyor olmasın. İşte hasret günü budur. Cehennem ehli îmân etmiş olsalardı, Allah Teâlâ'-nın kendileri için bina etmiş olduğu evi görürlerdi. Onlara : Şayet îmân etmiş ve sâlih amel işlemiş olsaydınız, cennette görmekte olduğunuz şu ev sizin olacaktı, denilir. İşte

onları o zaman bir hasret kaplar. Cennet ehli de cehennemde (kendileri için inşâ olunmuş) evi görür. Ona: Şayet Allah size nimet bahşetmiş olmasaydı... denilir. Süd-dî'nin Ziyâd kanalıyla... İbn Mes'ûd'dan «Sen, onları hasret günü ile korkut. O gün... iş bitirilmiş olur.» âyeti hakkında rivayetine göre o, şöyle demiş : Cennetlikler cennete, cehennemlikler cehenneme girdikleri zaman, ölüm boz renkli bir koç şeklinde getirilir ve cennetle cehennem arasında durdurulur. Sonra bir münâdî: Ey cennet ehli, dünyada iken insanları öldürmekte olan ölüm işte budur, diye nida eder. İÜiyyün cennetleri ehlinden ve cennetin en alt derecesinden hiç kimse kalmayıp ona bakarlar. Sonra aynı münâdî: Ey cehennemlikler, dünyada iken insanları öldürmekte olan ölüm işte budur, diye nida eder. Diz boyuna kadar azâbda olan ve cehennemin en alt derecesinde olanlardan hiç kimse kalmaksızın ona bakarlar. Sonra cennet ile cehennem arasında bu koç boğazlanıp: Ey cennet ehli, ebedler ebediy-yetinde ebedîliktir (ebedîlik var), ey cehennemlikler, bu ebedîlikler ebedîliğinde ebedî kalmadır, denilir. Cennet ehli o kadar sevinirler ki,

şayet (orada) sevinçten birisi ölmüş olaydı, mutlaka ölürlerdi. Cehennemlikler de Öyle bir iç çekerler ki şayet iç çekmeden ötürü birisi Ölmüş olaydı, onlar da Ölürlerdi. İşte Allah Teâlâ'nın «Sen onları hasret günü ile korkut. O gün iş bitirilmiş olur.» kavli budur. Ki bu ölümün boğazlandığı zamandır. Hadîsi îbn Ebu Hatim tefsirinde rivayet etmiştir. «Sen, onları hasret günü ile korkut.» âyeti hakkında îbn Abbâs^tan rivayetle Ali îbn Ebu Talha şöyle diyor : Bu (hasret günü), ki-yâmet gününün isimlerindendir. Allah Teâlâ onu yüceltmış (büyütmüş) ve kullarını ondan sakındırmıştır. Abdurrahmân ton Zeyd îbn üsiem de «Sen onları hasret günü ile korkut.» âyeti hakkında : Bu kıyamet günüdür, demiş ve «Kişinin: Allah'a karşı aşırı gitmemden dolayı vay bana, yazıklar olsun... diyeceği gün gelmezden önce...» (Zümer, 56) âyetini okumuştur.

«Şüphe yok ki bütün yeryüzüne ve üzerinde bulunanlara Biz vâris olacağız. Ve onlar, Bize döndürüleceklerdir.» âyetinde Allah Teâlâ, Zâtının yaratıcı, yegâne mâlik ve mutasarrıf olduğunu, bütün yaratıklarının helak olup Zâtının bakî kalacağını,

yüce ve mukaddes olduğunu, hiç kimsenin hükümlanlık ve tasarruf iddiasında bulunamayacağını; aksine bütün yaratıkların Zâtının vâris olacağını, onlardan sonra bakî olacağını, onlar hakkında hüküm vereceğini, zerre ağırlığı veya sivrisinek kanadı ağırlığı herhangi bir şeyle hiç bir nefse zulmedilmeyeceğim (haksızlık yapılmayacağını) haber vermektedir. İbn Ebu Hatim der ki: Hüdbe İbn Hâlid el-Kaysî'nin... Hazm İbn Ebu Hazm el-Kudsî'den rivayetle zikrettiğine göre; o, şöyle demiştir : Ömer İbn Abdülazîz, Küfe hâkimi Abdülhamîd İbn Abdurrahmân'a şöyle yazdı : Besmele ve hamdeleden sonra; şüphesiz Allah Teâlâ yaratıkları yarattığı zaman onlar için ölümü yazdı. Onların dönüşünü Zâtına kıldı. İlmi ile koruduğu ve yaratmasına meleklerini şâhid tuttuğu dosdoğru kitabından indirdikleri içinde : Şüphesiz ki O, yeryüzüne ve onun üzerinde bulunanlara vâris olacaktır ve onlar, Zâtına döneceklerdir, haberi vardır.^[12]

41 — Kitâb'da İbrahim'i de an. Şüphesiz o, dosdoğru bir peygamberdi.

42 — Hani babasına demişti ki: Babacığım; işitmeyen, görmeyen ve sana hiç bir faydası olmayan şeylere niçin tapıyorsun.

43 — Babacığım; doğrusu sana gelmeyen bir ilim bana gelmiştir, öyleyse bana uy da, seni dosdoğru bir yola ileteyim.

44 — Babacığım; şeytâna tapma. Çünkü şeytân, Rah-mân'a başkaldırmıştım

45 — Babacığım; dosdoğru sana Rahmân'ın katından bir azabın gelmesinden korkuyorum. Böylece şeytânın dostu olarak kalırsın.

İbrahim'i Anış

Allah Teâlâ, peygamberi Muhammed (s.a.) e hitaben şöyle buyurur : Kitâb'da İbrahim'i de an ve şu putlara tapman kavmine onun haberini oku. Kendilerinin neslinden geldikleri ve dini üzere olduğunu ileri sürdükleri Rahmân'ın dostu İbrahim'in haberinden meydana gelenleri onlara an. O, dosdoğru bir peygamberdi. Babasıyla beraberken onu putlara tapınmaktan nasıl men'etmiş ve : «Babacığım; işitmeyen, görmeyen ve sana herhangi

bir faydası olmayan ve senden hiç bir zararı gideremeyen şeylere niçin tapıyorsun?» demişti.

«Babacığım; doğrusu sana gelmeyen bir ilim bana gelmiştir..» âyetinde Hz. İbrahim şöyle diyor : Her ne kadar ben, senin sulbünden isem ve senin oğlun olduğum için beni kendinden küçük görüyorsan da, bil ki mutlaka ben senin bilmediğin, muttali' olmadığın ve henüz sana gelmemiş olan Allah katından bir ilme muttali' olmuşumdur. Öyleyse bana uy da, seni dosdoğru bir yola; arzulanana ulaştırmacı ve korkulandan kurtarıcı dosdoğru bir yola ileteyim. Ey babacığım, şeytâna tapma. Şu putlara tapınma konusunda onlara itaat etme. Şüphesiz Şeytân buna çağıran, bundan hoşnûd olandır. Nitekim Allah Teâlâ başka âyetlerde şöyle buyurmaktadır: «Ey Âdemoğulları, Ben size : Şeytâna tapmayın... diye ahdetmedim mi?» (Yâsîn, 60), «Onu bırakıp ta yalnız dişi putlara tapıyorlar. Aslında onlar, inâdçı şeytândan başkasına tapmıyorlar.» (Nisa, 117).

Çünkü şeytân, Rahmân'a başkaldırmış, Rabbına itâattan büyük-lenerek yüz çevirmiş ve zıd gitmiştir.

Böylece (bu sebeple) Allah Teâlâ onu kovmuş, uzaklaştırmıştır. Ona uyma ki onun basma gelenler senin de başına gelmesin.

«Babacığım; doğrusu sana (emrettiklerime karşı gelmen ve şirk koşman sebebiyle) Rahman katmdan bir azabın gelmesinden korkuyorum. Böylece şeytânın dostu olarak kalırsın.» İblîs'ten başka sana dost, bir yarduncı ve imdada gelici de olmaz. Halbuki bunlar (yardım ve İmdada yetişme) ne ona ne de başkasına aittir. Onların elinde hiç bir şey yoktur. Aksine ona tâbi olman, seni azabın kuşatmasına sebebiyet verir. Nitekim başka bir âyette de şöyle buyrulur. «Allah'a andol-sun ki, senden önceki ümmetlere de elçiler gönderdik. Şeytan, onlara yaptıklarını güzel gösterdi. Bugün de onların dostu odur. Ve onlar için elîm bir azâb vardır.» (Nahl, 63).[\[13\]](#)

46 — Babası dedi ki: Sen, benim tanrılarımdan yüz mü çeviriyorsun? Ey İbrâhîm; eğer bundan vazgeçmezsen andolsun ki seni taşlarım, uzun bir müddet benden ayrıl, git.

47 — İbrahim dedi ki: Selâm olsun sana, senin için Rabbımdan mağfiret dileyeceğim. Zîrâ O, bana karşı çok lutufkârdır.

48 — Sizi ve Allah'tan başka taptıklarınızı bırakıp çekilirim, Rabbıma yalvarırım. Rabbıma yalvarışımdan ötürü mahrum kalmayacağımı umarım.

Hız. İbrahim'in babası, oğlu İbrahim'in davetine cevap olarak şöyle demişti: Sen, benim tanrılarımdan yüz mü çeviriyorsun? Ey îbrâ-hîm. Sen eğer onlara ibâdeti istemiyor ve bundan hoşnûd olmuyorsan bile onlara sevmekten ve onları ayıplamaktan vazgeç. Şayet sen bundan vazgeçmeyecek olursan bu yaptıklarına karşılık ben de sana söver ve seni ayıplarım. Allah Teâlâ'nın: «Andolsun ki seni taşlarım.» kavli budur. Bu açıklama İbn Abbâs, Süddî, İbn Cüreyc, Dahhâk ve başkalarındandır. «Uzun bir müddet benden ayrıl git.» âyetinde Mucâhid, İkrime, Saîd İbn Cübeyr, Muhammed İbn İshâk ve Hasan el-Bas-rî'ye göre uzun bir müddet kaydedilmektedir. Süddî ise, burada ebe-diyyetin kastedildiğini söyler. Ali İbn Ebu Talha ve Avfî'nin

İbn Ab-bâs'tan rivayetlerinde «Uzun bir müddet benden aynî, git.» âyeti hakkında o, şöyle demiştir: Ben seni cezâlandırmazdan önce sağlam ve selâmette olarak git. Dahhâk, Katâde, Atiyye el-Cedelî, Ebu Mâlik ve başkaları da bu açıklamada bulunmuş olup İbn Cerir de bunu tercih etmiştir. İşte o zaman Hz. İbrâhîm babasına şöyle dedi: «Selâm olsun sana.» Nitekim Allah Tsâlâ inananların nitelikleri hakkında şöyle buyurmaktadır: «Bilgisizler kendilerine takıldıkları zaman; selâm, derler.» (Furkâr., 63), «Ve boş söz işittikleri zaman ondan yüz çevirirlerdi. Bizim işlediklerimiz bize, sizin işledikleriniz sizedir. Selâm olsun size. Biz câhilleri aramayız, derler.» (Kasas, 55).

Hz. İbrahim'in babasına : «Selâm olsun sana.» sözü; benden sana hoşlanmayacağın bir şey ve eziyet ulaşmayacak, anlamındadır. Bu, babalık hürmeti sebebiyledir. «Senin için Rabbımdan mağfiret dileyeceğim.» Fakat Allah Teâlâ'dan seni hidâyete erdirmesi ve günâhını bağışlamasını dileyeceğim. «Zîrâ O, bana karşı çok lütuf kârdır.» İbn Abbâs ve başkaları âyetteki kelimesini: Bana karşı latîftir, lutufkârdır, şeklinde açıklamışlardır. Yani beni

kendisine ibâdete ve ih-lâsa ulaştırmasında şüphesiz O lutufkârdır, anlamındadır. Mücâhid, Katâde ve başkaları, «Zîrâ O, bana karşı çok lutufkârdır.» âyetini şöyle açıklıyorlar: Beni, dualarıma icabete alıştırmıştır. Süddî, âyetteki kelimesini: işine ihtimam gösteren, şeklinde açıklar. Hz. îbrâhîm, uzun bir süre babası için mağfiret dilemiştir. Şam diyarına hicret edip Mescid-1 Harâm'ı bina ettikten ve oğulları İsmail ile İs-hâk (a.s.) doğduktan sonra da: «Rabbımız hesabın görüldüğü günde beni, anamı, babamı ve mü'minleri bağışla.» (İbrahim, 41) âyetinde belirtildiği üzere babası için mağfiret dilemiştir. İslâm'ın başlangıcında, müslümanlar da müşriklerden olan aile ve yakınları için mağfiret dilemişlerdir. Bu hususta onlar, «İbrahim'de ve onun beraberinde olanlarda sizin için gerçekten güzel bir örnek vardı. Hani onlar kavimlerine demişlerdi ki: Biz, sizden ve Allah'ı bırakıp ta taptığınız şeylerden uzağız. Sizi inkâr ediyoruz. Yalnız Allah'a inanmcaya kadar bizimle sizin aranızda ebedî düşmanlık ve öfke başgöstermiştir. Yalnız İbrahim'in babasına : Andolsun ki senin için mağfiret dileyeceğim.»

(Mümtahine, 4) âyeti nazil oluncaya kadar îbrâhîm Halil'e uymuşlardır. Sonra Allah Teâlâ Hz. İbrahim'in bundan sıyrılmış, dönmüş olduğunu beyân buyurmuştur. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: «Cehennem ashabı oldukları muhakkak meydana çıftıktan sonra, akraba bile olsalar, müşrikler için mağfiret dilemek peygambere ve mü'mlnle-re yaraşmaz. İbrahim'in babası İçin mağfiret dilemesi; sâdece ona verdiği bir vaadden doıgyı idi, Ama onun Allah'ın düşmanı olduğu kendisine belli olunca; ondan uzaklaştı. Muhakkak ki îbrâhîm, çok içli ve halim idi.» (Tevbe, 113-114).

«Sizi ve Allah'tan başka taptıklarınızı bırakıp çekilirim.» Sizden ve tapınagelmekte olduğunuz tanrılarınızdan uzaklaşır, ayrılır, sakınırım. «Rabbıma yalvarırım.» Tek ve ortağı olmayan Rabbıma ibâdet ederim. «Rabbıma yalvarışımından ötürü mahrum kalmayacağımı umarım.» âyetin «Mahrum kalmayacağımı umarım.» kısmının başında bulunan edat onun kesinlikle mahrum kalmadığına işarettir. Zîrâ Hz. İbrâhîm (a.s.), Muhammed (s.a.) den sonra peygamberlerin efendisidir.[\[14\]](#)

49 — Onları ve Allah'tan başka taptıklarını bırakıp çekilince; ona tshâk'ı ve Ya'kûb'u bahşettik. Ve her birini peygamber yaptık.

50 — Bunlara rahmetimizden lütfettik. Onlar için yüce bir doğruluk dili verdik.

Hz. İbrâhîm Halil, Allah yolunda babasından ve kavminden ayrıldığında, Allah Teâlâ onların yerine kendisine onlardan daha hayırlısını bahşedip ona oğlu îshâk'ı ve tshâk'm oğlu Ya'kûb'u vermiştir. Nitekim başka âyetlerde şöyle buyrulur: «Üstelik bir de Ya'kûb'u verdik.» (Enbiyâ, 72), «îshâk'm ardından Ya'kûb'u müjdeledik.» (Hûd, 71).

Hz. İshâk'ın, Ya'kûb'un babası olduğunda herhangi Dir ihtilâf yoktur. Bakara süresindeki «Yoksa Ya'kûb'a ölüm geldiğinde siz orada mıydınız? Hani o, oğullarına: Benden sonra neye ibâdet edeceksiniz? demişti. Onlar da: Senin ilâhına ve ataların İbrahim'in, İsmail'in ve îshâk'ın tek ilâhı olan Allah'a ibâdet edeceğiz... demişlerdi.» (Bakara, 133) ayetindeki Kur'an'ın nassı bunu açıkça belirtmektedir. Bunun içindir ki burada sâdece tshâk ve Ya'kûb zikredilmiştir. Yani: Biz onun için,

peygamberler olan bir nesil kıldık, bûyrulmuştur. Allah Teâlâ onun gözlerini hayatında iken onlarla aydın etmiştir. Bu sebeple: «Her birini peygamber yaptık.» Duyurulmuştur, şayet Hz. Ya'kûb'a Hz. İbrâhîm hayatta iken peygamberlik verilmiş olmasaydı, sâdece onun zikriyle yetinilmez ve Allah Teâlâ, oğlu Yûsuf'u da zikrederdi. Zîrâ o da bir peygamberdir. Nitekim sıhhatında ittifak olunan bir hadîste belirtildiğine göre Allah Rasûlî (s.a.) ne insanların en hayırlısı sorulmuştu da şöyle buyurdu : Allah'ın dostu, İbrahim'in oğlu Allah'ın peygamberi İshâk'ın oğlu, Allah'ın peygamberi Ya'kûb'un oğlu Allah'ın peygamberi Yûsuf'tur. Hadîsin başka bir rivayetinin lâfzı şöyledir : Şüphesiz kerîm oğlu kerîm oğlu kerîm oğlu kerîm; İbrahim'in oğlu İshâk'ın oğlu Ya'kûb'un oğlu Yûsuf'tur.

«Bunlara rahmetimizden lûtfettik. Onlara yüce bir doğruluk dili verdik.» Ali İbn Ebu Talha'nın İbn Abbas'tan rivayetine göre burada, güzel övgü kastedilmektedir. Yani onlar her dilde övülmüşlerdir. Süd-dî ve Mâlik İbn Enes de böyle söylemişlerdir. İbn Cerîr der ki: Allah Teâlâ : «Onlar için yüce bir

doğruluk dili verdik.» buyurmaktadır. Zî-ra bütün dinler (e mensûb olanlar) onlara sena etmekte ve onları övmektedirler. Allah'ın salâtı ve selâmı hepsinin üzerine olsun.^[15]

51 — Kitâb'da Musa'yı ela an. O, ihlâsa erdirilmiş ve gönderilmiş bir peygamberdi.

52 — Ona Tûr'un sağ yanından seslendik. Ve. onu gizlice söyleşmek için yaklaştırdık.

53 — Ve rahmetimizden ötürü ona, kardeşi Harun'u da bir peygamber olarak bağışladık.

Musa'yı Anış

Allah Teâlâ İbrahim Halîl'i anıp ona senada bulunduktan sonra peşinden kelîm (Hz. Mûsâ) i zikreder ve şöyle buyurur : «Kitâb'da Musa'yı da an. O, ihlâsa erdirilmiş bir insandı.» Bazıları; «İbâdetle ih-lâs sahibi olmak» anlamında olmak üzere kelimesini lâm harfinin kesresi ile okumuşlardır. Sevrî'nin Abdülazîz İbn Rufey'den, onun da Ebu Lübâbe'den rivayetine göre şöyle demiştir: Havariler (Hz. îsâ'ya) : Ey Allah'ın ruhu, bize Allah için ihlâs sahibi olanı haber ver, demişlerdi. Şöyle cevabladı: Allah için amel eden, insanların kendisini

övmesinden hoşlanmayan, bunu sevmeyendir. Diğer bazıları da «seçilmiş» anlamında olmak üzere bu kelimeyi lam harfinin fet-hası ile okumuşlardır. Nitekim Allah Teâlâ başka bir âyette şöyle buyurur: «Ey MÜsâ; seni insanlar arasından seçtim.» (A'râf, 144)

«O, gönderilmiş bir peygamberdi.» Böylece onun için iki sıfat bir araya gelmiş oluyor. Şüphesiz o, Ülü'l-Azm beş büyük peygamberden birisidir. Bunlar Hz. Nûh, Hz. İbrâhîm, Hz. Mûsâ, Hz. îsâ ve Hz. Muhammed'dir. Allah'ın salâtı ve selâmı, onların ve Allah'ın diğer bütün peygamberlerinin üzerine olsun.

«Ona Tûr'un sağ yanından seslendik.» Hz. Mûsâ parlar olarak gördüğü ateşten bir kor alma isteği ile ona yöneldiğinde, Tûr dağının sağ yanında vâdînin kenarında onu bulmuştu. İşte orada Allah Teâlâ onunla konuşmuş, gizlice konuşmak için onu kendisine yaklaştırmıştı, îbn Cerîr der ki: Bize îbn Beşşâr'm... İbn Abbâs'tan rivayetine göre; o, «Ve onu gizlice söyleşmek için yaklaştırdık.» âyeti hakkında şöyle diyor: O kadar yaklaştı ki kalemin cızırtısını işitti. Mücâhid, Ebu Âliye ve başkaları da böyle

söylemiş olup, bununla Tevrat'ı yazmaktaki kalemin cızırtılarını kaydetmişlerdir. Süddî, «Ve onu gizlice söyleşmek için yaklaştırdık.» âyeti hakkında şöyle diyor : Göğe girdirildi de Allah Teâlâ (onunla) konuştu. Bu görüşün bir benzeri Mücâhid'-den de rivayet edilmiştir. Abdürrezzâk'm Ma'mer'den, onun da Katâ-de'den rivayetinde o, «Ve onu gizlice söyleşmek için yaklaştırdık.» âyeti hakkında : O, doğruluğu ile kurtulmuştur, demiştir. İbn Ebu Hâr tim'in Abdülcebbâr ibn Asım kanalıyla... Amr İbn Mâ'dî-Kerîb'den rivayetine göre o, şöyle demiştir : «Hususi bir konuşmada bulunmak üzere Allah Teâlâ Hz. Musa'yı Tûr-ı Sina'da yaklaştırdığında şöyle buyurmuş : Ey Mûsâ, senin için şükreden bir kalb, zikreden bir dil, hayırda yardım eden bir eş yaratmışsam senin için hayırdan hiç bir şeyi gizlememişimdir. Kimden de bunları gizlemişsem, onun için hiç bir hayrı açmamışımdır. -

«Ve rahmetimizden ötürü ona, kardeşi Harun'u da bir peygamber olarak bağışladık.» Onun isteğine icabet ettik, kardeşi hakkındaki şe-fâatmı kabul ettik Ye, onu bir peygamber kıldık. Allah Teâlâ' başka

âyet-i kerîme'lerde şöyle buyurmaktadır: «Kardeşim Harun'un dili benimkinden daha düzgündür. Onu benimle beraber yardımcı olarak gönder ki beni tasdik etsin. Çünkü ben, tekzîb etmelerinden endîşe ediyorum.» (Kasas, 34), «Ey Mûsâ, istediğin sana verilmiştir.» (Tâhâ, 36), «Harun'a da elçilik ver. Hem onların bana isnâd ettikleri bir suç var. Korkarım ki beni Öldürürler.» (Şuarâ, 13-14). Bunun için seleften birisi şöyle diyor : Hz. Musa'nın kardeşi Hârûn hakkında onun peygamber olmasına dâir şefâatından daha büyük olarak dünyada kimse hakkında bir şefâatta bulunulmamıştır. Allah Teâlânın : «Ve rahmetimizden ötürü ona, kardeşi Harun'u da bir peygamber olarak bağışladık.» âyeti hakkında İbn Abbas'tan rivayetine göre o, şöyle demiştir:

Hârûn, Hz. Mûsâdan büyüktü fakat O (Allah Teâlâ) böyle murâd buyurmuş ve ona (Hz. Mûsâya) peygamberliğini bahsetmiştir. Bu haberi İbn Ebu Hatim de Ya'kûb İbn İbrahim'den muallak olarak zikretmiştir.[\[16\]](#)

54 — Kitâb'da ismail'i de an. O, va'dine sâdık idi ve katımızdan gönderilmiş bir peygamberdi.

55 — Kavmine namaz kılmalarını, zekât vermelerini emrederdi. Rabbinin katında hoşnûdluğa ermişti.

İsmail'i Anış

Bu, Allah Teâlâ'nın îbrâhîm Halil'in oğlu Hz. îsmâîl (a.s.) i övmesinden ibarettir. O, bütün Hicaz araplarının babası olup «Sözünde sâdık idi.» İbn Güreye der ki: Rabbinâ verdiği her sözü, va'di yerine getirmiştir. Yani adakla hangi ibâdeti üstlenmişse onu yerine getirmiş ve hakkını tam olarak vermiştir. İbn Cerîr der ki: Bana Yûnus'-un... Sehl İbn Ukayl'dan rivayetine göre o, şöyle haber vermiş: Peygamber Hz. îsmâîl (a.s.) bir adama, bir yere geleceği va'dinde bulunmuş. O gelmiş fakat adam unutmuş. Hz. İsmâîl orada beklemiş ve gecelemiş. Nihayet adam ertesi günü gelmiş ve : Buradan hiç ayrılmadın mı? demiş Hz. îsmâîl; hayır, diye cevap vermiş. Adam ; Şüphesiz ben unuttum, demiş. Hz. îsmâîl de : Sen bana gelinceye kadar elbette buradan ayrılacak değildim, demiş. İşte Allah Teâlâ bu sebeptendir ki «O, vadine sâdık idi.» buyurmuştur. Süfyân es-Sevrî şöyle diyor: Bana ulaştığına göre; Hz. İsmâîl o yerde

bekleyerek t m bir sene kalmış ve nihayet o adam kendisine gelmiş. İbn şevzeb de der ki: Bana ulaştığına göre; Hz. İsm il o yeri kendisine ev (mesken) edinmiş. Ebu Davud'un Sünen'inde ve Ebu Bekr Muhammed İbn Ca'fer el-Har it -nin «Mek rim' l-Ahl k» adlı kitabında İbrahim İbn Tahm n kanalıyla... Abdullah İbn Ebu Hamza'dan rivayetine göre; o, şöyle anlatmış: Allah Ras l  (s.a.) peygamber olarak g nderilmezden önce onunla alış-veriş yaptım. Onun bende bir miktar alacağı kaldı. Bu kalanı kendisine o yerde (bulunduğu yerde) getireceğimi va'dettim. Getireceğim günü ve ertesi gününü unuttum da üçüncü gün ona gittim. O, yerindeydi. Bana: Ey genç, doğrusu beni zor bir durumda bıraktın. Ben burada    gündenberi seni bekliyorum, dedi. Har it 'nin rivayetinin lafzı budur. Bu konuda diğer güzel haberler de rivayet etmiştir. Bu haberi İbn Mende Ebu Abdullah da Ma'rifet' s-Sah be adlı kitabında kendi isnadı ile İbrahim İbn Tahm n'dan, o B deyl İbn Meysere'den, o da Abd lker m'den rivayet etmiştir. Bazıları şöyle diyor: Ona «O, va'dine sadık idi.» denilmesinin sebebi,

ancak onun babasına : «İnşâattan beni sabredenlerden bulursun.» (Saffât, 102) demesindendir ki bu va'-dinde sâdık olmuştur. Va'dine sâdık kalma nasıl güzel huylardan (sıfatlardan) ise aynı şekilde va'dinden dönme de yerilmiş niteliklerdendir. Allah Teâlâ bir âyet-i kerîme'de : «Ey îmân edenler, yapmayacağınız şeyleri niçin söylersiniz? Yapmayacağınızı söylemeniz, Allah katında büyük bir gazaba sebep olur.» (Saff, 2-3) buyururken; Allah Rasûlü (s.a.) de : Münafığın alâmeti üçtür : Konuştuğu zaman yalan söyler, bir şey va'dettiğinde sözünden döner, kendisine bir şey emânet olduğunda ihanet eder, buyurmuştur. Madem ki bu sıfatlar münafıkların sıfatlarıdır o halde bunların zıddı olan üzerinde taşımak da inananların sıf atlamadandır. Bu sebeptendir ki Allah Teâlâ, kulu ve elçisi İsmail'e va'dinde sâdık olduğundan dolayı senada bulunmuştur. Allah Rasûlü (s.a.) de aynı şekilde va'dinde sâdık idi. Herhangi bir kimseye bir şey va'detmişse mutlaka bu va'dini yerine getirmiştir. Allah Rasûlü (s.a.) kızı Zeyneb'İN eşi olan Ebu'l-Âs İbn Rebî'ye senada bulunuşu: Benimle konuştuğu

zaman bana doğruyu söyler, bana bir şey va'dettiği zaman bu va'dini yerine getirir, buyurmuştur. Allah Rasûlü (s.a.) vefat ettiği zaman halife Ebubekir es-Sıddîk : Kimin Allah Rasûlü (s.a.) nde bir va'di veya bir alacağı varsa bana gelsin yerine getireyim, demişti. Câbir İbn Abdullah kendisine gelip : Şüphesiz Allah Rasûlü (s.a.) : Şayet Bahreyn malı (zekâtı) gelirse, sana şöyle ve şöyle ve şöyle vereceğim —bununla avuç dolusunu kasdediyor— demişti, dedi. Bahreyn malı geldiği zaman Sıddîk Câbir'e emretti de iki eliyle maldan avuçladı. Sonra Hz. Ebubekir, aldığıнын sayılmasını emretti. Bir de gördüler ki beş yüz dirhemdir. Hz. Sıddîk ona, aldığıyla beraber iki mislini de verdi.

Allah Teâlâ : «Ve katımızdan gönderilmiş bir peygamberdi.» buyurmaktadır ki; bunda İsmail'in, kardeşi İshâk'tan üstün ve şerefli olduğuna delâlet vardır. Zîrâ Allah Teâlâ, Hz. İshâk'ı sâdece peygamberlikle nitelemiştir. Hz. îsmâîl ise hem peygamberlikle ve hem de ri-saletle nitelenmiştir. Müslim'in Sahîh'inde bulunan bir hadîste Allah Rasûlü (&a.) şöyle buyurmuştur: Şüphesiz Allah

Teâlâ, İbrâhîm evlâdından İsmail'i seçmiştir... Ve râvî hadîsin devamını da zikretmiştir. Bu hadîs de bizim söylediğimizin doğruluğuna (sıhhatına) delâlet etmektedir.

«Kavmine namaz kılmalarını, zekât vermelerini emrederdi. Rab-bının katında hoşnûdluğa ermişti.» âyeti de aynı şekilde güzel bir övgü ve övülmüş bir sıfattır. Onu dosdoğru huylarla övmedir. Zîra o, Rabbına itâatta devamlı olduğu gibi ailesine de Allah'a itâatta devamlı olmalarını emrederdi. Nitekim Allah Teâlâ Rasûlüne şöyle buyurmaktadır : «Ehline namaz kılmalarını emret. Kendin de onda devamlı ol. Biz senden nızık istemiyoruz. Sana Biz rızık veririz, akıbet takvaya erenlerindir.» (Tâhâ, 132). Başka bir âyet-i kerîme'de ise şöyle buyrulur: «Ey îmân edenler; kendinizi ve çoluk çocuğunuzu, yakıtı insanlar ve taşlar olan ateşten koruyun, onun üzerinde iri gövdeli, haşîn tabiatlı melekler vardır.» (Tahrîm, 6). Yani onlara iyiliği emredip onları kötülükten men'edin. Onları başı boş bırakmayın ki kıyamet gününü onları ateş yemesin. Ebu Hüreyre'den rivayetle gelen bir hadîste Allah Rasûlü (s.a.) şöyle buyurur:

Allah bir kimseye rahmet eylesin ki, geceleyin kalkar ve namaz kılar, eşini de uyandırır. Eğer o kalkmak istemezse eşinin yüzüne su serper. Allah bir kadına da rahmet eylesin ki geceleyin kalkıp namaz kılar ve eşini de uyandırır. Eşi kalkmak istemezse onun yüzüne su serper. Hadîsi Ebu Dâvûd ve tbn Mâce tahrîc etmişlerdir. Ebu Saîd el-Hudrî ve Ebu Hüreyre (r.a.) den, onların da Hz. Peygamber (s.a.) den rivayetlerine göre şöyle buyurmuş : Kişi geceleyin uyanır, eşini. de uyandırır ve birlikte iki rek'at namaz kılarılarsa, Allah'ı çokça zikreden erkekler ve Allah'ı çokça zikreden kadınlardan yazılırlar. Hadîsi Ebu Dâvûd, Neseî ve İbn Mâce rivayet etmiş olup hadîsin lafzı İbn Mâce'nindir.[\[17\]](#)

56 — Kitâb'da İdrîs'i de an. O, dosdoğru bir peygamberdi.

57 — Onu yüce bir yere yükselttik.

İdrîs'i Anış

Bu, Hz. İdrîs (a.s.) i övgüyle anmadır. Zîrâ, o dosdoğru bir peygamberdi ve Allah Teâlâ onu yüce bir yere yükseltmişti. Daha önce geçen sahîh bir hadîste belirtildiğine göre Allah Rasûlü (s.a.), Hz. İd-

rîs dördüncü kat gökte iken îsrâ gecesi ona uğramıştı. İbn Cerîr burada gerçekten garîb bir eser (haber) rivayet eder ve der ki: Bana Yûnus tbn Abd'ül-A'l&'nın... Hilâl İbn Yes&ftan rivayetinde o, şöyle anlatmış : İbn Abbas, ben yanında iken Kâ'b'a sorup : Allah Teâlâ'nın İdrîs hakkında «Onu yüce bir yere yükselttik.» kavli nedir? diye sormuştu. Kâ'b şöyle cevabladı: Allah Teâlâ İdrîs'e : Senin derecenî her gün bütün Âdemoğuş Harının ölçüşünce yükselteceğim, diye vahyetmiş-ti. Hz. İdrîs amelinin daha çok olmasını İstedi. Onun meleklerden bir dostu vardı. Kendisine geldi de Hz. İdrîs : Allah Teâlâ bana şöyle şöyle vahyetti. Benim için Ölüm meleğî ile konuş da benim ölümümü geciktirsin. Tâ ki amelim artsın, dedi. Dostu olan melek, onu kanatlarının üstüne bindirdi ve göğuş yükseltti. Dördüncü kat gökte iken inmekte olan ölüm meleğî ile karşılaştılar. Dostu olan melek, İdrîs'in hakkında konuştuğuş meseleyi ölüm meleğî ile konuştu. Ölüm meleğî: İdrîs nerede? diye sordu da o melek: işte şuş sırtımdadır, diye cevabladı. Ölüm meleğî şöyle dedi: Garip; ben gönderildim ve bana : İdrîs'in ruhunu dördüncü kat

gökte al, denildi. Ben kendi kendime : O yeryüzünde iken ben onun ruhunu dördüncü kat gökte nasıl alırım? diye konuşmaya başladım. Ve ölüm meleği İdrîs'in ruhunu orada kabzetti. işte Allah Teâlâ'nın : «Onu yüce bir yere yükselttik.» kavli budur. Bu, Kâ'b el-Ahbâr'ın İsrâiliyydttan olan haberlerindendir. Bir kısmında münkerlik de vardır. En doğrusunu Allah bilir. Hadîsi İbn Ebu Hatim de başka bir kanaldan olmak üzere İbn Abbâs'tan rivayet eder ki; o Kâ'b'a sormuş... Ve İbn Ebu Hatim yukardakine benzer şekilde haberi zikreder. Şu kadar var ki Hz. İdrîs, dostu olan o meleğe : Benim için ona —ölüm meleğini kasdediyor— ecelimden ne kadar kaldığını sorar mısın? Böylece amelimi arttırırım, diye sormuş. Ve râvî hadîsin kalan kısmını da zikretmiştir. Onda şu kısım da vardır: O melek, ölüm meleğine onun ecelinden kalanı sorduğu zaman ölüm meleği: Bakınca-ya kadar bilmiyorum, demiş, sonra bakıp : Sen bana öyle bir adamı sordun ki ömründen sâdece göz açıp kapayacak kadarı kalmış, demiş. Hz. İdrîs'in dostu olan melek kanadının altından İdrîs'e bakmış ki kendisi hissetmeksizin onun ruhu kabzolunmuş.

Yine İbn Ebu Hâtim'in başka bir kanaldan olmak üzere İbn Abbâs'tan rivayetine göre Hz. İdrîs terzi imiş. Her iğne saplayışında «Sübhanallah» dermiş. Akşamladığı zaman yeryüzünde ameli ondan daha üstün hiç kimse olmazmış. Ve İbn Mâce hadîsin kalanını yukardaki gibi veya onun bir benzeri şekilde rivayetle zikretmiştir.

İbn Ebu Necîh, «Onu yüce bir yere yükselttik.)) âyeti hakkında Mücâhid'den rivayet eder ki o, şöyle demiş : Hz. İdrîs, Hz. İsâ'nın yüceltildiği gibi ölmeksizin (göğe) yükseltilmiştir. Süfyân'ın Mansûr'dan, onun da Mücâhid'den rivayetinde «dördüncü kat gök» açıklaması vardır. Avfî'nin İbn Abbâs'tan rivayetinde o, «Onu yüce bir yere yükselttik.» âyeti hakkında şöyle demiş : Altıncı kat göğe yükseltildi de orada öldü. Dahhâk İbn Müzâhim de böyle söylemiştir. Hasan ve başkaları ise «Onu yüce bir yere yükselttik.» âyetinde cennetin kasde-dildiğini söylerler.^[18]

58 — İşte bunlar; Allah'ın kendilerine nimetler verdiği peygamberlerden, Âdem'in soyundan, Nûh ile beraber taşıdıklarımızdan ve İbrâhîm ile İsrail'in

neslinden, hidâyete erdirdiğimiz ve seçtiğimiz kimselerdendir. Rah-mân'ın âyetleri onlara okunduğu zaman ağlayarak secdeye kapanırlardı.

Allah Teâlâ buyuruyor ki: İşte bu peygamberler - kasdedilenler sâdece bu sûrede zikredilenler olmayıp aksine peygamberler cinsidir. Bazılarının şahıs olarak zikredilmesiyle cinsi kasdedilmiştir - «ki bunlar Allah'ın kendilerine nimetler verdiği peygamberlerden Âdem'in soyundan...» kimselerdendir. Süddî ve İbn Cerîr -Allah onlara rahmet eylesin-şöyle diyorlar : Âdem'in zürriyetinden kasdedilen İdrîs'dir. Hz. Nûh ile beraber gemide taşınanların zürriyeti ile kasdedilen İbrahim'dir. Hz. İbrahim'in zürriyyetinden kasdedilen İshâk, Ya'kûb ve İsmail'dir. İs-râîl zürriyyetinden kasdedilenler ise Hz. Mûsâ, Hz. Hârûn, Hz. Zeka-riyyâ, Hz. Yahya, ve Hz. Meryem Oğlu Hz. İsa'dır. İbn Cerîr der ki: «Her ne kadar onların tamâmını Âdem toplamakta ise de bu sebeple onların neseblerini ayırmıştır. Zîrâ onların içinde Hz. Nûh.ile birlikte gemide taşınanların evlâdından olmayanlar vardır ki, bu da İdrîs'dir. Zîrâ o, Nuh'un dedesidir. Ben de derim ki: İdrîs'in Hz.

Nûh (a.s.) un nesebinin başında olması kuvvetli olan görüştür. İsrâ hadîsinden alınarak onun, İsrâiloğullan peygamberlerinden olduğu da söylenmiştir. Zîrâ îsrâ gecesinde Hz. Peygamber (s.a.) e selâmında: Merhaba sâlih peygamber, sâlih kardeş, demiş; Hz. Âdem, ve Hz. İbrahim'in söyledikleri gibi «sâlih evlâd» dememiştir. İbn Ebu Hâtim'in Yûnus kanalıyla... Abdullah İbn Muhammed'den rivayetine göre Hz. İdrîs, Hz. Nûh'-dan öncedir. Allah Teâlâ onu kavmine göndermiş, onlara «Allah'tan başka ilâh yoktur.» demelerini, dilediklerini yapmalarını, emretmiş; onlar bundan yüz çevirmişler de Allah Teâlâ onları helak buyurmuş.

Bu âyette peygamberlerin cinsinin kasdedildiğini güçlendiren delillerden birisi de bunun En'âm süresindeki şu âyet gibi oluşudur : «İşte bu, bizim huccetimizdir. Onu kavmine karşı İbrahim'e verdik. Dilediğimizi derecelerle yükseltiriz. Ve muhakkak ki Rabbın, Hakîm, Alîm'dir. Ve Biz, ona îshâk'ı ve Ya'kûb'u ihsan ettik. Daha önce de Nuh'u ve onun soyundan Davud'u, Süleyman'ı, Eyyûb'u, Yûsuf'u, Musa'yı ve Hâ-rûn'u hidâyete erdirdik. İşte böyle

mükâfatlandırırız ihsan edenleri. Zekeriyyâ'yı, Yahya'yı, îsâ'yı ve İlyâs'ı da. Hepsi sâlihlerdendi. İsmail'i el-Yesa'ı, Yûnus'u, Lût'u da. Her birini âlemlerden üstün kıldık. Onların babalarından, zürriyetlerinden, kardeşlerinden kimini de. On* lan seçtik ve onları dosdoğru bir yola ilettik... İşte bunlar; Allah'ın hidâyet ettikleridir. Öyleyse sen de onların hidâyetine uy. De ki: Ben buna karşı sizden hiç bir ücret istemem. Bu, ancak âlemler için bir öğüttür.» (En'âm, 83-87,90). Allah Teaiâ başka bir âyet-i kerîme'de ise: «Onların kimini sana anlattık, kimini anlatmadık.» (Ğâîir, 78) buyurmaktadır. Buhârî'nin Sahîh'inde Mücâhid'den rivayet edildiğine göre o İbn Abbâs'a : Sâd sûresinde secde var mı? diye sormuş, İbn Abbâs evet deyip: «İşte bunlar; Allah'ın hidâyet ettikleridir. Öyleyse sen de onların hidâyetine uy.» (En'âm, 90) âyetini okumuş ve sizin peygamberiniz de kendilerine uyulmakla emrolunanlardandır, demiş. Ve İbn Abbâs Davud'u kasdederek : O da onlardandır, demiştir. Allah Teâlâ bu âyet-i kerîme'de şöyle buyurur : «Rahmân'ın âyetleri onlara okunduğu zaman secdeye kapanırlardı.» Allah'ın hüccetlerini,

delillerini ve burhanlarını içeren kelâmını işittikleri zaman Rabları için boyun eğerek, içinde bulundukları büyük nimetlere şükür ve hamdede-

rek secdeye kapanırlardı. Âyet-i kerîme'deki kelimesi, ağlayan anlamındaki kelimesinin çoğuludur. Bunun için âlimler, onlara ve onların durumlarına, derecelerine ittibâen bu âyette tilâvet secdesinin meşru1 olduğunda icmâ' etmişlerdir. Süfyân es-Sevrî'-nin A'meş'den onun- İbrahim'den, onun da Ebu Ma'mer'den rivayetinde o, şöyle demiştir: Ömer İbn Hattâb (r.a.) Meryem sûresini okudu, secde etti ve : Bu; secdedir, ağlama nerede? dedi. Bu haberi İbn Ebu Hatim ve İbn Ceir de rivayet etmişlerse de İbn Cerîr'in isnâd zincirinden gördüğüm kadarıyla Ebu Ma'mer düşmüştür. En doğrusunu Allah bilir.[\[19\]](#)

59 — Ama onların ardından namazı bırakan, şehvetlerine uyan bir nesil geldi. Onlar bu azgınlıklarının karşılığını göreceklidir.

60 — Ancak tevbe edip imân ederek salih amel işleyenler müstesnadır. Onlar, hiç bir haksızlığa uğratılmadan cennete girerler.

Sonradan Gelen Nesiller

Allah Teâlâ önce mes'ûd kimseleri zikreder. Bunlar peygamberler ile onlara tâbi olan, Allah'ın hadlerini ve emirlerini yerine getiren, Allah'ın farzlarını edâ eden ve Allah'ın yasakladıklarını terk eden kimselerdir. İşte Allah Teâlâ bunlardan sonra onların ardından namazı bırakan bir nesil geldiğini zikreder. Onlar namazı terkettiklerine göre, onun dışındaki vâcibleri elbette daha çok zayi' edip terkedeceklerdir. Zîrâ namaz dinin direği, kulların amellerinin en hayırlısıdır. Bu durumda onlar; dünya şehvetlerine ve lezzetlerine yönelecekler, dünya hayatından hoşnûd olup onunla mutmain olacaklardır. İşte bunlar, bu azgınlıklarının cezasını kıyamet gününde göreceklerdir. Burada namazı zayi' etmekten maksadın ne olduğunda ihtilâf edilmiştir. Bazıları namazın zayi' edilmesinden onun bütünüyle terkedilmesinin kasdedil-diğini söylemişlerdir. Muhammed îbn Kâ'b el-Kurazî, İbn Zeyd tbn Eşlem ve Süddî böyle söylemiş olup, îbn Cerîr bu görüşü tercih eder. Bu sebeple selef ve halef âlimleriyle imamlardan —ki İmâm Ahmedden rivayet edilen

meşhur görüş ile Şafî'den rivayet edilen bir kavil bunlardandır— bazıları namazı terk edenin tekfir edileceğine zâhib olmuşlardır. Bunda delilleri: Kul ile şirk arasında namazı terk etme vardır, hadîsidir. Bu görüşte olanların diğer bir delilleri ise : Bizimle onların arasındaki ahid namazdır. Kim onu (inkârla) terk ederse küfre düşmüş olur, hadîsidir. Elbette burası bu meselenin genişçe anlatılacağı bir yer değildir. Evzaî'nin Mûsâ ibn Süleyman'dan, onun da Kasım ibn Muhaymira'dan «Ama onların ardından namazı bırakan bir nesil geldi.» âyeti hakkında rivayetine göre o, şöyle demiş : Onlar sâdece namazın vakitlerini bırakmışlardır (namaz vakitlerine riâyet etmemişlerdir.) şayet namazı terk olsaydı, bu küfür olurdu. Vekî'nin Mes'ûdî kanalıyla... İbn Mes'ûd'dan rivayetine göre ona : Şüphesiz Allah Teâlâ Kur'an'da namazı çok zikrediyor. O : «Ki onlar kıldıkları namazdan gafildirler.» (Mâûn, 5), «Onlar ki namazlarında dâimdirler.», «Ve onlar ki, namazlarını muhafaza ederler.» (Meâric, 23, 34) buyurmaktadır, denilmişti. İbn Mes'ûd ; Burada kastedilen; namazları vakitlerinde eda etmek, vakitlerine riayet

etmektir, dedi. Biz bunun namazı terk etmekle ilgili olduğunu sanıyorduk, dediler de; bu küfürdür, dedi. Mesrûk der ki: Beş vakit namazı kim muhafaza etmez (devamlı kılmaz) ise gafillerden yazılır. Onlarda İfrata gitmede ise helak olma vardır. Onlardaki ifrat; onları vakitlerinde eda etmemek, bırakmaktır. Evzaî'nin İbrahim İbn Yezîd'den rivayetine göre Ömer İbn Abdülazîz «Ama onların ardından namazı bırakan, şehvetlerine uyan bir nesil geldi. Onlar bu azgınlıklarının karşılığını göreceklidir.» âyetini okunup sonra şöyle dedi: Onların namazı bırakmaları namazı terk etme değildir. Fakat onlar, vakitlere riâyet etmemişlerdir, tbn Ebu Necîh'in Mücâhid'den rivayetine göre o, «Ama onların ardından namazı bırakan, şehvetlerine uyan bir nesil geldi. Onlar bu azgınlıklarının karşılığını göreceklidir.» âyetini okuyup sonra şöyle dedi: Onların namazı bırakmaları namazı terk etme değildir. Fakat onlar, vakitlere riâyet etmemişlerdir. İbn Ebu Necîh'in Mücâhid'den rivayetine göre o, «Ama onların ardından namazı bırakan, şehvetlerine uyan bir nesil geldi...» âyeti hakkında şöyle demiştir: Kıyamet kopacağı sırada ve

Muham-med ümmetinin sâlihleri gittiği esnada kalanlar sokaklarda birbirlerinin üzerine aşacaklardır. İbn Güreye de bu açıklamanın bir benzerini Mücâhid'den rivayet eder. Câbir el-Cufî'nin Mücâhid, İkrime ve Atâ İbn Ebu Rebâh'tan rivayetine göre onlar, bu ümmetten olup âhir zamanlarda olanları kastedilmektedir. İbn Cerîr'in İbn Haris kanalıyla... Mücâhid'den rivayetine göre o: «Ama onların ardından namazı bırakan, şehvetlerine uyan bir nesil geldi.» âyeti hakkında şöyle demiştir: «Onlar bu ümmet içindedirler. Hayvanların ve eşeklerin yollarda birbirleri üzerine aştıkları gibi birbirlerinin üzerine bineceklerdir. Gökte Allah'tan korkmayacaklar, yeryüzünde insanlardan utanmayacaklar. İbn Ebu Hatim der ki: Bize Ahmed İbn Sinan el-Vâsıtî'-nin... Ebu Saîd el-Hudrî'den rivayetine göre; o, şöyle dermiş: Allah Rasûlü (s.a.) nü şöyle buyururken İşittim: Altmış sene sonra öyle bir nesil gelecek ki, onlar namazı bırakıp şehvetlerine uyacaklar ve bu azgınlıklarının cezasını görecekler. Sonra öyle bir nesil gelecek ki onlar Kur'an'ı okuyacaklar ve fakat Kur'an hançerelerinden aşağıya geçmeyecek. Kur'an'ı üç kişi

okuyacak : Mü'min, münafık ve günahkâr. Be-şîr der ki: Velîd'e; bu üç grup kimlerdir? diye sordum da şöyle dedi: Mü'min ona inanandır. Münafık onu inkâr edendir. Günahkâr ise onunla yiyen (onunla, onun sayesinde karnını doyuran) dır. İmâm Ahmed de bu hadîsi Ebu Abdurrahmân el-Mukrî'den rivayet etmiştir. Yine Ebu Hâtim'in babası kanalıyla,. Ebu Rical'den rivayetine göre Hz. Âişe, Suffe ehline sadaka gönderir ve : Bundan Berberi erkek ve kadınlara vermeyiniz. Allah Rasûlü (s.a.) nû şöyle buyururken işittim: Onlar Allah Teâlâ'nın haklarında «Ama onların ardından namazı bırakan bir nesil geldi.» buyurmuş olduğu bir nesildir, dermiş. Bu da garîb bir hadîstir. Yine İbn Ebu Hatim der ki: Bana babam'ın... Muhammed îbn Kâ'b el-Kurazî'den rivayetine göre; o, «Ama onların ardından namazı bırakan bir nesil geldi.» âyeti hakkında şöyle dermiş: Onlar batılılardır. Mülk sahibi olanların en kötöleri oldukları halde mülke sâhib olacaklardır. Kâ'b el-Ahbar: Allah'a yemîn ederim ki ben, münafıkların niteliklerini Allah Teâlâ'nın kitabında şöyle bulmaktayım : Çok içki içen, namazları çokça terk

eden, topuklarla çok oynayan, yatsı namazlarını kılma yerine uyuyarak onu çokça terk eden, sabah namazlarında çok kusurlu olan, cemâati terk eden. Sonra Kâ'b, «Ama onların ardından namazı bırakan, şehvetlerine uyan bir nesil geldi. Onlar, bu azgınlıklarının karşılığını göreceklidir...» âyetini okumuştur. Hasan el-Basrî ise şöyle diyor : Onlar mescidleri boş bırakıp işlerine güçlerine, arazîlerine sarılırlar.. Ebu'l-Eşheb el-Utâridî der ki: Allah Teâlâ Hz. Davud'a şöyle vahyetti: Ey Dâvûd, ashabını çok sevdikleri şeyleri yemekten sakındır ve korkut. Şüphesiz kalbleri dünya şehvetlerine bağlı olanların akılları Benden men'edilmişlerdir. Kullarımdan bir kula şehvetlerinden herhangi birisini tercih ettikleri zaman yapacaklarımın Bana en kolay geleni, ona Bana itaati haram kılmam, onu bundan mahrum etmemdir. İmâm Ahmed'in Zeyd İbn Hubâb kanalıyla... Ukbe İbn Âmir'den rivayetine göre Allah Rasûlü (s.a.) şöyle buyurmuştur : Ümmetim için iki şeyden korkuyorum : Kur'an ve süt. Süte gelince; onlar ekini bol yerlere, köylere giderler, şehvetlere uyarlar ve namazlarını terk ederler. Kur'an'a gelince;

onu münafıklar Öğrenir de İnananlarla bununla mücâdele ve münâkaşa ederler. İmâm Ahmed, hadîsi Hasan İbn Mûsâ kanalıyla... Ukbe'den merfû' olarak yukarda-kine benzer şekilde rivayet etmiş olup hadîsi rivayette İmâm Ahmed tek kalmıştır.

«Onlar, bu-azgınlıklarının karşılığını görecektir.» Ali İbn Ebu Talha'nın İbn Abbâs'tan rivayetine göre; bu karşılık, hüsrandır. Ka-tâde ise karşılığın kötülük olduğunu söyler. Süfyân es-Sevri Şu'be ve Muhammed İbn İshâk'ın Ebu tshâk es-SübeyTden, onun Ebu Ubey-de'den, onun da Abdullah İbn Mes'ûd'dan rivayetine göre, âyetteki kelimesi; cehennemde bir vadinin adı olup çok derindir ve tadı" da çirkindir. A'meş'in Ziyâd'dan, onun da Ebu İyâz'dan «Onlar bu azgınlıklarının karşılığını görecektir.» âyeti hakkında rivayetinde şöyle demiş : O, cehennemde kan ve irinden bir vadidir. İmâm Ebu Cft'fer İbn Cerîr der ki: Bana Abbâs İbn Ebu Tâlib'in... Lokman İbn Âmir el-Huzâî'den rivayetinde o, şöyle anlatmış : Ebu Ümâme Su-dayy İbn Aclân el-Bâhilî'ye geldim ve : Bana Allah Rasûlü (s.a.) nden işitmiş olduğun bir hadîs rivayet

et, dedim. Yemek istedi, sonra şöyle dedi: Allah Rasûlü (s.a.) buyurdu ki: Şayet on ukkiye ağırlığında bir kaya cehennemden kenarından atılmış olsaydı, elli senede dibine ulaşamazdı. Sonra da Ğayy ve Esâm'a ulaşırdı. Ben : Ğayy ve Esâm nedir? dedim de şöyle dedi: Cehennemden en altında iki kuyudur. Orada cehennem ehlinin kan ve irinleri akar. Allah Teâlâ'nın kitabında: «Ama onların ardından namazı bırakan, şehvetlerine uyan bir nesil geldi. Onlar, bu azgınlıklarının karşılığını göreceklidir.» âyeti ile Furkân Süresindeki: «Zina etmezler. Kim de bunları yaparsa cezaya çarpar.» (Furkân, 68) âyetlerinde zikredilen iki cezalandırılma yeri bunlardır. Bu, garîb bir hadîs olup Allah Rasûlüne ulaştırılması ise münkerdir.

«Ancak tevbe edip sâlih ameller işleyenler müstesnadır.» Namazı bırakma ve şehvetlere uymaktan vazgeçenler bu hüküm dışındadır. Şüphesiz Allah Teâlâ o kimselerin tevbesini kabul buyuracak, akıbetlerini güzel yapacak ve onları Naîm cennetlerine vâris olanlardan kılacaktır. Bu sebeple : «Onlar, hiç bir haksızlığa uğratılmadan cennete

girerler.» buyurmuştur. Zîrâ tevbe, kendinden öncekileri kapatır. Diğer bir hadîste: Günâhtan tevbe eden hiç günâhı olmayan gibidir, buyrulur. Bu sebeple tevbe edenlerin işlemiş oldukları amellerden hiç bir şey eksiltilmeyecek, daha önce işlemiş olduklarının karşılığı verilerek tevbeden sonra işlemiş olduklarından hiç bir şey eksiltilmeyecektir. Zîrâ Kerîm olan Allah'ın keremi ve Halîm olan Allah'ın hilmi ile bunlar (tevbeden Önce işlemiş oldukları günâhlar) yok sayılmıştır. Allah Teâlâ'nın «Ancak tevbe edip îmân ederek sâlih amel işleyenler müstesnadır.» âyetindeki istisna Furkân Süresindeki şu âyetteki istisna gibidir: «Onlar ki, Allah ile beraber başfca bir tanrıya tapmazlar. Allah'ın haram kıldığı cana haksız yere kıymazlar. Zina etmezler. Kim de bunları yaparsa, cezaya çarpar. Kıyamet günü azabı kat kat olur ve orada alçaltılarak temelli bırakılır. Ancak tevbe eden, İnanıp sâlih amel işleyenlerin; AUah işte onların, kötülüklerini iyiliklere çevirir. Ve Allah Gafur, Rahîm olandır.» (Furkân, 68-70).[\[20\]](#)

61 — Rahmân'ın kullarına gıyaben va'dettiği Adn cennetlerine. Şüphesiz O'nun sözü yerini bulacaktır.

62 — Orada boş sözler değil, sâdece; selâm, sözü işitirler ve sabah-akşam rızıklarını hazır bulurlar.

63 — işte bu cennetlere; kullarımızdan takva sahihlerini mirasçı kılacağız.

«Rahmân'ın kullarına gıyaben va'dettiği ve onların da görmedikleri halde yakîn ve îmânlarının kuvveti ile îmân etmiş oldukları Adn (devamlı ikâmet edilecek) cennetlerine günâhlarından tevbe edenler gireceklerdir. Şüphesiz O'nun sözü yerini bulacaktır.» âyeti bunun meydana gelmesini, sabit olduğunu ve istikrârını te'kîd makâmındadır. Şüphesiz Allah Teâlâ va'dinden dönmez ve va'dini değiştirmez. Nitekim şu âyette de buna işaret edilmektedir: «Allah'ın va'di yerini bulmuştur.» (Müzzemmil, 18). Buradaki kelimesi: Kullar mutlaka oraya varacaklardır, anlamındadır. (...)

«Orada boş sözler işitmezler. Bunlar bazan dünyada bulunabilir ama cennetlerde düşük, değersiz ve anlamsız söz yoktur.» Sâdece «Selâm sözü işitirler.» kısmı yukardaki cümleden istisnâ-i munkatî ile istisna edilmiştir. Şu âyette de istisna aynı durumdadır: «Orada boş bir lâf, günâha sokacak bir

şey işitmezler. Yalnız selâma karşılık selâm işitirler.»
(Vakıa, 25-26).

«Ve sabah-akşam rızıklarını hazır bulurlar.»
Sabah ve akşam vakitleri gibi zamanlarda rızıklarını hazır bulacaklardır. Fakat onlar birbirini ta'kîb eden vakitler içindedirler. Bu vakitlerin geçişini aydınlık ve nurlarla bilip tanırırlar. Nitekim İmâm Ahmed şöyle diyor: Bize Ab-dürrezzâk'ın... Ebu Hüreyre'den rivayetinde Allah Rasûlü (s.a.) şöyle buyurdu: Cennete ilk girecek zümrenin suretleri ayın ondördüncü ge-cesindeki ayın sureti gibidir. Orada tükürmeyecekler, sümükürmeyecek-ler ve büyük abdest bozmayacaklardır. Onların kaplan ve tarakları altın ve gümüş, buhurdanlıkları buhur (öd) kokusu, terleri misktir. Onlardan her birinin iki eşi vardır. Bu eşlerin baldırlarının kemikleri (şeffaflığından) ve güzelliğinden etlerinin arkasından görülür. Aralarında zıdlık, düşmanlık yoktur. Kalpleri bir tek kalb üzeredir. «Sabah-akşam Allah'ı tesbîh ederler.» Hadîsi Buhârî ve Müslim Sahîh'lerinde Ma'mer kanalıyla tahrîc etmişlerdir. İmâm Ahmed'in Ya'kûb kanalıyla... İbn Abbâs'tan rivayetinde Allah Rasûlü (s.a.) şöyle

buyurmuştur : Şehîdler cennetin kapısında pırıl pırıl parılda-
yan bir nehirde yeşil bir kubbe içindedirler. Sabah-akşam rızıkları onlara cennetten çıkarılır. Hadîsi bu kanaldan sâdece İmâm Ahmed rivayet etmiştir. Dah-hâk'm İbn Abbâs'tan rivayetine göre; o, «Ve sabah-akşam rızıklarımı hazır bulurlar.» âyeti hakkında şöyle demiştir : Gece ve gündüz ölçülerine göre sabah-akşam rızıklarını hazır bulurlar. İbn Cerîr der ki:

Bize Ali İbn Sehm'in Velîd İbn Müslim'den rivayetinde o, şöyle di-
yor : Züheyr İbn Muhammed'e : «Sabah akşam rızıklarını hazır bulurlar.» âyetini sordum, şöyle dedi: Cennette gece yoktur. Onlar ebedî bir nûr içindedirler. Onlar için gece ve gündüzün ölçüsü vardır. Gebenin miktarını, örtülerin salıverilmesinden ve kapıların kapatılma-
jmdan anlarlar. Gündüzün miktarını da örtülerin kaldırılıp kapıların açılmasından bilirler. Bu isnâd ile Velîd İbn Müslim'den, onun Hu-leyd'den, onun da Hasan el-Basrî'den rivayetinde cennetin kapıları da zikredilmiş olup şöyle deniliyor : Öyle kapılar ki içinden dışı görünür. Onlara hafîf bir sesle : Açılın,

kapanın, denilir de öylece yaparlar. Ka-tâde : «Ve sabah-akşam rızıklarını hazır bulurlar.» âyeti hakkında şöyle diyor : Orada iki zaman vardır, sabah ve akşam. Orada gece ve gündüz yoktur. Orada sâdece aydınlık ve nûr vardır. Mücâhid de şöyle demiştir : Sabah ve akşam yoktur. Sâdece dünyada iken alışmış oldukları ve iştahlarının çektiği zamanlarda onlara rızıkları getirilir. Hasan, Katâde ve başkaları şöyle demiş : Araplar arasında nimet içinde olan kimse, sabah ve akşam yemeği yiyen idi. (Sabah ve akşam yemeği yiyen kimse nimet içinde sayılırdı.) İşte Kur'an da onların içinde bulundukları hâle mutabık olarak indirilmiştir. Allah Teâlâ: «Ve sabah-akşam rızıklarını hazır bulurlar.» buyurmuştur. İbn Mehdî'nin Hammâd İbn Zeyd'den, onun Hişâm'dan, onun da Hasan'dan rivayetinde o, «Ve sabah-akşam rızıklarını hazır bulurlar.» âyeti hakkında şöyle demiş : Sabah akşamın hemen peşinden, akşam da sabahın hemen peşinden gelir. Orada gece yoktur. İbn Ebu Hâtim'in Ali İbn Htiseyn kanalıyla... Ebu Hüreyre'den, onun da Hz. Peygamber (s.a) den rivayetinde şöyle buyurmuş : Cennet sabahlarından

hiç bir sabah yoktur ki —bütün cennet, sabah vakitlerinden ibarettir— o sabahta Allah'ın dostuna hurilerden bir eş zifaf olunmasın. Onların yaratılışça en aşağı mertebede olanı za'ferândandır. Ebu Muhammed hadîsin münker olduğunu söyler.

«İşte bu cennetlere; kullarımızdan takva sahiplerini mîrâsçı kılacağız.» Bu yüce sıfatlarla nitelemiş olduğumuz cennetlere Allah'tan sakınan kullarımızı mîrâsçı kılacağız. Onlar darlıkta ve bollukta Allah'a itaat eden, öfkelerini yenen ve insanları affeden kimselerdir. Nitekim Mü'minûn sûresinin başında şöyle buyruluyor: «Mü'minler gerçekten felah bulmuşlardır. Ki onlar; namazlarında huşu' içindedirler... İşte onlar vâris olanlardır. Onlar ki Firdevs'e vâris olacaklardır. Ve orada ebedî kalıcıdırlar.» (Mü'minûn, 1-11).[\[21\]](#)

64 — Biz, ancak Rabbının emri ile ineriz. Önümüzde, arkamızda ve bu ikisi arasındaki her şey, O'nundur. Ve Rabbın unutkan değildir.

65 — O; göklerin, yerin ve ikisi arasında bulunanların Rabbıdır. O halde O'na ibâdet et ve bu

ibâdetinde devamlı ol. Sen, O'nun adaşı olduğunu bilir misin?

İmâm Ahmed'ın Ebu Ya'lâ ve Vekî' kanalıyla... İbn Abbâs'tan rivayetinde Allah Rasûlü (s.a.) Cibril'e : Bizi, ziyaret etmekte olduğundan daha çok ziyaret etmeni engelleyen nedir? diye sormuştu. Bunun üzerine : «Biz, ancak Rabbının emri ile ineriz...» âyeti nazil oldu. Hadîsi sâdece Buhâri tahrîc etmiş olup, bunu bu âyetin tefsirinde Ebu Nuaym'dan, o da Ömer İbn Zerr'den rivayet etmiştir. Ayrıca İbn Ebu Hatim ve İbn Cerîr de hadîsi Ömer İbn Zerr kanalıyla rivayet etmişlerdir. Bu ikisinin rivayetinde hadîsin sonunda şu fazlalık vardır : Bu, Muhammed (s.a.) e cevap olmuştur. İbn Abbâs'tan rivayetle Avfî der ki: Cibril, Allah Rasûlü (s.a.) ne gelmedi de Allah Rasûlü (s.a.) buna çok üzölüp hüzünlendi. Cibril gelerek : Ey Muhammed, Biz, ancak Rabbının emri ile ineriz. Önümüzde, arkamızda ve bu ikisi arasındaki her şey O'nundur. Ve Rabbın unutkan değildir, dedi. Mücâhid der ki : Cibril Muhammed (s.a.) e on iki gece gelmedi, (müşrikler) : Muhammed terk edildi, dediler. Cibril Allah Rasûlüne gelince : Ey Cibril, bana gel-

mekte geciktin. O kadar ki müşrikle? birçok zannda bulundular, dedi, de, «Biz, ancak Rabbinin emri ile ineriz. Önümüzde, arkamızda ve bunun arasındaki her şey O'nundur. Ve Rabbin unutkan değildir.» âyeti nazil oldu. Bu âyet, Duhâ süresindeki âyet gibidir. Dahhâk İbn Mü-zâhim, Katâde, Süddî ve birçoklarının söylediklerine göre bu âyet Cibril'in gelmemesi hakkında nazil olmuştur. Hakem İbn Ebân'ın İk-rîme'den rivayetinde o, şöyle demiş : Cibril Allah Rasûlü (s.a.) ne kırk gün gelmedi, sonra indi. Hz. Peygamber (s.a.) ona : İnmedin de sonunda seni özledim, dedi. Cibril de kendisine : Bilakis ben seni daha çok özlemişimdir, diye cevap verdi. Bunun üzerine Cibril'e : Ona : «Biz, ancak Rabbinin emri ile ineriz..." de, diye vahyolundu. Hadîsi tbn Ebu Hatim —Allah ona rahmet eylesin — rivayet etmiş olup garîbdir. İbn Ebu Hâtim'in Ahmed İbn Sinan kanalıyla... Mücâhid'den rivayetinde o, şöyle anlatmış : Elçiler Hz. Peygamber (s.a.) e gecikti. Cibril kendisine geldiğinde ona : Ey Cibril, seni gelmekten alıkoyan nedir? diye sordu. Cibril, ona şu cevabı verdi: Siz tırnaklarınızı kesmez, bıyıklarınızı

kısaltmaz ve misvâklanmaz iken biz size nasıl gelelim? Sonra Mücâhid sonuna kadar olmak üzere: «Biz, ancak Rabbın emri ile İneriz...» âyetini okudu. Taberânî der ki: Bize Ebu Âmir en-Nahvîf-nin... İbn Abbâs'tan onun da Hz. Peygamber (s.a.) den rivayetine göre Cibril ona gelmekte gecikmişti. Hz. Peygamber bunu Cibril'e anlattı da : Siz dişlerinizi misvâklamaz, tırnaklarınızı kesmez, bıyıklarınızı kısaltmaz ve parmaklarınızın boğumlarının iç taraflarında kalan kısımlarını temizlemezken biz (size) nasıl geliriz? dedi. İmâm Ahmed de hadisi Ebu'l-Yenimân'dan, o tsmâil İbn Ayyâş'dan yukardakine benzer şekilde rivayet etmiştir. İmâm Ahmed'in Seyyar kanalıyla... Üm-mü Seleme'den rivayetine göre o, şöyle demiş : Allah Rasûlü (s.a.) bana : Oturma yerini bizim için düzelt. Zîrâ melek yeryüzüne inecek, buyurdu. Melek oraya hiç inmedi.

«Önümüzde, arkamızda ve bunun arasındaki her şey O'nundur.» Burada «Önümüzdeki» lerden maksad dünya işleri; «Arkamızdaki» lerden maksad da âhiret işleridir, denilmiştir. «Bu ikisi arasındaki» ise iki nefha arasındakilerdir. Bu açıklama; Ebu'l-Âtiye,

îkrîme, Mücâhid, kendilerinden gelen rivayetlerinden birinde Saîd İbn Cübeyr ve Katâ-de, Süddî ve Rebî' İbn Enes'indir. «Önümüzdekiler» in ilerde başımıza gelecek âhiret işleri, «Arkamızdakiler» in geçen dünya işleri, «Bu ikisi arasındaki» de dünya ile âhiret arasındakiler olduğu da söylenmiştir. Bu açıklamanın bir benzeri İbn Abbâs, Saîd İbn Cübeyr, Dah-hâk, Katâde, İbn Cüreyc ve Sevrî'den de rivayet edilmiş olup, İbn Ce-rîr de bu açıklamayı tercih etmiştir. En doğrusunu Allah bilir. Mücâhid'in söylediğine göre «Ve Rabbm unutkan değildir..» âyetinin anlamı : Rabbın seni unutmadı, şeklindedir. Mücâhid'den rivayetle daha önce geçtiği üzere bu âyet-i kerîme, Allah Teâlâ'nın «Andolsun, kuşluk vaktine ve sükûna erdiğinde geceye ki, Rabbın ne seni terketti, ne de danldı.» (Duhâ, 1-3) âyetleri gibidir. İbn Ebu Hatim derki: Bize Ye-zîd İbn Muhammed İbn Abdüssamed ed-Dimaşkî'nin... Ebu Derdâ'dan —Ebu Derdâ hadîsi .merfû' olarak rivayet ediyor— rivayetinde şöyle buyrumuş : Allah Teâlâ'nın kitabında helâl kıldığı helâldir. Haram kıldığı şey de haramdır. Bir şeyin hükmünü beyân

buyurmamışsa bu, O'nun bağışdır. Allah'tan O'nun bağışını kabul edin. Şüphesiz Allah, herhangi bir şeyi unutacak değildi. Sonra da Ebu Derdâ, «Ve Rabbm unutkan değildir.» âyetini okumuş.

«O; göklerin, yerin ve ikisi arasında bulunanların Rabbıdır.» Bunları yaratan, idare eden, onlara hâkim olan, hükmünü değiştirip geciktirecek kimsenin olmadığı yegâne tasarruf sahibidir. «O halde O'na ibâdet et ve bu ibâdetinde devamlı ol. Sen O'nun adaşı olduğunu bilir misin.» Ali İbn Ebu Talha'nın İbn Abbâs'tan rivayetinde o, şöyle demiş : «Sen O'nun adaşı olduğunu bilir misin hiç?» Mücâhid, Saîd İbn Cübeyr, Katâde, İbn Cüreyc ve başkaları da böyle söylemiştir. İbn Abbâs'tan rivayetle İkrime ise şöyle diyor: Allah Teâlâ'dan başka «Rahman» diye isimlendirilen hiç kimse yoktur. O yücedir, ismi kutsaldır.[\[22\]](#)

66 — İnsan der ki: Ben öldüğümde mi diriltileceğim?

67 — İnsan hiç düşünmez mi ki; kendisi önceden bir şey değilken Biz yarattık onu.

68 — Rabbına andolsun ki; Biz onları da, şeytânları da beraber mutlaka hasredeceğiz. Sonra cehennemin yanında diz çöktürerek hazır bulunduracağız.

69 — Sonra her toplumdan Rahmân'a karşı en çok başkaldıranları ortaya koyacağız.

70 — Cehenneme en çok lâayık olanları elbette Biz, biliriz.

Ölümünden Sonra Diriliş

Allah Teâlâ insanın, ölümünden sonra tekrar diriltilmesine şaşırıp bunu uzak gördüğünü haber verir. Nitekim başka âyetlerde de şöyle buyurmaktadır. «Şaşacaksan onların: Biz toprak olunca yeniden mi yaratılacağız? demelerine şaşmak gerekir.» (Ra'd, 5), «însan, gerçekten kendisini bir nutfeden yarattığımızı görmedi mi ki, şimdi apaçık bir düşman kesilmektedir. Kendi yaratılışını unutarak Bize bir misâl getirdi. Çürümüşken kemikleri diriltecek kimdir? dedi. De ki: Onları ilk defa yaratan diriltecektir. O, her türlü yaratmayı en iyi bilendir.» (Yâsîn, 77-79). Burada ise şöyle buyuruyor : «însan der ki: Ben Öldüğümde mi diriltileceğim? İnsan hiç

düşünmez mi ki; kendisi Önceden bir şey değilken Biz yarattık onu.» Allah Teâlâ burada (yaratıkları) diriltmeye, onları ilk yaratışını delil getirir. Yani Allah Teâlâ insanı bir şey değilken yaratmıştır. O bir şey olduktan sonra onu tekrar mı diriltemeyecek? Nitekim başka bir âyette şöyle buyrulur: «önce yaratan sonra onu tekrar eden O'dur. Bu, O'nun için daha kolaydır.» (Rûm, 77). Sahîh bir hadîste belirtildiğine göre Allah Teâlâ şöyle buyuruyor : Beni yalanlama hakkı yok iken âdemoğlu " Beni yalanladı. Bana eziyet vermeye hakkı yok iken âdemoğlu Bana eziyet verdi. Onun beni yalanlaması: Başladığı gibi beni tekrar diriltemeyecektir, deme-sidir. Yaratmanın ilki elbette Bana sonrakinden daha kolay değildir. Bana eziyet vermesine gelince; Ben Ehad, Samed, doğmamış, doğrulmamış, hiç kimsenin dengi olmadığı (Allah) iken onun, Benim çocuğum olduğunu söylemesidir.

«Rabbına andolsun ki; Biz onları da, şeytânları da beraber hasredeceğiz.» âyetinde Rab Teâlâ yüce nefesine yemîn ediyor ki, onların topunu ve Allah'ın dışında tapmagelmekte oldukları şeytânlarını birlikte

haşredecektir. «Sonra cehennemin yanında diz çöktürerek hazır bulunduracağız.» İbn Abbâs'tan rivayetle Avfî kelimesini; «oturtarak, oturur halde» şeklinde açıklar. Buna göre bu âyet, Allah Teâlâ'nın : «Her ümmeti dizüstü çökmüş görürsün.» (Câsiye, 28) âyeti gibidir. («Sonra cehennemin yanında diz çöktürerek hazır bulunduracağız.» âyeti hakkında Süddî: Yani dikilir halde hazır bulunduracağız, demiştir. Mürra kanalıyla İbn Mes'ûd'dan da bu açıklamanın benzeri rivayet edilmiştir. Mücâhid'in söylediğine göre; «Sonra her toplumdan Rahmân'a en çok baş kaldıranları ortaya koyacağız.» âyetin-deki toplumdan, her bir ümmet kastedilmektedir. Sevrî'nin Ali İbn Akmer'den, onun Ebu Ahvas'tan, onun da İbn Mes'ûd'dan rivayetinde o, şöyle demiştir: Birbiri üzerine hapsedilip tutulacaklar ve sonunda sayı tamamlanınca (Rab Teâlâ) onların topuna birden gelip, cürüm yönüyle en büyük olanlarından başlayacaktır. İşte Allah Teâlâ'nın: ((Sonra her toplumdan Rahmân'a karşı en çok baş kaldıranları ortaya koyacağız.» kavli budur. «Sonra her toplumdan Rahmân'a karşı en çok baş kaldıranları ortaya

koyacağız.» âyeti hakkında Katâde şöyle bir açıklama getirir: Sonra her din ehlinde onların kötülükte idarecileri ve ileri gelenlerini çıkarıp ayıracağız. İbn Cüreyc ile Seleften bir çokları da böyle söylemiş olup bu, Allah Teâlâ'nın şu kavli gibidir: «Nihayet hepsi birbirini ardından orada toplanınca, sonrakiler öncekiler için derler ki: Rabbımız, işte bizi bunlar saptırdı. Onun için bunlara ateşten katmerli azâb ver. Buyurur ki: Hepiniz için katmerlidir. Ne var ki bilmezsiniz. Öncekiler de sonrakilere : Sizin bizden bir üstünlüğünüz yoktur. Öyleyse ne kazandıysanız karşılığı olan azabı tadın, dediler.» (A'râf, 38-39).

Sonra «Cehenneme en çok lâıık olanları elbette Biz biliriz.» âyeti burada haberin haber üzerine atfı kabîlindendir. Kastedilen; Allah Teâlâ'nın, kullarından cehennem ateşine atılıp orada ebedî kalmayı hak edenle hakkında azabın kat kat kılınmasına müstehak olanı en iyi bilen olduğudur. Nitekim daha önce gecen bir âyet-i kerîme'de de şöyle buyrulmaktaydı: «Hepiniz için katmerlidir. Ne var ki bilmezsiniz.» (A'râf, 38).^[23]

71 — Sizden oraya gitmeyecek hiç kimse yoktur. Bu, Rabbının yapmayı üzerine aldığı kesin bir hükümdür.

72 — Sonra Biz, takvaya erenleri kurtaracağız. Zâlimleri de orada diz üstü çökmüş olarak bırakacağız.

İmam Ahmed der ki: Bize Süleyman ibn Harb'ın... Ebu Sümeiye'den rivayetinde o, şöyle anlatıyor : (Cehenneme) uğrama konusunda ihtilâfa düştük. Bir kısmımız: İnanan oraya girmeyecektir, derken; bazıları da : Topu oraya girecek, sonra Allah Teâlâ takvaya erenleri kurtaracak, dediler. Câbir ibn Abdullah'a kavuşup ona : Cehenneme uğrama konusunda ihtilâfa düştük, dedim. Topu birden oraya varacaktır (girecektir), dedi. —hâvilerden Süleyman, bir keresinde : Topu birden oraya girecektir, demiştir.— Ve iki parmağını kulaklarına doğru götürüp : Susunuz; eğer Allah Rasûlü (s.a.) nün şöyle buyurduğunu işitmemiş olaydım (elbette bunu söylemezdim) : Hiç bir iyi ve kötü kalmaksızın herkes oraya girecektir. Ancak mü'mine soğuk ve selâmet yeri olacaktır. Nitekim Hz. İbrahim (a.s.) e de

öyle olmuştu. O kadar ki onların soğukluğundan cehennem feryâd edecektir. Sonra: Allah Teâlâ takvaya erenleri kurtarıp zâlimleri orada diz çökmüş olarak bırakacaktır, diye ekledi. Hadîs garîb olup tahrîc etmemişlerdir. Hasan İbn Araf'e'nin Mervân İbn Muâviye kanalıyla... Hâlid İbn Ma*-dân'dan rivayetinde o, şöyle demiş : Cennetlikler cennete girdikten sonra : Rabbımız bize cehenneme uğramayı va'detmemiş miydi? diyecekler de, şöyle buyuracak: Siz o sönük iken uğradınız. Abdürrezzâk'ın İbn Uyeyne kanalıyla... Kays İbn Ebu Hâzim'den rivayetinde o, şöyle anlatmış: Abdullah İbn Revâha başını eşinin kucağına koymuş ve ağlamıştı. Eşi de ağladı. Abdullah : Seni ağlatan nedir? diye sordu da hanını şöyle dedi: Senin ağladığını görüp ben de ağladım. Abdullah dedi ki: Ben Allah Teâlâ'nın: «Sizden oraya gitmeyecek hiç kimse yoktur.» kavlini hatırladım. Bilmiyorum; orada kurtulacak mıyım, yoksa kurtulmayacak mıyım? Başka bir rivayette Abdullah İbn Revâha'mn o sırada hasta olduğu kaydedilmektedir. İbn Cerîr'in Ebu Küreyb kanalıyla... Ebu İshâk'tan rivayetinde Ebu Meysere,

yatağına girdiği zaman : Keşke annem beni doğurmamış olaydı, der sonra ağlarmış. Ey Ebu Meysere, seni ağlatan nedir? denilmiş de şöyle cevablamış: Bizim oraya (cehenneme) mutlaka uğrayacağımız bize haber verildi ama oradan çıkacağımız bize haber verilmedi. Abdullah İbn Mübârek'in Hasan el-Basrî'den rivayetine göre; o, şöyle anlatmış : Bir adam kardeşine : Senin ateşe gireceğin (haberi) sana geldi mi? demişti. Kardeşi; evet, dedi. Oradan çıkacağın haberi sana geldi mi? diye sordu, kardeşi; hayır, dedi. O halde bu gülüş niçin? diye sordu. Bir daha da Allah'a kavuşuncaya kadar güler halde görülmedi. Yine Abdürrezzâk'ın İbn Uyeyne kanalıyla... İbn Abbâs'm Nâfi' İbn Ezrâk ile münâkaşasını işiten birisinden rivayetine göre İbn Abbâs: (Cehenneme) uğrama, girme değil midir? dedi. Nâfi'; hayır, diye cevabladı. İbn Abbâs : «Siz ve Allah'tan başka taptıklarınız, şüphesiz ki cehennem odunusunuz. Oraya gireceksiniz.» (Enbiyâ, 98) âyetini okudu. Bu girmek midir, yoksa değil midir? «O, kıyamet gününde kavmine öncülük eder ve onları ateşe götürür.» (Hûd, 98) Bu girmek midir, yoksa

değil midir? Bana ve sana gelince; biz oraya gireceğiz. Oradan çıkıp çıkmayacağımıza bak. Senin yalanlamanla Allah'ın seni oradan çıkaracağını sanmıyorum, dedi. Bunun üzerine Nâfi' güldü. İbn Cüreyc'in Atâ'dan rivayetine göre Ebu Râşid el-Harûrî —ki bu zât Nâfi' İbn Ezrâk'dır—: «Cehennem uğultusunu duymazlar.» (Enbiyâ, 102) dedi. İbn Abbâs : Yazıklar olsun sana, sen mecnûn musun? Allah Teâlâ'nın: «O, kıyamet gününde kavmine öncülük eder ve onları ateşe götürür.» (Hûd, 98), «Mücrimleri de suya götürür gibi cehenneme süreriz.)) (Meryem, 86), «Sizden oraya gitmeyecek hiç kimse yoktur.» âyetleri nerede kaldı? Allah'a yemîn olsun ki geçenlerin duası şöyle idi: Ey Allah'ım, beni ateşten salimen çıkar ve beni kazançlı olarak cennete girdir. İbn Cerîr'in Muhammed İbn Ubeyd el-Muhâribî kanalıyla... Mücâhid'den rivayetinde o, şöyle anlatmış : İbn Abbâs'ın yanındaydım. Ona Ebu Râşid denilen birisi geldi —O Nâfi' İbn Erzâk'tır— ve İbn Abbâs'a : Ey İbn Abbâs, Allah Teâlâ'nın : «Sizden oraya gitmeyecek hiç kimse yoktur. Bu, Rabbının yapmayı üzerine aldığı kesin bir hükümdür.» âyeti

hakkında ne dersin? dedi. İbn Abbâs şöyle cevabladı: Ey Ebu Râşid, ben ve sen oraya gireceğiz. Bak bakalım oradan çıkacak mıyız, yoksa çıkmayacak mıyız? Ebu Dâvûd et-Tayâlisî'nin Şu'be'den, onun Abdullah İbn Sâib'den, onun da İbn Abbas'ı' ccSizden oraya gitmeyecek hiç kimse yoktur.» âyetini okurken işiten birisinden rivayete göre, burada kâfirler kasdedilmektedir. Aynı şekilde Ömer İbn Velîd de İkrime'nin, âyeti «Sizden oraya gitmeyecek hiç kimse yoktur.» şeklinde okuduğunu ve şöyle dediğini rivayet eder : Bunlar zâlimlerdir. Biz böylece okurduk, İkrime'nin bu açıklamasını İbn Ebu Hatim ve İbn Cerîr rivayet eder. Avffnin «Sizden oraya gitmeyecek hiç kimse yoktur. Bu, Rabbının yap. mayı üzerine aldığı kesin bir hükümdür.» âyeti hakkında İbn Abbas*-tan rivayetinde, burada hem iyiler hem de günahkârlar kasdedilmektedir. Allah Teâlâ'nın Firavun için : «O, kıyamet gününde kavmine öncülük eder ve onları ateşe götürür. Ne kötü yerdir onların gittikleri yer.» (Hûd, 98) ve «Mücrimleri de suya götürür gibi cehenneme süreriz.» (Meryem, 86) buyurduğunu işitmez misin? Ateşe gitme, (oraya)

girme olarak isimlendirilmiştir. Yoksa bu kelime de oradan çıkma anlamı yoktur. İmâm Ahmed'in Abdurrahmân kanalıyla... Abdullah İbn Mes'ûd'dan rivayetine göre Allah Rasûlü (s.a.) «Sizden oraya gitmeyecek hiç kimse yoktur.» âyeti hakkında şöyle buyurmuştur: Bütün insanlar ateşe uğrayacaktır. Sonra onlar, amelleri ile oradan çıkacaklardır. Hadîsi Tirmizî de Abd İbn Humeyd kanalıyla... Süddî'-den rivayet etmiştir. Ayrıca Tirmizî, hadîsi Şu'be kanalıyla... İbn Mes'ûd'dan mevkuf olarak da rivayet eder. Bu hadîs burada merfû' olarak bu şekilde vâki' olmuştur. Ayrıca Esbât'ın Süddî'den, onun Mürre'den, onun da Abdullah İbn Mes'ûd'dan rivayetinde o, şöyle demiştir: Bütün insanlar Sırât'a uğrayacaktır. Onların Sırât'a uğramaları, ateşin çevresinde dikilmeleridir. Sonra Sırât'tan amelleri ile geçip çıkacaklardır. Onlardan şimşek gibi geçenleri, rüzgâr gibi geçenleri, kuş gibi geçenleri, en cins at gibi geçenleri, en iyi cins deve gibi geçenleri, insanın koşması gibi geçenleri vardır. Onların geçmekte en sonuncuları, iki ayağının iki parmaklarının önünde bir nûr olan kişidir. Onunla Sırât'ı gözleyerek geçer.

Sırat kaygandır. Üzerinde geven dikenî' gibi dikenler vardır. İki tarafında yanlarında ateşten kancalar olan, melekler vardır. Bu kancalarla insanları ansızın yakalayiverirler... Ve râvî hadîsin tamâmını zikretti. Hadîs îbn Ebu Hatim tarafından da rivayet edilmiştir. İbn Cerîr der ki: Bize Hallâd İbn Eslem'in... Abdullah İbn Mes'ûd'dan rivayetinde o: «Sizden oraya gitmeyecek hiç kimse yoktur.» âyeti hakkında şöyle demiş : Sırat, cehennem üzerinde kılıcın keskin tarafı gibidir. Birinci tabaka şimşek gibi, ikincisi rûzgâr gibi, üçüncüsü en cins atlar gibi, dördüncüsü en cins hayvanlar gibi geçer. Sonra (diğerleri) geçerken melekler: Ey Allah'ım kurtar, kurtar, derler. Bu hadîsin Buhârî ile Müslim'in Sahîh'lerinde ve başka eserlerde Enes, Ebu Saîd, Ebu Hüreyre, Câbir ve başka sahâbîlerden rivayetle şâhidleri vardır.

İbn Cerîr der ki: Bana Ya'kûb'un... Ğuneym İbn Kays'dan rivayetine göre; «cehenneme uğrama» zikredilmiş de, Kâ'b şöyle demiş: Cehennem insanlar için tutulur (teskin edilir) da sanki donmuş bir yağın yüzü gibi olur. Nihayet iyisi ile günahkârı ile bütün yaratıkların ayakları onun üzerine basınca bir

münâdî ona: Ashabını tut, benim ashabımı bırak, diye nida eder. Cehenneme ehil olan herkesi batırır. Şüphesiz o, cehenneme ehil olanları kişinin çocuğunu bilmesinden daha iyi bilir. İnananlar ise elbiseleri ıslanmış olarak çıkarlar. Kâ'b şöyle devam eder: Cehennemin koruyucularından bir koruyucunun iki omuzu arası bir senelik yoldur. Onlardan her birerinin elinde çatal bir direk vardır. Bu direği öyle bir sallar ki bununla yedi yüzbin kişi ateşe yıkılır.

îmam Ahmed der ki: Bize Ebu Muâviye'nin... Hz. Hafsa'dan rivayetine göre Allah Rasûlü (s.a.) : Şayet Allah dilerse Bedir ve Hu-deybiye'de bulunmuş hiç kimsenin ateşe girmeyeceğini umuyorum, buyurmuştur. Hz. Hafsa der ki: Ben; Allah Teâlâ: «Sizden oraya gitmeyecek hiç kimse yoktur.» buyurmuyor mu? dedim de, şöyle buyurduğunu işittim: «Sonra Biz, takvaya erenleri kurtaracağız. Zâlimleri de orada diz üstü çökmüş olarak bırakacağız.» Yine İmâm Ahmed'in îbn îdrîs kanalıyla... Zeyd İbn Hârise'nin hanımından rivayetine göre o, şöyle anlatmış: Allah Rasûlü (s.a.)

Hız. Hafsa'nın evindeydi. Bedir ve Hudeybiye'de bulunan hiç kimse ateşe girmeyecek, buyurdu. Hız. Haf-sa; Allah Teâlâ : «Sizden oraya gitmeyecek hiç kimse yoktur,» buyurmuyor mu? diye sordu da Allah Rasûlü (s.a.) : «Sonra Biz, takvaya erenleri kurtaracağız.» buyurdu. Buhârî ve Müslim'in Sahîh'lerinde Zührî kanalıyla... Ebu Hüreyre (r.a.) den rivayetlerine göre Allah Rasûlü (s.a.) şöyle buyurmuş : Müslümanlardan bir kimsenin üç çocuğu ölürse son derece az olanın dışında ateş ona dokunmayacaktır. Abdür-rezzâk'm Ma'mer kanalıyla... Ebu Hüreyre'den rivayetinde Hız. Peygamber (s.a.) şöyle buyurmuş : Kimin üç çocuğu ölürse son derece az olanın dışında ateş ona dokunmaz. Bununla Allah Rasûlü ona (cehenneme) uğramayı kastedmiştir. Ebu Dâvûd et-Tayâlisî'nin Zem'a kanalıyla... Ebu Hüreyre'den rivayetinde o, Allah Rasûlü (s.a.) şöyle buyururken işitmiş : Bir müslümanın üç çocuğu ölürse son derece az olanın dışında ateş ona dokunmaz. Zührî der ki: Allah Rasûlü sanki bununla «Sizden oraya gitmeyecek hiç kimse yoktur. Bu, Rabbinm yapmayı üzerine aldığı

kesin bir hükümdür.» âyetini kasdetmektedir. tbn Cerîr'm îmrân İbn Bekkâr kanalıyla... Ebu Hüreyre'den rivayetinde o, şöyle anlatıyor: Allah Rasûlü (s.a.) ashabından sıtmaya tutulmuş birini ziyaret etmek üzere çıkmıştı. Ben de yanındaydım. Sonra şöyle buyurdu : Şüphesiz ki Allah Teâlâ: Bu (sıtma humması, hararetî) âhiretteki ateşten nasibi olsun diye inanan kuluma musallat ettiğim ateşimdir, buyurur. Hadîs garîb olup bu kanaldan tahrîc etmemişlerdir. Yine İbn Cerîr'in Ebu Küreyb kanalıyla... Mücâhid'den rivayetinde o: Humma her mü'minin ateşten payıdır, demiş sonra da: «Sizden oraya gitmeyecek hiç kimse yoktur.» âyetini okumuştur. İmâm Ahmed der ki: Bize Hasan'ın... Muâz İbn Enes el-Cühenî'den, onun da Allah Rasûlü (s.a.)'nden rivayetinde şöyle buyurmuş : Kim, sonuna kadar on kere «De ki: O, Allah tektir...» sûresini (İhlâs Sûresi) okursa; Allah Teâlâ onun için cennette bir köşk inşâ eder. Ömer : Ey Allah'ın elçisi, o halde bu sûreyi çokça okuyalım, dedi de Allah Rasûlü (s.a.) şöyle buyurdu : Allah Teâlâ en çok ve en temizdir. Allah Rasûlü (s.a.) buyurdu ki: Kim, Allah yolunda

bin âyet okursa; kıyamet günü peygamberler, sıddîklar, şehîdler ve sâlihlerle birlikte yazılır. Allah dilerse bunlar ne güzel arkadaşlırlar. Kim de Allah yolunda müs-lümanların arkasını bir sultanın ücreti ile değil de nafie olarak (ücretsiz olarak) korursa, son derece az olanın dışında iki gözüyle ateşi görmez. Allah Teâlâ : «Sizden oraya gitmeyecek hiç kimse yoktur.» buyurmuştur. Şüphesiz Allah yolunda zikir ve nafaka yedi yüz kat katlanır. Diğer bir rivayette de: Yedi yüz bin kat katlanır, buyurulmuştur. Ebu Davud'un Ebu Tâhir kanalıyla... Sehtden, onun babasından, onun da Allah Rasûlü (s.a.)'nden rivayetine göre, Namaz, oruç ve zikir Allah yolunda harcama üzerine yedi yüz kat katlanır (bunların sevabı Allah yolunda harcamanın yedi yüz katıdır). Abdürrezzâk'ın Ma'mer'-den, onun da Katâde'den rivayetine göre o, «(Sizden oraya gitmeyecek hiç kimse yoktur.» âyeti hakkında: Bu, onun üzerinden geçmektir, demiştir. «Sizden oraya gitmeyecek hiç kimse yoktur.» âyeti hakkında Abdurrahmân îbn Eşlem de şöyle diyor; Müslümanların uğraması, onun üzerindeki köprüden geçmeleridir. Müşriklerin

uğraması ise ona girmeleridir. Allah Rasûlü (s.a.) şöyle buyuruyor : O gün ayağı kayan erkek ve kadınlar pek çoktur. O gün köprüyü iki saf melek kuşatmıştır. Onların duaları: Ey Allah, kurtar, kurtar, şeklindedir. Süddî'nin Mür-re'den, onun da İbn Mes'ûd'dan rivayetine göre; o, «Bu, Rabbının yapmayı üzerine aldığı kesin bir hükümdür.» âyeti hakkında şöyle diyor: Bu, Rabbının üzerine aldığı kesinleşmiş bir yemindir. Mücâhid de âyetteki kelimesini; kazadır, şeklinde açıklar. İbn Cüreyc de böyle söylemiştir.

«Sonra Biz, takvaya erenleri kurtaracağız.» Bütün yaratıklar ateş üzerinden geçip kâfirler ve günâhları ölçüsünde günahkâr âsilerden ona düşenler düştükten sonra Allah Teâlâ amelleri ölçüsünde inanmış ve takvaya ermiş kimseleri oradan kurtaracaktır. Onların Sırat üzerinden geçmeleri ve hızları dünyada yapmış oldukları amelleri ölçüsündedir. Sonra (Bu geçenler) inananlardan büyük günâh sâhibleri hakkında şefaât edeceklerdir. Melekler, peygamberler ve inananlar şefaât edecekler de yüzleri —ki secde yerleridir— dışında ateş

tarafından yenilmiş birçok kimseyi çıkaracaklardır. Onların bu kimseleri ateşten çıkarmaları, kalblerindeki î mânları ölçüsünce'dir. Önce kalbinde î mândan bir dînâr ağırlığı olan kimleri çıkaracaklar, sonra onları ta'kîb edenleri sonra onları ta'kîb edenleri, sonra da onların peşinden gelenleri çıkaracaklardır. Nihayet kalbinde î mândan en aşağı, en aşağı, en aşağı zerre ağırlığı olanı çıkaracaklardır. Daha sonra Allah Teâlâ, hiç bir hayır işlememiş dahî olsa ömründe bir gün «Allah'tan başka ilâh yoktur.» diyenleri de ateşten çıkaracak, orada devamlı kalması vâcib olanlar dışın-tia ateşte kimse kalmayacak. Nitekim bu hususta Allah Rasûlü (s.a.)'nden rivayet edilen sahîh hadîsler mevcûddur. Bu sebeple Allah Teâlâ : «Sonra Biz, takvaya erenleri kurtaracağız. Zâlimleri de orada diz üstü çökmüş olarak bırakacağız.» buyurmuştur.[\[24\]](#)

73 — Âyetlerimiz kendilerine açıkça okunduğu zaman; küfreden o adamlar mü'minlere : Bu iki takım insanın hangisinin makamı daha iyi ve yeri daha güzeldir? derler.

74 — Onlardan önce nice nesilleri yok ettik ki, varlıkça ve gösterişçe bunlardan çok daha üstündüler.

Allah Teâlâ haber veriyor ki Allah'ın; delâleti açık, hüccet ve bür-hânlığı son derece ayân-beyân âyetleri kâfirlere açıkça okunduğu zaman onlar, bundan yüz çevirip inananlara karşı öğünüp içinde bulundukları bâtıl dinin sıhhatına onların durumlarını delil getirerek derler ki : «Bu iki takım insanın hangisinin makamı daha iyi ve yeri daha güzeldir?» Yani bu iki takımdan kimin evleri daha güzel, mahalleleri daha yüksek ve sohbet meclisleri daha güzeldir? Âyette geçen kelimesi, erkeklerin konuşmak için toplandıkları yerdir. Yani onların sohbet meclisleri daha ma'mûr, gelip gideni daha çoktur.

Bununla şöyle demek istiyorlar : Bu derecede olduğumuz halde nasıl olur da biz bâtılda; onlar ise Erkam İbn Ebu el-Erkam ve benzeri mahallelerde gizleniyor oldukları halde hak üzere olurlar? Nitekim Allah Teâlâ, onlardan haber vererek şöyle buyurur : «O küfredenler inananlar için : Bu iş, bir hayır

olsaydı onlar bunda bizi geçemezlerdi, dediler.» (Ahkâf, 11), Nuh'un kavmi de şöyle demişti: «Sana mı inanacağız? Halbuki sana uyanlar en rezîl kimselerdir.» (Şuarâ, 111). Allah Teâlâ ise şöyle buyurur : «Biz, böylece onların bir kısmını bir kısmıyla denedik ki: Aramızdan Allah bunlara mı lütfetti? desinler. Allah, şük-redenleri daha iyi bilen değil midir?» (En'âm, 53). Bu sebeple Allah Teâlâ, onların şüphelerine bir red makamında olmak üzere şöyle buyurmaktadır : «Onlardan önce nice nesilleri yok ettik.» Yalanlayan nesil ve ümmetlerden nicelerini küfürleri sebebiyle helak etmişizdir. Onlar varlıkça ve gösterişçe, mal, şekil ve görünüşleri ile bunlardan çok daha üstün, çok daha güzeldiler. A'meş'in Ebu Zabyân'dan, onun da İbn Abbâs'tan rivayetine göre; İbn Abbâs âyetteki kelimesini ev ile, kelimesini meclis ile, kelimesini eşya ile, kelimesini de görünüşle tefsir etmiştir. İbn Abbâs'tan rivayetle Avfî ise şöyle diyor : Makam, meskendir. Nediyy; meclis, nimet ve içinde oldukları güzelliştir. Bu, Allah Teâlâ'nın kendilerini helak ettiği zamanda Firavun kavmi hakkında buyurdıkları gibidir. Allah Teâlâ onların durumunu

Kur'an'da şöyle nakleder : «Onlar nice nice bağlan, pınarları bırakmışlardı.» (Duhân, 25); Makam; mesken ve nimet, Nediyy ise toplanageldikleri toplantı ve meclistir. Allah Teâlâ Lût kavminin durumu hakkında elçisine anlattıkları içinde : «Ve toplantılarınızda fena şeyler yapmıyor musun?» (Ankebût, 29) buyurur ki; araplar, meclise nâdî ismi verir. Katâde şöyle diyor : Muham-med (s.a.) in ashabının yaşantılarımdaki zorluğu ve benizlerindeki solgunluğu gördükleri zaman şirk ehli işitmekte olduğunuz şu sözlerle onların karşılarna çıktılar : «Bu iki takım insanın hangisinin makamı daha iyi ve yeri daha güzeldir.» Mücâhid ve Dahhâk da böyle söylemişlerdir. Kimileri âyetteki «esâs» kelimesinin mal anlamına geldiğini, kimileri eşya anlamına geldiğini, kimileri de elbise anlamına geldiğini söylemiştir. Âyetin son kelimesi olan kelimesinin ise görünüş anlamında olduğu söylenmiştir. Nitekim İfcn Abbâs, Mücâhid ve bir çokları böyle söylüyor. Hasan el-Basrî ise, burada suretlerin kasde-dildiğini söyler. Mâlik de burayı : Mal yönünden daha çok, suretler

yönünden daha güzel, diye açıklar. Bu açıklamaların hepsi birbirine yakın ve doğrudur.^[25]

75 — De ki: Rahman, sapıklıkta olanın günlerinin uzunluğunu uzattıkça uzatır. Nihayet tehdîd edildikleri azabı veya kıyamet gününü gördükleri zaman; kimin yerinin daha kötü ve taraftarlarının daha güçsüz olduğunu bileceklerdir.

Allah Teâlâ buyurur ki: Ey Muhammed, Rablarına şirk koşan, kendilerinin hak üzere, sizin de bâtil üzere olduğunuzu ileri süren şu müşriklere söyle: Rahman, sizden ve bizden sapıklıkta olanın günlerinin uzunluğunu uzattıkça uzatır. Süresi bitip Rabbına kavuşuncaya kadar içinde bulunduğu durumda Rahman ona mühlet verir. Nihayet tehdîd edildikleri ve başlarına gelecek kıyamet gününü gördükleri zaman, delil getirmiş oldukları makamın hayırlılığı ve yerin güzelliği mukabilinde kimin yerinin daha kötü ve taraftarlarının daha güçsüz olduğunu bileceklerdir.

«Günlerinin uzunluğunu uzattıkça uzatır.» âyeti hakkında Mücâ-hid: Allah Teâlâ onu azgınlığı içinde bırakır, demiştir. Ebu Ca'fer İbn Cerîr —Allah ona

rahmet eylesin— de böyle anlatmıştır. Bu, içinde bulunduğuları durumda hidâyet üzere olduklarını sanan müşriklerle karşılıklı la'netleşmedir. Nitekim Allah Teâlâ, «De ki: Ey Yahudiler, tüm insanları bir yana bırakarak yalnız kendinizin mi Allah'ın dostları olduğunuzu iddia ediyorsunuz? öyleyse bunda samimî iseniz ölümü te-mennî edin.» (Cum'a, 6) âyetinde yahûdîlerle la'netleşmeyi zikretmiştir. Yani bizden ve sizden bâtıl üzere olanın ölümüne duâ edelim. Şayet siz hak üzere olduğunuzu ileri sürüyorsanız bu duâ size zarar vermeyecektir. Ve yahûdîler bundan imtina' edip vazgeçmişlerdir. Bunun genişçe açıklaması daha önce Bakara suresinde geçmişti. Hanıd, Allah'a mahsûstur. Ayrıca küfür üzere ısrar edip; Hz. îsâ'nın, Allah'ın cğlu olduğu iddialarında aşırı gitmekte devam ettiklerinde Hıristiyan-larla olan la'netleşme Âl-i îmrân sûresinde zikredilmektedir. Allah Teâlâ Hz. îsâ'nın kulluğu ile onun Hz. Âdem gibi yaratılmış olduğuna delâlet eden hüccet ve burhanlarını zikrettikten sonra şöyle buyurur : «Sana ilim geldikten sonra; kim seninle tartışırsa de ki: Gelin oğullarımızı ve oğullarınızı, kadınlarımızı ve

kadınlarınızı, kendimizi ve kenelinizi çağıralım. Sonra la'netleşelim. Allah'ın la'netinin yalancılara üstüne olmasını dileyelim.» (Âl-i İmrân, 61). Hıristiyanlar aa bundan imtina' etmişlerdir.[\[26\]](#)

76 — Allah, hidâyete erenlerin hidâyetini artırır. Bakî kalacak sâlih ameller; Rabbının katında hem sevâb olarak daha hayırlı, hem de netice olarak daha hayırlıdır.

Allah Teâlâ sapıklıkta olanların, içinde bulundukları durumdan medet ummalarını ve üzerinde bulundukları hallerinin (sapıklıklarının) arttığını zikrettikten sonra hidâyete erenlerin hidâyetlerinin arttığını haber verir. Nitekim başka bir âyet-i kerîme'de şöyle buyrulur : «Bir sûre indirilince onlardan kimi: Bu, hanginizin îmânını artırdı? der. îmân etmiş olanlara gelince; onların îmânını artırmıştır. Ve onlar, birbirleriyle müjdeleşirler. Kalelerinde hastalık bulunanların ise, murdarlıklarına murdarlık katmıştır. Ve kâfir olarak ölmüşlerdir.» (Tevbe, 124-125). «Bakî kalacak sâlih ameller» in açıklaması daha önce geçmişti. Bununla ilgili hadîsler de Kehf sûresinde verilmişti. «Bakî

kalacak sâlih ameller; Rabbmın katında hem sevâb, mükâfat olarak daha hayırlı, hem de netîce olarak (ve sahibine faydalı olması yönüyle) daha hayırlıdır.» Abdürrezzâk'ın Ömer İbn Râşid kanalıyla... Ebu Seleme İbn Abdurrahmân'dan rivayetine göre; o, şöyle anlatıyor : Allah Rasûlü (s.a.) bir gün oturdu, kuru bir dal aldı. Bir yaprağı düşürdü sonra şöyle buyurdu : Şüphesiz «Allah'tan başka ilâh yoktur. Allah en yücedir. Hamd, Allah'a mahsustur. Allah'ı tesbîh ederim.» sözleri; rüzgânın şu ağaçtan yaprağı düşürmesi gibi hatâları düşürür. Ey Ebu Derdâ, seninle aralarına engel konulmazdan önce bunlara yapış. Bunlar; bakî kalacak sâlih amellerdir. Bunlar; cennet hazînelerindendir. Râvî Ebu Seleme der ki: Bu hadîs anıldığı zaman Ebu Derdâ : Mutlaka Allah'ı tehlîl edeceğim, Allah'ı ululayacağım, Allah'ı tesbîh edeceğim, o kadar ki beni gören bir bilgisiz benim deli olduğumu sanır. Görünüşü ile bu hadîs mürseldir. Fakat bazan Ebu Seleme rivayeti ile Ebu Derdâ'dan nakledilmektedir ki, en doğrusunu Allah bilir. Hadîs İbn Mâce'nin Sünen'inde Ebu Muâviye kanalıyla...

Ebu Derdâ'dan rivayetle bu şekilde mevcûd olup râvî hadîsi yukardakine benzer şekilde zikretmiştir.^[27]

77 — Âyetlerimizi inkâr eden; bana elbette mal ve çocuk verilecektir, diyeni gördün mü?

78 — O, görülmeyeni mi biliyor, yoksa Rahman katından bir söz mü almış?

79 — Hayır, onun söylediğini yazacağız ve azabını uzattıkça uzatacağız.

80 — Onun söylemekte olduğuna Biz, mirasçı olacağız. Kendisi Bize tek olarak gelecektir.

Âyetlerimizi İnkâr Edenler

İmâm Ahmed der ki: Bize Ebu Muâviye'nin... Habbâb İbn Eret'-den rivayetinde o, şöyle anlatıyor : Ben demirci idim. Âs İbn Vâil'in bana borcu vardı. Ödemesini istemek üzere ona vardım. Hayır, Allah'a yemin ederim ki Muhammed'i inkâr etmedikçe sana borcumu ödemeyeceğim, dedi. Ben: Hayır, Allah'a yemîn ederim ki; sen ölüp de yeniden diriltilinceye kadar Muhammed (s.a.) i inkâr etmeyeceğim, dedim. Ben öldüğüm, sonra dirütildiğim zaman sen bana geldiğinde, orada benim mal ve çocuklarım olacak, ben de sana veririm, dedi. Bunun üzerine Allah

Teâlâ: «Kendisi Bize tek olarak gelecektir.» kısmına gelinceye kadar: «Âyetlerimizi inkâr eden; bana elbette mal ve çocuk verilecektir, diyeni gördün mü?» âyetlerini indirdi. Hadîsi Buhârî ve Müslim ile başkaları değişik şekillerde A'meş'den rivayetle tahrîc etmişlerdir. Buhârî'nin lafzında şu kısım da vardır : Ben Mekke'de demirci idim. Âs ibn Vâil'e bir kılıç yaptım ve borcunu ödemesini istemek üzere ona geldim. Ve râvî hadîsin devamını zikretti de, şöyle dedi: «Yoksa Rahman katından bir söz (bir güvence) mü almış?» Abdürrez-zâk'ın Sevrî kanalıyla... Mesrûk'dan rivayetinde Habbâb İbn Eret şöyle anlatmış : Ben, Mekke'de demirci idim. Âs ibn Vâil için iş yapıyordum. Bana borcu birikti. Alacağımı istemek üzere ona vardım. Bana: Muhammed'i inkâr etmedikçe sana borcumu ödemeyeceğim, dedi. Ben de: Sen Ölüp sonra diriltilinceye kadar Muhammedi asla inkâr etmeyeceğim, dedim. Ben diriltildiğim zaman benim mal ve çocuklarım olacaktır, dedi. Bunu Allah Rasûlü (s.a.) ne anlattım da, Allah Teâlâ : ^Kendisi Bize tek olarak gelecektir.» kısmına gelinceye kadar «Âyetlerimizi inkâr eden; bana elbette

mal ve çocuk verilecektir, diyeni gördün mü?» âyetlerini indirdi. İfan Abbâs'tan rivayetle Avfî şöyle anlatır : Allah Rasûlü (s.a.) nün ashabından bazıları Âs İbn Vâil es-Seh-mfden borç istiyor ve haklarını ondan almak üzere ona geliyorlardı da: Siz cennette altın, gümüş, ipek ve bütün meyvelerden olacağını sanmıyor musunuz? diyordu. Onlar: Evet, öyle sanıyoruz, dediler de o: Buluşma yerimiz âhiret olsun (âhirette buluşalım). Allah'a yemîn olsun ki (orada) bana mutlaka mal ve çocuk verilecek, sizin getirmiş olduğunuz kitabın bir misli bana mutlaka verilecek, dedi. Allah Teâlâ da Kur'an'da ona misâl verip : «Kendisi Bize tek olarak gelecektir.» kısmına gelinceye kadar «Âyetlerimizi inkâr edeni gördün mü?» âyetlerini indi. Mücâhid, Katâde ve başkaları da âyetin Âs İbn Vâil hakkında nazil olduğunu söylemişlerdir. «Bana elbette mal ve çocuk verilecektir.» âyetindeki kelimesini; bazıları vav harfinin fet-hası ile, diğerleri de zammesi ile okumuşlardır ki aynı anlamdadır. Vav harfinin zammesi ile olanın çoğul olduğu da söylenmiştir. Fethası ile tekildir ki bu, Kays lehçesindedir. En doğrusunu Allah bilir.(...)

«O, görülmeyeni mi biliyor?» âyeti «Kıyamet günü bana elbette mal ve çocuk verilecek.» diyeni inkârdır. Yani : Âhirette onun neyi olacağını biliyor mu ki buna yemîn etti? Yoksa Rahman katından Allah'ın kendisine bunları vereceğine dâir bir söz mü almış? Daha önce geçen Buhârî hadîsinde âyetteki (İo^p) kelimesinin söz, güvence anlamına geldiği geçmişti. «O, görülmeyeni mi biliyor, yoksa Rahman katından bir söz mü almış?» âyeti hakkında Dahhâk, İbn Abbas'm şöyle dediğini nakleder : (Bu söz) Allah'tan başka ilâh yoktur sözüdür, (bunu mu söylemiş ki) onunla umuyor? Muhammed İbn Kâ1? el-Kurazî âyetteki ahdin; Allah'tan başka ilâh olmadığına dâir şehâ-det olduğunu söylemiş, sonra da «Yoksa Rahman katından bir söz mü almış?» âyetini okumuştur.

Âyetin başında bulunan kelimesi; kendinden önceki kısmı men'etme, kendinden sonrakini ise te'kîd ve güçlendirme içindir. Hayır, onun istediğini, kendi nefsi için temenni etmiş olduğu şey hakkındaki hükmünü ve Yüce Allah'ı inkârını yazacağız. Âhîret yurdunda söylediği bu söze ve dünyadaki küfrüne

karşılık olarak azabını uzattıkça uzatacağız. Söyledikleri ve kendine verileceğini sandığı mal ve çocuğu ondan söküp alacağız da bunlar Bize kalacaktır. Dünyada kendişinin olanlara ilâveten âhiret yurdunda kendisine mal ve çocuk verileceğine dâir söylediğinin aksine dünyada iken kendisinin olan şeyler de âhirette kendinden soyulup alınacaktır. Bu sebeple Allah Teâlâ : «(Mal ve çocuktan ayrılmış olarak) kendisi Bize tek olarak gelecektir.» buyurmuştur. Ali İbn Ebu Talha'nın rivayetine göre İbn Abbâs, «Onun söylemekte olduğuna Biz, mirasçı olacağız.» âyetini: Biz ona vâris olacağız, şeklinde açıklar. Mücâhid de: Söylediği mal ve çocuk bize kalacaktır, açıklamasını getirir ki bu, Âs İbn Vâil'in söylediğidir. Abdür-rezzâk'm Ma'mer'den, onun da Katâde'den rivayetinde o, âyeti: Yanındaki şeyler bize kalacaktır, şeklinde anlamıştır. Bu Allah Teâlâ'nın : «Bana elbette mal ve çocuk verilecektir.» diye buyurduğudur. Burası İbn Mes'ûd'un kırâetinde: Yanındakilere vâris olacağız, yanındakiler Bize kalacaktır, anlamında olmak üzere şeklindedir. Katâde, «Kendisi Bize tek olarak

gelecektir.» âyetini: Malı ve çocuğu olmaksızın, şeklinde açıklar. Abdurrahmân İbn Zeyd İbn Eşlem de âyeti şöyle açıklar : Söyledikleri, dünyadan topladıkları ve orada işledikleri şeyler Bize kalacaktır ve kendisi söylemiş olduğu bu şeylerden ayrılmış halde Bize tek olarak gelecektir. Ondan ne az, ne de çok hiç bir şey onun peşinden gelmeyecektir.[\[28\]](#)

81 — Onlar, kendilerine güç kazandırsın diye Allah'ı bırakarak ilâhlar edindiler.

82 — Hayır, onlar kendilerinin ibâdetlerini inkâr edecekler ve aleyhlerine döneceklerdir.

83 — Bilmiyor musun ki, kâfirlerin üzerine; onları kışkırtan şeytânlar gönderdik.

84 — Şu halde sen, onlara karşı acele etme. Biz, onların günlerini saydıkça sayıyoruz.

Allah Teâlâ, Rablarına şirk koşan müşriklerin kendileriyle güç kazanmak ve kendilerinden yardım ummak üzere Allah'ın dışında tanrılar edindiklerini haber verir. Sonra durumun onların yandığı gibi olmadığını, göz diktiklerinin ve arzuladıklarının meydana gelmeyeceğini haber vererek şöyle buyurur : Hayır, kıyamet günü putlar kendilerinin ibâdetlerini

inkâr edecekler ve onların zannettiklerinin tersine aleyhlerine döneceklerdir. Nitekim başka bir âyette şöyle buyrulur : «Allah'ı bırakıp ta kıyamet gününe kadar cevap veremeyecek olana, kendilerine yapılan dualardan habersiz bulunan şeylere tapandan daha sapık kim olabilir? İnsanlar bir araya getirildikleri zaman bunlar, onlara düşman kesilirler ve onların tapınmalarını inkâr ederler.» (Ah-kâf, 5-6). Süddî der ki: Hayır, onlar (putlar) kendilerine tapmanla-rm ibâdetlerini inkâr edecekler ve bu putlardan umduklarının tersine onlar aleyhlerine döneceklerdir. İbn Abbâs'tan rivayetle Ali İbn Ebu Talha, kelimesini;1 aleyhlerine dönecek yardımcıları, olarak açıklar. Mücâhid de şöyle der : Onlara karşı onlarla mücâdele edip yalanlayacak yardımcıları olacaklardır. İbn Abbâs'tan rivayetle Avfî, âyetteki kelimesini; arkadaşlar ve yakınlar, olarak açıklar. Katâde : Birbirlerine la'net edecek ve birbirlerini inkâr edecek ateşteki arkadaşlar, der. Süddî bu kelimeyi: Hasımlıkta, düşmanlıkta sert hasımlar, olarak açıklar. Dahhâk da bu kelimeyi; düşmanlar, anlamına almıştır. İbn Zeyd bu kelimenin; belâ,

anlamında olduğunu söylerken İlk-rime; hasret anlamına almıştır.

«Bilmiyor musun ki, kâfirlerin üzerine; onları kışkırtan şeytânlar gönderdik.» İbn Abbâs'tan rivayetle Ali İbn Ebu Talha : Onları azdırıp yoldan çıkaracak şeytânlar gönderdik, açıklamasını getirir. Yine İbn Abbâs'tan rivayetle Avfi de : Onları Muhammed ve ashabı üzerine kışkırtmak üzere, ilâvesini getirir. Mücâhid, âyetteki kısmını; günâhlara çağırır; Katâde : Allah'a isyan olan şeylere sürükleyen; Süfyân es-Sevrî: Onları teşvik edip acele ettiren; Süddî ise : Azdıran, şeklinde açıklamışlardır. Abdurrahmân İbn Zeyd buranın; «Rah-mân'ı anmaya göz yumana yanından ayrılmayacak bir şeytânı arkadaş veririz.» (Zuhruf, 36) âyeti gibi olduğunu söyler.

«Şu halde sen, onlara karşı acele etme. Biz, onların günlerini saydıkça sayıyoruz.» Ey Muhammed, sen bunların başına azâbm gelmesinde acele etme. Biz, onların günlerini saydıkça sayıyoruz. Onları sayılı ve mazbut bir süreye kadar geciktirmekteyiz. Onlar, hiç şüphesiz Allah'ın azabına ve cezalandırmasına uğrayacaklardır. «Zalimlerin

yaptıklarından Allah'ı gafil sanma. Onları sâdece gözlerin dehşetle belere-ceği bir güne kadar te'hîr etmektedir.» (İbrâhîm, 42), «Biz, onlara sırf günâhları çoğalsın diye mühlet veriyoruz.» (Âl-i İmrân, 178), «Onları az bir süre geçindirir, sonra da ağır bir azaba sürükleriz.» (Lokman, 24), «Yaşayın bakalım; varacağınız yer, şüphesiz ateş olacaktır, de.» (İbrahim, 30). Süddî der ki: Biz onların yıllarını, aylarını, günlerini ve saatlarını saydıkça sayıyoruz. Ali İbn Ebu Talha'nın İbn Abbâs'tan rivayetinde o, «Biz, onların günlerini saydıkça sayıyoruz.» âyetinde : Biz, dünyada onların nefeslerini saymaktayız, demiştir.[\[29\]](#)

85 — Müttakîleri o gün Rahmân'ın huzurunda, O'na gelmiş konuklar olarak toplarız.

86 — Mücrimleri de suya götürür gibi cehenneme süreriz.

87 — Rahmân'ın katında, ahid almış olanlardan başkası asla şefâatta bulunamayacaktır.

Rahmanın Huzurunda Müttakîler

Allah Teâlâ dünya yurdunda Allah'tan korkan, elçilerine tabi olup onların kendilerine haber

verdiklerini doğrulayan, emrettiklerine itaat edip men'ettiklerinden vazgeçen takvaya ermiş dostlarını kıyamet günü kendisine gelen konuklar olarak hasredeceğini haber veriyor Âyetteki kelimesi; binitli olarak gelenler, anlamındadır. Onlar âhiret yurdu binitlerinden nurdan, soylu atlara binmiş olarak kendisine varılanların en hayırlısına, O'nun şeref ve hoşnûdluk yurduna geleceklerdir. Elçilerini yalanlayan ve onlara zıd giden mücrimlere gelince; onlar susamış halde suya götürülür gibi kabaca ve sert bir şekilde ateşe sürükleneceklerdir. Ata, İbn Abbâs, Mücâhid, Hasan, Katâde ve bir çokları onların susamış halde ateşe sürüleceklerini belirtmişlerdir, işte orada": «Bu iki takım insanın hangisinin makamı daha iyi ve yeri daha 'güzeldir?» denilecektir. İbn Ebu Hatim der ki: Bize Ebu Saîd el-Eşecc'in... İbn Merzûk'dan rivayetinde o: «Müttakîleri o gün Rahmân'ın huzurunda, O'na gelmiş konuklar olarak toplarız.» âyeti hakkında şöyle demiştir: Mü'min kabrinden çıkışı sırasında onu daha önce gördüğü suretlerin en güzeli ve kokuların en hoşu ile birisi karşılar. Mü'min : Sen kimsin? diye sorar. O : Beni

tanımıyor musun? der. Mü'min : Hayır, şu kadar var ki Allah senin kokunu hoş ve yüzünü güzel kılmış, der. O kimse : Ben, senin sâlih amelinim. Aynı şekilde sen dünyada iken ameli güzel ve hoş idin. Dünyada ben uzun süre sana bindim, haydi gel bana bin, der. Mü'min ona biner. İşte Allah Teâlâ'nın: «Müttakîleri o gün Rahmân'ın huzurunda, O'na gelmiş konuklar olarak toplarız.» kavli budur. İbn Abbâs'tan rivayetle Ali İbn Ebu Talha «Müttakîleri o gün Rahmân'ın huzurunda, O'na gelmiş konuklar olarak toplarız.» âyetindeki kelimesini: Binitliler olarak, şeklinde açıklar. İbn Cerîr'in İbn Müsennâ kanallıkla... Ebu Hüreyre'den ri-vâyetinde bu âyet-i kerîme hakkında o : Develer üzerinde, demiştir. İbn Cüreyc; onların soylu atlar üzerinde olacaklarını söylerken, Sevrî de; develere binmiş olarak geleceklerini belirtir. Katâde «Müttakîleri o gün Rahmân'ın huzurunda, O'na gelmiş konuklar olarak toplarız.» âyetinde: (Onlan) cennete (toplarız), şeklinde açıklar. İmâm Ah-med'in oğlu Abdullah babasının Müsned'inde der ki: Bize Süveyd İbn Saîd'ü... Nu'mân İbn Sa'd'dan rivayetinde o, şöyle

anlatmış : Hz. Ali (r.a.) nin yanında oturuyorduk. «Müttakîleri o gün Rahmân'ın huzurunda, O'na gelmiş konuklar olarak toplarız.» âyetini okudu ve şöyle dedi: Allah'a yemîn olsun ki onlar ayakları üzerinde haşrolmayacak-lardır. Elçiler hey'eti ayakları üzerinde (yaya olarak) haşrolunmaz. Fakat öyle develer üzerinde olacaklar ki, yaratıklar onun bir benzerini görmemişlerdir. O develerin eğreri altındandır. Onların üzerine binecekler tâ ki cennet kapılarını çalıncaya kadar. İbn Ebu Hatim ve İbn Cerîr de hadîsi Abdurrahmân İbn İshâk el-Medenî kanalıyla rivâ-yet etmişlerdir ki onda şu fazlalık vardır: O develerin üzerinde altından eğreri vardır. Kayışları zeberceddir. Hadîsin kalan kısmı yukarıdakinin aynıdır. Burada İbn Ebu Hatim, gerçekten garîb ve merfû' bir hadîs rivayet eder ve der ki: Bize babam'ın... Ebu Muâz el-Basri'-den rivayetinde ot şöyle anlatmıştır: Bir gün Hz. Ali: «Müttakîleri o gün Rahmân'ın huzurunda, O'na gelmiş konuklar olarak toplarız.» âyetini okuyup: Ey Allah'ın elçisi, ben elçilerin binitli olacağını sanıyorum, dedi de Allah Rasûlü (s.a.) şöyle buyurdu : Nefsim kudret elinde

olan (Allah) a yemîn ederim ki; onlar, kabirlerinden çıktıklarında onları kanatları olan beyaz develer karşılayacak —veya onlara kanatlı beyaz develer getirilecek— develerin üzerinde altın eğer vardır. Nalınlarının kayışı (bağı) nurdandır. Her bir adımda göz alabildiğince parlak. Onlar, kökünden iki kaynak çıkan bir ağaca ulaşırlar. Birisinden içerler, böylece içlerindeki pislikler yıkanır. Diğerinden yıkanır ve bundan sonra bir daha asla derileri pislenmez, saçları dağınık ve pis olmaz. Onların üzerine güzel nimetler akıtılır. Cennet, kapısına ulaşırlar. Bir de görürler ki altın kanatları üzerinde kırmızı yakuttan bir halka var. Kapı kanadı üzerindeki halkayı çalarlar. Ondan çıkan ses, her bir hûrîye, eşinin gelmekte olduğunu ulaştırır. Hûrî hizmetçisini gönderir de gelen mü'mine cennetin kapısını açar. Mü'min kişi o hizmetçiyi görünce, onun için secdeye kapanır. Hizmetçi: Kaldır başım, ben sâdece senin hizmetçinim, senin emrine görevlendirildim, der. Mü'min kişi ona tâbi olup peşine düşer. Huriler heyecanla, acele ile koşuşurlar, inci ve yakut çadırlardan çıkıp gelir, onu kucaklar sonra: Sen

benim sevgüimsin, ben de senin sevgilim. Ben ölmeyecek ebediyim. Ben eskimeyecek nimetim, ben asla kızmayacak hoşnûd olanım. Ben ayrılmayacak (gitmeyecek) olan kalıcıyım, der. Öyle bir eve girer ki tabanından tavanına olan mesafe yüz bin kulaştır. San, kırmızı ve yeşil yollu inci taşlardan yapılmıştır. Bu yollardan hiç biri diğerine benzemez. Evde yetmiş taht, her bir taht üzerinde yetmiş örtü, her bir örtü üzerinde yetmiş eş, her bir eşin üzerinde yetmiş hülle vardır. Baldırlarının içi hüllelerin arkasından görülür. Onunla temasını sizin şu gecelerinizden bir gece süresince tamamlayıp geçirir. Altlarından nehirler akar : Tadı ve rengi bozulmayan su nehirleri — bulanma olmayan sâf su nehirleri— bir hayvanın memelerinden çıkmamış, tadı değişmemiş süt nehirleri, insanların ayaklarıyla sıkmamış oldukları, içenlere lezzet veren içki nehirleri, arıların karınlarından çıkmamış sâf bal nehirleri. Meyveleri tatlı bulur da dilerse ayakta, dilerse oturarak ve dilerse yaslanarak onlardan yer. Sonra Allah Rasûlü (s.a.) : «Meyve ağaçlarının gölgeleri üzerine sarkıtılmış, meyveleri de aşağı eğdiril-miştir.» (İnşân,.

1.4) âyet-i kerîme'sini okuyup şöyle devam etti: Yemek arzuladığında ona beyaz —bazı kere yeşil de demiştir— bir kuş gelir. Kanatlarını kaldırır ve mü'min kişi hangi çeşitten istiyorsa onu istediği yerden yer, sonra kuş uçup gider. Melek (onun) yanına girer ve : «Selâm sana; işte o cennet ki, işlediklerinize karşılık size mîrâs kılındı.» (Zuhruf, 72) der. Hurinin kıllarından bir kıl şayet yeryüzü halkına düşmüş olsaydı, güneşi öyle bir aydınlatırdı ki güneş onun yanında nûr içinde bir siyahlık gibi kalırdı. Hadîs.bu şekilde merfû' olarak rivayet edilmiştir. el-Mukaddimât'ta bize bu hadîs Hz. Ali (r;a.) nin sözü olarak yukardakine benzer şekilde rivayet edildi ki bu daha doğru gibi görünmektedir. En doğrusunu Allah bilir.

«Mücrimleri de suya götürür gibi (susamış halde) cehenneme süreriz.» İnananların birbirlerine şefaathetmeleri yanında mücrimler için şefaathet edecek hiç kimse yoktur. Nitekim Allah Teâlâ onlardan haber vererek başka bir âyet-i kerîme'de şöyle buyurur: «Şimdi bize şefaathet eden kimse yoktur. Ve sıcak bir dostumuz da yoktur.» (Şuarâ, 100-101).

«Rahmân'm katında ahid almış olanlardan başkası asla şefâatta bulunamayacaktır.» âyetindeki istisna, istisnâ-i munkatı'dır. Yani: Fakat Rahmân'ın katında bir ahid edinmiş olanlar (şefâatta bulunabilecektir) . Bu ahid de Allah'tan başka ilâh olmadığına şehâdet etmek ve onun hakkını (şehâdetin hakkını) yerine getirmektir. Ali İbn Ebu Talha'nın İbn Abbâs'tan rivayetinde o, «Rahmân'ın katında ahid almış olanlardan başkası...» âyeti hakkında şöyle demiştir: Ahid; Allah'tan başka ilâh olmadığına şehâdet etmek, güç ve kudretin ancak Allah'ın olduğunu ikrarla ancak Allah'tan ummaktır. İbn Ebu Hâtim'in Osman İbn Hâlid el-Vasîtî kanalıyla... Esved İbn Yezîd'den rivayetine göre Abdullah İbn Mes'ûd: «Rahmân'm katında ahid almış olanlardan başkası...» âyetini okumuş, sonra şöyle demiş : Allah katında bir ahid edinmişlerdir. Şüphesiz Allah Teâlâ kıyamet günü: Kimin Allah katında bir ahdi varsa ortaya koysun, buyuracaktır. Onlar: Ey Ebu Abdurrah-man, bize öğretsen, dediler de şöyle dedi: Ey Allah'ım, gökleri ve yeri yaratan, gaybı ve mevcûd olanı bilen; bu dünya hayatında ben

Sana söz veriyorum ki eğer beni kendi amelime havale edersen bu ancak beni kötülüğe yaklaştırıp hayırdan uzaklaştırır. Ben ancak Senin Rahmetine güveniyorum. Benim için katından kıyamet gününe ulaştıracağın bir ahid kıl. Sen asla sözünden caymazsın, deyin.

Mes'ûdî der ki: Bana Zekerıyyâ'nın... İbn Mes'ûd'dan naklettiğine göre; o, bu duaya şunları da eklermiş: Korkarak, Sana sığınarak, Senden bağışlanma dileyerek, korkup (sevabını) isteyerek... Sonra İbn Ebu Hatim bu haberi başka bir kanaldan ve yukardakine benzer şekilde Mes'ûdî'den rivayet etmiştir.[\[30\]](#)

88 — Bir kısım kimseler: Rahman çocuk edindi, dediler.

89 — Andolsun ki, ortaya çok kötü bir şey attınız.

90 — Neredeyse gökler parçalanacak, yer yarılacak ve dağlar göçecekti;

91 — Rahmân'a çocuk isnâd etmelerinden ötürü.

92 — Oysa Rahmân'a çocuk edinmek yaraşmaz.

93 — Çünkü göklerde ve yerlerde olan her şey, Rah-mân'a kul olarak gelecektir.

94 — Andolsun kif ilmi onları kuşatmış ve teker teker saymıştır.

95 — Hepsi kıyamet günü O'na tek olarak gelecektir.

Rahmana Çocuk İsnâd Edenler

Allah Teâlâ bu şerefli sûrede Hz. îsâ (a.s.) nın kulluğunu ve onu Meryem'den babasız olarak yarattığını anlattıktan sonra, Allah için çocuk iddia edenleri inkâr makamına geçer. Allah Teâlâ mukaddestir ve bundan son derece uzaktır, münezzehtir. Şöyle buyurur: «Bir kısım kimseler : Rahman çocuk edindi, dediler. Andolsun ki (bu sözünüzde) ortaya çok kötü bir şey attınız.» İbn Abbâs, Mücâhid, Katâde ve Mâlik âyetteki kelimesini; büyük, kelimesiyle açıklamışlardır.

«Neredeyse gökler parçalanacak, yer yarılacak ve dağlar göçecek-ti; Rahmân'a çocuk isnâd etmelerinden ötürü.» Âdemoğullannın günahkârlarından bu sözü işitmeleri sırasında Rabbı ta'zîm ve iclâl sebebiyle az kaldı böyle olacaktı. Zîrâ onlar Allah'ı birleme üzere te'sîs edilmiş yaratıklardır. O'ndan başka ilâh yoktur. O'nun ortağı, benzeri,

çocuğu, arkadaşı ve dengi yoktur, şeklinde bir tevhi'd üzere yaratılmışlardır. Bilakis O (Allah), Ahad ve Samed olandır.

«Her şeyde O'nun "bir" (Vâhid) olduğuna delâlet eden bir alâmet vardır.»

İbn Cerîr der ki: Bana Ali'nin... İbn Abbâs'tan rivayetinde o, «Neredeyse gökler parçalanacak, yer yarılacak, dağlar göçecekti; Rahmân'a çocuk isnâd etmelerinden ötürü.» âyeti hakkında şöyle demiştir : Gökler, yer ve dağlar ile insanlarla cinler dışında bütün yaratıkları şirkten korktu. Az kaldı Allah'ın azametinden yerlerinden ayrılacaklardı (göçüp çökeceklerdi). Nasıl ki Allah'a ortak koşmayla beraber bir müşriğin iyiliği fayda vermiyorsa, aynı şekilde Allah Teâlâ'mn Allah'ı birleyenlerin günâhını bağışlayacağını umarız. Allah Rasûlü (s.a.) şöyle buyurmuştur : Ölülerinize; Allah'tan başka ilâh olmadığı, şehâdetini telkin edin. Kim, ölümü sırasında bunu söylerse; cennet onun için vâcib olur. Onlar : Ey Allah'ın elçisi, bir kimse bu cümleyi sağlığında söylerse? dediler de : Bu, daha çok vâcib kılar, daha çok vâcib kılar, buyurup şöyle devam etti:

Nefsim kudret elinde olan (Allah) a yemîn ederim ki gökler, yerler, onlardakiler, ikisi arasındakiler ve altındakiler getirilip terazinin bir kefesine konulmuş olsalar; diğer kefeye de Allah'tan başka ilâh olmadığına dâir şehâdet konulmuş olsaydı, bu diğerlerine ağır basardı. Hadîsi İbn Cerîr böyle rivayet ediyor. (Daha önce geçen ve üzerinde Allah'tan başka İlâh olmadığına dâir şehâdet bulunan) «etiket hadîsi» de buna şehâdet etmektedir. En doğrusunu Allah bilir.

Dahhâk, «Neredeyse gökler parçalanacak...» âyetinde ; Allah'ın azameti korkusuyla neredeyse gökler parçalanacak, der. Abdurrahmân ibn Zeyd İbn Eşlem ise bu parçalanmanın Allah için öfkeden olacağını söyler. İbn Abbâs «Dağlar göçecekti.» âyetini: Dağlar yıkılacaktı, şeklinde anlamıştır. Saîd ibn Cübeyr de burada : Peşpeşe birbiri üzerine kırılıp göçecekti, demiştir.

İbn Ebu Hâtim'in Muhammed İbn Abdullah ibn Süveyd el-Mak-burî kanalıyla... Abdullah (İbn Mes'ûd) dan rivayetinde o, şöyle demiştir : Şüphesiz dağ, (başka bir) dağa ismiyle çağırıp : Şy filânca, bu-

gün sana Allah'ı zikreden biri uğradı mı? diye sorar. Sorulan evet, der ve sevinip ferahlar. —Râvî Avn der ki: Şüphesiz gökler ve dağlar hayrı daha çok işitirler. Söylendiği zaman bâtı ve yalanı işitir de başkasını hiç İşitmezler mi?— Sonra Abdullah: «Neredeyse gökler paralanacak, yer yarılacak ve dağlar göçecekti; Rahmân'a çocuk isnâd etmelerinden ötürü.» âyetlerini okumuştur. Yine İbn Ebu Hâtim'in Münzir İbn Şâzân kanalıyla... Ğâlib İbn Acred'den rivayetine göre; Minâ mescidinde Şam ahâlisinden birisi ona rivayet edip şöyle demiş: Bana ulaştığına göre Allah Teâlâ yeryüzünü ve ondaki ağaçları yarattığında, yeryüzünde Âdemoğullarının gelip de bir fayda bulamadıkları hiç bir ağaç yokmuş. Âdemoğullarından günahkârlar, şu büyük kelimeyi; «Rahman çocuk edindi.» sözlerini konuşuncaya kadar yeryüzü ve ağaçları bu şekilde devam etmiş. Onlar bu kelimeyi konuştuklarında yeryüzü ürpermiş ve ağaçlar dikenli olmuşlar. Kâ'b el-Ahbâr der ki: Onlar bu sözlerini söylediklerinde melekler öfkelenmiş, cehennem alevlenmiştir. İmâm Ahmed'in Ebu Muâviye kanalıyla... Ebu Mûsâ (r.a.) dan rivayetinde

Allah Rasûlü (s.a.) şöyle buyurmuştur : İşittiği ezaya Allah'tan daha çok sabreden hiç kimse yoktur: O'na şirk koşulup O'-nun çocuğu olduğu ileri sürülüyor da O, onlara afiyet veriyor, onları koruyor ve rızıklandırıyor. Hadîsi Buhârî ve Müslim Sahîh'lerinde tah-rîc etmişlerdir. Bu rivayetlerden birinin lafzı şöyledir: Onlar, Allah kendilerini rızıklandırıp afiyet verip dururken O'nun çocuğu olduğu ileri sürüyorlar.

«Oysa Rahmân'a çocuk edinmek yaraşmaz.» Bu, O'nun celâl ve azametinden ötürü O'na yaraşmaz. Zîrâ yaratıklarından O'na denk olan yoktur. Bütün yaratıklar O'nun kullarıdır. Bu sebeple şöyle buyurur : «Çünkü göklerde ve yerlerde olan her şey Rahmân'a mutlaka kul olarak gelecektir. Andolsun ki, ilmi onları kuşatmış, ve teker teker saymıştır.» Erkeği, dişisi, küçük ve büyüğü ile yarattığından kıyamet gününe kadar onların sayısını en iyi bilendir. «Hepsi kıyamet günü O'na tek olarak gelecektir.» O'nun herhangi bir yardımcısı, tek ve ortağı olmayan Allah'tan başka koruyup esirgeyicisi yoktur. Yaratıkları hakkında dilediği ile hükmedecektir. Zerre

ağırlığı haksızlık etmeyen Adü'dir O. Elbette hiç kimseye haksızlık yapmaz.^[31]

96 — Muhakkak ki îmân edip sâlih amel işleyenleri, Rahman sevgili kılacaktır.

97 — işte Biz, bunu müttakîlere müjdeleyesin ve inâdçı bir kavmi uyarasın diye senin dilinle indirerek kolaylaştırdık.

98 — Onlardan önce nice nesilleri yok ettik. Şimdi onlardan hiç bir varlık emaresi hissediyor veya bir ses işitiyor musun?

Müttakîlere Müjde

Allah Teâlâ, şerîat-ı Muhammediye'ye uygunluğu ile Allah'ı hoş-nûd eden sâlih amelleri işleyen inanan kulları için sâlih kullarının kalb-lerinde onlar için bir sevgi yaratacağını haber veriyor. Bu, şüphesiz olacak ve kaçınılmaz (zarurî) bir durumdur. Bu; Allah Rasûlü (s.a.)'nden değişik şekillerde rivayet olunan sahîh hadîslerde belirtilmiştir. İmâm Ahmed der ki: Bize Affân'm... Ebu Hüreyre'den, onun da Hz. Peygamber (s.a.)'den rivayetinde o, şöyle buyurmuş: Şüphesiz Allah Teâlâ bir kulu sevdiği zaman Cibrîl'i çağırır ve: Ey Cibrîl, Ben filanı seviyorum, sen de onu

sev, buyurur. Cibrîl onu sever. Sonra Cibrîl, gök ehli için de nida edip : Şüphesiz Allah filânı seviyor, der. Gök ehli onu sever. Sonra onu Allah yeryüzünde sevgili kılar. Allah Teâlâ bir kula da buğzettiği zaman Cibril'i çağırır ve: Ey Cibrîl, Ben filancaya buğzediyorum, sen de ona buğzet, buyurur. Bunun üzerine Cibrîl de ona buğzeder sonra gök ehli için de : Şüphesiz Allah Teâlâ filâna buğz-ediyor, siz de ona buğzedin, diye nida eder ve gök ehli ona buğzeder-ler. Sonra onun için yeryüzünde öfke, kin ve düşmanlık konulur. Hadîsi Müslim, Süheyl kanalıyla; İmâm Ahmed ve Buhârî de İfan Cüreye kanalıyla... Ebu Hüreyre'den, o da Hz. Peygamber (s.a.) den yukan-dakine benzer şekilde rivayet etmişlerdir. İmâm Ahmed der ki: Bize Muhammed tbn Bekr'in... Sevbân'dan, onun da Hz. Peygamber (s.a.) den rivayetinde şöyle buyurmuş : Muhakkak kul Allah'ın hoşnûdluğu-nu arar da bu durumda devam ederse, Allah Teâlâ Cibril'e : Şüphesiz filan kulum Beni hoşnûd etmek istiyor. Muhakkak ki [rahmetim onun üzerinedir, buyurur. Cibril: Allah'ın rahmeti filan üzerinedir, der. Bunu hamele-i Arş (Arş'ı taşıyan

melekler) ve onların çevresinde olanlar da söylerler. Nihayet yedi gök ehli bu sözü söyler, sonra (bu söz) yeryüzüne iner. Hadîs garîb olup bu şekliyle tahrîc etmemişlerdir. Yine îmâm Ahmed'in Esved İbn Âmir kanalıyla... Ebu Ümâ-me'den rivayetinde Allah Rasûlü (s.a.) şöyle buyurmuştur : Şüphesiz sevgi Allah'tan, şöhet (bu sevginin yayılması) göktendir. Allah Teâlâ bir kulu sevdiği zaman Cibril (a.s.) e: Şüphesiz Ben filanı seviyorum, buyurur. Cibril: Muhakkak Rabbımız filanı seviyor, siz de onu sevin, diye nida eder. —Öyle sanıyorum ki Râvî Şerîk : Onun için yeryüzüne sevgi iner, de demiştir.— Bir kula da buğzettiği zaman Cibril'e: Ben filana buğzediyorum, buyurur, Cibril de ona buğzeder ve : Rabbınız filana buğz ediyor, siz de ona buğzedin, diye nida eder. Öyle sanıyorum ki Şerîk şöyle dedi: Onun için yeryüzünde kin, öfke ve düşmanlık akıtılır. Hadîs garîb olup tahrîc etmemişlerdir. İbn Ebu Hatim der ki: Bize babam'ın... Ebu Hüreyre'den rivayetine göre Hz. Peygamber (s.a.), şöyle buyurmuştur : Allah Teâlâ bir kulu sevdiği zaman Cibril'e : Muhakkak Ben filanı sevdim, sen de onu sev, diye nida eder. Cibril de

gökte nida eder, sonra onun için yeryüzü halkına sevgi indirir. İşte Allah Teâlâ'nın: «Muhakkak ki îmân edip sâlih amel işleyenleri; Rahman sevgili kılacaktır.» kavli budur. Hadîsi Müslim ve Tirmizî Kuteybe'den, o da Derâverdi'den rivayet etmiş olup Tirmizî hadîsin ha-sen, sahîh olduğunu söyler.

Mücâhid'in İbn Abbâs'tan rivayetine göre; o, «Muhakkak ki Rahman onlar için bir sevgili kılacaktır.» âyeti hakkında : Dünyada insanlar arasında onlar için bir sevgi kılacaktır, demiştir. Yine İbn Abbâs'tan rivayetle Saîd İbn Cübeyr şöyle diyor : Onları sever ve inanan kullarına onları sevdirebilir. Mücâhid, Dahhâk ve başkaları da böyle söylemiştir. Yine İbn Abbâs'tan rivayetle Avfî: Dünyada müslümanlarca sevilme, güzel bir rızık ve doğru bir din, der. Katâde, «Muhakkak ki îmân edip sâlih amel işleyenleri; Rahman sevgili kılacaktır.» âyeti hakkında şöyle diyor: Evet, Allah'a yemîn olsun ki îmân ehlinin kalblerinde onlar için bir sevgi yaratacaktır. Bize anlatıldığına göre Herîm İbn Hayyân şöyle dermiş: Bir kul, kalbi ile Allah'a yöneldiği zaman Allah Teâlâ inananların kalbleriyle ona yönelir de sonunda ona

inananların sevgi ve rahmetini bahşeder. Katâde'nin naklettiğine göre Osman îbn Affân (r.a.) şöyle dermiş : Bir kul, hayır olsun şer olsun bir amel işlediğinde, Allah Teâlâ onun amelinin elbisesini ona giydirir. İbn Ebu Hatim —Allah ona rahmet eylesin— der ki: Bize Ahmed İbn Sinan'ın... Hasan el-Basrî —Allah ona rahmet eylesin— den rivayetinde o, şöyle demiştir : Bir adam : Allah'a yemîn olsun ki Allah'a öyle bir ibâdetle ibâdet edeceğim ki onda Allah'ı zikredeceğim, demişti. Hangi namaz vakti olsa o, dikilmiş namaz kılar olarak görülüyordu. Mescide ilk giren ve son çıkan idi. Ona ta'zîmde bulunulmuyordu. Bu şekilde yedi ay kaldı. Her hangi bir kavme uğrasa : Şu mürâîye (gösteriş için ibâdet edene) bakın, diyorlardı. Kendi kendine : Öyle görüyorum ki ben hâlâ kötü olarak anılıyorum. Amelimin hepsini Allah için kılacağım, dedi, niyyetini tashihten başka herhangi bir ilâve yapmadı, daha önce yapagelmekte olduğu ameli fazlalaştırmadı. Bundan sonra hangi kavme uğrasa : Şimdi filana Allah Rahmet eylesin, diyorlardı. Ve Hasan : «Muhakkak ki, îmân edip sâlih

amel işleyenleri Rahman sevgili kılacaktır.» âyetini okudu.

İbn Cerîr bu âyetin, Abdurrahmân İbn Avf m hicreti hakkında nazil olduğuna dâir bir haber rivayet ederse de bu hatâdır. Zîrâ bu sûrenin tamâmı Mekke'de nazil olmuş ve hicretten sonra bundan herhangi bir âyet nazil olmamıştır. Bu haberin zâten isnadı da sıhhatli değildir. En doğrusunu Allah bilir.

İşte Biz, bunu (Kur'an'ı) müttakîlere; Allah'a icabet eden ve doğrulayanlara müjdeleyesin ve inâdçı; kalbleri; eğri, hakdan bâtıla meyletmiş bir kavmi uyarasın diye senin mükemmel, fasîh, apaçık Arapça olan dilinle indirerek kolaylaştırdık. Mücâhid'den rivayetle İbn Ebu Necîh «İnâdçı bir kavim» i; doğru yolda olmayanlarla açıklar. Sevrî'nin İsmâîl es-Süddî'den, onun da Ebu Salih'ten rivayetine göre kelimeleri; haktan meyledip sapan kavim, anlammadır. Hasan el-Basrî bunların sağır olduklarını söylerken, bir başkası «Kalblerinin kulakları sağır olanlar.» demiştir. Katâde, burada Kureyş'in kasdedil-diğini söyler. İbn Abbâs'tan rivayetle Avfî, burada günahkârların kas-dedildiğini

söyler. Leys İbn Ebu Süleym, Mücâhid'den aynı görüşü nakleder, İbn Zeyd : kelimesi; çok zulmeden, anlamadır, demiş ve Allah Teâlâ'nın : «Halbuki O, düşmanların en yamanıdır.» (Bakara, 204) âyetini okumuştur. Onlardan Önce Allah'ın âyetlerini inkâr eden ve elçilerini yalanlayan nice nesilleri, ümmetleri yok ettik. Şimdi onlardan hiç bir varlık emaresi hissediyor, onlardan herhangi birisini görüyor veya onlara âit bir ses işitiyor musun? İbn Abbâs Ebu'l-Âliye, İkrime, Hasan el-Basrî, Saîd İbn Cübeyr, Dahhâk ve İbn Zeyd, âyetteki kelimesini; ses ile tefsir etmişlerdir. Hasan ve Katâde ise şöyle diyor : Sen, herhangi bir göz görüyor veya bir ses işitiyor musun? Arap dilinde aslında gizli ses anlamıdır.(...)

Meryem sûresi tefsirinin sonudur. Hamd ve minnet Allah'adır. İn-şâallah bunu Tâhâ sûresinin tefsiri ta'kîb edecektir. Hamd Allah'a mahsûstur.^[32]

^[1] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 10/5116-5118

[2] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 10/5118-5119

[3] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 10/5119-5120

[4] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 10/5120-5121

[5] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 10/5121-5124

[6] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 10/5124-5128

[7] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 10/5128-5131

[8] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 10/5131-5134

[9] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 10/5135-5139

[10] Bu, Helen olmalıdır.

[11] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 10/5140-5142

[12] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 10/5143-5145

- [13] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 10/5146-5147
- [14] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 10/5147-5149
- [15] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 10/5149-5150
- [16] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 10/5130-5152
- [17] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 10/5152-5154
- [18] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 10/5154-5156
- [19] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 10/5156-5157
- [20] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 10/5158-5161
- [21] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 10/5162-5163
- [22] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 10/5164-5166
- [23] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 10/5166-5168

- [\[24\]](#) Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 10/5168-5173
- [\[25\]](#) Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 10/5173-5174
- [\[26\]](#) Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 10/5175-5176
- [\[27\]](#) Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 10/5176
- [\[28\]](#) Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 10/5177-5179
- [\[29\]](#) Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 10/5179-5181
- [\[30\]](#) Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 10/5181-5184
- [\[31\]](#) Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 10/5185-5187
- [\[32\]](#) Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 10/5187-5190

HADİSLERLE KURAN-I KERİM TEFSİRİ

TÂ-HÂ SÛRESİ

TÂ-HÂ SÛRESİ

Rahmanın Kur'an'ı

Musa'nın Haberi

Firavun İle Yüzyüze

İzâhı

Fitneler Hadîsi

Mûsâ ve Sihirbazlar

Rabbına Suçlu Olarak Gelenler

Ey İsrâiloğullan

Ey Mûsâ

Ey Hârûn

Ey Sâmiri

Geçmişlerin Haberleri

Sûr'a Üflendiği Gün

Ve Dağlar

Rahmân'ın İzin Verdikleri

Âdem ve Melekler

Kör Olarak Haşrolacaklar
Haddi Aşanların Cezası
Dünya Hayatının Süsü

TÂ-HÂ SÛRESİ

(Mekke'de nazil olmuştur.)

Rahman ve Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1 — Tâ-Hâ.

2 — Biz Kur'ah'ı sana güçlük çekesin diye indirmedik.

3 — Ancak Allah'tan korkanlara bir öğüt;

4 — Yeri ve yüce gökleri yaratanın katından bir kitâb olarak indirdik.

5 — Rahman, Arş'a hükmetmiştir.

6 — Göklerde, yerde, ikisinin arasında ve toprağın altında bulunanlar O'nundur.

7 — istersen sen sözü açığa vur, şüphesiz ki O, gizliyi de, gizlinin gizlisini de bilir.

8 — Allah'tan başka hiç bir ilâh yoktur. En güzel isimler O'nundur.

Rahmanın Kur'an'ı

Tekrarına gerek kalmayacak şekilde Hurûf-ı Mukattaa hakkında bilgi Bakara sûresinin başında geçmişti. İbn Ebu Hâtim'in Hüseyin İbn Muhammed el-Vâsıtî kanalıyla... İbn Abbâs'tan rivayetine göre; o,

Tâ-Hâ'mn «Ey adam» anlamında olduğunu söylemiştir.

Mücâhid, İkrime, Saîd İbn Cübeyr, Muhammed İbn Kâ'b, Ebu Mâlik, Atıyye el-Avfî, Hasan, Katâde, Dahhâk, Süddî ve İbn Ebzâ'dan rivayete göre onlar; Tâ-Hâ'nın «ey adam» anlamında olduğunu söylemişlerdir. İbn Abbâs, Saîd İbn Cübeyr ve Sevrî'den gelen bir rivayette ise; bu kelime, Nabat dilinden bir kelime olup anlamı «ey adam» dır. Ebu Salih, kelimenin Arapçalaşmış (başka bir dilden Arapçaya girmiş) olduğunu söyler. Kâdî îyâz, eş-Şifâ adlı kitabında Abd İbn Humeyd'in tefsirinden Hâşim İbn Kasım kanalıyla... Rebî' İbn Enes'ten müsned olarak rivayet eder ki; o, şöyle demiştir: Hz. Peygamber (s.a.) namaz kıldığı zaman bir ayağı üzerine dikilir, diğerini kaldırırdı. Allah Teâlâ bunun üzerine: «Tâ-Hâ», yani Ey Muhammed, ayağını yere bas. «Biz Kur'an'ı sana güçlük çekesin diye indirmedik.» âyetlerini indirdi. Hiç şüphe yok ki bunda Hz. Peygambere bir ikram ve güzel bir muamele vardır. «Biz Kur'an'ı sana güçlük çekesin diye indirmedik.» âyeti hakkında Dahhâk'dan rivayetle Cüveybir şöyle diyor: Allah Teâlâ Rasû-lüne

Kur'an'ı indirdiğinde, o ve ashabı ayağa kalkardı. Kureys'ten olan müşrikleri: Bu Kur'an Muhammed'e ancak zahmet versin diye indiriliyor, dediler. Bunun üzerine Allah Teâlâ: «Tâ-Hâ. Biz Kur'an'ı sana güçlük çekesin diye indirmedik. Ancak Allah'tan korkanlara bir öğüt (olarak indirdik))) âyetlerini indirdi. Durum elbette bâtıla uyanların sandığı gibi değildir. Aksine Allah, kime ilim vermişse onun için çok hayırlar murâd etmiştir. Buhârî ve Müslim'in Sahîh'lerinde Muâ-viye'den rivayetle zikredilen bir hadîste Allah Rasûlü (s.a.) :

Allah Teâlâ kimin hayrını murâd buyurmuşsa onu dinde fakîh kılar, buyurmuştur. Bu konuda Hafız Ebu'l-Kâsım et-Taberânî'nin rivayet etmiş olduğu şu hadîs ne kadar güzeldir. O der ki: Bize Ahmed îbn Züheyr'in... Sa'lebe îbn Hakem'den rivayetinde Allah Rasûlü (s.a.) şöyle buyurmuştur: Kıyamet günü Allah Teâlâ kullar arasında hükmetmek için kürsîsi üzerinde oturduğunda âlimlere şöyle buyuracaktır:

Muhakkak Ben ilmimi ve hikmetimi ancak sizden vuku bulan günâhlarınızı bağışlamayı murâd

ettiğim için size vermişimdir, buna aldırmam. Hadîsin isnadı ceyyid olup Sa'lebe îbn Hakem, Leys kabîle-sine mensûbtur. Ebu Ömer «İstiâb» ında verdiği bu bilgiden sonra der ki: Sa'lebe İbn Hakem Basra'da i'kâmet etmiş, sonra Kûfe'ye gitmiştir. Öemmâk İbn Harb ondan hadîs rivayet etmiştir. Mücâhid, «Biz Kur'an'ı sana güçlük çekesin diye indirmedik.» âyetinin «Kur'an'dan kolayınıza geleni okuyun.» (Müzemmil, 20) âyeti gibi olduğunu ve onların (ashabın) namazda göğüslerine ipler asmakta olduklarını söyler. [\[1\]](#) «Biz Kur'an'ı sana güçlük çekesin diye indirmedik.» âyeti hakkında Katâde der ki: Hayır, Allah'a yemîn olsun ki O, Kur'an'ı bir güçlük olarak değil onu bir rahmet, bir nûr ve cennete bir delil kılmıştır.

«Ancak Allah'tan korkanlara bir öğüt olarak indirdik.» Allah Teâlâ kitabını inzal buyurmuş, elçilerini kullarına rahmet etmek için ve bir rahmet olarak göndermiştir. Böylece zikreden, öğüt alan kişi Allah'ın kitabından işittiğinden istifâde edecektir. O, Allah Teâlâ'nın içinde helâl ve haramlarını indirmiş olduğu bir ZikirMir.

«Yeri ve yüce gökleri yaratanın katından bir kitâb olarak İndirdik.» Ey Muhammed, sana gelen bu Kur'an her şeyin Rabbi, sahibi, dilediğine güç yetiren, yeryüzünü katılığı ve çukurluğuyla, gökleri yüksekliği ve letafeti ile yaratanın indirdiği bir kitâbdır. Tirmizî ve başkalarının sahîh gördükleri bir hadîste şöyle buyrulur: Her bir göğün kalınlığı beş yüz senelik yoldur. Burada İbn Ebu Hatim, Allah Rasûlü (s.a.) nün amcası Abbâs'ın rivâyetiyle el-Ev'âl (geyikler, dağ keçileri) hadîsini zikreder.

Allah Teâlâ: «O Rahman, Arç'a hükmetmiştir.» buyurur ki A'râf sûresinde bu konuda burada tekrarına gerek bırakmayacak şekilde açıklama geçmişti. Bu konuda en salim yol, Selefin yolu olup o da:

Bu konuda keyfiyetini araştırmaksızın, tahrif etmeksizin, teşbihe, ib-tâle ve temsile kaçmaksızın Kitâb ve Sünnet'te geçtiği şeklinde kabul etmektir.

«Göklerde, yerde, ikisinin arasında ve toprağın altında bulunanlar O'nundur.» Bunların bütünü O'nun mülküdür. O'nun kudret elinde, O'nun idaresi, dilemesi, irâde ve hükmü altındadır. O

bunların yaratıcısı, mâliki ve ilâhıdır. O'nun dışında ilâh ve O'ndan başka Rab yoktur^ Muhammed İbn Kâ'b «Toprağın altında bulunanlar»ı; yedinci kat yerin altında olanlar, ile tefsir eder. Evzâî der ki: Yahya İbn Ebu Kesîr'in rivayet ettiğine göre, Kâ'b'a sorulup : Şu yeryüzünün altındaki nedir? denilmişti. ((Sudur,» diye cevap verdi. Suyun altındaki nedir? denildi, «Yeryüzü» dedi. Yeryüzünün altında ne var? denildi, o «su» vardır, dedi. Ya bu suyun altında ne vardır? «Yeryüzü», diye ce-vabladı. Bu yeryüzünün altındaki nedir? denildi, «su» diye cevabladı. Bu suyun altındaki nedir? denildi, o yine «yeryüzü» diye cevabladı. Bu yeryüzünün altında ne var? denildi, buna da «su» diye cevap verdi. Bu suyun altındaki nedir? denildi, o yine «yeryüzü» diye cevabladı. Bu yeryüzünün altındaki nedir? denildi de, «kaya» diye cevap verdi. Bu kayanın altındaki nedir? denildi, «melek» tir dedi. Meleğin altında ne var? denildi: «İki tarafı Arş'a bağlanmış (asılmış) bir balık.» diye cevap verdi. Bu balığın altında ne var? denildi de şöyle cevabladı: «Hava ve karanlık. İşte burada ilim kesilmiş, sona ermiştir.» İbn Ebu Hâ-tim'in İbn

Vehb'in kardeşi oğlu Ebu Ubeydullah kanalıyla... Abdullah İbn Amr'dan rivayetine göre; Allah Rasûlü (s.a.) şöyle buyurmuştur: Yeryüzü katlarından herbirinin arası beş yüz yıllık yoldur. Onlardan en üst olanı iki ucu göğre tutunmuş bir balığın sırtındadır. Balık bir kayanın üzerinde, kaya meleşin elindedir. İkinci kat yeryüzü, rüzgârın hapsedildiğı yerdir. Üçüncü katta cehennem taşları vardır. Dördüncüde cehennemin tutuşturucusu, beşincisinde cehennemin yılanları, altıncısında cehennemin akrepleri, yedincisinde sekar vardır. İb-lis orada bağlanmış bir durumdadır. Önünde bir el, arkasında bir el (mania) bulunmaktadır. Allah Teâlâ dilediğı bir şey için onu serbest bırakır. Bu, gerçekten garib bir hadis olup merfu' olması şüphelidir.

Hafız Ebu Ya'la Müsned'inde Ebu Mûsâ el-Herevî kanalıyla... Câ-bir İbn Abdullah'tan rivayet ediyor ki o, şöyle demiştir: Tebük gazvesinde Allah Rasûlü (s.a.) ile birlikteydim. Çok şiddetli sıcak bir havada geri dönüyorduk. Birer ikişer kişi olarak dağınık bir haldeydik. Ben askerin başında (önlerinde) idim. Birden birisi karşımıza çıktı, selâm verdi, sonra :

Muhammed hanginizdir? dedi. Arkadaşlarım yürüdü, ben onunla beraber durdum. Bir de baktım ki Allah Rasûlü (s.a.) askerler arasında kırmızı bir deve üzerinde elbisesini, güneşten korumak üzere başına örtmüş olarak geliyor. Ben : Ey soran kişi, işte Allah Rasûlü sana doğru geliyor, dedim. O hangileridir? dedi. Ben : Şu genç kızıl devenin sahibi, dedim. Ona yaklaştı, binitinin yularını tuttu, bunun üzerine Allah Rasûlü (s.a.) durdular. Sen Muhammed misin? dedi, Allah Rasûlü : Evet, buyurdu. Adam : Ben sana bazı şeyler sormak istiyorum ki bunları yeryüzünde bir veya iki kişi bilir, dedi. Allah Rasûlü'nün: Dilediğini sor, demesi üzerine adam : Ey Muhammed, peygamber uyur mu? diye sordu. Allah Rasûlü (s.a.) : Gözleri uyur, kalbi uyumaz, buyurdu. Adam : Doğru söyledin, deyip : Ey Muhammed, çocuk babasına ve annesine nereden (nasıl) benzer? diye sordu, Allah Rasûlü: Erkeğin menisi yoğun, koyu ve beyazdır. Kadının menîsi ise san ve incedir. Bu iki meniden hangisi diğerine üstün gelirse ona benzer, buyurdu. Adam : Doğru söyledin, deyip : Çocuğun' neresi erkeğin, neresi kadınındır? diye sordu. Hz.

Peygamber: Kemiği, damarları ve sinirleri erkeğin; eti, kanı ve saçı kadınındır, buyurdu. Adam yine doğru söyledin deyip, sonra yüzünü kasederek: Ey Muhammed, şunun altındaki nedir? diye sordu. Allah Rasûlü (s.a.) : Yaratık, diye cevabladı. Adam: Onların altındaki nedir? diye sordu, Hz. Peygamber yeryüzü diye cevabladı. Adam : Yeryüzünün altında ne vardır? diye sordu, Allah Rasûlü «su» diye cevabladı, adam: Bu suyun altındaki nedir? diye sordu: «Karanlık» cevabını aldı. Bu karanlığın altında ne vardır? sorusuna Hz. Peygamber : «Hava» diye cevap verdi. Adam : Bu havanın altındaki nedir? diye sordu Hz. Peygamber; «toprak» diye cevabladı. Adam : Bu toprağın altında ne var? diye sordu, Allah Rasûlü (s.a.) nün gözleri yaşardı ve: Yaratıcının ilmi yanında yaratıkların ilmi burada kesilmiş, sona ermiştir. Ey soran kişi; bu konuda sorulan sorandan daha bilgili değildir, buyurdu. Adam: Doğru söyledin, senin Allah'ın elçisi olduğuna şahadet ederim, dedi. Allah Rasûlü (s.a.) : Ey insanlar, bu kimdir biliyor musunuz? diye sordu, onlar: Allah Rasûlü en iyi bilendir, dediler de: Bu Cibril (a.s.) dir, buyurdu. Bu,

gerçekten-garîb bir hadîs olup siyakı da garîbtir. Hadîsi sâdece Kasım İbn Abdurrah-mân rivayet etmiştir. Yahya İbn Maîn onun hakkında : Önemsiz bir râvîdir, derken; Ebu Hatim er-Râzî, onun zayıf olduğunu söyler. İbn Adıyy ise onun tanınmadığını belirtir. Ben de derim ki: Bu hadîste karışıklık vardır. Onda bazı şeyler diğer birtakım şeylere, bir hadîs başka bir hadîse girmiştir. Muhtemeldir ki bunu ya kasden yapmış veya onda değişiklikler olmuştur. En doğrusunu Allah bilir.

- istersen sen sözü açığa vur, şüphesiz ki O, gizliyi de gizlinin gizlisini de bilir.» Bu Kur'an'ı yeri ve yüce gökleri yaratan, gizliyi ve gizlinin de gizlisini bilen (Allah) indirmiştir. Başka bir âyette Allah Te-âlâ şöyle buyurmuştur : «Der ki: Onu (Kur'an'ı) göklerin ve yerin sırrını bilen indirmiştir. Şüphesiz ki O, Gafur, Rahîm olandır.» (Furkân, 6). Ali İbn Ebu Talha, İbn Abb&s'm şöyle dediğini nakleder: Gizli; Âdemoğlunun nefsinde gizlemiş olduğu şeydir. Gizlinin gizlisi ise; yapacak olduğu şeylerden Âdemoğlunun bilmesinden önce ona gizli olan şeydir. Allah Teâlâ bütün bunları en iyi bilendir. Allah'ın

bunlardan geçeni ve kalanı bilmesi bir tek ilimdir. Bu hususta bütün yaratıklar O'nun katında bir tek kişi gibidir. Bu, Allah Teâlâ'nın şu kavli gibidir : «Sizin yaratılmanız da, yeniden dirilmeniz de bir kişinininki gibidir.» (Lokman, 28). «O, gizliyi de gizlinin gizlisini de bilir.» âyeti hakkında Dahhâk: Gizli; içinden geçirdiğin şey, gizlinin gizlisi de; henüz içinden geçirmediğin şeylerdir, derken Saîd İbn Cübeyr: Sen bugünün gizlediğini bilir yarının gizlediğini bilemezsin. Allah Teâlâ ise bugünün gizlediğini ve yarının gizlediğini en iyi bilendir, demiştir. Mücâhid, ((Gizlinin de gizlisi» ile vesvesenin kastedildiğini söyler. Mücâhid ve Saîd İbn Cübeyr gizlinin gizlisini; içinden geçirmediğin şeylerden kişinin yapacağı şey, olarak açıklamışlardır.

«Allah'tan başka hiç bir ilâh yoktur. En güzel isimler O'nundur.» Sana bu Kur'an'ı indiren, kendinden başka ilâh olmayan, en güzel isimler ve en yüce sıfatlar kendisine âit olan Allah'tır. Esmâ-i Hüsnâ hakkında varid olan hadîsler daha önce A'râf sûresinin sonlarında geçmişti. Hamd ve minnet Allah'adır.^[2]

9 — Ve Musa'nın haberi sana geldi mi? 10 — Hani o, bir ateş görmüştü de ailesine: Durun, ben bir ateş gördüm. Size ya ondan bir kor getiririm veya ateşin yanında bir yol gösteren bulurum, demişti.

Musa'nın Haberi

Allah Teâlâ burada Hz. Musa'nın kıssasını anlatmaya başlar. Ona vahyin başlangıcı ve Allah'ın onunla konuşması nasıl olmuştur bunları anlatır. Bunlar, Hz. Musa'nın kayınpederi ile onun koyunlarını otlatma hususunda aralarında anlaşmış oldukları sürenin bitiminden sonradır. Söylendiğine göre Hz. Mûsâ, ailesiyle birlikte Mısır ülkesine müteveccihen yola çıkmıştı. Oradan ayrılalı on seneden fazla olmuştu. Yanında eşi ile beraber giderken yolunu kaybetti. Soğuk bir geceydi. Bulutlu, karanlık soğuk ve sisli bir gecede dağlar ve vâdîler'arasında bir yerde konakladı. Âdet olduğu üzere ateş yakmak için yanında bulunan bir çakmak taşını çakmaya başladı. Ancak çakmak taşı çakmıyor, ne bir şerare ne de başka bir şey çıkmıyordu. O, bu durumda (uğraşıp dururken) Tur dağı tarafından bir ateş göründü. Sağ tarafından,

orada bulunan dağ yönünden ona bir ateş göründü. Ailesine friüjde verir ki: «Durun, ben bir ateş gördüm. Size ya ondan bir kor getiririm...» dedi. Başka bir âyette: «Yahut ısınmanız için ateşten, alevi olan bir kor getiririm, dedi.» (Kasas, 29) buyurulur ki bu, havanın soğuk olduğuna delâlet eder. Âyetteki «Size ondan bir kor getiririm» kısmı da karanlık olduğuna delâlet eder.

«Veya ateşin yanında bir yol gösteren bulurum.» demişti ki; bu, onun yolunu şaşırmış olduğuna delâlet eder. Nitekim Sevrî'nin. Ebu Saîd el-A'ver'den, onun İkrime'den, onun da İbn Abbâs'tan rivayetinde o, «Veya ateşin yanında bir yol gösteren bulurum.» âyeti hakkında şöyle demiştir: «Şayet bana yol gösterecek birini bulamazsam size yakacağınız bir ateş get-iririm.»^[3]

11 — Ateşin yanına gelince; kendisine:Ey Mûsâ, diye seslenildi.

12 — Şüphesiz ki senin Rabbin Benim Ben. Pabuçlarını çıkar. Zîrâ sen, mukaddes vâdide, Tuvâ'dasın.

13 — Ve Ben, seni seçtim. Öyleyse vahyolunanları dinle.

14 — Şüphesiz ki Ben, Allah'ım. Benden başka hiç bir ilâh yoktur. Öyleyse Bana ibâdet et ve Beni anmak için namaz kıl.

15 — Çünkü kıyamet muhakkak gelecektir. Her nefis işlediğinin karşılığını görsün diye onu neredeyse gizliyorum.

16 — Ona inanmayan ve hevesine uyan kimse seni bundan alıkoymasın, yoksa helak olursun.

Allah Teâlâ burada: «Ateşin yanına yaklaşıp ona gelince; kendisine : Ey Mûsâ, diye beslenildi.» buyururken bir başka âyette : «Feyizli yerdeki vâdînin sağ yanındaki ağaçtan : «Ey Mûsâ, şüphesiz Ben âlemlerin Rabbi olan Allah'ım, diye seslenildi.» (Kasas, 30) buyurulmuş-tur. Burada da: «Şüphesiz ki (seninle konuşup sana hitâb eden) senin Rabbin Benim Ben. Papuçlarını çıkar.» buyurmuştur. Ali îbn Ebu Tâlib, Ebu Zerr, Ebu Eyyûb ve Seleften bir çokları pabuçlarının ölmüş eşek derisinden olduğunu söylerler. Bulunduğu yere ta'zîm için pabuçlarım çıkarmakla emrolunmuş olduğu da söylenir. Saîd îbn

Cü-beyr der ki: Kişi nasıl Kâ'be'ye girmek istediği zaman pabuçlarını çıkarmakla emrolunursa aynı şekilde Hz. Musa'ya da pabuçlarını çıkarması emrolunmuştur. Mukaddes araziye pabuçsuz olarak, yalınayak basması için pabuçlarını çıkarması emrolunmuştur. Ve başka açıklamalar da getirilmiş olup en doğrusunu Allah bilir. Ali İbn Ebu Talha'-nın İbn Abbâs'tan rivayetine göre; âyetteki (^sj* } «Tuvâ» kelimesi, vâdinin ismidir. Bir çokları da böyle söylemiş olup bu açıklamaya göre Tuvâ kelimesi, cümle içinde atf-ı beyân olmaktadır. Bu kelimenin; ayaklarıyla yere basmanın emredümesi, anlamında olduğu da söylenmiştir. Şöyle de denilir: Zîrâ orası iki kere mukaddes kılınmıştır. Tuvâ, kendisinde bereket olan şeydir ki böylece kutsallık tekrarlanmış oluyor. Ancak bunlardan birinci görüş (İbn Abbâs'ın görüşü) en sahîh olanıdır. Bu, Allah Teâlâ'nın şu âyetine benzemektedir: «Hani Rabbı ona, mukaddes vâdide «Tuvâ» da şöyle seslenmişti...» (Nâzi-ât, 16).

Allah Teâlâ'nın: «Ve Ben, seni seçtim.» kavli şu âyetine benzemektedir : «Ey Mûsâ; risâletim ve kelâmımla seni insanlar arasından seçtim.» (A'râf,

144). Yani Allah Teâlâ onu, zamanında mevcûd olan bütün insanlar üzerine seçmiştir. Denilir ki: Allah Teâlâ şöyle buyurdu : Ey Mûsâ, insanlar arasından konuşmamı niçin sana tahsis ettiğimi biliyor musun? Hz. Mûsâ; hayır, diye cevâû verdi de şöyle buyurdu : «Çünkü senin tevazu' gösterdiğin gibi hiç kimse Bana tevazu' göstermedi.»

öyleyse şimdi sana söyleyip vahyedeceklerimi iyi dinle: «Şüphesiz ki Ben, Allah'ım. Benden başka hiç bir ilâh yoktur.» Mükellefler Üzerine ilk vacib olan şey onların, tek ve ortağı olmaksızın Allah'tan başka hiç bir ilâh olmadığını bilmeleridir.

«Öyleyse Bana ibâdet et ve Beni anmak için namaz kıl.» Buranın anlamının: Beni anmak için namaz kıl, şeklinde olduğu da Beni andığın esnada namaz kıl, şeklinde olduğu da söylenmiştir. Bunlardan ikinci görüşe İmâm Ahmed'in Abdurrahmân İbn Mehdî kanalıyla... Enes'-tan naklettiği hadîsi delâlet etmektedir ki; bu hadîste Allah Rasûlî şöyle buyurmuş : Sizden birisi namazda uyuduğu veya onu unuttuğu zaman hatırladığında hemen kılsın. Şüphesiz Allah Teâlâ: «Beni anmak için

namaz kıl.» buyurmuştur. Buhârî ve Müslim'in Sahîh'lerin-de Enes'ten rivayet edilen, bir hadîste Allah Rasûlü şöyle buyurmuştur : Kim bir namaz vaktinde uykuda olur veya unutursa bunun keffâreti, hatırladığında onu kılmasıdır. Onun bundan başka keffâreti yoktur.

«Çünkü kıyamet muhakkak gelecektir.» Mutlaka kopacaktır, hiç şüphesiz meydana gelecektir. «Neredeyse onu gizliyorum.» Dahhâk'ın İbn Abbâs'tan rivayetine göre; o, âyeti: Neredeyse onu kendimden bile gizleyeceğim geliyor, anlamında olacak şekilde okumuştur. Allah Teâlâ böyle buyurmuştur. Zîrâ Allah'ın nefsinden hiç bir şey ebediyyen gizli kalmaz. İbn Abbâs'tan rivayetle Saîd İbn Cübeyr: Kendisinden, kendi zâtından, açıklamasını getirir. Mücâhid, Ebu Salih ve Yahya.İbn Râfi' de böyle söylemişlerdir. İbn Abbâs'tan rivayetle Ali İbn Ebu Tal-ha «Onu neredeyse gizliyorum.» âyetinde Allah Teâlâ'mn şöyle buyurduğunu söyler: Ona Benim dışımda kimseyi muttali' kılmayacağım. Süddî der ki: Gökler ve yer ehlinden hiç kimse yoktur ki Allah Teâlâ onlardan kıyametin bilgisini saklamamış olsun.

Bu âyet İbn Mes'ûd kırâetinde : Neredeyse onu kendimden dahi gizleyeceğim geliyor, anlamına gelecek şekildedir. Allah Teâlâ burada şöyle buyuruyor: Onu bütün yaratıklardan gizledim. O kadar ki kendimden gizleyebilmiş olsaydım elbette gizlerdim. Katâde der ki: Âyetin «Onu neredeyse gizliyorum.» kısmı kırâetlerden bazısında: Kendimden gizleyesim geliyor, şeklindedir. Yemîn ederim ki Allah Teâlâ onu Mukarrabûn meleklerinden, peygamberlerden ve rasûllerden gizlemiştir. Ben de derim ki: Bu, Allah Teâlâ'mn : «De ki: Göklerde ve yerde gaybı, Allah'tan başka kimse bilemez.)) (Nemi, 65) âyeti gibidir. Başka bir âyette şöyle buyurur : «Onun ağırlığını gökler de, yer de kaldıramaz. O size ansızın gelir.» (A'râf, 187) Onun bilgisi gökler ve yeryüzü halkına ağır gelmiştir. İbn Ebu Hâtim'in Ebu Zür'a kanalıyla... Vikâ'dan rivayetine göre o, şöyle demiş: Âyetteki kelimesini Saîd İbn Cübeyr bana Hemze'nin fethası ve fe harfinin kesresi ile okuttu. Buna göre anlam: Onu neredeyse hemen açıklayacağım geliyor, şeklindedir. (...)

Allah Teâlâ buyurur ki: «Her nefis işlediğinin karşılığını görsün.» Her bir amel edene amelinin karşılığını vermek için onu mutlaka koparacağım. ((Kim zerre kadar hayır yapmışsa, onu görür, kim de zerre kadar kötülük yapmışsa onu görür.» (Zelzele, 7-8), «Çünkü siz, ancak işlediklerinizin karşılığına çarptırılıyorsunuz, (denir).» (Tur, 16). «Ona inanmayan ve hevesine uyan kimse seni bundan (kıyameti kabulden) alıkoymasın.» âyetinde muhâtablar tek tek mükelleflerdir. Yani: Kıyameti yalanlayan, dünyada kendilerine lezzet veren şeylere yönelen, Mevlâsma İsyan eden, arzularına uyan kimsenin peşinden gitmeyin. Kim, bunlarda onlara muvafakat etmişse; mutlaka kaybetmiş, hüsrana uğramıştır. «Yoksa helak olursun.» Nitekim Allah Teâlâ başka bir âyette şöyle buyurmuştur: «Düştüğü zaman malı o kimseye fayda vermez.» (Leyi, 11).^[4]

17 — O sağ elindeki nedir ey Mûsâ?

18 — Dedi ki: O benim değneğimdir. Ona dayanırım, onunla davarıma yaprak silkerim ve daha birçok işlerde ondan faydalanırım.

19 — Buyurdu: Ey Mûsâ bırak onu.

20 — O da bıraktı. Bir de ne görsün o, hemen koşan bir yılan oluvermiş.

21 — Buyurdu: Tut onu, korkma. Biz onu yine eski durumuna çevireceğiz.

Bu, Allah Teâlâ'nın Mûsâ (a,s.) ya vermiş olduğu bir burhan, büyük bir mucize ve harikulade bir şeydir ki; böyle bir şeye Allah'tan başkasının güç yetiremeyeceğine ve bunu ancak Allah tarafından gönderilmiş bir peygamberin getirebileceğine delâlet eder. Allah Teâlâ: «O sağ elindeki nedir ey Mûsâ?» buyurur ki; müfessirlerden bazısı şöyle diyor: Allah Teâlâ bunu Hz. Musa'ya ancak onu buna alıştırmak üzere söylemiştir. Yani: Senin şu elinde olan ve bildiğin değneğin var ya; İşte şimdi Bizim ona ne yapacağımızı göreceksin. «O sağ elindeki nedir ey Mûsâ?» âyetindeki soru, anlatma ve zihinlere yerleştirme sorusudur. Hz. Mûsâ da: «O benim değneğimdir, (yürürken) ona dayanırım, onunla davarıma yaprak silkerim.» Koyunlarımın yemesi için yaprakları düşsün diye onunla ağaç silkelerim, dedi. İmâm Mâlik'den rivayetle Abdurrahmân İbn Kasım der ki: Âyette geçen kelimesi; kişinin, ucu kıvrık bir

değneği dala takarak yaprak ve meyveleri düşsün diye onu silkmesidir ki dalı kırmaz. İşte âyetteki silkme budur ve ağacın dalını kırmaz. Meymûn İbn Mihrân da böyle söylemiştir.

«Ve daha birçok işlerde ondan faydalanırım.» Onda benim için maslahatlar, menfaatlar ve bunun dışında diğer birtakım ihtiyâçlar vardır. Bazıları âyette mübhem bırakılan diğer ihtiyâçların ne olduğu hususunda kendilerini zorlamışlardır. Geceleyin. onun yolunu aydınlatırdı, o uyuduğu zaman koyunlarını korurdu, onu dikerdi de hemen bir ağaç olup onu gölgelerdi gibi buna benzer harikulade birtakım durumlar zikredilmiştir. Halbuki zahir olan şudur ki onun değneğinden faydalandığı şeyler bunlar değildir. Şayet böyle olsaydı Hz. Mûsâ, değneğinin bir yılan olmasını garip karşılamaz ve ondan kaçmazdı. O halde bütün bunlar İsrâiliyâttandır. Aynı şekilde birisinin : Şüphesiz o, Âdem (a.s.) in değneği idi, sözü ile bir başkasının : Kıyamet gününde önce çıkacak olan Dâbbetü'l-Arz odur, sözü de böyledir. İbn Abbâs'tan rivayete göre o,

bu değneğin isminin Mâşâ olduğunu söylemiştir. En doğrusunu Allah bilir.

«Buyurdu : Ey Mûsâ, elindeki değneği bırak. O da bıraktı ve bir de ne görsün o, hemen koşan bir yılan oluvermiş.» Derhâl o sana büyük bir yılan, sür'atle hareket eden uzun bir ejdarhâ haline gelivermiş. Bir de gördü ki o, sanki beyaz bir yılan gibi hareket ediyor. Bu beyaz yılan, hareket yönüyle yılanların en hızlısı ve fakat aynı zamanda en küçük olanıdır. Bu ise yani Hz. Musa'nın değneğinden oluşan yılan ise son derece büyük ve son derece sür'atli idi. Koşan, hareket eden bir yilandı.

İbn Ebu Hâtîm der ki: Bize babam'm... İbn Abbâs'tan rivayetine göre o : «O da bıraktı. Bir de ne görsün o, hemen koşan bir yılan oluvermiş.» âyeti hakkında şöyle demiş : Ondan önce yılan değilmiş. Bir ağaca uğramış ve onu yemiş. Bir kayaya uğramış ve onu yutmuş. Hz. Mûsâ kayanın onun karnına düşerken çıkardığı sesi işitince arkasını dönüp kaçmış. Ey Mûsâ, onu al, diye seslenmiş de almamış. İkinci kere : Onu al ve korkma, denilmiş, üçüncü

seferinde ona: Muhakkak sen, emîn olanlardansın, denilmiş ve onu almış.

«O da bıraktı. Bir de ne görsün o, hemen koşan bir yılan oluvermiş.» âyeti hakkında Vehb İbn Münebbih der ki: Hz. Mûsâ asasını ye-' re bırakmış kısa bir zaman sonra bakanların kendisine bakakaldığı büyük bir ejderhâ haline gelivermiş. Bir şeyler arar gibi hareket etmeye başlamış. Sanki yakalayacak bir şeyler arar gibiymiş. Hâmile bir deve büyüklüğünde bir kayaya uğrayıp onu yutmuş. Büyük bir ağacın köküne köpek dişlerinden biriyle vurup onu yerinden sökmüş. Gözleri ateş gibi yamyormuş. Asanın eğri kısmı bir yeleye dönmüş. Yelesinin kıllarının kısa mızrak gibi olduğu söylenir. Asasının iki budağı, içinde azı ve köpek dişleri olan, bu dişleri gıcırdayan geniş bir kuyuya dönüşmüş. Hz. Mûsâ bunu görünce arkasını dönüp hiç ardına bakmadan kaçmış ve uzaklaşmış. Artık yılanı arkasında bıraktığım gördüğünde, Rabbını hatırlayıp Rabbından utanarak durmuş. Sonra ona : Ey Mûsâ, olduğun yere dön, diye seslenilmiş ve o da müdhiş bir korku içinde dönmüş. «Onu elinle tut, korkma,

Biz yine eski durumuna çevireceğiz.» buyurmuş. O sırada Hz. Musa'nın üzerinde yünden bir kaftan varmış.(...) Rab Teâlâ esasını almayı ona emrettiğinde, kaftanın bir ucunu eli üzerine uzatmış. Melek ona: Ey Mûsâ, şayet Allah Teâlâ senin korktuğun şeye izin vermiş olsaydı ne dersin kaftan sana bir fayda sağlar mıydı? diye sormuş, Hz. Mûsâ: Hayır, fakat ben güçsüzüm, güçsüzlükten yaratıldım, deyip kaftanı elinden atmış, sonra elini yılanın ağzı üzerine koymuş. Onun azı ve köpek dişlerinin sesini işitmiş. Avucunu yummuş bir de görmüş ki yılan, eskiden almış olduğu asâsıdır ve elinde dayandığı zaman iki budağı arasında daha önce koymakta olduğu yerinde imiş. Bu sebeptendir ki Allah Teâlâ: Biz onu yine eski durumuna, bundan önce bilmekte olduğun haline çevireceğiz, buyurmuştur.^[5]

22 — Elini de koltuğunun altına koy ki diğer bir mucize olarak kusursuz, bembeyaz çıksın.

23 — Bununla sana daha büyük mucizelerimizi gösterelim.

24 — Firavun'a git, doğrusu o, azmıştır.

25 — Dedi ki: Rabbım, göğsümü aç.

- 26 — İşimi kolaylaştır.
27 — Dilimden de düğümü çöz ki,
28 — Sözümü iyi anlasınlar.
29 — Kendi ailemden bir vezîr ver bana.
30 — Kardeşim Harun'u.
31 — Onunla destekle beni.
32 — Onu işimizde ortak yap,
33 — Ki Seni daha çok tesbîh edelim.
34 — Ve Seni daha çok analım.
35 — Şüphesiz ki Sen, bizi görmektesin.

Firavun İle Yüzyüze

Bu da Hz. Mûsâ (a.s.) ya verilen ikinci bir burhandır. Diğer bir âyette açıkça belirtildiği gibi Allah Teâlâ ona elini cebine sokmasını emretmiştir. Burada bu durum «Elini de koltuğunun altına koy.» kav-liyle ifâde edilmiştir. Başka bir yerde ise şöyle buyrulur: «Elini koynuna sok... Bu ikisi Firavun ve erkânına karşı Rabbmdan iki burhandır.» (Kasas, 32). Mücâhid «Elini koltuğunun altına koy.» âyeti ile Hz. Musa'nın elini pazusu altına koymakla emrolunduğunu söyler. Hz. Mûsâ (a.s.) elini cebine

sokup ta sonra çıkardığında o, bir ay parçası gibi parlamıştır.

Allah Teâlâ : «Kusursuz, bembeyaz çıksın.» buyurur ki; burada elinin alatenlikten, hastalıktan veya herhangi bir ayıptan âî olarak çıkacağı haber verilmiştir. Bu açıklama İbn Abbâs, Mücâhid, İkrime, Katâde, Dahhâk, Süddî ve başkalarının sözüdür. Hasan el-Basrî der ki: Mûsâ elini çıkardı, Allah'a yemîn olsun ki o, bir lâmba gibi (parlıyordu). Böylece Hz. Mûsâ, Rabbına kavuşmuş olduğunu bilip anladı. Bunun içindir ki Allah Teâlâ : «Bununla sana daha büyük mucizelerimizi gösterelim.» buyurmuştur. Vehb der ki: Rabbı ona : Yaklaş, buyurdu. Yaklaşmaya devam etti de nihayet sırtım ağacın bir dalma yasladı, sükûnet buldu, titremesi geçti, elini değneğinde topladı, Rabbına baş ve boyun eğdi.

Allah Teâlâ buyurur ki: «Firavun'a git, doğrusu o, azmıştır.» Daha önce kendisinden kaçarak Mısır'dan çıkmış olduğun Mısır kralı Firavun'a git. Onu tek ve ortağı olmayan Allah'a ibâdete çağır. Ona emret; tsrâiloğullanna iyi davransın, onlara işkence etmesin. Şüphesiz o, azıp haddi aşmıştır. Dünya hayatını

tercih etmiş ve en yüce Rabbı unutmuştur. Vehb İbn Münebbih der ki: Allah Teâlâ Musa'ya şöyle buyurmuş: Benim risâletimle git. Şüphesiz sen, korumam ve gözetmem altındasın. Ben, seninle beraberim, sana yardım ediciyim. Ben sana hükümranlığımdan öyle bir kalkan giydirim ki, Benim emrimi yerine getirmede gücünü onunla kemâle erdireceksin. Sen, Benim ordularımdan büyük bir ordusun. Seni yaratıklarımın zayıf bir yaratığa peygamber olarak gönderdim. Benim hilemden emîn olmuş, dünya ona beni unutturmuş ve sonunda Benim hakkımı, Benim Rab olduğumu inkârla Beni tanımadığını sanmıştır. İzzetim adına yeniûn ederim ki şayet zâtımla yaratıklarım arasında koymuş olduğum kader olmamış olsaydı; onu öfkesiyle göklerin, yerin, dağların ve denizlerin öfkeleneneği cabbâr bir sultânın yakalayışıyla yakalardım. Göğe emretmiş olsaydım onun tepesine taş yağdırırdı. Yeryüzüne emretmiş olsaydım onu yutardı. Dağlara emretmiş olsaydım onu helak ederdi. Denizlere emretmiş olsaydım onu boğardı. Fakat o Bana son derece hafif ve küçüktür,

gözümünden düşmüştür. Ancak hilmim onu kuşatmış ve katımda olanlarla ondan müstağni olmuşumdur. Benim hakkım şudur ki; Ben zengin olanım, Benim dışımda zengin yok. Ona Benim risâletimi ulaştır, onu Bana ibâdete, Beni bilmeye ve ibâdeti yegâne bana yapmaya çağır. Benim (geçmiş ümmetleri helak ettiğim) günlerimi ona hatırlat. İntikam ve baskınımı ona uyar. Ona haber ver ki, Benim öfkemin karşısında hiç bir şey duramaz. Bununla beraber ona yumuşak söz söyle. Olur ki öğüt alır veya korkar. Ona haber ver ki Ben, öfke ve cezalandırmaktan affetme ve bağışlamaya daha çabuk olammdır. Ona dünya elbiselerinden giydirmiş olduklarım seni korkutmasın. Onun kaderi Benim elimdedir. Benim iznimle konuşur, gözünü açıp kapatabilir ve nefes alabilir. Ona de ki: Rabbına icabet et. Şüphesiz O'nun bağışlaması geniştir. Sana dört yüz sene mühlet vermiştir. Bunların tamâmında sen O'nunla harb halinde oldun, O'na sövdün ve O'na benzemeye çalıştın. Kullarını O'nun yolundan alıkoydun. Gök sana yağmur yağdırdı, yeryüzü sana bitkiler bitirdi. Hiç hastalanmadın, yaşlanmadın, muhtaç düşmedin.

Şayet seni hemen cezalandırmayı dilemiş olsaydı, bunu mutlaka yapardı. Fakat O, vakar sahibidir, büyük bir hilim sahibidir. Onunla bizzat sen ve kardeşin mücâdele edin. Onunla cihâdda Allah'ın hoşnûdluğunu dileyin. Şüphesiz Ben, onun güç yettiremeyeceği bir orduyla ona gitmeyi dilemiş olsaydım bunu yapardım. Fakat şu kendini ve kalabalığını beğenmiş olan güçsüz kul, az bir topluluğun —Benim taraftârlarım asla az olmaz— Benim iznimle kalabalık topluluklara galip geleceğini bilsin. Onun debdebesi ve ona verilen nimetler ikinizi şaşırtmasın. Bunlara ikiniz de göz dikmeyin. Şüphesiz bunlar, dünya hayatının ve nimet içinde yüzenlerin süsüdür. Şayet dilemiş olsaydım, Firavun baktığı zaman ikinize verilenin bir misline gücünün yetmeyeceğini bilmesi için size dünyadan bir zînet verip sizi süsleyebilirdim. Ve dileseydim bunu yapardım. Fakat sizin için bunu arzu etmiyorum ve bunları sizden uzaklaştınyorum. Ben dostlarıma böyle yaparım. Bu konuda eskiden beri geçerli olan sünnetim budur. Ben onları (dostlarımı) şefkatli bir çobanın develerini eziyet verici konaklama yeri ve ağıllardan koruduğu gibi

dünyanın nimetlerinden ve bolluklarından uzaklaştırırım. Bu, onların Benim katımda ha-kîr olmalarından değildir. Fakat Benim şereflendirmemden paylarını tâm olarak almaları, dünyanın onların paylarını eksiltmemesi içindir bu. Bil ki dünyada kullar, Benim katımda zühdden daha üstün olan bir süsle Benim için süslenmiş degillerdir. Dünyada zühd; Allah'tan korkanların süsüdür. Onların üzerinde bundan bir elbise vardır ki onunla sükûnet ve huşu' ile tanınırlar. Secde izinden yüzlerinde bir işaret vardır. Alâmetleri budur. İşte onlar Benim gerçek dostlanımdır. Onlara rastladığın zaman onlara karşı yumuşak davran, kalbini ve dilini onlara karşı zelil kıl. Bil ki kim Benim bir dostumu hakîr görür veya korkutursa Bana harb ilân etmiştir. Muharebeyi Benimle o başlatmış, nefsinin bu tehlikeye atmış ve Beni muharebeye o çağırmıştır. Şüphesiz Ben, dostlarıma yardımda en sür'atliyimdir. Benimle harb eden Bana karşı durabileceğini mi sanıyor? Benimle mübâreze eden yoksa Beni geçeceğini mi sanıyor? Dünyada ve âhirette onlardan intikam alıcı olan Ben iken bu nasıl olabilir? Dostlarımdan zor

durumda kalanlarını Ben kendimden başkasına havale etmezken bu nasıl olacak? Vehb îbn Münebbih'in bu sözlerini îbn Ebu Hatim rivayet etmiştir.

«Dedi ki: Rabbım, göğsümü aç. İşimi kolaylaştır.» sözleri Hz. Musa'nın Rabbından İsteğidir. O'ndan kendisini gönderdiği işte göğsüne genişlik vermesini istemiştir. Şüphesiz O, Musa'ya büyük bir İş, önemli bir yük yüklemiş, emretmiştir. Allah Teâlâ Musa'yı o zamanki yer-' yüzü üzerinde olan kralların en büyüğüne, en zâlimine, küfürde en şiddetli olanına, ordusu en çok, ülkesi en ma'mur olanına, en azgın ve İnâdlaşmada en üstün olanına peygamber olarak göndermiştir. O kadar azmıştır ki Allah'ı tanımadığını, kendisi dışında tebaası için bir tanrı olduğunu iddia etmiştir.

Hz. Mûsâ çocukluğu süresince Firavun'un evinde, kucağında, yatağında kalmıştır. Sonra onlardan birisini öldürmüş, onların kendisini öldüreceğinden korkup bu emir kendisine verilinceye kadar ki sürenin tamâmında onlardan kaçmıştır. Bunlardan sonra Rabbı onu, kendilerini Allah'a

çağırın, tek ve ortağı olmayan Allah'a ibâdete davet eden bir uyarıcı olarak göndermiştir. Bunun içindir ki Hz. Mûsâ : «Rabbım, göğsümü aç. İşimi kolaylaştır.» diye duâ etmiştir. Yani Hz. Mûsâ şöyle demek istemiştir: Eğer benim yardımcım ve desteğim Sen olmazsan buna benim gücüm yetmez.

«Dilimden de düğümü çöz ki, sözümü iyi anlasınlar.» (Çocukluğunda) Hz. Musa'ya bir hurma ve bir kor gösterilmişti de kor parçasını alıp dili üzerine koymuş ve bu sebeple onun dilinde bir kekemelik hâsıl olmuştu. Nitekim ilerde bunun açıklaması gelecektir. Hz. Mûsâ kekemeliğinin bütünüyle giderilmesini değil istediğini karşısındakile-rinin anlayabileceği kadarıyla kekemeliğinin giderilmesini istemiştir ki bu da ihtiyâç kadarıdır. Şayet tümünden giderilmesini istemiş olsaydı, elbette kekemelik bütünüyle zail olurdu. Fakat peygamberler, ancak ihtiyâç kadarını isterler. Bunun içindir ki onda kekemelikten bir eser kalmıştır. Allah Teâlâ Firavun'un şöyle dediğini haber verir: «Ben, sözü açık söylemeyecek derecede zavallı olan şu adamdan daha değerli değil miyim?» (Zuhruf,

52). Hasan el-Basrî: «Dilimden düğümü çöz.» âyeti hakkında der ki: Bir düğüm çözülmüştür. Şayet bundan fazlasını istemiş olsaydı ona verilirdi. İbn Abbâs şöyle diyor: Hz. Mûsâ Rab-bma öldürmüş olduğu kişi hakkında Firavun ailesinden olan korkusu ve dilindeki düğümü şikâyet etmiştir. Onun dilinde bir düğüm vardı ki çokça konuşmasını engelliyordu. Kendisine yardımcı olmak, diliyle fasîh olarak anlatamayacağı birçok şeyi onun yerine konuşmak üzere Rabbından kardeşi Harun'u kendisine yardımcı kılmasını da istemişti. Allah Teâlâ ona istediğini vermiş, dilindeki bağı çözmüştür. İbn Ebu Hatim der ki: Amr İbn Osman kanalıyla... Muhammed İbn Kâ'b'm arkadaşlarından, birisi ondan şöyle rivayet ediyor : Ona bir akrabası gelmiş ve : Okumandaki tutukluk ve konuşmandaki bozukluk olmasaydı, sende başkaca hiç bir zarar (bir kötülük) yoktu, demişti. Kurazî ona: Ey kardeşim oğlu, sana bir şeyler anlattığım zaman anlatamadım mı? diye sordu da o; evet (anlatıyorsun), dedi. Kurazî şöyle devam etti: Şüphesiz Mûsâ (a.s.) Rabbından isrâüoğullarının sözünü anlamaları için dilindeki

düğümün çözülmesini istemiş bundan daha fazlasını istememiştir. İbn Ebu Hâtim'in rivâyetindeki lâfzı budur.

«Kendi ailemden bir vezîr ver bana. Kardeşim Harun'u.» kavli Hz. Musa'nın kendi dışındaki bir işte Allah Teâlâ'dan bir isteği olup bu; kardeşi Harun'un kendisine yardımcı olmasıdır. Sevrî'nin Ebu Saîd'den, onun İkrime'den, onun da İbn Abbâs'tan rivayetinde o, şöyle demiş,: Hz. Musa'ya peygamberlik verildiği saatta Hz. Harun'a da peygamberlik verilmiştir. İbn Ebu Hâtim'in İbn Nemîr kanalıyla... Hz. Âişe'den rivayetine göre o, bir umreye çıktığında birtakım bedevilerin yanında konaklamış ve birisinin şöyle dediğini işitmiş: Dünyada kardeşine en faydalı olan hangi kardeştir? Onlar: Bilmiyoruz, demişler. Adam : Allah'a yemîn ederim ki ben biliyorum, demiş. Hz. Âişe der ki: Kendi kendime: Yemininde hiç kimseyi istisna etmedi. Şüphesiz o, dünyada kardeşi için en faydalı olan kardeşin hangisi olduğunu biliyor, dedim. Adam : Kardeşi için peygamberlik istediği zamanda Musa'dır, dedi. Ben: Allah'a yemîn olsun ki doğru söyledi, dedim. İşte bu

hususta Allah Teâlâ Hz. Mûsâ (a.s.) yi övme sadedinde şöyle buyurmuştur: «Ve o, Allah katında değerli idi.» (Ahzâb, 69).

((Onunla destekle beni.» âyetindeki (isjj\ ') kelimesi Mücâhid'e göre «sırtımı» anlamında olup, buna göre âyeti: Onunla sırtımı, arkamı güçlendir, şeklinde anlamak gerekir. «Onu işimde (kendisiyle istişare etmemde) ortak yap ki Seni daha çok tesbîh edelim.» Mücâhid şöyle diyor: Kul dikilirken ve yan üstü uzanmışken Allah'ı anmadıkça Allah'ı çok ananlardan olmaz.

«Şüphesiz ki Sen, bizi görmektesin.» Bizi seçmede, bize peygamberlik vermede, düşmanın Firavun'a bizi peygamber olarak göndermede muhakkak Sen bizi görmektesin. Bundan dolayı hamd Sana'dır.[\[6\]](#)

İzâhı

Birinci Mesele : Duanın fayda ve şartları mes'elesidir. Bu mes'ele hakkında «Ey Rabbımız, unuttuk veya yanıldıysak sorumlu tutma bizi.» (Bakara, 256) âyetini tefsîr ederken bilgi verilmişti.

Burada sâdece konuyla ilgili birkaç mes'eleye temas etmekle yetineceğiz. Olgunluk kavramının bir dizi mertebeleri vardır ve bunların en üst basamağı da kişinin hem kendisi kâmil, hem de başkalarını kemâle erdirici, olgunlaştırmacı olması halidir. Şimdi bu basamağın birinci şikkını ele alalım. Kâmil (olgun) olan bir zâtın olgunluğu kendi zâtının gereği olur. Yapısının gereği olgun olan her bir şahıs ise ezelde olgun olur. Fakat böyle bir zât, ezelde başkalarını olgunlaştırmacı olamaz. Çünkü olgunlaştırmak, olgun olmayan bir şeyi olgunlaştırmaktan ibarettir. Bu ise ancak olgunluğun olmaması halinde meydana gelir, gerçekleşir. Zî-râ ezelde olgun olmuş olsaydı, kendisine etki etmek imkânsız olurdu. Çünkü zâten elde edilmiş bir şey bir kez daha elde edilemeyeceği gibi, olan bir şey tekrar oluşturulmaz. Binâenaleyh Cenâb-ı Allah her ne kadar başlangıcı olmayan zamandan beri olgun ise de, ancak gelecekteki sonsuz zaman içinde olgunlaştırmacı olur. Bu noktada, olgunlaştırmacının da olgunluğun bir parçası olduğu düşüncesinden hareket edilerek, yüce Allah'ın ezelde başkalarını olgunlaştırmacı olmaması halinde bir

olgunluk sahibi olamayacağı ve böylece Allah'ın noksan sıfatıyla nitelenmesi gerekeceği bunun da muhal olduğu gibi bir İtirazda bulunulabilir. Bu itiraza verilecek cevap şu şekildedir: Eğer bu, ezelde mümkün olsaydı, bu durumun olmaması olgunluğun olmaması gibi bir sonucu çıkarırdı. Bununla biz, sâdece fiil-i ezeli'nin muhal olduğunu isbât etmek istiyoruz ki, buna göre ezelde olgunlaştırma da muhal olur ve böyle bir fiilin olmaması Zât-ı Bârî için bir eksiklik sayılamaz. Nitekim, mümkün el-vücûd olmadığı için Yüce Allah'ın, zâtı gibi bir varlığı meydana getiremeyeceğini söylemek de Allah Teâlâ için bir noksanlık ifâde etmez. Keza Allah Teâlâ cennet ehlinin hareketlerini mufassal olarak bilmez, demememiz de böyledir. Çünkü mufassal bir sayısı olan her şey sonludur. Cennet ehlinin hareketleri ise sonsuzdur ve dolayısıyla mufassal bir sayısı olamaz. O halde bunlar ilim sıfatında bulunan bir noksanlıktan değil, haddi zâtında meydana gelmesi mümkün olmadığından dolayıdır. Şimdi bu girişten sonra diyoruz ki; Ce-nâb-ı Allah eşyayı var etmek istediği zaman bundan maksadı eksik olan varlıkları

olgunlaştırmak olduğuna, çünkü mümkünât var olmaya elverişli bulunduğu ve var olma sıfatı da olgunluk sıfatı olduğuna göre O'nun olgunlaştırma kudreti mümkünât için olgunluk sofrasını kurmayı gerektirdi. Zât-ı Bârî, yok olanların bir kısmını bu sofraya oturturken, bir kısmını da oturtmadı. Bunun sebeplerini şöyle sıralayabiliriz. : 1) Yok olan şeyler sonsuzdur. Onun için, şayet bütün yoklar bu var olma sofrasına oturtulsaydı, sonsuz şeyler var olacaktı. 2) Eğer bütün yokları var etseydi, artık var etmeye kadir olarak kalmayacaktı. Çünkü var olan şeylerin var edilmesi muhaldir. Yokların tümünü var etmek her ne kadar eksik olan bir şey için bir olgunluk İse de, kudret sahibi olan birini yaratacağı bir şey kalmamakla itibarî olarak acze düşüreceği için olgun bir varlığın noksan bir varlık haline gelmesi neticesine götürürdü. 3) Eğer tüm yokları var edilmiş olsalardı, artık bir ayırma imkânı kalmaz, gücü yeten ile zorunlu olarak yapan birbirinden ayrılamazdı. Oysa güç yetirme bir olgunluk sıfatı olduğu gibi, zorunluluk da bir noksanlıktır. İşte bu sebeplerden dolayıdır ki, Yüce Allah mümkünâtın

sâdece bir kısmım varlık'âlemine çıkarmıştır. Ancak bu noktada da iki suâl, sorulabilir: 1) Var edilen eşya sınırlı ve yokluk âleminde kalanlar ise sınırsız olduğuna, aralarında hiç bir bağ, ilgi olmadığına, mahrum bırakılanlar sonsuz olduğuna göre bu ziyafet az olan bir kesime verilmiş olmuyor mu? Bu var etme için; tâm bir var etmedir, denebilir mi? 2) Şayet bu ziyafete alınanlar bunu hak etmiş iseler, ne ile hak etmişlerdir? Yok eğer hak etmemişlerse bu sınırlı davet bir abeslik taşıyor mu? Bu ise muhal değil midir ve Yüce Allah'a nasıl yakıştınlabilir? Cevab: Bu şüphelerin akıl ve hayâllerde yer alıp dolaşması; Yüce Allah'ın fiillerini insan fiiline benzetme ve Allah'ın fiillerini insanlannkiyle kıyaslama düşüncesinden kaynaklanıyor. Oysa bu, doğru değildir. Çünkü O, yaptıklarından sorulmaz. Oysa insanlar sorulurlar. O halde O'nun bütün mümkinita şâmil rahmet nurundan taşan bu varlık genel bir ziyafet, kapsamlı bir sofrâ niteliğindedir. «Rahmetim ise her şeyi kuşatmıştır.» (A'râf, 156) âyeti de bu mânâyı ihtiva etmektedir. Bir de şöyle düşünelim: Mevcudatın canlı ve cansızlar diye iki

kısmı ayrıldığını biliyoruz. Şu hususta şüphe yoktur ki, yokluğa kıyasla varlık ne ise, cansıza kıyasla canlı da odur. Çünkü cansız, varlığından habersizdir. Ona göre varlığı ile yokluğu aynı şeydir. Ona nisbetle varlığı yokluk; yokluğu da varlık gibidir. Canlı ise, var olan ile yok olanı birbirinden ayırır. Ona göre bu iki kavram ayrı ayrı şeylerdir. Ve yine cansızlar canlı varlıkların araçları durumundadırlar. Çünkü canlı varlıklar, onları kendi iş ve yararlarında kullanırlar. Binâenaleyh cansız varlıklar adetâ itaatkâr birer köle, canlılar ise onlara hâkim efendiler durumundadır. Öyle ise canlılık, cansızlıktan daha şerefli ve üstün bir meziyettir. Ve Yüce Allah'ın lütuf ve rahmeti, mümkinâtın bir kısmını varlık sofrasına oturtup bazılarını oturtmamayı gerektirdiği gibi, mevcudatın bir kısmını hayat sofrasına almayı, bir kısmını ise almamayı iktizâ etti. Ve mevcudatın bir kısmını canlı, diğer bir kısmını ise cansız yarattı. Cansızlığa oranla canlılık ise; karanlığa oranla ışık, körlüğe oranla görmek ve yokluğa oranla varlık gibidir. Bu iktizâ muvacehesinde mevcudatın bir kısmı; iyiyi-kötüyü, acıyı-tatlıyı, hayrı ve şerri algılayabilecek birer canlı

oldular. İşte bu noktada canlılar şöyle dediler: Rabbımız, biz varlık ve hayat elbisesini bulduk; bizi bunlarla şereflendirdin. Fakat bu durum ihtiyâçlarımızın artmasına yol açtı. Çünkü biz, yokluk ve cansızlık halinde iken "mizacımıza uygun olana muhtaç; yapımıza uymayan ve ezâ veren şeylerden korkar değildik. Şimdi ise varlık ve canlılık olunca yapımıza uygun olanı elde etmeye, ters olanı ise uzaklaştırmaya muhtaç olduk. Bu durumda eğer kaçmak, istemek, uzaklaştırmak ve elde etmek gibi güçlerimiz olmazsa; yolda oturmuş, her türlü felâkete açık, musibet oklarına hedef olan bir zavallıdan farksız olacağız. Bize rahmet hazînelerinden güç ve kuvvet ver. Onlarla arzuladığımızın peşinden koşmaya, korktuğumuzdan kaçmaya güç yetirelim. İşte bunun üzerine Allah (c.c.) m sonsuz rahmeti, canlıların bir kısmına güç ve kuvvet vermeyi gerektirdi. Nitekim aynı rahmet mevcudatın bir kısmına hayat, yokların bir kısmına vücûd verilmesini de gerektirmişti. Kendilerine bu güç ve kuvvet verilen canlılar bu defa şöyle dediler : Ey bizim cömert ve merhametli Allah'ımız, akıldan mah-

rum bir hayat ve kuvvet; ancak ya zincirlerle bağlanacak olan delilere veya yük taşımada kullanılacak olan hayvanlara mahsûstur. Bütün bunlar ise noksan sıfatlardır. Sen bizi eksiklik çukurundan olgunluk bulutlarına yükselttin. Bize, mahlûkâtmm en şerefli olan, «seninle sorumlu tutar, seninle mükâfat ve ceza veririm» diyerek şereflendirdiğin o en kıymetli yaratığına akıldan bir pay lütfet ki, senin o rahmet hazînelerinden en güzel elbiseler giymiş, tam bir şeref ve fazilet elde etmiş olalım. Canlıların bu isteği üzerine Allah Teâlâ onlara akıl verdi ve onların ruhlarına basiret nuru ve hidâyet cevheri koydu. Böylece ruhlar, dört nişan almış oldular; Varlık, hayat, kuvvet ve akıl. Bunların sonuncusu akıldır. Sonuncu olan ise en üst mertebede bulunur. Nitekim Hz. Peygamber (s.a.) de Peygamberlerin (a.s.) sonuncusu olduğu için, onların en fazîletlisidir. Aynı şekilde insan, cismânî mahlûkâtın sonuncusu olduğu için onların en fazîletlisidir. Akıl da Yüce Allah'ın bahşettiği nişanların sonuncusu olduğu için, en üstün ve en değerlidir. Sonra akıl, kendi kendine baktı ve kendini

kıymetli mücevherat dolu bir çanağa benzetti. Hattâ parlayan yıldızlarla dolu bir semâyı andırıyordu. Burada mücevherat ve yıldızlar, akıl ve zihinde bulunan kesin zarurî bilgiler gibidir. Nasıl ki göklerde bulunan yıldızlar, kara ve denizin karanlıklarında yol bulmaya yarayan işaretler durumunda iseler akıl semâsına takılmış olan inciler mesâbesindeki zarurî bilgiler de, cismânî âlemin karanlıklarından rûhânî âlemin nurlarına doğru yol almak durumunda olanların kendileriyle yollarını buldukları parlak yıldızlar gibidir. Bu noktada o parlak yıldızlara, o kıymetli incilere bakan akıl; onlar üzerinde hudûs (sonradan var olma) izini gördü ve buradan bu izlerin bir meydana getiricisi olduğu, bu işaretlerin ve nakışların bir İşaretleyicisi, yapıcısı olduğu fikrine intikâl etti. İşte o zaman bu nakışları yapanın bunlardan farklı olduğunu, binayı inşâ edenin binadan başka ve farklı biri olduğunu anladı. Bu anlama üzerine ona sonradan var edilen âlemin en yüksek semâsından ezeliyet âleminin manzaralarına, ışıklarına bakan pencereler açıldı ve bu âlemi buradan temaşa etti. Akıl bu âlemin ışıklarına, hudûs

ve imkân âleminin karanlıklarından baktığı içindir ki, ezeli nurların ihtişamı onu sarstı ve gözleri görmez oldu. Şaşırmış bir halde olan akıl, tabîatı gereği yine, o nurları saçan Allah (c.c.) a sığındı ve : «Rabbım, göğsümü aç.» diye niyaz etti. Çünkü denizler derin, karanlıklar yoğun, yolda İse iç ve dış düşmanlardan oluşan birçok şakiler vardır, ins ve cin şeytânları çoktur. Onun için, eğer Sen benim göğsümü açmazsan, bana bütün işlerde yardımcı olmazsan ben kesilir kalırım. Bu nişanlar ise sâdece belâlara dûçâr kalmama sebep olur, yüksek mevkilere çıkmama değil. İşte âyetin «Rabbım, göğsümü aç.» kısmından murâd bunlardır. Sonra «İşimi kolaylaştır.» buyuruluyor. Çünkü insan, yaptığı her bir fiil, söz, hareket ve duruşları dilemezse onları yapan da yapamaz. Fakat insanın bu dilemesi sonradan meydana gelen (hadis olan) bir sıfattır ki, bu sıfatı da meydana getiren biri olması gerekir. Şayet bu irâdenin faili o insanın kendisi ise onu elde etmek için bir başka irâdeye (irâde sıfatına) ihtiyâcı olacak ve bu, sonsuza dek uzayıp gidecektir. O halde teselsülün kâinatın idare edicisinin yaratacağı bir

irâdede durması zarurîdir. Bu durumda gerçekte tüm işleri kolaylaştıran, tüm eşyayı tamamlayıp gerçekleştiren Yüce Allah'ın kendisi olmuş olur. Bu noktayı biraz daha açmak gerekirse; sıfatın meydana gelmesi için mutlaka bir kabul edicinin ve bir failin bulunması zorunludur. Bunun içindir ki, âyet-i kerîme'de kabul edicinin isti'dâdı «Rabbim, göğsümü aç.» şikkıyla ifâde edilirken, fail de «İşimi kolaylaştır.» kav-liyle ifâde edilmiş oluyor. Burada kişiye kabiliyetini ve fâiliyetini verenin Yüce Allah olduğuna dikkat çekilmektedir. Bunun içindir ki; selef: Ey nimetleri hak etmeden önce veren, diye duâ ederlerdi. Bu iki cümlecik bu âlemde meydana gelen her bir şeyin Allah (c.c.) m kaza, kader, hikmet ve kudretiyle olduğuna delâlet eden kesin bir delil mahiyetindedir. Şöyle de demek mümkündür: Sanki Musa (a.s.) göyle demiştir: Allahım, göğsümü açmanla yetinmiyorum. Ayrıca Senden işin yerine getirilmesini, gayenin elde edilmesini istiyorum. Yahut şöyle de denebilir : Cenâb-ı Allah Mûsâ (a.s.) ya varlık, hayat, kudret, ve akıl nimetlerini verince, ona şöyle seslenmiştir: Ey Mûsâ, sana bu dört nimeti verdim. Bunlara mukabil

her bir nimeti bir vazife ile karşılamam gerekir. Mûsâ (a.s.) : O vazifeler nelerdir ey Rabbım? diye suâl edince, Cenâb-ı Allah şöyle cevap vermiştir: Beni hatırlamak için namaz kıl. Çünkü onda dört nevi vazife bulunmaktadır. Ki bunlar.: kıyam, kırâet, rûkûa varmak ve secde etmektir. Binâenaleyh namaz kıldığın zaman, her nimete karşılık bir vazifeyi yerine getirmiş olursun. Bundan sonra Yüce Allah ona bir beşinci payeyi, peygamberliği verince Mûsâ (a.s.) : «Rabbım, göğsümü aç.» diye niyazda bulunmuş; aç' ki bu nimete hangi vazife ile karşılık vereceğimi bileyim, demiştir. Bunun üzerine kendisine şöyle cevap verilmiştir: Bu peygamberlik görevini istenen şekilde yerine getirmeye çalışarak karşılık vereceksin. Mûsâ (a.s.) nın bunun üzerine yakarışı şöyle olmuştur : «Ey Rabbım, âciz, zayıf, maddî imkânı kıt ve düşmanı çok olan ben bunu yapamam. Onun için, göğsümü aç ve işimi kolaylaştır.»

İkinci Mes'ele: Kesinlikle bilinmelidir ki duâ Allah (c.c.) a yakın olmanın bir vasıtası ve sebebidir. Mûsâ (a.s.) da O'na yaklaşmak için bu duayı yapmıştır. Bu mes'eledede iki konuyu açıklamak durumunda

kakacağız: Duanın, Allah (c.c.) a yakınlığın vâsıtası olması ve Mû-sâ (a.s.) nın bu dua ile Yüce Allah'a yakınlaşmayı istemiş olması. Duanın Allah Teâlâ'ya yakınlığın aracı olduğunu birkaç delille açıklayabiliriz : 1) Yüce Allah Kur'an'da suâl ve cevap tarzında ifâdeyi birçok yerde isti'mâl etmiştir. Bunların kimi temel, kimi ise fer'î mes'eleler-dir. Birinci türde olanlara birkaç örnek verelim: 1) Bakara sûresinde «Sana yeni doğan aylardan soruyorlar. De ki: Onlar, insanların faydası ve haco için birer vakit ölçüleridir», mealindeki âyet. (Bakara, 189) 2) tsrâ sûresinde «Sana ruhtan sorarlar. De ki: Rûh, Rabbımm em-rindendir...» (îsrâ, 85) âyeti. 3) «Sana dağlardan sorarlar. De ki: Rabbım, onları ufalayıp savuracak.» (Tâ-Hâ, 105). 4) «Sana kıyametin ne zaman gelip çatacağını soruyorlar.» (A'râf, 187; Nâziât, 42). Birkaç örnek de ikinci türdeküere verelim: 1) «Sana ne intak edeceklerini soruyorlar. De ki: Hayırdan her ne infâk ederseniz ana-babanın ve akrabanın... hakkıdır.» (Bakara, 215). 2) «Sana haram ayından ve onda savaştan soruyorlar. De ki: O ayda savaşmak; büyük bir günâhtır.» (Bakara, 217). 3) «Sana içkiden ve

kumardan soruyorlar. De ki: İkisinde de büyük günâh vardır.» (Bakara, 219). 4) «Sana ne infâk edeceklerini soruyorlar. De ki: Af.» (Bakara, 219). 5) «Sana yetimlerden soruyorlar. De ki: Onlar için ıslâhta bulunmak hayırlıdır.» (Bakara, 220). 6) «Sana âdet halinden de soruyorlar. De ki: O bir ezadır.» (Bakara, 222). 7) «Sana ganimetlerden sorarlar. De ki: Ganimetler, Allah'ın ve Rasûlününündür.» (Enfâl, 1) 8) «Sana Zülkar-neyn'i sorarlar. Onu size anlatacağım, de.» (Kehf, 83): 9) «O gerçek mi? diye senden haber sorarlar. De ki: Rabbıma andolsun ki o, muhakkak gerçektir.» (Yûnus, 10). 10) «Senden fetva isterler. De ki: Size babası ve çocuğu olmayanın mîrâsı hakkındaki fetvayı Allah veriyor.» (Nisa, 176). 11) «Kullarım sana Beni sorarsa, şüphesiz ki Ben, çok yakınım.»' (Bakara, 186). Görülüyor ki bu âyetlerde suâl ve cevap-lar değişik tarzlarda ortaya konmuştur. Genellikle de önce suâl sorulmuş ve bunu Hz. Muhammed (s.a.) e hitaben bazan da emri ile cevap gösterilmiştir. Bir üçüncü tarz olarak suâl sorulup cevabın verilmediği âyet görülürken, dördüncü yol olarak suâlden sonra gibi bir hitâb

olmaksızın cevabın verildiği de müşahade olunmaktadır. Bu değişik tarzların mutlaka bir mânâsı ve faydası vardır. Meselâ cevabın hitâbıyla başlaması halinde sanki Hz. Peygamberin peygamberliğini bir onaylama, O'na vahiy ve tebliğ görevi verilmesiyle bir nevi onu yüceltme vardır. Ve bu tarzda herhangi bir müşkil yoktur. İkinci tür cevaba «De ki: Rabbım, onları ufalayıp savuracak.» cevabını örnek olarak gösterebiliriz. Buradaki soru dağlar hakkındadır. Ve onların kadîm (zaman bakımından başlangıcı olmayan) veya bakî (sonu olmayan, yok olmayacak olan) bir varlık olup olmamaları ile ilgilidir. Bu mes'ele İslâm akaidinin ana meselelerinden biri olduğu içindir ki yüce Allah, Hz. Peygambere hemen yerine getirmeyi ifâde eden harfî ilâvesiyle buyurarak derhâl cevap vermesini emretmiştir. Sanki: Ya Muhammed, hemen cevap ver ve kısa kesme. Çünkü bu mes'eledede şüphe etmek küfürdür. Onların şek ve şüpheyeye düşmemesi için bu mes'eleyi ihmâl etme, buyurulmuştur. Bir de cevabın keyfiyetine bakalım. «De ki: Rab-bım onları ufalayıp savuracak» buyuruluyor. Şüphesiz bu savrulup

atılma mümkündür. Çünkü bu, dağın her bir parçası için geçerli ve mümkündür. Buna duyulanınız da şehâdet eder. Bu İse dağların kadim ve varlığı kendinden bir varlık olmadığını gösterir. Çünkü kadîm olan bir şeyin, değişmesi ve toz olup savrulması mümkün değildir. Burada şöyle bir soru akla gelebilir: Müşrikler, bir defasında Hz. Muhammed (a.s.) e Rabbmın altın mı, gümüş mü, yoksa demir mi olduğunu sormuşlar, «De ki: O Allah birdir.» buyrulmuş ve lafzı-': kullanılmış, ifâdesi kullanılmamıştır. Oysa bu mes'ele de mühim mes'elelerden biriydi? Buna şu şekilde cevap verilebilir: Bahsettiğiniz yerde suâl kısmı zikredilmemiştir. harfi ise.bir atıf harfi olup, daha önce kendisine atıf yapılabilecek bir sözün geçmesini gerektirir. Bunun içindir ki orada bu harf kullanılmamıştır. t Oysa bizim bahsettiğimiz yerde durum farklıdır, burada Yüce Allah suâli zikretmiş olduğu için cevap bölümüne bu harfin gelmesi güzel olmuştur. Üçüncü metod cevabın zikredilmemesidir. Âyette yâlnız kıyametin kopmasını sordukları ifâde edilmektedir. Bunun hikmeti, kıyametin kopma

zamanını belirgin bir şekilde bilmenin birçok mahzurlarının olmasıdır. Biz daha önce bu mahzurları açıklamış bulunuyoruz, işte bu sebeple Cenâb-ı Allah cevabı zikretmemiştir. Ayrıca bu durum, bazı suâllerin cevabının verilmeyeceğini de göstermektedir. Dördüncü tarzda ise lafzı zikredilmeden cevaba geçilmektedir. Bunda birkaç nükte vardır:

Birinci Nükte : Bu tarzda doğrudan doğruya cevap kısmına geçilmesi, duanın önemine ve en büyük ibâdetlerden biri olduğuna delâlet eder. Sanki bu tarzda Allah Teâlâ'nın, kuluna: Ey kulum, sen başka konularda seninle aramızda bulunacak bir vâsıtaya muhtaç isen de^ Bana duâ ederken böyle bir aracıya muhtaç değilsin, gibi bir mânâyâ dikkat çekilmektedir. Çünkü bilinmesi i'tütâdî bir özellik taşımayan diğer kıssalarda hep aynı metod ta'kîb edilmiş, veya gibi herhangi bir lafız zikretmeden doğrudan cevaba geçilmiştir. Bu duruma «Onlara Adem'in iki oğlunun, kıssasını doğru olarak anlat...» (Mâide, 27), «Onlara âyetlerimizi verdiğimiz halde, onlardan sıyrılan ve şeytânın arkasına taktığı ve

sonunda azgınlardan olan o kimsenin haberini anlat.» (A'râf, 175), «Kitâb'da Musa'yı da an.» (Meryem, 51), «Kitâb'da İsmail'i de an.» (Meryem, 54), «Kitâb'da îdrîs'i de an.» (Meryem, 56) «Hem onlara İbrahim'in konuklarından da haber ver.» (Hıcr, 51), «Biz, sana bu Kur'an'ı vahyetmekle; kıssaların en güzelini sana anlatıyoruz.» (Yûsuf, 3), «Sana onların kıssalarını gerçek olarak anlatalım.» (Kehf, 13) âyetleri birer örnektirler. Burada zikrettiğimiz son iki âyette ise Yûsuf (a.s.) un ve Ashâb-ı Kehf'in kıssalarının ilginç olaylara konu olduğuna dikkat çekilmektedir. Burada geçen âyetlerden şöyle umûmî bir mânâ çıkarmak da mümkündür: Bu âyetlerdeki ce-vablarla Cenâb-ı Allah sanki şöyle demektedir : Ey Muhammed, eğer kullarım sana Benden başka herhangi bir şeyi sorarlarsa; onlara sen cevap ver. Fakat senden Beni soraoak olurlarsa, bu takdirde sen cevap verme; Ben vereyim.

İkinci Nükte : «Kullarım sana Beni sordukları zaman.» âyeti, kulun sorma hakkı olduğuna delâlet ettiği gibi, «Şüphesiz ki Ben, çok yakınım.» cevabı da Allah Teâlâ'nın kula yakın olduğunu gösterir.

Üçüncü Nükte : «Kullarım sana Beni sorarsa; şüphesiz ki Ben, çok yakınım.» (Bakara, 186) âyetinde «kulum Bana yakındır» denmeyip, «Ben çok yakınım.» buyurulduğu görülmektedir. Burada ince bir sır bulunmaktadır. Çünkü kul mümkün el-vücûddur; onun var olması ve yok olması aklen mümkündür, zarurî değildir. O, bu özelliği gereği olarak yokluğun ortasında, yok olmanın derinliğindedir. Binâenaleyh kul, Allah Teâlâ'ya yakın olamaz. Fakat Cenâb-ı Allah kula yakındır. Çünkü lütuf ve ihsanı ile onu var eden ve kendine yaklaştıran O'dur. O halde yakın olmak Allah (c.c.) için söz konusudur, kul için değil. Bunun içindir ki âyet-i kerîme'de «Şüphesiz ki Ben, çok yakınım.» buyurmuştur.

Dördüncü Nükte : Duâ etmekte olan bir insanın kalbi mâsivâ ite meşgul olduğu sürece, Allah (c.c.) a tâm mânâsı ile duâ etmiş olmaz. İşte bu gerçeğe binâen bir insan duâ ederken mâsivâdan geçip ma'rifet-i ilâhîye ile müstağrak olsa, bu durumda hem Allah Teâlâ'dan başka bir kimseye dikkatini verip hem de bu mâsivâdan geçme halini koruyamaz. İşte

duâ makamına mahsûs olan bu hal göz önünde bulundurulduğu içindir ki âyet-i kerîme'de Allah ile kul arasındaki vasıtayı kaldırmaya bir işaret olarak denmemiş denmiştir.

Buraya kadar zikredilen mes'elelerden duanın ne derece değerli olduğu ve ibâdetlerin en büyüklerinden birini teşkil ettiği anlaşılmış bulunmaktadır. Şunu da ilâve edelim ki bir kul, efendisine bir hediye sunmak istediği zaman, ona hediyelerin en güzelini sunar ve sunmalıdır da. İnsan tabiatında bulunan bu duygudan dolayıdır ki Hz. Mû-sâ (a.s.), Allah Teâlâ'ya ilk defa itaat ve ibâdet hediyeleri sunmak istediği zaman duâ hediyesi takdim etmiş ve : «Rabbım, göğsümü aç.» diye niyaz etmiştir.

İkinci Nükte : Duâ'mn fazileti hakkındadır. Hz. Peygamber (s.a.) : Duâ; ibâdetin özüdür, buyurmuştur. Allah Teâlâ'mn Hz. Musa (a.s.) ya ilk emri ibâdettir. Çünkü, «Şüphesiz ki Ben, Allah'ım.» (Tâ-Hâ, 14) âyeti bir emir değil, bir ihbardır. Allah Teâlâ'mn Hz. Mûsâ (a.s.) ya verdiği ilk emir ise «O halde Bana ibâdet et» emridir. İşte Allah (c.c.) tarafından Hz. Mûsâ (a.s.) ya yöneltilen ilk emrin

ibâdet olması üzere Mûsâ (a.s.) nın Allah Teâlâ'ya sunduğu ilk ibâdet duâ olmuş ve «Rabbım, göğsümü aç.» diye niyazda bulunmuştur.

Üçüncü Nükte : Duanın ibâdet nevilerinden bir nevi olduğuna dâirdir. Cenâb-ı Allah namaz ve oruçla emrettiği gibi, duâ ile de emretmiştir. Cenâb-ı Allah'ın duâ etmemize dâir vârid olan emir örneklerini «Kullarım sana Beni sorarsa; Ben çok yakınım. Bana duâ edince Ben, o duâ edenin duasına icabet ederim.» (Bakara, 186), «Rabbınız buyurdu ki: Bana duâ edin, duanızı kabul edeyim.» (Gâfir, 60), «Korkarak ve umarak O'na duâ edin.» (A'râf, 56), «Rabbınıza yalvara yal-kara gizlice duâ edin. Muhakkak ki O, haddi aşanları sevmez.» (A'râf, 55), «O diridir, O'ndan başka tanrı yoktur. Dini yalnız kendisine hâlis kılarak O'na yalvann.» (Gâfir, 65), «De ki: İster Allah deyin, ister Rahman deyin:» (İsrâ, 110), «Rabbım; içinden yalvararak ve korkarak... zikret.» (A'râf, 205) âyetleri ile : O'na ya Zelcelâli ve'l-îkrâm, diye duâ edin, hadisinde görmekteyiz. Bu âyetler ile duanın bir ibâdet olduğunu yakînen öğrenmiş oluyoruz. Bu âyetler her ne kadar duâ etmenin bir

ibâdet olduğunu gösteriyorsa da, bazı câhil kimseler kendilerine göre bazı delillere dayanarak duâ etmenin hilâf-ı akıl bir iş olduğunu iddia etmektedirler. Bunların delilleri şunlardır : 1) Cenâb-ı Allah Allâmu'l-Guyûbdur; gizli açık her şeyi bilir. O halde duâ etmeye ne gerek vardır? 2) Eğer duâ ederek istenilen şey, Allah'ın vuku bulacağını bildiği; öylece takdir ettiği bir şey ise zâten duaya gerek yoktur, şayet meydana gelmeyeceğini bilip takdir ettiği bir şey ise bu takdîrde duanın hiç bir yararı olmaz. 3) Duâ sîgası, bir nevi emir ve nehiy sîgasına benziyor. Kulun böyle Allah'a karşı emir ve nehiy sî-gasına benzeyen bir ifâdeye başvurması ise edebe mugayirdir. 4) Duâ ile Allah Teâlâ'dan istenen şey, eğer kulların yararına bir şey ise Cenâb-ı Allah zâten onu ihmâl etmez; şayet o istenen şey insanların zararına bir şey ise bu takdirde onu istemek caiz olmaz. 5) Nasslarda, Sıddîkînin en yüksek mertebesinin, Allah Tealâ'nın takdirine razı olmak olduğu belirtilmiş ve insanlar kadere razı olmaya teşvik edilmiştir. Duâ ise bu rızâyı yok eder. Çünkü burada bir istek, bir niyaz söz konusudur. 6) Hz. Peygamber

(s.a.) in Rabbmdan rivayet ettiği bir Hadîs-i Kudsîde Cenâb-ı Allah şöyle buyurmaktadır: Beni zikretmek kişiyi Benden bir şey istemekten alıkoyarsa, Benden isteyenlere verdiklerimden daha hayırlısını ona veririm. Her ne kadar sizin zikrettiğiniz âyetler duanın vücûbuna delâlet ediyorsa da, bu hadîs de duâ etmemenin daha evlâ olduğuna delâlet ediyor. 7) Hz. İbrahim (a.s.), Allah (c.c.) a duâ etmeyi bırakıp da sâdece : Allah (c.c.) in benim durumumu bilmesi O'ndan bir şey istememe ihtiyâç bırakmıyor, demekle yetindiği İçindir ki, o aşırı derecedeki övgüye lâayık olmuştur. İşte bu mesele de, duâ etmemenin daha evlâ olduğuna delâlet etmektedir.

Şimdi duâ etmemenin daha evlâ olduğuna dâir ileri sürülen bu delillere cevap verelim : 1) Duâ etmekten maksad, kişinin hâlini bildirmesi değil; diğer niyazlar gibi bir niyaz ve yakarmadır. 2) Sizin: Eğer Allah (c.c.) o şeyin vâki' olacağını biliyorsa, takdir etmişse duaya gerek yok. Eğer vâki' olmayacağını takdir etmiş İse duâ zâten faydasızdır, sözünüz; aç ve susuz bir insan için : Eğer Allah onun tok olacağını, suya kanacağım biliyorsa ve bunları

takdîr etmişse yeme içmeye gerek yok; şayet bunların olmayacağını takdîr etmişse bu takdirde yeme ve içme faydasızdır, demeye benzemektedir. 3) Her ne kadar duâ ederken kullanılan ifâde sîgası bir emir sîgası ise de, bu fiilin tazarru' ve huşu' ile yapılması durumu, onun emir sîgasında olmasını hükümsüz kılar. 4) Cenâb-ı Allah kullarının bir maslahatının tahakkukunu duâ etmenin sebkât etmesine bağlı kılmış olabilir. 5) Bir İnsan yalvararak duâ eder de, ondan sonra yine Allah Teâlâ'mn takdirine razı olursa; bu durumda elde edilen makam, kulların elde edeceği en yüce makam olur. Bu cevap aynı zamanda diğer delillere de cevap olacak vasıftadır. Çünkü duâ da bir ibâdettir.

Dördüncü Nükte : Allah Teâlâ duanın önemine işaret ederken yalnız duâ etmeyi emretmekle yetinmemiş, ayrıca bir başka âyetinde kendisine duâ edilmediği zaman gazab edeceğini de açıklamıştır: «Onlar hiç değilse kendilerine bir azabımız geldiği zaman; yalvarmalı değiller miydi? Fakat kalbleri katılaşmış, şeytân da onlara yaptıklarını süsleyip püslemişti.» (En'âm, 43) Rasûlullah (s.a.) da aynı

mânâya işaretle, sizden biriniz (duâ ederken) : Allahım, beni istersen bağışla, demesin. Fakat kesin söylesin ve: Allahım, bent bağışla, desin, buyurmuştur. İşte bu sırra binaendir ki Hz. Musa (a.s.), duâ ederken kesîn bir ifâde kullanmış ve «Rabbım, göğsümü aç.» demiştir.

Beşinci Nükte : Duanın önemini gösteren «Rabbımız dedi ki: Bana dua edin ki duanızı kabul edeyim.» (Gâfir, 60) âyeti bizim ümmetimizin diğer ümmetlerden daha şerefli olduğuna işaret etmektedir. Evet bu âyet, bizim ümmetimizin en şerefli ümmet olduğunu gösterir. Zîrâ Allah tarafından kendilerine büyük şeref verilen, haklarında «Sizi âlemlere üstün kıldığımı hatırlayın.» (Bakara, 47), «Allah dünyalarda kimseye vermediğini size verdi.» (Mâide, 20) âyetleri in-eâl buyurulan İsrâiloğulları, bu yüksek makamlarına rağmen, Mûsâ (a.s.) ya «Rabbına duâ et de onu bize iyice bildirsin.» (Bakara, 68) isteğinde bulunmuşlar; Havariler ise «Biziz Allah'ın yardımcıları» (Âl-i îmrân, 52) demeleriyle ihraz etmiş oldukları mevkilerine rağmen Hz. îsâ (a.s.) dan kendileri için gökten bir sofraya

inmesi konusunda duâ et-tnesini istemişlerdir. Halbuki Cenâb-ı Allah, zâtına duâ konusunda bizim ümmetimizden aracıyı kaldırmış, «Bana duâ edin ki duanızı kabul edeyim.», «Allah'ın fazlından lutfundan isteyin.» (Nisa, 32) buyurmuştur. Bu sebeple Ümmet-i Muhammed'in bu faziletinden bihakkın haberdâr olan Hz. Musa (a.s.) : Allah'ım, beni Muhammed ümmetinden kıl, diye duâ etmiş. İlk olarak da ellerini kaldırmış ve: «Rabbım, göğsümü aç.» diye duâ etmiştir.

Burada, «Kullarım sana Beni sorarsa; şüphesiz ki Ben, çok yakınım.» âyetinde bilinmesi gereken bir husus daha vardır: Bu âyette Cenâb-ı Allah kullarından bahsetmektedir. Cenâb-ı Allah Teâlâ kullarını yedi sınıf kılmıştır: 1) Ma'sûm kulu. Bunlar hakkında «Muhakkak ki kullarımın üzerine bir nüfuzun olmaz.» (Hıcr, 42) buyurulmuştur. Hz. Mûsâ (a.s.) ise ismetin bundan daha fazlasıyla taltif edilmiş, hakkında «Seni kendim İçin yetiştirdim.» (Tâ-Hâ, 41) buyurulmuştur. İşte Hz. Mûsâ (a.s.) bu durum muvacehesinde ismetinin daha ziyâde olmasını istemiş ve «Rabbını, göğsümü aç.» diye duâ

etmiştir. 2) Seçkin kulur ((Selâm, Allah'ın seçtiği kullarının üzerine olsun.» (Nemi, 59) âyetinde bu sınıfa işaret edildiğini görüyoruz. «Ey Mûsâ; risâletim ve kelâmımla seni insanlar arasından seçtim.» (A'râf, 144) âyetiyle daha seçkin bir kul olduğu bilinen Hz. Mûsâ (a.s.), saffetinin daha ziyâde olmasını istemiş ve «Rabbım, göğsümü aç.» diye duâ etmiştir. 3) Müjdeleyici kulu. «Sözü dinleyip onun en güzeline uyan kullarımı müjdele.» (Zümer, 18) âyetinde işaret edilen bu sınıfa, «Ve Ben, seni seçtim. Öyleyse vahyolunanları dinle.» (Tâ-Hâ, 13) âyetinin delaletiyle Hz. Mûsâ (a.s.) bu dereceye dâhil idi. Ancak O, daha ziyâde beşaret (müjde) istemiş ve: «Rabbım, göğsümü aç.» diye duâ etmiştir. 4) Keramet kulu. Buna «Ey kullarım, bugün size hiç bir korku yoktur.» (Zuhruf, 66) âyeti delâlet eder. Cenâb-ı Allah'ın: «Korkmayın;

Ben sizinle beraberim.» (Tâ-Hâ, 46) buyurduğu Hz. Mûsâ (a.s.) bu kerametle taltif edilmişti. Ancak o, keramet kulluğunun bir derece daha artmasını istemiş ve : «Rabbım, göğsümü aç.» diye duada bulunmuştur. 5) Bağışlanmış kulu. «Kullanma bildir ki: Benim Ben, Gafur, Rahîm olan.» (Hıcr, 49) âyeti

bu nevi kula delâlet eder. Hz. Mûsâ (a.s.) bu sınıfa dâhil idi. Zîrâ «Rabbım, beni bağışla.» diye duâ etmiş, Allah Te-âlâ da kendisini bağışlamıştı. Ancak o, daha ziyâde mağfiret taleb etmiş ve : «Rabbım, göğsümü aç.» diye duâ etmiştir- 6) Hizmet kulu. «Rabbınıza ibâdet edin.» (Bakara, 21) âyetinde ifâde edilen bu sınıfa, «Seni kendim için yetiştirdik», hitabına mazhar olan Hz. Mûsâ (a.s.) da dahil idi. Fakat o, bu nevi kulluk derecesinin artmasını istediği için «Rabbım, göğsümü aç.» diye duâ etmiştir. 7) Kurbiyyet kulu. (Zâtına kurbiyyetle taltif edilmiş kulu). «Kullarım sana Beni sorarlarsa; Ben çok yalanım. Bana duâ edince Ben, o duâ edenin duasına icabet ederim.» buyurularak ifâde edilen bu nevi kulluğa şüphesiz Hz. Mûsâ (a.s.) da dâhildi. Çünkü Cenâb-ı Allah onun hakkında «Ona Tûr'un sağ yanından seslendik ve onu gizlice söyleşmek için yaklaştırdık.» (Meryem, 52) buyurmaktadır. Ama Hz. Mûsâ (a.s.) bu nevide de daha ileri gitmek istemiş ve ((Rabbım, göğsümü aç.» diye duâ etmiştir^[7]

Beşinci Fasıl : Göğsü açmanın mâhiyetine dâirdir. Alimler göğsü açmanın mâhiyetini iki şekilde açıklamışlardır

1) Göğsü açmak, insan kalbinde dünyaya ne rağbet" ve ne de korku biçiminde bir bakışın kalmamasıdır, tnsan kalbinin dünyaya rağbet etmesi demek kalbin aile ve çocuklarla, onların yararlarını te'mîn etmek ve zarar görmelerine mâni' olmakla meşgul olması demektir. Kalbin dünyaya korku ile yönelmesi ise, düşman ve hasımlarından korkması demektir. İşte Allah, bu özellikte olan kalbi açtığı zaman artık o kalbin İlgilendiği dünya metâi olan her şey onun nazarında küçülür, Önemsiz hale gelir. O derece küçülür ki bir sinek, bir tahta kurusu ve bir sivrisinekten farksız kalır; ne insanın kendisine meylini uyandırabilir, ne de korkulacak bir varlık olur. Artık bundan sonra dünya metâi olan her şey, onun nazarında bir hiç hükmüne geçer. İşte insan, dünyayı bu nazarla görmeğe başladığı zamandır ki, kalbi tamamıyla Allah Teâlâ'nın rızâsına doğru yönelir. Temsilî bir açıklama yapmak gerekirse, kalb bir su gözesine, insanın kuvveleri ise zayıf karakterli

oldukları için bir küçük su gözesine benzetilebilir. Bir kaynağın suları birçok kanala akıtılırsa bu kanalların her birinde bulunan su miktarı azalır. Oysa bu kanalların suyunun tümü bir tek kanalda toplanmış olsa, bu takdirde su güçlü bir hal alır. İşte insan kalbi ve duyguları bu misâle benzediği ve bu gerçeği taşıdığı içindir ki Hz. Mûsâ (a.s.), Cenâb-ı Allah'tan dünyanın kusurlarına ve çirkin hallerine kendisini muttali' kılarak kalbini açmasını taleb etmişti ki böylece kalbi anlara karşı nefretle dolsun. Bu nefret doğduktan sonradır ki kalb bütünüyle kudsî âleme ve rûhânî makamlara yönelmiş olur.

2) İlim erbabı kalbin açılmasını bir de şu tarzda izah etmişlerdir : Mûsâ (a.s.), o yüce makama (peygamberlik makamına) getirildiği zaman ağır yükümlülüklerle karşı karşıya kalmıştır. Vahyedilen emir ve yasakları muhafaza etmek, Cenâb-ı Allah'a sürekli ibâdet etmek ve toplumu ıslâh gibi yükümlülükler o ağır teklifâtın sâdece birkaçını teşkil ediyordu. Mûsâ (a.s.), hem dünya ve hem de âhiret işlerini çekip çevirmekle mükellef kılınmış gibiydi. Ancak bunların ikisini birlikte idare etmek çok zordu.

Çünkü dünya ve âhiretten birisine yönelmek diğeri ile meşgul olmaya bir nevi engel oluyordu. Nitekim bir şeye bakmakla meşgul olan kimsenin işitme duyusu, dinlemekle meşgul olanın ise görme ve düşünme' duyusu fonksiyonunu yerine getiremez. Görülüyor ki, insanın duyulan birbiriyle çekişme halinde bulunmaktadır; ve Mûsâ (a.s.) da tüm bu duyulara muhtaç bir halde bulunmaktaydı; ve Cenâb-ı Hakk'ın cemâliyle müşerref olan bir insan, bu noktadan sonra herhangi bir mahlûkun her türlü güzelliğini ürkeklikle karşılar, ondan kaçır ve istemez. Tamamen gerçek olan bu durumlardan dolayıdır ki Mûsâ (a.s.), Cenâb-ı Allah'tan kendisine duydu mükemmelliği lütfederek göğsünü açmasını talep etmiştir. Mûsâ (a.s.) bu isteğini dünya ve âhiret işlerini birlikte yürütebilmek için yeterli gücü elde etmek düşüncesiyle yapmıştır. İşte göğsü açmakla kasde-dilen mânâ budur. Ayrıca ilim,erbabı zikrettiğimiz bu mânâyı açıklamak için birtakım misâller serdetmişlerdir :

Birinci Misâl : İnsan bedenini bir şehre benzetirsek; burada bulunan göğüs bir kaleye, fuâd

bir köşke, kalb bir taht'a, rûh krala, akıl vezire, şehvet şehre mal girmesini sağlayan bir büyük görevliye, gazab sürekli eğitim ve ceza ile meşgul olan ordu komutanına, duyu organları casuslara, diğer kuvveler hizmetçi, işçi ve zenâatkârlara benzerler, öte yandan bu şehre, bu kale ve bu krala düşman olan bir şeytân bulunmaktadır. Bu şeytâna ordusu hevâ, hırs ve diğer kötü huylardan oluşan bir kral demek de mümkündür. Bir şehre benzeyen insan bedeninde, rûh kralı ile şeytân arasında süren devamlı bir savaş göze çarpmaktadır. Bu savaşta rûh meydana önce veziri aklı, şeytân da ona karşı yine veziri nefsi ileri sürer. Akıl insanı Allah (c.c.) a çağırırken, nefis de şeytâna çağırır. Rûh ikinci merhalede zekâyı akla yardımcı olarak ileri sürer. Şeytân da buna mukabil şehveti çıkarır. Burada zekânın insanı dünyevî fenalıklardan alıkoymaya çalıştığı, şehvetin ise kişiyi dünyevî lezzetlere doğru ittiği görülür. Sonra rûh, zekâyı yardım etmesi için düşünceyi ileri çıkarır, o da Hz. Peygamber (s.a.) in: Bir saat tefekkürde bulunmak, bir sene (nafile) ibâdet etmekten daha iyidir, sözünü haklı çıkararak gözle

görünen ve görünmeyen her türlü günâh ve ayıba karşı koyar. Şeytânın düşünceye karşı çıkardığı askeri ise gaflettir. Sonra rûh hilim ve sebatı, temkinli ve vakur olmayı ileri sürer. Çünkü acele etmek insana güzeli çirkin, çirkinini de güzel gösterebilir. Hilim ve teennî ise akla dünyevî eşyanın çirkinliklerini gösterir. Şeytân buna karşılık acele etmeyi ve sür'ati çıkarır. Bu hususiyetten dolayıdır ki, Rasût-i Ekrem (s.a.) şöyle buyurmuştur. Hilim bir yere girdiği zaman mutlaka orayı süsler. Acele etmek ise girdiği yeri muhakkak çirkinleştirir. Bunun içindir ki, yer ve gökler altı günde yaratılmıştır. Böylece insanlar teennî ve sebatı öğreneceklerdir. Buraya kadar İnsan içinde, iki sınıf arasında meydana gelen düşmanlığı görmüş bulunuyoruz. Kalb ve göğüs, bu insan şehrinin kalesi hükmündedir. Bir kalenin, çevresinde bir de hendek vardır. Bu hendek zühd-dür. Onun bir de sûru vardır : Âhireti istemek ve Allah Teâlâ'yı sevmek. Şayet hendek derin ve geniş, sûr da sağlam olursa; şeytân ordusu onu aşamaz ve geri çekilerek kaleyi terk eder. Fakat hendek derin ve geniş, sûr da muhkem olmazsa düşman kaleyi

fetheder ve içeri girer; nefis, kendini beğenme, kibir, cimrilik, Allah hakkında s  -i zann besleme, s  z taşıma ve gıybet gibi askerlerini de   ceride beraber bulundurur. Bu durumda kral küçükten   ıkamaz, zor bir duruma d    er. Bu i  gal kar   sında ancak Cen  b-ı Hakk'ın kuluna hayır yollarını a  ması, üçer yollarını kapamak suretiyle yardımını g  ndermesi ve bu yabancı askerleri kaleden   ıkarması halinde durum normale d    er, g    s a  ılır,   eyt  nın baskıları, orduları da  ılır,   ıkar ve Cen  b-ı Allah'ın hid  yet nurları   eri girer. İ  te «Rabbım, g         a  .»   yeti bu m  n  y   if  de etmektedir.

  ikinci Mis  l: Nurun bulundu  u yerin kalb oldu  unu biliyoruz. Bir insanın e   ve   ocuklarla, insanlarla d     p kalkmasıyla, e  lenmekle, d    man korkusuyla me  gul olmasının kalb g  ne  şinin nurunun, g    s fezasına ula  masına m  ni olaca  ını da bilmekteyiz. İ  te bunun   indir ki, Cen  b-ı Allah bir insanın basiretini g    lendirir de bu insan mahl  k  tm acizli  ini, d  nya ve   hirette pek az faydası oldu  unu anlarsa, b  t  n mahl  k  t onun g  z  nde k      r ve hatt   Cen  b-ı Hakk'ın «O'ndan

başka her şey yok olacaktır.» (Kasas, 88) buyurduğu gibi, onları bir hiç mesabesinde görmeğe başlar. Mâsivâ'nın bir hiç olduğunu müşahade edinceye kadar mâsivâ üzerinde tefekkür eden insanın müşahade anından itibaren kalbi ile Allah (c.c.) in celâl nurları arasında bulunan perde kalkar. Bu perdenin kalkması ile de kâlb o yüce, ilâhî nurla dolar ki, göğsün açılması budur.

Altıncı Fasıl: kelimesinin mânâsı hakkındadır. Bu kelime Mûsâ (a.s.) nın duasını ihtiva eden bu âyette kalb mânâsına gelmektedir. Nitekim «Allah'ın gönlünü İslâm'a açtığı» (Zümer, 22), «Rab» bım. göğsümü aç.», «Göğüslerde bulunanların derlenip toparlanacağı an.» (Âdiyât, 10), «(Allah) göğüslerin gizlediğini bilir.» (Gâfir, 19) gibi âyetlerde de aynı mânâyı kullanılmıştır. kelimesi göğüs boşluğu mânâsına da kullanılmıştır; «Ne var ki yalnız gözler kör olmaz, göğüslerde olan kalplerde körleşir.» (Hacc, 46) âyetlerinde olduğu gibi.

Âlimler aklın mahalli konusunda ihtilâf etmişler; bazıları aklın mahalli kalbdır, derken, bazıları da hayır, beyindir, demiştir. Kelâm ilmi âlimlerinin

cumhuruna göre aklın mahalli kalbdır. Ki biz bu konuyu Şuarâ sûresinin (Onu senin kalbine Rûh el-Emin indirdi.» (Şu-arâ, 193) âyetni tefsir ederken açıklamış bulunuyoruz. Bazı ilim erbabı ise insanda dört önemli merkez bulunduğunu söylemektedirler: Sadr, kalb, fuâd ve akıl. Bunlara göre sadr (göğüs); İslâm'ın barındığı yerdir. Nitekim Allah Teâlâ, «Allah'ın, gönlünü İslâm'a açtığı...» (Zümer, 22) âyetinde buna işaret etmektedir. Kalb ise îmânın bulunduğu yerdir. «Fakat size îmânı sevdirdi ve onu sizin kalblerinizde süsledi.» (Hucurât, 7) âyeti de bu mânâyâ delâlet etmektedir. Fuâda gelince; burası ma'rifet mahallidir. «Onun gördüğü fuâd (gönül) yalanlamadı.» (Necm, 11) âyeti buna delildir. Akıl ise tevhîdin makamıdır. «Ancak akıl sahipleri hakkıyla düşünür.» âyeti buna delildir.

Burada şunu bilmelidir ki, Cenâb-ı Allah akı bu dünyaya ilk gönderdiği zaman onu bir levha gibi işlenmemiş, düz ve temiz olarak gönderir. Sanki Levh-i Mahfuz ne ise insan bedeninde akıl da odur. Sonra Allah Teâlâ, rahmet ve azamet kalemiyle mevcudat ve mahiyetlerden akı ilgilendiren her şeyi

ona yazar. Bu yazı- insan ölünceye kadar bir tek satır gibi olur, varlığını korur. İşte bu satır, bu yazı mücerred suretler ve mâhiyetlerdir. Sonra tevîk gemisine binen akıl, onu'ma'kû-(ât dalgalarının yükseldiği denizlere ve ruhanî âlemlere götürür. İşte akıl bu yolculuğu yaparken esmekte olan azamet ve kibriyâ rüzgârlarından dolayı bazan mutluluk rahatlığına erişir, bazan da gerileme rahatsızlığına dûcâr kalır. Tefekkür gemisi bazen celâl parıltılarının, bulunduğu sahillere ulaşır da üzerine ilâhî nurlar yağar; akıl, sapıklık karanlıklarından kurtulur. Bazan da cehalet kayalarına çarpar, ağır hasarlar görür ve batar. İşte bu durumda olan gemi, izzet dalgalarıyla boğuştuğu sürece onun kaptanı nûr ve hidâyet edinmeye muhtaç olacaktır. Bu ihtiyâç içinde olduğu anda «Rabbım, göğsümü aç.» diye yardım ve ışık ister.

Ayrıca akıl, imkân (âlemi) eteklerinden vüçûb âlemi tepelerine yükselirken, eşyanın mâhiyetini ve mücerred varlıkları müşahade ederek daha çok meşgul olmak durumunda kalır. Ma'lûmdur ki her bir mâhiyet, ya bizatihi Allah'ın Zâtıyla beraber

bulunur veya O'ndan sudur etmiş olur. Eğer eşya O'nunla beraber bulunan bizatihi varlık olursa, bu durumda kalbe Cenâb-ı Allah'ın celâl nurları dolar da artık orada diğer nurları inceleme isteğine yer kalmaz ve O'ndan başka (mâsi-vâ) her şey göz ve kalbten silinir gider. Şayet akıl eşyayı mütâlâa ederken, Allah Teâlâ'dan sudur eden eserlere taalluk ederse; bu durumda burada acâib bir hal meydana gelir. Şöyleki: Sâf billurdan yapılmış bir küre bulunsun ve güneş ışınları bunun üzerine düşmüş olsun. Bu kürenin üzerine düşen güneş ışınları bir yere yansır ve orası yanar, değil mi? İşte bütün mümkünâtın mâhiyetleri de; böyle Allah Teâlâ'-nın güneşi, O'nun azamet nuru ve celâl parıltısına karşı konmuş bir sâf billur gibidirler. Binâenaleyh insan kalbi mümkünâta yöneldiği zaman, kalb onları tamamıyla kuşatır ve onların herbirinden çıkan ilâhî kibriyâ ışınları kalbe yansır ve onu yakar. Ateş ne denli çok ise, yanma da o derece fazla olacağı içindir ki Mûsâ (a.s.) : «Rabbım, göğsümü aç.» diye dua etmiş, böylece bütün mümkünâtı algılamaya güç ye-tirebilmek, dolayısıyla Allah Teâlâ'nın celâl nurlarının ateşiyle yanma

makamına ulaşmak istemiştir. Rasûlullah (s.a.) da aynı mülâhaza ile : Allahım, bize eşyayı olduğu gibi göster, diye duâ etmiş, fakat onların ilâhî celâl nûrlarıyla yanmakta olduklarını müşahade edince de duasında «Sana tâm manâsıyla senada bulunamam.» demiştir.^[8]

36 — Buyurdu: Ey Mûsâ, istediğin sana verilmiştir.

37 — Zâten sana başka bir defa daha lutufta bulunmuştuk.

38 — Hani annene vahyedilmesi gerekeni vahyetmiş-tik.

39 — Onu bir sandığa koy da suya bırak. Su, onu kıyıya atar. Bana da, ona da düşman olan birisi onu alır. Gözümün önünde yetişesin diye senin üzerine katımdan bir sevgi koydum.

40 — Hani kız kardeşin gidip diyordu ki: Ona bakacak birini size göstereyim mi? İşte böylece, annen üzülmesin de gözü aydın olsun diye seni ona geri vermiştik. Ve sen bir .cana kıymıştın da, seni üzüntüden kurtarmıştık. Hem seni birçok musibetlerle denemiştik.

Allah Teâlâ, elçisi Mûsâ (a.s.) nın Rabbından istediklerine icabet buyurduğunu haber veriyor ve ona geçmiş nimetlerini hatırlatıyor. Annesi, onu emzirdiği esnada Firavun ve erkânının onu öldürmesinden korkuyordu. Zîrâ Hz. Mûsâ Firavun ve adamlarının, İsrâiloğullarının erkek çocuklarını öldürdükleri senede doğmuştu. Allah Teâlâ Hz. Mûsâ'nın annesine ilhamda bulunmuş da çocuğu için bir sandık edinmişti. Çocuğunu emzirir, sonra onu bu sandığa koyar ve sandığı Nil'e bırakırdı. Sandığı evine bir iple bağlardı. Bir keresinde sandığı bağlamak için gitmiş, sandık elinden kurtulmuş ve deniz (Nil nehri) sandığı sürükleyip götürmüştü. Allah Teâlâ'nın : «Musa'nın annesi yüreği bomboş sabahı etti, şayet kalbini pekiştirmemiş olsaydık, neredeyse onu açığa vuracaktı.» (Kasas, 10) Zikrettiği üzere Musa'nın annesi buna son derece üzölmüştü. Nil, sandığı Firavun'un evine götürmüş ve : «Piravun'un adamları bunun üzerine onu aldılar. Çünkü o sonunda kendileri için bir düşman ve bir tasa olacaktı.» (Kasas, 8) Yani Allah'ın takdir buyurmuş olduğu bir kaderdir bu. Zîrâ onlar Musa'nın varlı-

ğından çekinerek îsrâiloğullarımın erkek- çocuklarını öldürüyordu. Allah Teâlâ —en yüce hükümlerlik ve en mükemmel kudret O'nundur— Hz. Musa'nın ancak Firavun'un ve karısının sevgisiyle beraber onun yiyecek ve içeceği ile beslenmesine hükmetmiştir. Bu sebeptendir ki: «Bana da, ona da düşman olan birisi onu alır. Gözümün önünde, (düşmanının yanında) yetişesin diye senin üzerine katımdan bir sevgi koydum. Onu, seni sever kıldım.» buyurulmuştur. Seleme İbn Küheyl der ki: «Senin üzerine katımdan bir sevgi koydum.» âyetini: Allah'ın gö-zetimiyle yetişesin, şeklinde anlamıştır.! Katâde ise burayı: Gözetimimle beslensin, şeklinde anlamıştır. Ma'mer İbn Müsennâ ise : Şol bir haysiyetle ki Ben görürüm (Benim göreceğim bir yerde yetişesin diye) şeklinde anlar. Abdurrahmân İbn Zeyd İbn Eşlem ise şöyle demiştir : Yani onu kralın evinde kıldı. Nimet ve refah içindeydi. Onların yanındayken Musa'nın yiyecekleri kral yiyecekleri idi. İşte âyetteki kısmının anlamı budur.

Allah Teâlâ : «Hani kız kardeşin gidip diyordu ki: Ona bakacak birini size göstereyim mi? İşte böylece,

annen üzülmessin de gözü aydın olsun diye seni ona geri vermiştik.» buyurur ki; Hz. Mûsâ, Firavun ailesi yanında kalıp yerleştğinde ona süt anneler getirmişler fakat o, bunları kabul etmemişti. Allah Teâlâ buyurur ki: «Önceden Biz, onun süt annelerin memesini kabul etmemesini sağladık. Bunun üzerine hemşiresi: Size, sizin adınıza ona bakacak ve iyi davranacak bir ev halkını tavsiye edeyim mi? dedi.» (Kasas, 12) Yani: Size onu ücretle em-zirecek birini göstereyim mi? dedi. Çocuğu onlar da yanında olduğu halde annesine götürmüş, annesi memesini ona verince kabul etmişti. Buna çok sevinmişler ve emzirmek üzere onu ücretle tutmuşlar. Böylece Hz. Musa'nın annesi, oğlu sebebiyle dünyada mutluluğu, yüceliği ve rahatı bulmuş, âhirette ise daha bol olanına kavuşmuştur. Bunun içindir ki bir hadîste şöyle buyrulur : Allah'tan hayır dileyerek bir işi yapanın benzeri, Musa'nın annesinin misâli gibidir. Hem kendi çocuğunu emzirmiş ve hem de ücretini almıştır. Allah Teâlâ burada şöyle buyuruyor : İşte böylece, annen sana üzülmessin de gözü aydın olsun diye seni ona geri vermiştik. Ve sen bir kıptinin

canına kıymıştm da, Firavun ailesinin seni öldürmeye azmetmesi sebebiyle başına gelen üzüntüden kurtarmıştık. Hz. Mûsâ kıptîyi öldürdükten sonra onlardan kaçmış ve nihayet Medyen suyuna kadar gelmişti. İşte oradaki sâlih kişi ona: «Korkma, artık zâlimler gûruhundan kurtuldun.» (Kasas, 25) demişti.

«Hem seni birçok musibetlerle denemiştik.» âyetinde İmâm Ebu Abdurrahmân Ahmed îbn Şuayb en-Neseî, —Allah ona rahmet eylesin— Sünen'inin tefsir bölümünde der ki:[\[9\]](#)

Fitneler Hadîsi

Bize Abdullah îbn Muhammed... Saîd İbn Cübeyr'den rivayetinde şöyle demiştir : Abdullah İbn Abbâs'a Hz. Mûsâ hakkındaki «Hem seni birçok musibetlerle denemiştik.» âyetini ve : Bu musibetler neler idi? diye sordum. Ey Cübeyr'in oğlu sabahleyin gel, onun uzun bir hadisi var, dedi. Sabah olunca va'detmiş olduğu bu musibetler hadîsini bana anlatması için İbn Abbâs'a gittim şöyle anlattı: Firavun ve erkânı, Allah Teâlâ'nın Hz. İbrahim (a.s.) e, onun zürriyetinden peygamberler ve krallar

çıkaracağı va'di hakkında müzâkerede bulunuyorlardı. Onlardan birisi: Muhakkak ki İsrâiloğulları bunu bekliyorlar, bunda hiç şüphe etmiyorlar. Bunun Ya'kûb'un oğlu Yûsuf olduğunu sanıyorlardı. O öldüğünde : İbrahim'in va'di böyle değildi, dediler, dedi. Firavun: Nasıl düşünüyorsunuz? diye sordu. Müşavere ettiler ve nihayet topluca şu karâra vardılar: Yanlarında büyük, keskin bıçaklar olan adamlar gönderecekler, bunlar İsrâiloğullannin evlerini dolaşacak, buldukları her erkek çocuğu kesecekler. Böylece de yaptılar. Ancak İsrâiloğulları, büyüklerinin eceliyle öldüklerini, küçüklerinin ise boğazlandıklarını görünce şöyle dediler: Çok geçmeden İsrâilo-ğullannı tüketeceksiniz ve onların üstlenmekte oldukları hizmetleri, işleri bizzat yapmak zorunda kalacaksınız. Bir sene doğan erkek çocukları öldürün, erkek çocukları azalsın. Bir sene de bırakın, onlardan hiç kimseyi öldürmeyin. Büyüklerden ölenlerin yerine küçükler yetişsin. Sizin onlardan öldürmeyerek sağ bıraktıklarınız hiç bir zaman ço-ğalmazlar ki, onların sizden daha fazla olmalarından korkasınız. Böylece öldürdüklerinizle

ihtiyâç duyacaklarınızı bitirmemiş, tüketmemiş olursunuz. Ve bu görüşte karâr kıldılar. Erkek çocukların boğazlanmadığı senede Hz. Mûsâ'nın annesi Harun'a gebe kalıp onu emniyet içinde ve alenî olarak doğurdu. Bir sonraki sene geldiğinde, Hz. Mûsâ (a.s.) ya hâmile kaldı. Kalbi üzüntüyle doldu. Ey Cübeyr'in oğlu, kendisi hakkında beslenen niyetler yüzünden annesinin karnında iken onun başına gelen bu şey, musibetlerdendir. Allah Teâlâ Hz. Musa'nın annesine : «Korkma, üzülme, şüphesiz onu Biz sana döndürecek ve peygamber yapacağız.» diye vahyetti. Ona şöyle emretti; Onu doğurduğun zaman bir sandığa koy, sonra sandığı denize (Nil nehrine) bırak. Hz. Musa'nın annesi doğurduğu zaman böylece yaptı. Oğlu kendisinden gizlenip ayrıldığında şeytân ona geldi ve kadın kendi kendine şöyle dedi: Ben oğluma ne yaptım? Benim yanımda boğazlanmış olsa ve onu kefenleyip gömmüş olsaydım onu denizin hayvanlarına ve balıklarına atmış olmamdan elbette bana daha sevimli gelirdi. Su,'sandığı sürükleyip götürdü-ve Firavun'un karısına âit cariyelerin su aldığı sahile ulaştırdı.

Cariyeler sandığı görünce aldılar, açmak istediler. Onlardan birisi: Şüphesiz bunda bir mal vardır. Şayet biz onu açarsak, onun içinde bulduğumuz şeyler hakkında kralın karısı bize inanmaz, dedi. Buldukları şekilde onu yüklediler, içinden bir şey çıkarmadılar ve nihayet Firavun'un karısına ilettiler. Firavun'un karısı sandığı açtığında bir çocuk gördü. Daha önce hiç kimse hakkında verilmemiş olan bir sevgi çocuğa karşı ona verildi. Hz. Musa'nın annesinin kalbi Musa'yı anmaktan başka her bir şeyden boş kaldı (Musa'dan başka hiç bir şeyi anmaz oldu). (İsrâiloğullannm çocuklarını) kesmek üzere görevlendirilenler bu durumu işittiklerinde ellerinde bıçaklarla Musa'yı boğazlamak üzere hemen Firavun'un karısına geldiler. Ey Cü-beyr'in oğlu, İşte bu da musibetlerdendir. Firavun'un karısı onlara: Bırakın onu, bu bir tek çocuk İsrâiloğullannın sayısını artırmaz. Bırakın ki Firavun'a gideyim, onu bağışlamasını isteyeyim. Eğer onu bana bağışlarsa siz güzel bir hareket yapmış olursunuz. Eğer boğazlanmasını emredecek olursa elbette ben sizi suçlamam, dedi. Kadın Firavun'a gitti ve: Benim ve

senin gözün aydın olsun (bu çocuk hem benim hem de senin için göz aydınlığı olsun), dedi. Firavun : Senin için olsun ama benim ona ihtiyâcım yok, dedi. Allah Rasûlü (s.a.) şöyle buyurdu : Kendisiyle yemîn edilene yemin ederim ki, şayet Firavun, çocuğun kendisi için karısının, söylediği gibi (ikrar ettiği gibi) göz aydınlığı olmasını kabullenmiş olsaydı, Allah Teâlâ nasıl karısına hidâyet bahsetmişe ona da hidâyet, bahşederdi. Fakat Allah, onu bundan mahrum etmiştir. Firavun'un karısı, çevresindeki sütü olan her bir kadına haber gönderdi ki çocuk için bir süt anne seçsin. Onlardan herhangi bir kadın emzirmek için onu almışsa memesini kabul etmedi. Nihayet Firavun'un karısı, çocuğun süt emmekten imtina ederek açlıktan ölmesinden korktu ve bu onu üzüntüye boğdu. Çocuğun, insanların toplu olarak bulunduğu bir yere, pazara çıkarılmasını emretti. Çocuğun memesini kabul edeceği bir süt anne bulacağını umuyordu. Fakat o, hiç birini kabul etmedi. Hz. Musa'nın annesi üzüntüden şaşkın bir halde geldi de kız kardeşine : İzini sür, onu ara. Bakalım onun adını sanını işitecek misin : Çocuğum

yaşıyor mu yoksa onu deniz hayvanları mı yemiş? dedi. Allah'ın Hz. Mûsâ hakkında kendine olan va'dini unutmuştu. Kız kardeşi, kimseye hissettirmeden onu uzaktan gözetledi. Süt anne bulmaktan ümitlerini kestikleri sırada sevinçle : Onu emzirmeyi sizin için üstlenecek ve ona iyi davranacak bir aileyi size göstereyim, dedi. Onu aldılar ve : Nereden biliyorsun? Ona iyi davranacaklarını ne biliyorsun? Çocuğu biliyorlar mı? diye sordular ve bu hususta şüpheyeye düştüler. Ey Cübeyr'in oğlu, işte bu da musibetlerdendir. Kız kardeşi: Ona iyi davranmaları ve şefkatli olmaları ancak kralın süt anneliğine rağbetleri, kraldan bir fayda ummaları yüzündendir, dedi. Onu gönderdiler de, Hz. Musa'nın annesine gelip ona durumu haber verdi. Hz. Musa'nın annesi geldi. Çocuğu kucağına kbyar koymaz hemen memesine uzanıp emmeye başladı. O kadar ki İki yanı sütle doldu. Firavun'un karısına : Çocuğun için bir süt anne bulduk, diye müjdelere gitti. Hz. Musa'nın annesine haber gönderip onu ve çocuğu getirtti. Çocuğun ona karşı davranışını görünce ; Burada kal, bu oğlumu emzir. Ben onu

sevdiğim kadar hiç bir şey; sevmedim, dedi.' Musa'nın annesi: Ben evimi bırakamam, (evimde) zayi' olacak bir çocuğum var, onu bırakamam. Eğer gönlün hoş olacaksa onu bana ver, evime götürüyim, benimle birlikte olsun, elimden gelen hiç bir hayrı esirgemez onun için yaparım. Şu kadar var ki evimi ve (evdeki) çocuğumu bırakacak değilim, dedi. Hz. Musa'nın annesi, Allah Teâlâ'nın kendisine daha Önce va'detmiş olduğu birtakım şeyleri de zikretti. Bu; Firavun'un karısına çok zor geldi ve anladı ki, Allah va'dini mutlaka yerine getirecektir. Hz. Musa'nın annesi çocuğunu hemen o gün alıp evine döndü ve Allah Teâlâ onu güzel bir şekilde yetiştirip hakkında takdir buyurdıkları için muhafaza buyurdu.

İsrâiloğulları, içinde bulundukları zulüm ve alay edilmekten kurtulabilmek üzere kasabanın bir köşesinde kalmakta devam ediyorlardı. Hz. Mûsâ yürümeye başladığında Firavun'un karısı Musa'nın annesine : Çocuğumu bana gösterir misin? dedi. O da Firavun'un karısına çocuğu ona göstereceği bir gün va'detti. Firavun'un karısı hazinedarları, süt

anneleri ve kethüdalarına şöyle dedi: Sizden hiç kimse kalmayıp bugün oğlumu hediyelerle karşılayacak. Ben, emniyetli bir adamı gönderip sizden her birinizin yapacağını saydıracağım. Hz. Musa, annesinin evinden ayrılışından Firavun'un karısının yanına varıncaya kadar kendisini karşılayanlar tarafından hediyelere boğuldu. Firavun'un karısı yanına girdiğinde de bizzat o kendisine hediyeler verdi, ikramda bulundu ve buna çok sevindi. Firavun'un karısı, Hz. Musa'nın annesine de ona iyi bakmasından dolayı hediyeler verdi ve sonra : Kendisine hediyeler versin ve ikramda bulunsun diye onu Firavun'a götüreceğim, dedi. Çocuğu Firavun'un yanına soktuğunda Firavun onu kucağına aldı. Mûsâ, Firavun'un sakalını tutup yere doğru asıldı; Allah düşmanlarından azgınlar Firavun'a : Allah'ın, peygamberi İbrahim'e olan va'dini görmez misin? Şüphesiz o, sana mirasçın olacağını, sana üstün gelip seni devireceğini sanmıştır, dediler. Firavun Musa'yı boğazlamaları için cellâtlarına haber gönderdi. Onun hakkında arzulanan ve onun dūçâr kaldığı her bir belâdan

sonra Ey Cübeyr'in oğlu, işte bu da musibetlerdendir. Firavun'un kansı gelip : Bana bağışlamış olduğun bu çocuk hakkında senin aklına gelen bu fikir de nedir? dedi. Firavun : Görmez misin, beni devireceği ve bana üstün geleceği sanılıyor, dedi. Kadın : Benimle senin aranda öyle bir şey yap ki bumın-la gerçek ortaya çıksın : İki kor, iki de inci parçası getirt; bunları çocuğa yaklaştır, eğer incileri tutar da korlardan sakınırsa; bil ki çocuğun aklı eriyor. Eğer incileri istemez ve korları alacak olursa, sen de bilirsin ki hiç kimse aklı erer olduğu halde inciler yerine korları tercih etmez, dedi. Hz. Musa'ya iki kor ve iki inci yaklaştırıldı da (Firavun'un) elini yakacak korkusuyla iki koru onun elinden yakalayıp aldı. Kadın : Görmüyor musun? dedi. Böylece Allah Teâlâ onun Hz. Mûsâ, hakkında düşünüp niyyetlenmiş olduğu şeyi ondan çevirip engelledi. Şüphesiz Allah, işini ulaştıracağı yere ulaştırandır.

Hz. Mûsâ bulûğa erdiğinde güçlü, kuvvetli bir erkek olmuştu. Onunla beraberken Firavun ailesinden hiç kimse Isrâüoğullannndan kimseye bir haksızlık yapmıyor, onlarla alay edemiyordu. O kadar

ki bütünüyle bundan vazgeçtiler. Bir gün Hz. Mûsâ (a.s.) şehrin bir köşesinde yürürken birbiriyle döğüşen iki kişi gördü. Birisi Firavun taraftarı, diğeri İsrâiloğullarmdandı. İsrâiloğullarından olanı Firavun taraftarına karşı Musa'dan yardım istedi. Hz. Mûsâ, buna şiddetle öfkelen-di. Zîrâ onu tanıyor ve îsrâiloğulları katındaki derecesini, onun İs-railoğullarını nasıl koruduğunu biliyordu. Musa'nın annesinden başka insanlar bu tanışmanın süt kardeşliğinden geldiğini bilmiyorlardı. Ayrıca Allah Teâlâ Hz. Musa'ya, başkalarına bildir-mediklerini bildirip onu muttali' kılmıştı. Hz. Mûsâ, Firavun taraftarına vurup onu öldürdü. İsrâiloğullarından olan o adam ve Allah'tan başka hiç kimse o ikisini görmemişti. Hz. Mûsâ adamı öldürdüğünde : «Bu, şeytânın işidir, zîrâ o, apaçık saptıran bir düşmandır.» (Kasas, 15) demiş ve şöyle ilâve etmişti : «Rabbım, doğrusu kendime zulmettim. Bağışla beni. Bunun üzerine onu bağışladık. Şüphesiz ki Allah, Gafur ve Rahîm olanın kendisidir.» (Kasas, 16). Böylece Hz. Mûsâ, şehirde korku içerisinde olayları ta'kîb etmeye başladı. Firavun'un yanına geldiğinde

ona: İsrâiloğul-ları, Firavun ailesinden birini öldürdü. Bizim hakkımızı al, onlara acıma, kolaylık gösterme, denildi. Bana katili bir de olaya şâhid olanı bulup getirin. Şüphesiz kral, delilsiz isbâtsız olarak kavminden hiç kimseyi tutuklamak niyetinde olmadığına göve, benim için bu hususta bilgi toplayın, ben de sizin hakkınızı alayım, dedi. Onlar dolaşıp hiç bir delil ve isbât bulamazken ertesi günü îsrâiloğullarından aynı adam Firavun ailesinden olana karşı Musa'dan yine yardım istedi. Onlara rastladığında daha önce yaptığına pişman olan Mûsâ, gördüğünden hoşlanmadı. îsrâiloğullarından olana kızdı. Firavun ailesinden olanı tutmak isterken, İsrâiloğullarından olan adama dün ve bugün yaptığından ötürü: «Doğrusu sen, besbelli bir azgınsın.» (Kasas, 18) dedi. Kendisine bu sözü söyledikten sonra îsrâiloğullarından olan adam Mû-sâ'ya baktı ve onun Firavun ailesinden olan adamı dün öldürdüğü zamanki öfkesine benzer öfkeli bir halde gördü, kendisine «Doğrusu sen, besbelli bir azgınsın» demesinden sonra Hz. Musa'nın kendisini kaydetmiş olmasından korktu. Halbuki Hz. Mûsâ onu

kasdetmiyor, ancak Firavun ailesinden olanı kasdediyordu. îsrâiloğullarından olan adam: «Ey Mûsâ, dün bir cana kıydığın gibi bana da mı kıymak istiyorsun?» (Kasas, 19) dedi. Bu sözü sâdece Hz. Musa'nın kendisini Öldürmek istediğini sanarak korkusundan söylemişti. İki düşman birbirinden ayrıldılar ve Firavun ailesinden olanı gidip İsrailoğullarından olan adamdan işitmiş olduklarını onlara haber verdi. Onun: «Dün bir cana kıydığın gibi bana da ma kıymak istiyorsun?» (Kasas, 19) dediğini söyledi. Firavun, Musa'yı öldürmeleri için cellâtlarını gönderdi. Firavun'un adamları, büyük yolda âdetleri üzere yürümeye başlayıp Musa'nın peşine düştüler. Musa'nın kendilerini geçmiş olacağına ihtimal vermiyorlardı. Şehrin uzak bir köşesinden Musa'nın taraftarlarından birisi gelip, kısa yoldan onların önüne geçip Musa'ya ulaştı ve durumu ona haber verdi. Ey Cübeyr'in oğlu, işte bu da musibetlerdendir.

Kz. Mûsâ, Medyen'e doğru yola çıktı.. Bundan önce herhangi bir belâyâ uğramış değildi. Yol hakkında Rabbına karşı hüsn-i zanından başka hiç bir bilgisi de yoktu. O, şöyle diyordu : «Umarım ki

Rabbım, beni yolun doğrusuna hidâyet eder. Medyen suyuna varınca; davarlarını sulayan bir insan topluluğu gördü. Ve onlardan başka sürüleri gözartleyen iki kadın buldu.» (Kasas, 22-23). Yani orada koyunlarını bir kıyıda toplamış iki kadın görmüştü. O ikisine : Sizin durumunuz nedir ki insanlarla beraber (koyunlarınızı) sulamıyor, ayrı duruyorsunuz? diye sordu. Onlar : Bu kalabalığa karışıp koyunlarımızı sulamaya gücümüz yok. Onların havuzlarından artanları bekliyoruz, dedilör. Onların koyunlarını sulayıverdi. Kova ile o kadar çok su çekiyordu ki çobanların, koyunlarını sulayan ilkleri oldu. Kızlar koyunlarıyla birlikte babalarına döndüler. Hz. Mûsâ (a.s.) da ayrılıp bir ağacın gölgesine durdu (oturdu). «Rabbım, doğrusu bana indireceğin hayra muhtacım.» (Kasas, 24) diyordu. Kızların babaları onların koyunlarının karınları ve memeleri dolu olarak çabucak dönmelerini garip karşılayıp : Bugün sizde bir şey var, dedi. Musa'nın yaptığını ona haber verdiler. Kızlardan birinin Musa'yı çağırmasını emretti. Kız Musa'ya gelip onu davet etti. Kızların babası ile konuştuğunda o: «Korkma, artık zâlimler

güruhundan kurtuldun.» (Kasas, 25) Ne Firavun'un ne de kavminin bi-, ze karşı herhangi bir gücü yoktur. Biz onun ülkesinde değiliz, dedi. Kızların birisi: «Babacığım onu ücretle tut. Çünkü ücretle tuttuklarının en iyisi bu güçlü ve emîn kişidir.» (Kasas, 26) dedi; Kızların babasının kıskançlığı onu, bu sözü söyleyen kızına : Onun kuvvetini ve emîn oluşunu nereden biliyorsun? demeye şevketti. Kız: Kuvvetine gelince; ssn onun bizim için su sularken kovayı nasıl çektiğini görmedin. Şüphesiz ben su sulama konusunda ondan daha güçlü hiç bir kimse görmedim. Emîn oluşuna gelince; ben ona gittiğim zaman bana baktı, ben ona baktım. Benim bir kadın olduğumu farkederek etmez başını yere eğdi ve hiç kaldırmadı. Tâ ki ben ona senin mesajını ulaştırmıncaya kadar. Sonra bana: Ardımdan yürü ve bana yolu ta'rîf et, dedi. Babasının gönlü ferahladı, kızının söylediklerinde hüsn-İ zannda bulundu.

Kızların babası Musa'ya şöyle dedi: «Bana sekiz yıl çalışmana karşılık, bu iki kızımdan birini sana nikahlamak istiyorum. Şayet on yıla tamamlarsan o, senden bir lütuf olur. Ama sana zahmet vermek iste-

mem. İnşâallah beni sâühlerden bulacaksın.» (Kasas, 27). Hz. Mûsâ da böylece yaptı. Allah'ın peygamberi Mûsâ üzerine sekiz sene vâcib olmuştu. İki senesi ise onun va'di olup Allah Teâlâ onun va'dini yerine getirdi ve süreyi on seneye tamamladı.

Saîd İbn Cübeyr der ki: Hıristiyanlardan ve onların âlimlerinden biri bana rastladı da : Musa'nın yerine getirmiş olduğu iki süre hangisidir biliyor musun? diye sordu. Ben; hayır, dedim. O gün gerçekten bilmiyordum. İbn Abbâs'a kavuştum ve bunu kendisine anlattım da: Bilmiyor musun ki Allah'ın peygamberi üzerine sekiz sene vâcib olmuştu. Allah'ın peygamberinin ondan bir şey eksiltmeye hakkı yoktu. Ayrıca o, Musa'nın va'detmiş olduğu va'dini Allah'ın yerine getireceğini de biliyordu. Böylece o, on sene geçirdi. O hıristiyanla karşılaştım ve bunu kendisine haber verdim de, şöyle dedi: Senin kendisine sorduğun ve sana haber veren bu konuda senden bilginmiş. Ben : Evet hattâ daha da üstün, dedim.

Hz. Mûsâ ailesiyle beraber yürüyüp gittiğinde Allah Teâlâ'nın Kur'-an'da anlatmış olduğu ateşi

görmesi, asası (değneği) ve (hiç bir hastalık olmaksızın bembeyaz bir halde) elini cebinden çıkarması gibi mucizeleri meydana geldi. Hz. Mûsâ Allah Teâlâ'ya bir adam öldürdüğünden dolayı Firavun ailesinden olan korkusundan ve dilindeki düğümünden şikâyet etti. Dilinde bir düğüm vardı ki çokça konuşmasını engelliyordu. Ayrıca kendisine yardımcı olması, diliyle fasih olarak anlatamadığı birçok şeyi kendisi yerine konuşması için kardeşi Harun'u kendisine yardımcı olmasını Rabbından istemişti. Allah Teâlâ onun isteğini kendisine verdi, dilindeki bağı çözdü, Harun'a vahyedip Musa'ya iltihâk etmesini emretti. Hz. Mûsâ, yanında asâsıyla yola çılup nihayet Hârûn (a.s.) ile buluştu. İkisi birlikte Firavun'a gittiler. Kendilerine izin vermeyerek bir süre kapısında bekletildiler. Şiddetli bir engellemeden sonra nihayet onlara izin verildi de : «Doğrusu biz, senin Rab-bının elçileriyiz.» (Tâ-Hâ, 47) dediler. İkinizin Ratfbı kimdir? dedi. Ve Allah Teâlâ'nın Kur'an'da sana anlatmış olduklarını ona haber verdiler. Sonra Firavun : Siz ikiniz ne istiyorsunuz? dedi ve ona öldürdüğü adamı hatırlattı.

Mûsâ senin de işittiğin sözle özür beyân edip : Allah'a îmân etmeni ve İsrâiloğullarmı benimle beraber göndermeni istiyorum, dedi, Firavun bunu kabul etmedi ve : «Şayet sâdıklardan isen o zaman bir âyet getir.» (Şuarâ, 154) dedi. Hz. Mûsâ asasını yere attı. Bir de ne görsünler o, ağzını açmış Firavun'un üzerine koşan kocaman bir yılandır. Firavun onun kendisine yöneldiğini görünce; ondan korktu, tahtından atladı ve onu kendisinden engellemesi için Musa'dan yardım istedi. Hz. Mûsâ, onun bu isteğini yerine getirdi. Sonra elini cebinden çıkardı ve Firavun, alatenlilik gibi bir hastalık olmaksızın bembeyaz olduğunu gördü. Sonra Mûsâ elini tekrar cebine koydu da eli önceki rengine döndü. Firavun, gördükleri hakkında çevresindekileri e istişare etti. Ona : «Bu iki sihirbaz sihirleriyle sizi yurdunuzdan çıkarmak, ve örnek olan yolunuzu yok etmek istiyorlar.» (Tâ-Hâ, 63) dediler ve Hz. Musa'nın istediklerinden hiç birisini vermeyi kabul etmediler. Firavun'a : Bu ikisi için sihirbazları topla. Sihirbazlar senin ülkende çoktur. Sihrinle bu ikisinin sihrine böylece üstün gelirsin, dediler. Firavun şehirlere

haberciler gönderdi ve her bir bilgin sihirbaz onun için toplandı. Firavun'a geldiklerinde : Bu sihirbaz ne ile sihir yapıyor? diye sordular. Yılanlarla iş görüyor, dediler. Onlar : Allah'a yemin ederiz ki yeryüzünde bizim yılanlar, ipler ve değneklerle yapmakta olduğumuz sihri yapacak hiç kimse yoktur. Eğer galip gelenler biz olursak mükâfatımız ne olacak? dediler. Firavun onlara : Siz benim akrabalarım ve hâs adamlarımsınız. Sevip istediğiniz her şeyi size yapacağım, dedi. Bayram günü va'dleştiler ve insanların kuşluk vakti toplanmasını kararlaştırdılar. Onların bayram günlerine zînet günü denirdi. Saîd îbn Cübeyr, İbn Abbâs'ın kendisine şöyle naklettiğini söyler : Allah Teâlâ'nın Hz. Musa'yı Firavun ve sihirbazlara galip getirdiği zînet günü aşûra günüdür.

Geniş ve düz bir yerde toplandıklarında insanlar birbirlerine şöyle diyorlardı: «Eğer onlar gâlib gelirlerse, büyücülere belki biz de tâbi oluruz.» (Şuarâ, 40). Bununla Hz. Mûsâ ve Harun'u kasdediyor ve ikisiyle alay ediyorlardı. Sihirbazlar sihirlerinin güçlülüğüne inanarak : «Ey Mûsâ sen mi atacaksın, yoksa atanlar biz mi olalım.» (A'râf, 115)

dediler. Hz. Mûsâ'nın : «Hayır, siz atın, demesi üzerine iplerini ve değneklerini atıp : Firavun'un hakkı için elbette biz gâlib gelenleriz.» (Şuarâ, 44) dediler. Hz. Mûsâ onların sihrini (büyüsünü) görünce' içinde bir korku hissetti. Allah Teâlâ ona اساسını atmasını vahyetti. Asasını yere atar atmaz ağzını açmış büyük bir ejderhâya dönüştü. Sihirbazların değnekleri ipleri karışmaya başladı ve ejderhâ karşısında boğazlanmaya razı olup boyun eğmiş bir koyun gibi oldu. Bunlar ejderhâ tarafından yutuldu da nihayet yutulmadık ne bir değnek ne de bir ip kaldı. Sihirbazlar bu durumu anlayınca : Şayet bu bir sihir olsaydı, bizim sihirimiz karşısında bu duruma yükselmezdi. Fakat bu, Allah'tan olan bir iştir. Biz Allah'a ve Musa'nın getirdiklerine inandık. İçinde bulunduğumuz durumdan Allah'a tevbe ediyoruz, dediler. İşte orada Allah Teâlâ, Firavun ve taraftarlarının belini kırdı, hakkı üstün getirdi, onların yapagelmekte oldukları da bâtıl oldu. «İşte orada yenildiler, hor ve hakîr geri döndüler.» (A'râf, 119). Bu arada Firavun'ün kansı üzerindeki süslü elbiseleri atmış Musa'nın, Firavun ve taraftarlarına

üstün gelmesi için Allah'a duâ ediyordu. Firavun'ün ailesinden onu gö-fenler, Firavun ve taraftarlarına acımasından dolayı üzerindeki süslü elbiseleri attığını sanmıştı. Halbuki o, ancak Hz. Mûsâ İçin olan üzüntüsünden böyle yapmıştı.

Hz. Mûsâ, Firavun'ün yalancı vaadleri ile uzun süre kaldı. Bir mucize getirdiği zaman, mucize esnasında İsrâiloğullarını onunla beraber göndereceğini va'dediyor, mucize geçince ise sözünden dönüp : Senin Rabbın bundan başkasını yapmaya güç yetirebilir mi? diyordu. Allah Teâlâ Firavun kavmi üzerine ayrı ayrı mucizeler olarak tûfân, çekirge, haşerât, kurbağa ve kan mucizelerini gönderdi. Bunların her birerinde Firavun Musa'ya yalvarıyor, bu musibetin kendisinden kaldırılmasını, engellenmesini istiyor ve İsrâiloğullarını kendisiyle beraber göndereceği konusunda ona te'mînât veriyordu. Her biri bir musibet olan mucizeler ondan kaldırıldığında ise sözünden dönüyor, ahdini bozuyordu.

Nihayet Allah Teâlâ Musa'ya kavmini geceleyin çıkarmasını emretti. Sabah olduğunda Firavun

onların kaçıp gitmiş olduklarını görerek şehirlere adam toplayıcılar gönderdi. Kalabalık ve büyük bir ordu ile peşlerine düştü. Allah Teâlâ denize şöyle vahyetmişti: Kulum Mûsâ asâsıyla sana vurduğu zaman on iki parçaya bölün ki Mûsâ ve beraberindekiler geçsinler. Henüz içerde kalan Firavun ve taraftarlarının üzerine kapan. Mûsâ, denize asâsıyla vurmayı unuttu. Denize ulaştı. Mûsâ asâsıyla denize vurmayı unutur da Allah'a âsî olmuş olur korkusuyla denizin korkunç bir gürlemesi vardı. İki topluluk birbirini görüp yaklaştıklarında Hz. Musa'nın ashabı: «Bize yetiştiler.» Rabbın sana emrettiğini yap. Şüphesiz O yalan söylemedi, sen de yalan söylemedin, dediler. Hz. Mûsâ: Denize geldiğim zaman geçebilmem için on İki parçaya bölüneceğini bana va'detmişti, dedi ve bundan sonra asasını hatırlayıp denize asâsıyla vurdu. Bu, Firavun ordusunun öncülerinin Hz. Musa'nın ordusunun ardçılanna iyice yaklaştığı bir zamanda olmuştu. Rabbın emrettiği ve Musa'ya va'dettiği gibi deniz yarıldı. Mûsâ ve ashabının tamâmı denizi geçip Firavun ve ashabı denize girdiklerinde yine Allah Teâlâ'nın emrettiği gibi

deniz onların üzerine kapandı. Hz. Mûsâ denizi geçtiğinde ashabı: Biz Firavun'ün boğulmuş olmasından korkuyoruz ve onun helakinden emin değiliz, dediler. Hz. Mûsâ Rabbına duâ etti, onun duası üzerine Firavun'u cesedi ile (denizden) çıkardı ve nihayet onun helak olduğuna kesin olarak inandılar.

Sonra putlara tapınan bir kavme rastladılar ve dediler ki: Ey Mûsâ, onların tanrıları olduğu gibi bize de bir tanrı yap. «O da dedi ki:

Siz gerçekten câhil bir topluluksunuz. Şüphesiz ki bunların içinde bulundukları; yok olmaya mahkûmdur ve yapmakta oldukları şey de bâtıldır.» (A'râf, 138-139). Siz size yetecek (sizi putlara tapınmaktan alıkoyacak) ibretler gördünüz ve işittiniz deyip yürüdü. Hz. Mûsâ, onları bir yerde konaklattı ve : Harun'a itaat ediniz. Ben sizin üzerinize yerime onu bırakıyorum. Ben Rabbıma gidiyorum, dedi ve otuz gün sonra onlara döneceğini va'detti. Rabbma gelip otuz gün içinde O'nunla konuşmayı murâd ettiğinde, bu otuz günün gecesi ve gündüzünde oruç tuttuğu için oruçlu ağızındaki koku ile Rabbıyla

konuşmayı hoş görmedi ve yerdeki bir bitkiden bir parça alıp çiğnedi. Rabbma geldiğinde O, olanları en iyi bilen olduğu halde Musa'ya : Niçin iftar ettin? diye sordu. Hz. Mûsâ : Ey Rabbın, ağzımda hoş bir koku olmaksızın Seninle konuşmaktan hoşlanmadım, diye cevap verdi. Rabbı: Ey Mûsâ, oruçlu ağzının kokusunun misk kokusundan daha hoş olduğunu bil-medin mi? Dön, on gün oruç tut, sonra Bana gel, buyurdu. Hz. Mûsâ (a.s.), kendine emrolunanı yerine getirdi. Musa'nın kavmi onun, verilen sürede kendilerine geri dönmediğini gördüklerinde, bu onların hoşuna gitmedi. Hz. Hârûn (daha önce) onlara hitâbetmemiş ve : Şüphesiz Mısır'dan çıkarken Firavun kavminin sizin yanınızda emânetleri, ödünç verdikleri şeyler vardı. Sizin de onlarda emânetleriniz ve ödünç verdiğiniz şeyler vardı. Ben görüyorum ki .sizin olup ta onların yanında kalanlar hususunda siz Allah'tan ecir dilemektesiniz. Ancak onlardan size emânet veya ödünç olarak kalan şeyleri size helâl olarak görmüyorum. Biz, bunlardan hiç birisini onlara geri verecek veya kendimiz için tutacak değiliz, demiş, bir çukur kazdın bütün kavmin yanlarında

emânet veya ödünç olarak kalan eşya, süs ve benzeri şeyleri bir çukura atmalarını emretmişti. Sonra onların üzerine bir ateş yaktırıp hepsini yakmış; işte şimdi ne bizim ne de onların oldu, demişti.

Sâmirî, îsrâiloğullarının komşulardan ineğe tapan bir kavimden idi. İsrâiloğullarından değildi. Hz. Mûsâ ve İsrâiloğulları göçtüklerinde onların peşine takılmıştı. Sâmirî için bir iz (rivayete göre Cibril'in kısırağının ayağının değdiği yerdeki toprak) görmesi ve ondan bir avuç alması takdir buyurulmuştu. Harun'a uğradı da Hârûn (a.s.) ona: Ey Sâmirî, elindekini atmayacak mısın? diye sordu. O, avucunu kapalı tutuyordu ve bu uzun süre içinde avucunda olanı hiç kimse görmemişti. Bu, sizi denizden geçiren elçinin izinden bir avuçtur. Onu attığım zaman dilediğimin olması için şayet Allah'a duâ edersen ancak o zaman atarım, dedi. Sâmirî, avucundakini attı ve Hârûn onun için duâ etti. Sâmirî : Onun bir buzağı olmasını istiyorum, dedi. Çukurdaki eşya, süs, bakır veya demirden ne varsa bir araya toplandı ve içi boş bir buzağı haline geldi. Onda rûh yoktu ve bir böğürmesi vardı.

İbn Abbâs der ki: Hayır, Allah'a yemîn ederim ki onun asla bir sesi olmadı. Ancak rüzgâr onun arkasından girip ağzından çıkıyordu. İşte ses bundan meydana geliyordu.

İsrâiloğulları fırkalara bölündü. Bir bölük : Ey Sâmirî, bu nedir? Bunu en iyi bilen sensin, dediler. Sâmirî : Bu, sizin Rabbınızdır. Fakat Mûsâ yolunu kaybetti, dedi. Bir bölük : Mûsâ bize dönünceye kadar biz bu adamı yalanlamayız. (Yalanlamayalım). Eğer bu bizim Rabbımız ise biz onu kaybetmiş ve onu gördüğümüz zaman ondan âciz kalmamış oluruz. Şayet Rabbımız değilse Musa'nın sözüne uyarız, dediler. Bir bölük ise : Bu, şeytânın işidir. Asla bizim Rabbımız değildir. Biz ona inanmayız ve doğrulamayız, dediler. Ancak, Sâmirî'nin buzağı hakkında söylemiş olduğu sözlerin doğru olduğu bir bölümünün aklına yattı ve açıkça Musa'yı yalanladılar. Hz. Hârûn onlara : Ya Musa'nın durumu nedir? Bize otuz gün sonra döneceğini va'detti, sonra sözünden döndü. İşte kırk gün geçmedi mi? dediler. Onların beyinsizleri de : Her halde Rabbını

kaybetti, onu arıyor, peşinden gidiyor, diye ilâve ettiler.

Hz. Mûsâ, Allah Teâlâ ile konuşup Rabbı ona söylediklerini söylediğinde, arkasından kavminin başına gelenleri ona haber verdi. «Mûsâ kavmine kızgın ve üzgün olarak döndü.» (Tâ-Hâ, 86) ve Kur'an'da işitmiş olduklarını onlara söyledi. Kardeşinin başından tutup kendine doğru çekmeye başladı ve öfkesinden levhaları yere attı. Sonra kardeşinin özürünü kabul edip onun için mağfiret diledi. Sâmirî'ye gidip : Seni böyle yapmaya sürükleyen nedir? diye sordu. Sâmirî : «Onların görmedikleri bir şey gördüm ve o elçinin bastığı yerden bir avuç avuçladım. Ve bunu (zînet eşyalarını erittiği yere) attım nefsim böyle yaptırdı bana.» (Tâ-Hâ, 96) dedi. Hz. Mûsâ : «Haydi git, doğrusu hayatta artık; bana dokunmayın, demekten başka yapacağın bir şey yoktur. Bir de senin için hiç kaçamayacağın bir ceza günü var. Sarılıp durduğun üstüne düşüp tapındığın ilâhına bak; yemîn olsun ki Biz onu (buzağıyı) yakacağız, parça parça edip sonra da denize atacağız.» Eğer bir Allah olmuş olsaydı, elbette

bunlar onun başına gelmezdi, dedi ve İsrâiloğulları fitneyi kesin olarak görüp inandılar. Buzağı hakkında Hz. Harun'un görüşünü paylaşılanlar sevinip şâd oldular ve kendi cemaatları için :Ey Mûsâ, Rabbından bizim için tevbe kapısını açmasını iste de tevbe edelim, yaptıklarımızdan dolayı bizi bağışlasın, dediler. Hz. Mûsâ, bu iş için kavminden yetmiş kişi seçti. Bunlar hiç bir hayrı esirgemeyen, İsrâiloğullarının seçkinleri ve buzağıya tapmayan (buzağı ile Allah'a şirk koşmayan) kimselerdi. Onlar için tevbe dilemek üzere onları alıp götürdü. Yeryüzü onları sarstı da, Allah'ın peygamberi kendilerine bu iş yapıldığı zaman kavminden ve kavmi içinden seçtiklerinden utandı ve : «Rabbım; dile-seydin önce onları da helak ederdin, beni de. İçimizdeki beyinsizlerin işledikleri yüzünden bizi helak eder misin?» (A'râf, 155) dedi. İçlerinde kalbinde buzağı sevgisi ve nna îmân yerleşmiş olan kimselere Allah Teâlâ Musa'yı muttali' kılmıştı. İşte bu yüzdendir ki onları sarsmıştı. «Rahmetim ise her şeyi kuşatmıştır. Ben, onu sakınanlara, zekâtı verenlere ve âyetlerimize inananlara; işte onlara yazacağım. Onlar

ki; yanlarındaki Tivrât'da ve İncil'de, yazılı bulacakları; okuma, yazma bilmeyen ve nebî olan Rasûle tâbi olurlar.» (A'râf, 156-157) buyurdu. Hz. Mûsâ : Ey Rabbım, ben kavmim için Senden tevbe istedim. Sen ise rahmetini benim kavmimden başka bir kavim için yazdığını buyurdun. Ne olur keşke beni geciktirseydin de, o rahmete nail olmuş kişinin ümmeti içinde çıkaraydın, dedi Allah Teâlâ ona : Onların (kavminin) tevbesi, onlardan her bir kişinin babası veya çocuğı olsun kavuştuğunu kılıçla öldürmesidir. O yerde öldürdüğüünün kim olduğuna aldırmayacaktır, buyurdu. Böylece Hz. Mûsâ ve Harun'a gizli kalıp ta Allah'ın, günâhlarına muttali' olduğu kimseler tevbe edip günâhlarını itiraf ettiler ve emrolunduklarını yaptılar da Allah Teâlâ hem öldüreni hem de öldürüleni bağışladı.

Sonra Hz. Mûsâ (a.s.), onları Arz-ı Mukaddes'e doğru yola çıkarıp yürüttü. Öfkesi dindikten sonra levhaları aldı ve onlara ulaştırmakla emrolunduğı görevleri onlara emretti. Bu, onlara ağır geldi ve kabulden imtina' ettiler. Allah Teâlâ dağı yerinden söküp onların üzerine bir gölge gibi kaldırdı. Dağ

onlara o kadar yaklaştı ki, üzerlerine düşeceğinden korktular. Elleriyle kitabı aldılar. Başlarını yan olarak yere koymuşlar dağa bakar durumdaydılar, kitab da ellerinde idi. Onlar dağın hemen arkasında ve onun üzerlerine düşeceği korkusu içindeydiler. Sonra yürüdüler ve nihayet kutsal yere geldiler. Orada bir şehir ve şehirde zâlim bir kavim buldular. Yaratılışları hoşlanılmayacak bir yaratılıştı. — Anlatanlar onların meyveleri hakkında ve meyvelerinin büyüklüğü üzerinde garip durumlar da zikrederler.— Dediler ki: Ey Mûsâ, muhakkak orada zâlim bir kavim var. Bizim onlara -gücümüz yetmez. Onlar oradayken biz oraya girmeyiz. Eğer oradan çıkarlarsa biz oraya gireriz. İsrâiloğullarının korktuğu kavimden iki kişi —Ye-zîd'e soruldu da : Evet, o iki adam şehirdeki zâlim kimselerden olup Mû-sâ'ya îmân etmiş ve onun yanına çıkmışlardır, dedi— Biz kavmimizi iyi biliriz. Siz onların cüsselerinden, sayılarından gördüklerinizden korkuyorsunuz. Halbuki onlar, yüreksiz ve güçsüz insanlardır. Güçleri de yoktur. Onların üstlerine kapıdan yürüyün, oraya girerseniz muhakkak siz

gâliblersiniz, dediler. Birtakım kimseler bunların (konuşan kimselerin) Musa'nın kavminden olduğunu söylerler. Isrâiloğulların-dan korkanlar ise : «Ey Mûsâ, onlar orada oldukça, ebediyen oraya girmeyiz. Git, sen ve Rabbın savaşın. Biz, burada oturanlardanız.» (Mâide, 24) demiş ve Musa'yı öfkelen-dirmişlerdi. Hz. Mûsâ onlara beddua etmiş, onları fâsıklar (günahkârlar) olarak isimlendirmiştir. Bundan önce onlara hiç beddua etmemişti. Onlardan o güne gelinceye kadar bir kötülük ve ma'siyet de görmemişti. Allah Teâlâ Hz. Musa'nın bedduasına icabet buyurmuş ve Hz. Musa'nın isimlendirdiği gibi onları günahkâr olarak isimlendirip Arz-ı Mukaddesi onlara kırk sene haram kılmıştı da öylece yeryüzünde (çölde) dolanıp durmuşlardı. Her gün sabah olunca yürüyorlar, bir yerde karâr kılamıyorlardı. Sonra Tih (çölün) de onların üzerine bulutu gölge yaptı, onlara kudret helvası ve bıldırcın indirdi, eskimeyen ve kirlenmeyen elbiseler bahşetti. Onların aralarında dört köşe bir kaya yarattı. Musa'ya ona asâsıyla vurmasını emretti. Her bir köşesinden üç kaynak olmak üzere ondan on iki kaynak fışkırdı.

Kendisinden su içecekleri kaynağı her bir sıbt'a (aileye) bildirdi. Herhangi bir merhaleden göçüp ayrıldıkları zaman bir önceki gün nerede ise kayayı kendileriyle beraber orada buluyorlardı.

İbn Abbâs bu hadîsin rivayetini Hz. Peygamber (s.a.) e kadar ulaştırmıştır. Hz. Muâviye, İbn Abbâs'm bu hadîsi rivayetini işittiğinde, Hz. Musa'nın öldürdüğü adamın öldürölme işini Hz. Musa'nın aleyhine ifşa edenin Firavun ailesinden olmasını kabullenmeyip : Hz. Mûsâ hakkında bilgisi olmaksızın ve bu duruma şâhid olan İsrâiloğullarından olan adam kanalıyla kendisine zahir olmuşken bunu nasıl ifşa eder? dedi. İbn Abbâs öfkelenip Muâviye'nin elinden tuttu ve onu Sa'd İbn Mâlik ez-Zühri'ye götürdü ona : Ey Ebu îshâk, Allah Rasûlü (s.a.) nün Firavun ailesinden Hz. Mûsâ tarafından öldürölen kişinin haberini bize rivayet ettiğı günü hatırlıyor musun? Hz. Musa'nın aleyhine ifşaatta bulunan İsrâiloğullarından mı, yoksa Firavun taraftarlarından mıydı? diye sordu. Sa'd İbn Mâlik şöyle cevapladı: Bu duruma şâhid olup orada hazır

bulunan İsrâiloğullanndan olan adamdan işittiği ile Firavun taraftarı olan ifşa etmiştir.

Hadîsi İmâm Neseî, «es-Sünen el-Kebîr»inde böylece rivayet ediyor. Ebu Ca'fer İbn Cerîr ve İbn Ebu Hatim de tefsirlerinde hadîsi tah-rîc etmişlerdir. Ancak bu, İbn Abbâs'm sözü olarak mevkuf olup çok az bir kısmı merfû'dur. Sanki İbn Abbâs bu sözleri İsrâiliyyâtın nakledilmesi mübâh olan kısımlarından alarak, Kâ'b el-Ahbâr ve başkalarından almış gibidir. En doğrusunu Allah bilir. Şeyhimiz Hafız Ebu'l-Haccâc el-Mizzî'nin de böyle söylediğini işittim.[\[10\]](#)

40 — (...) Böylece Medyen halkı arasında yıllarca kalmıştın. Sonra da bir kader üzerine geldin ey Mûsâ.

41 — Ve seni kendim için yetiştirdim.

42 — Sen ve kardeşin âyetlerimle git. İkiniz de Beni zikretmede gevşek davranmayın.

43 — Firavun'a gidin, doğrusu o azmıştır.

44 — Ve ona yumuşak söz söyleyin, belki nasihat dinler veya korkar.

Allah Teâlâ Hz. Mûsâ (a.s.) ya hitaben, onun Firavun ve erkânından kaçıp, kayınpederinin

koyunlarını güderek Medyen halkı içinde kaldığını haber veriyor. Süre sona erip verilen müddet bitince o, söz verilmiş bir zaman olmaksızın Allah'ın takdiri ve irâdesine muvafık olarak ('Mısır'a) gelmiştir. Emir bütünüyle Allah Teâlâ'nın elindedir. Kullarını dilediği şekilde yürüten ve dilediğini yaratan O'dur. Bu sebeptir ki: «Sonra da bir kader üzerine geldin ey Mûsâ.» buyurmuştur. Mücâhid âyetteki kelimesini; söz verilmiş bir zaman olarak anlamıştır. Abdürrezzâk'ın Ma'mer'den, onun da Katâde'den rivayetinde o, «Sonra da bir kader üzerine geldin ey Mûsâ.» âyeti hakkında şöyle der: Eisâlet ve peygamberlik takdirine göre buraya geldin ey Mûsâ.

«Ve seni kendim için yetiştirdiğim,» İrâde edip dilediğim gibi seni kendim için elçi olarak seçtim. Bu âyetin tefsirinde Buhârî der .ki: Bize Salt İbn Muhammed'in... Ebu Hüreyre'den onun da Allah Rasûlü (s.a.)'nden rivayetine göre şöyle buyurmuş : Âdem ve Mûsâ karşılaştılar da Mûsâ: İnsanları mutsuz eden ve onları cennetten çıkaran sen değil misin? dedi. Âdem : Allah'ın risâleti için seçtiği, kendisi için ayırdığı ve üzerine Tevrat'ı inzal

buyurduğu sen değil misin? dedi, Hz. Mû-sâ'nın; evet, cevabı üzerine Hz. Âdem: (Tevrât'da) Yaratılmamdan Önce" bunların benim üzerime yazılmış olduğunu bulmadın mı? diye sordu. Hz. ıMûsâ; evet, cevabını verdi. Ve Hz. Âdem Musa'ya (bu münazarada) üstün geldi. Hadîsi Buhârî ve Müslim tahrîc etmişlerdir.

«Sen ve kardeşin âyetlerimle (hüccet, bürhân ve mucizelerimle) git. İkiniz de beni zikretmede gevşek davranmayın.» îbn Abbâs'tan rivâyetle Ali İbn Ebu Talha, âyetteki fiilini; gecikmeyin, geç kalmayın, şeklinde anlamıştır. Yine İbn Abbâs'tan rivâyetle Mücâhid burayı; zayıf ve gevşek davranmayın, şeklinde anlar. Burada kasdedilen, cnların Allah'ı zikretmede fütur getirmemeleri, aksine kendilerine yardımcı olması için Firavun'la karşılaşmaları halinde Allah'ı zikretmeleridir. Bu zikir onlar için bir güç, Firavun'un belini kıran bir kuvvet olacaktır. Nitekim bir hadîste şöyle buyrulur: Benim gerçek kulum; akranı bir düşmanla savaşırken dahi beni anan, zikredendir.

«Firavun'a gidin, dcğrusu o azmıştır.» Temerrüd etmiş, haddi aşmış ve açıkça Allah'a isyan etmiştir. «Ve ona yumuşak söz söyleyin, belki nasihat dinler veya (Allah'tan) korkar.» Bu âyette büyük bir ibret vardır. Şöyle ki: Firavun, azgınlık ve büyüklenmenin en üst derecesindedir. Hz. Mûsâ ise, o zamanda Allah'ın kullan içinde seçtiği seçkin bir kuludur. Bununla birlikte O, Musa'ya Firavun'a karşı lutf ile ve yumuşaklıkla hitâb etmesini emretmiştir. Nitekim Yezîd er-Rukâşî «Ve ona yumuşak söz söyleyin.» âyetinde şöyle diyor : Ey Allah'a düşmanlık edenin sevgisini kazanmaya çalışan; ya onu seven ve ona nida edene karşı tavrın nasıl olmalıdır? Vehb İbn Münebbih der ki: Ona söyleyin ki Ben öfke ve cezaya elandan daha çok bağışlamaya ve affa yakınım. İkrime'den rivayete göre o, «Ve ona yumuşak söz söyleyin.» âyeti hakkında şöyle demiştir : Bu; Allah'tan başka ilâh yoktur, sözüdür. Hasan el-Basrî'den rivayetle Arar İbn Ubeyd «Ve ona yumuşak söz söyleyin.» âyetinin tefsirinde şöyle der : Onun özrünü kabul etmeyin ve kendisine : Şüphesiz senin bir Rabbm ve senin için (o Rabba) bir dönüş vardır.

Şüphesiz senin önünde cennet ve cehennem vardır, de-yin.(..') "Ve ona yumuşak söz söyleyin.» Âyetini açıklayanların sözlerinin özeti şudur : Onların Firavun'u davetleri gönüllerde daha te'-sirli olsun diye ince, yumuşak ve kolay sözlerle olacaktır. Nitekim Allah Teâlâ bir başka âyette şöyle buyuruyor : «Rabbının yoluna hikmetle ve güzel öğütle davet et. Onlarla en güzel şekilde tartış.» (Nahl, 125).

«Belki nasihat dinler veya korkar.» Olur ki içinde bulunduğu sapıklık ve helâkden döner de Allah'tan korkar ve Rabbının korkusundan taâta döner ve O'na itaat eder. Nitekim başka bir âyette : «Korkacak olan öğüt alacaktır.» (A'lâ, 10) buyurur ki âyetteki tezekkür; haramdan dönme, haşyet ise; Allah'ın itaatini elde etme, işlemedir. Hasan el-Basrî, «Belki nasihat dinler veya korkar.» âyetini şöyle anlıyor: On-dan özür kaldırılmadan sen ey Mûsâ ve kardeşin Hârûn : Onu helak buyur, demeyin.[\[11\]](#)

45 — Dediler ki.- Rabbımız, onun bize taşkınlık yapmasından veya azgın davranmasından endişe ederiz.

46 — Buyurdu: Korkmayın, Ben sizinle beraberim, hem görür, hem de işitirim.

47 — Haydi ona gidin ve deyin ki: Doğrusu biz, senin Rabbının elçileriyiz. Artık İsrâiloğullarmı bizimle gönder ve onlara azâb etme. Hem biz, Rabbindan sana bir âyetle geldik. Hidâyete tâbi olanların üzerine selâm olsun.

48 — Doğrusu bize vahyolundu ki; yalanlayıp sırt çevirene azâb vardır.

Allah Teâlâ bu âyetlerde Hz. Mûsâ ve Hârûn (a.s.) dan haber veriyor ki; onlar Allah'a sığınıp iltica ederek ve O'na şikâyetle : «Rabbımız, onun bize taşkınlık yapmasından veya ağan davranmasından endîşe ederiz.» demişlerdi. Bununla Firavun'un kendilerini hemen cezalandırmak isteyeceğini veya hak etmedikleri halde hücum ederek kendilerini cezalandırıp işkence edeceğini kaydediyorlardı. Abdurrahmân İbn Zeyd, âyetteki fiilini; hücum etmekle tefsir etmiştir.

«Buyurdu : Korkmayın, Ben sizinle beraberim.» Sizin ve onun sözlerini işitir, sizin ve onun durumunu (yerini, derecesini) görürüm. Sizin

işinizden hiç birşey Bana gizli kalmaz. Bilin ki onun işi Benim elle-cimdedir. Benim iznimle ve ancak Benim emrimden sonra konuşabilir, teneffüs edebilir ve yakalayabilir. Korumam, yardımım ve desteklememle sizinle beraberim. İbn Ebu Hâtim'in babası kanalıyla... Abdullah (İbn Mes'ûd) dan rivayetine göre; o, şöyle demiştir: Allah Teâlâ Hz. Musa'yı Firavun'a (peygamber olarak) gönderdiğinde o: Ey Rab-bım, ne söyleyeyim? demişti. Allah Teâlâ ona : de, buyurdu. A'meş, bu kelimelerin tefsirini şöyle yapar : Her şeyden Önce diri, her şeyden sonra yine diri. Hadîsin isnadı ceyyid olmakla birlikte garîbdir.

«Haydi ona gidin ve deyin ki: Doğrusu biz, senin Rabbının elçileriyiz.» Daha önceki fitneler hadîsinde geçtiği üzere İbn Abbâs'tan rivayetle o, şöyle demiş: Firavun'un kapısında bir süre beklediler, bu süre içinde kendilerine izin verilmedi. Şiddetli bir engelleme ve men'et-meden sonra ikisine izin verildi. Muhammed İbn İshâk İbn Yessâr anlatıyor : Hz. Mûsâ ve kardeşi Hârûn çıktılar, yanına girmek için izin istemek üzere Firavun'un kapısına gelip durdular. O ikisi: «Doğrusu biz, âlemlerin Rabbının

elçileriyiz.» Şu adamın yanına girmek için bize izin verin, diyorlardı. Bana ulaştığına göre, iki sene orada kalıp beklediler. Sabahleyin geliyor, sonra dönüyorlardı. İkisini de kimse tanımıyor ve durumlarını Firavun'a haber vermeye cesaret edemiyorlardı. Nihayet Firavun'la oynaşan ve onu güldüren cesur birisi Firavun'un yanına girip : Ey kral, kapıda bir adam var ki garip sözler söylüyor; senin dışında bir ilâhı olduğunu ve onu sana gönderdiğini sanıyor, dedi. Firavun : Kapıda mı? diye sordu da adam; evet, dedi. Firavun : Onu içeri alın, dedi. Hz. Mûsâ, yanında kardeşi Hârûn olduğu halde ve elinde asâsıyla içeri girdi. Firavun'un huzurunda durduğunda : Şüphesiz ben âlemlerin Rabbının elçisiyim, deyince Firavun onu tanıdı.

Süddî'nin anlattığına göre; Hz. Mûsâ, Mısır ülkesine geldiğinde annesi ve kardeşine mûsâfir oldu. İkisi de onu tanımıyorlardı. O gece yemekleri şalgam yemeği idi. Sonra annesi ve kardeşi onu tanıdılar ve selâm verdiler de Mûsâ kardeşine : Ey Hârûn, şüphesiz Rabbım şu ada* ma, Firavun'a gitmemi ve onu Allah'a davet etmemi emretti. Senin de bana

yardımcı olmanı emretti, dedi. Hârûn: Rabbının sana emrettiğini yap, dedi ve ikisi birlikte gittiler. Bu, geceleyin olmuştu. Hz. Mûsâ asâsıyla sarayın kapısını çaldı. Bunu duyan Firavun öfkeleni ve : Bunu yapmaya cür'et eden kimdir? diye sordu. Hizmetkârları ve kapıcıları kapıda deli birisi olduğunu ve onun : «Ben Allah'ın elçisiyim» dediğini haber verdiler. Firavun : Onu huzuruma alın, diye emretti. Hz. Mûsâ ve Hârûn huzurunda durduklarında Allah Teâlâ'nın kitabında zikrettiklerini karşılıklı olarak birbirlerine söylediler.

ccHem biz, Rabbından sana bir âyetle (bir delâlet, bir delille) geldik. Hidâyete tâbi olanların üzerine selâm olsun.» Hidâyete uyduğun takdirde sana da selâm olsun. Bu âyete uygun olarak Allah Rasûlü (s.a.) Rumların büyüğü HirakTe mektup yazdığında bu mektubun başlangıcı şöyle olmuştu: «Rahman, Rahîm olan Allah'ın adıyla. Allah'ın elçisi Muhammed'den Rûmun büyüğü Hirakl'e : Doğru yolda gidenlere selâm olsun. Selâmdan sonra; şüphesiz ben seni İslâm davetine çağırıyorum. Müslüman ol ki kurtulasın. Allah da sana mükâfatını

iki kat versin. Aynı şekilde Müseylime, Allah Rasûlü (s.a.) ne şu mektubu yazmıştı; «Allah'ın elçisi Müleylime'den Allah'ın elçisi Muhammed'e :

Selâm sana. Selâmdan sonra; şüphesiz ben işte seninle beraber ortak olmuşumdur : Şehirler sana, çöl ahâlîsi banadır. Fakat Kureyş haddi aşan bir kavimdir.» Allah Rasûlü (s.a.) de ona şöyle yazmıştı: «Allah'ın elçisi Muhammed'den yalancı Müseylime'ye: Doğru yolda gidenlere selâm olsun. Selâmdan sonra; şüphesiz yeryüzü Allah'ındır. Kullarından dilediğini ona mirasçı kılar. Güzel akıbet ise Allah'tan korkanlarındır.» Bu sebeptendir ki Hz. Mûsâ ve Hârûn (a.s.) da Fira-vun'a : «Hidâyete tâbi olanların üzerine selâm olsun. Doğrusu bize vahyoîundu ki; yalanlayıp sırt çevirene azâb vardır.» demişlerdir. Yani Rabbımız bize vahyetmiş olduğu ma'sûm vahiyler içinde Allah bize haber verdi ki azâb, Allah'ın âyetlerini yalanlayan ve O'na itâattan yüz çevirenlere tahsis edilmiştir. Nitekim Allah Teâlâ başka âyetlerde şöyle buyurmaktadır : «Artık kim haddi aşarak sapıtmışsa ve dünya hayatını tercih etmişse; şüphesiz ki onun varacağı yer, cehennemdir.» (Nâziât,

37-39), «Sizi alevler saçan ateşle uyardım. Oraya ancak en azgın olan ulaşır. Yalanlayıp yüz çevirmiş olan.» (Leyi, 14-16), «İşte o tasdik etmemiş, namaz da kılmamıştı. Fakat yalanlamış ve yüz çevirmişti.» (Kıyâme, 31-32).[\[12\]](#)

49 — Ey Mûsâ, Rabbınız kimdir sizin? dedi.

50 — Dedi ki: Rabbımız her şeye yaratılışını veren, sonra da doğru yola eriştirendir;

51 — Öyle ise önceki nesillerin durumu nedir? dedi.

52 — Dedi ki: Onların bilgisi Rabbmın katında bir kitabdadır. Benim Rabbım şaşırmaz, unutmaz.

Allah Teâlâ Firavun'dan haber verir ki o, her şeyin ilâhı, Rabbı ve mâliki olan, Yaratıcı ve Fâil-i Mutlak olanın varlığını inkârla Hz. Mû-sâ'ya : Ey Mûsâ, seni peygamber olarak gönderen sizin Rabbınız kimdir? Ben onu tanımıyorum. Benim dışımda sizin için bir ilâh da bilmiyorum, dedi. Hz. Mûsâ da : «Rabbımız her şeye yaratılışını veren, sonra da doğru yola eriştirendir.» diye cevabladı. Ali İbn Ebu Talha, İbn Abbâs'ın şöyle dediğini naklediyor : Her şey için bir eş yaratmıştır. Yine İbn Abbâs'tan

rivayetle Dahhâk der ki: O, insanı insan, merkebi merkeb, koyunu koyun yaratmıştır. Mücâhid'den rivayetle Leys İbn Süleym : Her şeye suretini vermiştir, der. Yine Mücâhid'den naklen İbn Ebu Necîh : Her bir hayvanın yaratılışını düzgün yapmıştır, diyor. «Rabbımız her şeye yaratılışını veren, sonra da doğru yola eriştirendir.» âyeti hakkında Saîd İbn Cübeyr der ki: Her bir yaratılış sahibine yaratılışına uygun geleni vermiştir. İnsana hayvan yaratılışından, hayvana köpek yaratılışından, köpeğe koyun yaratılışından bir şey vermemiştir. Her şeye kendisi için gerekli olan çoğalma kabiliyetini vermiş ve her şeyi buna hazırlamıştır. Bunlardan yaratılış, nızık ve çoğalmada durumu birbirine benzeyen hiç bir şey yoktur. Müfessirler-den birisi «Her şeye yaratılışını veren, sonra da doğru yola eriştirendir.» âyetinin «Ki O, takdir edip doğru yolu göstermiştir.» (A'lâ, 3) âyeti gibi olduğunu söylemiştir. Yani (yaratıkların) kaderini takdir buyurmuş ve yaratıkları bu kadere iletmiştir. Amelleri, ecelleri ve rızık-lan yazmış olup, yaratıklar bu yazılan üzerine yürürler ve asla ondan sapamazlar. Hiç kimse bunun

dışına çıkmaya güç yetiremez. Burada diyor ki: Rabbımız yaratan, kaderi takdir eden ve irâdesi üzere yaratıklara cibilliyet verip onları halkedendir.

«Öyle ise önceki nesillerin durumu nedir? dedi.» âyetinin anlamı hakkındaki açıklamaların en sıhhatli olanı şöyledir : Hz. Mûsâ kendisini Firavun'a peygamber olarak gönderenin; yaratan, rızık veren, tak-dîr eden ve doğru yola eriştiren olduğunu haber verdiğinde Firavun, önceki nesillerin durumunu delil getirerek onunla mücâdele etmeye başlamıştır. Yani onlar Allah'a ibâdet etmemişlerdir. Madem ki durum senin söylediğin gibidir, onlar senin Rabbına değil O'ndan başkasına ibâdet etmişlerken onların durumu ne olacak? demek istemiştir. Bunun cevabında Hz. Mûsâ ona şöyle demiştir : Onlar her ne kadar Allah'a ibâdet etmemişlerse de onların işleri Allah katında onların aleyhine zabtolunup kaydedilmiştir. Allah'ın kitabında —ki o Levh-i Mah-fuz ve amellerin kitabıdır— onların amelleri karşılığında onları cezalandıracaktır. «Benim Rabbım şaşırmasın, unutmasın.» Hiç bir şey O'ndan kaçamaz; büyük veya küçük asla O'nu geçemez. O, asla hiç bir

şeyi unutmaz. Böylece Hz. Mûsâ Allah Teâlâ'nın ilmini, her bir şeyi kuşatmış olmakla nitelemiş, Allah'ın hiç bir şeyi unutmayacağını bildirmiştir. Yaratıkların ilminin başına iki noksan arız olmaktadır. Bunlardan birisi, her şeyi kuşatamamış olmaktır. Diğer ise bildikten sonra onu unutmasıdır. Allah Teâlâ, Zâtını bunlardan tenzih etmiştir.[\[13\]](#)

53 — Sizin için yeryüzünü döşemiş, orada sizin için yollar açmış, gökten su indirmiştir. Biz, o su ile çeşitli bitkilerden çiftler çiftler çıkardık.

54 — Hem siz yeyin, hem hayvanlarınızı otlatın. Şüphesiz ki bunlarda sağduyu sahipleri için âyetler vardır.

55 — Ondan yarattık sizi oraya da döndüreceğiz. Ve sizi, bir kerre daha oradan çıkaracağız.

56 — Andolsun ki ona bütün âyetlerimizi gösterdik ama yalanlayıp kabulden kaçındı.

Bu âyetlerde belirtilenler Firavun Hz. Musa'ya Rabbını sorduğunda Hz. Musa'nın Rabbını nitelediği sözlerin devamıdır. O : «Rabbımız her şeye yaratılışını veren, sonra da doğru yola eriştirendir.» demiş araya başka sözler girdikten sonra şöyle devam etmiş : «O

ki sizin için yeryüzünü döşemiştir.» Âyetteki kelimesini, bazıları tekil olarak okumuşlardır. Buna göre anlam şöyle oluyor : Sizin için üzerinde uyuyacağınız, kalkıp yolculuk yapacağınız ve üzerinde karâr kılacağınız bir yerdir ve onu bu hale getiren O'dur. Hz. Mûsâ şöyle devam ediyor: «O ki orada sizin için yollar açmış, üzerlerinde yürüyeceğiniz yollar yaratmıştır.» Başka bir âyette şöyle buyrulur : «Doğru yolda gitsinler diye geniş yollar açtık.» (Enbiyâ, 31). «O ki gökten su indirmiştir. Biz, o su ile çeşitli "bitkilerden (ekşisi, tatlısı ve diğer çeşitlerle) ekin ve meyvelerden olmak üzere) bitkilerden çiftler çiftler yetiştirdik. Hem siz yeyin, hem hayvanlarınızı otlatın.» Onun bir kısmı yiyeceğiniz ve meyveleriniz için, bir kısmı da kurusu ve yeşili ile hayvanlarınızın gıdaları içindir. «Şüphesiz kî bunlarda sağduyu sahipleri için (Allah'tan başka ilâh olmadığına, O'nun dışında Rab olmadığına) âyetler, (burhanlar, delâlet ve hüccetler) vardır. Ondan yarattık sizi oraya da döndüreceğiz. Ve sizi bir kere daha oradan çıkaracağız.» Sizin başlangıcınız yeryüzündendir. Babanız Âdem, yeryüzü toprağından

yaratılmıştır. Ölüp çürüdüğünüz zaman oraya dönüp gideceksiniz. Sizi tekrar yine oradan çıkaracağız, «o, sizi çağırdığı gün; hamdederek davetine uyarsınız. Ve çok az kalmış olduğunuzu zannedersiniz.» (İsrâ, 52). Bu âyet-i kerîme Allah Teâlâ'nın şu kavli gibidir : «Buyurdu ki: Orada yaşar, orada ölür ve oradan çıkarılırsınız.» (A'râf, 25). Sünen'lerde mevcûd bir hadîste rivayet edildiğine göre Allah Rasûlü (s.a.), bir cenazede hazır bulunmuştu. Ölü defnedildiğinde bir avuç toprak alıp onu kabrin üzerine attı sonra: «Ondan yarattık sizi.» buyurdu. Sonra başka bir avuç alıp: «Ve oraya da döndüreceğiz.» buyurdu. Yine bir avuç toprak daha alıp : «Ve sizi bir kere daha oradan çıkaracağız.» buyurdu.

«Andolsun ki ona bütün âyetlerimizi gösterdik ama yalanlayıp kabulden kaçındı.» âyetinde Firavun kasdedilmektedir. Onun aleyhine hüccetler, mucizeler ve deliller konulup bunları bizzat kendi gözüyle gördüğünde bunları yalanlamış; küfür, inâd ve azgınlığından kabule yanaşmamıştır. Nitekim Allah Teâlâ başka bir âyette şöyle buyurur: «Gönülleri kesin olarak kabul ettiği halde zulüm ve kibirle

bunlan bile bile inkâr ettiler. Bozguncuların sonunun nasıl olduğuna bir bak.» (Nemi, 14).^[14]

57 — Ve dedi ki: Sihirbazlığınla bizi yurdumuzdan çıkarmaya mı geldin ey Musa?

58 — Şimdi biz de seninkine benzer bir sihir göstereceğiz sana. Bizimle senin aranda bir buluşma zamanı ve yeri ta'yîn et ki; sen de, biz de düz bir yerde bulunalım, caymayalım.

59 — Buluşma zamanımız; sizin bayram gününüzde, insanların toplandığı kuşluk vaktidir, dedi.

Allah Teâlâ bu âyette de Firavun'dan haber veriyor. Hz. Mûsâ asasını yere atıp da büyük bir ejderhâ olduğunda, elini koltuk altından çıkarıp hastalıksız ve bembeyaz olarak çıktığında ve Mûsâ bu en büyük mucizeleri ona gösterdiğinde Firavun: Bu bir sihirdir (büyüdür). Bizi büyülemek ve onunla insanlara hâkim olmak için bunu yaptın. Umdun ki senin peşinden gelirler ve onlarla sayını çoğaltırsın. Ancak bu beklediğin olmayacak. Zîrâ bizde de senin büyü gibi bir büyü var. İçinde bulunduğun durum seni aldatmasın. Bizimle senin aranda bir vakit

(seninle toplanıp bir araya geleceğimiz bir gün) ta'yîn et. Belli bir yer ve belli bir vakitte senin sihrinle bizim sihrimizi karşılaştıralım, demişti. İşte o zaman Hz. Mûsâ onlara : «Buluşma zamanımız; sizin bayram gününüzde.» demişti. O gün; onların bayram ve yılbaşı günleri olup, o günde işlerini bırakırlar ve hepsi bir araya toplanırlardı. Hz. Musa'nın o günü seçmesi, özellikle bütün insanların Allah'ın dilediğine güç yetirici olduğunu, peygamberlerin mucizelerini ve büyü ile peygamberlerin harikulade hallerinin karşılaştırılmasının bâtil olduğunu müşahede edip görmeleri içindir. Bu sebeptendir ki o: Bütün insanların toplandığı kuşluk vaktidir, demiştir. Böylece durum, çok açık ve parlak olacaktır. İşte bütün peygamberlerin durumu böyledir. Onların her işi apaçıktır. Onda kapalılık ve karışıklık yoktur. Bu sebeple Hz. Mûsâ : Geceleyin, dememiş; aksine : Gündüz, kuşluk vakti, demiştir. İbn Abbâs, o bayram gününün aşûra günü olduğunu söyler. Süddî, Katâde ve İbn Zeyd, onların toplandıkları günün bayram günü olduğunu söylemişlerdir. Saîd İbn Cübeyr ise pazar günleri olduğunu söyler. Bunlar

arasında herhangi bir zıdlık yoktur. Ben de derim ki: Allah Teâlâ bugünün bir benzerinde Firavun ve ordusunu helak etmiştir. Nitekim bu, sahîh bir hadîste belirtilmiştir. Vehb İbn Mü-nebbih der ki: Firavun şöyle dedi: Ey Mûsâ, bizimle senin aranda bir süre ta'yîn et ki düşünelim. Hz. Mûsâ : Ben bununla emrolunmadım. Bana emrplunan, ancak seninle mücâdele etmemdir. Eğer sen çıkmaz-san ben senin yanına girerim, dedi. Allah Teâlâ Hz. Musa'ya: Seninle onun arasında bir süre koy ve ona söyle süreyi o koysun, diye vahyetti. Firavun : Süreyi kırk güne koy, dedi ve öylece yaptı.(...) Abdurrah-mân İbn Zeyd İbn Eşlem, «Düz bir yerde bulunalım.» kısmını şöyle açıklar: Orada bütün insanlar her şeyi açıkça görsünler. Birbirlerini göremeyecekleri tepe ve benzeri şeyler olmasın, düz bir yer olsun ki olacaklar görülsün.[\[15\]](#)

60 — Bunun üzerine Firavun dönüp gitti ve sonra bütün hilesini toplayıp geldi.

61 — Mûsâ onlara dedi ki: Yazıklar olsun size, Allah'a karşı yalan uydurmayın. Sonra azâbla sizi

yok eder. Doğrusu Allah'a iftira eden hüsrana uğramıştır.

62 — Derken onlar, işi aralarında tartıştılar ve gizlice müşavere ettiler.

63 — Dediler ki: Muhakkak bu iki sihirbaz; sihirle-riyle sizi yurdunuzdan çıkarmak ve örnek olan yolunuzu yok etmek istiyorlar.

64 — Onun için, tuzaklarınızı bir araya getirin, sonra da sırayla gelin. Bugün üstün gelen felah bulmuştur.

Mûsâ ve Sihirbazlar

Firavun, Hz. Mûsâ (a.s.) ile belli bir zaman ve yerde anlaştıklarında dönüp gitti. Ülkesinin şehirlerindeki sihirbazları ile o zamanda sihir yapmaya nisbet edilen herkesi toplamaya başladı. Sihir onların içinde son derece yaygın ve geçerli idi. Nitekim Allah Teâlâ başka bir âyette : «Firavun : Bütün bilgin büyücüleri bana getirin, dedi.» (Yûnus, 79) buyurmaktadır. «Sonra bütün hilesini toplayıp geldi.» İnsanlar, o belli gündeki buluşma yerinde toplandılar. O gün onların bayram günü idi. Firavun tahtına oturdu, devlet erkânı da arkasında saf

tuttular. Tebaası sağ ve sol taraflarında durdu. Hz. Mûsâ (a.s.), yanında kardeşi olduğu halde اساسına dayanarak geldi. Sihirbazlar Fira-vun'un huzurunda saf halinde durdular. Firavun o günde işlerini güzel yapmaları için onları teşvik ediyor; sihirbazlar kendisinden temennide bulunuyor o da kendilerine va'dlerde bulunup onlara ümit veriyordu. Sihirbazlar şöyle diyorlardı : «Galip gelenler biz olursak, muhakkak bize bir ücret vardır değil mi? Evet, dedi. O takdirde siz, muhakkak gözdelerdensiniz.» (Şuarâ, 41-42). Hz. Mûsâ onlara: «Yazıklar olsun size, Allah'a karşı yalan uydurmayın.» İşlerinizle insanlara gerçekleri olmayan şeyleri yaratıyormuş hissi vermeyin. Onlar (sizin tarafınızdan) yaratılmamış olduğu halde onları siz yapıyormuş gibi göstermeyin. Böyle yaparsanız Allah'a karşı yalan uydurmuş olursunuz. «Sonra azâbla sizi yok eder.» Sizi öyle bir helak eder ki hiç bir iz kalmaz. «Doğrusu Allah'a iftira eden hüsrana uğramıştır.» dedi. Derken onlar, işi aralarında tartıştılar. Aralarında münakaşa ettiler de onlardan birisi: Bu, bir büyücü sözü değildir. Olsa olsa bir peygamber sözüdür, dedi. Bir başkası:

Aksine o bir büyücüdür, dedi. Başka şeyler de söylendi ki en doğrusunu Allah bilir. «Aralarında gizlice konuşup müşavere ettiler. Dediler ki: Bu ikisi sihirbazdırlar.» (...) Sihirbazlar kendi aralarında şöyle konuştular : Biliyorsunuz ki bu adam ve kardeşi — Hz. Mûsâ Harun'u kastediyorlar— büyücüdürler, sihirbazlık san'atını çok iyi bilmektedirler. Bugün size ve kavminize üstün gelmeyi ve insanlara hâkim olmayı istiyorlar. Böylece avam onlara tâbi olacak; o ikisi de Firavun ve ordusuyla savaşıp ona galip gelecekler ve sizi ülkenizden çıkaracaklar.

((Muhakkak bu iki sihirbaz; sihirleriyle sizi yurdunuzdan çıkarmak ve örnek olan yolunuzu yok etmek istiyorlar.» Sihirbazlar sihirleri sebebiyle saygı gören kimselerdi. Bu sebeple de malları ve rızıkları oluyordu. Diyorlardı ki: Eğer şu ikisi size üstün gelecek olurlarsa sizi helak eder, sibi ülkenizden çıkarır ve bu konuda tek kalırlar. Böylece başkanlık sizin dışınızda sâdece o ikisine hâs olur. Daha önce İbn Ab-bâs'tan rivayet edilen «Fitneler» hadîsinde geçtiği üzere «Örnek olan yolunuzu yok etmek istiyorlar.» kavlinde onlann içinde bulundukları

hükümlerlik ve yaşantıyı kasdediyorlardı. İbn Ebu Hâtim'in babası kanalıyla... Hz. Ali'den rivayetinde o, «Ve örnek olan yolunuzu yok etmek istiyorlar.» âyeti hakkında şöyle demiştir: İnsanların yüzünü sizden kendi taraflarına çevirmek istiyorlar. Mücâhid, âyetin bu kısmını şöyle açıklar : Şeref, akü ve tecrübe sahibi olan yolunuzu (dininizi) ortadan kaldırmak istiyorlar. Ebu Salih, âyetteki «örnek olan yol» kısmını; eşraf ve ileri gelenler olarak açıklar. İkrime ise : Sizin hayrınızı ortadan kaldırmak istiyorlar, açıklamasını getirir. Katâde der ki: O günde onlann en şerefli ve en üstün kimseler olarak örnek olabilecekleri îsrâiloğulları idi. Zîrâ îsrâiloğulları mal bakımından zengin sayı olarak da çoğunlukta idiler. Allah düşmanı dedi ki: Bu ikisi İsrâilo-ğullarmı kendileri için götürmek istiyorlar. Abdurrahmân İbn Zeyd ise : Üzerinde olduğunuz en şerefli ve en üstün olan dininizi ortadan kaldırmak istiyorlar, açıklamasını getirmiştir.

«Onun için, tuzaklarınızı bir araya getirin, sonra da sırayla gelin.» Hepiniz bir tek safta toplanın ve göz doldurmak için ellerinizde olanları bir kerede atın,

böylece buna ve kardeşine üstün gelirsiniz. Bugün bizden veya ondan kim üstün gelirse, o başarıya ulaşacaktır. Eğer üstün gelenler biz olursak şu kral bize bol mükâfat va'detmiştir. Ama üstün gelen o olacak olursa, en büyük başkanlığa o ulaşacaktır.[\[16\]](#)

65 — Dediler ki: Ey Mûsâ ya sen at, ya da ilk atanlar biz olalım.

66 — O da: Hayır, siz atın, dedi. Bir de ne görsün; onların ipleri ve değnekleri, büyüleri yüzünden kendisine gerçekten yürüyorlarmış gibi geldi.

67 — Bunun için Mûsâ, içinde bir korku hissetti.

68 — Korkma; muhakkak sen daha üstünsün, dedik;

69 — Sağ elindekini at da onların yaptıklarını yutsun. Zîrâ onların yaptıkları, sâdece sihirbaz düzenidir. Nerede olursa olsun sihirbaz asla felah bulamaz.

70 — Sonunda sihirbazlar secdeye kapanarak dediler ki: Biz, Mûsâ ve Harun'un Rabbına inandık.

Hz. Mûsâ (a.s.) ve sihirbazlar bir araya geldiklerinde, sihirbazlar Hz. Musa'ya : «Ey Mûsâ; ya

sen at, ya da ilk atanlar biz olalım.» dediler. O da : «Hayır, siz atın.» dedi. İlk olarak siz atın ki yapacağınız sihir görülsün ve durumunuz insanlar için açık bir şekilde ortaya çıksın. «Bir de ne görsün; onların ipleri ve değnekleri, büyüleri yüzünden kendisine gerçekten yürüyorlarmış gibi geldi.» Başka bir âyette onların değnek ve iplerini attıklarında şöyle dedikleri nakledilir : «Firavun hakkı için elbette biz gâlib gelenleriz.» (Şuarâ, 44). Allah Teâlâ başka bir âyette : «Halkın gözlerini büyülediler, onlara korku saldılar ve büyük bir sihir getirmiş oldular.» (A'râf, 116) buyururken burada şöyle diyor: «Bir de ne görsün; onların ipleri ve değnekleri büyüleri yüzünden kendisine gerçekten yürüyorlarmış gibi geldi.» Onlar iplerin ve değneklerin hareketini ve deprendirip sağa sola kıvrılmalarını sağlamak üzere içlerine civa bırakmışlardı. Ki böylece görenlere onlar kendi ihtiyarı ile hareket ediyor gibi gelecekti. Halbuki bu, hileden başka bir şey değildi. Onlar büyük bir topluluk ve kalabalık halindeydiler. Onlardan her bireri bir değnek ve ip attı da sonunda vâdî birbiri üzerine binmiş yılanlarla dolu hale geldi.

«Bunun için Mûsâ, içinde bir korku hissetti.» Mûsâ, elindekini atmazdan önce insanlar onların sihirlerine kapılır ve aldanırlar diye korktu. Hemen o anda Allah Teâlâ ona: Sağ elindeki (asâ) ni at, diye vahyetti. «Bir de ne görsünler; onların uydurduklarını yalayıp yutuyor.» (A'râf, 117) Zîrâ onun asası büyük, korkunç, gözleri, ayakları, boynu başı ve azı dişleri olan bir ejderhâya dönüştü. Sihirbazların attıkları ipler ve değneklerin peşine düşmeye başladı da onlardan hiç bir şey bırakmayıp tamâmını yuttu. Sihirbazlar ve insanlar gündüz, kuşluk vakti buna açıkça, ayân-beyân bakıyorlardı. Böylece mucize ortaya konmuş, bürhân izhâr olunmuş, yapagelmekte oldukları da bâtıl olmuştu. Bunun içindir ki Allah Teâlâ: «Zîrâ onların yaptıkları, sâdece sihirbaz düzenidir. Nerede olursa olsun sihirbaz asla felah bulamaz.» buyurmuştur. İbn Ebu Hâtim'in babası kanalıyla... Cündeb İbn Abdullah el-Becelî'den rivayetinde Allah Rasûlü (s.a.) : Sihirbazı yakaladığınız zaman öldürün, buyurmuş, sonra: «Nerede olursa olsun sihirbaz asla felah bulamaz.» âyetini okuyup : O, bulunduğu yerde emniyette olmasın,

demoştir. Hadisin aslını Tirmizî hem mevkuf ve hem de merfû' olarak rivayet etmiştir.

Sihrin çeşitlerini, yollarını, şekillerini iyice bilenler oldukları halde bunu gözleriyle görüp müşahede eden sihirbazlar, ilm el-Yakîn olarak anladılar ki Musa'nın yapmış olduğu hiç bir şekilde sihir ve hîle kabilinden değildir. O, hakkında şüphe olmayan gerçeğin ta kendisidir ve buna ancak bir şeye ol dediğinde hemen oluveren (Allah'ın) güç yetirebileceğı bir şeydir. İşte o zaman Allah için secdeye kapanarak : «Biz, âlemlerin Rabbına inandık; Mûsâ ve Harun'un Rabbına.» (Şuarâ, 47-48) dediler. Bunun içindir ki İbn Abbâs ve Ubeyd İbn Umeyr: Günün başında sihirbazdılar, günün sonunda ise sâdık, doğru şehîdler oldular, demişlerdir. Sihirbazların sayıları hakkında muhtelif görüşler ileri sürülmüş olup Muhammed İbn Kâ'b bunların seksen bin, Kasım İbn Ebu Bezze yetmiş bin, Süddî otuz bin küsur, Sevrî - Abdülazîz İbn Rufey'den, o da Ebu Sümâme'den şeklinde bir isnâdla- on dokuz bin, Muhammed İbn İshâk on beş bin, Kâ'b el-Ahbâr ise on iki bin demişlerdir, İbn Ebu Hâtim'in Ali İbn

Hüseyin kanalıyla... İbn Abbâs'tan rivayetine göre o, şöyle demiştir: Sihirbazlar yetmiş kişiydiler. Sabahleyin sihirbaz iken akşam şehidler oldular. Yine İbn Ebu Hâtim'in babası kanalıyla... Evzâî'den rivayetinde o, şöyle demiştir : Sihirbazlar secdeye kapandıklarında cennet onlar için kaldırıldı (temessül ettirildi) da ona baktılar. Yine İbn Ebu Hatim der ki: Saîd İbn Sellâm kanalıyla... Saîd İbn Cübeyr'den rivayetle anlatıldığına göre o, «Sihirbazlar secdeye kapandılar.» âyeti hakkında şöyle demiştir : Onlar secdelerinde iken kendileri için bina edilmiş evlerini (makamlarını) gördüler, İkrime ve Kasım İbn Ebu Bezze de böyle söylemişlerdir.^[17]

71 — Dedi ki: Ben, size izin vermeden mi O'na inandınız Doğrusu o, size büyü, öğreten büyüğünüzdür. öyleyse beti de ellerinizi ve ayaklarınızı çaprazlama olarak ke seceğim ve sizi hurma kütüklerine asacağım. O zaman hangimizin azabının daha çetin ve daha devamlı olduğunu bileceksiniz.

72 — Dediler ki: Seni, bize gelen apaçık mucizelere ve bizi yaratana üstün tutmayacağız. Ne

hüküm verecek-sen ver. Sen, ancak bu dünya hayatına hükmedebilirsin.

73 — Doğrusu biz, hatâlarımızı ve bize zorla yaptırdığın büyüü bağışlaması için Rabbımıza îmân ettik. Allah'ın vereceği mükâfat daha hayırlı ve daha devamlıdır.

Allah Teâlâ burada apaçık mucize ve en büyük âyeti gördüğü zamanda Firavun'un küfür, inâd, azgınlık ve hak karşısında bâtılla inâd-laşmasını haber veriyor. Firavun o sırada bütün insanların huzurunda kendileriyle zafer umduğu kimselerin îmân ettiğini görmüş ve bütün bütüne mağlûbiyete uğramıştı. İşte o zaman iftira ve yalana başlayıp sihirbazlar hakkında makamını ve hükümranlığını kullanmaya dönerek onları tehdîdle şöyle dedi : «Ben, size izin vermeden (ve ben em-retmemişken) mi ona inandınız?» Bana rağmen mi bunu yaptınız? Burada Firavun kendinin, sihirbazların ve bütün halkın yalan ve iftira olduğunu bildikleri şu sözü söyledi : «Doğrusu o, size büyü öğreten büyüğünüzdür.» Siz büyüü ancak Musa'dan almış olabilirsiniz. Onu gâlib getirmek için bana ve tebeama karşı siz ve o

birleştiniz. Başka bir âyet-i kerîme'de şöyle buyrulur : «Doğrusu bu; halkı şehirden çıkarmanız için düzdüğünüz bir hiledir. Fakat yakında bilirsiniz siz.» (A'râf, 123). Sonra onları tehdide başlayıp şöyle dedi: «Andolsun ki ellerinizi ve ayaklarınızı çaprazlama olarak keseceğim, sizi hurma kütüklerine asacağım.» Size işkence edeceğim, sizi öldürüp teşhir edeceğim. İbn Abbâs : Böyle yapanların ilki o olmuştur, der. İbn Abbâs'm bu sözünü İbn Ebu Hatim rivayet etmiştir.

«O zaman hangimizin azabının daha çetin ve daha devamlı olduğunu bileceksiniz.» Siz, benim ve kavmimin sapıklık üzere olduğunu söylüyorsunuz. Mûsâ ve kavmi ile beraber sizler ise hidâyet üzeresiniz öyle mi? Kimin azabının daha çetin ve devamlı olduğunu yakında bileceksiniz.

Firavun, sihirbazlara böylece hücum edip onları tehdîd ettiğinde sihirbazlar Allah yolunda nefislerini hiçe sayarak şöyle dediler : «Seni, bize gelen apaçık mucizelere ve bizi yaratana üstün tutmayacağız. (Bizim için meydana gelen hidâyet ve yakîne seni tercih etmeyeceğiz.)» Âyetteki kısmının yemîn anlamında olması muhtemeldir. Buna göre anlam :

Bizi yarata yemîn olsun ki seni, bize gelen apaçık mucizelere üstün tutmayacağız, şeklindedir. Buranın yukarda geçen kelimesine atfedilmiş olması da muhtemeldir. Buna göre anlam : Seni bize gelen apaçık mucizelere ve bizi yaratana üstün tutmayacağız, şeklindedir. Şunu kasdediyorlardı: Biz elbette seni yaratıcımıza, bizi yoktan var edene, yaratılmamızı çamur (toprak) dan başlatana tercih etmeyeceğiz. İbâdet ve boyun eğmeğe müstehak olan şen değil, O'dur.

«Ne hüküm vereceksen ver. (Dilediğini ve gücünün eriştiğini yap.) Sen, ancak bu dünya hayatına hükmedebilirsin.» Senin tasallutun ancak bu dünyadadır. Bu dünya ise sona erecek bir yurttur. Biz devamlı kalınacak yurda rağbet etmekteyiz, dediler. «Doğrusu biz, hatâlarımızı, (bizden sâdır olan günâhları) ve bize (Allah'ın âyeti, peygamberinin mucizesine karşı çıkalım diye) zorla yaptırdığın büyüüyü bağışlaması için Rabbımıza îmân ettik.» İbn Ebu Hatim der ki: Bize babam'-ın... «Bize zorla yaptırdığın büyüüyü bağışlaması için...» âyeti hakkında İbn Abbâs'tan rivayetinde o, şöyle demiştir

: Firavun İsrâiloğulla-rmdan kırk çocuk almış ve onlara Feramâ'da sihir Öğretilmesini emredip : Onlara öyle bir sihir öğretin ki yeryüzünde hiç kimse onu bilmesin, demiştir. İbn Abbâs der ki: İşte Hz. Musa'ya î mân edenler ve : «Doğrusu biz hatâlarımızı ve bize zorla yaptırdığın büyüü bağışlaması için Rabbımıza î mân ettik.» diyen de bunlardır. Abdurrahmân İbn Zeyd İbn Eşlem de böyle söylemiştir.

«Allah'ın vereceği mükâfat daha hayırlı ve daha devamlıdır.» âyetinin tefsiri İbn İshâk —Allah ona rahmet eylesin— dan rivayete göre şöyledir: Allah'ın vereceği mükâfat ve sevap, senin bize va'dedip ümitlendirmiş olduğundan daha hayırlı ve daha devamlıdır. Muhammed İbn Kâ'b el-Kurâzî ise burayı şöyle tefsir eder: İtaat olunduğu takdirde azâb yönünden daha hayırlı, isyan edildiği takdirde azâb yönünden senden daha devamlıdır. Bu açıklamanın bir benzeri İbn İshâk'tan da rivayet edilmiştir. Açık olan odur ki Firavun —Allah ona la'net etsin— bunu yapmaya azmetmiş ve sihirbazlar —Allah onlara rahmet eylesin— hakkında uygulamıştır. Bu

sebepledir ki İbn Abbâs ve Seleften başkaları : Sabahleyin sihirbazlar iken akşam şehîdler oldular, demişlerdir.[\[18\]](#)

74 — Kim Rabbma suçlu olarak gelirse; şüphesiz ki cehennem onun içindir. Orada ne ölür, ne de yaşar.

75 — Kim de O'na î mân etmiş ve sâlih ameller işlemiş olarak gelirse; işte onlara en üstün dereceler vardır.

76 — Altlarından ırmaklar akan ve içinde temelli kalacakları Adn cennetleri vardır ve bu, arınanların mükâfatıdır.

Rabbına Suçlu Olarak Gelenler

Âyetin akışından anlaşıldığına göre bu sözler sihirbazların Fira-vun'a olan öğütlerinin devamıdır. Onlar Firavun'u Allah'ın devamlı, ebedî olan azabından sakındırıp onun devamlı ve ebedî olan sevabına teşvik etmektedirler. Onlar dediler ki: Kim de Rabbma kıyamet günü suçlu olarak gelip kavuşursa; şüphesiz ki cehennem onun içindir. Orada ne ölür, ne de yaşar. Başka âyetlerde de buna mümasil olarak şöyle buyrulur: «Aleyhlerine hüküm

verilmez ki ölsünler. Onlardan cehennemin azabı da eksiltilmez. Her küfredeni Biz böyle cezalandırırız.» (Fâtır, 36), «Bedbaht olan İse ondan kaçınır. Ki O, en büyük ateşe girecek olandır. O orada ne Ölecek, ne de dirilecektir.» (A'lâ, 11-13), «Ey nöbetçi, Rabbın hiç olmazsa bizi ölüme mahkûm etsin, diye çağırırlar. O da : Siz böyle kalacaksınız, der.» (Zuhruf, 77).

İmâm Ahmed İbn Hanbel'in İsmail kanalıyla... Ebu Saîd el-Hudrî'den rivayetine göre Allah Rasûlü (s.a.) şöyle buyurmuştur: Cehenneme hak kazanmış cehennem halkına gelince; onlar orada ne yaşarlar, ne de ölürlər. Fakat bir kısım insanlar daha vardır ki günâhları sebebiyle ateş onlara dokunur da onları öldürür. Nihayet kömür haline geldiklerinde şefâata izin verilir ve onlar grup grup getirilip cennet nehirleri üzerine serpilirler. Ey cennet halkı, onların üzerine (cennet nehirlerini) akıtın, denilir. Orada selin sürükleyip getirdiği alüvyonda dânedən bitkinin bittiği gibi biterler. Kavimden birisi der ki: Sanki Allah Rasûlü (bu sözleri söylerken) çölde idi. Müslim de Sahîh'inde Şu'be ve Bişr İbn el-Mufaddal kanalıyla hadîsi yukardaki şekilde Ebu Mes-leme Saîd İbn

Yezîd'den rivayetle tahrîc etmiştir. İbn Ebu Hatim der ki: Abdülvâris İbn Abdüssamed İbn Abdülvâris kanalıyla... Ebu Saîd'-den rivayetle anlatıldığına göre Allah Rasûlü (s.a.) hutbede «Kim Rab-bına suçlu olarak gelirse; şüphesiz ki cehennem onun içindir. Orada ne ölür, ne de yaşar.» âyetine geldiğinde şöyle buyurdu : Oraya hak kazanmış olanlardan oranın ehli olanlar orada ne yaşarlar, ne de ölürlər. Oranın ehli olmayanlara gelince; ateş onlara dokunur. Sonra şefa'at ediciler kalkıp şefa'at ederler. Onlar gruplar halinde toplanıp hayat nehri denilen bir nehre getirilirler ve sel suyunun sürükleyip getirdiği alüvyonda salatalığın bittiği gibi biterler.

«Kim de O'na îmân etmiş ve sâlih ameller işlemiş olarak gelirse...» Kim Allah'a dönüş gününde Rabbına kalbden îmân etmiş, sözü ve ameli içini doğrulamış olarak gelirse «İşte onlara en üstün dereceler vardır.» Cennette yüce dereceler, emîn odalar ve hoş meskenler vardır. İmâm Ahmed'in Affân kanalıyla... Ubâde İbn Sâmit'den, onun da Hz. Peygamber (s.a.) den rivayetinde şöyle buyurmuş : Cennet yüz derecedir. Her iki derece arasında gökle yer

arasındaki gibi bir mesafe vardır. Derece bakımından en üstünleri Firdevs'tir. Dört nehir oradan çıkar. Arş, Firdevs'in üzerindedir. Allah'tan istediğiniz zaman O'ndan Firdevs'i isteyin. Hadîsi Tirmizî de Yezîd İbn Hârûn kanalıyla Henı-mâm'dan rivayet etmiştir. İbn Ebu Hatim der ki: Bize babamın... Yezîd İbn Ebu Mâlik'den rivayetinde o, şöyle demiştir: Cennet yüz derecedir. Her derecede yüz derece vardır. Her iki derece arasındaki msâ-fe gökle yer arasındaki mesafe gibidir. Onlarda yâkût ve süsler vardır. Her derecede bir emîr olup orada bulunanlar onun üstünlük ve riyasetini kabullenirler, denilirdi. Buhârî ve Müslim'in Sahîh'lerinde (bulunan bir hadîste şöyle buyrulur) : İlliyyûn cennetlerinin ehli, üzerlerinde olanları gök ufkunda batan bir yıldız gibi görürler. Bu, aralarındaki üstünlük farkından ileri gelir. Ey Allah'ın elçisi, orası peygamberlerin makamları mıdır? diye sordular da; evet, nefsim kudret elinde olan (Allah) a yemîn ederim ki onlar Allah'a îmân etmiş ve elçileri doğrulamış olan kimselerdir, buyurdu. Sünen'lerde şu ilâve vardır: Şüphesiz Ebubekir ve Ömer onlardan olup nimet içindedirler,

«İçinde temelli kalacakları Adn cennetleri vardır.» kısmı daha önce geçen «En üstün dereceler» den bedeldir. İşte bu, arınanların, nefsinin kir ve pisliklerden, şirkden temizleyen, tek ve ortağı olmayan Allah'a tapınan, getirmiş oldukları haber ve isteklerde Rasûlleri doğrulayanların mükâfatıdır.[\[19\]](#)

77 — Andolsun ki Musa'ya şöyle vahyettik : Kullarımı geceleyin yürüt. Denizde onlara kuru bir yol aç. Batmaktan ve düşmanların yetişmesinden korkma, endişe etme.

78 — Firavun da ordusuyla onları ta'kîb etti. Deniz de onları, nasıl kapladıysa öylece kaplayıverdi.

79 — Firavun kavmini saptırdı ve onlara doğru yolu göstermedi.

Firavun, Hz. Mûsâ ile beraber İsrâiloğullarını göndermemekte belirttiği zaman Allah Teâlâ, Hz. Mûsâ (a.s.) ya onları geceleyin yürütmesini, Firavun'un elinden onları alıp götürmesini emretmiştir. Allah Teâlâ bu olayı bu sûreden başka yerlerde (Şuarâ, 52 ve Duhân, 23 âyetlerinde) daha genişçe haber vermiştir. Hz. Mûsâ (a.s.) İsrâiloğullarını çıkardığı zaman sabah olduğunda

onlardan Mısır'da hiç kimse kalmamıştı. Firavun öyle bir öfkelenmişti ki hemen şehirlerden ve köylerden kendisine ordu toplayacak adamlar gönderdi. O : «Şüphesiz ki bunlar (İsrâiloğulları) döküntü azınlıklardır. Böyleyken gerçekten bizi öfkelenlendirmektedirler.» (Şuarâ, 53-55) diyordu. Sonra ordusu toplandığı zaman peşlerinden gönderdi. Güneş doğarken peşlerine düştüler. İki topluluk birbirini görünce; her iki grup da yek diğerlerine baktığında «Musa'nın arkadaşları dediler ki : Gerçekten biz, yakalandık. Hayır, dedi. Muhakkak ki Rabbım, benimledir. Bana doğru yolu gösterecektir.» (Şuarâ, 60-62). Ve Hz. Mûsâ İsrâiloğullarmı durdurdu. Önlerinde deniz, arkalarında Firavun vardı. İşte o zaman Allah Teâlâ Hz. Mû-sâ (a.s.) ya: «Denizde onlara kuru bir yol aç.» diye vahyetti. Hz. Musa asâsıyla denize vurup: «Allah'ın izniyle yarıl.» dedi. «O, hemen yarıldı ve her parçası yüce bir dağ gibi oldu.» (Şuarâ, 63). Allah Teala denizin açılan kısmına bir rûzgâr gönderdi de arayı ısıttı ve sonunda yeryüzü gibi kupkuru oldu. Bunun İçindir ki Allah Teâlâ: «Denizde onlara kuru bir yol aç.

Denizde kavminin boğulmasından ve düşmanı-mız olan Firavun'un yetişmesinden korkma, endişe etme.» buyurmuştur. Allah Teâlâ devamla şöyle buyurur: «Firavun da ordusuyla onları ta'kîb etti. Deniz de onları nasıl kapladıysa işte öylece kaplayıver-di.» (...) Nasıl İçi Firavun onları ilerletip denize sürmüş, onları saptırmış ve olgunluk yoluna iletmemişse aynı şekilde: «O, kıyamet gününde kavmine öncülük eder ve onları ateşe götürür. Ne kötü yerdir onların gittikleri yer.» (Hûd, 98).[\[20\]](#)

80 — Ey Isrâiloğulları, sizleri düşmanınızdan kurtardık ve size Tûr'un sağ yanını va'dettik. Ve üzerinize kudret helvâsıyla bildircin indirdik,

81 — Size rızık olarak verdiklerimizin temizlerinden yeyin, bunda aşın gitmeyin ki gazabımı hak etmeyesiniz. Gazabımı hak edert muhakkak mahvolmuştur.

82 —Şüphesiz ki Ben, tevbe edeni, inanarak sâlih amel işleyeni sonra da doğru yola gireni muhakkak bağışlayanım.

Ey İsrâiloğullan

Allah Teâlâ İsrâiloğullan üzerine olan büyük nimetlerini anıyor. Onları, düşmanları Firavun'dan kurtarmış, onun tarafından (gelecek musibetlere karşı) gözlerini aydın etmiştir. Onların gözleri önünde Firavun ve ordusu hepsi toptan denizde boğulmuşlar ve onlardan hiç kimse kurtulmamıştır. Nitekim bir âyet-i kerîme'de şöyle buyrulur: «Firavun hanedanını da, siz bakıp dururken suda boğmuştuk.» (Bakara, 50). Buhârî der ki: Bize Ya'kûb İbn İbrahim'in... İbn Abbâs'tan rivayetinde o, şöyle demiştir: Allah Rasûlü (s.a.) Medine'ye geldiğinde yahûdî-ler aşûrâ gününde oruç tutuyorlardı. Onlara (bu günde oruç tutmalarının sebebini) sordu da onlar : Bugün, Allah Teâlâ'nın Musa'yı Fi-ravun'a karşı gâlib getirdiği gündür, dediler. Allah Rasûlü (s.a.) : Biz Musa'ya daha lâyığız, o gün (aşûrâ günü) oruç tutun, buyurdu. Hadîsi Müslim de Sahîh'inde rivayet etmiştir.

Firavun'un helakinden sonra Allah Teâlâ Mûsâ ve İsrâiloğullarına Tûr'un sağ tarafım va'detti. Tûr; Hz. Mûsâ'nın üzerinde Allah Teâlâ ile konuştuğu,

Zâtından O'nu görmeyi istediği, Allah Teâlâ'nın orada kendisine Tevrat'ı vermiş olduğu yerdir. Bütün bunların vukuu sırasında Allah Teâlâ'nın biraz sonra anlatacağı üzere onlar buzağıya tap-mışlardı. Âyette zikredilen kudret helvası ve bildircına gelince; Bakara sûresinde ve başka yerlerde bu konuda bilgi geçmişti. Kudret helvası onların üzerine gökten inen bir tatlıdır. Bildircın ise yine onların üzerine düşen bir kuştur. Bunların her birerinden bir sonraki güne kadar ihtiyâçları miktarınca Allah'ın bir lutfu, rahmeti ve ihsanı olarak alırlardı. Bu sebepledir ki Allah Teâlâ : «Size rızık olarak verdiklerimizin temizlerinden yeyin, bunda aşırı gitmeyin ki gazabımı hak etmeyesiniz.» Size rızık olarak verdiklerimden yeyin. Size verdiğim rızıkta aşırı gitmeyin. İhtiyâcınız dışında ondan almayın ki size emrettiğime zıd gitmiş olmayasınız ve böylece gazabımı hak etmeyesiniz. ((Gazabımı hak eden kimse muhakkak mahvolmuştur.» buyurur. İbn Abbâs'tan rivayetle Ali İbn Ebu Talha âyetteki kısmını, mutsuz olmakla açıklamıştır. Şufeyy İbn Mât'î der ki: Cehennemde bir köşk vardır ki kâfir onun tepesinden atılır ve

cehennemde Salsâl'e ulaşmadan tâm kırk sene düşer. İşte Allah Teâlâ'nın : «Gazabımı hak eden kimse muhakkak mahvolmuştur.» kavli budur. Şufeyy'in bu sözünü İbn Ebu Hatim rivayet etmiştir.

«Şüphesiz ki Ben, tevbe edeni, inanarak sâlih amel işleyeni muhakkak bağışlarım.» Her kim hangi günâhtan olursa olsun Bana tevbe ederse, onun tevbesini kabul ederim. O kadar ki Allah Teâlâ, İsrâil-oğullarından buzağıya tapanların dahi tevbesini kabul buyurmuştur. Şüphesiz ki Ben, tevbe edeni; içinde bulunduğu küfür veya şirk veya nifak veya günâhtan döneni, kalbiyle îmân yoluna gireni muhakkak bağışlarım. İbn Abbâs'tan rivayetle Ali İbn Ebu Talha : Sonra da şüpheyi düşmeyeni, açıklamasını getirir. Saîd İbn Cübeyr ise «Sonra doğru yola gireni» kısmını şöyle açıklar : Sünnet ve cemâat üzere dosdoğru olanı. Bu açıklamadın bir benzeri Mücâhid, Dahhâk ve Seleften birçoklarından rivayet edilmiştir. Katâde ise burayı: Ölünceye kadar İslâm'a yapışanı, olarak açıklar. Süfyân Sevrî de: Bunun için sevâb olduğunu bileni, demiştir. Sonra burası haber peşinden haber getirme sadedinde

olarak Allah Teâlâ'nın şu âyeti gibidir: «Sonra da îmân edenlerden, birbirine sabrı tavsiye, merhameti tavsiye edenlerden, olmaktır.» (Beled, 17).^[21]

83 — Ey Mûsâ, seni kavminden daha çabuk gelmeye sevk eden nedir?

84 — Dedi ki: Onlar izim üzerindedirler. Rabbım, hoşnûd olman için Sana çabucak geldim.

85 — Buyurdu: Doğrusu Biz, senden sonra kavmini sınadık ve Sâmirî de onları saptırdı.

86 — Mûsâ kavmine kızgın ve üzgün olarak döndü ve: Ey kavmim, Rabbınız size güzel bir va'dde bulunmadı mı? Uzun bir zaman mı geçti aradan, yoksa Rabbınızın gazabına uğramak istediniz de mi bana verdiğiniz sözden caydınız? dedi.

87 — Onlar: Sana verdiğimiz sözden kendi başımıza caymadık. O kavmin zînet eşyasından bize yükler dolusu taşıtıldı ve biz onları (ateşe) attık. Sâmirî de aynı şekilde attı, dediler.

88 — Derken o, kendilerine böğüren bir buzağı heykeli çıkarmıştı. Dediler ki: İşte bu, sizin de, Musa'nın da tanrısıdır. Fakat o, unuttu.

89 — Görmüyorlar mıydı ki o, kendilerine ne bir söz söyleyebilirdi, ne bir zarar, ne de bir fayda verebilirdi.

Ey Mûsâ

Hz. Mûsâ (a.s.), Firavun'un helakinden sonra İsrâiloğullarını yürütüp götürdü. «Onlar, putlarına gönülden tapagelen bir topluluğa rastladılar ve dediler ki: Ey Mûsâ, onların tanrıları olduğu gibi bize de bir tanrı yap. O da dedi ki: Siz gerçekten câhil bir topluluksunuz. Şüphesiz ki, bunların içinde bulundukları; yok olmaya mahkûmdur ve yapmakta oldukları şey de bâtıldır.» (A'râf, 138-139). Rabbî, Hz. Mû-sâ'ya otuz gece sonra buluşma va'detti, sonra buna on ekledi. Böylece kırk geceye tamamlandı ki bunların gece ve gündüzünde Hz. Mûsâ oruç tutuyordu. Bunun açıklaması daha önce el-Fütûn (Fitneler) hadîsinde geçmişti. Hz. Mûsâ (a.s.) acele ile Tûr'a koştu ve yerine İsrâiloğul-lan üzerine kardeşi Harun'u vekîl bıraktı. Bunun içindir ki Allah Te-âlâ : «Ey Mûsâ, seni kavminden daha çabuk gelmeye sevkeden nedir?» diye sormuştur. O da; «Onlar izim üzerindedirler.» Geliyorlar, Tûr'a yakın bir yerde

konakladılar. «Rabbım, hoşnûd olman (ve benden hoş-nûdluğun artsın) için Sana çabucak geldim.» dedi. Allah Teâlâ : «Doğrusu Biz, senden sonra kavmini sınadık ve Sâmirî de onları saptırdı.» buyurarak, peygamberi Musa'ya kendisinden sonra îsrâiloğulları içinde meydana gelenleri, o Sâmirî'nin kendileri için yapmış olduğu buzağıya tapındıklarını haber verdi. İsrâiliyyât kitaplarında zikredildiğine göre, o Sâmirî'nin de ismi Hârûn imiş. «Biz, ona levhalarda her şeyden bir öğüt yazdık ve her şeyi uzun uzadıya açıkladık. Öyleyse sen, bunları kuvvet ve metanetle al, kavmine de emret. Onları en güzel şekilde tutsunlar. İlerde size (itâatımdan çıkan ve Benim emrine baş kaldıran) fâsıklarm yurdunu göstereceğim.» (A'râf, 145) âyetinde de beyân olunduğu üzere bu süre içinde Allah Teâlâ Hz. Mûsâ için Tevrat'ı içeren levhaları yazdı.

Allah Teâlâ, Hz. Musa'ya kavminin durumunu haber verdikten sonra «Mûsâ kavmine kızgın ve üzgün son derece öfkeli ve hışımlı olarak döndü.» O onlarla ilgili olan bir işle meşgul idi. içinde şeriatlarının bulunduğu, kendileri için şeref olan Tevrat'ı

almıştı. Bununla birlikte onlar, Allah'ın dışında Öyle bir şeye tapınışlardı ki akıllı olan herkes onların içinde bulundukları durumun bâtıl olduğunu, akıl ve zihinlerinin ne kadar zayıf olduğunu kolaylıkla anlayabilir. Bu sebeple Hz. Mûsâ onlara kızgın ve üzgün olarak dönmüştür. Ayetteki kelimesi; şiddetli öfke anlamındadır. Mücâhid bu kelimeyi; hüznü ve feryâd ederek, anlamına almıştır. Katâde ve Süddî ise; kendisinden sonra kavminin yaptıklarına üzgün olarak, anlamını vermişlerdir.

«Ey kavmim, Rabbınız size güzel bir va'dde bulunmadı mı?» Benim dilimden size dünya ve âhirette hayır, güzel akıbet va'detmedi mi? Sizin de müşahede ettiğiniz gibi düşmanınıza karşı size yardım etmedi mi? Sizi düşmanınıza galip getirmedi mi? Bunun dışında size vermiş olduğu nimetleri görmediniz mi? «Uzun bir zaman mı geçti aradan?» Allah'ın size va'dettiklerini beklemede uzun bir zaman mı geçti ki O'nun geçmiş nimetlerini unuttunuz? Halbuki o kadar çok zaman geçmedi. «Yoksa Rabbınızın gazabına uğramak mı istediniz?» Âyetin başında bulunan edatı, bilakis anlamınadır.

Bu edat birinci sözden vazgeçip ikinci bir söze dönmeyi ifâde eder. Sanki şöyle diyor : Aksine siz, bu işinizle Rabbınızın gazabına uğramak istediniz de verdiğiniz sözden caydınız. Onlar, yani İsrâiloğul lan Hz. Musa'nın bu azarlamasına cevap olarak : «Sana verdiğimiz sözden kendi başımıza, (kendi güç ve ihtiyarımızla) caymadık.» deyip kabule şayan olmayacak bir özürle ondan özür dilemeye başladılar. Mısır'dan çıkarken emânet olarak kıptîlerin süs eşyalarından aldıklarından ellerinde olanlara karşı zâhidâne davrandıklarını haber verdiler de : «Biz onları attık.» dediler. Daha önce geçen «Fitneler» hadîsinde belirtildiği üzere içinde ateş bulunan bir çukura süs eşyalarının atılmasını onlara emreden Hz. Hârûn (a.s.) idi. Süddî'nin Ebu Mâlik'den onun da tbn Abbâs'tan rivayetine göre; Hz. Harun, bu süs eşyalarının tamâmını o çukurda toplayıp onlardan bir tek taş yapmak istemişti. Sonunda Hz. Mûsâ döndüğü zaman onlar hakkında dilediği şekilde davranacaktı. Sonra bu Sâmirî gelip elçinin ayak izinden almış olduğu bir avuç toprağı onların üzerine attı. Hz. Harun'dan yapacağı duayı kabul etmesi için

Allah'a duâ etmesini istedi. Onun- maksadını bilmeyen Hz. Hârûn onun için duâ etti de duasına icabet olundu. İşte o zaman Sâmirî: Allah'tan bunun bir buzağı olmasını istiyorum, dedi ve o da böğürmesi, sesi olan bir buzağı oldu. Bu; onların küfrünü artırmak, onlara mühlet vermek, onları imtihan edip sınamak içindi. Bunun için onlar: «Sâmirî de aynı şekilde attı.» demişlerdir. «Derken o, kendilerine böğüren bir buzağı heykeli çıkarmıştı.» İbn Ebu Hâtim'in Muhammed İbn Ubâde İbn el-Bahterî kanalıyla... İbn Abbâs'tan rivayetine göre; Hz. Harun, bir buzağı yontmakta olan Sâmirî'ye uğramış ve ona : Ne yapıyorsun? diye sormuştu. Sâmirî: Zararı olan fakat fayda vermeyen bir şey yapıyorum, diye cevap vermiş Hz. Hârûn da: Ey Allah'ım, gönlünde olana göre onun istediğini ver, diye duâ etmiş ve geçip gitmişti. Sâmirî: Ey Allah'ım, Sen'den bunun böğürmesini istiyorum, diye duâ etmiş ve buzağı böğürmüştü. Buzağı böğürdüğü zaman onun için secdeye kapanır, böğürdüğü zaman başlarını kaldırırlardı. İbn Ebu Hatim, hadîsi başka bir kanaldan olmak üzere Hammâd'dan rivayet eder ki

onun bir bölümü şöyledir: Sâmirî: Fayda veren fakat zarar vermeyen bir şey yapıyorum, demişti. Süddî, buzağının böğürür ve yürür olduğunu söyler.

Buzağı ile fitneye düşüp ona tapınan ve içlerinden sapıtanlar dediler ki: «İşte bu, sizin de Musa'nın da tanrısıdır. Fakat o, unuttu.» (Tanrısını burada unuttu ve onu aramaya gitti.) Daha önce bu açıklama İbn Abbâs'tan rivayetle «Fitneler» hadîsinde geçmiş olup Mücâ-hid de aynı açıklamayı yapmıştır. Semmâk'm İkrime'den, onun da İbn Abbâs'tan rivayetine göre «Fakat o, unuttu.» kısmının anlamı şöyledir : Bunun sizin ilâhınız olduğunu size hatırlatmayı unuttu. Muham-med İbn İshâk'ın Hakîm İbn Cübeyr'den, onun Saîd İbn Cübeyr'den, onun da İbn Abbâs'tan rivayetine göre onlar : «İşte bu, sizin de Musa'nın da tanrısıdır.» dediler âyeti hakkında İbn Abbâs şöyle demiştir: Ona ibâdet ettiler, onu öyle sevdiler ki asla hiç bir şeyi onun gibi sev-memişlerdi. Allah Teâlâ: «Fakat o, unuttu.» buyurmuştur ki; o, üzerinde olduğu İslâm'ı terketmiştir ve burada kastedilen Sâmirî'dir (Hz. Mûsâ değildir).

Allah Teâlâ onlara bir red makamında olmak üzere, onlara bir azarlama, yaptıkları işte akıllarının ne kadar zayıf ve kendilerinin ne kadar rezîl olduklarını beyân sadedinde şöyle buyurur: «Görmüyorlar mıydı ki o, (buzağı ondan bir şey istedikleri veya ona hitâb ettikleri zaman) kendilerine ne bir söz söyleyebilirdi, cevap verebilirdi, ne (de dünyalarında ve âhiretlerinde onlara) bir zarar, ne de bir fayda verebilirdi.» İbn Abbâs —Allah ondan hoşnûd olsun- - der ki: Hayır, Allah'a yemîn olsun ki onun böğürmesi sadece rûzgârın arkasından girip ağzından çıkmasından başka bir şey değildi. Böylece ondan ses işitiliyordu. Hadîs metinlerinde Hasan el-Basrî'den rivayetle geçtiği üzere bu buzağının ismi Behmût'dur.

Bu câhillerin beyân ettikleri özrûn özeti şudur: Onlar kıptîlerin zînetlerinden uzaklaşmışlar onları atmışlar ve buzağıya tapınışlardır. Küçük bir işte takva ile davranmış, günâhtan kaçınmışlar ve fakat büyük bir iş işlemişlerdir. İbn Ömer'den rivayetle sahîh bir hadîste belirtildiğine göre Irak ahâlîsinden birisi ona elbiseye bulaştığı zaman sivrisineğin

kanının namaza zarar verip vermeyeceğini sormuş ve : Bununla namaz kılınır mı yoksa kılınmaz mı? demişti. İbn Ömer —Allah ondan hoşnûd olsun— şöyle cevap vermişti: Irak ahâlîsine bakınız;

Allah Rasûlü (s.a.) nün kızının oğlunu —Hz. Hüseyin'i kastediyor— öldürdüler de gelip bir sivrisineğin kanını soruyorlar?[\[22\]](#)

90 — Andolsun ki daha önce Hârûn da onlara: Ey kavmim, siz bununla sınanıyorsunuz. Sizin gerçek Rabbî-niz Rahmân'dır. Bana uyun ve emrime itaat edin, demişti.

91 — Onlar da: Mûsâ bize dönene kadar, buna sarılmaktan asla vazgeçmeyeceğiz, demişlerdi.

Allah Teâlâ haber veriyor ki Hz. Hârûn (a.s.) onları buzağıya tapmaktan men'etmiş, onlara bunun kendileri için bir imtihan olduğunu haber vermiştir. Şöyle demişti: «Ey kavmim, sizin gerçek Rabbiniz Rahmân'dır.» Her şeyi yaratıp takdir eden, yüce Arş'ın sahibi, dilediğini işleyen Rahmân'dır. Size emrettiklerimde bana uyun ve size yasakladıklarımı terk edin. Onlar da : «Mûsâ bize dönene kadar, buna sarılmaktan vazgeçmeyeceğiz.» Bu konuda Musa'nın

sözünü işitince-ye kadar ona ibâdeti terketmeyeceğiz, demişler, bu konuda Hz. Hâ-rûn'a zıd giderek onunla mücâdele etmişlerdi ki az kaldı onu öldüreceklerdi.[\[23\]](#)

92 — Dedi ki: Ky Hârûn, bunların saptıklarını görünce ne alıkoydu seni,

93 — Benim ardımdan gelmekten? Yoksa benim emrime karşı mı geldin?

94 — o da: Ey anamın oğlu; saçımdan, sakalımdan tutma. Doğrusu; İsrâiloğulları arasına ayrılık soktun, sözüme bakmadın, demenden korktum, dedi.

Ey Hârûn

Allah Teâlâ, Hz. Mûsâ (a.s.) nın kavmine döndüğü zamanı haber veriyor. Hz. Mûsâ onların içinde meydana gelen bu büyük işi görünce öfkeyle dolmuş ve elinde bulunan ilâhî levhaları atarak kardeşini başından yakalayıp onu kendine doğru çekmeye başlamıştı. Daha önce A'râf sûresinde bunu genişçe vermiştik. Ayrıca orada : Elbette haber, bizzat gözle görme gibi değildir, hadîsini de zikretmiştik. Hz. Mûsâ, kardeşi Harun'u ayıplamaya girişerek şöyle demişti: «Bunların saptıklarını görünce benim

ardımdan gelmekten seni ne alıkoydu?» İşi bana başlangıcından itibaren anlat. Yoksa (sana tevdî' etmiş olduğum işte) benim emrime karşı mı geldin? Hz. Musa'nın ona tevdî' etmiş olduğu görev şu âyette belirtilmektedir : «Kavmim içinde, benim yerime geç. Islâh et ve fesâdçıların yoluna uyma.» (A'râf, 142). «O da : Ey anamın oğlu...» diyerek ana baba bir kardeşi olduğu halde annesini zikrederek onu yumuşatmak istedi. Zîrâ burada annenin zikredilmesi, şefkat yönüyle daha ince ve daha te'sîrlidir. Bunun için : «Ey anamın oğlu; saçımdan, sakalımdan tutma. Doğrusu; îsrâiloğulları arasına ayrılık soktun, sözüme bakmadın, demenden korktum.» demiştir. Hz. Mû-sâ'nın peşinden gitmekte gecikmesinin sebebi hususunda bu, Hz. Hâ-rûn'un Musa'ya karşı beyân ettiği bir özürdür. Zîrâ o, Hz. Musa'nın peşinden giderek ona kavuşup kavmi içinde meydana gelen bu büyük fitneyi ona haber vermemiştir. O şöyle demişti: Doğrusu; ben seni onların içinde yerime vekîl bırakmışken emrettiklerime riâyet etmedin, sözüme bakmadın da niçin onları yalnız başlarına bırakıp aralarına ayrılık soktun, dersin korkusuyla senin

peşinden gelip bunu sana haber vermedim. İbn Abbâs derki: O (Hz. Hârûn)', Musa'dan korkardı ve ona itaatkârdı.^[24]

95 — Ya senin zorun neydi ey Sâmirî? dedi.

96 — O da: Onların görmedikleri bir şey gördüm ve o elçinin bastığı yerden bir avuç avuçladım. Ve bunu zî-net eşyasının eritildiği potaya attım. Nefsim bana bunu hoş gösterdi, dedi.

97 — Dedi ki: Haydi git, doğrusu hayatta artık; bana dokunmayın, demenden başka yapacağın bir şey yoktur. Bir de senin için hiç kaçamayacağın bir ceza günü var. Sarılıp durduğun üstüne düşüp tapındığın ilâhına bak; yemin olsun ki Biz onu yakacağız, sonra da parça parça edip denize atacağız.

98 — Sizin ilâhınız, ancak O'ndan başka hiç bir ilâh olmayan Allah'tır. O, ilmiyle her şeyi kuşatmıştır.

Ey Sâmiri

Hz. Mûsâ (a.s.) Sâmirî'ye : Bu yaptığına seni sevk eden nedir? Senin karşına çıkan neydi ki bu yaptığını yaptın? demişti. Muhammed İbn İshâk'ın Hakîm İbn Cübeyr kanalıyla... İbn Abbâs'tan rivayetine göre o, şöyle demiştir: Sâmirî; Bâcermâ ahâlîsinden birisiydi.

O, ineğe tapınan bir kavimdendi. İneğe tapınma sevgisi gönlüne yerleşmişti, îsrâiloğullarıyla beraber müslüman olduğunu izhâr etmiş olup bu Sâmirî'nin adı Mûsâ İbn Zafer idi. İbn Abbâs'tan gelen rivayetlerden birine göre; o, Kirmân'dan idi. Katâde ise : Adı Samerrâ olan bir kasabadandı, demiştir.

O da: «Onların görmedikleri bir şey gördüm. (Firavun'u helak etmek üzere geldiğinde Cibril'i gördüm.) Ve o elçinin (kısrağının) bastığı yerden bir avuç avuçladım.» dedi. Birçok nüfessirin veya müfessirlerin ekserisinin yanında meşhur olan açıklama budur. İbn Ebu Hâ-tim'in Muhammed İbn Ammâr ibn Haris kanalıyla... Hz. Ali (r.a.) den rivayetine göre; o. şöyle demiştir: Cibril (a.s.) inip te Hz. Musa'yı göğeyi yükselttiğinde insanların arasından Sâmirî onu (Cibril'i) görmüş ve kısrağının bastığı yerden bir avuç toprak avuçlamış. Cibril, Musa'yı arkasına bindirmiş ve nihayet göğün kapısına yaklaştığı zaman yükselmiş. Allah Teâlâ levhaları, Hz. Mûsâ kalemlerin levhalardaki cızırtılarını işitirken yazmış. Allah Teâlâ Hz. Musa'ya kavminin, arkasından imtihan edildiğini haber vermiş. Hz. Mûsâ inmiş ve buzağıyı alıp

yakmış. Bu haber garîbdir. Mücâhid, «O elçinin bastığı yerden bir avuç avuçladım.» âyeti hakkında şöyle demiş : Cibril'in kısrağının tırnağının altından bir avuç toprak avuçlamış. Âyette geçen kelimesi; avuç doluşudur ve kabza parmakların ucuyla (alman avuç dolusu) şeydir. Mücâhid der ki: Sâmirî elinde olan şeyi İsrâiloğullarının zînet eşyaları üzerine atmış i onlar da böğürmesi olan bir buzağı cesedi kalıbına girmiş. Onda hafif bir rûzgâr varmış ki böğürmesi işte budur. İbn Ebu Hâtim'in Muhammed İbn Yahya kanalıyla... İkrime'den rivayetle anlattığına göre Sâmirî elçiyi görmüş. Kalbine ilham olunmuş ki: Eğer sen, bu kısrağın izinden bir avuç toprak alır da onu bir şey içine atar ve ona ol dersen o da (istediğin şey) oluverir. Elçinin ayak izinden bir avuç toprak almış. Parmakları bu bir avuç toprak üzerinde kurumuş. Hz. Mûsâ Rabbı ile buluşmaya gittiğinde; İsrâiloğullannm Firavun ailesinden ödünç almış oldukları zînet eşyaları hakkında Sâmirî : Sizin başınıza gelenler ancak bu zînet eşyaları yüzündendir. Onları bir araya toplayın, demiş. Onları toplamışlar ve üzerine ateş yakmışlar da onlar erimiş.

Sâmirî bunu görünce kalbine şöyle bir fikir düşürülmüş : Şayet sen, bu bir avuç toprağı bunların içine atar da, «ol» dersen; istediğın şey olur. Bir avuç toprağı atmış ve ol demiş. Bunlar kendisi için böğüren bir buzağı olmuş ve o da: «îşte bu, sizin de, Musa'nın da tan-rısıdır.» demiş. Bunun içindir ki Sâmirî : «Atanlarla birlikte ben de onu attım. Nefsim böyle yaptırdı bana.» O esnada nefsim bunu bana güzel gösterdi, demiştir. Hz. Mûsâ da : «Haydi git, doğrusu (nasıl ki elçinin izinden alma ve dokunma hakkın olmayan bir şeye dokunup aldıysan) hayatta artık; bana dokunmayın, demenden başka yapacağın bir şey yoktur.» Dünyada iken senin cezan; bana dokunmayın, demendir. Sen insanlara dokunamayacaksın, onlar da sana dokunamayacaklar, demiş ve şöyle devam etmiş : «Bir de senin hiç kaçamayacağın bir ceza günü, (kıyamet günü) var.»

Katâde «Doğrusu hayatta artık; bana dokunmayın, demekten başka yapacağın bir şey yoktur.» âyeti hakkında der ki : Bu onlar için bir ceza

olmuştur. Bugün onlardan arta kalanlar da aynı şekilde : Bana dokunmayın, derler.

«Bir de senin hiç kaçamayacağın bir ceza günü var.» âyeti hakkında Hasan, Katâde ve Ebu Nehîk : Ondan kaçıp uzaklaşamayacağın, kaybolamayacağın, açıklamasını getirirler.

«Sarılıp durduğun, üstüne düşüp tapındığın ilâhına (ibâdet ettiğin buzağıya bir) bak; yemîn olsun ki Biz onu yakacağız.» İbn Abbâs'-tan rivayetle Dahhâk ve Süddî derler ki: Hz. Mûsâ onu eğelerle yontup ufalamış ve ateşe atmıştır. Katâde der ki: Altından olan buzağı et ve kana dönüşmüş de Hz. Mûsâ onu ateşte yakmış sonra küllerini denize atmıştır. Bunun içindir ki: «Sonra da parça parça edip denize atacağız.» demiştir. İbn Ebu Hatim der ki: Bize babam'ın Hz. Ali (r.a.) den rivayetine göre o şöyle demiş : ((Hz. Mûsâ Rabbma gitmekte acele etmişti. işte o zaman Sâmirî kalkmış, İsrâiloğulları kadınlarının süs eşyalarından güç yetirebildiklerini toplamış, ona bir buzağı heykeli şekli vermiş. Hz. Mûsâ (Tûr'dan dönüşünde) buzağıya yönelip onun üzerine eğeleri koyup onunla yontup ufalamış. O,

nehirin kenarında imiş. Buzağıya tapınanlardan bu sudan kim içmişse yüzü altın gibi sararmış. Hz. Musa'ya : Bizim tevbemiz nedir? diye sormuşlar da o : Birbirinizi öldürmenizdir, demiş. Süddî de böyle söylemiş olup bunun genişçe açıklaması Bakara sûresi tefsirinde, sonra da «Fitneler» hadîsinde geçmişti.

«Sizin ilâhınız, ancak O'ndan başka hiç bir ilâh olmayan Allah'tır. O, ilmiyle her şeyi kuşatmıştır.» Hz. Mûsâ (a.s.), onlara şöyle diyor : Bu sizin ilâhınız değildir. Sizin ilâhınız ancak kendisinden başka ilâh olmayan Allah'tır. Kullara Rabb olmaya ancak O lâyıktır. İbâdet de ancak O'na yaraşır. Her şey O'na muhtaçtır ve her şey Rabba (Rabbma) kuldur. «O, ilmiyle her şeyi kuşatmıştır.» O, her şeyi en iyi bilendir. «Ve Allah'ın gerçekten her şeyi ilmiyle kuşatmış olduğunu bilesiniz.» (Talâk, 12), «Ve her şeyi bir sayı ile sıralamıştır.» (Cinn, 28), «Göklerde ve yerde zerre kadar olanlar bile O'nun ilminin dışında değildir.» (Sebe', 3), «Bir yaprak düşmez ki; onu bilmesin. Yerin karanlıkları içindeki tek bir tane, yaş ve kuru müstesna olmamak üzere her şey apaçık bir

kitaptadır.» (En'âm, 59), «Yeryüzünde yürüyen hiç bir canlı yoktur ki, rızkı. Allah'a âit olmasın. Onların durup dinlenecek ve saklanacak yerlerini de O bilir. Hepsi apaçık kitaptadır.» (Hûd, 6). Bu husustaki âyetler gerçekten pek çoktur.^[25]

99 — Sana geçmişlerin haberlerinden bir kısmını işte böylece anlatıyoruz. Şüphe yok ki sana, katımızdan bir de zikir verdik.

100 — Kim ondan yüz çevirirse, şüphesiz ki kıyamet günü ağır bir günâh yükünü yüklenecektir.

101 — Onda temelli kalacaklardır. Bu, kıyamet gününde onlar için ne kötü bir yüküdür.

Geçmişlerin Haberleri

Allah Teâlâ, peygamberi Muhammed (s.a.) e hitaben şöyle buyurur : Nasıl ki sana Musa'nın haberini, Firavun ve ordusu ile beraber onun başından geçenleri apaçık ve olduğu şekilde anlatmışsak aynı şekilde geçmiş haberleri fazlalık ve eksiklik olmaksızın, olduğu şekilde sana anlatıyoruz. Bu böyledir; bununla birlikte «sana, katımızdan bir de zikir verdik.» «Önünden de ardından da bâtil sokulamayan, Ha-kîm, Hamîd katından indirilmiş.»

(Fussüet, 42) olan Kur'ân-ı Azîm'-dir. Peygamber gönderilmeye başlandığından itibaren Muhammed (s.a.) ile peygamberler sona erdirilinceye kadar peygamberlerden hiç birisine onun bir benzeri veya ondan daha mükemmeli, geçmişlerin ve geleceklerin haberini daha çok toplayan, insanlar arasında ayırıcı hükmü ihtiva eden bir kitâb verilmemiştir. Bunun içindir ki Allah Teâlâ şöyle buyurur : Kim ondan yüz çevirirse; onu yalanlar, onun emir ve isteklerine uymaktan yüz çevirerek hidâyeti ondan başkasında ararsa, şüphesiz Allah onu dalâlete düşürüp cehenneme iletacaktır. Bunun içindir ki şöyle buyurur: «Kim ondan yüz çevirirse, şüphesiz ki kıyamet günü ağır bir günâh yükünü yüklenecektir.» Başka bir âyette şöyle buyrulur : «Herhangi bir grup onu inkâr ederse; onun varacağı yer ateştir.» (Hûd, 17). Bu; Kur'an'm ulaştığı Arap, Acem, İsl-i Kitâb ve başkaları hakkında geneldir. Nitekim Allah Teâlâ bir âyette şöyle buyurur : «Bu Kur'an; bana sizi de, ulaştığı kimseleri de uyarmam için vahyolundu, de.» (En'âm, 19). Kur'an kime ulaşmışsa onun için uyarıcı, hakka davet edicidir. Ona uyan hidâyete

erdirilir. Kim ona zıd gider ve ondan yüz çevirirse; sapıklığa düşer, dünyada mutsuz olur. Kıyamet günü ona va'dolunan ise; ateştir. Bu sebeple Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur : «Kim ondan yüz çevirirse, şüphesiz ki kıyamet günü ağır bir günâh yükünü yüklenecektir. Onda temelli kalacaklardır. (Ondan sapamayacaklar ve ondan ayrılamayacaklardır.) Bu, kıyamet gününde onlar için ne kötü bir yükür.»^[26]

102 — Sûr'a üflendiğı gün, işte o gün suçluları, gözleri korkudan gövermiş olarak toplarız.

103 — Aralarında gizli gizli konuşarak: Siz, sâdece on gün eyleştiniz, derler.

104 — Onların söylediklerini Biz daha iyi biliriz. En akıllıları da: Sâdece bir gün eyleştiniz, der.

Sûr'a Üflendiğı Gün

Bir hadîste vârid olduğuna göre Allah Rasûlü (s.a.) ne Sûr sorulmuştu. Kendisine üfürülecek boynuzdur, buyurdu. Ebu Hüreyre'den rivayetle gelen Sûr hadîsinde belirtildiğine göre Sûr : Büyük bir boynuzdur. Onun bir halkasının miktarı gökler ve yer ölçüsündedir. Ona İsrâfil (a.s.) üförecektir. Bir hadîste şöyle buyrulur : Boynuzun (Sûr'-un) sahibi

boynuzu ağzına almış, alnını eğmiş ne zaman kendisine izin verilecek diye beklerken ben nasıl nimet içinde olabilirim. Ey Allah'ın elçisi, nasıl söyleyelim? dediler de şöyle buyurdu : Allah bana yeter, o ne güzel Vekîl'dir. Allah'a tevekkül ettim, deyin.

«İşte o gün, gözleri korkudan gövermiş olarak suçluları toplarız.» âyetinin anlamının şöyle olduğu söylenir : İçinde bulundukları korkunun şiddetinden gözleri morarmış olarak. Allah Teâlâ : «Aralarında gizli gizli konuşurlar.» buyurur ki İbn Abbâs şöyle der: Birbirleri arasında gizlice konuşurlar. Birbirlerine şöyle derler : Siz, dünyada sadece on gün eğleştiniz. Sizin dünyada kalışınız gayet az idi. On gün veya benzeri bir süre kaldınız. Allah Teâlâ da şöyle buyurur: «(Onların aralarında gizlice konuşmaları sırasında) söylediklerini Biz daha iyi biliriz.» Onların içinde kâmil bir akla sâhib olanları da şöyle der: «Sâdece bir gün eğleştiniz.» Zîrâ Allah'a dönüş gününe nisbetle onlar için dünya süresi son derece kısadır. Dünyanın bütün vakitleri tekrârlansa, gece ve gündüzleri, saatları birbirini kovalasa bile

bir gün gibidir. Bu sebeple kıyamet günü, dünya hayatının süresi kısa bulunacaktır. Onların böyle söylemekteki maksadları, sürenin kısalığını ileri sürerek haklarında hüccetin konulmasını engellemek, defetmektir. Bu sebeple Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur : «Kıyametin kopacağı gün suçlular bir saattan başka kalmadıklarına yemîn ederler. İşte onlar böylece aldatılıp döndürülürler. Kendilerine bilgi ve îmân verilenler: An-dolsun ki Allah'ın kitabında yazılan o yeniden diriliş gününe kadar kaldınız. İşte bu, yeniden diriliş günüdür. Ama siz bilmiyordunuz, derler.» (Rûm, 55-56). Allah Teâlâ başka âyetlerde şöyle buyurur : «Öğüt alacak kişinin öğüt alacağı kadar bir süre sizi yaşatmadık mı? Ve size uyarıcı da gelmişti. Öyleyse azabı tadın. Zâlimler için bir yardımcı yoktur.» (Fâtır, 37), «Buyurdu ki: Yıl sayısı olarak yeryüzünde ne kadar kaldınız? Bir gün veya daha az bir süre kaldık, sayanlara sor, derler. Buyurdu ki: Çok az bir süre kaldınız. Keski bilseydiniz.» (Mü'minûn, 112-114). Sizin orada kalmanız azıcık bir şey olmuştur. Şayet bilmiş olsaydınız bakî olanı fânî olana tercih ederdiniz.

Fakat öyle bir tasarrufta bulundunuz ki tasarrufunuz kötü oldu. Hazır ve fânî olanı devamlı ve bakî olanın önüne geçirdiniz.^[27]

105 — Ve sana dağlardan sorarlar. De ki: Rabbım, onları ufalayıp savuracak.

106 — Yerlerini düz, kuru bir toprak haline getirecek.

107 — Orada ne bir çukur, ne de bir tümsek göreceksin.

108 — O gün hiç bir tarafa sapmadan o davetçiye uyacaklardır. Sesler Rahmân'm heybetinden kısılmıştır ve sen, fısıltıdan başka bir şey işitmezsin.

Ve Dağlar

Allah Teâlâ buyurur ki: Ve sana kıyamet günü dağların yerinde kalıp kalmayacağını sorarlar. De ki: «Rabbım, onları ufalayıp savuracak.» Yerlerinden sökecek, un-ufak edecek ve onları yürütecek. «Yerlerini düz, kupkuru bir toprak haline getirecek.» Âyette geçen kelimesi; yeryüzünde dümdüz olan yer, anlamınadır. Âyetteki kelimesi ile, bu anlamı güçlendirmek içindir. Bu kelimenin;

üzerinde bitki olmayan yer, anlamında olduğu da söylenmiştir. Her ne kadar diğeri de esâs anlamın lâzımı olarak kasdedilmiş ise de birinci açıklama daha uygundur. Bu sebeple Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur : «Orada ne bir çukur, ne de bir tümsek göreceksin.» O gün yeryüzünde ne bir vâdî, ne alçak, ne de yüksek yer görmeyeceksin. İbn Abbas, «O gün hiçbir tarafa sapmadan o davetçiye uyacaklardır.» Bu durumları ve korkulan görecekları günde, o davetçiye koşarak uyacaklardır. Nereye emrolunmuşlarsa oraya koşacaklardır. Şayet bu, dünyada iken olmuş olsaydı; onlar için daha faydalı olurdu. Fakat öyle bir yerde uyacaklardır ki artık onlara fayda vermeyecektir. Nitekim Allah Teâlâ başka âyetlerde şöyle buyurmaktadır : «Bize geldikleri gün, neler görüp işitecekler.» (Meryem, 38), «O çağırana koşarak, kâfirler: Bu, zorlu bir gündür, derler.» (Kamer, 8). Muhammed İbn Kâ'b el-Ku-razî der ki: Allah Teâlâ kıyamet günü insanları bir karanlıkta toplayacak, gök dürülecek, yıldızlar dökülecek, güneş ve ay yok edilecektir. Bir münâdî seslenecek de insanlar sese tâbi olarak ona uyacaklardır-. İşte Allah

Teâlâ'nın : «O gün hiç bir tarafa sapmadan o davetçiye uyacaklardır.» kavli budur. Katâde (a) ç>&V) kısmını: Ondan meyle-

demeyecekler, şeklinde açıklarken Ebu Salih : Ona iltifat etmemelik edemeyeceklerdir, demiştir.

«Sesler Rahmân'ın heybetinden kısılmıştır.» İbn Abbâs buradaki (ûAÜ-) fiilini; susmuştur, sükûnete kavuşmuştur, şeklinde açıklar. Süddî de böyle söylemiştir. «Ve sen, fısıltıdan başka bir şey işitmezsin.» âyeti hakkında İbn Abbâs'tan rivayetle Saîd İbn Cübeyr: Ayak sesleri kasdediliyor, der. İkrime, Mücâhid, Dahhâk, Rebî' İbn Enes, Katâde, İbn Zeyd ve başkaları da böyle söylemiştir. İbn Abbâs'tan rivayetle Ali İbn Ebu Talha buradaki fısıltının; gizli ses, olduğunu söyler. Bu; İkrime ve Dahhâk'dan da rivayet edilmiştir. Saîd İbn Cübeyr, «Ve sen, fısıltıdan başka şey işitmezsin.» âyetindeki fısıltıyı: Konuşma, konuşmanın gizlisi ve ayak sesleri ile açıklar. Saîd böylece her iki açıklamayı da toplamış oluyor ki âyetin buna da ihtimâli vardır. Ayak seslerine gelince; ..bundan maksad insanların Mahşere yürümesi, koşmasıdır. O; onların sükûnet ve boyun

eğme içinde yürümeleridir. Gizli söz ve konuşmalara gelince; bu bir durumda olup başka bir durumda olmayabilir. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur : «O gün gelince; Allah'ın izni olmadan kimse konuşamaz. Onlardan kimisi bedbaht, kimisi de bahtiyardır.» (Hûd, 105).[\[28\]](#)

109 — O gün, Rahmân'ın izin verdiği ve sözünden hoşnûd olduğu kimseden başkasının şefaati fayda vermez.

110 — O, onların önlerindekiğini de, arkaındaki-ni de bilir. Onların hiç birinin ilmi asla bunu kavrayamaz.

111 — Ve bütün yüzler Hayy ve Kayyûm olan Allah'a baş eğmiştir. Bir zulüm yükü taşıyanlar ise gerçekten hüsrana uğramıştır.

112 — Kim de inanmış olarak, sâlih ameller işlerse; o, zulümden ve hakkının yenmesinden korkmaz.

Rahmân'ın İzin Verdikleri

Allah Teâlâ buyurur ki: Kıyamet günü Rahmân'ın izin verdiği ve sözünden hoşnûd olduğu kimseden başkasının şefaati fayda vermez. Bu, şu

âyetler gibidir : «O'nun izni olmadan katında şefaât edecek kimdir.» (Bakara, 255), «Göklerde nice melek vardır ki; Allah, dileyeyeceği ve razı olacağı kimseler için izin vermedikçe onların şefaati hiç bir şeye yaramaz.» (Necm, 26), «Onlar, Allah'ın hoşnûd olduğu kimseden başkasına şefaât edemezler.» (Enbiyâ, 28), «Allah'ın katında, kendisine izin verdiğiinden başkası şefaât edemez.» (Sebe', 23), «O gün rûh ve melekler saf halinde duracaklardır. Rahmân'ın izin verdiğiinden başkaları konuşamazlar. O da doğruyu söyler.» (Nebe1, 38). Muhtelif şekillerde Buhârî ve Müslim'de Allah Rasûlü (s.a.) nden —O ki Âdemoğlunun efendisi ve Allah katında bütün yaratıkların en şerefliisidir— rivayet edildiğine göre; o, şöyle buyurmuştur: Arş'ın altına geleceğim, Allah için secdeye kapanacağım. Allah Teâlâ bana öğünülecek o kadar çok şey açacak ki şimdi onları sayamıyorum. Beni dilediği kadar o halde bırakacak sonra : Ey Muhammed, kaldır başını; söyle dinlenecek, şefaât et şefaatin kabul edilecek, buyuracak. Bana bir sınır (bir sayı) koyacak da onları cennete koyacağım, sonra döneceğim. Allah Rasûlü (s.a.) bunu dört kez

tekrarladılar. Allah'ın salâtı, selâmı ona ve diğer peygamberlere olsun. Bir hadîste şöyle buyrulur: Allah Teâlâ buyuracak: Kalbinde tane- ağırlığı îmân olanları ateşten çıkarın. Birçok yaratık çıkarılacak. Sonra tekrar buyuracak : Kalbinde yarım mis-kâl ağırlığı îmân olanı ateşten çıkarın. Kalbinde zerre ağırlığı îmân olanı ateşten çıkarın. Kalbinde zerre ağırlığının en azının en azının en az kadar îmân olanı çıkarın.

«O, onların önlerindeki her şeyi de, arkalarındakini de bilir.» Bütün yaratıkları ilmiyle kuşatmıştır. «Onların hiç birinin İlmi asla bunu kavrayamas.» âyeti Allah Teâlâ'nın şu kavi gibidir; «Dilediği: kâdârından başka O'mm ilminden hiç bir şey kavrayamazlar.»- (Bakara,255)

«Ve bütün yüzler Hayy ve Kayyûm olan Allah'a baş eğmiştir.» âyetinde İbî Abbâs Ve birçokları şöyle derler: Bütün yaratıklar Ölmeyen, diri, Uyumayan, her şeyi görüp gözetken idare eden Cebbarca boyun eğ-tmiş, O'na teslim olmuştur. O; her şeyin kendisine muhtaç olduğu, .-an*.. cık O'nun Zâtıyla ayakta kalabildiği, Zâtında kâmil olandır.

«Kıyamet günü bir zulüm yükü taşıyanlar ise gerçekten. hüsrana uğramıştır.» Allah Teâlâ kıyamet günü her hakkı sâhit)ine: teydî'. edecektir. O kadar ki,boynuzsuz.koyun ile,boynuzlu koyun arasında kısas yapılacak (boynuzsuz koyun boynuzludan hakkını alacaktır). Bir, hadîste şöyle buyrulur:. Allah Tealâ: İzzetim ve Celâlim hakkı için bugün hiç bir zâlimin haksızlığı beni geçemeyecektir, buyuracak. Sahîh bir hadîste şöyle buyrulur.:

Zulümden sakının; şüphesiz zulüm, kıyamet günü karanlıkiardır. Allah'a müşrik olduğu halde kavuşan ise bütünüyle! ^aybetniş,: hüsrâ: na uğramıştır. Zîrâ Allah Teâlâ : «Şüphesiz şirk en büyüls^ulüm^r.» (Lokman, 13) buyurmuştur.

«Kim de inanmış pjarak, sâlih ameller işlerse; özuİÜmâeri ve hakkının yenmesinden korkmaz.» Allah Teâlâ zâlimleri ve çrilâr hakkındaki tehdidi beyân ettikten sonra İkinci olarak Allah'tan kbrkahİkrİ ve onların hükmünü tey^n buyurur. Onlar asla haksızlığa uğramayacaklar ve hakları yenmeyecektir. Onların günâhları ârtirilmayacaK^ lyilliC-leri eksiltilmeyecektir. Bu açıklama İbn Abbâa,

Mtidânid, Üâhhftlc, Hasan, Katâde ve birçoklarına aittir. Zîrâ zülüm; kfŞİye! bir bankasının günâhının yüklenmesidir lse : noksanlık, ye ekşitme^[29]

113 — Biz onu böylece Arapça bir Kur'an olarak indirdik. Belki sakınırlar veya onlara ibret verir diye teh-dîdleri açıkladık.

114 — Gerçek hükümdar olan Allah Yücedir. Kur'an sana vahyedilirken, vahiy bitmezden önce unutmamak için acele tekrar edip durma ve: Rabbım, ilmimi artır, de.

Allah Teâlâ buyurur ki: Madem ki Allah'a dönüş ve hayırla şerrin karşılıklarının verileceği gün hiç şüphesiz vuku bulacak, meydana gelecektir. İşte Biz Kur'an'ı (bugünü) müjdeleyici ve ondan sakındırıp uyarıcı olarak apaçık, fasîh bir Arap dili ile indirmişizdir. Onda herhangi bir kapalılık ve muğlaklık yoktur. Belki sakınırlar (da günâhları, haramları ve fuhşıyyâtı terkederler) veya onlara ibret verir (de bu; itaati, Allah'a yaklaştıran amelleri meydana getirir) diye tehdîd-leri açıkladık. Gerçek hükümdar olan Allah Yücedir, Münezzehtir, Mukaddestir, gerçek Hükümdâr'dır, gerçeğin tâ

kendisidir. Va'di haktır, tehdîdi haktır, elçileri haktır, cennet ve cehennem haktır, O'ndan olan her şey gerçektir. O'nun adaleti; uyarmadan, elçiler göndermeden, hiç kimse için bir hüccet ve şüphe kalmasın diye yaratıklarından özrü kaldırmadan hiç kimseye azâb etmemektir.

Allah Teâlâ'nın : «Kur'an sana vahyedilirken, vahiy bitmezden önce unutmamak için acele sesle tekrar edip durma.» kavli Kıyâme sûresindeki : «Onu (Kur'an'ı) acele (ezber) etmen için dilini onunla beraber oynatma. Şüphesiz onu toplamak da okutmak da Bize aittir. Öyleyse Biz onu okuttuğumuz vakit, sen onun okunuşunu dinle. Sonra şüphesiz onu açıklamak bize aittir.» (Kıyâme, 16-19) âyetleri gibidir. İbn Abbâs'tan rivayetle sahîh bir hadîste vârid olduğu üzere Allah Ra-sûlû (s.a.) vahyi hemen ezberlemeye çalışır ve çok kere dilini hareket ettirirdi. Bunun üzerine Allah Teâlâ da bu âyeti indirdi. Yani Hz. Peygamber (s.a.) Cibril kendisine vahiy getirdiğinde, ona her bir âyeti getirişinde onunla birlikte Kur'an'ı ezberlemeye şiddetli hırsından ötürü onunla birlikte söylerdi. Allah Teâlâ ona zor ve ağır

gelmesin diye onun hakkında daha kolay ve daha hafif olanına işaretle : «Onu (Kur'an'ı) acele (ezber) etmek için dilini onunla beraber oynatma. Şüphesiz onu toplamak ve okutmak Bize aittir.» (Kıyâme, 16-17) buyurdu. Yani onu senin göğsünde toplayıp muhafaza etmek, sonra da senin ondan hiç bir şey unutmaksızın insanlara okumanı sağlamak bizim üzerimizdir. «Biz onu okuduğumuz zaman okunuşuna uy, ta'kîb et. Sonra onu açıklamak da Bize düşer.» Bu âyet-i kerîme'de ise şöyle buyurur: «Kur'an sana vahyedilirken, vahiy bitmezden önce unutmamak için acele tekrar edip durma, (aksine sus. Melek sana onu okumayı bitirdiği zaman onun peşinden sen oku.) ve: Rabbim, (Senden olan) ilmimi artır, de.» İbn Uyeyne —Allah ona rahmet eylesin— der ki: Allah Teâlâ, Rasû-lü (s.a.) nü vefat ettirinceye kadar Hz. Peygamber (s.a.) devamlı artırma (Rabbından ilminin artırılması) içinde olmuştur. Bunun içindir ki bir haberde şöyle deniliyor: Allah Teâlâ Rasûlüne vahyi peşpeşe indirmeye devam etmiştir. O kadar ki Allah Rasûlü (s.a.) ne vahy en çok vefat ettiği günde gelmiştir. İbn Mâce'nin Ebu

Bekr İbn Ebu Şey-be kanalıyla... Ebu Hüreyre (r.a.) den rivayetine göre o, şöyle demiştir : Allah Rasûlü (s.a.) şöyle duâ buyururdu : Ey Allahım, bana öğrettiğinle beni faydalandır. Bana fayda verecek olanı bana öğret ve benim ilmimi artır. Her durumda hamd Allah'a mahsûstur. Hadîsi Tirmizî de Ebu Küreyb'den, o ise Abdullah İbn Nemîr'den rivayetle tah-rîc etmiştir. Tirmizî hadîsin bu kanaldan rivayetinin garîb olduğunu söyler. Bezzar da hadîsi Amr İbn Ali el-Felâs kanalıyla... Mûsâ İbn Ubeyde'den rivayet etmiştir. Bu rivayetin sonunda şu fazlalık vardır: Cehennem ehlinin durumundan Allah'a sığınırım.[\[30\]](#)

115 — Andolsun ki Biz, daha önce Âdem'e de ahid vermiştik. Fakat o unuttu ve Biz onda bir azim bulmadık.

116 - Hani meleklerle demiştikki Âdem'e secde edin. îbîîö'ten başka höpsi secde etmiş, o isö dayatmıştı; ;

117 — Biz de demiştik ki: Ey Âdem^doğİHisu bu, hem senin hem de eşinin düşmanıdır. Sakın sizi cennetten çıkarmasın. Yoksa bedbaht oiursu\$.

118 — Zîrâ cennette ne acıkırsın, ne de çıplak kalırsın,

119 — Orada iie susarsın, ne de güneşte yanarsın.

120— Ama şeytân ona vesvese yerdi ve: fiy Âdem, sana ebedîlik ağacımı ye yok olmayacak bir mülkü göstereyim mi? Dedi

121 — Bunun üzerine ikisi de ondan yediler. Hemen ayıp yerleri acildi. Üzerlerine cennet yapraklarından yamamaya başladılar. Âdem, Rabfoma karşı geldi de şaşkıii

122 - Sonra Rabbı onu • seçti de tevbesini kabul etti ve; ona doğru yblü gösterdi.

Âdem ve Melekler

İbn Ebu Hâtim'in Ahmed İbn Sinan kanalıyla... İbn Abbâs'tan ri-v^yetindie. û.:Ona inian adınm. verilmesi ancak onk ahi(| verilip, te britip .'.üntıtınasınBandii:, %einîştif.Jİ Ali İbn Ebu Taltia da7 bu "â^kİÖİ&yı ibn Abbâs'taîı rivayet etmiştir.. Mücâhtd veHasah İse ona, insan adılarlar.

Âdem'i Şerefendirip ona ikramda buüa^dt^ğunu,'»yaratıklarımndan |fpjğ ^ onu ttetüii

kaldığını.';ikr|der; 4aj1a örice fBakâra, A*râf, Hıcr, Kehf sûrelerinde bilgi geçmişti;" Ö&&' aûresi-nîn,sonunda; iölecektiÂlları' şereieri&irîie olarak nefâkiere^oila^ecdeyi! emrettiğini ve îbtts^in'ÂaBmpğullaçıMle eâkiden.bfişbalanna ol^n düşman-lığını^Çîklâr" ve" bu 'sebeple şByfö b^yuhıf:.(JİftriılfejHftsfca hepsi secde etmiş, o ise secde etmemekte diretip büyüklenmişti. Biz de demiştik ' ki:fBy ÂdeinV doğrucu bü; hem seriiri neni de eşihin (Havva'nın) dÜşmamdiT. Sakin sizi cennetten çıkarmasın. Yoksa bedbaht olursun.» Onun seni cennetten çıkarmaya uğraşmasından sakın. Eğer bu olacak oluîtfâ rızık aramada yorulacaksın, bedbaht olacaksın. Zîra sen burada »rahat bil-hayat; bolluk ve kolaylık içindesin. Herhangi bîr külfet ve meşakkat yoktur. «Zîrâ cennette ne< acıkırsın, ne de çıplak kalırsın.» Allah Teâlâ burada açlıkla çıplaklığı birlikte zikretmiştir; Zîrâ açlık karnm' zilleti;; çıplaklık tâ dış: görünüşün zilletidir. «Orada'ne susarsın, ne de güneşte yanarsın.» âyetinde zikredilenler de birbirinin mukabilidir. Susuzluk insanın içinin hararetidir ki bu

susuzluktur. Ğü^ nesin sıcağında kalmak ise insanın dışının1 hararetidir«Attia şeytan ona vesvese verdi ve : 'Ey -Âdem, sana ebedilik ağacını ve yok olmayacak bir mülkü göstereyim nü? dedi:» Daha önce de geçtiği üzere şeytân «Böylece onların ikisini de baştari çıkarıp aldattı.» (A'râf, 22), «Ve; doğrusu ben size öğüt verenlerdenim, diye ikisine yemîrt etti.» (A'râf, 21). Yine daha Önce geçtiği üzere Allah Teâlâ Hz. Âde^n İle eşine bütünmeyvelerden yemeleri ve fakat cennetteki muayyen l>ir ağaca'yaklaşmamalarını Vahyetmişti. İblîs onlara -vesvesevermekte o kadar devam etti ki sonunda ikisi1 de öhdan yediler. Bu, ebedîyyet ağacı olup: ondan yiyen kimsenin ebedî olduğu, (cennette) kalmasının devamlı olduğu ağaçtır. Bir hadîste ebediyyet ağâCı zikredilir ki bu: hadîs "şöyledir Ebu Öâvûd Tayâîsî^'in'Sti^be kâhahy-la.:, Ebû Hüreyre'den, onun da Hz. Peygamber (Siâ.) den'rivayetinde şöyle buyurmuş: Muhakkak Cennette bir ağaç vardır ki,; binitli onun gölgesinde yüz sene yürür de onu kat'edemez. O, ebediyyet ağacıdır. Hadîsi İmâm-Ahmed rivayet etmişti!?.

; Allah Teâlâ: «Buhüh üzerine ikisi de ondan yediler: Hemen ayıp yerleri açıldı.» buyurur ki İbri Ebu Hâtim'in AH 'İbn^H^seyn^İşkâb kanalıyla^... Ütofeyy İbri' Kâ'b'dan rivayetine göre* Allah Bâsüîü' (s.a.) şöyle buyurmuştur: Allah Te&Iâ Adem'i uzun boylu, güY saçlı veuztın bir hurma gibi' yaratmıştı.;\"Yenilmesi yai^Mâhan) afaçtâri tattığında, elbisesi Üzerinden düştü. Edebyerinin ortaya çıkmasının ilki budur. Adem ayıp' yerine baktığında cennette koşmaya başladı,- saçları bir ağaca tâkildıda onunla didişmeye, uğra^maya-başladı. Rahman nida buyurup : Ev Âdem, Ben'den mi kaçyorsun? buyurdu. Âdem RahmânF-ıh sözünü duyduğunda : Ey 'Üabbım Kayıt, fakat: utancımdan kaçıyorum. Tevbe edip dönseni beni cennete iade eder misin? dedi de' Allah Teâlâ : Evet, buyurdu. İşte Allah'ın : «Âdem, Rabbmdan kelimeler bel- al^1., Şu,nui| üzerice -on,unv tevÇesini- katjul etti.» , (Bakara; 37)

puktur. jZtfâ Hasan, tîbeyy'&en hadîsi işitmemiştir. Aynı şekilde Jıadî-

«Üzerlerine cennet yâpraklâriridan yamamayaafbaşladılar.» Mücâ-hid der ki: Elbise şeklinde yamamaya başladılar. Katâde ve Süddî de böyle söylemiştir. İbn Ebu Hatim'in Ca'fer kanalıyla... İbn Abbâs'tan rivayetine göre; o, «Üzerlerine cennet yapraklarından yamamaya başladılar.» âyeti hakkında şöyle demiştir: incir yaprağı koparıp bunları ayıp yerlerine koymaya başladılar.

«Âdem, Rabbına karşı geldi de şaşkın düştü. Sonra Rabbı onu seçti de tevbesini kabul etti ve ona doğru yolu gösterdi.» Buhârî'nin Ku-teybe kanalıyla... Ebu Hüreyre'den, onun da Hz. Peygamber (s.a.) den rivayetinde o, şöyle dedi: Günâhınla insanları cennetten çıkarıp onları mutsuz eden sen değil misin? Hz. Âdem de şöyle dedi: Ey Mûsâ, Allah'ın risâleti ve konuşmasıyla seçtiği sen değil misin? Beni yaratmazdan evvel Allah'ın benim hakkımda yazmış olduğu bir işten dolayı mı beni ayıplıyorsun? —veya şöyle demiştir: Beni yaratmazdan önce Allah'ın takdir buyurduğu bir işten dolayı mı beni ayıplıyorsun? Allah Rasûlü (s.a.) : Ve Âdem Musa'ya üstün geldi, buyurmuştur. Bu hadîsin Buharı ve Müslim ile diğer

Müsned'lerde (muhtelif kanallardan rivayeti) vardır. İbn Ebu Hâtim'in Yûnus tbn Abd'ül-A'lâ kanalıyla... Ebu Hüreyre'den rivayetine göre Allah Rasûlü (s.a.) şöyle buyurmuştur : Hz. Âdem ve Hz. Mûsâ, Rabları katında münâkaşa edip tartıştılar. Hz. Âdem bu tartışmada Musa'yı yendi. Mûsâ dedi ki: Allah'ın eliyle yarattığı, ruhundan kendisine üfürdüğü, melekleri kendisine secde ettirdiği, cennette iskân buyurduğu sen değil misin? Sonra senin hatân yüzünden insanlar yeryüzüne indirildi. Hz. Âdem de şöyle dedi: Sen, Allah'ın risâleti ve konuşmasıyla seçtiği, içinde her şeyin açıklaması olan levhaları verdiği, sırdaş olarak kendine yakınlardan kıldığı Mûsâ değil misin? Allah'ın Tevrat'ı ben yaratılm azdan ne kadar Önce yazdığını buldun? Hz. Mûsâ bu soruya; kırk yıl önce, diye ce-vab verdi. Hz. Âdem: Onda : «Âdem Rabbına karşı geldi de şaşkın düştü.» diye yazılı buldun mu? diye sordu, Hz. Mûsâ yine evet, dedi. Hz. Âdem: O halde beni yaratmazdan kırk sene önce işleyeceğime dâir Allah'ın benim-üzerime yazmış olduğu bir ameli işledim-diye mi beni ayıplıyorsun? dedi. Allah Rasûlü (s.a.) buyurdu ki: Ve

Âdem Mûsâ'-ya (delil bakımından) üstün geldi. (Hadîsin râvîlerinden olan) Haris (tbn Ebu Zübâb) der ki: Bu hadîsi Abdurrahmân İbn Hürmüz bana Ebu Hüreyre'den, o da Allah Rasûlü (s.a.)'nden rivayet etti.[\[31\]](#)

123 — Buyurdu ki: Birbirinize düşman olarak hepiniz oradan inin. Ben'den size bir yol gösteren gelir de kim Benim yoluma uyarsa ne sapar, ne de bedbaht olur.

124 — Kim de Benim zikrimden yüz çevirirse; bilsin ki, onun dar bir geçimi olur ve kıyamet gününde Biz onu kör olarak hasrederiz.

125 — Der ki: Rabbım, beni niçin kör olarak hasrettin? Halbuki ben gören birisiydim.

126 — Allah buyurur ki: Öyledir işte. Sana âyetlerimiz gelmişti de sen onları unutmuştun. Bugün de sen öylece unutulursun.

Kör Olarak Haşrolacaklar

Allah Teâlâ Hz. Adem, Havva ve İblîs'e : «Hepiniz birbirinize düşman olarak cennetten inin.» buyurur ki biz bu konuyu Bakara sûresinde genişçe vermiştik. «Birbirinize düşman olarak...» buyurur ki

bir tarafta Hz. Âdem ve zürriyeti, diğer tarafta tblîs ve zürriyeti vardır. «Elbet Benden size bir yol gösteren gelir.» âyetindeki hidâyet Ebu Âli-ye'ye göre Peygamberler, elçiler ve açıklamadır.

«Benim yoluma uyan ne sapar, ne de bedbaht olur.» âyeti hakkında İbn Abbâs der ki: Dünyada sapmaz (dalâlete düşmez), âhirette de bedbaht olmaz.

«Kim de Benim zikrimden yüz çevirirse; (Benim emrime' ve Ra-sûlûme indirdiklerime zıd gider, ondan yüz çevirir de unutmuş görünür ve onun dışında başka bir şeyden hidâyet almaya kalkarsa) bilsin ki onun (dünyada) dar bir geçimi olur.» Onun için huzur ve göğüs ferahlığı yoktur. Sapıklığından ötürü göğsünde bir sıkıntı vardır. İsterse dışı nimet içinde olsun, dilediğini giymiş, dilediğini yemiş, dilediği yerde ikâmet etmiş olsun. Kalbi yakîn ve hidâyetle temizlenmedikçe o şüphe, hayret ve kalb huzursuzluğu içindedir. Devamlı bir şüphe içinde bocalamaktadır. İşte bu; geçimin darlığındandır. Ali İbn Ebu Tal-ha'nın «Onun dar bir geçimi olur.» âyeti hakkında İbn .Abbâs'tan rivayetine göre o, bunun mutsuzluk, bedbahtlık olduğunu söylemiştir. Avfî'nin

İbn Abbâs'tan rivayetine göre ise Allah Teâlâ «Onun dar bir mi, olur.»; âyetinde, şöyle buyurmuştur rgok olsun, az olsun/kulla-nn3Kiâi^ii%»ha?ftgî. bîşrine vermiş olduğum--hej;; bir -malfta o fcuittm onunla .ftenden, korkmaz ise, onda biç ibir hayır yoktur ve bu, onun geçimin kavim, dünyada bir genişlik ve zenginlik içinde oldukları" halde haktan yüz çevirmişler ve büyülenişte Jmi&er.^ Onların geçimleri »de dar olmuş* Zira; onlar Allah'a îta.rş1 s\$. -i ,zaıanlar,1, ile, onu yalanlamalarından, ötürü ^llah'ın bu geçimlerini devam ettirneyeçeŞini sanıyorlarmış. Kul Allah'ı yalanlayıp onun hakkında' sü-i zannda bulunur ve ona güvenmezse geçimi ona zorladır.'fşte geçimde darlık budur; Dahhâk : O (dar geçim) kötü amel <pef pis- rtziktuy demiştif. 'İkrihi ve Mâlik İbn Dînâr da böyle söyler. Süfyân İbn Uyeyne'nin Ebu Hâzim'den, onun Ebu Seleme'den, onun da,Ebu^Saîd'den' «Dar bir geçim» hakkındaki rivayetinde o, şöyle demiş : Onun kabri, üzerine daraltılır da,. kaburgaları orada darmadağınık ^ur, Ebu Hatim er-Râzî, Nu'mân İbn Ebu Ayyâş'ın künyesinin Ebu Seleme olduğunu belirtmiştir. İbn

Ebu Hâtîm'in Ebu Zûr'a kana-Lıya.V. Ebü S^d el-Hudrî'den rivayetine göre Allah Rasûlü (s.a.) Allah Teâlâ'nın «Onun dar bir geçimi olur.» kavli hakkında şöyle buyurmuştur : Bu, kabrin sıkmasıdır. Hadîsin mevkuf olarak rivayeti daha sıhhatlidir. Yine İbn Ebu Hâtîm'in Rebîl' îbn Süleyman' kanalıyla... İüreyre'den,, onun da Allah Rasûlü (s.a.)'nden rivayetine göre .^uyunnuş ; Mü'min kabrinde^ yeşil bir bahçededir. Kabir onun jçjnrjye,tmiş kulaç genişletilir ye kabri onun için ayın ondördündeki ay gibi,kendisi için aydınlatılır. «Onun dar bir geçimi olur.d âyetinin ne ha,kkın4a; nazil olduğunu biliyor musunuz? Dar geçim nedir biliyor musunuz? Onlar : Allah ve Rasûlü, en iyi bilendir, dediler de : Kâfirin kabr^deki azabadır. Nefsim kudret elinde,olan (Allah) a yemîn ede-r^m ki,pnun, üzerine doksan dokuz Tinnîn musallat edilir. Tinnîn nedir biliyor musunuz? Doksan dokuz yılandır. Her yılanın yedi başı yar-\$ys. Ontu cismine.üfürür, sokar ve haşrolunacağı güne kadar, onu tırmalayıp, parçalarlar. Hadîsin merfû' olarak rivayet edilmiş olması gerekten ,münkerdir. .Bezzâr'ın Muhammed

İbn Yahya el-Ezdî kanalıyla. ,.tt Ebu, Hüreyre'den, onun da Hz. Peygamber (s.a.) den «Onun dar geçimi, olur,» âyeti hakkında riyâyetine göre şöyle buyurmuştur; «Al-iaı Tealinin buyurmuş olduğu dar geçim şudur : Onun üzerine doksan .dokuz yılan musallat kılınır da, kıyamet kopuneaya kadar onun etini parçalarlar. .Yine;;Bezzâr'ın ;Ebu Zür'a kanalıyla,, Ebu Hüreyre'den, ocunda Rz> peygamber ,(s,a.): den rivayetine göre, «Onun daT bir geçimi, olur,», âyeti hakkında şöyle buyurmuş: Bu, kabir azabıdır. Hadîsin Asnad1 çeyyiddir. Vekıyâinet, gününde Biz onu kör olarak hasrederiz.» âyeti hakkında Mücâhid, Ebu Salih ve Süddî: Bir hücceti ve bir delili olmaksızın, derler. İkfime de : Cehennem dışında her şey ondan gizlenir^, örtölüp saklanır, demiştir. Burada onun gözü ve;basîreti kör olarak hasrolunması veya cehenneme gönderilmesi de kasdedümiş olabilir. Nitekim: Allah Teâlâ başka bir âyette : «Biz,, onları kıyamet, günü körler, dilsizler ve sağırlar olarak yüzüstü hasredeceğiz. Yurtlan. cehennemdir. O ne zaman sönmeye yüz tutsa, hemen alevini artırırız.» (tsr&, 97) buyururken; bu sebeple

burada da :.«Rabbım, beni niçin kör olar rak hasrettin? Halbuki ben (dünyada) gören birisiydim. Allah Teâlâ da buyurur ki: Öyledir işte. Sana âyetlerimiz gelmişti de sen onları unutmuştun. Bugün de sen öylece unutulursun.» Nasıl ki sen Allah'ın âyetledn&ervjüz- çefirmiş Ve onlara feajs,i onları hiç'hatırlamayan, an-mâyanin' muâmeîesryîe! müâmeiede bulunmuştun ve saha onlar ulaş- tırıldıktan sonjaonları unutmuş görünüp onlardan yüz çevirmiş ve gftftL olmüştunrişte Biz de sana :senl üniıtah kimsenin muamelesi ile muamelede bulunacağız. - «İşte onlar; bugünlerine; kavuşmayı .nasıl unutmuşlar idiyse; Biz ;bugiLini6nları öylece Unuturuz.».<A'râl, 51) Zîrâ ceza, amel cinsindendir. Anlamını anlamak ve gfereğince amel et- îniklç.;beraber. Kur'an'm lafzını unutmaya gelince; her ne kadar başka bir yönden bu da tehdîd edilmişse dahi bu özel tehdidin içine girmez. (Kur'an'm lafzını unutmayla ilgili olarak) şiddetli ve kuvvetli tehdîd ve yasaklamalar sünnette vârid olmuştur. Şöyle ki: .

îmâm Âhmed'in Halef îbn Velîd kanalıyla... Sa'd İbn Ubâde —Allah ondan hoşnüd olsun— den rivayetine göre; Allah Rasûlû (s.â.) şöyle buyurmuştur: Bir kimse ki Kur'an'ı okuyup onu unutursa; Allah'a kavuştuğu günde Allah'a çolak (veya cüzzarnli)- olarak kavuşur, îmâm Ahmed hadîsi ayrıca Yezîd^İbn E\$>u Ziyâd kanalıyla.,. UbMe İbn es-SamîVten, o da Hz, Peygamber (s.a.) den şeklnde bir isnâdla yulqardakinin aynı olarak rivayet etmiştir.[\[32\]](#)

127 — işte israfa sapanları, Rabbının âyetlerine inanmayanları böylece cezalandıracağız. Hem âhiretin azabı, daha Çetin ve daha süreklidir.

Haddi Aşanların Cezası

Allah Teâlâ burada şöyle buyuruyor; Biz Allah'ın âyetlerini yalanlayan ve israfa sapanları hem dünyada, hem de âhirette böyle cezâlandırırız. «Onlara dünya hayatında azâb vardır. Âhiret azabı ise daha zorludur. Allah'a karşı onları koruyacak kimse de yoktur.» (Ra'd, 34) Bunun içindir ki: «Hem âhiretin azabı, (elem yönüyle dünya azabından) daha çetin (daha devamlı) ve süreklidir.» Onlar bu azabın içinde

devamlı kalacaklardır, buyurmuştur. Yine bunun içindir ki Allah Rasûlü (s.a.) haklarında Mân uygulanan iki kişiye : Şüphesiz dünya azabı âhiret azabından daha hafif, daha kolay katlanılır bir azâb-
dır, buyurmuştu.[\[33\]](#)

128 — Kendilerinden önce nice nesilleri yok edişimiz hâlâ onları uyarmadı mı? Halbuki onların yurdlarında gezinip duruyorlar. Doğrusu bunda sağduyu sahipleri için âyetler vardır.

129 — Şayet Rabbının verilmiş bir sözü ve ta'yîn ettiği bir vakit olmasaydı, hemen azaba uğrarlardı.

130 — Onların söylediklerine sabret ve güneşin doğmasından önce de, batmasından önce de Rabbını hamd ile tesbîh et. Gece saatlarında ve gündüzleri de teşbih et ki, Rabbının rızâsına eresin.

Allah Teâlâ buyurur ki: Ey Muhammed, onlardan önce elçileri yalanlamış olan nice ümmetleri helak etmiş olmamızla onların yok olmaları; onlardan ne bir kalıntının, ne bir kaynağın ne de bir izin kalmamış olması senin getirdiklerini yalanlayan şu kimseleri yola getirmedi mi? Halbuki bizzat kendileri onlardan sonra halef olup gezdikleri onların boş

lkelerinde bu durumu görmekte, müşahede etmektedirler. Doğrusu bunda sağduyu sahipleri için âyetler vardır. Allah Teâlâ başka bir âyette : «Yeryüzünde dolaşmıyorlar mı ki orada olanları akledecek kalbleri, işitecek kulakları olsun. Ne var ki yalnız gözler kör olmaz, göğüslerde olan kalbler de körleşir.» (Hacc, 46) buyururken Secde sûresinde de şöyle buyurmuştur : «Şimdi yurdlannda gezip dolaştıkları, kendilerinden önceki nesillerden nicesini yok etmiş olmamız, onları doğru yola sevketmez mi? Şüphesiz bunlarda âyetler vardır. Hâlâ dinlemezler mi?» (Secde, 26).

«Şayet Rabbmın verilmiş, bir sözü ve ta'yîn ettiği bir vakit olmasaydı, hemen azaba uğrarlarda.» Allah'tan geçmiş bir söz olmasaydı; haklarında hüccet ve delil konulmadan Allah'ın kimseye azâb etmeyeceğı sözü ve Allah Teâlâ'nın bu yalanlayanlara koymuş olduğu belirli bir süre bulunmasaydı, elbette azâb onlara ansızın gelirdi. Bu sebeple Allah Teâlâ peygamberini teselli ederek şöyle buyurur: «Onların söylediklerine, (seni yalanlamalarına) sabret ve güneşin doğmasından önce de —Sabah namazı

kasdediliyor—, batmasından önce de —ikinci namazı kasdediliyor— Rabbını hamd ile tesbîh et.» Buhârî ve Müslim'in Sahîh'lerinde Cerîr İbn Abdullah el-Becelî (r.a.) den rivayetle geldiğine göre; o, şöyle anlatmıştır :

Allah Rasûlü (s.a.) nün yanında bulunuyorduk. Ayın ondördü gecesini aya baktı ve şöyle buyurdu : Şu ayı gördüğünüz gibi sizler mutlaka Rabbınızı göreceksiniz. O'nu görmede zahmet ve izdihama dâçâr kalmayacaksınız. Uykuya mağlûb olmayarak güneşin doğuşundan ve batışından Önce namaz kılabilirsiniz kılın. Bundan sonra Allah Rasûlü (s.a.) bu âyeti okudu, tmâm Ahmed'in Süfyân İbn Uyeyne kanalıyla... Umâre İbn Süveybe'den rivayetinde o, Allah Rasûlü" (s.a.) nü şöyle buyururken işitmiş : Güneşin doğuşundan ve batışından önce namaz kılan hiç kimse asla ateşe girmeyecektir. Hadîsi Müslim de Abdül-melik İbn Umeyr kanalıyla rivayet etmiştir. Mjised ve Sünen'lerde İbn Ömer'den rivayet edilen bir hadîste Allah Rasûlü şöyle buyurmuştur : Makam itibarıyla cennet ehlinin en aşağı olanı, kendisine verilenlere iki bin senelik yoldan bakan

kimsedir. Onların en uzakta olanına en yakında olanma bakar gibi bakacaktır. Onların makam itibarıyla en üstün olanı ise günde iki kere Allah Teâlâ'ya bakandır.

«üce saatlannda (uykuyu terkederek) tesbîh et.» Bazıları bunu akşam ve yatsı namazlarına hamletmişlerdir. «(Gece saatlarının kabili olarak) gündüzleri de'teşbih et ki, Rabbinm rızâsına eresin.*» Allah Teâlâ başka bir âyette şöyle buyurur: «Şüphesiz Rabbin, sana verecek ve sen hoşnûd olacaksın.» (Duhâ, 5). Sahih bir hadîste rivayet olunuyor ki:

Allah Teâlâ cennet ehline : Ey cennet ehli, buyuracak da onlar : Buyur ey Rabbımız, bizi mutlu kıldın, diyecekler. Rab Teâlâ : Hoşnûd ol<3u: nuz mu? buyuracak. Onlar : Bize ne oluyor ki hoşnûd olmayacakmışız? Yaratıklarından hiç kimseye vermediklerini bize verdin, diyecekler. AÜah Teâlâ : Şüphesiz Ben size bundan üstününü vereeeğim, buyuracak r!a onlar : Bundan, daha üstün olan hangi şeydir? diye soracaklar, şöyle buyuracak: Size hoşnûdluğumu bahşedeceğim, bundan sonra ebetfiy-yeri size öfkelenmeyeceğim, buyuracak. Bir hadîste

belirtildiğine göre : Ey cennet ehli, sizin için Allah katında bir va'd vardır ki, bu va'dini sizin için yerine getirmek istiyor, denilecek. Onlar: O va'd de nedir? Bizim yüzlerimizi beyazlatmadı mı, terazilerimizi ağırlaştırmadı mı? Biei ateşten uzaklaştırıp cennete koymadı mı? diyecekler. Allah, Teâlâ-yüzünden hicabı açacak da Zâtına bakacaklar. Allah'a yemîn olsun ki Allah'a bakmaktan daha hayırlı bir şey onlara verilmiş, değildir, İşte (âyette zikredilen) fazlalık budur.[\[34\]](#)

131 - Onlardan bazılarına; denemek için yerdiğimiz dünya hayatının süsüne gözlerini dikme, Rabbının rızkı daha hayırlı ve daha devamlıdır.

132 — Ehline namazı eniret. Kendin de onda devamlı öl; Biz senden rızık istemiyoruz. Sana Biz rızık veririz. Akıbet takv&ya erenlerindir.

Dünya Hayatının Süsü

Allah Teâlâ, peygamberi Muhammed (s.a.) e hitaben şöyle buyurur : Şu nimet İçinde yüzenlere, onların benzerlerine ve İçinde bulundukları nimetlere gözünü dikip bakma. Zîrâ bu zail olacak bir İhtişam, fâni bir nimettir. Biz bu nimetleri onlara, denemek

için veririz. Kullarımdan şükredenler ne kadar da azdır. Müçâhid der ki «Onlardan bazılarına...» âyetinde zenginler kastedilmektedir. «Allah sana onlara verdiğinden daha hayırlısını vermiştir.» Nitekim başka bir âyet-i kerî-me'de şöyle buyurmaktadır : «Doğrusu Biz sana tekrarlanan yedi (Sûre) yi ve şu Kur'an'ı verdik. Sakın onlardan bazı sınıflara verdiğimiz geçimliğe (geçinme ve eğlenmelerine sebep kıldığımız şeylere) gözünü dikme.» (tıcr, S7-88). Aynı şekilde Allah Teâlâ'nın, elçisi için âhi-ret yurdunda biriktirmiş oldukları öyle büyüktür ki sınırı yoktur ve vasfedilmesi de mümkün değildir. Nitekim başka bir âyet-i kerîme'de : «Şüphesiz Rabbın sana verecek ve sen hoşnûd olacaksın.*/ (Duhâ, 5) buyururken burada da: «Rabbımn rızkı daha hayırlı ve daha devam-hdır.V toyurniuştur. Sahîh bir hadîste rivayet edildiğine göre; Allah Râsûlü (s.a.), hanımlarına (bir ay süreyle yaklaşmamaya) yemîn edip de kadınlarından ayrıldığı zaman onun bulunduğu odaya giren Hz. Ömer İbn Hattâb Allah; Rasûlünü bir hasır üzerine uzanmış olarak görmüştü' Evde deri' tabaklamada kullanılan

bir ağacın yapraklarından bîr yığın ile tabaklanmış asılı bir deriden başka hiç bir şey yoktu. Hz. Ömer'in gözlerinden yaş boşandı ve ağladı. Allah Rasûlü:Seni ağlatan nedir? diye sordu da Üz. Ömer : Ey Allah'ın elçisi, Kîsrâ ve Kayser İçinde bulundukları j0.htis.amj içindeler sen ise Allah'ın yaratıklarından seçtiğisin, dedi. Allah ftasûlü (s.a.) şöyle buyuTdu : Ey Hattâb'ın oğlu, sen şüphede misin yoksa? Onlar öyle bir kavimdirler ki, onların nimetleri dünya hayatlarında onlara hemen (acilen) verilmiştir. Allah RasûlÜ (s.a.), gücü yetmekle birlikte dünya malına İnsanların en az rağbet edeniydi. Eline geçtiği zamanda İse Allah'ın kullarına şöyle şöyle onları dağıtırdı. Yarına kendisi için hiç bir şey biriktirrhezdi: İbn Ebü Hâtlm'in Yûnus kanalıyla... Ebu Saîd el-Hudrî'den rivayetine göre Allah Rasûlitt (s.a.) : Sizin İçin korktuklarımdan en korkutucu olanı, Allah'ın sizin İçin dünya süsünü açmasıdır, buyurmuştur. Onlar: Ey Allah'ın elçisi, dünyâ süsü de nedir? diye sordular da : Yeryüzünün bereketleridir, buyurdu. Katâde ve Süddî âyetteki kelimesinden, dünya hayatının süsünün kasdedildiğini söylerler.

Katâde'nin ifâdesine göre âyetteki fiili de; imtihan etme, deneme anlamına-dır.

«Ehline namazı emret. Kendin de onda devamlı ol.» Namaz kılmalarını sağlamakla onları Allah'ın azabından kurtar, «Sen de onu işlemede sabırlı ol.» Başka bir âyette şöyle buyruluyor : «Ey îmân edenler, kendinizi ve çoluk çocuğunuzu ateşten koruyun.» (Tanrım, 6). İbn Ebu Hatim der ki: Bize babam'ın Zeyd İbn Eslem'den, onun da babasından rivayetine göre; o, şöyle anlatmış: Ben ve Yerge (Hz. Ömer'in kölesinin ismidir.), Ömer İbn Hattâb'm yanında gecelerdik. Onun için gecedен bir saat vardı ki onda namaz kılardı. Bazan kalkmamış olurdu da biz : (Daha önce) kalktığı gibi bu gece kalkmayacak, derdik. Uyandığı zaman ailesini de kaldırır ve : «Ehline namazı emret. Kendin de onda devamlı ol.» derdi.

((Biz senden rızık istemiyoruz. (Sen namaz kıldığın zaman senin hiç ummadığın yerden sana rızık gelir.)) Nitekim başka âyetlerde şöyle buyrulur : «Kim Allah'tan korkarsa, ona bir çıkış yolu ihsan eder ve ona beklemediği yerden rızık verir.» (Talâk, 2-3),

«Ben cinnleri ve insanları ancak Bana kulluk etsinler diye yarattım. Onlardan nızık istemiyorum. Beni doyurmalarım da istemiyorum. Şüphesiz ki nızıklan-dıran da, güç ve kuvvet sahibi olan da Allah'tır.» (Zâriyât, 56-58). Bu sebeple burada da : «Biz senden rızık istemiyoruz.» buyurmuş olup Sevrî burayı: Seni rızık aramakla mükellef tutmadık, şeklinde anlamıştır, tbn Ebu Hatim der ki: Bize Ebu Saîd el-Eşecc'in Hafs İbn Gı-yâs'dan, onun Hişâm'dan, onun da babasından rivayetine göre o, dünya ehlinin yanına girip de onların dünyalarından bir tarafını (bir ucunu) gördüğünde ailesine dönüp eve girer : «Sana Biz rızık veririz.» kısmına gelinceye kadar «Dünya hayatının süsüne gözlerini dikme.» âyetlerini okur, sonra^ da : Haydin namaza, Allah size rahmet eylesin, dermiş. Yine İbn Ebu Hâtim'in babası kanalıyla... Sâbit'den rivayetine göre; o, şöyle anlatmış : Hz. Peygamber (s.a.) in başına bir yoksulluk geldiği zaman ailesine seslenir: Ey ehlim, namaz kılın, namaz kılın, bu-yururmuş. Sabit der ki: Peygamberlerin başına bir iş geldiği zaman onlar namaza sığınırldı. Tirmizî ve İbn Mâce'nin İmrân

İbn Zaide kanalıyla... Ebu Hüreyre'den rivayetlerinde Allah Rasûlü (s.a.) şöyle buyurmuştur : Allah Teâlâ buyurur ki: Ey Âdemoğlu (kalbini) Bana ibâdet için boşalt ki göğsünü zenginlikle doldurup fakirliğini gidere-yim. Eğer böyle yapmazsan senin kalbini meşguliyetle doldurur ve fakirliğini giderip kapatmam. İbn Mâce'nin Dahhâk kanalıyla... İbn Mes'ûd'dan rivayetine göre; o, Allah Rasûlü (s.a.) nû şöyle buyururken işitmiş : Kim bütün üzüntüleri bir tek üzüntü; âhiret üzüntüsü kılarsa, Allah Teâlâ dünyasıyla ilgili üzüntüleri için ona yeter. Kimin dünya halleri hakkında üzüntüleri çoğalırsa; hangi vadisinde helak olacağı Allah'ı ilgilendirmez. Yine İbn Mâce'nin Şu'be kanalıyla... Zeyd İbn Sâbit'den rivayetinde o, Allah Rasûlü (s.a.) nû şöyle buyururken işitmiş: Kimin düşüncesi dünya olursa, Allah Teâlâ onun işlerini dağıtır ve yoksulluğunu gözleri önüne koyar. Dünyadan ona ancak kendisi için yazılanı gelir. Kimin de niyyeti âhiret olursa, Allah Teâlâ onun işlerini toparlar ve zenginliğini kalbine koyar. Zelîl kılınmış ve boyun eğmiş halde dünya ona gelir.

«Akıbet takvaya erenlerindir.» Dünyada ve âhirette güzel sonuç —ki o cennettir— Allah'tan korkanlar içindir. Sahîh bir hadîste belirtildiğine göre Allah Rasûlü (s.a.) şöyle buyurmuştur : Bu gece (rû'yâ-da) gördüm ki sanki biz Ukbe İbn Râfi'in evinde imişiz. Bize İbn Tâb'm (İbn Tâb, bir Medînelinin adıdır.) hurmalarından hurma getirilmiş. Ben bunu dünyada güzel akıbetin ve yükselmenin bizim olacağı ve dinimizin olgunlaşıp güzelleşmiş olduğu ile yorumladım.[\[35\]](#)

133 — Rabbmdan bize bir âyet getirseydi ya? derler. Onlara önceki kitablarda apaçık deliller gelmedi mi?

134 — Eğer onları daha evvel azaba uğratarak yok etseydik: Rabbımız, bize bir peygamber gönderseydin de hor ve rüsvay olmadan önce âyetlerine uysaydık olmaz mıydı? diyeceklerdi.

135 — De ki: Herkes gözlemektedir, siz de gözleye durun. Şüphesiz kimlerin dosdoğru, düz yolun sahipleri olduğunu ve kimlerin hidâyete ermiş bulunduğunu yakında bileceksiniz.

Allah Teâlâ kâfirlerin şu sözlerini haber veriyor.: «Muhammed bize Rabbmdan (onun Allah'ın elçisi olduğu konusunda doğruluğuna delâlet eden) bir ayet, (bir alamet) getirseydi ya?» Allah Teâlâ da şöyle buyurur. «Onlara önceki kitablarda apaçık deliller gelmedi mi?» Burada ümmi olduğu, yazmayı bilmediği, kitâb ehlinden ders görmediği halde Allah Tealâ'nın ona İndirmiş olduğu Kur'an-i Azîm kasdedilmek-tedir. Onda geçmiş zamanlarda evvelkilerin baharına gelenlerin haberleri, geçmiş kitaplardan tahrif edilmemiş olanlarına uygun olarak gelmiştir. Şüphesiz Kur'an onları muhafaza eden* sıhhatli olanlarını tas-dîk eden, onlar lehinde ve aleyhlerinde yalan olarak; düzülmüş olanların hatasını beyân edendir. Bu âyet-ii kerîme, Allah,Tealâ'nın Anke-bût süresindeki: «Babbından ona.âyetler indirilmeli değil miydi? derler. De ki;; O âyetler ancak Allah nezdindedir. Ben,, sâdece, apaçık, bir uyarıcıyım. Kendilerine okunan bu kitabı sana indirmiş olmamız on^ lara yetmiyor mu? Bunda inanan kavim için öğüt ve rahmet, vardır.» (Ankebût, 50-51) kavli gibidir. Buhârî'ntn Sahîh'inde Allah

Rasûlû (s.a.)'nden rivayet edilen bir hadîste o, . şöyle buyurmuştur: Hiç bir peygamber yoktur ki bir misline beşeriyetin î mân edeceği mucizeler kendisine verilmiş olmasın. Bana verilen ise Allah Teâlâ'nın bana vah-yetmiş' okluğu vahiydir. Şüphesiz ben, kiy&niyet günü onların kendisice tâbî'ölâni eh; çok olacağımıvumuyorum. Burada Allah Rasûlû (s.a.)'ne verilmiş olan mucizelerin en büyüğü zikredilmektedir ki o, Kar'an'-dırî onuri sayüamayacalc kadar çok mucizeleri vardır.* Ötekim öncekilerin kitaplarında bu konular inecûd olup anlatılmıştır : , Şpnra Allah Teâlâ-göyle buyurur: «Eğer ohları (iaha evvel azaba uğratarak yok etseydik; Rabbımız, bize bir peygamber gönderseydin...» dîye^ektoÜ. Şayet, şu yalanlayıcıları, onlara bu şerefli elçiyi göndermeden ve şu Kitâb-ı Azîm'i indirmeden önce helak etmiş olsaydık onlar mutlaka şöyle diyeceklerdi; «Rabbımız, bize bir peygamber .gönderseydin de hor ve rüsvây olmadan önce âyetlerine uysaydık olmaz mıydı?» kısmında bu yalanlayıcıların yalanlamada ısrar eden, inâdlaşân kimseler oiarak î mân-etmeyeceklerini beyân* buyurmuştur. «Onlara her türlü âyet gelse bile. Elem

verici az&b1 görünceye Kadar ^inanmazlar.)» (Yûnus, 97). Allah,Teâlâ başka âyetlerde de şöyle buyurmaktadır : «tşte şu da indirdiğimiz kitabdır, mübarektir. Öyleyse ona uyun ve sakının ki merhamet olunasınız. Demeyeslnlz ki: Bizden önce kl-tab, yalnız iki topluluğa indi, bizim ise onlannkinden hiç haberimiz yok. Veya demeyesiniz ki: Bize de o kitab indirilseydi, muhakkak ki onlardan daha fazla hidâyete ererdik. İşte size Rabbmızdan apaçık hüccet, hidâyet ve rahmet gelmiştir. Artık Allah'ın âyetlerini yalanlayanlardan ve onlardan yüz çevirenden daha zâlim kimdir? Bîz, âyetlerimizden yüz çevirenleri bu yüzden azâbm kötüsüyle cezalandıracağız.» (En'âm, 155-157), «Allah'a var güçleriyle yemîn ettiler ki: Eğer kendilerine bir uyarıcı gelirse andolsun ki Ümmetlerin içinde en doğru yolda gidenlerden biri olacaklardır. Fakat bir uyarıcı gelince onların sâdece nefretlerini artırdı.» (Fâtır, 42), «Onlar, bütün güçleriyle Allah'a yemîn ettiler ki; eğer kendilerine bir âyet gelirse mutlaka ona inanacaklar. De ki: Ayetler, ancak Allah'ın nezdindedir. O geldiği zaman da,

onların yine inanmayacaklarının farkında değil misiniz? Biz, onların kalblerini ve gözlerini çeviririz de ona ilk defa îmân etmedikleri gibi azgınlıkları içinde kör ve şaşkın bırakırız.» (En'âm, 109-110). Sonra şöyle buyurur : «Ey Muhammed, seni yalanlayan, sana zıd giden, küfür ve inadında devam edenlere de ki: «(Bizden ve sizden) herkes gözlemektedir, siz de gözleye durun, (bekleyin.) Şüphesiz kimlerin dosdoğru, düz yolun sahipleri olduğunu ve kimlerin hidâyete (hakka, olgunluk yoluna) ermiş bulunduğunu yakında bileceksiniz.» Bu, Allah Teâlâ'nın şu âyetleri gibidir : «Azabı gördükleri vakit, kimin yolunun sapık olduğunu bileceklerdir.» (Furkân, 42), «Yarın; kimin pek yalancı, şımarığın biri olduğunu bileceklerdir.» (Kamer, 26).^[36]

^[1] Uzun süre kalmaktan dolayı bîtap düşüp iplere yaslanmaları kastediliyor olmalıdır. (Mütercimler)

[2] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 10/5194-5198

[3] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 10/5198-5199

[4] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 10/5200-5202

[5] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 10/5202-5204

[6] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 10/5205-5209

[7] Bekir Karlığa , Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 10/5209-5220

[8] Bekir Karlığa , Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 10/5220-5224

[9] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 10/5225-5226

[10] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 10/5226-5238

[11] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 10/5239-5240

- [\[12\]](#) Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 10/5241-5243
- [\[13\]](#) Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 10/5243-5244
- [\[14\]](#) Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 10/5245-5246
- [\[15\]](#) Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 10/5246-5247
- [\[16\]](#) Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 10/5248-5249
- [\[17\]](#) Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 10/5250-5251
- [\[18\]](#) Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 10/5252-5254
- [\[19\]](#) Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 10/5254-5256
- [\[20\]](#) Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 10/5256-5257
- [\[21\]](#) Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 10/5257-5259
- [\[22\]](#) Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 10/5260-5263

[\[23\]](#) Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 10/5263

[\[24\]](#) Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 10/5264

[\[25\]](#) Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 10/5265-5267

[\[26\]](#) Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 10/5268

[\[27\]](#) Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 10/5269-5270

[\[28\]](#) Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 10/5270-5271

[\[29\]](#) Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 10/5272-5273

[\[30\]](#) Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 10/5274-5275

[\[31\]](#) Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 10/5276-5278

[\[32\]](#) Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 10/5279-5281

[\[33\]](#) Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 10/5281-5282

[\[34\]](#) Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 10/5282-5284

[\[35\]](#) Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 10/5285-5287

[\[36\]](#) Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 10/5288-5289

HADİSLERLE KURAN-I KERİM TEFSİRİ

ENBİYÂ SÛRESİ

ENBİYÂ SÛRESİ

Hesâb Görme Zamanı

Peygamberlik Müessesesi

Baskına Tutulanlar

Oyun Olsun Diye Bir Şey Yaratmadık

Rahman Çocuk Edindi Diyenler

Korunmuş Tavan

İzahı

Gök Küresi

Her Canlı Ölümü Tadacaktır

Peygamberle Alay Edenler

Mûsâ ve Hârûn

İbrâhîm Halîlullah

Selâmet Yurdu Olan Ateş

Lût ve Kavmi

Nûh ve Kavmi

Dâvûd ve Süleyman

Sabır Çağlayanı Eyyûb

İsmâîl ve Diğerleri

Ve Zünnûn

İzahı

Zekerîyyâ Aleyhisselâm

İzahı
Hz. Meryem
Gerçek Din
Ye'cûc ve Me'cûc
Cehennem Odunları
Göğün DürülüŖü
Âlemlere Rahmet Hz. Muhammed
İzahı
Sizin İlâhınız

ENBİYÂ SÛRESİ

(Mekke'de nazil olmuştur.)

Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla.

1 — İnsanların hesâb görme zamanı yaklaştı. Fakat onlar hâlâ gaflet içinde yüz çeviriyorlar.

2 — Rablarından kendilerine yeni bir uyarı gelmeye dursun. Onlar bunu mutlaka eğlenerek dinlemişlerdir.

3 — Kalbleri gaflet içerisinde. Zulmedenler gizlice fi-sıldıştüar: Bu, sizin gibi bir insandan başka bir şey midir? Siz, göz göre göre büyüye mi aldanacaksınız?

4 — Dedi ki: Benim Rabbım gökte ve yerde söyleneni bilir. O, Semî'dir, Alîm'dir.

5 — Onlar: Hayır, bunlar saçma sapan rü'yalardır. Hayır, onu uydurmuştur, hayır, o, şâirdir. Haydi önceki peygamberler gibi o da bize bir mucize getirsin, dediler.

6 — Onlardan önce helak etmiş olduğumuz kasaba halkı îmân etmemişti. Şimdi bunlar mı îmân edecekler?

Hesâb Görme Zamanı

Allah Teâlâ kıyametin yaklaştığı ve insanların ondan gaflet içinde olduğu, onun için amel işlemedikleri, kıyamete hazırlıkta bulunmadıktan tenbîhinde bulunuyor. Neseî der ki: Bize Ahmed îbn Nasr... Ebu Saîd el-Hudrî'den, o da Hz. Peygamber (s.a.) den rivayet ediyor ki insanlar: ((Dünyada gaflet içinde yüz çevirmektedirler.» Allah Teâlâ başka âyetlerde şöyle buyurur : «Allah'ın emri geldi. Artık onu acele istemeyin.» (Nahl, 1), «Saat yaklaştı ve ay yarıldı. Onlar bir âyet görürlerse, yüz çevirirler ve; süregelen bir büyüdür, derler.» (Kamer, 1-2),

îbn Asâkir'in Âmir İbn Rabîa'nın hal tercemesinde Mûsâ İbn Ubeyd el-Âmidî kanalıyla...Âmir İbn Rabîa'dan rivayetine göre bir arap ona müsâfir olmuş, Âmir ona güzelce ikramda bulunmuş ve Allah Ra-sûlû (s.a.)'nden bahsetmiş. Adam daha sonra Âmir'e gelip : Allah Ra-sûlû'nden araplâr içinde bir vâdiyi bana arazî olarak vermesini istedim. Allah Rasûlû; (bu isteğimi kabul edip bana o yeri verdi) istiyorum ki sana ve senden sonra nesline âit olacak ondan bir parçayı sana vereyim, dedi. Âmir

ona şöyle cevap verdi: Senin bana vereceğin araziye ihtiyâcım yok. Bugün öyle bir sûre nazil oldu ki bize dünyayı unutturdu. O, şu sûredir: «İnsanların hesâb görme zamanı yaklaştı. Fakat onlar hâlâ gaflet içinde yüz çeviriyorlar.»

Sonra Allah Teâlâ, Kureyş ve onlara benzeyen kâfirlere hitaben onların, Allah'ın Rasûlüne indirmiş olduğu vahye kulak vermediklerini haber verip şöyle buyurur: «Rablanndan kendilerine yeni bir uyan gelmeye dursun. Onlar bunu mutlaka eğlenerek dinlemişlerdir.» İbn Abbâs der ki: Size ne oluyor ki kitâb ehline ellerinde olanları soruyorsunuz; onlar kitâblannı tahrif etmişler, değiştirmişler, ona ziyâdede bulunmuş ve eksiltmişlerdir. Halbuki sizin kitabınız, Allah'ın kitâbla-rının en yenisidir. Sâdece onu okuyun ki o eskimemiştir. İbn Abbâs'ın bu sözünü bizim verdiğimizize benzer şekilde Buhârî rivayet etmiştir.

Allah Teâlâ : «Zulmedenler gizlice fısıldattılar : Bu, sizin gibi bir insandan başka bir şey midir?...» buyurur ki; onlar, bu sözleriyle Allah Rasûlü (s.a.) nû kasediyorlar ve onun peygamber olmasını uzak gö-

rüyorlardı. Zîrâ Hz. Peygamber de onlar gibi bir insandır. O halde nasıl olur da vahiy kendilerine değil, ona gelebilir? Bu sebeptendir ki onlar : «Siz, göz göre göre büyüye mi aldanacaksınız?» Ona tâbi olup da sihir olduğunu bile bile sihir yapan kimse gibi mi olacaksınız? diye konuşurlar. Allah Teâlâ da onların iftira ve uydurduklanna bir cevap olarak şöyle buyurur : Dedi ki: «Benim Rabbım gökte ve yerde söyleneni bilir.» O'na hiç bir gizlilik gizli kalmaz. İlklerin ve sonların haberini içine alan şu Kur'an'ı indiren O'dur. O Kur'an ki göklerde ve yerde gizliyi bilen Allah'tan başka onun gibisini hiç kimse getiremez. Allah Teâlâ : «O; sizin sözlerinizi en iyi işiten ve sizin durumlarınızı en iyi bilendir.» buyurur ki; bu, onlar için bir tehdîddir. «Onlar : Hayır, bunlar saçma sapan rü'yâlardır. Hayır, onu uydurmuştur...» âyeti kâfirlerin inâd ve inkârlarını, Kur'an'ı nitelemelerinde ihtilâfa düştüklerini, Kur'an hakkında şaşkınlık ve sapıklıklarını haber veriyor. Bir keresinde onu sihir, diğer bir keresinde şiir, başka bir zaman saçma sapan rü'yâlar, diğer bir keresinde de uydurma saymışlardır. Nitekim başka

bir âyette şöyle buyrulur : «Bir bak, sana nasıl misâller getirip saptılar. Bir daha yol bulamazlar.» (Furkân, 9).

«Haydi önceki peygamberler gibi o da bize bir mucize getirsin.» sözleriyle Salih (a.s.) in devesini, Hz. Mûsâ ve îsâ (a.s.) nın mucizelerini kastediyorlar. Allah Teâlâ başka bir âyette : «Bizi âyetlerle göndermekten alıkoyan şe-y; ancak öncekilerin onları yalanlamış olmalarıdır. Semûd'a da gözleri göre göre bir dişi deve vermiştik de, ona zulmetmişlerdi.» (İsrâ, 59) buyururken aynı sebeple burada : «Onlardan önce helak etmiş olduğumuz kasabalar halkı îmân etmemişti. Şimdi bunlar mı îmân edecekler?» Kendilerine elçiler gönderilen kasabalardan hangisinin peygamberine mucize vermişsek îmân etmemişler, aksine onları yalanlamışlardır. Biz de bu sebeple onları helak etmişizdir. Onlar îmân etmemişken bunlar mı mucizeleri görseler îmân edecekler? Hayır : «Doğrusu, üzerlerine Rabbının sözü hak olanlar inanmazlar. Onlara her türlü âyet gelse bile, elem verici azabı görünceye kadar.» (Yûnus, 96-97) buyurmuştur. Onların hepsi (Kureyş

kâfirleri) Allah Rasûlü (s.a.) nün ellerinde diğer peygamberlerden müşahede olunandan daha açık, daha parlak, daha kesin ve mağlûb edici mucizeleri, kesin hüccetleri, apaçık delilleri müşahede etmiş, görmüşlerdir.

İbn Ebu Hatim —Allah ona rahmet eylesin— der ki: Zeyd İbn Hubâb kanalıyla... Ubâde İbn Sâmit'i gören birisinden rivayetle anlatıldığına göre; o, şöyle anlatıyor : Biz mescidde idik. Ebubekir es-Sıd-dîk (r.a.) bizimle beraberdi. Bir kısmımız diğer bir kısmımıza Kur'an okutuyordu. Abdullah İbn Übeyy İbn Selûl geldi. Yanında bir yastık ve bir örtü vardı. Bunları koydu ve yaslandı. İbn Übeyy güzel yüzlü, fasih konuşan çokça mücâdele eden birisiydi. Ey Ebubekir, Muhammed'e söyle evvelkilerin getirdiği gibi bize bir mucize getirsin. Mûsâ levhaları getirmiş, Dâvûd Zebur'u getirmiş, Salih deveyi getirmiş, îsâ İncil'i ve sofrayı getirmiş, dedi. Ebubekir (r.a.) ağladı. Allah Rasûlü (s.a.) dışarı çıktı. Ebubekir Allah Rasûlü (s.a.) ne; kalkın, şu münafığa karşı ondan yardım isteyelim, dedi. Allah Rasûlü (s.a.) : Benim için kalkılmaz, kalkmak ancak Allah içindir, buyurdu. Biz :

Ey Allah'ın elçisi, biz şu münafıktan (hoşlanmadığımız bazı şeyler) gördük, bize eziyye-ti dokundu, dedik. Şöyle buyurdu : Cibril bana dedi ki: Çık ve Allah'ın sana bahşettiği nimetleri, senin üstün kılındığın faziletini haber ver. Bana müjdeledi ki Allah beni kırmızı ve siyah (derililere) gönderdi, cinleri uyarmamı bana emretti, ümmî olduğum halde bana kitabını verdi,, geçmiş ve gelecek günâhımı bağışladı, adımı ezanda zikretti, beni meleklerle te'yıd buyurdu, bana zaferi bahşetti, korkuyu önümde kıldı, bana Kevser'i verdi, kıyamet günü benim havuzumu havuzların en büyüğü kıldı, insanlar başlarını dikerek koşuşturdukları zamanda bana Makâm-ı Mahmûd'u va'detti, beni insanlardan haşrolunacak İlk zümre içinde kıldı, benim şefaata ümmetimden yetmiş bin kişiyi he-sâbsız olarak cennete koydu, bana hükümranlılık ve mülk verdi, beni Naîm cennetleri içinde cennetin en yüce odasında kıldı. Benim üzerimde Arş'ı taşıyan meleklerden başka hiç kimse yoktur. Bana bizden öncekilerden hiç kimseye helâl kılmadığı halde ganimetleri helâl kıldı. Bu hadîs gerçekten garîbdir.[\[1\]](#)

7 — Senden önce de, kendilerine vahyettiğimiz erkeklerden başkasını göndermedik. Eğer bilmiyorsanız, zikir ehline sorun.

8 — Biz onları yemek yemez bir cesed kılmadık ve onlar ebedî de değillerdi.

9 — Nihayet onlara verdiğimiz sözün doğruluğunu gösterdik. Kendilerini ve dilediklerimizi kurtardık, aşırı gidenleri de yok ettik.

Peygamberlik Müessesesi

Allah Teâlâ, insanlardan elçiler gönderilmesini inkâr edenlere red makamında şöyle buyuruyor: «Senden önce de kendilerine vahyettiğimiz erkeklerden başkasını göndermedik.» Daha önce geçen elçilerin hepsi beşerden erkekler idi. İçlerinde meleklerden hiç kimse yoktu. Başka âyetlerde ise şöyle buyrulur: «Senden Önce gönderdiğimiz elçiler de ancak kasabalar halkından, kendilerine vahyettiğimiz birtakım erkeklerdi.» (Yûsuf, 109), «De ki: Ben, peygamberlerin ilki değilim.» (Ah-kâf, 9). Allah Teâlâ geçmiş ümmetlerin de bunu inkâr ederek : «Bir insan mı bizi hidâyete eriştirecek?» (Teğâfoûn, 6) dediklerini hikâye eder. Bunun içindir ki burada :

«Bilmiyorsanız; zikir ehline sorun.» Yahûdî, Hıristiyan ve diğer dinlere mensûb olanlar gibi ümmetlerden ilim ehline sorun: Onlara gelen elçiler insan mı yoksa melek mi imişler? Onlar ancak insan idiler, buyurur. Bu, Allah'ın yaratıklarına olan nimetlerinin kemâlindendir. Zîrâ onlara kendi içlerinden Allah'tan alarak tebliğ ettiklerini alabilecekleri elçiler göndermiştir.

«Biz onları yemek yemez bir cesed kılmadık.» Aksine onlar yemek yiyen cesedler idiler. Başka bir âyette Allah Teâlâ : ((Senden önce gönderdiğimiz bütün peygamberler de şüphesiz yemek yerler, sokaklarda gezinirlerdi.» (Furkân, 20) buyurur ki; onlar, beşer nevinden bir insan idiler. İnsanlar gibi yer içerlerdi. Kazanç ve ticâret için çarşılara da girerlerdi. Müşrikler: «Bu peygambere ne oluyor ki, yemek yiyor, sokaklarda geziyor? Ona beraberinde bulunup uyaran bir melek indirilmeli değil miydi? Yahut kendisine bir hazîne verilmeli veya besleneceği bir bahçe olmalı değil miydi? O zâlimler dediler ki: Siz, büyülenmiş bir adamdan başkasına tâbi olmuyorsunuz.» (Furkân, 7-8) diyorlar ama bütün

bunlar onlara bir zarar verecek ve tınlardan hiç bir şey de eksiltecek değildir. «Onlar dünyada ebedî de değillerdir.» Aksine yaşar, sonra ölürler. «Senden önce hiç bir insanı ebedî kılmadık.» (Enbiyâ, 34). Onların özelliği, kendilerine Allah Teâlâ'dan vahyolunmasıdır. Melekler onlara, Allah Teâlâ'dan yaratıkları hakkındaki hükümlerini, O'nun emir ve yasaklarını indirirler. «Nihayet onlara verdiğimiz sözün doğruluğunu gösterdik.» Zâlimler mutlaka helak olunacaktır. Allah Teâlâ va'dinde doğru söylemiş ve böylece de yapmıştır. Bunun içindir ki: «Kendilerini ve dilediklerimizi (onlara tâbi olan inananları) kurtardık, (elçilerin getirmiş olduğunu yalanlayan) aşırı gidenleri de yok ettik.» buyurmuştur.^[2]

10 — Andolsun ki, size içinde zikrinizin bulunduğu bir Kitâb indirdik. Hâlâ akletmiyor musunuz?

11 — Biz, zulmeden nice kasabayı kırıp geçirdik. Ve onlardan sonra başka bir kavmi var ettik.

12 — Bizim baskınımızı hissettikleri zaman onlar oradan kaçmaya yelteniyorlardı.

13 — Koşup kaçmayın, size nimet verilen yere, yurtlarınıza dönün. Elbette sorguya çekileceksiniz.

14 — Dediler ki: Vay başımıza gelenlere, doğrusu biz zâlimler idik. , .

15 — Bu haykırmaları devam edip dururken Biz; onları, biçilmiş bir ot, sönmüş bir ocak haline getirdik.

Baskına Tutulanlar

Allah Teâlâ Kur'an'm şerefine işaret ve onun kadrini bilmeye teşvikle şöyle buyurur: «Andolsun ki, size içinde zikrinizin bulunduğu bir kitâb indirdik.» İbn Abbâs âyetteki keiinesini; sizin şerefiniz, olarak açıklar. Mücâhid aynı kelimeyi : Sİ2in sözünüz, sizden bahseden, olarak açıklarken Hasan da: Sizin dininiz, demiştir. «Hâlâ akletmiyor musunuz?» Hâlâ bu nimeti anlayıp kabul ile karşılamıyor musunuz? Nitekim başka bir âyette şöyle buyrulur : «Doğrusu bu; sana ve kavmine bir öğüttür. Ondan sorguya çekileceksiniz.» (Zuhruf, 44). Allah Teâlâ : «Biz zulmeden nice kasabayı kırıp geçirdik.» buyurur ki, buradaki edatı çokluk bildiren bir edattır. Nitekim şu âyetlerde de böyledir : «Nûh'dan sonra nice nesilleri

yok etmişizdir.» (İsrâ, 17), «Nice kasabaları zulüm ederken helak ettik. Şimdi onların altları üstlerine gelmiş, ıpıssız durmaktadır, kuyuları körelmiş, sarayları yıkılmıştır.» (Hacc,45).

«Ve onlardan sonra başka bir kavmi, (başka bir ümmeti) var ettik. Bizim baskınımızı hissettikleri zaman onlar (peygamberlerinin va'dettiği gibi azabın başlarına geleceğini anladıklarında) oradan kaçmaya yelteniyorlardı. Koşup kaçmayın, size nimet verilen yere, yurtlarınıza dönün.» Burası takdirî olarak (Allah'ın bir kaderi olarak) onlarla alay etmedir. Onlara takdirî olarak şöyle deniliyor : Âzâbın tepenize inmesinden kaçmaya yeltenmeyin. Nimet, sevinç, hoş bir hayat ve mesken içinde olduğunuz yerlere dönün. Katâde buranın onlarla bir alay olduğunu söyler. «(İçinde bulunduğunuz hale, nimete şükrü yerine getirip getirmediğinizden) elbette sorguya çekileceksiniz.» Günâhlarını itirafın kendilerine hiç bir fayda vermediği anda «Vay başımıza gelenlere, doğrusu biz zâlimler idik.» diyerek günâhlarını itiraf ettiler. «Bu haykırmaları, (âdetleri olduğu şekilde, zulümlerini itiraf ettikleri sözlerine) devam edip

dururken Biz; onlan, biçilmiş bir ot, sönmüş bir ocak haline getirdik. (Hareketleri ve sesleri söndü gitti.)»^[3]

16 — Biz göğü, yeri ve ikisinin arasındakileri oyun olsun diye yaratmadık.

17 — Eğer bir eğlence edinmek isteseydik, elbette onu kendi katımızdan edinirdik. Fakat asla edinmedik.

18 — Hayır; Biz gerçeği, bâtılın tepesine indiririz de onun beynini parçalar. Bir de bakarsın ki o, yok olup gitmiştir. Allah'a yakıştırdıklarınızdan dolayı yazıklar olsun size.

19 — Göklerde ve yerde ne varsa O'nundur. Katında olanlar O'na kulluk etmekten büyüklenmezler ve usanmazlar.

20 — Gece gündüz hiç durmaksızın O'nu tesbîh ederler.

Oyun Olsun Diye Bir Şey Yaratmadık

Allah Teâlâ : «Kötülük edenlere yaptıklarının karşılığını vermek, güzel hareket edenleri de daha güzeliyle mükâfatlandırmak...» (Necin, 31) üzere gökleri ve yeryüzünü hak ile, adaletiyle yarattığını haber veriyor. O, bunları boş yere ve oyun olsun diye

yaratmamıştır. Nitekim başka bir âyette şöyle buyurur : «Biz göğü, yeryüzünü ve ikisinin arasında bulunanları boşuna yaratmadık. Bu, küfretmiş olanların zannı-dır. Vay o küfretmiş olanlara cehennem ateşinden.» (Sâd, 27). «Eğer bir eğlence edinmek isteseydik, elbette onu kendi katımızdan edinirdik. Fakat asla edinmedik.» âyetini Mücâhid'den rivayetle İbn Ebu Ne-cîh şöyle açıklar : «Eğer bir eğlence edinmek isteseydik, elbette onu kendi katımızdan edinirdik.» Cenneti, cehennemi, ölümü, yeniden diriltmeyi ve hesabı yaratmazdık. Hasan, Katâde ve başkaları da âyetteki «eğlence» anlamında olan kelimenin Yemen ahâlîsinin dilinde kadın anlamına geldiğini söylerler. İbrâhîm en-Nehaî âyeti şöyle anlıyor : Eğer bir eğlence edinmek isteseydik, elbette onu kendi katımızdan, hurilerden edinirdik. İkrime ve Süddî ise burada eğlenceden maksadın,, çocuk olduğunu söylerler. Bu ve bundan önceki iki açıklama birbirinin tamamlayıcısı gibidir. Bu, Allah Teâlâ'nın şu kavli gibidir : «Şayet Allah, çocuk edinmek isteseydi, yaratıklarından dilediğini seçerdi. O, bundan münezzehtir.» (Zümer, 4). Allah

Teâlâ zâtını mutlak olarak çocuk edinmekten tenzih buyuruyor. Özellikle Allah'ın îsâ'yı veya melekleri çocuk edindiği gibi iftiralarından ve bâtıl olarak söylediklerinden zâtını tenzih etmiştir. Allah Teâlâ onların söylediklerinden münezzehtir, mukaddestir, yücedir. Allah Teâlâ : «Fakat asla edinmedik.» buyurur. Katâde, Süddî, İbrâhîm en-Nehaî ve Muğîre tbn Miksem burayı şöyle anlarlar: Asla Biz onu yapacak değiliz. Mücâhid, âyetteki her kelimesinin inkâr anlamında olduğunu söylemiştir.

«Hayır'; Biz gerçeği, bâtılın tepesine indiririz.» Gerçeği açıklarız, böylece batıl zail olur, ortadan kalkar. «Bir de bakarsın ki o, yok olup gitmiştir.» Allah'a yakıştıracak söyleyip attığınız İftiralarından, Allah'a çocuk İsnad etmenizden ötürü yazıklar olsun size.

Sonra Allah Teala, meleklerin kendisine ibadet üzere olduklarını, gece ve gündüz âdetlerinin Allah'a İtaat olduğunu haber verip şöyle buyuruyor: «Göklerde ve yerde ne varsa O'nundur. Katında olan (melek) lar O'na kulluk etmekten büyüklenmezler, bundan usanmazlar.» Başka bir âyette şöyle buyrulur

: «Mesîh, Allah'a kul olmaktan asla çekinmez. Gözde melekler de. Kim O'na kulluktan çekinir ve büyüklük taslarsa; bilsin ki O, hepsini huzuruna toplayacaktır.» (Nisa, 172). «Ve büyüklenmezler, usanmazlar. Gece gündüz hiç durmaksızın O'nu tesbîh ederler.» Gece ve gündüz amel etmek onlarda âdet haline gelmiştir. Gerek niyyet ve amelleriyle Allah'a itaat ederler, ancak buna güçleri yeter. «Ki onlar, Allah'ın kendilerine emrettiğine kat'iyen baş kaldırmazlar ve emrolunduklarını yaparlar.» (Tahrîm, 6). İbn Ebu Hatim der ki: Bize Ali İbn Ebu Dülâme el-Bağdâdî'nin... Hakîm İbn Hi-zâm'dan rivayetinde o, şöyle anlatmış : Allah Rasûlü (s.a.) ashabı arasında idi. Birden onlara : Benim işittiğimi işitiyor musunuz? diye sordu. Onlar : Biz hiç bir şey işitmiyoruz, dediler. Allah Rasûlü (s.a.) şöyle buyurdu : Şüphesiz ben, gökyüzünün inleyişini işitiyorum. O, inlemeden dolayı elbette ayıplanacak değildir. Onda hiç bir karışık yer yoktur ki üzerinde secde eden veya kıyamda olan bir melek bulunmasın. Hadîs garîb olup tahrîc etmemişlerdir. Ayrıca İbn Ebu Hatim hadisi Yezîd İbn Zürey' kanalıyla...

Katâde'den mürsel olarak da rivayet etmiştir. Ebu îshâk'ın Hassan îbn Muhârik'tan, onun Abdullah îbn Haris İbn Nevfel'den rivayetinde o, şöyle anlatmış : Ben çocuk İken bir gün Kâ'b el-Ahbâr'ın yanma oturmuştum. Ona : Allah Teâlâ'nın : «Gece gündüz hiç durmaksızın O'nu tesbîh ederler.» kavli hakkında ne dersin? Konuşma, mesaj iletme ve amel onları teşbihten alıkoyup meşgul etmez mi? dedim. Kim bu çocuk? diye sordu. Abdülmuttalib oğul-larındandır, dediler. Başımı öptü, sonra bana şöyle dedi: Yavrucuğum, Allah sizin için nasıl nefes alıp verme yaratmışsa, onlar için de tes-bîhi yaratmıştır. Sen nefes alıp verirken konuşmuyor musun? Nefes alıp verirken yürümüyor musun?^[4]

21 — Yoksa onlar yerden birtakım tanrılar edindiler de onlar mı ölüleri diriltecekler?

22 — Eğer göklerde ve yerde Allah'tan başka tanrılar olsaydı, bunların ikisi de muhakkak ki bozulup gitmişti. Arş'ın Rabbı olan Allah, onların nitelendirdiklerinden münezzehtir.

23 — O; yaptığından sorumlu değildir, fakat onlar sorumludurlar.

Allah Teâlâ kendisi dışında ilâhlar edinenlere inkâr sadedinde şöyle buyurur: «Yoksa onlar yerden birtakım tanrılar edindiler de onlar mı ölüleri diriltecekler?» Yeryüzünden onları diriltip çıkaracaklar? Onlar elbette bunun hiç birine güç yetirici değildirler. O halde nasıl olur da Allah için eşler koşar ve O'nunla birlikte bunlara tapınırlar? Sonra Allah Teâlâ, Allah dışında ilâhlar olmuş olsaydı, göklerin ve yeryüzünün bozulup gideceğini haber verip şöyle buyurur: «Eğer göklerde ve yerde Allah'tan başka tanrılar olsaydı, bunların ikisi de muhakkak ki bozulup gitmişti.» Allah Teâlâ başka bir âyette : «Allah hiç bir çocuk edinmemiştir ve O'nunla birlikte hiç bir ilâh da yoktur. Olsaydı, o zaman her ilâh, kendi yarattığını alıp götürür ve birbirinden üstün çıkmaya1 çalışırlardı. Allah, onların nitelendirdiklerinden münezzehtir.» (Mü'minûn, 91) buyururken burada da : «Arş'ın Rabbi olan Allah, onların nitelendirdiklerinden münezzehtir.» Allah'ın oğlu veya ortağı olduğuna dâir söylediklerinden Allah Teâlâ münezzehtir, onların uydurup iftira ettiklerinden yücedir, uzaktır, buyurur. «O, yaptığıın-

dan sorumlu değildir, fakat onlar sorumludurlar.» O; hükmü değiştirilmeyecek, azameti, celâli, kibriyâsı, yüceliği, hikmeti, adaleti ve lut-fu ile karşısına kimsenin çıkamayacağı yegâne hâkimdir.' «Fakat onlar sorumludurlar.» O, yaratıklarına yaptıklarından soracaktır. Başka bir âyette : «Rabbma andolsun ki, onların hepsine birden mutlaka soracağız; yapmakta oldukları şeyleri.» (Hıcr, 92-93) buyurur ki bu, yine Allah Teâlâ'nın : «Barındıran, ama bannınlmaya muhtaç olmayan kimdir.» (Mü'minûn, 88) âyeti gibidir.^[5]

24 — Yoksa O'ndan başka tanrılar mı edindiler? De ki: Kesin delilinizi getirin, işte benimle birlikte olanların zikri ve benden öncekilerin zikri. Hayır; onların çoğu hakkı bilmezler de onun için yüz çevirirler.

25 — Senden önce gönderdiğimiz her peygambere: Benden başka tanrı yoktur, Bana kulluk edin, diye vah-yetmişizdir.

«Yoksa O'ndan başka tanrılar mı edindiler? (Ey Muhammed) de ki: (Söylediğinize) kesin delilinizi getirin.» İşte benim ve ümmetimin kitabı olan Kur'an

ve benden öncekilerin geçmiş semavî kitâbları. Bütün bunlar sizin söylediğiniz ve sandığınızın tersinedir. Allah Teâlâ'-nın gönderdiği her peygambere indirdiği bütün kitâblar Allah'tan başka ilâh olmadığını söylemekte, bildirmektedir. Fakat ey müşrikler, siz gerçeği bilmemektesiniz ve bu yüzden ondan yüz çevirmektesiniz. «Senden önce gönderdiğimiz her peygambere : Benden başka tanrı yoktur, Bana kulluk edin, diye vahyetmişizdir.» Allah Teâlâ başka âyetlerde şöyle buyurur : «Senden Önce gönderdiğimiz peygamberlerden sor. Biz, Rahmân'dan başka ibâdet edilecek tanrılar meşru' kılmış mıyız?» (Zuh-ruf, 45), «Andolsun ki her ümmete : Allah'a ibâdet edin ve putlardan kaçının, diye peygamberler göndermişizdir.» (Nahl, 36). Allah'ın göndermiş olduğu her peygamber, tek ve ortağı olmayan Allah'a İbâdete çağırır. Yaratılış da buna zâten şâhiddir. Müşriklerin ise bir delili, oür-hânı yoktur. Rablart katında onların delilleri çürütölmüştür. Allah'ın gazabı onlar üzerinedir ve onlara şiddetli bir azâb vardır.^[6]

26 — Dediler ki: Rahman çocuk edindi. O'nun şAnı yücedir. Hayır, onlar ikram edilmiş kullardır.

27 — Onlar sözle asla O'nun önüne geçemezler. Ancak O'nun emriyle hareket ederler.

28 — O, onların önlerindekiğini de bilir, arkaların-dakini de bilir. Onlar, Allah'ın hoşnûd olduğu kimseden başkasına şefaatt edemezler ve O'nun korkusundan titrerler.

29 — Bunlardan kim: Tanrı O değıl de benim, derse; onu derhâl cehennemle cezalandırırız. Biz, zâlimlerin cezasını böyle veririz.

Rahman Çocuk Edindi Diyenler

Allah Teâlâ araplardan bazılarının : Melekler Allah'ın kızlarıdır, dedikleri gibi Allah'ın meleklerden çocuğu olduğunu sananların bu inançlarını red makamında şöyle buyuruyor: «O'nun sâni yücedir. Hayır, melekler ikram edilmiş, Allah katında yüce makamlarda Allah'ın şerefli kullarıdır. Onlar söz ve iş olarak son derecede Allah'a itaat üzeredirler. Allah'tan önce söz söyleyemezler. Ancak O'nun emriyle hareket ederler. O'nun huzurunda herhangi bir işte öne geçemezler. O'nun hiç bir emrine

muhafele etmezler. Aksine O'nun emrini yerine getirmeye koşarlar. Allah Teâlâ'nın ilmi onları kuşatmıştır. Onlara gizli olan hiç bir şey Allah'a gizli kalmaz. «O, onların Önlerindeki de bilir, arkalarındaki de bilir. Onlar, Allah'ın hoşnûd olduğu kimseden başkasına şefa'at edemezler.» Allah Teâlâ başka âyetlerde şöyle buyurur : «O'nun izni olmadan katında şefa'at edecek kimdir?» (Bakara, 255), «Allah'ın katında, kendisine izin verdiğinden başkası şefa'at edemez.» (Sebe', 23). Bu anlamdaki âyetler çoktur. «Allah'ın korkusundan titrerler. Bunlardan kim (Allah'ın dışında Allah ile beraber bir ilâh olduğunu iddia eder) ve: Tanrı O değil de benim, derse; onu derhâl cehennemle cezalandırırız. Biz, zâlimlerin cezasını böyle veririz.» Bu durumda olan herkesi işte böylece cezalandırırız. Bu, şart olup şartın bulunması onun meydana gelmesini gerektirmez. Nitekim şu âyetlerde de böyledir : «De ki: Eğer Rahmân'ın çocuğu olsaydı, kulluk edenlerin ilki ben olurum.» (Zuhruf, 81), «Eğer Allah'a ortak koşarsan şüphesiz amellerin boşa gider.» (Zümer, 65).^[7]

30 — O küfredenler görmezler mi ki, gökler ve yer bitişikken Biz ayırdık onları. Ve her şeyi sudan canlı kıldık. Hâlâ inanmıyorlar mı?

31 — Onlar sarsılmasın diye yeryüzüne sabit dağlar yerleştirdik. Doğru yolda gitsinler diye orada geniş yollar açtık.

32 — Gökyüzünü de korunmuş bir tavan kıldık. Fakat onlar bundaki âyetlerden yüz çeviriyorlar.

33 — Geceyi ve gündüzü, güneşi ve ayı yaratan O'-dur. Her biri bir yörüngede yüzer.

Korunmuş Tavan

Allah Teâlâ tâm kudretine, eşyayı yaratmadaki yüce hükümranlığına, bütün mahlûkâtı kahr u galebesi altına almasına işaretle buyurur ki: O küfredenler, Allah'ın Hanlığını inkâr edenler, O'nunla birlikte başkasına tapınanlar bilmezler mi ki Allah yegâne yaratıcı, yegâne idare edicidir. Nasıl olur da O'ndan başkasına tapınma ve O'na bir başkasıyla ortak koşma uygun düşer? «Onlar görmezler mi ki, gökler ve yer bitişikken Biz ayırdık onları.» Her şey birbirine bitişik, yapışık, birbirinin üzerinde yığılmış halde idi. Başlangıçta bu böyle idi. Bonra Allah Teâlâ

birini diğlerinden ayırdı; gökleri ve yeryüzünü yedi kat kıldı. Dünya semâsı ile yeryüzünün arasım hava ile ayırdı. Gökyüzü yağmur yağdırdı ve yeryüzü bitki bitirdi. Bunun İçindir ki: «Ve her şeyi sudan canlı kıldık. Hâlâ İnanmıyorlar mı?» Onlar yaratıkların azar azar, ayân-beyân olarak meydana geldiğini müşahede etmektedirler. Bu ise dilediğine güç yetiren, fâil-i muhtar bir yaratıcının varlığına delildir. Şair'in dediği gibi:

«Her şeyde O'nun bir olduğuna delâlet eden bir alâmet vardır.» Süfyân es-Sevrî'nin babasından, onun da îkrime'den rivayetinde o, şöyle anlatmış : ibn'Abbâs'a : Gece mi yoksa gündüz mü daha önce oldu? diye soruldu da, şöyle dedi: Görmüyor musunuz; gökler ve yer bitişik iken aralarında karanlıktan başka bir şey var mıydı? Bu, gecenin gündüzden önce olduğunu bilmeniz içindir. İbn Ebu Hatim der ki: Bize babamın... ibn Ömer'den rivayetine göre bir adam ona gelip gökleri ve yeri sorup : «Gökler ve yer bitişikken» ne durumda idiler? demişti. Dedi ki: Şu ihtiyara git ve ona sor. Sonra gel, sana ne söylediğini bana da haber ver. Adam İbn

Abbâs'a gidip ona sordu da, îbn Ab-bâs şöyle dedi: Evet, gökler bitişik idi, yağmur yağıdırmıyordu. Yeryüzü bitişik idi, bitki bitirmiyordu. Allah Teâlâ yeryüzü halkım yarattığı zaman bunu (gökleri) yağmurla; şunu da (yeryüzünü) bitkilerle yardı. Adam İbn Ömer'e dönüp bunları haber verdi de İbn Ömer: İşte şimdi gerçekten İbn Abbâs'a Kur'an hakkında ilim verilmiş olduğunu bildim, doğru söylemiş, gerçekten öyle idi, dedi. İbn Ömer der ki: îbn Abbâs'ın Kur'an tefsîrindeki cür'eti beni şaşırtıyor, derdim. Şimdi ise ona Kur'an hakkında ilim verildiğini gerçekten bildim. Atıyye el-Avfî der ki: Şu (gökyüzü) bitişik olup yağmur yağıdırmıyor idi, yağmur yağırdı. Şu yeryüzü bitişik olup bitki bitirmiyordu, bitki bitirdi.

îsmâîl İbn Ebu Hâlid der ki: Ebu Salih el-Hanefî'ye «Gökler ve yer bitişikken Biz ayırdık onları.» âyetini sordum, şöyle dedi: Gök bir idi, onu yarıp yedi gök yaptı. Yeryüzü bir idi, yeryüzünü de yedi kat olarak ayırdı. Aynı şeyi söyleyen Mücâhid şöyle ilâve eder : Gök ve yer birbirine temas eder durumda değildiler. Saîd İbn Cübeyr ise: Aksine gök ve yer

birbirine bitişik idiler. Gökyüzünü yükselttiği ve yeryüzünü ondan ayırıp ortaya çıkardığı zaman Allah Teâlâ'nın kitabında anmış olduğu ayırma meydana gelmiştir, der. Hasan ve Katâde de : İkisi bir bütün idiler de, ikisi arasını şu hava ile ayırdı, demişlerdir.

Allah Teâlâ: «Ve her şeyi sudan canlı kıldık.» buyurur ki, bütün canlıların aslı sudur. İbn Ebu Hâtîm'in babası kanalıyla... Ebu Hürey-re'den rivayetinde o: Ey Allah'ın elçisi, ben seni gördüğüm zaman gözüm aydın oluyor ve gönlüm hoşnûd oluyor. Bana «her şey» den haber ver, demiş de Allah Rasûlü (s.a.) : Her şey sudan yaratıldı, buyurmuş. İmâm Ahmed der ki: Bize Yezîd'in... Ebu Hüreyre'den rivayetinde o, şöyle anlatmış : Ben : Ey Allah'ın elçisi, şüphesiz ben seni gördüğüm zaman gönlüm hoş, gözüm aydın oluyor. Bana her şeyden haber ver, dedim. Her şey sudan yaratıldı, buyurdu. Bana öyle bir işden haber ver ki onu yaptığım zaman cennete gireyim, dedim. Selâmı yay, yemek yedir, sıra-i rahmda bulun, insanlar uykudayken geceleyin kalk (geceyi ihya et) sonra da selâmetle cennete gir, buyurdu. İmâm Ahmed hadisi Abdüssamed, Affân ve

Behz kanalıyla Hemmâm'dan da rivayet etmiş olup hadîsi rivayette İmâm Ahmed tek kalmıştır. Hadîsin isnadı, Buhârî ve Müslim'in şartlarına uygundur. Ancak hadîsin isnâdında bulunan Ebu Meymûne Sünen hadîslerinin ricalinden olup adı Selîm'dir. Tirmizî onun hadîsini sahîh kabul eder. Hadîsi Saîd îbn Ebu Arûbe de Katâde'den mürsel olarak rivayet etmiştir. En doğrusunu Allah bilir.

«Onlar sarsılmasın diye yeryüzüne sabit dağlar yerleştirdik.» Yeryüzünü durduran, tesbît eden, insanları sarsıp hareket ettirmesin diye ağırlaştıran dağlar yaratıp yerleştirdik. Şayet böyle yapmamış olsaydık, onlar yeryüzü üstünde karâr bulamazlardı. Zîrâ yeryüzü, dörtte bir miktarı dışında suya batmış durumdadır. Bu dörtte birlik kısmı hava ve güneşle temas halindedir. Böylece yeryüzü ahâlîsi, gökyüzünü ve ondaki parlak alâmetleri, hikmetleri ve delâletleri müşahede edebilirler. Bunun için Allah Teâlâ : «Onlar sarsılmasın diye.» buyurmuştur. «Doğru yolda gitsinler diye orada geniş yollar açtık.» Dağlar arasında geçitler açtık. Onlardan bir ülkeden başka bir ülkeye, bir iklimden başka bir iklime yollar

bulup girsinler diye. Nitekim yeryüzünde görünen de budur. Dağlar bir ülke ile diğer bir ülke arasında engeldir. Allah Teâlâ insanların buradan oraya yol bulup gitmeleri için onların içinde gedikler yaratmıştır. Bunun içindir ki: «Doğru yolda gitsinler diye.» buyurmuştur.

((Gökyüzünü de yeryüzü üzerinde onun üzerindeki bir kubbe gibi korunmuş bir tavan kıldık.» Nitekim başka âyetlerde şöyle -buyrulur : «Göğü, gücümüzle Biz kurduk. Ve muhakkak ki Biz genişleticiyiz.» (Zâriyât, 47), «Andolsun göğe ve onu bina edene.» (Şems, 5), «Üstlerindeki göğe hiç bakmazlar mı; onu nasıl bina etmiş ve nasıl donatmışız? Onda hiç bir çatlak da yoktur.» (Kât 6). Burada bina; kubbe di-kilmesidir. Nitekim Allah Rasûlü (s.a.) de : İslâm; beş şey üzerine bina edilmiştir, beş direk üzerine bina edilmiştir, buyurur. Bu, arapların da alıştığı üzere ancak çadırlarda olur. «Gökyüzünü de (erişilmekten) korunmuş (yüksek) bir tavan kıldık.» Mücâhid, âyetteki kelimesini; yükseltilmiş,-, anlamına almıştır. İbn Ebu Hâtim'in Ati İbn Hüseyin kanalıyla... İbn Abbâs'tan rivayetinde bir adam: Ey

Allah'ın elçisi, şu gökyüzü nedir? diye sormuş, da, şöyle buyurmuş : O, sizden men'olunmuş bir dalgadır. Hadîsin isnadı garîbdir. «Fakat onlar bundaki âyetlerden yüz çeviriyorlar.» âyeti Allah Teâlâ'nın şu kavli gibidir : ((Göklerde ve yerde nice âyetler vardır ki, yüzlerini çevirerek onları görüp geçerler.)) (Yûsuf, 105). Onlar Allah'ın onda yaratmış olduğu uçsuz bucaksız genişlik, parlak yükseklik, geceleyin onun süslendiği sabit yıldızlar ve seyyareler, bir gün ve gecede miktarını ancak takdîr eden, emri altına alan ve yürütenin bilebileceği bir hedefe doğru yürüyüp bütün uzayı kat'eden gündüzündeki şu güneş üzerinde düşünmüyorlar.

İbn Ebu Dünya, —Allah ona rahmet eylesin— «et-Tefekkür ve'l î'tibar» adlı kitabında şöyle anlatıyor: îsrâiloğulları zâhidlerinden birisi otuz sene İbâdet etmiş. Onlardan birisi otuz sene ibâdet ettiği zaman onu bir bulut gölgelendir irmiş. Bu adam başkalarına görünen bu durumdan hiç bir şey görmemiş de, annesine bunu şikâyet etmiş. Annesi ona : Oğulcuğum, herhalde bu ibâdetin süresinde bir günâh işledin, demiş; o: Hayır, Allah'a yemîn olsun ki

bilmiyorum, demiş. Annesi : Herhalde bir şey düşündün, demiş, o : Hayır, hiç bir şey düşünmedim, demiş. Annesi: Herhalde gözünü göğe çevirdin, sonra tefekkür etmeksizin aşağı indirdin, demiş, o : Evet, çokça yaptım, demiş. Annesi : İşte senin başına gelen buradan gelmiştir, demiş.

Sonra Allah Teâlâ, âyetlerinden bazılarına işaretle şöyle buyurur : «Geceyi ve gündüzü yaratan O'dur.» Şu, karanlığı ve sükûneti içindedir; diğeri aydınlığı ve ünsiyyeti iledir. Bazan biri uzayıp diğeri kısalır, bazan aksi olur. «Güneşi ve ayı yaratan O'dur.» Birine O'na hâs bir nûr, O'na mahsûs bir felek, başlı başına bir zaman, O'na özgü bir hareket ve yürüyüş tahsis etmiş; diğesine de başka bir nûr, başka bir felek, başka bir seyir, başka bir ölçü koymuştur. «Her biri bir yörüngede yüzer (döner.)» İbn Abbâs der ki: İğın iğ ağırşığı (iğın üzerine yerleştirilen tahta veya demirden bir sap) içinde döndüğü gibi dönerler. Mücâhid de : Ne iğ ağırşaksız, ne de ağırşak iğsiz dönmez. Yıldızlar, güneş ve ay da ancak onunla, o da ancak bunlarla döner. Nitekim Allah Teâlâ başka bir âyette şöyle buyurmaktadır :

«Sabahı yanp çıkarandır. Geceyi bir sükûn, güneşi ve ayı da vakit ölçüsü kılmıştır. İşte bu; Azîz, Alîm olanın takdiridir.» (En'âm, 96).^[8]

İzahı

İkinci Mes'ele; burada geçen «görme» ile ilgilidir. Birisi şöyle diyebilir : «O küfredenler görmezler mi ki?» âyetinde geçen «ru'yet» kelimesini ancak iki şekilde anlayabiliriz; görmek veya bilmek. Bu kelimenin görmek mânâsında anlaşılması imkânsızdır. Çünkü inkâr eden o zamanın kâfirleri kâinatın yaratılışını görmemişlerdir. Nitekim Allah Teâlâ «Oysa onları; ne göklerin ve yerin yaratılmasında, ne de... şâhid tuttum.» (Kehf, 51) buyurmaktadır. Âyette geçen «ru'yet» kelimesinin, bilmek mânâsına gelmesi de imkânsızdır. Çünkü bütün eşya yapısı îcâbı ayrışma ve bitişmeye aynı oranda müsaittirler. Binâenaleyh yer ve göklerin bitişik halde iken ayrılmış olmalarını kabul ve iddia etmek ancak nass (âyet ve hadîs) ile mümkün olabilir. Oysa Hz. Peygamber (s.a.), peygamberliğini inkâr eden kâfirlerle münazara etmekteydi. Bu durum muvacehesinde nübüvveti inkâr eden kâfirlerle ancak

peygamber (s.a.) in getirdiği nass ile bilinebilen böyle bir konuda yine nass ile istidlalde bulunmak ne derece isabetli olur? Böyle diyene cevabımız şöyle olacaktır : Bize kalırsa burada geçen «ru'yet» kelimesi, ilim (bilmek) mânâsına gelmektedir. Bu kelimenin bilmek mânâsına gelemeyeceğini ileri sürüp bu konuda birtakım deliller ser-dedenlere ise birkaç şekilde cevap vermek mümkündür : 1) Biz, Hz. Mu-hammed (s.a.) in peygamberliğini evvelâ onun göstermiş olduğu diğer mucizelerle isbât ediyor, ondan sonra da onun sözleriyle istidlalde bulunuyor, bu sözleri bu kâinatta bulunan nizâma oradaki inayete delil yapıyoruz. İşte bu delil de, Allah (c.c.) in birliği hakkında zikrolunan

diğer delilleri te'kîd etmektedir. 2) Âyette geçen ve kelimelerinin bitişebilme ve ayrılabilme mânâsına alınması aklen mümkündür. Çünkü cisimler birbirleriyle birleşebilir ve birbirlerinden ayrılabilirler. Binâenaleyh cisimlerin bitişik ve ayrı olma hallerinden herhangi biri ile tahsîs edilmeleri bir tahsis ediciyi gerektirir. 3) Ya-hûdî ve hıristiyanlar yer ve göklerin Önce bitişik olup sonra birbirinden

ayrıldığını biliyorlardı. Çünkü Tevrât'da şöyle bir ibare vardı: «Allah Teâlâ bir «cevher» yarattı. Sonra bu cevhere heybet ve azamet nazarıyla baktı. Bunun üzerine o cevher su oldu. Sonra Allah (c.c.) ondan (yani sudan) yer ve gökleri yarattı ve bunları birleşik kıldı.» Ayrıca putperestlerle yahûdîler arasında, Hz, Muhammed (s.a.) e karşı takındıkları ortak düşmanlık dolayısıyla bir nevi dostluk ve anlaşma söz konusu idi. Bunun içindir ki putperest olan müşrikler bu konuda yahûdîlerin fikirlerini kabul ettikleri için, Allah Teâlâ bunlara da bu delille (dünya ve âhiretin önce bitişik halde olup sonra birbirinden ko-parıldıkları tarzındaki delille) mukabele etmiştir.

Üçüncü Mes'ele : Âyet-i kerîme'de ikili sîga ile denip çoğul sîgasıyla denmemiştir. Çünkü, «semâvât» kelimesi her ne kadar çoğul bir kelime ise de burada bu kelime ile cinse delâlet eden bir (tekil) kasdolunmaktadır. Arap nahiv bilgini A'hfeş de göklerin bir nevi, yerin de bir nevi olduğunu söylemektedir. «Allah zeval bulmasınlar diye gökleri ve yeri tutmaktadır.» (Fâtır, 41) âyetindeki kullanılış ile arapların «iki kavmi barıştırdık» tarzında ikili sîga

ile geçen ifâdeleri bu kullanılışın arap dilinde mevcûd olduğunu gösteren misâllerdir.

Dördüncü Mes'ele : Lugatta kelimesi bitişirmek kelimesi ise bitişik olan iki şeyi birbirinden ayırmak mânâsına gelmektedir. Zeccâc kelimesinin masdar olduğunu, dolayısıyla âyette buraya «bitişme sahibin İdiler tarzında mânâ vermek gerektiğini söyler. Mufaddal ise bu âyet hakkında şöyle demektedir: Ayet-i kerl-me'de «Onlar bitişik idiler» tarzında bir ifâde kullanılmaması, «Biz onları yemek yemez bir cesed kılmadık.» (Enbiyâ, 8) âyetindeki üslûba benzemektedir. Nasıl ki son âyette söz konusu edilen «onların her biri» bir cesed olarak düşünölmüşse, bu âyette de yer ve göklerin ayrı ayrı her birinin bitişik olduğu dikkate alınmıştır.

Beşinci Mes'ele: Müfessirler ve kelimelerinden neyin anlaşılması gerektiğı hususunda ihtilâf etmişlerdir. Bu ihtilâfları birkaç görüş halinde mütâlâa etmek mümkündür: 1) Hasan el-Basrî, Katâde, Saîd İbn Cübeyr'in görüşüne ve îkrime'nin İbn Abbâs (r.a.) tan rivayetine göre bu âyetin mânâsı şudur : Yer ve gökler birbirine bitişik bir tek parça

halinde idiler. Allah onları birbirinden ayırdı. Semâyı şu anda bulunduğu yere yükseltti ve yer küreyi de bulunduğu yerde bıraktı. Bu görüş dünyanın (yer kürenin), semâdan önce "yaratılmış olmasını gerektirir. Kâ'b bu âyete, bu görüşe uyan bir mânâ verir ve: Allah, yer ve gökleri birbirine bitişik olarak yarattı. Daha sonra aralarında bir rüzgâr yaratarak onları birbirinden ayırdı, der. 2) Ebu Salih ve Mücâhid'in ileri sürdüğü bu görüşe göre bu âyetin mânâsı şöyledir: Gökler bitişik idiler. Sonra yedi gök haline getirildiler. Aynı durum dünya (yer yuvarlağı) için de söz konusudur. 3) İbn Abbâs, Hasan el-Basrî ve ekseri müfessirlerin görüşü ise şu tarzdadır: Yer ve gökler katılık ve yerleşik olmada (istikrar) birbirlerine bitişik halde idiler. Sonra Allah (c.c.) göklere yağmuru, dünyaya da bitki ve ağaçları vererek yer ve gökleri birbirinden ayırdı. «Dönüşü olan göğe andolsun ki, yarılması olan yere andolsun ki.» (Târik, 11) âyeti de bu mânâyı açıklamaktadır. Ulemâ bu âyetten sonra gelen «Ve her şeyi sudan canlı kıldık.» (Enbiyâ, 30) âyetine dayanarak bu görüşü daha önceki görüşlerden daha çok tercihe

şayan kabul etmektedirler. Zîrâ bu âyette zikredilen suyun daha Önceki âyetle bir ilgisi olması gerekir. Bu ilgi de ancak âyete gökler ve yerlerden birinin yağmurla, diğerinin de bitkilerle aynılması halinde kurulabilir. Ancak burada denilebilir ki, bu görüş tercihe şayan değildir. Çünkü yağmur göklerden değil, dünya semâsı olan bir tek gökten yağar. Buna verilebilecek cevap şudur: Âyette gök değil de gökler denmiş olmasının sebebi, onun her bir parçasının bir gök (semâ) olmasındandır. Burada şunu ifâde etmeliyiz ki; bu âyet-i kerîme'ye bu tarzda bir mânâ verdiğimiz zaman, orada geçen «ru'yet» kelimesini görmek mânâsına alabiliriz. 4) Ebu Müslim Isfahânî şöyle bir görüş daha ileri sürer: Bu âyette geçen kelimesi îcâd etme (yaratma) ve ortaya çıkarma mânâlarına alınabilir. Nitekim Cenâb-ı Allah başka âyetlerde «Göklerin ve yerin yaratıcı.» (Yûsuf, 101), «Hayır Rabbınız göklerin ve yerin Rabbıdır ki onları, O yaratmıştır.» (Enbiyâ, 56) buyurmaktadır. Allah Teâlâ bu âyette yer ve göklerin yaratılmasını ifâde etmek için (birbirinden ayırma); yaratılmalarından önceki halleri için de (birbirine bitişik olma)

ta'bîrlerini kullanmıştır. Burada şunu ifâde etmeliyiz ki: Aslında yokluk, hâlis ve tâm^bir olumsuzluk (nefy) tur. Yoklukta birbirinden ayrılabilen, birbirine zıd varlıklar bulunmak. Yokluk, birbirine benzeyen bitişik bir tek şey gibidir. Ancak eşya yokluk âleminden varlık âlemine çıktığı zaman, bu var olma ve oluşma anında birbirinden ayrı özelliklere ayrılır ve birbirinden kopar. İşte bu mânâyâ gelmek üzere kelimesi yokluğu; kelimesi, ise varolmayı mecaz yoluyla güzel bir şekilde ifâde etmiştir. 5) «Gece de onlar için bir âyettir. Gündüzü ondan soyup alırız.» (Yâsîn, 37) âyetinin de ifâde ettiği gibi, gece gündüzden önce yaratılmıştır. O halde önceleri yer ve gökler karanlık idi, sonra Allah Teâlâ aydınlık olan gündüzü yaratarak onları birbirinden ayırmıştır. Eğer; sizce bu görüşlerin hangisi âyetin zahirî mânâsına daha uygun düşmektedir? gibi bir suâl sorulacak olursa, buna verilecek cevap şudur : Âyetin zahirî; göklerin de, yerin de kendi şartları, yapı özellikleri içinde olmak üzere birbirleriyle bitişik olmalarını gerektirir. Bunlar mevcûd olmadan bu şekilde bulunamazlar. Bitişik olma ise ayrılmış

olmanın zıddıdır. Bunlardan, «ayrılmak» sıfatı ayrılmanın ta kendisi olduğuna göre, «bitişme» sıfatı da birbiriyle beraber olmayı gerektirir. O halde bu noktalar nazar-ı dikkate alındığında, dördüncü ve beşinci görüşler tercîhe şâ-yân olamazlar; birinci görüş birinci derecede tercîhe şâyân olurken, ikinci görüş birinci görüşü ta'kîb eder. Buna göre âyetin mânâsı: Yer ve göklerin her biri birbiriyle bitişik iken onların her birini yedi tane yapmak suretiyle birbirinden ayırmıştır, şeklinde olur. Yer ve .gökler; her hangi bir bozukluk ve aralarında bir açıklık olmaksızın katı bir madde halinde bulunuyorlardı. Sonra, gökten yağmur yağması ve yer yüzünde bitkiler bitmesi için Allah Teâlâ onları birbirinden ayırdı, tarzında ileri sürülen görüş ise üçüncü derecede tercîhe şayandır.

Altıncı Mes'ele : Yukarıdaki âyette geçen fiiller, Allah (c.c.) in varlığı ve birliğine gayet açık bir tarzda delâlet etmektedir. Çünkü O'n-dan başka hiç bir varlık böyle bir şey yapamaz. Yer ve göklerin niçin önce birbiriyle bitişik yaratıldığı ve sonra niçin ayrıldığı konusuna gelince, burada akla en yakın

olan görüş şudur: Cenâb-ı Allah meleklerin istifadesine uygun olduğu için, onları önce birbiriyle bitişik bir halde yaratmış daha sonra yeryüzünde insanları yerleştirtince, kullarının yararlarına olacağı için yer ve gökleri birbirinden ayırmıştır.

Bu âyette Allah Teâlâ'nın varlığı ve birliğine delâlet eden ikinci delil «Ve her şeyi sudan canlı kıldık.» cümlesidir. Burada birkaç mes'e-le vardır:

Birinci mes'ele : Keşşaf tefsirinin müellifi şöyle demektedir : Bu âyette geçen fiili ya bir nesne veya iki nesne için geçişli olur. Şayet bu kelimeyi bir nesneye geçişli kabul edersek bu takdirde âyetin bu cümlesinin mânâsı: Biz her şeyi sudan yarattık, tarzında olur; «Allah hareket eden her canlıyı sudan yaratmıştır.» (Nur, 45) âyetinde olduğu gibi. Yahut da canlıların suya olan aşırı ihtiyâcı ve onun yokluğuna karşı tahammüllerinin azlığından ötürü : Biz onları sudan yaratmışızdır, mânâsına gelir ki bu ifâde tarzını «İnsan aceleden yaratılmıştır.» (Enbiyâ, 37) âyetinde de müşahede etmekteyiz. Şayet fiili, iki nesneye geçişli bir fiil olarak düşünülürse bu takdirde de âyetin mânâsı: Biz canlı olan her şeyi su

sebebiyle yarattık; insan onsuz olamaz, tarzında olur ve bu âyette geçen edatı, Hz. Peygamber (s.a.) in: Ben, oyun ve eğlenceden değilim, oyun ve eğlencede benden değildir, hadîsinde geçen harfinin kullanıldığı mânâda İsti'mâl olunmuştur.

İkindi mes'ele : Şöyle bir som akla gelebilir : Bu âyet-i kerîme'de «Ve her şeyi sudan canlı kıldık.» buyuruluyor. Oysa bir başka âyette «Daha önce de cinleri alevli ateşten yarattık» (Hıcr, 27) buyurulurken, Hz. îsâ (a.s.) hakkında da şöyle buyuruluyor: «Hani Allah: Ey Meryem Oğlu îsâ; senin ve ananın üzerindeki nimetimi hatırla... Hani sen; Benim iznimle çamurdan kuş gibi bir şey yapıyordun da içine üflüyordun ve Benim iznimle kuş oluyordu, demişti» (Mâide, 110) Ayrıca Hz. Âdem (a.s.) hakkında «Allah onu topraktan yarattı.» (Al-i İmrân, 59) Duyurulmuştur. Bu âyetler arasında görülen çelişki nasıl giderilebilir? Bu soruya verilebilecek cevap şudur: Âyet-i kerîme'de geçen «sudan canlı kıldık.» lafzı her ne kadar âmm (genel karakterli) bir lafız ise de cümleinin siyakında bu lafzı tahsis edecek bir karîne mevcûddur. Ma'lûm olduğu üzere bu cümle, .

müşriklere karşı bir delil olarak vârid olmuştur. İleri sürülen bir delilin istenen neticeyi daha iyi verebilmesi için onun duyularla müşahede olunan bir şey olması îcâb eder. Hal böyle olduğuna göre melekler; cinler, Âdem (a.s.) ve îsâ (a.s.) nın kıssası bir delil olarak zikredilen «sudan canlı kılma» olayına dâhil olmazlar. Çünkü müşrikler, bu olaylardan herhangi birini görmüş değillerdir.

Üçüncü mes'ele: Müfessirler «her şey» kelimesinden neyin kas-dedildiği hususunda ihtilâf etmişlerdir. Bazı âlimler bu kelimenin kapsamına sâdece hayvanların gireceğini söylerken, bazıları da su ile büyüdüğü rutubet, yeşillik, çiçek ve meyve verdiği gerekçesiyle bitki ve ağaçların da bu kelimenin kapsamına gireceğini söylemişlerdir. Bize göre bu ikinci görüş, âyetin siyakına daha uygun düşmektedir. Burada Cenâb-ı Allah sanki: Biz yağmur yağdırmak için semâyı dünyadan ayırdık ve o (indirdiğimiz) sudan yeryüzünde bulunan bitkiyi ve diğer her şeyi canlı kıldık, buyurmaktadır. Birinci görüşü ileri sürenler, bitkilere canlı denemeyeceği gibi i'tirâzî bir delil serdedebilir-ler. Ki, bu doğru

değildir. Çünkü Allah Teâlâ «Yeryüzünü ölümünden sonra nasıl diriltiyor...?» (Rûm, 50) âyetinde bitkileri de canlılar kategorisine almaktadır. «İnanmıyorlar mı?...» cümlesinden kas-dolunan mânâ ise : Onlar bu delilleri düşünerek bunlar vasıtasıyla hiç bir şeye benzemeyen Yaratıcıyı tanıyıp îmân etmiyorlar ve şirk yolunu bırakmıyorlar mı? tarzındadır.

Üçüncü Nevi: «Onlar sarsılmasın diye yeryüzüne sabit dağlar yerleştirdik.» (Enbiyâ, 31) âyetidir. Bu âyette birkaç mes'ele vardır:

Birinci mes'ele : Âyette geçen «sarsılmasın diye» lafzının aslı; sarsılmasını istemediği için, veya sarsılmaması için, şeklindedir. Herhangi bir karışıklık, yanlış anlama söz konusu olmayacağı için âyetin metninde olumsuzluk edatı lâfzan gösterilmemiştir.

İkinci mes'ele : Âyette geçen kelimesi; dağlar, manasınadır ve yerin içine gJ.-miş olan mânâsına gelen kelimesinin çoğuludur.

Üçüncü mes'ele : İbn Abbâs (r.a.) şöyle diyor : Önceleri dünya (yer küre) su üzerinde yüzüyor ve bir gemi gibi üstünde bulunan yolcuları İle birlikte bir o

yana bir bu yana sallanıyordu. Bunun üzerine Allah Teâlâ ağır dağları yaratarak dünyayı sabit kıldı, dengeledi.

Dördüncü Nevi: «Doğru yolda gitsinler diye orada geniş yollar açtık.» (Enbiyâ, 31) âyetidir. Burada da birkaç mes'ele vardır :

Birinci mes'ele : Keşşaf tefsirinin müellifi bu âyette geçen kelimesinin, geniş yol mânâsına geldiğini söylemektedir. Burada şöyle'bir soru akla gelebilir : Âyette geçen kelimesi; «geniş»

mânâsına gelen bir sıfattır. Arap dili gramerinde cümle dizilişinde sıfat isimden (mevsûftan) sonra geldiğine göre, burada da kelimesinin kelimesinden sonra gelmesi gerektiği haide niçin ondan önce gelmiştir? Nitekim «Orada yollar ve geniş geçitlerden geçebilmeniz için.» (Nûh, 20) âyetinde kelimesi mevsûftan sonra gelmiştir. Bu sorunun cevabı şöyledir : Burada kelimesi sıfat olduğu halde mevsûftan önce gelmemiştir. Bu "kelime gramer bakımından «hâl»dir. Burada kelimesinin mevsûftan sonra gelmesi halinde mânâ: Allah Teâlâ orada geniş yollar açtı, şeklinde olurken, önce gelmesi hâlinde ise : Onları yarattığı

zaman bu nitelikte yarattı, tarzında olur. Dolayısıyla bu âyet, birinci âyette kapalı bırakılan bir konuyu açıklamaktadır.

İkinci mes'ele: Âyette geçen kelimesi hakkındadır. Bu kelimedeki zamirinin neye ait olduğu konusunda iki görüş vardır: 1) Bu zamîr âyette geçen dağlara aittir. Yani: Biz kazık ve direkler mâhiyetinde olan dağlarda geniş yollar yarattık, demektir. Mukâtil ve Dahhâk'a âit olan bu görüş, Atâ'nın İbn Abbâs ve İbn Ömer yoluyla rivayet ettiği şu söze uymaktadır: Daha önceleri dağlar birbirine bitişik halde bulunuyordu. Allah Teâlâ. Nuh (a.s.) un kavmini tufanda boğduktan sonra dağları birbirinden ayırmış ve onlar üzerinde yollar açmıştır. 2) Bu görüşe göre âyetteki bu zamîr dünyaya dönmektedir. Yani: Biz dünyada yol ve geçitler açtık, demektir. Kelbî bu görüştedir.

Üçüncü mes'ele; «Umulur ki yollarını bulurlar»-mânâsı veren edatı «yollarını bulmaları için» mânâsına kullanılmıştır. Çünkü Allah Teâlâ için tereddüd ve şüphe gibi bir durum düşünülemez.

Dördüncü mes'ele : fiilinin mânâsına dâirdir. Bu kelimenin mânâsı hakkında iki görüş vardır: 1) «Yollarını bulmaları için» demek; şehirlerin yollarını bulmaları için, demektir. 2) «Yollarını bulmaları için» demek; istidlal yoluyla Allah Teâlâ'nın birliğine giden yolu bulmaları için, demektir. Mu'tezile bu te'vîlin, Allah Teâlâ'nın mükelleflerin hidâyete ermelerini murâd ettiğine delâlet ettiğini söylemiştir. Mu'tezile'nin söz konusu,ettiği bu mes'ele üzerinde daha önce açıklama yapmıştık. Burada- üçüncü bir görüş daha ileri sürülmüştür, ki buna göre ihtida kelimesi; hem şehirlere giden yolu bulma ve hem de Allah Teâlâ'nın bir olduğunu bilmeye götüren yolu bulma mânâlarında müşterektir. Bu durumda âyet her İki mânâyı da içine almış olacak ve müşterek bir lafzın bir anda iki mânâ için kullanılmasını da gerektirmeyecektir.

Beşinci Nevi: «Gökyüzünü de, korunmuş bir tavan kıldık. Fakat onlar bundaki âyetlerden yüz çeviriyorlar.» (Enbiyâ, 32) âyetidir. Bu âyette de birkaç mes'ele vardır :

Birinci mes'ele: Bu âyette semâya «tavan» denmesinin sebebi, onun yeryüzü (dünya) için bir evin tavanı mesabesinde olmasıdır.

İkinci mes'ele : «Korunmuş» kelimesi hakkındadır. Bu kelimenin mânâsı konusunda iki görüş vardır: 1) Semâ, diğer tavanlar için cereyan etmekte olan düşmekten, çökmekten korunmuştur : Nitekim «îzni olmadıkça, göğü yerin üzerine düşmemesi İçin O tutar.» (Haca 65), «O'nun âyetlerinden biri de, göğün ve yerin O'nun buyruğuyla durmasıdır.» (Rûm, 25), «Allah, zeval bulmasınlar diye gökleri ve yeri tutmaktadır.» (Fâtır, 41), «Onları koruyup gözetmek O'na ağırlık vermez.» (Bakara, 255) âyetleri bu görüşü desteklemektedir. 2) Âyette geçen «korunmuş» kelimesi; şeytânlardan korunmuş, mânâsına gelmektedir. «Ve onları, kovulmuş her şeytândan koruduk.» (Hicr, 17) âyeti de bunu te'yîd etmektedir. Şeytânlardan korumanın nasıl olduğu konusunda da iki görüş vardır. Bunlardan birinci görüşe göre, gök şeytânlardan melekler vasıtasıyla korunmuştur. İkinci görüşe göre ise bu koruma yıldızlarla olmaktadır. Bize göre birinci

görüŖ daha kuvvetli görünmektedir. Çünkü âyetleri bu görüŖe hamletmede nimetleri daha da büyütüp artırıcı bir mânâ vardır. Çünkü bu durumda Allah Teâlâ onu korumayı, mükelleflerin üstüne düşmesine mânî olmayı üzerine almıŖ oluyor. Oysa ikinci görüŖte böyle bir mânâ bulunmamaktadır. Çünkü cinlerin semâyı dinlemesinden korkulmaz.

Üçüncü mes'ele : «Fakat onlar bundaki âyetlerden yüz' çeviriyorlar.» (Enbiyâ, 32) cümlesinin mânâsına dâirdir. Yani: Fakat onlar hâlâ Allah Teâlâ'nın göklerde vaz'etmiŖ olduğu delilleri; göklerin hareketleri, hareket keyfiyeti ve yönü, doğuŖ ve batıŖ yerleri, birbirlerine bitişik ve ayrı olmalarında bulunan ibretleri, ince hesaba, sonsuz hikmet ve üstün kudrete delâlet eden o hayret verici nizâm gösteren âyetleri düşünmeden yüz çevirip gitmektedirler, demektir.

Dördüncü mes'ele : Âyet-i kerîme'de geçen kelimesiyle ilgilidir. Bu kelime tarzında tekil olarak da okunmuştur. Bu durumda bir tek âyet değil de, âyet denen nesnenin cinsi murâd edilmiŖ olur. Buna göre âyetin bu kısmının mânâsı şöyle olur : Onlar

semâdan gelen oradaki ayın ışığıyla aydınlanmak, yıldızlarıyla yol bulmak ve yeryüzünün onun yağmurlarıyla canlanması gibi dünyevî faydalarını kesinlikle bildikleri halde bunların, yaratıcısının varlığına ve birliğine açık bir delil olduklarını "düşünmeden yüz çevirip giderler.

Altıncı Nevi: «Geceyi ve gündüzü, güneşi ve ayı yaratan O'dur. Her biri bir yörüngede yüzer.» (Enbiyâ, 33) âyetidir. Burada da birkaç mes'ele vardır :

Birinci mes'ele : Allah Teâlâ önce «Fakat onlar bundaki âyetlerden yüz çeviriyorlar.» buyurduktan sonra burada da o âyetlerin neler olduğunu birer birer zikretmiştir. Zîrâ Allah Teâlâ gök ve yeri yaratıp da gece ve gündüz, soğuk ve sıcak dolayısıyla birçok faydalar elde edilecek ay ve güneşi yaratmamış olsaydı; kullarına lütfetmiş olduğu nimetleri eksik kalacak, hattâ Allah Teâlâ'mn kullarına bahşetmiş olduğu nimetler sâdece ay ve güneşin kendilerine âit yörüngelerde hareketlerinden ibaret olacaktı. İşte bunun içindir ki Allah (c.c.) : «Her biri bir yörüngede yüzmektedir.» (Yâsîn, 40) buyurmuştur. Bu yörüngede yüzmeyi biraz açalım: Rasatlarla

görülmüştür ki, yıldızların muhtelif hareketleri mevcûddur. Bu hareketlerden biri bütün yıldızları içine alan ve doğudan batıya doğru cereyan eden harekettir. Bu hareket, güneşin yapmakta olduğu günlük harekettir. Filozofların çoğunluğu ve astronomi âlimlerine göre, bu hareketten başka bir de batıdan doğuya doğru cereyan etmekte olan bir hareket daha vardır ki, bu hareket gezegen yıldızlarda açıkça görüldüğü halde, sabit yıldızlarda açık değil, gizlidir. Filozoflar ve astronomi âlimleri bu görüşlerini şöyle delillendirmektedirler : Hareket eden yıldızlara bakıyoruz. Bunlardan daha hızlı hareket eden bir yıldız, kendisinden daha ağır hareket eden bir yıldızla bir noktada buluştuğu zaman onu batıda bırakıp kendisi doğuya geçiyor. Bu durum ayda çok açık bir şekilde görülmektedir. Batıda güneşle bir araya gelen ay, bir iki gün sonra güneşten uzak bir yerde görünür. Bundan sonra her gün güne-ı şî biraz daha batıda bırakan ay, nihayet ayın onbeşine doğru güneşin bulunduğu yerin tam karşısında olur. Ayın doğuya doğru olan yolculuğunda daha doğuda bulunan yıldızlar her geçen gece aya biraz daha

yakınlaşır. Ay, bu yıldızların her birine kavuştuğu zaman onun batı tarafından başlayarak tutulduğu (görülmez olduğu) görülür. Bu müşahede bize, hareket eden bu yıldızların batıdan doğuya doğru hareket etmekte olduğunu gösterir. Keza sabit yıldızların da burçlar boyunca cereyan eden ağır hareketlerini ve bunların da batıdan doğuya doğru olduğunu görmekteyiz. Bu zâtlar böyle diyorlar. Fakat biz bu konuda onlar gibi düşünmemekteyiz. Bize göre böyle bir hareket imkânsızdır. Çünkü güneş batıdan doğuya doğru ağır hareket ediyor olsaydı —şüphesiz bu hareketini, batıdan doğuya doğru yapmakta olduğu .günlük hareketi dolayısıyla yapacaktı—; bir cismin bir anda iki ayrı yöne iki hareket yapması gerekirdi. Bu ise muhaldir. Çünkü bir yönde meydana gelen bir hareket, hareketi yapan cismin hareketin meydana geldiği yönde bulunmasını gerektirir. Hal böyle olduğuna göre eğer bir cisim bir anda iki ayrı yöne doğru hareket etseydi bu, onun bir anda iki ayrı yerde olmasını gerektirirdi. Bu ise muhaldir. Burada şöyle bir soru da akla gelebilir: Niçin güneşin doğuya doğru yaptığı hareketi anında

batıya doğru, batıya doğru yaptığı hareketi anında doğruya doğru olan hareketinin durabileceğini söylemeyelim? Sizin bir şeyin bir anda iki ayrı yöne hareket etmesinin muhal olduğu şeklinde ileri sürdüğünüz görüş ise doğru değildir. Meselâ bir değirmen taşı üzerinde bulunan karınca bir anda taş bir yöne, kendisi diğer bir yöne hareket etmek suretiyle bir anda iki ayrı yöne doğru hareket edebilmektedir. Bu i'tirâza şu tarz bir cevap vermek mümkündür : Güneşin bir yöne hareket ederken diğer yöne doğru yaptığı hareketin duracağı tarzında ileri sürdüğünüz görüşü ele alalım. Bu görüş yine sizin ileri sürdüğünüz esâslara ters düşmektedir. Zîrâ size göre feleklerin yapmakta olduğu hareketler durmazlar. Karınca ve değirmen örneğine gelince bu her ne kadar ihtimâl dâhilinde bir misâl ise de bizim bahsettiğimiz kesin delile karşı çıkabilecek güçte değildir. Ayrıca tüm yıldızların batıdan doğruya doğru hareket etmekte olduğu tarzında ileri sürülen görüş zayıf bir görüştür. Çünkü şöyle bir görüşü benimsemek için hiç bir mâni bulunmamaktadır : Bütün yıldızlar doğudan batıya doğru hareket

etmektedirler. Ancak yıldızların bazısı diğerlerinden daha ağır hareket ettiği için onlardan geri kalmakta, dolayısıyla onların, ters istikâmette hareket ettiği zannedilmektedir. Meselâ Felek-i A'zam 24 saatta tâm bir devir yapar. Oysa sabit yıldızların bulunduğu felek bu zaman içinde ondan bir saniyelik daha eksik bir devir yapmaktadır. Bunu gören bazı kimseler bu feleğin bir saniyelik bir süre için büyük feleğin dönüşüne ters bir yönde döndüğünü zanneder. Oysa gerçekte böyle bir şey yoktur. Sâdece bir saniyelik bir geri kalma söz konusudur. Binâenaleyh tüm yıldızların yapmakta olduğu hareketler doğu yönünden meydana gelmektedir. Bu hareketlerin en hızlısı sırasıyla günlük hareket, sabit yıldızların hareketi, zühâl yıldızının hareketi ve en sonunda ayın hareketidir. Çünkü ay, feleklerin en ağır hareket edenidir. Bizim görüşümüz bu merkezdedir. Yukarıda zikrettiğimiz delilin de te'yîd ettiği bu görüş varlık sıralamasına daha yakın bir görüştür. Buna göre hareketin sonu Felek-i A'zam hareketsizliğin sonu da en uzakta olan yeryüzü kütlesidir. Felek-i A'zam'a en

yakın olanın hareketi en hızlı en uzak olanın hareketi ise en yavaş olanıdır.

Feleklerin boylanılan doğrultusunda yaptıkları hareketler konusunda söyleyeceklerimiz bundan ibarettir. Enlemleri istikâmetinde yaptıkları harekete gelince, bu açıktır ve kuzeye ve güneye doğru eğimlerinin farklılığı sebebiyle olmaktadır. Bu hükmü verdikten sonra şunu da ifâde etmeliyiz ki: Eğer yıldızlar bu eğimle hareket etmemiş olsalardı, etkileri yalnız bir bölgeye mahsûs olur ve diğer yönler o yıldızlardan faydalanamazdı. Onlara yakın olan bir yer hep aynı halde kalır; eğer yaptığı etki meselâ sıcaksa orada bulunan tüm nemi kurutur, varlıkları ateş haline getirirdi. Hulâsa yıldızların yörüngesinde olan yerler bir çeşit, yörüngeye paralel olmayan yerler bir başka çeşit, bunların ortasında olan yer ise daha başka bir çeşit olurdu. Meselâ, bir bölge sürekli kış olur; burada soğuk ve buz olur, bir başka bölgede sürekli sıcak bir yaz hüküm sürer, daha başka bir bölgede ise besinlerin olgunlaşmasına elvermeyen sürekli bir ilkbahar veya sonbahar olurdu. Öte yandan peşpeşe devam etmekte olan dönmeler

olmayıp yıldızlar ağır hareket ediyor olsaydı, faydası az olmakla birlikte son derece fazla olur ve hiç güney-kuzey yönünde eğilip meyletmemesi halinde meydana gelen duruma yakın bir hal vâki' olurdu. Bir de yıldızların bu yapmakta olduğundan daha hızlı hareket ettiğini düşünelim. İşte o zaman yine faydasızlık söz konusu olurdu. Fakat bahsettiğimiz güney-kuzey yönünde sapma söz konusu olduğu zaman, bu meyil önce hareketin bir müddet bir bölge ve yönde olmasını, sonra bir başka bölge ve yöne geçmesini ve her bölge ve yönde yeteri kadar kalması neticesini doğurur ve böylece ifrat ve tefritten korunulmuş olur. Hulâsa insan aklı, mahlûkâtın taşıdığı sırların ancak bir kısmına nüfuz edebilmektedir. Üstün hikmet ve sonsuz kudretle kâinatı idare eden ne yücedir?..

İkinci mes'ele: «Her biri bir yörüngede yüzer.» âyetinin kapsamına ay ve güneşten başka yıldızlar da girmediği sürece cümlelerin yapı ve mânâsı bozuk ve eksik olur. Çünkü sâdece ay ve güneşle (iki şeyle) cemî ve «her biri» mânâları düşünülemez. Binâenaleyh, her ne kadar yıldızlar ay ve güneş gibi

açıktan açığa zikredilmemişlerse de, âyette bulunan cemî zamîrinin kapsamına girmektedir.

Üçüncü mes'ele: Araplar dönen her bir şeye «felek» derler. Bu kelimenin çoğulu «eflâk» gelir. İlim erbabı feleğin mâhiyeti hakkında ihtilâf etmişlerdir. Bazılarına göre felek bir cisim değil, bu yıldızların bulunduğu yörüngedir. Dahhâk bu görüştedir. Ulemânın çoğunluğu ise feleğin bir cisim olduğu ve yıldızların da bu cisim üzerinde döndüğü görüşündedirler. Bu görüş, Kur'an'ın zahirî mânâsına daha yakın görünmektedir. Ayrıca feleğin keyfiyeti de ihtilaflıdır. Bazı alimler felek; güneş ay ve yıldızların kendisinde dalıp gittiği korunmuş bir dalgadan^, ibarettir derken Kelbî onun, yıldızların içinde akıp gittiği toplu bir su olduğunu söylemekte, yüzme fiilinin ancak suda olabileceğini de delil göstermektedir. Bize kalırsa bu görüş doğru değildir. Çünkü koşarken ayaklarını uzatan ata da «yüzmektedir» denir. Filozofların çoğunluğu ile astronomi bilginlerine göre ise felek şöyle ta'rîf edilir : Onlar katı cisimlerdir, ne ağırdır ve ne de hafiftirler. Onlar ayrılmaya, birleşmeye, çoğalma ve azalmaya

elverişli değildirler. Burada filozoflara cevap verecek değiliz. Çünkü onlara cevap vermeye elverişli olan kitablarda bu cevaplar verilmiştir. Gerçek şu ki, göklerin sıfatlarının neler olduğunu bilmek ancak nass ile mümkün olacak bir hâdisedir.

Dördüncü mes'ele : Âlimler yıldızların hareketleri konusunda da ihtilâf etmişlerdir. Yıldızların yapmakta olduğu hareketin üç mümkün şekli vardır: 1) Felek sakin (durgun) olur. Yıldızlarsa onda, durgun suda hareket eden balık gibi hareket ederler. 2) Felek de yıldızlar da hareket halinde olurlar. Bu durumda yıldızların hareketi feleğin hareketiyle ya aynı yönde veya ters yönde olur; ya sür'at ve yavaşlıkta feleğin hareketinin aynı viya, ondan farklı olur. 3) Veya felek hareket eder, yıldızlar ise durur vaziyette olurlar. Bunlardan birinci görüş filozoflara göre bâtıldır. Çünkü bu, feleklerin parçalanıp ayrılmasını gerektirir ki; bu muhaldir. İkinci görüşe gelince, şayet: Yıldızlar feleğin yaptığı hareketin tersi istikâmetinde hareket ediyorlar, diyecek olursak, bu da yine feleklerin parçalanmasını gerektirir. Bu hareketin feleğin hareketiyle aynı yönde olduğunu

kabul edersek, bu durumda şayet ondan daha hızlı veya yavaş hareket ederse yine parçalanmayı gerektirir; aynı yön ve aynı sür'atle olmaları da parçalanmayı doğurur. Çünkü yıldızlar bu durumda feleklerin hareketleri dolayısıyla hareket etmiş olurlar ve kendi hareketleri feleklerin hareketleri üzerine zâid hareket olarak kalır. Bu da parçalanmayı gerektirir. O halde yalnız üçüncü şekil kalmış oluyor. Buna göre yıldızlar feleğe tesbît edilmiş ve orada durmakta olacaklar; felek hareket edecek, bu hareket sebebiyle de yıldız hareket edecektir.

Biz burada şunu hemen belirtelim ki: Yukarıdan beri serdedilen görüşlerin tümü feleklerin parçalanamayacağı görüşü dikkate alınarak ileri sürülmektedir ve doğru da değildir. Doğrusunu söylemek gerekirse, bu üç şeklin üçü de hadd-i zâtında mümkündür, Allah Teâlâ da bütün mümkünâtı yaratmaya kadirdir. Ayrıca Kur'an'ın lafzının delâlet ettiğine göre felekler durmakta, yıldızlar ise suda balıkların yüzmesi gibi o feleklerde yüzmektedirler.

Beşinci mes'ele: Keşşaf müellifi, âyette geçen kelimesindeki tenvînin muzafun ileyhden bedel olduğunu söylemekte ve âyetin mânâsı: Onların her - biri bir yörüngede yüzerler, şeklindedir, demektedir.

Altıncı mes'ele: îbn Sînâ âyette geçen «yüzerler» kelimesi ile «ben ayı ve güneşi bana secde eder gördüm» âyetinde geçen kelimesindeki çoğul şeklinin, akü sahibi varlıklara mahsûs bir şekil olduğuna dayanarak, yıldızların da insanlar gibi' konuşabilen canlılar olduğunu ileri sürmektedir. Oysa yıldızların burada insanlara mahsûs sîga ve çoğul bir kelimeyle vasıflanmaları onların canlı ve konuşabilen varlıklar olduğundan değil, yaptıkları yüzme fiilinden dolayıdır.^[9]

«O küfredenler görmediler mi ki gökler ve yeryüzü yapışık idi de onları Biz ayırdık.» Çeşitli nevlere ve farklara bölerek Biz ayırdık. Aslında onlar tek bir şeydiler ve birleşik bir hakîkattılar. Muhtelif hareketlendirmelerle onlar birbirinden ayrıldı. Gökler bir tek yapıya sahipti. Muhtelif tahriklerle parçalanarak felekler oluştu. Yerler de bir tek parçaydı, keyfiyet ve hallerinin farklı oluşuna göre

katlar ve iklimler var edildi. Denildi ki: Gökle yer yüzü; aralarında hiç bir ayırık olmayacak biçimde birleşik idiler, sonra ayrıldılar. Ve yine denildi ki: Gökler ve yeryüzü verimsiz, yağmursuz ve bitkisiz idiler, bitki ve yağmurla onlar birbirlerinden ayrıldı. Bu takdirde göklerden maksad, dünya göğü olur. Bunun cemî olarak kullanılması ufuklar itibarıylaadır. Kâfirler her ne kadar bunu bilmeseler de, bu bilgiyi nazari olarak elde etme imkânına sahiptirler. Çünkü ayırma arazi bir haldir ve gerek başlangıç olarak, gerek aracı olarak vâcib olan bir müessiri gerektirir. Veya bilginlerin görüşleri alınarak kitaplar mütâlâa edilmekle böyle bir müesire ihtiyâç olduğu bilinir. Allah Teâlâ; «o ikisi» buyurmuş da «onlar» dememiştir. Çünkü maksad, göklerin bütünü ile yerin bütünüdür. «Ve- her şeyi sudan canlı kıldık.» Bütün canlıları sudan yarattık. Nitekim Allah Teâlâ bir başka âyette : «Allah her canlıyı sudan yaratmıştır.» buyuruyor. Çünkü su, canlının sâ-hib olduğu maddelerin başında gelir. Ayrıca canlının suya ihtiyâcı çok fazladır. Bizzat canlının sudan istifâde etme ihtiyâcı da vardır. Veya âyete şöyle de

mânâ verilebilir : Biz her şeyi su sebebiyle canlı kıldık, Su olmadan canlılığını devam ettiremez.[\[10\]](#)

Gök Küresi

Gök küresi rengi, tadı ve kokusu bulunmayan gazların karışımından ibarettir. Bunun yanı sıra su buharı da yer alır. Çünkü su buharı kuru havadan yoğunluk bakımından da ağırlık bakımından da daha azdır. Bu ise yüce Yaraticının delillerinden biridir. Çünkü O havaya buharı atmosferin yüksek kısımlarına taşıyıp çıkarma imkânlarını vermiş ve o kısımlarda çıkan buhar, bulut yağmur halinde yeryüzüne inip topraktan fişkırان tatlı suların meydana gelmesini sağlamıştır.

Havanın bileşiminde bulunan gazların en önemlileri azot (% 78), oksijen (% 21) ve çok âz miktarda öteki gazlar (% 1) bulunur. Atmosferde yüksek miktarda azotun bulunması yangınların sönmesinde büyük Önem ifade etmektedir. Eğer azot oranı düşük, oksijen oranı yüksek olsaydı (% 78) orman ve diğer alanlardaki yangınların hiç birisinin söndürölmesi mümkün olmazdı. Keza atmosferdeki azot sayesinde şimşek ve yıldırım meydana gelmekte,

bunlar azotun toprağa taşınmasına, suda erimesine ve zirâatın mümkün olmasına yardım etmektedirler. İnsanlar sun'î gübreyi keşfetmezden Önce yeryüzü tabii olarak bu yolla zirâata elverişli bir hale gelmişti. Yağmur havayı yıkar. Gökyüzündeki kirleri, pislikleri ve mikropları temizler. Yağmur yağdıktan sonra havanın ne kadar tatlı olduğu bilinmelidir. Kışın bile yağmurdan sonra havada ısınma olur. Çünkü yağmur haline dönüşen buharda saklı bulunan ısı çevreye yayılır. Bu ısyı deniz suyu güneşten almaktadır. Güneşin ısısıyla buharlaşan hava yağmur halinde tekrar yeryüzüne inerken çevresine ısı dağıtmaz. Atmosferdeki oksijen, canlı varlıkların nefes almasını ve özümlemesini sağlar. Hava kanı temizlemek ve insanoğluna çalışma gücünü te'mîn etmek üzere akciğerlerimiz tarafından emilir. Göge doğru yükseldikçe hava miktarı azalacağından havadaki oksijen miktarı da azalır. Deniz seviyesinde havadaki oksijen miktarı 200 birim ise, 10 kilometre yükseldiğinde 40'a, 20 kilometre yükseldiğinde 10'a düşer. Bundan sonra her 30 kilometrede de iki birim iner. Yani insan 10 kilometre yukarıya çıkacak olursa

tamamen boğulur. Bunun için ya gaz tüpü kullanılması lâzımdır, yahut da korunmuş bir yere sığınması.

Kur'ân-ı Kerîm, havadaki oksijen miktarının yükseldikçe düşmesine ve teneffüs edilen bu oksijenin insan sağlığı için yeterli olmayacağına işaretle şöyle buyuruyor : «Dalâlete düşürmek istediğinin kalbini de öyle dar ve kasvetli kılar ki ona göğsü çıkmak kadar zor gelir.» (En'âm, 125).

Eğer başlangıcından beri dünyadaki varlıklar havanın oksijenini alıp karbondioksit salarak havayı kirletmiş olsalardı ve bunun dışında bir ameliye mevcûd olmasaydı, zamanla havanın içindeki oksijen miktarı tükenecek ve yeryüzündeki yaratıklar nefes alamayacak duruma geleceklerdi. Ama Yüce Yaratıcı bizi yeryüzüne yerleştirdiği gibi kloroform adı verilen özümleme ameliyesiyle oksijenin tükenmesini önleyen değişik bir ameliyeyi var ederek hayatın devamını sağlamıştır. Şöyle ki: Bitkiler havadaki karbondioksiti alırlar, güneş ışığının etkisiyle sâf oksijeni ayırarak tekrar havaya verirler. İçindeki karbonu da biriktirirler. Bitki, bu karbonu kökünün

teşekkülünde, sakkari-aasyon ameliyesinde ve gelişmesinde kullanır. Şüphesiz ki bu özümleme olayı Yaraticının fevkalâde büyük mucizelerinden biridir. Kirli olan havadaki karbondioksiti alıp sonra içindeki sâf oksijeni -'dışarı bırakarak alınan karbondioksitten bitki için lâzım olan organik yapıyı sağlamak ve hayvanlar âleminin gıdasını bu yolla te'mîn etmek. Bütün canlılar gıdalarını havanın karbondioksitinden arıtılmış olan karbon sayesinde te'mîn etmektedirler. İnsanoğlu neden bu gerçekleri düşünmekten kaçmıyor ve bunların tesadüfen meydana geldiğini iddiaya yelteniyor? Şüphesiz bu gerçekler karşısında duyuları çalışmaz hale getirmek, Yaraticının gücünü takdisten kaçınmak demek; fikir hürriyetini öldürmek, vicdanı kasden ortadan kaldırmak demektir ki, bu insan için en büyük kötülüktür.

Dediğimiz gibi hava su buharını taşır, yülcseklere çıkınca hava soğur. Soğuyunca içindeki buharı taşıyamaz hale gelir ve su buharı küçük noktacıklar halinde yoğunlaşır. Mevcûd ısı derecesine bağlı olarak yağmur veya kar tanecikleri halinde

tekrar dünyamıza iner. Yağmur yüklü bulutla yağmur yüklü olmayan bulut arasında ne fark vardır? Mesele gayet basittir. Yağmur getiren bulutun yoğunlaşabil-mesi, içindeki su buharını bırakarak yağmur, dolu veya kar halinde yeryüzüne indirmesi için bir yardımcıya ihtiyâcı vardır. İşte bu yardımcı esen rüzgârdır. Nitekim bu hususta Yüce Allah şöyle buyurmaktadır : «O Allah ki Rüzgârları gönderip bulutları yürüten, onları gökte dilediği gibi yayan ve kısım kısım yığan Allah'tır. Artık sen de aralarından yağmurun çıktığını görürsün.» (Rûm, 48)

«Rüzgârları da aşılamaıcı olarak gönderdik, gökten su indirip onunla sizi suladık. Yoksa siz onu biriktiremezsiniz.» (Hıcr, 22)

İşte gökyüzü ile yeryüzü arasındaki su deveranı böyle teşekkül etmektedir. Tatlı suyun, içinde yaşadığımız bu büyük feza kesimindeki hikâyesi ma'lûmdur. Güneş ışınları okyanuslardaki ve denizlerdeki suların bir kısmını buharlaştırır. Buharlar yukarı doğru yükselir ve hava tarafından göğe çıkarılır. Yüksek kısımlarda bulutlar haline gelir ve bulutlardan inen yağmurlar yeniden ırmakları, su

kaynaklarını meydana getirir ve oradan sular denizlere akar gider. Teneffüs ettiğimiz havayı mikrop­lardan arıtan yağmur, tatlı su kaynağını teşkil eder ki su yeryüzündeki hayatın esâsını meydana getirir. İster kuyulardan, ister ırmaklardan, ister çeşmelerden, ister yağmurlardan elde edilsin yeryüzünde hayatın kaynağı sudur. Havanın en önemli özelliklerinden birisi de, dünyamızı aydınlatıcı bir tabaka olmasıdır. Yeryüzünün üstünde hava küresi 1,000 kilometrelik bir miktar uzamasına rağmen gündüzün dünyamızı aydınlatan tabaka 200 kilometrelik genişliği olan ince kabuk tabakasıdır. Güneşten çıkan ışınlar nisbeten büyük kesafete hâiz olan tabakada parçalanıp dağılır. En çok dağılan renk mavidir. Bu yüzden gök kubbesi mavi renk alır. Şu halde mavi kubt>e, sâdece bir ışık oyunudur-: Yüce Allah ışınları muhtelif yön­lere dağıtmıştır. Böylece gündüzün evlerimiz değişik yönlerden ışık alır. Biz bir füzeye binip bu aydınlık tabakanın üzerine çıktığımız zaman dünyamızın yeniden karardığını ve gökyüzünde başka yıldızların belirdiğini görürüz. Güneş zaman zaman görülür

zaman zaman kaybolur. Ama ışınları cisimler üzerine iğne ucu gibi yansır. İçinde bulunduğu karanlık feza boşluğunu aydınlatamaz. Dünya eksenini etrafında döndükçe karanlık tabakadan aydınlık tabakaya doğru bir geçiş başlar. Nitekim bu hususta Kur'ân-ı Kerîm Yâsîn sûresinde şöyle buyurur : «Gece de onlar için bir delildir, gündüzü ondan sıyrırız da karanlıkta kalırlar.» (Yâsîn, 37). Bir koyunun derisi soyulduğu gibi fevadaki gündüz de geceden soyulur.

Daha önce de belirttiğimiz gibi gök kürenin en büyük faydalarından birisi de, bizi zaman zaman öldürücü olan ve fevada yaygın halde bulunan ışıklardan koruması, meteorlardan ve öldürücü gök taşlarından muhafaza etmesidir. Ayrıca fevadaki yüksek ve alçak ısılardan da bizi korumakta ve kâinatımızın ısınısını sıfırın altında 270 derecede tutmaktadır. Dünyamızın tavanı olan atmosferin bizi şerrinden koruduğu ışıkların en tehlikelisi güneş tarafından gönderilen ultraviyole ışıklarıdır. Bu ışıklar çok yakıcıdır. Ancak atmosfer, bunun pek çok hastalık için faydalı olan az bir kısmının

dünyamıza ulaşmasına müsâade etmektedir. Ultraviyole ışınlarından istifâde edilecek yerler deniz kıyılarıyla yüksek dağ tepeleridir. Atmosfer, dünyamızın yüzeyini aşınma faktörüyle aşındırarak, üzerinde hayatın elverişli olmasını sağlamıştır. Rüzgâr, yağmur, kar ve dalgalar her an dağlardan kayaları parçalayarak zirâat için elverişli toprağın oluşmasını, dalgalar karalara vurarak kumların teşekkülünü sağlarlar. Yeryüzündeki hayat için atmosferin bu aşındırma ameliyesi pek Önemlidir. Nitekim Yüce Kur'an bu konudan şöyle bahseder : «Bundan sonra da yeri döşedik.» (Nâzîât, 30) Balık ve benzeri deniz hayvanları havanın oksijenini su yoluyla te'mîn ederler. Bunun için akvaryumlarda beslenen süs balıklarının suyunun değiştirilmesi gerekir. Bugün yeryüzünde 3 milyardan fazla nüfus yaşamaktadır. Bu nüfus dünyanın nimetlerinden karşılıksız olarak istifâde etmektedir ki, bunu atmosfere borçludur. Hava akımlarının ve rüzgâr hareketlerinin dünyamızın muhtelif mıntıkalarına uygun ölçüde ısının yayılmasında ne kadar önemli rol oynadıklarını bize meteorolojik gözlemler

bildirmektedir. Hava, dönencelerle veya ekvatordan aldığı ısıyı kutub bölgelerine kadar ulaştırır. Keza denizlerin yüzeyinin güneşten elde ettikleri ısıyı su buharı halinde toplayan bulutlar, hava akımıyla susuz alanlara doğru sürüklenir ve yükselen havanın su buharını taşıyamaz hale gelmesinin neticesinde insanların faydasına olmak üzere yeryüzüne iner. Aslında bizim, Allah'ın bu nimetlerini iyice araştırıp şükretmekten başka yapmamız gereken bir şey yoktur.

«Şüphesiz ki; göklerin ve yerin yaratılışında, gece ile gündüzün değişmesinde, insanlara yararlı şeylerle denizde akıp giden gemilerde, Allah'ın gökten indirip yeryüzünü ölümünden sonra dirilttiği suda, her türlü canlıyı orada yaymasında, rüzgârların değiştirilmesinde, gökle yer arasında emre hâzır bekleyen bulutta elbette akleden bir kavim için âyetler vardır.» (Bakara, 164)

Gece yarısı balkonunuzda oturup gökyüzünü gözlediğiniz zaman görürsünüz ki, yığınlarca meteor üstünüzde hızla kayıp düşmekte ve size yaklaşmadan Önce yanıp kül olmaktadırlar. Meteorlar hava ile

sürtüşmenin neticesinde kazandıkları yüksek ısı sebebiyle yanar ve akkor hale gelirler. Saniyede yirmi veya daha fazla millik bir hız kazanırlar.

Bu yanan meteorların parçaları yoğunlaşan çekirdek adını alır veya bu noktalardaki havadaki su buharı bulutun içerisinde su veya kar halinde toparlanır. Gözlemle tesbît edilmiştir ki gökyüzünde meteorlar bol oldukça yeryüzünde yağmur da fazla yağar ve dünyamız böylece hayır ve berekete nail olur. Şüphesiz ki atmosferin faydalarını ve Önemini burada sıralayacak durumda değilim. Bu saydıklarımızın yanı sıra iletken rolü oynar. Bitkilerin aşılmasında önemli rol alır. Atmosferin bir unsuru olan rüzgârlar sayesinde gemiler denizlerde yüzer. İnsanoğlu henüz sun'î gübreyi bilmezden önce şimşek ile yeryüzüne azot inmekte ve böylece yeryüzü tarıma elverişli olmakta idi. Atmosfer tabakasının önemini şöyle sıralayabiliriz:

1- Sudaki canlıların da yaşaması için gerekli olan oksijen atmosfer tabakasında bulunur.

2- Dünyanın sathından uzaklaştıkça havada uçan kuşların uçuşuna elverişli bir ortam rolünü oynar.

3- Bitkilerin gövdesini meydana getirmek için lâzım olan karbondioksiti şekere çevirir ve bundan bitki kökü ve ağaç kökü meydana gelir. Karbondioksit deveranı zamanla oksijenin tükenmesini im-kânsızlaştırır. Çünkü bitkiler, güneş ışığı sayesinde havanın karbondioksitini emer ve onu sâf oksijen haline çevirir.

4- Hava, su buharından daha ağırdır. Yoğunluk oranı 5/8'dir. Bu sayede hava su buharını taşır. Ancak yükseklerle çıkınca soğur ve su buharım taşıma gücü azalır. Böylece yoğunlaşma olayı ve bulutlar meydana gelir. Bulutlardan hayat için elzem olan tatlı su kaynağı olan yağmur yeryüzüne iner.

5- Hava sesin iletilmesini sağlar.

6- Rüzgâr ve yağmurla birlikte atmosfer olayları dünya yüzeyinin hayata elverişli kılınmasını te'mîn eder.

7- Gündüzün aydınlığı sağlar.

8- Meteorları ve gök taşlarını parçalar. Eğer dünyamızın tavanı hava şeklinde değil de katı bir şekilde olsaydı; bir süre sonra atmosfere çarpan meteorlar ve göktaşlarıyla parçalanırdı. Ama Yüce Yaratıcı yeryüzünün tavanının bu cisimleri parçalamasını ve bunların oksit halinde süzülmesini irâde buyurmuştur.

9- Gök taşlarından ve meteorların parçalanmalarından meydana gelen toprak ve tozlar, yağmurlama ameliyesini mümkün kılan en önemli faktörlerdir. Çünkü bu tozlar bir yoğunlaşma nüvesi meydana getirirler ve orada biriken su damlaları kar ve yağmur halinde yeryüzüne iner. 1946 yılında atmosferde büyük bir meteor parçalandı ve bu olay Mısır'da açıkça görüldü. Şayet bu meteor atmosferde parçalanma-yıp dünyamıza ulaşmış olsaydı 1908 yılında Sibirya'ya düşen büyük meteorun yaptığı gibi dünyamızın büyük bir bölgesini mahvederdi. Gerek Sibirya meteoru ve gerekse Arizona meteoru parçalandığı yerdeki 100.000 metrekaresel bir alanı mahvetmişti.

10- Havadaki yüksek azot oranı yangının sönmesine yardım etmektedir. Eğer havanın bileşiminde yüksek derecede azot olmayıp oksijen olsaydı, yangınların söndürülmesi imkansızlaşır. Bu da Allah'ın bize bir lutfudur.

11- Fezadan ve güneşten gelen birçok öldürücü ışınlan atmosfer tabakası alıkoyar ve dünyamıza gelmesini önler. Bu konuda manyetik alan önemli rol oynar. Hava, şeffaf bir madde olma özelliğiyle yeryüzünde görme yeteneğini te'mîn eder.

12- Rüzgârların hareketi, bulutların taşınması ve yağmurun yağması gibi ameliyeler, aslında güneş enerjisinin dünyamızın yüzeyine âdil olarak dağıtılmasını sağlayan ameliyelerdir. Çünkü bu sayede güneş enerjisi çok olan yerlerden ısı az olan yerlere doğru taşınır. Bilimsel olarak buharlaşma ve yoğunlaşma ameliyesinin güneşten dünyamızın yüzeyine gelen enerjinin 1/3'ini kullandığı tesbît edilmiştir. Ne yücedir O yaratıcı ki şöyle buyurmaktadır :

«Göklerin ve yerin yaratılışında, gece ile gündüzün değişmesinde, insanlara yararlı şeylerle

denizde akıp giden gemilerde, Allah'ın gökten indirip yeryüzünü ölümünden sonra dirilttiği suda, her türlü canlıyı orada yaymasında, rüzgârların değiştirilmesinde, gökle yer arasında emre hâzır bekleyen bulutta elbette akleden bir kavim için âyetler vardır.» (Bakara, 164)

Bütün bunların tesadüfen meydana geldiğini ve bunları yaratanın bulunmadığını söyleyebilecek bir kişi çıkabilir mi? Şüphesiz ki bunu söyleyecek olanlar Allah'ın delillerinden yüz çeviren budalalardır.

Atmosfer tabakası pek çok bölümlere ayrılır, ancak gerçekten hangi tabakanın nerede başlayıp nerede bittiğini kestirmek mümkün değildir. Hatta mütehassıslar bunu ta'yîn edememektedirler. Ancak bu ayranın esâsı genellikle ısı derecesinin farklılığına dayanmaktadır. 1950 yılında Sidney tarafından atmosferin üç ana tabakaya ayrıldığı ortaya konmuştur. Bunlar stratosfer, mezosfer, iyonosferdir. Bilâhare Sidney, mezosferi iki tabakaya ayırmış ve her biri arasındaki maksimum ısı derecesini ölçü almıştır. Öteki meteoroloji bilginleri ise tro-pesferi 80 kilometre yukarılara kadar stratosfer olarak kabul

edilen kısımları içine alacak şekilde tasnif etmişlerdir. Ve troposferi eski adı iyonosfer olarak adlandırmak gelenek halindedir. 1960 yılında Sovyet bilgini Nikolay yeryüzü tabiatı beynelmilel kongresinde Helsinki'de verdiği bilgide stratosferle troposfer arasında 50 kilometrelik bir fark olduğunu ifâde etmiştir. Mezosfer ise, stratosferle iyonosfer arasında yer almıştır. Normal hava rasatları için kullanılan balonlar hemen hemen atmosferde 30 kilometreye kadar yükselirler. Bunun için stratosfer, üst ve alt basamakları olmak üzere ikiye ayrılmıştır. 30 kilometrelik sınır, ozon gazının fazla bulunduğu üst stratosfer bölgesinin hududu olarak kabul edilmiştir. Alt bölgede kalan stratosfer bölümünde havadaki ozon gazı muhtelif hava kütlelerinin deveranında rol oynar. Bir başka bilgin, atmosferi 80 kilometreye kadar homosfer ve bunun ötesinde kalan kısımları ise hidrosfer diye tasnif etmiştir. Dünyamızın yüzeyinde yüzlerce kilometre yüksekliklere çıkınca atmosfer tabakasındaki moleküllerin çoğu dünyanın çekim alanından çıkar ve boşlukta istediği yörüngede hareket eder. Bu

tabakaya iksosfer adı verilir. Dünyamızın yüzeyinden yukarı doğru çıktıkça hava basıncı hızlıca düşer.^[11]

34 — Senden önce hiç bir insanı ebedî kılmadık. Sen ölürsen onlar bakî mi kalırlar?

35 — Her nefis ölümü tadıcıdır. Bir imtihan olarak sizi iyilik ve kötülükle deneriz. Sonunda Bize döndürüleceksiniz.

Her Canlı Ölümü Tadacaktır

Allah Teâlâ buyurur ki: Ey Muhammed, senden Önce hiç bir insanı dünyada ebedi kılmadık. Aksine «Yeryüzünde bulunan her şey sonludur. Ancak azamet ve ikram sahibi Rabbinin zâtı bakî kalacak.» (Rahman, 26-27). Âlimlerden Hızır (a.s.) m ölmüş olup şimdiye kadar diri olmadığı görüşündekiler bu âyet-i kerîme'yi delil getirirler. Zîrâ Hızır da ister velî, ister peygamber, isterse rasûl olsun nihayet bir insandır. Allah Teâlâ ise: «Senden önce hiç bir insanı ebedî kılmadık.» buyurmuştur. «(Ey Muhammed.) sen ölürsen onlar bakî mi kalırlar?)) Senden sonra yaşayacaklarını mı umarlar? Bu asla olmayacaktır. Bilakis her şey yok olacak, sona erecektir. Bunun içindir ki Allah Teâlâ : «Her nefis ölümü tadıcıdır.»

buyurmuştur. Şafî —Allah ona rahmet eylesin— den rivayet edildiğine göre; o, söylediği şu iki beyti delil getirmiş :

«Bir takım kimseler benim ölmemi temenni ediyorlar. Eğer ben ölürsem bu öyle bir yoldur ki ben bu yolda yegâne değilim. Geçmişin tersini isteyeneye söyle : Sanki kesin olarak olmuş gibi diğer bir misline hazırlan.»

«Bir imtihan olarak sizi iyilik ve kötülükle deneriz.» Sizi; kim şükredecek, kim inkâr edecek, kim sabredecek, kim ümit kesecek görelim diye bir keresinde musibetlerle, diğer bir keresinde nimetlerle deneriz. Nitekim İbn Abbâs'tan rivayetle Ali İbn Ebu Talha, âyeti şöyle açıklıyor : Bir imtihan olarak sizi kötülükle ve iyilikle; zorluk ve bollukla, sağlık ve hastalıkla, zenginlik ve fakirlikle, helâl ve haramla, itaat ve ma'siyetle, hidâyet ve sapıklıkla deneriz. «Sonunda Bize döndürüleceksiniz (de, size amellerinizin karşılığını vereceğiz.)»^[12]

36 — O küfredenler seni gördükleri zaman, alaya almaktan başka bir şey yapmazlar. Ve: Tanrılarınızı

diline dolayan bu mudur? derler, tşte Rahmân'ın kitabını inkâr edenler onlardır.

37 — insan aceleden yaratılmıştır. Size âyetlerimi göstereceğim. Ama o kadar çabuk istemeyin.

Allah Teâlâ peygamberi (s.a.) ne hitaben şöyle buyuruyor: «(Ebu Cehil ve benzerleri gibi Kureyş'ten o küfredenler seni gördükleri zaman; alaya almaktan, (seni ayıplamaktan) başka bir şey yapmazlar.) Ve : Tanrılarınızı diline dolayan, (sizin ilâhlarınıza söven, rü'yâlarımızı bayağı gören) bu mudur?» derler. Allah Teâlâ da şöyle buyurur: «İşte Rahmân'ın Kitâbı'm inkâr edenler onlardır.» Onlar Allah Rasûlü ile alay etmeleriyle birlikte Allah'ı da inkâr etmektedirler. Nitekim başka bir âyette şöyle buyrulur; ((Seni gördükleri vakit: Bu mu Allah'ın gönderdiği elçi? diye alaya almaktan başka bir şey yapmazlar.» Gerçekten tanrılarımız üzerinde direnmeseydik bizi az kalsın onlardan sap-tıracaktı, derler. «Azabı gördükleri vakit, kimin yolunun sapık olduğunu bileceklerdir.» (Furkân, 41-42).

Allah Teâlâ burada : «İnsan aceleden yaratılmıştır.» buyururken başka bir âyette şöyle buyurmaktadır : «Ve insan; esasen çok acelecidir.» (İsrâ, 11) Mücâhid der ki: Allah Teâlâ Âdem'i, yaratıkları yarattığı günün gündüzü sonunda her şeyden sonra yarattı. Rûh onun gözlerini, dilini ve başını diriltip aşağı kısmına ulaşmıştı ki: Rabbım, güneşin batmasından önce yaratılmamda acele buyur, dedi. İbn Ebu Hâ-tim'in Ahmed İbn Sinan kanalıyla... Ebu Hüreyre'den rivayetinde Allah Rasûlü (s.a.) şöyle buyurmuş : «Kendisinde güneşin doğduğu gün-, lerin en hayırlısı cuma günüdür. O günde Âdem yaratılmış, o günde cennete konulmuş, o günde cennetten (yeryüzüne) indirilmiş, o günde kıyamet kopacaktır. Onda öyle bir saat vardır ki inanan kişi namaz kılarken o saata rastlar da —Allah Rasûlü (s.a.) parmaklarını kapatıp onların sayısını azalttı— Allah'tan hayır dilerse muhakkak Allah ona verir. Ebu Seleme'nin rivayetinde Abdullah İbn Selâm şöyle dermiş : Bu saati bildim, o, cuma günü gündüz saatlarının sonudur. Allah Teâlâ'nın Âdem'i yaratmış olduğu saat da odur. Allah Teâlâ : «İnsan aceleden

yaratılmıştır. Size âyetlerimi göstereceğim. Ama o kadar çabuk istemeyin.» buyuruyor.

Burada insanın aceleciliğinin amlmasındaki hikmet şudur : Allah Rasûlü (s.a.) ile alay edenler zikredildiği zaman inananların gönüllerine hemen intikam alma fikri düştü, bunda gönülleri acele etti de Allah Teâlâ: «İnsan aceleden yaratılmıştır.» buyurdu. Zîrâ Allah Teâlâ zâlime mühlet verir; ama sonunda yakaladığı zaman asla kurtulamaz. Te'hîr edip geciktirir, sonra hemen azabı tepesine indirir. Ona mühlet verir, bekletir, sonra da (vakti gelince) asla geciktirmez. Bunun İçindir ki: «Size âyetlerimi, (intikamımı, hükmümü, Bana karşı gelenlere iktidarımı) göstereceğim. Ama o kadar çabuk istemeyin.» buyurmuştur.[\[13\]](#)

38 — Doğru sözlüler iseniz bu vaad ne zaman? derler.

39 — O küfredenler yüzlerinden ve sırtlarından ateşi engelleyemeyecekleri ve yardım göremeyecekleri zama: m keski bilseler.

40 — Doğrusu o, aniden gelecek ve onları şaşırtacaktır. Artık onu geri çevirmeye güçleri yetmeyecektir. Ve onlara mühlet de verilmeyecektir.

Allah Tealâ müşriklerin yalanlama, inkâr, küfür ve inâdlarından, azabın kendilerine gelmesini uzak görerek başlarına azabın hemen gelmesini istediklerini haber verip şöyle buyurur: «Doğru sözlüler iseniz bu vaad ne zaman? derler.» Buna karşı Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır : «O küfredenler yüzlerinden ve sırtlarından ateşi engelleyemeyecekleri ve yardım göremeyecekleri zamanı keski bilseler.» Şayet azabın mutlaka başlarına geleceğini kesin olarak bilmiş olsalar, anlamış olsalardı elbette acele gelmesini istemezlerdi. «Hele bir de azâb üstlerinden ve altlarından onları sardığımdaki durumlarını bir bilmiş olsalardı.» (Zümer, 16), «Onlar için cehennemde bir döşek ve üstlerine de örtüler vardır.» (A'râf, 41). Bu âyette: «O küfredenler yüzlerinden ve sırtlarından ateşi engelleyemeyecekleri zamanı keski bilseler.» buyrulurken, başka bir âyette Allah Teâlâ: «Gömlekleri katrandandır, yüzlerini ateş,

bürüyecektir.» (İbrâhîm, 50) buyurmaktadır. Azâb her yönlerinden onları kuşatmış olacak ve onlar yardım da göremeyeceklerdir. Onlara yardım edecek hiç kimse yoktur. Nitekim Allah Teâlâ başka bir âyette: «Allah'a karşı onları koruyacak kimse de yoktur.» (Ra'd, 34) buyurur. «Doğrusu azâb (ateş) aniden gelecek, onları şaşırtacak (korkutacak) tır.» Ateşe doğru gidip teslim olurlarken şaşkın, ne yapacaklarını bilmez durumda olacaklardır. «Artık onu geri çevirmeye güçleri yetmeyecektir, buna bir çâre bulamayacaklardır. Ve onlara mühlet de verilmeyecek, (azâb onlardan bir an dahi geciktirilmeyecek) tir.»^[14]

41 — Andolsun ki senden önce de birçok peygamberle alay edilmişti. Ama alaya alanları, eğlendikleri şey mahvetmişti.

42 — De ki : Geceleyin ve gündüzün sizi Rahmân'dan kim koruyabilir? Ne var ki onlar, Rablarının zikrinden yüz çevirmektedirler.

43 — Yoksa kendilerini Bize karşı savunacak tanrıları mı var? Oysa bunlar kendilerine bile yardım edemezler. Bizden yakınlık ta görmezler.

Peygamberle Alay Edenler

Allah Teâlâ müşriklerin kendisiyle alay etme ve yalanlama suretiyle eziyet etmelerine karşı Rasûlünü teselli ederek şöyle buyurur: «Andolsun ki senden önce de birçok peygamberle alay edilmişti. Ama alaya alanları, eğlendikleri (ve meydana gelmesini uzak görmekte oldukları azâb) mahvetmişti.» başka bir âyette şöyle buyrulur : «Andolsun Ki; senden önce de nice peygamberler yalanlandı da, yalanlanmalarına ve eziyet edilmelerine sabrettiler. Nihayet onlara yardımımız gelip yetişti. Allah'ın kelimelerini değiştirebilecek yoktur. Andolsun ki; peygamberlerin haberinden bir kısmı sana gelmiştir.» (En'âm, 34). Sonra Allah Teâlâ kullarını gece ve gündüz koruması, asla uyumayan gözleriyle onları gözetmesi şeklindeki nimetlerini anar ve şöyle buyurur : «De ki: Geceleyin ve gündüzün sizi Rahmân'dan, (Rahmân'ın yerine) kim koruyabilir?» (...)

Allah Teâlâ buyurur ki: Ne var ki onlar, Rablarının zikrinden yüz çevirmekte, onlara olan nimetlerini ve iyiliklerini i'tirâf etmemekte; aksine âyetlerinden ve nimetlerinden yüz çevirmektedirler.

Allah Te-âlâ'nın : «Yoksa kendilerini bize karşı savunacak tanrıları mı1 var?» kavli onları azarlama, suçlama ve inkâr şeklinde bir sorudur. Yani: Bizim dışımızda onları gözetip koruyacak ve musibetlerin (azabın) onlara ulaşmasını engelleyecek ilâhları mı var? Durum hiç de onların vehmettikleri ve sandıkları gibi değildir. Bunun içindir ki Allah Teâlâ : «Oysa bunlar (onların Allah'ın dışında dayandıkları bu ilâhlar) kendilerine bile yardım edemezler.» buyurmuştur. «Bizden yakınlık da görmezler.» âyetindeki kelimesini îbn Abbâs'tan rivayetle Avfî: Barındırılmazlar, şeklinde; Katâde : Hayır görmezler, hayırla beraber olmazlar, şeklinde; bir başkası ise; (Herhangi bir azabı) engelleyemezler, şeklinde açıklamıştır.^[15]

44 — Evet, Biz onlara da, atalarına da geçimlikler verdik. Öyle ki ömürleri kendilerine uzun geldi. Fakat şimdi görmüyorlar mı ki Biz, o yeryüzüne gelip çevresinden eksiltip durmaktayız. Onlar mıdır gâlib gelenler şu halde?

45 — De ki: Ben, ancak sizi vahiy ile uyarıyorum. Sağırlar uyarıldıkları, zaman çağrışı işitmezler.

46 — Andolsun ki Rabbinin azabından onlara bir esinti dokunsa; eyvâhiar bize, doğrusu biz gerçekten zâ-limlermişiz, diyeceklerdir.

47 — Biz, kıyamet günü adalet terazilerini kurarız. Hiç kimse hiç bir şeyle haksızlığa uğratılmaz. Hardal tanesi kadar bile olsa yapılanı ortaya koyarız. Hesâb görenler olarak da Biz yeteriz.

Allah Teâlâ müşriklerden haber vererek şöyle buyuruyor : Onları içinde bulundukları sapıklığa teşvik edip sürükleyen ancak onların dünya hayatında faydalandırılmaları, kendilerine nimet verilmesi, içinde bulundukları durumda Ömürlerinin onlara uzatılmasıdır. Böylece onlar, bir gerçek üzere olduklarına inanmışlardır. Daha-sonra onlara öğütte bulunarak : «Fakat şimdi görmüyorlar mı ki Biz, o yeryüzüne gelip çevresinden eksiltip durmaktayız.» buyurur. Müfessirler buranın anlamında ihtilâf etmişlerdir. Biz, Râ'd sûresinde daha önce bu konuda bilgi vermiştik. Bu âyetin tefsirinin en güzeli Allah

Teâlâ'nın : «An-dolsun ki Biz, çevrenizdeki kasabaları da yok ettik. Belki doğru yola dönerler diye âyetleri tekrar tekrar açıkladık.» (Ahkâf, 27) kavli ile tefsir edilmesidir. Hasan el-Basrî : Bununla İslâm'ın küfre gâlib gelmesi kasdediliyor, demiştir. Buna göre mânâ şöyle oluyor: Allah Teâlâ'nın düşmanlarına karşı dostlarına yardım etmesinden, halkı zâlim olan kasabaları ve yalanlayan ümmetleri helak etmesinden, inanan kullarım kurtarmasından onlar ibret almıyorlar mı? Bu sebeptedir ki Allah Teâlâ: «Onlar mıdır gâlib gelenler şu halde?» buyurmuştur ki aksine onlar mağlûb olan, alçaltılan, en fazla hüsrana uğrayıp rezîl olanlardır.

«De ki: Ben, ancak sizi vahiy ile uyarıyorum.» Ben ancak Allah'tan tebliğ ediciyim. Sizi uyarmış olduğum azâb ve cezalandırma, ancak Allah'ın bana vahyetmiş olduğundan ibarettir. Fakat Allah'ın basiretini bağlamış, kulağını ve kalbini mühürlemiş olduğu kimselere elbette bu bir fayda vermez. Bunun içindir ki Allah Teâlâ : «Sağırlar uyarıldıkları zaman çağırışı işitmezler.» buyurmuştur.

«Andolsun ki Rabbın azabından onlara (şu yalanlayanlara) bir esinti dokunsa; (günâhlarını ve dünyada iken kendilerine zulmetmekte olduklarını itiraf ederek); eyvâhlar bize, doğrusu biz gerçekten zâ-limlermişiz, diyeceklerdir.»

«Biz, kıyamet günü adalet terazilerini kurarız. Hiç kimse hiç bir şeyle haksızlığa uğratılmaz. Hardal tanesi kadar bile olsa yapılanı ortaya koyarız. Hesâb görenler olarak da Biz yeteriz.)) Âlimlerin çoğunluğu mizanın (terazinin), kıyamet günü bir tek terazi olacağı görüşündedirler. Ancak içinde tartılacak amellerin müteaddid olması itibarıyla burada çoğul olarak getirilmiştir. «Hiç kimse hiç bir şeyle haksızlığa uğratılmaz. Hardal tanesi kadar bile olsa yapılanı ortaya koyarız. Hesâb görenler olarak da Biz yeteriz.» Nitekim Allah Teâlâ başka âyetlerde : «Ve Rabbim kimseye asla zulmetmez.» (Kehf, 49), «Allah; şüphesiz zerre kadar haksızlık yapmaz. Zerre kadar iyilik yapılsa onu kat kat artırır. Ve kendi katında büyük bir mükâfat verir.» (Nisa, 40) buyururken Lokman da şöyle söylemiştir: "Oğulcuğum, işlediğin şey bir hardal tanesi kadar da olsa bir kayanın içinde veya

göklerde, yahut yerin derinliklerinde de bulunsa, Allah onu getirir, (ortaya çıkarır).

Muhakkak ki Allah Latiftir, Habîr'dir.» (Lokman, 16). Buhârî ve Müslim'in Sahîh'lerinde Ebu Hüreyre'den rivayet edilen bir hadîste Allah Rasûlü (s.a.) şöyle buyuruyor : İki kelime vardır ki bunlar dile hafif (ve kolay), mizanda ağırdırlar, Rahmân'a sevgilidirler. Bunlar : Allah'ı teşbih eder, O'na hamd ederim, Yüce Allah'ı teşbih ederim, sözleridir. İmâm Ahmed'in İbrahim İbn İshâk et-Tâlekânî kanalıyla... Abdullah İbn Amr İbn Âs'tân rivayetinde Allah Rasûlü (s.a.) şöyle buyurmuştur : Muhakkak Allah Teâlâ kıyamet günü bütün yaratıkların gözleri önünde ümmetinden birisini seçer. Ona karşı doksan dokuz (amel) defteri açar. Her defter göz uzanabildiği kadar büyüktür. Sonra : Bunlardan bir şeyi inkâr ediyor musun? Yazıcı hafaza meleklerim sana zulmetmiş mi? diye sorar. O : Hayır Rabbım, der. Senin bir ma'zere-tin veya bir iyiliğin var mı? diye sorar, kişi şaşırıp kalır da : Hayır, Rabbım, der. Bilakis var. Senin Bizim katımızda bir tek iyiliğin vardır. Bugün sana asla haksızlık yok, buyurur,

onun için üzerinde : «Allah'tan başka ilâh olmadığına, Muhammed'in Allah'ın kulu ve elçisi olduğuna şehâdet ederim.» yazılı olan bir etiket (bir vesika) çıkar ve : Onu hazır edin, getirin, buyurur. Kul: Rabbım, bu defterlerle beraber şu etiketin ne değeri olabilir? der de Rab Teâlâ : Sen asla haksızlığa uğratılmayacaksın, buyurur. Defterler terazinin bir kefesine, o etiket de diğer kefesine konulur, defterler hafif kalıp etiket ağır çeker. Allah Rasûlü şöyle buyurmuştur : «Rahman ve Rahîm olan Allah'ın adıyla» kelimesinden daha ağır bir şey yoktur. Hadîsi Tirmizî ve İbn Mâce, . Leys İbn Sa'd kanalıyla rivayet etmişlerdir. Tirmizî hadîsin hasen, ga-rîb olduğunu söyler.

İmâm Ahmed'in Kuteybe kanalıyla... Abdullah İbn Amr İbn Âs'-tan rivayetine göre; Allah Rasûlü (s.a.) şöyle buyurmuştur : Kıyamet günü teraziler konulur, kişi getirilir ve bir kefesine konulur. Onun hakkında yazılıp kaydedilmiş olanlar da konulur. Mîzân (terazi) yazılanlar tarafına meyledip ağır çeker. O kişi cehenneme gönderilir. Arkasını döndürüp götürdüklerinde Rahmân'ın katından birisi: Acele

etmeyin, muhakkak ki onun için bir şey daha kalmıştır, diye bağıır. İçinde : «Allah'tan başka ilâh yoktur» yazılı bir etiket (bir vesika) getirilir, kişi ile beraber bir kefeye konulur da terazinin o kefesi ağır basar. Yine İmâm Ahmed der ki: Bize Ebu Nûh Kurâd'ın... Hz. Âişe'den rivayetinde Allah Rasûlü (s.a.) nûn ashabından birisi (gelip) onun huzurunda oturmuş ve : Ey Allah'ın elçisi, benim iki kölem var. Beni yalanlıyor, bana hainlik ediyor ve bana karşı geliyorlar. Ben de onları dövüyor, onlara sövüyorum. Onlarla benim durumum nasıl olacak? demişti. Allah Rasûlü (s.a.) şöyle buyurdu : Onların sana ihanetleri, karşı gelmeleri, yalanlamaları ile senin onları cezalandırman hesâb edilecek. Eğer senin cezalandırman onların günâhlarından daha az ise bu, senin onlara karşı bir üstünlüğün olur. Şayet senin onları cezâlamhr-man günâhları miktannca olursa bu (her iki taraf için de) yeterli olacak, ne senin lehine ne de aleyhine olacaktır. Şayet senin onları cezalandırman onların günâhlarından üstün ve fazla ise senin cezalandırmandan kalan fazlalık onların lehine senden kisasla alınacaktır. Adam, Allah

Rasûlü (s.a.) nün huzurunda sesli olarak ağlamaya başladı da, Allah Rasûlü (s.a.) şöyle buyurdu : Buna ne oluyor? Allah'ın kitabını okumuyor mu? «Biz kıyamet günü adalet terazilerini kurarız, hiç kimse hiç bir şeyle haksızlığa uğratılmaz. Hardal tanesi kadar bile olsa yapılanı ortaya koyarız. Hesâb görenler olarak da biz yeteriz.» buyurulmuyor mu? Adam : Ey Allah'ın elçisi, şunlardan —kölelerini kasdediyor— ayrılmaktan benim için daha hayırlı hiç bir şey görmüyorum. Seni şahîd tutarım ki onların hepsi hürdürler, dedi.[\[16\]](#)

48 — Andolsun ki, Biz, Mûsâ ile Harun'a bir ıfık, takva sahihleri için de bir zikir olan Furkân'ı verdik.

49 — Onlar ki görmedikleri halde Rablarmdan korkarlar ve kıyamet saatından titrerler.

50 — İşte bu da Bizim indirdiğimiz mübarek bir Zikir'dir. Yoksa siz onu inkâr mı ediyorsunuz?

Mûsâ ve Hârûn

Daha önce de çok yerde işaret ettiğimiz gibi Allah Teâlâ Hz. Mûsâ ile Hz. Muhammed ve kitaplarını birlikte zikreder. Bunun içindir ki burada da: «Andolsun ki, Biz Mûsâ ile Harun'a Furkân'ı verdik.»

buyurur. Mücâhid buradaki Furkân'ın kitab olduğunu söylerken; Ebu Salih Tevrat olduğunu, Katâde ise : Helâli, haramı ile Tevrat ve Allah'ın hak ile bâtılın arasını ayırdığı (hükümleri) dir, demiştir. İbn Zeyd burada onlara yardımın (zaferin) kasdeü"ildiğini söyler. Buranın tefsirinde toparlayıcı olan görüş şudur: Semavî kitablar hak ile bâtılın, hidâyetle sapıklığın, azgınlıkla doğru yolun, helâl ile haramın arasını ayıran, kalblerde bir nûr, bir hidâyet bir korku, Allah'a dönüş ve haşyet meydana getiren şeylere sahiptirler. Bunun içindir ki: «Mûsâ ile Hârûn'a bir ışık, takva sahipleri için de bir zikir olan Furkân'ı verdik.» buyurmuştur. Sonra Allah Teâlâ o takva sahiplerini: «Onlar ki görmedikleri halde Rablarından korkarlar.» şeklinde niteler. Şu âyetlerde de onların niteliklerinden bahsolunmaktadır : «Görmediği halde Rah-mân'dan korkan ve Allah'a yönelik bir kalb ile geJen kimselere aittir.» (Kaf, 33), «Muhakkak ki, Rablarından gıyaben korkanlar; işte onlar için mağfiret ve büyük bir mükâfat vardır.» (Mülk, 12). Ve kıyamet saatından korkup titrerler. Önünden ve ardından bâtılın gelemeyeceği, Hakîm ve

Hamîd olan Allah katından indirilme olan şu yüce Kur'-an'da bizim indirdiğimiz mübarek bir Zikir'dir. Yoksa son derece açık ve parlak olduğu halde siz onu inkâr mı ediyorsunuz?^[17]

51 — Andolsun ki Biz, daha önce İbrahim'e de rüş-dünü vermiştik. Ve Biz, onu bilenlerdik.

52 — Hani o, babasına ve kavmine demişti ki: Şu tapınıp durduğunuz heykeller de nedir?

53 — Onlar da: Babalarımızı bunlara tapar bulduk, demişlerdi.

54 — O : Andolsun ki sizler de, babalarınız da apaçık bir sapıklık içerisindesiniz demişti.

55 — Onlar: Sen, bize gerçeği mi getirdin, yoksa bizimle eğleniyor musun? dediler.

56 — O da dedi ki: Hayır, Rabbmız göklerin ve yerin Rabbıdır ki onları, O yaratmıştır. Ve ben buna şahidlik edenlerdenim.

İbrâhîm Halîlullah

Allah Teâlâ, Halil'i İbrahim (a.s.) e küçüklüğünden itibaren doğru yolu bulma kabiliyetini verdiğini, ona gerçeği ve kavmine karşı huçceti ilham buyurduğunu haber verir. Nitekim

başka bir âyette şöyle buyurmaktadır : «İşte bu, bizim huccetimizdir. Onu kavmine karşı İbrahim'e verdik.» (En'âm, 83). Hz. İbrahim'i babasının, o henüz süt emen bir çocuk iken bir hayvan inine veya bir mağaraya koyduğu, günler sonra onu çıkardığı, İbrahim'in yıldızlara ve yaratıklara bakıp onlar üzerinde düşündüğü ve buna benzer müfessirlerin hikâye ettikleri birçok şeyin tamâmı İsrâiliyyâtandır. Bunlardan elimizdeki korunmuş, muhafaza olunmuş Kur'an'a ve gerçeğe uyan, sahîh olan haberlere muvafık düştüğünde kabul ederiz. Bunlardan herhangi birine muhalif olanı ise reddederiz. Ne muvafık ve ne de muhalif olmayanlara gelince; onları ne tasdik eder ne de yalanlarız. Bilakis olduğu halde terkederiz. Bu çeşitten olanların rivayetini Seleften çokları caiz görerek buna ruhsat vermişlerdir. Halbuki bunların bir çoğu faydasız şeylerdendir. Dinde fayda getirmeyecek hususlardandır. Şayet mükelleflere dinlerinde herhangi bir fayda sağlamış olsaydı, herhalde bu mükemmel ve şümüllü şeriat bunları beyân eder, açıklardı. Bu çeşit açıklamalarda bizim yolumuz, zaman kaybına sebep olacağı ve içlerine

karıştırılmış yalanlarla dolu olduğu için bu tür İsrâîlî haberlerin çoğundan yüz çevirmektir. Zîrâ bu tür haberleri rivayet edenler onların sahihleri ile yanlışlarını ayıracak durumda değildirler. Nitekim bu ümmetin itkân sahibi hafız imamı da bu yolu tutmuşlardır. Burada maksad, Allah Teâlâ'nın Hz. İbrahim'e bundan önce doğru yolu bulma kabiliyetini vermiş olmasıdır. «Ve Biz onu, (buna ehil ve lâayk olduğunu) bilenlerdik. Hani o, babasına ve kavmine demişti ki: Şu tapınıp durduğunuz heykeller de nedir?» Allah Teâlâ'nın Hz. İbrahim'e vermiş olduğu doğru yolu bulma kabiliyeti, kavminin Allah dışında putlara ibâdetini küçüklüğünden itibaren inkâr etmesidir. O : «Şu tapınıp durduğunuz, (de? vâmlı olarak ibâdet ettiğiniz) heykeller de nedir?» demişti. İbn Ebu Hatim der ki: Bize Hasan İbn Muhammed es-Sabâhın... Asbâğ İbn Nübâte'den rivayetinde o, şöyle anlatmış : Hz. Ali satranç oynayan bir topluluğa uğrayıp şöyle dedi: Bu başına toplandığınız heykeller de nedir? Sizden birinin sönünceye kadar bir kor parçasına dokunması bunlara dokunmasından kendisi için daha hayırlıdır.

«Onlar da : Babalarımızı bunlara tapar bulduk, demişlerdi.» Onların bu işlerinde, sapıtmış babalarının yaptıklarından başka herhangi bir hüccetleri yoktu. Bu sebeptedir ki Hz. İbrâhîm : «Andolsun ki sizler de, babalarınız da apaçık bir sapıklık içerisindesiniz.» demiştir. Yani yaptıklarım delil getirdiğimiz babalarımızla konuşmak sizinle konuşmak gibidir. Onlar ve siz sapıklık üzeresiniz, doğru olmayan bir yoldasınız. Hz. İbrâhîm onları beyinsizlikle, babalarını da sapıklıkla niteleyip ilâhlarını tahkir edince onlar : «Sen, bize gerçeği mi getirdin, yoksa bizimle eğleniyor musun?» Senin söylemiş olduğun şu sözü sen bir eğlence olarak mı yoksa gerçekten mi söylüyorsun? Biz bunu senden önce hiç işitmedik, dediler. O da dedi ki: «Hayır, Rabbmız göklerin ve yerin Raibbıdır ki onları, O yaratmıştır.» Sizin Rabbmız kendinden başka ilâh olmayandır. Gökleri ve yeri, onların ihtiva ettiği yaratıkları yaratan, onları ilk olarak (yoktan) var eden, her şeyi yaratıcı olandır. «Ve ben buna şâhidlik edenlerdenim.» O'ndan başka ilâh, O'nun dışında Rab olmadığına ben şehâdet ederim.^[18]

57 — Allah'a yemîn ederim ki siz arkanızı dönüp gittikten sonra putlarınıza bir tuzak kuracağım.

58 — Derken hepsini paramparça edip içlerinden büyüğünü, ona başvursunlar diye sağlam bıraktı.

59 — Bunu tanrılarımıza kim yaptı? Doğrusu o, zâlimlerden biridir, dediler.

60 — Dediler ki: Kendisine İbrahim denilen bir gencin bunları diline doladığını duymuştuk.

61 — Dediler ki: O halde bunların şâhidlik edebilmeleri için onu insanların gözleri önüne getirin.

62 — Ey îbrâhîm, tanrılarımıza bu işi sen mi yaptın? dediler.

63 — Dedi ki: Belki onu şu büyükleri yapmıştır. Ko-nuşabiliyorlarsa onlara sorun.

Hz. îbrâhîm Halîl kavminden bir kısmına işittirecek şekilde onların putlarına bir tuzak hazırlayacağına, onlara eziyet verip onlar arkalarını dönüp bayram yapmaya gittiklerinde onları kıracağına yemin etti. Onların kasabaları dışına çıkıp kutladıkları bir bayramları varmış. Süddî der ki: Bu bayram vakti yaklaştığında babası ona : Ey oğulcuğum, keşke bizimle birlikte bayram yerine çıkmış

olsaydın bizim dinimiz senin de mutlaka hoşuna giderdi, demişti. Hz. îbrâhîm onlarla beraber çıktı. Yolun bir kısmında iken kendini yere atıp: Ben hastayım, dedi. O yere yıkılmış halde iken yanından geçmeye başladılar. Onlar : Sana ne oldu? diyor o da : Ben hastayım, diye cevap veriyordu. Onların hepsi geçip de zayıfları kaldığında : Allah'a yemîn ederim ki. putlarınıza bir tuzak kuracağım, dedi ve kavminin zayıfları bunu işittiler. Ebu İshâk'm Ebu'l-Ahvas'dan, onun da Abdullah İbn Mes'ûd'dan rivayetine göre; o, şöyle anlatmış : İbrahim'in kavmi bayram yapmaya gittiklerinde ona uğrayıp : Ey İbrahim, bizimle birlikte çıkmıyor musun? diye sordular, o : Ben hastayım, dedi. Ertesi gün olduğunda ; Allah'a yemîn ederim ki, siz ayrıldıktan sonra putlarınıza bir tuzak kuracağım, dedi ve içlerinden bazısı bunu işitti.

Derken hepsini kırıp paramparça etti, içlerinden sâdece onlar katında putların en büyüğünü bıraktı. Allah Teâlâ bu durumu başka bir âyette şöyle haber veriyor : «Nihayet üzerlerine yürüyüp sağıyla vurdu.» (Sâffât, 93). «İçlerinden en büyüğünü, ona başvursunlar diye sağlam bıraktı.» Anlattıklarına göre

Hız. İbrahim, putları kırmış olduğu keseri en büyük putlarının diğer putlan kıskanıp kendisiyle beraber bu küçük putlara tapınılmasını istemediği ve kıskandığı için onları kırdığına inansınlar diye en büyüklerinin eline koymuştu.

Dönüp geldikleri ve Hız. İbrahim'in putlarına yapmış olduğunu onların ilâh olmadıklarına, onlara tapmanlann akıllarının ne kadar zayıf olduğuna delâlet eden hakareti müşâhade ettikleri zaman : «Bunu tanrılarımıza kim yaptı? Doğrusu o, (yaptığı bu işte) zâlimlerden biridir, dediler.» Mz. İbrahim'in onların putlarına tuzak kuracağına dâir yeminini işiten kimseler dediler ki: «Kendisine İbrahim denilen bir gencin bunları diline doladığını duymuştuk.» İbn Ebu Hatim der ki: Bize Muhammed İbn Avf'ın... İbn Abbâs'tan rivayetinde O : Allah ancak peygamberleri genç olarak göndermiş, her bir âlime ilim ancak genç iken verilmiştir, demiş ve: «Dediler ki: Kendisine İbrahim denilen bir gencin onları diline doladığını duymuştuk.» âyetini okumuş.

«Dediler ki: O halde bunların şâhidlik edebilmeleri için (onu bütün insanların hazır

bulunacağı büyük bir toplantıda) onu insanların gözleri önüne getirin.» Zâten Hz. İbrahim'in en büyük maksadı ve gayesi; kendilerinden hiç bir zararı def edemeyen, kendileri için hiç bir yardıma güçleri yetmeyen bu putlara tapınmada onların akıllarının azlığı ile bilgisizliklerinin derecesinin böyle büyük bir toplantıda meydana çıkması idi ki, bu durumda olan putlardan nasıl olur da herhangi bir zararı defetmeleri veya yardım etmeleri istenebilir?

«Ey İbrahim, tanrılarımıza bu işi sen mi yaptın? dediler.» Kırmayarak bırakmış olduğu putu kasdederek «Dedi ki: Belki onu şu büyükleri yapmıştır. Konuşa biliyorlarsa onlara sorun.» Hz. İbrahim bu davranışı ile onların, kendiliklerinden putların konuşamayacaklarını itiraf etmelerini istemiştir. Zîrâ böyle bir şey elbette cansız olan o puttan sâdır olacak değildir. Buhârî ve Müslim'in Sahihlerinde Hişâm İbn Hassan kanalıyla... E bu Hüreyre'den rivayet edildiğine göre Allah Rasûlü (s.a.) şöyle buyurmuştur : Hz. İbrahim (a.s.) şu üç durum öışmda yalan söylememiştir. Bunlardan ikisi Allah'ın zâtı hakkındadır. Bunlar : «Belki onu şu büyükleri

yapmıştır.» sözü ile «Ben hastayım.» sözüdür. İbrahim yanında Sârre olduğu halde zâlimlerden birinin ülkesinde yürürken bir yerde konakladı. O zâlime birisi gelip : Senin arazinde bir adam konakladı ki yanında insanların en güzeli olan bir kadın var, dedi. O zâlim Hz. İbrahim'e birisini gönderip çağırttı. İbrahim zâlimin yanına geldi. O : Bu kadın senin neyin olur? diye sordu da : O, kız kardeşimdir, dedi. O zâlim : Git, onu bana getir, dedi. İbrahim Sârre'ye gidip : Muhakkak şu zâlim bana seni sordu. Ona senin kız kardeşim olduğunu söyledim. Onun yanında beni yalancı çıkarma. Muhakkak sen Allah'ın kitabında benim kız kardeşimsin. Yeryüzünde benim ve senin dışında hiç bir müslüman yok, dedi. İbrahim onu götürdü, sonra kalkıp namaza durdu. O zâlim Sârre'nin yanına girdiğinde onu gördü ve ona doğru ilerleyip tuttu. Sârre'yi tutar tutmaz onu şiddetli bir sar'a yakalayiverdi de : Benim için Allah'a duâ et. Sana hiç bir zarar vermem, dedi. Sârre onun için duâ etti ve bu durum ondan giderildi. Yine ona doğru ilerleyip tuttu, bir önceki gibi veya daha şiddetli bir sar'aya yakalandı. Bunu üçüncü kere yaptı ve yine

sar'aya tutuldu. İlk iki seferdeki sözlerini tekrarlayıp: Benim için Allah'a duâ et, sana hiç bir zarar vermem, dedi. Sârre onun için duâ etti ve bu durumdan kurtuldu. Sonra en yakın kapıcıyı çağırıp : Şüphesiz sen bana bir insan değil, bir şeytân getirmişsin. Onu çıkar ve Hâcer'e ver, dedi. Çıkarılıp Hâcer'e verildi. Dönüp geldiğinde İbrahim onun gelişini hissedince namazından ayrıldı ve : Durumun nedir, neler oldu? diye sordu da, şöyle cevabladı: Allah Teâlâ kâfir ve günahkârın tuzağını engelledi ve beni Hâcer'in hizmetine verdi, dedi. Muhammed İbn Şîrin der ki: Ebu Hüreyre bu hadîsi rivayet ettiği zaman : Ey gök soyunun oğullan (ey araplar) işte o, sizin annenizdir, dermiş.[\[19\]](#)

64 — Bunun üzerine kendilerine dönüp dediler ki: Hiç şüphesiz, zâlimler, sizsiniz siz.

65 — Sonra eski kafalarına döndürüldüler: Bunların konuşamayacağını andolsun ki, sen de bilirsin, dediler.

66 — Dedi ki: O halde Allah'ı bırakıp ta size hiç bir fayda veya zarar veremeyecek şeylere ne diye taparsınız?

67 — Yuh olsun size ve Allah'tan başka taptıklarınıza. Daha akıllanmayacak mısınız?

Allah Teâlâ Hz. İbrahim'in, kavmine yukarıda haber verilen sözlerini söylediği zamanda onların durumlarını anlatıp şöyle buyurur : Bunun üzerine onlar tanrılarını korumadıklarından ötürü kendi kendilerini ayıplayarak dediler ki: «Hiç şüphesiz zâlimler, sizsiniz siz.» Tanrılarınızı yanlarında bir koruyucu olmaksızın ihmâl edip terket-menizde haksızsınız. «Sonra (başlarını yere eğip) eski kafalarına döndürüldüler ve : Bunların konuşamayacağını andolsun ki sen- de bilirsin, dediler.» Katade der ki: Kavim kötü bir hayrete yakalanıp dehşetle : «Bunların konuşamayacağını andolsun ki sen de bilirsin, demişlerdir.» Süddî der ki: Sonra fitne içindeki eski kafalarına döndürüldüler. İbn Zeyd ise : Sonra eski görüşlerine döndürüldüler, der. Anlam itibarıyla Katâde'nin sözü daha kuvvetlidir. Zîrâ onlar bu yaptıklarını, ancak bir hayret ve bir aciz ifâdesi olarak yapmışlardır. Bu sebeptendir ki Hz. İbrahim'e : «Bunların konuşamayacağını andolsun ki, sen de bilirsin.» O halde onların konuşamayacağını bile bile

niçin bize : «Kuşabiliyorlarsa onlara sorun.» dersin? demişlerdir. İşte onlar bunu itiraf ettiklerinde Hz. İbrahim kendilerine : Madem ki onlar konuşmıyor, hiç bir zarar ve fayda vermiyorlar, «O halde Allah'ı bırakıp ta size hiç bir fayda veya zarar veremeyecek şeylere ne diye taparsınız? Yuh olsun size ve Allah'tan başka taptıklarınıza. Daha akıllanmayacak mısınız?)) Ancak bir bilgisize, bir zâlim ve günahkâra yaraşan içinde bulunduğunuz şu sapıklık ve ağır küfür hakkında hiç düşünraez misiniz? demiş, onların aleyhine delil getirmiş ve bu delille onları susturmuştur. Bu sebepledir ki Allah Teâlâ : «İşte bu, bizim huccetimizdir. Onu kavmine karşı İbrahim'e verdik.» (En'âm, 83) buyurmuştur.[\[20\]](#)

68 — Onlar : Bir şey yapacaksanız şunu yakında tanrılarınıza yardım edin, dediler.

69 — Biz de : Ey ateş; ibrahim'e karşı serin ve selâmet ol, dedik.

70 — Ona düzen kurmak istediler. Ama Biz, onları daha çok hüsrana uğrayanlar kıldık.

Selâmet Yurdu Olan Ateş

Onların delilleri hükümsüz kalıp güçsüzlükleri ortaya çıkınca, hak ortaya çıkıp bâtil defedilip reddedilince krallarının makamından istifâde ile onu kullanmaya döndüler ve : «Bir şey yapacaksanız şunu yakın da tanrılarınıza yardım edin.» dediler. Çokça odun topladılar. Süddî'nin söylediğine göre, onlardan bir kadın hastalansa iyileştiği takdirde İbrahim'in yakılması için odun taşımayı adarmış. Sonra odunları çukur bir yerde topladılar, tutuşturdular. Öyle bir şerare ve o derece yüksek alevleri varmış ki benzeri bir ateş asla yakılmamış. Kürd asıllı İran çöl araplarından birisinin işareti, yol göstermesi ile Hz. îb-râhîm'i mancınığın kefesine koymuşlar. Şuayb el-Cübbâî bu adamın isminin Heyzen olduğunu söyler. Allah Teâlâ onu yerin dibine batırmış, kıyamet gününe kadar da batmakta devam edecekmiş. Hz. İbrahim'i ateşe attıkları zaman o : Allah bana yeter, O ne güzel Vekîl'dir, demiş. Buhârî'nin îbn Abbâs'tan rivayetine göre; o, şöyle demiştir : Hz. İbrâ-hîm ateşe atıldığında : Allah bana yeter, o ne güzel Vekîl'dir, demiştir. Bu sözü Hz. Muhammed de «Düşmanlarınız

sizin için kuvvetlerini topladılar, onlardan korkun.» (Âl-i İmrân, 173) dediklerinde söylemiştir. Hafız Ebu Ya'lâ der ki: Bize Ebu Hişâm'ın... Ebu Hüreyre'den rivayetinde Allah Rasûlü (s.a.) şöyle buyurmuştur : İbrahim (a.s.) ateşe atıldığında : Allah'ım, şüphesiz Sen gökte teksin, ben de yeryüzünde tekim, Sana ibâdet ediyorum, dedi. Yine rivayet edildiğine göre Hz. îbrâhîm'i bağlamaya başladıklarında şöyle demiş : Senden başka ilâh yok, Seni teşbih ederim, hamd Sanadır, hükümlerlik Senindir, Senin hiç bir ortağın yok. Şuayb el-Cübbâî'nin belirttiğine göre; o zamanda Hz. İbrahim onaltı yaşında imiş. En doğrusunu Allah bilir. Seleften birisinin anlattığına göre Cibril havada olduğu halde ona görünmüş ve : Bir ihtiyâcın var mı? diye sormuş. Hz. İbrahim : Sana olan ihtiyâcımı soruyorsan yok, ama Allah'a' olan ihtiyâcımı soruyorsan evet O'na ihtiyâcım var, demiş.

Saîd İbn Cübeyr der ki: —Aynı açıklama İbn Abbâs'tan da rivayet edilir— Hz. İbrahim ateşe atıldığı zaman yağmurla müvekkel olan melek : Ne zaman yağmur yağdırmam e'mredilecek de yağmuru salıvereceğim? demeye başlamış. Allah'ın emri

meleğin emrinden daha sür'atli olmuştur. Allah Teâlâ : «Ey ateş; İbrahim'e karşı serin ve selâmet ol.» buyurmuştur. Yeryüzünde hiç bir ateş kalmamış, sönmüştür. Kâ'b el-Ahbâr der ki: O gün hiç kimse ateşten istifâde edememiş, ateş bağları dışında Hz. İbrahim'in hiç bir yerini yakmamıştır, A'meş kanalıyla... Hz. Ali İbn Ebu Tâlib'den rivayetle Sevrî şöyle diyor : «Biz de : Ey ateş; İbrahim'e karşı serin ve selâmet ol, dedik.» Ateş Hz. İb-râhîm'e o kadar soğudu ki neredeyse öldürecekti. Sonunda : «İbrahim'e karşı selâmet ol.» denildi de, ona zarar vermedi. İbn Abbâs ve Ebu Âliye şöyle diyorlar: Şayet Allah Teâlâ (ateşe) : «İbrahim'e karşı selâmet ol.» dememiş olsaydı, ateşin soğukluğu İbrahim'e eziyet verirdi.

Cüveybir'in Dahhâk'dan rivayetinde o, «Ey ateş; İbrahim'e karşı serin ve selâmet ol.» âyeti hakkında şöyle demiştir : Hz. İbrâhîm için kuru odundan bir duvar ördüler. (İbrâhîm'i onun içine attıktan sonra) her taraftan ateşlediler. Ateşten İbrahim'e hiç bir şey erişmemiş olarak (orada) sabahladı. Nihayet Allah Teâlâ ateşi söndürdü. Cibril'in orada Hz. İbrâhîm ile

beraber olduğu, yüzünün terini sildiği ve İbrahim'e bunun dışında ateşten hiç bir zarar erişmediği anlatılır. Süddî ise, orada îbrâhîm ile beraber gölge ile müvekkel meleğın, olduğunu söyler.

İbn Ebu Hatim der ki: Bize Ali İbn Hüseyın... Minhâl İbn Amr'-dan rivayet etti ki o, şöyle demiştir : Bana haber verildiğine göre Hz. İbrâhîm ateşe atıldı. Orada ya elli, veya kırk gün kaldı. O, şöyle demişti : Orada olduğum kadar hoş bir şekilde yaşadığım gün ve gecelerim olmamıştır. Bütün yaşantı ve hayatımın orada olduğum zamandaki yaşantım gibi olmasını isterdim. Ebu Zür'a İbn Amr İbn Cerîr'in Ebu Hüreyre'den rivayetinde o, şöyle demiştir : Hz. İbrahim'in babası, İbrâhîm ateşte iken onun yanından tabağı kaldırdığı zaman alnının terlediğini görmüş ve işte o zaman: Ey İbrâhîm, senin Rabbin ne güzel Rabdır, demiş. İşte İbrahim'in babasının söylediklerinin en güzeli budur.

Katâde şöyle diyor : Kertenkele dışında o gün gelen her bir hayvan Hz. İbrahim'in ateşini söndürmüştür. Zührî der ki: Hz. Peygamber (s.a.) onun (kelerin) öldürölmesini emretti ve onu

«Füveysık» olarak isimlendirdi. İbn Ebu Hatim der ki: Bize İbn Vehb'in kardeşi oğlu Ebu Abdullah'ın... Fâkih İbn Muğîre eî-Mahzûmî'nin bir cariyesinden rivayetinde o, şöyle anlatmış : Hz. Âişe'nin yanma girdim ve evinde bir mızrak gördüm. Ey mü'minlerin annesi, bu mızrakla ne yaparsınız? diye sordum. Dedi ki: Bununla şu kelerleri öldürürüz. Şüphesiz Allah Rasûlü (s.a.) şöyle buyurmuştur : İbrahim ateşe atıldığı zaman keler dışında yeryüzünde ateşi söndürmeyen hiç bir hayvan kalmamıştır. O ise Hz. İbrâhîm üzerine (ateşe) üfürdü. Allah Rasûlü (s.a.) bize onun öldürülmesini emretti.

«Ona düzen kurmak istediler. Ama Biz, onları daha çok hüsrana uğrayanlar kıldık.» Alçaltılmış, mağlûblar kıldık. Zîrâ onlar, Allah'ın peygamberine tuzak kurmak istediler. Allah Teâlâ da onların düzenlerini başlarına geçirdi, peygamberini ateşten kurtardı ve işte orada mağlûbiyete uğradılar. Atıyye el-Avfî der ki: Hz. İbrâhîm ateşe atıldığında kralları ona bakmak üzere geldi. Ateşten bir şerare kopup başparmağına düştü ve onu bir yün parçası gibi yaktı.^[21]

73 — Onları emrimizle insanlara doğru yolu gösteren imamlar kıldık. Ve onlara hayırlar yapmayı, namaz kılmayı, zekât vermeyi vahyettik. Ve onlar Bize kulluk eden kimselerdi.

74 — Lût'a da hüküm ve ilim verdik, onu çirkin işler yapan o memleketten kurtardık. Doğrusu onlar yoldan çıkmış kötü bir kavim idiler.

75 — Ve onu rahmetimize kattık. Doğrusu o, sâlih kimselerdendi.

Lût ve Kavmi

Allah Teâlâ yine Hz. İbrahim'den haber veriyor ki Allah Teâlâ onu kavminin ateşinden ve onların aralarından kurtarmış; Şam ülkesine, oranın kutsal kılınmış yerlerine hicret ederek çıkmıştır. Nitekim Rebî' İbn Enes'in Ebu Âliye'den, onun da Übeyy İbn Kâ'b'dan «Âlemler için mübarek kıldığımız yere ulaştırıp kurtardık.» âyeti hakkında rivayetine göre o şöyle demiştir : Burası Şam'dır. Hiç bir tatlı su yoktur ki kaya altından çıkmasın. Ebu Âliye de böyle söylemiştir. Katâde ise şöyle diyor : Onlar Irak ülkesinde idiler. Şam'a doğru çıkıp kurtuldular. Şam için; Hicret yurdunun direği, denilir. Yeryüzünden

eksiltelen her şey Şam'a ilâve edilir. Şam'dan eksiltelen ise Filistin'e eklenir. (Orası hakkında) Mahşer ve kabirlerden çıkarılma yeridir. Meryem Oğlu îsâ (a.s.) oraya inecektir ve Mesîh Deccâl orada helak olacaktır, denilirdi. Kâ'b el-Ahbâr ise, «Âlemler için mübarek kıldığımız yere ulaştırıp kurtardık.» âyetinde Harran'ın kasdedildiğini söyler. Süd-dî der ki: İbrahim ve Lût Şam'a doğru gittiler. İbrahim Sârre'ye rastladı. Sârre, Harran kralının kızıdır. Kavminin dinine karşı çıkmıştı. Hz. İbrahim onunla, üzerine başka bir kadınla evlenmeme şartıyla evlenmiştir. Süddî'nin bu sözünü İbn Cerîr rivayet eder ki garîbdir. Meşhur olan ise; Sârre'nin, Hz. İbrahim'in amcası kızı olduğudur. Ülkesinden hicret ederken onu da çıkartmıştır. İbn Abbâs'tan rivayetle Av-fî der ki: (Allah Teâlâ onları) Mekke'ye doğru çıkarın, kurtarmıştır. Allah Teâlâ'nın : «Muhakkak ki; insanlar için konulmuş ilk ev, çok mübarek olarak kurulan ve âlemler için hidâyet olan Mekkedekidir.» (Âl-i İmrân, 96) kavlini işitmez misin?

«Ona İshâk'ı, üstelik bir de Ya'kûb'u ihsan ettik.» âyetindeki («ÜÇ ») kelimesi, Atâ ve Mücâhid'e göre;

atıyye, ihsan anlamındadır. İbn Abbâs, Katâde ve Hakem İbn Uyeyne bu kelimenin «oğulun oğlu» anlamında olduğunu söylerler. Bununla da Ya'kûb'un, İshâk'ın oğlu olduğunu kasederler. Nitekim Allah Teâlâ başka bir âyette : «Biz de ona İshâk'ı, İshâk'ın ardından Ya'kûb'u müjdeledik.» (Hûd, 71) buyurmuştur. Abdurrahmân İbn Zeyd İbtı Eşlem der ki: Hz. İbrahim bir çocuk isteyip : «Rabbım, bana sâlihlerden olacak bir çocuk ver.» (Sâffât, 100) demiş, Allah Teâlâ da ona İshâk'ı verip Ya'kûb'u da bir ihsan, bir atıyye olarak fazladan vermiştir.

«Ve her birini sâlih kimseler, (hayır ve salâh ehli) kıldık. Onları emrimizle insanlara doğru yolu gösteren (Allah'ın izni ile insanları Allah'a çağırان ve kendilerine uyulan) imamlar kıldık. Ve onlara hayırlar yapmayı, namaz kılmayı, zekât vermeyi vahyettik. Ve onlar Bize kulluk eden (insanlara emrettiklerimi bizzat kendileri yapan) kimselerdi.» Burada namaz kılma ve zekât vermenin iyi şeyler yapmaya .atfedilmesi, daha özel olanın daha genel olana atfedilmesi kabîlinden-dir. Daha sonra Allah Teâlâ

Lût'u zikreder. Bu Lût; Lût İbn Haran İbn Âzer'dir. Hz. İbrahim'e îmân etmiş, tâbi olmuş ve onunla birlikte hicret etmiştir. Nitekim Allah Teâlâ başka bir âyette : «Bunun üzerine Lût ona inandı ve : Doğrusu ben, Rabbıma hicret edeceğim, dedi.» (Ankebût, 26) buyurur. Allah Teâlâ ona da hüküm ve ilim vermiş, ona vahyetmiş, Sedom ile havalisindeki kasabalara peygamber olarak göndermiştir. Ona muhalefet etmişler, yalanlamışlar ve Allah Teâlâ da Kitâb-ı Azîz'inde başka bir yerde haberlerini anlattığı üzere onları toptan helak buyurmuştur. Bu sebeptendir ki Allah Teâlâ burada: «Çirkin işler yapan o memleketten kurtardık. Doğrusu onlar yoldan çıkmış kötü bir kavim idiler. Ve onu rahmetimize kattık. Doğrusu o, sâlih kimselerdendi.» buyurmuştur.^[22]

76 — Nün da, hani daha önceleri Bize niyaz etmişti. Onun duasını kabul edip kendisini ve ailesini büyük sıkıntıdan kurtardık.

77 — Ayetlerimizi yalanlayan kavme karşı ona yardım ettik. Doğrusu onlar, kötü bir kavim idiler. Biz de hepsini birden suda boğduk.

Nûh ve Kavmi

Allah Teâlâ, kulu ve elçisi Nûh (a.s.), kavminin kendisini yalanlaması üzerine onlara beddua ettiğinde onun duasına icabet buyurduğunu haber veriyor. «O da Rabbına yalvarmış; ben yenildim, bana yardım et, demişti.» {Kamer, 10), "Nûh dedi ki: Rabbım, kâfirlerden yeryüzünde yurt tutan hiç bir kimse bırakma. Çünkü Sen onları bırakırsan kullarını yoldan çıkarırlar. Kötüden ve öz kâfirden başka da evlâd doğurmazlar.» {Nûh, 26-27). Bunun içindir ki burada da şöyle buyuruyor : «Nûh da, hani daha önceleri Bize niyaz etmişti. Onun duasını kabul edip kendisini ve (ona îmân etmiş olan) ailesini büyük sıkıntıdan kurtardık.» Başka bir âyette ise şöyle buyrulur: «Nihayet buyruğumuz gelip sular kaynamaya başlayınca : Her cinsten birer çifti ve hakkında hüküm verilmiş olanın dışında kalan çoluk çocuğunu ve inananları gemiye al, dedik. Zaten onunla beraber pek az kimse inanmıştı.» (Hûd, 40). «Büyük sıkıntıdan; şiddetten, yalanlamadan ve eziyetten kurtardık.» Nûh, kavmini dokuz yüz elli sene Allah'a davet ederek aralarında kalmış,

onlardan ancak çok azı kendisine îmân etmişti. Ona eziyet ve kötülük ediyorlar, nesil be nesil birbirlerine ona muhalefet etmeyi vasiyet ediyorlardı. «Âyetlerimizi yalanlayan kavme karşı ona yardım ettik. {Kavminden onu kurtardık.) Doğrusu onlar, kötü bir kavim idiler. Biz de hepsini birden suda boğduk.» Allah Teâlâ onların bütününü helak buyurmuş, peygamberleri kendilerine beddua ettiği içindir ki onlardan hiç birini yeryüzünde bırakmamıştır.[\[23\]](#)

78 — Dâvûd ve Süleyman da, hani, kavmin koyunlarının yayıldığı bir ekin hakkında hüküm veriyorlarken Biz onların hükmüne şâhidlerdik.

79 — Biz bu hükmü hemen Süleyman'a belletmiştik. Her birine hüküm ve ilim verdik. Dâvûd ile birlikte teşbih etsinler diye dağları ve kuşları buyruk altına aldık. Bunları yapanlar Bizdik.

80 — Biz, ona, sizi savaşta korumak için zırh yapma san'atını öğrettik. Artık şükreder inisiniz?

81 — Süleyman'a da şiddetli esen rüzgârı müsahhar kıldık. Rüzgâr onun emriyle mübarek

kıldığımız yere doğru eserdı. Ve Biz her şeyi bilenleriz.

82 — Denize dalacak ve bundan başka işler göreceğ şeytânları da onun emrine verdik. Onları gözetenler de Bizdik.

Dâvûd ve Süleyman

Mürre kanalıyla İbn Mes'ûd'dan rivayetle Ebu îshâk otlatılan bu ekinin, salkımları oluşmuş bir bağ olduğunu söyler. Şüreyh de böyle

söylemiştir. İbn Abbâs, âyette geçen (otii)t) kelimesinin otlatma anlamında olduğunu söylerken; Şüreyh, Zührî ve Katâde gece otlatma anlamında olduğunu söylemişlerdir. Katâde gündüz otlatmaya ise arap

dilinde denildiğini belirtir. İbn Cerîr der ki: Bize Ebu Kü-reyb Hârûn İbn İdrîs el-Asâmm'ın... İbn Mes'ûd'dan rivayetlerine göre; o, «Dâvûd ve Süleyman da, hani, kavmin koyunlarının yayıldığı bir ekin hakkında hüküm veriyorlarken...» âyeti hakkında şöyle demiştir : Bu, salkımları oluşmuş bir bağ idi ve koyunlar onları bozmuştu. Dâvûd, koyunların bağ sahibine âit olduğuna hükmetti. Süleyman ise şöyle

dedi: Ey Allah'ın peygamberi hüküm bundan başkadır. Hz. Dâvûd : Hüküm nasıldır? diye sordu da, şöyle cevabladı: Bağ koyun sahibine verirsın, eski haline dönünceye kadar ona bakar. Koyunları da bağ sahibine verirsın. Onlardan istifâde eder. Nihayet bağ eski hâline döndüğü zaman bağ sahibine, koyunları da sahibine verirsın. İşte AUah Teâlâ'nın: «Biz bu hükmü hemen Süleyman'a belletmiştik.» âyeti budur. Avfî de aynı açıklamayı İbn Abbâs'tan rivayet etmiştir. Hammâd İbn Seleme'nin Ali İbn Zeyd kanalıyla... İbn Abbâs'tan rivayetinde o, şöyle anlatmış: Hz. Dâvûd, koyunların ekin sahibine ait olmasına hükmetmişti. Çobanlar yanlarında köpekleri ile çıktıklarında Süleyman onlara: Aranızda nasıl hüküm verdi? diye sordu, onlar Hz. Davud'un hükmünü haber verdiler. Şayet işinizi ben üstlenmiş olsaydım bundan başka bir hüküm verirdim, dedi. Bu, Hz. Davud'a haber verildi de Hz. Süleyman'ı çağırdı ve : Aralarında nasıl hükmedersin? diye sordu. Koyunları ekin sahiplerine veririm, koyunların yavruları, sütleri, yağları ve faydaları onların olur. Koyunların sahipleri de ekin sahiplerinin zirâat

yaptıkları gibi onlar için ekin ekerler. Ekin eski haline ulaştığı zaman ekin sahipleri ekini alır, koyunlar da sahiplerine geri verilir, dedi. İbn Ebu Hatim der ki: Bize babam'ın... Mesrûk'dan rivayetinde o, şöyle anlatıyor: Koyunların içinde otlamış olduğu ekin bağ idi. Koyunlar orada otlamış ve üzüm salkımı bırakmayıp yemişlerdi. Onlar (bağın sahipleri) Hz. Davud'a gelmişler ve koyunların sahipliğini onlara vermişti. Hz. Süleyman şöyle dedi: Hayır, aksine koyunlar alınır ve bağ sahiplerine verilir. Koyunların sütleri ve faydalan onlara âit olur. Koyunların sahiplerine de bağ verilir, onu ıslâh eder ve i'mâr ederler. Tâ ki koyunların otladığı gecedeki haline gelinceye kadar. Sonra koyun sahiplerine koyunları bağ sahiplerine de bağları verilir. Şüreyh, Mürre, Mücâhid, Katâde, İbn Zeyd ve bir çokları da böyle söylemiştir.

İbn Cerîr'in İbn Ebu Ziyâd kanalıyla... Âmir'den rivayetinde o, şöyle anlatmış : Şüreyh'e iki kişi geldi. Birisi: Şu adamın koyunu benim bir ipimi kopardı, dedi. Şüreyh: Gündüz mü yoksa gece mi? Eğer gündüz olmuşsa koyun sahibi suçsuzdur. Şayet gece

olmuşsa tazmin edecektir, dedi, sonra: «Dâvûd ve Süleyman da, hani, kavmin koyunlarının yayıldığı bir ekin hakkında hüküm veriyorlarken...» âyetini okudu. Ştireyh'in bu söylediği İmâm Ahmed, Ebu Dâvûd ve İbn Mâ-ce'nin Leys İbn Sa'd kanalıyla... Haram İbn Muhayyisa'dan rivayet etmiş olduğu şu hadîse benzemektedir: Berâ İbn Âzib'in devesi bir bahçeye girmiş vff orayı talan etmişti. Allah Rasûlü (s.a.)," bahçe sahiplerinin onu gündüzün korumalarına hükmetti. Yayılan hayvanların geceleyin talan ettikleri şey ise sahipleri tarafından tazmin edilir hükmünü verdi. Bu hadîs illetli bulunmuştur. Biz bu hadîs hakkında el-Ahkâm adlı eserde genişçe bilgi verdik. Tevfîk Allah'tandır.

Allah Teâlâ : «Biz bu hükmü hemen Süleyman'a belletmiştik. Her birine hüküm ve ilim verdik.» buyurur ki, İbn Ebu Hâtim'in babası kanalıyla... Humeyd'den rivayetine göre; İyâs İbn Muâviye'ye kadılık teklif edildiği zaman Hasan'a gelmiş ve ağlamıştı. Hasan: Seni ağlatan nedir? diye sordu. O, şöyle dedi: Ey Ebu Saîd, bana ulaştığına göre kadılar şöyle imişler: Birisi İctihâd eder ve hatâ ederse o

ateştedir. Birisini arzuları (haktan) meylettirirse o da cehennemdedir. Birisi ictihâd eder ve içtiheadında doğruyu bulursa; o cennettedir. Hasan el-Basrî ona şöyle dedi: Allah Teâlâ'nın Hz. Dâvûd, Hz. Süleyman ve peygamberlerin haberlerinden anlatmış olduklarındaki hüküm, bu insanların sözlerini geri çevirip reddecektir. Allah Teâlâ: «Dâvûd ve Süleyman da, hani, kavmin koyunlarının yayıldığı bir ekin hakkında hüküm veriyorlarken Biz onların hükmüne şahidlerdik.» buyurmuş; Hz. Süleyman'ı överken Hz. Davud'u da kötülemiştir. Sonra Hasan şöyle ilâve etti: Muhakkak Allah Teâlâ, kadılardan şu üç konuda ahid almıştır : Hükümlerini az bir pahaya satmayacaklar, hükümleri konusunda arzularına uymayacaklar ve bu konuda hiç kimseden korkmayacaklar. Daha sonra Hasan : «Ey Dâvûd, seni gerçekten yeryüzüne halîfe kıldık. O halde insanlar arasında hak ile hükmet. Heveslere uyma...» (Sâd, 26), «İnsanlardan korkmayın da Ben'den korkun. Ve âyetlerimi az bir değerle değiştirmeyin.» (Mâide, 44) âyetlerini okudu. Ben de derim ki: Şüphesiz peygamberlerin tamâmı ma'sûmdur-lar ve Allah

tarafından te'yîd edilip desteklenmişlerdir. Selef ve Halef âlimlerinin muhakkıkları arasında bu konuda ihtilâf yoktur. Peygamberlerin dışındaki (hâkim) lere gelince; Buhârî'nin Sahîh'inde Amr İbn Âs'tan rivayetle sabit olduğuna göre Allah Rasûlü (s.a.) şöyle buyurmuştur: Hâkim, ictihâd ettiğinde doğruya ulaşırsa onun için iki ecir vardır. İctihâd edip hatâ ettiğinde ise onun için bir ecir vardır. Bu hadîs İyâs'ın;1 Kadı ictihâd edip te hatâ ettiğinde ateştedir, şeklindeki vehmini açıkça reddetmektedir. En doğrusunu Allah bilir. Sü-nen'lerde rivayet edilen bir hadîste şöyle buyrulur: Kadılar üçtür: Bunlardan birisi cennette, ikisi ise cehennemdedir: Bir kişi ki gerçeği bilir ve onunla hükmederse, işte o cennettedir. Kişi insanlar arasında bilgisizce hüküm verirse o ateştedir. Yine birisi gerçeği bilir ve bunun tersine hükmederse işte bu da cehennemdedir. İmâm Ahmed'in Müsned'inde rivayet etmiş olduğu şu kıssa, kur'an'da anılan bu kıssaya yakındır: İmâm Ahmed'in Ali İbn Hafs kanalıyla... Ebu Hüreyre'-den rivayetinde Allah Rasûlü (s.a.) şöyle buyurmuştur: İki kadının yanlarında iki oğullan varken kurt gelip iki

oğuldan birini alıp gitmişti. İki kadın Hz. Davud'un hakemliğine baş vurdular da, kalan çocuğun büyüğe ait olduğuna hükmetti. İkisi Hz. Davud'un yanından çıktıklarında Süleyman ikisini çağırdı ve: Bir bıçak getirin, çocuğu ikisi arasında pay edeyim (çocuğu ikiye böleyim) dedi. Kadınlardan küçük olanı: Allah sana rahmet eylesin bu onun oğludur, onu kesme, dedi de çocuğun küçük olan kadına ait olduğuna hükmetti. Buhârî ve Müslim, hadîsi Sahihlerinde tahrîc etmişler ve Neseî Kitâb el-Kazâ'da «Hâkim gerçeği öğrenmek üzere vereceği hükmün tersine bir hüküm vereceğini hissettirir babı» diye müstakil bir bâb ayırmıştır. Yukardakine benzer şekilde Hafız Ebu'l-Kasım tbn Asâkir «Tarih» inin Hz. Süleyman'ın terceme-i halinde Hasan tbn Süfyân kanalıyla... tbn Abbas'-tan rivayetle uzunca bir kıssa nakleder ki, özeti şudur: tsrâiloğulları zamanında güzel bir kadın varmış. Onlann ileri gelenlerinden dördü onu kendilerine ram etmek istemişler, kadın onların hepsini reddetmiş. Bunlar kadın aleyhinde bir araya gelmişler ve Hz. Davud'un huzurunda, kadının köpeği ile cinsel İlişki kurduğuna ve köpeğini buna

alıştırdığına şehadet etmişler. Hz. Dâvûd da kadının taşlanarak öldürölmesini emretmiş. O günün akşamı olduğunda Hz. Süleyman oturmuş, Hz. Davud'un etrafında toplandıkları gibi gençler onun çevresinde toplanmışlar aralarında hâkim olarak kalkmış, onlardan dördüne Hz. Davud'un yanında şahadet eden dört kişinin elbisesini, bir diğerine de kadının elbisesini giydirmiş. Bu dört kişi diğeri aleyhinde olmak üzere onun köpeği ile cinsî ilişki kurduğuna şehâdet etmişler. Hz. Süleyman : şunların aralarını ayarın, demiş, sonra birincilerine: Köpeğin rengi ne idi? diye sormuş. O; siyah demiş, onu serbest "bırakmış, diğerini çağırıp köpeğin rengini sormuş. O; kırmızıdır, demiş. Bir diğeri boz renkli olduğunu, dördüncüleri de beyaz olduğunu söylemiş. Hz. Süleyman dördünün de öldürölmesini emretmiş. Bu Hz. Davud'a nakledilince, derhâl o dört kişiyi çağırmış, her birine ayrı ayrı olarak o köpeğin rengini sormuş, köpeğin renginde ihtilâf etmişler. Bunun üzerine Hz. Dâvûd, onlann öldürölmelerini emretmiş.

Allah Teâlâ: «Dâvûd ile birlikte tesbîh etsinler diye dağları ve kuşları buyruk altına aldık. Bunları

yapanlar Bizdik.» buyurur ki; bu, kitabı olan Zebur'u okumasında sesinin hoşluğundandır. Zebur'u terennüm ettiği zaman kuşlar havada durup ona cevap verir; dağlar da teşbihle, aks-İ sadâ ile ona cevap verirlermiş. Hz. Peygamber (s.a.), Ebu Mûsâ el-Eş'arî geceleyin Kur'an okurken ona uğradığı zaman —ki önün çok hoş bir sesi vardı— durur ve onun okumasını dinleyip : Muhakkak ki şuna Dâvûd ailesinin seslerinden verilmiş, buyurmuş, Ebu Mûsâ da : Ey Allah'ın elçisi, şayet senin dinlediğini bilmiş olsaydım; onu senin için güzelleştirir, süslerdim, demiş. Ebu Osman en-Nehdî der ki: Ebu Mûsâ (r.a.) nın sesi gibi ne bir tef, ne bir ud ve ne de bir düdük sesi işitmedim. Bununla birlikte şöyle ilâve edermiş: Şüphesiz ona Dâvûd ailesinin seslerinden bir ses verilmiştir.

«Biz, ona, sizi savaşta korumak için zırh yapma san'atını öğrettik.» Katâde der ki: Hz. Dâvûd'dan önce zırhlar yassı, dümdüz imiş. Zırhı halkalar halinde örenlerin ilki odur. Nitekim Allah Teâlâ: «Ve ona demiri yumuşak kıldık. Geniş zırhlar yap ve dokumasını sağlam tut, diye.» (Sebe\ 10-11)

buyurur. Halkayı çivi tutmaz halde genişletmez, çiviye de halkayı yaracak kadar sert yapmazmış. Bu sebeptendir ki Allah Teâlâ: «Biz ona, sizi savaşta korumak için zırh yapma san'atını Öğrettik. Artık (Allah'ın size olan nimetlerine) şükreder misiniz?» Zîrâ O, kulu Davud'a zırh yapma san'atını İlham buyurmuş ve bunu sizin için ona öğretmiştir, buyurur.

«Süleyman'a da şiddetli esen rüzgârı müsahhar kıldık. Rüzgâr onun emriyle mübarek kıldığımız yere (Şam ülkesine) doğru eserdi. Ve Biz her şeyi bilenleriz.» Hz. Süleyman'ın ahşaptan bir halısı vardı. Ülke işlerinden ihtiyâç duyulan her şey; atlar, develer, çadırlar ve askerler onun üzerine konulur, sonra rüzgâra onu taşımasını emrederdi de, rüzgâr o halının altına girer, yüklenir, yükseltir ve onu götürürdü. Kuşlar oriu gölgeleyip arzuladığı yere kadar sıcaktan korurdu. Onun arzu ettiği yere indirir, âletleri ve odunları (keresteleri) konurdu. Allah Teâlâ başka âyetlerde şöyle buyurmaktadır: «Bunun üzerine Biz de rüzgârı emrine verdik. Emri ile istediği yere kolayca giderdi.» (Sâd, 36), «Gündüz

estiğinde gidişi bir aylık mesafedir. Akşamleyin de gelişi bir aylık mesafedir.» (Sebe', 12).

İbn Ebu Hâtim'in Süfyân İbn Uyeyne'den, onun Ebu Sinan'dan, onun da Saîd İbn Cübeyr'den rivayetinde o, şöyle anlatmış : Hz. Süleyman için altı yüz bin kürsü konulur, onu ta'kîb eden kürsülere ih-sanların mü'minleri, onların arkalarına da cinlerin mü'minleri oturur. Kuşlara emreder de onları gölgeler. Rüzgâra emreder de onu taşırdı. Abdullah İbn TJBeyd İbn Umeyr der ki: Hz. Süleyman rüzgâra emreder ve rüzgâr yüce, büyük bir dağ gibi toplanırdı. Sonra tahtının getirilmesini emreder ve toplanan rüzgârın en yüksek yerine konurdu. Sonra kanatlı olanlarından bir kısrağı çağırır, kısrağı tahtının üzerine çıkıncaya kadar yükselirdi. Paha sonra rüzgâra emreder ve rüzgâr onu göğün altında yüceliklere yükseltirdi. Hz. Süleyman bu durumda başını eğer, sağa ve sola dönmezdi. Bu; Allah'a olan ta'zîminden ve Allah'ın hükümlerinin yanında içinde bulunduğu durumun bir hiç olduğunu bilmesinden dolayı şükründen idi. Tâ ki rüzgâr kendisini istediği yere koyuncaya kadar.

«(Cevherler, inciler ve başka şeyler çıkarmak üzere) denize dalacak ve bundan başka işler görecek şeytânları da onun emrine verdik.» Başka bir âyette de şöyle buyrulur: «Bina kuran ve dalgıçlık yapan şeytânları da, demir halkalarla bağlı diğerlerini de.» (Sâd, 37-38).

Allah Teâlâ: «Onları gözetenler de Bizdik.» buyurur ki, şeytânlardan herhangi birinin ona bir kötülük etmesine karşı Allah onu korurdu. Aksine onların hepsi onun elinde, kahr u galebesi altındaydı., Onlardan hiç birisi ona yaklaşmaya cesaret edemez, tam tersine o, onların hakkında yegâne hâkim idi. Onlardan dilediğini serbest bırakır, dilediğini hapsederdi. Bu sebeptendir ki Allah Teâlâ başka bir âyette: «Demir halkalarla bağlı diğerlerini de.» (Sâd, 38) buyurmuştur.^[24]

83 — Eyyûb da, hani Rabbına niyaz etmiş: Bu dert beni sarıverdi. Sen merhametlilerin merhametlisisin, demişti.

84 — Biz de onun duasını kabul etmiş ve uğradığı sıkıntıyı kaldırmıştık. Katımızdan bir rahmet

ve kulluk edenlere bir hâtıra olmak üzere ona hem ailesini, hem de bir kadını vermiştik.

Sabır Çağlayanı Eyyûb

Allah Teâlâ Eyyûb (a.s.) un malı, çocukları ve bedenine isabet eden musibeti anlatıyor. Onun birçok malları, hayvanları, ekinleri, evlâdı ve hoşnûd olunacak evleri vardı. Bütün bunlarüa imtihana tâbi tutuldu, musibete dûçâr kaldı ve sonunculanna varıncaya kadar hepsi gitti. Sonra* bedeninde belâya dûçâr kaldı. Onun cüzzâma yakalandığı söylenir. Kalbi ve dili dışında hastalıktan kurtulan hiç bir yeri kalmamıştı. Bunlarla da Allah'ı zikrederdi. Nihayet onunla beraber oturanlar ondan tiksindi, ülkenin bir köşesinde tek başına kaldı. Hanımı dışında insanlardan ona şefkat gösterecek, acıyacak kimse kalmamıştı. Hanımı onun işlerini görürdü. Hanımının yoksul düştüğü, Hz. Eyyûb'a hizmet etmek için insanlara hizmet etmeye başladığı söylenir. Hz. Peygamber (s.a.) bir hadîslerinde : İnsanların en şiddetli belâya dûçâr kalanları peygamberler, sonra sâlih kişiler sonra derece derece onlara benzeyenlerdir, buyururken, diğer bir hadîste

şöyle buyrulur: Kişi, dini ölçüşünce belâya dūçâr kılınır. Şayet dininde sağlam, güçlü ise onun musibeti (dininin sağlamlığı ölçüşünce) artırılır. Allah'ın peygamberi Hz."Eyyûb (a.s.), son derece sabırlı olup sabır konusunda darb-ı"mesel olmuştur.

Yezîdîbn Meysere der ki: Allah Teâlâ Hz. Eyyûb (a.s.) u ailesi, malı ve oğullarım kaybetmekle imtihan ettiğinde onun için zikirden daha güzel hiç birşey kalmamıştı. Bunlardan sonra şöyle derdi: Bana İhsanda bulunan, bana mal ve oğullar veren Rabların Rabbı Sana hamd ederim. Kalbimden "bunların girmedığı hiç bir yer kalmamıştı. Sen bütün bunları benden aldın, kalbimi boşalttın, benimle Senin aranda engel olacak artık hiç bir şey yok. Şayet düşmanım îblîs benim yaptığımı (veya bana yaptığını) bilmiş olsaydı, beni çekemezdi. Bu sebeple t-blîs, hoşlanmayacağı bir durumla karşılaşmış oluyordu. Yine Yezîd İbn Meysere der ki: Eyyûb (a.s.) şöyle dermiş : Rabbım, bana mal ve çocuk verdin. İşlemiş olduğum bir zulümden dolayı beni şikâyet eden hiç kimse kapıma dikilmedi. Bunu Sen de biliyorsun. Benim için yatak hazırlanırdı da, ben yatağı terk eder

ve kendi nefsim : Ey nefis, şüphesiz ben yatakta yatmak için yaratılmadım, derdim. Bunu ancak Se^nin rızânı dileyerek terkettim. Yezîd İbn Meysere'nin bu sözünü İbn Ebu Hatim rivayet eder.

Hz. Eyyûb'un haberi ile ilgili olarak Vehb İbn Münebbih'den rivayetle uzun bir kıssa anlatılır. İbn Cerîr ve İbn Ebu Hatim, kendi se-nedleriyle Vehb İbn Münebbih'den rivayet ederler. Müteahhir müfessirlerden bir çokları da bunu zikretmişlerdir. Ancak uzun olduğu için bizim terk ettiğimiz bu kıssada garîblik vardır.

Hz. Eyyûb (a.s.) un bu belâda uzun süre kaldığı rivayet edilir. Onu bu duaya sevk eden sebep konusunda ihtilâf etmişlerdir. Hasan ve Ka-tâde, Hz. Eyyûb (a.s.) un yedi sene birkaç ay îsrâiloğulları çöplüğüne atılmış halde musibete dûçâr kaldığını söylemişlerdir. İsrâiloğulları çöplüğünde atılmış halde iken bedeni üzerinde haşarat dolaşmış, Allah Teâlâ ondan bu musibeti kaldırmış, ecrini çoğaltmış ve ona güzel övgüde bulunmuştur. Vehb İbn Münebbih: Belâda ne çok ne fazla; tam üç sene kalmıştır, der. Süddî şöyle anlatıyor : Eyyûb'un etleri dökülmeye

başladı, sinir ve kemikleri dışmda bedeninden hiç bir şey kalmadı. Karısı onun işlerini görür, bulunduğu yere azığını getirirdi. Ağrısı uzayınca karısı ona: Ey Eyyûb, Rabbına duâ etsen de, senden bu belâyı giderse, dedi. Hz. Eyyûb : Yetmiş sene sağlıklı olarak yaşadım. Allah için yedi sene sabretmem çok mudur? diye cevap verdi. Kadın feryâd ederek çıktı. Bir ücret mukabili insanlara iş görür, bundan kazandığını Hz. Eyyûb'a getirir ve ona yedirirdi. İblîs, Hz. Eyyûb'un Filistin'den dostu ve arkadaşı olan iki kişiye gitti, onlara vardı ve : Kardeşiniz Eyyûb'a şöyle şöyle bir belâ isabet etti. Ona gidin,-onu ziyaret edin ve bir miktar ülkenizin içkisinden yanınıza alın. Eğer ondan içecek olursa iyileşir, dedi. Hz. Eyyûb'un bu iki arkadaşı ona geldiler. Ona baktıklarında ağladılar. Hz. Eyyûb : Siz kimsiniz? diye sordu. Onlar: Biz filan ve filanız, dediler. Onlara merhaba dedi ve: Musibet anında beni terketmeyene merhaba, diye ekledi. Onlar : Ey Eyyûb, belki de sen bir şey gizledin ve. gizlediğinin dışında bir şeyi izhâr ettin de bu sebeple Allah seni bu musibete dūçâr kıldı, dediler. Hz. Eyyûb başını göğ'e kaldırdı, sonra şöyle dedi: O biliyor

ki, ben bir şeyi gizleyip onun dışında bir şeyi izhâr etmedim. Fakat Rabbım ben sabredecek miyim yoksa feryâd mı edeceğim buna bakmak üzere beni bu belâyâ dûçâr kıldı. Onlar kendisine : Ey Eyyûb, bizim içkimizden iç. Eğer ondan içecek olursan sen muhakkak iyileşeceksin, dediler. Kızdı ve : Habis (İblîs) size gelip bunu mu emretti? Sözünüz, yiyeceğiniz ve içeceğiniz haram üzerinedir, dedi. Onun yanından kalktılar, karısı insanlara iş yapmaya gitti. Küçük çocukları olan bir aile için ekmek pişirdi. Oğulları uyuyordu. Onu uyandırmak istemediler ve ekmeği kadına verdiler. O da ekmeği Eyyûb'a getirdi. Hz. Eyyûb bunu hoş karşı-lamayıp; Sen bana bunu getirmezdin. Bugün sana ne oluyor? diye sordu. Kadın durumu anlattı da o : Belki de çocuk uyanmış ve ekmek isteyip bulamamış, ailesine ağlıyordur. Bu ekmeği ona götür, dedi. Kadın gidip o ailenin merdivenine ulaştığında, o ailenin "bir koyunu kendisini süstü de kadın: Kahrolası Eyyûb, dedi. Merdiveni çıktığında çocuğu uyanmış, ekmeği istiyor ve ailesine ağlıyor buldu. Onlardan ekmek dışında hiç bir şey kabul etmiyordu. Kadın: Allah

Eyyûb'a rahmet eylesin, deyip ekmeği çocuğa verdi ve döndü. Sonra İblîs, bir doktor suretinde kadına geldi ve ona : Şüphesiz kocanın hastalığı uzamıştır. Şayet iyileşmek istiyorsa bir sinek alsın, filanca oğulları kabilesinin putu adına onu kessin, muhakkak o bununla iyileşecektir. Bundan sonra da tevbe eder, dedi. Kadın bunu Hz. Eyyûb'a söylediğinde o : Muhakkak sana habîs (İblîs) gelmiş. Allah'a yemin olsun ki, eğer iyile-şirsem sana yüz sopa vuracağım, dedi. Kadın, Hz. Eyyûb için yine çalışmaya çıktı fakat ondan rızık kesilmişti. Hangi aileye gitse kendilerine iş yapmasını İstemiyorlardı. Durumu daha da bozulup Hz. Ey-yûb'un aç kalmasından korktuğu zaman saçından bir bölüm traş edip onu eşrafın kızlarından küçük bir kız çocuğuna sattı. Ona hoş ve bol yemekler verdiler, bunları Eyyûb'a getirdi. Hz. Eyyûb bu yiyeceği gördüğu zaman hoş karşılamadı ve: Bu sana nereden geliyor? diye sordu. Kadın : Birtakım insanlara iş gördüm de, onlar bana yiyecek verdi, diye cevabladı. Hz. Eyyûb o yiyecekten yedi. Ertesi gün olduğuanda kadın yine çıktı ve iş görmek istedi. İş bulamadı. Yine saçının bir bölüğünü kesip

onu daha önceki satmış olduğu kız çocuğuna sattı. Bunun karşılığında ona yiyecek verdiler, o da bunu Eyyûb'a götürdü. Hz. Eyyûb : Allah'a yemin olsun ki bunun nereden olduğunu bilmeden yemeyeceğim, dedi. Kadın baş örtüsünü indirdi, kadının başını tıraş edilmiş olarak gördüğü zaman şiddetle feryâd etti. İşte o zamandır ki Rab-bına: «Bu dert beni sanverdi. Sen merhametlilerin merhametlisisin.» diye duâ etti. İbn Ebu Hâtîm der ki: Bize babamın... Nevi el-Bekâli'den rivayetine göre Hz. Eyyûb'un yanına gelen şeytâna Savt denirmiş. Hz. Ey-yûb'un karısı: Allah'a dua et de sana şifâ versin, dedikçe o duâ etmez-miş. Nihayet ona İsrâiloğullarından bir grup uğramış ve birbirlerine : Bunun başına gelen ancak (işlemiş olduğu) büyük bir günâhtan olsa gerektir, demişler. İşte o zaman Hz. Eyyûb : «Bu dert beni sarıverdi. Sen merhametlilerin merhametliyisin.» demiştir. Yine İbn Ebu Hâ-tim'in babası kanalıyla... Abdullah İbn Ubeyd İbn Umeyr'den rivayetinde o, şöyle anlatmış: Hz. Eyyûb (a.s.) un iki kardeşi varmış. Bir gün gelmişler ve kokusundan ona yaklaşamamışlar. Uzağına oturmuşlar. Birisi diğerine: Şayet Allah Teâlâ Hz.

Eyyûb'da bir hayır olduğunu bilmiş olsaydı, onu bu belâyâ dũçâr kılmazdı, demiş. Hz. Eyyûb, anların bu sözlerinden öyle bir feryâd koparmış ki, hiç .bir şeyden dolayı böyle feryâd etmemiş imiş. Allah'ım, şayet benim hiç bir gece tok olarak gecelemediğimi ve benim aç olanın durumunu bildiğimi biliyorsan beni tasdik et, demiş, o ikisi işitir olduğu halde gökten tasdik olunmuş. Sonra: Allah'ım, benim asla iki gömleğim olmadığını, çıplak olanın durumunu bildiğimi biliyorsan beni tasdik et, demiş, o ikisi işitir olduğu halde gökten tasdik olunmuş. Allah'ım, izzetin hakkı için, demiş, sonra secdeye kapanmış. Daha sonra: Allah'ım, izzetin hakkı için benden bu (belâyı) gidermedikçe başımı asla kaldırmayacağımı, demiş, başını kaldırdığı zaman bu belâ kendisinden giderilmiş. İbn Ebu Hatim, yukardakine benzer şekilde bu hadîsi başka bir kanaldan merfû* olarak şöyle rivayet eder: Bize Yûnus İbn Abd'ül-A'lâ... Enes İbn Mâ-lik'den rivayet ediyor ki Allah Rasûlü (s.a.) şöyle buyurmuş: Allah'ın peygamberi Eyyûb, belâda on sekiz sene kaldı. Kardeşlerinden en yakın ve sadık olan iki kişi dışında yakını ve uzağı onu terketti.

Ancak o ikisi kendisine gelir giderlerdi. Biri arkadaşına: İyi bil ki, Allah'a yemîn ederim Eyyûb, âlemlerden kimsenin işlememiş olduğu bir günâh işlemiştir, dedi., Arkadaşı ona : Nedir o? diye sordu. O : On sekiz seneden beri Allah Teâlâ ona acımadı ki içinde bulunduğu belâyı ondan gidersin, dedi. İkisi Hz. Eyyûb'a gittiklerinde adam sabremedi, sonunda Hz. Eyyûb'a bunu anlattı. Hz. Eyyûb (a.s.) şöyle dedi: Senin söylediğini bilmiyorum. Şu kadar var ki Allah biliyor ben (bir gün) çekişmekte olan iki kişiye uğramıştım. Allah'ın adını anıyorlardı. Evime döndüğümde bir gerçek, bir hak dışında Allah'ın anılmasından hoşlanmadığım için onların yerine keffâretlerini vermiştim. Hz. Eyyûb, (bu belâ içinde iken) ihtiyâcını defetmek için çıkardı. İhtiyâcını giderdiği zaman karısı (yerine geri gelinceye kadar) elinden tutardı. Bir gün karısının gelmesi gecikmişti. Yerinde iken Hz. Eyyûb'a: Ayaklarını hareket ettir, yere vur. Bu yıkanılacak, soğuk ve içilecek bir sudur, diye vahyoluhdu. Bu hadîsin merfû' olarak rivayeti gerçekten garîbdir. İbn Ebu Hatim der ki: Bize babamın... İbn Abbâs'tan rivayetinde o, şöyle

anlatmış : Allah Teâlâ (dûçâr kaldığı belânın sonunda) Eyyûb'a cennet hüllelerinden bir hülle giydirdi ve uzaklaşıp bir köşeye oturdu. Karısı geldiğinde onu tanımadı ve: Ey Allah'ın kulu, şuracıktaki belâyâ dûçâr kalmış kişi nereye gitti? Herhalde onu köpekler veya kurtlar götürmüş olsa gerek, deyip bir süre konuşmaya devam etti. Hz. Eyyûb: Yazık sana, ben Eyyûb'um, dediyse de kadın : Ey Allah'ın kulu, benimle alay mı ediyorsun? dedi. Hz. Eyyûb : Yazıklar olsun sana, ben Eyyûb'um. Allah Teâlâ benim bedenime sağlığıma geri verdi, dedi. İbn Abbâs şöyle ekler: Allah Teâlâ ona malını ve çocuklarını aynıyla ve bir misli fazlasıyla geri vermiştir. Vehb İbn Münebbih der ki: Allah Teâlâ Eyyûb'a vahyetti ve buyurdu ki: Sana aileni, malım ve onların bir misli fazlasını geri verdim. Şu suda yıkan. Muhakkak senin şifân bundadır. Karının yerine bir kurbân kes, onlar için istiğfar et. Şüphesiz onlar senin hakkında âsi olmuşlardır. Bu haberi İbn Ebu Hatim rivayet eder. Yine İbn Ebu Hâtim'in Ebu Zûr'a kanalıyla... Ebu Hüreyre'-den, onun da Hz. Peygamber (s.a.) den rivayetine göre, şöyle buyurmuş

: Allah Teâlâ Eyyûb'a afiyet verip hastalığından kurtardığında üzerine altın çekirgeler yağdırmış. Eyyûb eliyle yakalayıp elbisesine doldurmaya başlamış. Ey Eyyûb, doymadın mı? denilmiş de : Rabbım, Senin rahmetinden kim doyar? demiş. Hadîsin aslı Buhârî ve Müslim'in Sahîh'lerinde mevcûd olup başka bir yerde tekrar gelecektir.

«Ona hem ailesini, hem de bir katım vermiştik.» İbn Abbas'tan rivayetle daha önce geçtiği üzere o: Ona (malı, ailesi ve çocuklarının) aynıları geri verildi, demiştir. İbn Abbâs'm bu sözünü Avfî de rivayet etmiştir. Bu açıklamanın benzeri İbn Mes'ûd ve Mücâhid'den de rivayet edilmiş olup, Hasan ve Katâde de böyle söylemişlerdir. Bazıları hanımının isminin Rahmet olduğunu sanmışlardır. Şayet böyle söyleyen kişi bunu âyetin akışından almışsa bu uzak olup âyetten anlaşılmaz. Eğer kitab ehlinin nakillerinden almış ve onlardan rivayeti sahîh ise bu; ne doğrulanır, ne de yalanlanır. İbn Asâkir, «Tarihainde —Allah ona rahmet eylesin— Eyyûb'un zevcesinin ismini verir ve şöyle der: İsminin Leyyâ Bint Mineşşâ İbn Yûsuf İbn Ya'kûb İbn İshâk İbn İb-

râhîm olduğu söylenir. Yine İbn Asâkir şöyle diyor :
Leyyâ Bint Ya'kûb (a.s.), Eyyûb'un zevcesi olup
Beseniyye ülkesinde onunla beraberdi denilir.

Mücahid der ki: Hz. Eyyûb'a : Ey Eyyûb,
muhakkak senin ailen cennettedir. Dilersen sana
onları getireyim, dilersen senin için onları cennette
bırakıp onların yerine benzerlerini vereyim, denildi.
Hayır, onları benim için cennette bırak, dedi de, onlar
cennette onun için bırakıldılar ve dünyada onların
yerine bedel olarak benzerleri verildi. Hammâd İbn
Zeyd'in Ebu înrân el-Havnî'den, onun da Nevf el-
Bek-kâlî'den rivayetinde o, şöyle 'demiştir: Onların
ecirleri âhirette, benzerleri dünyada (Hz. Eyyûb'a)
verilmiştir. Râvî der ki: Bunu Mutar-rî'e rivayet ettim
de: Bu günden önce (bu âyetin) açıklamasını, tev-
cihini bilememiştim, dedi. Katâde, Süddî ve Seleften
bir çoklarından da böyle rivayet edilmiş olup, en
doğrusunu Allah bilir.

«Katımızdan bir rahmet ve kulluk edenlere bir
hâtıra olmak üzere» ona böyle yapmıştık. Onu bu
konuda bir örnek kıldık ki belâyâ dû-çâr olanlar
onlara bu belâyı bizim katımızda hakîr oldukları için

verdiğimizi sanmasınlar ve Allah'ın takdirine, kullarından dilediğini belâya dūçâr kılmasına sabrederek katlansınlar. Şüphesiz bu husustaki en yüce hikmet Allah'ındır.^[25]

85 — İsmail, İdrîs ve Zülkifl de. Onların her biri sabredenlerdendi.

86 — Ve onları rahmetimize kattık. Doğrusu onlar, sâlih kimselerdendi.

İsmâîl ve Diğerleri

Burada İsmail'den murâd, İbrahim Halil (a.s.) in oğlu olan İsmail'dir. Daha önce Meryem sûresinde anılmıştı. İdrîs (a.s.) de öyle.

Zülkifl'e gelince; âyetin akışından anlaşıldığına ve peygamberlerle birlikte zikredildiğine göre o da bir peygamberdir. Diğerleri ise: O ancak sâlih bir kişi, âdil bir kral, adaletli bir hakem idi, demişlerdir. İbn Cerîr de bu konuda ihtiyatlı davranmıştır. En doğrusunu Allah bilir. İbn Cüreye'in Mücâhid'den rivayetine göre; o, Zülkifl hakkında şöyle demiştir : Sâlih bir kişidir. Peygamber değildir. Bir peygambere kavmi için kefil olmuş, kavminin işleri için onun yerini tutmayı tekeffül etmiş, peygamberin yerine

onların işlerini üstlenmiş, aralarında adaletle hükmetmiştir. Böyle yaptığı için ona Zülkifl ismi verilmiştir. İbn Ebu Necîh de bu açıklamayı Mücâhid'den rivayet eder.

İbn Cerîr der ki: Bize Muhammed İbn Müsennâ'mn... Mücâhid'den rivayetine göre; o, şöyle anlatıyor: el-Yesâ ihtiyarladığı zaman:

Ben hayatta iken insanlara onları idare edecek birisini yerime halîfe olarak bıraksam da nasıl iş yapacağını görsem, dedi. İnsanlar toplandılar da o: Şu üç şartla bunu benden kim kabul eder: Halîfe olarak bırakacağım kişi gündüz oruçlu olacak, geceyi ihya edecek ve Öfkelenmeyecek, dedi. Gözlerin hakir göreceği birisi kaıktı ve: Ben, dedi. el-Yesâ : Sen gündüz oruç tutar, geceyi ihya eder ve öfkelenmez misin? diye sordu. Adam: Evet, diye cevabladı. O gün kavmi geri çevirdi. Diğer gün aynı sözleri söyledi, herkes sustu, yine o adam kalktı ve ben, dedi. el-Yesâ onu kendine halîfe tayîn etti. İblîs, şeytânlara: Falancaya dikkat ediniz, onu azdırmak görevinizdir, dedi. Ancak o kişi şeytânları "bundan âciz bıraktı da İblîs : Onu bana bırakın, dedi ve fakîr, yaşlı bir

ihthiyar suretinde ona gitti. Öğle uykusu için yatağına yattığı zaman ona vardı. Gece ve gündüz sâdece o kısa uykusundan başka uyku uyumazdı. İblîs kapısını çaldı, o : Kimdir o? diye sordu. İblîs : Mazlum yaşlı bir ihtiyar, dedi. Kalkıp kapıyı açtı ve îblîs ona: Benimle kavmim arasında bir hasımlık var. Onlar bana zulmettiler, -bana şöyle yaptılar, şöyle yaptılar... diye uzun uzun anlatmaya başladı, sonunda günün sonu geldi ve adamın öğle uykusu gitti de : Ben geldiğim zaman bana gel, senin hakkını alıvereyim, dedi. Gitti, yerinde iken ihtiyarı görür müyüm diye bakmaya 'başladı, göremedi. Kalktı aradı. Ertesi gün olunca insanlar arasında hükmetmeye ve onu beklemeye başladı, yine onu göremedi. Öğle uykusuna dönüp de yatağına yattığında, İblis ona gelip kapıyı çaldı. O : Kimdir o? diye seslendi. Mazlum, yaşlı ihtiyar, diye cevap verdi. Onun için kapıyı açtı ve : Ben sana demedim mi ki ben (hükmetmek için) oturduğum zaman bana gel? dedi. îblîs: Onlar; en habîs bir kavimdir. Senin (hükmetmek için) oturur olduğunu bildikleri zaman : Biz sana hakkını verimiz, dediler. Sen kalktığın

zamansa benim hakkımı inkâr ettiler, dedi. O kişi: Git, ben (insanlar afasında hüküm vermek üzere) geldiğim zaman bana gel, dedi Böylece öğle uykusunu kaçırdı, gitti ve onu beklemeye başladı da, onu göremedi. Uykusuzluk ona ağır gelmeye başladı ve ailesinden birine: Hiç kimseyi şu kapıya yaklaşmaya bırakmayın ki uyuyayım. Şüphesiz uykusuzluk bana ağır gelmeye başladı, dedi. Yine o saat gelince îblîs ona geldi. Kapıya dikmiş olduğu kişi tîblîs'e : Gerisin geri dön ve git, dediyse de İblîs: Muhakkak ben dün gelmiş ve ona durumumu anlatmıştım, dedi. Adam: Hayır, Allah'a yemîn olsun ki o kendisine yaklaşmak İçin kimseyi bırakmamamızı bize emretmiştir, dedi. Şeytân çaresiz kalınca baktı ve evde bir delik görüp oradan tırmandı ve eve girdi. Kapıyı içerden çaldı. Adam uyandı ve : Ey filan, ben sana em-retmemiş miydin? dedi. Kapıdaki adam: Benim tarafımdansa Allah'a yemîn olsun ki sana kimse gelmedi. Sana geldiğine bak, dedi. Kapıya baktı ve bir de gördü ki daha önce kapatmış olduğu şekilde kapalıdır ve adam evde onunla beraberdir. Onu tanıdı ve : Sen Allah'ın

düşmanı mısın? dedi. İblis : Evet, sen beni her bir şeyde âciz bıraktın ve ben de seni kızdırabilmek için gördüğün işi yaptım, dedi. Allah Teali da ona Zülkifl adını verdi. Zîrâ o, bir işi tekeffül etmiş ve bu kefaletine vefa göstermişti. Hadisi İbn Ebu Hatim de Züheyr İbn İshâk kanalıyla... MÜc&hid'den yukardakine benzer şekilde rivayet etmiştir.

İbn Ebu Hatim der ki: Bize babamın,.. İbn Abbâs'tan rivayetinde o, şöyle anlatmış : İsrâiloğulları içinde bir hâkim vardı. Ölüm zamanı gelince : Öfkelenmemek şartıyla benim yerimi kim tutar? diye sordu. Birisi: Ben tutarım, dedi de, ona Zülkifl adı verildi. Bütün gecesini namazla geçirir, sabahleyin oruçlu olduğu halde insanlar arasında hüküm verirdi. Onun için öğle uykusu uyuduğu bir saat vardı. O uyku saatında iken şeytân ona geldi. O adamın ashabı şeytâna: Neyin var (hacetin nedir) ? dediler, o : Yoksul bir insanım. Bir adam üzerinde hakkım var. Bana üstün geldi (ve hakkımı vermedi), dedi. Onlar : Uyanmcaya kadar bu halde dur, dediler. O, uyuyanın üst tarafında idi. Kasden bağırmaya başladı ve nihayet onu uyandırdı. Onun sesini işitti

ve : Neyin var? diye sordu. Şeytân : Bir adam üzerinde hakkı olan yoksul bir insan, diye cevap verdi. O adam: Git ve ona söyle hakkını versin, dedi. Şeytân : Vermemekte diretiyor, dedi. Adam : Sen ona git, dedi. Şeytân gitti, ertesi gün yine geldi. Adam : Neyin var, sana ne oluyor? dedi de, şeytân: Ona gittim, senin sözüne kulak asmadı, dedi. Adam : Ona git, söyle, senin hakkını versin, dedi. Şeytân gitti, ertesi günü adam öğle uykusuna yattığında yine geldi. Adamın arkadaşları ona : Çık, Allah seni kahretsin, her gün .uyuduğu zaman geliyorsun ve bırakmıyorsun ki uyusun, dediler. Şeytân bağırmaya başladı: Tabîî, ben yoksul bir insan olduğum için bu böyle. Şayet zengin olsaydım... Adam yine işitti ve : Neyin var? diye sordu. Şeytân ; Ona gittim, beni dövdü, dedi. Adam: Yürü ki seninle beraber geleyim, dedi. Adam şeytânın elini tutmuşken onun kendisiyle beraber gittiğini görünce, elini ondan kurtardı ve kaçtı. Bu haber, Abdullah îbn Haris, Muhammed îbn Kays, İbn Huceyre el-Ekber ve Seleften başkalarından bu kıssaya benzer şekilde rivayet edilmiş olup en doğrusunu Allah bilir. Yine İbn Ebu Hâtim'in babası

kanalıyla... Ebu Kinâne el-Ah-nes'den rivayetine göre o, şöyle demiş: el-Eş'arî'yi şu minber üzerinde şöyle derken işittim : Zülkifl; bir peygamber değildi. Fakat İsrâiloğul-ları içinde sâlih bir adam vardı. Her gün yüz (rek'at veya vakit) namaz kılardı. Zülkifl ondan sonra bu sâlih kişinin işlerini deruhde etmeyi tekeffül etti, her gün yüz namaz kılardı. Bunun Üzerine «Zülkifl» diye isimlendirildi. Hadîsi İbn Cerîr de, AbdÜrrezzâk kanalıyla... Ebu Mûsâ el-Eş'arî'den munkatı' bir isnâdla rivayet etmiştir. En doğrusunu Allah bilir.

îmânı Ahmed garîb bir hadîs rivayet eder ve der ki: Bize Esbât İbn Muhammed'in... İbn Ömer'den rivayetine göre; o, şöyle demiştir: Allah Rasûlü (s.a.) nden öyle bir hadîs işittim ki, bir veya iki —İbn Ömer, yedi kereye kadar saymıştır.— kere işitmiş olsam neyse. Fakat onu bundan daha fazla işitmişimdir. Şöyle buyurdu : İsrâiloğulların-dan el-Kifl, hiç bir günâh bırakmayıp işlemişti. Bir kadın ona geldi ve o da kendisiyle münâsebette bulunma şartıyla kadına 60 dînâr verdi. Kadınla münâsebete teşebbüs edip o vaziyete geldiğinde, kadın Allah

korkusuyla titreyip ağladı. el-Kifl: Seni ağlatan nedir? Seni bu işe ben mi zorladım? diye sordu. Kadın : Hayır, fakat bu öyle bir iş ki hiç yapmadığım bir şeydir. Buna beni ancak ihtiyâç sevk etmiştir, dedi. Adam : Sen bu işi yapıyorsun ve şimdiye kadar hiç yapmadım diyorsun öyle mi? deyip üzerinden indi ve : Git, dinarlar senindir, diyerek şöyle devam etti: Allah'a yemîn olsun ki el-Kifl, bir daha asla Allah'a âsî gelmeyecek. Ve o gece öldü. Kapısında sabahleyin şöyle yazıyordu : Şüphesiz Allah el-Kifl'i bağışlamıştır. Bu rivayette adamın ismi, Zülkifl şeklinde değil el-Kifl olarak geçmektedir. En doğrusunu Allah bilir. Bu hadîsi Kütüb-i Sitte sâhiblerinden hiç biri tahrîc etmemiştir. İsnadı da garîbdir. Her halükârda hadîsin lafzında el-Kifl denilmiş; Zülkifl denilmemiştir. Herhalde başka bir adanı olsa gerektir. En doğrusunu Allah bilir.[\[26\]](#)

87 — Zünnûn'u da, hani o, öfkelenerek giderken kendisine güç yetiremeyeceğimizi sanmıştı. Ama sonunda karanlıklar içinde: Senden başka hiç bir ilâh yoktur. Sen münezzehsin, doğrusu ben haksızlık edenlerdenim, diye niyaz etmişti.

88 — Biz de onun duasını kabul edip üzüntüden kurtarmıştık, işte inananları böyle kurtarıyoruz.

Ve Zünnûn

Bu kıssa, bu sûrede, Saffât sûresinde ve Nûn (el-Kalem) sûresinde zikredilmiştir. Allah Teâlâ, Yûnus İbn Matta (a.s.) yi Nine-va kasabası halkına peygamber olarak göndermişti. Nineva, Musul ülkesinde bir kasabadır. Onları Allah'a çağırmış, icabet etmemişler ve küfürleri üzere devam etmişlerdi. Onlara kızgın olarak aralarından çıkmış, üç gün sonra başlarına azâb geleceğini onlara müjdelemişti. Bunun gerçek olduğunu kesin olarak anlayıp, peygamberlerin yalan söylemediğini bildiklerinde; çocuklarını ve hayvanlarını sahraya çıkarmışlar, annelerle çocuklarını birbirlerinden ayırmış, sonra Allah'a yalvarıp yakararak O'na sığınmışlardı. Develer ve yavruları, inekler ve yavruları böğürmüş, koyunlar ve kuzuları melemişti. Bunun üzerine Allah Teâlâ onlardan azabı kaldırmıştır. Allah Teâlâ bu konuda şöyle buyuruyor : «îmân edip îmânı kendisine fayda sağlayan bir kasaba olsaydı ya? Yûnus'un kavmi müstesna. Onlar, îmân ettikleri zaman üzerlerinden

bu dünya hayatında rüsvâyılık azabını kaldırdık, bir zamana kadar da kendilerini faydalandırdık.» (Yûnus, 98). Yûnus (a.s.) a gelince; o, gidip bir kavimle birlikte bir gemiye binmişti. Deniz yükselip gemi dalgalar arasında bocalamaya başladı da, batmaktan korktular ve içlerinden birini denize atıp böylece hafiflemek üzere atılacak kişiyi te&bît için kur'a çektiler. Kur'a Yûnus'a çıktı. Onu atmak istemediler ve Kur'ayı tekrarladılar. Yine ona çıktı. Atmak istemediler sonra kur'-ayı tekrarladılar da, bu sefer yine ona çıktı. Allah.Teâlâ buyurur ki: «Kur'a çekmişti de yenilenlerden olmuştu.» (Saffât, 141). Üçüncü defada kur'a Yûnus'a çıkınca kalktı, elbiselerini çıkardı, sonra kendini denize attı. İbn Mes'ûd'un anlattığına göre; Allah Teâlâ, yeşil denizden denizi yara yara ilerleyen bir balık gönderdi. Balık gelip Hz. Yûnus kendini gemiden attığı zaman onu yuttu. Allah Teâlâ bu balığa, onun etini yememesini ve herhangi bir kemiğini incitip kırmamasını vahyetti. Buyurdu ki: Yûnus senin için bir rızık değildir. Senin karnın onun için sâdece bir hapisane olacak.

«Zünnûn'a da, hani o, —Dahhâk'ın söylediğine göre kavmine— öfkelenerek giderken kendisine güç yetiremeyeceğimizi, (balığın karnında onu sıkış tır anlayacağımızı) sanmıştı.». Âyetin, «Kendisine güç yetiremeyeceğimizi sanmıştı.» kısmının : Balığın karnında sıkıştırma-yaeğimizi sanmıştı, şeklindeki açıklaması İbn Abbâs, Mücâhid, Dah-hâk ve başkalarından da rivayet edilmiş olup, İbn Cerîr bu açıklamayı tercih eder. İbn Cerîr bu tercihin Allah Teâlâ'nın: «Rızkı kendisine daraltılmış bulunan da, nafakayı Allah'ın kendisine verdiğinden versin. Allah kimseyi kendisine verdiğinden fazlasıyla yükümlü tutmaz.

Allah güçlüğün ardından bir kolaylık İhsan eder.» (Talâk, 7) âyetini delil getirir. Atıyye el-Avfî ise «Kendisine güç yetiremeyeceğimizi sanmıştı.» âyetini: Aleyhine hüküm vermeyeceğimizi sanmıştı, şeklinde açıklayıp âyetteki fiilini; takdîr etme, hükmetme anlamında almıştır. Bu fiilin takdîr etme anlamında kullanılışı arap dilinde var-dır.(...)

«Ama sonunda karanlıklar içinde : Senden başka hiç bir İlâh yoktur. Sen münezzehsin, doğrusu ben

haksızlık edenlerdenim, diye niyaz etmişti.» İbn Mes'ûd der ki: Balığın karnının karanlığı, denizin karanlığı ve gecenin karanlığı âyette zikredilen karanlıklardır. İbn Abbâs, Âmir İbn Meymûn, Saîd İbn Cübeyr, Muhammet! İbn Kâ'b, Dahhâk, Hasan ve Katâde'den de böylece rivayet edilmiştir. Salim İbn Ebu Ca'd da der ki: Âyette zikredilen karanlıklar denizin karanlığındaki balığın karnında bulunan karanlıktır. İbn Mes'ûd, İbn Abbâs ve başkaları şöyle diyor : Balık onu denizi yara yara denizde götürdü ve nihayet denizin dibine ulaştırdı. Yûnus, deniz dibinde çakılların teşbihini işitti, orada ve o sırada : «Senden başka hiç bir ilâh yoktur. Sen münezzehsin.» dedi. Avf da der ki: Yûnus balığın karnına düştüğünde önce öldüğünü sandı. Sonra ayaklarını hareket ettirdi. Ayakları hareket edince de bulunduğu yerde secde etti, sonra: Rabbım, Senin için öyle bir yerde secde yeri edindim ki hiç kimse (burayı) secde yeri edinmemiş-tir, diye nida etti. Saîd İbn Hasan el-Basrî, Hz. Yûnus (a.s.) un balığın karnında kırk gün kaldığını söyler. Avf ve Saîd İbn Hasan'ın sözlerini İbn Cübeyr rivayet etmiştir.

Muhammed İbn İshâk İbn Yesâr kendisinden rivayette bulunduğu birisi kanalıyla... Ebu Hüreyre'den rivayet eder ki, Allah Rasûlü (s.a.) şöyle buyurmuştur : Allah Teâlâ Hz. Yûnus'u balığın karnında hapsetmeyi murâd buyurduğunda, balığa : Onu al, hiç bir etini incitme, hiç bir kemiğini kırma, diye vahyetti. Balık onu denizin dibine ulaştırdığı zaman Yûnus bir ses, bir hareket işitti. Kendi kendine : Bu da nedir? diye konuştu O, balığın karnında iken Allah Teâlâ kendisine şöyle vahyetti: Muhakkak bu deniz hayvanlarının teşbihidir. Hz. Yûnus da balığın karnında iken Allah'ı tesbîh etti. Melekler onun ,tesbîhini işitip : Rabbımız, biz garîb bir yerden zayıf bir ses işitiyoruz, dediler. Rab Teâlâ : Bu, kulum Yûnus'tur. Bana isyan etti, Ben de onu denizde balığın karnında hapsettim, buyurdu. Melekler: Her gün ve gece kendisinden sâlih ameli Sana yükselmekte olan sâlih kuldan mı? diye sordular Allah Teâlâ : Evet, buyurdu. İşte o zaman melekler Yûnus için şefâatta bulundular da, Allah Teâlâ balığa onu sahile atmasını emretti. Allah

Teâlâ'nın da buyurduğu üzere balık, (tonu hasta olarak» (Saffât, 145) sahile attı.

Hadîsi İbn Cerîr ile Müsned'inde el-Bezzâr, Muhammed İbn îshâk kanalıyla... Ebu Hüreyre'den yukardakine benzer şekilde rivayetle zikretmişlerdir. Sonra el-Bezzâr : Bunun Hz. Peygamber (s.a.) den bu şekilde-ve bu isnâdla olanın dışında rivayetini bilmiyoruz. İbn Abdülhak da Şu'be kanalıyla... Hz. Ali'den hadîsi merfû' olarak rivayet etmiştir. Bu hadîste şu kısım vardır : Bir kula : Ben, Yûnus İbn Mettâ'dan daha hayırlıyım, demek yaraşmaz. Muhakkak o, Allah'ı karanlıklar içinde tesbîh etmiştir. Hadîs bu fazlalık olmaksızın İbn Abbâs, İbn Mes'ûd ve Abdullah İbn Ca'fer'den de rivayet edilmiş olup, bu rivayetlerin is-nâdları ilerde Nûn (el-Kalem) sûresinde gelecektir.

İbn Ebu Hâtim'in Ebu Abdullah Ahmed İbn Abdurrahmân kanalıyla... Enes İbn Mâlik'den — Enes'in hadîsi Allah Rasûlü (s.a.) nden merfû' olarak rivayetini biliyorum— rivayetinde şöyle buyrulmuştur: Peygamber Yûnus (a.s.) a balığın karnında iken bu kelimelerle duâ etmesi fikri aklına

geldiğinde : «Ey Allah'ım, Senden başka hiç bir ilâh yoktur. Sen münezzehsin, doğrusu ben haksızlık edenlerdenim.» dedi. Bu duâ gelip Arş'ı kuşattı. Melekler : Rabbımız, bilinmeyen bir ülkeden bilinen zayıf bir ses? dediler. Rab Teâlâ : Bunu tanımıyor musunuz? diye sordu, onlar : Hayır, Rabbımız, o kimdir? dediler. Allah Teâlâ : Kulum Yûnus'tur, buyurdu. Melekler : Devamlı olarak kendisinden makbul amel ve icabet olunmuş duâ yükselen kulun Yûnus mu? diye sordular. Rab Teâlâ : Evet, buyurdu. Onlar : Ey Rabbımız, bolluk ve ferahlık halinde bunları yapan (kuluna) acıyıp onu belâdan kurtarmayacak mısın? dediler de, Allah Teâlâ : Evet, kurtaracağım, buyurdu ve balığa emretti de onu bir düzlüğe attı.

Biz de onun duasını kabul edip, onu balığın karnından, bu karanlıklardan çıkarıp, üzüntüden kurtarmıştık. İşte inananları böyle kurtarırız. Onlar sıkıntıya dûçâr kalıp, Bize dönerek duâ ettiklerinde; özellikle de belâ halinde bu duâ ile duâ ettiklerinde... peygamberlerin.efendisinin bu duâ ile duaya teşvik ettiğine dâir hadîsler vârid olmuştur. İmâm Ahmed'in

İsmâîl İbn Ömer kanalıyla... Sa'd İbn Ebu Vakkas'-dan rivayet ettiğine göre o, şöyle anlatmıştır: Mescidde Osman İbn Affân (r.a.) a rastladım, ona selâm verdim. Benden (beni gördüğünden) gözleri doldu, selâmıma cevap vermedi. Ömer İbn Hattâb'a gelip iki kere: Ey mü'minlerin emîri, İslâm'da yeni bir şey mi meydana geldi? diye sordum. Hayır, o da nedir? dedi. Ben: Hayır, ancak biraz önce mescidde Osman'a rastladım, ona selâm verdim, benden (benim yüzümden) gözleri doldu, sonra benim selâmıma cevap vermedi, dedim. Ömer, Hz. Osman'a birini gönderip onu çağırdı ve: Kardeşinin selâmına cevap vermekten seni alıkoyan nedir? diye sordu. Hz. Osman: Böyle, bir şey yapmadım, dedi. Sa'd şöyle anlatır : Ben : Hayır, yaptın, dedim. Sonunda o da yemîn etti, ben de yemîn ettim. Sonra Osman hatırlayıp şöyle dedi: Evet, yaptım, Allah'tan mağfiret diler ve tevbe ederim. Şüphesiz sen, biraz önce benimle karşılaşmıştın. Ben, Allah Rasûlü (s.a.)'nden işitmiş olduğum bir kelimeyi kendi kendime konuşuyordum. Hayır, Allah'a yemîn olsun ki onu ne zaman hatırlasam, gözüm buğulanıp kalbime bir

perde geliyor, dedi. Sa'd der ki: Ben onu sana haber vereyim. Allah Rasûlü (s.a.) bize, ilk vaki' olan duayı andı. Sonra bir bedevi gelip onu meşgul etti. Nihayet Allah Rasûlü (s.a.) kalktı, ben de peşine düştüm. Ben yetişmeden evine gireceğinden korktuğumda ayağımı yere vurdum. Allah Rasûlü (s.a.) döndü ve: Kimdir o? Ebu İshâk mı? diye sordu. Ben : Evet, ey Allah'ın elçisi, dedim. Ne istiyorsun? diye sordu, ben : Bir şey istemiyorum. Şu kadar var ki sen bize ilk duayı andın, sonra şu bedevi gelip seni meşgul etti, dedim. Evet, Zünnûn'un duâsıdır. O balığın karnında iken : «Senden başka hiç bir ilâh yoktur. Sen münezzehsin, doğrusu ben haksızlık edenlerdenim.» demişti. Hiç bir müslüman yoktur ki Rabbma hangi hususta olursa olsun bu duayı yapsın da, ona icabet olunmasın. Hadîsi Tirmizî ile el-Yevm ve'l-Leyle'de Neseî, İbrâhîm Ton Muhammed İbn Sa'd kanalıyla... Sa'd'dan rivayet etmişlerdir. İbn Ebu Hatim der ki: Bize Ebu Sa-îd el-Eşecc'in... Sa'd'dan rivayetine göre Allah Rasûlü (s.a.) şöyle buyurmuştur : Kim, Yûnus'un duası ile dua ederse; duasına icabet olunur. Ebu Saîd der ki:

Bununla Allah Rasûlü (s.a.), «İşte inananları böyle kurtarıyoruz.» âyetini kastediyor.

İbn Cerîr'in İmrân İbn Bekkâr el-Kelâî kanalıyla... Sa'd İbn Mâlik —ki bu zât, İbn Ebu Vakkâs'tır— den rivayetine göre o, Allah Rasûlü (s.a.) nü şöyle buyururken işittim : Duâ edildiği zaman icabet olunan, kendisiyle istendiği zaman verilen Allah'ın ismi; Yûnus İbn Mettâ'nın duâsıdır. Ben : Ey Allah'ın elçisi, bu sâdece Yûnus'a mı hâstır yoksa müslümanlar topluluğuna mı? diye sordum da : O, Özellikle Yûnus İbn Mettâ'ya, genelde de onunla duâ ettikleri zaman mü'min-leredir. Allah Teâlâ'nın : «Ama sonunda karanlıklar içinde : Senden başka hiç bir ilâh yoktur. Sen münezzehsin, doğrusu ben haksızlık edenlerdenim, diye niyaz etmişti. Biz de onun duasını kabul edip üzüntüden kurtarmıştık. İşte inananları böyle kurtarıyoruz.» kavlini işitmez misin? Bu, Allah Teâlâ'nın kendisine bu duâ ile duâ edenler için bir şartıdır, buyurdu. İbn Ebu Hatim der ki: Bize babamın... Kesîr İbn Ma'-bed'den rivayetinde o, şöyle anlatıyor : Hasan'a sorup : Ey Ebu Saîd, kendisiyle duâ edildiği zaman icabet olunan,

kendisiyle istendiği zaman verilen Allah'ın en yüce ismi nedir? dedim. Ey kardeşim oğlu, Kur'an'ı okumuyor musun? «İşte inananları böyle kurtarıyoruz.» kısmına kadar «Zünnûn'u da, hani o, öfkelenerek giderken...» âyetlerini okumaz mısın? İşte bu, kendisiyle duâ edildiği zaman icabet olunan ve kendisiyle istenildiğinde verilen Allah'ın en yüce ismidir, dedi.[\[27\]](#)

İzahı

89 — Zekerıyyâ da, hani Ratabma niyaz etmiş ve : Rabbım, beni tek başıma bırakma. Sen vârislerin en ha-yırlısısın, demişti.

90 — Biz de ona icabet ederek Yahya'yı ihsan etmiş, eşini doğum yapabilecek bir hale getirmiştik. Doğrusu onlar; hayırlı şeylerde yarışıyorlar, korkarak ve umarak Bize yalvarıyorlardı. Bize karşı derin saygı duyuyorlardı.

Zekerıyyâ Aleyhisselâm

Allah .Teâlâ, kulu Zekerıyyâ'dan haber veriyor. O, Allah Teâlâ'dan, kendisinden sonra peygamber olacak bir çocuk ihsan buyurmasını istemişti. Bu kıssa daha önce geniş olarak Meryem ve Âl-i İrmân

sûrelerinde (Meryem sûresinin 2-15 ve Âl-i İmrân sûresinin 37-41, âyetlerinde) geçmişti. Dolayısıyla burada tekrarına gerek görmüyoruz. «Zekerîyyâ da, hani Rabbma (kavminden gizli olarak) niyaz etmiş ve: Rabbım, beni (çocuksuz ve benden sonra insanlar içinde yerimi tutacak bir vârisim olmaksızın) tek başıma bırakma. Sen vârislerin en ha-yırlısısın, demişti.» Duasının son kısmı istediğine uygun bir övgü ve bir duadır. Allah Teâlâ da buyurdu ki: «Biz de ona icabet ederek Yahya'yı ihsan etmiş, eşini doğumu yapabilecek bir hale getirmiştik.» tbn Abbâs, Mücâhid ve Saîd İbn Cübeyr: Eşi kısır olup doğurmazken doğurdu, derler. Abdurrahmân İbn Mehdî ise Talha İbn Amr'dan, o da Atâ'dan rivayetle şöyle diyor: Onun dilinde bir uzunluk vardı da, Allah Teâlâ bunu düzeltti. Başka bir rivayete göre ise onun yaradılışında bir şey (bir bozukluk) vardı. Allah Teâlâ bunu düzeltti. Mu-hammed İbn Kâ'b ve Süddî de böyle söylemişlerdir. Ancak âyetin akışından açık olan birinci açıklamadır.

«Doğrusu onlar; hayırlı şeylerde yarışıyorlar, korkarak ve umarak Bize yalvarıyorlardı.» Âyet-i

kerîme'nin «korkarak ve umarak...» kısmını Sevrî: Bizim katımızda olanları umarak ve Bizim katımızda olanlardan korkarak... şeklinde açıklar. Ali îbn Ebu Talha ise İbn Ab-bâs'tan rivayetle âyetin «Bize karşı derin saygı duyuyorlardı.» kısmını : Allah'ın indirdiklerini doğrulayarak, şeklinde açıklar. Mücâhid burayı : Gerçekten inanmış kimseler olarak, diye açıklarken; Ebu Âliye : Korkar kimseler olarak, diye tefsir eder. Ebu Sinan der ki: Huşu', kalb-den kat'iiyen ayrılmayan ve ona yapışan korkudur. Mücâhid'deri rivayete göre âyetteki mütevâzi', alçak gönüllü olanlar, anlamındadır. Hasan, Katâde ve Dahhâk ise bu kelimeyi; Allah için kendilerini alçaltanlar, hakîr görenler, şeklinde açıklamışlardır. Bütün bu sözler birbirine yakındır.

İbn Ebu Hâtim'in babası kanalıyla... Abdullah İbn Hakîm'den [\[28\]](#) rivayetine göre Ebubekir (r.a.) bir hutbesinde şöyle demiş : Besmeîe, hamdele ve salveleden sonra; muhakkak ben size Allah'tan korkmanızı, lâıyk olduğu şekilde O'na senada bulunmanızı, umutla korkuyu birbirine karıştırmanızı (hem umutlu hem korkar halde

olmanızı), istemede ısrarlı olmanızı öğütlerim. Muhakkak Allah Teâlâ Zekerıyyâ ve ailesini övmüş ve : «Doğrusu onlar; hayırlı şeylerde yarışıyorlar, korkarak ve umarak Bize yalvanyorlardı. Bize karşı derin saygı duyuyorlardı.» buyurmuştur.[\[29\]](#)

İzahı

91 — Mahrem yerini koruyana da ruhumuzdan üf-lemiş; onu da, oğlunu da âlemler için bir âyet kılmıştık.

Hız. Meryem

Allah Teâlâ bu şekilde Hız. Meryem ile oğlu îsâ (a.s.) nın kıssasını ve Zekerıyyâ ile oğlu Yahya (a.s.) nın kıssasını birlikte zikretmiştir. Önce Zekerıyyâ'nın kıssasını zikredip peşinden Meryem'in kıssasını anar. Zîrâ bu, diğeri için bir hazırlık mesabesindedir. Birincisi yaşlı ilerlemiş bir ihtiyar ile gençliğinde çocuk doğurmamış kısır bir ihtiyar kadından çocuk yaratmaktadır. Sonra bundan daha garip olan Meryem kıssasını zikrediyor. Bu; erkeksiz olarak bir dişiden çocuk yaratmaktır. Âl-i İmrân ve Meryem sûrelerinde de bu şekilde vâki' olmuştur. Burada da Allah Teâlâ, Önce Zekerıyyâ'nın kıssasını zikredip

Meryem'in kıssasını peşinden getirir. Bu; «Mahrem yerini koruyana da...» kavlidir ki burada Hz. Meryem (a.s.) kasdedilmektedir. Nitekim Tah-rîm sûresinde de Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur : «Mahrem yerini korumuş olan îmrân kızı Meryem'i de an. Ona ruhumuzdan üfle miştik.» (Tahrîm, 12).

«Onu da, oğlunu da âlemler için (Allah'ın her şeye güç yetirici olduğuna, O'nun dilediğini yaratan olduğuna delâlet eden) bir âyet kılmıştık.» O'nun emri, bir şeyi murâd ettiği zaman, sâdece; ol, demektir. O da oluverir.» (Yâsîn, 82). Allah Teâlâ'nın bu sözü, «Onu insanlar için bir âyet kılacağız.» (Meryem, 21) kavli gibidir. İbn Ebu Hatim der ki: Bize babamın... «Âlemler için...» âyeti hakkında İbn Abbâs'tan rivayetinde o, şöyle demiştir : Âlemler; cinnler ve insanlardır.^[30]

92 — Gerçek, bu sizin ümmetiniz bir tek ümmettir. Ve Ben de Rabbınızım, artık yalnız Bana ibâdet edin.

93 — Onlar aralarında kendi işlerinde bölük bölük oldular. Ama hepsi Bize döneceklerdir.

94 — Artık inanmış olarak sâlih amel işleyenlerin ameli inkâr edilmez. Ve Biz onu yazanlarız.

Gerçek Din

«Gerçek, bu sizin ümmetiniz bir tek ümmettir.» âyeti hakkında îbn Abbâs, Mücâhid, Saîd İbn Cübeyr, Katâde ve Abdurrahmân İbn Zeyd îbn Eslem'in söylediklerine göre; sizin dininiz, bir tek dindir, bu-yurulmaktadır. Bu âyet hakkında Hasan el-Basrî der ki: Allah Teâlâ onlara, sakınacaklarını ve yapacaklarını beyân buyurmuş sonra da : «Gerçek, bu sizin ümmetiniz bir tek ümmettir.» Sizin yolunuz bir tek yoldur.» buyurmuştur. Burada (.A*) ismi işareti baştaki kelimesinin ismidir. kelimesi, aynı edatın haberidir. Buna göre buranın anlamı: Bu; size beyân olunan ve açıklanan şerîatınızdır, şeklindedir. «Bir tek din olarak» kısmı ise cümlede hal olarak man-sûbdur. Bunun içindir ki: «Ve Ben de Rabbınızım, artık Bana kulluk edin.» buyurmuştur. Nitekim başka bir âyette : «Ey peygamberler, temiz şeylerden yeyin, sâlih amel işleyin. Doğrusu Ben yaptığınızı bilirim. Şüphesiz bu, tek bir ümmet olarak

sizin ümmetinizdir. Ben de sizin Rabbinizim. Benden korkun.» (Mü'minûn, 51-52) buyururken, Allah Rasûlü (s.a.) de: Biz peygamberler topluluğu, anaları bir kardeş-lerizdir. Dinimiz birdir, buyurmuştur ki, burada kastedilen; peygamberlerin değişik, çeşitli şeriatları ile tek ve ortağı olmayan Allah'a ibâdetidir. Nitekim başka bir âyefcte şöyle buyrulur : «Sizden her biriniz için bir yol, bir şeriat kıldık.» (Mâide, 48).

«Onlar aralarında kendi işlerinde bölük bölük oldular.» Ümmetler peygamberleri hakkında (onlara karşı davranışlarında) ayrılığa düşmüşlerdir. Onların aralarında doğrulayan da vardır yalanlayan da. Bu sebepledir ki: «Ama hepsi (kıyamet günü) Bize döneceklerdir.» buyurmuştur. Hepsi amellerine göre cezalandırılacaktır. Eğer amelleri hayır ise hayırla, şer ise şer ile karşılık görecektir. Bunun için Allah Teâlâ: «Artık inanmış olarak, (kalbi tasdik eder halde) sâlih amel işleyenlerin ameli inkâr edilmez.» buyurmuştur. Nitekim başka bir âyette: «Muhakkak ki Biz, iyi hareket edenlerin ecrini zayi' etmeyiz.» (Kehf, 30) buyrulur ki; onun çalışması, ameli gizlenmez, inkâr edilmez. Aksine karşılığı verilir.

Zerre ağırlığı ona haksızlık yapılmaz. Bunun içindir ki Allah Teâlâ : «Ve Biz onu yazanlarız.» buyurmuştur. Onun bütün ameli yazılır ve onun için ondan hiç bir şey kaybolmaz.[\[31\]](#)

95 — Helak ettiğimiz kasaba halkının âhirette ceza görmek üzere Bize dönmemesi imkânsızdır.

96 — Ye'cûc ve Me'cûc (un şeddi) açılıp ta her tepeden ve dereden akın ettikleri vakit.

97 — Ve gerçek va'd yaklaştığı zaman, o küfredenlerin gözleri belerip kalır: Vah bize, bundan önce gaflet içindeydik, biz gerçekten zâlimler idik.

Ye'cûc ve Me'cûc

Allah Teâlâ : «Helak ettiğimiz kasaba halkına... haramdır.» buyurur ki, İbn Abbâs burayı şöyle açıklar: Mukadder bir kader üzerine helak olunmuş her İnr kasaba halkı, kıyamet gününden önce asla dünyaya dönmeyecektir. İbn Abbâs, Ebu Ca'fer el-Bâkır, Katâde ve bir çokları da böyle açıklamışlardır.

İbn Abbâs'tan gelen bir rivayete göre ise; «Onların... Bize dönmemesi İmkânsızdır.» âyetinde onların tevbe etmemelerinin imkânsızlığı

kaydedilmektedir. Ancak burada birinci açıklama daha kuvvetli olup en doğrusunu Allah bilir.

Allah Teâlâ: «Ye'cûc ve Me'cûc (un şeddi) açılıp ta her tepeden ve dereden akın ettikleri vakit...» buyurur ki, biz daha önce onların Âdem (a.s.) in sülâlesinden, hattâ Hz. Nuh'un da neslinden olduğunu kaydetmiştik. Onlar, Türklerin babası olan Hz. Nuh'un oğullarından Yâfeş'ten türemişlerdir. Türkler onların küçük bir bölüğüdür. Zülkar- neyn'in inşâ etmiş olduğu şeddin arkasında bırakılmışlardır. Allah Te-âlâ başka bir âyette : «Bu, Rabbımm bir rahmetidir. Rabbımın va'di gelince, onu yerle bir eder. Rabbımın verdiği söz gerçektir. O gün Biz, onları bırakırız, dalgalar halinde birbirlerine girerler. Sûr'a üflenince hepsini bir araya toplarız.» (Kehf, 98-99) buyururken, bu âyet-i kerî-me'de de şöyle buyurur: «Ye'cûc ve Me'cûc (un şeddi) açılıp ta her tepeden ve dereden akın ettikleri (fesada yürümede süratlendikleri) vakit...» Âyet-i Kerîme'de geçen kelimesi; yeryüzünün yüksek yerleri anlamındadır. İbn Abbâs, İkrime, Ebu Salih, Sevrî ve başkaları böyle açıklamıştır. Onların, çıkışları durumundaki

nitelikleri budur. Bunu işiten, sanki onu müşâhade etmiş gibidir. «Haberdâr olan gibi, kimse sana haber veremez.» (Fâtır, 14). Zîrâ bu, olmuş ve olacağı bilen, göklerin ve yerin gizliliklerini en iyi bilen, kendinden başka ilâh olmayanın verdiği bir haberdır. İbn Cerîr der ki: Bize Muham-med İbn Müsennâ'nın... Ubeydullah İbn Ebu Yezîd'den rivayetinde o, şöyle demiştir : İbn Abbâs, birbirinin üzerine sıçrayarak oynayan çocuklar gördü de : İşte Ye'cûc ve Me'cûc böyle çıkacak, dedi. Ye'cûc ile Me'cûc'un çıkışı, Hz. Peygamberin Sünnet'inde müteaddid hadîslerde zikredilmiştir.

1- İmâm Ahmed'in Ya'kûb kanalıyla... Ebu Saîd el-Hudri'den rivayetinde o, Allah Rasûlü (s.a.) nû şöyle buyururken işitmiş : Ye'cûc ve Me'cûc açılıp; Allah Teâlâ'nın : «Her tepeden ve dereden akın ettikleri vakit...» buyurduğu veçhile çıktıklarında, bütün insanların başına musallat olup yeryüzünü kaplayacaklar. Müslümanlar onlardan kaçıp şehirlerine ve kalelerine sığınacaklar. Hayvanlarını da yanlarına alacaklar. Ye'cûc ve Me'cûc yeryüzünün sularını içecekler. O kadar ki onlardan bir kısmı bir

nehre uğrayıp ondaki suyun hepsini içecek ve orayı kupkuru bir halde bırakacak. Ondan bir sonraki bu ne-hire uğradığında: Burada bir keresinde su vardı, diyecek. İnsanlardan bir kalede veya bir şehirde olan dışında hiç kimse kalmayınca içlerinden birisi: Bunlar yeryüzü ehlidir. Onların işlerini bitirdik, gök ehli kaldı, diyecek. Sonra onlardan birisi harbesini sallayıp onu göğe atacak. Harbe kendisine, bir imtihan ve fitne vesilesi olarak kana bulanmış halde geri dönecek. Onlar bu halde iken Allah Teâlâ birden onların boyunlarından, çekirgelerin boynunda çıkan çekirge kurtçuğu gibi bir kurtçuk gönderecek. Hiç bir hareket ve ses işitilmeyen ölüler haline gelecekler. Müslümanlar: Allah için kendini feda edip şu düşmanın ne yaptığına bakacak bir kimse yok mu? diyecekler. İçlerinden birisi kendini ölmüş sayarak aralarından sıyrılıp çıkacak, inecek ve onları birbirleri üzerine yığılmış Ölüler halinde bulacak da : Ey müslü-manlar topluluğu, müjdeler olsun, Allah Teâlâ sizin için düşmanınıza yeterli olup sizin yerinize onların hakkından geldi, diye bağırarak, şehirlerden ve kalelerden çıkıp hayvanlarını serbest

bırakacaklar, Hayvanları için onların (Ye'cûc ve Me'cûc'un) etlerinden başka bir otlamaya ihtiyâçları olmayacak. Hayvanları daha önce bulup yedikleri hiç bir bitki ile semirmedikleri kadar güzel bir şekilde semizleyecekler. Hadîsi İbn Mâce de Yûnus İbn Bükeyr'den, o ise İbn İshâk'dan rivayet etmiştir.

2- Yine Ahmed der ki: Bize Velîd İbn Müslim Ebu Abbâs ed-Dî-nîaşkî'nin... Nuvâs İbn Sem'ân el-Kilâbî'den rivayetinde o, şöyle anlatmıştır : Allah Rasûlü (s.a.) bir sabah bize Deccâl'den bahsetti. Bu konuda sesini alçaltıp yükseltti. Zannettik ki o (Deccâl), bir hurmalığın içindedir. Öğleyin ona geldiğimizde yüzümüzden anladı ve bize sordu da: Ey Allah'ın elçisi, sabahleyin Deccâl'i andın. Onu anarken sesini alçaltıp yükselttin. Biz de onun bir hurmalıkta olduğunu sandık, dedik. Sizin için Deccâl'den daha fazla korktuğum bir başkası var. Eğer ben içinizde iken Deccâl çıkacak olursa, sizin önünüzde ona karşı hüccetiniz benim. Ben sizin içinizde yokken çıkacak olursa, herkes kendi nefsinin hüccetidir. Allah Teâlâ her müslüman üzerine benim halî-femdir. Şüphesiz Deccâl çok kıvrıcık saçlı, patlak

gözlü bir gençtir. Şam ve Irak arasında bir yoldan çıkacak, sağı solu fesada boğacaktır. Ey Allah'ın kulları sebat üzere olun. Biz : Ey Allah'ın elçisi, yeryüzünde kalması ne kadardır? diye sorduk. Kırk gün; bir gün bir sene gibi, bir gün bir ay gibi, bir gün bir cum'a gibi, diğer günleri de sizin günleriniz gibidir, buyurdu. Biz : Ey Allah'ın elçisi, hani şu bir sene gibi olan günde bir gün ve gecenin namazı bize yeter mi? diye sorduk. Hayır, onun ölçüsünü ölçünüz (ve bu ölçüye göre namazlarınızı kılınız), buyurdu. Biz: Ey Allah'ın elçisi, yeryüzünde (fesada boğmaya koşmada) sür'ati nasıldır? diye sorduk. Arkasına rüzgârı almış yağmur gibidir, buyurdu. Ve şöyle devam etti: Bir kabileye uğrayıp onları (kendi yoluna) çağırarak. Ona icabet ederlerse göğe emredecek de yağmur yağdıracak, yeryüzüne emredecek de bitki bitirecek. Otlayan hayvanları boyları en uzun, böğürleri en etli, memeleri en fazla süt dolu olarak onlara gelecek. Bir kabileye de uğrayıp onları (kendi yoluna) çağırarak, onlar onun sözünü geri çevirecekler. Onların malları Dec-câl'in peşine düşüp gidecek ve onlar kuraklığa dûçâr kalıp yoksul dü-

şecekler. Mallarından hiç bir şey kalmayacak. Bir harabeye uğrayıp ona : Hazînelerini çıkar, diye emredecek. O harabenin hazîneleri, erkek anlar misâli onun peşine düşecekler. Bir adamın öldürülmesini emredecek de öldürülecek, ona kılıçla vurup iki parçaya bölecek. Sonra çağırıldığında güler yüzlü olarak ona gelecek. Onlar bu haldelerken Allah Teâlâ Meryem Oğlu Mesih'i diriltecek ve o Şam'ın doğusunda beyaz minarenin yanına, iki sarı elbise giymiş, elini iki meleğin kanatları üzerine koymuş olarak inecek, DeccâFm peşine düşecek ve onu Lüdd eş-Şarkî kapısının yanında yetişip öldürecek. Onlar bu haldelerken Allah Teâlâ Meryem Oğlu îsâ'ya şöyle vahyedecek : Muhakkak Ben kullarımdan Öyle kullar çıkardım ki senin onlarla savaşıma gücün yoktur. Kullarımı uzaklaştırıp Tûr'a götür. Allah Teâlâ Ye'cûc ve Me'cûc'u diriltecek. Onlar Allah Teâlâ'nın da buyurduğu gibi: «Her tepeden ve dereden akın edecekler.» Hz. îsâ ve ashabı Allah Teâlâ'ya niyazda bulunacaklar. Allah da onların (Ye'cûc ve Me'cûc'un) üzerlerine boyunlarında birtakım kurtçuklar gönderecek ve onlar bir tek kişinin ölümü gibi bir

anda Ölecekler. Hz. îsâ ve ashabı inip yeryüzünde onların pis kokularının dolmadığı hiç bir ev bulamayacaklar, o ve ashabı Allah Teâlâ'dan dilekte bulunacaklar da O, onların üzerine deve boyunları gibi kuşlar gönderecek, bu kuşlar onları yüklenip Allah Teâlâ'nın dilediği yere atacak.

İbn Câbir der ki: Bana Ata İbn Yezîd es-Seksekî Kâ'b'dan —veya bir başkasından— rivayet etti ki o, şöyle demiştir : Onları Mehbil adında bir çukura atacaklar. İbn Câbir şöyle diyor : Ey Ebu Yezîd, Mehbil nerededir? diye sordum : Güneşin doğduğu yerdedir, diye cevap verdi.

Allah Rasûlü şöyle devam buyurdu : Allah Teâlâ öyle bir yağmur gönderecek ki; kırk gün hiç bir köy, hiç bir kasaba, hiç bir ev ondan korunmayacak. Tertemiz oluncaya kadar yeryüzünü yıkayacak. Yeryüzüne : Meyvelerini bitir ve bereketini geri getir, denilecek. İşte o gün bir grup bir tek hurma yiyecek (onunla doyacaklar) ve kabuğunda gölgelenecekler. Hayvanlar bereketlenecek. O kadar ki sağmal bir deve insanlardan büyük bir topluluğa yetecek. Sağmal bir inek büyük bir aileye, sürüden bir koyun bir

aileye yeterli olacak. Onlar bu haldelerken Allah Teâlâ, onların koltuk altlarından hoş bir rüzgâr gönderecek. Her bir müslümanın —veya her mü'minin demiştir— ruhlarını kabze-decek ve merkeblerin çekiştiği gibi, birbirleriyle çekişen insanların kötöleri kalacak. İşte kıyamet, onların üzerine kopacak. Hadîsi Buhârî değil sâdece Müslim tahrîc etmiş, diğer Sünen sahipleriyle beraber muhtelif kanallardan olmak üzere hadîsi Abdurrahmân İbn Yezîd İbn Câbir'den rivayet etmiştir. Tirmizî hadîsin hasen, sahîh olduğunu söyler.

3- İmâm AhmedUn Muhammed İbn Bişr kanalıyla... İbn Har-mele'den, onun da teyzesinden rivayetinde şöyle anlatmış : Allah Rasûlü (s.a.) bir akrep tarafından sokulan parmağını sıkarak onlara bir hutbesinde şöyle buyurmuş : Siz diyorsunuz ki düşman yok. Halbuki siz, Ye'cûc ve Me'cûc gelinceye kadar düşmanla savaşmaya devam edeceksiniz. Onlar (Ye'cûc ve Me'cûc) geniş yüzlü, küçük gözlü, kızıl saçlı olup her bir dereden ve tepeden boşanacaklardır. Onların yüzleri, sanki deri kaplı

kalkanlar gibidir. Hadîsi İbn Ebu Hatim de, Muhammed İbn Amr kanalıyla Hâlid İbn Abdullah İbn Harmele el-Müdlîcî'den, işe bir teyzesinden, o da Hz. Peygamber (s.a.) den rivayetle yu-kardakine benzer şekilde zikretmiştir.

4- Daha önce A'râf sûresi tefsirinin sonunda da geçtiği üzere İmâm Ahmed'in Hüseyim kanalıyla... İbn Mes'ûd'dan, onun da Allah Rasûlü (s.a.) den rivayetine göre şöyle buyurmuş: Mi'râc gecesi İbrâhîm, Mûsâ ve îsâ'ya uğradım. Aralarında kıyametin durumunu tartışıyorlardı. İşi İbrahim'e havale ettiler de o: Bu konuda benim bilgim yok, dedi. İşi Musa'ya havale ettiler: Benim bu konuda hiç bir bilgim yok, dedi. İşlerini îsâ'ya havale ettiler de o, şöyle konuştu : Onun zamanına gelince; Allah'tan başka hiç kimse bunu bilemez. Rabbımın bana va'dine göre Deccâl mutlaka çıkacaktır. Benimle birlikte iki değnek (asâ) bulunacak. Deccâl beni görünce kurşunun eridiği gibi eriyecek. Beni gördüğü zaman Allah Teâlâ onu helak edecek. O kadar ki taş ve ağaçlar : Ey müslüman, benim altımda bir kâfir var. Gel onu öldür, diyecek ve Allah Teâlâ onları helak buyuracak.

Sonra insanlar ÷lkelerine ve vatanlarına d÷necekler. İşte o sırada Ye'c÷c ve Me'c÷c her bir dereden ve tepeden boşanıp çıkacaklar. Onların (insanların) ÷lkelerini çiğneyecekler. Neye uğrarlarsa helak edecekler, uğradıkları her suyu içecekler. Sonra insanlar bana dönüp onları şikâyet edecekler de onların helaki için Allah'a dua edeceğim. Allah Teâlâ onları helak buyurup öldürecek. O kadar ki yeryüzü, onların kokularının pisliğinden kokuşacak. Allah Teâlâ bir yağmur indirecek ve bu yağmur onların cesedlerini sürükleyerek denize atacak. Rabbımın bana va'dine göre bunlar böylece olduğu zaman kıyamet, günü dolmuş hâmile bir kadın gibi olacak ki onun ailesi gece mi, yoksa gündüz mü birden doğuverecek diye beklemektedirler. Hadîsi İbn Mâce de, Muhammed İbn Beşşâr kanalıyla... Avvâm İbn Havşeb'den yukardakine benzer şekilde rivayet etmiş ve şöyle ilâve etmiştir: Avvâm der ki: Bunun Allah'ın kitabındaki tasdiki: «Ye'c÷c ve Me'c÷c (un şeddi) açılıp ta her bir tepeden ve dereden akın ettikleri vakit.» âyet-i kerîme'sidir. Burada İbn Cerîr de Cebele hadîsini rivayet etmiş olup, bu konuda hadîsler vs

Seleften gelen haberler pek çoktur. İbn Cerîr ve İbn Ebu Hatim, Ma'mer kanalıyla... Kâ'b'dan rivayet ederler ki o, şöyle demiştir: Ye'cûc ve Me'cûc'-un çıkış zamanı geldiğinde onlar (çukur veya hendekler, yeryüzüne çıkmak için tüneller) kazarlar. Nihayet kazanların yanı başında onları ta'kîb edenler onların kazma seslerini işitirler. Gece olduğunda : Yarın gelir, çıkarız, derler, Allah Teâlâ kazılan yeri eski haline döndürür. Ertesi gün geldiklerinde, Allah Teâlâ'nın orayı eski haline döndürdüğünü görür ve kazmaya başlarlar. Onların peşindekiler onların kazma seslerini işitecek hale geldiklerinde akşam olmuştur. O zaman Allah Teâlâ onlardan birinin diline ilhamda bulunur da; yarın gelir Allah dilerse çıkarız, der. Ertesi gün geldiklerinde orayı bıraktıkları halde bulurlar. Kazmaya devam eder ve nihayet çıkarlar. Onlardan birinci zümre bir göle uğrar, suyunu içer. Sonra ikinci zümre gelir çamurunu yalar. Sonra üçüncü grup gelir de : Bir keresinde burada su vardı, derler. İnsanlar onlardan kaçır, insanlara âit hiç bir şeyi ayakta bırakmazlar. Daha,sonra oklarmı göğeler atarlar da, okları kendilerine kana bulanmış olarak

döner. Yeryüzü ve gök ehline gâlib geldik, derler. Meryem Oğlu îsâ (a.s.) onlara beddua edip: Allah'ım, bizim onlara karşı gücümüz yok. Dilediğinle onların belâsını bizden kaldır, der. Allah Teâlâ onlara en-Neğaf denilen bir kurtçuğu musallat eder. Onların boyunlarını kırar. Allah Teâlâ onlar üzerine birtakım kuşlar gönderir de, gagalarıyla onları tutar ve denize atar. Allah Teâlâ «el-Ha-yât» denilen bir kaynak fışkırtır, yeryüzünü temizler ve orada bitkiler bitirir. O kadar ki bir hurma ile bir ev doyar. Kâ'b'a : Ey Kâ'b, es-Seken de nedir? denildi de; bir ailedir, diye cevap verdi ve şöyle devam etti : İnsanlar bu haldelerken bir haberci gelip ince bacaklı birinin Hz. İsa'nın üzerine geldiğini haber verir. Meryem Oğlu îsâ, yedi yüz veya yedi yüzle sekiz yüz kişi arasında öncü gönderir. Onlar yolun bir kısmındalarken Allah Teâlâ hoş bir güney yeli gönderir. Bununla her bir mü'min kişinin ruhu kabzolunur. Sonra insanların rezîlleri kalır. Hayvanların birbirleri üzerine aştıkları gibi birbirlerinin üzerine yürürler. İşte o zaman kıyametin misâli, ne zaman doğuracak diye kırsığının etrafında dolanarak bekleyen kişinin

misâli gibidir. Kâ'b sözünü şöyle tamamladı: Benim bu sözümden sonra veya bu bilgimden sonra kim herhangi bir zorlamada (ilâve bilgi edinmek arzusuyla zorlamada) bulunursa; işte o, gerçekten zorlayan kişidir (tekellüfte bulunan kişidir). Sahîh haberlerden şahidi olması hasebiyle, Kâ'b el-Ahbâr'dan rivayet edilen sözlerin en güzellerinden birisi budur. Hadîste sabit olduğu üzere Meryem Oğlu îsâ, Beyt-i Atîk'i haccedecektir. îiriâm Ahmed'in Süleyman İbn Dâvûd kanalıyla... Ebu Saîd el-Hudrî'den rivayetinde Allah Rasûlü (s.a.) şöyle buyurmuştur: Bu Beyt mutlaka Ye'cûc ve Me'cûc'un çıkışından sonra haccolunacak ve burada umre yapılacaktır. Hadîsi sâdece Buhârî tahrîc etmiştir.

Bu korkular, bu kaygılar, bu sarsıntılar görüldüğü zaman kıyamet günü ve gerçek va'd yaklaşmıştır ki, o zaman «küfredenler: Bu, gerçekten zor bir gündür. »(Kamer, 8) derler. O küfredenlerin gözleri müşahede etmiş oldukları bu büyük işlerin şiddetinden dolayı belerip kalır: Vah bize, dünyada bundan önce gaflet içindeydik, biz gerçekten zâlimler idik, diyerek, haksızlıklarını itirafın kendilerine hiç

bir fayda vermeyeceği bir zamanda yaptıkları haksızlıklarını itiraf ederler.[\[32\]](#)

98 — Siz ve Allah'tan başka taptıklarınız, şüphesiz ki cehennem odunusunuz. Oraya gireceksiniz.

99 — Şayet bunlar tanrı olsaydı, oraya girmezlerdi. Ve hepsi orada temelli kalacaklardır.

100 — Orada inim inim inleyecekler ve bir şey de işit-meyeceklerdir.

101 — Şüphesiz ki daha önce, kendilerine Bizden güzellik va'di geçmiş olanlar; bunlar oradan uzaklaştırılmışlardır.

102 — Onun uğultusunu duymazlar. Canlarının istediği şeyler içinde temelli kalırlar.

103 — O en büyük korku bile onları tasalandırmaz. Melekler onları: Size söz verilen gün, işte bu gündür, diye karşırlar.

Cehennem Odunları

Allah Teâlâ Kureyş müşriklerinden ve putlara tapanlardan onların dinini kabullenmiş olanlara hitaben buyurur ki: «Siz ve Allah'tan başka taptıklarınız, şüphesiz ki cehennem odunusunuz.»

İbn Abbâs, âyetteki kelimelerini; cehennem yakıtısınız, diye açıklar. Bu, Allah Teâlâ'nın: «Kendinizi ve çoluk çocuğunuzu yakacağı insanlar ve taşlar olan ateşten koruyun.» (Tahrîm, 6) âyeti gibidir. Yine İbn Abbâs bu kelimenin: Cehennem ağaçları, anlamında olduğunu söyler. Ondan gelen rivayetlerden birinde ise burayı; zenci dilinde olmak üzere, cehennem odunu, diye açıklamıştır. Mücâhid, İkrime ve Katâde bu kelimeyi; cehennem odunu, şeklinde açıklarlar. Hz. Ali ve Hz. Âişe'nin kırâetlerinde kelime zâten odun anlamında olmak üzere şeklindedir. Dahhâk: «Cehennem odunusunuz.» âyeti hakkında : Oraya atılan şeylerdir, açıklamasını getirir. Bir baş-kaeı da böyle söylemiş olup bu açıklamaların hepsi birbirine yakındır.

«Oraya gireceksiniz. Şayet sizin Allah'ın dışında tanrılar edindiğiniz putlar ve Allah'a koştuğunuz eşler gerçek ilâhlar olsalardı, ateşe gitmez ve oraya girmezlerdi. Tapınanlar ve tapındıklarının hepsi orada temelli kalacaklardır.» Allah Teâlâ burada «Orada inim inim inle-yeceklerdir.» buyururken başka bir

âyetle: «Orada yüksek sesle solurlar.» (Hûd, 106) buyurur. Buradaki nefeslerinin çıkışı, ise; nefeslerini içeri çekmeleridir. «Ve bir şey de işitmeyeceklerdir.» İbn Ebu Hatim der ki: Bize babamın... İbn Mes'ûd'dan rivayetinde o, şöyle demiştir: Cehennemde sâdece orada temelli olanlar kaldığı zaman bunlar, içinde ateşten çivilerin olduğu ateşten tabutlara konulurlar. Onlardan hiç kimse kendi dışında cehennemde birine azâb olunduğunu görmez. Bu sözlerinden sonra Abdullah : «Orada inim inim inleyecekler ve bir şey de işitmeyeceklerdir.» âyetini okumuştur. İbn Mes'ûd'un bu sözünü İbn Cerîr, Haccâc İbn Muhammed kanalıyla... İbn Mes'ûd'dan rivayetle zikretmiştir.

Allah Teâlâ : «Şüphesiz ki daha önce, kendilerine Bizden güzellik va'di geçmiş olanlar...» buyurur ki; İkrime âyetteki kelimesini; rahmetle, bir başkası da mutlulukla tefsir etmiştir. «Bunlar oradan (cehennemden) uzaklaştırılmışlardır.» Allah Teâlâ önce, cehennem ehli ile Allah'a ortak koşmaları yüzünden dûçâr kalacakları azabı zikrettikten sonra bunların peşinden Allah'a ve Rasûllerine îmân eden

mutlu kişileri zikreder. Allah Teâlâ'nın mutluluk sözü onlar içfh daha önce geçmiştir. Onlar dünyada daha önce sâlih ameller İşlemişlerdir. Nitekim Allah Teâlâ başka âyetlerde şöyle buyurur : «Güzel davrananlara, daha güzeli ve fazlası var.» (Yûnus, 26), «İyiliğin karşılığı, iyilikten başka bir şey midir?» (Rahman, 60). Nasıl ki onlar dünyada güzel ameller işlemişlerse, Allah Teâlâ da onların akıbetlerini ve mükâfatlarını güzel yapmış, onları azâbdan kurtarmış, onlara bol sevâb bahsetmiştir. Buyurur ki: «Bunlar oradan uzaklaştırılmışlardır." Cehennem uğultusunu duymazlar.» Onun cesedleri yakarken çıkardığı sesi de duymazlar. İbn Ebu Hâtim'in babası kanalıyla... Ebu Osman'dan rivayetinde o, «Cehennem uğultusunu duymazlar.» âyeti hakkında şöyle demiştir: Bu, sırat üzerinde onları sokacak yılanlardır. Onları soktukları zaman «hass hass» diye ses çıkarırlar.

«Canlarının istediği şeyler içinde temelli kalırlar.» Allah Teâlâ onları korktuklarından kurtarmış ve onlar için arzulanıp sevilen şeyleri meydana getirmiştir. İbn Ebu Hatim der ki: Bize babamın...

Nu'mân tbn Beşîr'den rivayetinde Nu'mân bir gece Hz. Ali ile beraber sohbette bulunmuş ve: «Şüphesiz ki daha önce, kendilerine Bizden güzellik va'di geçmiş olanlar; bunlar oradan uzaklaştırılmışlardır.» âyetini okumuş da, Hz. Ali şöyle demiş : Ben onlardanım, Ömer onlardandır, Osman onlardandır, Zübeyr onlardandır, Talha onlardandır, Abdurrah-mân onlardandır —veya Sa'd onlardandır, demiştir— Nu'mân der ki: Namaz için ikâmet olundu da kalktı. Öyle sanıyorum ki elbisesini toparlarken «Cehennemın uğultusunu duymazlar.» diyordu. Şu'be'nin Ebu Bişr kanalıyla... Muhammed İbn Hâtıb'dan rivayetinde o, «Şüphesiz ki daha önce, kendilerine Bizden güzellik va'di geçmiş olanlar...» âyeti hakkında Hz. Ali'nin şöyle dediğini işitmiş : Bunlar Osman ve ashabıdır. Hadîsi İbn Ebu Hatim de rivayet etmiştir. Yine İbn Cerîr'in Yûsuf İbn Sa'd kanalıyla... Hz. Ali'den rivayetle zikretmiş olduğu bu hadîsin İbn Cerîr rivayetinde lafzı: Osman onlardandır, şeklindedir. İbn Abbâs'tan rivayetle Ali İbn Ebu Talha, «Şüphesiz ki daha Önce, kendilerine Bizden güzellik va'di geçmiş olanlar; bunlar oradan

uzaklaştırılmışlardır.» âyeti hakkında şöyle der: Bunlar Allah'ın dostlarıdır. Şimşekten daha sür'atli olarak sırat üzerinden geçerler. Kâfirler ise orada diz çökmüş olarak kalır. Bu açıklamalar, bizim zikretmiş olduklarımıza uygundur. Başkaları İse şöyle diyor: Aksine bu âyet, tapınılanlardan bir istisna olarak nazil olmuştur. Böylece Uzeyr ve Me-sîh, onlanh arasından çıkmış oluyor. Nitekim Haccâc İbn Muhammed el-A'ver'in İbn Cüreyc ve Osman İbn Atâ'dan, onların Atâ'dan, onun da İbn Abbâs'tan rivayetine göre Allah Teâlâ önce : «Siz ve Allah'tan başka taptıklarınız, şüphesiz ki cehennem odunusunuz.» buyurmuş, sonra bunlardan istisna ederek : «Şüphesiz ki daha önce, kendilerine Bizden güzellik va'di geçmiş olanlar...» buyurmuştur. Bunların; Allah'ın dışında tapınılan melekler, İsâ ve benzerlerinin olduğu söylenir, tkrime, Hasan ve İbn Cüreyc de böyle söylemiştir. İbn Abbâs'tan rivayetle «Şüphesiz ki daha Önce, kendilerine Bizden güzellik va'di geçmiş olanlar...» âyeti hakkında Dahhâk der ki: Meryem Oğlu İsâ ve Üzeyr (a.s.) hakkında nazil olmuştur. İbn Ebu Hatim der ki: Bize babamın... Hz.

Ali'den «Şüphesiz ki daha önce, kendilerine Bizden güzellik va'di geçmiş olanlar...» âyeti hakkında o, şöyle demiştir: Güneş, ay ve Meryem Oğlu îsâ dışında Allah'tan başka İbâdet olunan her şey cehennemdedir. Hadîsin isnadı zayıftır. İbn Ebu Necîh'in Mücâhid'den rivayetine göre; o, «Bunlar oradan uzaklaştırılmışlardır.» âyetinde îsâ, Üzeyr ve meleklerin kaydedildiğini söyler. Dahhâk da : îsâ, Meryem, melekler, güneş ve ay, demiştir. Bu açıklama Saîd İbn Cübeyr, Ebu Salih ve bir çoklarından da rivayet edilmiştir. İbn Ebu Hatim bu konuda gerçekten garîb bir hadîs rivayet edip der ki: Bize Fadl İbn Ya'kûb er-Rûh-hânî'nin... Ebu Hüreyre'den, onun da Hz. Peygamber (s.a.) den «Şüphesiz ki daha önce; kendilerine Bizden güzellik va'di geçmiş olanlar; bunlar oradan uzaklaştırılmışlardır.» âyeti hakkında rivayetine göre; o, şöyle buyurmuştur: Bunlar îsâ, Üzeyr ve meleklerdir. Bazıları İbn Zeb'arî kıssası ile müşriklerin münazaraları kıssasını zikretmişlerdir ki, bu meyânda olmak üzere Ebu Bekr İbn Merdûyeh şöyle diyor: Bize Muhammed İbn Ali İbn Sehl... İbn Abbâs'tan rivayet etti ki o, şöyle

anlatmıştır : Abdullah İbn Zeb'arî Hz. Peygamber (s.a.) e geldi ve : Sen Allah'ın sana «Siz ve Allah'tan başka taptıklarınız, şüphesiz ki cehennem odunusunuz, oraya gireceksiniz.» âyetini indirdiğini iddia ediyorsun. Güneşe, aya, meleklerle, Üzeyr'e ve Meryem Oğlu îsâ'ya da ibâdet olunmuştur. Bütün bunlar sizin tanrılarınızla birlikte cehennemdeler mi? dedi de, bunun üzerine : «Meryem Oğlu misâl verilince senin kavmin hemen bağıştı ve : Bizim tanrılarımız mı, yoksa o mu daha iyidir? dediler. Sana sâdece tartışmaya girişmek için böyle dediler. Hayır, onlar yaygaracı bir kavimdir.» (Zuhruf, 57) âyeti, peşinden de : «Şüphesiz ki daha önce, kendilerine Bizden güzellik va'di geçmiş olanlar; bunlar oradan uzaklaştırılmışlardır.» âyeti nazil oldu. Hadîsi Hafız Ebu Abdullah, el-Ehâdîs'ül-Muhtâra (Seçme Hadîsler) adlı kitabında rivayet etmiştir. İbn Ebu Hatim der ki: Bize babamın... İbn Abbas'tan rivayetinde o, şöyle demiştir: «Siz ve Allah'tan başka taptıklarınız, şüphesiz ki cehennem odunusunuz, oraya gireceksiniz.» âyeti nazil olduğunda müşrikler : Allah'ın dışında meleklerle, Üzeyr'e ve îsâ'ya da ibâdet

olunuyor, demişlerdi. Bunun üzerine : «Şayet bunlar tanrı olsaydı, oraya girmezlerdi, —ki bunlar tapınılan tanrılardır— Ve hepsi orada temelli kalacaklardır.» âyeti nazil oldu. Bu haberin benzeri Ebu Kü-deyne kanalıyla... İbn Abbas'tan rivayet edilmiş olup, bu rivayette o: «Şüphesiz ki daha önce, kendilerine Bizden güzellik va'di geçmiş olanlar; bunlar oradan uzaklaştırılmışlardır.» âyeti nazil oldu, demiştir.

Muhammed İbn İshâk İbn Yessâr —Allah ona rahmet eylesin— «es-Sîre» adlı kitabında der ki: Bana ulaştığına göre bir gün Allah Rasûlü (s.a.) Velîd İbn Muğîre ile birlikte mescidde oturmuştu. Nadr İbn Haris gelip onlarla birlikte oturdu. Kureyş'den bir çokları mescidde idiler. Allah Rasûlü (s.a.) konuştuğunda Nadr İbn Haris ona karşı çıktı. Allah Rasûlü (s.a.) onunla konuştu ve onu ilzam edip susturdu. Ona: «Siz ve Allah'tan başka taptıklarınız, şüphesiz ki cehennem odunusunuz, oraya gireceksiniz. Şayet bunlar tanrı olsaydı, oraya girmezlerdi... Orada İnim inim inleyecekler ve bir şey de işitmeyecekler-dir.» âyetini okuyup kalktı, (biraz sonra) Abdullah İbn Zeb'arî es-Seh-mî gelip oturdu.

Velîd îbn Muğîre, Abdullah İbn Zeb'arî'ye : Allah'a yemîn olsun ki Nadr İbn Haris, biraz önce Abdülmuttalib oğluna karşı duramadı, onun karşısında yenilgiye uğradı. Muhammed bizim ve tapındığımız şu ilâhların cehennem odunu olduğunu sanıyor, dedi. Abdullah İbn Zeb'arî şöyle dedi: Allah'a yemîn olsun eğer onu bulmuş olsaydım; mutlaka ona üstün gelir, onu sustururdum. Muhammed'e sorun bakalım; Allah'tan başka tapınılan her şey onlara tapmanlarla birlikte cehennemde midir? Biz meleklerle tapınırsınız, yahûdîler Üzeyr'e tapınır, Hıristiyanlar Meryem Oğlu îsâ'ya tapınırlar. Velîd ve onunla birlikte mecliste olanlar, Abdullah îbn Zeb'arî'nin sözünden çok hoşlandılar ve onun hasmım susturacak bir delil getirdiğini sandılar. Bu, Allah Rasûlü (a.s.) ne anlatıldı da : Allah'tan başka kendisine tapılma-yı seven her şey kendisine tapmanla beraberdir. Şüphesiz onlar şeytânlara ve şeytânların tapınmalarını emrettiklerine ibâdet ediyorlar, buyurdu. Allah Teâlâ da : «Şüphesiz ki daha önce, kendilerine Bizden güzellik va'di geçmiş olanlar; bunlar oradan uzaklaştırılmışlardır. Onun

uğultusunu duymazlar. Canlarının istediği şeyler içinde temelli kalırlar.» âyetini İndirdi. Hz. îsâ, Üzeyr, Allah'a itaat üzere geçip giden rahipler ve din adamlarından kendilerine tapınılanları dalâlet ehli içinden onlara tapmanlar Allah dışında kendilerini Rablar edinmişlerdir. Onların meleklerle tapındıkları ve meleklerin Allah'ın kızları olduklarına dâir söyenenler hakkında ise : Bunlardan kim: Tanrı o değil de benim, derse; onu derhâl cehennemle cezalandırırız. Ve Biz zâlimlerin cezasını böyle veririz, kısmına kadar olmak üzere «Dediler ki: Rahman çocuk edindi. O'nun sâni yücedir. Hayır onlar ikram edilmiş kullardır. Onlar sözle asla O'nun Önüne geçemezler...» (Enbiyâ; 26-29) âyetleri nazil oldu. Hz. îsâ'nın durumu, Allah'ın dışında-ona tapmıl-dığı, Velîd ile orada hazır bulunanların Abdullah İbn Zeb'arî'nin delil ve münâkaşasından hoşlanılmasma dâir anlatılanlar hakkında ise: «Meryem Oğlu misâl verilince senin kavmin hemen bağıştı. Ve: Bizim tanrılarımız mı, yoksa o mu daha iyidir? dediler. Sana sâdece tartışmaya girmek için böyle dediler. Hayır, onlar yaygaracı bir kavimdir. O, sâdece

kendisine nimet verdiğimiz ve îsrâiloğullanna örnek kıldığımız bir kuldur. Şayet dileseydik yeryüzünde yerinizi tutacak melekler var ederdik. Şüphesiz ki O, beklenen saati bildirir. Ondandır şüphe etmeyin hiç.» (Zuhruf, 56-61) âyetleri nazil olmuştur. Hz. îsâ'ya verilen ölüleri diriltme ve hastaları iyileştirme mucizeleri kıyâmetir bilinmesine (kiyâmetin vukuuna) yeterli delildir. Allah Teâlâ onun (Hz. îsâ'nı) şöyle dediğini haber verir: «Ondandır şüphe etmeyin hiç ve bana tâbi olun. İşte dosdoğru yol.» (Zuhruf.61).

İbn Zeb'arî'nin söylemiş olduğu bu söz, büyük bir hatâdır. Zîrâ bu âyet ancak Mekke ehline hitaben, onların akli olmayan cansız şeylerden ibaret putlara tapınmaları konusunda onlara tapınanları bir azarlama ve suçlama olarak nazil olmuştur. Bu sebeptendir ki: «Siz ve Allah'tan başka taptıklarınız, şüphesiz ki cehennem odunusunuz.» buyurmuştur. Salih amelleri olan, kendilerine tapınanların tapınmasına razı olmayan Mesîh ve Üzeyr gibileri nasıl olur da buna hamlolunabilir? İbn Cerîr tefsirinde, buradaki ism-i Mevsûl olan (U) edatının

arap-lar katında akli olmayan şeyler hakkında kullanıldığı cevabını verir. Bundan sonra Abdullah tbn Zeb'arî müslüman olmuştur. Meşhur şâirlerden birisi olup önceleri müslümanları hicvedermiş. Daha sonra Özür beyân eden şiirler söylemiştir.(...)

Abdürrezzâk'ın Yahya îbn Rabîa'dan, onun da Atâ'dan rivayetine göre, «O en büyük korku bile onları tasalandırmaz.» âyetinde ölümün kastedildiği söylenmiştir. İbn Abbâs'tan rivayetle Avfî ve Ebu Sînân Saîd tbn Sinan eş-Şeybânî ise buradaki büyük korkudan maksadın, Sûr'a üfürülmesi olduğunu söylemişlerdir. İbn Cerîr de tefsirinde bu görüşü tercih etmiştir. Hasan el-Basrî'nin söylediğine göre ise bu büyük korku, kulun cehenneme atılması emredildiği zamandır. Saîd İbn Cübeyr ve İbn Cüreyc'in söylediklerine göre bu korku, cehennemin cehennem ehli üzerine kapandığı zamandır. İbn Ebu Hâtim'in Ebu Bekr el-Hüzelî'den rivayetine göre ise o, bu korkunun; cennet ile cehennem arasında ölümün boğazlanması zamanında olduğunu söylemiştir.

Melekler onları kabirlerinden çıktıkları zamanda Allah'a dönecekleri o günleri ile müjdeleyip : «Size söz

verilen gün, işte bu gündür. (Sizi sevindiren bu günle karşılaşın, sevinin) diye karşılarlar.»^[33]

104 — Göğü kitab dürer gibi ettireceğimiz gün; yaratmaya ilk başladığımız gibi katımızdan verilmiş bir va'd olarak onu yeniden var edeceğiz. Doğrusu Biz yapanlarız.

Göğün Dürülüğü

Allah Teâlâ buyurur ki: «Bu, göğü kitab dürer gibi düreceğimiz gün; —ki kıyamet günü olacaktır— o gün, mutlaka meydana gelecektir.» Allah Teâlâ başka bir âyette ise şöyle buyurmuştur: «Onlar Allah'ı gereği gibi takdîr edemediler. Halbuki kıyamet günü bütün yeryüzü O'nun avucundadır. Ve gökler O'nun kudretiyle durulmuş olacaktır. O, koştukları ortaklardan münezzehdir, yücedir.» (Zümer, 67). Buhârî der ki: Bize Mukaddem tbn Muhammed'in... tbn Ömer'den, onun da Allah Rasûlü (s.a.)'nden rivayetinde şöyle buyurmuştur: Şüphesiz Allah, kıyamet günü yerleri dürer, katlar ve gökler onun kudret elinde olur. Bu kanaldan hadîsin rivayetinde Buhârî —Allah ona rahmet eylesin— tek kalmıştır. İbn Ebu Hâtim'in babası kanalıyla... İbn Ab-bâs'tan

rivayetinde o, şöyle demiştir : Allah Teâlâ yedi kat göğü içinde olan yaratıklarla, yedi kat yeri.içinde olan yaratıklarla birlikte dürer, bütün bunlan kudret eliyle dürecektir. Bunların hepsi, O'nun kudret elinde bir hardal tanesi mesabesinde olacaktır.

«Göğü kitab dürer gibi düreceğimiz gün...» âyetindeki kelimesinden maksadın, kitab olduğu söylenmiştir. Buradaki sicili kelimesinden meleklerden bir meleğin kastedildiği de söylenir. İbn Ebu Hâtim'in Ali İbn Hüseyin kanalıyla... «Göğü kitab dürer gibi düreceğimiz gün...» âyeti hakkında İbn Ömer'den rivayetine göre; o, şöyle demiştir : Sicili, melektir. O (kulların) istiğfarını Allah'a yükseltip ulaştırdığı zaman: Onu bir *ıûr olarak yaz, buyrulur. İbn Ömer'in bu sözünü İbn Cerîr, Ebu Küreyb'den, o ise İbn Yemmân'dan rivayet etmiştir, İbn Ebu Hatim der ki: Âyetteki sicill'in melek olduğu görüşü Ebu Ca'fer Muhammed İbn Ali İbn Hüseyin'den de rivayet edilmiştir. Bu âyet hakkında Süddî der ki: Sicili; sahîfelerle görevlendirilmiş melektir, insan öldüğü zaman kitabı (amel defteri) sicili adındaki bu meleğe ulaştırılır, o bu defteri dürer ve kıyamet gününe

ulaştırır. Bununla kas-dedilen Sahâbe'den birinin ismidir. Hz. Peygamber (s.a.) için vahiy yazardı, da denilmiştir. İbn Ebu Hatim der ki: Bize Ebu Zür'a'nın... İbn Ayaş'tan rivayetinde o, «Göğü kitab durer gibi düreğimiz gün...» âyeti hakkında şöyle demiştir: Sicili; işte o bir adamdır. Nûh der ki: Bana Yezîd İbn Kâ'b'm... İbn Abbâs'tan rivayetinde o, şöyle demiştir: Sicili; Hz. Peygamber (s.a.) in kâtibidir. Ebu Dâvûd ve Neseî'nin Ku-teybe İbn Saîd kanalıyla... İbn Abbâs'tan rivayetlerine göre o, Sicill'in Hz. Peygamber (s.a.) in kâtibi olduğunu söylemiştir. Daha önce de geçtiği üzere İbn Cerîr bunu Nasr İbn Ali el-Cehdemî'den rivayet eder. İbn Adıyy ise Yahya İbn Amr İbn Mâlik en-Nükrî kanalıyla... İbn Abbâs'tan rivayet eder ki o, şöyle demiştir : Hz. Peygamber (s.a.) in «es-Sicill» adı verilen bir kâtibi vardı. Allah Teâlâ'nın : «Göğü kitab durer gibi düreğimiz gün...» âyeti budur. işte bu Sicili denen kişinin kitabı duredüğü gibi, Biz de gökyüzünü dureriz. Sonra İbn Adıyy bu hadîsin mahfuz olmadığını söyler. Hatîb el-Bağdâdî «Tarih» inde der ki: Bize Ebu Bekr el-Berkânî'nin... İbn Ömer'den rivayetine göre o: es-

Sicill, Hz. Peygamber (s.a.) in bir kâtibidir, demiştir. Bu, Nâfi' kanalıyla İbn Ömer'den şeklinde rivayeti ile son derece münker bir hadîstir ve asla sıhhatli değildir. Ebu Dâvud ve başkalarınca İbn Abbâs'tan rivayetle geçen hadîs de böyledir. Ebu Davud'un Sünen'inde dahi olsa hafızlardan bir grup bu hadîsin uydurma olduğunu açıkça belirtmişlerdir. Şeyhimiz Ebu Haccâc el-Mizzî, —Allah ömrünü uzun edip ecelini geciktirsin ve onun akıbetini sâlih amel ile bitirsin— bu hafızlar cümlesinden-dir. Ben, bu hadîs için başlı basma bir cüz tahsis ettim. İmâm Ebu Ca'fer İbn Cerîr bu hadîsin sahîh olup olmadığını tesbite çalışmış ve en güzel, en mükemmel bir şekilde bunu reddetmiştir. O, şöyle diyor: Sahabe içinde adı Sicili olan birisi tanınmıyor. Hz. Peygamber (s.a.) in vahiy kâtibleri bilinen kimselerdir. Onlar içinde adı Sicili olan hiç kimse yoktur. İmâm Ebu Ca'fer İbn Cerîr —Allah ona rahmet eylesin— bu konuda doğru söylemiştir. Bu; bu hadîsin münkerliğine delâlet eden delillerin en kuvvetlilerindendir. Sahabe içinde bu isimde birinin olduğunu söyleyenler başka bir şeye değil, sâdece bu hadîse dayanmışlardır. En

doğrusunu Allah bilir. Görüşlerden sahîh olanı İse İbn Abbâs'tan rivayet edilen Sicill'in, sahîfe olduğu görüşüdür. Ali İbn Ebu Talha ve Avfî bu açıklamayı İbn Abbâs'tan rivayetle zikretmişlerdir. Mücâhid, Katâde ve bir çokları buna dayanmış, bunu belirtmişler ve İbn Cerîr de bu görüşü tercîh etmiştir. Zîrâ bu kelimenin, sahîfe anlamında olduğu arap dilinde bilinmektedir. Dolayısıyla sözün anlamı da bu olmalıdır. Dolayısıyla «Göğü kitab dürer gibi düreceğimiz gün...» âyetinde kelimesinin başında olan «lâm» harf-i cerri harf-i cerri anlamındadır. Nitekim «Böylece ikisi de teslîm olunca, babası; oğlunu alnı üzeri yatırdı.» (Saffât, 103) âyetindeki kelimesinin başında bulunan harf-i cer de böyledir ve bunun dilde daha birçok benzerleri vardır. En doğrusunu Allah bilir.

«Yaratmaya İlk başladığımız gibi katımızdan verilmiş bir va'd olarak onu yeniden vâ'r edeceğiz. Doğrusu Biz yapanlarız.» Bu; Allah Te-âlâ'nın' bütün yaratıkları yeni bir yaratılışla var ettiği gün mutlaka olacak, meydana gelecektir. Onları ilk olarak yarattığı gibi, onları yeniden yaratmaya da elbette güç

yetiricidir. Bunun meydana gelmesi vâcibdir. Zîrâ va'dinden dönmeyen ve değiştirmeyen (sünnetinde hiç bir değişiklik olmayan) Allah'ın va'dl cümlesinderidir. O, buna güç yetiricidir. Bunun içindir ki: «Doğrusu Biz yapanlarız.» buyurmuştur îmâm Ahmed der ki: Bize Vekîl ve İbn Ca'fer'İN mânâ olarak Şu'be kanalıyla... İbn Abbâs'tan rivayetlerinde o, şöyle demiştir: Allah Rasûlü (s.a.) bize öğüt vererek kalktı ve buyurdu ki: Şüphesiz siz yalınayak, çıplak ve sünnetsiz olarak Allah'ın huzurunda haşrolunup toplanacaksınız. «Yaratmaya ilk başladığımız gibi katımızdan verilmiş bir va'd olarak onu yeniden var edeceğiz. Doğrusu Biz yapanlarız.» Ve râvî hadîsin tamâmını zikretmiştir. Buhârî ve Müslim Sahîh'lerinde hadîsi Şu'be'den rivayetle tahrîc etmişlerdir. Yine aynı hadîsi Buhârî, kitabının bu ayetin tefsirine dâir olan babında rivayet eder. Hadîsin bir benzeri Leys İbn Ebu Süleym tarafından Mücâhid'den, o Hz. Aişe'den, o da Hz. Peygamber (s.a.) den şeklinde bir isnâdla rivayet edilmiştir. «Taratmaya ilk başladığımız gibi onu yeniden var edeceğiz.» âyeti hakkında İbn Aibbâs'tan rivayetle Avfî

şöyle der : İnsanlar yaratılmazdan önce olduğu gibi her şeyi helak edeceğiz.^[34]

105 — Andolsun ki Biz, Zikir'den sonra Zebur'da da yazdık ki: Yeryüzüne ancak sâlih kullarım vâris olur.

106 — Doğrusu bunda ibâdet edenler için tebliğ vardır.

107 — Biz, seni ancak âlemlere rahmet olarak gönderdik.

Âlemlere Rahmet Hz. Muhammed

Allah Teâlâ burada sâlih kulları için yazıp takdir buyurduğu dünya ve âhiretteki mutluluğu, onların dünya ve âhirette yeryüzüne vâris olacaklarını haber vermektedir. Nitekim başka âyetlerde şöyle buyurur : «Yeryüzü muhakkak ki Allah'ındır. Kullarından dilediğini ona mirasçı kılar ve akıbet müttakîlerindir.» (A'râf, 128), «Şüphesiz ki Biz, peygamberlerimize ve îmân etmiş olanlara hem dünya hayatında hem de şâhidlerin şehâdet edecekleri günde mutlaka yardım ederiz.» (Öâfır, 51), «Allah; İçinizden îmân edip sâlih amel işleyenlere va'd etti ki: Onlardan Öncekileri nasıl halef kıldı ise onları da yeryüzüne halef kılacak

ve onlar için beğendiği dini temelli yerleştirecektir.»
(Nur, 55).

Aynca Allah Teâlâ, bunun şüphesiz ve mutlaka meydana geleceğinin şariat kitablarında ve takdir-i ilâhîde yazılmış olduğunu da haber vermiştir. Bunun İçindir ki: «Andolsun ki Biz Zikirden sonra Zebur'da da... yazdık ki...» buyurmuştur. A'meş şöyle diyor: Saîd tbn Cübeyr'e «Andolsun ki Biz, Zikir'den sonra Zebur'da da... yazdık ki...» âyetini sordum : Zebur; Tevrat, incil ve Kur'an'dır, dedi. Mücâhid, âyetteki Zikir'in kitab olduğunu söyler. İbn Abbâs, Şa'bî, Hasan, Katâde ve bir çokları derler ki: Zebur; Davud'a indirilendir. Zikir ise Tivrât'dır. İbn Abbâs'tan rivayete göre âyette anılan Zebur, Kur'an'dır. Saîd İbn Cü-beyr Zikir'in, gökte olan (kitab) olduğunu söyler. Mücâhid'e göre Zebur; Zikir'den sonraki kitablardır. Zikir de, Allah katındaki ana kitab-dır. İbn Cerîr — Allah ona rahmet eylesin— bu görüşü tercîh etmiştir. Zeyd İbn Eşlem de bunun ilk kitab olduğunu söyler. Sevrî ise bunun Levh-i Mahfuz olduğunu söylemiştir. Abdurrahmân İbn Zeyd İbn Eşlem der ki: Zebur; peygamberlere indirilen kitablardır. Zikir ise bundan

Önce kendisine eşyanın yazılı olduğu ana kitabdır. İbn Abbâs'tan rivayetle Ali İbn Ebu Talha "der ki: Allah Teâlâ Tevrat, Zebur ve göklerle yer olmazdan önceki geçen ilminde, Muhammed ümmetinin yer-yüzüne vâris kılınacağını, onları cennete koyacağını, onların sâlihler olduklarını haber vermiştir. İbn Abbâs'tan rivayetle Mücâhid'in belirttiğine göre; o, «Yeryüzüne ancak sâlih kullarım vâris olur.» âyetinde geçen yeryüzünün, cennet arazîsi olduğunu söylemiştir. Ebu Aliyye, Mücâhid, Saîd İbn Cübeyr, Şa'bî, Katâde, Süddî, Ebu Sâlih, Rebî' İbn Enes ve Sevrî de böyle söylemiştir. Ebu Derdâ: Bizler; sâlih olanlarız, demiştir. Süddî de, onların mü'minler olduğunu söyler.

Doğrusu kulumuz Muhammed (s.a.) e indirmiş olduğumuz şu Kur'-an'da da ibâdet eden bir kavim İçin tebliğ, menfaat _ve bir yeterlilik vardır. Onlar ki, Allah'a O'nun meşru' kıldığı, sevdiği ve hoşnûd olduğu şekilde ibâdet eder, şeytâna ve nefislerinin arzulanna itâata Allah'a itaati tercîh ederler.

Allah Teâlâ, «Biz, seni ancak âlemlere rahmet olarak gönderdik.» âyetinde Muhammed (s.a.) i

âlemler için bir rahmet kıldığım haber verir. Onu, bütün âlemlere bir rahmet olarak göndermiştir. Bu rahmeti kabul edip bu nimete şükredenler dünyada ve âhirette mutluluğa ulaşırlar. Onu reddedip inkâr edenler ise dünyada ve âhirette hüsrana uğrarlar. Nitekim Allah Teâlâ başka bir âyette : «Allah'ın verdiği nimeti küfre çevirip değiştirenleri ve milletlerini helak olacakları yere götürenleri görmüyor musun? Yaslanacakları cehenneme ki o, ne kötü bir karargâhtır.» (İbrâhîm, 28-29) buyururken, Kur'an'ı niteleme sadedinde diğer bir âyette şöyle buyurmuştur : «De ki: Bu, îmân edenlere hidâyet ve şifâdır. îmân etmemiş olanların İse kulaklarında ağırlık vardır. Ve bu; onlara kapalıdır. Sanki bunlara uzak bir mesafeden sesleniliyor da anlamıyorlar.» (Fussilet, 44). Müslim Sahîh'inde der ki: Bize İbn Ebu Ömer'in... Ebu Hüreyre'den rivayetinde o, şöyle demiştir : Ey Allah'ın elçisi, müşriklere beddua et, denildi de : Şüphesiz ben, çok la'net edici olarak gönderilmedim. Ben ancak bir rahmet olarak gönderildim, buyurdu. Hadisi sâdece Müslim tahrir etmiştir. Başka bir hadîste ise: Ben, ancak

bahşedilmiş (hidâyete erdirilmiş ve hidâyete erdiren) bir rahmetten ibaretim, buyrulmuştur. Hadîsi Abdullah İbn Ebu Urâbe ve başkaları Vekîl kanalıyla... Ebu Hüreyre'den merfû' olarak rivayet etmişlerdir. İbrâhîm el-Harbî der ki: Bir başkası hadîsi Vekî'den rivayet etmiş, fakat (hadîsin isnadında) Ebu Hüreyre'yi zik-retmemiştir. Buhârî'ye bu hadîs sorulmuş da, şöyle demiş : Bu hadis Hafs İbn Öıyâs'ın yanında mürsel olarak mevcûddur. Hafız İbn Asâ-kir : Mâlik İbn Süayr İbn el-Hıms... Ebu Hüreyre'den merfû' olarak rivayet etmiştir, dedikten sonra Ebu Bekr İbn el-Mukrî ve Ebu Ahmed el-Hâkîm kanalıyla... Ebu Hüreyre'den rivayete göre; o, şöyle demiştir : Allah Rasûlü (s.a.) : Ben, ancak bahşedilmiş bir rahmetten İbaretim, buyurdu, diye hadisi zikretmiştir. Yine İbn Asâkir, Salt İbn Mes'-Üd kanalıyla... İbn Ömer'den rivayet ediyor ki, Allah Rasûlü (s.a.) şöyle buyurmuştur: Şüphesiz ki Allah Teâlâ beni bahşolunmuş bir rahmet olarak gönderdi. Ben bir kavmi (inananları) yüceltmek ve diğerlerini alçaltmak için gönderildim.

Ebu Kasım Taberânî der ki: Bize Ahmed İbn Muhammed İbn Nâfi' et-Tahhân'ın... Muhammed İbn Cübeyr İbn Mut'im'den, onun da babasından rivayetinde o, şöyle anlatmıştır: Hz. Hamza'nın seriyyesin-den Mekke'ye dönüşünde Ebu Cehil Mekke'ye gelmiş ve: Ey Kureyş topluluğu, muhakkak ki Muhammed Yesrib'e inmiş ve öncülerini göndermiştir. O, ancak sizden bir şeyler elde etmek İstiyor. Onun yoluna uğramaktan veya ona yaklaştırmaktan sakının. Şüphesiz o, yırtıcı bir arslan gibidir. Size karşı son derece öfkeli. Zîrâ sizler, devenin ayağından (veya tırnağından) kurtçukların sökülüp atıldığı gibi onu Mekke'den sürüp çıkardınız. Allah'a yemin olsun ki onun bir büyüğü var. Onu ve ashabından birini gördüğümde mutlaka onlarla birlikte şeytânı gördüm. Sizler Kayle'nin iki oğlunun—Evs ve Hazrec kabilelerini kasdediyor—düşmanlığını İyi bilirsiniz. O (Muhammed), düşmandan yardım alan bir düşmandır, demişti. Mut'im İbn Adiyy ona şöyle dedi: Ey Ebu Hakem, Allah'a yemîn olsun ki sizin kovmuş olduğunuz kardeşinizden dili daha doğru, va'dinde daha sâdık

birisini asla görmedim. Madem ki yaptığınız şeyleri yapmış bulundunuz, o halde insanların ondan geri, uzak duran ve ona ilişmeyi olunuz. Ebu Süfyân ibn Haris ise şöyle dedi: İçinde bulunduğunuz halden daha şiddetli, katı ve sert olunuz. Eğer Kayle'nin iki oğlu sizi ele geçirecek olurlarsa, sizin hakkınızda hiçbir anlaşma ve merhamet gözetmezler. Eğer bana itaat edecek olursanız, sizi en hayırlı sığmağa sığındırırım veya Mühammed'i onların arasından çıkarırsınız da, kovulmuş halde ve tek başına kalır. Kay-le'nin iki oğluna gelince; Allah'a yemin olsun ki zillet ve alçaklıkta onlar Dehlek [\[35\]](#) ahâlîsiyle birdirler... Bu, Allah Rasûlü (s.a.) ne ulaştığında şöyle buyurdu : Nefsim kudret elinde olan (Allah) a yemîn ederim ki onları mutlaka öldüreceğim, onları mutlaka asacağım ve onlar istemeye istemeye kendilerini Allah'ın beni göndermiş olduğu rahmete ulaştıracağım. Allah, dinini gâlib getirinceye kadar beni öldürme-yecektir. Benim beş ismim var: Ben Muhammed'im, Ahmed'im, ben Allah'ın benimle küfrü imha edeceği imha edici, siliciyim. Ben, insanların ayaklarım dibinde toplanacağı Hâşir'im. Ben,

son gelenim. Ah-med İbn Salih der ki: Bu hadîsin sahîh olduğunu umarım.

İmâm Ahmed der ki: Bize Muâviye îbn Amr'ın... Amr İbn Ebu Kurra el-Kindî'den rivayetinde o, şöyle anlatmıştır: Huzeyfe Medâin'-deydi ve Allah Rasûlü (s.a.) nün söylediği birtakım şeyleri zikrediyordu. Huzeyfe, Selmân'a geldi de, Selmân şöyle dedi: Ey Huzeyfe, şüphesiz Allah Rasûlü (s.a.) öfkeliyken de hoşnûdluk ve şadlık halindeyken de bir şeyler söylerdi. Ben biliyorum ki Allah Rasûlü (s.a.) bir hutbesinde şöyle buyurmuştu : Ümmetimden birine öfkeli halimde sövmüş veya la'net etmişsem, ben ancak Âdemoğlundan birisiyim. Onların öfkeleniği gibi, ben de öfkelenirim. Allah beni ancak âlemlere bir rahmet olarak göndermiştir. Ben onu (bu rahmeti) kıyamet günü ona (o kula) bir dua kılacağım. Hadîsi Ebu Dâvûd, Ahmed îbn Yûnus'dan o da Zâide'den rivayet etmiştir.

Onu inkâr eden için hangi rahmet meydana gelmiştir, diye sorulursa buna Ebu Ca'fer İbn Cerîr'in rivayet ettiği şu hadîsle cevap veririz: îshâk İbnŞâhîn kanalıyla... İbn Abbâs'tan rivayete göte; o, «Biz, seni

ancak âlemlere rahmet olarak gönderdik.» âyeti hakkında şöyle demiştir: Kim Allah'a ve âhiret gününe îmân etmişse, dünyada ve âhirette ona rahmet yazılır. Kim de Allah'a ve Rasûlüne îmân etmemişse, daha önceki ümmetlerin başına gelen yere geçirme ve başına taş yağdırmadan affolunmuştur. İbn Ebu Hatim de Mes'ûdî kanalıyla... İbn Abbâs'tan yukardakine benzer şekilde hadîsi rivayet etmiştir. En doğrusunu Allah bilir. Ebu Kasım Taberânî'nin Abdan İbn Ahmed kanalıyla... İbn Abbâs'tan rivayetinde ise o, «Biz, seni ancak âlemlere rahmet olarak gönderdik.» âyeti hakkında şöyle demiştir : Kim ona tâbi olmuşsa, dünyada ve âhirette onun için bir rahmet olmuştur. Kim de ona uymamışsa, diğer Ümmetlerin başına gelen yere geçirme, yüzlerini silme ve başlarına tas, yağmadan affolunmuştur.[\[36\]](#)

İzahı

«Biz, seni ancak âlemlere rahmet olarak gönderdik» âyetine gelince, burada birkaç mes'ele vardır.

Birinci Mes'ele : Hz. Muhammed (s.a.) in hem din ve hem de dünya işleri bakımından bir rahmet

olmasına dâirdir. Hz. Peygamber (s.a.), din bakımından bir rahmettir. Çünkü Rasûlullah (s.a.) efendimiz, insanların câhiliyet ve sapıklık içinde oldukları, ehl-i kitâb'ın kitâbla-nnda bulunan farklılıklardan, doğru haberlerden mahrum bulunmalarından ve uzun süre öylece kalmalarından dolayı dinleri hakkında bir şaşkınlık içinde bulundukları bir zamanda gönderilmiş; hakkı arayan herhangi bir kimsenin kurtuluş ve sevâb yolunu bulamadığı bir zamanda gelerek insanları hakka çağırmış, onlara sevâb ve mükâfat yolunu göstermiş, birçok hükümler vaz'ederek helâl ve haramı belli etmiştir. Fakat bütün bunlara rağmen bu ilâhî rahmetten ancak Hakk'ı arayan; taklîd, inâd ve kibir hastalıklarına tutulmayan, Allah Teâlâ-nın tevfiik ve hidâyetine mazhar olanlar faydalanabilmişlerdir. Nitekim Cenâb-ı Allah, bu duruma işaretle şöyle buyurmaktadır : «De ki: Bu, îmân edenlere hidâyet ve şifâdır. îmân etmemiş olanların İse, kulaklarında bir ağırlık vardır. Ve bu onlara kapalıdır.» (Fussilet, 44).

Hz. Peygamber (s.a.) bu dünya hayatı bakımından da bir rahmet idi. Çünkü kendi

zamanının insanları onun vasıtasıyla birçok fenalıklardan, yağma ve savaşlardan kurtulmuş ve onun dini hürmetine zaferler elde etmişlerdi. Ancak denebilir ki, Rasûlullah (s.a.) savaş ve küfredenlerin ve mallarının garîmet olarak alınmasını mubah-görme gibi şeyler de getirmiştir. Binâenaleyh onun dünya nimetleri bakımından bir rahmet olduğunu nasıl iddia edebiliriz? Bu soruya birkaç açıdan cevap vermek mümkündür: 1) Hz. Peygamber (s.a.), savaşı yalnız şirkde inâd eden, gurura kapılan ve gerçeği düşünmeyenler için getirmiştir. Allah Teâlâ'nın sıfatları arasında Rahman ve Rahîm de vardır. İşte .bu rahmet aynı zamanda âsilerden intikam almayı gerektirir. Ayrıca bazan zarara da sebep olabilen yağmur hakkında Cenâb-ı Allah : «Gökten bereketli bir su indirdik.» (Kaf, 9) buyuruyor. Burada olduğu gibi Hz. Peygamber (s.a.) in inâdçılara karşı yaptığı savaş, onun rahmet olması vasfım kaldırmaz. 2) Hz. Peygamber (s.a.) den önce gönderilen herhangi bir peygamberi ümmeti ısrarla reddettiği zaman Allah Teâlâ onları yere batırma, hayvan şekline sokma ve suda boğma gibi âfetlerle yok ederdi. Fakat Hz.

Muhammed (s.a.) i tekzîb eden müşriklerin azabı öldükten sonraya veya ahirete te'hîr edilmiştir. Nitekim Allah Teâlâ «Halbuki sen içlerinde iken, Allah onlara azâb etmez.» (Enfâl, 33) buyurmuştur. Bu noktada «Onlarla savaşın ki Allah, sizin ellerinizle onları azâblandırın.» (Tevbe, 14) ve, «Allah'ın münafık erkekleri ve münafık kadınları cezalandırması için.» (Ahzâb, 73) âyetleri bu mesele ile çelişkili değildir. Çünkü bu iki âyet, amm (genel) olan bir duruma açıklık getirmekte, onu ta'hs& etmektedir. 3) Rasûlullah (s.a.) ((Muhakkak ki sen, büyük bir ahlâk üzerindesin.» (Kalem, 4) âyetinin de gösterdiği gibi, son derece güzel bir ahlâk sahibi idi. Ebu Hüreyre (r.a.) nin rivayet ettiğine göre; bir defasında kendisine : Ya Rasûlallah, müşrikler İçin beddua ediniz, dendiğinde; ben bir azâb olarak değil, sâdece bir rahmet olarak gönderildim, buyurmuştur. Huzeyfe (r.a.) nin rivayetinde İse şöyle buyurmaktadır: Ancak, ben de bir insanım. Herhangi bir insan gibi ben de sinirlenebilirim. Binâenaleyh herhangi bir kimseye acı bir söz söylemiş İsem, Allah'tan o-sözleri kıyamet günü o kimse İçin bir duâ

hükmüne geçirmesini niyaz ederim. 4) Abdurrahmân tbn Zeyd : Âlemlere rahmet olarak demek; özellikle mü'minler için rahmet olarak, demektir, demiştir. Ebu'l-Kâsım el-Ensârî bu iki görüşün aynı mânâyı ifâde ettiğini söylemektedir. Nitekim daha önce açıkladığımız gibi, şayet Allah (c.c.) m ve Rasûlü (s.a.) nün âyetlerini düşünmüş olsalardı, Hz. Peygamber (s.a.) herkes için bir rahmet olacaktı. Fakat ondan yüz çevirip gurura kapılanlar, âyette «Kur'an onlara kapalıdır.» (Fussîlet, 44) Duyurulduğu gibi, kendi kendilerini yine kendileri mihnet ve felâkete atmışlardır.

İkinci Mes'ele : Mu'tezile mezhebinde olanlar şöyle bir fikir ileri sürüyorlar: Eğer Allah Teâlâ ehli-i sünnet âlimlerinin söylediği gibi, kâfirlerin İşlemiş oldukları küfrü murâd edip, peygamber (s.a.) i kabul etmelerini düemememiş olsaydı, hattâ bu kimselerin -peygamberi sâdece reddetmelerini dileyip onlar için bunları yaratmış ve onları da yalnız bu fitrat üzere yaratmış bulunsaydı; bu durumda onlara peygamber göndermesi onlar için- bir rahmet olmak şöyle dursun, bir azâb Ve felâket olurdu. Oysa nasslar

bunun hilafını; Hz. Peygamber (s.a.) in bir rahmet olarak gönderildiğini gösteriyor. Hz. Peygamber (s.a.) in kâfirlere rahmet olarak gönderilmesini, daha önce gelmiş geçmiş milletlerin cezaları hemen bu dünyada verildiği gibi, bunların cezalarının bu dünyada verilmemesi açısından ele almak doğru olmaz. Çünkü bize göre o, bütün İnsanlara aynı ölçüde rahmettir. Sizin kâfirler nokta-i nazarından bulunduğunu söylediğiniz azabın te'hîr edilmesi mes'elesi mü'minler için de vâki'dir. O halde Hz. Peygamber (s.a.) in mü'minler için rahmet olması nokta-i nazarından kâfirler için de rahmet olması gerekir. Bu durumda bir ölçüde rahmet olma esâsı ihlâl edilmiş; âşî olan kâfirler mü'minlerden daha kazançlı olmuş olurlar. Ayrıca kâfirler için Rasûlullah (s.a.) m gönderilmesinden sonra vâki* olduğunu söylediğiniz birtakım nimetler, onun gönderilmesinden önce de vâki' idi. Hattâ ondan önce bu nimetler daha da fazla idi. Çünkü Rasûlul-lah (s.a.) in gönderilmesinden sonra müşrikler birtakım endişe ve korkulara kapılmışlardır. Sonra bir de cihâd emri vardır ki bu, onlann çoğunun canlarına mal olmuştur.

Binâenaleyh âyet-i kerîme'den nıurâd edilen mânâ, sizin ileri sürdüğünüz mânâ olampz. Buna cevaben şöyle diyebiliriz: Siz diyorsunuz ki, Allah Teâlâ Ebu Leheb'in î mân etmeyeceğini bildiği ve bunu haber verdiği İçin bütün bunlardan sonra ona, î mân etmeyi emretmesi Allah (c.c.) in ilmini cehle, doğru olan haberini yalana çeviren bir emir olur ki, bu muhaldır ve muhali emretmektir. İşte sizin İleri sürdüğünüz bu görüşe rağmen Hz. Muham-med (s.a.) in gönderilmesi insanlar için rahmet olabiliyorsa; Allah Te-âlâ'nın, kâfirin küfrünü yaratmış olması halinde bile, onun peygamber olarak gönderilmesinin bir rahmet olduğunu kabul etmemiz niçin mümkün olmasın? Zîrâ kâfirin gücü yalnız küfrü işlemeye elverişli bir güç ise bunun niçin böyle olduğunu Mu'tezîle'ye sormak gerekir. Şayet bu güç, hem küfre ve hem de î mânâna kullanılmaya elverişli ise bunlardan birini tercih etmek, bu konuda bir teselsülü önlemek İçin, Allah Teâlâ'nın yaratacağı bir müreccihin bulunmasını gerektirir. Bu da Mu'tezile'nin görüşünün yanlış olduğunu gösterir. Sonra şunu da sorarız ki: Niçin Hz. Peygamber (s.a.), intikam azabını

te'hîr etmek mânâsına kâfirler için bir rahmet olmuş olmasın? Mu'tezile âlimleri Hz. Peygamber (s.a.) in herkes için aynı bakımdan rahmet olması halinde, mü'minler için rahmet olduğu nokta-i nazardan kâfirler için de rahmet olması gerektiğini söylemektedirler. Bize göre yukarıdaki âyette, Rasûlullah (s.a.) m herkes için bir veya iki bakımdan rahmet olduğuna dâir herhangi bir kayıt yoktur. O halde bu kimselerin, Hz. Peygamber (s.a.) İn herkes için bîr bakımdan rahmet olduğunu iddia etmeleri delilsiz verilmiş bir hükümdür. Kâfirlerin Hz. Peygamber (s.a.) gönderilmeden önce de dünya nimetlerine sahip olduklarına, gelince; bu doğrudur. Fakat Hz. Peygamber (s.a.) mü'minlere rahmet olduğu için ilk zamanlar kâfirler, üzerlerine bir azâb gelmesinden korkmuşlardı. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.), aralarında bulunduğu için kendilerine herhangi bir azâb gelmeyeceği açıklanınca, Rasûlullah (s.a.) müşrikler için de bir rahmet olmuştur.

Üçüncü Mes'ele : Bazı âlimler bu âyete istinâd ederek, meleklerin de âlemler kelimesinin kapsamına

girmesinden ötürü Hz. Muhammed (s.a.) İn meleklerden daha üstün olduğunu, dolayısıyla melekler için de bir rahmet olduğunu ileri sürmüşlerdir. Bu görüşe şöyle cevap verebiliriz : Bu görüş, Allah Tealâ'nın melekler hakkında «Onlar, îmân edenler için af dilerler.» (Ğâfir, 7) âyetiyle çelişmektedir. Çünkü meleklerin mü'minler için af dilemesi, onların mü'minler için bir rahmet olduklarını gösterir ve Peygamber (s.a.) de mü'minlerden biridir. Keza «Şüphesiz Allah ve melekleri Peygamberi Överler.» (Ahzâb, 56) âyeti de aynı mâhiyettedir.^[37]

108 — De ki ; Gerçekten bana, sizin tanrınızın yalnızca bir tek tanrı olduğu vahyolunuyor. Artık müslüman olacak mısınız?

109 — Şayet yüz çevirirlerse de ki : Ben, size eşitlik üzere bildirdim. Artık tehdîd edildiğiniz şeyin yakın mı, uzak mı olduğunu bilmem,

110 — Doğrusu O, sözün açığa vurulanını da bilir, gizlediklerinizi de bilir.

111 — Bilmem. Belki bu, sizin için bir deneme ve bir süreye kadar yararlanmadır.

112 — Dedi ki: Rabbım, hak ile hükmet. Rahman olan Rabbımız. Sizin nitelendirmelerinize karşı yardımına sığınılacak olandır.

Sizin İlâhınız

Allah Teâlâ Rasûlüne, müşriklere şöyle demesini emreder: ((Gerçekten bana, sizin tanrınızın yalnızca bir tek tanrı olduğu vahyolunuyor. Artık (buna tâbi olup, boyun eğip teslim olacak) müslüman olacak mısınız? Şayet senin kendisine çağırıp, davet ettiğini terkeder ve yüz çevirirlerse de ki: «Ben, size eşitlik üzere bildirdim.» Sizin bana düşman olduğunuz gibi benim de size düşman olduğumu, sizin benden uzak olmanız gibi benim de sizden uzak olduğumu size bildirdim. Allah Teâlâ başka âyetlerde şöyle buyurmaktadır: «şayet seni yalanlarsa : Benim yaptığım bana, sizin yaptığınız sizedir. Siz, benim yaptığımdan uzaksınız, ben de sizin yaptığınızdan uzağım de.» (Yûnus, 41), «Eğer bir kavmin hiyânet etmesinden korkarsan; sen de onlara karşı aym şekilde davran.» (Enfâl/ 58) Bu, karşılıklı ve müsâvî olarak anlaşmaların bozulduğunu, senin ve onların bilmesi içindir. Burada ise şöyle buyuruyor : «şayet

yüz çevirirlerse de ki: Ben, size eşitlik üzere bildirdim.» Benim sizden uzak olduğumu, sizin de benden uzak olduğu-, nuzu bildiğim için size bildirdim.

«Artık tehdîd edildiğiniz şeyin yakın mı, uzak mı olduğunu bilmem.» Bu, mutlaka meydana gelecektir. Fakat onun yakınlığı ve uzaklığı hakkında benim hiç bir bilgim yoktur. «Doğrusu O, sözün açığa vurulanını da bilir, gizlediklerinizi de bilir.» şüphesiz Allah, gaybm hepsini bilir. Kulların açığa vurduğunu da gizlediklerini de bilir. Açık olan şeyleri ve gönüllerde olanları, gizliyi ve gizlinin de gizlisini en iyi O bilir. Kulların açık ve gizli hallerinde neler yapacaklarını da bilen O'dur. Az olsun, çok ve büyük olsun bunlar sebebiyle onları cezalandıracaktır.

«Bilmem. Belki bu, gecikme sizin için bir deneme ve bir süreye kadar yararlanmadır.» âyeti hakkında İbn Cerîr der ki: Belki de bunun geciktirilmesi, sizin için bir imtihan ve belirli bir süreye kadar geçindirme, faydalandırmadan ibarettir. Bunu Avn da İbn Abbâs'tan nakletmiş olup en doğrusunu Allah bür.

«Dedi ki: Rabbım, (gerçeği yalanlayan kavmimizle aramızda) hak ile hükmet.» Katâde der ki: Peygamberler: «Rabbımız, kavmimizle bizim aramızda Sen, hak ile hüküm ver. Sen, hüküm verenlerin en ha-yırlısısın.» (A'râf, 89) derlerdi. Allah Rasûlü (s.a.) de böyle demekle emrolundu. Mâlik'den, onun da Zeyd İbn Eslem'den rivayetine göre, Allah Rasûlü (s.a.) bir savaşta hazır bulunduğunda: «Rabbım hak ile hükmet.» derdi.

«Rahman olan Rabbımız sizin nitelendirmelerinize karşı yardımına sığınılacak olandır.» Onların söyleyip attıkları iftiralara karşı, yalanlama ve iftiralarının her bir makam ve derecesine karşı ancak Allah'tan yardım istenir.[\[38\]](#)

[\[1\]](#) Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 10/5294-5296

[\[2\]](#) Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 10/5297-5298

[3] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 10/5298-5299

[4] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 10/5300-5301

[5] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 10/5302

[6] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 10/5303

[7] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 10/5304

[8] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 10/5305-5308

[9] Bekir Karlığa , Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 10/5308-5319

[10] Bekir Karlığa , Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 10/5319-5320

[11] Bekir Karlığa , Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 10/5323-5329

- [\[12\]](#) Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 10/5332-5333
- [\[13\]](#) Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 10/5333-5334
- [\[14\]](#) Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 10/5335
- [\[15\]](#) Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 10/5336-5337
- [\[16\]](#) Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 10/5337-5340
- [\[17\]](#) Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 10/5340-5341
- [\[18\]](#) Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 10/5341-5343
- [\[19\]](#) Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 10/5344-5345
- [\[20\]](#) Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 10/5346-5347
- [\[21\]](#) Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 10/5347-5349
- [\[22\]](#) Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 10/5350-5351

[23] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 10/5352

[24] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 10/5353-5357

[25] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 10/5358-5363

[26] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 10/5363-5366

[27] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 10/5367-5371

[28] Yazma nüshada bu râvînin ismi Ubeydullah İbn Hakîm ise de doğrusu Abdullah İbn Hakîm İbn Hızâm el-Kuraşî'dir. (dseri Arapça yayına hazırlayanlar)

[29] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 10/5374-5375

[30] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 10/5377

[31] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 10/5378-5379

[32] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 10/5379-5384

[33] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 10/5385-5390

[34] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 10/5391-5393

[35] Dehlek, Yemen denizinde bir adadır. Yemen ve Habeşistan arasındaki seferlerde kullanılan bir limanı vardır. (Arapça Nesre Hazırlayanlar)

[36] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 10/5393-5397

[37] Bekir Karlığa , Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 10/5397-5400

[38] Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yayınları: 10/5400-5401

لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ

"..Deki;
Rabbim ilmimi arttır."

Taha Suresi/114

Facebook.com

ÜCRETSİZ İSLAMİ E-KİTAP İNDİR

facebook.com/ücretsiz islami e-kitap indir